

Academia Română

D ICTIONARUL G E N E R A L A L L I T E R A T U R I I R O M A N E

Coordonator
Gheorghe I. Brătescu
Editura Academiei Române
București

Academia Română
DICȚIONARUL
GENERAL AL
LITERATURII
ROMANE

C/

Coperta: Mircea DUMITRESCU

Design grafic: Nicu ILIE

Tehnoredactare computerizată și pregătire pentru tipar: Carmen CORBU și Nicu ILIE

Iconografia dicționarului a folosit fotografii din fototecile Bibliotecii Academiei Române, Muzeului Național al Literaturii Române, precum și din fototeca Ion Cucu; de asemenea, fotografii trimise de scriitori. Le mulțumim tuturor. Mulțumim în mod special dnei Gabriela Dumitrescu, șef al serviciului *Manuscrise–Carte rară* al Academiei Române, pentru ajutorul acordat.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dicționarul general al literaturii române / coord. gen.: Eugen Simion ;
coord. și revizie de Gabriela Danțiș, Gabriela Drăgoi, Laurențiu
Hanganu, ... - Ed. a 2-a, rev. - București : Editura Muzeul Literaturii
Române, 2016-

8 vol.

ISBN 978-973-167-380-6

Vol. 2. : C. - 2016. - ISBN 978-973-167-382-0

- I. Simion, Eugen (coord.)
- II. Danțiș, Gabriela (coord.)
- III. Drăgoi, Gabriela (coord.)
- IV. Hanganu, Laurențiu (coord.)

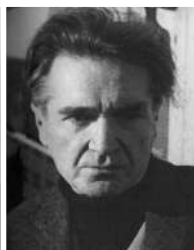
81'374.2:821.135.1.09=135.1

DAcademia Română ICTIONARUL GENERAL AL LITERATURII ROMÂNE

*Ediția a II-a revizuită
adăugită și adusă la zi*

*Editura
Muzeul Literaturii Române
București / 2016*

C

COORDONATOR GENERAL
Eugen SIMION

COORDONARE ȘI REVIZIE
Gabriela DANȚIȘ
Gabriela DRĂGOI
Laurențiu HANGANU
Mihai IOVĂNEL
Remus ZĂSTROIU

Autori

A. C. Alexandra CIOCÂRLIE
A. N. Andrei NESTORESCU
A. Sm. Algeria SIMOTA
A. T. Andrei TERIAN
A. Td. Adrian TUDURACHI
Al. R. Alexandru RUJA
Al. S. Alexandru SÂNDULESCU
C. C. Constantin CIOPRAGA
C. H. Constantin HÂRLAV
C. P. Constantin PAIU
C. T. Constantin TEODOROVICI
Ct. C. Constantin CUBLEȘAN
D. B. Doru BURLACU
D. C. M. Dan C. MIHĂILESCU
D. G. Dan GRIGORESCU
D. Gr. Dorina GRĂSOIU
D. H. M. Dan Horia MAZILU
D. M. Dan MĂNUCĂ
D. Mc. Dumitru MICU
D. V. Dumitru VLĂDUȚ
E.-E. T. Elena-Esther TACCIU
E. Mt. Eugen MUNTEANU
E. P. Eugen PAVEL
E. S. Eugen SIMION
El. Sr. Elvira SOROHAN
F. F. Florin FAIFER
G. B. Grigore BOSTAN
G. D. Gabriela DRĂGOI
G. Dn. Gabriela DANȚIȘ
G. O. Gabriela OMĂT
Gh. C. Gheorghe CHIVU
Hr. C. Hristu CÂNDROVEANU
I. C. Ion CIOCANU
I. D. Iordan DATCU
I. H. Ion HANGIU
I. M. Ioan MILEA

I. O. Ionel OPRIȘAN
I. R. Ilie RAD
Il. M. Ileana MIHĂILĂ
J. W. Joachim WITTSTOCK
L. Cș. Lucia CIREȘ
L. H. Laurențiu HANGANU
L. Td. Ligia TUDURACHI
L. V. Leon VOLOVICI
M. C. Mihai CIMPOI
M. Dg. Mihail DOLGAN
M. I. Mihai IOVĂNEL
M. Pp. Mircea POPA
M. P.-C. Mihaela PODOCEA-CONSTANTINESCU
M. S. Monica SPIRIDON
M. W. Magda WÄCHTER
N. Bl. Nicolae BILEȚCHI
N. Br. Nicolae BÂRNA
N. F. Nicolae FLORESCU
N. M. Nicolae MECU
O. S. Oana SOARE
P. C. Paul CERNAT
R. D. Raluca DUNĂ
R. P. Rodica PANDELE
R. S. Roxana SORESCU
R. Ș. Rodica ȘUIU
R. Z. Remus ZĂSTROIU
S. C. Stănuța CREȚU
S. I. Stancu ILIN
S. V. Stan VELEA
T. D. Teodora DUMITRU
T. V. Teodor VÂRGOLICI
V. Cr. Valeriu CRISTEA
V. D. Victor DURNEA
V. T. Valentin TAȘCU

Au mai colaborat

A. Bn. Ana BANTOȘ
A. Cb. Alina CIOBANU
A. Gț. Anca GOȚIA
A. M. Adriana MITU
A.-M. B. Ana-Maria BREZULEANU
A. P. Augustin POP
A. S. Aurel SASU
Ad. S. Andrei SIMUȚ
B. C. Bogdan CREȚU
C. A. Carmen ANDRAȘ
C. B. Cristina BÂRSAN
C. Br. Carmen BRĂGARU
C. Bz. Constanța BUZATU
C. Cl. Călin CĂLIMAN
C. Dt. Cristina DEUTSCH
C. Pp. Corina POPESCU
C. Ș. Cornelia ȘTEFĂNESCU
C. Tt. Călin TEUTIȘAN
C. V. Cătălina VELCULESCU
D. B.-D. Doina BOGDAN-DASCĂLU
D. C.-E. Daniel CRISTEA-ENACHE
E. H. Elena HOTINEANU
E. I. Emanuela ILIE
E. M. Emil MOANGĂ
E. O. Eugen ONU
G. M. George MUNTEAN
I. Ct. Ioana COSTA
I. Dg. Irina DIGODI
I. H. C. Ion H. CIUBOTARU
I. L. Ion LĂZĂRESCU
I. Rp. Ioana REPCIUC
I. Ș. Ion ȘEULEANU
I. T. Ioana TĂMĂIAN
Il. C. Ileana CIOCĂRLIE
L. A. Lucian ALEXIU

L. Bc. Liliana BURLACU
L. Bd. Lucia BERDAN
L. C. Lucian CHIȘU
L. D. Livia DUMITRU
L. P. Laura PAVEL
L. P. B. Liviu P. BERCEA
M. D. Marcel DUȚĂ
M. Dc. Mihail DIACONESCU
M. Dr. Magda DRAGU
M. V. Mariana VARTIC
M. V.-C. Mariana VATAMANU-CIOCANU
M. Vs. Marian VASILE
N. Bc. Nicoleta BORCEA
N. Sr. Nicolae SARAMANDU
O. C. Olesea CIOBANU
O. I. Ofelia ICHIM
P. D. Petre DAN
S. Cr. Sultana CRAIA
S. D. Sebastian DRĂGULĂNESCU
S. G. Simona GALAȚCHI
S. Is. Sabina ISPAS
S. M. Sergiu MORARU
S. P. Sava PÂNZARU
Ș. A. Șerban AXINTE
T. R. Tania RADU
T. T. Teodor TIHAN
V. F. M. Valentin F. MIHĂESCU
V. L. Victoria LUȚĂ
V.P. Virginia POPOVICI
V. S. Vasile SPIRIDON
V. Tt. Vasile TĂRĂȚEANU
V. V. Vasile VOIA
Vs. C. Vasile CIOCANU
*** În redacție

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Dicționarul general al literaturii române (DGLR) este o lucrare de tip enciclopedic, care include următoarele tipuri de articole: autor (scriitor, cronicar, autor de scrieri bisericești, folclorist, publicist, traducător, editor ș.a.), scriere cultă anonimă sau cu paternitate controversată (text cu caracter religios, cronică istorică etc.), carte populară, specie folclorică, publicație periodică (revistă literară sau culturală, gazetă cu rubrică sau pagină literară), concept literar, curent literar, societate/asociație literară sau culturală, instituție cu specific literar (uniune de consacrare sau profesională, institut de cercetare etc.).

Fiecare articol are caracter monografic. Dimensiunile unui articol corespund în general locului ocupat de autor, publicație periodică etc. în ansamblul literaturii noastre. Articolul dedicat autorilor are următoarea structură: titlul articolului (nume și prenume, paranteză care conține eventualele schimbări de nume și date biografice limită) urmat de trei secțiuni – biografie, comentariul operei, bibliografie. Secțiunile articolelor sunt corelate în funcție de ponderea activității autorului respectiv. În general, partea biografică selectează elementele relevante pentru activitatea literară a unui autor (informații despre familie, studii, formație intelectuală, debut, participare la cenacluri, prezența în publicații periodice, pseudonime, colegi de generație, implicare socială, premii, distincții românești și străine). Comentariul operei urmărește, de obicei cronologic, domeniile și genurile literare abordate de scriitor și se bazează pe o medie a receptării critice, fără a exclude punctele de vedere proprii ale semnatarului fișei. Secțiunea bibliografică este compusă din două capitole. Primul, intitulat **SCRIERI**, înregistrează cronologic volumele originale, antume și postume, precum și principalele ediții; tot aici sunt incluse, atunci când sunt relevante, traducerile din opera autorului în discuție și, selectiv, traducerile din scriitori străini și români efectuate de acesta. Nu au fost menționate lucrările fără caracter literar sau cultural într-un sens apropiat literarului (de exemplu, cărți de matematică, medicină, drept etc.). Cel de-al doilea capitol, intitulat **Repere bibliografice**, înregistrează cronologic referințe din periodice (se indică autorul, titlul articolului, denumirea periodicei – în întregime sau siglată –, anul calendaristic și numărul ori, în unele cazuri, ziua și luna) și din volume (se indică autorul, titlul cărții – în întregime sau siglat –, locul și anul apariției

– atunci când nu există siglă –, paginația). Informațiile bibliografice se opresc la sfârșitul anului 2012 (cu excepția datelor care consemnează decesul autorului). Articolele consacrate autorilor reprezentativi sunt însoțite de citate critice sau memorialistice semnificative. În cazul marilor scriitori (dar nu și pentru cei în viață) se adaugă un tabel cronologic privind biografia și opera lor. Celelalte tipuri de articole, cu excepția fișelor dedicate publicațiilor periodice, sunt, de regulă, însoțite de un capitol bibliografic în care se menționează edițiile ori sursele și de un capitol de repere bibliografice.

Corpul de articole al fiecărui volum este precedat de lista autorilor de articole, întocmită în ordinea alfabetică a inițialelor cu care aceștia semnează, de indicații pentru utilizarea DGLR (prezente în **NOTA** de față) și de o listă cu abrevieri. Urmează **BIBLIOGRAFIA**, alcătuită din două capitole: A. ENCICLOPEDII, DICȚIONARE, ISTORII LITERARE, MONOGRAFII, STUDII, EDIȚII; B. ARHIVE, PERIODICE, CULEGERI, ANTOLOGII. Volumele citate frecvent sunt menționate într-o formă abreviată transparent, iar pentru publicațiile periodice, culegeri și antologii s-au utilizat sigle formate din majuscule.

Au fost preluate și adaptate la specificul lucrării normele lexicografice redactate de Corneliu Morariu pentru *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*.

**

Ediția a doua din *Dicționarul general al literaturii române*, care va apărea în opt volume (față de cele șapte ale celei dintâi, apărute între 2004 și 2009), prezintă, pe lângă actualizarea și/sau rescrierea multor articole inițiale, câteva sute de intrări noi. Acestea încearcă să acopere atât absențele din prima ediție, cât și evoluțiile ulterioare ale literaturii și metaliteraturii române.

Actualizările articolelor din ediția întâi ai căror autori, din diverse cauze, nu au putut continua colaborarea la DGLR au fost realizate, în cea mai mare parte, în cadrul colectivului de coordonare și revizie, care își asumă de altfel, din rațiuni de omogenizare stilistică și calitativ-cantitativă, versiunea finală a tuturor articolelor. În funcție de alegerea celor care au participat la această activitate, contribuția lor a fost marcată sau nu prin dublarea semnăturii de la sfârșitul articolelor.

ABREVIERI

BAR	– Biblioteca Academiei Române
ed.	– ediție; ediția
edit.	– editor(~ului); editori(~lor)
f.a.	– fără an de apariție
fasc.	– fasciculă(~e)
f.l.	– fără localitate de apariție
fragm.	– fragment(~e); fragmentar
introd.	– introducere
îngr.	– (ediție, traducere) îngrijită de...
j.	– județul
ms.	– manuscris
ms.rom.	– manuscris românesc
n.	– născută
pref.	– prefață
publ.	– publicat de...
reed.	– reeditat
republ.	– republicat
sec.	– secol(~e)
supl.	– supliment
t.	– tom(~uri)
tr.	– traducere de...
trad.	– traducător(~ului); traducători(~lor)
vol.	– volum(~e)

BIBLIOGRAFIE

A. ENCICLOPEDII, DICȚIONARE, ISTORII LITERARE, MONOGRAFII, STUDII, CRITICĂ LITERARĂ, EDIȚII

- Acterian, *Privilegiați* = Arșavir Acterian, *Privilegiați și năpăstuiți*, pref. Mircea Zăciu, Iași, 1992
- Aczél, *Scriitori rom. Israel* = Emanuel Aczél, *Scriitori de limba română din Israel. Generația contemporană*, pref. Shaul Carmel, București, 2003
- Adam, *Inelele* = Ioan Adam, *Inelele lui Saturn*, București, 1998
- Adam, *Planetariu* = Ioan Adam, *Planetariu*, București, 1984
- Adamescu, *Contribuțiune* = Gh. Adamescu, *Contribuțiune la bibliografia românească*, I–III, București, 1921–1928
- Adamescu, *Ist. lit.* = Gh. Adamescu, *Istoria literaturii române*, București, 1913
- Aderca, *Contribuții* = F. Aderca, *Contribuții critice*, I–II, îngr. și pref. Margareta Feraru, București, 1983–1988
- Agache, *Lit. rom. țările vecine* = Catinca Agache, *Literatura română în țările vecine. 1945–2000*, Iași, 2005
- Alboiu, *Un poet* = George Alboiu, *Un poet printre critici*, București, 1979
- Alexandrescu, *Confesiuni* = Matei Alexandrescu, *Confesiuni literare*, București, 1971
- Alexiu, *Ideografii* = Lucian Alexiu, *Ideografii lirice contemporane*, Timișoara, 1977
- Al-George, *Arhaic* = Sergiu Al-George, *Arhaic și universal*, București, 1981
- Anania, *Rotonda* = Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși*, București, 1995
- Andriescu, *Disocieri* = Al. Andriescu, *Disocieri*, Iași, 1973
- Andriescu, *Relief* = Al. Andriescu, *Relief contemporan*, Iași, 1974
- Andriescu, *Stil* = Al. Andriescu, *Stil și limbaj*, Iași, 1977
- Andriescu, *Studii* = Al. Andriescu, *Studii de filologie și istorie literară*, Iași, 1997
- Anestin, *Schiță* = Ion Anestin, *Schiță pentru istoria teatrului românesc*, București, 1938
- Anghel-Iosif, *Portrete* = D. Anghel, St. O. Iosif, *Portrete*, București, 1910
- Angheliescu, *Creație* = Adrian Angheliescu, *Creație și viață*, București, 1978
- Angheliescu, *Vedere* = Adrian Angheliescu, *Vedere dinspre Eyub*, București, 1986
- Angheliescu, *Clasicii* = Mircea Angheliescu, *Clasicii noștri*, București, 1996
- Angheliescu, *Lectura* = Mircea Angheliescu, *Lectura operei*, București, 1986
- Angheliescu, *Preromant. rom.* = Mircea Angheliescu, *Preromantismul românesc*, București, 1971
- Angheliescu, *Scriitori* = Mircea Angheliescu, *Scriitori și curente*, București, 1982
- Angheliescu, *Textul* = Mircea Angheliescu, *Textul și realitatea*, București, 1988
- Antonescu, *Scriitori* = Nae Antonescu, *Scriitori uitați*, Cluj-Napoca, 1980
- Antonescu, *Scriitori și reviste* = Nae Antonescu, *Scriitori și reviste din perioada interbelică*, Iași, 2001
- Apetri, *Atitudini* = Dumitru Apetri, *Atitudini și opinii*, Chișinău, 2010
- Apetroaie, *Lit. rom.* = Ion Apetroaie, *Literatura română a secolului al XX-lea*, I, Iași, 1978
- Apolzan, *Aspecte* = Mioara Apolzan, *Aspecte de istorie literară*, București, 1983
- Apolzan, *Casa* = Mioara Apolzan, *Casa ficțiunii*, Cluj-Napoca, 1979
- Apostolescu, *Infl. romant.* = N. I. Apostolescu, *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, pref. Émile Faguet, Paris, 1909
- Ardeleanu, „A urî” = Virgil Ardeleanu, „A urî”... „A iubi”. *Puncte de reper în proza actuală*, Cluj, 1971
- Ardeleanu, *Însemnări* = Virgil Ardeleanu, *Însemnări despre proză*, București, 1966
- Ardeleanu, *Mențiuni* = Virgil Ardeleanu, *Mențiuni*, Cluj-Napoca, 1978
- Ardeleanu, *Opinii* = Virgil Ardeleanu, *Opinii. Prozatori și critici*, Cluj-Napoca, 1975

- Ardeleanu, *Proza* = Virgil Ardeleanu, *Proza poezilor*, București, 1969
- Arghezi, *Scrieri* = Tudor Arghezi, *Scrieri*, vol. I-XXXIII, București, 1962-1983, vol. XXXIV-XXXVIII, îngr. Mitzura Arghezi, București, 1985-1988, vol. XXXIX-XLVI, îngr. Mitzura Arghezi și Traian Radu, cuvânt de încheiere Eugen Simion, București, 1994-2006
- Baba, *Compendiu* = Ioan Baba, *Compendiu bibliografic*, Novi Sad, 1997
- Baconsky, *Colocviu* = A.E. Baconsky, *Colocviu critic*, București, 1957
- Baconsky, *Poeți* = A.E. Baconsky, *Poeți și poezie*, București, 1963
- Baconsky, *Marginalii* = Leon Baconsky, *Marginalii critice și istorico-literare*, București, 1968
- Balacciu-Chiriacescu, *Dicționar* = Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, 1978
- Balotă, *Absurdul* = Nicolae Balotă, *Lupta cu absurdul*, București, 1971
- Balotă, *Arte* = Nicolae Balotă, *Arte poetice ale secolului XX*, București, 1976
- Balotă, *Euphorion* = Nicolae Balotă, *Euphorion*, București, 1969
- Balotă, *Ion* = Nicolae Balotă, *De la Ion la Ioanide*, București, 1974
- Balotă, *Labirint* = Nicolae Balotă, *Labirint*, București, 1970
- Balotă, *Scriitori maghiari* = Nicolae Balotă, *Scriitori maghiari din România. 1920-1980*, București, 1981
- Balotă, *Umanități* = Nicolae Balotă, *Umanități*, București, 1973
- Balotă, *Universul* = Nicolae Balotă, *Universul prozei*, București, 1976
- Baltag, *Polemos* = Nicolae Baltag, *Polemos*, București, 1978
- Baltazar, *Evocări* = Camil Baltazar, *Evocări și dialoguri literare*, București, 1974
- Barbu, *O ist.* = Eugen Barbu, *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent*, vol. I: *Poezia contemporană*, București, 1975
- Barbu, *Opere* = Ion Barbu, *Opere*, II, îngr. Mircea Colosenco, București, 2000
- Barbu, *Romanul* = Marian Barbu, *Romanul de mistere în literatura română*, Craiova, 1981
- Barbu, *Momente* = N. Barbu, *Momente din istoria teatrului românesc*, pref. Valeriu Răpeanu, București, 1977
- Bădăuță, *Note* = A. Bădăuță, *Note literare*, București, 1928
- Băileșteanu, *Abside* = Fănuș Băileșteanu, *Abside*, București, 1979
- Băileșteanu, *Aorist* = Fănuș Băileșteanu, *Aorist*, București, 1988
- Băileșteanu, *Refracții* = Fănuș Băileșteanu, *Refracții. Prozatori români contemporani*, București, 1980
- Bălan, *Artă* = Ion Dodu Bălan, *Artă și ideal*, București, 1975
- Bălan, *Condiția* = Ion Dodu Bălan, *Condiția creației*, București, 1968
- Bălan, *Ethos* = Ion Dodu Bălan, *Ethos și cultură sau Vocația tinereții*, București, 1972
- Bălan, *Repere* = Ion Dodu Bălan, *Repere critice*, București, 1988
- Băncilă, *Portrete* = Vasile Băncilă, *Portrete și semnificații*, îngr. Ileana Băncilă, pref. Zoe Dumitrescu-Bușu-lenga, București, 1987
- Bărbulescu, *Comentarii* = Simion Bărbulescu, *Comentarii critice*, București, 1969
- Bârlea, *Efigii* = Ovidiu Bârlea, *Efigii*, București, 1987
- Bârlea, *Ist. folc.* = Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974
- Bârna, *Comentarii* = Nicolae Bârna, *Comentarii critice*, București, 2001
- Bârna, *Prozastice* = Nicolae Bârna, *Prozastice*, București, 2004
- Bârna, *Capșa-Corso* = Vlaicu Bârna, *Între Capșa și Corso*, ed. 2, București, 2005
- Bărsănescu, *Medalioane* = Ștefan Bărsănescu, *Medalioane. Pentru o pedagogie a modelelor*, Iași, 1983
- Behring, *Scriit. rom. exil* = Eva Behring, *Scriitori români din exil. 1945-1989*, tr. Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, București, 2001
- Bejenaru, *Dicț. botoșănenilor* = Ionel Bejenaru, *Dicționarul botoșănenilor*, Iași, 1994
- Beke, *Fără interpret* = Beke György, *Fără interpret. Convorbiri cu 56 de scriitori despre relațiile literare româno-maghiare*, București, 1972
- Berca, *Dicț. scriit. bănățeni* = Olimpia Berca, *Dicționar al scriitorilor bănățeni (1940-1996)*, Timișoara, 1996
- Bezviconi, *Profiluri* = Gheorghe Bezviconi, *Profiluri de ieri și de azi*, București, 1943
- Biberi, *Eseuri* = Ion Biberi, *Ultime eseuri*, București, 1985
- Biberi, *Études* = Ion Biberi, *Études sur la littérature roumaine contemporaine*, Paris, 1937
- Biberi, *Lumea* = Ion Biberi, *Lumea de azi*, Iași, 1980
- Bitte-Chiș-Sârbu, *Dicț. scriit. Caraș* = Victoria I. Bitte, Tiberiu Chiș, Nicolae Sârbu, *Dicționarul scriitorilor din Caraș-Severin*, Reșița, 1998
- Bodiu, *Evadarea* = Andrei Bodiu, *Evadarea din vid. Studii despre poezia românească de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI*, Pitești, 2008
- Bogdan, *Scrieri* = Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, îngr. și introd. G. Mihăilă, București, 1968
- Bogdan-Duică, *Ist. lit.* = G. Bogdan-Duică, *Istoria literaturii române moderne. Întâii poeți munteni*, Cluj, 1923
- Bogdan-Duică, *Studii* = G. Bogdan-Duică, *Studii și articole*, îngr. și pref. Dumitru Petrescu, București, 1975
- Boldea, *Vârstele* = Iulian Boldea, *Vârstele criticii*, Pitești, 2005
- Borbély, *Cercul* = Ștefan Borbély, *Cercul de grație*, Pitești, 2003
- Borbély, *Existența* = Ștefan Borbély, *Existența diafană*, București, 2011
- Borbély, *Grădina* = Ștefan Borbély, *Grădina magistrului Thomas*, București, 1995
- Borbély, *O carte* = Ștefan Borbély, *O carte pe săptămână*, București, 2007
- Borbély, *Xenograme* = Ștefan Borbély, *Xenograme*, Oradea, 1997
- Bote, *Simbolismul* = Lidia Bote, *Simbolismul românesc*, București, 1966
- Botez, *Memorii* = Demostene Botez, *Memorii*, I-II, București, 1970-1973
- Botez, *Figuri* = Octav Botez, *Figuri și note istorico-literare*, București, 1944
- Botez, *Pe marginea cărților* = Octav Botez, *Pe marginea cărților*, Iași, 1923
- Botez, *Scrieri* = Octav Botez, *Scrieri*, îngr. Ilie Dan, pref. Zaharia Sângeorzan, Iași, 1977
- Boz, *Anii* = Lucian Boz, *Anii literari '30*, Sydney, 1981
- Boz, *Cartea* = Lucian Boz, *Cartea cu poeți*, București, 1935

- Bradu, *Poezii* = Ioan Bradu, *Poezii și prozatorii bihoreni*, Beiuș, 1948
- Braga, *Destinul* = Mircea Braga, *Destinul unor structuri literare*, Cluj-Napoca, 1979
- Braga, *Ist. lit.* = Mircea Braga, *Istoria literară ca pretext*, Cluj-Napoca, 1982
- Braga, *Sensul* = Mircea Braga, *Când sensul acoperă semnul*, București, 1985
- Braga, *Sincronism* = Mircea Braga, *Sincronism și tradiție*, Cluj, 1972
- Braga, *Tradiție* = Mircea Braga, *Recursul la tradiție. O propunere hermeneutică*, Cluj-Napoca, 1987
- Brateș, *Aspecte* = Radu Brateș, *Aspecte din viața Blajului*, Blaj, 1942
- Brateș, *Oameni* = Radu Brateș, *Oameni din Ardeal*, București, 1973
- Bratu, *Cronici* = Savin Bratu, *Cronici*, I–II, București, 1957–1958
- Bratu, *Ipoteze* = Savin Bratu, *Ipoteze și ipostaze. Pentru o teorie a istoriei literare*, București, 1973
- Bratu-Dumitrescu, *Contemporanul* = Savin Bratu, Zoe Dumitrescu, *Contemporanul și vremea lui*, București, 1959
- Brădățeanu, *Comedia* = Virgil Brădățeanu, *Comedia în dramaturgia românească*, București, 1970
- Brădățeanu, *Drama* = Virgil Brădățeanu, *Drama istorică națională (Perioada clasică)*, București, 1966
- Brădățeanu, *Istoria* = Virgil Brădățeanu, *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolului*, I–III, București, 1966–1982
- Brădățeanu, *Viziune* = Virgil Brădățeanu, *Viziune și univers în noua dramaturgie românească*, București, 1977
- Breazu, *Studii* = Ion Breazu, *Studii de literatură română și comparată*, I–II, îngr. Mircea Curticeanu, Cluj, 1970–1973
- Buciu, *Panorama* = Marian Victor Buciu, *Panorama literaturii române în secolul XX*, vol. I–III, Craiova, 2003–2010.
- Buculei, *Prezențe* = Toader Buculei, *Prezențe brăilene în spiritualitatea românească*, Brăila, 1993
- Bucur, *Istoriografia* = Marin Bucur, *Istoriografia literară românească de la origini până la G. Călinescu*, București, 1973
- Bucur, *Poezie* = Marin Bucur, *Poezie–destin–dramă*, București, 1982
- Bucur, *Poeți optzeciști* = Romulus Bucur, *Poeți optzeciști (și nu numai) în anii '90*, Pitești, 2000
- Bucuța, *Scrieri* = Emanoil Bucuța, *Scrieri*, I–II, îngr. Lucia Borș-Bucuța și Violeta Mihăilă, București, introd. Perpessicius, 1971–1977
- Budău, *Bacăul lit.* = Eugen Budău, *Bacăul literar*, Bacău, 2004
- Bugariu, *Incursiuni* = Voicu Bugariu, *Incursiuni în literatura de azi*, București, 1971
- Bulgăr, *Cultură* = Gh. Bulgăr, *Cultură și limbaj*, București, 1986
- Bulgăr, *Problemele* = Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români*, pref. Perpessicius, București, 1966
- Burada, *Ist. teatr.* = Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, I–II, Iași, 1915–1922
- Burlacu, *Critica* = Alexandru Burlacu, *Critica în labirint*, Chișinău, 1997
- Burlacu, *Lit. rom. Basarabia* = Alexandru Burlacu, *Literatura română din Basarabia. Anii '20 – '30*, Chișinău, 2002
- Burlacu, *Existențe* = Alexandru Burlacu, *Existențe*, I–III, Chișinău, 2007–2012
- Burța-Cernat, *Fotografie* = Bianca Burța-Cernat, *Fotografie de grup cu scriitoare uitate. Proza feminină interbelică*, București, 2011
- Busuioc, *Scriitori ieșeni* = Nicolae Busuioc, Florin Busuioc, *Scriitori și publiciști ieșeni contemporani*, ed. 2, Iași, 2002
- Busuioceanu, *Figuri* = Al. Busuioceanu, *Figuri și cărți*, București, 1922
- Buteanu, *Teatrul* = [Aurel Buteanu], *Teatrul românesc în Ardeal și Banat*, Timișoara, [1944]
- Caracostea, *Scrieri* = D. Caracostea, *Scrieri alese*, I–III, îngr. și pref. Mircea Anghelescu, București, 1986–1992
- Caragiale, *Opere* = I. L. Caragiale, *Opere*, vol. I–III, îngr. Paul Zarifopol, București, 1930–1932, vol. IV–VII, îngr. Șerban Cioculescu, București, 1938–1942
- Caraion, *Duelul* = Ion Caraion, *Duelul cu crinii*, București, 1972
- Caraion, *Pălărierul* = Ion Caraion, *Pălărierul silabelor*, București, 1976
- Caraion, *Tristețe* = Ion Caraion, *Tristețe și cărți*, București, 1995
- Carandino, *De la o zi* = N. Carandino, *De la o zi la alta*, I, București, 1979
- Carianopol, *Scriitori* = Virgil Carianopol, *Scriitori care au devenit amintiri*, vol. I, București, 1973, vol. II, Craiova, 1982
- Cartojan, *Cărțile pop.* = Nicolae Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I–II, București, 1929–1938
- Cartojan, *Ist. lit.* = Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, I–III, București, 1940–1945; ed. îngr. Rodica Rotaru și Andrei Rusu, pref. Dan Horia Mazilu, București, 1996
- Călin, *Clasici* = Liviu Călin, *Pornind de la clasici*, București, 1957
- Călinescu, *Biblioteci* = Al. Călinescu, *Biblioteci deschise*, București, 1986
- Călinescu, *Perspective* = Al. Călinescu, *Perspective critice*, Iași, 1978
- Călinescu, *Cronici* = G. Călinescu, *Cronici literare și recenzii*, I–II, îngr. Andrei Rusu și Ion Bălu, București, 1991–1992
- Călinescu, *Gâlceava* = G. Călinescu, *Gâlceava înțeleptului cu lumea. Pseudojurnal de moralist*, I–II, îngr. Geo Șerban, București, 1973–1974
- Călinescu, *Ist. lit.* (1941), *Ist. lit.* (1982) = G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1941; ed. 2, îngr. și pref. Al. Piru, București, 1982
- Călinescu, *Literatura* = G. Călinescu, *Literatura nouă*, îngr. și pref. Al. Piru, Craiova, 1972
- Călinescu, *Opere* = G. Călinescu, *Opere. Publicistica*, I–XII, coordonator Nicolae Mecu, introd. Eugen Simion, București, 2006–2012
- Călinescu, *Principii* = G. Călinescu, *Principii de estetică*, îngr. și postfață Al. Piru, București, 1968
- Călinescu, *Scrisori* = G. Călinescu, *Scrisori și documente*, îngr. N. Scurtu, pref. Al. Piru, București, 1979
- Călinescu, *Studii* = G. Călinescu, *Studii și cercetări de istorie literară*, pref. Al. Piru, București, 1966
- Călinescu și contemporanii = G. Călinescu și contemporanii săi (*Correspondență primită*), I–II, îngr. Nicolae Mecu, București, 1984–1987.

- Călinescu, *Ulysse* = G. Călinescu, *Ulysse*, îngr. și pref. Geo Șerban, București, 1967
- Călinescu, *Universul* = G. Călinescu, *Universul poeziei*, îngr. și postfață Al. Piru, București, 1971
- Călinescu, *Aspecte* = Matei Călinescu, *Aspecte literare*, București, 1965
- Călinescu, *Conceptul* = Matei Călinescu, *Conceptul modern de poezie. De la romantism la avangardă*, București, 1972
- Călinescu, *Eseuri* = Matei Călinescu, *Eseuri critice*, București, 1967
- Călinescu, *Eseuri lit. modernă* = Matei Călinescu, *Eseuri despre literatura modernă*, București, 1970
- Călinescu, *Fragmentarium* = Matei Călinescu, *Fragmentarium*, Cluj, 1973
- Căprariu, *Jurnal* = Al. Căprariu, *Jurnal literar*, București, 1967
- Cărtărescu, *Postmodernismul* = Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, postfață Paul Cornea, București, 1999
- Cărturari brașoveni = *Cărturari brașoveni (Sec. XV–XX). Ghid biobibliografic*, Brașov, 1972
- Căndroveanu, *Alfabet* = Hristu Căndroveanu, *Alfabet liric*, București, 1974
- Căndroveanu, *Aromânii* = Hristu Căndroveanu, *Aromânii ieri și azi*, Craiova, 1995
- Căndroveanu, *Lit. rom.* = Hristu Căndroveanu, *Literatura română pentru copii*, București, 1988
- Căndroveanu, *Poeți* = Hristu Căndroveanu, *Poeți și poezie*, 1980
- Căndroveanu, *Printre poeți* = Hristu Căndroveanu, *Printre poeți*, Cluj-Napoca, 1983
- Cernat, *Avangarda* = Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei: primul val*, București, 2007
- Cernat, *Modernismul* = Paul Cernat, *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*, București, 2009
- Cesereanu, *Ipostaze* = Domițian Cesereanu, *Ipostaze*, Cluj, 1970
- Cesereanu, *Permanențe* = Domițian Cesereanu, *Permanențe ale criticii*, București, 1968
- Ceuca, *Teatrologia* = Justin Ceuca, *Teatrologia românească interbelică*, București, 1990
- Cheie-Pantea, *Palingeneza* = Iosif Cheie-Pantea, *Palingeneza valorilor*, Timișoara, 1982
- Chendi, *Foiletoane* = Ilarie Chendi, *Foiletoane*, ed. 2, București, 1925
- Chendi, *Fragmente* = Ilarie Chendi, *Fragmente*, București, 1905
- Chendi, *Impresii* = Ilarie Chendi, *Impresii*, ed. 2, București, 1924
- Chendi, *Pagini* = Ilarie Chendi, *Pagini de critică*, îngr. și introd. Vasile Netea, București, 1969
- Chendi, *Schițe* = Ilarie Chendi, *Schițe de critică literară*, București, 1924
- Chendi, *Scrieri* = Ilarie Chendi, *Scrieri*, vol. I–IV, îngr. și pref. Dumitru Bălăeț, București, 1988–1995, vol. V–X, îngr. Dumitru Bălăeț și Ioan Spătan, București, 2001–2007
- Chihaia, *Mărturisiri* = Pavel Chihaia, *Mărturisiri din exil*, Iași, 1994
- Chinez, *Pagini* = Ion Chinez, *Pagini de critică*, îngr. și pref. I. Negoitescu, București, 1969
- Chioaru, *Noi dezvoltări* = Dumitru Chioaru, *Noi dezvoltări în perspectivă*, Cluj-Napoca, 2010
- Chioaru, *Poetica* = Dumitru Chioaru, *Poetica temporalității*, Cluj-Napoca, 2000
- Chiorean–Kocziány–Nițu–Ploșteanu, *Profiluri* = Ioan Chiorean, Ladislau Kocziány, Valeriu Nițu, Grigore Ploșteanu, *Profiluri mureșene*, Târgu Mureș, 1971
- Chițimia, *Folcloriști* = I. C. Chițimia, *Folcloriști și folcloristică românească*, București, 1968
- Chițimia, *Probleme* = I. C. Chițimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, 1972
- Cimpoi, *Alte disocieri* = Mihai Cimpoi, *Alte disocieri*, Chișinău, 1971
- Cimpoi, *Critice* = Mihai Cimpoi, *Critice*, I–IX, Craiova, 2001–2011
- Cimpoi, *Disocieri* = Mihai Cimpoi, *Disocieri*, Chișinău, 1969
- Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia* = Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, ed. 2, Chișinău, 1997
- Ciobanu, *Critica* = Nicolae Ciobanu, *Critica în primă instanță*, București, 1974
- Ciobanu, *Imaginar* = Nicolae Ciobanu, *Între imaginar și fantastic în proza românească*, București, 1987
- Ciobanu, *Incursiuni* = Nicolae Ciobanu, *Incursiuni critice*, Timișoara, 1975
- Ciobanu, *Însemne* = Nicolae Ciobanu, *Însemne ale modernității*, I–II, București, 1977–1979
- Ciobanu, *Nuvela* = Nicolae Ciobanu, *Nuvela și povestirea contemporană*, București, 1967
- Ciobanu, *Opera* = Nicolae Ciobanu, *Întâlnire cu opera*, București, 1982
- Ciobanu, *Panoramic* = Nicolae Ciobanu, *Panoramic*, București, 1972
- Ciobanu, *Cultura* = Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1923
- Ciobanu, *Ist. lit.* = Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1947; ed. îngr. și pref. Dan Horia Mazilu, București, 1989
- Ciobanu, *Poporanismul* = Valeriu Ciobanu, *Poporanismul. Geneză, evoluție, ideologie*, București, 1946
- Ciocan, *Incursiuni* = Iulian Ciocan, *Incursiuni în proza basarabeană*, Chișinău, 2004
- Ciocanu, *Critică* = Ion Ciocanu, *Dreptul la critică*, Chișinău, 1990
- Ciocanu, *Itinerar* = Ion Ciocanu, *Itinerar critic*, Chișinău, 1973
- Ciocanu, *Lit. rom.* = Ion Ciocanu, *Literatura română contemporană din Republica Moldova*, Chișinău, 1998
- Ciocanu, *Vase comunicante* = Ion Ciocanu, *Nevoia de vase comunicante sau Cartea între scriitor și cititor*, Chișinău, 2006
- Ciocârlie, *Fals tratat* = Corina Ciocârlie, *Fals tratat de disperare*, Timișoara, 1995
- Ciocârlie, *Eseuri* = Livius Ciocârlie, *Eseuri critice*, Timișoara, 1983
- Ciocârlie, *Mari corespondențe* = Livius Ciocârlie, *Mari corespondențe*, București, 1981
- Cioculescu, *Lecturi* = Barbu Cioculescu, *Lecturi de vară, lecturi de iarnă*, I–II, București, 2003–2004.
- Cioculescu, *Amintiri* = Șerban Cioculescu, *Amintiri*, București, 1981
- Cioculescu, *Aspecte* = Șerban Cioculescu, *Aspecte literare contemporane (1932–1947)*, București, 1972
- Cioculescu, *Itinerar* = Șerban Cioculescu, *Itinerar critic*, I–V, București, 1973–1989
- Cioculescu, *Poeți* = Șerban Cioculescu, *Poeți români*, București, 1982
- Cioculescu, *Prozatori* = Șerban Cioculescu, *Prozatori români. De la Mihail Kogălniceanu la Mihail Sadoveanu*, București, 1977

- Cioculescu, *Varietăți* = Șerban Cioculescu, *Varietăți critice*, București, 1966
- Cioculescu-Streinu-Vianu, *Ist. lit.* = Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, ed. 2, București, 1971
- Ciompec, *Motivul* = Gh. Ciompec, *Motivul creației în literatura română*, București, 1979
- Ciopruga, *Amfiteatru* = Const. Ciopruga, *Amfiteatru cu poeți*, Iași, 1995
- Ciopruga, *Efigii* = Const. Ciopruga, *Efigii în frescă. Poeți ai acestui timp*, București, 2008
- Ciopruga, *Lit. rom.* = Const. Ciopruga, *Literatura română între 1900–1918*, Iași, 1970
- Ciopruga, *Partituri* = Const. Ciopruga, *Partituri și voci. Poeți ai acestui timp*, Iași, 2004
- Ciopruga, *Personalitatea* = Const. Ciopruga, *Personalitatea literaturii române*, Iași, 1973
- Ciopruga, *Portrete* = Const. Ciopruga, *Portrete și reflecții literare*, București, 1967
- Ciopruga, *Propilee* = Const. Ciopruga, *Propilee. Cărți și destine*, Iași, 1984
- Ciopruga, *Ulysse* = Const. Ciopruga, *Între Ulysse și Don Quijote*, Iași, 1978
- Ciorănescu, *Lit. comp.* = Alexandru Ciorănescu, *Literatura comparată*, Craiova, 1944
- Ciorănescu, *Teatr. rom.* = Alexandru Ciorănescu, *Teatrul românesc în versuri și izvoarele lui*, București, 1943
- Cistelean, *Al doilea top* = Al. Cistelean, *Al doilea top*, Brașov, 2004
- Cistelean, *Diacritice* = Al. Cistelean, *Diacritice*, vol. I, București, 2007, vol. II: *Magna cum laude*, București, 2012
- Cistelean, *Poezie* = Al. Cistelean, *Poezie și livresc*, București, 1987
- Cistelean, *Top ten* = Al. Cistelean, *Top ten (recenzii rapide)*, Cluj-Napoca, 2000
- Cocora, *Privitor* = Ion Cocora, *Privitor ca la teatru*, I–IV, Cluj-Napoca, 1975–2003
- Colesnic, *Basarabia* = Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, I–IX, Chișinău, 1993–2012
- Comșa-Seiceanu, *Dascălii* = Nicolae Comșa, Teodor Seiceanu, *Dascălii Blajului. 1754–1948*, București, 1994
- Condurache, *Portret* = Val Condurache, *Portret al criticului în tinerețe*, București, 1984
- Constantin, *A doua carte* = Ilie Constantin, *A doua carte despre poeți*, București, 1973
- Constantin, *Complicitatea* = Ilie Constantin, *Complicitatea fertilă (Poeți români. 1950–1973)*, tr. Liliana și Valentin Atanasiu, Cluj-Napoca, 1994
- Constantin, *Despre poeți* = Ilie Constantin, *Despre poeți*, București, 1971
- Constantin, *Prozatori-critici* = Ilie Constantin, *Despre prozatori și critici*, Cluj, 1973
- Constantinescu, *Studii* = Emilian I. Constantinescu, *Studii literare*, îngr. și pref. Cristian Popescu, postfață Șerban Cioculescu, Cluj-Napoca, 1983
- Constantinescu, *Mișcare* = Pompiliu Constantinescu, *Mișcarea literară*, București, [1927]
- Constantinescu, *Opere* = Pompiliu Constantinescu, *Opere și autori*, București, 1928
- Constantinescu, *Scrieri* = Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, I–VI, îngr. Constanța Constantinescu, pref. Victor Felea, București, 1967–1972
- Corbea-Florescu, *Biografii* = Ileana Corbea, Nicolae Florescu, *Biografii posibile*, vol. I–III, București, 1973–1984
- Cornea, *Alecsandrescu–Eminescu* = Paul Cornea, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, București, 1966
- Cornea, *Aproapele* = Paul Cornea, *Aproapele și departele*, București, 1990
- Cornea, *Itinerar* = Paul Cornea, *Itinerar printre clasici*, București, 1984
- Cornea, *Oamenii* = Paul Cornea, *Oamenii începutului de drum*, București, 1974
- Cornea, *Originile* = Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972
- Cornea, *Regula* = Paul Cornea, *Regula jocului*, București, 1980
- Cornea, *Semnele* = Paul Cornea, *Semnele vremii*, București, 1995
- Cornea, *Studii* = Paul Cornea, *Studii de literatură română modernă*, București, 1962
- Cornea-Păcurariu, *Ist. lit.* = Paul Cornea și D. Păcurariu, *Curs de istoria literaturii române moderne*, București, 1962
- Cornel, *Figuri* = Theodor Cornel, *Figuri contemporane din România – Figures contemporaines de Roumanie* (în colaborare), I–III, București, 1909–[1914]
- Cosco, *Bunica* = C. Cosco, *Când era bunica fată*, București, 1942
- Cosma, *Geneza* = Anton Cosma, *Geneza romanului românesc*, București, 1985
- Cosma, *Romanul* = Anton Cosma, *Romanul românesc contemporan. 1945–1985*, vol. I, București, 1988, vol. II, Cluj-Napoca, 1998
- Cosma, *Bănățeni* = Aurel Cosma, *Bănățeni de altădată*, Timișoara, 1933
- Costin, *Viața* = Lucian Costin, *Din viața scriitorilor*, I–II, București, [1937]
- Coșovei, *Pornind* = Traian T. Coșovei, *Pornind de la un vers*, București, 1990
- Cotruș, *Meditații* = Ovidiu Cotruș, *Meditații critice*, îngr. și introd. Ștefan Aug. Doinaș, București, 1983
- Cozea, *Prozatoare* = Liana Cozea, *Prozatoare ale literaturii române moderne*, Oradea, 1994
- Craia, *Fețele* = Sultana Craia, *Fețele orașului*, București, 1988
- Craia, *Orizontul* = Sultana Craia, *Orizontul rustic în literatură română*, București, 1985
- Crainic, *Memorii* = Nichifor Crainic, *Memorii*, vol. I, îngr. Nedic Lemnar, pref. Alexandru Cojan, București, 1991, vol. II, îngr. Alexandru Condeescu, București, 1996
- Crăciun, *Cu garda* = Gheorghe Crăciun, *Cu garda deschisă*, Iași, 1997
- Crăciun, *Confesiuni* = Victor Crăciun, *Confesiuni sonore. O istorie a literaturii române la microfon*, București, 1980
- Crețu, *Constructori* = Nicolae Crețu, *Constructori ai romanului*, București, 1982
- Cristea, *Arcadia* = Dan Cristea, *Arcadia imaginară*, București, 1977
- Cristea, *Faptul* = Dan Cristea, *Faptul de a scrie*, București, 1980
- Cristea, *Un an* = Dan Cristea, *Un an de poezie*, București, 1974
- Cristea, *Teleorman* = Stan V. Cristea, *Dicționarul scriitorilor și publiciștilor teleormăneni*, Alexandria, 2005
- Cristea, *Alianțe* = Valeriu Cristea, *Alianțe literare*, București, 1977
- Cristea, *A scrie* = Valeriu Cristea, *A scrie, a citi*, Cluj-Napoca, 1992

- Cristea, *Domeniul* = Valeriu Cristea, *Domeniul criticii*, București, 1975
- Cristea, *Fereastra* = Valeriu Cristea, *Fereastra criticului*, București, 1987
- Cristea, *Interpretări* = Valeriu Cristea, *Interpretări critice*, București, 1970
- Cristea, *Modestie* = Valeriu Cristea, *Modestie și orgoliu*, București, 1984
- Cristea-Enache, *București* = Daniel Cristea-Enache, *București Far West*, București, 2005
- Cristea-Enache, *Concert* = Daniel Cristea-Enache, *Concert de deschidere*, pref. C. Stănescu, București, 2001
- Cristea-Enache, *Timpuri noi* = Daniel Cristea-Enache, *Timpuri noi*, București, 2009
- Cristofor, *Țara Sfântă* = Ion Cristofor, *Scriitori din Țara Sfântă*, I–III, Cluj-Napoca, 2000–2004
- Crișan, *Confesiuni* = Constantin Crișan, *Confesiuni esențiale*, București, 1977
- Crișan–Crăciun, *Literatura* = Constantin Crișan, Victor Crăciun, *Literatura română în lume*, pref. Pierre de Boisdeffre, București, 1969
- Crohmălniceanu, *Al doilea suflu* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, București, 1989
- Crohmălniceanu, *Amintiri* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Amintiri deghizate*, București, 1994
- Crohmălniceanu, *Cinci prozatori* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, București, 1984
- Crohmălniceanu, *Cronici* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Cronici literare. 1954–1956*, București, 1957
- Crohmălniceanu, *Cronici și articole* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Cronici și articole*, București, 1953
- Crohmălniceanu, *Evreii* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Evreii în mișcarea de avangardă românească*, îngr. și pref. Geo Șerban, București, 2001
- Crohmălniceanu, *Literatura* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I–III, București, 1972–1975; vol. I, ed. 1, București, 1967
- Crohmălniceanu, *Lit. rom. expr.* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română și expresionismul*, București, 1971
- Crohmălniceanu, *Pâinea noastră* = Ov. S. Crohmălniceanu, *Pâinea noastră cea de toate zilele*, București, 1981
- Crohmălniceanu – Heitmann, *Cercul Literar* = Ov. S. Crohmălniceanu, Klaus Heitmann, *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane*, București, 2000
- Cronologia* = *Cronologia vieții literare românești. 1944–1964*, I–X, coordonator Eugen Simion, București, 2010–2012
- Cubleșan, *Civic–etic* = Constantin Cubleșan, *Teatrul între civic și etic*, Cluj-Napoca, 1983
- Cubleșan, *Miniaturi* = Constantin Cubleșan, *Miniaturi critice*, București, 1969.
- Cubleșan, *Teatrul* = Constantin Cubleșan, *Teatrul. Istorie și actualitate*, Cluj-Napoca, 1979
- Culcer, *Citind* = Dan Culcer, *Citind sau trăind literatura*, Cluj-Napoca, 1976
- Culcer, *Serii* = Dan Culcer, *Serii și grupuri*, București, 1981
- Culianu, *Studii rom.* = Ioan Petru Culianu, *Studii românești*, I–II, îngr. Tereza Culianu-Petrescu, tr. Corina Popescu, Dan Petrescu și Maria-Magdalena Angheliescu, Iași, 2006–2009
- Curticăpeanu, *Orizonturile* = Doina Curticăpeanu, *Orizonturile vieții în literatura veche românească (1520–1743)*, București, 1975
- Curticăpeanu, *Mișc. cult.* = Vasile Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, București, 1968
- Dafin, *Figuri* = Ioan Dafin, *Figuri ieșene*, I–IV, Iași, [1927]; ed. 2, Iași, 1928
- Dafin, *Iașul* = Ioan Dafin, *Iașul cultural și social*, I–II, Iași, 1928–1929
- Damaschin, *Cercul Literar* = Dan Damaschin, *Cercul Literar de la Sibiu/ Cluj. Deschidere spre europeanism și universalitate*, Cluj-Napoca, 2009
- Damian, *Direcții* = S. Damian, *Direcții și tendințe în proza nouă*, București, 1963
- Damian, *Intrarea* = S. Damian, *Intrarea în castel. Încercări de analiză a prozei*, București, 1970
- Damian, *Mănușa* = S. Damian, *Aruncând mănușa*, București, 1999
- Damian, *Replici* = S. Damian, *Replici din burta lupului*, București, 1997
- Dan, *Contribuții* = Ilie Dan, *Contribuții*, București, 1978
- Dan, *Proza* = Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, București, 1975
- Danțiș, *Bucolica* = Gabriela Danțiș, *Poezia bucolică românească*, București, 2000
- Dascal, *Aventuri* = Mihai Dascal, *Aventuri în Țara Imanenței*, București, 2003
- Dascal, *Fascinația* = Mihai Dascal, *Fascinația exegezei. Exerciții de hermeneutică literară*, București, 2003
- Dascălu, *Germanitatea* = Bogdan Mihai Dascălu, *Germanitatea și literele române*, București, 2006
- Datcu, *Dicț. etnolog.* = Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, ed. 3, București, 2006
- Datcu, *Miscellanea* = Iordan Datcu, *Miscellanea etnologica*, București, 2010
- Datcu, *Pagini* = Iordan Datcu, *Pagini de istorie literară și etnologie*, Târgoviște, 2011
- Datcu, *Repere* = Iordan Datcu, *Repere în etnologia românească*, București, 2002
- Davidescu, *Aspecte* = N. Davidescu, *Aspecte și direcții literare*, îngr. și pref. Margareta Feraru, București, 1975
- Dărbăuș–Popović, *Lit. rom. Serbia* = Carmen Dărbăuș, Virginia Popović, *Literatura de limbă română din Serbia și antropologia culturală*, Cluj-Napoca, Novi Sad, 2012
- Demetrescu, *Însemnări* = Romulus Demetrescu, *Însemnări critice*, îngr. Nae Antonescu și Dimitrie Danciu, Cluj-Napoca, 1979
- Demetrescu, *Profile* = Traian Demetrescu, *Profile literare*, Craiova, 1891
- Densusianu, *Ist. lit. rom.* = Ovid Densusianu, *Istoria literaturii române*, București, 1898
- Densusianu, *Lit. rom.* = Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, I–III, București, 1920–1933
- Densusianu, *Opere* = Ovid Densusianu, *Opere*, I–VI, îngr. Boris Cazacu, Valeriu Rusu, Ioan Șerb și Florica Șerb, pref. Boris Cazacu, București, 1968–1985
- Diaconescu, *Condiția* = Romulus Diaconescu, *Condiția umană în dramaturgia postbelică*, Craiova, 2001
- Diaconescu, *Dramaturgi* = Romulus Diaconescu, *Dramaturgi români contemporani*, Craiova, 1983
- Diaconu, *Fetele* = Mircea A. Diaconu, *Fetele poeziei*, Iași, 1999
- Diaconu, *Instantanee* = Mircea A. Diaconu, *Instantanee critice*, Iași, 1998

- Diaconu, *Poezia* = Mircea A. Diaconu, *Poezia postmodernă*, Braşov, 2002
- Diaconu, *Studii* = Mircea A. Diaconu, *Studii bucovinene*, Iaşi, 2011
- Dicţ. analitic = *Dicţionar analitic de opere literare româneşti*, I–IV, coordonator Ion Pop, Bucureşti, Cluj-Napoca, 1998–2003
- Dicţ. Banat = *Dicţionar al scriitorilor din Banat*, coordonator Alexandru Ruja, Timişoara, 2005
- Dicţ. biografic = *Dicţionarul biografic al literaturii române*, I–II, coordonator Aurel Sasu, Piteşti, 2006
- Dicţ. Chişinău = *Dicţionarul scriitorilor români din Basarabia. 1812–2010*, ed. 2, coordonator Valeriu Nazar, Chişinău, 2010
- Dicţ. Echinox = *Dicţionarul Echinox*, coordonator Horea Poenar, Cluj-Napoca, 2004
- Dicţ. esenţial = *Dicţionarul esenţial al scriitorilor români*, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi şi Aurel Sasu, Bucureşti, 2000
- Dicţ. lit. 1900 = *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, coordonatori Gabriela Drăgoi, Florin Faifer, Dan Mănucă, Alexandru Teodorescu, Leon Volovici şi Remus Zăstroiu, Bucureşti, 1979
- Dicţ. scriit. rom. = *Dicţionarul scriitorilor români*, I–IV, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi şi Aurel Sasu, Bucureşti, 1995–2002
- Dima, *Aspecte* = Al. Dima, *Aspecte şi atitudini ideologice*, Turnu Severin, 1933
- Dima, *Dezbateri* = Al. Dima, *Dezbateri critice*, Bucureşti, 1977
- Dima, *Gândirea* = Al. Dima, *Gândirea românească în estetică*, Sibiu, 1943
- Dima, *Studii* = Al. Dima, *Studii de istorie a teoriei literare româneşti*, Bucureşti, 1962
- Dima, *Viziunea* = Al. Dima, *Viziunea cosmică în poezia românească*, Iaşi, 1982
- Dimisianu, *Amintiri* = Gabriel Dimisianu, *Amintiri şi portrete literare*, Bucureşti, 2003
- Dimisianu, *Fragmente* = Gabriel Dimisianu, *Fragmente contemporane*, Bucureşti, 2004
- Dimisianu, *Lecturi* = Gabriel Dimisianu, *Lecturi libere*, Bucureşti, 1983
- Dimisianu, *Lumea* = Gabriel Dimisianu, *Lumea criticului*, Bucureşti, 2000
- Dimisianu, *Nouă prozatori* = Gabriel Dimisianu, *Nouă prozatori*, Bucureşti, 1977
- Dimisianu, *Oameni* = Gabriel Dimisianu, *Oameni şi cărţi*, Bucureşti, 2008
- Dimisianu, *Opinii* = Gabriel Dimisianu, *Opinii literare*, Bucureşti, 1978
- Dimisianu, *Prozatori* = Gabriel Dimisianu, *Prozatori de azi*, Bucureşti, 1970
- Dimisianu, *Repere* = Gabriel Dimisianu, *Repere*, Bucureşti, 1990
- Dimisianu, *Schiţe* = Gabriel Dimisianu, *Schiţe de critică*, Bucureşti, 1966
- Dimisianu, *Subiecte* = Gabriel Dimisianu, *Subiecte*, Bucureşti, 1987
- Dimisianu, *Valori* = Gabriel Dimisianu, *Valori actuale*, Bucureşti, 1974
- Dimitriu, *Ares* = Daniel Dimitriu, *Ares şi Eros*, Iaşi, 1978
- Dimitriu, *Singurătatea* = Daniel Dimitriu, *Singurătatea lecturii*, Bucureşti, 1980
- Dobrescu, *Foiletoane* = Alexandru Dobrescu, *Foiletoane*, vol. I, Bucureşti, 1979, vol. II–III, Iaşi, 1981–1984
- Dobrogeanu-Gherea, *Opere* = C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, I–VIII, Bucureşti, 1976–1983
- Doinaş, *Diogene* = Ştefan Aug. Doinaş, *Lampa lui Diogene*, Bucureşti, 1970
- Doinaş, *Lectura* = Ştefan Aug. Doinaş, *Lectura poeziei, urmată de Tragic şi demonic*, Bucureşti, 1980
- Doinaş, *Măştile* = Ştefan Aug. Doinaş, *Măştile adevărului poetic*, Bucureşti, 1992
- Doinaş, *Orfeu* = Ştefan Aug. Doinaş, *Orfeu şi tentaţia realului*, Bucureşti, 1974
- Doinaş, *Poezie* = Ştefan Aug. Doinaş, *Poezie şi modă poetică*, Bucureşti, 1972
- Doinaş, *Scriit. rom.* = Ştefan Aug. Doinaş, *Scriitori români*, Bucureşti, 2000
- Dolgan, *Crez* = Mihail Dolgan, *Crez şi măiestrie artistică*, Chişinău, 1982
- Dolgan, *Poezia* = Mihail Dolgan, *Poezia contemporană, mod de existenţă în metaforă şi idee*, Chişinău, 2007
- Dorcescu, *Embleme* = Eugen Dorcescu, *Embleme ale realităţii*, Bucureşti, 1978
- Dorcescu, *Metafora* = Eugen Dorcescu, *Metafora poetică*, Bucureşti, 1975
- Dragomirescu, *Sămănătorism* = Mihail Dragomirescu, *Sămănătorism, poporanism, criticism*, Bucureşti, 1934
- Dragomirescu, *Scrieri* = Mihail Dragomirescu, *Scrieri critice şi estetice*, îngr. Z. Ornea şi Gh. Stroia, introd. Z. Ornea, Bucureşti, 1969
- Drăgan, *Ist. lit.* = Gabriel Drăgan, *Istoria literaturii române*, ed. 3, Bucureşti, 1943
- Drăgan, *Aproximaţii* = Mihai Drăgan, *Aproximaţii critice*, Iaşi, 1970
- Drăgan, *Clasici* = Mihai Drăgan, *Clasici şi moderni*, Bucureşti, 1987
- Drăgan, *Lecturi* = Mihai Drăgan, *Lecturi posibile*, Iaşi, 1978
- Drăgan, *Reacţii* = Mihai Drăgan, *Reacţii critice*, Iaşi, 1973
- Drăganu, *Hist. litt.* = N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, Bucureşti, 1938
- Drouhet, *Studii* = Charles Drouhet, *Studii de literatură română şi comparată*, Bucureşti, pref. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, 1983
- Dumitrescu-Buşulenga, *Itinerarii* = Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Itinerarii prin cultură*, Bucureşti, 1982
- Dumitrescu-Buşulenga, *Valori* = Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Valori şi echivalenţe umanistice*, Bucureşti, 1973
- Dumitriu, „*Ambasadorii*” = Dana Dumitriu, „*Ambasadorii*” sau *Despre realismul psihologic*, Bucureşti, 1976
- Dunăreanu-Apostoleanu-Corcheş, *Scriit. Tomis* = Ovidiu Dunăreanu, Corina Apostoleanu, Victor Corcheş, *Scriitori de la Tomis. Catalog biobibliografic*, Constanţa, 1997
- Durnea, *Noi propuneri* = Victor Durnea, *Noi propuneri de recurs*, Iaşi, 2011
- Durnea, *Orizonturi* = Victor Durnea, *Orizonturi regăsite*, Iaşi, 1999
- Durnea, *Propuneri* = Victor Durnea, *Propuneri de recurs*, Iaşi, 2011
- Duţu, *Cărţile* = Alexandru Duţu, *Cărţile de înţelepciune în cultura română*, Bucureşti, 1972
- Duţu, *Coordonate* = Alexandru Duţu, *Coordonate ale culturii româneşti în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1968
- Duţu, *Explorări* = Alexandru Duţu, *Explorări în istoria literaturii române*, Bucureşti, 1969
- Duţu, *Modele* = Alexandru Duţu, *Modele, imagini, privelişti*, Cluj-Napoca, 1979

- Duțu, *Sinteză* = Alexandru Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română (1650–1848)*, București, 1972
- Duțu, *Umaniștii* = Alexandru Duțu, *Umaniștii români și cultura europeană*, București, 1974
- Eftimiu, *Amintiri* = Victor Eftimiu, *Amintiri și polemici*, București, 1942
- Eftimiu, *Portrete* = Victor Eftimiu, *Portrete și amintiri*, București, 1965
- Eliade, *Fragmentarium* = Mircea Eliade, *Fragmentarium*, București, 1939
- Eliade, *Împotriva* = Mircea Eliade, *Împotriva deznădejdii. Publicistica exilului*, îngr. Mircea Handoca, pref. Monica Spiridon, București, 1992
- Eliade, *Scrieri* = Mircea Eliade, *Scrieri de tinerețe*, I–IV, îngr. Mircea Handoca, București, 1996–2008
- Eliade și corespondenții* = Mircea Eliade și corespondenții săi, I–V, îngr. și pref. Mircea Handoca, București, 1993–2007
- Encicl. istoriografiei rom.* = *Enciclopedia istoriografiei românești*, coordonator Ștefan Ștefănescu, București, 1978
- Encicl. rom.* = *Enciclopedia română*, I–III, publ. C. Diaconovici, Sibiu, 1898–1904
- Encycl. jud.* = *Encyclopaedia judaica*, I–XVI, Ierusalim, 1972–1978
- Faifer, *Cordonul* = Florin Faifer, *Cordonul de argint*, pref. Liviu Leonte, Iași, 1997
- Faifer, *Dramaturgia* = Florin Faifer, *Dramaturgia între clipă și durată*, Iași, 1983
- Faifer, *Faldurile* = Florin Faifer, *Faldurile Mnemosynei*, Iași, 1999
- Faifer, *Incursiuni* = Florin Faifer, *Incursiuni în istoria literaturii dramatice românești*, ed. 3, Iași, 2010
- Faifer, *Pluta* = Florin Faifer, *Pluta de naufragiu*, pref. Paul Cornea, Iași, 2002
- Faifer, *Semnele* = Florin Faifer, *Semnele lui Hermes. Memorialistica de călătorie (până la 1900) între real și imaginar*, București, 1993
- Fanache, *Întâlniri* = V. Fanache, *Întâlniri...*, Cluj-Napoca, 1976
- Fanache, *Vârstele poeziei* = V. Fanache, *Eseuri despre vârstele poeziei*, București, 1990
- Felea, *Aspecte* = Victor Felea, *Aspecte ale poeziei de azi*, I–III, Cluj-Napoca, 1977–1984
- Felea, *Dialoguri* = Victor Felea, *Dialoguri despre poezie*, București, 1965
- Felea, *Poezie* = Victor Felea, *Poezie și critică*, Cluj, 1971
- Felea, *Prezența* = Victor Felea, *Prezența criticii*, București, 1982
- Felea, *Reflexii* = Victor Felea, *Reflexii critice*, București, 1968
- Felea, *Secțiuni* = Victor Felea, *Secțiuni*, București, 1974
- Firan, *Macedonski-Arghezi* = Florea Firan, *De la Macedonski la Arghezi*, pref. Ovidiu Papadima, Craiova, 1975
- Firan, *Profiluri* = Florea Firan, *Profiluri și structuri literare*, I–II, pref. Liviu Călin, introd. Const. M. Popa, Craiova, 1986–2003
- Flămând, *Intimitatea* = Dinu Flămând, *Intimitatea textului*, București, 1985
- Flora, *Lit. rom. Voivodina* = Radu Flora, *Literatura română din Voivodina. Panorama unui sfert de veac (1946–1970)*, Pančevo, 1971
- Florescu, *Aristarc* = Nicolae Florescu, *Înapoi la Aristarc*, I–II, București, 2009
- Florescu, *Itinerarii* = Nicolae Florescu, *Itinerarii mirabile*, București, 1991
- Florescu, *Întoarcerea* = Nicolae Florescu, *Întoarcerea proscrisilor*, București, 1998
- Florescu, *Menirea* = Nicolae Florescu, *Menirea pribegilor*, București, 2003
- Florescu, *Profitabila* = Nicolae Florescu, *Profitabila condiție*, București, 1983
- Fundoianu, *Imagini* = B. Fundoianu, *Imagini și cărți*, îngr. Virgil Teodorescu, tr. Sorin Mărculescu, introd. Mircea Martin, București, 1980
- Gafița, *Fața lunii* = Mihai Gafița, *Fața ascunsă a lunii. Studii de istorie literară. Epoca 1870–1900*, București, 1974
- Galaicu-Păun, *Poezia* = Emilian Galaicu-Păun, *Poezia de după poezie. Ultimul deceniu*, pref. Al. Cistelecă, Chișinău, 1999
- Gáldi, *Introducere* = Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, București, 1971
- Gaster, *Lit. pop.* = Moses Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883.
- Gavril, *Cercul Literar* = Gabriela Gavril, *De la „Manifest” la „Adio, Europa”*. *Cercul Literar de la Sibiu*, Iași, 2003
- Gavrilov, *Reflecții* = Anatol Gavrilov, *Reflecții asupra romanului*, Chișinău, 1984
- George, *Alte întâlniri* = Alexandru George, *Alte întâlniri*, București, 2000
- George, *Alte reveniri* = Alexandru George, *Alte reveniri, restituiri, revizuri*, București, 2003
- George, *Întâlniri* = Alexandru George, *Întâlniri*, București, 1997
- George, *Litere* = Alexandru George, *Litere și clipe*, Târgoviște, 2007
- George, *Petrețeri* = Alexandru George, *Petrețeri cu gândul și inducții sentimentale*, București, 1986
- George, *Reveniri* = Alexandru George, *Reveniri, restituiri, revizuri*, București, 1999
- George, *Semne* = Alexandru George, *Semne și repere*, București, 1971
- George, *Sfârșitul* = Alexandru George, *La sfârșitul lecturii*, I–IV, București, 1973–1993
- Georgescu, *Încercări* = Paul Georgescu, *Încercări critice*, I–II, București, 1957–1958
- Georgescu, *Părerii* = Paul Georgescu, *Părerii literare*, București, 1964
- Georgescu, *Polivalența* = Paul Georgescu, *Polivalența necesară*, București, 1967
- Georgescu, *Printre cărți* = Paul Georgescu, *Printre cărți*, București, 1973
- Georgescu, *Volume* = Paul Georgescu, *Volume*, București, 1978
- Georgescu, *Ideile politice* = Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române. 1750–1831*, București, 1972
- Gheorghiu, *Reflexe* = Mihai Dinu Gheorghiu, *Reflexe condiționate*, București, 1983
- Ghidirmic, *Proza* = Ovidiu Ghidirmic, *Proza românească și vocația originalității*, Craiova, 1988
- Ghițulescu, *Istoria* = Mircea Ghițulescu, *Istoria dramaturgiei române contemporane*, București, 2000
- Ghițulescu, *O panoramă* = Mircea Ghițulescu, *O panoramă a literaturii dramatice române contemporane*, Cluj-Napoca, 1984
- Giurescu, *Contribuțiuni* = Constantin Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicilor muntene*, București, 1906
- Giurescu, *Noi contribuțiuni* = Constantin Giurescu, *Noi contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene*, București, 1908

- Glodeanu, *Dimensiuni* = Gheorghe Glodeanu, *Dimensiuni ale romanului contemporan*, Baia Mare, 1998
- Glodeanu, *Incursiuni* = Gheorghe Glodeanu, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, București, 1999
- Glodeanu, *Poetica* = Gheorghe Glodeanu, *Poetica romanului românesc interbelic*, București, 1998
- Goga, *Precursori* = Octavian Goga, *Precursori*, București, 1930
- Goldiș, *Critica* = Alex Goldiș, *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*, București, 2011
- Gorcea, *Nesomnul* = Petru Mihai Gorcea, *Nesomnul capodoperelor*, București, 1977
- Gorcea, *Structură* = Petru Mihai Gorcea, *Structură și mit în proza contemporană. Eseu despre destinul literar al „generației șaizeci”*, București, 1982
- Grigor, *Moromete* = Andrei Grigor, *Căruța lui Moromete*, București, 2001
- Grigurcu, *A doua viață* = Gheorghe Grigurcu, *A doua viață*, București, 1997
- Grigurcu, *Amurgul* = Gheorghe Grigurcu, *Amurgul idolilor*, București, 1999
- Grigurcu, *Critici* = Gheorghe Grigurcu, *Critici români de azi*, București, 1981
- Grigurcu, *De la un critic* = Gheorghe Grigurcu, *De la un critic la altul*, Iași, 2005
- Grigurcu, *Eminescu-Labiș* = Gheorghe Grigurcu, *De la Mihai Eminescu la Nicolae Labiș*, București, 1989
- Grigurcu, *Existența* = Gheorghe Grigurcu, *Existența poeziei*, București, 1986
- Grigurcu, *Idei* = Gheorghe Grigurcu, *Idei și forme critice*, București, 1973
- Grigurcu, *Imposibila* = Gheorghe Grigurcu, *Imposibila neutralitate*, Iași, 1998
- Grigurcu, *În pădurea* = Gheorghe Grigurcu, *În pădurea de metafore*, Pitești, 2003
- Grigurcu, *Între critici* = Gheorghe Grigurcu, *Între critici*, Cluj-Napoca, 1983
- Grigurcu, *Peisaj* = Gheorghe Grigurcu, *Peisaj critic*, București, I–III, 1993–1999
- Grigurcu, *Poeți* = Gheorghe Grigurcu, *Poeți români de azi*, București, 1979
- Grigurcu, *Poezie* = Gheorghe Grigurcu, *Poezie română contemporană*, I–II, Iași, 2000
- Grigurcu, *Teritoriu* = Gheorghe Grigurcu, *Teritoriu liric*, București, 1972
- Guțan, *Cercul Literar* = Ilie Guțan, *Cercul Literar de la Sibiu*, Sibiu, 1995
- Haneș, *Scriitorii* = Petre V. Haneș, *Scriitorii basarabeni*, ed. 2, București, 1942
- Haneș, *Stud. cercet.* = Petre V. Haneș, *Studii și cercetări*, București, 1928
- Haneș, *Studii* = Petre V. Haneș, *Studii de literatură română*, București, 1910
- Haneș, *Studii ist. lit.* = Petre V. Haneș, *Studii de istorie literară*, pref. Mihai Gafița, București, 1970
- Hangiu, *Dicț. presei lit.* = Ion Hangiu, *Dicționarul presei literare românești (1790–2000)*, ed. 3, București, 2004
- Hinescu, *Oamenii* = Ana Hinescu, Arcadie Hinescu, *Oamenii de ieri și de azi ai Blajului. Mic dicționar*, Blaj, 1994
- Holban, *Opere* = Anton Holban, *Opere*, I–III, îngr. și introd. Elena Beram, București, 1970–1975
- Holban, *Ist. lit.* = Ioan Holban, *Istoria literaturii române contemporane*, I–III, Iași, 2006.
- Holban, *Literatura* = Ioan Holban, *Literatura subiectivă*, vol. I: *Jurnalul intim. Autobiografia literară*, București, 1989
- Holban, *Portrete* = Ioan Holban, *Istoria literaturii române. Portrete contemporane*, I, Iași, 2003
- Holban, *Profiluri* = Ioan Holban, *Profiluri epice contemporane*, București, 1987
- Holban, *Proza* = Ioan Holban, *Proza criticilor*, București, 1983
- Holban, *Salonul* = Ioan Holban, *Salonul refuzaților*, Iași, 1995
- Horodincă, *Structuri* = Georgeta Horodincă, *Structuri libere*, București, 1970
- Horodincă, *Studii* = Georgeta Horodincă, *Studii literare*, București, 1978
- Hostiuc, *Scriitori* = Ștefan Hostiuc, *Scriitori români din nordul Bucovinei*, I, București, 2005
- Hrimiuc-Toporaș, *Atelier* = Gheorghe Hrimiuc-Toporaș, *Atelier de istorie literară*, Iași, 1999
- Husar, *Întoarcerea* = Al. Husar, *Întoarcerea la literatură*, Iași, 2000
- Ianoși, *Romanul* = Ion Ianoși, *Romanul monumental și secolul XX*, București, 1963
- Ibrăileanu, *Note* = G. Ibrăileanu, *Note și impresii*, Iași, 1920
- Ibrăileanu, *Opere* = G. Ibrăileanu, *Opere*, I–X, îngr. Rodica Rotaru și Al. Piru, pref. Al. Piru, București, 1974–1981
- Ibrăileanu, *Scriitori* = G. Ibrăileanu, *Scriitori români și străini*, București, 1968
- Ibrăileanu, *Scriit. și curente* = G. Ibrăileanu, *Scriitori și curente*, Iași, 1909
- Ibrăileanu, *Spiritul* = G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Iași, 1909
- Ibrăileanu, *Studii* = G. Ibrăileanu, *Studii literare*, București, 1930
- Ideologia 1848* = George Em. Marica, Iosif Hajós, Călina Mare, Constantin Rusu, *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, 1968
- Ierunca, *Dimpotrivă* = Virgil Ierunca, *Dimpotrivă*, București, 1994
- Ierunca, *Românește* = Virgil Ierunca, *Românește*, București, 1991
- Ierunca, *Semnul* = Virgil Ierunca, *Semnul mirării*, București, 1995
- Ierunca, *Subiect* = Virgil Ierunca, *Subiect și predicat*, București, 1993
- Ilea, *Mărturisirile* = Ion Th. Ilea, *Mărturisirile unui anonim*, postfață Mihai Gafița, București, 1974
- Ilie, *Dicț. poeziei ieșene* = Emanuela Ilie, *Dicționarul critic al poeziei ieșene contemporane*, Iași, 2011
- Iliescu, *Poezia* = Adriana Iliescu, *Poezia simbolistă românească*, București, 1985
- Iliescu, *Rev. lit.* = Adriana Iliescu, *Reviste literare la sfârșitul secolului al XIX-lea*, București, 1972
- Indrieș, *Polifonia* = Alexandra Indrieș, *Polifonia persoanei*, Timișoara, 1986
- Indrieș, *Dimensiuni* = Elena Indrieș, *Dimensiuni ale poeziei române moderne*, București, 1989
- Ionescu, *Palimpseste* = Cornel Mihai Ionescu, *Palimpseste*, București, 1979
- Ionescu, *Note* = Eugen Ionescu, *Note și contranote*, tr. Ion Pop, București, 1992
- Ionescu, *Nu* = Eugen Ionescu, *Nu*, București, 1934
- Ionescu, *Război* = Eugen Ionescu, *Război cu toată lumea. Publicistica românească*, I–II, îngr. Mariana Vartic și Aurel Sasu, București, 1992

- Ionescu, *Romanul* = Gelu Ionescu, *Romanul lecturii*, București, 1976
- Ionescu, *Artă* = Mariana Ionescu, *Artă și aspirație*, Cluj-Napoca, 1977
- Iorga, *Ist. Bis.* = Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, I-II, Vălenii de Munte, 1908-1909; ed. 2, I-II, București, 1928-1930
- Iorga, *Ist. lit.* = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. 2, I-III, București, 1925-1933
- Iorga, *Ist. lit. cont.* = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I-II, București, 1934; ed. I-III, îngr. Rodica Rotaru, pref. Ion Rotaru, București, 1985-1986
- Iorga, *Ist. lit. relig.* = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, București, 1904
- Iorga, *Ist. lit. XVIII* = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, ed. 2, I-II, îngr. Barbu Theodorescu, București, 1969
- Iorga, *Ist. lit. XIX* = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea - de la 1821 înainte*, vol. I-II, București, 1907-1908, vol. III, Vălenii de Munte, 1909
- Iorga, *Ist. presei* = Nicolae Iorga, *Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916*, București, 1922
- Iorga, *Oameni* = Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, I-IV, București, 1934-1939
- Iorga, *O luptă* = Nicolae Iorga, *O luptă literară*, I-II, Vălenii de Munte, 1914-1916; ed. I-II, îngr. Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, pref. Valeriu Râpeanu, București, 1979
- Iorga, *Pagini* = Nicolae Iorga, *Pagini de tinerețe*, I-II, îngr. și pref. Barbu Theodorescu, București, 1968
- Iorgulescu, *Al doilea rond* = Mircea Iorgulescu, *Al doilea rond*, București, 1976
- Iorgulescu, *Ceara* = Mircea Iorgulescu, *Ceara și sigiliul*, București, 1982
- Iorgulescu, *Critică* = Mircea Iorgulescu, *Critică și angajare*, București, 1981
- Iorgulescu, *Firescul* = Mircea Iorgulescu, *Firescul ca excepție*, București, 1979
- Iorgulescu, *Prezent* = Mircea Iorgulescu, *Prezent*, București, 1985
- Iorgulescu, *Rondul* = Mircea Iorgulescu, *Rondul de noapte*, București, 1974
- Iorgulescu, *Scriitori* = Mircea Iorgulescu, *Scriitori tineri contemporani*, București, 1978
- Iosifescu, *De-a lungul* = Silviu Iosifescu, *De-a lungul unui secol*, București, 1983
- Iosifescu, *Drumuri* = Silviu Iosifescu, *Drumuri literare*, București, 1957
- Iosifescu, *Proză* = Silviu Iosifescu, *Proză și luciditate*, București, 1974
- Iovănel, *Evreul* = Mihai Iovănel, *Evreul improbabil. Mihai Sebastian: o monografie ideologică*, București, 2012
- Ist. comp. Rom.* = *Istoria și teoria comparatismului în România*, îngr. Al. Dima și Ovidiu Papadima, București, 1972
- Ist. filos. rom.* = *Istoria filosofiei românești*, I-II, București, 1972-1980
- Ist. lit.* = *Istoria literaturii române*, București, vol. I, ed. 1, 1964, ed. 2, 1970, vol. II, 1968, vol. III, 1973
- Ist. teatr. Rom.* = *Istoria teatrului în România*, I-III, București, 1965-1973
- Istrate, *Barocul* = Ion Istrate, *Barocul literar românesc*, București, 1982
- Ivașcu, *Confruntări* = G. Ivașcu, *Confruntări literare*, I-III, București, 1966-1988
- Ivașcu, *Ist. lit.* = G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, București, 1969
- Kalustian, *Simple note* = L. Kalustian, *Simple note*, I-IV, București, 1980-1985
- Lascu, *Clasicii* = Nicolae Lascu, *Clasicii antici în România*, Cluj-Napoca, 1974
- Lația, *Cărturari* = Trandafir Lația, *Cărturari din Banat*, București, 1939
- Laurențiu, *Êseuri* = Dan Laurențiu, *Eseuri asupra stării de grație*, București, 1976
- Lazarovici, *Dicț. scriit. botoșăneni* = Silvia Lazarovici, *Dicționarul scriitorilor botoșăneni. 1945-2000*, [Botoșani], 2000
- Lăudat, *Ist. lit.* = I. D. Lăudat, *Istoria literaturii române vechi*, I-III, București, 1962-1968
- Lăzăreanu, *Glose* = Barbu Lăzăreanu, *Glose și comentarii de istoriografie literară*, îngr. Ion Crișan și George Baiculescu, București, 1958
- Lăzărescu, *Prezențe* = George Lăzărescu, *Prezențe românești în Italia*, București, 1995
- Lăzărescu, *Romanul* = Gheorghe Lăzărescu, *Romanul de analiză psihologică în literatura română interbelică*, București, 1983
- Lefter, *Critica* = Ion Bogdan Lefter, *Anii '60-'90. Critica literară*, Pitești, 2002
- Lefter, *Flashback* = Ion Bogdan Lefter, *Flashback 1985: Începuturile „noi poezii”*, Pitești, 2005
- Lefter, *Primii postmoderni* = Ion Bogdan Lefter, *Primii postmoderni: „Școala de la Târgoviște”*, Pitești, 2003
- Lefter, *Scriit. rom. '80-'90* = Ion Bogdan Lefter, *Scriitori români din anii '80-'90. Dicționar biobibliografic*, I-III, Pitești-Brașov-București-Cluj-Napoca, 2000-2001
- Lefter, *5 poeți* = Ion Bogdan Lefter, *5 poeți*, Pitești, 2003
- Leon, *Umbre* = Aurel Leon, *Umbre*, I-VI, Iași, 1970-1991
- Leonte, *Prozatori* = Liviu Leonte, *Prozatori contemporani*, I-II, Iași, 1984-1989
- Literatura* = *Literatura română. Dicționar cronologic*, coordonatori I. C. Chițimia și Al. Dima, București, 1979
- Lit. rom. cont.* = *Literatura română contemporană*, vol. I: *Poezia*, coordonator Marin Bucur, București, 1980
- Livescu, *Scene* = Cristian Livescu, *Scene din viața imaginară*, București, 1982
- Loghin, *Ist. lit. Bucov.* = C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina (1775-1918), în legătură cu evoluția culturală și politică*, Cernăuți, 1926
- Lovinescu, *Critice* = E. Lovinescu, *Critice*, ed. definitivă, I-VII, București, 1925-1929
- Lovinescu, *Ist. civ. rom.* = E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, I-III, București, 1924-1925
- Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.* = E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, I-VI, București, 1926-1929; *Istoria literaturii române contemporane. 1900-1937*, București, 1937
- Lovinescu, *Maiorescu post.* = E. Lovinescu, *T. Maiorescu și posteritatea lui critică*, București, 1943
- Lovinescu, *Memorii* = E. Lovinescu, *Memorii*, vol. I, București, 1930, vol. II, Craiova, 1932, vol. III, București, 1937
- Lovinescu, *Opere* = E. Lovinescu, *Opere*, I-IX, îngr. Maria Simionescu și Alexandru George, București, 1982-1992
- Lovinescu, *Portrete* = E. Lovinescu, *Portrete literare*, București, 1921

- Lovinescu, *Sburătorul* = E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, vol. I–VI, îngr. Monica Lovinescu, Gabriela Omăt, Alexandru George și, de la vol. III, Margareta Feraru, pref. Alexandru George, București, 1993–2002
- Lovinescu, *Scrieri* = E. Lovinescu, *Scrieri*, I–IX, îngr. și introd. Eugen Simion, București, 1969–1982
- Lovinescu, *Întrevederi* = Monica Lovinescu, *Întrevederi cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ștefan Lupașcu și Grigore Cugler*, București, 1992
- Lovinescu, *Unde scurte* = Monica Lovinescu, *Unde scurte*, I–VI, București, 1990–1996
- Lungu, *Itinerar* = Ion Lungu, *Itinerar critic*, București, 1965
- Lungu, *Școala Ardeleană* = Ion Lungu, *Școala Ardeleană*, București, 1978
- Lupaș, *Cronicari* = I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, I–II, Craiova, 1941
- Lupi, *Storia* = Gino Lupi, *Storia della letteratura romana*, Firenze, 1955
- Lupi, *Umorismo* = Gino Lupi, *Umorismo romeno*, Milano, 1939
- Macedonski, *Opere* = Alexandru Macedonski, *Opere*, I–IV, îngr. și introd. Tudor Vianu, București, 1939–1946
- Macrea, *Contribuții* = Dimitrie Macrea, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București, 1978
- Macrea, *Linguști* = Dimitrie Macrea, *Linguști și filologi români*, București, 1959
- Maftai, *Personalități* = Ionel Maftai, *Personalități ieșene*, vol. I–VIII, Iași, 1972–2000, Ioan Timofte, *Personalități ieșene*, vol. IX–XII, Iași, 2001–2012
- Maiorescu, *Critice* = Titu Maiorescu, *Critice*, I–III, îngr. I. Rădulescu-Pogoneanu, București, 1926–1930
- Maiorescu, *Opere* = Titu Maiorescu, *Opere*, I–IV, îngr. Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, introd. Eugen Todoran, București, 1978–1988
- Mancaș, *Teatrul* = Mircea Mancaș, *Trecut și prezent în teatrul românesc*, București, 1979
- Manea, *Contur* = Norman Manea, *Pe contur*, București, 1984
- Manolescu, *Enciclopedia* = Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945–1989*, ed. 2, București, 2010
- Manolescu, *Literatura SF* = Florin Manolescu, *Literatura SF*, București, 1980
- Manolescu, *Litere* = Florin Manolescu, *Litere în tranziție*, București, 1998
- Manolescu, *Poezia* = Florin Manolescu, *Poezia criticilor*, București, 1971
- Manolescu, *Benzile desenate* = Ion Manolescu, *Benzile desenate și canonul postmodern*, București, 2011
- Manolescu, *Arca* = Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, I–III, București, 1980–1983
- Manolescu, *Istoria* = Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, I, București, 1990; *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*, Pitești, 2008
- Manolescu, *Lecturi* = Nicolae Manolescu, *Lecturi infidele*, București, 1966
- Manolescu, *Lista* = Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu*, I–III, Brașov, 2001
- Manolescu, *Metamorfozele* = Nicolae Manolescu, *Metamorfozele poeziei*, București, 1968
- Manolescu, *Poeți* = Nicolae Manolescu, *Poeți romantici*, București, 1999
- Manolescu, *Teme* = Nicolae Manolescu, *Teme*, I–VII, București, 1971–1988
- Manu, *Eseu* = Emil Manu, *Eseu despre generația războiului*, București, 1978
- Manu, *Reviste* = Emil Manu, *Reviste românești de poezie*, București, 1972
- Manu, *Sensuri* = Emil Manu, *Sensuri moderne și contemporane*, București, 1982
- Manu, *Sinteze* = Emil Manu, *Sinteze și antisinteze literare*, Cluj-Napoca, 1975
- Marcea, *Atitudini* = Pompiliu Marcea, *Atitudini critice*, București, 1985
- Marcea, *Concordanțe* = Pompiliu Marcea, *Concordanțe și controverse*, București, 1983
- Marcea, „*Convorbiri*” = Pompiliu Marcea, „*Convorbiri literare*” și *spiritul critic*, București, 1972
- Marcea, *Varietăți* = Pompiliu Marcea, *Varietăți literare*, Craiova, 1982
- Marcus, *Paradigme* = Solomon Marcus, *Paradigme universale*, Pitești, 2011
- Marino, *Biografia* = Adrian Marino, *Biografia ideii de literatură*, I–VI, Cluj-Napoca, 1991–2000
- Marino, *Dicționar* = Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, I, București, 1973
- Marino, *Hermeneutica* = Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*, Cluj-Napoca, 1987
- Marino, *Introducere* = Adrian Marino, *Introducere în critica literară*, București, 1968
- Martin, *Acolade* = Aurel Martin, *Acolade*, București, 1977
- Martin, *Metonimii* = Aurel Martin, *Metonimii*, București, 1974
- Martin, *Paranteze* = Aurel Martin, *Paranteze*, București, 1981
- Martin, *Poeți* = Aurel Martin, *Poeți contemporani*, București, I–II, 1967–1971
- Martin, *Dicțiunea* = Mircea Martin, *Dicțiunea ideilor*, București, 1981
- Martin, *Generație* = Mircea Martin, *Generație și creație*, București, 1969
- Martin, *Identificări* = Mircea Martin, *Identificări*, București, 1977
- Martin, *Singura critică* = Mircea Martin, *Singura critică*, București, 1986
- Martinescu, *Cronicari* = D. Martinescu, *Cronicari și cronici din țările române*, București, 1967
- Martinescu, *Umbre* = Pericle Martinescu, *Umbre pe pânza vremii*, București, 1985
- Massoff, *Despre ei* = Ioan Massoff, *Despre ei și despre alții*, București, 1973
- Massoff, *Teatr. rom.* = Ioan Massoff, *Teatrul românesc*, I–VIII, București, 1961–1981
- Mazilu, *Barocul* = Dan Horia Mazilu, *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea*, București, 1976
- Mazilu, *Lit. rom.* = Dan Horia Mazilu, *Literatura română în epoca Renașterii*, București, 1984
- Mazilu, *Lit. rom. barocă* = Dan Horia Mazilu, *Literatura română barocă în context european*, București, 1996
- Mazilu, *Noi* = Dan Horia Mazilu, *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*, Iași, 1999
- Mazilu, *Noi printre ceilalți* = Dan Horia Mazilu, *Noi printre ceilalți sau Despre literatura peregrinilor*, București, 2003
- Mazilu, *Proza* = Dan Horia Mazilu, *Proza oratorică în literatura română veche*, I–II, București, 1986–1987
- Mazilu, *Recitind* = Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, I–III, București, 1994–2000

- Mazilu, *Studii* = Dan Horia Mazilu, *Studii de literatură română veche*, București, 2005
- Mazilu, *Vocația* = Dan Horia Mazilu, *Vocația europeană a literaturii române vechi*, București, 1991
- Măciucă, *Motive* = Constantin Măciucă, *Motive și structuri dramatice*, București, 1986
- Mănuță, *Analogii* = Dan Mănuță, *Analogii. Constante ale istoriei literare românești*, Iași, 1995
- Mănuță, *Argumente* = Dan Mănuță, *Argumente de istorie literară*, Iași, 1978
- Mănuță, *Lectură* = Dan Mănuță, *Lectură și interpretare. Un model epic*, București, 1988
- Mănuță, *Perspective* = Dan Mănuță, *Perspective critice*, Iași, 1998
- Mănuță, *Principiile* = Dan Mănuță, *Principiile criticii literare junimiste*, Iași, 2000
- Mănuță, *Scriit. jun.* = Dan Mănuță, *Scriitori junimiști*, Iași, 1971
- Mărcuș, *Thalia* = Ștefan Mărcuș, *Thalia română. Contribuții la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat și părțile ungurene*, postfață Petru Comarnescu, Timișoara, 1945
- Mecu, *Fapte-sens* = Nicolae Mecu, *Între fapte și sens*, București, 2004
- Metzulescu, *Literile* = Stelian Metzulescu, *Literile în Țara Banilor*, I-II, pref. Paul I. Papadopol, Craiova, 1936
- Mică encicl. = Mică enciclopedie ilustrată a scriitorilor din Republica Moldova, București-Chișinău, 2005
- Micu, *Critici prozatori* = Dumitru Micu, *Critici prozatori*, București, 2010
- Micu, „Gândirea” = Dumitru Micu, „Gândirea” și gândirismul, București, 1975
- Micu, *Ist. lit.* = Dumitru Micu, *Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism*, București, 2000
- Micu, *În căutarea* = Dumitru Micu, *În căutarea autenticității*, I-II, București, 1992-1994
- Micu, *Început* = Dumitru Micu, *Început de secol. 1900-1916*, București, 1970
- Micu, *Lecturi* = Dumitru Micu, *Lecturi și păreri*, Cluj-Napoca, 1978
- Micu, *Limbaje* = Dumitru Micu, *Limbaje lirice contemporane*, București, 1988
- Micu, *Literatura* = Dumitru Micu, *Literatura română la începutul secolului al XX-lea. 1900-1916*, București, 1964
- Micu, *Mileniu* = Dumitru Micu, *Sfârșit și început de mileniu*, București, 2010
- Micu, *Modernismul* = Dumitru Micu, *Modernismul românesc*, I-II, București, 1984-1985
- Micu, *Romanul* = Dumitru Micu, *Romanul românesc contemporan*, București, 1959
- Micu, *Scriitori* = Dumitru Micu, *Scriitori, cărți, reviste*, București, 1980
- Micu, *Scurtă ist.* = Dumitru Micu, *Scurtă istorie a literaturii române*, I-IV, București, 1994-1997
- Micu-Manolescu, *Literatura* = Dumitru Micu, Nicolae Manolescu, *Literatura română de azi. 1944-1964*, București, 1965
- Mihăescu, *Timp* = Valentin F. Mihăescu, *Timp și mod*, București, 1983
- Mihăilă, *Contribuții* = G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, 1972
- Mihăilă, *Scriitori* = G. Mihăilă, *Scriitori și filologi români (secolele XVI-XX)*, București, 2005
- Mihăilescu, *Întrebările* = Dan C. Mihăilescu, *Întrebările poeziei*, București, 1988
- Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism* = Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism*, I-III, Iași, 2004-2007
- Mihăilescu, *Conceptul* = Florin Mihăilescu, *Conceptul de critică literară în România*, I-II, București, 1976-1979
- Milea, *Sub semnul* = Ioan Milea, *Sub semnul poeziei*, Pitești, 1999
- Miller-Săndulescu, *Evoluția* = Mărgărita Miller-Verghi, Ecaterina Săndulescu, *Evoluția scrisului feminin în România*, pref. E. Lovinescu, București, 1935
- Mincu, *Critice* = Marin Mincu, *Critice*, București, I-II, 1969-1971
- Mincu, *Eseu* = Marin Mincu, *Eseu despre textul poetic*, București, 1986
- Mincu, *Poeticitate* = Marin Mincu, *Poeticitate română postbelică*, Constanța, 2000
- Mincu, *Poezie* = Marin Mincu, *Poezie și generație*, București, 1975
- Mincu, *Repere* = Marin Mincu, *Repere*, București, 1977
- Minea, *Letopisețele* = Ilie Minea, *Letopisețele moldovenești scrise slavonește*, Iași, 1925
- Mioc, *Curs* = Simion Mioc, *Curs de istoria literaturii române. 1900-1918*, II, Timișoara, 1972
- Mirodan, *Dicționar* = Al. Mirodan, *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română*, vol. I-II, Tel Aviv, 1986-1997, vol. III, Cfar Habad, 2008
- Mîndra, *Clasicism* = V. Mîndra, *Clasicism și romantism în dramaturgia românească (1816-1918)*, București, 1973
- Mîndra, *Incursiuni* = V. Mîndra, *Incursiuni în istoria dramaturgiei române. De la Gh. Asachi la Camil Petrescu*, București, 1971
- Mîndra, *Ist. lit. dram.* = V. Mîndra, *Istoria literaturii dramatice românești*, I, București, 1985
- Mîndra, *Jocul* = V. Mîndra, *Jocul situațiilor dramatice*, București, 1978
- Modola, *Dramaturgia* = Doina Modola, *Dramaturgia românească între 1900-1918*, Cluj-Napoca, 1983
- Morar, *Avangarda rom.* = Ovidiu Morar, *Avangarda românească în context european*, Suceava, 2003
- Morar, *Avatarurile* = Ovidiu Morar, *Avatarurile suprarealismului românesc*, București, 2003
- Morar, *Scriitori evrei* = Ovidiu Morar, *Scriitori evrei din România*, București, 2006
- Moraru, *Obsesia* = Cornel Moraru, *Obsesia credibilității*, București, 1996
- Moraru, *Semnele* = Cornel Moraru, *Semnele realului*, București, 1981
- Moraru, *Textul* = Cornel Moraru, *Textul și realitatea*, București, 1984
- Moraru, *Ceremonia* = Cristian Moraru, *Ceremonia textului*, București, 1985
- Moraru-Velculescu, *Bibliografia* = Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi*, vol. I: *Cărțile populare laice*, partea I-II, București, 1976-1978
- Mugur, *Profesiunea* = Florin Mugur, *Profesiunea de scriitor*, București, 1979
- Munteano, *Panorama* = Basil Munteano, *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*, Paris, 1938
- Munteanu, *Opera* = Aurel Dragoș Munteanu, *Opera și destinul scriitorului*, București, 1972
- Munteanu, *Românii-Ungaria* = Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria (1951-2004)*, vol. I, Iula, 2006, vol. II, Cluj-Napoca, 2009

- Munteanu, *Aristarc* = George Munteanu, *Sub semnul lui Aristarc*, București, 1975
- Munteanu, *Atitudini* = George Munteanu, *Atitudini*, București, 1966
- Munteanu, *Jurnal* = Romul Munteanu, *Jurnal de cărți*, I–VII, București, 1973–1998
- Murărașu, *Ist. lit.* = D. Murărașu, *Istoria literaturii române*, ed. 4, București, 1946
- Muscalu, *Dicț. scriit. vrânceni* = Florin Muscalu, *Dicționarul scriitorilor și publiciștilor vrânceni. De la origini până în anul 2000*, Focșani, 1999
- Mușat, *Strategiile* = Carmen Mușat, *Strategiile subversivității*, postfață Mircea Martin, Pitești, 2002
- Muthu, *Balkanismul* = Mircea Muthu, *Balkanismul literar românesc*, I–III, Cluj-Napoca, 2002; ed. Pitești, 2008
- Muthu, *Cântecul* = Mircea Muthu, *Cântecul lui Leonardo*, Cluj-Napoca, 1995
- Muthu, *Lit. rom.* = Mircea Muthu, *Literatura română și spiritul sud-est european*, București, 1976
- Muthu, *Orientări* = Mircea Muthu, *Orientări critice*, Cluj, 1972
- Muthu, *Permanențe* = Mircea Muthu, *Permanențe literare românești din perspectivă comparată*, București, 1986
- Nedelcovici-Popescu-Protopopescu, *Cartea* = Viorica Nedelcovici, Elvira Popescu, Constanța Protopopescu, *Cartea românească în lume. 1945–1972*, introd. Mihnea Gheorghiu, București, 1975
- Negoieșcu, *Alte însemnări* = I. Negoieșcu, *Alte însemnări critice*, București, 1980
- Negoieșcu, *Analize* = I. Negoieșcu, *Analize și sinteze*, București, 1976
- Negoieșcu, *Engrame* = I. Negoieșcu, *Engrame*, București, 1975
- Negoieșcu, *Ist. lit.* = I. Negoieșcu, *Istoria literaturii române*, I, București, 1991
- Negoieșcu, *Însemnări* = I. Negoieșcu, *Însemnări critice*, Cluj, 1970
- Negoieșcu, *Lampa* = I. Negoieșcu, *Lampa lui Aladin*, București, 1971
- Negoieșcu, *Scriitori* = I. Negoieșcu, *Scriitori moderni*, București, 1966
- Negoieșcu, *Scriitori contemporani* = I. Negoieșcu, *Scriitori contemporani*, îngr. Dan Damaschin, Cluj-Napoca, 1994
- Negrici, *Expresivitatea* = Eugen Negrici, *Expresivitatea involuntară*, București, 1977
- Negrici, *Figura* = Eugen Negrici, *Figura spiritului creator*, București, 1978
- Negrici, *Imanența* = Eugen Negrici, *Imanența literaturii*, București, 1981
- Negrici, *Introducere* = Eugen Negrici, *Introducere în poezia contemporană*, București, 1985
- Negrici, *Comunism* = Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, vol. II: *Proza*, București, 2002, vol. I: *Poezia*, București, 2003
- Negrilă, *Dicț. scriit. arădeni* = Iulian Negrilă, *Dicționarul scriitorilor arădeni de azi*, Arad, 1997
- Negrilă, *Însemnări* = Iulian Negrilă, *Însemnări despre scriitori*, Timișoara, 1987
- Negrilă, *Scriitori* = Iulian Negrilă, *Scriitori tribuniști din perioada arădeană*, Timișoara, 1983
- Negruzzi, *Junimea* = Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, București, 1921
- Nemoianu, *Utilul* = Virgil Nemoianu, *Utilul și plăcutul*, București, 1973
- Netea, *Maior-Goga* = Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga*, București, 1944
- Nicolescu, *Șc. Ardeleană* = Aurel Nicolescu, *Școala Ardeleană și limba română*, București, 1971
- Nicolescu, *Contemporanul* = G.C. Nicolescu, *Curentul literar de la „Contemporanul”*, București, 1966
- Nicolescu, *Starea* = Vasile Nicolescu, *Starea lirică*, I–II, București, 1975–1984
- Nițescu, *Atitudini* = M. Nițescu, *Atitudini critice*, București, 1983
- Nițescu, *Poeți* = M. Nițescu, *Poeți contemporani*, București, 1978
- Nițescu, *Proletcultismul* = M. Nițescu, *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, îngr. M. Ciurdariu, București, 1995
- Nițescu, *Repere* = M. Nițescu, *Repere critice*, București, 1974
- Nițescu, *Scylla* = M. Nițescu, *Între Scylla și Charybda*, București, 1972
- Noica, *Istoricitate* = Constantin Noica, *Istoricitate și eternitate. Repere pentru o istorie a culturii românești*, îngr. și introd. Mircea Handoca, București, 1989
- Noica, *Publicistică* = Constantin Noica, *Publicistică*, I–III, îngr. Marin Diaconu, București, 1994–2004
- Oarcăsu, *Destine* = Ion Oarcăsu, *Destine și valori*, Cluj-Napoca, 1974
- Oarcăsu, *Oglinzi* = Ion Oarcăsu, *Oglinzi paralele*, București, 1967
- Oarcăsu, *Opinii* = Ion Oarcăsu, *Opinii despre poezie*, București, 1965
- Odangiu, *Romanul* = Marian Odangiu, *Romanul politic*, Timișoara, 1984
- Omăt, *Modernismul* = Gabriela Omăt, *Modernismul literar românesc în date (1880–2000) și texte (1880–1949)*, I–II, București, 2008
- Onu, *Critica* = Liviu Onu, *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, București, 1973
- Oprea, *Fața* = Al. Oprea, *Fața nevăzută a literaturii*, București, 1980
- Oprea, *Incidențe* = Al. Oprea, *Incidențe critice*, București, 1975
- Oprea, *Mișcarea* = Al. Oprea, *Mișcarea prozei*, București, 1967
- Oprea, *5 prozatori* = Al. Oprea, *5 prozatori iluștri, 5 procese literare*, București, 1971
- Oprea, *Opera* = Nicolae Oprea, *Opera și autorul*, Pitești, 2001
- Oprea, *Provinciile* = Nicolae Oprea, *Provinciile imaginare*, Pitești, 1993
- Oprea, *Timpul* = Nicolae Oprea, *Timpul lecturii*, Cluj-Napoca, 2002
- Oprescu, *Scriitori* = Horia Oprescu, *Scriitori în lumina documentelor*, București, 1968
- Opriș, *Reviste* = Tudor Opriș, *Reviste literare ale elevilor. 1834–1974. Istoria presei școlare românești*, București, 1977
- Opriș, *500 debuturi* = Tudor Opriș, *500 debuturi literare*, Galați, 1991
- Opriță, *Anticipația* = Mircea Opriță, *Anticipația românească*, ed. 2, București, 2003
- Opriță, *Cronici* = Mircea Opriță, *Cronici de familie*, Cluj-Napoca, 2008
- Opriță, *Istoria* = Mircea Opriță, *Istoria anticipației românești*, Iași, 2007
- Ornea, *Actualitatea* = Z. Ornea, *Actualitatea clasicilor*, București, 1985

- Ornea, *Comentarii* = Z. Ornea, *Comentarii*, București, 1981
- Ornea, *Confluențe* = Z. Ornea, *Confluențe*, București, 1976
- Ornea, *Contemporanul* = Z. Ornea, *Curentul cultural de la „Contemporanul”*, București, 1977
- Ornea, *Interpretări* = Z. Ornea, *Interpretări*, București, 1988
- Ornea, *Înțelesuri* = Z. Ornea, *Înțelesuri. Medalioane de istorie literară*, București, 1994
- Ornea, *Junimea* = Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, București, 1975
- Ornea, *Medalioane* = Z. Ornea, *Medalioane*, Iași, 1997
- Ornea, *Medalioane ist. lit.* = Z. Ornea, *Medalioane de istorie literară (1999–2001)*, îngr. Tiberiu Avramescu, București, 2004
- Ornea, *Portrete* = Z. Ornea, *Portrete*, București, 1999
- Ornea, *Tradiționalism* = Z. Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, București, 1980
- Oțoiu, *Proza* = Adrian Oțoiu, *Proza generației '80. Strategii transgresive*, I–II, Pitești, 2000–2003
- Paleologu, *Alchimia* = Alexandru Paleologu, *Alchimia existenței*, București, 1983
- Paleologu, *Bunul simț* = Alexandru Paleologu, *Bunul simț ca paradox*, București, 1972
- Paleologu, *Ipoteze* = Alexandru Paleologu, *Ipoteze de lucru*, București, 1980
- Paleologu, *Simțul practic* = Alexandru Paleologu, *Simțul practic*, București, 1974
- Paleologu, *Spiritul* = Alexandru Paleologu, *Spiritul și litera*, București, 1970
- Pamfil, *Spațialitate* = Alina Pamfil, *Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Cluj-Napoca, 1993
- Panaiteescu, *Contribuții* = P.P. Panaiteescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, îngr. Silvia Panaiteescu, pref. Dan Zamfirescu, București, 1971
- Panaiteescu, *Începuturile* = P.P. Panaiteescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965
- Panu, *Junimea* = G. Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*, I–II, București, 1943; ed. I–II, îngr. și pref. Z. Ornea, București, 1971
- Papadima, *Creatorii* = Ovidiu Papadima, *Creatorii și lumea lor*, București, 1943
- Papadima, *Ipostaze* = Ovidiu Papadima, *Ipostaze ale iluminismului românesc*, București, 1975
- Papadima, *Scriitorii* = Ovidiu Papadima, *Scriitorii și înțelesurile vieții*, București, 1971
- Papahagi, *Critica* = Marian Papahagi, *Critica de atelier*, București, 1983
- Papahagi, *Cumpănă* = Marian Papahagi, *Cumpănă și semn*, București, 1990
- Papahagi, *Eros* = Marian Papahagi, *Eros și utopie*, București, 1980
- Papahagi, *Exerciții* = Marian Papahagi, *Exerciții de lectură*, Cluj-Napoca, 1976
- Papahagi, *Fragmente* = Marian Papahagi, *Fragmente despre critică*, Cluj-Napoca, 1994
- Papahagi, *Interpretări* = Marian Papahagi, *Interpretări pe teme date*, Cluj-Napoca, 1995
- Papu, *Apolo* = Edgar Papu, *Apolo sau Ontologia clasicismului*, București, 1985
- Papu, *Clasicii* = Edgar Papu, *Din clasicii noștri. Contribuție la ideea unui protocronism românesc*, București, 1977
- Papu, *Despre stiluri* = Edgar Papu, *Despre stiluri*, București, 1986
- Papu, *Lumini* = Edgar Papu, *Lumini perene. Retrospecții asupra unor clasici români*, București, 1989
- Papu, *Luminile* = Edgar Papu, *Din luminile veacului*, București, 1967
- Papu, *Motive* = Edgar Papu, *Motive literare românești*, București, 1983
- Papu, *Scriitori-filosofi* = Edgar Papu, *Scriitori-filosofi în cultura română*, Craiova, 1994
- Pascu, *Ist. lit.* = Gheorghe Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVIII*, I–III, București, Iași, 1924 – 1927
- Pavel, *Arheologia* = Eugen Pavel, *Arheologia textului*, Cluj-Napoca, 2012
- Păcurariu, *Clas. rom.* = D. Păcurariu, *Clasicismul românesc*, București, 1971
- Păcurariu, *Scriitori* = D. Păcurariu, *Scriitori și direcții literare*, I–II, București, 1981–1984
- Păcurariu, *Teme* = D. Păcurariu, *Teme, motive, mituri și metamorfoza lor*, București, 1990
- Păcurariu, *Dicț. teolog.* = Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996
- Păcurariu, *Ist. Bis.* = Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I–III, București, 1991–1994
- Pârvolescu, *Alfabetul* = Ioana Pârvolescu, *Alfabetul doamnelor. De la Doamna B. la Doamna T.*, București, 1999
- Pecie, *Romancierul* = Ion Pecie, *Romancierul în fața oglinzii*, București, 1989
- Perian, *A doua tradiție* = Gheorghe Perian, *A doua tradiție. Poezia naivă românească de la origini până la Anton Pann*, Cluj-Napoca, 2003
- Perian, *Pagini* = Gheorghe Perian, *Pagini de critică și de istorie literară*, Târgu Mureș, 1998
- Perian, *Scriitori* = Gheorghe Perian, *Scriitori români postmoderni*, București, 1996
- Perpessicius, *Alte mențiuni* = Perpessicius, *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*, I–III, București, 1961–1967
- Perpessicius, *Jurnal* = Perpessicius, *Jurnal de lector completat cu Eminesciana*, București, 1944
- Perpessicius, *Lecturi* = Perpessicius, *Lecturi intermitente*, Cluj, 1971
- Perpessicius, *Mențiuni* = Perpessicius, *Mențiuni critice*, I–V, București, 1928–1946
- Perpessicius, *Mențiuni ist.* = Perpessicius, *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948–1956)*, București, 1957
- Perpessicius, *Opere* = Perpessicius, *Opere*, vol. I–IV, București, 1966–1971, vol. V–XII, îngr. Dumitru D. Panaiteescu, București, 1972–1983
- Pervain, *Studii* = Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971
- Petraș, *Cărțile* = Irina Petraș, *Cărțile deceniului 10*, Cluj-Napoca, 2003
- Petraș, *Lit. rom.* = Irina Petraș, *Literatura română contemporană*, București, 1994
- Petraș, *Panorama* = Irina Petraș, *Panorama criticii literare românești. 1950–2000*, Cluj-Napoca, 2001
- Petrașcu, *Figuri* = Nicolae Petrașcu, *Figuri literare contemporane*, București, 1893
- Petrașcu, *Icoane* = Nicolae Petrașcu, *Icoane de lumină*, I–IV, București, 1935–1941
- Petrașcu, *Scriitori* = Nicolae Petrașcu, *Scriitori români contemporani*, București, 1898
- Petrescu, *Teze* = Camil Petrescu, *Teze și antiteze*, București, 1936
- Petrescu, *Configurații* = Ioana Em. Petrescu, *Configurații*, Cluj-Napoca, 1981

- Petrescu, *Eminescu* = Ioana Em. Petrescu, *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, Cluj-Napoca, 1989
- Petrescu, *Studii* = Ioana Em. Petrescu, *Studii de literatură română și comparată*, Cluj-Napoca, 2005
- Petrescu, *Realitate* = Liviu Petrescu, *Realitate și romanesc*, București, 1969
- Petrescu, *Romanul* = Liviu Petrescu, *Romanul condiției umane*, București, 1979
- Petrescu, *Scriitori* = Liviu Petrescu, *Scriitori români și străini*, Cluj, 1973
- Petrescu, *Studii transilvane* = Liviu Petrescu, *Studii transilvane. Coduri etice și estetice la scriitori transilvăneni*, București, 1997
- Petrescu, *Vârstele* = Liviu Petrescu, *Vârstele romanului*, București, 1992
- Petrescu-Paraschiva, *Dicț. lit. Dâmbovița* = Victor Petrescu, Serghie Paraschiva, *Dicționar de literatură al județului Dâmbovița. 1508–1998*, Târgoviște, 1999
- Petreu, *Jocurile* = Marta Petreu, *Jocurile manierismului logic*, București, 1995
- Petreu, *Teze* = Marta Petreu, *Teze neterminate*, București, 1991
- Petria, *Vâlcea* = Petre Petria, *Vâlcea. Oameni de știință, cultură și artă. Dicționar*, Râmnicu Vâlcea, 1997
- Petroveanu, *Pagini* = Mihail Petroveanu, *Pagini critice*, București, 1958
- Petroveanu, *Profiluri* = Mihail Petroveanu, *Profiluri lirice contemporane*, București, 1963
- Petroveanu, *Studii* = Mihail Petroveanu, *Studii literare*, București, 1966
- Petroveanu, *Traietorii* = Mihail Petroveanu, *Traietorii lirice*, București, 1974
- Philippide, *Considerații* = Alexandru Philippide, *Considerații confortabile*, I–II, București, 1970–1972
- Philippide, *Scrieri* = Alexandru Philippide, *Scrieri*, I–IV, București, 1976–1978
- Pillat, *Itinerarii* = Dinu Pillat, *Itinerarii istorico-literare*, îngr. și pref. George Muntean, București, 1978
- Pillat, *Mozaic* = Dinu Pillat, *Mozaic istorico-literar. Secolul XX*, București, 1969
- Pillat, *Tradiție* = Ion Pillat, *Tradiție și literatură*, București, 1943
- Piru, *Analize* = Al. Piru, *Analize și sinteze critice*, Craiova, 1973
- Piru, *Critici* = Al. Piru, *Critici și metode*, București, 1989
- Piru, *Debuturi* = Al. Piru, *Debuturi*, București, 1981
- Piru, *Discursul* = Al. Piru, *Discursul critic*, București, 1987
- Piru, *Ist. lit.* = Al. Piru, *Istoria literaturii române*, I–II, București, 1970; *Istoria literaturii române de la început până azi*, București, 1981
- Piru, *Panorama* = Al. Piru, *Panorama deceniului literar românesc 1940–1950*, București, 1968
- Piru, *Permanențe* = Al. Piru, *Permanențe românești*, București, 1978
- Piru, *Poezia* = Al. Piru, *Poezia românească contemporană. 1950–1975*, I–II, București, 1975
- Piru, *Reflexe* = Al. Piru, *Reflexe și interferențe*, Craiova, 1974
- Piru, *Valori* = Al. Piru, *Valori clasice*, București, 1978
- Piru, *Varia* = Al. Piru, *Varia*, I–II, București, 1972–1973
- Poantă, *Cercul Literar* = Petru Poantă, *Cercul Literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul originar*, Cluj-Napoca, 1997
- Poantă, *Dicț. poeți* = Petru Poantă, *Dicționar de poeți. Clujul contemporan*, Cluj-Napoca, 1998
- Poantă, *Modalități* = Petru Poantă, *Modalități lirice contemporane*, Cluj, 1973
- Poantă, *Radiografii* = Petru Poantă, *Radiografii*, I–II, Cluj-Napoca, 1978–1983
- Poantă, *Scriitori* = Petru Poantă, *Scriitori contemporani. Radiografii*, Cluj-Napoca, 1994
- Podoleanu, *60 scriitori* = S. Podoleanu, *60 scriitori români de origine evreească*, I–II, București, [1935–1936]
- Pop, *Mărturia* = Augustin Z. N. Pop, *Mărturia documentelor de la vechile tiparnițe românești la Nicolae Labiș*, București, 1985
- Pop, *Avangarda* = Ion Pop, *Avangarda în literatura română*, București, 1990
- Pop, *Avangardismul* = Ion Pop, *Avangardismul poetic românesc*, București, 1969
- Pop, *Jocul* = Ion Pop, *Jocul poeziei*, București, 1985
- Pop, *Lecturi* = Ion Pop, *Lecturi fragmentare*, București, 1983
- Pop, *Pagini* = Ion Pop, *Pagini transparente*, Cluj-Napoca, 1997
- Pop, *Poezia* = Ion Pop, *Poezia unei generații*, Cluj, 1973
- Pop, *Recapitulări* = Ion Pop, *Recapitulări*, Cluj-Napoca, 1995
- Pop, *Transcrieri* = Ion Pop, *Transcrieri*, Cluj-Napoca, 1976
- Pop, *Viață* = Ion Pop, *Viață și texte*, Cluj-Napoca, 2001
- Pop, *Vocile poeziei* = Ion Pop, *Echinocliu. Vocile poeziei*, Cluj-Napoca, 2008
- Pop, *Conspect* = Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române și literaturilor ei de la început și până astăzi, în ordine cronologică*, I–II, București, 1875–1876
- Popa, *Comicologia* = Marian Popa, *Comicologia*, București, 1975
- Popa, *Competență* = Marian Popa, *Competență și performanță*, București, 1982
- Popa, *Dicț. lit.* = Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, București, 1971; ed. 2, București, 1977
- Popa, *Forma* = Marian Popa, *Forma ca deformare*, București, 1975
- Popa, *Ist. lit.* = Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, I–II, București, 2009
- Popa, *Modele* = Marian Popa, *Modele și exemple*, București, 1971
- Popa, *Convergențe* = Mircea Popa, *Convergențe europene*, Oradea, 1995
- Popa, *De la est* = Mircea Popa, *De la est spre vest*, Cluj-Napoca, 2010
- Popa, *De la iluminism* = Mircea Popa, *De la iluminism la pașoptism*, Cluj-Napoca, 2004
- Popa, *Estuar* = Mircea Popa, *Estuar*, București, 1995
- Popa, *Inserții* = Mircea Popa, *Inserții*, Cluj-Napoca, 2003
- Popa, *Pagini* = Mircea Popa, *Pagini bihorene*, Oradea, 2003
- Popa, *Penumbre* = Mircea Popa, *Penumbre*, Cluj-Napoca, 2004
- Popa, *Prezențe* = Mircea Popa, *Prezențe literare*, Cluj-Napoca, 2011
- Popa, *Reîntoarcerea* = Mircea Popa, *Reîntoarcerea la Ithaca*, București, 1998
- Popa, *Semnul Franței* = Mircea Popa, *Sub semnul Franței*, Cluj-Napoca, 2006
- Popa, *Spații* = Mircea Popa, *Spații literare*, Cluj-Napoca, 1974
- Popa, *Tectonica* = Mircea Popa, *Tectonica genurilor literare*, București, 1980
- Popa, *Uleiul* = Mircea Popa, *Uleiul din candelă*, Blaj, 2009

- Popa, *Lit. rom. Voivodina* = Ștefan N. Popa, *O istorie a literaturii române din Voivodina*, Pancevo, 1997
- Popescu, *Teatrul* = Marian Popescu, *Teatrul ca literatură*, București, 1987
- Popescu, *Cărți* = Titu Popescu, *Cărți cu ieșire la mare. Critica, memorialistică, literatură de călătorie*, Cluj-Napoca, 1980
- Popovici, *Cercetări* = D. Popovici, *Cercetări de literatură română*, Sibiu, 1944
- Popovici, *La Littérature* = D. Popovici, *La Littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945
- Popovici, *Romant. rom.* = D. Popovici, *Romantismul românesc (1829–1840)*, îngr. Ioana Em. Petrescu, cuvânt înainte Tudor Vianu, pref. Dan Simonescu, București, 1969
- Popovici, *Studii* = D. Popovici, *Studii literare*, I–VI, îngr. Ioana Em. Petrescu, postfață Aurel Martin, Cluj, 1972–1989
- Popovici, *Eu, personajul* = Vasile Popovici, *Eu, personajul*, București, 1988
- Popovici, *Lumea* = Vasile Popovici, *Lumea personajului*, București, 1997
- Prangati, *Dicț. oamenilor din Neamț* = Constantin Prangati, *Dicționarul oamenilor de seamă din județul Neamț. De la Grigore Ureche până în zilele noastre*, Piatra Neamț, 1999
- Predescu, *Encicl.* = Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugețarea”*, București, 1940
- Prelipceanu, *Dialoguri* = Nicolae Prelipceanu, *Dialoguri fără Platon*, Cluj-Napoca, 1976
- Profiluri* = *Profiluri literare*, îngr. Raisa Suveică și Simion Cibotaru, Chișinău, 1972
- Protopopescu, *Romanul* = Al. Protopopescu, *Romanul psihologic românesc*, București, 1978
- Protopopescu, *Volumul* = Al. Protopopescu, *Volumul și esența*, București, 1972.
- Pușcariu, *Călare* = Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri. Amintiri din tinerețe (1895–1906)*, București, 1968
- Pușcariu, *Cinci ani* = Sextil Pușcariu, *Cinci ani de mișcare literară (1902–1906)*, București, 1909
- Pușcariu, *Ist. lit.* = Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. 2, Sibiu, 1930
- Rachieru, *Poeți Basarabia* = Adrian Dinu Rachieru, *Poeți din Basarabia*, București – Chișinău, 2010
- Rachieru, *Poeți Bucovina* = Adrian Dinu Rachieru, *Poeți din Bucovina*, Timișoara, 1996
- Radian, *Portrete* = Sanda Radian, *Portrete feminine în romanul românesc interbelic*, București, 1986
- Radu, *Pagini* = Olimpia Radu, *Pagini de critică*, îngr. și pref. Marian Papahagi, Cluj-Napoca, 1988
- Raicu, *Calea de acces* = Lucian Raicu, *Calea de acces*, București, 1982
- Raicu, *Contemporani* = Lucian Raicu, *Printre contemporani*, București, 1980
- Raicu, *Critica* = Lucian Raicu, *Critica – formă de viață*, București, 1976
- Raicu, *Fragmente* = Lucian Raicu, *Fragmente de timp*, București, 1984
- Raicu, *Practica scrisului* = Lucian Raicu, *Practica scrisului și experiența lecturii*, București, 1978
- Raicu, *Structuri* = Lucian Raicu, *Structuri literare*, București, 1973
- Ralea, *Scrieri* = Mihai Ralea, *Scrieri*, vol. I–III, îngr. și pref. N. Tertulian, București, 1972–1981, vol. IV–VII, îngr. și pref. Florin Mihăilescu, București, 1988–1989
- Rășcu, *Amintiri* = I. M. Rășcu, *Amintiri și medalioane literare*, București, 1967.
- Razba, *Personalități hunedorene* = Maria Razba, *Personalități hunedorene (sec. XV–XX)*. Dicționar, Deva, 2000
- Răduică, *Calendare* = Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Calendare și almanahuri românești. 1731–1918. Dicționar bibliografic*, București, 1981
- Răduică, *Dicț. preseii* = Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul preseii românești. 1731–1918*, București, 1995
- Rău, *Efigii* = Aurel Rău, *Efigii*, București, 1989
- Râpeanu, *Cultură* = Valeriu Râpeanu, *Cultură și istorie*, I–III, București, 1979–1989
- Râpeanu, *Interferențe* = Valeriu Râpeanu, *Interferențe spirituale*, București, 1970
- Râpeanu, *Memoria* = Valeriu Râpeanu, *Memoria și fețele timpului*, București, 1983
- Râpeanu, *Noi* = Valeriu Râpeanu, *Noi și cei dinaintea noastră*, București, 1966.
- Râpeanu, *Pe drumurile* = Valeriu Râpeanu, *Pe drumurile tradiției*, Cluj, 1973
- Râpeanu, *Scriitori* = Valeriu Râpeanu, *Scriitori dintre cele două războaie mondiale*, București, 1986
- Rebreanu, *Opere* = Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. I–III, îngr. Nicolae Gheran și Nicolae Liu, introd. Al. Piru, București, 1968, vol. IV–XXII, îngr. Nicolae Gheran, 1970–2003
- Regman, *Cărți* = Cornel Regman, *Cărți, autori, tendințe*, București, 1967
- Regman, *Colocvial* = Cornel Regman, *Colocvial*, București, 1976
- Regman, *Confluente* = Cornel Regman, *Confluente literare*, București, 1966
- Regman, *Cronicari* = Cornel Regman, *Cică niște cronicari...*, București, 1970
- Regman, *De la imperfect* = Cornel Regman, *De la imperfect la mai puțin ca perfect*, București, 1987
- Regman, *Dinspre Cercul Literar* = Cornel Regman, *Dinspre „Cercul Literar” spre „optzeciști”*, București, 1997
- Regman, *Explorări* = Cornel Regman, *Explorări în actualitatea imediată*, București, 1978
- Regman, *Noi explorări* = Cornel Regman, *Noi explorări critice*, București, 1982
- Regman, *Nu numai* = Cornel Regman, *Nu numai despre critici*, București, 1990
- Regman, *Selecție* = Cornel Regman, *Selecție din selecție*, București, 1972
- Regman, *Ultime explorări* = Cornel Regman, *Ultime explorări critice*, București, 2000
- Robu, *Science-fiction* = Cornel Robu, *Scriitori români de science-fiction*, Cluj-Napoca, 2008
- Românii = *Românii în știința și cultura occidentală*, Davis (SUA), 1992
- Rom. magy. ir. lex.* = *Româniia magyar irodalmi lexikon*, I–III, îngr. Balogh Edgar, București, 1981–1994
- Rosetti, *Dicț. cont.* = Dimitrie R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor din România (1800–1898)*, București, 1898
- Rosetti–Cazacu–Onu, *Ist. lb. lit.* = Al. Rosetti, Boris Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, ed. 2, București, 1971
- Roșu, *Dicț. lit. Iugoslavia* = Costa Roșu, *Dicționarul literaturii române din Iugoslavia*, Novi Sad, 1989
- Roșu, *Personalități Voivodina* = Costa Roșu, *Personalități românești din Voivodina (1734–2004)*, Pancevo, 2004

- Rotaru, *O ist.* = Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, I–III, București, 1971–1987; ed. I–VI, Galați, București, 1994–2001
- Rotaru, *Valori* = Ion Rotaru, *Valori expresive în literatura română veche*, I–II, București, 1976–1983
- Ruja, *Parte* = Alexandru Ruja, *Parte din întreg*, I–II, Timișoara, 1994–1999
- Ruja, *Prin ani* = Alexandru Ruja, *Printre cărți – prin ani*, Timișoara, 2009
- Ruja, *Printre cărți* = Alexandru Ruja, *Printre cărți*, Timișoara, 2006
- Ruja, *Valori* = Alexandru Ruja, *Valori lirice actuale*, Timișoara, 1979
- Russo, *Studii istorice* = Demostene Russo, *Studii istorice greco-române*, I–II, îngr. Constantin C. Giurescu, Ariadna Camariano și Nestor Camariano, București, 1939
- Rusu, *Membrii Academiei* = Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866–2003. Dicționar*, ed. 3, pref. Eugen Simion, București, 2003
- Rusu, *Eminescu–Blaga* = Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, București, 1981
- Rusu, *Utopica* = M. N. Rusu, *Utopica*, București, 1969
- Sadoveanu, *Scrieri* = Ion Marin Sadoveanu, *Scrieri*, I–VIII, îngr. și introd. I. Oprea, București, 1969–1985
- Sadoveanu, *Cărți* = Izabela Sadoveanu, *Cărți și idei*, I–II, îngr. și pref. Margareta Feraru, București, 2001
- Sadoveanu, *Opere* = Mihail Sadoveanu, *Opere*, I–XXII, București, 1954–1973
- Sanielevici, *Cercetări* = H. Sanielevici, *Cercetări critice și filosofice*, îngr. Z. Ornea și Cornelia Botez, introd. Z. Ornea, București, 1968
- Sanielevici, *Încercări* = H. Sanielevici, *Încercări critice*, pref. C. Rădulescu-Motru, București, 1903
- Sanielevici, *Noi studii* = H. Sanielevici, *Noi studii critice*, București, 1920
- Sanielevici, *Poporanismul* = H. Sanielevici, *Poporanismul reacționar*, București, 1921
- Sasu, *Diț. scriit. SUA* = Aurel Sasu, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, București, 2001
- Sasu, *În căutarea* = Aurel Sasu, *În căutarea formei*, Cluj-Napoca, 1979
- Sasu, *Progresii* = Aurel Sasu, *Progresii*, Cluj, 1972
- Sasu, *Retorica* = Aurel Sasu, *Retorica literară românească*, București, 1976
- Satco, *Encicl. Bucovinei* = Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, I–II, Suceava, 2004
- Satco–Pânzar, *Dicționar* = Emil Satco, Ioan Pânzar, *Dicționar de literatură. Bucovina*, Suceava, 1993
- Săndulescu, *Citind* = Al. Săndulescu, *Citind, recitind...*, București, 1973
- Săndulescu, *Constelații* = Al. Săndulescu, *Constelații literare*, București, 1998
- Săndulescu, *Continuități* = Al. Săndulescu, *Continuități*, București, 1976
- Săndulescu, *Lit. epistolară* = Al. Săndulescu, *Literatura epistolară*, București, 1972
- Săndulescu, *Memorialiști* = Al. Săndulescu, *Memorialiști români*, București, 2003
- Săndulescu, *Pagini* = Al. Săndulescu, *Pagini de istorie literară*, București, 1966
- Săndulescu, *Portrete* = Al. Săndulescu, *Portrete și analize literare*, București, 1982
- Sângeorzan, *Anotimpurile* = Zaharia Sângeorzan, *Anotimpurile criticii*, București, 1983
- Sângeorzan, *Conversații* = Zaharia Sângeorzan, *Conversații critice*, Cluj-Napoca, 1980
- Sân-Giorgiu, *Cercetări* = Ion Sân-Giorgiu, *Cercetări critice*, I, București, 1923
- Scarlat, *Ist. poeziei* = Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, I–IV, București, 1982–1990
- Scrisori – Camil Petrescu = Scrisori către Camil Petrescu, I–II, îngr. și pref. Florica Ichim, București, 1981
- Scrisori – Densușianu = Scrisori către Ovid Densușianu, I–IV, București, 1979–1989
- Scrisori – Ibrăileanu = Scrisori către G. Ibrăileanu, I–IV, îngr. Mihai Bordeianu, Grigore Botez, Viorica Botez, Ion Lăzărescu, Dan Mănuță și Al. Teodorescu, pref. Al. Dima și N. I. Popa, București, 1966–1973
- Scriitori rom. – lit. străine = Scriitori români și în literaturile străine, coordonator Alexandru Ruja, Timișoara, 2010
- Scurtu, *Cercetări* = Nicolae Scurtu, *Cercetări literare. Scriitori dâmbovițeni*, I–III, Târgoviște, 2007–2010
- Scurtu, *Contribuții* = Nicolae Scurtu, *Contribuții de istorie literară*, I–II, pref. Ilie Rad și Mircea Popa, București, 2011–2012.
- Sebastian, *Êseuri* = Mihail Sebastian, *Eseuri. Cronici. Memorial*, îngr. și pref. Cornelia Ștefănescu, București, 1972
- Sebastian, *Jurnal* = Mihail Sebastian, *Jurnal de epocă*, îngr. și introd. Cornelia Ștefănescu, București, 2002
- Seche, *Schiță* = Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexico-grafiei române*, I–II, București, 1966–1969
- Sevastos, *Amintiri* = Mihail Sevastos, *Amintiri de la „Viața românească”*, București, 1966
- Silvestru, *Jurnal* = Valentin Silvestru, *Jurnal de drum al unui critic teatral (1944–1984)*, I, București, 1992
- Silvestru, *Un deceniu* = Valentin Silvestru, *Un deceniu teatral*, București, 1984
- Simion, *Dimineața* = Eugen Simion, *Dimineața poezilor*, București, 1980
- Simion, *Ficțiunea* = Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, I–III, București, 2001
- Simion, *Fragmente* = Eugen Simion, *Fragmente critice*, vol. I–II, Craiova, 1997–1998, vol. III–VI, București, 1999–2009; vol. I, ed. 2, București, 1998
- Simion, *Genurile* = Eugen Simion, *Genurile biograficului*, București, 2002; ed. I–II, București, 2008
- Simion, *Întoarcerea autorului* = Eugen Simion, *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator–operă*, București, 1981; ed. 2, București, 1993
- Simion, *Mercuțio* = Eugen Simion, *Moartea lui Mercurțio*, București, 1993
- Simion, *Orientări* = Eugen Simion, *Orientări în literatura contemporană*, București, 1965
- Simion, *Scriitori* = Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, I–IV, București, 1974–1989; vol. I, ed. 2, București, 1978
- Simion, *Sfidarea* = Eugen Simion, *Sfidarea retoricii. Jurnal german*, București, 1985
- Simuț, *Arena* = Ion Simuț, *Arena actualității. Confidențe*, Iași, 2000
- Simuț, *Critica* = Ion Simuț, *Critica de tranziție*, Cluj-Napoca, 1996
- Simuț, *Diferența* = Ion Simuț, *Diferența specifică*, Cluj-Napoca, 1982
- Simuț, *Incursiuni* = Ion Simuț, *Incursiuni în literatura actuală*, Oradea, 1994
- Simuț, *Reabilitarea* = Ion Simuț, *Reabilitarea ficțiunii*, București, 2004
- Simuț, *Revizuire* = Ion Simuț, *Revizuire*, I, București, 1995

- Simuț, *Vămile* = Ion Simuț, *Vămile posterității*, București, 2012
- Solomon, *Dialog* = Dumitru Solomon, *Dialog interior*, București, 1987
- Sorescu, *Biblioteca* = Marin Sorescu, *Biblioteca de poezie românească*, îngr. Mihaela Constantinescu și Virginia Sorescu, București, 1997
- Sorescu, *Teoria sferelor* = Marin Sorescu, *Teoria sferelor de influență*, București, 1969
- Sorescu, *Ușor cu pianul* = Marin Sorescu, *Ușor cu pianul pe scări*, București, 1985
- Sorescu, *Interpretări* = Roxana Sorescu, *Interpretări*, București, 1979
- Sorescu, *Liricul* = Roxana Sorescu, *Liricul și tragicul*, București, 1983
- Sorescu, *Lumea* = Roxana Sorescu, *Lumea, repovestită*, București, 2000
- Sorianu, *Contrapunct* = Vlad Sorianu, *Contrapunct critic*, Iași, 1971
- Sorianu, *Glose* = Vlad Sorianu, *Glose critice*, București, 1968
- Sorohan, *Introducere* = Elvira Sorohan, *Introducere în istoria literaturii române*, Iași, 1997
- Soviany, *Apocaliptica* = Octavian Soviany, *Apocaliptica textului*, București, 2008
- Soviany, *Cinci decenii* = Octavian Soviany, *Cinci decenii de experimentalism*, I-II, București, 2011
- Soviany, *Textualism* = Octavian Soviany, *Textualism, post-modernism, apocaliptic*, I-II, Constanța, 2000-2001
- Spiridon, *Aparența* = Monica Spiridon, *Despre „aparența” și „realitatea” literaturii*, București, 1984
- Spiridon, *Apărarea* = Monica Spiridon, *Apărarea și ilustrarea criticii*, București, 1996
- Spiridon, *Interpretarea* = Monica Spiridon, *Interpretarea fără frontiere*, Cluj-Napoca, 1998
- Spiridon, *Melancolia* = Monica Spiridon, *Melancolia descendenței*, București, 1989
- Spiridon, *Cuprinderi* = Vasile Spiridon, *Cuprinderi*, București, 1993
- Stănescu, *Cronici* = C. Stănescu, *Cronici literare*, 1971
- Stănescu, *Jurnal* = C. Stănescu, *Jurnal de lectură*, I-III, București, 1978-1988
- Stănescu, *Poeți și critici* = C. Stănescu, *Poeți și critici*, București, 1972
- Steinhardt, *Critică* = N. Steinhardt, *Critică la persoana întâi*, Cluj-Napoca, 1983
- Steinhardt, *Incertitudini* = N. Steinhardt, *Incertitudini literare*, Cluj-Napoca, 1980
- Steinhardt, *Între viață* = N. Steinhardt, *Între viață și cărți*, București, 1976
- Steinhardt, *Monologul* = N. Steinhardt, *Monologul polifonic*, Cluj-Napoca, 1991
- Stere, *Scieri* = C. Stere, *Scieri*, îngr. și introd. Z. Ornea, București, 1979
- Stoica, *Caligrafie* = Petre Stoica, *Caligrafie și culori*, București, 1984
- Stolnicu, *Printre scriitori* = Simion Stolnicu, *Printre scriitori și artiști*, îngr. și pref. Simion Bărbulescu, București, 1988
- Straje, *Dicț. pseud.* = Mihail Straje, *Dicționar de pseudo-nime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români*, București, 1973
- Streinu, *Clasicii* = Vladimir Streinu, *Clasicii noștri*, București, 1969
- Streinu, *Pagini* = Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, vol. I-II, București, 1968, vol. III-V, îngr. George Muntean, București, 1974-1977
- Streinu, *Versificația* = Vladimir Streinu, *Versificația modernă*, București, 1966
- Sturdza, *Familiile* = *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*, I-II, coordonator Mihai Dim. Sturdza, București, 2004-2011
- Suceveanu, *Emisferele* = Arcadie Suceveanu, *Emisferele de Magdeburg*, Chișinău, 2005
- Suchianu, *Aspecte* = D. I. Suchianu, *Aspecte literare*, București, 1928
- Suciu, *Lit. băn.* = I. D. Suciu, *Literatura bănățeană de la început până la Unire (1582-1918)*, Timișoara, 1940
- Suțu, *Iașii* = Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, I-II, Iași, 1923-1928
- Șchiau, *Cărturari* = Octavian Șchiau, *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval*, Cluj-Napoca, 1978
- Șerban, *Exegeze* = Geo Șerban, *Exegeze*, București, 1968
- Șerban, *Ispita* = Geo Șerban, *Ispita istoriei*, București, 1980
- Șiadbei, *Cercetări* = I. Șiadbei, *Cercetări asupra cronicelor moldovene*, Iași, 1939
- Șiulea, *Retori* = Ciprian Șiulea, *Retori, simulacre, imposturi*, București, 2003
- Șleahțișchi, *Cerc* = Maria Șleahțișchi, *Cerc deschis. Literatura română din Basarabia în postcomunism*, Iași, 2007
- Ștefănescu, *Dialog* = Alex. Ștefănescu, *Dialog în bibliotecă*, București, 1984
- Ștefănescu, *Istoria* = Alex. Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*, București, 2005
- Ștefănescu, *Jurnal* = Alex. Ștefănescu, *Jurnal de critic*, București, 1980
- Ștefănescu, *Preludiu* = Alex. Ștefănescu, *Preludiu*, București, 1977
- Ștefănescu, *Prim-plan* = Alex. Ștefănescu, *Prim-plan*, București, 1987
- Ștefănescu, *Momente* = Cornelia Ștefănescu, *Momente ale romanului*, București, 1973
- Șuluțiu, *Scriitori* = Octav Șuluțiu, *Scriitori și cărți*, îngr. și pref. Nicolae Florescu, București, 1974
- Tacciu, *Romant. rom.* = Elena Tacciu, *Romantismul românesc*, I-III, București, 1982-1987
- Tanco, *Dicț. lit. Bistrița* = Teodor Tanco, *Dicționar literar (1639-1997) al județului Bistrița-Năsăud. Autori-publicații-societăți*, Cluj-Napoca, 1998
- Tartler, *Melopoetica* = Grete Tartler, *Melopoetica*, București, 1984
- Tașcu, *Incidențe* = Valentin Tașcu, *Incidențe*, Cluj-Napoca, 1975
- Tașcu, *Poezia* = Valentin Tașcu, *Poezia poeziei de azi*, Iași, 1985
- Teodorescu-Braniște, *Presă și lit.* = T. Teodorescu-Braniște, *Între presă și literatură*, I-II, București, 1989
- Teodorescu-Sadoveanu, *Amintiri* = Ion Teodorescu, Izabela Sadoveanu, *Amintiri (Din lumea umbrelor. Sufletul altor generații)*, îngr. Aristița Avramescu și Tiberiu Avramescu, introd. Tiberiu Avramescu, București, 1980
- Terian, *A cincea esență* = Andrei Terian, G. Călinescu, *A cincea esență*, București, 2009
- Tertulian, *Eseuri* = N. Tertulian, *Eseuri*, București, 1968
- Theodorescu, *Ist. bibl.* = Barbu Theodorescu, *Istoria bibliografiei române*, ed. 2, București, 1972
- Tihan, *Apropierea* = Teodor Tihan, *Apropierea de imaginar*, Cluj-Napoca, 1988

- Tihan, *Umanități* = Teodor Tihan, *Umanități și valori*, Cluj-Napoca, 2000
- Titel, *Cehov* = Sorin Titel, *În căutarea lui Cehov și alte eseuri*, București, 1984
- Titel, *Pasiunea* = Sorin Titel, *Pasiunea lecturii*, Timișoara, 1976
- Todor, *Confluente* = Avram P. Todor, *Confluente literare româno-maghiare*, îngr. și pref. Dávid Gyula, București, 1983
- Todoran, *Secțiuni* = Eugen Todoran, *Secțiuni literare*, Timișoara, 1973
- Tomescu, *Calendarele* = Mircea Tomescu, *Calendarele românești. 1733–1830*, București, 1957
- Tomescu, *Ist. cărții rom.* = Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești. De la începuturi până la 1918*, București, 1968
- Tomuș, *Carnet* = Mircea Tomuș, *Carnet critic*, București, 1969
- Tomuș, *Istorie* = Mircea Tomuș, *Istorie literară și poezie*, Timișoara, 1974
- Tomuș, *Mișcarea* = Mircea Tomuș, *Mișcarea literară*, București, 1981
- Tomuș, *Răsfrângeri* = Mircea Tomuș, *Răsfrângeri*, Cluj, 1973
- Tomuș, *Romanul* = Mircea Tomuș, *Romanul romanului românesc*, I–II, București, 1999–2000
- Tomuș, *15 poeți* = Mircea Tomuș, *Cincisprezece poeți*, București, 1968
- Trandafir, *Dinamica* = Constantin Trandafir, *Dinamica valorilor literare*, București, 1983
- Trifu, *Cronica* = Constanța Trifu, *Cronica dramatică și începuturile teatrului românesc*, București, 1970
- Trifu, *Presa* = Constanța Trifu, *Presa umoristică de altădată*, I–II, București, 1974–1980
- Trivale, *Cronici* = Ion Trivale, *Cronici literare*, îngr. și pref. Margareta Feraru, București, 1971
- Tuchilă, *Cetățile* = Costin Tuchilă, *Cetățile poeziei*, București, 1983
- Tuchilă, *Privirea* = Costin Tuchilă, *Privirea și cadrul*, București, 1988
- Tudor, *Pretexte* = Eugenia Tudor, *Pretexte critice*, București, 1973
- Tudor, *Mișcarea* = Iorgu Tudor, *Mișcarea culturală-socială în Basarabia după Unire*, București, 1976
- Tudor-Anton, *Ipostaze* = Eugenia Tudor-Anton, *Ipostaze ale prozei*, București, 1977
- Tupan, *Scenarii* = Ana-Maria Tupan, *Scenarii și limbaje poetice*, București, 1989
- Țărcovnicu, *Contribuții* = V. Țărcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780–1918)*, București, 1970
- Țepelea, *Amintiri* = Gabriel Țepelea, *Amintiri și evocări*, București, 1994
- Țepelea, *Opțiuni* = Gabriel Țepelea, *Opțiuni și retrospective*, București, 1989
- Țepelea, *Rememorări* = Gabriel Țepelea, *Rememorări de istorie, literatură și cultură națională*, București, 1994
- Țepelea, *Studii* = Gabriel Țepelea, *Studii de istorie și limbă literară*, București, 1970
- Țepelea-Bulgăr, *Momente* = G. Țepelea, Gh. Bulgăr, *Momente din evoluția limbii române literare*, București, 1973
- Țeposu, *Istoria* = Radu G. Țeposu, *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, București, 1993
- Țeposu, *Viața* = Radu G. Țeposu, *Viața și opiniile personajelor*, București, 1983
- Țirioi, *Premise* = Nicolae Țirioi, *Premise literare*, Timișoara, 1976
- Ulici, *Confort Procust* = Laurențiu Ulici, *Confort Procust*, București, 1983
- Ulici, *Lit. rom.* = Laurențiu Ulici, *Literatura română contemporană*, vol. I: *Promoția '70*, București, 1995
- Ulici, *Prima verba* = Laurențiu Ulici, *Prima verba*, vol. I–II, București, 1975–1978, vol. III, Timișoara, 1991, vol. IV, îngr. Aurelia Ulici, pref. Eugen Negrici, postfață Ioan Es. Pop, București, 2004
- Ulici, *Recurs* = Laurențiu Ulici, *Recurs*, București, 1971
- Ungheanu, *Arhipelag* = Mihai Ungheanu, *Arhipelag de semne*, București, 1975
- Ungheanu, *Fiii* = Mihai Ungheanu, *Fiii risipitori (Noi și secolul XIX)*, București, 1988
- Ungheanu, *Lecturi* = Mihai Ungheanu, *Lecturi și rocade*, București, 1978
- Ungheanu, *Pădurea* = Mihai Ungheanu, *Pădurea de simboluri*, București, 1973
- Ungheanu, *Scriitorii* = Mihai Ungheanu, *Scriitorii de la miezul nopții*, Galați, 1996
- Ungureanu, *Contextul* = Cornel Ungureanu, *Contextul operei*, București, 1978
- Ungureanu, *Geografia lit.* = Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. I: *Muntenia*, Pitești, 2003, vol. IV: *Banatul*, Pitești, 2005
- Ungureanu, *Imediata* = Cornel Ungureanu, *Imediata noastră apropiere*, I–II, Timișoara, 1980–1990
- Ungureanu, *Istoria secretă* = Cornel Ungureanu, *Istoria secretă a literaturii române*, Brașov, 2007
- Ungureanu, *La umbra cărților* = Cornel Ungureanu, *La umbra cărților în floare*, Timișoara, 1975
- Ungureanu, *La vest* = Cornel Ungureanu, *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului*, I–II, Timișoara, 1995–2000
- Ungureanu, *Mitteuropa* = Cornel Ungureanu, *Mitteuropa periferiilor*, Iași, 2002
- Ungureanu, *Proza rom.* = Cornel Ungureanu, *Proza românească de azi*, I, București, 1985
- Ungureanu, *Proză* = Cornel Ungureanu, *Proză și reflexivitate*, București, 1977.
- Urechia, *Ist. șc.* = V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800–1864*, I–IV, București, 1892–1901
- Uricariu, *Ecorșeuri* = Doina Uricariu, *Ecorșeuri*, București, 1989
- Ursu, *Memorialistica* = G.G. Ursu, *Memorialistica în opera cronicarilor*, București, 1972
- Ursu, *Alte contribuții* = N. A. Ursu, *Alte contribuții de istoria culturii românești*, Iași, 2012
- Ursu, *Contribuții ist. culturii* = N. A. Ursu, *Contribuții la istoria culturii românești*, Iași, 2002
- Ursu, *Contribuții ist. lit.* = N. A. Ursu, *Contribuții la istoria literaturii române*, Iași, 1997
- Ursu, *Contribuții sec. XVII* = N. A. Ursu, *Contribuții la istoria culturii românești în secolul al XVII-lea*, Iași, 2003
- Vaida, *Mitologii* = Mircea Vaida, *Mitologii critice*, București, 1978
- Vakulovski, *Portret* = Mihail Vakulovski, *Portret de grup cu generația „optzeci”*, Poezia, București, 2010
- Valmarin, *Studii* = Luiza Valmarin, *Studii de literatură română modernă și comparată*, București, 1987
- Vartic, *Modelul* = Ion Vartic, *Modelul și oglinda*, București, 1982

- Vartic, *Spectacol* = Ion Vartic, *Spectacol interior*, Cluj-Napoca, 1977
- Vasile, *Lumea* = Geo Vasile, *Lumea în optzeci de cărți*, București, 2003
- Vasile, *Mărți* = Geo Vasile, *Poezie română contemporană. Mărți stilistice*, Iași, 2010
- Vasile, *Poezia* = Geo Vasile, *Poezia română între milenii. Dicționar de autori*, Cluj-Napoca, 2002
- Vasile, *Proza* = Geo Vasile, *Proza românească între milenii. Dicționar de autori*, București, 2001
- Vărgolici, *Comentarii* = Teodor Vărgolici, *Comentarii literare*, București, 1971
- Vărgolici, *Începuturile* = Teodor Vărgolici, *Începuturile romanului românesc*, București, 1963
- Vărgolici, *Portrete* = Teodor Vărgolici, *Portrete și analize literare*, București, 2001
- Vărgolici, *Retrospective* = Teodor Vărgolici, *Retrospective literare*, București, 1970
- Vărgolici, *Scriitori* = Teodor Vărgolici, *Scriitori și opere*, București, 1978
- Velculescu, *Scriere* = Cătălina Velculescu, *Între scriere și oralitate*, București, 1988
- Velea, *Interferențe* = Stan Velea, *Interferențe literare româno-polone*, București, 1989
- Velea, *Paralelisme* = Stan Velea, *Paralelisme și retrospective literare*, București, 1974
- Velea, *Plămada* = Stan Velea, *Plămada cărților*, București, 1997
- Velea, *Universalisti* = Stan Velea, *Universalisti și compariști români contemporani*, București, 1996
- Vianu, *Arta* = Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, I–II, îngr. și pref. Geo Șerban, București, 1966
- Vianu, *Figuri* = Tudor Vianu, *Figuri și forme literare*, București, 1946
- Vianu, *Opere* = Tudor Vianu, *Opere*, I–XIV, îngr. Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu, Gelu Ionescu, Cornelia Botez, George Gană și Vlad Alexandrescu, prefete și postfețe Gelu Ionescu, Sorin Alexandrescu și George Gană, București, 1971–1990
- Vianu, *Scriitori români* = Tudor Vianu, *Scriitori români*, I–III, îngr. Cornelia Botez, pref. Pompiliu Marcea, București, 1970
- Vianu, *Studii* = Tudor Vianu, *Studii de literatură română*, București, 1965
- Vintilescu, *Istoria* = Virgil Vintilescu, *Istoria literaturii române*, vol. II: *Epoca modernă*, Timișoara, 2011, vol. III: *Epoca „Junimii”*, Timișoara, 2008
- Vintilescu, *Secvențe* = Virgil Vintilescu, *Secvențe literare. Repere literare bănățene (1880–1917)*, Timișoara, 1987
- Vișan, *Semnături* = Constantin Vișan, *Semnături în contemporaneitate*, București, 1986
- Vitner, *Semnele* = Ion Vitner, *Semnele romanului*, București, 1971
- Vlad, *Analiză-sinteză* = Ion Vlad, *Între analiză și sinteză*, Cluj, 1970
- Vlad, *Convergențe* = Ion Vlad, *Convergențe. Concepte și alternative ale lecturii*, Cluj, 1972
- Vlad, *Descoperirea* = Ion Vlad, *Descoperirea operei*, Cluj, 1970
- Vlad, *Lect. prozei* = Ion Vlad, *Lectura prozei*, București, 1991
- Vlad, *Lectura* = Ion Vlad, *Lectura – un eveniment al cunoașterii*, București, 1977
- Vlad, *Lectura rom.* = Ion Vlad, *Lectura romanului*, Cluj-Napoca, 1983
- Vlad, *Lecturi* = Ion Vlad, *Lecturi constructive*, București, 1975
- Vlad, *Orizonturile* = Ion Vlad, *Orizonturile lecturii*, Cluj-Napoca, 2007
- Vlad, *Povestirea* = Ion Vlad, *Povestirea. Destinul unei structuri epice*, București, 1972
- Vodă-Căpușan, *Accente* = Maria Vodă-Căpușan, *Accente*, Cluj-Napoca, 1991
- Vodă-Căpușan, *Teatru* = Maria Vodă-Căpușan, *Teatru și actualitate*, București, 1984
- Voica, *Etape* = Adrian Voica, *Etape în afirmarea sonetului românesc*, Iași, 1996
- Voncu, *Secvențe* = Răzvan Voncu, *Secvențe literare contemporane*, I–II, București, 2001–2002
- Vrabie, *Folcloristica* = Gh. Vrabie, *Folcloristica română*, București, 1968
- Vrabie, *Gândirismul* = Gh. Vrabie, *Gândirismul*, București, 1940
- Vuia, *Studii* = Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*, I, îngr. Mihai Pop și Ioan Șerb, pref. Mihai Pop, București, 1975
- Vulcan, *Panteonul* = Iosif Vulcan, *Panteonul român*, Pesta, 1869
- Vulturescu, *Cultură* = George Vulturescu, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmăruului. Dicționar. 1700–2000*, Satu Mare, 2000
- Zaciu, *Alte lecturi* = Mircea Zaciu, *Alte lecturi și alte zile*, București, 1978
- Zaciu, *Bivuac* = Mircea Zaciu, *Bivuac*, Cluj-Napoca, 1974
- Zaciu, *Clasici* = Mircea Zaciu, *Clasici și contemporani*, București, 1994
- Zaciu, *Colaje* = Mircea Zaciu, *Colaje*, Cluj, 1972
- Zaciu, *Cu cărțile* = Mircea Zaciu, *Cu cărțile pe masă*, București, 1981
- Zaciu, *Depart* = Mircea Zaciu, *Depart / aproape*, București, 1998
- Zaciu, *Glose* = Mircea Zaciu, *Glose*, Cluj, 1970
- Zaciu, *Lancea* = Mircea Zaciu, *Lancea lui Ahile*, București, 1980
- Zaciu, *Lecturi* = Mircea Zaciu, *Lecturi și zile*, București, 1975
- Zaciu, *Masca* = Mircea Zaciu, *Masca geniului*, București, 1967
- Zaciu, *Ordinea* = Mircea Zaciu, *Ordinea și aventura*, Cluj, 1973
- Zaciu, *Viaticum* = Mircea Zaciu, *Viaticum*, București, 1983
- Zaciu, *O scenă, Transilvania* = Mircea Zaciu, *Ca o imensă scenă, Transilvania ...*, București, 1996
- Zaharia-Filipaș, *Retică* = Elena Zaharia-Filipaș, *Retică și semnificație*, București, 1993
- Zaharia-Filipaș, *Studii* = Elena Zaharia-Filipaș, *Studii de literatură feminină*, București, 2004
- Zalis, *Aspecte* = H. Zalis, *Aspecte și structuri neoromantice*, București, 1971;
- Zalis, *Estetica* = H. Zalis, *Estetica imperfecției. Contribuții la studiul naturalismului românesc*, Timișoara, 1979
- Zalis, *Scriitori* = H. Zalis, *Scriitori pelerini*, București, 1973
- Zalis, *Tensiuni* = H. Zalis, *Tensiuni lirice contemporane*, București, 1975
- Zalis, *Valori* = H. Zalis, *Valori de referință în critica și istoria literară românească*, București, 1991
- Zamfir, *Cealaltă față* = Mihai Zamfir, *Cealaltă față a prozei*, București, 1988; ed. București, 2006

- Zamfir, *Panorama* = Mihai Zamfir, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, I, București-Iași, 2012
- Zamfir, *Poemul* = Mihai Zamfir, *Poemul românesc în proză*, București, 1981
- Zamfir, *Proza poetică* = Mihai Zamfir, *Proza poetică românească în secolul al XIX-lea*, București, 1971
- Zamfir, *Secolul* = Mihai Zamfir, *Din secolul romantic*, București, 1989
- Zamfirescu, *Istorie* = Dan Zamfirescu, *Istorie și cultură*, I-II, București, 2003
- Zamfirescu, *Studii* = Dan Zamfirescu, *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967
- Zamfirescu, *Căutarea* = Vasile Dem. Zamfirescu, *În căutarea sinelui*, București, 1994
- Zarifopol, *Eseuri* = Paul Zarifopol, *Eseuri*, I-II, îngr. Al. Săndulescu și Radu Săndulescu, pref. Al. Săndulescu, București, 1988
- Zarifopol, *Pagini* = Paul Zarifopol, *Pagini de critică*, îngr. și postfață Al. Săndulescu, București, 1984
- Zarifopol, *Pentru arta lit.* = Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, I-II, îngr. și introd. Al. Săndulescu, București, 1971

B. ARHIVE, PERIODICE, CULEGERI, ANTOLOGII

- AA = „Ardealul”, București, 1941 ș.u.
- AAF = „Anuarul Arhivei de Folclor”, Cluj, 1932 ș. u; din 1980 „Anuarul de folclor”; din 1991 „Anuarul Arhivei de Folclor”
- AAR = „Analele Societății Academice Române”, București, 1867 ș.u.; din 1879 „Analele Academiei Române”
- AC = „Academica”, București, 1990 ș.u.
- ADLTR = Arhiva *Dicționarului literaturii române. 1900–1950*, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
- ADV = „Adevărul”, București, 1888 ș.u.; 1990 ș.u.
- ADZ = „Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien”, București, 1993 ș.u.
- AFT = „Amfiteatru”, București, 1966 ș.u.
- AIN = „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, 1921 ș.u.
- AIX = „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, Iași, 1964 ș.u.
- ALA = „Adevărul literar și artistic”, București, 1920 ș.u.; 1990 ș.u.
- ALIL = „Studii și cercetări științifice”, filologie, Iași, 1950 ș.u.; din 1965 „Anuar de lingvistică și istorie literară”
- ALR = Sașa Pană, *Antologia literaturii române de avangardă*, pref. Matei Călinescu, București, 1969
- AMET = „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 1958 ș.u.
- AMI = *Arborele memoriei. Antologia poezilor de limbă română din Israel*, îngr. Radu Cărneci, pref. Roxana Sorescu, București, 1997
- ANB = „Analele Banatului”, Timișoara, 1928 ș.u.
- AO = „Arhivele Olteniei”, Craiova, 1922 ș.u.
- APF = „Apostrof”, Cluj-Napoca, 1990 ș.u.
- ARG = „Argeș”, Pitești, 1966 ș.u.
- ASO = *Antologia scriitorilor ocazionali*, îngr. E. Lovinescu, București, 1941
- AST = „Astra”, Brașov, 1966 ș.u.
- ATN = „Ateneu”, Bacău, 1964 ș.u.
- AUB = „Revista Universității «C. I. Parhon»”, București, 1952 ș.u.; din 1956 „Analele Universității București”
- AUC = „Analele Universității din Craiova”, Craiova, 1972 ș.u.
- AUI = „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași”, Iași, 1955 ș.u.
- AUT = „Analele Universității din Timișoara”, Timișoara, 1956 ș.u.; din 2000 „Analele Universității de Vest din Timișoara”
- BOR = „Biserica Ortodoxă Română”, București, 1874 ș.u.
- BRM = *Bibliografia românească modernă (1831–1918)*, I–IV, București, 1984–1996
- BRV = *Bibliografia românească veche. 1508–1830*, I–IV, întocmită de Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, București, 1903–1944
- BSS = „Buletinul Societății Scriitorilor Români”, București, 1916 ș.u.
- BUC = „Buletinul cărții”, București, 1923 ș.u.
- BVs = „Buna Vestire”, București, 1837 ș.u.
- CAP = „Capitala”, București, 1936 ș.u.
- CC = „Caiete critice”, București, 1982 ș.u.
- CEL = „Cercetări literare”, București, 1934 ș.u.
- CF = „Contrafort”, Chișinău, 1994 ș.u.
- CFL = „Cercetări folclorice”, București, 1947.
- CGM = „Cuget moldovenesc”, Bălți, Iași, 1932 ș.u.
- CHRM = *Chrestomafie română*, vol. I–II, îngr. M. Gaster, Leipzig–București, 1891
- CI = „Cercetări istorice”, Iași, 1925 ș.u.
- CIL = *Contribuții de istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I–III, publ. Tudor Vianu, București, 1956–1962
- CL = „Convorbiri literare”, Iași, București, 1867 ș.u.; Iași, 1970 ș.u.
- CLG = „Cercetări de lingvistică”, Cluj, 1956 ș.u.
- CLI = „Cuvântul liber”, București, 1919 ș.u.
- CLT = „Cultura”, București, 2004 ș.u.
- CML = „Curentul magazin”, București, 1939 ș.u.; din 1940 „Curentul magazin literar”; din 1941 „Curentul literar”
- CN = „Contimporanul”, București, 1922 ș.u.
- CNP = „Contrapunct”, București, 1990 ș.u.
- CNT = „Contemporanul”, București, 1946 ș.u.; din 1990 „Contemporanul – Ideea europeană”
- CPL = *Cărțile populare în literatura românească*, I–II, îngr. și introd. I. C. Chițimia și Dan Simonescu, București, 1963
- CPV = *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII–XVIII)*, îngr. și introd. Dan Simonescu, București, 1967
- CRC = „Cronica”, Iași, 1966 ș.u.
- CRE = „Curentul”, București, 1928 ș.u.
- CREL = „Cahiers roumains d'études littéraires”, București, 1973 ș.u.
- CTC = „Cele trei Crișuri”, Oradea, București, 1920; Oradea, 1990 ș.u.
- CU = „Cuvântul”, București, 1924 ș. u; București, 1990 ș.u.
- CVC = „Convorbiri”, București, 1907; din 1908 „Convorbiri critice”
- CZ = „Cosinzeana”, Orăștie, 1911 ș.u.
- D = „Datina”, Turnu Severin, 1920 ș.u.
- DAA = „Dacia”, București, 1941 ș.u.
- DCL = *Documente literare*, I–II, îngr. Gh. Cardaș, București, 1971–1973
- DCM = *Documente*, vol. I, îngr. Gh. Ungureanu, D. Ivănescu și Virginia Isac, București, 1973, vol. II: *Documente din arhive ieșene*, București, 1976
- DCS = *De ce scrieți? Anchete literare din anii '30*, îngr. Gheorghe Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea, pref. Victor Durnea, Iași, 1999

- DEP = „Dreptatea”, București, 1927 ș.u.; 1944 ș.u.; 1990 ș.u.
- DFC = *De la N. Filimon la G. Călinescu. Studii de sociologie a romanului românesc*, introd. Paul Cornea, București, 1982
- DIF = *Din istoria filosofiei în România*, I–III, București, 1955–1960
- DIPR = *Din istoria pedagogiei românești*, I–IV, București, 1956–1960
- DL = „Dacia literară”, Iași, 1840; 1990 ș.u.
- DM = „Dilema”, București, 1993 ș.u.; din 2004 „Dilema veche”
- DML = *Documente și manuscrise literare*, vol. I–II, publ. Paul Cornea și Elena Piru, pref. Al. Dima, București, 1967–1969, vol. III, publ. Paul Cornea, Elena Piru, Roxana Sorescu, introd. Paul Cornea, București, 1976, vol. IV–V, publ. Paul Cornea, Andrei Nestorescu, Petre Costinescu, pref. Paul Cornea, București, 1981–1986, vol. VI, publ. și pref. Andrei Nestorescu, București, 1993
- DMN = „Dimineața”, București, 1904 ș.u.
- DMT = „Dilemateca”, București, 2006 ș.u.
- DR = „Dacoromania”, Cluj, 1920 ș.u.; Cluj–Napoca, 1994 ș.u.
- DRI = Aurel Sasu, Mariana Vartic, *Dramaturgia românească în interviuri*, I–V, București, 1995–1997
- DRO = „Dacoromania”, Freiburg, 1973 ș.u.
- E = „Euphorion”, Sibiu, 1990 ș.u.
- ECD = „Echidistance”, Iași, 1991 ș.u.
- ECH = „Echinox”, Cluj, 1969 ș.u.
- EL = „Előre”, București, 1953 ș.u.
- F = „Familia”, Pesta, Oradea, 1865 ș.u.; Oradea, 1926 ș.u.; 1934 ș.u.; 1944 ș.u.; 1965 ș.u.
- FCI = „Facla literară”, București, 1923 ș.u.
- FCL = „Facla”, București, 1910 ș.u.
- FDZ = „Foaia diecezană”, Caransebeș, 1886 ș.u.
- FF = „Făt-Frumos”, Cernăuți, Suceava, Râmnicu Vâlcea, 1926 ș.u.
- FK = „Filológiai Közlöny”, Cluj, 1961 ș.u.
- FLC = „Flacăra”, București, 1948 ș.u.
- FLR = „Flacăra”, București, 1911 ș.u.
- FMIL = „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, 1838 ș.u.
- FON = „Foaia noastră”, Budapesta, 1957 ș.u.
- FRZ = „Frize”, Brașov, 1934 ș.u.
- G = „Gândirea”, Cluj, București, 1921 ș.u.
- GBV = „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1918 ș.u.; București, Cernăuți, 1994 ș.u.
- GL = „Gazeta literară”, București, 1954 ș.u.
- GR = „Gând românesc”, Cluj, 1933 ș.u.
- GT = „Gazeta de Transilvania”, Brașov, 1938 ș.u.
- HT = „A Hét”, București, 1970 ș.u.
- IB = *Lui Ion Bianu. Amintire*, București, 1916
- IGZ = „Igaz Szó”, Târgu Mureș, 1953–1989.
- IIS = „Însemnări ieșene”, Iași, 1936 ș.u.; 2004 ș.u.
- IL = „Iașul literar”, Iași, 1955 ș.u.
- JL = „Jurnalul literar”, Iași, 1939; București, 1947 ș.u.; 1990 ș.u.
- KOR = „Korunk”, Cluj, 1926 ș.u.; 1957 ș.u.
- KR = „Karpstenrundscha”, Brașov, 1958–1995
- L = „Literatur”, București, 1880 ș.u.; 1991 ș.u.
- LA = „Literatura și arta”, Chișinău, 1977 ș.u.
- LAI = „Litere, arte & idei”, supliment al ziarului „Cotidianul”, București, 1991 ș.u.
- LAR = „Literatură și artă română”, București, 1896 ș.u.
- LCF = „Luceafărul”, București, 1958 ș.u.; din 2009 „Luceafărul de dimineață”
- LL = „Limbă și literatură”, București, 1955 ș.u.
- LR = „Limba română”, București, 1952 ș.u.
- LRC = „Limba română”, Chișinău, 1991 ș.u.
- LRM = *Literatura română medievală*, coordonator și pref. Dan Horia Mazilu, București, 2003
- LRP = *Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări*, coordonator Mihail Dolgan, Chișinău, 1998
- LRV = *Literatura română veche (1402–1647)*, I–II, îngr. și introd. G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, București, 1971
- LU = „Luceafărul”, Budapesta, Sibiu, București, 1902 ș.u.; Sibiu, 1941 ș.u.
- LUP = „Lupta”, Iași, București, 1884 ș.u.
- LUT = „Lupta”, București, 1921 ș.u.
- MA = „Mitropolia Ardealului”, Sibiu, 1956 ș.u.
- MB = „Mitropolia Banatului”, Timișoara, 1951 ș.u.
- MCF = „Memoriile Comisiei de Folclor”, București, 1987 ș.u.
- ME = „Buletinul «Mihai Eminescu»”, Cernăuți, Piatra Neamț, Râmnicu Vâlcea, 1930 ș.u.
- MLI = „Minerva literară ilustrată”, București, 1909 ș.u.
- MM = „Mitropolia Moldovei”, Iași, 1925 ș.u.
- MMN = „Meșterul Manole”, București, 1939 ș.u.
- MO = „Mitropolia Olteniei”, Râmnicu Vâlcea, 1950 ș.u.
- MOM = „Le Moment”, București, 1935 ș.u.
- MOT = „Momentul”, București, 1945 ș.u.
- MS = „Manuscriptum”, București, 1970 ș.u.
- NL = „Neue Literatur”, Timișoara–București, 1956 ș.u.
- NRL = „Neamul românesc literar”, Vălenii de Munte, 1908 ș.u.
- NRN = „Noua revistă română”, București, 1900 ș.u.
- NW = „Neuer Weg”, București, 1949–1992 (din 1993, supliment al ziarului „Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien”)
- NYRK = „Nyelv-és Irodalomtudományi közlömények”, Cluj, 1957 ș.u.
- O = „Scrisul bănațean”, Timișoara, 1949 ș.u.; din 1964 „Orizont”
- OC = „Observator cultural”, București, 2000 ș.u.
- ORT = „Orizont”, București, 1944 ș.u.; în 1947 „Revista literară”
- PAU = *Poezii și prozatorii Ardealului până la Unire (1800–1918)*, îngr. și introd. Gh. Cardaș, București, 1936
- PBU = *Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unire (1812–1918)*, îngr. și introd. Gh. Cardaș, București, 1937
- PE = „Presa”, București, 1939 ș.u.
- PIL = „Prietenii istoriei literare”, București, 1931 ș.u.
- PL = „Preocupări literare”, București, 1936 ș.u.
- PLI = „Pagini literare”, Turda, 1934 ș.u.
- PND = *Primii noștri dramaturgi*, îngr. Al. Niculescu, introd. Florin Tornea, București, 1960
- POS = *Poezii de la „Sămănătorul”*, îngr. Petru Homoceanul, pref. Al. Piru, București, 1978
- PPR = *Publicațiile periodice românești*, introd. Ioan Bianu, t. I–IV, București, 1913–2003, t. V, partea 1–2, București, 2009–2012
- PRA = Marin Mincu, *Poezia română actuală*, I–III, Constanța, 1998–1999
- PRL = „Propilee literare”, 1926 ș.u.
- PRP = Constantin Abăluță, *Poezia română după proletcultism*, vol. I–II, cuvânt înainte Eugen Negrici, pref. edit., Constanța, 2000
- PRR = *Pionierii romanului românesc*, îngr. și pref. Șt. Cazimir, București, 1962
- PRS = „Presa”, Craiova, 1930 ș.u.; din 1934 „Presa Olteniei”
- PRV = „Porunca vremii”, București, 1932 ș.u.
- PSS = „Poesis”, Satu Mare, 1990 ș.u.

- R = „Ramuri”, Craiova, 1905 ș.u.; 1964 ș.u.
 RA = „Revista arhivelor”, București, 1924 ș.u.
 RAZ = „Raza literară”, București, 1932 ș.u.
 RC = „Revista clasică”, București, 1910 ș.u.
 RCM = „Revista cultului mozaic”, București, 1956 ș.u.
 RCR = „Revista Cercului Literar”, Sibiu, 1945.
 REF = „Revista de folclor”, București, 1956 ș.u.; din 1964 „Revista de etnografie și folclor”
 REVR = „Revue roumaine”, București, 1946 ș.u.
 RFR = „Revista Fundațiilor Regale”, București, 1934 ș.u.
 RI = „Revista istorică”, Vălenii de Munte, București, Iași, 1915 ș.u.
 RIAF = „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, București, 1882 ș.u.
 RIR = „Revista istorică română”, București, 1931 ș.u.
 RITL = „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, București, 1952 ș.u.; din 1964 „Revista de istorie și teorie literară”
 RL = „România literară”, București, 1968 ș.u.
 RLRO = *Reviste literare românești din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea*, îngr. Ovidiu Papadima, București, 1974
 RLSL = „Limba și literatura moldovenească”, Chișinău, 1958 ș.u.; din 1989 „Revista de lingvistică și știință literară”
 RMB = „România liberă”, București, 1943 ș.u.
 RML = „România literară”, București, 1939 ș.u.
 RMZ = „Revista muzeelor”, București, 1964 ș.u.
 RP = „Rampa”, București, 1911 ș.u.; din 1915 „Rampa nouă ilustrată”; din 1994 „Rampa”
 RR = „Revista română”, Iași, 1995 ș.u.
 RRI = Aurel Sasu, Mariana Vartic, *Romanul românesc în interviuri*, vol. I–IV, București, 1985–1991
 RSE = „Revue des études sud-est européennes”, București, 1963 ș.u.
 RSL = „Romanoslavica”, București, 1953 ș.u.
 RVM = „Revista vremii”, Galați, 1934 ș.u.
 RVS = „Revista scriitoarei”, București, 1926 ș.u.; din 1929 „Revista scriitoarelor și scriitorilor români”
 RVTR = *Reviste literare românești din secolul al XIX-lea*, îngr. și pref. Paul Cornea, București, 1970
 RVVR = „Revista vremii”, București, 1921 ș.u.
 SBR = „Sburătorul”, București, 1919 ș.u.
 SBZ = „Siebenbürgische Zeitung”, München, 1950 ș.u.
 SC = „Studii clasice”, București, 1959 ș.u.
 SCB = „Studii și cercetări de bibliologie”, București, 1955 ș.u.
 SCD = „Studii și cercetări de documentare și bibliologie”, București, 1964 ș.u.
 SCIA = „Studii și cercetări de istoria artei”, București, 1954 ș.u.
 SCL = „Studii și cercetări lingvistice”, București, 1950 ș.u.
 SDC = „Suplimentul de cultură”, Iași, 2004
 SDIR = *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, I–XXV, publ. N. Iorga, București, 1901–1913
 SDL = *Studii și documente literare*, vol. I, publ. I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, vol. II–XIII, publ. I. E. Torouțiu, București, 1931–1946
 SDM = „Societatea de mâine”, București, 1924 ș.u.
 SE = „Seara”, București, 1937 ș.u.
 SI = „Studii italiene”, București, 1934 ș.u.
 SIL = *Studii de istorie a literaturii române. De la C. A. Rosetti la G. Călinescu*, coordonator Ovidiu Papadima, București, 1968
 SILF = „Studii de istorie literară și folclor”, Cluj, 1951 ș.u.
 SILL = *Studii de istoria limbii române literare. Secolul XIX, I–II*, București, 1969
 SL = „Studii literare”, Cluj, Sibiu, 1942 ș.u.
 SLAST = „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tinere-tului»”, București, 1981 ș.u.
 SLC = *Studii de literatură comparată*, București, 1968
 SLF = *Studii de limbă literară și filologie*, I–III, București, 1969–1974
 SLS = *Studii de limbă și stil*, îngr. G. I. Tohăneanu și Sergiu Drincu, Timișoara, 1968
 SLU = „Studii de literatură universală”, București, 1956 ș.u.
 SPM = „Săptămâna culturală a Capitalei”, București, 1962 ș.u.
 SPS = *Studii de poetică și stilistică*, îngr. Tudor Vianu, Al. Rosetti și Mihai Pop, București, 1966
 ST = „Steaua”, Cluj, 1954 ș.u.
 STD = „Studii. Revistă de istorie”, București, 1948 ș.u.; din 1974 „Revista de istorie”
 STRS = *Structuri tematice și retorico-stilistice în roman-tismul românesc (1830–1870)*, îngr. și introd. Paul Cornea, București, 1976
 SUB = „Buletinul Universităților «V. Babeș» și «Bolyai»”, Cluj, 1956 ș.u.; din 1959 „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»”
 SV = „Südostdeutsche Vierteljahresblätter”, München, 1958–2005
 SXX = „Secolul 20”, București, 1957 ș.u.; din 2000 „Secolul 21”
 SZ = „Südostdeutsche Zeitung”, München, 1945 ș.u.
 T = „Transilvania”, Brașov, Sibiu, 1868 ș.u.; Sibiu, 1972 ș.u.
 TBR = „Tribuna României”, București, 1972 ș.u.
 TF = *Temelii folclorice și orizont european în literatura română*, îngr. Ovidiu Papadima, București, 1971
 TIA = „Tribuna”, Cluj, Brașov, 1937 ș.u.
 TIL = „Timpul”, București, 1937 ș.u.
 TM = „Timpul”, București, 1876 ș.u.
 TMS = „Tomis”, Constanța, 1966 ș.u.
 TP = „Timpul”, Iași, 1990 ș.u.
 TR = „Tribuna”, Sibiu, 1884 ș.u.; Cluj, 1957 ș.u.
 TTR = „Teatrul”, București, 1956 ș.u.; din 1990 „Teatrul azi”
 TA = „Țara noastră”, Sibiu, Cluj, 1907 ș.u.
 U = „Universul”, București, 1884 ș.u.
 UTK = „Utunk”, Cluj, 1946 ș.u.
 UR = „Unirea”, Blaj, 1891 ș.u.; Alba Iulia, 1968 ș.u.
 UVPA = *Un veac de poezie aromână*, îngr. Hristu Cândroveanu și Kira Iorgoveanu, introd. Hristu Cândroveanu, București, 1985
 UVR = „Universul literar”, București, 1888 ș.u.
 VAA = „Viața”, București, 1941 ș.u.
 VAN = „Vieța nouă”, București, 1905 ș.u.
 VBA = „Viața Basarabiei”, București, 1932 ș.u.; Chișinău, 2002 ș.u.
 VK = „Volk und Kultur”, București, 1956–1993
 VL = „Viața literară”, București, 1926 ș.u.
 VLT = „Viața literară”, București, 1906; din 1907 „Viața literară și artistică”
 VR = „Viața românească”, Iași, 1906 ș.u.; București, 1930 ș.u.; 1948 ș.u.
 VRA = „Vremea”, București, 1928 ș.u.
 VRP = „Versuri”, „Versuri și proză”, Iași, 1911 ș.u.
 VS = „Vestul”, Timișoara, 1930 ș.u.
 VSD = *De la Varlaam la Sadoveanu (Studii despre limba și stilul scriitorilor)*, București, 1958
 VST = „Viața studentască”, București, 1956 ș.u.
 VTRA = „Vatra”, Târgu Mureș, 1971 ș.u.
 ZGR = „Zeitschrift der Germanisten Rumäniens”, București, 1992 ș.u.
 ZSL = „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, Gundsheim, 1978 ș.u.

Academia Română
DICȚIONARUL
GENERAL AL
LITERATURII
ROMÂNE

C

CABA, Olga (23.V.1913, Valeva-Cernăuți – 20.VII.1995, Sebeș), poetă, prozatoare. Este fiica Mariei Caba (n. Kadar), învățătoare, și a lui Augustin Caba, inspector școlar. Absolventă a Liceului Comercial de Fete din Oradea (1929), C. își ia licența la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj (1934). Funcționează între 1936 și 1952, apoi între 1954 și 1958 ca profesoară de limba engleză la Botoșani, Focșani, Oradea, București și Sebeș. În timpul regimului comunist este închisă la Mislea și Văcărești (1952–1953). A debutat cu versuri la revista „Abecedar” în 1933, colaborând ulterior la „Gând românesc”, „Gândirea”, „Axa”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Universul literar” ș.a.

Prima carte publicată de C., *Vacanță sentimentală în Scoția* (1944), este un memorial de călătorie, având o structură diferită față de majoritatea scrierilor de acest gen, prin refuzul informațiilor livrești, extrase din ghiduri. Predomină spontaneitatea comunicării impresiilor directe, chiar și atunci când autoarea se află în fața castelului lui Walter Scott, a catedralei din Glasgow sau când relatează legenda monstrului din Loch Ness. Ceea ce nu exclude, dimpotrivă, notarea unor amănunte picante (despre viața cotidiană, despre obiceiuri, despre localuri de petrecere), cu implicații semnificative asupra întregii narațiuni. Al doilea volum, *Poezii*, e tipărit după un sfert de veac, în 1970. Viziunea neoclasică, înțesată de referințe la Antichitate, este dublată de incursiuni bogat imagistice în lumea vikingilor, transpuse fluid în versuri melopeice. După interludiul poetic din 1970, autoarea se dedică unor ample construcții epice, publicând câteva romane și volumul *Nușele fantastice* (1984), ce fac dovada unei deosebite predispoziții imaginative, capabile să domine intrigă arborescentă și planuri paralele, dar nu și în măsură să însuflețască tensiunea conflictelor, ceea ce, de altfel, nici nu i-a stat în intenție. C. își plasează acțiunea romanelor în anii interbelici, atât în spațiul românesc, cât și în cel străin. Primul roman, *Cumpăna din cetate* (1977), având ca fundal atmosfera vieții studențești din Anglia, aduce în prim-plan idila dintre româncă Lia Matei și profesorul Claude Andrews; acțiunea se încheie odată cu reîntoarcerea protagonistei în țară. Proza se constituie într-o carte de atmosferă, cu trimiteri aluzive spre un fantastic abia conturat. Al doilea roman, *Pasul alăturare* (1979), e structurat pe capitole și secvențe ce permit dezvoltarea acțiunii pe mai multe planuri.

Partea cea mai interesantă o constituie povestea Liane Văcărescu, fiica unui ministru, ce-și rememorează în fața lui Ion Livezeanu, tânărul inginer care o cere în căsătorie, „pasul alăturare” făcut în adolescență cu un tânăr străin viciat, Morland. *Totaliter aliter* (1982) are o tentă științifico-fantastică. Protagonista, Laura, soția inginerului Daniel, este o desăvârșită maestră în arta de a țese covoare. Mergând la Forlani (Făgăraș), la baciul Amos Stoian, care făcea vopsele naturale din plante, Laura este învinuită că l-ar fi ucis pe cioban, stăpânită fiind de stări obsesive de alienare. Dispare de acasă, pătrunzând într-o lume stranie, unde e supusă unor experiențe fantastice; conectată la curentul electric, se desface de trup, mutându-se într-o altă existență, extracorporală. Semnificația cărții e încifrată în povestea a doi călugări din Evul Mediu, inclusă în substanța romanului. Primul, murind, îi apare celui alt în vis pentru a-i spune că lumea de dincolo este *totaliter aliter* – cu totul altfel. Deși construit pe un conflict aparent naiv (bazat pe coincidențe și apariții bizare), romanul *Zodia Vărsătorului de Apă* (1988) oferă o lectură atractivă prin includerea în narațiune, ca personaje, a unor personalități ilustre, precum Ștefan Luchian, George Enescu, N.D. Cocea, Adrian Maniu ș.a. În genere, proza se distinge prin ușurința alunecărilor în straniu și fantastic, prin finețea incursiunilor în psihologia feminină a vârstei nubile și prin antrenanta abordare, cu substrat livresc, a unor teme eterne, luate drept fundal al narațiunilor. Epicul e înțesat, nu o dată, de sensuri ascuns inițiatice, de simboluri și semnificații ezoterice, narațiunea tinzând să comunice alte adevăruri decât cele aparente. O influență din partea prozei lui V. Voiculescu și a nuvelisticii lui Mircea Eliade e de bănuț. Au rămas de la C. manuscrisele unor romane, memoriale de călătorie, piese de teatru redactate în română și engleză.

SCRIERI: *Vacanță sentimentală în Scoția*, București, 1944; *Poezii*, Cluj, 1970; *Cumpăna din cetate*, București, 1977; *Pasul alăturare*, București, 1979; *Totaliter aliter*, București, 1982; *Nușele fantastice*, București, 1984; *Zodia Vărsătorului de Apă*, București, 1988; *Teatru*, îngr. Mircea Cenușă, Alba Iulia, 2001.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, IX, 25–26; Florin Manolescu, „*Poezii*”, RL, 1970, 18; Petru Poantă, „*Poezii*”, ST, 1970, 6; Radu Ciobanu, *Între două tentații*, T, 1979, 6; Mircea Tomuș, „*Nușele fantastice*”, T, 1985, 4; Cornel Ungureanu, „*Zodia Vărsătorului de Apă*”, O, 1988,

46; Radu Ciobanu, „Zodia Vărsătorului de Apă”, T, 1989, 8; Negoîtescu, *Scriitori contemporani*, 66–73; Olga Caba, APF, 1990, 5–7 (grupaj special); Cozea, *Prozatoare*, 82–125; *Dicț. scriit. rom.*, I, 421–422; Nicu Caranica, *Un Esculap al sufletului românesc*, București, 1997, 199–208; Popa, *Ist. lit.*, II, 808; Opriță, *Anticipația*, 429–433; [Olga Caba], „Discobolul” (Alba Iulia), 2005, 92–94 (grupaj special). **I. O.**

CABAC, Nistor (23.XI.1913, Culnaia Veche–Odessa – 26.XI.1937, Tiraspol), poet. Absolvent, în 1931, al Școlii Pedagogice din Balta, urmează cursurile Institutului Pedagogic din Tiraspol, pe care le termină în 1935. A fost executat prin împușcare în toamna anului 1937.

C. a lucrat la „Comsomolistul Moldovei” între 1935 și 1937, după ce debutase la „Moldova literară” în 1930. Mai publică în „Scânteia leninistă”, „Octombrie”. Versurile lui – *Întâia brazdă* (1932), *Limbile de foc* (1934), *Cu toată inima* (1935) –, puternic ideologizate, colportează lozinci bolșevice, mimând optimismul și folosind o imagistică simplistă, uneori la limita vulgarității.

SCRIERI: *Întâia brazdă*, Chișinău, 1932; *Limbile de foc*, Chișinău, 1934; *Cu toată inima*, Chișinău, 1935; *Poezii alese*, Chișinău, 1957; *Poezii*, îngr. și pref. V. Tolocenco, Chișinău, 1977.

Repere bibliografice: Vasile Badiu, *Profiluri*, 240–244; Mihail Dolgan, *Poezia sovietică moldovenească din anii 20–30*, Chișinău, 1979, *passim*; Vasile Badiu, *Istoria literaturii moldovenești*, III, partea I, Chișinău, 1989, 336–342; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 160, 161, 389; *Dicț. Chișinău*, 94.

M. Dg.

CACIONA, Tache (1885, Avdela, Grecia – 1971, Avdela, Grecia), poet, prozator. A absolvit, ca mai toți scriitorii aromâni din generațiile mai vechi, liceul românesc din Bitolia, în Macedonia, după care urmează, la București, cursurile Școlii Superioare de Agricultură de la Herăstrău. În 1910 obține titlul de inginer agronom. În 1910–1911 e în fruntea revistei „Lilicea Pindului”, alături de alți entuziaști animatori ai mișcării culturale și artistice aromâne.

C. este poetul aromân cel mai apropiat structural de George Coșbuc. Ca și acesta, el „povestește” lirico-epic, remarcându-se prin virtuozitate prozodică. Participă, intens, la bucuriile și amărăciunile „personajelor” lirice, până la a se identifica întru totul cu ele. Așa se întâmplă, între altele, și în cea mai frumoasă poezie a sa, *La isusire*, ca și în altele,

precum *Di cu noapte* sau în atât de cunoscuta printre aromâni, ajunsă de mult a fi încorporată în folclor, *Ah, iară ăi-bati ocl’iul!*, poezie pusă pe note și cântată, la fel ca atâtea versuri coșbuciene. Este de reținut, deopotrivă, un foarte des întâlnit dialog, eliptic, dar copleșitor, prezent în câteva poeme ale sale, cum sunt *Di-acasă*, *Nă carti*, de fapt veritabile poeme-epistole de la părinți către fiul plecat departe, de la fecior către părinții lui, și unul și ceilalți fiind îndurerați că nu le stă în putere să stăvilească ruinarea obștii hărăuite, între etnii vrăjmașe, acolo, în Balcani. Semnificative sunt și poemele de „jale” ale lui C., cele în care deplânge sfâșietor ruina consângenilor lui din Pind, spectacolul sator aromânești, părăsite mai cu seamă din cauza prigoanei la care a fost supusă populația de către turci în vremuri mai vechi, dar și de alții, după ce s-au înstăpânit aici, în urma războaielor balcanice. Expresiv în mod deosebit este din această perspectivă poemul *Fudzi haraua di la noi*, care în transpunere liberă sună astfel: „Nu mai sunt bucurii pe la noi/ Și ni s-a stins până și zâmbetul!/ E jale-n lumea noastră de la oi,/ Și e tristețe-n casele noastre!.../ În munți, prin văi, cântecul pierde,/ Și pierde și prin sate.../ Și sunt de-acuma veri la rând,/ De când doar plâns și dor se-aud...”. Se percep aici și ecouri din poezia lui Octavian Goga, inflexiunile versului și chiar câteva vocabule-cheie fiind similare. Din puținele pagini de proză ale lui C., *Inimă tu plătări* amintește de proza fantastică a lui I.L. Caragiale. Este o alegorie în registru ironic despre un „erou” ce nu poate fi răpus în luptă de dușmani pentru că inima lui nu se află în față, ci în spate, unde e protejată de o „armură” de tinichea.

SCRIERI: [Versuri], în Tache Papahagi, *Antologie aromânească*, București, 1922, 235–244, în UVPA, 236–243; [Versuri, proză], în Tache Papahagi, *Poezii Z. A. Araia și T. Caciona*, București, 1932, 98–129; *Di-acasă*, Constanța, 2000.

Repere bibliografice: Tache Papahagi, *Poezii Z.A. Araia și T. Caciona*, București, 1932, V–XXI; Hristu Căndroveanu, *Tache Caciona*, UVPA, 235.

Hr.C., N.Sr.

CACOVEANU, Ștefan (25.XII.1843, Ciugudu de Sus, j. Alba – 17.XII.1936, Alba Iulia), literat, culegător de folclor. A făcut liceul la Aiud și la Blaj, unde l-a avut profesor pe Ioan Micu-Moldovanu, la îndemnul căruia notează primele texte populare culese din satul natal, asemenea multor altor elevi blăjeni care au contribuit la adunarea doinelor și

strigăturilor din Transilvania, publicate în anul 1885 de Jan Urban Jarník și de Andrei Bârseanu. Elev în ultimul an de liceu, **C.** are prilejul să-l găzduiască în 1866 pe tânărul pelerin M. Eminescu, atras de faima istorică și culturală a Blajului. Cele aproape două luni petrecute cu Eminescu la Blaj, precum și reîntâlnirea lor la București, în 1868, le-a evocat în revista „Luceafărul” (în 1904 și 1905), înscriindu-și, cel puțin prin aceste amintiri, numele în istoria literaturii române. **C.** își începe studiile în teologie și litere la Viena, continuă literele și filosofia la București (1868–1869) și se decide pentru studiul dreptului (la Sibiu și Cluj). Parcurge treptele ierarhice de la funcționar până la judecător la Tribunalul din Alba Iulia, unde a rămas până la pensionare.

Amintirile lui **C.** despre Eminescu îl dezvăluie pe tânărul poet modest, discret, cu o cultură vastă, pasionat de literatura română și foarte atent la aspectul popular al limbii, deosebit de exigent în privința scrierilor destinate publicării și cu un excelent dar al expunerii orale. **C.** scria, se pare, destul de greu și se hotăra și mai greu să publice. Legenda *Floarea soarelui*, apărută în 1888 în „Convorbiri literare”, i-a trimis-o lui Titu Maiorescu doar la insistențele profesorului de estetică Ioan Paul, nepot și prieten al său. Motivul popular al fetei de împărat care se îndrăgostește de soare și se metamorfozează, din pricina curiozității ei, în floare a soarelui, este versificat corect, cursiv, fiind o prelucrare asemănătoare celor făcute de Vasile Alecsandri, George Coșbuc sau, mai târziu, de St. O. Iosif. Forma definitivă, cizelată în urma sugestiilor lui Maiorescu, reprodusă de numeroase manuale și antologii, tipărită separat (1910) și inclusă în volumul *Petrea Voinicul și alte balade în formă populară* (1930), rămâne cea mai cunoscută scriere a sa. *Petrea*, „baladă populară”, publicată mai întâi în „Revista nouă” (1888), și *Marcu* sunt tot versificări în manieră personală după balade de tipul *Ghiță Cătănuță* și *Marcu*. Legenda *Logofătul Tăut* (1913) pare a fi, de asemenea, o prelucrare. Despre fabulele lui tipărite în volum abia în 1925, dar scrise în urmă cu cinci decenii, Mihail Dragomirescu afirma că sunt cele mai bune, după cele ale lui Grigore Alexandrescu, din literatura română. Sursa folclorică de care autorul a stat tot timpul aproape este vizibilă și în fabule, căci majoritatea ilustrează proverbe, pilde populare și istorioare cu conținut moralizator de largă circulație. **C.** avea conștiința

contribuției unui scriitor la formarea limbii literare, căci în prefață vorbește despre strădania lui de a îmbogăți limba cu arhaisme și regionalisme. A mai cules lirică populară, publicată, în 1869–1870, în ziarele „Adunarea națională” și „Informațiunile bucureștene” ale lui V.A. Urechia, precum și basme, legende, povești, snoave, apărute postum în 1975. Cele mai multe povești sunt variante ale unor motive cunoscute, dar înlănțuirea originală a episoadelor și apariția multor elemente inedite țin treaz interesul cititorilor. După unele mărturii, **C.** ar fi lăsat în manuscris și câteva traduceri din Ossian.

SCRIERI: *Floarea soarelui*, Sibiu, 1910; *Logofătul Tăut*, Blaj, 1913; *Fabule*, pref. Al. Lapedatu, București, 1925; *Petrea Voinicul și alte balade în formă populară*, Sibiu, 1930; *Eminescu în Blaj. Eminescu la București*, în *Amintiri despre Eminescu*, îngr. Ion Popescu, Iași, 1971, 19–34; *Amintiri despre Eminescu*, îngr. Corneliu-Remus Cacoveanu, pref. Ion Buzași și Ion Mărgineanu, Cluj-Napoca, 2000; *Scrieri*, îngr. Corneliu-Remus Cacoveanu, postfață Ion Buzași și Ion Mărgineanu, Cluj-Napoca, 2000; *Scrieri*, îngr. Ion Buzași și Ion Mărgineanu, Cluj-Napoca, 2000. **Culegeri:** [*Povești*], în *Povești din Transilvania*, îngr. Ovidiu Bârlea și Ion Taloș, pref. Ovidiu Bârlea, Cluj-Napoca, 1975, 75–220.

Repere bibliografice: Mihail Dragomirescu, *Un mare fabulist român*, „Clipa”, 1925, 99; Horia Teculescu, Ștefan Cacoveanu, „Anuarul presei române”, 1926, 101–104; Nicolae Albu, *Un junimist uitat: Ștefan Cacoveanu*, „Lanuri”, 1937, 2; M.N. Rusu, *Prietenul lui Eminescu*, SPM, 1976, 299–300; *Dicț. lit. 1900*, 139–140; Dăcu, *Dicț. etnol.*, 178.

L. Cș.

CACOVEANU, Viorel
(5.VIII.1937, Cluj),
prozator, dramaturg,
gazetar.

Este fiul Martei (n. Cordoș) și al lui Viorel Cacoveanu, cazangiu la Atelierele de Reparare Material Rulant Cluj. După Liceul „George Barițiu” din Cluj, absolvit în 1954, și un periplu ca student la Politehnică și apoi la Facultatea de Matematică a Universității Clujene, se decide pentru Filologie, facultate pe

care o termină în 1962. Încă din 1955 trimite corespondențe de la manifestările sportive la ziarul „Sportul popular”, ulterior frecventează cenacul de la Asociația Scriitorilor din Cluj, unde și citește schițe cu caracter satiric, semnând articole despre problemele tineretului mai cu seamă în ziarul local „Făclia”, în redacția căruia va și intra imediat după obținerea licenței, abia târziu transferându-se în redacția revistei „Steaua”, unde lucrează până la pensionare (1987–1997). Debutul literar are loc în 1961, la „Steaua”, cu o schiță. Mai colaborează la „Tribuna”, „România literară”, „Teatrul”, „Luceafărul”, „Scena”, „Urzica”, „Moftul român”, „Familia” ș.a. A obținut în mai multe rânduri Premiul Filialei din Cluj a Uniunii Scriitorilor (1983, 1995, 2000, 2006).

Anii de gazetărie sunt extrem de fructuoși pentru C., el publicând în paginile ziarului „Făclia”, aproape zilnic, reportaje și anchete sociale, fapt ce-i înlesnește o bună cunoaștere a realităților din acei ani. Rodul activității gazetărești este volumul de debut *Fata care spune Da!* (1970), care, conținând anchete în mediile tinerilor, stârnește reacții nu tocmai favorabile în presa de partid datorită modului tranșant critic de abordare a condițiilor de viață insane și a promiscuității morale în care erau obligați să-și înceapă viața tinerii. Accentele critice, reliefând crud aspecte negative, vor rămâne o constantă a scrisului lui C., fie că vor fi mascate în romane cu tramă polițistă – *Blondele întotdeauna trișează* (1971), *Un coniac pentru o fată* (1973), *Morții nu mint niciodată* (1975), *Cu moartea între patru ochi* (1977) –, fie că intră în reportaje de pe șantiere hidroenergetice (*Someșul Cald*, 1974), dar mai ales în volume de proză scurtă, în care se cultivă satira acidă, caragialiană, grefată pe un model de sobrietate analitică specific tradiției ardelenesti. Astfel, incizii necruțătoare apar și în proza scurtă din culegerea *Singurătatea unei femei frumoase* (1980), dar mai cu seamă în *Aprobare pentru un tango* (1982), carte comentată pe larg de Monica Lovinescu în emisiunile postului de radio Europa Liberă. Între timp, C. își descoperă vocația de dramaturg. Piese – *Sentința pentru martori* (1976), *Anotimpul speranței* (1978), *Valsul de la miezul nopții* (1980), *Ultima aventură* (1982) – i se reprezintă pe scenele din Cluj-Napoca, Satu Mare, Bacău, Oradea ș.a. Aici autorul caută să radiografieze adevărata față a realității din țara unui regim totalitar, abrutizant, piesele fiind considerate în epocă adevărate „îndrăzneli” din punct de vedere politic. În

același timp, critica dramatică îl așază alături de autori satirici ca Ion Băieșu, Tudor Popescu, Paul Cornel Chitic. *Seneca sau Sfârșitul unei iubiri*, text scris în anii '80, publicat în 1995, dar reprezentat scenic abia în 1998, la Teatrul Național din Cluj-Napoca, este o parabolă privitoare la condiția dictatorului, în care ceea ce s-a întâmplat în Roma antică a lui Nero sugerează străveziu aberantele măsuri preconizate, într-o exaltare paranoică, de dictatorul de la București. După 1989 C. se exersează și în domeniul revistei teatrale, continuând să scrie și povestiri, schițe. Paginile de proză scurtă din volumele *Sfatul medicului* (1990), *Jocul* (1991), *Și Caragiale e cu noi!* (1991), *Drumul spre Europa* (1996), *Înmormântare via FMI* (2000), *Pomana porcului electoral* (2003), *Democrația bufonilor* (2006), *Privatizarea cimitirelor* (2009), *Curat-murdar* (2012) surprind secvențe din realitatea teribilă a vieții cotidiene, în care indivizii sunt supuși unor angrenaje sociale de presiune depersonalizantă, de corupție, nedreptate și discriminare. În general, scriitorul cultivă satira cu gust amar, pe un ton mucalit, cârcotaș, nu de puține ori abordând și formula fabulei sau a apologului, exprimarea metaforică sau epigrama, precum în textele din *Epigrama în țara crizei* (2010). Trimiterile permit însă întotdeauna identificări în realitatea imediată. Astfel, scrierile lui C. au drept sursă tumultul scenei politice a (post)tranziției, fiind axate pe subiecte de actualitate, cum sunt derapajele instituției prezidențiale în *Pilat din Port* (2011). Un euroscepticism acut, îndreptat spre vacuitatea unei politici europene sterile, dar și spre situația critică a României în noul context, se manifestă în piesa *Noapte bună, Europa!*. Episoade istorice controversate a căror dezbatere ocupă prim-planul mediatic, cum ar fi personalitatea lui Teodor Șușman, războiul dus de partizani în Munții Apuseni, barbaria milițienilor și a securiștilor în anii '50 ai secolului trecut sunt abordate în romanul *Învinșii* (2009), de data aceasta într-o tonalitate gravă, îndurerată, fără umor. Toate vădesc dimensiunea moralizatoare, intransigentă, de critică a moravurilor prezentului, atât de caracteristică scrisului lui C., fie că e vorba de ficțiune, schițe de umor politic sau dramaturgie. Verva satiric-moralizatoare funcționează mai bine în romanele și în piesele sale de teatru decât în schițele de umor politic în tradiție declarat caragialiană. Totuși, anumite excese teziste nu lipsesc nici din dramaturgie, un exemplu fiind piesa

Sentință pentru martori. Pasiunea publicisticii nu a fost nici ea abandonată, **C.** realizând de-a lungul anilor o serie de incitante interviuri cu personalități de marcă ale scrisului românesc, de la Eugen Simion și Adrian Marino la Octavian Paler, Augustin Buzura sau Ion Lăncrănjan, pe care le-a adunat în 2001 în volumul intitulat simplu *Interviuri*.

SCRIERI: *Fata care spune Da!*, București, 1970; *Blondele întotdeauna trișează*, Cluj, 1971; *Un coniac pentru o fată*, Cluj, 1973; *Someșul Cald*, Cluj-Napoca, 1974; *Morții nu mint niciodată*, Cluj-Napoca, 1975; *Cu moartea între patru ochi*, Cluj-Napoca, 1977; *Singurătatea unei femei frumoase*, Cluj-Napoca, 1980; *Aprobare pentru un tango*, Cluj-Napoca, 1982; *Ultima aventură*, București, 1982; *O dimineată de luni*, Cluj-Napoca, 1985; *Sfatul medicului*, Cluj-Napoca, 1990; *Jocul*, Cluj-Napoca, 1991; *Și Caragiale e cu noi!*, Cluj-Napoca, 1991; *Seneca sau Sfârșitul unei iubiri*, București, 1995; *Drumul spre Europa*, Cluj-Napoca, 1996; *Înmormântare via FMI*, Cluj-Napoca, 2000; *Interviuri*, Cluj-Napoca, 2001; *Interviuri literare*, Slobozia, 2001; *Teatru, I–III*, Cluj-Napoca, 2001–2004; *Pomana porcului electoral*, București, 2003; *Veșnica închinare*, București, 2004; *Democrația bufonilor*, Cluj-Napoca, 2006; *Satanizarea României*, Craiova, 2006; *O lume în patru rânduri*, Cluj-Napoca, 2007; *Turma*, Cluj-Napoca, 2007; *Istoria risipită*, Cluj-Napoca, 2008; *Despre fotbal...*, Cluj-Napoca, 2009; *Privatizarea cimitirelor*, Cluj-Napoca, 2009; *Epigrama în țara crizei*, Cluj-Napoca, 2010; *Învinșii*, Cluj-Napoca, 2009; *Pilat din Port*, Cluj-Napoca, 2011; *Curat-murdar*, Cluj-Napoca, 2012.

Repere bibliografice: George Pruteanu, „*Blondele întotdeauna trișează*”, CL, 1972, 15; Mircea Iorgulescu, „*Un coniac pentru o fată*”, LCF, 1973, 23; Mircea Vaida, *Actualitatea narațiunii*, TR, 1979, 32; Alice Georgescu, „*Valsul de la miezul nopții*”, TTR, 1983, 3; Marian Popescu, „*Mă propun director*”, RL, 1983, 23; Valentin Silvestru, *Dramaturgia adevărului*, RL, 1983, 2; Adrian Marino, *Surprizele antologiei*, TR, 1983, 15; Ghițulescu, *O panoramă*, 272–275; Dicț. scriit. rom., I, 422–423; Ștefan Cazimir, *Ficțiune și realitate*, ALA, 2000, 519; Ghițulescu, *Istoria*, 414–415; Tudor Dumitru Savu, „*Înmormântarea via FMI*”, F, 2000, 3; Voncu, *Secvențe*, II, 96–100; Cocora, *Privitor*, IV, 188–190; Mircea Popa, *Istoria la tribunalul dreptății*, VR, 2005, 8–9; Constantin Cubleşan, *Viorel Cacoveanu* – 75, ST, 2012, 7–8.

Ct.C., Ad.S.

CADRAN, revistă apărută la București în 15 decembrie 1931 (un număr), apoi bilunar, de la 15 septembrie 1939 până la 4 decembrie 1939. Director: Ștefan Popescu. Începând cu numărul 3/1939 adaugă subtitlul „Pentru literatură și artă”. **C.** își propune „să aducă scrisul proaspăt, critica nepărtinitoare a tineretului dedicat literelor, artei și realității

românești” (*Prefață*). Publică poezie, proză, eseuri critice, biografii, cronici, revista revistelor, note, comentarii, reportaje. Colaborează cu poezie Geo Dumitrescu, care debutează aici sub pseudonimul Vladimir Ierunca (*Cântec*, 1/1939), Mihai Beniuc (*Ființe*), Alexandru Balaci (*Mama*), Simion Stolnicu (*Talisman*), Miha Dragomir, Paul Dimitriu, Teodor Nencev; cu proză e prezent Nicolae Ivanovici, cu reportaje, Ștefan Popescu. Semnează articole critice și eseuri Mihnea Gheorghiu (*Whitman, W.H. Auden și poezia tânără engleză, Literatura de azi în Statele Unite*), Dumitru Niță (*Un spirit european: Valéry Larbaud*), Valeriu Ciobanu (*Alexandru I. Herzen*), Miron Constantinescu (*Noul realism românesc – studiu dedicat reportajului lui Geo Bogza*). Alți colaboratori: Silvan Iosifescu, Ion Iordache, Mircea Tiriung (Sergiu Ludescu). **C.Tt.**

CADRAN, revistă apărută la Iași, lunar, din ianuarie până în iunie 1934, cu subtitlul „Literar, critic, social”. Fără a menționa colegiul redacțional, **C.** avea redacția și administrația acasă la Sandu Teleajen, care poate fi considerat directorul publicației, ajutat de G.M. Zamfirescu, Titus Hotnog și Bogdan Amaru, colaboratori activi începând chiar cu primul număr. În articolul-program *Tot ce putem spune acum* G.M. Zamfirescu arată că revista, reunind scriitori de la „Gândul nostru” și „Pagini moldovene” (desființate în 1928, respectiv în 1933), va acorda toată atenția literaturii, voindu-se „o gazetă de preocupări literare, artistice și sociale”. Publică proză de Bogdan Amaru (fragmente din romanul *Amor vagabond*), Const. Argeșanu, Adrian Pascu, G.M. Zamfirescu, Aurel Lambrino, Titus Hotnog, o schiță romanțată de C. Săteanu și câteva fragmente din proza lui Șalom Alehem în traducerea lui Carol Drimer, versuri de Gina Sandri, Nicolae Țațomir, Ștefan Ciubotărașu, Ion Brambură (Const. Argeșanu), George Lesnea (prezent și cu traduceri din M.I. Lermontov), A.G. Delafântănele. Bine conturată este secțiunea de critică literară, Bogdan Amaru semnând aproape în fiecare număr câte trei-patru recenzii la cărți nou apărute: *Velerim și Veler Doamne*

de V.I. Popa, *Apostol* de Cezar Petrescu, *Normaliștii și Vitrina cu păpuși de porțelan* de B. Jordan, *Calea Văcărești* de I. Peltz, *Tablete din Țara de Kutu* de Tudor Arghezi, *Creanga de aur* de M. Sadoveanu, *Mamina* de Al. Lascarov-Moldovanu, *Regele Richard al III-lea* de Shakespeare în traducerea lui I.M. Sadoveanu, *Poezii* de D. Nanu, *Primele poeme* de Tristan Tzara, *Mormolocul* de Profira Sadoveanu, *Arsenic* de Sergiu Dan, *Pagini din Baudelaire* (traduse de Al. T. Stamatiad), *Machiavelli* de C. Antoniadă și *Din viața drumului de fier*, reportaje de George Carara. Două cronici, la Agatha Bârsescu, *Memorii*, și la Virgiliu Monda, *Testamentul domnișoarei Brebu*, îi aparțin lui Cosma Damian. Rubricile „Cadran social”, „Cadran ieșean”, „Cadranul cărților” consemnează evenimente politice (asasinarea primului ministru I.G. Duca), moartea pictorului Gh. Popovici și a compozitorului Ion D. Sârbu, vernisaje (I.L. Cosmovici, Ștefan Dimitrescu), precum și festivitățile prilejuite de Ziua Cărții la Iași. Inspirare sunt vinetele și ilustrațiile semnate de Th. Kiriacoș și Otto Briese, ce înviorează paginile. Cu toate străduințele, în ciuda „entuziasmului tineresc” și „a experienței de luptă și sacrificiu” care caracterizau colectivul redacțional, după cum afirma G.M. Zamfirescu, C. și-a încetat brusc apariția, cititorii nefiind preveniți în vreun fel.

I.R.

CADRAN, revista apărută la Bistrița de la 25 ianuarie 1990 până la 30 aprilie 1993, cu subtitlul „Mic săptămânal al Saloanelor culturale «Liviu Rebreanu»”. Redactori: Adriana Rodica Barna, Pavel Iuoraș, Oliv Mircea, Domnița Petri, Virgil Rațiu, Vasile Todan, Alexandru Uiuiu, Ion Urcan, Augustin Zegrean. Din decembrie 1992 C. editează suplimentul *Pasaj*, din a cărui redacție fac parte, printre alții, Aurel Podaru, Ion Urcan, Virgil Rațiu, Adrian Suciu, Oliv Mircea, Alexandru Uiuiu, Augustin Zegrean. Revistă de cultură și literatură, C. publică eseuri, cronici, versuri, interviuri, anchete, informații, constituindu-se într-o imagine fidelă pentru presa culturală a momentului, marcată din plin de obsesiile și de dilemele reconfigurării spațiului cultural românesc postcomunist. Colaborează cu versuri Grigore Vieru, Alexandru Mușina, Vasile Dâncu. Începând cu numărul 11/1990, se publică în foileton *Jurnalul fericirii* de N. Steinhardt. Numărul 36/1990 conține transcrierea unei conferințe a lui Andrei Pleșu despre Constantin Noica, susținută la ediția a VI-a a Saloanelor „Liviu Rebreanu”. Un interviu cu același Andrei Pleșu, pe teme ale religiei și ale istoriei în

contemporaneitate, este tipărit în numerele 7, 8 și 9/1992. Delanumărul 34/1990 Mircea Ivănescu semnează o serie de traduceri din Friedrich Nietzsche (*Ecce homo sau Cum devii ceea ce ești*). Apar studii, articole, editoriale semnate de Oliv Mircea, Olimpiu Nușfelean, Șerban Demetriu, Adriana Rodica Barna, Ion Urcan, Domnița Petri, Alexandru Uiuiu. Alți colaboratori: Sorin Vieru, Letiția Ilea, Ion Mureșan, Gheorghe Crăciun, Ovidiu Petri.

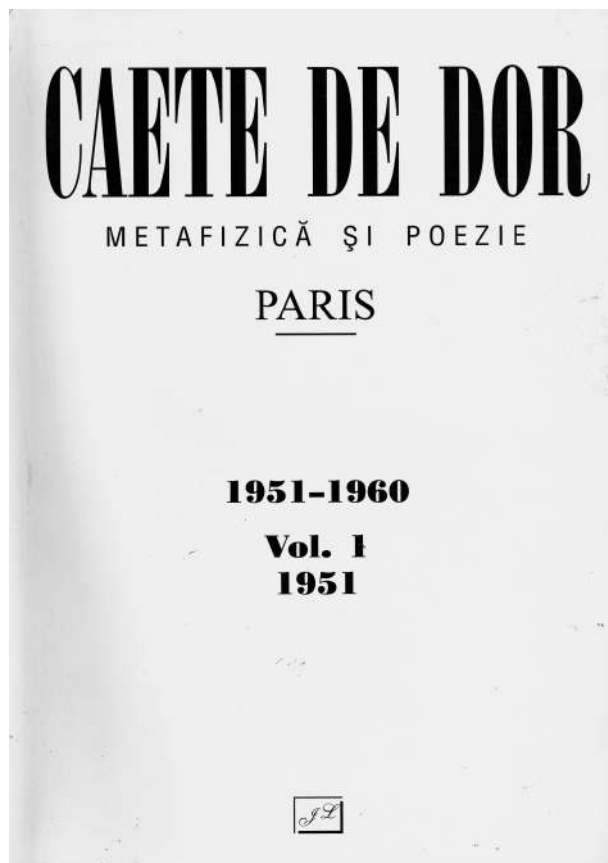
C.Tt.

CADRAN UNIVERSITAR, revistă apărută la Craiova, lunar, din mai 1969 până în februarie 1973, sub egida Consiliului Uniunii Asociațiilor Studențești din Universitatea Craiova. Redactor-șef: Constantin Dumitrache, urmat de Dan Lupescu și de Șerban Tărăță; redactor-șef adjunct: Viorel Mortu, urmat de Tiberiu Popescu; secretari de redacție: Janet Nică, Aurel Diaconu, Bucur Demetrian. Revistă științifică și culturală, C.u. publică poezie, proză, eseuri, cronici, interviuri. Profilul estetizant, specific atmosferei literare a anilor '70, este alterat prin tipărirea câtorva materiale de propagandă, redactate în terminologia agresiv ideologică a vremii. Colaborează cu versuri de factură neo-modernistă, liric-metaforizantă, Dan Lupescu, Lucian Avramescu, G. Jianu, Mircea Florin Șandru, Daniela Crăsnaru, Dumitru Chițu, Cornel Bălosu, Viorica Mereuță. Proză onirică semnează C. Moșneanu și E. Corobea. Câteva studii de Victor Sandu (*Despre impresionism*), I. Toma (*Tendințe moderne în lingvistică*), G. Corneanu (*„Epoca biologică” din pictura lui Țuculescu*), D. Teodorescu (*Pravila de morală a unui poet*) și cronici datorate lui I. Toma (la cartea Rosei del Conte, *Eminescu sau Despre absolut*) și Ion Grosu (la *Introducere în literatura fantastică* de Tzvetan Todorov) completează secțiunea de literatură originală. În cadrul rubricii „Colocviu despre cultură” se distinge un interviu cu lingvistul G. Ivănescu.

C.Tt.

CAETE DE DOR, revistă apărută la Paris între 1951 și 1960, trimestrial în primul an, bianual un timp și anual în cele din urmă, cu un număr variabil de pagini (majoritatea numerelor având aproximativ 130 de pagini). Realizată în condițiile materiale modeste ale exilului și purtând subtitlul „Metafizică și poezie”, C.d. are chiar aspectul unor mari caiete cu filele capsate și textul multiplicat. Redactori: Virgil Ierunca și Constantin Amărieuței. Fără a formula un manifest-program, într-un text care

deschide primul număr este relevantă atitudinea publicației, ce refuză categoria politicului: „Caietele acestea sărace apar fără un «cuvânt de început», pentru că ele vorbesc celor puțini. Acelora care în libertate și râvnă probează vrerea de dăinuire a cuvântului și gândului românesc. Celor care se străduiesc să vadă în spiritualitatea românească realitate, tâlc și valoare. Acelora, mai cu osebire, care, aici și acum, inaugurează o altă prezență în vreme, aceea de a substitui categoriei politicului, dimensiunea de risc și distanță a spiritului”. În același număr Constantin Amărieuței deslușește, pornind de la Eminescu, sensul metafizic al cuvântului „dor”, relevând totodată „posibilitățile noastre de a opera în universal. Suntem acolo unde valorile românești nu par o simplă provincie pe harta spirituală a lumii, ci ele participă, întrucât sunt o formă de a fi a absolutului, la ceea ce constituie esența umanității” (*Dorul de veșnicie*). De la primele numere, **C.d.**, realizată de profesioniști ai presei, este susținută de condeie importante ale scrisului românesc. Spațiul cel mai întins este acordat poeziei originale a exilului. Publică versuri Constantin Amărieuței, Al. Busuioceanu, Ștefan Baciuc, Antoaneta Bodisco, Victor Buescu, Nicu Caranica, Ioan Cușă, I.G. Dimitriu, N.A. Gheorghiu, N.I. Herescu, Vintilă Horia, Virgil Ierunca, I. Negru, Mihai Niculescu, Ion Pârvulescu, Vasile Posteuca, Yvonne Rossignon, Horia Stamatu, Const. Tacu, V. Țâra, Ion Velicu. Sunt publicate, de asemenea, traduceri în franceză ale unor poeme de Tudor Arghezi, Lucian Blaga, V. Voiculescu, G. Bacovia, tălmăciri în românește din lirica universală (Lucian Blaga din Hölderlin) și grupaje de „poezii populare”, într-o rubrică intitulată astfel. Integral, numărul 10/1956 „este consacrat mesajului de poezie și onoare românească pe care ni-l trimite un poet din țara ferecată”. Autorul, Victor Valeriu Martinescu, sub semnătura Haiduc, este o voce „care rezistă celor ce întrețin mereu Noaptea asupra României... Scriitorii aceștia se confundă cu însăși nădejdea neamului românesc de a-și veni în fire și în libertate”, se apreciază într-un cuvânt introductiv. Unul dintre cei mai fervenți colaboratori ai **C.d.** este Mircea Eliade, care publică teatru, proză literară, literatură memorialistică și jurnal (*Fragment autobiografic, Jurnal de Cordoba, Jurnalul „Noptii de Sânziene*). Proza este ilustrată prin texte de E. Lovinescu (pagini din jurnal), Mircea Vulcănescu (eseul inedit *Despre spiritul românesc*), Al. Busuioceanu (*Ceața* din suita

Caete spaniole), Mateiu I. Caragiale (fragment din traducerea integrală în franceză a *Crailor de Curtea-Veche*), Emil Turdeanu (eseuri istorico-literare reunite sub genericul *Oameni și cărți de altădată*). Critica literară, larg reprezentată, de la comentariu și cronică de carte la exegeză de mari dimensiuni, vizează creatori români și străini ori aspecte ale literaturii contemporane. Al. Busuioceanu investighează opera lui Joë Bousquet, „unul din spiritele cele mai incandescente” ale literaturii franceze din al doilea sfert de veac XX; un demers critic nu lipsit de poezie dedică Virgil Ierunca universului arghezian: „Dumnezeu e vecinul lui Arghezi și Arghezi, cu uneltele lui de vecie, dă vecinului ce este al vecinului. [...] E atâta voință de spiritualitate în pagini și atâta har în litere, că totul apare ca o altă modalitate de absolut”. Virgil Ierunca remarcă totodată că „operele complete ale lui Tudor Arghezi nu se completează cu adevărat decât acum și la el acasă; el adaugă pentru o ediție a onoarei – mai definitivă și mai grăitoare – *tăcerea lui*” (articol publicat în 1951). **C.d.** propune cititorilor, așa cum de altfel precizează chiar subtitlul revistei, domeniul metafizicii

prin studii (Martin Heidegger, *Ce este metafizica*, traducere în română de Walter Biemel, Gr. Popa, *Existențialismul*, Mircea Popescu, *De consolatione philosophiae. Câteva teze provizorii*), eseuri filosofice adeseori în marginea unor texte literare, precum și ample bibliografii și consemnări de apariții editoriale. Materia revistei este structurată în mai multe rubrici permanente. „Povestea vorbei”, dedicată cu precădere liricii, publică versuri ale marilor creatori români, însoțite de câte un scurt comentariu al lui Virgil Ierunca asupra fiecărui autor (Tudor Arghezi, *Rugăciune*; Ion Barbu, *Riga Crypto*; V. Voiculescu, *Pământ înrămat în patru mari ape*). „O seamă de cuvinte” cuprinde fragmente de lucrări sau eseuri istorice și filosofice (Vasile Pârvan, *Anaxandros*; Nae Ionescu, *Tristia*; C. Noica, *Pe marginea învățăturilor lui Neagoe Basarab*; Dan Botta, *Spiritul dramei* etc.). „Carte de citire”, susținută de Virgil Ierunca, este o rubrică de comentarii critice incisive, cu privire la opera unor personalități ale culturii universale (William Faulkner, Karl Barth, Karl Jaspers, Maurice Merleau-Ponty, René Daumal, Maurice Blanchot). „Cronica” și „Cronica poeziei”, susținute de Mihai Niculescu, Virgil Ierunca, Al. Busuioceanu, N.A. Gheorghiu, Monica Lovinescu (și sub pseudonimul I. Cristu), consemnează de cele mai multe ori apariții editoriale românești din exil, alături de reprezentări teatrale (Virgil Ierunca, *O scrisoare pierdută* la Théâtre de Poche; Alexandru Ciorănescu, sub pseudonimul Mihai Tăcutu, *Les Chaises* de E. Ionesco la Teatrul Lancry din Paris etc.), expoziții, noutăți ale librăriilor franceze. „Bibliografia” înregistrează în special scrieri filosofice publicate în Franța și deosebit de bogata activitate editorială a exilului românesc de pretutindeni. Concepută în spiritul celor mai importante publicații românești de până la 1947, **C.d.** reușește, în condițiile vitrege ale primilor ani de exil, să le continue buna tradiție. **M.P.-C.**

CAETE LITERARE, revistă apărută la București, lunar, în septembrie și noiembrie 1929. Redactori: Alexandru Drăguș, G. Ionescu, Alf Adania. Articolul-program *Determinări*, apărut în numărul 2 sub semnătura lui Al. Drăguș, subliniază că publicația își propune să tipărească lucrările tinerilor, adăugând că ideologia redacției „e să n-avem ideologie”. Versuri semnează Eugen Ionescu (*Elegie*), Eugen Jebeleanu, Ilariu Dobridor, Horia Roman, Mircea Pavelescu, C. Ionescu, C.I. Șiclovanu, Liviu Deleanu, Petre Boldur, Savin Constant, Corneliu

Temensky. Proză publică Mircea Damian, George Acșinteanu, Alf Adania, Al. Sahia, Dem. Bassarabeanu, G. Ionescu, Pan M. Vizirescu, Petre Boldur, Octav Șuluțiu (un fragment din romanul *Lulu*). Eseistica este reprezentată de Al. Drăguș, cronica plastică de Eustațiu Vladimir, cea literară de G. Ionescu (despre *Brățara nopților* de Ilarie Voronca) și Alfons Adania (despre *Viața minunată a lui Anton Pann* de Sergiu Dan și Romulus Dianu), ultimii doi susținând, alături de Al. Drăguș, și cronica dramatică. **M.Pp.**

CAETE LUNARE, revistă apărută la București, lunar, din aprilie 1926 până în decembrie 1929. În aprilie 1929 titlul devine „Caete lunare”, numărul din decembrie intitulându-se „Contemporanii. Caete lunare”. Director este I. Peltz, la ultimul număr adăugându-se numele lui Matei I. Gheorghiu, de data aceasta ambii figurând în calitate de redactori. La început publicația este pur literară, dar treptat devine publicitar-politică. În 1926 și 1927 are aspect de revistă avangardistă, aici publicând numeroși autori cunoscuți pentru apartenența lor la avangardă: Ion Vinea, F. Brunea-Fox, Filip Corsa, Ed. Sbierea, M.H. Maxy, George Silviu. În această perioadă și ținuta artistică este adecvată, prin reproducerea câtorva portrete de scriitori și jurnaliști, realizate în maniera avangardistă de graficienii M.H. Maxy (*Tudor Arghezi*), Marcel Iancu (*Ion Sân-Giorgiu*), Ross (*F. Brunea-Fox*). I. Peltz scrie despre Marcel Iancu, F. Brunea-Fox, Tudor Arghezi, Ed. Mirto. La sectorul poezie apar numele lui Horia Furtună, Ion Al-George, D. Karnabatt, George Silviu, George Nichita, Ion Vinea, F. Aderca, Const. Rîuleț, Sergiu Dan, Al. Bilciurescu, Camil Baltazar, Filip Corsa, Al. Robu, M. Cross. Proză semnează I. Peltz, A. Savela, F. Brunea-Fox, articole și eseuri – N. Davidescu, I. Vinea, critică literară – Sergiu Milorian, critică de artă – M.H. Maxy și Cicerone Theodorescu. În mod neașteptat, în numărul 5-6/1926 se publică un elogiu adus lui Nichifor Crainic. În 1929 revista devine neinteresantă sub raport literar. **M.Pp.**

CAFENEUA, revistă apărută la Turnu Severin, bilunar de la 1 ianuarie până la 13 iulie 1930 și lunar

de la 29 august 1930 până la 26 decembrie 1932, cu subtitlul „Politică și literară”. Director: C. Pajură (C. Papacostea). Rubricile stabile sunt „Una caldă, una rece”, „Viața veselă” (cronică rimată), „Cărți noi”. Cea mai consistentă contribuție o are C. Pajură, care scrie mult și divers, de la articolul de fond sau pe subiecte social-economice până la comentarii privind literatura, fiind în același timp și principalul semnat de poezie. Restul versurilor le aparțin lui Nicolae Bocșa, Const. Jaleș, Liana Cedru (Emil Vora), Mihai Buță-Paltin, N. Popescu-Meriș. Leon Feraru e prezent cu *Note asupra literaturii române*, traduse din engleză de A.T. Mureș, iar D. Rubin omagiază centenarul lui Goethe. Texte nesemnate se ocupă de I.L. Caragiale ori de ultimele apariții editoriale, volume de Romulus Dianu, N. Iorga, Ion Pas, Ion Petrovici, Sarina Cassvan, G.M. Zamfirescu, C. Stere, ca și de autori străini (Erich Maria Remarque, *Întoarcerea de pe front*). Alți colaboratori: Aureliu I. Lupescu, Virgil N. Racoveanu-Racova. **M.V.**

CAFENEUA LITERARĂ, revistă care apare la Pitești, lunar, din ianuarie 2003, editată de Centrul Cultural Pitești sub egida Consiliului Local și a Primăriei Municipiului Pitești. Redactor-șef: Magda Grigore, redactor-șef adjunct: Virgil Diaconu (responsabil și cu prezentarea artistică), redactori: Marian Barbu, Mariana Șenilă-Vasilu, Laura Popa; de la numărul 6/2003 Laura Popa este înlocuită de Mihaela Fulgeanu-Matei; începând cu numărul 2/2004, **C.I.** are altă redacție: director: Virgil Diaconu, redactor-șef: Marian Barbu, secretar de redacție: Mariana Șenilă-Vasilu, redactori: Florian Stanciu, Mihai Șerban; de la numărul 6/2004 dispare din caseta redacțională M. Șerban, iar din numărul 3/2007 Mariana Șenilă-Vasilu; în redacție mai apar Nicolae Eremia (4/2009), Ion Pantilie, Denisa Popescu (4/2010), Gheorghe Frangulea (5/2010), Liliana Rus (9/2010). Editorialul inaugural, semnat de Mariana Șenilă-Vasilu și intitulat *Cultura ca act contestatar*, afirmă deschiderea revistei în fața „literaturii și artei contemporane de valoare, creativității și originalității, viziunii neaplecate și ferite de dogmatism” – deziderate traduse în fapt printr-o politică redacțională interesată de promovarea literaturii locale (inclusiv printr-un spațiu considerabil alocat veleitarilor), dar și de reflectarea politicilor culturale naționale. Structura publicației include multă poezie (primul număr oferă șaisprezece poeme inedite de Nichita

Stănescu, următoarele vor face loc unor autoselecții, sub titulatura *Cele mai frumoase poeme pe care le-am scris*, din diverși poeți mai mult sau mai puțin canonici; un grupaj consistent cu cenaclul ieșean Club 8 în numărul 1/2005), cronici literare, semnate de Radu Vancu, Paul Aretzu, Ioan Țepelea, Radu Ciobanu, Adrian Dinu Rachieru, Ștefan Dimitriu ș.a., cronici plastice, precum și o consistentă secțiune de revistă a presei. Principalul editorialist este Virgil Diaconu, care reflectează asupra unor chestiuni precum *Poezia începutului de mileniu sau Moartea poeziei* (o trecere caustică în revistă a liricii douămiiste incipiente, 2/2003), *Capcanele „literaturii feminine”* (se deploră anumite „confesiuni vaginale mascate literar”, 5/2006), *„Azi bat la mașina mea de scris un poem idiot” sau Mircea Cărtărescu, un „profesionist al lecturii”* („demascare” a fenomenului Cărtărescu, 5/2012). Eseuri de mari dimensiuni semnează Radu Vancu, *Religia poeziei*, Sergiu Pavel Dan, *Fetele fantasticului* (7/2005), Theodor Codreanu, *Canonul și utopiile lui* (1/2010), Magda Ursache (*Lovitura de dosar I-II*, 8, 9/2011). Apar frecvent polemici, de regulă îndreptate împotriva Uniunii Scriitorilor, fie că e vorba de nemulțumiri privind premiile sau de acuzații împotriva conducerii (vizați fiind atât Eugen Uricaru, cât și, ulterior, Nicolae Manolescu). Sunt publicate reportaje de la colocvii de poezie, dar și de la alegerile Uniunii Scriitorilor sau de la Cenaclul Euridice (11–12/2005). În numărul 4/2003 este inițiată o amplă anchetă având ca obiect configurarea unui raport de etapă asupra generației ’80 (program estetic, locul ei în istoria literară, topul valorilor individuale canonizabile etc.). Vor răspunde, pe rând, Valeriu Bârgău, Eugen Evu, Dumitru Chioaru, Liviu Antonesei, Aurelian Titu Dumitrescu, Horia Dulvac, Lucian Vasiliu, Gellu Dorian, Radu Aldulescu, Radu Vancu. Inițiatorul anchetei, Virgil Diaconu, va sintetiza rezultatele în articolul *Pro și contra generației ’80* (2/2004), conchizând că „generația ’80 [...] limitează literatura, conceptul de literatură, la propriul canon”, „prin negarea (și «ruinarea») canoanelor anterioare sau contemporane ei”. *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu este întâmpinată în numărul 1/2009 de un lung eseu de Dan Zamfirescu (*Istoria literaturii române fără Neagoe Basarab?*), precum și de o „listă de autori care nu apar în *Istoria critică...*” întocmită de Adrian Alui Gheorghe. Mentorul informal al revistei este

Gheorghe Grigurcu, prezent prin numeroase interviuri, dar și prin poezii, cronici, panseuri. Mai sunt publicate interviuri cu Ion Machidon, Angela Marinescu, Șerban Foarță, Radu Ciobanu, Constantin Stan, Theodor Codreanu, Ion Miloș. Alți colaboratori: Iordan Datcu (*Carmen Sylva, scriitoare*), Mircea Micu (*Voievodul stelar* – despre M. Eminescu), Radu Voinescu (*Nu obligați elevii la lectură! Atrageți-i către ea!*), Luca Pițu (*Encomion paradoxal pentru „Allah Akbar!”*), Dan Puric (*Am trecut din ghetoul comunist în cel al globalizării*). Începând din februarie 2006, revista include, sub îngrijirea lui Virgil Diaconu, suplimentul de poezie *Clubul Cafeneaua literară*, antologând (de regulă în opt pagini, deși numărul variază) autori precum Liviu Ioan Stoiciu, Claudiu Komartin, Ion Horea, Robert Șerban ș.a., laolaltă cu o seamă de autori locali, dar și din Franța ori din Germania. De la un punct încolo suplimentul conține și inserturi color din artiști contemporani. Tot ca suplimente, în seria „Literatura samizdat”, au fost incluse în C.I. „RA (revistă literară, Pitești, 1981” (10/2011), plachetele *Exil interior* de Ioan Viștea (11/2011) și *Schimnic* de Virgil Diaconu (6/2012). **M.I.**

CAHIERS FRANCE-ROUMANIE, revistă de cultură apărută la Paris, bimestrial, din 1946 până în toamna lui 1947, format carte (64 pagini), editată de Asociația Franța-România (Association France-Roumanie). Numărul 3/aprilie-mai 1946 are o importanță deosebită, fiindcă se deschide cu ultimul articol al lui Ilarie Voronca, *Les Yeux libres*, relatare a unei recente călătorii pe care poetul o făcuse în România. Același număr mai conține un fragment selectat, tradus și prezentat de Mihai Șora din *Introducere în teoria valorilor* de Tudor Vianu, un poem – datat 1942 – de Tristan Tzara și un fragment substanțial din primul „roman” al lui M. Blecher, intitulat de Claude Sernet, semnatarul traducerii franceze, *Journal d'un adolescent malade*. Prezentarea textului lui Blecher îi aparține lui Eugen Ionescu. Tot aici Mihai Șora, probabil redactor al revistei, având în vedere continuitatea semnăturii, scrie articolul *Câteva tendințe ale gândirii franceze contemporane* și face un inventar al celor mai recente cărți de filosofie din librăriile pariziene. Cronica literară este asigurată de Eugen Ionescu și cuprinde comentarea unor volume de Charles du Bos și Albert Béguin. În numărul 4/iunie-iulie 1946 sunt de semnalat

colaborarea lui Petru Comarnescu, autorul unor însemnări privind viața teatrală bucureșteană, cu accentul pus pe noile opere ale dramaturgilor români ai momentului, eseul-relatare al lui Jean Cassou despre o vizită în atelierul lui Constantin Brâncuși și trei poeme eminesciene transpuse în franceză de Mariana Șora și de Ion Ureche. Cu șase poeme de Lucian Blaga (traduse de Mariana Șora) se deschide numărul 5/septembrie-octombrie 1946, ce mai cuprinde eseul *Notes sur le folklore roumain* de Alexandru Ciorănescu și un fragment (însoțit de prezentare) din proza lui Mateiu I. Caragiale. Începând cu numărul 6/decembrie 1946-ianuarie 1947, conținutul revistei se reorientează vizibil, atât prin tematica abordată, cât și prin introducerea unor colaborări definite sub unghiul politic adoptat la București. Își fac loc acum semnăturile lui Eugen Schileru, Marcel Breslașu, Eugen Jebeleanu (despre Al. Sahia), M.G. Bujor, Silvian Iosifescu, Haralamb Zincă, Zaharia Stancu, Petre Iosif, Radu Bogdan, Simion Stoilov și Mihail Roller. Numărul triplu 15-17/1947, ultimul, reunește articole puse sub semnătura unor ideologi și oameni politici ai timpului – Gh. Gheorghiu-Dej, Petre Constantinescu-Iași și N. Popescu-Doreanu. În asemenea condiții, dispariția publicației, ca și încetarea după un timp a activității Asociației Franța-România, era inevitabilă. **N.F.**

CAHIERS ROUMAINS, revistă de informație și cultură românească apărută în Franța, lunar, între mai 1951 și septembrie 1952, publicată de Ion Dragu, sub egida Asociației Ziariștilor Români din Exil. Format carte, revista a apărut în condiții decente. Din sumarul primului număr, în afară de o microantologie, în versiune franceză, din versurile lui Octavian Goga, se mai reține textul conferinței *Le Paysan roumain devant le fléau*, ținută de etnomuzicologul Constantin Brăiloiu la Cercul Republican din Paris în 12 aprilie 1951, și articolul lui André Joyel-Faure *La Roumanie crucifiée*. În numărul din iulie al aceluiași an se publică poemul *Le Souvenir des Aïeux* semnat de Anna de Noailles, iar în numărul din octombrie 1951 o microantologie de versuri eminesciene în versiunea franceză a lui Ion Ureche. Din al doilea an de apariție, sub raport strict literar, interesant se dovedește eseul *Le Poète et l'exil* de N.I. Herescu, publicat în numărul 14-15/1952, ultimul – s-ar părea – al revistei. **N.F.**

CAHIERS ROUMAINS D'ÉTUDES LITTÉRAIRES, publicație apărută la București între 1973 și 1993, cu subtitlul „Revue trimestrielle de critique, d'esthétique et d'histoire littéraire”. Comitetul de redacție inițial: Mihnea Gheorghiu, Ion Dodu Bălan, Romul Munteanu, Adrian Marino, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ov. S. Crohmălniceanu, Edgar Papu, Vasile Nicolescu, Alexandru Piru, Dan Hăulică, Matei Călinescu (până la numărul 2/1974), Mircea Zăciu, Constantin Ciopraga. Totuși, în fond revista este opera lui Adrian Marino, ajutat de Olga Zaïcik și ulterior de Sanda Anghelescu. Din 1993 titlul devine „Euresis”, director fiind Mircea Martin. Din 1997 apare cu numere duble, pe doi ani, iar din 2005 are în proiect revenirea la apariția trimestrială, fiind menționată și egida: Editée par l'Institut Culturel Roumain. Rubrici: „La Chronique des traductions”, „Comptes-rendus”, „Kaléidoscope”, cărora în 1978 li se adaugă „Perspectives et confluences”. Numerele sunt structurate tematic, adunând în jurul unui subiect nume cu autoritate în materie, atât autohtone, cât și străine. Sunt abordate domenii diverse, de la stilistică la retorică, de la istorie literară la estetică, ceea ce face ca lista colaboratorilor să fie bogată și să nu lipsească aproape nici unul din numele reprezentative pe plan național pentru fiecare domeniu. Temele abordate și semnatarii care le ilustrează formează totodată o imagine despre profilul revistei: *L'Écrivain et la société contemporaine* (1/1973: Mircea Zăciu, Adrian Marino, Romul Munteanu, Traian Herseni, Petru Popescu, Nicolae Balotă, Edgar Papu), *Poètes modernes, poésie moderne* (2/1973: Sorin Alexandrescu, Sanda Golopenția-Eretescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Adrian Marino, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Peter Motzan), *Aspects et méthodes de la critique* (4/1974: Ion Vlad, Vera Călin, N. Tertulian, Mircea Martin, Radu Enescu), *Le Langage littéraire et ses contextes* (2/1975: Alexandru Niculescu, Solomon Marcus, Henri Wald), *Littérature orale, littérature écrite* (1/1977: Adrian Fochi, Ovidiu Bârlea, Ion Taloș, I.C. Chițimia), *La Littérature et l'événement historique* (3/1977: Pavel Chihaia, Teodor Vârgolici, Al. Zub, Titus Moraru), *Lecture et lectures* (4/1977: Silviu Iosifescu, Constantin Noica, Al. Paleologu, Micaela Slăvescu). Numărul 1/1991 stă sub genericul *Relations culturelles franco-roumaines*, iar 1–2/1992 este intitulat *Interférences spirituelles roumaino-helvétiques*, un altul (1997–1998) este

consacrat chestiunii canonului (*Changement de canon culturel chez nous et ailleurs*), iar cel din 1999–2000, unei triple aniversări – *Trois centennaires: Marcel Raymond, Tudor Vianu, Benjamin Fondane*. Literatura română e abordată de asemenea tematic, fie din perspectiva unor chestiuni generale sau cu caracter comparatist, fie monografic, prin numere dedicate unor scriitori importanți. În prima categorie intră teme precum *La Littérature roumaine et la littérature européenne* (3/1974: Al. Duțu, Paul Cornea, Lidia Bote, Al. Oprea, Aurel Sasu, Cornelia Ștefănescu), *La Littérature roumaine actuelle* (1/1974), *Les Lumières chez les Roumains* (2/1977) și *Lumières roumaines – Lumières européennes* (2/1979), subiecte despre care se pronunță Romul Munteanu, Nicolae Balotă, Adrian Marino, Pompiliu Teodor, Alexandru Duțu, Klaus Bochmann, Josef Wolf, Mircea Popa, *Le Romantisme roumain* (2/1978), *Critique roumaine – critique européenne* (4/1978), *Le Réalisme et le naturalisme roumains* (3/1979), *Le Symbolisme roumain* (3/1980), *Le Roman roumain contemporain* (4/1982: Anton Cosma, Mihai Zamfir, Victor Ernest Mașek, Nicolae Manolescu, Florin Manolescu, Mircea Zăciu, Gabriel Dimisianu, Lucian Raicu, Ioan Holban, Marian Popa, Mihai Ungheanu, Irina Mavrodin), *La Poésie roumaine contemporaine* (4/1983), *Le Théâtre roumain hier et aujourd'hui* (2/1984), despre care scriu Doina Modola, Valentin Silvestru, Constantin Măciucă, Henri Wald, Alexa Visarion, Ileana Berlogea, *Peut-on parler d'un baroque roumain?* (4/1986) – întrebare la care răspund Edgar Papu, Mihai Zamfir, Dan Horia Mazilu, Romul Munteanu, Cornel Mihai Ionescu, Dolores Toma, Dim. Păcurariu. Dintre scriitorii (îndeobște clasici) cărora li se consacră numere tematice fac parte Dimitrie Cantemir (2/1973), Eminescu (1/1975 și 2/1989), Tudor Arghezi (3/1980 și 2/1988), Mihail Sadoveanu (4/1980), Panait Istrati (1/1981), G. Bacovia (3/1981), E. Lovinescu (4/1981), Lucian Blaga (2/1982), I.L. Caragiale (2/1983), Liviu Rebreanu (1/1985), Camil Petrescu (3/1985), Hortensia Papadat-Bengescu (2/1986), Ion Creangă (4/1989). La un deceniu de la dispariția lui Emil Cioran, numărul 2/2005 este consacrat personalității acestuia (*Le destin d'Emil Cioran*), printre alte articole scrise în franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă tipărindu-se și studiul inedit al lui Cioran *Considerații despre problema*

cunoașterii la Kant, datat „13 ianuarie 1931”, a cărui versiune franceză îi aparține lui Eugène van Itterbeek. Cronica traducerilor analizează în fiecare număr cărți traduse în și din română. Printre semnatori: Edgar Papu, Virgil Nemoianu, Al. Ivăsiuc, Victor Ivanovici, Șerban Cioculescu, Irina Bădescu, Alexandru Balaci, Ion Pop, Ileana Verzea, Andrei Bantaș. La rubricile „Comptes-rendus” și „Kaléidoscope” se publică, de asemenea, cronici, recenzii și semnalări ale noilor apariții editoriale românești sau străine, sub semnăturile Al. Călinescu, Mircea Iorgulescu, Marian Papahagi, Z. Ornea, Ion Ianoși, Lucian Raicu, Stancu Ilin, Antoaneta Tănăsescu, Ion Vartic, Paul Georgescu, Mircea Angheliescu, Laurențiu Ulici, Liviu Petrescu, Gheorghe Grigurcu, Mircea Ivănescu, Andrei Brezianu, Liviu Leonte. Printre colaboratorii străini ai revistei se numără Jean Starobinski, Jean Rousset, Werner Bahner, Marcel Raymond, Gillo Dorflès, Thomas A. Perry, Tzvetan Todorov, René Étiemble, Joseph Strelka, Jacinto do Prado Coelho, Jean Alter, Lucette Desvignes, Pietro Ferrua, A.-J. Greimas, Jean-Paul Mestas, Hans Robert Jauss, Pierre Rivas, Eva Kushner. Numărul 4/1978 cuprinde un indice de materii și lista colaboratorilor pe anii 1973–1978. Mereu preocupată de actualitate și nu lipsită de spontaneitate, revista încearcă să introducă în circuit internațional nume și preocupări reprezentative pentru peisajul literar românesc. **M.V., D.B.**

CAIET, revistă apărută la Râmnicu Sărat, din iulie până în septembrie 1934, cu subtitlul „Caiet lunar de literatură și artă”. Redactori: Alexandru Baiculescu și Traian Stoica. **C.** nu are un articol-program propriu-zis, dar în numărul 2–3 sunt publicate două eseuri de Eugen Jebeleanu și altul semnat de Traian Stoica. Eugen Jebeleanu constată, între altele, „o sărăcie de motive de inspirație extremă. O lipsă de autenticitate, de culoare, de diferențiere, dezolantă... Douăzeci de ani de suprarealism au trecut ca niște fulgere prin atmosfera poetică, nelăsând nici o urmă, provocând o vibrație de o clipă, astăzi cu desăvârșire stinsă”. Deplângând poezia ermetică și izolarea în „turnul de fildeș”, E. Jebeleanu propune „să ieșim din noi, ca să dăm piept și cu talazurile vieții din afară”. Eseul lui Traian Stoica, alcătuit din trei părți – *Primatul imaginii*, *Primatul lașității* și *E. Ionescu, critic literar* –, ironizează gustul vulgar al

publicului pentru literatura de consum (romanul de duzină, de exemplu), lăudându-i pe cititorii ce preferă „acel gen literar care cere o aristocrație a gustului și emoției, poezia”, dar nu și pe cei care l-au urmat pe Eugen Ionescu. Beletristica originală este ilustrată în paginile **C.** cu proza *Tiriplic II*, din seria *Poveștile lui Tiriplic* de B. Jordan, și cu versuri semnate de Virgil Gheorghiu, Radu Gyr, Virgil Carianopol, Vlaicu Bârna, alături de Theodor Scarlat, Stelian Cucu, Mihail Dan, Ștefan Stănescu, E. Ar. Zaharia, Al. Baiculescu, Victor Stroe ș.a. Sumarul mai include eseuri de Petru Manoliu (*Elogiul cotidianului*) și reflecțiile lui Stelian Cucu despre temeiurile culturii noastre populare (*Cultura românească și satul*), recenzii de Traian Stoica la *Dragostea noastră cea de toate zilele*, cartea de debut al lui Neagu Rădulescu, și la *Tălmăcirii din Serghei Esenin* de Zaharia Stancu. **I.R.**

CAIET CULTURAL, publicație apărută la București, fără regularitate, din 1949 până în octombrie 1950 (cinci numere). De la numărul 2 titlul devine „Pentru șezătorile noastre. Culegere de materiale pentru echipele artistice ale tineretului”, titlatură care acoperă exact profilul și scopul cu care a fost înființat **C.c.**, de altfel detaliate într-un preambul programatic: „Prin culegerea de față se pune la îndemână echipelor artistice un mănunchi de cântece și poezii inspirate de lupta și munca tineretului. [...] Izvorâte din viața tinerilor noștri [...] poeziile și cântecele cuprinse în această broșură vor constitui un ajutor prețios în activitatea echipelor noastre artistice îmbogățindu-le repertoriul”. Își dau aici întâlnire o seamă dintre corifeii literaturii realist socialiste. Versurile partinice, pueril-patriotice, sunt uneori însoțite de partitura muzicală aferentă. Semnatari: Ștefan Tita (*Are mama doi feciori*, *Balada lui Stahanov*), Victor Tulbure (*Mama Zoei*), Veronica Porumbacu (*Balada din 16 februarie*), Mihai Filip (*Îndemn, Imn tinereții*), Ion Serebreanu (*Poema tinereții*), Nina Cassian (*Cravata roșie*), Dan Deșliu, Nicolae Tăutu, Vlaicu Bârna, Eugen Câmpeanu, Iuliu Rațiu ș.a. De aceeași factură, textele dramatice par simple însăilări moralizatoare, șablonarde, axate pe o tematică rebarbativă: întrecerea socialistă, viața în gospodăria colectivă, demascarea dușmanului de clasă etc. Acestea sunt însoțite de indicații regizorale, unele aparținându-i lui Vlad Mugar.

Printre autori: Mihai Meria, Vintilă Russu-Șirianu, Ionel Lazaroneanu, Al. Calistrat, Alexandru Andi, Fred Firea. Se mai traduc poezii, fabule, cântece, imnuri, marșuri îndeosebi din literatura sovietică. Nume anonime ca Vladimir Ohotnikov, R. Gonzales Tuñon ori Vitali Gubarev se învecinează cu ale lui A.S. Pușkin, I.A. Krîlov, A.N. Ostrovski, Valeri Briusov și Vladimir Maiakovski. Printre traducători: N. Argintescu-Amza, A. Toma, Cicerone Teodorescu, Alexandru Calais, O. Păscăluță, G.D. Pan (George Demetru Pan). Alți colaboratori: Vladimir Colin, Alexandru Darian, Victor Bârlădeanu. **M.V.**

CAIET DE LITERATURĂ, revistă apărută la Frankfurt pe Main, în Germania, trimestrial, din martie 1988 până în decembrie 1992. Redactor responsabil: Ion Solacolu; redactor: I. Negoțescu. Alături de „Supliment de literatură, cultură și educație” (din 1983), este cel de-al doilea supliment literar al publicației „Dialog”, organul Cercului Democrat al Românilor din Germania. Fondat, de fapt, pentru I. Negoțescu, **C.I.** a polarizat un număr însemnat de scriitori și critici, care conferă o anume distincție tipăriturii ce apărea de două ori pe an, în numere duble. În primul număr sunt prezenți Emil Hurezeanu, Virgil Ierunca, Gelu Ionescu, Monica Lovinescu, Călin Andrei Mihăilescu, Herta Müller, Ana Mureșanu, I. Negoțescu, Virgil Nemoianu, Victor Stoichiță și Mariana Șora. În jurul acestui nucleu vor gravita mereu alți scriitori din exil, care, pe măsura trecerii anilor și a adâncirii crizei regimului totalitar din România, devin tot mai numeroși. O explicație posibilă a acestui aflus se găsește într-un „cuvânt de redacție”. Cauza ar fi dezvoltarea, în condițiile regimului comunist, a unor malformații străine culturii poporului român: „Emigrația apare astfel ca o reacție de refuz, de respingere a unui corp străin – ideologia oficială care acoperea ca o apăsare întunecată toate domeniile vieții în țară. «Fremde im eigenen Land»/«Străin în propria țară», iată motorul care împinge acest exod”. Pentru a se evita izolarea într-un soi de „ghetou cultural”, s-a promovat deliberat o deschidere spre valorile culturii universale. Spicuind din sumarele **C.I.** îndeosebi ceea ce aduce o notă de originalitate, trebuie amintite din numărul pe septembrie 1988 cronică lui S. Damian la volumul *Epistolar* al lui Gabriel Liiceanu, apărut la

București, cronică intitulată *Mersul pe nisip*, precum și articolul *Pentru o literatură est-etică* al Monicăi Lovinescu. În același număr I. Negoțescu comentează critic o scrisoare a lui Constantin Noica din „Viața românească”. Într-un număr cvadruplu din aprilie-mai/1989 este publicată „schița dramatică” *Păianjenul în rană* de Matei Vișniec. Tot aici apar și cronici la două cărți editate la București: *Căderea în lume* de Constantin Țoiu și *Minima moralia* de Andrei Pleșu. În numărul din septembrie-octombrie/1989 este inclus poemul alegoric *Arcadia*, scris în 1950 de Tudor Vianu, însoțit de o „notă liminară” creionată de Ion Vianu. În același număr Gelu Ionescu comentează eseul lui Ștefan Cazimir *Nu numai Caragiale*. Într-un număr ulterior, din mai/1990, atrag atenția alte două eseuri: *Violența râului la Paul Goma* de Lucian Raicu și *Despărțirea de eminescianism* de Virgil Nemoianu. După decembrie 1989 se înmulțesc colaborările din țară, iar tonul criticilor devine tot mai incisiv-justițiar. În ultimele numere apare un text confesiv al lui Gheorghe Grigurcu, *Dialog cu sine însuși*. I. Negoțescu semnează proza *Rochia de bal*, două capitole din volumul memorialistic inedit *Straja dragonilor*, iar Gelu Ionescu scrie o cronică la ediția a doua a romanului *Blocada* de Pavel Chihaia. **C.I.** dispăre odată cu I. Negoțescu. **S.I.**

CAIET DE POEZIE, supliment al „Revistei Fundațiilor Regale”, apărut la București în mai 1946 și în februarie 1947. Director: Al. Rosetti; redactor-șef: Camil Petrescu; secretar de redacție: Corin Grosu. În numărul inaugural tableta-cuvânt introductiv *O vorbă* a lui Tudor Arghezi salută inițiativa de a pune la dispoziția poezilor „o încăpere a lor”, pentru a nu se simți „incomodați și incozi în între două catedre de doctrină sau de considerente”. Suplimentul are menirea de a înmănunchea cele mai diverse orientări poetice sub deviza „Nici o școală literară: numai talente”. În acest număr printre semnatori se află Tudor Arghezi (*Seceta mare*), Mihail Celarianu (*La septembrie și octombrie*, *Meșterul necăjit*, *Paradis pe-nnop-tat*, *Prin lumea cu păcate*), Demostene Botez (*În turn de fildes*), Sanda Movilă (*Strigoii*, *Ultimul vlăstar*, *Călătorul*), Horia Furtună (*Noapte albă*), Ion Caraion (*Păduri de trupuri*, *Ninge*), Petru Dumitriu (*Șapte poeme* – debut poetic), Mihail Crama (*Veac obsedant*, *Post-bellum*, *Atlantic*),

Victor Kernbach (*Ev, Tangență*), Iordan Chimet (*Shanghai, Cântecul peștelui*), Alexandru Vona (*Musique légère*). Se publică și tălmăcirii de poezie: un fragment din *Sirenele* de Laurence Binyon transpus de Margareta Sterian, un sonet de Mallarmé în traducerea Mariei Rovă și *Cântecul brazilian al regimentului 6* de Robin Gallego tradus de Radu Teculescu. În debutul celui de-al doilea număr se publică articolul *Ce este poezia?* al lui G. Călinescu. Cuprinsul este alcătuit din versuri de G. Călinescu (*Poetul, Aerul, La unghiile unei femei, Varza, Nocturnă, Clavecin, Avioane, Anatomie serafică, Răpire*), Camil Baltazar (*Testament sau Cântec de moarte, Luciditate, Sociabilitate, Dedicatie pe „Tărâm transcendent”, Unei interprete a cântecului popular*), Horia Furtună (*Poetul*), Constant Tonegaru (*Fata morgana, Pianul somnambul, Moartea primului amoretz, David*), Sașa Pană (*Însemnare pe rouă, Tăria mea ești tu*), Margareta Sterian (*M-am plecat să privesc, Primăvara, Poeme pentru cer*), Iulian Vesper (*Țăranii*), Iordan Chimet (*Cântec spiritual negru*). Maria Banuș traduce sonetele VIII, XVIII și XIX din Louise Labé, iar George Lesnea transpune un poem al lui Pușkin, *Către Ovidiu*. Alți colaboratori: George Dan, George Magheru, Marcel Gafton, Nicolae Tăutu, Alexandru Lungu, Al. Tudor-Miu, Emil Manu, Al. Marius, V. Cristian, Mircea Popovici, Samson Lazăr, Radu Căplescu, I.N. Soare, Constantin Nisipeanu, Mihail Cosma, Cristian Sârbu, Ștefan Popescu, Alexandru Jar, Ion Calboreanu. **M.V.**

CAIETE CRITICE, publicație apărută la București în 1957, într-un singur număr, cu subtitlul „Colecție de critică și istorie literară”, sub îngrijirea lui Paul Georgescu, Savin Bratu și Mihai Șora. Numărul se deschide cu un preambul intitulat *Câte ceva despre critica literară*, semnat Mihai Ralea, pledoarie în favoarea criticii și a criticilor literari, în pofida aserțiunii că „opera de artă e inanalizabilă”. Materialele sunt împărțite în patru secțiuni: „Romanul românesc actual”, „Critica criticii”, „Studii de istorie a literaturii române și universale” și „Mișcarea criticii literare”, care subsumează și *Bibliografia articolelor de critică literară publicate în ianuarie-februarie 1957*. Savin Bratu scrie comentariul intitulat *Arta „Cronicii de familie”*, o examinare extinsă, deoarece această primă parte a textului este anunțată ca *Prolog*. S. Damian analizează amănunțit, cu apăsate accente ideologizante, trilogia lui Petru Dumitriu,

primul volum din *Moromeții* lui Marin Preda. Mihai Gafița se lansează într-o cercetare ce aduce în prim-plan *Muncitorul în romanul actual* începând cu proletarul din poezia lui Eminescu *Împărat și proletar*, oprindu-se caracterologic la personajul Ion Ursu din nuvela omonimă a lui Mihail Sadoveanu, apoi la Filip și la Bozan din *Uzina vie* de Alexandru Sahia, urmăriți prin „clarificările” marxiste asimilate de fiecare autor. Reflecțiile asupra romanului rural datorate lui Dumitru Micu au în vedere în principal proza lui Zaharia Stancu (*Desculț, Dulăii, Florile pământului*) – subiect de analiză și al lui Sorin Zamfir în *Însemnări pe marginea prozei lui Zaharia Stancu* –, Marin Preda (*Desfășurarea*), V. Em. Galan (*Bărăgan*), Eusebiu Camilar (*Temelia*) și din nou Petru Dumitriu (*Noaptea din iunie*), încheiate cu o amănunțită *Bibliografie a romanului de după 23 August 1947* ca gen literar, împărțită pe teme, și de o listă a textelor critice despre romanele tipărite între 1948 și 1956, alcătuită de Gh. Radu și D. Moiescu. Studiile *Cuvânt despre Eminescu* de Tudor Vianu, *Creație și divertisment folcloric la Eminescu* (incluzând și texte inedite) de Perpessicius, *Forme prozodice ale secolului XIX* de Vladimir Streinu schimbă vizibil nu doar direcția preocupărilor teoretice ale revistei, dar și stilul, maniera de structurare a discursului analitic. Se mai reține eseu *Suprarealismul român în primii ani de după 1944* semnat de Alexandru Piru (autor și al unei recenzii elogioase la partea a doua a lucrării lui Lazăr Șăineanu asupra semasiologiei limbii române), abordare îndrăznească într-un context excesiv ideologizat a două direcții dezvoltate de poezia suprarealistă în România, una avându-l în frunte pe Gherasim Luca, urmat de D. Trost, și cealaltă impusă de Gellu Naum, urmat de Paul Păun și Virgil Teodorescu. Și această cercetare e însoțită de bibliografia scrierilor fiecărui poet analizat. Ultima secțiune, „Critica criticii”, reunește articolele *Câteva însemnări despre istoria criticii literare marxiste: Plehanov – Mehring – Lafargue* de Paul Langfelder, *Ibrăileanu, critic literar* de Lucian Raicu și recenzia semnată de Al. Piru la antologia *Studii și conferințe* de G. Călinescu, din care observă cu neplăcere omiterea conferințelor despre Dostoievski (inedită) și despre H. Ibsen (apărută în „Steaua”, 7/1956), ambele rostite în Aula Academiei. Alți colaboratori: Ovidia Babu, I. Negoieșcu, Valentin Lipatti, Horia Deleanu, B. Elvin. **R.P.**

CAIETE CRITICE, revistă care apare la București, trimestrial din noiembrie 1979 până în 1988, apoi lunar din 1990, inițial sub îngrijirea Biroului Secției de critică și istorie literară a Asociației Scriitorilor din București. Primele zece numere sunt incluse în corpul revistei „Viața românească”; de la numărul 11/1982 se editează separat. Practic, aparițiile revistei se grupează în trei serii: 1979–1983, 1983–1988 și din 1990, deși indicația „serie nouă” nu figurează pe frontispiciu. Redactori: numărul 1/1979: Laurențiu Ulici; numerele 2–5/1980: Alexandru George, Gelu Ionescu, Ioana Crețulescu, Laurențiu Ulici; de la numărul 6/1981 li se adaugă Al. Călinescu, Livius Ciocârlie, Liviu Petrescu; pentru numerele 1 și 2/1983 colectivul de redacție este alcătuit din Eugen Simion, Mircea Iorgulescu, Ioan Buduca, de la numărul 3–4/1983 redactor-șef este Ioanichie Olteanu, secondat (de la 3–4/1984) de Gheorghe Pituț ca secretar general de redacție. În 1986 și 1987 consiliul de redacție este coordonat de Alexandru Balaci. Cu începere din anul 1990, **C.c.** își schimbă atât aspectul, cât și formatul, iar subtitlul devine „Revistă lunară de critică, teorie și informație literară”. Publicația, acum total independentă de „Viața românească”, are redacție proprie, colegiul prezentând următoarea configurație: Ștefan Bănulescu, Al. Călinescu, Matei Călinescu, Mircea Cărtărescu, Mihai Cimpoi, Valeriu Cristea (redactor-șef adjunct), Ov. S. Crohmălniceanu, Klaus Heitmann, Dumitru Micu, Gelu Ionescu, Mircea Iorgulescu, Eugen Simion (director), Marin Sorescu, Dumitru Țepeneag, Mircea Zăciu, Florin Manolescu. Intervin curând modificări în caseta redacțională: dispar numele lui Florin Manolescu (3/1990) și Mircea Iorgulescu (6–7/1991), apărând, în schimb, cel al lui Augustin Buzura (1/1991). Se înregistrează, în perioada de după 1991, modificări privind colegiul și colectivul de redacție. Director rămâne în tot acest interval Eugen Simion.

Subtitlul se modifică începând cu numărul 10–12 din 1993 în „Revistă lunară de critică literară și informație științifică”. Numărul și identitatea editorilor se modifică în mai multe rânduri: revista e editată în 1990–1992 de Uniunea Scriitorilor din România, căreia i se adaugă, de la numărul 1 din 1993, Academia Română, apoi (10–12/1993) și Ministerul Cercetării și Științei (devenit după aceea Ministerul Cercetării și Tehnologiei). De la numărul 1–2 din 1994 pe lista editorilor nu se mai află Uniunea Scriitorilor, iar din numărul 1–2 din 1995 dispare și egida ministerială. De la numărul 8–10 din 1997 editorii sunt Grupul Interdisciplinar de Reflecție (GIR) și Academia Română (mai târziu, formularea devine „sub egida Academiei Române”). La numărul 1–2/2004 figurează următorul colectiv de redacție: Călin Căliman (secretar general de redacție), Răzvan Voncu, Daniel Cristea-Enache, Nicolae Bârna, Bogdan Popescu. Apare și mențiunea „Editura Expert; editor-coordonator: Valeriu Ioan-Franc”. Director este în continuare Eugen Simion. Odată cu numărul 3/2004, în caseta redacțională figurează mențiunea „revistă editată de Fundația Națională pentru Știință și Artă, Grupul Interdisciplinar de Reflecție și Editura Expert, sub egida Academiei Române”. Redacția este formată din Valeriu Ioan-Franc (redactor-șef), Călin Căliman (secretar general de redacție), Aida Sarchizian, Nicolae Bârna, Andrei Grigor, Bogdan Popescu, Răzvan Voncu, Daniel Cristea-Enache, Maria Moldoveanu, Ana-Lucia Ristea, Oana Soare, Vasile Bardan, Andrei Milca, Mihai Iovănel, Paula Neacșu, Nicolae Login, Luminița Login. Ulterior în componența redacției aveau să survină modificări (din numărul 6–7/2006 numele lui Nicolae Bârna, Mihai Iovănel și Vasile Bardan dispar din casetă, din numărul 1/2010 dispare și cel al lui Răzvan Voncu, tot atunci începe să figureze în casetă Lucian Chișu, cu mențiunea „coordonare editorială”, succedându-i oarecum în atribuții lui Călin Căliman, care nu mai e menționat). „Fără o raportare permanentă la istoria literaturii române și un demers comparativ avizat” nu se poate obține o imagine exactă asupra literaturii actuale, susține editorialul *Argument* – nesemnat – din primul număr. Ca atare, revista își propune publicarea unor studii de sinteză mai ample, care nu pot fi găzduite în paginile altor publicații și care să completeze „critica de întâmpinare” în vederea obținerii unei

imagini mai exacte asupra scrisului contemporan. Acest obiectiv avea să fie păstrat, în esență, în toată perioada de apariție, deși după 1990 i s-au adăugat și altele. De fapt, observând evoluția revistei de-a lungul vremii, se înregistrează două epoci distincte: cea constituită de primul deceniu de apariție și cea ulterioară, postdecembristă. În prima perioadă obiectivul îl reprezintă configurarea unor priviri de sinteză asupra literaturii actuale (considerată pe genuri, domenii tematice etc.), inițial fiind vizată exclusiv literatura română contemporană, dar curând domeniul abordării lărgindu-se către patrimoniul universal și către epoci recente, deși nu strict contemporane ale istoriei literaturii. Sunt examinate pe larg, în condițiile diversității de opinii, importante chestiuni teoretice utile pentru înțelegerea literaturii contemporane. Primul număr al revistei, de pildă, este dedicat romanului. Alte probleme teoretice: tematica *Literatură-critică-public* e abordată în numărul 2/1980, subiectul numărului 4/1980 este *Critica, criticul și fenomenul contemporan*, iar în 6/1981 e ilustrată și dezbătută relația *Teorie literară – critică literară*. Alte numere sunt dedicate în exclusivitate literaturii române: *Romanul*

românesc de azi (1–2/1983), *Poezia tânără* (3–4/1983), *Momentul actual al criticii literare* (3–4/1984). Poate fi relevant și numărul cu tema *Jurnalul ca literatură* (3–4/1986), coordonat de Eugen Simion, care în studiul introductiv opinează între altele: „Ca o concluzie provizorie putem spune că jurnalul nu este gândit și nu-i scris ca o ficțiune, dar pe măsură ce se constituie, printr-o scriitură spontană, jurnalul devine o ficțiune și anume (reiau o formulă pe care am mai folosit-o) *ficțiunea nonficțiunii*”; pe lângă numeroase și consistente contribuții ale unor critici și scriitori români, aici sunt inserate și texte teoretice aparținând lui Gérard Genette, Jean Rousset, Maurice Blanchot, iar la rubrica „Document” sunt publicate pagini de jurnal de Mihail Sebastian și Arșavir Aterian, dar și de Witold Gombrowicz, Ernst Jünger, Miguel de Unamuno, însemnări intime de F.M. Dostoievski (comentate de Valeriu Cristea), acestea din urmă inedite în limba română până la acea dată. Asemănător prin structurare și prin opiniile colaboratorilor va fi și numărul următor, 1–2/1987, consacrat investigării unui subiect înrudit: *Literatură și confesiune*. Un număr care s-a bucurat de un ecou deosebit în

Redacția revistei „Caiete critice” în anul 2004

contextul epocii a fost cel dedicat postmodernismului (1–2/1986), în colectivul de redacție figurând Eugen Simion, Mircea Iorgulescu, Ion Bogdan Lefter, Damian Necula, iar consultanți speciali fiind Monica Spiridon și Ștefan Stoenescu. Sunt publicate, în traducere, importante texte teoretice de John Barth, Gerald Graff, Jean-François Lyotard, Ihab Hassan, Guy Scarpetta. Prin acest număr au fost puse în circulație la noi observații, idei, concepte și concluzii teoretice puțin cunoscute – sau cunoscute mai mult „din auzite” – în mediile literare din România, precum și observații, constatări teoretice ori deziderate formulate de numeroși autori reprezentativi din toate generațiile de teoreticieni sau critici. Câteva numere au ca obiect autori români, constituindu-se în veritabile monografii articulate din contribuții critice și memorialistice. Astfel, sunt consacrate lui Tudor Arghezi (5/1980), Mihail Sadoveanu (5/1981), E. Lovinescu (8/1981), Panait Istrati (3–4/1985), Marin Preda (3–4/1987), Mircea Eliade (1–2/1988). O mențiune specială merită paginile omagiale dedicate lui Sorin Titel, într-un număr care nu poartă nici o dată și, cu toate că e considerat, probabil cu temei, a fi 1–2/1984, conține materiale datate „decembrie 1985” și apare în 1986. Realizat de un colectiv de redacție format din Eugen Simion, Cezar Baltag, Mircea Iorgulescu, Ioan Buduca, Ion Bogdan Lefter și cuprinzând texte semnate de numeroși scriitori și critici literari, acest număr a marcat consacrarea lui Sorin Titel ca mare scriitor, la scurtă vreme după dispariția sa. Textele din **C.c.** în perioada 1979–1988 (studii, eseuri, articole, confesiuni, răspunsuri la anchete, participări la „mese rotunde” etc.) poartă semnături prestigioase ori pe cale de a deveni prestigioase ale unor scriitori ori cercetători din toate generațiile – inclusiv din rândul tinerilor autori în curs de afirmare, al „optzeciștilor” – și de toate orientările estetice și teoretice. Cei mai importanți critici și teoreticieni literari sunt prezenți în revistă alături de poeți, prozatori, dramaturgi etc. „Comandamentele” restrictive impuse de ideologia oficială sunt abil evitate sau ignorate. Arătându-se constant refractar față de presiunile exercitate de regimul Ceaușescu în vederea politizării obediente, iar prin tematica numerelor dovedindu-se chiar subtil subversivă față de politica culturală a oficialității, **C.c.** cunoaște, la sfârșitul anilor '80,

dificultăți în ce privește apariția, fiind la un moment dat practic suspendată: numărul 1–2/1988, dedicat lui Mircea Eliade și tipărit, e interzis de autorități și va putea fi difuzat doar după decembrie 1989. Începând cu primul număr din 1990, revista își păstrează în esență tematica și obiectivele, însă transformări sensibile au totuși loc: dintr-o publicație teoretică ori orientată spre dezbateri tematice și monografice, devine (și) o revistă legată de actualitate, cu marja de laxitate proprie publicațiilor lunare (asemănătoare, sub acest raport, cu, de pildă, „Viața românească” ori „Steaua”); la investigarea problematicii stricte a criticii literare ori a literaturii în general se adaugă o deschidere amplă și către alte arte, către știință și filosofie etc. Un principiu care o particularizează față de alte reviste literar-culturale e respectat: nu publică beletristică propriu-zisă, ci doar critică literară, eseu, studii istorice sau teoretice, filosofie, documente (acestea pot fi scrieri beletristice inedite ale unor scriitori dispăruți, dar și pagini de jurnal, de corespondență etc.), memorialistică și texte eseistic-confesive. În contextul de după 1989 **C.c.** face figură aparte, dat fiind că este, probabil, singura revistă culturală importantă din Capitală care se abține de a da curs unor atacuri la adresa primelor guverne postdecembriste ori acuzațiilor de neocomunism, criptocomunism, neototalitarism etc. la adresa puterii politice din această perioadă, atitudine care îi asigură o poziție specială în peisajul publicistic și cultural al primilor ani postdecembriști. O consecință a fost, probabil, rezerva unor autori solicitați de redacție. Politica redacțională constă, într-adevăr, în refuzul ori evitarea angajării în politica militantă, de partid, nu însă și în eludarea politicului ca importantă temă de reflecție. În numărul 1/1990, în *Cuvânt înainte*, Eugen Simion trasează astfel obiectivele publicației, odată cu schimbarea „înfățișării”, a „structurii” și a „ritmului de apariție”: „Dorim ca revista «Caiete critice» să unească talentele și energiile spirituale ale românilor de pretutindeni. În condițiile de azi literatura română are nevoie mai mult decât oricând de această colaborare. Am început prin a introduce în colegiul nostru de redacție câțiva scriitori care trăiesc în străinătate. I-am solicitat și-i vom solicita în continuare și pe alții să publice în «Caiete critice» în ideea că dincolo de opțiunile noastre politice și estetice trebuie să ne unească iubirea de adevăr și

devotamentul nostru pentru cultura națională. Avem credința că reunificarea Europei trebuie să înceapă printr-o mai bună cunoaștere a valorilor spiritului. Revista «Caiete critice» vrea să vină în întâmpinarea acestei idei». **C.c.** păstrează vocația „monografică” și deschiderea către teoretic, găzduiește studii aprofundate, dar acordă totodată o atenție însemnată promovării criticii de întâmpinare, dezbaterilor, observării actualității imediate și reacțiilor la evoluțiile acesteia. Devenind dintr-un „caiet” mai mult teoretic (și) o revistă de atitudine, manifestă o poziționare determinată în dialogul despre valorizarea culturală. Susține statornic necesitatea unei juste recunoașteri a importanței autonomiei și primatului valorii estetice, poziție care, larg împărtășită înainte de decembrie 1989 ca stratagemă de combatere a dogmelor oficiale, era acum periclitată de înclinația de a privilegia militantismul antitotalitar și anticomunist drept criteriu de valorizare a scrierilor literare. O preocupare constantă este opoziția față de revizuirile – cu concluzii de contestare, de reevaluare descensivă, pe criterii așa-zicând politice – aplicate în epocă operelor unor scriitori de valoare, practic canonizați în epoca anterioară. Astfel, de pildă, Mihail Sadoveanu, G. Călinescu, Marin Preda, Nichita Stănescu, Marin Sorescu fac – unii dintre ei în repetate rânduri – obiectul unor „dosare”, anchete, convorbiri, mese rotunde, articole etc., menite să le protejeze opera de contestări conjuncturale. În numărul 5–8/1998 este publicată o anchetă ce constituie o „ripostă” la încercarea de demitizare a lui M. Eminescu întreprinsă în „Dilema” din 27 februarie–5 martie 1998. Orientarea revistei reiese și din temele anchetelor și dezbaterilor pe care le găzduiește în paginile ei. De pildă, în numărul 2/1990 ancheta are ca titlu *Rezistența literaturii* și comportă două întrebări: „Credeți că literatura română s-a predat dictaturii sau a reușit să i se opună? În ce fel anume?” (la care, de pildă, Marin Sorescu răspunde: „Tentațiile au fost mari. Foarte mulți au căzut în cursele întinse cu abilitate și foarte mulți au venit în întâmpinarea lor; foarte mulți s-au predat și i-au îndemnat și pe alții să se predea. Și cu toate acestea, literatura română a rezistat dictaturii. Prin ce mijloace? Aș spune prin mijloace proporționale. S-a inventat o cămașă antiglonț în interiorul căreia s-a dezvoltat o literatură adevărată”) și „Ce credeți că va supraviețui din literatura scrisă în

ultimii 45 de ani?” (Mircea Cărtărescu opinează: „Cred că vor rămâne în literatura pe care o vom face în continuare câteva idei care ne-au ajutat și până acum să supraviețuim: *caracterul independent și opus oricărei puteri politice al literaturii, primatul criteriului estetic în discutarea operei de artă, integritatea morală a scriitorului, obsesia capodoperei, atașamentul față de breaslă*. Dacă aceste principii vor rămâne, literatura română va rămâne”). În numărul 1/1991 ancheta are ca subiect *Dreptul la opinie*, în alte numere sunt alese noi teme de interes. Părerile exprimate sunt diferite, nuanțate, reunirea lor vizează o cât mai adecvată circumscriere a problematicii. Dintre rubricile instituite începând cu 1990 se remarcă „Dialog” și „Convorbiri”, la care sunt prezenți Monica Lovinescu și Eugen Ionescu, Geo Bogza, Nicolae Breban și Eugen Simion, Augustin Buzura, Valeriu Cristea, Fănuș Neagu, Mircea Cărtărescu și Mircea Horia Simionescu, Valeriu Cristea și Miron Kiropol, Dumitru Țepeneag, Edgar Reichmann, Alexandru Piru, Nicolae Iliescu, Traian T. Coșovei ș.a. Cronica literară este ținută de Eugen Simion, Ov. S. Crohmălniceanu (până la numărul 10–12/1993), Valeriu Cristea (până la numărul 5–8/1998) și, sporadic, în 1990 și 1991, de Gabriel Dimisianu și Liviu Petrescu. Din 1999 Eugen Simion girează rubrica „Fragmente critice”, cu intervenții ce conferă o notă particulară întregii reviste: *A fi european, Canonul și șotronul, Despre genialitate și despre spiritul de cârtire la români, Bărbatul genial și femeia mundană, Memoria culturală a modernității, Retorica integrării. Cinci tipuri de discurs, La Littérature migrante, Identitatea românească, Cultura gastro-nomică și literatura de ceremonial*. Cronica literară e preluată de Răzvan Voncu, Nicolae Bârna, Daniel Cristea-Enache, Bogdan Popescu, în timp ce Dumitru Micu ține câțiva ani rubrica „Cronica edițiilor”. Texte critice asemănătoare cronicilor, recenzii ori mici eseuri referitoare la apariții editoriale recente sunt inserate în rubrica „Lecturi”, iar sub genericul „Comentarii” își fac loc analize mai ample, analitice, privind fie apariții recente, fie opere din patrimoniul clasic, reeditări remarcabile etc., dar și texte teoretice, opinii și texte de atitudine. În rubricile „Acvaforte” și „Zigzag” se încearcă menținerea racordării la actualitatea imediată prin notițe polemice și informații curente, încercare în mare măsură zădărnicită

însă de periodicitatea revistei și mai ales de apariția ei deseori neregulată și tardivă. Rubrica „Arte și spectacole” este susținută, în diverse momente, de Dinu Cernescu, Alex. Leo Șerban, Ludmila Patlanjoglu, Hanibal Stănciulescu, Barbu Brezianu, Maria Vodă Căpușan, Valentin Silvestru, Dan Dedișu, Val Condurache, Florin Faifer ș.a. și, constant, de Sebastian-Vlad Popa și Călin Căliman. Revista publică, mai ales în primii ani '90, transcrieri ale înregistrărilor unor dezbateri organizate de GIR pe diferite teme (*Șansele teatrului românesc în lume, Limba română actuală, Starea dramaturgiei românești contemporane, Starea istoriografiei, Dreapta și stânga azi, Generația '80, o generație pierdută?*) și organizează frecvent anchete, mai ales pe teme literare. În general, dă seama de evoluția literaturii române în peisajul în plină mișcare din perioada postdecembristă ori aduce în prim-plan chestiuni și personalități din trecut, insuficient cunoscute sau ignorate. Deși lunară, revista se înfățișează, de regulă, sub formă de numere duble ori triple (uneori, din cauza unor dificultăți de tipărire, chiar numere cvadruple, cvintuple, sextuple etc.), în caiete masive, care permit întocmirea unor „dosare” tematice consistente. Sunt de menționat substanțialele numere consacrate unor personalități literare, artistice ori culturale: Leonid Dimov (3–4/1992), Nichita Stănescu (3/1993 și 12/2003), E. Lovinescu (10–12/1993), Vasile Lovinescu (9–11/1994), Lucian Blaga (5–7/1995), Ion D. Sîrbu (10–12/1995), Ion Caraion (1–2/1996), Tristan Tzara (4–5/1996), Constantin Brâncuși (1–2/1997), Marin Preda (8–10/1997 și 8–10/2002), Tudor Vianu (11–12/1997), M. Eminescu (5–8/1998, 1–2/2007), Sergiu Al-Gheorghe (4–8/2000), Petre Pandrea (7–12/2001), Vladimir Streinu (5–7/2002), Șerban Cioculescu (11–12/2002), Zaharia Stancu (1–2/2003), Petru Dumitriu (3–5/2003), Tudor Arghezi (9–11/2003), Eugen Ionescu (10–11–12/2009), Marin Sorescu (2/2011), Maurice Nadeau (5/2011), Emil Cioran (7/2011), Miron Radu Paraschivescu (9/2011); de asemenea, unor chestiuni istorice sau teoretice, forme și fenomene literare etc.: *Paraliteratura* (1/1991), *Romanul polițist* (2/1991), *Exil și literatură* (1–2/1993), *Literatura română din Basarabia* (1–3/1994), *Literatura română postbelică* (11–12/1996), *Destinul iugoslav* (10–12/1999), *Literatura română în regimul libertății: perioada*

1990–2000 (2–3/2000), *Fenomenul nouăzecist* (9–12/2000), *Literatura română „migrantă”* (3–4/2011), *Generația existențialistă* (6/2011), *Penser l'Europe* (11–12/2011). Cercul colaboratorilor e larg și cu o componență extrem de diversă. La numerele tematice ori monografice, la anchete sau la „dosare” sunt solicitați să participe scriitori din generații diferite și de diverse orientări estetice, critici și istorici literari, universitari și specialiști din domenii umaniste, oameni de știință specializați în diferite discipline etc. **C.c.** este una dintre puținele publicații în care se găsesc, alăturate, numele unor autori care, în alte împrejurări, polemizează acerb sau se contestă reciproc. Se cuvine menționat că, în afară de membrii echipei de redacție, ale căror contribuții se regăsesc aproape în fiecare număr, se mai remarcă prezența unor colaboratori precum Alexandru Zub, Vasile Bardan, Mircea Cau, Alunița Cofan, Ileana Comănescu, Doina Ciurea, Alexandra Crăciun, Dan Grădinaru, Constantin Hârlav, Ioan Lăcustă, Elisabeta Lăsconi, Florin Mihăilescu, Jeana Morărescu, Cristina Necula, Dinu Pătulea, Lena Ruști, Elena Solunca-Moise, Octavian Soviany, Vasile Tonoiu, Elena Zaharia-Filipaș. **M.V., N.Br.**

CAIETE SĂPTĂMÂNIALE, revistă apărută la Iași din 19 septembrie 1936 până la 10 aprilie 1937. Redactor: Eugen Herovanu. După ce în articolul *Rămas-bun*, apărut în „Adevărul” din 12 iunie 1936, protestase „contra cenzurii” și a regimului „de intoleranță politică”, Herovanu înființează **C.s.** cu scopul „de a informa cu obiectivitate și de a îndruma cu bunăvoință și prudență” pe cititori. Se dezbateau teme diverse: *Destinația literaturii și răspunderea scriitorului, Sărbătoarea Unirii și problema revizuirii tratatelor, Sângele care curge în Spania, Jurnalismul în câteva din aspectele lui particulare, Arta și morala*. În articolul *Arta și morala* Herovanu comentează un foileton al lui E. Lovinescu publicat în „Adevărul”, referitor la respingerea cererii lui Constantin Kirițescu de primire în Societatea Scriitorilor Români din cauza atitudinii sale față de literatura considerată imorală și față de campania dusă de „Neamul românesc” împotriva operei lui Tudor Arghezi. Rubrica „Note” conține și informații cu caracter istorico-literar: *Eminescu și Valéry, Gh. Asachi și Bianca Milesi, Ion Creangă la Humulești*. Reproducând tot din „Adevărul” (4 februarie 1937) fragmente din articolul *Mic bilanț*, în care Mihail

Sadoveanu răspunde acțiunilor huliganice de ardere a cărților sale în piețe publice, Herovanu conchide: „Opera și numele lui Sadoveanu vor străluci alături de ale lui Neculce și ale lui Ion Creangă, cu care are atâta afinitate, în timp ce numele celor care-l repudiază și-i ard cărțile se vor fi pierdut demult, cu cenușa acestora”. **I.H.**

CAIETE SILVANE, revistă de cultură care apare la Zalău din decembrie 1998 până în 2001 (șase numere), apoi trimestrial în 2002 și 2003 și neregulat din februarie 2005. Inițial este oficios al Centrului Creației Populare Sălaj. Din primul colectiv de redacție fac parte Cristian Contraș, Katona Szabolcs, Daniel Săuca, Szabó István. Redactor-șef: Cristian Contraș (1999), apoi director (2000–2001, februarie 2005–martie 2007), Daniel Săuca (2000–2001 și din februarie 2005) și Liviu Bordaș (2002–2003). În 2002 și 2003 își modifică titlul în *Origini. Caiete silvane* și adaugă subtitlul „Revistă de studii culturale”, pentru ca în 2005 să revină la titulatura inițială. În 2003 include și o secțiune în engleză. Un număr omagial îi este dedicat lui Mircea Eliade (1/2002), iar alt număr special marchează un moment de bilanț editorial (3/2009). Fidelă tradiției inaugurate în 1997 de publicația „Silvania” și rememorând crezul „Gazetei de duminică” editată în 1904 la Șimleu Silvaniei, **C.s.** se dorește a fi un catalizator al fenomenului literar și o tribună a comunității culturale din Sălaj. Ea va urmări programatic „promovarea tradițiilor și valorilor culturii populare ale județului [...], în spiritul autenticității, cu sprijinul artiștilor sălăjeni” (Cristian Contraș, *În loc de editorial*, 1/1998). Revista oglindește consecvent activitatea cenaclului Silvania, organizând totodată colocvii și dezbateri la care participă scriitori și critici consacrați. Rubricile variază semnificativ de-a lungul timpului, de la „Gnosis”, „Noesis”, „Indica”, „Ethnos”, „Historia”, „Tradiția”, „Archaeus”, rezervate unor domenii de nișă, la „Poesis”, „Proză”, „Eseu”, „Cronica literară”, „Interviu”, „Artă plastică”, „Film”, „Mass-media”, proprii unui periodic cu profil cultural mai larg. Notabilă este secțiunea „Restituiri”, care îi evocă pe Amita Bhose, pe I.V. Bădică și revista „Zalmoxis”; de asemenea, substanțiala rubrică „Eliadiana” (3–4/2003). Rețin atenția și anchetele tematice despre provincia culturală, despre poezia actuală și despre receptarea *Jurnalului fericii* de N. Steinhardt. Din 2005

C.s. oferă un spațiu consistent fenomenului literar local. Se publică atât critică de întâmpinare, cronici, recenzii, studii, eseuri, interviuri, reportaje, cât și poezie, proză, teatru și jurnal, aparținând îndeosebi scriitorilor transilvăneni. Cronica de carte – realizată de Carmen Ardelean, Imelda Chința, Ștefan-Doru Dăncuș, Marcel Lucaciu, Viorel Mureșan ș.a. – este consacrată cu precădere literaturii din județul Sălaj, dar și din țară. Genul science-fiction românesc și străin face obiectul rubricii „Estetica imaginarului”, ținută de Györfi-Deak György. Alte rubrici de autor sunt „Colecția de călimări” (eseuri critice de Viorel Mureșan), „Peripatetisme” (eseuri de Ioan F. Pop), „Cărțile României” (recenzii de Ștefan-Doru Dăncuș), „Texte și studii tradiționale” (traduceri de Daniel Hoblea din literatura ezoterică), „Film” (cronici de Andrei Rus), „Mass-media” (revista presei culturale, realizată de Daniel Săuca și de Daniel Hoblea), „Istorie” (studii de Marin Pop) etc. Poezia este reprezentată de scriitori locali, ca și de nume consacrate: Ana Blandiana, Ion Pop, Adrian Alui Gheorghe, Ioan Moldovan, Carolina Ilica, Ion Burnar, Daniel Corbu, Carmena Ciumăreanu, Ștefan Ciobanu, Virgil Diaconu, Dina Horvath, Karácsony Zsolt, Sorin Lucaci, Gheorghe Mocuța, Vlad Moldovan, Lucian Perța, Adrian Suci, Echim Vancea ș.a. Apar fragmente de roman de Ștefan Goanță (*Zodia fedelușului*), Florin Horvath, Ancuța Mărieș, Florin Leonard Mocanu, proză scurtă de Alexandru Jurcan, Virgil Stan, Viorel Tăutan, Alexandru Vlad și teatru de Ioana Codre, Flavius Lucăcel, Viorel Tăutan ș.a. Din sumar nu lipsesc nici interviurile cu poeți, prozatori și critici literari precum Liviu Antonesei, Ana Blandiana, Mircea Cărtărescu, Mircea Dinescu, Dan Lungu, Mircea Martin, Nicolae Prelipceanu. Sunt recuperate pagini din corespondența lui Mircea Eliade cu Valeriu Bologa și trei scrisori inedite ale lui Ioan Alexandru către Profira Mureșan. Alți colaboratori: Mircea Popa, Traian Vedinaș, Roxana Cristian. **I.T.**

CAIETUL CERCULUI DE STUDII, publicație a Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” apărută la Timișoara, anual din 1983 până în 1985 și bianual până în 1989. Primul număr iese sub îngrijirea unui colegiu de redacție alcătuit din Otto Benkö, Crișu Dascălu, Eugen Dorcescu, Rodica Suflețel, colegiu care se schimbă la următoarele apariții. La primele trei numere există

și un secretariat de redacție format din Livius Petru Bercea, Mihaela Chiooreanu, Olimpia Pavel și Dumitru Vlăduț, acesta rămânând apoi singurul secretar de redacție. Primul număr iese cu un cuvânt înainte semnat de Vasile Șerban, directorul Centrului de Științe Sociale și decan al Facultății de Filologie a Universității din Timișoara. Explicația, oferită din motive tactice, era că primul număr vine în întâmpinarea sărbătoririi a șaizeci și cinci de ani de la realizarea Marii Uniri, care coincidea și cu împlinirea a două decenii de la constituirea Centrului de Științe Sociale. Autorul evidențiază realizările și personalitatea acestei unități de cercetare, exprimându-și convingerea că publicația va contribui la consolidarea prestigiului instituției. **C.C.s.** a avut un număr variabil de pagini, oscilând între 130 și 240 și includea cu prioritate comunicări prezentate la ședințele Cercului de studii, care funcționa la Centrul de Științe Sociale. Pe lângă secțiunile „Istoria limbii române, dialectologie, onomastică” și „Științe sociale”, fiecare număr conține o secțiune substanțială intitulată „Poetică și stilistică”, în care sunt publicate studii teoretice și analitice asupra textului literar, asupra metodelor de abordare a literaturii, efectuate din perspectivă modernă. Rubrica „Recenzii, note” vădește apetența colaboratorilor pentru metodele moderne de cercetare. Figurează frecvent în sumar Olimpia Berca, Livius Petru Bercea, Doina Bogdan-Dascălu, Crișu Dascălu, Eugen Dorcescu, Maria Foartă, Ionel Funeriu, Livia Vasiliuță, Dumitru Vlăduț, Smaranda Vultur.

D.V.

CAIETUL LITERAR „FĂCLIA”, publicație apărută în 15 martie 1950 la Freiburg im Breisgau, în Germania, sub formă de antologie șapirografiată de texte literare, având formatul revistei „Gândirea”. Într-o notă redacțională se specifică faptul că această publicație periodică se tipărește dintr-o necesitate „impusă pe de o parte de lipsa de cărți românești și pe de altă parte de cererile constante de cărți românești pe care le primim de la toți românii”. Inițiativa a fost însă abandonată, trecându-se concomitent la realizarea și multiplicarea unor ediții din clasici români, capabile să răspundă interesului pentru lectură al celor din exil. Primul și singurul număr apărut cuprinde versuri de Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, M. Eminescu, George Coșbuc, Octavian Goga, Ion Minulescu, G. Topîrceanu, Ion Pillat. Sunt antologate și pagini

de proză din opera lui Ion Creangă, Petre Ispirescu, I.L. Caragiale, I. Al. Brătescu-Voinești. O secvență aparte a sumarului este rezervată „talentelor din exil”, dar versurile semnate de T.N. Miron, A. Vendalovschi ș.a. nu justifică prin nimic încrederea acordată de redactorii publicației.

N.F.

CAÎR, George (23.IX.1876, București – 23.VI.1924, București), prozator, autor de versuri. Descendent al unei familii înstărite, **C.** este fiul lui Grigore C. Caîr, fost primar la Târgoviște, deputat și senator conservator. Urmează la București Liceul „Sf. Sava”, absolvit în 1895, și cursurile Facultății de Drept, luându-și licența în 1899 cu lucrarea *Divorțul în dreptul roman și român*. Va fi, mai întâi, funcționar la Ministerul Domeniilor și avocat al Statului; între anii 1905 și 1907, în timpul guvernării conservatoare, este prefect al județului Dâmbovița. Practică avocatura și își continuă activitatea politică, alăturându-se, în 1908, grupării conservator-democrate a lui Tache Ionescu (din care se va retrage în 1922). Ia parte la război, fiind ofițer de rezervă, iar după încheierea păcii reîntră în barou ca avocat pledant. Membru, din 1912, al Societății Scriitorilor Români, este ales în mai multe rânduri în comitetul de conducere. Avea și reputația unui sportiv desăvârșit, a unui specialist în codul onoarei și al duelului. A fost asasinat de tâlhari în locuința lui din București. **C.** debutează cu versuri în „Lumea nouă literară și științifică” din august 1896. Publică apoi schițe, nuvele și poezii în „Foaia pentru toți”, „Adevărul”, „Dimineața”, „Moftul român”, „Convorbiri critice”, „Flacăra”, „Rampa”, „Cosinzeana”, „România”, „Literatorul”, „Sburătorul” ș.a. O culegere de schițe satirice, *Urmașii Romei* (1904), este urmată de alte cărți de versuri și proză: *Din lumea gândurilor* (1905), *Ca fulgu la vânt...* (1906), *Farmec* (1913), *Spre zări albastre* (1915), *Dorina* (1916), subintitulată *Însemnările unei fete sincere*, „poemul fantastic” *Traista lui Adonis* (1916), *Patimi* (1918), romanul *Finci* (1920), *Ce-a zis Saâdi* (1922), romanul *Într-un mirador* (1922), *Nevroză* (1924) și „stihurile vesele” din *Ca să-ți treacă de urât* (1912, tipărite sub semnătura Jorj de Riac).

Autor de versuri pe drept uitate, **C.** e, în schimb, menționabil pentru o parte din proza lui. Schițele satirice, multe apărute mai întâi în revista „Moftul român” a lui I.L. Caragiale și reluate în volume, ca și cele două-trei tentative, rămase în acest stadiu, de roman, cu toate slăbiciunile, stau mărturie a unei

vocații, din păcate neîmplinită. Cu adevărat reușite sunt notele dintr-un carnet de front, publicate fragmentar în gazete, mai ales șarjele, trasate cu o mână surprinzător de sigură, prilejuite de contactul cu mediile birocratice și militare care își aflaseră adăpost la Iași în timpul războiului. *Finci*, romanul iubirii ratate a unei adolescente, sufocat de sentimentalism, sau *Într-un mirador*, încercare, cu ecouri din Duiliu Zamfirescu și Mihail Sadoveanu, de a reconstitui, în tonuri grave, cu un oarecare realism al observației, o dramă pasională consumată în lumea ce se stinge a proprietarilor rurali, nu ies din zona locului comun.

SCRIERI: *Urmașii Romei*, cu ilustrații de N. Mantu și C. Petrescu, București, 1904; *Din lumea gândurilor*, București, 1905; *Ca fulgu la vânt...*, cu desene de Emil Sperlich și autotipii de Iosif Brand, București, 1906; *Ca să-ți treacă de urât*, București, 1912; *Farmec*, cu ilustrații de A. Murnu și autotipii de Iosif Brand, București, 1913; *Spre zări albastre*, cu desene de A. Murnu și autotipii de Iosif Brand, București, 1915; *Dorina*, București, 1916; *Traista lui Adonis*, București, 1916; *Patimi*, București, 1918; *Tainele lor*, București, 1920; *Finci*, București, 1920; *Amurg*, București, 1921; *Ce-a zis Saàdi*, București, 1922; *Într-un mirador*, București, 1922; *Nevroză*, București, 1924.

Repere bibliografice: Chendi, *Scieri*, IV, 144–148; Arghezi, *Scieri*, XXIV, 236–237; Tudor Vianu, „*Patimi*”, L, 1918, 6; P. Bănescu, „*Tainele lor*”, „*Acțiunea română*”, 1920, 1088; Vintilă Pantazopol, „*Finci*”, U, 1920, 216; Andrei Braniște, „*Ce-a zis Saàdi?*”, „*Aurora română*”, 1921, 52; *Moartea lui G. Căir*, ADV, 1924, 12 393, U, 1924, 139, 139 bis; Barbu Lăzăreanu, *George Căir*, ALA, 1924, 186; Const. V. Gheorghiu, *Un scriitor fără noroc*, TIL, 1940, 1173; *Dict. scriit. rom.*, I, 423–424; Scurtu, *Cercetări*, I, 104–106. **R. Z.**

CALAÎS, Alexandru (15.VII.1928, Ismail – 10.VII.2000, București), traducător, prozator. Fiu al Eugeniei (n. Markov) și al lui Alexandru Gh. Calais, contabil, C. a absolvit Facultatea de Limbi Slave la Universitatea din București (1968). Obținuse, în 1956, certificatul de traducător din limba rusă eliberat de o comisie specială de pe lângă Academia RPR. Între 1949 și 1952 e redactor la revista „Licurici”, apoi tehnician-documentarist la Institutul de Studii și Proiectări Energetice (1952–1954), reporter la „Viața culturală a Capitalei” (1958–1960), corector la Editura Medicală (1960–1961), casier-colector la Cooperativa Higiene (1962–1964), corespondent comercial la Întreprinderea Industrialexport (1968–1969), redactor și secretar științific la „Romanoslavica” (1969–1974), redactor la Centrul de

Documentare pentru Arhitectură și Sistematizare (1974–1975) și traducător la Întreprinderea Electronica (1975–1976). Debutează în 1949 la revista „Licurici”, în același an publicându-i-se și în volum nuvela *Uriașul științelor naturii*. Mai colaborează la „Luceafărul”, „Literatorul”, „Caiete critice”. Obține Premiul Uniunii Scriitorilor în 1979 pentru traducerea culegerii de povestiri *Un șofer de elită* de Vasili Șukșin. După 1989 a ținut conferințe la Radio, în special despre diaspora rusă. A transpus în limba rusă *Creanga de aur* de Mihail Sadoveanu (1981).

Contactul direct cu marea literatură rusă – din care a tradus masiv și cu rezultate remarcabile, între alții și din Mihail Bulgakov – a făcut să crească ambițiile, ca și densitatea prozei lui C. La patruzeci de ani de la debutul editorial, el revine cu un roman modern ca scriitură, *Corabia nevăzută* (1990). Planurile se amestecă, se întretaie sau se distanțează, locul desfășurării acțiunii se schimbă derutant, dar, treptat, din fragmentele disparate se încheagă un mini-bildungsroman, o secvență parcursă lent dintr-un roman al formării. Protagonistul, om „de la Dunăre”, trece, la cei optsprezece ani ai săi, prin experiențe întinse pe toată gama trăirilor (de la cea erotică la cea, traumatică, a morții tatălui), păstrându-și însă un idealism care îl face vulnerabil – mai ales la începutul anilor '50 din secolul trecut, când e plasată acțiunea cărții. Romanul câștigă mai puțin din acest idealism („corabia nevăzută” fiind chiar idealul, reperul personajului) și devine semnificativ prin descripția atentă a zonei de contact între diversele etnii și obiceiurile lor, pe care o reprezintă un oraș-port. În general, scenele în care oamenii se întâlnesc și își confruntă adevărurile proprii (fără a se înfrunta în mod obligatoriu) sunt vii, pline de culoare și se păstrează în memoria cititorului.

SCRIERI: *Uriașul științelor naturii*, București, 1949; *Corabia nevăzută*, București, 1990. **Traduceri:** Nina Ghernet, *Musca albă*, București, 1949, *Cărarea vitejilor*, București, 1951 (în colaborare cu Horia Oprescu), *La malul apei*, București, 1958 (în colaborare); Anatoli Kuznețov, *Legenda continuă*, București, 1968; Mihail Bulgakov, *Garda albă*, București, 1969, *Roman teatral*, București, 1969, *Însemnări pe manșete*, în *Diavoliada*, București, 1998; Andrei Belii, *Petersburg*, București, 1970; Iuri Tinianov, *Moartea ambasadorului*, București, 1972; Konstantin Vorobiov, *A venit uriașul*, București, 1974; Arkadi și Gheorghe Weiner, *În vizită la Minotaur*, București, 1976; *Kalevipoeg. Epopee populară estonă*, București, 1978; Vasili Șukșin, *Un șofer de elită*, București,

1979, *Călina roșie*, pref., trad., București, 1995; Aleksei Pisemski, *La cumpăna veacului*, I–II, București, 1980 (în colaborare cu I. Lecca); Mihail Sadoveanu, *Creanga de aur – Zolotaja vetv*, ed. bilingvă, pref. Pompiliu Marcea, București, 1981; Al. Kron, *Insomnie*, București, 1982; Viktoria Tokareva, *Avem nevoie de comunicare*, București, 1985; Gheorghe Semionov, *Palatele iubirii*, București, 1988; Radij Pogodin, *Ușa*, București, 1990; F.M. Dostoievski – A.G. Dostoievskaia, *Correspondență (1866–1874)*, I, îngr. Valeriu Cristea, București, 1998.

Repere bibliografice: Alunița Cofan, *În căutarea timpului trecut*, CC, 1991, 6–7; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 300; Ion Ianoși, *Alexandru Calais*, ALA, 2000, 528. **D.C. - E**

CALEDONIU, Ovid (pseudonim al lui Jean Florea Georgescu; 22.III.1914, București – 15.I.1974, Tecuci), poet. Este fiul Varvarei Georgescu și al lui Tănase Georgescu, funcționari. Urmează la București cursurile liceale, apoi Facultatea de Teologie, absolvită în 1939, și Facultatea de Litere, terminată în 1944. Debutază cu poezie în 1933 la revista „Pegas” și e redactor, împreună cu Vintilă Horia și Miron Suru, la revista „Meșterul Manole” (1939–1942). A mai colaborat la „Bobi”, „Curentul magazin”, „Dacia rediviva”, „Făgetul”, „Frize”, „Gândirea”, „Îndreptar”, „Înnoirea”, „Litere”, „Muguri literari”, „Orion”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Semne”, „Universul literar”, „Veac nou”, „Vremea” ș.a. Editorial, a debutat cu volumul de versuri *Endymion*, apărut în 1937. Dacă în perioada interbelică C. s-a dovedit o prezență activă în viața literară, numele său fiind întâlnit în multe publicații ale vremii, în schimb, după 1944 s-a dedicat aproape în exclusivitate activității didactice, funcționând ca profesor de limba și literatura română la Tecuci și refuzând să se mai implice în vreun fel în destinele breslei scriitoricești. Discret, de-a dreptul solitar, a resimțit „indexarea” sa pentru *România – hotar de răsărit al Europei* (1943) ca pe o posibilă amenințare și, ca atare, a preferat reclusiunea.

La C., în volumele *Endymion* și *Vrăjitorul apelor* (1942) se simt, așa cum s-a remarcat, influențe din lirica lui Lucian Blaga, dar și din poezia romantică germană sau din cea rilkeană. Delicatețea, suavitatea, sensibilitatea, uneori exacerbată, sunt doar câteva dintre caracteristicile versurilor extrem de cizelate, de „lucrate”, fără ca ideea să piardă din profunzime. Predominant rămâne sentimentul de solitudine; în absența divinității (căreia nu i se cer, patetic, semne palpabile de existență, precum la

Tudor Arghezi în *Psalmi*), poetul se simte neajutorat, abandonat, fără putința de a depăși teama de necunoscut, de moarte. Revenirea, după mai bine de trei decenii, cu *Pasărea de foc* (1973), nu este decât o încercare (mai mult conjuncturală) de a se integra unei colectivități, căreia, de fapt, nu-i aparținea: „Alături de oameni în toamnele pe creste/ suim printre mulțimi izbânda vremii noastre/ săpând în piatră nume și lepădând veșminte/ cu ochi aprinși de steaua orelor albastre” (*Printre mulțimi*). Lumea lui C. apusese, iar tentativa, eșuată, de a se adapta alteia este evidentă când, în același volum, reapar laitmotivele liricii sale anterioare: singurătatea, sentimentul iminent al morții și, mai ales, spaima că ar putea fi trădat de cuvinte. Într-un remarcabil poem dedicat „zeului” său tutelar – Lucian Blaga – o spune explicit: „Cuvintele-au amuțit lângă frunte,/ nu ca negrele pietre funerare./ La cumpăna luminii ar vrea să înfrunte/ obositele ceasuri, întinsele-amare” (*Poetul*). Ca autor, alături de Ștefan Baciș și Vintilă Horia, al antologiei *13 poeți – 13 poezii de dragoste* (1937), C. rămâne același poet sensibil, receptiv însă și la producțiile lirice ale confrăților, dovedindu-și astfel, încă o dată, generozitatea, dar și modestia.

SCRIERI: *Endymion*, București, 1937; *Vrăjitorul apelor*, București, 1942; *România – hotar de răsărit al Europei*, București, 1943; *Pasărea de foc*, Iași, 1973. **Antologii:** *13 poeți – 13 poezii de dragoste*, cu desene de Neagu Rădulescu, București, 1937 (în colaborare cu Ștefan Baciș și Vintilă Horia).

Repere bibliografice: Vintilă Horia, *Despre poezia lui Ovid Caledoniu*, „Front literar”, 1937, 10–11; Ovidiu Papadima, „*Endymion*”, G, 1937, 5; Călinescu, *Opere*, III, 658–659; Mihail Chirnoagă, *Medalioane lirice: Vintilă Horia și Ovid Caledoniu*, „Pământul”, 1938, 184; Pompiliu Constantinescu, „*Endymion*”, „*Vrăjitorul apelor*”, VRA, 1942, 660; Virgil Ierunca, „*Vrăjitorul apelor*”, TIL, 1942, 866; Ion Șugariu, „*Vrăjitorul apelor*”, RFR, 1942, 8; Al. Raicu, *Ovid Caledoniu*, RL, 1974, 4; Constantin Ciopraga, *Un pelerin pe „munți de gânduri”*, L, 1994, 11–16; *Dicț. scriit. rom.*, I, 424–425. **D. Gr.**

CALEIDOSCOP, revistă apărută la Cluj, lunar, de la 12 mai 1934 până în ianuarie 1936, cu subtitlul „Artistic, literar și social”, sub conducerea unui comitet; ultimul număr este emanația unei grupări a „scriitorilor ardeleni independenți”. Prim redactor: Nistor I. Petre, Ioan Olteanu (de la numărul 3–4), ca pe coperta ultimului număr

să rămână doar numele celui dintâi. **C.** pornește la drum fără un program bine precizat și abia în numărul din 1936 se publică un *Manifest* prin care se cere „înfrățirea satului cu orașul”, este dezavuat politicianismul și se afirmă ideea „localismului creator”: „Veniți să aprindem Marele Foc Ardelean așteptat...”. Sunt prezenți cu poezie Cincinat Pavelescu, C. Miu-Lerca, Ion Th. Ilea, C.S. Anderco, Emil Boșca, Ion Vlasiu, sub pseudonimul Saul Palaghia, Al. Ceușianu, Ion Focșeneanu, Mihail Vranca, George Sbârcea, Valentin Strava, G. Retezeanu, E. Ar. Zaharia. Redacția urmărește mai cu seamă mișcarea literară din Transilvania, publicând eseuri de Emil Isac (*Țăranii în automobil*), George Sbârcea (autor și al unui interviu cu poetul maghiar Desideriu Kosztolányi), Octavian Șireagu, Corneliu Albu, Raoul Șorban, M.G. Samarineanu ș.a. Semnalabile sunt piesa *Întâlnirea* a lui Al. Ceușianu, un fragment din romanul istoric *Simfonia roșie* de Nistor I. Petre și un interviu cu Emil Isac. Fenomenul literar este comentat la rubricile „Cărți și reviste”, „Viața literară”, „Idei, oameni și opere”. **M.Pp.**

CALENDAR, tip de publicație anuală, în care este consemnată succesiunea zilelor, a lunilor și a anotimpurilor, completată cu informații despre „mersul vremii”, cu date instructive de ordin astronomic, astrologic, meteorologic, geografic, istoric, politic, medical sau de interes gospodăresc. Prin conținutul compozit și prin destinație, ca și prin forma accesibilă, **c.** (la fel ca almanahurile, al căror cuprins este mai specializat) au o largă răspândire în spațiul european încă din epoca medievală. Aceste cărți de colportaj pătrund în cultura română începând din ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, pentru ca în următoarele două secole să cunoască o adevărată înflorire. Sunt preluate multe dintre caracteristicile și funcțiile cărților populare didactice și de prevestire, astfel încât materia unui mai vechi rojdanic ajunge să fie transferată în **c.** Cu timpul, pe lângă literatura astrologică și didactică, partea beletristică începe să câștige teren, fiind selectate texte din literatura română și traduceri din cea universală. Diferite publicații de acest fel, în latină, maghiară și germană, vor apărea în Transilvania la sfârșitul secolului al XVI-lea, cum este un „pseudocalendar” orădean din 1585. Seria a fost inaugurată de fapt prin

câteva scrieri brâncovenești cunoscute sub denumirea *Foietul novel* și rămase în manuscris. Traduse după modele italiene de Giovanni Candido Romano, care se iscălea Ioan Românul sau Frâncul, cele opt texte, eșalonate între 1693 și 1704, cuprind și adnotări „de taină” ale domnului muntean, unele criptate, el nefiind interesat doar de mișcările astrelor, ci și de „mișcările și purtările politice”, din care se pot înțelege „turburările, vrăjbele și realele ce pot veni și fi”. Intervențiile marginale ale lui Constantin Brâncoveanu sunt uneori polemice, el contrazicând previziunile care nu se adevăraseră în întregime. Tradiția italiană a „almanacelor” și astrologiilor, manuscrise și tipărite, se propaga astfel și în mediile culturale din Țara Românească. Rostul unui asemenea **c.** era, după cum se arată într-o prefață dedicatorie din 1694, de a satisface „curiozitas (adecăte perierghia) omenească”, cea „poftitoare a ști unele și altele (cum și Aristotel în cartea dentâi a *Metafizicii* lui scrie: că toți oamenii den fire a ști poftescu...)”. Un **c.** nu trebuie să fie neapărat demn de încredere, ci numai pentru „treacere de vreme”. În ceea ce privește traducătorul acestor *foglietti novelli*, el a fost identificat cu secretarul italian de la cancelaria brâncovenească, care își zicea Ioan Românul, dar și cu mitropolitul Teodosie Veștemeanul sau cu logofătul Ion Frâncul, colaborator apropiat al acestuia, ca și al stolnicului Constantin Cantacuzino. Informații despre un **c.** tipărit la Sibiu în 1684 apar și într-o scrisoare datând din același an, în care episcopul Ștefan de la Râmnic îi solicita „craibirăului” sibian să-i trimită vreo două „călindare” scoase de curând, „ca să mai putem ști trecutul anului”. Este vorba, desigur, despre un almanah în germană, din care se vor inspira publicațiile similare în limba română din acest centru. Expansiunea prin tipar a acestui gen de scrieri este mai târzie la noi, primul **c.** în limba română fiind tipărit în 1733, la Brașov, de dascălul Petcu Șoanul după un izvor slavon, care, la rândul lui, „într-acest chip au fost, fiind de un mare astrolog la Kiev scos, de un mare dohtor muscal s-au tălmăcit”. Sursa ucraineană constă dintr-un **c.** realizat tot prin compilație, datat, probabil, 1716, anul cel mai vechi menționat în tablele planetare. Potrivit *Istoriei sfintei besereci a Șcheilor Brașovului* a lui Radu Tempea II, ar fi existat o primă apariție în 1731, după cum este certă și o

altă ediție, din 1737. **C.** lui Petcu Șoanul cuprinde o cronologie introductivă, o expunere privind cele șapte planete mari, însoțite de tabele cronologice cu zodii, urmate de obișnuitele prevestiri referitoare la om și la starea timpului, eșalonate pe luni și pe zile. Învățăturile „pentru semințe” și o „spunere de casnici”, o nouă „știință de planete” prin care se întrevedea „ce zi și ce ceas stăpânește” fiecare, precum și informațiile legate de eclipse („pentru perirea Soarelui și a Lunei”), încheiate cu un sinaxar pe fiecare lună a anului completează un sumar în consonanță cu interesul arătat de cititori pentru prezicerea viitorului. Scrieri de acest fel au continuat să apară în Șcheii Brașovului și după moartea lui Petcu Șoanul în 1741. Printr-un decret imperial din 1772 adresat Guberniului Transilvaniei, se dispunea confiscarea celor date la lumină „în limba valahică” în „suburbia Bulgarseg”, pentru ca peste doar doi ani să se legifereze tipărirea acestora fără restricții. Primul **c.** din Moldova, conceput de arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, va fi publicat în 1785, la Iași, de Mihail Strilbițchi, împreună cu fiul său, Policarp, ambii realizând și grafica extrem de bogată, în care se distinge și marca, în stil occidental, a tipografului. Modelul pare să fie unul moscovit, datând din 1710, textul fiind tipărit cu litere rusești. Acest „Calendariu pe 112 ani” cuprinde, după elementele de cronologie, un florilegiu de „cugătări” de „alesă socoteale de la oareșicare greci și râmleani”, o prezentare a lunilor cu zodiile și „doftoriile” lor atât pentru oameni, cât și pentru cai și alte „dobitoace”, rețete de siropuri terapeutice și „vudci” cu mirodenii, iar în încheiere niște „prognostice foarte curioznice” și diferite previziuni pentru „cunoștința vremilor”. Publicațiile calendaristice sibieni, în care sunt recognoscibile modele germane, vor avea cea mai mare longevitate dintre periodicele de acest tip de la noi. Un „calendariu” atribuit lui Paul Iorgovici se tipărește în 1794 la Viena, inspirat după cele sârbești, cu referiri la datele computistice ale anului, genealogia caselor domnitoare ale Europei și diferite informații despre târguri și circulația monetară. În ultima parte cărțurii bănățean acordă spațiu unei traduceri în proză pe care o face „de pre alte limbi”, intitulată *Cei doi excessuri a amerii*, cu subtitlul „o istoriolă adevărată supra cele doao ieșiri din măsură a iubirii”,

povestire romantică probabil după un original francez, tălmăcirea remarcându-se prin caracterul neologic al vocabularului. În fine, în Țara Românească este tipărit la București în 1795, „acum a doao oară”, un **c.** tradus din maghiară, a cărui primă ediție ar putea data din 1794. Structura și cuprinsul acestor scrieri se perfecțiază în secolul al XIX-lea, din dorința mărturisită de a satisface gustul și preferințele de lectură ale publicului, atât Sibiul, cât și Buda devenind importante centre de tipărire a **c.** în limba română, cu o difuzare care se va extinde pe ambele versante ale Carpaților. Un **c.** manuscris din 1802 este o compilație de texte astrologice și de prevestire devenite clasice, cu un prognosticon pe 28 de cicluri, fiind întocmit cu intenția de a corecta multe dintre erorile vehiculate până atunci. Într-un „Calendariu pe șapte planete așăzat”, publicat la Iași, în 1816, sunt antologate mai multe cărți de prevestire care au circulat anterior sub formă tipărită sau în manuscris, textele apocrife reunite formând o „enciclopedie întreagă” (M. Gaster). De asemenea, pe lângă partea calendaristică propriu-zisă, capătă o pondere tot mai mare secțiunile consacrate unor texte istorice, folclorice și literare, între care nu vor lipsi istorioarele „moralnice” sau poezia naivă și sentimentală. Cele alcătuite la Buda, începând din 1806, de Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, se evidențiază prin adaosul literar și istoric care indică amprenta Școlii Ardelene asupra acestor publicații. În **c.** de la Buda pe 1806 și 1807 Samuil Micu își tipărește *Istoriia, lucrurile și întâmplările românilor*, iar în 1808 și 1809 apare *Hronica românilor și a mai multor neamuri* a lui Gheorghe Șincai (publicată integral într-un tiraj din 1808). Sunt cultivate, cu predilecție, lucrările menite să influențeze sensibilitatea epocii, să resuscite conștiința națională, alături de florilegiile de pilde și sentințe „filosoficești”. Tot în aparițiile calendaristice de la Buda poate fi întâlnit, de pildă, un amplu text apoftegmat, în foileton, intitulat *Înțelepția omenească*, după cum în paginile din 1811 cititorul se putea delecta cu lectura unor „istorii și învățături din scriptorii cei profani, mai vârtos a romanilor celor vechi, preastrăluțiilor strămoșilor noștri”. Aceste publicații s-au impus, într-adevăr, ca niște „scrieri de un caracter iluminist, atât prin fond, cât și prin forma lor de «magazin»” (Al. Duțu),

suplinind, în același timp, lipsa presei românești, anticipând-o și pregătind terenul pentru recepțarea viitoarelor gazete cu o periodicitate regulată. Pe lângă cei trei corifei, și alți cărturari ai vremii se vor implica în alcătuirea unor astfel de anuare, cu suplimente literare consistente, lui Vasile Aaron fiindu-i atribuite cele sibiene din 1802 și 1803, iar lui Gheorghe Lazăr cel de la Buda din 1814. În acest din urmă „Calendariu ce slujește pre 100 de ani” atrage atenția un comentariu în spirit iluminist „despre alcătuirea omului”, pe care numai gândul îl face să se deosebească de alte „dobitoace” și să fie „domn și împărat peste toată zidirea”. În aceeași manieră enciclopedică, dar cu o notă tot mai pronunțată literară, va proceda și Zaharia Carcalechi, redactorul revistei-magazin „Bibliotecă românească” (1821–1834) și editor („ferlegher”) al Tipografiei Universității din Buda, care va scoate în 1817 un calendar „întocmit cu toate ceale de lipsă, cu istorii foarte frumoase, cu 6 închipuiri”, urmat de altul, în 1818, în care Carcalechi publică traducerea din Marmontel, *Adelaida sau Păstorița alpinească* (ce i-a fost atribuită), iar în ediția din 1825, după o *Hronologhie politicească*, prezintă „istorii mici”, fabule, anecdote și pilde. Două poezii de Iancu Văcărescu, *Ceasornicul îndreptat* și *Elegie*, apar în c. de la Buda din 1828, scos de Ștefan Neagoe, cu text paralel, chirilic și latin etimologizant. Sub aspect artistic, gravurile în metal și litografiile de inspirație occidentală încep să predomină în publicațiile acestea executate la Buda. Sunt semnificative, de asemenea, anunțurile editoriale introduse în cele sibiene încă din 1793, unde, în final, se înșiră cărțile „rumânești ce să află în tipografia lui Petru Bart”. Reclame asemănătoare vor fi inserate și în c. lui Zaharia Carcalechi sau în cele scoase, începând din 1824, de Ioan Teodorovici, ultimul revizor al *Lexiconului de la Buda*. În fine, dintre numeroasele c. umoristice care l-au delectat pe cititorul veacurilor trecute se detașează cel al lui Anton Pann, zis și „Calendarul lui Bonifatie Setosul”, publicat la București în 1829 (datat greșit 1821), o replică plină de savoare la c. populare. Intenția de parodiare se exprimă chiar din titlul extins: *Calendar în care să cuprindă toate trebuincioasele materii, după caracterul și faptele muierilor celor rele. Prin Vonifatie Setosul, matimaticul stelelor, sticlelor și al urcioarelor, tipărit acum întâi*. O

falsă „hronologhie” propune numărarea anilor începând de la „aflarea sticlelor celor mari”, iar o prorocire despre noul an îl dezvăluie pe bonomul pus pe șotii „satiricești” de mai târziu: „Mai e pân’ va fi bine/ Așa mă credeți pe mine”. „Proverburile” din *Povestea vorbii* sunt anticipate în acest pseudocalendar de un umor naiv debordant. Printre c. umoristice în vogă în epocă se numără, de asemenea, „Calendarul lui Nichipercea” (1860–1864), redactat de N.T. Orășanu, „Calendarul dracului” (1866), scos de George Ioanid, un cunoscut editor-librar, „Calendarul «Umoristului»” (1866) și „Calendarul «Gura satului»” (1870), editate de Iosif Vulcan, sau „Calendarul «Cocoșului roșu»” (1876), îngrijit de Iosif Pușcariu, tatăl lui Sextil Pușcariu. O notă inconfundabilă va conferi c. pe care le va alcătui, aproape de unul singur, I.L. Caragiale. În deschiderea „Calendarului «Claponului»” din 1878, el surprinde, cu mult farmec, specificul acestor publicații, destinate prin excelență „cocoanelor și demoazelelor din toate mahalalele, fundăturile și marginile Bucureștilor, precum și tuturilor monșerilor becheri și familiști”. Ca o ilustrare, Caragiale publică schițele *Smotocea și Cotocea*, care anticipează schița *Lache și Mache* de mai târziu, și *Leonică Ciupicescu*, precum și multe dintre spumoasele sale „gogoși”. La fel, de la „Calendarul Dacia” (1898), unde reia „reminiscentele” sale din „Epoca” și din „Epoca literară”, și până la „Calendarul «Moftului român»” (1902), scriitorul își antologhează multe dintre șarjele sale în proză sau în versuri, cultivând genul cu aceeași vervă ca la început. Tradiția c. este continuată, așadar, cu o intensitate crescândă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în cel următor, în editarea acestora implicându-se direct, alături de ziare și reviste, tipografii și edituri, asociații și culte, nu puțini scriitori și oameni de cultură. Nu numai autori minori, precum I.G. Gorjanu sau N.D. Popescu, domină piața c. G. Barițiu, de exemplu, editează la Brașov „Calendarul pentru poporul românesc” (1852–1865), în timp ce Gheorghe Asachi scoate la Iași un „Calendar pentru români”, cu suplimentul literar „Almanah de învățătură și petrecere” (1847–1870). Un „Calendar istoric și literar” pe anul 1859 lansează Dimitrie Bolintineanu, Alexandru Zanne și Pantazi Ghica, redenumit, în 1861, „Calendar geografic, istoric și literar”,

apărut sub îngrijirea primilor doi. Aici vor apărea fragmente din note de călătorie, biografii istorice și poezii semnate de Bolintineanu. În 1909 Mihail Dragomirescu și Emil Gârleanu publică un „Calendar literar și artistic”, în care își propun să cuprindă, pe lângă „efemeridele anului trecut”, o bogată materie literară, între care o retrospectivă a celui dintâi, *Mișcarea literară în 1908*, și nuvela celui de-al doilea, *O amintire*. Oscilând între retipăriri și publicarea de texte originale, între promovarea unor nume importante de scriitori sau, dimpotrivă, a unora insignifiante, încercând să satisfacă o paletă variată de gusturi, nu cu puține concesii uneori, c. rămân în conștiința posterității prin încă două componente majore: traducerile sistematice din literatura universală și iconografia diversă și de bună calitate. Pagini substanțiale din literaturile lumii, de la Shakespeare (tradus de D. Nanu) la E.A. Poe (în traducerea lui I.L. Caragiale), de la Schiller (în versiunea lui Gh. Asachi) la Baudelaire (transpus de Al.T. Stamatiad), de la Pușkin (tradus de C. Negruzzi) la Tolstoi (în tălmăcirea lui Liviu Rebreanu), fac deliciul cititorilor de c. din ultimele două veacuri. În domeniul ilustrației este memorabilă stampa alegorică *Unirea Principatelor*, semnată de Carl Isler și realizată în litografia lui J. Pernet, care va apărea în „Calendarul prosperității” din 1858. Fotografiiile și reproducerile de artă inserate, de pildă, în „Calendarul «Lumea ilustrată»” sau în „Calendarul «Minervei»” sunt de o mare acuratețe, în cel din urmă fiind difuzate pânzele lui Nicolae Grigorescu sau gravurile în acvaforte ale lui Theodor Aman.

Repere bibliografice: Gaster, *Lit. pop.*, 499–522; Constantin Lacea, *Cel mai vechi calendar românesc*, DR, 1931; N. Iorga, *Ilustrația cărților românești (1820–1860)*, „Almanahul grafice române”, 1927; Sextil Pușcariu, *Calendare și almanahuri*, „Almanahul grafice române”, 1927; Mircea Tomescu, *Calendarele românești. 1733–1830*, București, 1957; Ion Mușlea, *Calendarele lui Barițiu (1852–1865), cu documente inedite privitoare la editarea, tipărirea și difuzarea lor*, „Studii și cercetări de bibliologie”, 1957; N.A. Ursu, *Un calendar istoric-literar publicat de Paul Iorgovici*, LR, 1963, 3; Duțu, *Coordonate*, 304–305; Elena Dunăreanu, *Calendarele românești sibiene (1793–1970)*, Sibiu, 1970; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Calendare și almanahuri românești. 1731–1918. Dicționar bibliografic*, București, 1981; Mazilu, *Recitind*, I, 362–367; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul*

presei românești (1731–1918), București, 1995, *passim*; Gheorghe Chivu, „Cei doi excessuri a amerii” – o „istoriolă” romantică într-un calendar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, LL, 2002, 1–2; Alexandru Mareș, *Scriere și cultură românească veche*, București, 2005, 231–255; Elisabeta Faiciuc, *Dicționar de calendare și almanahuri românești*, partea 1: *Completări la bibliografia generală a calendarelor pentru perioada 1600–1918*, Cluj-Napoca, 2011; Pavel, *Arheologia*, 69–78. **E.P.**

CALENDAR LITERAR ȘI ARTISTIC, apărut la București în 1909, scos de Mihail Dragomirescu și Emil Gârleanu, în Editura Librăriei Socec, ca numerele 21–24 ale colecției „Biblioteca românească enciclopedică”. **C.I.a.** cuprinde, pe lângă partea calendaristică, o bogată și variată secțiune literară și artistică, microbiografii ale unor scriitori și pictori contemporani. Un *Cuvânt înainte*, semnat de Mihail Dragomirescu, e urmat de articolul *Calendarele*, iscălit E.G., inițiale sub care se află Emil Gârleanu. Partea literară se deschide cu fabula *Boul și vișelul* de I.L. Caragiale, preluată din „Convorbiri critice” (1908), și cu traducerea povestirii *Masca morții roșii*, sub titlul *Masca*, de E.A. Poe, făcută tot de Caragiale, de asemenea o retipărire. Urmează fotografia lui Mihail Dragomirescu, o listă a lucrărilor sale și o dare de seamă a aceluiași asupra mișcării literare și culturale din anul precedent. Ideile expuse aici de critic vor fi reluate și dezvoltate în revista „Falanga”. Colaboratorii sunt în majoritate cei de la „Convorbiri critice”. Semnează versuri Cincinat Pavelescu (*Amor de iarnă, Toamna*), Ion Minulescu (*Romanța regelui*), Donar Munteanu (*Noaptea fantastică*), D. Nanu (*Alesul, Epigrafi*), Al.T. Stamatiad (*Melancolie*), Radu D. Rosetti (*Steaua*), G. Tutoveanu (*Secerătorii*), iar cu proză figurează I.A. Bassarabescu (schita *Noi și vechi*) și Emil Gârleanu (*O amintire*). Ilarie Chendi este autor al rememorării *Doi dispăruți: Iuliu Cezar Săvescu. Ștefan Petică*, Ion Dragoslav publică un fragment autobiografic (*Însemnări despre mine însumi*), iar E. Lovinescu sceneta *Doi prieteni*. Calendarul mai include note biografice, precum și texte aparținând lui Corneliu Moldovanu (*Pe albumul lui Medy*), George Orleanu (*Sonet și un fragment din piesa Voichița Radului*), Hildebrand Frollo (*Tovarăși – poezie*), A. de Herz (un fragment din piesa istorică în versuri *Iliaș-Vodă*), N. Dunăreanu (*Păcat mărturisit – nuvelă*), A. Mândru (*Excelsior – poezie, Pe Coasta Italiei*

– fragment din *La vie errante*), Octavian Goga (*Înviere* – poezie din volumul *Ne cheamă pământul*, „ce stă să apară”), Al. Cazaban (*Pasărea albatră* – povestire), Alice Călugăru (*Muze* – poezie), Ioan Adam (nuvela *Azi nu primește domnul ministru...*), Mihai Codreanu (*Corbii, Somnul rozelor*), Virgil Caraivan (*Ursul, câinele și pisica* – poveste rusească, traducere). Apar și însemnări despre pictorii Carol Popp de Szathmári și fiul său Alexandru sau despre Theodor Aman. Sunt inserate și câteva texte de interes istorico-literar (Emil Gârleanu, *Trei momente din viața lui C. Negri*, cuprinzând o alocuțiune din 1848, o scrisoare din 1859 către Alecsandri preluată din „Convorbiri literare” și alta către Alecu Lupașcu, din 1869). Mihail Strajanu scrie despre colecția „Biblioteca populară”, fondată de I.V. Socec și condusă de Mihail Dragomirescu. Alți colaboratori: Al. Tzigara-Samurcaș, Vasile Pop. **I.H., R.P.**

CALENDARUL, cotidian apărut la București între 25 ianuarie 1932 și 31 decembrie 1933, cu titlul „ziar independent cu ultimele știri din țară și străinătate”; director: Nichifor Crainic. Publicație de dreapta, **C.** se pronunță împotriva „falsei conștiințe despre incapacitatea națională, creată sistematic de incapacitatea reală a oligarhiei politice” și dorește stimularea energiilor „creatoare ce mocnesc în vitalitatea acestui popor” (Nichifor Crainic, *Începem*, 1/1932). Rubricile mai importante sunt „Calendarul cultural”, „Calendarul economic și financiar”, „Calendarul cinematografic”, „Biserica și școala”, „Calendar feminin”, „Ultima oră”. Dacă în primele luni de apariție **C.** se situează pe pozițiile unui naționalism moderat, din 1933 orientarea sa anticomunistă și profascistă devine evidentă. Un articol al lui Nichifor Crainic intitulat *Veacul naționalismului* este o sinteză a ideilor politice ale redacției. Alături de numeroasele articole cu caracter social-politic, semnate de principalii colaboratori (Dragoș Protopopescu, Toma Vlădescu, Gib I. Mihăescu, Radu Dagnea), **C.** întreține o rubrică culturală și, sporadic, una literară, intitulată „Calendarul literar și artistic”. Sunt publicate poezii de Lucian Blaga, Ion Pillat, N. Crevedia, Paul Sterian, George Lesnea și proză de Gib I. Mihăescu, Adrian Hurmuz și de V. Voiculescu, care oferă și câteva articole pe subiecte medicale. Cronica literară este susținută de Ovidiu Papadima (semnatarul unor cronici

la romane de Camil Petrescu și Mircea Eliade), Dragoș Protopopescu, Const. D. Ionescu, Ion Diaconu și George Mihail Zamfirescu (realizatorul unui interviu cu Octavian Goga). Ideologia ziarului nu este însușită de toți colaboratorii, dintre ei detașându-se Lucian Blaga (*Pitorescul ca revelație*), Tudor Vianu, Eugeniu Sperantia. În **C.** Emil Cioran este autorul mai multor eseuri (*Scrisoare din singurătate, Împotriva culturii oficiale*), alături de Nichifor Crainic (*Goethe*) și Dan Botta, semnatarul unei cronici plastice, alternativ cu Al. Busuioceanu, și al unei cronici muzicale, alternativ cu C. Brăiloiu. **C.** reproduce cuvântările rostite de Sextil Pușcariu și Ștefan Bezdechi cu ocazia decernării titlului *doctor honoris causa* al Universității din Cluj lui Octavian Goga în 1932, precum și răspunsul poetului, iar într-un alt număr publică în traducerea acestuia un fragment din poemul *Tragedia omului* de Madách Imre. Ziarul mai cuprinde cronici dramatice, științifice, știri sportive, anunțuri, reclame, ilustrații. Alți colaboratori: Mihail Polihroniade, George Gregorian, Al. Mironescu, Dumitru Stăniloae, I.Gh. Savin, Const. V. Gerota. **M.W.**

CALENDARUL ASOCIAȚIUNII, apărut la Sibiu din 1912 până în 1919 și din 1921 până în 1948, redactat de Octavian C. Tăslăuanu, apoi din 1916 de Nicolae Iosif și în continuare de Ioan Georgescu, Horia Petra-Petrescu, Victor Lazăr, Petrea Dascălu. Din 1929 titlul devine „Calendarul pentru popor al Asociațiunii”, iar din 1944 „Calendarul «Astrei» și «Foi poporului»”. Ca orice apariție de acest fel, publicația are un conținut compozit: partea calendaristică, activitatea Astrei, articole de popularizare științifică, religie, pedagogie, probleme sociale, economie, istorie, lingvistică etc. Pe plan cultural se consacră medalioane lui George Barițiu, J. Urban Jarník, Vasile Goldiș, Dimitrie Gusti, Timotei Cipariu și Tiberiu Brediceanu, N. Iorga, N. Bălcescu. Cât privește beletristica, poezia este reprezentată mai ales prin reproduceri din Ienăchiță Văcărescu (*Testament*), Iancu Văcărescu (*La pravila țării, La Milcov*), Vasile Cârlova (*Marșul oștirii române*), Gh. Asachi, Vasile Alecsandri (*Deșteptarea României, Hora Unirii, Odă ostașilor români, Rodica, Plugurile, Sămănătorii*), Andrei Mureșanu, Anton Pann, Eminescu (*Rugăciune*), George Coșbuc (*Pe lângă*

boi..., *Cântec ostășesc, Cetatea Neamțului*), St. O. Iosif, Octavian Goga, Adrian Maniu, Lucian Blaga, V. Voiculescu. Cu proză sunt prezenți Ion Agârbiceanu și I.A. Bassarabescu. În 1912 se publică un fragment din *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, în 1914 și 1919 pagini din *Cântarea României*, în acest din urmă an figurând și extrase din cronicile lui Miron Costin, din Dimitrie Cantemir, Petru Maior, N. Bălcescu (*Românii supt Mihai Voievod Viteazul*). Se mai reproduc articolele *Țăranul român* de V. Alecsandri și *Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei* de Barbu Delavrancea (1919). Alte medalioane sunt consacrate lui V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, Eminescu, I.L. Caragiale, Ion Creangă, Titu Maiorescu, St. O. Iosif, O. Goga, Mihail Sadoveanu. Sunt publicate și traduceri din H.C. Andersen, Frații Grimm, I.S. Turgheniev, L.N. Tolstoi (în tălmăcirea lui Liviu Rebreanu), F. Mistral, H. Sienkiewicz ș.a. Un sector important îl constituie cel de folclor și etnografie, vizând nu doar spațiul românesc, ci și Elveția, Cehoslovacia, Lituania, Franța, Germania, Rusia. **E.O.**

CALENDARUL „CLAPONULUI”, publicație apărută în București în 1878 ca supliment al revistei „Claponul”, subintitulată „almanah hazliu și popular de anul de la Mahomet 1295, de la Hristos 1878. Oricine va da 50 de bănuți va căpăta acest almanah gratis” și dedicată „cocoanelor și damoazelelor din toate mahalalele, fundăturile și marginile Bucureștilor, precum și tutulor monșerilor becheri și familiști”. Pe un format minuscul și scris aproape integral de I.L. Caragiale, cuprinde o serie de texte ale acestuia republicate după „Claponul”: poezia *Mandatul (acrostih)*, pseudo-cronica umoristică *Parlamentare* (localizată în Camera din Istanbul), prozele *Resbelul 1877*, *Correspondență sentimentală*, *Smotocea și Cotocea* (prima variantă a schiței *Lache și Mache*), *Leonică Ciupicescu* (transformată ulterior în *Broaște... destule*), articolul *O aruncătură de ochi asupra misiunii gazetărilor* (cu judecata „Gazetarul este deci brutarul inteligențelor”), parodia de horoscop *Regentul anului* ș.a. Rubrica de informații parodice „Gogoși” cuprinde mai multe schițe și anecdote fără titlu. O „profesie de credință” este reluată de asemenea din „Claponul”. Calendarul mai republică texte umoristice în versuri de Anton Pann (*Trei pungași, Un procopsit*). **M.I.**

CALENDARUL DACIA, publicație apărută la Iași în 1898, „sub îngrijirea d-lui I.L. Caragiale”, în editura Tipografiei Dacia. Cu subtitlul „Literar și artistic”, **C.D.** promite a fi o excepție în calendaristica din România, iar alcătuirea sumarului îl prezintă ca o antologie de texte originale și traduse, inedite și republicări, în majoritate aparținând editorului. Sunt preluate din ziarele „Epoca” și „Epoca literară” un număr de nouă articole ale lui Caragiale apărute în 1896–1897, puse acum sub genericul *Reminiscențe. Cronica* (aici cu titlul *Karkaleki*), *Garda civică* (devenită *Baioneta inteligentă*), C.A. Rosetti, *Istoria se repetă*, *Răsplata jertfei patriotice*, *Șah și mat*, *Politică și delicatețe*, *Boborul*, *Garda civică*, completate cu două adaptări după E.A. Poe – *Masca* (în original *Masca morții roșii*) și *O balercă de Amontillado*, realizate prin versiunea franceză a lui Baudelaire. Celelalte bucăți literare sunt ale unor vechi camarazi de gazetărie ai dramaturgului: St. O. Iosif (*Ruptură*), Anghel Demetrescu (*Mihail Kogălniceanu* – reluare după „Epoca literară” –, amplă analiză elogioasă dedicată afirmării intelectuale și activității cultural-politice a cărturarului) și Ronetti-Roman, cu care, solidar, presupune peste ani A. Toma, I.L. Caragiale ar fi părăsit redacția „Epocii” din cauza resentimentelor xenofobe ale patronului director, omul politic Nicolae Filipescu. Ronetti-Roman publică în **C.D.**, după o lungă pauză, al doilea fragment din poemul *Iwan*. Rămân marginale numele poetei Maria Baiulescu, militantă feministă din Brașov, traducătoare de poezie franceză și germană, ea însăși poetă, cu tălmăcirea în „versiune metrică” a poeziei lui Schiller *Plimbarea*, și al lui G. Rădulescu, cu o suită de *Impresiuni din Țara Moșilor*. Partea literară a calendarului se încheie cu semnătura lui Grigore Alexandrescu, de la a cărei dispariție trecuse mai bine de un deceniu. Prima parte, mai sumară, a **C.D.** este consacrată, după modelul acestor tipărituri populare anuale, tradiționalele informații privind capitalele și șefii statelor europene, datele sărbătorilor naționale, tarifele poștale, telegrafice și pe calea ferată. Câteva descrieri sumare ale unor importante așezăminte și instituții ieșene (biserici, Liceul Internat, Școala Normală „Vasile Lupu”, Seminarul „Veniamin Costache”) sunt însoțite de ilustrații. Fotografiile regilor Carol și Elisabeta ai României și câteva imagini din oraș încheie acest unic volum din **C.D.** **R.P.**

CALENDARUL „GLASUL BUCOVINEI”, apărut la Cernăuți între 1920 și 1940, editat de Institutul de Arte Grafice și Editură Glasul Bucovinei, își propune să vorbească „în numele trecutului de suferință, dar și de neprețetată muncă și jertfă”, intenționând să devină „cel mai reprezentativ calendar al Bucovinei dezrobite”. Cuprinde două secțiuni: una calendaristică și alta literară, numărul de pagini fiind variabil, de la 80 la 254. Sunt găzduite articole pe teme politice, medicale, istorice, religioase, agricole, iar la final legende, povești, cugetări, epigrame, chiuțuri, anecdote, curiozități, o cronică a evenimentelor petrecute în țară și în străinătate și o rubrică „Insertii și reclame”. Volumul pe 1928 publică *Adevărata figură a unui mare rege: Ferdinand I al României* de contele de Saint-Aulaire, ambasador al Franței la București, iar cel din 1932 *Memoriul Bucovinei* din 14 noiembrie 1931, ce semnalează „triste și îngrijorătoare stări de lucruri” și cere guvernului să dea „toată atenția problemelor bucovinene”. Se retipăresc poezii de V. Alecsandri (*Imnul regal, Dor de călătorie, Semănătorii*), Al. Vlahuță (*Vifor, Dreptate*), Eminescu (*Ce te legeni, codrule, Stelele-n cer, Scrisoarea III*, anul 1930 fiindu-i consacrat), G. Ranetti, St. O. Iosif, D. Anghel și se publică, de asemenea, versuri de G. Rotică, George Voevidca, Constantin Berariu, Adrian Forgaci, V. Loichiță, C. Morariu, Vasile Bogrea, Traian Chelariu, Mircea Streinul, Iulian Vesper, George Drumur, E. Ar. Zaharia, D. Florea-Rariște, Cristofor Vitencu. Proza le aparține lui Tudor Pamfile, Leca Morariu, Vasile Grecu, Teodor C. Grosu (Iulian Vesper). Se fac traduceri din Boileau, Schiller, Béranger, Alfred de Musset, Verlaine, Lenau, Lermontov, Petőfi, Theodor Storm, Vasile Grecu propunând tălmăcirea unei suite de povești grecești. Alți colaboratori: T. Robeanu, Nicu Dracinschi, V. Huțan, Vasile Grecu, Romul Căndea, D. Marmeliuc, Artur Gorovei, Areta Vitencu, Teofil Lianu, Gh. Antonovici (George Antonescu), Ion I. Nistor. **A.P., L.Bc.**

CALENDARUL LIGEI PENTRU UNITATEA CULTURALĂ A TUTUROR ROMÂNILOR, apărut la București din 1894 până în 1908, inițial sub direcția lui V.A. Urechia; în 1895 titlul devine „Calendarul Ligei”, modificat în „Calendarul Ligei Culturale” (1909–1912), când este editat la Vălenii de Munte, sub coordonarea lui N. Iorga, iar între 1920 și 1934, e scos din nou la București. În articolul *Unirea face*

tăria (1894) S. Periețeanu-Buzău precizează că se cere unitate „pentru apărarea culturii românești în acele locuri unde este amenințată cu deznaționalizarea și unde limba și drepturile românilor sunt atacate pe față”, publicația militând constant pentru unitatea culturală și pentru dreptul la identitate al românilor de pretutindeni. Primul volum cuprinde, pe lângă partea calendaristică, „o bogată materie literară”, ilustrată cu reluări din B. Delavrancea, Al. Vlahuță, Al. Macedonski. Ulterior, cele mai importante articole îi aparțin lui N. Iorga: despre N. Grigorescu, B.P. Hasdeu, Iosif Vulcan, *Românii din Ardeal după un călător italian (Sestini)*, despre badea Cârțan, istoricului fiindu-i reproduse și o serie de conferințe (*Despre viața românească a Ardealului, Despre poezia sârbească*), versuri, traduceri (Ch. Daniélou, Milan Rachici, Josef Lehrer), cugetări (E. Horn), „basmul în cinci acte” *Frumoasa fără trup* și un fragment din ampla scriere memorialistică *O viață de om așa cum a fost*. Calendarul mai conține articole pe teme sociale, istorice și religioase, evenimente din viața Ligii, fragmente din *Povățuitorul tinerimei* al lui Gh. Lazăr, cugetări, două traduceri din cartea polonezului Vladislav Dunin *România* (1887), articole din „Le Messenger d'Athènes” și din „Revue historique du Sud-Est européen”. Cu versuri figurează George Ranetti, Elena Farago, I.U. Soricu, N. Vulovici, George G. Orleanu, Spiru C. Hasnaș, Ecaterina Pitiș, Eugen Boureanu ș.a. Proză semnează C. Sandu-Aldea, iar George G. Orleanu publică fragmentul *Voichița Radului* din drama *Voichița*. Alți colaboratori: Tudor Pamfile, C. Papacostea, George Tofan, I. Ionescu-Boteni (I. Boteni), N. Mateescu, Vasile Greciuc, G. Coatu-Cerna, Petru Rășcanu. **A.P., L.Bc.**

CALENDARUL „LUCEAFĂRULUI”, apărut la București în 1915, cu subtitlul „Proză și versuri”; colectivul redacțional nu este menționat. De orientare preponderent modernistă, dar structural eclectic, calendarul reunește o serie de scriitori importanți. Poezie publică Alexandru Macedonski (*Stuful de liliac*), G. Bacovia (*Altfel*), Ion Pillat (*Cântecul stepei*), Ion Minulescu (*Pastel de toamnă*), Emil Isac, Mihai Codreanu, Cincinat Pavelescu, Al. T. Stamatiad, Elena Farago, Ovid Densusianu, Mihail Cruceanu, V. Demetrius, Mihai Săulescu, D. Karr (Karnabatt), Corneliu Moldovanu, Dragoș Protopopescu, D.

Nanu, Claudia Millian-Minulescu, C.R. Ghiulea. Pot fi citite proze de Emil Gârleanu (*În ajunul Crăciunului*), D. Anghel (*O taină*), Victor Eftimiu (*Dragoste veche*), precum și de I.A. Bassarabescu, Eugeniu Sperantia, Al.T. Stamatiad, Pompiliu Păltănea, Theodor Solacolu, Const. A. Giulescu. Se traduc cugetări, „paradoxuri” și „impresii” ale lui Baudelaire și proza *Binefăcătorul* de Oscar Wilde. Sunt evocați Emil Gârleanu și Dimitrie Anghel, se reproduc fragmente din cuvântările regelui Carol I. Volumul este retipărit în 1921 fără nici o modificare, cu titlul „Calendarul literar al României Mari”.

A.P.

CALENDARUL „MINERVEI”, apărut la București din 1899 până în 1916 și din 1920 până în 1926, cu subtitlul „Mică enciclopedie populară a vieții practice”, transformat în 1904 în „Literatură. Știință. Artă. Morală. Economie”. Tipăritură a Institutului de Arte Grafice și Editură „Minerva”, calendarul, bogat ilustrat, are drept scop „a întări în popor conștiința națională, a cultiva sentimentele morale” și „a înmulți cunoștințele utile”. În afară de obișnuita parte calendaristică, cuprinde versuri și proză, însemnări și articole diverse aparținând unor importanți scriitori ai epocii. Spre deosebire de alte publicații de același gen, nu are un sumar alcătuit exclusiv din retipăriri, publicând mai ales texte noi sau preluate din volume aflate sub tipar. Colaborează cu versuri, între alții, St. O. Iosif (*Tudor Vladimirescu*), D. Anghel (*Populare spaniole*), Octavian Goga (*Fior*), G. Coșbuc (*Spânzuratul*). Se inserează proză și teatru de Al. Vlahuță (*Cetatea Neamțului*, din volumul *România pitorească*), N. Iorga (*Mihai Viteazul*), Mihail Sadoveanu (*Zâna lacului*, *Întâia iubire*), Ioan Slavici (*Bobocel*, *Spaima zmeilor*), Eminescu (*Mira* – fragment dramatic inedit), I. Al. Brătescu-Voinești (*Din carnetul unui judecător*), Cincinat Pavelescu (*Anul Nou*), D. Karnabatt (*De la Ialomicioara la Omul*), Ion Agârbiceanu (*Patima*), însemnări de Zaharia Bârsan (*St. O. Iosif*), Vasile Savel (*Emil Gârleanu. Omul și opera*), Ilarie Chendi ș.a. Nu lipsesc unele republicări: D. Bolintineanu (*Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul*), I.L. Caragiale (*Poveste*), O. Goga (*Clăcașii*, *Carmen*), V. Cârlova (*Ruinele Târgoviștii*). Apar și traduceri din Alfred de Musset (*Noapte de octombrie*, în tălmăcirea lui H.G. Lecca), A.S. Pușkin (*Cărpaciul*, în versiunea lui C. Negruzzi), Lenau (*În primăvară*,

în traducerea lui St. O. Iosif). După 1920 calendarul cuprinde versuri de D. Nanu, Alfred Moșoiu, Nichifor Crainic, Ion Pillat (din ciclul *Calendarul viei*), George Murnu, Cincinat Pavelescu (*Sonet*), Petre Dulfu, proză de Mihail Sadoveanu, Al. Cazaban, I.A. Basarabescu (*Duhovnicul*), Ioan Lupaș, Gala Galaction, G.M. Vlădescu, Mihail Lungianu. Însemnări critice mai semnează Liviu Reboreanu (*Mișcarea teatrală românească în stagiunea 1923–1924*), M. Sadoveanu (*Monumentul lui Eminescu*) și Perpessicius (*Anul literar 1924–1925 și necrologul I. Slavici*).

I.H.

CALENDARUL „MOFTULUI ROMÂN”, publicație apărută la București în 1902. Semnat integral de I.L. Caragiale, calendarul conține o serie de republicări după seria a doua a revistei „Moftul român”, al cărei supliment este: schițele *Accelerat no. 17, Desiderate legitime, Cum devine cineva revoluționar și om politic?...*, *Din albumul unei pianiste, Intelectualii...*, *Meteorologie, Zgomot, Bacalaureat, Slăbiciune, C.F.R., Cam târziu...*, *Talmudic, Lună de miere, Culmi, La Paști, „Națiunea română”, Obolul proletarului, Moftangii. Rromânul. Rromânca. Savantul, Jertfe patriotice, La poștă, Leac de criză, Varietăți. Nedescifrabil, Mofturi*, poeziile parodice *Discreție, Cameleon-femeie. Sonet colorist, Abirato. Sonet parnasian, Suveran și curtezan. Satiră democratică, Ion prostul, Eros, Da,... nebun!, Noaptea protestantului, Amiază maură. Simbolistă-orientală, Moartă!*, un portret-evocare al actorului Ion Brezeanu, precum și câteva cugetări și anecdote. Publicația cuprinde de asemenea o serie de inserturi publicitare și ilustrații.

M.I.

CALENDE, revistă apărută la Pitești, lunar de la 1 ianuarie 1991 și trimestrial din ianuarie 2004 până în decembrie 2005, cu o întrerupere de un an în 2003. Colectivul de redacție este format inițial din Călin Vlasie, Nicolae Oprea, Miron Cordun și Al. Th. Ionescu, cu Cezar Baltag director onorific de la numărul 2/1991; Călin Vlasie devine director de la numărul 10/1991. În poziția de redactor-șef apar Nicolae Oprea (1991–1995) și Dumitru Augustin Doman (1996–2000), apoi, de-a lungul unei serii noi, Călin Vlasie (2001–2002) și Mircea Bârsilă (2004–2005). C. își asumă o dublă filiație, preluând tradiția și patrimoniul lunarului social-cultural „Argeș” (1966–1990) și revendicând

tradiția revistei „Kalende” (1928–1929, 1943–1944). Programatic, are intenția ambițioasă „de-a deveni o publicație națională, de a-și păstra independența printr-o strategie proprie culturală și mai ales financiară, de-a publica scriitori importanți ai literaturii române contemporane”, cu alte cuvinte, „de-a fi sensibilă la chestiunile estetice și critice ale zilei, de-a iniția dezbateri și anchete despre actualitatea literară direct, viu, fără a menaja pe nimeni, nicidecum de-a lustrui autoritatea falsă, oricare ar fi aceasta, de-a încuraja literatura tinerilor, de-a promova traducerea operelor unor scriitori străini, pe cât posibil contemporani cu noi, de-a face singura politică pe care o cunoaștem: aceea a iubirii valorilor” (Călin Vlasie, 1/1993). Reprezentativă este ancheta *Literatura română postbelică între impostură și adevăr*, desfășurată între 1991 și 1993, care dezbate chestiuni precum „amurgul falșilor idoli” (scriitorii „privilegiați în timpul comunismului”) sau „sanționarea scriitorilor care au colaborat cu puterea comunistă”, într-un stil adeseori vulgar și simplist, impregnat de retorica punitivă a anilor '90. Pentru Ioan Buduca, bunăoară, „retragerea în estetic a fost o lașitate”, iar G. Călinescu „a jucat un rol nefast pentru că a legitimat falsul istoric al republicii comuniste” (în aceeași situație ar fi fost și Mihail Sadoveanu sau Tudor Arghezi), în timp ce Marin Preda „a reprezentat, în termeni leniniști, cazul mijlocășului, adică al spiritului lipsit de radicalitate morală”. Gheorghe Grigurcu constată că „amurgul falșilor idoli a început”, deploră „mitificarea” unui Nichita Stănescu și consideră că Marin Sorescu ar fi „mult mai aproape de G. Topîrceanu decât, de exemplu, de Lucian Blaga”. Gheorghe Crăciun se referă la o lamentabilă „Danemarcă a valorilor”, unde criteriul estetic ar fi în permanență obnubilat de „imperativul politic, democratic și anti-sovietic al momentului”, astfel încât autorii de romane politice (Marin Preda, Augustin Buzura, Paul Goma, Vintilă Horia, Mihai Sin) ajung „să fie discutați la un alt nivel al operei lor decât cel care le este propriu”. Alexandru George speră ca viitoarea exegeză să distingă corect „raporturile dintre un Beniuc și un Ion Caraion, dintre un Marin Preda și un Negoîtescu sau Dinu Pillat”; criticul este însă dispus să admită calitatea de „capodoperă reală” a romanelor *Moromeții I* de M. Preda, *Groapa* de Eugen Barbu și *Cronică de familie* de Petru Dumitriu. Denunțând neîncetat

„oportunismul”, Călin Vlasie, un polemist cu manifestări de regulă primitive, îi atacă pe Marin Sorescu, Augustin Buzura ș.a. pentru că „înnegresc în voie, la adăpostul darnicelor subvenții ale Ministerului Culturii, pagini trase la noua rindea a culturii”; cât despre Valeriu Cristea, „creierul dumisale și-a pierdut de mult rușinea” (Călin Vlasie, 2/1992). În perioada anilor 1994–1995, Gheorghe Grigurcu este prezent în paginile publicației, număr de număr, cu un amplu interviu acordat lui Octavian Soviany. Sunt reluate puncte afirmate insistent de-a lungul anilor '90: sublinierea „colaboraționismului” unor scriitori precum M. Sadoveanu, G. Călinescu, M. Preda sau N. Stănescu, dezavuarea „apolitismului” lui Eugen Simion și al grupului de la „Literatorul”, ordonarea „revizuirilor” după criteriul est-etic. Se mai remarcă unele numere omagiale – dedicate independenței Republicii Moldova (7–8/1991), lui Vladimir Streinu (6–7/1992), lui Virgil Ierunca și Monicăi Lovinescu (4/1993), lui Mircea Zăciu (7–8/1993), Școlii de la Târgoviște (11–12/1993), poezilor tineri cu destine tragice (5/1996) etc. Rubricile sunt relativ constante. La „Cronică literară”, Al. Th. Ionescu, Nicolae Oprea, Ștefan Găitănuș prezintă scrierile recent recuperate ale unor autori ca Vintilă Horia, Mihail Sebastian, Emil Cioran, I. Negoîtescu, N. Steinhardt, Monica Lovinescu, Alexandru Paleologu, Jeni Acterian. La rubrica „Eseu” apare în mai multe numere studiul lui Gheorghe Crăciun *Aisbergul poeziei moderne*, urmat de *Antologia poeziei generației '80*, întocmită de Alexandru Mușina. „Symposion” și „Convorbiri Calende” găzduiesc dialoguri (cu Sorin Alexandrescu, Cezar Baltag, Teohar Mhadaș, I. Negoîtescu). În cadrul rubricii „Inedit” se publică teatru de Leonid Dimov, fragmente din jurnalul scriitorului Radu Petrescu, scrisori adresate de I. Negoîtescu Hortensiei Papadat-Bengescu și lui Gheorghe Tomozei. **I.T., O.S..**

CALLIMACHI, Scarlat (20.IX.1896, București – 2.VI.1975, București), poet, prozator, dramaturg, gazetar. Este fiul Mariei (n. Vernescu) și al lui Alexandru Callimachi. Descendent din răzeșul orheian Teodor Calmăș, stabilit pe la jumătatea secolului al XVII-lea la Câmpulung, neamul Calimah sau Callimachi, cu numele adaptat cutumei fanariote, a dat un mitropolit și patru domnitori ai Moldovei, dintre care unul, Scarlat,

s-a ilustrat prin introducerea, în 1812, a codului de legi valabil până după Unirea Principatelor. Renumită și bogată era și familia din care provenea soția lui Alexandru Callimachi: tatăl ei, juristul Gheorghe Vernescu, a fost de două ori ministru și un activ parlamentar, ale cărui discursuri vor fi editate de nepot în 1942. C. a urmat la București școala primară și liceul, absolvit, se pare, în 1914. Tot atunci pleca peste hotare, tatăl său aflându-se grav bolnav la Paris. S-ar fi înscris totodată la Facultatea de Drept din capitala Franței, dar la declanșarea conflagrației mondiale ar fi abandonat cursurile, înrolându-se voluntar. Cert este că, de îndată ce România intră în război, el se repatriază, urmând calea nordică, pe Marea Baltică și prin Rusia. Face școala militară la Bârlad și este repartizat ca plutonier la Regimentul 10 Roșiori, cu care participă la apărarea Oituzului. În iulie 1917 este avansat sublocotenent și decorat cu Ordinul Coroana României. După încheierea păcii separate, nevoind să rămână sub ocupație, trece împreună cu ofițeri francezi în Rusia zguduită de revoluție. Stă câteva luni la Petrograd și apoi se îndreaptă, pe la Arhanghelsk, spre Occident. Ajuns la Paris, și-ar fi continuat studiile, obținând licența în drept, după care s-a întors acasă, nu fără a vizita pe îndelete Italia. C. a avut preocupări literare încă de pe băncile școlii. O proză, intitulată *O femeie* și iscălită Scarlat Calimah, îi apare în 1914 în revista ieșeană „Zorile”, iar o traducere intră în „Liga Deșteptarea” din 1915. După război tipărește două plachete de versuri – *Frunze* (1920) și *Tăceri imobile* (1922), urmate, la intervale mai mari, de alte două – *Alb și negru* (1926) și *Erotice* (1933). Colaborează la „Contemporanul” și, în noiembrie 1924, scoate „Punct”, „revistă de artă constructivistă internațională”, în care dă la iveală poeme, cronici și piese de teatru (*Rebeca* și *Zail Sturm*). După șaisprezece numere „Punct” fuzionează cu mai vechiul „Contemporanul”. C. îl cunoaște acum pe N.D. Cocea, cu care își descoperă multe afinități, și îi susține demersurile, scriind sporadic la periodicele acestuia „Chemarea” și „Facla”. Mai semnează în săptămânalul ieșean „Lumea bazar”. Căsătoria lui, în 1924, cu actrița Dida Solomon, este văzută de familie ca o mezalianță, mama sa refuzându-i uzufructul averii pe care o poseda. C. are totuși posibilitatea să sprijine material Teatrul „Caragiale” și gruparea Insula, precum și, foarte probabil, revista „Premiera ilustrată”

(1928–1929), care îi găzduiește articole, fragmente de piese – *Mesia din Umani*, *Popa Simion*, o schiță – *Moș Pantelimon* și un roman – *Ruben Hirsch*. Nu e exclus să fi iscălit aici și cu pseudonimul Vania Șoimu. Ulterior e acaparat de studii istorice, dintre care unele îi apar în „Adevărul”, „Dimineața”, „Buletinul «Ion Neculce»” ș.a., și de gazetăria militantă, pe care o practică la „Aurora”, „Politica”, „Opinia publică”, „Cuvântul liber” ori la „Clopotul”, scos de el la Botoșani în anii 1933 și 1934. Când acesta este interzis, reappare cu alte titluri – „Glasul nostru”, „Slova”, „Săptămâna”, „Raza”, „Soarele”, „Valul”, „Horia” etc. Rareori mai dă – în „Săptămâna literară”, „Zodiac”, „Litere” – versuri și un fragment de roman (*Învierea lui Iuda*); participă ani la rând, împreună cu soția sa, la ședințele cenaclului Sburătorul, cu E. Lovinescu întreținând legături strânse și pentru că locuiau de prin 1939 în același imobil. Înscris în Partidul Comunist în 1932, „Prințul Roșu” face parte din conducerea Asociației Amicii URSS și a Blocului Democratic și, pentru apărarea greviștilor de la Grivița, angajează avocați francezi. Este adus el însuși în fața instanței pentru articolul *Căderea Babilonului* din „Clopotul”, fiind condamnat inițial la un an de temniță; în recurs pedeapsa îi este redusă la o amendă. În 1937 se „autoexilează” la Paris, unde participă ca reprezentant al unor organizații românești la Congresul Internațional contra Rasismului și Fascismului și la Conferința Mondială pentru Apărarea Păcii, din 1939. În același an, izbucnind războiul, se întoarce în țară. Câteva luni mai târziu este trimis în lagărul de la Miercurea Ciuc, de unde este mutat în septembrie 1940 în cel de la Caracal. Eliberat în primăvara anului 1941, i se fixează domiciliu forțat; va fi din nou internat în lagăr, de data aceasta la Târgu Jiu. După 23 august 1944 revine în presă, semnând frecvent în „Victoria”, „Orizont”, „Tinerețea”. Tipărește acum câteva plachete – *Octomvrie, 1917* (1946), *La margine de hotar* (1946), *Aeeva* (1947) și *Poeme* (1948), o piesă de teatru – *Logodnica lui Wolfgang* (1946), cărți de istorie – *Din cărți vechi. Pagini privitoare la istoria românilor* (1946), *Pagini inedite despre Moldova. Însemnările unui călător străin din întâia parte a veacului al XIX-lea* (1946), *Pușkin în exil* (1947, în colaborare cu Gheorghe Bezviconi), conferința *Tudor Vladimirescu* (1947). Este numit director al Muzeului Româno-Rus. De sub tipar

ii mai ies o culegere din publicistica de dinainte de război – *Căderea Babilonului* (1956), însemnări de voiaj – *Un călător prin U.R.S.S.* (1960), apoi *Dimitrie Cantemir. Viața și opera în imagini* (1963, în colaborare) și antologia lirică *Ritmuri de clopote* (1968). Mai semna pagini memorialistice în „Magazin istoric” (1970), „Curierul” (1971) și „Luceafărul” (1973). Anunța că lucrează la două romane, unul fiind intitulat *Satul Curtea Domnească*, dar ele nu apar în librării. Probabil că sunt cele care, la peste trei decenii după moarte, îi sunt editate sub titlurile *La răscruce de vremuri* (2009) și *Republica Tu-Tu* (2010).

Sub presiunea unei sensibilități care, la ieșirea din adolescență, își afla consonanțe în poezia lui M. Eminescu și în bacovianul *Plumb* și care, apoi, era exacerbata de spectacolul atroce al câmpurilor de bătlie de la Oituz și din Rusia revoluției, lirismul lui C. intră firesc pe făgașul expresionismului. La aceasta contribuie și faptul că, în circumstanțele date, lecturile tânărului erau destul de sărace. Sub semnul noului curent stau mare parte din textele cuprinse în *Frunze*, care însă rareori izutesc să-și găsească o formă personalizată. Se rețin doar pasaje din *Contrast sinistru*, *Morții*, *Delirul roșu*, *Catedrala* etc., pentru desenul scrijelit în linii violente și culorile tari. Interesantă este și *Humoreske*, ce atestă familiarezarea cu poezia germană a momentului. Aceleiași mișcări i se circumscriu, de asemenea, *Tăceri imobile* și *Alb și negru*, în care peisajele au ca dominantă răceala, umezeala, umbra, macabrul „albastru-negru” sau „verde-negru”, traducând angoasa apropiatului sfârșit, al omului și al lumii. Un efort de largire a trăirii se constată în poemele dedicate unor orașe – Milano, Veneția, precum și în „rapsodiile” *Zenobia*, *Salomeea*, *Desdemona*, brodări, în fapt, pe motive simboliste. De altfel, și cele mai multe mottouri sunt extrase din poezia lui Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Oscar Wilde. Fără îndoială, prima plachetă tipărită în anii de început ai noului regim, *Octomvrie, 1917*, este conjuncturală, dar nu întru totul. Se „cântă” evenimentul în ton encomiastic, realist-socialist, dar autorul inserează și bucăți din *Frunze*, de altă viziune, realistă, precum *Delirul roșu*. Lipsa de unitate frapează și în volumul antologic târziu *Ritmuri de clopote*. Ciclurile componente – cel ce dă titlul ori *De veacuri roboți*, *În târgul meu moldovenesc* și *Cântarea vieții și a morții* – regroupează

texte vechi, precum și o seamă de inedite. În acestea din urmă sunt de notat o influență a lui Aron Cotruș (*Gheorghe Doja, Horia, Ați fost trei*), la care se adaugă altele, din poezia lui E.A. Poe (în *Tam, tam, tam*) ori din cea a americanilor de culoare (în *Cântecul negrului din Alabama*), precum și dera-pări frecvente în direcția prozaicului și a cugetării discursive. Subzistă însă și câteva oaze de lirism autentic – *Crivățul amuțise*, *Furtunile aleargă*, *Sunt trist*, *Plouă*. La C., și piesele de teatru *Zail Sturm*, *Mesia din Umani* și *Logodnica lui Wolfgang* stau sub semnul expresionismului, ele încercând să înfățișeze o umanitate care, supusă unor suferințe cutremurătoare, fără speranța venirii vreunui nou Mesia, ajunge într-un impas existențial. Este impasul pe care îl conștientizează atât comisarul evreu Ruben Hirsch, cât și ofițerul german Wolfgang, primul, victimă seculară și apoi călău sanguinar ce sfârșește, măcinat de remușcări, într-un ospiciu, iar al doilea, invers, călău și apoi victimă cu ambele mâini amputate, ce alege finalmente soluția sinuciderii. C. a reluat personajul din *Mesia din Umani* în romanul *Ruben Hirsch*, rămas în coloanele „Premierei ilustrate”. Și acesta este „constructivist”, refuzând tehnica romanescă tradițională. Într-o manieră pointilistă, se aglomerează o multitudine de scene, desfășurate în Rusia anilor 1914–1918, scene ce înfățișează suferințe extreme – de la moartea celor apropiați, nefericirea în dragoste până la boală, foamete, claustrare, tortură și asasinat bestial, precum și, consecutive acestora din urmă, sfâșietoare remușcări –, cărora le cad pradă toate personajele, deosebit de numeroase. Însumarea experiențelor trăite de ele conturează, pe de o parte, o acțiune ce progresează lent și, pe de alta, un tablou sugestiv, întru nimic falsificat ideologic, al societății rusești în spasmele revoluției bolșevice. „Constructivistă” este și scriitura romanului, autorul recurgând la descrieri în propoziții scurte, de multe ori strict nominale, ce dau impresia unor poeme expresioniste, precum și la dialoguri rapide, reduse la esențial. *Ruben Hirsch*, cizelat puțin și tipărit în volum (poate și sub un titlu mai potrivit), ar fi ocupat un loc bun între romanele românești din perioada interbelică. C. s-a arătat în continuare interesat de gen, proiectând alt roman, *Învierea lui Iuda*, din care însă a dat la iveală un singur fragment. Mai insistent a făcut-o în anii senectuții, când a scris *La răscruce de vremuri* și *Republica Tu-Tu*. Cel dintâi,

datat 1957–1969, este structurat în trei părți – două autobiografice (*Roman Turculeț* și *Pe drum nou*) și una, mediană (1944), mult mai amplă, ce se vrea „o frescă” a societății botoșănene, și nu numai, în anul „insurecției”. Toate suferă nu doar de subiectivismul intrinsec memorialisticii, ci și de o „interiorizare” a prescripțiilor cenzurii de partid. Ca atare, povestea vieții lui Roman Turculeț nu ajunge la relevanța pe care ar fi putut să o aibă, iar valoarea ei documentară este redusă. Se detașează câteva pagini de evocare duioasă a meleagurilor natale, a vechilor case boierești ori a unor peisaje insolite, precum „noaptea albe” pe malurile Nevei. Dacă „fresca” prinde ceva din tragismul războiului, cu mulțimi imense pornite în bejenie ori, în Capitală, sub bombardamentele aviației inamice, efectul este stricat de perspectiva mistificatoare a „ilegalistului” asupra evenimentelor și de șarjarea vădită în portretistica personajelor din „clasele de sus”. Titlul celui de-al doilea roman, datat 1965, duce cu gândul la o satiră a regimului comunist, la a cărei introducere în România autorul contribuise. În fapt, satira este timidă, iar canavaua epică pe care e altoită – călătoria a cinci jurnaliști occidentali în „Republica Tu-Tu”, intrată recent în rândul „democrațiilor populare” – nu e doar puțin originală, ci și săracă în posibilități de dezvoltare. Ceea ce ziariștii văd în vizitele lor dirijate și ceea ce află de la localnicii pe care li se îngăduie să-i contacteze – un poet, un filosof, un om de știință, fermieri simpli, dar și o familie de foști aristocrați – este ceea ce știau de la început, anume că „Republica Tu-Tu” este un stat polițienesc și că ideologia comunistă nu are aderență la populație, aplicarea ei la societate nedând rezultatele scontate. De notat este întrebuintarea în roman a unor texte anterioare – poezii (*Decembrie*), scrisori, pagini de jurnal, precum și a unei emoționante povestiri, *Plecarea*, având în centru emigrarea unei familii evreiești din Botoșani.

SCRIERI: *Frunze*, București, 1920; *Tăceri imobile*, București, [1922]; *Alb și negru*, București, [1926]; *Erotice*, Botoșani, 1933; *Călători și scriitori străini despre evreii din Principatele românești* (în colaborare cu S. Cris-Cristian), Iași, 1935; *Din cărți vechi. Pagini privitoare la istoria românilor*, București, 1946; *Logodnica lui Wolfgang*, București, [1946]; *Octomvrie, 1917*, București, 1946; *La margine de hotar*, îngr. Sașa Pană, București, 1946; *Aeeva*, București, 1947; *Pușkin în exil* (în colaborare cu Gheorghe Bezviconi), București, 1947; *Poeme*, București, 1948;

Căderea Babilonului, pref. Eugen Jebeleanu, București, 1956; *Un călător prin U.R.S.S.*, București, 1960; *Dimitrie Cantemir. Viața și opera în imagini* (în colaborare), București, 1963; *Ritmuri de clopote*, pref. Eugen Jebeleanu, București, 1968; *La răscruce de vremuri*, pref. Alexei Rudeanu, București, 2009; *Republica Tu-Tu*, București, 2010. **Traduceri:** D-na Preers, *Sf. Gheorghe și balaurul*, Gherla, 1916; Alfred de Musset, *Cu dragostea nu-i de glumit*, pref. M. Baraz, București, 1956 (în colaborare cu Emil Serghie).

Repere bibliografice: Emil Cerchez, „*Frunze*” și „*Tăceri imobile*”, „*Steagul*”, 1922, 1200; Nicolae Bogdan, *Câteva cuvinte despre „Ruben Hirsch”*, „*Premiera ilustrată*”, 1929, 30; Const. I. Emilian, *Anarhismul poetic*, București, 1935, 57, 109–111; Eugen Jebeleanu, *Scarlat Callimachi*, RFR, 1946, 7; Al. Șerban, „*Octomvrie, 1917*”, ORT, 1946, 10–11; Eugen Jebeleanu, „*Căderea Babilonului*”, GL, 1956, 10; Miron Dragu, „*Căderea Babilonului*”, CNT, 1957, 8; Nicolae Breban, „*Un călător prin U.R.S.S.*”, GL, 1960, 48; Teodorescu-Braniște, *Presă și lit.*, II, 297–298; Gheorghe Dinu [Ștefan Roll], *Prietenul*, CNT, 1972, 40; Dorin Tudoran, *Biografia debuturilor*, Iași, 1978, 22–31; Ion Biberi, *Scarlat Callimachi*, RL, 1975, 23; Șerban Cioculescu, *Carlo*, RL, 1975, 25; *Dicț. scriit. rom.*, I, 425–426; Bârna, *Capșa-Corso*, 302–310; Lazarovici, *Dicț. scriit. botoșăneni*, 40–41; Al. Săraru, *Prințul Roșu la răscruce de vremuri*, „*Clipa*”, 2009, decembrie; Barbu Cioculescu, *Și una și alta*, „*Acolada*”, 2010, 1; Al. Săndulescu, *Iluziile și falsurile Prințului Roșu*, „*Ex Ponto*”, 2010, 2. **V.D.**

CALOVIA, Ion (pseudonim al lui Ion Marinescu; 14.X.1919, Călărași – 15.II.1971, București), poet, prozator, traducător. Fiu de avocat, C. face studiile secundare în orașul natal, apoi vine la București, unde urmează cursurile Conservatorului de Artă, secția dramă și comedie, absolvind în 1942. Practică actoria numai un an, după care pleacă pe front. După 1950 începe să scrie literatură pentru copii și tineret și să traducă din limba rusă scrieri din același gen. Colaborează la diverse reviste literare și pentru copii.

Scrierile lui C. se adresează în exclusivitate copiilor și adolescenților și includ volume de poezii, proză – schițe, povestiri, un miniroman intitulat *Apokolokyntosis* (1967) – și traduceri. Poezia, care amintește de multe ori pe cea a lui Tudor Arghezi, este plină de culoare și mișcare, creând uneori imagini izbutite, lesne accesibile celor mici. Proza, segmentul cu cele mai frumoase pagini, are ca personaje principale prichindeii. Unele povestiri au caracter istoric, cu certă tentă pedagogică. Și traducerea unor scrieri din limba

rusă, tot pentru copii, sunt migălit lucrate, atestând grija pentru o exprimare corectă și sugestivă. Scriitor minor, C. nu depășește limitele epocii în care a scris.

SCRIERI: *Moș Gerilă*, București, 1956; *Tombucula*, București, 1957; *Cocostârcul galben*, București, 1958; *Întâmplări de peste zi*, București, 1963; *Cântecul dimineții*, București, 1964; *Drumul cu primăveri*, București, 1966; *Timpul nu doarme*, București, 1966; *Alte întâmplări de peste zi*, București, 1967; *Apokolokyntosis*, București, 1967; *Spiritul pământului*, București, 1969; *Hip-hip-ura*, București, 1971. **Traduceri:** Natalia Zabala, *Zidărița*, București 1957; *Flori de prun. Catrene chineze*, București 1961; Evgheni Permeak, *Pușculița bunicului*, București, 1962; Irina Vorobiova, *Cine... ce*, București, 1962; Jan Čarek, *Lucruri mici, dar însemnate*, București, 1964.

Repere bibliografice: Magda Ursache, „*Spiritul pământului*”, CRC, 1969, 43; Viniciu Gafița, *Bibliografie de literatură pentru copii*, București, 1987, 88. **A.M.**

CAMARIANO, Nestor (23.III.1909, Peristasis, Grecia, azi în Turcia – 3.VI.1982, București), filolog, istoric literar. Nepot al bizantinologului Demostene Russo (mama sa, Caliopi, era sora acestuia) și frate cu Ariadna Camariano-Cioran, C. își face studiile la București, unde absolvă, în 1936, Facultatea de Litere și Filosofie, specialitatea filologie modernă. Lucrează mai întâi ca paleograf la Biblioteca Academiei (1937–1939), apoi e asistent la Institutul de Istorie Națională (1943–1949) și cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga” (1949–1968). Colaborează cu studii și articole la numeroase publicații de specialitate, între care „Balcania”, „Studii italiene”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Balkan Studies”, „Revista istorică română”, „Revue des études sud-est européennes” ș.a. A fost membru al Societății de Științe Istorice din România și a făcut parte din Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen.

Pe lângă numeroase studii consacrate unor personalități – între care se remarcă cele despre Alexandru Mavrocordat Exaporitul și Rhigas Velestinlis („Revue des études sud-est européennes”) – și relațiilor istorico-culturale greco-române, C. a avut preocupări în domeniul istoriei literaturii române, al literaturii comparate și al bibliologiei. Autor a peste nouăzeci de lucrări, majoritatea rămase în periodice, descoperitor și interpret de documente istorice, caracterizat de un acut spirit critic și pasionat de subiectul cercetat, pe care îl

tratează cu rigoarea proprie demersului științific, C. este și autorul sau coautorul unor scrieri fundamentale pentru istoriografia și literatura română: *Catalogul manuscriselor grecești din Biblioteca Academiei Române* (II, 1940), *Bibliografia analitică a periodicelor românești* (I, 1966–1967, II, 1970–1972), *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821* (I–V, 1969–1975). A reconstituit filiera unor traduceri grecești, stabilind, pentru începutul secolului al XIX-lea, pătrunderea unor scrieri occidentale în literatura autohtonă, a analizat cultura greacă a unor scriitori din perioada pre- și pașoptistă (modelele *Gramaticii* lui Ienăchiță Văcărescu, cercetare apărută în „Studii italiene” (1936), prototipurile grecești ale scrierilor de început ale lui C. Negruzzi ș.a.), a participat la elaborarea unor capitole din primul volum al tratatului *Istoria literaturii române* (1964). Monografia *Athanasios Hristopoulos. Sa vie, son œuvre littéraire et ses rapports avec la culture roumaine* (1981), publicată de Institute for Balkan Studies din Salonic, este o valoroasă contribuție privind activitatea acestui reprezentant al „Școlii fanariote”. Autorul aduce date noi despre viața lui Hristopoulos, investigând toate sursele istorice românești și grecești și supunându-le unui examen amănunțit al argumentelor și presupunțiilor. Pune în evidență studiile acestuia la Academia Domnească din București, continuate la universitățile din Pesta și Padova (unde se specializează în drept, dar și în alte științe, medicină, filosofie). Îi urmărește activitatea pe lângă domnitorii Alexandru Moruzi (care îl numește mai întâi preceptor al fiilor săi, apoi căminar și jude la Iași), Ioan Caragea (sub care îndeplinește însemnate dregătorii, logofăt, apoi „mare logofăt al străinelor pricini”, având și funcția de prezident, membru în Divanul Domnesc, în fine, cămăraș, ceea ce îi va înlesni acumularea unei averi care îl va pune la adăpost de grijile materiale timp de un deceniu, când se retrage la Sibiu, după fuga domnitorului) și Alexandru Ghica (în timpul căruia este jude în Înaltul Divan, scurtă vreme vornic, logofăt al străinelor pricini, jude supleant în chestiuni comerciale, apoi prezident al acestei instanțe superioare, similare unei Curți de Apel, între 1841 și 1843). Analizează contribuția adusă ca legiuitor la redactarea Codului lui Caragea și a Regulamentului Organic, îi urmărește parcursul biografic prin orașele românești (Iași, București, Sibiu), stabilește

data exactă a morții și locul înhumării sale. În alt capitol se ocupă de gramatica neogreacă (apărută la Viena, în 1805) și de concepția lingvistică a lui Athanasios Hristopoulos, în calitate de teoretician al variantei eolo-doriene ce ar fi stat, după el, la baza limbii vorbite, despre influența opiniilor sale asupra gramaticii lui Ion Heliade-Rădulescu, făcând anumite paralelisme între cei doi. O piesă de teatru, *Dramă eroică*, intitulată ulterior *Ahil* (scrisă în greaca vorbită și publicată la Viena, împreună cu gramatica, în 1805, reeditată de mai multe ori), care a fost tradusă de G. Sion în 1843 (atribuind-o însă, cu bună știință, în mod eronat, probabil din motive comerciale, lui Metastasio, în vogă încă) și reprezentată în grecește în timpul lui Alexandru Moruzi la Iași, iar la București sub Vodă Caragea, precum și în Grecia, ar fi constituit un model, nu numai pentru greci, de reaprindere a sentimentelor patriotice. Versiunea lui G. Sion, aproximativă, cu numeroase imixtiuni, departe de frumusețea textului în versuri al lui Hristopoulos, a circulat totuși în Principate, iar printre primii contestatari ai falsei atribuirii lui Metastasio (el însuși autor al unei piese intitulate *Ahile la Skyros*, de asemenea tălmăcită la noi) s-au aflat Ramiro Ortiz și Alexandru Ciorănescu, după cum demonstrează C. cu acribie. Deși „adevărat poet de salon, cu poezii galante”, îndeosebi erotice și bahice, lipsit însă de „vibrații profunde ale sufletului omenesc”, considerat totuși în epocă „poet național”, Hristopoulos s-a bucurat de o faimă deosebită, datorită circulației europene prin traduceri și a publicării liricii sale în nu mai puțin de treisprezece ediții, cu unele diferențe între ele, doar în secolul al XIX-lea (între 1811, data apariției primei ediții, la Viena, și 1889, data ultimei, tot acolo), dar și a numeroaselor manuscrise grecești și românești, păstrate la Biblioteca Academiei, unele texte fiind puse pe muzică, altele ajunse în folclor și culese ca atare. Voga cunoscută de poetul neogrec, în calitate de „nou Anacreon”, s-a suprapus întrucâtva cu redescoperirea în Europa a „vechiului” Anacreon, către sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui următor, și cu asimilarea la tonul lejer al liricii din acea vreme, grație fluentei uimitoare și eleganței versului, cu mari efecte, dificil însă de transpus în alte limbi. Influența exercitată asupra începuturilor poeziei românești a fost semnificativă, dar C. s-a oprit, într-un consistent capitol, doar la exemplele mai

relevante, unii reprezentanți scriind și în grecește (poezii Văcărești, Matei Millo, Gheorghe Peșacov, Vasile Cârlova), uneori cu versuri în alternanță, după cum indică manuscrisele păstrate. C. examinează în paralel lucrările de prozodie alcătuite de Hristopoulos (*Stihourgikè*, publicată împreună cu poeziile lui) și de Costache Conachi (*Meșteșugul stihurilor românești*, rămasă în manuscris până în 1963), constatând similitudini însemnate, în primul rând bazarea versului pe numărul de silabe, accente și rime, însăși terminologia moldoveanului fiind preponderent grecească. Sincronizată cu neoanacreontismul european, lirica neogreacă a vremii, în special cea a lui Hristopoulos, a beneficiat de o receptare intensă, facilitată de cadrul general al culturii din prima jumătate de veac XIX. C. studiază cu atenție, aducând dovezi prin comparația de text în majoritatea cazurilor, influența, adesea cu mult mai importantă decât s-a crezut, exercitată de poetul neogrec asupra autorilor români. Între aceștia se află C. Conachi, Nicolae și Ioan Văcărescu, Ion Heliade-Rădulescu (a cărui transpunere integrală a liricii lui Hristopoulos s-a pierdut însă), Barbu Paris Mumuleanu (stihurile lui erotice și bahice au circulat frecvent și în manuscris), Anton Pann (*Spitalul amorului* și *Noul Erotocrit* includ prelucrări și preluări nemărturisite) și chiar Grigore Alexandrescu sau Grigore H. Grandea. Studiul conturează o imagine revelatoare a lui Athanasios Hristopoulos, neglijat astăzi de istoriile literare, portretizându-l ca pe un erudit al vremii, personaj discret, sobru, dar afabil, conversând în saloanele vremii, înțelept și echilibrat, iubitor de dreaptă judecată, loial și imparțial, respectat de cei care-i treceau pragul casei pentru sfaturi. Tot demersurilor savantului se datorează și găsirea portretului în ulei în care Hristopoulos este înfățișat la senectute de pictorul austriac Johann Frankenberger în veșminte de epocă și cu o expresie melancolică a privirii. Cercetare de amploare (un preconizat volum al doilea urma să analizeze exclusiv literatura poetului), monografia lui C. rămâne un model în studiul comparatist al surselor, prin reevaluarea și relaționarea lor la toate palierele, aruncând o nouă lumină asupra întrepătrunderilor culturilor grecească și românească din prima jumătate a veacului al XIX-lea.

SCRIERI: *Primele încercări ale lui C. Negruzzi și prototipurile lor grecești*, București, 1935; *Torquato Tasso în literatura greacă*, București, 1936; *Erast a lui Salomon*

Gessner în literatura greacă și română, București, 1941; *Catalogul manuscriselor grecești din Biblioteca Academiei Române*, II, București, 1940; *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I: 1790–1850 (în colaborare cu Ioan Lupu și Ovidiu Papadima), București, 1966–1967, vol. II: 1851–1858 (în colaborare cu Ioan Lupu, Dan Berindei și Ovidiu Papadima), București, 1970–1972; *Alexandre Mavrocordato, le grand dragoman. Son activité diplomatique. 1639–1709*, Salonic, 1970; *Athanasios Christopoulos. Sa vie, son œuvre littéraire et ses rapports avec la culture roumaine*, Salonic, 1981. **Ediții:** D. Russo, *Studii istorice greco-române*, I–II, București, 1939 (în colaborare cu Constantin C. Giurescu și Ariadna Camariano); *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695–1754*, ed. bilingvă, tr. și introd. edit., București, 1965 (în colaborare cu Ariadna Camariano-Cioran); *Asmata kai ponematia diaphoron. Chansons et opuscules patriotiques publiés à Jassy en 1821 par un hétériste*, introd. edit., București, 1966.

Repere bibliografice: Teodor Vărgolici, „*Bibliografia analitică a periodicelor românești*”, vol. I, LCF, 1967, 2; Zaharia Macovei, „*Bibliografia analitică a periodicelor românești*”, vol. II, F, 1972, 6; Bucur, *Istoriografia*, 223–225; *Encicl. istoriografiei rom.*, 78. **A.M., G.Dn.**

CAMARIANO-CIORAN, Ariadna (31.III.1906, Peristasis, Grecia, azi Turcia – 11.III.1993, București), elenistă. Nepoată a bizantinologului Demostene Russo (mama sa, Caliopi, era sora acestuia) și soră a lui Nestor Camariano, emigrată cu familia la București în 1922, învață mai întâi românește. Studiază în particular, trecându-și bacalaureatul la Liceul „Spiru Haret” (1931). Urmează Facultatea de Litere (absolvită în 1936), funcționând apoi ca lector de limba neogreacă pe lângă Catedra de literatură română veche a aceleiași facultăți (1937–1939). În 1938 susține teza de doctorat sub îndrumarea lui N. Cartoian (Poricologos și Opsarologos grecesc, notată cu *summa cum laude*). În urma căsătoriei (1946) cu istoricul și teologul Gheorghe Cioran, elev al lui Demostene Russo, capătă cetățenia română. Din 1943, odată cu înființarea Institutului de Studii și Cercetări Balcanice, își continuă activitatea didactică la Școala de Limbi Slave și Orientale a acestui institut, precum și pe cea de cercetător științific, până în 1963, la Institutul care devenise între timp Institutul de Istorie „N. Iorga”. Din 1963, după înființarea Institutului de Studii Sud-Est Europene, este transferată în aceeași calitate și va funcționa până la pensionare (1968). Crescută în casa unchiului său, Demostene Russo, frecventându-i

cu asiduitate seminarul, C.-C. și-a însușit o riguroasă metodă de cercetare și de editare a textelor. A colaborat la numeroase publicații de specialitate, între care „Cercetări literare”, „Biserica Ortodoxă Română”, „Revista istorică română”, „Studii. Revistă de istorie”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Balcania”, „Revue des études sud-est européennes”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Balkan Studies” (Salonic), „Nea Estia” (Atena). A debutat, în 1935, cu volumul *Influența poeziei lirice neogrecești asupra celei românești*, studiu filologic și literar asupra modelelor primilor poeți români.

Principalele direcții de cercetare ale lui C.-C., materializate în numeroase studii și articole în domeniul istoriei și literaturii, au fost reunite postum în masivul volum *Relații româno-elene. Studii istorice și filologice (secolele XIV–XIX)* (2008). Acestea s-au axat, în primul rând, pe reconstituirea filierei grecești a culturii române, pe studiul relațiilor reciproce, istorice și literare, greco-române (circulația unor opere de Voltaire, Giovanni del Turco sau ale iluminiștilor C.M. Wieland și August Lafontaine, ale lui Cesare Beccaria și Marmontel), precum și pe identificarea traducătorilor unor intermediare grecești. Pentru istoria ideilor, de interes sunt studiile cu privire la reacția Patriarhiei ecumenice împotriva spiritului revoluționar francez și la influența lui Voltaire în ariile culturale greacă și română (*L'Esprit philosophique et révolutionnaire français combattu par le Patriarcat œcuménique et la Sublime Porte*, 1941, *Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română*, 1946). A identificat repertoriul teatrului grec din București la începutul secolului al XIX-lea (*Le Théâtre grec à Bucarest au début du XIX-e siècle*, 1943), a rectificat atribuirea eronată a lucrării parenetice *Teatrul politic* lui Nicolae Mavrocordat, traducătorul fiind de fapt Ioan Avramie Cretanul, predicatorul Curții domnești din București (*La Traduction grecque du „Théâtre politique”, attribuée par erreur à N. Mavrocordat et les versions roumaines*, 1943). Teza de doctorat, *Poricologos și Opsarologos grecesc* („Cercetări literare”, 1939), este o contribuție remarcabilă la cercetarea literaturii didactico-satirice din Antichitate până la prelucrările bizantine și neogrecești, dar și în alte arii (slavă, turcă), până la prototipul traducerii românești și redactările ulterioare, culminând cu cea versificată a lui Anton Pann din *Povestea vorbii*. Numeroase sunt studiile care evidențiază însemnătatea culturală și istorică a unor personalități din varii domenii (de pildă, eruditul Ieremia

Cacavela, pedagogul Iosif Moesiodax, domnitorul Nicolae Caragea, traducător a mii de pagini din franceză, din păcate nepublicate, Gheorghios Lassanis, aghiotantul lui Alexandru Ipsilanti), îndreptările și restabilirea filiației unor surse, circulația unor motive ș.a. Dar opera de căpătâi a C.-C. rămâne monumntala lucrare *Academiile domnești din București și Iași* (1971), publicată și în limba franceză (*Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, 1974, în ediție integrală) de către Institute for Balkan Studies din Salonic, lucrare încununată cu Premiul „Nicolae Iorga” al Academiei Române și cu cel al Academiei Greciei în același an (1974), istoricul și criticul literar C. Th. Dimaras considerând-o indispensabilă pentru cercetarea învățământului românesc și a celui grecesc. Uzând de o impresionantă erudiție, de studierea atentă a textelor cu uneltele filologului, cu acribie și profesionalism, aducând argumente solide și adesea neeludând chiar disputa acerbă (era recunoscută ca o redutabilă polemistă), C.-C. lasă în urmă imaginea exemplară a savantei care restabilește adevărul științific până la ultimele consecințe.

SCRIERI: *Influența poeziei lirice neogrecești asupra celei românești*, București, 1935; *Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română*, București, 1946; *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971; ed. (*Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*), Salonic, 1974; *Contributions à l'histoire des relations gréco-roumaines. L'Épire et les Pays Roumains*, Ioannina, 1984; *Relații româno-elene. Studii istorice și filologice (secolele XIV–XIX)*, îngr. și introd. Leonidas Rados, București, 2008. **Ediții:** Demostene Russo, *Studii istorice greco-române*, I–II, București, 1939 (în colaborare cu Constantin C. Giurescu și Nestor Camariano); *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695–1754*, ed. bilingvă, tr. și introd. edit., București, 1965 (în colaborare cu Nestor Camariano); *Reprezentanța diplomatică a Moldovei la Constantinopol (30 august 1741 – decembrie 1742). Rapoartele inedite ale agenților lui Constantin Mavrocordat*, tr. și introd. edit., București, 1985.

Repere bibliografice: Bucur, *Istoriografia*, 233–235; *Encicl. istoriografiei rom.*, 78–79; Cornelia Papacoste-Danielopolu, *Ariadna Camariano-Cioran*, RSE, 1987, 2, 1994, 1–2.

A.M., G.Dn.

CAMENAE, publicație apărută la București, trimestrial, din octombrie 1943 până în martie 1944, cu subtitlul „Revistă de cultură clasică”, editată de Societatea profesorilor secundari de limbi clasice. Comitetul de conducere: I.I. Bujor, G. Guțu, Al. Mălin, I. Mașala, N.I. Niculiță, N.I. Ștefănescu, T. Vasilescu.

Printre rubricile importante se numără „Studii”, „Poezii”, „Traduceri”, „Studii pedagogice și comemorări”, „Recenzii”, „Rezumate în limbi străine”, „Dări de seamă”. Deși au apărut puține numere, revista se impune prin profesionalism. În articolul *Civilizația antică* Theofil Simenschy utilizează o subtilă alegorie de tip platonician, Șt. Bezdechi scrie despre raportul dintre cuvânt și idee la Platon, G. Guțu despre ideile metafizice ale moralei lui Seneca, iar N. Jingoiu despre creștinismul lui Seneca filosoful. Toma I. Vasilescu argumentează o interesantă ipoteză referitoare la originea conceptului „genius” la romani, iar N.I. Ștefănescu discută originea versului alexandrin. Se inserează traduceri din poezia lui Horațiu, Ovidiu, Propertiu, Bion, semnate de Const. I. Niculescu, D. Ganea, N.I. Ștefănescu. Tot aici T. Lăzărescu publică două poezii în latină, iar N.I. Niculiță, o recenzie la traducerea lui Teodor A. Naum după *Germania* scriitorului latin Tacitus. Alți colaboratori: Felicia Brătianu, Aurel Iordănescu, Il. Almăjeanu.

A.P.

CAMILAR, Eusebiu

(7.X.1910, Udești, j. Suceava – 27.VIII.1965, București), poet, prozator, traducător.

Fiu al unor țărani, Natalița (n. Motrici) și Ion Camilar, C. și-a întrerupt în 1926 liceul început la Suceava, traversând apoi o lungă perioadă când și-a câștigat existența cu slujbe umile. Nici când lucrează în redacția unor periodice ieșene – „Chemarea” (1935), „Iașul” (1938–1940), „Voința” (1941), „Cetatea Moldovei” (1942), nici după căsătoria cu poeta Magda Isanos și după apariția primelor cărți, situația nu i se schimbă, C. trăind la limita de jos a subzistenței. Începând din 1929, când a debutat cu versuri în „Moldova literară” (Mihăileni-Dorohoi), semnează în numeroase periodice din București și din țară, între care „Viața românească”, „Banatul literar”, „Fruncea”, „Adevărul literar și artistic”, „Lumea”, „Însemnări ieșene”, „România literară”, „Universul literar”, „Vremea”, „Jurnalul literar” „Revista Fundațiilor Regale”. Schimbarea regimului politic după al Doilea Război Mondial îi favorizează o

anume ascensiune socială, bazată atât pe succesul literar, cât și pe adeziunea la acțiunea de propagare a ideilor comuniste. Primește unele responsabilități în cadrul Uniunii Scriitorilor, face parte din redacția „Gazetei literare” (în care publică mult), este consilier literar al Editurii de Stat, colaborează intens la reviste importante („Viața românească”, „Contemporanul”, „Iașul literar”, „Scrișul bănețean”, „Tribuna” ș.a.), tipărește numeroase cărți. Ține conferințe la Radio și în provincie, în 1955 devine membru corespondent al Academiei RPR, călătorește în țară și peste hotare, ajungând o personalitate literară oficială, prezentă și în manuale.

În versurile volumului de debut al lui C., *Chemarea cumpenelor* (1937), sunt vizibile două atitudini lirice: fascinația în fața naturii și a muncii agreste; dezolarea profundă, revolta celor umili și săraci. O expresie necizelată, dar viguroasă, rod al exaltării și furiei, definește mai degrabă un temperament decât un artist. La polul opus, desprinse de condiționarea socială, sunt versurile din ultima parte a vieții, adunate în volumele *Poezii* (1964) și, postum, *Călărețul orb* (1975). Poetul este parte a viziunilor sale, iar contemplația tinde către o participare la existența eternă. Totul devine semn sau manifestare a simbiozei dintre terestru și ceresc, prin lumină și fantezie. Imaginile construiesc mici alegorii, într-o tentativă grațioasă, senină de a transcende realitatea concretă. Primul volum în proză, *Cordun* (1942), este o încercare originală de a reface trăirile, „relatarea” unui copil, fără intervenția adultului în interpretare, ordonare, povestire. Felurite secvențe din viața familiei sau a satului sunt notate cu simplitatea și sărăcia de limbaj specifice unei psihologii neevoluate. Sensibilitatea, memoria afectivă a copilului sunt activate de întâmplările urâte, crude, de partea rea a felului de a fi al oamenilor. În urma acestei selecții „inconștiente”, rezultă un tablou coerent, sumbru, în care răul, suferința, tragicul sunt dimensiuni ale vieții cotidiene. Expresia lapidară, nudă, directă, alăturarea cinematografică a secvențelor produc o impresie deosebită. Asumarea punctului de vedere al unui copil, a inocenței și simplității are ca efect insolitarea perspectivei, un procedeu modern al artei. În timp, C. alcătuieste din diferite schițe și povestiri, adunate în special în volumele *Cartea poreclelor* (1957), *Nopti udeștene* (1960), *Inimi fierbinți* (1963), un fel de anexă la *Cordun*, completând și nuanțând imaginea acelei lumi. Într-un fel sau altul, locurile natale, propria copilărie constituie un laitmotiv, dar și o inepuizabilă sursă de revigorare epică, de date

concrete, personaje și limbaj. Jurnalul de la Udești al lui C., apărut postum cu titlul *Cartea de piatră* (1981), este o mărturie patetică a atașamentului față de casa părintească, de viața rurală. În volumele *Prăpădul Solobodei* (1943; Premiul Societății Scriitorilor Români), *Avizuha* (1945), *Turmele* (1946), *Valea hoșilor* (1948) este prezentată o lume primitivă, dominată de obiceiuri ancestrale, superstiții și instincte, văzută în lupta, surdă și grea, pentru supraviețuire. Este o lume mereu tulburată de orice o abate de la obișnuințele sale, amenințată parcă permanent de nenorocire, dar și amenințătoare, trăind într-o întunecime tragică. O greutate parcă telurică o apasă, mase de oameni se mișcă animate de un instinct gregar, satul părând mai degrabă o comunitate tribală. Natura fiind o componentă organică a traiului acestor oameni, totul este proiectat în semnificative peisaje vizuale și sonore, realizate cu forță și amploare. Atmosfera tensionată, tonalitatea sumbră, clarobscurul în care apar personajele, neindividualizate – siluete ceva mai distincte pe fondul mulțimii –, conotația cvasimagică a gesturilor și vorbelor, existența supusă unei fatalități nelămurite și neliniștitoare, indeterminarea temporală creează senzația unei lumi halucinante, coborâte din negurile legendei și ale istoriei. Admonestat pentru „inactualitatea” și „misticismul” scrierilor sale, C. face o *mea culpa* publică (1948) și trece grabnic la producerea unei literaturi angajate ideologic. În *Negura* (I–II, 1949–1950; Premiul Academiei RPR pentru primul volum) el blamează vehement clasa conducătoare din România antesocialistă, înfierează războiul antisovietic, povestind întâmplări oripilante, creionând personaje definite prin bestialitate. Caricând fără preget, C. vrea să instituie o realitate atroce, pentru care metafora titlului ar fi prea blândă. Dar construcția defectuoasă, tezismul evident, situarea autorului în postura de acuzator mândru fac din *Negura* o scriere caducă. Romanele *Temelia* (1951; Premiul de Stat), *Satul uitat* (1974) și o lungă serie de povestiri propagandistice, precum *Făina chiaburului și bordeiul săracului* (1947), *Secerișul* (1951), *Pe drumul belșugului* (1951), *Dreptul la viață* (1953) ș.a.m.d., tipărite în broșuri sau în culegeri de proză scurtă, sunt produse facile ale obedienței față de o politică literară impusă. Când și când, C. preferă să se întoarcă spre istorie, de unde talentul său evocator scoate tablouri vivante având în centru câteva mari figuri ale trecutului românesc, narațiuni apărute în volume speciale – *Poarta furtunilor* (1955), *Povestiri eroice* (I, 1960), *Pământul zimbru-lui* (1962) – și în alte numeroase ediții sau opusculi,

care reiau, de regulă, aceleași texte. Cărțile de călătorie – *Împărăția soarelui* (1956), *Farmecul depărtărilor* (1966) – conțin relatări despre realități și personalități din țările vizitate. Drama istorică *Focurile* (o dramatizare după *Crăișorul* lui Liviu Rebreanu, scrisă în colaborare cu Magda Isanos, premiată și editată de Fundația Regală pentru Literatură și Artă în 1945) încearcă o reconstituire a principalelor momente ale răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan și a fost reprezentată la Timișoara în 1946. Altă piesă în versuri, *Valea Albă* (1957), dramatizează un episod din luptele lui Ștefan cel Mare. O secțiune importantă a operei lui C. este cea a prelucrărilor și traducerilor, realizate frecvent după o versiune intermediară. Repovestirile lui după *Halima*, decenii întregi reeditate, recrează pe terenul limbii române, printr-o rostire armonioasă, ușor arhaizată, savoarea epică, ținuta ceremonioasă a basmelor arabe. Din poezia chineză a transpus mai cu seamă texte clasice. A mai semnat versiuni românești după opere de Kalidasa, Eschil, Aristofan, Ovidiu, Omar Khayyam, Pușkin, Gogol, Maxim Gorki, Aleksei Tolstoi ș.a.

SCRIERI: *Chemarea cumpenelor*, București, 1937; *Cordun*, București, 1942; ed. Iași, 1988; *Prăpădul Solobodei*, Iași, 1943; *Avizuha*, București, 1945; *Focurile* (în colaborare cu Magda Isanos), București, 1945; *Răfuiala*, București, 1945; *Turmele*, București, 1946; *Făina chiaburului și bordeiul săracului*, București, 1947; *Noaptea Șeherezadei povestite de...*, București, 1947; *Valea hoților*, București, 1948; *Negura*, I–II, București, 1949–1950; *Păpușaii*, București, 1950; *Pe drumul belșugului*, București, 1951; *Răpa Oarbei*, București, 1951; *Secerișul*, București, 1951; *Temelia*, București, 1951; *Gigantul din munți*, București, 1952; *Întâmplări de pe Călmățui*, București, 1952; *Dreptul la viață*, București, 1953; *Prin Țara de Sus*, București, 1954; *Livezile tinere*, București, 1954; *Păsărea de foc*, București, 1954; *Stejarul din Borzești*, București, 1955; *Poarta furtunilor*, București, 1955; *Inimi fierbinți*, București, 1956; *Împărăția soarelui*, București, 1956; *Cartea poreclelor*, București, 1957; *Cărțile săgetătorului*, București, 1957; *Cel din urmă apostol*, București, 1957; *Valea Albă*, București, 1957; *1001 de nopți*, I–IV, București, 1959–1963; *Nopți udeștene*, București, 1960; *Povestiri eroice*, I, București, 1960; *Pământul zimbrului*, București, 1962; *Inimi fierbinți*, București, 1963; *Poezii*, București, 1964; *Farmecul depărtărilor*, București, 1966; *Vîforul*, București, 1966; *Clopote în amurg*, București, 1969; *Turmele*. *Cordun*. *Avizuha*. *Valea hoților*, postfață Silviu Dan Gheorghiu, București, 1971; *Satul uitat*, București, 1974; *Călărețul orb*, îngr. și pref. Constantin Călin, Cluj-Napoca, 1975; *Cartea de piatră*, îngr. și pref. Constantin Călin, București, 1981. **Traduceri:** N.V. Gogol, *Însemnările unui nebun*, introd. Eugen Schileru, București, 1945, *Povestiri*

din Petersburg, București, 1952 (în colaborare cu Ada Steinberg), *Mantaua. Povestiri din Petersburg*, pref. Tatiana Nicolescu, București, 1962 (în colaborare cu Ada Steinberg și Radu Donici); Leonid Soloviev, *Minunata istorie a lui Nastratin Hoge*, București, 1945 (în colaborare cu Magda Isanos); A.S. Pușkin, *Fata căpitanului*, București, 1946, *Povestirile răposatului Ivan Petrovici Belchin*, București, 1954 (în colaborare cu Gh. Solcănescu), *Dama de pică*, pref. Gh. Barbă, București, 1963; Aleksei Tolstoi, *Povestiri rusești*, București, 1947; Maxim Gorki, *Foma Gordeev*, București, 1949; *Din poezia chineză clasică*, București, 1956; ed. 2 (*Poeme chineze clasice*), pref. edit., București, 1957; Aristofan, *Teatru*, București, 1956; Ovidiu, *Tristele*, pref. edit., București, 1957, *Epistole din exil*, îngr. și pref. Toma Vasilescu, București, 1966; Eschil, *Perșii. Cei șapte contra Tebei*, pref. Mihai Nasta, București, 1960; Li Tai Pe, *Poezii*, introd. edit., București, 1961; Kalidasa, *Sakuntala*, București, 1964.

Repere bibliografice: Călinescu, *Opere*, III, 1481–1485; Octav Șuluțiu, [Eusebiu Camilar], RFR, 1943, 1, „Apărărea”, 1946, 5, 41; Perpessicius, *Opere*, X, 111–113; Constantinescu, *Scrieri*, II, 5–10; Traian Chelariu, „Prăpădul Solobodei”, UVR, 1944, 3; Al. Piru, „Avizuha”, VR, 1945, 7–9; Caraion, *Duelul*, 194–203; Al. A. Philippide, „Turmele”, „Noaptea Șeherezadei”, „Semnalul”, 1947, 1521; Ov. S. Crohmălniceanu, „Valea hoților”, CNT, 1948, 84, 85; Geo Șerban, „Les Troupeaux”, REVR, 1957, 2; Constantin Cubleşan, „Poezii”, ST, 1965, 2; Micu-Manolescu, *Literatura*, 107, 219–221, 270–272; D. Țepeneag, *Unsadovenian?*, R, 1966, 2; Ciobanu, *Nuvela*, 134–136, 285–301; Oprea, *Mișcarea*, 13–27; Piru, *Panorama*, 338–352; Oprea, *Scritori*, 51–56; Vitner, *Semnele*, 127–135; Sorin Titel, „Avizuha”, RL, 1972, 12; Dorina Mercheș, *Eusebiu Camilar. Bibliografie*, Iași, 1976; Haralambie Țugui, *Memoria timpului*, Timișoara, 1977, 144–197; Cioculescu, *Itinerar*, IV, 408–414; Negoîtescu, *Ist. lit.*, I, 241–243; *Dicț. scriit. rom.*, I, 426–429; Rachieru, *Poeți Bucovina*, 74–78; *Dicț. analitic*, I, 75–76; Elisabeta Isanos, *Cosânzenii*, Timișoara, 2005; Popa, *Ist. lit.*, I, 257–258, 628–631, *passim*. **C. T.**

CANCEL, Petre (7.III.1890, Bacău – 29.XI.1947, București), slavist, folclorist. După terminarea liceului la Bacău, vine la București, unde urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie (1909–1912), fiind elevul lui Ioan Bogdan și al lui Dimitrie Onciul. Sub îndrumarea celui de-al doilea își realizează prima lucrare, *Data epistolei lui Uzun Hassan către Ștefan cel Mare și misiunea lui Isak-beg, parte din relațiile lui Ștefan cel Mare cu Roma, Veneția și Genua* (1912). La recomandarea lui Ioan Bogdan, își continuă studiile (1913–1919) la Belgrad, Sofia, Viena, Zagreb și la Praga, unde își ia și doctoratul în filologie slavă. Revenit în țară, este numit suplinitor la Catedra de limbi slave a Universității din București (1920),

apoi, după moartea lui I. Bogdan (1923), profesor titular, funcționând tot restul vieții. A colaborat la „Convorbiri literare”, „Revue des études slaves” ș.a.

Personalitate de amplă formație enciclopedică în domeniul filologic, desfășurând o erudiție impresionantă, bun cunoscător al spațiului balcanic, C. a susținut „comparația extensivă imperioasă” în sectoare interdisciplinare ale culturii vechi, luând în considerare nu numai principalele grupuri de limbi indoeuropene, ci și realitățile social-economice și istorico-juridice din acest spațiu, în studiile sale de lexicologie istorică și de filologie slavo-română – *Despre „rumân” și despre unele probleme lexicale vechi slavo-române* (1921), *Termenii slavi de plug în dacoromână* (1921), *Introducere în filologia și lingvistica slavo-română* (1938). De asemenea, este autorul unor lucrări de lingvistică slavă (*Studiul verbului vechi slav*, 1938, *Sintaxa veche slavă*, 1938), publicate în colecția „Româno-slavica”. În ceea ce privește literaturile balcanice, îndeosebi sârbo-croată și bosniacă, despre care a elaborat de-a lungul anilor o serie de cursuri (unele publicate) pe perioade mergând de la începuturile acestor literaturi până pe la mijlocul veacului al XIX-lea (de pildă, *Curs de literatură sârbă. I. În Bosnia*, 1932–1933; *Istoria literaturii sârbo-croate din a doua jumătate a secolului al XVI-lea până în secolul al XVII-lea*, 1935–1936, *Istoria literaturii iugoslave. 1750–1820*, 1937–1938), a cercetat amănunțit contextul istoric foarte bogat și diferit de la ținut la ținut și de la epocă la epocă, pe unități politice, spirituale și religioase (catolicism, ortodoxie, islamism), explicând plauzibil specificitatea acestor literaturi (preponderent populare) și marile deosebiri culturale dintre ele. Ivite din perspectiva interdisciplinarității, preocupările pentru folcloristică ale lui C., deși tangențiale, aduc unele precizări și aspecte de natură metodologică. Spre exemplu, în studiul *Originea poeziei populare* (1922) subliniază rolul individului talentat în procesul creării și circulației pieselor folclorice (chestiune pe care o va relua D. Caracostea), investigarea genezei creațiilor contemporane contribuind la evitarea „exercițiilor uneori hilariante, alteori temerare”, adesea neștiințifice. Pe nedrept uitat astăzi, C. se înscrie în istoria culturii noastre ca un reprezentant de seamă al începuturilor slavisticii.

SCRIERI: *Data epistolei lui Uzun Hassan către Ștefan cel Mare și misiunea lui Isak-beg, parte din relațiile lui Ștefan cel Mare cu Roma, Veneția și Genua*, București, 1912; *Originea poeziei populare*, București, 1922; *Curs de*

literatură sârbă, vol. I: *În Bosnia*, București, 1932–1933; *Curs de istoria literaturii croate de la începuturi până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1933–1934; *Istoria literaturii sârbo-croate din a doua jumătate a secolului al XVI-lea până în secolul al XVII-lea*, București, 1935–1936; *Curs de istoria literaturii sud-slave. 1650–1850*, București, 1936–1937; *Istoria literaturii iugoslave. 1750–1820*, București, 1937–1938; *Curs de istoria literaturii croate în sec. XVI–XVII*, București, 1942–1943.

Repere bibliografice: G. Mihăilă, *P. Cancel și colaboratorii săi*, în *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, 1973, 196–197; Victoria Frâncu, *Lecțiile de literatură iugoslavă ale profesorului Petre Cancel*, AUB, filologie, t. XXIV, 1975; Balacciu–Chiriacescu, *Dicționar*, 85–86; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 181–182. **A.M., G.Dn.**

CANCICOV,
Georgeta Mircea
(29.V.1899, Godinești,
j. Bacău – 16.IV.1984,
București), prozatoare,
poetă.

Este fiica Elenei (n. Crăiescu) și a lui Petre Jurgea, coborât dintr-o familie de răzeși, și s-a numit, la naștere, Maria; a fost căsătorită cu Mircea Cancicov, avocat și om politic. A avut parte de o educație aleasă, intrând în contact încă din copilărie cu atmosfera marii culturi europene (mama sa îl cunoscuse pe Marcel Proust). La Paris urmează liceul, apoi Facultatea de Litere și ia lecții de vioară de la George Enescu. Colaborează la numeroase publicații, printre care „Viața românească”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Universul literar”, „Adevărul literar și artistic”, „Ateneu”, „România literară”, „Luceafărul”. Debutul, culegerea de poeme *Un vis* (1936), nu o anunță în nici un fel pe scriitoarea care urma să devină C. odată cu publicarea romanelor și a nuvelor.

Scrisul prozatoarei se remarcă prin simplitatea discursului narativ, într-un context care favoriza formulele epice novatoare. Chiar dacă resuscită o lume păstrată în amintire, C. evită percepția subiectivă, întorcându-se spre sine, consemnând ca într-un jurnal doar ceea ce li se întâmplă celor din jur. Autoarea alege scene ieșite din comun. Se evidențiază un

anumit specific al atmosferei, o anumită modalitate a prezentării protagoniștilor, bazată pe vorbirea regional-dialectală (dialogul joacă un rol esențial în economia edificiului narativ). **C.** creează impresia că își lasă personajele să se autodefinească, rolul ei fiind doar acela de a le introduce în scenă. Nu există nici un scenariu prestabilit, evenimentele au loc pur și simplu, personajele intrând și ieșind din aria de observație a autoarei după voia lor; nimic nu este supus analizei, deși pot fi deduse din context unele portrete psihologice și morale. Situațiile memorabile sunt frecvente, acestea constituind nucleeele în jurul cărora gravitează celelalte întâmplări prinse în pasta narațiunii. Perceperea realității cunoaște forme diverse, de la transcrierea directă, nemijlocită a faptului brut până la inserarea, pe alocuri, a unor elemente de fantastic popular. În toate cazurile perspectiva rămâne exterioară evenimentelor, **C.** știind să-și dozeze atât ironia, cât și efuziunea lirică. De fapt, succesul îl datorează și caracterului echilibrat al prozei sale, care nu permite nici unui vector să se transforme în dominantă. Atunci când își pune personajele în situațiile cele mai stânenitoare, nu dovedește o intoleranță compactă; trece mai departe cu umor, dând senzația că se joacă. S-a vorbit despre impresia de mozaic lăsată de romanele *Poeni* și *Moldovenii*, ambele apărute în 1938. Într-adevăr, decupajele care compun montajul au structuri cvasiidentice. Scriitoarea ia în observație fragmentul de lume care i se oferă și îl tratează cu un realism bogat în nuanțe, cu o plasticitate minuțioasă și stranie, care poate crea, la un moment dat, senzația de imaginar baroc. Dar tonul se schimbă, relatarea evoluează cu un plus de vitalitate și de umor, pentru ca la sfârșitul secvenței faptele să se arate învăluite într-o relaxare îngăduitoare. Povestirile și nuvelele reiau, în general, aceleași procedee afirmate anterior. În nuvela *Pustiuri* (1942) autoarea extrage din mitologia populară românească tipul țaranului care, având forțe malefice, este capabil să abată prăpădul asupra altor oameni. Aici atmosfera devine tragică și evoluează gradat. Psihoza colectivă este înfățișată prin amalgamarea sugestiilor vizuale, acustice, olfactive și a fantasticului dezlănțuit, ceea ce are efectul unei reprezentări coșmarești. În *Călătorul* (1971) se vede bine atitudinea ambiguă a scriitoarei față de personajele sale. Când relatează povestea inginerului Holma, care vrea să zboare cu ajutorul unor aripi construite de el însuși, **C.** pare că intenționează

prezentarea unui erou exemplar. Finalul este însă grotesc, nobila aspirație cade în ridicol, iar „eroul” este compromis definitiv. În romanul *Amurg* (1967) este înfățișată imaginea unei lumi trăindu-și crepusculul. Narațiunea, derulându-se la Scheița și la Paris, reunește o societate cosmopolită în care se intersectează George Enescu, Emil Racoviță, Nicolae Tonitza, Auguste Rodin, Claude Debussy, Anatole France, Claude Monet, Edgar Degas. Scriitoarea nu părăsește în totalitate linia prozelor sale anterioare și introduce câteva personaje cu adevărat memorabile, între care mazurul Domnici. **C.** rămâne, în esență, o povestitoare a cărei fantezie în descrieri este remarcabilă.

SCRIERI: *Un vis*, București, 1936; *Poeni*, București, 1938; *Moldovenii*, București, 1938; *Dealul Perjilor*, București, 1939; *Pustiuri*, București, 1942; *Amurg*, București, 1967; *Călătorul*, București, 1971; *Poeni. Moldovenii*, postfață George Gană, București, 1972; *Îndrăgostitele*, pref. Ion Vlad, București, 1975; *Povestiri*, București, 1979; *Din viața văilor*, București, 1984.

Repere bibliografice: G.C. [G. Călinescu], „*Un vis*”, ADV, 1936, 16-231; Izabela Sadoveanu, „*Moldovenii*”, ALA, 1938, 938; Magda Isanos, „*Moldovenii*”, JL, 1939, 1; Călinescu, *Opere*, IV, 1095–1099; Virgil Cărianopol, „*Dealul Perjilor*”, „*Porunca vremii*”, 1940, 1544; Perpessicius, *Opere*, VII, 365–369, IX, 331–336, 393–394, X, 111–112, XII, 599; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 849–850, *Ist. lit.* (1982), 934–936; Gabriel Dimisianu, „*Amurg*”, GL, 1967, 41; Ion Vlad, „*Amurg*”, ST, 1967, 10; Dana Dumitriu, „*Amurg*”, „*Munca*”, 1967, 6184; Alex. Ștefănescu, „*Călătorul*”, LCF, 1971, 37; Liviu Chiscop, „*Poeni. Moldovenii*”, ATN, 1973, 4; Cella Delavrancea, *Mozaic în timp*, București, 1973, 162–168; Tudor, *Pretexte*, 142–147; Valeriu Cristea, *Puterea epicului*, RL, 1975, 21; Titel, *Pasiunea*, 43–44; Poantă, *Radiografii*, I, 30–34; Traian Filip, *Falsificatorii de imagini*, pref. Mario Ruffini, Roma, 1979, 191–196; Gabriel Dimisianu, *Georgeta Mircea Cancicov*, RL, 1984, 17; Cozea, *Prozatoare*, 126–166; *Dicț. scriit. rom.*, I, 429–432; Popa, *Penumbre*, 179–182; Zaharia-Filipaș, *Studii*, 115–121; Ioan Vicolescu, *Georgeta Mircea Cancicov*, postfață Ioan Dănilă, Bacău, 2010; Burța-Cernat, *Fotografie*, 75–76. **Ș.A.**

CANDIANO-POPESCU, Alexandru (27.I.1841, București – 25.VI.1901, Târgoviște), autor de versuri. Este fiul Zincăi Urziceanu, căsătorită cu Dumitru Popescu, polițai, iar după moartea acestuia recăsătorită cu Nicolae Candiano, și el lucrând în poliție. Învață într-un pension din Ploiești, apoi la o școală militară din București, de unde iese, în 1859, cu gradul de sublocotenent de artilerie, în 1864 fiind avansat căpitan. Protejat al lui Al. I. Cuza, conspiră totuși și participă

la detronarea domnitorului. Demisionar din armată, se lansează în politică, mai întâi ca publicist. Scoate gazetele „Perseverența” (1867–1869) și „Democrația” (1869–1871). Arestat în 1869 și în 1870 pentru delict de presă, ia parte în 1870 la acțiunea antidinastică vizând răsturnarea lui Carol I și proclamarea „republicii” din Ploiești, este arestat, judecat și achitat. Își continuă studiile urmând dreptul în Italia (1871–1874), unde, la Napoli, ia și doctoratul. Figurează din 1876–1877 în corpul avocaților din județul Dolj, este ales deputat, dar, susținând fervent independența deplină a României, se înrolează în 1877 în armată și participă la luarea redutei Grivița. Prefect al Poliției în 1879, aghiotant regal din 1880 (timp de doisprezece ani), ajunge în 1894 general de brigadă.

C.-P., autor de versuri diletant, dar personaj cu oarece aplomb în viața publică, s-a văzut primit printre colaboratorii „Literaturii” lui Al. Macedonski, ba chiar a fost chemat să citească la Junimea. Două volume, *Când n-aveam ce face* (1866) și *Țara* (1891), îi adună încercările. În placheta de tinerețe, autorul, influențat de Dimitrie Bolintineanu și de Vasile Alecsandri, își plânge sentențios și retoric nefericirile, iubirea destrămată. Rarisim, clișeul este abandonat și se ivesc versuri ceva mai energice, cu o anume inventivitate imagistică. În *Țara*, unde tutelar este spiritul lui V. Alecsandri din *Ostașii noștri*, **C.-P.** narează epigonic, banal, episoade ale Războiului pentru Independență, făcând declamator apologia bravurii și a iubirii de țară. O „istorie critică”, *Războiul neatârănării* (1913), relatând „asaltul și luarea redutei Grivița”, și paginile autobiografice intitulate *Amintiri din viața-mi*, publicate postum (1944; I–II, 1998–1999), au un interes mai mult documentar și psihologic decât unul literar. În aceste memorii, scrise destul de stângaci, cu o retorică inflamată, autorul-personaj, „un amestec seducător de Rică Venturiano și Coriolan Drăgănescu” (Ioan Stanomir), este și o ilustrare a unui soi de oportunism politic ce traversează ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea.

SCRIERI: *Când n-aveam ce face*, București, 1866; ed. 2, Craiova, 1875; *O pagină din istoria războiului poporului român din anul 1877–1878*, Craiova, 1878; *Țara*, București, 1891; *Cuvântări ostășești*, București, 1901; *Războiul neatârănării. Istorie critică. Asaltul și luarea redutei Grivița*, București, 1913; *Amintiri din viața-mi*, I, pref. Ion V. Lascăr, Mariu Theodorian-Carada, București, 1944; ed. I–II, îngr. și introd. Constantin Corbu, București, 1998–1999.

Repere bibliografice: Al. Macedonski, *Poeziile d-lui Candiano-Popescu*, „Telegraful”, 1876, 1145; Rosetti, *Dicț. cont.*, 41–42; Călinescu, *Opere*, V, 700–704; Cioculescu, *Itinerar*, I, 73–76; *Dicț. lit.* 1900, 140; Ioan Stanomir, *Alexandru Candiano-Popescu față cu reacțiunea*, LCE 1999, 18.

G.D.

CANDREA, I.-A
[Ion-Aureliu]

(pseudonim al lui

Iancu Hecht; 7.XI.1872, București – 15.IX.1950, Paris), filolog, etnolog.

Fiu al Rachelei și al lui Marcu Hecht, tehnician constructor, ambii originari din Galați, C. a absolvit Liceul „Gheorghe Lazăr” din București, susținându-și bacalaureatul în 1892. A urmat cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, într-o perioadă când B.P. Hasdeu își ținea aici cursul de filologie comparată, luându-și licența în litere în 1896. Și-a continuat studiile în Franța, unde a frecventat Sorbona și École Pratique des Hautes Études. Specializarea i-a fost înrăurită de filologi renumiți: Gaston Paris, Antoine Thomas, Paul Mayer, Émile Picot, Jules Gilliéron. În 1902 și-a susținut teza de doctorat, *Les Éléments latins de la langue roumaine. Le consonantisme*. L-a suplinut timp de trei ani pe Émile Picot la École Speciale des Langues Orientales Vivantes. Înapoiat în țară, a funcționat ca profesor de limba franceză la Gimnaziul „Frații Buzești” din Craiova și la Liceul „Mihai Viteazul” din București. În 1913 a fost numit conferențiar suplinitor în specialitatea filologie romanică la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității bucureștene. În 1916 a devenit docent, iar în 1922 conferențiar definitiv. Între anii 1927 și 1936 a activat ca profesor titular la Catedra de dialectologie și folclor romanice a aceleiași facultăți. În 1938 s-a pensionat pentru limită de vârstă. A colaborat la „Adevărul literar și artistic”, „Arhiva românească”, „Buletinul Societății Filologice”, „Curentul”, „Grai și suflet”, „Junimea literară”, „Magyar román szemle”, „Noua revistă română”, „Oltenia”, „Printre hotare”, „Revista nouă”, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, „Romania”, „Unirea”, „Universul”, „Vieața

nouă” ș.a. Este autor împreună cu Ovid Densusianu al unui *Dicționar etimologic al limbii române. Elementele latine* (fasciculele I–IV, 1907–1914) și cu Gh. Adamescu al *Dicționarului enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”* (1931), iar împreună cu Mihail Canianu ș.a. a scos dicționare geografice ale județelor Dolj și Putna (1896, 1897), lucrări premiate, anterior tipăririi, de Societatea Geografică Română.

C. este un cercetător erudit, preocupat de cunoașterea și studierea folclorului dintr-o perspectivă interdisciplinară, comparativă. Datele furnizate de istoria limbii, dialectologie, lexicografie, etimologie sunt valorificate în scopul unei mai bune înțelegeri și explicări a fenomenelor culturii orale. Student fiind, a publicat mai întâi în „Revista nouă”, condusă de B.P. Hasdeu, studiile *Influența țiganilor asupra literaturii populare române* (1893) și *Poreclele la români* (1895). A făcut parte din ceea ce s-ar putea numi „școala folcloristică” de la „Grai și suflet”. Numirea în postul de conferențiar la București îi oferă posibilitatea prezentării, în 1913, a unei lecții de deschidere intitulate *Straturi de cultură și straturi de limbă la popoarele romanice*. Pentru cercetările sale orientate spre folcloristică, ca de altfel și pentru cele privind dialectologia sau istoria limbii, care au necesitat anchete de teren, C. folosește metoda investigației directe, precum și anumite chestionare, între care *Chestionarul folcloric* (1933), publicat sub auspiciile Institutului de Filologie și Folclor; acesta, îmbogățit, a fost lansat ulterior la Seminarul de dialectologie și folclor romanic și este structurat pe câteva capitole tematice ample: *Pământul, Apa, Cerul și fenomenele atmosferice, Focul, Interiorul pământului, Flora, fauna, Ființe supranaturale, Neamuri legendare, Neamuri străine, Personalități și tradiții în legătură cu Vechiul și Noul Testament, Tradiții istorice și legendare, Omul și viața omenească, Soarta, Viața religioasă, Viața casnică și socială, Viața la țară, Petreceri și jocuri, Literatura populară*. Din nefericire, răspunsurile primite și lucrările realizate de studenți nu au putut fi recuperate până astăzi. Numirea sa la Universitate se leagă de înființarea definitivă și specializată a unei catedre care urmărea inițierea studenților în studiul culturii populare. Împreună cu Ovid Densusianu, C. redactează mai multe lucrări cu profiluri diverse. În 1906 publică în „Buletinul Societății Filologice”, printre ai cărei întemeietori se numără, *Graiul din Țara Oașului*; folcloristica beneficiază astfel de fixarea sistemului de semne pentru transcrierea fonetică a textelor culese în zece comune din Oaș. Rezultat al cercetărilor de teren este și lucrarea în două

volume, publicată în colaborare cu Ovid Densusianu și Th. D. Speranția, *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români* (1906–1908). Se oferă o viziune modernă asupra conceptului de text folcloric, sunt reproduse specii mai puțin cunoscute și acceptate la acea dată, cum ar fi amintirea. C. este unul dintre cei dintâi care dau o definiție a folclorului, adoptă o metodă de culegere riguroasă, introduce exigențele filologice în studierea folclorului. Împreună cu Ovid Densusianu, a publicat, în colecția „Biblioteca pentru toți”, *Povești din diferitele ținuturi locuite de români* (1909) și *Poezii populare. Din diferite regiuni locuite de români* (1910). În 1909 C. a editat *Din bătrâni. Cum și ce povestesc cronicarii despre vremurile și domniile din trecut*. El percepe cu finețe nevoia de transmite a informației, făcută riguros, de către specialiști, nu lăsată în seama diletanților. Manifestă preocupări constante pentru comparatism, cu interes special pentru elementele de origine romanică, Antichitatea latină și cultura iudaică antică. Perspectiva lucrărilor publicate și a cursurilor universitare este de tip etnologic. Sunt folosite relatări ale fenomenelor concrete, cunoscute din teren, sesizându-se, cu acuitate, detaliul semnificativ și, nu de puține ori, atractiv. Acordă atenție deosebită anumitor componente ale culturii populare: credințe, obiceiuri, legende. A fost adeptul inovației metodologice: „o știință n-ar putea progresa fără să încerce mereu ipoteze nouă”. Cercetările sale sunt susținute și de savante demonstrații etimologice. Prin extensie, faptele de cultură beneficiază de o abordare incipientă la noi, a antropologiei culturale. În conformitate cu orientări europene, în cursul *Dialectologie și folclor romanic. Raporturi între limbă și cultură* (1929–1930), autorul evidențiază rolul psihologiei în studiul limbii. Spirit deschis progresului în cercetarea umanistă, C. oferă lucrări care rămân modele de metodologie și de rigoare științifică.

SCRIERI: *Dicționar de rime*, București, 1890; *Influența țiganilor asupra literaturii populare române*, București, 1893; *Poreclele la români*, București, 1895; *Dicționar de proverbe și zicători*, București, 1912; *Straturi de cultură și straturi de limbă la popoarele romanice*, București, 1913; *Iarba fiarelor. Studii de folclor*, București, 1928; *Dialectologie și folclor romanic. Raporturi între limbă și cultură*, București, 1929–1930; *Lumea basmelor*, București, 1932; *Folclorul român în legătură cu al altor popoare*, București, 1933–1934; *Privire generală asupra folclorului român în legătură cu al altor popoare*, I–II, București, 1933–1935; *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, București, 1944; ed. I–II, îngr. și introd. Lucia Berdan, Iași, 1999; *Lumea basmelor*, îngr.

Antoaneta Olteanu, pref. Al. Dobre, București, 2001; *Iarba fiarelor. Studii de folclor. Din datinile și credințele poporului român*, îngr. Al. Dobre, pref. Dan Horia Mazilu, București, 2001. **Culegeri:** *Grăul nostru. Texte din toate ținuturile locuite de români*, I–II, București, 1906–1908 (în colaborare cu Ovid Densusianu și Th. D. Speranția); *Din popor. Cum grăiește și simte țăranul român*, București, 1908 (în colaborare cu Ovid Densusianu); *Povești din diferitele ținuturi locuite de români*, București, 1909 (în colaborare cu Ovid Densusianu); *Poezii populare. Din diferite regiuni locuite de români*, București, 1910 (în colaborare cu Ovid Densusianu). **Ediții, antologii:** *Din bătrâni. Cum și ce povestesc cronicarii despre vremile și domniile din trecut*, București, 1909; *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, I–II, București, 1916.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, IX, 80–81; Dimitrie Macrea, *Studii de istorie a limbii și lingvisticii române*, 1965, 155–177; G. Barbu, I.-A. Candrea și etno-iatria comparată, în *Despre medicina populară românească*, București, 1970, 297–300; Al. Rosetti, *Cartea albă*, București, 1968, 89–93; Vrabie, *Folcloristica*, 312–314; Ecaterina Țăranu, I.-A. Candrea lexicograf, în *Comunicări științifice*, Iași, 1971, 183–189; Sabina Ispas, *Ion-Aureliu Candrea*, REF, 1972, 4; Bârlea, *Ist. folc.*, 474–476; Florica Dimitrescu, I.-A. Candrea, lingvist și filolog, București, 1974; Mirodan, *Dicționar*, I, 278–282; Datcu, *Dicț. etnol.*, 182–184. **S. Is.**

CANIANU, Mihail (pseudonim al lui Moritz Cahana; 1867, Hârlău – 28.IX.1933, București), folclorist, traducător, publicist. Descendent al unei familii de negustori, C. și-a început instrucția în orașul natal și a desăvârșit-o, probabil, la Iași, unde pare să fi urmat cursurile gimnaziale și ale unei facultăți, devenind în cele din urmă profesor. A abordat cu îndrăzneală, dar și cu o anume competență, domeniul de activitate diverse. Colaborează la „Românul”, „Drepturile poporului”, „Lumea ilustrată”, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie” ș.a., cu studii și culegeri de folclor și cu articole cu tematică socială, acestea din urmă prilejuindu-i afirmarea unor disponibilități pe tărâmul scrisului literar. Lucrările pe care le-a lăsat, apărute în periodice sau adunate în volume, sunt edificatoare pentru priceperea, pasiunea și tenacitatea cu care era înzestrat. A scos, împreună cu I.-A. Candrea și alți colaboratori, dicționarele geografice ale județelor Dolj și Putna (1896, 1897), lucrări premiate de Societatea Geografică Română. Lui C. Dobrogeanu-Gherea, I.L. Caragiale și G.I. Ionnescu-Gion le-a consacrat, în paginile „Familiei” din 1892, scurte medalioane literare. Tot în același an îi apare în „Lumea ilustrată” o scriere

în proză, cu intenții moralizatoare (*Două căsnicii*). Reușite mai sigure avea să înregistreze C. în calitate de traducător. În 1895 transpune, după Max Nordau, *Minciunile convenționale ale civilizațiunii noastre*, iar în 1899–1902 publică, după intermediar german, prima versiune românească integrală a romanului *Crimă și pedeapsă* de F.M. Dostoievski. A mai tradus *Quo vadis* de Henryk Sienkiewicz.

Preocuparea de căpetenie a lui C. rămâne culegerea și studierea folclorului. Din satele limitrofe Hârlăului – Bădeni, Scobinți, Sagavia, Deleni, Pârcovaci, Ceplenița –, dar și din târgul natal, prea puțin urbanizat la acea dată, el adună și întocmește o valoroasă colecție de poezii populare, prin publicarea căreia își va asigura un loc între cercetătorii folclorului românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Culegerea *Poezii populare. Doine. Culese și publicate întocmai cum se zic* (1888) cuprinde trei sute treizeci și trei de piese, între care se disting, prin realizare artistică, cântecele de dragoste și dor, de jale, de cătănie și război. Ultimele sunt interesante și sub aspect social, ele vorbind adesea despre prinderea la oaste a tinerilor sau despre tratamentul inuman aplicat în armată. Colecția de folclor, cea dintâi la noi în care versurile sunt tipărite în forma lor autentică, a fost primită elogios încă de la apariție. Ioan Bianu, G.I. Ionnescu-Gion, A.D. Xenopol au subliniat importanța culegerii producțiilor folclorice și a publicării lor nealterate. Transcriind fonetic textele culese, C. se încadra unei direcții noi în domeniu, lucrarea sa fiind luată drept model mai multe decenii de-a rândul. Textele sunt însoțite de indicații privitoare la variantele apărute anterior în alte colecții sau în periodice. Referindu-se la valoarea documentară a creației populare, C. laudă inițiativa lui V. Alecsandri, subliniind totodată și riscurile ce derivă din „întocmirea” textelor. Observațiile sale au în vedere, mai cu seamă, colecția de balade și colinde „alcătuită” de bănățeanul At. M. Marienescu, care intervenise mult în producțiile culese. Metoda „reconstituirii”, preconizată și folosită de acesta sub influența unor școli folcloristice ale epocii, nu este respinsă întru totul de C.; el consideră însă că aplicarea ei ar fi posibilă abia atunci când se va fi cules foarte mult, dacă nu aproape tot, în aria folclorului. Sub înrăurirea lui B.P. Hasdeu, C. a publicat în 1893, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, două studii consacrate descântecelor (*Deochiul și Faptul*), în folcloristica noastră acestea fiind primele cercetări monografice ale unor tipuri de descântec. Povestea *Kipăruș Petrul*

Făt-Frumos, apărută în ziarul „Românul”, proverbele trimise lui Iuliu A. Zanne pentru corpusul la care acesta lucra sau colaborarea sa la colecția lui Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, cu texte adunate din județele Putna și Neamț, constituie, de asemenea, contribuții la cunoașterea literaturii populare.

SCRIERI: *Studii și culegeri de folclor românesc*, îngr. Al. Dobre și Mihai M. Robea, pref. Dan Horia Mazilu, București, 1999. **Culegeri:** *Poezii populare. Doine. Culese și publicate întocmai cum se zic*, Iași, 1888; ed. Iași, 1893.

Traduceri: Max Nordau, *Minciunile convenționale ale civilizațiunii noastre*, București, Socec, 1895; F.M. Dostoevski, *Crimă și pedeapsă (Raskolnikoff)*, I–II, București, 1899–1902; *Crestomație. Bucăți alese din autori germani*, București, 1901; Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*, București, f. a.

Repere bibliografice: Ioan Bianu, „*Poezii populare. Doine. Culese și publicate întocmai cum se zic*”, „Revista nouă”, 1888, 7; Ioan Nădejde, *Poezii populare culese de d-l M. Canianu*, „Contemporanul”, 1888, 8; G.I. Ionescu-Gion, „*Poezii populare. Doine*”, „Românul”, 1888, 7; A.D. Xenopol, „*Poezii populare*”, „Arhiva”, 1893, 7–8; Adolphe Clarnet, *Mihail Canianu*, „Bucarest”, 1933, 19–20; Bârlea, *Ist. folc.*, 274–276; *Dicț. lit. 1900*, 140–141; Mirodan, *Dicționar*, I, 284; Al. Dobre, *Mihail Canianu și colecția sa de poezii populare*, REF, 1994, 1–2; Nicolae Constantinescu, *Studii și culegeri de folclor românesc*, ALA, 1999, 487; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 184–185. **I.H.C.**

CANTACUZINO, Alecu (Alexandru) (c. 1811 – 1884, Atena), prozator. Descendent în a șaptea generație al marelui vistier Iordache Cantacuzino (cumnat al domnitorului Vasile Lupu), nepot al lui Matei Cantacuzino (și el mare vistier al Moldovei, emigrat în 1791 în Rusia), C. era fiul Elisabetei (n. Daragan) și al lui Alexandru Cantacuzino, șambelan al țarului și participant la mișcarea eteristă. Întors în Moldova, se însoară în 1839 cu Maria Cantacuzino, fiică a marelui logofăt al Moldovei Nicolae Cantacuzino-Deleanu-Măgureanu, dar căsnicia nu durează; Maria Cantacuzino pleacă în 1850 la Paris, căsătorindu-se, mult mai târziu, cu pictorul Puvis de Chavannes. C., care împărtășește de la început ideile noi ale epocii, era prieten cu Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Al. I. Cuza. Avea nu numai faima unui bun cunoscător al vieții politice și diplomatice europene, ci și prestigiul unui om de lume, cultivat, rafinat. În timpul domniei lui Cuza a fost ministru al Cultelor (1861–1862), ministru la Externe și la Finanțe (1862–1863), consilier la Curtea de Casație. Deși nu era om politic din vocație, în 1865 i se încredințează o misiune diplomatică la Paris, pe lângă Napoleon al III-lea. La bătrânețe

rătăcea prin Europa singur, suferind, căutându-și de sănătate, peregrinări consemnate în scrisorile către Alecsandri, căruia îi sugerează, într-o etapă ezitantă a carierei literare a acestuia, să scrie o dramă. Când, în 1879, apare *Despot-Vodă*, piesa era însoțită de câteva rânduri ale lui C., care, pentru a plasa cât mai favorabil lucrarea prietenului său, apela, într-un comentariu fin, la comparații cu opere clasice ale dramaturgiei europene.

Legat de numele lui Alecsandri și de publicația acestuia, „România literară”, din 1855, este și romanul *Serile de toamnă la țară*, unica scriere literară a lui C., din care a fost tipărită doar o primă parte, pe durata apariției revistei. Într-o etapă incipientă a romanului românesc, *Serile de toamnă la țară* se distinge prin echilibrul, siguranța unui epic elaborat, prin neobișnuita, în epocă, lipsă de ostentație ideologică, fiind o „carte excepțională prin maturitatea stilului” (Nicolae Manolescu). Pretextul declanșării narațiunii este, ca și în alte scrieri ale vremii, confruntarea între mentalitatea unui tânăr boier liberal, format în spirit voltairian, și înțelepciunea unui bătrân sătrar, Ion Criță, ce visa încă la Moldova lui „îmbrăcată cu șlic și cu giubea”. Construit ca o succesiune de povestiri pe niveluri temporale din ce în ce mai îndepărtate (povestire în povestire sau povestire cu sertare), romanul are o stilistică aparte, care vine din voluptuoase ocluri și amânări ale istorisirii propriu-zise, ca mai târziu la Mihail Sadoveanu. Într-un lung monolog, sătrarul deapănă pe-ndelete, cu mare dichis narativ, o suită de amintiri, evocă momente din copilărie și adolescență, repovestește, coborând și mai mult în timp, întâmplări pe care le ascultase cândva de la părintele său, răzeșul Petre Criță. Ca într-un caleidoscop, sunt reînviată istorii de pe vremea lui Alexandru Ipsilanti, se perindă o lume veche, icoane din viața satelor răzășești, dar și peripeții, drumuri cu pricini la Divan, impresii legate de un oraș luxos și derutant, precum Iași de odinioară. Romanul își definește identitatea și valoarea tocmai prin remarcabilul dar de povestitor al lui C., nuanțat de un lirism discret, de o propensiune aforistică întru totul potrivită unor istorii în esența lor inițiatice. Plasticitatea unor scene, a portretelor participă la farmecul acestui text, care prefigurează un model narativ consacrat ulterior de Sadoveanu în *Hanu Ancuței*.

SCRIERI: *Serile de toamnă la țară*, îngr. și pref. Livia Grămadă, Cluj, 1973.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit.* XIX, III, 182–185; Popovici, *Romant. rom.*, 320–321; Vârgolici, *Începuturile*, 51–54; Zăciu, *Masca*, 410–413; *Ist. lit.*, II, 601–602; *Dicț. lit.* 1900, 141–142; Manolescu, *Arca*, I, 75–77; Craia, *Orizontul*, 21–23; Mănuță, *Lectură, passim*; Zamfir, *Secolul*, 87–88; Manolescu, *Istoria*, I, 316–318; *Dicț. scriit. rom.*, I, 432–433.

G. D.

CANTACUZINO,
Constantin, stolnicul
(c. 1640, Târgoviște –
7.VI.1716, Istanbul),
cărturar.

Este cel de-al treilea fiu al Elinei, fiica domnitorului Radu Șerban, și al postelnicului Constantin Cantacuzino, descendent al unei familii imperiale bizantine. Crescut într-un mediu prielnic cărții (Paul de Alep admira biblioteca tatălui său), își începuse învățătura în casa părintească, avându-l drept preceptor, poate, pe Paisie Ligaridis, profesor și la Schola graeca et latina, înființată la Târgoviște la insistențele postelnicului Constantin Cantacuzino. A învățat cu siguranță acasă latina, slavona și greaca, profesor fiindu-i, verosimil, Ignatios Petrizis, și el profesor la colegiul târgoviștean. Pregătirea lui clasică primește compliniri consistente la Brașov (Cantacuzinii se refugiaseră acolo în 1655, înspăimântați de violența seimenilor rebeli), învățând cu Albrecht Martin, rector al colegiului reformat. Își continuă învățătura la Constantinopol – întâi cu chir Dionisie, apoi, din 1666, cu Gherasim Cretanul – și în Italia. A fost un student harnic al Universității din Padova, pe care tinerii din Răsăritul Europei au agreat-o cu deosebire (și Constantin Brâncoveanu și-a trimis acolo „bursierii”). A studiat aici cu profesori iluștri și a cumpărat cărți, între ai căror autori se află clasici, scriitori ai Renașterii și ai barocului. Nu au fost descoperite dovezi care să confirme o trecere prin Franța și un titlu de doctor pe care l-ar fi obținut la Universitatea din Louvain. E limpede însă că voiajul în Occident a fost decisiv pentru definitivarea personalității cărturarului C., în care lumea românească de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea a avut un politician de o abilitate incontestabilă și un mare savant. Și unul și

celălalt au stârnit admirație, au câștigat simpatii, între hotarele țării și dincolo de ele, și au declanșat antipatii. Și unele, și celelalte la fel de puternice. În anii ce urmează studiilor, întors în țară, C. împărtășește – în timpul unor domnii favorabile ori adverse – soarta familiei sale: căsătoria (cu Safta Buhuși, vâstar al unei familii boierești din Moldova), o pribegie, ascensiunea pe scara rangurilor – este mare stolnic între 1675 și 1677; de aici supranumele cu care se va institui în posteritate –, o bătălie. Vârful influenței sale la Curte nu se așază în timpul domniei fratelui său Șerban, ci în vremea lui Constantin Brâncoveanu, nepotul său, căruia, prudent observator și analist fin al afacerilor europene, i-a fost multă vreme consilier ascultat și cercetat. Mai multe pricini (printre care și rivalitatea între fiii Brâncoveanului și cei ai lui C., și unii, și alții râvnind același tron) au dus, după 1703, la îndepărtarea voievodului de sfătuitorul său. Lucrurile s-au complicat și, dacă ar fi să se dea crezare cronicarilor contemporani cu evenimentele, Cantacuzinii (și stolnicul între ei) poartă o mare răspundere pentru uciderea, în 1714, a Brâncovenilor. Dar stolnicul și fiul său Ștefan (pe care a vrut și a izbutit să îl așeze pe tronul Țării Românești în 1714) vor cunoaște același sfârșit peste mai puțin de doi ani.

De la C., cel plecat din Valahia între martie 1665 și a doua jumătate a anului 1669 să învețe carte în străinătate, au rămas cele dintâi însemnări de călătorie în românește. Mai călătoriseră și alți români până atunci, unii voiajând curioși să vadă alte „lumi”, alții pribegind de nevoie, nici unul dintre ei însă nu pusese mâna pe pană spre a nota (pentru sine, cum face viitorul stolnic, dar și pentru alții) câte ceva despre locurile pe unde i-a fost dat să pășească. Plecat din țară cu o „ocazie” oficială – un cortegiu securizat ducea la Adrianopol (Odrii) „ploconul haraciului” –, tânărul C. își vede de ale sale și începe „tare studia cărții”, mai întâi la Constantinopol, notând grijuliu data („measița avgust 3 d[ni], zi joi, l[ea]t 1665 de la spăsenie”) și locul acestui însemnat debut („la metohul Ierusalimului”). A fost o fire meticuloasă și atentă cu lucrurile („Am lăsat la dascalul Vartolomei o păreche de dăsași cu niște cămeș și alte borfușoare”) și mai ales cu banii, atunci când îi lasă în „depozite” („Să să știe că am lăsat la jupânul Eghes, neguțătorul englez și cămărașul toatei țecii neguțătoarești la Țarigrad, galbini de aur ungurești patru sute și lei 500, ca să mi-i ție și, când îmi vor trebui, să mi-i dea”), ori când îi cheltuia făcând plăți („Dat-am popei ce șăz, aprilie 28, 18 galbeni venetici, 16 pentru șăzutul și hrănitul

mieu” etc.) Din această amănunțită notare a banilor cheltuiți poate fi aflată și lista cărților cumpărate, în totalitate („câte și câte cât, pân într-una, măcar și cea mai mică”), un „catalog” cu totul stimabil: *Adagiorum chiliades* a lui Erasmus („*Adaghiile adevărate Parimiile* lui Erazmu”), „*Elogiile Domnilor Veneții*”, „*Iliada și Odisia* Omirului, greco-latine”, „o gramatică a lui Manuel latinească” (adică *De institutione grammatica* a italianului Alvarus Emmanuel), alta a lui „Lascari, grecească” (cartea lui Konstantinos Lascaris, tipărită într-o primă ediție la Milano în 1476), lucrări de Titus Livius, Vergiliu, Valerius Maximus, Natalis Comes, Horatius Tursellinus, Marțial, Quintus Curtius Rufus, Epictet, Synesios, Terențiu, Horațiu, Lucian, Aristotel, Cesare Cremonini, Simplicius, Themistios, Alexandros din Afrodizia, Giacomo Francesco Zabarella ș.a. (Ordinea este cea din „catalogul” viitorului stolnic.) O bibliotecă renescentistă. De călătoria dinspre Stambul (cărui C. îi zice de regulă Constantinopol) către Italia își aduce aminte când se află la Veneția. O protecție divină multiplă (descrisă savant și prețios: „Cu ajutorul filantropului Dumnezeu și Părintelui și cu mesitia theanthropului lui Fiiu și cu purtarea Preasfântului Duh یشان-am den Constantinopol zi vineri, ghen. 18, zioa cinstiților sfinți și arhiepiscopi, lui Athanasius și a lui Chiril, a căror rugă și ajutor ne poartă pân în săvârșit primejdii”) a făcut ca mersul pe ape al corăbiei celei cu două nume („unul «Madona de Rosario», altul «Corona aurea»”), cu mateloți „franțozi”, dar construită la Veneția, să se desfășoare în chip fericit. Furtuna (nelipsita încercare a navigatorilor) s-a arătat în două rânduri. Prima dată a fost nesemnificativă. A doua tempestă, lungă, petrecută lângă ostrovul Chefaloniei, pare să-i fi lăsat impresii ceva mai puternice. Descrierea, cu observații de meteorolog – asupra vântului ce sufla dinspre slab către moderat spre a deveni apoi puternic –, este oricum convingătoare: „Marțu, doă ceasuri pân a însera, ne-au venit vânt (primos) și așa toată noaptea den puțin la mai vârtos suflând, de la 3 ceasuri și mai de noapte spre ziuă; miercuri au început tare; viind soarele, mai vârtos se întăria, care unsprăzece ceasuri mării primejdii ne-au dat, până când am apucat într-un liman, ce să chiamă Campo Boldo, foarte bun. Și acolo ne-am păzit”. Sosirea la Veneția a mai fost întârziată și de neaflarea trebuinciosului pilot, ca și de obligatoria carantină („contumația”). C. a stat la Veneția aproape două luni, de la 20 februarie până la 18 aprilie 1667. Vreme pentru a vizita Cetatea Dogilor a găsit, se pare, la a doua ședere și cu prilejul altor scurte reveniri. A cercetat Palatul

Dogilor, contemplându-l cu ochiul cuiva venit dintr-o altă civilizație (tablourile dintr-o galerie faimoasă îl lasă totuși indiferent) și aflat la o „vârstă culturală” ce era subjugată de scris: „Scris este în casa în ce șade prințipul cu alaltă mari, în podina casei, întâi cum întri pre ușa cea ce stă în față (aceaste provlime) *Robur imperii*, mai mergând puțin este *Nunquam derelicta*, și iar la mijlocul casei *Reipublicae fundamentum*, iar în fundul casei aceasta *Gubernatores libertatis*”. „Lacomă perplexitate – zice Daniel Barbu – în fața cuvântului scris, o blocare a capacității de comunicare a cuvintelor la nivelul grafic, o juxtapunere topometrică a literelor care nu se raportează imediat la un înțeles. Voluptatea lecturii, însoțită de plăcerea privirii de a colecționa slovele, transformă cuvântul într-un lucru demn de inventariat și însușit”. Se știe cu siguranță că a plecat apoi la Padova (oraș despre care Miron Costin scrie, exersând în jurul temei *translatio mundi*, că este „scaunul și cuibul a toată

Ex libris Constantini Cantacuzeni

Stolnicul și soția sa Safta Buhuș,
în fresca de la Biserica Filipești Târg

dăscăliia și învățătura, cum era într-o vreme Athina”), unde a ajuns însoțit de Panos Pepanos (cel care îl găzduise la Veneția), și că s-a înscris pentru anul universitar 1667–1668. Faptul este consemnat în registrul matricol al acestei „Universitas Artistarum” spre care se îndreptau tinerii din Europa de sud-est: „D. Constantinus Cantacuzenus Constantinopolitanus pupillus die dicta (17 septembrie 1667)”. Iar însemnările tânărului student comunică – lăsând loc și unor mici rugi, semnificative momente de izbucnire ale unui suflet dornic de șlefuire – numele profesorilor (însoțite de calificative ale elogiului) și științele achiziționate: Antonio dall’ Acqua, dascăl de drept (era doctor în drept canonic) – „Antonie Delacfa, academicul la carele cu ajutorul preasfântului și puternicului Dumnezeu și cu neîncetata rugă a preafericitei lu Hs. Domnului Născătoare am început a învăța cu toată a mea mică putere omenească”; Albanio Albanese, aristotelician în predarea logicii – „la luminatul și mult știutul Albanio Albanez, care este începătura fireștii filosofii, a cărui Dumnezeu ce mai sus rog ajutoriu fie cu mine, ca să o și sfârșască la el filosofia”; Valerianus Bonvicinus, profesor de matematică – „început-am la mult știutul și luminatul Bonvici matematica, [...] adecă den partea matematicii gheometria, care sânt stihiiile lui Eflcid și dentr-alaltă parte sfera care să zice armilaris, care este a toatei lumi”. Dincolo de cărți și profesori, mai pot fi ghicite unele lucruri, interpretând mutarea tânărului de la canonicul Alvise Florio la doamna Virginia Romana. Universitatea din Padova și Padova însăși își vor avea mereu un sediu protejat în sufletul lui C. Cărțile tipărite la Padova îl vor interesa în

continuare și va încerca să le cumpere. După modelul padovan compune, în 1694, planul de învățământ al Academiei Brâncovenești. Îl trimite la Padova, la Universitate, pe fiul său, Răducanu, găsimdu-i și un mentor de mare performanță – pe Hrisant Notara, cărturar familiar mediilor culturale românești și viitor patriarh al Ierusalimului. Tot la Padova își tipărește, la 1700, harta Țării Românești pe care o alcătuiuse (a fost primul cartograf român, și încă unul foarte informat). Câteva dintre argumentele acestei iubiri constante le înfățișează, deloc pierdute între atât de exactele socoteli bănești, însemnările de călătorie ale lui C.

Stolnicul a început să lucreze la scrierea sa de căpătâi, *Istoria Țării Rumânești*, în timp ce fratele său, Șerban, era în scaunul de voievod, oricum înainte de 1688, anul apariției versiunii românești a *Bibliei*, la care a colaborat, redactând, probabil, nu numai prefețele, de vreme ce spune, undeva în text, că „toate cărțile bisericii și toate cetăniile pe slovânește ne sânt”. Contemporanii aveau cunoștință de elaborarea scrierii lui istorice, cărturarii din generațiile următoare o vor cunoaște de asemenea. Este, de aceea, cu atât mai curios anonimatul (ce a lăsat loc feluritelor supoziții, printre care și paternitatea lui Nicolae Milescu, sub numele căruia istoria a fost publicată în câteva rânduri) pe care copiile ulterioare l-au transmis în jurul autorului. Secvențele de „mărturisire a intențiilor” lasă să se vadă cu limpezime înțelegerea umanistă a lui C. – care preleva componentele morală, formativă, civilizatoare și, în primul rând, patriotică – asupra exercițiului istoriografic, căci, zicea el, „fără istorie nu numai de răsul altora și de ocară sântem, ci și orbi, muți, surzi sântem de lucrurile și faptele celor mai de mult ce într-acest pământ s-au întâmplat”. Este neîndoielnic că marele cărturar, mobilizat, poate, și de atmosfera politică generată de planurile lui Șerban Cantacuzino, a simțit imperios nevoia unui dialog cu contemporanii (cu cărturarii străini, dar mai ales cu conaționali), în cadrul căruia să fie afirmate marile tradiții pe care le păstrau depozitele civilizației românești și care legitimau intențiile de neatârnamare ale oamenilor politici din vremea sa. Savanții străini – epigrafistul englez Edmund Chishull, ori geograful și istoricul (dar și generalul) Luigi Marsigli – găsesc în persoana stolnicului un conlocutor sau un corespondent erudit și neostenit în a așeza realitățile românești într-o lumină și perspectivă corecte. Răspunsurile pe care le formulează, în italienește, la întrebările adresate lui de Marsigli conțin și teze fundamentale – cum ar fi cea a romanității românilor –, dar și detalieri

menite să corijeze informații eronate ce circulau, probabil, în mediile cărturarilor europeni. **C.** constată că lumea științifică apuseană ar avea nevoie de o sinteză lămuritoare și mărturisește (aceluiși Marsigli) că este preocupat de o asemenea întreprindere, destinată deocamdată compatrioților: „Ceea ce cere Domnia Ta necesită mult timp și multă osteneală, pe care eu, după putință, o fac, în limba română, ca să lămuresc istoria acestei țări, dar până acum nu am isprăvit”. Era vorba, neîndoielnic, de marea sa istorie, scriere la care încă nici un român nu cutezase, comparabilă, ca monumentalitate, cu opera lui Dimitrie Cantemir. Textul stolnicului se oprește la știrile despre migrațiile hunilor din secolul al IV-lea, dar au existat, se pare, fragmente și despre perioadele următoare. O dovadă este suita de portrete ale unor mari voievozi români – între care Mircea cel Bătrân și Neagoe Basarab, dar și contemporanii Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu – inserată în *Catalogo di principi della Vallahia*, întocmit pentru Marsigli. Oricum, în 1706 **C.** cerceta încă izvoarele și aduna informație. În colectarea acestei informații cărturarul român a tins către exhaustivitate. Sunt convocați istorici și geografi ai Antichității eline și latine, savanți ai Bizanțului, scriitori ai Europei medievale și umaniste. Și nu lipsesc istoricii români (**C.** avea, bunăoară, o copie după cronică lui Grigore Ureche). Izvoarele – externe și interne, între care este consultată și tradiția locului („spuneri și niște povești, mai vârtos bătrânii ce povestesc, de cele ce au fost”) – sunt cercetate critic, pentru eliminarea constructelor subiectiviste și părtinitoare („Scriitorii mișcați de osebite poftele și voile lor, unii într-un chip, alții într-alt chip, tot aceea poveste o vorbesc. Adecătelea că cel ce iubește pre unul într-un chip scrie despre dânsul, și cel ce-l urăște într-alt chip, și de al său într-un chip și de streini într-alt chip scrie”) și spre limpezirea adevărului. „Basnele” interpolatorului lui Grigore Ureche îl oripilează, ca om de știință și ca patriot, și riposta lui, violentă, pare a viza și sursele neinformației intervenient: „Ci nu știu cu ce îndrăzneală și cu ce nerușinare acela ce va fi scris întâi o va fi făcut”. Tezele de căpătâi ale cărții lui **C.** sunt propozițiile majore ale umanismului românesc: originea romană a românilor („noblețea stirpei” este o idee la care stolnicul revine des); latinitatea limbii române; unitatea indisolubilă a românilor de pretutindeni, probată elocvent prin origine și limbă: „Însă rumânii înțeleg nu numai ceștia de aici, ce și den Ardeal, carii însă și mai neaoș sânt, și moldovenii, și toți câți și într-altă parte se află și au această limbă, măcar fie și cevași

osebit în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iar tot unii sânt. Ce dară pe aceștia, cum zic, tot rumâni îi ținem, că toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură”; însemnătatea elementului autohton și continuitatea structurilor dacice, întrucât, în opinia autorului, populația romanizată nu a părăsit Dacia împreună cu armatele romane. Stolnicul a dat o scriere erudită, dar textul său este departe de a fi o aglomerare nesfârșită de date și fapte. Gânduri limpezi, unite în sisteme ce pot purta numele de filosofie a culturii, concretizată în acea concepție a evoluției, a devenirii în istorie („nașterea și stricăciunea”): „Toate lucrările ce sânt în lume au și aceste trei stepene după ce să fac, adecăte urcarea, starea și pogorârea, au, cum le zic alții: adăugarea, starea, plecarea”. Textul lui **C.** nu este o cronică. Locul marelui cărturar nu este printre cronicari, ci alături de istorici, lângă Dimitrie Cantemir, de pildă, într-o vecinătate la care aspiră cu justificate pretenții. Scrierea sa se disociază vizibil de cele ale contemporanilor, sclipirea geniului și capacitatea de a străbate spații ample ale trecutului îl despart de alcătuitoarii letopisețelor, marcați oricum de o modestie doar incidental atenuată de aspirația spre gândul elevat. Dacă ar fi fost terminată (dacă autorul ei, cu alte cuvinte, căruia cu greu îi poate fi găsit un egal printre contemporanii munteni, s-ar fi putut susține conflictelor și agitațiilor, la a căror sursă se afla adesea), *Istoria Țării Rumânești*, cu fraza ei alambicată, cu excursurile ei fastuoase și parăzile de impresiionantă erudiție, ar fi încheiat o istorie spectaculoasă, fascinantă, ca mai toate producțiile barocului, sub al cărui semn se desăvârșise, prin asimilări de mare profunzime, spiritul neliniștit al lui **C.**

Dacă Ureche are în stilul său fermitatea frazei romane, dacă Miron Costin se lasă furat de vorbăria obișnuită la autorii de memorii poloni din vremea sa, la Constantin Cantacuzino avem toată largimea sonoră, toată armonioasă șerpuire a modelelor italiene din care se inspiră. Niciodată fraza românească nu fusese mai amplă, mai complicată și mai plină de înțeles.

N. IORGA

SCRIERI: *Fragment dintr-o cronică pre scurt a românilor*, în *Istoria Moldo-României*, I, București 1858, 295–376; ed. în *Cronicile României sau Letopisișele Moldovei și Valahiei*, I, publ. M. Kogălniceanu, București, 1872, 87–126; *Cronica pe scurt a românilor*, publ. B.P. Hasdeu, București, 1895; *Operele lui Constantin Cantacuzino*, îngr. și introd. N. Iorga, București, 1901; *Istoriia Țării Rumânești întru care să cuprindă numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuitorii ei atunci*, îngr. și introd. N. Cartoian

și Dan Simonescu, Craiova, 1944; *Istoria Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni*, I, îngr. Mihail Gregorian, introd. Eugen Stănescu, București, 1961, 1–79; reed. în *Cronicari munteni*, I, pref. Dan Horia Mazilu, București, 1984; *Istoria Țării Rumânești*, îngr. Damaschin Mioc, introd. Damaschin Mioc și Eugen Stănescu, București, 1991; *Istoria Țării Rumânești atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, îngr., studiu filologic, studiu lingvistic Otilia Dragomir, București, 2006, 145–202.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit. XVIII*, I, 31, 79, 131–143, 149–151, II, 11, 106–109, 134, 151, 279–281, 334; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 37, *Ist. lit.* (1982), 33; Ramiro Ortiz, N. Cartoian, *Lo stolnic Constantin Cantacuzino – un grande erudito romeno a Padova*, București, 1943; Cartoian, *Ist. lit.*, III (1945), 263–272; Corneliu Dima-Drăgan, Livia Bacăru, *Constantin Cantacuzino stolnicul (Un umanist român)*, București, 1970; Virgil Cândea, *Stolnicul între contemporani*, București, 1971; Mario Ruffini, *Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino*, tr. D.D. Panaitescu și Titus Pârvolescu, pref. Virgil Cândea, București, 1973; Duțu, *Umanității, passim*; Virgil Cândea, *Rătiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979, *passim*; Dicț. lit. 1900, 142–147; Radu-Ștefan Ciobanu, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982; Velculescu, *Scriere*, 96–111; Mazilu, *Vocația*, 59–65; Dumitru Velciu, *Miron Costin. Raporturile literare cu contemporanii și posteritatea sa istoriografică*, postfață Dan Horia Mazilu, București, 1995, 92–123; Daniel Barbu, *Timpul și privirea în civilizația românească a secolului al XVIII-lea*, București, 1996, 82; Dicț. esențial, 126–128; Mazilu, *Recitind*, III, 236–245; N.A. Ursu, *Paternitatea Istoriei Țării Românești, atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, Iași, 2009. **D.H.M.**

CANTACUZINO, G. M.
[George Mathei]
(23.V.1899, Viena –
1.XI.1960, Iași), eseist.

Este fiul lui Nicolae B. Cantacuzino, secretar în cadrul Ministerului de Externe și autorul unor atractive memorii, *Amintirile unui diplomat român*, scrise în franceză și prefăcute de N. Iorga. Relațiile sale de rudenie, mai mult sau mai puțin apropiată, sunt impresionante: domnitorii Barbu Dimitrie Știrbei și Alexandru I. Cuza, scriitoarele

Anna de Noailles și Martha Bibescu, pictorul Theodor Pallady. Până în 1909 C. trăiește la Viena. Își face cursurile liceale în Elveția, la Montreux și Lausanne, luându-și diploma de bacalaureat în 1916, în țară, la „Sf. Sava”. În timpul războiului (1917–1918) se înrolează ca artilerist, luând parte la luptele ce se dădeau în Carpații Orientali. După demobilizare pleacă, în 1919, la Paris, unde peste un an va fi admis la École Nationale des Beaux Arts. Îl atrăsese mai întâi pictura, dar acum își descoperă și înclinațiile de arhitect, inspirat de magnificența „seninelor armonii latine”. Încă din 1920 i se încredințează unele lucrări de restaurare la palatul Mogoșoaia; după trei ani elaborează proiectul Băncii Chrissoveloni. Concepția lui, sintetizată în formula „simetrie spațiale”, se întemeiază pe principiile clasice de construcție, cu temperate accente de modernitate și cu asimilarea unor elemente din tradiția românească. Ea este transpusă, cu o sobrietate care impune, într-o seamă de clădiri și de ansambluri, cum sunt vilele din Eforie Nord, hotelul Rex din Mamaia (împreună cu V. Arion), biserica din Tețcani, postul de radio din Bod, Pavilionul României la Expoziția Internațională de la New York (în colaborare cu Octav Doicescu), Institutul de Studii și Proiectări Energetice. În 1931 se decide să-și etaleze creația picturală (nuduri, peisaje, portrete) într-o primă expoziție, lăudată de condeie ilustre (Tudor Arghezi, Camil Petrescu). Un moment dramatic survine în existența lui după prăbușirea, la cutremurul din 1940, a blocului Carlton din Capitală. În urma investigațiilor întreprinse, C. este scos de sub orice acuzație, vinovat fiind găsit constructorul. Între 1942 și 1948 predă, ca profesor suplinitor, un curs de istoria și teoria arhitecturii la Școala Superioară de Arhitectură, lăsând studenților o amintire de neuitat prin prestanța și căldura rostirii, într-un limbaj de o aleasă plasticitate. După instalarea comuniștilor la putere, C. este condamnat în 1949 la muncă silnică. Pus în libertate în 1953, obține un post la Direcția Monumentelor Istorice, unde își ia sarcina foarte în serios, colindând, până în 1956 (când e înlăturat ca „dușman al poporului”), nordul Moldovei și catalogând biserici, mănăstiri, schituri, hanuri, fântâni, parcuri, dintre care o bună parte urmau să fie restaurate. Nutrind o mai veche slăbiciune pentru Iași, cucerit de „alhimia subtilă a farmecului” acestui oraș, în 1957 se mută aici. Ca angajat al Centrului Mitropolitan, întocmește planuri de refacere a

unor ctitorii și proiectează noi edificii. S-a stins, neașteptat, în urma unui accident cardiac.

C. colaborează cu studii de specialitate, eseuri despre artă, cronici plastice și recenzii la „L'Architecture” (Paris), „Revista istorică română”, „Architecture d'aujourd'hui”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Timpul”, „Artă și tehnică grafică”, „Viața românească” ș.a. Împreună cu Octav Doicescu, P.E. Miculescu, Matila C. Ghyka ș.a. scoate revista („caiete de artă și critică”), de luxoasă înfățișare și conținut dens, „Simetria” (1939–1947), în care are contribuții de ținută. A semnat, din când în când, cu inițiala S. În asociere cu Grigore Ionescu și Traian Costa traduce din Vitruviu, *Despre arhitectură* (1964), redactând și o introducere. O broșură de specialitate, *Despre o estetică a reconstrucției* (1947), nu pierde din vedere „reconstrucția noastră spirituală”. Spirit aristocratic, în a cărui viziune asupra artei dominantă este tema frumuseții, C. rămâne atașat până la capăt unui crez întemeiat pe ordine, măsură, echilibru. Idealul armoniei, proclamat cu un condei vibrant și euforic, nu-i doar un surâzător concept de filosofie a culturii, ci urcă din fericita alcătuire launtrică a unui artist polivalent, care visează treaz la vremurile antice și la epoca de strălucitoare plenitudini a Renașterii. O „călătorie în câmpul ideilor” se arată a fi elevată sa incursiune în domeniul de elecție *Introducere în studiul arhitecturii* (1926), ca și acel „essai critique” *Palladio* (1928), de o pătrunzătoare inteligență analitică. Mai tehnic, un dicționar de termeni privind arta românească și universală urmărește să precizeze o serie de noțiuni, cu nuanțări implicând perspectiva etică („nu există estetică fără etică”, clasicismul presupune o „atitudine morală”). Conferințele radiofonice reunite în *Arcade, firide și lespezi* (1932) se constituie într-o voluptuoasă peregrinare printre esențele spiritualității noastre, recognoscibile în construcțiile laice și religioase care, prin „permanențele” ilustrate, dau specificitate acestui spațiu. C., pentru care arhitectura este „cronica vie a trecutului”, „cea mai exactă expresie a istoriei sale”, se preumblă cu o lucidă încântare printre „minuni” precum palatele de odinioară, casele domnești și boierești, locuințele țărănești, bisericile, crucile de piatră. Stăruind asupra artei sătești, cu „frăgezimi” și „subtilități” desfătătoare, supunând unei febrile percepții valorile plastice de altcândva, estetul nu recomandă o cantonare în trecut de dragul unui „românism” îngrăditor, dar nici o angajare zeloasă

în siajul feluritor modernisme. Pentru C., tradiția, o „adâncă neliniște”, contează ca un factor de propulsie spre viitor („a visa trecutul e totuna cu a pregăti viitorul”). Ceea ce urmărește el, ca filosof al culturii, în pasionata-i aventură intelectuală, nu sunt, anume, formele și nici chiar stilurile – deși se ocupă, de pildă, de înrâurirea stilului bizantin asupra creației autohtone, de stilul brâncovenesc, în care distinge „preocuparea frumuseții pentru frumusețe”, și de cel caracteristic epocii lui Ștefan cel Mare –, ci mai cu seamă „ideea-formă”, „spiritul” din care s-au înfiripat. Sub privirea lui scormonitoare și mângâioasă deopotrivă, monumentele întâlnite în cale își dezvăluie neîntârziat înțelesul simbolic. Pelerinajul, de o senină melancolie, printre emblematic vestigii continuă în *Izvoare și popasuri* (1934). Deșteptate din „somnul legendelor”, păstrându-și „misterul” de poetice irizări, dar descătușate din solemnul lor „ermetism”, ele par să aibă un „suflet” pe care C. știe ca puțini alții să-l descifreze. Printre „hieroglifice” și „ideograme”,

Autoportret

hermeneutul admiră cu stilizată emoție peisaje încărcate de virtualități alegorice (Valea Oltului este în acest fel investită, înainte de reportajul maiestuos retoric al lui Geo Bogza). Îmbătat de întinderea „nețărnută” a pustiei și de reverberațiile magice ale luminii, C. cutreieră un Orient în care istoria se sublimază în metafizic (*Pătrar de veghe*, 1938). Moartea, atotstăpânitoare în deșertul hipnotic (tulburător prin „dumnezeiasca lui singurătate”), și viața, supusă eternelor năruiri (care încă mărturisesc despre civilizațiile de odinioară), formează supratema rafinat-penetrantelor însemnări, a căror exaltare nu face decât să confere un plus de intensitate reflecției și un spor de vrajă imaginarii oniric. Lumini și umbre, culori mirobolante, sonori misterioase compun ambianța unui ceremonial descriptiv ritmat în cadențe ample, de poem. Livrescul, de reflex apolinic, se transfigurează romantic sub freazălul trăirilor călătorului care, în acele „ținuturi ale distrugerii”, unde timpul pare că s-a oprit, descoperă cu înfrigurare „ideograme ale veșniciei”. În „țara umbrelor” deznădejdea nu-l covârșește pe căutătorul de esențe pentru că, în eterul sondabil al ideii, el află cheia de boltă: dacă materia stă sub osânda vremelniciei, spiritul dăinuie, renăscând în perpetuitate. Scrisorile către Simon Bayer, trimise între 1955 și 1959, sunt, în unduiri proustiene, o sensibilă evocare a unor crâmpie din copilărie. Dar și un eseu, de o rară calitate a introspecției, despre fluidul imprevizibil al memoriei. Pentru C., „totul are un sens”, detectabil, dincolo de ceea ce se vede, prin „intuiția suprarealității”. În „heraldica” de mitice rezonanțe a îngânduratului epistolar, și opera de artă poate să incite la o „evadare în supranatural”. Descinzând din imperiul „irealității” în orizontul realului, memorialistul povestește, cu un fior al retrăirii, despre lumea de culori, miresme și forme prin care i-a fost dat să treacă. „Spectacolul anotimpurilor”, „descoperirea mării”, „vasta și luminoasă nostalgie a Moldovei”, a Iașilor îndeosebi sunt imagini și stări zugrăvite în așa fel încât culorile să cânte, lăsând să se întrezărească acele semnificații accesibile doar unui inițiat. Încrezător dintotdeauna în „virtutea cuvântului”, arhitectul de elită se arată a fi, în scrierile lui, și un prozator plin de seducții.

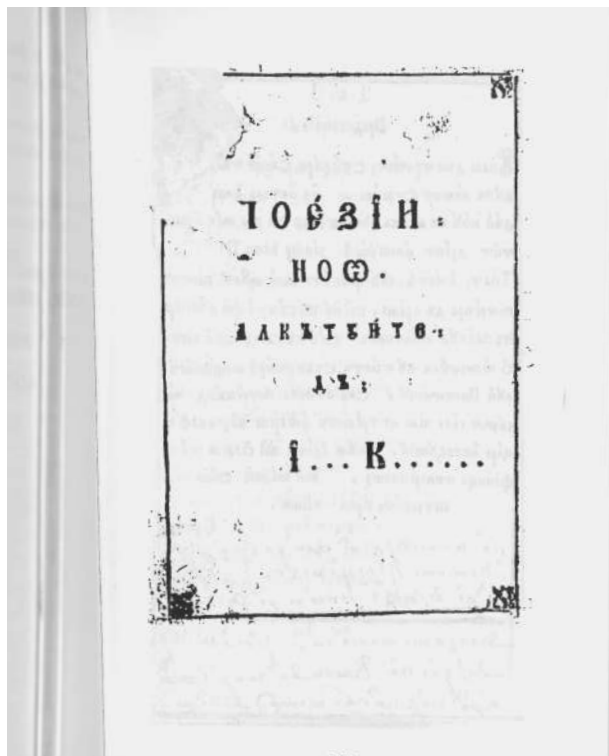
SCRIERI: *Introducere în studiul arhitecturii*, București, 1926; *Palladio*, București, 1928; *Arcade, firide și lespezi*, București, 1932; *Izvoare și popasuri*, București, 1934; ed. îngr. și introd. Adrian Anghelescu, București, 1977;

Lumina românească, București, 1937; *Pătrar de veghe*, București, 1938; ed. îngr. și introd. Adrian Anghelescu, Cluj-Napoca, 1977; *Despre o estetică a reconstrucției*, București, 1947; ed. pref. Augustin Ioan, postfață Mariana Celac, București, 2001; *Scrieri*, pref. Virgil Ierunca, Paris, 1966; *Simetrii*, Paris, 1971; *Scrieri*, Paris, 1987; *Introducere la opera lui Vitruviu. Scrisori către Simon*, îngr. și pref. Zamfira Mihail, postfață Paul Mihail, București, 1993; *Scrisorile către Simon*, îngr. Ileana Corbea, pref. Nicolae Florescu, Cluj-Napoca, 1993; ed. bilingvă (*Scrisorile către Simon – The Letters to Simon*), tr. Marie-Lyse Cantacuzino-Ruhemann, pref. Nicolae Florescu, București, 2010.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, V, 360–364; Călinescu, *Opere*, III, 1379–1383; Mihail Sebastian, *Note despre o carte de călătorie*, RFR, 1938, 7; Radu Patruș, *George Matei Cantacuzino*, „Arhitectura”, 1975, 4, 5; Anghelescu, *Creație*, 117–244; Zăciu, *Lancea*, 129–145; Petre Pandrea, *Atitudini și controverse*, îngr. și pref. Gh. Epure, București, 1982, 547–548; Felea, *Prezența*, 140–145; Maftai, *Personalități*, V, 67–70; Ierunca, *Subiect*, 31–36; Z. Ornea, *Scrieri postume ale lui G.M. Cantacuzino*, RL, 1993, 22; Mihail Zamfir, *La Bruyère în Moldova*, RL, 1994, 10; *Dicț. scriit. rom.*, I, 437–440; Zăciu, *Departee*, 39–42; Constantin Ciopraga, *Polivalentul G. M. Cantacuzino*, VR, 1999, 10–11; Constantin Ciopraga, *Un mare uitat*, ALA, 2002, 624; Faifer, *Pluta*, 57–61; *Dicț. analitic*, IV, 656–659; Popa, *Ist. lit.*, I, 983–984.

F. F.

CANTACUZINO, Ioan (20.I.1757, Istanbul – 3.VII.1828, Kantakuzinka, Ucraina), poet, traducător. Este fiul domniței Ecaterina, fiica lui Ioan Mavrocordat, domnitor al Moldovei, și al clucerului Răducanu Cantacuzino. Nu este astfel de mirare că s-a bucurat de favorurile cârmuitorilor Mihail Suțu și Nicolae Mavrogheni. Era, de altfel, un om abil și influent și a pus multă iscusință în misiunile diplomatice pe care le-a avut de îndeplinit. I-a surâs, o clipă, gândul de a încerca să obțină tronul Țării Românești. După pacea de la Șiștov (1791), care îi spulberă speranțele că idealul unirii principatelor s-ar putea împlini curând, pleacă în Rusia, unde mai fusese și în tinerețe. I se acordă, prin grația împărătesei Ecaterina a II-a, gradul de colonel, iar după retragerea din armată este înnobilit cu titlul de cneaz și primește în dar o moșie pe malul drept al Bugului. Aici întemeiază, cu frațele său Nicolae, târgul Kantakuzinka, unde își va trăi ultimii ani în tihnă și reculegere, făcând lecturi din vasta-i bibliotecă, traducând și redactând memorii.

Vocația spătarului C. a fost politica, literatura socotind-o o simplă „petrecere dă vreme”. Format în ambianța culturală a Moldovei, ca și în aceea a Rusiei, el este primul poet român cu volum tipărit. Apărută în jurul anului 1795, cel mai probabil la Dubăsari, cărțuia intitulată *Poezii noo*, care dezvăluie un spirit occidental, cuprinde atât încercări originale, cât și traduceri sau prelucrări din La Fontaine, cardinalul Fr.-J. de Bernis, Metastasio, Thomas Gray, Marmontel. La confluența anacreontismului cu clasicismul și pre-romantismul, versurile nu suferă de monotonie tematică. Stihuitorul este un epicureu, celebrând plăcerile vinului și ale amorului. Erotica lui, pastorală sau senzuală, jubilantă sau lacrimogenă, se împletește cu poezia naturii. De o anume grație și prospețime, fragmentul din epitalamul biblic *Cântarea Cântărilor*, transpus prin intermediul unei versiuni franceze, rămâne cea mai izbutită versificare a lui C., deloc străină de metrica și limba poeziei populare. Vâna scriitorului este însă mai ales satirică. Din stihurile lui cu o cadență pe alocuri reflexivă se desprinde o intenție morală, care îi colorează într-un fel aparte pornirea hedonistă. Ici și colo poate fi întâlnită o adevărată terminologie poetică, unor vocabule mai vechi

(„icoană”) alăturându-li-se altele mai noi („metaforuri”, „elegie”). Termenul „poezie”, cu acest accent – semn al filierei rusești – este, s-ar părea, folosit pentru prima oară la noi de C. I se datorează și cea dintâi tălmăcire din literatura engleză, *An Essay on Man* al lui Alexander Pope, transpus în românește în 1807 (*Cercarea asupra omului*) prin intermediarul francez al lui Silhouette. A mai tradus din Florian, Montesquieu, Fr. Baculard d’Arnaud. Piesa *Narchis sau Îndrăgitul dă însuș de sine* (1794) este prima versiune în românește a scrierii lui J.-J. Rousseau, lăsată în manuscris, ca și alte traduceri, recuperată în seria *Texte uitate – texte regăsite* (III, 2004).

Fără a avea cursivitatea și muzicalitatea Testamentului lui Ienăchiță Văcărescu și, din nefericire, fără să intre la timp în circuitul literaturii, arta poetică a lui Ioan Cantacuzino merită a fi reținută nu numai pentru încercarea de a forța limba „să întrupeze nentrupări” și „să iconească nevederi” (superbe vorbe, inspirate expresii pentru a sugera meșteșugul poeticesc!), dar și pentru ideea că poezia este „oareșcare răsfațare a chibzuinții”, cum scrie el în Predoslovie, adică o bucurie a spiritului, o osteneală plăcută, în fine, o petrecere cu cuvinte, nu pentru alții, ci doar pentru sine. Dar dacă este o bucurie, un răsfaț estetic pentru sine, nu este, ipso facto, și un răsfaț, o bucurie estetică pentru alții? Modest sau, poate mai aproape de adevăr, orgolios modest, poetul oneaz, sincronizat cât de cât cu sensibilitatea literară occidentală, nu vrea să-și pună în evidență osteneala de a scrie („săvârșirea meșteșugului poeticesc”), ci doar să sugereze modul hedonist în care își petrece timpul („toate acestea s-au făcut mai mult pentru petrecere dă vreme”), adică petrecerea timpului cu lucruri frumoase și gratuite. Sau poate lucruri ce sunt frumoase pentru că sunt gratuite... Cu alte vorbe, poezia are și un caracter ludic, nu-i numai un chin, o osteneală, este înainte de toate o răsfațare chibzuită, zice el. O răsfațare care recuperează (exprimă, sugerează) „ființa tinereților”. Iscusit, bine ticluit meșteșug poeticesc ne promite, așadar, acest om de arme în Predoslovie stihurilor sale noo, „pă limba românească” și cu „închipuirea celor vechi poetici”.

EUGEN SIMION

SCRIERI: *Poezii noo alcătuite dă I...C...* [Dubăsari], [1795–1796]; ed. îngr. și pref. Andrei Nestorescu, DML, VI; ed. îngr. și introd. Ion Nuță, Iași, 2005.

Repere bibliografice: G. Ivănescu, *Un poet român necunoscut din a doua jumătate a secolului XVIII*, IL, 1953, 3–4; G. Ivănescu, N.A. Ursu, *Un scriitor muntean de la sfârșitul secolului al XVIII-lea: Ioan Cantacuzino*, ALIL, t. X, 1959, fasc. 1–2; Piru, *Ist. lit.*, II, 386–390; *Ist. lit.*, II, 180–183; Duțu,

Coordonate, 168–170, 199–212; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 338–339; Angheliescu, *Preromant. rom.*, 102–109; Cornea, *Originile*, 143–146; *Dicț. lit.* 1900, 147–148; Scarlat, *Ist. poeziei*, I, 191–194; Mircea Angheliescu, „*Poezii nouă*” de acum două veacuri, LCE, 1994, 8; *Dicț. scriit. rom.*, I, 440. **F.F.**

CANTACUZINO, Mihai (1723 – 1793), istoriograf. În spița multicentenară a Cantacuzinilor, **C.** se înscrie în a 20-a generație (din care patru ilustrau deja o viguroasă ramură nord-dunăreană), ca fiu al lui Matei Cantacuzino, mare ban al Craiovei, și al Păunei (provenind din neamul Rustea), și strănepot, în linie colaterală, al stolnicului Constantin Cantacuzino. Tânărul educat și chibzuit preia, îndată după moartea tatălui (1742), succesiunea unei averi considerabile (o va administra ireproșabil, îndepărtând treptat pericolul creanțelor ce o grevau) și, ca și frații săi, Pârvu și Radu, începe a urca în ierarhia boierească. Căsătoria cu Elena Văcărescu (nepoată a domniței Safta Brâncoveanu) îi va consolida poziția și influența; e, rând pe rând, mare medelnicer (1746), vel stolnic, mare vistier, vel logofăt și mare ban (1770), parcurs urmat nu fără incidente (câțiva dintre fanarioți îi sunt fățiș ostili). Sub efemera guvernare a lui Matei Ghica (1752–1753), va fi silit să caute refugiu în Moldova, iar Ștefan Racoviță îl trimitea în temniță demonstrativ, întrucât opusese rezistență, ca vel vistier, la instituirea taxei fumăritului. Reinstalat în scaun, Scarlat Ghica îi va numi pe Pârvu și pe Mihai locțiitori domnești, cei doi adoptă însă de acum o atitudine tranșantă vizând emanciparea Țării Românești de sub regimul Porții; în acest sens, războiul ruso-turc (1768–1774) îl află antrenat pe **C.** în redactarea unei vaste corespondențe diplomatice. Deși marcat de vestea uciderii lui Pârvu (răpus, cu „volintirii” săi, după o dură confruntare cu armata otomană la Comana), **C.** își continuă, în iarna lui 1770, călătoria asumată, pentru ca, în aprilie același an, să se alăture, la Petersburg, soliei moldo-vlahe care solicita sprijin din partea „pravoslavnicei” țarine pentru cauza românilor. Cu un discurs notabil – și modern –, banul depune stăruințe, mai târziu, și ca participant la convorbirile purtate cu prilejul Congresului de la Focșani (1772), unde pleda pentru independența Țărilor Române sub un protectorat al Marilor Puteri, ca unică alternativă la nefericita lor abandonare sub apăsarea unui

jug ce „deja se clatină”. Într-un memoriu adresat deopotrivă Rusiei, Austriei și Prusiei, urmașul stolnicului amintește de climatul potrivit și „marea rodnicie” a pământurilor de aici, pentru a motiva, apoi – surprinzător și, s-ar părea, întâia oară într-o formulare fără echivoc în istoriografia de la noi –, câștigul estimat ce l-ar aduce la stabilitatea regiunii unirea celor două state românești într-un puternic principat, văzut ca un posibil contrafort de apărare a „cuvântului creștin” la Dunăre. Pacea semnată însă, în 1774, la Kuciuk-Kainargi va consfinți la București o deziluzie, iar **C.**, expus în noile împrejurări, se retrage, cu familia, în Rusia. În ianuarie 1775 Ecaterina a II-a îi conferă demnități (rang de consilier de stat și gradul onorific de general-maior), acordându-i, între privilegii, o reședință și mai multe sate în ținutul Moghilev (în Ucraina de azi); în iulie 1775 vine în țară pentru a-și lichida averea.

În Rusia **C.** își încheie, în 1776, prima sinteză istoriografică (în limba greacă): *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, în care informația, bogată și diversă (cu caracter istoric, geografic, juridic, economic și statistic), și prezentarea sistematică împrumutau deja din spiritul metodic și pragmatic al veacului iluminist. *Istoria...* expune faptele succint, de la fondarea țării (anul „descălecătului” lui Negru-vodă e, potrivit lui **C.**, 1215) până la Alexandru Ipsilanti (septembrie 1774), în timp ce în „cronologia critică” a voievozilor munteni, prezintă în anexă, apar notate scrupulos, între izvoarele care servesc documentarea, cronici interne (primul creditat este, de înțeles, *Letopiseșul cantacuzinesc*), dar și istorii consacrate, bizantine, ungurești, sârbești sau autori moderni, ca heraldistul Martin Schmeitzel ori geograful A.F. Büsching, citat la zi, cu *Erdbeschreibung* din 1776. Extrase din corespondența de familie aparținând Cantacuzinilor și Brâncovenilor, hrisoave, condici de moșii, liste contabile sporesc cota de inedit a consemnărilor odată cu apropierea de prezent. Structura cărții, scrupulul „științific”, ispita informației enciclopedice fac manifestă influența lui Dimitrie Cantemir (văzută ca un repertoriu „prețios” de date, *Istoria...* avea să-i sugereze lui N. Iorga o replică, târzie și valahă, la *Descriptio Moldaviae*), după cum umanismul stolnicului Cantacuzino rodește în discursul ce reface pertinent, concis, argumentația privind originea daco-romană a poporului și evoluția, în plan istoric și lingvistic

unitară, pe teritoriul celor trei state românești. Păstrând formal anonimatul asupra cărțurării pribeag, scrierea se va difuza în Principate, apoi și în Transilvania (unde Gh. Șincai o folosește în *Hronica românilor*). Din circa zece manuscrise semnalate, cinci reprezintă copii ale redacției grecești, restul vehiculând (în forme lacunare, imperfecte) o primă versiune românească, datorată unor traducători de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, care nu-și afirmă, la rândul lor, identitatea. În varianta grecească, *Istoria...* se imprima la Viena, în 1806, ca un synopsis anonim, în editura unor „frați Tunusli”. Ediția (în care scapă, din păcate, destule imprecizii și erori) capta o jumătate de secol mai târziu atenția lui G. Sion, cel ce repune în 1863, primul, pe autor în drept, dând la iveală și o nouă tălmăcire. În *Ghenealoghia familiei Cantacuzinilor*, ca autentic paznic al tezaurului, C. se va întemeia întâi de toate pe documente existente în arhiva ce îi revine, prin legat, de la antecesorii. Finalizează, astfel, un al doilea proiect, în care investește cu devotament și caută a comenta cu obiectivitate în marginea izvoarelor parcurse (și citate), excepție făcând mai fantezistul preambul ce tinde, în virtutea unui exercițiu încă agreat în epocă, la mitizarea îndepărtatelor origini, bizantine, ale neamului. Textul (datat în manuscris 1787 și editat, grație lui N. Iorga, în 1902) dezvăluie, în plus, stilul evoluat al cărțurării, ce povestește dezinvolt, și tenta de spectacol narativ, învederând destinul romanesc – dramatic, alteori shakespearian – al unor „personaje”, ca străbunul aventurier Andronic sau influentul său urmaș, postelnicul Constantin Cantacuzino, cel suprimat, compensator, între zidurile de la Snagov (un veritabil „turn al Londrei”, în uzanța vremii). Portrete construite în tipare clasice (al stolnicului erudit, peripatetizând cu dascălii, „spudeii” și „bărbații procopsiți”) se însoțesc cu episoadele șarjând eroi excentrici și vocații picarești, ca în cazul unei controversate beizadele, Răducanu/Rudolf Cantacuzino, prinț scăpătat al Imperiului German și fost mare maestru al Ordinului „Sfântul Gheorghe”, dizgrațiat după ce traficase, expert și eficient pentru un timp, titluri de cavaler în lumea parvenită a negustorimii vieneze. În fine, memorialistul C. reconstituie filmul evenimentelor contemporane, descoperind, ca într-un sumbru periplu inițiat, culisele politicii perfide și stresante și versatilul labirint fanariot, pavat, în fals răsfaț, cu capete ce cad, credule sau duplicitate. Potrivit unui

studiu filologic de dată mai recentă, C. ar fi tradus, în perioada de exil, primele patru tomuri din jurnalul lui Joseph Delaporte (*Le Voyageur français*). Utilizând textul original în paralel cu două ediții transpuse în rusește după 1778, banul ar fi tradus din cartea abatelui francez până în pragul senectuții (în spațiul românesc cărțile lui Delaporte pătrund și circulă, se pare, curând după 1780, dovadă copiile manuscrise comandate în Moldova și Valahia). În prima jumătate a veacului al XIX-lea traducerea (în copie moldovenească) trezește interesul lui N. Iorga, prin străduința căruia tomul întâi apare publicat în 1940. Fără a insista, istoricul înclină a pune, la acea vreme, tălmăcirea pe seama unui cleric cultivat ca Amfilohie, episcop de Hotin între 1767 și 1770 și precursor al reformelor școlare în Moldova, dar afirmația e contrazisă mai în urmă de lingviști.

SCRIERI: *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, tr. G. Sion, București, 1863; *Genealogia Cantacuzinilor*, îngr. și introd. N. Iorga, București, 1902; *Ghenealoghia Cantacuzinilor*, LRM, 254–264.

Repere bibliografice: N. Iorga, *Despre Cantacuzini*, București, 1902; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902; G.M. Ionescu, *Generalul-maior al Rusiei Mihai Cantacuzino*, București, 1905; G. Pascu, *Mihail Cantacuzino*, CI, 1925, 1; Iorga, *Ist. lit.* XVIII, I, 136, 141–143, 381, 410, 412, II, 93–94, 101–102, 114, 185; Ilie Corfus, *În legătură cu opera lui Mihai Cantacuzino*, RIR, 1946, fasc. 2; *Ist. lit.*, I, 636–639, 646; N.A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, 17–19; Piru, *Ist. lit.*, I, 417–418; *Ist. lit.*, I, 636–639; *Dicț. lit.* 1900, 148–149; Eugenia Dima, *Limba traducerilor laice din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea din Muntenia*, Iași, 1988, 25–40; Ciobanu, *Ist. lit.* (1989), 354–356; Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, tr. Maria Șerbănescu și Sabina Drăgoi, București, 1996, 223–237, *passim*; Mihai Sorin Rădulescu, *Banul Mihai Cantacuzino (1723 – c. 1790)*, „Arhiva genealogică”, 1999, 1–4; Eugenia Dima, *Mihai Cantacuzino, traducătorul în limba română al „Voiajorului francez” al lui Joseph Delaporte*, în *In honorem Gabriel Ștrempel*, Satu Mare, 2006; Filip Lucian Iorga, *Mitologiile genealogice, mitologii politice: definire, teritoriu, exemplificări*, „Sfera politicii”, 2012, 5; Călin Felezeu, *Între fanariotism și mișcarea de emancipare națională. Modelul cante-mirian de abordare a imaginii Imperiului Otoman în cultura românească scrisă*, „Tabor”, 2012, 2. **R. Ș.**

CANTEMIR, Antioh
(10.IX.1708, Istanbul –
11.IV.1744, Paris), poet,
traducător.

Este fiul mezin al Casandrei, fiica lui Șerban Cantacuzino, și al lui Dimitrie Cantemir. În Rusia, patria sa adoptivă de la vârsta de trei ani, beneficiază în casa părintească de o educație aleasă încă din copilărie; învață latina, greaca veche și italiana de la Anastasie Condoidi, un erudit preceptor grec adus din Moldova și aflat în slujba tatălui său, continuându-și studiile cu Johann Gotthilb Vockerodt, un tânăr raționalist, diplomat și scriitor, care l-a inițiat în ideile științei și filosofiei moderne și l-a învățat limba franceză. Următorul său profesor a fost Ivan I. Ilinski, secretarul lui Dimitrie Cantemir, care i-a predat limba rusă, l-a inițiat în poezia rusească și i-a insuflat interesul pentru Antichitate. A frecventat apoi Academia slavo-greco-latină din Moscova (1718–1722), precum și școala latinească din Astrahan (1722–1723), când își însoțește tatăl în expediția întreprinsă de Petru cel Mare în Caucaz. Moartea părintelui său în 1723, apoi cea a protectorului său imperial în 1725, înainte de a-i fi aprobată bursa solicitată pentru a-și continua studiile în Occident, pune capăt perioadei sale de studii, pe care de aici înainte și le va completa singur, frecventând cursuri de filosofie, algebră, fizică, istorie, astronomie la Academia de Științe din Sankt Petersburg (1725–1730), cu renumiți profesori aduși din Europa, precum matematicienii Daniel și Nicolaus Bernoulli, Cristian F. Gross, istoricul Gottlob Bayer sau fizicianul Georg Bernhard Bilfinger, iar apoi prin lecturi proprii, în timpul misiunilor sale diplomatice în Occident, la Londra (1732–1738) și la Paris (1738–1744). Numit reprezentant diplomatic al Curții Imperiale de la Sankt Petersburg la Londra, C. părăsește Rusia în ianuarie 1732, se oprește pentru scurtă vreme la Berlin și la Haga, ocazie cu care începe tratativele pentru publicarea operelor tatălui său referitoare la Moldova (*Descriptio Moldaviae* și harta

principatului), pe care le luase cu sine. Din martie, când ocupă efectiv postul la Londra, dedică acestui scop o bună parte a eforturilor sale. Consecința va fi publicarea, în mai puțin de trei ani, a versiunii engleze a *Istoriei Imperiului Otoman*, realizată de Nicholas Tindal și apărută în 1734–1735. Lucrarea apare însoțită de o biografie nesemnată a lui Dimitrie Cantemir, a cărei atribuire certă a fost posibilă abia prin descoperirea de către Virgil Cândea, în 1984, a manuscrisului cantemirian al *Istoriei...* în Biblioteca Houghton a Universității Harvard, însoțit de un alt manuscris cu titlul *La Vie du prince Demetrius Cantemir, écrite de la main propre d'Antiochus Cantemir, son fils cadet, ministre plén. de sa Majesté Czarienne à Londres*. S-a putut astfel stabili filiația dintre acest text redactat în franceză de C. și versiunea realizată de Nicolas Tindal, punct de plecare pentru biografiile în franceză (1743), germană (1771), rusă (1789) și română (1825), ultimele trei însoțind traducerea lucrării *Descrierea Moldovei*. Prin această contribuție de excepție, C. nu mai poate fi considerat doar coautor a două biografii cantemiriene – *Vita et Elogium Principis Demetrii Cantemyrii*, alcătuită în 1726–1728 împreună cu Ivan I. Ilinski, editată de Emil Pop în 1969, și *Vita Principis Demetrii Cantemyrii*, redactată de Gottlob Bayer cu sprijinul lui C. și publicată de A.I. Odobescu în 1883 –, ci și autorul celei mai autorizate și mai difuzate biografii a domnitorului român, devenind astfel „istoriograf național, alături de mai vârstnicii Ion Neculce, Radu Popescu și alți cărturari din prima jumătate a secolului al XVIII-lea” (G. Mihăilă). Mutat în 1738 ca ambasador la Paris, C. continuă să se preocupe de publicarea manuscriselor cantemiriene. În afară de eforturile care au dus la traducerea de către De Joncquières a *Istoriei Imperiului Otoman* în franceză (apărută la Paris în 1743) și în italiană, pentru care colabora cu abatele Ottaviano Guasco, era interesat de editarea *Descrierii Moldovei* și mai ales a hărții realizate de Dimitrie Cantemir. Intră în legătură cu editori și tipografi din Olanda specializați în cartografie, dar și cu cel mai reputat geograf francez al vremii, Jean-Baptiste Bourguignon d'Anville, căruia îi pune la dispoziție manuscrisele părintelui său, inclusiv harta, trezindu-i astfel un interes care se va prelungi vreme de decenii pentru ceea ce va numi, după pilda lui Dimitrie Cantemir, *Dacia vetus et nova*. Dovadă stau trei studii ale lui

d'Anville pe teme daco-romane și române publicate în analele Academiei Franceze la mijlocul veacului al XVIII-lea, precum și propria copie a hărții Moldovei, având toponimele mai corect transcrise decât în versiunea pe care C. reușește să o tipărească la Amsterdam în 1737. În aceeași perioadă tânărul ambasador întreține legături cu Maupertuis, Montesquieu și alți iluminiști francezi, poartă și o corespondență cu Voltaire privind aspecte controversate legate de istoria familiei Cantemireștilor. Concomitent, redactează o serie de compoziții în franceză, între care un madrigal dedicat ducesei d'Aguillon și epigrama *Vers sur la critique*, incluse în antologia *Élite de poésies fugitives* publicată de Blin de Sainmore în 1764. Tot acum scrie o serie de lucrări cu caracter enciclopedic, între care *Scrisori despre natură și om*, sinteză a ideilor sale iluministe, rămasă multă vreme în manuscris, alcătuiește ultimele patru satire, își revizuieste textele de tinerețe și își sintetizează opiniile despre versificație în *Scrisoare lui Hariton Makentin despre compunerea versurilor ruse* (1742).

C. își începe cariera literară la vârsta de șaisprezece ani, traducând din latină în rusă, cu unele adăugiri și precizări după originalul grec, cronica lui Constantin Manasses și, mai târziu, redactând în rusește primul său poem, *Simfonia la Psaltire* (1727). Între 1726 și 1730 C. traduce *Lettre d'un Sicilien à un de ses amis contenant une agréable critique de Paris et des Français...*, *Le Tableau de Cébès* (după versiunea franceză a acestei lucrări atribuite filosofului Cebes din Teba), ulterior tipărește la Sankt Petersburg, în traducerea sa, tratatul lui B. Fontenelle *Conversații despre pluralitatea lumilor* (1741). De-a lungul anilor va mai realiza o serie de transpuneri în rusă din Horațiu (*Epistolele*), Cornelius Nepos, Iustin, Anacreon (*Odele*), Epictet (*Manualul*), Montesquieu (*Lettres Persanes*), Francesco Algarotti (*Convorbiri despre lumină*) etc., însă unele s-au pierdut. La sfârșitul anului 1729 poetul compune *Satira I: Către mintea sa*. Vor urma alte opt satire, șase fabule, patru ode, două epistole, epigrame, precum și un poem encomiastic închinat lui Petru I, neterminat, toate conducând la considerarea lui C. drept întâiul poet modern rus. Scrierile sale, aflate sub influența neoclasicismului occidental, evoluând treptat spre o mai mare originalitate a compozițiilor, se înscriu, prin tematică și preocupări, în iluminism, pledând

pentru o literatură care să contribuie la cultivarea spiritului și la „îndreptarea” morală: „Satiră se poate numi acea compunere care prin un stil vesel, luând în răs demoralizarea, stăruiește a îndrepta năravurile omenești; pentru aceasta ea în scopul său e potrivită cu orice altă alcătuire morală, dar stilul ei fiind mai simplu și vesel, se citește cu plăcere, și dezvoltările ei sunt mai nimerite pentru că de luarea în răs noi ne temem mai mult decât de orice pedeapsă” (*Prefață*). Îndeosebi în două epigrame cunoscute sub titlul *Autorul despre sine*, C. subliniază neapartenența sa etnică la neamul în a cărui limbă își compunea scrierile, silit de mândrele destinului: „Cine sunt eu, n-oi spune, dar iată semnul meu:/ Nu-s rus, ciudat mi-e numele, tineri mi-s anii” (*Epigrama I*); „Deși rusește scriu, de neam rus nu sunt/ Din părinți ce nu-s de jos natura mi-a dat a mă naște./ De greutate, necazuri, plină mi-a fost viața,/ Mai binele căutându-l, din mână binele mi-a căzut” (*Epigrama II*; ambele în traducerea lui G. Mihăilă). Poezia sa va ieși de sub tipar postum, inițial la Londra, în traducerea franceză a lui Ottaviano Guasco, prefațată de „istoria vieții” lui C. (1749), la Berlin în traducerea lui baronului Heinrich Eberhards von Spilcker (1752), iar în Rusia abia în 1762, într-o ediție incompletă, reeditată în 1772, fiind publicată în ediție definitivă, sub îngrijirea lui P.A. Efremov, abia în 1867. În circuitul culturii române intră încă din 1844, grație traducerii lui Alecu Donici și Costache Negruzzi, bucurându-se încă de la apariție de o caldă primire din partea lui Vasile Alecsandri și a lui Ion Heliade-Rădulescu, mai apoi a lui Aron Pumnul. Ulterior intrată treptat într-un con de umbră, va fi readusă în atenție de G. Călinescu, în 1954, în *Notă despre Antioh Cantemir*. Referindu-se la momentul traducerii lui C. în românește, criticul afirmă: „Acum era de fapt momentul de a-l resuscita, deoarece clasicul rus de origine română apărea în mijlocul unui clasicism românesc preocupat de desăvârșirea omului în societate și de cunoașterea lui caracterologică, de laicizarea și europeanizarea culturii”. O nouă versiune a stihurilor lui C. este realizată de Virgil Teodorescu (1966), fiind însoțită de un studiu al lui Paul Cornea. În fine, ediția bilingvă *Satire și alte poetice compuneri*, realizată în 1988 de Pavel Balmuș la Chișinău, reia traducerile lui Alecu Donici și Costache Negruzzi și mai include *Satira a IX-a*, descoperită abia în 1856. Astfel, C. este nu numai un pionier al literaturii ruse moderne, ci

oferă un model pentru scriitorii români din generația pașoptistă. În mod esențial, el rămâne însă legat de opera lui Dimitrie Cantemir atât prin străduința de a o vedea tipărită și de a-i asigura astfel o circulație europeană, cât și prin contribuția ca biograf al ilustrului său părinte.

SCRIERI: *Satire și alte poetice compuneri*, tr. A. Donici și C. Negruzzi, Iași, 1844; ed. Iași, 1858; reed. în C. Negruzzi, *Opere alese*, II, București, 1955, 91–238, în A. Donici, *Fabule*, București, 1960, 161–181; *Stihuri*, tr. Virgil Teodorescu, introd. Paul Cornea, București, 1966; *Satiri i drughie stihotvorenje socineniia – Satire și alte poetice compuneri*, ed. bilingvă, tr. A. Donici și C. Negruzzi, îngr. și postfață Pavel Balmuș, Chișinău, 1988.

Repere bibliografice: V. Alecsandri, „*Satire și alte poetice compuneri*”, „Propășirea”, 1844, 23; I. Heliade-Rădulescu, *Notiță critică*, „Curierul românesc”, 1844, 50; Aron Pumnul, *Lepturariu rumânesc cules den scriptori rumâni*, I, Viena, 1862, 147; A.I. Odobescu, *Opere*, București, 1955, 205; Ghenadie Enăceanu, *Principele Antioh Cantemir ca scriitor*, „Revista nouă”, 1889, 4; N. Iorga, *Știri despre D. Cantemir din scrisorile fiului său Antioh*, CL, 1904, 10; Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, București, 1925, *passim*; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 40, 44, 119, *Ist. lit.* (1982), 36, 39–41; Ciorănescu, *Lit. comp.*, 51–60; Călinescu, *Opere*, VII, 989–1003; Helmut Grasshoff, *Antioch Dmitrievic Kantemir und Westeuropa*, Berlin, 1966; Cornelia Cârstea, *Antioh Cantemir*, Craiova, 1984; Virgil Căndea, *La Vie de prince Demetrius Cantemir, écrites de la main propre d'Antiochus Cantemir, son fils cadet, ministre plen. de sa Majesté Czarienne à Londres*, RSE, 1985, 3; *Dicț. scriit. rom.*, I, 441–443; Vasile Harea, *Cantemir și fiul său Antioh*, îngr. Sorina Bălănescu, pref. Mihail Harea, Iași, 1999; Mihăilă, *Scriitori*, 43–60; Gheorghe Bobănă, *Antioh Cantemir – poet, gânditor și om politic*, Chișinău, 2006; *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII–XVIII*, coordonator Andrei Eșanu, Chișinău, 2008, 494–569; Dan Răpă-Buicliu, *Cantemiriana*, București, 2008; Livia Ioniță, Traian Fințescu, Lucian Popa, Claudia Lungu, *Antioh Cantemir: bibliografie nepublicată*, București, 2008; *Epopeea istorică a Cantemireștilor*, tr., îngr. și introd. Gheorghe Barbă, pref. Aneta Dobre, București, 2009; Ștefan Lemny, *Cantemireștii. Aventura europeană a unei familii princiare din secolul al XVIII-lea*, Iași, 2010, 157–265; *Neamul Cantemireștilor. Bibliografie*, coordonator Andrei Eșanu, Chișinău, 2010, 313–352; *Prinții Antioh și Maria Cantemir în documente de epocă*, tr. Marina Vraciu, Leonte Ivanov și Dragoș Cojocar, îngr. și pref. Leonte Ivanov, postfață Marina Vraciu, Iași, 2011; Vlad Alexandrescu, *Croisées de la modernité. Hypostases de l'esprit et de l'individu au XVIIe siècle*, București, 2012, 448–514. **II.M.**

CANTEMIR, Dimitrie

(26.X.1673, Iași

– 21.VIII.1723,

Dmitrovka, azi

Dmitrovsk-Orlovski,

Rusia), cărturar, istoric,

prozator.

Tatăl lui **C.**, Constantin Cantemir, răzeș, de origine modestă, s-a ridicat la demnitatea de domn al Moldovei prin merite militare. Mama, Ana Bantăș, era coborâtoare dintr-o familie înstărită de negustori și din vechea familie a boierilor Tăutu. Fratele său, Antioh Cantemir, parvine și el, ca principe ereditar, la poziția de domn. În maniera timpului, Dimitrie își începe instruirea intelectuală în familie cu un profesor, grecul Ieremia Cacavelas, teolog, poliglot și călător pe drumuri europene. Din 1679 studiază sistematic limbile greacă și latină. De la același dascăl primește cunoștințe de teologie, retorică și logică. În 1688 este trimis la Constantinopol, cerut de turci drept garant (capuchehaie) al fidelității tatălui său, domnitorul, față de Poarta Otomană. Folosește prilejul spre a-și continua formația de cărturar cu vocație și urmează cursurile Școlii Înalte a Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol, școală cu profil umanist, de mare tradiție filosofică și teologică. Matematicianul turc Saadi îl învață turcește. **C.** își însușește și alte limbi orientale. Asimilează disciplinat cunoștințe de istorie și geografie, logică și filosofie, retorică, științele naturii și medicină, etică etc. Unii dintre profesorii greci (Meletie de Arta, Alexandru Mavrocordat, Hrisant Notara), formați la Universitatea din Padova, imprimau acestei școli, de tradiție bizantină și neoaristotelică, deschideri spre raționalismul postrenascentist occidental. În opera lui **C.** se deslușește această orientare, ca și pasiunea pentru retorică, modelată sub influența profesorului Ilie Miniati, marele predicator ascultat și de grecii din Italia. Cu mici întreruperi, el rămâne în mediul capitalei otomane mai bine de două decenii. Talentele artistice și erudiția l-au făcut agreat în societatea marilor demnitari turci și chiar la Curtea sultanului Ahmed III. Leagă prietenii cu ambasadorii Franței (P.-A. de Châteauneuf și de Fériel),

Olandei (Collier) și Rusiei (Piotr Andreevici Tolstoi); se pare că, împreună cu aceștia, făcea parte dintr-o confrerie masonică. Cum se poate deduce din opera lui, era atras în această perioadă de științele oculte: alchimie, astrologie, oniromanție etc. Datorită anturajului francez, este probabil să fi învățat și franceza, pe lângă limbile orientale. În 1691 se afla în Iași, când tatăl său, îndemnat de frații Ruset, poruncește uciderea cronicarului Miron Costin și a fratelui acestuia, Velicico, ambii de orientare politică filopolonă. La moartea lui Constantin Cantemir (1693), C. are abilitatea de a prelua domnia, dar nu o poate păstra decât puține săptămâni. După eșec, revine la Constantinopol. În 1699 se căsătorește cu domnița Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino, care domnise în Țara Românească. Au avut șase copii: Maria, Smaragda, Matei, Constantin, Șerban și Antioh. Singurul descendent care va face o strălucită carieră diplomatică (la Paris și la Londra) și literară (în Rusia) va fi Antioh, poliglot și el, pe care Montesquieu îl aprecia și care avea să poarte cu Voltaire o corespondență pe tema originii familiei Cantemir. Ceilalți fii au urmat cariera militară. Maria, foarte instruită, a fost un timp favorita țarului Petru cel Mare, iar Smaragda a murit foarte tânără. După 1700, cu renta primită din sursă cantacuzină, C. își construise, potrivit unui plan propriu, un palat pe malul Bosforului. Devine mentor cultural al odraslelor unor înalți demnitari otomani și începe să-și sistematizeze vastele cunoștințe în vederea redactării primelor opere. Prieteni personali din palatul sultanal l-au propulsat în 1710 pe C. la tronul Moldovei, fără să-i bănuiască planurile de independență a statului față de suzeranitatea turcească. Lipsit de vocație politică și putere de previziune, C. încheie, în aprilie 1711, un tratat secret cu Petru cel Mare, după care ia parte, în alianță cu rușii, la campania antiotomană. În lupta de la Stănilești (iulie 1711) turcii înving și, conform tratatului încheiat anterior, C., împreună cu familia și un grup de compatrioți, se refugiază în Rusia. I se oferă o moșie lângă Harkov. Locuiește la Moscova și devine consilier de taină al țarului, atrăgându-și ostilitatea unei părți a nobilimii ruse. În 1714 primește diploma și inelul de doctor al Academiei din Berlin. După moartea Casandrei (1713), se recăsătorește cu Anastasia Trubețkoi, descendentă a unei familii aristocrate. Din această căsătorie a mai avut o fiică, Smaragda, numită astfel în amintirea copilei

pierdute. În corespondența cu țarul și cu alte oficialități există mărturii despre privațiunile materiale ale familiei Cantemir și despre marea suferință a principelui la moartea Smaragdei. Țarul îi acordă privilegii meritate, dar funcționarii amânau *sine die* aplicarea lor. Enciclopedismul său a stârnit animozități și opoziții în rândul păturii culte a societății ruse. Alte știri despre viața privată a lui C., dar și despre prezența lui în viața publică, despre vizitele pe care i le făcea suveranul rus, întârziind ore întregi în dialoguri particulare, se găsesc în jurnalul secretarului personal al cărturarului, Ivan I. Ilinski. Între 1714 și 1722 își redactează cea mai mare parte a operelor, în special cele istorice. În 1722 participă, alături de Petru cel Mare, la campania antiotomană din Caucaz. Ca principe serenisim și senator, sfetnic intim al țarului, C. a contribuit la numeroase decizii istorice ale statului și la orientarea europeană a culturii rusești. Cu talentul și gusturile lui în materie de arhitectură, a colaborat la planurile țarului de construire a orașului Sankt Petersburg. A avut parte în timpul vieții de bucuria de a i se recunoaște meritele de erudit. După distincția venită de la Academia din Berlin, a mai putut citi o caracterizare elogioasă făcută de Jean Moreau du Brassy (fost ofițer în armata rusă în bătălia de la Stănilești) în cartea sa de memorii, apărută în 1716 la Amsterdam. În 1719 i se închină două ode în limba latină, în stilul cel mai pur al umanismului clasic. Prima este (în traducere) *Odă spre lauda operei serenisimului principe Dimitrie Cantemir numită „Sistemul despre religia și starea imperiului turcesc”*, semnată de Teofilact, rector al Academiei din Moscova. Cealaltă, mai amplă, aparține celui de-al doilea rector al Academiei moscovite, profesorul de filosofie Gedeon Wiszniowski, și se intitulează *Preastrălucitului și preînaltului Dimitrie Cantemir, principe al Sfântului Imperiu Ruses, domn ereditar al Țării Moldovei*. Ambele texte elogiau mintea excepțional dotată a principelui moldovean, cunoștințele lui întinse. Era asemănat cu marii oameni ai lumii, numit „principe al geniilor și geniu al principilor”, un fel de *nec plus ultra* în mediul unde trăia. Opera lui era considerată, în termenii lui Horațiu, un monument „mai trainic decât arama”. Bolnav de diabet, C. se stinge din viață la moșia sa, Dmitrovka. A fost înmormântat la Moscova, în cripta familiei. În 1935 osemintele i-au fost aduse în țară și reînhumate în biserica Trei Ierarhi din Iași.

VIAȚA

OPERA

1673 **octombrie 26** Se naște, probabil la Iași, Dimitrie Cantemir, al doilea fiu al lui Constantin Cantemir, de origine răzeșească, și al Anei (n. Bantăș), nepoată după mamă a Anastasiei, soția Ducăi Vodă.

1685 Constantin Cantemir devine domn al Moldovei. Instruirea lui Dimitrie este asigurată de un profesor de familie, învățatul grec Ieremia Cacavelas.

1688 Este trimis de tatăl său drept garant de fidelitate (capuchehaie) la Constantinopol, în locul lui Antioh, fratele său. Aici își începe studiile la Școala Înaltă a Patriarhiei Ortodoxe. La Constantinopol va rămâne, cu unele întreruperi, mai bine de două decenii.

1691 Se află la Iași când tatăl său poruncește uciderea lui Miron Costin și a fratelui acestuia, Vêlicico.

1693 **martie 13** Moare Constantin Cantemir; boierii îl aleg pe Dimitrie urmaș pe tronul Moldovei, dar neprimind confirmarea Porții Otomane, după numai trei săptămâni tânărul domn se retrage la Constantinopol pentru studiu și pentru a-și scrie cărțile.

1695 Redevine trimis (capuchehaie) din partea Moldovei pe lângă Înalta Poartă.

1698

Apare la Iași, pe cheltuiala autorului, *Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Suflatului cu Trupul*, textul paralel grecesc fiind întocmit de Ieremia Cacavelas.

1699 Întors pentru scurtă vreme în Moldova, în timpul scurtei domnii (1695–1700) a fratelui său Antioh, se căsătorește cu domnița Casandra, fiica răposatului domn al Țării Românești Șerban Cantacuzino, cu care va avea șase copii (patru băieți și două fete).

1700 Își construiește un palat pe malul Bosforului, se stabilește acolo cu familia și va rămâne în Constantinopol până în 1710.

1700–1704

Scrie la Constantinopol lucrări în latină și în turcă: *Ioannis Baptistae van Helmont – Physices universalis doctrina* (urmată de traducerea unui capitol din opera de interpretare a naturii publicată de învățatul flamand), *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago*, *Compendiolum universae logices institutionis* și un mic tratat de muzică turcească în care, folosindu-se de semnele alfabetului arab, autorul inventează un sistem de notare a sunetelor.

1701–1705 Susține o intensă activitate politică îndreptată împotriva lui Constantin Brâncoveanu, domnitorul Țării Românești, care reușea să-și impună în Moldova, ca domnitori, fideli de-ai săi (Constantin Duca, apoi Mihai Racoviță).

1704 Constantin Brâncoveanu obține firman pentru prinderea și surghiunirea lui în insula Chios.

1705 Obține tronul Moldovei pentru fratele său Antioh, rămas domn până în 1707. Încheie romanul alegoric *Istoria ieroglică*.

1708 **septembrie 10** Se naște fiul său Antioh, ce va deveni unul dintre inițiatorii clasicismului în literatura rusă. Antioh a fost ambasador al Rusiei în Anglia și Franța (1732–1744); va fi apreciat de Montesquieu și va purta o corespondență cu Voltaire.

1710 **noiembrie 23** Devine domn al Moldovei, în locul lui Nicolae Mavrocordat.

1711 **mai 20** După încheierea unui tratat de alianță cu Rusia (13 aprilie 1711), într-o proclamație către țară îi cheamă pe moldoveni să se ridice împotriva dominației turcești.

iunie 23 Țarul Petru I sosește la Iași, unde este primit cu multă căldură.

iulie 8–12 Armatele ruso-române sunt înfrânte de turci în bătălia de la Stănilești. Împreună cu familia și un număr mare de oșteni și boieri credincioși, printre care și viitorul cronicar Ion Neculce, se refugiază în Rusia, unde i se oferă o moșie în ținutul Harkovului, care va primi numele Dmitrovka, și este desemnat principe al Imperiului cu titlul Alteță Serenisimă.

1713 **mai 11** Moare soția sa, doamna Casandra.

1714 iulie 11 Este ales membru al Academiei din Berlin, la cererea căreia va elabora lucrarea *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*.

1714–1717

Scrie în Rusia *Monarchiarum physica examinatio, Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* și *Historia Incrementorum atque decrementorum Aulae Othmanicae sive Aliothmanicae Historiae*, care va fi tradusă în engleză în 1734–1735, în franceză în 1743 și în germană în 1745.

1716

Predă Academiei din Berlin manuscrisul intitulat *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, dar textul va fi tipărit postum.

1717

Scrie în limba latină *Historia Moldo-Vlachica*, traducând și amplificând el însuși ulterior textul în limba română sub titlul *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*.

1719

Se căsătorește la Moscova cu prințesa Anastasia Ivanovna, fiica principelui Trubețkoi, din înalta aristocrație rusă, avându-i nași pe țar și pe țarină.

1720

Scrie *Vita Constantini Cantemyrii, cognomento Senis, Moldaviae principis*.

1721

Este numit, printr-un ucaz al lui Petru I, „consilier secret și membru al Senatului”, contribuind la numeroase decizii istorice ale statului și la orientarea europeană a culturii rusești.

1722

Tipărește în limba rusă la Sankt Petersburg *Kniga sistima ili Sostoianie mubammedanskaia relighii*. Ediția este însoțită de două ode în limba latină închinat cărțurului de arhimandritul Teofilact, rector al Academiei din Moscova, și de Gedeon Wiszniowski, profesor de filosofie, al doilea rector al Academiei moscovite.

1722–1723 Îl însoțește pe țarul Petru I în campania antiotomană din Caucaz, însărcinat fiind cu redactarea și traducerea proclamațiilor către populațiile locale.

1723

august 21 Întors bolnav de la Astrahan, moare de diabet la moșia sa, Dmitrovka. Este înhumat la Moscova, în mica biserică a familiei. Osemintele i-au fost aduse în țară și reînhumate, în 1935, la biserica Trei Ierarhi din Iași.

Opera lui C., foarte întinsă și diversă, confirmă enciclopedismul, dar și atributele excepționale ale minții sale. În 1698, înainte să fi împlinit douăzeci și cinci de ani, tipărește la Iași *Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul*, o carte de teosofie, bilingvă (română și greacă), în buna tradiție europeană a cărților ce încearcă să rezolve disputa dintre trup și suflet, pasiune și rațiune. Un text pe această temă fusese introdus în traducerea românească a *Bibliei* tipărite la București în 1688; intitulat *Despre rațiunea dominantă*, textul era atribuit unui filosof stoic din Alexandria, din perioada elenistică. S-au indicat diferite surse ale cărții, de la *Biblie* până la *Venatio scientiarum* a cărturarului flamand Van Helmont. Tânărul prinț ambiționează să-și depășească sursele prin compoziție, iar modelele prin amploare și prin adecvarea disputei la spiritul Bisericii Răsăritului. Gândirea liberală a lui C. a fost censurată de dascălul său, Ieremia Cacavelas, sub îndrumarea căruia încă se afla. Cartea are două introduceri compuse în stilul alegorizant al barocului oriental; prima, de închinare protocolară față de domnitorul aflat pe tron, Antioh Cantemir, fratele autorului, iar cea de-a doua închinată cititorului, o ceremonioasă invitație la lectura cu profit moral. Stilul, metaforizant, mizează pe simboluri. Cartea e „floare”, iar autorul „grădinar”. A treia prefată este semnată de Cacavelas, care elogiaza mintea strălucită a elevului său și avansează ideea invidiei ce poate fi stârnită de erudiția prea tânărului principe. Primele două „cărți” ale *Divanului*... sunt construite pe o anumită simetrie interioară, astfel încât cea de-a doua se leagă, prin înțeles, de cea dintâi. „Cartea a treia”, separată de autor de primele, este o traducere a lucrării, pe aceeași temă, *Stimuli virtutum, fraena peccatorum* a polonezului Andreas Wissowatius. În absența neologismului corespunzător, C. apelează la termeni autohtoni, pe care îi glosează atunci când traduce titlul *Strămutarea a bunătăților și frâul păcatelor*, explicând: „adecă îndrumarea spre bunătăți și oprirea spre păcate”. *Divanul*... se încheie cu două serii de principii ale stoicismului, și ele traduse din latină. Simetria primelor cărți constă în aceea că fiecare e secționată în optzeci și cinci de paragrafe. În prima carte dialogală, între Înțelept și Lume, se dă câte un titlu („pont”) fiecărei secvențe, titlu sub care își rostește replica polemică fiecare personaj. Aceleași titluri se păstrează în cartea următoare,

numai că ele acoperă precepte biblice și fraze înțelepte pe tema indicată de titlu, drept confirmare a poziției Înțeleptului. Așa cum e conceput de C., *Divanul*... e mult mai complex ca problematică și concepție laică decât alte cărți din aceeași clasă a didacticii morale despre înfrânarea instinctelor, spre dobândirea unei vieți echilibrate. La nivelul cel mai general al discursului, textul configurează o teorie a fericirii omului, ceea ce l-ar plasa în terenul eudemonologiei de nuanță creștină, dar nu numai. Cele două personaje, a căror „gâlceavă” dă cărții un caracter dramatic, realizat cu nerv și imaginație, nu sunt altceva decât personificarea insolită a două concepte, aspect ce interesează literatura. În rezumat, conținutul se reduce la confruntarea dintre poziția Lumii care, direct sau indirect, apără fără sfială orientarea epicureică, laică, și poziția Înțeleptului, care propune formula vieții austere, chiar ascetice, mereu censurată de grija trecerii în lumea de dincolo. El izbutește să înfrângă energia argumentativă a Lumii, decretând, în spirit

Harta Moldovei desenată de Dimitrie Cantemir

umanist, dar ascetic, superioritatea ființei raționale. Fraza e antologică: „Nu rob, ce stăpân lumii Dumnezeu te-au lăsat; pentru aceasta tu pe dânsa, iară nu ea pe tine să stăpânească”. Iar lucrurile lumii „comedii sânt”. Cu toată fracturarea tematică, unitatea internă a discursului moral este perfect controlată și nu se abate de la canonul impus. Fondul didactic sapiențial al *Divanului...* e susținut de vasta cultură a autorului. Se fac astfel asociații cu miturile grecești și cu legende biblice, „Labirintul Critului” și Grădinile Semiramidei sunt invocate alături de Sodoma și de Ierusalimul ceresc. Pitoresc în invenții de vocabular e și mitul sirenelor, invocat în chip de parabolă. Receptarea fondului de idei e înlesnită de numeroasele fragmente rimate și ritmate. Aceste încercări de proză poetică, precum și alte particularități de topică și stil, mulțimea sentențelor sunt exerciții preliminare pentru scrierea viitorului roman. *Divanul...* oferă imaginea sintetică a umanismului românesc, specific, cristalizat la confluența culturii greco-latine cu gândirea religioasă creștină. Între 1700 și 1704, la Constantinopol fiind, C. scrie mai ales în limba latină. Câștigat de opera empiristului și misticului Van Helmont, el compune o laudă închinată acestuia – *Ioannis Baptistae Van Helmont, Physices universalis doctrina* –, urmată de traducerea unui capitol din opera de interpretare a naturii

publicată de învățatul flamand. Tot în latină redactează o carte de filosofie a cunoașterii prin revelație, de alură medievală, despre nașterea universului și despre evoluție, despre timp, etică și destin. Spre a sugera orientarea metafizică a dezbaterii, o intitulează *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago*. Este amintită aici disputa scolastică numită și „cearta universalilor” (nominalism *versus* realism), C. părând să fie un adversar al nominalismului lui William Ockham. Gândirea neoaristotelică a lui C., din care nu a dispărut cu totul influența teologiei, se confirmă în manualul de logică prescurtat lăsat între manuscrisele sale: *Compendiolum universae logices institutionis*. Fusesse inițiat în logica Stagiritului de Ieremia Cacavelas, el însuși autor al unei cărți de logică. În *Proemium (ad lectorem humanissimum)*, recomandă logica drept „cheia celor mai ferecate porți ale filosofiei”, învățarea ei ducând la „comoara învățăturilor transmise din vechime”. Ca „artă instrumentală a filosofiei”, logica educă „operațiunile intelectului”, ordonează, prin categoriile ei, bagajul „mental” și „verbal”. Autorul pune accent pe teoria silogismului, cu exemplificări. Urmele acestor preocupări pentru știința logicii sunt identificabile în parodia gândirii silogistice din romanul alegoric *Istoria ieroglifică*. Compendiul de logică, deși scris în latină, îl situează pe C. în zona umanismului de factură grecească. Din aceeași perioadă datează contribuțiile lui în domeniul muzicii. Cânta el însuși la instrumente de coarde, era și compozitor. Multă vreme s-a auzit în Istanbul un „cântec al dervişului” care, prin tradiție, îi era atribuit. Folosindu-se de semnele alfabetului arab, C. a inventat un sistem de notare a muzicii turcești și a scris, în limba turcă, *Kitâb-i ilm'ül musikî alâ vejh'ül hurûfât*, în traducere – *Cartea științei muzicii după felul literelor*.

În 1704–1705 C. încheie romanul alegoric autobiografic *Istoria ieroglifică*, un pamflet care, alături de *Divanul...*, legitimează locul deosebit pe care îl ocupă în istoria literaturii române. Păstrată în manuscris, cartea s-a tipărit foarte târziu (1883). Dacă evoluția unei literaturi se decide în momentele de ruptură, de discontinuitate, *Istoria ieroglifică* reprezintă un astfel de moment. C. înnoiește stilul narativ, schimbă modelul de discurs, produce trecerea de la proza cronicărească nonfictivă la proza artistică studiată, prin utilizarea alegoriei. Discursul, satiric în fond, e voalat de măști animaliere care acoperă chipurile persoanelor

reale, le transformă în personaje literare, dezvăluindu-le caracterul. Alegoria propune o substituie evaluativă, aici degradantă. C. își programează să respecte principiul estetic al „descoperirii prin acoperire”, amintit în postfața romanului. Cartea are o vie motivație psihologică, fiind și autobiografică. Autorul se deghizează sub masca Inorogului, personaj spiritual, charismatic, temut de toată fauna inferioară lui, drept care este urmărit spre a fi eliminat. Titlul atrage atenția asupra încifrării figurative a realității, iar subtitlul anunță structura clasică („în douăsprezece părți împărțită”) și inserțiile gnomice („cu 760 de sentenții frumos împodobită”). Știind că utilizează un procedeu cu totul nou în literatura română cultă, C. însoțește textul propriu-zis cu două prefețe și o postfață către cititor, texte prin care atrage atenția asupra noutății literare, a substituirilor alegorice, a structurii scrierii etc. Cartea mai are două elemente de paratext: pentru înțelegerea neologismelor, o „scară” a cuvintelor străine (imediat după prefață) și o „scară

a cuvintelor ieroglificești tâlcuitoare” (în final). În roman sunt transfigurate evenimente personale și istorice contemporane autorului. De la Heliodor (autorul grec al *Etiopicii*), declară a fi împrumut tehnica inversiunii temporale, *in medias res*, folosită spre a plasa „mijlocul istoriei la început și începutul la mijloc”. Astfel, romanul pătrunde direct în vârtoarea conflictului, iar explicația lui cauzală se dă în partea a șasea. Primesc supranume alegorice nu numai persoanele, dar și lucrurile, documentele, casele, grupurile de oameni etc., cum se poate vedea în „scară”, toate inspirat substituite prin nume simbolice. Mai întâi, numele măștilor zoomorfe țin locul numelor personajelor. Leul și Vulturul sunt emblemele celor două țări (Moldova și Țara Românească) și, totodată, spiritele simbolice protectoare ale grupurilor de personaje, patrupedele și păsările. Ultimul element al triadei, menit să întrețină conflictul între tabere, este Țara Peștilor (Curtea Otomană), dominată de Cetatea Epithimiei (lăcomiei). Descrierea acestei cetăți, strălucitoare în arhitectura ei monumentală, dar roasă pe dinăuntru de boala foamei de aur și minată de corupție, propune o foarte interesantă perspectivă de receptare a episodului ca antiutopie. În rândul întâi al grupului patrupedelor stau animale feroce: Pardosul, Lupul, Ursul, Vulpea, Șacalul ș.a., în timp ce păsările sunt reprezentate de zburătoare de pradă: Corbul, Brehnacea (bufnița), Șoimul, Uliul, Coroiul etc. Există însă și „Dobitoc supus” și „Pasăre supusă”, prin ambele subînțelegându-se țărănimea. Realitatea istorică, în datele ei exacte, nu mai interesează, întrucât totul este redimensionat potrivit libertăților subiective ale ficțiunii. În prima parte a romanului se istorisește importantul eveniment al adunării patrupedelor și păsărilor pentru alegerea unui domnitor în țara patrupedelor. Sunt puse în lumină, marcat hiperbolizat, moravurile politice balcanice care viciază atmosfera. Personajele se tem de o primejdie ce planează în aer și le anihilează voința. Una dintre amenințări pare să fie tirania Corbului (epitropul țării păsărilor), cel care patronează adunarea politică teribil caricaturizată de autor. După o serie de discursuri (caricate și ele) rostite de felurite personaje, mijloc cu iscusință folosit de autor spre a le defini prin „propriile” lor cuvinte, se relevă gratuitatea și ridicolul pledoariilor, de vreme ce, în culisele otomane, Corbul atribuisese deja domnia. E acuzat astfel un mecanism politic controlat în chip

tiranic din culise, în timp ce în scenă oamenii se mișcă inconștienți de regimul lor de marionete în mâinile puterii. În această parte a romanului autorul-narator are doar rolul de a deschide cadrul în manieră expozitiv-introductivă, de a da cuvântul personajelor (Vidra, Bâtlanul, Corbul, Brebul, Vulpea, Struțocămila) și apoi de a comenta, ca pentru cititori, conținutul discursurilor și efectul asupra auditorilor din adunare. Noutatea tehnicii narative se impune de la sine. Acesta e și primul nucleu narativ, constituit în jurul subiectului Struțocămila, propusă ca pretendent la tron împotriva Vidrei, întrucât toate discursurile arată cine e și cât e de hibrid și de grotesc acest animal. Cel mai prost și mai ridicol dintre toți se dovedește însă comod pentru cei ce mânuiesc din umbră sforile politicii. Caracterul comic și, concomitent, dramatic al politicianismului balcanic prefigurează perspectiva proprie lui I.L. Caragiale comedio-graful. Partea a doua a romanului, mai extinsă ca spațiu narativ, se constituie din aventura urmăririi, luării în captivitate și eliberării Inorogului, spirit ales, opus lumii și de aceea netolerat de ea și de adversarul său personal, Corbul. Conform premoniției onirice, totul se încheie cu recunoașterea dreptății Inorogului. În tehnica narativă sunt antrenate procedee anticipatoare, caracteristice prozei moderne. Într-o secvență personajele discută despre măștile atribuite lor de autor în acest roman. În întregime, partea a șasea e o rememorare a cauzei conflictului Inorog – Corb, după cum partea a șaptea e o interesantă și modernă inserție onirică, mijloc de analiză psihologică a unui mare intrigant politic, Hamelionul. Subconștientul personajului este sondat cu minuție acuzatoare și figurat în simboluri sugestive. În ultima parte sunt inserate numeroase epistole ce denunță întâmplări din culise. Scrisorile substituie povestirea autorului. Textul *Istoriei ieroglifice* e împânzit de apologuri de factură orientală. Discursurile personajelor sunt reproduse în stil direct sau rezumativ asumate de autor, mai ales monologurile. Se ivesc din când în când pagini cu rimă interioară de o mare frumusețe poetică, precum *Elegia Inorogului* sau caracterizarea aceluiași psalmodiată de alt personaj. Fondul de înțelepciune nu se rezumă la cele 760 de sentenții anunțate pe copertă, ci este îmbogățit de numeroase formulări aforistice originale. Parantezele filosofice, elaborate într-un stil literar foarte încărcat, și mai ales pasajele ce țin de științele

exacte, ca și de cele oculte, stârnesc plăcerea lecturii doar pentru un cititor specializat, familiarizat cu structura complicată a frazei lui C. Dificultățile de lectură sunt răsplătite însă de ideile generoase, de figurile retorice rare (chiasm, paradox, oximoron, ironie) și de creațiile verbale neobișnuite. Ca ideologie și retorică satirică, *Istoria ieroglifică* este un roman ce aparține epocii Luminilor.

După 1714 C. se ocupă aproape exclusiv de redactarea unor cărți de istorie. Scrie, în latină, un studiu bazat pe teoria evoluției ciclice, prevăzând izbânzi însemnate ale lui Petru cel Mare, pornit să elibereze creștinătatea. Eseul se intitula *Monarchiarum physica examinatio*. Cartea cel mai adesea invocată în istoria culturii române este *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, redactată între 1714 și 1717. Este cea dintâi monografie exhaustivă a Țării Moldovei, pentru că depășește prin complexitate scrierile lui Miron Costin. La C., legendarul despre bogățiile și dărnicia fabuloasă a pământului se conjugă cu obiectivitatea științifică în probleme de geografie fizică și economică, istorie, etnogeneză, ocupații, legi, moravuri ale locuitorilor, ritualuri fundamentale, mitologie. Toate acestea sunt conținute în *Pars prima, geographica* și în *Pars secunda, politica* (istorică). *Pars tertia* conține considerații despre originea și particularitățile dialectale ale limbii române, o încercare de filologie comparată între română și alte limbi romanice și, în fine, date despre religia locuitorilor pământului moldav. *Descrierea Moldovei* este o pladoarie implicită pentru dreptul la libertate al patriei și al locuitorilor ei. În plus, principele-autor apără drepturile ereditare ale descendenților familiei Cantemir la tronul țării. Cartea este, în același timp, o modernă contribuție la ceea ce știința de astăzi consideră a fi domeniul imagologiei. Informațiile foarte diverse, sistematizate în cele trei părți ale cărții, și harta, cea dintâi a acestui ținut, au stârnit curiozitatea germanilor, interesați de această parte a Europei în ordine politică, dar și comercială. Principele își redactează monografia în limba latină tocmai pentru a-i asigura circulația europeană. Este cea de-a doua operă a lui C. tradusă într-o limbă europeană, după *Istoria Imperiului Otoman*. Cartea a fost transpusă în germană de J. Redslob (*Beschreibung der Moldau*) și publicată de Anton Friedrich Büsching în „Magazin für die neue Historie und Geographie”, în 1769–1770. O ediție separată s-a făcut, în 1771 la Leipzig. Traducerea

în română, aparținând, probabil, lui Vasile Vârnav, s-a tipărit la Mănăstirea Neamț în 1825, sub titlul *Scrisoarea Moldovei*. Autoritatea europeană de orientalist, care avea să dureze mai bine de un secol, o câștigă C. postum, mai cu seamă prin tratatul *Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othmanicae*, încheiat în 1716. Concepția care structurează materialul informativ cules de la sursă (biblioteca Seraiului și scrierea rezumativă *Synopsis* a lui Saadi) e aceea a creșterii și decăderii imperiilor, reactualizată în preajma lui 1700 de Giambattista Vico (*corsi e ricorsi*) și, după C., de Montesquieu (*grandeur et décadence*). Partea întâi cuprinde istoria Imperiului Otoman de la Osman, fondatorul, adică de la 1300, până la Mahomed IV, asediatorul Vienei, la 1683, iar partea a doua continuă istoria de la 1683 până la 1712 și urmărește scăderea treptată a puterii imperiului. În secolul Luminilor cariera europeană a cărții începe cu traducerea engleză, tipărită în 1734–1735, și continuă cu cea franceză, din 1743, și cu cea germană, din 1745. Tălmăcirea în limba rusă, făcută în timpul vieții autorului, a rămas în manuscris. Istoria exactă era adăugată cu numeroase note și legende, fapt ce i-a atras pe scriitorii romantici europeni.

Astfel, Victor Hugo folosea *Historia...* pentru ciclul *Orientales* din *La Légende des siècles*, cum o spune în prefață, iar Byron recursese la aceeași sursă când se documenta pentru poema *Don Juan*. Opera istorică special dedicată originii românilor, concepută polemic, dar neterminată, este *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, având, după toate indicațiile, variante în latină și română. Istoricii, care i-au găsit și scăderi, consideră totuși *Hronicul...* prima noastră istorie modernă, scrisă cu metodă, de la prolegomenă și până la ultima din cele zece „cărți”. E o argumentație întemeiată pe un număr impresionant de surse greco-latine. În partea a doua a titlului autorul precizează că a făcut el însuși, în anul 1717, traducerea textului princeps din latină în română, fiind de drept „voievodul și de moșie domn al Moldovei”, dar, temporar, „cneaz în Sankt Petersburg”. Opul cuprinde istoria românilor de la origini până în anul 1274. Interesul istoricilor pentru această operă n-a fost epuizat de autorii Școlii Ardelene. Între ultimele scrieri, datate 1720, se remarcă *Vita Constantini Cantemyrii, cognomento Senis, Moldaviae principis*. Este o monografie a vieții și carierei tatălui său, concepută subiectiv, ca biografie romanțată, explicând orgolios (dar nu și adevărat) genealogia și, în consecință, drepturile ereditare asupra principatului Moldovei. Își mai apără drepturile și ascendența într-un memorial, publicat postum sub titlul *Evenimentele Cantacuzinilor și Brâncovenilor*, opuscul scris ca răspuns la invitația de a fi consilier intim al țarului. Ca novator în probleme de educație și, în general, în domenii fundamentale ale vieții spirituale, C. a intrat în polemici deschise cu unii cărturari ruși conservatori. Urmare a unei astfel de controverse este lucrarea *Loca obscura in catechisi...*, tradusă în rusește de secretarul său și pusă în circulație în formă manuscrisă. Se aduceau aici corective de ordin teologic în principal, dar și pe probleme de pedagogie, la cartea *Prima învățătură pentru prunci* (1720), semnată de episcopul rus Teofan Prokopovici. Ultima carte, construită astfel încât să servească informării asupra specificului vieții turcilor, a fost *Sistemul sau Întocmirea religiei muhammedane*. Este, după *Divanul...*, cea de-a doua scriere a lui C. tipărită antum, de astă dată la Sankt Petersburg, în 1722, în limba rusă și închinată lui Petru I, cel care încuraja „științele liberale și artele”. Cunoașterea *Coranului* i-a înlesnit autorului înțelegerea și explicarea mentalității mahomedane,

a religiei, ritualurilor și moravurilor controlate de autoritatea Cărții sfinte. Această lucrare de imago-logie procură și astăzi plăceri la lectură. Ca mică enciclopedie, ea instruește asupra particularităților vieții religioase și laice, asupra artelor și științelor practicate în lumea Orientului Apropiat.

Opera lui C., impresionantă ca întindere și varietate, dar rămasă necunoscută până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când Academia Română a luat decizia să tipărească integral scrierile principelui, se impune ca moment cardinal în cultura română, primul de importanță majoră, când spiritul românesc a iradiat asupra altor culturi. C. a fost un întemeietor în varii domenii de manifestare a spiritului, în teologie, istorie și geografie, în etnografie și imagologie, în sociologie, filosofie, retorică, pedagogie și, nu în ultimul rând, în literatura de ficțiune alegorică și satirică.

Voievod luminat, ambițios și blazat, om de lume și ascet de bibliotecă, intrigant și solitar, mânuitor de oameni și mizantrop, iubitor de Moldova lui după care tânjește și aventurier, cântăreț în tambură țarigrădean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunosător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, Dimitrie Cantemir este un Lorenzo de Medici al nostru.

G. CĂLINESCU

Prima sa carte se adresează cititorilor de acasă, pentru a atesta – în română și greacă – însușirile autorului său: un domn creștin, respectuos al tradițiilor religioase dominante în societatea vremii, iscusit în arta scrisului, erudit. [...] Divanul... nu este afirmarea unui misticism juvenil, ci prima scriere a unui om al culturii sud-est europene din epoca înnoirii ei, dornic de afirmare literară, socială și politică.

VIRGIL CÂNDEA

Scriind istoria de început a neamului în limba alor săi, punându-le la îndemână, la fel ca înaintașii într-ale rechemării trecutului în actualitate, un sacru depozit de pilde și argumente de orgoliu, încheindu-și activitatea de savant istoriograf cu Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, scriere monumentală (chiar dacă gândul autorului nu a putut fi dus până la capăt) și pecete a iubirii de țară așezată pe pagina scrisă, Dimitrie Cantemir se întorcea simbolic între români. Toate scrierile de istorie românească ale lui Cantemir atestă existența intenției de a da o descriere corectă, ghidată de o atitudine modernă, a trecutului poporului său, pe care marele învățat îl socotea urmaș și moștenitor al marilor civilizații antice europene, analizându-l și interpretându-l într-o firească integrare în cursul universal al evenimentelor.

DAN HORIA MAZILU

SCRIERI: *Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul*, Iași, 1698; ed. îngr. și introd. Virgil Cândea București, 1969; *Kniga sistema ili Sostoianie muhammedanskaia relighii*, Sankt Petersburg, 1722; *History of The Growth and Decay of The Otoman Empire*, I–II, tr. Nicholas Tindal, Londra, 1734–1735; ed. (*Histoire de L'Empire Othoman, ou se voyent les causes de son agrandissement et de sa decadence*), Paris, 1743; ed. (*Geschichte des Osmanischen Reichs...*), Hamburg, 1745; *Beschreibung der Moldau*, tr. J. Redslob, Leipzig, 1771; *Scrisoarea Moldovei*, [tr. Vasile Vârlav], Mănăstirea Neamț, 1825; ed. 2 (*Descrierea Moldovei*), pref. G.F. Miller, C. Negruzzi, Iași, 1851; ed. îngr. T. Boldur-Lățeșcu, Iași, 1868; ed. tr. Giorge Pascu, București, 1923; ed. tr. și îngr. Gh. Adamescu, București, 1941; ed. tr. Gh. Guțu, îngr. D.M. Pippidi, introd. Maria Holban, comentariu istoric Nicolae Stoicescu, București, 1973; *Hronicul romano-moldo-vlahilor*, I–II, îngr. Gh. Săulescu, Iași, 1835–1836; *Operele principelui Demetriu Cantemir*, I–VIII, tr. Al. Papiu-Ilarian, Iosif Hodoș și G. Sion, pref. Al. Papiu-Ilarian, G. Sion, București, 1872–1901; *Vita Constantini Cantemyrii – Viața lui Constantin Cantemir*, tr. N. Iorga, București, 1923; ed. tr. N. Iorga, îngr. Liliana Iorga, Craiova, 1942; ed. (*Viața lui Constantin Cantemir, zis Cel Bătrân*), tr. și îngr. Radu Albala, pref. P.P. Panaitescu, București, 1960; ed. București, 1969; *Despre Coran*, tr. Ioan Georgescu, Cernăuți, 1927; *Lupta dintre inorog și corb*, îngr. și pref. Em. C. Grigoraș, București, 1927; ed. (*Istoria ieroglică*), I–II, îngr. și pref. P.P. Panaitescu și I. Verdeș, București, 1965; *Sacrosanctae scientiae indepin-gibilis imago (Metafizica)*, tr. Nicodim Locusteanu, pref. Em. C. Grigoraș, București, 1928; *Opere complete*, îngr. și introd. Virgil Cândea, vol. IV, t. I: *Istoria ieroglică*, îngr. Stela Toma și Nicolae Stoicescu, introd. Nicolae Stoicescu, pref. Virgil Cândea, București, 1973, vol. I: *Divanul*, tr. Maria Marinescu-Himu, București, 1974, vol. IX, t. I: *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus. Historia Moldo-Vlachica*, tr., îngr. și introd. Dan Slușanschi, pref. Virgil Cândea, București, 1983, vol. VIII, t. II: *Sistemul sau Întocmirea religiei muhammedane*, tr., îngr. și introd. Virgil Cândea, text rus îngr. Anca Irina Ionescu, București, 1987, vol. VI, t. I: *Vita Constantini Cantemyrii, cognomento Senis, Moldaviae principis*, tr. și îngr. Dan Slușanschi și Ilieș Câmpeanu, pref. Virgil Cândea, introd. Andrei Pippidi, București, 1996, vol. VI, t. II: *Scurtă povestire despre stârpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor. Memorii către Petru cel Mare (1717 și 1718)*, tr. și îngr. Alvina și Emil Lazea, Mihai Caratașu, îngr. și introd. Paul Cernovodeanu, pref. Virgil Cândea, București, 1996, *Mic compendiu asupra întregii învățături a logicii*, tr. Dan Slușanschi, îngr. și introd. Alexandru Surdu, București, 1995, *Opere*, vol. I: *Divanul. Istoria ieroglică. Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, îngr. și introd. Virgil Cândea, Stela Toma și Nicolae Stoicescu, București, 2003.

Repere bibliografice: George Pascu, *Viața și operele lui Dimitrie Cantemir*, București, 1924; Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, București, 1925; George Vâlsan, *Opera geografică a principelui Dimitrie Cantemir*, Cluj, 1926; Iorga, *Ist. lit.*, II, 310–458; N. Iorga, *Dimitrie Cantemir*, Cluj, 1929; Călinescu, *Opere*, III, 873–880, XII, 1086–1090; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 39–47, *Ist. lit.* (1982), 35–42; Perpessicius, *Mențiuni ist.*, 286–304; P.P. Panaiteșcu, *Dimitrie Cantemir: Viața și opera*, București, 1958; Dan Bădărău, *Filosofia lui Dimitrie Cantemir*, București, 1964; Piru, *Ist. lit.*, I, 328–366; *Ist. lit.*, I, 557–587; Duțu, *Coordonate, passim*; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 242–256; Manuela Tănăsescu, *Despre „Istoria ieroglică”*, București, 1970; Lucian Blaga, *Izvoade*, îngr. Dorli Blaga și Petre Nicolau, București, 1972, 142–168; Petru Vaida, *Dimitrie Cantemir și umanismul*, București, 1972; Constantin Măciucă, *Dimitrie Cantemir*, București, 1972; Paul Simionescu, *Dimitrie Cantemir*, București, 1972; Protopopescu, *Volumul*, 237–305; Ștefan Giosu, *Dimitrie Cantemir. Studii lingvistice*, București, 1973; Eugenia Popescu-Judet, *Dimitrie Cantemir. Cartea științei muzicii*, București, 1973; Duțu, *Umanistii, passim*; Curticăpeanu, *Orizonturile*, 123–180, *passim*; Muthu, *Lit. rom.*, 55–92; Negrici, *Expresivitatea*, 78–98; Papu, *Clasicii*, 29–49; *Dimitrie Cantemir interpretat de...*, îngr. și pref. Suzana-Carmen Dumitrescu, București, 1977; Elvira Sorohan, *Cantemir în Cartea hieroglifelor*, București, 1978; *Dicț. lit.* 1900, 149–154; Istrate, *Barocul*, 242–282; Al. Zub, *Biruit-au gândul*, Iași, 1983, 52–84, *passim*; Ecaterina Țarălungă, *Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret*, București, 1989; Manolescu, *Istoria*, I, 73–82; Mazilu, *Recitind*, I, 375–378, 398–403, *passim*; Sorohan, *Introducere*, 99–107, 275–311; Dragoș Moldovanu, *Dimitrie Cantemir între Orient și Occident*, București, 1997; Adriana Babeți, *Bătăliile pierdute. Dimitrie Cantemir – Strategii de lectură*, Timișoara, 1998; *Dicț. analitic*, II, 186–189, IV, 496–501; Eugenia Popescu-Judet, *Prince Dimitrie Cantemir, Theorist an Composer of Turkish Music*, pref. Bülent Aksoy, Istanbul, 1999; *Dicț. esențial*, 128–133; Dan Horia Mazilu, *Dimitrie Cantemir, un prinț al literelor*, București, 2001; Gabriel Mihăilescu, *Universul baroc al „Istoriei ieroglifice”*. Între retorică și imaginar, București, 2002; Muthu, *Balkanismul*, I, 40–75; Ursu, *Contribuții ist. culturii*, 34–43, 373–400; *Dimitrie Cantemir (1673–1723), principe român și cărturar european*, pref. mitropolitul Daniel, Iași, 2003; Vasile Coroban, *Dimitrie Cantemir, scriitor umanist*, Chișinău, 2003; Al. Andriescu, *Psalmii în literatura română*, Iași, 2004, 97–139; Victor Ghilaș, *Dimitrie Cantemir în istoria culturii muzicale*, Chișinău, 2004; Cristina Bîrsan, *Dimitrie Cantemir și lumea islamică*, București, 2005; Mihăilă, *Scriitori*, 33–44; Doina Ruști, *Bestiarul cantemirian*, Iași, 2007; *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII–XVIII*, coordonator Andrei Eșanu, Chișinău, 2008; Claudia Tărânceanu, *Limba latină în opera lui Dimitrie Cantemir*

„*Vita Constantini Cantemyrii*”, Iași, 2008; Bogdan Crețu, *Utopia negativă în literatura română*, București, 2008, 59–69; *Epopeea istorică a Cantemireștilor*, îngr. și introd. Gheorghe Barbă, pref. Aneta Dobre, București, 2009; Ștefan Lemny, *Les Cantemir: l'aventure européenne d'une famille princière au XVIIIe siècle*, Paris, 2009; ed. (*Cantemireștii. Aventura europeană a unei familii princiere din secolul al XVIII-lea*), tr. Magda Jeanrenaud, pref. Emmanuel le Roy Ladurie, Iași, 2010; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Moștenirea culturală a Cantemireștilor*, Chișinău, 2010; V.I. Cvirkun, *Dimitrij Kantemir*, Sankt Petersburg, 2010; Tudor Dinu, *Dimitrie Cantemir și Nicolae Mavrocordat. Rivalități politice și literare la începutul secolului XVIII*, București, 2011; *Dimitrie Cantemir*, coordonator Gheorghe Chivu, București, 2011; Corneliu D. Bilbă, *Hermeneutică și discontinuitate. Studii de arheologie discursivă*, Iași, 2011, 277–379; *Dimitrie Cantemir. Perspective interdisciplinare*, coordonator Bogdan Crețu, Iași, 2012; Zamfir, *Panorama*, I, 28–38.

El.Sr.

CANTEMIR, Traian (7.IX.1907, Pătrăuți, j. Suceava – 7.VIII.1998, Iași), folclorist, istoric literar. După studii secundare la Suceava (1918–1926), **C.** urmează Facultatea de Litere și Filosofie la Cernăuți (1926–1930), cu profesorii Leca Morariu, Alexie Procopovici, Eugen Herzog și Vasile Gherasim, apoi se specializează la Școala Română din Roma (1931–1933). Își ia doctoratul în litere și filosofie la Universitatea din Cernăuți (1936), fiind succesiv profesor secundar la Hotin și Cernăuți (1934–1936), asistent la Catedra de literatură română modernă și folclor a Universității din Cernăuți (1937–1944), secretar la Institutul de Literatură, Filologie, Istorie și Folclor de pe lângă aceeași catedră, profesor secundar la Râmnicu Vâlcea (1944–1964), lector, conferențiar universitar (1964–1974) și secretar științific al Institutului Pedagogic din Bacău. A debutat cu proză și versuri în „Junimea literară” (1927). A mai colaborat cu articole, comentarii de critică și istorie literară la „Ateneu”, „Cronica”, „Bucovina literară”, „Artă”. A fost fondator și redactor la „Aurora” (Hotin) și la „Revista Bucovinei” (Cernăuți) și a făcut parte din comitetele de conducere ale publicațiilor „Comunicări de istorie și filologie” și „Studii și cercetări științifice”.

Ca și Leca Morariu și Petru Iroaie, **C.** se preocupă de folclorul istroromân, începând cu teza sa de doctorat, *Istroromânii*, publicată în 1937, și continuând cu antologiile *Ciripiri ciribire* (1935) și *Texte istroromâne* (1959). Culege basme și povestiri pe care le transcrie fonetic, însă în forme accesibile și nespecialiștilor, dar este interesat, într-o serie

de studii, de motivele stingerii folclorului istroromân, de particularitățile epicii populare. Adună și tipărește, de asemenea, folclor dacoromân: *Folclor literar vâlcean* (1979), *Folclor literar din Suceava* (1989), mai important fiind volumul din urmă, care reunește texte lirice, predominant erotice, culese în 1939, în timpul unei anchete sociologice întreprinse de Universitatea din Cernăuți în comunele Voroneț și Mănăstirea Humor. *Invocația în poezia populară* (1980) este un studiu de stilistică, în care sunt examinate, evolutiv și estetic, în varietatea și cu funcționalitatea lor diversă, elemente de seamă ale oralității, așa cum se manifestă ele în cântecul propriu-zis și în cântecul bătrânesc. În *Studii de literatură* (1983), volum adunând pagini despre Dimitrie Cantemir, Anton Pann, M. Kogălniceanu, M. Eminescu, Jean Bart, Octavian Goga, St. O. Iosif, Gib I. Mihăescu și Ciprian Porumbescu, rețin atenția cercetările care conțin documente mai puțin cunoscute sau comentariile privind unele manuscrise.

SCRIERI: *Istroromânii*, Hotin, 1937; *Mensa academica*, Cernăuți, 1938; *Invocația în poezia populară*, București, 1980; *Studii de literatură*, Iași, 1983. **Culegeri:** *Ciripiri ciribire*, Cernăuți, 1935; *Texte istroromâne*, București, 1959; *Brăduț de pe cârare*, Bacău, 1972 (în colaborare); *Folclor literar vâlcean*, introd. edit., Râmnicu Vâlcea, 1979; *Folclor literar din Suceava*, Iași, 1989; *Fata cu lacrimi de aur: basme și povestiri istroromâne*, Iași, 2008.

Repere bibliografice: Ovidiu Papadima, „*Mensa academica*”, G, 1939, 8; E. Ionașcu, „*Texte istroromâne*”, LR, 1960, 2; Matilda Caragiu Marioțeanu, „*Texte istroromâne*”, „Fonetica și dialectologie”, 1960, 173–175; Marin Buga, „*Folclor literar vâlcean*”, ATN, 1979, 4; Satco, *Encicl. Bucovinei*, I, 183–184; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 188–189; Traian Cantemir: *un portret în filigran de suflet*, coordonator Nicolae Ciurea-Genuneni, Râmnicu Vâlcea, 2011. **I. D.**

CANTILLI, Aristide (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX), poet. Este fiul Zoei și al lui Vanghelie Candile, proprietar de moșii în Ilfov și Vlașca (mort în 1886). Frate cu Constantin Cantilli, C. a făcut parte, ca și acesta, din cenaclul „Literaturului”. În 1896 foarte tânărul C. îi lua apărarea prigonitului Al. Macedonski într-o scrisoare deschisă către C. Mille. Publică versuri în „Revista literară”, „Revista poporului”, „Literaturul”, „Liga ortodoxă”, „Țara” (semna Aristcant) și editează, în 1898, împreună cu D. Caselli, Nicolae Țimiraș și I. Costin (Al. Cantilli), „Vieța nouă”, foaie fără o orientare literară precisă, dar la care au colaborat întâmplător

George Coșbuc, Al. Obedenaru, Mihail Sadoveanu, Ion Theo (Tudor Arghezi). Este directorul „Tribunei libere” (1896) și al revistei „Actualitatea” (din 1899, alături de D. Caselli).

C. scoate un volumaș de versuri și proză, *Ametiste* (1897), dedicat lui Barbu Delavrancea. În *Câteva cuvinte asupra poeziei*, din „Românul liber” (1896), fără a fi original, declara simbolismul artă a aristocrației intelectuale și a viitorului, supremă cucerire a literaturii, caracterizându-i vag versul prin culoare, imagine, armonie, muzică (cu exemple din Paul Verlaine) și combătând pe Raicu Ionescu-Rion în problema artei angajate. Cugetările sale pesimiste în versuri (*Dolores, Tempi passati, Floare de mormânt, Nihil*) sunt însă de o facilitate înduioșătoare și ridicolă. O schiță se intitulează *Din carnetul unui decepționat*. Cea mai adâncă filosofie, proclamă C., este, totuși, acomodarea la viață.

SCRIERI: *Ametiste*, București, 1897.

Repere bibliografice: Vladimir Streinu, *Doi poeți macedonskieni*, AFT, 1970, 5; *Dicț. lit.* 1900, 154–155. **S. C.**

CANTILLI, Constantin (21.VI.1875, Săftica, j. Ilfov – 2.VIII.1949, București), poet, autor dramatic. Prieten și admirator al lui Al. Macedonski, C. este fiul Zoei și al lui Vanghelie Candile, proprietar de moșii în Ilfov și Vlașca. Frate cu Aristide Cantilli, a fost atras în București de boema cu gustul inovației și al insolitului. Avea pasiuni tehnice și sportive: ciclism, automobilism, aviație. În 1894, împreună cu Al. Macedonski, întreprinde prima cursă ciclistă la noi și scrie reportajul *Pe velociped între București și Brașov*. Este animatorul societății Unirea Velocipedică Română și stabilește în 1900 și un record de viteză, consemnat în paginile intitulate *Din zborul bicicletei. București–Paris în 10 zile și 6 ore* (1912). Începuse studii politehnice și de artă dramatică la Paris și Bruxelles, întrerupte brusc în 1907. Și-a brevetat unele invenții tehnice (mașini agricole, de foraj petrolier). În 1939 se interesa de aeronautică. Membru al cenaclului de la „Literaturul”, a publicat aici versuri și teatru. A mai colaborat la „Liga ortodoxă”, unde Al. Macedonski îl lansase în 1896 ca poet, „Țara”, „Carmen”, „Adevărul”, „Românul literar”, „Forța morală”. În 1897 C. scoate „Revista modernă”, deschisă aproape exclusiv cenaclului macedonskian. Au publicat aici Macedonski, Ion Theo (Tudor Arghezi), Grigore Pișculescu (Gala Galaction), I.C.

Săvescu, Cincinat Pavelescu, iar C. își tipărește producțiile literare și se ocupă de pagina sportivă. În 1899 i-a apărut *Bertha*, poemă biblică, și în 1903 volumul *Aripi de vis*, cuprinzând aproape toate versurile sale, precum și fragmente de „teatru clasic” (*La Cydnus. Episod într-un act din viața lui Alexandru Macedon, Devadata, Sfârșitul unei lumi*). Tragediile *Sapho* și *Dacica*, prin care, sfătuit de N. Davidescu, încearcă în 1939–1940 o revenire, au trecut neobservate. Destul de incert încă de la început, legat de mișcarea „Literaturii” în ceea ce a avut aceasta mai caracteristic în prima ei fază, autorul era de pe atunci un uitat.

C. compune o poezie epigonă; a imitat, după Macedonski și Mircea Demetriade, imagistica intens colorată – la el de o somptuozitate prețioasă –, căuta demonismul, magia, evadarea în paradisul artificial al visului (*Demon negru, Diamant negru, În largul mării*). Recuzita simbolismului era folosită din plin pentru o lume „din flori, din vise și parfume, din armonii”. Primitivismul, pe care i-l aprecia Macedonski, nu era lipsit de reminiscențe livrești, clasice. În afara încercărilor simboliste – nici aici clișeele nu au putut fi evitate, dar uneori apare și licărirea câte unui stih deosebit –, C. este un intimist șters, lipsit de suflu liric. Se remarcă, însă, ritmul nervos al versului în *Velocipedul*. În teatrul său, cu subiecte antice sau exotice, construcția e plată, fără viață. Se distinge, pentru frumusețea unor pasaje izolate, *Bertha*, poem dramatic elogiat de Macedonski, căruia îi vor fi plăcut imaginea picturală, atmosfera de puritate, de bunătate creștină, vraja momentului nașterii Mântuitorului.

SCRIERI: *Pe velociped între București și Brașov*, București, 1894; *Bertha*, pref. Al. Macedonski, București, 1899; *Aripi de vis*, pref. Mircea Demetriade, București, 1903; *Din zborul bicicletei. București–Paris în 10 zile și 6 ore*, București, 1912; *Sapho*, București, 1939; *Dacica*, București, 1940.

Repere bibliografice: Chendi, *Scrieri*, III, 91–94; Cioculescu–Streinu–Vianu, *Ist. lit.*, 341–342; Vladimir Streinu, *Doi poeți macedonskieni*, AFT, 1970, 5; *Dicț. lit.* 1900, 155; Virgil Monda, *Viață și vis*, București, 1986, 9; Faifer, *Semnele*, 280–282; Nicolae I. Ottescu, *Nicolae Titulescu – o statuie fără piedestal. Amintiri*, Brăila, 2009, 176. S. C.

CANTONIERU, Nicolae (pseudonim al lui Nicolae Niculescu; 13.III.1899, Giurgiu – 14.X.1935, Giurgiu), prozator. Este fiul Radei (n. Constatinescu) și al lui Ilie Niculescu, cizmar. Face Școala Superioară de Comerț și Școala Ofițerilor de Administrație.

Locotenent în 1925, este pus în disponibilitate în 1931 și pensionat din cauza tuberculozei în 1934. Și-a început activitatea literară semnificativă la Brașov, publicând în revista „Ritmuri” (1929–1930) proză și recenzii, semnate N. Niculescu-Cantonieru. A făcut parte din redacția periodicului „Brașovul literar și artistic”, iar în 1934 întemeiază revista „Frize”, editată împreună cu Mihail Chirnoagă și Aurel Marin, pe lângă proză, tipărind aici articole și note literare (unele nesemnate). Mai colaborează la „Adevărul literar și artistic”, „13”, „Pământul”. În 1934 îi apare volumul de nuvele *Întâmplări omenesti*. Fragmente din câteva romane proiectate (*Regimentul nr. 3, Amintirile unui copil de familie proastă, Omule cu inima în palmă*) s-au publicat în „Frize” și în „Pământul”.

Copilăria nefericită, boala și-au pus amprenta asupra prozei lui C. Personajele aparțin păturii defavorizate a societății, pentru care nenorocirea, suferința constituie elementul natural în care evoluează. Pășind în viață ca pe o bandă rulantă, oamenii acestei lumi sunt „transportați” în situații cu totul potrivnice, care îi duc la alienare sau moarte. C. pare fascinat tocmai de această imposibilitate a individului de a se sustrage unei condamnări la o viață lipsită de sens și de frumusețe. Viețuirea în neștire duce cu ușurință la jaf sau la furii ucigașe, la moarte stupidă, la o permanentă degradingoladă și plutire în derivă, într-o visare buimacă. Autorul percepe aceste existențe lipsite de orice inițiativă, voință sau de libertatea de alegere ca pe niște jucării ale unui destin sumbru, absurd, căruia, copleșite, i se abandonează fără împotrivire. Sunt oameni sfârșiți, care nu mai pot ori nu mai vor să vadă undeva vreo lumină. C. afișează o neutralitate neclintită, nu sentimentalizează, nu compătimește pe nimeni, nu pledează pentru nimic. Descrie atent, relatează detașat tot ce se „întâmplă”. Contemporanii au fost surprinși de maturitatea, de siguranța scrisului său, de sobrietatea tensionată a stilului. Deși cu subiecte banale, aparent fără o interpretare a realității, fără organizare epică în scop „literar”, proza lui C. este modernă prin puritatea privirii și a vocii naratoare, prin autenticitate.

SCRIERI: *Întâmplări omenesti*, Brașov, 1934.

Repere bibliografice: Octav Șuluțiu, „*Întâmplări omenesti*”, E, 1934, 2; Mihail Ilovici, *Negativismul tinerei generații*, București, 1934, 193–195; Teodor Murășanu, *Nicolae Cantonieru*, PLI, 1935, 10; Ștefan Baciuc,

Nicolae Cantonieru, „Pământul”, 1935, 114; [*Nicolae Cantonieru*], „Front literar”, 1936, 7 (număr omagial); Teodor Chiru [Mihail Chirnoagă], *Niculae Cantonieru*, „Lanuri”, 1936, 1; Mihail Chirnoagă, *Niculae Cantonieru*, TIA, 1943, 696; Antonescu, *Scriitori*, 38–45; *Dicț. scriit. rom.*, I, 448–449. **C. T.**

CANTUNIARI, Ileana (20.VII.1944, Bogați, j. Argeș), traducătoare. Este fiica Teodorei Popescu (n. Popescu), profesoară, și a preotului Gheorghe Popescu. După absolvirea Liceului „Mihail Sadoveanu” din Capitală, urmează, între 1962 și 1967, secția franceză–română a Facultății de Limbi Romanice, Clasice și Orientale de la Universitatea bucureșteană. Va fi, până în 1991, asistentă la Catedra de franceză a aceleiași universități, unde va ține cursuri de literatură despre secolul al XVII-lea, despre civilizația franceză și seminarii de practică a traducerii, apoi lector, până în 2004, la Universitatea de Arte, la Catedra de discipline tehnico-teoretice. Debutază editorial în 1981 cu tălmăcirea volumului *Viața de fiecare zi în Spania Secolului de Aur* de Marcelin Desfourneaux. Colaborează îndeosebi cu traduceri și prezentări despre scriitorii francezi în „România literară” și „Lettre internationale”.

Pentru **C.**, actul de traducere implică în primul rând responsabilitate, întrucât îi revine un loc mediator de prim ordin în stabilirea dialogului între culturi, între mentalități, istorii și spații geografice diferite. În egală măsură, presupune reinterpretarea continuă, aprofundată, a sensurilor unor realități lingvistice cărora trebuie să le rămână fidel nu numai în planul exprimării, ci și al plauzibilității transpunerii la nivel ficțional și afectiv. Autoarea s-a „exersat” în tălmăcirea mai multor texte din română în franceză, între care e de menționat versiunea la *Creanga de aur* de Mihail Sadoveanu, roman esoteric, dificil și pentru cititorul român, a cărui muzică interioară, pe alocuri incantatorie, cvasiintraductibilă, și ale cărui sensuri sapiențiale ridică probleme la tot pasul. O altă categorie ar constitui-o cărțile scrise în franceză de românii din exil; printre aceștia, un loc important îl ocupă operele lui Vintilă Horia, cu nedreptățiul său roman *Dumnezeu s-a născut în exil*. Din literatura franceză **C.** a tălmăcit nume importante, precum clasici ai modernității, André Malraux, Antoine de Saint-Exupéry, Marguerite Duras sau Henry de Montherlant, sau contemporani în vogă, ca Andrei Makine ori J.M.G. Le Clézio,

dar și scriitori ce se situează la limita spațiului francofon – proza scurtă a lui Samuel Beckett sau romanele libianului Amin Maalouf, narator oriental prin excelență. Disponibilitatea abordării, de la proza ficțională la eseistică, scrieri despre artă, literatură pentru copii, texte istorice, filosofice, politice etc., presupune nu numai cunoașterea profundă a ambelor limbi, ci și rafinamentele diferitelor tipuri de discurs, prin care materialul lingvistic să devină într-adevăr inepuizabil în nuanțe, misiune întru totul asumată și îndeplinită de **C.**

SCRIERI: *Histoire de la littérature française. Le XVIIe siècle*, II, coordonator Angela Ion, București, 1982. **Traduceri:** Gala Galaction, *Nouvelles et récits*, București, 1982; Vintilă Horia, *Cavalerul resemnării*, Craiova, 1991, *Salvarea de ostrogoți (Prigoniți-l pe Boefiu)*, Craiova, 1993, *Dumnezeu s-a născut în exil*, pref. Monica Nedelcu, postfață Daniel Rops, București, 1999 (în colaborare cu Al. Castaing și Mihai Cantuniari), ed. (*Dumnezeu s-a născut în exil. Jurnalul lui Ovidiu la Tomis*), București, 2008; Alexandru Ciorănescu, *Cuțitul verde*, București–Montréal, 1993 (în colaborare cu Mihai Cantuniari), *Viitorul trecutului. Utopie și literatură*, București, 1996; Mihail Sadoveanu, *Le Rameau d'or*, București, 1993; André Malraux, *Antimemorii*, I, București, 1994, *Muzeul imaginar*, București, 2008, *Carnet din URSS*, București, 2011; Albert Camus, *Primul om*, București, 1994; Honoré de Balzac, *Capodopera necunoscută*, București, 1999; Evanghelos Moutsopoulos, *Problema imaginarii la Plotin*, București, 2002; Antoine de Saint-Exupéry, *Micul prinț*, București, 2004, *Curierul de Sud. Zbor de noapte. Pământ al oamenilor. Pilot de război*, București, 2005, *Scrisori către o necunoscută*, București, 2009; Amin Maalouf, *Periplul lui Baldassare*, Iași, 2004, *Stânca lui Tanios*, Iași, 2004, *Leon Africanul*, Iași, 2005, *Grădinile luminii*, Iași, 2005; André Gide, *Porumbelul*, în André Gide, *Falsificatorii de bani. Porumbelul*, pref. Catherine Gide, București, 2004; Salvador Dalí, *Chipuri ascunse*, București, 2004; Emmanuel Carrère, *Ora de schi*, București, 2005; Andrei Makine, *Recviem pentru Est*, București, 2005, *Fiica unui erou al Uniunii Sovietice*, București, 2008; Florian Zeller, *Fascinația răului*, Târgoviște, 2006; Eric Emmanuel Schmitt, *Milarepa*, București, 2006, *Copilul lui Noe*, București, 2008, *Cea mai frumoasă carte din lume și alte povestiri*, București, 2011; Marguerite Duras, *Hiroshima, dragostea mea*, București, 2006, *India Song*, București, 2007; François Weyergans, *Franz și François*, Iași, 2007; André Glucksmann, *Discursul urii*, București, 2007; Henry de Montherlant, *Visul*, București, 2007, *Carnete*, București, 2011 (în colaborare); Daniel Pennac, *Necazuri cu școala*, Iași, 2008; Timothée de Fombelle, *Tobie Lolness*, București, 2008; J.M.G. Le Clézio, *Ritornela foamei*, Iași, 2009; Agnès Humbert, *Résistance*, introd. Julien Blanc,

București, 2010; Samuel Beckett, *Opere*, I, III, Iași, 2011 (în colaborare).

Repere bibliografice: Elisabeta Lăsconi, „*Traducerea, exercițiu de admirație*” (interviu cu Mihai Cantuniari și Ileana Cantuniari), ALA, 2003, 677; Radu Paraschivescu, *Amin Maalouf*, „*Grădinile luminii*”, „*Idei în dialog*”, 2005, 9; Sorin Lavric, *Ura planetară*, RL, 2007, 27; Alex. Ștefănescu, *Ultimul mesaj al lui Vintilă Horia*, RL, 2008, 50; Elisabeta Lăsconi, *Școala, subiect de ficțiune*, RL, 2009, 7; Silviu Man, *Oameni vii*, OC, 2009, 225; Marius Ghilezan, *Eroul Makine*, OC, 2009, 225; Adriana Bittel, *Beckett*, „*Opere*”, I, „*Formula AS*”, 2011, 961; *Istorie și călătorie mitică la Amin Maalouf*, Florina Cercel în dialog cu traducătoarea Ileana Cantuniari, „*Hyperion*”, 2011, 4–5; Codrin Liviu Cuțitaru, *Despre Nimic*, DMT, 2011, 5; Dana Pârvan-Jenaru, *Beckett – proza scurtă*, OC, 2011, 336.

G.Dn.

CANTUNIARI, Mihai (14.II.1945, București), poet, memorialist, traducător. Este fiul Mariei Domnica Cantuniari (n. Zamfirescu), profesoară, descendentă a vechii familii din care face parte și scriitorul Duiliu Zamfirescu, și al lui Ion Cantuniari, inginer. A absolvit Liceul „Matei Basarab” din București (1962), după care a urmat cursurile Facultății de Limbi Romanice, Clasice și Orientale, secția spaniolă, din cadrul Universității bucureștene (1962–1967). Corector la Editura Meridiane, redactor la Editura Academiei (1968–1972) și la Editura Enciclopedică Română (1972–1975), bibliotecar la Biblioteca Centrală de Stat, redactor la Uniunea Artiștilor Plastici, între 1977 și 1983 a fost cercetător la Institutul de Lingvistică al Academiei Române. A colaborat la „*Luceafărul*”, unde a debutat cu versuri în 1972, la „*România literară*”, „*Steaua*”, „*Tomis*”, „*Lettre internationale*” ș.a. I s-au acordat Premiul Asociației Scriitorilor din București (1979, 1983), Premiul Uniunii Scriitorilor (1992, 2005) și Ordinul Al Mérito por Servicios Distinguidos în grad de Comandor al Republicii Peru (1987).

Poet manierist, fascinat de civilizația barocului, **C.** creionează încă din volumul de debut, *Poezii* (1977), un univers livresc dominat de figurile lui Don Quijote, Pitagora, Tales și Brâncuși. Într-o lume a cărților și ideilor, stilizată de o imaginație estetică, oamenii înșiși devin, în tradiția lui Arcimboldo, „ceasloave mișcătoare”: „*Ceasloave mișcătoare, trec oamenii pe străzi/ iar Azi e-n fiecare îngustul semn de carte*”. Tonul poetic dominant stă sub semnul „soarelui negru” al melancoliei saturniene, al nostalgiei și tristeții generate de conștiința trecerii timpului și a fragilității ființei umane, de unde predilecția

pentru stările vagi, nedefinite, ale „tainicului asfințit de lume”. Rafinamentul limbajului poetic se vedește în cultivarea lexicului și a rimelor rare („defilee” rimează cu „Erythree”, iar „des” cu „Camarès”) și în cizelarea erudită a versurilor, care dobândesc astfel sonorități muzicale savante: „*Scoici nautili, vegetație marină/ se adună/ cunună/ în părul tău negru și des./ Parcă mângâi ușor/ în miez de lumină/ un fragil vas minoic de stil Camarès*”. Volumul *Plante carnivore* (1980) aduce o recalibrare a viziunii lirice în sensul unei prize mai directe asupra realului și al renunțării la expresia căutată în favoarea unui stil poetic mai viguros: cuvintele devin „plante carnivore” care distrug învelișul superficial al existenței în încercarea de a ajunge la „esență”, la „miezul mineral” al lumii. Memoriile lui **C.**, proiectate într-un ciclu intitulat *Omul ca iarba* și publicate începând cu *Bărbatul cu cele trei morți ale sale* (2007), transpun, într-un limbaj eliberat de ecouri livrești și rafinamente estete, sentimentul acut al unicității și irepetabilității fiecărui individ – trăire a cărei conștiință, plivită programatic de efuziuni patetice, îndeamnă la consemnarea jocurilor de lumini și umbre ale unei existențe mai degrabă retrase, dar, mărturisește scriitorul, consistente și împlinite, în care oameni, decoruri sociale și întâmplări din deceniile de mijloc ale veacului al XX-lea sunt însuflețite de căldura și lumina blândă ale trăirii retrospective. Este reconstituită astfel, în scene fremătând de emoție reținută, atmosfera efervescentă a anilor '60 din secolul trecut, cu ceremonialul și impaciența pregătirilor pentru spectacolele de film și teatru, cu iubiri pline de candoare și proștețime, dar mai ales cu muzica și ceaiurile dansante, care adună laolaltă adolescenții unei generații tumultuoase, debordând de energie vitală și „țopăind” până în zori, cu coafurile zburlete și bluzele înotând în transpirație, pe ritmurile îndrăcite ale rockului occidental de-abia născut. Prin contrast, prezentul, îndeosebi deceniile de după 1989, apare decăzut și „apter”, o lume unde incultura, mercantilismul, degradingolada social-axiologică, „penuria de caractere” și „inflația de nimicuri” îi prilejuiesc autorului pagini în care revolta și amărăciunea sunt potențate de retorica vituperantă și accentele pamfletare. În finalul celui de-al doilea volum al ciclului memorialistic, *Ocarina de lut* (2011), **C.** face o serie de precizări privitoare la titlurile scrierilor sale, supuse, la momentul publicării, cenzurii, fie ideologică, fie comercială: astfel, cartea de debut din 1977 ar fi trebuit să se numească *Pământ de flori*, volumul

Ultramar (1978) nu s-a putut intitula *No Man's Land*, iar primul tom de memorii, *Bărbatul cu cele trei morți ale sale*, trebuia să poarte titlul *Îmbătrânind tăcut pe canapele roase*. Fascinat de spiritualitatea spaniolă, a cărei efervescență barocă l-a făcut să se regăsească, după cum mărturisește, în figurile emblematice ale lui Don Quijote, Quevedo sau El Greco, C. a transpus în românește, în traduceri de mare eleganță, opere ale unora dintre cei mai importanți scriitori iberici sau latino-americieni, precum César Vallejo, Mario Vargas Llosa sau Arturo Pérez-Reverte. A tradus de asemenea din scrierile lui Vintilă Horia și Alexandru Ciorănescu.

SCRIERI: *Poezii*, București, 1977; *Ultramar*, București, 1978; *Nova*, București, 1980; *Plante carnivore*, București, 1980; *Amadeus*, București, 1983; *Cavalerul cu mâna pe piept*, București, 1984; *Bărbatul cu cele trei morți ale sale*, București, 2007; *Ocarina de lut*, București, 2011. **Traduceri:** César Vallejo, *Los heraldos negros – Heralzii negri*, ed. bilingvă, pref. trad., București, 1979; Omar Lara, *Insule plutitoare – Islas flotantes*, ed. bilingvă, București, 1980; Mario Vargas Llosa, *Războiul sfârșitului lumii*, București, 1986, *Conversație la Catedrala*, București, 1988, *Istoria lui Mayta. Domnișoara din Tacna*, București, 1991, *Cine l-a ucis pe Palomino Molero?*, București, 1991, *Lituma în Anzi*, București, 1997, *Pantaleón și vizitatoarele*, București, 1998, *Scriitori către un tânăr romancier*, București, 2003, *Teatru*, București, 2005 (în colaborare cu Alina Cantacuzino), *Kathie și hipopotamul*, București, 2010 (în colaborare cu Alina Cantacuzino); Fernando Pessoa, *Păstorul de turme – O guardador de rebanhos*, ed. bilingvă, îngr. Ion Deaconescu, Craiova, 1992; Alexandru Ciorănescu, *Cuțitul verde*, București–Montréal, 1993 (în colaborare cu Ileana Cantuniari); Vintilă Horia, *Un mormânt în cer*, București, 1994 (în colaborare cu Tudora Șandru Olteanu), *Recucerirea descoperirii*, București, 1996, *Dumnezeu s-a născut în exil*, pref. Monica Nedelcu, postfață Daniel Rops, București, 1999 (în colaborare cu Al. Castaing și Ileana Cantuniari); Juan Marsé, *Cozi de șopărlă*, Iași, 2003; Arturo Pérez-Reverte, *Clubul Dumas sau Umbra lui Richelieu*, Iași, 2004, *Conspirația din Sevilla*, Iași, 2005 (în colaborare cu Tudora Șandru Mehedinți), *Harta sferică*, Iași, 2005, *Husarul*, Iași, 2006, *Căpitanul Alatriste*, Iași, 2006; Gregorio Maraón, *Don Juan – originea legendei*, București, 2008.

Repere bibliografice: Paul Dugneanu, *Mihai Cantuniari. Substanțializarea discursului poetic*, LCE, 1980, 12; Costin Tuchilă, *Mihai Cantuniari. Spiritul pierdut al barocului*, VR, 1980, 12; Costin Tuchilă, *Un paradox baroc*, RL, 1981, 25; Tartler, *Melopoetica*, 149–152; Grigurcu, *Existența*, 432–435; *Dict. scriit. rom.*, I, 449–450; Monica Spiridon, *Frumoasa lume nouă*, LCE, 1996, 34; Grigurcu, *Poezie*, I, 189–192; Elisabeta Lăsconi, „Traducerea, exercițiu de admirație” (interviu cu Mihai Cantuniari și Ileana Cantuniari), ALA, 2003,

677; Ștefănescu, *Istoria*, 889–894; Daniel Dragomirescu, *Portret al artistului în tinerețe și la maturitate*, RL, 2007, 41; Popa, *Ist. lit.*, II, 527–528; Daniel Dragomirescu, *În stilul Șeherezadei*, RL, 2012, 37.

L.H.

CAPITALA, revistă apărută la București, săptămânal, între 2 aprilie și 12 august 1916. Director: Ion Th. Florescu. Acoperind o arie largă de preocupări, C., subintitulată „Politică. Literară”, se deschide cu un elogiu adus Bucureștiului, „loc de măreție spirituală și de concepție politică”, încheiat aproape aforistic: „Capitala e Patria și Patria e Capitala” (I.Th. Florescu, *Capitala*). Articolul de fond, semnat de director și doar cu rare excepții de altcineva, dar întotdeauna de un nume cu autoritate în breasla ziaristică (G. Diamandy, Ion Dragu, Ion Peretz), este dublat de câte un articol politic pe subiecte de actualitate internațională imediată (Al. Grue, *Priviri și pronosticuri în Balcani*, C. Antoniadă, *Zăgazul francez*) și de un ciclu pe tema războiului, al cărui autor disimulat sub inițialele C.Z. – se menționează într-o notiță – „ascunde o personalitate de mare conștiință în chestia palpitantă a evenimentelor în curs”. Fiecare număr cuprinde rubrici cu un conținut stabil, chiar dacă în timp titulatura lor oscilează: „Note asupra cărților”, „Tablete”, „Cărți apărute”, „Cronica literară”, „Însemnări literare”. Redacția se orientează cu predilecție spre literatura originală, înregistrând și comentând totodată volumele recent editate, varietatea cărții franceze, tendințele înnoitoare manifestate în limbajul publicistic și obligația imperioasă a revizuirii de către Academie a ortografiei dominate de „rătăcirii” etc. Semnează versuri Cincinat Pavelescu (*Lacrima lui Bonaparte*), Ludovic Dauș (ciclul *Versuri Diane*), Al. Iacobescu (*Trecutul*), V. Demetrius (*Sacagiul*), A. Dominic (*Ispășire*), Camil Petrescu (*Strofe de seară*), V. Voiculescu (*Unui nufăr*), N. Davidescu (capitolul XXVII, *Glas de strigător în pustiu*, din *Cântecul omului*), remarcându-se predilecția pentru sonet (Victor Eftimiu, *Iubirea noastră*, Theodor Scorțescu, *Planetei Marte*, Broaște, Nichifor Crainic, *Alma Mater*, Marcel Romanescu, *Artistul*, Târziu, Al. Iacobescu, *Amurg de vară*, P. Stratulat, *Unui mort*, Radu D. Rosetti, *Lacrămile*, Mai, Al. O. Teodoreanu, *Iubirea mea*). Proza, mai slab reprezentată, le aparține lui Corneliu Moldovanu (*Neguțătorul de arome*), Ion Dragoslav (*Niță Ropotă*, *Un meșter nebănuît*), Al. Cazaban (*La o reprezentare de binefacere*), I. Chiru-Nanov (*De întâi aprilie*), Eugen

Boueanul (*Duduia*), Mihail Sorbul (*Trecerea Dunării*), Emil Gârleanu (*Dragoste de patrie* – inedită), Oct. C. Tăslăuanu (*Hora obuzelor*), Mihail Săulescu, (*Solidaritatea*). Începând cu numărul 14 cronicarul literar al revistei este Liviu Reboreanu, care girează rubrica de recenzii „Însemnări literare”, unde mai colaborează Ludovic Dauș (*La douăzeci și patru de ani. Răsfoind „Note intime” de C.A. Rosetti, Critica termometru* – aspră judecată a impresionismului criticii lui E. Lovinescu, ce „viciază analiza valorică a fenomenului literar prin imposibilitatea formulării afirmațiilor ultime, definitive”). Sporadic apar și comentarii privind viața literară: Mihail Dragomirescu despre primirea lui George Coșbuc la Academie pe locul rămas gol prin dispariția scriitorului N. Gane (*G. Coșbuc. Însemnătatea lui în evoluția conștiinței noastre naționale*), Dragoș Protopopescu, *Fecunditate sau nevroză literară* – articol polemic acuzând scriitorii de venalitate și mercantilism, de transformarea literaturii într-o industrie națională, cuvântarea lui I. Al. Brătescu-Voinești ținută la Ateneul Român despre piesa *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale. Câteva amintiri și medalioane literare comemorative sau aniversare sunt semnate de Ludovic Dauș (*Nicu Gane, Spre Shakespeare și Cervantes*), Victor Eftimiu (*Jean Moréas*), Ion Th. Florescu (*C.A. Rosetti*), Al. Grue (*M. Polizu-Micșunești*). Doar întâmplător C. reia foarte scurte fragmente dramatice din piesele *Ionescu & C-nia* a lui Valjan, „aflată în lucru”, din *Comedia inimii* a lui Caton Theodorian și din drama lui Zaharia Bârsan *Răzburarea*, „în repetiții la Teatrul Național”. Tot din repertoriul toamnă-iarnă, Oreste traduce scena balconului din *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand. La diversitatea sumarelor contribuie episodic epigramele lui Cincinat Pavelescu, Const. Rîuleț, Ion I. Pavelescu (*Epitafuri „lui Nigrim”*) și *Stecedum* (St. C. Dumitrescu), suitele de cugetări ale lui Eugeniu Sperantia (*Călătorii în jurul unei idei*), Ion Dragu (*Gânduri desprinse* – pe motive politice) și ale reginei Maria. Rubricile „Mici infamii”, „Afișe mărunte”, „Oițe negre” sunt adevărate colecții de cancanuri la zi, zvonuri și informații diverse, alimentate de Ion Th. Florescu, redutabil gazetar și politician al epocii. Sub aspect grafic, C. este o publicație elegantă – ocazional tipărește și ediții de lux, inspirat paginată, cu rubricația evidențiată nu doar prin literă, ci și prin frontispicii, inițiale ornate, viniete specifice atașate, mici desene, crochiuri, elemente decorative vegetale.

Copertatorul constant este Paul Scorțescu (sau Scortzesco). Alți colaboratori: George I. Stratulat, Radu Dragnea, G. Rotică, George Gregorian, G. Talaz, Alexandrina Scurtu, Sofronie Ivanovici, Mircea Dem. Rădulescu, D. Iov, Alexandru Rally, B. Luca, Kostya Rovine, Th. M. Stoenescu, D.N. Teodorescu, D. Nanu, V. Podeanu, Olimp Grigore Ioan, Pik (Mihail Pherekide), V.V. Haneș. **I.H., R.P.**

CAPRICORN, revistă apărută la București în noiembrie și în decembrie 1930, cu subtitlul „Revistă lunară de critică și literatură”. Director: G. Călinescu. Programul este enunțat sub forma unor însemnări succinte, intitulate *Redacționale*, în care se precizează: „Cu excepția dreptului de a solicita, după un plan prestabilit, articolele pe care redacția le crede oportune, principiul acestei reviste este libertatea”, iar colaboratorii sunt acceptați „dacă în articolele de documentare sunt călăuziți de adevăr, iar în cele de opinii, de simțul decenței”. De asemenea, C. „vrea să deschidă porțile celor tineri, dar va evita publicarea inutilă a încercărilor”, rezervând acestui scop o rubrică specială, „Coloana «Prezentări»”. Între proiecte se înscrie și o „inovație”: „În fiecare număr vom publica câte o autobiografie”. În cele două numere apărute sunt găzduite studii ample, eseuri, pagini de memorialistică, scrisori inedite, recenzii, fotografii. Atitudinea critică a redacției este ilustrată preponderent de paginile semnate de director. În *De disparitione angelorum* G. Călinescu abordează orientarea de la „Gândirea” condusă de Nichifor Crainic, iar la rubrica „Bibliografie critică” recenzează cărți de Ion Călugăru, E. Lovinescu (*Memorii*, volumul I), Camil Petrescu (*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*), Urmuz (postumele editate de Sașa Pană). Problematika unor polemici se află în atenția lui I.M. Rașcu (*Între Barbey D'Aurevilly și Gregory Ganesco. O polemică din 1867 asupra originii lui Ronsard*) și a lui Al. Ciorănescu (*Bibliografia unei polemici*), care înregistrează critic discuțiile contemporane (purtate îndeosebi în „Gândirea”, „Cuvântul”, „Viața românească”, „Viața literară”) cu privire la „lupta generațiilor”, „misticism și spirit critic”, tradiționalism și modernism etc. După *Autobiografie* Camil Baltazar colaborează cu *Amintiri despre E. Lovinescu*, iar Ramiro Ortiz semnează evocarea *Cu Coșbuc la Tismana*. În revistă mai apar documente literare: scrisori inedite ale lui Aureliu Cornea și o variantă-facsimil după

manuscrisul poeziei lui Ion Barbu *Stea de seară*. Pentru orientarea redacțională generală, este elocventă pagina omagială din numărul 2: *E. Lovinescu. Cincizeci de ani de viață, treizeci de ani de activitate literară, douăzeci și șapte volume de critică*. **C.H.**

CAPȘA, Liviu (16.VIII.1954, Spanțov, j. Călărași), poet, publicist. Este fiul Mariei (n. Semaco) și al lui Sava Capșa, inginer agronom. A frecventat școala elementară și liceul în Oltenița, iar între 1976 și 1981 cursurile Facultății de Drept din București, absolvită în 1982. A lucrat în calitate de consilier juridic la Primăria orașului Oltenița până în 1993, când a devenit consilier la Inspectoratul pentru Cultură al Județului Călărași. Din 2000 este avocat în Baroul București. Este, de asemenea, redactor-șef al săptămânalului „Jurnalul de Oltenița”, corespondent teritorial al publicației județene „Pământul” și realizator al suplimentului literar „Arcadia”. În presă a debutat în 1983, la revista „Luceafărul”, cu un grupaj de versuri însoțit de o prezentare semnată de poetul Matei Gavril, urmat de altul, aproape simultan, în „Flacăra”, cu girul poetului Geo Dumitrescu. Colaborează, mai ales după 1989, cu versuri, consemnări, recenzii, interviuri, note de călătorie, la „Tomis”, „Ex Ponto”, „Calende”, „Convorbiri literare”, „Amphion” (Constanța), „România liberă”, „Viața românească”.

După un deceniu de la debutul în presă, **C.** și-a adunat în *Hipodromul cailor de mare* (1993) o primă serie de „parodii literare”. Spirit ludic, ironic și sentimental, autorul realizează „parodii” în înțelesul etimologic al termenului, adică un gen de replici în tehnica, stilul, imagistica poetului avut în vedere. Așa încât noile „partituri” evocă modelele de la care au plecat, asemenea unor interpretări actoricești adecvate rolului asumat (repartizat), dar cu accentul personal necesar și firesc. „Parodia” devine, astfel, un mod indirect al propriei expresii lirice, pe o paletă largă, de la inflexiunea satirică la aceea fantezistă sau chiar elegiacă. Poetul se raportează în manieră originală, printr-o lectură artistică, la poezia românească de azi, luând în vizor nume ca Romulus Vulpescu, Nina Cassian, Gheorghe Grigurcu, Emil Brumaru, Cezar Baltag, Mircea Ciobanu, Horia Bădescu, Mircea Cărtărescu, Adrian Popescu. Alte două serii, *Parodii optzeciste* (2000) și *Noi parodii optzeciste* (2001), panoramează poezia congenerilor, de la Viorel Mureșan, Ion Cristofor și Gheorghe Iova la Traian Ștef și Dumitru Chioaru. După *Muzeul parodiilor de ceară. Antologie 1993–2001* (2005),

bilanț al replicilor sale elogioase la spectacolul poeziei românești, **C.** a dedicat o carte întregă de parodii unui singur poet, Mircea Dinescu: *La bună dispoziția Dumneavoastră* (2009). Comentatorii au remarcat capacitatea de a surprinde cadențele, dispoziția, gesticulațiile, recuzita specifice modelului, supunerea iubitoare la exigențele acestora. **C.** se manifestă și ca un liric original, un elegiac temperat de un ironic, în *Victoria cotidiană* (1994), *Mesaje pe robot* (1999), *Sinucidere cu crini* (2002), *Raiul ascuns* (2010; Premiul Filialei Pitești a Uniunii Scriitorilor). Nu lipsesc din înscenările sale lirice, fie și în formulă aluzivă, accentele tragismului, ca în poemul *Într-o bună zi*. În *Raiul ascuns* notații lirice „naive”, confesiuni, scurte poeme nostalgice și evocative, „scene” recuperate din „raiul ascuns” în memoria copilului, mici tablouri delicat caligrafiate cu personaje și întâmplări configurează spațiul și timpul vârstei de început. **C.** scrie, de asemenea, versuri pentru copii. Dezinvoltura prozodică și capacitatea de a se copilări, incursiunea în lumea basmului și a fapturilor mărunte sunt trăsăturile care individualizează culegerile *O fantastică pădure* (1995), *Poezii din lumea basmelor* (1997) și *Animale combinate adunate într-o carte* (1998). Notele de călătorie reunite în *Evadarea din vis* (1997) și *Balcania, mon amour* (2001) au caracterul unor crochiuri, consemnând lapidar imagini și impresii din spațiul european.

SCRIERI: *Hipodromul cailor de mare*, Pitești, 1993; *Victoria cotidiană*, Pitești, 1994; *O fantastică pădure*, Călărași, 1995; *Noi, sudiștii* (în colaborare cu Marin Lușănu), pref. Dan Cristea, Pitești, 1995; *Evadarea din vis*, Călărași, 1997; *Poezii din lumea basmelor*, Călărași, 1997; *Animale combinate adunate într-o carte*, Călărași, 1998; *Mesaje pe robot*, pref. Dan Cristea, București, 1999; *Parodii optzeciste*, Pitești, 2000; *Noi parodii optzeciste*, Pitești, 2001; *Balcania, mon amour*, Călărași, 2001; *Sinucidere cu crini*, București, 2002; *Sens interzis*, pref. Pavel Șușară, București, 2003; *Muzeul parodiilor de ceară. Antologie 1993–2001*, Pitești, 2005; *La bună dispoziția Dumneavoastră (parodii după Dinescu)*, București, 2009; *Raiul ascuns*, Cluj-Napoca, 2010; *Un coșar la Paris*, București, 2012.

Repere bibliografice: Alex. Ștefănescu, *Cine este Liviu Capșa?*, SLAST, 1987, 2; Doina Tudorovici, „*Hipodromul cailor de mare*”, CNT, 1993, 51–52; Nicolae Prelipceanu, *O carte cu doi autori*, RMB, 1995, 1669; Horia Gârbea, *Parodii ca la Capșa*, LCE, 2000, 36; Catrinel Popa, „*Mesaje pe robot*”, OC, 2000, 39; Marius Chivu, „*Noi parodii optzeciste*”, OC, 2001, 78; Ștefănescu, *Istoria, 1108–1109*; Ion Zubașcu, *Dinescu parodiat în integritate*, VR, 2009, 8–9; Horia Gârbea, *Trei volume de Liviu Capșa*, VR, 2011, 1–2. **C.H.**

CARACOSTEA, D.**[Dumitru]**(10.III.1879, Slatina –
2.VI.1964, București),
istoric și critic literar,
stilistician, folclorist.

Fiu al Eufrosinei Caracostea (n. Bichan), profesoară, și al lui Nicolae Caracostea, judecător, descendent dintr-o familie (Bălan) de aromâni epiroți din satul Negadis, ce număra între membrii ei profesori și directori ai gimnaziului românesc din Ianina, **C.** a urmat școala elementară și prima clasă de gimnaziu în orașul natal, continuând cursul secundar, până la absolvire, în București, la „Sf. Sava”. Din 1900 e student al Facultății de Litere și Filosofie din București, unde, atras în primul an de limbile clasice, de antichități, logică și psihologie, se specializează ulterior în filologia modernă. Profesorii frecvent audiați sunt Titu Maiorescu și Ovid Densusianu. Cel de-al doilea îi va patrona debutul la „Viața nouă” și îi va obține o bursă de studii în 1909, în străinătate, la doi ani după licență. Copist, în timpul studenției, la Curtea de Conturi, e numit, după susținerea în 1908 a examenului de capacitate, profesor în învățământul secundar, dar pleacă la Viena pentru a-și pregăti doctoratul cu Wilhelm Meyer-Lübke. Dobândind titlul în 1913, tânărul doctor în filologie romanică ține un curs și un seminar la Institutul pentru Studiul Limbii și Literaturii Române din Viena, întemeiat la inițiativa lui Titu Maiorescu. După un an, izbucnirea războiului îl silește să se înapoieze în țară. Din septembrie 1914 până în 1923 funcționează la Liceul „Gh. Lazăr” din București, cumulând ore și la „Mihai Viteazul”. În paralel, din 1919, predă psihologia la Școala Superioară de Război, din cursul ținut aici având să iasă volumul *Aspectul psihologic al războiului* (1922). I se oferă, în 1922, o catedră de română la Universitatea din Roma, pe care nu o acceptă, preferând numirea ca docent la Facultatea de Litere și Filosofie din București, unde în 1923 va fi avansat conferențiar de istoria literaturii române moderne și folclor, iar în 1929 profesor titular. În 1932 înființează, pe lângă catedra sa, Institutul de

Istorie Literară și Folclor. Sub egida acestuia, scriitori de prestigiu (Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Gala Galaction, Liviu Rebreanu ș.a.) au realizat, pe baza unui chestionar, o serie de „mărturisiri literare”, publicate ulterior (1941–1942) în „Revista Fundațiilor Regale”, pe care o conduce din aprilie 1941 până în mai 1944. Timp de nouă ani (1931–1940) **C.** a fost și conferențiar de limba și literatura română la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Membru al Academiei Române (corespondent din 1936, activ din 1938), președinte al secției literare între 1945 și 1948, **C.** a făcut parte în 1938, ca ministru al Educației Naționale, din Guvernul Gigurtu. De la 9 aprilie 1941 până în august 1944 a fost director general al Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă. A fost pensionat din învățământ în martie 1944. Condamnat în lotul demnitarilor politici din guvernele anterioare anului 1944, este arestat în 1950 și deținut în închisoarea de la Sighet până în 1955, fără a fi judecat.

C. a colaborat la „Viața nouă”, „Viața românească”, „Convorbiri literare”, „Adevărul literar și artistic”, „Drum drept”, „Flacăra”, „Gândirea”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Langue et littérature”, „Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien” ș.a. Atent cu prioritate la literatura contemporană înainte de Primul Război Mondial, s-a concentrat apoi asupra celei din secolul al XIX-lea, cu specială insistență asupra operei lui M. Eminescu. Preocupat în permanență și de folclor, a adoptat ca principiu abordarea literaturii din perspectivă estetică, nu pe bază de impresie (ca E. Lovinescu), ci cu mijloace științifice. Admițând că profesia de critic și istoric literar presupune simțul artisticului și vocația de a-l comunica, el considera tot atât de indispensabilă o solidă pregătire intelectuală, îndeosebi filologică. Interpretarea literară – subliniază **C.** – nu-i posibilă fără intuiție, dar intuiția trebuie „să aibă controlul garanțiilor științifice”. În opinia lui, „drepturile primordiale ale emoției și intuiției estetice” sunt de necontestat, însă exercitarea acestora duce la bune rezultate numai dacă se au în vedere, în același timp, geneza unei opere și expresia artistică. Pentru înțelegerea procesului creativ poate fi utilă examinarea „aspectelor sociologice”, întrucât acestea „ne ajută să pătrundem atmosfera din care a purces opera”. **C.** admite că, în acest sens, metodologia sociologică lui C. Dobrogeanu-Gherea, „alături de

unele afirmări îndoielnice și nebuloase, aduce în discuție și întrebări interesante”, dar susține categoric că natura sufletească a personajelor literare – ca și a scriitorului – „nu o hotărăște clasa, ci individualitatea”, adică „personalitatea creatoare a poetului în ceea ce are ea mai individual”. Pentru aceasta, se impune luminarea creativității sale. Obsesiv întrebuințat, dar vag definit („dinamismul interior stârnit de opoziția planurilor de rezonanță în care vibrează felul constant de a fi al creatorilor”), termenul „creativitate” numește când personalitatea artistică în acțiune, când puterea de creație, când procesul creativ individual. Prin voința de scientizare a criticii în spirit estetic, C. acționează în convergență cu Mihail Dragomirescu. Spre deosebire însă de autorul *Științei literaturii*, el găsește inadecvate clasificările analoage celor din științele naturii: „Valorile umane nu pot fi considerate cum ai privi speciile zoologice și botanice”. Identificarea individualului implică adoptarea de către critic și a abordării istorice, în speță recurgerea la instrumentele istoriei literare. Departe de a considera, asemenea lui Dragomirescu, istoria literaturii o disciplină inutilă, C. argumentează posibilitatea conlucrării acesteia cu estetica. Susține chiar, invocând exemplul lui Benedetto Croce, că întotdeauna „punctele de vedere rodnice și marile descoperiri se îndeplinesc la hotarul între două discipline”. După C., interesul pentru viața unui scriitor nu exclude punctul de vedere estetic, întrucât, în viziunea lui, istorismul bine orientat vizează tocmai surprinderea mobilurilor creativității, punerea în lumină a personalității creatorului, dezvăluirea procesului interior de „plăsmuire” artistică. Adevăratul istoric literar nu cultivă biografismul mărunț; nu orice fapte prezintă interes și, prin urmare, e de reținut doar ceea ce e în măsură a facilita accesul la eul profund, la acele resorturi ale spiritului unui scriitor prin care, în terminologia dragomiresciană, se declanșează „genialitatea creatoare”. În primele studii publicate de C. aceste principii metodologice sunt mai mult sau mai puțin prezente. *Poezia română de azi* (1909), voluminoasă expunere inclusă în culegerea colectivă *Conferențele „Vieței nouă”*, trece în revistă, la nivelul unei lucrări de seminar, poezia românească, de la Văcărești până la colaboratorii revistei lui Densusianu. Judecățile de valoare sunt emise în spirit partizan; este minimalizată, bunăoară, opera lui O. Goga și sunt ridicate în slăvi compunerile lui Ervin (Ovid

Densusianu). Lecția de deschidere a cursului ținut în 1913–1914 la Viena, *Galaction poetul*, debutează cu aserțiunea că, pentru studierea adecvată a literaturii române, „e nevoie de o lungă pregătire sud-est europeană”, cu toate că pe toată întinderea discursului nu se dă nici un nume de scriitor din această zonă a continentului. Textul primei versiuni, apărut în „Viața românească” (1914), este plin de inutile referiri la prelați bizantini, la teologi răsăriteni și apuseni, la universitari germani și de menționarea unor autori occidentali ca Lope de Vega, Calderón, Grillparzer, Ibsen, în materie de exegeză contribuția rămânând modestă. O replică la studiul lui G. Ibrăileanu din 1916 se vrea *Poetul Brătescu-Voinești* (1921). Dimensiunea acestuia contrastează atât cu cota valorică a scriitorului, cât și cu modicitatea propozițiilor critice. Izbutită ca monografie, prin descrierea exactă a operei cercetate, cartea validează o singură observație structurală, dar una la îndemâna oricui, aceea că „poetul îmbrățișează tot ce, fiind ales și nobil, suferă și e ursit înfrângerii” și că, în consecință, „simpatia pentru o suferință nedreaptă, care stă în discordanță cu valoarea celui care o îndură” constituie tema centrală și modul de abordare a prozei lui Brătescu-Voinești. C. a mai consacrat studii speciale lui Vasile Alecsandri, Titu Maiorescu, Al. Macedonski, Mihail Dragomirescu, Tudor Arghezi, Gabriel

Donna, Nichifor Crainic. Pe Lovinescu îl atacă într-o broșură intitulată ironic *Un mare critic român modernist, domnul Eugeniu Lovinescu* (1927). Un paragraf e acordat poeziei *Melița* a lui Mihai Beniuc în studiul *De la metaforă la simbol* din volumul *Expresivitatea limbii române* (1942). Se învederează din nou, odată cu o solidă știință de carte și cu opțiunea fermă pentru metodologia științifică, un deficitar simț al ierarhiei valorilor estetice. Comparat cu Arghezi, Gala Galaction ar fi „un reprezentant neasemănat mai de valoare al aceleiași generații”. Prin coborârea poetului *Blestemelor* (care nu ar fi decât „o hibridă împerechere de byronism și de verism al ulcerelor”) este caracterizat și Crainic. În timp ce în poeme argheziene dintre cele mai importante (socotite de exeget „surogate, nu bunuri de artă”) și-ar găsi ultima expresie „spiritul de destrămare”, „vărul Crainic” „înfățișează un tip opus destrămării”. Poeziei lui Beniuc, unul din cei mai fecunzi colaboratori ai „Revistei Fundațiilor Regale” sub directoratul său, C. îi atribuie virtuți superioare, percepend deviat sensul lor politic. Prin aspectul stilistic, scrierile criticului contrastează izbitor cu cele maioreștiene, precum și cu ale confrăților de aproximativ aceeași vârstă sau mai tineri. E un stil de prelegere, digresiv, emfatic, repetitiv, plin de oralități, cu introduceri prolixes, cu zăboviri patriarhale și formulări uneori contorsionate, alteori crispate și confuze, cu termeni neologistici excesivi. Literatura secolului al XIX-lea a stimulat elanurile de cercetător și exeget ale lui C. îndeosebi prin Gh. Asachi și, în infinit mai largă măsură, prin Eminescu. În 1928 îi apărea o lucrare de sursologie, *Izvoarele lui G. Asachi*, iar în 1940 ieșea micul studiu *Le Prérromantisme de G. Asaki*. Pasiunea pentru creația eminesciană a făcut ca începuturile sale publicistice, din 1910, să fie punctate de un studiu privind laboratorul poetului național: *Cum plăsmuia Eminescu*. Alte studii i-au apărut în periodice în cursul deceniilor interbelice, cele dintâi (privitoare la *Fata din grădina de aur* și la *Frumoasa fără corp*) fiind apoi editate, în 1926, sub titlul *Două basme necunoscute din izvoarele lui Eminescu*. Ca profesor, C. i-a consacrat lui Eminescu nu doar cea mai întinsă parte a cursului general de istoria literaturii române, ci și mai multe cursuri speciale, din care au rezultat lucrări ca *Izvoarele poemei „Luceafărul”* (1926), *Personalitatea lui M. Eminescu* (1926), *O problemă de versificație românească* (1937), *Simbolurile lui Eminescu*

(1939), și două volume compacte, *Arta cuvântului la Eminescu* (1938) și *Creativitatea eminesciană* (1943). Prin acestea, ambițiosul critic își propunea – și nu se îndoia că a și reușit – să revoluționeze eminescologia. Fapt e că, în marile studii eminesciene, C. și-a valorificat plenar pregătirea științifică, în special filologică, punând în aplicare ideile și îndrumările de ordin metodic din operele lui Wilhelm von Humboldt, Wilhelm Meyer-Lübke, Karl Vossler, Oskar Walzel, Ferdinand de Saussure, Charles Bally, Gustave Lanson, Maurice Grammont și ale altor savanți, pe care îi citează frecvent. Rezultatele eruditelor lui demersuri, covârșitoare prin amplitudine și meticulozitate, au fost și sunt apreciate diferit. Unii le consideră epocale, alții le iau în derâdere. În orice caz, ele nu sunt invulnerabile. În *Personalitatea lui M. Eminescu*, bunăoară, analiza dezvoltărilor unor contemporani ai poetului duce la concluzia că invarianta spiritului eminescian este „tendința către nemărginit, setea de absolut”; o concluzie corectă, însă neindividualizantă. Un obiectiv al hermeneuticii tuturor studiilor lui C. despre Eminescu este infirmarea opiniei conform căreia opera celui mai mare poet român transfigurează o *Weltanschauung* pesimistă. Spre demontarea tezei, exegetul ia în considerare și personalitatea umană a poetului, dar privirea rămâne permanent ațintită asupra operei eminesciene. Sunt studiate minuțios arta imaginii și mai cu seamă arta cuvântului, mergând până la fonetism, căruia i se atribuie valențe simbolice. Imaginarul eminescian – teoretizează C. fără evitarea sofisticii – exclude structural pesimismul prin „dinamica” lui, prin direcția „axei imaginilor”. Această „axă” ar fi mereu ascensională, „chiar și în cele mai sumbre contexte”. Aserțiunea este doar parțial validată de texte. În ceea ce privește fonetismul, în tentativa de a-i atribui funcții semantice, analistul eșuează uneori în atât de hulitul de el impresionism. O vocală sau alta poate exprima, și exprimă, stări afective felurite, în funcție de contextul rostirii poetice. Seducătoare – și productivă intermitent – e considerarea limbii naționale ca „stil supraindividual” și implicit ca „modelator virtual al oricărei creațiuni literare”. Aseritoric formulată în *Expresivitatea limbii române*, această concepție funcționează și în *Creativitatea eminesciană*, dar mai ales în *Arta cuvântului la Eminescu*. Potrivit teoriei lui C., stilul eminescian nu e produsul abaterii de la normele interne ale limbii române, al „siluirii”

acesteia; este, din contră, suprema valorificare a potențialului expresiv specific graiului nostru. Situată principial în diametrală opoziție cu întreaga critică impresionistă, polemizând, direct sau subtextual, cu monografia călinesciană *Opera lui Mihai Eminescu*, criticând și *Poezia lui Eminescu* de Tudor Vianu, *Arta cuvântului la Eminescu*, fără a fi izbutit să îndrepte istoria literară pe alt făgaș, a deschis, prin contribuția pozitivă, ca și prin propunerea de abordare a faptelor de creație din alt unghi, o perspectivă nouă de studiere a operei eminesciene și a literaturii în general. Metodologia lui C., întemeiată pe psihologia și mai ales pe lingvistica modernă, pe gestaltism, pe rezultatele activității naratologice a Cercului de la Praga, a înscris, cu toate disfuncționalitățile, un moment decisiv în eforturile de scientizare a studiului literaturii. Stilistica lui anticipează și ea metode noi de abordare a textului literar.

De folclor C. a început să se ocupe, ca doctorand vienez, în 1912, la sugestia lui Meyer-Lübke. Trei ani mai târziu, în „Drum drept”, îi apare serialul *Un examen de conștiință în 1915*, în care, replicând unor afirmații lovinesciene minimalizatoare cu privire la creația populară, formulează și considerații generale ce cuprind în nuce concepția sa despre folclor. În 1916 publică în „Convorbiri literare” studiul *Miorița în Moldova*, asupra căruia va reveni în mai multe rânduri, studiind variantele regionale ale baladei, inclusiv pe cele aromânești și din Timoc. La fel avea să procedeze cu motivul Lenore, urmărind, într-un studiu din 1929, circulația lui pe tot continentul (*Lenore. O problemă de literatură comparată și folclor*). Ca profesor, a consacrat folclorului mai multe cursuri, din care a publicat capitole în „Revista Fundațiilor Regale”. Cursul despre balada populară avea să fie editat, împreună cu un vast studiu despre doină lăsat în manuscris, abia după moartea sa (*Poezia tradițională română. Balada poporană și doina*, I-II, 1969). Tot postum, în 1971, i s-a tipărit și volumul *Problemele tipologiei folclorice*, elaborat în colaborare cu Ovidiu Bârlea. Continuator pe tărâmul folcloristicii al lui B.P. Hasdeu și al lui Ovid Densusianu, C. a contribuit hotărâtor la progresul disciplinei atât prin avansarea de noi idei, cât și prin inițiative de natură practică. Subliniind rolul individului în creația anonimă, el a acordat specială atenție realizării estetice. Aplicând principiul (doar enunțat în studiul despre Galaction)

necesității de a integra literatura națională în contextul sud-est european și, pe cât posibil, în cel universal, a contribuit substanțial la studierea folclorului comparat, iar prin interesul acordat variantelor fiecărei creații el a întemeiat geografia folclorică. Analoagă metodei istorico-geografice finlandeze, orientarea se deosebește de aceea a lui Antti Aarne mai ales prin faptul că atribuie egală însemnătate variantelor, negând existența unui prototip. O idee esențială a studiilor folcloristului e și aceea că literatura orală trebuie estimată după criterii specifice, inerente mentalității populare, arhaice. Astfel, nu doar în basme, ci și în balade criteriul veracității, al adevărului istoric, ar fi inoperant. Absolutizarea acestui punct de vedere – judicios, de altfel – e contrazisă de realitatea creației. Printre demersurile cu caracter pragmatic ale lui C. figurează cele vizând întocmirea unui corpus folcloric și, în genere, producerea instrumentelor de lucru necesare activității specializate, în primul rând a unor cataloage tipologice.

După B.P. Hasdeu și Ovid Densusianu, contribuția cea mai de seamă în folcloristica românească este cea a lui Dumitru Caracostea. Dacă de profesorul său Ov. Densusianu îl apropie finețea analizei estetice a cântecului popular, deși întemeiată pe alte baze, mai multe aspecte comune îl leagă de cel dintâi.

Ca și Hasdeu, profesorul Caracostea a arătat același neastâmpăr intelectual, aceeași încercare de cuprindere a unor domenii vaste care depășeau hotarele unei discipline. [...] Dacă se ține seama că la continuarea metodei de investigații din folcloristică profesorul Caracostea are o contribuție covârșitoare, fiind întemeietorul metodei istorico-geografice, rolul lui în dezvoltarea acestei discipline apare în toată plinătatea și adaugă o notă la tita-nismul lui hasdeian.

OVIDIU BÂRLEA

SCRIERI: *Miorița în Moldova*, București, 1916; *Poetul Brătescu-Voinești*, București, 1921; *Aspectul psihologic al războiului*, București, 1922; *Miorița în Moldova, Muntenia și Oltenia*, București, 1924; *Izvoarele poemei „Luceafărul”*, București, 1926; *Personalitatea lui M. Eminescu*, București, 1926; *Două basme necunoscute din izvoarele lui Eminescu*, București, 1926; *Un mare critic român modernist: domnul Eugeniu Lovinescu*, București, 1927; *Izvoarele lui G. Asachi*, București, 1928; *Lenore. O problemă de literatură comparată și folclor*, București, 1929; *Opera lui Mihail Eminescu*, București, 1931–1932; *Balada poporană română*, București, 1932–1933; *Istoria literaturii române moderne. Epoca renașterii ardelene*, București, 1934–1935; *O problemă de versificație românească*, București, 1937; *Prolegomena argheziană*, București,

1937; *Arta cuvântului la Eminescu*, București, 1938; ed. îngr. Nina Apetroaie, introd. Ion Apetroaie, Iași, 1980; *Simbolurile lui Eminescu*, București, 1939; *Semnificația lui Titu Maiorescu*, București, 1940; *Le Prérromantisme de G. Asaki*, București, 1940; *Expresivitatea limbii române*, București, 1942; ed. îngr. și pref. Ilie Dan, Iași, 2000; *Creativitatea eminesciană*, București, 1943; ed. îngr. și introd. Ion Apetroaie, Iași, 1987; *Curs de istoria literaturii române*, 1943–1944; *Critice literare*, I–II, București, 1943–1944; *Forme de critică*, București, 1944; *Poezia tradițională română. Balada poporană și doina*, I–II, îngr. Dumitru Șandru, pref. Ovidiu Bârlea, București, 1969; *Mărturisiri literare*, îngr. și pref. Iordan Datcu, București, 1971; *Problemele tipologiei folclorice* (în colaborare cu Ovidiu Bârlea), București, 1971; *Studii eminesciene*, îngr. Ion Dumitrescu, pref. George Munteanu, București, 1975; *Studii critice*, îngr. și pref. Ovidiu Bârlea, București, 1982; *Scrieri alese*, I–III, îngr. și pref. Mircea Anghelescu, București, 1986–1992.

Repere bibliografice: Tudor Vianu, „Personalitatea lui M. Eminescu”, G, 1926, 4–5; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, I, 139–141, II, 220, 231; Lovinescu, *Critice*, V, 66–77, VI, 157–164; Ovidiu Papadima, „Prolegomena argheziană”, G, 1938, 1; Ovidiu Papadima, „Arta cuvântului la Eminescu”, G, 1938, 6; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 631–632, *Ist. lit.* (1982), 710–711; Popovici, *Studii*, 159–206; Piru, *Panorama*, 437–439; Bucur, *Istoriografia*, 451–462; Crohmălniceanu, *Literatura*, III, 258–263; Munteanu, *Aristarc*, 119–126; Mihăilescu, *Conceptul*, I, 428–433; Bârlea, *Efigii*, 50–90; Titu Popescu, *D. Caracostea – un critic modern*, Cluj-Napoca, 1987; Anghelescu, *Textul*, 189–195; Ioana Bot, *D. Caracostea, teoretician și critic literar*, București, 1999; Dicț. esențial, 133–134; Lucian Chișu, *Prejudecata Caracostea*, București, 2002; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 189–191. **D.Mc.**

CARADA, Eugeniu
(29.XI.1836, Craiova –
10.II.1910, București),
ziarist, autor de versuri,
traducător.

Tatăl său, serdarul Nicolae Carada, se trăgea dintr-o familie de boieri bucureșteni, cu rădăcinile spiței coborâte spre 1600, în timp ce mama sa, Petruța Slăvitescu, provenea dintr-o veche familie din Oltenia. La Craiova, unde l-a avut ca învățător pe Gheorghe Chivu, a urmat Colegiul

Național și cursurile școlii particulare a francezului Léon Clement Raymond. În Franța obține, probabil, un bacalaureat în litere și frecventează, la Collège de France, cursuri de drept și de literatură. Precoc și activ, la 1848 asigură legătura dintre revoluționarii craioveni și comandamentul trupelor turcești, care îl folosea ca dragoman. El face, pe ascuns, și oficiul de curier al pașoptiștilor exilați. Pe la 1855 scria la gazeta unionistă „Naționalul”, apoi la „Timpul” lui Gr. R. Bosssueceanu, unde își publică și primele cronici dramatice. Tot atunci începea, ca traducător, colaborarea cu trupele de teatru ale epocii. În anii premergători Unirii Principatelor s-a manifestat ca militant unionist. După Unire, nemulțumit de politica lui Al. I. Cuza, C. ajunge repede unul dintre principalii membri ai opoziției și redactează violenta gazetă opoziționistă „Clopotul” (august–septembrie 1865). Nu se cunoaște precis rolul pe care l-a jucat în pregătirea și desfășurarea evenimentelor din februarie 1866, dar, după toate probabilitățile, a fost unul dintre organizatorii acestora. Din 1859 C.A. Rosetti fiind numit director al Teatrului Național, C. devine prim-redactor la „Românul” și va îndeplini această funcție până în 1871. Veșnic nemulțumit politicește și conspirator prin vocație, el organizează comploturi și împotriva lui Carol I, ceea ce îl va fi obligat să se autoexileze în Franța. Aici urmează cursuri de economie politică și comerț. La Paris, împreună cu Louis Blanc și Albert Talandier, scoate gazeta democrată și republicană „L'Homme libre” și întreține legături strânse cu Giuseppe Mazzini. În timpul Războiului pentru Independență I.C. Brătianu îi încredințează aprovizionarea armatei, prilej pentru C. de a dovedi încă o dată capacitatea sa administrativă. După 1880 va figura permanent în conducerea Partidului Liberal. A fost, printre altele, director al Băncii Naționale vreme de douăzeci și șapte de ani, între 1883 și 1910. Consecvent în a-și menține convingerile republicane, a refuzat orice funcții și demnități, printre care și titlul de membru al Academiei Române. A sprijinit material presa românească și propaganda națională din Transilvania. C. Stere a făcut din el, sub numele Leonid Ciupagea, un personaj al romanului *În preajma revoluției*. Scriitorii Marius Theodorian-Carada și Caton Theodorian îi sunt nepoți.

Înainte de Unire C. a compus câteva cântonete și poezii, care s-au difuzat uimitor de repede, datorită conținutului patriotic manifest. Limba clară, chiar frumoasă, precum și ritmul popular au facilitat răspândirea poeziilor *Milcovul* sau *Cântec* și a cântonetelor *Muntianul* și *Pandurul cerșetor*. Multe dintre versurile lui au circulat și în Transilvania. Până în 1860 ar fi tradus, adaptat și localizat peste o sută de drame, comedii și vodevili. Cele despre care se poate afirma cu certitudine că îi aparțin sunt însă puține. Cea mai cunoscută este *Urâta satului*, prelucrată după o dramatizare a romanului *La Petite Fadette* de George Sand. Transpușerile dramatice se conformează modei romantice a vremii (intrigi neverosimile, subiecte contorsionate, motivație psihologică precară) și manierei vodevilului și comediei franțuzești de atunci. Efortul de a se apropia de realitatea națională se face simțit în localizările *Bucureștenii*, *Ion cucierul*, *Cimpoiul dracului*, *Păcatele vechi*, *Căpitanul negru* sau în *Frații din munte* (în colaborare cu C. Dimitriade, după romanul scriitorului francez E. Gonzalès, *Les Pêcheurs de perles*). Autorii selectați erau dintre cei mai cunoscuți comedioграфи și dramaturgi francezi: Eugène Scribe, Émile Augier, Edouard Fournier, Victor Séjour, Mélesville, Philippe Dumas ș.a. În calitate de cronicar dramatic, mai întâi la „*Timpul*”, apoi la „*Românul*”, C. a susținut consecvent unele idei referitoare la condiționarea națională a spectacolului de teatru.

SCRIERI: *Ultima oră a unui oștean român din timpul lui Mihai*, București, 1855; *Frații din munte* (în colaborare cu C. Dimitriade), București, 1856; *Muntianul și Pandurul cerșetor*, București, 1857; *Milcovul*, Craiova, 1858; *Urâta satului*, București, 1936.

Repere bibliografice: Caragiale, *Opere*, V, 239–242; [*Eugeniu Carada*], LU, 1910, 7, „*Plutus*”, 1924, 106 (grupe comemorative); Iorga, *Ist. presei*, 133–134; Marius Theodorian-Carada, *Eugeniu Carada (1936–1910)*, București, 1922; Iorga, *Oameni*, I, 262–264; Ioan Georgescu, *Eugeniu Carada*, Oradea, 1936; M.E. Romașcanu, *Eugeniu Carada*, București, 1936; Constant Răuț, *Eugeniu Carada*, Craiova, 1940; Ciorănescu, *Teatr. rom.*, 37–38; Călinescu, *Opere*, VI, 778–779, 1114–1115; G. Călinescu, *Nicolae Filimon*, București, 1959, 56–57; Perpessiciu, *Alte mențiuni*, II, 76; *Dict. lit.* 1900, 156–157; Remus Zăstroiu, *Preocupările literare ale lui Eugeniu Carada*, „*Bucureștiul cultural*”, 2010, noiembrie; *Eugeniu Carada (1836–1910)*, pref. Mugur Isărescu, Ion Bulei, George Virgil Stoenescu, București, 2010. **R. Z.**

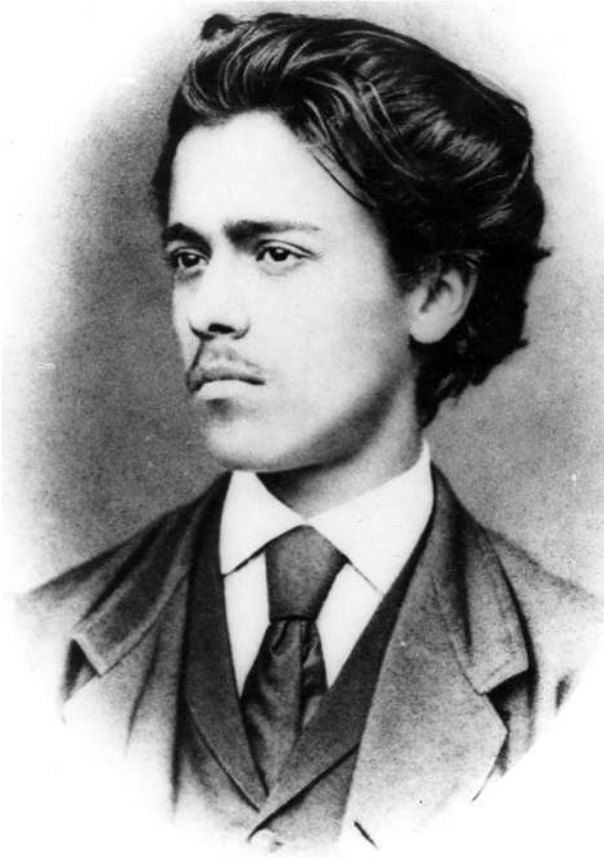
CARAGIALE, I. L. [Ion Luca]

(30.I.1852, Haimanale, azi I.L. Caragiale, j. Dâmbovița – 22.VI.1912, Berlin), prozator, dramaturg, gazetar.

Bunicul lui C., un oarecare Ștefan, venise în țară odată cu domnitorul Ioan Gh. Caragea, de la care își va fi tras și numele Caragiali. Dintre cei trei fii, Luca, Costache și Iorgu, cel dintâi, Luca, și el actor o vreme, ca și frații lui, nu se consacră totuși scenei, preferând să rămână administrator al moșiei mănăstirești Mărgineni și profesând totodată ca avocat și magistrat la Ploiești. Mama lui C., de origine grecească, Ecaterina (n. Karaboas sau Karabas), era fiica unui negustor brașovean. Băiatul învață azbucua cu părintele Marinache, la biserica „Sf. Gheorghe” din Ploiești. Între anii 1859 și 1863 urmează clasele primare la Școala Domnească din același oraș, păstrând o frumoasă amintire institutorului Basil Drăgoșescu. În intervalul 1863–1867 termină, în particular, prima clasă de gimnaziu, iar următoarele trei, la gimnaziul ploieștean „Sfinții Petru și Pavel”. Ar fi făcut și clasa a cincea de liceu, la București. Cum teatrul începe acum a-l ispiți, C. se înscrie, în 1868, la Conservator, ucenicind până în 1870 la clasa de mimică și declamație a lui Costache Caragiali. În iunie 1870 se angajează, pentru câteva luni, copist la Tribunalul Prahova. În august ia și el parte la mișcarea antidinastică ploieșteană inițiată de Al. Candiano-Popescu, mișcare pe care o va ironiza în scrisul său. Sufleur la Iași, în trupa lui Mihail Pascaly – de unde îl va fi preluat, în micul său ansamblu, Iorgu Caragiali –, în stagiunea 1871–1872 este tot sufleur, dar și copist la Teatrul Național din București. Va evoca această perioadă în însemnările pline de umor intitulate *Din carnetul unui vechi sufleur*. În timpul Războiului pentru Independență a servit, fără nici un chef, în garda civică, pe care mai târziu avea să o încondeieze. Din 1878, îndemnat de M. Eminescu – pe care îl cunoscuse la Giurgiu –, C., devenit redactor la „*Timpul*”, participă la întrunirile societății Junimea, în casa lui Titu Maiorescu. Strălucitor de vervă și de spirit, scânteietor în replici,

cu talent de mim și de povestitor, tânărul acaparează atenția celor din jur. Intuindu-i înzestrarea neobișnuită, Maiorescu îl va lua, pe spezele sale, într-o călătorie la Viena. În 1881 și 1882 cutreieră județele Suceava și Neamț, ca revizor școlar. O relație furtivă cu Veronica Micle atinge dureros sensibilitatea lui Eminescu, îndrăgostit de blonda stihuitoare, și C., temător de urmări și simțindu-se vinovat, se transferă zorit, în 1882, ca revizor în circumscripția Argeș-Vâlcea. Un timp va fi, apoi, funcționar în București, la Regia Monopolurilor Statului. Din legătura sa, neoficializată, cu o funcționară, Maria Constantinescu, se naște, în 1885, Mateiu I. Caragiale, viitorul scriitor. În 1886 C. funcționează ca profesor la liceul particular „Sf. Gheorghe”; va reveni la catedră în 1890, predând istoria. Peste doi ani, în 1888, în timpul guvernării junimiste, este numit director general al teatrelor (până în mai 1889). În 1889 se căsătorește cu Alexandrina Burelly, fiica unui arhitect, făcându-și voiajul de nuntă în Italia. În 1891 volumele *Teatru și Năpasta* îi sunt respinse de la premiere în ședința plenară a Academiei Române, în urma raportului defavorabil al lui B.P. Hasdeu și a intervenției lui D.A. Sturdza, care îi aduce grave acuze: imoralitate și denigrare a valorilor naționale. Despărțirea de Junimea se produce în 1892, după conferința *Gaște și găște literare*, pe care o ține la Ateneul Român, și după articolul *Două note*, în care Maiorescu este acuzat de falsificarea textelor eminesciene, de pe urma cărora ar fi obținut foloase materiale. Ingratitudinea față de criticul junimist și-o manifestă C. și în conferința *Prostie și inteligență*, prezentată, în mai 1893, la Clubul muncitorilor. În același an i se naște al doilea fiu, Luca Ion Caragiale, viitorul poet. În toamnă, pentru a-și redresa situația materială, dar poate și din plăcerea de a scandaliza, C. deschide, în combinație cu un anume Mihalcea, o berărie. Va mai conduce Berăria Academică „Bene Bibenti” și, împreună cu cumnatul lui, scriitorul Teodor Duțescu-Duțu, restaurantul gării Buzău (1895). În 1896, solicitând direcția Teatrului Național din Iași, se vede refuzat de primarul orașului, N. Gane. Din 1899 lucrează ca registru în administrația centrală a Regiei Monopolurilor Statului. Ca delegat al Primăriei din București, primar general fiind Barbu Delavrancea, e cooptat în comitetul Teatrului Național din Capitală. În 1901 i se serbează douăzeci și cinci de ani de activitate literară. Se tipărește un număr unic de revistă, „Caragiale”, iar scriitorului, în cinstea căruia Take

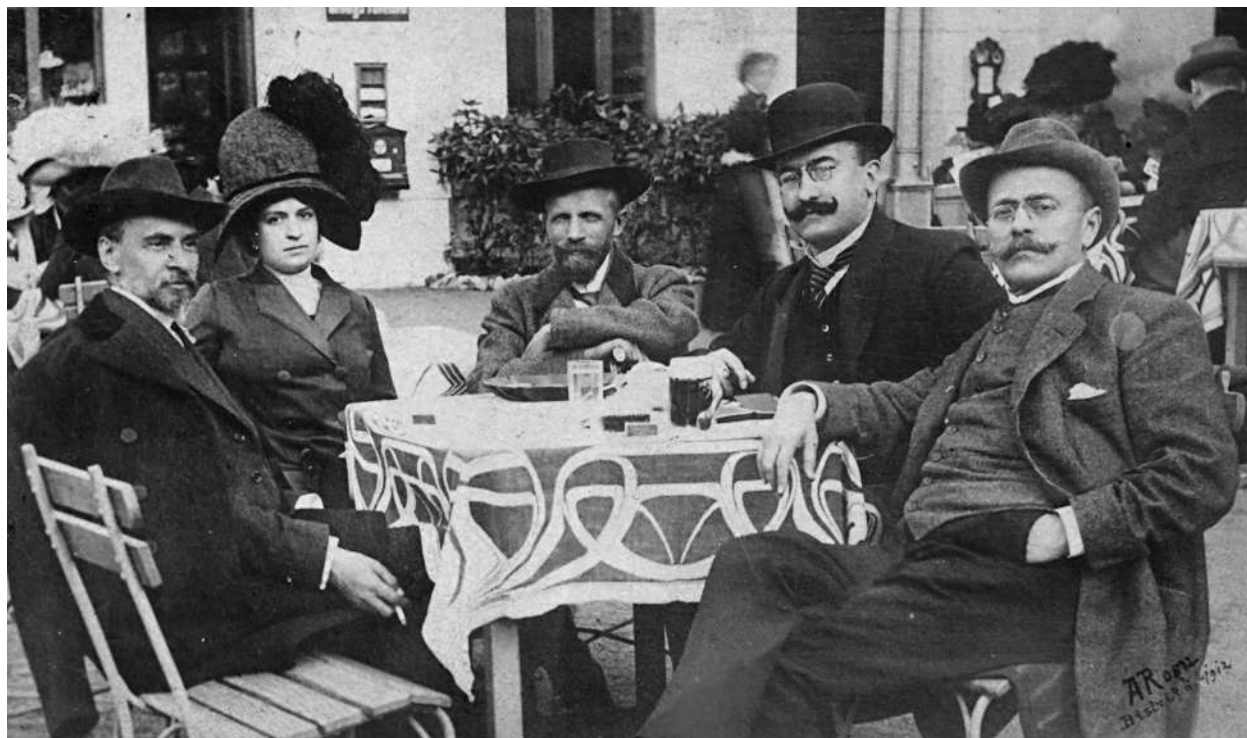
Ionescu și Barbu Delavrancea rostesc discursuri, i se înmânează o pană de aur. Cu tot acest gest omagial, C. nu se simte mai puțin strămtorat materialicește, așa încât, ca să se chivernisească, deschide Berăria cooperativă, apoi berăria Gambrinus. Este epoca procesului de calomnie pe care îl va intenta lui Const. Al. Ionescu-Caion, care, făcând multă zarvă, încercase să-i pună în cărcă învinuirea că ar fi plagiat drama *Năpasta* după o piesă a unui, inexistent, autor maghiar, István Kemény. Întețindu-și campania de defăimare, energumenul, care invocă și numele lui L.N. Tolstoi, publică o broșură agresivă, *Originalitatea d-lui Caragiale – Două plagiate*. Atacurile lui sunt susținute de Al. Macedonski, sub pseudonimul Luciliu, în „Forța morală”. Deși apărât cu strălucire de Delavrancea, C. nu obține satisfacția cuvenită, întrucât Caion va fi, până la urmă, achitat. Din nou respins, cu volumul *Momente*, de la un premiu academic (1902), scriitorul, după un turneu prin țară (1903) cu actorul nomad Al. B. Leonescu-Vampiru, întreprinde împreună cu familia un voiaj prin Italia, Franța, Germania (1903–1904). În martie

1905 se stabilește definitiv la Berlin, dar se va întoarce din când în când în țară. Șocat de evenimentele din 1907, scrie articolul-pamflet *1907 – Din primăvară până-n toamnă*, a cărui primă parte (purtaud titlul *Rumänien wie es ist*) apare în ziarul vienez „Die Zeit”, sub semnătura Un patriot român. În 1908, crezând că dă curs unei chemări politice pe care, de fapt, nu o avea, C. se înscrie în Partidul Conservator Democrat al lui Take Ionescu. Împlinind șaiszeci de ani, refuză proiectul de sărbătorire și recompensa națională ce se plănuia în România, socotind, desigur, că toate acestea vin prea târziu. Moare fulgerător, de inimă, rămășițele lui pământești fiind aduse după un timp în țară, nu fără tribulații, pentru a fi reînhumate în cimitirul Bellu.

C. și-a început activitatea literară prin colaborarea la foile umoristice ale vremii. În 1873, la „Ghimpele”, el susține rubricile „Varietăți” și „Una-alta”, în 1874–1876 fiind și în comitetul de redacție. Este după aceea girant responsabil la „Alegătorul liber” și corector la „Unirea democratică”, unde e prezent, însă fără semnătură, la rubricile „Diverse” și „Felurimi”. În 1877 scoate revista umoristică „Claponul” (făcând să apară, în 1878, și un calendar al „Claponului”) și publică în „Albina Carpaților”. Colaborări

nesemnate mai are la „Telegraful” (în cadrul rubricii „Curiozități”) și la „Bobârnacul”. Împreună cu Frédéric Damé, dirijează efemera foaie „Națiunea română” (1877), suspendată curând din pricina inserării unei știri ce anunțase prematur căderea Plevnei. Scrie foiletoane de critică teatrală la „România liberă”, se angajează apoi la „Timpul”, în redacția căruia mai lucrau Eminescu, Ioan Slavici, Ioniță Scipione Bădescu. De aici este detașat, în două rânduri, la foaia craioveană „Doljul” (1879, 1883). Cu Anton Bacalbașa, care era prim-redactor, editează, în 1893, „Moftul român”, „revistă spiritistă națională”, apărută într-o a doua serie în 1901–1902. Asociindu-se cu Ioan Slavici și cu George Coșbuc, înființează în 1894 revista „Vatra”. Redactor, în 1895, la organul liberal „Gazeta poporului”, C. conduce în anul următor „Epoca literară”, supliment al ziarului „Epoca”, avându-l ca secretar de redacție pe St. O. Iosif și ca redactor pe Al. Antemireanu. A mai colaborat la „Voința națională”, „Lumea veche”, la „Lumea nouă”, periodic socialist, la „Asmodeu”, „Povestea vorbei”, „Gazeta săteanului”, „Foaia interesantă”, „Lumea ilustrată”, „România jună”, „Literatură și artă română”, „Adevărul”, „Pagini literare”, „Constituționalul”, „Noua revistă română”, „Universul”,

G. Coșbuc, D-na Vaida, D. Ciuta, A. Vaida și I.L. Caragiale

„Luceafărul” „Convorbiri” (și „Convorbiri critice”), „Flacăra”, „Universul literar”, „Viața românească” și, bineînțeles – ca membru al Junimii –, la „Convorbiri literare”. A semnat o singură dată cu numele întreg (poemul *Versuri. Amicului C.D.*), în „Revista contemporană” (1874). În rest, cu inițiale, cu numele mic (Luca, Ion, I. Luca), în forme abreviate și răsucite (Car, Rac, NOI), în fine, cu pseudonime – Caracudi, Falstaff, Farsor, Gri-gri, Hans, Intim, L. Van-ty, A. Museus, Mizilic, Nastratin, Oblivius, Palicar, Piccolino, Pincenez, Quodlibet, Timon, Valentin, Zoil ș.a. Se percep, în cozeria doar aparent cordială a tânărului C., zvâcnirile acelei verve sarcastice, mușcătoare, ce avea să facă din el un satiric de temut. Tonul e volubil și pare nonșalant, dar surâsul e mai curând un rictus, vădind o tensiune continuă a spiritului critic, o pornire de maliție, atârțată de priveliștea ridicolelor de tot soiul. Intenționa să alcătuiască un ciclu de „studii fizico-psihologice naționale” – *Moftangii și moftangioaice*. În *Rromânul*, *Rromânca*, *Savantul* sunt persiflate șovinismul, snobismul, imoralitatea femeii, găunoșenia unor preinși oameni de știință. Chiar dacă acest ciclu nu s-a realizat, opera întregă a lui C. mișună de asemenea „moftangii”. În „Ghimpele”, „Claponul”, „Moftul român”, unde îi apar cronici satirice, fanteziste, literare, scriitorul își caută cu înfrigurare uneltele, recurgând la formule și scheme hazlii din gazetele umoristice ale momentului. El practică acum un comic alert, ușor, compunând „gogoși”, „curiozități”, „zigzaguri”, uzând de alegorii și de hiperbola dibaci meșteșugită, debitând cu vioiciune anecdote uneori pipărate, chiar licențioase, strecurând ironii subțiri sau pline de echivoci. De la zeflema la caricatură și până la sarcasme, saltul, sub masca jovială și puțin cabotină, se produce pe nesimțite. C. pare că se amuză, făcându-i și pe cititori părtași, însă șarjele lui – se observă asta și în parodii, și în pamflete – sunt nu doar agresive, ci și necruțătoare. Venerabilul Cezar Bolliac, junele Al. Macedonski ori poligraful N.D. Popescu vor fi, cu un prilej sau altul, luați în pleasnă. Sunt, fără îndoială, exersări pentru opera maturității. O fiziologie ca *Broaște... destule* – *Nuvelă pesimistă* poate fi socotită prima schiță caragialiană. În *Smotocea și Cotocea* se prefigurează perechea de farfale Lache și Mache, în vreme ce băcanul Ghiță Calup, gardist civic de o credulitate ce îl sortește încornorării, îl anunță pe Jupân Dumitrache. Dacă nu inventivitatea comică impresionează în toate aceste texte, în schimb e vădit scrupulul

stilistic, ce avea să devină teribil, torturant. Scriitorul cu o atât de consistentă vână comică se lasă, o vreme, atras de poezie. Dar, chiar dacă, așa cum s-a întâmplat cu talmăcirea în versuri a piesei *Roma învinsă* de Alessandro Parodi, tot șlefuind, cizelând, poate croi o formă impecabilă, structura lui nu-i deloc aceea a unui liric. De fapt, el mimează poezia. După câteva poeme cu turnură elegiacă, unde deplânge zădărniciile omeniești, va trece la un registru care îi convine, acela de parodist: persiflează scrierile moderniste, „decadente”, face schime de amuzament citind stanțele macedonskiene. Oricum, C., care avea să-l prefere, ca poet, pe Coșbuc lui Eminescu, manifestă o receptivitate insuficientă față de lirism. Mai e și ostilitatea lui dintotdeauna în fața inovației, fie ea în literatură, pictură sau muzică. Altfel, pastișele după Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, Eminescu, Coșbuc fac dovada unei virtuozități de netăgăduit. Și tot așa, ciclul de parodii simboliste (*Cameleon-femeie*, *sonet decadent*, *simbolist-vizual-colorist* ș.a.). În afara câtorva epigrame și a unor atacuri la adresa spiritismului hasdeian, C. va reveni, ca autor de versuri, cu niște strofe antidinastice (*Mare farsor*, *mari gogomani*) și, în „Convorbiri critice”, cu fabule inspirate de răscălele țărănești din 1907. Cu tot elogiul pe care, în 1909, îl face implicării politice a omului de condei, C. nu are vocație în acest domeniu. E adevărat și că disprețuia prea mult politicianismul pentru a se înregimenta în vreun partid. Natură capricioasă, el semnează când la „Timpul”, ziar conservator, când la „Voința națională”, organ liberal, dar și la „Constituționalul” junimist, la „Gazeta poporului”, foaie liberală, și iarăși la un ziar conservator, „Epoca”. După o perioadă de atașament, poate sincer, față de ideile liberale, C. ajunge să le considere un reflex degradat, până la schimonoseală, al pașoptismului. Este una dintre temele publicisticii sale, pe care o exploatează și în comedii. Fără a se integra, propriu-zis, grupării junimiste, C. gândește în consens atunci când sancționează – nu numai în articole, ci și în scrierile literare – „progresul nostru pripit” sau „forma fără fond”; la fel ca Eminescu, el invocă teoria păturii superpuse. După o scurtă apropiere de socialiști, se înscrie în Partidul Radical al lui G. Panu; împreună cu Panu, va trece la conservatori, criticând drastic, în „Epoca”, liberalismul românesc. Nici acest ultim mariaj nu durează. În 1901, în „Moftul român”, se declară independent. Va intra, totuși, în formațiunea politică a lui Take Ionescu,

VIAȚA

OPERA

1852 **ianuarie 30 (sau februarie 1)** Se naște în satul Haimanale, județul Dâmbovița, Ion, fiul Ecaterinei (n. Karaboas) și al lui Luca Caragiale, avocat și magistrat la Ploiești.

1859–1863 Urmează clasele primare la Școala Domnească din Ploiești, cu dascălul Basil Drăgoșescu.

1863–1867 Prima clasă gimnazială o face la Institutul de băieți al lui Pavel Eliade, în localul căruia va fi înființat în anul următor un gimnaziu ploieștean de stat, care va primi ulterior numele „Sfinții Petru și Pavel”.

1867–1868 E posibil ca, după absolvirea gimnaziului, să fi frecventat cursul clasei a cincea la un liceu din București.

1868–1870 Urmează, la Conservatorul din București, clasa de declamație și mimică a unchiului său Costache Caragiali.

1870 **iunie** Este numit copist la Tribunalul din Prahova.
august Ia parte la mișcarea „revoluționară” a lui Al. Candiano-Popescu.

1871–1872 La propunerea lui Mihail Pascaly, este angajat ca sufleur și copist la Teatrul Național din București, experiență consemnată în grupajul *Din carnetul unui vechi sufleur*.

1873–1876

Colaborează la „Ghimpele”, cu inițiale sau cu semnăturile Car., Palicar și Rac.

1874

Publică în „Revista contemporană” *Versuri. Amicului C.D.*, semnând cu numele întreg.

1875 **martie – 1876 ianuarie** Devine girant responsabil la „Alegătorul liber”, organul opoziției liberale.

1876 Din toamnă până în primăvară, este corector la „Unirea democratică”.

1877

mai–iunie Redactează în întregime revista umoristică „Claponul”.

august–septembrie Scoate, împreună cu Frédéric Damé, ziarul „Națiunea română”, suprimat pentru că dăduse știrea falsă a căderii Plevnei.

1877 decembrie – 1878 ianuarie

Publică în „România liberă” sub semnătura Luca, seria de foiletoane *Cercetare critică asupra teatrului românesc*.

1878 Începe să frecventeze ședințele Junimii.

Apare „Calendarul «Claponului»”.

februarie Chemat de M. Eminescu, intră în redacția ziarului „Timpul”.

În traducerea sa, e reprezentată la Teatrul Național din București tragedia *Roma învinsă* de Alexandre Parodi.

august-octombrie Traduce *Hatmanul* de Paul Déroulède. Probabil că din aceeași vreme datează traducerea piesei lui Eugène Scribe *Une camaraderie*.

noiembrie La a cincisprezecea aniversare a Junimii, la Iași, citește înainte de banchet piesa *O noapte furtunoasă sau Numărul 9*.

1879

ianuarie Are loc, pe scena Teatrului Național din București, întâia reprezentație a comediei *O noapte furtunoasă sau Numărul 9*.

Citește comedia *Conul Leonida față cu reacțiunea* în casa lui Titu Maiorescu.

octombrie *O noapte furtunoasă* apare în „Convorbiri literare”, cu o dedicație către Titu Maiorescu.

1880

februarie „Convorbiri literare” publică piesa *Conul Leonida față cu reacțiunea*.

1881 **octombrie** Este numit, prin decret regal, revizor școlar pentru circumscripția districtelor Suceava și Neamț.

decembrie M. Eminescu află despre recenta lui legătură cu Veronica Micle.

1882 **februarie** Este mutat, la cerere, revizor în circumscripția Argeș-Vâlcea; în toamnă va fi înlocuit.

1883

februarie Are loc întâia reprezentație a comediei *Soacră-mea, Fifina*, la Teatrul Național din București.

1884 **martie** Este funcționar la Regia Monopolurilor Statului.

Se reprezintă în premieră, tot în Capitală, opera bufă *Hatmanul Baltag*, scrisă în colaborare cu Iacob Negruzzi și cu compozitorul Eduard Caudella.

octombrie 5 Citește la aniversarea Junimii, la Iași, piesa *O scrisoare pierdută*.

noiembrie Are loc, la Teatrul Național din Capitală, prima reprezentație a comediei *O scrisoare pierdută*, cu un succes extraordinar.

- 1885** **martie 12** Se naște Mateiu, fiul său natural și al Mariei Constantinescu, funcționară la Regie. Moare, la București, Ecaterina Momolo-Cardini, vară primară a mamei scriitorului. Acestuia îi va reveni dreptul de a moșteni a șasea parte din consistenta avere a rudei sale.
- 1886** Funcționează ca profesor la Liceul „Sf. Gheorghe” din București; aici va mai predă istoria în 1890.
- 1888** Prin decret regal, este numit director general al teatrelor.
- 1889** **ianuarie** Are loc căsătoria sa civilă și religioasă cu Alexandrina Burelly, fiica arhitectului Gaetano Burelly.
mai Demisionează din funcția de director general al teatrelor, după o stagiune foarte criticată.
- 1890**
- 1891** **aprilie** În ședința Academiei Române, după raportul defavorabil al lui B.P. Hasdeu și rechizitoriul lui D.A. Sturdza, volumele *Teatru* și *Năpasta*, prezentate pentru Premiul „I. Heliade-Rădulescu”, sunt respinse. Mor, la vârste fragede, fiicele sale Agatha și Ioana.
- 1892** **mai** Rostește la Ateneul Român conferința *Gaște și găște literare*, îndreptată împotriva Junimii; conferința și articolul *Două note* atrag ruperea relațiilor cu Titu Maiorescu și încetarea colaborării la „Convorbiri literare”.
- februarie–martie** „Convorbiri literare” publică piesa *O scrisoare pierdută*.
aprilie Comedia *D-ale carnavalului* este fluierată la premieră din cauza unei cabale organizate de cronicarul dramatic D.D. Racoviță-Sphinx; în mai piesa apare în „Convorbiri literare”.
iunie–octombrie Publică articole literare și politice în „Voința națională”.
- Apare, la București, broșura *O întâmpinare personală în cestiunea Teatrului Național*, prin care răspunde criticilor avansate înainte de deschiderea stagiunii.
- Apare volumul *Teatru*, la Editura Librăriei Sococ din București; studiul lui Titu Maiorescu *Comediile d-lui I.L. Caragiale* figurează ca prefață.
- iunie** La moartea lui Eminescu, publică articolul *În Nirvana* și intră în comitetul pentru ridicarea unui monument al poetului.
- iunie–octombrie** Colaborează cu articole politice și literare la ziarul junimist „Constituționalul”, sub semnătura lui și cu pseudonimele Falstaff, Zoil, Nastratin, Hans.
- În „Convorbiri literare” apare nuvela *O făclie de Paști*.
- Are loc premiera dramei *Năpasta*, al cărei text e publicat în ianuarie în „Convorbiri literare”, apoi ca volum.
- Apar volumele *Păcat... O făclie de Paște. Om cu noroc și Note și schițe*. Din cuprinsul acestuia din urmă fac parte *În Nirvana*, *Grand Hôtel*, *Victoria Română*, *Norocul culegătorului*, *25 de minute*, *Temă și variațiuni*.
Revista muzicală „Doina” îi anunță un roman, în lucru, cu titlul *Patria și familia*.

- 1893** **iulie 2** Se naște la București Luca Ion Caragiale.
noiembrie Deschide, în asociație cu un anume Mihalcea, o berărie în strada Gabroveni.
- 1894** Se naște Ecaterina I. Caragiale (Tușchi), fiică a scriitorului.
- 1895** Din primăvară până în iarnă conduce restaurantul din gara Buzău.
septembrie Se înscrie în Partidul Radical, aflat sub conducerea lui G. Panu.
- 1896** **martie** Se alătură radicalilor care se vor uni cu Partidul Conservator al lui Lascăr Catargiu.
- ianuarie–iunie** Apare revista umoristică „Moftul român”, al cărei director este, Anton Bacalbașa fiind prim-redactor.
mai La Clubul muncitorilor ține conferința *Prostie și inteligență*, cu aluzii împotriva lui Titu Maiorescu.
- ianuarie 1** Apare revista „Vatra”, scoasă împreună cu Ioan Slavici și George Coșbuc. Ies de sub tipar două volume sub genericul *Teatru*.
- noiembrie–decembrie** Colaborează, fără semnătură sau cu iscăliturile Ion și i., la jurnalul liberal „Gazeta poporului”.
- ianuarie–aprilie** Colaborează la „Lumea veche”, revista umoristică a lui Alceu Urechia, sub pseudonimele transparente Ion și Luca.
februarie–martie În „Ziua”, ziarul lui G. Panu, publică, fără semnătură, articole politice și, cu inițiala L, reportajul *Culisele chestiunii naționale*, editat și în broșură.
 În „Adevărul” apar câteva articole semnate Luca.
aprilie Apare volumul *Schițe ușoare*, cuprinzând, între altele, schița *Un pedagog de școală nouă*.
aprilie–iunie Iese de sub tipar „Epoca literară”, revistă pe care o conduce. Tipărește aici traduceri din E.A. Poe intermediare de versiunea franceză a lui Charles Baudelaire.
noiembrie–decembrie Publică în cotidianul „Sara” din Iași seria *Cronica de joi*, cuprinzând articole cu caracter literar și politic.
noiembrie – 1897 aprilie Scrie pentru „Epoca” o serie de editoriale politice. Aici vor fi publicate schițele *Boborul!*, *Baioneta inteligentă*, *Politică și delicatețe* ș.a.
- 1897** În tipografia ziarului „Epoca” apare, fără semnătură, *Sfânt-Ion. Baladă haiducească*.
iunie 29 Ziarul „Opinia” anunță că scriitorul pregătește un volum de versuri intitulat *Flori otrăvite*, unde ar fi urmat să intre parodiile din „Moftul român”.
noiembrie–decembrie Plecat de la „Epoca”, scrie câteva articole pentru „Drapelul”.
 Îi apar volumele *Schițe. Traduceri și originale* și *Notițe și fragmente literare* (în acesta din urmă apărând schița-reportaj *O vizită la castelul „Iulia Hasdeu”*).

1898

ianuarie–martie Publică în „Evenimentul” din Iași o importantă serie de articole despre criza Teatrului Național din București.

În „Calendarul Dacia” se regăsesc schițe apărute în „Epoca”.

1899

Prin decret regal, este numit registrator I în administrația centrală a Regiei Monopolurilor Statului.

E cooptat membru delegat din partea Primăriei (primar fiind Barbu Delavrancea) în Comitetul Teatrului Național din Capitală.

Se reprezintă la Teatrul Național din București *100 de ani*, „revistă istorică națională a secolului XIX, în 10 ilustrațiuni”, în al cărei scenariu intră și texte de alți autori.

iunie 15 Revista „Floare-albastră” îi anunță în pregătire o mare piesă în cinci acte, cu titlul *Rotativa*, inspirată din moravurile presei românești.

septembrie Începe să-i apară în „Universul” seria *Notițe critice*, pe care o va continua și în anii următori, și care va da materialul pentru volumul *Momente*.

1901

februarie I se sărbătoresc 25 de ani de activitate literară. Înaintea banchetului oferit de societatea Ateneul Român, este tipărit un număr festiv și unic de revistă, cu titlul „Caragiale”.

În primăvară, deschide Berăria cooperativă.

octombrie După lichidarea Berăriei cooperative, deschide berăria Gambrinus.

decembrie Intentează proces lui Const. Al. Ionescu (Caion), care, în „Revista literară”, îl acuzase că în *Năpasta* ar fi plagiat un (inexistent) dramaturg ungur, István Kemény. Delavrancea a pledat ca avocat al dramaturgului.

aprilie 1 Iese seria a doua a revistei „Moftul român”, care își va înceta apariția la 28 mai 1902.

octombrie Apare volumul de proză scurtă *Momente*, la Editura Librăriei Socec & Co.

1902

martie Caion este condamnat la închisoare corecțională de trei luni, dar ulterior va fi achitat. Comisia de premii a Academiei Române respinge volumul *Momente* de la Premiul „Năsturel-Herescu”.

Este editată broșura *Mitică*.

1903

decembrie – 1904 februarie Colindă, împreună cu soția și copiii, Italia, Franța și Germania, dorind să se stabilească în străinătate.

1904

noiembrie Se așază provizoriu la Berlin.

1905

martie Se stabilește definitiv la Berlin.

La Berlin începe să lucreze la *Sotirescu, Titircă & C-ie*, comedie politică reluând personajele din *O noapte furtunoasă* și din *O scrisoare pierdută*, între timp parvenite la mari situații; piesa rămâne în stadiul de schiță.

1905

Correspondează cu Paul Zarifopol și cu C. Dobrogeanu-Gherea.

1907

aprilie Ziarul „Die Zeit” din Viena publică, sub semnătura Un patriot român, prima parte din scrierea politică 1907, provocată de răscoalele țărănești din țară.

Același eveniment inspiră fabulele apărute în „Convorbiri” (devenită „Convorbiri critice”), revista lui Mihail Dragomirescu.

Iese de sub tipar broșura 1907 – *Din primăvară până-n toamnă*.

1908

februarie Reia legăturile cu Titu Maiorescu, trimițându-i o călduroasă felicitare cu prilejul aniversării zilei de naștere. Se înscrie în Partidul Conservator Democrat, nou întemeiat, și ia parte la turneele politice ale lui Take Ionescu.

La Editura Minerva apare prima ediție de *Opere complete*, în trei volume.

1909

februarie Își reia colaborarea la „Universul”, unde e prezent cu povestiri, schițe și câteva „scrisori”.

septembrie „Noua revistă română” îi publică „instantaneul într-un act” *Începem!...*, a cărui unică reprezentație a fost realizată de compania teatrală a lui Al. Davila.

1910

Apare volumul *Schițe nouă*, ultimul publicat de autor; cu proze din „Universul”, „Lupta” (Budapesta) și „Viața românească”. Din sumar fac parte *Kir Ianulea*, *Pastramă trifanda*, *Partea Poetului*, *Repausul dominical*, *Țal!*, *Ion*, *Cahul dracului* ș.a.

1911

Se întâlnește la Karlsbad cu George Coșbuc.

august Participă la serbările semicentenarului Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (Astra), desfășurate la Blaj.

februarie–mai Colaborează la „Românul” din Arad.

În vară, la Karlsbad, îi prezintă lui G. Coșbuc un proiect de dramă istorică în versuri, cu subiectul din viața Didonei, regina Cartaginei.

1912

Refuză, sub pretextul unei crize de sciatică, sărbătorirea sa, organizată de Emil Gârleanu, președintele Societății Scriitorilor Români, cu prilejul jubileului a 60 de ani.

iunie 22 Ion Luca Caragiale moare subit, probabil pe fondul unor afecțiuni cardiace, în locuința sa din Berlin.

noiembrie 22 După ce sicriul cu rămășițele pământești ale scriitorului este adus la București și depus la biserica Sf. Gheorghe, este urmat de prieteni până la locul de veci din cimitirul Bellu.

ținând și el cuvântări în turneele și campaniile omului politic pe care îl admiră. Articolele sale politice, reportajele parlamentare, reflectând toate aceste sinuoșități și inconsecvențe, impun prin luciditate, prin energia iradiantă a argumentației și, în orice caz, prin calitatea literară. Plasticitatea unor portrete conturate cu peniță ascutită, aplombul fan-teziilor parodice, coloritul discursului, agrementat cu dialoguri sau scenete, cu ingenioase jocuri de cuvinte, recursul dibaci la alegorie propulsează această publicistică impetuoasă, efervescentă în zona literaturii. Cu ochi rău, C. țintește, la fel ca în comediiile lui, parvenismul, cosmopolitismul, farsa alegerilor, „binefacerile sistemului constituțional”, mascarada vieții politice. Nu întotdeauna însă aprecierile lui poartă semnul negațiunii. Se întâmplă ca, într-un context anume, el să deplore declinul sentimentului religios; altă dată formulează ritos obligațiile școlii și ale familiei în procesul de educație; în fine, schițează un îndemn la cultivarea sentimentelor patriotice, cetățenești. În fulminanta broșură 1907 – *Din primăvară până-n toamnă*, căutând să descopere „rădăcina răului”, întreprinde o adevărată disecție în societatea românească. Dacă optica e câteodată falsă, analistul găsind că arendașii străini ar fi vinovați de situația țărănimii, în schimb judecata asupra întregii „sisteme” care a dus la catastrofa e tranșantă, cu accente pătimașe, chiar virulente. Soluția preconizată e surprinzătoare: o lovitură de stat înfăptuită de rege. O pistă insolită în variabila gamă de opțiuni a scriitorului.

Părerile lui C. despre artă și literatură nu trădează, orice s-ar spune, un spirit teoretic. Sunt reflecțiile inteligente și de bun-simț ale unui om – „om vechi”, cum se recomanda singur – cu vederi conservatoare. Dacă arta oglindește realitatea, viabilitatea ei este asigurată de „înțelesul omenesc” pe care îl conține („nici artă fără înțeles, nici înțelesul fără artă”), dar, în planul expresivității, și de talentul și truda creatorului. Dintre toate felurile de a scrie, se oprește la stilul „potrivit”, ce presupune măsură, concizie, claritate (care nu trebuie sacrificată de dragul unei originalități cu orice preț). Făcând distincție între stil și manieră, dezaprobă paradele retorice ale lui Schiller ori ale lui Hugo, smerindu-se dinaintea lui Shakespeare, cu piesele lui doldora de adevărul vieții. Dacă nu împărtășește ideea impersonalității artei, alternativa oșioasă între teză și tendință îl face să zâmbească. Tendință, da, dar neapărat „tendință cu

artă”, iată ce pretinde unei opere literare vrednice de acest nume. Cât privește teatrul, C. îl consideră a fi o artă de sine stătătoare, mai apropiată de oratorie și, într-un anume sens, de arhitectură decât de literatură (*Oare teatrul este literatură?*). Că lăcașul Thaliei ar fi o școală de moravuri i se pare un „moft”. Teatrul este mai ales distracție, petrecere. Ca o reacție față de creațiile moderne, care i se par prea complicate, sofisticate, „insipide”, iubitorul de confort tânjește după „o bună și caldă melodramă” sau după „o farsă nebună”. În seria de comentarii *Cercetare critică asupra teatrului românesc* („România liberă”, 1877–1878), incriminând lipsa de probitate a criticii dramatice (dramaturgul însuși s-a dat exercițiului critic), C. conturează un tablou al scenei românești cu mai multe umbre decât lumini, sufocată de un duim de localizări și prelucrări, invadată de găunoase montări de „mare spectacol”, străine de orice nuanță de verosimilitate. Din repertoriul dramatic original, ignorându-l cu intenție pe V. Alecsandri, selectează doar piesa *Răzvan și Vidra* a lui B.P. Hasdeu. Față de actor, se situează pe o poziție ambiguă: când îi cere o febrilitate de posedat, în stare să răscolească mulțimea de spectatori, când, în spiritul lui Diderot, postulează că un interpret trebuie să evolueze cât mai detașat de personajul său, să aibă, cu alte cuvinte, „simțirea simțirii”. Oscilația, și nu e singura, se explică nu numai prin umoarea de moment, ci și printr-un anume diletantism într-ale teoriei.

O viziune de dramaturg pecetluiește opera lui C. În piesele sale se răsfrâng, cum e firesc, truvaiuri ale unor comediografi premergători, de la B.P. Hasdeu la V. Alecsandri, replici, dacă se poate spune, precaragialiene fiind de găsit atât la Costache Caragiali, cât și la Iorgu Caragiali. Sub raportul tehnicii dramaturgice, el preia câte ceva de la autori francezi precum Eugène Scribe, Eugène Labiche, Victorien Sardou, ceea ce nu diminuează cu nimic originalitatea frapantă a unei opere de fulgerări geniale. Coabitează, în comediiile lui, ariviști și mitocani, fandosiți, vanitoși și amoralii. Lipsa de scrupule și nepăsarea, coruptibilitatea, prețiozitatea ridicolă, gogomânia sunt metehne ale acestor creaturi care viețuiesc în inerție și mimetism. Idei mari și generoase, dar degradate acum și pervertite, au caraghioase oglindiri în tărăcuța lor buimacă. În râsul lui C., dincolo de inflexiunea de batjocură, se deslușește și o undă de simpatie, ipochimenii (care moștenesc, tipologic, date ale personajelor din comedia

clasică – demagogul, încornoratul credul, servitorul slugarnic și duplicitar, confidentul ș.a.) fiind, în definitiv, expresia unei dispoziții jubilante. Inapți de devenire sufletească, eroii lui comici par să fi încremenit într-o mărginire definitivă. Modul lor de a fi, în afara agitației exterioare, se refugiază în limbaj, un limbaj deformat, stropșit, înțepenit în ticuri absurde care le divulgă vacuitatea interioară. Limba personajelor caragialiene este prin ea însăși un spectacol, montura perfectă a replicilor în care sunt încrustate nemuritoare formule având o armonie aproape muzicală. Iar numele, sugerând fie „naturelul”, fie ocupația, condiția materială, socială, proveniența regională, sunt ele însele mici „caractere”. *O noapte furtunoasă sau Numărul 9* (1879), care la premieră a stârnit reacția iritată a unor puritani apărători ai moralei, surprinde crâmpoșe din viața unei familii din mica burghezie, în timpul unei guvernări liberale. Pripa adaptării la rosturi noi are efecte din cele mai ilare asupra acestor indivizi turmentați de o frazeologie sfârșitoare despre popor, libertate, progres. Cap de familie, negustorul Jupân Dumitrache, zis și Titircă

Inimă-rea, e un stăpân aspru, impulsiv, brutal, înfoindu-se în vanitatea lui de castă – altminteri un soț iubitor în felul lui și, pe cât de zular, pe atât de naiv și ușor de dus cu vorba. Jupânul ține grozav la „onoarea de familist”, încredințată candid lui Chiriac, teighetar și sergent în garda civică. Amorul lui Chiriac cu Veta, consoarta lui Jupân Dumitrache, e pigmentat cu suspine și gelozii de suburbie. Zița, sora Vetei, duduița zvăpăiată care devoră foiletoanele la modă și stropșește cu dezinvoltură vocabule franțuzești, e o persoană „emancipată”. Un *raisonneur* șiret este ipistatul Nae Ipingescu, care își cultivă cu sârg relațiile pe care le crede profitabile. În fine, Rică Venturiano, „studinte în drept și publicist”, cu logosul lui aiuristic, garnisit cu bombastice, incoerente slogane gazetărești și trădând dubioase lecturi romanțioase, se profilează ca un june de viitor. Sub aparenta lui ingenuitate pândește o ambiție care îi va servi, desigur, în carieră. De altfel, în comedia *Titircă, Sotirescu & C-ie*, plănuită de C., ar fi urmat să ajungă deputat. O capodoperă miniatURALă este farsa într-un act *Conul Leonida față cu reacțiunea* (1880). Sunt înfățișate aici doar două personaje – pensionarul Leonida și cea de-a doua soție a lui, Efimița –, dar se configurează un (micro) univers întreg, acela al mic-burghezului mărginit și spăimos, amator, cum-necum, de procopseală. Bătrânelul, de un farmec comic irezistibil, parează ca un atotștiutor, cu un aer foarte savant, în fața consoartei, care îl ascultă uimită, dar și cu un secret umor, Leonida având despre toți și toate câte o stupefiantă teorie. În mintea încâlcită a acestui pașnic cetățean care crede ca în cartea sfântă în tot ce scrie la gazetă, ideile, din care se vede bine că nu pricepe o iotă, se învâlmășesc într-un haos amețitor: sursele ipohondriei, legea pensiilor, „legea de murături”, papa și revoluția. Idealul său de republică e cât se poate de domestic și avantajos (leafă bună, nu se mai plătește bir ș.a.m.d.). Dar, dacă așteaptă de la „revoluție” un „ce profit”, Conul Leonida, el însuși, nu ar mișca la o adică nici un deget, temându-se și tremurând de „furia poporului”. Nu e de mirare că ia zgomotul unui zaiafet de Lăsata Secului drept o zaveră. *O scrisoare pierdută* (1884) rămâne capodopera dramaturgiei românești. Acțiunea piesei se desfășoară într-un tângușor de munte, în preajma noilor alegeri cerute de revizuirea Constituției, revizuire propusă de guvernul liberal. Strașnică ocazie pentru C. de a lua în cătare, punând exploziv în sarcasme, parșivul mecanism

electoral, cu manevrele lui neloiale, cu intrigi, șantaj, mistificări. E o lume coruptă, unde stăpânesc ipocrizia, felonia, venalitatea, arivismul cel mai sfruntat. Prefectul Ștefan Tipătescu, totuși personajul cel mai lucid din piesă, este și el un imoral, care păstrează aparențele onorabilității. El întreține o veche relație adulterină cu Zoe, nevasta lui Zaharia Trahanache, damă energică, autoritară, de care depind multe afaceri politice în orașel. Legătura lor tihnită, pașnică, în cadrul eternului triumf conjugal, pe care îl alcătuiesc cu venerabilul Trahanache, e însă pe cale de a deveni un scandal public, întrucât Nae Cațavencu, candidatul din opoziție, pare gata să publice o revelatoare scrisoare de amor ieșită de sub pana lui Tipătescu și pierdută, impardonabil, de Zoe. În jurul acestei scrisori – pierdută și găsită de Cetățeanul turmentat, zăpăcit de toate aceste încâlceli – se înnoadă și se desfac itele

Trahanache. Desen de Jiquidi

comediei. Cu tot zelul pe care Pristanda, polițaiul slugarnic și versatil, îl pune în executarea ordinelor abuzive ale lui Tipătescu, scandalul amenință să ia proporții dezastruoase. Numai că Zaharia Trahanache, tip bonom, afabil cu cine trebuie, pătruns cu solemnitate de importanța atâtor comitete și „comiții” în care e prezident, politician dibaci, cu viclenii ascunse, dejoacă planurile lui Cațavencu, dovedit plastograf. Vanitos și poltron, Cațavencu, avocatul demagog, se folosește de fraze sunătoare despre patrie și propășire pentru a se aburca în poziția jinduită. Retorica lui convulsivă, ditirambică nu-l ajută, și nici alte tertipuri, deoarece până la urmă alesul va fi Agamiță Dandanache, mai imbecil decât prolixul Farfuridi și mai canalie decât Cațavencu. Acesta din urmă va fi nevoit să conducă manifestația în onoarea decrepitului șantajist, întruchipare a degenerescenței unei clase și a unor idealuri. În farsa *D-ale carnavalului* (1885) virtuozitatea tehnică predomină. Observația caracterologică nu și-a pierdut din agerime, dar autorul pare că se lasă furat de mecanica vivace a unor întâmplări, de coloritul unor nostimade. Intriga, încurcată și descurcată cu brio, antrenează în „goană nebună” un zănatic, nevricos cvartet. Un mănunchi de zurbagii păliți de caricatural, oricât se împieptoșează ei în chestiuni de onoare și de amor. Flușturaticul Nae Girimea, „frizer și subchirurg”, e un fante de mahala, stăpân pe grațiile docile ale „ex-marșandei” Didina Mazu, iubeață „damă de verde”, și pe acelea mai năbădăioase ale aprigei ploieștence Mița Baston. Stârnește în acest fel gelozia fioroasă a lui Iancu Pampon, cartofofor cu merchez și „ex-tist” de vardiști, și oțărârea neputincioasă a lui Telemac Răzăchescu, zis Crăcănel. Năduful Miței Baston se manifestă zgomotos, întărit, în clișee de țipătoare melodramă. Sminteala continuă la bal, unde suita de quiproquouri, de părueli și bastonade e la locul ei. Un bal mascat, cum nu se poate mai nimerit pentru aceste personaje de carnaval. O dramă a vindictei râvnește a fi *Năpasta* (1890). Atmosfera, încă de la primele replici, se anunță apăsătoare, sumbră și ea devine într-adevăr insuportabilă, prevestind un sfârșit funest. Anca, soția cârciumarului Dragomir, e o femeie ale cărei trăiri s-au concentrat într-un unic, obsesiv sentiment. Fanatică, de o cruzime rece, nu-și dorește altceva decât să se răzbune pe acela care i-a ucis iubitul. Pentru a afla tot adevărul, ființa aceasta de o tenacitate neomenească a putut conviețui vreme de

aproape zece ani cu un bărbat pe care îl detestă, pândind clipa când, fiind demascat sau demascându-se, își va primi pedeapsa. Un suflu de adevăr, într-o construcție minată de inautenticitate psihologică, aduce Dragomir, răvășit de spaime, chinuit de remușcarea pentru omorul făptuit, distrus de patima nenorocită pentru Anca. O creație puternică, modelată sub înrăurirea scriitorilor ruși, este Ion, nebunul mistic, condamnat pentru o crimă pe care nu o săvârșise. Fugit de la ocnă și ajungând, printr-o ciudată potriveală a sorții, tocmai acum în sat, nefericitul – care se sinucide – va fi unealta inocentă a răzbunării. Anca îl va învinui pe Dragomir de moartea bietului Ion, învinuire nedreaptă și nemiloasă, dar care îi oferă prilejul de a glăsuși patetic, înaintea ultimei căderi de cortină: „Pentru faptă răsplătită și năpastă pentru năpastă”. Drama este concepută sub imperiul unor rigori clasicizante, convocând puține personaje și respectând cu strictețe unitățile de timp și de loc, într-o compoziție strânsă, tensionată, dar necons substanțială înzestrării dramaturgului. Alte scrieri pentru teatru ale lui C. sunt ușurele, nepretențioase. Farsa într-un act *O soacră* (sau *Soacră-mea, Fifina*, jucată în 1883) nu e decât o incoloră comedioară de salon. Pentru opera bufă *Hatmanul Baltag* (1884), cu muzică de Eduard Caudella, C. a scris textul în proză, iar Iacob Negruzzi a compus versurile. „Instantaneul” *Începem!...* (1909) are un caracter ocazional, fiind destinat a marca inaugurarea Companiei Davila. Se adaugă *Modern*, un monolog burlesc, și alegoria *100 de ani*, „revistă istorică națională a sec. XIX”, de fapt o însăilare de versuri și proză din autori români. Ca traducător de opere dramatice, în afară de *Roma învinsă* de Alexandre Parodi, C. a mai realizat versiunea românească a piesei *Hatmanul*, după drama *L’Hetman* a lui Paul Déroulède, și *Cărdășia*, după *La Camaraderie* de Eugène Scribe.

În momentele și schițele lui C., aceeași lume ca și în comedii. Într-o stare de continuă agitație sau, dimpotrivă, împăienjeniți într-un fel de năuceală, poate și din cauză că e căldură mare (*Căldură mare, Petițiune*), moftangiii aceștia euforici și limbuți sunt niște pierde-vară. Pălăvrăgesc la nesfârșit (neapărat despre politică), relativizând totul, și cuvintele par că încep să-și piardă sensul. Foiesc întruna, într-o îngustă circularitate, dar neastâmpărul lor se fixează în indestructibile ticuri și automatisme. Cu o seninătate absolută, împrăștiată doar de câte un fason,

de câte o pandalie, onorabilii cu sau fără ifos sunt expuși plictisului, pe care încearcă să-l alunge mai cu o bere, mai cu o cleveteală. Din când în când își schimbă domiciliul (*De închiriat*). Cam zezzeci, ei nu sunt lipsiți de șiretenie și, cu o exuberanță aiurită, pun la cale farse, păcăleli (*C.E.R., 1 aprilie*), care provoacă situații de un comic inept sau de-a dreptul lugubru. Dacă zeflemeaua e un agrement în vacuitatea existenței lor amorale, iar calomnia e o descărcare a umorilor rele, obiceiul de a trimite scrisori anonime e încă un gest prostesc, ce denotă o funci-ară neseriozitate. În acest univers marcat de ușurătate, dar care poate lua contururi halucinante (*Grand Hôtel „Victoria Română”*), o făptură mai interiorizată, integră sau care pare „sucită” celor din jur nu se poate adapta (*Cănuță, om sucit, Inspecțiune*). Aici se află în elementul lui Mitică, „bucureșteanul *par excellence*”, cam intrigant, poltron și bârfitor, însă, altfel, mereu bine dispus și pus pe șotii, șmecher, lăudăros și băgăreț, o simpatcă secătură, cu aura inconfundabilă a balcanității dâmbovițene. Amicul poate fi și becher, dar, cu felul lui colocvial (trăncănitor, adică), nu-i strică o nevastă în fața căreia să se poată fâli cât e el de deștept și cum le știe pe toate. Cât despre familie, aici e destulă falsitate și, sub zâmbete, sub vorbăria prefăcută, frisează un apetit al încornorării. Femeia, care nu e chiar „damă bună”, se dă în vânt după petreceri sofisticate, ca în „societatea înaltă” (*Five o'clock, High-life*). Școala, unde se practică favoritismul (*Lanțul slăbiciunilor, Un pedagog de școală nouă, Bacalaureat*), folosește metode anacronice, de tot râsul. Prost-crescuți, copiii sunt răzgâiați și obraznici (*D-l Goe, Vizită*). Avocați malonești, magistrați influențabili (*Justiție, Art. 214*), provinciali naivi, dezorientați și țăfnoși (*Telegrame*), gazetari în goană după senzațional (*Boris Sarafoff!...*), de tipul lui Caracudi (*Reportaj*), izmeniți cronicari mondeni (Edgar Bostandaki din *High-life*) completează galeria. Nu e nimic „enorm” sau „monstruos” în toată această forfoteală, decât, poate, faptul că intensitatea grotescului îi proiectează, uneori, într-un elucubrant piramidal. Așa cum comedii își concentrează virtuțile mai ales în limbaj, schițele și momentele, lucrate cu maximă concizie, într-o cadență stilistică impecabilă, subzistă cu deosebire în dialog, fiind, de fapt, niște mici scenete. Aceste „monumente”, cum le-a numit, cu un calambur, George Ranetti, au înrăurit, între alții, pe I.A. Bassarabescu, Gh. Brăescu, Al. O. Teodoreanu, Tudor Mușatescu, C. fiind asumat ca patron

și de generația optzecistă. În ultimii ani ai vieții, cu sarcasticul indomptabil și dizolvant, posedat de un demon al cârtelii, al deriziunii, se petrece o schimbare. E mai calm și mai înțelegător, dispus să accepte, cu un amuzament superior, firea omească și metehnele ei. Nu și priveliștile din natură, care în opera lui sunt aproape absente. Râsul batjocoritor se preschimbă într-o expresie concentrată, scrutaătoare. C. se lasă atras acum nu de exterioritatea bufă, ci de stările mai obscure, de mesajul incert al subconștientului, de conduita psihică a individului într-un moment de încordare, de puternică emoție. El abordează, cu o aplecare ca și naturalistă, nuvela psihologică, oprindu-se asupra unor cazuri-limită, unele cu substrat patologic, implicând factorul congenital. Pe un fond sufletesc zdruncinat, purtările neașteptate, curioase sunt consecința unor împrejurări care pun nervii unor inși hiperreactivi la grea încercare. În vreme de război istorisește un caz de demență, scrânteala cârciumarului Stavrache fiind pricinuită de o anxietate prelungită în care se insinuează frica. Frica îngrozitoare, paroxistică frânge ușor fragilul echilibru nervos al hangului Leiba Zibal, echilibru și așa avariat de boală, de traumele suferite începând din copilărie (*O făclie de Paște*). Nici mărunțul funcționar Lefter Popescu nu suportă șocul pe care i-l provoacă mai întâi iluzia câștigului la loterie, apoi colosală decepție. Între nădejde și disperare, interioritatea lui se destramă, pradă unei tragicomice surescitări (*Două loturi*). O problemă de ereditate nesănătoasă ar fi și în *Păcat...*, scriere pasională și melodramatică, punând în conflict personaje dezaxate, cu structură maladivă. Tendința etică, apăsată, a nuvelei se vedește în finalul îngroșat, în care preotul Nuță își suprimă odraslele, vinovate de păcatul incestului, prăbușindu-se și el numaidecât, răpus de un atac de cord. Atracția pentru zonele de penumbră, de mister îl apropie pe C. de nuvela fantastică. Un fantastic plăsmuit cu o ingenios dozată tehnică a ambiguității, absorbind realul și revărsându-se în el. Plecând de la o superstiție populară, *La hanul lui Mânjoală* se construiește pe un balans între fantasmagoric și aievea, din care se iscă o nălucire de supranatural. Dar se poate și ca întâmplarea, cu aburul ei de straniețe, să nu aibă nimic nefiresc, protagonistul fiind tulburat, într-o noapte întunecoasă, de farmecele unei hangite drăcoase și pline de nuri. *La conac* e o poveste cu un subiect înrudit, dar mult mai palidă. *Kir Ianulea*, adaptare după nuvela *Belfagor*

arcidiavolo a lui Machiavelli, evocă o atmosferă de început de secol XIX. E vorba de un București fanariot, cu un pitoresc aparte, degajând o ciudată poezie. Un basm, în care precizia detaliului istoric, social și sugestia rafinată a ambianței creează o aparență de nuvelă istorică. Către un asemenea trecut, epocă a șugubățului Anton Pann, se repliază C. în acești ani, creând narațiuni cu o tentă de străvechime. *Lungul nasului* (localizare după Aulus Gellius, prin intermediul unui text probabil francez) e cap de serie pentru poveștile sale orientale, cu agerimi nastratinești, cu irizări de feeric și de fantastic: *Pastramă trufanda*, *Pradă de război* (după J.A. Decourdemanche), *Calul dracului*, pe motivul, clasic, al nefărtatului păcălit de o femeie, *Abu-Hasan* (după *Le Dormeur éveillé*, din culegerea lui A. Galland *Mille et une nuits*), unde, cu un nestins chef de chiolhanuri, reapare inevitabilul Mitică. Detașat și voalat ironic față de canoanele genului, de lentoarea și exagerările îndătinate, naratorul cultivă și echivocul parodic (*Poveste. Imitație*). Printre snoavele pe care le urzește (*Norocul și mintea*, *Fără noroc*, *Minciună*), una, intitulată *Mamă*, este prelucrată după Anton Pann. În proză, traduce basmul *Făt-Frumos cu moț în frunte*, după Charles Perrault, și – folosindu-se de o versiune franceză – *Curiosul pedepsit*, după Cervantes. Alte transpuneri sunt *Broasca minunată*, după Mark Twain, *Sistema doctorului Catran și a profesorului Pană*, *Masca*, *O balercă de Amontillado*, după E.A. Poe, prin intermediul tălmăcirii lui Charles Baudelaire. În scrisori, îndeosebi în cele din anii exilului berlinez

I.L. Caragiale în costum arnăuțesc la Berlin

(1905–1912), sălășluiește un alt C., spiritual și acut, ca întotdeauna, însă mai cordial și mai prietenos, cu nebănuite accese de sentimentalitate. E mereu în căutare de amici (privilegiați sunt C. Dobrogeanu-Gherea și Paul Zarifopol), împreună cu care să asculte muzică, neapărat clasică, să mai pună, în lungi taifasuri, țara la cale ori să încingă un chef. Îi place teribil să stea la o șuetă, bârfind urzicător ori lansându-se în discuții însuflețite despre toate cele, de la politică până la schimbarea vremii, el fiind un meteosensibil tipic. Iubește anecdota, eventual mai deocheată, savurează vorbele de duh și se distrează imitând, cu multă iscusință, felul de a se exprima al unora și altora sau moldovenizând cu mici răsfățuri. Portretistul, care poate fi și autoironic, e incisiv, fără menajamente (Delavrancea fiind una din victime) și are câteodată – în atacurile împotriva lui Titu Maiorescu, de pildă – impulsivități în exces. Redactate cu scrupulul său stilistic absolut, scrisorile întregesc imaginea omului și a scriitorului.

Caragiale este cel mai mare creator de viață din întreaga noastră literatură. Și, într-un sens, este singurul creator, pentru că numai el singur în toată literatura română „face concurență stării civile”.

G. IBRĂILEANU

Este la Caragiale un umor inefabil ca și lirismul eminescian, suprapus observației ori critice și până la un punct independent, constând în „caragialism”, adică într-o manieră proprie de a vorbi. Teatrul lui e plin de ecouri memorabile ce au asupra spectatorului efectul delirant pe care melodia operei italiene o are asupra publicului. Spectatorul ia fraza, vrăjit, din gura actorului și o continuă singur.

G. CĂLINESCU

Stilul simpatetic și cel indirect liber sunt oarecum treptele care conduc în centrul însuși al artei scriitoricești a lui Caragiale. Ele sunt modalitățile tehnice ale unui scriitor care își vede și își aude eroii, care nu poate să scrie despre ei decât privindu-i și ascultându-i, făcându-i să se miște și să grăiască. De aceea, toată arta lui Caragiale tinde către prezentarea directă a omului. Dar cum autorul Momentelor nu este descriptiv, un ochi plastic, amator de amănunte concrete și de culori vii, viziunea omului este în proza lui efectul chipului în care omul vorbește și este ascultat. Nimeni înaintea lui, numai Creangă în același timp cu el, destul de pușini după dâșii au fost scriitorii care au adus în notarea graiului viu aceeași precizie a auzului, aceeași intuiție exactă a sintaxei vorbite a vocabularului și a inflexiunilor care ne uimesc în proza lui Caragiale.

TUDOR VIANU

Prin valoarea comediilor de moravuri și de caractere, scrise, din păcate, într-o limbă fără circulație mondială, I.L. Caragiale este, probabil, cel mai mare dintre autorii dramatici necunoscuți.

EUGEN IONESCU

Ocupația cea mai răspândită în lumea lui Caragiale e statul de vorbă. [...] Ei [oamenii] se exilează în limbuție. Și vorbesc. Trăncănesc. Flecăresc, pălăvrăgesc, sporovăiesc, bat câmpii. Delirează. Strigă, spumegă, țipă, scrâșnesc, se văicăresc, bârfesc, amenință, apostrofază, ridiculizează, protestează, colportează, comentează, „tachinează”. Vorbesc la nesfârșit, dezlăntuit, incoerent, dezarticulat, aberant, nebunește, fără să spună, cel mai adesea, nimic, dar mereu cu o energie inepuizabilă. Parcă sunt disperați; poate chiar sunt, fără să spună; tot nu le-ar folosi; preferă să ia totul în ușor, dar voioșia la care ajung are o anumită sinistritate. Sunt bolnavi de euforie.

MIRCEA IORGULESCU

SCRIERI: *O întâmpinare personală în cestiunea Teatrului Național*, București, 1888; *Teatru*, pref. Titu Maiorescu, București, 1889; *Năpasta*, București, 1890; *Note și schițe*, București, 1892; *Păcat... O făclie de Paște. Om cu noroc*, București, 1892; *Teatru*, I–II, Iași, 1894; *Schițe ușoare*, București, 1896; *Culisele chestiunii naționale*, București, 1896; *Sfânt-Ion. Baladă haiducească*, București, 1897; *Notițe și fragmente literare*, București, 1897; *Schițe. Traduceri și originale*, Iași, 1897; *Momente*, București, 1901; *Două bilete pierdute*, București, 1901; *Mitică*, București, 1902; *1907 – Din primăvară până-n toamnă*, București, 1907; *Opere complete*, I–III, București, 1908; *Schițe nouă*, București, 1910; *Reminiscențe*, București, 1915; *Abu-Hasan*, București, 1915; *Culegeri postume*, Iași, 1920; *Versuri*, îngr. Barbu Lăzăreanu, București, 1922; *Teatru*, I–II, precuvântare Al. Davila, București, 1922; *Momente*, I–II, pref. E. Lovinescu, București, 1928; *Nuvela, povestiri și povești*, pref. E. Lovinescu, București, 1929; *Opere*, vol. I–III, îngr. și introd. Paul Zarifopol, București, 1930–1932, vol. IV–VII, îngr. Șerban Cioculescu, București, 1938–1942; *Pagini de proză necunoscută*, îngr. și pref. George Baiculescu, București, 1936; *Opere alese*, I–II, îngr. și pref. Scarlat Struțeanu, București, 1940; *Théâtre*, tr. Edmond Bernard, pref. Șerban Cioculescu, Paris–București, 1943; *Opere*, I–IV, îngr. Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin, introd. Silviu Iosifescu, București, 1959–1964; *Scrisori și acte*, îngr. și pref. Șerban Cioculescu, București, 1963; *Restituiri*, îngr. și pref. Marin Bucur, Cluj-Napoca, 1986; *Théâtre*, tr. Eugen Ionescu și Monica Lovinescu, Paris, 1994; *Opere*, I–IV, îngr. Stancu Ilin, Constantin Hârlav și Nicolae Bârna, pref. Eugen Simion, București, 2000–2002; ed. I–V, București, 2011. **Traduceri:** Alexandre Parodi, *Roma învinsă*, Sibiu, 1887.

Repere bibliografice: Dobrogeanu-Gherea, *Opere*, VI, 215–241, 328–358, 396–431, VII, 267–290; Maiorescu, *Opere*, II, 39–51; Ibrăileanu, *Opere*, I, 144–168, II, 209–222, 358–360,

III, 53, 246–258, IX, 534–542; Dragomirescu, *Scrieri*, 119–124; Lovinescu, *Opere*, IV, 155–166, 354–358, V, 136–151, 242–249, 346–350, IX, 12–14; Lovinescu, *Scrieri*, I, 79–80, 219–240; Perpessicius, *Opere*, VIII, 48–50, 52–64, 108–115, 372–377, IX, 70–71, 385–391, 472–473; Ralea, *Scrieri*, II, 492–495, 580–581, 609–612, 618–619; Zarifopol, *Pentru arta lit.*, I, 177–195, 301–342; Constantinescu, *Scrieri*, II, 16–168, VI, 69–79; Cioculescu, *Aspecte*, 518–547; Călinescu, *Opere*, III, 1499–1506, IV, 519–522, VI, 614–673, 727–728, VII, 748–752, 806–807, 932–933, VIII, 1333–1337, X, 941–945, 952–976, XI, 96–102, 196–216, 670–680, 766–814, 789–814, XII, 19–20, 766–822; Munteano, *Panorama*, 97–106; Șerban Cioculescu, *Viața lui I.L. Caragiale*, București, 1940; ed. București, 1972; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 431–447, *Ist. lit.* (1982), 488–506; Vianu, *Opere*, II, 259–283, 660–666, V, 103–116, 459–527; Cioculescu–Streinu–Vianu, *Ist. lit.*, 228–245; Ionescu, *Note*, 153–156; Silviu Iosifescu, *Momentul Caragiale*, București, 1963; Ion Roman, *Caragiale*, București, 1964; Șerban Cioculescu, *I.L. Caragiale*, București, 1967; Șt. Cazimir, *Caragiale. Universul comic*, București, 1967; B. Elvin, *Modernitatea clasicului I.L. Caragiale*, București, 1967; Mîndra, *Incursiuni*, 90–129, 264–283; Silviu Iosifescu, *Dimensiuni caragialiene*, București, 1972; I. Constantinescu, *Caragiale și începuturile teatrului european modern*, București, 1974; *I.L. Caragiale interpretat de...*, îngr. și introd. Liviu Călin, București, 1974; Șerban Cioculescu, *Caragialiana*, București, 1974; ed. îngr. Barbu Cioculescu, București, 2003; Al. Călinescu, *Caragiale sau Vârsta modernă a literaturii*, București, 1976; *Studii despre opera lui I.L. Caragiale*, îngr. și pref. Ion Roman, București, 1976; Șerban Cioculescu, *Viața lui I.L. Caragiale. Caragialiana*, București, 1977; Cristea, *Alianțe*, 7–125; Mircea Tomuș, *Opera lui I.L. Caragiale*, I, București, 1977; *Dicț. lit.* 1900, 157–167; Valentin Silvestru, *Elemente de caragialeologie*, București, 1979; Piru, *Ist. lit.*, 144–154; Maria Vodă Căpușan, *Despre Caragiale*, Cluj-Napoca, 1982; Florin Manolescu, *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*, București, 1983; ed. 2, București, 2002; Șt. Cazimir, *Nu numai Caragiale*, București, 1984; Șt. Cazimir, *I.L. Caragiale față cu kitschul*, București, 1988; Mircea Iorgulescu, *Eseu despre lumea lui Caragiale*, București, 1988; ed. 2 (*Marea trîncăneală*), București, 1994; Marin Bucur, *Opera vieții. O biografie a lui I.L. Caragiale*, vol. I–II, București, 1989–1994, vol. III: *I.L. Caragiale. Lumea operei*, îngr. Ștefan Ion Ghilimescu, Pitești, 2001; *I.L. Caragiale în conștiința contemporanilor săi*, îngr. și pref. Rodica Florea și Stancu Ilin, București, 1990; Cornea, *Aproapele*, 347–374; Negoitescu, *Ist. lit.*, I, 116–119; Micu, *Scurtă ist.*, I, 266–280; Alexandru George, *Caragiale*, București, 1996; Marian Victor Buciu, *Ontoretica lui I.L. Caragiale*, Craiova, 1997; *Bibliografia I.L. Caragiale în periodice (1852–1912)*, I–II, coordonator Marin Bucur, pref. Eugen Simion, București, 1997; Dan Alexandru Condeescu, *Planeta Moft*, București, 1997; Simion, *Fragmente*, II, 19–22, 77–79, 80–83, III, 68–79; *Dicț. analitic*, I, 223–226, 260–262, 325–326, II, 276–277, 334–335, III, 90–93, 113–115, 201–202, 220–222,

248–250, IV, 31–32, 220–221; Iulian Boldea, *Fața și reversul textului (I.L. Caragiale și Mateiu I. Caragiale)*, Târgu Mureș, 1998; Constantin Cubleșan, *Caragiale în conștiința critică*, București, 1999; Liviu Papadima, *Caragiale, firește*, București, 1999; *Dicț. esențial*, 134–141; Sorescu, *Lumea*, 9–29; Simuț, *Arena*, 20–25; *I.L. Caragiale față cu reacțiunea... criticii*, I–VI, îngr. George Genoiu și Cezar Alexandru Genoiu, București, 2001–2004; Gelu Negrea, *Anti-Caragiale*, București, 2001; Bogdan Ulmu, *Mic dicționar Caragiale*, pref. Ileana Berloghea, Iași, 2001; Aurel Buzincu, *Caragiale. Discurs și expresie*, Suceava, 2002; Maria Vodă Căpușan, *Caragiale?*, Cluj-Napoca, 2002; *Dicționarul personajelor din teatrul lui I.L. Caragiale*, coordonator Constantin Cubleșan, Cluj-Napoca, 2002; Dorina Grăsoiu, *Caragiale în presa vremii*, București, 2002; Mircea Tomuș, *Teatrul lui Caragiale dincolo de mimesis*, Cluj-Napoca, 2002; Constantin Trandafir, *Efectul Caragiale*, București, 2002; Mircea Braga, *Replii interpretative*, Sibiu, 2003, 45–73; Ioan Derșidan, *Nordul caragialian. Periplul versiunilor*, București, 2003; Cioculescu, *Lecturi*, II, 276–290; Anișoara Pițu, *Bovarismul celor doi Caragiale*, Iași, 2005; Dascălu, *Germanitatea*, 188–205; Ieronim Tătaru, *Însemnări caragialiene*, București, 2006; Ioana Pârvulescu, *În Țara Miticilor. De șapte ori Caragiale*, București, 2007; Angheliescu, *Mistificiuni*, 98–101, 105–137, *passim*; Manolescu, *Istoria*, 419–439; Ion Vartic, *Clanul Caragiale*, ed. 2, Cluj-Napoca, 2009; Elena Petrescu, *Modernitatea prozei lui Caragiale*, București, 2010; Ioana Pârvulescu, *Lumea ca ziar. A patra putere: Caragiale*, București, 2011; Constantin Hârlav, *Caragiale și iar Caragiale. Încercări de precizie... istorico-literară*, ed. 2, pref. Nicolae Mecu, Cluj-Napoca, 2011; Mircea A. Diaconu, *I.L. Caragiale. Fatalitatea ironică*, București, 2012; Dan C. Mihăilescu, *I.L. Caragiale și caligrafia plăcerii. Despre eul din scrisori*, București, 2012; Gelu Negrea, *Caragiale. Marele paradox*, București, 2012; Marta Petreu, *Filosofia lui Caragiale*, ed. 2, Iași, 2012; Zamfir, *Panorama*, I, 357–376. **F. F.**

CARAGIALE, Luca Ion

(2.VII.1893, București
– 7.VI.1921, București),
poet, traducător.

Fiu al Alexandrinei (n. Burelly) și al lui Ion Luca Caragiale, C. își petrece o parte a copilăriei și adolescenței la Berlin, unde tatăl său se stabilise, împreună cu familia, în 1905. Își face studiile în particular, avându-l ca profesor, printre alții, pe Panait Cerna.

Timid în fața cuvântului tipărit, colaborează sporadic la câteva periodice, trimițând versuri, recenzii, însemnări memorialistice și chiar un studiu din domeniul istoriei. În 1916 debutează cu versuri în „Flacăra”. Publică și în „Vremea”, „Viața românească”, „Sburătorul”, „Cuvântul liber”, „Adevărul literar și artistic”, „Hiena” ș.a.; mai semnează Luca Ion sau Luca din Străoști. Deși încă din 1916 pregătește mai multe caiete cu versuri (*Efigiile înfiorate*, 1916, *Chipurile sulemenite*, 1917, *Izvodul vrajei*, 1917, *Dintr-un oraș de munte*, 1916–1921, apărute, toate, postum, în volumul *Jocul oglinzilor*, 1972), abia în 1921 hotărăște să încredințeze tiparului un manuscris intitulat *Jocul oglinzilor*. Din nefericire, cartea nu mai apare, deoarece C. moare în același an, răpus de o gripă rebelă.

Poezia lui C. evoluează pe două coordonate: cea a modernismului și cea a formelor fixe. Pe linia modernismului, lirica lui afișează, de multe ori cu ostentație, un avangardism care, din păcate, era prea puțin cunoscut contemporanilor săi. Un împătimit al limbii române, C. se apropie de versul liber al cronicilor rimate, folosind paralelisme și aliterații proprii textelor istorice. Cultivă și formele fixe, precum rondelul. Din punct de vedere lexical, neologismele alternează cu arhaisme. Nu de puține ori poetul creează imagini șocante, sinestezice sau oximorone. Titlurile certifică predilecția pentru sincretismul muzicii cu poezia: cantilenă, vilanelă, cântec, arietă, madrigal sunt termeni prin care el își exteriorizează sensibilitatea și aduce în prim-plan necesitatea întrepătrunderii artelor. Realizează imagini deosebite alăturând cuvinte și concepte provenite din domenii foarte variate și lipsite, la prima vedere, de un numitor comun; și totuși, acesta există: sufletul poetului este un „music-hall”, dar nu unul din cartierele selecte, ci dintr-o mahala; mediul sordid este trecut în revistă, făcându-se aluzie la „viața” care, ea însăși, nu-i decît o mahala (*Solilocul dintâi*); aceeași ambianță a monotoniei triste din cartierele sărace se conturează din „ganguri mucedu și reci”, „cu mirosuri grele de grăsime arsă” (*Dimineți*). Veneția este percepută în termeni de amară ironie, în contrast cu ceea ce sugerează, de cele mai multe ori, rostirea numelui acestui oraș: apa are „solzi de gunoale”, în piețe cerșetorii „putrezesc în ciorchine”, bisericile poartă „mușegaiul” și „mirosul de vreme”, iar înăuntrul lor icoanele sunt „teatrale” și cu un „cer de panoramă”; tot aici se văd madone „laice și obeze”, Hristoși-copii „hidrocefali și primitivi”. Pe acest

fundal poetul își re trăiește imaginara iubire pentru Pamela – „ilustrație demodată” ce-l atrăgea în copilărie din paginile unei reviste (*Veneția*). În poeziile lui C. se repetă imaginile iarmarocului și carnavalului vieții, ce se extind asupra întregii naturi (*Vântul carnavalesc*, *Iarmarocul furtunii*, *Convalescențele vernale* etc.). Cele paisprezece meditații din ciclul *Dintr-un oraș de munte* alcătuiesc un tablou unitar al toamnei și al începutului iernii, percepute prin angoasa ce pune stăpânire pe existență; cadre cu o ușoară tușă bacoviană stau alături de propria-i viziune asupra relației om–natură: ploaia interminabilă aduce monotonia – zilele par să se repete, durerile și bucuriile sunt mereu aceleași; poetul încearcă să întrerupă această derulare implacabilă, gândindu-se la zilele de vară, la iubirea din vară, la lumina verii. Un alt registru este oarecum mai limpede, mai puțin încrâncenat – deși multe poeme păstrează o tonalitate tristă –, inspirat, cu predilecție, de motive ce amintesc de lumea basmelor (*Hrisovul Domniței*) ori evocând lumea gingașă a naturii (*Patru cântece*) sau, timid, sentimentul erotic (*Îndoitul chip*, *Două madrigale*, *Strofe sentimentale* etc.). De multe ori poetul folosește versul „prozaic”, plin de neologisme, dar și de elemente din instrumentarul clasic. Dincolo de inflexiunile ce amintesc de Ion Minulescu, Adrian Maniu, Ion Barbu, Mateiu I. Caragiale, lirica lui C. își cristalizase, deja, propria-i voce. Ca pentru a-și ilustra disponibilitatea, scrie, fără a publica, versuri în limbile franceză și germană. Totodată, concepe proze poetice pline de sensibilitate și lirism. Singura scriere în proză apărută în timpul vieții este romanul *Nevinovățiile viclene*, tipărit în revista „Viața românească” (1920). Compus în colaborare cu Ioan D. Gherea, romanul, în care este greu de identificat participarea fiecăruia dintre cei doi autori, încearcă o incursiune în universul fragil, sentimental al adolescenților, anunțând tipul de idilă din romanele lui Ionel Teodoreanu. Ca traducător, C. a dat versiuni românești (unele rămase în pagini de revistă) ale unor scrieri precum *Balada* de François Villon, *Corbul* și *Viermele cuceritor* de Edgar Allan Poe, romanul *Pan* de Knut Hamsun.

SCRIERI: *Nevinovățiile viclene* (în colaborare cu Ioan D. Gherea), București, 1968; *Jocul oglinzilor*, pref. Barbu Cioculescu, București, 1972. **Traduceri:** Knut Hamsun, *Pan*, București, 1920.

Repere bibliografice: Lovinescu, *Scrieri*, I, 238, II, 393; Al. Andriescu, *Un scriitor uitat: Luca Ion Caragiale*, CRC, 1967, 51; Zăciu, *Ordinea*, 178–185; E. Lovinescu, *Memorii*,

îngr. și postfață Nicolae Balotă, București, 1976, 206–210; Const. Ciopraga, *Luca Ion Caragiale*, CL, 1978, 12; Scarlat, *Ist. poeziei*, IV, 53–56; Negoîtescu, *Ist. lit.*, I, 166–168; Barbu Cioculescu, *Un prânz la familia Caragiale*, APF, 1992, 6–8; Ecaterina Caragiale-Logadi, *Amintiri despre I.L. Caragiale*, APF, 1992, 9–10; *Dicț. scriit.*, I, 462–464. **O.I.**

**CARAGIALE,
Mateiu I.**

(12.III.1885, București
– 17.I.1936, București),
prozator, poet.

Întâiul fiu al lui Ion Luca Caragiale și al Mariei Constantinescu, funcționară la Regia Monopolurilor, Mateiu a fost prezentat autorităților spre înregistrare, conform actului de naștere, de „Ioan L. Caragiali”, care nu și-a asumat însă și paternitatea oficială a nou-născutului. Copilul va avea parte de protecția reunită a celor doi părinți doar pentru scurtă vreme – anii în care dramaturgul, încă departe de celebritatea și recunoașterea națională de mai târziu, a locuit împreună cu mama într-o locuință închiriată din suburbia bucureșteană Sf. Vasile, pe Strada Frumoasă nr. 14. Odată cu numirea sa în funcția de director general al teatrelor (iulie 1888) – urmând succesului înregistrat de reprezentațiile piesei *O scrisoare pierdută* –, Caragiale tatăl începe să frecventeze o lume care îi fusese până de curând inaccesibilă, astfel încât, în anul următor (1889), abandonează relația semimaritală cu Maria Constantinescu și o ia în căsătorie pe Alexandrina Burelly, fiica unui cunoscut arhitect de origine italiană. În noua familie, alături de copiii legitimi, va fi adus și educat și Mateiu, a cărui situație echivocă – acceptat formal, însă tratat, se pare, cu severitate de tată și, în orice caz, nu cu prea multă afecțiune de frații vitregi – va fi determinat sedimentarea unei încărcături psihologice care îl va marca pe viitorul scriitor, preocupat întreaga viață în a-și (re)constitui, fantasmatic, un arbore genealogic care să-i confere o ascendență ilustră, demnă de imaginea de sine a adolescentului care, la paisprezece ani, umplea caietul de fizică cu steme heraldice și învăța pe de rost pagini întregi din Almanahul Gotha. În

1892 este înscris la Școala de Băieți nr. 6 „Petrache Poenaru” din București, unde are rezultate școlare remarcabile, după care urmează, începând din 1896, Liceul „Sf. Gheorghe”, condus de Anghel Demetrescu, care, renumit în epocă pentru calitățile de pedagog, îi insuflă dragostea pentru istorie. În ceea ce privește lecturile literare ale adolescentului, acestea cuprind autori precum Alexandre Dumas (*Les Trois mousquetaires*), William Thackeray (*The Luck of Barry Lindon*), Balzac (*Père Goriot*) și Félicien Champsaur (*L'Arriviste*) – ultimul, romanul dorinței de înavuțire împinsă până la crimă, ale cărui îndepărtate ecouri se vor regăsi, în *Craii de Curtea-Veche*, în „spovedaniile” lui Pașadia și Pantazi. Vor urma Villiers de l'Isle-Adam, Barbey d'Aureville, Oscar Wilde, Jean Lorrain, precum și, mai ales, Edgar Allan Poe și Charles Baudelaire, autorii cu impactul cel mai profund asupra viziunii sale estetice. În noiembrie 1904 I.L. Caragiale se mută provizoriu la Berlin (înainte de a se autoexila acolo, definitiv, în 1905), determinându-l pe fiul cel mare, sosit și el împreună cu ceilalți membri ai familiei, să înceapă studii de drept. Lipsit de apetență pentru profesia juridică, C. cutreieră neobosit muzeele și parcurile berlineze, subjugat de vraja pânzelor vechi și de solemnitatea coroanelor arborilor seculari. Are însă, în același timp, simțul observației deschis către spectacolul policrom și opulent oferit de strălucirea orașului occidental al începutului de veac, în care goana călăreților și a echipajelor de lux „zburând repede seara la înfloritele lor desfătări” urma să fie eternizată estetic, împreună cu farmecul fântânilor din piețele publice și al teraselor „idilic cotropite de trandafiri”, în nuvela *Remember*. În primăvara lui 1905, vădit nemulțumit de atitudinea disobedientă a fiului, I.L. Caragiale îl trimite înapoi în țară, la București, unde îl dă în grija surorii sale Lenci și îi trimite lunar o mică sumă de bani, în speranța că Mateiu „va purcede cu bărbăție pe calea muncii” – așa cum relatează situația naratorul-personaj din *Craii de Curtea-Veche* – și își va încheia studiile universitare. C. se înscrie la Facultatea de Drept a Universității bucureștene, pe care însă, după susținerea câtorva examene, o abandonează. Sunt anii schimbului de scrisori cu prietenul său Nicolae A. Boicescu (aflat la studii la Paris), când, supus unei existențe pline de privațiuni – obligat adesea să rămână închis în casă zile în șir în așteptarea insuficienței „rente” paterne –, adoptă, în rarele sale apariții nocturne la Capșa, morga unui aristocrat

I.L. Caragiale cu fiul său Mateiu

plictisit, trăind „în disprețul moralei șnapanilor”, după cum îi scrie, în mai 1908, lui Boicescu. Convins că numai o partidă matrimonială avantajoasă îi poate deschide calea adevăratei existențe („În definitiv de ce să-ți abimezi tinerețea într-o semi-mizerie [...] și să nu ai și tu apartament, auto, să poți să te deplasezi, să-ți plătești orice lux de echipament, de sport sau de voiaj, să ai un cal cu care să piafezi la Bois, o blană de milord, inele somptuoase, butoni de mexican sau brazilian, o écurie chiar. Nu sunt atâția care operează așa și fac din viață un vis voluptuos? Și când ai așa ceva, poți să jouissezi, à la dérobee cu toate gonzessele fine care-ți fac cu ochiul. Adevărata filosofie e asta, banul”), viitorul scriitor este într-o permanentă căutare a „pontului”, a „filonului” care să-i schimbe radical statutul material și să-i asigure locul care, era încredințat, i se cuvine în elita socială. Sub imperiul impulsivității juvenile (dublată însă de o secretă înclinație gerontofilă), tânărul adept al principiilor lordului Brummel – „îmbrăcat bine, mânuși gris-clair, ghetete cu capace și o cravată mauve, vieux-rose ca un lampion” – se prezintă cu aplomb unei „gonzesse bătrâne”, „în speranța că are să iasă ceva”: „... știam că e putred de

bogată, îi scrie el lui Boicescu, dar ea mi-a spus că e săracă, că au ruinat-o niște procese, că vinde o pădure și cele ce mi-a spus acum nu prea concordau cu cele de astă primăvară. Cu toate că e foarte sperioasă și fricoasă m-a primit singură fiind și m-a rugat să mai viu. Eu am submerjat-o sub un déluge de galanteries fines. La plecare mi-a spus brusc că viu pentru bani? Eu nu m-am deconcertat, și ea a râs”. Din aceeași epocă datează și deteriorarea iremediabilă a relațiilor dintre fiu și tată, în urma unei situații în care I.L. Caragiale ar fi reușit, se pare, să schimbe testamentul surorii sale (prin care lui Mateiu i-ar fi revenit o sumă considerabilă de bani) în propriul beneficiu. În ordine istoric-literară este perioada în care scriitorul redactează poemele din ciclul *Pajere*, din care treisprezece vor fi publicate, cu sprijinul tatălui – impresionat și venit special în țară în iarna lui 1911 pentru a-l prezenta, la Iași, membrilor redacției „Viața românească” –, în aprilie 1912. După moartea dramaturgului, survenită în vara aceluiași an, obține numirea (în octombrie) în poziția de șef de cabinet al ministrului Lucrărilor Publice, funcție pe care o va deține până în ianuarie 1914. Intrarea României în război (1916), consemnată în *Jurnal* prin nota „Fin de l’ancien régime”, înseamnă și începutul celor mai dificili ani ai vieții lui C., rămas în Bucureștiul ocupat de trupele germane și presat continuu să se mute din loc în loc din pricina neajunsurilor materiale. Pe de altă parte, sunt anii în care redactează, parțial sau integral, principalele sale opere literare – dintre care nuvela *Remember* va apărea, într-o primă formă, în august 1921 în „Viața românească”. Între 1919 și 1921 este șef al Biroului Presei din cadrul Ministerului de Interne, pentru ca, începând din 1923, viața să i se schimbe în sfârșit în bine, odată cu mariajul cu mult mai vârstnica Marica Sion, fiica scriitorului G. Sion, a cărei moșie de la Fundulea (județul Ilfov) va fi administrată de C. cu meticulozitate și pasiune, de la ținerea registrului de cheltuieli și desenarea, în tuș, a uneltelor agricole, până la ridicarea unui stindard anume conceput, anunțând prezența și statutul noului „senior”, deasupra conacului. Încercările făcute ulterior de a mai ocupa demnități publice – incluzând aici o scurtă călătorie în Italia, în ianuarie 1928, cu scopul de a-l convinge pe Nicolae Titulescu să-i asigure un post în Ministerul de Externe – vor rămâne fără rezultat. Ferit însă de apăsarea grijilor financiare, scriitorul are răgazul necesar pentru a-și definitiva romanul *Craii de Curtea-Vechi*, precum și de a concepe alte

VIAȚA

OPERA

1885 **martie 12** Se naște la București Mateiu, fiul natural al lui I. L. Caragiale și al Mariei Constantinescu.

1889 **ianuarie** I. L. Caragiale se căsătorește cu Alexandrina Burelly, aducându-l și pe Mateiu în noua familie.

1892–1896 Face patru clase primare la Școala de Băieți nr. 6 „Petrache Poenaru” din București.

1893 **iulie 2** Se naște la București fratele său, Luca Ion Caragiale.

1896–1902 Face în particular liceul, absolvind la „Sf. Gheorghe” din București.

1904 **noiembrie – 1905 mai** Călătorește la Berlin, unde se mutase cu familia tatălui său.
Se înscrie la Facultatea de Drept.

1904–1913

Scrie ciclul de sonete *Pajere*.

1905 Se înscrie la Facultatea de Drept din București; va da mai târziu câteva examene, dar nu-și va termina studiile.

1907 Petrece vara la Berlin.

1912 **iunie 22** Încetează din viață la Berlin I.L. Caragiale.
octombrie 7 Este numit șef de cabinet al ministrului Lucrărilor Publice, Alexandru Bădărău.

aprilie Apar în „Viața românească” poeziile *Clio*, *Lauda cuceritorului*, *Prohodul războinicului*, *Noapte roșie*, *Călugărița*, *Boierul*, *Aspra*, *Înțeleptul*, *Cronicarul*, *Domnița*, *La Argeș*, *Trântorul* și *Curțile vechi*.

1913 **iulie 24** Primește Ordinul imperial rusesc „Sfânta Ana”, clasa a II-a.
august 5 Este decorat cu Medalia Bene Merenti, clasa I.
decembrie 29 Este decorat cu Medalia Bărbăție și Credință, clasa I.

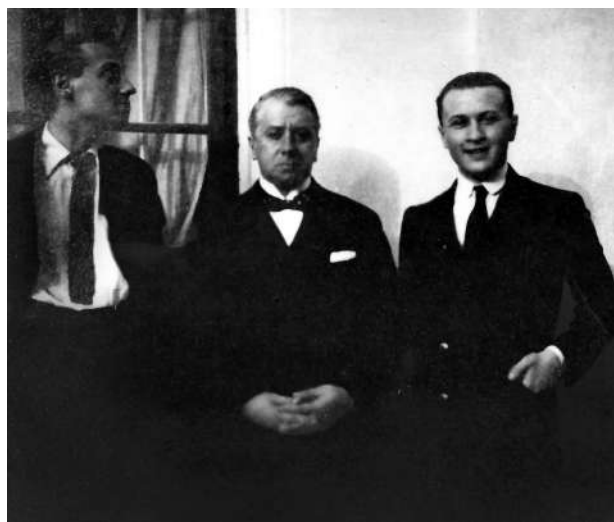
martie I se publică în „Viața românească” poeziile *Grădinile amăgirii*, *Întoarcerea învinsului* și *Mărturisire*.

-
- 1914** **ianuarie 4** Demisionează din postul de șef de cabinet de la Ministerul Lucrărilor Publice.
- 1916** **mai** În revista „Flacăra” îi apare sonetul *Dregătorul*.
- 1916–1918** Scrie prima parte din *Craii de Curtea-Veche*.
- 1919** **iunie 24 – 1920** Este șef de birou al secției pentru străinătate, apoi șef de birou la Ministerul de Interne.
- 1921** **iunie 7** Se stinge din viață fratele său, Luca Ion Caragiale. **august** I se publică în „Viața românească” nuvela *Remember*.
- 1923** Se căsătorește cu Marica G. Sion, fiică a lui G. Sion.
Se înscrie în Societatea Scriitorilor Români.
- 1924** Apare, la Editura Cultura Națională din București, nuvela *Remember*.
- 1926–1928** Revista „Gândirea” publică romanul *Craii de Curtea-Veche*.
- 1928** **ianuarie** Scurtă călătorie în Italia.
- 1929** **decembrie 28** I se conferă Crucea de Cavaler al Legiunii de Onoare. Apare, la Editura Cartea Românească din București, romanul *Craii de Curtea-Veche*.
- 1930** **mai 8** Este distins cu Premiul Societății Scriitorilor Români pentru *Craii de Curtea-Veche*.
- 1932** Demisionează din Societatea Scriitorilor Români.
- 1933** **aprilie** I se publică în „Gândirea” *Sub pecetea tainei*.
- 1936** **ianuarie 17** Mateiu I. Caragiale se stinge din viață la București. **mai** Apare, la Editura Cultura Națională din București, volumul *Pajere*.
La Editura Fundațiilor Regale se publică ediția *Opere*, sub îngrijirea lui Perpessicius.

două romane, rămase neterminate: *Sub pecetea tainei* și *Soborul țătelor*. După apariția, în 1929, a *Crailor de Curtea-Vechi*, care îi vor aduce o binemeritată celebritate, mai cu seamă în rândul scriitorilor tineri, va duce o viață relativ retrasă, presărată de prezențe sporadice la serate muzicale sau reuniuni mondene. Rarele sale apariții în peisajul Bucureștiului interbelic, în ținute rigide și demodate, în acord cu expresia imobilă a feței, intrigau și stârneau imaginația, cea mai bună mărturie în acest sens fiind portretul pe care G. Călinescu i-l va face în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*.

Substratul operei lui C. este unul romantic, lucru observabil fără dificultate din orice perspectivă metodologică: istoric-comparatistă – în recurența de teme și motive definitorii, precum melancolia, „patima nopții” (Ovidiu Cotruș), revolta, demonismul, singurătatea, exotismul, evaziunea în vis; structuralistă – în dualismul compozițional și stilistic, coroborat cu simetria savantă și periodicitatea muzicală ale frazei; fenomenologică – în cristalizarea nucleelor imaginare în conformitate cu figurile arhetipale ale coborârii, exilului, rătăcirii și reintegrării; psihanalitică – în flagranța dihotomiilor psihologice, consistența fantasmatice a personajelor și narcisismul auctorial; ori, în fine, poststructuralistă – în caracterul sincopat al tramei narative, ambivalența simbolică a imaginilor și anticonformismul politic al concentrării interesului creator asupra individualității ex-centrice. Un substrat decelabil în stare genuină în poemul *Singurătatea*, care vădește în ritmurile sale elegiace – „voluptuozitate și triste”, asemenea valsului domol al lui Pantazi – mărcile atitudinii și expresivității veacului al XIX-lea: „Melancolia face în pieptu-mi să tresalte/ Neînțelese doruri, în vreme ce-ațipind/ Ființa mea de astăzi, în locu-i răsar alte/ Vechi suflete apuse, mult mândre, mult înalte/ Zguduitoare patimi cu foc mărturisind.// [...] Nostalgică gândirea-mi în voie pribegește/ Și nesfârșit de tristă, se pierde, se topește/ Într-un noian albastru de mistice visări...”. Publicat în 1929, dar scris probabil cu mult înainte, unicul poem cu sonorități eminesciene al lui C. proiectează asupra „tâmplei de icoane” din ciclul *Pajere* (apărut în periodice între 1912 și 1916) lumina difuză a trăirii care, modulată estetic de priveliștea tristă a ruinelor (*Curțile vechi*) și de fantasticul vedeniei și nălucirii (*Clio*, *Grădinile amăgirii*), lasă să se desprindă contrapunctic, în reflexia aceleiași partituri, tăietura severă a basoreliefului portretistic

(*Călugărița*, *Aspra*), cruzimea trufașă a războinicului (*Lauda cuceritorului*, *Portretul războinicului*) și elanurile înghețate în emailuri ale stemelor și blazonelor (*La Argeș*, *Clio*); tot astfel, în ordine formală, versificația declamator-muzicală a poemelor lui Dimitrie Bolintineanu (*Sihistrul și umbra*) își află complinirea contrastivă – iar nu adversitatea antinomică – în disciplina și gravitatea compozițională proprii sonetului. În această perspectivă, apropierea de parnasianism, neoclasicism ori simbolism invocate de critica de întâmpinare (legitime până la un anume punct) ajung să umbrească și să disimuleze adevăratele semne ale pătrunderii în discursul poetic matein a elementelor și accentelor moderniste: este vorba, în esență, despre figura nietzscheeană a războinicului-cuceritor – viril, sanguinar și amoral – și, mai ales, de turnura decadentă a sensibilității romantice coborâte în amurg: „De veacuri, părăsite pe-ascunsele coline,/ Zac curți pustii... Acolo tăcerea stăpânește/ Și-n verde mantă mușchiul cuprinde și-nvește/ Surpata zidărie și frânțele tulpine” (*Curțile vechi*). Deloc întâmplător, poemul cel mai apreciat și citat al lui C. este *Trântorul*, în care tresărirea de o clipă a sângelui războinic răscumpără prin iluminare anamnetică sleirea prezentului decăzut: „În trândavă-aromeală stă tolănit grecește/ Urmașul lor. Urât e, bondoc, sașiu, peltic./ El antereu alb poartă, metanii și ișlic./ În puf, în blăni și-n șaluri se-ngrașă și dospește.// [...] Îl leagănă maneaua, e veșnic beat de vutcă,/ Să-ncalece i-e frică, pe brațe-l duc la butcă;/ Dar, el, ce os de Domn e și viță de-Împărat, // Ades, făr' să-și dea seama, își mângâie hangerul,/ Și când în fața morții odată s-a aflat,/ În trântorul becisnic s-a deșteptat boierul”. Întrezărită în tendința imaginarului poetic de transgresare a posturilor și a tiparelor romantice, dimensiunea modern-decadentă a scrișului lui C. se dezvăluie fastuos în nuvela *Remember*, ale cărei parfumuri tari și luciri enigmatice ademenesc conștiința receptoare, sedusă de muzicalitatea incantatorie a frazei, în labirintul oglinzirilor infinite, autoscopice și echivoce, al existenței estetice. Istorie a unui „fapt divers atroce” (cel mai probabil o crimă pasională), povestea misteriosului lord Aubrey de Vere, aristocratul englez ce-și transpune metonimic simbolică sângelui în albastrul machiajului și în apa litificată a safirelor de Ceylan, își degajă semnificațiile condensate nu prin înlănțuirea fragmentelor scenice într-o dinamică narativă – a cărei iluzorie consistență se naște în chip mecanic,

Petru Comarnescu, Mateiu Caragiale și G. Sturdza

din ceremonialul gol al spunerii („Sunt vise pe care parcă le-am trăit cumva și undeva, precum sunt lucruri viețuite despre cari ne întrebăm dacă n-au fost vis”) –, ci prin rafinata punere în scenă și focalizare a instanței auctoriale, ale cărei fațete se juxtapun și măresc ca tot atâtea ipostaze ale imaginarului *fin-de-siècle* european. În acest orizont, estet-decadentă se vedește a fi întreaga viziune regizorală a edificiului nuvelistic, în care sunt înrămate, preraphaelit, decoruri și tablouri ficționale ce se urmează diaporamic: galeria de artă berlineză Frederic, cu pânzele sale vechi, purtând semnaturile lui Ruysdaël, Van Dyck și Van-der-Faës, și din care privesc, surâzând hieratic, lorzi „înmulți înrudiți” și izomorf reprezentați ca imagini mișcate ale aceleiași identități; rachieria neerlandeză, cu miresmele sale exotice de Java și Antile și pereții îmbrăcați în stejar afumat, pe polițele cărora se răsfăță, în neclintire muzeală, ulcioare de Delft; fereastra înaltă, licărind sibilinic la ore târzii, din *Perdeaua cârmărie* a lui Barbey d'Aureville. Decadent este însuși Berlinul începutului de veac, spațiul citadin prin excelență, riguros delimitat și pietruit, cu terase ninse de petale de trandafiri și fântâni iluminate feeric, ale cărui parcuri se conturează ca reflexii speculare, epurat-manieriste, ale peisajelor melancolice zugrăvite de pictorii olandezi. Coborât parcă dintr-o cadră a maeștrilor clarobscurului, într-o clipă de extatică întrepătrundere a fantasmaticului cu realul, sir Aubrey de Vere – holograma scânteietoare a eului estetic matein – traversează ecranul ficțiunii cu nepăsarea și trufia rece a urmașilor lordului

Brummel, polarizând în singularitatea înfățișării excentrice a dandy-ului tensiunile violente ale tectonicii originalității și coagulând în plenitudinea mitică a personalității noul ideal al timpurilor moderne: *homo aestheticus*. Înrudit cu Dorian Gray al lui Oscar Wilde, cu care împarte narcisismul structural, cruzimea inocentă și veghea complice a oglinzilor și a tablourilor (din care, în aparență desprins, continuă inexorabil să facă parte), dar și cu Des Esseintes al lui K.-J. Huysmans, de care îl leagă pasiunea pentru florile rare, voluptatea răsfoirii cărților cu legături scumpe în „sopțuțoasă singurătate a odăilor cu oglinzi adânci”, precum și predilecția pentru „băuturile cele mai dulci și mai parfumate, asemenea unor nestimate topite, ațâțătoare de visări exotice și de îndepărtate nostalgii”, Aubrey de Vere își revelează straniețatea în „apariții” și „stingeri” meteorice – de la silueta insolită și eterică, părănd „a trăi [...] în afară de orice lume”, a tânărului vizitator din muzeul Frederic, trecând prin amăgitoare „coborâre” și „fixare” în zona umanului comun a „prietenului” așezat alături de narator pe lavița rachieriei neerlandeze, și sfârșind în alteritatea radicală, corespunzând „soarelui negru” alchimic, a femeii îmbrăcate în rochie de fluturi, zărită noaptea pe străzile pustii ale Berlinului. Jocul metamorfozelor desfășurate în apele abisale ale oglinzii textuale se încheie în noaptea „de catifea și plumb”, mirosind „a taină, a păcat, a rătăcire”, în care, epuizat de insistența privirii auctoriale („mă simțeam îmboldit de o curiozitate josnică, ce m-a făcut câteva seri să pândesc mereu pe acolo”), magnificul chip al lui Aubrey de Vere este pe punctul de a se destrăma și risipi, dizolvându-și strălucirea enigmatică în incoerență și nondeterminare („Îl simțeam cum dărdăie din toate încheieturile, scuturat de friguri, și vedeam cum ochii aci i se ținteau în gol, sticloși ca ai femeii cu păr roșu, aci îi lăcrămau lăncezi și pierduți”), pentru ca, recompus într-o ultimă licărire, literar-mimetică, a safirelor de Ceylan („Să fi avut pietrele lui virtuți ascunse? Treptat se redobândise pe sine, se îndreptase, înțepase nările și acum sta țeapăn, rece și mândru, foarte mândru”), să păsească, semeț, către momentul căderii cortinei – final care, desemnat ca „moarte” în planul secundar al istoriei narative, nu este decât întoarcerea în oglindă a vedeniei vremelnice desprinse din gheața propriei substanțe. Epilogul lugubru al „ciudatei întâmplări” berlineze – arderea cu acid a feței cadavrului pescuit în apele Sprei,

laolaltă cu distrugerea însemnelor croitorului de pe haine și dispariția capacului de ceasornic cu semnătura aurarului – marchează, o dată în plus, sfârșitul epocii identității în sens tradițional – era elanurilor transcendente și a fervorilor mistico-anamnetice – și debutul unei noi vârste a spiritului european, prefațată de convingerea nietzscheeană că strălucirea fulguranță a aparenței poate reuși, într-o clipă fără durată, să circumscrie atrocitatea alterității în perimetrul apotropaic al trăirii estetice.

În vreme ce poetica din *Remember* distilează, în spațiul hermetic al athanorului „desfătării mohorâte”, elixirul opiaceu al frumuseții stranii, neliniștitoare și obsedante – focalizând, în transparența albastrului de Ceylan, chintesența literaturii lui K.-J. Huysmans, Oscar Wilde, Barbey d'Aureville, Théophile Gautier sau Villiers de l'Isle-Adam (vegheați, astral, de spiritul lui Edgar Allan Poe) –, *Craii de Curtea-Vechă* revelează, prin proiecții semnificante duale și constelări textuale simetrice, polaritățile abisale ale modernismului baudelairian: idealitatea și viciul, puritatea și corupția, avântul ardent urmat de căderea ineluctabilă – altfel spus, pendularea schizoidă a ființei umane între propensiunea spre înalt și atracția, infinit mai seducătoare, către adâncimile și bolgiile fosforescente ale genurilor morale. Peregrinările nocturne ale crailor mateini – dezvăluiți ca atare, într-un moment de hipnotică luciditate, de Pena Corcodușa („Crailor! Crai de Curtea-Vechă!”) – poartă imaginația pe traiectul möbiusian ce duce de la umilul birt din strada Covaci, unde „grosolana petrecere negustorească pornise să se înfierbânte”, la reședința poescă, înălțându-se izolată și „posomorâtă” în „umbra unei grădini fără flori”, a lui Pașadia, iar apoi, simetric-descendent, din interiorul somptuos al locuinței lui Pantazi, mobilat cu „belșug de abanos și de mahon, de mătășării, de catifele și de oglinzi”, la casa grotescă, „dărăpănată” și „deșucheată” a Arnotenilor, într-o desfășurare compozițională ce îmbină polifonic, în „armonia legănată a largilor perioade” (Tudor Vianu), tonalitățile solemne ale amurgului revărsat peste arborii Cișmigiuului, „când vremea însăși își conține mersul”, cu chemarea cavernoasă a cârciumilor „cu poșircă mucegăită și tulpure”, pierdute „prin funduri de maidane pline de gunoaie și de mortăciuni”, într-o „artă a fugii” în care drumul în sus și drumul în jos își corespund ca extensii funcționale ale aceleiași tensiuni interioare, iar extremele se juxtapun într-o contiguitate contrapunctică,

Schiță de ilustrație proprie
pentru romanul Craii de Curtea-Vechă

extinsă în partituri dramatice și „hagialăcuri” poetice ce se supun aceluiași tipar opozitiv: „În felul acesta petreceam noi. Cultul lui Comus ne întrunea, cam de o lună aproape zilnic, la prânz sau la cină. Dar adevărata plăcere o aflam în vorbă, în taifasul ce îmbrățișa numai lucruri frumoase: călătoriile, artele, literale, istoria – istoria mai ales – plutind în seninătatea slăvilor academice, de unde îl prăbușea în noroi gluma lui Pirgu”. Personajele înseși sunt construite ca joc maniheist al calităților și trăsăturilor violent contrastante, căci, în vreme ce Pașadia este „un luceafăr”, impunând, în descendența titanismului romantic, atât prin „portul semeț și înfățișarea nobilă” a „omului de carte și de Curte care ar fi făcut podoaba zilelor de la Weimar”, cât și prin „trufia aprigă și haină” a tăriei personalității, iar Pantazi încântă prin sensibilitate și delicatețe, transpuse într-o „curtenie binevoitoare, nesilită, ce trăda în el un boier mare în înțelesul înalt al cuvântului”, Gorică Pirgu, dimpotrivă, este „o lichea fără seamăn și fără pereche”, „soitar obraznic” cu „suflet de henger și de cioclu”, „stricat până în măduvă, giolar, rișcar, slujnicar, înhăitat cu toți codoșii și măsluitorii”, acumulând în josnicia personalității lui imunde întreaga

încărcătură a urii și a disprețului unui narator prea puțin preocupat de echidistanța balzaciană a poeziei canonului realist. Structurat pe opoziții și antinomii rizomatice, proliferând în straturile cele mai subtile ale tiparelor compoziționale, *Craii de Curtea-Veche* persuadează gândirea analitică să zăbovească pe traseele meandrice ale unei abordări hermetice, în orizontul căreia orice scriere ascunde sensuri și planuri secunde: este calea urmată laborios de Vasile Lovinescu, „mistagogul” care identifică în figurile crailor (ale căror nume încep, tulburător chiar și pentru sceptici, cu aceeași literă) avatarurile mundane ale unor „agenți cosmici”, saturați de semnificații cabalistice și modelați în materia istoriei ca măști ale Principiului postulat de știința tradițională. În contrast cu paradigma gnostică însă, visul apoteotic, încărcat de valențe simbolice și heraldice, din finalul romanului – piatra unghiulară a abordărilor de tip anagogic – identifică, în cheia estetică și autoreflexivă a modernismului, temeiurile noii cunoașteri cu virtuțile aristocrat-răscumpărătoare ale „trufiei” creatoare: „Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari-egumeni ai tagmei prea-senine, slujeau pentru cea din urmă oară vecernia, vecernie mută, vecernia de apoi. În lungile mante, cu paloșul la coapsă și cu crucea pe piept și afară de scarlatul tocurilor, înveșmântați, împanglicați și împănoșați numai în aur și verde, verde și aur, așteptam ca surghiunul nostru pe pământ să ia sfârșit. O lină cântare de clopoțel ne vestea că harul dumnezeiesc se pogorâse asupra-ne; răscumpărați prin trufie, aveam să ne redobândim înaltele locuri. Deasupra stranelor, scutarii nevăzuți coborâseră prapurile înstimate și una câte una se stinseseră cele șapte candelă de la altar. Și plecam tustrei pe un pod aruncat spre soare-apune, peste bolți din ce în ce mai uriașe în gol. Înaintea noastră, în port bălțat de măscărici, scâlâmbăindu-se și schimonosindu-se, țopăia de-a-ndăratele, fluturând o năframă neagră, Pirgu. Și ne topeam în purpura asfințitului...”. Scena îndelung finisată a apoteozei crailor încheagă în somptuozitatea gotică a arhitecturii stilistice nu numai gravitatea meditației asupra sensului vieții, destinului și fatalității morții, ci și direcția logică a oricărei hermeneutici judicioase, punând în lumină, în ambivalența simbolică și în reversibilitatea sistemică ale figurilor și ipostazelor ficționale (adeverite, în istoria receptării operei mateine, de problematica mereu reluată a numărului real al crailor), faptul că, dincolo de dihotomiile

ontologice ale hermetismului tradițional, adevăratul gnosticism al scrierii este unul estetic, de extracție baudelairiană, în a cărei oglindă sensurile se metamorfozează și se convertesc unul în celălalt într-un joc caleidoscopic fără sfârșit. Căci, în ciuda aparentului imobilism și schematism caracterologic, amintind de dualismul rigid al conflictualității romantice, personajele trăiesc într-o dinamică a dedublărilor succesive, tăinuind în apele întunecate ale psihismului aceeași mișcare de continuă alternanță de la cumpătarea solară și grandoare la imoralitate, corupție și depravare (Pașadia) și de la înflăcărare patetică și entuziasm la resemnare melancolică, distanțare și indiferență (Pantazi) – dinamică transpusă, în persoana lui Pirgu, în sobrietatea neașteptată a fostului „măscărici”, care, „limpezindu-și în chipul cel mai fericit partea de moștenire” și având perspectiva unei ascensiuni sociale fulgerătoare, condamnă, cu superioritate emfatică, obiceiurile devenită descalificantă a vizitelor naratorului la decăzuții Arnoteni. În acest sens, nu dimensiunea metanarativă, fragilă și neesențială, a romanului merită atenția și scrupulozitatea privirii analitice, ci

Desen de Jean Steriadi

postura problematică, ezitantă și echivocă a naratorului-personaj, care, prins între prețuirea și admirația „evlavioasă” față de Pantazi și Pașadia, pe de o parte, și fascinația malignă a căii indicate histrionic de Pirgu („[Gore] intrase în anul maimuțelor, ceea ce se cam putea spune și despre mine care, de unde mai înainte îl ocoleam cu grijă, ajunsese să mă țin după el”), dă seama de dimensiunea fundamental schizoidă a eului (estetic) modern, traversat și fragmentat de imbolduri și dorințe radical contradictorii. Pentru că, dacă la capătul „hagialăcurilor” și al rătăcirilor imaginar-fantasmaticale ale crailor, Pașadia moare, „stingându-se la zenit”, Pantazi își vinde proprietățile din țară și se autoexilează pentru totdeauna, iar Pirgu reușește să-și depășească definitiv condiția („însurat cu zestre și despărțit cu filodormă, [...] prefect, deputat, senator, ministru plenipotențiar”), naratorul rămâne captivul aceleiași stări de oscilație paralizantă și autoanihilantă – prizonier al „valsului voluptuos și trist” care deschide și închide romanul în cercul fără ieșire al dramei lipsite de transcendență a omului modern. În plan retorico-stilistic, „principiul compozițional al oglinzii” (Matei Călinescu) care ordonează întreaga textură narativă și poetică din *Craii de Curtea-Veche* se regăsește în ceea ce Ovidiu Cotruș numește „dublul registru al operei” – corespondența și întrepătrunderea iluminant-contrastivă dintre regimul discursiv elocvent, cu accente imnic-sacerdotale, reprezentat de vorbirea și posturile lui Pașadia și Pantazi, și registrul „bufon, trivial și argotic” (Ovidiu Cotruș), mânuit, cu spontaneitate și ingeniozitate inepuizabilă, de „soitarul” Pirgu – păpușarul figurilor grotești, pervertite și declasate, ale „adevăraților Arnoteni”. Cât despre elementele estetismului decadent, definitoriu pentru viziunea creatoare a lui C. (coagulată, din chiar primele rânduri ale nuvelei *Remember*, într-o poetică a îndepărtării, reveriei și retrospecției), acestea capătă o pregnanță lesne recognoscibilă în tema, specifică literaturii *fin-de-siècle* europene, a „femeii fatale” (*la belle dame sans merci*). Prezentă încă din scrisorile pe care, între 1901 și 1908, C. le trimite la Paris prietenului Boicescu, femeia în ipostaza de gorgonă (așa cum sunt descrise Mariette Lambolay, „un monstru de femeie”, „colosal de vițioasă”, Jeanne Radu, cea cu „priviri vampirice”, „lugubra Florica” sau „harpagoana Câmpineancă”) este omniprezentă în scrisul de maturitate al lui C. În *Craii de Curtea-Veche* femeia fatală ia, pe rând, chipul Sultanei Negoianu, „falnică amazoană”

care, educată la Geneva și Paris, reușise „în puțini ani [...] să înspăimânte cu luxuria principatele încă neunite, secătuindu-și și părăsindu-și fără urmă de remușcare fiecare bărbat; al Mimei Arnoteanu, izvor al pierzaniei pentru destinul a doi tineri, „niște gugustiuci amândoi”; chiar și al Wandei, iubirea din tinerețe a lui Pantazi, care, după ce își înșală iubitul în ajunul logodnei, i se înfățișează acestuia, asemenea Salomeei, cu chipul aureolat de inocență. Într-para cea mai convingătoare estetic a femeii fatale în scrisul lui C. este însă Rașelica Nachmansohn, „frumusețea răsăriteană în deplină înflorire, albă și mată ca un chip de ceară”, în care ochii „de catifea”, ascunși între genele „de mătase”, ard cu „flacăra rece” a plăcerii de a distruge și a face rău. „Floare neagră de la tropice, plină de otravă și de miere”, Rașelica își vampirizează bărbații (ultimul din serie fiind chiar Pașadia), înlănțuindu-i în mrejele înveninate ale unei frumuseți fără cusur dublate de insensibilitate și cruzime, al căror efect îngemănat este cel al privirii letale, fascinante și pietrificatoare, a Medusei. Reprezentare arhetipală a alterității, adversar „perfid”, „nemilos” și „trădător” (așa cum îi scria tânărul C. lui Boicescu) cu care bărbatul trebuie să se confrunte pentru a împlini în sine un sens care rămâne, în cele din urmă, învăluit în mister, *la belle dame sans merci* devine, în *Craii de Curtea-Veche*, puntea imaginară pe care scriitorul, în acord cu poetica „tainei” enunțată programatic în finalul nuvelei *Remember*, o edifică între dragoste și moarte, între Eros și Thanatos.

În ceea ce privește locul operei lui C. în literatura română, nu există verdict mai sugestiv, judecată mai pregnantă și mai empatică decât rândurile încărcate de savoare stilistică ale lui Ion Barbu din primăvara anului 1929: „Necuvenită cinste! Astăzi prostescul nostru scris se căftănește. [...] Căci spiritul acestor locuri a fost numit [...]. Neputând clădi în afară [...], în inimile noastre se cade să întemeiem: turnuri vibratoare, speranței; aurite bolți, laudei; clopotnițe, adâncimi, soarelui netemporal. Iată sensul Cetății voastre lămurind din *Craii de Curtea-Veche*”. Interpretată în mod curent drept o glorificare a laturii stilistice ornamentale („decorativă” și „artizanală”) a scrisului matein, afirmația lui Ion Barbu are un sens mai adânc, și, în același timp, mai transparent și direct: romanul lui C. „căftănește” – „lămurind-o” alchimic și „numind-o” extatic – literatura română ca literatură. Dacă poezia lui G. Bacovia

pune în lumină, de pe coordonate spirituale înrudite, dimensiunea reverberant-întemeietoare și nonepigonice a eminescianismului, proza lui C. – încununare a efortului creator al unui secol, în esența sa, romantic, în care se urmează Ion Heliade-Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, B.P. Hasdeu, Ion Ghica, George Baronzi, Gr. H. Granda, Nicolae Filimon și Alexandru Macedonski – convertește, prin triumful proclamat și desăvârșit înfăptuit, în monumentalitatea capodoperei, al autonomiei esteticului, o istorie literară febrilă, marcată de urgența cultural-identitară a scrisului, în literatură în sensul înalt, modern estetic, al conceptului.

Scrisul întreg din Craii de Curtea-Vechă e un scris de ritmuri cumpănite, de pătimasă selecție de rarități lexicale, dintr-un argot plastic și de crudități pitorești, un stil discursiv de cronică și de memorii, pregătit în laboratoarele memorialiștilor cu Saint-Simon în frunte. Un scris care, pornind de la prospețimea de expresie a cronicarilor noștri din trecut prin Dinicu Golescu și Ion Ghica, a ras în treacăt oglinzile de apă tare ale scrisului lui Odobescu. Un stil arhaizant și argotizant, cum nu se poate mai adecvat unei materii oarecum prăfuite, oarecum de penumbra aromate, oarecum defuncte.

PERPESCIUS

Ce operă frumoasă această carte. Nu poate fi vorba de un roman. Este cu siguranță însă o admirabilă poveste. Sunt unele cărți care nu se sfârșesc acolo unde le moare eroul. Ele păstrează, dincolo de copertă, o nevăzută rețea de fibre care le leagă de vis și viață și le adâncesc mai târziu în memorie alături de tristețile și lucrurile propriului tău trai. Craii de Curtea-Vechă este una din aceste puține cărți.

MIHAIL SEBASTIAN

(Re)lectura unei cărți precum Craii de Curtea-Vechă (ca și aceea a marilor poeme sau, dintre moderni, a lui Proust sau Joyce sau Borges, și a altor câțiva, puțini) e infinită. Ca marea lui Paul Valéry din Le Cimetière marin, ea e mereu începută, toujours recommencée, niciodată cu adevărat terminată sau terminată doar accidental, din oboseală, lipsă de timp sau uitare, prin care se exprimă nevoia de Altceva.

MATEI CĂLINESCU

SCRIERI: *Remember*, București, 1924; *Craii de Curtea-Vechă*, București, 1929; ed. cu ilustrații de G. Tomaziu, București, 1945; ed. îngr. și pref. Perpessicius, București, 1965; *Pajere*, îngr. Marica M. Caragiale, pref. Perpessicius, cu un portret de Marcel Iancu, București, 1936; ed. bilingvă (*Pajere – Aigles royaux*), tr., îngr. și pref. Romulus

Vulpescu, București, 1983; *Opere*, îngr. și pref. Perpessicius, București, 1936; *Pajere. Remember. Craii de Curtea-Vechă. Sub pecetea tainei*, București, 1988; *Sub pecetea tainei*, îngr. Marian Papahagi, pref. Nicolae Manolescu, postfață Ion Vartic, Cluj-Napoca, 1994; ed. îngr. Alexandru George, București, 1999; *Opere*, îngr. și introd. Barbu Cioculescu, București, 1994; ed. îngr. și introd. Barbu Cioculescu, pref. Eugen Simion, București, 2001.

Repere bibliografice: Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, IV, 239–240; Barbu, *Opere*, II, 45–49; Sebastian, *Jurnal*, 265–270, 451–454; Șerban Cioculescu, *Caragialiana*, București, 1987, 393–498; Perpessicius, *Opere*, IV, 9–16; Călinescu, *Opere*, III, 413–418, 856–863; Vianu, *Opere*, II, 182–191; Streinu, *Pagini*, I, 150–161, II, 412–437; Constantinescu, *Scrieri*, II, 169–185; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 812–815, *Ist. lit.* (1982), 897–900; Vianu, *Arta*, II, 233–242; Crohmălniceanu, *Literatura*, I (1972), 525–539; Perpessicius, *Alte mențiuni*, 287–296; Călinescu, *Eseuri*, 58–65; Petrescu, *Realitate*, 45–63; Teodor Vârgolici, *Mateiu I. Caragiale*, București, 1970; Muthu, *Orientări*, 108–121; Muthu, *Lit. rom.*, 236–255; Ovidiu Cotruș, *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, București, 1977; Vartic, *Spectacol*, 48–68; Papu, *Clasicii*, 167–182; Ionescu, *Palimpseste*, 76–181; *Mateiu I. Caragiale – un personaj. Dosar al existenței*, coordonator și pref. Al. Oprea, București, 1979; Papahagi, *Eros*, 46–76; Alexandru George, *Mateiu I. Caragiale*, București, 1981; Vasile Lovinescu, *Al patrulea hagiălăc*, București, 1981; Steinhardt, *Critică*, 14–26; Manolescu, *Arca*, III, 76–79, 100–109; Țeposu, *Viața*, 55–61; *Mateiu I. Caragiale*, îngr. și pref. Alexandru George, București, 1985; Crohmălniceanu, *Cinci prozatori*, 211–251; Călinescu, *Biblioteci*, 67–74; Manolescu, *Teme*, VI, 66–75; Zamfir, *Cealaltă față*, 32–39; Negoțescu, *Ist. lit.*, I, 223–224; Petru Mihai Gorcea, *Mateiu I. Caragiale*, București, 1995; Ioan Derșidan, *Mateiu I. Caragiale. Carnavalescul și liturgicul operei*, București, 1997; Iulian Boldea, *Fața și reversul textului (I.L. Caragiale și Mateiu I. Caragiale)*, Târgu Mureș, 1998; Durnea, *Orizonturi*, 170–185; *Dicț. analitic*, I, 235–239, III, 263–265, IV, 28–31; Sorescu, *Lumea*, 30–86; *Dicț. esențial*, 141–146; Simion, *Ficțiunea*, III, 74–78; Sergiu Ailenei, *Infernul balcanic. O monografie a operei lui Mateiu I. Caragiale*, Iași, 2001; Ion Iovan, *Mateiu Caragiale. Portretul unui dandy român*, București, 2002; Ion Vartic, *Clanul Caragiale*, Cluj-Napoca, 2002; Cioculescu, *Lecturi*, II, 291–298; Gheorghe Glodeanu, *Poetica misterului în opera lui Mateiu I. Caragiale*, Cluj-Napoca, 2003; Barbu Cioculescu, *De la Mateiu citire...*, Târgoviște, 2005; Rodica Gri-gore, *Retorica măștilor în proza interbelică românească*, Cluj-Napoca, 2005, 72–154; Matei Călinescu, *Mateiu I. Caragiale. Recitiri*, ed. 2, Cluj-Napoca – Iași, 2007; Angelo Mitchievici, *Mateiu I. Caragiale: fizionomii decadente*, București, 2007; Manolescu, *Istoria*, 645–654; Ion Vianu, *Investigații mateine*, Cluj-Napoca – Iași, 2008; Marius Nica, *Oceanul balcanic: privire asupra imaginarului literar în opera lui Mateiu I. Caragiale*, Iași, 2009. **L. H.**

CARAGIALI, Costache
(29.III.1815, București
– 13.II.1877, București),
autor dramatic.

Al doilea născut al familiei, C. este și cel mai cunoscut dintre copiii Mariei (n. Nestor) și ai creșterii Ștefan, de la Curtea domnitorului Ioan Gh. Caragea. Este frate cu Iorgu și cu Luca, tatăl lui I.L. Caragiale. Înscriș la Școala de Literatură, Declamație și Muzică Vocală, unde predă și C. Aristia, el face exact opțiunea care se potrivește înzestrării sale. Dezvăluindu-i resursele de actor tragic, debutul lui din 1835 în *Alzira* de Voltaire e salutat de I. Heliade-Rădulescu. Spirit întreprinzător, nu se mulțumește să evolueze pe scenă. La Iași în 1839, la București în 1845 și la Craiova în 1850, el pune bazele unor trupe care vor dăinui. La mișcarea de la 1848 nu a luat parte și mulți s-au grăbit să-l osândească. Cu amărăciune, dar și cu vehemență, C. – și, solidari cu el, frații săi, Luca și Iorgu – se apără de acuze, demonstrând că a slujit fără preget, prin arta lui, cauza revoluției (*Dreptatea popoului judece pe frații Caragiale*). Un monolog satiric, *Biciuirea cometului de la 1 iunie 1857*, îl arată favorabil ideii de Unire. Din 1852 (împreună cu I.A. Wachmann până în 1853 și singur până la 1855), se află la conducerea Teatrului celui Mare din București. Destul de grave neînțelegeri cu Matei Millo îl determină să plece. Ar fi eșuat, poate, în magistratură dacă nu l-ar fi rechemat C.A. Rosetti, încredințându-i și cursul de mimică și declamație la Conservator (1867). Și-a împărtășit aici din bogata-i experiență – sporită și prin cele două călătorii în capitala Franței – într-un curs ce avea în vedere istoria teatrului „prin toate fazele sale, până în zilele noastre”. S-a stins în urma unui atac de cord.

Înclinat temperamental către declamația patetică, emfatică, în stilul vremii, C. s-a străduit să se apropie de o linie de interpretare mai realistă, pentru care pledează convingător în farsa *O repetiție moldovenească sau Noi și iar noi*

(1845). A început prin a compune poezii, strânse, o parte, în volumul *Scrieri* (1840), dar și răspândite prin reviste („Albina românească”, „Curierul românesc”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”). Sunt versificări naive, predominant elegiace, adesea de un patetism teatral. Nici proza (nuvele, meditații), retorică sau lacrimogenă, nu-i mai seducătoare. C. este mai ales un autor dramatic. Într-o lucrare de factură polemică, *Teatrul Național în Țara Românească* (1867), unde schițează o scurtă istorie a teatrului românesc, prima încercare de acest fel la noi, el socotește teatrul o oglindă a moravurilor. E, se poate spune, o caracterizare a propriilor încercări dramatice. Inspirată din realitatea imediată, scrierile lui (câteodată prelucrări, de fapt) sunt comedii de moravuri și de caractere: *Leonil sau Ce produce disprețul*, *O soare la mahala sau Amestec de dorințe*, *Îngâmfata plăpămăreasă sau Cucoană sunt*. După revoluție semnează și alte piese: *Doi coțcari sau Păziți-vă de răi ca de foc*, *Învierea morților* (*Șarlatani de provincie sau Morți rechemăți la viață*), *Urmarea coțcarilor în Moldova sau Lupu păru-și schimbă, dar năravul nu!* ș.a. Ca mai târziu I.L. Caragiale, C. pătrunde, cu destulă agerime și nu fără umor, în mediul pestriț al mahalalei bucureștene, plămadă de pitoresc, ridicol și vulgaritate, unde mica burghezie cu pretenții se străduiește să imite, cu ifose și fandoseli, protipendada. Acțiunea, cu un curs firesc, e condusă cu destulă iscusință. Personajele au nume sugesive, cu tentă caricaturală. Nu lipsit de un anume antren, dialogul este presărat cu ticuri și formule caracteristice, dintre care unele vor reveni în comediiile lui I.L. Caragiale.

SCRIERI: *Scrieri*, Iași, 1840; *O repetiție moldovenească sau Noi și iar noi*, pref. Mihail Kogălniceanu, Iași, 1845, reed. în PND, 151–178; *O soare la mahala sau Amestec de dorințe*, București, 1847, reed. în PND, 179–222; *Teatrul Național în Țara Românească*, București, 1867; *Îngâmfata plăpămăreasă sau Cucoană sunt*, PND, 223–256; *Doi coțcari sau Păziți-vă de răi ca de foc*, PND, 257–286.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit.* XIX, II, 66–71; I. Diacu-Xenofon, *Viața și opera unui nedreptățit: Costache Caragiale*, București, 1940; Călinescu, *Opere*, VI, 503–507, 725–727; Florin Tornea, *Un artist cetățean – Costache Caragiale*, București, 1954; *Ist. teatr. Rom.*, I, 301–304, 322–327, II, *passim*; Brădățeanu, *Istoria*, I, 160–175; *Ist. lit.*, II, 615–616; *Dicț. lit.* 1900, 167–168; *Dicț. scriit. rom.*, I, 470–471.

F.F.

CARAGIALI, Iorgu
(c. 1826 – 9.II.1894,
București), autor
dramatic.

Urmând pilda fraților mai mari, Luca și Costache, C., ultimul născut în familia credincerului Ștefan, de la Curtea lui Ioan Gh. Caragea, și a Mariei, fiica clucerului Nestor, se apucă și el de actorie, după ce fusese, nu multă vreme, elev la școala de muzică a cadeților. Din toamna lui 1864 până în vara lui 1865 face parte din trupa lui Matei Millo. Ambițios și întreprinzător, faptul că ratează angajarea în Teatrul cel Mare din București nu-l va descuraja, și în decembrie 1866 deschide stagiunea unui teatru de vodevil român. Într-un turneu întreprins în anul următor se oprește la Giurgiu, unde, cunoscându-l pe M. Eminescu, îl poartă în trupa sa. În 1867 înghetează, împreună cu Daniil Drăgulici, o efemeră asociație actricească. Din 1869 se vede angajat, în fine, la Teatrul Național din București. Primind o subvenție de la Primăria orașului Ploiești, organizează în această urbe, din toamna lui 1871, o stagiune, avându-l acum printre membrii echipei și pe I.D. Ionescu. În luna iulie a anului 1877 cere să fie primit, ca unul ce slujise scena încă din 1845, societății al Teatrului Național, însă demersul rămâne fără rezultat. În timpul războiului din 1877–1878, pe vară, își alcătuiește o trupă cu care dă spectacole la Podul Mogoșoaiei. Actorul boem, de remarcabil talent, interpret de roluri în comedii și vodeviluri, se săvârșește din viață aproape uitat.

C., acest histrion prin vocație, nu a fost decât un dramaturg improvizat. „Canțonetele” sale, scrise în maniera celor ale lui V. Alecsandri, sunt rareori înviorate de nostimada unor situații de un comic autentic, precum și de un pitoresc mai ales verbal. Dacă imaginația e săracă, iar limba incoloră și fără miez, spiritul critic nu-i lipsește. El e oricând gata să ia poziție, fie satirizând cu îndrăzneală, fie făcându-și, solemn sau

exaltat, datorită de bun patriot, de fervent unionist („canțoneta” *Surdul*, comedia *Moș Trifoi sau Cum ți-i așterne așa-i dormi*). Inspirat din actualitate, „canțonetele” nu depășesc o anume ocazionalitate, după cum nu ajung să creeze un tip, deși intenția e vădită (*Jelbaru*, *Clencea avocat* ș.a.). În *Chelnerul de la otelul Patriii*, unde apare un personaj burlesc de prostănac, se rostește la un moment dat o replică mai târziu celebră sub pana lui I.L. Caragiale („Mă rog, domnilor, să aveți nițică răbdare”). *Aspirant la deputăție* aduce în scenă un demagog care îl prevestește pe Cașavencu. Cu nelipsita tendință etică, *Samsarii de voturi sau Cum se specula inocența poporului* e o comedie naivă în care sunt vizate moravurile electorale. Precaragialesc, mai ales în dialog, este comedia cu cântece *Clopoșelul fermecat sau O căsătorie la otelul Patria din București*, ca și farsa *Coriștii în provincie sau Hoții drept hoți*. Cu toată înclinația lui spre comedie, C. manifestă o mare slăbiciune pentru melodramă, care se infiltrează chiar și în unele texte umoristice. Însă el rămâne artificial și bombastic în încercările de teatru eroic (*Martirii Candiei* ș.a.), cu foc bengal, explozii, apoteoze, cu tablouri și personaje alegorice. *Moartea lui Tudor Vladimirescu* se inspiră din istoria națională. C. a făcut și traduceri, preferând lucrări facile, dar oprindu-se și la o scenă din piesa *Burgravii* a lui Victor Hugo.

SCRIERI: *Cometul sau Astronomul voiajor*, București, 1857; *Jelbaru*, București, 1857; *Surdul*, București, 1857; *Cântecul românilor la primirea în București a prințului lor Alexandru-Ioan I*, București, 1859; *Moș Trifoi sau Cum ți-i așterne așa-i dormi*, București, 1859; *Degerații de la Bobotează sau Sfășierea plăpomii*, București, 1861; *Aș voi și nu poci sau Frica păzește pepenii*, București, 1861; *Nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește*, București, 1866; *Martirii Candiei*, București, 1867; *Cântecul deputaților și al desperatului*, București, 1871; *Poveștile lui Mihai Bravul către români la monumentul său*, București, 1874.

Repere bibliografice: Massoff, *Teatr. rom.*, I, 295, *passim*, II, 44, *passim*; Călinescu, *Opere*, VI, 770–776, 1111–1114; *Ist. teatr. Rom.*, II, *passim*; *Dicț. lit.* 1900, 168–169; Mihai Apostol, *Iorgu Caragiale*, pref. Augustin Z.N. Pop, București, 1986; *Dicț. scriit. rom.*, I, 471–472.

F.F.

CARAGIANI, Ioan D.

(11.II.1841, Avdela,
Grecia – 13.I.1921, Iași),
folclorist, traducător.

Este fiul lui Dimitrie Caragiani, „econom de oi” aromân. Urmează cursurile primare în particular, iar pe cele secundare la școlile românești din Avdela, Gureanță și Vlaho-Clisura. Din 1856 studiază filologia la Atena, și după absolvire vine în România. Obține un post de profesor la Gimnaziul Central din Iași, devenind, din 1866, și profesor suplinitor la Catedra de limba și literatura elină a Universității. Titularizat nu peste multă vreme, a funcționat aici aproape patru decenii, în mai multe rânduri fiind și decan. Îndată după stabilirea în Iași, C. frecventează asiduu ședințele Junimii, al cărei membru a și devenit în 1865, înveselind-o cu nenumăratele lui anecdote. În 1866 a fost ales membru al Academiei Române, ca reprezentant al românilor macedoneni, comunitate la care s-a și întors, de altfel, în cursul câtorva călătorii.

Bun cunoscător al vieții românilor din sudul Dunării, C. s-a decis să le popularizeze folclorul, foarte puțin cunoscut în România. A apărut astfel cel dintâi articol dedicat acestei probleme, tipărit în 1869, în „Convorbiri literare”, *Românii din Macedonia și poezia lor populară*, urmat, după mai bine de două decenii, de prima parte a voluminoasei lucrări *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică* (1891), cea de-a doua parte fiind editată postum de Pericle Papahagi (1941). Încercând să reconstituie istoria zbuciumată a acestei ramuri a românilor, pe care el îi numește „rumelioți”, după provincia în care locuiau cei mai mulți, C. recurge la numeroase izvoare. Nefiind însă un specialist, dă crezare, deseori în egală măsură, atât documentului, cât și legendei. Urmărind prezența românilor la sud de Dunăre printre celelalte popoare balcanice, el caută să-i deosebească în permanență, servindu-se de toponimie și onomastică. În acest sens, studiile sale sunt și un adevărat repertoriu onomastic al macedoromânilor. Marea bogăție a datelor puse

în circulație nu este însă susținută și de o interpretare obiectivă. Valoare documentară a atribuit C. și folclorului, socotindu-l o oglindă fidelă a sufletului unui popor. Pentru cunoașterea lui, a propus alcătuirea unui corpus, în care să fie incluse toate textele aparținând folclorului literar, grupate pe localitățile din care au fost culese. Fără să fie deosebit de bogată, activitatea de traducător a lui C. este totuși substanțială. A tradus integral și a pregătit pentru tipar *Iliada* lui Homer, din care însă nu a apărut decât un fragment în „Convorbiri literare” din 1870. Tipărite în 1876, *Odyseea* și *Batrachomyomachia* sunt tălmăcite pentru prima oară în întregime în românește, beneficiind de o transpunere în proză, plastică și vie, cu expresii împrumutate din limba populară și cu întorsături specifice basmului. Ceea ce se datora faptului că traducătorul era un bun cunoscător al limbii populare și aprecia scriitorii care o foloseau.

SCRIERI: *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, București, 1891; ed. 2, [partea I], îngr. și pref. Pericle Papahagi, București, 1929, partea II, îngr. și pref. Pericle Papahagi, București, 1941; ed. îngr. Tudor Nedelcea, Craiova, 2008. **Traduceri:** Homer, *Odyseea* și *Batrachomyomachia*, pref. trad., Iași, 1876; Aristotel, *Pasiunile*, București, 1884.

Repere bibliografice: N. Iorga, *Opinions sincères*, București, 1899, 36–80; Vasile Pârvan, „*Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*”, AAR, partea administrativă și dezbaterile, t. XXXVII, 1914–1915; Negruzzi, *Junimea*, 247–248; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 372, *Ist. lit.* (1982), 430; G. Călinescu, *Folclorul la „Convorbiri literare”*, SIL, 70–72; *Dicț. lit.* 1900., 169–170; Ovidiu Baron, „*Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*”, T, 2009, 4.

D.M.

CARAGIU, Toma (21.VIII.1925, Hrupiște, azi Argos Orestikon, Grecia – 4.III.1977, București), poet. Este fiul Athenei (n. Papastere) și al lui Nico (Nicolae) Caragiu, români macedoneni, și frate cu Matilda Caragiu Marioțeanu. Părinții săi emigrează, în 1928, în România, stabilindu-se în comuna Sarsânlar din județul Durostor. C. urmează aici patru clase primare, apoi face liceul la Silistra, unde îi sunt profesori Gh. Zuca, publicist și prozator, și Pericle Papahagi, folclorist și istoric literar. În 1940, în urma cedării Cadrilaterului, familia sa ia drumul pribegiei, așezându-se succesiv în Oltenița, Bacău, Corlătești, Moara Domnească (Prahova) și în Ploiești, unde C. își încheie studiile secundare. Ulterior se înscrie la Facultatea de Drept din București, dar trece la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică, la clasa lui Victor Ion

Popa și Mihai Popescu. A fost actor la Ploiești și la București, unde a jucat, cu aceeași vocație, roluri de comedie, de dramă și de tragedie, fiind unul dintre „monștrii sacri” ai scenei și ai filmului din România.

Poetul C. a fost umbrit de faima și de harul actorului. Din timiditate, și-a ascuns versurile mult timp, astfel că abia postum i-a fost publicată o culegere, *Poeme și alte confesiuni* (1979), în care marele comediant se exprimă într-un registru dramatic, profund interiorizat: „A mai trecut o seară/ o seară în care mi-am țesut singur/ pânză vieții/ ca tânărul păianjen/ din trupul lui”. Substituindu-se umanității, îi înregistrează destinul dramatic, înfrângerile, suferințele, chiar și când acestea fac cât o victorie, cum i s-a întâmplat lui Leonidas: „Cântecul de moarte/ Îl vei auzi încet/ Numai tu, Doamne./ Mi-e fluierul bătrân și bolnav./ Îl am de la Termopyle./ Acolo am fost învins prima oară”. Ca premoniții ale propriului destin, răsună alte secvențe ale liricii sale mereu tensionate: „Lava durerii/ Curge încet/ Nu cunoaște firescul drum/ Balans de beție lucidă/ Hohotind nud/ Ecouri cardiace din galaxii/ Liniște apoi/ Liniște stranie și nebună/ Sapă mormânt/ Din adâncimi/ Așteptarea ochilor/ Înșurubată în amintire/ Înfloare morții/ De sub zidurile arse”. Ca pe un imens ecran, C. înregistrează clipele trăirilor omenești în marele spectacol al lumii, care se sustrage controlului și pătrunderii înțelesurilor: „Am văzut omul întunecatelor dimineți/ Am văzut fiul furtunii cântând în lanțuri/ Am văzut întreaga durere cum curge deschisă/ Exilați în noi chiuim în mine părăsite”. Entități însingurate, trăind între ziduri opace. În pofida câtorva texte în care se întâlnește, delicat și profund, elogiul iubirii și al iubitei, cartea este, în esență, un amplu poem în vers alb, alcătuit din secvențe care proiectează trecerea noastră efemer-întunecată pe o zare cenușie, îndurerată. Poetul C., descoperit „dincolo de masca actorului și dincolo de destinul monstrului sacru”, a fost „o conștiință chinuită și creatoare prin timp, o conștiință contemporană” (Ana Blandiana).

SCRIERI: *Poeme și alte confesiuni*, îngr. și pref. Ion Cocora, Cluj-Napoca, 1979; *Poemi aleapti – Poeme alese*, în Matilda Caragiu Marioțeanu, *Aromânii și aromâna în conștiința contemporană*, București, 2006, 323–363.

Repere bibliografice: Raicu, *Contemporani*, 227–239; Căndroveanu, *Printre poeți*, 100–104; Silvestru, *Un deceniu*, 168–172; Căndroveanu, *Aromânii*, 118–122; Petre Bokor, *Carte despre Toma Caragiu*, Galați, 1996; Matilda Caragiu Marioțeanu, *Toma Caragiu. Ipostaze*, București, 2003; Geo Călugăru, *Toma Caragiu Magicianul*, București, 2009. **Hr.C.**

**CARAGIU
MARIOȚEANU,
Matilda**

(20.VII.1927, Hrupiște,
azi Argos Orestikon,
Grecia – 11.III.2009,
București), poetă.

Este fiica Athenei (n. Papastere) și a lui Nico (Nicolae) Caragiu, români macedoneni, și soră cu Toma Caragiu. În 1928 familia emigrează în România, peregrinând ulterior din Cadrilater în Oltenia, Moldova și stabilindu-se în cele din urmă în Ploiești. Tânăra obține licența în filologie la București, în 1951. Funcționează mai întâi ca preparatoare, devenind ulterior profesor de istoria limbii române la Facultatea de Filologie a Universității din București. Și-a luat doctoratul în 1967. Între 1970 și 1973 lucrează ca profesor de limba și literatura română la Salzburg. Din 1993 este membru corespondent, iar din 2004 membru titular al Academiei Române. Lucrările sale de lingvistică privesc mai ales dialectul aromân. Publică, în 1962, manuscrisul inedit al unui *Liturghier aromân*, însoțit de un studiu filologic amplu și de un glosar al textului, lucrare premiată de Ministerul Învățământului. Printre cele mai valoroase lucrări pe care le-a semnat figurează *Compendiu de dialectologie română (nord și sud-dunăreană)* (1975), distinsă cu Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române, *Dicționar aromân (macedo-vlah)*. *Literele A–D* (1997), *Aromânii și aromâna în conștiința contemporană* (2006), lucrarea din urmă însumând contribuții semnificative într-un domeniu pe care l-a cultivat în primul rând ca specialistă în lingvistică și filologie. De altfel, într-o carte din 1996, prezentând „12 adevăruri incontestabile, istorice și actuale, asupra aromânilor și asupra limbii lor”, afirma: acesta este „credo-ul meu științific asupra «ființei» denumite «aromân»”.

C.M. a scris și a publicat literatură proprie târziu, după ce în 1969 alcătuisese o culegere de basme aromâne repovestite pentru copii. Cartea de poeme *Di nuntru și-di nafoară* (1994) a fost tocmai de aceea o revelație, de o elocvență modernitate a comunicării lirice, mai puțin întâlnită în graiul aromân, chiar dacă nu lipsesc exemplele de acest fel, mai cu seamă în

generațiile din ultimele decenii. Lumea acestei poezii este de fapt, în concretețea ei, cea pe care au cunoscut-o și au „transpus-o” în versurile lor toți înaintașii autoarei, și anume universul aromânesc arhetipal.

C.M. aduce însă un plus de sensibilitate și de subliniată reflecție existențială. Se conturează astfel o geografie de suflet inconfundabilă, o imagine complexă a unui univers ce se estompează lent, în timp, cu neputință a fi recompus de cei ce nu l-au cunoscut aieva. O lume-stampă, pe care poeta o așază sub un motto desprins din reflecțiile lui Pasteur: „Je ne demande pas quelle est ta race, ta nationalité ou ta religion, mais quelle est ta souffrance”. Poemul intitulat în transpunere literară *Testament pentru fiica mea*, ce deschide culegerea, este desăvârșit în acest sens, restituind imaginea unei lumi în continuă scădere, a cărei dezagregare nu poate fi oprită. Este vorba de viața grupurilor etnice care dispar cu timpul fie prin convergență cu limba literară-macă, fie prin asimilare, când trăiesc între străini, cum este cazul aromânilor. Astfel, fiica autoarei, care nu s-a născut – cum spune în aromână **C.** (aici în transpunere liberă) – „nici în munții Gramostei/ nici la Samarina în Pind, nici la Hrupiște/ nici la Perivole [...] și n-a băut apă din ghiumi” și nici n-a mâncat „pita tu sinie, coaptă sub țest”, „n-a sărutat mână de bătrân/ de bunic de mumeenerate/ cu mâini aurite/ nu și-a așteptat smerită logodnicul/ nu s-a făcut mireasă, fără a-și fi cunoscut dinainte mirele”, va rămâne străină de o lume ce a fost cândva imaculată moral, evanescentă, o lume parcă din întâia dimineață a lumii. Se întâlnesc aici și poeme ale extincției, ale închiderii orizontului vieții, în așteptarea clipei tainice a comuniunii cu cosmosul (*Oara a-nsirărilor ei*), o lume întoarsă de la rosturile ei. Abia la senectute poeta are timp pentru a se recopilări, în tentația de a ajunge ființă edenică, în consens cu firea, ca în poemul *Caprili di Santorin*. Cartea a fost tradusă de autoare și în limba franceză, sub titlul *De Dedans et de dehors*. I se adaugă în 2002 un volum trilingv, *Néuri – Zăpezi – Neiges*, reunind treisprezece poeme, iar în 2006 antologia *Poeme aromâne*, în structura căreia intră „trei generații de poeme”, adică versurile publicate în cele două volume anterioare și un grupaj de inedite așezate sub titlul *Tableti cu néari și cu heari*, unde măhnirile par a fi mai puternice decât clipele de „miere”, de seninătate.

SCRIERI: *Norocul și mintea*, București, 1969; *Di nuntru și-di nafoară*, București, 1994; ed. bilingvă (*Di nuntru și-di nafoară – De Dedans et de dehors*), tr. autoarei, Charleroi (Belgia), 1999; *Dodecalog al aromânilor – Dodécalogue*

des Aroumains – Dodecalogue of the Aromanians, ed. trilingvă, Constanța, 1996; *Néuri–Zăpezi–Neiges*, ed. trilingvă, București, 2002; *Toma Caragiu. Ipostaze*, București, 2003; *Aromânii și aromâna în conștiința contemporană*, București, 2006; *Poeme aromâne*, ed. trilingvă, București, 2006. **Ediții:** *Liturghier aromânesc*, București, 1962.

Repere bibliografice: Kira Mantsu, „*Di nuntru și-di nafoară*”. *Ploaci cu poezii di Matilda Caragiu Marioțeanu*, „Zborlu a nostru”, 1992, 2; Florica Dimitrescu, *Poezie aromână cultă*, RL, 1995, 7; Florica Dimitrescu, *Frumoasă carte, cinste cui te-a scris!*, „Lupta” (Paris), 1995, 240; Mariana Nuși Vintilă, „*Di nuntru și-di nafoară*”, „La steaua”, 1995, 7; Hristu Căndroveanu, *Caleidoscop aromân*, III, București, 1995, 50–53; Maria Pariza, „*Dicționar aromân (macedo-valah)*”, TMS, 1997, 6; Alexandru Niculescu, *Tili*, RL, 2002, 32; *Carti di vreari tră Matilda – Carte de iubire pentru Matilda Caragiu Marioțeanu*, București, 2002; Nicolae Saramandu, *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, 2003, 129–134; Alex. Ștefănescu, *Stihuri armânești*, RL, 2007, 9; Alexandru Niculescu, *Despre poezia transparenței*, O, 2007, 5; Simion, *Fragmente*, VI, 242–245. **Hr.C.**

CARAION, Ion
(pseudonim al lui
Stelian Diaconescu;
24.V.1923, Rușavăț,
j. Buzău – 21.VII.1986,
Lausanne, Elveția),
poet, eseist, traducător.

Este fiul Eleonorei și al lui Mihai Diaconescu, țărani. Urmează Liceul „B.P. Hasdeu” din Buzău (1934–1942), după care se înscrie, în 1943, la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Debutează în 1936, în revista școlară „Flori de primăvară” din Buzău, cu poemul *Gândurilor mele*, semnat Diaconescu M. Stelian. E prezent cu versuri și recenzii în „Capitala”, „Universul literar” (1939) și „Curentul literar” (1940); colaborează, de asemenea, la „Claviaturi” (Brașov) și la „Acțiunea Buzăului”, unde, în 1940, folosește pentru prima dată pseudonimul Ion Caraion. Editează, împreună cu Alexandru Lungu, publicația „de poezie modernă” „Zarathustra” (1940–1941) și publică versuri „verzi” în „Falanga”. Este redactor la ziarele „Timpul” (1942–1943) și „Ecolul” (1943–1944). Publică, în aceeași perioadă, la „Revista Fundațiilor Regale”, „Orizont”, „Vremea”, „Fapta”, „Evenimentul zilei”.

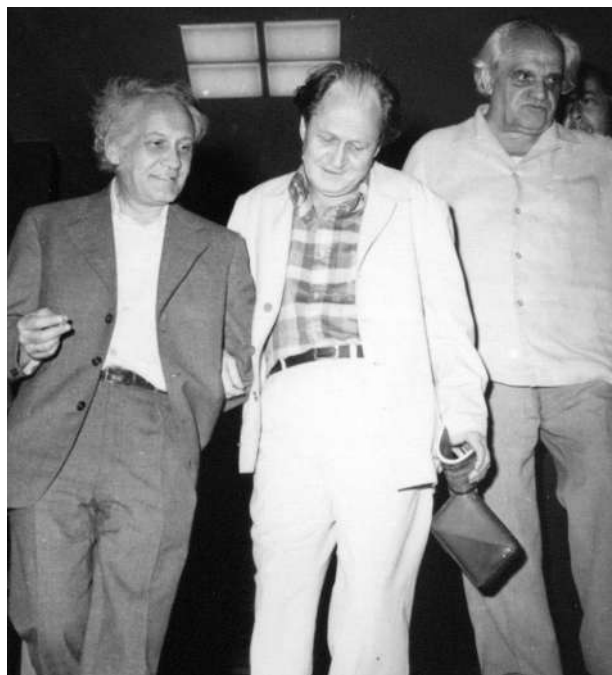
Folosește și pseudonimele Paul Scorțaru, Mate Zega. Volumul de debut, *Panopticum* (intitulat inițial de autor *Circ domestic*), îi este tipărit în 1943 la Editura Prometeu, însă cartea este interzisă de cenzură și topită înainte de a ajunge în librării. Atitudinea antirăzboinică a scriitorului îl determină să participe la fondarea, în 1944, a ziarului „Scân-teia”, de care se desparte la scurtă vreme (mai 1945), în urma divergențelor de opinii cu dogmaticii membri ai redacției, după cum va susține mai târziu în *Jurnal* (I–III, 1980–1998). După august 1944 mai colaborează la „Scân-teia tineretului”, „România liberă”, „Viața socială CFR”, „Veac nou”, „Victoria”, „Tribuna poporului” ș.a. În cea de-a doua parte a anului 1946 publică, în „Jurnalul de dimineată” al lui Tudor Teodorescu-Braniște, articolele polemice *Criza culturii românești* și *Criza omului*, a căror vehemență acuzatoare îndreptată împotriva caracterului dictatorial al noului regim („Criza culturii e criza libertății individuale”) va contribui semnificativ la persecuțiile politice de mai târziu. Inițiază, alături de Virgil Ierunca, revista „Agora” (1947) a Fundației Regale „Mihai I” și participă la editarea publicației „Caiet de poezie”, supliment al „Revistei Fundațiilor Regale” (1946–1947). A mai fost consilier de presă în Ministerul Artelor și Cultelor (1944–1946), secretar de redacție al revistei „Lumea”, condusă de G. Călinescu (1945–1946), și redactor la Editura Cartea Românească (1948). Devenit incomod pentru autoritățile comuniste, C. este arestat în 1950 și condamnat la cinci ani de închisoare, pe care îi execută la Canal și la minele de plumb de la Cavnic și Baia Sprie. În 1958 este arestat din nou pentru „trădare de patrie, spionaj, defăimarea culturii socialiste și uneltire împotriva orânduirii legale de stat” și condamnat, după mărturia autorului (neconfirmată însă de documente oficiale), la pedeapsa capitală, ulterior comutată la muncă silnică pe viață. Eliberat din închisoare în 1964, în urma decretului de amnistiere a deținuților politici, revine în viața literară cu volumul *Eseu* (1966) – alcătuit din poeme scrise, în majoritatea lor, în detenție – și, mai ales, cu înrâncenarea de a recupera anii pierduți: „Sub apăsarea anilor de viață furați, a manuscriselor de mai multe ori confiscate și distruse, cu complexul sfâșietor că nu voi mai avea timp să scriu sau să spun ce am de spus sau de scris, obsedat de ideea că mesajul meu este amenințat a fi încă o dată înăbușit, vreme de cincisprezece ani, nu aveam altă soluție, voi lucra

demențial câte 14–16 ore pe zi, ca să las o operă”. Anii '70 sunt cei mai prolifici pentru activitatea literară a lui C., care publică numeroase volume de versuri, eseuri și critică literară, precum și un număr impresionant de traduceri din literatura universală, îndeosebi din limbile engleză și franceză. Devine acum redactor la cea mai prestigioasă revistă literară a epocii, „România literară”, unde semnează și I. Car. În 1981 îi este aprobată cererea de plecare definitivă din țară și se stabilește împreună cu familia la Lausanne, în Elveția. Apariția, la München, a volumului de interviuri și pamflete anticomuniste *Insectele tovarășului Hitler* (1982) provoacă reacția imediată a aparatului represiv al regimului, care, în paginile revistei „Săptămâna” condusă de Eugen Barbu, pornește o virulentă campanie de presă împotriva sa. Sunt publicate astfel, printre altele, extrase din notele informative date Securității sub numele de cod „Artur” – alias C. –, referitoare la Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Paginile, pline de neadevăruri, imundități și calomnii, s-au dovedit a fi, după desecretizarea arhivelor serviciului secret comunist, numai o parte dintre multele scrise de C. în calitate de informator la Securității, aruncând o umbră grea asupra întregii biografii a scriitorului. Aflat în exil, C. continuă să scrie și editează chiar câteva reviste: „2 plus 2”, „Don Quichotte”, „Correspondances”. Colaborează constant, ca redactor cultural, la radio BBC, precum și la publicațiile „Dialog” (Frankfurt am Main), „Limite” (Paris), „Contrapunct”, „Curentul” (München), „Cuvântul românesc” (Suedia), „Uomini e libri” (Milano), „Tribune de Genève”, „Le Figaro” (Paris), „Le Journal des poètes” (Belgia). Este omagiat, după moarte, la Sorbona (1988).

Aparținând, împreună cu Geo Dumitrescu, Constant Tonegaru, Dimitrie Stelaru, Ștefan Aug. Doinaș și Radu Stanca, generației de poeți care se afirmă în anii imediat următori celui de-al Doilea Război Mondial, C. se impune relativ repede în conștiința literară a epocii prin volumele *Omul profilat pe cer* (1945; Premiul Editurii Forum) și *Cântece negre* (1946). Tonalitatea dominantă a versurilor de început se înscrie într-o cheie gravă, cu modulații sumbre, pesimiste: marcat de mizeriile și ororile războiului, pe de o parte, conștient de eșecul estetismului literar în a asigura un refugiu împotriva realității ostile, pe de altă parte, autorul scrie „cântece negre”, poeme al căror nucleu tematic îl constituie protestul social și revolta împotriva dimensiunii

meschine și strivitoare a cotidianului. Într-o lume lipsită de orizont și transcendență, o lume în care, după hotarul reprezentat de opera lui Nietzsche, „profetul nu mai avea mistere și murise”, iar personalitatea umană se pierde în masa informă a statisticilor, singurele constante rămân războiul și lepra: „Vă întreb: unde e libertatea pentru care au ars orașele/ și unde sunt bucuriile, pentru care/ copiii noștri carbonizați au înmulțit hoiturile războiului?”. Absurdul războiului populează gările cu coșciuge, iar înaltul clădirilor, departe de a mai constitui un îndemn la speranță, devine un simbol al atotputericiei morții și neantului: „Atârnă peste ceasuri celestele clădiri/ ca niște stârvuri negre de tuci îmbrobodit/ pe jos cu ceramică iar podina cu mit./ Hei! Pentru cine-atârnă coșciugele din gări?”. Poezia, în aceste condiții, nu se mai poate înscrie decât pe traiectoria unei estetici a spaimei și grotescului, în care bucuria contemplației artistice lasă locul zbaterii timpanelor în marșuri epuizante, brutalității și măcelului: „În marș,/ timpanele noastre se zbăteau înăuntru –/ voi ați stat cu muierile acasă, voi n-ați văzut măcelul/ tulbure, superb, răscolitor,/ voi n-ați văzut măcelul/ cu șanțuri, cu degradări, cu biruințe/ cum a călcat peste bucurii, peste granițe, peste ape/ brutal, crâncen. [...] Armate anonime s-au strecurat în zdrențe prin noapte/ cerurile se lăsau mai jos/ fumul uzinelor inunda cartiere/ pe străzi au răsunit automate/ și-au zăcut lângă prispă muieri și copii;/ oftică, tifos, pelagră,/ foamete, groază, tăcere”. Scenele apocaliptice ale războiului (din ciclul *Jurnal de front*) își au corespondentul formal în „strofe înjunghiate, bătute în pari,/ scrâșnite ca piatra ce-mprejmuie schitul;/ strofe scrise lângă hoți și tâlhari/ care înjură de sfinți și dau cu cuțitul”. Accentele argheziene de împotrivire și revoltă se transformă, într-o conștiință anticonformistă și dezabuzată, în viziuni cinice, terifiante, dominate de imagini ale degradării, descompunerii și putrezirii, ce amintesc de universul poetic baco-vian. Ceea ce îl individualizează însă pe C. este discursivitatea, tonul voit prozaic – mărci lingvistice ale unei atitudini antipoetice, în care tresăririle vitalității („Poeți! Voi trebuie să agitați lumea”) sunt repede înghițite de golul unui scepticism atotcuprinzător: „Lebedele nu-mi știu zarea./ Cerul nu mă mai conține./ Când și când, doar disperarea/ Intră-n lespedea din mine...”. Pentru că „omul profilat pe cer” al lumii poetice a lui C. nu mai are nimic din tonusul vitalist și din privirea încrezătoare caracteristice

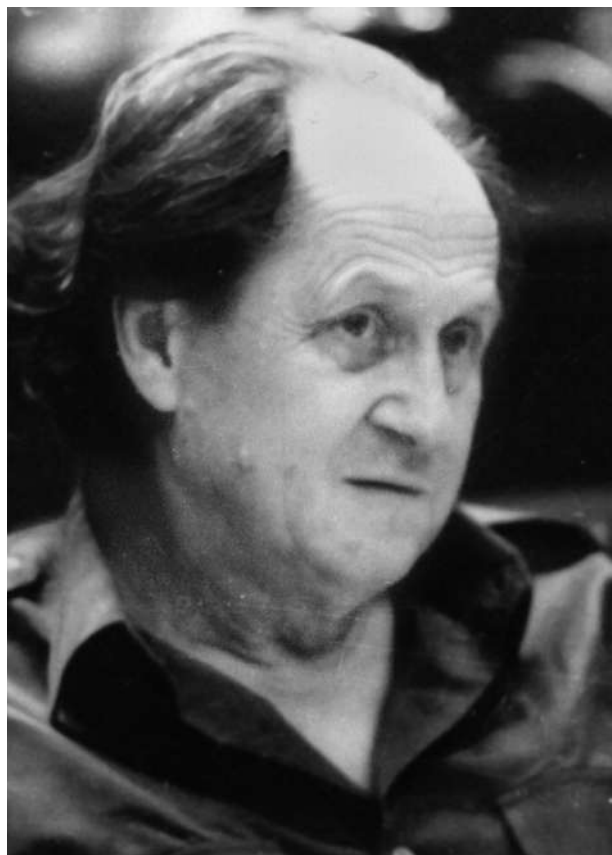
umanismului clasicist sau romantic; redus la o singură dimensiune – aceea a orizontalității –, el se chircește, se retrage tot mai aproape de pământ, până la a deveni una cu mineralul: „Omul profilat pe cer avea umerii aspri, răniți,/ mersul înfricoșător și-un păr negru, ierbos,/ crescuse enorm ca o zăpadă polară, ca o inundație marină,/ laolaltă cu minereurile pământului, cu sângele lui subteran,/ în care au putrezit rădăcini,/ în care s-au înecat femei,/ în care au venit să moară carbonizate păsările din fundul lumii;/ gonite din cuiburi și de pe vapoare,/ au venit să moară păsările Sudului.// Printre materii anorganice, printre vizuini sălbatice și plante/ mergea uriaș ca o mie de blocuri puse să meargă,/ ca o mie de soldați trimiși să se omoare,/ ca o mie de prizonieri întorși din război,/ ca o mie de muncitori chemați la fabrică”. Reintrat în viața literară după o tăcere de aproape două decenii, C. „redebutează” cu volumul de poeme *Eseu*, urmat, după un an, de cel intitulat *Dimineața nimănui* (1967). Acum lirica lui gravitează în jurul a două teme esențiale: dezabuzarea și singurătatea, rezultate din distilarea poetică a unor suferințe greu de imaginat. Calvarul pușcăriei, nenumit ca atare, este pretutindeni prezent, făcând din autor un al doilea Ulise, dar nu unul care se întoarce fericit în Ithaca, ci unul care, trecând prin infernul oamenilor, și-a pierdut orice iluzie: „Am uitat undeva o parte din mine.../ Eram așa de atent să nu pierd nimic!/ Numai fete urâte am întâlnit azi./ Fără mine întreg mă voi prăbuși./ Fără mine întreg nu mai sunt eu./ Depărtarea mănâncă din orașul ruginit./ Taci... despre ce pomeniți? Grâu sub vânt./ În fiecare zi se prăbușește cineva...”. Revenit din „morți” precum Lazăr altădată, poetul „vâslește în singurătate”, întrucât comunicarea cu cei „vii”, cei care au dus o viață normală, a devenit imposibilă: „Ne despărțeam... O! cine mai întreabă/ de cei ce nu-s? de cei ce-au fost pe vremuri?/ Mulțimea vinde îngeri la tarabă/ și arlechinii mor în Bethleemuri...”. Prizonier al unui lirism al suferinței și degradării (I. Negoîtescu), C. contemplă puritatea cu priviri stinse și obosite, apărându-se de „ochii depresiv de albaștri ai copiilor” și de „suavele nerușinări ale naturii” prin ironii amare („Pleacă oamenii și rămân potecile./ Socialismul e zâmbet”) și conștiința „prelungirii lumii prin durere”. Poetul își apare sieși ca un nou Oedip, ispășind o vină care nu este a sa, își compune cântecul din „halucinații și oracole”, pribegind în afara cetății pradă unui „extaz al suferinței”. Din

Mihail Crama, Ion Caraion și I.D. Sîrbu

când în când, exilatul mai găsește totuși resurse pentru a sublima materialul poetic în imagini estete: „Armonios obosită, vara era pe sfârșite./ Luna ca o iacobină se ridicase/ pe genunchii apocalipsului. Nimic nu înflorește mai frumos ca un corolar./ Ți-au fost dragi păsările, apele și arborii,/ Dar n-ai avut nici păsări, nici arbori, nici ape”. Fluxul lirismului oscilează, în perspectivă formală, între notație și metaforă, sugrumând suflul robust-protestatar al poemelor de debut într-o respirație poetică sacadată, întretăiată, ce urmează urcușurile și coborâșurile unei suferințe mereu prezente: „Clepsidre ori perle risipite pe lac,/ stelele-n cer. Broaștele tac./ Ninge peste adâncurile lumii cu seri./ E ca și când luna și copiii/ ar fi plecat din oraș pentru totdeauna./ Ninge cu adânc și coșmare./ Iar tăcerile au gurile-amare/ Ca sinucigașii”. Volumul *Cârțița și aproapele* (1970), adâncind tematica poemelor precedente, îl definește pe C. drept un poet al stării de criză (Lucian Raicu), ale cărui constante sufletești – dezolarea, plictiseala, singurătatea, neliniștea – se constituie în tot atâtea centre de coagulare a lirismului. Într-o lume lipsită de orice noimă, în care nici măcar „absurdul” nu mai poate descrie existența, iar viața este o „prelungire a morții”, intervine, copleșitor, sentimentul „târziului”: „Nimic nu-i absurd și nimic nu e logic/ Seara mă-ntorc și m-așed

în sicriu,/ Sub toată oboseala de timp ontologic –/ Și tare-i târziu... și tare-i târziu...”. Trecutul înghite cu lăcomie prezentul, universul se sfoiegește și se închide în melancolii nesfârșite, iar amintirile devin răni deschise. Obosit de existență, poetul ajunge să-și supraviețuiască, scriind poezii „postume”: „De fapt murisem de-atunci/ ca melancoliile/ în sala de așteptare a bucuriei./ Te și miri că soarele/ nu s-a topit/ nu s-a sfâșiat./ Fiecare copac stă ca o gheară/ de-a lui Mârșăvie Împărat”. Logica negației absolute are drept corolar revelarea golului existențial, a inutilității și absenței (*Imagine cu absențe*), în necuprinsul căruia orice deosebire ontologică se pierde în confuzia haotică a tuturor valorilor și trăirilor: „Vă vom chinui, vă vom ucide și vom râde/ pe urmă vom fi uciși și se va râde/ suntem destul de bătrâni și de vicleni/ să nu ne pese/ totul e adevăr, chiar și minciuna/ totul e minciună, chiar și adevărul –/ întunericul se face singur”. Privirea amar-retrospectivă, ajunsă la capătul lumii, devine viziune întoarsă, urzind peisaje postapocaliptice, prin care poetul rătăcește ca un strigoi: „Noapte cu bube. Stătută ca o baltă./ Mă-ntorc de pe lumea cealaltă./ Dracul mână caii. Surugiul doarme./ Luna atârână de pe cer ca o tenie./ Orb și fără părinți, ca o mută vedenie,/ între cranii și arme./ Vin de pe vremea când sângele picura din panoplie./ Cine știe, gândule, cine știe.../ Apocalipsul a fost și s-a dus./ E ca-n lepădarea de Petru a lui Iisus./ Spunându-i că-l va părăsi/ (Petru era om: cu temeri, cu vise)/ Christ se părăsise/ el mai întâi./ Și/ iubeam odinioară o fată...”. Volumul *Cimitirul din stele* (1971), extindere a dezabuzării și nihilismului asupra întregului univers, conține totuși câteva poeme de dragoste – sentimentul, fragil, reușind să aducă o rază de speranță în infernul existenței cotidiene. În *Străina*, de pildă, iubita este o imagine ideală, o idee în sens platonician, percepută de simțuri ca un „abur” care se suprapune peste înfățișările concrete ale femeilor întâlnite: „Îți sărut prefigurările coapsei/ și aburii muzicali din preajma umerilor/ și sânii – calde basoreliefuri./ Nu știu cum arăți. Vei fi fost călătoreala/ rezemată de canaturile unei ferestre de tren/ sau adolescența cu brațe bizare din gara Predeal/ care pipăia cu sfială obrajii munților,/ spunându-le ceva”. Ultimul volum de versuri publicat în țară, *Dragostea e pseudonimul morții* (1980), se face eco al oboselii unei existențe văzute ca o „naștere amănată”. Versurile devin eliptice, fragmentare, iar poetul, convins că „adevărul e o femeie de serviciu”,

nu mai caută decât „semnificația/ dispariția semnificațiilor” în poeme care amintesc de ultima etapă a creației bacoviene: „Cine știe... Nime./ Două centime, patru centime./ Altă lume. Oare?/ Infime/ stigmate alternând calendare/ (alterare/ eroare)”.

Eseist prolific, C. s-a remarcat întotdeauna ca un atent observator al vieții literare contemporane. *Duelul cu crinii* (1972), adevărată panoramă a liricii românești de după cel de-al Doilea Război Mondial, conține, de asemenea, comentarii și observații pertinente asupra câtorva dintre cei mai importanți scriitori moderni, de la Guillaume Apollinaire și Charles Baudelaire la Antoine de Saint-Exupéry și Hart Crane. O secțiune specială include o parte din articolele publicate înainte de 1950, din care merită menționată o viziune personală asupra poeziei, care amintește de noțiunea *work in progress* a lui James Joyce: „Poezia este mereu o nouă esențialitate. A o defini înseamnă a o concepe segmentar. [...] Cum se poate defini ceva ce nu s-a terminat?” (*Poezia*, 1947). Măsura talentului eseistic ale autorului este dată de volumul *Bacovia. Sfârșitul continuu* (1977), în care, intuind

în Bacovia un spirit profund înrudit cu propriile sale agonii, C. comentează opera înaintașului cu fervoarea și interesul cu care își observă propria existență: „Bacovia era suferind. [...] Începuse a trăi în moarte. Într-un sfârșit continuu. Într-o închiziție care nu-și execută victimele, însă le transformă în ulcere veșnice, în chin. Chinul anulării noimelor. Al nașterii golului, produs fără întrerupere, asediind și degradând. O autoînchiziție”. Poetul devenit critic procedează cu atenție și meticulozitate, pornind de la analiza statistică a vocabularului liric bacovian, trecând prin decelarea influenței eminesciene asupra lui Bacovia și sfârșind cu comentarea termenilor-cheie ai unei opere care nu a încetat să crească în însemnătate de la data publicării sale până astăzi. Folosind toate procedeele critice de care avea cunoștință, inclusiv noul, pe atunci, structuralism, C. traversează, pe rând, spațiile literaturii franceze, germane și engleze în încercarea de a surprinde, din toate perspectivele posibile, miracolul liric bacovian. Poezia lui Bacovia are calitatea, subliniază C., de a putea fi înțeleasă în orice cultură; ea nu este însă una rudimentară, ci încearcă, prin mijloace rafinate, să construiască un „primitivism sui-generis”. *Jurnalul* lui C. se constituie într-o istorie literară subiectivă a veacului al XX-lea românesc, în care abordarea de tip eseistic și observația idiosincronică, punctată cu detalii memorialistice, edifică o galerie portretistică ce-i cuprinde, printre alții, pe Tudor Arghezi, G. Călinescu, Ion Minulescu, Ion Vinea, Geo Bogza, Eugen Jebeleanu, A.E. Baconsky, Nichita Stănescu, Dan Laurențiu și Virgil Mazilescu. Ponderea majoră a *Jurnalului* este dată însă de paginile scrise după plecarea scriitorului din țară, atunci când, în absența cenzurii și, mai ales, a autocenzurii, rememorarea trecerii prin redacțiile ziarelor bucureștene din anii tulburi ai celui de-al Doilea Război Mondial capătă un ritm alert și captivant, favorizând acuratețea plastică și profunzimea desenului. Iată-l, de pildă, pe Ion Vinea, pe atunci director la „Evenimentul zilei”, solicitându-i o colaborare lui C.: „N-ai cum să refuzi o propunere de acest gen, venită de la un atare om, în acuitățile comportamentului căruia totul e civilizație, cordialitate, umor și relaxare superioară. Inteligența privirii, o franchețe a dialogurilor, adâncul ochilor albaștri, încărcați de o veghe a visului și a tentațiilor, de o alegrățe și de o lene complicitare și alternante, acel apetit pe care îl bănuiești către o inconvertibilă și

interioară călătorie prin hazard, îmbrățișându-se cu un distilat și pătimăș gust al boemei, ajută în plus mesajului său, care de fapt mă și intimidează, pe cât este de simultan flatant și ademenitor”. Traducător pe cât de inspirat pe atât de prolific, C. a dăruit culturii române câteva antologii remarcabile, dintre care *Antologia poeziei franceze de la Rimbaud până azi* (I–III, 1974–1976), realizată împreună cu Ov. S. Crohmălniceanu, și *Antologia poeziei americane* (1979) au devenit clasice. A mai tradus din Balzac, Al. Dumas, Saint-Exupéry, Anna Ahmatova, Ezra Pound, Malcolm Lowry, Raymond Queneau. Este, de asemenea, autorul câtorva cărți-cele de poezii pentru copii.

Există la Ion Caraion un puternic conflict între natura directă a sentimentului moral și expresivitatea îndelung hrănită cultural. O analiză temeinică [...] a poeziei lui ar trebui să ne arate cum reușește poetul să creeze impresia că își transcrie aproape automatic, fără nici o sintaxă lirică, întunecatele lui viziuni, coșmarele, torturantele mișcări ale unui suflet ultragiă, și, în același timp, să recurgă la o expresivitate în care să se regăsească, sedimentate, resturile unei atât de intense și de profunde culturi poetice. Conflictul acesta între spontaneitate, brut, cruzime, originalitate absolută, pe de o parte, și elaborație, artă rafinată, ereditate culturală pe de alta, formează, poate, aspectul cel mai izbitor și insoluționabil critic al poeziei lui Ion Caraion.

NICOLAE MANOLESCU

Tipică pentru întreaga poezie scrisă de Ion Caraion în țară [...] este privirea decepționată, de sus în jos sau de la mare spre mic, cu un sentiment extraordinar al mizeriei universale, ca și când totul în lume ar suferi de agorafobie sau ar fi claustrat. Viața este un lighean [...], cerul e o tavă, aleea parcului o cravată, soarele un ștergar, cerul un tampon de vată, norii sunt bureți uitați pe cer, dealurile – ciuperci de noroi, un vultur seamănă cu o foarfecă (metafora modernității), în fine, luna atârână pe cer ca o tenie, iar „lumina ia la fereastră/ culoarea ciorbei de burtă”. Metalele sunt și ele întrebuițate cu insistență de poet, dar nu cele incoruptibile și prețioase (aurul și argintul), ci elementele din clasa „de jos”, fără prestigiu estetic și fără valoare aparentă. Stelele sunt de zinc și de cupru, păsările de aluminiu sau de tinichea, munții de tuci, apa de metal, seara de tablă coclită. Dar selecția aceasta severă depinde nu numai de privirea mohorâtă a poetului, ci și de instinctul său justițiar, care urmărește să schimbe fața literaturii așa cum alții schimbă lumea...

FLORIN MANOLESCU

SCRIERI: *Panopticum*, București, 1943; *Omul profilat pe cer*, București, 1945; ed. îngr. Emil Manu, București, 1992;

Cântece negre, București, 1946; *Eseu*, București, 1966; *Dimineata nimănui*, București, 1967; *Necunoscutul feres-trelor*, București, 1969; *Cărțița și aproapele*, București, 1970; *Deasupra deasuprelor*, București, 1970; *Cimitirul din stele*, București, 1971; *Selene și Pan*, București, 1971; *Duelul cu crinii*, București, 1972; *Munți de os*, București, 1972; *Frunzele în Galaad*, Cluj, 1973; *Enigmatica noblețe*, București, 1974; *Marta, fata cu povești în palme*, București, 1974; *Poeme*, pref. Emil Manu, București, 1974; *O ureche de dulceață și-o ureche de pelin*, București, 1976; *Pălărie-rul silabelor*, București, 1976; *Bacovia. Sfârșitul continuu*, București, 1977; ed. 2, București, 1979; *Interogarea magi-lor*, București, 1978; *Lacrimi perpendiculare*, pref. Mihail Petroveanu, București, 1978; *Lucrurile de dimineată*, București, 1978; *Dragostea e pseudonimul morții*, Bucu-rești, 1980; *Jurnal*, I–III, îngr. și pref. Emil Manu, Bucu-rești, 1980–1998; *Poems*, tr. Marguerite Dorian și Elliot B. Urdang, Athens (SUA), 1981; *Insectele Tovarășului Hitler*, München, 1982; *L'Am-stram-gramité*, tr. G.-E. Clancier, Vahé Godel, R. Marteau ș.a., Lausanne (Elveția), f.a.; *La Terre a mangé ses fontaines*, tr. Vahé Godel, Bruxelles, 1985; *Apa de apoi*, îngr. și postfață Emil Manu, București, 1991; *La Neige qui jamais ne neige et autres poèmes*, tr. și pref. Jean-Pierre Valloton, Lausanne (Elveția), 1993; *Greșeala de a fi – The Error of Being*, ed. bilingvă, tr. Marguerite Dorian și Elliot B. Urdang, București, 1994; *Cimitirul din stele*, îngr. și pref. Emil Manu, București, 1995; *Postume*, îngr. și postfață Emil Manu, București, 1995; *Tristețe și cărți*, îngr. și pref. Emil Manu, București, 1995; *Le Livre des poèmes perdus*, Troyes (Franța), 1995; *Exil interior*, îngr. și pref. Emil Manu, București, 1997; *Poezii arestate*, îngr. și pref. Nicolae Țone, București, 1999; *Ein Garten ist in mir*, tr. Christian W. Schenk și Simone Reicherts-Schenk, Kas-tellaun, 2002; *Scrisori către Nicolas Catanoy*, îngr. Maria Pal, pref. Ion Cristofor, Cluj-Napoca, 2003; *Antichitatea durerii*, îngr. și postfață Nicolae Țone, pref. I. Negoitescu, București, 2005. **Traduceri:** Balzac, *Istoria mării și decă-derii lui César Birotteau, negustor de parfumuri, ajutor de primar în cel de-al doilea arondisment al Parisului*, pref. J. Popper, București, 1949; I.A. Goncharov, *Oblomov*, Bucu-rești, 1949 (în colaborare cu A. Frunză și Val Cordon); Al. Dumas, *Doamna de Monsoreau*, I–III, București, 1965 (în colaborare cu Radu Popescu); Antoine de Saint-Exupéry, *Pământ al oamenilor*, pref. trad., București, 1967, *Zbor de noapte. Pilot de război*, București, 1968; Edgar Lee Mas-ters, *Antologia orașelului Spoon River*, pref. Virgil Nemo-ianu, București, 1968; Ryūnosuke Akutagawa, *Rashomon*, București, 1968; Daniel Defoe, *Căpitanul Singleton*, București, 1972, *Colonelul Jack*, București, 1972; *Antolo-gie de poezie neerlandeză (olandeză și flamandă)*, îngr. Venera și Al. Urechia, pref. Garnt Stuiveling, București, 1973 (în colaborare cu Mihai Beniuc, Aurel Covaci și Petre Solomon); *Antologia poeziei franceze de la Rimbaud până azi*, I–III, îngr. în colaborare cu Ov. S. Crohmălniceanu, pref. Ov. S. Crohmălniceanu, București, 1974–1976 (în

colaborare); Anna Ahmatova, *Versuri*, București, 1974; Ezra Pound, *Cantos și alte poeme*, București, 1975; Malcolm Lowry, *La poalele vulcanului*, București, 1978; *Poeți canadieni contemporani*, pref. trad., București, 1978; *Antologia poeziei americane*, îngr. trad., București, 1979 (în colaborare); Raymond Queneau, *Arta poetică*, pref. trad., București, 1979.

Repere bibliografice: N. Rondell, *Ion Caraion, jos masca. Un „arhanghel” anacronic*, „Democrația”, 1944, 25 noiembrie; Perpessicius, „*Panopticum*”, UVR, 1945, 6; Geo Dumitrescu, „*Panopticum*”, „Victoria”, 1945, 2 octombrie; Constant Tonegaru, „*Panopticum*”. *Un debut nepromițător*, „Fapta”, 1945, 7 decembrie; Felea, *Dialoguri*, 125–134; Felea, *Poezie*, 43–54; Perpessicius, *Lecturi*, 179–187; Grigurcu, *Teritoriu*, 28–35; Raicu, *Structuri*, 209–213; Petroveanu, *Traectorii*, 151–163; Andriescu, *Relief*, 128–135; Piru, *Poezia*, I, 266–280; Iorgulescu, *Al doilea rond*, 237–242; Laurențiu, *Eseuri*, 70–74; Negoțescu, *Analize*, 292–298; Raicu, *Critica*, 198–206; Ștefănescu, *Preludiu*, 27–35; Georgescu, *Volume*, 7–12, 143–148; Simion, *Scriitori I* (1978), 110–120; Manu, *Eseu*, 59–88; Raicu, *Practica scrisului*, 386–411; Grigurcu, *Poeți*, 406–414; Dobrescu, *Foiletoane*, I, 152–159; Raicu, *Contemporani*, 73–78; Iorgulescu, *Critică*, 223–228; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 14–20; *Hommage à Ion Caraion*, Lausanne (Elveția), 1984; Lovinescu, *Unde scurte*, I, 243–246, 353–356, II, 62–64, III, 303–309; Negoțescu, *Scriitori contemporani*, 76–79; Simuț, *Incursiuni*, 250–259; *Ion Caraion. Anotimpuri în infern*, CC, 1996, 1–2 (grupaj special); Pop, *Pagini*, 52–57; Regman, *Dinspre Cercul Literar*, 290–297; *Dicț. analitic*, I, 44–46, 177–179, IV, 626–629; Simion, *Fragmente*, II, 34–37, III, 200–212; Emil Manu, *Ion Caraion*, București, 1999; *Dicț. esențial*, 146–149; Ungureanu, *La vest*, II, 57–66; Manolescu, *Lista*, I, 70–75, III, 151–154; Voncu, *Secvențe*, I, 165–166, 239–241, II, 109–112; Mihai Pelin, „*Artur*”. *Dosarul Ion Caraion*, București, 2001; Silvian Floarea, *Universul și noutatea poeziei lui Ion Caraion*, București, 2002; Cioculescu, *Lecturi*, I, 57–59; Ștefănescu, *Istoria*, 475–482; Gheorghe Grigurcu, *Recitindu-l pe Ion Caraion*, RL, 2006, 36; Cazul „*Artur*” și exilul românesc, îngr. Delia Roxana Cornea și Dumitru Dobre, București, 2006; Eugen Simion, *Un caz tragic: Ion Caraion*, CLT, 2007, 45–50, 2008, 2; Manolescu, *Istoria*, 924–925; Popa, *Ist. lit.*, I, 211–212, *passim*, II, 326–332, *passim*; Aurelian Zisu, *Ion Caraion. Sfârșitul continuu*, I–II, Craiova, 2009–2011; Florescu, *Aristarc*, II, 311–348; Manolescu, *Enciclopedia*, 121–125. **L. H.**

CARAIVAN, Virgil (7.II.1879, Șuletea, j. Vaslui – 11.II.1966, București), prozator. Urmas al unei vechi familii de răzeși, **C.** este fiul Smarandei și al învățătorului Neculai Caraivan. După terminarea școlii primare din satul natal, urmează cursurile Gimnaziului „Manolache Costache

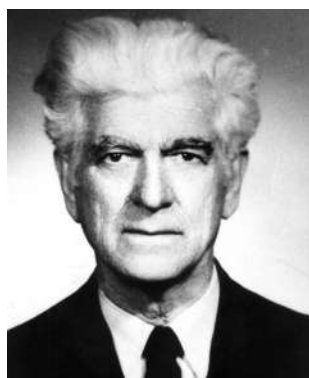
Epureanu” din Bârlad și ale Liceului „Petru Rareș” din Piatra Neamț, absolvind în 1900. Se înscrie la Facultatea de Drept și la cea de Litere și Filosofie ale Universității din București, dar va renunța, se pare, să-și treacă examenele de licență. Lucrarea de seminar *Ritmul muncii în poeziile populare*, remarcată de C. Rădulescu-Motru, îi dă prilejul să debuteze în „Noua revistă română” (1901). A colaborat cu povestiri, nuvele, articole politice și traduceri la numeroase ziare și reviste, între care „Sămănătorul”, „Floarea darurilor”, „Luceafărul”, „Lupta”, „Viitorul”, „Foaia poporului”, „Neamul românesc literar”, „Ramuri”. În anii 1903 și 1904 scoate la București, împreună cu alți colegi, gazeta politică „Tribuna”, „organ studentesc-naționalist”, iar la Bârlad va fi, mai târziu, director al revistelor „Răzeșul” (1926–1927) și „Documente răzeșești” (1933–1934), în ale căror pagini publică, în primul rând, modeste contribuții istorice proprii sau aparținând unor intelectuali din partea locului. Urmând sfatul lui N. Iorga, al cărui apropiat a fost un timp, în 1907 își strânge, sub titlul *La șezătoare*, poveștile și snoavele apărute mai înainte în periodice. Primirea făcută acestei culegeri îl convinge să persevereze și va tipări în continuare *Povești* (1908), *Povești de pretutindeni* (1908), *Doamna Ilina* (1909), *Povești franceze* (1909), *Povești corsicane* (1910), *Basme și legende străine* (1911), *Aliman voinicul* (1912), *Movila roșie* (1913), *La gura sobei* (1924). Câteva dintre aceste volume s-au retipărit în mai multe ediții, în colecția „Biblioteca pentru toți”, alături de traducerea nuvelei lui N.V. Gogol *O noapte de mai* (1908), făcută după o versiune franceză, și în colecția intitulată „Basme și legende străine”, condusă de **C.** El este și autorul unei relatări a faptelor de arme ale Regimentului 32 Mircea, *Bătălia de la Mărășești... Povestire națională istorică* (1929), al unui *Memoriu de activitate ostășească în războiul de reîntregire. 1916–1918* (1934), montaj de amintiri proprii și de documente, și al schiței istorice *Când a fost întemeiată Societatea Scriitorilor Români* (1939). S-a numărat, de altfel, printre cei care au participat la constituirea acestei societăți, fiind în primii ani și casierul ei. După Primul Război Mondial a locuit mai mult la Șuletea, ocupându-se cu agricultura și devenind unul dintre animatorii vieții culturale din Bârlad.

Ca și Tudor Pamfile sau D.N. Ciotori, ambii, de asemenea, colaboratori la revistele lui N. Iorga, **C.** este, înainte de toate, un prelucrător iscusit

al filonului narativ popular, român sau străin. Povestirile și snoavele lui pornesc de la un nucleu folcloric, pe care îl amplifică, îl transformă. Contribuția personală stă mai degrabă în „rescrierea” textului cu mijloacele autorului cult decât într-un spor de fantezie. Linia acțiunii, structura personajelor, semnificațiile de natură morală rămân cele caracteristice literaturii populare. Sunt de semnalat și accentele critice, de sorginte sămănătoristă, sau încercarea de a utiliza elementul fantastic, ca în nuvelele adunate în *Movila roșie*. Aici C. face apel la legende și realități pe care le cunoaște bine, specifice satului răzeșesc din zona Fălciului, mai ales de pe valea Elanului. Dar haina literară conferită unui material epic relativ bogat, generos, rămâne insuficient realizată.

SCRIERI: *La șezătoare*, pref. N. Iorga, București, 1907; ed. București, 1922; *Povești*, București, 1908; *Doamna Ilina*, București, 1909; *Snoave*, Bârlad, [1911]; *Aliman voinicul*, București, [1912]; *Movila roșie*, Bârlad, 1913; *La gura sobei*, București, 1924. **Traduceri:** N.V. Gogol, *O noapte de mai*, București, 1908; *Povești de pretutindeni*, București, 1908; *Povești franceze*, București, 1909; *Povești corsicane*, București, 1910; *Basme și legende străine*, Vălenii de Munte, 1911.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit. cont.*, II, 70–71; D. Caracostea, *Ce ne este cântecul poporan*, RFR, 1940, 10; Tatiana Nicolescu, *Opera lui Gogol în România*, București, 1959, 63, 109, 185; Traian Nicola, *Liceul „Gheorghe Roșca Codreanu” din Bârlad*, Iași, 1971, 227; *Bârladul. Odinioară și astăzi*, I, Bârlad, 1980, 44, 65–75, 381–384; *Dicț. scriit. rom.*, I, 477–478; Traian Nicola, *Valori spirituale tutovene. Bibliografii*, C. Bârlad, 2001, 27–32. **R.Z.**

CARAMAN, Petru

(14.XII.1898, Vârlezi,
j. Galați – 9.I.1980, Iași),
etnolog.

Este fiul Elenei (n. Miron) și al lui Neculai P. Caraman, țărani. După școala primară urmată în localitatea natală (1903–1909), este elev la Liceul Internat din Iași (1909–1917), unde îi are profesori pe Vasile Bogrea, Calistrat Hogaș, Iorgu Iordan (pentru scurt

timp), August Scriban. Face studii universitare la Facultatea de Litere și Filosofie din Iași (1918–1921), unde profesori îi sunt Ilie Bărbulescu, Traian Bratu, Dimitrie Gusti, G. Ibrăileanu (acesta a intenționat să-l rețină asistent), A. Philippide, Orest Tafrali. A absolvit și Seminarul Pedagogic Universitar din Iași (1922). După ce funcționează ca profesor titular pentru limba română și limba latină la Liceul de Stat nr. 2 din Cernăuți (1923–1925), face studii de slavistică la universitățile din Varșovia, Lvov și Cracovia (1925–1928), unde a audiat cursuri ale etnologilor și etnografilor Jan St. Bystron, Eugeniusz Frankowski, Adam Fischer, Kazimierz Moszynski și Stanisław Poniatowski. În 1928, la interval de doar câteva luni, obține titlurile de doctor în slavistică și în filosofie la Universitatea din Cracovia. Este profesor secundar la Cernăuți (septembrie 1928) și la București (1929–1934), director al Institutului Român din Sofia (1934–1937), profesor suplinitor, apoi, prin concurs, profesor definitiv la Catedra de slavistică a Universității din Iași, din 1938 până în noiembrie 1947, când este exclus din învățământ, deoarece – critic neîmpăcat al realităților de după august 1944 – protestase împotriva răpirii Basarabiei și nu admitea ingerințe în autonomia universitară. A fost ales membru post-mortem al Academiei Române (1991).

Autor a numeroase studii de profil complex, etnografic și lingvistic, C. abordează, în tradiția școlii comparatiste a lui B.P. Hasdeu și a celei lingvistice a lui Ovid Densusianu, multiple aspecte ale culturii populare românești, între care balada și colindul dețin un loc central. *Obrzęd kołędowania u Słowian i u Rumunów* (1933), apărută în limba română într-o versiune diferită, revăzută și completată pe baza manuscriselor originale (*Colindatul la români, slavi și alte popoare*, 1983), este o monografie a obiceiului colindatului la români, bulgari și maloruși. Lucrarea examinează, în prima parte, cele două tipuri ale speciei (colinde cântate la fereastră și colinde cântate în casă), iar în cea de-a doua parte are în vedere aspectele istorico-etnografice ale diverselor tipuri de colind. Tipologia colindelor este stabilită după criteriul persoanelor cărora le sunt adresate. Nimeni până la C. nu a acordat atâta atenție chestiunilor privind substanța, semnificațiile profunde, oralitatea, stereotipia, caracterul canonic al colindelor, contribuția acestor cântece de laudă la conturarea idealului poporului, fapt pentru care le și numește „cântecele idealului”. De asemenea, nimeni până la el nu a realizat un studiu comparat atât de temeinic. Cercetare de

mare adâncime, cartea descrie datina colindatului și ramificațiile tipului răsăritean de colinde (tipologie, motive) și se ocupă de originea datinii și de constituirea colindelor-dedicații. Autorul stăruie asupra multiplelor laturi ale datinii, pe care nu o reduce la plăsmuirile muzical-literare, fără îndoială cele mai importante și de aceea analizate cu precădere, ci o înfățișează în întregul ei complex etnografic, fiindcă datina, în formele ei plene, reprezenta o adevărată instituție. Sunt puse în lumină, cu consecvență, trăsăturile comune ale datinii la români, bulgari și ucraineni, uniți din vechime prin legături istorice și prin religie. Pe fondul general al datinii C. decupează cu finețe analitică diferențele specifice, care nu sunt nici puține, nici neînsemnate. Studiul este o erudită demonstrație a vechimii datinii românești, a originii ei romane: „Nu poate fi nici o îndoială – scrie el – că înainte de a se începe viul contact al românilor cu slavii, cei dintâi aveau datina colindatului în floare și anume în forme romane, așa cum o primiseră direct de la izvor, prin elementul latin venit să romanizeze provinciile tracice, dintre care unele sunt leagănul poporului nostru”. Împreună cu M. Drinov și cu Constantin Jireček, C. susține că slavii au împrumutat, pe teritoriul Daciei, datina și termenul care o denumește de la „acea populație traco-romană, vorbitoare de limbă latină, răspândită pe spații foarte întinse, pe care au întâlnit-o la năvălirea lor spre sudul Europei”. În noile spații datinele romane sunt supuse la „schimbări violente, din care ies atât de transformate încât sunt aproape de nerecunoscut”. Cu toate că ulterior au apărut o serie de contribuții importante la cunoașterea colindelor (Ovidiu Bârlea, I.R. Nicola, Ion Taloș, Traian Herseni, Ghizela Sulițeanu, Monica Brătulescu), cercetarea lui C. rămâne unul din reperele fundamentale ale domeniului. O continuare firească a studiului despre colindat este cel despre aspectul contrastant al colindatului, *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei* (1997), exegeză de folclor comparat care ocupă un loc distinct în cadrul operei lui C. prin ineditul și adâncimea tratării. De o noutate frapantă, aportul său științific, pus în lumină postum, este masiv, însemnând de fapt descoperirea unui obicei necercetat până atunci (Ion Creangă, în *Amin-tiri din copilărie*, îl semnalase doar). Materia este structurată în patru părți: *Formulele de descolindare*, *Riturile de descolindare*, *Reflexul riturilor negative în formulele-amenințări la români, ca și la alte popoare și Substratul mistic al descolindatului*. În esență, descolindatul se îndrepta împotriva gazdelor avare, „care

au încălcat o tradiție pe care colectivitatea rustică o respecta cu sfințenie: buna primire a colindătorilor”. Cu obiectivitate, se examinează – extrem de minuțios – faptele descolindatului, unele benigne, umoristice (autorul știa bine că realiza, totodată, un studiu al satirei populare), altele reprobabile, „ignobile răzbu-nări”, venind „în conflict cu cea mai elementară etică”. C. a vădit, în tot ceea ce a scris, o profundă cunoaștere a realităților etnografice din numeroase zone, acumulată prin cercetarea directă ori prin intermediari. Din bogata colecție rezultată a apărut, tot postum, o selecție reprezentativă: *Literatură populară* (1982). În studiul, de asemenea postum, *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă. Reflecții asupra conceptului despre specificul etnic în literatură, ca emanație a sursei folclorice* (1994) admite existența nu doar a spiritului critic în cultură, examinat de G. Ibrăileanu în lucrarea sa din anul 1909, ci și o forță psihică, mult mai veche decât acest spirit, continuând să coexiste cu el, independent și fără să se contrazică reciproc. Apărate de această forță spirituală din sfera inconștientului, limba, creațiile și tradițiile populare au supraviețuit, inconștientul constituind, în opinia autorului, „inepuizabilul rezervor, plin de surprize, al sufletului uman, unde s-au depozitat și au fuzionat toate impresiile culese din viață de nesfârșite șiruri de generații, de-a lungul mileniilor”. Este vorba, firește, de un spirit critic primar, pe etnograf interesându-l rolul acestuia în domeniul culturii, în receptarea noului; manifestându-se ca un spirit critic în germene, el acționează în acord cu fondul autohton ancestral. C. este și autorul unor studii despre eposul versificat românesc. În *Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare la români* a susținut, luând ca suport opiniile unor istorici străini, că *Balada Gerului* evocă expediția turcească întreprinsă în sudul Poloniei spre sfârșitul lunii decembrie a anului 1498 și începutul lunii februarie a celui următor. D. Caracostea, în replică, a opinat că în cântecul amintit nu se află nici un substrat istoric, el trebuind să fie raportat la „întregul complex al aspectelor atmosferice”. Cei doi combatanți și-au articulat atât de bine demonstrația, încât cei ce au mai abordat subiectul nu s-au putut ralia cu fermitate de partea unuia sau a celuilalt. Au urmat alte studii despre cântecele bătrânești: *Considerații critice asupra genezei și răspândirii baladei Meșterului Manole în Balcani*; *Cântecul nunului. Din perspectiva originii, genezei și funcției sale. Contribuție comparatistă la studiul epicii popu-*

lare în versuri; *Asupra originii și genezei unor balade populare sud-est europene având ca subiect fapte extraordinare*, toate apărute în periodice. Prin opera lui C., studierea comparată a folclorului a luat un avans considerabil, „geografia etnografică exterioară” constituind „un înalt ideal, în același timp o imperioasă datorie, fiindcă numai studiul pe plan comparativ al etnografiei va avea drept rezultat adevărata cunoaștere de sine ca popor”. În *Pământ și apă. Contribuție etnologică la studiul simbolice eminesciene* (1984) C. demonstrează, pe baza unei adânci prospecțiuni în istoria culturii, mergând până la Herodot, că în dipticul „pământ și apă” din cunoscutul vers din *Scrisoarea III* de M. Eminescu, nu este vorba de o simplă metaforă, ci de expresia unei mentalități magice. În *Kochanowski – Dosoftei. Psaltirea în versuri*, text apărut postum, în 2005, ca multe altele, concludă, cu argumente istorice și textologice, că modelul mitropolitului moldovean a fost opera celebrului poet polon: „Fapt este însă, absolut incontestabil, că Dosoftei a cunoscut îndeaproape această celebră operă încă înainte de a se fi ridicat pe treptele cele mai de sus ale ierarhiei ecleziastice. În consecință, fără a fi primit vreun îndemn sau sugestii de la nimeni, el se va fi simțit animat de a da și dânsul o traducere a psalmilor de acest gen, în limba română”. O erudită argumentație este convocată pentru a dovedi că ierarhul moldovean n-a dat o traducere mecanică a psalmilor, ci una în care a apelat la virtuțile poetice ale versificației autohtone. Cântecul despre Ștefan cel Mare a fost o veche preocupare a lui C., care, în 1958, într-o scrisoare către S.T. Kirileanu, îl vedea astfel: „un studiu amplu de slavistică, în sensul cel mai complex; deopotrivă de folclor slav pe plan comparativ larg – punând la contribuție folclorul tuturor slavilor –, ca și de lingvistică, și în special de dialectologie slavă”. Și-a respectat proiectul și, în *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente* (2005), face o erudită examinare critico-istorică a opiniilor cercetătorilor cântecului: Jan Blahoslav cu gramatica sa din 1571, Vasyl Kovalsky, B.P. Hasdeu, Aleksandr Potebnea, Ivan Franko, Stefan Tomašivsky și Anton Balotă. Spre deosebire de Blahoslav, B.P. Hasdeu ș.a., care au crezut că acest cântec a fost cules în Veneția italică, C. opinează, raliindu-se părerii lui Tomašivsky, că „terenul folcloric al cântecului nu ar putea fi mai bine plasat decât la interferența marilor influențe slovace cu cele ucrainene, deci undeva în partea cea mai de est a Slovaciei orientale”. Editat de

asemenea postum, *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români și în sud-estul Europei* (2011) este un studiu de antroponimie, lingvistică, folclor, „ba mai cu seamă de folclor”, de estetică, fiindcă „neostoita râvnă a omului după frumos a făcut să se deschidă și în antroponimie”. C. s-a oprit asupra prenumelor și supranumelor date, încă de la naștere, noilor născuți, prenumele fiind „un element augural, care – după străvechi credințe, ce n-au încetat a se arăta active până în vremea noastră – decide soarta pruncului denumit prin el”. Sunt examinate prenume precum Frumosul–Frumoasa, Frumu–Fruma, Mușat–Mușata, Bucur–Bucura, Mândrul–Mândra, Drăguța–Drăguțul, Mirea, Zâna și derivatele lor. Studiu totodată de istorie, cartea conține un capitol intitulat *Adevărul cu privire la dinastia Mușatinilor din perspectivă pur antroponimică*.

Om de o exemplară intransigență și demnitate, învățat cu o riguroasă formație științifică, poliglot și lingvist de prestigiu, cunoscător profund al culturii populare sud-est europene și comparatist neîntrecut, profesorul Petru Caraman a realizat o operă care îl recomandă a fi cel mai de seamă etnolog român și, totodată, un cercetător din elita specialiștilor europeni în acest domeniu.

ION H. CIUBOTARU

SCRIERI: *Obrzęd kołędowania u Słowian i u Rumunów*, Cracovia, 1933; *Datinile românești în limba franceză. Contribuție critică asupra folclorului român în străinătate*, București, 1934; *Folclor românesc în englezește. Contribuție asupra folclorului român în străinătate*, Iași, 1935; *Magia populară ca sursă de inspirație pentru poezia cultă*, în *Elogiu folclorului românesc*, îngr. Octav Păun și Maria Mărdărescu, București, 1969, 376–401; *G. Ibrăileanu – profesorul, istoricul culturii, scriitorul beletrist*, în *Amintiri despre G. Ibrăileanu*, îngr. Ion Popescu-Sireteanu, Iași, 1974, 77–114; *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, îngr. Silvia Ciubotaru, pref. Ovidiu Bârlea, București, 1983; *Pământ și apă. Contribuție la studiul simbolice eminesciene*, îngr. și pref. Gheorghe Drăgan, Iași, 1984; ed. 2, București, 2000; *Studii de folclor*, I–III, îngr. Iordan Datcu și Viorica Săvulescu, introd. Iordan Datcu, București, 1987–1995; *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă. Reflecții asupra conceptului despre specificul etnic în literatură, ca emanație a sursei folclorice*, îngr. și pref. Ovidiu Bârlea, București, 1994; *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei*, îngr. și postfață Ion H. Ciubotaru, Iași, 1997; *Studii de etnografie și folclor*, îngr. Ovidiu Bârlea și Ion H. Ciubotaru, postfață Ion H. Ciubotaru, Iași, 1997; *Studii de etnologie*, îngr. Viorica Săvulescu, introd. Iordan Datcu, București, 1998; *Kochanowski – Dosoftei. Psaltirea în versuri*, îngr. Ion H. Ciubotaru, introd. Al. Andriescu, Iași,

2005; *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente*, îngr. și introd. Ion H. Ciubotaru, Iași, 2005; *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români și în sud-estul Europei*, îngr. Silvia Ciubotaru, introd. Ion H. Ciubotaru, Iași, 2011. **Culegeri:** *Literatură populară*, îngr. și introd. Ion H. Ciubotaru, Iași, 1982.

Repere bibliografice: D. Caracostea, *Balada poporană română*, București, 1932–1933, 355–416; Mircea Eliade, *Urme istorice în folclorul balcanic*, CU, 1938, 3183; Ovidiu Bârlea, *Procesul de creație al baladei populare române*, RFR, 1941, 10; Bârlea, *Ist. folc.*, 505–509; Iordan Datcu, *Petru Caraman*, REE, 1978, 2; Ion H. Ciubotaru, *Moștenirea științifică a profesorului Petru Caraman*, ALIL, t. XXVII, 1979–1980; Mihai Pop, *Profilul unei mari personalități*, SLAST, 1984, 8; Ion Taloș, *Fascinația comparării folclorului*, ST, 1984, 4; Bârlea, *Efigii*, 166–178; Zaharia Sângeorzan, *Înțeleptul Cetății*, VR, 1991, 9; Al. Protopopescu, *Între asceză și martiraj*, RL, 1991, 50; *Dicț. scriit. rom.*, I, 478–482; Iordan Datcu, *Introducere în opera lui Petru Caraman*, București, 1999; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 93–198; Ion H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, Iași, 2008.

I. D.

CARANDINO, N.
[Nicolae]
(20.VII.1905, Brăila –
17.II.1996, București),
gazetar, critic de
teatru, memorialist,
traducător.

Este fiul Elenei (n. Morache) și al lui Gherasim Carandino, medic. C. (al cărui prenume la naștere este Nicolae Haralambie) are șansa de a crește într-o ambianță culturală elevată. Impunătoarea bibliotecă a familiei îi oferă posibilitatea unor lecturi dintre cele mai variate, iar discuțiile cu tatăl său pe marginea cărților citite îi limpezesc criteriile în surprinderea valorii. Absolvent al Liceului „Nicolae Bălcescu” din Brăila (1923), tânărul frecventează cursurile Facultății de Drept din București, obține licența în 1926 și își continuă studiile juridice, timp de trei ani, la Paris, în vederea susținerii unui doctorat, intenție nefinalizată. Întors în țară, debutează și se impune rapid în ziaristică, semnând, în timp, și cu pseudonimele Ajax, Ali-Baba, Antipater, Argoman, Aster, Asterisc, Cara-Onid, Nekar, N. Grecu, Traian Nicodim

sau cu pseudonimul colectiv Kalvincar (împreună cu L. Kalustian și Ion Vinea). I se încredințează funcția de prim-redactor la „Facla” (1930–1938) și cea de redactor-șef la „Bis” (1935) și la „Rampa” (1941). Mai colaborează cu articole de critică teatrală la „Reporter”, „România”, „România literară”, „Azi”, „Revista română”, „Bis” (1942–1946, revistă condusă de Sanda Cocăreșcu), unde ține cronică teatrală, „Curierul”, „Curentul familiei”, „Ardealul” ș.a. Este vicepreședinte al Uniunii Ziariștilor Profesioniști (1938–1944) și președinte al Asociației Criticilor Dramatici (1944). Câteva afirmații incomode din articolele sale îi atrag internarea în lagărul de la Târgu Jiu (1942), unde împarte regimul de detenție cu Victor Eftimiu, Mihai Ralea, Zaharia Stancu. După august 1944, la solicitarea lui Iuliu Maniu, reactivează ziarul „Dreptatea”, pe care îl conduce efectiv în 1946–1947, articolele politice semnate aici în 1944–1947 fiind editate postum, în 2000, sub titlul *Rezistența – prima condiție a victoriei*. Sprijină apariția ziarului social democrat „Libertatea” și intenționează să scoată, împreună cu Zaharia Stancu, un ziar de luptă anticomunistă, „Ofensiva”, proiect respins de Comisia de Armistițiu. Colaborează acum frecvent la „Curierul”, condus de Augustin Popa. În ianuarie–martie 1945 este director al Teatrului Național din București și director general al teatrelor, fiind ultimul cumulard al celor două funcții; după instaurarea guvernului Petru Groza, C. își prezintă demisia, fiind urmat la direcția Teatrului Național de Tudor Vianu, iar la cea a Direcției Generale a Teatrelor de N.D. Cocea. În 1947 este judecat în procesul Partidului Național Țărănesc și condamnat la șase ani temniță grea. Rămâne însă nouă ani în închisorile de la Galați, Sighet și București, iar la eliberare i se stabilește domiciliu forțat în Bărăgan (la Bumbăcari și Rubla), până în 1962. Își reia activitatea de gazetar, cu cronici teatrale îndeosebi, și semnează traduceri din limbile greacă (Sofocle, Odyseas Elytis ș.a.), franceză și italiană (Luigi Pirandello).

C. debutează editorial în 1939 cu *Viața de glorie și de pasiune a mării cântărețe Darclée*, o evocare romanțată, în care documentația riguroasă se dizolvă în pagini literare de bună calitate. Lucrarea fusese publicată în vara aceluiași an sub formă de foileton în „România”, și la apariția în volum a fost apreciată, într-o cronică, drept „cel mai mare succes de senzație al sezonului literar”. Interesul publicului s-a datorat în mare parte accentului pus pe unele referiri la viața particulară a cântăreței, care

a numărat printre admiratorii apropiați personali-tăți de primă mărime: compozitorii Gounod, Verdi, Puccini, Mascagni sau regele Carlos al Portugaliei. Următoarele volume, cuprinzând comentarii și însemnări critice privitoare la viața teatrală, dar și memorialistică, apar după revenirea lui C., după aproape două decenii, la preocupările gazetărești. *De la „Electra” la „Dama cu camelii”* (1971) include corespondențe fanteziste cu actrițe inexistente, prilej de meditație lucidă și avizată pe marginea unor partituri dramatice importante. În 1973 publică alte două cărți din aceeași zonă tematică: *Autori, piese și spectacole* și *Actori de ieri și de azi*, mărturii dense în idei asupra unor oameni de teatru pe care i-a cunoscut și asupra spectacolelor în care au fost implicați. În ambele lucrări C. vedește o erudiție bine strunită, vocație critică exersată, tenacitate și inteligență iscoditoare, consecvență în principii analitice, ca și în convingeri artistice. *Radiografii teatrale* (1976) este o carte definitorie pentru personalitatea criticului. Însușindu-și punctul de vedere formulat de Albert Thibaudet, care spunea că „un critic reprezintă o atitudine sau nu reprezintă nimic”, el urmărește dominantele și virtuțile poetice ale spectacolului teatral, considerând critica de teatru ca pe o modalitate de ordonare a ierarhiilor artistice. Prezentarea și analiza unor spectacole sunt însoțite de surprinderea elementelor în temeiul cărora arta teatrală evită osificarea și tinde spre un acord armonic între specificul său și imperatiile modernității. O secțiune a lucrării cuprinde texte dedicate tragicilor greci, urmărind definirea lor ca fizionomie literară, iar ultima parte a volumului, *File dintr-un jurnal teatral* (1974–1975), include articole și eseuri pe probleme de imediată actualitate, vizând repertoriul unei stagiuni, probleme specifice scenografiei sau regiei artistice, relația modă–modernism. Evoluția criticii dramatice românești este comentată prin raportare la câțiva profesioniști ai genului, între care Victor Eftimiu, I.M. Sadoveanu, Camil Petrescu, Dem. Theodorescu, Ion Dimitrescu, Mircea Ștefănescu, Al. Kirițescu. Pagini de atente și sensibile referiri la arta actorului asigură lucrării, pe lângă o informație notabilă, calități specifice operelor literare propriu-zise. *De la o zi la alta* (I, 1979) este o scriere cu caracter memorialistic, în care evocarea anilor copilăriei și ai tinereții se alătură meditației asupra vieții în general, asupra profesiei de gazetar și de critic teatral în mod deosebit; o mărturie asupra omului C., făcută „în ceasul când *ce va fi*

prezintă mai puțin interes decât *ce a fost*”. Amintirea faptului concret se împletește cu sprintene și acide considerații asupra oamenilor și întâmplărilor, consemnările sunt vii, ironia inteligentă se învecinează cu meditația și cu reveria. Sunt evocați scriitori pe care C. i-a cunoscut, atmosfera de boemă literară sau întâlnirile din cenaclul condus de E. Lovinescu. Volumul *Teatrul, așa cum l-am văzut* (1935–1945), apărut în 1986, reunește o parte din publicistica teatrală semnată într-un deceniu dominat de o acută criză economică, politică, dar și repertorială. Tonul comentariilor este moderat, civilizat, lipsit de ostentație. Perspectiva, mereu în atenția analistului, salvează spectacolele și textele discutate de situarea strâmtă în timp. Criticul se dovedește foarte sensibil la problema priorității care trebuie acordată partiturii dramatice și la readucerea actorului în prim-planul atenției creatorilor de spectacole. Paginile din *Nopti albe și zile negre* (1992) cuprind amintiri din perioada care a urmat anului 1944 (fragmente apăruseră sub forma unui serial intitulat *Memorii* în revista „Ardealul”). Textul are certe calități literare, asigurate de fluiditatea și de plastica narațiunii; faptele, oamenii și împrejurările sunt rememorate calm, uneori cu umor reținut, informația, bogată, este dispersată cu grija evitării documentarismului. Anterior acestei cărți, C. publicase, la New York, o carte de amintiri intitulată *Zile de istorie* (1986), care circulase inițial, în țară, ca samizdat.

SCRIERI: *Viața de glorie și de pasiune a mării cântărețe Darclée*, București, 1939; *De la „Electra” la „Dama cu camelii”*, București, 1971; *Autori, piese și spectacole*, București, 1973; *Actori de ieri și de azi*, Cluj, 1973; *Radiografii teatrale*, București, 1976; *De la o zi la alta*, I, București, 1979; *Teatrul, așa cum l-am văzut* (1935–1945), îngr., pref. Daniela Gheorghe, București, 1986; *Zile de istorie*, New York, 1986; *Nopti albe și zile negre*, București, 1992; *Rezistența – prima condiție a victoriei*, îngr. și introd. Paul Lăzărescu, postfață Valeriu Râpeanu, București, 2000; *Viața de haz și de neceaz a lui Constantin Tănase*, pref. Vartan Arachelian, București, 2011. **TRADUCERI:** M. Raval, *Istoria Parisului*, București, 1942; Luigi Pirandello, *Să îmbrăcăm pe cei goi*, în Luigi Pirandello, *Teatru*, București, 1967; Sofocle, *Electra*, București, 1971, *Antigona*, *Electra*, pref. Nicolae Balotă, București, 1974; Ioanna Tsatsos, *Jurnal de ocupație*, București, 1980; E. Averoff-Tossitza, *Când zeii ne binecuvântau*, pref. Romul Munteanu, București, 1981; Odysseas Elytis, *Cartea semnelor*, în Odysseas Elytis, *Iar ca un sentiment un cristal*, îngr., pref. și postfață Iordan Chimet, Cluj-Napoca, 1980; Charles Plisnier, *Căsătorii...*, București, 1993.

Repere bibliografice: Straje, *Dicț. pseud.*, 126–127; Constantin Coroiu, *Tinerețea lui Gutenberg*, București, 1982, 100–106; Piru, *Critici*, 194–197; Simion, *Scriitori*, IV, 26–29; Lovinescu, *Unde scurte*, I, 441–443; Z. Ornea, *Memoriile lui N. Carandino*, RL, 1992, 20; Mircea Zăciu, *Memoriile lui N. Carandino*, F, 1993, 5–6; *Dicț. scriit. rom.*, I, 482–483; Ion Simuț, *Un pariu epistolar între N. Carandino și I.D. Sîrbu*, F, 1999, 6; Z. Ornea, *N. Carandino la „Dreptatea”*, RL, 2001, 34; Săndulescu, *Memorialiști*, 221–233; Ioan Stanomir, *O istorie secretă a libertății*, „Idei în dialog”, 2005, 3; Ion Focșa, *N. Carandino*, ARG, 2006, 1; Ioana Diaconescu, *Scriitori în arhivele CNSAS: Nicolae Carandino. Arestarea unui partid*, RL, 2006, 4; Popa, *Ist. lit.*, II, 971–972, *passim*. **C. P.**

CARANICA, Nicu (18.I.1911, Bitolia, azi în Republica Macedonia – 19.VI.2002, Paris), poet, eseist, dramaturg. Este fiul Sevastiei (n. Capidan) și al lui Ion Caranica și frate cu poeta Eta Boeriu. Face cursurile primare și liceale la Turda (1919–1928), unde tatăl său era profesor de muzică. Este coleg de liceu și de facultate cu Pavel Dan. În 1932 își ia licența la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj. Debutază cu versuri în 1928 la „Propilee literare”, colaborează statornic cu poeme și articole la „Gând românesc”, „Abecedar”, „Gândirea”, „Curentul literar” ș.a. Își continuă studiile în Franța, la Universitatea Catolică din Lille, apoi la École Normale Supérieure din Paris (1935–1936). Va preda ca profesor titular de liceu, la Arad, între 1937 și 1940. Publică, în colecția „Abecedar”, primul său volum de versuri, *Poeme și imnuri* (1940). Atașat de presă la Roma (1940), numit în locul lui Vintilă Horia, va activa între 1943 și 1945 ca asistent al lui Ramiro Ortiz la Universitatea din Padova. Traduce în limba română din poezia lui Giandomenico Serra și, câțiva ani mai târziu, în franceză și română din lirica lui Mario Luzi, poet căruia i-a consacrat de altfel și un amplu studiu analitic. Refugiat la Paris în 1949, C. participă la sesiunile științifice ale Centrului Român de Cercetări și la reuniunile literare ale cenaclurilor românești create în exil. Este membru fondator al cenaclului (1954) și al revistei „Anotimpuri” (1955), al Cenaclului de la Neuilly și colaborator la majoritatea publicațiilor literare românești ale exilului, de la „Caete de dor”, „Destin”, „Semne”, „Limite”, „Ethos” până la „Prodromos”, „Revista scriitorilor români”, „Ființa românească” ș.a. După 1989 e prezent și la o serie de reviste din țară – „Steaua”, „Vatra”, „Jurnalul literar” (aici scrie frecvent în ultimii ani de viață). În 1994 a publicat

volumul de versuri *Noapte și iar noapte*, urmat de alte câteva cărți.

Încă din *Poeme și imnuri* se făcea simțită o anume cantonare a lui C. în melosul unei însingurări abstracte, ceea ce, cum observa Octav Șuluțiu, punea asupra realității poetice „un fel de fluid care estompează contururile, un fel de abur noțional”, ce prelungea starea de așteptare până la sublim, fântâna artezi-ană devenind astfel, în viziunea poetului, o formă de sondare a misterului cosmic: „Azvârle-ți plânsul fin/ În cerul viu și zi-mi/ De râsetele din/ Înalt și limpezimi./ O, linii clare, liră,/ Arpeggiu argintiu/ De jocul tău zglobiu/ Tăcerea mea se miră// Ce voci subpământene/ Te-au ispitit în noapte/ Să-neci în somn și lene/ Comoara ta de șoapte?”. Toate mijloacele revelației poetice cultivate de C. bat mereu la porțile zăvoarte ale Necunoscutului: și mirarea, și întrebarea, și contemplarea activă, și chemarea acerbă a tăcerii, și claritatea – devenită liră –, dar și misterul, somnul care tulbură, prelungind așteptarea tăcerii, incertul. Între iluzie și aparență se produce extrem de subtila trecere a poetului, jocul său de-a râsul/plânsul. Acest mecanism, această osmoză a stărilor născându-se și murind una dintr-alta se regăsesc în *Povestea foamei*, poem publicat la Madrid, în 1965. După douăzeci și cinci de ani de tăcere de la prima carte, poetul se întoarce, în spațiul poemului, într-o epocă funestă din istoria reală și tragică a țării sale. Se întâlnesc aici și drumul inițiat prin Infern, dar și motivul meditației astrale, la Graalul pierdut și de neregăsit, enigmă a unei umanități profund pervertite și debusolate, redusă la o materialitate mizeră, din care a fost eliminat orice ideal. Foamea nu este aici doar cea biologică, primară, cum ține să avertizeze poetul într-o semnificativă *Întâmpinare*; ea desemnează nevoia de idealitate a condiției umane, surprinsă într-o degradare succesivă: „– Doamne, ești plin de calești din castele:/ Scutură pomul nopții de stele!// – Fiule, fiul meu iubit,/ Stelele nu-s de ronțăit.// – Doamne, Ți-om da câtă vrei arvună:/ Umples-ne blidul cu lapte de lună// – Fiule, fiul meu durut,/ Luna, păpușa, nu-i de băut// – Doamne, destul! Murim de foame!/ Fă-ne rost de niscaiva poame!// – Fiule, fiul meu frumos,/ Ce cauți tu găsești pe jos”. Negarea absolutului, denigrarea Fulgeratului (Sfântul Pavel) – cum se întâmplă în „lacrimile” nesfîrșite ale lui Floran (Emil Cioran) – sunt, crede C., mai vinovate decât ravagiile sistemului ideologic al colectivismului economic instaurat cu de-a sila de tancurile rusești. *Țiganiada* întoarsă pe dos, dar mult mai largă-n înțelesuri, *Povestea*

Nicu Caranica împreună cu soția

foamei constituie scrierea principală a lui C., imagine tragicomică a lumii contemporane, a lumii care a atentat la *lumen* și și-a distrus astfel propria condiție. Publicat în 1981, poemul *Anul 1940* (replică la *Anul 1840* al lui Grigore Alexandrescu) reface, într-o viziune lirică interogativă, o epocă a pierderilor și a risipelor, a dezastrului, dar și a alungării din istorie a poetului. În *Lămuriri* poetul își definește cântul drept unul „de moarte și înviere”, inițiere a coborârii în Hades și a renașterii. Duhul se instituie ca motiv primordial și în *Chemarea marea* (2000), poem al căutării și al surprinderii inefabilului, cu o multitudine de sugestii mitice, care solicită o lectură în palimpsest. Armonia cosmică e invocată de asemenea în placheta *Noapte și iar noapte*, unde sonurile pipăie Infernul, pragul trecerii, ritmurile primordiale ce-l topesc pe eros în thanatos, transfigurând încă o dată motivul nunții mioritice. Poate cea mai reprezentativă culegere de poeme a lui C. rămâne *Cartea anilor* (2000). În structura ei se regăsesc vârstele sonore ale imnului pe care-l înalță C. în mod constant în dialogul său cu inefabilul. Poetul e un Orfeu devastat de insuportabilele dureri ale unei istorii nedrepte, refugiat într-un cosmic încă nesfășiat de menade. În 1997 a apărut volumul de eseuri *Un Esculap al sufletului românesc*, care adună câteva dintre cele mai reprezentative texte critice publicate în exil. De remarcat trinitatea Eminescu, Creangă, Dante Alighieri (capitolul *Tinerii dintotdeauna*), privită nu atât într-o perspectivă comparatistă, cât într-o abordare a înțelesurilor poeziei ca expresie totală a lumii, în care experiența exilului poate însuma aspectele vitale ale artei. În eseu *Soarele și Luna*, studiu de tipologie asupra valențelor sud-est europene ale spiritualității românești, C.

încearcă, pentru prima dată după Vasile Pârvan și G. Călinescu, și pe urmele eseisticii lui Dan Botta, o regăsire a mesajului mitologic în evoluția acesteia. Sondajul nu are în vedere aria Orient–Occident, ci o deplasare de la nord la sud, adică de la înțelesurile hiperboreene, saturniene spre cele mediteraneene. Poetul încadrează în „lumea noastră”, prin urmare în lumea sa, prezența lui Lucian Blaga, a lui Vintilă Horia și a lui Emil Cioran (față de care și-a exprimat întotdeauna rezerve din cauza anticreștinismului manifest al acestuia). De consemnat că ultimul capitol al cărții, *Tinerii de altădată*, are un pronunțat caracter memorialistic, paginile consacrate lui Pavel Dan, Emil Giurgiuca, Ion Chinezu, Olgăi Caba și lui Wolf von Aichelburg sau cele despre Anton Zigmund Cerbu detașându-se nu numai prin vibrația confesiunii, dar și prin valoarea informației. În fine, ar mai trebui menționat dramaturgul C. Despre acesta a scris printre primii, plecând de la texte în marea lor majoritate păstrate în manuscris, Mircea Zăciu, care analizează piese ca *Mișcarea ireversibilă* (1970) sau *Lupta cu ingerul* (1977), publicate ulterior una în versiune franceză și cealaltă în italiană. Este vorba de utopii dramatice, dezbateri de idei, expuneri poematice a visului și mai puțin sau aproape deloc de confruntare de tipologii, spectacol de existență. Prin urmare, teatru de citit, nu de reprezentat. Atrage de asemenea atenția colindul dramatic în „două nopți” *O, ce veste minunată!* (apărut în „Jurnalul literar”, 1997), amintind, prin tendința de cosmicizare a mesajului dramatic, un text precum *Învierea* al lui Lucian Blaga, dar punând accentul tocmai pe elementul realist, pe transpunerea faptului cotidian, miracol cosmic capabil să reveleze înțelesuri ce depășesc condiția umană.

SCRIERI: *Poeme și imnuri*, Sighișoara, 1940; *Povestea foamei*, Madrid, 1965; *Nașterea tragediei*, Madrid, 1968; *Thanatos*, Madrid, 1971; *Mouvement irréversible*, Paris, 1972; *Anul 1940*, Paris, 1981; ed. pref. Vintilă Horia, București, 1997; *Les Aroumains. Recherches sur l'identité d'une ethnie*, Besançon, 1990; *La lotta con l'angelo*, tr. Vera Passeri Pignoni, Roma, 1992; *Capire Luzi*, Roma, 1994; *Noapte și iar noapte*, postfață Nicolae Băciut, Târgu Mureș, 1994; *Un Esculap al sufletului românesc*, București, 1997; *Cartea anilor*, București, 2000; *Chemarea marea*, București, 2000.

Repere bibliografice: Mircea Brătucu, „*Poeme și imnuri*”, VR, 1940, 7; Octav Șuluțiu, „*Poeme și imnuri*”, G, 1940, 10; Pompiliu Constantinescu, „*Poeme și imnuri*”, VRA, 1941, 616; Ierunca, *Subiect*, 255–257; Mircea Zăciu, Nicu Caranica, în *Dicț. scriit. rom.*, I, 483–485; Cornel Regman, „*Noapte și iar noapte*”, JL, 1995, 17–20; Horia Stanca, *Rânduri pentru Nicu Caranica*, JL, 1995, 21–24; Regman,

Dinspre *Cercul Literar*, 225–228; Gheorghe Grigurcu, *Pagini de Nicu Caranica*, RL, 1998, 33; Gheorghe Grigurcu, *După un model dantesc*, RL, 1999, 4; Ileana Corbea, Nicolae Florescu, *Resemnarea Cavalerilor*, București, 2002, 156–171; Nicolae Băciuț, *Nicu Caranica – Dincolo de noapte*, Târgu Mureș, 2006; Popa, *Ist. lit.*, I, 1083–1085; Manolescu, *Enciclopedia*, 125–127. **N. F.**

CARATANĂ, Nicolae (14.VII.1914, Horopani, Grecia – 19.X.1992, Constanța), poet. Este fiul Lambrei și al lui Gheorghe Caratană, cărăvănar. A învățat puțină carte (două clase în grecește și două în limba română), dar s-a cultivat ca autodidact. Încă adolescent, păstor la poalele Olimpului, îi citea pe poeții greci antici în original, precum și pe cei contemporani, în special pe cei de origine aromână, printre care Zalocostas și Valaoritis, Kostis Palamas, Vlahoyannis, Sikelianos, Caryotakis, Kavafis, Crystallis, recitându-i ca un actor autentic. A învățat limba română citind literatură, mai ales din M. Eminescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, G. Bacovia, V. Voiculescu, pe care îi socotea printre cei mai de seamă lirici ai lumii. „De-am ști să ne facem reclamă – spunea adesea, cu amărăciune – ne-ar cunoaște toată lumea.” Familia lui C. vine în țară târziu, abia în 1935, stabilindu-se în Dobrogea. Peregrinând, ajunge la Oltenița, unde C. face Școala de Arte și Meserii. În al Doilea Război Mondial participă la lupte pe Frontul de Răsărit, fiind rănit. În perioada postbelică, arestat în trei rânduri începând din 1948, trece, ca deținut politic, prin închisorile din Gherla, Aiud, Canal ș.a. După 1964, când este eliberat, va lucra, ca simplu muncitor, pe șantiere de construcții. Publică sporadic în revistele dintre cele două războaie mondiale.

C. debutează editorial în 1972, la insistențele prietenilor, cu poemele din *Lampadoforie*. Autorul făcea apel la mitologie și istorie, într-o limbă românească păstoasă, amintind de arghezienele *Cuvinte potrivite*, și cultiva metafora arborescentă, vrând să dea lirismului o perspectivă pronunțat existențială. Meditativ vrea să fie întregul lui discurs liric și în culegerile ce au urmat: *Lâna de aur* (1975), *Inscripții rupestre* (1981), *Arbori* (1989), *Pod peste legende* (1992), postuma *Cuvinte de lut* (2000) ș.a. O poezie a interogațiilor, în vers clasic, cantabil, cu o zicere expresivă atât prin cuvânt, cât și prin mesaj: „Cată să fii bumerang:/ Întors înapoi la locul plecării,/ după ce ai vânat un triumf sau un rang/ și-ai vânat mirarea mirării./ Plecând la drum, întreabă pe primu-ntâlnit/ unde pot vâna infinit?/ Unde absolut,

unde destine?// De te-mpiedici de-o piatră, căzând, îți va spune:/ Numai în tine, numai în tine,/ în tine se întâmplă marea minune!” (*Bumerang*). O explorare continuă a eului și a lumii, fără satisfacția găsi-rii răspunsurilor, poezia fiind după C. un spațiu al dilemelor, o continuă interogație. Este însă mai cu seamă un permanent efort spre ruperea cuvântului din „tăcerea fântânii”, spre născocirea unei limbi a esențelor, care s-ar putea numi „limba inorog”. Cuvintele, frecvent invocate, definite, admirate, prețuite, devin ax al discursului, ele aparținând întrutotul ființei poetului: „Sunteți partea dintre mine care vede numai în vis,/ partea din mine cea mai de roadă/ care n-are nevoie să vadă”. C. publică un singur volum de versuri în dialectul aromân, *Așteptu soarili* (1985). După ce închină câteva poeme graiului de acasă, din Macedonia, încearcă același tip de poezie reflexivă, vrând să dea identitate și sieși, și lumii: „Aruncă-ți trupul cât mai departe,/ La ce-ți trebuie? Îmbătrânește,/ doar vocea s-o aperi de moarte,/ din trupul de care avuseși parte./ Păzește-ți vocea, păzește-o de corbi,/ de trup n-ai nevoie, te lasă.../ Homer gândea prin ochii lui orbi,/ gândea prin noaptea lui, nebuloasă...” (aici în transpunere literară). Așadar, aceeași tentație a absolutului, a ceea ce s-ar putea salva din neant. Se poate spune că în poezia aromână în dialect C. este cel mai consecvent pe tărâmul reflecției chiar și atunci când reînvie stampe străbune din neuitata Macedonie, dialogând cu lumea lui de păstori.

SCRIERI: *Lampadoforie*, București, 1972; *Lâna de aur*, București, 1975; *Inscripții rupestre*, București, 1981; *Așteptu soarili*, București, 1985; *Arbori*, București, 1989; ed. 2, Syracuse NY (SUA), Constanța, 1993; *Pod peste legende*, Constanța, 1992; *Cuvinte de lut*, București, 2000; *Memorii ghetsimanice*, pref. Vasile Dimanca, Constanța, 2000; *Dialog cu neantul*, îngr. Vasile Dimanca, Constanța, 2001; *Lampadoforie*, îngr. Vasile Dimanca, pref. Nicolae Rotund, Constanța, 2009.

Repere bibliografice: Al. Piru, *N. Caratană*, CRC, 1976, 47; Căndroveanu, *Printre poeți*, 104–108; Nistor Bardu, *Virtuți poetice ale limbajului dialectal*, TMS, 1985, 12; Kira Iorgoveanu, *Nicolae Caratană*, UVPA, 403–405; Petru Vălușanu, *Sub semnul simetriei*, TMS, 1989, 6; Paul Dugneanu, *Un „joc secund al imaginărilor”*, „Deșteptarea”, 1990, 6–7; Nicolae Motoc, *Despărțirea de un poet: Nicolae Caratană*, TMS, 1992, 10; Ștefan Cucu, *Nicolae Caratană*, TMS, 1994, 2; Căndroveanu, *Aromânii*, 94–97; Popa, *Ist. lit.*, II, 1115; Cristian Livescu, *Poeți de cursă lungă*, CL, 2010, 2; Nistor Bardu, *Nicolae Caratană sau Devenirea întru poezie*, „Ex Ponto”, 2010, 1. **Hr. C.**

CARCALECHI, Zaharia (1776 sau 1784, Brașov – 6.X.1856, București), editor, publicist. Fiu al unui negustor aromân, Gheorghe Constantin Carcalechi, stabilit în Brașov, și al Mariei (n. Ciurcu), vara lui D. Eustatievici, C. ajunge, urmând o școală de comerț la Buda, „ferlegher” (editor), din 1812, al Tipografiei Universității. Tipărește (și prefățează) tălmăcirii din S. Gessner, Voltaire, D. Darvari, datorate lui Eufrosin Poteca și lui Al. Beldiman, precum și însemnările de călătorie ale lui Dinicu Golescu. Plănuia, la 1817, o „Gazetă românească”, dar abia din 1821, în mai multe serii, scoate „Biblioteca românească”, prima revistă de literatură în limba română. Întocmește calendare și, în 1826, un manual, *Povățuitorul tinerimei către adevărata și dreapta cetire*, pe care, din motive de popularitate, îl atribuie lui Gh. Lazăr. În 1834 se stabilește la București, unde primește conducerea Tipografiei Statului. Editează ziarul „Cantor de avis și comers” (1837–1855), devenit în 1843 „Vestitorul românesc”, și buletinul oficial al Țării Românești. Din 1836 până în 1853, la Buda, face să apară „Almanahul statului din Principatul a toată Țara Românească”. În 1845 primește rangul de pitar, apoi, în 1853, pe cel de serdar.

Modest alcătuitor de calendare destinate satorilor și târgurilor (1817, 1818, 1825), cuprinzând sfaturi cu privire la meșteșuguri și agricultură, pilde morale, traduceri (*Adelaida sau Păstorița alpinească*, după Marmontel, din calendarul pe 1825, îi este atribuită), C. a continuat, cu un orizont cultural mai restrâns, dar cu mult spirit practic, strădaniile Școlii Ardelene de ridicare a neamului prin intermediul cărții. Făcea, în „Biblioteca românească”, educație națională publicând *Istoria romanilor*, compilată de Damaschin T. Bojincă, portrete de voievozi, *Viața lui Dimitrie Cantemir*. Informațiile bibliografice strânse de el sub titlul *Izvorul cărților* aveau în vedere Țara Românească, Moldova, Ardealul. Se reproduceau tălmăcirii, se făceau observații asupra limbii. Beletristica din „Biblioteca românească” era fără pretenții, reducându-se la povestiri și anecdote. *Călătoria lui Martinelli la Paris*, o prelucrare, pare a-i aparține. *Povățuitorul tinerimei...* este o adunare de reflecții și exemple neprelucrate trase din scrierile lui C. Diaconovici-Loga. Publicistica lui C. după 1834 e aproape lipsită de interes. Ușurința cu care dădea știri neverificate, exagerându-le, a intrat în domeniul anecdotei. Numele îi rămâne însă legat de începuturile presei în limba română.

SCRIERI: *Povățuitorul tinerimei către adevărata și dreapta cetire*, Buda, 1826.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. presei*, 34–36, 43–53, 62–63; Tomescu, *Calendarele*, 71–74, 117–119; Ovidiu Papadima, *Anton Pann. „Căntecele de lume” și folclorul Bucureștilor*, București, 1963, 13; C.A. Stoide, *Din legăturile lui Zaharia Carcalechi cu Iașii (1817–1834)*, „Studia bibliologica”, 1969; Pervain, *Studii*, 211–236; Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, îngr. Octav Păun și Vasile Popeangă, introd. Vasile Popeangă, București, 1975, 88–99; *Dicț. lit.* 1900, 170–171. **S. C.**

CARDAȘ, Gheorghe (1.IV.1899, Drăgușeni, j. Suceava – 15.IV.1983, București), istoric literar, editor. Este fiul Amaliei (n. Camondo) și al lui Gheorghe Cardaș, intelectuali. După ce urmează școala primară la Topile, Siliștea și Drăgușeni și liceul la Fălticeni (1913–1915), București (1915–1916) și Roman (1917–1921), este student al Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București (1921–1924). În anii 1926–1927 audiază la Paris cursuri la Sorbona și la Collège de France. Este, succesiv, funcționar superior la Biblioteca Academiei Române (1921–1933), profesor secundar în București (1932–1943), referent științific la Institutul de Istorie din București (1950–1953). Între anii 1958 și 1964 a fost deținut politic la Jilava și Gherla. Debutează în 1916 la revista „Ion Creangă” din Bârlad, iar editorial în 1927 cu volumul *Pagini de istorie literară românească. Scriitori vechi*. A fost redactor la „Albina” (1921–1941), „Mișcarea literară” (1924–1925) și „Revista Liceului Internat din Bufta” (1934–1939). A colaborat la „Adevărul literar și artistic”, „Boabe de grâu”, „Convorbiri literare”, „Cugetul românesc”, „Făt-Frumos”, „Manuscriptum”, „Mitropolia Olteniei”, „Neamul românesc pentru popor”, „Prietenii istoriei literare”, „Revista de etnografie și folclor”, „Revista istorică”, „Revista macedo-română”, „Universul literar”, „Vestitorul satelor”, „Viața românească”.

Două sunt coordonatele esențiale ale activității lui C.: editor și istoric literar. Cea dintâi este ilustrată îndeosebi de edițiile de pionierat din opera Ion Budai-Deleanu: *Țiganiada* (1925), publicată în „forma definitivă din 1800–1812”, și *Trei viteji* (1927), poem tipărit „pentru prima oară după manuscrisul original”. Ca istoric literar, bibliograf, colecționar al unei impunătoare arhive de documente, scrisori și acte, s-a afirmat mai întâi prin colaborarea cu I.E. Torouțiu la editarea primului volum din seria *Studii și documente literare* (1931). Își va valorifica propriile achiziții documentare în *Documente literare* (I–II, 1971–1973), care conțin seturi de scrisori și acte, bogat comentate, ale unor

scriitori precum Gh. Adamescu, F. Aderca, Ion Agârbiceanu, Tudor Arghezi, Nicolae Bănescu, Ioan Bianu, G. Bogdan-Duică, Ioan Bogdan, Vasile Bogrea, Emanoil Bucuța, G. Călinescu, Panait Cerna, Al. Claudian, Ilarie Chendi, Mihai Codreanu, Grigore Crețu, Ovid Densusianu, Mihail Dragomirescu. În *Anexe* sunt publicate răspunsuri la chestionarul pe care C. îl adresase scriitorilor, precum și la chestionarul lui Isaia Tolan. „Pe cât de variate și de numeroase sunt scrisorile inedite, pe atât de meritorii se prezintă notele bibliografice și cele explicative asupra unor personaje culturale astăzi obscure” (Șerban Cioculescu). Cu aceeași râvnă și cu o acuratețe remarcabilă a informației, a întocmit mai multe antologii de poezie și proză românească. Folcloristul a tipărit culegerea *Cântece poporane moldovenești* (1928), unde încearcă să dea seamă de repertoriul unui talentat rapsod din Drăgușeni – Suceava (231 de cântece bătrânești, hore și chiuțuri).

SCRIERI: *Pagini de istorie literară românească. Scriitori vechi*, I, Arad, 1927; *Ion Budai-Deleanu*, București, 1928; *Tratat de bibliografie*, București, 1931; *Istoria literaturii românești de la origine până în zilele noastre*, București, 1938; *Viața lui Mihai Eminescu*, București, 1939; *Introducere în literatură. Formele literare* (în colaborare cu Napoleon N. Crețu și C. Fierăscu), București, 1940. **Ediții:** Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, introd. edit., București, 1925, *Trei viteji*, 1927; Ion Creangă, *Povești*, București, f.a.; Petre Ispirescu, *Basmele românilor*, București, [1939]; Vuk Ștefanovici Karagici, *Cântece populare sârbești*, tr. și pref. edit., București, 1977. **Antologii:** *Cântece poporane moldovenești*, Arad, 1928; *Studii și documente literare*, I, București, 1931 (în colaborare cu I.E. Torouțiu); *Fabula în literatura românească*, I–II, introd. edit., București, 1934–1936; *Bucureștii de altădată cântat de poeți*, București, 1936; *Poezii și prozatorii Ardealului până la Unire (1800–1918)*, introd. edit., București, 1936; *Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unire (1812–1918)*, introd. edit., București, [1937]; *Poezia românească de la origine până în zilele noastre (1673–1937)*, I–II, introd. edit., București, 1937; *Poezii munteni până la Unire (1787–1859)*, introd. edit., București, 1937; *Regele Carol al II-lea preamărit cu slavă și credință de cântăreții neamului*, București, f.a.; *Documente literare*, I–II, București, 1971–1973; *Poezii cu formă fixă*, pref. edit., București, 1973.

Repere bibliografice: Ștefan Pașca, „*Cântece poporane moldovenești*”, DR, 1924–1926, partea II; Artur Gorovei, *Cronica*, „Șezătoarea”, 1926, 9–10; Gheorghe Cardaș, *Memoriu de titluri și lucrări*, București, 1938; Theodorescu, *Ist. bibl.*, 85, *passim*; Cioculescu, *Itinerar*, III, 124–129; S. Belozarov, *Karagici în românește*, AAF, 1980; Octav Păun, *Un bibliograf*, RL, 1983, 21; Nicolae Scurtu, *In memoriam. Gheorghe Cardaș*, VR, 1983, 7; *Dict. scriit. rom.*, I, 485–486; Datcu, *Dict. etnolog.*, 198–199. **I. D.**

CARIANOPOL, Virgil
(29.III.1908, Caracal –
6.IV.1984, București),
poet.

Este fiul Atenei (n. Popescu) și al lui Grigore Carianopol, funcționar de tribunal. Urmează la Caracal școala primară (1915–1919), apoi învață în aceeași localitate la Liceul „Ioniță Asan” (1919–1923). După un an petrecut ca practicant la Tribunalul Romanați, intră într-o școală militară de artificieri la Pirotehnia Armatei din București (1924–1930). Între 1934 și 1938 audiază cursurile Facultății de Litere și Filosofie din București. Lucrează ca angajat civil în diferite servicii ale armatei. Din 1956 până în 1963 face închisoare politică la Jilava, Aiud și Periprava. Debutează în 1930 la revista „Vraja” și editorial în 1931 cu volumul *Flori de spin*. Mai colaborează cu versuri, articole, cronici literare la „Revista scriitoarelor și scriitorilor români”, „Universul literar”, „Viața literară”, „Azi”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Meșterul Manole”, „Arta” ș.a. A mai semnat cu pseudonimele V. Olteanu, V. Jianu, Virgil Călugăru, V. Cariopol, Vicar, Rac.

Prima carte a lui C., *Flori de spin*, promovează un tradiționalism de pastişă, reușind să sune și ca Octavian Goga, și ca Ion Minulescu: „Părinte, vin învins de viață/ În liniștea chiliei tale./ Primește-mă, să-nalț cu tine/ Mărețul glas de osanale./ Din tinerețea de miresme/ Nimic nu mi-a rămas ne-nvins/ Eu vin să leg un suflet sarbăd/ De glasul clopotului stins...” (*Învins*). Volumul *Virgil Carianopol* (1933) mută cu un pas înainte chestiunea influențelor, descoperindu-l, în secțiunea *Poeme pentru Lili*, pe Camil Baltazar: „dar pentru că nu voi mai veni spre aurul cetății/ știu că vor crește în mine bălăriile tăcerii/ știu că va cădea tencuiala din inimă ca după o ruină/ dar am iubit orașul acesta/ în care mă voi agonisi ca mone-dele/ în care mă voi inunda ca mlaștinile” (*poeme din ospiciu și alte instituții*). De asemenea, poetul se declară avangardist, făcând gesturi largi și promisiuni megalomane: „fiecare cuvânt este un soldat rănit/ din marea bătălie ce se dă în mine/ feriți-vă/ poemele mele sunt contagioase”. Oricum, noul program, deși

patent inadecvat temperamentului și fondului lui C., își asortează metafore mai elaborate și mai îndrăznețe: „o! Crimele plăcute ale istoriei mele./ ca într-un lac/ mă văd în fiecare rând/ cum alerg după degetul de mercur al șipotelor/ și dacă nu mi-ar fi rușine de câini/ aş fugi despuiat/ printr-o cale victorie a poemului./ cine m-a prins în somn/ aşteptând audiența de metal a dialecticii?// pentru fiecare dintre voi/ păstrez un obuz al tunurilor așezate în mine/ și pe fiecare vă aştept/ ca pe o femeie ca pe un rege ca pe un potop”. Faza avangardistă nu durează mult, poetul recăzând – și sub influența unor convingeri legionare – în zona tradiționalismului gândirist de tip Nichifor Crainic și Radu Gyr. După *Un ocean, o frunte în exil* (1934), unde se versifică pe tema gândurilor de emigrare, *Scrisori către plante* (1936; Premiul Societății Scriitorilor Români) face loc și pastişelor după Serghei Esenin (cărui îi dedică și o poezie – *Cântec de moarte*), și imitațiilor argheziene: „Iartă-mă, Ioană!/ N-am știut că trupul tău sfânt/ N-a fost trup de pământ./ N-am știut că ai fost o pasăre călătoare,/ care-ai omorât șerpilor potecilor în picioare.../ N-am știut că viața ta a fost o stradă/ Pe care amintirile își sunau clopoțelii de zăpadă” (*Ioana*). Un sunet relativ mai autentic apare în câteva versuri de militantism social: „Ce dacă fur?/ Ce dacă sunt laș?/ Ce dacă sparg soarele ca pe-un ou/ Și-i vârs gălbenușul pe oraș?// [...] Anii mi i-am petrecut prin amintiri întunecoase,/ Am jinduit toată viața după lucruri frumoase./ Am hoinărit cu sufletul încins în sfoară/ Și tinerețea mi-am măcinat-o ca o moară./ Din clasele pe care plângea igrasia/ M-am înhăitat cu visul și cu poezia./ Arunc în urmă o gresie/ Și munții își înalță privirile;/ Arunc în urmă un pieptene/ Și o pădure mă desparte de toate amintirile”. *Carte pentru domnițe* (1937) descoperă patriotismul zonal-oltenesc, un câștig cu bătaie lungă în poezia autorului: „Am rămas departe Oltenie și strein,/ Cântecile mele până la tine nu vin/”. Alte titluri caracteristice sunt omagii către „doamna lui Neagoe Basarab” („Munții noștri tot îți mai sărută doamnă picioarele,/ Tot îți mai pune medalion de aur la gât soarele”) sau cele adresate țăranilor: „Frate, frate, fără să plângeți și fără să vă revoltați,/ Când veți învăța să culegeți și voi după unde arați?” (*Pentru plugari*). Un epitaf prematur se află în *Frunzișul toamnei mele* (1938): „Aici zac eu, Virgil Carianopol – săracul,/ Pe care l-a făcut Dumnezeu, dar l-a crescut dracul –/ Cât am fost în viață biet nătărău/ N-am știut să mint, n-am știut nici să fac rău./ [...] Aici zace Virgil Carianopol, fecior de țărani,/ Un nebun care a cheltuit vieții mulți ani./ Nu-l plângeți./

Lăsați vremea să-l ningă,/ Prea a crezut până la sfârșit, c-o să-nvingă”. După proliferarea manierismului de tip Gyr în *Scară la cer* (1940), cu versuri săltărețe precum „Plângi române, plângi oltene;/ Plânge-ți vița ta domnească,/ Pier haiducii și cu dâșii/ Moare doina românească” (*Cântec haiducesc*), paginile din *Poeme de pe front* (1943) dau pildă versificată, convenabil patriotardă și ortodoxistă, întru uciderea vrăjmașului: „Am ucis azi noapte doi dușmani,/ Doi flăcăi ce coborau din vis –/ Dar sunt mândru țară că te apar.../ Doamne, pentru Tine am ucis” (*Mărturisire*). După o lungă perioadă de tăcere, provocată de trecutul legionar al poetului, C. revine cu volumul *Versuri* (1967), neschimbat în fond, dar îmbătrânit prematur, specializat într-o ipostază erotică senilă, în melancolie rurale, în patriotism butaforic cu parti-pris-uri oltenesti (un *Cântec oltenesc* pus pe muzică de Tudor Gheorghe devenind șlagăr: „Muică, suntem neam de piatră/ Când e vorba pentru vatră,/ Suntem pui de Brâncoveni,/ De panduri și de Jieni”), totul în imagini decorative și în rime potrivite care sună, după caz, a unul sau a altul, căci, fundamental, poetul C. nu există decât ca ecou. Autorul și-a pus meșteșugul și în slujba literaturii pentru copii, publicând versurile din *Copilul și Țara* (1981; Premiul Asociației Scriitorilor din Craiova) și *Clopoțel și prichindei* (1977), precum și povestioarele istorice *Arcașul lui Ștefan* (1976) și *Copilul cu inima de aur* (1980). C. a întocmit în două volume, sub titlul *Scriitori care au devenit amintiri* (1973–1982), niște amintiri falsificate prin edulcorare și prin omisiunile convenabile în punctele esențiale, amintiri lipsite de interes literar și inutilizabile ca informație.

SCRIERI: *Flori de spin*, București, 1931; *Virgil Carianopol*, București, 1933; *Un ocean, o frunte în exil*, București, 1934; *Scrisori către plante*, București, 1936; *Carte pentru domnițe*, București, 1937; *Frunzișul toamnei mele*, București, 1938; *Scară la cer*, București, 1940; *Poeme de pe front*, București, 1943; *Versuri*, pref. Ovidiu Papadima, București, 1967; *Cântece de amurg*, București, 1969; *Cântece românești*, București, 1970; *Viorile vârstei*, București, 1972; *Ștergar românesc*, București, 1973; *Lirice*, Craiova, 1973; *Scriitori care au devenit amintiri*, vol. I, București, 1973, vol. II, Craiova, 1982; *Elegii și elegii*, București, 1974; *Arcașul lui Ștefan*, București, 1976; *Clopoțel și prichindei*, București, 1977; *Cântece oltenesti*, Craiova, 1977; *Lumini pentru dragostea mea*, București, 1978; *Viorile vârstei*, pref. Al. Piru, București, 1978; *Peisaj românesc*, București, 1979; *Copilul cu inima de aur*, București, 1980; *Copilul și Țara*, București, 1981; *Cântec la plecarea verii*, București, 1981; *Scară la cer*, pref. C. Stănescu, București, 1983; *Cântece pentru mama*,

București, 1984; *La ceasul de taină*, Craiova, 1986; *Vânătoarea de foc*, București, 1986; *Scrisori către plante*, îngr. și pref. Virginia Carianopol, cuvânt înainte Sultana Craia, București, 1997; *Scriitori care au devenit amintiri. Pagini de jurnal*, îngr. Virginia Carianopol, București, 1999.

Repere bibliografice: Mihail Ilovici, „Virgil Carianopol”, „Timpul nostru”, 1934, 5; Constantinescu, *Scrieri*, II, 186–189, 190–193, 194–198; Sebastian, *Jurnal*, 216–218; Perpessicius, *Opere*, VII, 268–269, 351–353; Călinescu, *Opere*, II, 933–934, III, 171–174, 1125; Eugen Ionescu, „Scrisori către plante”, FCL, 1936, 1585; Cioculescu, *Aspecte*, 123–125, 185–186; Vintilă Horia, „Frunzișul toamnei mele”, G, 1939, 2; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 844, *Ist. lit.* (1982), 940–941; Streinu, *Pagini*, V, 112–120; Ion Caraion, „Poeme de pe front”, CAP, 1943, 2164; I. Negoîtescu, *Virgil Carianopol*, F, 1967, 11; Papadima, *Scriitorii*, 274–277; Constantin, *A doua carte*, 100–104; Crohmălniceanu, *Literatura*, II, 176–178; Piru, *Poezia*, I, 108–117; Micu, „Gândirea”, 598–603; Dan C. Mihăilescu, „Legile amintirii”, T, 1986, 6; Scarlat, *Ist. poeziei*, III, 21–22; Simion, *Scriitori*, IV, 79–85; *Dicț. scriit. rom.*, I, 486–489; *Dicț. analitic*, IV, 109–112; Popa, *Ist. lit.*, II, 344–345. **M. I.**

CARIANOPOL, Virginia (5.III.1943, București), poetă, traducătoare. Este fiica Elisabetei (n. Stojec) și a lui Constantin Carianopol, ofițer de carieră, și nepoată a poetului Virgil Carianopol. A absolvit Facultatea de Filologie la Universitatea din București (1965). Până în 1973 funcționează ca profesoară de limba și literatura română și franceză la Liceul Pedagogic din Buftea, între 1973 și 1984 e consilier la Ministerul Culturii (Direcția Carte și Publicații), între 1984 și 1994 e redactor la Editura Eminescu, din nou consilier la Ministerul Culturii (Direcția Cultură Scrisă) și, în paralel, redactor la Editura Cartea Românească. A debutat în 1966, la „Ramuri”, cu poezie, și editorial în 1977 cu volumul de versuri *Tapiserii cu lună*. Mai colaborează cu versuri și articole de critică literară la „România literară”, „Luceafărul”, „Contemporanul”, „Viața românească”, „Tomis”, „Convorbiri literare”, „Argeș” ș.a. A îngrijit și prefațat ediții din scriitori români și străini, folosind și pseudonimul Lis Karian.

C. debutează ca poetă sub influența lui Lucian Blaga, cu versuri fără rimă și ritm, în care sunt prezente câteva figuri mitologice (Ulise, Penelopa, dar și Meșterul Manole), precum și un sentiment de resemnare melancolică în fața trecerii timpului. Există, de asemenea, o tendință vizibilă către condensare, tot în maniera lui Blaga: „În timp ce stăm aici,/ Ca niște copaci credincioși,/ Cineva/ Mână spre pântecul cald al pământului/ Căii albi ai luminii./ În urmă,/

Pădurile/ Și-au început exodul” (*Credință*). Treptat, poeta va evolua către o personalizare accentuată a discursului, ajungând, în cel mai bun volum al său, *Portret după natură* (1989), la o lirică de „esențe puternice”, în care imaginația se eliberează, iar resursele robuste ale feminității colorează versurile. *Vântul de primăvară*, *Ca un val roșu*, *În mijlocul flăcării*, *Anotimpuri năvalnice* sunt numai câteva dintre titlurile ce dovedesc și exprimă descătușarea eului liric. Poemele sunt mai puțin cizelate, dar în tumultul interior și în aglomerarea de imagini ce le caracterizează se vede ceva mai limpede nota lor de originalitate.

SCRIERI: *Tapiserii cu lună*, Iași, 1977; *Deasupra lumii lunecând*, București, 1980; *Poartă în cer*, București, 1982; *Vânătoarea de foc*, București, 1986; *Portret după natură*, București, 1989; *Cartea cu anotimpuri*, Galați, 1998; *Împărăteasa norilor*, București, 1998; *Portret după natură – Portrait d'après nature*, ed. bilingvă, tr. Sabina Russo, București, 1998; *Poveștile pădurii*, Iași, 1999. **Ediții:** Virgil Carianopol, *Scrisori către plante*, pref. edit., cuvânt înainte Sultana Craia, București, 1997, *Scriitori care au devenit amintiri. Pagini de jurnal*, București, 1999; Alexandru Mironescu, *Floarea de foc*, pref. Mihai Șora, București, 2001. **Traduceri:** Henri Troyat, *Întâlnirea*, București, 1995 (în colaborare cu Ion Gârbă), *Sfârșit de vacanță*, Iași, 1999.

Repere bibliografice: Mihai Duțescu, *O voce distinctă*, R, 1978, 3; Alina Iacobitz, „Tapiserii cu lună”, CL, 1978, 6; Grigore Mureșan, „Deasupra lumii lunecând”, CNT, 1981, 6; Sultana Craia, „Vânătoarea de foc”, CNT, 1986, 22. **D. C. - E.**

CARMEL, Shaul
(6.VII.1937, Ștefănești,
j. Botoșani –
31.III.2011), poet,
prozator, dramaturg.

Este fiul Minei și al lui Marcu Croitoru, negustor de vite. A urmat Liceul „A.T. Laurian” din Botoșani și Școala de Literatură „M. Eminescu” din București. În 1965 s-a stabilit în Israel, unde lucrează ca funcționar superior și îndeplinește numeroase funcții în domeniul cultural. În 1967 a participat la războiul de șase zile. A fost directorul revistei literare „Izvoare” din Tel Aviv, secretar al Asociației Scriitorilor Israelieni de Limbă Română și vicepreședinte al Uniunii

Scriitorilor din Israel, dar și membru de onoare al Asociației Scriitorilor Transilvăneni. C. își începe activitatea cu foiletoane publicate în ziarul „Clopotul” din Botoșani, semnate cu pseudonimul S. Vântu. Primele poezii le publică în 1955, în „Iașul literar”. Colaborează și la „Dacia literară”, „Argo” (Bonn), „Convorbiri literare”, „Literatorul”, „Luceafărul”, „Arc”, „Ultima oră” (Tel Aviv), „Ahinoah” (Germania), „Kruk”, „Moznaim” și „Fesifos” (Israel), „Cronica” (al cărei corespondent pentru străinătate este) ș.a. Continua sa activitate literară, desfășurată în limba română și în limba ebraică (este considerat unul dintre pionierii mișcării literare în limba neoebraică, volumele fiindu-i traduse și în arabă, rusă), a fost răsplătită cu numeroase premii: Premiul „Brikman” (Ierusalim), Premiul „Mia Fischer” (Tel Aviv), Premiul Sion (Tel Aviv), Premiul Asociației Scriitorilor Israelieni de Limbă Română, Premiul UNESCO pentru volumul *Itzhak Rabin. Pacea și-a ucis soldatul* (1996, în colaborare cu Ileana Cudalb), Premiul „M. Eminescu” al Academiei Române (1996), Premiul Festivalului Internațional de Poezie „Lucian Blaga” (1999), Premiul „Ben Zion Tomer” (2001), Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2002) ș.a. Scrie și teatru, piesa într-un act *Puterea ceții* fiind reprezentată în 1985.

Urgența existențială a exprimării – aceasta este pecetea pe care o poartă, în toate etapele devenirii sale de câteva zeci de ani, poezia lui C. La care se adaugă o înzestrare naturală pentru organizarea muzicală a poemului și pentru disciplinarea magmei sentimentale în forme poetice tradiționale – sonet, rondel, strofe cu ritm regulat și rimă încrucișată sau îmbrățișată. Între forța care presează din interior și tiparul formei impuse cu voință se naște o tensiune ce se poate regăsi în toate poemele, într-o vreme în care poezia s-a eliberat de regulile prozodice fixe. Temperament de luptător grefat pe un suflet în care nevoia de Dumnezeu este singura care dă sens bătăuitorii suferințe, C. stabilește cu divinitatea un dialog în care implorarea se unește cu somația și reproșul: „Doamne,/ De ce cobori din când în când la mine,/ Când eu tot urc să m-oglesc în tine?”. Încordarea, tensiunea între stări de spirit care în mod obișnuit s-ar exclude reciproc, dublate de conștiința fragilității clipei creează o atmosferă în același timp halucinantă și violentă. Între semeție și disperare, între lamento și provocare, poezia își află un izvor spiritual în cărțile *Vechiului Testament*, dar și printre poezii transilvăneni revoltați și mesianici, de la Octavian Goga la Aron Cotruș și, îndeosebi, la Mihai Beniuc, a cărui

replică israeliană pare a fi C. Direcțiile tematice esențiale cultivate sunt căutarea unui loc sub soare în care identitatea națională să se poată dezvolta nestingherită, evadarea din cotidian în universul etern al divinului, iar la polul opus, ancorarea în cotidianul pus sub semnul tutelar al neființei, al morții care îl amenință, îl veghează, îi hotărăște forma de exprimare. Prima este o temă a ardenței, a doua – a deznădejdiei, cu atât mai puternică cu cât e mai reprimată: „Să Te înșel, dă-mi timp, ca-ntotdeauna/ Să pot cădea, vreau iarăși înălțime./ Să m-ofilesc, cer iarăși prospețime./ Eu, lanțuri iar, și iarăși Tu – cununa./ Tu – iarăși adevărul, eu – minciuna”. Sunt numeroase expresiile aforistice care sintetizează starea de contradicție și angoasă transpusă în vers. În Israel C. este receptat mai ales pentru poemele inspirate din realitatea istorică și politică imediată, scrise pe un ton pamfletar și deschis angajat (versuri pe care nu le-a selecționat pentru antologiile publicate în România), care stârnesc deopotrivă admirația unora și contestarea altora. În România îi este apreciată îndeosebi poezia cotidianului așezat sub semnul ireversibil al neființei. Cea mai elocventă caracterizare a produs-o Al. Mirodan, care afirmă că scrisul lui C. „seamănă cu o femeie care, de la distanță, nu-ți spune nimic, dar de îndată ce te apropii de ea simți o privire arzândă și o răsuflare animală care nu te lasă indiferent”.

SCRIERI: *Raze de soare*, București, 1956; *Întâia făclie*, București, 1958; *Jurnal de front*, Tel Aviv, 1967; *Florile nisipului*, pref. H. Sain-Saicu, Tel Aviv, 1968; *Răspântii*, Ierusalim, 1970; *Cu mâna pe inimă*, Tel Aviv, 1977; *Războiul sârmanilor*, Tel Aviv, 1980; *Târziu*, Tel Aviv, 1984; *Poezii de nerostit*, Tel Aviv, 1989; *Fuga din rai*, Tel Aviv, 1993; *Credo*, Tel Aviv, 1996; *Ești*, pref. Ștefan Aug. Doinaș, București, 1996; *Dor de dor*, București, 1996; *Itzhak Rabin. Pacea și-a ucis soldatul* (în colaborare cu Ileana Cudalb), București, 1996; ed. (*Itzhak Rabin. Peace Killed Its Soldier*), București, 1997; *Între El și mine*, pref. Eugen Simion, cu ilustrații de Tia Peltz, București, 1998; *Vânătorul de zăpadă*, pref. Geo Șerban, București, 2000; *Hoțul de frumos*, București, 2001; *Fericitul care pleacă*, pref. George Bălăiță, postfață Zoltán Ternér, București, 2001; *Deocamdată, viața*, postfață S. Damian, Iași, 2002; *După ultima mea moarte*, București, 2002; *Îngerul târziu*, pref. Eugen Simion, București, 2003; *Eu Abel, Eu Cain*, București, 2004; *Pași pe nisip*, îngr. Petru Prelipcean, Horodnic de Jos, 2004; *Sânul drept al amazoanei*, pref. Ioan Holban, postfață Zoltán Ternér, Iași, 2005; *Cerul de sub pământ*, pref. Iosef Eugen Campus, postfață Al. Husar, Iași, 2006; *Cavaler al Ordinului Veșniciei*, pref. Ioan Holban, postfață Valeriu Stancu, Iași, 2007; *Descoperă-mi ceea ce am pierdut* (în colaborare cu Adi Cristi), Iași, 2007; *Ultima tinerețe a septuagenarului. Jurnal lirice*, București, 2007; *Această moarte care mă învie*, pref.

Nicolae Breban, postfață Zoltán Turner, Iași, 2008; *Peretele lui Dumnezeu*, Iași, 2008; *Fabuloasa licornă*, pref. Irina Airinei, postfață Nedeea Burcă, Iași, 2009; *Între Patrie și Matrie. Prenumele memoriei, facerea numelui*, Iași, 2009; *Visând pe marginea trezirii*, Iași, 2009; *Când se vor strânge vulturii*, pref. Fănuș Neagu, Iași, 2010; *Viața din moarte*, Iași, 2010.

Repere bibliografice: Mirodan, *Dicționar*, I, 285–289; Andrei Strihan, *Shaul Carmel la 60 de ani*, „Ultima oră” (Tel Aviv), 1997, 3 iulie; Radu Cărneci, *Nostalgia esențială*, CRC, 1998, 2; Roxana Sorescu, *Poezia – ca lava*, LCE, 1996, 38; Cristofor, *Țara Sfântă*, I, 25–32; Al. Cistelean, *Hagiălăc în Țara Sfântă*, „Piața literară”, 2002, 9; S. Damian, *Privilegiul de a dansa*, CNT, 2002, 12; Iosef Eugen Campus, *Deschizând noi orizonturi*, București, 2002, I, 78, 80–83, II, 237–240, 294–297; Aczél, *Scriitori rom. Israel*, 39–42; Manolescu, *Enciclopedia*, 127–128. **R.S.**

CARMEN, revistă apărută la București, bilunar, între 6 iulie și 15 decembrie 1898, 5 aprilie și 20 decembrie 1899, 10 septembrie și 25 decembrie 1902 și la 1 ianuarie 1907. Apărea în locul unei alte reviste, „Vieța nouă”, preluându-i colaboratorii și înscriindu-se în orbita influenței macedonskiene. De altfel, Al. Macedonski va colabora aici cu articole dedicate simbolismului și decadentismului. C. păstrează, totuși, o deosebire de nuanță în raport cu atitudinea și ideile literare ale poetului *Noptilor*. Trăsătura caracteristică a acestei reviste de sfârșit de secol este un eclecticism pozitiv, o deschidere către toate posibilitățile de expresie artistică. Articolul *Câteva lămuriri* sublinia independența politică și literară a revistei și a colaboratorilor, pentru care preocuparea principală trebuia să fie aceea de „a îmbrățișa frumosul” și de a păstra o deplină libertate de idei, de vederi și de credințe literare. Cu versuri au colaborat D. Nanu, I.C. Săvescu, I.I. Livescu, N. Țimiraș, Mihai Codreanu, Horia Furtună, Corneliu Moldovanu, N. Gr. Mihăescu-Nigrim, C. Sandu-Aldea (semna A. Sandu), I. Costin (Al. Cantilli), N. Negreanu, Sofronie Ivanovici, G. Gr. Căir, Mihail Sadoveanu, C. Cosco, Panait Cerna, C. Cantilli, Petru Vulcan, E. Ștefănescu-Est, V. Podeanu, A. Steuerman, I. Minulescu (semna I.M. Nirvan), precum și Cecilia Mârzea, I. Bălănescu, N. Bosnieff-Paraschivescu, V. Gherasimescu, M. Rusu, N.G. Niculescu, D. Canta, Ersilia Ghenovici, A. de Eder, N. Burlănescu-Alin, Blanche Duca. Proza – nuvele și schițe – aparține lui M. Sadoveanu (semna M.S. Cobuz), N. Gr. Mihăescu-Nigrim, D. Karr (Karnabatt), V. Cozmin, Iuliu Dragomirescu, D.T. Negreanu, S. Ivanovici, G. Gr. Căir, Gh. Becescu-Silvan, Ioan Adam, Jean Bart, Aida Vrioni (debut) ș.a. Tot atât de bogată este și lista

colaboratorilor de la rubrica de critică și publicistică literară. În afara lui Al. Macedonski, mai scriau aici N. Vaschide, C. Scânteie, Gabriel Donna, I. Achimescu, B. Gr. Buzău, M. Bălănescu, C. Al. Ionescu-Caion, S. Sanielevici, V. Stroe și C. Săteanu. Din Heine și Lenau sunt traduse versuri, pe care traducătorii le semnează cu pseudonimele M. René, Mărunt și A. Sandu, iar M. Rusu traduce din Zola nuvela *Pentru o noapte de dragoste*. Nesemnate au rămas tălmăcirile din Nietzsche, Cehov, V.G. Korolenko și Maxim Gorki. Câteva idei interesante conține articolul viitorului matematician S. Sanielevici dedicat lui C. Dobrogeanu-Gherea. Tot lui Gherea îi este dedicat și articolul *Pesimismul în literatură* al lui Ionescu-Caion, în care tonul polemic predomină. În ceea ce privește contribuția critică, C. rămâne totuși oarecum detașată de actualitatea literară și socială a vremii. Studiile lui Al. Macedonski sunt foarte generale și ele vizează, în primul rând, o stare de lucruri specifică literaturii franceze, iar în articolele lor S. Sanielevici, Gabriel Donna, Ionescu-Caion ș.a. au, mai curând, preocupări de istorie a culturii decât de critică literară. Câteva recenzii semnate de V. Stroe (la *Cartea de aur* de Al. Macedonski) și C. Scânteie (la romanul lui C.I.A. Nottara, *Suflete obosite*, și la *Bertha* de C. Cantilli), la care s-ar mai putea adăuga un articol al aceluiași V. Stroe, intitulat *Scriitorii tineri și „Sămănătorul”*, nu reușesc să atenueze impresia de detașare în raport cu actualitatea. Revista are meritul de a fi contribuit la formarea unei atmosfere de obiectivitate și, mai ales, la încurajarea constantă a unor tineri scriitori aflați la începutul carierei literare (Mihail Sadoveanu, Ion Minulescu, Mihai Codreanu). **R.Z.**

CARMEN SYLVA
(pseudonim al reginei Elisabeta a României; 29.XII.1843, Neuwied, Germania – 1.II.1916, București), poetă, prozatoare, traducătoare.

Fiică a Mariei von Nassau-Weilburg, principesă zu Wied-Weilburg, și a principelui Wilhelm Karl Hermann zu Wied-Neuwied, Elisabeth Pauline Ottilie Luise, prințesă zu Wied, viitoarea regină și poetă, învățată în familie limbile engleză, franceză, italiană,

latină, studiază matematica, fizica și gramatica, ia lecții de pictură și de muzică. La Berlin urmează cursuri de Belle Arte. În copilărie și în tinerețe face numeroase călătorii: Berlin (1847, 1861), Bonn (1851), Paris (1854), Elveția (1858), Italia (1859), Polonia, Suedia, Rusia (1864). Se căsătorește, în 1869, cu domnitorul, apoi regele României Carol I din familia von Hohenzollern-Sigmaringen, devenind, din 1881, regină a României. Se remarcă, deopotrivă, prin intensa activitate cultural-artistică desfășurată îndeosebi la Peleş și prin cultivarea unor personalități de prim rang (Vasile Alecsandri, George Enescu, Nicolae Grigorescu ș.a.), dar și prin implicarea în acțiuni de caritate în timpul Războiului pentru Independență și de binefacere (ia sub protecția sa Azilul „Elena Doamna”, fondează societățile Elisabeta și Munca). Primele scrieri poetice (1858–1860) și le adună în volumul manuscris *Meine Reise durch die Welt*, însă numai în 1873 se întărește în credința că are talent, când V. Alecsandri îi „destăinuie” natura talentului ei. Colaborează la „Bucarest mondain”, „România”, „Curierul român”, „Revista politică”, „Das literarische Rumänien”, „Foaia interesantă”, „Gegenwart”, „Activitatea”, „Ilustrația”, „La Revue des deux mondes”, „Le Figaro”, „Les Annales politiques et littéraires”, „Opinia publică”, „Revista noastră”, „Tribuna”, „Almanahul Societății Scriitorilor Români” ș.a. Și-a semnat unele scrieri cu pseudonimele F. de Laroc și E. Wedi, iar altele, alcătuite în colaborare cu Mite Kremnitz, cu Dito und Idem. Devine membră de onoare a Academiei Române în 1881. I se acordă decorația Bardess of Wales (1890) și va fi distinsă cu titlul *doctor honoris causa* de universitățile din Budapesta (1897) și Petersburg. A fost înmormântată la Curtea de Argeș.

Poezia lui C.S. din volumele *Jehovah* (1882), *Meine Ruh* (1884, ed. 3, I–V, 1901), scrisă în germană și tradusă în limba română de poeți ca George Coșbuc, St. O. Iosif, Adrian Maniu ș.a., ca și proza, teatrul, cugătarile, este vădit influențată de romantismul german. Motivele folclorice românești i-au stat adesea în atenție, combinate uneori cu mitologia germană. Plecată în anii tinereții din castelul Mon Repos de pe Rin, poeta va resimți adânc această ruptură: „Și-n liniștea asta de templu/ Puternic vai, iat-a bătut/ Și ceasul plecării, ca moartea/ De jalnic, ca moartea de mut./ Curgî, Rinule,-n pace, de-a pururi/ Și-adio! Pe noul meu drum/ Eu intru, sărmana,-n viața/ Cea plină de trude de-acum” (*Rămas-bun*). De asemenea, în *Dor de-acasă*: „Mai plânge codru-n freamăt lin?/ Și șle-puri trec și-acum pe Rin/ Din zori până-n amurg?”

Carmen Sylva (regina Elisabeta) și regele Carol I

Lirica sa celebrează natura, tinerețea, vinul, cântecul, fiind expresia unui eu împăcat, senin, seninătate care este răsplata unei lupte, purtată „Cu oștiri întregi de demoni/ Cu puteri, vai, și-ale lumii/ Și-ale sufletului meu”. Poeta ar fi dorit să fie văzută de contemporani în primul rând ca o ființă omenească. În *Regina* dă o replică celor care nu percepeau în ea omul și care abia după moarte îi vor recunoaște dimensiunea firească: „De ce v-ați pierde vremea voi/ cetind ce scriu? Degeaba toate! Abia când voi fi moartă, poate/ Mă veți vedea ce-am fost, spre-a zice:/ A fost, aproape, om ca noi/ Păcat! A fost regină!”. Existenta și mai înainte, poezia maternității (*Mamă, Dorință de mamă, Mama vitregă, Brațele mamei*) capătă, odată cu pierderea, la nici patru ani, a singurei sale fiice, prințesa Maria, accente tragice. Mama îndurerată dorește continuu să-și revadă în vis fiica pierdută. Disparația copilei o leagă și mai mult de pământul românesc: „Dâmbovițo! Dâmbovițo! Sunt de tine-n-cătușată/ De când ce-avui drag pe lume/ Mi-e pe malu-ți îngropată”. Lirica sa de „vulcanice avânturi”, cum și-o caracteriza, mai cuprinde versuri de inspirație biblică (*Cina cea de taină, Moise, Cain*) și mitică

(*Prometeu*), un filon eroic (inspirat de Războiul pentru Independență), prelucrări de legende antice (*Sappho*, 1880) și de motive medievale (*Hammerstein*, 1880). Prozatoarea tipărește cugetări și aforisme (*Les Pensées d'une reine*, 1882; o ediție a fost distinsă cu Premiul „Botta” al Academiei Franceze), legende, nuvele, romane, eseuri. Prozele din *Pelesch Märchen* (1882), precum *Vârful cu Dor*, *Piatra Arsă*, *Jepii*, *Caraiman*, *Peștera Ialomiței*, *Omul*, *Valea Cerbului*, *Cetatea Baba*, *Ceahlău*, *Valea Rea*, sunt caracterizate drept „trăsături care o încorporează în chip unic literaturii naționale” (D. Caracostea). Între meritele pe care istoria ar trebui să i le recunoască poetei și prozatoarei ar fi, scrie E. Lovinescu, „dragostea înțelegătoare cu care și-a îmbrățișat noua ei patrie, cântându-i frumusețea sălbatică a Carpaților, legendele Bucegilor”. C.S. a scris și teatru: *Frauenmuth* (1890, ce cuprinde piesele *Ullranda*, *Mărioara*, *Am Verfallstag*, *Dämmerung*, *Loïse*, *Herrn Daniels Witwen*, unele fiind reprezentate și în străinătate). În *Meister Manole* (apărută în 1892 și jucată în același an la Viena), legenda românească a fost turnată „sub forma armonioasă a unei tragedii” (E. Lovinescu), în care substanța autohtonă este preluată abia în ultimul act. Libertatea cu care a fost tratat motivul jertfei creației l-a iritat pe B. Delavrancea. Autoarea însă n-a voit să fie întru totul fidelă motivului românesc, ea concepându-l, spre exemplu, pe domnitorul Neagoe ca pe un Othello crud și aducând în scenă un grec, Kir Dimitri, care este respins de Maria Giannetta, soția lui Manole (în piesă: Mano). Dintre romanele scrise în colaborare cu Mite Kremnitz, sub pseudonimul Dito und Idem, s-au bucurat de succes *Aus zwei Welten* (1884) și *Astra* (1886). C.S. și-a dobândit merite și prin traduceri din literatura română. *Rumänische Dichtungen* (1881, în colaborare cu Mite Kremnitz), care cuprinde tălmăcirii din opera lui V. Alecsandri, M. Eminescu, Iacob Negruzzi, D. Bolintineanu, Th. Șerbănescu, Al. Candiano-Popescu, G. Crețeanu, C. Conachi ș.a., a avut, comparativ cu tot ceea ce se întreprinsese până atunci în acest domeniu, un mare răsunet. De asemenea, a transpus o culegere de poezie populară alcătuită de Elena Văcărescu, sub titlul *Lieder aus dem Dimbovitza* (1889). Renumerele scriitoarei și lucrările ei – nota Titu Maiorescu – „au contribuit să ne facă mai bine cunoscuți și mai bine judecați în Germania și Austria”, prin transpunerile din poezia românească declanșându-se „o întreagă mișcare critică literară relativă la viața noastră intelectuală, adică la acea parte a ei care se găsește exprimată în formă poetică”.

Autoare a unei opere care a fost tradusă în franceză (printre care și de scriitori precum A.I. Odobescu, G. Bengescu-Dabija, Elena Văcărescu, Elena Poenaru ș.a.), italiană, spaniolă, olandeză, daneză, rusă, maghiară etc. și despre ale cărei merite au scris o serie de personalități române și străine, C.S. nu a fost recunoscută pe deplin ca scriitoare română. La un secol de la nașterea ei, era încă văzută ca necesară „o dreaptă încadrare atât în literatura germană, căreia îi aparține prin limbă și formațiune, cât și în literatura română, de care e legată adesea prin temă și uneori prin substanță” (D. Caracostea). Cum era de așteptat, în mod oficial opera reginei și scriitoarei au fost date uitării în anii regimului comunist din România.

SCRIERI: *Vârful cu Dor*. *Baladă română – Vârful cu Dor*. *Rumänische Ballade*, ed. bilingvă, tr. [M. Eminescu], București, [1878]; *Sappho*, Leipzig, 1880; *Hammerstein*, Leipzig, 1880; *Stürme*, Bonn, 1881; *Jehovah*, Leipzig, 1882; *Les Pensées d'une reine*, pref. Lois Ulbach, Paris, 1882, ed. (*Cugetările unei regine*), tr. I.C. Crăciun, Iași, 1882; ed. tr. Anina Rădulescu-Pogoneanu, București, 1939; ed. bilingvă (*Gedanken einer Königin – Les Pensées d'une reine*), îngr. și pref. Silvia Irina Zimmermann, Stuttgart, 2012; *Leidens Erdengang*, Berlin, 1882; *Pelesch-Märchen*, Leipzig, 1882; ed. 4, Bonn, 1899; ed. (*Poveștile Peșului*), [tr. Dimitrie Sturdza], București, 1882; ed. bilingvă, București, 1933; ed. îngr. Doina David și Stela lancea, introd. Doina David, Timișoara, 1990; ed. îngr. și pref. Tudor Nedelcea, Craiova, 1991; ed. postfață Mircea Coloșenco, București, 2000; *Die Hexe*, Berlin, 1882; ed. (*Vrăjitoarea*), tr. A. Steuerman, Craiova, 1897; *Ein Gebet*, Berlin, 1882; ed. (*Rugăciunea*), tr. Flor Carp [Constantin Morariu], București, [1887]; ed. (*O rugăciune*), Cernăuți, 1887; ed. tr. B. Marian, București, f.a.; *Handzeichnungen*, Berlin, 1884; ed. (*Nuvele*), tr. G.I. Ionescu-Gion, București, 1888; *Meine Ruh*, Berlin, 1884; ed. 2, I–IV, Berlin, 1885; ed. 3, I–V, Berlin, 1901; *Mein Rhein*, Leipzig, 1884; *Meine Reise durch die Welt*, 1884; *Aus zwei Welten* (în colaborare cu Mite Kremnitz), Leipzig, 1884; *Durch die Jahrhunderte*, Leipzig, 1885; ed. (*De prin veacuri*), I–II, tr. L.T., București, [1895–1896]; *Ana Boleyn* (în colaborare cu Mite Kremnitz), Bonn, 1886; *Astra* (în colaborare cu Mite Kremnitz), Bonn, 1886; ed. tr. G.I. Ionescu-Gion, București, 1887; ed. tr. Grete Tartler, București, 2011; *Mein Buch*, Düsseldorf, 1886; *Feldpost* (în colaborare cu Mite Kremnitz), Bonn, 1887; *Es klopft*, Regensburg, 1887; ed. (*Bate la ușă*), tr. L.M. [Livia Maiorescu], București, 1887; *Pelesch im Dienst*, Bonn, 1888; ed. (*Robia Peșului*), tr. Elena Radu Rosetti [Elena Bacalogu], București, 1897; *In der Irre* (în colaborare cu Mite Kremnitz), Bonn, 1888; *Rache und andere Novellen* (în colaborare cu Mite Kremnitz), Bonn, 1888; ed. (*Răzbunare*), tr. I.L. Caragiiale, în *Schiffe. Traduceri și originale*, Iași, 1897; *Cuvinte sufletești*, București, 1888; ed. (*Seelengespräche*), Bonn, 1900; *Vom Amboß*, Bonn, 1890; *Deficit*, Bonn, 1890; *Frauenmuth*,

Bonn, 1890; *Heimat!*, Bonn, 1891; *Handwerkerlieder*, Bonn, 1891; *Meerlieder*, Bonn, 1891; *Weihnachtskerzchen von Pallanza*, Pallanza, 1891; *Bucarest*, Paris, 1892; ed. tr. D. Stăncescu, București, 1892; *Meister Manole*, Bonn, 1892; *Versuri*, tr. A. Toma, București, 1897; *Poeziile unei regine*, tr. Ilie Ighel-Deleanu, București, 1897; *Povestea unei regine binefăcătoare*, tr. George A. Mandy, București, 1899; *Thau*, Bonn, 1900; *Aus meinem Königreich*, Boston, 1900; *Märchen einer Königin*, Bonn, 1901; ed. (*Poveștile unei regine*), I, tr. Lia Hârsu, București, 1906; *Es ist vollbracht!*, Berlin, 1902; *Unter der Blume*, Regensburg, 1903; *Geflüsterte Worte*, I–V, Regensburg, 1903–1912; *Mărioara. În ziua scadenței*, tr. Haralamb G. Lecca, Iași, 1904; *Ullranda*, tr. A. Steuerma, Iași, 1904; *In der Lunca*, Regensburg, 1904; ed. (*În luncă*), tr. Al. Tzigara-Samurcaș, București, 1905; *Poezii*, tr. Elena Poenaru, București, 1904; *Rheintochters Donaufahrt*, Regensburg, 1905; ed. (*Pe Dunăre*), [București, 1905]; *Loiza*, tr. A. Steuerma, Iași, 1906; *Valuri alinate*, tr. George Coșbuc, București, 1906; ed. București, 2003; *Văduvele domnului Daniel*, tr. Leopold Stern, București, 1907; *Mein Penatenwinkel*, Frankfurt am Main, 1908; ed. (*Colțul penaiților mei*), I–II, tr. Dumitru Hîncu, București, 2002; *De ce ne trebuie regii? Umbra lui Ștefan cel Mare*, tr. Leopold Stern, București, 1910; *Prințul codrului*, tr. Lia Hârsu, București, [1910]; *Aus dem Leben*, Leipzig, 1912; ed. (*Din viață*), tr. Corneliu Scurtu, pref. Paul Lindenberg, București, 1914; *Aliunde*, București, 1913; *Briefe einer einsamen Königin*, München, 1916; *Insula Șerpilor*, București, [1918]; *Carmen Sylva povestind copiilor*, îngr. Octav Minar, București, 1931; *Poezii*, tr. Adrian Maniu, cu ilustrații de Rodica Maniu, București, 1936; *Versuri alese*, îngr. și pref. Gabriel Badea-Păun, București, 1998. **Traduceri:** *Rumänische Dichtungen*, Leipzig, 1881 (în colaborare cu Mite Kremnitz); ed. 3, Bonn, 1889; *Lieder aus dem Dimbovitzathal*, îngr. Hélène Văcărescu, Bonn, 1889.

Repere bibliografice: Natalie von Stackelberg, *Aus Carmen Sylva's Leben*, Heidelberg, 1885; Elisabeth Sergy, *Carmen Sylva Elisabeth, Reine de Roumanie*, Paris, 1890; Blanche Roosevelt, *Elisabeth of Roumania*, Londra, 1891; Barbu Delavrancea, *Carmen Sylva, Neagoe Basarab și Meșterul Manole. Carmen Sylva și românii*, București, 1892; Mite Kremnitz, *Carmen Sylva*, Leipzig, [1903]; Georges Bengesco, *Carmen Sylva (Sa Majesté La Reine Elisabeth de Roumanie). Bibliographie et ses œuvres*, Bruxelles, 1904; Georges Bengesco, *Carmen Sylva et la poésie populaire roumaine*, Namur (Belgia), 1904; Georges Bengesco, *Carmen Sylva intime*, Paris, 1905; Titu Maiorescu, *Critice*, III, București, 1908, 9–10; *Majestății Sale Reginei Elisabeta la 70 de ani. Omagiu din partea „Convorbirilor literare”*, București, 1913; Al. Tzigara-Samurcaș, *Königin Elisabeth und die Kultur Rumäniens*, București, 1916; Lovinescu, *Critice*, IV, 218–231, V, 111–117; I.E. Torouțiu, *Carmen Sylva în literatura românească*, Cernăuți, 1924; Leopold Stern, *Carmen Sylva et Pierre Loti. Une amitié littéraire*, Paris, 1931; Eugen Wolbe, *Carmen Sylva. Der Lebensweg einer einsamen Königin*, Leipzig, 1933; Iorga, *Ist. lit. cont.*, I (1986), 39; Camil Petrescu, *Carmen Sylva*, RFR,

1936, 5; Elisabeth Burgoyne, *Carmen Sylva, Queen & Woman*, Londra, 1941; Octavian Goga, *Discursuri*, București, 1942, 80–81; [*Carmen Sylva*], RFR, 1943, 12 (număr special); Klaus Heitmann, *Carol I, Carmen Sylva și cultura română*, F, 1992, 1; Silvia Irina Zimmermann, *Der Zauber des fernen Königreichs*, Marburg, 1996; Robert Scheffer, *Orient regal. Cinci ani la Curtea României*, tr. Rodica Pânzaru, pref. Pamfil Șeicaru, București, 1997; Al. Tzigara-Samurcaș, *Memorii*, II, îngr. Ioan Șerb și Florica Șerb, pref. Dan Grigorescu, București, 1999, 134–146; Robert Merle, *Carmen Sylva, l'extravagante Reine Elisabeth de Roumanie*, Toulouse, 1999; Annemarie Podlipny-Helm, *Carmen Sylva*, Timișoara, 2001; Gabriel Badea-Păun, *Carmen Sylva 1843–1916. Uimitoarea regină Elisabeta a României*, tr. Irina-Margareta Nistor, București, 2003; Silvia Irina Zimmermann, *Die dichtende Königin. Elisabeth, Prinzessin zu Wied, Königin von Rumänien, Carmen Sylva (1843–1916). Selbstmythisierung und prodynastische Öffentlichkeitsarbeit durch Literatur*, Stuttgart, 2010. **I.D.**

CARMEN-SYLVA, revistă apărută la București, de trei ori pe lună, de la 12 noiembrie la 3 decembrie 1895. Această publicație periodică se apropie prin orientarea politică a principalilor colaboratori, Panait Zosin și Panait Mușoiu, de mișcarea socialistă românească. În revistă apar câteva fragmente din *Capitalul* lui Karl Marx, articole dedicate dezvoltării științei, altele referitoare la rolul social al femeii etc. La partea literară P. Zosin scrie un articol polemic în care combate ideile lui M. Dragomirescu, susținând „arta cu tendință”, și două cronici relative la drama *Tatăl* a lui August Strindberg și la romanul lui Knut Hamsun *Foamea*. Se remarcă un articol al lui Panait Mușoiu, *Ioan Păun*, evocare plină de dramatism a poetului Ion Păun-Pincio, mort înainte de vreme. Zosin este autorul unor nuvele inspirate din realitățile satului românesc. Versurile poartă semnătura lui C.Z. Buzdugan, D.Th. Neculuță, N. Țimiraș, N. Burlănescu-Alin, Alexandrina Mihăescu, I. Costin (Al. Cantilli), Const. Xenii, Sergiu Cujbă și D. Nanu. Cu *Un cântec*, *Apari tu...* și *Cântec* colaborează George Coșbuc. **R.Z.**

CARMEN SYLVA, publicație apărută la Iași, lunar, din 20 noiembrie 1902 până în 20 februarie 1903, purtând subtitlul „Teatru, muzică, arte frumoase”. Revista își propune să sprijine „interesele teatrale românești”, ale „tuturor creațiilor în această limbă” (A.D. Xenopol, *Un cuvânt înainte*), ale pieselor de teatru autohtone. Rubrici: „Știri artistice”, „Poșta redacției”. Colaborează cu articole despre teatru A.D. Xenopol, V. Scânteie, State Dragomir, Rudolf Suțu, C. Săteanu, A. Steuerma-Rodion. V. Scânteie traduce un fragment din piesa *Femeia oficială* de Hans Olden. Revista

mai conține diferite materiale despre muzică și pictură, informații culturale. Alți colaboratori: Gavril Muzicescu, P.S. Alexandrescu, Sever Mureșianu, N.A. Bogdan, M. Dumbravă, I. Maxim. **A.P.**

CARMEN SYLVA, publicație apărută la București, bilunar, între 1 iunie 1909 și august 1910, având subtitlul „Revistă românească enciclopedică. Litere, artă, științe, sport, distracții”. Director-proprietar: Maria G. Temelie. De orientare preponderent tradiționalistă, **C.S.** cultivă o literatură îndeobște cuminte, conformistă. Se includ în sumar versuri de Victor Eftimiu, Mircea C. Demetriade, Const. Rîuleț, Th. M. Stoenescu, Scarlat C. Moscu, N. Țincu ș.a. Cu proză figurează I.A. Bassarabescu, N. Gane, N. Rădulescu-Niger, Cristian Dimopol. Sunt traduse versuri de Alfred de Musset, Heinrich Heine, Petőfi Sándor și Théodore Botrel. Revista mai conține articole economice și științifice, cugetări, anecdote. Alți colaboratori: Tudor Cristian, Alexandru Șonțu, I. Nicolaide, C. Gărdescu, Vasile Stoica. **A.P.**

CARNET LITERAR, revistă apărută la Buzău, săptămânal între 20 noiembrie 1931 și 25 februarie 1932, bilunar între decembrie 1932 și 10 februarie 1933, cu întreruperi de la 25 februarie la 15 octombrie 1932 și cu periodicitatea nespecificată între 1 martie 1933 și 11 mai 1934. Redactori (menționați la numărul 11/1932): Ștefan Crăciun, Pompiliu Podgoreanu, Matei Ghimbășanu, Dem. Iliescu, G. Opreșcu. Reapare ca seria a treia între 1997 și 1999, anunțată lunar, dar numai numere răzlețe, editată de Centrul de Cultură al municipiului Buzău. Director: Corneliu Ștefan. Orientarea ideologico-artistică a **C.L.** ia forma răspunsului la întrebarea venită de la publicul cititor, „Care e conduita revistei?": „Nu vrem să încătușăm într-o disciplină, oricare ar fi ea, gândirea și talentul nimănui. Cine scrie în această revistă va scrie ce va crede de cuviință. Iscălinind, își asumă toată răspunderea. Credem că aceasta este cea mai logică atitudine a unei reviste care în primul rând vrea să fie o afirmare a tineretului”. Despre „tineret” mai vorbise în primul număr Pompiliu Podgoreanu, cam exaltat, în scurtul articol *Generația de sacrificiu*, ce părea să conțină promisiunea unui program: „Ni se spune «generația de sacrificiu» [...]. Dar vrem să se sfârșească odată legenda că tineretul de acum ispășește păcate și consecințe inexistente. [...] Căci dacă cei care pretind că ne tutează moral și intelectual vorbesc de o generație al cărei suflet este impropriu de a-l cunoaște și

înțelege, această generație are curajul să strige adevărul că ea s-a străduit să înțeleagă psihologia «doctrinarilor» și rezultatul a întristat-o profund”. **C.L.** publică poezie modernistă de Ion Minulescu (*Romanța celor ce se vând*), George Gregorian (*Boemul, În soare, Vita felix*), Eugeniu Ștefănescu-Est (*Voci de vânt, Sonata boreală*), Ion Pogan (*Absent*), Dem. Bassarabeanu (*Hymn*), Alexandru Marius (*Elegie*), Ion Sofia Manolescu (debut) ș.a. Cu proză figurează Sărmanul Klopstock (*Cancelarul, Revanșa* – amintire din teatru), Horia Furtună (*Iubita din Paris* – „fragment din romanul autobiografic cu același titlu aflat sub tipar”), Ion Pogan (*Muzicianul*), Ioan Georgescu (*La hanul vechi* – fragment din volumul *Vânt de apus*, „ce stă să apară”), Al. Lascarov-Moldovanu ș.a. Cu medalioanele *O. Goga, Goethe, C. Rădulescu-Motru, Artur Enășescu* – suprintitulat *Poetul cerșetor*, cu sumare pagini de proză traduse de V. Maciu după André Gide (*Ronda tuturor dorințelor mele*) și de G.M. Ivanov după Al. Kuprin (*Pedagogia perversă*) și câteva aforisme, revista epuizează beletristica. Articolul de fond abordează număr de număr câte o chestiune de actualitate politică, morală, culturală (Horia Furtună, *Totul se distruge*; Sărmanul Klopstock, *Literatura de amuzament*; Pompiliu Podgoreanu, *Pacifismul spre faliment*, *Polemicile literare*; Pompiliu Ionescu, *Roman și causerie*), ca și alte articole, semnate de Horia Petrescu (*Puternica revizuire a marilor cugetători*), Virgil Șerbănescu (*Sărbătorirea d. C. Rădulescu-Motru „de Societatea Română de Filosofie cu prilejul a treizeci și cinci de ani de activitate”*), V. Maciu (*Generații*), Romulus Seișanu (*Înarmările maghiare*), Eugeniu Ștefănescu-Est (*1932 pe scenele bucureștene*), N.N. Manolescu (*Ziaristica lui Eminescu*). Informații, știri, noutăți variate – moartea scriitorilor Iacob Negruzzi și Cincinat Pavelescu –, succinte note critice despre apariții editoriale recente (C. Stere, *Lutul* – volumul III din romanul *În preajma revoluției*, E. Lovinescu, *Memorii* – volumul II, Ilarie Voronca, *Peter Schlemihl*, G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Const. Fântâneru, *Interior*), care precedă cronici și recenzii detaliate, sunt reunite în rubricile „Arabescuri”, „Cărți apărute”, „Teatrale”. Numărul 7/1932 este dedicat personalității lui Goethe, iar următorul, 8–9, consacrat lui Horia Furtună, poet, prozator și prefect de Buzău, devenit o prezență consecventă în **C.L.**, conține un interviu cu omagiatul, o cronică la romanul acestuia *Iubita din Paris*, un fragment din actul III al piesei în versuri *Făt-Frumos*, poeziile *Barcarolă*, *Închinare*, *Orașul Stralsund* – inspirată din prizonieratul trăit în

insula Danholm din Marea Baltică – și două scurte eseuri consacrate creației sale poetice și dramatice. Alți colaboratori: Constantin Frâncu, Mircea Ducary, I.N. Soare, G. Lovin.

R.P.

CAROLY, Felix (3.III.1933, Iași – 29.III.2011, Tel Aviv, Israel), poet, dramaturg. Licențiat al Institutului de Teatru din București (1955), **C.** îmbină cariera de actor cu literatura. Debutează la revista „Tânărul scriitor” în 1956. Comedia *Cu capul în nori* îi va fi pusă în scenă la Teatrul „Ion Creangă” din București, iar câteva scenarii de pantomimă văd lumina rampei la Teatrul Evreiesc de Stat și la Televiziune. În 1970 se stabilește în Israel, unde colaborează la revistele „Izvoare”, „Ultima oră”, „Orient Expres” (aici deține o rubrică permanentă) ș.a. Începând din 1971 publică numeroase volume de poezie care îl impun publicului cititor de limbă română. Asociația Scriitorilor Israelieni de Limbă Română și Uniunea Scriitorilor din Israel îl disting cu numeroase premii, printre care Premiul Sion (1994), „N.Palty” (1996, 1998). Este prezent în antologiile din poezia israeliană editată recent în România.

În *Sertarul cu iluzii* (1998), o antologie de autor, **C.** cuprinde materia a aproape trei decenii de poezie, volumele succesive devenind aici cicluri. *Omul de lut*, legenda Golemului, este piesa de rezistență a poetului și a lecturilor sale de actor în fața publicului. Alt poem, *Șlefuitorul de lentile*, evocă silueta lui Spinoza urcând „pe treapta către duh”, dar fără solemnitate dramatică, ba chiar ironic în punctarea mizeriei fizice a filosofului. Tema aceasta străbate mai toată lirica lui **C.** Titlul unei cărți din 1995, *Cu dragoste, cu patimă, cu ură*, indică afectul în clocot ca „unealtă de producție” a creației. Retorica disperării și răul secolului, degradarea morală, indiferența la valorile spiritului, decrepitudinea biologică, solitudinea, infernul „omului de prisos”, condamnarea artistului la perpetuă sărăcie sunt teme curente. Reproșul către semenii, avertismentul către burghezi, cu o fibră disperat-mesianică, se exprimă deseori în vers abrupt, alb, cu lexic dur, laitmotive fiind „groapa”, „dricul”, „viermii”, „ploșnițele”, iar în registrul moral „paranoia”, „ratarea”, „eternul exilat”, „culmile și prăbușirea”. *Omul de lut*, din familia *Noptilor* lui Al. Macedonski, i-a cerut lui **C.** două decenii de cizelare, dar și încercarea resurselor sale vizionare într-o frumoasă recreare a mitului Golemului din mistică iudaică. Praga medievală, cu turle și tavane boltite, cu regi sângeroși, mai are o lume criptică, „un neam fără de țară cu spițe legendare”. Rabi Lev vrea

să împiedice sacrificarea neamului învinuit pentru catastrofa ce va veni și zidește, din tainele Cabalei, Golemul. Cutremurarea cetății sub pașii colosului, urgia vinovaților și sinuciderea Înțeleptului Rabi Lev, strivit de Golem, sunt surprinse în vers alexandrin, solemn și puternic.

SCRIERI: *Dor de patrie*, Ierusalim, 1971; *Golem*, Ierusalim, 1972; *Meteori*, Ierusalim, 1973; *Anotimpul de cenușă*, Tel Aviv, 1982; *Idolii*, Tel Aviv, 1984; *La lumina lămpii*, Tel Aviv, 1985; *Șlefuitorul de lentile*, Tel Aviv, 1988; *Cu dragoste, cu patimă, cu ură*, pref. Andrei Strihan, Tel Aviv, 1995; *Zilnicele prăbușiri*, Petah-Tikva (Israel), 1995; *Cu și fără ea*, Tel Aviv, 1998; *Sertarul cu iluzii*, postfață Andrei Strihan, Iași, 1998; *Cărarea tănuită*, Tel Aviv, 2009.

Repere bibliografice: Solo Har, *Generația confruntărilor*, București, 1997, 145–151; Cristofor, *Țara Sfântă*, I, 37–40; Aczél, *Scriitori rom. Israel*, 49–51; Manolescu, *Enciclopedia*, 132.

E.-E.T.

CARPO. (pseudonim al lui Gheorghe Proca; 22.I.1867, Iași – 26.XII.1943, București), poet. Este fiul Smarandei și al lui Ioan Proca, negustor din Chișinău. A învățat la Academia Mihăileană din Iași și la Liceul „Sfântul Ioan” din București. Tot în București, urmează Facultatea de Medicină și își susține doctoratul (1896). Va fi profesor de igienă și de patologie generală la Facultatea de Medicină din Iași și la cea din București, colaborator al lui Victor Babeș. Era bun prieten cu I. Al. Brătescu-Voinești și rudă prin alianță cu Izabela Sadoveanu, căsătorit fiind cu sora ei vitregă, Adela Andrei. Primele stihuri, *Gânduri triste*, i-au apărut în „Convorbiri literare” din 1886, însă în revista junimistă va avea colaborări sporadice, revenind abia în anii 1906–1908. Mai susținută este prezența lui **C.** în foile de orientare socialistă: „Contemporanul”, „Literatură și știință”, „Evenimentul literar” și în suplimentul ziarului „Lumea nouă” (sub pseudonimul Alastor). Anticipată de versurile din revista presămănătoristă „Vieața”, colaborarea lui la „Sămănătorul” și „Făt-Frumos” este, ca și cea de la „Viața românească”, săracă. Cronicile politice și culturale inserate în „Neamul românesc” din 1918, semnate cu numele real, sunt adunate în volum în 1920, sub titlul *În război*.

Profilul poetic al lui **C.** se conturase încă înainte de 1900, fără ca mai târziu să-și schimbe liniile. Volumul *Rândunel* (1906), reluat în 1930 într-o ediție întregită, reunește aproape tot ce a scris. Poetul este un delicat, înrudit temperamental cu Panait Cerna sau cu St. O. Iosif, cărora le premerge prin accentele umanitare, de înduioșare față de soarta celor umili. Sentimentalismul îi impregnează lirica, minoră în

genere. Povestea rândunelului care, răpus de dor, își află odihna în moarte, dramele existenței umane pândite de amărăciune converg în imaginea unei lumi invadate de nefericire. C. nu fructifică implicațiile meditative, totuși prezente uneori în lirica sa. El arată preferință formulei de baladă sau de basm, amintind fie de M. Eminescu, fie de unii lirici germani (Heine, Lenau, din care a și tradus, Schiller), cu o vagă înclinație romantică spre mister și atmosfera de fatalitate. Este deservit de sărăcia expresiei, adesea vetust metaforică, de improvizația parcă de album. Substanța mai densă, socială, a poeziilor *La țară*, *Îndoiala* și *Doina* îl apropie de Octavian Goga. Împreună cu Gh.T. Kirileanu publica în 1906 un chestionar adresat învățătorilor: *Hrana țăranului*.

SCRIERI: *Rândunel*, București, 1906; ed. 2, București, 1930; *În război*, București, 1920. **Traduceri:** [Lenau, Heine], în *Rândunel*, București, 1906.

Repere bibliografice: C. Dobrogeanu-Gherea, *Studii critice*, I, București, 1957, 252, 275–276, 388, Lovinescu, *Opere*, I, 238–242; Izabela Sadoveanu, *Impresii literare*, București, 1908, 25–47; Chendi, *Impresii*, 213–217; *Dicț. lit.* 1900, 172–173; Piru, *Ist. lit.*, 197.

S. C.

CARP, P. P. [Petre P.]
(29.VI.1837, Iași –
19.VI.1919, Țibănești,
j. Iași), critic literar,
traducător.

Născut într-o veche familie de boieri moldoveni, C. este fiul Smarandei, fiica lui Iorgu Radul și al lui Petre Carp, mare stolnic. A urmat din 1850 gimnaziul la Berlin, iar din 1858 cursurile Facultății de Drept și de Științe Politice din Bonn. S-a întors la Iași în 1862, intrând de tânăr în viața politică. În toamna anului 1863 citește unui grup format din Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Theodor G. Rosetti și N. Burghilea, întruniți la locuința sa, traducerea piesei *Macbeth* de Shakespeare; această întâlnire a fost considerată ulterior punctul de plecare pentru societatea Junimea. Deosebit de inteligent, rece, calculat, ironic ori sarcastic, C. avea și o cultură temeinică. În 1866–1867 este secretar al Agenției Diplomatice de la Paris, în

1871–1873 e șeful Legației la Viena și apoi la Roma, iar în 1882 e ministru plenipotențiar la Viena. În mai multe rânduri, cu unele mici întreruperi, a fost deputat ori senator. Orgolios și rigid, refuzând tranzacțiile, este obligat în 1913 să renunțe la conducerea Partidului Conservator, al cărui șef a fost timp de cinci ani, după ce înainte fusese multă vreme ideologul grupului politic junimist. Conservator intransigent, a reprezentat în politică marea boierime din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pentru scurt timp, a avut rangul de ministru de Externe (1870, 1888–1889), la Culte și Instrucțiune Publică (trei luni în 1876), la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii (1891), iar în 1900–1901 și în 1910–1912 a fost prim-ministru.

Scurta activitate de critic literar a lui C. este legată de societatea Junimea, printre ai cărei întemeietori se numără, și, în cea mai mare parte, de revista „Convorbiri literare”, unde publică cu intermitențe începând din 1867. Critica sa este, alături de aceea a lui Titu Maiorescu, A.D. Xenopol, Șt. G. Vârgolici, Miron Pompiliu, reprezentativă pentru modul junimist de a o concepe și realiza. Ea pleacă de la ideea că opera literară se definește în primul rând printr-o unitate interioară, capabilă să-i susțină independența. De aici se deduce caracterul „impersonal” al poeziei, care trebuie să aibă motivare psihologică și să se desfășoare logic, după norme proprii. Accentul deosebit pus pe individualitatea operei de artă îl atașează și mai mult pe C. de critica junimistă, ca și afirmația că sentimentul frumosului este indiferent, în ansamblu, la condițiile sociale ori etnice. Îndreptându-și atenția exclusiv asupra operei, el a căutat să descurajeze, potrivit preceptelor junimiste, „falsul talent”, în numele unui adevăr estetic, înțeles ca urmare a cercetării tratatelor de estetică și a lecturii atente a capodoperelor literaturii universale. În mod firesc, a ajuns astfel la crearea unui model ideal, ținut de unic criteriu valoric. De aceea, critica lui C. este una de principii și pune mare preț pe raționament. În prima parte a articolelor lui sunt expuse principalele caracteristici ale genului sau ale speciei cărora le aparține opera ce urmează a fi discutată; în partea a doua opera este raportată la aceste caracteristici. Iscălit P. Bătăușul, un articol despre cartea *Ion Vodă cel Cumplit* a lui B.P. Hasdeu pleacă de la premisa deosebirilor nete dintre știința istoriei și artă, ajungând la concluzia că autorul a amestecat nefericit procedeele; *Răzvan Vodă*, piesa aceluiași Hasdeu (apărută întâi sub acest titlu), este confruntată cu definițiile operei dramatice date de Aristotel și de Schopenhauer și cu dramele lui Shakespeare;

fabula lui G. Sion este opusă definiției acestei specii date de Lessing și realizărilor lui La Fontaine; ceva mai îngăduitor a fost cu Ronetti-Roman, al cărui poem *Radu* îi ocaziona sfaturi pline de bun-simț. Adversar al efuziunilor stilistice, C. a folosit atât ironia, cât și sarcasmul, mânuite cu o artă care a făcut din el un polemist de temut. A tradus din Shakespeare piesele *Macbeth* și *Othello*, ajutându-se și de tălmăcirea germană a soților Dorothea și Ludwig Tieck. Transpunerile sale au numeroase imperfecțiuni prozodice, care împiedică fluenta lecturii, cu toate că, pe alocuri, fraza păstrează ceva din suflul originalului.

SCRIERI: *Discursuri*, București, 1907; *Discursuri parlamentare*, îngr. Marcel Duță, pref. Ion Bulei, București, 2000. **Traduceri:** Shakespeare, *Macbeth*, Iași, 1864, *Othello*, Iași, 1868.

Repere bibliografice: Negruzzi, *Junimea*, 7–12; C. Gane, *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, I–II, București, 1936; E. Lovinescu, *P.P. Carp, critic literar și literat*, București, [1942]; Mîndra, *Clasicism*, 85–89; *Dicț. lit.* 1900, 173–174; Mănuță, *Principiile, passim*; Ioan Stanomir, *Contradicția lui Carp*, OC, 2001, 72; Liviu Papuc, *Marginalii junimiste*, Iași, 2003, 187–197; Dan Mănuță, *Traducerile germane ale lui Tieck pentru receptarea lui Shakespeare în România*, DL, 2005, 63; Ioan N. Oprea, *Personalități moldave*, Iași, 2008, 120–130. **D. M.**

CARPAȚII, cotidian politic și literar apărut la Craiova între 2 ianuarie și 29 decembrie 1884, redactori fiind Petre Chițu, At. I. Mătescu și A.D. Nicolaid. Deși predominant politică, gazeta are și preocupări literare. În coloanele ei se publică un foileton de bună calitate și se dau informații bibliografice și culturale. C. era un ziar cu simpatii liberale. Redactorii întrețineau cultul lui C.A. Rosetti, iar activitatea lui B.P. Hasdeu, atunci candidat la Craiova în alegerile pentru Camera Deputaților, furnizează mereu material pentru rubricile de informații. Sunt rezumate două conferințe ale lui B.P. Hasdeu, *Un patriot român din epoca fanarioșilor* – despre Zilot Românul, *Ereditatea culturală a românilor*; și un discurs rostit cu prilejul încheierii anului școlar. În foileton se dă traducerea nuvelei exotice *Kiana* a lui Ch. Varigny, pe care autoarea transpunerii, Maria Chițu, o luase din „Revue des deux mondes”. Probabil în tălmăcirea aceleiași se tipărește apoi, în paisprezece numere, *Fiul lui Titian* de Alfred de Musset și până la finele anului o destul de bună versiune a *Logodnicilor* lui Alessandro Manzoni. Singura bucată literară originală care poate fi semnalată este o modestă însemnare de călătorie a lui Augustin Peșacov, sub titlul *O dulce amintire*. Același inserează numeroase documente istorice, pe care

le și comentează. O cronică dramatică semnată cu pseudonimul Crotusev se ocupă de spectacolul cu piesa *Fântâna Blanduziei* de V. Alecsandri, jucat de trupa lui Th. Theodorini. Rubrica bibliografică discută revistele apărute în alte localități („Amicul familiei”, „Columna lui Traian”, „Contemporanul” ș.a.). În numărul 16 din 20 ianuarie 1884 se insera și următoarea știre: „A ieșit de sub tipar *Poezii* de Mihai Eminescu. Un elegant volum din editura Socec. Prețul lei 4. De vânzare la librăria cea mare S. Samitca”. **R.Z.**

CARPAȚII, gazetă care a apărut la Brașov, zilnic din 2 noiembrie 1921, bisăptămânal din 1923, săptămânal din 1925 până în 8 iulie 1932; reapare la București între 1 februarie și 24 iunie 1934, apoi între 21 aprilie 1935 și 7 februarie 1937. Director: Al. Tăssescu. În articolul-program *Către cititori mărturisire* se declară intenția editorilor de a scoate la Brașov „prima gazetă românească pentru întreaga Românie”, în care să apară știri imparțiale din cele mai importante centre ale țării. Publicație politică (susține împroprietărirea țăranilor din Transilvania, unificarea legislativă, alegeri democratice etc.), C. are și sporadice preocupări literare și culturale, mai ales în primii ani. Acum apar numere speciale, cu bogat material documentar, dedicate unor personalități sau evenimente (Gh. Lazăr, Avram Iancu, familia Mureșanu, jubileul Liceului „Andrei Șaguna”), articole despre tradiții istorice și culturale ale Brașovului. Literatura propriu-zisă este reprezentată prin versuri, de cele mai multe ori ocazionale și reproduse, semnate de N. Iorga, Octavian Goga, Andrei Mureșanu, Smara, I.U. Soricu, Const. Rîuleț, Ion Petrovici, Ion Gorun, sub numele real – Al. I. Hodoș –, George Gregorian ș.a. Se mai republică din proza lui I.L. Caragiale, Ion Creangă, Al. Lăscarov-Moldovanu, Aurel Mureșianu ș.a. În primul deceniu o rubrică sporadică, „Cărți–reviste–ziare”, face loc și unor articole interesând istoria literaturii române, cum sunt cele ale profesorului Nicolae Sulică, precum și unor „documente din trecut”: scrisori adresate de Mihail Kogălniceanu și Vasile M. Kogălniceanu lui Aurel Mureșianu, directorul „Gazetei Transilvaniei”. În 1921 și 1922 se tipărește în foileton traducerea „mare-lui roman popular” *Johann Orth, îndrăznețul marinăru sau Tainele de pe bordul vasului „Santa Margareta”* de Hermann Feller. **L.D.**

CARPAȚII, revistă apărută lunar, la Cluj între 15 ianuarie 1933 și 15 august 1940, la Sibiu între 15 septembrie 1940 și 15 iunie 1945 și din nou la Cluj între 15 iulie

1945 și 15 decembrie 1947, cu subtitlul „Vânătoare–Pescuit–Chinologie”. Redactor: Ionel Pop. Acesta semnează articolul *Pornind la drum*, în care anunță că ținta principală a publicației e de a pune în valoare frumusețile și bogățiile Carpaților, mai ales pe latura „vânătoarească”. Rubricile principale sunt „Articole, schițe”, „Din munți și din câmpii”, „Cărți”, „Reviste”, „Redacționale”, „Din literatura străină”, „Diverse”. Rubrica de articole este întreținută de Mihail Sadoveanu, Ionel Pop, Mihai Moșandrei, Al. Borza, Marin Ciortea, Victor Stanciu, V. Luția, Margareta Barcianu, Al. Melin, C. Rosetti-Bălănescu, Ieronim Stoichiția, Sabin Opreanu, Profira Sadoveanu, Emil Isac, Romulus Vuia, T. Onișor, A.M. Comșa. Proza e ilustrată de M. Sadoveanu, care publică aici textele adunate ulterior în *Țara de dincolo de negură* și în *Poveștile de la Bradu-Strâmb*, I. Al. Brătescu-Voinești, Demostene Botez, Al. Cazaban, Ion Agârbiceanu. Cu mai multe evocări sunt prezenți Ion Breazu (Al. Odobescu), Sextil Pușcariu și Hugo von Rezori. Se traduce din literatura lui Jack London, Tagore, Pierre Loti, H. Rider Haggard, Ernest Hemingway (*O zi la păstrăvi*), Marțial (în transpunerea lui Șt. Bezdechi și Teodor A. Naum), William Wordsworth (Petre Grimm), Alfred de Vigny (I.I. Ciorănescu). Alți colaboratori: I. Poenaru, George Giuglea, Al. Lupeanu-Melin. **M.Pp.**

CARPAȚII, revistă culturală apărută la Madrid între 1954 și 1962 și, ca serie nouă, între 1972 și 1990. Director: Aron Cotruș; redactori: Traian Popescu și N.S. Govora. Proiectată a fi o publicație bilunară, **C.** nu respectă întotdeauna ritmicitatea apariției și colecția cuprinde multe numere duble și triple. După numărul 1/1962, dedicat lui Aron Cotruș (la moartea poetului), revista este redactată numai de Traian Popescu. De la numărul 1/1972, editată lunar, își adaugă subtitlul „Revistă de cultură și acțiune românească în exil”. Cel dintâi număr este dedicat Congresului Uniunii Latine (Madrid, 10–16 mai 1954) și înscrie pe prima pagină poezia lui V. Alecsandri, *Cântecul gînteii latine*. Textele sunt redactate în română, franceză și spaniolă, iar de la numărul următor revista este scrisă integral în română. Precizarea „se primește colaborarea oricărui român, revista neaparținând nici unei grupări politice. Se înțelege de la sine că sunt excluși totuși dușmanii de azi și de ieri ai neamului nostru”, referitoare la atitudinea publicației, este completată de ideile din articolul-program: „Unul din punctele principale ale programului revistei noastre este

acela de a răspândi, printre românii deșărați, scrieri literare dintre cele mai apropiate de sufletul neamului nostru, care le pot fi spre întărire sufletească, precum și tot ce avem mai deosebit în visteria noastră proprie, cu care avem tot dreptul să ne mândrim”. În prima serie **C.** este preponderent o revistă culturală, de orientare anticomunistă și antisovietică, manifestând în același timp simpatii legionare. Susținută de colaborarea permanentă a lui Aron Cotruș și a lui Pamfil Șeicaru, se situează între cele mai relevante reviste românești din exil. În structura revistei, alături de paginile de proză și de versuri, figurează câteva rubrici permanente: „Note pe marginea cărților”, „Ecouri. Reviste” (din care, după un timp, se desprind două rubrici, „Reviste, cărți” și „Ecouri”), „Oameni, fapte, idei”. Poeziile sunt semnate de Aron Cotruș, prezent în fiecare număr (*Cântecul graiului*, *Unde or fi acum ei oare*, *Maramureșul*, *Amână-ți*, *Doamne, trista încercare*, *Cântecul deșărării*, *Țara* etc.), Nicolae Novac, N.S. Govora, Nichifor Crainic, Vasile Posteuca, I.G. Dimitriu. Aceiași autori, la care se adaugă Ștefan Georgescu-Olenin, Gr. Manolescu (*Geremia Valacco*), Faust Brădescu (*Gherasim*), J.N. Manzatti, N. Teban ș.a., dau paginile de proză. Pamfil Șeicaru, ale cărui texte ocupă aproape jumătate din spațiul publicistic, semnează scrieri memorialistice, portrete ale unor personalități politice și culturale românești, pamflet și cronică literară: *Ionel I.C. Brătianu*. *Arhitectul României Mari*, un articol despre profesorul Ion Petrovici, a cărui prezență în închisoarea de la Aiud „dă sensul tragic al epocii noastre”, *Nicolae Iorga*, *Un singuratec*, *C. Stere*, *Parodia lui Dorian Gray*, *N.D. Cocea*, *Poezie și politică*. *Octavian Goga*. Timbrul inconfundabil al gazetarului de la cotidianul „Curentul” (1928–1944) se regăsește mai ales în cronică literară, gen practicat câteva decenii. Verbul acid al lui Pamfil Șeicaru vizează acum, „la zece ani de când asupra țării s-a așezat stăpânirea haină a străinului”, concesiile făcute regimului comunist de mari creatori: *Scrisoare deschisă lui Mihail Sadoveanu*, *Tudor Arghezi*: *Tejgheaua cuvintelor*. Determinată de „senzația de a fi inutil, de a nu putea împiedica crimele care se săvârșesc, victimele venind din neamul tău”, scrisoarea către „tovarășul Sadoveanu” dezvăluie raportul dizarmonic dintre omul ce joacă un rol de prim ordin într-o etapă de „crucificare a neamului românesc” și monumentală sa operă, definită astfel: „Timp de patru decenii literatura aceasta de inspirație și sensibilitate patriarhală a format

succesivele generații, alimentând o ideologie specific românească, ale cărei origini se găsesc în paginile lui Eminescu. Insuccesul ideologiei comuniste în România se datorește acestei fizionomii spirituale a intelectualului român. La rubrica „Note pe marginea cărților” Pamfil Șeicaru publică, sub inițiale, cronici consacrate cărților românești tipărite în exil (*Mângâierea dorului de țară. Cartea de cântece românești* a lui Vasile Posteuca, de exemplu). Doar aparent paradoxal, Șeicaru era în același timp colaborator al Securității din România. Tot sub inițiale apar și comentariile critice ale lui N.S. Govora, prezent permanent și în rubrica „Ecouri. Reviste” cu aprecieri obiective asupra publicațiilor românești („Vers”, „Caete de dor”, „Înșir’te mărgărite” etc.). O incisivă analiză a criticii din perspectivă extraliterară, practică adeseori și în Occident, pentru a determina lansarea unei cărți sau a unui creator (Panait Istrati, îmbrățișat în Franța ca scriitor comunist, dar abandonat odată cu exprimarea impresiilor despre Uniunea Sovietică; Constantin Virgil Gheorghiu, lansat de filosoful francez existențialist Gabriel Marcel și renegat de același filosof la aflarea trecutului său antisemit), conduce la concluzia că, deși „în sarcina «criticilor» din exil rămân păcate, și anume prietenii și urile personale, prietenii și urile de clan politic [...], nu este cazul să le acordăm o importanță prea mare – căci, de exemplu, cu ce a scăzut maestrul Aron Cotruș dacă un pseudo-critic i-a declarat opera poetică bună de aruncat la coș” (*Critică și critici*). În sumar e inclusă sporadic și o pagină dedicată cronicilor și studiilor de artă plastică (V. Cioflec, Ștefan Luchian, N. Grigorescu, G. Oprescu, Ion Andreescu, Valerio Mariani, Eugen Drăguțescu), preocupare susținută și prin iconografia variată, care îi aparține în bună măsură lui Eugen Drăguțescu. Unul dintre scopurile revistei, ca și ale colecției editoriale cu același nume, fiind difuzarea în exil a valorilor literaturii române, C. republică numeroase fragmente din texte clasice și contemporane (Alec Russo, *Cântarea României*, N. Bălcescu, *Îndemnuri din pagini de demult* – prefață la *Cântarea României*, Octavian Goga, *Un caz de conștiință*, În *vinerea patimilor*, Victor Papilian, *Cearța oltenească*, Pavel Dan, *Urcan Bătrânul*). Începând cu primul număr al seriei a doua, se face loc unor texte în română, spaniolă, engleză și franceză. Caracterul literar al publicației se diminuează treptat, fără aportul lui Pamfil Șeicaru, fie și minat de excese, interesul revistei scăzând considerabil.

Un apel către intelectualii din exil „pentru a-și aduce aminte de sfânta îndatorire pe care o avem față de neamul pe care-l iubim cu toții și pe care nu-l putem da uitării” (*Scrisoare deschisă către cărturarii din exil*, 8/1973) rămâne fără ecou. C. alunecă vizibil în altă direcție. În cea mai mare măsură spațiul este consacrat articolelor cu caracter politic, social, istoric, propagandistic (de extremă dreapta), în vreme ce problematica literară apare rar, mai mult în polemici, adeseori amendând violent colaborarea exilului cu regimul comunist din țară, iar știrile și informațiile culturale din rubrica „Ecouri” sunt sporadice (*Centenarul Eminescu*). Principalii colaboratori sunt acum Radu Ghinea, Michael Sturdza, Platon Chirnoagă, Ion Bichola, Faust Brădescu. Rubrica „Note asupra cărților”, succintă, este susținută de Traian Popescu. Versurile, semnate de Ion I. Mirea și Vasile Posteuca, ocupă, de asemenea, un spațiu restrâns în ansamblul publicației. **M.P.-C.**

CARPOV, Maria (8.X.1930, București), teoretician literar, traducătoare. Este fiica Victoriei și a lui Ion Nae. Între 1942 și 1950 este elevă a Liceului nr. 4 din București, urmând apoi cursurile Facultății de Filologie a Universității din București, secția limba și literatura franceză. În 1955 devine asistentă la Catedra de limba și literatura franceză a Facultății de Filologie din București, iar în 1959 se transferă pe același post la Universitatea din Iași, unde parcurge toate treptele ierarhiei didactice; a fost în mai multe rânduri șefa Catedrei de limba și literatura franceză. Este doctor în științe filologice din 1969, cu teza *La Langue des œuvres de Paul Scarron*, studiu care se axează pe tensiunea dintre estetica puristă și manifestările literare libertine, nonconformiste. A beneficiat de stagii de pregătire profesională la universități străine, printre care Lausanne (1964), Sorbona (1967), École des Hautes Études en Sciences Politiques (1974–1975, sub îndrumarea lui A.-J. Greimas), Strasbourg (1993), Paris III și École Normale Supérieure. În perioada 1990–1992 a ocupat funcția de consilier-șef la Inspectoratul pentru Cultură al Județului Iași. Din 1994 este profesor consultant la Universitatea din Bacău, predând și aici cursuri de istoria limbii franceze, semiologie, stilistică, istoria mentalităților, teoria comunicării, poetica traducerii și filosofia limbajului. Este directorul Centrului de Semiologie și Teoria Comunicării de pe lângă Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Publică în „România literară”, „Steaua”, „Cronica”,

„Convorbiri literare”, „Contemporanul”, „Echidistanțe”, „Timpul”, „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași” ș.a. A fost distinsă de către Guvernul Franței cu Ordre des Palmes Académiques în grad de Ofițer (1993).

În activitatea sa C. reunește zone de interes variate: lingvistică franceză, lingvistică generală, poetică, semantică, semiologie generală, semiologii aplicate, filosofia limbajului, lingvistică pragmatică, teoria comunicării, mentalități și reprezentări sociale. Prin intermediul lucrărilor *Introducere la semiologia literaturii* (1978), *Captarea sensurilor: coordonate analitice* (1987), *Sfidarea normei. Paul Scarron, maestrul genului burlesc* (1995) și *Prin text, dincolo de text* (1999), pune în circulație idei și concepte noi, ipoteze de lucru fecunde, într-un domeniu de studiu mai puțin frecventat de cercetătorii români. Punctul de plecare se află în arealul cultural occidental, în special în cel francez. Autoarea creează o stare de echilibru între informația obiectivă oferită de materialul lingvistic sau literar avut în atenție și interpretarea extrem de minuțioasă și nuanțată, orientată de metodele la care se recurge. Filiația ideilor, traseul sinuos al „captării sensurilor” beneficiază de interesul susținut al exegetei, transpus într-o pagină de comentariu dens, doct, specializat cu strictețe. De multe ori, notele care însoțesc paginile de analiză constituie un al doilea text, complementar celui dintâi. Ca traducătoare, în strânsă legătură cu preocupările sale, C. a transpus în românește cărți de referință din noua critică franceză (A.-J. Greimas, Paul Zumthor, Roland Barthes, Paul Ricœur), dar și un tratat clasic ca acela al lui Du Marsais, studii despre cultură și artă, precum și literatură (Voltaire, Prosper Mérimée ș.a.). Pentru transpunerea în românește a *Memoriilor* lui Saint-Simon a fost distinsă în 1990 cu Premiul Uniunii Scriitorilor.

SCRIERI: *Histoire de la littérature française au dix-huitième siècle*, Iași, 1975; *Introducere la semiologia literaturii*, București, 1978; *Captarea sensurilor: coordonate analitice*, București, 1987; *Sfidarea normei. Paul Scarron, maestrul genului burlesc*, Iași, 1995; *Prin text, dincolo de text*, Iași, 1999. **Traduceri:** Fred Bérence, *Renașterea italiană*, I-II, pref. Ion Pascadi, București, 1969; Antoine Furetière, *Romanul burghez*, îngr. trad., București, 1971; Gédéon Tallement des Réaux, *Istorie*, pref. trad., București, 1972; Pierre Courthion, *Curenți și tendințe în arta secolului XX*, pref. Mircea Deac, introd. trad., București, 1973; A.-J. Greimas, *Despre sens. Eseuri semiotice*, pref. trad., București, 1975; Voltaire, *Correspondență*, îngr. și

pref. trad., București, 1978; César Chesneau Du Marsais, *Tratat despre tropi*, îngr. și introd. trad., București, 1981; Jean-Baptiste Du Bos, *Cugetări critice despre poezie și pictură*, îngr. și introd. trad., București, 1983; Charles Sorel, *Isprăvile hazlii ale lui Francion*, pref. trad., București, 1983; Paul Zumthor, *Încercare de poetică medievală*, introd. trad., București, 1983, *Babel sau Nedesăvârșirea*, pref. trad., Iași, 1998; Jacques Le Goff, *Pentru un alt Ev Mediu*, I-II, introd. trad., București, 1986, *Nașterea Purgatoriului*, pref. trad., București, 1995; Louis de Saint-Simon, *Memorii*, îngr. și pref. trad., București, 1990; Emmanuel Le Roy Ladurie, *Montaillou, sat occitan de la 1294 până la 1324*, I-II, pref. trad., București, 1992; Charles Duhamel, *Anastasia*, Cluj-Napoca, 1995; Roland Barthes, *Mitologii*, pref. trad., Iași, 1997; Prosper Mérimée, *Tamango*, București, 1998; Roger Chartier, *Lecturi și cititori în Franța Vechiului Regim*, București, 1998; Paul Veyne, *Cum se scrie istoria*, București, 1999; Georges Duby, *Doamnele din veacul al XII-lea*, București, 2000; André LaCocque, Paul Ricœur, *Cum să înțelegem Biblia*, Iași, 2002.

Repere bibliografice: Irina Mavrodin, „Introducere la semiologia literaturii”, RL, 1978, 19; Ilie Badea, „Introducere la semiologia literaturii”, ST, 1978, 10; Cornel Moraru, *Literatură și semiologie*, VTRA, 1979, 9; Sorin Pârvu, *Spre analiza semiolingvistică*, CL, 1985, 4; Al. Duțu, *O nouă lectură a trecutului*, RL, 1987, 2; Monica Spiridon, *Semiotica și „pulsunile istoriei”*, R, 1987, 12; Magda Jeanrenaud, *Aventura semiotică: restituiri, integrări, recuperări*, CL, 1988, 7; Daniel Dimitriu, „Datorită culturii nu va mai fi nevoie să demonstrăm incontestabilul” (interviu cu Maria Carpov), CRC, 1991, 7; Andreea Deciu, *Texte vechi, idei noi*, RL, 1998, 25; *Signum, lingua, oratio, in honorem professoris Mariae Carpov*, coordonatori Constantin Sălăvăstru și Dan Stoica, Iași, 2010.

Ș.A.

CARTEA, revistă editată la București, lunar, de Ministerul Culturii – Direcția Difuzării Cărții între august 1956 și aprilie 1957, dedicată consemnării informative sau critice a unor probleme specifice privind distribuirea volumelor, rolul librarilor și al librăriilor (unele improvizate în fabrici sau pe terenurile agricole), rolul ideologiei în „luminarea” maselor prin cuvântul scris al clasicilor marxismului etc. Caseta redacțională lipsește, însă într-un interviu ulterior Cornel Regman a mărturisit că a făcut parte din echipa revistei. Țelul publicației transpare dintr-un cuvânt înainte apărut în primul număr: „Frământând problemele difuzării cărții în rândurile maselor muncitoare de la orașe și sate, revista «Cartea» va căuta să se găsească în primele rânduri, umăr la umăr, alături de lucrătorii din librării, de difuzorii de carte din întreprinderi și instituții, alături de toți aceia care au sarcina

răspândirii cărții în satele de pe cuprinsul patriei. Mai mult chiar, ea vine și în întâmpinarea cititorilor, cărora le pune la îndemână materiale bibliografice și informații privind activitatea editorială. Multe materiale informative apar nesemnate, însă publicația se bucură și de colaboratori prestigioși. În numărul de început sunt prezenți Tudor Arghezi (*Muguri noi*), Geo Bogza (*Ceva despre cititori, librari și scriitori*), Cicerone Theodorescu, care vorbește într-un interviu despre legătura dintre scriitori și librari, despre rolul librarului în revoluția culturală, despre eficiența rețelei de difuzare. Se remarcă rubricile „Așa nu e bine!”, dedicată semnalării unor probleme privind difuzarea cărții, sau „Vitrina cu cărți”, în care sunt prezentate pe scurt volume precum *Un tovarăș vine astăzi-seară* de Arthur Maria Arsene, *Europolis* de Jean Bart, *Cele două Franțe* de Mihail Ralea, *Giordano Bruno* de Georg Scherg. În numerele ulterioare vor mai semna Ion Marin Sadoveanu evocarea *Librării mei de altădată...*, Demostene Botez articolul *Decada cărții*, în care, în maniera conformistă adoptată de majoritatea confrăților, compară rolul major al cărții în comunism cu acela din trecutul burghez-moșieresc, Eugen Barbu confesiunea *Cum am scris „Groapa”*, Sergiu Fărcășanu un omagiu lui Mihail Sadoveanu. Mai figurează în C. Tiberiu Avramescu, Valeriu Ripeanu, Dan Costa (Cornel Regman), Sorin Arghir, Radu Lupan. Sunt intervievați pe tema difuzării cărții Victor Tulbure, Ion Brad și Miha Dragomir. De asemenea, Camil Șerban atacă dintr-un unghi specific poziției oficiale revoluția din Ungaria în articolul *Dușmanii poporului maghiar sunt dușmanii culturii*: „Priviți această fotografie. Era o mare librărie din Budapesta, un loc liniștit unde tineri și bătrâni, studenți și școlari veneau să primească lumină. Au trecut însă pe acolo emulii vrednici ai acelor care au șters de pe suprafața pământului Lidice și Oradour și, în numai câteva clipe, din frumoasa librărie budapestană Horizont n-a mai rămas nimic. Strada e plină de cărți. Zac, cu filele rupte și aruncate în noroiul drumului, operele nemuritoare ale titanilor scrisului universal. [...] Poporul român, care n-a uitat nici 1907 și nici 1913, și nici 1933 și nici 1941, face zid de netrecut în jurul partidului și guvernului pentru apărarea tuturor cuceririlor sale revoluționare. Cărțile lui Sadoveanu nu vor mai arde niciodată în București!” Revista și-a suspendat apariția brusc, fără nici o notă explicativă. **M.I.**

CARTEA LUMII, publicație apărută la București, bilunar, între 1 ianuarie și 1 aprilie 1906, cu subtitlul „Bibliotecă literară universală”. Toate numerele conțin în principal traduceri din literatura universală și includ texte, frecvent republicate, ale scriitorilor Al. Vlahuță și Carmen Sylva – poezie, A.I. Odobescu, Mihail Sadoveanu, I. Al. Brătescu-Voinești, Delavrancea – proză. Se traduce din Walter Scott (*Quentin Durward*), Georges Ohnet (*Cântecul lebedei*), E.A. Poe (*Cotoiul negru*), Gabriele D'Annunzio (*Martirul*), Grazia Deledda (*Directorul*), Bjørnstjerne Bjørnson (*Pulbere*), Gustave Flaubert (*Doamna Bovary*), Maurice Maeterlinck (*Moartea unui cățeluș*), Marcel Prévost (*Ochii*), P. D'Enjoy (*Floare de mai*), Balzac, Maxim Gorki, Paul Bourget, August Strindberg, C. Flammarion, Mark Twain, Anatole France, Guy de Maupassant, K. Tetmajer, Émile Zola, Leonid Andreev. **M.Pp.**

CARTIANU, Ana (19.II.1908, București – 24.IV.2001, București), istoric literar, traducătoare. Este fiica Anei Tomescu (n. Rizu), profesoară, și a lui Alexandru Tomescu, funcționar. Urmează școala primară în particular, apoi Școala Centrală de Fete din București. Pleacă în 1928 la Londra pentru studii universitare, absolvind Bedford College în 1932. Este și licențiată a Facultății de Litere, secția engleză, a Universității din Cernăuți. În 1947 își susține doctoratul la Universitatea din București. Își începe cariera universitară în 1936, ca asistentă, iar din 1965 devine profesor, fiind și șefă a Catedrei de limbă engleză a Facultății de Limbi Străine bucureștene (1948–1970). În 1973 este distinsă cu Premiul Uniunii Scriitorilor pentru versiunile în limba engleză ale unor autori reprezentativi din literatura română, precum Ion Creangă, Ioan Slavici, V. Voiculescu, Mihail Sebastian, Mircea Eliade ș.a.

Fondatoare a Departamentului de anglistică al Universității din București în 1936, C. a urmarit, prin întreaga sa activitate didactică, promovarea literaturii engleze, alături de Dragoș Protopopescu, a cărui asistentă a fost, sau alături de Leon Levițchi, Andrei Bantaș ș.a., pe care i-a sprijinit din timpul studenției, contribuind astfel la formarea a numeroase generații de profesori. Într-o perioadă în care accesul la cărțile străine era destul de dificil, C. publică, în două volume, *Istoria literaturii engleze. Secolul al XIX-lea*, primul intitulat *Realismul critic* (1961), iar următorul *Romanul și poezia. 1830–1900* (1967) și, în colaborare, două

antologii *Proza engleză modernă și contemporană* (1967) și *An Anthology of English Literature. Passages from Mediaeval and Renaissance Poetry, Drama and Prose* (1972). Deși finalitatea *Istoriei...* este una didactică, autoarea păstrând permanent contactul cu tipul de discurs aulic, stilul său are certe calități eseistice. Se fac paralelisme, se urmărește circulația motivelor, tehnicilor și influențelor literare. Se găsește aici, *în nuce*, abordarea teoretică din volumul următor, *Eseuri de literatură engleză și americană* (1973), în care perspectiva analitică se îmbină cu cea istorică, astfel încât analiza devine o completare în spirit universitar a textului literar. Remarcabile prin fluiditate și acuratețe, traduceri autoarei captează spiritul și sonoritatea originalului, ilustrând o gamă literară diversă, de la varietatea lexicală a lui I. Creangă la concentrarea textului lui V. Voiculescu, coborând în tiparele arhaice ale limbii basmului și revenind apoi la concretețea verbului în transpunerea operei lui Mihail Sebastian. Textele humuleșteanului Creangă își păstrează, în limba engleză, plasticitatea și savoarea, căci traducătoarea rezolvă dificultatea redării termenilor regionali, a numelor personajelor, a structurilor lexicale și sintactice idiomatice recompunând, prin fantezie și inventivitate, culoarea și atmosfera, nostalgia și umorul ce definesc spiritul operei originare.

SCRIERI: *Istoria literaturii engleze. Secolul al XIX-lea. Realismul critic*, București, 1961; *Istoria literaturii engleze. Secolul al XIX-lea. Romanul și poezia. 1830–1900*, București 1967; *Dicționar al literaturii engleze* (în colaborare cu Ioan Aurel Preda), București, 1970; *Eseuri de literatură engleză și americană*, Cluj, 1973. **Antologii:** *Proza eseistică victoriană* (în colaborare cu Ștefan Stoenescu), București, 1969. **Traduceri:** Ioan Slavici, *Short Stories*, București, 1955; Mihail Sebastian, *A Nameless Star*, București, 1967; Petre Ispirescu, *The Tales and Stories*, Londra, 1970, *Youth Everlasting and Life Without End*, București, 1973; Emil Gârleanu, *My Bedtime Library*, Londra, 1973; ed. București, 1980 (în colaborare cu Sanda Dobrotă); Ion Creangă, *Memories of My Boyhood*, pref. trad., București, 1978 (în colaborare cu R.C. Johnston); ed. bilingvă, Sibiu, 1996; *Tales and Stories*, Londra, f.a. (în colaborare cu R.C. Johnston); *Romanian Folk Tales*, pref. Vasile Nicolescu, București, 1979; *Romanian Fantastic Tales*, pref. Nicolae Ciobanu, București, 1981; *History and Legend in Romanian Short Stories and Tales*, București, 1983; V. Voiculescu, *Tales of Fantasy and Magic*, postfață Mihai Zamfir, București, 1986; *Selected Works of Ion Creangă and Mihai Eminescu*, București, 1991; Mircea Eliade, *Mystic Stories*, București–New York, 1992.

Repere bibliografice: Virgil Stanciu, „Eseuri de literatură engleză și americană”, ST, 1973, 15; M. Bogdan, „Eseuri de literatură engleză și americană”, CREL, 1975, 1; Ion Aurel Preda, *Creangă în limba engleză*, SXX, 1979, 6; Dan Grigorescu, *Marea vocație a profesorului*, RL, 1988, 9; *Dicț. scriit. rom.*, I, 489; Ana Cartianu, *Festschrift*, București, 2000; Geta Dumitriu, *Ana Cartianu*, RL, 2001, 18; Virgil Stanciu, *Dicționar de angliști și americaniști români*, Cluj-Napoca, 2008, 31–32; Popa, *Ist. lit.*, II, 1069. **M.Dr.**

CARTOIAN, Nicolae
(4.XII.1883, Călugăreni
Uzunu, j. Giurgiu –
20.XII.1944, București),
istoric literar, editor.

Este fiul Mariei (n. Petrescu) și al lui Anghel Emanuel Cârtoianul, arendaș. A urmat cursul secundar în București, în 1897 obținând o bursă la Liceul „Sf. Sava”. Șansa frecventării unei școli foarte bune și întâlnirea cu profesorul Ioan Bianu, care predă acolo limba și literatura română, au fost – într-un fel – decisive pentru viitoarele opțiuni. Se înscrie, în 1902, la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, unde i-a avut profesori, între alții, pe Titu Maiorescu și pe N. Iorga. După absolvire, în 1906, Ioan Bianu îl angajează bibliotecar-paleograf la Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, instituind astfel contextul optim – vechile cărți românești – al unei iubiri ce se va dovedi statornică și devoratoare. În 1910 este numit profesor de limba și literatura română în Giurgiu, la Școala Comercială și la Gimnaziul „Ioan Maiorescu” (unde din 1914 a fost și director). Între octombrie 1912 și februarie 1914 face o specializare la Universitatea din Berlin. Și elevii de la Liceul Militar „Nicolae Filipescu” de la Mănăstirea Dealu i-au putut asculta lecțiile. După intrarea României în război, orașul Giurgiu fiind bombardat și școlile închizându-se, C. este cadru didactic la liceele bucureștene „Matei Basarab” și „Gheorghe Lazăr”. Tot în București a predat la Seminarul Central și la Seminarul Pedagogic Universitar „Titu Maiorescu”, iar între anii 1923 și 1930 la Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie. Din 1931 face parte din Consiliul

Permanent al Ministerului Educației Naționale, din 1939 are funcția de director pentru învățământul universitar, iar în 1941 este numit președinte al Consiliului Permanent. Debutază în 1907, în „Convorbiri literare”, cu un articol intitulat *Soarta unei reviste literare în 1844: „Propășirea”,* frecventând apoi constant literatura și valorile culturale de la mijlocul secolului al XIX-lea românesc, în contribuții tipărite în „Convorbiri literare”, „Neamul românesc literar”, „Drum drept”, „Anuarul Gimnaziului «Ioan Maiorescu» din Giurgiu”, „Revista istorică”, „Revista filologică”, „Arhiva românească”, „Analele Academiei Române”, în volume omagiale etc. În 1920 își susține doctoratul cu teza „*Alexandria în literatura românească. Noi contribuții*” (publicată în 1922), în fața unei comisii formate din Dimitrie Onciul, decanul Facultății de Litere, Demostene Russo și Ramiro Ortiz, avându-i drept referenți pe Ioan Bianu și pe Ovid Densusianu. În 1921 trece examenul de docență și va fi, pe rând, asistent, apoi, din 1923, conferențiar la Catedra de istoria literaturii române, condusă de Ioan Bianu (împreună cu care va alcătui un remarcabil *Album de paleografie românească. Scriere chirilică*, 1926). Profesor titular va deveni în anul 1930, când primește Catedra de literatura română veche. Meritele științifice ale profesorului C., nume tot mai familiar cercurilor științifice din străinătate (participa la reuniuni științifice internaționale, publica în reviste prestigioase, iar recenziile care îi comentau contribuțiile purtau semnături ilustre: Carlo Tagliavini, Mario Ruffini, Giulio Bertoni, Henri Grégoire, Mihail Laskaris ș.a.), vor fi recunoscute și onorate. În 1929 este ales membru al Academiei Americane de Studii Medievale Harvard, precum și membru corespondent al Academiei Române, la propunerea lui Ioan Bianu, iar în 1941, pe baza unui raport întocmit de profesorul Ștefan Ciobanu, semnat și de C. Rădulescu-Motru și de Mihail Sadoveanu, va deveni membru activ, în 1942 primind și titlul *doctor honoris causa* al Universității din Padova. Reputația științifică i-a adus și includerea, în 1934, în Commission Internationale d'Histoire Littéraire Moderne din Paris, în cadrul căreia participă la redactarea lucrării *Répertoire chronologique des littératures modernes* (Paris, 1935), sub direcția lui Paul van Tieghem. C. a îmbinat în demersul său didactic rigoarea savantului – doritor mereu să prezinte studenților rezultatele ultimelor sale cercetări în bibliotecile din

țară și de peste hotare, convins că trebuie să intre în aulă cu un „chip” științific permanent ameliorat – cu meșteșugul subtil al pedagogului. Descifrând corect condițiile în care s-a plămădit spiritualitatea românească – *La răspântia a două lumi: Occidentul latin și Orientul bizantino-slav* este titlul primului capitol din *Istoria literaturii române vechi* –, a înființat, în 1938, un lectorat de limbă neogreacă și o conferință de bibliologie (încredințată lui N. Georgescu-Tistu) și, cu deosebire, a știut să „proiecteze” mersul cercetărilor prin pregătirea unor specialiști cărora zonele culturale aflate în relații esențiale cu cea românească să le devină familiare. Astfel, I.C. Chițimia va fi trimis în Polonia și în Italia, Emil Turdeanu va merge la Sofia și la Paris, Dan Simonescu va studia la Atena, iar Ion C. Cazan la Praga. Numele acestor tineri studioși (membri ai Societății Studenților în Istoria Literaturii Române Vechi) și ale altora (câțiva dintre ei deveniți figuri importante ale științei internaționale) vor fi prezente, întruchipând „noua generație de cercetători”, în paginile revistei „Cercetări literare” (1934–1943, 1947). Studiile din acest buletin științific, abordând mereu subiecte extrase din depozite neinvestigate sau puțin frecventate, poartă, toate, semnul duhului generos al magistrului. Câțiva dintre colaboratori, îndrumați cu pricepere și devotament, vor fi chemați să materializeze o altă inițiativă a profesorului: publicarea în colecția „Texte de literatură veche românească”, susținută de Casa Școalelor, a unor ediții prețuite și astăzi; în 1942 I.C. Chițimia tipărește *Cronica lui Ștefan cel Mare. Versiunea germană a lui Schedel*, iar Dan Simonescu *Legenda lui Afrodizia Persul*, în 1944 Al. Rosetti scoate valoroasa contribuție *Scrisori românești din arhivele Bistriței (1592–1638)*, C. însuși pregătind pentru imprimare *Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc al mitropolitului Varlaam*, ediție care nu a mai izbutit să apară. Sub emblema Academiei Române, C. și-a publicat monografiile *Legendele Troadei în literatura veche românească* (1925), „*Fiore di virtù*” în *literatura românească* (1928) și studiul *Mihail Kogălniceanu. Activitatea literară* (1942). Tot la Academie a prezentat în 1944 comunicarea *Introducerea limbii române în biserică*, cu o interesantă ipoteză privind relația, neobservată până atunci, dintre traducere și dificultățile ridicate de secvențele în versuri – imnuri etc. – menite a fi cântate.

Exegeții sunt de acord că pasiunea statornică a lui C. s-a concentrat asupra cărților populare și a rostului lor în vechea literatură și cultură românească. Începuse, prin articolele publicate în „Convorbiri literare” și în alte reviste, ca investigator al literaturii moderne, interesându-se cu deosebire de perioada pașoptistă și, în cadrul ei, de demersul literar al lui Mihail Kogălniceanu. Nu a abandonat această tematică nici mai târziu; se va întoarce la Kogălniceanu oferindu-și clipe de răgaz în istovitorul efort pe care i-l solicita studierea manuscriselor, pe atunci necatalogate și neclasificate, stabilirea filiației versiunilor, căutarea originalilor unor scrieri ce avuseseră, până să intre în spațiul literar românesc, o circulație fabuloasă. Studiind tabloul multiform al cărților populare („grup” literar atât de variat), descoperindu-le – pe unele – în codice înainte necercetate, clasificându-le în funcție de conținut și de filiera prin care au pătruns în literatura românească, C. a avut intuiția extraordinară a însemnătății palierului cultural al oralității, a funcțiilor complexe pe care acesta și le-a asumat în Evul Mediu european și mai târziu în culturile puternic atașate tradiției. Cu ajutorul acestor martori atât de credibili (o credibilitate pe care a trebuit întâi să o dovedească), chestionați în amănunt și reasezați în imagini de sinteză (cu ajutorul unui aparat științific impresionant), a pătruns în universul atât de puțin știut al „celor care tac”, le-a descifrat codul mental, opțiunile literare, gusturile, starea de sensibilitate. Monografiile, așezate mereu într-un context comparatist, stabilesc principalele căi prin care literatura română – reținând în această categorie de texte, vreme de câteva secole, lecturile „de delectare” (destinate nu doar cititorului „mijlociu”) – a comunicat profitabil cu spațiile culturale vecine ori mai îndepărtate, maniera în care și-a apropiat aceste compuneri, asumându-și-le, transformându-le și „localizându-le” printr-un foarte activ și personal transport în spațiu și în timp. Lucrarea *Cărțile populare în literatura românească* (volumul I: *Epoca influenței sud-slave*, 1929, volumul II: *Epoca influenței grecești*, 1938) are la temelie studii de adâncă erudiție, mereu doritoare să epuizeze informația („drumurile” universale sau europene ale cărților sunt urmărite în excursuri fastuoase) și să producă imagini definitive, cu stabilirea urmărilor impactului acestor producții literare în sensibilitatea românească, în folclor, în programele iconografice, pe palierul scrisului cult. Aducând

adesea concluzii de neatacat în privința circulației textelor și a filiației versiunilor (ca în cazul contribuțiilor despre *Alexandria*, al studiilor despre *Legenda lui Avgar* sau despre *Legende de Troadei și Fiore di virtù*), în identificarea originalelor dinspre care au venit la noi aceste scrieri (precum în *Poema cretană „Erotocrit” în literatura românească și izvorul ei necunoscut* – 1935, contribuție care a cunoscut în 1936 o versiune franceză, *Le Modèle français de l'Erotokritos, poème crétois du XVIIe siècle*, în „Revue de littérature comparée”, și una grecească în 1938), în descifrarea opțiunilor literare ale unei epoci și ale unor medii (ca în *Cel mai vechi zodiac românesc: „Rujdenița” Popei Ioan Românul [1620]*, „Dacoromania”, 1927–1928), aceste cercetări, dincolo de achizițiile științifice durabile, au propus modele, au stârnit emulație și, mai cu seamă, au făcut școală. Dintre toți scriitorii însemnați ai medievității românești, C. s-a oprit, într-o cercetare aparte, doar asupra stolnicului Constantin Cantacuzino. Despre activitatea acestuia a scris, împreună cu Ramiro Ortiz (fiecare semnalându-și exact participarea), micromonografia *Lo stolnic Constantin Cantacuzino – un grande erudito romeno a Padova* (1943). Substanța acestui studiu, ca și a introducerii pe care a alcătuit-o pentru ediția din 1944 la *Istoriia Țării Rumânești întru care să cuprindă numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuiitorii ei atunci* (realizată în colaborare cu Dan Simonescu), intitulată *Stolnicul Constantin Cantacuzino. Viața și opera*, provine din prelegerile universitare ce vor alcătui volumul al treilea al *Istoriei literaturii române vechi*. Pe de altă parte, profesorul își prevenise studenții că intenționează să consacre un curs de un an întreg operei lui Dimitrie Cantemir. A formulat chiar și câteva teme pentru seminar, fiecare îndemnând la o nouă citire a textelor, la cercetarea bibliografiei fundamentale și la conturarea unor noi interpretări. Nu a mai izbutit să țină cursul anunțat, dar opera lui Cantemir l-a preocupat intens. A recitit cu atenție textele, a parcurs din nou comentariile asupra lor și a constatat că multe ignorau aspecte importante ale pregătirii cărturărești a lui Cantemir, raporturile subtile pe care acesta le-a întreținut cu spiritualitatea occidentală, cu modelele literare apusene. Dacă sunt lăsate la o parte cărțile profesorului ieșean Gorge Pascu (cărți bine informate, dar de plasat pe un „raft” secundar), se poate constata că, între „momentul Iorga” (1901, prelungit până în 1904) și anul 1940, când C.

publică primul volum din *Istoria literaturii române vechi*, nu ar fi de înregistrat decât lucrarea foarte accesibilă (născută din materia unor „cursuri populare” ținute în 1911 la Universitatea din Cernăuți) și frumos ilustrată, pe care Sextil Pușcariu o imprima la Sibiu, în 1920, sub titlul *Istoria literaturii române*, volumul I: *Epoca veche*, carte ce se nutrește (chiar autorul recunoaște) din sinteza lui N. Iorga, nu suplimenta informația, nu avea noutăți de interpretare sau de sistematizare ale materialului, rămăne, adică, doar o foarte clară și bine rânduită unealtă de introducere în studierea scrisului românesc medieval. Într-un interval ce va fi hotărnicit în 1941 de strălucitoarea „explozie” călinesciană, C. publică, în trei volume, între 1940 și 1945, *Istoria literaturii române vechi*, redefinind, prin amploarea informației și a concepției ordonatoare, prin metoda de cercetare, prin sistemul de abordare a faptului literar, o disciplină ce dispunea de o tradiție considerabilă, dar care, paradoxal, încă își aștepta o codificare modernă. Toate caracteristicile fundamentale arată în *Istoria literaturii române vechi* (pe care și din unghi editorial, cu formatul ei *in folio*, autorul o gândise ca pe o lucrare fundamentală, „de pupitru”) o carte de maturitate, cu toate datele unei sinteze. Într-adevăr, constituie o

sinteză (a și fost atașată tipului lansonian) deloc ușor de egalat, chiar dacă ultimul autor tratat în volumul al treilea era stolnicul Constantin Cantacuzino. Este o lucrare ce își păstrează valabilitatea, pentru că, dincolo de volumul impresionant de informații (e adunat tot ceea ce sursele documentare, edițiile, exegezele existente în acel moment îi puneau la dispoziție autorului, lângă rezultatele propriilor descoperiri), dincolo de probele convingătoare ale unei profunde și sistematice familiarizări cu faptele analizate, dincolo de metoda de a privi „mersul” unui scriitor în strânsă relație cu „mersul” vremii lui, această carte comunică lectorilor rodul unei lungi și fructuoase cugetări asupra destinului, țesut în multe veacuri, al literaturii române. În toate opiniile (dintre care unele au suferit în timp corectări) se vede circumspecția savantului dispus mereu să caute adevărul, nu să absolutezeze o părere, grija de a examina toate punctele de vedere relevante, într-o cernere pe care a vrut-o mereu nepărtinitoare. De aici cumpăna, mai mereu dreaptă, cu care sunt măsurate valorile spirituale ale Evului Mediu românesc, valori născute „la răspântia a două lumi: Occidentul latin și Orientul bizantino-slav”, de aici știința neșovăitoare care i-a îngăduit să pună în lumină raporturile de substanță și de durată pe care literele românești le-au întreținut cu Apusul european. Stăpânind, deopotrivă, o informație științifică în stare să-l așeze între erudiți și posibilitatea de a o domina și de a o așeza în construcții pe cât de impresionante, pe atât de riguroase, C. a refăcut, prin studii, prin monografiile specializate și prin marile sinteze, tabloul unei spiritualități – în ipostaza ei literară – ce a consumat cu alcătuirile europene.

Nicolae Cartoian era filolog autentic nu numai prin obiectul și metoda cercetărilor sale, ci și prin acribia împinsă până la ultimele limite [...]. Căuta, răscolea și revenea mereu, spre a se convinge că a spus tot ce se poate spune și cât mai bine cu putință privitor la problema în discuție. De multe ori făcea să întârzie apariția chiar a unei lucrări date la tipar, și aceasta de teama că n-a epuizat subiectul sub raportul informației sau al materialului.

IORGU IORDAN

SCRIERI: „*Alexandria*” în literatura românească, București, 1910; „*Alexandria*” în literatura românească. *Noui contribuții*, București, 1922; *Legendele Troadei în literatura veche românească*, București, 1925; *Breve storia della letteratura romana*, tr. Angelo Pernice, Roma, 1926; „*Fiore di virtù*” în literatura românească, București,

1928; *Romanul occidental în literatura veche românească*, București, 1929; *Cărțile populare în literatura românească*, I-II, București, 1929-1938; ed. 2, I-II, îngr. Alexandru Chiriacescu, pref. Dan Zamfirescu, postfață Mihai Moraru, București, 1974; *Poema cretană „Erotocrit” în literatura românească și izvorul ei necunoscut*, București, 1935; ed. (*Le Modèle français de l'Erotokritos, poème crétois du XVII-e siècle*), Paris, 1936; *Istoria literaturii române vechi*, I-III, București, 1940-1945; ed. 2, îngr. și postfață Dan Simonescu, pref. Dan Zamfirescu, București, 1980; ed. îngr. Rodica Rotaru și Andrei Rusu, pref. Dan Horia Mazilu, București, 1996; *Mihail Kogălniceanu. Activitatea literară*, București, 1942; *Lo stolnic Constantin Cantacuzino – un grande erudito romeno a Padova* (în colaborare cu Ramiro Ortiz), București, 1943. **Ediții:** N. Bălcescu, I. Ghica, *Scrisori inedite*, București, 1913; *Album de paleografie românească*, București, 1926 (în colaborare cu Ioan Bianu); Mihail Kogălniceanu, *Opere*, pref. edit., Craiova, 1930; Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor adunate din gura poporului*, pref. edit., Craiova, 1932; Constantin Cantacuzino, *Istoriia Țării Rumânești întru care să cuprindă numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuiitorii ei atunci*, introd. edit., Craiova, 1944 (în colaborare cu Dan Simonescu).

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, IX, 436-440, X, 147-148, 242-246, 313-314; Șerban Cioculescu, *O nouă istorie a literaturii noastre vechi*, RFR, 1940, 9; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 831, *Ist. lit.* (1982), 916; Papadima, *Scritorii*, 33-35; Chițimia, *Probleme*, 351-363; Piru, *Varia*, I, 306-308; Bucur, *Istoriografia*, 417-427; Dan Zamfirescu, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981, 183-199, 211-215; Felix Karlinger, *Der Beitrag zur Erforschung der „Cărțile populare”*, RITL, 1983, 3; Dan Simonescu, *La centenarul nașterii lui Nicolae Cartoian*, AAR, memoriile secției de științe filologice, literatură și arte, 1983-1984; Emil Turdeanu, *În amintirea lui N. Cartoian*, L, 1995, 1-2; *Dicț. esențial*, 150-151; Nicolae Florescu, *Nicolae Cartoian regăsind calea spre Padova*, București, 2001; Al. Niculescu, *Un savant, o epocă*, RL, 2002, 5; Mihăilă, *Scritorii*, 319-354; Florescu, *Aristarc*, II, 261-276.

D.H.M.

CASINA ROMÂNĂ, societate culturală creată la Brașov în 1835. Societatea își propunea să dezvolte, prin intermediul lecturilor făcute de „profesori și literați”, gustul pentru literatură în rândul românilor din Țara Bârsei. Dovadă în acest sens stă hotărârea ca în zilele de marți, vineri și duminică după-amiaza, vreme de o oră, „unul din membrii societății, mai ales profesori și literați, să cetească în auzul tuturor cele mai trebuincioase și folositoare materiale din gazetele abonate și cărți [...], căci societatea în chipul acesta înaintând în cultură își va purta numele cu onoare...”, acesta fiind „scopul

cel mai de căpetenie”. În a doua parte a secolului al XIX-lea biblioteca își îmbogățește substanțial colecțiile de ziare și cărți. Acum se fac abonamente la 25 de ziare și reviste. Pe lângă „Curierul românesc” al lui I. Heliade-Rădulescu, primit din momentul creării societății, în bibliotecă vor intra, de-a lungul timpului, „Steaua Dunării” a lui M. Kogălniceanu, „Convorbiri literare”, „Sămănătorul” și „Neamul românesc” ale lui N. Iorga. Către sfârșitul secolului, o comisie compusă din profesorul Andrei Bârseanu, scriitorul Nicolae Petra-Petrescu și negustorul Ioan Langer întocmește o listă de cărți pe care le comandă la București. Lista cuprinde titlurile: *Magnum Etymologicum Romaniae* de B.P. Hasdeu, *Teoria lui Rössler* de A.D. Xenopol, *Scrisori către V. Alecsandri* de I. Ghica, *Sultânica* și *Trubadurul* de B. Delavrancea, *Scrieri literare și istorice* de A.I. Odobescu. Și în plan politic **C.r.** și-a făcut simțită prezența. În timpul procesului Memorandumului (1892), membrii societății au demonstrat pentru recunoașterea și garantarea drepturilor românilor înscrise în programul politic al Partidului Național Român. Sediul societății brașovene găzduiește, în octombrie-noiembrie 1918, adunările Marelui Sfat al Țării Bârsei în vederea organizării plecării la Marea Adunare de la Alba Iulia. Portretele domnitorului Mihai Viteazul, simbol al unității tuturor românilor, ale lui Decebal și Traian au împodobit sălile unde se desfășurau întruniri. Printre membrii societății s-au numărat mai multe personalități ale culturii naționale: George Barițiu, Andrei Mureșanu și Iacob Mureșianu, Tiberiu Brediceanu, Vasile Goldiș, N. Ciurcu ș.a. Timp de decenii **C.r.** a fost un puternic centru cultural-politic de iradiere a sentimentului de demnitate națională, aducând o contribuție majoră la realizarea unității românilor. **P.D.**

CASINA ROMÂNĂ, societate culturală creată la Năsăud în 1860. Prima mărturie doveditoare a existenței societății din Năsăud este faptul că Silvestru Tomi trimite, în noiembrie 1860, două hărți, cu dorința ca ele să fie expuse în sala de reuniuni a **C.r.** Cea dintâi acțiune o reprezintă abonarea la publicațiile „Gazeta de Transilvania”, „Federațiunea”, „Transilvania”, „Albina”, „Telegraful român”, „Magazin pedagogic”, „Convorbiri literare”, „Ateneul român”, considerate cele mai active în acțiunea de ridicare culturală și de solidarizare a românilor. Un moment crucial este anul 1868, când societatea se reorganizează, luând denumirea de Reuniunea Română de Lectură. În anul următor conducerea

hotărăște abonarea la toate gazetele literare românești, hotărâre care va contribui la diversificarea lecturilor membrilor ei și la o informare corectă asupra stadiului dezvoltării vieții literare românești în ansamblu. În bibliotecă mai intrau și publicațiile „Hermannstädter Zeitung”, „Neue Freie Presse”, „Kolozsvári Közlöny”. Pe lângă interesul deosebit față de limba și de literatura română, în adunări se dezbăteau și problemele de interes general cu care se confrunta națiunea română, fapt ce a impus societatea ca un centru al vieții cultural-politice a localității. S-a acordat sprijin financiar elevilor săraci sau suferinzi, pentru a-și continua studiile. Inițiativa ca profesorii și învățătorii din Năsăud să conferențieze pe teme diverse, dar de interes deosebit este primită cu entuziasm. În februarie 1870 sosește din partea revistei orădene „Familia” un cadou reprezentativ, portretul lui Mihai Viteazul. La începutul secolului al XX-lea se vor organiza manifestări artistice menite a marca împlinirea a patruzeci și cincizeci de ani de activitate în slujba emancipării culturale a românilor năsăudeni. **P.D.**

CASSIAN, Nina
(27.XI.1924, Galați –
16.IV.2014, New York),
poetă, prozatoare,
traducătoare.

Este fiica Janei (n. Șmilovici) și a lui Iosif Cassian-Mătășaru, mic funcționar comercial. Educată de tatăl său, traducător el însuși, în spiritul cultivării artelor – poezie, muzică, desen –, **C.** (al cărei nume la naștere este Renée-Annie) va purta toată viața, în demersurile sale estetice plurivalente, amprenta amatorismului superior, rafinat. Urmează școala primară și Liceul „Principesa Ileana” la Brașov (până în 1935), apoi Institutul Pompilian din București, luându-și bacalaureatul în 1942. Hrănită cu artă („Arta a devenit jocul meu predilect”), își încearcă forțele în toate direcțiile. Un caiet de poezii în care erau transcrise, amestecat, producții ale tatălui și ale fiicei îi este prezentat de tată lui Tudor Arghezi, care depistează imediat falsul și nu recunoaște decât

producțiile adolescenței, pe marginea cărora va scrie: „Talent incontestabil, vocație sigură”. „Eram lacomă de artă sub toate formele, dar ce e ciudat e că uram disciplina”, va mărturisi mai târziu într-un jurnal. Din 1940 activează ilegal în mișcarea comunistă (aprobată de tată, condamnată de mamă), scriind lozinci pe ziduri. În 1943 se căsătorește cu Jean Colin, devenit scriitorul Vladimir Colin. De pe la vârsta de doisprezece-treisprezece ani se produsese „schimbarea la față”, o alungire a oaselor feței, care va transforma o fetiță drăguță într-o adolescentă, apoi într-o femeie matură vulnerabilă emoțional, ce își va metamorfoza continuu complexele în orgolii. Pentru început, devine o „revoluționară în viață”, făcând politică comunistă, și în artă cultivând o poezie avangardistă. În 1944 debutează în presă, în pagina a doua a ziarului „Ecou” (condus de Mircea Grigorescu), sub pseudonimul Maria Veniamin, traducând *Viața odăilor* de Georges Rodenbach și *Broasca țestoasă* de Christian Morgenstern. Debutul cu poezie originală se produce în 1945, la ziarul „România liberă”. La cina condus de Miron Radu Paraschivescu va face cunoștință cu Ion Barbu, care îi prețuiește talentul și îi acordă o oarecare atenție sentimentală, mitizată de scriitoare cu trecerea timpului: „El, Marele El/ m-a iubit – n-am știut, nu m-am priceput”. O scrisoare păstrată de la „Marele El” îl arată mai degrabă jenat de o relație pe care dorește să o întrerupă politicos. Iubirea aceasta se va dovedi însă fertilă poetic, **C.** construindu-și personalitatea artistică tânără dintr-o sinteză între ermetismul barbian și avangardismul spontan. Concomitent, studiază compoziția și pianul cu Măriuca Cernovodeanu, Theodor Fuchs, Paul Jelescu, Mihail Jora, mai târziu cu Alfred Mendelsohn și Leon Klepper. În primii ani de după 1944 va compune lieduri, oratorii, cantate, executate în public cu oarecare succes. În 1947 debutează editorial cu o culegere de versuri intitulată inginereste *Lascara I/I*, titlughăsit de Ov. S. Crohmălniceanu. În 1947–1948 lucrează la „Rampa”, unde semnează cronică dramatică, vitrina cărții, cronică coregrafică, cronică umoristică, folosind pseudonime diverse: Maria Veniamin, Ana Varga, Nic., Hortensia. Mai colaborase la revista umoristică „Pițigoii”, cu pseudonimele Cezarina Pipotă, Haralambina Ficat, Clementina Maț, „în veselă tradiție suprarealistă”. Ludicul va rămâne o trăsătură definitorie a universului său poetic. Împreună cu Mihu Dragomir, va folosi și pseudonimul Const. Adam în anii '50 (în

„Viața românească”). În 1948 divorțează de Vladimir Colin și se căsătorește cu Al. I. Ștefănescu, activist politic în domeniul cultural, devenit scriitor la îndemnul și din ambițiile soției, director adjunct al Editurii de Stat pentru Literatură și Artă. Prin el, C. a avut un cuvânt de spus în configurarea literaturii române din acești ani. Lucrează scurtă vreme la Radiodifuziune și ca redactor-șef adjunct la „Urzica”. Curând va prefera o existență de scriitoare și compozitoare liber profesionistă, petrecându-și lungi perioade la Sinaia și la Mangalia sau, mai ales, la 2 Mai, localitățile în care și-a conceput aproape întreaga operă. Din 1949 până în 1954, în ritm de câteva volume pe an (poezie social-politică și poezie pentru copii), C. devine una dintre cele mai obediente exponențe ale proletcultismului. Contribuieră la aceasta articolul publicat în „Scânteia” din 1947 de ultradogmaticul Traian Șelmaru, intitulat *Să smulgem din noi înșine pozițiile de autoapărare ale capitalismului* și scris plecând de la cronica la volumul ei de debut (*La scara 1/1*) semnată de Ov. S. Crohmălniceanu în preția apariției acestuia în librărie, articol în care poeta era considerată, prin suprarealismul, ermetismul, ludicul versurilor sale, o reprezentantă a ideologiei nonproletare, după cum în acest moment avusese un rol și antipatia fermă manifestată de Leonte Răutu. Deși se străduiește, după propriile mărturisiri, să scrie tot atât de prost ca și alți confrăți, corifei ai proletcultismului în acel moment, contribuțiile ei nu sunt nici atât de mediatizate, nici atât de laudate pe cât și-ar dori. Și nici răsplata nu e pe măsură. După o perioadă de tăcere de aproape doi ani, revine la poezie în condițiile ceva mai destinate de după 1957, realizând, până în 1983, un amalgam între producția comandată și cea reprezentând cu adevărat înzestrările sale. Vor apărea, în ritm susținut, volume de versuri, de proză, de literatură pentru copii, piese pentru teatrul de păpuși. În 1969 i se va acorda Premiul Uniunii Scriitorilor pentru *Povestea a doi pui de tigru numiți Ninigra și Aligru*, reluare a procedeelelor ludic-animiste din *Cărțile cu Apolodor* ale lui Gellu Naum. În paralel, i se interpretează în concerte diverse piese muzicale (o sonată pentru vioară și pian, o simfonie, lieduri etc.). În 1985, implicată în cazul inginerului Gheorghe Ursu, arestat de Securitate în urma denunțului că scrie un jurnal anticomunist și ucis în închisoare, jurnal în care erau notate discuții purtate în casa poetei, aceasta, de teamă că va trebui să dea explicații și să suporte consecințele, decide să se

Nina Cassian și Radu Lupan

stabilească în SUA, unde se afla într-un stagiul la New York University. Aici va fi prezentă la început cu traduceri din poezia scrisă în limba română, apoi cu poeme concepute direct în engleză, pentru care va obține, în 1994, Premiul Leul de Aur, acordat de New York Library. Revine periodic în România după 1989, în special la întâlnirile de la Neptun ale scriitorilor din diaspora. În 2003, în preajma aniversării a optzeci de ani, i se tipărește la București un jurnal, *Memoria ca zestre*, din perioada 1948–1953, adnotat de două ori, în 1975–1979 și în 1987–2003, o dată din perspectiva împotrivirii la național-comunismul ceaușist, altă dată din perspectiva emigrantului; vor mai fi publicate încă două volume, acoperind, prin același procedeu al adnotării ulterioare, secvențele 1954–1985, 2003–2004 (volumul II) și 1985–2005 (volumul III). Jurnalul repune în discuție și atitudinea, și tipul de personalitate singulară pe care îl reprezintă scriitoarea. Inteligentă, cultivată, senzuală, C. are de înfruntat handicapul înfățișării sale: „Este o femeie a cărei viață a fost condiționată, limpede și categoric, de conștiința imperfecțiunii fizice, precum și de ambiția de a se revanșa asupra naturii” (Al. Mirodan). Ea însăși mărturisea a fi devenit o ființă „alterată, neutră, nepereche” – în termenii lui Ion Barbu. Privită cu un ochi neutru însă, înfățișarea

poetei nu e nici respingătoare, nici grotescă: finețea liniilor prelungi creează un tip de frumusețe supra-realistă care, animată de o gândire rafinată prin umor și combinată cu o senzualitate evidentă, îi dau o atracție exotică. Nu urâtenia o împiedică să fie statornic-fericită, ci inteligența. Până la urmă, ea găsește o formulă convenabilă: o legătură stabilă – căsătoria, combinată cu reconfirmarea puterii sale de atracție ori de câte ori se află în prezența unui bărbat. În toată perioada 1949–1985 C. reunește în casa ei scriitori consacrați și scriitori începători, în discuții libere, cu consecințe social-intelectuale imediate.

Exceptând cartea de debut, din prima perioadă a scrisului poetei (până în 1953) nu se poate recu-pera aproape nimic, în afara câtorva versuri în stil de bocet popular, integrate într-un vast poem epic, *Balada femeii care și-a pierdut iubitul în război*: „Negrule, pământule,/ greule, flămândule,/ ai intrat în ochii lui,/ le-ai stins licărul verzui,/ părul i l-ai năclăit,/ mijlocul i l-ai strivit,/ brațele i le-ai surpat,/ răsul i l-ai astupat”. De acum se precizează o trăsătură care va deveni o constantă: capacitatea de a lucra *à la manière de...*, în stilul unui scriitor sau al unui curent, prelucrat personal și spiritual, deloc parodic. Printre cele mai reușite texte se numără o rescriere a poemului *După melci* de Ion Barbu, poemul deschiderii prea timpurii spre o existență ce sancționează necruțător: „Caișii proști, nerăbdători,/ prea grabnic s-au umplut de flori,/ și iată-i, ca-n atâția ani,/ îngheață-n vânt, subțiri și vani...// Pomii ceilalți, prevăzătorii,/ așteaptă-n tihnă ora florii,/ cu crengi cuminți, muguri închiși,/ străini de moartea din caiși”. Situaarea cea mai potrivită pentru C. este în maniera suprarealistă, valorificând propensiunea spre miraculos, fantastic și ludic. „Feeria” și umorul aplicate întâmplărilor cotidiene le salvează de la banalitate. Paul Celan, care a cunoscut-o pe poetă în tinerețea lui bucureșteană, a ales spre traducere un astfel de text: „Ala, bala, alandala,/ o pădure cu rădăcinile-n sus,/ un val cu gura deschisă,/ un nasture înaripat,/ un pitic mâncat de-o alună/ – și-o portocală” (*Portocala*). Viziunea a evoluat de la feeric spre grotesc și spre macabru, dar înclinația spontană spre prelungirea descriptivului în imaginar s-a păstrat: „Vizitatorii mei sunt un domn întrerupt la mijloc,/ o doamnă continuă/ și fiica lor de tablă,/ un profesor care predă brânză,/ un asasin rătăcit, o droaie/ de furnici necăsătorite,/ un copac cu mustăți,/ o

barză tânără,/ un copil cu un picior de carton/ și trei ignoranți ai legilor mișcării.// La sfârșit apare/ câinele de seară/ care-i latră tare/ și-i poștește-a-fară” (*Cearta cu haosul*). Deși critica literară a situat-o pe C. în categoria personalităților lucide, care își cenzurează prin inteligență impulsurile și instinctele, tema dominantă a poetei a rămas iubirea neînhibată de vreo prejudecată, dar tratată cu umor sau cu melancolie. De la epoca inocenței la cea a dezgustului, se păstrează o lăcomie niciodată satisfăcută de senzații, de trăiri, de porniri în ordinea experienței directe sau a celei intelectualizate, o nemăsurată poftă de dragoste. Acidă și sentimentală concomitent, cu „un ochi de sulf și altul de tandrețe”, poeta refuză să se falsifice adaptându-se la conveniențe. Curajoasă, sfidătoare adesea, dar vulnerabilă, ea oferă spectacolul unei sensibilități refugiate în fantezie și joc. Verva metaforică este remarcabilă, tendința subconștientă fiind, așa cum observa Ov. S. Crohmălniceanu, de a compara elemente ale lumii civilizate cu elemente din lumea naturală: direcția de înaintare este spre nefalsificare și combinație liberă a componentelor lumii. Contopirea contrariilor într-un act erotic (niciodată împlinit, veșnic neepuizat) este prefigurată simbolic în *Dialogul vântului cu marea*: „Sunt călătorul ciudat,/ fără chip, pe câmpiile zării./ În părul meu păsări solemne se zbat./ Sunt marele dușman al nemișcării!// –Mă tulbur... Mușchi de apă-ncordez./ De dragoste, cânt!/ Fluidă, înaltă din albie ies/ să fiu vânt, să fiu vânt”. Dialogul din *Cântarea Cântărilor* este transpus în sfera elementelor naturale. Cu timpul, viziunea pasională devine tot mai sumbră, grotescul domină, sado-masochismul înlocuiește tandrețea și uitarea de sine: „Iartă-mă că te-am făcut să plângi./ Ar fi trebuit să te omor./ Ar fi trebuit să te apuc de suflet,/ să te bat cu el îngrozitor.// Ar fi trebuit să-ți văd curgând/ sângele, şuviță cu şuviță./ Nu să-ți mângâi ochiul, nara, gura,/ și să-ți las ființa slabă și pestriță.// Iartă-mă că te-am făcut să suferi./ Ar fi trebuit să te-nspăimânt./ Dar nu-s Dumnezeu – Pedepsitorul/ – ci doar opera lui de pământ” (*Romanță*). Jocul e interzis, sentimentul de izolare și singurătate, suferința inutilă impun substituiri simbolice din ce în ce mai halucinant-coșmarești: „Pietricica spai-me/ mi-a intrat în talpă./ Șchioapă tot mai tare/ prin această lume./ Cui să-i fie milă/ de-o cămilă șchioapă,/ chiar dacă deșertul/ n-are pic de apă?”. Livrescul, sursă esențială de inspirație, filtru al

trăirilor, nu sugrumă însă spontaneitatea și capacitatea asociativă. Perceperea lumii prin intermediar cultural, sfidarea tabuurilor, umorul negru orientează și selecția textelor traduse. Capacitatea de invenție lingvistică este nelimitată. Inventatoare a unei limbi personale, visată de toți poeții, „limba spargă”, C. scrie un sonet, o baladă, un bocet, o imprecăție ce dovedesc că starea de poeticitate este esențialmente muzicală, independentă de sensul ori de forma impusă a expresiei: „Au înmoriț dramatice miloave/ sub racul catinat de niturași/ Atâția venizei de bori mărgași.../ Atâtea aene stră-mătând, estrave”. Limba spargă se situează în imediata prelungire a letismului avangardist, așa cum personajele imaginare Banibal Bura, Cavalerul Sing, mizerabilul O. Kay în luptă cu junele All Right descind din viziunile suprarealismului, ale cubismului, ale fanteziei sentimentale de tip Marc Chagall și din verva lingvistică de tip Alfred Jarry – Lautréamont – Morgenstern. Dintre simbolurile recurente în universul imaginar al poetei, marea, florile, copacii, vântul (din perioada sentimentală), animalele (cerber progetas, madam Pisica, Turban motanul – din perioada hazardului muzical ca principiu creator) mărturisesc aceeași manieră de a se confesa la adăpostul unei măști, uneori consacrată prin literatura anterioară. În epoca împotrivirii la ceaușism, dominant este simbolul cadavrului, văzut tot într-un act erotic: „tu și cu mine,/ mai pățimași ca nicicând/ iubindu-ne/ ca prima pereche de pe pământ/ și eram frumoși și sălbatici și goi/ și eram morți amândoi”. Producțiile pentru copii – *Nică fără frică* (1950; Premiul de Stat), *Prințul Miorlau* (1957), *Povestea a doi pui de tigru...* (1969), *Roșcată ca arama și cei șapte șoricei* (1985) ș.a. – sunt moralizatoare, dar cu haz și duioșie. Dintre poeții care își construiesc mimetic universul, C. este cea mai plină de vervă și grație. Scrierile sale în proză (*Atât de grozavă și adio. Confidențe fictive*, 1971) sunt rezultatul unor observații ironice, necruțătoare asupra unei lumi caricaturale, cu care se confruntă o sensibilitate de adolescentă hotărâtă să devină genială. *Memoria ca zestre*, în partea de jurnal al tinereții, încearcă să impună imaginea îndrăgostitei care înșală fără să se implice sentimental, dar nu ascunde și nu cruță „naivitatea” politică a autoarei în „obsedantul deceniu”. C. a realizat de-a lungul timpului numeroase traduceri din autori precum Heinrich Heine, Bertolt Brecht, Guillaume Apollinaire, Paul

Celan, Eugène Guillevic ș.a. De referință rămâne transpunerea din Christian Morgenstern – *Cântece de spânzurătoare* (1970).

Poate mai mult decât o tehnică poetică este de văzut [...] formula unei sensibilități în același timp fragilă și ofensivă, înspăimântată și nepăsătoare, tandră și crudă, liberă în mișcări până la cea mai sfidătoare dezinvoltură și crispată dureros în secrete, pustiitoare autodevorări.

MIRCEA IORGULESCU

SCRIERI: *La scara 1/1*, cu un portret de Perahim, București, 1947; *Sufletul nostru*, București, 1949; *An viu nouă sute șaptesprezece*, București, 1949; *Nică fără frică*, cu ilustrații de Perahim, București, 1950; *Ce-a văzut Oana*, București, 1952; *Horea nu mai este singur*, București, 1952; *Tinerețe*, București, 1953; *Florile patriei*, București, 1954; *Versuri alese*, București, 1955; *Botgros, câțel fricos*, București, 1957; *Dialogul vântului cu marea*, București, 1957; *Prințul Miorlau*, București, 1957; *Vârstele anului*, București, 1957; *Chipuri hazlii pentru copii*, București, 1958; *Aventurile lui Trompișor*, București, 1959; *Încurcă-lume*, București, 1961; *Sărbătorile zilnice*, București, 1961; *Spectacol în aer liber. O monografie a dragostei*, București, 1961; *Curcubeu*, București, 1962; *Poezii*, pref. Ov. S. Crohmălniceanu, București, 1962; *Să ne facem daruri*, București, 1963; *Disciplina harfei*, București, 1965; *Îl cunoașteți pe Tică?*, București, 1966; *Sângele*, București, 1966; *Destinele paralele. La scara 1/1*, București, 1967; *Uite-l este... Uite-l nu e*, București, 1967; *Ambitus*, București, 1969; *Întâmplări cu haz*, București, 1969; *Povestea a doi pui de tigru numiți Ninigra și Aligru*, București, 1969; *Cronofa-gie. 1944–1969*, București, 1970; *Atât de grozavă și adio. Confidențe fictive*, București, 1971; ed. 2 (*Confidențe fictive. Atât de grozavă și adio și alte proze*), București, 1976; *Loto-Poeme*, București, 1971; *Marea conjugare*, București, 1971; *Recviem*, București, 1971; *Între noi, copiii*, București, 1974; *Spectacol în aer liber. O (altă) monografie a dragostei*, pref. Liviu Călin, București, 1974; *O sută de poeme*, București, 1975; *Viraje–Virages*, ed. bilingvă, tr. autoarei în colaborare cu Eugène Guillevic și Lily Denis, București, 1978; *De îndurare*, București, 1981; *Blue Apple*, tr. Eva Feiler, New York, 1981; *Jocuri de vacanță*, București, 1983; *Numărătorearea inversă*, București, 1983; *Roșcată ca arama și cei șapte șoricei*, București, 1985; *Call Yourself Alive*, tr. Brenda Walker și Andreea Deletant, Londra, 1988; *Lady of Miracles*, tr. Laura Schiff, Berkeley, 1988; *Life Sentence*, New York–Londra, 1990; *Cheerleader for a Funeral*, tr. autoarei în colaborare cu Brenda Walker, Londra–Boston, 1992; *Cearta cu haosul*, București, 1993; *Desfacerea lumii*, București, 1997; *Take My Word for It*, New York, 1997; *Something Old, Something New*, Tuscaloosa (Alabama), 2002; *Memoria ca zestre*, I–III, București, 2003–2005; *Avangarda nu moare și nu se predă. Poeme și desene (antologie 1947–2007)*, București, 2007; *Continuum. Poems*, Londra,

2008; ed. New York – Londra, 2009. **Traduceri:** Mihail Isakovski, *Poezii alese*, București, 1951; Heinrich Heine, *Versuri*, îngr. Alfred Margul Sperber, București, 1956 (în colaborare); Molière, *Mizantropul*, în Molière, *Opere*, III, București, 1956, *Femeile savante*, București, 1958; Iannis Ritsos, *Arhitectura copacilor*, București, 1959, *A patra dimensiune*, București, 1964, *Poezii*, București, 1966; Dimos Rendis, *Legenda lacului*, București, 1963 (în colaborare cu Gheorghe Tomozei și Ioanichie Olteanu), *Poezii*, București, 1966; Bertolt Brecht, *Versuri*, București, 1966; Vladimir Maiakovski, *Poezii pentru copii*, București, 1967; *Poezia germană modernă (De la Stefan George la Enzensberger)*, I–II, îngr. și pref. Petre Stoica, București, 1967 (în colaborare); Christian Morgenstern, *Cântece de spânzura-toare*, București, 1970; Guillaume Apollinaire, *Scrieri alese*, îngr. Virgil Teodorescu, pref. Vasile Nicolescu, București, 1971; Paul Celan, *Versuri*, București, 1973 (în colaborare cu Petre Solomon); Heinz Kahlau, *Fluxul lucrurilor*, București, 1974; *Antologia poeziei franceze de la Rimbaud până azi*, I–II, îngr. Ion Caraion și Ov. S. Crohmălniceanu, pref. Ov. S. Crohmălniceanu, București, 1974–1975 (în colaborare); Eugène Guillevic, *Poeme*, pref. trad., București, 1977; Ific Manger, *Balada evreului care a ajuns de la cenușiu la albastru*, București, 1983 (în colaborare cu Israil Bercovici).

Repere bibliografice: Crohmălniceanu, *Cronici*, 166–178; Georgescu, *Încercări*, II, 124–130; Călinescu, *Aspecte*, 274–280; Perpessicius, *Alte mențiuni*, I, 213–219; Felea, *Dialoguri*, 109–124; Negoîtescu, *Scriitori*, 410–421; Felea, *Reflexii*, 67–74; Constantin, *Despre poeți*, 66–69; Grigurcu, *Teritoriu*, 113–118; Doinaș, *Poezie*, 122–129; Caraion, *Duelul*, 23–27; Raicu, *Structuri*, 236–241; Cristea, *Un an*, 89–97; Negoîtescu, *Engrame*, 55–71; Piru, *Poezia*, I, 335–346; Ungheanu, *Arhipelag*, 72–76; Laurențiu, *Eseuri*, 61–69; Dimitriu, *Ares*, 94–106; Manu, *Eseu*, 110–119; Raicu, *Practica scrisului*, 251–254; Grigurcu, *Poeți*, 335–343; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 63–74; Simion, *Scriitori*, III, 95–113; Pop, *Jocul*, 231–246; Grigurcu, *Existența*, 58–71; Mirodan, *Dicționar*, I, 297–314; Petre Solomon, *Poezia Ninei Cassian*, RL, 1990, 8; Constantin, *Complicitatea*, 95–98; *Dicț. analitic*, I, 155–157; Gabriel Pleșea, *Scriitori români la New York*, București, 1998, 9–54; *Dicț. esențial*, 151–154; Grigurcu, *Poezie*, I, 200–205; Manolescu, *Lista*, I, 76–84; Sasu, *Dicț. scriit. SUA*, 57–61; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, I, 374–376; Ștefănescu, *Istoria*, 313–318; Popa, *Ist. lit.*, II, 419–422, *passim*; Manolescu, *Enciclopedia*, 135–138. **R. S.**

CASSIAN-MĂTĂȘARU, I. [Iosif] (25.II.1896, Galați – 4.V.1981, București), traducător. Este fiul lui Fany (n. Seidner) și al lui Samuel Cassian, comerciant, și tatăl Ninei Cassian. După studii secundare în orașul natal, devine mic funcționar comercial. Debutează în presa literară în 1921. Exercițiile sale lirice vor

apărea în „Adevărul literar și artistic”, „Cuvântul liber”, „Bilete de papagal”, „Viața românească”, dar nu vor reuși să-l valideze ca poet. Intuind, probabil, precaritatea propriului demers, se retrage discret din viața literară.

C.-M. se întoarce la uneltele sale abia după 1944, de data aceasta ca traducător. S-a simțit atras îndeosebi de literatura de expresie germană, dar n-a ocolit nici alte literaturi; de pildă, basmele lui Hans Christian Andersen (în colaborare cu Al. A. Philippide) constituie o probă revelatoare pentru capacitatea traducătorului de a se adapta unor autori și opere diferite ca factură artistică. Disponibilitatea sa stilistică se lasă descoperită și în echivalențele pe care le-a dat din poezia clasică germană (Friedrich Schiller, Heinrich Heine) sau din proza ironic-fantastică a unui romantic precum E.T.A. Hoffmann. Notabil este și efortul de a face cunoscute scrierile unor importanți autori de limbă germană de la noi (Oscar Walter Cisek, Gertrud Gregor ș.a.). S-a implicat, alături de alții, în realizarea unor transpuneri care vor alcătui două antologii reprezentative din nuvela romantică germană și din nuvela austriacă modernă.

Traduceri: Heinrich Valentin, *Cu prețul vieții*, București, 1955; J.W. Goethe, *Despre literatură și artă*, pref. Paul Langfelder, București, 1957; Erwin Wittstock, *Fiul vizitiului*, București, 1957, *Salba miresei și alte povestiri*, București, 1963; *Cunoști tu țara unde-i tunu-n floare? Poezii satirice germane din secolul XX*, îngr. și pref. Paul Langfelder, București, 1958; Oscar Walter Cisek, *Tătăroaica*, București, 1958; Friedrich Schiller, *Poezii*, pref. Paul Langfelder, București, 1958; Ciao Șu Li, *Întâmplări din Sanli-van*, pref. Horia Matei, București, 1961 (în colaborare cu I. Chișinevski); Anna Seghers, *Hotărârea*, București, 1962; Georg Weerth, *Viața și isprăvile vestitului cavalier Șnapanschi*, pref. Paul Langfelder, București, 1962; Günther Weisenborn, *Clădit pe nisip*, pref. Romul Munteanu, București, 1963; Hans Christian Andersen, *Crăiasa zăpezii*, pref. Teodora Popa, București, 1965 (în colaborare cu Al. A. Philippide); Heinrich Heine, *Poezii*, pref. Sevilla Baer-Răducanu, București, 1965; Joseph Roth, *Marșul lui Radetzky*, pref. I. Negoîtescu, București, 1966; Gertrud Gregor, *Sălci*, București, 1967, *Ziduri*, București, 1972; *Nuvela romantică germană*, I–II, pref. Ion Biberi, București, 1968 (în colaborare); *Proza austriacă modernă*, I–II, îngr. și pref. Dieter Schlesak, București, 1968 (în colaborare); E.T.A. Hoffmann, *Elixirul diavolului*, îngr. și pref. Ion Biberi, București, 1970; Franz Johannes Bulhardt, *Praștia. Povestiri satirice*, București, 1963, *Clipe și locuri*, pref. Al. A. Philippide, București, 1972; Lion Feuchtwanger, *Balada spaniolă*, București, 1973 (în colaborare cu

Emeric Deutsch); Sarah Bernhardt, *Dubla mea viață*, pref. trad., București, 1976 (în colaborare cu I. Peltz); Erich Kästner, *Secretul celor două Lotte*, București, 1978, *Trusă lirică de prim-ajutor*, București, 1978.

Repere bibliografice: Franz Johannes Bulhardt, *Ein Brückenbauer hat sein Werk vollendet. Zum Ableben des literarischen Übersetzers Iosif Cassian-Mătăsaru*, NW, 1981, 9946; Ov. S. Crohmălniceanu, *Iosif Cassian-Mătăsaru*, RL, 1981, 20; Mirodan, *Dicționar*, I, 296–297; *Dicț. scriit. rom.*, I, 495–496. **T. T.**

CASSVAN, Sarina (3.I.1894, Bacău – 8.I.1978, București), prozatoare, autoare de piese de teatru, traducătoare, publicistă. Aparținea unei familii care a dat cărturari și oameni ai scenei (bunicul era rabin, tatăl, profesor de ebraică, un frate, comedian). În 1913 C. traducea din W. Hauff (*Cerșetoarea de la Podul Artelor*) și debuta, sub pseudonimul Chérie, cu o nuvelă, *Crezul ocnașului*. În 1918 romanul *Între artă și iubire*, evoca activitatea sa de infirmieră în anii Primului Război Mondial. Urmase (după propria-i mărturisire) studii universitare la Berlin, dar s-a lansat și într-o febrilă activitate gazetărească. În „Steagul”, „Universul literar”, „Actualitatea”, „Scena” (aici inițiază „Rubrica femeii”, iscăbind Mina von Barnheld), „Gazeta tinerimei”, „Socialismul”, „Revista copiilor și a tinerimii”, „Rampa”, „Adevărul literar și artistic”, „Gazeta Capitalei”, „Cuvântul liber”, „Dimineața” „Presa”, „Filmul”, „Omul liber”, „Lupta”, „Dimineața copiilor”, „Lumea copiilor”, „Viața literară”, „Adevărul”, „Premiera ilustrată”, „Ilustrațiunea română”, „Seara”, „Universul”, „Gazeta femeii”, „Dacia”, „Cinema”, „Facla”, „Izbânda” (Chișinău), „Femeia și căminul”, „Gazeta literară”, „Tribuna României”, precum și în revistele „1933–1934” și „Voiaj”, editate de ea, i-au apărut reportaje, dezbateri feministe, impresii de drumetrie, interviuri (cu artiștii români din Parisul interbelic, cu B. Fundoianu, Nicolae Titulescu, Anna de Noailles), cronică dramatică, versuri, proză, teatru. Căsătorită cu scriitorul Ion Pas, a semnat și Sarina Cassvan-Pas.

C. publică volume de schițe și povestiri – *Carnavalul vieții* (1921), *Săptămâna unei îndrăgostite* (1924), romane – *Trupul care își caută sufletul* (1932), *S.O.S.* (1935), atribuit unui anonim, *Femeia și cătușele ei* (1946), *Evadare* (1947), reportaj – *30 de zile în studio* (1933). În 1925 depune la Teatrul Național din București drama de atmosferă fantastică *Calvar*, respinsă de Comitetul de lectură. Premiată de Asociația Criticilor Dramatici, *Calvar*

este acceptată și reprezentată de Teatrul Național din Iași (1929); tradusă de Guillot de Saix în franceză, a fost jucată cu succes în 1930, sub titlul *Les Masques du destin*, de teatrul parizian „Albert I”. Două piesete pentru copii, *Niță, Nuța și Lăbuș și În țara trântorilor*, au intrat în repertoriul Teatrului Popular din București (1926) și al Teatrului Național din Chișinău (1928). O încercare, *Străinul*, rămâne în paginile „Luptei” (1930), dar tălmăcirea din Christa Winsloe, *Fete în uniformă*, se joacă în București (1935). C., membră din 1924 a Societății Scriitorilor Români, a călătorit mult și s-a străduit să popularizeze în străinătate cultura românească. A făcut parte din Société des Auteurs Dramatiques și din Académie Féminine des Lettres din Paris și a fost fondatoarea asociației Gândirea Europeană, aflată sub patronajul Elenei Văcărescu. A cunoscut mari personalități, printre care André Maurois și Paul Claudel. I se datorează o antologie reprezentativă a prozei românești a timpului, transpusă în franceză (Tudor Arghezi, Hortensia Papadat-Bengescu, Gala Galaction, Liviu Rebreanu, Gib I. Mihăescu, Gh. Brăescu, I. Al. Brătescu-Voinești, I.A. Bassarabescu, Adrian Maniu, D.D. Patrașcanu ș.a.) și editată în 1931 la Paris, sub titlul *Contes roumains d'écrivains contemporains* (prefața aparține contesei de Noailles), iar din Cezar Petrescu dă o versiune la *Aranca, știma lacurilor* (1931). A mai tradus din literatura lumii pagini de mare popularitate (Jules Verne, Maxim Gorki, Lev Tolstoi, Heinrich Mann, Stefan Zweig, Émile Zola, Charles Perrault), ca și scrieri foiletonistice și de consum (Ed. Bellamy, Karl Immermann, B. Kellermann, Hugo Bettauer). Din păcate, mai ales înrăurirea acestora din urmă a marcat scrisul său. Cu toate că sunt autobiografii deghizate, iar C. era o bună observatoare și avea o temă a sa (lupta femeii – contra prejudecăților, a constrângerilor familiale, contra propriei firi – pentru a-și cuceri personalitatea și libertatea), romanele alunecă într-o coloratură sentimentală și schematizează grăbit psihologia erosului. Abisul iubirii fiind abordat doar în treacăt, în prim-plan trec, datorită prizei asupra unui public larg, erotismul, deviațiile instinctului, libertinajul. Personajele nu capătă individualitate. Reușită este doar pictura de mediu: mediile cosmopolite în *Trupul care își caută sufletul* și atmosfera de familie evreiască în *Evadare*. În genere, facilitățile îi minează proza. C. a fost însă o bună autoare – inventivă, vie – de literatură pentru copii – *Căsuța*

lebedei (1922), *Fluierul fermecat* (1924), *Să povestim...* (1931), *Bombonel și Totonel* (1936), *Kiki și Riki* (1936), *Pit și Pitulice* (1946), *Ciufuleț* (1959), *Drum fără popas* (1960). Pentru cei mici, a tălmăcit (din H.C. Andersen, Charles Perrault, Christian Pineau), a adaptat (*Aventurile unui mic bucureștean*, după A. de Bréhat, 1923, *Măriuca*, după Spielhagen, 1923) și a romanțat, ca în biografia *Între pană și spadă* (1963), unde protagonist e Dimitrie Cantemir.

SCRIERI: *Crezul ocașului*, București, 1913; *Între artă și iubire*, București, 1918; *Carnavalul vieții*, București, 1921; *Căsuța lebedei*, București, 1922; *Aventurile unui mic bucureștean*, București, 1923; *Măriuca*, București, 1923; *Fluierul fermecat și alte povești minunate pentru copii*, București, 1924; *Săptămâna unei îndrăgostite*, București, 1924; *Să povestim...*, București, 1931; *Trupul care își caută sufletul*, București, 1932; *30 de zile în studio*, București, 1933; S.O.S., București, 1935; *Bombonel și Totonel*, București, 1936; *Kiki și Riki*, București, 1936; *Femeia și cătușele ei*, București, 1946; *Pit și Pitulice*, București, 1946; *Evdare*, București, 1947; *Ciufuleț*, București, 1959; *Drum fără popas*, București, 1960; *Între pană și spadă*, București, 1963. **Traduceri:** W. Hauff, *Cerșetoarea de la Podul Artelor*, București, 1913; Ed. Bellamy, *În anul 2000*, București, 1920; Karl Immermann, *Carnavalul și somnambula*, București, 1921; R. Cramer, *Iarna*, București, 1921; A. Schwartz, *Siluite de femei. Femeile în opera lui Émile Zola*, București, 1922; Maxim Gorki, *Printre străini*, București, 1923, *Mama*, București, 1923 (în colaborare cu Ion Pas); Jules Verne, *Mathias Sandorf*, I–III, București, 1923 (în colaborare cu Ion Pas), *Mihail Strogoff*, I–II, București, 1923 (în colaborare cu Ion Pas); B. Kellermann, *Tunelul*, București, 1924; H.C. Andersen, *Povestiri*, București, 1925, *Alte povești minunate*, București, 1927; Heinrich Mann, *Nevinovata*, București, 1926; Vsevolod Garșin, *Floarea roșie*, București, 1927; Lev Tolstoi, *Ana Karenina*, I–II, București, 1928 (în colaborare cu Ion Pas); Stefan Zweig, *Scrisoarea unei necunoscute*, București, 1929; Hugo Bettauer, *Sub spânzurătoare*, București, 1931; *Contes roumains d'écrivains contemporains*, îngr. trad., pref. Comtesse de Noailles, Paris, 1931; Cezar Petrescu, *Aranca, la fée des lacs*, Paris, 1931; Thakazhi Sivasankara Pillai, *Doi pumni de orez*, București, 1963 (în colaborare cu Dragoș Vacariuc); Christian Pineau, *Povești de nu se mai știe când*, București, 1964; Eliza Orzeszkowa, *Marta*, București, 1965 (în colaborare cu Józef Wulin); Charles Perrault, *Povești cu vrăjitori și zâne*, București 1966, *Urișul Periferigerilerimini și alte povești*, București, 1970, *Povești cu zâne*, București, 1981, *Săgeata de aur și potirul vrăjit*, București, 2001; Émile Zola, „*La Paradisul femeilor*”, I–II, pref. Ovidiu Cotruș, București, 1968.

Repere bibliografice: Ion Pas, „*Între artă și iubire*”, DMN, 1921, 5476; Pompiliu Constantinescu, „*Trupul care își caută sufletul*”, VRA, 1932, 237; Mihail Sevastos, „*Trupul*

care își caută sufletul”, ALA, 1932, 598; Perpessicius, *Opere*, XI, 399–404; Lovinescu, *Scrieri*, II, 340–342; Mirodan, *Dicționar*, I, 314; Căndroveanu, *Lit.rom.*, 52–55; *Dicț. scriit. rom.*, I, 496–497; Lovinescu, *Sburătorul*, II, 87–88, 94, 211, 307; Zaharia-Filipaș, *Studii*, 24–25; Popa, *Ist. lit.*, I, 245; George Marcu, Rodica Ilinca, *Enciclopedia personalităților feminine din România*, București, 2012, 83–84. S. C.

CATANOV, Nicholas (10.XI.1925, Brașov), poet, prozator, eseist. Numele la naștere era identic cu al tatălui său, Nicolae Cătănoiu, de profesie comerciant. Mama se numea Anna (n. Priester). Urmează liceul la Brașov, iar în 1944, anul absolvirii, C., acum elev al Școlii de Ofițeri în Rezervă din Găești, este arestat împreună cu alți două sute de „cadeți”. Experiența dramatică din închisoare o consemnează într-un carnet care i-a fost confiscat de gardieni. După eliberare își câștigă existența ca șofer, portar etc., iar între 1947 și 1952 studiază medicina și filosofia la Cluj. Lucrează ca medic la Predeal, Tohani și București. În 1962 pleacă în Occident, stabilindu-se inițial în Canada, apoi lucrând, din 1971, ca medic itinerant în Nigeria și în America de Sud, dar și în Germania, unde se stabilește în 1973. Face călătorii în Thailanda, Egipt și Tunisia, apoi în Nepal, unde se convertește la budism. După ce i-a fost zdruncinată credința în lege, iar adevărul științific i s-ar fi arătat a fi relativ, C. se simte atras tot mai puternic de mistică. După pensionare s-a retras în Franța, devenind unul dintre fideliile Centrului Cultural Froissart.

Structură sensibilă și pasională, C. a tins mereu să-și împlinească vocația de scriitor, alături de profesia de medic. În 1968 debutează cu un volum de poeme în proză cvadrilingv (în engleză, spaniolă, franceză și română), intitulat *Hic et nunc*, apărut la New York. Alte cărți îi apar în limbile franceză, engleză sau germană, în funcție de locurile peregrinărilor sale prin lume. Poezia este pentru el mai mult un mod de existență decât o profesiune. Singurul volum în limba română, intitulat *Flux alb*, a fost imprimat în Canada în 1970, cu ilustrații de Radu Dan. Poetul își destăinuie aici însingurarea vecină cu disperarea: „Și umblu străin în apele somnului, fără mărturii de fețe, ascultând zăvorât în mine tulburarea ostatecului” (*În loc de prefață*). Lirica lui stă, evident, sub zodia lui Lucian Blaga, un ciclu, intitulat *Zamolxe*, având drept motto câteva versuri blagiene. La fel ca autorul *Laudei somnului*, C. încearcă o proiecție cosmică și, totodată,

o adâncire în istorie și mit, pentru a afla elementele primordiale ale structurii noastre etnice: „Tu ești dac./ Fii fulger. Fii izvor”. Zămislit totuși din „lut și teamă”, eul liric pendulează dramatic între „greul profeției” și „limita ființei”, în ciuda „eternelor migrări/ și-a zodiacului/ cu false-asigurări”. După o antologie de poezie românească, tradusă în engleză și tipărită în Canada, *Modern Romanian Poetry* (1977), un ecou deosebit în cercurile emigrației a avut placheta *Notes on a Prison Wall. A Memoir, a Poem* (1994), imprimată la Vancouver. Sunt aici memorii ale vechilor însemnări din carnetul de închisoare confiscat, dar și versuri. Parte din aceste scurte poeme au apărut în revistele „Canadian Literature”, „Miorița”, „Est and West Literary Quarterly”. Pe coperta ultimă a cărții se află o însemnare a lui Emil Cioran, care semnalează timbrul special al acestor reflecții amare. Dintre scrierile în proză ale lui C. se remarcă romanul *Indian Summer* (1999). Trama cărții este rodul unui echilibru fragil între imaginația scriitorului și elementele autobiografice. Protagonistul, emigrant din „țara lui Zalmoxis”, trece prin furcile caudine ale oficialilor din Navada (nume voalat al Canadei), este acceptat în cele din urmă să lucreze ca medic, dar nu reușește să înțeleagă această lume unde comunicarea între oameni pare aproape imposibilă. Ca și alți imigranți, se simte marginalizat, apăsător de singurătate, trece printr-o depresie și, în perioada „verii indiene”, e internat într-un spital psihiatric. Publicat în 2007, jurnalul *Cârja lui Sisif* se vrea un cântec de lebedă. E un volum miscelaneu: însemnări diverse, care consemnează lecturi, întâlniri cu scriitori, pictori, muzicieni, savanți, dar și despărțiri dureroase, cum e, de pildă, moartea lui Adrian Marino, „ultimul cărturar pe linia Cantemir, Hasdeu, Iorga, Eliade”. Un interes deosebit au secvențele de jurnal propriu-zis, precum, de pildă, relatarea convertirii formale la budism, petrecută la Kathmandu. Alt volum, *Romanian Literature* (2010) include o parte din glosele și recenzile semnate de C. în publicațiile de limbă engleză, prezentând cărți apărute în țară, dar și în afara ei.

SCRIERI: *Hic et nunc*, ed. plurilingvă, pref. Vintilă Horia, New York, 1968; *Flux alb*, cu ilustrații de Radu Dan, Fredericton (Canada), 1970; *Circumstances*, Victoria (Canada), 1972; *The Fiddlehead Republic*, Ottawa, 1979; *Walum Olum. Cântecul și proverbele indienilor din America de Nord*, tr. Virgil Teodorescu și Petronela Negoșanu, Cluj-Napoca, 1981; *Around the World in Eighty*

Days, Madras (India), 1983; *Ni debout, ni assis*, Paris, 1984; *Thursday of July – Jeudi de Juillet* (în colaborare cu Jean Dumortier), ed. bilingvă, Paris, 1985; *Tu pourrais réveiller la lumière qui sépare*, Paris, 1986; *L’Ancre et le Cyclone* (în colaborare cu Jean-Paul Mestas), Paris, 1987; *Woher Wohin Warum*, Fritzlar (Germania), 1988; *L’Autre versant de la nuit*, Hédencourt (Franța), 1989; *Ein Schritt aus dem Schatten*, Fritzlar, 1989; *Amanita muscaria*, Paris, 1989; *Flüstern und Schreien*, Fritzlar, 1990; *Amarante suivi de L’Orchidée carnassière et The Lightning Snake*, Paris, 1992; *Requiem pour Sandy*, Paris, 1992; *Notes on a Prison Wall. A Memoir, a Poem*, postfață Cynthia Messenger, Vancouver (Canada), 1994; *Surâsul Pandorei*, pref. Gheorghe Crăciun, Pitești, 1996; *Debuturi netimbrate*, pref. Dumitru Micu, Cluj-Napoca, 1997; *Avenue Teutonia*, Paris, 1999; *Indian Summer*, Pitești, 1999; *Tablele lui Zalmoxis*, Cluj-Napoca, 2001; *Requiem pentru Sandy – Requiem pour Sandy*, ed. bilingvă, tr. Loredana English, pref. Alexandru Lungu, Cluj-Napoca, 2002; *Vederi de pe aripa lui Icar*, Königsbrunn (Germania), 2004; *Cârja lui Sisif*, Brașov, 2007; *Orfeu și Mașina. Interviu despre condiția omului contemporan*, tr. Raluca Vida și Virginia Stănescu, București, 2008; *Romanian Literature*, Cluj-Napoca, 2010; *Oglinzile lui Narcis (portrete)*, Cluj-Napoca, 2012. **Traduceri:** *Modern Romanian Poetry*, pref. Irving Layton, Oakville (Canada), 1977.

Repere bibliografice: Gheorghe Timofte, „*Ni debout, ni assis*”, o poezie a interogărilor majore, „Apoziția”, 1982–1985, 8–9; Gheorghe Crăciun, *Un cetățean al lumii*, ST, 1994, 7–8; Virgil Nemoianu, „*Notes on a Prison Wall*”, „World Literature Today” (Oklahoma), 1995, Winter; Dumitru Micu, *Un pelerin planetar*, L, 1996, 29; Stancu Ilin, *Nicholas Catanoy*, JL, 1996, 9–24; Alexandru Ștefan, *Literatura exilului și exilul literaturii*, RL, 1999, 17; Sasu, *Dič. scriit. SUA*, 61–65; Ion Caraion, *Scriitori către Nicolas Catanoy*, îngr. Maria Pal, pref. Ion Cristofor, Cluj-Napoca, 2003; Ion Cristofor, *Nicholas Catanoy sau Avatarii unui pelerin*, Cluj-Napoca, 2003; Gheorghe Grigurcu, *Opinii franceze*, RL, 2009, 15, 16; Popa, *Ist. lit.*, I, 180; Manolescu, *Enciclopedia*, 138–139. **S.I.**

CATEDRA, publicație apărută la Galați, lunar, cu întreruperi, din aprilie 1927 până în aprilie 1941, cu diferite subtitluri: „Ziar didactic cultural”, „Ziar didactic cultural ilustrat”, „Ziar ilustrat de propagandă culturală”, „Ilustrată culturală”, „Pentru lecturi, serbări școlare, cercuri culturale”, „Pentru școlari, cercetași, străjeri, premilitari”, „Culturală ilustrată”. Director: Dumitru Faur. Din 1930 are un supliment literar anual „Biblioteca revistei «Catedra»”, iar de la numărul 3–4/1932 „Idei. Oameni. Fapte”. În articolul-program *Gândul nostru* se arată că revista își propune sprijinirea școlilor în activitățile lor cultural-educative, fiind dedicată

în primul rând învățătorilor. În acest sens, primul număr reproduce un fragment dintr-un discurs al ministrului Ion Petrovici. Tot aici publică un articol de același profil Pamfil Șeicaru. Apare și numele lui N. Iorga, cu o scurtă notă. Permanente sunt rubricile „Însemnări”, „Informațiuni”, „Cărți”, „Reviste”. Literatura tipărită este didactică, legată de evenimentele și de ciclurile școlare. Poezia (mai cu seamă republicări) e ilustrată cu pagini din Ioan S. Nenițescu, George Coșbuc, I.U. Soricu, Carol Scrob, G. Tutoveanu, Ioan Scipione Bădescu, Mircea Dem. Rădulescu, Horia Furtună, Victor Eftimiu, Vasile Militaru, Al. Iacobescu, H.G. Lecca, Elena Farago, Cincinat Pavelescu, Al. Vlahuță, G. Topîrceanu, Octavian Goga, Aron Cotruș, V. Voiculescu, Radu Gyr, Virgil Carianopol, Zaharia Bârsan, Nichifor Crainic, Maria Cunțan. Autori ai unor piese de teatru pentru uzul școlarilor popularizate aici sunt Traian I. Cristescu, Th. D. Speranția, Serafim Ionescu (*Unirea*, după Ion Creangă), C. Grigoriu, I.C. Beldie, Lia Hârsu, I. Dumitrescu-Frasin, Dumitru Faur, I. Tohăneanu, Florian Cristescu, N. Rădulescu-Niger, Igena Floru, Mărgărita Miller-Verghy, Radu D. Rosetti. Acest capitol al publicației propune texte scurte, adaptate la posibilitățile teatrului școlar. Alte nume din paginile revistei: Cezar Petrescu, St. O. Iosif, Simion Mehedinți, Mihail Sadoveanu, Perpessicius, Vasile Băncilă, Ioan Adam, Const. Calmuschi. **C.** este o publicație tipică de provincie, cu festivisme, cu un amestec orgolios de valori naționale și locale, cu un caracter educativ pronunțat. După ce a susținut fenomenul străjeriei, în 1940 și 1941 **C.** a trecut de partea mișcării legionare. **V.T.**

CATINA, Ioan (20.X.1828, București – 29.VII.1851, București), poet. O figură populară printre pașoptiști era tânărul **C.**, fiul unui cafegiu grec de pe Podul Mogoșoaiei, Alexe Catina. La șaptesprezece ani, el colabora cu poezii la „Curierul românesc” și frecventa saloanele literare ale vremii. Era considerat „un geniu”. Într-un roman al lui Al. Pelimon, *Un funcționar sinucis*, apare ca personaj și „junele Catina”, „ce avea forma capului unui filosof englez”. Gr. H. Grădăraș face din el protagonistul romanului *Vlășia sau Ciocoi noi*, iar mai târziu G. Călinescu îi dedică nuvela *Catina damnatul*. La 11 iunie 1848 **C.** citește, pe ulița Lipscani, *Proclamația de la Izlaz*. Tot el propune titlul „Pruncul român” pentru ziarul scos în timpul revoluției de C.A. Rosetti și E. Winterhalder și dezvoltă aici, în câteva articole,

într-un stil ardent și declamator, idei democratice și revoluționare. Este închis la Văcărești, împreună cu fratele său, Constantin, participant și el la revoluție. Constantin se stinge în închisoare. Poetul, pentru un timp comisar de poliție în Pitești, va fi repede destituit. La numai douăzeci și trei de ani, moare de tuberculoză.

C. este autorul unui volum, *Poezii*, din 1846, cuprinzând douăzeci și opt de titluri, unele publicate anterior în „Curierul românesc”, și al unei piese de teatru, *Zoe*, dramatizare după nuvela cu același titlu a lui C. Negruzzi. O dramă, *Dan*, tot din 1847, urma să fie tipărită de Asociația Literară. A tradus din Hugo poezia *Pentru săraci* și din Béranger *Prizonierul*. Preferințele sale țineau deopotrivă de versul militant și de formula meditativă. **C.** se distinge între contemporani prin cultivarea repetitiv-obsesivă a imaginii geniului romantic (*O noapte pe stânci negre, Osânda*). Personajul său liric este un damnat, măsurând din înălțimile spiritului nimicnicia de „vierme târâtor” a omului, într-un rol pe care poetul îl cultivă până la poză: mormântul său va fi blestemat, conștiința ascunde totdeauna o crimă, căci amestecul binelui cu răul este etern (*Stiletul*). Se întrevide, efasat, și sentimentul unui „mal du siècle”. Poezia vădește tumult interior, ceea ce și explică preferința autorului pentru Byron. Nota profetică și simbolistica grandioasă, în stil byronian, fac specificul *Imnului la secol*. Revoluționarismul coexistă cu fatalismul. Drumul ireversibil al bărcii, simbol clasic al vieții, duce către un țărm pustiu, unde „etern să repozăm”. Viziuni ale extincției universale îl anticipează pe Eminescu: planetele, „ieșind din a lor acții”, vor zăcea „prăvălite în haos” „ca un uscat schelet” (*Cugetare*). În același timp, clamând împotriva nedreptății, **C.** îndeamnă direct la lupta de stradă (*Marșul*). Convingerile revoluționarului trec în balada istorică (*Pe ruinele cetății lui Țepeș*) și în poezia cetățenească. El își înstrunează lira „pentru săraci”; de osânditul întemnițat îl leagă un sentiment de fraternitate și de milă (*Osânda*). Mult îngreuiate și de limbajul poetic căznit al epocii, versurile acestui apostat și „bard fără temere”, mai talentat poate decât mulți contemporani ai săi, poartă în ele imagini evocatoare de atmosferă și vocabule pregnante, care vor reapărea la Eminescu. În teatru accentul cade pe elementul melodramatic, clișeul romantic domină și pasiunile puternice duc la pierzare și la moarte. Lipsește specificul de epocă, ce făcea originalitatea

nuvelei lui Negruzzi, modelul lui C. Disprețuind ceea ce el numea „prozaismul moldovenilor pe la 1827” și propunându-și, idealist, să înnobileze scena, acesta face ca personajul principal masculin, replică a byronianului Lara, să evolueze constant în sfera cavalerismului și a galanteriei.

SCRIERI: *Poezii*, București, 1846; *Poezii*, București, 1847; *Zoe*, București, 1847; *Poezii*, pref. N. Iorga, Vălenii de Munte, 1908.

Repere bibliografice: I. Heliade-Rădulescu, [Notiță], „Curierul românesc”, 1845, 37; N. Țincu, *Ion Catina*, „Revista nouă”, 1893, 11–12; Popovici, *Romant. rom.*, 447–449; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 236–237, *Ist. lit.* (1982), 251–253; Călinescu, *Opere*, VI, 276–283, VII, 1009–1011; Elena Tacciu, *Trei poeți preeminescieni*, București, 1978, *passim*; *Dicț. lit.* 1900, 175–176; Tacciu, *Romant. rom.*, I, 133–137, II, 316–317; *Dicț. scriit. rom.*, I, 498–499; Sorescu, *Bibliotecă*, 183–184; Mircea Anghelescu, *Călătoriile între literatură și viața reală*, OC, 2006, 55. **S. C.**

CAUREA, Daniela (7.VI.1951, Târgu Ocna – 4.III.1977, București), poetă. Este fiica Mariei (n. Butnaru) și a lui Nicolae Caurea, ofițer. Își începe școala în orașul natal. Studentă la Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, se transferă din anul al doilea la Universitatea din București, secția limba și literatura română – limba și literatura engleză. După absolvire (1974) este repartizată la Secția de relații externe a Academiei de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu”. A fost căsătorită cu poetul Ion Crânguleanu. Debutul se produce în „Cronica” (1966), urmat de un „al doilea debut”, mai semnificativ, în „Amfiteatru” (1971). Cea dintâi carte, *Primejdii lirice*, îi apare în 1973. Mai colaborează la „România literară”, „Viața românească”, „Luceafărul”, „Convorbiri literare”, „Ramuri”, „Tomis”, „Astra” ș.a. Moartea i-a fost violentă, în cutremurul din martie 1977. Volumele *Adalbert Ignotus* (1977) și *Văzduhul de cuvinte* (1979), postume, fuseseră alcătuite și depuse la edituri de autoare.

La C. prospețimea viziunii, dublată de o incontestabilă abilitate a versificării, postura juvenilă, postadolescentină, sensibilitatea, propensiunea pentru universul silvestru sau bucolic, cu sugestii dintr-un fantastic de sorginte folclorică investit cu rezonanțe mitico-magice, în descendența lui Lucian Blaga, sunt note caracteristice pentru poemele cele mai izbutite. În *Primejdii lirice* se vădește un lirism discursiv, uneori patetic, verbos, în formulări frizând afectarea. Versurile ce vehiculează o imagerie

agreată de oficialitatea epocii (cu referiri la „țară”, „patrie”, „petrol”, „cărbune” etc.) rămân puțin convingătoare. Interesante sunt tablourile înrudite cu cele din poezia lui Blaga (cu ecouri din *Laudă somnului*, *La cumpăna apelor*, *La curțile dorului*), elementele de bestiar și peisagistică vitalist-mitice, cu accente de fantastic folcloric. C. cultivă tema străbunilor, a obârșiei, tinzând spre cristalizarea identității eului liric. *Cartea anotimpurilor* (1976) e o scriere pentru copii, în care răzbat pe alocuri nunațe de suavitate sau scânteieri ludice. În *Adalbert Ignotus*, ciclul baladesc despre un ciudat personaj, „păstor” peste mărunte sălbăticiuni, discursul poetic, de o calofilie discretă, etalează o prețiozitate livrescă și se desfășoară într-un zumzet metaforic, cu ocultarea sau evanescența tramei narative. Al doilea volum postum, *Văzduhul de cuvinte*, e cel mai viguros și mai reușit dintre toate. În versuri uneori solemne, chiar patetice, alteori proaspete, impresionând prin autenticitatea rostirii, C. reia, într-o prozodie clasică, tradițională (ferită însă de monotonie prin diversitatea structurilor ritmice și a formulelor de rimă), dar și prin recursul la versul liber, temele predilecte. Conformismul social-politic e mult atenuat. Reliefate sunt, și aici, tentele de prospețime, viziunea contemplativ-baladescă, crochiurile elementelor de faună și floră, peisajele animate de foșnetul sălbăticiunilor sau vibrând de fiorul legendei. Condiție emoțională a feminității, iubirea – senină sau umbră de vagi angoase – oferă materie unor poeme în care sentimentele sunt iscodite cu discreție și oarecare complicație. În general, observația peisagistică e încărcată de lirism, iar introspecția e susținută cu recuzită de peisaj.

SCRIERI: *Primejdii lirice*, Iași, 1973; *Cartea anotimpurilor*, București, 1976; ed. 2, București, 2007; *Adalbert Ignotus*, Iași, 1977; *Văzduhul de cuvinte*, București, 1979.

Repere bibliografice: Ulici, *Prima verba*, I, 60–63; Dinu Flămând, *Daniela Caurea*, SXX, 1977, 4–5; A.I.R., *Daniela Caurea*, Ion Lotreanu, *Primejdiile artei, primejdiile vieții*, Eugenia Tudor-Anton, *Tânăr poet la tâmpla țării*, Ion Crânguleanu, *Trifoiul cu patru foi*, în 9 pentru eternitate, îngr. Mircea Micu și Gheorghe Tomozei, București, 1977, 159–173; Cornel Galben, *Daniela Caurea*, ATN, 2007, 3. **N.Br.**

CAVADIA, Mircea (6.X.1950, Voineasa, j. Vâlcea – 27.V.2015, Reșița), prozator, dramaturg. Este fiul Elisabetei Cavadeia (n. Turtulea), funcționară, și al lui Nicolae Cavadeia, inginer silvic. Începe liceul la Hunedoara, în 1966, dar termină cursul mediu la Liceul Industrial de Construcții din Bacău (1971).

Trăiește între boemie și delincvență, cu apetit pentru aventură, în care se aruncă deliberat, alegându-se cu experiențe dure, unele introduse în trama povestirilor și romanelor scrise ulterior. După efectuarea stagiului militar, din 1974 va fi student al Facultății de Drept din București, absolvind în 1978. În 1980 devine consilier juridic în Brăila și martor al întâmplărilor consumate în sălile de tribunal, unele migrând în proza sa. Lecturile și atmosfera cenaclurilor literare, frecventate sporadic, se implică în traseul biografic. Întâlnirea cu Fănuș Neagu vine ca o confirmare a talentului literar și îi disciplinează activitatea, consacrată, în paralel cu profesia, din ce în ce mai mult scrisului. În 1988 se mută la Reșița, unde, după decembrie 1989, este pe rând redactor-șef la cotidianul „Timpul” și director al ziarului regional „24 de ore”. Debutează în presă cu schița *Doamna Clara*, la ziarul „Înainte”, în 1972. Debutul editorial se produce cu volumul de proză scurtă *Vulpea* (1990). Colaborează sporadic la „Luceafărul”, „Dunărea”, „Literatorul”, „Semenic”, „Moftul român”, „Reflex”, „Orizont”, „Interferențe”, „Express de Banat” ș.a. Pentru volumul *Pământ de flori. Trilogia tranziției* (2001) a fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara.

În ordinea preocupărilor literare, predispoziția lui C. către ironie și umor se manifestă prioritar, însă fără rezultate notabile. El practică schița umoristică și caricatura în revistele de gen, participând cu osârdie la festivalurile de umor organizate prin țară de Valentin Silvestru, în amintirea căruia C. îngrijește și editează culegerea omagială *Cine ai fost dumneata, domnule Valentin Silvestru?* (1997), construită din contribuții ale admiratorilor criticii. Pe aceeași linie de îndeletniciri, C. publică antologia de proză umoristică *Știința supraviețuirii* (1998), căreia i se adaugă, sub semnătură proprie, volumele *Legea lui Cavadia privind accelerarea statului* (1998) și *Epistolar cu 3 proști* (2001). Ca dramaturg, cota de notorietate a lui C. este una regională. Piese *Deturnări, escrocherii și-alte multe măgării!*... (1992), *Păsări fără cer* (1998) și *În slujba poporului* (1999) au fost jucate pe scena teatrului din Reșița, iar *Agenția de detectivi* (2002) în Serbia. Autorul menține contactul cu ludicul care se transformă adesea în macabru, subiectele sale atacând spectacolul tranziției prin dialoguri corozive și prin histrionism. Rezultate mai bune obține C. în calitate de prozator. Debutul tardiv cu *Vulpea* justifică aprecierea lui Fănuș Neagu, care îl prezentase drept

un povestitor cu verb născut „din cântece vechi și aventuri scăpărătoare”. Dunărea, Balta Brăilei și Câmpia Bărăganului, cu farmecul lor aparte, reprezintă ambientul prozelor scurte ale lui C., în care întâmplările sunt senzaționale, iar personajele trăiesc după legea lor, departe de complicațiile vieții moderne. Capacitatea de invenție epică și limbajul colorat stau la frontiera dintre realismul fantastic (mit, fabulos popular, eresuri transferate existenței obișnuite) și realismul behaviorist. Descendența istratiană este vizibilă pe multe coordonate ale structurii narative. În povestirile din *Șarpele gol* (1995) puterea de observație și prospețimea stilului, fluența dialogurilor, oralitatea, discernământul de a vedea psihologii, ca și nonconformismul teribilist reprezintă în continuare punctele forte ale scriiturii. Cu romanul *Privighetoarea arsă* (2000) C. plonjează în realitatea socio-economică a anilor '90 din „clisura Dunării”, zonă în care se conturează mirajul îmbogățirii rapide a locuitorilor foarte săraci, care fac trafic cu benzină peste Dunăre în timpul embargoului impus de războiul din Serbia. Prin *Gaura de vierme* (2005) autorul dorește să realizeze o frescă a tranziției postcomuniste confuze și măcinate de corupție. Romanul, de factura detectivistică a școlii lui Graham Greene, purtând, desigur comercial, și un titlu în limba engleză, este abil construit. Acțiunea, derulată preponderent în aceeași zonă din sud-estul României familiară autorului, debutează cu jaful unei benzinării, urmat de crime în lanț comise de un bolnav psihic. În roman apar notabilitățile și instituțiile locale, îmburgheziții de ultimă oră, lumea interlopă, pacienții dintr-un sanatoriu de boli mintale ș.a. La final vinovații își primesc pedeapsa, iar prozatorul face teoria vinei tragice. Episodic proliferează însă în narațiune vulgaritatea și scabrosul.

SCRIERI: *Vulpea*, București, 1990; *Șarpele gol*, Reșița, 1995; *Legea lui Cavadia privind accelerarea statului*, Reșița, 1998; *Alinierea planetelor*, Reșița, 1999; *Privighetoarea arsă*, Reșița, 2000; *Pământ de flori. Trilogia tranziției*, Reșița, 2001; *Epistolar cu 3 proști*, Reșița, 2001; *Comoara spânzurată*, Reșița, 2004; *Gaura de vierme. The Worm Hole*, București, 2005; *Zile de libertate*, Reșița, 2010. **Antologii:** *Cine ai fost dumneata, domnule Valentin Silvestru?*, Reșița, 1997; *Știința supraviețuirii – antologie de umor românesc contemporan*, Reșița, 1998.

Repere bibliografice: Fănuș Neagu, *Mircea Cavadia*, LCE, 1984, 14; Eugen Simion, [Mircea Cavadia], RL, 1991, 25, L, 1992, 43; Andrei Grigor, *Evitând o capcană*, CC, 1991, 8–9;

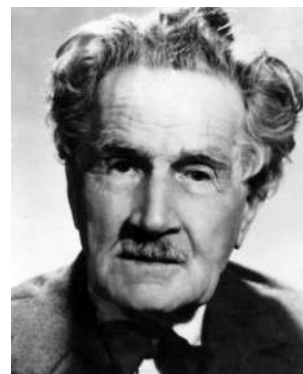
Bogdan Ulmu, *O privire amar-sarcastică asupra tranziției*, CL, 2002, 3; Lucian Chișu, *Accente*, București, 2003, 76–80; Lucian Chișu, „Gaura de vierme”, CC, 2007, 6–7; Ionel Bota, *Proza lui Mircea Cavadia*, Timișoara, 2009. **L. C.**

CAVARNALI, Vladimir (10.VIII.1910, Bolgrad – 20.VII.1966, București), poet, traducător. Este fiul Varvarei și al lui Hristofor Cavarnali. Se afirmă într-un context literar favorabil, publicându-și poeziile în „Bugeacul” din Bolgrad, unde și debutează, intrând și în redacția revistei, apoi în „Viața Basarabiei” din Chișinău. Mai colaborează la „Moldavia”, unde este și redactor, la „Poetul”, „Itinerar”, „Front literar”, „Prepoem”, „Curentul literar”, „Festival”, „Orizonturi” ș.a. În presă („Moldavia”, „Prepoem” ș.a.) semnează în 1939–1940 și transpunerea în românește a unor fragmente din *Kalevala*, epopeea finică. A fost membru fondator al Societății Scriitorilor din Basarabia. După al Doilea Război Mondial lucrează ca profesor de liceu, inspector școlar și ca redactor la câteva periodice din București.

Manuscrisul cărții de debut a lui C., *Poezii* (1934), obține Premiul pentru Scriitorii Tineri Needitați, oferit de Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”. A mai publicat volumul *Răsadul verde al inimii stelele de sus îl plouă* (1939). G. Călinescu îi găsește filiația în „lirica proletariană modernă a hoinăririi, a umilității diurne, din jurul lui Esenin, fără apocalipticul aceuia, apropiindu-se în felul acesta de ardeleni”, iar E. Lovinescu aprecia că poezia lui C. „e eruptivă, oarecum primară, dar viguroasă, cu adevărat lirică și patetică”. Atitudinea, de esență expresionistă, este a unui poet ce se vrea planetar, cu gesturi de o teatralitate emfatică, larg democratică în cheia lui Walt Whitman și a lui Vladimir Maiakovski. Viforos, eruptiv, pătruns de o durere intensă, dominat de o imaginație „aprigă” și „învolburată de enigme”, poetul cântă la o liră „nebună” sau „suavă”, pusă să vibreze în ritmurile cosmosului, ale furtunilor răscolite și pornirilor sălbatice. Pe de altă parte, pe fundalul unei ingenuități aproape eseninienne și al unei atmosfere de bunătate cristică și de singurătate ciudată, se proiectează sentimentul unei fisuri în lume: „S-au rupt zilele clare ale istoriei”.

SCRIERI: *Poezii*, București, 1934; *Răsadul verde al inimii stelele de sus îl plouă*, Bolgrad, 1939. **Traduceri:** M. Bulatov, *Gâște-lebede*, București, 1945; Maxim Gorki, *Mama*, București, 1947; Anna Brodele, *Marta*, București, 1954; M.E. Saltîkov-Șcedrin, *Opere*, VII, București, 1964.

Repere bibliografice: Nicolai Costenco, „Poezii”, VBA, 1934, 7–8; Șerban Cioculescu, *Operele premiate ale scriitorilor tineri needitați*, RFR, 1934, 9; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, 180; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 855, *Ist. lit.* (1982), 941; Nichifor Crainic, *Cronica măruntă*, G, 1944, 3; Ion Ciocanu, *Poezia lui Vladimir Cavarnali*, LRC, 1991, 2; *Dicț. scriit. rom.*, I, 499–500; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 127–128; Burlacu, *Lit. rom. Basarabia*, 107–111. **M. C.**

CAZABAN, Al.
[Alexandru]

(23.IX.1872, Iași – 24.V.1966, București),
prozator.

Mama lui C. era Mathilde (n. Walter), iar tatăl, inginerul Pierre Cazaban, era fiul lui François Cazaban, originar din Carcassonne, stabilit în 1853 la Iași, unde va fi inginer-șef al zonei și arhitect al orașului. C. învață la Iași, unde urmează, până în 1895, cursuri la Liceul Național. Mai târziu va frecventa doi ani Școala de Arhitectură din București. Fire nestatornică, se perindă prin tot felul de slujbe, fiind corector de ziar, desenator tehnic, învățător de țară, custode de moșie, agent veterinar, funcționar în construcții, conductor tehnic, inspector de vânătoare, funcționar în domeniul pescăriilor, apoi în Ministerul Lucrărilor Publice, din 1920 șef de birou în Ministerul Culturii și Artelor, iar din 1936 membru în Consiliul de administrație al Societății Române de Radiodifuziune ș.a. Începe să scrie în 1895, în timpul stagiului militar, când debutează cu o schiță umoristică în „Moș Teacă”, revista lui Anton Bacalbașa. La Iași va edita revista umoristică „Bolta rece” (1899), scrisă numai de el sub o puzderie de pseudonime. Mai bine de jumătate de veac va fi prezent în presă cu schițe, povestiri, foiletoane, anecdote. Publică în „Țara” (1897), „Evenimentul”, „Secolul XX”, „Moftul român” (seria nouă a revistei lui I.L. Caragiale), „Zeflemeaua”, „Adevărul”, „Cronica”, „România ilustrată”, „Viața literară” și „Viața literară și artistică”, „Foaia interesantă”, „Luceafărul”, „Viitorul”, „Dimineața”, „Minerva literară ilustrată”, „Țara noastră”, „Ramuri”, „Actualitatea ilustrată” și „Actualitatea”, „Ilustrațiunea română”, „Rampa” și „Rampa

nouă ilustrată”, „Flacăra”, „Viața românească”, „Cosinzeana”, „Minerva”, „Universul literar”, „Scena”, „Capitala”, „Solia”, „Revista pentru toți”, „Sburătorul literar”, „Curentul nou”, „România nouă” (supliment literar), „Adevărul literar și artistic”, „Izbânda”, „Poșta țăranului”, „Gloria României”, „Viața literară” (revista lui I. Valerian), „Universul”, „Revista vânătorilor”, „Munca literară”, „Imaginea”, „Curentul”, „Urzica” ș.a.

C. deschide seria numeroaselor sale culegeri de proză scurtă cu volumul *Încurcă-lume*, apărut în 1903, căruia îi succedă alte douăzeci, printre care *Deștept băiat!* (1904), *Depart de oraș* (1906), *Chipuri și suflete* (1908), *Oameni cumsecade* (1911), *Între femeie și pisică* (1913), *Păcatul Sfinției sale* (1915), *De sufletul nemților* (1916), *Doamna de la Crucea Roșie* (1919), *Între frac și cojoc* (1922), *Bodoreanca* (1924), *Pasărea rătăcită* (1929), *Povestiri vânătoarești* (1939). Ultima antologie alcătuită sub supravegherea autorului este *Deștept băiat!*, din 1961. Se alătură prozei scurte romanul *Un om supărător* (1924), încercări dramatice (*Năbădăile Cleopatrei*, comedie într-un act; traducerea, în colaborare cu D. Nanu, a piesei *Nunta lui Figaro* de Beaumarchais, și altele), amintiri, interviuri. În epocă nu numai genul de literatură ilustrat de C. este receptat contradictoriu, cu mare trecere la cititorul nepretențios și la o parte din critici sau dur sancționat de cealaltă parte. Și omul, figură a cafenelei bucureștene și campion al șezătorilor literare, stârnea, cu înfățișarea lui hirsută, pitorească, cu spiritul mușcător și verva pe măsură, reacții dintre cele mai diferite.

Situat de Tudor Vianu între ironiști și umoriști, alături de I.A. Bassarabescu, D.D. Patrașcanu, Gh. Brăescu ș.a., C. își susține „exceleța” mai cu seamă prin întinderea și varietatea ambianței umane pe care o circumscriu schițele, povestirile, foiletoanele și anecdotele sale. E o lume extrem de pestriță, plasată „între frac și cojoc” și localizată în Capitală, dar și în orașul de provincie ori în sat. Imaginea ei se compune liniar, cumva stereotip, fără vreo surpriză privitoare la o posibilă schimbare a manierei jurnaliere, specifică. Aici se agită de-a valma, surprinși în câte un instantaneu realist, politicianul, gazetarul, funcționarul, învățătorul, studentul, șeful, slujbașul, soldatul, jandarmul, cârciumarul, primarul, notarul, moșierul, țăranul ș.a.m.d. De fapt, C. schițează rapid, de preferință dialogic, câte un „chip” și un comportament, tinzând să alcătuiască, din fragmente brute, inegale, un fel

de mozaic caracterologic: escrocul, arivistul, parvenitul, impostorul, licheaua, nemilosul, descurcărețul, nulitatea, flecarul, netotul, credulul, „speriatural” etc. În momentul apariției acestor proze a fost remarcată ca merituosă atitudinea antilirică, sarcastică a autorului, care venea să se opună idilismului cotropitor al sămănătoriștilor. Dar bună parte din nenumăratele „chipuri și suflete” încondeiate de C. sunt de un maniheism inflexibil, iar în pagină se răsfață frecvent întâmplarea mărunță, anodină, faptul divers, o anecdotă, ceva hazliu sau chiar vulgar. În caracterizarea drastică a lui G. Călinescu – C. „nu e un scriitor, ci un bun foiletonist” – temeiul e greu de contestat. Mai nimic nu vine la el dinspre invenție și prelucrare obiectivă. Precisă la nivelul detaliilor, observația rămâne ori nudă, seacă, plată, ori ajunge să fie subminată de un criticism îngroșat, de vreme ce pornirea nedi-ferențiat caustică, gratuit necruțătoare nu poate fi reprimată. C. pare să descindă mai degrabă din familia plebee a unor gazetari și prozatori de la sfârșitul secolului al XIX-lea interesați de „faptul de viață”, decât din stirpea lui I.L. Caragiale.

SCRIERI: *Încurcă-lume*, București, 1903; *Deștept băiat!*, București, 1904; *Cutreierând...*, București, 1905; *Depart de oraș*, București, 1906; *Băiatul lui Moș Turcu*, București, 1908; *Chipuri și suflete*, București, 1908; *Oameni cumsecade*, București, 1911; *Tovarășul de drum*, București, 1912; *Între femeie și pisică*, București, 1913; *Rozica*, București, 1913; *Ce nu se poate spune*, București, 1914; *Moș Trascău*, București, 1915; *Păcatul Sfinției sale*, București, 1915; *De sufletul nemților*, București, 1916; *Dureri neînțelese*, București, 1916; *Doamna de la Crucea Roșie*, București, 1919; *La umbra unui car*, București, 1920; *Între frac și cojoc*, București, 1922; *Bodoreanca*, București, 1924; *Un om supărător*, București, 1924; *Pasărea rătăcită*, București, 1929; *Domnul Iorga are haz*, București, 1932; *Povestiri vânătoarești*, București, 1939; *Grija stăpânului*, București, 1949; *Din vremea aceea...*, București, 1951; *Văzute și auzite*, București, 1958; *Deștept băiat!*, îngr. Elena Beram, pref. Georgeta Horodincă, București, 1961; *Chipuri și suflete*, îngr. și pref. Ilie Dan, București, 1973.

Repere bibliografice: Sadoveanu, *Cărți*, I, 134–136; Lovinescu, *Scieri*, II, 432–436, V, 62–64, VI, 238, IX, 32; Perpesicius, *Opere*, II, 87–88, III, 264, 278–283, VIII, 16; Vianu, *Opere*, V, 245–246; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 644–645, *Ist. lit.* (1982), 726; Ciopraga, *Lit. rom.*, 575–577; Micu, *Început*, 560–562; Dan, *Contribuții*, 156–172; Leon, *Umbre*, IV, 30–37; *Dicț. scriit. rom.*, I, 500–502; Eugen Dimitriu, *Cazabanii. O cronică de familie*, îngr. și pref. Constantin Severin, București, 2004, 203–234, *passim*; Popa, *Ist. lit.*, I, 928–929.

G.D.

CAZABAN, Theodor (2.VI.1921, Fălticeni – 4.III.2016, Paris), prozator, dramaturg, eseist. Este fiul Anei (n. Checais) și al lui Louis Cazaban, inginer de poduri și drumuri. Urmează, până în 1940, cursurile Liceului „N. Gane” din Fălticeni. În 1946 își dă licența în limba și literatura franceză la București, cu lucrarea *Le Sentiment religieux de Baudelaire*. Debutează în 1940, cu poezia *Zvon de haiducie*, la „Curentul literar”. În cursul anului 1941 colaborează la revista „Albatros”. Frate al actorului Jules Cazaban, se simte atras de luminile rampei și după câteva încercări, printre care și un scenariu radiofonic, *Copacul fermecat*, difuzat în anul 1946, scrie drama în trei acte *Țara nimănui*, recomandată de Petru Comarnescu pentru stagiunea 1947–1948, dar rămasă în manuscris. Traduce și adaptează pentru Teatrul Poporului din București, în aceeași stagiune, piesa *Moștenirea* de Guido Cantini, semnează regia unor spectacole de teatru radiofonic în perioada 1946–1947. În noiembrie 1947 părăsește țara și se stabilește la Paris. Devenit în 1962 secretar general al Fundației Regale Universitare „Carol I”, C. susține, din 1951 până în 1970, și o intensă activitate publicistică în „România viitoare”, „Moftul român”, „Anotimpuri”, „La Nation roumaine”, „Ființa românească”, „Prodromos”. Din 1954 până în 1967 face secretariatul de redacție al paginii literare de la „România literară” și colaborează cu articole politice la „România”, ambele din New York. Totodată, susține diverse rubrici de informație culturală la posturile de radio Vocea Americii și Europa Liberă (1958–1987). În revista „Arena” (1963) prezintă literatura română din cei cincisprezece ani de exil, selecția și introducerea – nesemnată – a grupajului aparținându-i. În 1963 publică la Editura Gallimard romanul *Parages*, primit cu elogii de critica literară franceză, așa cum demonstrează cronicile lui Claude Mauriac și Philippe Brunetière. În ciuda succesului ca romancier, C. se întoarce la mai vechile preocupări teatrale, și în 1964 scrie pamfletul dramatic *Brambura*, care însă nu găsește ecoul necesar reprezentării. Redactează, în 1976, articolele despre arta medievală românească pentru *La Petite encyclopédie Larousse* și colaborează, foarte rar, la alte inițiative publicistice ale exilului.

Romanul *Parages*, scris în maniera discursivă și voit alambicată a rememorărilor suprapuse, determinate de asociațiile întâmplătoare ale monologului interior, cultivat până la „delir” – cum însuși C. spune –, se construiește de fapt în jurul ideii de

înstrăinare și deșrădăcinare. În esență, este o scriere ieșită din experiența exilului, din nesiguranța unei existențe puse veșnic sub semnul provizoratului și al neputinței dobândirii unei speranțe. Autorul atinge în unele paragrafe ale relatării sale epice dramatismul metafizic al disperării cioraniene. În raport cu acestea, descărcările erotice reprezintă o formă primară de redobândire a valențelor vieții, de confirmare a unei potențe, ea însăși sortită consumării în gol. E o nefericire continuă în prelungita așteptare a personajului narator, care nu speră nimic de la timpul ce urmează să se macine, ci se adâncește până la pierderea de sine în ceea ce a fost deja trăit. E o permanentă scufundare în trecut, descriind o spirală cu vârful întors spre punctul inițial. De aceea, poate, așteptarea lui Vincent în cafeneaua pariziană are cam tot atâta semnificație cât dobândește și aceea a lui Godot în piesa lui Samuel Beckett. În roman se recunosc însă și destule elemente atestând înrudiri cu tradițiile prozei analitice interbelice românești, de la luciditatea cinică a „dosarelor de existență” ale lui Camil Petrescu până la neliniștea nostalgică a investigațiilor lui Anton Holban sau la anchetele obsesionale, de polițism erotic, ale lui Gib I. Mihăescu. *Ploaie la Chantilly*, fragmente epice încredințate de autor, mai târziu, presei, certifică aceleași remarcabile calități. Pe un alt palier el pare a relua aici, într-un registru mai apăsător simbolic și modificând substanțial datele existențiale ale debaterii, așteptarea prelungită, cu toate sensurile ei, de acolo de unde le părăsise în *Parages*. Personajul narator, deși situat în limitele unei alte vârste, continuă, între aceleași date ale monologului interior, să propună un profil caracterologic și psihologic fixat anterior. Publicistica literară a lui C., risipită prin revistele culturale ale exilului, evidențiază un intelectual fin, cu o amplă deschidere spre problematica majoră a epocii sale, dar și cu un bine nuanțat concept al specificității românești într-un timp al „globalizării” care tinde să anuleze tocmai specificitatea. Cronicile și microeseurile din „Anotimpuri”, „La Nation roumaine” sau din „România” pun în valoare aspecte inedite ale mișcării literare din exil și refac imaginea exactă a momentelor și a operelor importante ale culturii noastre deformate de propaganda comunistă, fie că este vorba de eseistica lui Emil Cioran sau de *Imagini și simboluri în teatrul lui Eugen Ionescu*, de traducerile shakespeariene ale lui George Ciorănescu din *Pătimașul pelerin* sau de relevarea importanței operei filosofice a lui Ștefan

Lupașcu, fie că glosează în marginea permanențelor liricii argheziene sau evocă personalitatea lui Ion Creangă ca purtător de mesaj românesc esențial, fie că oferă relecturi interesante ale poeziei lui Ion Barbu sau exprimă admirația covârșitoare pentru opera lui Lucian Blaga.

SCRIERI: *Parages*, Paris, 1963; *Eseuri și cronici literare*, București, 2002; *Captiv în lumea liberă. Theodor Cazaban în dialog cu Cristian Bădiliță*, postfață Alexandru Paleologu, Cluj-Napoca, 2002. **Traduceri:** Mihai Eminescu, *Lumière de Lune – Lumină de lună*, ed. bilingvă, București, 2001.

Repere bibliografice: Virgil Ierunca, „*Parages*”, „România” (New York), 1963, 71; Irina Mavrodin, *Locurile*, RL, 1996, 19; Nicolae Florescu, *Cu Theodor Cazaban invocând „îngerul melancoliei”*, JL, 1997, 31–34; Cornelia Ștefănescu, *Așteptându-l pe Vincent*, JL, 1997, 31–34; Florescu, *Întoarcerea*, 193–196; Pavel Chihaiă, *Theodor Cazaban în orizontul singurătății*, JL, 1999, 11–14; Cristian Bădiliță, *Portretul unui dandy cornelian*, CU, 2000, 7; Eugen Dimitriu, *Cazabanii. O cronică de familie*, îngr. și pref. Constantin Severin, București, 2004, 147–195, *passim*; Popa, *Ist. lit.*, I, 179–180; Manolescu, *Enciclopedia*, 139–140; Alex. Ștefănescu, *Convorbiri la nivel înalt*, CNT, 2011, 3. **N.F.**

CAZACU, G. Șt. (19.VII.1896, Rast, j. Dolj–22.XI.1944, București), poet. Este fiul Mariei (n. Dănculescu), menajeră, și al lui Ștefan I. Cazacu, comerciant. **C.** a urmat gimnaziul în Craiova, la Liceul „Carol I”, apoi Școala Superioară de Comerț, pe care o întrerupe, fiind trimis în 1916 pe front. În 1919 reia studiile la Școala Superioară de Comerț, dar în 1920 se înscrie la Școala de Ofițeri de Administrație, absolvind-o cu gradul de sublocotenent. Este repartizat într-o unitate din Sighetu Marmăției. În 1923 debutează cu poezie în publicația clujeană „Eroii”; în 1927–1928 e în redacție la revistele „Zări senine” (Bacău) și „Căminul nostru” (Sighet–Bacău). Vine în 1925 la Bacău, ca profesor la Școala Militară de Administrație. Aici colaborează la „Ateneul cultural” și e prieten cu G. Bacovia. Mutat în 1928 la București, intră în 1929 redactor la „Orizonturi noi”, publicație condusă de G. Bacovia și continuată de revista „literară, artistică, socială”, „Cronica” (1931–1934), al cărei director a fost. Apare cu versuri în „Astra Maramureșului”, „Brașovul literar și artistic”, „Condeiful”, „Crainicul”, „Convorbiri literare”, „Cosinzeana”, „Gazeta de Transilvania”, „Gând și slovă oltenească”, „Herald”, „Hyperion”, „Izvod”, „Luceafărul”, „Luceafărul literar și critic”, „Munca literară și artistică”, „Ogorul”, „Porunca vremii”,

„Ramuri”, „Raza literară”, „Răsăritul” (Chișinău), „Ritmuri”, „Revista scriitoarelor și scriitorilor români”, „Secolul”, „Sfarmă-Piatră”, „Tribuna tineretului”, „Universul”, „Universul literar”. Scoate volumele *Simfonii de seară* (1926), *Calea sângelui. 1916–1917* (1929), *Acorduri* (1930), *Draperii negre* (1932), *Caietul cu simfonii* (1935), *Cântece din sat* (1941). O culegere din epigramele și „epitafele” sale, *Ad memoriam*, i-a apărut în 1931. A semnat și G. Șt. Cazacu-Delarast, Șt. Delarast sau Delarast.

C. unește o atmosferă a tristeților evanescente și a armoniei muzicale, de sorginte simbolistă, cu poezia satului și, paradoxal, cu aceea a războiului. „Acorduri”, „litanii”, „game stinse” acompaniază dureri înăbușite (credința stinsă, ruperea de glie, trecerea) și pustiul sufletului. Modelul este G. Bacovia, dar influențe vin și din Paul Verlaine ori din Ștefan Petică. Sugestive imagini picturale țâșnesc în această poezie care nu poate evita clișeul, dar îl adoptă cu o încredere candidă, el potrivindu-se fondului sufletesc al autorului. *Calea sângelui*, carte a amintirilor de pe front, prefată de o scrisoare a lui G. Bacovia și premiată de Academia Română, ajunge, prin tiparele biblice, la un umanitarism pur, înălțător.

SCRIERI: *Simfonii de seară*, Bacău, 1926; *Calea sângelui. 1916–1917*, pref. G. Bacovia, București, 1929; *Acorduri*, București, 1930; *Ad memoriam*, București, 1931; *Draperii negre*, București, 1932; *Caietul cu simfonii*, București, 1935; *Cântece din sat*, pref. Pan M. Vîzirescu, București, 1941.

Repere bibliografice: Boz, *Cartea*, 17–18; Metzulescu, *Literile*, I, 24–28; Firan, *Profiluri*, I, 148–150; Pavel Țugui, *G. Șt. Cazacu – un bacovian uitat*, R, 1984, 4; Nae Antonescu, *G. Șt. Cazacu*, PSS, 1999, 9–11.

S. C.

CAZACU, Mihai (8.XI.1912, Mitocu Dragomirnei, j. Suceava – 10.VIII.1999, București), eseist. Este fiul Domnicăi și al lui Vasile Cazacu. După absolvirea Liceului „Ștefan cel Mare” din Suceava, urmează Facultatea de Teologie și Facultatea de Filosofie și Litere la Universitatea din Cernăuți, apoi Facultatea de Filologie a Universității din Iași, frecventând și un curs de specializare la Universitatea din Strasbourg (1936–1937). Este doctor în teologie al Universității din Cernăuți, cu teza *Idealul etic de perfecțiune* (1942), și doctor în științe filologice al Universității din Timișoara, cu teza *Mihail Sadoveanu și specificul cultural autohton* (1972). Debutează cu poezie în „Glasul Bucovinei” (1934). În perioada interbelică a mai colaborat cu articole și eseuri de filologie

și estetică literară la „Junimea literară”, „Candela” ș.a. După război se stabilește la Timișoara, unde predă limba română la Institutul Politehnic (din 1949), este profesor în învățământul mediu (1957–1960), lector la Institutul Pedagogic (1961–1975) și apoi la Facultatea de Filologie. E prezent în „Scrisul bănățean” („Orizont”), „Literatorul”, „Tribuna”, „Analele Universității din Timișoara” ș.a.

Cartea de debut a lui C., *Sinteza sadoveniană* (1982), își propune să caute sensurile ascunse, esoterice ale operei, viziunea despre lume specific sadoveniană, „înțelesul special al omenescului”. Intențiile sunt însă permanent sabotate de stilul redundant, excesiv metaforic, uneori creator de confuzii („Omul ajunge la conștiința că efectiv, ca substanță, universul este sinea sa, dar valoric el își găsește calitatea adevăratei însușiri numai când se relevă în proiecție transfigurată, când Frumusețea e act de realizare proprie a subiectului uman”). Cu toate că derapajele stilistice nu lipsesc nici de aici, lezând adesea logica demonstrației, lucrări reprezentative sunt *Sinteza și originalitate în cultura românească* (1990), *Divin și uman în spiritualitatea românească* (1994) și *Bizanțul* (1995). Privite în ansamblu, aceste studii sunt axate pe ideea „omului complet” – social și cosmic – în cultura română. Conceptele sunt însă vagi (constante ale spiritualității românești ar fi „sentimentul solidarității cu Întregul” ori „conștiința solidarității cu universul”), iar comentariile eseistico-filosofice se plasează mimetic în descendența eseurilor pe aceeași temă ale lui Constantin Noica, adesea citat. C. intenționează să precizeze mai ales contribuția Bizanțului la sporirea patrimoniului nostru spiritual. În linii mari (uneori schematice), sunt urmăriți „pașii istoriei” pornind de la izvoare (greco-romane, bizantine, autohtone) și ajungând până la civilizația română modernă, pentru a surprinde trăsăturile care o singularizează.

SCRIERI: *Sinteza sadoveniană*, București, 1982; *Aproximări literare*, București, 1983; *Triptic-dilemă*, București, 1983; *Sinteza și originalitate în cultura românească*, Timișoara, 1990; *Divin și uman în spiritualitatea românească*, Timișoara, 1994; *Bizanțul*, postfață Eugen Todoran, Timișoara, 1995; *Mărturii*, Timișoara, 1998.

Repere bibliografice: Traian Cantemir, „*Sinteza sadoveniană*”, ATN, 1983, 2; Mircea Mihăieș, „*Sinteza sadoveniană*”, O, 1983, 36; Stela Mirel, „*Triptic-dilemă*”, O, 1984, 5; Valeriu Drumaș, „*Aproximări literare*”, O, 1985, 51; Grigore Bostan, *Un „iconar” în zilele noastre: Mihai Cazacu*, „Concordia” (Cernăuți), 1996, 17; Satco, *Encicl. Bucovinei*, I, 193.

G. B.

CAZIMIR, Otilia

(pseudonim al Alexandrinei Gavrilescu; 12.II.1894, Cotu Vameș, j. Neamț – 8.VI.1967, Iași), poetă, prozatoare, traducătoare.

Este fiica Ecaterinei Gavrilescu (n. Petrovici) și a lui Gheorghe Gavrilescu, învățători. Între alte pseudonime folosite în reviste (Dona Sol, Magda, Ofelia), de menționat este Alexandra Casian, după numele bunicului patern, preotul Gavril Casian. Pseudonimul sub care este cunoscută i-a fost ales de G. Ibrăileanu și de Mihail Sadoveanu. În 1898 familia sa se mută la Iași, unde C. urmează școala generală, liceul, apoi cursurile Facultății de Litere și Filosofie, dar fără a susține examenul de licență. În 1929 devine membră a Societății Scriitorilor Români. Deține funcția de inspector al teatrelor și spectacolelor în Direcția Generală a Teatrelor între 1937 și 1947. Din 1946 va fi colaboratoare permanentă a Editurii Cartea Rusă, unde stilizează traduceri din literatura rusă și sovietică. Debutează cu poezie în 1912, în revista „Viața românească”, și cu proză în 1919 la „Însemnări literare”, iar în 1923 îi apare cel dintâi volum de poezii, *Lumini și umbre*. Colaborează la numeroase reviste, printre care „Adevărul literar și artistic”, „Bilete de papagal”, „Lumea”, „Cronica”, „Gazeta literară”, „Orizont”, „Iașul literar” ș.a. A fost distinsă cu mai multe premii: Premiul Academiei Române și Premiul Femina-Vie Heureuse în 1927, Premiul Național pentru Poezie în 1937, Premiul Societății Scriitorilor Români în 1942 ș.a.

Opera scrisă de C. se încadrează în mod evident în ceea ce se poate numi „literatură moldoveană”, prin modul de a percepe natura și sensul vieții, atât în poezie, cât și în proză. A rămas de altfel, în plan biografic, ieșeancă de-a lungul întregii vieți. Nostalgia traiului patriarhal, profunzimea trăirilor, liniștea care acoperă furtunile din adâncuri, contemplarea anotimpurilor și a viețuitoarelor fac parte din alchimia sufletească a spațiului care l-a dat și pe M. Sadoveanu. Umorul gentil al scriitoarei a fost deseori apropiat de cel al lui G. Topîrceanu.

O altă componentă a stilului său este feminitatea firească (căpătând astăzi o patină a timpului), needulcorată, poeta declarându-se, în același timp, o adversară a încercării de a scrie literatură feminină în stil masculin. Cum era de așteptat, note particulare în acest sens sunt aduse de poezia de dragoste și de cea pentru copii. Distanța mare în timp dintre debutul în revistă și cel editorial face ca acesta din urmă să nu constituie un început propriu-zis din punctul de vedere al evoluției stilistice. Pe de altă parte, scriitoarea și-a păstrat unitatea de stil și viziune de-a lungul timpului. Tematica predilectă include dragostea, natura, biografia personală. Versurile sunt totdeauna fluente, imaginile grăitoare. Nefiind tradiționalistă decât în sensul larg al cuvântului (subiecte clasice, formă clasică), scriitoarea nu este nici modernistă sau simbolistă, oricum nu cu intenție, chiar dacă elemente dispartate ale acestor trei orientări pot fi decelate în opera ei. Motivul scrierii de poezie rămâne unul personal,

singura tendință exterioară (acceptată în volumul din 1961, *Partidului de ziua lui*) rămânând o alegere nefericită. În prima carte, *Lumini și umbre*, dragostea este sinceră, dar de cele mai multe ori și problematică; bucuria și tristețea, elixirul și otrava sunt simultane. Întregul este caracterizat de un gest exprimat într-un singur catren, amintind astfel de o structură orientală a poemului. Prin concizia și plasticitatea lor, multe versuri au devenit binecunoscute. În *Fluturi de noapte* (1926) și *Cântec de comoară* (1931) tematica se referă într-o măsură mai mare la natură (anotimpurile de trecere, viețuitoarele mici) și la biografia personală (bunici, vacanțe din copilărie). Paginile din *Licurici. Cronici fanteziste și umoristice* (1930) conțin alt fel de versuri (ca subiect, nu ca stil), un fel de cronici rimate pe teme cotidiene. Tonalitatea versului se schimbă sensibil în volumul *Poezii* din 1939, apărut la doi ani după moartea lui G. Topîrceanu, de care o legase o profundă afecțiune. Tristețea nu mai este o stare de spirit pasageră, ci devine o permanență, un mod de a trăi. Astăzi poeta este mai cunoscută datorită poeziilor sale pentru copii – *Jucării* (1938), *Baba Iarna intră-n sat* (1954). Proza publicată de C. păstrează stilul molcom al poeziei și, în mare parte, sursele de inspirație. Amintirile din prima copilărie plutesc într-o atmosferă fabuloasă, în care copilul este un personaj care „piere” în prima zi de școală (*A murit Luchi...*, 1942). Poate mai puțin obișnuite pentru imaginea comună despre scriitoare sunt schițele cu structură tradiționalistă care povestesc „durerile ascunse”, tragediile tăcute ale vieții la țară: boli, crime, sărăcie, muncă, indiferență a funcționarilor față de țărani (*Din întuneric*, 1928). Interesantă este aici mai ales perspectiva diferită asupra unui loc celebru: Mirceștii lui Vasile Alecsandri. Atmosfera din târgul mic este sado-veniană (*În târgușorul dintre vii...*, 1939). Autoarea s-a exersat și în literatura memorialistică (*Prietenii mei scriitori...*, 1960), schițând portretul unor contemporani (G. Topîrceanu, Mihail Sadoveanu, G. Ibrăileanu ș.a.), și, întâmplător, în teatru (*Unchiul din America*, 1924). C. a tradus (sau/și stilizat) enorm, singură sau în colaborare, în special din literatura rusă și sovietică, inclusiv clasici (A.P. Cehov, A.I. Kuprin, Maxim Gorki, Aleksei Tolstoi), precum și scriitori din alte spații culturale (Guy de Maupassant sau chiar Arthur Conan Doyle).

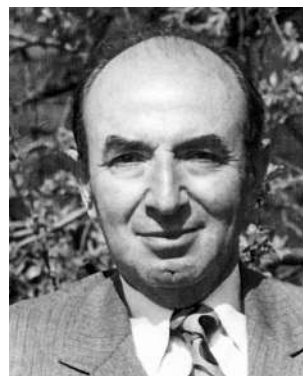
SCRIERI: *Lumini și umbre*, Iași, 1923; *Unchiul din America*, Iași, 1924; *Fluturi de noapte*, București, 1926; *Din întuneric. Fapte și întâmplări adevărate (Din carnetul unei doctorese)*, București, 1928; ed. (*Întuneric. Din carnetul unei doctorese*), București, 1956; *Grădina cu amintiri și alte schițe*, București, 1929; *Licurici. Cronici fanteziste și umoristice*, București, 1930; *Cântec de comoară*, București, 1931; *Jucării*, București, 1938; *În târgușorul dintre vii...*, București, 1939; *Poezii*, București, 1939; *A murit Luchi...*, București, 1942; *Baba Iarna într-o sat*, București, 1954; *Albumul cu poze*, București, 1957; *Versuri*, pref. Const. Ciopraga, București, 1957; *Poezii*, București, 1959; *Prietenii mei scriitori...*, București, 1960; *Partidului de ziua lui*, București, 1961; *Poezii (1923–1963)*, pref. Const. Ciopraga, București, 1964; *Versuri*, pref. Const. Ciopraga, București, 1965; *Scrieri în proză*, I–II, introd. Const. Ciopraga, Iași, 1971–1972; *Inscripții pe marginea anilor*, îngr. și pref. George Sanda, Iași, 1973; *Scrieri despre teatru*, îngr. și pref. George Sanda, Iași, 1978. **TRADUCERI:** Aleksandr Kuprin, *Sulamita*, București, 1948; Maxim Gorki, *Întreprinderile Artamonov*, București, 1949 (în colaborare cu Mihail Baras); Vera Panova, *Tovarăși de drum*, București, 1949; Aleksei Tolstoi, *Calvarul*, ed. 3, I–III, București, 1949–1950 (în colaborare cu Gheorghe C. Stere și A. Valerian); Konstantin Fedin, *O vară neobișnuită*, București, 1950 (în colaborare cu Tatiana Berindei); *Primele bucurii*, București, 1951 (în colaborare cu Tatiana Berindei); *Sanatoriul Arkthur*, pref. Virgil Ardeleanu, București, 1964 (în colaborare cu Isabella Dumbravă); Galina Nikolaeva, *Secerișul*, pref. Ov. S. Crohmălniceanu, București, 1951 (în colaborare cu Nicolae Gumă); *Povestea Nastei Kovșova*, București, 1955 (în colaborare cu Nicolae Gumă); Mihail Slonimski, *Inginerii*, București, 1951 (în colaborare cu St. Siclodi); Ethel Lilian Voynich, *Tăunul*, București, 1952 (în colaborare cu Nicolae Gumă); Valentin Kataev, *Pentru puterea sovietelor*, București, 1954 (în colaborare cu Nicolae Gumă); *Livada din stepă*, București, 1959 (în colaborare cu Nicolae Gumă); A.P. Gaidar, *Opere*, I–II, București, 1955 (în colaborare cu Nicolae Gumă); Leonid Leonov, *Lăcustele*, pref. Tamara Gane, București, 1957 (în colaborare cu Nicolae Gumă); A.P. Cehov, [*Povestiri, nuvele, scrisori*], în A.P. Cehov, *Opere*, VI, VII, XII, București, 1957–1963 (în colaborare cu Nicolae Gumă); Arthur Conan Doyle, *O lume dispărută*, București, 1958 (în colaborare cu Rodica Nenciușescu); *Aventurile profesorului Challenger*, pref. Ion Hobana, București, 1966 (în colaborare cu Rodica Nenciușescu și Al. Ștefănescu-Medeleni); V.G. Korolenko, *Povestea unui contemporan*, București, 1958 (în colaborare cu Nicolae Gumă); Muhtar Auezov, *Abai*, I–II, București, 1961 (în colaborare cu Andrei Ivanovschi); Guy de Maupassant, *O viață*, pref. Ion Brăescu, București, 1961; Božena Němcová, *Vârtelnița de aur*, București, 1967 (în colaborare cu Livia Storeescu și Traian Ionescu-Nișcov).

Repere bibliografice: Constantinescu, *Scrieri*, II, 199–204; Perpessicius, *Mențiuni*, I, 200–205, III, 92–96, 253–257; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, III, 259–261; Ibrăileanu, *Opere*, III, 276–288; Sadoveanu, *Cărți*, I, 221–222, II, 25–29; Streinu,

Pagini, II, 94–99; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 747–750, *Ist. lit.* (1982), 832–835; Martin, *Poeți*, I, 45–52; Ciopraga, *Portrete*, 203–220; Barbu, *Sine ira*, 141–144; Crohmălniceanu, *Literatura*, II, 339–342; Lenuța Drăgan, *Otilia Cazimir. Biobibliografie*, Iași, 1972; Bălan, *Artă*, 137–141; George Sanda, *Otilia Cazimir*, București, 1984; Căndroveanu, *Lit. rom.*, 55–58; Raicu, *Descoperirea*, 70–92; Scarlat, *Ist. poeziei*, IV, 46–47; *Dicț. scriit. rom.*, I, 502–504.

C.B.

CAZIMIR, Ștefan
(10.XI.1932, Iași), istoric
literar, eseist.

Este fiul Carolei Ștrul (n. Blumenfeld), profesoară, și al lui Ștrul Ștrul, medic; prenumele la naștere: Ștrul. C. a urmat școala primară și liceul la Piatra Neamț (1939–1951), unde a trecut bacalaureatul în 1951. Student la Facultatea de Filologie, secția limba și literatura română, a Universității din București (1951–1955), a devenit aici cadru didactic, parcurgând toate treptele până la gradul de profesor (1990). Și-a luat doctoratul în filologie cu teza *Aspecte ale comicului la Caragiale* (1967). Este vicepreședinte al Asociației Umoriștilor Români și, din 1990, deputat în Parlamentul României, inițial ca reprezentant al Partidului Liber-Schimbist, al cărui membru fondator a fost. A obținut alte două mandate în 1992–1996 și 2000–2004 pe listele Frontului Democrat al Salvării Naționale (ulterior Partidul Social-Democrat). Debutază în presă cu articolul *Despre arta parodiei în literatura română* („Steaua”, 1957). Mai colaborează la „Analele Universității București”, „Limbă și literatură”, „România literară”, „Gazeta literară”, „Luceafărul”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Viața românească”, „Adevărul”, „Cronica politică”, „Parlamentul”, „Caiete critice”, „Adevărul literar și artistic”, „Scena” ș.a. Debutul său editorial este reprezentat de antologia comentată *Pionierii romanului românesc* (1962).

Preocupat constant de opera lui I.L. Caragiale și remarcându-se ca un bun specialist în materie, C. i-a consacrat mai multe lucrări: *Caragiale. Universul comic* (1967), *Nu numai Caragiale* (1984;

Premiul Asociației Scriitorilor din București), *I.L. Caragiale față cu kitschul* (1988) ș.a. Prima lucrare, pornind de la teza de doctorat, e o monografie a comicului caragialean, un studiu sistematic propunându-și să-l fixeze mai precis pe scriitor în marea tradiție comediografică și să-i definească „orizontul tipologic” și „mijloacele”, apartenența stilistică. După un examen minuțios al „filiațiilor” și al „influențelor”, cercetătorul argumentează o dată mai mult originalitatea marelui dramaturg român. Spirit analitic și penetrant, cum se va dovedi în întreaga lui operă de istoric literar și eseist, C. consideră *O noapte furtunoasă* „comedia vanităților satisfăcute”, vede în Pristanda victima propriului său automatism și în autorul însuși pe eroul cel mai autentic al schițelor, temă asupra căreia va reveni și altă dată. Criticul se numără printre partizanii clasicismului lui Caragiale, recognoscibil în concepția fixistă asupra personajelor, în importanța acordată „momentului tehnic” al artei literare, clarității limbajului, compunerii, dicțiunii. Unele idei enunțate aici, precum și altele, noi, vor fi dezvoltate în studii mai succinte, dar nu mai puțin interesante, ce vor constitui prima parte a volumului *Nu numai Caragiale*, ca, de exemplu, *Arta compoziției*, *Omul-spectacol*, *Arta monologului*, *Ipostaze ale eului*. În *I.L. Caragiale față cu kitschul* C. apare într-o nouă ipostază, individualizându-se nu numai prin apetența teoretică, dar și prin frecventarea tuturor artelor, degajarea stilistică, îmbinarea spiritului „științific” de odinioară cu unul subtextual ironic și în același timp delectabil. După ce definește fenomenul kitsch pornind de la teoria lui Abraham Moles și după ce îl argumentează cu bogate ilustrări din artele plastice și literatură, autorul ajunge la Caragiale, a cărui operă o consideră un vast studiu dedicat acestui fenomen. Ample caracterizări, deduse din mulțimea exemplelor, duc la concluzia că numele românesc al omului-kitsch este *moftul*, cel reprezentativ ilustrat de *Momentele* lui Caragiale. Istoricul literar C. este familiarizat mai ales cu literatura română a secolului al XIX-lea, pe care o supune observației într-un mod care se îndepărtează tot mai mult de spiritul doct, universitar, autorul abordând inteligent și volubil un ton colocvial, în care își găsesc locul și noutatea ideilor, și poanta umoristică. De la studiul de sinteză *Începuturile romanului românesc* el a trecut cu ușurință la critica de atribuire, la identificarea de pseudonime și de izvoare, la „rectificări” și chiar la

„capricii”, adesea pline de haz, ce aparțin mai mult publicistului și memorialistului. *Tensiunea lirică* (1971) este un eseu superior didactic, probând spiritul speculativ al lui C. și buna cunoaștere a poeziei române și universale. Tensiunea ar fi starea unică a lirismului, care presupune obligatoriu antinomia, opoziția. Sunt descrise, pe această schemă binară, numeroase opoziții, precum imanent– transcendent, etern–efemer, cosmic–uman, actual–revolut etc. Autorul evidențiază rolul conjuncțiilor adversative, al termenilor-semnal, al funcției timpurilor verbale. Analiza tipurilor de tensiune conduce la tipurile de lirism, și ele foarte diverse, ca de pildă lirismul absenței, al aspirației, al așteptării ș.a. *Stelele cardinale* (1975) pune sub lupă patru metafore fundamentale, patru puncte cardinale ale poeziei lui Eminescu: gândirea, visul, cântecul și plânsul. Sunt examinate pe rând semnificații multiple, eseistul tâlmăcind sau descoperind noi sensuri, cum ar fi gândirea echivalată cu nașterea, care se întruchipează în treimea demon, monarh, mag. De asemenea, visul este și el văzut ca un mod tipic de a crea, cu un rol precumpănitor în poezia erotică eminesciană. Muzica sau cântul îl conduce pe cercetător la considerații despre poezia orfică, iar plânsul e definit ca expresie a melancoliei și a conștiinței tragice la Eminescu. Ca tipologie, *Alfabetul de tranziție* (1986) este o carte înrudită cu *I.L. Caragiale față cu kitschul*, înfățișându-l pe C. în cea mai autentică ipostază a lui, de eseist care folosește din plin cunoștințele istoricului literar, adăugându-le altele, mereu bogate și noi, precum cele de istoria mentalităților, de sociologia modei, critica receptării etc., toate lăsându-se comunicate într-un stil percutant și delectabil sub aparența didactică. C. abordează dintr-un unghi inedit vechea teză a „formelor fără fond”, ajungând la altă concluzie decât cea junimistă. Referindu-se la epoca de tranziție 1830–1860, el observă că „dorul imitației” nu se află neapărat în relații de excludere cu „duhul național”. Eseistul convoacă și aici toate artele spre a demonstra că schimbările se produc în lanț, de la modă la mobilier și la stilul de viață, și că ele sunt variabile după sex, vârstă, condiție socială, grad de cultură. În spirit polemic, el afirmă rolul creator al „formelor”, care în epocă au atras fondul, cu scopul de a-l genera. O nouă ediție, din 2006, anexează un *Jurnal de tranziție*, cuprinzând texte cu caracter publicistic, „foi de temperatură critică” ale perioadei postdecembriste. *Pygmalion*

(1982), un „eseu de mitologie comparată”, identifică două mituri simetrice și se dedică studiului acestora: Meșterul Manole săvârșește o „înmărmurire”, iar Pigmalion o „dezământurire”. Convergența supremă a celor două atitudini se relevă în opera lui Eminescu în texte precum *Pe lângă plopii fără soț*, *Luceafărul*, *Odă (în metru antic)*. Asociațiile par pe alocuri forțate, servind numai în parte argumentația. Volumele *Pentru contra* (1991) și *Răsete în Parlament* (1994) arată, primul, un îndemânat versificator, autor de spumoase cronici rimate și de poezii ocazionale, nu o dată cu substrat satiric, al doilea, pe vorbitorul care, exploatând orice situație umoristică, obține efecte de un comic ingenios și subtil. *Caragiale e cu noi!* (1997) e o „scurtă istorie” a Partidului Liber-Schimbist, narând evoluția pe scena politică a originalei formațiuni politice și prestația parlamentară a președintelui său. *De ce, nene Iancule?* (1998) reunește o seamă de studii dedicate lui Caragiale, cel care dă titlul volumului reluând dintr-o nouă perspectivă dezbateră schiței *Inspecțiune*. În *Honeste scribere* (2000) cel mai important studiu își fixează atenția asupra unui curent literar ignorat: secesionismul în literatura română. Textele grupate în *Potcoave de purici* (2003), publicate inițial în „Adevărul literar și artistic”, unele cu caracter memorialistic, vădesc o extremă varietate tematică. *Ștefan Cazimir* (2006) prezintă monografic viața și opera autorului; scrisă la persoana a treia, cartea e o demonstrație sui-generis de narcisism autoironic și nu prea. *Epistolă către Odobescu* (2010), interpretând pagina albă din *Pseudo-cynegeticos* – *Capitolul cel mai plăcut pentru cititor* – drept „o invitație la colaborare”, încearcă să-i răspundă autorului cu o spirituală trecere în revistă a noilor scrieri de inspirație cinegetică, deopotrivă românești și străine. C. a mai publicat antologiile *Amintiri despre Caragiale* (1972), *Antologia umorului liric* (1977) ș.a.

SCRIERI: *Caragiale. Universul comic*, București, 1967; *Tensiunea lirică*, București, 1971; *Stelele cardinale*, București, 1975; *Pygmalion*, București, 1982; *Nu numai Caragiale*, București, 1984; *Alfabetul de tranziție*, București, 1986; ed. București, 2006; *I.L. Caragiale față cu kitschul*, București, 1988; *Pentru contra*, București, 1991; *Răsete în Parlament*, București, 1994; *Caragiale e cu noi!*, București, 1997; *De ce, nene Iancule?*, București, 1998; *Honeste scribere*, București, 2000; *Caragiale recidivus*, București, 2002; *Potcoave de purici*, București, 2003; *Ștefan Cazimir*, București, 2006; *Epistolă către Odobescu*, București,

2010. **Antologii:** *Pionierii romanului românesc*, pref. edit., București, 1962; *Amintiri despre Caragiale*, pref. edit., București, 1972; *Antologia umorului liric*, pref. edit., București, 1977; *Drumuri și zări. Antologie a prozei românești de călătorie*, București, 1982 (în colaborare cu Viorica Diaconescu, Florin Manolescu, Alexandru Melian și Petre Nicolau). **Traduceri:** Richard Cobden, *Liber-schimbismul*, pref. trad., București, 1990.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, [Ștefan Cazimir], CNT, 1967, 14, RL, 1988, 52; Piru, *Varia*, I, 492–495; Al. Ciorănescu, „Tensiunea lirică”, *Revue de littérature comparée*, 1975, 3; Gabriel Dimisianu, [Ștefan Cazimir], RL, 1975, 28, 1998, 36, 2011, 37; Mihai Zamfir, *Între semantică și critică: „Stelele cardinale”*, RITL, 1976, 2; N. Steinhardt, [Ștefan Cazimir], ST, 1983, 6, VR, 1989, 4; Alexandru George, „Nu numai Caragiale”, VR, 1985, 4; Călinescu, *Biblioteci*, 183–188; Mirodan, *Dicționar*, I, 316–320; Ion Bogdan Lefter, [Ștefan Cazimir], CNP, 1990, 8, OC, 2003, 183; Vodă-Căpușan, *Accente*, 135–138; Gri-gurcu, *Peisaj*, I, 203–216; Cornea, *Semnele*, 106–110; *Diç. scriit. rom.*, I, 504–505; Micu, *Ist. lit.*, 770–771; Marius Chivu, *Honeste legere*, RL, 2001, 14; Cristea-Enache, *Concert*, 318–322; Tudorel Urian, *Hazul vremii noastre*, RL, 2003, 35; Alexandru Zub, *Istorie și finalitate. În căutarea identității*, ed. 2, Iași, 2004, 228–231; Alex. Ștefănescu, *Ștefan Cazimir – show*, RL, 2007, 16; Popa, *Ist. lit.*, II, 1024; Micu, *Mileniu*, 412–417; Cosmin Ciotloș, *Caragiale față cu actualitatea*, RL, 2012, 44.

AL. S.

CĂLIMAN, Valeria (24.III.1901, Lugoj – 18.VI.1992, Brașov), memorialistă, editoare, traducătoare. Este fiica Mariei (n. Boamben) și a gazetarului Valeriu Braniște. Face școala primară (1908–1912) și liceul (1913–1918) la Lugoj, urmează Facultatea de Filologie Romanică a Universității din Cluj, devenind profesoară de limba și literatura română. Funcționează la Liceul Marianum din Cluj (1923–1926), la o școală profesională din Turcheș, județul Brașov, la Liceul Industrial (1928–1939) și la Liceul „Principesa Ileana” din Brașov. În 1947 este exclusă din învățământ, fapt ce o constrânge să lucreze ca laborantă, funcționară la Sovrom Asigurare (1951–1953) și la Plafar (1954–1962). A fost închisă, la Brașov, în 1947 și în 1952. Debutază în 1925, la „Convorbiri literare”, iar în 1942 îi apare volumul de eseuri *Mama, generatoare de viață românească*. Până în 1989 colaborează, sub pseudonimul Maria Walewska, la postul de radio Europa Liberă, purtând și corespondență cu Noel Bernard, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, Ștefan Băciu, Eugen Ionescu, Rodica și Marie-France Ionescu, Vlad Georgescu. Între 1941 și 1945 a fost redactor la

„Gazeta Transilvaniei”. A mai colaborat la „Brașovul literar” și la „Noua gazetă transilvană”.

C. a avut o familie greu încercată, tatăl, Valeriu Braniște, a fost înțemnițat de autoritățile austro-ungare la Vác și la Seghedin, iar soțul, doctorul Nicolae Căliman (membru din 1911 al Partidului Național din Ardeal, apoi vicepreședinte al organizației Partidului Național Țărănesc Brașov), a fost arestat de trei ori (1945, 1947 și 1952). Editată postum, cartea *Exercițiu de suferință* (2000) relatează aceste evenimente, dar și altele, ce s-au încrustat adânc în ființa autoarei. Evocare a universului carceral când la persoana întâi, când la a treia, în care este intercalat și un miniroman, scrierea portretizează atât indivizi din lumea anchetatorilor și a închisorilor, cât și oameni obișnuiți. Mănată de dragoste și devotament, protagonista cărții își caută soțul în temnițele comuniste la Caracal, Pitești, București, Canal, Capul Midia, Poarta Albă, face investigații chinuitoare, reparcurgând drumul suferinței alături de el. Generoasă, sensibilă la dramele altora, se implică în acțiuni de întraajutorare a familiilor unor deținuți. **C.** surprinde și alte momente dramatice: Dictatul de la Viena, deportarea sașilor în URSS, scene de apocalips din timpul bombardamentelor de la Brașov, sosirea din URSS a prizonierilor maghiari ș.a. Ca elemente de contrast, autoarea rememorează imagini ale copilăriei fericite, vacanțele, marea. *Exercițiu de suferință*, cum a observat Valeriu Cristea, „depune mărturie despre o conștiință morală exemplară”, demonstrând că „fără a altera memoria justițiară, suferința îndurată de firile nobile și alese nu înrăiește, nu secretă ură”. Cu devotament și competență, **C.** a îngrijit editarea memoriilor și a corespondenței tatălui său, pentru volumul al treilea al corespondenței fiind distinsă de Academia Română cu Premiul „Vasile Pârvan”. A tălmăcit texte ale unor scriitori germani din Transilvania secolelor trecute (J. Honterus, Christian Schăseus).

SCRIERI: *Mama, generatoare de viață românească*, Sibiu, 1942; *Exercițiu de suferință*, pref. Călin Căliman, București, 2000. **EDIȚII:** *Omagiu lui Valeriu Braniște*, Brașov, 1968 (în colaborare cu Mircea Băltescu); Valeriu Braniște, *De la Blaj la Alba Iulia*, pref. Mircea Mușat, Timișoara, 1980 (în colaborare cu Maria Elena Simionescu), *Oameni, fapte, întâmplări*, pref. D. Vatamaniuc, Cluj-Napoca, 1980 (în colaborare cu Șerban Polverejan), *Correspondență*, I–IV, introd. Ștefan Pascu, Cluj-Napoca–București, 1985–2001 (în colaborare cu Gh. Iancu

și Stelian Mândruță). **Traduceri:** Johannes Honterus, *Rudimenta Cosmographica*, Cluj-Napoca, 1988; Christian Schesäus, *Historia Annae Kendi – Istoria Anei Kendi – Die Geschichte der Anna Kendi – Kendi Anna istorija*, ed. plurilingvă, Cluj-Napoca, 1996 (în colaborare).

Repere bibliografice: Valeriu Cristea, „*Exercițiu de suferință*”, L, 1996, 23; Ioana Pârvulescu, „*Maria Walewska sunt eu!*”, RL, 2001, 15.

I. D.

CĂLIN, Constantin (22.VI.1940, Udești, j. Suceava), critic și istoric literar, publicist. Este fiul Minodorei (n. Cimpoeș) și al lui Nicolae Călin, țărani. În 1956 a absolvit la Iași Liceul Militar, iar în 1963 Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza”, secția limba și literatura română. În 2000 și-a susținut doctoratul cu tema *Bacovia. Studiu de istorie și critică literară*. Între 1963 și 1969 a funcționat ca asistent universitar la Institutul Pedagogic din Bacău. A fost apoi redactor șef-adjunct (1969–1971) și redactor-șef (1973–1974) al revistei „Ateneu”. Între 1971 și 1973 a mai îndeplinit funcția de președinte al Comitetului Județean pentru Cultură și Educație Socialistă Bacău. După 1989 a coordonat suplimentul cultural „Sinteze” al ziarului băcăuan „Deșteptarea”, devenind tot acum cadru didactic la Facultatea de Litere și Științe din Bacău (1990–2003). A debutat la „Gazeta literară” în 1963 cu un text despre proza lui Nicolae Velea. Intensa activitate publicistică s-a manifestat nu doar în „Ateneu” și în ziarele locale („Steagul roșu”, „Deșteptarea”, „Monitorul”, „Ziarul de Bacău”), ci și în reviste precum „Iașul literar”, „Cronica”, „Tribuna”, „Orizont”, „Viața studentescă”, „Luceafărul”, „România literară”, „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tineretului»”, „Acolada”, „Bucovina literară” ș.a. A semnat și cu pseudonimele C.S. Rusu, Horațiu Cimpoeș, Dinu Rareș, Hermes, K.N.K.

Deși editorial **C.** a debutat târziu, în 1999, numele său era cunoscut de mult timp printre comentatorii fenomenului literar românesc „la zi”. Aceasta datorită faptului că până la acea dată alcătuisese câteva ediții, semnase prefete, postfețe, studii despre opera unor autori precum Barbu Delavrancea, Calistrat Hogaș, Perpessicius, Eusebiu Camilar. Dar titlul de referință din bibliografia lui **C.** îl reprezintă *Dosarul Bacovia*, o masivă exegeză, proiectată în trei volume, dintre care au apărut primele două: *Eseuri despre om și epocă* (1999) și *O descriere a operei, glose, jurnal* (2004), ultimul, intitulat *Triumful unui marginal*, consacrat receptării

scrisului bacovian, fiind în pregătire. Pentru a configura mai întâi biografia poetului și, concomitent, vremea în care a trăit, C. se folosește de întreg arsenalul istoriei literare (de la documentele de arhivă până la mărturiile contemporanilor) și nu ezită, atunci când e cazul, să apeleze și la instrumentele sociologiei, ale istoriei etc. Ca să elucideze sau măcar să aproximeze datele referitoare la familie, școală, viață, boemă, slujbe, iubite, colegi, prieteni, el investighează toate sursele posibile (armată, biserică, instituții administrative), refăcând cu exactitate și cu un remarcabil talent de narator o întreagă epocă, lucrarea fiind „informată până la infinitul mic” (Z. Ornea). În pofida faptului că despre Bacovia s-a scris mult, C. reușește nu doar să îndrepte greșelile sau să estompeze exagerările antecesorilor, ci și, reconstruind climatul vieții literare antebelice sau al Bacăului tinereții poetului, să ofere imaginea complexă, neretușată, deloc complezentă, a unui scriitor de excepție, marcat de-a lungul întregii sale existențe de „boli, eșecuri, vicii, mizerie fiziologică și scăderi morale”. Al doilea volum, axat pe descrierea operei, continuă cu îndosărierea probelor istorice, sociologice și psihologice, spre a se limpezi din altă perspectivă „cazul Bacovia”. Acum se pleacă de la datele oferite de înțelesul original al operei, pentru a se explica unele biografeme. Opera nu este analizată în sine, în ideea ilustrării vreunei metode, ci se fac relaționări, precizări, reveniri, nuanțări, contextualizări privind existența poetică bacoviană. O asemenea metodă, cu rădăcini în pozitivismul practicat odinioară, este asumată de C. în credința că „important nu e să spui ce nu s-a spus, deraînd de la linia textului, ci să faci dovada comprehensiunii, să restaurezi înțelesurile originare ale operei. Mi-i dor dacă pot zice așa, necritic, să descopăr un Bacovia primitiv, simplu, autentic”. Fără să facă parte din seria inițială a „dosarului”, *În jurul lui Bacovia* (2011), cuprinzând glose, note de jurnal, este, după opinia autorului, o carte formată din „dispersii”, restituind „un Bacovia *en miettes*” și dând cititorului libertatea de a citi „pe sărite”. În fine, ediția *Opere* (2011) se adaugă la această muncă de investigare, s-ar putea spune exhaustivă, a biografiei și a scrierilor lui Bacovia. Publicistul, pe care C. îl vede ca pe un „spicuiitor” și un „curier”, și-a adunat articolele, cronicile, anchetele, dar și confesiunile, însemnările de călătorie sau cele diaristice, evocările, textele de atitudine în chestiuni sociale

și politice în câteva volume miscelane: *Despre șapcă și alte lucruri demodate. Două drumuri la Malmö* (2001), *Gustul vieții* (2007), *Stăpânirea de sine* (2010), *Provinciale. Fragmentarium 1975–1989* (2012), ultimul fiind jurnalul unui observator și analist sagace, al unui moralist cumpătat, interesat de mai toate fațetele vieții într-un interval de timp care marchează finalul perioadei ceaușiste.

SCRIERI: *Dosarul Bacovia*, vol. I: *Eseuri despre om și epocă*, Bacău, 1999, vol. II: *O descriere a operei, glose, jurnal*, Bacău, 2004; *Despre șapcă și alte lucruri demodate. Două drumuri la Malmö*, Bacău, 2001; *Gustul vieții*, Bacău, 2007; *Stăpânirea de sine*, Bacău, 2010; *În jurul lui Bacovia*, Bacău, 2011; *Provinciale. Fragmentarium 1975–1989*, Bacău, 2012. **Ediții:** George Bacovia, *Opere*, postfața edit., Bacău, 2011.

Repere bibliografice: Cioculescu, *Itinerar*, IV, 409; Theodor Codreanu, *Bacovia. O biografie temeinică*, ALA, 2000, 509; Vlad Sorianu, *Romanul lui Bacovia*, ATN, 2000, 4; Vasile Spiridon, *Bacovia demitizat*, „Antiteze” (Piatra Neamț), 2000, 3–4; Z. Ornea, *Viața lui Bacovia*, RL, 2000, 29; Dan Mănucă, *Bunul stil clasic*, CL, 2000, 9; Mircea Popa, *Cozzeria literară*, ALA, 2002, 616; Grigurcu, *În pădurea*, 112–117; Mircea A. Diaconu, *Bacovia și dublul său*, ALA, 2004, 747; Ion Simuț, *Un expert în Bacovia*, RL, 2005, 6; Grigurcu, *De la un critic*, 263–267; Emilian Marcu, „*Gustul vieții*”, CL, 2008, 7; Paul Cernat, *Delicatese bacoviene*, CC, 2012, 1. **D.Gr., V.S.**

CĂLIN, Gheorghe (26.I.1935, Pitești), slavist. Este fiul Filofteii și al lui Ștefan Călin, mecanic de locomotivă. După absolvirea la Pitești a gimnaziului (1945–1948) și a Școlii Tehnice de Administrație Economică (1948–1952), urmează secția de limbi și literaturi slave de la Universitatea din București (1952–1957), completându-și ulterior specializarea la Bratislava (1959), Praga (1962, 1963) și Brno (1973). În 1959 își începe cariera didactică la Catedra de limbi și literaturi slave a Universității din București, devenind conferențiar în 1992, iar din 1999 profesor, funcționând până în 2005. În 1971 își susține teza de doctorat *Cântecele hai-ducești slovace*. Debutază în 1962 la „Analele Universității București”. Mai colaborează cu studii la „Romanoslavica”, „Secolul 20”, „Revista de istorie și teorie literară” și cu traduceri la „România literară” ș.a. În 2004 este distins cu Medalia „Jan Amos Comenský” și cu Diploma de Merit, ambele oferite de Universitatea din Bratislava.

Prima carte a lui C., *Prelegeri de folclor slovac* (1977), o continuare a tezei de doctorat, tratează,

după un capitol introductiv despre folcloristica slovacă, motivele și structurile stilistice și compoziționale proprii îndeosebi folclorului haiducesc. Pertinente, concluziile sunt precedate complementar de apropieri de folclorul românesc și ecouri transmise în literatura cultă slovacă. Cu aceleași mijloace istorico-literare pozitiviste și comparatiste, C. va aborda în context lărgit, în *Literatura slovacă* (1995), devenirea acestei literaturi, momentele ei reprezentative. Cartea va fi completată ca problematică și metodologie de volumul *Aspekty slovenskej barokovej a osvieteneckej literatúry* (1997), consacrat creației literare din Slovacia în perioadele barocă și iluministă. *Literatura medievală slovacă și Renașterea* (1997) urmărește particularitățile scrisului pe teritoriul statului morav, pătrunderea mai întâi, în veacul al IX-lea, a medievalității slave, prin activitatea misionară a lui Chiril și Metodieu, apoi a medievalității latine, ruptură produsă după devenirea latinei limbă de cult, în urma generalizării ritualului creștin occidental, apoi treptata laicizare (o perioadă intermediară fiind dominată de ceha slovacizată, după mișcarea husită) către folosirea limbii slovace, la început sub auspiciile modeste ale creației folclorice, ceea ce explică și dezvoltarea relativ tardivă a limbii slovace ca limbă vernaculară. *Poezia slovacă a secolului al XIX-lea* (1998), o monografie pe genuri, e structurată în funcție de volumul și importanța subspeciilor poetice cultivate cu preponderență (sonet, epopee, odă, elegie, poem liric) în anumite momente ale literelor slovace. Studiile lui C. tind să închege o imagine completă a istoriei literaturii slovace.

SCRIERI: *Prelegeri de folclor slovac*, București, 1977; *Literatura slovacă. Comentarii în context comparat*, București, 1995; *Aspekty slovenskej barokovej a osvieteneckej literatúry*, Nădlac, 1997; *Literatura medievală slovacă și Renașterea*, București, 1997; *Poezia slovacă a secolului al XIX-lea*, București, 1998. **Traduceri:** František Švantner, *Joc omenesc*, București, 1972 (în colaborare cu Dan Teodorescu).

Repere bibliografice: Tiberiu Pleter, *Istoricul studierii limbilor și literaturii ceh și slovace la Universitatea din București*, în *Din istoricul slavisticii românești*, București, 1982, 11–122; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 208; Dagmar Maria Anoca, *Slovacistica la Universitatea din București*, RSL, 2010, 1.

S. V.

CĂLIN, Liviu (10.IX.1930, Craiova – 17.III.1994, București), poet, prozator, critic și istoric literar,

editor. Este fiul Laurei Călin (n. Petrescu), profesoară, și al lui Aurel Călin, ofițer. Învață la Liceul „Gh. Șincai” din București (1941–1949), absolvind Facultatea de Filologie a Universității bucureștene în 1953. A ocupat diverse funcții în redacția Editurii pentru Literatură, iar între 1970 și 1974 este redactor-șef la Editura Eminescu, apoi lector la Centrala Editorială și, în ultimii ani de viață, redactor-șef al Editurii Cartea Românească. Debutază cu un ciclu de versuri la „Revista elevilor” în 1947. În 1990 i-a fost decernat Premiul Herder.

Deși încă de pe când era licean citise versuri în cenaclul literar din Craiova, condus de Elena Farago (1945–1947), C. nu debutează editorial decât în 1965, cu volumul de poeme *Spirale*, căruia i-au urmat *Ochiul adâncului* (1968), *Identitate* (1970), *Suflet în spațiu* (1973), *Ferigă sub stâncă* (1975), *Uimitorul răstimp* (1977), *Rug de septembrie* (1979), *Sărbătoarea nimănui* (1980; Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei RSR), *Flacăra zăpezii* (1981), *Noaptea cailor* (1984), *Umbra focului* (1986). Poezia pe care o cultivă este cerebrală, livrescă, aparținând unui intelectual subtil. Lipsită însă de originalitate, ea datorează mult mai ales „amintirilor” literare ale autorului și mai puțin propriei sale sensibilități. Tocmai de aceea, unii exegeți au evidențiat ermetismul de tip barbian, iar alții „nostalgia epigonică a unui supraréalism pierdut” (Emil Manu). Activitatea de critic și istoric literar a lui C., concretizată în culegeri de studii și articole precum *Portrete și opinii literare* (1972) și *Recitind clasicii* (1975), demonstrează o profundă cunoaștere nu doar a valorilor literare unanim recunoscute, impuse de-a lungul timpului, ci și a celor contemporane. Comentariul, totdeauna la obiect și pertinent, se remarcă prin acuratețea și sobrietatea stilului. Eseul *Camil Petrescu în oglinzi paralele* (1976) nu s-a vrut o exegeză a operei, ci mai degrabă o schiță de portret. Oricum, restituirea lui Camil Petrescu s-a simțit în scriitura romanului *Frica de duminică* (1982), unde C. radiografiază existența anodină a unor intelectuali din perioada „obsedantului deceniu”, care, spre a uita de propriul vid sufletesc, își consumă viața propunându-și doar scopuri meschine pentru simplul motiv că sunt mai ușor de atins. Ca editor, C. s-a remarcat prin îngrijirea sau prefățarea unor scrieri ale lui (sau despre) Ion Barbu, Al. Macedonski, Elena Farago, Al. Rosetti, G. Călinescu, Eugen Barbu ș.a. Dar cu deosebire este importantă contribuția, alături de Șerban Cioculescu și Al. Rosetti, la apariția unei ample ediții

critice I.L. Caragiale, *Opere* (I–IV, 1959–1964) și la îngrijirea, împreună cu Al. Rosetti, a unei ediții critice Camil Petrescu, *Opere* (I–VI, 1973–1983).

SCRIERI: *Spirale*, București, 1965; *Ochiul adâncului*, București, 1968; *Identitate*, București, 1970; *Portrete și opinii literare*, București, 1972; *Suflet în spațiu*, București, 1973; *Ferigă sub stâncă*, București, 1975; *Recitind clasicii*, Iași, 1975; *Camil Petrescu în oglinzi paralele*, București, 1976; *Uimitorul răstimp*, București, 1977; *Rug de septembrie*, București, 1979; *Sărbătoarea nimănui*, București, 1980; *Flacăra zăpezii*, București, 1981; *Frica de duminică*, București, 1982; *Noaptea cailor*, București, 1984; *Umbra focului*, București, 1986; *Umbra focului*, îngr. Elena Ghirvu, București, 2001.

Ediții, antologii: I.L. Caragiale, *Opere*, I–IV, introd. Silviu Iosifescu, București, 1959–1964 (în colaborare cu Al. Rosetti și Șerban Cioculescu); Ion Barbu, *Ocean*, pref. edit., București, 1964 (în colaborare cu Al. Rosetti); *Joc secund*, pref. edit., București, 1966 (în colaborare cu Al. Rosetti); *G. Călinescu interpretat de...*, pref. edit., București, 1971; Camil Petrescu, *Opere*, I–VI, introd. edit., București, 1973–1983 (în colaborare cu Al. Rosetti); *I.L. Caragiale interpretat de...*, pref. edit., București, 1974; *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu* (1932–1964), pref. edit., București, 1984.

Repere bibliografice: Negoșescu, *Scriitori*, 445–447; Constantin, *A doua carte*, 175–178; Barbu, *O ist.*, I, 211–215; Piru, *Poezia*, II, 218–221; George, *Sfârșitul*, II, 325–331; Dimisianu, *Opinii*, 323–326; Cioculescu, *Itinerar*, III, 355–360; Grigurcu, *Poeți*, 275–277; Emil Manu, *Autobiografia interogativă*, RL, 1980, O, 51; Grigurcu, *Existența*, 80–84; Firan, *Profiluri*, I, 150–154; Cistelean, *Poezie*, 106–108; Alexandru Niculescu, *Liviu Călin*, RL, 1994, 12; Alexandru Vona, *Timp socotit*, RL, 1994, 12; *Dict. scriit. rom.*, I, 507–508; Popa, *Ist. lit.*, II, 536. **D.Gr.**

CĂLIN, Vera
(17.II.1921, București
– 27.XII.2013, Los
Angeles), comparatistă,
traducătoare,
memorialistă.

Fiică a lui Herman Clejan, arhitect, **C.** a absolvit Liceul „Domnița Ileana” și Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București (1947), fiind inițial redactor la Editura de Stat, iar în 1949 numită asistentă la Catedra de engleză. Din anul următor își continuă cariera universitară la Catedra de literatură universală și comparată, condusă de Tudor

Vianu, devenind în 1970, după ce își susține doctoratul cu teza *Alegoria în literatura secolului al XX-lea*, profesor titular. În 1973 este profesor invitat la Universitatea din Ottawa. În 1976 se stabilește în SUA, la Los Angeles. Este profesor invitat la University of Southern California (1977), Universitatea Ebraică din Ierusalim (1978) și la Universitatea din Edmonton, Canada (1980). Debutază în 1944 la „Ecol”, semnând Elvira Calin câteva traduceri, iar editorial în 1951 cu un volum de studii critice, *Un prieten al celor asupriți: Charles Dickens*.

Mai bine de un deceniu, într-o perioadă de dogmatism inflexibil, **C.** se situează între promotorii noilor orientări ideologice în cultură. Și mai târziu, în lucrarea *Curentele literare și evocarea istorică* (1963), care își propune să analizeze relația între gândirea istorică a scriitorilor și ideile estetice ale curentelor literare cărora ei le aparțin, autoarea consideră, de pe poziție marxistă, predominant rolul istoriei față de estetic. Conceptul de realism, pe care-l mănuieste oarecum nuanțat în discutarea succesivelor tendințe literare, ar reprezenta o măsură a „conștiinței istorice” a scriitorilor. **C.** trece în revistă realismul antic, istoriografia medievală, gândirea istorică renescentistă, anistorismul clasicismului francez, detronarea universalismului clasic în perioada iluministă, pentru a marca în sfârșit rolul conștiinței istorice a autorilor în romantism și în realismul critic din secolul al XIX-lea. Condamnarea estetismului englez (Oscar Wilde) și a modernismului (James Joyce, Marcel Proust), cât și evidențierea „caracterului progresist” al operelor de „autentică evocare istorică” ce ar apărea din belșug în literatura realist-socialistă decurg din teza pe care autoarea insistă să o ilustreze. Aceeași opinie despre influențarea esteticului de către realitatea social-istorică se regăsește în *Metamorfozele măștilor comice: procedee, motive, modalități* (1966). Pornind de la istoricitatea motivelor comice, se întreprinde o cercetare comparatistă a evoluției lor în diverse epoci literare, fiind subliniată treptată înnoire a semnificațiilor ca răspuns la „stimulentul obiectiv care este realitatea socială”. Din punctul de vedere al elaborării stilistice, sunt distinse, de la simplu la complex, procedeul comic (schemă lipsită de sugestie tematică), motivul comicului (care conține indicații despre tematica și intenționalitatea operei), modalitatea comică (grotescă, absurdă, ironică, umoristică

etc., ținând de viziunea autorului și având efect selectiv și modificator asupra procedeelelor și motivelor alese). În *Romantismul* (1970) C. afirmă că, întrucât estetica romantică favoriza arta „formelor deschise” împotriva delimitării stricte a genurilor literare, studiul curentului ar trebui să urmărească conturarea unei tipologii specifice, și nu evoluția diferitelor forme literare în romantism. În consecință, sunt analizate din perspectivă tipologică componentele atitudinii și personajului romantic. Deoarece romantismul este o mișcare literară cu pronunțat caracter de universalitate, studiul abordează, sprijinindu-se pe exemple încadrate în arhetipuri, tendințele romantismului în literaturile naționale. Altă lucrare, *Omisiunea elocventă* (1973), discută funcțiile și valorile expresiilor stilistice reductive (elipsa, litota, entimema etc.) și consideră că selectarea lor este o primă etapă în mișcarea „antiretorică” a curentelor literare moderne. Pornind de la afirmația lui Roman Jakobson că romantismul și simbolismul sunt dominate de metaforă (relația de substituie), iar realismul de metonimie (relația de contiguitate), C. lansează întrebarea (care, de altfel, rămâne deschisă) dacă metafora este figura predilectă a expresiei artistice contemporane sau dacă „noua retorică” nu încurajează cumva neutralitatea expresivă, propulsând „contextul” ca principal sistem de decodificare a operei. Din nou punctul forte al eseului e dat de analizele din literatura universală. Revenind peste decenii, între timp fiind lăsate de o parte preocupările anterioare, C. scrie „însemnările californiene” din volumul *Târziu* (1997) pentru a-și limpezi confuzia lăuntrică provocată de emigrarea într-o lume pe care o resimte în primul rând deosebită de cea lăsată în urmă. În acest sens, jurnalul este deopotrivă o tentativă de organizare a unui univers ce semnifică după coduri care nu-i sunt familiare, cât și o încercare de recuperare a trecutului, menită să îl apere pe imigrant de „sentimentul unei mutilări interioare, pentru că nimic din trecutul lui nu-l mai însoțește”. Notațiile surprind un interesant peisaj natural și uman, relevând totodată un altul, sufletească și cultural, infinit mai bogat, ordonat după coduri etice, estetice și comportamentale formate și consolidate anterior venirii în America. Diarista redă cu discreție detaliile personale ale aclimatizării sale lente și anevoioase în Lumea Nouă, meditănd îndelung asupra condiției omului de cultură venit din Europa de Est, asupra

moștenirii culturale europene și a raportării valorilor europene la continentul american. Și al doilea volum de însemnări, *Post-scriptum* (2004), mărturisește, în principal, aceeași stare de perpetuă căutare identitară, reluând mereu „speranța nelămurită într-o rezolvare, într-o restituire a identității”. Se adaugă sentimentul singurătății într-un cerc din care au dispărut, rând pe rând, cei care erau „elementul de continuitate” între viața din România și cea de acum. Înainte de plecarea din țară, C. a tradus mult, singură sau în colaborare, din literatura engleză: Jonathan Swift, Daniel Defoe, Charles Dickens, Thomas Hardy, William Thackeray, Virginia Woolf și, de asemenea, a scris numeroase prefețe și studii introductive la traduceri din autori ai literaturii universale.

SCRIERI: *Un prieten al celor asupriți: Charles Dickens*, București, 1951; *Articole de critică*, București, 1954; *Furtună în cancelarie* (în colaborare cu Silviu Iosifescu), București, 1956; *Pornind de la clasici*, București, 1957; *Byron*, București, 1961; *Curentele literare și evocarea istorică*, București, 1963; *O temă literară: sociologia și psihologia ratării*, București, 1963; *Metamorfozele măștilor comice: procedee, motive, modalități*, București, 1966; *Alegoria și esențele. Structuri alegorice în literatura veche și nouă*, București, 1969; ed. (*Auferstehung der Allegorie*), tr. Heidi Dumreicher, Viena, 1975; *Romantismul*, București, 1970; *Omisiunea elocventă*, București, 1973; *Târziu. Însemnări californiene. 1986–1996*, București, 1997; *Post-scriptum. Însemnări. 1997–2002*, București, 2004. **Antologii:** *Proză umoristică engleză*, I–II, București, 1965 (în colaborare cu Silviu Iosifescu). **Traduceri:** Charles Dickens, *Marile speranțe*, București, 1947, *Nicholas Nickleby*, I–II, București, 1960; Sinclair Lewis, *Elmer Gantry*, I–II, București, 1947; Jonathan Swift, *Călătoriile lui Lemuel Gulliver care a fost mai întâi chirurg, apoi căpitan pe câteva corăbii în mai multe țări ale lumii*, București, 1947; William Shakespeare, *Hamlet*, București, 1948 (în colaborare cu Maria Banuș); V.G. Belinski, *Pagini alese*, I–II, București, 1953 (în colaborare cu Tatiana Caciulcov); Daniel Defoe, *Întâmplările fericite și nefericite ale vestitei Moll Flanders*, pref. edit., București, 1958; Romain Rolland, *Inimă vrăjită*, I–III, București, 1960 (în colaborare cu Silviu Iosifescu), *Călătorie în țara muzicii*, pref. Silviu Iosifescu, București, 1964 (în colaborare cu Silviu Iosifescu); André Maurois, *Thaistos Palace Hôtel*, pref. trad., București, 1963, *Blestemul aurului*, Timișoara, 1993; William Makepeace Thackeray, *Cartea snobilor, scrisă de unul dintre ei*, pref. trad., București, 1964; Thomas Hardy, *Jude neștiutul*, pref. trad., București, 1965; Virginia Woolf, *Orlando*, București, 1968.

Repere bibliografice: Traian Liviu Birăescu, „Curentele literare și evocarea istorică”, *O*, 1963, 10; Lidia Bote,

„Curente literare și evocarea istorică”, TR, 1963, 43; Val Panaitescu, *Eficiența punctului de vedere*, IL, 1963, 11; Michaela Șchiopu, „Curente literare și evocarea istorică”, RITL, 1963, 3–4; Edgar Papu, *Metamorfoza măștilor comice*, „Romanian Review”, 1967, 2; Mirodan, *Dicționar*, I, 320–325; Letiția Guran, *Acasă. Târziu*, VTRA, 1998, 6; Dimisianu, *Lumea*, 441–445; Petraș, *Panorama*, 165–167; Tudorel Urian, *Portretul unei doamne*, RL, 2005, 9; Gina Sebastian Alcalay, *Inadaptarea emigrantului*, RL, 2005, 40; Geo Șerban, [Vera Călin], OC, 2008, 424, 2009, 484, 2011, 580; Popa, *Ist. lit.*, I, 982; Manolescu, *Enciclopedia*, 141–142.

II. C.

CĂLIN-BODEA, Cornelia (19.VII.1939, Cernavodă – 1.XII.2004, București), folcloristă. Este fiica Mariei (n. Căciularu) și a lui George Dumitru, inginer. După ce a absolvit, în 1963, Facultatea de Filologie, secția limbi orientale, a Universității din București, devine cercetător științific la Institutul de Lingvistică (1963–1969), apoi la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. Își susține doctoratul în 1996 cu teza *Surse orale pentru istoria turcilor musulmani din România*. Colaborează la „Academica”, „Acta Orientalia”, „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor”, „Arca”, „Cotidianul”, „Creștinul azi”, „Demos” (Berlin), „Dreptatea”, „Le Folklore macédonien” (Skopje), „Limba română”, „Revista de etnografie și folclor”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Revue roumaine de linguistique”, „Rocznik orientalistyczny” (Varșovia), „Studia et acta orientalia”, „Studii și cercetări lingvistice”, „Tribuna României”, „Türk folklor araştırmaları”, „Türk halk-bilim araştırmaları yayılları” (Ankara) ș.a.

Prin cele dintâi lucrări, *Jurnalul oral* (1993) și *Legende și tradițiile Dunării* (1994), **C.-B.** contribuie la definirea jurnalului oral ca specie aparte a folclorului, cu particularități specifice în cadrul genului epic. În prima, după un studiu introductiv și propunerea unei ipoteze de clasificare a acestei categorii, se fac inventarul alfabetic al subiectelor narrative ale jurnalului oral românesc, indexul tipologic și de motive și antologia de texte. Abordând un domeniu de pionierat precum turcologia, **C.-B.**, dă câteva antologii, dar și mai multe studii și articole dedicate etnologiei, culturii turco-tătare. A cules folclor din douăzeci de localități cu populație turco-tătară din Dobrogea, alcătuind și o arhivă fonogramică a graiurilor turcesc și tătăresc din România. De asemenea, s-a editat postum un prim volum bilingv, *Poezia cunoașterii și a iubirii*

(2005), dintr-o antologie mai amplă, *Poezia populară turcă*, consacrată tot folclorului dobrogean. În studiul *Românii și otomanii în folclorul românesc*, publicat în 1998, după un capitol de considerații istoriografice, examinează în două ample secțiuni relațiile românilor cu preotomanii și cu otomanii, reflectate în cântecele bătrânești și în proza populară. În controversata problemă a baladei *Marcu și Gerul* – care a făcut obiectul unui studiu al lui Petru Caraman și al unei polemici dintre acesta și D. Caracostea –, cercetătoarea opinează că a existat inițial un „nucleu narativ» independent și fantastic (lupta gerului cu cotropitorii țării, existent și la alte popoare), dar a fost concretizat prin apariția unui eveniment istoric real”. Alte două cărți, apărute postum, *Înscrișuri etnologice* (2005) și *Mirajul Orientului* (2006), cu o structură eterogenă, reunesc studii de folclor comparat, cu referire specială la aria româno-turcă, cercetări ale folclorului urban, articole privind istoricul preocupărilor turcologice în cultura română, pagini de prezentare și antologare a fenomenelor lingvistice proprii graiului tătăresc, dar mai cu seamă studii despre misterul, semantica enigmatică a culturii turco-tătare. În fine, situându-se în sfera cercetării unui tip special de literatură populară, în antologia *Folclorul rezistenței anticomuniste* (I–II, 1999–2001, în colaborare cu Ion Nichita) autoarea aduce o contribuție notabilă, demonstrând că s-a creat folclor în timpul comunismului, nu acela „nou”, un fabricat al propagandei partinice, ci unul autentic, subversiv, care circula pe ascuns.

SCRIERI: *Jurnalul oral*, București, 1993; *Legende și tradițiile Dunării*, București, 1994; *Etern și emblematic în devenirea neamului românesc* (în colaborare cu Dan Bodea), pref. Ioan Godea, București, 1994; *Românii și otomanii în folclorul românesc*, pref. Mihai Maxim, postfață Dan Bodea, București, 1998; *Înscrișuri etnologice*, postfață Dan Bodea, București, 2005; *Mirajul Orientului*, postfață Dan Bodea, Constanța, 2006. **Antologii:** *Cât e țara-n lung și-n lat*, București, 1973; *Folclorul rezistenței anticomuniste*, I–II, introd. și postfață Dan Bodea, Cluj-Napoca, 1999–2001 (în colaborare cu Ion Nichita); *Poezia populară turcă*, vol. I: *Poezia cunoașterii și a iubirii*, ed. bilingvă, București, 2005.

Repere bibliografice: Irina Maciu, *Tradiția, ca supremă credință*, DEP, 1994, 32; Gh. Istrate, [Cornelia Călin-Bodea], „Cuget”, 1994, 44, „Curierul românesc”, 1999, 9, 2002, 9; Vasile Vetișanu, Germina Comănici, *Întâlnirea generațiilor (1949–1994)*, București, 1994, 37–40; Sabina Ispas, *O carte de istorie orală a zilelor noastre*, „Legende

și tradițiile Dunării”, DEP, 1995, 72; Gelku Maksutovici, „Românii și otomanii în folclorul românesc”, „Albanezul”, 1998, 7; Adrian Tertecel, „Folclorul rezistenței anti-comuniste”, „Revista istorică”, 1999, 5–6; Mihai Maxim, *Romanya daki Türkler, Örnek Türk-Romen Ortak yaşamı* [Un exemplu recent de cercetare a turcilor din România], „Türk Edebiyotı” (Istanbul), 2000, 31; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 207–208.

I. D.

CĂLINESCU, AL.
[Alexandru]

(5.X.1945, Iași), critic
literar, eseist.

Este fiul Luciei Mioara Călinescu (n. Vartic) și al lui Cicerone Călinescu, profesori. După absolvirea Facultății de Filologie, secția franceză-română, a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1967), parcurge tot aici treptele ierarhiei universitare la Catedra de franceză, după 1989 devenind profesor și șef de catedră. A îndeplinit și funcția de prorector al Universității ieșene (1990–1991), iar din 2000 pe cea de director al Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” din Iași. C. este un publicist asiduu, cu un debut din anii studenției la „Iașul literar”, colaborând apoi la cele mai importante reviste din țară. În decada a noua a secolului trecut susține săptămânal rubrica de întâmpinare în revista „Cronica”. Paralel, publică în „Convorbiri literare”, „România literară”, „Viața românească”, „Cahiers roumains d’études littéraires”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Transilvania” ș.a. studii și eseuri de comentariu și promovare a poeziei, semioticii, naratologiei contemporane, cu precădere franceze. În postcomunism C. și-a valorificat publicistica în *Interstiții* (1998) – care conține și texte de dinainte de 1989 –, *Adriana și Europa. Lecturi, întâmplări, pagini de jurnal* (2004), cu eseuri din „Dilema”, în timp ce volumul *Proximități incomode* (2007) antologhează o serie de articole apărute în „Ziarul de Iași” între 1999 și 2006. În perioada 1972–1982 este redactor-șef al revistei universitare ieșene „Alma Mater”, devenită în 1974 „Dialog”. La fel ca „Echinox”, omologul său clujean,

periodicul funcționează ca un catalizator al vieții culturale autohtone, stimulând o continuă emulație spirituală, impunând standarde valorice și grupând în jurul lui un număr de intelectuali tineri, instruiți, cosmopoliți: Dan Petrescu, Luca Pițu, Liviu Antonesei, Sorin Antohi, Liviu Cangeopol, Mihai Dinu Gheorghiu, Andrei Corbea ș.a. Revista coagulează rapid un cerc de lectură și de creație. Sfidând izolaționismul cultural și cenzura, grupul lansează în circulație ultimele noutăți editoriale apusene, inițiază o campanie de compromitere a rețetelor oficiale în materie de literatură (printre altele, compunând romanul parodic colectiv *Brazdă peste haturi*, cu o frumoasă carieră *underground*), se implică prin câțiva dintre membrii săi – în special Dan Petrescu și Liviu Cangeopol – în campania de reactivare a societății civile din ultimii ani ai dictaturii comuniste. În mai 1983 C. și alți membri ai grupului sunt supuși de Securitate unor percheziții la domiciliu, urmate de anchete și sancțiuni. În 1989, după ce se solidarizează cu Mircea Dinescu, C. are interdicție de semnătură. În perioada postdecembristă se consacră cu precădere activităților didactice, între 1992 și 1997 fiind profesor la L’Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO) din Paris. A fost distins cu Premiul Academiei Române (1990) și, în Franța, cu Palmes Académiques (2001) și cu titlul de Chevalier de l’Ordre National du Mérite (2004).

C. debutează în volum cu *Anton Holban. Complexul lucidității* (1972; Premiul Uniunii Scriitorilor). Cartea trădează predilecția pentru dinamitarea locului comun și pentru scoaterea interpretării din inerția stereotipiilor de gândire și de limbaj. De data aceasta, sub tir se află mitul autenticității, al sincerității așa-zisei literaturi intimiste interbelice, ca și iluzia autobiografistă a cititorului comun (speculând confuzia autor-narator-personaj, întreținută de expresia la persoana întâi). Cu sagacitate, cu metodă și cu un instrumentar tehnic sofisticat, criticul pune sub lupă mecanismul lucidității lui Anton Holban, stabilind cu exactitate ecuația fundamentală a unei asemenea autenticități tehnice. Recursul la persoana întâi nu mijlocește pactul autobiografic, sinceritatea și toate celelalte, ci, dimpotrivă, este un dispozitiv al distanțării, dând naștere dublei lucidități, în care C. vede formula definitorie a prozei lui Holban: eul povestirii – observă criticul – dublează eul aventurii și se instituie în judecător al acestuia. Cazul Holban este plasat într-un orizont

problematic integrator: destinul discursului personal în proza românească, o formă narativă marcată de complexul genezei târzii, orgolios și programatic compensată între războaie, când se consacră și modelele genului. Evidentă deja în prima lucrare, înzestrarea criticului de a demonta cu precizie de ceasornicar mecanismele literarității devine dominantă în *Caragiale sau Vârsta modernă a literaturii* (1976), carte de referință în poetica românească. Ea urmărește în principiu două direcții. Mai întâi, lupta lui I.L. Caragiale cu retorismul romantic: demontarea și devalorizarea procedurilor uzate, compromise, care confirmă așteptările comode și întreține inerțiile de lectură. Apoi, pe un front paralel, prozatorul stimulează impunerea unui nou canon, contribuind la literarizarea unor forme provenind din aria de frontieră a presei. Proza scurtă, alertă, concentrată a lui Caragiale – asupra căreia se oprește C., închizând metodic între paranteze restul operei – își are ereditatea formală în notițele, pseudoreportajele, faptele diverse, nimicurile, cronicile fanteziste, publicate în gazetele vremii și reunite sub genericul *Mofturi*. Criticul analizează manevrele prin care Caragiale convertește enunțul gazetăresc în proză canonică (un proces pe care, după formalistii ruși, se întemeiază istoria formală a oricărei literaturi). Caragiale vede în discursul jurnalist o practică a scrisului funcțional, în contrast cu literatura dominată de convenții, unde cuvântul are un simplu rol decorativ. Axioma esențială a poeticii sale este ridicarea faptului de viață la rangul de literatură autentică și respingerea literaturii aulice, care mizează pe rolul ornant al cuvântului. Poetica lui Caragiale este marcată de norma – de sorginte aristotelică – a adevărului, demonstrează exegetul. Cartea *Perspective critice* (1978) dă măsura vocației didactice și aplicative a lui C. Prima secțiune – *Elemente de poetică a prozei* – abordează câteva chestiuni fundamentale ale naratologiei: în planul diegetic, al povestirii povestite, verosimilul, iar în cel al fluxului narativ sau al povestirii care povestește se insistă asupra temporalității și a focalizării. Comentariile sunt însoțite de aplicații pe texte din literatura română (I.L. Caragiale, scriitori interbelici, o serie de prozatori contemporani). Cea de-a doua secțiune, *Delimitări*, reunind comentarii pe marginea unor cărți de critică și poetică de la noi și de aiurea, revelează un observator subtil al vieții ideilor și al dinamicii discursului intelectual contemporan. *Biblioteci deschise* (1986) este cea de-a doua carte de referință a lui C. Prozatori

precum Kogălniceanu, Filimon, Caragiale (tatăl și fiul), Ibrăileanu și Hogaș prilejuiesc autorului un tur de forță metodologic. El trimite spre dinamica liberă a ideilor într-un spațiu intertextual fără frontiere, a cărui figură este fără îndoială Biblioteca. O metaforă estetică inclusă *en abîme* și în câteva studii de mare finețe, consacrate bibliotecilor unor cititori fictivi: Emil Codrescu, Dinu Păturică, Ștefan Gheorghidiu. O revizie a unor pagini publicate anterior, la care se adaugă un studiu despre modul de a „citi” literatura propice lui Anton Holban, are drept rezultat o nouă carte, *Incursiuni în proza românească* (2006), subîntinzând perioada de la *Tainele inimei* la *Jocurile Daniei*.

SCRIERI: *Anton Holban. Complexul lucidității*, București, 1972; *Caragiale sau Vârsta modernă a literaturii*, București, 1976; ed. 2, pref. Ion Vlad, Iași, 2000; *Perspective critice*, Iași, 1978; *Biblioteci deschise*, București, 1986; *Terminologie poetică și retorică* (în colaborare), Iași, 1994; *Intersticii*, Iași, 1998; *Adriana și Europa. Lecturi, întâmplări, pagini de jurnal*, Iași, 2004; *Incursiuni în proza românească. De la „Tainele inimei” la „Jocurile Daniei”*, Iași, 2004; *Proximități incomode*, București, 2007.

Repere bibliografice: Cristea, *Domeniul*, 411–413; Iorgulescu, *Al doilea rond*, 183–185; Iorgulescu, *Scriitori*, 283–286; Ungheanu, *Lecturi*, 207–209; Regman, *Explorări*, 214–217; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 359–362; Grigurcu, *Critici*, 217–225; Grigurcu, *Între critici*, 267–271; Dobrescu, *Foiletoane*, III, 181–185; Martin, *Singura critică*, 236–241; Sorin Antohi, *Naratologie și foiletonistică*, „Dialog”, 1987, 119; Grigurcu, *Peisaj*, II, 208–211; Negoțescu, *Scriitori contemporani*, 73–74; *Dicț. scriit. rom.*, I, 508–510; Manolescu, *Lista*, III, 47–54; Tudorel Urian, [A.L. Călinescu], RL, 2004, 45, 2007, 49; Manolescu, *Istoria*, 1269–1272. **M. S.**

CĂLINESCU, Alexandru (13.II.1907, Focșani – 6.IX.1937, Sinaia), poet. Autodidact, funcționar la Primăria din orașul natal, C. a avut o viață marcată de boală, de obsesia morții apropiate și de insatisfacțiile existenței provinciale. Împreună cu Pavel Nedelcu și George Car editează revista literară „13” (1934–1935) și redactează ziarul „Atacul” (1934–1935), în care publică sub semnătura Alcest articole pe teme sociale locale. A debutat în 1928, cu o poezie, la „Provincia literară” (Câmpulung) și a mai colaborat cu versuri și proză la „Ritmuri”, „Bilete de papagal”, „Brașovul literar și artistic”, „Universul literar”, „Universul”, „Frize”, „Gândirea”, „Adevărul literar și artistic”, „Azi” ș.a.

Cele două plachete ale lui C. – *Declin* (1934) și *Mări moarte* (1937) – conțin o poezie

autobiografică, expresie a unei sensibilități poetice ulcerate de conștientizarea tot mai concretă a iminenței morții. Cea mai reușită metaforă a acestei existențe bolnave este *Agonie* – un suflet ce „se frânge”, într-un decor înecat în ceață, fără orizont, fără „cântec, nici speranțe”, în care cerul pare a se fi prăbușit în gol. În general, C. folosește un limbaj poetic indirect, sugerând prin metafore și imagini propria dramă, sub influența vizibilă a moderniștilor români. Cele câteva proze scurte din periodice – *Petale în furtună*, *Prăbușiri*, *Înfrângeri*, *Declasări* ș.a. – se situează în aceeași zonă tenebroasă, populată de oameni bolnavi, cu un destin vitreg.

SCRIERI: *Declin*, Focșani, 1934; *Mări moarte*, Focșani, 1937.

Repere bibliografice: Ionescu, *Război*, I, 219–222; Aurel Marin, „*Declin*”, GR, 1937, 2–3; Ștefan Baciuc, *La moartea lui Alexandru Călinescu*, „Front literar”, 1937, 4–6; Mihail Chirnoagă, *Alexandru Călinescu, poet al tristeții*, Călărași, 1937; [Al. Călinescu], „Prepoem”, 1939, 2 (număr omagial); Călinescu, *Opere*, IV, 696–699; Octav Șuluțiu, „*Declin*” (1934) și „*Mări moarte*” (1937), F, 1940, 3–4; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 854, *Ist. lit.* (1982), 939; Al. Protopopescu, *Un poet uitat: Alexandru Călinescu*, TMS, 1967, 7; Antonescu, *Scriptori*, 30–37; *Dicț. scriit. rom.*, I, 510–511. C. T.

CĂLINESCU, G.

[Gheorghe]

(19.VI.1899, București –
12.III.1965, București),
critic, istoric și
teoretician literar, poet,
prozator, dramaturg,
gazetar.

Este fiul natural al Mariei Vișan, țărancă din județul Olt, și al lui Tache Căpitănescu, funcționar la CFR, cu ascendență grecească; numele la naștere: Gheorghe Vișan. La vârsta de șapte ani se mută la Iași împreună cu familia Constantin și Maria Călinescu, care îl va adopta în 1907. Urmează cursul primar la Școala „Carol I” din Iași (1906–1908), apoi la Școala „Cuibul cu barză” din Capitală (1908–1910), iar următoarele patru clase le parcurge tot aici, la Gimnaziul „Dimitrie Cantemir” (1910–1914). Între 1914 și 1916 învață la Liceul „Gh. Lazăr”, iar clasa a III-a o trece, din cauza războiului, la Liceul Internat din Iași. Revenit în Capitală, în 1918, după ce își dă

bacalaureatul la Liceul „Mihai Viteazul”, se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie, secția franceză–filosofie, dar nu se prezintă la nici un examen. Reînscriș, în anul următor, la aceeași facultate, secția de filologie modernă și filosofie, se va transfera în 1920 la secția de italiană, pe care o va absolvi în 1923 cu o teză intitulată *Umanismul lui Carducci*. În perioada studenției este subbibliotecar al Facultății, apoi copist paleograf la Arhivele Statului; în primul an după absolvire predă limba și literatura italiană la două licee bucureștene, iar în perioada septembrie 1924 – iunie 1926, la recomandarea lui Ramiro Ortiz și a lui Vasile Pârvan (cei doi maeștri ai săi din tinerețe), beneficiază de o bursă de studii la Școala Română din Roma. În afară de colaborarea la revista „Roma”, stagiul italian se va concretiza în două lucrări cu caracter documentar: *Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII* (1925) și *Altre notizie sui missionari cattolici nei Paesi Romeni* (1930). După întoarcerea în țară predă limbile franceză, italiană și română la Liceul „Gh. Șincai” din București, la Liceul „C. Diaconovici-Loga” din Timișoara și la Școala Superioară de Comerț timișoreană, apoi la cea din Capitală. Deși debutase încă din 1920 în ziarul „Dimineața” cu o dare de seamă asupra unei conferințe a lui C. Rădulescu-Motru, C. nu are o activitate foiletonistică regulată decât din 1927, când începe să țină rubrica „Literatura streină” în „Viața literară”. Mai scrie la „Universul literar”, unde semnează prima dată ca poet, în decembrie 1926, cu *Nova mihi apparuit Beatrix*, „Sburătorul”, „Gândirea”, „Vremea” ș.a., oscilând între cercul lovinescian și gruparea patronată de Nichifor Crainic și lansând, la rândul său, câteva proiecte revuistice efemere: „Sinteza”, împreună cu George Nichita (1927–1928), și „Capricorn” (1930). Oscilațiile lui C. iau sfârșit în 1932, când preia cronica literară la săptămânalul „Adevărul literar și artistic” (unde va fi prezent până în 1938) și publică *Viața lui Mihai Eminescu*. Apropierea de grupul „Vieții românești” va fi confirmată, în 1933, de preluarea conducerii efective a publicației (alături de Mihai Ralea, într-un codirectorat care va dura până în iunie 1934), iar pasiunea pentru studierea monografică a clasicilor de ciclul exegetic *Opera lui Mihai Eminescu* (I–V, 1934–1936; Marele Premiu „Hamangiu” al Academiei Române) și *Viața lui Ion Creangă* (1938). Tot în această perioadă se afirmă ca romancier prin *Cartea nunții* (1933) și, mai ales, prin *Enigma Otiliei* (I–II, 1938) și, într-o mai mică măsură,

ca poet, cu placheta *Poezii* (1937). În 1936 își susține la Universitatea din Iași teza de doctorat cu titlul *Analiza literară a unui manuscris eminescian („Avatarii faraonului Tlâ”)*, iar în anul următor devine, prin concurs, conferențiar de estetică și critică literară la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității ieșene. Câteva cursuri ținute aici vor fi publicate în volumul *Principii de estetică* (1939). Tot la Iași înființează și conduce săptămânalul „Jurnalul literar” (1939), publicație cu un program cultural ambițios, adresată deopotrivă cercetătorilor, scriitorilor și amatorilor. În 1941 apare *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, cea mai importantă scriere a lui C., urmată de o pauză foiletonistică și editorială care va fi întreruptă abia de piesa *Șun sau Calea neturburată. Mit mongol* (1943). După august 1944 desfășoară o intensă activitate politică și publicistică în favoarea noii puteri. Criticul conduce ziarul „Tribuna poporului” (1944–1945), săptămânalul „Lumea” (1945–1946) și cotidianul „Națiunea” (1946–1949), face parte din conducerea Partidului Național Popular și este ales deputat (din 1946 până la sfârșitul vieții). În 1944 este numit profesor titular la Catedra de istorie a literaturii române moderne de la Universitatea din Iași, iar în anul următor e transferat pe postul echivalent la Universitatea din București, unde va fi șef de catedră. Inițiază cea de-a doua serie a „Jurnalului literar” (1947–1948). Tot în această perioadă îi apar *Istoria literaturii române. Compendiu* (1945) și *Impresii asupra literaturii spaniole* (1946). În 1948 este ales membru al Academiei RPR, pe locul rămas vacant prin moartea lui Sextil Pușcariu. În 1949, ca urmare a acuzațiilor de „idealism”, „estetism” și „cosmopolitism”, va fi înlăturat din presă și de la catedră și „detașat” la Institutul de Istorie Literară și Folclor al Academiei, pe care, în calitate de director (dobândită oficial în 1951), îl va conduce până la moarte. La Institut coordonează publicația „Studii și cercetări de istorie literară și folclor” (primul număr e pe anul 1952; devine în 1964 „Revista de istorie și teorie literară”), dar în circuitul larg al presei nu i se va îngădui să revină decât în 1955, când inaugurează la „Contemporanul” rubrica „Cronica optimistului”, pe care o va ține timp de aproape un deceniu. În schimb, în primii ani ai regimului comunist lui C. i se permite să publice proză tezigă (*Trei nuvele*, 1949), reportaje propagandistice (*Kiev – Moscova – Leningrad*, 1949, și *Am fost în China nouă*, 1955) și studii de literatură universală croite uneori după tiparele noii „metode

de creație” (*Studii și conferințe*, 1956). Și mai puțin norocoase au fost romanele criticului – *Bietul Ioanide* (1953) și *Scrinul negru* (1960), dintre care mai ales ultimul a fost de-a dreptul mutilat de cenzură. Situația se va schimba doar în parte la sfârșitul regimului Gh. Gheorghiu-Dej, când îi apar trei monografii: *Nicolae Filimon* (1959), *Gr. M. Alecsandrescu* (1962) și *Vasile Alecsandri* (1965), un volum de versuri, *Lauda lucrurilor* (1963), două ediții „revăzute” ale biografiei din deceniul al patrulea: *Viața lui Mihai Eminescu* (1964), *Ion Creangă. Viața și opera* (1964), o selecție intitulată *Cronicile optimistului* (1964) și studiul *Estetica basmului* (1965). Deși nu va mai reveni vreodată la catedră ca titular, în 1960 e numit „profesor onorific” la Facultatea de Filologie a Universității din București; în această calitate, va ține în următorii ani mai multe cursuri, dintre care îndeosebi acelea despre Eminescu și Creangă vor avea un impact considerabil în formarea intelectuală a multora dintre criticii generației ’60.

Spre deosebire de marii săi predecesori din critica românească (Titu Maiorescu, autorul unor scrieri de logică și istorie politică, și E. Lovinescu, cu contribuții de sociologie a culturii), C. a rămas în exclusivitate un literat. Singura excepție – și ea în bună măsură parțială – de la acest statut o constituie opera sa publicistică, ce acoperă un interval de 45 de ani, se întinde pe aproximativ 17 000 de pagini (unele semnate Gh. Călinescu, Călin, G. Călin, Sportiv, Ovidius, Al. sau Aristarc) și a fost publicată în ediție integrală abia în perioada 2006–2012, ca urmare a efortului depus de o echipă de cercetători ai Institutului Academiei Române care poartă astăzi numele criticului. În funcție de pozițiile și mizele autorului, gazetăria călinesciană ar putea fi împărțită în patru etape. Prima este rezervată strict problemelor literare și acoperă formal intervalul 1920–1931 – practic perioada 1927–1931, întrucât până în momentul începerii colaborării la „Viața literară” C. s-a mulțumit să publice doar dări de seamă și comentarii consacrate unor scriitori italieni (Dante, Pirandello, Panzini ș.a.). După 1927, fără a neglija literaturile străine, publicistul se reorientează către literatura română. Cronica are deocamdată o pondere limitată în gazetăria sa, acestei specii critice fiindu-i preferate portretele cu valențe monografice, precum acelea despre Tudor Arghezi, Hortensia Papadat-Bengescu, Lucian Blaga, Vasile Pârvan, Mihai Ralea, Ion Barbu, G. Bacovia și E. Lovinescu. Totodată, C. manifestă încă de pe acum un vădit apetit teoretic, discutând în texte scurte, dar dense, raporturile dintre

critică și creație, dintre contingența și universalitatea artei, dintre „entuziasm” și „negație” critică, dintre talent și geniu, condițiile și calitățile criticului literar, eficiența anumitor metode și procedee analitice. O notă distinctivă a acestei faze este și polemismul exacerbat, care l-a determinat pe autor să se disocieze nu doar de cei doi centri ideologici ai perioadei interbelice (modernistul E. Lovinescu și tradiționalistul Nichifor Crainic), ci și de trăirismul „tinerei generații” („Suntem terorizați de tipul *mucosus*”). Polemica îl conduce uneori pe critic la oscilații neverosimile de atitudine, cum se întâmplă în dipticul *De apparitione angelorum* (1928) – *De disparitione angelorum* (1930), unde, la o distanță de doar doi ani, C. îmbrățișează și repudiază succesiv direcția „Gândirii”, ceea ce alimentează într-o anumită măsură imaginea criticului nestatornic și umoral, pe care vor încerca să i-o impună adversarii. Caracteristice acestei faze a publicisticii călinesciene sunt și traficarea anecdoticului extras prin experiență directă, predispoziția către

grotesc și caricatură și exploatarea imaginarii mitologice clasice (de pildă, Lovinescu e descris ca „un Apolo păzind turmele lui Admet, o uriașă dar armonioasă făptură marmoreană, ce zguduie pământul și alungă taurii, dar trece zâmbitor și liniștit, pe care haina zilnică se răsuțește și pârlăie, pieptul și grelele pulpe de piatră nesuferind strânsoarea”). Marcată de găsirea unui oficiu jurnalistic stabil (la „Adevărul literar și artistic”, ulterior la „Jurnalul literar”), de lucrul la monografiile consacrate „clasicilor” și de proiectul *Istoriei literaturii române*, cea de-a doua etapă a publicisticii călinesciene (1932–1940) evidențiază o diversificare a preocupărilor autorului. Semnificativă din acest punct de vedere este îndeosebi „Cronica mizantropului”, rubrică pe care C. a inaugurat-o în 1933 la „Adevărul literar și artistic” și în care criticul, ipostaziat de această dată ca moralist și caracterolog, caută să descopere semnificațiile etice, psihologice și sociale ale unor întâmplări aparent anodine. În bună tradiție caragialescă, naratorul joacă abil pe muchia dintre ironia complice și falsa naivitate, fie pentru a mări distanța dintre esențe și aparențe, fie pentru a sublinia identificarea lor intempestivă. „Mizantropiile” călinesciene se pot grupa în patru categorii, ce tind să se dispună cronologic. În anii 1932–1933, ce coincid cu lucrul la *Cartea nunții*, criticul se arată interesat de maniera în care adoptarea diverselor produse, tehnologii și obiceiuri occidentale (moda vestimentară, trenul, cinematograful, automobilul, tramvaiul, automatele de băuturi etc.) intră în coliziune cu moravurile și mentalitățile preponderent orientale ale bucureșteanului de rând; în anii 1934–1935, marcați de redactarea monografiei eminesciene, temele dominante sunt condiția omului de cultură în societatea vremii, criza lecturii, stâlcirea limbii române în spațiul public și starea precară a învățământului autohton; anii 1936–1938 reprezintă, pe fundalul documentării pentru *Enigma Otiliei* și pentru noile proiecte istoriografice, „perioada cea mai bună a criticului și moralistului Călinescu” (Eugen Simion), care, inclusiv în publicistică, se dedică radiografierii „tipurilor” (autodidactul, prostul, vanitosul, relativistul, specialistul, neînțeleșul, senilul, mizantropul, invidiosul, feminista, ratatul, nesimțitul, ipohondrul etc.), ca expresii ale paradoxurilor firii și minții umane; în sfârșit, în contextul situației geopolitice din ce în ce mai tulburi pe continent și al definitivării propriei *Istории...*, foiletoanele din „Jurnalul literar” se ocupă cu precădere de (re)definirea identității românești și de climatul politic extern. Cât privește publicistica pe

teme strict literare, se observă în deceniul al patrulea o deplasare dinspre teoretic spre istoric și dinspre universal către național. Interesul criticului pentru chestiunile de estetică și pentru operele scriitorilor străini e mult mai redus decât în deceniul precedent, de vreme ce până și *Principii de estetică*, în ciuda valorii lor indiscutabile, sunt rodul unui imperativ mai degrabă didactic decât pur reflexiv. Atenția lui C. e captată acum de literatura română, pe care criticul o explorează coborând treptat din prezent către origini. Nu doar Eminescu și Creangă, ci și Bolintineanu, Bălcescu, C.A. Rosetti, Hasdeu, Baronzi, Macedonski și alții vor intra, pe rând, în sfera sa de investigații. Față de contemporani, deși îi comentează cu tenacitate (perioada 1932–1938 e, de fapt, singura în care publicistul a ținut cronică literară propriu-zisă), C. se abține acum de la a mai compune portrete globale, amânând verdictele pentru *Istorie...* Anecdoticul nu mai rezultă, în această fază, din experiențe directe, ci din lecturi, iar criticul urmărește cu pasiune mularea faptului divers pe varii scheme și convenții literare (cum se întâmplă în rubrica „Indiscreții și anecdote” din „Jurnalul literar”). Polemicile nu se mai rezumă la confruntări de abstracțiuni, ci se fixează adeseori pe chestiuni de amănunt, vizând diverse aspecte surso-logice sau textologice, precum editarea operei eminesciene. Însă, dincolo de aceasta, negația se află în recul, cedând locul construcției programatice, care ia o formă sistematică în paginile primei serii din „Jurnalul literar”, gândit ca „o revistă de critică generală”, menită să ofere „o icoană *integrală* a literaturii noastre”, să promoveze „respectul pentru creațiunea în sine” și să pregătească astfel terenul pentru o „epocă clasică” a culturii române (*Cuvânt pentru început*). Survenită după o pauză de aproape trei ani și după publicarea *Istoriei...*, cea de-a treia fază a gazetăriei călinesciene (1943–1948) pare a se caracteriza printr-o schizoidie stridentă. Pe de o parte, atunci când abordează teme extraliterare, jurnalistul tinde să nu mai perceapă lumea decât din unghi politic, afișând atitudini ostentativ procomuniste și filosovietice. Directorul „Națiunii” îi omagiază pe mai-marii zilei (I.V. Stalin, Petru Groza ș.a.), manifestă un cinism constant față de parlamentarismul românesc interbelic (partide „istorice”, personalități și mentalități) și contemplă problemele României postbelice (etatismul tot mai amenințător, foametea din 1946–1947 etc.) cu o seninătate ce pare a se deroga de orice responsabilitate civică sau morală („noi mâncăm teribil, mâncăm, vorba lui Caragiale, ceva de speriat” și „de aceea marea

civilizație română pășește greu înainte” – astfel contracarează C. criticile la adresa politicii economice falimentare a guvernului Groza). Deși „revizuirile” de după 1989 au insistat în mod obsesiv asupra activității criticului din perioada realismului socialist, e de admis că mai degrabă publicistica „angajată” din anii tranziției reprezintă partea cea mai friabilă a operei călinesciene. Pe de altă parte, în toată această epocă discursul literatului rămâne imun la presiunea ideologicului. Cu toate că publicistul meditează conjunctural asupra reflectării „problemelor sociale”, a „inegalităților de clasă” și a figurilor muncitorești în literatură, el va apăra cu încăpățănare, până în momentul ostracizării sale publice, principiul autonomiei esteticului. Mai mult, după 1943, eseistica sa literară se va transforma într-un joc al erudiției, al imaginației și al fanteziei, care, împrumutând adeseori formula dialogurilor socratice dintre maestru și discipoli, se recomandă ca un periplu infinit în sfera mitologiei, a filosofiei și a literaturii universale. În numele gratuității absolute a artei și al propriei viziuni idiosincratice, C. trasează itinerarii labirintice în cultura lumii, pe care le străbate și le contemplă apoi din unghi ideologic, geografic și chiar biologic, violentând simțul comun și tiparele academice sterile. Disputat sub raport moral

și estetic e și statutul scrierilor publicistice ale criticului din perioada realismului socialist (1949–1965), mai exact spus, după decembrie 1955, când se întoarce propriu-zis la gazetărie prin „Cronica optimistului” din „Contemporanul”. În această fază foiletonistica sa pe teme „politice” se reduce la obișnuitele „adeziuni” sau „luări de atitudine” ale intelectualilor publici din epocă, executate, în general, fără gesturi de frondă, dar și fără exces de zel. În schimb, scrierile sale critice se pliază, cu minime variații, după tiparul realismului socialist, fapt vizibil în monografiile publicate în anii postbelici sau în comentariile – nu foarte dese – consacrate literaturii „la zi”, precum în serialul publicat în „Contemporanul” în anii 1958–1959, unde sunt prezentați câțiva scriitori „noi”. Ideologic vorbind, nici „cronicile optimistului” nu ies din standardele vremii. Totuși, prin claritatea ideilor, prin aria referințelor manipulate și prin stilul dezinhibat, ele au constituit un stimulent fecund pentru numeroși critici tineri din epocă. Or, din acest punct de vedere, C. a exercitat în ultimul său deceniu de viață o acțiune benefică asupra climatului literar românesc, ceea ce își va găsi confirmarea mai ales după moartea sa, când „călinescianismul” va deveni un „berbec de luptă de mare eficiență” (Nicolae Balotă) în campania dusă de generația ’60 pentru înlăturarea realismului socialist și pentru recuperarea autonomiei esteticului.

Încă de la sfârșitul deceniului al treilea din secolul trecut C. și-a formulat câteva coordonate definitorii ale concepției sale critice, care se profilează ca un idealism de factură monistă și nominalistă – doctrină asimilată pe filieră italiană, ca urmare a contactului cu gândirea lui Benedetto Croce și Giovanni Gentile. Premisa fundamentală a acestei concepții o constituie primatul (și, implicit, autonomia) esteticului, văzut de C. ca emoție de ordin pur contemplativ, rezultată din procesul prin care subiectul cunoscător se eliberează din rețeaua contingențelor practice și se ipostaziază ca „eu universal” (*Valoare și ideal estetic*, 1927). Consecința imediată a acestei viziuni „expresive” asupra artei (esteticul ca „expresie” a eului necontingent) este monismul, mai exact convingerea că diversele frontiere dintre genuri, forme și chiar arte sunt doar niște diviziuni didactice, uneori absurde. Faptul e valabil și în ceea ce privește disocierea dintre critică și „creație”, dat fiind că între aceste două forme de expresie „nu este o deosebire de esență, ci numai una de proces” (*Simțul critic*, 1927). Un asemenea monism prezidează și volumul *Principii de estetică*, în a cărui parte secundă, intitulată *Tehnica criticii și a*

istoriei literare, autorul repudiază ca arbitrară separarea tradițională a celor două discipline: „critică și istorie sunt două înfățișări ale criticii în înțelesul cel mai larg. [...] istoria literară este forma cea mai largă de critică, critica estetică propriu-zisă fiind numai o preparațiune a explicării în perspectiva cronologică”. Pe de altă parte, se proclamă, în opoziție cu pozitivismul dominant al epocii, subiectivitatea actului istoriografic și, de aici, natura „creatoare” a criticii și a istoriei literare ca perpetue producătoare de „structuri” interpretative: „Rostul istoriei literare nu e de a cerceta obiectiv probleme impuse din afara spiritului nostru, ci de a crea puncte de vedere din care să iasă structuri acceptabile”. Prin această luare de poziție, în care intrau diverse ecouri croceene și diltheyene, C. a schimbat fața criticii literare românești, diminuând până la anulare distanța ce segregase, în deceniile anterioare, foiletonul critic de istoria literară academică și impunând totodată, în locul vechii paradigme guvernate de fetișul „obiectivității”, un model critic bazat pe subiectivitate și creativitate exegetică. De altfel, funcția „creatoare” a istoriei – literare și nu numai – va fi amplificată într-un eseu din 1947, *Istoria ca știință inefabilă și sinteză epică*, unde se amestecă idei antipozitiviste curente în epocă și intuiții surprinzătoare, cea mai importantă rămânând ficționalitatea actului istoriografic. Susținând că „nimic nu este [...] cu necesitate adevărat în istorie, ci numai posibil, și e o copilărie să încerci ca prin critică să desprinzi «adevărul»”, criticul încheie prin a considera istoria literaturii un artefact ficțional, „o adevărată «comedie umană» luând ca pretext scriitorii” – aserțiuni care prefigurează unele teze din filosofia narativistă a istoriei, ce vor cunoaște o largă răspândire în ultimele decenii ale secolului al XX-lea. Totuși, C. nu a împărtășit în totalitate radicalismul lui Benedetto Croce și a acceptat existența anumitor demarcații între genurile literare. O dovadă în acest sens este *Curs de poezie*, ce alcătuiește prima parte din *Principii de estetică*. Cursul călinescian se dorește a fi o fenomenologie a poeticului, dat fiind că autorul își propune să stabilească, prin analiza celor mai reprezentative direcții ale liricii contemporane, „nu ce este poezia, ci cum este poezia”. În realitate, criticul pornește de la niște „pseudoprecepte” apriorice, cel mai însemnat fiind acela că „nu există poezie acolo unde nu este nici o organizațiune, nici o structură, [...] nici o idee poetică”. Pe baza acestui postulat, C. repudiază – parțial sau integral – manifestările avangardei istorice (dadaism, futurism, suprarealism) și disociază „falsul” ermetism

contemporan (de ordin strict „filologic” sau „gramatical”) de ermetismul „veritabil”, care urmărește să exprime, prin intermediul simbolurilor, „ordinea universală”. Numai că, deși criticul respinsese „poezia pură” înțeleasă ca „poezie purificată de orice conținut”, propria-i doctrină rămâne una de natură nonreferențială, în descendența lui Paul Valéry și a abatelui Bremond, de vreme ce poezia va fi definită în cele din urmă drept „un mod ceremonial, ineficient de a comunica iraționalul, [...] *forma goală a activității intelectuale*”. Cu totul alta va fi concepția expusă în *Universul poeziei* (1948), unde poezia e caracterizată ca „o lume separată de [lumea] aceasta, cu rânduiala ei proprie”. Există, așadar, „lucruri poetice” admise în universul poeziei și „lucruri prozaice” excluse de aici, criteriul fiind unul de factură antropomorfică, și anume capacitatea simbolurilor de a figura „analogii fundamentale între noi și procesul universal”. De pildă, între diamant, catifea și puroi, primul („un succedaneu al soarelui”) și ultimul („o imagine a infernului, a corupției finale”) sunt materii „poetice”, pe când „catifeaua e agreabilă, decorativă, dar indiferentă”. Chiar dacă apropierea eseului călinescian de poetica „elementară” a lui Gaston Bachelard, semnalată de Nicolae Balotă, e în mare măsură forțată, *Universul poeziei* se numără printre primele demersuri de cartografiere a imaginarului literar din critica românească. Reunită în volumele *Poezii și Lauda lucrurilor* (1963), producția lirică a lui C. se așază în proximitatea poeticii sale, distingându-se prin trei trăsături caracteristice: livrescul, histrionismul și elementaritatea. Livrescul se relevă mai ales în predilecția pentru clasicism, manifestată atât la nivel declarativ (*Eu sunt grec*), cât și prin prelucrarea serioasă, ludică sau parodică a anumitor topoi biblici și greco-latini (*Vîn din Liban mireasă, Proverbele lui Solomon, Chloto, Doina lui Orfeu, Georgicon, Parafrază horatiană* ș.a.). Histrionismul se manifestă prin confecționarea unor ambasadori alegorici (*Neoromantică, Eram bărbatul care..., Impostură*), ce îi furnizează eului liric pretextul unor auto(re)prezentări contradictorii: „În viață am fost plin de contraste,/ Cu zile albe sau nefaste/ [...] Sofist ironic din Elada,/ Fanatic, sumbru Torquemada, // În arta vieții un Socrate,/ Neliniștit ca Mitridate”. În fine, reveriile elementarizante celebrează – inclusiv în versurile ce trădează unele inflexiuni realist-socialiste – „analogiile fundamentale” dintre microcosm și macrocosm, dintre infinitul mare și infinitul mic, compunând o perpetuă „laudă a materiei”: „Cerescul așezământ/ Are un infim consonant,/

Diamante găsești în pământ,/ Pământu-i pe cer diamant. // Lăudată fie cascada,/ Lăudată fie marea,/ Minunată este zăpada,/ Strălucitoare e sarea”. Cât privește alt gen al literarului, C. nu a propus o teorie sistematică a romanului, însă a scris numeroase articole care atestă intenții programatice. Astfel, în *Romanul și viața modernă* (1932) condamnă reticența prozatorilor autohtoni față de „viața contemporană”, în a cărei textură complexă s-ar fi cuvenit inclusă și „actualitatea senzațională”. Unui asemenea program i se subordonează *Cartea nunții*, pe care C. o caracteriza drept „un roman de dragoste în genul *Daphnis și Chloe*, cu oarecare lirism idilic interior, tratat însă într-o formă cu desăvârșire epică”. Ambiția autorului e, pe de o parte, de a transpune trama romanului elenistic într-un decor contemporan, iar pe de alta, de a sugera triumful „vieții moderne” asupra mentalităților revoluate. Numai că, pentru prozator, modernitatea rămâne o simplă mondenitate, ceea ce face ca tânărul amoretz Ion (Jim) Marinescu să fie immortalizat în tren și la volanul automobilului, la „o partidă de natație” și la un meci de box, la cinema și prin diverse localuri. Încât, deși pozitivat în exces de narator, cuplul erotic Jim–Vera suferă adeseori de grandilocvență și de superficialitate. Mai convingători sub raport artistic sunt locatarii „casei cu moli” (cele șapte bătrâne, ursuzul Silivestru Capitanovici și caragialescul Dom’ Popescu), dar aici se resimt, pe alocuri, efectele șarjei caricaturale. Vizibil e, în general, maniheismul celor două planuri. Cu toate acestea, *Cartea nunții* fixează o schemă epică după care vor funcționa și celelalte romane călinesciene: opoziția dintre nou și vechi, concretizată ca antagonism între forța centripetă a clanului steril și asfixiant și libera afirmare a individualității ca forță centrifugă ce își găsește impulsul în artă sau în eros, adică în creație sau în procreație (S. Damian). „Modernitatea” ostentativă se va estompa în *Enigma Otiliei*, roman „pregătit” într-o serie de articole programatice, care, militând pentru obiectivitate și tipizare, exprimau o profesie de credință balzaciană. Însă, mai ales în perioada postbelică, receptarea critică a cărții a înregistrat o continuă deplasare de accent de la balzacianismul *à la lettre* (pe care îl identificase Pompiliu Constantinescu) spre „un balzacianism fără Balzac” (Nicolae Manolescu). Desigur, romanul reciclează incipitul-dată, funcția metonimică a descrierilor, partitura naratorului omniscient și tipurile realismului canonic (ambițiosul – Felix Sima, avarul – Costache Giurgiuveanu, parvenitul – Stănică Rațiu, „baba absolută” – Aglae Tulea ș.a.).

Numai că mutarea interesului dinspre tipul social spre „cazurile” patologice (Aurica, Titi, Simion), enciclopedismul naratorului și metatextul ironic fac ca *Enigma Otiliei* să fie în egală măsură o ilustrare și o sabotare a convenției balzacienne. E adevărat că se menține încă un echilibru rezonabil între cele două componente și reușita provine, în mare parte, din chiar efectul de iluzie realistă pe care textul îl induce asupra cititorului: ironizând discret bovarismele lui Felix Sima, amortizând mitocănia clanului Tulea prin rafinamentul lui Leonida Pascalopol, umanizându-l pe moș Costache prin slăbiciunea pentru „fe-fetița” lui, lăsând deschisă poarta către prezumția de „profunzime” pentru Stănică Rațiu și, mai ales, refuzând să-și exercite prerogativele omniscienței în „analiza” Otiliei, naratorul păstrează în marginile verosimilului profilul psihologic măcar al unora dintre personajele sale. Asociată capacității de a-și insera într-o formulă narativă puternic codificată o amprentă stilistică marcat personală, tocmai această calitate recomandă *Enigma Otiliei* ca o realizare de excepție a romanului românesc interbelic.

La prima vedere, scrierile critice călinesciene din deceniul al patrulea rămân în siajul concepției croceene despre istoria literară, pentru care singura formă legitimă o reprezenta „monografia”. Totuși, criticul român nu împărtășea aversiunea esteticianului italian față de investigarea existenței civile a scriitorilor, iar volumul său de debut, *Viața lui Mihai Eminescu*, este, de fapt, o biografie de factură sainte-beuviană. Cartea, care a cunoscut un succes remarcabil în epocă, aducea o schimbare radicală de perspectivă în înțelegerea personalității eminesciene, înlocuind reprezentarea devitalizată și dematerializată a autorului *Glossei* cu figura unui ins „material”, „vital” și „senzual”. Din acest motiv, în ciuda materialului documentar impresionant pus în joc (cuprinzând opera poetului, mărturiile contemporanilor și chiar descrierea locurilor străbătute de Eminescu) și a coniecturilor îndrăznețe, dar fundamentate, care susțineau demersul exegetic (de pildă, idila dintre poet și Mite Kremnitz, acreditată de biograf întrucât femeia corespundea idealului erotic eminescian), biografia a fost percepută de unii contemporani ca un act de impietate. Că nu era vorba de așa ceva o va arăta *Opera lui Mihai Eminescu* (ediția a doua terminată în 1947 și apărută postum, în 1969–1970), unde C. analizează integral creația eminesciană, inclusiv proza, publicistica și manuscrisele. Primele două capitole ale ciclului, *Filosofia teoretică* și *Filosofia practică*,

relievează formația schopenhaueriană a gânditorului și faptul că la baza „filosofiei” sale se afla economia politică. Cu argumente solide, *Cultura* demistifică imaginea unui Eminescu atotștiutor, în timp ce *Descrierea operei* marchează o primă descindere în lumea poetului, recuperată mai ales cu ajutorul „postumelor”. Capitolul e completat de *Cadrul psihic* și *Cadrul fizic*, care, împreună cu *Teme romantice* (adăugat în ediția secundă a operei), alcătuiesc prima reconstrucție a unui univers imaginar din critica noastră: în aceste secvențe monograful nu se mulțumește să inventarieze motivele nucleice ale cosmosului eminescian (somnul, visul, uranicul, seraficul, borealismul, rusticitatea, decrepitudinea, dublul ș.a.), ci reliefează, totodată, polivalența simbolurilor și modul lor de articulare în sintaxa imaginarului. Altă performanță este capitolul *Analize* (devenit la rescriere *Tehnica interioară*), cel mai amplu și mai aplicat exercițiu de *close reading* din exegeza românească interbelică. Aici C. recitește din unghi critic nu numai poezia, dar și proza și publicistica eminesciană, respingând ca nule producțiile anterioare anului 1870 și acordând, înaintea lui I. Negoițescu, o atenție considerabilă postumelor, ceea ce îl va determina să substituie, ca și în biografia din 1932, imaginea apolinică a poetului cu una dionisiacă: „Eminescu a fost, prin vocație, un poet al amplitudinii lirice și al viziunii cosmice. Perfectele, pilitele mașinării poetice de mai târziu, cu geneze și extincții cosmogonice, cu întrebări asupra Neantului, nu trebuie să ne facă să disprețuim toată floarea de fier rămasă fără întrebuintă, dar în care se găsesc versuri sublime, aruncate într-o mișcare cu desăvârșire *scioltă*”. Mai puțin convingător e capitolul *Tehnica* (rebotezat în ediția a doua *Tehnica exterioară*), unde, după o cercetare anevoioasă, ce respectă toate canoanele stilisticii tradiționale (vocabularul, morfologia și accentul, sintaxa, rima și metrica), C. neagă utilitatea unei asemenea abordări, atrăgându-și astfel critici îndreptățite din partea lui D. Caracostea și a lui D. Popovici. La fel de discutabile sunt concluziile capitolului final (*Eminescu în timp și spațiu*), unde exegetul crede că „în literatura română, Eminescu nu s-a născut, ci a ieșit de-a dreptul din ape, ca și Luceafărul” – exagerare corectată în *Istoria...* din 1941. Maniera în care criticul concepe corelația dintre viață și operă se observă cel mai bine în *Viața lui Ion Creangă*, unde biografismul lui Sainte-Beuve cedează teren în fața determinismului lui Hippolyte Taine. C. începe prin a delimita două Moldove – una din dreapta, cealaltă

VIAȚA

OPERA

- 1899** **iunie 19** Se naște la București Gheorghe Vișan, fiul natural al Mariei Vișan. Tatăl era Tache Căpitănescu, funcționar la CFR, fratele Mariei Călinescu, aceea care, împreună cu soțul ei, Constantin Călinescu, se va ocupa de creșterea copilului.
- 1903–1905** Familia Călinescu se mută la Botoșani, împreună cu Maria Vișan și cu fiul ei.
- 1906** **septembrie** Copilul este înscris cu numele Vișan Gheorghe la Școala „Carol I” din Iași, unde se mutaseră viitorii părinți adoptivi. Aici termină și clasa a II-a.
- 1907** **martie 17** Soții Călinescu îl adoptă legal pe fiul Mariei Vișan, numele acestuia devenind Călinescu. Moare Constantin Călinescu.
- 1908** Maria Călinescu se mută la București, iar copilul este înscris în clasa a III-a a Școlii Primare de Băieți „Cuibul cu barză”.
- 1910–1914** Frecventează Gimnaziul „Dimitrie Cantemir” din București.
- 1914–1916** Continuă clasele a V-a și a VI-a, secția modernă, la Liceul „Gh. Lazăr” din București.
- 1916–1917** Se refugiază cu familia la Iași, unde, mai târziu, se îmbolnăvește de tifos exantematic. Urmează un an școlar în particular, la Liceul Internat din Iași.
- 1917** Se sinucide la București Tache Căpitănescu, tatăl său natural.
- 1918** **octombrie** Trece examenul de bacalaureat la secția modernă a Liceului „Mihai Viteazul” din București.
- 1918–1919** Este student la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității bucureștene, secția de franceză și filosofie, însă nu își dă examenele.
- 1919** E nevoit să se reînscrisă la secția de filologie modernă și filosofie, în anul I urmând și cursul de franceză.

- 1919** **noiembrie** Este numit subbibliotecar al Facultății.
- 1920** Sub influența lui Ramiro Ortiz, profesorul care va avea un rol foarte important în formarea sa intelectuală, în anul al II-lea va trece la secția de italiană.
decembrie Se angajează copist paleograf la Arhivele Statului din București; se va retrage în 1923.
- 1921** Călătorește în Italia, alături de Ramiro Ortiz, participând la cursurile de vară de la Napoli.
- 1922** Înțepe să colaboreze la revista „Roma”.
 Semnează în revista „Roma” traducerea unei nuvele din *Decameronul* lui Boccaccio.
- 1923** **iunie** Obține licența în filosofie și litere cu teza *Umanismul lui Carducci*.
septembrie Este numit profesor suplinitor la liceele „Gh. Șincai” și „Matei Basarab” din București.
 Apare, în traducerea lui, romanul *Un uomo finito* de Giovanni Papini.
- 1924** **iulie** Este numit profesor (provizoriu) de italiană și română la Liceul „C. Diaconovici-Loga” din Timișoara.
septembrie Primește o bursă pentru Școala Română din Roma, secția Cercetări de arhivă și bibliotecă, la recomandarea lui Ramiro Ortiz și a lui Vasile Pârvan.
 Este redactorul integral al câtorva numere ale revistei „Roma”, unde publică studii și traduceri din literatura italiană.
 În *Agendele* lui E. Lovinescu e menționată prima lui apariție la cenaclul Sburătorul.
- 1925** Îi apare la Roma studiul *Alcuni missionari catolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII*, inclus în anuarul „Diplomatarium italicum”, coordonat de Vasile Pârvan.
- 1926** **iunie** Se întoarce în țară.
septembrie E detașat de la liceul din Timișoara ca profesor de limba și literatura italiană și franceză la Liceul „Gh. Șincai” din București.
 Începe să frecventeze cenaclul lui E. Lovinescu, pe care însă îl părăsește foarte repede.
 Debutază ca poet în „Universul literar”, cu poemul *Nova mihi apparuit Beatrix*.
- 1927** Colaborează la „Viața literară” (până în 1929), la revista „Sburătorul” ș.a.
aprilie Apare revista „Sinteza”, unde este redactor împreună cu G. Nichita; publicația își încetează apariția în 1928. În articolul *Valoare și ideal estetic*, publicat aici, contestă teoria mutației valorilor estetice a lui E. Lovinescu.
- 1927** **septembrie** Începe colaborarea la „Gândirea” (continuată, cu întreruperi, până la sfârșitul lui 1929).

- 1928** **septembrie** Își reia postul de profesor de italiană la Liceul „C. Diaconovici-Loga” din Timișoara, completându-și catedra cu ore de română și italiană la Școala Superioară de Comerț din același oraș.
- 1929** **mai** Se căsătorește cu Alice-Vera (Elisabeta) Trifu. Obține detașarea la Școala Superioară de Comerț nr. 2 din București.
- 1930** **ianuarie** Lucrează ca redactor și colaborează mai activ la revista „Roma” (până în primăvara lui 1931). Apare cercetarea *Altre notizie sui missionari cattolici nei Paesi Romeni*.
aprilie Semnează în revista „Vremea” (până la începutul anului 1931), unde va tipări seria de șapte articole intitulată *Masca apoloniană a lui E. Lovinescu*.
noiembrie Apare „Capricorn”, prima revistă pe care o editează (două numere). Aici publică eseul *De disparitione angelorum*, care marchează despărțirea sa de „Gândirea”.
- 1931** **septembrie 15** Este transferat la București și e angajat ca profesor suplinitor la Liceul „Gh. Șincai”.
- 1932** **decembrie** La propunerea lui G. Ibrăileanu, e numit codirector (alături de Mihai Ralea) al revistei „Viața românească”, calitate preluată efectiv în 1933 și pe care o va deține până în 1934.
- 1933** Este editat romanul *Cartea nunții*.
- 1934** Apare volumul I din *Opera lui Mihai Eminescu*, care va fi urmat în 1935 de volumele II–III, iar în 1936 de volumele IV–V.
- 1936** **noiembrie** Își trece examenul de doctorat la Universitatea din Iași, teza principală fiind *Analiza literară a unui manuscris eminescian („Avataarii faraonului Tlă”)*, iar teza secundară volumele II și III din *Opera lui Mihai Eminescu*.
martie Începe colaborarea la „Revista Fundațiilor Regale”; va fi prezent aici până în decembrie 1940, apoi din octombrie 1945 până la sfârșitul anului 1947.
iunie Academia Română îi acordă Marele Premiu „Hamangiu” pentru *Opera lui Mihai Eminescu*, volumele I–III.

- 1937** Obține, prin concurs, postul Conferinței de estetică și critică literară la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași. Publică placheta *Poezii*, conținând 11 titluri.
- 1938** Îi apare romanul *Enigma Otiliei*, în două volume. Este editată monografia *Viața lui Ion Creangă*. Sub îngrijirea sa, apare ediția *Poezii* de Mihai Eminescu.
- 1939** **ianuarie 1** Din inițiativa și sub direcția sa, iese la Iași primul număr din „Jurnalul literar”, având subtitlul „Foaie săptămânală de critică și informație literară”; hebdomadarul își va înceta apariția la 31 decembrie. Publică volumul *Principii de estetică*, cuprinzând prelegeri ținute la Facultatea din Iași: *Curs de poezie și Tehnica criticii și a istoriei literare*.
- 1941** Apare, la Editura Fundației Regale pentru Literatură și Artă, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Lucrarea este atacată în presa extremist-naționalistă și antisemită.
- 1941–1942** Este suplinitor la Catedra de istoria literaturii române vechi a Facultății de Litere și Filosofie ieșene.
- 1942** Se mută la București.
- 1943** Publică piesa *Șun sau Calea neturburată. Mit mongol*. Colaborează, semnând cu pseudonimul Aristarc, la săptămânalul „Vremea” (până în septembrie 1944).
- 1944** **martie** Ocupă, prin concurs, Catedra de istorie a literaturii române moderne la Facultatea de Litere și Filosofie de la Universitatea din Iași, însă evenimentele din august vor amâna validarea concursului. **noiembrie** Numit profesor titular în postul câștigat prin concurs la Iași, alege să rămână totuși în București. **septembrie 15** Apare primul număr al ziarului „Tribuna poporului”, organ al Uniunii Patrioților dirijate de comuniști, pe care îl conduce; publicația își încetează apariția la 11 februarie 1945.
- 1945** **iunie** E numit profesor titular la Catedra de istoria literaturii române moderne a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, în locul lui D. Caracostea, destituit ca fost demnitar în guvernul lui Ion Antonescu; printre asistenții săi se vor număra Ovidiu Papadima, Al. Piru, Adrian Marino, Dinu Pillat. Publică *Istoria literaturii române. Compendiu*. **septembrie 25** Sub direcția sa, apare – ca supliment al cotidianului „România liberă” – „Lumea”, revistă subintitulată „Săptămânal literar, artistic, social”; la 13 iunie 1946 revista își încetează apariția. Orientarea revistei e spre stânga comunistă. Aici vor apărea materiale din viitorul volum *Impresii asupra literaturii spaniole* și din studiul *Universul poeziei*.

1946

ianuarie Angajat în politică, face parte din biroul executiv al Partidului Național Popular, satelit al Partidului Comunist.

octombrie–noiembrie Vizitează URSS; în urma acestei călătorii va elabora cartea *Kiev–Moscova–Leningrad*, publicată în 1949.

noiembrie Este ales deputat de Botoșani în Marea Adunare Națională.

1947

ianuarie 16 Ține lecția de deschidere la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București cu prelegerea *Sensul clasicismului*.

martie 20 Sub conducerea lui, începe să apară ziarul „Națiunea”, organ al Partidului Național Popular; cotidianul își va înceta apariția la 18 februarie 1949.

Apare volumul *Impresii asupra literaturii spaniole*.

ianuarie Își începe cursul la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București cu prelegerea *Istoria ca știință inefabilă și sinteză epică*.

martie Apare primul număr din noua serie a „Jurnalului literar”, ca buletin al Catedrei de istorie a literaturii române moderne; ultimul va fi numărul dublu 4–5 din iunie 1948. Aici apar studiile *Domina bona*, *Universul poeziei*, *Poezia „realelor”* ș.a.

Depune la Editura Fundațiilor Regale ediția a doua din *Opera lui Mihai Eminescu*; blocat în faza de șpalt, lucrarea va fi publicată abia în 1969–1970.

1948

Deși deputat în Marea Adunare Națională, în presa comunistă a vremii devine ținta unei campanii de înfierare pentru estetism și idealism. Vicu Mîndra, fost student al său, și I. Vitner, care-i va și lua locul la Facultate, se numără printre inchiizitori. Este „demascată” chiar *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*.

mai Este ales membru al Academiei RPR.

iunie E numit șef al Catedrei de literatura română modernă de la Facultatea de Filologie din Universitatea București, procedură contestată de Vicu Mîndra, care cere destituirea profesorului.

octombrie Este desemnat director al viitorului Institut de Istorie Literară și Folclor, care va începe să funcționeze abia peste un an.

1949

octombrie În articolul *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*, apărut în „Lupta de clasă”, este acuzat de Leonte Răutu că favorizează „arta pentru artă”.

Apar volumele *Trei nuvele* (cuprinzând prozele „Iubita” lui Bălcescu, *Catină damnatul* și *Noi vrem pământ*) și *Kiev–Moscova–Leningrad*.

1949

noiembrie Îndepărtat de la Facultate, e detașat de Ministerul Învățământului la Institutul de Istorie Literară și Folclor, unde la 1 ianuarie 1951 devine director provizoriu, iar la 1 februarie 1953 director definitiv, funcție pe care o deține până la moarte. Aici formează un cerc solid de cercetători, între care Ovidiu Papadima, I.C. Chițimia, Gh. Vrabie, Dinu Pillat, D. Vatamaniuc ș.a., solicitând și colaborarea unor critici marginalizați de regim, ca Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Perpessicius.

1953

Vizitează Republica Populară Chineză. I se decernează Ordinul Muncii clasa I, în calitate de „profesor la Universitatea «C.I. Parhon»” din București.

Este numit redactor responsabil al revistei „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, al cărei prim număr e pe anul 1952, dar va apărea în 1953. În 1964 publicația își va schimba titulatura în „Revista de istorie și teorie literară”.

decembrie Iese de sub tipar romanul *Bietul Ioanide*, al cărui manuscris, așteptând editarea încă din 1949, suferise modificări impuse de cenzură; a fost interzis din 1955.

Este numit director al revistei „La Roumanie nouvelle” (funcție pe care o deține până la 15 decembrie 1958, când revista își încetează apariția).

1954

În cadrul Institutului de Istorie Literară și Folclor, editează (litografiat), din seria „Istoria literaturii române în monografii”, volumele *Scriitori minori* și *Nicolae Filimon*.

1955

Apare, în seria „Istoria literaturii române în monografii”, studiul *Gr. M. Alecsandrescu* (litografiat).

Romanul *Bietul Ioanide* este criticat pentru erori ideologice în presă și în Academie.

Iese de sub tipar volumul de impresii *Am fost în China nouă*.

decembrie 9 Apare în revista „Contemporanul”, revistă din a cărei conducere va face parte din 1957 și unde redactor-șef e fostul său asistent George Ivașcu, primul text din seria „Cronica optimistului”, rubrică pe care o va onora până în preluarea morții.

1956

Publică volumul *Studii și conferințe*.

- 1959** Primește Steaua Republicii. Călătorește în Cehoslovacia, la invitația Institutului de Literatură Cehă din Praga. Institutului pe care îl conduce i se delegă sarcina de a redacta tratatul *Istoria literaturii române*. Apare monografia *Nicolae Filimon*.
- 1960** E numit „profesor onorific” la Catedra de istoria literaturii române de la Facultatea de Filologie a Universității din București, unde mai târziu va deveni șef de catedră onorific. În această calitate va putea ține în anii următori prelegeri în fața studenților. I se publică romanul *Scrinul negru*, după la ESPLA încă din 1957 și apărut, cu modificări impuse de cenzură, abia în urma intervenției lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.
- 1961** Este reales deputat în Marea Adunare Națională, acum reprezentând raionul Răcari (astăzi județul Dâmbovița). Călătorește în Franța și în URSS. În ediție definitivă, apare romanul *Enigma Otiliei*.
- 1962** Participă la congresul Comunității Europene a Scriitorilor de la Florența și conferențiază la Istituto di Filologia Romanza din Roma. Intră în Partidul Comunist. Apare monografia *Gr. M. Alecsandrescu. Viața și opera poetului*. La Facultatea de Filologie din București începe cursul special *Mihai Eminescu*.
- 1963** Merge în Italia, la Modena, pentru a participa la un congres dedicat lui Pico della Mirandola. Apare volumul de versuri *Lauda lucrurilor*. Publică ediția a doua a romanului *Scrinul negru*.
- 1964** **august 20** I se acordă Premiul de Stat pe anul 1964. **februarie–martie** Ține la Facultatea de Filologie din București cursul special *Ion Creangă*. Publică în ediții noi, revizuite, *Viața lui Mihai Eminescu* și *Ion Creangă. Viața și opera*. Apare volumul *Croniclele optimistului*, incluzând și o selecție din „Cronica mizantropului”. Iese de sub tipar *Istoria literaturii române*, volumul I: *Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400–1780)*, tratat academic realizat sub coordonarea sa; următoarele două volume vor apărea în 1970 și 1973.
- 1965** **martie 12** G. Călinescu moare, la Sanatoriul Otopeni, de ciroză. Este înhumat la cimitirul Bellu din București. Se publică primul volum din ediția de autor, *Opere*, cuprinzând romanul *Cartea nunții*, cu unele schimbări față de ediția din 1933; seria va continua postum până la volumul al XVII-lea, apărut în 1983. Postum, i se editează, printre altele, *Estetica basmului*, *Teatru* și *Vasile Alecsandri*.

din stânga Siretului – și, prin aceasta, două profiluri etnoculturale bazate pe date antropologice, geografice, istorice, economice și sociale: „ardelenii” și „sciții”. Și ca origine, și ca mentalitate, Creangă este așezat între „ardeleni”; nota lui caracteristică este „țărănia”, trăsătură dedusă de biograf din portretul colectiv și confirmată prin comportamentul scriitorului, nu fără unele nuanțări sugestive: pentru Creangă „țărănia” este un dat, dar și o mască, pe care „ardeleanul” o afișează pentru a le face pe plac „domnilor” sau, dimpotrivă, pentru a le tempera aroganța. Astfel încât, spre sfârșitul vieții, Creangă devine un bufon tragic, un „coțcar” condamnat să-și joace la nesfârșit propriul rol. Jocul este, pentru exeget, și dominantă opereii lui Creangă. Pe urmele lui G. Ibrăileanu, el combate reprezentarea clișeizată a prozatorului ca „scriitor poporan”, subliniind că autorul moldovean remodelează tiparele povestirii populare într-o manieră proprie, prin dramatizarea epicului, prin tratarea fantasticului în regim realist-comic și prin abundența paremiologică. Astfel, opera lui Creangă devine „una de rafinament erudit”, asemenea „autorilor cărturărești ca Rabelais, și în linia lui Sterne și Anatole France”. Apreciată e și *Moș Nichifor Coțcariul*, „întâia mare nuvelă românească de atmosferă”, din care s-ar trage „toată nuvelistica noastră modernă”, în timp ce *Amintiri din copilărie* ar fi o operă sui-generis, care emană un „farmec inanalizabil”. Într-un context istoric tulbure, marcat de cedările teritoriale ale României din vara anului 1940, C. publică *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, prima istorie integrală a literaturii române scrisă din unghi estetic. Autorul cărții își afirmă încă din *Prefață* aderența la principiul „monografic”, de factură croceană, dar, în același timp, încearcă să pună în relief istoricitatea literaturii române, ca „înaștere organică după legi proprii”. Totodată, își conține *Istoria...* ca pe „o demonstrație a puterii de creație române, cu notele ei specifice, arătarea contribuției naționale la literatura universală”. Or, în aceste condiții, sinteza călinesciană va fi străbătută de o triplă tensiune: între critic („estetic”), istoric și etnic. Divergența dintre estetic și istoric se materializează ca o contradicție între tendința de a sublinia individualitatea ireductibilă a autorilor și a operelor și aspirația de a-i încadra în serii și grupuri. Consecvent monismului, C. respinge varianta unei istorii a formelor (adică a genurilor) literare și optează pentru o soluție de compromis, limitând spațiul alocat literaturii române preromantice la doar două capitole

Biroul de lucru al lui G. Călinescu

(*Epoca veche și Descoperirea Occidentului*) și recurând apoi la o diviziune a materiei pe „momente”. O atare taxonomie are un caracter eclectic, uneori arbitrar (Al. A. Philippide și Aron Cotruș sunt catalogați drept „moderniști”, B. Fundoianu și Ilarie Voronca figurează la „tradiționaliști” etc.), dar îi permite istoricului literar să reunească într-un tablou unitar succesiunea epocilor politice, afirmarea grupărilor și a ideologiilor și – cu intermitențe – chiar și evoluția genurilor (în capitole precum *Junimea. Momentul 1870. Epoca domnitorului Carol; Tendința națională. Momentul 1901. Noul messianism. Analiza fondului etnic; Romancierii. Momentul 1920–1930. Romanul gloatei. Romanul copilăriei. Proustienii; Moderniștii. Momentul 1919. Sburătorul. Fenomenul arghezian* ș.a.). În al doilea rând, *Istoria...* relevă o tensiune între factorul istoric și criteriul etnic, adică între năzuința de a releva istoricitatea literaturii române prin situarea ei într-un context transnațional și tentativa de a limita dezvoltarea artei autohtone la dinamica factorilor săi interni. Primul imperativ va duce la adoptarea unui model metanarativ de tip „revoluționar”, care articulează dinamica literaturii noastre după schema progresului continuu. Cinci ar fi, în viziunea criticului, etapele străbătute în acest sens. Mai întâi, „epoca veche” (secolele XVI–XVIII), unde, dincolo de faptul că limba română e concurată de slavonă, latină și greacă, literatura încă nu e diferențiată de cultură, iar decupajele „estetice” nu se pot face decât retroactiv. Urmează perioada 1779–1826, când se produce „occidentalizarea”, iar provinciile românești

descoperă ideea de literatură în accepțiune modernă, numai că aceasta rămâne deocamdată subordonată modelor și modelelor apusene. Vine la rând roman-tismul (c. 1826/1830 – c. 1870), când scriitorii noștri declanșează lupta pentru crearea unui „fond” literar propriu, concretizată printr-un proces accelerat de autohtonizare a repertoriului tematic. Cel de-al patrulea stadiu îl constituie „momentul” Eminescu (c. 1870 – c. 1890), când literatura română nu doar că se autonomizează, marcându-și cu fermitate un „fond” specific, dar reușește să atingă, prin „poetul național” (care beneficiază de un capitol separat), treapta universalității. Se ajunge astfel la ultima epocă (c. 1890–1940), posteminesciană și așa-zicând contemporană, când literatura noastră are deja un „fond” propriu (dovadă apariția unor autori pur autohtoni, nu doar autohtonizanți: Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu ș.a.), astfel încât influențele străine sunt absorbite organic, iar alogenii nu tulbură

echilibrul și liniștea „specificului”. Pe de altă parte, C. încearcă să recupereze organicitatea literaturii române cu ajutorul „lecturii inverse” (Mircea Martin), care constă în recitirea autorilor și a operelor mai degrabă prin intermediul succesorilor decât al precursorilor. Astfel, pe lângă afinitatea cu Ion Creangă, Ion Neculce are „ceva din limbuția de mai târziu a lui Ion Ghica”; în *Letopisețul cantacuzinesc* dușmănia cronicarului e „de o vulgaritate sănătoasă, arghezi-ană”; în *Anonimul brâncovenesc* apare o „uimitoare scenă, cu mișcarea teatrului unui Delavrancea”; la pitarul Hristache se află „versuri a căror încântătoare neghiobie pare fabricată de un Urmuz”; la Alecu Beldiman există „preludii stângace la *Scrisoarea III*”; într-un poem de Matei Millo cadența e „arghezi-ană”; Ileana lui Ioan Barac „prevestește femeia galeșă a lui Eminescu”; dezbaterile politice din *Țiganiada* „sună ca un *Împărat și proletar* de șatră”; la Gh. Asachi sunt „acorduri eminesciene”; cutare procedeu folosit de

Prelegere la Universitate

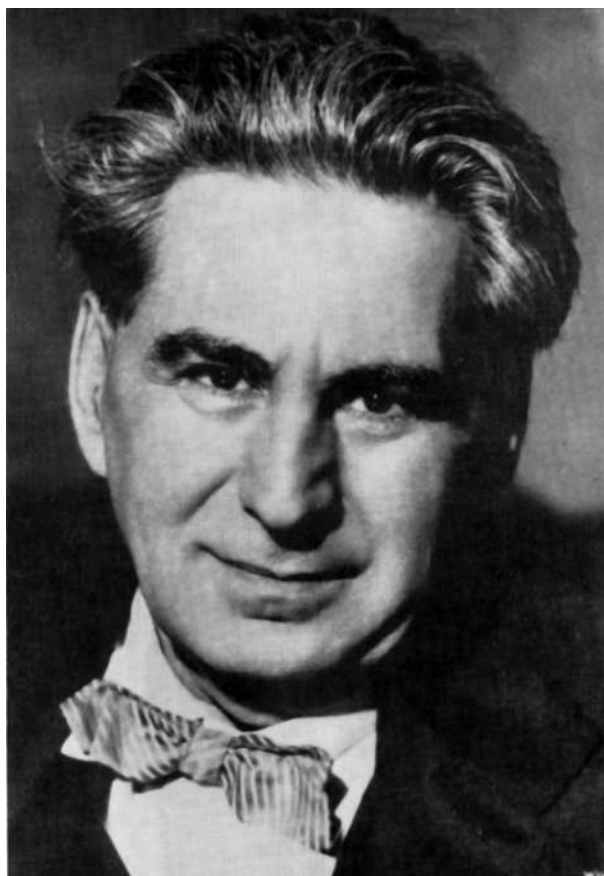

Iancu Văcărescu e „caragialesc” ș.a.m.d. Nu în ultimul rând, *Istoria...* trădează o anumită tensiune între estetic și etnic. C. delimitează trei cercuri de „specificitate” națională, definite în funcție de niște criterii socio-geografice (Ardealul preponderent rural, Moldova „boierească” și Muntenia dominată de târgoveți) și pe care intenționează să le asocieze unor sfere valorice descrescătoare. De aici, demersul de ardelenizare a scriitorilor din arcu extracarpatic (Eminescu, Creangă, Sadoveanu), de românizare a alogenilor (Caragiale, Slavici, Macedonski) și rezervele la adresa unor scriitori cu origini neromânești. „Specificul național” decupat în urma acestor operații s-ar caracteriza printr-o „notă primordială” („regresiunea spre civilizația de mod arhaic, pasivitatea față de natură”), din care derivă câteva trăsături secundare: „muțenia”, ritualitatea, „fatalismul energetic”, „o vie aspirație eugenică de puritate a rasei”, preferința pentru „factorul colectiv”, aversiunea față de oraș, „critica constructivă” și respingerea zeflemiei. I s-ar putea reproșa *Istoriei...* lui C. și alte defecte de ansamblu (antiformalismul, minimalizarea influențelor străine, reticența față de avangardă, ermetism, „proustianism” și „gidism”) sau particulare (deprecierea lui Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea și E. Lovinescu, supralicitarea „purismului” lui George Coșbuc și al lui Octavian Goga, subevaluarea lui G. Bacovia și a lui M. Blecher). Însă, în ciuda unor asemenea scăderi, importanța operei rămâne capitală mai ales sub raport interpretativ și axiologic: în sinteza sa fundamentală C. a reanimat literatura veche, demonstrând valoarea literară a letopisețelor și readucând în prim-plan capodoperele lui Dimitrie Cantemir și Ion Budai-Deleanu; i-a eliberat pe pașoptiști de prejudecățile neoscolastice și a selectat din scrierile lor părțile mai rezistente sub raport artistic; a reafirmat actualitatea teatrului lui I.L. Caragiale și a relevat valoarea prozei lui Ioan Slavici (o „descoperire” aproape exclusiv călinesciană, una cu atât mai spectaculoasă cu cât survenea la aproape o jumătate de veac de la apariția romanului *Mara*); a reliefat viziionarismul lui Al. Macedonski și valoarea de sugestie a poemelor lui Coșbuc și Goga; a sesizat complexitatea imaginarului arghezian (scoțându-l astfel pe poet de sub tutela poncifelor care îl prezentau ca simplu „artist al cuvântului” sau „geniu verbal”); a dat la iveală substratul inițiativ al versurilor lui Ion Barbu și a remarcat artificialitatea constitutivă a liricii baco-viene. Totodată, C. a fixat canonul literaturii române de până atunci, delimitând paisprezece autori mari

(Eminescu, Creangă, I.L. Caragiale, Slavici, Macedonski, Coșbuc, Goga, Sadoveanu, Arghezi, Blaga, Ion Barbu, Rebreanu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu) și stabilind astfel o tablă de valori care, în ciuda inevitabilelor amendamente suportate între timp, rămâne funcțională.

În 1945 C. publică *Istoria literaturii române. Compendiu*, care se dispensează de biografiile scriitorilor, propune o mai judicioasă împărțire a materiei și avansează ipoteza (discutabilă) a „getismului”. Totuși, pe un plan mai larg, criticul se debarasează treptat de determinismul etnic, de proveniență tainiană, vizibil în *Istoria...*, și se îndreaptă către un clasicism cu deschidere „universală”. Procesul se observă și în *Impresii asupra literaturii spaniole*, carte ce urmărește „a cunoaște geografia unei țări pe dinăuntru, prin cultura ei”, însă platforma teoretică a programului o constituie eseul *Sensul clasicismului* (1946), unde C. pledează pentru depersonalizare și „umanitate canonică” și aruncă o privire severă asupra literaturii române, pe care o găsește vinovată de lirism și exotism, de subiectivism și de predilecția pentru reprezentarea „omului în turmă”. Totuși, identifică și o serie de latențe clasice ale literaturii noastre, explorate în două studii ample, ce pun în scenă o veritabilă comedie a interpretării. În *Domina bona* (1947) repudiază „misticismul” eroilor din proza românească, care, neputându-se emancipa din condiția de ampoliați, eșuează în melancolia neputinței, pe când în *Poezia „realelor”* (1948) indică insuficiența vibrației de ordin strict fenomenal a majorității liricilor noștri, care nu reușesc să depășească regimul contingenței. Printre puținele excepții de la aceste reguli se numără Ioan Slavici (în proză), Costache Conachi, Ion Heliade-Rădulescu, Vasile Alecsandri, Al. Macedonski, D. Anghel și G. Bacovia (în poezie), autori în jurul cărora criticul speră să construiască o tradiție clasică (deocamdată virtuală) a literaturii române. Cu toate acestea, programul clasicist al lui C. va rămâne el însuși într-un stadiu intermediar. După ce de-a lungul anului 1948, datorită poziției sale încă privilegiate în sistem, va fi ultimul critic care își va permite luxul de a apăra autonomia esteticului, directorul „Națiunii” va fi redus la tăcere în urma unei campanii violente îndreptate împotriva sa; i se va permite să publice, în deceniul următor, doar cu prețul unor compromisuri degradante. Cedările nu se observă, însă, prea mult în romanul *Bietul Ioanide*, chiar dacă prezentarea caricaturală a aristocrației „decadente” (cercul Hangerliu) ar putea sugera o asemenea grilă

de lectură. Dar procedeul nu e altceva decât o radicalizare a omnipotenței auctoriale manifestate încă din *Enigma Otiliei*: Panait Suflețel, Ermil Conțescu, Gonzalv Ionescu și doctorul Hergot nu diferă decât profesional, nu și psihologic, de clanul Tulea. Intensificarea procedei face ca în noul roman echilibrul să se rupă și autorul să încline balanța în favoarea convenționalismului: epicul dobândește pe alocuri accente senzaționale (de pildă, în episodul Tudorel – Gavrilcea, calificat de Eugen Simion drept „o narațiune polițistă cam tenebroasă”), iar naratorul își face simțită prezența directă în ficțiune prin considerații precum acelea vizându-i pe „cei trei Dioscuri”, „personaje șterse și lipsite de dramatism, inapte parcă a deveni vreodată eroi de roman”. Evidentă e și proiecția auctorială în figura protagonistului, proces care imprimă epicului accente eseistice de calitate superioară. De altfel, *Bietul Ioanide*, scriere menită să contrazică aserțiunea călinesciană potrivit căreia geniul nu poate deveni personaj de roman, rămâne în esență un epos al creației capabile să răscumpere escapadele erotice (Sultana, Ioana) ale arhitectului. Totuși, nu amoralismul, ci apolitismul personajului a deranjat critica oficială a momentului, care, în ciuda cenzurării anumitor secvențe, a întâmpinat cu severitate romanul. Recitit printr-o lentilă dezideologizată, *Bietul Ioanide* rezistă prin explorarea acută a statutului creatorului (în societate, în familie și în fața propriilor demoni), prin bogăția sa tipologică (cristalizată pe cel puțin trei coordonate: polivalența ipostazelor feminității, mentalitățile aristocratice și sterilitatea intelectualilor „putrefiați de cultură”), prin subtilitatea unora dintre jocurile livrese și meta-textuale ale naratorului, prin dimensiunea comică ce deconspiră resorturile adeseori rudimentare ale unor personaje de condiție „bună”, ca și prin corelarea existenței eroilor cu un mecanism ideologic (chiar dacă uneori profund și alteori ridicol). Asemenea libertăți nu se vor mai regăsi în *Scrinul negru*, unde intervenția brutală a cenzurii va desfigura practic romanul. Astfel, unul din planurile cărții urmărește, cu o cruzime ce ascunde o anume voluptate, avatarurile aristocrației – decăzută, acum, la propriu – în perioada postbelică: prințul Antoine Hangerliu a devenit depanator de aparate de radio, Zenaida Manu „cerșeste decent”, generăleasa Cernicev a mai rămas doar cu o capră și cu o bicicletă ș.a.m.d. Reapar și erudiții sterili din *Bietul Ioanide*, care au atins între timp stadiul maxim al degradării morale, iar în plan artistic pe cel al reducăției caricaturale. Pe de altă parte, Ioanide

își continuă și el aventurile amoroase, dar se lasă acum reeducat de reprezentanții insuficient alfabetizați ai noului regim. Tezismul acestei părți din ediția publicată (cenzurată) a romanului e atât de strident, încât Monica Lovinescu a suspectat chiar o intenție parodică a prozatorului. Cel mai firesc segment epic al cărții (dintre cele trei microstructuri identificate de critică) este acela care recuperează destinul lui Caty Zănoagă, protagonista romanului și, totodată, mesager al apusei epoci de normalitate; reușita nu răscumpără însă deficiențele ansamblului. Liber de ingerințele cenzurii a rămas, în schimb, teatrul călinescian. De altfel, în afară de *Șun sau Calea neturburată*, „mit mongol” care codifică o parabolă morală privind raporturile geniului cu semenii săi de rând, celelalte piese – având, de regulă, dimensiuni reduse – au apărut la sfârșitul vieții criticului sau postum, într-o perioadă de „slăbire a șurubului”. Sub raportul expresiei, ele se împart în prelucrări de forme literare „primitive” (folclorul sau „teatrul de păpuși”, ca în *Tragedia regelui Otakar și a prințului Dalibor*, *Irod Împărat*, *Brezaia* ș.a.) și parodii după teatrul

„abstracționist” contemporan (*Phedra, Napoleon și Sfânta Elena, Despre mânia sau Napoleon și Fouché* etc.). Însă C. scurtcircuitează extremele și toate piesele dobândesc, în cele din urmă, o dimensiune alegorică în care se contopesc personaje reale, istorice sau literare. Oricum, în ciuda compromisurilor sale din anii dogmatismului, opera lui C. reprezintă o piatră de hotar pentru critica, pentru literatura și, nu mai puțin, pentru întreaga cultură română. În acest sens, nu e deloc lipsit de relevanță că autorul care a lansat cele mai fertile idei din critica literară românească – postularea nominalismului conceptelor esteticii, care nu mai apar ca produse „naturale”, ci sunt considerate constructe culturale; natura subiectivă a actului critic; pluralitatea lecturilor; distincția între material și conținut, între temă și tratare, între punctul de plecare și punctul de sosire al operei; distincția între explicație și interpretare; conexiunea dintre valoare și semnificație, dintre evaluare și interpretare; interdependența criticii și a istoriei literare; definirea istoriei literare ca „istorie de valori”; lectura ca reactualizare a trecutului ș.a. – rămâne și singurul pe care continuatorii săi l-au considerat genial.

Valoarea permanentă, la care țintește și ajunge temperamentul lui critic, este monumentalul, totdeauna evident prin materia multă, și aprins până la urmă, atât de amănuntul scăpător, cât și de însuși stilul cantității. În limitele monumentalului, afirmațiile critice, intuițiile, impresiile, asociații, disociații, referința erudită, paradoxul, raționamentele, sofisme și mai cu seamă metaforele sar una asupra altora, se încalcă, se asupresc, se acopăr și reapar, luptându-se încolăcit și alcătuindu-se astfel într-o impunătoare arhitectură de stil baroc.

VLADIMIR STREINU

Construcția devine astfel grandioasă, de o amploare formidabilă. Nu știi ce să admiri: pătrunderea psihologică, probitatea științifică, frumusețea literară. Toate sunt de o egală valoare. Și toate prezentate într-unul din cele mai mari stiluri din câte cunoaște literatura română.

MIHAI RALEA

„Marele Gim”, cum îi spuneau elevii săi (Al. Piru, de pildă), este un spirit ieșit dintr-un mediu incert și probabil cu mari traume interioare. Nu face niciodată caz de ele, le acoperă și încearcă să le depășească printr-o filosofie de viață scoasă din cărțile moralistilor și, evident, din propriile reflecții. Nu vrea sau nu poate, cu toate acestea, să-și disciplineze temperamentul. Stilul lui critic se caracterizează prin vehemența ideilor și, fapt important, printr-o puternică imaginație a ideilor, un romanesc excepțional al ideilor... Combate în articole excesele eului, impudica egolatrie, vanitățile

omului de litere etc., dar pare a fi el însuși scuturat de multe ori de frigurile egocentrismului, nu vrea să vorbească despre sine, dar discursul său critic și moral este totdeauna la persoana întâi, pe scurt, G. Călinescu are o filosofie de viață și își construiește un sistem de idei pentru a birui improvizația, excesele temperamentului, dar, în interiorul sistemului și al filosofiei de viață, eliberează imaginația și pasiunile, adică toate forțele naturii originare. Acestea vin de multe ori în contradicție cu cealaltă natură, construită de autor, natura de sus, pusă sub semnul omului universal și al modelelor culturii. Se adaugă la toate acestea un simț excepțional al creației. G. Călinescu este un mare scriitor, nu mai încapă discuție, și a făcut din critica literară o operă de creație ce poate fi citită pentru ea însăși ca o superioară proză de idei. [...] Sartre spunea că Baudelaire n-a avut biografia pe care opera lui o merita. L-aș parafraza pe Jean-Paul Sartre: G. Călinescu n-a avut istoria pe care geniul său o merita. Dar a existat vreodată, mă întreb, o istorie care să fie la înălțimea genurilor ei?

EUGEN SIMION

SCRIERI: *Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII*, Roma, 1925; *Altre notizie sui missionari cattolici nei Paesi Romeni*, Roma, 1930; *Viața lui Mihai Eminescu*, București, 1932; ed. 3, București, 1938; ed. București, 1964; ed. îngr. Ileana Mihăilă, introd. Eugen Simion, București, 2002; *Cartea nunții*, București, 1933; ed. îngr. și postfață Marian Papahagi, București, 1982; *Opera lui Mihai Eminescu*, I–V, București, 1934–1936; ed. 2, I–II, București, 1969–1970; ed. I–II, îngr. Ileana Mihăilă, București, 1999–2000; *Poezii*, București, 1937; *Enigma Otiliei*, I–II, București, 1938; ed. București, 1961; *Viața lui Ion Creangă*, București, 1938; ed. (*Ion Creangă. Viața și opera*), București, 1964; *Liviu Rebreanu*, Iași, 1939; *Principii de estetică*, București, 1939; ed. îngr. și postfață Al. Piru, București, 1968; *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1941; ed. 2, îngr. și pref. Al. Piru, București, 1982; *Șun sau Călea neturburată. Mit mongol*, București, 1943; *Istoria literaturii române. Compendiu*, București, 1945; ed. postfață Al. Piru, București, 1968; *Impresii asupra literaturii spaniole*, București, 1946; ed. București, 1965; *Kiev–Moscova–Leningrad*, București, 1949; *Trei nuvele*, București, 1949; *Bietul Ioanide*, București, 1953; ed. I–III, îngr. Andrei Rusu și Ion Bălu, pref. Ion Bălu, București, 1995; *Am fost în China nouă*, București, 1955; *Studii și conferințe*, București, 1956; *Nicolae Filimon*, București, 1959; *Scrinul negru*, București, 1960; ed. (*Scrinul negru și Dosarele „Scrinului negru”*), I–II, îngr. Cornelia Ștefănescu, București, 1977; *Gr. M. Alecsandrescu*, București, 1962; *Lauda lucrurilor*, București, 1963; *Cronicile optimistului*, București, 1964; *Teatru*, București, 1965; *Estetica basmului*, București, 1965; *Opere*, I–XVII, București, 1965–1983; *Vasile Alecsandri*, București, 1965; *I. Eliade Rădulescu și școala sa*, îngr. Al. Piru, București, 1966; *Studii și cercetări de istorie literară*, pref. Al. Piru, București, 1966; *Studii și comunicări*, îngr. și pref. Al. Piru, București,

1966; *Scriitori străini*, îngr. Vasile Nicolescu și Adrian Marino, București, 1967; *Ulysse*, îngr. și pref. Geo Șerban, București, 1967; *Scrieri despre artă*, I-II, îngr. George Muntean, București, 1968; *Texte social-politice. 1944-1965*, pref. Gh. Matei și Gh. Țuțui, București, 1971; *Universul poeziei*, îngr. și postfață Al. Piru, București, 1971; *Literatura nouă*, îngr. și pref. Al. Piru, Craiova, 1972; *Gâlceava înțeleptului cu lumea. Pseudojurnal de moralist*, I-II, îngr. Geo Șerban, București, 1973-1974; *Însemnări de călătorie*, îngr. și pref. George Muntean, București, 1973; *Corespondența lui G. Călinescu cu Al. Rosetti (1935-1951)*, pref. Al. Rosetti, postfață Vasile Nicolescu, București, 1977; *Avatarii faraonului Tlă*, îngr. și pref. D. Vatamaniuc, Iași, 1979; *Scrisori și documente*, îngr. Nicolae Scurtu, pref. Al. Piru, București, 1979; *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu (1932-1964)*, îngr. și pref. Liviu Călin, București, 1984; *Cronici literare și recenzii*, I-II, îngr. Andrei Rusu și Ion Bălu, București, 1991-1992; *Opere*, I-IV, coordonator Ion Bălu, îngr. Nicolae Mecu, introd. Ion Bălu, București, 1993-2002; *Fals jurnal*, îngr. și pref. Eugen Simion, București, 1999; *Semne de viață în pustiu*, îngr. Geo Șerban, București, 2001; *Cultură și națiune*, îngr. și introd. Constantin Schifirneț, București, 2002; *Opere*, I-II, îngr. Nicolae Mecu, pref. Eugen Simion, București, 2004; *Opere. Publicistica*, I-XII, coordonator Nicolae Mecu, introd. Eugen Simion, București, 2006-2012. **Ediții:** Mihai Eminescu, *Poezii*, pref. edit., București, 1938; Ion Creangă, *Opere*, pref. edit., București, 1953. **Traduceri:** Giovanni Papini, *Un om sfârșit*, pref. trad., introd. Al. Marcu, București, 1923.

Repere bibliografice: Constantinescu, *Scrieri*, II, 205-227; Șuluțiu, *Scriitori*, 208-212, 331-343; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, 294-295; Perpessicius, *Opere*, VIII, 17-21, IX, 270-271, XI, 148-157, XII, 391-396; Streinu, *Pagini*, I, 216-224, III, 253-278, IV, 225-229; Ralea, *Scrieri*, II, 468-471, 481-486; Ivașcu, *Confruntări*, I, 17-20, 405-435, II, 339-437, 478-601; Negoieșcu, *Scriitori*, 261-272, 340-348; Zăciu, *Masca*, 231-244; Șerban, *Exegeze*, 166-186; Balotă, *Labirint*, 197-213; Ion Bălu, *G. Călinescu. Eseu despre etapele creației*, București, 1970; Paleologu, *Spiritul*, 182-190; Manolescu, *Poezia*, 48-52, 173-186; Manolescu, *Teme*, I, 29-34, 41-47, II, 51-58, 103-108, III, 24-26, 44-49, 100-107, IV, 12-16, 23-27, 60-63, VI, 59-65, VII, 152-156; George, *Semne*, 197-260; S. Damian, *G. Călinescu romancier. Eseu despre măștile jocului*, București, 1971; ed. (*La ora 12, ziua*), București, 1995; G. Călinescu interpretat de..., îngr. și pref. Liviu Călin, București, 1971; Crohmălniceanu, *Literatura*, I (1972), 544-562, III, 268-335; Nițescu, *Scylla*, 64-82; Doinaș, *Poezie*, 20-50; Protopopescu, *Volumul*, 7-30; Gîrgurcu, *Idei*, 11-25; Raicu, *Structuri*, 82-103; Ștefănescu, *Momente*, 270-294; Zăciu, *Bivuc*, 16-25; Balotă, *Ion*, 404-462; Ion Bălu, *G. Călinescu (1899-1965). Biobibliografie*, București, 1975; Ungheanu, *Arhipelag*, 293-320, 409-411; Cristea, *Arcadia*, 155-173; Martin, *Identificări*, 76-102, 171-177; Simion, *Scriitori*, I (1978), 664-689, II, 203-264; Ileana Vrancea, *Între Aristarc și Bietul Ioanide*, București,

1978; Piru, *Valori*, 230-269; Ungheanu, *Lecturi*, 63-87, 357-362; Piru, *Permanențe*, 261-339; Dumitru Micu, G. Călinescu. *Între Apollo și Dionysos*, București, 1979; Negoieșcu, *Alte însemnări*, 74-106; Manolescu, *Arca*, I, 247-269; Șerban, *Ispita*, 86-120; Papahagi, *Eros*, 134-152; Mircea Martin, G. Călinescu și „complexele” literaturii române, București, 1981; ed. postfață Nicolae Manolescu, Pitești, 2002; Ion Bălu, *Viața lui G. Călinescu*, București, 1981; ed. 2, București, 1994; Martin, *Dicțiunea*, 131-149; Melania Livadă, G. Călinescu, poet și teoretician al poeziei, București, 1982; Aurel Sasu, *Romanele lui G. Călinescu: o negație a formelor*, DFC, 290-331; Cotruș, *Meditații*, 472-488; Dimisianu, *Lecturi*, 13-40; Faifer, *Dramaturgia*, 31-37; Țeposu, *Viața*, 108-117; Vlad, *Lectura rom.*, 35-60; Cioculescu, *Itinerar*, IV, 372-384; Ciopraga, *Propilee*, 253-265; G. Călinescu și contemporanii săi (*Corespondență primită*), I-II, îngr. Nicolae Mecu, București, 1984-1987; Scarlat, *Ist. poeziei*, II, 129-132, 176-180, III, 14-16; Ungureanu, *Proza rom.*, I, 91-116; Cornea, *Aproapele*, 398-409; Negoieșcu, *Ist. lit.*, I, 184-188; „Istoria literaturii române de la origini până în prezent” de G. Călinescu. *Dosarul critic*, îngr. Petre D. Anghel și Rodica Pandele, București, 1993; Nițescu, *Proletcultismul*, 188-209; Cornelia Ștefănescu, G. Călinescu sau „Seriozitatea glumei estetice”. *Între document și realitate ficțională*, București, 1996; *Dicț. analitic*, I, 94-95, 134-137, II, 15-18, IV, 103-106; Săndulescu, *Constelații*, 288-306; G. Călinescu în conștiința literară a contemporanilor, îngr. Dinu Pillat, pref. George Muntean, București, 1999; I. Opreșan, G. Călinescu. *Spectacolul personalității. Dialoguri adnotate*, București, 1999; G. Călinescu – profesorul. *In memoriam*, îngr. Mihai Ungheanu, București, 1999; Valentin Ionescu, *Comicul comentariului călinescian*, București, 2000; Simion, *Fragmente*, III, 123-153, VI, 45-57; *Dicț. esențial*, 154-159; Simuț, *Arena*, 138-151; Manolescu, *Lista*, II, 7-11, III, 22-28; George Pruteanu, *Feldeința călinesciană*, Constanța, 2001; Cristea-Enache, *Concert*, 528-546; Ion Bălu, *Opera lui G. Călinescu*, București, 2001; Marcel Ținjală, *Teatrul lui G. Călinescu*, Craiova, 2002; Simion, *Genurile*, II, 105-114; Cioculescu, *Lecturi*, I, 126-133; Zamfirescu, *Istorie*, II, 279-320; Rodica Grigore, *Retorica măștilor în proza interbelică românească*, Cluj-Napoca, 2005, 274-361; Ștefănescu, *Istoria*, 53-66, 366-368; Elvira Sorohan, G. Călinescu în autopoortret. *Câteva lecturi în palimpsest*, Iași, 2007; Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, București, 2008, 235-239; Manolescu, *Istoria*, 701-738; Popa, *Ist. lit.*, I, 989-1001, *passim*, II, *passim*; Cernat, *Modernismul*, 110-164; Florescu, *Aristarc*, I, 87-158, II, 39-44, 167-171; Andrei Terian, G. Călinescu. *A cincea esență*, București, 2009; Adrian Marino, *Cultură și creație*, îngr. și pref. Aurel Sasu, Cluj-Napoca, 2010, 161-165, 185-187, 409-418, 423-429; Micu, *Critici prozatori*, 87-136; Claudia Matei, G. Călinescu și Italia, pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 2011; Nicolae Mecu, G. Călinescu față cu totalitarismul, Cluj-Napoca, 2011; Goldiș, *Critica*, 130-163; Simuț, *Vămile*, 289-298. A. T.

CĂLINESCU, Matei
 (15.VI.1934, București
 – 24.VI.2009,
 Bloomington,
 Indiana, SUA), critic
 și teoretician literar,
 comparatist, prozator,
 poet.

Este fiul Dorei Maria (n. Vulcănescu) și al lui Radu Călinescu, absolvent la École Centrale des Arts et Manufactures din Paris, inginer la Căile Ferate Române. O ascendență care îl marchează timpuriu pe **C.** are mama sa, fiica boierului oltean Ștefan Vulcănescu și a Elenei, născută Angelescu. O personalitate puternică și pitorească a fost și bunica paternă, Elena Călinescu, născută Bolintineanu – rudă îndepărtată a poetului omonim. Copilăria și vacanțele petrecute la reședința familiei materne de la Dârvari (județul Mehedinți) rămân în memoria afectivă a lui **C.** ca o vârstă paradisiacă a existenței. Pierderea proprietății de la Dârvari în 1947 (prin „donație”, nu prin expropriere), ca și stigmatul „originii sociale nesănătoase” lasă urme evidente în biografia autorului. Perioada de școlaritate este agitată, suprapunându-se cu preliminariile, apoi cu izbucnirea războiului și cu instalarea puterii comuniste. Primele două clase, începute în 1941 la București, sunt continuate la pensionul particular „Jules Javet” din Craiova și, din nou la București, la „Sfântul Iosif”. Liceul (1945–1952) îl face în Capitală, mai întâi la „Gh. Lazăr”, ulterior la liceul numit „Titu Maiorescu” până la reforma din 1948, unde va lega o prietenie durabilă cu Ion Vianu, fiul lui Tudor Vianu. Își ia licența în limba engleză la Universitatea din București în 1957. După un stagiu în redacția „Gazetei literare”, devine cadru didactic universitar, debutând ca asistent al lui Tudor Vianu și urcând treptele ierarhiei profesionale până la poziția de lector, la Catedra de literatură universală a Filologiei bucureștene (1963–1972). Paralel, este redactor la „Viața românească”. Își susține doctoratul în 1972, la Universitatea din Cluj, sub îndrumarea profesorului Liviu Rusu, cu o teză de literatură comparată: *Conceptul modern de poezie*. În 1973

devine *visiting professor* Fulbright, de limba română, la Indiana University din Bloomington. După expirarea stipendiului, solicită azil politic și se stabilește în Statele Unite ale Americii. În 1976 și 1977 este bursier Guggenheim. Din 1979 va fi cetățean american. Devine profesor titular (între 1996 și 1998, șef al departamentului de literatură comparată), apoi profesor emerit de literatură comparată și studii vest-europene la Indiana University, unde rămâne până la pensionare. Din anii 2000 revine periodic în țară, unde predă ca profesor asociat la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și la Facultatea de Litere a Universității din București. În 2000 este decorat de președintele Emil Constantinescu cu Medalia Pentru Merit, iar în 2008 primește titlul *doctor honoris causa* al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

C. debutează în presă la „Gazeta literară” (1958) și editorial cu studiul *Titanul și geniul în poezia lui Eminescu*, apărut în 1964. Se impune drept cronicar și eseist de prestigiu, director de opinie al vieții literare – adunându-și o parte din textele publicistice, alături de eseuri inedite, în câteva volume: *Aspecte literare* (1965), *Eseuri critice* (1967), *Eseuri despre literatura modernă* (1970; Premiul Academiei RSR – versiune revizuită și adăugită a precedentului), *Fragmentarium* (1973). Eseurile trădează interesul timpuriu al universitarului pentru teoria și terminologia literară, tratând despre baroc, clasicism, romantism, realism sau fantastic. Deși critica de întâmpinare nu l-a acaparat niciodată și a practicat-o cu intermitențe, **C.** promovează în cronicile sale nume care s-au impus: Cezar Baltag, Mircea Ivănescu, Petre Stoica, Modest Morariu, Ana Blandiana, Gabriela Melinescu, Nichita Stănescu. Prefătează volume de autori români sau de traduceri din literatura universală, traduce el însuși din poezia modernă americană (îndeosebi în revista „Steaua”) și se angajează într-o campanie de reabilitare oficială a literaturii interbelice, reputat decadentă în România comunistă (Minulescu, Arghezi, Bacovia, Blaga). Prefătează *Antologia literaturii române de avangardă* a lui Sașa Pană (1969), o premieră absolută într-o epocă de relativă și trecătoare toleranță culturală. Mai puțin cunoscut este poetul **C.**, autor a trei volume apărute într-un ritm susținut: *Semn* (1968), *Versuri* (1970), *Umbre de apă* (1972), urmate, după aproximativ trei decenii, de *Tu: elegii și invenții* (2004). Poezia publicată în anii '70 este

perfect consubstanțială cu opțiunile sale teoretice, mizând convergent pe o scriitură emfatic modernistă, ca și pe o substanță reflexivă acuzat intelectualistă, excentrică ideologic și tematic în epocă. Un ciclu de poeme, atribuit (în *Versuri*) autorului imaginar Zacharias Lichter, face publică relația de continuitate a poeziei cu miniromanul-eseu *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* (1969; Premiul Uniunii Scriitorilor). Concepută ca o scriere ostilă puterii comuniste, *Viața...* are în centru un personaj care, asemeni lui Werther, de pildă, este un gen proxim, o paradigmă pe care literatura o propune vieții, nu invers. Fascinația echivocă a personajului este întreținută de jocul lecturilor concurente pe care le stimulează: cea anecdotică, cea simbolică și cea livrescă. Li se adaugă tensiunea calculată a relației dintre personaj și cel pe care C. îl numește ambiguu Biograful (spre a se înscrie pe sine în propriul scenariu fictiv). O interpretare interesantă a cărții, aparținându-i lui N. Steinhardt, e remarcată de autor în prefața la cea de-a treia ediție (1995). Lichter ar ilustra un mod aparte de a rezista comunismului, prin scandal, nesupunere totală, prin automarginalizare sistematică. Surprinzându-și în primul rând autorul și alimentându-i o anume suspiciune retrospectivă față de text, romanul a trecut nestingherit prin vămile cenzurii în decada a șaptea a secolului trecut. În prefața la ediția din 1995, ca să se refere la conștiința nefericită a creatorului căruia cenzura i-a acceptat un manuscris – într-o lume unde interdicția fusese semnul sigur al valorii –, romancierul creează un concept ad-hoc: postcenzura. C. revine în actualitatea literară postdecembristă și ca memorialist, cu volumul *Amintiri în dialog* (1994), un pariu inedit, angajat editorial între sine și fidelul său prieten Ion Vianu. Autentică regăsire a timpului pierdut (referirile la Marcel Proust abundă în discursul ambilor), aceste amintiri adresate au o funcție recuperatoare, compensatoare și terapeutică. Ele sunt marcate de conștiința scurgerii ireversibile a timpului, ca și de sentimentul fisurii ireparabile dintre vârsta trăirii și cea a mărturisirii. Expresia desăvârșită a ireversibilului este proba exilului (proba labirintului, cum o numise Mircea Eliade, alt mare exilat): o opțiune existențială și spirituală pe care amintirile au menirea s-o legitimeze, răspunzând întrebării de subtext: de ce? Sondând o lume de coșmar, dialogurile epistolare schițează o fenomenologie sui-generis

a împotrivirii față de comunism a intelectualului, înarmat doar cu unelte culturale.

Coloana vertebrală a scrierilor lui C. se află însă în studiile de literatură comparată și de teorie literară. Între volumele aparent eterogene publicate în acest domeniu există un solid argument de unitate: vocația autorului de analist al discursului intelectual, în toate aspectele sale (ideologic, retoric, moral, tematic sau formal), dublată de o propensiune spre categorial în sfera sintezei. Observație valabilă pentru lucrările apărute fie în țară, fie peste ocean. *Titanul și geniul în poezia lui Eminescu*, subintitulat *Semnificații și direcții ale etosului eminescian*, propune o tipologie creatoare situată aparent pe linia eminescologiei anterioare (cu precădere D. Popovici). Totuși, *ductus*-ul investigației diferă sensibil de cel al predecesorilor. C. semnalează existența unui Eminescu *bifrons*, a cărui efigie de Ianus va fi ulterior limpezită și legitimată de I. Negoțescu într-o carte fundamentală. Mai curând decât un descendent al lui D. Popovici, C. este un precursor al lui I. Negoțescu. Spre deosebire de primul, el îl citește pe Eminescu într-un mod vizibil situat, la fel ca și cel de-al doilea: din perspectiva unei estetici conservând memoria experienței moderniste. De aici decurge o altă diferență în raport cu eminescologia antecedentă: interesul pentru plasarea fizionomiei creatoare în orizonturi epistemice ample. Indiferent de obiectul lor imediat, interpretările rămân constant la nivelul relației simptomatice dintre un intelectual (Eminescu) și timpul său. În perspectiva conceptualizantă a lui C. eminescianismul devine o categorie largă de sensibilitate, care anticipează o serie din opțiunile culturale ale secolului al XX-lea. Dintr-un unghi acuzat perspectivist este abordat clasicismul european într-un volum monografic din 1971. Decupajul problematic nu scapă din vedere făgașele urmate de istoria ideilor în veacurile următoare. Autorul concentrează și dă convergență unor ipoteze asupra clasicismului dispersate în mai toate sintezele sale. În cartea despre Eminescu, în cea despre poezia modernă, în teoretizările pe marginea vârstelor și a chipurilor modernității, clasicismul este invocat ritual cu funcție de element *ab quo*: din punctul fix de observație al acestuia, devine posibilă percepția optimă asupra diferirii creatoare și asupra normelor sale labile. De altfel, disertația de doctorat a lui C., dezvoltată la publicarea în volum, demonstrează că logica

poeziei moderne contrazice radical în primul rând axiomele clasice ale limbajului poetic: funcția imitativă și simpla valoare instrumentală. Pornind de aici, drumul poeziei va depăși un alt jalon, cel romantic – mizând preponderent pe expresia emoționalității și pe imaginația creatoare –, pentru a ajunge, treptat, la ipoteza de uz curent a poeticității ca formă aparte de mănuire a limbajului. Dintre studiile anterioare exilului, acestea două își trădeză continuitatea speculativă cu variantele sintezei dedicate, dincolo de Atlantic, modernității: *Faces of Modernity: Avant-Garde, Decadence, Kitsch* (1977) și *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism* (1987), tradusă în japoneză, în spaniolă și, în 1995, în română. Nu numai ceea ce a scris în țară pregătește lucrarea de referință despre modernitate, ci și o serie întreagă de studii satelite, publicate în reviste sau în volume colective, intră în sfera ei de gravitație. O mențiune aparte merită capitolul *Modern, Modernism, Modernization*, apărut în volumul editat de Walter de Gruyter, *The Turn of the Century* (1992). Mai mult de o decadă C. a fost unul dintre animatorii dezbaterilor internaționale consacrate postmodernismului, ca participant la simpozioane și congrese, ca moderator la mese rotunde sau coeditor al unor antologii critice consacrate problemei. În Statele Unite colaborează la reviste de specialitate de prestigiu, precum „The Yearbook of Comparative Literature”, „Poetics Today”, „The Yale Journal of Criticism”, „East European Politics and Societies” etc. Sinteza asupra modernității împlinește două dintre tendințele definitorii ale producției sale de anatomist și de istoric al formelor culturale: înclinația nominalistă și, paralel, un perspectivism deschis către presiunile contextuale – în sens larg ideologice – exercitate asupra creației în diferite epoci. În ultima variantă, incluzând toate cele cinci chipuri, se pune ordine într-un domeniu unde pare a se fi înstăpănit babilonia (adică unde fiecare teoretician se exprimă în limba și în legea sa). C. tratează modernitatea drept concept generic sau gen proxim, distingând-o net de ceea ce se numește modernism, care este doar unul dintre chipurile sale doctrinare și estetice. Cartea este un ghid de orientare în topografia modernității, semnalând erorile și iluziile proiective alimentate de înțelegerea și definirea ei vreme de un veac și mai bine. Asupra conceptului de modernitate se operează o triplă proiectie

semantică. Mai întâi, un decupaj axiologic, implicând un plus sau un minus valoric. (Modernismul s-a născut ca un concept peiorativ, spre exemplu.) După aceea, unul istoric, postulând acoperirea termenului cu un segment anume din timpul cultural. (Modernitatea începe aproximativ în 1850, an convențional, după care noul devine o noțiune cu caracter ofensiv.) În fine, unul strict tipologic, mizând pe calitatea de instrument de sistematizare a unei astfel de categorii. (Se vorbește în mod curent de modernitatea unui autor din veacul de mijloc.) În studiul lui C. modernitatea se opune în primul rând tradiției sau precedenței în termeni generici, după aceea se opune modernității burgheze, încrezătoare în utilitate, rațiune și progres. În sfârșit, modernitatea se opune sieși, pe măsură ce amenință să devină ea însăși o sursă de autoritarism și chiar de tradiție. Modernismul, avangarda, decadența, kitschul și postmodernismul sunt rezultatul unui joc de forțe, incluzând complementarități și contraste, proiectat pe fundalul acestei triple tensiuni. Poziția principială adoptată în lucrare îl determină pe autor să asume frontal dependența axiomelor estetice ale modernității mai curând față de discursul intelectual al epocii decât față de practicile de creație artistică. Volumul *Rereading* (1993) articulează într-un proiect teoretic explicit o serie de obsesii difuze, perceptibile în scrierile anterioare. Cu timpul, pentru C. recitirea s-a erijat într-o arhitemă teoretică, implicată în producerea, în consumul și în devenirea literaturii. Perspectiva regresivă, adoptată în studiile de morfologie a culturii în care punctul de observație și criteriul esteticii sale – situate înlăuntrul timpului său – implică automat o migrație dinspre prezent spre trecut, adică o operație de re-citire. În memorialistică recitirea este investită cu demnitate existențială. Echivalent al retrăirii, al rememorării, al recuperării unui sens pierdut, relectura devine instrumentul împotrivirii față de mistificarea istoriei. În termenii în care e definită de autor, postcenzura este, la rândul ei, o variantă perversă a relecturii, trădând ecuația scriitor – putere, specifică unui timp anumit. În mai toate ipostazele în care o concepe C., literatura se citește, se recitește și chiar se scrie de la sfârșit spre început și nu invers. Ca obiect de studiu teoretic, recitirea este un concept instrumental nu lipsit de o fibră metaforică. El mediază accesul înțelegerii noastre spre modul de existență și de interpretare a literaturii,

iar dincolo de el – spre orizonturi culturale ample, privite în dinamica lor istorică. Cartea schițează o teorie coerentă a recitării, pornind dintr-o răspândire unde poetica, filosofia, etica, psihologia, teoria mentalităților și chiar politica se întâlnesc. Ceea ce se numește curent lectură este un grad zero utopic: în raport cu el, tot restul este relectură. C. inventariază strategiile esențiale ale recitării – cea existențială, cea ludică, cea creatoare, cea profesionist-hermeneutică și, în fine, cea normativă. Privită dintr-o perspectivă normativă, polaritatea ipotetică citit-recitit îngăduie să se urmărească prin vizorul ei turnantele mentalității occidentale: cum s-a pus problema raportului lectură-relectură în momente-cheie ale conștiinței culturale moderne și ce valori exterioare literaturii i-au fost asociate frecvent. În fond, prin tot ce a scris, indiferent de gen, de tematică de metodologie sau de limbă, C. iluminează relația, lunecătoare în cultură, dintre Multiplu și Unu, din care, ca intelectual al timpului său, a făcut un topos reflexiv.

Din anii 2000 C. pare să se reîntoarcă în cultura română, fizic și editorial, prin prezența în reviste precum „Dilema veche” sau „22”, prin susținerea de conferințe sau prezența, în calitate de profesor asociat, la Cluj-Napoca și București, precum și prin publicarea mai multor cărți, unele redactate în limba română, și care se circumscriu, implicit sau explicit, unui proiect autobiografic, de sondare și recuperare a memoriei personale și culturale. Acest proiect arborescent include jurnalul (*Un fel de jurnal. 1973–1981*, 2005), un volum memorialistic dedicat fiului autist trecut în neființă (*Portretul lui M*, 2003), o carte de versuri extrem de personală, dedicată de asemenea memoriei fiului dispărut (*Tu: Elegii și invenții*) și câteva exegeze în care reveria cvasiautobiografică domină în subteran proiectul critic: *Despre Ioan Petru Culianu și Mircea Eliade* (2000), *Mateiu I. Caragiale. Recitiri* (2003) și *Ionesco. Recherches identitaires* (2005), transpusă în românește în 2006. Proiectul autobiografic se leagă, așa cum C. spune într-un interviu, de posibilitatea reîntoarcerii în limba și în cultura română. În prefața la *Despre Ioan Petru Culianu și Mircea Eliade*, carte subintitulată semnificativ „amintiri, lecturi, reflecții”, el își califică studiul drept „eseu memorialistic”, „ipoteză hermeneutică”, „meditație autobiografică”. Celelalte cărți, cea despre Eugen Ionescu sau cea despre Mateiu

I. Caragiale, continuă problematica existențială și culturală a exilului, axată pe întrebarea paradoxală „Cum poți fi român?”. Toate cercetează, pe lângă opera și biografia unor mari autori ai exilului românesc, sensul cvasimitic și secret al exilului, care le subîntinde atât creația, cât și destinele (sau mai degrabă relația inextricabilă dintre acestea), și despre care Eliade însuși scrie într-unul din jurnalele sale. Sensul secret al exilului și al întoarcerii paradoxal imposibile la identitatea românească este și o eventuală cheie de lectură pentru opera teoretică și critică a lui C., în care se poate vedea un drum spre Centru, adică spre cultura română, după cum indică și capitolul românesc redactat special pentru *A citi, a reciti* (2002), dedicat unei cărți definitorii pentru lumea românească, *Craii de Curtea-Veche* de Mateiu I. Caragiale. De altfel, analizele pe text din Eliade și Culianu, ca și cele din literatura universală din *A citi, a reciti* sunt cel mai adesea încercări de a distinge, dintr-o perspectivă personală, „semnele” ascunse dintr-un text, de a reface un drum (dintr-o mulțime de posibilități) spre centrul mitic al textului. În aceeași carte despre Eliade și Culianu, dedicată și relației Maestru-discipol, C. recunoaște că accentul se pune pe „dimensiunea fantasmatic-autobiografică a lecturii” și că analiza hermeneutică este produsul unei imaginații, al unei memorii livești și personale și al unei căutări autorevelatoare. Parabola personală despre care vorbește în prefață poate trimite chiar la relația sa cu Centrul, cu identitatea românească și, în particular, cu figura mitică a lui Eliade însuși, marele Ulise al exilului românesc. Autorul dedică un consistent capitol (*Funcția irealului*) analizei prozei scurte a lui Mircea Eliade, centrat pe importanța capitală a imaginației creatoare în opera acestuia, „conceptul de imaginație” oferind „o cheie metodologică pentru înțelegerea atât a investigațiilor sale științifice, cât și a producțiilor sale literare”. „Principiul imaginației”, concluzionează exegetul, constituie principiul originar al creației lui Mircea Eliade, fundamental fiind „metafizica sensului”, care ar „gravita în jurul noțiunilor cardinale de *imaginație* și *creativitate*”. De aici și teoria fantasticului de interpretare propusă de C., din păcate succint formulată, dar care deschide drumuri noi în teoria contemporană. Acest tip de fantastic încurajează memoria și imaginația cititorului să interpreteze liber,

să fantasmeze în marginea textului, astfel recreându-l. Mesajul final al hermeneutului se apropie mult de o teorie a eternei reîntoarceri aplicate pe teoria lecturii: interpretarea „rămâne cea mai bună speranță pentru o anamneză a adevărului mitic”. Analiza devine astfel ipoteză hermeneutică, o funcție a irealului, dar reînvie mitic, prin intermediul memoriei fantasmatică, imaginative, a cititorului. *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii* introduce, încă din subtitlu, prin adăugarea parantezei, o notabilă diferență conceptuală față de ediția în limba engleză din 1993, legată tocmai de actul mitic al întoarcerii ca eternă reîntoarcere. (Re)lectura, față de relectură, exprimă mai bine „timpul concomitent linear și circular” al lecturii, „timpul mitic al memoriei”, descrie mai precis „modelul unui timp metaforic-circular”. Finalul primei părți a cărții dezvăluie marea provocare a (re)lecturii: „posibilitatea de a ne *imagina* și de a explora prin lectură un timp mitic, circular”, toate aceste afirmații amintind de limbajul istoricului român al religiilor. Acest timp al (re)lecturii are fie conotațiile unei ieșiri din timpul lumii, ca în nuvelele fantastice ale lui Eliade, fie semnificația unei coborâri în augustiniana „memoria sui”, adică în timpul interior, detemporalizat, mai degrabă spațializat, vizual. În orice caz, (re)citirea se asociază auto-citirii și „auto-descoperirii” și e un act epifanic, mitic, de autocunoaștere și autorevelare, mediat prin intermediul imaginației și al memoriei – creatoare, estetice, biografice, dar și livrești. Interesant de urmărit, în același sens, și ansamblul arhitectural al edițiilor românești publicate în ultimii zece ani, cu nelipsite lor prefete și addenda, acele texte scrise la sfârșit, dar care au valoare originară. Spre pildă, capitolul dedicat prozei lui Mateiu I. Caragiale în *A citi, a reciti* are o valoare paradigmatică, este proiecția sa fantasmatică, „comoara ascunsă”, Centrul imaginat de C. Analiza pe care o face este o lectură imaginativ mateină, discret și secret autospeculară, pentru inițiați, așa cum textul *Crailor...* prevede și cum exegetul însuși propune, la rândul lui, pentru un cititor ideal. Nenumărate pasaje memorialistice, autobiografice sau diaristice, detalii, aluzii alcătuiesc o fină rețea de corespondențe simbolice care îndeamnă cititorul către o lectură de descifrare a secretului, un secret de tip cultural-biografic, pe care Mateiu I.

Caragiale îl sugera prin nenumărate detalii obscure, strecurate în textul romanului. C. pornește într-un labirintic excurs pe urmele mai multor mistere, spre exemplu paratextele, apoi timpul, personajele (câți crai?, ce orientări sexuale aveau?), problema „tatălui” și a identității românești-balcanice etc. Paradoxul formulat în cazul romanului *Ulise* de James Joyce, carte care „nu poate fi citită, ci doar recită”, se verifică și în cazul *Crailor de Curtea-Veche* sau al borgesiei *El Aleph*, cărți care deschid sau închid volumul despre (re)lectură, și devine principiul sistemului autospecular al construcției. Prin necanonul „capitol românesc” despre *Craii...*, C. alege „micul Aleph balcanic” în care el se oglindește, tot așa cum naratorul la persoana întâi din *El Aleph* (care este chiar Borges, susține criticul) se oglindește în aleph-ul ascuns în pivnița din Buenos Aires. Analizele și premisele teoreticianului literar, epifaniile fantasmatică ale memoriei livrești se confundă astfel cu epifaniile memoriei biografice. Altă carte publicată în România, *Tu: elegii și invenții*, marchează reîntoarcerea târzie la vers, legată de tragicul eveniment biografic care a determinat și *Portretul lui M*, carte emoționantă, singulară în literatura română, o încercare de înțelegere a fiului autist și de retrăire a vieții cu el. Spre deosebire de *Portretul lui M*, un *memoir* și un jurnal al tatălui în căutarea fiului pierdut, *Tu...* se apropie de modul paradoxal, poetic-eseistic de exprimare din *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*; e o carte dedicată tot lui Matthew, vieții trăite cu el, o carte despre iubirea neputincioasă, calm melancolică a tatălui pentru fiul pierdut. Deși intelectuală în aparență, ca și poezia de tinerețe, lirica de acum a lui C. este intens personală, narcotic muzicală, se desfășoară în volute largi, etalând, la fel ca poezia prietenului său Mircea Ivănescu, imaginea însorită și întunecată a acelui paradis care e „le temps perdu”.

Uităm adesea că un critic adevărat [...] e de fapt un „scriitor” pe care-l citim pentru el însuși, nu numai un simplu comentator de literatură. [...] Sub acest raport, Matei Călinescu e, probabil, singurul care continuă în mod decis (și conștient) tipul de critică reprezentat altădată de Tudor Vianu. Nu e vorba de a imita pe Vianu, pe Călinescu, pe Lovinescu, ci de a înclina către o anume înțelegere a criticii, din care decurge un stil de analiză.

NICOLAE MANOLESCU

Un eseu romanesc în sensul pur al termenului este Viața și opiniile lui Zacharias Lichter (1969), unde, luând ca pretext un personaj socratic bucureștean, Matei Călinescu face reflecții despre curaj, prietenie, sinucidere, femei, diavol, responsabilitate și libertate etc., cu un spirit de finețe și o tehnică remarcabilă a paradoxului. Epicul este aproape inexistent și, când pătrunde în discurs, are rolul de a pune personajul în situația de a vorbi, căci spunerea este actul cel mai important al existenței lui. Zacharias Lichter este un profet care sparge cu plăcere oglinzile înțelegerii comune pentru a propune alte scheme (negative) ale gândirii. Voluptatea lui este de a gândi lumea pe dos, aducând soluții imposibile (dar corecte, posibile din punctul de vedere al logicii formale) acolo unde rațiunea normală vede clar și constructiv. O gimnastică superioară a minții în care nu adevărul trebuie căutat, ci frumusețea demonstrației.

EUGEN SIMION

Matei Călinescu aparține, ca amprentă spirituală, primei generații autentic necriterioniste a culturii române.[...] Semnificativă e, sub acest aspect, nu numai ralierea lui Matei Călinescu la un tipar cultural sincronicist, de extracție lovinesciană, [...] nu numai abordarea lui Mircea Eliade [...] dintr-o perspectivă exclusiv exegetică, nemimetică și nespirtualistă, ci și o altă dimensiune, pe care aș numi-o, în lipsa unui termen mai bun, „rămânerea în temporalitate”. Înțeleg prin această sintagmă – recunosc, destul de sibilinică la prima vedere – opțiunea lui Matei Călinescu de a se legitima cultural prin istorie, ca un contemporan autentic al timpului său, hotărâre care-l va îndreptăți să parcurgă firesc, fără poticneli, drumul care duce de la modernism la postmodernism, în vreme ce majoritatea reprezentanților majori ai generației criterioniste s-au legitimat prin recursul deliberat la atemporalitate.

ȘTEFAN BORBÉLY

SCRIERI: *Titanul și geniul în poezia lui Eminescu*, București, 1964; *Aspecte literare*, București, 1965; *Eseuri critice*, București, 1967; *Semn*, București, 1968; *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*, București, 1969; ed. 4 (definitivă), Iași, 2004; *Conceptul modern de poezie. De la romantism la simbolism*, București, 1970; *Eseuri despre literatura modernă*, București, 1970; *Versuri*, București, 1970; *Clasicism, baroc, romantism* (în colaborare), Cluj, 1971; *Clasicismul european*, București, 1971; ed. 2, pref. Vasile Voia, Cluj-Napoca, 2006; *Conceptul modern de poezie. De la romantism la avangardă*, București, 1972; ed. Pitești, postfață Ion Bogdan Lefter, 2002; *Umbre de apă*, București, 1972; *Fragmentarium*, Cluj, 1973; *Faces of Modernity: Avant-Garde, Decadence, Kitsch*, Bloomington, 1977; *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*, Durham, 1987; ed. (Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism), tr. Tatiana Pătrulescu și Radu

Țurcanu, postfață Mircea Martin, București, 1995, ed. 2, Iași, 2005; *Rereading*, Londra, 1993; ed. (*A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*), tr. Virgil Stanciu, Iași, 2002; *Amintiri în dialog* (în colaborare cu Ion Vianu), București, 1994; ed. 3, Iași, 2005; *Despre Ioan Petru Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, Iași, 2000; ed. 2, Iași, 2002; *Mateiu I. Caragiale. Recitiri*, Cluj-Napoca, 2003; ed. 2, Cluj-Napoca – Iași, 2007; *Portretul lui M. Iași*, 2003; ed. (*Matthew's enigma*), tr. Angela Jianu, Bloomington, 2009; *Tu: elegii și invenții*, Iași, 2004; *Ionesco. Recherches identitaires*, tr. Simona Modreanu, Paris, 2005; ed. (*Eugène Ionesco: teme identitare și existențiale*), Iași, 2006; *Un fel de jurnal. 1973–1981*, Iași, 2005. **Ediții, antologii:** Tudor Vianu, *Opere*, II–III, postfețele edit., București, 1972–1973 (în colaborare cu Gelu Ionescu și Cornelia Botez); *Exploring Postmodernism*, Amsterdam, 1988 (în colaborare cu Douwe W. Fokkema); Mircea Ivănescu, *versuri poeme poezii altele aceleași vechi nouă*, pref. edit., Iași, 2003.

Repere bibliografice: Regman, *Cărți*, 100–104; Felea, *Reflexii*, 133–135, 183–186; Dimisianu, *Prozatori*, 123–126; Cesereanu, *Ipostaze*, 200–209; Al. Călinescu, „Conceptul modern de poezie”, CL, 1970, 3; Manolescu, *Poezia*, 68–70, 237–245; Negoțescu, *Lampa*, 219–224; Stănescu, *Poeți și critici*, 102–108; Vlad, *Convergențe*, 42–45; Raicu, *Structuri*, 286–297; Petrescu, *Scriitori*, 65–69; Adrian Marino, *Lectură sau relectură*, „22”, 1993, 42; [Matei Călinescu], RL, 1994, 24, „22”, 2003, 690, AFP, 2009, 26 (grupaje speciale); Liviu Petrescu, *Portret în creion*, ST, 1994, 6; Ungureanu, *La vest*, I, 243–254; Spiridon, *Apărarea*, 177–182, 197–201, 206–209, 222–230; Glodeanu, *Incursiuni*, 345–350; Micu, *Ist. lit.*, 771–772; Dicț. esențial, 159–161; Simion, *Fragmente*, IV, 223–232; Manolescu, *Lista*, III, 242–250; Sasu, *Dicț. scriit. SUA*, 67–72; Lefter, *Critica*, 191–200; Raluca Dună, [Matei Călinescu], LCF, 2003, 22, 23, 2004, 10, ALA, 2004, 720; Alexandru George, *Glose de două ori mateine*, LCF, 2003, 28, 29; Bogdan-Alexandru Stănescu, *Relectură în canon*, LCF, 2003, 32–34; Dicț. analitic, IV, 388–390; Ștefan Borbély, *Matei Călinescu*, Brașov, 2003; Ovidiu Verdeș, *O carte fără precedent*, CU, 2004, 6; Andrei Terian, *Dincolo de literă*, E, 2004, 154–155; Boldea, *Vârstele*, 41–43; Ștefănescu, *Istoria*, 789–794; Andrei Terian, *Viața și opiniile lui Eugène Ionescu*, CLT, 2006, 44; Matei Călinescu. *Biobibliografie*, APF, 2008, 4; Manolescu, *Istoria*, 1220–1224; Ion Pop, *O autoritate discretă*, RL, 2009, 26; Monica Spiridon, *In memoriam: Matei Călinescu*, „Scrișul românesc”, 2009, 7, 8; Popa, *Ist. lit.*, II, 1032–1033; Nicolae Breban, *Matei Călinescu și Nichita Stănescu*, CNT, 2010, 9; Micu, *Critici prozatori*, 296–302; Borbély, *Existența*, 86–93; Goldiș, *Critica*, 90–91, 107–109, *passim*; Marian Victor Buciu, *Un poetician relativizant – Matei Călinescu*, VR, 2012, 11–12.

M.S., R.D.

Desen de Marcel Iancu

CĂLUGĂRU, Alice (4.VII.1886, Paris – 1933), poetă, prozatoare. În acte purtând numele Alice Stéphanie Stănescu Călugăru, **C.** era a treia fiică a Mariei Carabella și a căpitanului Ștefan Stănescu Călugăru; mama și-a păstrat numele după căsătorie. Împrejurarea nașterii poetei la Paris e legată de stagiul de studii „asupra instrucției și fabricației unei piei în general”, de care beneficia tatăl. În mai 1887 familia se întoarce la București. Serviciul tatălui determină frecvente mutări până în 1901, când ofițerul demisionează. Din 1905 se pare, Maria Carabella se stabilește la Paris, părinții ei strămutându-se în Belgia. **C.** a învățat în particular, susținând examenele pentru cursul primar între 1893 și 1897 la Școala Primară de Fete nr. 11 din București. Urmează apoi cursuri în diverse institute particulare și își trece bacalaureatul în 1906, la Liceul „Sf. Sava” din București, unde îl cunoaște pe colegul de generație G. Topîrceanu. În septembrie 1906 se îmbarcă, la Giurgiu, pentru Budapesta, îndreptându-se către Paris. A debutat în mai 1903 cu versuri în „Sămănătorul”, remarcată fiind de N. Iorga. Volumul de versuri *Vioarele* apare în 1905, cu girul lui Titu Maiorescu, căruia **C.** îi solicitase opiniile înaintea publicării. Reacțiile criticii sunt contradictorii, mergând de la recunoașterea netă a talentului autoarei până la etichetarea paginilor drept capricii adolescente. Odată stabilită în Franța, se face remarcată de Charles Müller, gazetar la „Le Journal”, coautor, cu Paul Reboux, al seriei de parodii *À la manière de...* (1908–1913). Va repurta un prim succes literar la un *tournoi de poésie*, organizat de gruparea

revistei „Femina” în 1913, cu poemul *Les Perles*, răsplătit cu premiul al doilea și medalia de aur și marcând începutul carierei franceze a scriitoarei care de acum va semna Alice Orient. Trăiește o boemă zbuciumată și pauperă, obligată să-și câștige existența ca dactilografă și corespondentă de presă, cum mărturisește una dintre epistolele trimise lui G. Topîrceanu, căruia îi scrie între 1911 și 1914, când autorul *Parodiilor originale* era redactor al „Vieții românești” de la Iași. Încearcă să mențină, prin corespondență, contactul cu viața literară din țară, plănuiind un nou volum de versuri în românește. Colaborează la „Convorbiri literare”, „Viața literară”, „Luceafărul”, „Viața românească”, „Ramuri”. Cariera franceză nu se lasă lesne cucerită: în 1912 publicase doar o poezie (*Les Chats* în „Le Journal”) și o nuvelă (în „Le Miroir”), în rest doar texte neliterare. Frecventa schimbare a adreselor pariziene între 1910 și ianuarie 1914 reflectă dificultățile întâmpinate. În 1921 **C.** se căsătorește cu ziaristul Louis Constant Edgar Müller, alături de care va întreprinde călătorii în Europa și în America de Sud, unde se retrăsese familia ei maternă. O replică ficțională a acestor avatururi pare a fi romanul *La Tunique verte* (1924). Începând cu acest an, existența scriitoarei se dizolvă în mister. Vești incerte vorbesc despre moartea ei în Elveția, bolnavă de ftizie sau de nervi.

Versurile din volumul *Vioarele* sunt, în mod evident, tributare unor influențe de lectură. Se recunosc tipare și cadențe coșbuciene, multiple ecouri din M. Eminescu, dar, oricât de frapante ar fi ele, s-a observat, chiar atunci, că motive, teme și rezonanțe consacrate dobândesc la **C.** o anume prospețime ce-și are sursa în autenticitatea trăirii. Poeta are sensibilitate pentru natură, ceea ce a făcut să fie comparată cu D. Anghel, dar acesta, la rândul-i, pare feminin, liliac, estetic, față de poetica ei senzuală, directă, aproape aspră. *Vioarele* anunță deja temele predilecte, deplin conturate în versurile de maturitate risipite în periodice: călătoria, sentimentul exilului perpetuu, fluiditatea și inconsistența lumii, natura ca paradis insondabil, revelat în clipele privilegiate, rătăcirea și ratarea, predestinarea, fragilitatea umanului. Deschiderea către sinestezie, către corespondențele tainice care cosmicizează senzațiile imediate (G. Călinescu), relevă latura simbolistă a acestui lirism, prefigurare

a poeziei noastre interbelice. Torsul pisicii se racordează secret la cel al fusului, al vântului și al astrelor, într-o armonie ce depășește casnicul și terestru. Plânsul ploii, țârâitul monoton al burlanelor, cântecul vântului în horn împletesc o melopee dialogând cu bacovianul plâns al materiei. Întrezărită o clipă, steaua căzătoare este o strună plesnită a Lirei cosmice, sfârșitul unui cântec în armonia celestă. Poeta preferă grădinii natura sălbatică, buruienile, florile de câmp, aromele amare, ametoitoare, otrăvitoare. Izvoarele și gârlele plâng doine necunoscute, în ele se amestecă dorul de rătăcire cu cel al extincției. Abandonată curgerii apei, barca îmbie la dispariție, într-un extaz de aceeași factură cu acela resimțit de Aschenbach, eroul lui Thomas Mann din *Moartea la Veneția*. Convențională metaforă a vieții, marea este și marele vehicul al rătăcirii fără hotare. În *Peisagiu atlantic* lumea „profunzimilor” nu are habar de cea de deasupra, de „cerul” pe care alunecă și pier corăbii; metropola, în perspectivă răsturnată, e o mare deasupra căreia gândul se avântă ca o luntre. *Barcarolă* îngână o litanie amară, cu dor de neîntoarcere: „barca somnului înceată/ Pe tăria depărtată/ Luneca-va printre nori” (*Somnul*). Corespondentul terestru devine drumul de fier, cântecul obsedant al roților inspirând o adevărată beție a simțurilor. *Pe drum* traduce stingera tuturor elanurilor, înecate într-o oboseală de viață, de rătăcire, de ultime și definitive dezluzii: „dar simt că pretutindeni sunt departe”. A fost remarcată la C. absența poeziei de dragoste; totuși erotismul este poate latura cea mai profundă a sensibilității poetei: abia mărturisită, retrospectiv, iubirea pierdută, iubirea imposibilă este de neîmpărtășit, traumă care a otrăvit și sfâșiat pentru totdeauna sufletul, îmbolnăvind-l de nostalgia unui pierdut suflu divin; filtrul magic este vinul morții turnat în cupa de crin a purității, metafore uzitate și de Ion Minulescu într-o romanță cu fior tragic. Alte rezonanțe din Charles Baudelaire se fac simțite în gustul estetic pentru mătăsurii, parfumuri și licori, pentru aerul din muzee, spațiu al „semnelor tainice” ale timpului, pentru șerpi și perle, acestea din urmă ca metaforă a cuvintelor poeziei, smulse în teribila explorare a profunzimilor. Romanul *La Tunique verte* continuă temele obsedante ale autoarei: existența debusolată, călătoriile, întâlnirile și

„accidentele” providențiale. Narațiunea la persoana întâi, multiplicarea perspectivei prin alternarea naratorilor, schimbările de registru – de la proza poematică la epicul dens și alert, de la reverie la dialogul spumos –, toate dau impresia unui construct eclectic, cu un puternic aer de modernitate. Lumea în care s-a „rătăcit” Lilis, alter ego al autoarei, este aceea pitorească a boemei artistice pariziene, cu farmecul ei împletit din entuziasme și dezabuzare, din strălucire și sărăcie; Josué, partenerul protagonistei, clown de circ și „tragedian”, interlop, încarnează parcă „demonul rău și blând” al acestei lumi în care măștile și chipurile se confundă în jocul iluziei. Nu lipsesc elementele spectaculos-romantice: gelozia criminală, răpirile, tâlharii generoși, decorul gotic al castelului părăsit, evadările, travestiul. Dar ceea ce face posibilă unitatea romanului este percepția acută, bogată în senzații și sugestii, care pune lucrurile și personajele să vibreze împreună, creând porți secrete de comunicare între firesc și fantastic.

SCRIERI: *Vioarele*, București, 1905; *La Tunique verte*, Amiens, 1924; *Versuri*, îngr. Ecaterina Săndulescu, introd. Dumitru Micu, București, 1968; *Scrieri*, tr. Virgil Tiberiu Spănu, îngr. și pref. Pavel Țugui, București, 1987.

Repere bibliografice: Iorga, *O luptă* (1979), I, 176–177, 348, 376, II, 336; Ovid Densusianu, „*Vioarele*”, VAN, 1905, 13; Chendi, *Pagini*, 375, 379–382; *Scrisori – Ibrăileanu*, IV, 39–42, 284–304; G. Topîrceanu, *Scrieri*, II, îngr. și pref. Al. Săndulescu, București, 1983, 555–556, 702; Lovinescu, *Scrieri*, IV, 464–465, VI, 117; Iorga, *Ist. lit. cont.*, II (1985), 114, 147–148; Miller-Săndulescu, *Evoluția*, 309–318; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 603–604, *Ist. lit.* (1982), 681; Radu Gyr, *O poetă uitată: Alice Călugăru*, UVR, 1943, 21; Sevastos, *Amintiri*, 239–241; Perpessicius, *Lecturi intermitente*, GL, 1967, 35; Ciopraga, *Lit. rom.*, 41–42, 49–50, 76–77, 97–98, 105–106, 303, 307, 321–325, 438; Vasile Netea, *Alice Călugăru, o enigmă biografică*, MS, 1973, 3; Pavel Țugui, *Alice Călugăru. Din nou despre o enigmă biografică*, MS, 1978, 2; Gh. Agavriloaiei, Lucia Pop, *Alice Călugăru în corespondență*, CL, 1979, 3; Micu, *Scritori*, 166–194; Constantin Popescu-Cadem, *Alice Călugăru în documente pariziene*, MS, 1984, 3; Constantin Ciopraga, *Alice Călugăru – G. Topîrceanu. Moment epistolar*, MS, 1986, 2; Ornea, *Înțelesuri*, 158–162; *Dicț. scriit. rom.*, I, 520–522; Ilie Constantin, *Restituiri*, RL, 1999, 43; Maria Platon, *Alice Călugăru. O poetă pe nedrept uitată*, Iași, 2001; Manolescu, *Istoria*, 882; Al. Cistelean, *O aventuristă (I–IV)*, CLT, 2009, 26–29. **S.D.**

CĂLUGĂRU, Ion
(pseudonim al lui
Ștrul Leiba Croitoru;
14.II.1902, Dorohoi –
22.V.1956, București),
prozator.

După o copilărie petrecută în sărăcie, tatăl lui fiind croitor, pleacă, în 1919, la București, unde se înscrie la Liceul „Matei Basarab”. E. Lovinescu, profesorul său de latină, îi oferă un post la revista „Sburătorul”, propunându-i totodată pseudonimul care îl va face cunoscut în literatură. Probabil în 1920 se produce debutul gazetăresc, în cotidianul „Mântuirea”, unde semnează B. Croitoru. Este redactor sau colaborator la „Adevărul literar și artistic”, „Rampa”, „unu”, „Integral”, „Contemporanul”, „Reporter”, „Universul literar”, „Cuvântul”, „Cuvântul liber”, „Vremea”, „Azi”, ș.a. În 1929 editează propria revistă, „Opinia publică”, din care apar doar două numere, dar la care colaborează Șt. Roll, B. Fundoianu, Sașa Pană, Victor Brauner ș.a. A mai semnat i.c., I. Cg., I. Raiot, Ion Popescu, Moș Ion Popescu. Publică articole cu caracter cultural, social, dar și nuvele, schițe și chiar romane în foileton, reluate mai târziu în volume. A fost membru al Institutului de Studii Latine și a făcut parte din Societatea Scriitorilor Români. De foarte tânăr s-a angajat în mișcarea socialistă, al cărei ardent susținător avea să fie toată viața; implicarea sa politică va culmina după 1945, când va deveni redactor la „Scânteia”.

Culegerea de nuvele care marchează debutul editorial al lui C., *Caii lui Cibicioc* (1923), anunță viziunea realistă ce se va amplifica în scrierile ulterioare. Prin ochii lui Buiumaș al Țiprei, protagonistul trilogiei pe care o alcătuiesc *Copilăria unui netrebnic* (1936), *Trustul* (1937) și *Lumina primăverii* (1948), este percepută viața chinuită și plină de lipsuri a locuitorilor unui târg moldovenesc. Alter ego al autorului, Buiumaș asistă mirat la momentele cruciale ale existenței: nașterea, nunta, moartea. Copil interiorizat, avid de învățătură, atunci când este trist sau descumpănit în

fața vieții se retrage în sine și abandonează străzile și zarva urbei. De fapt, C. surprinde atât duritatea, cât și poezia unui mediu amalgamat social, etnic și religios, bizarul și blândețea, egoismul și generozitatea oamenilor care îl populează. Natura își desfășoară amplu anotimpurile și tot Buiumaș este cel care admiră frumusețea zilelor de primăvară sau e atras de liniștea și pacea din cimitirul unde tinerii merg spre a da binețe bătrânilor ce nu mai sunt. În multe privințe, s-a făcut apropierea dintre atmosfera liricii lui B. Fundoianu și proza lui C., irigată de o poezie molcomă a ritmurilor existenței, din care răzbate din când în când un țipăt. De sub coaja groasă a monotoniei ce acoperă viața celor din jur, copilul percepe sensuri care altora le rămân ascunse, comentează cu luciditate și năduf goana după tot felul de nimicuri și lupta pentru existență, simte acut frustrările și izolarea, înregistrează schimbări implacabile care îi marchează orizontul cunoașterii. Amintirile unora și ale altora îi vorbesc despre răscoala de la 1907, iar copilăria și o parte din adolescență îi sunt influențate de evenimentele războiului. Așa cum remarcă Nicolae Manolescu, „Atmosfera e remarcabilă adesea, ca și aspectul etnografic, tratat în amănunte ce par astăzi pitorești, legate de obiceiuri, de limbă, de religie. Peste toate, istoria mare cade ca o perdea pictată”. Alt episod major al vieții personajului central, urmărind, de altfel, un traseu autobiografic pe care C. îl transpune etapă cu etapă, va fi călătoria spre București – miraj către care adolescentul își îndreaptă toate aspirațiile. Dar aici se simte un dezrădăcinat și un neadaptat. Îi miră și apoi îl dezgustă fățărnicia oamenilor și adâncă discrepanță între categoriile sociale. Buiumaș încearcă să găsească o supapă în mișcarea socialistă, dar, în cele din urmă, tentativa de a se integra în viața trepidantă a marelui oraș eșuează. Atmosfera bine încheagată din *Copilăria...* nu se mai regăsește în celelalte două romane ale trilogiei. Acestea sunt compuse din secvențe de reportaj, mai mult sau mai puțin realizate. În *Trustul* își face loc o teză, transpusă brutal în clișeul rupturii totale dintre exploatați și exploatați. Abordarea aceasta simplistă se va desfășura într-un context ideologic propice mai cu seamă în romanul *Oțel și pâine* (1951; Premiul de Stat), înecat în clișee sociologizante proletcultiste. Doar Buiumaș, la care autenticitatea și pregnanța nu se rezumă la inserțiile autobiografice, rămâne o

realizare în categoria personajelor-copii și adolescenți din literatura română. Influențată de spiritul de frondă al vremii ce se cultiva la „unu”, „Integral”, „Contimporanul”, altă parte din proza lui C. stă sub semnul expresionismului sau sub cel al avangardismului. Ciclul de nuvele *Paradisul statistic* (1926) este grăitor în acest sens, însă un anume spirit expresionist străbate întreaga operă. Grotescul figurilor și al sentimentelor, atmosfera ambiguă se regăsesc și în nuvelele din *Abecedar de povestiri populare* (1930), după cum revin, în mai mare sau în mai mică măsură, și în romane. Totodată, în multe proze atmosfera este invadată de oniricul îmbinat cu semne, revelări ale sacru-lui, deseori putându-se observa chiar parodiarea vechilor scrieri biblice. Textul nuvelor este concentrat, iar oamenii sunt încercați parcă de convulsii aflate la granița normalității, experimentând neîncetat, și pervers uneori, în zona unei sexualități atotstăpânitoare. Pe de altă parte, tot în acest spațiu se regăsesc și elementele unei fațete caracteristice pentru proza lui C.: mahalaua evreiască din micile orașe ale Moldovei. Printre romanele ce au ca substanță lumea amestecată a Bucureștilor de după Primul Război Mondial se situează și *Don Juan Cocoșatul* (1933). Viziunea care îi conferă unitate este una expresionistă, discursiv enunțată în subtitlu – *Oameni cari se pregătesc de moarte din cea dintâi zi a vieții* – și apoi susținută, pornind de la selectarea mediilor, de privirea necruțătoare, tentată să deformeze până la grotesc lipsa de coerență și de sens a celor care se perindă printr-un oraș al desfrânării paroxistice. Gustul amar al propriilor experiențe împinge protagonistul către o perspectivă sumbră. Pablo Ghilgal este însemnat de natură cu o cocoașă; cocoașa poate fi interpretată și ca un stigmat al populației evreiești, pe care C. o vede condamnată a fi altfel decât ceilalți. Mediul boem, al cărui răsfățat este Pablo, oferă o imagine stridentă, de colorit violent, cu figuri și sentimente configurate în linii îngroșate, rezonând sarcastic. Mai toate personajele centrale ale lui C. sunt de extracție iudaică; prin ele prozatorul traversează două lumi: târgul de provincie și Capitala.

SCRIERI: *Caii lui Cibicioc*, București, 1923; *Dracul în capcană sau Prinderea satanei celei cu 7 nume*, București, 1923; *Haiducul Codău, moartea puterilor, bucuria vădanelor*, București, 1923; *Haiducul Hărăluță, prostul din ceata neagră*, București, 1923; *Moara dracilor sau*

Haiducul călugăr, București, 1924; *Paradisul statistic*, București, 1926; ed. îngr. și pref. Cornelia Ștefănescu, București, 1971; *Abecedar de povestiri populare*, București, 1930; *Omul de după ușă*, București, 1931; *Charlot*, București, 1933; *Don Juan Cocoșatul*, București, 1933; *Erdora*, București, 1934; *Copilăria unui netrebnic*, București, 1936; ed. 2, București, 1954; *De la cinci până la cinci*, București, 1936; *Trustul*, București, 1937; ed. București, 1956; *Scriitorii libertății*, București, 1945; *Ion și Salomeia*, București, 1947; *Lumina primăverii*, București, 1948; ed. 2, București, 1955; *Am dat ordin să tragă*, București, 1948; *Clownul care gândește*, București, 1949; *Măseaua stricată*, București, 1949; *Oțel și pâine*, București, 1951; ed. București, 1960; *Casa șoarecilor*, îngr. Sașa Pană, București, 1958. **Traduceri:** F.M. Dostoievski, *Visul unui om ridicul. Jurnalul unui scriitor*, București, f.a.

Repere bibliografice: Lovinescu, *Scrieri*, II, 317–318; Perpessicius, *Opere*, IV, 269–273, V, 202–206, VI, 330–334, VII, 236–238, XII, 389, 418; Constantinescu, *Scrieri*, II, 228–258; Călinescu, *Opere*, I, 624–626, 764, II, 533–535; Sebastian, *Eseuri*, 371–373; Aderca, *Contribuții*, II, 35–36; Sebastian, *Jurnal*, 270–282; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 711–712, *Ist. lit.* (1982), 795–796; Crohmălniceanu, *Cronici și articole*, 263–276; S. Damian, *Încercări de analiză literară*, București, 1956, 32–42; Bratu, *Cronici*, I, 125–132; Micu, *Romanul*, 30–34, 283–288; Piru, *Panorama*, 299–301; Crohmălniceanu, *Lit. rom. expr.*, 133–144; Cornelia Ștefănescu, *Ion Călugăru*, RITL, 1972, 3; Crohmălniceanu, *Literatura*, I (1972), 346–350; Negoșescu, *Analize*, 193–196; Mirodan, *Dicționar*, I, 327–341; Negoșescu, *Ist. lit.*, I, 231–233; Cornelia Ștefănescu, *În neconținut conflict*, JL, 1998, 17–18; *Dicț. analitic*, I, 228–230, III, 268–270; Nicolae Manolescu, *Romane uitate*, RL, 2006, 34; Morar, *Scriitori evrei*, 122–136; Marian Victor Buciu, *Un remarcabil expresionist social*, CNT, 2008, 3; Simona Vasilache, *Poezii în fond*, RL, 2008, 45; Popa, *Ist. lit.*, I, 79, *passim*. **O.I.**

CĂMINUL, revistă culturală și literară apărută la São Paulo, în Brazilia, între 1951 și 1970, trimestrial în primii ani, apoi bianual, cu text mimeografiat. Ilustrația de pe copertă – o poartă de lemn românească – și motto-ul „Hai să dăm mână cu mână cei cu inima română” sugerează orientarea tradiționalistă a publicației și rațiunile apariției ei, subliniate și în *Cuvânt de început*, care definește și aspirația de a oferi românilor pribegi „o adevărată recreere a sufletului și a minții, un binefăcător popas de reculegere în sens creștin și românesc, pe drumul cotidianului sumbru pe care-l parcurg”. C., editată de Nic. Iancu Păltinișanu, apare sub auspiciile Societății Culturale România din São Paulo și este prima revistă în limba română din Brazilia. Colaborează poeți și prozatori ai

exilului românesc stabiliți pe continentul american, unii de orientare legionară. Sunt oferite informații asupra activității culturale și publicistice românești desfășurate în exil și știri, cu caracter politic sau cultural, din țară. Literatura este reprezentată mai ales prin poezia originală a lui Faust Brădescu, Nic. Iancu Păltinișanu, Nicolae Novac, Ion Țolescu, Valentin Dragu, Elisabeta Mihăilescu, Daniela Movilă, Iulia Carâp, Al. Petru Silistreanu. Sunt incluse în sumar, integral sau fragmentar, versuri și proză aparținând poezilor români clasici și contemporani: Eminescu, V. Alecsandri, Al. Vlahuță, George Coșbuc, Octavian Goga, Al. Mateevici, Aron Cotruș (*Horia, Pâinea noastră, Țară, Între Volga și Mississippi*, reproduse după volumul *Drumuri prin furtună* și din alte publicații), Radu Gyr. Sunt inserate povești de Ion Creangă și schițe de I.L. Caragiale. Pagini de proză semnează și Nic. Iancu Păltinișanu, Nicolae Teban, Ilie I. Manolescu. Rubrica permanentă „Știri culturale”, cronica literară a lui Faust Brădescu, urmărind actualitatea literară, și studiile lui Vasile Posteuca aduc un plus de informație cititorilor.

M.P.-C.

CĂMINUL NOSTRU, revistă apărută la București, săptămânal, între 12 noiembrie 1910 și 3 octombrie 1911, sub îngrijirea lui I. (Ionescu) Boteni. În articolul-program *Cuvânt înainte* asumat de redacție, se afirmă: „Vom publica bucăți de proză și poezie semnate de nume cunoscute. Vom ține publicul în curent cu noutățile literare din cursul săptămânei, vom face aprecierea operelor de interes general și vom avea casă deschisă pentru talentele tinere care vor bate la ușa noastră. Vom publica câteceva și din literatura populară, pentru că e cea mai bogată și mai frumoasă moștenire de la strămoși. [...] Ne vom feri de polemici și nu vom răspunde la atacuri. [...] Leșim în lume cu acest plan și avem încredere în puterile noastre”. Publicația conține rubrici teatrale și plastice, consacrate recenziilor, notițelor, informațiilor literare (între care figurează și acelea despre incendiul care a distrus manuscrisele lui D. Anghel și arhiva Societății Scriitorilor Români sau despre vizita lui Filippo Tommaso Marinetti la Paris) și „Cronica chestiei naționale”. Un rol important îl are revista în publicarea unor poezii necunoscute ale Văcăreștilor (*În rai fără tine, Într-o nebunie mare, Am răpus nădejdea, Dragoste, de știi dreptate,*

Vezi că fulgeră, Ticălosul al meu piept), rămase în manuscris, și în reactualizarea unor autori de memoriale de călătorie ca Dinicu Golescu, Ion Codru-Drăgușanu, Gh. Asachi ș.a. Poezia este reprezentată de I.U. Soricu, Victor Eftimiu, Nichifor Crainic, I. Sân-Giorgiu, Eugeniu Revent, Volbură Poiană-Năsturaș, Panait Papazissu, N. Pora, A. Popovici-Bănățeanu, proză semnează I. Ionescu-Boteni, Mihail Lungianu, Ion Dragu, Corneliu Moldovanu, Emil Gârleanu, T. Negrescu, iar eseuri, Emil Isac, D. Tomescu, Constanța Hodoș. Se publică traduceri din *Infernul* lui Dante (George Coșbuc), *Cidul* de Corneille (St. O. Iosif), lirică de Ady Endre (*Femeia albă*) și de Lenau (*Noapte de iarnă* – I.U. Soricu), de Victor Hugo, *Neîncrederea* (D. Nanu) și de Horațiu (Ion Sân-Giorgiu). Alți colaboratori: N. Iorga, Oreste, Octavian Lugoșianu, Călin Mărgărit, I.F. Buricescu, Mihai Iorgulescu, Emil Grigorovitz, Ștefan Braborescu, Caton Theodorian, Alfred Moșoiu, Nerva Hodoș, Victor I. Slăvescu, C. Rădulescu-Codin, Nichifor Crainic.

M.Pp.

CĂPĂȚINEANU, Stanciu (c. 1800 – 15.IX.1848, Râmnicu Vâlcea), traducător. Absolvent al școlii întemeiate la „Sf. Sava” din București, **C.** se formase ca elev al lui Ion Heliade-Rădulescu. În 1826 pleacă la Craiova, unde, împreună cu Grigore Pleșoianu, deschide cursurile Școlii Naționale. A fost aici director și profesor, predând gramatica și „deprinderi asupra stilului românesc”. Din cauza vederilor sale noi, în urma unor intrigi, este scos din învățământ în 1837. Pleacă din Craiova și se stabilește la Râmnicu Vâlcea, unde e numit judecător, ocupând apoi funcții administrative mărunte.

Făcând parte din grupul de cărturari care susținea proiectele culturale ale lui Heliade, **C.** fusese inițiat printre primii în programul Societății Literare de la 1827. Astfel, în spiritul orientării iluministe ilustrate în primul rând de mentorul său, el întreprinde în jurul anului 1830 o serie de traduceri, optând nu atât pentru scrieri moralizatoare facile, cât pentru opere de seamă ale iluminismului european. În volumul *Biblioteca desfătătoare și plină de învățătură*, apărut în 1830, adună patru povestiri tălmăcite din Pascal, Boileau, Voltaire și Montesquieu. În același an mai apăruseră *Mărimea romanilor sau Băgare de seamă asupra pricinilor înălțării și căderii lor*,

tălmăcire a scrierii *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence* de Montesquieu, precum și *Mitologie pe limba rumânească*, iar în 1831 este imprimată traducerea după *Zadig* de Voltaire. În prefețele la aceste transpuneri C. vorbește despre strădania lui de a da contemporanilor lecturi instructive și de a contribui totodată la modelarea limbii române. Alte lucrări anunțate ca fiind traduse, precum *Du Contrat social* de Jean-Jacques Rousseau, *Les Ruines ou Méditations sur les révolutions des empires* de Volney, n-au fost tipărite.

Traduceri: Montesquieu, *Mărimea romanilor sau Băgare de seamă asupra pricinilor înălțării și căderii lor*, [Sibiu], 1830; *Mitologie pe limba rumânească*, [Sibiu], 1830; [Pascal, Boileau, Voltaire, Montesquieu], în *Biblioteca desfătătoare și plină de învățătură*, [Sibiu], 1830; Voltaire, *Sadic sau Ursitoarea*, [Sibiu], 1831.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit.* XIX, I, 126–127; Bogdan-Duică, *Ist. lit.*, 217–219; Piru, *Ist. lit.*, II, 30–31; Cornea, *Originile, passim*; Dicț. lit. 1900, 176; Firan, *Profiluri*, II, 380.

G.D.

CĂPRARIU, Al. [Alexandru] (20.XII.1929, Cluj – 4.II.1988, Cluj-Napoca), poet, cronicar literar. Este fiul Mariei (n. Rusu) și al lui Alexandru Căprariu, funcționar. Face la Cluj studiile liceale și Facultatea de Filosofie, absolvită în 1952. Elev al Școlii de Literatură „M. Eminescu” în 1951–1952, este exmatriculat pentru lecturi interzise din Tudor Arghezi și Lucian Blaga. Debutază cu poezie la „Almanah literar” în 1949 și mai colaborează la „Steaua”, „Contemporanul”, „România literară”, „Luceafărul” ș.a., semnând la început și versuri de circumstanță, în ton cu epoca proletcultistă. Este redactor la „Tribuna” (1957–1969), director al Editurii Dacia (1969–1986) și din nou redactor la „Tribuna”, unde ține nu numai cronică literară, ci și o „cronică sportivă”. În perioada de început a „Tribunei” a mai fost cronicar plastic și dramatic. Debutază editorial cu volumul de versuri *Orizonturi* (1963), urmat de *Cercurile dragostei* (1966), culegere de poezie intimistă, așezată la încrucișarea unor influențe diverse, nedecantate încă suficient. Următoarea carte, *Jurnal literar* (1967), include cronicile literare semnate în „Tribuna”, pe marginea unor volume de Tudor Arghezi, Tudor Vianu, I.L. Caragiale, Ion Barbu, Adrian Maniu, Geo Bogza, Al. A. Philippide, I. Negoțescu, Miron Radu Paraschivescu, Ion Vlasiu,

Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Nicolae Labiș, Ion Brad, Virgil Teodorescu, Ștefan Aug. Doinaș, Ion Caraion, Titus Popovici ș.a. Banalitatea opiniilor este dusă aici până la extrem, de aceea rar se poate desprinde astăzi din paginile respective o propoziție critică memorabilă, răsărind dintre truisme și concesii făcute comandamentelor ideologice ale vremii. O schimbare are loc odată cu volumul de versuri *Mica autobiografie* (1975), care face racordul la temele, motivele și modul de a scrie poezie din perioada interbelică, urmat de *Marea autobiografie* (1979), *Ochii de pretutindeni* (1981), *Ierbarul cu amintiri* (1984), *Asfințiturile zilnice* (1985) ș.a. Pentru *Mica autobiografie* primește Premiul Uniunii Scriitorilor, iar pentru *Marea autobiografie* pe acela al Asociației Scriitorilor din Cluj.

Din aceeași generație cu Al. Andrițoiu și Ion Brad, de care îl leagă și afinități temperamentale și de atitudine poetică (apartenența mai pronunțată la tradiție, la versul muzical și la rafinarea livrescă), C. traversează, ca și confrății săi, o anumită criză a limbajului și a adevărului la linia oficială, pentru a evolua – într-un mod mai decis decât ceilalți – spre un intimism de substanță, preocupat de marile teme ale existenței: iubirea, lupta cu timpul, obsesia morții, comuniunea cu peisajul, relația cu transcendența. Rezultă de aici o lirică a bucuriilor simple, solar-meditativă, bazată pe confesiunea spontană, ținând refacea trăirii imaginativ-fanteziste prin încorporarea realului în „mica” sau „marea” autobiografie. Exultanța în fața frumuseților firii, trăirea frenetică a evenimentului cotidian, surprinderea candidă a devenirilor firești sunt componente ale unei poetici de jurnal existențial, în care umbra înnegurată a morții, presimțirea ei dureroasă fac loc treptat unei gravități de factură elegiacă. Cantabilă și sonoră, desprinsă din trunchiul unei tradiții clasice de bună factură sau din cel al modernismului interbelic de tip tradiționalist, poezia se salvează de la caducitate prin transparența melodioasă a sunetelor, printr-o caligrafie discretă. Experimente diverse, bine asimilate, vădesc o aplecare spre desăvârșirea formală, spre cizelarea enunțului până la esențial. Delicat și senzitiv, C. încearcă să capteze un limbaj la fel de sugestiv ca și percepția concretă, vehicul pentru înțelegerea sensurilor lumii. Pelerin modern, el este un *homo viator* prin clipa prezentă spre un

tărâm al transcendenței imaginare: „Ca o sălbăticuie rănită gonesc/ prin ierburile înalte. Sângele meu regal// aruncă rubine prin florile albastre/ și gonesc, gonesc hipnotizat de o stea/ încă nevăzută de nimeni”. Lirica lui are însă și o altă față, în care predomină ludicul, tonul histrionic. Viața e văzută ca o mare comedie (*Revelație*) în care „actorii schimbă măști și schimbă glume”, în care domnește jocul grimaselor, al măștilor, al travestiurilor, ca formă de evaziune din perimetrul prea încrâncenat al existenței, ca filosofie a ființei amenințate. Discursul liric vizează eradicarea răului, ceea ce presupune și o radicalizare a limbajului moral, o conotație etică, purificatoare. „Am fost și rămân fiul străzii” – o caracterizare din *Mica autobiografie* – consemnează tocmai această opțiune de atitudine, căci aici, din aglomerarea unor elemente comune, a unor fapte diverse, se construiește o poezie de mare delicatețe.

SCRIERI: *Orizonturi*, București, 1963; *Cercurile dragostei*, București, 1966; *Jurnal literar*, București, 1967; *Povestea cu mielul, clopoțelul și copăcelul*, București, 1968; *Mica autobiografie*, București, 1975; *În timp ce pământul se-nvârte*, Cluj-Napoca, 1976; *Marea autobiografie*, București, 1979; *Primăvară scandinavă*, Cluj-Napoca, 1980; *Ochii de pretutindeni*, Cluj-Napoca, 1981; *Ierbarul cu amintiri*, Cluj-Napoca, 1984; *Asfințiturile zilnice*, Cluj-Napoca, 1985; *Cicatricile penumbrei*, București, 1987; *Reîntoarcerea menestrelului*, Cluj-Napoca, 1988; *Poeme*, pref. Petru Poantă, Cluj-Napoca, 1997.

Repere bibliografice: Perpersicius, *Alte mențiuni*, III, 196–201; Felea, *Poezie*, 194–198; Poantă, *Modalități*, 239–241; Zalis, *Tensiuni*, 270–275; Felea, *Aspecte*, I, 79–84, III, 66–70; Poantă, *Radiografii*, I, 162–165, II, 16–22; Popescu, *Cărți*, 142–144; Steinhart, *Critică*, 87–94; Tașcu, *Poezia*, 89–95; Grigurcu, *Existența*, 311–312; Cornel Ungureanu, „Cicatricile penumbrei”, O, 1987, 31; Ștefan Aug. Doinaș, *Ethica magna*, RL, 1987, 43; Cistelecan, *Poezie*, 109–111; Adrian Marino, *Al. Căprariu*, T, 1988, 4; Simion, *Scriitori*, IV, 105–117; Marian Papahagi, *Cuvintele rămân*, TR, 1989, 5; Steinhart, *Monologul*, 239–243; Poantă, *Scriitori*, 71–74; *Dicț. scriit. rom.*, I, 525–527; Poantă, *Dicț. poeți*, 50–52; Al. Căprariu, *Corespondență*, îngr. și pref. Oana Cătina, București, 2000; Ghițulescu, *Istoria*, 418; Vonceu, *Secvențe*, II, 91–96.

M.Pp.

CĂRARE, Petru (13.II.1935, Zaim–Tighina), poet, prozator, dramaturg, traducător. Este fiul Nadejdei (n. Duca) și al lui Profir Cărare. A absolvit școala medie la Căușeni, Școala Centrală Comsomolistă

(1956) și Institutul de Literatură „Maxim Gorki” din Moscova (1969). Lucrează ca redactor la Editura Școala Sovietică, din 1958 la revista de satiră și umor „Chipăruș”, de unde e demis în anul următor, e secretar literar la Teatrul Luceafărul din Chișinău, redactor la ziarul „Moldova socialistă”. La Uniunea Scriitorilor a fost o vreme director al Biroului de propagare a literaturii, dar a fost demis și de aici din cauza volumului de poezii satirice *Săgeți* (1972), care viza sistemul totalitar și care a fost retras din librării, C. fiind trimis „în surghiun” la Telenești. Debutază cu versuri în 1954 la „Tinerimea Moldovei”, iar editorial în 1959 cu un volum de traduceri din poezia lui Heinrich Heine. Cu o carieră literară sinuoasă, marcată de obstacole și interdicții dictate de forurile ideologice, dar și de succese, scriitorului i se vor acorda începând cu anii '90 numeroase distincții: titlul Maestru al Literaturii (1994), Premiul Național pentru Literatură (2000), Premiul Opera Omnia al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2008), Ordinul Republicii (2010) ș.a.

Chiar de la primele apariții editoriale – *Soare cu dinți* (1962), *Trandafir sălbatic* și *Parodii* (1965) –, C. se afirmă ca un umorist de vocație, înzestrat cu un acut simț al observației. Îmbină lirismul sentimental (scrie și lirică propriu-zisă) cu notația ironică și satirică, maliția cu poanta umoristică, particularități evidente și în următoarele volume. Debutul și evoluția lui C. s-au așezat sub influența benefică a lui G. Topîrceanu, de la care a asimilat dezinvoltura versificării, simplitatea expresiei și arta poantei. Vorba de spirit și șarja grotescă, agrementată deseori cu proverbe și expresii populare, asociațiile paradoxale și reducerea la absurd constituie arsenalul de modalități preferate. Un accent stăruitor, uneori prea ostentativ, cade pe latura anecdotică (caricaturală) a lucrurilor și pe umorul de situație. Partea cea mai durabilă a scrisului lui C. sunt parodiile, unde autorul își demonstrează talentul de a „imita” cu fidelitate modul poetic al unor autori (Andrei Lupan, Nicolai Costenco, Emilian Bucov, Petrea Cruceniuc, Aureliu Busuioc, Grigore Vieru, Vasile Romanciuc ș.a.) și de a plâsmui din interiorul tiparului împrumutat texte proprii, uneori superioare. C. și-a adunat schițele și nuvelele, scrise de asemenea în manieră umoristică sau ca parodii, în *Zodia musafirului* (1970) și *Între patru ochi* (1979). Foarte productiv este și în zona cărților pentru copii, seria fiind deschisă

în 1962 cu volumul *Cale bună, Ionele!*. În dramaturgie îşi face intrarea cu tragicomedia *Străinul*, premiată în 1979 la un concurs şi pusă în scenă în anul următor. Se adaugă piesele *Drum deschis*, *Portretul*, *Umbra Domnului*, *Logodna cu bucluc*, unele fiind reprezentate la Chişinău şi Bălţi. Ca traducător, C. transpune, singur sau în colaborare, îndeosebi din literatura în limba rusă, dar şi din Heinrich Heine sau din François Villon.

SCRIERI: *Cale bună, Ionele!*, Chişinău, 1962; *Soare cu dinţi*, Chişinău, 1962; *Poiana veselă*, Chişinău, 1963; *Ploaie cu soare*, Chişinău, 1964; *Parodii*, Chişinău, 1965; *Trandafir sălbatic*, Chişinău, 1965; *Vânătorul*, Chişinău, 1965; *Stele verzi*, Chişinău, 1967; *Ce culoare are vântul*, Chişinău, 1968; *Umbrela*, Chişinău, 1970; *Versuri*, pref. Mihai Cimpoi, Chişinău, 1970; *Zodia musafirului*, Chişinău, 1970; *Săgeţi*, Chişinău, 1972; *Broscuţa cea isteată*, Chişinău, 1974; *Oglinzi*, Chişinău, 1974; *Micul ştrengar*, Chişinău, 1975; *Parodii şi epigrame*, Chişinău, 1976; *Ionică Tropoşel*, Chişinău, 1978; *Între patru ochi*, Chişinău, 1979; *Urzicute*, Chişinău, 1979; *Vacanţa lui Tropoşel*, Chişinău, 1980; *Vatra*, Chişinău, 1980; *Parodii şi epigrame*, Chişinău, 1981; *Luminişuri*, Chişinău, 1983; *Rezonanţe*, Chişinău, 1985; *Tropoşel ajunge primul*, Chişinău, 1985; *Zurgălăi*, Chişinău, 1987; *Comedii*, Chişinău, 1988; *Peniţa şi bărdiţa*, Chişinău, 1988; *Săgeţi, Carul cu proşti şi alte poeme*, pref. Vasile Nastasiu, Chişinău, 1990; *Zâmbăreţi şi cucuieţi*, Chişinău, 1990; *În ajun de Anul Nou*, Chişinău, 1992; *Fulgere basarabene*, Chişinău, 1997; *Punctul de reper*, Bucureşti – Chişinău, 1998; *Pălăria gândurilor mele*, Chişinău, 2000; *Leul n-are frigider*, pref. Nicolae Cărare, Bucureşti, 2000; *Bună dimineaţa!*, Chişinău, 2003; *Scrieri alese*, Chişinău, 2004; *Moldovenii în cer*, Chişinău, 2004; *Micul Păcălici*, Chişinău, 2005; *Carul cu proşti*, Chişinău, 2007; *Poezii pentru copii*, Chişinău, 2010. **Traduceri:** Heinrich Heine, *Poezii*, Chişinău, 1959 (în colaborare cu Pavel Starostin); S. Oleinik, *Satiră şi umor*, Chişinău, 1965; I.A. Krilov, *Fabule*, Chişinău, 1967; I. Tuvim, *Poezii*, Chişinău, 1968 (în colaborare cu Spiridon Vangheli); Rasul Gamzatov, *Daghestanul meu*, I–II, Chişinău, 1972–1976; I. Kohanovski, *Versuri*, Chişinău, 1972; Serghei Mihalkov, *Nenea Stiopa*, Chişinău, 1974 (în colaborare cu Grigore Vieru); Sebastian Brant, *Corabia nebunilor*, Chişinău, 1979; François Villon, *Poezii*, Chişinău, 1982.

Repere bibliografice: Cimpoi, *Disocieri*, 203–208; Andrei Hropotinschi, *Revelaţia slovei artistice*, Chişinău, 1979, 118–125; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 203; Ciocanu, *Lit. rom.*, 175–182; Anatol Moraru, [Petru Cărare], LRP, 96–108; Petru Cărare, *Biobibliografie*, Chişinău, 2005; *Mică encicl.*, 75–86; Ciocanu, *Vase comunicante*, 367–371; Dolgan, *Poezia*, 580–594; *Dicţ. Chişinău*, 105–106; Rachieru, *Poeţi Basarabia*, 229–232; Petru Cărare – poet, prozator, dramaturg, traducător, Chişinău, 2012. **M.Dg.**

CĂRĂUŞ, Tamara (25.II.1972, Hârtopul Mare–Orhei), eseistă. După absolvirea Colegiului Pedagogic din Orhei (1991), îşi continuă studiile la Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţe ale Comunicării a Universităţii de Stat din Chişinău (1991–1996) şi la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Bucureşti, absolvind în 2001. Îşi ia doctoratul în litere la Universitatea bucureşteană cu o teză despre tehnicile narative în romanul postmodern. A participat la diferite proiecte de cercetare în cadrul mai multor instituţii (Colegiul Noua Europă, universităţi din Marea Britanie, Suedia, Olanda, Cehia, Austria). A debutat editorial în 2000 cu eseu *Tzara mea*. Publică în „Sud-Est cultural”, „Jurnal de Chişinău” şi susţine o rubrică în revista „Contrafort”, prezentând cărţi semnate de Mircea Cărtărescu, Marta Petreu, Adrian Marino, Norman Manea, Emilian Galaicu-Păun ş.a. A fost distinsă cu câteva premii, între care Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova şi Premiul Institutului Cultural Român (ambele în 2000).

În *Tzara mea*, în *Efectul Menard. Rescrierea postmodernă: perspective etice* (2003) şi în *Capcanele identităţii* (2011) C. dezbate atât subiecte vizând ipostaze ale literaturii de ultimă oră, cât şi probleme cu caracter social, unele abordate frecvent în perioada interbelică, dar ignorate după al Doilea Război Mondial. Reflectată în paginile din *Capcanele identităţii*, experienţa parcursă pentru documentarea conceptului relevă un itinerar complicat, autoarea proiectând subiectul asupra prozei a doi scriitori, Ion Druţă şi Paul Goma. Cu un orizont deschis spre noutăţile în domeniu, C. este preocupată de mecanismele identificării naţionale şi de modul în care acestea funcţionează în contextul diversităţii discursurilor identitare. În fond, autoarea îşi exprimă pe fondul crizei identitare a celorlalţi şi nevoia individuală de depăşire a stării de incertitudine. Reflecţiile, marcate de accente sociologizante, corespund urgenţei de a spune şi a înţelege un prezent complicat, încă tulbure în tendinţele şi aspiraţiile lui. C. explică recursul la sociologie şi îl legitimează prin importanţa, semnificaţia dramelor sociale pe care le observă şi le analizează. Eliberarea din captivitatea socialului, lupta cu trecutul, pe care autoarea refuză să şi-l asume, o determină să-şi conceapă discursul despre Basarabia într-o cheie analitică

cioraniană. Cu numeroase incursiuni extralitere, lucrarea *Efectul Menard...* disociază textul literar din perspectiva implicațiilor ideologice și etice, regândirea alterității în scrisul postmodern fiind urmărită prin prisma mișcărilor „subversive”, între care un loc aparte îl au feminismul, postcolonialismul, multiculturalismul.

SCRIERI: *Tzara mea*, Chișinău, 2000; *Efectul Menard. Rescrierea postmodernă: perspective etice*, Pitești, 2003; *Ethnobarometer in the Republic of Moldova* (în colaborare cu Doru Petruți și Ala Roșca), Chișinău, 2006; *Capcanele identității*, Chișinău, 2011.

Repere bibliografice: Vitalie Ciobanu, *Valsul pe eșafod*, Chișinău, 2001, 190–198; Theodor Codreanu, *Basarabia sau Drama sfâșierii*, Galați, 2003, 164–170; Christian Crăciun, „*Efectul Menard*”, LAI, 2004, 8; C. Măgură, „*Efectul Menard*”, RL, 2004, 45; Mircea V. Ciobanu, 72577 *de semne (cu spații albe) despre ai noștri tineri...*, „Sud-Est cultural”, 2005, 2; Dicț. Chișinău, 106–107; Vitalie Ciobanu, *Neliniștea spiritului etic*, CF, 2011, 197–198.

A. Bn.

CĂRCĂLEANU, Eleonora (21.II.1939, Echi-măuți–Orhei), istoric literar. Este fiica Verei (n. Comarnițchi) și a lui Mihail Sinicliu, învățător. Urmează studiile medii la Școala nr. 35 din București, după care este elevă a Liceului „Iulia Hasdeu” din aceeași localitate. Între 1958 și 1963 e studentă la Facultatea de Filologie a Universității din București, secția italiană–română. În 1967 devine asistent la Catedra de limbi clasice, italiană, spaniolă a Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, unde predă limba și literatura italiană. Parcurge toate treptele în ierarhia universitară, ajungând în 1999 profesor titular, iar între 2000 și 2006 fiind șefa catedrei. Își susține doctoratul în 1975 cu teza *Leopardi în România*, editată în 1983. A beneficiat de mai multe burse de studiu în Italia și a fost *visiting professor* la universitățile din Perugia, Padova, Bari, Pescara, Chieti. Debutază cu un eseu despre Leopardi în 1973 la „România literară”.

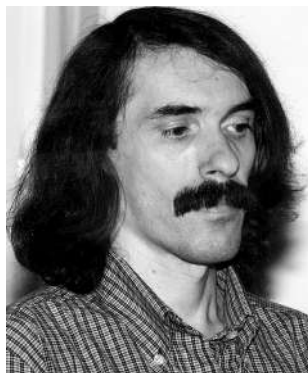
În *Leopardi în România* C. oferă un studiu sistematic despre receptarea operei poetului italian în țara noastră. Sunt urmărite traducerile din italiană efectuate de-a lungul timpului, dar și înrâuririle asupra unor scriitori români. Capitolul *Traducători și traduceri* conține o analiză fină a textelor lui Leopardi transpuse în limba română de Barbu Constantinescu, Al. Pop Dafin, Mihail Strajanu, Al. Iacobescu, G. Murnu, Pimen

Constantinescu ș.a., apreciindu-se că încercările acestora au avut drept merit promovarea scrierilor poetului italian și netezirea drumului spre realizările semnate de Eta Boeriu, Tatiana Popescu sau Smaranda Bratu Stati. Secțiunea intitulată *Înrâuriri și asemănări* aduce o analiză comparatistă, fiind detectate zonele de interferență dintre Leopardi și Duiliu Zamfirescu, Panait Cerna, Anton Naum sau Mihai Codreanu. Înrâuririlor tematice dintre lirica leopardiană și cea eminesciană le este dedicat un capitol distinct. Studiul se încheie cu prezentarea unor aspecte ale operei poetului italian trecute prin filtrul criticii și istoriei literare românești. În *Repere româno–italiene* (1998), culegere de articole și studii, demersul comparatist are în vedere o înțelegere tipologică a celor două culturi. Sunt reunite analize privind scriitori precum Dante, Umberto Saba, Giuseppe Ungaretti, Eugenio Montale, M. Eminescu, Duiliu Zamfirescu, Grazia Deledda ș.a. O carte de același gen este și *Miscellanea italica* (2002). *Eugenio Montale. O lectură a poeziei* (2002) reprezintă o analiză a cărților publicate de poetul italian modernist. Astfel, între *Oase de sepie*, *Ocaziile*, *Furtuna și altceva*, *Satura*, *Jurnal din '71 și din '72*, *Caiet de patru ani* și *Alte versuri* sunt stabilite corelații subtile, după ce autoarea reface printr-un demers de tip monografic geneza fiecărui volum în parte. Această metodă favorizează constituirea unor raporturi între biografie și creație, în condițiile în care o mare parte din opera lui Montale a fost scrisă într-o perioadă de criză a umanității. C. nu uită să evidențieze felul în care poetul italian a reușit să depășească sau să se desprindă de caracterul literaturii timpului său, în care dominau ținuta luxuriantă a imaginilor și „retoricile golite de sentimentul autenticității”. Din acest motiv, observă autoarea, poezia lui Montale e lipsită încă din primele ei faze de imagini redundante și artificii formale, ca să ajungă în ultimele volume la o simplitate nobilă. C. dovedește o bună cunoaștere a literaturii italiene din Novecento și în lucrarea *Giuseppe Ungaretti și alte contribuții literare italiene* (2008). A publicat și câteva cursuri universitare: *Due secoli di letteratura italiana. Duecento. Trecento* (1998) și *Tre correnti letterarie italiane. L'Umanesimo, il Rinascimento e il Barocco* (1999).

SCRIERI: *Leopardi în România*, București, 1983; *Repere româno-italiene*, Iași, 1998; *Due secoli di letteratura italiana. Duecento. Trecento*, Iași, 1998; *Tre correnti letterarie italiane. L'Umanesimo, il Rinascimento e il Barocco*, Iași, 1999; *Miscellanea italica*, Iași, 2002; *Eugenio Montale. O lectură a poeziei*, Iași, 2002; *Giuseppe Ungaretti și alte contribuții literare italiene*, Iași, 2008.

Repere bibliografice: Ștefan Avădanei, *Leopardi și literatura română*, CRC, 1983, 19; Giorgio Caragiani, „Leopardi în România”, „Esperienze letterarie” (Napoli), 1984, 2; Dragoș Cojocaru, „Eugenio Montale. O lectură a poeziei”, CL, 2002, 3; Mauro Barindi, „Miscellanea italica”, CL, 2003, 12; Noretta Jucan, „Eugenio Montale. O lectură a poeziei”, ST, 2006, 9.

Ș.A.

CĂRTĂRESCU, Mircea
(I.VI.1956, București),
poet, prozator, eseist,
traducător.

Este fiul Mariei (n. Badislav) și al lui Constantin Cărtărescu, inginer, ziarist. Urmează Liceul „Dimitrie Cantemir” din București, apoi Facultatea de Limba și Literatura Română, secția română-engleză, pe care o absolvă în 1980 cu o teză de licență despre poezia postumă a lui M. Eminescu; rescrisă, teza – incursiune psihanalitică minuțioasă în arcelele imaginarului „nocturn” eminescian – va fi publicată în 1992 sub titlul *Visul chimeric*. Este membru de prim-plan al unor cenacluri studențești bucureștene, medii de formare definitorii pentru generația căreia îi aparține: Cenaclul de Luni (condus de Nicolae Manolescu) și cenaclul Junimea (condus de Ov. S. Crohmălniceanu). Va fi prezent și în două volume colective produse de aceste cenacluri – *Aer cu diamante* (1982, împreună cu Traian T. Coșovei, Florin Iaru și Ion Stratan) și *Desant '83* (alături de alți peste douăzeci de prozatori optzeciști). Până în 1989 lucrează ca profesor de română la o școală generală din București, funcționar la Uniunea Scriitorilor și redactor la revista „Caiete critice”. Din 1991 își începe

cariera universitară la Catedra de literatură română din cadrul Facultății de Litere bucureștene, devenind conferențiar în 2004. Coordonează cenaclul Litere (1994–1999). Devine doctor în filologie în 1999 cu teza *Postmodernismul românesc*, coordonată de Paul Cornea. În ultimele două decenii scriitorul a devenit un brand de succes intern și internațional, fără termen de comparație în România postdecembristă. Cărțile – apărute și în zeci de ediții în limbi străine – i-au fost vândute în sute de mii de exemplare. Începând cu ediția franceză a *Visului*, din 1992, scrierile lui C. au fost traduse în engleză, franceză, germană, italiană, spaniolă, portugheză, greacă, ebraică, suedeză, norvegiană, polonă, neerlandeză, irlandeză, maghiară, bulgară, sârbo-croată, bască. A fost recompensat cu numeroase premii, între care Premiul Uniunii Scriitorilor, Premiul Academiei Române, Premiul Uniunii Latine, Premiul Vilenica, Premiul Haus der Kulturen der Welt ș.a. Texte i-au fost incluse în peste douăzeci și cinci de antologii internaționale. Bursier Fulbright, apoi al Colegiului Rockefeller și al New Europe College, a primit și o bursă oferită de Akademie Schloss Solitude ș.a., este invitat la numeroase târguri de carte din străinătate. A fost decorat de statul francez cu Ordinul Artelor și Literelor în grad de Cavaler (2010). Este căsătorit cu scriitoarea Ioana Nicolaie.

Alături de alți congeneri, C. a debutat în revista „Convingeri comuniste” a Asociației Studenților Comuniști din București (1978); debutul „oficial” rămâne însă un grupaj poetic publicat în „România literară” tot în 1978, cu o prezentare de Nicolae Manolescu. Debutează editorial în 1980 cu volumul de versuri *Faruri, vitrine, fotografii*. Primirea entuziastă din partea criticii de autoritate, confirmată și de Premiul Uniunii Scriitorilor, va provoca contrareacții virulente, în contextul cultural-politic dificil din epocă, marcat de ascensiunea protocronismului ca doctrină culturală a național-comunismului ceaușist și de scandalurile de plagiat care-i incriminau pe unii membri ai grupării. „Cosmopolitul” C. devine țintă predilectă a serialelor pamfletare orchestrate de cei din jurul lui Eugen Barbu la revista „Săptămâna”, căpătând astfel notorietate și legitimitate „subversivă” prin intermediul posturilor de radio occidentale. Volum eterogen, cu scăderi

evidente (secțiunea „virgiliană” *Georgicele* nu depășește nivelul unor parodii studențești „cu șopârle” la adresa modelului bucolico-idilic confiscat oficial), *Faruri vitrine, fotografii* conține aproape toate ingredientele care-l vor impune pe C. ca „lider” poetic al generației sale: vizionarismul romantic înalt, camuflat în veșmântul *high tech* al intertextualismului parodic, combinația de ironie demitizantă și sentimentalitate visătoare, enorma disponibilitate lexicală, imagistică și asociativă, orchestrată pe principiul magic al analogiilor universale, limbajul neoenciclopedist ce aspiră, arghezian, „să prindă universul cu ițele”. Metafora specular-spectaculară a caleidoscopului, intertextualitatea generalizată, concretețea hipersenzorială și vizualitatea nesățioasă îi caracterizează, de asemenea, poetica al cărei „caragialism” colocvial maschează un eminescianism obsedant. Luxuriantă și tentaculară, lirica sa „uimește”, șochează. Filonul „balcanic” al cântecului de lume, de la Văcărești, Costache Conachi și Anton Pann până la romanța minulesciană, concretețea senzorială a lui Tudor Arghezi, imagismul policrom al lui Ilarie Voronca și la obiectualismul de bazar ludic al lui Leonid Dimov ș.a., îndreptățesc încadrarea poetului în galeria „sudicilor”, risipitori ai propriului talent. Cu precizarea că risipitorul C. se va dovedi și un excelent administrator al propriei opere. Cu ecouri din T.S. Eliot (*The Waste Land*), *Căderea*, poemul reprezentativ de aici, e plasat, simbolic, în deschidere, indicând o geneză și o apocalipsă, o „cădere” din paradisul formelor pure, înalte, în derizoriul unui cotidian fără orizont („Toamna s-a cărăbănit, dracu s-o ia/ și nu mai putem să mergem la o bere”). Încă de acum se poate observa predilecția pentru poemul intertextual amplu, narativ și, la limită, epopeic, desfășurat stereofonic pe mai multe niveluri de semnificație și capabil să reformuleze – prin falsă deriziune – vechi tradiții ale literaturii din toate timpurile. Campionul postmodernismului poetic se dovedește a fi, de la început, un romantic sub acoperire sau, după propriile-i afirmații, un „mistic” deghizat în „burghez”. Consacrarea poetică va spori odată cu *Poeme de amor* (1983). Modelele externe cele mai importante ale poeziei lui C. și ale întregii sale generații sunt cele americane, prozaice, cotidianiste și biografiste – poezii beatnici în primul rând – pe fondul unei sensibilități

pop-rock de tip *flower power*, ea însăși programată de romantism și suprarrealism. Absența caracterului vaticinar și protestatar manifest la Allen Ginsberg, Charles Olson, Robert Creeley, Lawrence Ferlinghetti s-ar justifica, în principiu, prin „domesticirea estetică” operată de totalitarism, cu energiile contestatare deviate către subvertirea ironico-parodică a limbajelor canonice; lipsește, de asemenea, dimensiunea anticapitalistă, stângistă a beatnicilor. De fapt, C. e, structural, un artist „evazionist”, ale cărui ambiții de performanță vizează canonul estetic, polemizând implicit cu versiunea populistă, angajată și patriotic-revoluționară impusă, în România anilor '70-'80, de Adrian Păunescu. Unii comentatori, între care Cornel Regman și Marin Mincu, au acuzat caracterul de „artizanat minor” al poeziei sale; într-un articol programatic (*Cuvinte împotriva mașinii de scris*), C. s-a apărut invocând caracterul „textențial” (un continuum text-existență) și eminamente performativ în raport cu „narcisismul” modernismului înalt, „scriptic”. „Manierismul” care i-a fost, de asemenea, imputat trebuie înțeles în sens tipologic, un model deseori citat fiind Giambattista Marino („Poetul, dacă nu-i în stare să uimească, să meargă mai bine la țesală”). *Ars poetica* și *ars amandi* totodată, cu o notă de romanță kitsch asumată ironic, *Poeme de amor* mobilizează, pe fondul unui București mitologizat fastuos pornind de la cotidianul imediat (*Zeppeline peste Piața Obor*), o întregă „paradă” erotico-estetică, mobilizând deopotrivă „arsenalul” poeziei de dragoste a lumii și toată gama de seducții a propriei poezii. Vădind abilități regizorale de *com-media dell'arte*, amplul poem *O seară la operă* își „uimește” cititorii trecându-i prin istoria parodică a poeziei românești canonice și prefigurând epopeea livrescă din *Levantul* (1990). Un posibil model îl oferă James Joyce în fragmentul *Boii soarelui* sau Herman Hesse în *Lupul de stepă*. Alt text de referință e *Poema chiuvetei*, replică „obiectualistă” la *Luceafărul* eminescian. Ambițiile vizionar-totalizante devin manifeste în *Totul* (1985), enormă proiecție biografistă pe un ecran psihanalitic care conține deja schema romanelor lui C. din deceniul ce urmează. În aceeași perioadă sunt scrise poemele ce vor alcătui, în 1994, volumul *Dragostea*, în care descoperirea fericirii intimist-matrimoniale și a bucuriilor paternității

devine armătura tematică a unei replici la poezia domestică a lui Tudor Arghezi; amorul devine, la rândul-i, dragostea definită, din motto, în termeni apostolului Pavel, dar și ca principiu ce mișcă, dantesc, „sori și alte astre”. Apar, și aici, pe lângă delicate piese „de cameră”, megaviziuni genezice și apocaliptice, mari scenarii psihanalitice, titanomahii burlești ale obiectelor. Capodopera lui C. rămâne, fără îndoială, epopeea eroi-comică *Levantul* – „comedie a literaturii” și replică postmodernă, de mare virtuozitate orchestrală, la *Țiganiada* lui Ion Budai-Deleanu, ce încheie în bucla ei istorică o întreagă genealogie a literaturii române: de la poemul *Conrad* al pașoptistului Dimitrie Bolintineanu și scrisorile lui Ion Ghica la poezia muntenească postpașoptistă, trecând prin Eminescu, Arghezi, Bacovia, Blaga, Ion Barbu, Dimov, până la Nichita Stănescu și la autocanonizatul C., marcat ca prezență a unei absențe. „Eposul” fantezist (iluzie artistică și pretext) este dat de o narațiune maritimă de aventuri, „cu pirați” mediteraneeni, având ca protagoniști pe Manoil și pe Iaurta Chiorul. Înainte de a debușa în spațiul sacru, hermetic al Halucianariei – și, printr-o nouă răsucire biografică, în mintea Autorului real care, aflat la vârsta cristică într-un „greu moment” al vieții sale, „clocește” această „jucărea” în bucătăria unui bloc din Colentina –, narațiunea, tocmită în versuri de mare virtuozitate livrescă în registru muntean de epocă, prinde în țesătura ei o întreagă *formamentis* balcano-orientală, sugerând o efigie fantasmatică a identității locale născută din mintea unui autor-demiurg cu ambiții absolutist-luciferice („Alef la puterea Alef, Dumnezeu la puterea Dumnezeu”); el încearcă, prin încrederea nelimitată în puterile literaturii, să-și conjure precaritatea și efemeritatea existențială. Puterile literaturii se confundă, deocamdată, cu cele ale poeziei, astfel încât postmodernismul *Levantului* va fi privit ca „piatră tombală peste istoria poeziei românești” (Florin Manolescu). Scris în preajma revoluției din 1989 și apărut imediat după, „poemationul” conține și o punere în scenă comico-satirică a revoluției de la 1848 (va fi de altfel reprezentat, în 1999, de regizoarea Cătălina Buzoianu), cu o dimensiune politică subversivă la adresa marelui proiect propagandistic al ceaușismului, „epopeea națională”. În mod ironic, cea mai valoroasă scriere a celui mai

tradus scriitor român postdecembrist este una intraductibilă, idiomatică prin cosmosul de referințe literare autohtone. După această „apocalipsă” a maximalismului poetic, nu mai rămâne decât opțiunea abandonului sau a minimalismului, eventual a recuperării unor materiale mai vechi, de virtuozitate artizanală, precum sonetele de tinerețe publicate în anii 2000. Minimalismul va fi accesat, rezidual, în poemele scrise în anii '90 și intrate, două decenii mai târziu, în sumarul volumului *Nimic* (2010). Sunt texte cumva „postume”, la foc mic, visător-intimiste, în care poetul se desparte de vechea sa identitate cu tandrețe și nostalgie. Predilecția pentru blues și autolamentație, paroxistică în „ohtaturile” din *Poeme de amor*, capătă acum valențe noi. Poemul-prag, indicat ca atare în *Nimic*, este *Occidentul*, unde, după izolaționismul anilor '80, șocul primei călătorii postcomuniste în Statele Unite ale Americii apare ca revelația unui zid al plângerii, al expierii și al despărțirii de iluziile alimentate de megalomania lirică a ceaușismului târziu. Pentru un scriitor care vrea totul de la literatură, despărțirea de poezie devine prioritară în asemenea condiții (când poezia nu mai oferă, socialmente, „nimic”). O decizie de pe urma căreia va rezulta una dintre cele mai spectaculoase reinventări auctoriale din literatura română postdecembristă. Rămâne, de asemenea, nostalgia pentru cantautorii pop-rock și folk care i-au marcat tinerețea, consemnată în mai multe poeme. Din unii a și tradus (Bob Dylan, *Suflare în vânt*, 2012).

Cum toate volumele de poezie ale lui C. de până la *Levantul* au proporții românești și valențe epice, era firească deplasarea treptată a autorului către o proză puternic impregnată de poezie, totul fiind, bineînțeles, impregnat de biografic, biograful de fantezie, iar fantezia de fantasmе obsedante din „subteranele” inconștientului. Lirismul este totuși absent din hiperrealista *Păianjeni de pământ*, povestire ce încheie sumarul antologiei *Desant* '83, dar deschide un întreg univers (auto) ficțional. El apare, la cel mai înalt nivel al său, abia în nuvelele din volumul *Visul* (1989), mutilat de cenzură prin eliminarea a două piese (prologul *Ruletistul* și epilogul *Arhitectul*), prin eliminarea unor pasaje erotice și prin modificarea titlului unei nuvele (*Jocul* în loc de *Mendebilul*). Cartea va fi retipărită, în versiune necenzurată, sub titlul

Nostalgia, în 1993, și va beneficia de o receptare neobișnuită: zece ediții românești (unele subintitulate „roman”) și numeroase traduceri (*Mendebilul*, *Gemenii* și *R.E.M.* au apărut și sub forma unor cărți autonome). Deși *Visul* marca, apăsător, opțiunea nervaliană a autorului pentru „a doua viață”, pentru interioritate onirică și imaginar, noul titlu trimite la o „mistică a postmodernității” și surprinde, memorabil, o sensibilitate caracteristică: melancolică, visătoare, postsimbolistă, stilizată în manieră pop-art. Proza lui C. renunță la „vălul” ironic-parodic, „diurn” și „caragialian” al poeziei, în favoarea „noctunului” liric, obsesional și fantasmatic. Jorge Luis Borges și Gabriel García Márquez, Ernesto Sábato și Julio Cortázar, Hermann Hesse și J.D. Salinger, Eminescu și Mircea Eliade sunt modele imediat identificabile în textura celor cinci proze ale *Nostalgiei*, prima fiind o metaforă a creației și o parabolă borgesiană a riscului, cu un narator ridicat și coborât de „ruleta rusească” a destinului; ultima – o proliferare macrantropică de tip SF a identității unui aparent banal artist genialoid, a cărui artă îl dilată la proporții de Mare Arhitect al Universului. C. impresionează, aici, ca extraordinar poet „matein” al Bucureștiului spectral dintre Obor și Colentina, cu subterane demonic-feerice ca în *Pe strada Mântuleasa* de Mircea Eliade, dar și prin combinația de eminescianism oniric și metafizic, realism magic sud-american, sensibilitate estetizantă, simbolist-decadentă și romantism hippie. Miezul cărții îl constituie cele trei nuvele ale copilăriei și adolescenței „damnite”. *Mendebilul*, mitologizare memorabilă a „subsolurilor” copilăriei în decor de bloc comunist, unde un copil tarat psihic (Dan Nebunul), venit de nu se știe de unde și metamorfozat într-un soi de profet iluminat, devine „legislator” (printr-un decalog bizar) al microcomunității infantile și se vede compromis în fața tovarășilor de joacă prin revelația erotismului său precoce. Reciclare *flower power* a erosului eminescian, *Gemenii* e, în schimb, o narațiune „romantică” a ieșirii (traumatice) din adolescență printr-o uniune sexuală mistică și androgină în subsolul oniric, populat de fluturi, al Muzeului Antipa. Dincolo de arcalele simbolizante, ceea ce imprimă tensiune dramatică acestei nuvele de atmosferă este zbaterea timid-genialoidului, „nervalianului” Andrei, licean din medii proletare, îndrăgostit fără speranță de sofisticata, frivolă și inaccesibila Gina, venită dintr-un cartier

„aristocratic” al protipendadei. Și aici C. reușește să dea pregnanță estetică și forță mitologică unei lumi neexplorate artistic, dincolo de poncifele romanelor sau filmelor populare: copilăria și adolescența „la bloc” și liceul sedus de moda hippie. Totul pe fundalul unei combinații între cotidianul cenușiu, apăsător al Bucureștiului comunist și strălucirile intime ale celui interbelic, scufundat în enigmă și vrajă. Mai exact, între poezia depri-mantă a cartierelor muncitorești și balcanismul pitoresc al mahalalelor de altădată. C. conferă acestor vârste o mitologie specifică în care s-au regăsit mulți dintre cititorii deceniului al zecelea din secolul trecut și care a contribuit la mitologizarea scriitorului însuși. Farmecul pitoresc al periferiei obsedate de prestigiul centrului se regăsește și în psihedelia *R.E.M.* (cu un titlu indicând mișcarea rapidă a pupilelor din timpul somnului paradoxal), unde naratorul – seducător blazat – se retrage într-un colț al „pânzei” textuale (o metaforă-cheie a scrisului lui C. este, încă de la debut, păianjenul), manipulându-și „victima” (Svetlana-Nana) pe calea unei anamneze în aceeași lume magică a inițierilor din copilărie și adolescență, cu atașante incursiuni în mediile țigănești infantile; intră în scenă și o nouă versiune a adolescentului-profet, „monstru” damnat, tarat fizic și supradotat intelectual (eliadescul Egor). Narațiunea pendulează continuu între fabulosul vârstelor dintâi și coșmarul unui prezent traumatic, exorcizat printr-o serie de nu-uri ce răstoarnă da-urile din finalul romanului joycean *Ulysses*. Dilatată și inegală, fără arta compozițională impecabilă din *Mendebilul* și tensiunea din *Gemenii*, *R.E.M.* rămâne totuși cea mai complexă și mai spectaculoasă dintre nuvelele lui C. Exorcizarea psihanalitică a traumei separării gemenilor și a unei adolescențe dificile, marcată de complexe sexuale și de o agresiune homosexuală ratată asupra protagonistului, asigură axul microromanului *Travesti* (1994). În realitate, e mai mult o nuvelă extinsă „despre splendoarea și abjecția adolescenței”. Conflictul dintre maturitate și imaturitate, dominant, ca și motivul dublului sau „copilul divin”, cu ecouri din Carl Gustav Jung, Otto Rank sau Károly Kerényi, ar fi un alt „motor narativ” al acestei scrieri dilatate, sufocată adesea de patetismul unui baroc stilistic flamboiant, dar cu câteva secvențe puternice despre promiscuitatea tulbure a taberelor de elevi și despre metamorfoza negativă a „fetițelor” în

„femei”. De la Ov. S. Crohmălniceanu, s-a glosat mult despre eminescianismul profund al prozei lui C. Vizionarismul eminescian („genial”, „luciferic”, „absolutist”) e, într-adevăr, obsedant la nivelul structurilor de adâncime, și dacă *Visul chimeric* a putut fi citit ca un „tribut” interpretativ, un controversat articol-colaj, *Fapte*, publicat în grupajul demitizant al revistei „Dilema” (265/ 1998), a fost receptat ca un atac de gust îndoielnic la adresa lui Eminescu; există la C. o „anxietate a influenței” și o rivalitate obsesivă față de marele model. Complexul afirmării, nevoia nevrotică de performanță, de a se măsura sau compara permanent cu „cei mai mari” scriitori afini (din literatura română sau universală) și de a-i depăși domină paginile din *Jurnal* (I–III, 2001–2011), ținut din adolescență și publicat secvențial, cu retușări ale pasajelor prea intime. Fragmentele apărute, datând din perioada 1990–2010, subordonează toate aspectele vieții artistului (în măsura în care le expun) „demonismului” creator, într-un spectacol al vulnerabilității megalomaniacale și autocentrate. Supratema o constituie reinventarea de sine prin geneza, receptarea și managerizarea promoțională a trilogiei românești *Orbitor* (1996–2007), alcătuită din *Aripa stângă*, *Corpul* și *Aripa dreaptă*. După semieșecul cu *Travesti*, pariul lui C. cu romanul devine presant, angajând cele mai profunde resorturi ale ființei; nu e vorba despre orice roman, ci de unul „total”. Exorcizare psihică a unui *hybris*, dar și punere în scenă a obsesiei centrale a autorului: dublul, reunificarea ființei scindate, recuperarea copilului divin de către matur. *Orbitor* se vrea, de fapt, a fi o scriptură, o „evanghelie după Mircea” prin care se exprimă un ales, un iluminat, instrument al unei conspirații metafizice universale cu epifanii politice înregistrate de-a lungul câtorva sute de ani. Foarte special este romanul de familie, cu genealogiile fabuloase ale mamei (Maria din Tântava, fată simplă venită la oraș în interbelic, cu strămoși balcano-slavi gnostici și bogomili) și ale tatălui (bănățeanul Costel, naiv ucenic al unei școli de partid, cu îndepărtate și nobile rădăcini poloneze și hasidice), totul, culminând cu întâlnirea lor, stând sub semnul predestinării misterioase. O vecinătate literară imediat recognoscibilă este metaficțiunea paranoidă a lui Thomas Pynchon (V, în special), grefată pe un autobiografism oniric de tip M. Blecher și (din nou) pe modelele sud-americane ale lui Márquez și Sábato, dar

și pe tipare ale textelor sacre sau ezoterice. Automitologizarea „cosmică” va fi marcată inclusiv prin însemnări de jurnal și interviuri unde C. se prezintă în ipostaza platonice și romantică a artistului-medium, inspirat și ales de Dumnezeire în vederea scrierii Cărții mântuitoare, *imago mundi* și punere în abis a totului menit să răscumpere spaima de nimic a ființei efemere. Meta-, mega- și autoficțiune cosmogonică și apocaliptică, *Orbitor* este un vortex în care autobiograficul debușează în hagiografic, experiența personală și genealogia familială fiind marcate – sub semnul mistic al fluturului – de intervenția „mesagerilor” sectei de „Știutori” din ținutul transcendent *Orbitor*, prin codul secret Tikitan, prezent în folclorul copiilor; cel mai important mesager și însoțitor al „alesului” Mircea este hermeticul Herman, personaj fantastic mai bine reliefat decât acela al naratorului eponim pe care îl salvează și consiliază. Realismul magic în variantă balcanică, proiectat în istoria mirobolantă a sectelor din satul matern Tântava, dă unele dintre cele mai bune pagini de proză ale lui C. Aproape tot ce ține de atmosferă, de imaginarul autobiografic și genealogic sau de fantezia metafizică (prodigioasă) e remarcabil în *Orbitor*, însă, în pofida matriței „fractalice”, programată să absoarbă, tentacular, toate dimensiunile existenței, de la infinitul mic infracelular până la metagalactic, „spațiul mental” nu se încheagă ca roman, rămânând un caleidoscop modular de nuvele corespondente, deviat, de la un punct încolo, într-o superproducție mistico-politică. Totul e excesiv, de la imaginarul ezoteric al fluturului diafan la cel anatomico-celular, teratomorf sau sexual, într-un stil de un manierism flamboiant care, vrând să-și „orbească” cititorii, riscă să provoace saturație prin supraîncărcarea demonstrativă și decorativismul strident, îmbibat de solemnitate lirică. Lipsit de aderență reală la moral, social și istoric, textul ridică semne de întrebare pe măsură ce, de la un volum la altul, crește ponderea nivelului „realist”, în flagrant contrast cu emfaza stilului oracular, profetic („Căci suntem omizi și vom deveni fluturi...”), vădind o schizoidie estetică între nivelul verosimil și cel fabulatoriu. Personajele cele mai conturate sunt, cu una-două excepții, creaturile transumane, estropiații și monștrii (Herman, Soile, Monsieur Monsù), în vreme ce oamenii „normali” apar, cu puține excepții, ca niște artefacte lipsite de interioritate. Atât

Alexandru Mușina, Mariana Marin, Mircea Cărtărescu, Ion Bogdan Lefter și Bogdan Ghiu

interbelicului, cât mai ales comunismul românesc sunt reconstituite exterior printr-o colecție de clișee specifice, perioada ceaușistă fiind recuperată într-o colecție de oralități pamfletare și bancuri obscene, iar evenimentele din decembrie 1989 în satiră de tabloid. În registru triumfalist se derulează în schimb apoteoza din final, cu explozia apocaliptică a Bucureștiului, revenirea personajelor din *Nostalgia* și întâlnirea transfiguratoare a lui Mircea cu geamănul său Victor (și cu propria alteritate) pe ruinele Casei Poporului. În totul, *Orbitor* se prezintă ca o megaficțiune egofilă cu reușite extraordinare și căderi pe măsură, copleșitoare ca proiect, dar care nu poate fi susținută de precaritatea butaforiei istorice și de un personaj-narator (Mircișor/ Mircea) al cărui „salt” brusc din copilărie la maturitate apare la fel de nemotivat narativ ca și comportamentul său matur, de scrib ales pentru dicteul Știutorilor.

Despărțirea de optzecism și de postmodernism a lui C. se produce treptat, de-a lungul anilor '90, când „poetul-fanion” al generației se desprinde în „alergător solitar” pe o orbită „planetară” alimentată de progresia geometrică a traducerilor și a promovării externe, urmând „gloriei” interne,

nu lipsită de controverse, și marelui succes în rândul tinerilor. Pornind de la repere-standard ale bibliografiei internaționale (Gianni Vattimo, Jean-François Lyotard, plus utopia globalistă a lui Francis Fukuyama), *Postmodernismul românesc* (1999) reprezintă sinteza discursului de legitimare a acestui fenomen de tip optzecist, dublată de un (discret) discurs de autolegitimare, conținând o artă poetică personală și o filosofie pe măsură. Un discurs de tip mesianic, în care un curent „asianic”, anticlasic, la început „subteran”, ilustrat de scrieri ex-centriche ca *Istoria ieroglică* sau *Țiganiada*, străbate istoria noastră literară pentru a ieși la suprafață în secolul al XX-lea, „vestind” schimbarea de paradigmă impusă de acțiunea optzeciștilor. Celebratul relativism postmodern se dovedește însă procustian și dogmatic din perspectiva decupajului istoric propus (care devine astfel nu doar tipologizant, ci și valorizant), iar atitudinea auctorială, deși clamează relativismul și dezideologizarea, se arată a fi una extrem de ideologizantă, în parametrii globalismului neoliberal. Dincolo de locurile comune ale teoriei culturale postmoderne, trecute printr-un filtru românesc, cartea, controversabilă în multe privințe, oferă o atractivă introducere în

materie, cu nerv polemic și formulări critice adeseori inspirate, ce „are totuși meritul de a fi impus un concept și de a fi fixat fizionomia literară a generației '80” (Nicolae Manolescu). Culegeri ocazionale ca *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* (2003) sau *Ochiul câprui al dragostei noastre* (2012) reunesc cronici subiective despre autori afini, amintiri personale definitorii, texte de atitudine, eseuri de (auto)promovare culturală și, ocazional, reverii prozastice (unele notabile, precum romanțata *Zaraza* sau fragmentele despre București). Dacă teoreticianul și eseistul C. se situează la un nivel net inferior prozatorului și mai ales poetului, la nivel mai de jos se situează, de departe, publicistul politic angajat. Articolele publicate din 2003 în „Jurnalul național” și adunate în 2005 în culegerea *Baroane!* (trimitând la pamfletul arghezian), ca și cele semnate ulterior în „Evenimentul zilei”, navighează catastrofist, fără acuitate analitică și pregnanță expresivă, printre clișeele dreptei civic-liberale. Contaminarea de acest discurs publicistic (după cum chiar C. mărturisește în *Jurnal*) e benefică în planul notorietății și impactului comercial, însă alterează filonul înalt al literaturii autorului. Atât ultimul volum al romanului *Orbitor* (cu reconstrucția alegoric-pamfletară a butaforiei comuniste și a celei revoluționare din decembrie 1989), cât și popularul *De ce iubim femeile* (2004) sau *Frumoasele străine* (2010) – primul cuprinzând secvențe scrise pentru reviste glossy, iar al doilea având ca punct de plecare experiențe scriitoricești transfrontaliere – se resimt de pe urma acestei cotituri, în care „artistul” pur, adolescent al spiritului, lasă locul „burghezului” matur, pragmatic. Totuși, ca și multe poeme din volumul *Nimic*, unele povestiri incluse în cele două cărți se numără printre reușitele notabile ale lui C., de data aceasta într-un registru mult mai lejer, mai comercial, dar și mai „umanizat” decât cele din *Nostalgia*. Lăsând la o parte dulcegăriile sexiste, lista motivelor pentru care „iubim femeile” („Pentru că au din când în când mici suferințe: o durere reumatică, o constipație, o băătătură, și-atunci îți dai seama deodată că femeile sunt oameni, oameni ca și tine”), cochetarea cu „modurile minore” ale literaturii oferă un contrapunct relaxant în raport cu maximalismul genialoid din *Levantul*, *Nostalgia* sau *Orbitor*. Literatura „tandrețelor pentru femei” va fi dublată de cea „pentru copii și rafinați”: ilustrată cu rafinament suprarealist de graficianul Tudor Banuș, *Enciclopedia zmeilor* (2002) e o „estetică a

basmului” distilată din tradiția folclorului românesc (sau balcanic) și proiectată jucăuș într-un evantai caracterologic fantezist, dincolo de care se pot întrevădea însă o cosmogonie ludică, parodică, de tip *Levantul* și o comedie livresc-enciclopedică a umanului văzut ca amestec de monstruozitate (zmeiască) și infantil. O nouă redimensionare a literaturii lui C. ar putea-o oferi viitorul roman *Theodoros* – replică la biografia regelui de origine română al Abisiniei evocat într-o scrisoare a lui Ion Ghica – pe linia spectacularului levantin ca auto-proiecție interioară a măririi și decăderii.

De la Nichita Stănescu, nici un poet nu este mai modern în limbaj decât Cărtărescu; rezervele, depozitele tradiționale de cuvinte poetice sunt înlocuite de altele, noi, din domeniul tehnicii și al științelor exacte. Imaginația lexicală este la Cărtărescu nesfârșită. Sub apa și focul cuvintelor se ascunde ochiul vizionar în care se formează imaginile altei realități decât cea comună. Rezervat, afabil, timid în societate, Cărtărescu e de fapt un obsedat al lumii lui magice, miraculoase de cuvinte, pe care o locuiește ca pe un infern confortabil: îl trădează privirea teribil de fixă, ochii din adâncul capului, care nu sunt deschiși decât pentru ceea ce vede.

NICOLAE MANOLESCU

Sunt proze fantastice, cum nu s-au mai scris în literatura română de la Eminescu încoace [...]. Imaginația lui Cărtărescu lucrează incitată de imensitățile astronomice, marile analogii universale, doctrinele ezoterice și teoriile științifico-fantastice, miturile umanității și activitățile ascunse ale inconștientului.

OV. S. CROHMĂLNICEANU

SCRIERI: *Faruri, vitrine, fotografii*, București, 1980; *Aer cu diamante* (în colaborare cu Traian T. Coșovei, Florin Iaru și Ion Stratan), prefată Nicolae Manolescu, cu desene de Tudor Jebeleanu, București, 1982; *Poeme de amor*, postfață Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, 1983; *Desant '83* (volum colectiv), pref. Ov. S. Crohmălniceanu, București, 1983; *Totul*, București, 1985; *Visul*, București, 1989; ed. (*Nostalgia*), București, 1993; *Levantul*, București, 1990; *Visul chimeric*, București, 1992; *Dragostea*, București, 1994; *Travesti*, București, 1994; *Orbitor*, vol. I: *Aripa stângă*, București, 1996, vol. II: *Corpul*, București, 2002, vol. III: *Aripa dreaptă*, București, 2007; *Dublu CD*, București, 1998; *Postmodernismul românesc*, postfață Paul Cornea, București, 1999; *Jurnal*, I–III, București, 2001–2011; *Enciclopedia zmeilor* (în colaborare cu Tudor Banuș), București, 2002; *Cincizeci de sonete de Mircea Cărtărescu cu cincizeci de desene de Tudor Jebeleanu*, Timișoara, 2003; *Plurivers*, I–II, postfață Paul Cernat, București, 2003; *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*, București, 2003; *Sonete noi și vechi*, București,

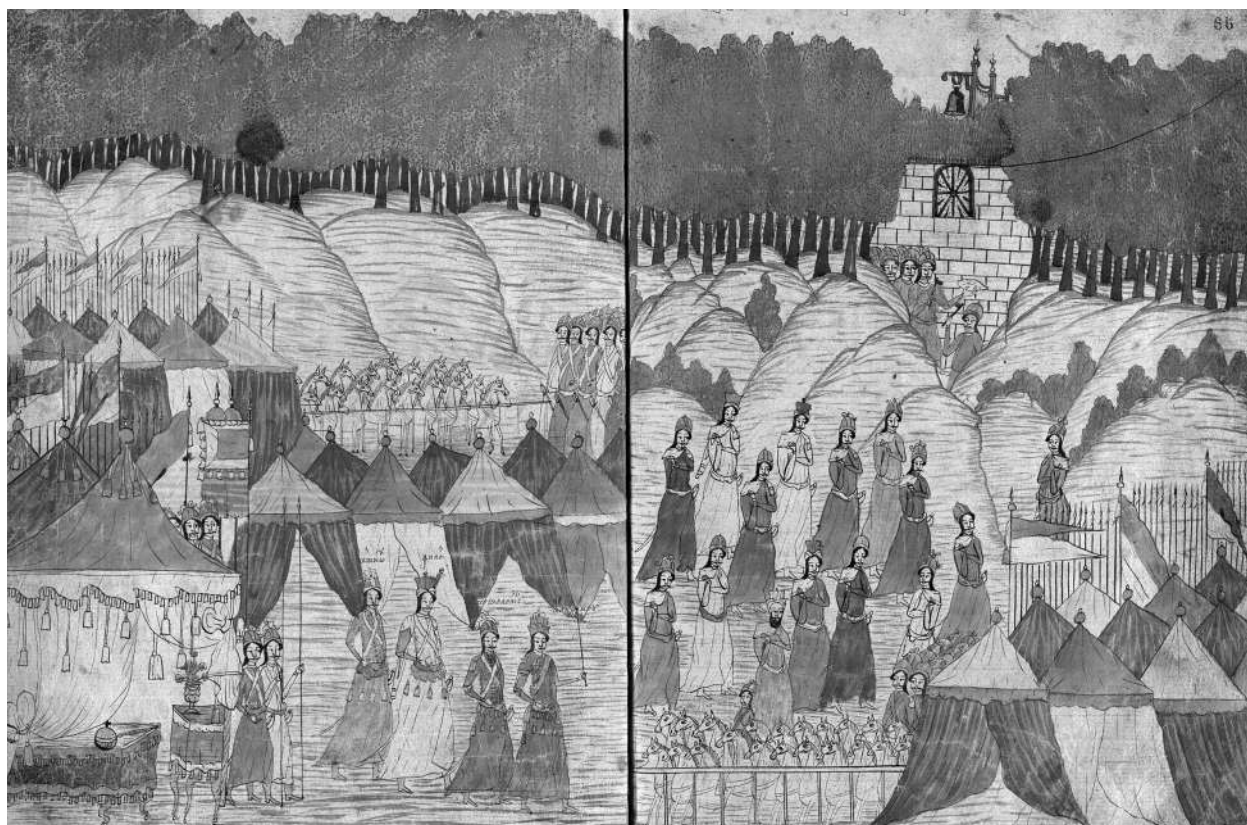
2003; *De ce iubim femeile*, București, 2004; *Baroane!*, București, 2005; *Poeme în garanție*, cu ilustrații de Tudor Jebeleanu, București, 2005; *Dublu album de versuri*, București, 2009; *Nimic. Poeme (1988–2002)*, București, 2010; *Frumoasele străine*, București, 2010; *Ochiul câprui al dragostei noastre*, București, 2012. **Traduceri:** Charles Simic, *Cartea zeilor și a diavolilor*, Pitești, 2002; Bob Dylan, *Suflare de vânt*, București, 2012.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Un poet despre care se va vorbi*, RL, 1981, 3; Dobrescu, *Foiletoane*, III, 51–54; Tartler, *Melopoetica*, 181–186; Pop, *Jocul*, 416–428; Grigurcu, *Existența*, 492–498; Mincu, *Eseu*, 56–60; Micu, *Limbaje*, 111–117; Simion, *Scriitori*, IV, 478–498; Crohmăniceanu, *Al doilea suflu*, 73–85; Regman, *Nu numai*, 208–211; Cristea, *A scrie*, 203–206; Negoîtescu, *Scriitori contemporani*, 84–93; Țeposu, *Istoria*, 44–47; Regman, *Dinspre Cercul Literar*, 111–119; Lovinescu, *Unde scurte*, VI, 92–97; Manolescu, *Litere*, 109–125; *Diț. analitic*, II, 44–46; 370–373, III, 153–154, 233–235, 365–367, IV, 242–244; Andrei Bodiu, *Mircea Cărtărescu*, Brașov, 2000; Oțoiu, *Proza*, I–II, *passim*; Sorescu, *Lumea*, 152–161; *Diț. esențial*, 161–165; Simuț, *Arena*, 26–30, 37–42; Bârna, *Comentarii*, 48–64; Cristea-Enache, *Concert*, 193–195, 377–397; Manolescu, *Lista*, I, 392–410; Pop, *Viață*, 164–175; Mușat, *Strategiile*, 267–274; Soviany, *Textualism*, II, 157–167; Diaconu, *Poezia*, 27–61; Negrici, *Comunism. Proza*, 367–378; Borbély, *Cercul*, 113–117, 157–164; Grigurcu, *În pădurea*, 41–46; Petraș, *Cărțile*, 145–146, 212–214, 255–256; Bârna, *Prozastice*, 233–243; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, I, 448–450, II, 281–290; Simuț, *Reabilitarea*, 313–319; Cristea-Enache, *București*, 396–400; Ștefănescu, *Istoria*, 905–920; Lefter, *Flashback*, 180–194; Ion Bogdan Lefter, *Puzzle cu „Noul val”*, Pitești, 2005, 28–44; C. Rogozanu, *Agresiuni, digresiuni*, Iași, 2006, 226–230, 255–262; Manolescu, *Istoria*, 1340–1351; Dan C. Mihăilescu, *Ideii cu zimți*, București, 2008, 98–114; Simona Sora, *Regăsirea intimității*, București, 2008, 245–260; Popa, *Istoria*, II, 549–558; Cristea-Enache, *Timpuri noi*, 92–106; Vakulovski, *Portret*, 134–160; Ion Bogdan Lefter, *O oglindă purtată de-a lungul unui drum*, Pitești, 2010, 23–39, 240–251; Borbély, *Existența*, 17–21; Soviany, *Cinci decenii*, I, 191–196; Teodora Dumitru, [Mircea Cărtărescu], CLT, 2011, 17, 24; Grete Tartler, *Mircea Cărtărescu și Bob Dylan*, RL, 2012, 52; Cistelecan, *Diacritice*, II, 47–53; Sanda Cordoș, *Lumi din cuvinte*, București, 2012, 160–174.

P. C.

CĂRȚI POPULARE. Texte cu largă circulație în literatura românească veche, numite la începutul studierii lor, în urmă cu un veac și jumătate, „cărți poporane” (B.P. Hasdeu), **c.p.** au tematică deopotrivă laică și religioasă și tratează, într-o manieră accesibilă și sub o formă atrăgătoare, subiecte dintre cele mai diverse, prin care autorul,

de regulă anonim (sau considerat ca atare într-o cultură în care paternitatea literară era din principiu ignorată), „vrea ca alții să petreacă, să răză, să crează, să învețe, să imite sau să se ferească” (B.P. Hasdeu). Sunt de obicei scrieri beletristice, „desfătătoare” (legende apocrife, hagiografice, liturgice sau parabiblice, texte apocaliptice, romane eroice, de Curte sau de dragoste), dar nu lipsesc scrierile „eticești” (texte cu caracter didactic sau cărți de înțelepciune), cărțile de prevestire (care permiteau, într-o manieră și cu mijloace devenite, în vremurile moderne, folclorice, descifrarea caracterului, a comportamentului uman, ca și anticiparea sau înțelegerea evoluției vremurilor) și unele scrieri de tip tehnic (de obicei leacuri și rețete medicale sau texte cu funcții magice). Unite nu prin tematică, ci prin modul de abordare și de redactare a materiei, mod adecvat unui destinatar specific (de regulă un cititor cu pregătire și deschidere culturală medie), **c.p.** se diferențiază atât de literatura religioasă oficială (canonică, de lectură bisericească, de slujbă sau de exegeză teologică), de scrisul literar laic elevat (deopotrivă beletristic, didactic, tehnic sau științific, juridic ori administrativ), difuzat și acesta, în toată perioada culturii vechi românești, în primul rând prin copiere manuscrisă, cât și de puținele elemente de folclor literar vechi, consemnate aproape accidental, din pură curiozitate intelectuală, în manuscrise (descânțe, colinde, orații, cântece de stea, mărunte producții lirice). În primul secol de cultură scrisă în limba română câteva miscelane, adevărate „biblioteci la purtător” (*Codex Sturdzanus*, *Codicele Todorescu* și *Codicele Marțian*), ce descind din același original, astăzi necunoscut, difuzează în forme practic identice două scrieri apocaliptice cu largă circulație nu numai în spațiul românesc, *Cuvântu de îmblare pre la munci*, cunoscut și ca *Apocalipsul Maicii Domnului*, și *Apocalipsul Apostolului Pavel*. Alte scrieri apocrife, legende parabiblice și vieți de sfinți (*Legenda Duminicii*, *Pseudo-Apocalipsul Apostolului Ioan*, *Moartea lui Avraam*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Legenda Sfântului Sisinie*) cunosc și ele, până spre mijlocul veacului al XVII-lea, mai multe variante manuscrise. În anii 1559–1560 fusese de asemenea reprodus în *Manuscrisul popii Bratul*, cel mai vechi miscelaneu brașovean păstrat, un text de magie populară numit *Începătura de nuiale*, destinat celor ce căutau comori cu ajutorul nuielușei de alun. Iar în deceniul de la cumpăna

Ilustrație la Alexandria, BAR, ms. rom. 575

veacurilor XVI și XVII a fost copiată în nordul Moldovei, după o traducere pierdută, *Floarea darurilor*, carte de înțelepciune de origine italiană (*Fiore di virtù*), pătrunsă anterior în spațiul cultural românesc prin intermediar sud-slav. Tot origine sud-slavă au avut cea mai veche versiune cunoscută, probabil, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, a *Alexandriei*, romanul consacrat expedițiilor lui Alexandru Macedon (versiune transcrisă la 1620 în *Codex Neagoeanus*) și trei cărți de prevestire, *Rojdeanicul*, echivalentul *Zodiacului* modern (datând și el, în cea mai veche copie păstrată, tot din 1620), *Trepetnicul*, folosit pentru prezicerea întâmplărilor din viața unui om cu ajutorul mișcării („tremurăturii, zbatutului”) diverselor părți ale corpului acestuia, și *Gromovnicul*, în care soarta omenirii era descifrată cu ajutorul zodiei în care „cădea” tunetul, ultimele două texte fiind difuzate, fapt cu totul accidental în epocă, și printr-o tipăritură apărută foarte probabil în anul 1639, în partea de sud a Transilvaniei. Modificarea atitudinii față de textul scris și implicit față de utilizarea românei ca limbă de cultură, modificare produsă în spațiul

românesc la mijlocul veacului al XVII-lea, are printre consecințe și creșterea numărului de **c.p.**, diversificarea lor tematică și schimbarea parțială a zonelor de proveniență. Între scrierile cu subiect religios, în continuare intens traduse și copiate, își fac apariția noi apocrife, scrieri apocaliptice și vieți de sfinți de mică întindere, unele venite, chiar înainte de 1700, și din spațiul slav răsăritean (*Lemnul crucii*, *Adam și Eva*, *Disputa lui Isus cu Satana*, *Călătoria lui Zosim la blajini*, *Cele 12 vise în tâlcuirea lui Mamer*, *Alexie*, *omul lui Dumnezeu*, *Viața Sfântului Vasile cel Nou*), dar acestora li se alătură acum câteva cărți de mare întindere (*Varlaam și Ioasaf* și *Mântuirea păcătoșilor*), transpuse în română de mari învățați ai vremii (Udriște Năsturel și Nicolae Milescu spătarul) după originale grecești. În secolul în care româna s-a impus ca limbă de cult, de instrucție și de cultură, se constată și o creștere semnificativă a numărului **c.p.** laice. Alături de *Floarea darurilor* și de *Alexandria*, traduse anterior și intens copiate (Antim Ivireanul, cunoscând, desigur, interesul cititorului contemporan pentru aceste scrieri, le imprimă, se pare pe

Filă din Erotocrit, BAR, ms. rom. 3514

amândouă, la Snagov, contrar uzanței epocii, care cerea a fi multiplicată prin tipar exclusiv cărțile religioase canonice), se așază *Fiziologul*, *Archir* și *Anadan*, *Istoria Troadei*, texte ilustrând modele literare cunoscute cititorului român, cartea de înțelepciune și romanul de Curte, dar și *Esopia* și *Sindipa*, scrieri de proveniență (direct sau mediat) orientală, intens copiate nu numai în cursul secolului al XVIII-lea, ce aduceau în atenție un tip nou de personaj, sclavul înțelept, și o nouă structură narativă, romanul cu cadru. Continuând deschiderea către genuri și specii literare noi, receptând influențe ce se depărtează din ce în ce mai frecvent de spațiul cultural sud-est european și ilustrând aplecarea tot mai evidentă către **c.p.** cu tematică laică, traducătorii din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea dau versiuni românești pentru *Bertoldo*, și chiar pentru *Bertoldo și Bertoldino*, propunând în acest fel o nouă variantă a personajului esopian, pentru *Istoria lui Skinder împărat*, scriere descinzând din versiunea occidentală a *Sindipei*, sau pentru *Halima*. Semn al apariției unei noi sensibilități literare, traducătorii se opresc însă constant,

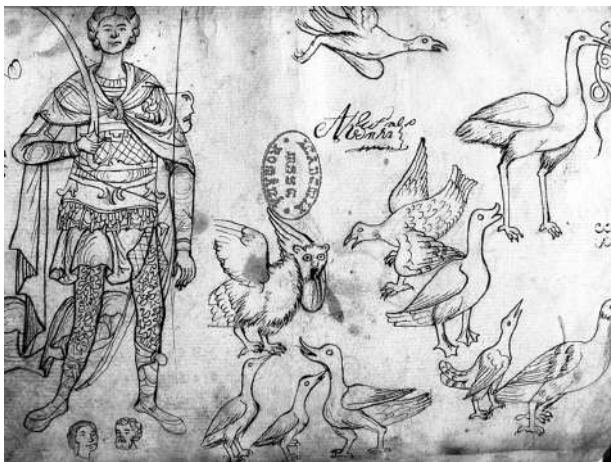
după 1780, în primul rând în Moldova, asupra unor romane de dragoste, precum *Altidalis și Zelidia*, *Erotocritul*, *Etiopica*, *Imberie și Margaron*, *Polițion și Militina*, unele transpunerii românești având ca izvor nu doar scrieri neogrecești, ci și originale italienești sau chiar franțuzești. Atenția acordată surselor occidentale se amplifică după anul 1800, când vor fi traduse, cu concursul unor autori consacrați, *Arghir și Elena* (roman transpus în română de Ioan Barac) și *Filerot și Antusa* (carte a cărei formă în românește, cuprinzând și pasaje versificate, este datorată, foarte probabil, lui Iancu Văcărescu).

Numărul mare de **c.p.** înregistrate în scrisul vechi românesc, diversitatea tematică și difuzarea lor foarte intensă, prin copiere și prelucrare, în medii dintre cele mai diferite (de la persoane cu instrucție redusă până la intelectuali cu aleasă cultură) arată aplecarea manifestată de vechiul cititor român către o componentă a scrisului literar nu totdeauna acceptată de Biserică. În cursul veacului al XVII-lea diverse texte juridice, între care *Șapte taine* și *Îndreptarea legii*, făceau referire la mai multe **c.p.**

„oprite” de forurile ecleziastice, iar o listă cuprinzătoare a unor astfel de scrieri „minciunoase”, între care *Astrologul*, adică *Rojdeanicul*, și *Gromovnicul*, texte de prevestire, dar și *Legenda Duminicii*, apocriefe *Adam și Eva*, *Lemnul crucii*, *Legenda Sfântului Sisinie*, *Vasilie cel Nou* sau „*Umblările apostolilor*”, nume care indică desigur *Apocalipsele*, a fost de mai multe ori copiată în manuscrise datorate unor fețe bisericești. Cu toate acestea, traducătorii **c.p.**, inclusiv ai multor scrieri cu tematică laică, dar mai ales copiiștii și prelucrătorii erau cel mai adesea preoți. Va fi marcat aceasta o autentică deschidere culturală, concretizată nu numai prin citarea în cadrul predicilor bisericești (cum făcea bunăoară Antim Ivireanul) a unor pilde sau exemple extrase din astfel de surse, dar va fi fost și o modalitate mai eficientă de promovare a unor precepte și modele de comportament în rândul credincioșilor. Multe scrieri apocrife, legende liturgice sau parabiblice erau foarte probabil auxiliare prețioase pentru preoți în explicarea sensului textelor bisericești, iar unele scrieri apocaliptice argumentau nevoia de respectare a preceptelor creștine, întrucât pedepsele imaginate pentru diversele păcate aveau efect mai puternic decât sancțiunile dictate prin simpla raportare la pravile. La fel cum **c.p.** au fost, încă de la începuturile scrisului românesc literar, un mijloc extrem de eficient de cultivare a gustului pentru lectură și, îndeosebi, un tărâm propice pentru exersarea capacității de prelucrare formală a unui text. În timp ce „litera” textului religios canonic era obligatoriu de respectat, forma apocriefelor, a scrierilor apocaliptice, a **c.p.** laice permitea, și uneori chiar impunea, pentru apropierea de cititor, pentru sublinierea unei idei sau pentru amplificarea efectului lecturii, nu doar adaptarea lingvistică și „localizarea” culturală, ci și contaminarea textelor cu subiecte apropiate (de exemplu apocalipsele și pravilele) sau reorganizarea materiei prin redistribuirea părților componente sau prin selecția acelor considerate mai importante pentru ilustrarea unei teme (ca în *Cele 12 vise în tâlcuirea lui Mamer* sau, poate, în *Legenda Duminicii*). Deși au constituit, prin larga lor difuzare, prin rolul jucat în educarea și în evoluția gustului pentru lectură, o componentă importantă a vechii culturi scrise în limba română, atât **c.p.** cu subiect religios, cât și **c.p.** cu tematică laică au fost difuzate, până la sfârșitul veacului al XVIII-lea, numai prin copiere manuscrisă. Tipărirea, probabil în 1639, a *Gromovnicului* și *Trepetnicului* alături de *Paraclisul Precistei* pare un „accident”

remarcabil, iar imprimarea *Florii darurilor* (și, eventual, a *Alexandriei*), în 1700 la Snagov, este semnificativă exclusiv pentru deschiderea culturală specifică lui Antim Ivireanul. În jurul anului 1800, pe fondul general al dezvoltării și înnoirii culturii scrise în limba română, s-a schimbat însă nu numai raportul dintre cele două componente, laică și religioasă, ale **c.p.**, sau acela dintre textele „desfătătoare”, devenite majoritare, și scrierile „eticești”, de promovare a unui anumit model de comportament, de demonstrare sau de susținere a unei idei, ci s-a modificat însăși atitudinea față de text. Acesta a început să fie înțeles nu numai ca act de mediere culturală, ci și ca realizare literar-artistică, traducerea sau prelucrarea formei românești a unei **c.p.** fiind, de aceea, tot mai des asumată de scriitori recunoscuți pentru talentul lor, iar unele manuscrise, precum *Alexandria* copiată de Năstase Negrule sau *Erotocritul* datorat logofetilor Ioniță și Petrache, amplifică plăcerea lecturii prin admirabile ilustrații. Și tot ca o schimbare de atitudine, prin care textul este receptat deopotrivă ca produs cultural și comercial, după 1794 **c.p.** laice, dar și cele religioase încep să fie difuzate prin tipar în primul rând în Transilvania (îndeosebi prin Petru și Ioan Bart) și, chiar dacă mai rar, în Țara Românească sau în Moldova (la Iași, inițial prin Mihail Strilbițki). Sunt astfel imprimate uneori în mai multe ediții, dintre scrierile cu relevanță literară, *Alexandria* (apărută inițial la Sibiu și la Movilău), *Arghir și Elena* (la Sibiu și la Iași), *Bertoldo*, *Esopia* și *Sindipa* (la Sibiu), *Floarea darurilor* (la Brașov), *Halima* și *Gromovnicul* (la București), *Trepetnicul* (la Iași). În 1837 se găseau astfel spre vânzare în librării din București (potrivit listei imprimate cu evident scop comercial la

Filă din Fiziolog, BAR, ms. rom. 4602

sfârșitul celui de-al treilea volum din traducerea lui Gherasim Gorjan pentru *Halima*) exemplare din *Gromovnic, Istoria lui Arghir, Viața și pildele lui Esop, Istoria lui Alexandru Machidon, Istoria Sindipii filosoful, Floarea darurilor și Bertoldo și Bertoldino*, cărți apărute în toate provinciile românești și aduse la București pentru vânzare. Considerate uneori, imediat după 1830, în perioada încercărilor de găsire a formei adecvate pentru româna modernă, modele de bună limbă românească (după cum consemnau în amintirile lor Ion Heliade-Rădulescu, Costache Negruzzi sau Mihail Kogălniceanu), devenite nu o dată model artistic și sursă de inspirație pentru scrisul beletristic (ca în cazul lui Anton Pann) sau transformate (cum se întâmplă cu apocrifele religioase) în texte-amuletă (multiplicate până astăzi pentru a satisface nevoia de lectură și de miraculos a credincioșilor cu puțină instrucție), **c.p.** au intrat la mijlocul secolului al XIX-lea, ca și literatura religioasă, pe un drum paralel cu scrisul românesc literar modern. Definite ca „poporane” pentru tipul de redactare, pentru similitudinile tematice manifeste (datorate cultivării unor motive comune, iar nu unor influențe reciproce) cu folclorul, ele ajung să aibă acum o difuzare similară creațiilor anonime.

Ediții: B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, t. II: *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, București, 1879; *Chrestomatie română*, I–II, publ. și introd. M. Gaster, Leipzig-București, 1891; „*Viața sfinților Varlaam și Ioasaf*”, tradusă din limba elenă la anul 1648 de Udriște Năsturel de Fierăști, al doilea logofăt, publ. și introd. P. V. Năsturel, București, 1904; *Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, publ. și introd. N. Drăganu, București-Leipzig-Viena, 1914, 191–231; N. Cartoian, „*Alexandria*” în *literatura românească. Noui contribuții*, București, 1922, 82–118; *Cărțile populare în literatura românească*, I–II, îngr. și introd. I.C. Chițimia și Dan Simonescu, București, 1963; *Alexandria ilustrată de Năstase Negrule*, îngr. și introd. Al. Duțu, București, 1984; *Floarea darurilor sau Fiore di virtù*, tr., îngr. și introd. Pande Olteanu, Timișoara, 1992; *Codex Sturdzanus*, îngr. și introd. Gh. Chivu, București, 1993; *La storia di Filerot e Anthusa*, îngr. și introd. Angela Tarantino, Roma, 1996; *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, I–VIII, coordonatori Ion Gheție și Al. Măreș, București, 1996–2003; *Viața lui Esop*, îngr. și introd. Violeta Barbu, București, 1999, 175–208; *Fiziolog – Bestiar*, îngr. și introd. Cătălina Velculescu și V. Guruianu, cu un excurs de Manuela Anton, cu ilustrații după desene de epocă de Mihaela Dumitru, București, 2001; *Viața lui Bertoldo. Un vechi manuscris românesc*, îngr. și introd. Galaction Verebceanu, Chișinău, 2002.

Repere bibliografice: B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, t. II: *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, București, 1879, VII–XLVI; M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883; ed. îngr. și pref. Mircea Anghelescu, București, 1983; M. Gaster, *Apocrifele în literatura română*, București, 1883–1884; M. Gaster, *Il Physiologus rumeno*, „Archivio glottologico italiano”, 1886–1888; I. Bogdan, *O traducere moldovenească din veacul al XVIII-lea a „Vieții lui Bertoldo”*, CL, 1891, 315–324; N. Cartoian, „*Alexandria*” în *literatura românească*, București, 1910; V. Grecu, „*Erotocritul*” lui Cornaro în *literatura românească*, DR, 1920–1921; N. Cartoian, „*Alexandria*” în *literatura românească. Noui contribuții*, București, 1922, 1–81; N. Cartoian, *Legende Troadei în literatura veche românească*, București, 1925; N. Cartoian, *Cel mai vechi zodiac românesc: „Rujdenița” popei Ion Românul (1620)*, DR, 1927–1928; N. Iorga, *Livres populaires dans le sud-est de l’Europe et surtout chez les Roumains*, „Bulletin de la section historique” (Académie Roumaine), 1928; N. Cartoian, „*Fiore di virtù*” în *literatura românească*, AAR, memoriile secțiunii literare, t. IV, 1928; N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, I–II, București, 1929–1938; ed. 2, I–II, îngr. Alexandru Chiriacescu, pref. Dan Zamfirescu, postfață Mihai Moraru, București, 1974; Emil Turdeanu, „*Varlaam și Ioasaf*”. *Istoricul și filiațiunea redacțiunilor românești*, CEL, 1934, 1–46; N. Cartoian, *Poema cretană „Erotocrit” în literatura românească și izvorul ei necunoscut*, București, 1935; Cartoian, *Ist. lit.*, I (1940), 71–138; Emil Turdeanu, *La Littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947, 31–58; *Ist. lit.*, I, 721–750; Dan Simonescu, *Romanul popular în literatura română medievală*, București, 1965; Duțu, *Coordonate*, 25–115; Pande Olteanu, „*Fiore di virtù*” dans les versions slaves traduites du roumain, RSL, 1968; Al. Duțu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, București, 1972; Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi*, vol. I: *Cărțile populare laice*, partea I–II, București, 1976–1978; Dan Horia Mazilu, *Texte antice și lecturi medievale. Marginalii la „Istoria surpării Troadei”*, RITL, 1981, 2; Dan Horia Mazilu, „*Varlaam și Ioasaf*”. *Istoria unei cărți*, București, 1981; Cătălina Velculescu, *Cărți populare și cultură românească*, București, 1984; Mihai Moraru, *De nuptiis Mercurii et Philologiae*, București, 1997, 29–125; Liviu Onu, *Tradiția manuscrisă a unei sinteze europene la români în secolele al XVII-lea – al XIX-lea. Mântuirea păcătoșilor („Amartolon sotiria”)*, București, 2002. **Gh.C.**

CĂTANĂ, George (20.IX.1865, Remetea-Pogănici, j. Caraș-Severin – 13.VII.1944, Valeadeni, j. Caraș-Severin), culegător de folclor, povestitor. Este fiul Trăiei și al lui Ion Cătană, țărani. Urmează școala primară în satul natal, gimnaziul la Lugoj și Școala Normală (Preparandia) din Caransebeș

(1880–1883). După doi ani de practică la Brebu, este numit învățător definitiv la Valeadeni, unde funcționează până la pensionare. A fost comisar al școlilor confesionale din protopopiatul Caransebeș și a înființat, în 1896, cercul cultural local al Astreii (bibliotecă, săli de lectură și cor). Culege neobosit folclor, avându-l ca model pe Ion Pop-Reteganul. Debutază în 1886, în „Gazeta poporului” din Timișoara, cu *Pitic Țințarul*, fiind prezent, aproape șase decenii, într-un mare număr de ziare și reviste: almanahuri și calendare, „Foaia diecezană”, „Dreptatea” (unde este redactor responsabil), „Drapelul”, „Luceafărul”, „Familia”, „Tribuna”, apoi, după Unire, la „Arhivele Olteniei”, „Semenicul”, „Banatul literar”, „Calendarul românului”, „Almanahul Banatului” ș.a.

C. debutează editorial cu primul volum din *Poveștile Bănatului* (I–III, 1893–1895), căruia îi urmează alte culegeri, conținând cu precădere basme, dar și, sporadic, legende și snoave sau balade. Din păcate, entuziasmul de culegător nu este echivalat și de grija pentru păstrarea autenticității materialului adunat, îndeosebi în ce privește fidelitatea lingvistică. Meritul său rămâne acela de a fi făcut cunoscute mai multe piese cu circulație locală (*Mârza*, *Rusalîn al lui Damian*, *Patima lui Ioan Stoia* etc.). Este însă și autorul unei contrafaceri a *Mioriței*. Pasiunea pentru poveștile populare, cea mai importantă latură a activității sale, i-a adus supranumele, excesiv, de „Creangă al Banatului”. În proza memorialistică, risipită prin reviste, evocă anii copilăriei și experiența pedagogică (*Suferințele unui învățător de la naștere până în timpul prezent*, 1888, *Amintiri din copilărie*, 1902, *Chipuri din satul nostru*, 1909 etc.). A scris și poezii (unele în grai bănățean), nesemnificative însă. **C.** se înscrie, cu dăruire, într-o tradiție a folcloristicii bănățene ilustrate de Simeon Manguica, Enea Hodoș, Sofronie Liuba, Iosif Bogdan ș.a., pe care s-a străduit să o îmbogățească.

Culegeri: *Poveștile Bănatului*, I–III, Gherla, 1893–1895; *Balade populare din gura poporului bănățean*, Brașov, 1895; *Păcală și Tândală*, Gherla, 1897; *Viața și faptele lui Ștefan cel Mare și Bun, Domnul Moldovei*, Sibiu, 1898; *Alese cântări bisericesti sau Octoii bogat*, Budapesta, 1902; *Teatru la sat*, Gherla, 1905; *Povești populare din Banat*, I–II, Brașov, 1908; ed. îngr. și pref. Marin Bucur, București, 1956; *Miorița... Doamnele de Gr. Baronzi*. *Balade populare*, Brașov, 1909; *Flori din război*, Caransebeș, 1924; *Chipuri și graiuri din Bănat*. *Povestiri, nuvele,*

schife și legende originale, I–II, Caransebeș, 1924–1927; *Cele mai frumoase povești din Banat*, București, 1947; *Povești, balade, povestiri*, Timișoara, 1969; *Rozuna, doamna florilor*, îngr. și pref. Vasile Șerban, Timișoara, 1974; *Basme, povești și balade*, îngr. Doina Comloșan și Vasile Șerban, Timișoara, 1984.

Repere bibliografice: Liviu Jurchescu, *Un Ion Creangă al Banatului*: G. Cătană, „Semenicul”, 1928, 10–11; Cosma, *Bănățeni*, 95–97; Cornel Corneanu, *Doi ani de la moartea lui Gheorghe Cătană*, „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, 1946, ianuarie–iulie; Ion Apostol Popescu, [George Cătană], O, 1958, 9, 1961, 4; P. Pascu, „Povești populare din Banat”, O, 1961, 6; Gr. Popiți, *Folcloristul Gheorghe Cătană (O sută de ani de la nașterea sa)*, O, 1965, 9; Vintilescu, *Secvențe*, 106–107; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 212–213; Marcu Mihail Deleanu, *Memorial, documente și studii despre George Cătană*, Reșița, 2011. **D.B. - D.**

CĂTINA, Oana (pseudonim al Vioricăi Mării; 2.VIII.1941, Dănceu-Flămânda, azi Jiana, j. Mehedinți), prozatoare. Este fiica Mariei Popescu și a lui Traian Popescu, învățători, și soră a scriitorului Dumitru Radu Popescu. Urmează școala primară în localitatea natală, cursul elementar și liceul la Oradea (1953–1959), apoi, la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, Facultatea de Filologie, secția română-franceză, absolvită în 1964. Din 1966, timp de peste trei decenii, lucrează ca redactor de editură (mai întâi la subredacția clujeană a Editurii Tineretului, iar din 1970 la Editura Dacia). Debutază în 1967, la revista „Steaua”, cu o povestire semnată V. Bențe. Debutul editorial are loc în 1981 cu romanul *Jocuri de copii*, semnat cu pseudonimul Oana Cătina, format din prenumele celor două fiice ale scriitoarei și utilizat ulterior cu consecvență. Publică, în anii ’80–’90, mai multe romane, într-un ritm destul de susținut, frecvența aparițiilor noi scăzând în anii 2000. Îi mai apar două ediții pe care le îngrijește: N. Steinhardt, *Drumul spre isihie* (1999) și Al. Căprariu, *Corespondență* (2000).

Romanele scrise de **C.** sunt asemănătoare prin tematică, viziune și modalitate narativă. Mediul social investigat este de regulă cel al intelectualității – cu ascendență rurală – din deceniile postbelice (medici, cercetători, juriști, studenți ș.a.). Incursiunile în lumea satului dintr-un trecut mai apropiat sau mai îndepărtat sau chiar din prezentul marcat de modernizare nu sunt extinse cantitativ, dar oferă pasaje dintre cele mai realizate literar. Scriitoarea nu a urmărit însă trasarea unei „fresce”; romanele ei sunt mai degrabă intimiste (chiar

dacă atent și pertinent inserate în tabloul social și în istoria contemporană), fiind focalizate asupra câte unui destin sau, mai des, asupra unui grup de destine împletite sau intersectate. În cartea de debut conflictul e organizat după rețeta romanului polițist, iar celelalte volume prezintă drame sentimentale ori familiale, retrospective biografice. Problematika investigată este cea a individului: împlinirea, calitatea morală, suferința, sacrificiul, căutarea fericirii într-un cuvânt. Discursul românesc e centrat pe rutina cotidianului, pe gesturile mărunte, îndărătul cărora sunt depistate – și interpretate – chestiunile esențiale ale existenței: afectivitatea, preocuparea pentru realizarea profesională și, în general, umană (în versiunea eroismului nespectaculos și negrandilocvent, eroismul banalului), preocuparea pentru onoare, pentru demnitate, vocația pentru sacrificiu, dorința fiecăruia de a fi recunoscut, iubit și prețuit. Acest inventar sentimental și ideatic – depistabil la numeroși prozaatori contemporani – e ilustrat cu mijloace narative nu deosebit de originale. Cărțile se articulează din șiruri de confesiuni, de monologuri și, mai ales, de ample dialoguri, de introspecții „raționate” și de rememorări comentate. Cam toți naratorii romanelor semnate de C. au același ton și aceeași viziune asupra vieții; se poate presupune că acestea sunt tonul și viziunea autoarei. Tonul e unul sapient-glumeț, convențional „isteț” și pe alocuri marcat de o sprinteneală continuă, care obosește în cele din urmă. Procedul e menit probabil să „mascheze”, din pudoare, o gravitate de fond, dar e aplicat cu prea multă insistență. Uneori toate personajele par că vorbesc și gândesc „ca din carte”, că își alimentează resursele de vervă și umor din paginile almanahurilor cu sfaturi utile sau din „Paris-Match”. Sub acest raport, textul frizează deseori kitschul, fără semne perceptibile de autoironie care să marcheze distanțarea față de un registru de exprimare „citată” pentru autenticitate. Toate aceste insuficiențe par să recomande literatura prozatoarei ca pe o versiune ceva mai elevată a literaturii de consum. De fapt, lucrurile nu stau chiar așa: scrierile acestea nu sunt simple „confecțiuni”. Acumularea de notație mărunță, psihologistă și comportamentistă, cu ambiția exhaustivității, puternic colorată de subiectivitatea personajelor-naratori, comentată glumeț ori doar alert, generează și secvențe antrenante, plauzibile, atractive nu numai pentru că au nerv. De altfel, de la o carte la alta pot fi percepute

un sensibil progres în stăpânirea meșteșugului de prozator, un spor cert de autenticitate, o modulară tot mai adecvată a tonului. *Albastrele ninsori* (1989) și *Umbra rotitoarelor povești* (1991) vădesc, sub aceste raporturi, un net câștig de calitate literară. Romanele pot fi situate, în poziții mereu ascendente, pe o scară valorică care ar duce de la formula prozei sentimental-pilduitoare la formula, de mare rafinament, care exaltă intimitatea, cotidianul prozaic și derizoriul, trimițând la semnificații esențiale descoperite îndărătul aparentei insignifiante a momentului trăit. Cu mijloace și procedări deja acreditate drept caracteristice prozei sale, C. a dat, în *Bătălia pentru roze* (I, 1992), o transcriere literară plauzibilă a tumultului primelor săptămâni de după evenimentele din decembrie 1989, observat într-un mare oraș (Clujul).

SCRIERI: *Jocuri de copii*, Cluj-Napoca, 1981; *Povești pentru un fotoliu*, Cluj-Napoca, 1983; *Chesarina*, București, 1984; ed. Cluj-Napoca, 1999; *Un pumn de cireșe*, București, 1984; ed. Cluj-Napoca, 2011; *Povești în doi*, Cluj-Napoca, 1985; *Joia mor fluturii*, București, 1987; *Albastrele ninsori*, Iași, 1989; *Umbra rotitoarelor povești*, Craiova, 1991; *Bătălia pentru roze*, I, Cluj-Napoca, 1992; *Sârba sub căruță*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Parcă mă iubeai...*, pref. Irina Petraș, Cluj-Napoca, 2002; *Delfin la mal*, Cluj-Napoca, 2004.

Repere bibliografice: Serafim Duicu, „*Jocuri de copii*”, R, 1981, 12; Irina Petraș, [Oana Cătina] ST, 1983, 4, 1985, 4, 1989, 5; N. Steinhardt, *Fenomenul Boema*, F, 1983, 9; Titu Popescu, *Două cărți de proză*, T, 1985, 4; Mircea Popa, „*Povești în doi*”, TR, 1985, 25; Mihai Iordache, *Fața sentimentală a lumii*, CL, 1985, 11; Const. Zărnescu, *Un roman al destinului feminin*, TR, 1987, 25; N. Steinhardt, *Ispita lecturii*, îngr. și introd. Ioan Pinte, Cluj-Napoca, 2000, 137–141; Petraș, *Cărțile*, 202–203. **N.Br.**

CÂMPEANU, Pavel (29.II.1920, București – 2.XII.2003, București), eseist, prozator. Intră în Uniunea Tineretului Comunist în 1935. Arestat inițial în 1940 pentru trei săptămâni, va fi închis între 1941 și 1944 în lagărele de la Târgu Jiu, Malmaison, Jilava, Caransebeș, fiind condamnat la 25 de ani de muncă silnică. Experiența va fi evocată în volumul de versuri *Penitenciarul Special Caransebeș* (1959), precum și în memoriile din *Ceaușescu, anii numărătorii inverse* (2002). După august 1944 face parte din Comandamentul Formațiunilor de Luptă Patriotică, magazia de arme și muniții. Din 1948 până în 1956 activează în Secția de relații externe din aparatul CC al PMR, având ca sarcini emigrația

iugoslavă din vremea defecțiunii lui Iosip Broz Tito și apoi emigrația greacă, fiind omul de legătură cu liderii Partidului Comunist Grec, stabiliți la București. În 1952 este numit într-o comisie care organizează Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților (1953). În 1956 însoțește o trupă a Teatrului Național la Paris, la Teatrul Națiunilor, ducând activități de contrainformații cu privire la exil. Între 1950 și 1953 este conferențiar la Catedra de științe sociale a Institutului Politehnic, apoi din 1956 la Școala de Partid „Ștefan Gheorghiu” și la Facultatea de Jurnalism (din 1976). După o aspirantură de patru ani la Institutul de Științe Sociale „A.A. Jdanov” devine doctor în sociologie în 1960 cu teza *Condiționarea socială a artei în socialism*, editată în 1964. Din același an, angajat la Radio, realizează emisiunea „Teatru la microfon”; în 1967 înființează Oficiul de Studii și Sondaje al TVR, al cărui director este până în 1980, când se pensionează. Călătorește de mai multe ori în Statele Unite (fiul său Gheorghe emigrase acolo în 1980) și în Europa, unde desfășoară diverse activități academice ca profesor invitat. În 1980 îi apare în Statele Unite, sub pseudonimul Felipe García Casals, lucrarea *The Syncretic Society*, deconstrucție din interior a stalinismului (termenul preferat de autor față de „comunism”) sub formă de teze aforistice, lucrarea fiind redactată în clandestinitate. În 1989 este bursier Fulbright. După căderea comunismului este membru fondator al Grupului pentru Dialog Social, director executiv al Centrului Independent de Studii Sociale, director de studii asociat la École des Hautes Études en Sciences Sociales (Paris), apoi profesor invitat la Central European University, Budapesta. Semnează în „Dilema” rubrica săptămânală „Glosar de tranziție”. I-a fost decernat Premiul Academiei RSR în 1964 și în 1977.

Pe lângă debutul cu un volum de versuri, cariera literară a lui C. mai cuprinde două romane. *Jurjac. Enescu copil* (1961) este o evocare romanțată ideologic. *Stejarii nu cresc în cinci zile* (1961), dedicat „aniversării a 40 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist”, are ca subiect activitatea din ilegalitate a doi ucenici dintr-un atelier de periferie bucureșteană, cărora li se încredințase spre păstrare un șapirograf, întrucât legătura lor fusese arestată, uteciștii decid eroic să ia ei inițiativa, adică să tipărească și să distribuie manifestul dorit de partid. Deși apreciat pentru intențiile sale „juste”, pentru „tonalitatea romantică” și patos,

romanul a fost criticat de Mihai Novicov pentru că oferă „o imagine cu totul derutantă a muncii ilegale, prezentând-o ca pe o activitate improvizată, superficială, ca un fel de joacă până la urmă”. Dar contribuția lui C. la teoria realismului socialist, *Condiționarea socială a artei în socialism* (1964), este cea mai semnificativă piesă autohtonă în materie după lucrarea lui Ov. S. Crohmălniceanu *Pentru realismul socialist* (1960), fiind însă, spre deosebire de aceasta, publicată într-un moment în care ideea literaturii partinice pierduse decisiv teren în fața criticii estetice. Treptat, activitatea lui C. se liberalizează. Lucrările sale de sociologie privind mass-media, spectatorii sau artele performative precum teatrul sunt de pionierat în România, deschise către o bibliografie occidentală de ultimă oră: *Radio, televiziune, public* (1972), *Oamenii și teatrul. Privire sociologică asupra publicului* (1973), *Oamenii și televiziunea. Privire sociologică asupra telespectatorului* (1979). Urmează disidența incognito din *The Syncretic Society*, de asemenea, trilogia clasică asupra stalinismului, formată din *The Origins of Stalinism: from Leninist Revolution to Stalinist Society* (1986), *The Genesis of the Stalinist Social Order* (1988) și *Exit: Toward Post-stalinism* (1990). După 1989 C. revine editorial în România, analizând fenomenul cozilor din ceaușismul târziu în *România: coada pentru hrană – un mod de viață* (1994) sau primele alegeri electorale postcomuniste în *De patru ori în fața urnelor* (1993).

SCRIERI: *Penitenciarul Special Caransebeș*, București, 1959; *Jurjac. Enescu copil*, București, 1961; *Stejarii nu cresc în cinci zile*, București, 1961; *Condiționarea socială a artei în socialism*, București, 1964; *Radio, televiziune, public*, București, 1972; *Oamenii și teatrul. Privire sociologică asupra publicului*, București, 1973; *Oamenii și televiziunea. Privire sociologică asupra telespectatorului*, București, 1979; *The Syncretic Society*, New York, 1980; ed. (*Societatea sincretică*, 1980), tr. Nadia Badrus, Iași, 2002; *Oamenii și filmul* (în colaborare cu Ștefana Steriade), București, 1985; *The Origins of Stalinism: from Leninist Revolution to Stalinist Society*, New York, 1986; *The Genesis of the Stalinist Social Order*, New York, 1988; *Exit: Toward Post-stalinism*, New York, 1990; *România înainte și după 20 mai* (în colaborare cu Ariadna Combes și Mihnea Berindei), București, 1991; *De patru ori în fața urnelor*, București, 1993; *România: coada pentru hrană – un mod de viață*, tr. Mircea Boari, București, 1994; *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Iași, 2002.

Repere bibliografice: Mihai Novicov, „Stejarii nu cresc în cinci zile”, RITL, 1962, 1; Gheorghe Grigurcu, *În răspăr*,

București, 2001, 110–113; Mircea Iorgulescu, *Comunismul românesc: o poveste cu pușcăriași*, „22”, 2002, 25; Florin Constantiniu, *De la Foriș la Ceaușescu: o viziune înnoitoare*, ALA, 2002, 620; Ion Bogdan Lefter, *Pavel Câmpeanu – sociologul „sub vremi”*, OC, 2004, 204; Gheorghe Câmpeanu, *Dosarul de Securitate al lui Pavel Câmpeanu*, „22”, 2009, 24.

M.I.

CÂMPIA LIBERTĂȚII, revistă apărută la București, din 15 ianuarie până în aprilie 1944, cu subtitlul „Bilunar de luptă românească”; de la numărul 6 apare la Câmpulung. Director: Vlaicu Bârna. Are redacții pentru provincie: pentru Ardeal la Brașov, iar pentru Banat la Timișoara. Editorialul, de obicei un eseu, un studiu istoric sau social-politic, ocupă aproape în întregime prima pagină, fiind semnat de Vlaicu Bârna (*Lozinca existenței noastre, Problema salvării elitelor*) sau de Vasile Stoica (*Între Italia și noi, Mizeriile unei ratificări, Basarabia și ideologia sovietică*). Alături de colaboratorii constanți, cei doi gazetari analizează situația politică, morală și spirituală a României într-un moment când înfrângerea Germaniei și a aliaților ei devenea din zi în zi mai evidentă, realizând o radiografie lucidă și echilibrată. Alte articole sunt semnate de Al. Hodoș (*Octavian Goga*), Grigore Popa (*Puncte de sprijin pentru viitorul românesc*), Cezar Petrescu (*Scritorul și libertatea națională*), Nicolae Tatu (*Aurel C. Popovici, premurgător al Unirii*), Pericle Martinescu (*„Geniu politic” sau servilism spiritual?*), Ilariu Dobridor (*Intellectualitate și cultură*), Ioan Lupaș (*Transilvania și Slovenia*), Ion Clopoțel (*Transilvania la răscrucile istoriei*), Ion Burlea (*Românii și lumea slavă*). Colaborează cu versuri Ion Vinea, Radu Boureanu, Emil Giurgiuca, Mihai Beniuc, iar cu proză Ion Vlasiu și Emanoil Bucuța. „Cronica”, „Idei. Fapte”, „Comentarii. Polemici”, „Caleidoscop internațional”, rubrici de informație și comentariu cultural, surprind viu și polemic mișcarea ideilor, aparițiile editoriale de interes, atitudini și opinii elocvente în epocă, sub semnăturile lui George Sbârcea, Alexandru Baciuc, Ionel Neamtzu, Ion Șugariu, Mihai Anastasiu, Traian Stoica, Ion Vișoianu, Vladimir Bunea (Vlaicu Bârna), Paul Teodorescu. **C.L.** publică un fragment inedit din proza lui Duiliu Zamfirescu (*Badea Cârțan la Roma*), scris în 1897. Grafica – portrete, viniete, desene – este asigurată de Radu Boureanu, Demian, Olga Greceanu, Marcel Olinescu și Eugen Stroe.

C.H.

CÂMPINA, „ziar-revistă” apărut la Câmpina, lunar, între noiembrie 1927 și decembrie 1929. Redactori: Al. Tudor-Miu (director la numărul 5/1929), Alexandru Botez (5–7/1929), Geo Bogza (8–9/1929). Propunându-și să „completeze viața culturală a orașului” și să elimine politicul, **C.** urmărește, prin programul anunțat, „alegerea – ca pe o spumă – din frământările vieții locale a tuturor faptelor bune, determinarea și încurajarea lor”, cu „intenția de a da de lucru diferitelor tinere elemente scriitoricești” locale. Pe prima pagină a fiecărui număr este reproducă o maximă, o cugetare sau un aforism. Prin rubricile permanente „Actualități”, „Zig-zag”, „Aspecte și rezumări de conferințe”, „Câmpina artistică-literară”, redacția manifestă vădite simpatii față de modernism, cel mai important și unul dintre cei mai constanți semnatori fiind Geo Bogza, care publică lirică sub genericul „Avantgarda, din saladele de metafore” și proză (*Pierderi de tren, Toamna*). Versuri publică Al. Tudor-Miu, Șt. Alexiu, V. Stoenescu și Al. Botez sub pseudonimul care îl va consacra, Simion Stolnicu, iar cu proză figurează, între alții, Al. Tudor-Miu și Sandu Alexandru, ultimul prezent și cu fragmentul de roman *Cetatea cu ziduri străvechi*. Pimen Constantinescu traduce din lirica italiană (D’Annunzio, Matteo Darzi, Giuseppe Lipparini), iar I. Bernard-Popovici, un fragment din romanul *Caietul albastru al domnișoarei Cibot* al lui Antoine Gustave Droz. Revista mai conține articole și informații culturale, folclor, epigrame. Alți colaboratori: Paul I. Papadopol, N. Mateescu, Nicolae Săndulache.

A.P.

CÂNDEA, Virgil
(29.IV.1927, Focșani –
16.II.2007, București),
istoric al culturii, editor,
traducător.

Este fiul Elenei (n. Gruianu) și al lui Lucian Căndea, ofițer. La București urmează Colegiul „Sf. Sava” (1938–1945) și studii universitare la Facultatea de Drept (1945–1949), Facultatea de Filosofie (1946–1950), Facultatea de Filologie, secția de limbi

clasice (1950–1952) și Institutul Teologic Universitar (1951–1955). Își ia doctoratul în filosofie cu teza *Filosofia lui Dimitrie Cantemir* (1970). Funcționează succesiv în Serviciul de bibliografie, Serviciul de studii, apoi ca șef al Secției de documentare științifică din Biblioteca Academiei Române (1950–1961). Optând pentru studii teologice, C. intră în atenția autorităților: este concediat, arestat și anchetat pentru „activitate mistică și subversivă” (1961–1962). Mai târziu deține diverse funcții, printre care aceea de director al Secretariatului Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale (1963–1968) și redactor-șef al revistei acesteia, cercetător principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene din București (1968–1972), secretar general al Asociației Culturale România (1972–1990). În paralel desfășoară o susținută activitate didactică: în țară, la Facultatea de Drept a Universității din București (1963–1965), la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu” (1981–1982) și la Facultatea de Teologie din București (din 1993); peste hotare, ca *visiting professor*, la Napoli (1965), Geneva (1967–1971), Beirut (1982), Strasbourg (1983), Roma (1990). Ține conferințe la Institutul de Studii Sud-Est Europene din Viena, la universitățile din Atena, Ianina, Salonic, Montréal, Tel Aviv, la Paris, Praga, la Institutul de Studii Orientale din Napoli și la Centrul Cultural din Alep (Siria). Este vicepreședinte al Centrului Italo-Român de Studii Istorice din Milano (1978), *fellow* al Centrului Wilson din Washington DC (1984), membru al Centrului European de Cultură din Geneva (1983), al Asociației Istoricilor Americani (1984), membru corespondent al Societății Elene de Arheologie din Atena și al Südosteuropä-Gesellschaft din München (1990), membru în consiliul director al Universității Euro-Arabe din Roma (1990), în consiliul de conducere al Centrului European de Cultură din București etc. Este membru al Academiei Române din 1993 și, între 1998 și 2002, vicepreședinte al instituției. Colaborează la numeroase publicații din țară și străinătate. Este decorat cu Ordinul Cedrului în grad de Ofițer, ca recunoaștere a contribuției aduse la istoria tradiției culturale libaneze prin descoperirea și valorificarea artei melkite. I se acordă Premiul Academiei RSR pentru ediția Dimitrie Cantemir, *Sistemul sau Întocmirea religiei muhammedane* (1977), Premiul Muzeului Literaturii Române pentru volumul *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului*

românesc (1979), Ordinul „Sf. Sehat și Mesrob” (Erevan, 1996) ș.a.

C. debutează cu versuri și recenzii în „Revista Colegiului Național «Sf. Sava»”, pe care o și conduce în 1943–1944. Preocupările și contribuțiile sale sunt variate, mergând de la identificarea de manuscrise, semnalări, publicări de texte necunoscute, ediții critice și monografii până la investigarea relațiilor internaționale ale poporului român, a istoriei ideilor, a culturilor sud-est europene. Întreaga lui operă este expresia unei remarcabile capacități analitic-aplicative, aceasta fiind dublată de vocația sintezei. Încă din prima etapă a carierei sale (1950–1961), își consacră o parte a activității editării de texte, debutând cu Nicolae Bălcescu, *Opere* (I–II, 1953, în colaborare cu George Baiculescu). Cum drumul asumat – cercetarea – impune cunoașterea riguroasă a legilor ei, C. se apleacă, nu doar pentru a se iniția, ci și pentru a o înnoi, asupra tehnicii documentării științifice, domeniu în care publică *Introducere în documentarea științifică* (1960, în colaborare cu Aurel Avramescu), primul tratat pe această temă din România și al doilea apărut în lume, după cel al lui Paul Otlet (Bruxelles, 1930). În aceeași perioadă se afirmă ca istoriograf. De numele său se leagă aducerea la lumină a unui volum necunoscut din biblioteca lui Bălcescu, *Histoire de la Valachie* de Mihail Kogălniceanu, adnotată de posesorul lui. Traducând originalul slavon al unei cărți a lui Afanasie Nikitin, *Călătorie peste trei mări*, care cuprinde memoriile primului călător rus în India între anii 1466 și 1472, publicate cu ample comentarii (1960), sau înfățișând scrierile unui mare gânditor și poet bengalez traduse în românește, ca în *Tagore en Roumanie* (1961), C. se evidențiază și ca orientalist. În același timp, prin studiul despre Pavel Everghetinul (1956) și două ample studii despre Nicodim Aghioritul (1968), considerate contribuții originale la cunoașterea vechilor traduceri românești din *Apophthegmata patrum*, se afirmă și ca bizantinolog de marcă. În cea de-a doua etapă a activității sale, după 1963, C. se îndreaptă, cu asimilările anterioare, către o sferă mai largă, cea a istoriei culturii românești în context sud-est european. Publică studii care, întemeiate pe cunoașterea desăvârșită a textelor, în mare parte inedite, și a situației literaturilor europene, mai ales a celor învecinate, se concretizează în cercetări privind tradiția și importanța școlii românești de studii balcanice (*Les Études sud-est*

européennes en Roumanie. Guide de documentation, 1966), cât și modernizarea gândirii și structurilor culturale în Europa de sud-est în secolele XVII–XVIII. În domeniul istoriei românilor contribuie cu *Brève histoire de la Roumanie* (1977), *Locul românilor în istoria universală*, comunicare prezentată la al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice (1980), *Culture universelle et culture roumaine* (1968), prezentare comparativă a românilor în cultura universală, precum și cu documentate intervenții în controversele româno–maghiare referitoare la Transilvania: *Transylvania in the History of the Romanians* (în colaborare cu Cornelia Bodea, New York, 1982) sau cu restituirea operei lui N. Iorga, după mulți ani de tăcere impusă istoriografiei românești: *Nicolae Iorga – historien de Byzance* (1972), *Nicolae Iorga – historien de l'Europe de sud-est* (în *Nicolae Iorga – l'homme et l'œuvre*, 1972). C. valorifică critic opera lui Dimitrie Cantemir prin editarea unor scrieri și, concomitent, prin ediția *Opere complete*, realizată în colaborare cu alți specialiști, din care au apărut *Istoria ieroglică* (1973),

Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul (1974), *Historia moldo-valachica* (1983), prima traducere în limba română a tratatului *Sistemul sau Întocmirea religiei muhammedane*, publicată inițial în 1977, și alte opere ale cărturarului; prin expuneri de ansamblu ale vieții și operei lui Cantemir în lucrări precum *Dimitrie Cantemir (1673–1723)* (1973), *Locul lui Dimitrie Cantemir în cultura românească* (comunicare, 1974) ș.a. Totodată, relevă noi dimensiuni ale personalității lui Cantemir, aceea de prim arabist în cultura română, prin traducerea *Sistemului...* și editarea critică a versiunii ruse. În aceeași sferă de preocupări se înscriu identificarea izvoarelor *Divanului...*, descoperirea versiunii arabe a acestei scrieri în biblioteci din Siria, Liban și Franța, descoperirea manuscrisului latin definitiv al *Istoriei Imperiului Otoman* în Biblioteca Universitară Harvard din Cambridge (Massachusetts, SUA), descoperirea textului inedit al *Vieții lui Dimitrie Cantemir*, scrisă de fiul său, Antioh Cantemir. Pe de altă parte, C. dedică mai multe decenii de investigații în biblioteci și muzee din țară și de peste hotare reconstituirii patrimoniului național înstrăinat, descoperiri pe care le sistematizează, într-o primă formă, în *Repertoriul general al bunurilor culturale externe ale poporului român* (I–III, 1962), ce cuprinde descrierea a șaizeci și două de mii de piese românești sau relative la țara noastră, de la hrisoave și manuscrise până la opere de artă și monumente construite de români în străinătate. Marea sa erudiție își spune și aici cuvântul. Pe lângă descoperirea manuscriselor cantemiriene, a douăsprezece manuscrise despre Transilvania, a unui portret inedit al lui Vlad Țepeș, a două manuscrise de artă din epoca lui Ștefan cel Mare, manuscrise arabe cuprinzând traduceri de cărți publicate în Țările Române în secolele XVII–XVIII ș.a., C. are o contribuție decisivă la identificarea primei cronici muntene de redacție unitară în versiune arabă: *Letopiseșul Țării Românești (1292–1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim* („Studii. Revistă de istorie”, 1971). Descoperirile ulterioare fac obiectul a patru volume, apărute nu numai în românește: *Muntele Athos. Prezențe românești* (1978), *Prezențe culturale românești: Istanbul, Ierusalim, Paros, Patmos, Sinai, Alep* (1982, în colaborare cu Constantin Simionescu), *Prezențe culturale românești: Austria, Belgia, Elveția, Franța, RF Germania, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia* (1984), *Prezențe*

culturale românești: Bulgaria, Iugoslavia, Grecia (1987). Expune în colecții publice piesele pe care izbutește să le aducă definitiv în țară: cel mai vechi manuscris Vasile Alecsandri, găsit într-o colecție particulară din New York, o colecție de patruzeci de discuri cu muzică românească imprimate în SUA între 1900 și 1925, descoperite la Detroit, circa o sută cincizeci de documente de la Nicolae Titulescu găsite la Londra, o sută de documente de la George Enescu aflate la un colecționar din New York etc. Sinteza acestor cercetări este lucrarea *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie de creații românești și de izvoare despre români în colecții din străinătate* (I–II, 1991–1998), care include descrierea a peste un milion de documente despre români și creații culturale românești aflate peste hotare, o serie nouă, aducând în atenție alte elemente, fiind editată postum (I–IV, 2010–2012). Este o lucrare de pionierat, nu numai la noi, și reprezintă instrumentul de bază pentru cercetări privind, pe de o parte, integralitatea patrimoniului cultural național, inclusiv partea înstrăinată, iar pe de altă parte, istoria răspândirii culturii române în lume și a formării imaginii despre poporul român în conștiința altor popoare. **C.** mai publică studii de literatură universală, compartiment în care se concentrează asupra traducerii și a comentariilor (Francis Bacon, *Noua Atlantidă*), asupra studiilor introductive la traduceri (Firdousi, *Șah-name*, *Privighetorile Persiei*. *Antologie de poezie persană*, Giovanni Rovani, *O sută de ani*, Dino Campagni, *Cronica*), dar și asupra îngrijirii primei ediții din *Opere minore* de Dante traduse în limba română (1971) ș.a. În domeniul istoriei artei se distinge, de asemenea, printr-o contribuție de excepție: descoperirea picturii postbizantine de expresie arabă – arta melkită. Este vorba de icoanele creștinilor de confesiune ortodoxă maronită și greco-catolică din comunitățile arabe ale Orientului Apropiat (patriarhatele Antiohiei, Ierusalimului și Alexandriei), executate de pictori din secolele XV–XIX (*Les Icônes melkites*, 1969). Studiul despre descoperirea acestei arte a fost amplu comentat în presa siriană, libaneză, greacă, franceză și română. Cu prilejul cercetărilor sale, **C.** identifică și publică tipul iconografic inedit al unui martir oriental: *Une Œuvre d'art melkite: l'icône de Saint Elian de Homs* („Syria”, 1972).

SCRIERI: *La Bibliothèque de l'Académie de la R. P. Roumaine*, București, 1955; *Introducere în documentarea științifică* (în colaborare cu Aurel Avramescu), pref. Horia

Hulubei, București, 1960; *Les Bibliothèques dans la Roumanie*, București, 1961; *Tagore en Roumanie*, pref. Tudor Vianu, București, 1961; *Repertoriul general al bunurilor culturale externe ale poporului român*, I–III, București, 1962; *Pagini din trecutul diplomației românești* (în colaborare cu Dinu C. Giurescu și Mircea Malița), București, 1966; *Începuturile scrisului și ale tiparului românesc (Momente din istoria literaturii române)*, București, 1967; *Les Icônes melkites*, Beirut, 1969; *Les Intellectuels du sud-est européen au XVII-e siècle*, București, 1970; *Stolnicul între contemporani*, București, 1971; *Dimitrie Cantemir (1673–1723)*, București, 1973; *Ateneul Român* (în colaborare cu Ion Zamfirescu și Vasile Moga), București, 1976; *Muntele Athos. Prezențe românești*, București, 1978; *Rățunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979; *Prezențe culturale românești: Istanbul, Ierusalim, Paros, Patmos, Sinai, Alep* (în colaborare cu Constantin Simionescu), București, 1982; *Prezențe culturale românești: Austria, Belgia, Elveția, Franța, RF Germania, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia*, București, 1984; *Prezențe culturale românești: Bulgaria, Iugoslavia, Grecia*, București, 1987; *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie de creații românești și de izvoare despre români în colecții din străinătate*, I–II, București, 1991–1998; *Icônes grecques, melkites, russes. Collections privées du Liban*, Geneva, 1993; *Mărturii românești peste hotare. Creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate (serie nouă)*, I–IV, coordonator Ioana Feodorov și Andrei Timotin, București, 2010–2012. **Ediții, traduceri:** Nicolae Bălcescu, *Opere*, I–II, București, 1953 (în colaborare cu George Baiculescu); Afanasie Nikitin, *Călătorie peste trei mări*, tr. edit., București, 1960; Francis Bacon, *Noua Atlantidă*, tr. și introd. edit., cuvânt înainte Tudor Vianu, București, 1962; A.I. Odobescu, *Opere*, vol. I, pref. Tudor Vianu, București, 1965 (în colaborare cu G. Pienescu și Tudor Vianu), vol. II, pref. Al. Dima, București, 1967 (în colaborare cu Marta Anineanu); Dimitrie Cantemir, *Divanul*, introd. edit., București, 1969, *Opere complete*, introd. edit., vol. IV, t. I: *Istoria ieroglifică*, îngr. Stela Toma și Nicolae Stoicescu, introd. Nicolae Stoicescu, pref. edit., București, 1973, vol. I: *Divanul*, tr. Maria Marinescu-Himu, București, 1974, vol. IX, t. I: *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus. Historia moldo-valachica*, tr., îngr. și introd. Dan Slușanschi, pref. edit., București, 1983, vol. VIII, t. II: *Sistemul sau Întocmirea religiei muhammedane*, tr. și introd. edit., text rus îngr. Anca Irina Ionescu, București, 1987, vol. VI, t. I: *Vita Constantini Cantemyrii, cognomento Senis, Moldaviae Principis*, tr. și îngr. Dan Slușanschi și Ilieș Câmpăneanu, pref. edit., introd. Andrei Pippidi, București, 1996, vol. VI, t. II: *Scurtă povestire despre stăpânirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor. Memorii către Petru cel Mare (1717 și 1718)*, îngr. și introd. Paul Cernovodeanu, pref. edit., București, 1996, *Sistemul sau Întocmirea religiei muhammedane*, tr. și introd. edit., București, 1977,

Creșterile și descreșterile Imperiului Otoman, introd. edit., București, 1999, *Opere*, vol. I: *Divanul. Istoria ieroglifică. Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, introd. edit., București, 2003 (în colaborare cu Stela Toma și Nicolae Stoicescu); Dante, *Opere minore*, introd. edit., București, 1971; *Pentru sângur ȋitorul gând*, în *Crestomație de literatură română veche*, II, îngr. I.C. Chițimia și Stela Toma, Cluj-Napoca, 1989; Paisie Velicikovski, *Cuvinte despre ascultare*, postfața edit., București, 1997.

Repere bibliografice: Edmond-René Labande, Bernadette Leplant, *Répertoire international des médiévistes*, Poitiers, 1971, 118; Florin Constantiniu, *Virgil Cândea*, în *Encicl. istoriografiei rom.*, 88; Mihai Mitu, „Mărturii românești peste hotare”, *RITL*, 1992, 1–2; Gheorghe I. Florescu, *Mituri românești în lume*, CL, 1999, 9; *Omagiu. Virgil Cândea la 75 de ani*, I–II, coordonator Paul H. Stahl, București, 2002; Rusu, *Membrii Academiei*, 176–178; Zamfirescu, *Istorie*, II, 474–478, 521–525; Cristina Bârsan, *Profesorul Cândea*, ALA, 2007, 861; Alexandru I. Bădulescu, *Academicianul Virgil Cândea*, „Axioma”, 2007, 4; Simion, *Fragmente*, VI, 198–199. **A.M.**

CÂNDROVEANU, Hristu

(5.II.1928, Babuc-
Durostor – 9.XII.2013,
București), poet,
prozator, traducător,
publicist.

Este fiul Zoricăi (n. Bracea) și al lui Stere Cândroveanu. Urmează școala primară în localitatea General Praporgescu (1935–1939) și cursurile liceale la Silistra, Călărași, Tulcea și Timișoara (1939–1948). După absolvirea Facultății de Filologie din București (1952), va fi profesor de limba și literatura română în câteva localități din județele Călărași și Prahova, apoi la Ploiești (1962–1969). Ajunge secretar al Consiliului Culturii și Educației Socialiste al Municipiului Ploiești (1966–1980), funcționând și în calitate de consilier (1970–1974). Între timp este redactor la revistele „Tomis” și „Tribuna școlii”, redactor-șef, din 1974, al revistei „Livres roumains”. În 1990 fondează revista macedo-română „Deșteptarea” și în 1994 „Dimândarea”, publicație trimestrială în dialect aromân. În 1992 devine președinte al Fundației Culturale Aromâne Dimândarea Părintească. Debutază cu proză în

1959 la „Flamura Prahovei”, colaborând apoi cu proză, versuri, articole și cronici literare la „Ramuri”, „Contemporanul”, „Viața românească”, „Luceafărul”, „România literară”, „Ateneu”, „Astra”, „Convorbiri literare” ș.a.

Neconvingând cu placheta *Poeime* (1973), C. se afirmă în domeniul criticii literare, considerată drept „creație”. Demersurile sale, deși concepute ca participări subiective, se individualizează totuși, în peisajul epocii, prin situarea cărților analizate în contextul operei autorilor luați în discuție și, pe cât posibil, al literaturii cu tematică similară. Verva polemică și perspectiva imprevizibilă de intrare în subiect caracterizează mai toate cronicile și profilurile scriitoricești realizate de C., selectiv reținute în volumele *Alfabet liric* (1974), *Poeți și poezie* (1980), *Printre poeți* (1983). Poetul își relevă pe deplin sensibilitatea abia în versurile scrise în dialect aromân – *Nihadz*, 1980, în prelucrările pe motive aromâne – *Povești de la Miază-zi* (1976), *Trei balade aromâne* (1980), *Ore de aur* (1983), în transpunerile în limba literară ale unor versuri și narațiuni în dialect – *Antologie lirică aromână* (1975), *Antologie de proză aromână* (1977), *Un veac de poezie aromână* (1985, în colaborare cu Kira Iorgoveanu), *Cinci balade aromâne* (1996) ori în trecerea în grai aromân a poeziei românești și străine – *Erori de calcul-Poeți români în grai aromân* (2000), *Antologia poeziei străine în grai aromân* (2000), *Antologia poeziei române clasice și moderne în grai aromân* (2003), *Antologia poeziei române contemporane în grai aromân* (2004), în îngrijirea și/sau prefațarea mai multor ediții din scrierile autorilor aromâni. Romanul „de sertar” *Marea Serenității* (I–II, 1996), aducând ca personaje de prim-plan comunitățile de aromâni, martore și victime ale unor timpuri istorice potrivnice, evidențiază la C. o putere de construcție epică, o forță de individualizare a personajelor și o eleganță stilistică deosebite. „Roman epopeic”, cum pe bună dreptate a fost caracterizat, *Marea Serenității* configurează un univers, deși pitoresc, esențial tragic, puțin familiar literaturii române. Nemaiputând suporta șicanele și acțiunile deznaționalizante (incendierea școlii în limba maternă, arderea bisericilor etc.), o colectivitate aromână din Grecia, satul Codruva, emigrează în România, căzând aici, pe pământul nădăjduit al făgăduinței, în capcanele unor succesive dictaturi (carlistă, antonesciană, comunistă). Protagonistul, Iancu Paticina, om cu

orientare de stânga, sfârșește la Canalul Dunăre–Marea Neagră, în suferință atroce și în umilințe. În acest cadru narativ – cu fermecătoare coborâri în mentalitatea arhaic-pastorală și în viziunea mitic-folclorică –, autorul dă viață unei multitudini de personaje, din care se rețin în special figurile feminine, dotate cu forță de caracter și de acțiune. Proză de factură rebreniană, cu neașteptate alunecări spre poezie, *Marea Serenității* este una dintre aparițiile reprezentative ale ultimului deceniu al secolului trecut. Un rol foarte important a jucat C. prin scrisul său, stimulând autoritățile române în sprijinirea aromânilor din sudul Dunării spre a-și păstra identitatea națională. El a fost, de altfel, unul dintre cei mai aprigi susținători ai unității limbii române și s-a opus încercărilor de statuare a dialectului aromân drept limbă de sine stătătoare, considerând că ruperea legăturilor celor din sudul Dunării cu limba română literară și cu românii de la nord de Dunăre va duce la dispariția specificului aromânilor. Lupta sa s-a desfășurat în principal printr-o revistă proiectată sub titlul „Caleidoscop aromân”, dar apărută sub forma unor volume de sine stătătoare, supraintitulate tot *Caleidoscop aromân* (I–V, 1998–2000), în care sunt reunite texte mai vechi sau mai noi ale celor care au scris despre istoria și cultura aromânilor. C. își face cunoscute pledoariile și în *Aromânii ieri și azi* (1995) sau în amplul interviu *Despre aromâni*, acordat lui Emil Țârcomnicu (2006), dar și prin *Carte de vacanță pentru aromâni* (I–II, 2001–2002).

SCRIERI: *Poeme*, București, 1973; *Alfabet liric*, București, 1974; *Porni racheta*, București, 1974; *Povești de la Miază-zi*, București, 1976; ed. (*Pärmithi di ñiadzădzuă*), București, 1997; *Poeți și poezie*, București, 1980; *Trei balade aromâne*, București, 1980; *Nihadz*, București, 1980; *Ore de aur*, București, 1983; *Printre poeți*, Cluj-Napoca, 1983; *Literatura română pentru copii*, București, 1988; *Aromânii ieri și azi*, Craiova, 1995; *Cinci balade aromâne*, București, 1996; *Marea Serenității*, I–II, București, 1996; *Carte de vacanță pentru aromâni*, I–II, București, 2001–2002; *Despre aromâni* (interviu realizat de Emil Țârcomnicu), București, 2006. **Antologii, ediții:** *Antologie lirică aromână*, București, 1975; *Antologie de proză aromână*, București, 1977; *Un veac de poezie aromână*, introd. edit., București, 1985 (în colaborare cu Kira Iorgoveanu); *Nida Boga, Voshopolea*, pref. edit., București, 1994, *La stani*, postfața edit., București, 1996; *Caleidoscop aromân*, I–V, București, 1998–2000; *Erori de calcul – Poeți români în grai aromân*, București, 2000; *Antologia poeziei străine în grai aromân*, postfața edit.,

București, 2000; *Antologia poeziei române clasice și moderne în grai aromân*, București, 2003; *Antologia poeziei române contemporane în grai aromân*, București, 2004.

Repere bibliografice: Ulici, *Prima verba*, I, 62–64; Cristian Moraru, *Hristu Cândroveanu*, UVPA, 438–440; Atanasie Nasta, „Un veac de poezie aromână”, TBR, 1986, 15; Constantin Cubleşan, *Literatura pentru copii*, RL, 1989, 22; *Dicț. scriit. rom.*, I, 530–531; Ovidiu Ghidirmic, *Un roman-epopee al exodului românesc*, R, 1998, 7–8; Opriță, *Anticipația*, 449–450. **I. O.**

CÂNTAREA ROMÂNIEI, poem în proză atribuit lui Alecu Russo sau lui Nicolae Bălcescu. A apărut pentru prima oară în revista „România viitoare” (1850), la Paris. În „precuvântarea” care îl însoțește, Bălcescu pretinde că ar fi descoperit poemul, scris pe la 1830, la un schit, iar autorul ar fi fost „un călugăr hrănit în singurătate de cetirea *Bibliei* și a *Psalmilor* lui David”. Sibilinicile destăinuiți sunt, evident, o mistificare literară, în spirit romantic. În 1855, la trei ani după moartea lui Bălcescu, căruia îi aparține versiunea tipărită la Paris, este publicată în „România literară” a lui V. Alecsandri o nouă versiune, trecută sub numele lui Alecu Russo. Deosebiriile dintre ele constau în câteva înlocuiri sau omisiuni de cuvinte și imagini. În afară de acestea, versiunea Bălcescu, mai scurtă (61 de versete), este redactată într-o limbă muntenizată, cu tentă neologistică și abstractizantă, iar expunerea apare mai combativă decât aceea din textul publicat de „România literară”. Cea a lui Alecu Russo însumează 65 de versete, fiind presărată, în afara unor particularități lingvistice munteneste, cu elemente moldovenești, precum și cu expresii populare și arhaice. În litigiu de multă vreme, paternitatea poemului *Cântarea României* este o problemă pasionantă, în a cărei rezolvare sunt trei soluții care se confruntă: Alecu Russo, Nicolae Bălcescu sau amândoi, în colaborare. Până la 1900, ca autor a fost considerat Bălcescu. Un singur om, Vasile Alecsandri, a susținut în secolul al XIX-lea paternitatea lui Alecu Russo. Scriindu-i lui A.I. Odobescu în 1863, Alecsandri vorbise de „o mare taină literară”: poemul îi aparținea lui Russo, fusese compus de acesta în limba franceză și numai tradus în românește de Bălcescu. Un studiu al lui P.V. Haneș, „*Cântarea României*” (1900), punând enigmatică scriere în seama lui Alecu Russo, generează o bruscă schimbare de optică. Ipoteza dublei paternități, larg argumentată de Paul Cornea, a fost

formulată întâia dată de Odobescu. Chestiunea nu e tranșată definitiv. Nu se poate ști cu siguranță dacă textul prim a fost unul românesc, cu particularități dialectale, al lui Alecu Russo, unul francez al aceluiași, tradus în românește de Bălcescu și revăzut după cinci ani de către primul său autor, sau, în fine, dacă întâiul concept al scrierii a aparținut, de fapt, lui Bălcescu, iar Russo numai l-a prelucrat mai târziu. Și într-un caz, și într-altul coparticiparea celor doi apare plauzibilă.

Cântarea României este expresia unei anumite stări de spirit din preajma Revoluției de la 1848. Tensiunea poemului, sinceritatea și patosul făceau din el un adevărat manifest revoluționar. Titlul, evocând străvechea *Cântarea Cântărilor*, tonul biblic, cât și anumite elemente mistice, la care se adaugă dispunerea în versete, dovedesc o lectură a psalmilor și prorocilor. Vechile noastre cronici, ca și lirica populară s-au stratificat în alcătuirea poemului, modelându-i stilul. Cât privește influențele străine, scrierile lui Adam Mickiewicz (*Livre de la nation polonaise*), Jules Michelet (*Le Peuple*) și Lamennais (*Paroles d'un croyant*) au fost, fără îndoială, puse la contribuție. O coloratură specifică, în spiritul vremii, primesc idei cum ar fi misiunea pe care o are de îndeplinit fiecare națiune, alianța între popoare, menită a contracara alianțele despoților, destinul ca un reflex al legilor providenței, asimilarea dumnezeirii cu poporul, credința nezdruncinată în biruința revoluției. În planul ideologic al operei aportul lui Bălcescu pare covârșitor: concepția privitoare la cele două feluri de „slobozenie”, cea „dinlăuntru” și cea „dinafară”, strânsă legătură dintre libertatea socială și cea națională, simpatia pentru țărănime, dar și ostilitatea pătimășă împotriva domnilor și boierilor, care au dus țara într-o situație jalnică. Istoria se înfățișează ca un șir nesfârșit de lupte între clasa dominantă și aceea subjugată. Numai revoluția poate restitui omenirii arhaica ei libertate și egalitate. Dar unele idei nu au cum fi, totuși, ale lui Bălcescu. Cultul romantic al personalității cu menire providențială, unele respirații idealizante, sentimentul înfiorat al naturii rustice, ca și o anume dispoziție contemplativă, melancolică par ieșite de sub pana lui Alecu Russo. Emanând dintr-o adorație adâncă a patriei, bogată și frumoasă, dar nefericită, *Cântarea României* este un poem alegoric impresionant. O tristețe sfâșietoare pentru umilințele unui neam mândru, slobod și unit odinioară, se împletește

cu imprecăția teribilă aruncată asupra celor care l-au trădat. Semne înfricoșate vestesc, ca într-un apocalips, apropierea „furtunii mântuitoare”, când va să se arate eroul providențial, Mesia, de care se leagă speranțele de izbăvire. E clipa pentru care trebuie să se pregătească, cu brațul înarmat și cuget treaz, urmașii vitejilor de altădată. Conceput în manieră retorică, poemul are o arhitectură caracterizată prin simetrie, recurgând mereu la antiteză și repetiție. Pasajele de exaltare eroică și viziunile profetice alternează cu efuziunea lirică și cu tânguirea biblică, elegiacă. Mai ales sub raportul muzicalității, tulburătorul poem e un moment însemnat în proza poetică românească.

Ediții: Nicolae Bălcescu, *Cântarea României*, Paris, 1850; ed. în *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*, publ. și pref. A.I. Odobescu, București, 1878, 553–581; ed. îngr. și introd. N.I. Apostolescu, București, 1914. – Alecu Russo, *Cântarea României*, „România literară”, 1855, 38–40, 42, 45, 47; ed. îngr. și pref. P.V. Haneș, București, 1900; ed. pref. Lucian Blaga, București, 1924; ed. îngr. și pref. Ion Pillat, București, 1936; ed. pref. Teodor Vărgolici, București, 1971; ed. îngr. Geo Șerban, pref. Cornel Regman, București, 1985.

Repere bibliografice: P.V. Haneș, „*Cântarea României*”, București, 1900; P.V. Haneș, *Alexandru Russo. O pagină ignorată din literatura română*, pref. Ovid Densusianu, București, 1901; Al. Dima, *Alecu Russo*, București, 1957, 193–245; Cornea, *Studii*, 269–290, 334–345; Mihai Bordeianu, *Din nou despre paternitatea „Cântării României”*, IL, 1963, 1; P.V. Haneș, *Litigiul „Cântării României”*, LL, 1964; *Ist. lit.*, II, 497–500; Zamfir, *Proza poetică*, 169–205; Vasile Arvinte, *Termenul „România” și paternitatea „Cântării României”*, LR, 1977, 3; Cornelia Bodea, „*Cântarea României*” în dublă versiune tipografică la 1850: Paris și Sibiu, STD, 1979, 9; *Dict. lit.* 1900, 186–188; Ursu, *Contribuții ist. lit.*, 451–491; Alexandru Dobrescu, *O mistificare seculară – „Cântarea României”*, II, 2005, 5; Anghelescu, *Mistificiuni*, 84–89. **F. F.**

CÂNTEC, specie a liricii folclorice, însoțită de melodie. Într-o accepțiune mai largă, aceea de poezie cântată, termenul poate denumi și **c. epic** (bătrânesc) și **c. legat** de obiceiuri. Cum unele dintre acestea au texte, melodii și funcții specifice, se constituie în specii distincte, ca balada sau colinda. Din punct de vedere funcțional, se poate desprinde și **c. ritualic** (de nuntă, funebru, de muncă), chiar dacă în unele cazuri conținutul sau melodia se confundă cu ale **c. liric** propriu-zis, ca la unele **c. de nuntă**. Între **c. liric** necondiționat de vreun prilej special și cel ritualic există unele categorii

(de leagăn, de joc, de șezătoare) ce se cântă ocazional, dar care, atât din perspectiva textului literar, cât și sub aspect muzical, se interferează de cele mai multe ori cu **c.** liric, deoarece acesta din urmă se poate adapta unei atare funcții. Dar chiar **c.** liric propriu-zis, care se cântă oricând și oriunde, se poate disocia în alte categorii funcționale, căci atât **c.** ostășesc sau haiducesc, cât și **c.** de lume se cântă în situații adecvate. Se poate vorbi chiar de preferința unor grupuri de vârstă pentru anumite **c.** (cele de dragoste sunt cultivate mai ales de tineri, cele meditative de vârstnici). Clasificările **c.**, având în vedere numai textul literar, deci criteriul tematic, disting numeroase grupe: de dor, de dragoste, de natură, de jale, de necaz, de înstrăinare, bahice etc. De cele mai multe ori, însă, datorită complexității sentimentelor, textele se pot încadra cu greu în astfel de compartimente și foarte adesea același **c.** poate fi inclus în două sau chiar trei grupe tematice. După criteriul social, având, deci, în vedere grupul care le creează și le cultivă, s-a vorbit de **c.** păstorești, plugărești, ostășești, minerești etc., fără a putea fi supuse unei astfel de taxonomii toate varietățile. Când se are în vedere criteriul muzical, se constată că același conținut literar poate fi cântat pe melodii de doină, de joc sau de leagăn, în timp ce o aceeași melodie poate însoți un text epic, un bocet, un **c.** de leagăn sau un **c.** ritualic. Din analiza muzicală a speciei au rezultat și grupe noi, cum sunt: **c.** modern, **c.** cu acompaniament ș.a. Interferențe se produc și la nivelul raporturilor cu alte genuri și specii. Deși strigătura cu conținut liric nu are, din punct de vedere poetic, nici o notă distinctivă față de **c.** liric, ea se constituie ca specie aparte, din cauza funcției sale și a lipsei de text muzical. Liricizarea unor balade a dat naștere la **c.** lirico-epic, aflat la limita dintre genul epic și cel liric. **C.** satiric, dacă se admite existența unui gen satiric, n-ar mai putea fi inclus în genul liric. La toate dificultățile ivite în încercarea de clasificare a **c.** se adaugă și confuzia determinată de neconcordanța dintre accepțiunea populară și cea științifică a unor termeni (*horă*, în nord-vestul țării înseamnă „doină”, în Moldova și Muntenia „joc” și melodia ce îl însoțește, iar în colecția de folclor a lui V. Alecsandri text poetic corespunzător melodiei de joc). În aceste condiții era necesară aplicarea unei metode de clasificare a genului liric folcloric după structura textului, prin reducerea la motive

– unitate de bază –, al căror inventar să constituie și corpusul liricii populare românești.

C. este atestat documentar abia în Evul Mediu, dar apariția sa este mult mai veche, confundându-se cu primele manifestări artistice. Fiind însă specia cea mai receptivă la actualizări, permanent ecou al trăirilor individuale, **c.** nu păstrează elemente arhaice care să-i probeze vechimea. În existența fiecărui **c.** se constată o perioadă de intensă circulație, după care piesa intră în fondul folcloric pasiv, pentru ca în mod spontan să fie preluată, fragmentar sau integral, în circumstanțe propice. Un factor esențial care dă naștere acestei situații este cel istoric, el condiționând preferința pentru anumite categorii de **c.** Câtă vreme au existat haiduci, a înflorit o lirică de haiducie, care, după perimarea fenomenului social, a căzut în desuetudine. Când este reluată, ea îndeplinește numai o funcție evocatoare. **C.** de război are, de asemenea, caracter istoric. Asupra **c.** își pune amprenta și mediul antro-po-geografic, diferențiindu-se la diversele grupuri etnice atât din punctul de vedere al creației poetice, cât și al celei muzicale. Diferențele se pot constata însă nu numai între zone, ci chiar între repertoriile a două sate vecine. S-a vorbit, pornind de la aceste fapte, despre o lirică a muntelui, a plaiului, una a colinelor și o alta a șesului. Este unanim recunoscută deosebirea dintre **c.** de dragoste din nordul țării și cel din sud. În timp ce **c.** din Moldova de nord și Transilvania e mai învăluitoare, cel muntean și oltenesc palpită de senzualitate, frizând uneori chiar trivialul. Stilul **c.** transilvănean este mai lapidar, piesele sunt câteodată scurte notații, motive singulare, în schimb în sud se manifestă tendința către discurs, către acțiune, de unde și ideea de a vorbi despre o lirică „măruntă” și una „dezvoltată”. În **c.** românesc se poate totuși remarca o relativă unitate de conținut, deși preferințele pentru motivele din fondul comun sunt diferite de la o zonă la alta. S-a constatat că între text și muzică nu există o legătură obligatorie și că melodiile sunt mai stabile decât textele, care se împrăștează neîncetat. Este frecvent transferul de cuvinte de la o melodie la alta, dar posibilitățile de permutare sunt limitate de necesitatea concordanței între mesajele celor două forme de artă sincretică. Un subiect predilect al **c.** este dragostea, care își găsește uneori expresie în piese de mare finețe. Motive dintre cele mai izbutite artistic sunt inspirate de dor, sentiment inefabil, denumit cu un cuvânt specific românesc,

intraductibil perfect. Natura nu este contemplată, ci animată, de cele mai multe ori ea participă activ la viața țăranilor și numeroase elemente din natură au devenit simboluri consacrate. **C.** meditativ dezvăluie o înclinare spre reflecție, o viziune complexă și echilibrată asupra vieții, naturii și societății. Optica uneori facilă asupra existenței, din unele **c.** de petrecere, este rezultatul influenței exercitate de specia cvasifolclorică ce a circulat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în cercurile de boieri și târgoveți sub denumirea **c.** de lume. De mediocritatea acestora au fost învinuiți lăutarii, care erau principalii colportori. Sigur este că ei au contribuit la uniformizarea stilurilor, muzicale mai ales, răspândind în zone largi repertorii eclectice. La estomparea accentuată a specificului local au contribuit, în secolul al XX-lea, radioul și televiziunea. **C.** de joc are rolul esențial de fundal sonor pentru dans, iar textele, atunci când nu reprezintă comenzi pentru sincronizarea coregrafică, se confundă cu ale celorlalte **c.** De multe ori ele iau naștere prin cântarea strigăturilor, proces reversibil, ce poate duce și la „strigarea” acestora. **C.** de leagăn, inclus și printre speciile folclorului de copii, se află într-o situație specială, datorită destinației sale. De aici monotonia ritmului, refrene provenite din onomatopee sau din limbajul infantil, o lume de animale domestice și sălbatice, cândva cu rosturi magice, invocate să aducă somnul. Își fac însă loc și confesiuni ale mamei sau chiar elemente sociale. Dincolo de caracterul intim, de conținutul individual, **c.** are un substrat social, istoric, cuprinzând referiri sau chiar comentarii la unele evenimente ce au impresionat conștiința colectivității. **C.** istoric consemnează nume și fapte reale sau idealizate, dar care, cu trecerea timpului, se îndepărtează tot mai mult de adevărul istoric. După două sau trei generații, rămâne doar schema **c.**, care se adaptează altor eroi sau situații. Cele mai răspândite **c.** au fost cele despre Horea, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, Al. I. Cuza și despre războaiele de la 1907. Ca o prelungire a **c.** țăranesc de revoltă socială a apărut **c.** având ca subiecte proletarizarea, înstrăinarea emigranților și îndemnul la revoltă. Relativ la structura compozițională a **c.** se constată, ca în toată poezia populară, absența strofei. Segmentarea se poate face în funcție de motive și elemente motivice aglutinate, contaminate pe baza emoției asociative. Unele **c.** au refrene și încep prin versuri evocatoare („frunză verde”), reluate parțial

și subliniind ideea. Lungimea medie a **c.** este între 4 și 14 versuri, trohaice de obicei, din câte 5–6 sau 7–8 silabe. Un procedeu artistic ce caracterizează întreaga poezie populară, dar mai frecvent lirica, este paralelismul, cu principalele tipuri: tautologic sau de sinonimie, adversativ, contrastant sau de opoziție, cumulativ sau de enumerație și progresiv sau de gradație. În transfigurarea poetică sunt prezente diferite trepte, de la simpla relatare până la alegorie. Metaforele cele mai frecvent întâlnite sunt de tip onomastic (mândra – iederă, badea – trandafir) și de relație (codrul – frate), care stabilesc legături cu cadrul fizic.

Surse: N. Pauleti, *Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și ficiorii jucând*, îngr. și introd. I. Mușlea, București, 1962; V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, București, 1866; ed. I–II, îngr. și pref. Gh. Vrabie, București, 1965; ed. îngr. și pref. D. Murărașu, București, 1971; S. Fl. Marian, *Poezii populare române*, II, Cernăuți, 1875; I. Pop-Reteganul, *Trandafiri și vioarele*, Gherla, 1884; Jan Urban Jarník, Andrei Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, București, 1885; ed. îngr. și introd. Adrian Fochi, București, 1968; G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885; ed. îngr. George Antofi, pref. Ovidiu Papadima, București, 1982; Elena D. O. Sevastos, *Cântece moldovenești*, Iași, 1888; Enea Hodoș, *Poezii populare din Bănat*, I, Caransebeș, 1892; I.G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, 1893; ed. îngr. Maria Croicu, introd. I.C. Chițimia, București, 1970; M. Eminescu, *Opere*, VI, îngr. Perpessicius, București, 1963; Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folcloristice*, I–II, București, 1900; ed. I–III, îngr. și introd. Iordan Datcu, București, 1980–1981; Al. Vasiliu, *Cântece, urături și bocete de ale poporului*, București, 1909; G. Alexici, *Texte din literatura poporană română*, II, îngr. și introd. I. Mușlea, București, 1966; Sebastian Bornemisa, *Cele mai frumoase poezii populare*, Orăștie, 1912; Béla Bartók, *Cântece populare din comitatul Bihor*, București, 1913; Tudor Pamfile, *Cântece de țară*, București, 1913; Ovid Densusianu, *Flori alese din cântecele poporului*, București, 1920; reed. în *Viața păstorească în poezia noastră populară*, îngr. și pref. Marin Bucur, București, 1966; Gh. Cardaș, *Cântece populare moldovenești*, Arad, 1926; Sebastian Bornemisa, *Cele mai frumoase cântece de dragoste, cântece de jale, cântece de dor, cântece cătănești, cântece de batjocură, cântece populare americane*, ed. 2, Cluj, 1929; Gh. Cernea, *Floricele din jurul Cohalmului*, București, 1929; Horia Teculescu, *Pe Murăș și pe Târnave. Flori înrouate*, Sighișoara, 1929; Vasile Bologa, *Poezii populare din Ardeal*, Sibiu, 1936; E. Nicoară, Vasile Netea, *Murăș, Murăș, apă lină*, I, Reghin, 1936; Mathias Friedwagner, *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina*, Würzburg, 1940; Ion Diaconu, *Folclor din*

Râmnicul Sărat, III, Focșani, 1948; Al. I. Amzulescu, G. Ghiță, *Doine, cântece, strigături*, București, [1955]; Tiberiu Brediceanu, *170 melodii populare din Maramureș*, București, 1957; Cicerone Theodorescu, *Izvoare fermecate*, București, 1958; Const. Zamfir, Victoria Dosios, Elisabeta Moldoveanu-Nestor, *132 cântece și jocuri din Năsăud*, București, 1958; Emilia Comișel, *Antologie folclorică din Ținutul Pădurenilor (Hunedoara)*, București, 1959; Ilarion Cocișiu, *Cântece populare românești*, îngr. Tiberiu Alexandru și Maria Siminel-Fusteri, pref. Tiberiu Alexandru, București, 1960; *Folclor din Transilvania*, I–IV, București, 1962–1969; Gh. Ciobanu, Vasile D. Nicolescu, *200 cântece și doine*, București, 1962; Ovidiu Papadima, *Cu cât cânt, atâta sunt*, București, 1963; Vasile D. Nicolescu, Const. Gh. Prichici, *Cântece și jocuri populare din Moldova*, București, 1963; Al. I. Amzulescu, Paula Carp, *Cântece și jocuri din Muscel*, București, 1964; Lucian Blaga, *Antologie de poezie populară*, îngr. George Ivașcu, București, 1966; *Folclor din Oltenia și Muntenia*, I–V, București, 1967–1970; *Folclor din Moldova*, I–II, București, 1969; Dumitru Pop, *Folclor din Bihor. Poezii populare*, Oradea, 1969; Virgil Medan, *Cântece de joc*, Cluj, 1972; George Muntean, *Cântece de dragoste și dor*, București, 1972; Vasile Oarcea, *Poezii populare din Țara Zarandului*, București, 1972; *Folclor literar din Bihor*, Oradea, 1974; C. Mohanu, *Fântâna dorului. Poezii populare din Țara Loviștei*, București, 1975; Zamfir Dejeu, *Folclor muzical de pe Valea Drăganului*, Cluj-Napoca, 1976; Alexiu Viciu, *Flori de câmp*, îngr. și pref. Romulus Todoran și Ion Talos, Cluj-Napoca, 1976; Const. Brăiloiu, Emilia Comișel, Tatiana Gălușcă-Crășmariu, *Folclor din Dobrogea*, pref. Ovidiu Papadima, București, 1978; Traian Mârza, Iona Szenik, Gh. Petrescu, Zamfir Dejeu, Mircea Bejinaru, *Folclor muzical din zona Huedin*, Cluj-Napoca, 1978; Dumitru Pop, *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare, 1978; *Cântecele și poveștile Oltului*, pref. Ioan Șerb, București, 1979; Florin Bucescu, Silvia Ciubotaru, Violele Bârleanu, „Bătrânească”. *Doine, bocete, cântece și jocuri din ținutul Rădăușilor*, Iași, 1979; Ligia Bârgu Georgescu, *Antologie de lirică populară românească*, București, 1980; Vasile Doniga, *Folclor din Maramureș*, postfață Mihai Pop, București, 1980; Gheorghe Gh. Pop, *Folclor muzical din Maramureș*, Baia Mare, 1982; Vasile Gh. Popa, *Folclor din Țara de Sus*, îngr. și pref. Maria Luiza Ungureanu, București, 1983; Nicolae Cojocaru, *Cântece, obiceiuri și tradiții populare românești*, pref. George Muntean, București, 1984; Vasile Oarcea, *Poezii populare din Crișana*, București, 1986; Ghizela Sulițeanu, *Cântecul de leagăn*, București, 1986; Ion Nijloveanu, *Poezii populare românești*, I–II, București, 1989; Pamfil Bîlțiu, *Poezii și povești populare din Țara Lăpușului*, București, 1990; Al. Voevidca, *Cântece populare din Bucovina*, îngr. Vasile D. Nicolescu și Cristina Rădulescu-Pășcu, pref. Cristina Rădulescu-Pășcu, București, 1990; Ion Căliman, Cornel Veselău, *Poezii populare românești. Folclor din Banat*,

București, 1996; Const. Catrina, *Folclor muzical*, Brașov, 1997; Ion Cuceu, *Cântecul de cătănie*, Cluj-Napoca, 1997; Tatiana Gălușcă, Ioan Nicola, *Folclor român din Basarabia*, îngr. Grigore Botezatu și Tudor Colac, Chișinău, 1999; Nicolae Ionel, *Floarea florilor. Antologie de lirică populară*, postfață Lucia Cireș, Iași, 1999; Andrei Ciornei, Mihai Iacobescu, *La izvor de joc și cânt*, Suceava, 2000; Pavel Ciobanu, Isidor Chicet, Ilie Mărțuică, *Liliac de la Ponoare*, Drobeta-Turnu Severin, 2000; Liviu Petreanu, *Cântece populare oltenești*, București, 2002.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit.*, I, 48–65; Béla Bartók, *Însemnări asupra cântecului popular*, pref. Zeno Vancea, București, 1956; G. Breazul, *Patrium Carmen*, Craiova, 1941, *passim*; C. Brăiloiu, *Opere*, I, tr. și pref. Emilia Comișel, București, 1967, 17–118; *Ist. lit.*, I, 132–180; Tache Papahagi, *Poezia lirică populară*, București, 1967; Ovidiu Papadima, *Literatura populară română*, București, 1968, 13–228; Gheorghe Vrabie, *Folclorul*, București, 1970, 374–419; Nicolae Constantinescu, *Rima în poezia populară românească*, București, 1973; Mihai Pop, Pavel Ruxândoiu, *Folclor literar românesc*, București, 1976, 339–365; *Cântecul popular românesc. Studii de folclor*, Craiova, 1976; Sergiu Moraru, *Poetica liricii populare*, Chișinău, 1978; *Dicț. lit. 1900*, 189–190; Ovidiu Bârlea, *Folclorul românesc*, II, București, 1983, 168–268; Nicoleta Coatu, *Lirica populară românească cu tematică actuală. Clasificarea tematică a variantelor motivice*, București, 1984; Sabina Ispas, Doina Truță, *Lirica de dragoste. Index motivic și tipologic*, I–IV, București, 1985–1989; Speranța Rădulescu, *Cântecul: tipologie muzicală – The Song: Musical Typology*, ed. bilingvă, București, 1990; Alexandru Dobre, *Folclorul taberei militare. Armata și războiul în folclorul românesc*, București, 2001; Gheorghe Oprea, *Folclor muzical românesc*, București, 2001, 81–211; Petru Caraman, *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente*, îngr. și introd. Ion H. Ciubotaru, Iași, 2005; Doina Haplea, Ioan Haplea, Ion H. Ciubotaru, *Folclor muzical din ținutul Neamțului*, Cluj-Napoca, 2008; Al. I. Amzulescu, Marian Munteanu, *Cântecul poporan din Muscel*, pref. Marian Munteanu, București, 2010. **L. Cș.**

CÂNTECE CÂMPENEȘTI, prima culegere de poezii de dragoste tipărită în limba română, apărută la Cluj în 1768. Scrisă cu alfabet latin și ortografie maghiară, cartea cuprinde paisprezece poezii românești și patru ungurești, care „potu-se în multe forme cânta”, după cum se arată într-o notiță introductivă. Specia hibridă a cântecului de lume, în care se încadrează versurile, formă situată la interferența literaturii culte cita di ne cu folclorul, a proliferat în Occident în secolele al XV-lea și al XVI-lea, fiind cunoscută în Germania sub denumirea *Gesellschaftslied*. De aici a pătruns și în alte părți

ale Mitteleuropei, ajungând în Ungaria, cu numele *világi ének*, adoptată ulterior în Transilvania și în Banat, cu pre lungiri și în Țara Românească. Literatura versificată românească scrisă cu caractere latine avea deja antecedente în această zonă, unde fusese inaugurată prin *Cartea de cântece* (*Fragmentul Todorescu*), imprimată tot la Cluj, între 1571 și 1575. Aceasta va fi reluată și amplificată în secolul următor, prin copierea, în aceeași grafie, de Mihail Halici senior, în jurul anului 1640, la Caransebeș, de Gergely Sándor de Agyagfalva, la Hațeg, în 1642, și de un anonim în 1660, culegeri rămase în manu scris. Cântece izolate vor fi transcrise, inclusiv cu litere chirilice, de preoți bihoreni, între care Jurju din Luncasprie și Urs din Cotiglet, sau de un preot din Făgăraș, între 1650 și 1660. Vor mai fi compuși în același spațiu, tot cu grafie latină, psalmi de lugojanul Ștefan Fogarasi (1660), se vor realiza copii după traducerea *Psaltirii* maghiare a lui Albert Szenczi Molnár, mai întâi de un anonim, urmat de Ioan Viski (1697) și de Ștefan Istvánházi (1703). La acestea se adaugă *Cântecul rumânesc de dragoste scris*, copiat în *Codicele Petrovay* (1672), *Oda* lui Mihail Halici junior (1674) sau epigramele lui Valentin Franck von Franckenstein (1679). Poezia veche românească cunoaște astfel o evoluție semni ficativă, de la imnurile de inspirație protestantă, gru pajele convenționale de stihuri politice la stemă sau încer cările de versificare a unor fragmente de proză reli gioasă la cânturile profane care vor prolifera exploziv în veacul al XVIII-lea. Între cele trei exemplare descoperite din această cârtică insolită – păstrate în Biblioteca Națională Széchényi din Budapesta, la biblioteca fostului gimnaziu evanghelic din Sighișoara și la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj – există mici diferențe de grafie, tehnoredactare și de ornamentație, ceea ce a condus la concluzia că s-ar fi imprimat încă două ediții în același an sau în intervalul 1768–1800. Mai curând ar fi vorba de tiraje diferite, trase în 1768 sau multiplicare în anii imediat următori. În ceea ce privește o altă culegere, tipărită cu litere chirilice probabil la Buda în 1800, acefală, intitulată, după prima poezie, *Cântecul celui ce bolește de dragoste*, nu este de fapt o nouă ediție a celei din 1768, ci o publicație de sine stătătoare. Noua versiune conține doar șapte poezii din culegerea *Cântece câmpenești*, cu modificări esențiale, iar textele maghiare sunt eliminate. Antologia publicată în 1768 cuprinde o suită de cântece de

lume în limba română, ale căror titluri pot fi redade, în transcriere interpretativă, astfel: *Cântecu celuie care zace de dragoste*, *Horia fetii bătrâni*, *Horia nevestii tineri*, *fetiia spominindu*, *Făptura unuie*, *le zuă bună de la drăguță*, *pornind de-acasă*, *Celuie cine îi cu drăguța într-un sat*, *Cântec după ibovnica scăpată*, *Horia nevestii*, *trăind rău cu bărbatu*, *Celuie cine se-nsoară pintru avuție*, *nu pintru că-i dragă*, *Celuie carea să plânje pintu s-o-nsurat*, *Cărora le plac fetile și runâncile*, *Mutând cuarteliu*, *Cine scapă vecin bun*, *Vaietatu fomeii*, *aducând aminte de fetie*. Notate literalizat, „numai după voroave”, din auzite, cu o ortografie rebarbativă, versurile au o puternică amprentă dialectală, atât sub raport fonetic și morfologic, cât și lexical, specifică graiurilor de tip nordic. Sub aspect prozodic, poeziile formează un ciclu unitar, fiind alcătuite, cu o singură excepție, din tetrastihuri monorimice, cu versuri trohaice de șapte și opt silabe. Supranumite „cântece câmpenești”, care se spun „cu glasuri rumânești”, adică pe melodii autohtone cunoscute, poeziile sunt diverse ca tematică, circumscrisă însă genului, în care predomină erosul și idilicul, precum în acest fragment din *Cântecu celuie care zace de dragoste*: „Dragostele zburătoare,/ Toată lume umblătoare,/ Mult tineri ești stricătoare/ Și tot de răul voitoare./ M-ai alungat ca o fiară/ Cătu-i iarna și zi de vară,/ Pin cetate și p-afară/ Din deminează până-n sară./ Soarele cât încălzește,/ Cât și norul învelește,/ Câtă tine nu silește/ Până-i viu se tot ferește./ Cât am umblat mă ferindu/ Tăt de mine ț-o stat gându,/ Pe largă lume cău tându/ Pân-am stat în laț fugindu. [...] De hodină n-am nici un loc,/ Zac ferbinte ca plin de foc,/ Ca lumina mă gat și mă coc,/ N-am vârtute ca secul soc./ Mi-o fost asta-nvățătură/ Însemnat cu creștătură,/ Batăr place-m la făptură/ Să nu trec de la o măsură./ Am stat la loc iară bine,/ Nici o frică n-am de tine,/ Nici ni-i fi soții cu mine/ Că dragoste nu-m mai vine”. Dincolo de nota de artificialitate și de discursivitatea pronunțată, aceste „hore” degajă un vitalism și o senzualitate aparte, fiind impregnate în același timp cu elemente elegiace sau satirice. Paternitatea cântecelor a rămas incertă, ascunsă sub anonimatul unui „holtei câmpean”, acesta putând fi devoalat, potrivit unor autori, fie în persoana unui militar ungur staționat în Banat (A. Veress) sau în zona de câmpie a Transilvaniei (Octavian Ghibu), fie a unui italian, căpitan în regimentul de grăniceri valahi (Al. Alexianu), ipoteze puțin credibile.

Datorită fenomenelor lingvistice regionale care apar constant în text, versurile ar putea fi atribuite mai degrabă unui vorbitor nativ al graiurilor din zona de nord-vest a Transilvaniei, notate, eventual, de un ascultător alo gen. Având toate indiciile unei compilații, culegerea nu pare a fi, așadar, o operă originală, pusă pe seama unui autor unic, cu toate că la început se menționează: „Eu le-am făcut, eu le-am și pus în scrisoare”. Motivele erau recurente și în alte colecții de poezii din epocă, cel despre fata bătrână sau cel al însurătorii pentru avere, de exemplu, circulând în variante apropiate care presupun un filon comun. Apetența publicului pentru acest gen naiv de „cântece curvești și drăcești”, cum erau stigmatizate în prefața unor catavasiere, era în creștere. Nu întâmplător, această specie „cvasifolclorică” (Ovidiu Papadima) a cunoscut o difuzare ulterioară prodigioasă. Unele cântece de lume transilvănene, precum cele dintr-o culegere tipărită la Buda în 1800 sau dintr-o colecție manuscrisă din 1811–1821, aflată în posesia lui Aron Densușianu, se regăsesc aproape intacte în *Spitalul amorului*, carte scoasă de Anton Pann în 1850. Mai mult, între manuscrisele lui M. Eminescu, printre culegerile sale de „irmoase”, se află și versuri răzlețe care prezintă similitudini frapante cu vechile „cântece câmpenești” din Transilvania.

Ediții: *Cântece câmpenești cu glasuri rumunești, făcute de-un holtei câmpean pintru voia fetilor, nevestilor și celorla cui se potrivesc și cu alții se izbesc*, Cluj, 1768; Octavian Ghibu, *Contribuții la istoria poeziei noastre populare și culte. Anexe, AAR, memoriile secțiunii literare*, t. VII, 1934–1936; *Antologia poeziei naive românești din secolul al XVIII-lea*, îngr. și pref. Gheorghe Perian, Cluj-Napoca, 2006, 23–50; *Cântece câmpenești cu glasuri rumânești*, Cluj, 1768, îngr. și pref. Mircea Popa, Cluj-Napoca, 2008.

Repere bibliografice: A. Veress, *Bibliografia româno-ungară*, II, București, 1931, 121–122; Horia Teculescu, *Oameni și locuri din Târnava Mare*, „Anuarul Liceului «Principele Nicolae» din Sighișoara”, 1929/1930–1932/1933; Drăganu, *Hist. litt.*, 67–68; B. Kelemen, *Note lexicale. Pe marginea lexicului unei cărți de cântece românești din secolul al XVIII-lea*, SCL, 1960, 3; Ovidiu Papadima, *Literatura populară română*, București, 1968, 625–641; Scarlat, *Ist. poeziei*, I, 166–168; Al. Alexianu, *Istoria poeziei române de la 1570 la 1830*, II, îngr. Mircea Coloșenco și Laurențiu Avram, Galați–București, 1993, 119–128; Mircea Popa, *Începuturile liricii românești din Transilvania*, L, 1993, 33; Mazilu, *Recitind*, II, 131–134; Perian, *A doua tradiție*, 153–162, 175–177; Eugen Negrici, *Poezia medievală în limba română*, ed. 2, Iași, 2004, 216–217; Pavel, *Arheologia*, 90–97.

E. P.

CÂRCELAN, Iuliu (21.XII.1936, Alexandru Ioan Cuza–Cahul), poet, prozator, traducător. A absolvit Facultatea de Filologie la Universitatea de Stat din Chișinău (1960). A fost apoi învățător, a lucrat ca ziarist la „Scânteia leninistă”, „Tânărul leninist”, „Tinerimea Moldovei”, unde și debutase cu versuri în 1957, „Nistru”, ulterior ca redactor la editurile Cartea Moldovenească, Lumina și Literatura Artistică, iar în intervalul 1994–2004 ca redactor-șef adjunct la „Florile dalbe”.

C. a debutat editorial cu placheta *Poarta soarelui* (1969). S-a impus prin volumul de versuri *Trio* (1970), în care surprinde succint și ingenios reacții, emoții și atmosfera de familie, factura fiind de poezie narativă, unde se află *în nuce* câte o nuvelă, o parabolă etc. Adevărata maturitate artistică a atins-o extrem de târziu, în cartea *Aștept o nouă dimineață...* (2006). Didacticist și cam neîndemânatic sub aspect stilistic, **C.** a scris și proză pentru copii. A tradus din Jonathan Swift, Maxim Gorki, Ovanes Tumanian, din literatura spaniolă, italiană, franceză. Astfel, *Cântarea Cidului* (1984), versiunea poemului spaniol realizată de **C.**, a fost apreciată pentru respectarea prozodiei originalului, asupra căreia traducătorul a lucrat cu perseverență.

SCRIERI: *Poarta soarelui*, Chișinău, 1969; *Trio*, Chișinău, 1970; *Cerbul meu*, Chișinău, 1971; *Tata*, Chișinău, 1973; *Apă dulce de cișmea*, Chișinău, 1979; *Când se coc merele*, Chișinău, 1980; *Aștept o nouă dimineață...*, Chișinău, 2006.

Repere bibliografice: Mihail Dolgan, *Marginalii critice*, Chișinău, 1973, 153–158; Sergiu Pavlicencu, „*Cântarea Cidului*”, LA, 1985, 24 ianuarie; Agnesa Roșca, *Darul poeziei*, LA, 1994, 16 iunie; Ion Ciocanu, *Ca un plugar pe câmpul nins*, „Florile dalbe”, 2007, 5 aprilie; *Dicț. Chișinău*, 108–109.

I. C.

CÂRDU, Petru (25.IX.1952, Bariște, Serbia – 30.IV.2011, Vârșeț, Serbia), poet, traducător, eseist. Este fiul Mariei (n. Balnojan) și al lui Petru Cârdu, țărani. Școala elementară, începută la Bariște, o termină la Vârșeț (1967), unde absolvă și liceul, secția în limba română (1971). Studiile universitare le face la Belgrad (filologie) și la București (istoria și teoria artei). După absolvire, în 1977, e redactor, apoi președinte (din 1988) al Comunei Literare Vârșeț (KOV), continuă să lucreze în redacția revistei „Lumina” (1974–1981) și din 1984 e redactor corespondent pentru Vârșeț la Radio Novi Sad și redactor la revista „Polja”. Debutază cu versuri în ziarul „Libertatea” (1968), iar editorial cu volumul

Menire în doi (1970). Mai colaborează la „Delo”, „Familia”, „Interkulturalnost”, „Književne novine”, „Književna reč”, „Kovine”, „Letopis Matice Srpske”, „Libertatea”, „Luceafărul”, „Oko”, „Ratledi”, „România literară”, „Savremenik”, „Săptămâna”, „Steaua”, „Tribuna tineretului” ș.a. Semnează și cu pseudonimul Vladimir Zorić poeziile traduse sau scrise în limba sârbă. I s-au acordat mai multe premii pentru poezie, iar în 1995 a fost distins cu Premiul Societății Scriitorilor din Voivodina pentru traduceri.

Așezându-se în siajul avangardei istorice românești, C. întreține și dialogul cu mari poeți contemporani (Vasko Popa, Nichita Stănescu, Marin Sorescu ș.a.). În acest sens, semnificative sunt și numeroasele lui traduceri îndeosebi din mari poeți și prozatori: Lucian Blaga, Emil Cioran, Mircea Eliade, Nichita Stănescu, Ștefan Aug. Doinaș, Ion Caraion, Ana Blandiana, Paul Celan. Intelectualismul său se traduce nu numai într-o poetică adecvată, ci și în plasarea poeziei pe teritoriul intertextualității. Citatele, tot mai numeroase, din opera altora, invocarea unor personalități ale culturii universale sunt argumentate astfel: „încep noile migrări ale popoarelor/ nava de transport jorge luis borges/ și-a încheiat zborul la 1 aprilie anul trecut/ în egipt/ arcimboldo a emigrat în *meduza* urlând a lui caravaggio de la uffizi/ peripeții la belgrad damasc alexandria cairo jaffa/ în aceste împrejurări datoria de a fi poet înseamnă/ zloată guturai alunecuş arta de a confisca/ ferestrele larg deschise înseamnă a fi/ da/ a fi lângă portretul lui velásquez [...] încep noile migrări ale popoarelor/ e de așteptat vreme de iarnă/ pe un colț al mesei”. Sedus de livresc, el abolește descriptivismul și desconsideră pitorescul. Dominantă este obsesia limbajului, firească, poate, la un bilingv și în alt sens, adică la un mânuitor atât al limbajului cotidian, cât și al celui poetic. C. nu ocolește paradoxul, dimpotrivă, cultivă îmbinările violent contrastante, doar aparent opoziții dintre înalta gândire și trivialitate, dintre candoare și lubricitate. Cuvintele sunt, la el, cifrări (nu încifrări) prin care pot fi exprimate realități imperceptibile senzorial. Efectul este de limbaj crip-tic, care comunică părând că nu o face. Familiarizat cu orientările literare moderne europene, cu o foarte bună cunoaștere a avangardei poetice (îndeosebi a celei românești, pe care și-a apropiat-o și prin traduceri proprii în Serbia), el propune o lirică distinctă de cea de până atunci în Voivodina. Se inspiră din tradiția suprarrealistă franceză, care a influențat poezia

sârbească în perioada interbelică și care a definit apoi multe opere ale moderniștilor în lupta cu realismul socialist. Poezia lui detestă violent „gustul” consacrat, are oroare de tot ce este vechi și comun. Poetul preconizează căutarea senzației dinamice, demolarea trecutului și a prezentului în numele unui viitor bazat pe adevărurile civilizației moderne, preferând versul liber, fuga de armonia facilă, de estetisme căutate. Imaginile sunt scurte și rapide notații „negre”, nervoase, demolatoare de viziuni integrale sau purificatoare, notații care „biciuie cuvintele”, combinate în dezordine, cu sarcasme și ironii. Sunt construite poetice complicate, chiar cu expresii confuze, lipsite de cursivitate, inspirate de Vasko Popa și Nichita Stănescu. În placheta bilingvă *Pronume – Zamenice* (1981) C. își aproprie o postură infernală („infernul îmi crește în oase” – *Acest eu*), pe de o parte, iar pe de alta, o postură impersonală. În volumul *Căpșuna în capcană* (1988) autorul se concentrează asupra a ceea ce consideră „nebulie”: nebunia războiului, a dictaturii, a „surplusului istoriei”, proclamându-se „unul din noii elogiatori ai nebuniei” (*Dialectica fecioară*). Și lirica pusă sub titlul *În biserica Troia* (1992) vorbește despre exil și exod, asediu, declin și năruire. Aici, dar nu numai, apar termeni de ruptură violentă față de tradiție, față de tiparele prestabilite. Poetul asociază elemente incompatibile în ideea creării unei frumuseți încordate, dar autentice. Mai ales *Pronume – Zamenice*, unde poezia se percepe ca o enigmă de factură modernă cu înclinație spre ludic („Vine un călăreț, vede forma lumii/ și pleacă./ A fost și el dintre cei ce se grăbesc./ Se leagă în altă ordine / centurile de siguranță./ Vine un alt călăreț, se uită la tine/ și strigă./ A fost și el dintre cei care vin și trec,/ Se aruncă zarurile,/ se vede mai bine./ Vine-o herghelie cu stăpânii ei/ și pătrunde-n stradă./ Se iscă o îmbulzeală,/ se fac socotelile: unu, doi, trei...”), tonalitatea e gravă, pendulând între melancolia rafinată și asociațiile contrastive: „Cine ești tu, cel care nu ești,/ ce-ți trebuie ție pe cel ce nu ești?/ Îmi ceri adevărul că ești/ azi, 25 septembrie anul curent./ Mă uit la tine/ și ochiul meu se înfioară/ în timp ce te naști” (*În raport cu nașterea*). Dezvoltarea arborescentă a unui text dă senzația de colaj, limbajul fiind ghidat de un mimetism al manierelor de a scrie. Colajul se topește însă în laboratorul poetului. Mizând mai mult pe verb, epitelete dispar, tăișul foarfecii decupează „blând”, chiar dacă „vânătoarea-i interzisă”. Din lupta tălmăcirii sau a lecturilor, câte „o faptă” îl „amenință” pe poet, „multă vreme” până când „altcineva se mută în noi,/ în vreme

ce noi/ ne mutăm în altcineva” (*Timpul de acum*). Critica a reacționat diferit la acest mod poetic. Însă greutatea în interpretare constă și în faptul că „enigmele” nu se întemeiază pe un anumit sistem canonicizat, ci constituie ele însele un nou și imprevizibil joc. C. experimentează, și poezia lui devine limpede ca o adevărată literatură avangardistă, poemele sunt invadate de aluzii la civilizația cotidiană, de raportări la contextul geopolitic, la modernitatea europeană, totul fiind nuanțat ironic („punctul de vedere la Nato e ideea de descurajare/ a îndoielii/ fumez și eu pipa păcii la conferința/ internațională a trandafirilor/ un pas important în calea dialogului est-vest” – *Arta de a confisca ferestrele*, „amintiți-vă de Isaak Babel, care a scris călare pe cal în timp ce spiona în Japonia” – *În fine*). La fel valorifică motivul „lumea ca spectacol” și se implică în comedia literaturii, parodiind, de pildă, inaugurarea unui WC public. Înclinațiile ludice, gestulația clownescă, parodia, caricatura și teatralizarea caracterizează semnificativ versurile lui C.

SCRIERI: *Menire în doi*, Pančevo, 1970; *Aducătorul ochiului*, Pančevo, 1974; *Pronume – Zamenice*, ed. bilingvă, Vârșet – Pančevo, 1981; *Căpșuna în capcană*, Pančevo, 1988; *În biserica Troia*, Pančevo, 1992; *Cerneala violetă. Orient–Occident*, București, 1998; *Școala exilului. Pasărea măiastră*, pref. Ștefan Aug. Doinaș, Craiova, 1998; *Complicitate*, pref. Marcel Tolcea, Pančevo, 2007. **Traduceri:** Nichita Stănescu, *Stanje poezije* [*Starea poeziei*], postfața trad., Belgrad, 1980; *Munja i hladnoća* [*Fulgerul și frigul*], Vârșet, 2007; Ștefan Aug. Doinaș, *Akvarjum – Acvariu*, ed. bilingvă, Vârșet, 1982; *Pijač rose* [*Băutorul de rouă*], Vârșet, 1990; *Rodjen u utopiji* [*Născut în Utopia*], Belgrad, 1994; *Popodne u gradu – După-amiază în oraș* (poezie românească din Voivodina), pref. trad., Vârșet, 1983; *Efemera mea veșnicie* (antologie de lirică slovenă), București, 1984 (în colaborare); Ciril Zlobec, *Prizonier al corpului*, București, 1985 (în colaborare cu Ștefan Aug. Doinaș); *Rumunska avangarda* [*Avangarda românească*], Belgrad, 1986; Emil Cioran, *Suze i sveci* [*Lacrimi și sfînți*], Novi Sad, 1989, *Na vrhuncu beznadja* [*Pe culmile disperării*], Belgrad, 1998; *Moja zemlja* [*România mea*], Vârșet, 1998; *Priručnik o strasti* [*Îndreptar pătimăș*], Požarevac, 2009; *O bogu, o muzici, o ljubavi* [*Despre Dumnezeu, despre muzică, despre iubire*], Požarevac, 2010; Miodrag Pavlović, *Gloria reversului*, Pančevo, 1989; *Antologija rumunske poezije* [*Antologia poeziei române contemporane*], postfața trad., Novi Sad, 1991; Paul Celan, *Prepiska i rumunske pesme* [*Corespondență și poezii românești*], Vârșet, 1994 (în colaborare); Ion Caraion, *Odsustvo i praznik* [*Absență și sărbătoare*], Podgorica, 1993; *Vetar i sneg* [*Vânt și zăpadă*], Belgrad, 1999; Ana Blandiana, *Svedoci* [*Martorii*], Vârșet, 1993; *Andjeli i biljke* [*Îngeri și plante*], Vârșet, 2009; Lucian Blaga, *Božja senka* [*Umbra lui Dumnezeu*], Belgrad, 1995; Mircea Eliade,

Beskrajni stub [*Coloana nesfârșită*], Vârșet, 1995; Eugen Ionescu, *Engleski bez profesora* [*Englezește fără profesor*], Vârșet, 1997; *Poeți sârbi: competițiile nu sunt întrerupte*, îngr. trad., Pančevo, 1998; Gellu Naum, *Boja sna* [*Culoarul somnului*], Belgrad, 2000; Vasko Popa, *Rumunske i druge pesme* [*Cântece românești și altele*], pref. Cornel Ungureanu, Vârșet, 2002; Dumitru Țepeneag, *Uzaludna umetnost fuge* [*Zadarnică e arta fugii*], Vârșet, 2002; Constantin Noica, *Molite se za brata Aleksandra* [*Rugați-vă pentru fratele Alexandru*], Vârșet, 2007; Herta Müller, *Pisicile în parcaj*, Vârșet, 2010 (în colaborare cu Tamara Bačković); Urmuz, *Bizarne stranice* [*Pagini bizare*], Vârșet, 2011.

Repere bibliografice: Radu Enescu, „*Menire în doi*”, E, 1970, 11; Tartler, *Melopoetica*, 74–77; Ofelia Meza, *Petru Cărdă și poetica ochiului întors spre sine*, „*Lumina*” (Pančevo), 1986, 5–6; Nicolae Coandă, *Profil liric: Petru Cărdă*, R, 1991, 5–6; Ștefan Aug. Doinaș, *Poezia lui Petru Cărdă*, RL, 1993, 18; Negoîtescu, *Scriptori contemporani*, 80–84; Baba, *Compendiu*, 24–26; Popa, *Lit. rom. Voivodina*, 295–311; Marian Victor Buciu, „*Reeducarea eului*”, CNT, 2000, 14; Marcel Tolcea, *O piatră de temelie*, O, 2001, 5; Ungureanu, *Geografia lit.*, IV, 201–202; Catina Agache, *Literatura română din Voivodina*, Pančevo, 2010, 232–246; Gabriela Gheorghisor, *Poezia lui Petru Cărdă*, APF, 2011, 7; Virginia Popović, Marina Puia Bădescu, *Colaț poetic și suprarealism antipoetic în opera lui Petru Cărdă*, „*Europa*”, 2011, 8; Nicolae Babuts, *Petru Cărdă in the Wake of Surrealism*, „*Carmina Balcanica*”, 2011, noiembrie; Carmen Dărăbuș, Virginia Popović, *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*, Cluj-Napoca – Novi Sad, 2012, 129–136. **D.B.-D., V.P.**

CÂRLOVA, Vasile
(4.II.1809, Buzău –
18.IX.1831, Craiova),
poet.

Se trăgea dintr-o familie de mici boieri buzoieni, care număra printre înaintașii îndepărtați un mitropolit al Ungro-Vlahiei, Luca, născut în Cipru. Mama, Sevastița, era fiica clucerului Vasile Lăcusteanu. Tatăl, Ioniță Cârlova, fusese vel medelnicer și ispravnic de Buzău. După moartea timpurie a părinților, a fost crescut de o soră a mamei, măritată cu stolnicul Nae Hiotu. Și-a petrecut copilăria la Târgoviște și la București, unde locuiau tutorii

săi. În casa acestora va fi învățat franțuzește și grecește cu un dascăl de familie, avându-l coleg și prieten pe Grigore Alexandrescu. În 1830 intră în oștirea națională ca sublocotenent de cavalerie. După un an moare în urma unei boli infecțioase în tabăra militară de la Craiova.

De la șaptesprezece ani C. scria versuri, mai întâi în grecește (nepăstrate) și, la îndemnul lui I. Voinescu II, în românește. Se cunosc cinci poezii, toate publicate de I. Heliade-Rădulescu în „Curierul românesc” (1830 și, postum, în 1839) și reproduse de „Albina românească”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Bucovina”. Alte versuri, precum și încercările unor traduceri – din Voltaire (*Zaira*, actul I) și Musaios (*Hero și Leandru*) – s-au pierdut. Poemele lui C., romantice și patriotice, au fost cunoscute și prețuite în epocă. Sub îndrumarea lui Heliade mai ales, tânărul, înzestrat cu un real talent, venise în contact cu poezia apuseană, detașându-se de tiparele neoanacreontice datorită înrâuririi lui Lamartine, creatorul unui arhetip al interiorizării romantice pentru sufletul surprins în temeiul său de melancolie: de la vagul muzical al pasiunilor la inconsistența proiectată asupra timpului și a lumii din afară. Heliade a fost, la 1830, primul traducător al *Meditațiilor*, dar „sufletul măhnit” al lui C. asimilează modelul și îl redă cu o claritate surprinzătoare, încât, cu câțiva ani înainte de I. Heliade-Rădulescu și de Gr. Alexandrescu, lirismul său prefigurează prin reflexivitate romantică o nouă orientare a sensibilității artistice. *Păstorul întristat* (scrisă la optsprezece ani) vine încă în prelungirea liniei convenționale a secolului al XVIII-lea, cu ecouri din pastorelele lui Florian și Gessner. Dar, dincolo de figurația mitologică, de imaginea simplificată idilic a omului și a naturii, de simțul expresiei și versul de o grațioasă fluentă, potrivit cerințelor genului cum și candorii tinerești, prinde contur, ca în lamartiniana *L'Isolément*, o figură fundamentală a trăirii romantice: „durerea ascunsă” legată de o stare de „lipsă” (aici venind din izvorul „dulce de-ntristăciune” al lui Amor). C. nu poate surprinde și sugera ceea ce Lamartine nota prin „vague objet de mes vœux”: un ideal imposibil de atins în exilul terestru. Păstorul său, tânăr, „cu glas duios”, face să răsună din fluierul său acea „tânguire” fără sfârșit în care închide, precum Orfeu, absența Ei, uimind și parcă oprind trecerea. Există aici semne ale unei surprinzătoare intuiții de ordinul a ceea ce va fi magia poetică, iar alegerea, prin model, a „stilului înalt” (Nicolae

Manolescu) a fost hotărâtoare pentru drumul esențial al poeziei. *Ruinurile Târgoviștii* rupe vădit cu clișeele neoanacreontice, opunându-le o ipostază romantică și profetică a eului, într-o amplă desfășurare meditativă pe tema ruinelor, care pătrunde astfel în literatura română, sub influența lui Volney. Sentimentul timpului devastator („Voi încă în ființă drept pildă ne slujiți/ Cum cele mai temute și cu temei de fier/ A omenirii fapte în fața lumii pier/ Cum toate se răpune ca urma îndărăt,/ Pe aripele vremii de nu se mai arăt”) se întretese cu accentul patriotic al evocării gloriei de altădată, sursă a încrederii și leagăn ocrotitor: „Deci priimiți ruinuri, cât voi vedea pământ/ Să viu spre mângâiere, să plâng pe-acest mormânt,/ Unde tiranul încă un pas n-a cutezat,/ Căci la vederea voastră se simte spăimântat!”. Amploarea reflecției, nocturnul tainic, metafore concretizând abstracții („negura uitării”, „nălucul minții”, „aripile vremii”, „viscol de dureri”) configurează la C. schița unui stil, nu fără retorică, dar capabil să se ridice până la viziune poetică. *Înserarea* este prima elegie românească în întregime în spirit lamartinian: aici tristețea, neliniștea nedefinită și gravă (se cultivă un fel de mister al stării afective: sufletul „fugar” „ce caută nu știe, dar simte că lipsește”, „în negura măhnirii mai mult s-a rătăcit”) și singurătatea se reliefează prin contrast cu seninătatea naturii, cu liniștea câmpenească, sesizată, în ciuda unor note de bucolică gessneriană, cu o sensibilitate profund românească. Simbolul sufletului – luntre rătăcitoare în furtună – este împrumutat din Lamartine; de asemenea, și alte elemente trimit la aceeași sursă. În schimb, atmosfera de reverie meditativă și melancolică sugerată de percepția plastică și auditivă, de imagini ale nemișcării și vagului, aspirația spre ilimitat implicată în proiecția dorului și a neliniștii în imensitatea spațiilor, ca și versul curgător, muzical, nu mai pot fi atribuite doar acestei influențe, constituind semnele unei vădite individualități poetice. *Rugăciune* încearcă formula originală a rugii animate de iubirea țării, de visul unui viitor de glorie și dreptate, cu inflexiuni profetice („Dar ce să fie acea lumină,/ Ce sus se vede de focuri plină,/ Și dimpreună un zgomot lin?/ Nu crez să fie semn de furtună...”; „Destule veacuri, de când suspină,/ Măhnirii jertfă, fără lumină,/ Încât nu vede nici cerul tău!”). Ruga atinge accentul prețios al împletirii de ardoare și umilință: „Ființă naltă, lungă vedere.../ Dă ascultare, nu-ți fie silă,/ Unui glas jalnic ce cere milă,/ Ce a se plânge are cuvânt”.

Marșul, scris cu entuziasm patriotic la înființarea oștirii naționale, vestește, în tonul său avântat, tonul „tinerimii îndrăznețe”, poezia pașoptistă. Depășind prin varietate tematică și intensitatea simțirii lirica vremii, C. aduce expresia în acord cu o nouă sensibilitate: întrezăriri ale inefabilului (Nichita Stănescu), reflexivitate și sentiment comunicând cu naturalețe și simplitate într-o poezie de interogație interioară și de atmosferă. Nu a ajuns să-și fructifice pe deplin propriile virtualități, a păstrat încă unele convenții clasiciste, dar a deschis, la noi, prin meditația și elegia romantică, drumul unei lirici moderne.

Ceea ce izbește la Cârlova, mai ales dacă avem în vedere stadiul limbajului liric de la 1830, e capacitatea sa excepțională de a-și comunica simțirea în versuri limpezi și curative, de o prozodie mătăsoasă, care nu trădează dificultatea compunerii, părând a țâșni efectiv „ex abundantia cordis”. [...] Poezia [...] e un monolog, când duios, când energic, tot atât de firesc în invocarea lui Dumnezeu, ca și în exprimarea nelișiștilor surde ce împovărează sufletul.

PAUL CORNEA

De lucruri Cârlova se apropie totdeauna cu milă. O tristețe fundamentală, care n-atinge, totuși, proporțiile disperării, însoțește demersul său liric. O tristețe, o blândețe care vor să ocrotească o realitate fragilă, ea însăși tristă, evanescentă (ruinurile, păstorul întristat, filomila), supusă unei legi aspre: soarta. [...] Poezia nu este, în aceste condiții, o cuprindere, o asumare (ceea ce ar presupune o modificare), ci doar o tânguire. A scrie este pentru Cârlova a plânge [...], iar glasul este dinainte pregătit pentru jeluire. Nu contactul cu universul din afară determină, așadar, tonurile coborâte ale versului, ci o realitate interioară preexistentă experienței. [...] Sensibilitatea lui Cârlova nu este făcută pentru jeluirea profetică. Ea se instalează de la început în tonurile joase ale melancoliei, ale tristeții, „dulce”, învăluitoare, și caută un obiect-ocrotitor. Ruinurile, natura, istoria sunt locuri de evaziune și de adăpost.

EUGEN SIMION

SCRIERI: N. Nicoleanu, *Poezii și proză*; V. Cârlova, *Poezii*; C. Stamati, *Poezii și proză*, îngr. G. Bogdan-Duică, București, 1906; Vasile Cârlova, Al. Sihleanu, *Poezii*, îngr. și pref. Lucian Predescu, București, 1933; *Poezii*, îngr. și pref. P.V. Haneș, București, 1936; *Poezii*, îngr. și introd. Paul I. Papadopol, București, 1942; [*Versuri*], în *Ruinurile Târgoviștii*, îngr. și pref. Marin Sorescu, Craiova, 1975.

Repere bibliografice: Al. Odobescu, *Opere*, II, îngr. Marta Anineanu, București, 1976, 40–41; Iorga, *Ist. lit.* XIX, I, 211–219; Densusianu, *Lit. rom.*, II, 105–112; Bogdan-Duică, *Ist. lit.*, 230–239; Ibrăileanu, *Opere*, I, 313–318; Popovici, *Romant. rom.*, 155–169; Călinescu, *Ist.*

lit. (1941), 125–128, *Ist. lit.* (1982), 127–130; Cioculescu-Streinu-Vianu, *Ist. lit.*, 11–16; Silvian Iosifescu, *Vasile Cârlova și Grigore Alexandrescu*, București, [1949]; *Ist. lit.*, II, 306–310; Angheliescu, *Preromant. rom.*, *passim*; Cornea, *Originile*, 575–580, *passim*; Nichita Stănescu, *Cartea de recitare*, București, 1972, 75–82; *Dicț. lit.* 1900, 191–192; Simion, *Dimineața*, 55–61; Virginia Mușat, *Vasile Cârlova*, București, 1981; Scarlat, *Ist. poeziei*, I, 283–288; Constantin Popescu, *Poeți romantici români la început de drum*, Craiova, 1986, 247–271; Negoitescu, *Ist. lit.*, I, 12–14; Manolescu, *Poeți*, 23–30; *Dicț. esențial*, 165–166; Danțiș, *Bucolica*, 128–129, 142–144; Manolescu, *Istoria*, 166–169; Mihai Cimpoi, *Vasile Cârlova, poetul „sufletului mahnit”*, Târgoviște, Chișinău, 2010; Zamfir, *Panorama*, I, 98–108.

S. C.

CÂRNECI, Magda (28.XII.1955, Gârleni, j. Bacău), poetă, eseistă. Este fiica Emiliei Cârnecki (n. Romaniuc), inginer silvic, și a scriitorului Radu Cârnecki. A urmat Liceul „V. Alecsandri” din Bacău și Liceul „N. Tonitza” din București, apoi, tot în Capitală, între 1974 și 1978, Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu”, secția istoria și teoria artei, absolvind cu teza *Țuculescu și problema simbolului în arta modernă*. Ulterior obține la École des Hautes Études en Sciences Sociales din Paris o diplomă de studii aprofundate (1990–1991), precum și un doctorat în istoria artei cu teza *Discours du pouvoir – discours de l’image: l’art roumain pendant le régime communiste*, coordonată de Alain Besançon și susținută în 1997. Debutază în 1975, în „România literară”, și editorial în 1980 cu volumul de versuri *Hipermateria*, sub pseudonimul Magdalena Ghica, pe care îl va folosi, ca scriitoare, în perioada 1980–1989. A frecventat cenaclurile Amfiteatru și Junimea. A fost muzeograf la Muzeul Național de Artă (1979–1981), apoi, între 1981 și 2001, cercetător științific la Institutul de Istoria Artei (unde a funcționat și ca director între 1990 și 1992), lector invitat la masteratul de studii americane, Universitatea din București (1996–2000) și la Institut National de Langues et Civilisations Orientales din Paris (2001–2005), director al Institutului Cultural Român din Paris (2006–2010), șeful secției culturale la revista „22” (2010–2012), redactor-șef al revistei de arte vizuale „ARTA” (din 2010). Din 2011 este conferențiar asociat la Universitatea Națională de Arte din București, Facultatea de Arte Plastice. De asemenea, a mai fost director al Departamentului arte vizuale în Ministerul Culturii (1990) și președinte al Grupului pentru Dialog Social (1992–1994,

apoi din 2012). A beneficiat de mai multe burse (Franța, Norvegia, SUA, Cehia). A mai colaborat cu poezii la „Luceafărul”, „Vatra”, „Ateneu”, „Dialog”, „Contrapunct”, „Apostrof” și, în străinătate, la „Letopis” (Iugoslavia), „Visions International” (SUA), „Orte” (Elveția), „Quadrant” (Australia), iar cu lucrări de specialitate la „Studii și cercetări de istoria artei”, „Arta”, „Revue roumaine d’histoire de l’art”, „Viața românească” ș.a. A primit Premiul de critică de artă al revistelor „Amfiteatru” și „Viața studențească” (1978) și Premiul de poezie al revistei „Ateneu” (1986).

Volumul cu care debutează C., *Hipermateria*, impune calitățile notorii ale poetei: stil direct, cerebral, aproape discursiv, care reușește să neutralizeze tăios – sau măcar să deconvenționalizeze – feminitatea autoarei, formând în același timp un cuplu cvasierotic cu aceasta. Demistificări ale feminității apar în texte precum *Să privim realitatea în față*: aici realitatea e ca o femeie vorace, concupiscentă, hidoasă și letală. Dar nu mai puțin răzbat mostre de feminism sui-generis: „Nu ai chip, ai prea multă substanță,/ prea ești totul, nu ești nimic./ Îți cunosc prea bine sânii, sexul, umorile,/ dar la gunoi/ cu aceste certificate de pace, la gunoi/ cu centurile de castitate,/ cu centurile de siguranță,/ cu fecioara Maria și cu pudoarea./ Nu mai ai ce ascunde, nu mai ai ce păzi” (*Femeie*). Se ghicește adesea o căutare/ așteptare sceptică a sensului într-o lume percepută cu o inteligență în care logica are ascendent asupra afectivității (*Pregătește-te*). Versurile, cu o tăietură aforistică, sunt adesea tot atâtea sloganuri, precum în poemul-hit *O, generația mea*: „Nu există ideea nevinovată despre nimic: bărbat, femeie, copil, gura ta care tace/ Nimic: a trăi este o afacere pe cont propriu care privește lumea întreagă/ (ai grijă cum mănânci, cum rânjești, cum pronunți cuvântul/ amor, universul se ia după tine, te judecă)// Față în față cu tine, războiul mondial al lui Este cu Poate cu Trebuie cu A nu fi,/ o singurătate totală, alege, tu împreună cu tine, dezbrăcat în mijlocul mulțimii”; „Dezgolește-te. Proba adevărului este rana care ești tu întreg: drapele, litere, cifre, limba maternă”; „O, generația mea, generație, de ce te ții de palavre atât?”. Sunt demistificate pe rând tinerețea („E o nerușinare să fi fost tânăr: bancnotă nouă și goală pe care toți se semnează”), ideea literaturizantă de sentimentalitate („O, tu suferință, și dulce și tristă,/ n-ai țoale, ești goală, îți porți hoitu-n batistă/ lasă-mă-n pace/ ce vrei, nu

știu ce vrei, // vreau libertatea, o mașină de curse și niște parale/ și plec, dispar în antile, sluga dumitale,/ moarta dumitale” – *Inima*), în genere excesul de retorică. Simptomatic, poemul *Să ne merităm cu toții conceptele* pledează atât pentru extragerea realității din voracitatea metafizicii falsificatoare, cât și pentru recuperarea realului umil prin concept. Se observă tentative de discurs liberal – precum în *Bila de sticlă*, care vorbește despre depersonalizare prin integrarea în conștiința oarbă a maselor –, în general o poziție de rezistență la presiunea discursului oficial comunist prin mici subterfugii vag sau limpede liberalizante, individualizante, prin lozinci care se opun lozincilor zilei, prin fisurări retorice ale certitudinilor. Este în linii mari o poezie antisistem – „anticomunistă” doar prin accidentul de a fi apărut în comunism: „DA, spuse strungarul în fața strungului său croind blând o bucată exactă de realitate/ DA, spuseră dactilografele bătând la mașină textul scrisorii nesfârșite a veacului/ DA, spuse mama sugarului dându-i sânul să sugă și DA, răspunse sugarul/ DA, spuseră gunoierii și clopotarii, turnătorii de fontă și femeile de serviciu/ DA, spuse și piața publică/ DA, și funcționarii și doctorii și vânzătorii de ziare de seară/ DA, DA, copiii, femeile casnice, invalizii, orbii, campionii la tir și popice și îndrăgostiții/ DA, DA, DA, camioanele, iarba, sistemul solar, dumnezeu, conservele goale și resturile de la masa de prânz// Cine v-a întrebat?/ Cui răspundeți?/ De ce?/ Pentru ce?// DA,/ DA, suntem de acord/ DA, DA, DA!/ DA! DA! DA!” (*Da*). În volumul următor, *O tăcere asurzitoare* (1985), C. caută „instrumente necunoscute” pentru a produce o poezie sinestezică: „îmi trebuie mai multe auzuri,/ îmi trebuie mai multe văzuri, o mie de guri, miriade de ochi,/ să scriu cu o mie de degete, să mă scriu cu tot trupul,/ în spațiu să las o cicatrice subțire,/ în formă de cruce:/ aud, aud, nu înțeleg ce aud,/ nu pot înțelege decât cuprinzând,/ înghițind această sfântă dezordine,/ mistuind această vastă otrăvă,/ dându-i chipul meu, ochii mei, gura mea,/ înghițită de tine, vastă iubire, care te apleci,/ dinaintea picioarelor mele,/ să ridici din praf/ o pană de pasăre” (*Fugă pentru instrumente necunoscute*). Un poem, tipic pentru tentativa – mai mult teoretică – de sinergie a contrariilor, se intitulează *Haosmos*. Conceptul, împrumutat de la James Joyce, va da titlul cărții de versuri din 1992. Investigații asupra identității și stadiilor corporale sunt văzute holist în dialog – adesea întrerupt sau infertil – cu universul;

de aici decurg viziuni fantastice, exacerband vorace și punctual organele care receptează sau ceea ce se receptează, într-o aglomerare de notații aspirând să cartografieze existentul din perspectiva unei corporalități feminine: „Prin trup aş fi vrut să aspir lumea întreagă/ înserările acide, electrizate metropole și zăpada,/ mortul tânăr pe câmp, aurore fluturătoare și zgomotul/ străzilor dimineața și migrația păsărilor, înmulțirea/ frenetică a regnurilor microscopice și a celor/ abstracte/ roiul lumii să intre în mine/ prin piele, prin unghii, prin sânge,/ să mă umple, să mă distrugă, să mă dizolve./ Să stau sub cascada lui enormă și grea/ ca o piatră mărunță, anihilată și fericită,/ să fiu ca un punct/ care ar avea/ deasupra o mare.// Și ridicând privirea în sus i-aș vedea/ străfundul translucid plin de fosforescență și viermuială” (*Prin trup*). Tonul cade adesea într-un vitalism decepționat. În *Poeme politice* (2000) se află și versurile intitulate *Canon politic*, oratoriu pe mai multe voci: Poetul, Intellectualul, Femeia, Poporul. Abundă, precum în *Fragmente despre poezie și actualitate*, directivele: „Un poet trebuie să accepte totul din realitate”, „Curajul poetului stă în a mărturisi extazul enorm al realității”, „Poetul palpează gnoza mântuirii prin estetic” ș.a. – sloganuri mai puțin acute decât acelea din poezia cărții de debut, în raport cu care poezia scrisă de C. a tot declinat. În *Poetrix. Texte despre poezie și alte eseuri* (2002) conceptualizează pro domo în marginea conceptului de postmodernism, astfel încât acesta să capete valoare utilă pentru poezia proprie și a generației sale; este mai mult un manifest retroactiv, distorsionat prin subiectivități ținând de poetica personală, decât o descriere. *FEM* (2011) este un roman de poetă, roman al genezei și manifestării feminității. C. a semnat de asemenea mai multe volume privind istoria artelor plastice în România. A tradus, în colaborare, Christopher Merrill, *Numai unghiile rămân. Scene din războaiele balcanice 1992-1997* (2002) și Catherine Durandin, *București, amintiri și promenade* (2004), transpunând singură Nicole Brossard, *Installations* (2005) și Pierre Oster, *Alchimia lentorii – Alchimie de la lenteur* (2007).

SCRIERI: *Hipermateria*, București, 1980; Ion Țuculescu, București, 1984; *O tăcere asurzitoare*, București, 1985; Lucian Grigorescu, București, 1989; *Haosmos*, București, 1992; *Arta anilor '80. Texte despre postmodernism*, București, 1996; *Psaume*, Marsilia – Québec, 1997; *Minunatele ceasuri ale ducelui D'Ivry*, București, 1998; *Artele plastice în România 1945-1989*, București, 2000; *Poeme politice*,

Botoșani, 2000; *Poetrix. Texte despre poezie și alte eseuri*, Pitești, 2002; *Haosmos și alte poeme*, Pitești, 2004; *FEM*, pref. Simona Sora, București, 2011; *Poeme Trans*, București, 2012.

Repere bibliografice: Constanța Buzea, „*Hipermateria*”, AFT, 1981, 1; Nicolae Manolescu, *Poezie programatică*, RL, 1981, 5; Tartler, *Melopoetica*, 174-178; Marin Mincu, *O poietică hipermaterială*, RL, 1986, 32; Al. Cistelean, [Magda Cârneci], F, 1986, 9, 2008, 4; Simion, *Scriptori*, IV, 561-568; Coșovei, *Pornind*, 141-147; Andreea Deciu, *Metafizica postmodernistă*, RL, 1992, 41; Țeposu, *Istoria*, 88-89; Gheorghe Grigurcu, [Magda Cârneci], RL, 1997, 29, 2006, 12; Regman, *Dinspre Cercul Literar*, 149-153; *Dicț. scriit. rom.*, II, 392-394; Ștefan Borbély, *Poezie și artă politică*, „22”, 2001, 14; Pop, *Viață*, 206-211; Soviany, *Textualism*, II, 77-84; Mircea Iorgulescu, *File dintr-o cronică de campanie*, „22”, 2003, 688; Lefter, *Flashback*, 158, 221-228, *passim*; Bodiu, *Evadarea*, 96-105; Manolescu, *Istoria*, 1339-1340; Popa, *Ist. lit.*, II, 563-564; Cistelean, *Diacritice*, II, 54-58. **M. I.**

CÂRNECI, Radu

(14.II.1928, Valea lui
Lalu, j. Buzău), poet,
traducător.

Este al patrulea dintre cei șapte copii ai Dochiei-Stanca (n. Clinciu) și ai lui Nicolae Cârneci, țărani. Urmează clasele elementare la Mărgăritești, județul Buzău, apoi Liceul „Regele Ferdinand” la Râmnicu Sărat (1942-1948). Începe, la București, Facultatea de Filologie, dar o va absolvi pe cea de Silvicultură, la Câmpulung Moldovenesc și Brașov (1949-1954), după care funcționează ca inginer silvic la Hemeiș și Fântânele, județul Bacău. Din 1958 până în 1964 lucrează la Bacău ca director al Casei Regionale a Creației Populare și președinte al Comitetului Regional de Cultură și Artă. Între 1964 și 1972 este redactor-șef al revistei „Ateneu”, iar între 1972 și 1976 secretar al Uniunii Scriitorilor, apoi devine șef al secției culturale a revistei „Contemporanul”, până în 1990, când e pensionat. În 1991 înființează la București Editura Orion, care în 2008 își încetează activitatea. A debutat ca poet în ziarul sucevean „Zori noi” (1950), iar editorial cu placheta *Noi și*

soarele (1963, cu o prezentare de Marcel Breslașu). A mai colaborat cu versuri, articole, cronici și eseuri la „România literară”, „Luceafărul”, „Argeș”, „Steaua”, „Tribuna”, „Convorbiri literare”, „Cronica”, „Familia”, „Astra”, „Tomis” ș.a. A obținut Premiul Uniunii Scriitorilor (1971, pentru volumul *Cântând dintr-un arbore*), Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei RSR (1978, pentru *Temerile lui Orfeu*), un premiu al revistei „Ateneu” (1983, pentru *Sonete*) ș.a. A fost distins cu Ordinul Meritul Cultural în grad de Ofițer (2003). Este tatăl poetei Magda Cârnelci și al muzicienei Carmen Cârnelci.

Debutând mai târziu decât colegii lui de generație, C. are avantajul de a se conforma relativ puțin temelor de circumstanță și, pe de altă parte, de a apărea încă de la primele volume ca un poet format. Spiritul din *Noi și soarele* este al unui liric vitalist, naturist frenetic, totuși în versuri de disciplină clasică. Afirmarea cosmosului și solaritatea vor rămâne constante ale poeziei sale. Paralelă, dar înrudită, e tema tradiției: euritmia cosmică își găsește în lanțul generațiilor un corespondent uman, armonizator și stimulator de energii. În fine, primele cărți propun și principala temă a liricii ulterioare: iubirea. Aceasta capătă statut de exclusivitate în *Cântarea cântărilor* (1973) – o carte-cheie a poeziei lui C., „model statornic al ultimelor sale cărți” (Mircea Iorgulescu) –, parafrază la cartea biblică omonimă, esențializare a erosului și, într-o anumită măsură, autohtonizare a lui, prin trimiterile la mitul Zburătorului. Parafraza păstrează frenezia originalului, însă o mută din registrul senzual în cel spiritual, ceea ce nu vrea să spună totuși că este vorba aici de o mistică de tip creștin a erosului: „Poezia lui Radu Cârnelci e păgână pentru că la el dragostea nu atrage după sine culpabilitatea, ci constituie un temel al ființei; iubirea nu e, deci, o degradare demnă de oprobriu moral, ci reprezintă o stare de grație și fervoare față de care atitudinea umană corespunzătoare e cea de adorație contemplativă” (Radu Enescu). Specificul parafrazelor este pus pregnant în evidență de ediția din 1993, unde într-o addenda se reproduce cartea biblică în ebraică, greacă (după *Septuaginta*) și latină (*Vulgata*), precum și în română (*Biblia de la București*, 1688, apoi ediția din 1936 a lui Vasile Radu și Gala Galaction și cea din 1944 a patriarhului Nicodim). Principiu cosmic instituitor de armonie, erosul tinde, platonician, la refacerea Unului originar (androginul), deci

la transgresia contrariilor, dar și a corporalității, către spiritual: „Iubirea-i axul cerurilor toate/ În mari nuntiri cu muzici peste poate/ Un semn al ei și lumi cu lumi se-adună:/ idei dansează hăurile tună/ stele-n ghirlande leagănă-se roate/ iubirea-i axul cerurilor toate”. „Topiri de trup în ardere de tot”, iubirea este celebrată ca atare, dar totodată și în forma ei de maximă spiritualizare reprezentată de cuvântul care o cuprinde și o împărtășește. Nou Pygmalion, poetul e în același timp el însuși o creație a femeii adorate (căci în versurile lui C. starea sentimentului este una singură, adorația): „se iscă-n mine ceea ce tu iști”. Modelul suveran este Petrarca, maestru declarat, succedat de diferitele ipostaze ale platonismului târziu și ale mitologiei create în jurul legendarului Orfeu. Naturismul baroc din prima etapă a acestei lirici flamboaiante este înlocuit ulterior cu un ceremonial ritualic în care convenția culturală și artificii dețin un rol important. Acum poetul preferă forma fixă a sonetului, devenind unul dintre virtuozii săi – aceeași preferință alimentând și alcătuirea unei monumentale lucrări, *Antologia sonetului românesc* (I–III, 2009) – și, mai mult, inventatorul, printr-o tehnică de hibridare, al unor „specii” noi, și anume „rondosonetul” (*Pasărea de cenușă*), „glossosonetul” și sonetul cu versuri albe (*Dorador*). Creația de noi forme prozodice face pereche cu cea lexical-morfologică, autorul supunând limba română la metamorfoze menite să potențeze impresia de ritual sacerdotal al rostirii poetice: „a fire”, „chip se ivind”, „mă-mpodobind”, „lumina izvorându-se-n lumine”. Printre acestea se află una insolită: cuvântul „dorador”, investit cu sensul de esențializare a iubirii. În aceeași etapă și în conexiune subterană cu tema regală a iubirii spiritualizate, lirismul lui C. capătă o notă sapiențială, în cadențele aforistice amintind de sonetele shakespearlene și de corespondențele lor „imaginare” de la V. Voiculescu: „eul meu s-a-mpodobit cu alte/ închipuiri, voindu-mă trimisul/ simțirilor în care să tresalte/ miezul divin cu-a sa dulceață pură/ în aura preceptelor înalte:/ Iubirea de Frumos fără măsură/ de Adevăr ce nu suportă pată/ de Binele ce mulțumiri nu-ndură/ Dar m-am izbit de ziduri nu o dată/ gustând amarul și durerea foarte/ când ne-iubiri pe ne-iubiți îmbată:/ Invidia, ce suflete desparte/ și Ura, care-n preajma-i veninează/ și Răzbunarea, sora-i dinspre moarte.../ Tăcerea mi-e de atunci grădină trează/ cu frumuseți în armonii depline/ cu

păsări care muzicii veghează”. De asemenea, coerență cu poezia anterioară, dar acum și mai bine reprezentată, reapare tema artei suverane, sustrasă „Timpului-timp” și cucerind „clipa eternă” prin facultatea sa unică de a da formă. C. s-a impus și ca traducător, între altele transpunând în premieră la noi versurile președintelui poet Léopold Sédar Senghor, iar mai târziu integrala Charles Baudelaire (1991), reținută de critică drept o izbândă – cu atât mai valoroasă dacă se iau în calcul realizările antecesorilor (Tudor Arghezi, Al. A. Philippide ș.a.) –, atestând, cum afirma Eugen Simion, „putere de înțelegere [...] și meșteșug retoric”.

SCRIERI: *Noi și soarele*, pref. Marcel Breslașu, București, 1963; *Orgă și iarbă*, București, 1966; *Umbra femeii*, București, 1968; *Centaur îndrăgostit*, București, 1969; *Iarba verde, acasă*, București, 1970; *Grădina în formă de vis*, București, 1970; *Cântând dintr-un arbore*, Iași, 1971; *Oracol deschis*, București, 1971; *Banchetul*, Cluj, 1973; *Cântarea cântărilor*, București, 1973; ed. București, 1993; *Horă de vulturi*, București, 1974; *Heraldica iubirii* (1963–1973), București, 1975; *Nobila stirpe*, București, 1976; *Psalmii lui Zamolxe*, București, 1976; *Temerile lui Orfeu*, București, 1978; *Hora anotimpurilor*, București, 1979; *Un spațiu de dor*, pref. Petru Poantă, București, 1980; *Ca muntele-n amiază*, București, 1981; *Timpul judecător*, București, 1982; *Sonete*, București, 1983; *Pasărea de cenușă*, București, 1986; *Clipa eternă* (1963–1988), pref. Radu Enescu, București, 1988; *Heraldica iubirii*, pref. Radu Enescu, București, 1999; *Pasărea-fântână*, pref. Mihai Cimpoi, București, 2002; *Scrieri*, I–III, pref. Radu Enescu, postfețe Ioan Holban și Mihai Cimpoi, București, 2004. **Antologii:** *Arborele memoriei. Antologia poezilor de limbă română din Israel*, pref. Roxana Sorescu, București, 1997; *Poezia pădurii*, I–IV, pref. Nicoleta Coatu, București, 1998–1999; ed. 2, I–V, București, 2001; *Cinegetica*, I–III, București, 2003; *Antologia sonetului românesc*, I–III, București, 2009. **Traduceri:** Léopold Sédar Senghor, *Jertfe negre*, cu un cuvânt al autorului, pref. trad., București, 1969; ed. bilingvă (*Hosties noires – Jertfe negre*), pref. trad., București, 1976, *De la negritudine la civilizația universului*, cu un cuvânt al autorului, București, 1986 (în colaborare cu Mircea Traian Biju), *Totem*, pref. trad., București, 1996; Srečko Kosovel, *Extazul morții*, București, 1975; Khalil Gibran, *Poeme*, pref. trad., București, 1983, *Profețul*, pref. trad., București, 1991; Jean Joubert, *Omul de nisip*, pref. trad., București, 1991; Charles Baudelaire, *Florile răului și alte poeme*, pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 1991; Jacques Chessex, *Elegiile lui Yorick*, postfața trad., București, 1995.

Repere bibliografice: Vladimir Streinu, *Poezia miturilor*, LCF, 1966, 39; Perpessicius, *Lecturi intermitente*, GL, 1967, 2, 5; Sorianu, *Glose*, 174–178; Const. Ciopraga,

„*Cântând dintr-un arbore*”, CRC, 1971, 30; Sorianu, *Contrapunct*, 85–96; Al. Protopopescu, „*Oracol deschis*”, AT, 1972, 1; Laurențiu Ulici, *Devenirea poetului*, RL, 1972, 20; Grigurcu, *Teritoriu*, 148–153; Poantă, *Modalități*, 102–106; Mircea Iorgulescu, „*Banchetul*”, LCF, 1973, 36; Al. Săndulescu, *O nouă parafrază la Cântarea Cântărilor*, LCF, 1974, 10; Felea, *Secțiuni*, 183–189; Tomuș, *Istorie*, 223–226; Barbu, *O ist.*, I, 344–346; Tașcu, *Incidențe*, 36–45; Piru, *Poezia*, II, 191–198; Streinu, *Pagini*, IV, 84–96; Alexiu, *Ideografii*, 73–80; Dimitriu, *Ares*, 107–112; Poantă, *Radiografii*, I, 185–189; Grigurcu, *Poeți*, 399–402; Ion Bogdan Lefter, *Iubirea ca emblemă și text*, CNT, 1988, 7; Munteanu, *Jurnal*, IV, 164–167; Laurențiu Ulici, *De dragul iubirii. Promoția '60*, RL, 1989, 26; Eugen Simion, *Integrala lirică Baudelaire*, L, 1992, 40; Poantă, *Scriitori*, 46–50; *Dicț. scriit. rom.*, I, 532–534; Vlad Sorianu, *Vârstele unei poezii*, ATN, 1999, 8; Holban, *Ist. lit.*, I, 41–46; Dumitru Micu, *Melos, eros, mitologie*, ATN, 2008, 2; Ciopraga, *Efigii*, 33–40; Popa, *Ist. lit.*, II, 425–428; Aurel Rău, „*Antologia sonetului românesc*”, ST, 2010, 12. **N.M.**

CEARA, George (18.X.1881, Xiroliavad, Grecia – 1.IV.1939, Cavarna–Caliacra), poet, prozator. Învăță carte la școala românească din satul natal, iar în lunile de vară – fără a-și întrerupe învățătura – învață în „satele” în mișcare, așezări de colibe ale consătenilor aflați în transumanță. Frecventează apoi cursurile liceului român din Bitolia, în Macedonia, după care, venit în România, se înscrie la Facultatea de Litere din București, pe care nu a absolvit-o însă, din cauza condițiilor materiale precare ale familiei. Funcționează, începând din 1906, ca institutor la școli românești din Macedonia, în Oșani și în Criva-Palanca, iar mai târziu în Veria.

C. este ceea ce se cheamă un cântăreț popular, un trubadur foarte apropiat de folclor. El nu se sfiește să prelucreze motive din lirica populară, compunând adesea pe structura prozodică a cântecelor de la care pornește. În acest fel, s-a făcut repede cunoscut în întreaga Macedonie, ca și în țară. Bunăoară, un poem al său, *Un cântec*, subintitulat „motiv folcloric”, „povestește” despre o tânără și preafrumoasă aromâncă; răpită de propria-i mândrețe în timp ce se oglindea în apa cristalină a unui izvor, întreabă izvorul dacă știe să-i spună cine anume se va bucura de minunea trupului ei; motiv narcisiac, combinat cu mitul balcanic al țărânei ce înghite în cele din urmă totul. Autorul are știința exploatarei combinațiilor mitic-folclorice care atrag prin straniețatea lor. În alt poem, *În pitricu mușata-ni dor*, el exploatează sentimentul de

dragoste, niciodată expus de-a dreptul, întotdeauna prezentat cu delicatețe, pe ocolite, spre a nu stingheri: iubita (sau poate soția) îi trimite celui îndrăgit, aflat departe, în „xinite” (printre străini, la lucru), o sfâșietoare scrisoare de dragoste, fără însă a-și dezvălui direct sentimentele. Astfel, iubitul află că, de când a plecat departe, i s-au îmbolnăvit mioarele rămase acasă, i se năruie târla ce le adăpostește și, tot de atunci, plâng de dorul lui fagii, pinii și izvoarele codrului. Poemul se încheie, totuși, cu o invocare mai puțin disimulată a suferinței iubitei, care și l-ar vrea cât mai repede întors acasă, fiindcă nimic nu prețuiește cât iubirea ei, ca în aceste versuri (aici în transpunere literară): „Dragul meu, o, dragul meu,/ – să te-ajungă dorul greu,/ Dorul de mioare dalbe/ Și de ochii-mi ca smaralde,/ – să te-ntorci pe vânt, pe nor,/ dragul meu păstor!/ Vino, nu întârzia,/ Că îmi trece vremea mea,/ Dragule păstor!”. O poezie cu inflexiuni mioritice este și *El moare*, unde natura participă la sfârșitul unui tânăr păstor răpus de dușmani: „Și vorbe nu mai rostește,/ Lumina-i se stinge-n privire –/ Se zbcuimă pinii din preajmă/ Și toată pădurea jelește”. Ca prozator, C. face recurs tot la stările dramatice. Unele texte, precum *Un tilegraf*, bine construite, gradând emoția, capătă rezonanțe de tragism. C. nu și-a adunat însă scrierile în volum. Cele mai multe au rămas în timpul vieții lui în publicațiile vremii și foarte puține au apărut în diverse antologii (Tache Papahagi, Hristu Căndroveanu), abia în 2002 fiind editate sub numele lui două culegeri.

SCRIERI: [Versuri], în Tache Papahagi, *Antologie aromânească*, București, 1922, 245–256, în *Antologie lirică aromână*, îngr. Hristu Căndroveanu, București, 1975, 185–193, UVPA, 194–200; *Laclu a laptilui*, îngr. Victor Ceara, Constanța, 2002; *Mushatlu dor*, îngr. Victor Ceara, Constanța, 2002.

Repere bibliografice: Tache Papahagi, *Antologie aromânească*, București, 1922, 245; Hristu Căndroveanu, George Ceara, UVPA, 192–193. **Hr.C., N.Sr.**

CEARA, Ilie A. (15.II.1923, Xiroliad, Grecia – 5.I.2004, Dej), prozator. Este fiul Mariei (n. Luca) și al lui Apostol Ceara, țărani. Familia emigrând în 1928 în România, a fost colonizată în Cadrilater, la Caverna, în județul Caliacra, unde C. urmează școala primară și liceul. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a luptat în est și în vest,

apoi a lucrat în comerț la Mangalia. În 1984 s-a pensionat, stabilindu-se în orașul Dej. Publică povestiri, nuvele, schițe în revistele aromâne din țară, „Deșteptarea”, „Dimândarea”, ca și în „Zborlu a nostru”, care apare la Freiburg (Germania), și în „Frândza vlahă” din Bridgeport (SUA). Secretar al Fundației Cartea Aromână, membru în comitetul de redacție la „Revista di litiratură shi studii armăni”, C. a fost distins în 1993 cu Premiul „Marcu Beza”, oferit la Freiburg.

C. scrie exclusiv proză, caz mai rar la autorii aromâni, care sunt mai ales poeți. Narațiunile sale – schițe, povestiri și un roman – au miez, densitate și impun atenției personaje bine conturate, întotdeauna în conflicte clare, cumva în genul nuvelisticii lui Ioan Slavici. De remarcat, de asemenea, bogăția și expresivitatea limbii autorului, care nu ocolește neologismul, mai puțin obișnuit în proza dialectală, ca și metafora îndrăznească. Din păcate, el recurge exagerat de mult la grecisme, scriind în subgraiul din regiunea Veria, mai împeștriat decât alte graiuri ale dialectului aromân. Modernitatea sa este însă de substanță, C. fiind preocupat de imprevizibilul comportamentului uman, de tropismele ființei omenești în relațiile cu lumea și cu ele însele. Imaginea personajelor este tensionată și contradictorie chiar și atunci când nu sunt individualizate pregnant, cum se întâmplă în *Părămithlu*, schița ce deschide volumul *Nihita turnari* (1991). Sunt evocați anii de vis și de poveste ai unei copilării edenice, din Xiroliadea natală. Cartea conține opt povestiri, dintre care *Lotăria* amintește de *Două loturi* a lui I.L. Caragiale, pe care e posibil ca autorul să o fi avut ca model. C. este și autorul unui roman, *Aharistul*, a cărui desfășurare e plasată în lumea păstorească de la sud de Dunăre. Protagonistul, un tânăr cioban ajuns haiduc din dorința de a se răzbuna pe un consătean, este dat, prin vicleșug, în urmărire; stratagema nu reușește, iar „aharistul” (nelegiuitul) moare.

SCRIERI: *Nihita turnari*, pref. Kira Iorgoveanu, Syracuse, NY (SUA), 1991; *Aharistul*, Fayetteville (SUA) – Constanța, 1997; *Cola. Isturii dit Bana Armânească*, București, 2000.

Repere bibliografice: Hristu Căndroveanu, *Un nou prozator aromân*, „Deșteptarea”, 1992, 2; Căndroveanu, *Aromânii*, 133–135. **Hr.C., N.Sr.**

CEHAN-RACOVITĂ, Constantin (1882, Botoșani – ?), publicist, prozator. Și-a făcut studiile liceale în orașul natal și la Iași, dedicându-se apoi gazetăriei. Din 1905, timp de aproape patru

decenii, a fost redactor la o serie de ziare și reviste („Mihai Eminescu” din Botoșani, „Tribuna” din Arad, „Cuvântul” și „Drapelul” din Iași, „Patria” și „Cultura poporului” din Cluj, unde e prim-redactor, „Bucovina” din Cernăuți), director și membru fondator la altele („Moldova de Sus” din Botoșani, „Timpul” din Cernăuți) ori colaborator la „Epoca”, „Gazeta Transilvaniei”, „Evenimentul”, „Universul literar”, „Politica” ș.a. În aceste periodice a semnat – uneori cu inițiale, prescurtări (Ceh.) ori numai Const. Cihan – numeroase articole sociale, culturale și literare, însemnări despre teatru, drame, proză scurtă, precum și romanul foileton *Același drum*. A publicat volumele de povestiri *Doamna elegantă. În urma frontului* (1918), *În cerdacul casei bătrânești* (1926) și romanul *Săraca țară a Moldovei...* (1939).

C.-R. cultivă o proză în manieră sămănătoristă, cu personaje urgisite de soartă, purtând în suflet amintirea nostalgică a unui trecut patriarhal (*Un boier moldovean*, *Dezrădăcinatul*). Deși narațiunilor nu le lipsește o anume sobrietate, acestea rămân marcate de autoritatea modelului, care poate fi identificat în scrisul lui I. Al. Brătescu-Voinești. Când își ia ca punct de plecare istoria, prozatorul dă unele pagini cu parfum cronicăresc, dar, în pofida ambițiilor, romanul *Săraca țară a Moldovei...* este o realizare modestă. Dintre piesele de teatru (lăsate în cea mai mare parte în manuscris), i-au fost reprezentate și publicate drama *Ardealul* (1919) și *Femeia care s-a vândut* (1929).

SCRIERI: *Doamna elegantă. În urma frontului*, Turnu Severin, 1918; *Ardealul*, Cernăuți, 1919; *În cerdacul casei bătrânești*, Arad, 1926; *Femeia care s-a vândut*, Cluj, 1929; *Săraca țară a Moldovei...*, București, 1939.

Repere bibliografice: D. I. Cucu, „În cerdacul casei bătrânești”, CZ, 1926, 47, 52; I. Jianu, „Femeia care s-a vândut”, „Ecoul”, 1929, 3–4; Paul I. Papadopol, *O femeie care s-a vândut*, UVR, 1929, 46; *Constantin Cehan-Racoviță*, „Buletinul cărții românești”, 1939, 4; Nicolae Coban, „*Săraca țară a Moldovei...*”, CGM, 1940, 1–3; Bejenaru, *Dicț. botoșănenilor*, 72–73. **C.Bz.**

CELAC, Silvia (28.X.1948, Pelinia-Bălți), prozatoare. Este absolventă a Facultății de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1971) și a cursurilor Institutului de Literatură Universală „Maxim Gorki” din Moscova (1983). A colaborat la „Tinerimea Moldovei”, „Nistru”, „Sud-Est” ș.a. Între 1979 și 1981 lucrează ca redactor la Editura Literatura Artistică, ulterior la Hyperion (1979–1988). S-a stabilit din anul 2000 în Franța, la Paris.

C. debutează în culegerea colectivă *Dintre sute de catarge* (1975), iar individual în 1979 cu volumul *Daniveia*, în care sunt incluse o serie de povestiri incitante prin atmosferă și prin personajele care se mișcă într-un spațiu al neliniștii. Altă culegere, *Deplasarea* (1981), nu aduce o schimbare, înscriindu-se tematic în același filon de transpunere narativă a unor preocupări ale adolescenților, iar stilistic în aceeași albie a fluxului conștiinței, pe care autoarea îl va exploata și în romanele din 2010–2011. Romanul *Jocul cu umbra* (1982) este articulat ca o biografie romanțată. **C.** nu pare a avea dificultăți în fața colii albe, ceea ce se poate observa și după numărul scrierilor, publicate în ritm susținut după stabilirea în Franța. Astfel, în 2010 îi apar *Recviem pentru Mondena* și *Ado '60*, iar în 2011 *Anul calului de foc* și *Când orizontul devine doar un cer albastru* etc. Cu toate acestea, prozatoarea nu evoluează propriu-zis, ci se mișcă între coordonatele specifice romanului de consum. De regulă, personajul principal este o femeie cu o biografie complicată, care se confruntă în plan sentimental cu situații socotite dramatice. De exemplu, protagonista din *Recviem pentru Mondena* își pierde părinții și soțul, fiind nevoită să-și crească singură copiii. Personajul feminin din „romanul-colaj” *Anul calului de foc* ajunge, în căutarea unei soluții, într-un spital de boli nervoase, unde întâlnește un doctor și ține un jurnal intim. Dacă cea de-a doua scriere înțelege „colajul” ca schimbare a timpurilor și a perspectivelor narative, cea dintâi utilizează trucul manuscrisului găsit – un caiet în care protagonista acestui roman proiectează, bovaric, un roman despre o cântăreață celebră. Tot un „roman-colaj” sau o colecție de proze cu posibile surse autobiografice este și *Ado '60*. Aici o intenție pare a fi conturarea peisajului și profilului special al unor tineri siliți să-și caute împlinirea într-un context sociopolitic special – o țară din fosta URSS. Cu toate acestea, paginile despre Daniveia (țara visată) sau despre participarea la festivaluri pentru tineret etc., ca și trama fragilă nu sunt pe măsura complicității conglomerat sociopolitic despre care autoarea vrea să dea seamă. **C.** face și traduceri, predilect din literatura rusă și franceză.

SCRIERI: *Daniveia*, pref. Ana Lupan, Chișinău, 1979; *Povestiri*, Chișinău, 1980; *Deplasarea*, Chișinău, 1981; *Jocul cu umbra*, Chișinău, 1982; *Alexandru Cosmescu: biobibliografie* (în colaborare), Chișinău, 1997; *Ado '60*, Paris, 2010; *Recviem pentru Mondena*, Paris, 2010; *Anul*

calului de foc, Paris, 2011; *Când orizontul devine doar un cer albastru*, Paris, 2011.

Repere bibliografice: Gheorghe Mazilu, *Cu scut și fără*, Chișinău, 1983, 47–73; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 214; *Dicț. Chișinău*, 109–110. **N.BI., O.C.**

CELAN, Paul
(pseudonim al lui Paul
Pessach Antschel;
23.XI.1920, Cernăuți –
20.IV.1970, Paris), poet,
traducător.

Părinții lui C. sunt Friedericke (n. Schrager) și Leo Antschel-Teitler, tehnician constructor. La Cernăuți învață la o școală evreiască (1927–1930), urmează un gimnaziu ortodox (1930–1934) și devine absolvent, în 1938, al Liceului „Marele Voievod Mihai”. Începe, la Tours, în Franța, studii de medicină, dar revine în țară și se înscrie în 1939 la Facultatea de Litere a Universității din Cernăuți. Deportat într-un lagăr de dincolo de Bug, părinții lui C. au fost exterminați de naziști în toamna anului 1942, lăsând o rană de nevindecă în conștiința poetului. Între 1942 și 1944 tânărul este internat în lagărul de muncă de la Tăbărăști, lângă Buzău. Se stabilește în 1945 la București. E angajat ca redactor la Editura Cartea Rusă, unde lucrează până în 1947. În revista „Contemporanul” din 2 mai 1947 îi apare poemul *Tangoul morții*, tradus de Petre Solomon cu participarea poetului. Alte versuri, în limba germană, îi sunt publicate de Ion Caraion în revista „Agora”. C. traduce, sub semnătura Paul Ancel, *Un erou al timpurilor noastre* de M.I. Lermontov (1946); recurge la pseudonimul Paul Aurel pentru versiunea la *Țăranii* de A.P. Cehov (1947), iar sub semnătura A. Pavel transpune *Chestiunea rusă* de Konstantin Simonov (1947). La sfârșitul anului 1947 emigrează în Occident, rămânând mai întâi la Viena, unde îi apare prima plachetă de versuri, *Der Sand aus den Urnen* (1948), scrisă direct în germană, și unde o cunoaște pe poeta Ingeborg Bachmann, de care îl leagă o pasiune ardentă. În iulie 1948 se stabilește la Paris. Obține licența în litere la Sorbona în 1950, iar în 1952 se căsătorește cu graficiana Gisèle

Lestrange. Volumele de versuri publicate în limba germană îi vor aduce treptat recunoașterea, C. fiind considerat unul dintre cei mai importanți poeți ai acestei literaturi și un deschizător de drumuri în lirica europeană. În esență, lirica sa încifrată și densă izvorăște dintr-o profundă neliniște, din zbuciumul unei experiențe dramatice, pendulând „între tirania amintirii și nevoia de uitare” (Al. A. Philippide). Din 1959 este lector de limba și literatura germană la École Normale Supérieure din Paris. Este distins cu mai multe premii în R.F. Germania, printre care „Georg Büchner” (1960). Traversând o profundă dramă sufletească, se sinucide, aruncându-se în Sena.

Din scrierile lui C. în limba română se cunosc puține texte – aproximativ cincisprezece poezii și poeme în proză, majoritatea reproduse de Petre Solomon în *Addenda* la studiul său *Paul Celan. Dimensiunea românească* (1987). În același volum au fost incluse scurtele traduceri în română din Franz Kafka, precum și corespondența, redactată parțial în românește. Influența limbii și a surselor liricii românești pentru creația de maturitate a lui C. a fost contestată sau minimalizată în exegeza occidentală. Evitând situarea pe poziții extreme, ipoteza lui George Guțu, care în 1977 publica *Die rumänische Koordinate der Lyrik Paul Celans*, în care intrau și pagini ale poetului, este mai rezonabilă: conform ei, „«presiunea» culturală a limbii române, care, până în 1948, a constituit pentru tânărul Celan mediul lingvistic dominant, vizavi de care exercițiul germanei este unul mai mult sau mai puțin tolerat, și-a pus o amprentă adâncă asupra operei sale în întregul ei”. Poemele lui românești pot fi approximate cu dificultate prin recursul la referințe din spațiul modernismului autohton. Puternicul lor caracter de straniețate, amorsat într-un spațiu al angoasei, în care logica sensibilității comune se frânge și se retrage pentru a lăsa loc inciziilor metaforice în carnea unei existențe nesigure și terifiante, nu este epuizabil prin invocarea experiențelor suprarrealiste care își trăiesc în perioada imediat postbelică o a doua viață (Paul Păun, Gherasim Luca, Gellu Naum): „Pe dunele verzi de calcar va ploua astă-noapte/ Vinul păstrat până azi într-o gură de mort/ trezi-va ținutul cu punți, strămutat într-un clopot/ O limbă de om va suna într-un coif cutezanța./ Și-așa vor veni într-un pas mai grăbit și copacii,/ s-aștepte o frunză cu glas, adusă-ntr-o urnă,/ solia coastei de somn trimisă

mareei de steaguri./ Scăldată în ochii-ți să fie, să cred că murim împreună.// Părul tău scurs din oglinzi va așterne văzduhul,/ în care cu-o mână de ger voi aprinde o toamnă./ Din ape băute de orbi va sui o scară târzie/ laurul meu scund, ca să-ți muște din frunte”. Ermetizarea formală, arbitrariul conexiunilor semantice stabilite între imagini nu reprezintă decât o interfață superficială sau înșelătoare a poemelor, negăsindu-și corespondențe în desenul lor de adâncime. Acesta este dat de extraordinara putere de semnificare a unui limbaj liric care structurează – pe un spectru tematic îngust – obsesii frecvente în poezie (moartea, timpul, agresiunea, insecuritatea, eroticul distorsionat prin contextualizări tanatice etc.), particularizându-le prin reflectarea lor în cioburile amestecate ale unei conștiințe delicate, fragilă emoțional, definitiv melancolică, retrasă într-un teritoriu al umbrelor și al neliniștilor de crepuscul: „Când vor începe și pentru tine nopțile dimineața/ Ochii noștri fosforescenți vor coborî din pereți, niște nuci sunătoare,/ Te vei juca cu ele și se va revărsa un val prin fereastră,/ Unicul nostru naufragiu, podea străvezie prin care vom privi camera goală de sub camera noastră;/ O vei mobila cu nucile tale și-ți voi pune părul perdea la fereastră,/ Va veni cineva și-n sfârșit va fi închiriată,/ Ne vom întoarce sus să ne-necăm acasă”; „Din pomii sădiți de amurg în odăile noastre incendiate/ vom desprinde încet porumbeii de sticlă, frunzișul de-a pururi/ foșnind, ne vor crește pe umeri și brațe, și nu va fi vânt,/ ci o baltă de umbre va fi, în care nu prinzi rădăcină,/ un lac înghețat, în care-și dispută coroana de solzi înecații,/ iar viața e barca la mal, părăsită de vâsle./ Un glas va veni dinspre flăcări spre noi să-și păteze cu sânge argintul,/ s-anunțe, întors din incendiu: Nu eu, ci ei singuri știu ora!/ Și-atunci vor porni din pustiu să-și deșerte nisipul în preajma-ți:/ să fie și munți împrejur, să rămânem în Valea Tristeții – / și-ți vei desprinde încet porumbeii de sticlă, arar, câte unul,/ iar când vor plesni în văzduh, vei vorbi în neștire cu mine”. Un imaginar asemănător transpare din poemele în proză ale lui C. Eventuala analogie cu prozele bizare ale lui Urmuz este relevantă până la un punct, în ceea ce privește decalajul dintre structurile bine închegate ale sintaxei și coagularea semantică lentă care le este corelată. Textele speculează literar ambiguitatea creată prin impresia falsă, de funcționare în gol semantic, pe care o lasă limbajul lor. Această indecizie în a formula sensuri

palpabile nu echivalează însă cu nihilismul ludic al situării față de literatură, întâlnit la grupările suprarealiste. În spatele formei lichide a poemelor se lasă ghicită o încordare existențială extremă; spațiul în care ele semnifică este unul tensionat simbolic de proximitatea morții, măștile ei, vizibile sau foarte vagi, alcătuind în mare parte decorul. Unii exegeți (îndeosebi George Guțu) acreditează și susțin ideea influenței pregnante a liricii românești interbelice asupra creației celaniene, precum și contribuția mediului cultural interetnic cernăuțean. O selecție edificatoare din lirica lui C. au realizat, în traducere românească, Nina Cassian și Petre Solomon în volumul *Versuri* (1973), antologând poeme din *Mohn und Gedächtnis, Von Schwelle zu Schwelle, Sprachgitter, Die Niemandrose, Atemwende, Fadensonnen și Schneepart*, cărți apărute la Stuttgart și Frankfurt pe Main între 1952 și 1971. Alte versiuni românești sunt semnate de Luminița Graur și Ion Papuc în *Poeme* (1998), de Mihail Nemeș și George State (*Mac și memorie*, 2006), o nouă traducere aparținându-i Norei Iuga: *Trandafirul nimănui – Die Niemandrose*, ediție bilingvă publicată în 2007. S-au editat, de asemenea, proza lui C. (2009, în transpunerea lui Andrei Corbea) și un volum de corespondență cu Ingeborg Bachmann, *Timp al inimii* (2010). Un dosar consistent, cuprinzând evocări, eseuri analitice și traduceri din scrierile celaniene este cuprins într-un număr special, coordonat de Geo Șerban, din „Caiete culturale «Realitatea evreiască»”.

SCRIERI: *Versuri*, tr. Nina Cassian și Petre Solomon, București, 1973; *Poeme*, tr. Luminița Graur și Ion Papuc, postfață Andrei Corbea, București, 1998; *Ochiul meu rămâne să vegheze*, îngr. și pref. Geo Șerban, București, 2000; Paul Celan – Gisèle Celan-Lestrange, *Correspondance (1951–1970)*, I–II, îngr. Bertrand Badiou, Paris, 2001; *Mac și memorie*, tr. Mihail Nemeș și George State, pref. Dan Flonta, Pitești, 2006; *Trandafirul nimănui – Die Niemandrose*, ed. bilingvă, tr. Nora Iuga, Paris–București–Ierusalim, 2007; *Meridianul și alte proze*, tr., îngr. și pref. Andrei Corbea, Paris–București–Ierusalim, 2009; *Timp al inimii. Corespondență Ingeborg Bachmann – Paul Celan*, tr. Iulia Dondorici, îngr. Bertrand Badiou, Hans Höller, Andreea Stoll și Barbara Wiedemann, pref. Barbara Wiedemann și Bertrand Badiou, București, 2010. **Traduceri:** M.I. Lermontov, *Un erou al timpurilor noastre*, pref. Al. A. Philippide, București, 1946; A.P. Cehov, *Țăranii*, București, 1947; Konstantin Simonov, *Chestiunea rusă*, București, 1947.

Repere bibliografice: Philippide, *Scrieri*, IV, 291–296; George Guțu, *Die rumänische Koordinate der Lyrik Paul Celans*, I–II, Leipzig, 1977; John E. Jackson, *La Question du sujet. Un aspect de la modernité poétique européenne. T.S. Eliot–Paul Celan–Yves Bonnefoy*, Neuchâtel, 1978; Petre Solomon, *Paul Celan. Dimensiunea românească*, București, 1987; I. Negoieșcu, *Poetul Paul Celan, „Dialog”* (Frankfurt am Main), 1988, 1–2; Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, 39–43; George Guțu, *Die Lyrik Paul Celans und der geistige Raum Rumäniens*, București, 1990; George Guțu, *Die Lyrik Paul Celans und die rumänische Dichtung der Zwischenkriegszeit*, București, 1994; Crohmălniceanu, *Amintiri*, 112–116; Andrei Corbea, *Paul Celan și „meridianul” său. Repere vechi și noi pe un atlas central-european*, Iași, 1998; Richard Reschika, *Apocaliptica în creația lui Paul Celan*, tr. și postfață Andrei Zanca, Pitești, 2000; *Paul Celan: Biographie und Interpretation – Paul Celan: Biographie et interprétation*, ed. bilingvă, îngr. Andrei Corbea, Konstanz–Paris–Iași, 2000; *Ochiul meu rămâne să vegheze*, îngr. și pref. Geo Șerban, București, 2000, *passim*; *Stundenwechsel. Neue Perspektive zu Alfred Margul Sperber, Rose Ausländer, Paul Celan, Immanuel Weissglas*, îngr. Andrei Corbea-Hoișie, George Guțu și Martin A. Hainz, București–Iași–Konstanz, 2002, 127–287, 455–460; Suceveanu, *Emisferele*, 33–40; Ion Pop, *De trei ori Paul Celan*, RL, 2007, 1; Mircea Țuglea, *Paul Celan și avangardismul românesc*, Constanța, 2007; Manolescu, *Enciclopedia*, 146–151; *Caietele „Anul Paul Celan – 2010”*, îngr. Angela Furtună, Suceava, 2011. **I.O.**

CELARIANU, Mihail
(30.VII.1893, București
– 5. XII.1985, București),
poet, prozator.

Era al treilea dintre cei opt copii ai Antoanetei (n. Pricup) și ai lui Constantin Celarianu, colonel. Tatăl murind în 1904, mama, mai tânără cu treizeci și cinci de ani decât soțul ei, își va crește cu greutate copiii din pensia de urmaș. C. a învățat la Brăila, la Liceul „Nicolae Bălcescu”, și la București. Având o voce remarcabilă, s-a înscris la Conservator, fiind apreciat de profesorii Gh. Cucu și D.G. Kiriac. De la doisprezece ani scria versuri. Debutază la 1906 la revista „Dumineca”, semnând aici Celarianu-Celari; publică poezie și proză poematică în „Biblioteca

modernă”, „Rampa”, „Ilustrația”, „Lumea”, „Revista antică”, „Noi pagini literare”. Deși era o persoană timidă și retrasă („seraful pogorât printre oameni” îl va numi E. Lovinescu în 1936), a frecventat mediile boemei literare: la Terasa Oteteleşanu i-a putut cunoaște pe Tudor Arghezi, N. Davidescu, Tudor Vianu, Mihail Sorbul, Mircea C. Demetriade. În 1913, când îi apare volumul *Poeme și proză*, se afla la Paris, susținut financiar de sora tatălui său, după ce proiectul de a intra ca bariton la Capela română de aici eșuase. Audiază, la Sorbona, prelegerile de istorie și critică literară ale lui Gabriel Séailles, ce fusese și mentorul Iuliei Hasdeu, zăbovește în muzee, în biblioteci, în cafenelele literare. În 1916, în timpul Primului Război Mondial, ca voluntar, participă la atacul de la Turtucaia și se pregătește pentru a fi trăgător aerian. Îmbolnăvindându-se de tifos, nu-și realizează visul de a zbura. Însă realitățile frontului intră într-o piesă, *Drapelul*, jucată la Ateneul Popular din Onești (manuscrisul s-a pierdut). În 1914, la moartea lui Mircea C. Demetriade, îndrumătorul și prietenul său mai vârstnic, necrologul scris de C. este remarcat de Al. Macedonski, care îl va invita apoi să citească la Ateneul Român. Admirator al lui Macedonski, prieten cu Nichita, fiul acestuia, va îngriji, la cererea familiei, volumul *Poezii alese*, scos după decesul, în 1920, al poetului. În 1922 se căsătorește cu Nina Macedonski. Colaborează la „Lumea copiilor”, „Universul literar”, „Zorile”, însă adevăratul debut abia acum are loc, fiind, după E. Lovinescu – al cărui cenaclu îl frecventa –, cel din revista „Sburătorul” (1919). Pentru volumul *Drumul* (1928) și, din nou, pentru *Flori fără pace* (1938), obține Premiul Societății Scriitorilor Români (devenise membru al acesteia în 1929), care îi mai acordă Premiul „Regele Carol II” pentru *Polca pe furate* (1934), cel dintâi roman al său; acestuia i-au urmat alte două, *Femeia sângelui meu* (1936), *Diamant verde* (1940), și o culegere de proză umoristică, *Noaptea de fericire* (1944; Premiul Editurii Cugetarea). Scriitorul, funcționar la Ministerul Artelor și Cultelor (1923–1929), bibliotecar, apoi referent la Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale (1929–1944) și secretar general al Uniunii Scriitorilor Democrați (1944–1949), a publicat sporadic în „Tiparnița literară”, „Cuvântul”, „Universul”, „Caiet de poezie”, supliment al „Revistei Fundațiilor Regale”, „Dimineața”, „Facla”, „Adevărul”, „Viața literară”, „Azi”, „Lumea românească”, „Mișcarea literară”, „Reporter”, „România literară”, „Ramuri” ș.a. A mai lăsat două

cărți pentru copii și, în 1966, și-a retipărit versurile (completându-le cu un ciclu inedit, *Cartea de patimă*) și traducерile, numeroase, îndeosebi din poezia de limbă franceză, în volumul *Inima ome-nească* (Premiul „M. Eminescu” al Academiei RSR). Romanul *Cutremurul*, la care lucrase mai bine de treizeci de ani, a fost distrus într-un incendiu în 1949, în timp ce un volum de memorii l-a lăsat în manuscris.

Considerată de C. un accident, fără legătură cu creația sa autentică, placheta de tinerețe *Poeme și proză* anunța dominantele liricii lui: amestecul „neghinei” terestre în „spicul de aur” al idealului și tumultul „inimii” întrecând „armoniile gândirii” (*Inimei*). Acompaniamentul grav, elegiac, al nelișiștilor stârnite de spectacolul „eternităților contradictorii”, o gesticulație patetic-romantică, ce transformă în procesiune sacramentală căutările sau umbletul în lume al omului, irizările simbolice, sugestia reușesc, în *Drumul*, să transmită prezența misterului. În ciuda mimeticelor *Nevroze* și a clișeele simboliste (*Parc mort*, *Căderea frunzelor*), a neputinței de a ocoli conceptul și alegoria, C. știe să dea deseori o cosmică arcuire curgerii spre neființă a lucrurilor. Copacii, luna sunt paznici stranii ai morții, un alb suprafiresh își pune pecetea pe „cântecul orelor” („Și ziua va fi rece, iar în casă/ Va bate-un ceas străin și alb pe masă”), înalțul „tace-n mii de glasuri” (*Cavoul*), iar în fața grozăviei calvarului Fiului „și Dumnezeu cere iertare”. Tristețea este mulcomită nu o dată de muzica trecerii, de macedonskiennele „zboruri siderale” către ideal și, mai ales, de un serafism specific, care, aducând suflarea divinului, transfigurează materia. În poezia lui C. îngeri „se-nalță și coboară/ Prin groasele văzduhuri de ninsori” mărturisind „florile dalbe”, ori „stau triști pe lângă sobă / Și-și freacă aripile de rugină”, când cade „ora toamnei, pe pământ și-n cer” (*Tăcere*). Chipuri vii ale zbatelilor vieții și morții – de aceea, „fără pace” – tind să fie florile-simbol ale lui C. Unele – trandafirii galbeni, în care se ghicesc apuneri în durere, crizante-mele, „val de-argint, ochi de-argint fulgerat”, făclii ale adormirii, nufărul, „luntrașul” ce bate la porțile nopții, macul, „rug” al sângelui jertfit, violetele martirajului – sunt martori ai tainelor din adânc, altele sunt mărturii ale grației (crinul, „zbor înalt”, „albastră frângere de val”, potir pentru heruvimi „ce lin cad”), semne și amintiri cerești (auroralul mărgăritar, floarea soarelui, „sfântă astră-ntre noi

rânduinită”). Dar, cel mai adesea, ele stau mărturie pentru ambivalența întocmirii lumești: „zbor de-argint le-adie-n margini crenelate/ Iar la sânstuf gros de sânge-nalță foc”. Căci negând greutatea *fisis*-ului, prin parfumuri și culori ațăătoare florile adevăresc patima ca forță universală și impersonală. Cu o desăvârșită putere de sugestie, garoafele ajung să exprime arderea conținută într-o materie cvasiindicibilă: „Garofale negre care sună când le-apuci/ Ca niște aur ferecat și nevăzut/ De descântat, de otrăvit și de vândut/ Ca niște bani, ca niște foc, ca niște cruci”. Originalitatea lui C., „aristocratică și lunară peniță” (Camil Baltazar), neschimbată până la ultimele poeme, stă în îngemănarea febrei dionisiace și a unei candori care e măsura irealului. De aceea, *Polca pe furate*, primul său roman – în fapt o suită de scrisori –, a surprins nu atât prin părăsirea tărâmului liricii, cât prin dominanta lui de observație realistă și ironică, cu fixarea într-o tipologie de descendență caragialescă (dar vivace) a mediului micilor funcționari, însoțită de șarja succulentă a limbajului semidoct. Adevărata capacitate a talentului de romancier C. o dă în *Femeia sângelui meu*. Veridicitatea împrejurărilor-cadru (Parisul, în cutremurul – bine prins – al primelor luni de război) și cea a personajului (evocat prin intermediul jurnalului intim) sunt puse în umbră de pulsația unui ritm dionisiac, care e și al lumii, însă, în primul rând, el se revelă prin intermediul neostoitei febre erotice în care trăiește protagonistul cărții, scriitorul Emanoil Glineanu. Iar C. este, în același timp, poetul evocator și analistul lucid al acestui tumult. Pentru că elementele care în epocă au putut duce la acuzația de pornografie – pictura voluptuoasă a trupului feminin și a îmbrățișării erotice, iubirea în multiplele ei ipostaze (pură, spirituală, pentru Hermina, văzută ca dublul angelic al bărbatului; vicioasă, când obiectul ei e Virginia, sora Herminei, încă un copil, sau Paulina, mătușa lor, femeia-fecioară; incestuoasă, când intră în joc mama fetelor; provocator-scandaloasă, căci posedarea mamei are loc în prezența Virginiei adormite) – în fapt sunt experiențe „la marginea morții”, în atracția fatală exercitată de indistinctul dionisiac (Nietzsche figura între lecturile preferate ale romancierului). Obsesiile mistuitoare ale lui Emanoil, pentru care femeia e vis, poezie trăită, halucinantă, pentru că în voluptate este presimțită amenințarea primejdiei de dezindividualizare și moartea („Nu mai există!”), au bune rezultate în

planul artei: C. reușește să surprindă spiritul femeii prin intermediul trupului ei, iar evocarea cărnii, grea de poezie, trece către revelația suprafirescului închis de real. Când obsesia erotică, nemaifiind comprimată în spațiul interior al jurnalului, se dislocă datorită cerințelor unui experimentalism gidian (G. Călinescu), ca în *Diamant verde*, pregnantă ei scade și romanul, în pofida numeroaselor observații adevărate și de finețe, rămâne o carte ciudată, nu una rară, precum *Femeia sângelui meu*. Doctorul Octavian Peleş este magnetic atras de o femeie ce îl domină prin nefireasca răceală cu care conduce și manevrează acceptarea subînțeleasă și repudierile succesive. Aventura este amplificată enorm de imaginația bărbatului, care dă contururi mitologice femeii, neparticiparea ei, zeiască, la viață concretizându-se în viziunea fascinantă a identificării sale cu un orbitor diamant verde. Și dacă, pentru Peleş, frigiditatea reală dezleagă enigma și pune capăt iubirii, Viorica Stanian, înțelegând neputința de a accede la esența feminității ca pe o înfrângere insuportabilă, se sinucide. Insuficient motivat, întrucât analiza psihologică nu susține îndeajuns motivul dominant, magia sexuală, *Diamant verde* rămâne o încercare demnă de a fi remarcată. La fel, paginile de umor bonom ale schițelor din volumul *Noaptea de fericire*. C. este, pe ambele fațete ale operei, poezie și proză, un liric prețios care unește carnalul cu inefabilul și cu simbolicul.

SCRIERI: *Poeme și proză*, București, 1913; *Drumul*, București, 1928; *Polca pe furate*, București, 1934; ed. îngr. și pref. Octavian Lohon, Craiova, 1983; *Femeia sângelui meu*, București, 1936; ed. îngr. și pref. Octavian Lohon, Craiova, 1991; *Zâna izvorului sănătății* (în colaborare cu Jean Bart și Dr. Ygrec), București, 1936; *Flori fără pace*, București, 1938; *Isprăvile lui Stan cel cuminte*, București, 1939; *Diamant verde*, București, 1940; ed. îngr. și pref. V. Fanache, București, 1973; *Noaptea de fericire*, București, 1944; *Inima omenească*, pref. Perpessicius, București, 1966. **Traduceri:** Honoré de Balzac, *Magazinul „La Motanul cu mingea”*, București, 1949; Boris Polevoi, *Noi, oamenii sovietici*, București, 1949 (în colaborare cu Izabella Dumbravă).

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, III, 201–207, VII, 77–80, VIII, 387–391, IX, 28–34, XI, 36–40; Izabela Sadoveanu, „*Polca pe furate*”, ALA, 1934, 694; Constantinescu, *Scieri*, II, 259–271; Octav Șuluțiu, „*Femeia sângelui meu*”, F, 1936, 5; Mihail Sebastian, „*Femeia sângelui meu*”, RP, 1936, 5473; Călinescu, *Opere*, III, 159–165, 1336–1340; Ionescu, *Război*, I, 100, 267; Aderca,

Contribuții, II, 416–418; Streinu, *Pagini*, I, 170–172, IV, 42–44; Zaharia Stancu, *Mihail Celarianu*, „*Credința*”, 1936, 780; Lovinescu, *Scieri*, II, 437–440, VI, 52, 115–116, 245–246; Cioculescu, *Aspecte*, 155–159, 417–422, 453–455; Octav Șuluțiu, „*Flori fără pace*”, F, 1938, 9–10; Octav Șuluțiu, „*Diamant verde*”, G, 1940, 8; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 874–875, *Ist. lit.* (1982), 960–961; Perpessicius, *Alte mențiuni*, III, 322–337; Manolescu, *Metamorfozele*, 46–47; Negoîtescu, *Însemnări*, 157–164; Philippide, *Considerații*, II, 240–248; Crohmălniceanu, *Literatura*, II, 354–358, 622–623; Corbea-Florescu, *Biografii*, II, 38–48; Al. Raicu, *Autografe*, București, 1983, 27–43; Scarlat, *Ist. poeziei*, II, 353, IV, 45; Micu, *Modernismul*, I, 264–265, 314; Const. Ciopraga, *Personalitate și evanescență: Mihail Celarianu*, CL, 1987, 10; Negoîtescu, *Ist. lit.*, I, 317–318; *Dicț. scriit. rom.*, I, 534–536. **S. C.**

CELE DOUĂSPREZECE VISE ÎN TÂLCUIREA LUI MAMER, carte populară. Textul, tipic pentru literatura de prevestire, aparține cărților populare traduse în limba română la începutul secolului al XVII-lea. Se cunosc zece copii manuscrise, în care se reflectă cel puțin două traduceri făcute din slavonă. S-a presupus că originalul oriental al cărții ar descinde din scrierea *Kalila și Dimna*, dar în realitate este vorba de o lucrare independentă, cu o circulație de sine stătătoare, a aceluiași original sanscrit după care a fost prelucrată și povestea învățatului Katayairun din culegerea *Kalila și Dimna*. Versiunile românești oferă o primă mărturie scrisă despre circulația în cultura noastră a motivului „lumea pe dos”: „Într-aceea vreame soarele nu-ș va da lumina în locul cel bătrân, nice steale nu vor lumina, ci vor întunica, și zilele să vor micșora. Și multe znamenie vor fi, cu năduh să vor ivi și tresnete și cutremure vor fi; și multe cetăți vor cădea. Însă de putere lui Dumnezeu și luna și stelele să vor ascunde. Și domnii vor fi precupeți și popii nu să vor cunoaște den oameni proști. Ce vor fi minciuni multe, iar dreptate nu va fi” etc. Toate narațiunile oglindesc acest motiv. Din cea inițială s-a păstrat doar schema orientală, înlăturându-se tot ceea ce era exotic în obiceiuri, în peisaj, în personaje. Accentul cade pe valoarea de înțelepciune arhaică, prin care răzbat ecouri ale moralei și teologiei creștine. Materialul narativ este organizat formal pe schema „întrebare și răspuns”, iar conținutul se apropie de apocalipsele apocrife. Numărul 12 nu este ales întâmplător, simbolică lui oferind posibilități diferite de interpretare. Stălpul ce unește cerul de pământ, luna și soarele ce fug de pe cer,

calul cu două capete, dintre care unul vorbește omeneste, pietrele nestemate topite de focul din cer, toate aceste imagini nu au o funcție decorativă, ci una simbolică. Pronunțarea dialectală și arhaică, notată de copişti, mărește farmecul acestor tâlcuiri cu vădite trimiteri escatologice.

Ediții: Nedret Mamut, „*Cele 12 vise ale lui Mamer*”, în *Crestomație de literatură română veche*, I, îngr. I.C. Chițimia, București, 1984, 221–228; *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, vol. VIII: *Cărți populare de prevestire. Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer. Învățătură despre vremea de apoi a Prorocului Isaia*, îngr. și introd. Alexandru Mareș, București, 2003.

Repere bibliografice: Timotei Cipariu, *Principie de limbă și de scriptură*, Blaj, 1866, 114–115; Gaster, *Lit. pop.*, 58–60; N. Drăganu, *Pagini de literatură veche*, DR, 1923; Mircea Anghelescu, *Literatura română și Orientul*, București, 1975, 45–48; Mircea Anghelescu, *O „carte populară” puțin studiată: „Cele 12 vise ale lui Mamer”*, LR, 1984, 6; Gh. Chivu, *O versiune bănățeană a „Visurilor lui Mamer”*, LR, 1997, 1–3.

CELE TREI CRIȘURI, revistă apărută la Oradea, bilunar, de la 15 aprilie 1920 până în decembrie 1940, și la București, bimestrial, din ianuarie 1941 până în aprilie 1944, sub conducerea unui comitet format din: Roman Ciorogariu, George Bacaloglu (director și fondator), Alexandru Pteancu; secretar de redacție: M.G. Samarineanu (redactor din septembrie 1920 și colaborator cu semnătura M. San-Marino). Fără să reușească impunerea unei școli sau a unei direcții literare, revista reprezintă un moment important în viața culturală a Transilvaniei, prin statornicia și fidelitatea cu care și-a urmărit programul propus la apariție: strângerea legăturilor intelectuale între toți locuitorii țării „fără deosebire de neam”, răspândirea culturii și a educației în rândurile poporului: „Noi am căutat de la început o strângere a forțelor culturale românești și o întrebuințare a lor ca elemente de atracție spre tot ce putea fi mai uman, mai bun, mai înalt” (*Drumul nostru*, 1921). Tonul ponderat, opiniile expuse fără patimă, obiectivitatea știrilor culese din actualitatea politică internă și internațională încă frământată după abia încheiatul război mondial, articolele dense, cu subiecte științifice sau despre rolul educativ al teatrului, studiile de estetică (Eugeniu Sperantia, *Scurte considerații estetice, Frumosul ca înaltă suferință*) sau asupra literaturii române (Sextil Pușcariu, *Goethe și Ienăchiță Văcărescu*; N. Șerban, *O influență franceză asupra lui Eminescu*)

fac laolaltă o tipăritură cu pronunțat caracter informativ-instructiv. O creație originală cuminte, chiar epigonă, în albia sămănătorismului și mai rar a modernismului macedonskian, legitimează preceptul iorghist al „literaturii sănătoase”, urmărit consecvent în paginile revistei. Totuși, apelul făcut unor scriitori de prestigiu de dincoace și de dincolo de munți nu a rămas fără răspuns. Pe lângă mai puțin cunoscuții Ecaterina Pitiș, Alexandrina Scurtu, Vasile Al-George, Ovidiu Hulea, Romul (Romulus) Demetrescu, unii chiar fără volum (George A. Petre, Lia Hârsu), figurează cu versuri Lucian Blaga (*Amurg de toamnă*), G.M. Zamfirescu (*Lacrimile noastre și-ale inimii*), Aron Cotruș (*Munții noștri*), Zaharia Bârsan, V. Demetrius, Cridim (madrigaluri, poezii de album, epigrame), George Voevidca, Emanoil Bucuța, G. Tutoveanu, Al. T. Stamatiad. Epica este ilustrată de schițe, amintiri, fragmente cu intrigă autonomă, seminate de Gala Galaction, Ion Agârbiceanu (*Cosașul, O nebulie trecătoare*), N. Batzaria (*Turcoaicele – amintiri, povestiri inspirate din lumea turcă*), Al. Cazaban (*Un copilaș*), Emil Isac, G.M. Vlădescu. Se pot observa remanente sentimentale în câteva proze cu subiecte inspirate din război, datorate lui Constantin Banu (*Note din pribegie*), Radu D. Rosetti (*Generalul Dragalina – sub genericul Note din război –, Ordonanța*), Mihail Dragomirescu (*Trei răătăciți în fundul Ucrainei pe vremea războiului bolșevicilor*), C. Bacaloglu (*Icoane și amintiri din război*). Spațiul consacrat eseului, istoriei literare, contribuțiilor originale dedicate cercetării folclorului sau domeniului filologic este ocupat de textele lui M. Gaster trimise din Londra (*Numiri geografice – „un capitol din istoria nescrisă”, eseul Folclorul și originea artei, note etimologice*), de articolele de opinie ale lui E. Lovinescu (*Mai multă cultură latină*), de amplele analize consacrate de Ion Foti personalității poezilor George Coșbuc și Octavian Goga, de originala ipoteză privind influența poetului Théodore de Banville asupra lui Eminescu (*O influență franceză*) și de similitudinile surprinzătoare identificate de Sextil Pușcariu între versurile anacreontice ale lui Ienăchiță Văcărescu *Într-o grădină* etc. și poezia *Gefunken* a lui Goethe. Cronicile economice, muzicale, teatrale, sportive, rubricile miscelane „Revista revistelor”, „Memento”, „Note” țin cititorii conectați la viața cetății prin semnalarea evenimentelor semnificative. Contactul viu cu scena literar-artistică

din Capitală îl demonstrează nu doar producțiile unor scriitori munteni publicate cu consecvență, ci și reluările din presa bucureșteană considerate valoroase, ca, de pildă, mai vechiul schimb epistolar între I.L. Caragiale și Al. Vlahuță intitulat *Politică și literatură*, pe tema implicării scriitorilor în politica activă. Un merit real al revistei poate fi considerat publicarea *Rondelului orelor* de Al. Macedonski, versiune intermediară între forma manuscrisă și cea din placheta *Poema rondelurilor*, imprimată în 1927. Mai redus este interesul pentru literaturile străine, rămas la reproducerea câtorva poezii ale unor scriitori maghiari în tălmăcirea lui Iustin Ilieșiu, la versuri din Rabindranath Tagore, foarte la modă la începutul secolului, din abatele de Lamennais și la fabule de La Fontaine. Între octombrie 1923 și iunie 1929, Reuniunea Culturală Cele trei Crișuri, îndreptându-și „atenția și mai mult spre masele populare din mediul rural”, inițiază un supliment cu același titlu și publică în paginile lui „tot ce privește viața satelor și ține de luminarea țăranului nostru, cuvinte de povată și îndrumare culturală, sfaturi economice și gospodărești, legende, povești și întâmplări, cântece, zicale, credințe din popor etc.”. Afectată sub aspect poligrafic de neajunsurile impuse de anii ce au urmat Primului Război Mondial, revista face eforturi să includă număr de număr o planșă color pe hârtie velină, de obicei cu imagini din viața familiei regale, sau reproduceri din creația plastică a lui Octav Băncilă, N. Grigorescu, Iser, Gh. Petrașcu, N. Vermont, Ștefan Luchian. Alți colaboratori: Livia Hulea-Rebreanu, Ovidiu Hulea, Savin Constant, Vintilă Russu-Șirianu, Simion Mehedinți, Mircea Dem. Rădulescu, Vasile Bogrea, Al. Ciura, N. Georgescu-Tistiu, Bucura Dumbravă, Alexandru Bilciurescu, Caton Theodorian, Th. Capidan, Victor Eftimiu, G. Bogdan-Duică, Radu Cosmin (cu o contribuție publicistică îndelungată), Silviu Dragomir, Elena Dobroșinschi, N. Rădulescu-Niger. **I.H., R.P.**

CELE TREI CRIȘURI, revistă care apare la Oradea, lunar, din aprilie 1990, editată de Fundația Culturală Cele trei Crișuri, în continuarea publicației cu același titlu (1920–1944). În 2000 își schimbă formatul și anunță începutul celei de-a treia serii. Director redacțional: Viorel Faur, urmat de Antonio Faur (din 2000). În colegiul de redacție intră de-a lungul timpului Miron Blaga (redactor-șef), Constantin Mălinaș, Dan Motea, Teodor Crișan, Alexandru

Sfârlea, Mariana Sipoș, Corneliu Crăciun, Octavian Blaga, Aurel Bojan, Ioan Derșidan ș.a. An de an publicația își reafirmă programul „de-a reflecta viața culturală din ținuturile de vest ale României – literatură, artă, istorie, etnografie și folclor, interferențe culturale și viața românilor din afara granițelor țării”, prin modalități proprii „de racordare a «localismului creator» la spiritualitatea națională”. Fără implicații directe în politică, publicația ține pasul cu evenimentele vremii, luând atitudine față de acestea, în primii ani prin articole de fond (Constantin Mălinaș, *Impozit pe revoluție*; Dan Motea, *Ilustre cu flori de mină*), însă atenția se îndreaptă prioritar spre aspectele culturale. Tineretul și problemele lui constituie o preocupare constantă a redacției, care din 1993 publică suplimentul cultural-științific „Alma Mater Crisiensis” al Universității din Oradea, iar din 1994 rubrica „Pro juventute aperta”, susținută de Flaminia Faur. Literatura are aici un loc de seamă, revista fiind interesată să promoveze în primul rând valorile locale. Poezia, proza și dramaturgia, în egală măsură cu articolele, eseurile și recenziile literare, ocupă pagini întregi în fiecare număr. Sunt dedicate numere omagiale lui Eminescu, Lucian Blaga, Titu Maiorescu, N. Iorga ș.a., cu preponderență în relația acestora cu Transilvania: Constantin Mălinaș, *Eminescu și Bihorul*; Lucian Steia, *Eminescu și Blaga* (amplu studiu în mai multe numere din 1990 și 1991); Liviu Papuc, *Mihai Eminescu și Ion Scurtu într-o relație inedită*; Corneliu Crăciun, *Titu Maiorescu – omul politic*; Dan Smântânescu, *Titanul Iorga*; Demény Lajos, *Scrisori inedite ale lui Nicolae Iorga adresate istoricului maghiar Endre Veress*. Ca restituiri, sunt publicate poezii inedite ale lui Radu Gyr (*Imn morților, Colinde din închisoare*). Partea literară este îmbogățită cu alte documente inedite, cum sunt contribuțiile lui George Corbea, Aron Cotruș *inedit: scrisori către Gh. Cardaș și Al. Busuiocanu în corespondență cu Gh. D. Mugur, Cincinat Pavelescu în două ipostaze caracteristice*. Cronicile literare sunt semnate de Octavian Blaga (un timp în cadrul rubricii „Halatus libri”), Miron Blaga, George Corbu, Ion Dumitru Șirna, Alexandru Sfârlea, Ioan Derșidan. Literatura străină, mai slab reprezentată, conține comentarii referitoare la scriitori clasici și contemporani și traduceri din opera lui E.A. Poe, Paul Morand, Maurice Carême, Cesare Pavese, Federico García Lorca, semnate de Octavian Blaga, Lucian Țion, Loredana

Pirtea, Gheorghe Tileagă, Miron Blaga, Corneliu Crăciun. Folclorul și etnografia, la care se adaugă interesul pentru arhitectura tradițională a locului, constituie un capitol consistent în economia revistei, beneficiind de studii și texte ilustrative datorate lui Dumitru Colțea (*Obiceiuri și credințe mitice în cultura populară bihoreană*), Crăciun Parasca (*Folcloriști bihoreni: Ioan Tamaș*), George Manea (*Icoane pe sticlă din vestul Maramureșului*). Un loc aparte îl ocupă amplul studiu al lui Gheorghe Vrabie *Folclorul la „Familia” din Oradea*. Se publică numeroase documente privind istoria Transilvaniei (cu accent pe perioada horthistă) și a Basarabiei. În primii ani de apariție preocuparea pentru problemele de actualitate din întreaga țară se manifestă și prin interviurile pe care redactorii le iau unor oameni de cultură precum Romulus Vulpescu, Ion Vlasiu, Gheorghe Grigurcu, Sergiu Nicolaescu, Dumitru Matcovschi, Teohar Mihadaș. După 2000 literatura ocupă un spațiu mai restrâns, în câteva numere fiind chiar exclusă în favoarea dezbaterii unor texte referitoare la istorie, învățământ, artă, religie. Alți colaboratori: Gabriel Țepelea, Mircea Popa, Paul Cernovodeanu, Caius Iacob, Mircea Curticeanu, Mihai Drăgan, Ștefan Agopian, Florian Filip, Paul Magheru, Denisa Comănescu. **A.-M.B.**

CENACLU LITERAR. Din perspectiva istoriei mentalităților, apariția și funcționarea **c.l.** reprezintă o achiziție prin excelență modernă, un simptom de emancipare atât a spațiului privat, cât și a celui public, într-un moment când acestea două, îndeajuns de bine definite, devin apte a se segrega. Prin dimensiunea sa estet-socializatoare, ca mod de petrecere a timpului sub emblema lui *utile dulci*, practica cenaclieră păstrează multiple ecouri culturale. **C.l.** ilustrează o mare varietate de precedente și ascendențe: el este ruda îndepărtată și „democratizată” a banchetului din Antichitate, dar și a lecturii familiale din secolul al XVIII-lea, a salonului și seratei din secolul al XIX-lea, a reprezentațiilor de la Curte, a clubului englezesc (model de asociere liberă, constituit, cel mai probabil, în secolul al XV-lea și extrem de prolific în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea) și a cercului, corespondentul franțuzesc din secolul Luminilor. Totodată, întrucât în orașele secolului al XVII-lea și ale celui de al XVIII-lea locurile publice se înmulțesc, **c.l.** va deveni din ce în ce mai apropiat de cafenea, de zonele de manifestare a boemei și a dandysmului.

În epoca modernă **c.l.** va face astfel joncțiunea dintre curtoazia, eleganța, eticheta și bunul gust pe care, ca norme elitare, le cultiva societatea înaltă, pe de o parte, și ideea de refugiu, de comuniune, complicitate și solidaritate, chiar de libertinaj, originalitate și insolit provocator, pe de altă parte, tot mai puternic și mai permisiv demonstrate de eterogena mondenitate citadină, începând cu secolul al XIX-lea. Deloc întâmplător, figurile de romantici și prototipul „eternului student” din literatura acestei epoci „bântuie” asemenea locuri, din a căror substanță personalitatea lor livrează împrumutată mult, iar dadaismul se naște în 1916 în Cabaretul Voltaire din Zürich, un loc des frecventat de Tristan Tzara. Avangarda și suprarealismul, apoi existențialismul parizian beneficiază din plin de perimetrul nonconformist al cafenelei, unde se dă citire manifestelor, se angajează dezbateri și polemici, se intră în dialog și se lansează vedete.

Fact relevant pentru lenta maturizare și emancipare a culturii românești, pentru defazările din literatură și societate deopotrivă, în raport cu Europa Occidentală, în spațiul nostru instituția **c.l.** apare târziu. Dacă istoria literaturii române reține funcționarea sporadică și restrânsă numeric a saloanelor literare, ea este în orice caz, până la Revoluția de la 1848 apanajul exclusiv al aristocrației. Saloane și serate literare frecventează și susțin Gh. Asachi, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Costache Negruzzi, Alecu Russo, Costache Negri, Dimitrie Bolintineanu, Nicolae Bălcescu ș.a., dar chiar și după 1848 atare practici mondene grăvesc tot în jurul marilor familii, precum Văcărescu, Golescu, Ghica, Făca, sau în jurul Curții domnești, rămasă etalon de *bon ton*. Diverse societăți au tot luat naștere în această epocă, sub dezideratul propășirii, cu scopuri nobile și educative, însă nici un **c.l.** Numai Ion Heliade-Rădulescu este întemeietorul febril a două astfel de organizații, cu tentă pronunțată pedagogică în principiu, dar care ar fi putut promite și dezvoltări similare: Societatea Literară în 1827 și Societatea Filarmonică în 1833, aceasta din urmă propunându-și promovarea teatrului național și anunțând, la 20 ianuarie 1834, deschiderea Școalei de Literatură, Declamație și Muzică Vocală; ambele societăți eșuează însă sub impactul unor disensiuni politice. Astfel încât abia odată cu apariția Junimii, în 1863, se va înregistra și funcționarea celui dintâi **c.l.** din cultura română. Extrem de elocventă atât pentru criteriile societare ale

Junimii, cât și pentru fundalul istoric pe care ea se constituie și începe să se manifeste este, din acest punct de vedere, observația cu care G. Călinescu deschide, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, capitolul dedicat grupării tutelate de Titu Maiorescu: „Până la întemeierea «Junimii», literatura română este scrisă aproape numai de boieri, de marii boieri la început, de boierii de clasa a doua în epoca bonjuristă, și de burghezii și dascălii intrați în mica boierie (șătrari, pitari, slugeri, cluceri, medelniceri, stolnici, serdari, paharnici, căminari) în deceniul de după revoluție”. Inovatoare și din această perspectivă, gruparea Junimii impune, prin cenaclul omonim, coagulat în funcție de afinități literare, solidar prin idealuri și democratic prin primatul recunoscut al esteticului, un mijloc de dezbatere culturală și de promovare a unor noi valori. Junismul inaugurează un model instituțional care, perpetuându-se, își va proba și ulterior, în mod repetat, eficiența. Formula **c.l.** junimist – emblematică pentru debutul procesului de modernizare a culturii și literaturii române, ancorat într-un mirific *illo tempore* al unei „vârste de aur” și investit așadar cu o valoare simbolică întemeietoare – este recognoscibilă în funcționarea tuturor **c.l.** românești importante ce s-au succedat după epoca marilor clasici și a maiorescianismului. Este o formulă care se va reactualiza periodic, resuscitată ori de câte ori valorile vor intra în criză, iar înnoirea acestora, resimțită de fiecare generație în parte ca imperios necesară, va deveni un deziderat firesc asumat. În cultura și literatura română drumul de la dezirabil la realizabil a trecut, în cazul celor mai proeminente generații literare, prin **c.l.** În pofida diversității lor, cele mai importante s-au alcătuit și au funcționat în baza unei logici comune sau a unor legi identificabile prin mijloacele sociologiei literare. Astfel, fiecare **c.l.** important se naște sub semnul unei crize pe care urmează să o remedieze. Însoțită fiind de o gesticulație polemică și contestatoare, uneori chiar subversivă – tradusă în campanii de presă, manifeste și/sau declarații de intenții –, apariția unui **c.l.** se fundamentează pe o realitate față de care o anumită grupare se definește prin delimitare, față de care se declară în opoziție și pe care încearcă să o schimbe, să o supună dezbaterii critice, să o deconstruiască și, în cele din urmă, să o disloce spre a o substitui prin alta. Fiecare **c.l.**, ca expresie a unei grupări distincte, vine în câmpul cultural cu o nouă

raportare la trecut, ale cărei componente sunt viziunea proprie asupra tradiției și, subsecvent, o genealogie culturală aparte, selectată și compusă în funcție de înrudirile și afinitățile concordante cu „aerul de familie” și ideologia pe care gruparea le afirmă. În mod necesar, structura oricărui **c.l.** include prezența unui critic-mentor, figura unui *spiritus rector* în stare să adune laolaltă personalități variate, să unifice și să compatibilizeze, printr-un program estetic comun, forțe literare nu o dată divergente, iar la nevoie să creeze impresia de omogenitate și coeziune a grupării, în ciuda iminentelor disidențe individuale, fricțiuni și facțiuni interne. Dar, mai ales, acesta reprezintă instanța care le conferă girul simbolic celor mai valoroși membri, care îi lansează, validează și legitimează prin diagnosticul critic și prin efortul de a-i susține și promova. De regulă, rezultatele reuniunilor periodice ori cele mai însemnate „achiziții” i se dezvăluie publicului prin intermediul unui organ de presă, al unei publicații proprii. De la succesul în cadrul unui **c.l.** și până la acela din literatura și cultura unui moment istoric și chiar, dintr-o perspectivă de ansamblu, a unei națiuni, traseul parcurs spre recunoașterea publică uzează de un set de strategii și politici culturale variind de la epocă la epocă. Simultan, un **c.l.** și gruparea pe care el o exprimă modifică și modelează orizontul de așteptări al publicului, dictează gustul care va ajunge, în final, regulă și atrage, direct sau indirect, devalorizarea sau căderea în desuetudine a altuia. De la statutul de lectură apreciată într-un cerc restrâns de inițiați căruia pare, în primă instanță, să i se adreseze până la stadiul de tipăritură, de carte cu succes de public – marcat prin tiraje și reeditări –, orice valoare născută sub auspiciile unui **c.l.** cunoaște o evoluție similară cu însăși instituția în cauză. Nucleele de autoritate culturală și figurile marcante tranzitează și evoluează, în baza unei logici previzibile, dinspre un statut inițial marginal, de natură cvasisectară și elitistă, înspre centrul vieții culturale și prim-planul literaturii. **C.l.** glisează din sfera privatului, unde se naște și își consumă copilăria, în cea a vieții publice, pe care va ajunge, finalmente, să o domine. Cu timpul, accentul se mută de la condiția așa-zis „nocturnă” de refugiu ocazional, definit prin jovialitate, prilejuit de tabieturile petrecerii timpului liber, la aceea „diurnă”, oficială și instituționalizată. Exersate inițial la scară redusă în cadrul **c.l.**, spiritul critic și cel

de concurență, abilitățile personale și strategiile de succes ies la rampă, în lumina vieții publice. Reputația și prestigiul câștigate la nivel de grup sunt inevitabil direcționate într-un sens și spre o finalitate socială și politică. E dificilă trasarea unei granițe între câmpurile culturale și sfera politicului în înțeles larg (văzută ca zonă a relațiilor între diverși *zoon politikon*, între indivizi cu vocație socială/politică). Socialul și culturalul se află într-o continuă interdependență, iar existența **c.l.**, configurațiile de relații și cele de putere pe care le prezintă și dezvoltă atât în interior, cât și în raport cu exteriorul fac ca latura sa mondenă, socializatoare să constituie o dimensiune deloc de neglijat – dovadă că la palatul regal de la Peleş a funcționat un cerc literar ținut de Carmen Sylva. Relevanța acestei dimensiuni transpare din bogata anecdotică a oricărei grupări, din jurnalele, amintirile și memoriile membrilor săi, unde subiectivitatea se depune și operează în chip manifest. Explicit sau implicit, în literatura produsă sub auspiciile unui **c.l.** sunt așadar încastrate ideologia unei grupări și relațiile de putere din interiorul ei. Abordarea acestor opere literare nu poate face abstracție de o atare determinare extratextuală. Reglarea de conturi, confruntările cu alte generații ori grupări literare, crearea de imagine, în folos propriu, strict personal, sau dictată de interesele grupului, alterează presupusa obiectivitate a textelor oricărui autor lansat și afirmat într-un **c.l.** *Epigonii* lui M. Eminescu reprezintă un asemenea text care permite multiple interpretări: poemul a fost publicat, la vremea sa, pe prima pagină a „Convorbirilor literare”, pentru că releva, fără îndoială, un scriitor valoros, dar și pentru că nu contravenea ideologiei junimiste, ba dimpotrivă, reușea să o traducă fidel. Un **c.l.** se naște și sfârșește printr-o criză. Criza se instaurează odată cu deplina sa maturizare și impunere. Semnalul perfecte asimilări a valorilor pe care le-a girat, care își dovedesc astfel istoricizarea, se ivește atunci când devin ele însele obiectul unor noi, ulterioare contestări. Fiecare **c.l.** marcant, apt să se erijeze într-o veritabilă instituție culturală, a apărut în literatura română într-o vreme când, atingând o maximă maturitate, canonul dominant la acea dată începuse să își vădească epuizarea, să suscite replici și să solicite alternative, reclamând necesare înnoiri.

Cele mai marcante **c.l.** românești, cele care s-au aflat în avangarda ideilor, au impulsionează

dezvoltarea literaturii și i-au accelerat sincronizarea cu marile curente și tendințe europene, dobândind o valoare de revelatori, îi pot astfel dezvolta evoluția cu o maximă pregnanță. Vârstele literaturii române se pot schița în strânsă legătură cu **c.l.** care au dominat câte o epocă, generând mutații în paradigma estetică existentă la acea vreme, impunând câte un nou canon literar și aducând în prim-plan, cu o periodicitate firească în funcționarea oricărei culturi, câte un nou val de literați: scriitori, dar și critici. Cenaclul de la Junimea nu a fost dintru început și nu s-a înființat ca un **c.l.** propriu-zis, ci a fost un derivat firesc al societății Junimea, deschisă spre o pluralitate de domenii și organizată, în iarna anului 1863 – primăvara anului 1864, în scopuri culturalizatoare de cinci tineri ieșeni proaspăt întorși de la studiile urmate în străinătate: Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Theodor G. Rosetti, Iacob Negruzzi și Vasile Pogor. În istoria grupării sunt perceptibile o „perioadă ieșeană”, aceea care dă adevărata măsură a junimismului și a **c.l.** patronat de Titu Maiorescu, și o „perioadă bucureșteană”, începută în 1876 și definitivă din 1885, perioadă treptat coincidentă cu eterogenizarea, funcționarea inerțială și decăderea lentă a societății, pe măsură ce solidaritatea de început slăbește, iar nonconformismul inițial este tot mai clar înlocuit de manierele de salon. Pornită ca o parodie la adresa oricărei instituții serioase, cu o componentă exclusiv masculină în etapa sa ieșeană, Junimea se prezenta pe atunci ca o simliierarchie, în care erau cultivate sfidarea uzanțelor, încălcarea regulilor și ieșirea în afara simțului comun. Savuroase pagini memorialistice consemnează comportamentul juvenil și umorul care caracterizau reuniunile junimiste, unde anecdota prima și erau activate rituri, protocoale și „roluri” ironic conferite și asumate, porecle și tradiții ad-hoc instaurate. În faza aceasta Junimea pare să corespundă unui moment de „copilărire” a literaturii române, în care spiritul ludic coabitează cu spiritul critic sever și cu spiritul de inițiativă, iar exuberanța juvenilă se exercită cu hedonism eclectic, avântându-se cu aceeași impetuoșitate în polemică și afirmație, deopotrivă, fără a submina vreo clipă gravitatea și responsabilitatea, competența (nelipsită de o doză de snobism) și performanța intelectuală. Nimic din toate acestea nu va împiedica însă Junimea să se instituționalizeze ea însăși, iar pe membrii ei să adopte ipostaze și poziții dintre cele mai pline de răspundere în spațiul public. Deși

Casa Pogor din Iași unde se țineau ședințele Junimii; astăzi, Muzeul Literaturii Române

junimismul reprezintă un curent estetic, critic și literar dominant pentru o lungă perioadă în cultura românească și imposibil de circumscris doar la existența acestei societăți, a **c.l.** omonim sau la activitatea membrilor ei, notorietatea grupării se datorează, într-o bună măsură, **c.l.** în care s-au afirmat scriitori precum M. Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale, Ioan Slavici ș.a. Sub directa îndrumare a lui Titu Maiorescu, erijat în doctrinar recunoscut al mișcării, estetician și critic cu sistem, s-au cristalizat trăsăturile unui prim canon literar de mare rezonanță din spațiul românesc. Alături de „prelecțiunile populare” și de **c.l.**, tipografia, librăria și revista „Convorbiri literare”, apărută timp de douăzeci și șapte de ani sub redacția lui Iacob Negruzzi (de la 1 martie 1867 și până în 1885 la Iași, ca bilunar, iar apoi lunar la București), au contribuit la răspândirea ideilor și valorilor junimiste, articulate într-un program coerent și consecvent. Pe de altă parte, **c.l.** înființat de Alexandru Macedonski poartă amprenta insolitei personalități a mentorului său. Nutrit din același spirit de *bellum contra omnes*, din aceleași manifestări de frondă, narcisism și critică antijunimistă ale șefului de școală simbolistă, **c.l.** încheiat în jurul lui Alexandru Macedonski și al revistei „Literatorul” – apărută la București, cu mari întreruperi, suplinite de o serie de alte reviste-satelit, între 1880 și 1919 – e mai degrabă o „punere în scenă”, ezoterică și grandioasă, a cultului „poeziei pure” decât o reuniune periodică de scriitori. Cu

toate că achizițiile acestui **c.l.** sunt departe de a fi vizibile sau de a întrece prin ceva, ca anvergură și impact, activitatea și atitudinea inovatoare ale lui Macedonski, avansând de la originalitatea paroxistică până la scandalul din lumea literară, răscolind climatul literar de sfârșit de secol și conducând la modificarea conceptului de poezie, istoricii literari îl consemnează tocmai pentru insolitul alurii sale voit neconvenționale, posibilă replică și deriziune la adresa cenaclului junimist, dat fiind că în epoca afirmării lui Macedonski junimismul își trăia deja declinul și începuse să echivaleze cu conservatorismul: într-un salon drapat în catifea roșie, ornat cu obiecte de artă, la lumina lumânărilor și în fum de țigară, zece fotolii aliniate în dreptul unui tron așteaptă „societatea secretă” a poezilor; magistrul își recită poemele așezat pe tron, apoi le cedează locul celorlalți, inclusiv debutanților, pentru a-și citi producțiile; la sfârșit aceștia primesc laude nemăsurate și, adesea, pietre prețioase false, pe care amfitrionul le oferă în semn de admirație. Pe lângă **c.l.** și multitudinea de publicații, discipolii lui Macedonski folosesc din plin, drept spații de circulație a ideilor, saloanele, mediul universitar, dar mai ales cafenelele, din care fac un adevărat oficiu, până într-acolo încât cafeneaua literară ajunge să fie privită ca un fel de emanație a simbolismului. Mai boemi decât junimiștii adversari, simbolisții frecventează cu asiduitate (chiar la ore fixe) câteva renumite cafenele bucureștene, în pleiada de

asemenea localuri, a căror vogă va cunoaște apogeul în perioada interbelică, aflându-se cafeneaua Fialkovski, Café Boulevard, Kübler, Capșa, Terasa Oteteleşanu ș.a. Alte **c.l.** postjunimiste vor fi cel din jurul revistei bucureștene „Convorbiri critice” a lui Mihail Dragomirescu sau, potrivit argumentației unui istoric al fenomenului (Mihai Ungheanu), chiar grupul ieșean de la „Viața românească”. Cel mai longeviv **c.l.** din literatura română – activ douăzeci și cinci de ani – a fost Sburătorul, condus de E. Lovinescu. S-a avansat nu o dată ipoteza că ideile lovinesciene ar fi creația **c.l.** pe care criticul l-a prezidat cu îndelungă răbdare. În fapt, tocmai grație flexibilității, generozității și civilității lui E. Lovinescu, în jurul său a fost posibilă crearea unei grupări. Purtând marca personalității lovinesciene, revista „Sburătorul”, apărută în două serii – 1919–1922 și 1926–1927 – și **c.l.** cu același nume, pe care criticul le-a dirijat, s-au pus întru totul în slujba necesarei înnoiri a literaturii vremii. Concentrată

asupra „celor ce vin”, a talentelor tinere, deschisă condeielor provenind din toate grupările și tendințele epocii, revista era, la pornire, extrem de eterogenă. A publicat, mult și amestecat, varii scriitori, adunând însă oameni pe care, „cu toată deosebirea și de formulă, și de concepție estetică, îi lega o sensibilitate înnoitoare, un chip necunoscut până atunci de a înțelege actul literar. Ideea de înnoire plutea în aer. Prin câțiva colaboratori, «Sburătorul» devine propagatorul ei, dându-i, apoi, prin contribuțiile critice ale lui E. Lovinescu, o justificare ideologică și estetică” (Eugen Simion). „Sburătorul” își constituie treptat un program, pe măsură ce în **c.l.** omonim se definesc valorile unei noi generații, iar Lovinescu își publică lucrările de sinteză: *Istoria civilizației române moderne* (I–III, 1924–1925), *Istoria literaturii române contemporane* (I–VI, 1926–1929) și *Istoria literaturii române contemporane* (1937). Criticul combate ideologia socială a junimismului, dar preia principiile estetice maioreștiene.

Cenaclul Sburătorul, octombrie 1942

În picioare, de la stânga la dreapta: Eugen Jebeleanu, Mia Frollo, Pericle Martinescu, Sorana Țopa, Cicerone Theodorescu, Monica Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, Tudor Vianu, Vladimir Streinu, Lucia Demetrius, Dan Petrașincu, Ion Larian Postolache. Pe scaune: Ion Ojog, Maura Prigor, E. Lovinescu, Ștefania Zottoviceanu-Rusu, Dinu Nicodin

Sub stindardul modernismului, gruparea din jurul „Sburătorului” ajunge, în perioada interbelică, continuatoarea, susținătoarea și reprezentanta, pe noi baze, a autonomiei esteticului. Iar teoria sincronismului și a diferențierii, subiectivizarea poeziei, evoluția prozei de la rural la urban și de la subiectiv la obiectiv apar ca idei indisociabile de manifestările literare și culturale ale epocii, pe care E. Lovinescu le urmărește cu tenacitate, dovedindu-se a fi un fidel și un constructiv receptor al aceluia *saeculum*, „spirit al veacului” teoretizat ca un element constitutiv al operei de valoare. În cazul Sburătorului, instituția se confundă, într-un anumit sens, cu locuința amfitrionului, devotat întru totul vocației sale literare: la orele cinci ale fiecărei după-amiezi, ani întregi s-a aflat, la biroul lui, în așteptarea „marelui necunoscut”. Lecturile duminicale din Strada Câmpineanu numărul 40, apoi de pe Bulevardul Elisabeta frapau prin lipsa oricărui protocol, printr-o principialitate flexibilă și printr-o maximă toleranță și bunăvoință (este notorie interdicția de a se întrerupe fie și lectura celei mai plictisitoare și mai lipsite de talent „opere”, pe care criticul o îndura cu stoicism imperturbabil). Cei mai importanți poeți, prozatori și critici interbelici au frecventat, într-un fel sau altul, **c.l.** lovinescian din București. Nu întâmplător articolul *Ardealul estetic*, manifest al Cercului Literar de la Sibiu, a apărut în 1943 sub forma unei scrisori către E. Lovinescu. Format din Radu Stanca, Ovidiu Drimba, I. Negoieșcu, Eugen Todoran, Cornel Regman, Ion D. Sîrbu ș.a. sub influența unor profesori ca Lucian Blaga și Liviu Rusu, Cercul Literar (1943–1947) reprezintă ultima prelungire istorică a interbelicului, alături de versiunea post-Lovinescu a cenacului Sburătorul din 1946, prezidată alternativ de Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu și Vladimir Streinu. Totuși, până în anii dezechetului ideologic din deceniul al șaptelea, nu puține rudimente sau reminiscențe ale **c.l.** dintre cele două războaie mondiale vor continua să funcționeze informal, în diverse case particulare; bunăoară, grupul organizat în anii '50 în jurul lui Constantin Noica la domiciliul său obligatoriu din Câmpulung.

În perioada postbelică, **c.l.** cunosc în comunism două forme principale. Prima este determinată de ideologia oficială, care vrea să educe muncitorii și țărani și să deștepte în ei o conștiință artistică, încurajând ca atare constituirea de cenacuri la locurile de muncă. O versiune amplificată a fenomenului

va fi festivalul Cântarea României. Deși de regulă astfel de stimulări rămân fără urmări relevante, fiind simple simulări formale ale fondului, cenacul Flacăra, înființat în 1973 de Adrian Păunescu, inițial într-un format redus, crescut ulterior ca fenomen poetico-muzical de masă ce ajunge să umple stadioanele, reprezintă unul dintre punctele de întâlnire între cerințele aparatului de propagandă, succesul autentic de public și rolul de rampă de testare a talentului și de lansare asigurat în mod curent de un cenacul. A doua formă este cea a **c.l.** profesioniste, funcționând de regulă în medii studențești sau ca anexă a unei publicații literare, precum cenacul „Nicolae Labiș” condus de Eugen Barbu între 1962 și 1968, complementar revistei „Luceafărul”. Astfel, au apărut la Cluj-Napoca cenacul Echinox, iar în Capitală cenacurile care vor forma nucleul bucureștean al generației '80: cenacul Junimea al Facultății de Filologie, coordonat de Ov. S. Crohmălniceanu între 1971 și 1990 (continuându-l pe cel înființat la mijlocul anilor '60 de George Ivașcu, dominat de marea generație postbelică); cercul de critică literară al aceleiași facultăți, condus de Eugen Simion, cu o activitate neîntreruptă între 1974 și 1990, la întrunirile căruia participă reprezentanți semnificativi ai optzecismului; Cenacul de Luni al Centrului Universitar București, condus de Nicolae Manolescu și rezistând între 1977 și 1983, axat pe producția lirică; cenacul Universitas, dirigit de Mircea Martin începând cu 1983 și frecventat de scriitori care vor alcătui generația '90: Cristian Popescu, Daniel Bănuțescu, Mihail Gălățanu, Horia Gârbea, Răzvan Petrescu, Cătălin Țirlea, Ovidiu Verdeș ș.a. Nucleelor bucureștene ale generației '80 li se adaugă și cele din alte centre universitare, din Iași, Cluj-Napoca și Timișoara. De fapt, „nucleu *underground* de societate civilă”, școli ale democrației, toleranței și libertății de gândire (Mircea Cărtărescu), **c.l.** optzeciste lansează o nouă generație și dezbateră în jurul conceptului de postmodernism. Creație a unui grup solidar de tineri cultivați (de unde și imaginea omogenă a generației, în fond contradictorie și plină de variații) și conectați la gândirea occidentală a anilor '60–'80, sprijiniți de critici de marcă – printre mentorii optzeciștilor se numără și Florin Manolescu, Marian Papahagi, Ion Pop –, acest val de scriitori afirmă o nouă sensibilitate și o nouă paradigmă literară. Demonstrând un remarcabil gust pentru teoretizare – susținut de reviste ca „Echinox” din Cluj-Napoca, „Dialog”

și „Opinia studentescă” de la Iași, „Orizont” din Timișoara, „Amfiteatru”, „Caiete critice” (numărul 1–2 din 1986, inițiat și coordonat de Eugen Simion, este dedicat postmodernismului), „Convingeri comuniste” din București –, pentru metadiscurs și poietică, manifeste atât în scrierile în proză, cât și în cele lirice, optzecismul va duce la modificarea criteriilor literarității prin interesul său pentru autenticitate și „poezia cotidianului”, realism și biografism, experimentalism și textualism. Direcțiile principale ale optzecismului s-au conturat încă din volumele colective în care au debutat mulți dintre scriitorii cei mai valoroși ai acestor **c.l.**: *Aer cu diamante* (Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei, Florin Iaru, Ion Stratan – 1981), *Cinci* (Bogdan Ghiu, Alexandru Mușina, Romulus Bucur, Ion Bogdan Lefter, Mariana Marin – 1982), *Desant '83*, antologia de proză scurtă alcătuită și prefată de Ov. S. Crohmălniceanu, care cuprinde nu mai puțin de optsprezece autori (Mircea Nedelciu, Sorin Preda, Nicolae Iliescu, Cristian Teodorescu, George Cușnarencu, Ioan Lăcustă, Constantin Stan, Marius Bădițescu, Emil Parascivoiu, Hanibal Stănciulescu, Ion Bogdan Lefter, Gheorghe Iova, Gheorghe Crăciun, Gheorghe Ene, Valentin Petculescu, Mircea Cărtărescu, Mihai Rogobete, Maria Holmeia – ultimii doi excluși la reeditarea volumului, în 2000). Strategia volumelor colective o adoptă, în epocă, și cei zece poeți germani incluși în antologia *Vânt potrivit până la tare* (1982), realizată de Peter Motzan și tradusă în românește de Ioan Mușlea. Fenomenul va fi continuat după 1989 de grupuri-epifenomen ale optzecismului, precum cel alcătuit din poeții brașoveni Andrei Bodiu, Simona Popescu, Caius Dobrescu, Marius Oprea, așa-numiții „mașscriiști” din *Pauză de respirație* (1991), de scriitorii ieșeni din Club 8 (Ovidiu Nimigean, Dan Lungu, Radu Andriescu, Dan Lucian Teodorovici, Florin Lăzărescu, Radu Pavel Gheo, Gabriel H. Decuble, Constantin Acosmei, Michael Astner, Dan Socu ș.a.) adunați în paginile antologiei *oZone friendly. Iași. Reconfigurări literare. O antologie* (2002) ori de participanții la mai tânărul cenaclu Litere, condus la Facultatea de Litere din București de Mircea Cărtărescu: Sorin Gherguț, Svetlana Cârsteian, Răzvan Rădulescu, Mihai Ignat, Cezar Paul-Bădescu, T.O. Bobe (*Tablou de familie*, 1995), Ioana Vlașin, Iulian Băicuș, Cecilia Ștefănescu, Marius Ianuș, Angelo Mitchievici, Victor Nichifor, Doina Ioanid (*Ferestre '98*, 1998). Tot la Literele bucureștene va funcționa, sub coordonarea lui Marius

Ianuș, cenaclul Litere 2000, frecventat de o bună parte a generației douămiiste: Ionuț Chiva, Silviu Gherman, Bogdan Iancu, Ruxandra Novac, Adrian Schiop, Răzvan Țupa, Elena Vlădăreanu ș.a. Însă instituția care va consacra această generație este cenaclul Euridice, condus de Marin Mincu (având experiența Cenaclului de Marți de la Constanța), mai întâi sub patronajul Uniunii Scriitorilor în colaborare cu ziarul „Ziua”, care i-a dedicat suplimentul „Ziua literară”, oferindu-i astfel o difuzare națională (2002–2003); este mutat apoi, cu un ecou diminuat, până în 2008, la Muzeul Național al Literaturii Române din București, fiind continuat la Uniunea Scriitorilor pentru o scurtă perioadă de Mircea Martin. Alte **c.l.** relevante național pentru generația douămiistă și postdouămiistă, în special în materie de poezie, vor fi Nepotu' lui Thoreau (Cluj-Napoca), condus de Ștefan Manasia și Ștefan Baghiu, clubul de lectură Institutul Blecher (București), inițiat de Claudiu Komartin, Zona Nouă (Sibiu), coordonat de Radu Vancu. Succedanee pot fi considerate, începând din anii 2000, cursurile de scriere creatoare organizate în centre universitare din Brașov, Cluj-Napoca, sub coordonarea unor profesori precum Alexandru Mușina, Ruxandra Cesereanu, Simona Popescu ș.a. Un capitol aparte îl reprezintă cenaclurile SF, care apar la inițiativa unor animatori ca Adrian Rogoz și cunosc în anii '70–'80 din secolul trecut, sub patronajul Casei de Cultură a Studenților sau a Uniunii Tineretului Comunist, o adevărată explozie la nivel național. La succesul lor au contribuit și publicații precum „Almanah «Anticipația»”, cu un tiraj de aproximativ 150 000 de exemplare în deceniul al nouălea, care dedică medalioane și oferă spațiu cenacliștilor science-fiction. Potrivit lui Dan Merișca, unul dintre principalii animatori în domeniu, în 1985 funcționau 75 de formațiuni cenacliere. Pioniere sunt Solaris (București), „H.G. Wells” (Timișoara), înființate în 1969, și „Henri Coandă” (Craiova), activând din 1970. Alte nume importante sunt Quasar (Iași), Helion (Timișoara), „Victor Anestin” (Craiova), „Victor Papilian” (Cluj-Napoca), ProspectArt (București). După căderea comunismului, contracției din a doua parte a anilor '90 îi urmează o nouă activare a fenomenului. Se reînființează o seamă de vechi **c.l.** și apar unele noi (AtelierKult), popularizate prin antologii și publicații electronice sau pe suport clasic.

De-a lungul perioadei comuniste au funcționat în exil o serie de **c.l.** Dintre acestea pot fi

amintite Anotimpuri (1954–1958), coordonat de Basil Munteanu, Nicu Caranica și N.A. Gheorghiu, funcționând la Avenue de Robinson, Châtenay-Malabry (Seine); Cenaclul de la Neuilly, inițiat și condus de L.M. Arcade (Leonid Mămăligă) începând din 1963, cu o periodicitate aproape lunară; cu un nucleu format din Nicu Caranica, Theodor Cazaban, Ioan Cușa, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Paul Miron, acest **c.l.** a avut șansa unor oaspeți de seamă, precum Alexandru Ciorănescu, Mircea Eliade, Vintilă Horia, Stéphane Lupasco, Horia Stamatu ș.a.; cenaclul Apoziția, fondat în 1969 la München, cu întruniri literare lunare, coordonate de George Ciorănescu, aici citind versuri Al. Busuioceanu, Paul Celan, Horia Stamatu, George Uscătescu ș.a.; o revistă omonimă apare din 1973 până în 1994, iar o colecție inițială de cenaclu promovează producția unor scriitori din exil.

Repere bibliografice: Negruzzi, *Junimea*, *passim*; Lovinescu, *Ist. civ. rom.*, *passim*; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, I–VI, *passim*; *Studii și documente literare*, I–VI, publ. I.E. Torouțiu și Gh. Cardaș, București, 1931–1936; Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I–III, îngr. și introd. I. Rădulescu-Pogoneanu, București, 1937–1943; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), *passim*, *Ist. lit.* (1982), *passim*; *Antologia ideologiei junimiste*, îngr. E. Lovinescu, București, 1942; Panu, *Junimea*, I–II, *passim*; Cioculescu–Streinu–Vianu, *Ist. lit.*, 149–336; *Atelier literar: culegere a cenaclului „Ion Păun Pincio”*, pref. Al. Șahighian, București, 1949; Vianu, *Studii*, 136–203; Bote, *Symbolismul*, *passim*; Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, București, 1966, *passim*; Ornea, *Junimismul*; Adriana Iliescu, *Literatorul*, București, 1968; Mănuță, *Scriit. jun.*, *passim*; Eugen Simion, *E. Lovinescu, scepticul mântuit*, ed. 2, I–II, București, 1996, *passim*; Pompiliu Marcea, „Convorbirile literare” și *spiritul critic*, București, 1972, *passim*; Crohmălniceanu, *Literatura*, I–III, *passim*; *Ist. lit.*, III, 31–78, 507–521, *passim*; *Junimea și junimiștii*, îngr. Ion Arhip și Dumitru Vacariu, Iași, 1973; Dan Mănuță, *Critica literară junimistă (1864–1885)*, Iași, 1975, *passim*; G. Gheorghiuță, „Sburătorul”: revista și *cenaclul*, București, 1976; Al. Zub, *Junimea. Implicații istoriografice. 1864–1885*, Iași, 1976; Cornea, *Regula*, 71–91; E. Lovinescu, *Scrisori și documente*, îngr. și pref. Nicolae Scurtu, București, 1981; Iliescu, *Poezia*, *passim*; George, *Sfârșitul*, IV, 142–147; Lovinescu, *Sburătorul*, I–VI, *passim*; Țeposu, *Istoria*, *passim*; Crohmălniceanu, *Amintiri*, 142–154; L.M. Arcade, *Cenaclul de la Neuilly: necesitate și loc de întâlnire cu scriitorii români din exilul interior*, LCE, 1995, 20; Nicolae Florescu, „Anotimpuri”, JL, 1996, 45–48; *Poezia simbolistă românească*, îngr. și introd. Rodica Zafiu, București, 1996, *passim*; Emil Manu, *Cafeneaua literară*, București, 1997; Poantă, *Cercul Literar*; Bârna, *Capșa–Corso*, *passim*; Cărtărescu, *Postmodernismul*, *passim*; *Dicționar*

SF, îngr. Mihai-Dan Pavelescu, București, 1999, 45–47; *Cenaclul literar „George Coșbuc”* – 30, îngr. și cuvânt înainte Eugen Uricaru, pref. Cornel Moraru, postfață Ion Moise, Bistrița, 2001; Mihai Ungheanu, *Amintirea mentorilor*, București, 2002; *Dosarul cenaclului Euridice*, îngr. Marin Mincu, vol. I–II, București, vol. III–V, Constanța, 2003–2005; Lefter, *Flashback*, *passim*; Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, București, 2008, *passim*; *Universitas. A fost odată un cenaclu...*, îngr. Mircea Martin, București, 2008; Paul Cernat, *Cinci ani la cenaclul „Litere”*, OC, 2009, 464; Popa, *Ist. lit.*, I–II, *passim*; Basarab Nicolescu, *L.M. Arcade (1921–2001) și Cenaclul de la Neuilly*, CNT, 2010, 11; Manolescu, *Enciclopedia*, *passim*. **V.L., M.I.**

CENTRUL, publicație apărută la București, săptămânal, din 27 iunie până în 19 septembrie 1937, cu subtitlul „Ziarul românismului constructiv”, schimbat la numărul 3 în „Politic–Social–Economic–Literar”. Director: Dem. Nistor, urmat de N.N. Diaconescu. Cel dintâi semnează editoria-lul *Profesiune de credință*, în care încearcă adoptarea unei poziții politice de echilibru între extremismele cu un caracter naționalist, net anticomunist. Rubricile constante sunt „Creionări”, „Centrul politic”, „Centrul economic și social”, „Din șapte zile”. Printre semnăturile mai importante se disting cele ale lui Aron Cotruș, Ștefan Dragu, Ion Băleanu, T. Mihailovici. Partea literară este redusă. Cronicos semnează sporadice însemnări literare, iar Ion Băleanu îl apără pe Mircea Eliade de acuzele de pornografie aduse romanului *Maitreyi (Prigoana contra lui Mircea Eliade)*. Apar și unele note despre mișcarea teatrală. Este de remarcat scurtul interviu *Libertatea în artă* acordat de E. Lovinescu lui Ștefan Dragu. Alte interviuri oferă Al. T. Stamatiaș și Petre Bellu. Un articol nesemnat este dedicat lui Panait Istrati (*Visele și blestemele lui Panait Istrati*). Apare și semnătura lui Tudor Arghezi cu un articol politic (*Cap de om*). Un colaborator constant este Petru Manoliu, care își intitulează un articol *Scriitor + editor = carte?*, în vreme ce în altul reia chestiunea artei cu tendință (*Artă pentru artă?*). Alexandru Bilciurescu se oprește asupra romanului chinezesc (*Conflictul dintre tradiție și progres*). Publicație vie, prezentă în viața cotidiană, **C.** coagulează informații scurte și percutante. **V.T., D.B.**

CENTRUL ROMÂN DE CERCETĂRI, instituție culturală fondată la Paris în 1949. Aprobă de Academia Franceză la 14 noiembrie 1948, proiectul realizării unei asemenea instituții a exilului cultural românesc

în Franța nu a putut fi pus imediat în aplicare din lipsă de fonduri. Cu substanțialul ajutor material obținut de la forurile culturale și politice occidentale de prințul Nicolae al României, inițiativa prinde contur după 18 ianuarie 1949, când Academia din Paris consemnează oficial înscrierea activității Centrului în cadrul și sub egida sa. La 4 august 1949 actul de fondare este semnat, dintre români, de Mircea Eliade, Emil Cioran, Leontin Jean Constantinescu, Paul Costin Deleanu, Nicolae Hodoș, Ion Mătăsaru, Horia Stamatu și Octavian Vuia, iar dintre francezi de Marcel Brion și Edmond Jaloux. Ca membru fondator iscălește și prințul Nicolae, care avea să susțină nu o dată faptul că instituția a apărut din necesitatea de a continua activitatea Școlii Române de la Paris, creată de N. Iorga, instituție care, prin dispariția tragică a directorului ei și, mai ales, prin încercările oficialităților din țară de a se infiltra în rândurile cercurilor intelectuale românești din exil, fusese definitiv închisă. Încă în statutul de funcționare, Centrul își propunea „să pună în valoare în contextul cultural al Parisului și al Occidentului în general realitățile fundamentale ale culturii și civilizației românești prezentate în tradițiile lor istorice originare” și să evidențieze totodată „influențele importante occidentale, printre care cea franceză e cea dintâi, ce au sprijinit evoluția lor contemporană”. De asemenea, să regândească, în lumina tradiției, „marile probleme actuale”, făcând cunoscute „ultimele consecințe și tendințele cele mai semnificative” ale românității „în toată expresia plenitudinii existenței europene”. Un loc de seamă era prevăzut „renașterii unei ecumenicități originale, proprie spiritului românesc, sinteză a latinității, a valorilor statale și juridice occidentale, pe de o parte, cu tradițiile, structurile și comportamentul religios răsăritean, pe de altă parte”. Se observă astfel că **C. R. C.**, prin însăși apartenența sa la sistemul academic francez, s-a plasat în chip aproape exclusiv în sfera investigațiilor spirituale, a contribuțiilor științifice majore pentru cunoașterea și relevarea valorilor culturale și intelectuale românești. „Centrul nu poate lua o atitudine politică – specifică Mircea Eliade într-o epistolă din 9 decembrie 1953 trimisă lui Octavian Vuia. Impresia mea când mi-am dat consimțământul era că textul pregătit în rue Ribera se menținea pe o poziție de protest spiritual”. Activitatea Centrului a fost structurată pe mai multe secțiuni: filosofie, filosofia istoriei și a culturii, etnologie, istorie a religiilor, arheologie și morfologie a culturilor,

literatură (poetică și critică), teologie, probleme religioase și probleme ecumenice, lingvistică, filologie indo-europeană și orientală, drept, economie politică și probleme sociale, istorie, geografie și probleme demografice, științe exacte și științe aplicate. Mai înainte însă ca aceste secțiuni să-și înscrie în programele lor de cercetare temele de bază ale simpozioanelor științifice, în primăvara anului academic 1949–1950 au fost organizate, sub egida Centrului, la Institutul Catolic (Universitatea Liberă din Paris), o suită de „cursuri universitare românești în exil”. Prelegerile aveau loc săptămânal, luni seara, pentru un număr de șapte cursuri: *Istoria românilor* (Constantin Marinescu și N.I. Herescu), *Istoria limbii române* (Sever Pop), *Istoria literaturii române* (Basil Munteanu), *Structura sufletului românesc* (Mircea Eliade, V. Veniamin și Vl. Petrovici), *Istoria științei românești* (Petre Sergescu), *Țara Românească-geografie* (Robert Ficheaux și Nic. Metta), *Economie românească* (Al. Bunescu). Fiecare curs a avut între opt și zece prelegeri, urmărite de un auditoriu ce oscila între 25 și 70 de membri. Cercetările propriu-zise, desfășurate în cadrul secțiunilor, au fost orientate spre aflarea unor răspunsuri posibile la marile întrebări ale crizei europene din epocă prin găsirea „soluției românești”, cum specifică Octavian Vuia. Astfel, în cadrul secției de filosofie, Paul Costin Deleanu prezintă comunicări precum *Le Déclin de l'Occident et un nouveau Moyen-Âge*, Octavian Buhociu încearcă o comentare sistematică a concepției filosofice a lui Lucian Blaga, așa cum se reflectă ea în *Eonul dogmatic*, iar Neagu Djuvara ține comunicarea intitulată *Présentation analytique de la philosophie de l'histoire de Arnold Toynbee*, iar Octavian Vuia pune în discuție câteva probleme semnificative în articolele *Le Moment philosophique actuel*, *Le Fédéralisme œcuménique*. În cadrul secției literare Titus Bărbulescu pune în discuție condiția unui Panait Istrati scriitor francez, Paul Miron are în vedere în *Le Destin de la civilisation* concepția lui Leo Frobenius, în timp ce Nicu Caranica supune unei noi analize critice poezia lui Vasile Alecsandri. Probleme interesante sunt abordate și în cadrul secției de drept și de economie politică: Leontin Jean Constantinescu, *Les Fondaments historiques d'une Fédération Européenne, Fédération Européenne ou fédération régionale*. Dintre temele prezentate în secția de etnologie și istoria religiilor sunt de amintit în primul rând contribuțiile lui Mircea Eliade: *Mythe et histoire dans la littérature orale* și *Le Chamanisme*,

technique mystique présente dans toutes les religions en partant de l'Asie du Sud-Ouest, ce anunță două sinteze ulterioare. De asemenea, pot fi menționate și alte comunicări: Paul Evdokimov, *Sens et paradoxe de l'œcuménicité orthodoxe*, Anton Z. Cerbu, *Petru Movilă ca sinteză a credinței ortodoxe*. Activitatea Centrului a fost împlinită și de membrii săi de onoare, care prin contribuții și participări directe la unele simpozioane au validat, în bună măsură, și recunoașterea internațională a instituției. Se cuvin pomenite, astfel, numele unor personalități ca Martin Heidegger, Raymond Aron, Henry Corbin (prezent la dezbateri cu o temă precum *Mythologie et existence mythique, expression de la structure du Grand Sud-Est européen*), Aron Cotruș, José Ortega y Gasset, Gabriel Marcel, Ionel Perlea, Benedetto Croce, Stéphane Lupasco, Jacques de Lacretelle, Ramón Menéndez Pidal, Michel Meslin ș.a. Deși activitatea editorială propriu-zisă a Centrului s-a limitat doar la un buletin anual, ce a înregistrat, din câte se pare, numai două numere, pe anii 1951–1952, totuși, sub emblema sa ori din inițiativa și sub girul autorității științifice a celor care coordonau acest program, au apărut de-a lungul vremii și unele lucrări separate. Astfel, în 1962, în colecția de filosofie a fost tipărit un studiu al lui Constantin Noica despre fenomenologia spiritului la Hegel, după ce fusese editat un studiu și o ediție critică din presocratici, semnată de Octavian Vuia, sub titlul *Remontée aux sources de la pensée occidentale* (1961). Explicația faptului că secția de filosofie pare mai productivă sub raport editorial se află și în modul cu totul remarcabil în care cei ce se manifestau în cadrul ei și-au continuat programul de cercetare chiar după ce, prin plecarea în America, în 1957, a lui Mircea Eliade și prin stabilirea în Germania a altor membri fondatori, Centrul și-a întrerupt pentru o vreme activitatea. Simpozioanele și dezbaterile de filosofie, organizate de Constantin Micu-Stavilă la Centrul de Cultură American de la Paris, sub coordonarea lui Gabriel Marcel și cu participarea unor filosofi ca André Dumas sau a unor personalități ca istoricul de artă René Huyghe, au oferit, cel puțin parțial, un mediu stimulat. Reînvierea activității a avut loc după 1982, prin afilierea la Sorbona, din inițiativa lui Cicerone Poghiric, care, alegând exilul la Paris, a reușit să creeze, în calitatea sa de secretar general ales, un nou comitet de conducere, format din Mircea Eliade (președinte de onoare), Octavian Vuia și Theodor Cazaban (vicepreședinti), Raymond de Geouffre de

la Pradelle (președinte și administrator), Max Richard și Virgil Ierunca (cenzori), Matei Cazacu (secretar adjunct), Titus Bărbulescu (trezorier), Paul Barbăneagră (responsabil cu relațiile externe). „Noua organizație a Centrului continuă firesc unele structuri deja existente, cum ar fi cercul istoricilor și filologilor români de la Sorbona sau grupul de discuții privind gândirea tradițională” – sublinia Cicerone Poghiric într-un articol cu aspect programatic publicat în „Cuvântul românesc”, observând totodată că „activitatea Centrului va fi evident convergentă cu aceea a societății academice, urmărind aceleași scopuri” („Limite”). Dintre colocviile organizate după 1982, rețin cele ce au dezbătut problema, atât de permanent actuală, *România și Occidentul* sau pe aceea a unui raport tradițional, *România și lumea balcanică*, la care au participat cu comunicări, printre alții, Neagu Djuvara, Petre Năsturel, Claude Karnoouh și, bineînțeles, Cicerone Poghiric. În colaborare cu Fundația Culturală din Madrid și cu Institutul de Cercetări din Freiburg (Germania), **C. R. C.** a organizat comemorarea centenarului morții lui M. Eminescu printr-un amplu simpozion desfășurat la Paris în 15–18 iunie 1989, ale cărui lucrări au și fost publicate într-un elegant volum tipărit în 1994 și lansat în același an cu prilejul unui alt simpozion important, *Exilul românesc – identitate și conștiință istorică*, ce a avut loc în 20–24 mai, tot la Paris, sub același patronaj.

Repere bibliografice: Petre Sergescu, *Cursuri universitare românești în exil, „Orizonturi”* (Stuttgart), 1950, 3–6; Octavian Vuia, *Centre Roumain de Recherches, „Bulletin”* (Paris), 1951, 1; Inge Katharina Binder, *Exilul ca experiență culturală. Asociații și instituții românești în Apus. 1945–1989*, Münster, 1993, 150–152; Ileana Corbea, *Semnificațiile unui simpozion* (anchetă), JL, 1994, 17–20; Nicolae Florescu, *Centrul Român de Cercetări de la Paris*, JL, 1996, 33–38; Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, VIII, București, 2008, 691–701; Manolescu, *Enciclopedia*, 152–153. **N. F.**

CENUȘĂ, Zinaida (4.VIII.1948, Bocșa-Bălți), prozatoare. Este fiica Elenei (n. Diaconu) și a lui Vasile Cenușă, țărani; poetul Efim Tarlapan e soțul ei. Își începe învățătura în satul natal, o continuă la Căzănești, apoi la Cahul (1963–1966). După absolvirea Facultății de Filologie, secția jurnalistică, a Universității de Stat din Chișinău (1971), activează ca redactor la Televiziune (1971–1974), apoi în cadrul editurilor Lumina, Literatura Artistică, Hyperion, e redactor-șef la Editura Argo Temporis, iar în 1993–1994

șef de serviciu la Departamentul de Stat al Limbilor. Mutată la Cluj-Napoca, din 1997 până în 2008 funcționează ca inspector în Primăria municipiului. Debutază la ziarul „Tinerimea Moldovei” în 1966. Mai colaborează la „Literatura și arta”, „Basarabia”, „Contrafort”, „Apostrof”, „Familia”, „Tribuna”, „Oglinda literară”, „Cetatea culturală” ș.a., semnând și Zina Cenușa. Prima carte, *Semnele de taină* (1985), este urmată de alte culegeri de nuvele: *Om de bună voie* (1987), *Jur pe pământ* (1990), *Cincizeci de nuvele triste* (1996), *Abel, fratele meu...* (2002), *Arcul de trandafiri* (2012).

În nuvele C. abordează cu precădere tematica rurală situată în contemporaneitate: degradarea țăranului și destrămarea comunității sătenești, destinul celor „dezdăcinați”, atmosfera deprimantă în care a vegetat omul epocii comuniste. Nu lipsite de har, cu o bună știință a notației și analizei, reconstituind „drame în miniatură” (Ion Ciocanu), nuvelele sunt totuși deseori marcate de naturalism. Stilistica prozei revine în însemnările din jurnalul intitulat *Drumul spre casă* (2008), unde C. dezvăluie fără menajamente sau ezitări, adesea cu un ton chiar frust, adevăruri incomode despre starea lucrurilor din Basarabia.

SCRIERI: *Semnele de taină*, pref. Iacob Burghiu, Chișinău, 1985; *Om de bună voie*, Chișinău, 1987; *Jur pe pământ*, Chișinău, 1990; *Cincizeci de nuvele triste*, Chișinău, 1996; *Abel, fratele meu...*, pref. Ștefan Melancu, Cluj-Napoca, 2002; ... și băieții plâng, Zalău, 2008; *Drumul spre casă*, Zalău, 2008; *Culorile inimii*, Zalău, 2011; *Arcul de trandafiri*, Chișinău, 2012.

Repere bibliografice: Haralambie Corbu, *Critica și procesul literar moldovenesc contemporan*, „Nistru”, 1986, 1; Nicolae Rusu, *Triste nuvele – 50*, „Moldova literară”, 1997, 26 februarie; Constantin Ungureanu, *Apa neîncepută a unei zile noi*, LA, 1997, 6 martie; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 234; Mircea Popa, „Abel, fratele meu...”, „Adevărul de Cluj”, 2002, 23 iulie; Ion Ciocanu, *Evoluția și actualitatea scrisului Zinei Cenușă*, LA, 2008, 31 iulie; *Dicț. Chișinău*, 110–111. **N. Bl.**

CERCETĂRI DE LIMBĂ ȘI LITERATURĂ, publicație apărută la Oradea, anual, din 1968 până în 1971 și în 1990, editată de Societatea de Științe Filologice și de Comitetul de Cultură și Artă al județului Bihor, iar în 1990 numai de Societatea de Științe Filologice. Colectivul de redacție: Maria Copil, Titus Costin, Ioan Chira, Lucian Drimba, Victor V. Grecu, Zaharia Macovei (E. Ar. Zaharia), Mihai Vânturache, Ioan Baba. În 1990 coordonatori sunt Corneliu Crăciun și Ioan Derșidan, iar colectivul de redacție se compune din Ioan Baba, Liviu Câmpean, Valentin

Chifor, Corneliu Crăciun, Lucian Drimba, Grațian Gal, Dumitru Gherghel, Paul Magheru, Elisabeta Rauscher, Maria Tirla. Anuarul își propune să valorifice, în articole și studii, „rezultatele muncii de cercetare” a membrilor Filialei Oradea a Societății de Științe Filologice (1968), ulterior îmbinând preocuparea pentru „perfecționarea științifică” cu cea de „modernizare continuă a strategiilor didactice în munca la clasă” (1990). Printre rubricile importante se numără „Limbă”, „Literatură”, „Folclor”, „Metodică”, „Documente, note, recenzii”, „Cronică”, iar în 1990 „Istorie a culturii și literaturii”, „Limbă”, „Analize literare”, „Didactică”, „Texte și documente”, „Note, recenzii”. Cel mai mare interes îl prezintă articolele dedicate lui Eminescu: *Valori stilistice în episodul Greciei antice din „Memento mori” de M. Eminescu* de Liliana Trâpcea, *Eminescu despre limbă* de Gh. Bulgăr, *Eminescu la „Familia”* de Lucian Drimba, *Motivul lumii ca teatru în creația eminesciană* de Grațian Gal, *Mihai Eminescu, existențialist avant la lettre* de Ioan Baba, și analizele consacrate unor scrieri ale lui Eminescu, Tudor Arghezi și Liviu Rebreanu. Sunt cercetate și diferite aspecte din viața și opera lui V. Alecsandri, B. Fundoianu, Iosif Vulcan, Traian Chelariu, Samuil Vulcan, Al. Ștefanopol. În volumul din 1971 Mircea Anghelescu susține o pledoarie pentru reconsiderarea liricii simboiștilor minori, Zaharia Macovei semnează comentariul *Motivul poetic al fântânii*, iar Radu Doina însemnările intitulate *Mitul Electrei în teatrul elin*. O serie de articole se referă la orientarea ideologică, estetică și culturală a revistelor „Vatra”, „Familia”, „Luceafărul”, „Cele trei Crișuri”, „Albina Carpaților”. Ioan Baba analizează prima istorie a literaturii române apărută în „Familia”, iar Constantin Mălinaș face unele considerații referitoare la literatura medievală: *Versuri din manuscrise și cărți românești vechi*. Se publică o scrisoare a lui Iosif Vulcan către V. Alecsandri și două epistole ale lui Pavel Dan adresate lui Ion Chinezu. **A.P.**

CERCETĂRI LITERARE, revistă apărută la București, anual, în 1934, 1936, 1939–1940, 1943, fiind editată de N. Cartoian sub egida Facultății de Litere, Seminarul de istoria literaturii române (epoca veche). Structurate după un plan ce a suferit de-a lungul timpului schimbări nesemnificative prin introducerea unor materiale considerate meritorii, cele cinci volume ale **C.L.** au, așa cum spune inițiatorul lor, „îndoita menire întâi să înfățișeze celor ce se interesează de cultura trecutului

românesc contribuțiile modeste ale celor mai tineri cercetători; în al doilea rând să răsfrângă o latură din activitatea Seminarului de istoria literaturii române întemeiat pe lângă cursul nostru [...]. În actualul stadiu al cercetărilor credem că o înnoire a studiilor de literatură veche românească este greu de realizat fără publicarea textelor care stau ascunse în diferite biblioteci publice sau particulare. Probleme privitoare la datarea și localizarea atâtor traduceri anonime, care au format totuși literatura de imaginație a veacurilor trecute; chestiuni privitoare la circulația textelor dintr-un ținut într-altul și la formarea și evoluția limbii literare; studii referitoare la legăturile literaturii noastre vechi, pe de o parte cu Orientul bizantino-slav, pe de altă parte cu Occidentul latin". *Precuvântarea* volumului V (1943) este recapitularea de dinaintea unei speranțe că revista „intră într-o fază nouă”, asigurându-și pentru viitor „colaborarea specialiștilor din celelalte centre universitare din țară și a unor colegi de peste hotare – Carlo Tagliavini e primul nume”. Fiecare volum se deschide cu o precuvântare unde N. Cartoian prezintă activitatea Seminarului cu studenții în decursul anului școlar anterior, iar textele, integrale ori fragmente, editate riguros filologic, sunt însoțite de ample studii analitice, comparatiste, privind filiația și circulația manuscrisului, de note critice bogat documentate și, uneori, de facsimilul originalului și de ilustrații adecvate. În revistă sunt promovate îndeosebi cercetări de istorie literară veche aparținând unor studenți și asistenți, dar și studiile unor specialiști din interiorul sau din afara catedrei: Dan Simonescu (*Tipar românesc pentru arabi în secolul al XVIII-lea*, în colaborare cu Emil Muracade), Ariadna Camariano (*Poeme cu animale la bizantinii*), N. Cartoian („*Ceasornicul domnilor*” de N. Costin și originalul spaniol al lui Guevara), Carlo Tagliavini (*Contribuții la bibliografia românească veche. Trei tipărituri unite de la Blaj*), Emil Turdeanu (*Manuscrisele slave din timpul lui Ștefan cel Mare, Din vechile schimburi culturale dintre români și iugoslavi*), I.C. Chițimia (*Cronica lui Ștefan cel Mare*). Contribuții de mai mică întindere, unele premiate în cadrul Seminarului, aparțin lui Nicolae N. Condeescu (*O dramă istorică inspirată de „Doamna Chiajna” a lui Odobescu*), B. Cazacu (*Influența latină asupra limbii și stilului lui Miron Costin*), I. Cazan (*Texte de folklor medical*), Al. Ciorănescu (*Opera istorică a lui Budai-Deleanu*) ș.a. Fiecare volum mai conține *Bibliografia publicațiilor privitoare la*

cultura veche românească, întocmită de studenți sub îndrumarea lui N. Georgescu-Tistu pentru anul anterior (în continuarea celei date în publicația clujeană „Dacoromania”) până în 1932, indici de nume și materii. Apar și articole-necrolog închinat unor personalități din domeniul cercetării istorico-literare – în 1936: *Ion Bianu*, în 1939: *Ovid Densusianu* și *Demostene Russo*, în 1940: *Nicolae Drăganu*, *N. Iorga* și *Charles Drouhet*. Alți colaboratori: Margareta D. Mociorniță, Olga Cosco, Nicolae-Anastase Gheorghiu, Ioana Andreescu, Al. David. **I.H., R.P.**

CERCUL LITERAR DE LA SIBIU, grupare înființată în anul 1943. Afirmat într-un moment istoric convulsiv (anii 1943–1947), printr-o scrisoare-manifest și o „ideologie” artistică proprie, Cercul se legitimează prin modelul lovinescian. Gruparea apără, în descendența lui Titu Maiorescu, autonomia esteticului, însă configurarea și articulațiile sale doctrinare au fost condiționate de un context istoric special. Cercul a luat naștere dintr-un „creuzet” universitar transbordat, în urma Dictatului de la Viena, de la Cluj la Sibiu, la sfârșitul anului 1940. Tineri studenți de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității „Regele Ferdinand I” editează aici, inițial, revista „Curtile dorului” (1941), sub directă îndrumare a lui Lucian Blaga, profesorul lor. Radu Stanca (redactor responsabil), Ovidiu Drimba, I. Negoțescu, Eugen Todoran, Cornel Regman, Ion Oană, Romeo Dăscălescu, Ion D. Sîrbu sunt prezenți în paginile ei, conturând astfel, prin afinități cultural-elective, ceea ce va deveni ulterior **C.L.S.** Cu excepția lui Ion D. Sîrbu, toți ceilalți se vor regăsi printre semnatarii viitorului „manifest”, ceea ce dovedește o coagulare timpurie a grupării, chiar și în paginile acestei publicații efemere. Având în jur de douăzeci de ani, tinerii mai publicaseră și în alte reviste, iar I. Negoțescu, precoce artistic, va debuta editorial în 1941 cu volumul *Povestea tristă a lui Ramon Ocg*. La acest moment, magistrul incontestabil al grupului este Lucian Blaga, nu doar profesorul iubit, ci și exponent, prin opera artistică și filosofică, al specificului național. Un alt model este Octavian Goga, ce dă numele unui cerc literar studentesc înființat în februarie 1942, cu „material” uman de la Facultatea de Litere și de Filosofie și de la alte facultăți, și aflat tot sub patronajul lui Blaga (ajutat de asistentul său, Zevedei Barbu). Mitul etnic și, alături de el, mitul scriitorului mesianic-național se concentrău emblematic, încă, în figura și în poezia lui O. Goga. Dar, treptat, din cauza degradării contextului istoric, modelul

lui Goga, chiar acela al lui Blaga încep să fie percepute de viitorii „cerchiști” ca insuficiente. Pe fundalul alunecării spre dreapta ideologică, în condițiile în care etnicul devine din nou un argument forte, iar sămănătorismul proliferază sub noi și culpabile forme, câțiva dintre tinerii studenți sibieni simt nevoia unor clarificări doctrinare, căutându-și alte repere. Din cercul studentesc „Octavian Goga” se desprinde, curând, un nucleu („tare”), atras de profesorul Liviu Rusu, și care va forma o nouă grupare: Prietenii Seminarului de Estetică. Studenții organizează acum conferințe publice (precum altădată tinerii de la Criterion), încheagă o formație teatrală, cheamă publicul la audiții muzicale. Curând vor interpreta ei înșiși o altă partitură. Cu toate disocierile lui Blaga, „spațiul mioritic” devenise, în publicistica epocii, un clișeu dezvoltat tradiționalist, pe direcția închiderii în fața influențelor occidentale. Nici Goga nu mai putea reprezenta un model viabil, câtă vreme el era astfel și în ochii naționaliștilor puri, pentru care esteticul devenise sinonim cu o „trădare” a etnicului, iar etnicul ajunsese să se confunde cu eticul. Abia după doi ani (1941, 1942) plini de asimilări, renunțări și decantări succesive, câțiva dintre tinerii studenți de la Sibiu se îndreaptă către alt model legitimator, pe care îl percep ca revelator pentru propria lor „logică” estetică: E. Lovinescu. La sugestia lui Radu Stanca, I. Negoțescu redactează textul *Ardealul estetic*, publicat în revista „Viața” la 13 mai 1943, sub forma unei scrisori către Lovinescu. Semnătura este colectivă, iar grupul e format din nouă nume: Victor Iancu, Eugen Todoran, Cornel Regman, Damian Silvestru (pseudonimul lui I. Negoțescu), Ovidiu Drimba, Ion Oană, Radu Stanca, Romeo Dăscălescu, Ștefan Aug. Doinaș. Subtitlul scrisorii-manifest, *O scrisoare către d. E. Lovinescu a Cercului Literar de la Sibiu*, aduce la cunoștința opiniei publice nu numai activitatea și dezideratele grupării, ci și numele său. Odată cu răspunsul lui Lovinescu, tot sub forma unei scrisori (și apărut tot în „Viața”, la 27 mai 1943), rezonanța Cercului depășește cadrul strict local, manifestul stârnind dezbateri aprinse (cu accente mai ales de negație vehementă). Aspirația tinerilor se definește într-o manieră foarte elocventă: „Pentru noi literatura română nu înseamnă un fenomen închis, petrecut într-o țărnuire artistică, nu o contribuție pitorească la etnografia europeană, ci o ramură tânără a spiritualității continentale, ramură străbătută de aceeași sevă și încărcată de aceleași roade, chiar dacă pământul în care s-au împlântat rădăcinile e altul”. Destinatarul scrisorii, mișcat nu

doar de gestul ca atare, ci și (mai ales) de convingerile cerchiștilor de la Sibiu, salută la ei eliberarea conceptului estetic „de sub ipotecă inacceptabilă”, analoagă propriilor eforturi făcute de-a lungul unor decenii și înscrisă în descendența critică maioreșciană. „Să fiți oare Dvs. elementele tinere din care se va selecta a patra generație postmaioreșciană de apărători ai autonomiei esteticului?”, se întreabă el, încheindu-și scrisoarea de răspuns cu aceste cuvinte impresionante: „Cum vă răspund dintr-un sanatoriu, ochii mei s-ar închide bucuroși peste aceste zori fericite”. Ca orice manifest, și cel al tinerilor cerchiști contestă niște realități (culturale) pe care vrea să le schimbe; el nu are însă violența tipică manifestelor din secolul al XX-lea, ci este argumentativ, constructiv și „alternativ”. Alternativa sa: „urbanitate și exclusivitate estetică”. Contestă spiritul pășunist, adică acea prelungire anacronică – pentru ei – a sămănătorismului începutului de veac, cu toate confuziile sale. Din nou se impune operată, îndeosebi în publicațiile ardelenesti, o disociere (maioreșciană) între etic, estetic și etnic. Mai ales ultimul element al triadei fusese creditat excesiv de „neosămănătorismul revistei «Gândirea»”, pentru care o literatură patriotică, națională, rurală și ortodoxistă este, prin aceste atribute, și una valoroasă. Cerchiștii se revendică în schimb de la Școala Ardeleană, de la Maioreșcu și Junimea, de la E. Lovinescu însuși, apărând „miturile” rațiunii și latinității, mutând accentul de pe rural pe urban și de pe creația populară pe cea cultă, individuală, căutând să exprime, în variantă personală, universalul. De remarcat că între modernismul lovinescian și modernismul Cercului există – deși al doilea se legitimează prin primul – o diferență semnificativă. În timp ce modernismul lui Lovinescu reprezintă o sincronizare cu spiritul veacului, așadar o manifestare pe orizontală, în sincronie, cel al cerchiștilor constituie – în termenii lor, precizați ulterior de I. Negoțescu – o „restaurare goetheană”, adică o recuperare pe verticală, în diacronie, a modelelor unei epoci trecute, exemplare (cea a lui Goethe și Schiller), o epocă clasică și istoric, și tipologic. „Modernismul” lor e așadar, de fapt, un fel de clasicism: un construct, un program estetic larg, ce filtrează întreaga creație majoră a umanității, pentru a reține în el, ca modele, momentele ei exemplare. În alt loc I. Negoțescu va vorbi despre „euphorionism”: „Ca fiu al Elenei și al lui Faust, în Euphorion s-au contopit spiritul grecesc, apolinic (limitele, ordinea elină) și fausticul modern al europeanului, adică dinamismul, avântul nesăbuit. [...] Eu voi propune ca țintă a

noastră pe acel Euphorion inițial al lui Goethe, în care s-au armonizat ordinea, măsura, regula grecească și fausticul-romanticul germanic. Toate decăderile romantice contemporane, semne ale crizei și dezastului, cum și naturalismul și suprealismul etc., sunt consecințele acelei rupturi din Euphorion. Noi să propunem restaurarea goetheană. Poezia Cercului e pe această linie. Iar delimitările noastre între genuri și între valori au același sens”. Cerchiștii nu își fundează, prin urmare, programul modernist pe sincronizarea cu veacul lor (căci, mai ales pe fundalul războiului, tocmai de spiritul acestui veac vor ei să se despartă), și nici pe restaurarea unui clasicism doctrinar, exclusiv și exclusivist, ci pe recunoașterea și restaurarea unor modele axiologice, topite într-o sinteză personală. Acest modernism sui-generis, îndreptat cu fața spre trecut (unul exemplar), individualizează cerchismul. Este marca originalității sale doctrinare, în care selecțiile valorice nu se mai fac neapărat „în spiritul veacului”, ci pe o verticală diacronică în care marile modele sunt atent filtrate. Iar sămănătorismul, „pășunismul” sunt depășite printr-o adâncire a demersului cultural, astfel că, surprinzător, cerchiștii sunt mai tradiționaliști chiar decât tradiționaliștii. Ștefan Aug. Doinaș definește bine această particularitate: „Baladescul nostru confirmă – după opinia mea – *tradiționalismul* ardelenesc al Cercului, care numai în mod nedeliberat, instinctiv producea realizări *moderne*. Numai că noi, cerchiștii, coboram cu tradiționalismul nostru mai jos, mai adânc decât «pășuniștii», care erau simpli imitatori” (*Momentul „Manifestului”*, „Euphorion”, 2/1993). „Resurecția baladei”, pe care și-o vor propune și pe care o vor apăra inclusiv prin remarcabile creații personale, le exprimă așadar fidel demersul original, modernist-clasicist, fiind o bună „concretizare” a acestuia. Cerchiști sunt semnatarii manifestului (mai puțin Romeo Dăscălescu, care s-a desolidarizat de conținutul scrisorii), plus Deliu Petroiu, Al. Cucu, Ilie Balea, Radu Enescu, Ovidiu Cotruș, Viorica Guy Marica, Ion D. Sîrbu, Ioanichie Olteanu, Dominic Stanca, Eta Boeriu, Nicolae Balotă, Fana Kernbach; ca pentru a dovedi „cosmopolitismul” grupării, li se alătură Umberto Cianciolo (directorul Institutului Italian), profesorul de franceză Henri Jacquier (în a cărui casă se vor ține ședințele de cenaclu), poetul Wolf von Aichelburg. Deși nu fusese de acord cu scrisoarea adresată lui Lovinescu, Blaga rămâne o prezență vie și consistentă în cadrul acestei mișcări, care depășește rapid, prin seriozitate, deschidere și aplicație, faza entuziasmelor juvenile. Pe de altă parte,

„Revista Cercului Literar”, apărută între ianuarie și august 1945, dovedește soliditate și amplitudine culturală, deschizându-se în egală măsură către „literatură, filosofie și artă”. Coordonată de I. Negoîtescu, revista impresionează prin densitatea și deplina seriozitate a articolelor, prin orizontul sensibil lărgit de lecturi, stilul ponderat și argumentativ al comentariului și anvergura teoretică a debaterilor. Revoluția C.L.S. nu are, de fapt, nimic revoluționar în ea. Tinerii de la Sibiu dovedesc o mare maturitate și responsabilitate, ei gândesc destinul literaturii cu aplicație și totodată cu fervoare. Se implică, într-un sens nobil, în evoluția și evoluțiile culturii, recuperând anumite modele și despărțindu-se de altele. De la E. Lovinescu au luat numai autonomia esteticului, nu și spiritul veacului, de care se delimitează în adeziunea lor pentru o exemplaritate ce transgresează epocile, reunind în ea mari nume ale culturii universale. Va trece însă puțină vreme, și „resurecția baladei” va fi urmată, tragic, de spargerea și împrăștierea grupului, mulți cerchiști ajungând în închisori și, aproape toți, revenind în viața literară abia după douăzeci de ani. Când au făcut-o însă, au făcut-o cu aceeași seriozitate și consistență „ardelenescă”, surprinzând prin soliditatea instrucției, prin numărul mare de opere pe care le-au creat într-un interval foarte scurt.

Repere bibliografice: Balotă, *Labirint*, 318–341; Iorgulescu, *Al doilea rond*, 37–48; I. Negoîtescu – Radu Stanca, *Un roman epistolar*, București, 1978, *passim*; Simion, *Scriitori*, I (1978), 136–152; Piru, *Ist. lit.*, 486–488; Simuț, *Incursiuni*, 89–117; Ilie Guțan, *Cercul Literar de la Sibiu*, Sibiu, 1995; Virgil Nemoianu, *Surâsul abundenței. Cunoaștere lirică și modele ideologice la Ștefan Aug. Doinaș*, București, 1994; Ion Vartic, *Privire asupra Cercului Literar de la Sibiu*, în Ion D. Sîrbu, *Scrisori către bunul Dumnezeu*, Cluj-Napoca, 1996; Petru Poantă, *Cercul Literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul original*, Cluj-Napoca, 1997; ed. București, 2006; Cornel Regman, *Dinspre „Cercul Literar” spre optzeciști*, București, 1997, 83–101, *passim*; Ov. S. Crohmălniceanu, Klaus Heitmann, *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane*, București, 2000; Micu, *Ist. lit.*, 340–344; Nicolae Balotă–75, APF, 2000, 1–2; Lucian Valea, *Generația amânată*, îngr. Oana Valea și Mircea Măluț, Cluj-Napoca, 2002, *passim*; Gabriela Gavrila, *Cercul Literar de la Sibiu*, Iași, 2003; „Revista Cercului Literar”, îngr. Dan Damaschin, pref. Petru Poantă, Cluj-Napoca, 2003; Cornel Ungureanu, *Despre Cercul Literar de la Sibiu. Intervalul timișorean*, Timișoara, 2004; Deliu Petroiu, *Cartea prietenilor mei*, Timișoara, 2006; *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*, coordonator Sanda Cordoș, Cluj-Napoca, 2009; Goldiș, *Critica*, 150–156. **D. C. - E**

CERCUL LITERAR „OCTAVIAN GOGA”, asociație înființată la Sibiu în 1942. În urma Dictatului de la Viena (30 august 1940), Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj este nevoită să se mute la Sibiu. Aici, în noile condiții, studențimea clujeană își va continua tradiționalele activități științifice. Din mijlocul ei pleacă inițiativa creării unei asociații capabile a stimula și patrona o activitate literară de ținută. Rectorul Universității, Lucian Blaga, secondat de asistentul său, Zevedei Barbu, participă la reuniunile pregătitoare înființării Cercului. Inaugurarea oficială are loc, cu participarea ministrului Culturii Naționale, profesorul Ion Petrovici, la 12 februarie 1942. Rostesc, cu acest prilej, alocuțiuni D.D. Roșca și studentul Radu Stanca. Prima șezătoare literară are loc la Teatrul Municipal sibian. În programul ei studenții Radu Stanca, I. Negoieșcu, I.D. Sîrbu, Romeo Dăscălescu prezintă din scrierile lor. Tot acum Ovidiu Drimba ține conferința *Ardealul în cultura noastră*. La 20 februarie, la Timișoara, răspunzând invitației primite din partea studențimii, Cercul organizează o acțiune similară. Citesc din producțiile proprii Ovidiu Drimba, Eugen Todoran, Romeo Dăscălescu, I. Negoieșcu, I.D. Sîrbu ș.a. Aici va conferența Radu Stanca. La Arad, la 23 februarie, se va repeta programul timișorean. În lunile următoare se va organiza un ciclu de conferințe după următorul program: 15 martie, *Mari cărți de dragoste* de Ovidiu Drimba; 19 aprilie, *Ion Pillat, poet al tradiției* de Cornel Regman, *Miniaturalul în poezia lui Tudor Arghezi* de Romeo Dăscălescu; 23 aprilie, *Rebreanu și Dostoievski* de Eugen Todoran; 3 mai, *Metamorfoză și poezie* de Ion Oană; 14 mai, *Un mare romancier – Hortensia Papadat-Bengescu* de I. Negoieșcu; 17 mai, *Teatrul lui Lucian Blaga* de Petre Hossu; 21 mai, *Bovarismul lui Flaubert* de I.D. Sîrbu. Numeroase publicații („Revista Fundațiilor Regale”, „Meșterul Manole”, „Universul literar” ș.a.), recunoscând valoarea scrierilor grupării sibiene, vor solicita textele și le vor include în paginile lor. Vor fi oferite, de către rectorat și decanatele universitare, numeroase premii literaturii realizate sub auspiciile Cercului, care are însă o existență foarte scurtă: din el se formează o nouă grupare, Prietenii Seminarului de Estetică, iar în prima parte a anului 1943 ia ființă Cercul Literar de la Sibiu, asociația din 1942 fiind, așa cum remarcă Petru Poantă, „conglomeratul originar din care prin decantări succesive se va naște Cercul Literar”.

Repere bibliografice: Poantă, *Cercul Literar*, 24–27. **P. D.**

CERNA, Panait
(25.IX.1881, Cerna, j.
Tulcea – 26.III.1913,
Leipzig), poet.

Numele adevărat al viitorului poet era Panaiot Stanciof, el purtând numele tatălui, un bulgar originar din Șumla. Acesta a fost numit în 1875, când Dobrogea se afla încă sub ocupație turcească, învățător în satul Cerna, unde s-a căsătorit cu una din elevele sale, Maria Tașcu. Rămasă văduvă înainte de nașterea copilului, mama se recăsătorește cu macedoromânul Naum Kostov, agricultor și cojocar, care își va modifica numele de familie, al său și al copiilor, în Costescu. C. urmează școala primară în Cerna, apoi este elev al Liceului „Nicolae Bălcescu” din Brăila, revenind la numele Stanciof. Din această perioadă începe să traducă și să scrie versuri. În ianuarie 1897 îi apare în „Povestea vorbei” o poezie intitulată *Sonet*, debutul său literar, urmat de o transpunere din Lenau în „Foaia interesantă”. Semnează acum Panait Cerna și publică în „Foaia pentru toți”, „Carmen”, „Epoca”, „Floare-albastră”, „Revista modernă”. Din 1900 până în 1906, când își trece licența, este student în filosofie la Universitatea din București, colaborând cu poezie la „Sămănătorul”, „Convorbiri literare”, „Convorbiri critice”. Sărac și fizic, talentatul C. se bucură de atenție și sprijin din partea lui N. Iorga, Mihail Dragomirescu și Titu Maiorescu. Din îndemnul acestuia din urmă și al lui Simion Mehedinți, ajutat de junimiști, pleacă în 1907 la studii în Germania, în vederea obținerii doctoratului în filosofie. La Universitatea din Berlin (1909–1910), apoi la Leipzig (1910–1912), trecând prin Heidelberg și München, C. dă curs interesului său pentru filosofie și estetică, pentru literaturile germană și engleză; învață engleza, intenționând să traducă din Byron și Shakespeare, și lucrează cu asiduitate, în ciuda sănătății șubrede, la elaborarea unei teze despre lirica de idei. În 1910, pe baza selecției proprii, în țară îi apăruse volumul *Poezii*, premiat de Academia Română. La Leipzig, în 1913, își

susține teza, și pe baza referatelor întocmite de profesorii Johannes Volkelt și Eduard Spranger i se acordă titlul de doctor cu mențiunea *magna cum laude*. Moare câteva săptămâni mai târziu, răpus de o pneumonie; este înmormântat la Leipzig (și reînhumat în cimitirul Bellu din București). *Die Gedankenlyrik* se editează, în același an, la Halle.

În paginile „Sămănătorului” (unde a semnat și Elvira M.), distanțându-se de tonalitatea generală, C. aducea, în poezia erotică, un aliaj nou, de combustie și meditație: el scrie versuri luminoase, în care regretul, despărțirea nu ajung să întunece bucuria de a trăi. Dimpotrivă, arderea lăuntrică, sentimentul unei creșteri sufletești pe care nici un obstacol nu o poate împiedica sunt afirmări ale unui liric însetat de viață (*Logodna, Șoapte*). Dragostea e, în viziunea lui, unul din marile izvoare de noblețe ale omenescului, fericirea ca și suferința se sublimează într-o euforie a înălțării interioare. Convingătoare rămâne depășirea istoriei imediate (cu gesturi uneori teatral compuse), într-un imn al vitalității impetuoase, triumfătoare. Mai mult decât dragostea, în centrul acestei lirici e o voință de dragoste, un cult al ei ca forță vitală, ca Idee (*Chemare, Din depărtare, Noapte*). Versurile lui C. se susțin prin unda amplă, tonică, a încrederii în viață și, totodată, prin aspirația iubirii de a atinge eternitatea. În poezia de idei, care se alătură celei închinată iubirii, apare și mai subliniată, prin alegorie, preferința pentru dramatizarea reflecției lirice. Adam este omul pedepsit de cer să răscumpere păcatul originar al iubirii cu prețul unui destin al urii, dat urmașilor Cain și Abel (*Plânsul lui Adam*). Parafraza biblică liberă devine prilejul de a imprima un accent mai intens laudei aduse dragostei omenești, asociindu-i acordurile patetice ale suferinței. Umanitarismul sentimental al autorului își proiectează elanul în figura unui Christ simbolic (*Iisus*), nu Dumnezeu abstract, sustras durerii, ci om, înfrățit cu nedreptății lumii. Solidaritatea de esență creștină cu cei revoltați capătă expresie directă în ciclul de sonete *Zile de durere*, scris în 1907, sub impresia răscoalei țărănești. Nu lipsesc din dialectica meditației lui C. – și ecurile venind de la „idolul” sufletului său, Lev Tolstoi, dobândesc aici rezonanță – speranța, viziunea ipotetică a unei armonii sociale, rod al luptei, punând capăt timpului vrajbei (*Către pace, Poporul*). Aspirația spre înalt a omului în înfruntare cu forțele ce-l limitează este un scenariu ce revine mereu, dar încercările de a înviora ideea prin imagini de oarecare

concretețe sfârșesc prin a le anexa pe acestea construcției demonstrative (*Pârâul și floarea, În peșteră, Legenda unei stânci*). Sobrietatea paradoxului moral, depășirea granițelor rigide ale alegoriei într-o cuprinzătoare expresie simbolică a existenței eroice sunt excepții notabile în *Floare și genune* sau *În peșteră*. Arid, dar și cu accente de o puritate notabilă, ce prevestesc lirica lui Al. A. Philippide (*Dura lex*), retoric, dar și cu stângăcii naive, C. a adus în poezia de la începutul secolului o notă individuală, prin reflexivitatea marcată de noblețea sufletului. *Die Gedankenlyrik* încearcă o sinteză de estetică literară asupra statutului de artă al liricii de idei. Pornind de la o bază teoretică declarat împrumutată esteticii empatiei (Johannes Volkelt), C. a fost preocupat în special de raportul idee–imagine, de „întruparea ideii” în poezie, ca șansă a transmiterii ei sensibilității cititorului și, totodată, criteriu de recunoaștere al existenței artistice. Din nevoia de exercițiu stilistic, poetul a tradus, destul de liber în raport cu originalul, din Goethe, Byron, Lenau, Hugo, Coppée, Baudelaire. Un comentariu, neterminat, la *Faust* i-a apărut în „Convorbiri literare”.

SCRIERI: *Poezii*, București, 1910; ed. 2, București, 1914; *Die Gedankenlyrik*, Halle, 1913; ed. (*Lirica de idei*), tr. și pref. Marin Găiseanu, București, 1974; *De-aș avea eu coiful din poveste*, îngr. și pref. Valeriu Râpeanu, București, 1965; *Floare și genune*, îngr. și pref. Valeriu Râpeanu, București, 1968; *Poezii*, îngr. și pref. I.D. Bălan, București 1976; *Emineanu. Faust*, îngr. Dumitru Cerna, postfață Petru Poantă, Cluj-Napoca, 2001.

Repere bibliografice: Trivale, *Cronici*, 217–223; Ibrăileanu, *Opere*, II, 257–263; Constantinescu, *Scrieri*, II, 272–274; Mihail Dragomirescu, *Critică*, I, București, 1927, 93–112; Zarifopol, *Pentru arta lit.*, I, 56–57, 196–204, 206; Lovinescu, *Scrieri*, IV, 440–449; Călinescu, *Opere*, II, 84–87, V, 663–665, VIII, 695–700; Dragomirescu, *Sămănătorism*, 45–47, 68–76, 140–142; Marcello Camilluci, *La vita e l'opera di Panait Cerna*, Roma, 1935; Iorga, *Oameni*, II, 89–92; Munteano, *Panorama*, 135–138; George Dumitrescu, *Poezia lui Cerna*, București, 1939; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 578–580, *Ist. lit.* (1982), 651–652; Pillat, *Tradiție*, 214–222; Săndulescu, *Pagini*, 215–222; Aurel Munteanu, *Panait Cerna. Viața și opera*, Tulcea, 1974; Scarlat, *Ist. poeziei*, II, 183–185; Cioculescu, *Itinerar*, V, 401–405; *Dicț. esențial*, 166–167; *Dicț. analitic*, III, 378–379; Jeco Popov, Valeriu Râpeanu, *Panait Stancov Cerna: omul și poetul – Panajot Stanchov Cherna: chovekt i poett*, ed. bilingvă, Sofia – București, 2006; Panait Cerna, îngr. Olimpiu Vladimirov, Constanța, 2006; Dumitru Cerna, *Panait Cerna, scepticul luminos*, Cluj-Napoca, 2009. **S. C.**

CERNA-RĂDULESCU, AL. [Alexandru] (10.I.1920, Stănești, j. Vâlcea – 21.VIII.1990, București), gazetar, poet, traducător. Este fiul Elvirei-Ecaterina (n. Rădulescu) și al lui Gheorghe Cerna, învățător. Elev de liceu la Craiova (apoi la Râmnicu Vâlcea), a debutat cu versuri la revista școlară „Ion Maiorescu” (1934), a participat la redactarea unor periodice (între care „Doina”, apărută la Stănești în 1935–1938) și a colaborat la mai multe publicații locale. Tot acum a tipărit și două plachete de versuri imature – *Încrustări pe-un strop de rouă* (1934) și *Sunt țăran!* (1937), semnate Al. Delacerna. Venit la București în 1939, pentru studii universitare, pe care însă nu le termină, își începe cariera de ziarist ca reporter la „România”, condusă de Cezar Petrescu; continuă ca secretar de redacție la „Ordinea” și „Viața”, ca unul din responsabilii paginii de cultură și artă la „Ultima oră”, redactor la „Universul”, dar și ca membru în conducerea săptămânalelor „România viitoare” (1944, prim-redactor), „Arta liberă” (1944), „Tribuna Transilvaniei” (1946, prim-redactor) și ca director al cotidianului „Tribuna românească” (1946–1947). A făcut parte din grupările care au înființat periodicele „Albatros” (1941), iar după decenii „Argeș” (1966), „Oltul” (1968), în care a publicat versuri și articole. A mai fost secretar de redacție la „Biserica Ortodoxă Română” și „Ortodoxia” (1949–1965), la „România literară” (1968–1970) și a colaborat la alte numeroase reviste. O mențiune specială merită cronicile teatrale, precum și un amplu reportaj din „Ultima oră” (1945), intitulat *Pe urmele războiului în Europa Centrală*. A semnat și A.C.R., Arc, Al. Olteanu, Ducu, Sbilț și cu alte pseudonime.

Volumul *Arbori din țara promisă* (1972), originală și tensionată combinație de memorialistică, istorie și critică literară, revelează devoțiunea și recunoștința lui **C.-R.** față de personalități cu o deosebită relevanță etică pentru formarea sa: Liviu Rebreanu, N. Iorga, Tudor Arghezi, Gala Galaction. În prim-plan stă preocuparea de a defini trăsătura dominantă a fiecăruia, trăsătură care, dincolo de oscilații și aparente contradicții, explică și ordonează totul în jurul unui reper fundamental. Pledoariile, uneori motivate polemic, sunt țesute din mărturii directe și citate din scrierile celor evocați și tind să demonstreze unitatea profundă între om și operă. Alte trei „portrete” – Petre Pandrea, D. Tomescu, C.S. Nicolăescu-Plopșor – sunt contribuții notabile la cunoașterea

și actualizarea unor reprezentanți ai culturii oltenesti. Asemănător ca preocupare și atitudine cu *Arbori din țara promisă*, volumul, editat postum, *Ultima invazie* (1996) este un amestec de autobiografie și considerații despre situația social-politică din anii de la începutul războiului, cu scurte amintiri despre scriitorii cunoscuți, accentul căzând pe reconstituirea împrejurărilor întemeierii grupului Albatros și a revistei cu același nume. Titlul volumului *Înainte de proverbe* (1978) sugerează principalul filon al poeziei lui **C.-R.**: celebrarea tradiției. Efuziuni lirice și sugestii metaforice relevă relația cu pământul natal a unui eu identificat cu duhul înaintașilor. Peisajul terestru sau cosmic, rotirea anotimpurilor, roadele câmpului, contactul cu spiritul locului, trăiri intime sunt distilate în imagini animate de lumini și culori. Proiectate pe acest fundal, meditațiile asupra timpului, a îmbătrânirii și morții își atenuează dramatismul. Reprezentări alegorice ale condiției poetului afirmă statutul deosebit al acestuia: el plătește cu propria ființă călătoriile în ficțiune, dar este beneficiarul unor stări de grație, când poate percepe tainele firii. În ciclul intitulat *Fântâni* își omagiază modelele – Ion Barbu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Pillat –, dedicându-le ingenioase poeme în spiritul și stilul fiecăruia. O îndelungată trudă poetică a necesitat și traducerea întregii creații în versuri a lui Charles Baudelaire (publicată în 1991). Împreună cu Ștefan Crudu, **C.-R.** a mai semnat versiuni din teatrul lui Ludovico Ariosto.

SCRIERI: *Încrustări pe-un strop de rouă*, Râmnicu Vâlcea, 1934; *Sunt țăran!*, Stănești de Cerna, 1937; *Spionaj și trădare în umbra crucii*, București, 1948; *Reîntregirea bisericii românești din Ardeal* (în colaborare), București, 1948; *Legături politice și religioase româno-ruse*, București, 1949; *Arbori din țara promisă*, București, 1972; *Înainte de proverbe*, București, 1978; *Ultima invazie*, București, 1996. **Traduceri:** Ludovico Ariosto, *Comedii*, pref. Oana Busuioceanu, București, 1982 (în colaborare cu Ștefan Crudu); Charles Baudelaire, *Florile răului*, București, 1991.

Repere bibliografice: C.D. Fortunescu, „*Sunt țăran!*”, AO, 1937, 89–91; Mircea Iorgulescu, „*Arbori din țara promisă*”, LCF, 1972, 53; Val Condurache, „*Arbori din țara promisă*”, CRC, 1973, 4; Lucian Raicu, „*Arbori din țara promisă*”, RL, 1973, 5; Radu G. Țeposu, „*Înainte de proverbe*”, RL, 1979, 1; Gabriela Duda, *Sărbătoarea poeziei*, RL, 1993, 37; *Dict. scriit. rom.*, I, 538–539; Mircea Angheliescu, *Memoarii, memorialiști*, LCF, 1996, 16; Z. Ornea, *Cenușa amintirilor*, RL, 1997, 3; Popa, *Ist. lit.*, II, 1018. **C. T.**

CERNAT, Paul
(5.VIII.1972, București),
critic și istoric literar,
prozator.

Este fiul Elisabetei Cernat (n. Popescu), profesoară, și al lui Constantin Cernat, profesor-inginer. A urmat la București Liceul de matematică-fizică „Nicolae Bălcescu” (1986–1990), Facultatea de Știința și Ingineria Materialelor de la Institutul Politehnic (1990–1995) și Facultatea de Litere, specializarea română-franceză (1993–1997), continuată cu studii aprofundate în domeniul literaturii române moderne (1997–1998). În perioada studenției a participat la cenaclul Litere, condus de Mircea Cărtărescu. Din 1998 este cadru didactic asociat la Facultatea de Litere a Universității bucureștene, unde, după titularizare (2001), a avut succesiv gradele de preparator, asistent și lector universitar. În 2012 devine cercetător asociat la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române. Este doctor în filologie al Universității din București (2007) cu o teză despre avangarda românească, și, din anul 2011, cercetător postdoctoral al Academiei Române, cu un proiect având ca temă existențialismul românesc și „tânăra generație” interbelică. C. a debutat la „Dilema” în 1995 cu un articol de opinie, iar editorial în volumul colectiv *În căutarea comunismului pierdut* (2001). A fost redactor la „Observator cultural” (2000–2005) și director la „Cuvântul” (2008–2009). A ținut cronica literară la revistele „Vineri” (1998–2000), „Observator cultural” (din 2000), „Bucureștii cultural” (din 2005), „Dilemateca” (2005–2008), „22” (2009–2012) și „România literară” (2012). A colaborat la majoritatea revistelor culturale românești, impunându-se drept unul dintre foiletoniștii literari reprezentativi ai celui de-al doilea deceniu postdecembrist. Este căsătorit cu Bianca Burța-Cernat, critic și istoric literar.

Deși a acumulat o producție consistentă de cronicar literar, C. a dovedit încă de la început o înclinație către studiul de tip academic. Foiletonistica autorului reliefează certe veleități monografice, excelând nu doar prin fermitatea judecăților de valoare, ci și prin

noutatea interpretărilor, prin precizia încadrărilor și, mai ales, prin frecvența și extensia contextualizărilor. Ce i s-ar putea reproșa, eventual, cronicarului ar fi un anume atașament exclusivist manifestat până la mijlocul anilor 2000 față de formula optzecismului post-modern – fenomen explicabil prin calitatea sa de critic semioficial al cenaclului Litere și verificabil, în afara afinităților din cronici, și prin romanul *Războiul fluturilor* (2005, în colaborare cu Andrei Ungureanu), care, asemenea lui *Teodosie cel Mic* de Răzvan Rădulescu, așază pe scheletul *fantasy*-ului eroic o pânză deasă de elemente (neo)avangardiste, dar și de aluzii livrești sau contemporane. C. se detașează însă treptat de acest model, fapt probat atât de o deschidere axiologică mai amplă față de generațiile mai vechi și mai noi, cât și de reorientarea sferei sale de interes dinspre critică spre istorie literară. De altfel, această ultimă tendință fusese deja prefigurată de primele „piese” din ciclul „comunist” scris în colaborare cu Ion Manolescu, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir, care oscilează între memorialistica cu inflexiuni socioantropologice și studiul universitar pigmentat cu accente ironice și colocviale – *În căutarea comunismului pierdut*, *O lume dispărută* (2004), *Explorări în comunismul românesc* (I–III, 2004–2008). Factorul biografic e mai pregnant în „autoficțiunea” *Supraviețuirea sub un clopot de sticlă* din volumul *O lume dispărută*, unde mixajul de amintiri personale și divagații problematizante conturează o veritabilă copilărie a șoimului/pionierului/utecistului universal, din care nu lipsesc jocurile și bătăile „de epocă”, revistele „Pif”, ritualul „la careu”, folclorul comunist, aporia rockeri versus „depeșari”, demolările și „epopeea națională a coziilor”. În schimb, studiile din tripticul *Explorări în comunismul românesc* înclină hotărât către cercetarea de factură pozitivă. Se observă încă de acum două tendințe pe care C. le va accentua ulterior: preocuparea pentru personajele, formele și valorile marginale ale vieții literare (fără ca aceasta să genereze în mod programatic revizuii ostentative) și interesul acordat conexiunilor sociopolitice ale fenomenului literar (fără ca aceasta să pericliteze autonomia discursivă a ultimului). Temele se impun mai degrabă prin decupajul lor insolit decât ca revizuii interpretative rulate pe subiecte bătătorite: „inițierea comunistă a femeii” (cu aplicație pe dramaturgia Luciei Demetrius), literatura „pentru copii și tineret” (cu aplicație pe proza lui Mircea Sântimbreanu), ascensiunea și decăderea cenaclului Flacăra și a lui Adrian Păunescu, confiscarea mitului eminescian de către aparatul de partid și

de stat, compromisurile „festiv-ocasionale” ale poezilor consacrați, funcționarea cenzurii în cazul scriitorilor tineri, paraliteratura elevilor, paraliteratura „pentru pace” și „contra inundațiilor”. Volumele de autor ale lui C. confirmă distanțarea programatică de actualitatea imediată, în paralel cu îndepărtarea de cronica literară, practică din ce în ce mai sporadic. Astfel, *Avangarda românească și complexul periferiei. Primul val* (2007; Premiul Uniunii Scriitorilor) constituie o lectură în cheie preponderent identitară a scrierilor primilor avangardiști români, pe care autorul o demarează „mergând direct la textele din periodice, [...] schimbând de fiecare dată când e posibil cadrul de interpretare [...] și – mai ales! – evadând din tradiționalul literaturocentrism”. Apelând, în general, la o *thick description* apropiată de metodologia noului istorism, C. citește publicistica avangardiștilor români din anii '20 ai secolului trecut nu (doar) ca pe un vehicul al unor principii estetice, ci (și) ca expresie a unor strategii de legitimare, adică de revendicare, cucerire și exercitare a puterii. Teza centrală este că, în ciuda preceptelor revoluționare asumate, avangarda românească a continuat să funcționeze de-a lungul deceniului al treilea în virtutea unui mecanism conservator de canonizare, iar eșecul recunoașterii pe plan internațional a reactivat, în cazul său, un „complex al periferiei”, manifestat, pe de o parte, ca un complex de inferioritate față de literaturile occidentale, iar, pe de alta, ca un complex de superioritate față de celelalte literaturi balcanice (sau chiar față de primele, în câteva accese de protocronism *avant la lettre*). Lucrarea se impune prin reconstituirea minuțioasă a filiației simbolism – avangardă, prin analiza conjuncțiilor și a disjuncțiilor între opțiunile literare și cele politice ale avangardiștilor (ceea ce conduce uneori la descoperirea unor vecinătăți surprinzătoare, precum acelea cu gândirismul și cu „trăirismul”) și prin reabilitarea unor figuri marginale (Alexandru Bogdan-Pitești sau Jacques G. Costin). Complementar este volumul *Modernismul retro în romanul românesc interbelic* (2009; Premiul „Lucian Blaga” al Academiei Române), probabil primul demers de revizuire radicală a modernității literare românești inițiat de un reprezentant al tinerei generații de critici afirmați în noul mileniu. Pornind de la teoriile lui Matei Călinescu, Antoine Compagnon și Sorin Alexandrescu, C. detectează „un modernism *retrospectiv*”, care s-ar opune modernismului „prospectiv, orientat spre inovație și actualitate”, și propune, în consecință, o nouă categorie: „modernismul retro”, caracterizat prin „combinația

de solidaritate nostalgică și distanță critică față de convențiile unei epoci nu demult dispărute [...], asumarea estetă, cu infuzii livești, a «desuetudinii» și a «anacronicului» inclusiv în privința formei literare, recuperarea unei atmosfere ce transfigurează – prin poetic, imaginar și mit – *mimesis*-ul realist-social, primatul iluziei în fața realului”. Cu toate acestea, miza centrală pare a fi nu teoretizarea (granițele noii categorii sunt uneori neclare în raport cu modernismul „prospectiv” și cu tradiționalismul), ci reinterpretarea unor opere narative definitorii ale interbelicului românesc din unghiul conceptului propus. Specifică lui C. e mai ales lectura „speculară” a textelor, concretizată prin deprinderea de a extrage un obiect sau un eveniment aparent anodine (ceasornicul și enciclopedia la G. Ibrăileanu, statuia lui Hermes și fotografia la G. Călinescu, deghizarea la Ionel Teodoreanu) și de a le urmări apoi, într-o succesiune de puneri în abis, prin toate compartimentele creației unui autor, de la romane la memorialistică și publicistică. Chiar dacă deocamdată e dificil de estimat succesul unora dintre propunerile de (re)canonizare (cum ar fi *La Medeleni* de Ionel Teodoreanu sau *Locul unde nu s-a întâmplat nimic* de Mihail Sadoveanu), cartea are meritul de a oferi o tipologie alternativă la binomul reductiv modernism – tradiționalism.

SCRIERI: În căutarea comunismului pierdut (în colaborare cu Ion Manolescu, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir), Pitești, 2001; *O lume dispărută. Patru istorii personale urmate de un dialog cu H.-R. Patapievic* (în colaborare cu Ion Manolescu, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir), Iași, 2004; *Explorări în comunismul românesc*, vol. I-II (în colaborare cu Ion Manolescu, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir), Iași, 2004–2005, vol. III (în colaborare cu Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir), Iași 2008; *Războiul fluturilor* (în colaborare cu Andrei Ungureanu), Iași, 2005; „*Contemporanul*”. *Istoria unei reviste de avangardă*, București, 2007; *Avangarda românească și complexul periferiei. Primul val*, București, 2007; *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*, București, 2009.

Repere bibliografice: Lefter, *Critica*, 411–413; Sanda Cordoș, *Memoria ornitorincilor*, ALA, 2004, 738; Cristea-Enache, *București*, 406–414; C. Rogozanu, *Agresiuni, digresiuni*, Iași, 2006, 183–188; Ion Pop, *O nouă carte despre avangardă*, ST, 2007, 10–11; Alex. Goldiș, *O avangardă bovarică*, „Bucureștiul cultural”, 2007, 13; Andrei Terian, *Împotriva literaturocentrismului*, CLT, 2007, 150; Al. Cistelecan, *Consemne*, VTRA, 2008, 1–2; Marin Mincu, *Puțină „avangardologie”*, CU, 2008, 6; Teodora Dumitru, *Trucuri pentru romanul vintage*, CLT, 2010, 262; Nicoleta Sălcudeanu, *Privind înapoi, modernismul*, CLT, 2010, 290. **A. T.**

CERNEA, Gheorghe (29.X.1898, București – 29.III.1965, Paloș, j. Brașov), culegător de folclor. Este fiul Mariei și al lui Gheorghe Cernea, agricultori. După ce urmează Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, cursurile de vară pentru învățători la Săliște și Deva și pe cele ale Școlii Normale din Sibiu (1922–1924), funcționează ca învățător în Platonești și Bârsău (județul Hunedoara), la Cobor, Roadeș și Paloș (județul Brașov) până în 1928, când demisionează, pentru a se consacra activității folclorice. Va face temniță la Aiud (1948–1953). Regiunea Cohalmului, din fostul județ Târnava Mare, și-a găsit în el un asiduu cercetător, care a cules creații folclorice, a organizat expoziții etnografice și intenționa să consacre zonei o monografie: *Sate târnăvene din ținutul Rupea-Cohalm*.

C. a editat un număr apreciabil de mici colecții (începând din 1929 cu *Floricele din jurul Cohalmului*) de o mare diversitate tematică. Comentând una dintre ele, poetul Dan Botta afirma că versurile cuprinse aici „sunt numai lirism. Poezie de iubire plină de înduioșare, de sensul viu al naturii”, poezie culeasă de la femei, „poeme de pasiune vie, de iubire și gelozie”, strigături „cari relevă un admirabil simț al umorului, observație pătrunzătoare, subtilitate”. Cele mai semnificative și ample culegeri îi apar în ultimii ani de viață – *Poezii populare din sudul Ardealului-Târnave*, *Cântecele Rozaliei Cernea și Nunta la Paloș* (1962), iar postum, *Comori din Ardeal* (1966). Dacă în majoritatea culegerilor sale cântecele de nuntă, bocetele sunt de mare autenticitate folclorică, multe dintre cântecele Rozaliei Cernea, sora sa, sunt de fapt piese personale ale unei cântărețe populare.

Culegeri: *Floricele din jurul Cohalmului*, București, 1929; *Flori sibiene*, Sibiu, 1941; *Poezii populare din sudul Ardealului-Târnave*, *Cântecele Rozaliei Cernea*, *Nunta la Paloș*, în *Folclor din Transilvania*, II, îngr. Ioan Șerb, București, 1962, 5–195; *Comori din Ardeal*, în *Folclor din Transilvania*, IV, îngr. Dumitru Lazăr, pref. Mihai Pop, București, 1966.

Repere bibliografice: Ovidiu Bârlea, *Gheorghe Cernea*, REF, 1965, 4; Dan Botta, *Scrieri*, IV, îngr. Dolores Botta, București, 1968, 364–366; Constantin Catrina, *Poeta Târnavelor: Rozalia Cernea*, „Albina”, 1968, 1045; Ioan Popa, *Moștenirea lui Gheorghe Cernea*, GT, 1995, 1593; *Gheorghe Cernea. 1898–1965*, îngr. și pref. Alexandru-Nicolae Teodoreanu, Ploiești, 2003; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 217–218. **I. D.**

CERNEȚ, Laurențiu (11.V.1931, Cerneți, j. Mehedinți – 25.V.2008, Timișoara), prozator, poet. Este fiul Teodorei (n. Tudorănescu) și al lui Victor Bobleanță, preot. A urmat Liceul Militar „D.A. Sturdza” din Craiova (1942–1943), Liceul „Traian” din Turnu Severin

(1945–1949), liceul seral la Timișoara (1950–1951) și a absolvit în 1973, la cursuri fără frecvență, Facultatea de Filologie timișoreană, secția română–franceză. În ultima clasă de liceu e arestat și, cu o scurtă întrerupere (1951–1952), multă vreme este deținut în diverse lagăre și închisori pentru „uneltire împotriva ordinii sociale”. Eliberat, practică diverse meserii: bibliograf, lucrător ceferist, om de serviciu, contabil, profesor. Între 1971 și 1979 este redactor la revista „Orizont”. Debutează publicistic în 1958 la „Scrișul bănățean”, iar editorial în 1966 cu volumul de schițe și povestiri *Omul de un milion*. Este premiat de Asociația Scriitorilor din Timișoara pentru *Amintiri inventate* și pentru *Iubirea, Chiajna și eu. Mărirea și decăderea lui Alior Sfoiag*, publicate în 1978. De asemenea, a primit Premiul de Excelență (1997, 1999) și Diploma de Onoare Opera Omnia (2001) din partea Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara.

Proza lui C. se axează pe descrierea și căutarea de semnificații în lumea faptului mărunț, a existențelor mediocre sau ratate. Scriitorul are, în ciuda aparent insignifiantelor subiecte – aventurile erotice ale unui contabil în *Experiențele lui Ionete* (1967), viața de șantier în romanul *Arșița* (1968), atmosfera de provincie în alt roman, *Câteva luni de trăit* (1971) –, un spirit de observație care radiografiază banalitatea și comicul unor momente și conștiințe. De la *Amintirile unui mincinos* (1974) până la *Cartierul sonor* (1989), prozele scurte sunt „construite pentru sprijinirea unei viziuni umoristice, pretextele fiind mitologice, fantastice, enciclopedice, istorice” (Marian Popa). Ultimele romane revin la existențe ratate, fie din rațiuni de inaderență interioară, precum în *Iubiri paralele* (1987), având în centru un cuplu de scriitori, fie din motive politice, precum în *Privind peste umăr* (1990), valorificare a experienței carcerale, fie din cauza platitudinii vieții cotidiene, ca în *Voia Domnului* (1999), cronică a unui sat oltenesc pornind de la tribulațiile erotice casnice ale unui preot. Deși o anumită înzestrare dramaturgică se observă în mai toate prozele sale, unde limbajul e alert, dialogul abundă, iar spiritul colocvial e dominant, cele câteva încercări dramatice ale lui C. – *Cireșică și visele*, reprezentată la Teatrul de Stat din Arad în 1972, fiind cea mai semnificativă – nu au vigoarea necesară confruntării cu publicul. Caracteristici stilistice permanente sunt umorul, satira, șarja, ambiguitatea expresiei. C. a abordat și genul liric în placheta *Ludice* (1997). Cum remarca Al. Ruja, „ironie și glumă, îndoială și reclusiune, durere

și iritare, frustrare și exasperare se întâlnesc într-o poezie aflată sub semnul jocului”.

SCRIERI: *Omul de un milion*, pref. Valeriu Râpeanu, București, 1966; *Experiențele lui Ionete*, București, 1967; *Arșița*, București, 1968; *Câteva luni de trăit*, București, 1971; *Amintirile unui mincinos*, Timișoara, 1974; *La un pas de centrul pământului. Chipuri și suflete din valea Jiului* (în colaborare cu D. Dem. Ionașcu), București, 1975; *Draga noastră președintă. Bărbatul la 30 de ani*, București, 1976; *Un car de suflet*, Timișoara, 1977; *Amintiri inventate*, București, 1978; *Iubirea, Chiajna și eu. Mărirea și decăderea lui Alior Sfoiag*, București, 1978; *Mic dicționar de subiecte comice*, Timișoara, 1979; *Idei-de-gata*, București, 1981; *Moda jurnalelor*, București, 1982; *Primul trimestru*, Timișoara, 1983; *Salt în mâine*, București, 1984; *Peștișorul Geo și ceilalți*, Timișoara, 1986; *Iubiri paralele*, Timișoara, 1987; *Cartierul sonor*, București, 1989; *Privind peste umăr*, București, 1990; *Evadare din paradis*, Timișoara, 1993; *Jocul de-a Robinson*, Timișoara, 1997; *Ludice*, Turnu Severin, 1997; *Voia Domnului*, Timișoara, 1999.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Conformismul și inconformismul prozei*, CNT, 1966, 36; Eugenia Tudor, „*Omul de un milion*”, GL, 1967, 1; Magdalena Popescu, „*Arșița*”, GL, 1968, 33; Viola Vancea, „*Câteva luni de trăit*”, RL, 1971, 50; Cornel Ungureanu, [Laurențiu Cerneș], O, 1972, 1, 1974, 43, 1979, 7, 1980, 1, 1982, 11, 39, 1989, 10, 1991, 22, 1997, 11; Eugen Dorcescu, [Laurențiu Cerneș], O, 1976, 33, 1977, 46; Sorin Titel, *Divertisment și umor negru*, RL, 1979, 14; Radu Ciobanu, „*Moda jurnalelor*”, TR, 1983, 4; Voicu Bugariu, „*Salt în mâine*”, LCF, 1985, 43; Ruja, *Parte, I, 118–126, II, 23–29; Dicț. scriit. rom.*, I, 539–540; Al. Ruja, *Laurențiu Cerneș*, în *Dicț. Banat*, 150–155; Corina Dumitru, *Laurențiu Cerneș: schiță de portret literar*, București, 2006; Popa, *Ist. lit.*, II, 928. **L.P.B.**

CERNOV, Alexandrina (24.XI.1943, Hotin), filolog, istoric literar. Este fiica Valentinei (n. Koftiuk) și a lui Grigore Grecu, mecanic. A urmat la București școala medie, absolvită în 1961, iar în 1961–1962 este studentă la Facultatea de Filologie a Universității bucureștene. În anul următor se transferă la Universitatea din Cernăuți, terminând Facultatea de Filologie, în 1966, unde își va susține și doctoratul, în 1989. Din 1964 lucrează la Redacția emisiunilor în limba română la televiziunea din Cernăuți, iar în 1971 devine cadru didactic la Catedra de filologie română și clasică a Universității cernăuțene. Este membru fondator și director executiv al Editurii „Alexandru cel Bun” (din 1996) și redactor-șef al revistei trimestriale de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”. În 2012 a înființat, împreună cu alți intelectuali români, o bibliotecă românească la Cernăuți. A mai fost, între 1989 și 1994, vicepreședintă și ulterior președintă a Societății pentru

Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, iar din 1999 membră în diverse organisme care studiază situația grupurilor minoritare din Ucraina. În 1992 devine membră de onoare a Academiei Române. A primit, din partea statului român, Ordinul Serviciul Credincios în grad de Ofițer.

În activitatea științifică și culturală două sunt componentele urmărite de C. Prima are un caracter predominant didactic, răspunzând necesităților speciale ale învățământului în limba română din Ucraina și constând din alcătuirea a numeroase manuale de limba și literatura română care se adresează învățământului preuniversitar. Totodată, atenția i s-a îndreptat spre domenii precum istoria literaturii, statutul limbii române în Ucraina, traductologie, comparatism, ca domenii ce pot completa informația strict didactică: cultivarea valorilor naționale (*Pentru o istorie a culturii și literaturii române din Bucovina, Cultura – componentă esențială a existenței și conștiinței românești* ș.a.), viața și opera lui M. Eminescu (*Eminescu. Formarea personalității*), motive și teme comune la scriitorii români și la cei ruși sau sârbi (*Nușici și Caragiale – studiu tipologic, Ion Druță și A.P. Cehov, Caracteristicile istorico-comparative ale prozodiilor ruse și române* ș.a.) sau literatura populară (*Studiul comparativ al baladelor românești, moldovenești și al dumelor ucrainene despre năvălirile turco-tătare*), traducerile ca mijloc de contact cultural și literar (*Despre procesul traducerii, Traduceri din opera lui Ion Druță în limba ucraineană*) sau interferențele dintre planul istoric și cel literar (*Istoria și istorismul în opera lui Ion Druță*). C. s-a ocupat, de asemenea, cu rezultate notabile, de statutul limbii române în Ucraina, fiind autoarea unor articole asupra interferențelor lingvistice și culturale specifice vorbitorilor de limbă română sau privind păstrarea conștiinței proprii și promovarea valorilor tradiționale (*Studiul limbii române în școlile cu limba de predare română din regiunea Cernăuți, Mit și identitate națională românească în spațiul nord-bucovinean, Lupta pentru limba română* ș.a.). Apărute îndeosebi în „Glasul Bucovinei”, dar și în periodice cernăuțene precum „Zorile Bucovinei”, „Plai românesc”, „Libertatea cuvântului”, „Concordia”, „Arcașul”, în „Limbă și literatură moldovenească” sau în „Limba română” de la Chișinău, în „Creația populară și etnografia” de la Kiev și în „Analele Bucovinei”, contribuțiile sunt caracterizate de comentariul personal, solid argumentat, conturând convingător profilul unui intelectual dedicat valorizării identității culturale a comunității românești din Ucraina.

SCRIERI: Cernăuți. 1408–2008 – Chernovtsy. 1408–2008 (în colaborare cu Ilie Luceac), ed. bilingvă, cu fotografii de Mihai Cratofil, tr. Samuel Onn și Mariana Koch, București, 2008. **Ediții:** Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775–1918*, Cernăuți, 1996; M. Eminescu, *Poezii, poeme*, I–II, Cernăuți, 2005; Vasile Alecsandri, *Poezii*, Cernăuți, 2005; Valeriu Zmoșu, *Un sat bucovinean de pe valea Siretului: Pătrăuții de Jos. Mărturii spirituale*, Cernăuți, 2006; *Pagini alese din literatura română și universală*, Cernăuți, 2008 (în colaborare cu Ilie Luceac).

Repere bibliografice: Ilie Traian, *Nouă ne cam lipsește conștiința identității etnice* (interviu cu Alexandrina Cernov), ALA, 2002, 643; Satco, *Encicl. Bucovinei*, I, 216; Rusu, *Membrii Academiei*, 181; Eugenia Guzun, *Alexandrina Cernov*, RR, 2005, 2.

O.I.

CESEREANU, Domițian (11.I.1935, Copru, j. Cluj), critic literar. Este fiul Veturiei (n. Mureșan) și al lui Vasile Cesereanu, preot. Urmează școala primară în satul natal, apoi gimnaziul la Bistrița și liceul la Năsăud, absolvit în 1953, când se înscrie la Facultatea de Filologie a Universității din București, pe care o termină în 1958. A lucrat ca redactor la „Tribuna” (1959–1960), secretar literar la Teatrul de Stat din Turda (1960–1964), apoi redactor la „Steaua” și din nou la „Tribuna” (până în 1997). Debutează în 1958, la Radio București, cu note de lectură și, în același an, în „Viața românească”, la rubrica „Miscellanea”. Debutul său editorial îl reprezintă volumul *Arghezi și folclorul* (1966). A mai colaborat, folosind și pseudonimul C.D. Teodosiu, la „Luceafărul”, „Gazeta literară”, „România literară”, „Revista română” (edițiile în limbi străine), „Convorbiri literare”, „Almanahul «Tribuna»”. A semnat prefețe și studii introductive la ediții din operele unor scriitori români, comentarii despre personalități importante ale culturii românești (Constantin Brâncuși) și studii de folclor (*Folclor în Țara Zarandului*, 1962, în colaborare cu Ioan Șerb).

În *Arghezi și folclorul*, lucrare considerată o contribuție importantă la bibliografia critică arghezană, C. nu caută să depisteze „influențe” directe, „izvoare” precise, probate factologic, ci relevă analogii între câteva modalități de construcție proprii marelui poet și cele proprii speciilor folclorice, de la doină la blestem, descântec, ghicitoare. Următoarele două volume sunt de „critică a criticii”. În *Permanențe ale criticii* (1968) sunt vizate – cu referire la dezbaterile care agitău lumea literară în epocă – chestiuni de natură teoretico-ideologică privind statutul și specificul criticii literare, metodele și obiectivele acesteia. În general, dar mai ales în contextul momentului, titlurile

eseurilor de aici sunt elocvente prin ele însele: *Critica și sociologismul mecanic*, *O discuție despre realism*, *Critica stilistică*, *Permanența criteriului estetic*, *Critică și creație*, *Critica sincronică*, *Critică și diferențiere*. Subiectele astfel delimitate sunt abordate pregnant, sub semnul ponderației dialectice, fără exces de cazuistică și cu știința formulării concluziilor, pe cât de nuanțate, pe atât de limpezi și convingătoare. Spirit disociativ și echilibrat, C. dovedește aplicație pentru ideologia literară. Considerațiile conțin aserțiuni care, cu trecerea anilor, pot părea banalizate – ori prea reținute –, dar care vedeau o binevenită combativitate, inteligent „autoprotejată”, la adresa derivei ultrapolitizate și vulgar sociologizante a criticii din perioada 1948–1960, a dominației realismului socialist. Ele au contribuit, alături de alte demersuri similare, la normalizarea (limitată, desigur, dar totuși accentuată) a statutului și rostului criticii literare ca activitate specifică, distinctă de propaganda și publicistica de partid. Era epoca reconsiderării factorului estetic în evaluarea literaturii, a redefinirii raportului dintre ideologie (politică) și artă, a renunțării și chiar a denunțării sociologismului din anii '50, la adresa căruia, în spiritul de deschidere propriu sfârșitului deceniului al șaptelea, C. lansează un atac violent, dar formulat cu urbanitate, uneori cu ironie. Astfel, vorbește cu dezinvoltură de „exegezele primitive ale criticii sociologizante”, calificate ca „subculturale”; citează ca pe o aberație o mai veche afirmație a lui Mihai Novicov despre excelența cărții *Mitrea Cocor* în cadrul operei sadoveniene; ridiculizează pur și simplu o „broșură” a lui I. Vitner, care fusese cândva unul dintre textele „vulgatei” politiciii oficiale în materie de cultură („Răsfoim azi o broșură cum este *Critica criticii* de Ion Vitner, apărută în 1950, și... ne amuzăm!”). În *Ipostaze* (1970) C. a adunat tot texte de critică a criticii. Un volum de versuri, *Celălalt* (1982), eclectic și livresc, nu a stârnit ecouri deosebite.

SCRIERI: *Arghezi și folclorul*, București, 1966; *Permanențe ale criticii*, București, 1968; *Ipostaze*, Cluj, 1970; *Celălalt*, Cluj-Napoca, 1982.

Repere bibliografice: Mircea Ciobanu, *Note de lector*, „Scânteia”, 1966, 7108; Dumitru Micu, *Periplu*, GL, 1967, 21; Mihai Ungheanu, „*Permanențe ale criticii*”, LCF, 1969, 4; Ov. S. Crohmalniceanu, „*Permanențe ale criticii*”, RL, 1969, 9; Nicolae Manolescu, „*Ipostaze*”, CNT, 1970, 50; Adrian Marino, *Opinii. Aspecte critice*, TR, 1970, 53; Alexandru George, *Marele Alpha*, București, 1970, 45–53; Florin Mihăilescu, „*Ipostaze*”, VR, 1971, 5; Cristian Moraru, „*Celălalt*”, RL, 1983, 29; *Dicț. scriit. rom.*, I, 540–541; Poantă, *Dicț. poeți*, 54–55; Popa, *Ist. lit.*, II, 1072.

N.Br.

CESEREANU, Ruxandra (17.VIII.1963, Cluj), poetă, prozatoare, eseistă. Este fiica Aurorei Cesereanu (n. Mitrică), profesoară, și a scriitorului Domițian Cesereanu. Din 1985, când își încheie studiile la Facultatea de Filologie a Universității clujene, secția română-spaniolă, este profesoară de limba și literatura română la Năsăud, Bistrița și Avrig. Lucrează o vreme în presa cotidiană și audiovizuală locală, apoi, în 1991, devine redactor la revista „Steaua”. Își ia doctoratul în filologie în 1997 cu teza *Infernul concentrat reflectat în conștiința românească*. A fost cadru didactic la Catedra de Jurnalism de la Facultatea de Științe Politice, Universitatea „Babeș-Bolyai”. În prezent este conferențiar la Facultatea de Litere din Cluj-Napoca, Catedra de literatură comparată. Din 2001 este membră a Centrului Interdisciplinar de Cercetare a Imaginarului „Phantasma”, în cadrul aceleiași facultăți, unde susține și ateliere de scriere creativă. În studenție a fost redactor la „Echinox”. Debutează în 1981, cu poezii, la „Tribuna”, iar în 1985 participă la volumul colectiv *Alfa* cu grupajul de poeme *Amiaza mare*. Mai colaborează la „Pro Didactica”, „Pro Europa”, „Orizont”, „Memoria”, „România literară”, „Observator cultural”, „Caietele Echinox”, „Convorbiri literare”, „Romanian Review”, „Contrafort” ș.a. În domeniul filmului, e autoarea eseului artistic de scurtmetraj *Treisprezece biserici* (TVR Cluj, 1998) și a eseului documentar (realizat împreună cu Doru Pop) *Memorie, oroare, supraviețuire* (2008). Este căsătorită cu scriitorul Corin Braga.

În 1989 C. publică microromanul *Călătorie prin oglinzi*, în care realitatea mundană este văzută ca o răsfrângere a esențelor și a evenimentelor plănuite într-o altă lume, demonică și paralelă, cele două lumi care se oglindesc perfect fiind intermediare de îngeri căzuți. Atmosfera tenebroasă a prozei se infuzează și în cele trei volume de poezie pe care C. le semnează în răstimp de doi ani: aceeași tentație a căderii, a răsfrângerii inverse, regresive. În *Zona vie* (1993) atmosfera crepusculară, impregnată de vestiri demonice, este aceea a unei evanghelii negre (*Liniște de argint*), unde Mântuitorul își vede sinele nemântuit prin revelație și sacrificiu (*Demențe XXIX*), iar Tatăl pogoară din cer lângă o mamă „cu tample roșii”, ca într-o alegorie alchimică tenebroasă. Poezia din *Grădina deliciilor* (1993), parcă mai puțin subiectivizată, a fost văzută de critici ca prelungire a unor filoane expresioniste, suprarealiste sau dadaiste sau ca expresie a unor nevroze tipic bacoviene, după un scenariu de film-dezastru. Sursa primă a inspirației pare a fi un

tablou al lui Hieronymus Bosch. C. propune un ade-vărat antimanifest liric al cărui principal temei este tendința schizoidă de a cuprinde în propriul trup un univers disolut („zare stearpă”). Poeziile din *Cădere deasupra orașului* (1994) se vădesc un ciclu al transformării eului poetic („femeia scrib” – „femeia cruciat”), care acum contemplă timpul sub semnul infailibilității morții și îl caută pe Dumnezeu în orașul Cluj, un Ierusalim infernal. La începutul anilor '90 C. a pus, împreună cu Corin Braga, bazele unei grupări „neonirice”, prelungind pe o linie psihianalitic-abisală ideile grupului oniric din anii '60 (va publica și un manifest „delirionist”). Marcat livresc, neonirismul are un caracter nocturn, fantasmatic și psihedelic, deliberat „delirant”, dar aflat dincolo de experiențele suprarealiste, atingând, teoretic, zone ale culturii *new age* și ale șamanismului voodoo. Poeta va multiplica, livresc, măștile sinelui, în cel puțin două volume de versuri ulterioare: *Veneția cu vene violete. Scrisorile unei curtezane* (2001) și *Kore-Persefona* (2004), unde proiecția mitologică de sine este etalată estetizant, ca într-un deghizament cochet. Autoproiecțiile feminității sunt derulate altfel în *Coma* (2008), cu voluptăți de colecționară, dar cu aceeași cochetărie demonstrativă. Eseul *Călătorie spre centrul Infernului. Gulagul în conștiința românească* (1998) înregistrează ipostazele literare românești ale Gulagului, „termen-efigie” pentru lagăr, închisoare, exil sau deportare, pornind de la „modelul” sovietic al amintirilor de detenție, autorul „prototipal” fiind Alexandr Soljenițin. Intenția fiind aceea de a evita ficționalul și literaturizarea faptelor, demersul este în bună măsură al istoricului, ajutat de critică, sociologie, antropologie și, nu rareori, de psihologie. Revenită la proză, C. își asumă, în acord cu moda sexualistă, dar și sub influența prozei lui Mircea Cărtărescu sau a *Exuviilor* Simonei Popescu, o variantă fastuos-barocă și totodată „exotică” a sexualității, experimentate de la distanță în trei călătorii: la Paris, la New York și în Creta (echivalată cu „propriul corp”) împreună cu soțul ei, numit aici Korin sau Cobra. Fiecare secvență componente intră în dialog cu diferite modele livești ca într-un imens *sex shop* cultural, cu pagini atractive, într-un ansamblu totuși „prolix, [...] uneori până la lehamite” (Dan C. Mihăilescu), dominat de poza de „preotează a erosului”. *Nebulon* (2005) evoluează ca un *fantasy* medieval, cu personaje de basm aflate în căutarea unui ținut misterios, fantasmatic, ezoteric, dezvoltând o viziune poetică foarte personală asupra căutării Graalului; încărcată de referințe livești jucate, narațiunea e sabotată, „autenticist”, de inserturi

metaliterare, dezvăluind proiectul de scriere creativă aflat la baza Poveștii, și de fragmente autobiografice din copilăria și adolescența autoarei de pe copertă. Se regăsesc, în rest, temele obsedante ale scriitoarei: călătoria, feminitatea polimorfă, între altele, prezente și în mai ironicul *Angelus* (2010), unde secvențialitatea măștilor feminine se proiectează indefinit în universul *world wide web*-ului (autoarea are și un blog în care-și joacă aceste fantasme livești). Împărțită în fragmente proliferante, cartea e bântuită de o tripletă de îngeri moderni, care intervin malițios în toate straturile societății unei urbe imaginare („Metropola” din „fostul imperiu”). Aluziile computeristice se îmbină mereu cu cele livești: predomină, pe lângă angologie, demonologia bulgakoviană, dar și trimiterile la filmul *Călăuza* al lui Andrei Tarkovski. Miza metafizică rămâne doar enunțată, sufocată de ostentația demonstrativă a unui didacticism afectat, evident postmodern. În *Nașterea dorințelor lichide* (2007) discursul îndrăgostit falsează în registrul romanțios, după care *story*-ul lasă locul unei verbozități emfatică, cu tentă psihiatrică sau filozofantă, abia ultima secțiune (*Postbărbați*) înviorând lectura prin galeria de „fiziologii” sarcastice ale masculinității, deși aici afectarea prețioasă nu lipsește. Deopotrivă ingenioase și ambițioase, colaborările poetice cu experimentatul neobeatnic româno-american Andrei Codrescu și cu tânărul Marius Conkan s-au tradus în două cărți insolite, scrise la patru mâini: *Submarinul iertat* (2007) și *Ținutul Celălalt* (2011). În prima e o imersiune în doi în „apele adânci” ale inconștientului personal, tandemul liric transformându-se, treptat, în competiție, pentru a sfârși într-o fuziune artistică reușită. Experimentul „transgresiv” devine probă de virtuozitate în cel de-al doilea volum, având în prim-plan lumea psihică a doi copii bolnavi de sindromul Down. C. s-a ilustrat în ultimul deceniu ca autoare sau coordonatoare a mai multor volume de studii și eseuri „de mentalitate”, unele substanțiale, centrate pe teme majore ale identității autohtone, obsedante după căderea comunismului. *Imaginarul violent al românilor* (2003), o premieră în materie, se învecinează cu *Panopticum. Tortura politică în secolul XX* (2001) prin inventarierea ipostazelor cruzimii umane (și implicit a „demonismului”), fenomenologia torturii lăsând locul vivisechiei psihiatrice aplicate discursului politic violent, la limită extremist. *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții* (2004) descompune caleidoscopic imaginea Revoluției române și o recompune analizând cvasitotalitatea cărților despre

acest fenomen traumatic, enigmatic și controversat. Notabile ca proiect de arheologie mentalitară sunt și „șantierele” de reportaje sociale realizate cu echipe de studenți clujeni: *Fărâme, cioburi, așchii dintr-o Curte a Miracolelor* (2003), *A doua Curte a Miracolelor* (2004), *Made in Romania. Subculturi urbane la sfârșit de secol XX și început de secol XXI* (2005), *România înghesuită. Cutii de chibrituri, borcane, conserve: ipostaze ale ghețozării în comunism și postcomunism* (2007). Pe de altă parte, „textele de atitudine” din *Năravuri românești* (2007) nu prezintă interes decât ca eșantion publicistic elocvent pentru subiectivitatea „angajată” a scriitoarei.

SCRIERI: *Călătorie prin oglinzi*, Cluj-Napoca, 1989; *Zona vie*, Cluj-Napoca, 1993; *Grădina deliciilor*, pref. Adrian Popescu, Cluj-Napoca, 1993; *Cădere deasupra orașului*, Sibiu, 1994; *Purgatoriile*, București, 1994; *Schizoid Ocean*, tr. Claudia Litvinchievici, Binghamton NY–Cluj-Napoca, 1997; ed. (*Oceanul schizoidian*), Timișoara, 1998; *Călătorie spre centrul Infernului. Gulagul în conștiința românească*, București, 1998, ed. 2 (*Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*), Iași, 2005; *Trupul-sufletul*, Cluj-Napoca, 1998; *Femeia-cruciat*, Pitești, 1999; *Panopticum. Tortura politică în secolul XX*, Iași, 2001; *Veneția cu vene violete. Scrisorile unei curtezane*, Cluj-Napoca, 2001; *Tricephalos*, Cluj-Napoca, 2002; *Imaginarul violent al românilor*, București, 2003; *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Iași, 2004; *Kore-Persefona*, București, 2004; *Nebulon*, Iași, 2005; *Nașterea dorințelor lichide*, București, 2007; *Năravuri românești*, Iași, 2007; *Submarinul iertat* (în colaborare cu Andrei Codrescu), pref. Mircea Cărtărescu, Timișoara, 2007; *Coma*, București, 2008; *Gourmet*, Cluj-Napoca, 2009; *Biblioteca stranie*, București, 2010; *Angelus*, București, 2010; *Ținutul Celălalt* (în colaborare cu Marius Conkan), București, 2011. **Antologii:** *Deliruri și delire. O antologie a poeziei onirice românești*, pref. edit., Pitești, 2000; *Tzara mea. Stereotipii și mentalități*, București, 2006.

Repere bibliografice: Ion Cristofor, *Călătorie la capătul coșmarului*, TR, 1990, 49; Claudiu Constantinescu, *Visul în oglindă*, RL, 1991, 12; Simona Sora, *Onirism nevrotic*, RL, 1993, 25; Radu Andriescu, „Grădina deliciilor”, CL, 1994, 2–3; Virgil Stanciu, *Furtuni pe oceanul interior*, RL, 1998, 2; Poantă, *Dicț. poeți*, 56–58; Geo Vasile, „Oceanul schizoidian”, TMS, 2000, 2; Grigurcu, *Poezie*, I, 230–240; Gheorghe Grigurcu, *O Veneție „monstruoasă”*, RL, 2002, 17; Mircea A. Diaconu, *Poezele carnale ale delirului livresc*, CL, 2002, 11; Ștefan Borbély, „Oceanul schizoidian”, LAI, 2002, 49; Mircea Iorgulescu, *Un poem eseistic*, „22”, 2003, 676; Marius Chivu, *În cheia sexualității*, RL, 2003, 40; Adrian Marino, *Românul violent*, OC, 2003, 195; *Dicț. analitic*, IV, 621–623; Petraș, *Cărțile*, 146–148, 260–262; Laura Pavel, *Identitate și*

violenta, RL, 2004 ; Paul Cernat, *Un Infern al corpului*, CU, 2005, 7; Ștefănescu, *Istoria*, 1134–1135; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, II, 328–331, III, 157–159; Mihaela Ursa, *Despre postpasuni*, APF, 2007, 12; Bianca Burța-Cernat, *Second life*, OC, 2010, 534; Soviany, *Cinci decenii*, II, 61–63; Felix Nicolau, *Vivat orfelinele politically incorrect!*, LCF, 2012, 5–6. **E.M., P.C.**

CETATEA ALBĂ, revistă apărută la Cetatea Albă, lunar, în două serii: din octombrie 1930 până în decembrie 1932 și din septembrie 1935 până în decembrie 1938, sub conducerea unui comitet. Periodicul intenționează să înfățișeze problemele educației și ale învățământului, pentru a menține trează și activă grija de școală în dascălime, pentru o viață culturală „luminoasă prin înțelepciune și bunătate” (*Motive și rosturi*, 1/1930). Rubricile mai importante sunt „Inițieri în filosofie” și „Însemnări”. Revista publică versuri semnate de D. Paltin (Dem. Bassarabeanu), Ion Brădescu și proză de Gheorghe Bujoreanu, alături de numeroase medalioane dedicate unor scriitori români, semnate de Ștefan Pavelescu și N. Țane. Cuprinde și câteva recenzii, consemnarea unor apariții editoriale recente, articole despre învățământul românesc și străin, despre viața culturală a orașului și despre oameni de cultură români, îmbrățișând, cu timpul, o arie tot mai largă de probleme. La rubrica „Inițieri în filosofie” sunt publicate traduceri din Émile Faguet, iar numărul 7/1936 conține poeziile *Rugă* și *Intermezzo* de Heinrich Heine în traducerea lui D. Paltin. Alți colaboratori: Petre Solomon, Panait Antohi, Aurora Țane, Grigore Marinoiu. **M.W.**

CETATEA LITERARĂ, revistă apărută la București între 19 decembrie 1925 și 23 decembrie 1926, când iese ultimul număr, 11–12, după o întrerupere intervenită în iulie. Deși este anunțată săptămânal, avea o periodicitate haotică, bilunară sau cu numere cumulate. Director: Camil Petrescu. Publicație modernistă, continuând programul revistei „Săptămâna muncii intelectuale și artistice”, **C.L.** poartă amprenta personalității conducătorului ei: dezbate probleme ale vieții literare din epocă, autenticitatea artei (*Democrația și literatura*), noocrația și modernitatea (*Nivel*

scăzut), arta ca ficțiune, stilul scriitorului, calofilismul literar. Militând pentru o cultură națională pusă în slujba cititorilor, revista obține colaborarea unor scriitori ca Tudor Arghezi (*Îndoiala*), Ion Barbu (*Vegetariana*), Liviu Rebreanu (*Răsfrângeri*), Hortensia Papadat-Bengescu (*Omul care a trecut, Leonora*), Ion Minulescu (*Banchetul meu*), F. Aderca (*Căldărușanii*), Ticu Archip (*Un fapt divers*), Ion Vinea (*Necroman*), E. Lovinescu, Lucian Blaga. Aici Camil Petrescu își publică o parte din versurile care vor alcătui ciclul *Transcendentalia* și fragmentul, intitulat *În loc de ora ceaiului*, din romanul *Patul lui Procust*. O rubrică vie, variată, este „Comentarii: cărți, teatru, reviste”, unde Camil Petrescu semnează analize aplicate, atente și complete, depășind limitele unei simple recenzii, despre piesele de teatru *Fapta* și *Învieirea* ale lui Lucian Blaga, despre romanul lui F. Aderca *Omul descompus*, despre nuvelele adunate de Ticu Archip în *Colecționarul de pietre prețioase*, recomandându-i să abandoneze proza scurtă, prea superficială ca document sufletesc, dacă vrea să conteze în „literatura mare”, despre volumul al III-lea din *Istoria civilizației române moderne* a lui E. Lovinescu, apreciată ca o „realizare de sinteză” etc. Alte rubrici pline de sevă critică superioară, radiografică, deși banale prin titulatură – „Teatru”, „Reviste”, „Note” –, aduc interpretări nuanțate asupra repertoriului teatral, exprimând satisfacția față de succesul poetului Ion Minulescu cu piesa *Manechinul sentimental* sau față de debutul „celui dintâi poet al nostru ce se exprimă firesc prin neologisme erudite” (*Perpessicius*, „*Scut și targă*”), la care se adaugă mai multe comentarii de profunzime privind literatura tipărită în reviste. Printre toate aceste evenimente ilustrând mișcarea literară, se deplânge dispariția prematură, la doar treizeci și nouă de ani a prozatorilor Leon Donici și Igena Floru, „de o lene aristocratică egală cu frumosul ei talent”, și este elogiată Editura Semănătorul din Arad pentru „rezistența pe care a opus-o, prin cele peste o sută șaptezeci de numere de cărți de autori români publicate, miniștrilor unguri din această parte a țării”. Camil Petrescu a sperat constant că va scoate seria a doua a **C.L.** În vara 1929 se pare că avea în tipografie, cules, un număr complet, dar promisiunea unei sponsorizări nu s-a concretizat și în cele din urmă proiectul s-a destrămat definitiv. Alți colaboratori: N. Milcu, Sergiu Dan, G. Talaz, Mia Frollo, Romulus Dianu, Camil Baltazar, Tudor Mușatescu, I.M. Sadoveanu. **I.H., R.P.**

CETATEA LUMINII, revistă de cultură și artă apărută la São Paulo, în Brazilia, între 1954 și 1984; este succesiv trimestrială sau bilunară, cu numere duble. A fost editată în cadrul Bibliotecii Satul, „sprijinindu-se pe elanul unui mănunchi de compatrioți din São Paulo”. Nu sunt menționați nici editorii, nici redactorii. Pe prima pagină, în locul articolului-program, apare un apel marcat de patriotismul ce îi animă pe inițiatori și determină apariția publicației: „Cititorule, aceste pagini văd lumina tiparului pe tărâmurii străine. Ele sunt scrise cu sânge [...] în locul urii, neliniștii, dezamăgirii, invidiei, neînțelegerii și dușmăniei de tot felul, înaltă, iubite cititor, în inima ta curată *Icoana Patriei Crucificate...*”. Intenția de păstrare a identității naționale, de susținere a moralului compatrioților aflați în exil și de încurajare a vocației literare se desprinde din paginile **C.L.** pe tot parcursul apariției. Tonalitățile prea grave determină uneori, din partea altor reviste, reacții de moderare, întrucât „frazele grandilocvente, patriotismul strident, potrivit într-un cuvânt de început devine supărător când se repetă prea des”. Se publică poezie, proză, eseu, studii (istorice și politice). Un spațiu larg se acordă republicării, integral sau fragmentar, de texte literare aparținând marilor scriitori români: Eminescu (*Doina*), Lucian Blaga (*Spațiul mioritic*), Alecu Russo (*Cântarea României*), George Coșbuc, Ion Creangă, Panait Cerna, Octavian Goga, Nae Ionescu (*Ființa noastră spirituală și omul de caracter* – fragment). Este evidentă predilecția pentru scrierile cu pronunțat caracter naționalist și pentru cele referitoare la teritoriile ocupate (Gr. Nandriș, *Despre viață culturală a Bucovinei*). Rubrica „Datini străbune” este destinată creației populare (*Plugușorul*, *Sorcova* etc.), precum și poeziei cu tentă tradiționalistă (Al. Gregorian, *Colind fără țară*; Teofil Lianu, *Colind*). Cei mai importanți colaboratori sunt Mircea Eliade (*Solo o signo de Zamolxis*), Aron Cotruș (*Rapsodie dacă* – text în spaniolă), Vintilă Horia (*Rugăciune pentru rănilor țării*), Al. Busuiocanu (*Cetate sacră*), Vasile Posteuca, Ion Țolescu, N.S. Govora, Al. Gregorian, Iulia Carâp, Nicolae Petra, Georgeta Crainic. Se publică, de asemenea, versuri de Tudor Arghezi (*Făt-Frumos*) și Radu Gyr. Caracterul literar, preponderent în primii ani, se diluează pe parcurs, în special după 1981 revista acordând mult spațiu unor texte cu caracter propagandistic. **C.L.**, a cărei prezență în viața literară a diasporei românești atinge trei decenii, se remarcă printr-un accentuat caracter de dreapta (uneori de nuanță legionară), antisovietic și anticomunist.

M.P.-C.

CETATEA MOLDOVEI, revistă apărută la Iași, lunar, între 17 noiembrie 1940 și martie 1944, menționând în subtitlu preocupările: „probleme actuale, literatură și critică”. Director: George Pascu (până în februarie 1941), Gh. A. Cuza (din 1 aprilie 1941); secretar de redacție: Eusebiu Camilar (de la numărul 10/1942). În primul număr publicația se pronunță pentru „libertatea scrisului”, deși profesează opinii nedemocratice, se situează pe poziția guvernanților, cerând pensionarea profesorilor C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, D. Pompei și N. Iorga, concomitent cu concedierea profesorilor Mihai Ralea și Iorgu Iordan. În anii 1942 și 1943 în coloanele publicației se întâlnesc versuri și proză, articole de istorie și teorie literară. Colaborează cu versuri D. Florea-Rariște (sonetele *Moldova, Pământ înstrăinat*), Alexandru Pogonat (*Balada căutărilor*), G.C. Ursu (*Nunta domniței* – versuri excesiv de asemănătoare cu poezia omonimă a lui Al. O. Teodoreanu), Nicolae Tăutu (*Plouă în stepă*), George Lesnea (*Nu pot s-ajung, Cântec pentru noi*), D. Iov (*Hronic. Leat 7450*), Ion Pillat (*Calendar*), Petre Stati (*Rugăciuni*), G. Tutoveanu (*Să-mi cânte, Fir de nalbă*), Magda Isanos (*Spital*), Virgil Carianopol (*Ana*), Ion Ojog, Sergiu Grossu, Ion Buzdugan, Constantin Goran, Traian Chelariu, iar cu proză figurează Octav Dessila (un fragment din romanul *Așa a fost*), Eusebiu Camilar (*Fuga Rozalinei*), Al. Lascarov-Moldovanu (*Despre Ion*) Aurel George Stino, Adrian Pascu. Dintre articole, se rețin: Gr. Scorpan, *Neologismele lui Creangă*, Radu Vulpe, *Ilirii și formarea neamului românesc*, Toponimia antică a pământului moldovean, C.D. Loghin, *Patriotismul lui M. Kogălniceanu*, Th. Simenschy, *Destinul în concepția grecilor*, Gh. Bezviconi, *Genealogiștii Moldovei, Boierimea Basarabiei*. În numărul 1/1942 publicația se înscrie în corul detractorilor *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu, prin incriminările imunde, intitulate *Profanare sclerată sau act de demență. Cazul G. Călinescu*. Rubricile „Recenzii”, „Viața la Iași”, „Însemnări”, „Bibliografie” reunesc note despre cărți și reviste, despre evenimentele culturale ale Iașilor. Leca Morariu publică pagini inedite despre Ciprian Porumbescu, Gh. Ungureanu despre I. Creangă și V. Alecsandri, iar Artur Gorovei amintiri despre G. Coșbuc. Alți colaboratori: Ștefan Ciubotărașu, N.I. Herescu, Nicolae Coban, A.C. Cuza, Octav Sargețiu, Pimen Constantinescu, Petru Iroaie, N. Crevedia, Mihai Lungianu, E. Ar. Zaharia, Ion Ojog, C. Turcu, D. Furtună.

I.H., R.P.

CETEA, Doina (pseudonim al Doinei Bendorfeanu; 25.XI.1942, Cetea, j. Bihor), poetă, prozatoare. Este fiica Iustinei Bendorfeanu (n. Butiri), învățătoare, și a lui Emil Bendorfeanu, preot. Urmează primele clase în satul natal, apoi liceul la Satu Mare (1953–1963) și Institutul Tehnic de Drumuri și Poduri clujean (1960–1963), lucrând ca tehnician constructor la Consiliul Popular din Cluj până în 1984. Din 1985 este secretar organizatoric al Asociației Scriitorilor din Cluj, iar din 2009 vicepreședinte al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor. Este membru fondator al societății culturale clujene „Lucian Blaga” (1990). A debutat în 1965 cu un grupaj de poezii în revista „Steaua”. Selecții din versurile și prozele ei se regăsesc în numeroase antologii din țară și de peste hotare.

Primul volum publicat de C., *Culorile începutului* (1968), propune imaginea unei poete care se declară „soră cu stâncile, / cu stelele, cu iarba...”. Acest sentiment de fericită integrare și reverie în natură dă naștere unei stări armonioase, în care nu încapă nici un fel de îndoială sau nu se surpă nimic. *Cutremurul albastru* (1973), *Ziua și noaptea cuvintelor* (1977), *În fața luminii* (1981) continuă – fără obsesia timpului – zidirea poeziei pe aceleași coordonate trasate la debut. Cărțile care urmează, perfect omogene și nemodificând major imaginea unei poete exaltate de natură, aduc câteva elemente noi: melancolia în contemplarea trecerii timpului, spaima și neliniștea provocate de un progres tehnic ce sufocă natura și viața. Astfel, registrul liric nu este prea vast (căci poeta nu supralicitează printr-o tematică ce simte că nu-i aparține), extensia fiind dată mai ales de lumina ce invadează întreg spațiul. De la sfârșitul anilor '80, C. glisează spre proză, publicând mai întâi povești și povestiri pentru copii, pentru ca apoi, în prima decadă a anilor 2000, să propună cititorilor texte din ce în ce mai elaborate, ce au atras Premiul Uniunii Scriitorilor în 2002. Un volum recent, *Ierboaia* (2010), o impune ca pe o prozatoare aflată la confluența ficțiunii cu memorialistica, „cantitatea masivă de substanță tanatică din lumea amintirilor ajungând să se supradimensioneze în direcția unui fantastic atent brodat literar, în care simți modelul prozei sud-americane” (Ștefan Borbély).

SCRIERI: *Culorile începutului*, București, 1968; *Cutremurul albastru*, Cluj, 1973; *Ziua și noaptea cuvintelor*, Cluj-Napoca, 1977; *În fața luminii*, Cluj-Napoca, 1981; *Agave*, Cluj-Napoca, 1985; *Corabia de cristal*, Cluj-Napoca, 1987; *Iataganul și alte povestiri*, București, 1988; *Magica întâlnire*, Cluj-Napoca, 1988; *Misterul din Lacul Nuferilor*, București, 1990;

Triunghiul Bermudelor, Cluj-Napoca, 1992; *Poiana nălucilor* (în colaborare cu Radu Constantinescu), Cluj-Napoca, 1997; *Taximetrul roșu*, pref. Irina Petraș, Cluj-Napoca, 2002; *Binocul motanului Potifar*, Cluj-Napoca, 2002; *Vremea lui Gelu*, Cluj-Napoca, 2003; *Casa iluziilor*, Cluj-Napoca, 2004; *Ierboaia*, Cluj-Napoca, 2010.

Repere bibliografice: Felea, *Poezie*, 149–147; Daniel Dimitriu, „*Cutremurul albastru*”, CL, 1973, 16; Felea, *Secțiuni*, 286–290; Sultana Craia, *Correspondență literară*, LCF, 1977, 51; Poantă, *Radiografii*, I, 300–301; Felea, *Aspecte*, II, 187–189; Tașcu, *Poezia*, 96–101; Valeriu Bârgău, „*Agave*”, CNT, 1986, 10; Ion Cristofor, *Notație și confesiune*, ST, 1993, 6; *Dicț. scriit. rom.*, I, 541–542; Poantă, *Dicț. poeți*, 59–60; Olimpia Iacob, *Doina Cetea în engleză*, CL, 2000, 9; Petraș, *Cărțile*, 203; Ștefan Borbély, *Amintiri cu cei de-acasă*, APF, 2010, 11. **C.Br.**

CEUCA, Justin (26.IX.1939, Mureșenii Bârgăului, j. Bistrița-Năsăud), teatrolog, poet. Este fiul Mariei Ceuca (n. Alexi) și al lui Justin Ceuca, învățători. C. a frecventat cursul primar și gimnaziul în localitatea natală, iar liceul la Bistrița până în 1959. Studiile universitare le face la Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, încheindu-le în 1964. Între 1965 și 1995 a funcționat ca secretar literar la Teatrul Național din Cluj. În anii 1974, 1975, 1976 a organizat primele colocvii de teatrologie din țară, urmate de Zilele Teatrale Clujene și de Săptămâna Teatrelor Naționale, care se înscriu între primele festivaluri românești de teatru. În 1976 a urmat un stagiu de studii postuniversitare de teatrologie–filmologie la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale”, din București. Și-a luat doctoratul în filologie la Universitatea clujeană, în 1986, cu teza *Coordonate ale teatrologiei românești interbelice*. Din 1995 este cadru didactic la Facultatea de Litere din Cluj-Napoca. A coordonat, fiind coautor, elaborarea studiului monografic *Teatrul Național din Cluj-Napoca (1919–1994)*, editat la sărbătorirea a 75 de ani de activitate ai instituției (1995). Debutează cu proză la „Steaua” în 1965. Mai colaborează cu recenzii, cronici de teatru și film, eseuri, poezie și proză la „Tribuna”, „Teatrul”, „România literară”, „Apostrof” ș.a. A scris scenarii pentru teatrul radiofonic, precum *Procesul Memorandului*, difuzat la Radio Cluj.

Debutul editorial al lui C. îl reprezintă studiul monografic *Zaharia Bârsan* (1978), o biografie și o evaluare a activităților variate (actor, regizor, animator, dramaturg, poet) ale celui ce este considerat „ctitorul Teatrului Național din Cluj”. Accentul principal al cercetării cade pe operă, studiată din perspectiva

contribuției sale la „afirmarea condiției estetice a teatrului”, atât în perioada eroică a mișcării teatrale românești din Transilvania, anterioară Unirii din 1918, cât și după crearea Teatrului Național din Cluj (1919), al cărui prim director a fost Zaharia Bârsan. Lucrarea ilustrează deopotrivă istoria teatrului românesc și teatrologia, disciplină căreia C. îi va consacra o lucrare de pionierat în cultura noastră, *Teatrologia românească interbelică* (1990). Autorul nu se cantonează într-o panoramă „strict fixată cronologic”, fiind interesat, în primul rând, de aspectele teoretice, de „un climat ideatic, o atmosferă culturală și teatrală”, de evidențierea unor coordonate generale ale fenomenului. El pleacă de la sensul de globalitate, pe care Patrice Pavis îl dă noțiunii de „teatrologie” („studiul teatrului sub toate formele și sub toate aspectele sale”), sistematizând și evaluând ideile oamenilor de teatru români cu privire la spectacol (în special), la componentele sale, actorul, scenografia, banda sonoră, literatura dramatică, publicul, critica, relațiile dintre acestea, specificul creativității teatrale, rolul regizorului, raporturile dintre scenă și societate, organizarea și conducerea instituției etc. Paralela cu fenomenul european îi arată pe oamenii de teatru români în postura unor creatori moderni, sincroni, originali. *Teatrologia...* este o construcție teoretică temeinic articulată, în care autorul își valorifică propria-i capacitate speculativă. Disocierile nuanțate despre „imaginea teatrală” (configurație) sunt o probă elocventă ca aplicație și imaginație a ideilor. În eseu *Despre constituirea dramei* (1995) C. abordează drama sub semnul unui „vector” structurant, „voința”, care, „ca manifestare a unei forțe, este fermentul constituirii dramei”. Din această perspectivă, sunt reluate categoriile curente ale discursului teoretic: personaj, conflict, situație dramatică, fapt dramatic ș.a. Cercetarea continuă prin *Evoluția formelor dramatice* (2002) și prin *Aventura dramei românești* (2005). În afara acestor lucrări, C. a mai publicat volumele de versuri elegiace *Melancolii* (1987) și *Apocrife* (2008), precum și romanul cu ambiții de frescă *Destinul familiei Botta* (2008), subintitulat „romanul burgheziei românești transilvane”.

SCRIERI: *Colocvii teatrale clujene* (în colaborare), I–II, Cluj-Napoca, 1974–1975; *Zaharia Bârsan*, Cluj-Napoca, 1978; *Melancolii*, Cluj-Napoca, 1987; *Teatrologia românească interbelică*, București, 1990; *Despre constituirea dramei*, Cluj-Napoca, 1995; *Teatrul Național din Cluj-Napoca (1919–1994)* (în colaborare), Cluj-Napoca, 1995; *Silvia Ghelan. Eseu despre actor*, Cluj-Napoca, 1998; *Evoluția formelor dramatice*, Cluj-Napoca, 2002;

Aventura dramei românești, Cluj-Napoca, 2005; *Aureliu Manea. Eseu despre un regizor*, Cluj-Napoca, 2007; *Apocrife*, Cluj-Napoca, 2008; *Destinul familiei Botta*, Cluj-Napoca, 2008.

Repere bibliografice: Mircea Ghițulescu, „Zaharia Bârsan”, ST, 1978, 11; Constantin Hârlav, „Zaharia Bârsan”, RL, 1978, 42; Mircea Popa, „Ora de mătase”, TR, 1987, 52; Maria Vodă Căpușan, „Teatrologia românească interbelică”, ST, 1991, 1; Corneliu Ștefănescu, *Modernitate și valoare*, TR, 1991, 21; Radu Mareș, *Teatrul sub lupă*, TR, 1996, 14; Poantă, *Dicț. poeți*, 60–61; Mircea Morariu, *Prejudecată spulberată*, TTR, 2008, 1–2. **C.H.**

CHEIANU, Constantin (21.IX.1959, Trușeni–Strășeni), dramaturg, publicist, prozator. Este fiul Zinaidei (n. Călmățui) și al lui Tudor Cheianu, țărani. Urmează școala medie în satul natal, apoi Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1977–1982). A fost redactor la „Literatura și arta”, „Contrafort”, „Sud-Est cultural”, „Jurnal de Chișinău” și funcționar la Uniunea Teatrală din Chișinău și la Ministerul Culturii din Republica Moldova. În 1993 fondează, împreună cu regizorul Sandu Vasilache, Teatrul de Buzunar. După 2010 realizează în colaborare la Jurnal TV emisiunea săptămânală de satiră și umor „Ora de ras”, având în vizor probleme de ordin social din Republica Moldova. A debutat în 1987 cu proză în „Literatura și arta” și editorial cu o nuvelă inclusă în volumul colectiv *Dintre sute de catarge* (1990). Mai colaborează la „Basarabia”, „Vatra” ș. a. A fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1998, 1999), cu mai multe premii la festivalurile de dramaturgie.

În volumul de proză *Totul despre mine!* (1999), iar apoi în *Sex & perestroika* (2009), la fel ca în toate scrierile sale, C. e preocupat de realitățile de la est de Prut: destinul intelectualului basarabean, mediul în care acesta s-a format, „vălmășagul de evenimente” prin care a trecut Basarabia cu începere din 1989. Profileate pe fundalul unor impulsuri adolescente și al unei juneți înflăcărate, impedimente de toate naturile sunt evocate, cu umor detașat, fără sentimentalism sau gravitate ineficientă. Întâmplările încearcă să pună în lumină nu doar comunismul sovietic, dar și „democrația pe degeaba”, cum numește C. regimul de după 1989. Odiseea cuvintelor literare românești interzise în limba scrisă și vorbită în spațiul dintre Prut și Nistru este istorisită ca o aventură incredibilă la care au fost supuși românii moldoveni. Și în piese

C. își asumă rolul de cronicar apt să-și nuanțeze scepticismul. „Gingașele poduri de flori”, filtrele ideologice instalate de-a lungul Prutului, relația cu România, extrem de complicată după al Doilea Război Mondial – toate dau contur atmosferei în care e plasat un protagonist angoasat, care nu vrea să fie depășit de istorie, de evenimente. Profund implicat în explorarea și înțelegerea realităților contemporane, punând accentul pe document și scriind o dramaturgie a imediatului, C. împinge revolta până la caricatură și grotesc. Piese sale au fost montate pe scene din Chișinău, Bălți, Iași, București și Dresda, iar *Achitarea lui Salieri* a fost interpretată la Radio România (1998).

SCRIERI: *Luministul*, Chișinău, 1998; *Cel-care-aduce-răzbunarea*, Chișinău, 1999; *Totul despre mine!*, Chișinău, 1999; *În container*, Chișinău, 2007; *Sex & perestroika*, Chișinău, 2009.

Repere bibliografice: Mircea Ghițulescu, [*Constantin Cheianu*], CNT, 1998, 3–4, 1999, 47, LCF, 2009, 41; Emilian Galaicu-Păun, „*Totul despre mine!*”, „Sud-Est cultural”, 1999, 3–4; Vitalie Ciobanu, *Valsul pe eșafod*, Chișinău, 2001, 161–168; Vitalie Ciobanu, *Moldova – o țară în container*, CF, 2007, 10; [*Constantin Cheianu*], CF, 2009, 11–12 (grupaj special); Mihaela Michailov, *Pașaport de container*, OC, 2010, 524; Mircea V. Ciobanu, *Romanul din Basarabia*, „Sud-Est cultural”, 2010, 2; *Dicț. Chișinău*, 111–112.

A.Bn.

CHEIE-PANTEA, Iosif
(9.IV.1939, Denta, j. Timiș), critic și istoric literar.

Este fiul Evei (n. Pantea) și al lui Ion Cheie, muncitori. Urmează cursul elementar în Denta (1946–1953), Școala Medie nr. 5 din Timișoara (1953–1956) și Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic timișorean (1957–1962). Mai târziu va face o specializare la Scuola Normale Superiore din Pisa (1970–1972), unde își va lua doctoratul în filologie cu teza *Leopardi e Eminescu*; în 1975, cu aceeași temă, va susține un doctorat și la Universitatea din Timișoara. Își începe cariera

didactică la Facultatea de Filologie de la Universitatea timișoreană, în 1992 ajungând profesor. Aproape două decenii (1990–2009) conduce Catedra de literatură română și comparată. Este redactor responsabil al publicației „Studii de literatură română și comparată”, apărută sub egida Universității de Vest din Timișoara. A debutat la *Orizont*, în 1964, cu studiul *Imaginea revoluționarului pașoptist în romanul „Geniu pustiu”*, iar editorial cu studiul de literatură comparată *Eminescu și Leopardi. Afinități elective* (1980). Mai colaborează la „Analele Universității din Timișoara”, „Steaua”, „Synthesis”, „Cahiers roumains d’études littéraires”, „România literară”, „Cronica”, „Vatra” ș.a. Unele articole sunt semnate Iosif Pantea. Participă la alcătuirea mai multor volume colective, dedicate îndeosebi lui M. Eminescu și lui Lucian Blaga. A fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara (2002).

În scris C. este un parcimonios, cu un sever control al expresiei și o riguroasă desfășurare a argumentației. Nu a fost atras de mișcătoarea literatură contemporană, simțindu-se mai în siguranță pe teritoriul clasicilor. Ocolind foiletonistica și critica de întâmpinare, C. publica prin deceniul al șaptelea studii în revista „Orizont”, dovedindu-se un hermeneut inteligent și un comparatist ingenios. Volumul de debut pornește de la înrudirea spirituală dintre doi poeți, M. Eminescu și Giacomo Leopardi, din perspectiva vocației tragice. În volumul *Palingeneza valorilor* (1982), într-un text intitulat *Slavici și vocația tragicului*, mai scrie despre M. Eminescu, Ion Creangă, Al. Macedonski, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Al. A. Philippide. *Literatură și existență* (1998) cuprinde studii despre opera lui Eminescu și Blaga. Seriozitatea cercetării se unește cu sobrietatea stilului și adâncimea interpretării. Cum observau comentatorii, aici se află „o lapidara mărturisire de credință a criticului pentru care tratarea subiectului în toată amploarea înseamnă demonstrarea importanței sale în ordine ontologică” (Doina Curticăpeanu). În capitolele, *Iubirea ca principiu ontologic*, *Moartea – o afirmare a vieții*, *Existența creatoare*, demersul se dezvoltă asupra unei triade: iubirea, moartea, existența. În volumul *De la Eminescu la Nichita Stănescu* (2002) actul hermeneutic este unul de structură fenomenologică prin forarea în adâncimea ideilor, prin

dorința de a descoperi geneza interioară a fenomenului analizat.

SCRIERI: *Eminescu și Leopardi*, București, 1980; *Palin-geneza valorilor*, Timișoara, 1982; *Literatură și existență*, Timișoara, 1998; *Repere eminesciene*, Timișoara, 1999; *De la Eminescu la Nichita Stănescu*, Timișoara, 2002.

Repere bibliografice: Eugen Todoran, „*Eminescu și Leopardi*”, O, 1980, 28; Ioana Em. Petrescu, *Studii eminesciene*, ST, 1981, 1; Nicolae Mecu, *O nouă carte despre Eminescu*, VR, 1981, 4–5; Cristian Moraru, *Palingeneză și exegeză*, LCF, 1983, 31; *Dicț. scriit. rom.*, I, 542–544; Eleonora Cărcăleanu, *Repere româno – italiene*, Iași, 1998, 114–116; Ruja, *Parte*, II, 237–244; Doina Curticăpeanu, *Mirajul plaurilor plutitori*, F, 1999, 2; Boldea, *Vârstele*, 132–140; *Dicț. Banat*, 155–159; Dan Mănucă, *Oglinzi paralele*, București, 2008, 156–161; Iulian Boldea, *Teme și variațiuni*, București, 2008, 381–385. **AL.R.**

CHELARIU, Traian
(21.VII.1906, Hatna-Dărmănești, j. Suceava – 4.XI.1966, București),
poet, prozator,
eseist, memorialist,
dramaturg.

Este fiul Rahilei și al lui Grigore Chelariu. Cum obligațiile de serviciu, ca lucrător ceferist, îi impuneau tatălui său să-și schimbe mereu locul de muncă, C. face clasele primare la Măriței, Ițcani, Suceava, ba chiar și la Bautsch-Budisov (Moravia), de unde familia revine în 1918 în țară. Din 1919 urmează liceul cernăuțean „Aron Pumnul”, absolvit în 1926. Se înscrie, în același an, la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cernăuți, luându-și *magna cum laude* licența în filosofie (1930), domeniu în care își va susține, în 1937, și doctoratul (cu teza *Aspecte finaliste și biologice în pozitivismul lui David Hume*). Având șansa unei burse academice, pleacă pentru studii de specializare la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses (1931–1933) și la Școala Română din Roma (1933–1934). O vreme e asistent universitar la Catedra de psihologie și logică la Cernăuți, Iași și la București, unde se va stabili în 1940. Odată cu instalarea noului regim, urmează pentru C. ani grei de umilințe și privațiuni – interval întunecat, consemnat

în pagini de jurnal. A profesat și în învățământul mediu. În 1960 devine lector la Institutul Pedagogic din Suceava. Publică tot mai puțin, astfel încât în bună parte manuscrisele sunt lăsate în sertare. A debutat cu versuri în revista „Floarea soarelui” (1926). Mai e prezent în „Glasul Bucovinei” (aici este și redactor-șef), „Junimea literară” (îndeplinește din 1935 funcția de secretar de redacție), „Gazeta Bucovinei”, „Bilete de papagal”, „Gândirea”, „Convorbiri literare”, „Bucovina”, „Orientări”, „Universul literar” (unde a fost redactor), „Bucovina literară” (fiind și în comitetul de redacție), „Revista Fundațiilor Regale” ș.a.

Livresc și prețios, cerebral până la ariditate, cu înclinație spre teoretizări, C. cultivă în cogitațiile sale „răzgândirea”. Cu alte cuvinte, gândind cu mintea lui, caută să nu calce pe urmele unor „sentințe consacrate”. Eseistica, de suflu scurt, comprimată adesea până la dimensiunile unui aforism, nu manifestă inhibiții față de ideile unor cugetători iluștri. Cu o obstinată ambiție a disocierii, luând în discuție noțiuni cum ar fi adevărul, libertatea, fericirea, absurdul, răul și binele, viața și moartea, C. se bizuie în aceste exerciții de reflexivitate pe bunul-simț – *Proze pentru anul inimii* (1934), *Zaruri* (1936), *Casă pe nisip* (1937), culegerea postumă *În căutarea Atlantidei* (1989), completată cu „fragmente noi” în 2003. În chestiuni de artă, de teorie literară, C. pune în relație, de câte ori are prilejul, valențele esteticului, etnicului și eticului. I se întâmplă și să cadă în inconsecvențe. „Hermetiști”, de pildă, i se par depășiți și reci, însă el însuși nu evită ermetizarea, fiind de părere că poetul nu se cade să scrie „pe înțelesul tuturor”; în plus, „prea clarul ucide frumusețea plăsmuirilor noastre”. Și, într-adevăr, „stihul sever” al lui C. nu se remarcă prin limpezime. La fel, notațiile sale în cheie reflexivă. Cu înfloriri poetizante, silnic nu rareori până la obscuritate, el uită de propria aserțiune, potrivit căreia simplitatea e un „semn regesc”, și își complică teribil frazarea, iluzionându-se că astfel atinge profundități de filosofie nemțească. Suita *Note germane* (din „Adevărul literar și artistic”), în care sunt portretizați diferiți autori și li se comentează opera (din care și traduce fragmente), relevă un cunoscător avizat al acestei literaturi. Impresii, dominate de un extaz lucid, despre sculpturi celebre din muzeele italiene sunt caligrafiate în *Pietre la cari mă-nchinai* (1937). Însemnări despre capodoperele unor maeștri (sculptori, pictori), ca și pe marginea unor scrieri ce îi stărnesc interesul, se împletesc în jurnalul din 1929–1936, tipărit postum,

Zilele și umbra mea (1976), care cuprinde mărturii asupra propriei formări ca om de cultură și ca scriitor, ținută urmărită cu o rară perseverență. În proze – antologate în volumul postum *Necunoscuta*, 1972 – C. nu e captivul unei singure maniere. Unele narațiuni sunt contaminate de o febră romantică, sub apelul iubirii (*Dram*, *Necunoscuta*), altele se înscriu în arie realistă, istorisind tragedii din lumea satului (*Frigul*, *Noaptea*). Iminența unor grozăvii, care până la urmă se și produc, semnalează sminteala realului, care își iese, stihinic, din țâțâni (*Lut*). Cu vibrări de lirism (*Clara Corona*) și elemente de fanatism (*Clondirul*), se înfiripă alegoria, care, cu un tremur duios, poate fi și din lumea celor care nu cuvântă (*Sfârșitul soimului*). Contând pe ritmul epic, parabola *Subterana* ar vrea să sugereze mecanismul alienant al unui sistem totalitar. Portretistica (figura bizară a bătrânului maniac într-ale scrisului, din *Răzbunarea unchiului Matei*) pivotază între pornirea compătimitoare și ironia reținută. Dintre piesele de teatru ale lui C. (nepublicate în timpul vieții; un volum *Teatru* va fi editat în 1976), mai izbutite ar fi drama de inspirație istorică *La locul numit Direptate*, însuflețită de un patos ce antrenează, până la artificiozitate, cadențe (și rime) de poem, și fantezia dramatică *Don Juan*, în care, eliberat din chinga legendei, seducătorul sevilian e văzut nu ca un înșelător orgolios și crud, ci ca un himeric, aspirând către un absolut al iubirii. Secvențele de intensitate în crescendo și efectele de atmosferă (de care se abuzează în sens melodramatic în *Acolo*, în *Deltă*) certifică o vocație de dramaturg, care însă prea se lasă furat de poematic. Lirismul pletoric din unele texte, cum ar fi *Baladă carpatină*, cu înfloriturile și insuportabilele lui afectări, face lectura indigestă. Recursul la psihologic (*Sfârșitul lui Moțoc* ș.a.) și amprenta etică (*Acolo*, în *Deltă* ș.a.) sunt constante ale acestei dramaturgii, tentată și de mitologic (*La revedere*, *Nausicaa*). Farsele (*Din năzdrăvăniile lui Păcală*) ratează chiar și pitorescul de limbaj. Seve de rusticitate pulsează în volumul liric de debut, *Exod* (1933), animând un peisaj evocat, în duhul lui Ion Pillat, cu atotstăpânitoare melancolie. Zarea tremurătoare este aceea a ținutului natal, martor al zburdălniciilor copilăriei și al înfiorărilor primei iubiri. Stărnind regrete, întoarcerea în trecut e, însă, o cărare pierdută. Și în *Aur vechi* (1936) paseistul, mai împăcat, căzut pe gânduri, își apleacă urechea la felurite „glasuri de demult”, gata să capteze ecouri din vremuri scitice și, cum va proceda și în *Versuri de după amiază* (1940), din epoci de legendă. Străbătută de o undă de pesimism, reflexivitatea, vrând parcă

să se degaje din aburul sămănătorist (vădit în *Exod*), își propune mize înalte („eternitatea”, „desăvârșirea” ș.a.). Se simte la C. o acerbă voință de a-și reprima, în stanțele pe care le elaborează, impulsurile de sentimentalitate în beneficiul îndoielnic al unei sintaxe îndelung cizelate, meșterită cu „sigle și echere”, alambicată până la sibilinic. Tot filtrând, decantând, chinându-se să-și rafineze, în „simetrii și purități de cristal”, discursul, stihuitorul aproape că sufocă nu doar palpitul lăuntric, dar, pășind pe o „punte către vid”, până și înțelesurile. Scrupulul drastic al conciziei, hiperluciditatea, euforia subtiliei melodicității a unor sonuri conduc la un asemenea rezultat și în poeziile în vers alb, strânse în volum postum, în 1983. Un ton neașteptat de aspru, răbufnind în sarcasme și blesteme, zvâcnește în *Balade și strofe răzlețe* (1943). Cu toată jalea pe care o lasă în urmă, războiul, „stihie” devastatoare, insuflă bucovineanului podidit de patriotice simțiri impulsuri de energie combativă. O antologie din versurile lui C., *Scrieri lirice*, s-a editat în 1970. Respirând o seninătate ce îngăduie și câte o inflexiune de umor, sonetele – înmănunchate în alt volum, din 1973 – întrețes îngândurări de convenție (despre deșertăciunea vieții, labilitatea soartei ș.a.) și rostiri de moralist încrezător, sub „clare ceruri”, în valorile sufletești pozitive. Tristețea ce se împânzește, prelingându-se dintr-un anotimp în altul, printre irizări albastre, exprimă chinurile potolite ale unei iubiri târzii. În poezia lui C., după atâtea întortocheri și canoniri, sonetele aduc o liniște și o claritate reconfortante.

SCRIERI: *Exod*, Cernăuți, 1933; *Proze pentru anul inimii*, Cernăuți, 1934; *Aur vechi*, Cernăuți, 1936; *Cântece de leagăn*, Medias, 1936; *Zaruri*, Cernăuți, 1936; *Casă pe nisip*, Cernăuți, 1937; *Pietre la cari mă-nchinai*, Cernăuți, 1937; *Dulcile cuvinte*, Cernăuți, 1940; *Versuri de după amiază*, Cernăuți, 1940; *Balade și strofe răzlețe*, Cernăuți, 1943; *Scrieri lirice*, îngr. și pref. Emil Manu, prezentare Al. Dima, București, 1970; *Necunoscuta*, îngr. Ecaterina Chelariu, cuvânt înainte Mircea Horia Simionescu, București, 1972; *Scrieri lirice*, pref. Eugen Barbu, București, 1973; *Teatru*, îngr. și pref. Adrian Angheliescu, București, 1976; *Zilele și umbra mea*, îngr. și pref. Corneliu Popescu, Iași, 1976; ed. I-II, îngr. și pref. Mircea A. Diaconu, București, 2007–2010; *Poezii în vers alb*, îngr. și postfață Corneliu Popescu, Iași, 1983; *În căutarea Atlantidei*, îngr. Doina Florea și Corneliu Popescu, pref. Adrian Butură, Cluj-Napoca, 1989; *Strada Lebedei nr. 8. Pagini de jurnal*, îngr. și pref. Mircea A. Diaconu, București, 2002; *În căutarea Atlantidei (fragmente noi)*, îngr. și pref. Mircea A. Diaconu, Iași, 2003. **Traduceri:** *Suflet nipon*, Cernăuți, 1937.

Repere bibliografice: Streinu, *Pagini*, V, 79–80; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 823, *Ist. lit.* (1982), 907; Crohmălniceanu, *Literatura*, II, 185–187; Micu, „Gândirea”, 638–639; Popa, *Dicț. lit.* (1977), 143–144; Angheliescu, *Creație*, 269–288; *Dicț. scriit. rom.*, I, 544–545; Victor Nicolae Cossaris, *Pe urmele lui Traian Chelariu*, Suceava, 2001; Gheorghe Grigurcu, *Mărturii nemijlocite*, RL, 2002, 46, 47; Faifer, *Pluta*, 62–66; Simion, *Genurile*, 249–253; Mircea Iorgulescu, *O „reîntregire” literară*, „22”, 2003, 682; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, I, 348–354; Victor Nicolae Cossaris, *Traian Chelariu – repere biobibliografice*, Suceava, 2006; Popa, *Ist. lit.*, I, 1067–1068; Alexandru-Ovidiu Vintilă, *Traian Chelariu. Inconfundabilul său document moral*, „Bucovina literară”, 2011, 4; Diaconu, *Studii*, 153–168, 313–346.

F. F.

CHEMAREA, revistă apărută la București, în două numere, pe 4 și 11 octombrie 1915. Ca și în cazul altor reviste „de frondă” ale epocii, nu se precizează nimic în ce privește conducerea, sumarul sau periodicitatea. Primul număr are pe prima pagină numele colaboratorilor, în această ordine: Ion Vinea, N. Porsenna, Ernest Poldi, Tristan Tzara, I. Lupa, Thompson, (Felix) Valloton – artist modern francez, ale cărui lucrări grafice cu caracter abstracționist-satiric ilustrează publicația. Pe prima pagină a celui de-al doilea număr semnatarii sunt menționați în ordine alfabetică: Ion I.C. Brătianu, Claudian (Alexandru Claudian, viitor sociolog și poet), Horia Maniu (fratele scriitorului Adrian Maniu), Ernest Poldi, N. Porsenna, Theodor Solacolu, Tristan Tzara, Ion Vinea. Avocatul Ch. (Ernest) Poldy și poetul Theodor Solacolu fuseseră colegi ai lui Vinea și Tzara la revista „Simbolul”. În paginile C. literarul deține un rol secundar, semnificativ totuși, fiind prezent inclusiv în stilistica „artistă” și nonconformistă a multor articole. Cele mai importante contribuții sunt reprezentate de poemele lui Tristan Tzara (*Vacanță în provincie*, *Furtuna și cântecul dezertorului*), primele publicate în România sub acest pseudonim. Ambele conțin semnale ale viitoarei „evadări” a autorului, înainte de plecarea în Elveția și de amorsarea dadaismului. Editorialul-program, semnat de I. Vinea (*Avertisment*), a fost adesea citat ca text preavangardist: „Să ieșim deci cu platoșe tari sub veste. [...] După ce și-au golit pânțele hermeticii bătrâni, iar virtuțile multora au sângerat pe cămăși agitate lăutelor plebei, și copiii și-au manifestat în public, pe coli albe ca cearceafurile, incontinența, acum cel puțin e rândul celor tineri și chemați, la nevoie, să lupte, să se întrebe unde vor fi trimiși. Revista noastră e o întrebare a unui grup de scriitori, ziariști și studenți adresată tuturor. Paginile

sunt oferite. Dar fără îndoială că nu vor scrie aci cei ce gândesc cu spatele la realitate: pederăștii politiciii”. Articolul definește linia unei reviste civico-politice orientate împotriva politicii național-liberalilor cu privire la intrarea României în război. Sunt denunțate demagogia politicianistă, lipsa de educație a publicului, spiritul burghez mercantil, manipularea cinică a idealismului național. Pe lângă articole de atitudine (Ion Vinea, *Note repezi*), se publică crochiuri morale și „caractere” cvasiurmuziene, în care sunt taxați politicieni cupizi (Ernest Poldy, *Ionaș Grădișteanu*); este sancționată, de asemenea, politica de împărțire a Balcanilor pe criterii etnice (Ernest Poldy, *Principiul naționalităților*), iar intrarea României în război e acuzată de Vinea că nu ar servi nici „sentimentele”, nici „interesele” naționale. Apocalipsa unei lumi se lasă surprinsă, sub semnul carnavalului, prin figurile unor „oameni din subterană”, care conspiră anarhic și subversiv (Al. Claudian, *O viață*). Prezența în paginile revistei a premierului Ion I.C. Brătianu, adversar politic al lui Vinea, apare motivată ironic: politicianul liberal îl atacă printr-o scrisoare acidă pe B. Delavrancea, acuzat de a fi publicat secrete diplomatice în ziarul „Epoca” (*Bilet domnului Delavrancea*). Rubrica de revista revistelor, „Greșeli mărunte” (semnată „Aristofan”), conține săgeți la adresa publicațiilor tradiționaliste (de exemplu „Drum drept”), cu mostre de versuri stupide, dar și cu ironii la adresa simbolismului academizant al unor Ovid Densusianu și N. Davidescu. La rubrica „Jurnalul săptămânii”, un text al poetului intimist Barbu Nemțeanu, apărut în „Flacăra”, devine subiect de parodie scatologică. De semnalări pozitive are parte revista simbolistă ieșeană „Versuri și proză” a lui I.M. Rașcu și Alfred Hefter. **P.C.**

CHEMAREA TINERIMEI ROMÂNE, gazetă apărută la Cluj, săptămânal, de la 18 aprilie 1926 până la 30 martie 1932. Redactori responsabili: Pavel Pavel (1926), V.V. Tilea, Aurel Buteanu (1927), Emil Pop (1927–1928), A.T. Mureșan (1929–1931) și Bazil Gruia (1931–1932). Primele două apariții, din 18 și 21 aprilie 1926, sunt sub formă de foi volante și anunță viitorul „ziar bisăptămânal al tinerimii grupate sub steagul Partidului Național”, împreună cu programul aripiei tinere, bazat în principal pe „refacerea morală și politică a țării” și pe „desăvârșirea unui naționalism integral”. În primul an apar articole scrise de Ioan Lupaș, I. Gruia, Ioan Moldovan, Ghiță Bob, Emil Pop, Sever Stoica, I. Martaloglu, Pavel Pavel (Tudor Bălțeanu), Petre Domșa. Din 1928 își

încep colaborarea Bazil Gruia (*Ostracizarea valorilor, Pacifismul în România*), prezent și cu poezii, și Petre Țuțea, în acea vreme student în drept la Cluj. Primul articol semnat aici de acesta, în 1929, este *Problema regiunii în noua reformă administrativă*, urmat de *Politic și economic, Parlamentarii, Iluziile măscăricilor, Plebeul rural, La țară* etc. Cei care scriu în revistă se războiesc sistematic cu liderii Partidului Liberal și cu cei ai Partidului Poporului, cu mareșalul Averescu sau cu Octavian Goga, în urma unui articol dur, care le dă prilejul să verse multă cerneală. Printr-o ședință publică a tribunalului, Bazil Gruia este achitat de acuzația de calomnie. **C.t.r.** titrează pe prima pagină *Înfrângerea politică a mareșalului Averescu* (mareșalul fusese reprezentat în proces de avocații Hanibal Teodorescu, Laurean Gabor, Valer Moldovan, iar Bazil Gruia fusese apărut de avocații Radu Rosetti, P. Ioanițescu, Aurel Socol, Ionel Pop și V.V. Stanciu). Bazil Gruia semnează în paginile ziarului poeziile *Mureșul, Plânsul vântului, Colinde*, alături de Aron Cotruș, care e prezent cu poemele *Cosașul, Răbdare, Sunt bun și rău*. Mai pot fi citite texte de Tudor Arghezi (*Vărul Mihalache* – reluare după „Bilete de papagal”), Pamfil Șeicaru, Nae Ionescu, Octavian Șireagu ș.a. **M.Pp.**

CHEMAREA VREMII, publicație apărută la București, săptămânal, între 5 iunie 1940 și 6 martie 1942. Director: Ion Sân-Giorgiu; redactor-șef: D.I. Cucu. Un *entrefilet*, *Cadran pe 7 zile*, menționează că este seria a doua a unui periodic omonim editat 14 ani la Botoșani sub conducerea doctorului Haralambie Vasiliu și că „va continua, potrivit cu împrejurările de azi, același crez de românism fără prihană, slujind fără violență, dar cu neclintită hotărâre idealurilor permanente ale neamului, poruncilor nestrămutate ale tradiției creștine și realității mântuitoare a regalității. [...] O singură dorință ne călăuzește: doctrina pământului românesc; o singură misiune ne luminează calea: mistica egoismului național”. Gazetă de „actualitate ilustrată”, **C.v.** susține politica oficială de întărire a legăturilor cu Germania, analiza evenimentelor politice și militare ocupând spațiul cel mai întins, alături de cronici și articole pe subiecte militare, economice, sociale și politice, în care este elogiată politica lui Hitler. Fiecare număr conține editorialul directorului, un cursiv al lui D.I. Cucu (uneori d.i.c.), articole de doctrină declarat naționalistă, de adeziune la politica nazistă globală, dar nu în afara aparențelor spiritului științific, semnate de Romulus Vulcănescu (*Spiritul antifascist*), Gh.

I. Brătianu (*Chestiunea românească în 1940*), Sabin Manuilă (*Politica de populație*), Costin Murgescu (*Japonia. O problemă democratică*), N. Ladmiss-Andreescu, A.C. Cusin, unele reluate după cotidianul de dreapta „Buna Vestire” (Al. Brătescu-Voinești, omagiul adus lui A.C. Cuza cu prilejul împlinirii vârstei de optzeci de ani rostit la Ateneul Român și tipărit în broșura *Huliganism*, Alexandru Constant, *Îngrijorații*). Partea literară, firavă în ansamblul revistei, este reprezentată de versurile lui Radu Demetrescu-Gyr (*Balada trupului care s-a frânt pe roată*), Ion Pillat (*Credința*), Ion Sân-Giorgiu (*Toamnă veche*), Lucia Demetrius, Teodor Scarlat, I.D. Pietrari, Igor Block, de nuvelele și schițele semnate de Radu Tudoran (*Fata primarului cel bun*), N. Ladmiss-Andreescu (*Dispensa*), Paul Teodorescu, Traian Lalescu, dar mai ales de fragmentele din *Straniul paradis*, viitorul volum de nuvele al lui Laurențiu Fulga, și de extrasele din trilogia *Suflet japonez*, scrisă de generalul Gh. Băgulescu, primul ambasador al României în Japonia. Excluzând nuvelele *Leila* și *La închisoare* ale scriitorilor iugoslavi Ivan Cankar și Ivo Andrić și *Focul de pistol* de A.S. Pușkin, paginile traduse provin exclusiv din perimetrul literaturilor germană și italiană, iar selecția făcută de semnatarii lor, Mihai Isbășescu (Heinrich Zillich, scriitor sas din România, *Condeiu*), Ion Sân-Giorgiu (Hans Carossa, *Orbul*) și George Sbârcea (Luigi Pirandello, *Judecata lui Saru Argentu*), este una determinată valoric. Constantă și substanțială este „Cronica literară” încredințată lui G.C. Nicolescu, tânăr asistent universitar cu opinii critice și de valoare echilibrate, pertinente, argumentative. Un derapaj în acest compartiment al **C.v.**, venit din afara redacției la începutul toamnei 1941, este *O carte infamă* – atac furibund întins pe multe coloane în câteva numere la adresa *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu, făcut de D. Murărașu, istoric literar el însuși și autor al unei lucrări similare, sub anonimatul pseudonimului cu rezonanțe de inchiziție Loyola –, articol care aprinde în presa de extremă dreapta o campanie nimicitoare la adresa cărții și a autorului. Mai echilibrat, în articolul de bilanț *Anul literar 1941*, G.C. Nicolescu enumeră lucrarea printre cărțile de excepție ale anului, observând și că „a dominat prin larga discuție în jurul ei *Istoria literaturii* a lui D. Murărașu”. Alte rubrici mai vizibile, chiar dacă ocazionale, sunt „Cronica plastică” ținută de V. Beneș, „Cronica dramatică” inaugurată de Toma Vlădescu disimulat sub criptonimul Timeus, care i-o va trece lui L. Voita, „Agenda”, unde este recenzat conținutul

revistelor sosite în schimb redacțional și volume recent apărute, „Cronica muzicală”, asigurată de muzicologul Tudor Ciortea. O grafică în linia politică generală a publicației preia sub genericul „Humorul altora”, pe toată suprafața unei pagini, caricaturi, grafică, desene din renumite reviste europene de umor („Grenouille”, „Ric et Rac”, „Simplicissimus”, „Travaso”, „Lustige Blätter”) și le completează cu grafica autohtonilor Dragu, Dragoș ș.a. Alți colaboratori: Gh. A. Cuza, N.I. Herescu, I.U. Soricu, Petre V. Haneș, Sextil Pușcariu, Ion Foti, Ion Savin, D. Caracostea, Bernhard Capesius, Ionel Teodoreanu, N. Porsenna, D. Iov, Al. Popescu-Telega, Mihail Dragomirescu, Ion Șugariu, George Iamandi, Nicolae Roșu.

R.P.

CHENDI, Ilarie
(14.XI.1871, Dârlos,
j. Sibiu – 23.VI.1913,
București), critic și
istoric literar.

Este fiul Elizei (n. Hodoș) și al lui Basiliu Chendi, preot. Dinspre mamă, C. se înrudea cu Nerva Hodoș și cu Al. Papiu-Ilarian (ultimul inspirându-le părinților și prenumele fiului). Urmează școala primară la Bandu de Câmpie (județul Mureș), gimnaziul evanghelic german din Mediaș (1883–1884) și Liceul „Episcopul Teutsch” din Sighișoara (1884–1891). Între 1891 și 1894 este student al Seminarului Teologic „Andrei Șaguna” din Sibiu, apoi al facultăților de Filosofie și Filologie ale Universității din Budapesta (1894–1897). Aici înființează, împreună cu Traian Vuia, Victor Braniște, Aurel Ciato, V. Onișor ș.a., Societatea de Lectură „Petru Maior”, fiind, în cadrul ei, președintele comisiei literare. În 1898 se angajează, pentru câteva luni, redactor la „Tribuna poporului” din Arad, după care, pentru a evita serviciul militar, trece munții și se stabilește în București, unde va lucra până la sfârșitul vieții ca bibliotecar la Biblioteca Academiei Române. Odată cu înființarea „Sămănătorului”, este cooptat în redacția revistei, fiind, în perioada 1902–1903, director *de facto* al publicației; colaborarea la revistă ia sfârșit în 1905, când C. se delimitează polemic de stilul autoritar al noului director, N. Iorga. Ulterior, redactează

informal revista „Viața literară” (1906–1908; din 1907 cu titlul „Viața literară și artistică”), girată oficial de George Coșbuc și Ion Gorun, și, ca secretar de redacție, participă, alături de Mihail Sadoveanu, D. Anghel și St. O. Iosif, la redactarea săptămânalului „Cumpăna” (1909–1910). Se numără printre fondatorii Societății Scriitorilor Români (1909), intrând în primul ei comitet de conducere. Se sinucide la o zi după ce-și luase viața prietenul său St. O. Iosif. C. debutează publicistic în „Musa”, revista manuscrisă a Seminarului Teologic din Sibiu (1892), și editorial cu nuvela *S-au dus în țară* (1893). Ulterior a colaborat la „Telegraful român”, „Tribuna”, „Familia”, „Foaia literară”, „Floare-albastră”, „România jună”, „Libertatea”, „Țara noastră”, „Luceafărul”, „Convorbiri literare”, „Noua revistă română”, „Cosinzeana” ș.a.

Opera lui C. nu pare să se fi bucurat de o posteritate prea generoasă. În ciuda amendamentelor pe care i le-au adus relecturile din ultimele decenii, imaginea-standard a criticului rămâne aceea pe care i-au creionat-o „canonizatorii” interbelici. Tonul l-a dat, ca în atâtea alte cazuri, E. Lovinescu, care îi reproșa că „s-a integrat, chiar de la începutul activității sale, în mișcarea sămănătoristă”, ceea ce, în vocabularul criticii lovinesciene, echivalează cu o condamnare fără drept de apel. Nici G. Călinescu nu s-a arătat mai binevoitor cu foiletonistul care, în viziunea sa, ilustra „tendința națională”, adică o linie ideologică privilegiată de-a lungul *Istoriei...* din 1941; însă, în ceea ce privește „criticele în sine”, istoricul literar consideră că, „deși scrise cu oarecare nerv, ele și-au pierdut azi interesul”, de vreme ce cronicarul „trece iute asupra obiectului, fără să analizeze și fără a demonstra măcar o idee”. Desigur, nu pot fi trecute cu vederea nici demersurile postbelice de „revizuire” – în sens pozitiv – a operei lui C., îndeosebi pe latura ei jurnalistică. Dacă Mircea Popa i-a atribuit „un loc de seamă printre cei dintâi critici cronicari din literatura română”, Nicolae Manolescu a fost și mai categoric, numindu-l „întâiul nostru critic profesionist, în sensul modern, [...] la care o temeinică formație filologică se unește cu vocația publicistică”. Însă, cu toate aceste corective, C. tinde să fie perceput în continuare de conștiința literară drept un pășunist anacronic, cu accente xenofobe, care confundă etnicul, socialul și esteticul, un jurnalist lipsit de o bază reflexivă solidă, cu accese de violență și cu derapaje vulgare, pe scurt, un exponent al naționalismului agresiv, izolaționist și necritic de la începutul secolului al XX-lea. Totuși, personalitatea lui critică nu poate fi redusă la stereotipul ruralistului

rudimentar. E drept că, în perioada în care a condus „Sămănătorul”, criticul a militat intens în favoarea unei literaturi naționale, tradiționale și rurale și că o atare afinitate se va păstra – fie și la o intensitate mai joasă – de-a lungul întregii sale activități. E o poziție pe care și-a argumentat-o, la fel ca majoritatea „tărăniștilor” din epocă, prin faptul că simbolismul, „decadentismul” și/sau modernismul ar fi niște forme străine de spiritul literaturii române. Însă C. nu și-a închipuit niciodată – cum insinuează Lovinescu în *Istoria...* sa – că funcția literaturii s-ar limita la menirea ei socială și națională și că literatura română ar fi condamnată să rămână pentru totdeauna într-un stadiu rural. Semnificativ pentru atitudinea lui față de categoria „esteticului” e un articol din 1908 (*Viața literară: Literatura de mâine. Teatrul și literatura*), în care criticul califică dezvoltarea beletristicii românești din epocă drept „o tranziție lentă la o epocă cu mai multă înțelegere pentru frumos”. „Căci, la urma urmelor, scopul definitiv al oricărei opere de artă este frumosul...” – completează foiletonistul. Mai mult, riscă aici și un mic pariu privind modul cum va arăta „literatura de mâine”: „În poezie se va face iarăși mai mult loc *eu*-lui, în proză vor străbate genurile impresioniste, în dramă se vor întrona poveștile și elementul liric. Poate și simbolurile și cochetăria ușoară cu viața senzuală să-și aibă un loc în literatura de mâine, căci aceste sunt totdeauna apanagiile unei literaturi rafinate și ale unei epoci în care se face artă și mai multă”. Firește, ar fi exagerat să se afirme că în aceste rânduri C. s-ar fi metamorfozat într-un adept al modernismului „senzual” și „rafinat”. El însuși se grăbește să precizeze că literatura pe care o preconiza nu avea nimic de-a face cu așa-zisa „direcție decadentă” în vogă. Însă nu e greu de constatat că locul sporit alocat „*eu*-lui” se află la antipodul lirismului obiectiv practicat de Coșbuc (sau chiar de Goga, în măsura în care prin vocea poetului vorbește nu o subiectivitate, ci o instanță supraindividuală), în timp ce „genurile impresioniste” ar putea fi asociate în chip plauzibil cu ceea ce se va încetățeni, peste câteva decenii, sub denumirea proză de analiză. În plus, ultimii săi ani de activitate atestă un grad ridicat de toleranță față de direcțiile literare ce debordau cadrele literaturii „tărăniste”. De pildă, într-un articol din 1910 (*Aristocrații în literatură*) criticul ajunge chiar să regrete supremația acesteia, care îi redusese practic la tăcere pe exponenții altor clase sociale – în special pe aristocrați: „Constituie ... un rău această lipsă. În literatură clasele sociale ar trebui să aibă toate reprezentanții lor”.

Totodată, în critica sa aplicată arată o severitate ridicată față de inflația de literatură „tărănistă”, recunoscând astfel implicit tendința de clișeizare accelerată din sânul ei; în paralel, el acreditează o serie de poeți „moderniști”. Cazul simptomatic din acest punct de vedere este, negreșit, Tudor Arghezi, pe care C. îl așază „pintre cei puțini poeți moderni mai serioși de cari dispunem astăzi”, verdict justificat prin aceea că poetul „*nu* pătimește de boala generală a tinerilor noștri scriitori de versuri: de banalitate”. În afara acestor atitudini, există cel puțin trei poziții teoretice prin care el întrezărește unele dintre cele mai solide achiziții ale criticii românești interbelice. Printre acestea nu ar trebui, totuși, așezat (decât, cel mult, cu circumspecție) și atât de discutatul „impresionism” al criticului, în jurul căruia s-au iscat numeroase controverse. Dacă, de pildă, E. Lovinescu limita dimensiunea impresionistă a criticii lui C. până aproape de anularea ei, editorul seriei *Scrieri*, Dumitru Bălăeț, cade într-un exces contrar, pretinzând că ar fi vorba aici de un „caz de substituie literară” și cerând ca „gloria de a fi întemeiat acest model de critică” la noi să-i revină autorului *Impresiilor* din 1908. Că „impresia” lui C. ar fi fost „nudă și elementară”, cum susține Lovinescu, e o afirmație care nu se susține. Gradul de elaborare a articolelor criticului (deficitare, e drept, pe partea strict analitică, dar nu fragmentare sau incoerente), folosirea frecventă a procedeelor din recuzita impresionismului francez (dialogul, portretul, pamfletul, poemul în proză etc.) și, mai ales, apelul frecvent la figura lui Anatole France (care, fără a fi citat în volumul din 1908, reprezintă, fără îndoială, sursa de inspirație a rubricii „Viața literară”, pe care C. a ținut-o în revistele „Țara noastră” și „Tribuna”, între 1908 și 1911) constituie dovezi suficiente pentru a arăta nu numai conștientizarea deplină a propriei tehnici „impresioniste”, dar și performanțele pe care criticul român le-a atins în cadrul ei. Totuși, nu a fost nici pionierul absolut al impresionismului românesc, nici teoreticianul care să-l decupeze în mod programatic ca direcție critică distinctă. Cu privire la cel dintâi aspect, e de amintit că, în același an în care apar *Impresiile* sale, vede lumina tiparului un volum cu un titlu similar – *Impresii literare* de Izabela Sadoveanu-Evan. Referitor la teoretizare, singurele afirmații din secvența introductivă a cărții care ar putea fi asociate crezului impresionist cuprind un pamflet adresat pretinșilor erudiți care reduc arta la „formule de viață”, de „gândire” și chiar de „simțire”: „tu ești omul școalei și judecata ta e rigidă ca o formulă algebrică

fixată de alții. Tu ești obiectiv și sufletul tău nu simte ecouri; pian stricat ale cărui clape nu sună. Dar tu știi în schimb «ce-a zis Taine» și «ce-a zis X» și, cu ce-au zis ei, tu vii și măsoară pe bietul artist cum ai măsura un obiect cu cântarul. Și-l tai, și-l tai, și-l spânzuri, și-l categorisești ca după litera fixă a legii, parcă arta, simțirea s-ar putea strânge în câteva paragrafe. Ei, dragul meu, legile sunt moartea poeziei!». Însă asemenea fraze, care exprimă o poziție antipozitivistă, nu transmit neapărat și o atitudine impresionistă, definind un crez comun oricărei doctrine critice care se îndoieste de existența unei „științe literare” (în plus, repudiat aici nu e atât pozitivismul ca atare, cât preluarea mimetică a principiilor sale). De altfel, C. nici nu folosește, în paginile cărții sale, termenul „impresionism”, ceea ce arată că îi lipsea dorința de a fundamenta o orientare critică particulară. Un asemenea lucru îl face abia E. Lovinescu, într-o polemică purtată cu Mihail Dragomirescu, pe care o va desfășura în anul următor în paginile revistei „Convorbiri critice”. Prin urmare, meritul lui C. „de a fi întemeiat acest model de critică” în România trebuie privit cu rezerve de

rigoare. În schimb, mai puțin remarcate de comentatori au fost alte două elemente prin care foiletonismul anticipează câteva din principiile forte ale criticii interbelice: subiectivitatea și valoarea „creatoare” a criticii. Prima problemă e dezbătută de C. încă din 1904, când „parafrazează” – termenul îi aparține – un capitol din volumul *Kritiker und Kritikaster* (1903) al lui Adolf Bartels într-un articol cu veleități programatice din 1904, *Dreptul criticei. După Adolf Bartels*. Din broșura ideologului, considerat precursor al nazismului, emulul său român a preluat nu doar mefiența dusă până spre aversiune față de literatura scriitorilor de origine evreiască, dar și o epistemologie a actului critic. Astfel, se întrebă mai întâi „până la ce limită poate să fie criticul *personal*”, numai că prin „a fi *personal*” înțelege, deocamdată, „a insista mai mult asupra însușirilor individuale ale autorului, dând o mai largă dezvoltare caracterului decât operei lui”, adică a se situa în sfera biografismului tradițional (unde „*personal*” înseamnă „referitor la *persoana* autorului”). Termenul cunoaște, însă, și o altă accepțiune, pe care, pe urmele universitarului german, nu

Redacția „Sămănătorului”: Ion Scurtu, Ilarie Chendi, Vasile Pârvan, M. Sadoveanu, Al. Lepădatu, St. O. Iosif

întârzie s-o speculeze: „După părerea lui Bartels nici nu poate exista o altă critică decât personală și subiectivă. Totdeauna criticul își prezintă personalitatea sa, ca o garanție pentru adevărul celor spuse”. Se întâlnește aici una dintre primele fundamentări ale subiectivității actului critic din literatura noastră, pe care C. a dezvoltat-o într-un alt articol – *Viața literară XXII. [Despre critică]*, 1906 –, unde demonstrația amintește de prefața primului volum din *La Vie littéraire* (1888) de Anatole France: „aproape toate criticile sunt personale. Sau cel puțin toate criticile bune. În fiecare se ascunde o părtică din cugetarea și simțirea noastră. E cu neputință să-ți renegi eul tău până la așa grad, încât judecarea ta să se cheme strict «obiectivă»”. Totuși, el fixează și o limită în fața subiectivității: „poți fi personal cât vrei, dar să rămâi în marginele adevărului”. Și, dând exemplul unui prieten care îi pune la îndoială „sentimentele naționale”, conchide: „Iată deci ce înseamnă a fi personal rău, în înțelesul cuvântului: a scrie adică tendențios și ceea ce nu corespunde adevărului; a scrie fără a chibzui mai întâi dacă folosești sau strici literaturii prin munca ta. Și de asta trebuie să ne ferim”. O distincție similară, între „personal” ca negativ, „tendențios”, și „personal” ca „subiectiv”, inherent „personalității”, se va regăsi, peste aproape patru decenii, dar sub o altă formă (și așezată pe niște baze filosofice mult mai ferme), în articolul călinescian *Notă despre așa-zisa „subiectivitate”* (1944). Un alt punct de contact între C. și critica interbelică (în general), Călinescu (în particular) vizează rolul creator al criticului. Astfel, respingând celebrul clișeu privind caracterul „parazitar” („necreator”) al comentatorului de literatură, autorul *Foiletoanelor* (1904) scrie mai târziu următoarele: „Că nu creează critica este iarăși adevărat, pe cum, de pildă, nici istoricul nu creează în mod direct. [...] Dar, dacă este adevărat că criticii și istoricii nu sunt de-a dreptul producători pozitivi, ci operează cu obiecte cunoscute, nu se poate în același timp tăgădui că, având o personalitate a lor proprie, și unul și altul se diferențiază treptat în cugetare și în simțire și ajung adeseori a crea o operă trainică din cea mai aspră realitate” (*Viața literară* [XXV]. *Spirite de negațiune și spirite pozitive. Negațiunea este o creare. Ce este criticul? Ce ziaristul? Cazul meu*, 1909). Cu alte cuvinte, critica este o creație „indirectă” ce face adeseori concurență ficțiunii. Se observă în aceste rânduri o prefigurare a ideilor călinesciene din *Critică și creație* (1927), care rămâne convingătoare chiar și în absența aparatului filosofic de proveniență croceană al succesorului său.

C. nu a avut niciodată ambiția să-și lege toate aceste idei fertile într-o doctrină unitară sau să le legitimizeze recurgând la una din teoriile de autoritate ale epocii. De aceea, ele au rămas în stadiul de „preludii” (cum își intitulează criticul primul său volum de foiletoane, apărut în 1903), ce vor fi fructificate de criticii perioadei interbelice. Totuși, alta e situația în ceea ce privește atitudinea sa față de foiletonul critic, în care autorul *Fragmentelor* din 1905 nu vedea decât o predispoziție românească latentă: „Românul e născut foiletonist. Plăcerea lui de a povesti, de a-și da cu părerea despre toate, dibăcia cu care știe a produce aparența unei culturi universale și vioiciunea temperamentului ce străbate fiecare articol de gazetă sunt însușiri primitive de scriitor de foiletoane”. C. a fost nu doar un prim practician „profesionist” al acestei specii în literatura română, dar și un foarte competent teoretician și istoric al ei. Că el avea conștiința statutului și a importanței cronicii literare, nu încapă îndoială. Când, în *Foiletonul nostru* (1904), din care a fost extras pasajul anterior, sintetizează evoluția acestei forme în literatura noastră, el însuși îi va disocia cu grijă pe autorii care și-au făcut din foileton o profesie (Frédéric Damé și G.I. Ionescu-Gion) de colaboratori intermitenți ai revistelor precum C. Dobrogeanu-Gherea și Ioan Nădejde („bărbați de erudiție mai mult decât foiletoniști”). Dar, dincolo de acest aspect, a sesizat și a discutat, cu mai bine de un veac în urmă, câteva dintre cele mai spinoase probleme ale acestei practici, oferind numeroase puncte de vedere a căror actualitate a rămas nealterată de trecerea vremii. Dintre acestea se cuvine menționată mai întâi poziția sa moderată față de critica de tip academic și istoriografic. În ciuda aversiunii față de așa-zisa critică „științifică”, nu a privit niciodată foiletonul drept „singura critică” și și-a definit mereu cu modestie propria poziție: „A fixa definitiv locul unui poet în ierarhia scriitorilor e o operă pe care trebuie s-o săvârșească condeie mai oțelite. Noi, cești mici și zavistnici, cei pururea hărțuiți și hărțuitori, nu avem decât păreri absolut și intenționat individuale; ne redăm impresiile dobândite după cetirea cu luare-aminte a operei sau chiar după cunoașterea personală a autorului” (*St. O. Iosif*, 1903). În paralel, C. a urmărit și comentat constant încercările biografice, monografice sau de istorie literară ale epocii și a avansat numeroase propuneri și soluții care se vor dovedi extrem de utile pentru urmașii săi din acest câmp de activitate. A avut o viziune totuși inovatoare asupra rolului revistelor literare, pe care și-a dezvoltat-o în cadrul unei veritabile

campanii purtate în anii 1910–1911 în paginile periodice „Tribuna” și „Luceafărul”. Pentru el, „critica de direcție” – profesată în publicațiile „cu program” ale lui N. Iorga, G. Ibrăileanu, Mihail Dragomirescu sau Ovid Densusianu – reprezintă un stadiu artistic depășit și, în acest sens, aduce numeroase exemple de reviste germane și franceze care se prezintă ca „tribune deschise”, dovedindu-se ospitaliere cu „programul” oricărui colaborator valoros: „la aceste reviste fără program, îți ești singur program”. Altfel spus, în opinia lui, „astăzi au mai mulți sorți de izbândă acele periodice literare cari, fără un anume program, dar cu încurajarea materială a colaboratorilor, admit și îmbrățișează toate talentele de valoare”. Căci, în ultimă instanță, „zeci de programe și de unități strânse puternic în jurul unei flamure, duse de mâini problematice, nu fac cât un singur talent din cele neînregimentate”. Argumentul criticului în această privință e unul de bun-simț („de obicei între talente de valoare e absolut cu neputință ca în materie de artă să existe un program estetic într-o toate identic”) și nu e greu de întrezărit aici proiectul unei publicații „de elită”, de tipul „Revistei Fundațiilor Regale”, care va reuni, peste un sfert de veac, crema intelectualității românești. C. a abordat întreg repertoriul de probleme specifice publicisticii literare: necesitatea competiției și a luptelor de idei ca modalități de a dinamiza câmpul cultural; caracterul „de tranziție” al artei epocii sale; pierderea „reputațiilor” publice ca urmare a sterilității și autopastișei; proprietatea intelectuală și abuzurile la adresa ei (prin plagiat); proliferarea contagioasă și profund nocivă a „reclamei” ca efect al dezvoltării pieței de carte și, totodată, ca agresiune la adresa spiritului critic.

SCRIERI: *S-au dus în țară*, Sibiu, 1893; *Începuturile ziaristicii noastre (1789–1795)*, Orăștie, 1900; *Zece ani de mișcare literară în Transilvania (1890–1900)*, Oradea Mare, 1901; *Preludii*, București, 1903; ed. București, 1905; *Foiletoane*, București, 1904; ed. 2, București, 1925; *Fragmente*, București, 1905; *Impresii*, București, 1908; ed. 2, București, 1924; *Portrete literare*, București, 1911; *Schițe de critică literară*, București, 1924; *Pagini de critică*, îngr. și introd. Vasile Netea, București, 1969; *Scrieri*, vol. I–IV, îngr. și pref. Dumitru Bălăeț, București, 1988–1995, vol. V–X, îngr. Dumitru Bălăeț și Ioan Spătan, București, 2001–2007; *Eminescu și vremea sa*, îngr. și pref. Răzvan Voncu, București, 1999. **EDIȚII:** Vasile Alecsandri, *Scrisori*, București, 1904 (în colaborare cu E. Carcalechi); M. Eminescu, *Opere complete*, vol. I: *Literatura populară*, pref. edit., București, 1902 (în colaborare cu Nerva Hodoș), *Poezii postume*, pref. edit., București, 1905; Costache Negruzzi, *Opere complete*, I–III, pref. edit., București, 1905–1912

(în colaborare cu E. Carcalechi); Ion Creangă, *Opere complete*, pref. edit., București, 1906 (în colaborare cu G.T. Kirileanu); Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu, *Scrieri alese*, pref. edit., București, 1909. **Traduceri:** Henrik Ibsen, *Ziua Învierii*, Orăștie, 1900 (în colaborare cu C. Sandu[-Aldea]); Hermann Sudermann, *Ioan Botezătorul*, Orăștie, 1901 (în colaborare cu C. Sandu[-Aldea]).

Repere bibliografice: Vasile Savel, *Opera d-lui Il. Chendi*, București, 1906; Lovinescu, *Opere*, V, 62–66, 119–121; Trivale, *Cronici*, 230–234; [Ilarie Chendi], „Hiena”, 1920, 12–13; Perpessicius, *Opere*, II, 97–98; Goga, *Precursori*, 135–152; Iorga, *Ist. lit. cont.* (1934), II, 37–50; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, 21–22; Munteanu, *Panorama*, 91–92; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 566, *Ist. lit.* (1982), 638; Călinescu, *Opere*, IX, 56–59; Ciopraga, *Lit. rom.*, 669–674; Micu, *Început*, 197–199; Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, București, 1973; Z. Ornea, *Un polemist neînduplecat*, RL, 1989, 12; Al. Dobrescu, *Un Don Quijote printre critici*, CL, 1989, 4; *Dicț. scriit. rom.*, I, 545–548; Voncu, *Secvențe*, II, 18–22; Ion Simuț, *Viața literară în 1907*, RL, 2004, 12; Manolescu, *Istoria*, 474–477; Andrei Terian, *Ilarie Chendi și critica românească interbelică*, „Annales Universitatis Apulensis”, Philologica, 2011, 1; Durnea, *Propuneri*, 33–49. **A. T.**

CHESARIE DE RÂMNIC (c. 1720, București – 9.I.1780, Râmnicu Vâlcea), cărturar, traducător. Este fiul Ilincăi și al lui Anghelachi Halepliu, zaraf. Învăță la Academia grecească din București, având printre dascăli pe renumitul Alexandru Turnavitu. Cunoștea istoria și limbile latină, greacă, rusă și franceză. Călugarit în 1761, a fost doisprezece ani protosinghel și eclesiarh al Mitropoliei din București. Împreună cu mitropolitul Grigorie al Ungro-Vlahiei și cu arhimandritul Filaret de la Râmnic, el prezenta, în 1770, doleanțele țării în fața împărătesei Ecaterinei a II-a, la Petersburg. Sprijină acțiunile politice ale mitropolitului Grigorie și ale partidei filoruse a banului Mihai Cantacuzino, cu ajutorul cărora devine în 1774 episcop al Râmnicului. Ca episcop, s-a impus printr-o bogată activitate culturală, bisericească și administrativă (înființarea de școli, ctitorirea sau restaurarea unor așezăminte de cult la Craiova și București). Renovarea, cu sprijinul material al negustorului Hagi Pop din Sibiu, a tipografiei de la Râmnic și regenerarea acestui centru de iradiere spiritual-religioasă, ce a marcat o epocă a culturii românești, rămân marile lui merite.

Importanța sa activitate de traducător a început la tiparnița Mitropoliei din București, unde scoate, în 1765, ampla lucrare a lui Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos*. Implicat în tratativele diplomatice ale momentului, a scris în elină și *Istoria războiului*

dintre Rusia și Poarta Otomană, lucrare păstrată doar în traducerea neogreacă a lui Ambrosie Pamperis. Prin cărțile de cult tipărite la Râmnic sub oblăduirea sa, începând din 1776, a contribuit la românizarea completă a serviciului bisericesc. Principala lui operă rămâne editarea, între 1776 și 1779, a șase volume de mineie (contribuția sa extinzându-se și la pregătirea volumelor următoare, tipărite de succesorul său, Filaret), completate de prefețe originale, atestând orizontul iluminist al clericului, ce se inspiră masiv din *Enciclopedia* franceză și din opera bizantinologului Charles Le Beau. La traducerea *Mineiilor*, lucrare colectivă, condusă de episcop, bazându-se pe vechile tălmăciri ale lui Dosoftei, Radu Greceanu și Damaschin al Râmnicului, au colaborat mitropolitul Grigorie, Filaret de Râmnic, Anatolie ierodiaconul, Rafail monahul și Iordan Cappadochianul. Prefetele conțin, în ansamblu, o meditație asupra evoluției istoriei și a timpului. Predoslovia la *Mineiul* pe octombrie, apărut în 1776, reamintește biruințele în ordine cultural-religioasă (traducerea cărților de cult) și anunță

renașterea națională a secolului următor, prin noul sens dat cuvintelor „patrie” și „patriot”. Pentru cărturar, cauzalitatea divină și voința oamenilor conlucrează, după vechiul concept bizantin al „sinergiei”, la mersul evenimentelor istorice. *Mineiul* pe noiembrie, tipărit în 1778, conține o încercare de periodizare a istoriei românilor, începând cu romanizarea Daciei. A doua etapă are în centru întemeierea Țării Românești, iar a treia – traducerea cărților sacre în limba română. În sfârșit, epoca a patra, cea contemporană episcopului, reprezintă o perioadă de statornicie, datorată reglementărilor încheiate cu Poarta Otomană. În spirit înnoitor, C. încearcă să fixeze locul Bisericii în cadrul conștiinței naționale. Cea mai lungă și mai însemnată este prefața la *Mineiul* pe ianuarie 1779, ce conține un scurt istoric al poporului român, plecând de la teoria originilor, cu idei similare stolnicului Constantin Cantacuzino. Argumentele socio-etnografice aduse, asemănătoare celor ale Școlii Ardelene (Samuil Micu), au în vedere obiceiurile romane, dar și autohtone (ideea supraviețuirii dacilor este prezentă aici). Vorbind despre schimbare ca lege a firii, amintind de „stepenele” stolnicului Cantacuzino, cărturarul urmărește creșterea și descreșterea statelor contemporane lui (Polonia, Suedia, Prusia), dar mai ales a Țării Românești, unde procesul de declin s-a accentuat din cauza instabilității politice. Ideile profesate de C. în predosloviile sale îl așază pe linia preocupărilor mai vechi ale umaniștilor români, conturând totodată, prin noile elemente de filosofia istoriei și prin tema timpului, profilul unui important cărturar iluminist de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Traduceri: Simion, *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos*, Râmnic, 1765; [*Mineiie*], pref. trad., Râmnic, 1776–1779 (în colaborare).

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. Bis.*, II, 150–151, 155–156; Mihai Mihalache, *Viața și activitatea episcopului Chesarie al Râmnicului*, BOR, 1966, 1–2; Duțu, *Coordonate*, 131–155; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 291–293; Piru, *Ist. lit.*, II, 160–163; Angheliescu, *Preromant. rom.*, 41–45; *Dicț. lit.* 1900, 177–179; Nicolae Șerbănescu, *Un cărturar iluminist muntean din secolul al XVIII-lea: episcopul Chesarie de Râmnic*, BOR, 1981, 1–2; Păcurariu, *Ist. Bis.*, II, 429–435, III, 52–56, *passim*. **A.Sm.**

CHICHERE, Ion (11.XII.1954, Fizeș, j. Caraș-Severin – 13.IX.2004, Reșița), poet, publicist. Este fiul Elenei (n. Beșir) și al lui Vichentie Chichere, țărani. A urmat liceul la Gătaia, absolvind în 1973, și o școală de telecomunicații la Caransebeș. A lucrat ca electromecanic în sistemul poștă-telefonie (1976–1989), până s-a

pensionat pe caz de boală. Cele dintâi versuri îi apar în 1971, în „Orizont”. Mai colaborează la „Tribuna”, „Steaua”, „Luceafărul”, „Contemporanul”, „Viața românească”, „Vatra”, „Apostrof”, „Contrapunct”, „Poesis”, „ArtPanorama” ș.a. Din 1989 este redactor al revistei „Semenicul”. Prezent într-un volum colectiv din 1986, *Argonauții*, C. își publică după câțiva ani cea dintâi carte personală, *Poeme vesele și triste scrise prin cârciumi comuniste* (1990; Premiul Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor). A semnat în presă și cu pseudonimele Ion Chirescu, Sorin Roianu, Teo Arnăutu.

În primele volume ale lui C. – *Poeme vesele și triste scrise pentru cârciumi comuniste, Șansa hârtiei* (1993), *Aprilie negru* (1994) ș.a. – registrul liric se întinde de la cântecul boemului damnat și trist la umorul negru, ironie ori viziuni haotic luminate. Poemele dau seamă de un ritual bine însușit atunci când cuvintele ies de sub controlul imaginației regizate. Intuițiile poetice sunt totuși ușor superficiale și se pierd în neesențial. Cu trecerea vremii, începând cu volumul *Abisaliile* (1997), spațiul își restrânge conturul, textul liric captează tensiunea trăirii și nu doar descrierea acesteia. Poetul este tot mai mult un însingurat, căutând să înțeleagă ritmurile interioare, mai dramatice decât mișcătoarea lume exterioară. Închipuindu-se într-o împrejmuire ineptă, cum se vede în *Absurdistan* (2002), el trăiește iluziile și împlinirile, dezamăgirile și angoasele. Imaginarul Absurdistan este o parabolă a unei lumi simțite într-o staționare absurdă, în care se pierde încet orice încercare de evadare în alți parametri axiologici. Poezia devine expresia unei dorințe de a transgresa limitele, de a ieși dintr-un perimetru simțit ca sufocant. În lumea iluzorie a poeziei (*Puterea iluziei*, 2004), C. găsește puritatea și forța iubirii ca element definitoriu. Poemele oscilează între iubirea fixată într-un iluzoriu real și transgresarea realului, spre un spațiu diafan, trecându-se treptat spre meditația de substrat metafizic.

SCRIERI: *Poeme vesele și triste scrise prin cârciumi comuniste*, Reșița, 1990; *Șansa hârtiei*, Reșița, 1993; *Aprilie negru*, Timișoara, 1994; *Viziuni*, Timișoara, 1996; *Oglinda de antracit*, postfață Sergiu Ștefănescu, Timișoara, 1997; *Abisaliile*, Timișoara, 1997; *Podul spadei*, Timișoara, 1998; *Clopotul de smaragd*, Reșița, 1998; *Cartea de beton*, Timișoara, 1999; *Excalibur*, Timișoara, 2000; *Cap și pajură*, Reșița, 2000; *Orchestra neagră*, București, 2001; *Absurdistan*, Timișoara, 2002; *Poeme nonzecziste*, București, 2002; *Cartea dintr-o zi*, Reșița, 2003; *Puterea iluziei*, Timișoara,

2004; *Transatlanticul și păpădia*, Timișoara, 2006; *Poemul fără de sfârșit*, Reșița, 2007.

Repere bibliografice: Cornel Ungureanu, *Câțiva bănățeni*, O, 1991, 8; Horia Gârbea, „*Poeme vesele și triste scrise prin cârciumi comuniste*”, LCF, 1991, 10; Nicolae Oprea, *Un optzecist întârziat*, VTRA, 1998, 3; Ruja, *Parte*, II, 139–142; Gheorghe Grigurcu, *În Absurdistan*, RL, 2003, 46; Alexandru Ruja, „*Poeme nonzecziste*”, O, 2004, 11; Gheorghe Mocuța, *Sistemul modei optzeciste*, București, 2004, 163–166; *Dicț. Banat*, 159–161; Bogdan Alexandru Stănescu, *Lecția de anatomie senza titolo (I, II)*, ALA, 2005, 788, 789; Ungureanu, *Geografia lit.*, IV, 191–194; Tudorel Urian, *Poeme din anticamera morții*, RL, 2008, 11; Vasile, *Mărci*, 97–99.

Al.R.

CHIFOR, Valentin (7.III.1939, Târgu Lăpuș), critic și istoric literar. Este fiul Paulinei (n. Marcovici) și al lui Valer Chifor, contabil. Urmează cursurile liceului din Târgu Lăpuș (1954–1956) și ale Facultății de Filologie din Cluj (1958–1963), secția limbă și literatură română. În 1963 își începe cariera didactică la Institutul Pedagogic din Oradea, fiind, pe rând, preparator (1963–1964), șef de cabinet (1964–1966), asistent (1966–1970), lector (1970–1987); trecând la Facultatea de Litere orădeană, e conferențiar (1992–2000), profesor (2001–2006), iar ulterior profesor consultant. Devine doctor în filologie în 1977 cu o teză consacrată lui F. Aderca, sub îndrumarea lui Iosif Pervain. Debutează în 1964 cu un text despre M. Eminescu în ziarul „Crișana” (Oradea) și editorial cu volumul *Caleidoscop critic*, apărut în 1996. Colaborează cu articole la „Familia”, „Echinoc”, „Tribuna”, „Steaua”, „România literară”, „Vatra”, „Convorbiri literare”, „Apostrof” ș.a. În 2010 i se acordă Diploma de Excelență a Ministerului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Cultural pentru realizări în domeniul literaturii. Participă la realizarea unor lucrări colective, precum *Dicționarul scriitorilor români*, coordonat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu (I–IV, 1995–2002).

Debutul în volum al lui C. se produce târziu, în 1996, când îi apar simultan două cărți: *Caleidoscop critic* și *Felix Aderca sau vocația experimentului*. Ultima constituie prima monografie critică dedicată acestui autor. Considerat un scriitor de raftul al doilea, din cauza abordării nesistematice a mai multor formule, fără a excela în nici una, Aderca îl interesează pe C. tocmai în virtutea acestei eterogenități, interpretată ca o „vocație a experimentului”. Scriitorul ar ilustra, astfel, caracterul polivalent al unui talent care trece de la poezie la proză, apoi la teatru, cultivând

critica literară cu aplecare spre reflecția estetică, interviul, publicistica, dintr-un gust marcat pentru formulele nu doar noi, ci și incomode. Tratarea din unghiul experimentului implică o reconsiderare a acestei „risipe” care devine, din defect major al operei, o trăsătură definitorie a scrisului lui Aderca. Același lucru se întâmplă și în ceea ce privește „diletantismul”, fără de care nu se poate concepe în fapt niciun gest de pionierat, dar care îl poartă pe autor în spații pe care nu le cunoaște suficient și pe care nu le stăpânește. Exegetul tratează cu înțelegere și raportul scriitorului cu modelele, faptul că acesta „împrumută” de la E. Lovinescu mult din materia celor două tratate de estetică și că scrie o poezie sub influență eminesciană și un teatru de factură expresionistă sub impresia unor lecturi occidentale etc. În ciuda acestor gesturi recuperatorii, C. nu propune o reevaluare estetică a scriitorului și nu încearcă să îl reinventeze prin analize de text. Opera lui Aderca îi oferă, în primul rând, ocazia unui susținut efort arhivistic, posibilitatea de a completa informația existentă și de a revela scrieri inedite, dat fiind că o parte semnificativă a textelor acestui autor rămăsese nepublicată. În această direcție trebuie căutate meritele criticului care, înainte de a fi un comentator pertinent de literatură, e un pasionat al cercetării în arhive și un bun editor. Nu întâmplător, el va îngriji și două ediții din Aderca, *Oameni și idei* (1983) și *Oameni excepționali* (1995), ultima cuprinzând și o secvență inedită de jurnal intim din anii '50 ai secolului trecut. Celelalte volume semnate de C. – *Caleidoscop critic*, *Între real și imaginar* (1999), *Escale* (2006) – sunt culegeri de articole și cronici, unele mai vechi, reflectând activitatea criticului înainte de 1989. Dincolo de limbajul ușor datat și de unghiul de abordare ce trădează epoca, se observă clar teme recurente: interacțiunea dintre literatură și sfera politicului, relevantă de o analiză a raportului dintre Revoluția de la 1848 și ideologia interbelică și de alta, a raportului lui Titu Maiorescu cu Războiul pentru Independență ori de relația lui Octavian Goga cu Unirea, cealaltă temă fiind scriitura introspectivă, așa cum se vede în paginile dedicate mai multor jurnale intime – Mihail Sebastian, Alice Voinescu, Mircea Zăciu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca sau unor memorii – Mircea Eliade, Constantin Beldie, Adrian Marino, N. Steinhardt, Gabriel Țepelea. Semnificativ e faptul că, în această diversitate de preocupări, centrul de greutate îl constituie în continuare opera lui Aderca. Cu aceeași atenție la detaliul inedit și la informația rară, criticul documentează, în completarea

cercetărilor sale anterioare, prezența scriitorului în cenacul Sburătorul, raporturile lui cu Tudor Arghezi, Marcel Proust și Goethe (*Caleidoscop critic*), activitatea de poet și de dramaturg (*Între real și imaginar*).

SCRIERI: *Caleidoscop critic*, Oradea, 1996; *Felix Aderca sau Vocația experimentului*, Cluj-Napoca, 1996; *Literatura română interbelică*, Oradea, 1998; *Între real și imaginar*, Oradea, 1999; *Escale*, Cluj-Napoca, 2006. **Ediții:** F. Aderca, *Oameni și idei*, Cluj-Napoca, 1983 (în colaborare cu Marcel Aderca), *Oameni excepționali. Jurnal intim*, pref. edit., Cluj-Napoca, 1995; *Vise într-o liniște sumeriană*, Oradea, 1999; *Sărbătoarea prieteniei. Traian Blajovici – corespondență primită*, pref. edit., Oradea, 2009.

Repere bibliografice: Grigore Scarlat, „*Caleidoscop critic*”, ST, 1996, 6; Gheorghe Grigurcu, *Felix Aderca sau „Un spectacol al registrelor extreme” (I–II)*, RL, 1999, 30, 31; Z. Ornea, *Polifonii*, București, 2001, 447–453; Gheorghe Grigurcu, *Despre pornografie (I–II)*, RL, 2007, 2–3; Cristian Livescu, *Magistri și hermeneuți*, Iași, 2007, 284–286; Mircea Popa, *Moment epistolar orădean*, TR, 2010, 186; Gheorghe Grigurcu, „*Un risipitor fericit*”, RL, 2011, 44. **L.Td.**

CHIFU, Gabriel (22.III.1954, Calafat), poet, prozator. Este fiul Angelei (n. Pompiliu) și al lui Ion Chifu, avocat. După ce frecventează școala elementară la Calafat (1961–1968) și la Băilești (1968–1969), urmează Liceul „N. Bălcescu” din Craiova (1969–1973). Absolvind în 1979 Facultatea de Electronică a Universității din Craiova, lucrează ca inginer la București (1979–1981), Petroșani (1981–1982) și ulterior la Craiova. Intră în redacția revistei „Ramuri” în 1985, cu concursul lui Marin Sorescu; după ce în 1991 acesta este îndepărtat de la conducerea revistei, și datorită implicării lui C., el va ajunge redactor-șef, poziție în care rămâne până în 2010, an din care funcționează ca director executiv la „România literară”. Debutează editorial în 1976 cu volumul *Sălaş în inimă*. I s-au acordat premiile revistelor „Amfiteatru” (1975) și „Luceafărul” (1976), Premiul Uniunii Scriitorilor (1976, 1997, 1998, 2011) și al Filialei Craiova a Uniunii Scriitorilor (1983, 1994), Premiul UTC (1983). Din 1997 este secretarul Asociației Scriitorilor din Craiova, între 2005 și 2009 este secretar al Uniunii Scriitorilor, iar ulterior vicepreședinte.

La debutul cu *Sălaş în inimă*, C. se înfățișează într-o ipostază naivă și sentimentală având prea puține legături cu ceea ce avea să devină generația '80, din care poetul face parte măcar biologic. Sunt versificate atitudini de adolescent binecrescut (sensibilitate, entuziasm, intenții constructive), discret contrabalansate de o melancolie studiată, într-un

decor cu salcâmi, tei, trandafiri: „Cade seara peste Dolj ca un cocor blând/ Dunărea pare un salcâm înflorit./ O barcă abia înaintează sub greutatea/ luminii de lună,/ Mă duc pe mal și îngenunchez./ De aici îmi sorb eu puterea/ cu care a doua zi/ mă urc pe baricadele adevărului/ și înving” (*Dunărea ca un salcâm înflorit*). Apar și versuri de circumstanță: „Nu, comunismul nu e o grădină de aur,/ lui nu-i plac focurile de artificii,/ inimile umflate cu pompa, oamenii/ care numără timpul după cărămizile/ pe care le-au adunat pentru vilă, vorbele/ goale (vai, se ferește comunismul/ de vorbele goale cum privileghețoarea de țeava/ puștii)./ Drumul spre comunism nu/ trece prin carele alegorice./ Drumul spre comunism e un drum/ pe jos. Greu. Cu pierderi. Cu vântul în față./ Cu pieptul descoperit./ Adevărul e inima sa” (*Drumul spre comunism*). Cartea următoare, *Realul eruptiv* (1979), indică voința de tulburare a apelor prea simple din primul volum prin apropierea de o poezie mai complexă, mai „filosofică”, bunăoară în stilul Ștefan Aug. Doinaș, conspectat la pachet cu autori traduși la noi în anii '70–'80. Rezultă, în *O interpretare a purgatoriului* (1982), *Lamura* (1983) și *Omul nețărnut* (1987), o poezie cu suficiente momente livrești produse prin mimetism. Atunci când poemele renunță la prețiozitate rămân sentimentale și insuficiente. Așa se întâmplă bunăoară în *Însemnări din ținutul misterios* (2011), prezentat de Nicolae Manolescu drept cel mai bun volum al poetului, dar abundând în patetisme genuine ale unui sentimental pozând în viril vulnerabil. Romancierul C. este mai plauzibil decât poetul. Dincolo de tentativa de a problematiza pe marginea ratării intelectuale, *Unde se odihnesc vulturii* (1987) utilizează câteva trucuri textualist-autoreferențiale la modă în epocă. Mai ambițios este *Valul și stânca* (1989), combinație de roman al provinciei, roman istoric și metaroman. După 1989 C. își culege temele de predilecție din instrumentarea maniheistă a anticomunismului – o altă temă la modă. Romancierul gândește în antiteze elementare, forțate simbolic. În *Maratonul învinșilor. Addenda la o nuvelă de Kafka* (1997) intelectualul inadapdat este de această dată unul care trăiește în plină alienare comunistă. În *Cartograful puterii* (2000) apare ca personaj chiar Diavolul, care acționează ca un turnesol asupra lumii postcomuniste: pe unii îi împinge la distrugere, pe alții îi determină, prin antagonizare, să aleagă mântuirea. Fără condeiul lui Mihail Bulgakov, tema faustică devine caricaturală, umoristică. *Visul copilului care pășește*

pe zăpadă fără să lase urme sau Invizibilul, descriere amănunțită (2004) aspiră să ofere romanul comunismului prin intermediul narațiunii fantastice a unui copil mort care rămâne suspendat între realitatea pământescă și cea supratereastră; acestei narațiuni principale, care focalizează capricios-eliptic, îi sunt coroborate și alte fire, ambiționând împreună la ideea de roman-palimpsest. În esență, este vorba de istoria unei familii distruse de forțele obscure – și cât se poate de diabolice, sugerează autorul – puse în mișcare de comunism. Elocvența simbolică, polarizată maniheist, găsește o oarecare compensare în regimul naiv, vag chagallian al vocii narative fals infantile. În *Relatare despre moartea mea sau Eșeu despre singurătate* (2007) aspectul de roman detectivist și tropul manuscrisului misterios ascund aceeași temă, tratată la fel de naiv, a puterii exersate malign-diabolic. O emigrantă, realizată în Canada, primește la câțiva ani după fuga din România comunistă o corespondență enigmatică din partea unui necunoscut care se revelă finalmente drept torționarul ei, un securist specializat în schimbarea măștilor și a identităților, solicitat de C. să întruchipeze Răul cu majusculă. Toate pisteale romanului care duc la această revelație se dovedesc simple fanteze, inutile în economia finală a cărții. Decorurile internaționale țin de o coregrafie șovăitoare, iar stilistica este stângace și redundantă. În fine, la mijloc de poem în proză și de proză în poezie, *Fragmente din năstrușnica istorie a lumii, de Gabriel Chifu trăită și tot de el povestită* (2009) oferă o autobiografie naivă dublată de artificiu, într-o mixtură probabil voluntară.

SCRIERI: *Sălaş în inimă*, București, 1976; *Realul eruptiv*, București, 1979; *O interpretare a purgatoriului*, București, 1982; *Lamura*, București, 1983; *Omul nețărnut*, Craiova, 1987; *Unde se odihnesc vulturii*, București, 1987; *Valul și stânca*, Craiova, 1989; *Povestea țării latine din Est*, București, 1994; *Maratonul învinșilor. Addenda la o nuvelă de Kafka*, București, 1997; *La marginea lui Dumnezeu*, București, 1998; *Cartograful puterii*, București, 2000; *Povestirile lui Cesar Leofu*, București, 2002; *Bastnul de orb*, București, 2003; *Lacătul de aur*, postfață Dan Cristea, București, 2004; *Visul copilului care pășește pe zăpadă fără să lase urme sau Invizibilul, descriere amănunțită*, Iași, 2004; *O sută de poeme*, pref. Nicolae Manolescu, Craiova, 2006; *Relatare despre moartea mea sau Eșeu despre singurătate*, Iași, 2007; *Fragmente din năstrușnica istorie a lumii, de Gabriel Chifu trăită și tot de el povestită*, Craiova, 2009; *Însemnări din ținutul misterios*, București, 2011.

Repere bibliografice: Ștefan Aug. Doinaș, *Candoarea de a fi poet*, F, 1974, 10; Ulici, *Prima verba*, II, 54–56; Ion Bogdan Lefter, *Lumea invadată de semne*, RL, 1982, 19; Grigurcu, *Existența*, 528–531; Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, 170–175; Regman, *Nu numai*, 244–246; Coșovei, *Pornind*, 245–248; Andreea Deciu, *Combinații riscante*, RL, 1994, 30; *Dict. scriit. rom.*, I, 549–551; Grigurcu, *Poezia*, I, 241–247; Dimisianu, *Lumea*, 479–483; Cistelecan, *Top ten*, 156–159; Gabriel Dimisianu, *Roman și basm*, RL, 2004, 42; Octavian Soviany, [Gabriel Chifu], CU, 2004, 11, LCE, 2007, 1; Ștefănescu, *Istoria*, 952–956; Adriana Stan, *Balzac și artileria grea*, CLT, 2008, 11; Manolescu, *Istoria*, 1313–1316; Geo Vasile, *De veghe în lanul de proză*, Iași, 2009, 70–72.

M.I.

CHIIAIA, Pavel
(23.IV.1922, Corabia),
prozator, dramaturg,
eseist.

Este fiul Elenei (n. Crăciunescu), croitoreasă, și al lui Ion Chihaia, funcționar. După ce urmează la Constanța – unde locuiește de la cinci ani – Liceul „Mircea cel Bătrân”, frecventează între 1941 și 1944 Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Debutează în publicația școlară „Revista noastră” (Constanța, 1940), iar ulterior colaborează cu proză și cu cronici plastice la „Timpul”, „Ecou”, „Fapta”, „Universul literar”, „Lumea”. Debutează editorial la Editura Fundațiilor Regale cu piesa de teatru *La Farmecul nopții* (1945; Premiul Scriitorilor Tineri), care beneficiase de recomandarea lui Petru Comarnescu. Tot Comarnescu îi facilitează angajarea ca impiegat la Direcția Generală a Teatrelor (1946), de unde va fi dat afară în 1948 pentru că participase la o șezătoare literară organizată de Partidul Național Țărănesc. Mănat de convingeri anticomuniste, între 1946 și 1950 face parte din Asociația „Mihai Eminescu”, înființată prin aportul secretarului nunțiatului catolice din București, Marie-Alype Barral, și funcționează în clandestinitate alături de Constant Tonegaru, Teohar Mhadaș, Iordan Chimet, Dinu Pillat, Șerban Cioculescu ș.a.. În perioada 1948–1960 va fi arestat în două rânduri și eliberat de fiecare dată din lipsă de probe.

Trăiește lucrând ca zidar, caloriferist, figurant la teatru. În 1960 este angajat de George Oprescu la secția medievală a Institutului de Istoria Artei, dedicându-și energia în următoarele două decenii specializării într-un domeniu în care intrase ca diletant. După o tentativă de a emigra în 1971, când pleacă în Elveția, ajungând apoi la Florența și la Paris, înainte de a se întoarce în țară unde rămăsese restul familiei, obține în 1978 azil politic în Germania și se stabilește la München, unde funcționează în calitate de consilier de educație la un liceu francez. Colaborează la Radio Europa Liberă și la publicații din exil precum „Buletinul Institutului Român” (Freiburg), „Limite”, „Curentul”, „Observator”, „Lumea liberă”. După 1989 reîntră în circuitul cultural din România, reeditându-și în numeroase rânduri scrierile științifice, publicistice și beletristice.

Prin *Blocada* (1947), C. are șansa și totodată neșansa de a-și vedea tipărită cea mai importantă scriere. Cartea face parte dintr-o serie de romane – împreună cu *Frunzele nu mai sunt aceleași* de Mihail Villara, *Moartea cotidiană* de Dinu Pillat ș.a. – publicate în scurta perioadă de libertate artistică dintre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și instaurarea realismului socialist, care, prin ieșirea rapidă din circuitul public, au ratat intrarea în canonul real al literaturii. Reconsiderarea lor după 1989, deși receptată relativ consistent, le-a readus totuși în atenția publicului și a criticii mai curând în calitate de piese de muzeu, relicve ale unui fost viitor posibil. Pe de altă parte, șansa lui C., pe lângă a-și fi văzut publicat romanul, vine din atingerea unui nivel literar la care ulterior nu avea să mai ajungă. Principala calitate a cărții stă în stil, în paleta cromatică a frazei, aptă să contureze o epocă și o atmosferă. Dar tot în stil este localizat și unul dintre principalele neajunsuri: dacă în descrieri fraza este complexă, în narațiuni și dialoguri eficiența scade sensibil. De altfel, autorul și-a revizuit considerabil romanul cu prilejul edițiilor ulterioare, acțiune în fond tardivă și inefficientă. Cartea este construită pe o dublă mișcare. Dezordinea febrilă de pe orizontala societății mai mult sau mai puțin interlope din portul Constanța în anii de dinaintea și din timpul celui de-al Doilea Război Mondial este înghețată progresiv pe axa temporalității/ istoriei sub acțiunea blocadei impuse traficului maritim. Precum în *Europolis* de Jean Bart, romanul este un studiu al anulării unei

dinamici, al intrării unui oraș portuar într-o somnolență devitalizată. Personaje de toate soiurile – proxeneți, contrabandiști, traficanți, zarafi, prostituate, negustori, lupi de mare, polițiști, adventiști, agricultori – oferă un repertoriu uman nu atât larg, cât dens. Dintre cele câteva personaje principale se reține în primul rând Hemcea, o variantă de Don Quijote, un uriaș relativ inofensiv și mitoman care visează cu voce tare aventuri maritime pe măsura acelor din cărți. Deși complex anecdotic – traversează o serie eterogenă de situații sociale –, personajul reprezintă o slăbiciune simptomatică pentru construcția romanului, fiind mai curând un fir roșu care dispare pe ample porțiuni, și nu un pilon de susținere. Încă din prefața care trebuia să însoțească romanul la prima apariție, Petru Comarnescu scotea în evidență inabilitățile de construcție. Textul apare într-adevăr dezechilibrat: nu are unitate de acțiune, numeroase personaje sunt pierdute din vedere, multe episoade și gesturi sunt nemotivate sau excesive. Pe lângă înrudirea evidentă cu romane ale lumii de graniță precum *Un port la răsărit* de Radu Tudoran, *Blocada* a fost comparat de I. Negoțescu cu *Ciuma* de Albert Camus sau cu *Deșertul tătarilor* de Dino Buzzati, scrieri tipice pentru tema unei așteptări opresive și enorm dilatate. Mai verosimilă este apropierea de naturalismul lui Eugen Barbu din *Groapa* (Marian Popa). Cu atât mai mult cu cât piesa în trei acte *La Farmecul nopții* ținea de aceeași zonă naturalistă – ilustrată în proximitatea interbelicului de Dan Petrașincu ș.a. – a febricității și morbidității accentuate prin contrastul cu o normalitate copios absentă. *Blocada* trebuia să fie prima parte din ceea ce autorul intenționa să numească *Trilogia dobrogeană*. A mai fost scris doar volumul al doilea, *Hotarul de nisip*, inclus în primul tom din seria *Scrieri din țară și din exil* (I–III, 2007), rămânând în stadiu de proiect cel de-al treilea, dedicat exilului tomitan al poetului latin Ovidiu. *Hotarul de nisip* este o scriere complementară primului roman, fiind de asemenea centrat pe tema evadării dintr-un univers sufocant – în speță, comunismul represiv al anilor '50 din secolul trecut (epoca în care a fost începută cartea); doar că de această dată „blocada” nu mai vine din exterior, ci dinăuntrul granițelor. Totuși, scrierea e departe de complexitatea caracterologică și stilistică din *Blocada*. La rigoare, se poate susține că *Hotarul de nisip* reprezintă un caz de realism socialist scris pe dos

din punct de vedere al valorilor ideologice, adică din perspectiva unui „dușman al poporului”. Deși polaritatea axiologică este inversată, limitările formulei – simbolistică încărcată și maniheistă, exces de personaje tipice în situații tipice, finalul luminos – anulează în bună măsură eficiența romanului, care poate fi citit în schimb ca document al rezistenței anticomuniste. Din perioada deceniului al cincilea s-au mai păstrat câteva nuvele, incluse târziu în *Treptele nedeșăvârșirii* (1994): *Poteca de argint*, *Orbul*, *Friguri*, *Datoria*. În același volum au fost publicate eșantioane din jurnalul ținut în perioada 1956–1957, din corespondența întreținută între 1948 și 1957 cu Constant Tonegaru, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu ș.a. ori din memorialistica scrisă în exil – evocări ale lui Stere Popescu, Dimitrie Stelaru, Constant Tonegaru, Petru Comarnescu, George Tomaziu. Renunțând la beletristică de-a lungul anilor '60–'80, C. s-a specializat în istoria artei românești medievale, domeniu în care a publicat numeroase studii, inclusiv o variantă amplificată a doctoratului susținut în 1973 la Sorbona, *Immortalité et décomposition dans l'art du Moyen Âge* (1988). După 1989 a realizat pentru Europa Liberă o serie de interviuri cu personalități literare și artistice din România, culese în volumul *Fața cernită a libertății. 20 convorbiri la Europa Liberă* (1991). De asemenea, a acordat numeroase interviuri privind biografia sa intelectuală și politică. S-a îngrijit de adunarea unei opere risipite sau în diverse stadii de finalizare. Scrierile despre artă, editate inițial separat, au fost strânse în cinci volume intitulate *Artă medievală* (1999), iar beletristica și publicistica au fost cuprinse în seria *Scrieri din țară și din exil*. În fine, o serie cvasicompletă, *Opera omnia*, a apărut în zece volume în 2010, ilustrând toate domeniile de activitate ale autorului, urmată în 2012 de editarea corespondenței.

SCRIERI: *La Farmecul nopții*, București, 1945; *Blocada*, București, 1947; ed. pref. Petru Comarnescu, postfață I. Negoțescu, Cluj-Napoca, 1991; ed. definitivă, pref. Petru Comarnescu, postfață I. Negoțescu, Cluj-Napoca, 2005; *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974; *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab. Interferențe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, București, 1976; *Sfârșit și început de ev. Reprezentări de cavaleri la începuturile Renașterii*, București, 1977; *Tradiții răsăritene și influențe occidentale în Țara Românească*, München, 1983; *Immortalité et décomposition dans l'art du Moyen Âge*, Madrid, 1988; *Fața cernită a libertății. 20 convorbiri la Europa Liberă*, București, 1991;

Mărturisiri din exil, postfață Adolf Armbruster, Iași, 1994; *Treptele nedesăvârșirii*, Iași, 1994; *Lecturi despre Țările Române în Evul Mediu*, Aalborg (Danemarca), 1995; *Itinerarii artistice*, Aalborg, 1995; *Țara Românească între Bizanț și Occident*, Iași, 1996; *Orizont medieval*, Aalborg, 1996; *Artă medievală*, I–V, pref. Șerban Papacostea, București, 1998; *Legende de unei lumi posibile*, București, 2000; *Înfăptuiri pontice. Antologie dobrogeană*, îngr. Ioan Popișteanu, Constanța, 2004; *Scrieri din țară și din exil*, I–III, București, 2007; *Opera omnia*, I–X, îngr. Ioan Popișteanu, introd. Angelo Mitchievici și Ileana Marin, Constanța, 2010; *Correspondență*, Constanța, 2012.

Repere bibliografice: Marin Sârbulescu, „*Blocada*”, TIL, 1948, 3648; Piru, *Panorama*, 462–463; Nicolae Manolescu, *Literatură și artă*, RL, 1979, 10; Matei Cazacu, *Tradiții și influențe*, „*Limite*” (Paris), 1985, 44–45; Alex. Ștefănescu, „*Era în 1947*”, RL, 1992, 4; Ioana Pârvulescu, *În căutarea „generației pierdute”*, RL, 1994, 15; Negoîtescu, *Scriitori contemporani*, 96–99; *Dicț. scriit. rom.*, I, 551–553; Cornelia Ștefănescu, *Cadența unei degradări*, JL, 1998, 1–2; Theodor Cazaban, *O carte științifică, o carte de exil*, JL, 1998, 6–7; Florescu, *Întoarcerea*, 184–187; Adolf Armbruster, *Pavel Chihaia și arta medievală*, JL, 1999, 21–24; Barbu Cioculescu, [Pavel Chihaia], RL, 1999, 26, 2002, 15, 2004, 17, JL, 2004, 7–12, LCF, 2005, 23, RL, 2008, 5, „*Litere*” (Găești), 2008, 2, „*Acolada*” (Satu Mare), 2011, 11, 2012, 12; [Pavel Chihaia], JL, 2001, 5–10, 2004, 7–12 (grupaje speciale); Gabriel Dimisianu, [Pavel Chihaia], RL, 2001, 28, LCF, 2005, 23, R, 2008, 1, RL, 2011, 15; Gheorghe Grigurcu, [Pavel Chihaia], RL, 2001, 41, 2008, 8; Tudorel Urian, [Pavel Chihaia], RL, 2006, 20, 2008, 28; Popa, *Ist. lit.*, I, 256–257; Manolescu, *Enciclopedia*, 155–157. **M. I.**

CHILARU, Ion (15.II.1937, Molnița–Herța – 1.VI.1994, Cernăuți), poet, publicist. Este fiul Casandrei (n. Gherlan) și al lui Ion Chilaru, țărani. În 1951, după absolvirea primelor opt clase în satul natal, a urmat școala medie în satul Horbova din raionul Herța. Între 1954 și 1959 și-a făcut studiile la Universitatea de Stat din Cernăuți, Facultatea de Filologie Romano-Germanică, secția limba moldovenească. Din 1959 până în 1965 este directorul școlii din satul natal. Câteva luni a lucrat pe post de redactor-șef adjunct la Comitetul de Stat pentru Radio-Televiziune din Cernăuți, apoi devine secretar de redacție la cotidianul „Bucovina sovietică”; aici lucrează până la apariția ziarului „Zorile Bucovinei”, unde a activat mai întâi ca redactor-șef adjunct, apoi, până în 1994, ca redactor-șef. În perioada 1975–1979 a studiat la Școala Superioară de Partid de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist din Ucraina.

C. a debutat cu versuri și articole în gazetele raionale și regionale. A scris versuri ocazionale, patetice, lozincarde, dedicate Partidului Comunist și vieții noi din comunism, a proslăvit „viața nouă” a bucovinenilor sub puterea sovietică. Timp de două decenii a dominat cantitativ peisajul liric bucovinean, complăcându-se în ipostaza de „bard al partidului unic” a cărui poezie „nici nu se construiește, nici nu se deconstruiește, ci se stivuiește” (Ștefan Hostiuc). Confesiuni lirice precum „Mereu ești la începutul unui drum/ Și te grăbești să te avâți spre altul/ Sub pașii tăi se macină acum/ Secunde, adâncul și înaltul” s-au pierdut printre nenumărate ode închinete socialismului.

SCRIERI: *Cinstire plugarului*, Ujgorod, 1968; *Destăinuire*, Ujgorod, 1969; *Patria din mine*, Ujgorod, 1970, *Amezi bucovinene*, Chișinău, 1972; *Măria Sa Omul*, Ujgorod, 1973; *Magistrala lui Octombrie*, Ujgorod, 1975; *Izvoare fierbinți*, Ujgorod, 1977; *De vorbă cu viitorul*, Ujgorod, 1980; *Florile recunoștinței*, Ujgorod, 1983; *Cântecul vieții*, Ujgorod, 1985; *Arborele frăției*, Ujgorod, 1987. **Antologii:** *Glasuri tinere. Versuri ale tinerilor poeți moldoveni din Bucovina*, Ujgorod, 1971.

Repere bibliografice: Grigore Bostan, Lora Bostan, *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuți (1775–2000)*, Cernăuți, 2000, 399–403; Satco, *Encicl. Bucovinei*, I, 219; Hostiuc, *Scriitori*, 34–35; Grigore Crigan, *Am vrut să fiu așa cum sunt – îndrăgostit de-acest pământ*, „Zorile Bucovinei”, 2007, 14 februarie. **V. Tt.**

CHIMET, Iordan
(18.XI.1924, Galați –
23.V.2006, București),
prozator, poet, eseist.

Este fiul Paraschiței (n. Țăranu) și al lui Aurel Chimet, grefier. A urmat Liceul „Vasile Alecsandri” din Galați, terminat în 1944, după care s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, absolvită *magna cum laude* în 1948. A făcut și Facultatea de Drept, luându-și licența în 1957. Redactor la „Gazeta literară” (1964–1968) și la Televiziune (1969), din 1970 renunță deliberat la orice slujbă oficială. A folosit și pseudonimele

Iordan C. Galați și Giordano Rossi. Încă din ultimii ani de liceu (1941–1944) colaborează la reviste de satiră („Veselia”, „Epigrama”, „Gluma”) și scrie proză umoristică absurdă. Împreună cu câțiva colegi, printre care Gheorghe Ursu, asasinat de Securitate mai târziu, și Camil Baci, viitor prozator SF, participă la un grup de contestare politică a realităților românești din timpul războiului, ceea ce îi atrage o supraveghere atentă din partea Siguranței Naționale. Colaborează deschis la „Dreptatea”, rămas principalul organ de presă al opoziției, e prezent în „Caiet de poezie”, supliment al „Revistei Fundațiilor Regale”. În „Revista româno-americană” din 1946 îi apare ciclul de poeme *Exil* (retipărit abia în 1999). De acum încolo va folosi pretextul literaturii pentru copii, al literaturii suprarealiste, al literaturii fanteziei și inocenței pentru a arăta că o evadare din universul concentraționar încă este posibilă. *Lamento pentru peștișorul Baltazar* (1968), ciclul de mici poeme suprarealiste compuse între 1946 și 1948, inaugurează câteva teme și procedee ce vor deveni obsedante: tema călătoriei spre un punct-centru, numit în această perioadă Vechiul Oraș, iar mai târziu, în perioada prozei, Orașul, realizarea călătoriei într-o lume la granița realului cu ficționalul, în care amănuntul descripției exacte servește construirii unui decor ce nu aparține lumii acesteia, ci alteia, Imaginariei. În perioada 1948–1965 scriitorul nu publică nimic; cărțile încep să-i apară din 1966. La punctul de interferență dintre basm, povestire de aventuri, narațiune cu animale, roman alegoric și parodie a tuturor stilurilor narative consacrate, *Închide ochii și vei vedea Orașul* (1970) transpune în imaginar căutarea micuței Elli, frumoasa fetiță răpită de căpcăunul Gagafu, cu ajutorul motanului Sultan. *Alice în țara minunilor*, *Pinocchio*, basmul românesc, *Dumbrava minunată* sunt apropiieri ce apar în memoria cititorului. Scrierea pune și într-un fel parodic, ce va fi la modă aproape patruzeci de ani mai târziu, chestiunea intertextualității: în centrul ei se află povestirea *Răzbunarea purcelului*, narată de mai multe ori sub titlurile *Convertirea ocnașului*, *Surpriza minunată*, *Sărbătoarea uitucului*, *Somn ușor*, *În Munții Stâncoși*, *De ce?*, în stil rusesc, franțuzesc, german, italian, american, interogativ.

Debutul editorial C. și-l făcuse între timp cu un comentariu asupra filmelor despre cuceritorii eroici de noi teritorii: *Western. Filmele Vestului*

îndepărtat (1966). Filmul va rămâne o constantă a preocupărilor sale: ca autor de scenarii cinematografice – *Baladă în piatră* (1966), *Baladă pentru vechiul drum* (1968), consacrat mănăstirii Curtea de Argeș și difuzat în ajunul ocupării Cehoslovaciei, la care se adaugă scenariul pentru filmul de animație *Fetița cu chibrituri*, după H. C. Andersen, premiat la festivalurile de la Teheran, Barcelona, Veneția, scenariul de avangardă *Carnavalul* (1972), realizat împreună cu cineastul Ion Truică, prin care deschide o cale nouă genului – și, mai ales, în calitate de comentator de film – cărțile *Comedia burlescă* (1967), *Eroi, fantome, șoricei* (1970). După 1989 C. nu și-a transformat împotrivirea la comunism într-o afacere rentabilă. Între 1990 și 1994 ține la postul de radio Europa Liberă un ciclu de conferințe având ca teme definirea alfabetului democrației, vocația europeană a istoriei României și ideea europeană. În 1990 lansează la Editura Dacia colecția „Ieșirea din labirint”, dedicată educației democratice. Sunt aduse la lumină aici lucrări interzise în perioada dictaturii, consacrate definirii principalelor sisteme totalitare din secolul al XX-lea. Poet suprarealist, prozator fantezist și tandru ironic, scenarist cu premii internaționale, comentator de film, disident singuratic, C. este însă unul dintre cei mai originali realizatori de antologii din cultura română. În 1972 a publicat *Cele douăsprezece luni ale visului. Antologia inocenței*, „o laudă adusă purității sufletului omenesc”. În lumea purității nu există bariere de spațiu, de timp, de rasă, de identitate, de caracter între oameni. Fiecărei luni a anului, numită după sugestii preluate de la poetul german Christian Morgenstern, îi este închinată o temă: *Jaguarie – Jocuri de copii*, *Zebruarie – Jocuri de poezi*, *Moartie – Aventura*, *Caprilie – Animale* ș.a.m.d. Poeți și prozatori ludici ai lumii, graficieni suprarealiști contribuie la frumusețea unică a cărții. Peste aproape treizeci de ani, altă antologie, *Cică niște cronicari duceau lipsă de șalvari* (1999), reunește texte esențiale ale umorului absurd în literatura română, ilustrate cu desene pe măsură. C. este și un bun critic de artă. În 1976, în ajunul bicentenarului independenței Americii, reușește să publice volumul *Grafica americană. Un portret al Americii*, pe care cenzura îl aprobă, crezând că e vorba de un comentariu de strictă specialitate. În 1984 apare la București o amplă sinteză despre spiritualitatea Americii Latine moderne și contemporane. Albumul *America Latină. Sugestii pentru*

o *galerie sentimentală* oferă o selecție din pictura tuturor popoarelor latino-americe, tablourile reproduse fiind însoțite de evocări ale universului magic și realist al fiecărui artist, scrise într-un stil care restituie prin cuvânt imaginea specifică fiecăruia. O direcție esențială a activității atât de insolite a lui C. este antropologia istorică, corelată cu filosofia politică și cu filosofia culturii. În 1992 și 1993 îi apar la Editura Dacia patru volume ale unei culegeri de texte unice în cultura română – *Dreptul la memorie*, lucrare pregătită încă din 1974 și respinsă de cenzură. Autorul o concepe ca pe un dicționar-sinteză al identității românești. Volumul întâi este dedicat rădăcinilor, temeliilor spiritualității naționale: limba și miturile; al doilea trece în revistă instituțiile de cultură, constituind în același timp și o mărturie a vocației europene a poporului român; volumul al treilea, *Dialog despre identitatea românească*, tratează tema din unghi etnic, filosofic, juridic, estetic, al culturii populare, ca și din „unghi critic”; al patrulea se oprește la marile subiecte ale dezbatelor interbelice: nostalgia originilor, căutarea modelelor, diversitatea opțiunilor, tradiționalism *versus* modernism, Orient sau Occident, europeism sau românism, ortodoxism, misticism, ateism, spiritualitate românească, contestările spiritualității. Nici un nume important nu lipsește din această culegere care a fost distinsă cu Premiul Academiei Române. O altă antologie, *Momentul adevărului* (1996), este o incitantă lucrare de psihologie etnică și istorie politică. Fiecare dintre textele de aici poate constitui nucleul unei discuții pro sau contra. Și în ampla prefață a editorului sunt reunite subiectele abordate de participanții la discuție: națiunea și naționalismele, falsele modele și modelele autentice, chestiunea minorităților, educația, felul în care se face raportarea la exil. *Dosar Mihail Sebastian* (2001) cartografiază, prin antologarea unor texte editate și inedite, contextul polemic provocat de publicarea, în 1996, a jurnalului lui Sebastian. În *Cartea prietenilor mei* (I–II, 2005–2006) C. evocă prieteni din țară (N. Steinhardt, George Tomaziu, Margareta Sterian ș.a.) sau de peste hotare (Odysseas Elytis), oferind de asemenea eșantioane din corespondența cu Elytis – prezent, alături de Michael Ende, și în culegerea epistolară *Scrisori printre gratii* (2004), de această dată fiind vorba despre corespondență cu Gheorghe Ursu și Camil Băciu.

SCRIERI: *Western. Filmele Vestului îndepărtat*, București, 1966; *Comedia burlescă*, București, 1967; *Lamento pentru peștișorul Baltazar*, București, 1968; *Câte-o găză, câte-o floare, câte-un fluture mai mare*, București, 1970; *Eroi, fantome, șoricei*, București, 1970; *Închide ochii și vei vedea Orașul*, București, 1970; *Baladă pentru vechiul drum*, București, 1976; *Grafica americană. Un portret al Americii*, București, 1976; *America Latină. Sugestii pentru o galerie sentimentală*, București, 1984; *Exil. Lamento pentru peștișorul Baltazar*, ed. bilingvă, tr. Dana Ranga, București, 1999; *Împreună cu Elli în Imaginaria* (în colaborare cu Michael Ende), tr. Nora Iuga, pref. Mircea Horia Simionescu, București, 1999; *Ieșirea din labirint (Intrarea în labirint, ieșirea...)*, București, 2002; *Cele două Europe, cele două Românii*, București, 2004; *Scrisori printre gratii*, București, 2004; *Cartea prietenilor mei*, I–II, pref. Vasile Igna, București, 2005–2006. **Antologii:** *Cele douăsprezece luni ale visului. Antologia inocenței*, București, 1972; *Odysseas Elytis, Iar ca sentiment un cristal*, pref. și postfața edit., Cluj-Napoca, 1980; *Dreptul la memorie*, I–IV, Cluj-Napoca, 1992–1993; *Momentul adevărului*, pref. edit., Cluj-Napoca, 1996; *Cică niște cronicari duceau lipsă de salvări. Antologia literaturii umorului absurd*, București, 1999; *Dosar Mihail Sebastian*, București, 2001.

Repere bibliografice: Valeriu Cristea, [*Jordan Chimet*], RL, 1969, 2, 1976, 26; Dana Dumitriu, „*Închide ochii și vei vedea Orașul*”, RL, 1970, 30; Eugen Simion, „*Închide ochii și vei vedea Orașul*”, LCF, 1970, 43; Edgar Papu, *O carte matură pentru copii*, RL, 1971, 28; Simion, *Scritori*, I (1978), 643–646; Steinhardt, *Incertitudini*, 73–78; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 404–407; Z. Ornea, [*Jordan Chimet*], RL, 1992, 30, 1997, 22; *Dicț. scriit. rom.*, I, 553–555; Ioan Stanomir, *O „Țară a Minunilor” revizuită*, LCF, 1999, 29; Paul Cernat, [*Jordan Chimet*], OC, 2000, 25, 2001, 59, CU, 2006, 6; Mircea Iorgulescu, *Peisaj după o bătălie care nu a mai avut loc*, „22”, 2002, 8–10; Adriana Bittel, *O minune de om*, RL, 2004, 45; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, III, 111–117; [*Jordan Chimet*], CLT, 2006, 22 (grupaj special); Felicia Antip, *Elogiul prieteniei*, CLT, 2006, 53; Popa, *Ist. lit.*, I, 212–216. **R. S.**

CHINDRIȘ, Ioan (21.III.1938, Sânmiclăuș, j. Satu Mare), istoric literar, editor. Este fiul Mariei (n. Bârsan) și al lui Ioan Chindriș, descendent dintr-o veche familie maramureșeană. Urmează clasele primare în localitatea natală, școala medie la Carei (1949–1955) și Facultatea de Filologie la Universitatea din Cluj (1957–1962). Își ia doctoratul în filologie în 1977 cu o teză despre Al. Papiu-Ilarian, iar doctoratul în istorie în 1994. Debutază cu un reportaj în ziarul „Pentru socialism” din Baia Mare (1957). Ca redactor la Studioul de Radioteleviziune Cluj (1962–1985), cultivă acest gen în emisiunile realizate, precum și în „Vatra”, „Flacăra”, „Tribuna”,

„Familia”. Complementar, abordează și alte genuri publicistice, precum reportajul-anchetă, eseu documentar, interviul etc. E prezent și în reviste specializate în valorificarea documentului literar, ca „Manuscriptum”, unde devine colaborator permanent. Debutul literar propriu-zis se produce în „Tribuna”, cu schițele *Bărbosul* și *Melchior* (1967), dar literatura e părăsită în favoarea istoriei literare. O primă carte, ediția *Correspondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, realizată în colaborare cu Iosif Pervain, îi apare în 1972. În 1985 devine cercetător la Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca, unde se specializează în identificarea și publicarea de documente istorice inedite, iar din 2005 e numit director al Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj. Semnalează, transcrie și editează mai multe opere ale reprezentanților Școlii Ardelene, precum *Arhieratikonul* lui Inochentie Micu-Klein (2000) și *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor* a lui Samuil Micu (I–II, 1995), alături de ediții din lucrările lui Petru Maior și Gheorghe Șincai. A contribuit, de asemenea, la realizarea, cu o colaborare mai largă, a două ediții critice monumentale: *Biblia de la Blaj*, apărută la Roma în anul jubiliar 2000, și *Biblia Vulgata. Blaj 1760–1761* (I–V, 2005). A participat și la inițierea și elaborarea corpusului de corespondență *George Bariț și contemporanii săi* (I–IX, 1973–1999). I s-au acordat mai multe distincții, printre care Premiul „Nicolae Iorga” al Academiei RSR (1976), Medalia Anul Creștin 2000, acordată de Scaunul Apostolic de la Roma, Premiul de Excelență al Fundației Naționale pentru Știință și Artă (2008), Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler (2010).

C. a vizat cu precădere arheologia istorico-literară, întreprinzând o laborioasă operă de investigare a două „vârste”: Școala Ardeleană și literatura generației de la 1848. Integrarea Școlii Ardelene, operație delicată, o vede posibilă numai prin emanciparea de „beletrismul de cabinet”, elitist și exclusivist. C. e un istoric literar interesat mai mult de ce se petrece în vechiul scris românesc decât de produsul finit, supus nu o dată arbitrarului ideologic și mental al posterității. Istoric, procesul literar se dovedește adesea superior produsului literar, prin calitatea lui de element viu, reglator al pulsației intelectuale. Din această apreciere rezultă rolul preponderent al factologiei și al arheologiei istorico-literare în cercetările sale. Epoca primară a Școlii Ardelene o vede prin prisma personalismului

lui Friedrich Schleiermacher, care a îndrumat scrișul corifeilor mișcării spre construcția istorică de tipul analelor, spre investigarea filosofică și teologică a culturii naționale, stimulând criticismul și polemismul cu falsificatorii istoriei noastre. Aici istoricul se întemeiază pe o re-lectură a textelor celor mai de seamă cărturari ieșiți din școlile Blajului, începând cu Inochentie Micu Klein și continuând cu Petru Pavel Aaron, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu ș.a. Exemplul cel mai potrivit poate fi socotit volumul Petru Maior, *Scripta minora* (1997), unde perspectiva se schimbă în funcție de alt tip de texte decât cele mai frecventate, anume texte de tip „ars literaria”, polemici, jurnale, corespondență sau mărturii de ordin personal. Îndeobște C. supune atenției aspecte necunoscute sau puțin cunoscute, bazându-se pe documente de arhivă, manuscrise sau vechi tipărituri, devenite rarissime și deseori inaccesibile. Sintezele asupra luminismului blăjean – *Naționalismul modern* (1996), *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene* (2001) – pune în circulație informații necunoscute, accepțiuni noi, îndrăznețe, operând numeroase corecturi. Opera de reordonare a scrisului Școlii Ardelene cunoaște momente de vârf prin reeditarea, în colaborare, a *Bibliei de la Blaj* și prin realizarea ediției princeps a *Bibliei Vulgata* (I–V, 2005). C. a semnat și studiul introductiv sau postfața, adevărate monografii ale vieții cultural-literare ardelenă din secolul Luminilor. Pe de altă parte, raliindu-se concepției unor cercetători precum Ion Breazu, Iosif Pervain, George M. Marica ș.a., care echivalează generația de la 1848 cu a doua vârstă a Școlii Ardelene, istoricul literar s-a îndreptat din nou spre zone fertile, puțin cercetate, cum ar fi scrisul lui Alexandru Papiu-Ilarian, Simion Bărnuțiu sau George Barițiu. Editând *Discursul de la Blaj* al lui Simion Bărnuțiu (1990), C. descoperă în textul politic structuri de expresie literară care îl apropie pe autorul lui de retorica europeană a anului 1848, exemplul de referință fiind Félicité Lamennais. Și istoriografia momentului este la fel de tributară prozei romantice, fapt demonstrat în lucrarea monografică *Ideologia revoluționară a lui Alexandru Papiu Ilarian* (1983). Filonul beletristic poate fi aflat în cele mai neașteptate texte ale vremii, un loc aparte ocupându-l corespondența dintre actorii scenei sociale și cultural-literare, ca în *Correspondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, editată de C. În acest

sens poate fi invocat și corpusul de corespondență *George Bariț și contemporanii săi*, care pune în valoare mai toate condeiele noii generații de tranziție spre clasicismul structural al epocii următoare, dă relief epistolei literare și memorialisticii, jurnalului și relației de călătorie, văzute de comentatori ca „o reprezentare epică a timpului” (Ion Vlad), „o gingașă operație de sondaj în adâncimi nepătrunse” (Șerban Cioculescu). Hermeneutica epistolară l-a condus pe C. la descoperirea unor scriitori romantici ardeleni de la mijlocul secolului al XIX-lea, autorii avuți în vedere fiind Ioan Rusu, Vasile Popp, Timotei Cipariu, Atanasie Șandor, Iosif Many sau Nicolae Pauleti ș.a. Interesat firesc de istoria cărții și a tiparului, mai ales din aria budapestană și vieneză, cercetătorul semnalează numeroase cărți ce lipseau din *Bibliografia românească veche*, dar și cu aporturi metodologice legate de actualizarea repertoriului „scripturilor române”, operate în parte prin culegerea de studii *Transilvanica* (2003). Cea mai notabilă descoperire este ediția întâi a poemului encomiastic *Poemation de Secunda Legione Valachica sub Carolo barone Enzenbergio*, imagine despre români a italianului Silvius Tannoli, tipărită la 1768, ediție pe care cercetătorii o căutau de aproape două secole. O pasiune adiacentă a lui C. este eseul sentimental, cu amprenta poemului în proză, dedicat unor personalități din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat. Piese unice în felul lor, prin retorism și reverie meditativă, aceste parentali sunt adunate în 1998 într-un volum cu titlul *Memoriale 100*, parțial împrumutat de la Vasile Pârvan.

SCRIERI: *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, Cluj, 1973; *Chipuri din hronicul neamului*, București, 1977; *Ideologia revoluționară a lui Alexandru Papiu Ilarian*, București, 1983; *Figuri de cărturari*, București, 1987; *Naționalismul modern*, Cluj-Napoca, 1996; *Memoriale 100*, Cluj-Napoca, 1998; *Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană*, Cluj-Napoca, 1999; *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, 2001; *Transilvanica*, Cluj-Napoca, 2003; *Petru Pavel Aron* (în colaborare cu Niculina Iacob), Blaj, 2007; *Biblia lui Petru Pavel Aron (1760–1761), unica traducere a Vulgatei în cultura românească* (în colaborare cu Niculina Iacob), Târgu Lăpuș, 2010; *Frumoșii oameni de demult*, Târgu Lăpuș, 2010; *Tradiție și inovație latinistă în Biblia lui Timotei Cipariu*, Târgu Lăpuș, 2010 (în colaborare cu Niculina Iacob). **Ediții, antologii:** *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, I–II, Cluj, 1972 (în colaborare cu Iosif Pervain); *George Bariț și contemporanii săi*, I–IX,

pref. Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, 1973–1999 (în colaborare); Nicolae Pauleti, *Scrieri*, pref. edit., București, 1980; Simion Bărnuțiu, *Discursul de la Blaj și alte scrieri de la 1848*, pref. Ion Rațiu, Cluj-Napoca, 1990, *Istoria filosofiei*, I–II, București, 2000–2002 (în colaborare), *Filosofia după W. T. Krug*, Cluj-Napoca, 2004 (în colaborare cu Ionuț Isac); Samuil Micu, *Istoria Bisericii românilor*, I–II, introd. edit., București, 1995; Petru Maior, *Scripta minora (Ars literaria. Animadversiones. Epistolarium. Ultimae)*, tr. și pref. edit., București, 1997, *Protopapadichia*, introd. edit., Cluj-Napoca, 1997; *Icon Lacrymans Balasfalvensis MDCCLXIV – Icoana plângătoare de la Blaj 1764*, ed. bilingvă, Cluj-Napoca, 1997 (în colaborare); Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, pref. edit., București, 2000; *Biblia de la Blaj*, ed. jubiliară, pref. Camil Mureșanu, postfața edit. și Eugen Pavel, Roma, 2000 (în colaborare); Timotei Cipariu, *Epistolar 1836–1877*, pref. Eugen Simion, introd. edit., București, 2005; *Biblia Vulgata. Blaj 1760–1761*, I–V, introd. edit., pref. Eugen Simion, Camil Mureșanu, București, 2005 (în colaborare); Ioan Marginai, *Stihuri din Sfânta Scriptură pentru multe lucruri. Prima concordanță biblică românească*, Târgu Lăpuș, 2009 (în colaborare cu Niculina Iacob); Ioan Rusu, *Scrieri*, Târgu Lăpuș, 2010 (în colaborare cu Niculina Iacob); Samuil Micu în *mărturii antologice*, Târgu Lăpuș, 2010 (în colaborare cu Niculina Iacob); *Ioan Budai-Deleanu în mărturii antologice*, Cluj-Napoca, 2012 (în colaborare cu Niculina Iacob).

Repere bibliografice: Nicolae Balotă, *Papiu Ilarian și contemporanii săi*, LCF, 1972, 44; Dumitru Micu, *Vitulul doborât*, AFT, 1972, 7; Mircea Zăciu, *Ardelenii*, ST, 1972, 10; Virgil Nemoianu, *Ilarian printre contemporani*, F, 1973, 2; Ion Vlad, *Epistolarium transilvănean: „George Bariț și contemporanii săi”*, TR, 1975, 2; Mircea Popa, [Ioan Chindriș], TR, 1981, 33, „Adevărul de la Cluj”, 1996, 1650, 1748, 1997, 2027, 1999, 2590, 2004, 4000, „Astra blăjeană”, 2003, 2, „Făclia”, 2007, 5048; Al. Zub, „Ideologia revoluționară a lui Alexandru Papiu Ilarian”, AIX, t. XXI, 1984; Șerban Cioculescu, „Decodarea” unei complexe personalități: George Bariț, RL, 1985, 38; Alin Mihai Gherman, [Ioan Chindriș], TR, 1996, 31–32, „Revista istorică”, 1997, 3–4, ST, 1998, 4–5, VTRA, 1998, 7, CL, 1999, 10; Remus Câmpeanu, *Biserica Română Unită – între istorie și istoriografie*, Cluj-Napoca, 2003, 252–262; Cristian Colceriu, *Elite clujene contemporane – Cluj Contemporary Elites*, ed. bilingvă, Cluj-Napoca, 2009, 157–192; Cornel Ungureanu, *Rectificări necesare*, O, 2011, 2; Ion Buzași, *Școala Ardeleană în câteva restituiri literare*, RL, 2011, 36; Cristina-Mariana Lungu (Cărăbuș), „Samuil Micu în mărturii antologice”, „Philologica Jassyensia”, 2011, 1; Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *An Exceptional Philological Event: the Publication of a Romanian Version of the Bible from the 18th Century, Translated after the Vulgate Bible*, „Biblicum Jassyense”, 2011. **M. Pp.**

CHINEZU, Ion

(15.VIII.1894, Sântana de Mureș, j. Mureș – 10.XII.1966, București), critic literar, traducător.

Este fiul Anei (n. Hosu) și al lui Ion Chinez, țărani. Urmează școala primară în satul natal, liceul la Târgu Mureș, Facultatea de Teologie la Blaj și pe cea de Litere la Budapesta și la București, luându-și licența în filologie în 1920. Funcționează ca profesor de limba română la Târgu Mureș (1920–1925) și la Cluj (1925–1940). A fost colaboratorul lui Sextil Pușcariu la proiectele Muzeului Limbii Române. În 1930 a devenit doctor în litere al Universității din Cluj cu teza *Aspecte din literatura maghiară ardeleană. 1919–1929*. Între 1930 și 1932 este bursier la Paris, unde urmează cursurile unor personalități precum Victor Basch (estetică), Ferdinand Baldensperger și Paul Hazard (literatură comparată). Susține cronică literară la revista „Darul vremii” (1930), editată de Victor Papilian, și este în conducerea revistei „Gând românesc” (1933–1940), periodic literar și cultural din Transilvania, unde s-au adunat nume prestigioase din perioada interbelică. Mai colaborează la „Dacoromania”, „Societatea de mâine”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Erdélyi Helikon” ș.a. În 1940 vine la București, lucrează în diplomatie la Ambasada Română de la Budapesta, iar în 1944 e deportat în Germania, de unde revine în anul următor. A semnat traduceri cu pseudonimele Ion Urcan, Petre sau Petru Mureșanu, Andrei Aldea și Alexandru Aldea.

Prima carte a lui C., *Aspecte din literatura maghiară ardeleană. 1919–1929*, apărută în 1930, este o abordare sistematică, obiectivă și riguroasă a fenomenului literar maghiar, definit, pe de o parte, prin încadrarea în climatul cultural al vremii, iar pe de altă parte, prin raportare la literatura română. Literatura maghiară este studiată metodic, pe genuri, luându-se în considerare diferențierea dintre generații, dintre literatura masculină și cea feminină etc. C. s-a remarcat îndeosebi în calitate de cronicar literar al perioadei interbelice

(contribuțiile sale au fost adunate postum de I. Negoțescu în volumul *Pagini de critică*, 1969), prin judecăți de valoare ferme, dar elegant formulate, prin spiritul clasicizant vădit în simțul măsurii și al echilibrului. El scrie cu ochii la G. Ibrăileanu, pe care l-a apreciat pentru capacitatea de armonizare a specificului național cu cel local, a tradiției cu tendințele novatoare. În ceea ce-l privește, a înclinat balanța spre un realism de factură ardeleană pe linia lui Slavici, Rebreanu, Pavel Dan, exprimându-și deschis rezervele față de formalism și experimentalism. A fost preocupat de relevarea arhitecturii și a organicității estetice a operei literare și a manifestat un pronunțat interes pentru calitatea expresiei artistice. De pildă, a sesizat noutatea prozei lui Gib I. Mihăescu, considerând romanul *Rusoaica* „o operă de valoare excepțională” și apreciind totodată stilul scriitorului: „Subtilitate și forță, gravitate mohorâtă și umor gras se împleteau în acest stil, care cultivă, de obicei, fraza lungă, șerpuitoare, potrivită pentru a urmări până la ultimele pălpări evoluțiile sufletești”. Spirit exigent, el a fost totodată un descoperitor al valorilor noi, pe care le-a încurajat și le-a promovat. Notabil este cazul lui Pavel Dan, pentru impunerea căruia a luptat, inclusiv prin editarea unui volum de nuvele. S-a dovedit însă și un „subtil cumpănit notator al faptului poetic” (I. Negoțescu). Apreciază lirismul blagian din *La curțile dorului* sau rafinamentul intelectual al lui Ion Barbu, după cum remarcă și tânăra poezie ardelenescă, scriind despre Aron Cotruș, Mihai Beniuc ori Emil Giurgiuca. Bun cunoscător al relațiilor româno-maghiare, C. s-a afirmat și ca traducător din literatura maghiară, tălmăcind din scriitorii clasici (Móricz Zsigmond, Mikszáth Kálmán sau Jókai Mór), dar și din nenumărați reprezentanți ai celei contemporane, atât din Ungaria, cât și din România. Și versiunea sa la *Casa Buddenbrook* de Thomas Mann s-a bucurat de ediții succesive până în zilele noastre.

SCRIERI: *Aspecte din literatura maghiară ardeleană. 1919–1929*, Cluj, 1930; *Pagini de critică*, îngr. și pref. I. Negoțescu, București, 1969. **Ediții, antologii:** *Poezii patriotice*, Cluj, 1938 (în colaborare cu Ion Breazu); Pavel Dan, *Urcan Bătrânul*, introd. edit., București, 1938. **Traduceri:** Asztalos István, *Vântul nu se stârnește din senin*, București, 1949, *Jóska*, București, 1957, *Omenie*, București, 1960, *Povestind copiilor*, pref. Mihai Gafița, București, 1961, *Duminecă cu dragoste*, pref. Ion Oarcăsu, București, 1962 (în colaborare cu Constantin Olariu); Móricz

Zsigmond, *Rubedenii*, București, 1949, *Haiducul își joacă murgul*, București, 1952, *Rubedeniile. Un om fericit*, pref. Pop Simion, București, 1962, *Opere alese*, I–V, pref. Nagy Pál, București, 1957–1970; Kovács György, *Cu ghearele și cu dinții*, București, 1950, *Buchetul*, București, 1957, *Fata din Ojdula*, București, 1960, *Comoara Cristofilor*, București, 1965; Mikszáth Kálmán, *Două alegeri în Ungaria...*, București, 1951, *Căsătorie ciudată*, București, 1954; Vas Zoltán, *Șaisprezece ani de închisoare*, București, 1951 (în colaborare cu Emil Giurgiuca); Anna Seghers, *Morții rămân tineri*, București, 1952; ed. I–II, pref. Alexandru Dragomirescu, București, 1964 (în colaborare cu Isaiia Răcăciuni); Fehér Klara, *Insula cutremurelor*, București, 1953; Veres Péter, *Încercarea*, București, 1953, *Nevastă rea*, București, 1955; Sütő András, *Pornesc oamenii*, București, 1953, *A șaptea bucurie*, București, 1954 (în colaborare cu Remus Luca), *Aripă de rândunică*, București, 1960; Horváth István, *Brazdă peste haturi*, București, 1954, *Berebecul brumăriu*, București, 1957 (în colaborare cu Gelu Perian-Păteanu); Jókai Mór, *Crăișorii*, București, 1955; Ferencz László, *Ceața*, București, 1956, *Umbra*, București, 1957; Thomas Mann, *Casa Buddenbrook*, I–II, introd. Hans Mayer, București, 1957; ed. 2, I–II, București, 1962; Nagy István, *Dincolo de barieră*, București, 1958; Korda István, *Drumul cel mare*, pref. Vlaicu Bârna, București, 1958; Szemlér Ferenc, *Muntele cu trei cocoșe*, București, 1959, *Solstițiul*, pref. Remus Luca, București, 1961; Mikó Ervin, *Asalt în țara stufului*, București, 1961; Szász János, *Primii și ultimii*, București, 1963, *Cei dintâi și cei din urmă*, I–III, București, 1973.

Repere bibliografice: Nae Antonescu, „*Gând românesc*”, ST, 1966, 12; Al. Dima, *În mișcarea literară a timpului*, TR, 1969, 39; Henri Jacquier, *In memoriam*, TR, 1969, 39; Edgar Papu, *Un apostol ardelean*, RL, 1969, 40; Negoșescu, *Însemnări*, 139–154; Doina Gaur, Bucur Țincu, *Ion Chinezu, istoric și critic literar*, RITL, 1972, 4; V. Fanache, „*Gând românesc*” și epoca sa literară, București, 1973, *passim*; Fanache, *Întâlniri*, 216–221; Antonescu, *Scriitori*, 194–219; Felea, *Prezența*, 155–160; Bârlea, *Efigii*, 107–115; Băncilă, *Portrete*, 231–242; Țepelea, *Opțiuni*, 64–75; Ștefan Baci, *Praful de pe tobă*, București, 1995, 461–466; Dicț. scriit. rom., I, 555–556; Dan C. Mihăilescu, *Biblioplan de aprilie*, „22”, 1997, 377; Nicu Caranica, *Un Esculap al sufletului românesc*, București, 1997, 209–211; *Ion Chinezu – relief în posteritate*, Târgu Mureș, 1999; Edgar Papu, *Ion Chinezu*, „Lamura” (Craiova), 2005, 1–3; Florescu, *Aristarc*, II, 417–439.

D.B.-D.

CHIOARU, Dumitru (19.X.1957, Sângătin, j. Sibiu), poet, eseist. Este fiul Mariei (n. Troancă) și al lui Dumitru Chioar, țărani. A absolvit Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca în 1980, devenind doctor în filologie în 1998. Este redactor al revistei „Echinoux” (1976–1980), profesor de limba și literatura

română la Piatra Neamț, Agnita, Cislădie, Sibiu, librar – o scurtă perioadă –, iar din 1990 până în 1992, apoi din 2001, redactor-șef al revistei „Euphorion” și, concomitent, lector, apoi conferențiar și profesor de literatură comparată la Facultatea de Litere a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Debutază în 1976, în „Transilvania”, cu un grupaj de poeme. Mai colaborează la „Steaua”, „Tribuna”, „Vatra”, „Convorbiri literare”, „Ateneu”, „Orizont”, „România literară”, „Observator cultural”, „Dilema”, „Poesis”, „Tomis”, „Viața românească”, „Apostrof” ș.a. Prima carte, *Seară adolescentină*, îi apare în 1982, autorul fiind distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor. A mai obținut Premiul Asociației Scriitorilor din Sibiu (1999, 2001, 2003, 2004, 2009).

În *Seară adolescentină* trăsăturile lui C. apar formate. „Licențiat în melancolie de cabinet” (Al. Cistelean), poetul oferă un descriptivism minor, asociind un sentimentalism mărunț unei recuzite vetuste de obiecte. În notații fără anvergură, focalizând ca prin ceață, este consemnată o atmosferă preferabil de toamnă: „Dimineată de noiembrie cum/ trupul unui animal despica de-a lungul unui/ zid peste care aruncă frunziș cu/ o femeie privirea leagănă alea/ câteva ore penalizare iarăși în jurul/ cârciumii se așteaptă cu pleoapele abia dezlipite pe aici/ doar mașinile știu graba timpului acum/ ședința începe hârtiile ies/ în oraș se-ncaieră cu opinia publică până deseară cine știe/ ce va mai fi” (*Toamnă în așteptare*). Cu *Secolul sfârșește într-o duminică* (1991) autorul trece la poeme mai ample, construite prin variații pe marginea unui element cât mai amorsat simbolic – lumină, apă ș.a. –, dar fiind în continuare lipsit de mare originalitate, deși câteodată această lipsă încearcă să compenseze prin semnalarea voluntarității intertextuale (câte un ritm de împrumut, câte un ecou). *Noaptea din zi* (1994) reconfirmă posibilitățile de livresc sufocat de mărunțișuri. Deși poetul evocă adesea combustii, poemele pâlpâie meschin. Retorica e uscată, iar temele confundabile: „În jur numai pereții aceștia de cărți/ citite și răscitite/ vândute și răscumpărate/ niște trupuri de femei împăiate/ garoafele din vază s-au scuturat/ ca scrumul din țișări/ așternându-se-n straturi/ pendula ceasului de perete stă neclintită/ ca un țurture iarna/ am trăit de ieri încă o viață/ fără să-mi schimb gândurile”. Din *Viața și opiniile profesorului Mouse* (2004) – inclus inițial într-o versiune abreviată în antologia *Vara de fosfor* (2002) – transpar câteva întrebări și obsesii optzeciste

(„Existența este oare pentru a fi scrisă?/ scriu deci exist?”), dar și sămănătoriste ori doar perene („M-au încercuit anii/ ca pe nucul strâmb din grădină/ sub povara inelelor / nucul scade în înălțime/ dar se îngroașă cuibărindu-se/ între ierburi/ ca într-o coajă de nucă”). De asemenea, C. introduce aici un ciclu de poeme dedicate Sibiului („oraș-vitraliu”) și câtorva dintre obiectivele sale turistic-culturale. Nostalgia, patetismul discret și semitonurile sunt notele principale. În calitate de critic literar, autorul și-a strâns cronicile în volumele *Developări în perspectivă. Generația poetică '80 în portrete critice* (2004), *Arta comparației* (2009) și *Noi developări în perspectivă* (2010). Cronicar blajin, generos și consecvent al poezilor congeneri, C. și-a făcut un punct de onoare din a trata optzecismul, nouăzecismul și douămiismul ca pe un fenomen compact și unitar. Selecția operată în *Noua poezie nouă. O antologie de poezie română postmodernă* (2011) încearcă să justifice această idee. *Poetica temporalității. Eseu asupra poeziei românești* (2000), deși valorifică editorial teza de doctorat, este tot o adunare de esuri. De la M. Eminescu până la Nichita Stănescu, trecând prin Alexandru Macedonski, George Bacovia, Tudor Arghezi, Lucian Blaga și Ion Barbu, C. combină cam arbitrar o cercetare fenomenologică asupra timpului (presărată cu conspecte din Martin Heidegger ș.a.) cu o prospectare tematistă a orfismului poetic.

SCRIERI: *Seară adolescentină*, București, 1982; *Secolul sfârșește într-o duminică*, București, 1991; *Noaptea din zi*, Sibiu, 1994; *Radiografiile timpului*, Botoșani, 1998; *Poetica temporalității. Eseu asupra poeziei românești*, Cluj-Napoca, 2000; *Vara de fosfor*, Cluj-Napoca, 2002; *Viața și opiniile profesorului Mouse*, Cluj-Napoca, 2004; *Developări în perspectivă. Generația poetică '80 în portrete critice*, București, 2004; *Clipe fosforescente*, București, 2007; *Arta comparației*, Cluj-Napoca, 2009; *Noi developări în perspectivă*, Cluj-Napoca, 2010. **Antologii:** *Antologia poeziei române de la origini până azi*, I–II, Pitești, 1998 (în colaborare cu Ioan Radu Văcărescu); *Noua poezie nouă. O antologie de poezie română postmodernă*, Cluj-Napoca, 2011.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Trei debuturi*, RL, 1982, 15; Daniel Dimitriu, „*Seară adolescentină*”, CL, 1982, 8; Coșovei, *Pornind*, 94–97; Nicolae Oprea, „*Secolul sfârșește într-o duminică*”, „*Calende*”, 1991, 10; Ioan Holban, *Cum se poate muri și învia într-un poem*, CRC, 1992, 6; Țeposu, *Istoria*, 104; Ioana Pârvolescu, *Poezia cu ispite și regrete*, RL, 1994, 34; Milea, *Sub semnul*, 149–151; Bucur, *Poeți optzeciști*, 49–50; Gheorghe Grigurcu, *Un deșapționat caligrafic*, RL, 2002, 38; Ulici, *Prima verba*, IV, 101–103; Lefter, *Flashback*, 195–200; Ion Pop, „*Clipele*

de fosfor” ale lui Dumitru Chioaru, CLT, 2007, 30; Bodiu, *Evadarea*, 112–117; Borbély, *Existența*, 239–242; Cistelescan, *Diacritice*, II, 59–74.

M. I.

CHIORALIA, Constantin (14.XI.1902, Plenița, j. Dolj – 14.XII.1986, București), poet, publicist. Absolvent al Facultății de Drept și Filosofie din București, intră în magistratură, de unde trece consilier juridic, apoi șef de serviciu în Ministerul Învățământului, până la pensionare (1967). A debutat în 1924 cu versuri la „Adevărul literar și artistic” (semnând A. Lucaci) și editorial cu volumul *Vitralii* (1967).

Poeziile lui C., confesive, relativ meșteșugite, cu o vagă tentă ironică ce atenuează oarecum excesul de imagini, rețin atenția prin voința de plasticitate și vitalismul de sorginte țărănească. Sunt învederate aptitudinea dialogului și dorința de comunicare („Nimic nu pot să-ți dăruie dacă/ Nu-mi cauți ușa, musafir”). De aici și claritatea, eufonia multor versuri, dar și plata sfătoșenie, mediocritatea „frumoasă” a altora. Dincolo de toate, ies în evidență câteva piese, precum *Revenind la Vârciorova*, *Sămânțăresele*, *Analogii*, *Inscripție pe o pernă* și altele adunate în volumul *Vitralii*, ce dau măsura talentului lui C., poet cu forța de a plasticiza peisajul locurilor natale și de a evoca rodirile nesfârșite. Un ciclu final din *Vitralii* aparține ipostazei erotice, cu melancolii de vârstă și cu expresia sentimentului de legătură cu gliile, de unde încrederea că gândul, „erete pe un cer planând/ Nu va lăsa să-i cadă aripile nicicând”. În schimb, *Ecourile* (1976) vădesc lectura unui Arghezi „târziu”, *Memorial – 1907* consunând cu versurile maestrului până la pastişă: „Sosesc din timpuri, oarecum mai vechi/ cu geamătul mulțimii în urechi/ Când cei pierind de linguri prea uscate/ Au fost serviți cu plumbi pe săturate”. De o cu totul altă factură sunt poemele din *Parafă*, apărute postum, în 1988. Cu excepția câtorva (reluete din volumele anterioare), versurile atestă o târzie maturizare poetică. Astfel, amenințarea morții nu îi provoacă poetului stări de anxietate, de depresie, ci, dimpotrivă, o febrilitate a trăirii prin artă, menită a-l îndreptăți să exclame „Non omnis moriar” (*Horațiană*).

SCRIERI: *Vitralii*, București, 1967; *Ecourile*, București, 1976; *Parafă*, București, 1988.

Repere bibliografice: H. Grămesu, „*Vitralii*”, LCF, 1967, 36; H. Zalis, „*Vitralii*”, VR, 1967, 11; Matei Alexandrescu, *Un dialog cu Constantin Chioralia*, R, 1970, 5; C.D. Zeletin, *Bătrânul poet Constantin Chioralia*, ATN, 2002, 3. G. M.

CHIPER, Grigore (16.IV.1959, Copanca–Tighina), poet, prozator, critic literar, traducător. Este fiul Verei și al lui Andrei Chiper. Face studii filologice la Universitatea de Stat din Chișinău între 1976 și 1981; își susține doctoratul cu o teză despre poezia optzecistă basarabeană (2011). După absolvirea facultății, devine lector de limba română la Universitatea de Stat din Tiraspol, transferată la Chișinău după conflictul militar din 1992. Debutază în presă în 1982, iar editorial în 1990 cu volumul de versuri *Abia tangibilul*, distins cu Premiul pentru Tineret al Ministerului Învățământului din Republica Moldova. Din 1994 este redactor asociat și cronicar literar la revista „Contrafort”, unde publică poeme și articole de atitudine. Mai colaborează la „Viața românească”, „Vatra”, „Poesis”, „Tiuk”, „Convorbiri literare”, „Sud-Est cultural”, „Limba română” ș.a., dar și în presa internațională. În 2004 au apărut sub îngrijirea sa două volume de proză scurtă, în care sunt incluse pagini de Ion Druță, Vladimir Beșleagă, Serafim Saka, Dumitru Crudu, Vitalie Ciobanu ș.a., cărțile făcând parte dintr-o amplă antologie în patru volume, *Literatura din Basarabia în secolul XX*. Este prezent în antologiile *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene* (1995) și *Une Anthologie de la poésie moldave – An Anthology of Moldavian Poetry* (Paris, 1996). Poemele sale au fost traduse în limbile engleză, franceză, germană, italiană și ucraineană. I s-au mai acordat Premiul Uniunii Latine (Paris, 1997), Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1997, 2000) ș.a.

Sincronizat, asemenea altor congeneri grupați în jurul revistei „Contrafort”, cu poetica optzecistă din România, C. este, ca formulă poetică, un minimalist reflexiv și un caligraf liric al fantasmelor cotidianului. Frecvent, tonul e de confesiune în surdină, de intimitate consemnată discret, în notații economicoase: „Soția mea era frumoasă/ numai duminica/ când se trezea mai târziu/ era reală/ îmi plimbam palma pe corpul ei moale/ ca mătasea ce-ți fuge printre degete/ [...] acum e frumoasă în fiecare zi/ când navighez cu toate simțurile...” (*tu*). Un poem emblematic e *Stupii*, unde observația tranzitivă, în linia unui Andrei Bodiș mai liric, este mișcată, melancolic, spre angoasa existențialistă: „Uită-te, stupii. Au fost duși, cu mașina, / și în negrul punct/ s-au contopit cu zumzetul/ ce nu dispăre nicicând,/ izbucnește din nou/ ca linia ce desparte viața de moarte./ Nu ești singur/ atâta vreme cât lucrurile nu se schimbă,/

zgâlțâitul mașinii/ e preludiul unui val mai mare,/ și apoi stupii.../ Fă un gest cu mâna,/ alungă zumzetul îndepărtat/ care poate fi un ecou al neliniștii”. Titlul volumului de debut (*Abia tangibilul*) a fost considerat ca definitiv pentru poetica autorului (o parte a criticii basarabene extrapolând-o la nivelul întregii generații), deși nota specifică a poeziei lui C. – delicată, lipsită de stridențe și intelectualizată – pare a fi dată mai curând de „abia” decât de „tangibil”. Se adaugă o marcată, deși neostentativă, conștiință livrescă. Titlul unui volum de versuri din 2001, *Cehov, am cerut obosit*, trimite la scriitorul rus prin titlul unei proze de Adriana Bittel (*Cehov, am cerut obosită*), un poem dezvoltă scenografia grațioasă de genul „curând vor coborî personajele/ dintr-un teatru japonez al umbrelor”, sentimentalismul e filtrat ironic, în „madrigaluri în răspăr”, cum spune Al. Cistelean (*„asemenea lui Conachi tresar”*), la fel și ochii iubitei („tot ce nu sunt ochii tăi/ sunt anii optzeci”) sau peisajul („un apus de soare local”); totul e subordonat însă atmosferei interioare, lirismul conotativ al contemplației confesive prevalând întotdeauna în fața tranzitivității și a denotației. Unele cicluri migrează dintr-o carte în alta; astfel, în *Cehov, am cerut obosit* al treilea ciclu reia titlul precedentului volum de poeme, *Perioada albastră* (1997), ca pe o „addenda”, marcând, dincolo de diferențele de registru, o unitate poetico-existențială subterană. *Turnul de fildeș înclinat* (2005) și, într-o mai mică măsură, *Roman-simulacru* (2010) au un caracter hibrid, cu numeroase infuzii prozopoetice, și tatonează, uneori, un realism cotidian mai dur; registrul interior rămâne însă același („doar două elemente te îngrozesc: frigul și singurătatea. Celelalte sunt suportabile. Singurătatea e ca o estradă într-un parc cu toți copacii tăiați...”). C. a publicat și două volume de proză scurtă: *Trecutul viitor* (1999) și *Violoncelul și alte voci* (2000). Ambele conțin piese de atmosferă și notație cotidiană, cu inserturi onirice și de fină observație morală și comportamentistă: sunt proze ale detaliilor semnificative, cu o marcată conștiință a textualității, vădind același spirit de observație infinitezimală ca și poemele și cronicile literare („Îmi scapă detaliile. Maxima a treia: cui îi scapă detaliile cele mai mici nu poate fi fericit”, reflectează un narator). Minimalismul asumat, aparent modest, are de fapt mize inovative. În prefața la antologia pe care a îngrijit-o C. își exprimă decepția pentru caracterul întârziat estetic al prozei

scurte postbelice de peste Prut, pe care o plasează mai curând în siajul literaturii sovietice. *Proza lui Liviu Rebreanu* (2009) este un eseu monografic de factură didactică și o pledoarie în favoarea modernității realismului acestui autor. Teza de doctorat a lui C., despre schimbarea de paradigmă impusă de fenomenul poetic optzecist din Republica Moldova, e complementară unor lucrări similare ale unor poeți și critici postmoderni basarabeni (Nicolae Leahu, Emilian Galaicu-Păun, Mihail Vakulovski) despre optzecismul autohton, în timp ce cronicile literare publicate în „Contrafort” înregistrează cu consecvență, aplicație și echilibru analitic tendințe dintre cele mai diverse ale literaturii din Basarabia.

SCRIERI: *Abia tangibilul*, pref. Andrei Țurcanu, Chișinău, 1990; *Aici, în falset*, Chișinău, 1991; *Perioada albastră*, București, 1997; *Trecutul viitor*, Chișinău, 1999; *Violoncelul și alte voci*, Timișoara, 2000; *Cehov, am cerut obosit*, Chișinău, 2001; *Turnul de fildeș înclinat*, București, 2005; *Proza lui Liviu Rebreanu*, Chișinău, 2009; *Roman-simulacru*, Cluj-Napoca, 2010. **Traduceri:** A. Kireev, *Regenerarea sângelui*, Chișinău, 2003; A.S. Pușkin, *Dama de pică*, Chișinău, 2004.

Repere bibliografice: Silvia Caloian, *Un echilibru între modele incompatibile*, LA, 1991, 26; Mariana Codruț, *Tristețe și lume*, RL, 1991, 38; Al. Cistelean, *Antologia pe ață*, VTRA, 1996, 3; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 242; Ioan Adam, *Basarabia în perioada albastră*, ALA, 1997, 375; Galaicu-Păun, *Poezia*, 119–123; Vitalie Răileanu, *Melopee pentru „Violoncel și alte voci” de Grigore Chiper*, LRC, 2002, 1–3; Lucia Țurcanu, *Poezia între viață și ceva despre viață*, CF, 2003, 2; Ion Simuț, *Regiunea Literară Autonomă Basarabia*, RL, 2005, 36; Bodiu, *Evadarea*, 121–123; Vasile Gârnet, *Clauza poeziei celei mai favorizate*, CF, 2010, 5–6; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 478–483; Nina Corcinschi, *Grigore Chiper și poezia post-delete*, TP, 2011, 22 aprilie. **P. C.**

CHIRA, Minerva (19.II.1953, Negreni, j. Cluj), poetă. Este fiica Anei (n. Avram) și a lui Teodor Chira, cantonier. Urmează școala elementară în comuna natală, apoi Liceul Pedagogic „Gh. Lazăr” din Cluj-Napoca, absolvit în 1973. Funcționează ca învățătoare în satul Dealul Rășinarilor și la Negreni. Debutază în „Steaua” (1986) cu poezia *Ca o mână apărându-se-n vis*. Este prezentă mai întâi în volumele colective *Cărări spre oameni* (1985) și *Flacăra vieții* (1987). Prima carte personală de versuri, *Manual de târâre*, îi apare în 1992. Mai colaborează la „Tribuna”, „Transilvania”, „Familia”, „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tineretului»”, iar după 1989 la „Dacia literară”, „Apostrof”, „Contemporanul – Ideea europeană”, „Excelsior” (Cluj), „Semne”

(Deva), „Minerva” (Bistrița), „Familia” ș.a. O selecție din poemele sale a apărut și în limba germană (1997).

Poezia scrisă de C. descinde din exercițiul avangardei și al suprarealismului, sfidând nu numai forma fixă, cantabilă și melodioasă a versului, ci și coerența limbajului, ordonat fluent în matca exprimării tradiționale. Sensul este dominat de violența metaforelor șocante, ce vor să sugereze înțelesuri prin simpla înșiruire într-un discurs lipsit de logica frazării inteligibile. Agresivitatea textului încearcă să denunțe un univers existențial maculat, o ordine socială terifiantă, supuse unor interogații vehemente (*Razele dor ca roua*). Totul în jur pare un teribil coșmar, transcris în imagini ale abjecției: ochii „dospesc”, „frâiele vomei s-au rupt/ lângă haitele în putrefacție”, „odraslele coșmarului inspiră aroma tenebrelor”, „somnul e purtat prin cimitirul strepezit de gheare”, cerul colcăie „în aburii unui cazan de sânge”. Versul arată ca o continuă expectorație verbală, descriind zone imunde și tinzând să configureze metaforic o poetică a coșmarului. C. exhibă oribilul și sordidul cu o adevărată voluptate, angajând astfel un denunț dezgustat al decrepitudinii, al existenței contemporane cu mecanismele ei sociale. De aici, închipuie un refugiu prin regresia *ad uterum* („Viață retrasă în embrion”, „Parc-aș fi în placentă”), în cele din urmă iluzoriu („Cum să te aperi/ în rânduiele făcute de Fata Morgana?”) pentru reconcilierea conturată în *Leandrii Greciei* (1999) prin trăiri indirecte, proiectate în ficțiuni metaforice. Reacțiile lirice transformate în revoltă și renegare (*Cântecul lumânării*, 2000) produc sincope („neputința de a fixa cu privirea/ Numai o singură stare – aceea pentru respirație artificială”). Iar unitatea ființei, spre care aspiră nu întotdeauna cu cele mai inspirate unelte poetice C., se reface în *Jar și lebădă* (2004) doar prin încercarea de a ridica arta deasupra imundului. În volumele următoare autoarea construiește „semnele convenționale” ce numesc recapitulativ evenimentele destinului său poetic: „ruptura,/ stingerea tatei,/ umilința profesională,/ plecarea mamei/ accidentul în ziua de naștere,/ intrarea mașinii în casă,/ nodulul –/ evenimente dintr-o viață care nici n-a fost” (*Nici n-a fost*), într-o formulă discursivă, chiar prozaică, axată pe tema singurătății.

SCRIERI: *Manual de târâre*, pref. Ana Blandiana, Oradea, 1992; *Țara nimănui*, Oradea, 1993; *Fosforescența putregaiului*, Cluj-Napoca, 1995; *Poemele absenței*,

Cluj-Napoca, 1996; *Leandrii Greciei*, Cluj-Napoca, 1999; *Cântecul lumânării*, Cluj-Napoca, 2000; *RamaDaNu*, Cluj-Napoca, 2001; *Jar și lebădă*, Cluj-Napoca, 2004; *Preaplinul amforei*, Cluj-Napoca, 2006; *Armura florii de câmp*, Cluj-Napoca, 2008; *Nimeni, altul, tu*, Cluj-Napoca, 2011.

Repere bibliografice: Ioan Moldovan, „Manual de târâre”, F, 1993, 3; Dan-Silviu Boerescu, *Istoria unei priviri*, PSS, 1994, 2; Carmelia Leonte, „Poemele absenței”, CRC, 1997, 6; Borbély, *Xenograme*, 141–145; Poantă, *Dicț. poeți*, 62–63; Titu Popescu, *Minerva Chira în mai multe volume*, „Aurora” (Oradea), 1999, 197–198; Irina Petraș, „Împotmolit în tine/ Privești îndelung luminile”, CNT, 2000, 12; George Bădărău, *Mitologie lirică*, CL, 2002, 23; Ioan Moldovan, „Preaplinul amforei”, F, 2006, 11–12; Dumitru Augustin Doman, „Armura florii de câmp”, ARG, 2009, 11–12.

Ct.C., I.T.

CHIRA CHIRALINA, baladă populară. Aparține ciclului de balade antiotomane, în cadrul căruia este inclusă subgrupeii ce dezvoltă o tematică inspirată din viața porturilor dunărene. În culegeri se întâlnește frecvent cu titlul redus doar la unul dintre cele două componente ale numelui: *Chira* (sau *Chera*), *Chiralina* (sau *Cheralina*). A fost creată, probabil, de cântăreții populari din zona orașelor Brăila și Galați, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, mai precis în perioada imediat următoare încheierii păcii de la Adrianopol (1829). Aria ei de răspândire include întreaga Muntenie, Oltenia, Moldova și sudul Banatului. Lipsită de elemente fabuloase, balada cuprinde relatarea unei întâmplări neobișnuite: răpirea unei tinere fete de către un negustor arap. Eroina, frumoasa crâșmăriță Chira, este la început ademenită de bogatul negustor cu daruri scumpe. Respins de fată, arapul o răpește prin înșelăciune. Prinzând de veste, frații Chiralinei aleargă în urmărirea lor, îi ajung și îlucid pe răpitor. Întoarsă acasă, Chira se căsătorește cu un tânăr „nalt și sprâncenat”. Alte variante prezintă un final tragic. Tânăra fată, bânuită de Din și Constandin – câteodată apare și un al treilea frate, Marin – de fugă premeditată cu străinul, este, în ciuda justificărilor ei disperate, omorâtă cu multă cruzime (arsă sau tăiată în bucăți). Reușita artistică a baladei constă, în primul rând, în realizarea deosebită a portretelor celor doi protagoniști: Chira și arapul. Cântărețul popular încearcă o descriere caricaturală a negustorului, utilizând în acest scop o bogată gamă de epitețe și comparații: „buzat,/ negru și ciudat,/ cu solzi după cap,/ parcă sunt de crap,/ cu solzi mari pe burtă/ parcă sunt de

știucă”. Se mai adaugă în altă versiune buzele „late,/ roșii și umflate”, ochii „refecați,/ roșii, bolboșați”, părul „îmbâcsit/ și încârlionțit”, mustățile „de rac,/ parc-ar fi un drac”. Trăsăturile dizgrațioase, puternic îngroșate, realizează o plastică întruchipare a grotescului. Într-un viu contrast, poetul anonim conturează imaginea Chirei, folosind cele mai delicate nuanțe. Aglomerările metaforice („Frumoasă zână,/ fragedă copilă,/ tânără zambilă,/ floare din grădină,/ rază de lumină”), reluate ca un leitmotiv, pun în relief una dintre cele mai frumoase imagini ale unei eroine de baladă. Celelalte personaje se disting mai ales sub aspect moral. Principalele trăsături de caracter ale fraților Chirei sunt sintetizate sugestiv în numai două versuri: „hoții Brăilei,/ șerpui Dunării”. Impresionează, de asemenea, starea sufletească a bătrânei mame, bine surprinsă într-una din variantele culese de G. Dem. Teodorescu. Din descrierea întregii ei comportări în momentul când anunță fiilor trista veste, creatorul popular realizează o adevărată icoană a durerii: „Dar ea nu vorbea,/ ci lacrimi vărsa,/ mâinile-și frângea/ [...] dar nu răspundea,/ că gură n-avea,/ ci semne făcea/ și păru-și smulgea”. Balada a constituit un punct de plecare în realizarea uneia dintre cele mai izbutite scrieri ale lui Panait Istrati, *Chira Chiralina*.

Surse: V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, I, îngr. și pref. Gh. Vrabie, București, 1965, 193–200; S. Fl. Marian, *Poezii populare române*, I, Cernăuți, 1873, 23–27; G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885, 643–663; Al. I. Amzulescu, *Balade populare românești*, III, București, 1964, 305–306; Al. I. Amzulescu, *Cân-tece bătrânești*, București, 1974, 215–223.

Repere bibliografice: Gh. Vrabie, *Balada populară românească*, București, 1966, 339–343; Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară*, București, 1967, 204–208; Ion Ganea, *Variantele baladei „Chira Chiralina” și ecourile ei în literatura scrisă*, în *Studii de etnografie și folclor din zona Brăilei*, Brăila, 1977; *Dicț. lit.* 1900, 179–180. **C.Bz.**

CHIRESCU, Aurel (11.IX.1911, Craiova – 23.VI.1996, București), poet. Este fiul Eleonorei (n. Groșeanu) și al lui Dumitru Chirescu, ofițer. A urmat școala primară în comuna Trișcu și liceul la Craiova și București. Absolvent al Facultății de Litere și Filosofie a Universității bucureștene (1934), activează ca profesor de limba și literatura română la mai multe licee din Capitală. Devine membru al Societății Scriitorilor Români în 1944. A fost, un timp, inspector în Direcția Artelor și în Direcția Generală a Teatrelor de pe lângă Ministerul

Culturii Naționale și al Cultelor. În 1927 editează revista școlară „Amicii culturii”, unde îi apare și prima poezie; debutul semnificativ are însă loc în 1928 la „Arhivele Olteniei”. Mai colaborează la „Bobi”, „Revista scriitoarelor și scriitorilor români”, „Gândirea”, „Convorbiri literare”, „Universul literar”, „Revista Fundațiilor Regale”, „România literară” ș.a. În 1930–1932 e redactor la „Cristalul”, iar între 1933 și 1935 scoate revista „Litere”. Sporadic a scris și articole culturale, proză scurtă, epigrame. Semnează și A. Craiov, Figaro, Ky-Res-Ku (Jiji). În 1939 îi apare volumul de versuri *Finister*, pentru care primise, din partea Fundațiilor Regale, Premiul Scriitorilor Tineri Needitați.

C. este autorul unei poezii reflexive, abstracte, de o tonalitate gravă. Călătoria, temă proprie poemelor din *Finister*, încearcă o transcendere a barierelor ce împrejmuiesc lumea opacă, limitată. În versuri se disting reminiscențe din lirica lui Lucian Blaga, dar și unele sunete care amintesc de Tudor Arghezi. Legătura cu mitul este percepută ca o poruncă al cărei sol este poetul: „din ani de mit” vine chemarea de a reîmpărți lumii culorile paradisului, de a realiza, cel puțin prin rostire poetică, o întoarcere la taina primordială. Poetul nutrește speranța că i se va dezvălui măcar un semn al divinității; când, în cele din urmă, căutarea își află împlinirea în chiar sufletul său, intervine neputința ființei de a suporta atâta adevăr (*Trup sfânt*). Alături se pleacă de la motivele baladelor populare, ca în *Legendă*, unde se face apel la drama Meșterului Manole, apropiată de condiția stihuitorului care clădește „din flori și fărâme” ce se năruie întruna. Concomitent, C. folosește ritmul și rima specifice poeziei populare (*Umbre de baladă, Singuraticul pom*). Domină cuvinte precum „duh”, „tăcere”, „fum”, „ceață”, sugerând o lume greu de perceput. Volumul următor, *Stinsa oglindire* (1943), este distins cu Premiul Neuschoz al Academiei Române, raportul fiind redactat de Lucian Blaga, entuziasmat de stilul și de structura internă a poemelor, de unitatea și maturitatea viziunii autorului de „mediul liric intens”. În 1944 C. a alcătuit, împreună cu Matei Alexandrescu și Ion Frunzetti, *Atlasul liric al poeziei românești contemporane*. Alte volume de versuri publicate de el sunt *Ospățul de taină* (1944), *Făt-Frumos din lacrimă* (basm versificat după M. Eminescu, 1945), *Finister 2* (1970) și *Metafore* (1971), în ultimul fiind antologate poezii anterioare și inclus, sub titlul *Poeme noi*, ciclul *Metafore*. Prin intermediul „metaforelor”, persistă și

acum întrebări existențiale. Contemplând fântânile, poetul meditează la implacabila condiție umană: nimeni nu izbutește să fugă din el însuși (*Metafora fântânilor*); omul se zbate între două hotare – cel de început, cuvântul, și „acel ce va fi iarăși, la sfârșit” (*Metafora cuvintelor*). Versurile din *Pasărea de cenușă* (1972) valorifică superior ermetismul expresiei, concentrându-se asupra „renașterii” ca șansă unică a vieții. Aici este tradus în poezie sensul câtorva creații plastice, intrându-se, astfel, în sfera interferențelor dintre arte. Un experiment, dar și o performanță se realizează în două volume dedicate lui Constantin Brâncuși (1972–1974), ediții bilingve, traducerea în limba franceză fiind făcută de Sandu Tzigara-Samurcaș. Segmentând grafic versul, poetul sugerează conturul sculpturilor lui Brâncuși. *Genarul* (1974) este o prelucrare după M. Eminescu.

SCRIERI: *Finister*, București, 1939; *Stinsa oglindire*, București, 1943; *Ospățul de taină*, București, 1944; *Făt-Frumos din lacrimă*, București, 1945; *Finister 2*, București, 1970; *Metafore*, pref. Al. A. Philippide, București, 1971; *Brâncuși*, I–II, ed. bilingvă, tr. Sandu Tzigara-Samurcaș, București, 1972–1974; *Pasărea de cenușă*, București, 1972; *Genarul*, București, 1974; *Poeme alese*, București, 1995; *Supliciile*, București, 1995. **Antologii:** *Atlasul liric al poeziei românești contemporane*, București, 1944 (în colaborare cu Matei Alexandrescu și Ion Frunzetti).

Repere bibliografice: Streinu, *Pagini*, V, 136–139; Lucian Blaga, [*Raport de premiere*], AAR, debaterile, t. LXIV, 1943–1945; Florin Manolescu, „*Finister 2*”, RL, 1970, 18; Dan Cristea, „*Metafore*”, RL, 1971, 16; Nae Antonescu, „*Metafore*”, ST, 1971, 22; Firan, *Profiluri*, I, 167–168; *Dicț. scriit. rom.*, I, 556–558; Grigurcu, *În pădurea*, 295–298. **O.I.**

CHIRIAC, Alexandru (30.VIII.1919, Vorniceni-Chișinău – 5.I.2002, București), poet, traducător. Școala primară și liceul le-a urmat la Chișinău. În 1939 se înscrie la Politehnica din Iași, pe care a absolvit-o abia în 1948, pentru că și-a întrerupt studiile, fiind mobilizat pe front. După terminarea facultății, a funcționat ca inginer la Făgăraș, iar din 1954 la București. A publicat și câteva lucrări de specialitate. C. a înființat și a condus cenacluri literare (cenaclul liceal „Al. Donici” din Chișinău în 1938, cenaclul „G. Bacovia” din București în 1981).

C. a debutat foarte târziu, în 1979, cu placheta *Stânci de milenii*, care, ca și *Ileana-Măria-Ioana* (1984, reeditată în 1995), e axată pe subiecte tradiționale (străbunii, părăsirea ținutului natal, pierderea patriei basarabene, istoria neamului și figurile ei), dar fără accente sămănătoriste, în

tablouri retorice de manual versificat, cu oarecare îndemânare în folosirea ritmului folcloric baladesc sau a celui antic amplu și de anume vibrație patriotică. Alte cărți, unele publicate pe speze proprii, în intenție poezie intimistă sau abordând modalitatea haiku-ului (*Elegii, proteste, resemnări*, 1997, *Terține în manieră niponă*, 1983), rămân pure încercări. Cu tematică livrescă, în *Concertele de joi*, (1984) sunt transpuse stări emoționale prilejuite de efluviile muzicii marilor compozitori simfonici și lirici. Lucrarea sa de referință, dicționarul istoric *Membrii Sfatului Țării (1917–1918)* (2001), de laborioasă gestație, e o sursă biobibliografică notabilă despre personalitățile basarabene din prima parte a secolului al XX-lea. **C.** este cunoscut și ca traducător de texte istorice din rusă și franceză, manifestându-se și ca publicist pe teme culturale.

SCRIERI: *Stânci de milenii*, [Periș], 1979; *Mihaela, prietena noastră*, București, 1981; *Terține în manieră niponă*, București, 1983; *Concertele de joi*, București, 1984; *Daruri*, București, 1984; *Ileana-Măria-Ioana*, București, 1984; ed. 2, Paris-București, 1995; *Elegii, proteste, resemnări*, Paris-București, 1997; *Membrii Sfatului Țării (1917–1918)*. *Dicționar*, pref. Ștefan Ștefănescu, București, 2001. **Traduceri:** Astolphe de Custine, *Scrisori din Rusia: Rusia în 1839*. *Marchizul de Custine*, Chișinău, 1992 (în colaborare); Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia. 1812, 1918, 1924, 1940*, pref. Ion Țurcanu, Chișinău, 1992.

Repere bibliografice: Laurențiu Ulici, *Filiera anonimă*, LCE, 1979, 35. **E.H.**

CHIRIAC, Ion (5.X.1941, Caraculău, j. Bacău – 1.IX.2013, Iași), poet. Este fiul Catrinei (n. Axinoiu) și al lui Gheorghe Chiriac, țărani. **C.** urmează școala primară în satul natal, apoi liceul la Târgu Ocna, unde profesorul Dan Protopopescu îi însuflă dragostea pentru literatură. După susținerea examenului de absolvire, în 1959, se înscrie la Facultatea de Filologie a Universității din Iași, secția limba și literatura română, pe care o va termina în 1964. Încă student, în 1961, debutează cu versuri în „Iașul literar”, alte poezii fiindu-i găzduite mai târziu de „Luceafărul”, „Contemporanul”, „Amfiteatru”, „Cronica”, „Scânteia tineretului”, „Flacăra Iașului”, „Ateneu” și „Ramuri”. Repartizat inițial la liceul din Săbăoani, în județul Neamț, va lucra ulterior ca redactor la ziarul „Flacăra Iașului” (1967), apoi la „Scânteia tineretului” (1967–1969), în 1968 apărându-i și prima plachetă lirică, intitulată *Ce se numește toamnă*. Între 1969 și 1972

poetul-ziarist este secretar „pe probleme de școli” al Comitetului Județean UTC Iași, apoi director al Casei de Cultură a Tineretului și Studenților (1972–1978) și activist (în sectorul cultural) al Comitetului Județean al PCR (1978–1989). În acest răstimp urmează un curs de cultură și civilizație universală la Antibes (Franța), precum și Facultatea de Ziaristică a Academiei de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu” (1986–1988), iar mai târziu o specializare în muzeologie, în urma căreia este, în 1989–1990, director al Complexului Muzeistic din Iași, instituție unde lucrează apoi ca muzeograf la câteva case memoriale. A colaborat cu versuri, eseuri, cronici și articole pe teme de cultură îndeosebi la periodicele ieșene și băcăuane, izbutind să-și facă tipărite, într-o cadență destul de regulată, numeroase volume. A fost distins în 1982 cu Premiul Asociației Scriitorilor din Iași.

Apartinând unei generații marcate de experiența războiului și de aceea a instaurării comunismului, dar care intră în literatură pe fondul unui relativ „dezgheț”, manifestat prin treptata recuperare a moștenirii interbelice și o anume sincronizare la ritmurile europene, **C.** reunește în placheta de debut o suită de tatonări în direcții diverse: definiții metaforice ale actului de creație (*Poezii, Ciocârlia*), resemantizări ale unor simboluri (*Culbecul*), tablouri în tușe întrucâtva suprarealiste, onirice (*Când simți zăpada, Ecoul râsului*), relatări ale unor întâmplări obișnuite, răsucite spre metafizic (*Timp de o iarnă*), rememorări ale copilăriei și adolescenței, unele cu bogate inserții de etnos (*La nașterea soră-mii, În grădina lui Ion*). Mai consistente și mai bine orchestrate sunt, în *Răsărit de fată mare* (1970), dar și în versurile de mai târziu, proiecțiile în universul tradițional, fie el familial sau comunitar. În *Cenușa de pe inimă* (1984) expresia sentimentului tragic al existenței, prezentă și anterior, atinge o intensitate extremă. Trecerea inexorabilă a timpului devine dureros de evidentă prin lucrarea memoriei, ce aduce secvențe din momentele inaugurale ale vieții, uneori în halucinatorii, terifiante tablouri (*Casa, Singur, La vânturat, Coasa*), prin vizita Umbrei (îndeosebi sub chipul mamei dispărute) ori prin descrieri ale unor insuportabile torturi mai mult sau mai puțin simbolice (*Drumuri, Fântâna, ciclul Marea*). Aici **C.** se apropie uneori de paroxismul din câteva poeme ale lui Emil Botta, de la care

pare să vină și alternarea solemnului și a coloc-vialului, a lamentoului cu imprecăția sau acce-sele de umor negru, macabru. Circumscrișă, în fond, aceleiași angoase este și lirica iubirii ce se destramă, din ciclul *Tei tăiat*, reluată, amplificată și rafinată într-o expresie personală în volumele *Plopi fără soț* (1987) și *A treia noapte după răstignire* (2001), unde câteva laitmotive sunt turnate în tiparul colindelor. Efectul poetic este diminuat totuși de trimiterile, directe aproape, la stricta actualitate, precum și de o serie de disonanțe în versificație și în lexic.

SCRIERI: *Ce se numește toamnă*, București, 1968; *Răsărit de fată mare*, Iași, 1970; *Lumina pământului*, Iași, 1973; *Nopti cu Ștefan cel Mare*, Iași, 1974; *Liniștea dintre nori*, Iași, 1977; *Elegiile inimii*, Iași, 1979; *Exact așa vor cânta privighetorile*, Iași, 1982; *Cenușa de pe inimă*, Iași, 1984; *Plopi fără soț*, Iași, 1987; *A treia noapte după răstignire*, Iași, 2001; *Augustina Vișan Arnold*, Iași, 2010; *Pe muntele vânat*, Iași, 2011.

Repere bibliografice: Gheorghe Drăgan, *Doi poeți*, CRC, 1966, 15; Sergiu Adam, „*Ce se numește toamnă*”, ATN, 1969, 3; Nicolae Baltag, „*Ce se numește toamnă*”, „Scân-teia tineretului”, 1969, 6126; Al. Andriescu, „*Răsărit de fată mare*”, CL, 1970, 6; Mihai Drăgan, *Poezia lui Ion Chiriac*, CRC, 1973, 46; Daniel Dimitriu, *Poezii de dragoste*, CL, 1977, 6; Constantin Pricop, „*Elegiile inimii*”, CL, 1980, 2; Val Condurache, „*Exact așa vor cânta privighetorile*”, CL, 1982, 10; Nicolae Turtureanu, *Discursuri lirice*, CRC, 1983, 6; Ioan Holban, „*Aici totul, totul s-a născut din sinea mea*”, CRC, 1984, 35; Valentin Tașcu, *Ion Chiriac sau Poezia povestirii*, CRC, 1985, 27; Busuioc, *Scriitori ieșeni*, 102–103.

V. D.

CHIRIAC, Teo (29.V.1956, Coșernița–Soroca), poet. Este fiul Valentinei și al lui Gherasim Chiriac. A urmat Facultatea de Filologie, secția jurnalistică, a Universității de Stat din Chișinău (1974–1979). A lucrat ca redactor la Radio Moldova, fiind apoi redactor și redactor-șef la Editura Literatura Artistică (ulterior Hyperion). Din 2010 este vice-președinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. I s-au decernat Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1996, 2010) și titlul Maestru al Literaturii (2010).

În *Lucrare de control* (1987), volumul cu care debutează C., influența lui Nichita Stănescu și Marin Sorescu este suportată aproape didactic. Poetul probează abundant metafore, oscilând între tema patriotismului generic și panoplia tar-domodernistă obișnuită. Poemele sunt discursive

retoric și încărcate de imagini previzibile, prea rar notabile: „Fluxul și refluxul pietrelor din zid./ Albastru fluid pe obrazul senil al ceasului/ care marchează distanța dintre doi caiși înfloriți./ Orice pas al meu prevestește o absență;/ visul tău e un trandafir de aur/ pentru statuia unui car-tier inexistent” (*În mijlocul obiectelor*). Versurile din *Salonul 33. 33 de poeme și o elegie rock* (1989) descoperă asociații mai puțin netede, adăugând etapei anterioare o patină de absurd. *Critica ira-țiunii pure* (1996) îl combină pe Nichita Stănescu (influență încă dominantă) cu suprarrealismul interbelic, manifestat prin dezinhibarea ofensivă a inspirației: „Se însera ca în cărți îngerul dilu-vian făcea pipi sub geam/ (un jet convulsiv roșie-tic probabil ultima rază de lumină)/ închideam geamul reveneam la vechea mea adorație/ la femeia/ putrezind în fotoliul reveriei la iubita-mi rasă în cap pe/ care o întrebam într-un limbaj ori-zontal ce mai face și ea/ îmi răspundea într-un limbaj vertical că uite vremea trece/ că emoțiile rămân” (*Admiram cerul înstelat*). Poemele devin mai ample și conștiente de temele metapoetice ale optzecismului din România: „Cotrobăiam prin cadavru fisura timpului/ cotrobăiam prin mărun-taie sexul roz al existenței/ cotrobăiam prin torace inima lucrurilor conectată prin mii/ de fibre nevă-zute la mașina ficțiunii”. *Monstrul sacru (Scările lui Teo)* (2009), volumul cel mai bun și mai con-struit al lui C., se apropie de o nouă influență, pseudonarativismul ironic al lui Florin Iaru: „Urc treptele scării împiedicându-mă ba de cauză ba de efect/ Rimez în gând inspirație cu transpirație/ Rimez și perfect cu defect/ Făcând ironii pe seama liftului blocat și a mecanicului Ion/ Supranumit de locuitorii vechiului cartier liftierul/ Hyperion”. *Cer lângă cer* (2011) este o antologie a plachetelor anterioare.

SCRIERI: *Lucrare de control*, pref. Grigore Vieru, Chișinău, 1987; *Salonul 33. 33 de poeme și o elegie rock*, post-față Eugen Chiriac, Chișinău, 1989; *Critica irațiunii pure*, București, 1996; *Monstrul sacru (Scările lui Teo)*, Chișinău, 2009; *Cer lângă cer*, pref. Eugen Lungu, Iași, 2011.

Repere bibliografice: Traian T. Coșovei, *Tineri poeți basarabeni*, CNT, 1992, 28; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 243; Galaicu-Păun, *Poezia*, 112–118; Simion Bărbulescu, *Poeți din diaspora*, CL, 2000, 1; Cistelean, *Top ten*, 82–84; Suceveanu, *Emisferele*, 226–228; Grigore Chipier, *A urca, a scrie, a medita*, CF, 2010, 3–4; *Dicț. Chișinău*, 116–117; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 432–439. **M. I.**

CHIRIAC, Vlad (12.X.1936, Mălăiești–Dubăsari – 15.VI.2005, Chișinău), istoric literar. Este fiul Liubei (n. Roșcovan) și al lui Simion Chiriac, țărani. După ce urmează școala elementară și medie în satul natal, va studia la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1954–1959). Între 1972 și 1975 și-a făcut stagiul de doctorand la Moscova, luând titlul de doctor în filologie în 1976. A fost bibliograf la Biblioteca Republicană de Stat (1959–1967), redactor, șef de redacție la Televiziunea din Chișinău (1967–1970), ulterior redactor la Comitetul de Stat pentru Editori, Poligrafie și Comerțul cu Cărți, cadru didactic universitar (1975–1981), cercetător (1981–1984), șef de redacție la *Enciclopedia Moldovenească* (1984–1987). Din 1991 este cercetător științific superior la Institutul de Literatură și Folclor al Academiei de Științe din Republica Moldova. Concomitent e lector la Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău). A fost distins cu mai multe premii, între care cele oferite în 1997, 1998, 2000 de revista „Literatura și arta”.

C. e prezent în presă din 1962. Colaborează cu studii de istorie literară la „Nistru”, „Limba română”, „Viața Basarabiei” și la reviste în limba rusă. Autor al unor lucrări privind istoria scrisului și a tiparului în Moldova, a fost preocupat în special de investigarea literaturii vechi, aducând numeroase contribuții documentare, rod al cercetărilor întreprinse în arhive, cu privire la Petru Movilă, Varlaam, Dosoftei ș.a., în lucrarea *Cartea și tiparul în Moldova în secolele XVII–XVIII* (1977), editată în două rânduri (1985, 1986) și în limba rusă. C. consacră, în enciclopedii, articole referitoare la autori transnistreni și basarabeni din prima jumătate a secolului al XX-lea – Alexie Mateevici, Vasile Harea, Nichita Smochină, Dominte Timonu ș.a. Participarea la alcătuirea unor lucrări colective, precum *Ipostaze ale literaturii române vechi și premoderne* (apărută postum, în 2007), câteva antologii, ediții și bibliografii (indici Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, B.P. Hasdeu) întregesc activitatea istoricului literar.

SCRIERI: *Poezia clasică moldovenească* (în colaborare cu Petru Ganenco), Chișinău, 1968; *Cartea și tiparul în Moldova în secolele XVII–XVIII. Schițe după materialele depozitate în URSS*, Chișinău, 1977. **Ediții:** Petru Movilă, *Împăcarea Bisericii Ortodoxe*, tr. Ștefan Lupan, pref. edit., Iași, 2002; Alexie Mateevici – *Genealogii. Iconografie. Evocări*, introd. edit., Chișinău, 2003.

Repere bibliografice: Eugen Russev, *O binevenită contribuție bibliologică*, „Nistru”, 1978, 3; [Vlad Chiriac], LA,

1996, 17 octombrie (grupaj special); Ion Madan, *Oameni ai Bibliotecii Naționale*, „Magazin bibliologic”, 1997, 2–3; Ion Șpac, *Permanenta dragoste de carte*, „Magazin bibliologic”, 1997, 2–3; Mihai Cimpoi, *Vlad Chiriac. In memoriam*, RLSS, 2005, 4–6; Dicț. Chișinău, 117–119. **Vs. C.**

CHIRIACESCU, Rodica (15.IX.1945, București), traducătoare. Este fiica Ravecăi Blaga (n. Giurgiu) și a lui Gheorghe Blaga, contabili. Urmează, la Satu Mare, Liceul Teoretic nr. 2 (absolvit în 1963), iar la Cluj, Facultatea de Filologie, secția română (licența în 1968). După terminarea facultății, devine, în același an, redactor la Editura Enciclopedică Română, de al cărei colectiv, indiferent de titlaturile purtate de instituție – Editura Științifică și Enciclopedică, 1975–1990, Editura Enciclopedică, 1990–2005, Univers Enciclopedic, 2005–2011 –, va rămâne atașată. Redactează numeroase lucrări de lingvistică și filologie, dicționare bilingve și frazeologice, în special de franceză și italiană, coordonează lexicografic nenumărate dicționare domeniiale și se numără printre puținii specialiști în enciclopedistică, disciplină cvasiincipientă la noi. În această ultimă calitate, lucrează în colectivul redacțional care elaborează lucrarea *Mic dicționar enciclopedic* (1972 și edițiile sale revizuite), iar din 1993, odată cu reluarea acestuia în șapte volume, sub titlul *Dicționar enciclopedic*, face parte și din echipa de coordonare, fiind, în paralel, coautoare. A mai alcătuit *Dicționar francez–român*, *Dicționar român–francez*, ambele în 2011, *Dicționar mitologic* (2012), precum și un apreciat *Dicționar de lingviști și filologi români* (împreună cu Jana Balacciu Matei, 1978), lucrare de pionierat la acea vreme.

Abordând cu preponderență traduceri din spațiul literar francez, C. se oprește asupra unor opere mai puțin cunoscute sau chiar uitate de cititorul actual, chiar dacă aparțin unor scriitori reprezentativi pentru epoca lor, ca în cazul unor romane de Guy de Maupassant, Paul Bourget și Alphonse Daudet, de minuțioasă analiză a pasiunilor devastatoare, pe fundalul sceptic-pesimist al societății conservatoare. Revine la Émile Gaboriau și Gaston Leroux, redevabili pionieri ai *policier*-ului francez și creatorii unor memorabili detectivi, precum Monsieur Lecoq și Rouletabille. A transpus, într-o versiune notabilă, unicul roman al lui Eugen Ionescu, *Însinguratul*, roman al ratării, al dizolvării personalității individului incapabil de a-și înțelege rostul în lume, carte ce se înscrie pe linia câtorva

teme majore predominante în opera autorului, singurătatea și izolarea. Cu disponibilitatea enciclopedistei, a tălmăcit cărți din varii domenii culturale. A tradus, între 2002 și 2006, mai multe volume din mitologii aparținând unor arii din cele mai diverse (greacă și romană, celtică, feniciană, egipteană, indiană, tibetană, navaho), o seamă de enciclopedii cu caracter geografic și istoric, precum și cărți pentru copii, de mare succes, devenite clasice, din literatura italiană, printre care *Cuore* de Edmondo De Amicis, prima ediție integrală în românește. De asemenea, studii de referință de psihologie și psihanaliză sau romane psihanalitice de sondare a unor experiențe și stări pasionale.

Traduceri: Gaston Leroux, *Parfumul doamnei în negru*, Cluj-Napoca, 1984, *Crima lui Rouletabille*, București, 1992; Émile Gaboriau, *Domnul Lecoq*, București, 1986; Paul Bourget, *Inimă de femeie*, București, 1990; Alphonse Daudet, *Lidia*, București, 1991; Yves Berger, *Zorii lumii noi*, București, 1993; Eugen Ionescu, *Însinguratul*, București, 1994; Guy de Maupassant, *Inima noastră*, Iași, 1994; *Spu-ne-mi totul despre tine*, București, 1994; Sanda Stolojan, *Interviuri cu Charles de Gaulle*, București, 1995; Benoîte Groult, *Vârstele inimii*, București, 1995; Edmondo De Amicis, *Cuore*, Chișinău, 2005; Carlo Collodi, *Aventurile lui Pinocchio*, Chișinău, 2005; Denis Robert, *Fericirea*, București, 2009.

Repere bibliografice: Iorgu Iordan, „Dicționar de lingviști și filologi români”, SCL, 1979, 3; Dan C. Mihăilescu, *Eugen Ionescu*, „Însinguratul”, „Arc”, 1991, 1; Sebastian Vlad Popa, *Eugen Ionescu*, „Însinguratul”, RL, 1991, 6; Ovidiu Pecican, *Eugen Ionescu*, „Însinguratul”, CNT, 1991, 2; Oana Pughineanu, *Antiteodiceea unui ratat*, TR, 2010, 181. **G.Dn.**

CHIRILĂ, George (13.XI.1941, Blăgești, j. Bacău), poet, dramaturg, eseist. Este fiul Olimpiei și al lui Gheorghe Chirilă, țărani. A absolvit în 1959 liceul din Piatra Neamț, iar în 1964 Facultatea de Filosofie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. A funcționat doi ani ca asistent la Catedra de socialism științific a aceleiași facultăți, apoi este profesor de istorie la Roznov (1966–1967), redactor la redacția culturală a Televiziunii Române (1968–1971), redactor la Editura Minerva (1971–1974) și până în 1990 la revista „Contemporanul”. Ulterior a fost redactor la „Pentru patrie”, între 1993 și 1996 director general al Consiliului Național al Audiovizualului și ulterior redactor la „Cronica română”, iar până în 1999 redactor la Rompres. A debutat în 1960 la „Iașul literar”, fiind prezent și în „Luceafărul”, „Ateneu”, „România literară”, „Contemporanul”, „Convorbiri

literare” ș.a. A mai semnat Grigore Mureșan, Răzvan Răzeșu.

Formația filosofică a lui C. și-a pus vag pechea pe lirica sa. În volumul de debut, *Agora* (1969), factura preponderent meditativă a poeziilor a făcut critica să vorbească despre un autor bântuit de obsesii, de spaima neîmplinirii. Cu *Orientalia* (1970) lirismul își schimbă coloratura, accentul căzând pe senzualismul discret, pe erotismul cerebral. În *Fiul* (1972), ca și în *Semnul unei corăbii* (1973), poetul străbate același tărâm al neliniștilor și obsesiilor, adâncind parcă și mai mult senzația apăsătoare a vinii ce trebuie ispășită. „Sentință”, „jertfă”, „povară” devin acum aproape stereotipii verbale. Firea elegiacă a lui C. își găsește însă aici expresia cea mai fericită, placheta *Semnul...* constituind jurnalul unei iubiri defuncte, cu toate tristețile pe care le implică. În *Masca Diotimei* (1975) câteva versuri rezumă „mesajul” liric: „Zămislirea și rodul – acesta ni-i rostul prin care umblăm peste gloria trecerii”, iar cuvântul-cheie este „melancolie” („vastă”, „tainică”). *Dăinuim* (1976) cuprinde poezii ce se vor patriotice, dar prin supralicitare devin doar versificări patriotarde în manieră vetust pașoptistă. Se rețin vagi înfiorări nostalgice (*Satul copilăriei*, *Mama*, *Carte către tata*) sau un elogiu (*Eminescu tânăr*). Plachetele ce au urmat, *Solia* (1980), *Portretul focului* (1983), *Mic tratat de melancolie* (1984), *Peisaj de vânătoare* (1987), fără a schimba profilul poetului (în sensul că aceleași „imagini din copilărie”, aceeași nostalgică durere după iubita demult pierdută apar și aici), reușesc totuși să mute unele accente. În schimb, volumul *Sonete* (1996) impune nu doar un veritabil meșteșugar al versului, ci și un poet grav, iremediabil trist, care-și pune întrebări existențiale și, sceptic, renunță la „a spera”, optând pentru „a dispera”. În 1999 C. își surprinde cel puțin cititorii cu o carte de teatru – *Fântâna din lacrimă* – ce atestă nebănuite aptitudini dramaturgice. Volumul este alcătuit dintr-o trilogie dedicată lui Eminescu, *Steaua singurătății*, ale cărei piese componente sunt *Fuga sau Lada de zestre*, *Încotro, dragul meu răătăcitor?* și *La capătul pustiului*. Se adaugă piesele *Fântâna din lacrimă*, unde mitul Meșterului Manole este reinterpretat (nu Ana cu pruncul nenăscut vor fi sacrificați, ci Manole), și *Dumnezeu umblă pe jos*, literaturizând o frumoasă poveste de dragoste între Constantin Brâncuși și Domnișoara Pogany.

SCRIERI: *Agora*, București, 1969; *Orientalia*, Cluj, 1970; *Fiul*, Iași, 1972; *Semnul unei corăbii*, București, 1973; *Masca Diotimei*, București, 1975; *Dăinuim*, București, 1976; *Cu poezii și nuci în buzunare*, București, 1980; *Solia*, București, 1980; *Portretul focului*, București, 1983; *Mic tratat de melancolie*, București, 1984; *Peisaj de vânătoare*, București, 1987; *Un delfin, trei copii și mai multe perișoare*, București, 1988; *La ceas de mirări*, București, 1991; *Sonete*, București, 1996; *Într-o barcă de fildes*, București, 1996; *Cenușă în unduire*, București, 1999; *Fântâna din lacrimă*, București, 1999; *Între ironic și imaginar*. Monografie Marin Sorescu, București, 2001.

Repere bibliografice: Dumitru Micu, „*Agora*”, RL, 1969, 11; Daniel Dimitriu, „*Orientalia*”, CL, 1970, 5; Dumitru Micu, „*Fiul*”, CNT, 1972, 28; Daniel Dimitriu, „*Semnul unei corăbii*”, CL, 1973, 18; Piru, *Poezia*, II, 436–439; Iorgulescu, *Scriitori*, 44–45; Dorin Tudoran, *Zămisirea și rodul*, LCE, 1976, 11; Radu G. Țeposu, „*Masca Diotimei*”, ST, 1976, 9; *Lit. rom. cont.*, I, 701–703; Dumitru Micu, „*Mic tratat de melancolie*”, CNT, 1984, 42; Vlad Sorianu, *O piesă dedicată lui Eminescu*, CRC, 1989, 40; Ulici, *Lit. rom.*, I, 254; Budău, *Bacăul lit.*, 553–555; Popa, *Ist. lit.*, II, 543. **D. Gr.**

CHIRIȚĂ, Constantin

(12.III.1925, Ibănești,
j. Vaslui – 14.XI.1991,
Bonn-Königswinter,
Germania), prozator.

Este fiul Clarei Chiriță (n. Marinescu) și al lui Ion Chiriță, învățători. A urmat liceul la Bârlad, după care a început studii politehnice, fără însă a le termina. Scurtă vreme a fost luptător de circ. După un timp a devenit redactor la „Scânteia” și „Luceafărul”. În 1970 este ales secretar al Asociației Scriitorilor din București, iar din 1977 vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, poziție în care rămâne până în 1988, când se stabilește în Germania.

Evoluția scrisului lui C. a însemnat o trecere de la proza convențională realist-socialistă a anilor '50 – povestirile din *Matei Ion a cucerit viața* (1949) și *Oameni din orașul nostru* (1951) – spre romanul de aventuri pentru adolescenți, gen care l-a consacrat. Experiența vieții de reporter pe șantierul Bumbești-Livezeni și la Hunedoara va genera primele scrieri, conformiste ca viziune, literaturizând ideologia

momentului, animate de ideea geniului romantic care învață să-și pună capacitatea în slujba muncitorimii: *Întâlnirea* (I–II, 1959), *Oțelul* (1960), *Pasiuni* (1964). C. va folosi în romane același procedeu: inventează un tip uman excepțional, pe care îl pune în situații considerate reprezentative pentru o anumită epocă. Indiferent cum se numește acesta, Alexandru Severin, Crișan, Ion Mușat, drumul său e unul singur – în slujba clasei muncitoare. Romantismul naiv și scriitura alertă salvează aceste texte mediocre de la ridicol. C. reprezintă însă cazul acelui scriitor la care toate celelalte scrieri au fost puse în umbră de apariția mai întâi a unei cărți, apoi a unui ciclu de succes, *Cireșarii*, cu suita de narațiuni: *Cireșarii* (1956), *Castelul fetei în alb* (1958), *Drum bun, Cireșarii!* (1963), *Roata norocului* (1965), *Teroarea albă* (1968). Romanul utilizează schema cea mai exploatată a literaturii pentru adolescenți de pe toate meridianele: un grup de tineri prieteni, în care fiecare este întruparea unei trăsături dominante, este pus în situații terifiante sau aventuroase, care le probează solidaritatea și le facilitează maturizarea. Aventura, cât mai încordată, cât mai cu suspans, se sfârșește întotdeauna glorios. Grupul tinerilor de pe Strada Cireșului e alcătuit din Victor – inteligent, cult, hotărât, stăpân pe sine, tipul conducătorului; Ursu – forță, generozitate, putere de sacrificiu; Tic – ingeniozitate și neastâmpăr copilăresc; Maria – grijă echilibrată, prudență; Lucia – idealul îndepărtat de perfecțiune a frumuseții aflate în pericol ș.a.m.d. Instinctul autorului este de a-i face pe acești copii să acționeze în situații aproape arhetipale: lupta cu spionii, rătăcirea în peșteră, descoperirea unui castel bântuit de forțe malefice etc., în care determinarea istorică are un rol ce tinde spre zero. Rămân astfel valabile literar avântul tineresc al acțiunii, primele întâmplări legate de socializarea individului în formare, ingeniozitatea, prietenia, curajul, salvate de perisabilitate prin atemporalul lor. Succesul *Cireșarilor* (compus în cele din urmă din cinci volume: *Cavalerii florii de cireș*, *Castelul fetei în alb*, *Roata norocului*, *Aripi de zăpadă* și *Drum bun, Cireșarii!*) printre adolescenții mai multor generații a fost enorm, comparabil numai cu cel al romanului *Toate pânzele sus!* de Radu Tudoran. *Trilogia în alb* (Premiul Uniunii Scriitorilor în două rânduri), reunind trei narațiuni polițiste – *Trandafirul alb* (1966), *Pescărușul alb* (1969), *Îngerul alb* (1969) –, nu reușește să creeze nici suspansul, nici turul de forță al gândirii deductive care au dat strălucire genului.

Lui **C.** i s-au mai acordat Premiul Uniunii Scriitorilor pentru un roman din ciclul *Cireșarii* (1965), pentru versiunea rescrisă din *Întâlnirea* (1971) și pentru piesa în trei acte *Adâncimi* (1974).

SCRIERI: *Matei Ion a cucerit viața*, București, 1949; *Oameni din orașul nostru*, București, 1951; *Cireșarii*, București, 1956; *Castelul fetei în alb (A doua aventură a Cireșarilor)*, București, 1958; *Întâlnirea*, I–II, București, 1959; ed. București, 1971; *Oțelul*, București, 1960; ed. (Livada), București, 1979; *Drum bun, Cireșarii!*, București 1963; *Pasiuni*, București, 1964; *Roata norocului*, București, 1965; *Trandafirul alb*, București, 1966; *Teroarea albă*, București, 1968; *Cireșarii*, I–V, București, 1972; ed. București, 1976; ed. București, 2003; *Pescărușul alb*, București, 1969; *Îngerul alb*, București, 1969; *Trilogia în alb*, ed. 2, I–III, București, 1974; *Adâncimi*, București, 1974; *Romantica*, București, 1986.

Repere bibliografice: Eugen Simion, *Între ficțiune artistică și baroc*, CNT, 1959, 42; Paul Georgescu, „Oțelul”, GL, 1961, 14, 15; I. Vitner, *Prozatori contemporani*, II, București, 1962, 210–235; Mircea Anghelescu, „Pasiuni”, GL, 1964, 40; Lungu, *Itinerar*, 305–318; Nicolae Velea, „Trandafirul alb”, CNT, 1966, 12; Victor Ivanovici, *Mitul superbeii adolescențe*, LCF, 1968, 44; Nichita Stănescu, *Constantin Chiriță – un realist romantic*, CNT, 1971, 45; Prelipceanu, *Dialoguri*, 136–144; Roxana Sorescu, *Permanența romantismului*, RL, 1977, 30; Laurențiu Ulici, „Cireșarii”, CNT, 1979, 22; Mugur, *Profesiunea*, 93–108; Petru Poantă, *Constantin Chiriță – 60*, ST, 1985, 3; Cornel Ungureanu, „Romantica”, O, 1986, 24; Cristea, A scrie, 146–151; *Dicț. scriit. rom.*, I, 558–559; *Dicț. analitic*, I, 182–183; Ștefănescu, *Istoria*, 350–351; Popa, *Ist. lit.*, II, 936. **R. S.**

CHIRIȚESCU, Florin (8.IV.1930, Băilești – 11.XII.1996, București), traducător, prozator. Este fiul Sevastiei și al lui Ștefan Chirițescu. Cursurile liceale le-a făcut la Colegiul Național „Carol I” din Craiova, absolvit în 1949, după care a urmat Facultatea de Filologie, secția italiană, din cadrul Universității bucureștene între anii 1950 și 1955 (cu un an de întrerupere în care, fiind dat afară din motive politice, a practicat meseria de strungar). După încheierea studiilor a fost angajat redactor la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, apoi la Editura pentru Literatură Universală (din 1969 Editura Univers), post deținut până la pensionare, în 1992. A colaborat la „România literară”, „Contemporanul”, „Viața românească”, „Luceafărul”, „Cotidianul” ș.a.

Avizat cunoscător al literaturii italiene, **C.** a adus, prin numeroasele sale traduceri și studii introductive dedicate autorilor transpuși în românește, o contribuție substanțială la promovarea în

țara noastră a culturii italiene moderne și contemporane. Reușitele sale majore sunt reprezentate de traduceri ale unor autori canonici ai secolului al XX-lea, precum Cesare Pavese, Dino Buzzati, Luigi Pirandello sau Umberto Eco (*Numele trandafirului*), dar și de transpunerea într-o ediție bilingvă a uneia dintre cele mai dificile cărți de poezie ale lui Eugenio Montale, *Quaderno di quattro anni – Caiet pe patru ani* (1981; Premiul Uniunii Scriitorilor), pentru care a fost invitat, în același an, să țină o conferință la Congresul Internațional de la San Remo dedicat poetului. A mai tradus din Francesco Arcangeli, Anna Banti, Giacomo Debenedetti, Italo Rocco, Elio Vittorini, ca și lucrări de istorie a artei (Viktor Lazarev, *Istoria picturii bizantine*, I–II, 1980). Ca prozator, **C.** este autorul unui volum de povestiri (*De taină*, 1977) și al romanului *Seara, când se-nchide poșta...* (1971), scriere ce cuprinde, într-un limbaj frust, impregnat de oralitate, o serie de scene tipice din viața unui târg oltenesc din apropierea Craiovei, pe fundalul întunecat al evenimentelor sângeroase generate de începerea celui de-al Doilea Război Mondial, culminând cu declanșarea și înăbușirea rebeliunii legionare din 1941.

SCRIERI: *Seara, când se-nchide poșta...*, București, 1971; *De taină*, București, 1977. **Traduceri:** *Poezie italiană din secolul al XX-lea*, București, 1956; Luigi Pirandello, *O lume de hârtie*, București, 1957; *Nuvela italiene din Renaștere*, îngr. trad., pref. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, 1964; ed. bilingvă (*La novela italiana del Rinascimento – Nuvela italiană din Renaștere*), București, 2007; Cesare Pavese, *Luna și focurile. Femei singure*, București, 1966, *Meseria de a trăi*, postfața trad., București, 1967; Dino Buzzati, *Monstrul Colombră și alte patruzeci și șapte de povestiri*, București, 1970; Felix Timmermans, *Viața pasionată a lui Breugel*, București, 1970; Marcel Brion, *Arta abstractă*, București, 1972; Elio Vittorini, *Simplonul îi face cu ochiul lui Fréjus*, postfața trad., București, 1974; Anna Banti, *Cămașa arsă*, pref. trad., București, 1975; Corrado Maltese, *Istoria artei italiene*, București, 1976; Italo Rocco, *Auzi cum bate pământul!*, București, 1976; Eugenio Montale, *Quaderno di quattro anni – Caiet pe patru ani*, ed. bilingvă, pref. trad., București, 1981; Umberto Eco, *Numele trandafirului*, Cluj-Napoca, 1984; Francesco Arcangeli, *Giorgio Morandi*, București, 1987 (în colaborare cu Mara Chirițescu); Fernanda Pivano, *Hemingway*, București, 1988; Teresa Maria Moriglioni Drăgan, *Poeme*, București, 1989; Mario Ruffini, *Istoria românilor din Transilvania*, București-Chișinău, 1993; Angelo Moretta [Dan Petrașincu], *Cuvântul și tăcerea*, București, 1994 (în colaborare cu

Mara Chirițescu), *Gândirea Vedanta*, București, 1996 (în colaborare cu Mara Chirițescu), *Mituri indiene*, București, 1998 (în colaborare cu Mara Chirițescu); Ioan Petru Culianu, *Mircea Eliade*, pref. Sorin Antohi, București, 1995 (în colaborare cu Dan Petrescu).

Repere bibliografice: Alex. Ștefănescu, „*Seara, când se-nchide poșta...*”, LCF, 1971, 26; Nicolae Balotă, „*Seara, când se-nchide poșta...*”, RL, 1971, 32; Voicu Bugariu, „*De taină*”, CNT, 1977, 32; Sorin Titel, *Tonul povestirii*, RL, 1977, 40; Dana Percec, *Carapacea broaștei țestoase*, O, 2005, 2; Ionel Savitescu, *Biografia unui maestru*, CRC, 2005, 6. **L.H.**

CHIRNOAGĂ, Mihail (19.XI.1913, Poduri, j. Bacău – 1.XII.1948, București), prozator, critic literar. Este fiul Olimpiei (n. Șova) și al lui Gheorghe Chirnoagă, învățător. A absolvit Liceul Militar (1931), îmbrățișând cariera de ofițer. Mai târziu, în 1942, își va încheia studiile la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași. Participă la al Doilea Război Mondial, e rănit și rămâne invalid. Stabilindu-se la București, se va dedica exclusiv criticii literare. Moare într-un accident de tramvai la numai treizeci și cinci de ani. Debutază publicistic în 1929 la „Foia tinerimii”. Aflat cu serviciul în garnizoana din Brașov, scoate împreună cu N. Cantonieru și Aurel Marin revista „Frize” (1934–1935), în care îi apar o serie de proze scurte. Va continua cu același gen de colaborări, dar mai ales cu articole, recenzii și eseuri critice și la „Brașovul literar”, „Jurnalul literar”, „Însemnări ieșene”, „Lanuri”, „Litere”, „Meșterul Manole”, „Porunca vremii”, „Sfarmă-Piatră”, „Vremea”, „Tribuna literară”, „Pământul”, „Tribuna Transilvaniei”, „Universul literar”, „Viața”, „13” ș.a. Semna uneori și cu pseudonimele Melania Chirnoagă, Emanoil Radian sau Teodor Chiru. A publicat volumul de nuvele *Carte de dragoste* (1935), romanul *Logodna* (1940), studiul *Alexandru Călinescu, poet al tristeții* (1937) și, în colaborare cu Virgil Chirnoagă, cârticica pentru copii *Poveste c-un pitic, doi oameni din Lună și-o împărăție*. De asemenea, a tradus din paginile scriitoarei Antonia Pozzi (*Cuvinte*, 1941). O selecție din critica sa apare postum, sub titlul *Basoreliefuri* (1977). Alte două culegeri de nuvele, *Umbrele iubirii* și *Sărutul*, le-a lăsat în manuscris.

În proza de început C. se lasă copleșit, ca mulți debutanți, de afectivitate și elan juvenil, stări de care nu se va debarasa complet nici în romanul *Logodna*, în pofida unei vizibile maturizări. Centrată pe tema

erosului generator de suferințe, cartea are carențe de compoziție, precum și o anume lipsă de consistență, pe care n-o compensează efortul de analiză psihologică. G. Călinescu definindu-l pe autorul ei drept un „romancier neconvincător, dar intelect întrebător”. Domeniul în care C. are mai multă personalitate va fi cel al criticii, distingându-se și aici o perioadă de tinerețe, când promovează ideea de literatură a provinciei ca replică oportună la „experimentalismul” scriitorilor din Capitală, și o perioadă de maturitate, când cenzurează literatura provincială, cu excesul ei de entuziasm și patos, situându-se, probabil datorită experienței acumulate, pe o poziție contrară celei susținute cu ani în urmă. Câștigând în echilibru și luciditate, spiritul critic al lui C. dobândește treptat rigoare și disciplină. De altfel, el se străduie să-și limpezească ideologia (secțiunea *Probleme* din volumul *Basoreliefuri*), pledând pentru o critică normativă, de orientare a scriitorului și de formare a gustului public. Propunând o înțelegere a literaturii axată pe un așa-zis „bun-simț comun”, acceptă cu rezerve curente și manifestările moderniste, iar pe cele de avangardă le respinge vehement, negăsindu-le justificare estetică. A comentat inteligent și aplicat scriitori și opere din literatura română și universală, lansându-se rareori în studii de anvergură, cum sunt cele despre Lucian Blaga sau despre Stendhal.

SCRIERI: *Carte de dragoste*, Brașov, 1935; *Alexandru Călinescu, poet al tristeții*, Călărași, 1937; *Logodna*, București, 1940; *Poveste c-un pitic, doi oameni din Lună și-o împărăție* (în colaborare cu Virgil Chirnoagă), București, 1940; *Basoreliefuri*, îngr. și pref. Gheorghe Perian, Cluj-Napoca, 1977.

Repere bibliografice: Romulus Demetrescu, „*Carte de dragoste*”, PLI, 1935, 2–3; Octav Șuluțiu, „*Carte de dragoste*”, FRZ, 1935, 4; Paul Popescu, *Cazul Mihail Chirnoagă – Pimen Constantinescu*, „Orientări”, 1935, 6; Perpessiciu, *Opere*, IX, 369–372; Vintilă Horia, „*Logodna*”, MMN, 1940, 1–3; C. Fântâneru, „*Logodna*”, UVR, 1940, 12; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 883, *Ist. lit.* (1982), 969; Melania Livadă, *Valori metafizice*, „Saeculum”, 1944, 2; Al. I. Friduș, „*Basoreliefuri*”, CRC, 1978, 20; *Scrisoare de la Virgil Chirnoagă*, ADLTR, C-67; *Dicț. scriit. rom.*, I, 559–561; Adina-Ștefania Ciurea, *Correspondență Octav Șuluțiu–Mihail Chirnoagă*, RL, 2003, 38; Budău, *Bacăul lit.*, 278–280. **C.Bz.**

CHIRU-NANOV, Ion (7.I.1882, Nanov, j. Teleorman – 22.VII.1917, Iași), prozator. Este fiul Ioanei și al lui Gheorghe Chiru, țărani. A urmat școala primară

în localitatea natală (a cărei denumire și-o adaugă numelui de familie), iar gimnaziul la Alexandria. A făcut, se pare, liceul la București, după care a fost institutor, corector la „Adevărul” și la „Monitorul oficial” și impiecat la Casa Școalelor. Între 1910 și 1912 era „student” la Școala Superioară de Științe de Stat. În 1905 debutează cu o poezie în „Duminică” (unul din suplimentele „Adevărului”). Tot acolo va mai publica până în 1912, iscăbind și Ion Crângu, schițe și povestiri. Același tip de narațiuni, cărora le adaugă note de călătorie, cultivă colaborând la „Toamna”, „Țara nouă”, „Noua revistă română”, „Convorbiri critice”, „Falanga”, „Convorbiri literare”, „Luceafărul”, „Ramuri”, „Ilustrația”, „Flacăra”, „Arta”, „Noi pagini literare”, „Libertatea” (Craiova), „Doina”, „Scena”, „Dreptatea”, „Văpaia”, „Helios”, „Poezia”, „Făclia”, „Capitala”, „Cartea vremii”, „Cronica” ș.a. A scos împreună cu G.D. Mugur revista „În slujba adevărată” (1916). Doar o parte din textele publicate în presă este strânsă în volume, începând cu *Păcate vechi*, apărut în 1910. Devine membru al Societății Scriitorilor Români din 1911. Mobilizat, C.-N. a făcut campania din 1916. Scrie, de asemenea, destul de frecvent, la „Viitorul țării” și „România”, dar, bolnav de tifos, moare curând în spital, la Iași. Mai târziu osemintele îi sunt mutate în cimitirul militar Ghencea din București.

Deși la început se inspiră exclusiv din mediul rural, C.-N. nu e încurajat de N. Iorga ori de G. Ibrăileanu, ci de M. Dragomirescu și C. Rădulescu-Motru. Fără forță de creație, fără darul reprezentării plastice, cu un stil neîngrijit, el apelează la teme bătătorite, cărora le dă cel mai adesea o turnură melodramatică. Un anume relief au în povestirile sale doar dialogurile dintre țărani, notate cu fidelitate. Nici schițele din viața funcționarilor nu izbutesc să se detașeze cât de cât, iar fragmentele dintr-un roman ce s-ar fi intitulat *Fala Oprîșenilor*, publicate între 1913 și 1916, sunt neconcludente. Mai pe măsura posibilităților sale erau însemnările de călătorie incluse în două cărți, *Peste Dorna* (1912) și *Pe căile profeților* (1916), care au constituit o lectură atractivă și instructivă la vremea apariției lor. Cea dintâi a fost, de altfel, distinsă cu Premiul Societății Scriitorilor Români, iar cealaltă cu Premiul „Năsturel-Herescu” al Academiei Române, imediat după război fiind reeditată, deși cu puțin înainte autorul fusese acuzat de plagiat.

SCRIERI: *Păcate vechi*, București, [1910]; *Așa i-a fost scris...*, București, 1911; *Peste Dorna*, București, 1912; *Ochiul dracului*, București, 1914; *Prăbușirea tronurilor*, București, 1914; *Moara din Repezeanca*, București, 1916; *Pe căile profeților*, București, 1916.

Repere bibliografice: Leontin Iliescu, „*Păcate vechi*”, NRR, 1919, 5; I.S. [Izabela Sadoveanu], „*Păcate vechi*”, VR, 1910, 4; Pamfil Șeicaru, *Un observator modest al vieții*, „Steagul”, 1915, 43; N.I. Apostolescu, *Însemnări literare*, „Steagul”, 1916, 162; Reboreanu *Opere*, XVI, 131–133, 137–139; Barbu Delavrancea, *Opere*, V, București, 1969, 547–552; Alex. D. Marcu, *Iarăși chestiunea plagiatului – Ion Chiru-Nanov*, „*Pe căile profeților*”, SBR, 1920, 38; Lovinescu, *Scrieri*, V, 134–135; Predescu, *Encicl.*, 190; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 565, *Ist. lit.* (1982), 637; Ciopraga, *Lit.rom.*, 592; Cristea, *Teleorman*, 104–106. **V.D.**

CHIȘU, Lucian (21.III.1952, Constanța), critic și istoric literar. Este fiul Mariei Chișu (n. Duminică), funcționară, și al lui Tarfin B. Chișu, colonel. Își face studiile liceale la Brăila (1968–1972) și pe cele superioare la Facultatea de Filologie, secția română-latină, a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1972–1976). Este, succesiv, secretar de redacție al revistei studențești „Alma Mater” (1972), redactor și ulterior secretar de redacție la „Opinia studențească”, profesor la Azuga (1976–1977) și Gheorghieni (1977–1980), muzeograf la Muzeul Brăilei (1980–1989), muzeograf și apoi cercetător științific (1990–1996) la Muzeul Literaturii Române, profesor (din 1996) la Universitatea „Spiru Haret” din București și la Facultatea de Teologie-Litere a Universității Valahia din Târgoviște, apoi cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București, coordonator editorial la revista „Caiete critice”. Începând cu anul 2009 este director-general al Muzeului Național al Literaturii Române din București. Își ia doctoratul în filologie cu teza *Activitatea lingvistică a lui D. Caracostea*. Debutază în 1972 cu versuri în „România literară” și cu critică literară în „Alma Mater”. Mai colaborează la „Convorbiri literare”, „Argeș”, „Tomis”, „Tribuna”, „Contemporanul”, „Dacia literară”, „Istros”, „Dunărea”, „Fețele culturii”, „Literatorul”, „Luceafărul”, „Manuscriptum”, „Noua revistă română”, „Paralela 45”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Viața românească”, „Cultura” ș.a.

C. semnează două monografii cu intenția declarată de a restitui imaginea reală a unor personalități structural deosebite. Prima, *Mihu Dragomir. Meta-morfozele creației* (2000), respinge percepția critică

alimentată de cărțile conformiste ale autorului și procedează la o altă abordare, după criteriul bibliografic, care ar oferi „un tablou al dispoziției creației mai adecvat și mai util din perspectiva conturării profilului poetic”. Examenul critic surprinde coerența unei lirici bogate, cu acumulările, viziunea unitară și modernitatea ei. Accentul principal este pus pe cercetarea ineditelor. Versurile din volumele *Dor*, *Minutar peste netimp*, *Noapte calmă* și *Sărbătorile poetului* sunt racordate la scrierile din prima fază a activității poetului, situată în deceniul al patrulea din secolul trecut. Cu o intuiție critică fină, C. descoperă chiar și în scrierile marcate de realismul socialist oaze de poezie autentică, versuri patriotice neafectate de poncifele epocii. A doua carte, *Prejudecata Caracostea* (2002), are în vedere prioritar gândirea lingvistică a lui D. Caracostea, teoria limbajului prezentă în întreaga sa operă. Convins că în ceea ce s-a scris despre autorul *Expresivității limbii române* componenta lingvistică „se află în continuare într-un con de umbră”, exegetul caută explicațiile acestei situații: una ar fi aceea că după 1913 învățatul a părăsit cercetările în domeniu, devenind adeptul școlii idealiste. Subliniind faptul că studiile lui Caracostea au prefigurat domeniul stilisticii și al poeziei, C. pune în evidență concepția originală a acestuia, întemeiată pe „studiul fenomenelor limbajului, al literaturii populare și al celei culte, cu instrumentele performante ale lingvisticii”. Asociindu-se altor opinii, el susține că lucrările lui Caracostea (axate pe analize fonetice, sintactice și lexicale) atestă o viziune modernă și îl recomandă ca precursor al cercetării semiotice, al cercetării stilistice și poetice românești, al filosofiei limbajului. În *Accente* (2003) C. se arată interesat de fenomenul literar postdecembrist, încercând să surprindă liniile de forță ale evoluției literare prin aparițiile editoriale din ultimul deceniu al secolului trecut. Scriitorii și cărțile analizate urmează un criteriu generaționist, de la cei mai vârstnici (Petre Țuțea, Arșavir Acterian, Mircea Vulcănescu, Bazil Gruia) la reprezentanții generației '60, privindu-i pe Dumitru Micu, Eugen Simion, Valeriu Cristea, Fănuș Neagu, Ion Băieșu, D.R. Popescu, Marin Sorescu, Gheorghe Tomozei, Grigore Hagiu, Dan Laurențiu, dar și la autori optzeciști: Andrei Grigor, Adrian Dinu Rachieru, Nicolae Iliescu, Bogdan Ghiu, Mircea Căldău, Emil Mladin. *Nouăzeci și nouă de cărți* (2003) este, în accepția autorului, un repertoriu de volume

„primite la redacție”, ceea ce îl îndreptățește să afirme că ele reflectă într-un anumit sens dinamica vieții literare. Scopul acestei cărți a fost realizarea unei fotografii de grup, unii făcând parte, iar alții așteptând să intre în ceea ce criticul numește albumul de familie al literaturii române. *Raftul cu amintiri* (2004) este un fals volum de memorialistică. C. constată că, odată cu revoluția digitală, prin pătrunderea tehnologiilor multimedia și prin participarea masivă și extrem de nediferențiată la fenomenul cunoașterii, mitul scriitorului, al cărții și bibliotecii sunt supuse unei inexorabile presiuni care mută privirea dinspre trecut către viitor. Într-un prim capitol de antropologie culturală se problematizează existența unui nou concept, „cultura cu înlocuitori”, prezentându-se avantajele și mai ales dezordinea lingvistică produsă de ascensiunea scrierii în format electronic. Un alt capitol conține evocări ale unor mari cărturari sau scriitori și panoramări ale bibliotecilor acestora: Perpessicius, Marin Sorescu, G. Ivănescu, Eugeniu Coșeriu. O secvență finală conține eseuri despre Gib I. Mihăescu, Păstorel Teodoreanu, Tudor Mușatescu, Zaharia Stancu și Virgil Mazilescu.

SCRIERI: *Năluca* (în colaborare cu Fănuș Neagu și Dan Micu), București, 1996; *Mihu Dragomir. Metamorfozele creației*, București, 2000; *Introducere în mass-media*, București, 2001; *Prejudecata Caracostea*, București, 2002; *Accente*, București, 2003; *Nouăzeci și nouă de cărți*, Craiova, 2003; *Raftul cu amintiri*, București, 2004; *Limbajul jurnalistic*, București, 2008; *Managementul instituțiilor de presă*, București, 2012. **Ediții, antologii:** Veronica Micle, *Poezii și corespondență*, introd. edit., Galați, 1992; *Eminescu în corespondență*, I–V, București, 1997–2001 (în colaborare cu D. Vatamaniuc); *Literatură și totalitarism*, București, 2008 (în colaborare cu Laurențiu Hanganu); *(Alte) noi rotonde 13*, III–VI, pref. edit., București, 2005–2009.

Repere bibliografice: Nicolae Georgescu, *Un scriitor regăsit*, LCF, 1985; Al. Piru, *Eminescu azi*, București, 1993, 170; Grigor, *Moromete*, 113–117; Teodor Vărgolici, [Lucian Chișu], ALA, 2002, 590, 636, 2003, 654; Radu Voinescu, *Printre primejdiile criticii*, București, 2004, 167–170; Nicolae Georgescu, *Eminescu*, București, 2004, 35–36; Răzvan Voncu, *Eseuri critice*, București, 2005, 103–110; Constantin Cubleşan, *Pasiunea lecturii*, Cluj-Napoca, 2008, 75–78.

I. D.

CHITIC, Paul Cornel (17.III.1944, București – 8.VII.2007, București), dramaturg, teatrolog. Este fiul Cristiane Chitic (n. Georgescu) și al lui Vasile Chitic, funcționar. A absolvit Liceul de Arte

Plastice din București (1962), a urmat tot aici cursurile Facultății de Filosofie, fiind licențiat în 1970. A funcționat ca secretar de redacție la „Revista muzeelor și monumentelor” (1976–1980) și ca redactor la revista „Teatrul” (1980–1990). Angajat în lupta electorală, editează, în prima parte a anului 1990, ziarul politic „Mesager”, candidând apoi pentru un loc în Camera Deputaților. După o întrerupere de cinci ani, revine în publicistică. În 1993–1994 a realizat emisiuni culturale la postul de Televiziune SOTI, iar în 1995–1996 a fost secretar literar la Teatrul Odeon din București. Debutează cu o piesă de teatru în revista „Amfiteatru” (1966), unde va publica ulterior și proză scurtă. În 1967 i se reprezintă la Timișoara, de către o trupă studențească, *Restaurarea hainelor Sfântului Augustin*. A mai colaborat cu piese de teatru, cronici dramatice și eseuri de sociologie a culturii la „Arta”, „Contemporanul”, „Tribuna”, „Argeș”, „Vatra”, „România literară”, „Orizont”, „Cronica” ș.a.

Piese de teatru ale lui C., unele încă nepublicate, au fost puțin jucate; ele sunt, de cele mai multe ori, expresia unei poetici a protestului și manifestă un gust accentuat pentru problematica de ordin social, atunci când nu se vor, de-a dreptul, pledoarii pentru ceea ce în epocă se numea spiritul revoluționar internaționalist. Cariera scenică a acestui tip de texte începe cu reprezentarea, în 1969, a unei piese axate pe figura domnitorului Vlad Țepeș și care explorează raportul dintre intențiile generoase și mijloacele barbare ale acțiunilor politice – *Cronica personală a lui Laonic*, reluată în 1977 sub titlul *Întors din singurătate*. În 1970 îi apare volumul *Teatru*, pentru care i se decernează Premiul Asociației Scriitorilor din București. Alături de piesele deja reprezentate, sunt incluse aici *Bunicul*, *Artre cu litere de platină*, satiră, în manieră ionesciană, a gândirii dogmatice și a cultului personalității, distinsă cu Premiul revistei „Amfiteatru”, și *Panta rhei*, scenariu de pantomimă. Publicată în revista „Teatrul”, piesa *Schimbarea la față* este o frescă expresionistă, cu ecouri brechtienne, a revoluției proletare într-o țară din America Latină, iar *Mârâiala*, reprezentată în 1981 și publicată în 1982, o viziune polemică asupra conformismului și lășității din contemporaneitatea imediată, ambele încadrându-se în formula, originală pe teren românesc, a „teatrului agitatoric” (Constantin Cubleșan). Atenția criticii a fost atrasă în special de calitățile stilistice ale altei piese dintr-o culegere publicată în

1982, *Europa, aport-viu sau mort*, comedie politică, dar și meditație asupra sensurilor istoriei și asupra dialecticii dintre spiritul revoluționar, întrupat de N. Bălcescu, și mentalitatea reacționară (piesa a beneficiat, în 1984, de o traducere în limba polonă, datorată Danutei Bieńkowska). Implicarea politicianului în istorie este și tema piesei *Suntem și rămânem împreună*, o incursiune în trecutul mișcării socialiste românești. Pentru volumul de eseuri *Teatrul obiectelor* (1982), amplă analiză a mijloacelor scenice – decor, mișcare, costume – utilizate în teatrul românesc de după 1960, autorului i s-a decernat un premiu al Uniunii Scriitorilor.

SCRIERI: *Teatru*, București, 1970; *Mârâiala*, București, 1982; *Teatrul obiectelor*, Iași, 1982.

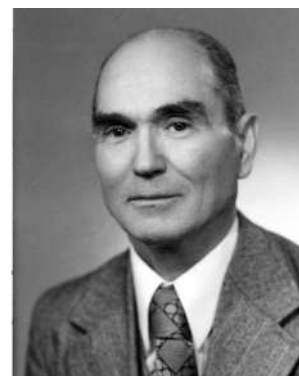
Repere bibliografice: Iorgulescu, *Critică*, 172–174; Diaconescu, *Dramaturgi*, 292–294; Cubleșan, *Civic-etic*, 176–180; Ghițulescu, *O panoramă*, 257–263; *Dicț. scriit. rom.*, I, 561–562; Paul Cornel Chitic, *DRI*, I, 281–287; Mihai Vasiliu, *Istoria teatrului românesc*, București, 1995, 115; Micu, *Ist. lit.*, 694–695; Ghițulescu, *Istoria*, 418–421; Popa, *Ist. lit.*, II, 882.

C.Pp.

CHIȚIMIA, I.C.

[Ion C.]

(22.V.1908, Albulești, j. Mehedinți – 19.II.1996, București), istoric literar, folclorist, slavist.

Este fiul Mariei (n. Popescu) și al lui Constantin Chițimia, țărani. Urmează școala primară în satul natal (1915–1920), Liceul „Traian” din Turnu Severin (1922–1930) și Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București (1930–1934), specializându-se în literatura română veche sub îndrumarea lui N. Cartoian; își ia licența cu lucrarea *Croniclele slavo-române în secolul al XVI-lea*. Din 1932 este bibliotecar la Seminarul de istoria literaturii române vechi al Facultății, până când obține prin concurs o bursă la Varșovia, unde își continuă studiile (1934–1938). Teza de doctorat, *Cronica lui Grigore Ureche*, o susține în 1940. Își începe cariera universitară la București, la Catedra de literatură veche (1944–1949), continuând-o la secția de

slavistică, unde predă limbile polonă și ucraineană (lector între 1950–1960, conferențiar între 1961 și 1966, profesor din 1967 și șef de catedră din 1970) până în 1973, când rămâne profesor consultant. În același timp lucrează și la Institutul de Istorie Literară și Folclor (devenit Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”), de la înființarea acestuia, îndeplinind diverse funcții, de la secretar științific (1949) până la șef de secție (1953), fiind, alături de Al. Dima, și coordonator al dicționarului cronologic *Literatura română* (1979). Membru al mai multor asociații și societăți științifice din țară și străinătate, a colaborat la numeroase publicații, printre care „Dacoromania”, „Preocupări literare”, „Revista istorică”, „Studii de literatură universală și comparată”, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor” (mai târziu, „Revista de istorie și teorie literară”), „Cercetări folclorice”, „Romanoslavica”, „Buletinul Societății de Științe Filologice”, „Pamietnik literacki” (Varșovia), „Rocznik literacki” (Cracovia), „Slavia” (Praga), „România literară” ș.a., din conducerea unora făcând parte. I s-au conferit Medalia Muncii (1964), Medalia 25 de ani de la Proclamarea Republicii (1972) și Ordinul Polonia Restituta în grad de Cavaler (1970) și de Ofițer (1974).

Publicate de-a lungul anilor în diverse reviste de specialitate, cele mai importante studii de literatură română veche ale lui C. au fost adunate relativ târziu într-un volum impunător – *Probleme de bază ale literaturii române vechi* (1972). Mai greu identificabilă în lucrările apărute separat, ideea diriguitoare, ce exprimă limpede concepția și finalitatea spre care tind toate compartimentele cărții, este aceea că literatura veche, constituind baza din care crește epoca modernă, fixează trăsăturile proprii matricei autohtone care, transmisibile la rândul lor prin mijlocirea procesului educațional, influențează specificul creației contemporane. Arcuirea unor punți de legătură între actualitate și străvechime, pentru a defini mai profund fizionomia fenomenului artistic de azi, liniile lui complexe de evoluție, reprezintă perspectiva din care vor fi apreciate ideile, opere și personalități ale culturii românești din epoca veche. Pledoariile, excelând prin precizia și laconismul unui spirit eminent clasic, bazate pe o informație impresionantă, afirmă existența unui umanism de limbă slavonă la noi și în sud-estul european, restabilesc adevărul despre imaginea și meritele lui Ștefan cel Mare și susțin paternitatea lui Neagoe în cazul

Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Sumarul, evidențiind natura și multitudinea problemelor abordate, se întrecește cu expunerile despre cronicarii moldoveni și cu studiile privitoare la cărțile populare. Cercetările despre literatura română veche, la care se adaugă antologiile *Cărțile populare în literatura românească* (I–II, 1963, în colaborare cu Dan Simonescu), și *Crestomație de literatură română veche* (I–II, 1984–1989, în colaborare cu Stela Toma), dar și coordonarea reeditării, în 1988, a *Bibliei de la București* atestă un erudit care mănuieste cu pricepere și rigoare universitar-pozitivistă instrumentele de lucru și materia supusă exegezei prin prisma unei concepții bine structurate. Interesul pentru literatura română veche se întrepătrunde organic cu preocupările pentru creația populară, cercetările fiind reunite în *Folcloriști și folcloristică românească* (1968), volum distins cu Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei RSR. Concentrându-și atenția asupra principalelor direcții în folcloristica din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, C. insistă mai ales asupra școlii lui B.P. Hasdeu. Pornind de la convingerea că o istorie a folcloristicii nu poate fi scrisă fără cunoașterea adâncită a personalităților care au investit eforturi în acest domeniu, autorul procedează în maniera lui Benedetto Croce și cercetează aportul unor specialiști studiați nu îndeajuns (B.P. Hasdeu, Moses Gaster), insuficient apreciați (Teodor T. Burada, S. Fl. Marian, Gr. G. Tocilescu) ori de-a dreptul uitați (A. Lambrior, George I. Pitiș, D. Stăncescu). Cunoașterea fenomenului folcloric direct la sursă, evidențierea unor contribuții neglijate ori insuficient aprofundate din perspectivă contemporană, caracterul științific subliniat și de subsolurile bibliografice etc. certifică temeinicia investigației. Explorarea folclorului se va îmbogăți metodologic cu posibilitățile oferite de comparatism. Astfel, asociațiile, apropierea istorice și filologice, periferice în alte volume, se vor asambla în *Folclorul românesc în perspectivă comparată* (1971), care va fixa metoda precumpănitoare a exegezelor în funcție și de intenția urmărită: stabilirea individualității folclorului românesc prin comparație cu folclorul altor popoare europene. Primul compartiment are rosturi mai degrabă introductive, stabilind câteva repere teoretice: datare și periodizare, clasificare și definiție etc., care pledează pentru folosirea metodei filologice în studiile folcloristice. Al doilea este alcătuit

din studii despre aproape toate speciile literaturii populare – balada, bocetul, basmul, povestea, proverbele, ghicitorile și cântecele pentru copii –, absența liricii explicându-se prin însușirile ei mai apăsate individuale, mai greu de definit cu ajutorul comparațiilor. Caracterele distinctive ale spiritualității rurale românești sunt scoase în relief cu pregnanță în aceste vaste tablouri comparatiste, istorice și geografice. Stăruind preferențial asupra realizărilor artistice, C. delimitează fondul și expresia proprii zonei românești în contextul european. Partea a treia cuprinde, pe lângă o pertinentă istorie a folcloristicii polone, considerații mai generale despre stadiul și perspectivele studierii literaturii populare românești. Profilul omului de știință se rotunjește cu lucrările din domeniul polonisticii, cele mai însemnate fiind cuprinse în volumul *Literackie studia i szkice rumunistyczno-polonistyczne* (1983). Cartea este întocmită din trei secțiuni, întrepătrunse în funcție de scopurile integratoare ale autorului: analiza relațiilor culturale româno-polone cu însemnătate marcantă în istoria celor două popoare, ecourile valorilor naționale ale literaturii poloneze în România și momente esențiale ale culturii populare de la noi. Cele trei serii de probleme sunt mai totdeauna abordate din unghi comparatist. Personalitatea specialistului consacrat de lucrări remarcabile este dublată atât de însușirile profesorului, care au generat un adevărat cult printre elevii săi, cât și ale omului de o rară modestie și de o generozitate întemeiată pe nepuizabile energii afective.

SCRIERI: *Cronica lui Ștefan cel Mare. Versiunea germană a lui Schedel*, București, 1939; ed. 2, București, 1942; *Folcloriști și folcloristică românească*, București, 1968; *Folclorul românesc în perspectivă comparată*, București, 1971; *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, 1972; *Literackie studia i szkice rumunistyczno-polonistyczne*, Varșovia, 1983; *Scieri alee*, îngr. și pref. Mihai Mitu, București, 2008; *Studii și articole de folclor și folcloristică*, îngr. Iordan Datcu și Isidor Chicet, pref. Iordan Datcu, Drobeta-Turnu Severin, 2010. **EDIȚII, antologii:** B.P. Hasdeu, *Ion Vodă cel Cumplit*, pref. edit., Craiova, 1942; *Antologie de literatură populară*, I–III, pref. G. Călinescu, București, 1953–1973; *Cărțile populare în literatura românească*, I–II, introd. edit., București, 1963 (în colaborare cu Dan Simonescu); Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, pref. edit., București, 1975; *Crestomație de literatură română veche*, I–II, pref. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Cluj-Napoca, 1984–1989 (în colaborare cu Stela Toma); *Biblia adecă Dumnezeiasca*

Scriptură a Vechiului și Noului Testament, București, 1988 (în colaborare).

Repere bibliografice: N. Iorga, „*Cronica lui Ștefan cel Mare*”, RI, 1940, 1–3; Șt. Pascu, I.C. Chițimia, DR, 1948; Mircea Anghelescu, „*Probleme de bază ale literaturii române vechi*”, RL, 1972, 15; Bârlea, *Ist. folc.*, 570–571, *passim*; Stancu Ilin, I.C. Chițimia, CREL, 1976, 1; Mihai Mitu, *Un om de carte*, LCE, 1983, 20; Nicolae Mareș, *Un compendiu de cultură românească*, RL, 1984, 5; *Dicț. scriit. rom.*, I, 562–564; Cătălina Velculescu, *Profesorul I.C. Chițimia. In memoriam*, RITL, 1996, 1–4; Velea, *Universalisti*, 72–83; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 224–226; Datcu, *Pagini*, 45–49.

S. V.

CHIȚIMIA, Silvia (3.V.1949, București), poetă, etnolog. Este fiica Elenei (n. Guleava) și a lui Victor Costin, economist. A absolvit în 1972 Facultatea de Chimie a Universității din București, după care a lucrat în calitate de cercetător la Institutul „Daniel Danielopolu” din București (1974–1991). În 1980 efectuează un stagiu de specializare la Institutul de Studii Orientale din Roma, sub conducerea lui Giuseppe Tucci. Din 1991 este cercetător științific la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. Și-a luat doctoratul în etnologie și antropologie culturală în 1998 cu teza *Simboluri hermetice în cultura tradițională românească*. Debutează în „Revista de etnografie și folclor” (1979) cu studiul *Balada „Șarpele” în elementele ei străvechi de cultură românească*. În același an debutează și în poezie cu volumul *Circuitul viselor în natură*. După 1989 i-au apărut mai multe studii de mitologie în culegeri de peste hotare, prilejuite îndeobște de participarea la colocvii și simpozioane ținute la Lyon, Paris, Cerisy-la-Salle, Mons, Roma ș.a.

Poezia *Circuitul viselor în natură*, care dă și titlul primei cărți publicate de C., sau *Fizica stării lucide* amintesc de retortele științelor exacte. Volumul este însă o alchimie a sentimentelor dozate în așa fel, încât cuvintele să nu-și dezvăluie în întregime înțelesurile, ele urmând a fi descifrate de fantezia cititorilor (*Scribii cu gâtul de lebădă, Liniște*). Un titlu (*Libertatea de a trage cu praștia*) amintește de poezia lui Geo Dumitrescu, iar câteva balade sunt scrise în manieră folk (*Aleluia!*, *Cântec*). Aceeași tehnică a corespondențelor este folosită și în stăruiele apărute în reviste („România literară”, „Cronica” ș.a.) sau în versurile pentru copii. Dintre numeroasele studii publicate în volume colective editate în străinătate, semnificative pentru aria preocupărilor legate de mituri și simbolurile hermetice și pentru

tipul de abordare a tematicii sunt *Les Traces de l'occulte dans le folklore roumain* (1994), *The New Religious Landscape in Romania* (1995), *Traces de Graal dans le folklore roumain* (1996), *Les Balais du Paradis. Symboles chrétiens dans les chants roumains de Noël* (2002), *L'Alchimie dans les Carpates* (2006) ș.a. Cât despre cele apărute în țară, sunt de reținut *Viziunea Mandalei în poezia lui Eminescu* („Studii de literatură universală”, 1980) ori cele dedicate *Mioriței: Bunul păstor mioritic și creștinismul primelor secole* („Datina”, 2003; în revista constănțeană îi apar și alte contribuții de folclor și etnologie), articolele din „Memoria etnologică” și alte interpretări incluse în paginile unor volume colective, precum *Imagini și permanențe în etnologia românească* (1992), *Etnologica* (2002), *Spectrografia spiritualității românești tradiționale* (2003), *Oriens* (2006), *Experimentul Focșani* (2007) ș.a.

SCRIERI: *Circuitul viselor în natură*, București, 1979; *Albinița sau fetița care zbura deasupra orașului*, București, 1983; *Magazinul fermecat*, București, 1988. **Ediții:** Jean Biès, *Iluminări pentru vremurile de pe urmă*, tr. Mihail Albin Popescu, București, 2001.

Repere bibliografice: Eugen Simion, *Doi poeți*, RL, 1979, 45; Dan Alexandru Condeescu, FLC, 1980, 1; Piru, *Debuturi*, 168–170; Francis Edeline, *Nouvelles de Roumanie*, „Le Journal des poètes”, 1982, 6–7; Iuliu Rațiu, *O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți*, București, 2003, 285; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 226. **S.I.**

CHIVA, Ionuț (24.IX.1978, București), prozator, poet, traducător. Este fiul Floriane Chiva (n. Burcea), bibliotecară, și al lui Vasile Chiva, tipograf. A urmat Facultatea de Litere a Universității din București (2000–2004). A lucrat la revista „Prezent” și la „România liberă”, fiind apoi corector la Curtea de Justiție a Uniunii Europene. A debutat la revista „Vatra” în 2000. A mai colaborat la „Fracturi”, „Echinoc”, „România literară”, „Ziua literară”, „Paradigma”, „Luceafărul”, „Ziarul de duminică” ș.a.

Romanul cu care a debutat C., intitulat provocator 69 (2004), ilustrează aproape manifest posibilitățile fracturismului douămiist în proză. De altfel, încă din 2001 autorul derivase din *Manifestul fracturist* al lui Marius Ianuș și Dumitru Crudu un text intitulat *Fracturismul în proză*, publicat în „Vatra”, în care își declara credința în „sinceritatea scrierii” și în „scrisul exorcist: să nu scrii pentru că vrei sau pentru că îți place, ci pentru că trebuie, dă afară”. Aceste trăsături, deși formulate ca atare, pot părea

naive, apar în 69 cu o ostentație polemic-anarhistă în raport cu tradiția romanului românesc. Printre referințele lui C. se numără prozatori agresivi la adresa tabieturilor literare burgheze, precum William Burroughs (Mircea Martin își intitulează prefața *Micul Burroughs?*) sau Michel Houellebecq. Cartea urmărește deambulările nihiliste a trei liceeni care trăiesc din tot soiul de expediente, iau parte la experiențe narcotico-sexuale, încearcă să intre în industria subterană a filmelor *snuff* și sfârșesc în închisoare, ospiciu sau sinucidere. Nivelul livresc al senzaționalismului *grunge* este dublat însă de un realism dur, melancolic și insinuant, care surprinde viața urbană, precum și de o conștiință metaliterară reflexivă și (auto)destructurantă. Marca lui C., manifestată ulterior și în povestiri publicate în reviste, stă în alternanța sau chiar în fuziunea dintre virtuozitatea tehnică-stilistică și stenahoria care își subminează propriul efort; pozițiile cad adesea la jumătatea distanței dintre inteligibil și eliptic, asemenea scrierii abreviate de pe platformele sociale, doar că transformată în artă. Deși austeră cantitativ, literatura autorului a generat o influență semnificativă în cadrul generației douămiiste. Poezia din *Instituția moartă a poștei* (2011) pare a fi un mediu mai potrivit pentru emisia blazat-sincopată a lui C. Ea repertoriază secvențe triviale de anecdotică și discurs (de pildă vizionarea unui meci de fotbal împreună cu un prieten) care compun sub formă de puzzle viața unui tânăr Oblomov mișcat prin cadre urbane românești și cosmopolite. Prozaismul aparent produce însă memorabile coagulări expresive. Ele provin de regulă din mimarea formală a unei coordonări între informații – autoreferințe cvasiopace, dialoguri, monologuri, descrieri – aflate de fapt în disjunctie. Într-un ansamblu care oferă poza neglijenței plictisite, amintind unor critici de poetica bacoviană, arta controlului unor astfel de ansambluri merge însă la nuanță: „mă gândesc că poate atunci când eu mănânc din oală încercând să nu dau pe jos/ după care mai fumez o țigară și mă bag în pat/ tu mai ești încă trează și învârti în cap lucruri de-ale tale./ dacă nu adorm imediat m-am învățat să știu că probabil n-o să mai adorm un timp/ dacă adorm visez că particip la o conflagrație mondială gen/ și mă aleg cu răni foarte ciudate pentru ce înseamnă corpul uman./ tu probabil că ești pe alte faze și poate că totuși/ măcar fizic vorbind faci la fel ca mine când visezi rău/ poate că îți

întinzi și tu piciorul drept pe diagonală cumva/ și când eu visez conflagrații și tu chestii de-ale tale/ poate că-ți sare și ție piciorul așa cum îmi face al meu/ sau poate că asta e doar o prostie.// probabil pentru tine e cum mi s-a mai întâmplat și mie uneori/ cazi terminată ca-n filme și visezi chestii de-ale tale” (*cum dormi tu*). C. a tradus intens din Ernest Hemingway, producând versiuni în același timp directe și subtile.

SCRIERI: 69, pref. Mircea Martin, Iași, 2004; *Instituția moartă a poștei*, pref. Cosmin Ciotloș, București, 2011.

Traduceri: Ernest Hemingway, *Zăpezile de pe Kilimanjaro și alte povestiri*, Iași, 2007, *Noaptea dinaintea bătailor și alte povestiri*, Iași, 2008, *Pentru cine bat clopotele*, Iași, 2008, *Sărbătoarea continuă*, Iași, 2008, *Adio, arme*, Iași, 2009, *Grădina raiului*, Iași, 2009, *A avea și a nu avea*, Iași, 2010, *Dealurile verzi ale Africii*, Iași, 2010, *Moarte după-amiază*, Iași, 2011.

Repere bibliografice: Andrei Terian, *Sânge și vopsea*, ALA, 2004, 730; Alexandru Matei, *Primul roman facturist*, CLT, 2004, 33; Octavian Soviany, *Un explorator al marginalității*, LCF, 2005, 1; Paul Cernat, *Un bacovian la Bruxelles*, „22”, 2011, 21; Alex Goldiș, *Și totuși, proza...*, VTRA, 2011, 5–6; Bogdan-Alexandru Stănescu, *Romanțe de trecere*, OC, 2011, 593.

M.I.

CHIVU, Adrian (13.XII.1975, București), poet, prozator. Este fiul Mariei Chivu (n. Buligan), muncitoare, și al lui Alexandru Chivu, tehnician. A absolvit Liceul de Electronică din București în 1995.

C. debutează editorial cu volumul de versuri *Schizosonet* (2005), mostră de biografism pierdut printre aburii unei nevroze exalate cu patos. Defulările sexuale sunt curajoase într-o manieră banală și deja epigonice în raport cu media generației douămiiste: „unde ești/ să-ți spun/ să-ți repet ca un înțelept electronic:/ când bei/ bei partea cea mai neagră din tine/ te construiești agresiv din mici cadavre mumificate/ că răul psihic de care te plângi este un simplu/ antagonism social/ acum mă gândesc la Dumnezeu ca la o sticlă imensă/ de coniac cu un sex excitat și pervers/ alcoolul se scurge din mine asemenea unei flegme/ pe o fereastră aburită de ploaie/ supraviețuiesc dintr-o indiferență eroare”. Deși mai publică un mic roman în versuri, *Obraji albaștri, pleoape verzi și buze mov* (2010), în jurul fantasmelor erotice ale unei adolescente, și un volum de versuri licențioase, *Elefantul cu trompa în sus* (2012), C. a atras atenția în primul rând ca prozator, în special prin *Caiet de desen* (2008). Romanul este redactat sub forma jurnalului ținut de un ins

cu dizabilități fizice și mentale – în fond, un narator necreditabil, posesorul unui discurs fluent literar și sincopat logic. Totul este incert în roman: realitatea celor relatate, ordinea lor, palierele de realitate (care au obiceiul de a coexista în cuprinsul unei fraze sau al unei secvențe aparent unitare temporal și spațial), vârsta naratorului (adolescent, din câte declară). Progresia cărții stă mai mult în eventuala curiozitate a cititorului care vrea să focalizeze ceea ce i se livrează dispersat. Celălalt roman relevant al autorului, *Strada* (2012), este debitat, fără semne de punctuație, de un narator de doisprezece ani, tot necreditabil, care relatează o serie de întâmplări dificil de discernut sub raportul realității, alcătuiind o tramă cvasipolițistă pornind de la dispariția și posibila moarte a unui unchi. Tema ar fi a fabulației infantile, mergând de la prelucrarea de informații familiale până la povești cu strigoi, în care se reflectă, cu distorsiunile de rigoare, lumea bucu-reșteană a anilor '80 din secolul trecut, surprinsă în șabloane tipologizante. Între *Caiet de desen* și *Strada*, C. a mai publicat două romane, *Exit* (2008) și *Benzi desenate* (2009), care, deși experimentează formal și în zona contaminărilor paraliterare, sunt înainte de toate pastişe după Chuck Palahniuk.

SCRIERI: *Schizosonet*, Timișoara, 2005; *Caiet de desen*, București, 2008; *Exit*, București, 2008; *Benzi desenate*, București, 2009; *Obraji albaștri, pleoape verzi și buze mov*, București, 2010; *Elefantul cu trompa în sus*, Timișoara, 2012; *Strada*, Iași, 2012.

Repere bibliografice: Cosmin Ciotloș, *Poezie cu formă laxă*, RL, 2006, 26; Paul Cernat, *Romanul adolescentului „retardat”*, OC, 2008, 424; Mihai Iovănel, *Arta românului*, CLT, 2009, 8; Marius Miheț, *Comunismul „light”*, RL, 2012, 35; Tania Radu, *Endorfinele stilului*, „22”, 2012, 47.

M.I.

CHIVU, Aurelian (17.X.1935, Bezdead, j. Dâmbovița – 13.IV.2013, Bușteni), poet. Este fiul Mariei (n. Oancea) și al lui Constantin Chivu, muncitor. Face studiile liceale la Pucioasa și Bușteni, obținând diploma de absolvire în 1954. Vine la București hotărât să urmeze medicina. Nu izbuște, și va fi angajat de Zaharia Stancu ca figurant la Teatrul Național și, totodată, ca documentarist la Muzeul Teatrului. Între 1959 și 1964 urmează cursurile Facultății de Filologie. După absolvire va fi profesor la școlile generale din comunele Beciu și Uda-Clocociov, județul Teleorman, și la Azuga. Revine în București pentru a-și publica primele

volume de versuri. Este angajat corector la Editura pentru Literatură în 1968, apoi la Editura Litera.

Cartea de debut a lui C. se intitulează *Oglinda cu lebede* (1968) și reține în cercuri concentrice, de acumulare treptată, influențe argheziene sau blagiene, repede depășite. În timp, versul cu tente expresioniste și tonalitate de incantație devine caracteristic. Cu aerul lor de perpetuă improvizație, poemele lui C. pornesc totuși de la chestionarea unor înțelesuri filosofice. Placheta *Saturnala* (1969) este pusă sub semnul lui Heraclit: „... muritori –/ nemuritori, / nemuritori –/ muritori / își trec unii altora moartea și-și mor viața”. Un volum, *Cina* (1977), este recomandat de Gheorghe Tomozei, care îl așază „sub zodia bestiarelor cantemirene”. Altă plachetă, *Răpirea* (1978), va fi prezentată cu multă generozitate de Nichita Stănescu: „Textul cărții este dur și penetrant ca o lacrimă înghețată”. Poetul se crede un damnat, în veșnic abandon. E un protestatar incomod, în forme când esopice, când pamfletare: „o mână spălând-o pe cealaltă, / o față acoperindu-se cu alta / și-ntre ele vipera-mi mursecă / irozi ca-n marea roșie petrecând” (*Fabulă cu mâna*). În *Muntele* (1990), nesfârșită variație pe aceeași temă, se poetizează scepticismul în fața posibilei extincții. Volumul *Atingerea fără lovitură* (1997) e un recviem dedicat unei femei dispărute, invocată ca biblica Ecbatana. Poetul, tot mai însingurat, improvizează, se identifică, retoric și narcisiac, cu orice alt element, bunăoară „cu pasărea, viermele și cercul vorbitor” (*Improvizația improvizației*), îl caută, arghezian, pe Dumnezeu, vrea să-și întâlnească iubita în „viața după viață”, invocându-i pe Orfeu și pe Euridice. Un sentiment dramatic al vieții ce se scurge implacabil pare că învăluie totul. Un volum este intitulat însă *Invulnerabilul* (2000), cu subtitlul *Contemporani, nu-mi tulburați eternitatea!*, aici fiind evocați „mitologici cai” ori piatra care vorbește pietrei, ca în poema *Dumnezeu* a lui B.P. Hasdeu. Trecerea dincolo este imaginată ca o înălțare: „mă desprind înalt, irevocabil / faptă cerească să ajung”. Totuși, jocul cu măștile, cu ipostazierile egolatre și cu excesul livresc conține și o doză de autoironie: „Există un zeu seducător în mine, / un zeu improvizator, un zeu trișor, / care mă trăiește-n parabole, / erori și greșeli...”.

SCRIERI: *Oglinda cu lebede*, București, 1968; *Saturnala*, București, 1969; *Arena cu idoli*, București, 1971; *Păsării, un cer limpede*, București, 1974; *Poeme*, București, 1975; *Cina*, București, 1977; *Răpirea*, București, 1978; *Corabia pe două mări*, București, 1979; *Hybris*, București, 1980; *Judecata în Anthares*, București, 1981; *Viața ca două vieți*, București, 1983; *Cu lei de aur*, București, 1984; *Marea ca ieșire la cer*, București, 1987; *Muntele*, București, 1990; *Atingerea fără lovitură*, București, 1997; *Lovitura fără atingere*, București, 1999; *Sub cer torențial*, București, 1999; *Invulnerabilul*, București, 2000.

Repere bibliografice: Simion Bărbulescu, [Aurelian Chivu], IL, 1969, 8, CL, 1970, 7; Ioana Crețulescu, *Imaginația țării de eres*, LCF, 1977, 42; M.D. Lesovici, „Cina”, CRC, 1977, 45; Popa, *Dicț. lit.* (1977), 147; Mirela Roznoveanu, *Lirismul sălbatic*, LCF, 1979, 7; Popa, *Ist. lit.*, II, 583. **S.I.**

CHIVU, Gheorghe (2.XII.1912, Chirnogeni, j. Constanța – 2.X.1986, Sighetu Marmației), poet. Este fiul Dumitrei (n. Panduru) și al lui Dobre Chivu, țărani. Urmează, între 1926 și 1934, Seminarul Teologic la Constanța, Dorohoi și Galați, apoi Academia de Arte Frumoase din București (1934–1940), secția pictură, unde a fost elevul lui Camil Ressu. S-a specializat în pictură religioasă în Italia (1937). A funcționat ca desenator tehnic la Subsecretariatul de Stat al Aerului (1943–1944), profesor de desen la Medgidia (1945–1946), Oradea, Șimleu Silvaniei (1946–1948), Sighetu Marmației (1948–1974). A debutat, ca student, cu versuri la revista „Luceafărul” (Cluj), în 1938. În 1946 primește, alături de Mihail Crama, Premiul Scriitorilor Tineri Needitați al Fundațiilor Regale, pentru volumul *Zumbe*, care nu va fi tipărit decât în 1966. A mai colaborat la revistele transilvănene „Steaua”, „Tribuna”, „Familia”, dar și la „Tomis”, „Arta”, „România literară” ș.a.

Semnificativ este faptul că C. a reușit să-și atragă chiar înainte de debutul editorial sancțiunile criticilor realist-socialiști, care îl enumeră fie printre suprarealiștii de categorie inferioară, fie printre autohtoniștii condamnați pentru că „ajung la o comuniune stranie interioară cu întreg cosmosul, cu duhul pământului sau cu spiritele strămoșilor” (Ov.S. Crohmălniceanu). În volumul *Zumbe*, aparținând unui poet din familia ironiștilor protestatari și nonconformiști de după 1940 (Dimitrie Stelaru, Constant Tonegaru, Geo Dumitrescu), numai titlul rămâne ludic-provocator. C. este un bun versificator de teme și atitudini-ecou din Lucian Blaga, din Emil Botta, din Radu Stanca. Se exaltă vegetalul

în germinare, contopirea cu natura, apar uneori elanuri titaniene. Un optimism programatic și convențional domină cântările despre zboruri și construcții. Dar nota specifică a poetului e una melancolică și grandios vizionară, accentuată cu fiecare carte. Don Juan se sinucide pentru a-i sfida pe cei ce l-au condamnat (*Balada poetului de odioară*). Remarcabilă este lirica erotică, uneori ironică, alteori violentă, totdeauna neliniștită, gata a fi cuprinsă de vâlvătaie: „Ieșeai și intrai ca prin umbre de tufe,/ Pisicească-mpletire pe loc,/ Ca niște limbi de flăcări prin rufe,/ Mistuitoare în brațele mele de foc”. Cu totul deosebite sunt peisajele marine, încărcate de senzualitate, de culoare, cu marea personificată în făptură feminină mitică: „Fiară îmblânzită, marea cea mare,/ Ca unui colos care ține pe umerii săi soarele,/ Cu totul și cu totul de aur/ Îi linge supusă picioarele” (*Răsărit de soare*); „Însăși Venera goală, surpându-și din agrafe/ Cămașa grea de noapte și farmec feminin,/ Ni se va da vederii sălbatic și deplin/ Ca-n prăbușirea unui imperiu de garoafe” (*Dimineață la mare*). Însă *Cantoria* (1980), volum cu timbru pasionat, senzual, neliniștit și violent, conține cele mai realizate poeme de dragoste ale lui C. Pornind de la un gidianism provocator de destin („Abandonează-te întâmplării”), poetul ajunge la un ton sumbru din ce în ce mai accentuat: „Mi-a întors spatele și mă respinge/ Mumă-mea marea, la țarm despuțiat;/ Pământul mă zvârle, numai un astru fârtat,/ miloasă, steaua mea neagră mă ninge”. Dacă, tânăr, poetul se simțea un intermediar între două lumi („Ci iată, prinse-ncet, parcă de-o mână,/ Aripă îmi bat pe umeri din țărână”), în toamna lumii și a vieții va citi în ruginiul frunzelor moartea vânătorului Acteon. Poet inegal, banal în inspirația patriotică și în solidaritatea mitică cu strămoșii, C. se distinge în felul cum privește și admiră nudul feminin („Cu flori veniși, cu sâni purtați în mâini pe flori,/ Masivă și frumoasă ca mamele de piatră”) și în proiectarea peisajului într-un metaforism erotic. Imaginile expresive, versurile memorabile trebuie extrase însă dintr-o îngrămădire de locuri comune, de evocări și de „sacre” peisaje, pline de „roua” străbunilor, unde poetul aduce ofrande Coloanei fără Sfârșit. Discipol al lui Mihai Beniuc în latura exaltat, tradiționalist și mobilizator patriotică, C. împrăștie viziuni supraréaliste printre evocări de haiduci și voievozi.

SCRIERI: *Zumbe*, București, 1966; *Apocrife*, București, 1969; *Metope*, București, 1972; *Cantoria*, București, 1980; *Brazde străbune*, Cluj-Napoca, 1984.

Repere bibliografice: Ov.S. Crohmălniceanu, *Pentru realismul socialist*, București, 1960, 89–90; Ion Oarcăsu, „Zumbe”, TR, 1966, 22; Nae Antonescu, „Zumbe”, ST, 1966, 10; Negoțescu, *Scriitori*, 453–457; Florin Manolescu, „Apocrife”, RL, 1970, 7; Barbu, *O ist.*, I, 65–67; Piru, *Poezia*, I, 322–324; Manu, *Eseu*, 133–135; Emil Manu, *Poetul „Zumbelor”*, RL, 1986, 44; *Dicț. scriit. rom.*, I, 564; Popa, *Ist. lit.*, II, 343. **R. S.**

CHIVU, Gheorghe (7.X.1947, Micșuneștii Mari, j. Ilfov), filolog, editor. Este fiul Cristitei (n. Ion) și al lui Ion Chivu, țărani. Urmează școala generală în satul natal și apoi la Fierbinți, județul Ialomița, și liceul la Snagov, iar din 1965 frecventează cursurile Facultății de Limba și Literatura Română a Universității din București, pe care o absolvă în 1970. În toamna aceluiași an este încadrat cercetător la Institutul de Lingvistică al Academiei Române, făcând parte din sectorul de filologie și limbă literară; va parcurge toate treptele carierei științifice, de la filolog (cercetător științific stagiar) la cercetător principal I. În 1995 devine conferențiar universitar și apoi, în 1999, profesor titular la Facultatea de Litere a Universității din București, continuându-și totodată activitatea de cercetare, până în 2010 în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, iar după aceea la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, unde va funcționa ca director adjunct. Obține titlul de doctor în filologie în 1988 cu o teză consacrată studiului filologic și lingvistic al *Codicelui Sturdzan*, sub îndrumarea profesorilor Boris Cazacu și Ion Coteanu. La Institutul de Lingvistică din București a participat, în colectivul creat și coordonat de Ion Gheție, la conturarea unei noi direcții de cercetare a scrisului vechi românesc și de studiere a istoriei limbii române literare, dar și la valorificarea vechilor texte literare în ediții critice de referință. Este membru corespondent al Academiei Române (din 2010). A fost distins cu Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române pentru ediția *Codex Sturdzanus* (1993) și cu Premiul „Perpessicius” al Muzeului Național al Literaturii Române pentru ediția *Opere* de Ion Budai-Deleanu (2011, în colaborare cu Eugen Pavel).

Debutând cu studii consacrate poeziei lui Ion Barbu (1971) și particularităților stilistice ale romantismului românesc (1973–1974), C. și-a consacrat cea mai mare parte din activitate

studierii și editării unor manuscrise și tipărituri ilustrative pentru cultura românească veche. În 1974 publică (în colaborare) o sinteză bibliografică (*Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*) privind textele românești anterioare anului 1601. A cercetat și a readus în atenția specialiștilor, propunând adesea reevaluări sau noi interpretări, vechi scrieri, deopotrivă religioase și laice (cu precădere, din această ultimă categorie, texte de tip științific și tehnic). S-a oprit asupra unor opere datorate lui Dimitrie Cantemir, Dosoftei sau Antim Ivireanul, a studiat texte ale misionarilor italieni care au activat în spațiul românesc și a evaluat, din perspectiva evoluției vechii noastre culturi scrise, locul ocupat de acestea în mișcarea literară și religioasă din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. A colaborat la întocmirea primei ediții complete a documentelor și însemnărilor românești păstrate din secolul al XVI-lea (apărută în 1979). S-a oprit cu insistență asupra primei pravile românești, tipărită la Brașov, în 1560–1562, de Coresi (ediția academică a textului a fost publicată în 1982) și asupra miscelaneului cunoscut sub numele *Codex Sturdzanus*, realizând în 1993 ediția critică a codicelui, însoțită de un studiu filologic și lingvistic și de indicele integral al cuvintelor românești. A cercetat și a editat, (re) aducându-le astfel în circuitul științific, două dintre cele mai vechi texte lingvistice românești, *Institutiones Linguae Valachicae*, prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină, datată în jurul anului 1770, cea dintâi lucrare lingvistică originală elaborată integral după un model latin și, probabil, prima gramatică alcătuită de un învățat român în care este afirmată explicit originea latină a limbii noastre (2001) și *Dictionarium Valachico-Latinum*, primul dicționar original cu bază limba română, scris cu litere latine în jurul anului 1650, după cum dovedește cercetarea filigranologică a textului (2008). A alcătuit, de asemenea, două ediții de referință, cea a traducerii lui George Coșbuc din *Divina Comedie* a lui Dante, cu punerea în valoare a unui manuscris necunoscut anterior, urmată de o republicare a operei originale a poetului ardelean, și îndeosebi prima ediție critică integrală a scrierilor lui Ion Budai-Deleanu (2011, în colaborare cu Eugen Pavel), ilustrativă deopotrivă pentru creația literară și pentru opera lingvistică, istorică, juridică,

de popularizare a lucrărilor științifice și tehnice, datorată cărturarului iluminist. Cercetând lexiconul vechilor noastre scrieri literare, texte originale, traduceri, prelucrări și documente, C. a probat utilizarea timpurie a numeroase împrumuturi latinești și romanice, în primul rând prin *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*, lucrare de pionierat (realizată în colaborare cu Emanuela Buză și Alexandra Roman Moraru), apărută în 1992. Studiind texte vechi consacrate unor domenii diverse, laice și religioase, inclusiv investigației științifice (în sfere precum lingvistica, geografia, medicina, matematica, filosofia), a demonstrat existența, în secolele de început ale scrisului nostru literar, a trei variante funcționale distincte: beletristic, juridic și administrativ, științific și tehnic. Cercetând limba traducerilor religioase, vechi și moderne, C. a identificat etapele evoluției acesteia și, plasând faptele în planul istoriei limbii noastre literare, a ajuns la constatarea coexistenței, în cultura română modernă, a două variante elevate, una laică, individualizată sub influență latino-romană în secolul al XIX-lea, și alta religioasă, continuatoare fidelă a structurilor textuale și stilistice vechi, general folosite în scrisul literar românesc până în secolul al XVIII-lea, cum se argumentează în *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual* (1997).

SCRIERI: *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea* (în colaborare), București, 1974; *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice* (în colaborare), București, 1982; *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)* (în colaborare cu Emanuela Buză și Alexandra Roman Moraru), București, 1992; *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)* (în colaborare), București, 1997; *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, București, 1997; *Contribuții la studiul limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688–1780)* (în colaborare), Cluj-Napoca, 2000; *Limba română – de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, 2000. **Ediții:** *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, 1979 (în colaborare); *Pravila lui Coresi, în Texte românești din secolul al XVI-lea*, introd. edit., București, 1982; George Coșbuc, *Opere alese*, VII–IX, pref. și comentarii Al. Duțu, București, 1985–1998, *Opere*, I–II, ed. revizuită, text stabilit Gavril Scridon, introd. Dumitru Micu,

București, 2006–2007, *Povestea unei coroane de oțel*, postfața edit., [București], 2008; *Codex Sturdzanus*, introd. edit., București, 1993; *Institutiones Linguae Valachicae. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*, introd. edit., București, 2001; *Dictio-narium Valachico-Latinum. Primul dicționar al limbii române*, introd. edit., București, 2008; Ion Budai-De-leanu, *Opere*, introd. Eugen Simion, București, 2011 (în colaborare cu Eugen Pavel).

Repere bibliografice: Zamfira Mihail, „*Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche*”, RSE, 1994, 3–4; N.A. Ursu, „*Codex Sturdzanus*”, CRC, 1993, 23; Alexandru Gafton, „*Codex Sturdzanus*”, AUI, lingvistică, 1995–1996; Al. Balaci, „*O multiformă personalitate*”, JL, 1999, 11–14; C. Dominte, „*Institutiones Linguae Valachicae*”, „*Studia indo-europaea*”, 2001; Ana-Cristina Halichias, „*Institutiones Linguae Valachicae*”, LR, 2001, 3–4; Alexandru Ligor, *Cercetători bucureșteni de azi ai cărților vechi*, Cluj-Napoca, 2002, 37–38; G. Verebceanu, „*Institutiones Linguae Valachicae*”, RLSL, 2003, 1–2; A.P. Iudakin, *Romano-Ghermanikon. Enciklopedija*, Moscova, 2006, 277–279; Al. Mareș, „*Dictionarium Valachico-Latinum*”, LR, 2009, 1; Dorina N. Rusu, *Dicționarul membrilor Academiei Române. 1866–2010*, ed. 4, București, 2010, 213; Paul Cernat, *O lectură pluralistă a lui I. Budai-Deleanu*, OC, 2012, 616; Alexandru Bantoș, *O biografie marcată de noblețe și dăruire*, LRC, 2012, 11–12; Ioan Milică, *Spiritul și litera cărțurului*, 2012, 11–12.

G.Dn.

CHRISTI, Aura (pseudonim al Aureliei Potlog; 12.I.1967, Chișinău), poetă, prozatoare, eseistă. Este fiica Liubei (n. Caraman) și a lui Semion Potlog. După studii medii la Chișinău (1974–1984), a absolvit în 1990 cursurile Facultății de Jurnalistică a Universității de Stat din același oraș. Între 1988 și 1991 lucrează ca redactor la ziarul „Tineretul Moldovei”, trecând apoi la revista „Galaxia Gutenberg”. Din 1993, mutându-se la București, este redactor și apoi redactor-șef la „Contemporanul – Ideea europeană”. A colaborat la publicații precum „Sud-Est”, „Contrafort”, „Noi”, „Literatura și arta” (Chișinău), „România literară”, „Cultura” ș.a. A înființat, împreună cu Andrei Potlog, Fundația Culturală Ideea Europeană și Editura Ideea Europeană; de asemenea, se numără printre fondatorii Editurii EuroPress. A debutat în 1984, în „Tineretul Moldovei”, cu o schiță. Editorial, după ce este prezentă în volumul colectiv *Dintre sute de catarge* (1990), debutează cu placheta *De partea cealaltă a umbrei* (1993), semnată Aura Christi. I s-au

acordat Premiul Ministerului Culturii (1993), Premiul Academiei Române (1996), Premiul Uniunii Scriitorilor din România (1997), Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1998), Premiul Filialei Dobrogea a Uniunii Scriitorilor (2001).

În poezie C. practică ostentația retorică pe o mișcare alternând între detenta religioasă și retractilitatea vulnerabilă, între disponibilitatea erotizantă și sarcasmul dizolvant. Poemele au preocupări metafizice, temele „mari” fiind tratate într-un limbaj adesea filosofard și mimetic (prin-tre preferații autoarei se numără Rainer Maria Rilke, Marina Țvetaeva, Nichita Stănescu ș.a.), autocomplăcut în tir imagistic intensiv: „Cine îmi vorbește atât de limpede/ la masa aceasta adormită?/ Cine-mi transformă timpul/ în magmă încinsă de întrebări,/ când bezna prin mine își croiește drum?/ Cine mă așteaptă în lumina/ prin care înaintez dormind?/ Cine încheie în locul meu/ tratate cu imposibilul?” (*Un potop alb*). După cum remarcă Ștefan Borbély, „Pivotul principal îl reprezintă recursul la mit [...], combinat cu un complex al «căderii» [...] în lume, în care se regăsesc [...] atât scenariul clasic christic, al ființei pure, sacrificiale, care se încarcă de «păcat» fiind forțată să trăiască în lume, cât și cel complementar, gnostic, al ființei de lumină aruncate în lume, făcute să suporte spasmodic vicisitudinile unei existențe impuse, care o vio-lentează”. Specii predilecte sunt elegiile, psalmii, sonetele. Autoare a unor „confesiuni violente” în poezie, nici în proză C. nu își disimulează propriile modele, între care Nicolae Breban rămâne o tutelă preeminentă. Ca atare, prin scrieri precum tetralogia *Vulturi de noapte* (2001–2007) sau *Casa din întuneric* (2008) s-a specializat în romane ale formării, urmărind pe calea cea mai lungă teme specifice precum inițierea și relația dintre discipol și maestru/stăpân, rezolvate de regulă în sens soteriologic. Personajele sunt de cele mai multe ori simple pretexte pentru evidențierea unor arhetipuri sau simboluri. Eseista – *Fragmente de ființă* (1998), *Labirintul exilului* (2000), *Celălalt versant* (2005), *Exerciții de destin* (2007), *Religia viului* (2007), *Nietzsche și Marea Amiază* (2011) ș.a. –, valorificând conspecte din Carl Jung sau Friedrich Nietzsche, pare adesea un personaj brebanian. Complementar, C. a tradus din Anna Ahmatova.

SCRIERI: *De partea cealaltă a umbrei*, București, 1993; *Împotriva mea*, București, 1995; *Ceremonia orbirii*, București, 1996; *Valea Regilor*, București, 1996; *Nu mă atinge*, pref. Gheorghe Grigurcu, postfață Octavian Soviany, București, 1997; *Fragmente de ființă*, București, 1998; *Ultimul zid*, București, 1999; *Labirintul exilului*, pref. Nicolae Balotă, București, 2000; *Vulturi de noapte*, vol. I: *Sculptorul*, Cluj-Napoca, 2001, vol. II: *Noaptea străinului*, București, 2004, vol. III: *Marile jocuri*, postfață Irina Petraș, București, 2006, vol. IV: *Zăpada mieilor*, București, 2007; *Elegii nordice*, Cluj-Napoca, 2002; *Cartea ademenirii*, postfață Mircea A. Diaconu, București, 2003; *Ochiul devorator*, Botoșani, 2004; *Celălalt versant*, București, 2005; *Exerciții de destin*, București, 2007; *Religia viului*, București, 2007; *Trei mii de semne*, București, 2007; *Casa din întineric*, București, 2008; *Cercul sălbatic*, București, 2010; *Europa acasă. Album de călătorie*, București, 2010; *Foamea de a fi. Jurnal de scriitor*, București, 2010; *Grădini austere*, București, 2010; *Planeta Israel*, București, 2010; *Nietzsche și Marea Amiază*, București, 2011; *Sfera frigului*, București, 2011. **Antologii:** *Romanul românesc în Colocvii*, București, 2001; *Breban 70*, București, 2004; *Șocul crizei*, București, 2011; *Sub semnul Ideii Europene*, București, 2011. **Traduceri:** Anna Ahmatova, *Poezie și destin*, București, 2001.

Repere bibliografice: Cezar Ivănescu, *Epica magna*, „Lanterna magică”, 1993, 15–16; Rodica Draghinescu, [Aura Christî], „Arca”, 1995, 10–12, VTRA, 1997, 2; Dan-Silviu Boerescu, *În căutarea poeziei*, LCF, 1996, 8; Marius Chivu, *Labirintul scrisului*, RL, 2001, 44; Irina Petraș, [Aura Christî], APE, 2005, 2, RL, 2012, 24; Nicoleta Sălcudeanu, *Unde începe străinătatea*, VTRA, 2005, 5–6; Constantin Ciopraga, *Aura Christî – introspecție și aventură imaginară*, LRC, 2007, 7–9; Daniel Cristea-Enache, *Arătania*, RL, 2009, 3; Nicolae Breban, [Aura Christî], CNT, 2009, 10, RL, 2012, 46; Geo Vasile, *De veghe în lanul de proză*, Iași, 2009, 155–156; Borbély, *Existența*, 198–202. **M.I.**

CIACHIR, Dan (17.IX.1951, București), poet, eseist. Este fiul Valericăi Ciachir (n. Bazăverde) și al lui Nicolae Ciachir, cadre didactice la Facultatea de Istorie din București. Elev al liceelor „M. Sadoveanu”, „Gh. Șincai” și „G. Călinescu” din București, își ia bacalaureatul în 1970. Urmează, din 1971, cursurile Facultății de Filologie a Universității din București, secția română-italiană, absolvite în 1975. Repartizat la Școala Generală din comuna Crișan (județul Tulcea), predă trei luni limbile română și franceză. Din toamna anului 1975 trăiește ca liber-profesionist. Debutază cu versuri la revista „Luceafărul” în 1968; debutul editorial îl reprezintă, în 1984,

volumul de poeme *Muzică și memorie*. Mai colaborează cu versuri, recenzii, articole de critică literară, traduceri din italiană și franceză la „România literară”, „Tomis”, „Convorbiri literare”, „Orizont”, „Astra”, „Săptămâna”, „Opinia studențească” ș.a. După decembrie 1989 susține o „cronică ortodoxă” în revista „Cuvântul”. Acum e prezent la „Steaua”, „Convorbiri literare”, „Luceafărul”, „Ziua” cu eseuri și articole despre Nae Ionescu, Petru Dumitriu, Pavel Chihaia, Mateiu I. Caragiale ș.a. Este îngrijitorul unei culegeri de „foiletoane și meditații” ale lui Nae Ionescu (1994) și traducătorul unei antologii intitulate *Lirică italiană contemporană* (Giuseppe Ungaretti, Cesare Pavese, Pier Paolo Pasolini, Mario Luzi, Umberto Saba) (1997).

În prima carte a lui C., *Muzică și memorie*, decorurile preferate sunt pluviale, crepusculare, lichide, mobilate fragmentar, informe, neprecizate. Discursul, succint, pare neconvins că trebuie să se producă, nedepășind adesea expresia anemică, vitaminizată predilect cu metafore („strigătul e-un câine împăiat”). Modelul ultimului Bacovia oferă o referință rezonabilă: „Aici, ploaia e un drum/ Tunel/ De obraji și roitori/ Spinări murdare/ Ies aburi din cai.../ Și mă gândesc la orașe,/ Mi le-nchipui sub apă,/ Eterne, scufundate”. Cele câteva versuri care scapă mediocrității („Mă întorc în oraș/ printr-un canal cenușiu/ Nu știu dacă fierul/ sau câmpia cântă:/ Sârme-ngândurate: arcușe smerite...”) au un aer vetust, prea puțin original. În *Străzi de ceară* (1993), deși se pot cita câteva versuri („O femeie se dezbracă/ Și privesc printre gesturile ei:/ Când am venit pe lume/ Se strâneau decorurile și podoabele/ Dacă mă uit pe fereastră// Parcă văd cum le duceau”), poetul C. nu a devenit nici mai convingător, nici mai convins. El are mici inițiative notaționale, cultivă emoții pastelate și răsfire asemenea unei muzicalități apatice în surdină, simulează stări pre- și post-convalescente, convoacă blânde sugestii religioase. Determinantul preferat pare să fie cuvântul „smerit”. Mai relevant este eseistul. *Gânduri despre Nae Ionescu* (1994) cuprinde un amplu eseu hagiografic – „un portret și o mărturisire” –, simptomatic pentru receptarea oportun decontextualizată a profesorului de logică în primul deceniu postcomunist. Portretul este uniform pozitiv, relevând în Nae Ionescu un realist, un

umanist, un „uomo universale”, un „mai mult decât un european”, „UN OM” ș.a.m.d. De altfel, modelul Nae Ionescu se manifestă și prin împrumutarea titlului de rubrică, „Cronica ortodoxă”, ținută de C. în noua serie din „Cuvântul”. Pe lângă Nae Ionescu și grupul Criterion (Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu ș.a.), *Luciditate și nostalgie* (1996) se interesează, prin eseuri și schițe de studiu, și de I.L. Caragiale, Mateiu I. Caragiale, Petru Dumitriu. Dar scriitorul își va găsi poziția cea mai confortabilă în seria de amintiri *Când moare o epocă* (I–II, 2003–2004), continuată cu *Derusificarea și „dezghețul”* (2009), *Și noaptea asta va trece* (2011), cuprinzând secvențe de istorie directă sau indirectă a Bucureștiului postbelic, a stațiunii 2 Mai, evocări condimentate anecdotice din lumea clerului ortodox, amintiri cu Petre Țuțea, Dumitru Stăniloae, Alexandru Paleologu și, nu în ultimul rând, Eugen Barbu, „patronul” din vremea colaborării la „Săptămâna”, portretizat, tardiv, malițios și delimitativ. Panorămări, de această dată pur livrești, ale perioadei dintre războaie apar în volumul *În lumea presei interbelice* (2008), util ca popularizare și fluent ca proză.

SCRIERI: *Muzică și memorie*, București, 1984; *Străzi de ceară*, Constanța, 1993; *Gânduri despre Nae Ionescu*, Iași, 1994; *Luciditate și nostalgie*, Iași, 1996; *Cronica ortodoxă*, I–III, Iași, 1994–1999, ed. îngr. Mircea Platon, Iași, 2001; *Ofensiva ortodoxă*, București, 2002; *Când moare o epocă*, vol. I–II, București, 2003–2004, vol. III: *Derusificarea și „dezghețul”*, Iași, 2009, vol. IV: *Și noaptea asta va trece*, Iași, 2011; *În lumea presei interbelice*, Iași, 2008.

Repere bibliografice: Țeposu, *Istoria*, 74–75; Radu G. Țeposu, *Nae Ionescu, misticul aristocrat*, RL, 1994, 31; Mircea Platon, *Teologie și haiduci*, Timișoara, 1998, 82–85; Dorin Radu Micu, *Pentru o ortodoxie realistă. Dialoguri cu Dan Ciachir*, București, 2000; Mircea Platon, *Fără îndoială – isprăvi critice*, Iași, 2001, 51–55; Tudorel Urian, [Dan Ciachir], RL, 2003, 21, 2004, 27, 2006, 15, 2009, 4, 40; Mihăilescu, *Lit. rom. post-ceaușism*, III, 463–465.

M. I.

CIBOTARU, Arhip (20.II.1935, Cobâlea–Soroca – 4.I.2010, Chișinău), poet, prozator, dramaturg. A absolvit Facultatea de Istorie și Filologie la Universitatea de Stat din Chișinău (1957). A fost vicepreședinte (1965–1971), secretar al comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească și redactor-șef al revistei „Nistru” (1964–1965, 1971–1987). A debutat editorial în

1958 cu placheta *Ecoul gliei*. I s-au acordat mai multe distincții, printre care Premiul de Stat (1982) și Ordinul Republicii (2000).

Aparent nepretențioasă, poezia de început a lui C., dincolo de tributul plătit conjuncturii ideologice și politice, alimenta speranțe serioase, de regăsit ulterior în tendința spre un limbaj metaforic și simbolic bogat, spre interpretare filosofică, spre valorificarea motivelor folclorice autohtone. Ca și alții a scris și poeme animate de sentimentul comuniunii cu locurile natale și cu omul din preajmă. O particularitate a liricii sale este explorarea conflictului interior, prezentarea inspirată a alcătuirii contradictorii a omului și a vieții, reprezentative pentru discursul său fiind versurile din volumele *Între lume și cuvânt* (1976), *Pe urmele dorului* (1980), *Inscripții pe Turnul Babel* (2000). Așa cum remarcă criticii, C. e un „liric sobru și un captiv neclintit al formelor clasice mai ales, dar și cu atracții intermitente spre cele moderne, un orfevru real al «limpezimilor» ideatice, ardent și polivalent, inventiv și meditativ, [...] sentimental și temerar” (Tudor Palladi). Ca prozator, în romanul *Umbra comorilor* (1967) autorul îi satirizează pe slujitorii Bisericii și țintește tare morale din mediul citadin, valorificându-și înclinația spre ironie și sarcasm, ca și posibilitățile unei fantezii bogate. E, de fapt, un roman-foileton, cu aventuri și peripeții nenumărate, ingenios înscrise într-un scenariu parodic plin de vervă. O realizare meritorie este „romanul-fapt” *Pe timpul lui Teleucă* (2010), în care evocă inspirat nu doar modul de a fi al colegului de generație, ci și atmosfera vieții literare a epocii. Certe calități de umorist și de autor satiric și-au pus amprenta asupra pieselor de teatru din volumul *Șase de dobă* (1981). C. a scris și poezii pentru copii, a făcut numeroase traduceri, în special din poezia rusă.

SCRIERI: *Ecoul gliei*, Chișinău, 1958; *Din primăvară până în iarnă*, Chișinău, 1959; *Distanțe*, Chișinău, 1964; *Umbra comorilor*, Chișinău, 1967; *Versuri*, Chișinău, 1967; *Versuri*, Chișinău, 1969; *Trepte*, Chișinău, 1970; *Spații*, Chișinău, 1971; *Dans de toamnă*, Chișinău, 1973; *Cântec pentru tine*, Chișinău, 1974; *Pentru acest pământ*, Chișinău, 1974; *Între lume și cuvânt*, Chișinău, 1976; *Ferestre*, Chișinău, 1978; *Pe urmele dorului*, Chișinău, 1980; *Șase de dobă*, Chișinău, 1981; *Scrieri alese*, I–II, Chișinău, 1984; *Întoarce-mi primăvara*, Chișinău, 1986; *Patru cuvinte*, Chișinău, 1987; *Melodii nocturne*, Chișinău, 1990; *Ultimul Noe*, Chișinău, 1999; *Inscripții pe Turnul Babel*, Chișinău, 2000;

Această inimă, Chișinău, 2007; *La porțile închise*, Chișinău, 2009; *Pe timpul lui Teleucă*, Chișinău, 2010.

Repere bibliografice: Mihail Dolgan, *Idee și imagine poetică*, Chișinău, 1971, 235–249; Mihail Dolgan, *Arhip Cibotaru*, în *Profiluri*, 552–562; Tudor Palladi, [Arhip Cibotaru], LA, 1981, 28 mai, 1982, 8 iulie; Ion Ciocanu, *Măsura adevărului*, Chișinău, 1986, 162–169; *Mică encicl.*, 87–94; Ciocanu, *Vase comunicante*, 267–273; Mihail Dolgan, *Metafora este poezia însăși*, Chișinău, 2009, 199–201; [Arhip Cibotaru], LA, 2010, 14 ianuarie (grupaj special); *Dicț. Chișinău*, 121–122; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 184–190. **I. C.**

CIBOTARU, Mihail Gh. (21.VI.1934, Vărvăreuca–Soroca), prozator, publicist, traducător. Este fiul Teodorei și al lui Gheorghe Cibotaru. A frecventat școala medie la Florești, absolvind în 1954, și cursurile Facultății de Istorie–Filologie la Universitatea de Stat din Chișinău, încheiate în 1959. A lucrat la publicațiile „Tinerimea Moldovei”, „Moldova socialistă” (redactor-șef adjunct), „Moldova” (1975–1994, redactor-șef), „Luceafărul” (redactor-șef). A fost ministru al Culturii (1994–1996), șef de secție la Agenția Moldpres (1997–1998). Este laureat al Premiului de Stat (1986), fiind distins și cu Premiul Uniunii Scriitorilor din stânga Prutului (1983, 2008).

C. debutează editorial cu volumul de povestiri *Tăcerea pădurilor* (1965), în care evocă liric scene rurale și momente din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A doua culegere de povestiri, *Durerea liniștii* (1969), axată tot pe problematica rurală, marchează evoluția de la lirismul sentimental la o epică punctată de note dramatice. Cu romanul *Sămănătorii* (1974) prozatorul se încadrează într-o orientare stilistică de sorginte sămănătoristă, în care evocă pitorescul rusticității, dar mai cu seamă apără valorile etice și morale ale lumii rurale, puse în contemporaneitate sub semnul dispariției, de data aceasta de sistemul totalitar. Alte romane, *Drumuri* (1979), *Pasăre călătoare* (1980), *Îndrăzneala* (1983), *Rădăcini de acasă* (1988), *Eclipsa* (2005), sunt tot pledoarii pentru asanarea morală a satului, alterat de o dură îndoctrinare. Centrate pe o actualitate dramatică, romanele supraviețuiesc prin substratul lor documentar-gazetăresc, uneori mai puțin prin substanța și transpunerea viabil literare. Și în *Eclipsa*, o istorie recompusă „din destăinuirile unui deportat”, pregnantă este narațiunea accentuat realistă, cu temeiul în concret, dar

însoțită permanent de încercarea de a pătrunde în dedesubtul faptelor și ale detaliilor, pentru a depista sensul cotidianului. **C.** a mai tipărit volumele de foiletoane *Oameni de omenie* (1981), *Izvoare* (1983), *Sârjoaca* (1984), *Cu legea pre lege călcând* (1991), a reunit în *Ministru poți să și nu fii...* (2007) o serie pe care o intitulează „notițe sporadice, pur subiective, dintr-o activitate obiectivă”, a scris câteva scenarii pentru filme artistice și documentare (*Întâlnirea*, *Cutremurul*, *Correspondentul special*, *Hora satului* ș.a.), iar în 2008 a editat volumul *Ispite teatrale*, relevându-i o nouă ipostază. A publicat și literatură pentru copii și s-a remarcat printr-o bogată activitate de traducător, îndeosebi din scriitori de limbă rusă, dar și din poemele lui Saadi (probabil după un intermediar rus) ș.a.

SCRIERI: *Tăcerea pădurilor*, Chișinău, 1965; *Cântecul frăției*, Chișinău, 1965; *Durerea liniștii*, Chișinău, 1969; *Lupul*, Chișinău, 1969; *Glasul inimii*, Chișinău, 1971; *Sămănătorii*, Chișinău, 1974; *Semaforul*, Chișinău, 1975; *Drumuri*, Chișinău, 1979; *Pasăre călătoare*, Chișinău, 1980; ed. Chișinău, 1991; *Oameni de omenie*, Chișinău, 1981; *Izvoare*, Chișinău, 1983; *Îndrăzneala*, Chișinău, 1983; *Sârjoaca*, Chișinău, 1984; *În preajma iubirii*, Chișinău, 1988; *Rădăcini de acasă*, Chișinău, 1988; *Troiene*, pref. Nicolae Bilețchi, Chișinău, 1989; *Cu legea pre lege călcând*, Chișinău, 1991; *Eclipsa*, Timișoara, 2005; *Ministru poți să și nu fii...*, pref. Iurie Colesnic, Chișinău, 2007; *Ispite teatrale*, Chișinău, 2008. **Traduceri:** R. Zagovici, *Îndărătnicia strofelor*, Chișinău, 1975; M. Lukonin, *Drum*, Chișinău, 1976; P. Antokolski, *A patra dimensiune*, Chișinău, 1977; Oljas Suleimenov, *Amiezi topite*, Chișinău, 1977 (în colaborare cu Ion Gheorghii); Andrei Voznesenski, *Versuri*, Chișinău, 1979; M. Valek, *Apropieri*, Chișinău, 1980; Saadi, *Poeme. Gazeluri*, Chișinău, 1982; Mahtumkuli, *Versuri*, Chișinău, 1983; *Din lirica afgană*, Chișinău, 1984 (în colaborare cu Tudor Palladi).

Repere bibliografice: Vladimir Beșleagă, *Suflul vremii*, Chișinău, 1981, 186–198; Ion Ciocanu, *Argumentul de rigoare*, Chișinău, 1985, 3–22; Ion C. Ciobanu, *Modelări artistice*, Chișinău, 1986, 41–49; Nicolae Bilețchi, *Mihail Gheorghe Cibotaru*, VBA, 2004, 2; *Mică encicl.*, 95–102; Nicolae Rusu, *Măsura universală a lucrurilor*, LA, 2008, 13 martie; *Dicț. Chișinău*, 122–124. **N. B.**

CIBOTARU, Simion (8.VII.1929, Cobâlea–Soroca – 14.I.1984, Chișinău), critic și istoric literar. Este fiul Mariei și al lui Simion Cibotaru. A absolvit Universitatea de Stat din Chișinău (1954) și a făcut stagiul de doctorat la Institutul de Literatură

Universală „Maxim Gorki” al Academiei de Științe din URSS (1954–1957), devenind doctor în filologie în 1973. A lucrat în calitate de colaborator științific, șef de secție, director adjunct și apoi director (1969–1984) al Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe din RSS Moldovenească. A fost și secretar al comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor (1977–1984), redactor-șef al revistei „Limba și literatura moldovenească” (1978–1984). A fost ales membru al Academiei de Științe a RSS Moldovenești în 1981. Debutază în presă în 1949, iar editorial în volumul colectiv *Dreptate, voie și pământ* (1957). Publică atât în limba română, cât și în rusă, figurând ca participant la elaborarea unor lucrări colective de istorie literară oficială, multe editate la Moscova.

Tributar în cea mai parte a scrisului său viziunii partinice comuniste asupra fenomenului artistic, ca și principiilor realismului socialist, pe care le propovăduiește în campanii instituționale, C. are totuși unele merite în repunerea în circulație a unor nume din peisajul literar basarabean interbelic. Documentate sunt paginile care prefăteză volume apărute în anii '60 din scrierile lui Alexandru Robot, Teodor Nencev, George Meniuc sau comentează unele poezii, nuvele și eseuri ale lui Emilian Bucov, Grigore Adam, Iosif Balțan, David Vetrov, Bogdan Istru, Nicolai Costenco, Alexandru Lipcan, Andrei Lupan și ale altor scriitori basarabeni din anii '20–'30 ai secolului trecut (*Ani de luptă*, 1969). Opera scriitorilor avuți în vedere, antologată sau numai prefătată de C., este încadrată deseori adecvat în climatul literar al timpului. Dincolo de limitele ideologice, studiile sale au contribuit la promovarea unor nume literare basarabene. C. a manifestat interes și pentru clasici, priviți însă îndeobște din perspectivă sociologizantă, ba chiar sociologist-vulgară – *Mihail Eminescu, La școala lui Ion Creangă, Alecu Russo și contemporaneitatea, Vasile Alecsandri, critic și istoric literar* ș.a.

SCRIERI: *Emilian Bucov*, Chișinău, 1958; ed. 2 (*Scritorul și timpul*), Chișinău, 1979; *Studii literare*, Chișinău, 1965; *Ani de luptă*, Chișinău, 1969; *Mesajul social al literaturii*, Chișinău, 1972; *Formirovanie sofiialisticeskogo realizma v moldavskoi literature. 1917–1941*, Moscova, 1974; *Literatura sovietică moldovenească din anii 1924–1960. Cronica vieții literare*, Chișinău, 1982; *Scrieri alese*, pref. Haralambie Corbu, Chișinău, 1985.

Repere bibliografice: Vasile Coroban, *Studii, eseuri, recenzii*, Chișinău, 1968, 208–222; Haralambie Corbu, *Creionări*, Chișinău, 1964, 154–157; Ion Ciocanu, *Articole și cronici literare*, Chișinău, 1969, 152–157; Gheorghe Chira, *Simion Cibotaru*, în *Profiluri*, 570–579; Haralambie Corbu, *Ctitori de lumină*, Chișinău, 1986, 265–272; Mihail Dolgan, *Responsabilitatea cuvântului critic*, Chișinău, 1987, 15–36; Ion Șpac, *Simion Simionovici Cibotaru (1929–1984). Indice biobibliografic*, Chișinău, 1989; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 270; *Dicț. Chișinău*, 124–125.

I. C.

CICALA, publicație umoristică apărută la București, săptămânal, între 11 februarie și 20 mai 1865 și la 1 ianuarie 1866. C. ataca reformele preconizate de Al. I. Cuza și de M. Kogălniceanu, înlocuind revista „Nichipercea”, care fusese suspendată în 22 mai 1864 și continuând numerotarea acesteia. De altfel, nici existența noii foi nu a fost prea lungă, din C. apărând doar cincisprezece numere. Suspendată din nou în ianuarie 1866, între 27 februarie și 18 mai își va schimba denumirea în „Sarsailă”. Directorul publicației era Ioan A. Geanoglu, dar cel care o redacta și care, din motive politice, nu avea posibilitatea să apară în această calitate era N.T. Orășanu. Textele sale sunt semnate cu pseudonimul Nicor. Au mai colaborat Gh. Tăutu și, sub pseudonim, Nicolae Filimon (semna Undrea), Pantazi Ghica (semna Paisiu), Radu Rosetti (semna Udar). Ceea ce individualizează C. este atenția deosebită pe care o acordă literaturii. Într-un articol intitulat *Curs de poezie scrisă și nescrisă*, sunt atacați poeții fideli puterii, pe care Orășanu îi numește „călifari ai poeziei”. Cei vizați erau, probabil, Al. Depărateanu, Al. Sihleanu, Radu Ionescu. Un alt obiectiv al satirei este actorul Matei Millo, al cărui repertoriu N.T. Orășanu îl găsește demodat și deci necorespunzător imperativelor epocii. Ziarele timpului, atât cele guvernamentale, cât și unele din opoziție, cum era „Reforma” lui I.G. Valentineanu, sunt ironizate pentru lipsa de independență. Viața politică nu este cruțată, mai ales activitatea Camerei Deputaților și guvernul „despot”. Deseori sunt publicate schițe satirice la adresa moravurilor familiei burgheze, a relațiilor sociale etc. Cu totul neașteptat, pentru că nu are nici o legătură vizibilă cu orientarea politică a periodicului, este atacul contra lui Titu Maiorescu, prilejuit de procesul de imoralitate ce i se intentase la Iași. Atenția dată literaturii, strădania de a practica un umor

de calitate fac din C. una dintre cele mai izbutite reviste umoristice ale epocii.

R.Z.

CIFARELLI, Giuseppe (18.X.1889, Montesca-giloso, Italia – 19.XII.1958, Milano, Italia), traducător. Este nepot al lui Poter Parlati, călugăr franciscan, șeful Misiunii Catolice din Focșani. Venit în România încă de la vârsta de un an, va face școala primară și liceul la Focșani. Funcționar mulți ani la Banca Italo-Română din București, devine director al filialei acesteia din Sibiu. Debutază în 1923, la „Cugetul românesc”, cu traduceri din poezia lui Giosuè Carducci, prefăcute de Ramiro Ortiz. Colaborează, de asemenea, cu unele tălmăciri lirice la „Rampa”, dar și la „Gând românesc” și la alte reviste literare transilvănene. Face parte din Gruparea Intelectuală Thesis de la Sibiu, în publicația acesteia, „Provincia literară”, tipărind versuri traduse din Gabriele D'Annunzio, Giovanni Pascoli, Lionello Fiumi. În martie 1940 Teatrul Național din București prezintă, în versiunea românească a lui C., premiera poemului dramatic *Luna vinovată* de Massimo Bontempelli. Pleacă definitiv din țară în 1948, stabilindu-se la Milano.

Traducerile lui C. din poezia italiană se disting mai ales prin corectitudinea față de original (nu numai ca expresie, ci și ca versificație), precum și prin resursele lingvistice surprinzătoare pe care tălmăcitorul le descoperă în structurile lirice ale limbii române (Perpessicius). S-a menționat, de asemenea, selecția riguroasă și reprezentativă operată în antologarea poezilor prezentați în transpunerea sa. „Totuși este o oarecare uscăciune în traducerile d-lui Cifarelli” – constata G. Călinescu. Considerații asemănătoare sunt exprimate și cu privire la tălmăcirea din Dante Alighieri, *Divina Comedie*, publicată postum, în 1993, dar apreciată pentru timbrul grav și solemn.

Traduceri: Giosuè Carducci, *Poezii*, pref. E. Lovinescu, București, 1928, *Ode barbare*, pref. Alexandru Marcu, București, 1935; Giacomo Leopardi, *Poezii*, București, 1938; Giovanni Pascoli, *Poezii*, pref. Al. Dima, Sibiu, 1943; Dante Alighieri, *Divina Comedie*, îngr. Titus Pârvolescu, pref. Alexandru Ciorănescu, Craiova, 1993; ed. Cluj-Napoca, 1998; Gabriele D'Annunzio, *Poeme*, București, 1997; Giosuè Carducci, Giacomo Leopardi, Giovanni Pascoli, *Poeme*, București, 1997.

Repere bibliografice: Mihail Sebastian, *Traducerile*, UVR, 1928, 47; Lovinescu, *Critice*, VII, 154–155;

Perpessicius, *Opere*, III, 230–232; Călinescu, *Opere*, III, 1224–1226; Al. Dima, *Leopardi în românește*, RFR, 1939, 3; Nichifor Crainic, *Pascoli în românește*, G, 1943, 5; Ion Pătrașcu, *Traducerea poeziilor lui Pascoli*, RFR, 1943, 6; Adrian Popescu, *Lectura Dantis*, ST, 1993, 6; Lovinescu, *Sburătorul*, I, 147, 152–153, 157, 164, 179, 251, II, 10, 66, III, 49, 140, 144.

N. F.

CIMPOEȘU, Petru
(20.I.1952, Vaslui),
prozator.

Este fiul Aureliei (n. Lazăr) și al lui Sterea Cimpoeșu, țărani. A urmat liceul la Vaslui, absolvind în 1971, și a făcut studii superioare la Institutul de Petrol și Gaze din Ploiești, devenind inginer în 1976. A lucrat în specialitatea în care s-a format la Moinești și Bacău, după 1989 îndeplinind câteva funcții în domeniul culturii la Bacău. În 1998 revine ca inginer, la Petrom, unde rămâne până în 2006, ulterior fiind director executiv al Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Bacău. Preocupărilor literare li se datorează, în afară de scrisul propriu, activitatea de coordonator de cenacluri (din Moinești și din Bacău). Debutul în presă, la „Ateneu”, cu proză scurtă, are loc în 1981. Cea dintâi carte, *Amintiri din provincie*, îi apare în 1983. A mai colaborat cu proză și publicistică la „Tribuna”, „Familia”, „Vatra”, „Convorbiri literare”, „Caiete botoșănene”, „Suplimentul literar-artistic al Scânteii tineretului”, „Contrapunct”, „Arc”, „Aurora”, „Tomis”, „Cronica” ș.a., la ziarele „Steagul roșu”, „Deșteptarea” (Bacău), „Monitorul”, „România liberă”. Considerat un „optzecist atipic”, scriitorul a fost mai puțin apreciat la începuturile carierei sale literare, deși, după apariția romanului *Firesc* (1985), criticul Valeriu Cristea opinase vizionar: „Dintre tinerii prozatori, mai puțin cunoscutul și mai puțin răsfățatul Petru Cimpoeșu mi se pare unul dintre cei mai interesanți, mai exact spus, din cei mai dotați pentru roman, capabil poate chiar, cândva, de marea performanță”. El s-a impus cu vigoare și a reunit cvasiunanimitatea aprecierilor

în anii 2000, devenind o figură proeminentă a prozei noastre actuale.

Volumul de debut al lui C., *Amintiri din provincie* (Premiul Asociației Scriitorilor din Iași), grupează mici nuvele și povestiri în care viața cotidiană, așa-zis cenușie, din diferite medii, este observată din unghiul din care îi poate fi dezvăluită doza de pasiune, de fantastic, de „absurd”, de inexplicabil pe care o comportă. Un fotograf de atelier e chemat „la domiciliu” de două bătrâne, surori, ca să le fotografieze, pe rând, întinse într-un sicriu, în costumație și cu recuzită mortuară; în urma ciudatei ședințe de poză regizată, fotografu moare el însuși (*Revelația*). Dintre însușirile comune ale textelor de aici e de semnalat prezența, în fiecare dintre ele, a unei „poante” cu umor de bună calitate. Primul roman al lui C., *Firesc* (Premiul Uniunii Tineretului Comunist), e compus din două părți cu statut diferit (sub raport naratologic): un jurnal (jurnal de o zi, de fapt confesiunea retrospectivă a unui personaj, tânăra ingineră petroliștă Iunia Poenaru) și un text cu narator impersonal, scris la persoana a treia, în care Iunia Poenaru e doar unul dintre personaje. Romanul e reprezentativ pentru proza înregistrării minuțioase a detaliilor vieții de zi cu zi și a micilor reflecții pe care le suscită. Autorul reconstituie cu relief și autenticitate viața de șantier – mai precis spus, viața la o schelă de extracție petrolieră, mică „așezare” ori „colonie” izolată, undeva, în Moldova. E un univers închis, „fără orizont”, banal, al gesturilor repetitive și comune. Dintre atributele optzecismului, C. privilegiază autenticismul, cultivând investigarea cotidianului. Abordarea nu e însă nicidecum minimalistă: personajul-diarist, apoi naratorul auctorial disecă fenomenalul, fac psihologie discursivă, verbalizează, interpretează și semantizează cotidianul. Iar uneori se înregistrează salturi bruște, dar plauzibile, spre contemplarea „filosofică” a generalităților, a sensului existenței, a legităților și semnificațiilor. Finalul – cu sinuciderea Iuniei, probabil din slăbiciune, din inadaptare, din neputința de a fi fericită – învederează înclinația naratorului de a recurge la ipoteze, supoziții, variante de „adevăr”, într-o „anchetă” care nu e „polițistă”, ci gnoseologică. În *Erou fără voie* (1994; Premiul Asociației Scriitorilor din Iași) un scriitor îi cere unui personaj „real”, care a supraviețuit, mutilat, unui grav accident (a căzut din tren, nu se știe dacă din nebagare de seamă, voit ori împins de cineva, și a trebuit să-i fie amputat un picior), să scrie un roman despre această experiență și împrejurările în care a avut loc. Procedul e preluat de la Camil Petrescu, dar

e practicat de pe o bază teoretică înnoită, proprie prozei anilor '80 din secolul trecut. Personajul, așadar, colaborează cu „Autorul”, iar versiunile lor despre aceleași evenimente sunt deseori divergente, contradictorii, oricum diferite. Considerațiile de naratologie, de teorie a literaturii dublează consistent expunerea, fragmentară și destructurată cronologic. Rămânând fidel unei discreții deja caracteristice, într-o formulă mai puțin „țipătoare” decât cele alese de alți optzeciști și nouăzeciști, asemănătoare mai degrabă cu romanele-anchetă de tip Michel Butor (*L'Emploi du temps*, de pildă) decât cu desfășurarea caleidoscopic-ludică și neobarocă a romanului de tip pynchonian, practicat de unii confrăți și colegi de generație, C. a dat, prin *Povestea Marelui Brigand* (2000; Premiul Asociației Scriitorilor din Iași), unul din solidele romane post-moderne din literatura noastră. Asemănarea relativă cu romanul parabolic și utopic îi ascunde în parte această identitate rară, totuși depistabilă: nu vehiculează o alegorie univocă, nu se sprijină și nici nu încearcă să acrediteze vreo „Mare Narațiune Totalizatoare și Raționalizată”, de genul acelora considerate caracteristice pentru modernism. *Povestea Marelui Brigand* este un roman antirealist, elaborat cu instrumentar, recuzită și tehnică de aparență realistă, puse în operă cu virtuozitate. Se desfășoară pe o linie specific postmodernistă, urmând motivul complex și caracteristic al complotului ocult, cu dezvoltare în scenariu apocaliptic. Coordonatele pe care e construit sunt parodiarea ori „reciclarea”, recuperarea mitului cristic: un tânăr a cărui biografie o „copiază” grotesc pe cea a Mântuitorului e găsit mort, în repetate rânduri, în diferite locuri din oraș, și, de fiecare dată, chiar îngropat, dar cadavrul dispare a treia zi; tocmai elucidarea acestor repetate decese și învieri constituie obiectul anchetei judiciare care organizează, în principiu, trama; filonul alchimic, reprezentat de partitura cocoșatului pitic Sadim; în fine, complotul ocult, cu țință politică, culminând în utopie negativă – în oraș se infiltrează insidios, apoi ajung să se înstăpânească în maniera regimurilor totalitare militarizate, ulterior să se războiască între ei, împărțiți în facțiuni rivale, așa-numiții „realiști”, un fel de simlicomuniști egalitariști și autoritariști, mai degrabă sectă decât partid; e pomenită și o „lojă a Armoniei” etc. Narațiunea e împănată și cu alte ingrediente ezoterice, paranormale ori mitologice, grefate pe scenarii bine articulate, toate, într-o stringentă construcție, servită și de tehnicile narrative puse în joc, nu cu totul originale, dar admirabil folosite, cu subtilitatea și

nonostentația care caracterizează întreaga carte, fără să-i micșoreze forța. Mai ușor de citit decât precedentul, *Simion liftnicul* (2001; Premiul Uniunii Scriitorilor) pare destinat unui public mai larg, ceea ce nu înseamnă că autorul ar fi făcut vreun rabat estetic, fapt ce poate fi confirmat și de traducerea romanului în cehă, italiană, franceză etc. Subintitulat *Roman cu îngeri și moldoveni*, e un „roman de imobil”, dar și un roman al perioadei de tranziție (anii '90 ai secolului al XX-lea), prezentând o largă deschidere spre cele mai acute probleme ale actualității. Într-un oarecare bloc din Bacăul postdecembrist un locatar se clăduiește în lift, ca schimnicii din vechime care se izolau în pustie sau în peșteri („stiliții” sau „stălpnicii”, de unde termenul burlesc „liftnic”), pentru a se dedica meditației spirituale și apropierei de Dumnezeu, oripilat fiind de lumea decăzută în care trăiește. În economia narativă a scrierii, schimnicul din lift este mai degrabă un liant ori, mai bine zis, un centru de focalizare: în jurul său gravitează o foarte bogată și colorată galerie de personaje – locatarii blocului (de toate vârstele, de ambele sexe și cu diferite identități socio-cultural-profesionale), cu toții cât se poate de „tipici” și, totodată, particularizați prin diferite detalii ori atribute (mentalități, preocupări, comportamente etc.), de regulă bizare ori grotești (de un grotesc al banalității, privit de autor cu oarecare blândețe și compasiune). Banalul imobil băcăuan capătă astfel funcția de „model societal”, de „eșantion” ori „machetă” a societății românești contemporane, și nu e de mirare că una din cronicile care s-au scris despre roman e intitulată *Țara ca bloc*. Peripețiile micii comunități de locatari sunt diverse, captivante, dar și încărcate cu gravitate. „Liftnicului” îi revine însă rolul de revelator al unui sens mai grav decât cel de pură observare inteligent-ironică ce se degajă din cronică – ori microfresca burlescă și satirică – a societății postdecembriste. Scriitorul nu este un simplu umorist; el cercetează noimele majore ale existenței, cu serioasă înclinare către recursul la spiritualitate, gândit la modul grav, nu la cel al gesticulației histrionice. Alt roman, *Christina domestica și vânătorii de suflete* (2006; Premiul Uniunii Scriitorilor), oferă un exemplu de viguroasă și originală ilustrare – burlescă, dar deloc lipsită de seriozitate profundă, chiar între coordonatele umorismului cinic – a formulei conspiraționiste și fantastice, de marcă postmodernistă, cu oarecare trecere în proza noastră românească din anii 1995–2010. Particularitățile lui decurg, în special, din postura ironică din care autorul manipulează „materialul”

prelucrat din panopia romanului de acțiune, de spionaj, senzationalist, a SF-ului etc., dar și de distanțarea, de fapt superior-hâtră și productivă la nivelul calității literare, pe care o marchează față de posibilele modele din proza – „serioasă” ori „populară”, universală ori națională – a epocii, după cum releva și criticul Paul Cernat: „deriziunea ambiguă, șarja comediografico-satirică și umorul *pince sans rire* cu care sunt tratate, deopotrivă, fantezmele cibernetice, tehnologico-distopice, postumane etc. ale prozei de tip Thomas Pynchon, William Gibson sau Michel Houellebecq (din *Particulele elementare*) și imaginarul conspiraționist din fanteziile *best seller*-urilor securistice ale unui Pavel Coruț (două tipuri de paranoia, globală și locală, în fond...)”. Publicând, în volumul *Nouă proze vechi. Ficțiuni ilicite* (2008), unele din prozele sale scurte din tinerețe, alături de altele, scrise după 2000, scriitorul a procedat, după cum s-a observat, la o demonstrație de teorie și practică literară, clarificându-și poziționarea față de optzecismul canonic ori, mai direct spus, răfuindu-se cu un anumit dogmatism al textualismului optzecist, la care, de altfel, nu a fost niciodată propriu-zis afiliat.

SCRIERI: *Amintiri din provincie*, Iași, 1983; *Firesc*, București, 1985; ed. Iași, 2010; *Erou fără voie*, Bacău, 1994; *Un regat pentru o muscă*, Botoșani, 1995; *Povestea Marelui Brigand*, Cluj-Napoca, 2000; *Simion liftnicul. Roman cu îngeri și moldoveni*, București, 2001; *Christina Domestica și vânătorii de suflete*, București, 2006; *Nouă proze vechi. Ficțiuni ilicite*, Iași, 2008.

Repere bibliografice: Laurențiu Ulici, *Întâmplări în provincie*, RL, 1984, 16; Holban, *Profiluri*, 417–420; Cristea, *A scrie*, 218–222; Țeposu, *Istoria*, 123–124; Bogdan Popescu, *Cu voia dumneavoastră*, CC, 1996, 1–2; Constantin Călin, *Țara ca bloc*, „Monitorul de Bacău”, 2001, 25 iunie; Mircea Iorgulescu, *Viața la români, după Evenimente*, „22”, 2001, 51; S. Damian, *În pas de defilare (despre un excelent roman al lui Petru Cimpoeșu)*, ALA, 2002, 604; Bârna, *Prozastice*, 198–207; Marian Victor Buciu, *Prozele lui Ioan Groșan și Petru Cimpoeșu*, CL, 2005, 12; Cristea-Enache, *București*, 98–104; Bianca Burța-Cernat, *O poveste palpitantă cu „rolanți” și securiști*, OC, 2006, 76; Andrei Terian, [Petru Cimpoeșu], CLT, 2006, 27, 2007, 25, E, 2009, 1–2; Paul Cernat, *România virtuală și metaficțiunea paranoică*, „Bucureștiul cultural”, 2006, 18; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, II, 218–221; Sanda Cordoș, *Între cotidian și sfârșitul lumii*, VTRA, 2007, 1–2; Andrei Simuț, *Între Metopolis și Albala*, OC, 2007, 368; Daniel Cristea-Enache, *Un roman spectral*, RL, 2007, 28; Bogdan Crețu, *O antiutopie burlescă (I, II)*, ALA, 2007, 869, 870; Alex Goldiș, *Elegie pentru optzecism*, CLT, 2008, 32; Cosmin Ciotloș, *De ce, Petru Cimpoeșu ?*, RL, 2008, 17; Manolescu, *Istoria*, 1367–1368.

N.Br.

CIMPOI, Mihai

(3.IX.1942,
Larga–Edineț), critic și
istoric literar.

Este fiul Anei (n. Habureac) și al lui Ilie Cimpoi, țărani. Urmează cursurile primare și medii în satul natal. Absolvent al Facultății de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1965), va fi redactor la revista „Nistru” (până în 1972), consultant la Uniunea Scriitorilor, redactor la editurile Cartea Moldovenească și Literatura Artistică, secretar literar la Teatrul de Stat „A.S. Pușkin” (1982–1983) și la Teatrul Liric „Alexie Mateevici” (1986–1987). În 1987 este ales secretar al comitetului de conducere, iar între 1991 și 2011 președinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Concomitent, îndeplinește funcția de șef al Secției de literatură română premodernă și modernă a Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Republicii Moldova. Membru de onoare al Academiei Române (1991) și membru titular al Academiei de Științe a Republicii Moldova (1992), a fost distins cu Premiul de Stat al Republicii Moldova (1994), Marele Premiu „Nichita Stănescu” (1993), Premiul Uniunii Scriitorilor din România (1997) ș.a. În 1998 obține titlul de doctor în filologie cu teza *Eminescu, poet al ființei*. Deputat în Parlamentul Republicii Moldova din 1999, coordonator al revistei „Mihai Eminescu”, e, din 2002, director al revistei „Viața Basarabiei” și membru în colegiile redacționale ale unor publicații din Republica Moldova și din România. Încă elev, publică notițe de lectură în gazeta raională din Lipcani (1957–1958). În anii de studenție colaborează cu recenzii și articole critice la săptămânalul „Cultura” și la revista „Nistru”. Editorial, debutează în 1968 cu micromonografia *Mirajul copilăriei*, un studiu dens despre poezia pentru copii a lui Grigore Vieru. Au urmat culegerile de articole *Disocieri* (1969), *Alte disocieri* (1971), *Focul sacru* (1975) ș.a., care învederează un critic cu vocație, cultivat, deschis spre literatura autentică și spre orientările ei moderne, exigent în

evaluarea acestora din perspectiva modelelor universale.

În contextul basarabean al anilor 1960–1970 C. statornicește un nou tip de critică, aceea estetic-co-eseistică, pornind de la principiul călinescian al creației prin cultură (artistică, eseistică, filosofică), ca antipod al criticii oficiale, de factură sociologizantă, dominantă în epocă (de altfel, în 1973 lui C. i-a fost interzisă semnătura). Adversar declarat al dogmatismului și al stereotipiei de orice fel, criticul refuză din capul locului ideologizarea și mânuiește un limbaj radicalizat (uneori excesiv căutat și voit complicat), care pune preț pe neologism, dar și pe metafora fulgurantă, pe paradox, ca și pe expresia sagace. În accepția lui C., una din funcțiile fundamentale ale criticii este de a stimula creația adevărată și de a promova valorile spirituale durabile. De aici, efortul de a da criticii o formă constructivă, creatoare. Aplicarea acestor principii i-a ferit, de regulă, exegezele de presiunile politicianului și ale ideologului, ca și de conformism. C. preferă să opereze în actul critic cu categorii existențiale și estetice globale, meditănd în jurul problemelor ontologice, comentând nuanțat frumosul artistic, disociind autenticul de contrafacere, experimentul rodnic de exercițiul factice. Configurarea portretului interior al scriitorului ca individualitate creatoare, ca artist al cuvântului, cu mutațiile etice și estetice hotărâtoare, reprezintă partea de rezistență a criticii lui, care se vrea una totală, realizând un echilibru (fie și relativ) între tradiționalism și modernism, între analiza sincronică și cea diacronică a literaturii, concepută ca un întreg sistemic. Alt principiu al acestui mod critic de sorginte călinesciană, practicat consecvent, este convingerea potrivit căreia critica trebuie să fie organic legată de cunoașterea istoriei literaturii naționale și universale, aceasta din urmă oferindu-i o vastă perspectivă comparatistă. Culegerea de „eseuri duminicale” *Cicatricea lui Ulyse* (1982), dar și *Duminica valorilor* (1989) ori *Mărul de aur. Valori românești în perspectivă europeană* (1998) ș.a. îl înfățișează pe C. în postura unui Ulise intelectual, care investighează capodoperele literaturii universale și pe cele ale literaturii clasice române. Exegetul, operând atât cu uneltele istoricului literar, cât și cu acelea ale criticului și ale teoreticianului, demonstrează că valorile de vârf ale culturii române se datorează deschiderii spre cultura europeană. Interesul deosebit pentru marii scriitori contemporani și clasici, care exprimă spiritualitatea românească în

cristalizări estetice unice, l-a determinat pe C. să scrie *Narcis și Hyperion. Eseu despre poetica și personalitatea lui Eminescu* (1979). Eseul urmărește evoluția Poetului – căutător al Ființei, de la narcisism la hyperionism, descrierea personalității lui Eminescu fiind înțepinsă, în ansamblul coordonatelor ei, prin raportare la secolul al XX-lea și la gândirea filosofică modernă. Examinând lirismul eminescian, cu imaginile, simbolurile și miturile lui arhetipale, criticul a reușit să reconstituie și să tălmăcească cosmosul poetului. În viziunea exegetului, Narcis și Hyperion simbolizează marile extreme ale vieții, între care Poetul se zbate în odiseea cunoașterii Ființei: josul și înaltul, pământul și cerul, bulgărele și steaua, Satan și Demiurg, efemerul și eternul, relativul și absolutul. Alte două cărți, *Căderea în sus a Luceafărului* (1993) și *Spre un nou Eminescu. Dialoguri cu eminescologi și traducători din întreaga lume* (1993), îl consacră pe C. ca pe un eminescolog care se remarcă prin mijloace și unghiuri de interpretare mereu noi, prin putere de demonstrație, prin originalitatea demersului critic, uneori nu lipsit de păcatul unor exagerări sau al unor ipoteze discutabile (cum ar fi, bunăoară, afirmația că Eminescu este un precursor în domeniul fizicii, un om cu mari intuiții în sfera științei). Primul studiu aprofundează ideea că Eminescu, fiind un mare poet al Ființei, însetat de absolut și de forme perfecte, este atât de implicat în contemporaneitate prin numeroasele afinități cu iluștrii creatori ai timpurilor noi, încât poate fi considerat și un poet

al secolelor XX–XXI. Cea de-a doua lucrare, alcătuită dintr-o suită de dialoguri cu eminescologi din toată lumea (Italia, Franța, Turcia, Slovacia, Ungaria, Rusia, China, India, Japonia, România ș.a.), conturează o nouă imagine a poetului, constituită atât în interiorul culturii românești, cât și în afara ei. Autorul consideră, de altfel, că necunoscându-l pe Eminescu – adevăratul și întregul –, lumea nu va putea cunoaște bine ființa românească. Pledând pentru o perspectivă exegetică înnoitoare, C. crede că un nou Eminescu nu poate fi conceput în afara conștientizării unui „homo eminescianus”, complex, adânc arhetipal și totodată o personalitate interculturală modelată sincretic”; acesta ar fi reperul fundamental pentru recunoașterea universalității operei eminesciene. Dialogurile pe care le susține cu specialiștii în materie pun în lumină o bună cunoaștere a subiectelor luate în discuție, o bogată cultură estetică și filosofică. În studiile eminescologice C. aplică grila ontologică, urmărind un construct critic corelat cu moduri de abordare întâlnite în filosofie, semiologie și mitopoetică. *Esența Ființei* (2003) cuprinde „(mi)teme și simboluri existențiale eminesciene”, adică întreaga problematică ontologică: Viața/Moartea, Ființa/Neființa, angoasa, suferința, singurătatea, melancolia, limitele existențiale (timp, spațiu, nimicul, destinul). Cercetările lui C. culminează în *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic* (2012), care prezintă o panoramare a tuturor aspectelor personalității, vieții și operei, aici mitopo(i)etica practică

Mihai Cimpoi, Valeriu Matei, Grigore Vieru, Viorel Dinescu, Nicolae Petrescu-Redi și Vasile Tărățeanu

ducând la delimitarea și analiza, prin grilă existențială, a ceea ce criticul numește miteme eminesciene. Eugen Simion consideră cartea un proiect ambițios, un proiect pe care l-au început și alți critici literari, dar nu l-au dus până la capăt. De altfel, C. se află între coordonatorii seriei *Corpus Eminescu* (I–XI, 1998–2000), este inițiatorul Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu” din Chișinău și organizator al unor congrese ale eminescologilor. Intrând pe terenul contemporaneității, studiul monografic *Întoarcerea la izvoare* (1985) propune o imagine critică a creației lui Grigore Vieru și explorează din unghiuri particulare toate aspectele operei; accentul cade pe motivele-cheie și pe sistemul de imagini, pe legăturile cu folclorul și tradițiile clasice, pe poetică și stilistică: capitolele despre „dor” și „prea-plin”, despre „principiul matern al universului” și „logica jocului”, despre „timpul clasic și timpul intern”. Este demonstrat modul cum în poezia lui Vieru elementul de actualitate imediată dobândește o proiecție general umană. C. a trecut și examenul suprem al unui critic – elaborarea unei istorii a literaturii. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* (1996), scrisă în cheie călinesciană și abundent documentată (edițiile următoare, din 1997, 2002 și 2009, îmbogățesc informația), schițează pentru prima dată o panoramă integrală (chiar dacă pe alocuri fragmentară și nu totdeauna cu o selecție riguroasă) a evoluției literaturii române din Basarabia începând din 1812 și terminând cu scriitorii optzeciști. Este un demers critic temerar, care are în vedere o mulțime de autori și de opere, supuse unei judecăți de valoare cumpănite. De altfel, și aici paginile stau sub semnul Cumpenei, în fapt, prin voința istoriei, o „cumpănă cu două ciuturi”. Prima grijă a comentatorului este să identifice elementul unificator, mitul, arhetipul la fiecare scriitor supus investigației critice. *O istorie deschisă...* conține câteva idei și intuiții surprinzătoare, dar și unele caracterizări subiective, limitative sau chiar aproximative. Ciclul *Critice* (I–IX, 2001–2011) răspunde convingerii că „avem valorile noastre, că am fost tot timpul europeni, chiar înaintea unei voințe de ultimă oră de a fi așa ceva și că am modelat din interior ideea integrării spirituale continentale timp de câteva veacuri prin Cantemir, Dinicu Golescu și Stere, prin Maiorescu, Iorga, Eminescu, Lovinescu, Blaga, Noica”. C. este preocupat de modelele critice (Maiorescu, Călinescu, Vianu), de scriitorii români de la „margine” și din diaspora, de complexe românești în fața Europei, de „demonismul”

recitirii și de arhetipalitate, de dialogul valorilor, de relația Eu/Celălalt. Cu marea sa disponibilitate critică, apt să publice noi și noi „exerciții de admirație”, de prin anii 2000 semnează mai multe eseuri monografice despre G. Bacovia, Lucian Blaga, I. Al. Brătescu-Voinești, dar și despre Vasile Cârlova, Ion Heliade-Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Ion Ghica, Ion Creangă, Duiliu Zamfirescu și – de ce nu? – despre Leopardi. C. a mai colaborat la întocmirea volumului colectiv *Profiluri literare* (1972), a enciclopediei în două volume *Literatura și arta Moldovei* (1985–1986), la realizarea mai multor culegeri tematice. A prefăcut sau postfațat extrem de numeroase ediții ale scriitorilor români clasici și contemporani, precum și volume de traduceri din literatura universală.

Ea [O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia] mi se pare serioasă, credibilă, cu multe judecăți drepte. „Plusează”, cum se zice în limbajul boemei literare, și este firesc să fie așa, pentru că de multe ori destinul scriitorului este mai puternic decât opera lui. Nu-i grav, cine știe să citească își dă seama de proporțiile reale ale operei. Criticul nu-și ascunde rezervele morale (cazul Druță) și nu trece cu vederea nici fenomenul de receptare a operei în alte provincii românești. El încearcă o formulă complexă de critică culturală, în care amestecă informația cu o estetică dominată de conceptele arhetipale și de acelea [...] luate de la trăiriști (Noica, în primul rând).

EUGEN SIMION

SCRIERI: *Mirajul copilăriei*, Chișinău, 1968; *Disocieri*, Chișinău, 1969; *Alte disocieri*, Chișinău, 1971; *Focul sacru*, Chișinău, 1975; *Narcis și Hyperion. Eseu despre poetica și personalitatea lui Eminescu*, Chișinău, 1979; ed. Iași, 1994; *Cicatricea lui Ulysse. Eseuri duminicale*, Chișinău, 1982; ed. Iași, 1994; *Întoarcerea la izvoare*, Chișinău, 1985; *Creația lui Ion Druță în școală*, Chișinău, 1986; *Creația scriitorilor moldoveni în școală* (în colaborare), Chișinău, 1989; *Duminica valorilor*, Chișinău, 1989; *Căderea în sus a Luceafărului*, Galați, 1993; *Spre un nou Eminescu. Dialoguri cu eminescologi și traducători din întreaga lume*, Chișinău, 1993; ed. București, 1995; *Basarabia sub steaua exilului*, București, 1994; *Sfinte firi vizionare*, Chișinău, 1995; ed. 2, București, 2007; *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Chișinău, 1996; ed. 2, Chișinău, 1997; ed. 3, București, 2002; ed. 4, București, 2009; *Lucian Blaga, paradisiacul, luciferic, mioritic*, Cluj-Napoca, 1997; *Mărul de aur. Valori românești în perspectivă europeană*, București, 1998; *Plânsul demiurgului*, Iași, 1999; *Cumpăna cu două ciuturi*, Timișoara, 2000; *Brâncuși, poet al ne-sfârșirii*, Chișinău, 2001; *Critice*, I–IX, Craiova, 2001–2011; *La Pomme d'or*, Chișinău, 2001; *Duiliu Zamfirescu între Natură și Idee*, Focșani, 2002; *Zeul ascuns*, Chișinău, 2002; *Esența Ființei. (Mi)teme și simboluri existențiale eminesciene*, Chișinău,

2003; ed. Iași, 2007; *Lumea ca o carte*, București, 2004; Gri-gore Vieru. *Poetul arhetipurilor*, Chișinău, 2005; ed. Iași, 2009; *Secolul Bacovia. Stanțe critice despre marginea existenței*, București, 2005; *Prometeu și Pandora – eseul despre Ion Heliade Rădulescu. Itinerar critic dâmbovițeano-basarabean*, Târgoviște, 2006; *Leopardi: drum neted și drum labirintic*, București, 2006; *Europa, sarea Terrei...*, București, 2007; Grigore Alexandrescu: „insuflarea” ființării, Târgoviște, 2009; *Mari scriitori români*, Chișinău, 2009; *Vasile Cârlova: poetul „sufletului mahnit”*, Târgoviște, 2010; *Ioan Alexandru Brătescu-Voinești: prefacerea firii*, Târgoviște, 2011; *Sinele arhaic. Ion Creangă: dialecticile amintirii și memoriei*, Iași, 2011; *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*, Chișinău, 2012; *Ion Ghica: amintirea ca existență*, Târgoviște, 2012.

Repere bibliografice: Ciocanu, *Itinerar*, 243–248; Dan Mănuță, *O cicatrice greu de vindecat*, LCE, 1992, 48; Alex. Ștefănescu, *Prima istorie completă a literaturii române din Basarabia*, RL, 1996, 18; Vitalie Ciobanu, *Un „avocat” al literaturii basarabene*, CF, 1996, 5; Mircea Angheliescu, *Ieșirea din provincie*, LCE, 1996, 29; Dumitru Micu, *Literatura română din Basarabia*, CC, 1996, 9–10; Simion, *Fragmente*, I, 111–114; Mihail Dolgan, *Mihai Cimpoi sau Nevoia de critică eseisto-estetică*, LRP, 588–596; Ciocanu, *Lit. rom.*, 409–420; *Dicț. esențial*, 167–169; Dan Mănuță, *Dramatismul cumpenei critice*, CL, 2001, 7; [Mihai Cimpoi], „Metaliteratură”, 2002, „Septentrion literar”, 2007, 5–6 (grupaje speciale); Cioculescu, *Lecturi*, I, 22–26; Vlad Zbârțog, *Mihai Cimpoi sau Dreapta cumpănă românească*, Chișinău, 2003; Ciocanu, *Vase comunicante*, 427–441; Suceveanu, *Emisferele*, 127–128; Șleahțișchi, *Cerc*, 35–44; Alex. Ștefănescu, *Critica literară și cauza limbii române*, CLT, 2010, 9; Apetri, *Atitudini*, 81–83; Eugen Simion, *Mihai Cimpoi '70*, CC, 2012, 8; Theodor Codreanu, *Mihai Cimpoi: de la mitopo(i)etică la critica ontologică*, Iași, 2012; Daniel Corbu, *Mihai Cimpoi 70 – destin întru cultură*, Iași, 2012. **M.Dg.**

CIMPOIUL, revistă ilustrată apărută la București, săptămânal, din aprilie 1882 până la 2 decembrie 1884 și din 2 septembrie 1890 până în iunie 1891. Proprietar și director a fost Frédéric Damé, care îngrijea și redactarea propriu-zisă a revistei, cu excepția unei perioade din anul 1884, când folcloristul Dumitru Stăncescu a funcționat ca redactor. Publicația era accesibilă unor cititori cu un nivel mediu de cultură. În **C.** puteau fi citite „romane, nuvele, poezii, varietăți, mode, muzică, arte, știință pentru toți”. Lista colaboratorilor este impunătoare, dar multe dintre texte sunt republicări. Versurile aparțin lui Eminescu (*Luceafărul* etc.), V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, Anton Pann, B.P. Hasdeu, N. Skelitti, Th. Șerbănescu, Gh. Tăutu, N.T. Orășanu, G. Crețeanu, I.N. Iancovescu,

Const. Pleșoianu, Scarlat Moscu, I.I. Roșca, Al. Candiano-Popescu, G.O. Gârbea, I.I. Truțescu, S. Poppini, I.M. Cărbunescu, Al. Depărățeanu, N.G. Rădulescu-Niger, S.V. Ștefănoiu, G. Angelescu, Carol Scrob, I.M. Răureanu, Veronicăi Micle, lui Th.M. Stoenescu, D.N. Voinov, Traian Demetrescu, Mircea C. Demetriade, Petre Dulfu și N. Carageally-Costache. Prozatorul cel mai des întâlnit era însuși directorul revistei, care își imprimă aici romanele „judiciare”. Se publică, de asemenea, proză de V. Alecsandri, G. Sion, Ion Creangă, Ioan Slavici, D. Stăncescu. În **C.** a apărut consecvent literatură străină, mai ales franceză: versuri de Victor Hugo, Alfred de Musset, Rouget de Lisle (*Marsilieza*) și Béranger, de asemenea, fragmente din *Ierusalimul eliberat* de Torquato Tasso (traducerea îi aparține lui Gr. Alexandrescu). În ceea ce privește scrierile în proză, gustul și informația literară ale lui Frédéric Damé par să fi fost destul de sigure. La curent cu evoluția literaturii franceze, el selectează texte ale lui Hugo, Al. Dumas, Paul Féval, Ponson du Terrail, Balzac, Henri Murger, Émile Zola, Alphonse Daudet, François Coppée, Erckmann-Chatrian, Hector Malot, Guy de Maupassant, Georges Ohnet, Xavier de Montépin, Émile Gaboriau. Rubrica de folclor cuprinde literatură populară din Banat, doine selectate de N. Simulescu, povești de Petre Ispirescu și mai multe basme culese de D. Stăncescu. **C.** întreține și o bogată rubrică de informații literare, selectate mai ales din revistele franceze. Se anunță astfel instituirea Premiului Goncourt. Damé scria și o cronică a spectacolelor. Cu prilejul reluării comediei *O noapte furtunoasă* de I.L. Caragiale în 1883 el revine asupra celor afirmate în 1879, când o criticase vehement, și relevă calitățile artistice deosebite ale piesei, subliniind totodată valoarea ei de document social. Spre sfârșitul anului 1883 **C.** publică un articol dedicat lui Eminescu, în care Damé reliefează semnificația operei lui poetice. **R.Z.**

CIMPOIUL, publicație apărută la București, săptămânal, de la 18 februarie până la 1 aprilie 1907. Conține traduceri din diverse literaturi, transpuse în românește de redactorul Frédéric Damé, care este și proprietarul acestei gazete ce continuă publicația omonimă (1882–1891). Așa, de pildă, se publică în foileton romanele *Copilă fără noroc* de Jules Mary, *Meșter în crimă* de O. Ottolenghi, *Răsplata urei* de Georges Ohnet, nuvele de Guy de

Maupassant (*Tatăl, Tata lui Simon*), H. Sudermann (*Ca vântul schimbătoare, Păzitorul de găște*), Matilde Serao (*În provincie*), Estera de Suze, Maurice Level, J. Rosny, Henry Hirsch, Jean Cadrat, F. Duquesnel ș.a. Numai sectorul de poezie este ilustrat – cu multe retipăriri – de poeți români precum Eminescu, O. Goga, G. Coșbuc, Cincinat Pavelescu, George Vâlsan, St.O. Iosif, D. Teleor, Radu D. Rosetti, Zaharia Bârsan, Traian Demetrescu. **M.Pp.**

CINCA, Silvia (15.VI.1934, București), prozatoare. Este fiica Alexandrinei (n. Moșu) și a lui Ștefan Niculescu, muncitor. Învăță în București, unde termină o școală pedagogică și apoi una de statistică. În 1962 își ia licența la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale”, secția critică, funcționând ca redactor la Radiodifuziunea Română și la Televiziune (1962–1973). Un timp locuiește în Grecia, unde se va hotărî să fugă în Occident. În 1977 se stabilește cu familia în SUA. Din 1986 este angajată a postului de radio Europa Liberă (Washington DC). În America scrie frecvent la „Lumea românească”, „Luceafărul românesc” (Montréal) și „Micro magazin”, întemeindu-și în cele din urmă, la Washington, o editură proprie, Moonfall Press. În 2002 a cumpărat Editura Eminescu din București, iar în 2010 a vândut-o. A semnat cu pseudonimele Roberta King și Carol Stone. În țară a debutat în 1965 la „Ateneu” și a mai colaborat la „România literară”, „Luceafărul”, „Cinema”, „Cronica”, „Tribuna” ș.a. A fost distinsă cu Premiul Academiei Româno–Americane pe anul 1988 pentru *Comrade Dracula* și *Homo spiritus*, cu Premiul Romfest '92 (Canada) pentru *Radiografii pentru iubire*, cu Premiul Memos (1992) ș.a.

C. a debutat editorial în 1966 cu volumul de schițe și povestiri *Pisica și vorbele*, unde „subiecte sentimentale” sunt tratate oarecum în moda Noului Roman. Modernitatea și sintaxa șocantă cedează repede locul tentației fantasticului și bizarului, odată cu *Spargeți oglinzile* (1969), după care explorarea subconștientului (*Zăpada nevăzută*, 1973), minarea realității prin inserții cvasionirice devin procedee favorite în analiza erosului. În ciuda lirismului prozelor, personajele au un dinamism și un nonconformism evidente, de unde și aprecierea autoarei, de către unii comentatori, drept „iconoclastă”. În SUA publică la început o selecție din prozele tipărite în țară, *The Night of the Rising Dead* (1985). După accentul pus pe problemele sufletului

tânăr și pe aspectul etic al existenței, în *Comrade Dracula* încearcă să dezvăluie, cu accente patetice, dezastrul conștiințelor sub regimul Ceaușescu, nu fără acroșaje comerciale de tipul „istoria fascinant provocatoare și captivantă a Noului Vampir”. În anii '90 energia desfășurată în formula bizar-explozivă și sentimentalist-analitică a anilor '60 își caută altă matcă, și anume o literatură în marginea preceptelor biblice și a experimentalismului psiho-terapeutic. *Himera* (1996) este un roman despre drama exilatului, însă *Radiografii pentru iubire* și *Radiografii pentru succes* (1993), *Gabriel vorbește din împărăția spiritului* (1996) ș.a. propun căi de autoameliorare a profilului interior prin meditație, autocunoaștere, supunere la exigențele morale ale creștinismului. Iubirea se încarcă de atributele aventurii spirituale, adevărul erotic elementar fiind opus urii, răului, morții. Producția eticistă, amplu liricoidă, aliaj de *self-help books* și literatură de consum, proliferază în titlurile publicate de C. de-a lungul anilor 2000, majoritatea la Editura Eminescu. O recapitulare semificționalizată a propriei vieți apare în *Fuga. Incursiuni autobiografice* (2008). Semnase în 1969 și o micromonografie despre Jean Gabin.

SCRIERI: *Pisica și vorbele*, București, 1966; *Spargeți oglinzile*, București, 1969; *Jean Gabin*, București, 1969; *Trenul fără stații*, București, 1971; ed. (*The Non Stop Express*), Washington DC, 1983; ed. București, 2005; *Zăpada nevăzută*, București, 1973; *Rupere de cercuri*, München, 1984; *The Night of the Rising Dead*, Lawrenceville (Virginia), 1985; *Comrade Dracula*, Springfield, 1988; *Homo Spiritus. Journey of Our Magic*, Washington DC, 1988; *Scream*, Independence (Missouri), 1990; *Radiografii pentru iubire*, pref. Gabriel Dimisianu și George Astaloș, Washington DC–București, 1992; *Oceanul*, pref. Mircea Iorgulescu și M.N. Rusu, Washington DC–București, 1993; *Radiografii pentru succes*, pref. M.N. Rusu, Iași, 1993; *Gabriel vorbește din împărăția spiritului*, București, 1996; *Himera*, pref. Ion Țugu, București, 1996; *Forest of Angels*, Washington DC, 1996; ed. (*Pădurea ingerilor*), tr. autoarei, București, 1998; *Gabriel revine din împărăția spiritului*, Iași, 1997; *Arșiță texană*, București, 1998; *Fascinația mistereelor (Gabriel 3)*, București, 1998; *Hoot of the Owl in Dracula's Castle*, Springfield, 1998; *Poarta succesului*, București, 1999; *Schimbarea*, pref. Iordan Chimet, București, 2000; *Lovitura. Între destin și Dumnezeu*, București, 2000; *Mesagerul speranței*, Springfield, 2001; ed. București, 2005; *Lumina. Magical Journey of Life, Dreams and Success*, Springfield, 2002; ed. (*Binele tău : Aventura magică a vieții, a viselor, a succesului*), București, 2004; *Ofensiva curajului. Înfruntări răzlețe la reînțoarcere*, București,

2006; *Mareele timpului*, București, 2007; *Fuga. Incursiuni autobiografice*, București, 2008.

Repere bibliografice: Magdalena Popescu, „*Spargeți oglinzile*”, RL, 1969, 17; Tudor Nicolescu, „*Spargeți oglinzile*”, CRC, 1969, 32; Mircea Iorgulescu, „*Zăpada nevăzută*”, 1973, 19; *Românii*, 63–64; Tania Radu, *Efectul lipsei de gravitate*, LAI, 1993, 16; Sasu, *Dicț. scr. SUA*, 74–79; Simona Vasilache, [*Silvia Cîncă*], RL, 2007, 37, 2008, 34; Manolescu, *Enciclopedia*, 157–158. **T. R.**

CINEMA, revistă apărută la București de la 15 octombrie 1924 până la 31 mai 1948, cu periodicitate variabilă (bilunar, săptămânal). Subtitlul inițial, „Revistă cinematografică bilunară”, suportă numeroase modificări: „Revistă independentă și imparțială a producțiilor cinegrafice, apărând la fiecare 1 și 15 ale lunii”, „Cea mai veche revistă cinematografică românească”, „Magazin cinematografic ilustrat”, „Singura revistă cinematografică din țară”. Director: Nestor Cazvan (1924–1937) și Tudor Teodorescu-Braniște (1938–1939), prim-redactor: M. Blossoms (1926–1931), succedat de G. Ionescu și Șt. Ionescu în calitate de redactori-responsabili, administrator: Vasile Filipescu, redactori: George Teodorescu, Horia Robeanu (1925), Adrian Schatz (1926), Paul Constantin (1927). Ca „revistă consacrată exclusiv mișcării cinematografice”, are rubrici specializate: „American Section Cinema”, „Curierul cititorilor”, „Ecouri și informațiuni”, „Ancheta noastră”, „Cronica filmelor”, „Curierul cinefililor”, „Culisele ecranului”, „Reflectoare”, „Măști. Iluzii” ș.a. Aici colaborează și unii scriitori, precum E. Lovinescu, Cezar Petrescu, Al. Bilciurescu, Corneliu Moldovanu, Lucrezia Karnabatt, Sarina Cassvan-Pas, N. Davidescu, Ioan Timuș, Eugen Relgis. La rubrica „Intelectualul și cinematograful” răspund Liviu Rebreanu, Jean Bart, D. Gusti. Se comentează producțiile cinematografice românești *Venea o moară pe Siret* și *Haiducii* și se consemnează bătălia pentru filmul sonor. Se publică în foileton o piesă de Joseph Ermolieff și Helmuth Ortmann (*Ce nu știi părinții*, 1926–1927) și un roman de William Henry Irwin (*Casa clădită de umbre*, 1930). Pagini întregi sunt consacrate programului săptămânal de filme, prezentării sălilor de cinema, tehnicii din domeniu etc. Se fac și prezentări de cărți (de exemplu, Emil Isac, *Cartea unui om și Notițele mele*). **M.Pp.**

CINEMA, revistă lunară de cultură cinematografică înființată la București în ianuarie 1963. Primul redactor-șef: Victor Iliu; din martie 1963 Ioan Griurescu; din ianuarie 1964 Eugen Mandric; din mai 1965 Ecaterina Oproiu; din ianuarie 1990 revista devine „Noul Cinema” cu apariție până la finele anului 1998; redactor-șef: Adina Darian. Dublul editorial al primului număr aparține lui Mihnea Gheorghiu, președintele Consiliului Cinematografiei din acea epocă, și regizorului Victor Iliu. În articolul *O artă nouă, populară* Mihnea Gheorghiu precizează faptul că „revista *Cinema* apare într-o nouă etapă de progres a cinematografiei românești”, când „ucenicia tinerei noastre cinematografii s-a terminat”. Articolul-program al primului redactor-șef, intitulat *Planurile noastre*, detaliază intențiile începutului de drum, Victor Iliu trecând în revistă câteva dintre principalele obiective ale publicației. De-a lungul anilor, aceste deziderate au fost în cea mai mare parte atinse, revista dobândind un cerc stabil (și important) de cititori. În primul număr au mai semnat Liviu Ciulei (care se pregătea să înceapă filmările la *Pădurea spânzuraților*), Eugen Simion (cronica filmului *Om de lângă tine*), Iulian Miha (cronica filmului *Povestea anilor înflăcărați*), Antoaneta Tănăsescu (considerații despre câteva documentare românești), Ov. S. Crohmălniceanu (un portret Andrei Tarkovski), Ion Popescu-Gopo (pe marginea festivalului cinematografic din Leipzig), Ana Maria Narti (o evocare a începuturilor cinematografului), Marius Teodorescu (50 de ani de la realizarea primului film românesc), Valerian Sava (un reportaj la Buftea), Atanasie Toma (un portret Silvia Popovici), Al. Racoviceanu (retrospectiva filmului *Tudor*), Dorian Costin (un argument pentru comedia cinematografică). Acumulând an de an experiență, profitând și de consolidarea producției cinematografice românești, **C.** a atins recorduri de popularitate spre sfârșitul deceniului al șaptelea (când tirajul a ajuns la 200 000 de exemplare), pentru ca – și din punct de vedere calitativ – sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70 (până în 1974) să reprezinte cea mai fastă perioadă din istoria revistei, condusă până în decembrie 1989 de Ecaterina Oproiu. S-au impus câteva rubrici cu caracter de permanență – „În dezbatere: filmul românesc”, „Panoramic românesc”, „Opinii”, „Epoca noastră”, „Cinemateca”, „Televiziune”, „Pe ecrane”, „Actorii” –, precum și portretele de cineaști (regizori, scenariști, operatori) realizate cu consecvență în cadrul

analizelor consacrate creației originale. Îndeosebi „rubricile de autor” au consolidat, în perioada de referință, prestigiul revistei. Printre ele: „Cronica cineideilor” de Ov. S. Crohmălniceanu, „Un spectator temperat” de Teodor Mazilu, „Film și literatură” de Gelu Ionescu, „Dezacord” de Valentin Silvestru, „Travelling-avant” de Radu Georgescu, „Epoca noastră” de Mircea Alexandrescu și Radu Cosașu, „Sondaj în cineunivers” de H. Dona, „Teleeveniment” de Belphegor (Radu Cosașu), „Telesfârșit de săptămână” de Călin Căliman, „Telereporter” de N.C. Munteanu. Dintre colaboratorii permanenți sunt de amintit D.I. Suchianu, Eva Sârbu, Valerian Sava, Alice Mănoiu, Adina Darian, Felicia Antip, Al. Ivasiuc, Alexandru Mirodan, Petre Rado, Dan Comșa, Dinu Kivu, Constantin Pivniceru, Cristian Țopescu, Alexandru Stark, Andrei Bacalu, Ioana Creangă, Aurel Bădescu, Julieta Țintea, Dumitru Solomon, Magda Mihăilescu, Eva Havaș, Sergiu Selian, precum și numeroși regizori, operatori, scenariști, actori, prezenți număr de număr în anchetele revistei. Spre sfârșitul anilor '70 și în deceniul al nouălea revista s-a înscris pe panta descendentă a întregii prese românești, servituțile ideologice devenind din ce în ce mai presante. Renunțând la subtitlul care a consacrat-o („Revistă lunară de cultură cinematografică”) și devenind – încă de pe frontispiciu – „revistă a Consiliului Culturii și Educației Socialiste”, C. și-a limitat demersurile culturale, făcând tot mai multe concesii spiritului paralizant al „epocii de aur”. Chiar și în aceste condiții revista (în al cărei colectiv de conducere au intrat Mircea Alexandrescu – redactor-șef adjunct și Rodica Lipatti – secretar general de redacție) a apelat la colaboratori și redactori din toate generațiile (Bedros Horasangian, George Littera, Tudor Caranfil, Dana Duma, Eugenia Vodă, Cristina Corciovescu, Aura Puran, Marina Roman-Juc, Ileana Peneș-Dănălache, Ludmila Patlanjoglu, Luminița Vartolomei, Mădălina Stănescu) și a continuat să publice textele unor regizori, operatori, scenariști și actori, angrenați în discutarea unei producții cinematografice încă apreciable (cel puțin din punct de vedere cantitativ, dar și cu vârfuri artistice, în fiecare an). Din ianuarie 1990 revista se înnoiește, devine „Noul Cinema”, „revistă a cinefililor de toate vârstele”, ieșind – în iulie 1992 – de sub jurisdicția Ministerului Culturii și devenind societate comercială SRL. Din echipa redacțională fac parte Adina Darian (director, redactor-șef), Dana Duma (redactor-șef

adjunct), Ioana Statie (secretar general de redacție), Irina Coroiu, Rolland Man, Doina Stănescu (redactori), colaboratori permanenți fiind Mircea Alexandrescu, Călin Căliman, Mircea Diaconu, Ioana Eliad, Andrei Gorzo, George Littera, David Melville, Dinu-Ioan Nicula, Iaromira Popovici, Dan Predescu, Eva Sârbu, Dumitru Solomon. Printre rubricile revistei: „Dosare tematice”, „Festivaluri”, „Profiluri”, „Fan Club”, „Portretul lunii”, „Europa Cinema”, „Ecranul de acasă”, „Călătorii sentimentale”, „Redescoperind cinematograful”, „Sport”.

C.Cl.

CIOBANU, Constantin Th. (19.II.1939, Tisa, j. Bacău), poet. Este fiul Mariei (n. Dumitru) și al lui Toader Ciobanu, țărani. Absolvent în 1957 al Școlii Normale din Bacău și în 1962 al Universității din Iași, este profesor la liceele „Grigore C. Moisil” și „Dimitrie Cantemir” din Onești. Poet prodigios, C. are în același timp satisfacția unor realizări legate de numele lui G. Călinescu: cenaclurile literare „G. Călinescu” (1965) și Junimea nouă (1972), precum și manifestarea anuală Zilele culturii călinesciene (Onești, începând din 1969), devenită important loc de dezbateri de idei între creatori din diferite domenii din întreaga țară. Este președinte-fondator al Fundației Naționale „G. Călinescu”, redactor al revistei „Jurnalul literar” (Onești) și director al Editurii Aristarc (Onești), în cadrul căreia a inițiat, printre alte apariții, ediția anastatică a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu. Debutează în 1956, în suplimentul literar al ziarului băcăuan „Steagul roșu”. Mai colaborează la „Iașul literar”, „Ateneu”, „Steaua”, „Cronica”, „Convorbiri literare”, „Luceafărul”, „Contemporanul”, „România literară”, „Argeș”, „Tribuna”, „Manuscriptum”, „Ramuri”, „Revue roumaine” ș.a. Editorial, își face apariția într-o antologie a debutanților, *O sută de poeți* (1967), editată de Casa Centrală a Creației Populare din București.

Prima carte personală a lui C., *Cetatea de inimă* (1972), exprimă o vocație lirică solară, autocenzurată, de vreme ce poetul, adept al austerității în exteriorizare, își vrea impulsul erotic sublimat în meditație. Volumul *Porțile lui Septembrie* (1979) pare să vireze spre o poezie de imagine și metaforă, pastel colorat al trecerii de la vară la toamnă, în care totul se interiorizează, devenind peisaj sufletesc. *Plopii de cronică*, componentă independentă în ansamblul volumului, este o evocare a Tețcanilor lui George Enescu.

Descripția transpune acum o geografie imaginară cu ecou de letopiseț, iar legenda capătă înțelesuri noi în grupajul închinat Meșterului Manole. Formal, poezia continuă să evolueze spre o severitate geometrică în *Infranord* (1981). Ciclul *Înveșmântarea cu țărnul* este un ecran, ce se vrea neutru, al zbciumului sufletesc întru recuperarea purității mereu vizate. Motivul, abia enunțat, devine temei pentru deslușirea propriei durate în *Inscripții pe drumul rotund* (1989). Aici, autobiografiei reale i se substituie una spiritualizată, în care se împletesc legenda, istoria, cultura modelatoare de stări sufletești. Toate acestea apar ca etape ale unei existențe ce poate fi narată prin prisma unui sentiment; dar chiar și în această ipostază poetul își controlează efuziunile confesive. Lirica lui C. este o lirică de reflecție, precis organizată. Același simț al construcției guvernează jocurile de limbaj și așezare în pagină din întinsul poem *Ion Creangă, craiul semnelor* (1995). Alcătuire voit severă, structurată pe consecuția alfabetică a literelor, poemul se animă în portretele concepute în tonul și cu hazul povestirilor lui Creangă. Adeziunea la acest tip de limbaj poetic ajunge la o realizare integrală în *Înger în gerunziu* (1998), carte subintitulată *Jurnal itinerant (19 mai–19 noiembrie 1997)*. Se apelează aici frecvent la o imprevizibilă mișcare a lexicului, la dispunerea fantezistă a literelor, pentru a exprima o vibrație emoțională în versuri de complicată virtuozitate formală. Încrederea în puterea de sugestie a cuvintelor, în eficiența epitetului, a comparației, a alegoriei, îndrăzneța inventivitate în materie de ritm și rimă fac din *Înger în gerunziu* și din *Pasul pe nu* (2000), cu subtitlul *Jurnal itinerant (1 ianuarie–31 decembrie 1996)*, reale laboratoare de tehnică a poeziei. Reordonându-și ultimele cărți într-un proiectat ciclu de unsprezece volume (în desfășurare), sub titlul generic *Jurnal itinerant* (volumele I–III: *Pasul pe nu*, *Înger în gerunziu*, *La vama virgulei*, apărute împreună în 2006, volumul IV: *Mergându-mă*, 2007), cu intenția declarată de a scrie un poem pe zi, C. își concentrează efortul îndeosebi asupra „producerii” textului. Discursul ludic postmodern integrează o viziune melancolico-elegiacă tinzând spre abstracțiuni ermetice și manierism. Contemplația autoanalitică, aparent detașată, din „jurnalul” biografic cotidian se intersectează cu întrebări metafizice

grave, sentențioase, laconice în formulare. (Ion Pop vorbea de „bacovianismul notației «sărace», precare, sugerând un soi de vulnerabilitate a eului și a scrisului”). Jocul de cuvinte manierist se complică, se accentuează bufonescul și ludicul, vizibile chiar în titluri (spre pildă, *Înger în gerunziu*, *De-un ger cu Heidegger*), unele texte (ermetizante) uzând din plin de gratuități și calambur, ca epuizare a posibilităților de exprimare: „În pripa ca de pripas/ gând cu prispă nescris/ riscă de-ascuțit și de-asta,/ panta cu piscul glumind,/ se ceartă pasta cu pixul/ ori foamea cu fiscul privind-mă fix,/ basmu-i basma curată să nu-l scriu,/ iar din fereastră timp lax, faximilat,/ invocă hârtia de lux din cuiul/ nu știu cui, care de unde nu-i,/ precum pofta din oftat” (*Cu ochiul*).

SCRIERI: *Cetatea de inimă*, București, 1972; *Porțile lui Septembrie*, București, 1979; *Infranord*, Iași, 1981; *Inscripții pe drumul rotund*, București, 1989; *Ion Creangă, craiul semnelor*, Iași, 1995; *Înger în gerunziu. Jurnal itinerant (19 mai–19 noiembrie 1997)*, București, 1998; *Pasul pe nu. Jurnal itinerant (1 ianuarie–31 decembrie 1996)*, Onești, 2000; ed. 2 (*Jurnal itinerant*), I–IV, Onești, 2006–2007.

Repere bibliografice: Ion Caraion, *Cântec în coloană*, ATN, 1967, 2; Piru, *Poezia*, II, 349–350; Al. Piru, [Constantin Th. Ciobanu], CRC, 1980, 33, SLAST, 1989, 41; Laurențiu Ulici, „*Infranord*”, CNT, 1982, 21; Valentin Tașcu, „*Infranord*”, ST, 1982, 6; Nicolae Manolescu, *Zilele culturii călinesciene*, RL, 1995, 42; Vlad Sorianu, [Constantin Th. Ciobanu], ATN, 1999, 5, 2002, 3; Geo Vasile, *Un crepuscular*, RL, 1999, 38; Adrian Alui Gheorghe, *Starea poeziei*, CL, 2001, 3; Constantin Ciopraga, *Un „jurnal” în versuri*, CL, 2007, 12; Viorica Mereuță-Sorta, *Despre virtuozitate și dificultate în poezie*, ATN, 2010, 11–12; Ion Pop, *Un „jurnal poetic itinerant”*, TR, 2011, 2006; Alex. Ștefănescu, *Constantin Th. Ciobanu a învins încă o dată*, RL, 2012, 39. **C.Ș.**

CIOBANU, Ion C. (27.X.1924, Budăi–Orhei – 19.I.2001, Chișinău), prozator. Este fiul Ecaterinei și al lui Constantin Ciobanu. După ce a absolvit Școala Pedagogică din Orhei, urmează cursurile literare superioare la Institutul de Literatură Universală „Maxim Gorki” din Moscova (1959). A activat în domeniile pedagogic, politic și obștesc, fiind, între altele, președinte (1961–1965) și secretar al comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor (1971–1990), președinte al Sovietului Suprem din RSS Moldovenească (1961–1965, 1986–1990). I s-au acordat Premiul de Stat (1970) și titlul Scriitor al Poporului (1984).

C. debutează editorial cu romanul *Codrii* (I–II, 1954–1957), pânză epică largă, policromă a evenimentelor prin care a trecut Basarabia în anii '30–'50 ai secolului trecut. Personaje ca Ilie Geamăna, Ion Moraru, moș Toma Veșcă certifică aptitudinea scriitorului de a plăsmui tipuri sociale și psihologice variate și în mare parte veridice. „În mare parte” pentru că, din altă perspectivă, se resimte puternic tributul plătit ideologiei comuniste și preceptelor realist-socialiste. Totuși, spontaneitatea și naturalețea expunerii faptelor și evenimentelor, atenția pentru amănuntul pitoresc și detaliul semnificativ, dialogul antrenant și vorba populară de duh sunt caracteristice în romanele lui **C.**, mai cu seamă în cel intitulat *Podurile* (1966), unde proza de analiză este concurată de un lirism cuceritor, de natură folclorică sau mai curând cu sursa în scrisul lui Ion Creangă. Un realism dur, sprijinit și pe descrierea veridică a deportărilor operate în Basarabia de regimul stalinist, domină narațiunea în romanele *Cucoara* (1975) și *Podgorenii* (1982). În culegerea de nuvele *Voci pe oglinda apei* (1981) se întâlnesc personaje demne de reținut, scriitorul efectuând sondaje psihologice profunde și apelând la fixarea firească a expresiei, gesturilor și în genere a comportamentului moral al oamenilor (*Străinul, Pădure verde, pădure..., În seara de revelion* ș.a.). **C.** a tipărit și cărți de publicistică pe teme preponderent literare: *Evocări* (1964), *Tăria slovei măiestrite* (1971), *Modelări artistice* (1986), a reunit amintiri despre scriitori și viața literară în *Mărturisiri nespovedite – ultimele scrieri* (2002), unde atmosfera anilor '50–'60 din secolul trecut, lupta cu sistemul, dar și concesiile, compromisurile sunt aduse în pagină bonom, fără patimă.

SCRIERI: *Codrii*, I–II, Chișinău, 1954–1957; *Întâlnire cu eroul*, Chișinău, 1962; *Evocări*, Chișinău, 1964; *Podurile*, Chișinău, 1966; *O pățâranie vânătoarească*, Chișinău, 1970; *Tăria slovei măiestrite*, Chișinău, 1971; *Cucoara*, Chișinău, 1975; *Scrieri*, I–III, Chișinău, 1977–1978; *Voci pe oglinda apei*, Chișinău, 1981; *Podgorenii*, Chișinău, 1982; *Modelări artistice*, Chișinău, 1986; *Mărturisiri nespovedite – ultimele scrieri*, pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 2002.

Repere bibliografice: Nicolae Bilețchi, *Ion C. Ciobanu*, în *Profiluri*, 580–591; Vasile Coroban, „*Cucoara*” – *universul satului contemporan*, LA, 1978, 15 iunie; Ion Ciocanu, *Podurile vieții și ale creației. Studiu asupra creației lui I.C. Ciobanu*, Chișinău, 1978; Vladimir Beșleagă, *Suflul vremii*, Chișinău, 1981, 129–144; Nicolae Bilețchi, *Romanul și contemporaneitatea*, Chișinău, 1984, *passim*; Haralambie Corbu, *Creația lui I.C. Ciobanu în școală*,

Chișinău, 1986; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia, 186–187*; Ciocanu, *Lit. rom.*, 309–316; Ciocanu, *Vase comunicante*, 356–360; Nicolae Bilețchi, *Analize și sinteze critice*, Chișinău, 2007, 236–260.

I. C.

CIOBANU, Ion D. (25.IV.1910, Culnaia Veche–Odessa – 8.I.2000, Chișinău), propagandist, prozator, folclorist. A absolvit Institutul Pedagogic din Tiraspol (1932), fiind apoi șef al Secției de limbă și literatură a Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice (Tiraspol, 1939, Chișinău, 1940–1941), director al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Academiei de Științe de la Chișinău (1946–1952), director al Institutului Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău (1952–1956), șef al sectorului de folcloristică al Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe de la Chișinău (1960–1979).

În 1940 **C.** a participat la procesul de înlocuire a alfabetului latin cu alfabetul rus. Sub masca „neoașismului moldovenesc”, a promovat ideea antiromânismului, impunând teoria falsă a celor „două limbi, două noroade, două culturi”. A sprijinit analiza sociologizant-vulgară a scrierilor literare și a folclorului, a negat importanța literaturii clasice. A elaborat manuale de gramatică „limbii moldovenești”, este autorul lucrării monografice *Poezia lirică populară moldovenească* (1973, în limba rusă), a îngrijit volumele *Poezia lirică* (1975), *Cântece revoluționare sovietice* (1982, în colaborare) din seria *Creația populară moldovenească* (16 volume, 1975–1983). Ca prozator, a semnat câteva culegeri de povestiri: *Fata frumoasă* (1939), *Nănașul și finul* (1941), *La aprinsul zorilor* (1947), pe tema satului „nou” colectivizat, a „patriotismului” sovietic. În ultimii ani **C.** a continuat să susțină „moldovenismul” din cultură în două lucrări apărute la Universitatea din Tiraspol, în cadrul laboratorului de cercetări ale istoriei regiunii Transnistria: *Cuvânt despre destinul limbii materne* (1992), *Limba maternă în destinul meu* (1993), ambele în limba rusă.

SCRIERI: *Fata frumoasă*, Tiraspol, 1939; *Nănașul și finul*, Chișinău–Tiraspol, 1941; *Pagini din trecutul Moldovei*, Chișinău, 1946; *La aprinsul zorilor*, Chișinău, 1947; *Cum Paraschița a învățat carte*, Chișinău, 1948; *Creația populară (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina)* (în colaborare), Chișinău, 1991. **Antologii:** *Folclor moldovenesc*, Chișinău, 1956 (în colaborare); *Moldavskaia narodnaia liriceskaia poezia. Neobreadnaia pesnea*, Chișinău, 1973; *Poezia lirică*,

Chișinău, 1975; *Cântece revoluționare sovietice*, Chișinău, 1982 (în colaborare).

Repere bibliografice: Andrei Hâncu, *Știință sau „ejovșcină” „enkavedevșcină”*, LA, 1989, 23 martie; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 290.

G. B.

CIOBANU, Mircea

(13.V.1940, București – 22.IV.1996, București), poet, prozator, eseist.

Este fiul Mariei (născută Răportaru) și al lui Gheorghe Sandu, constructor, pseudonimul fiind legat de numele unei bunici. A urmat cursurile serale ale Liceului „Dimitrie Cantemir” din București, lucrând în paralel fie pe un șantier, fie în agricultură. După ce ratează admiterea la Facultatea de Arhitectură, în 1958 se înscrie la Facultatea de Filologie–Istorie din Iași (secția de rusă), trei ani mai târziu transferându-se la Filologia bucureșteană, absolvită în 1964. Fiind repartizat la o școală satească din Teleorman, refuză postul și se angajează pe un șantier de construcții. Între 1965 și 1966 este redactor la Agerpres, apoi, la recomandarea lui A.E. Baconsky, la Editura pentru Literatură (1967–1969), după care trece la Editura Eminescu și la Cartea Românească (de la înființarea ei, în 1970). După 1989 revine ca redactor-șef la Editura Eminescu, apoi fondează o editură proprie, Vitruviu (1996). Devine, în această perioadă, purtător de cuvânt în România al regelui Mihai I, pe care îl cunoaște întâmplător cu ocazia primei ieșiri în Occident, într-o vizită la rudele din Elveția. La începutul anilor '90 a realizat de altfel două volume intitulate *Convorbiri cu regele Mihai I al României*, prima biografie în dialog a fostului suveran. A publicat, în numeroase reviste culturale, poezii, eseuri, articole de critică literară și plastică. I s-au decernat Premiul Uniunii Scriitorilor (1977, 1981, 1991, 1993, 1994) Premiul „Ion Creangă” al Academiei RSR (1983).

Debutul absolut al lui C. se produce în 1959, în revista „Tribuna”, cu poezia *La porțile luminii*. În

1966 debutează editorial cu volumul de poeme *Imnuri pentru nesomnul cuvintelor*, situat în proximitatea hermetismului abstract al lui Ion Barbu din *Ritmuri pentru nunțile necesare*, trecut prin medievalismul lui Eugen Jebeleanu din *Inimi sub săbii*. Critica a invocat și alte posibile vecinătăți, de la baladismul cult al lui Ștefan Aug. Doinaș și Radu Stanca până la teatralitatea lui Emil Botta și lirismul oracular al lui Lucian Blaga, dintre congeneri cel mai apropiat fiind Cezar Baltag. Caracterul imnic, meditativ, centrat pe transfigurarea alchimică a logosului, conferă nota specifică a acestor poeme alcătuite din trei-patru strofe de câte zece-unsprezece silabe, cu rimă încrucișată; poemul *Armură* a fost considerat de comentatori o *ars poetica*, metonimie a limbajului opac, protector al ființei fragile: „Îmi voi lăsa sudoarea pe un mal/ și-i voi privi statura călătoare/ rămasă-n urmă cu un gest final/ de-a mă primi în steiul ei de sare”. Patentate încă din volumul de debut, retorica deliberat vetustă și atemporală, tonul oracular și ceremonios, figurația emblematică, parabolele biblice sau mitologice ambigue sau enigmatice, trimițând la situații existențiale general-umane sau la modele arhetipale, definesc și cărțile de versuri ulterioare, începând cu *Patimile* (1968), continuând cu *Etica* (1971) și *Cele ce sunt* (1974). Formula se schimbă totuși, de la aspectul prozodic (abundă acum deca- și endacasilabii fără rimă) la arhitectura de ansamblu. Dominant devine tonul enunțiativ, iar tema recurentă a damnării se asociază cu viziuni translucide aflate sub semnul umbrei și al visului: „A fi trezit și-ntors a fi din somnul/ nehotărât; dar a fi miez de ziuă/ în visul meu și celălalt s-aștepte./ Privească la cadran și limba umbrei/ s-arate că la timp e numai ceara/ bufnind din lucruri, sărurile-ncinse/ din zori asupra apelor și stâlpilor/cu pulbere de sus...” (*Celălalt*). În *Cele ce sunt* textele sunt puse în pagină cu rigoare formală sub forma unor pătrate, cele paisprezece silabe ale versurilor corespunzând numărului de versuri ale poemelor. Supratema lor ar putea fi „eliberarea de mișcare” din filosofia eleată, suprapusă imperativului gnostic al eliberării din „carcera” trupului supus descompunerii și morții. Poet dificil până la ermetism, care-și încifrează semnificațiile sau le ambiguizează prin elipse (o posibilă strategie împotriva cenzurii), C. compune scenarii lirice cu substrat biblic ale degradării cosmice. Figura predilectă

este, după cum s-a observat, metonimia. Cu *Versuri* (1982) și *Vântul Ahab* (1984), poezia lui C. intră într-o nouă fază, a lirismului meditativ cu suflu profetic, modulată grav de ritmuri antice, dar eliberat din chingile prozodiei. Deși există mai multe tangențe cu realul contingent (s-a vorbit despre o „umanizare a lirismului”), spațiile predilecte, predominant citadine, sunt transfigurate, atemporale sau ținând de un timp al vechimii. Nostalgia tradiției, adâncirea compensatorie în „cărțile vechi” trădează o modernitate antimodernă, în sensul lui Jacques Maritain și Antoine Compagnon. Revelatoare sunt, cu deosebire, marile poeme – *De profundis*, *Praznicul mare*, *Vântul Ahab* –, culminând cu *Melissos*, trimițând la ultimul reprezentant al școlii eleate, Melissos din Samos, care gândea ființa dincolo de orice reprezentare antropomorfică. O figură tutelară este cea a construcției, a edificării: „Eu, prin urmare,/ ce să-mi închipui Melissos?/ Parte lucrașeră ei, însă-n dreptul/ brâului zis armenesc i-a răzbit adierea –/ ce spun eu adierea? Bolnavă/ somnului pală de vânt// Seară era și lumina-n tomnase pesemne –/ Melissos! Or, casa/ de când începuse să crească!.../ Astfel încât mă întreb: la ce bun să n-adoarmă zidarii!/ Casa-nvățase oricum să lucreze de sine”. Mitul reformulat modern al constructorului poate fi legat de o obsesie biografică (tatăl scriitorului a avut o astfel de ocupație). În ansamblu, poemele din anii '80 au un caracter sumbru; predomină viziunile apocaliptice, iar lirismul e mai narativ. Narativizarea se amplifică în *Viața lumii* (1989), unde titlul preluat de la Miron Costin (dimpreună cu tema eclesiastică a lui *vanitas vanitatum*) acoperă o sumă de „vedenii” ale vieții lăuntrice, grupate în cicluri și prezentate sub forma unor pilde cu semnificații metafizice neliștitoare sau a unor meditații asupra sfârșitului corespunzând unei realități istorice aflate în pragul catastrofei, cum sugerează, de pildă, metafora ținutului „părăsit de zei și de oameni”. Alcătuit din cinci poeme de mari dimensiuni: *Noaptea (fragmente mici)*, *Îngerul abatoarelor*, *Oaspete în viscolul mare*, *Noaptea (fragmente mari)* și *Addenda – O cântare a Logofetesei*, volumul *Poeme* (1994) reprezintă o explorare radicală a întinericului existențial, o prefigurare a morții și a lipsei de speranță, pe care doar pitorescul balcanic, aglutinant și ecumenic din *Addenda* o relativizează înțelept. Aceleași viziuni negre ale sfârșitului apropiat,

expuse în formă psaltică sau sub forma unor rugăciuni, definesc și postumele din *Anul tăcerii* (1997), reunind texte rămase în manuscris sau în presă. Diseminată în reviste, în paratexte sau în materia primă a cărților sale, eseistica lui C. vădește un umanist reflexiv cu o cultură vastă, intim asimilată. Bun cunoscător al tradiției neo- și veterotestamentare, al cărților religioase vechi, al filosofilor antici greci și latini, dar și al celor moderni, comentator avizat al folclorului, dar și al poeziei moderne, autorul a scris studii valoroase despre variantele poeziilor eminesciene, despre Ion Barbu, despre scriitori maghiari și germani. În *Isarlâk* (publicat în „Secolul 20” în 1997) întreprinde o analiză a literaturii și civilizației românești prin prisma unui „stil balcanic” identificat ca matrice stilistică a mentalității autohtone, în *Noaptea limbajului* („Vatra”, 1986) dezvoltă o teorie a poeziei noastre din perspectiva evoluției și a condiționărilor limbajului poetic, iar într-un studiu despre cărțile populare în cultura română dezvoltă ipoteza unei continuități a evoluției conștiinței lingvistice și artistice premoderne la nivelul oralității „analfabete”. Scriitorul este, în optica lui Eugen Negrici, unul „funciarmente patristic”, rafinamentul meditațiilor etico-religioase din volumul postum *La capătul puterilor. Însemnări pe Cartea lui Iov* (1997), eseu poemat trimițând la gogoliana *Meditație la dumnezeiasca liturghie*, „îl recomandă drept un redutabil exeget al *Bibliei* [...] și poate cel mai important scriitor român religios”. Judecata e valabilă, deopotrivă, pentru opera sa poetică și prozastică, în condițiile în care sistemul comunist, oficial ateu, nu permitea apariția unui asemenea tip de literatură decât prin camuflaj parabolic și alibiuri culturale. Alți comentatori au accentuat, dimpotrivă, caracterul estetic al operei în defavoarea celui moral și spiritual. Literatura lui C. e simultan structurată de arhitextul biblic, adaptat existențial, și de sentimentul captivității în istoria profană, scenariul apocaliptic evocând, indirect, datele concrete ale epocii. Combinația de hermenetică teologică și reflecție subiectivă din *La capătul puterilor* se înrădăcinează într-o obsesie veche pentru Iov, vinovatul fără vină atins de aripa deznădejdiei care-l determină să i se adreseze lui Dumnezeu. Suferința lui Iov e analogă patimilor lui Iisus, ce asigură structura de adâncime a romanului *Cartea fiilor* (1970). Parabolă cristică grefată pe un fond arhetipal și străbătută de un lirism

intens, narațiunea urmărește, în cele trei capitole ale sale (cifră simbolică, indicând, desigur, trinitatea), tribulațiile unui bătrân cerșetor și ale fiului său pe care-l caută; tânărul moare pe un drum epuizant, iar cadavrul trece succesiv prin mâinile mai multor locuitori (preotul Musun, profesorul Cazilu, spălătoreasa Marta) ai unui oraș administrat de un personaj versatil, cu atribute demonice (Canta). Toată lumea caută să se descotorosească de cadavru, iar când bătrânul descoperă mortul în casa lui Cazilu, puțin înaintea înhumării trupului este alungat de administrator, pe motiv că nu-și poate proba identitatea. În mod simbolic, mormântul fiului nu va putea fi găsit în cimitir, sugerându-se astfel o posibilă înviere (numele tânărului – Melhisedec – trimite de asemenea la Cristos). Un „nucleu hermeneutic” (Ion Bogdan Lefter) al prozelor viitoare îl reprezintă *Martorii* (1968). Nicolae Manolescu a văzut aici „întâiul nostru metaroman deplin” prin separația totală dintre jocul vieții și cel al literaturii, și unul din primele romane românești neinfestate ideologic, scris după ieșirea de sub zodia realismului socialist și apărut într-un an de maximă liberalizare a regimului. Subiectul, labirintic, dificil de urmărit prin amestecul derutant al planurilor, are ca punct de plecare investigarea vieții unui personaj defunct numit, misterios, Domnul – trimitere profană la un Dumnezeu absent – și a fiului acestuia, autor al unei cărți intitulate *Lupta cu lucrurile*, în care e relatată chiar moartea tatălui. Atmosfera e spectrală, preapocaliptică, caracteristică, de altfel, pentru întreaga creație a lui C., în care existența însăși apare ca o *ars moriendi*. Critica momentului a făcut apropieri – superficiale – de Noul Roman francez și de gândirea structuralistă. Ele au fost, pe drept cuvânt, respinse de autor. Romanul conține, într-adevăr, o parabolă a creației „dezlegate de lume” (corespunzând spiritului dezlegat de trup) și a cărții imposibile, suficiente sieși. Numai că miza e alta, (meta)ficțiunea vizând condiția metafizică a omului și a familiei în lumea modernă. Semnificația ultimă are, așadar, un caracter apofatic, *Martorii* ilustrând imposibilitatea aflării adevărului (sensului) într-o istorie dominată de mistificare, manipulare și teamă, reflex al pierderii legăturii cu divinitatea. Tipologic, romanul ține de datele modernismului târziu și poate fi așezat în serie cu istoria ocultă a enigmelor familiale din *Iarna fimbrelor* de Alice Botez, apărut în același an.

Marin Sorescu, Mircea Ciobanu și Ion D. Sîrbu

Din materia reflexivă a *Martorilor* se vor nutri și următoarele cărți de proză ale lui C., și în mod special acele texte denumite generic „epistole” și aparținând unei formule de graniță, melanj de eseu, poem narativ, fabulă sapiențială și poveste cu substrat mitic, biblic ori filosofic. *Epistole* (1969) și *Armura lui Thomas și alte epistole* (1971) reunesc în jurul unor nuclee epice minimale, cu rezonanțe vetero- și neotestamentare și încărcate de aluzii culturale – Antichitatea și Evul Mediu fiind referințe privilegiate –, o serie de spovedanii cvasidostoievskiene, reflecții de natură etică pe teme precum vinovăția, păcatul, ispășirea, căutarea lui Dumnezeu, asceza, purificarea, moartea sau dihotomia suflet/trup. Câteva „epistole” tratează despre inefabilul artei, precum narațiunea ce-l are protagonist pe Secundus, actor-sclav la Roma, care se stinge pe scenă când îl interpreta, cu maxima autenticitate posibilă, pe Agamemnon murind. În bună măsură, aceste narațiuni-eseu conțin narațiuni utopice, pilde, alegorii, parabole, în care Potopul, Sodoma și Gomora ori Țara Făgăduinței sunt topoi recurenți, camuflați, împreună cu o întreagă rețea de simboluri biblice, într-un text cu cadență de poem ce descrie, cu lux

de detalii, lumi de fantasmе. Epicul se înscrie într-un timp mitic, în care răzbat, cu intermitență, ecouri dintr-o lume modernă și dintr-un prezent încețoșat, iar personajele sunt arhetipale. Ultima piesă din ciclul epistolar, *Tăietorul de lemne* (1974), e alcătuită aproape în exclusivitate dintr-o rețea de ipoteze și deducții, în care eseul se îmbină cu pilda și predica (trimiteri la mitul lui Cain). Mai mult decât *Martorii*, epistolele suferă de un abuz de reflexivitate eseistică alambicată și de o prolixitate care opacizează discursul. Este ceea ce a împietat, în fond, asupra receptării postcomuniste a prozei și poeziei autorului, intrate într-un con de umbră. Opera de vârf a lui C. o constituie însă romanul din cele șase volume numite *Istorii* (I–VI, 1977–1993), unul dintre cele mai ambițioase și mai complexe proiecte românești ale modernității postbelice autohtone. Spre deosebire de *Martorii*, protagonistul din *Istorii*, inginerul constructor și vîgurosul *pater familias* Gheorghe Palada, „Marele” Palada, are o prezență masivă și o identitate autoritară, de erou civilizator. Discursul narativ oferă iluzia omniscienței, dar e orchestrat din *off* de o metaconștiință care imprimă romanului un caracter hermeneutic; în ultimul volum, *Tânărul bogat*, el îi aparține lui Marcu, unul dintre fiii Marelui Palada și alter ego al lui C. Spre deosebire de Joyceanul *Lumea în două zile* al lui George Bălăiță, cu care prezintă unele înrudiri, cinci volume ale *Istoriilor* cuprind evenimente derulate pe parcursul primelor trei zile ale anului 1959, totul deschizându-se printr-o imagine a sărbătorii – petrecerea Anului Nou 1959 – în casa amfitrionului Palada. Structurate, simetric, în câte trei părți – prima și ultima redând scene din viața personajului principal, a doua împletind reminiscențe ale istoriei familiei Palada și ale familiei soției sale Maria –, patru volume sunt complinite de al cincilea, ce cuprinde exclusiv evenimentele celei de-a treia zile, ultima din viața lui Palada. Cartea a doua a volumului al patrulea fusese dedicată profesorului Leon Pascal, singurul personaj cu o astfel de pondere din afara celor două familii și, structural, opus dominatorului constructor prin retractilitatea sa contemplativă, livrescă. Ultimul volum are o structură diferită, sub forma unei culegeri de nuvele dedicate, fiecare, câte unui personaj important: Adam, Logofeteasa, Leon Pascal, Marcu, Maria și Gheorghe Palada. Caracterul lor independent, dar interdependent corespunde caracterului autonom

al volumelor. Un al șaptelea volum, urmărind genealogia paternă a protagonistului de pe la 1700, nu a mai apucat să fie scris, iar *Cronică dictată și Codex Diabolicus* au rămas abia schițate. De *Istorii* urma să fie legat și jurnalul de atelier al lui C. din anii 1980–1989; câteva fragmente intitulate *Addenda (jurnal pe zece ani)* au apărut în presă. În aceeași *Addenda* a *Istoriilor* urmau să fie încorporate și câteva poeme (*Melissos, Scara, Hoitarii*), incluse în cărțile de versuri; invers, poemul *O cântare a Logofetesei* din *Tânărul bogat* va fi transferat ca ultimă piesă în *Addenda* volumului *Poeme* din 1994. Astfel de permutări confirmă ideea unei arhitecturi modulare a ansamblului operei lui C. și al unei coerențe profunde a acesteia, în interiorul căreia poemele pot fi citite ca ilustrări lirice ale imaginarului prozei. Totul – subsumat unei enorme încrederi în puterea edificatoare a cuvântului. Proiectat, prin saga familiei Dudescu, în lumea balcanică, fojgăitoare, a negustorimii bucureștene din perioada 1900–1950, dar cu ancore aruncate mult mai adânc în timp, extins apoi spre lumea intelectuală a epocii interbelice, ciclul *Istorii* oferă, la un prim nivel, o reformulare a romanului de periferie burgheză în ascensiune (Hortensia Papadat-Bengescu ș.a.) sau a celui de moravuri, dar și a „cronicilor de familie”, a (bildungs)romanelor de tip frescă și a epopeilor „de șantier” ale anilor '50. Acest roman total e conceput, de fapt, ca un puzzle de istorii familiale subordonate unei vaste, multistratificate fabulații genealogice, cu certe resorturi autobiografice. Întâmplările actualizează, de fiecare dată, un substrat biblic, pe un traseu cu sugestii inițiatice; tradițional la un prim nivel, de o masivitate epică și o pregnanță realistă absente în cărțile precedente, romanul e construit în rețea pe o infrastructură simbolică și ezoterică (adevărat cosmos pitagoreic) extrem de sofisticată, însuflețită de o meditație practic nerezumabilă asupra resorturilor nevăzute ale existenței și ale logosului întemeietor. Acest mare roman al „istoriilor de familie” (și al Familiei) este, în primă și ultimă instanță, un (meta)roman al ființei, în care existențialul e guvernat, din umbră, de metafizic.

Mircea Ciobanu e, poate, [...] scriitorul contemporan cel mai contradictoriu: nu e carte a lui care să nu ridice o problemă morală, rezolvată de fiecare dată într-un sens estetic. Nu e un moralist dublat de un estet, ci un estet cu veleități de moralist. Înrudirea cu poezia este evidentă.

Ochiul lui e mai viu atras de spectacolul abjectei măreții a Logofetesei decât de tulburarea conștiinței lui Palada. În ciuda marii deosebiri de manieră (mai firească și mai tradițională în Istorii decât în cărțile precedente, mai epică, mai puțin teoretizantă), Mircea Ciobanu rămâne același artist care contemplă lumea cu un hulpav ochi estetic.

NICOLAE MANOLESCU

SCRIERI: *Imnuri pentru nesomnul cuvintelor*, pref. Nicolae Manolescu, București, 1966; *Martorii*, București, 1968; ed. București, 1973; *Patimile*, București, 1968; *Epistole*, București, 1969; *Cartea fiilor*, București, 1970; *Armura lui Thomas și alte epistole*, București, 1971; *Etica*, București, 1971; *Cele ce sunt*, București, 1974; *Tăietorul de lemne*, București, 1974; *Istории*, I–VI, București, 1977–1993; *Versuri*, București, 1982; *Vântul Ahab*, București, 1984; *Marele scrib*, pref. Magdalena Popescu, București, 1985; *Martorii. Epistole. Tăietorii de lemne*, pref. Cornel Ungureanu, București, 1988; *Viața lumii*, București, 1989; *Convorbiri cu Mihai I al României*, I–II, București, 1991–1993; *Poeme*, pref. Ioanid Romanescu, Iași, 1994; *Anul tăcerii*, București, 1997; *La capătul puterilor. Însemnări pe Cartea lui Iov*, București, 1997. **Antologii:** *Poeziile creștinilor români*, pref. edit., București, 1995. **Traduceri:** N.G. Cernășevski, *Prologul*, București, 1957 (în colaborare cu Andrei Ivanovschi); Victor Sivetidis, *Oracolul lui Oreste*, București, 1969.

Repere bibliografice: Damian, *Intrarea*, 76–80; Popa, *Modele*, 114–120; Negoîtescu, *Lampa*, 225–229; Protopopescu, *Volumul*, 201–206; Piru, *Poezia*, II, 242–253; Raicu, *Critica*, 313–316; Iorgulescu, *Scriitori*, 184–188; Dorcescu, *Embleme*, 99–106; Georgescu, *Volume*, 73–77; Grigurcu, *Poeți*, 257–260; Doinaș, *Lectura*, 208–213; Moraru, *Semnele*, 195–199; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 275–280; Culcer, *Serii*, 194–204; Simuț, *Diferența*, 149–152; Tuchilă, *Cetățile*, 167–189; Vlad, *Lectura rom.*, 140–148; Dobrescu, *Foiletoane*, III, 88–95; Simion, *Scriitori*, III, 334–345; Negrici, *Introducere*, 153–173; Grigurcu, *Existența*, 218–226; Holban, *Profiluri*, 219–231; Cistelean, *Poezie*, 83–86; Lovinescu, *Unde scurte*, I, 492–498; Al. Paleologu, *Inima regelui*, RL, 1991, 51; Negoîtescu, *Scriitori contemporani*, 99–103; Simuț, *Incursiuni*, 168–171; Ulici, *Lit. rom.*, I, 73–79; Pop, *Pagini*, 120–125; Manolescu, *Litere*, 326–331; *Dicț. analitic*, II, 195–199, III, 284–287; *Dicț. esențial*, 169–171; Grigurcu, *Poezie*, I, 256–260; Manolescu, *Lista*, II, 204–214, III, 251–262; Lefter, *Scurtă istorie a romanului românesc*, Pitești, 2001, 133–146; Soviany, *Textualism*, II, 214–218; Negrici, *Comunism, Proza*, 197–201, 326–328; Holban, *Ist. lit.*, II, 108–119; Manolescu, *Istoria*, 1154–1162; Culianu, *Studii*, II, 194–196; Popa, *Ist. lit.*, II, 445–450; Cristina Cioabă, *Identitate și disoluție. Introducere în opera lui Mircea Ciobanu*, pref. Paul Cornea, București, 2010.

P. C.

CIOBANU, Nicolae

(4.VIII.1931,

Bălușești-Girov, j. Neamț – 27.XI.1987, București), critic și istoric literar, editor.

Părinții, Ana (n. Sava) și Constantin Ciobanu, țărani, îl îndrumă spre o activitate practică. Drept urmare, fiul lor va urma Școala Medie Silvică din Pucioasa, devenind tehnician silvic. Totuși, în 1952 intră la Facultatea de Filologie din București. După absolvire, în 1957, lucrează în redacția revistei „Scrișul bănațean” din Timișoara. Tânărul redactor își arată îngrijorarea, într-o scrisoare din 1958 către Tudor Vianu, față de brutalitatea cenzurii, care interzisese publicarea articolului *Orient și Occident într-o discuție filosofică* al profesorului său din București. Peste doi ani părăsește Timișoara, dezamăgit că nu putuse ocupa un post în învățământul universitar pe motive de „dosar”: în 1956, în ultimul an de facultate, fusese exclus din UTM pentru atitudinea sa din timpul mișcărilor studențești legate de evenimentele din Ungaria. Între 1960 și 1962 este profesor într-un sat din județul Dâmbovița, iar la începutul lui 1963 se reîntoarce la Timișoara ca redactor la „Scrișul bănațean” („Orizont”) și asistent, după un timp lector la Universitate. La sfârșitul anului 1968 este nevoit să plece definitiv din oraș și se stabilește în București, angajându-se mai întâi la Televiziunea Română, apoi, din 1971, ca redactor, mai târziu șef al secției de critică literară la revista „Luceafărul”. Din 1985 până la sfârșitul vieții este director al Muzeului Literaturii Române. În 1971 obținuse titlul de doctor în filologie al Universității din București. Debutază încă din vremea studenției în „Gazeta literară” (1956). Scrie la mai toate revistele Uniunii Scriitorilor, îndeosebi la cele unde a funcționat ca redactor, susținând rubricile „Cronica literară”, „Retrospective”, „Cartea de debut”. Publică și foiletoane în serial, ultimul fiind despre proza fantastică. A semnat și cu pseudonimele Nic. C. Sava, Valentin Ganea.

Criticul C. este dublat, mai ales în prima parte a activității sale, de istoricul literar. Volumul de debut este un studiu sistematic intitulat *Nuvela și*

povestirea contemporană (1967), urmat, peste ani, de o antologie cu aceeași temă, *De la Constantin Negruzzi la Pavel Dan* (1979). În 1970 îi va apărea monografia *Ionel Teodoreanu. Viața și opera*. Complementar, va tipări, cu acribie documentară, o ediție a scrierilor lui Ionel Teodoreanu în șapte volume (*Opere alese*, 1968–1981). În contribuțiile de cronicar literar – *Panoramic* (1972), *Critica în primă instanță* (1974) – abordează cu preponderență domeniul prozei literare. Chiar și volumul *Eminescu* (1984) este dedicat prozei poetului, investigând „structurile fantasticului narativ”. Este evidentă o specializare a lui C. pe problemele prozei scurte românești. O carte postumă, *Între imaginar și fantastic în proza românească* (1987), vine să întărească această afirmație. E de apreciat efortul comentatorului de a-și moderniza mijloacele de abordare a fenomenului literar în alte câteva apariții: *Însemne ale modernității* (I–II, 1977–1979) și *Întâlnire cu opera* (1982). Istoria literară – cu referință specială la Ionel Teodoreanu – C. o concepe mai mult ca un demers de „demistificare și demitizare”. Totuși, monografia despre autorul *Uliței copilăriei* și *La Medeleni* este clasică, investigând metodic viața și opera prozatorului. Încercând să explice unicitatea stilului lui Ionel Teodoreanu, de factură lirică, încărcat de metafore prețioase, cu un imens succes de public încă de la debut, exegetul disjunge – în linia lui G. Ibrăileanu – între scriitorii moderni munteni, care-și reprimă nostalgiile după vremurile apuse, și scriitorii moldoveni, care se lasă fermecați de „glasul amintirilor”. Abordând așa-zisul subiectivism auctorial, criticul pledează pentru unicitatea și independența celor mai îndrăgite personaje ale operei față de biografia celui care le-a creat. Cu acest prilej el nu ezită să opereze disocieri între opere valoroase, cum ar fi ciclul *Medelenilor*, și neîmpliniri sau chiar eșecuri, invalidate de gustul publicului de azi. C. a dovedit prin monografia sa, dar și prin ediția critică la care a lucrat cu profesionalism peste un deceniu, că are calități remarcabile de critic, istoric literar și editor. Polemic și obstinat disociativ, îndeosebi în *Incursiuni critice* (1975), cronicarul literar încearcă, într-o suită de articole, o definire a condiției debutului. El glosează asupra actului critic, pe care îl înțelege ca pe o formă de meditație asupra existenței umane. Termenul de referință pentru o *ars critica* bazată pe conceptul moral al „bunului-simț” ar fi umanismul activ. Poziția sa tranșantă poate crea impresia

inaderenței la conceptele teoretice moderne. Chiar dacă nu și-a structurat programatic liniile orizontului critic, este evidentă în demersul său tendința de a-și defini clar termenii. Moartea prematură l-a împiedicat să sistematizeze într-o sinteză integratoare punctele de vedere risipite în cronicile ce ambiționează să consemneze la zi performanțele literaturii contemporane. Argumentele lui sunt mai ales extrinseci actului creator, explicabile prin formația sa de istoric literar. Dar însumate cu probitate și uneori convingător, ele dau criticului posibilitatea să se delimiteze, adesea în campanii de presă prelungite, de alte opinii și să-și contureze propriul mesaj.

SCRIERI: *Nuvela și povestirea contemporană*, București, 1967; *Ionel Teodoreanu. Viața și opera*, București, 1970; *Panoramic*, București, 1972; *Critica în primă instanță*, București, 1974; *Incursiuni critice*, Timișoara, 1975; *Însemne ale modernității*, I–II, București, 1977–1979; *Întâlnire cu opera*, București, 1982; *Eminescu. Structurile fantasticului narativ*, Iași, 1984; *Între imaginar și fantastic în proza românească*, București, 1987. **Ediții, antologii:** Ionel Teodoreanu, *Opere alese*, vol. I–III, introd. edit., București, 1968, vol. IV–V, introd. edit., București, 1970–1971 (în colaborare cu Aurelia Rusu), vol. VI–VII, introd. edit., București, 1977–1981; *De la Constantin Negruzzi la Pavel Dan*, introd. edit., București, 1979.

Repere bibliografice: Cornel Ungureanu, „*Nuvela și povestirea contemporană*”, O, 1967, 6; Dumitru Micu, „*Ionel Teodoreanu*”, TR, 1970, 29; Eugen Simion, „*Ionel Teodoreanu*”, LCF, 1970, 49; Liviu Leonte, „*Panoramic*”, CRC, 1974, 1; Doina Uricariu, „*Incursiuni critice*”, CNT, 1976, 35; Lucian Raicu, *Critica de recuperare*, RL, 1977, 26; Dimisianu, *Opinii*, 304–308; Mihai Ungheanu, „*Însemne ale modernității*”, LCF, 1979, 51; Ion Buduca, *Alte însemne ale modernității*, AFT, 1980, 1; Cristea, *Faptul*, 334–337; Stan Velea, „*Întâlnire cu opera*”, RITL, 1983, 4; Valentin F. Mihăescu, „*Eminescu. Structurile fantasticului narativ*”, CNT, 1984, 43; Ioana Em. Petrescu, *Studii eminesciene*, ST, 1985, 1; Piru, *Critici*, 73–76; *Dicț. scriit. rom.*, I, 568–569. **S.I.**

CIOBANU, Nicu (26.VIII.1960, Sân Măi-Locve, Serbia), poet, prozator, jurnalist, traducător. Este fiul Mariei (n. Mohan) și al lui Ion Cioban, țărani. A urmat liceul în Alibunar și la Vârșeț (1973–1979), Facultatea de Drept și Facultatea de Filosofie la Novi Sad, fiind licențiat numai al celei din urmă (1984). Va fi redactor la postul de radio Novi Sad, secția română (1984–2001; i se difuzează în acest interval un număr mare de scenarii radiofonice), redactor-șef al Editurii Libertatea din Pančevo

(1993–2000), redactor cultural la Televiziunea din Novi Sad, secția română (1997–1999), director al Casei de Presă și Editură Libertatea din Pančevo. Debutază cu versuri în revista „Tribuna tineretului” (1977), iar editorial cu volumul *Păsări neînșeuate* (1981). Mai este prezent în „Bucuria copiilor”, „Libertatea”, „Lumina”, „Piramida”, „Tinerețea” ș.a. Versurile i-au fost incluse în mai multe antologii și au fost traduse frecvent. A primit numeroase distincții, printre care Premiul Festivalului de Poezie al Tinerilor Poeți, Premiul Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”, Premiul Editurii Libertatea (1997), Diploma de Onoare a Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (1997), Premiul Omul Anului, decernat de Fundația Română de Etnografie și Folclor din Voivodina (2002), Premiul Special pentru traduceri acordat de Filiala Timișoara a Uniunii Scriitorilor și de revista „Orizont” (2010).

Poeziile de debut ale lui C. sunt un amestec de prozaism și de imagini suprarealiste („Era vineri/ La prânz s-a servit fasole/ Atunci ai venit și tu/ călare pe barză”), fără a fi ocolite unele reflexe metapoeitice. Atmosfera este vag rustică, adesea cu sarcasme dezavuări ale orașului. Plachetele următoare adâncesc aceste tendințe, adăugându-le o anume violență atât de limbaj, cât și de imagini („Să-i tăiem ochiului/ ochiul. Din el vor ieși viermi umflați/ de-atâta ploaie și sămburele putrezit/ încolți-vă”). *Împrejurări inexplicabile* (1990) conține texte mai dezinvolve, care mizează pe umor și pe tehnica intertextualității. C., reprezentant de seamă al generației optzeciste din Voivodina, format la cenaclul literar Tinerele Condeie din Vârșeț, își axează poezia pe de o parte pe problematica existențială, iar pe de altă parte pe căutarea unui adevăr al omului într-o lume periclitată de realul mărunț. Această viziune e întemeiată pe o observație exactă, minuțioasă, aproape fiziologică. Totodată, fuga dinspre „periferie” spre „centru” spulberă multe iluzii, punând la încercare curajul de a rosti adevărul. În cel de-al doilea volum al lui C., *Om singur visând* (1984), versurile sunt într-un anume fel diferite, cuprinse parcă de un mister ascuns dincolo de cotidianul existențial. Poetul construiește sintagme inedite în Voivodina, întors fie spre expresionism, fie spre postmodernism și neonaturalism. Recele ochiului este un laitmotiv în lirica lui („ochiul se deșiră arzând/ și durerosul zvon e precum un fier foșnind/ în pleoapa copilului plâpând” – *Când nu mai poți trăi o altă iarnă...*). Altcândva în pragul ușii se întrezăresc

„imagini ce se perindă în întuneric”, în piață se simte „miros de lumină pârlită”, grădina cu „ierburile străvezii” pulsează în aer, în sat „caii nu mai miroseau a toamnă uscată/ și a fum” (*Imagini din viața unui ochi*). Bizare sunt figurile proiectate pe acest fundal: demenți care se spânzură în altar, birjari care ruginesc, cronicari miopi, indivizi care urinează în vase chinezești, un țăran turbat, copii din flori care înnebunesc de atâta carte, un om cu limba vânată în joc, dar și poetul însuși și „ea”, văzută ca sens al existenței. Pentru C. toamna e anotimpul crimelor, cu ploi palide, bolnave de insomnie. În general, poezia lui are drept ax obsesia distanței care separă propria identitate și realul, un real trivial, lipsit de orice sacralitate.

SCRIERI: *Păsări neînșăuate*, Pančevo, 1981; *Om singur visând*, Pančevo, 1984; *Împrejurări inexplicabile*, Pančevo, 1990; *Depoetizare*, Pančevo, 2002; *Poeme*, Iași, 2005; *Pe aripile inspirației* (în colaborare cu Vasa Barbu și Costa Roșu) Pančevo, 2008. **Traduceri:** *Nadomak Vitlejema: rumunska kpatka proza XX beka* [*În preajma Betleemului: proză scurtă românească din secolul XX*], Pančevo, 2010.

Repere bibliografice: Ion Deaconescu, *Poezie și epocă*, Novi Sad, 1989, 73–77; Mariana Dan, *Sufletul universal nu are patrie*, Belgrad, 1997, 85–90; Baba, *Compendiu*, 22–23; Popa, *Lit. rom. Voivodina*, 1997, 231–237; Agache, *Lit. rom. țările vecine*, 375–378; Simeon Lăzăreanu, *O călătorie epică între două limbi*, „Libertatea”, 2011, 13; Carmen Dărăbuș, Virginia Popovici, *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*, Cluj-Napoca – Novi Sad, 2012, 189–194; Marina Ancaitan, *Rostirea continuă*, Pančevo, 2012, 14–22. **D.B.-D., V.P.**

CIOBANU, Radu
(8.III.1935, Timișoara),
prozator.

Este fiul Dorinei (n. Demian) și al lui Silviu Ciobanu, avocat; prenumele la naștere: Radu Pompiliu Ioan. Frecventează cursurile liceale la Timișoara, finalizându-le în 1953; printre colegi se numără Livius Ciocârlie, dar și viitorul fizician Peter Freund,

cu care mai târziu va realiza cartea de convorbiri *Dialog peste Atlantic* (2006). După bacalaureat devine student al Facultății de Agronomie din Timișoara (1954–1958), abandonată în anul al IV-lea, apoi al Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (1959–1964). După licență este mai întâi profesor la Dobra (1964–1965), Hunedoara (1965–1972) și ulterior la Deva, unde va fi metodist cultural. Debutază în 1958, în revista „Scrișul bănățean”, cu schița *Băiatu*. Editorial, debutează în 1970 cu volumul *După-amiaza bătrânului domn*. Colaborează, îndeosebi cu proză, la „Steaua”, „Tribuna”, „Orizont”, „Vatra”, „Transilvania”, „Luceafărul”, „Viața românească”, „Dilema”, „Dilemateca”, „Discobolul”, „Secolul 21”, „Caiete critice”, „Arca” ș.a. Din 1998 este director al revistei „Arhipelag”. Printre alte distincții, i s-a acordat Premiul de Excelență al Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara (2002). În preajma lui 2000 s-a stabilit în Germania.

Proza scurtă (nuvele, povestiri, schițe) inclusă de C. în volumul *După-amiaza bătrânului domn* are, ca tematică și procedee, caracterul unor exerciții pregătitoare pentru câteva dintre romanele ulterioare. Nuvela care dă titlul culegerii devine primul capitol al romanului *Crepuscul* (1971; Premiul Uniunii Scriitorilor), carte densă, bine articulată, ilustrând formula romanului social. Biografia unui bătrân magistrat, descendent pe linie maternă din oștenii lui Avram Iancu, constituie un prilej de meditație asupra lumii transilvănene, făcând trimitere la amurgul unei familii, la disoluția unei clase. Totodată, *Crepuscul* este un roman al universului familial, vădind capacitatea scriitorului de a „recupera” epic atmosfera unei epoci revolute (aici, aceea interbelică, în special), cu mijloacele consacrate ale realismului. Romanul etalează în pagini descriptive remarcabile imaginea unui oraș de altădată (în filigran se descifrează Timișoara), scene de gen (talcicul, evenimente de familie cu ecou comunitar etc.), portrete și momente de rememorare implicând impactul cu istoria. *Zilele* (1972) continuă tendința spre fresca socială, anexând în formula romanului de familie problematica faptului de actualitate, a banalului cotidian. Tot pe structura unor „biografii” configurate în interesante proiecții epice se bazează C. în romanele cu temă istorică: *Nemuritorul albastru* (1976), *Vămile nopții* (1980), *Linia și sfera* (1982), *Călărețul de fum* (1984), *Roata lumii* (1988). În aceste

„imagini” având ca protagoniști personaje atestate istoric – Petru Rareș, Miron Costin, Constantin Brâncoveanu, Horea –, deși recurge la o riguroasă documentare, scriitorul nu urmărește atât reconstituirea în sensul consacrat, cât problematizarea. Mai degrabă ipoteze epice, romanele vizează teme generice: sensul creației și al existenței, relația individ–putere ș.a. Autorul caută un decupaj de scene simbolice, evită ordonarea riguros cronologică a tramei epice, alternând perspectivele narative. Pentru modul său de a concepe romanul istoric sunt edificatoare îndeosebi *Nemuritorul albastru* și *Vămile nopții*, care pun în ecuație tema puterii; cele două volume, concepute în serie, vor fi publicate împreună în 2012. *Arhipelagul* (1987), subintitulat „roman”, este în aceeași măsură un „jurnal de scriitor”. De fapt, romanul autobiografic este interferat de un jurnal, planul evocării fiind dublat de un plan al confesiunii și reflecției. Pe o formulă asemănătoare mizează romanul *Steaua fiecăruia* (2004). Jurnale propriu-zise – *Scara interioară. Jurnal 1980–1984* și *Țărnuțul târziu. Jurnal 1985–1990* – vor fi publicate în 1999 și în 2004, consemnând atât activitatea scriitorului, cât și precaritățile ultimului deceniu comunist. *Recurs la rațiune* (2011) conține interviuri luate autorului, cu numeroase pasaje autobiografice, dar și recenzii sau eseuri despre elite, consumism și, în general, despre starea culturală postcomunistă.

SCRIERI: *După-amiaza bătrânului domn*, București, 1970; *Crepuscul*, București, 1971; *Zilele*, București, 1972; *Treptele Diotimei*, București, 1973; *Dreptul de a începe*, București, 1974; *Povești pentru trei seri*, Timișoara, 1975; *Nemuritorul albastru*, București, 1976; ed. 2 [*Nemuritorul albastru. Vămile nopții*], Timișoara, 2012; *Ultima vacanță*, București, 1977; *Vămile nopții*, București, 1980; *Linia și sfera*, București, 1982; *Heralzii*, București, 1983; *Călărețul de fum*, București, 1984; *Casa fericirilor*, București, 1986; *Arhipelagul*, Timișoara, 1987; *Roata lumii*, București, 1988; *Mic dicționar de cultură religioasă*, Timișoara, 1994; *Dicționarul rostirilor biblice*, Timișoara, 1996; *Scara interioară. Jurnal 1980–1984*, Timișoara, 1999; *Steaua fiecăruia*, Timișoara, 2004; *Țărnuțul târziu. Jurnal 1985–1990*, Deva, 2004; Radu Ciobanu–Peter Freund, *Dialog peste Atlantic*, Deva, 2006; *Europa din noi*, Timișoara, 2008; *Recurs la rațiune*, Timișoara, 2011.

Repere bibliografice: Nicolae Balotă, [*Radu Ciobanu*], RL, 1971, 36, LCF, 1977, 45; Dana Dumitriu, „*Crepuscul*”, ARG, 1972, 6; Mircea Vaida, [*Radu Ciobanu*], LCF, 1973, 2, TR, 1976, 11; Val Condurache, *Romanul politic*, CL, 1974, 3; Nicolae Baltag, *Cu ajutorul dicționarului de simboluri*,

LCE, 1974, 44; Ungureanu, *Proză*, 226–234; Doina Uricariu, „*Vămile nopții*”, T, 1981, 2; Cornel Ungureanu, [Radu Ciobanu], O, 1987, 2, 2008, 12, LCE, 2010, 51–52; George Pruteanu, *Jurnale și retorica jurnalului*, CL, 1988, 6; Ruja, *Parte*, I, 111–114; *Dicț. scriit. rom.*, I, 569–571; Ulici, *Lit. rom.*, I, 386–388; *Dicț. analitic*, IV, 43–46; Simuț, *Reabilitarea*, 69; *Dicț. Banat*, 166–169; Gabriel Dimisianu, *Un jurnal din „Epoca de Aur”*, RL, 2008, 29; Popa, *Ist. lit.*, II, 854–855; Smaranda Vultur, *Aproximând un portret: Radu Ciobanu*, O, 2010, 3; Viorel Marineasa, *Tandem transatlantic, I–III*, O, 2010, 10, 11, 12.

C. H.

CIOBANU, Ștefan

(11.XI.1883,

Talmaz–Tighina –

28.II.1950, București),

istoric literar.

Este fiul Nataliei și al lui Nicolae Ciobanu, descendenți dintr-o familie de răzeși basarabeni. După absolvirea, în 1905, a Seminarului Pedagogic din Bairamcea și, în paralel, a Liceului nr. 1 din Chișinău (urmat în particular), obține, în 1907, o bursă și frecventează cursurile Facultății de Litere, secția de slavistică, a Universității „Sfântul Volodimir” din Kiev, unde își ia licența *magna cum laude* în 1911. Urmează în anii 1911–1912 cursul superior academic, o specializare cu profil pedagogic. Cercetarea arhivelor și a bibliotecilor din Kiev, Moscova și Sankt Petersburg, sub îndrumarea profesorului Vladimir Peretz, îi deschide noi perspective în studierea scrisului vechi românesc, prin prisma raporturilor culturale româno–ruse și româno–ucrainene din epoca medievală. Una dintre primele sale contribuții, un studiu în limba rusă privind legende românești despre Maica Domnului, apare în revista moscovită „Etnograficeskoe obozrenie” din 1911, pentru ca în anul următor să publice în „Zapiski neofilologeskogo obșcestva” din Sankt Petersburg un studiu despre mitul lui Arachne în *Legenda Maicii Domnului*. Un alt studiu aprofundat referitor la *Dicționarul slavo–român* din Biblioteca Societății de Istorie și Antichități Rusești din Moscova, apărut în „Russkii filologiceskii vestnik” din Varșovia în 1914,

contribuie la o anumită recunoaștere în breasla filologică din vremea sa. Consacrarea lui C. survine publicării unei monografii consacrate activității literare a lui Dosoftei, mitropolitul Sucevei, apărută la Kiev, în 1915, sub egida Academiei Imperiale de Științe a Rusiei, tradusă în 1918 și în română. C. a fost, în același timp, un spirit dinamic, angajat, care s-a implicat în acțiunile politice și sociale de renaștere națională. La Kiev, în 1908, pusese bazele societății culturale Deșteptarea, înființată în filiația „pământeniilor” basarabene, asociații studențești democratice. A militat pentru introducerea limbii române și a alfabetului latin în școlile din stânga Prutului și a fost un partizan fervent al unirii Basarabiei și Bucovinei cu România. În 1917 este desemnat director al Învățământului Public din Basarabia, iar în 1918 este ales în Sfatul Țării. A funcționat ca profesor la liceul din Bolgrad, iar din 1918 la Liceul „Alec Russo” din Chișinău (unde a fost și director din 1921). A editat, totodată, revista „Școala Basarabiei”, precum și „Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice din Basarabia”. Este ales, în octombrie 1918, membru al Academiei Române, în locul bucovineanului I.G. Sbiera, rostind, în anul următor, discursul de recepție intitulat *Contribuțiuni privitoare la originea și moartea mitropolitului Moldovei Dosoftei*. Devine, din 1926, profesor la Facultatea de Teologie a Universității din Iași (cu sediul în Chișinău), iar începând din toamna anului 1938 ocupă Catedra de istoria literaturii române vechi de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, ca al doilea titular al ei, pe lângă N. Cartoian. În 1940 a deținut temporar portofoliul de ministru al Cultelor și Artelor în guvernul Gheorghe Tătăreanu, funcție din care a demisionat în semn de protest față de acceptarea în Consiliul de Coroană a ultimatumului sovietic privind cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. În perioada 1942–1948 a fost vicepreședinte al Academiei Române. Este tatăl istoricului literar Valeriu Ciobanu.

Sub aspect metodologic, C. se revendică de la sistemul lui Gustav Lanson, citând un eseu din 1910 al acestuia, *La Méthode de l'histoire littéraire*, pentru definirea viziunii istorice asupra literaturii. Istoricul literar român admite prioritatea aplicării unor metode riguroase, prin care să se stabilească anumite „legi în nașterea și dezvoltarea operelor îmbrăcate în forma cuvântului și care ar pune istoria literaturii în rândul științelor”. Orientările

metodologice pe care le schițează în introducerea la cursul său de istorie a literaturii române vechi, ținut la Facultatea de Litere și Filosofie bucureșteană între anii 1938 și 1943, pornesc de la ideea că literatura este asemenea unui organism viu, având propriile legi de dezvoltare. Menirea istoricului literar ar fi aceea de a descoperi cauzele fenomenelor și de a face legătura evolutivă între acestea, de a intuit „legile de cauzalitate cărora se supun faptele literare”. Pentru aceasta, el are la îndemână două categorii de metode ce pot fi utilizate: metodele subiective, care implică un anumit relativism și chiar dogmatism, și cele obiective, numite și metode critice. Din prima categorie sunt analizate metoda estetică, etică și cea sociologică, iar din cea de-a doua – metoda istorică, cea istorico-psihologică (biografică), cea istorico-culturală, promovată de Hippolyte Taine, cea istorico-comparativă, practică la noi de D. Caracostea, apoi metoda evoluționistă, cu accentul pus de Ferdinand Brunetiere pe dinamica genurilor literare, și metoda filologică (exegetică). C. înclină fără ezitare în favoarea celei din urmă metode, pe care o consideră cea mai adecvată, deoarece permite o cercetare complexă pentru „a stabili și verifica textul, a supune opera unui examen genetic, a determina influențele”. Prin metoda filologică se recurge, totodată, la o serie de discipline auxiliare de investigație deosebit de utile: bibliografia, paleografia, cronologia, istoria limbii, istoria, istoria artei (miniatură, ornamentică, iconografie). De asemenea, critica textelor, pe linia contribuțiilor lui D. Russo, i se pare o modalitate indispensabilă pentru studierea vechilor monumente literare. În final, el realizează o schiță istoriografică cvasicompletă, de la Mihail Kogălniceanu la G. Călinescu, sub titlul *Cunoștințele istorico-literare la români*, urmărind modul în care disciplina își conturează obiectul și își delimitează criteriile. Referindu-se doar la sfera preocupărilor sale constante, concluzia exegezei metodologice, apărută ca volum în 1944, este exprimată lapidar de C.: „Iată de ce un cercetător al literaturii noastre vechi are nevoie să se adreseze direct izvoarelor”. Această raportare nemijlocită la text, la document este un principiu de lucru pe care l-a urmat în mod consecvent în toate cercetările. Unele elemente ale concepției sale istoriografice sunt reluate succint și în paragrafele introductive din *Istoria literaturii române vechi* (I, 1947). C. afirmă de la început că este dificil să realizezi o periodizare a istoriei

noastre literare, întrucât există anumite legături de continuitate din cauza cărora disocierile nu sunt întotdeauna posibile. Nu împărtășește încercările de împărțire a literaturii după genuri (Aron Densușianu) sau cronologic, pe secole (Giorge Pascu), arătându-se mai receptiv față de criteriul de periodizare potrivit curentelor care se manifestă într-o anumită epocă, adoptat de N. Iorga. Se referă, totodată, la demarcația curentă între literatura veche și cea nouă, cea dintâi distingându-se nu numai ca formă și stil, ci și ca „spirit”, fiind infuzată de idealuri religioase și influențată puternic de cultura Orientului, de sorginte bizantină. Preluând aici o butadă a lui D. Russo („Cine zice slavism zice bizantinism”), autorul conchide că literatura slavonă care s-a răspândit la noi între secolele al XIII-lea și al XVII-lea a fost, în fond, o literatură bizantină, iar exemplele pe care le selectează din diferite scrieri hagiografice, dogmatice sau morale, din imnografie, apocrife sau istoriografie oferă argumente în sprijinul acestei aserțiuni. El devine însă subiectiv atunci când minimizează circulația textelor slavo-române de redacție mediobulgară la noi. Începuturile scrisului în limba română sunt studiate îndeaproape de C., care e convins că germenii literaturii naționale se regăsesc în cele două veacuri de cultură traversate. Istoricul literar subliniază faptul că actele cu caracter privat, textele propriu-zis neliterare, scrise în română, le precedă pe cele literare. În privința curentului cultural-religios care a generat primele traduceri, sunt trecute în revistă teoriile care susțin influența exercitată de bogomilism, catolicism, luteranism și husitism. Toate opiniile formulate sunt supuse unei critici amănunțite, socotindu-se ca nefondată motivarea traducerilor printr-un act rezultat dintr-o propagandă asiduă, susținută, în cele mai multe cazuri, din afară, sau dintr-o „izbucnire neașteptată” a conștiinței naționale. Se acceptă, în principiu, explicarea mobilului traducerilor dintr-o necesitate reală a vieții interne, dar corelat cu cerințe de ordin didactic și religios, scopul acestora fiind de a facilita învățarea limbii slavone de către clerul românesc. Destinația didactică a scrierilor slavone cu traducere românească intercalată va fi reiterată de Ștefan Pașca și Ion Gheție, cu amendamentul adus de acesta din urmă că primele texte nu au fost neapărat în întregime bilingve, din care s-ar fi desprins ulterior versiunile românești ale cărților religioase din secolul al XVI-lea, cum credea C. De

asemenea, nici teza sa, de inspirație iorghistă, privind localizarea traducerilor în Maramureș nu s-a dovedit viabilă. În schimb, cercetătorul își va nuanța opinia despre rolul jucat de Reformă în spațiul cultural autohton, susținând în *Istoria literaturii române vechi* că acesta s-a manifestat totuși în direcția răspândirii scrierilor în limba română prin intermediul tiparului. Cheia de boltă a expozeului său istorico-literar are în vedere, după propria mărturisire, situarea literaturii noastre vechi într-un cadru mai apropiat de literaturile popoarelor din jur, autorul urmărind cu precădere relațiile culturale româno–est-slave, conexiunile și interferențele între aceste literaturi, cu relevarea filonului original al scrisului românesc. Un exemplu îl constituie comentariul privind *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, în care se pronunță categoric în favoarea autenticității și a paternității domnitorului muntean, această operă excepțională fiind văzută ca o „enciclopedie moral-religioasă și filosofică a trecutului”, unde este concentrată întreaga înțelepciune din bătrâni, „toată erudiția religioasă și politică a vremurilor vechi”. Asemănările cu *Învățăturile lui Vladimir Monomah către copiii săi*, o scriere rusească de la începutul secolului al XI-lea, presupun existența unui izvor comun. Aceeași perspectivă comparatistă, bazată pe o documentare de o mare amplitudine, este prezentă și în alte lucrări ale lui C., între care *Dimitrie Cantemir în Rusia* (1925), o evocare doctă, în același timp cu alura unui roman istoric, precum și *Din legăturile culturale româno–ucrainiene. Ioanichie Galeatovschi și literatura românească veche* (1938), o reconstituire a unui destin cărțurăresc cu reverberații asupra unor scrieri de la noi din ultimele decenii ale secolului al XVII-lea și din secolul următor. Uneori istoricul literar pare aproape copleșit de informația pe care o deține. Nu e însă arid, ci interpretează datele cu suplețe și simț plastic, împrumutând parcă o parte din elocința lui Iorga. Nu rămâne închistat într-o anumită teorie, fiind dispus să-și revizuiască punctele de vedere, așa cum procedează, de pildă, în legătură cu originea lui Dosoftei. Dacă în micromonografia apărută în limba română în 1918 înclina pentru originea „malorusă” a mitropolitului, în discursul de recepție în Academia Română, i se alătură lui N. Iorga în susținerea descendenței grecești, deși sugerează și o posibilă filiație aromână, pentru ca în 1947, în cursul de istoria literaturii, să opteze definitiv

pentru ultima variantă. Acest profil al lui C. ar fi incomplet dacă s-ar ignora edificiul construit și dedicat de el spațiului de obârșie, culturii basarabene, care a rezistat „în lunga noapte de înstrăinare” și a renăscut peste timp, cum demonstrează în lucrarea *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă* (1923), dar și în alte studii. Chiar dacă literatura de aici nu s-a ridicat la nivelul atins în celelalte provincii românești, ea s-a caracterizat printr-o notă specifică, menită să o individualizeze, așa cum conchide C. La fel ca N. Cartoian, el ilustrează elocvent condiția istoricului literar aplecat în exclusivitate asupra epocii vechi, pentru a cărei recitare apelează în permanență la erudiție și spirit critic.

SCRIERI: *Dosithei, mitropolit Soceavskii i ego knižnaia deiatelinosti*, Kiev, 1915; ed. (*Dosoftei, mitropolitul Moldovei, și activitatea lui literară*), tr. Ștefan Berechet, Iași, 1918; *Contribuțiuni privitoare la originea și moartea mitropolitului Moldovei Dosoftei*, București, 1920; *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1923; ed. Chișinău, 1992; *Dimitrie Cantemir în Rusia*, București, 1925; ed. îngr. și pref. Dan Horia Mazilu, București, 2000; *Chișinăul*, Chișinău, 1925; *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917–1918*, pref. C.C. Giurescu, București, 1929; ed. Chișinău, 1993; ed. Iași, 2001; *Odată, pe malul Nistrului...*, Chișinău, 1933; *Din legăturile culturale româno–ucrainiene. Ioanichie Galeatovschi și literatura românească veche*, București, 1938; *Începuturile scrisului în limba românească*, București, 1941; *La Bessarabie, sa population, son passé, sa culture*, București, 1941; ed. (*Basarabia. Populația, istoria, cultura*), tr. Alexandrina Grigorescu, îngr. Cornel Scafeș, București – Chișinău, 1992; *Introducere în istoria literaturii române. Orientări metodologice*, București, 1944; *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1947; ed. îngr. și pref. Dan Horia Mazilu, București, 1989; ed. Chișinău, 1992. **Antologii:** *Basarabia*, pref. Valeriu Popovschi, Chișinău, 1993.

Repere bibliografice: Simion Mehedinți, „Contribuțiuni privitoare la originea și moartea mitropolitului Moldovei Dosoftei”, CL, 1922, 1; Camil Petrescu, „Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă”, „Revista vremii”, 1923, 9; Vasile Bogrea, „Dimitrie Cantemir în Rusia”, AIN, 1924–1925; P.P. Panaitescu, „Dimitrie Cantemir în Rusia”, DR, 1924–1926, partea 2; P.P. Panaitescu, „Din legăturile culturale româno–ucrainiene. Ioanichie Galeatovschi și literatura românească veche”, RIR, 1938; D. Găzdaru, „Dimitrie Cantemir în Rusia”, „Revista critică”, 1927, 2; Gh. Bezviconi, „Din legăturile culturale româno–ucrainiene. Ioanichie Galeatovschi și literatura românească veche”, VBA, 1938, 10; Petre V. Haneș, „Din legăturile culturale româno–ucrainiene. Ioanichie

Galeatovschi și literatura românească veche, PL, 1939, 3; Alexe Procopovici, „Începuturile scrisului în limba românească”, DR, 1943, partea 2; Bucur, *Istoriografia, 196–198*; Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română*, București, 1974, 196–201; Nicolae Manolescu, *O (re)editare necesară*, RL, 1989, 10; I.C. Chițimia, *Remember: Ștefan Ciobanu*, JL, 1993, 45–48; Iordan Datcu, *Un fiu al Basarabiei: acad. prof. Ștefan Ciobanu*, REF, 1994, 5–6; *Dicț. scriit. rom.*, I, 571–572; Valeriu Popovschi, *Însemnări despre viața și activitatea lui Ștefan Ciobanu*, „Destin românesc” (Chișinău), 1995, 3; Nicolae Florescu, *Istoriografia literaturii române vechi*, I, București, 1996, 42–43; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 268–269; Vasile Grosu, *Academicianul Ștefan Ciobanu*, Chișinău, 2010; Pavel, *Arheologia*, 176–181.

E.P.

CIOBANU, Valeriu (4.IV.1917, Nemirov–Chișinău – 21.XII.1966, București), istoric literar, folclorist, poet. Este fiul Annei (n. Schmidt) și al lui Ștefan Ciobanu, istoric literar. Urmează Liceul „Alec Russo” la Chișinău și Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București (1936–1940), concomitent cu Școala Normală Superioară (transformată în Academia Pedagogică), studiul prelungindu-se cu încă un an. Beneficiază și de studii de specializare în Franța, la Universitatea Aix-Marseille (1939). Își susține doctoratul în 1945 cu teza *Poporanismul. Geneză. Evoluție. Ideologie*. După absolvire suplinește o scurtă perioadă o catedră de franceză în București. Până să devină cercetător științific la Institutul de Istorie Literară și Folclor al Academiei Române (1949–1966), este asistent (1942–1949) la Catedra de istoria literaturii române moderne a Universității din București, avându-i ca șefi pe D. Caracostea, Tudor Vianu și G. Călinescu. Debutază cu poezie în revista liceală „Unirea” (1933); alte versuri îi apar sporadic în „Gândirea”, „Națiunea”, „Viața românească”. Debutul în publicistică și-l face la revista „Cadran” (1939) cu un medalion despre A.I. Herzen. A mai colaborat la „Fapta”, „Gazeta literară”, „Jurnalul literar”, „Veac nou”, „Viața Basarabiei”, „Limbă și literatură”, „Litere și arte”, „Luceafărul”, „Revista de folclor”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, „Revista de istorie și teorie literară”. O serie de articole și traduceri din „Națiunea” (1947–1948) au în vedere operele câtorva scriitori ruși și francezi.

Autentic erudit, C. se angajează în lucrări de folclor comparat, cu teme mai puțin abordate până la data când el începe să le aprofundeze, cum ar fi,

de exemplu, *Jertfa zidirii la ucrainieni și ruși* (1938) sau *Lumea bănelor* (1955). Literatura rusă reprezintă, de altfel, domeniul cercetat cu insistență, de asemenea influența rusă asupra unor scriitori români, de unde rezultă mai multe studii de literatură comparată. A elaborat și studii despre scriitori români precum Tudor Pamfile, Gh. Asachi, Al. Vlahuță, Al. Depăărățeanu, C. Stamati-Ciurea, unde cercetarea se concentrează atent asupra informației, încât, pentru momentul în care aceste studii au fost publicate în reviste, toate sursele par epuizate. *Poporanismul. Geneză. Evoluție. Ideologie* (1946) este monografia unui curent sociocultural, în care sunt urmărite aria de răspândire, elementele premergătoare (fondul umanitar, revoluționar, reacționar și estetica socială). Poporanismul rus și cel românesc sunt analizate din perspectiva evoluției criticii ruse și a gândirii românești, concentrându-se mai ales asupra manifestărilor ideologice ale poporanismului românesc pe momente: 1893–1894, 1901–1903, 1906–1910. *Hortensia Papadat-Bengescu* (1965), prima interpretare monografică a operei marii romaniere, e o lucrare având ca temei aceeași informație exhaustivă. Totuși, „opiniiile noastre critice nu sunt ultimul cuvânt”, scrie C., conștient că este prea mult supus constrângerilor epocii în care și-a redactat și publicat cartea. De aici, pedalarea pe o interpretare sociologizantă a lumii romanelor Hortensiei Papadat-Bengescu. Volumele de versuri publicate postum, *Fiul lunii* (1969) și *Haina de brumă* (1984), sunt alcătuite din cicluri legate între ele, astfel încât întregul să se articuleze unitar. Lirica lui C. l-a entuziasmat pe Tudor Arghezi, care în 1947 se oferise să-i scrie prefața la un posibil volum antologic, iar Nicolae Manolescu îi socotește poezia drept vocația „probabil cea mai temeinică”.

SCRIERI: *Poporanismul. Geneză. Evoluție. Ideologie*, București, 1946; *Hortensia Papadat-Bengescu*, București, 1965; *Fiul lunii*, pref. Dinu Pillat, București, 1969; *Haina de brumă*, îngr. Ion Lazu, pref. Cornelia Ștefănescu, București, 1984.

Repere bibliografice: V.I. Cataramă, „*Jertfa zidirii la ucrainieni și ruși*”, A, 1938, 3–4; Gala Galaction, *O carte despre „poporanism”*, „Jurnalul de dimineață”, 1946, 488; Teodor Vărgolici, „*Hortensia Papadat-Bengescu*”, CNT, 1965, 1; George Muntean, „*Hortensia Papadat-Bengescu*”, CNT, 1965, 1; Gabriela Drăgoi, „*Hortensia Papadat-Bengescu*”, RITL, 1966, 1; Stancu Ilin, *Valeriu Ciobanu*, LCE, 1967, 2; Nicolae Manolescu, *Poezii se descoperă: Valeriu*

Ciobanu, „Fiul lunii”, CNT, 1969, 18; Pillat, *Itinerarii*, 344–347; Dicț. scriit. rom., I, 572–573; Datcu, *Dicț. etnologic*, 230–231; Ion Lazu, Ion Murgeanu, *Himera literaturii – dialog epistolar*, București, 2007, 336–337. C.Ș.

CIOBANU, Vitalie (4.V.1964, Florești–Soroca), prozator, eseist. Este fiul Galinei Agafia Ciobanu (n. Odobescu) și al lui Ion Ciobanu, profesori. Este licențiat în jurnalism la Universitatea de Stat din Chișinău (1986). Până în 1994 a lucrat ca redactor, apoi ca redactor-șef la Editura Hyperion din Chișinău. Din octombrie 1994 este redactor-șef la revista „Contrafort”, între ai cărei fondatori se numără. Este prezent în presă din 1981, în ziarul „Tinerimea Moldovei” și în revistele „Nistru” și „Moldova” din Chișinău, cu fragmente dintr-un roman de aventuri picarești, rămas în manuscris, *Sfârșitul Rechinului Negru*. A mai colaborat la „Orizontul”, „Literatura și arta”, „Sud-Est cultural”, „Semn”, ca și la „România literară”, „Dilema”, „22”, „Observator cultural”, „Lettre internationale”, „Secolul 21”, „Cultura”, „Interval”, „Apostrof”, „Steaua”, „Timpul”, „Convorbiri literare”, „Viața românească”, „Orizont”, „România liberă”, „Curentul”, „Averea” ș.a. Este comentator la postul de radio Europa Liberă și editorialist la ziarul „Adevărul” (Chișinău), președinte PEN-Centru Moldova – Filiala Asociației Mondiale a Scriitorilor (International PEN). I s-au acordat Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1991, 1999, 2001, 2005), Premiul Uniunii Scriitorilor din România (1999), Premiul Filialei din Chișinău a Uniunii Scriitorilor (2007) ș.a. În 1999–2001 a beneficiat de câteva burse la Praga.

Prima carte a lui C., *Schimbarea din strajă* (1991), este o tipică metaficțiune istoriografică, proiectând asupra unui decor de secol XVIII fanariot o reflexivitate problematică și o intruziune naratorială tipic postmoderne. Rămâne totuși un roman de tinerețe, interesant mai curând pentru importurile teoretice din epocă și pentru voința de a se disocia de tradiționalismul predecesorilor, dar mai puțin prin calități intrinseci. Autorul a abandonat de altfel proza ficțională, devenind în schimb unul dintre eseisții marcanți ai postcomunismului româno-basarabeian. Acțiunea sa culturală, de scriitor și de manager, se evidențiază prin civilitate, eleganță, disponibilitate pentru a găsi justa cale de mijloc. Între generația lui Grigore Vieru și generația revizionistă, prooccidentală a anilor '80–'90 din secolul trecut, C., deși face parte *de facto* din

ultima, se impune ca un factor de echilibru. *Frica de diferență* (1999), culegere de eseuri și de cronici literare publicate în România și în Republica Moldova, oferă mostre de discurs mediator aparținând unui intelectual care, încercând să (re)activeze spiritul critic în limitele unei raționalități elocvente, nu refuză nici accentele polemice. Pozițiile sale sunt colorate de un eticism de nuanță conservatoare, de susținerea unui unionism moderat și de un anticomunism ferm, coroborat cu antirusismul politic și cu pledoaria pentru valorile Europei liberale. Fie că scrie împotriva turnurii filoruse a lui Ion Druță ori despre „gălăgioasa caravană a comemorărilor lui Eminescu”, despre nevoia de reformă a Bisericii Ortodoxe ori despre lipsa societății civile din Basarabia, despre criza morală în postcomunism sau despre intelectualii tineri basarabeni, C. pune diagnostice nu atât exacte, cât utile și constructive. Cronicile sale literare – având ca obiect cărți de Augustin Buzura, Mircea Cărtărescu, H.-R. Patapievic, Gabriel Liiceanu, Octavian Paler, Adam Michnik ș.a. –, deși conțin observații de finețe, sunt predominat exerciții de admirație, sugerând asumarea unor modele existențiale care depășesc volumul tipografic al titlurilor recenzate. Există totuși un risc în datele activității lui C., și acesta s-ar putea numi excesul de bun-simț, de oportunism canonic care, monopolizând *persona*, inhibă creativitatea scriitorului. Astfel, paginile de jurnal incluse în *Valsul pe eșafod. 30 de pretexte literare și un jurnal la Praga* (2001) sunt plate și conformiste. Un jurnal mai viu – de această dată „pe două voci” – este *Literatur Express. Europa de la fereastra vagonului* (2007), scris împreună cu comilitonul afin Vasile Gârneț.

SCRIERI: *Schimbarea din strajă*, Chișinău, 1991; *Frica de diferență*, București, 1999; *Valsul pe eșafod. 30 de pretexte literare și un jurnal la Praga*, Chișinău, 2001; *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova*, Iași, 2005; *Literatur Express. Europa de la fereastra vagonului. Jurnal pe două voci* (în colaborare cu Vasile Gârneț), București, 2007. **Antologii:** „*Arhipelag*” – *antologie de literatură română din Republica Moldova*, Chișinău, 2010.

Repere bibliografice: Vasile Gârneț, *Un debut remarcabil*, LA, 1992, 14; Carmen Mușat, *Criza identității și frica de diferență*, OC, 2000, 5; Doru Pop, *Apostolatul intra-cultural*, ST, 2000, 5–6; Gheorghe Grigurcu, *Revolta împotriva maselor*, RL, 2000, 38; Paul Cernat, *Integrarea diferenței*, OC, 2002, 105; Eugen Lungu, *Pas de deux*, „Semn”, 2002, 9–10; Marius Miheț, *Criticul basarabeian față cu valsul literaturii*, F, 2002, 10; Mircea A. Diaconu, *Vitalie Ciobanu*

și etica purgatoriului, APF, 2003, 10; Ciocan, *Incursiuni*, 24–26; Mircea Morariu, „Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova”, F, 2005, 6; Ștefănescu, *Istoria*, 1132–1133; Alexandru Budac, *Zona*, O, 2006, 1; Sorin Alexandrescu, *Un român*, SXX, 2006, 10–12; Șleahțișchi, *Cerc*, 83–100, 107–112; Șerban Axinte, *Vasile Gârnet și Vitalie Ciobanu în trenul literaturii*, CU, 2008, 2. **M.I.**

CIOCAN, Iulian (6.IV.1968, Chișinău), prozator, critic literar, traducător. Este fiul Olgăi Cujba, educatoare, și al lui Vladimir Ciocan, muncitor. A studiat la Universitatea de Stat din Chișinău, Facultatea de Filologie, secția limba și literatura română (1986–1987, 1988–1990), și la Universitatea Transilvania din Brașov, Facultatea de Filologie, secția română–engleză (1990–1995). A fost lector la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” din Chișinău (1995–2000) și cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară al Academiei de Științe din Republica Moldova. Din 1998 este comentator al postului de radio Europa Liberă. A debutat în 1994 la „Basarabia” cu un articol despre literatura SF. A publicat proză scurtă, articole și în „Contrafort”, „Sud-Est”, „Familia”, „Observator cultural”, „Secolul 21”, „Labyrint” (Cehia), „Sprache im technischen Zeitalter” (Germania). Este prezent în antologia lui Aleksandar Hemon *Best European Fiction 2011* (Illinois, Champaign, SUA).

Comparație de comedie neagră, microrealism și autoficțiune plasată de C. în Chișinău la crepusculul sistemului sovietic – începutul anilor '80 din secolul trecut, *Înainte să moară Brejnev* (2007) este un roman-puzzle, compus din povestiri care interferează periferic, sau un volum de povestiri cu unele personaje comune. În cadru intră o mână de personaje (un elev, un veteran de război, un politruc, un țaran, un țaran urbanizat, un văduv ș.a.), urmărindu-se și comparându-se, prin intermediul interacțiunilor mai mult sau mai puțin vagi, gradele diferite de participare la mizeria socială și la comedia politică. Rețeta este aceeași în *Tărâmul lui Sașa Kozak* (2011), evaluând de această dată avaturile în postcomunism ale umanității mărunte în care s-a specializat autorul: un pensionar, un scriitor, un cuceritor de profesie, un afacerist etc. Înainte de a se lansa ca prozator, C. publicase două volume de critică literară, *Metamorfoze narative* (1996) și *Incursiuni în proza basarabeană* (2004). *Incursiuni...* trece în revistă mișcarea prozei basarabene de la neosămănătorismul postbelic

la postmodernismul generației lui Vasile Gârnet și Vitalie Ciobanu, la act de apariția, prin Ștefan Baștovoi și Alexandru Vakulovski, a unei noi generații după aceea a optzeciștilor basarabeni, desființează proza lui Ion Druță, în care vede duplicitatea față de sistemul comunist și personajele incolore care se lasă purtate de istorie. În linii mari, este o publicistică alertă, făcută cu spirit disociativ, dar care nu face masă critică într-un volum. Autorul și-a valorificat activitatea de comentator la Europa Liberă în șase volume din seria *Realitatea cu amănuntul la Europa Liberă* (2008–2012). A tradus din Viktor Erofeev *Enciclopedia sufletului rus* (2003).

SCRIERI: *Metamorfoze narative*, Chișinău, 1996; *Incursiuni în proza basarabeană*, Chișinău, 2004; *Înainte să moară Brejnev*, pref. Andrei Bodiu, Iași, 2007; *Realitatea cu amănuntul la Europa Liberă*, I–VI, Chișinău, 2008–2012; *Tărâmul lui Sașa Kozak*, București, 2011.

Repere bibliografice: Al. Burlacu, *Un critic în ofensivă*, „Basarabia”, 1996, 11–12; Vitalie Ciobanu, [Iulian Ciocan], CF, 2005, 1–2, VR, 2009, 10; Mihail Vakulovski, *Metamorfozele critice ale lui Iulian Ciocan*, ARG, 2006, 6; Paul Cernat, [Iulian Ciocan], OC, 2007, 392, „22”, 2011, 34; Rita Chirian, [Iulian Ciocan], CLT, 2007, 41, 2008, 11; Burlacu, *Existențe*, I, 235–242; *Dicț. Chișinău*, 139–140; Bianca Burța-Cernat, *Stare de urgență*, OC, 2011, 603. **M.I.**

CIOCAN-IVĂNESCU, Rodica (28.IX.1916, București – 8.IX.1998, București) istoric literar, traducătoare. Este fiica Mariei (n. Bălănescu) și a lui Atanasie Ciocan, profesor. A urmat Facultatea de Istorie la Universitatea din București (1934–1938), fiind studenta lui N. Iorga (cărui i-a fost și secretară științifică), P. P. Panaitescu, D. Russo. Din 1935 a frecventat și cursurile Facultății de Litere, secția limba franceză, avându-l între profesori pe Charles Drouhet. Își ia doctoratul în 1942 cu o lucrare despre Ștefan Bathory. Bibliotecară la diverse instituții în București, din 1946 lucrează la Iași, mai întâi în cercetare, iar din 1949 la Facultatea de Filologie și Istorie, alături de soțul său, lingvistul G. Ivănescu; amândoi sunt însă epurați în 1952. Grație sprijinului dat de Iorgu Iordan, după o vreme sunt angajați cercetători la Institutul de Istorie și Filologie din Iași. În 1965 C.-I. este reintegrată în învățământul universitar, ca lector, la Universitatea din Timișoara, unde va funcționa până în 1970.

C.-I. a învățat singură limba polonă, devenind o reputată traducătoare din această limbă, printre autorii ale căror scrieri le transpune, singură sau

în colaborare, aflându-se Jan Kochanowski, Stefan Żeromski, Jarosław Iwaszkiewicz, Władysław Tatar-kiewicz, dar și Danuta Bieńkowska. A semnat și Rodica Ciocan, iar în intervalul 1955–1957 a folosit pseudonimul Aldona Bielska. A colaborat la „Neamul românesc”, „Analele Universității din Timișoara”, „Archiva Valachica”, „Balcania”, „Secolul 20”, „Romanoslavica”, „Studia et Acta Orientalia” (din a cărei redacție a făcut parte), „Byzantinoslavica” (Praga), „Byzantion” (Bruxelles) ș.a. A participat la numeroase sesiuni și congrese naționale și internaționale, fiind autoarea a numeroase studii care urmăresc interferențele culturale sud-est europene și orientale, remarcându-se îndeosebi prin cercetări de bizantinologie și tracologie – *Les Débuts des recherches byzantines en France à l'époque du Grand Dessein (1598–1609)* (1965), *Notes sur le théâtre byzantin dans ses rapports avec la tragédie grecque et l'humanisme occidental* (1970), *Sur la Quête d'Orphée (à propos d'un passage d'Énée de Gaza)* (1973), *Géopolitique et culturologie dans l'espace de la thalassocratie byzantine* (1993), dar și de istorie literară – *Un Épisode de l'histoire des Arméniens de Moldavie au XVI siècle* (1968), *L'Écho européen de la création de Stanisław Wyspiański, en tant que représentant de l'expressionnisme polonais (Sur les traces de la Młoda Polska)* (1980), *La Fortune de quelques personnages des romans de George Sand* (1981) etc. și în mod deosebit despre geneza și trăsăturile barocului în contextul culturii europene din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

SCRIERI: Étienne Bathory, *prince de Transylvanie, roi de Pologne, et les Roumains*, București, 1939 ; *Noi contribuții la studiul genezei barocului*, Timișoara, 1968.

Traduceri: Jan Kochanowski, *Trenii*, București, 1941 (în colaborare cu T. Gostyński); Stefan Żeromski, *Doctor Judym*, pref. Olga Zaicik, București, 1958 (în colaborare cu Iulia Soare); Danuta Bieńkowska, *Pe urmele cuiburilor de vulturi*, București, 1958 (în colaborare cu Constantin Țoiu), *De m-ai iubi*, București, 1974, *Salt în neant*, postfața trad., București, 1991; František Běhounek, *Acțiunea L. Aventuri într-un secol atomic*, București, 1962 (în colaborare cu Corvin Gruia); Waclaw Kubacki, *Trista Veneției*, București, 1974; Jarosław Iwaszkiewicz, *Povestiri muzicale*, București, 1979 (în colaborare cu Beatrice Burlacu și Olga Zaicik); Mariusz Karpowicz, *Arta poloneză în secolul al XVII-lea*, pref. trad., București, 1979; Władysław Tatar-kiewicz, *Istoria celor șase noțiuni*, pref. Dan Grigorescu, București, 1981; Helena Mniszek, *Stigmatizata*, postfața trad., București, 1991.

Repere bibliografice: N. Bănescu, „Étienne Bathory, prince de Transylvanie, roi de Pologne, et les Roumains”, „Revista istorică”, 1943, 7–12; ; Mazilu, *Recitind*, I, 277, 280, 462; Stan Velea, *Literatura polonă în România*, București, 2001, 11, 28, 298, 310–315, *passim*. **A.M., I.L.M.**

CIOCANU, Anatol (3.VI.1940, Mălăiești-Bălți – 19.VI.2012, Chișinău), poet, prozator, publicist. Este fiul Catincăi și al lui Haralamb Ciocanu, țărani. A absolvit, la Chișinău, Facultatea de Filologie și Istorie a Universității de Stat (1962). A fost redactor la ziarul „Moldova socialistă”, la revistele „Moldova” și „Glasul națiunii”, la care din 1992 până în 2000 e corespondent special la București. E prezent și în „Convorbiri literare”, „Literatorul”, „Contemporanul – Ideea europeană”, „Viața românească” ș.a. I s-au decernat Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1998, 2000, 2001), Premiul Național al Republicii Moldova (2002), Ordinul Gloria Muncii (2009) ș.a.

C. a debutat cu versuri fiind încă elev, iar editorial cu placheta *Sărutul soarelui* (1965), anunțându-se ca un romantic ce scrie o poezie a stărilor sufletului cutreierat de fiorii adolescenței ai dragostei, a setei de viață și de afirmare. El vine dintr-un sat cu multă culoare și plin de taine, transpus în imagini de mare acuitate plastică, cu un desen ce reverberează în profunzime. Dorul și nostalgia, visarea și resemnarea sunt motive predilecte și în cărțile de mai târziu: *An neobișnuit* (1967), *Firul Ariadnei* (1970), *Vârsta teiului* (1984), *Spicul și steaua* (1990), *Rugă de ostătec* (1998), *Poeemele durerii* (2000) ș.a. Poet solar și optimist, C. are conștiința vicisitudinilor existenței. Cântăreț al frăgezimilor și candorilor, se inspiră, declarându-și identitatea de esență, din obiceiurile și tradițiile autohtone, ale satului de care nu se desparte nicicând: *Cântece de-acasă* (1971) și *Alte cântece de-acasă* (1978). Lirica lui C. este cantabilă, multe versuri devenind texte pentru cântece ușor de memorat, promovate de câțiva interpreți de notorietate. A scris și literatură pentru copii: *Vine, vine primăvara...* (1981), *Strugur dulce, lan de aur...* (1983), *Despre-o viță și-o bobiță...* (1986) ș.a. Ca traducător, optează pentru cartea de poezie, selectând îndeosebi din paginile unor mari scriitori ruși (A.S. Pușkin, M.I. Lermontov, Taras Șevcenko ș.a.), dar și din versurile lui Giuseppe Ungaretti.

SCRIERI: *Sărutul soarelui*, pref. Victor Teleucă, Chișinău, 1965; *An neobișnuit*, Chișinău, 1967; *Întoarcerea lui Călin*, Chișinău, 1968; *Struguri în amiază. Oameni și locuri din Moldova*, Chișinău, 1968; *Firul Ariadnei*, Chișinău, 1970; *Cântece de-acasă*, Chișinău, 1971; *La izvoare*, Chișinău, 1973; *Semnele iubirii*, Chișinău, 1973; *Orele vegherii*, Chișinău, 1974; *Sonetele câmpiei*, Chișinău, 1975; *Diminețile Patriei. Oameni și locuri din Extremul Orient*, Chișinău, 1976; *Foișorul*, Chișinău, 1977; *Unde-i câmpul înflorit*, Chișinău, 1977; *Alte cântece de-acasă*, Chișinău, 1978; *Departee de Soare-răsare*, Chișinău, 1978; *Veșnic renaște*, Chișinău, 1981; *Vine, vine primăvara...*, Chișinău, 1982; *Strugur dulce, lan de aur...*, Chișinău, 1983; *Vârsta teiului*, Chișinău, 1984; *Cântecul viorii*, Chișinău, 1986; *Despre-o viță și-o bobiță...*, Chișinău, 1986; *Turnul de pază*, Chișinău, 1988; *Spicul și steaua*, Chișinău, 1990; *Flori de tei deasupra noastră...*, pref. Liliana Ursu, București, 1995; *Rugă de ostătec*, București, 1998; *Poeemele durerii*, pref. Mihai Cimpoi, București, 2000; *Cântecele mântuirii*, pref. Tudor Palladi, București, 2001; *Blestemele nobleței*, pref. Arcadie Suceveanu, Timișoara, 2002; *Hai, ploită*, Chișinău, 2003; *Toga iluziei*, București-Chișinău, 2003; *Pasărea speranței*, Chișinău, 2007; *101 poeme*, București, 2009; *Apropierea de țărnișă*, pref. Tudor Palladi, Chișinău, 2010; *Ora sărutului*, pref. Ioan Mănescu, Chișinău, 2010; *Poeemele iubirii*, pref. Viorel Dinescu, Chișinău, 2011; *Povara crucii*, Iași, 2012.

Repere bibliografice: Eliza Botezatu, *Substanța unei deveniri*, „Nistru”, 1971, 10; Cimpoi, *Alte disocieri*, 131–137; Ciocanu, *Itinerar, passim*; Andrei Țurcanu, *Dintre sute de catarge '77*, Chișinău, 1977, 150–162; Alexandru Burlacu, *Poezii inspirate și versuri nedesăvârșite*, „Nistru”, 1981, 9; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 204, 392; *Mică encicl.*, 121–134; Suceveanu, *Emisferele*, 124–125; Vitalie Răileanu, *Anatol Ciocanu și zăua grea a poeziei*, LA, 2010, 27 mai; *Dicț. Chișinău*, 140–142; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 300–307. **I.C.**

CIOCANU, Aurel (27.III.1943, Mălăiești-Bălți), poet, prozator. Este fiul Sofiei și al lui Ion Ciocanu. A absolvit cursul mediu în localitatea Șaptebani, apoi, la Chișinău, Facultatea de Filologie a Universității de Stat (1965). Ulterior a activat în redacția unor publicații precum „Scânteia leninistă”, „Tânărul leninist”. Din anul 2000 a plecat peste ocean, stabilindu-se în Statele Unite ale Americii.

C. a debutat editorial cu volumul de proză pentru copii *Băiețelul din geamul albastru* (1970), în care se prefigurează trăsătura distinctivă a literaturii sale pentru cei mici: spontaneitatea discursului, simplu în aparență, dar sugestiv și antrenant. Și celelalte cărți destinate aceluiași cititor – *Corăbioare* (1972), *Pălăria lui Cipolino* (1981),

Unchiul meu Păcală (1982) și, în chip deosebit, *La târgul din Prostănaci* (1987) – denotă capacitatea lui **C.** de a se copilări frumos, de a capta atenția prin istorisiri ingenioase și sugestive, depășind granița realului și explorând zona fantasticului, unele texte fiind scrise în manieră folclorică. Motivele legate de locurile natale sunt exprimate într-o tonalitate ușor elegiacă mai ales în *Iarna dragostei* (1984) și în *Iubind* (1991).

SCRIERI: *Băiețelul din geamul albastru*, Chișinău, 1970; *Corăbioare*, Chișinău, 1972; *Glob matern*, Chișinău, 1973; *De vorbă c-un ghiduș*, Chișinău, 1974; *Trenul 61-B*, Chișinău, 1975; *Arme în iarbă*, Chișinău, 1976; *Sus la codru*, Chișinău, 1978; *Umbrela cosmonautului*, Chișinău, 1979; *Luni, marți, miercuri...*, Chișinău, 1981; *Pălăria lui Cipolino*, Chișinău, 1981; *Unchiul meu Păcală*, Chișinău, 1982; *Iarna dragostei*, pref. Nicolae Vieru, Chișinău, 1984; *Vânt cu ochelari*, Chișinău, 1984; *La târgul din Prostănaci*, Chișinău, 1987; *Înflorite ramuri*, Chișinău, 1988; *Ploaie desculță*, Chișinău, 1990; *Iubind*, Chișinău, 1991; *Carte pentru bunici și nepoți*, Chișinău, 2000.

Repere bibliografice: Arhip Cibotaru, *Poetul și timpul*, „Nistru”, 1974, 8; Ion Ciocanu, *Argumentul de rigoare*, Chișinău, 1985, 43–68; [Aurel Ciocanu], LA, 1993, 18 martie (grupaj special); Cimpoi, *Ist. Basarabia*, 203; *Dicț. Chișinău*, 142–143. **I.C.**

CIOCANU, Ion
(18.I.1940, Tabani-Hotin), critic literar,
prozator, poet.

Este fiul Catincăi (n. Porciulean) și al lui Mihalache Ciocan, țărani; istoricul literar Vasile Ciocanu e fratele său. Învăță mai întâi în comuna natală și la Colicăuți (1946–1956), urmează Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1957–1962), obținând ulterior titlurile de doctor (1965) și doctor habilitat în filologie (2000). A fost lector (din 1965), conferențiar universitar (până în 1971), redactor la editurile Cartea Moldovenească, Literatura Artistică și Hyperion (unde un timp a exercitat funcția de director), redactor-coordonator la Grupul Editorial Litera (din 1996), director general al Departamentului de Stat pentru

Limbi (1993–1994), șef de direcție la Departamentul Relații Naționale și Funcționarea Limbilor (1998–2001), în continuare fiind cercetător la Institutul de Literatură și Folclor al Academiei de Științe din Republica Moldova. Din 1987 este ales în mai multe rânduri în conducerea Uniunii Scriitorilor din stânga Prutului. Debutază în 1959 la almanahul „Glasuri tinere”, iar editorial în 1965 cu volumul de proză scurtă *Fereastră deschisă*. Redactor la revista „Limba română” (1990), la „Glasul națiunii” (1994–1997) ș.a., susține rubrici permanente, în special de cultivare a limbii, în „Țarina”, „Făclia”, „Viața satului”, „Luceafărul”, „Țara”, „Vocea poporului” precum și în cadrul unor emisiuni radiofonice. I s-au acordat numeroase distincții, printre care Premiul revistei „Literatura și arta” (1997, 2000, 2001, 2003 ș.a.), Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1999) și Medalia „Mihai Eminescu” (2000), Ordinul Republicii (2010).

C. cultivă ca prozator un realism care polarizează îndeosebi aspecte comune ale vieții, obișnuitul, mărunțul, sentimentalul. Nuvelele din *Fereastră deschisă*, *Floare rară* (1972), *Mijlocul verii* (1975) ș.a., dar și versurile care alcătuiesc volumele *Poeme de dragoste* (1993) și *Alte poeme de dragoste* (1995) sunt intime, în stilul neopetrarhist al lui Emanoil Bucuța. Ponderea scrisului lui C. o dă însă critica literară – cronică, studiul monografic, articolul publicistic sau cel cu caracter teoretic. Afectată doar parțial, și numai într-o anumită perioadă, de spiritul conjunctural, investigația este minuțioasă și corectă, cu o diagnosticare precisă și analize pertinente ale operelor și individualității autorilor. *Caractere și conflicte* (1968), *Unele probleme de estetică* (1973), *Dialog continuu* (1977), *Permanențe* (1983), *Argumentul de rigoare* (1985), *Dreptul la critică* (1990), *Literatura română contemporană din Republica Moldova* (1998), *Rigorile și splendorile prozei „rurale”* (2000), *Salahorind...* (2008), *Cărțile din noi* (2011) au deschidere către orizontul generalizărilor teoretice, aplicate la literatura clasică și contemporană. Autorul lor e un eseist de bună condiție, care propune, dincolo de comentariile la obiect, un „manual” de estetică practică, un dicționar sui-generis al laboratorului de creație, cu toate fazele genezei unei scrieri. Personalitatea lui C. se conturează pregnant și în critica de întâmpinare, unde, aplecat cu mîgălă și exigență asupra unor orientări și autori, disecă atent, refuză accidentalul și falsele valori, vădește siguranță și finețe în evaluarea esteticului, gustă farmecul textual sau subtextual, concomitent

fiind mereu sensibil la noutate. Aceleași caracteristici le denotă cartea *Din frământul necuten al vremilor* (1988), o sinteză asupra publicisticii scriitoricești din stânga Prutului. Și „microeseurile de dragoste pentru cuvânt” din volumul *Atât de drag...* (1995) ori paginile din *Darul lui Dumnezeu* (2009) sau din *Noi și cuvintele noastre* (2011) ș.a., axate pe chestiuni de cultivare a limbii și de sociolingvistică, participă esențial la definirea prestației culturale a lui C.

Puțini sunt criticii cu evoluție continuă și evidentă. Ion Ciocanu a evoluat odată cu literatura basarabeană; chiar dacă rămâne refractar la unele orientări și curente literare, el și-a revizuit fără cruțare opiniile despre mastodonții literari, lucru pe care mulți colegi de breaslă și de generație întârzie să-l facă.

ALEXANDRU BURLACU

SCRIERI: *Fereastră deschisă*, Chișinău, 1965; *Caractere și conflicte*, Chișinău, 1968; *Articole și cronici literare*, Chișinău, 1969; *Floare rară*, Chișinău, 1972; *Itinerar critic*, Chișinău, 1973; *Unele probleme de estetică*, Chișinău, 1973; *Mijlocul verii*, Chișinău, 1975; *Dialog continuu*, Chișinău, 1977; *Podurile vieții și ale creației. Studiu asupra creației lui I.C. Ciobanu*, Chișinău, 1978; *Clipa de grație*, Chișinău, 1980; *Pașii lui Vladimir Curbet*, Chișinău, 1982; *Permanențe*, Chișinău, 1983; *Argumentul de rigoare*, Chișinău, 1985; *Măsura adevărului*, Chișinău, 1986; *Creația scriitorilor moldoveni în școală* (în colaborare), Chișinău, 1987; *Din frământul necuten al vremilor*, Chișinău, 1988; *Cu fața spre carte*, Chișinău, 1989; *Dreptul la critică*, Chișinău, 1990; *Reflecții și atitudini*, Chișinău, 1992; *Poeme de dragoste*, Chișinău, 1993; *Alte poeme de dragoste*, pref. Iulia Mihăileanu, București, 1995; *Atât de drag...*, Chișinău, 1995; *Literatura română contemporană din Republica Moldova*, Chișinău, 1998; *Zborul frânt al limbii române*, Chișinău, 1999; *Rigorile și splendorile prozei „rurale”. Studiu asupra creației literare a lui Vasile Vasilache*, Chișinău, 2000; *Dincolo de literă*, Timișoara, 2002; *Realitatea în cuvânt și cuvântul în realitate*, Chișinău, 2002; *Conștientizarea greșelii*, București – Chișinău, 2003; *Scriitori de ieri și de azi*, București – Chișinău, 2004; *Temelia nemuririi noastre*, Chișinău, 2005; *Efortul salvator*, Chișinău, 2006; *Nevoia de vase comunicante sau Cartea între scriitor și cititor*, Chișinău, 2006; *Efim Tarlapan – protagonist al scrisului satirico-umoristic*, Zalău, 2007; *Salahorind...*, Chișinău, 2008; *Darul lui Dumnezeu*, Chișinău, 2009; *Noi și cuvintele noastre*, Chișinău, 2011; *Cărțile din noi*, Chișinău, 2011.

Repere bibliografice: Mihail Dolgan, *Conștiința civică a poeziei contemporane*, Chișinău, 1976, 199–210; Vasile Coroban, „*Dialog continuu*”, LA, 1977, 30; Mihai Cimpoi, *Dialogul continuu*, LA, 1990, 3; Stancu Ilin, „*Dreptul la*

critică”, VR, 1991, 7; Călin Manilici, *Perspectivă culturală asupra literaturii*, ST, 1991, 11; Mihai Vakulovski, *Dragostea noastră netrecătoare*, LRC, 1996, 5–6; Suceveanu, *Emisferele*, 117–120; Nicolae Busuioc, „*Nevoia de vase comunicante*”, RR, 2006, 4; Ana Bantoș, *Recuperarea autenticului*, Chișinău, 2006, 114–117; Burlacu, *Textistențe*, I, 134–145; Eugen Lungu, *Spații și oglinzi*, Chișinău, 2009, 35–36; Andrei Țurcanu, *Colocvialitate și demers*, „Akademos”, 2010, 1.

M. C.

CIOCANU, Vasile
(I.I.1942, Tabani–Hotin
– 23.IX.2003, Chișinău),
istoric literar.

Este fiul Catincăi (n. Porciulean) și al lui Mihail Ciocanu, țărani; criticul literar Ion Ciocanu e fratele său. Rămâne orfan de tată la vârsta de patru ani. A urmat școala primară și pe cea medie în satul natal, apoi Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1961–1966). Își susține doctoratul în 1974. Încă elev, adună folclor din satul de baștină, iar din 1964, ca student, face parte din grupul de angajați ai Muzeului Republican de Literatură care cutreieră satele Basarabiei și ale Bucovinei pentru a aduna materiale destinate constituirii unui patrimoniu folcloric. Între 1966 și 1969, la aceeași instituție, este mai întâi custode, apoi director adjunct și director, participând la repunerea în circulație a mai multor scriitori. Astfel, în 1968, sub auspiciile Muzeului Republican de Literatură, îi apare biobibliografia *Donici, cuib de-nțelepciune* (alcătuită în colaborare cu Gheorghe Cincilei). În perioada stagiului de pregătire a doctoratului, dar și mai târziu, întreprinde cercetări în arhivele din Chișinău, Odessa, Moscova, Cernăuți, Leningrad, Kiev, București și în Țările Baltice. În 1973 devine cercetător științific la Institutul de Limbă și Literatură din Chișinău, al cărui director adjunct va fi din 1991 până în 1993, iar până în 2003 director al aceleiași instituții, numită din 1999 Institutul de Literatură și Folclor.

În studiile sale, riguros documentate, C. este preocupat de o perioadă mai puțin studiată a literaturii

de la începutul secolului al XIX-lea, aducând date inedite despre Constantin Stamati, Teodor Vârnăv, familia lui Alecu Russo, despre Alecu Donici și urmașii lui. Urmărește activitatea literaților Alexandru și Boleslav Hâjdeu, N. Gherbanovschi, Ivan Tanschi, Victor Crășescu (Ștefan Basarabeanu) ș.a., precum și istoria relațiilor culturale și literare moldo-ruso-ucrainiene, inclusiv în paginile ziarelor și revistelor care apăreau la Odessa („*Almanahul Odesei* pe 1840” și „*Odesskii vestnik*” ș.a.). Probleme legate de învățământul românesc în stânga Prutului îl preocupă într-un studiu consacrat activității lui Ioan Donceș, iar în scrierile lui Mihail Kogălniceanu va evidenția interesul și eforturile acestuia pentru apărarea drepturilor României. Semnează, de asemenea, numeroase alte lucrări de istoriografie literară care vădesc acribie filologică, intuire corectă și o bună investigare a faptelor. Studiul *Constantin Stamati. Viața și opera* (1981) se remarcă prin importante completări la biografia scriitorului, prin depistarea unor surse necunoscute, din care Stamati a tradus și s-a inspirat, ceea ce a permis încadrarea lui mai adecvată în contextul epocii, circumscrierea cu mai multă exactitate a aportului său la mișcarea literară. Rezultatele altor investigații ale lui C. sunt prezentate într-o serie de studii și articole incluse în volumele *File de istorie literară* (1989), *Contribuții istorico-literare* (2001) și în mai multe culegeri colective: *De la cronografie la literatura modernă* (1974), *Cercetări de istorie literară* (1978), *Pagini din istoria literaturii și culturii moldovenești* (1979), *Literatura moldovenească și folclorul* (1982), *Studii și materiale despre Alexandru și Boleslav Hâjdeu* (1984) ș.a., precum și în capitolele de sinteză sau în cele consacrate lui Alexandru și Boleslav Hâjdeu, M. Kogălniceanu, C. Stamati, C. Stamati-Ciurea, O. Nacco ș.a. în *Istoria literaturii moldovenești* (I–II, 1986–1988). A îngrijit, singur sau în colaborare, ediții din scrierile lui C. Stamati, M. Kogălniceanu, Alecu Donici, C. Stamati-Ciurea, Teodor Vârnăv ș.a. Printre cărțile pregătite pentru tipar se aflau scrierile lui M. Kogălniceanu și cele ale lui Dimitrie Moruzi.

SCRIERI: *Donici, cuib de-nțelepciune* (în colaborare cu Gheorghe Cincilei), Chișinău, 1968; *Constantin Stamati. Viața și opera*, Chișinău, 1981; *Creația scriitorilor moldoveni în școală. Cronicarii moldoveni. C. Stamati, C. Negruzzi* (în colaborare), Chișinău, 1988; *File de istorie literară*, Chișinău, 1989; *Contribuții istorico-literare*, București, 2001.

Repere bibliografice: Pavel Zavulan, „Constantin Stamat. Viața și opera”, RLSL, 1982, 2; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 274; Vlad Chiriac, *Răvaș-telegramă*, LA, 2002, 3 ianuarie; Haralambie Corbu, *Istoria literaturii ca profesiune și legământ*, „Moldova suverană”, 2002, 5 ianuarie; Ion Șpac, *Bibliografie selectivă a istoricului literar Vasile Ciocanu*, RLSL, 2002, 1–2; Dan Mănuță, *Obsesii regionale*, CL, 2003, 1; *Dicț. Chișinău*, 145–146. **S.P., A.Bn.**

CIOCÂLȚEU, Alexandru (9.XII.1949, Craiova), prozator, poet. Este fiul Silviei Ciocâlțeu, medic, și al lui Alexandru Ciocâlțeu, jurist. După ce termină liceul din Filiași (1963–1967), urmează cursurile Facultății de Medicină din București (1967–1973), funcționând apoi la dispensarele din Ionești și Turceni, în județul Gorj (1973–1975). Face cursuri de specializare și perfecționare la București (1975–1978) și lucrează ca medic internist la Spitalul Județean Târgu Jiu (1978–1980), apoi la București, inițial ca asistent la Universitatea „Carol Davila”. Este doctor în științe medicale (1989), medic primar (1996). Din 1995 este conferențiar și șef al Clinicii de Nefrologie și Hemodializă a Spitalului „Sfântul Ioan” din Capitală și director al spitalului. Funcționează ca secretar de stat în Ministerul Sănătății (1998–1999), președinte al Casei Naționale de Asigurări de Sănătate (1999–2000), secretar al Colegiului Medicilor din București (2004–2008), prodecan al Facultății de Medicină Generală (2004–2008). Activitatea medicală este dublată de aceea literară. Debută în 1981 cu fragmente de roman la „Luceafărul”, beneficiind de prezentarea elogioasă a lui Cezar Ivănescu, care îl așază, tematic și stilistic, în descendența lui Céline. A mai colaborat la „Cotidianul”, „Flacăra lui Adrian Păunescu” ș.a.

Primul roman al lui C., *Gheață la mal* (1991), este o reflecție asupra condiției umane într-o lume fără orizont, în care iubirea și conștiința și-au pierdut valoarea. În *Strigătul umbrei* (1995), continuarea a primei cărți, se regăsesc aceleași personaje centrale, aceeași vehemență a suferinței transpuse într-un discurs polifonic. Prozatorul amplifică însă diapazonul stilistic, îmbunătățind calitatea narativă și dramatică. Volumul parțial autobiografic *Feeria din privată* (2010), mostră de realism patetic și alegoric, urmărește, din perspectiva unui tânăr doctor exilat în provincie, lumea „grotescă, hilară, tragică și comică, sublimă și precară” (Eugen Negrici) dintr-un ospiciu – figură metonimică a lagărului comunist receptat expresionist. C. a mai publicat versuri bacoviene în *Rugăciuni de prisos* (2001) și articole în *Coroana de spini* (2003).

SCRIERI: *Gheață la mal*, București, 1991; *Strigătul umbrei*, București, 1995; *Gheață la mal. Strigătul umbrei. Dimineața ucigașă*, București, 1998; *Rugăciuni de prisos*, București, 2001; *Coroana de spini*, București, 2003; *Feeria din privată*, pref. Eugen Negrici, București, 2010.

Repere bibliografice: Roxana Sorescu, *Un dur îmblânzit*, LCE, 1995, 37; H. Zalis, *Punerea în execuție*, „Fețele culturii”, 1996, 200; Const. M. Popa, *Exorcizarea demonilor*, R, 1996, 1–3; Ștefan Badea, *(Încă) un medic poet*, ALA, 2002, 601; Const. M. Popa, *Suferința fără profesor*, „Mozaicul”, 2010, 4. **V.F.M.**

CIOCÂLȚEU, Vintilă (12.IV.1890, Plenița, j. Dolj – 3.II.1947, București), poet. Este fiul Anei (n. Ciurezu) și al lui Mihail Ciocâlțeu, învățător. Începe cursul elementar în comuna natală, apoi urmează Colegiul Național din Craiova. Se înscrie la Facultatea de Medicină din București, fiind extern al Spitalelor Eforiei (1915–1920). Lucrează în serviciul doctorului I. Mamulea și în clinicile profesorilor Thoma Ionescu, Ernest Juvara, Gh. Marinescu, D. Gerota, I. Nanu-Muscel. În 1920 este ales președinte al Societății Studenților în Medicină. Obține o bursă de la Fundația Rockefeller. Astfel, studiază biochimia la Boston (SUA) cu Otto Folin, chimia organică la Cambridge (Marea Britanie) cu W.H. Mills și schimbările gazoase respiratorii cu profesorul Barkroft. Otto Folin îl recomandă Universității Harvard și devine asistent de cercetare la Catedra de biochimie. Încă din această perioadă se face cunoscut prin realizarea, împreună cu Folin, a reactivului pentru dozarea fenolilor, folosit și astăzi. La întoarcerea în țară va deține, pentru scurt timp, funcția de decan al Facultății de Medicină bucureștene (1941), căci intervine epurarea sa, pe motiv că fiul său ar fi avut orientări legionare. În ciuda faptului că Gr. T. Popa încearcă să-l apere, este îndepărtat din fruntea Catedrei, fiind expus ulterior la trei ani de luptă cu nedreptatea. Moare fulgerător în timpul unei ședințe de consiliu, la o vârstă la care se bucura de deplină maturitate științifică și de prestigiu internațional.

Debutul lui C., membru al Societății Scriitorilor Români din 1932, este găzduit în 1925 de revista „Gândirea”, fiind vorba de poezia *Singur*, iar prima carte, *Adânc împietrit*, îi apare în 1932. Autorul este un poet în proces de autodefinire, cu trăiri entuziaste, cu angoase și incertitudini pe care le analizează detasat, consecință probabilă a structurii sale de om de știință. Din orice vers răzbate un temperament de om mândru, bătaios, adesea cu o atitudine sfidătoare, de interogare și respingere a ceea ce nu intră sub semnul

raționalului. Chiar din titlu se dezvăluie tensiunea eului ce pendulează între „împietrirea” în fața vieții și deschiderea către sensibilitate. Pentru ceea ce vrea să comunice, alege versuri lungi și imagini de inspirație simbolistă. În 1934 revizuieste câteva poeme, adaugă altele noi și publică un nou volum, intitulat *Poesii*. Se confirmă aici vocația de luptător în permanent conflict cu lumea înconjurătoare, dar, mai presus de aceasta, cu sine însuși. Acum e atras de simbolurile mistice, face incursiuni într-un univers ocult, preferă patronime nordice. Cartea trădează sentimentul orgolios al invulnerabilității individului apărut de forțele magice ale pământului. Dacă firul vieții nu i-ar fi fost atât de brusc curmat, C. ar fi încredințat tiparului și alte scrieri, dintre acestea *În miez de noapte* fiind lăsată și în manuscris.

SCRIERI: *Adânc împietrit*, Craiova, 1932; *Poesii*, București, 1934; *Adânc împietrit*, îngr. C.D. Zeletin, București, 2003.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, VII, 97–98; Constantinescu, *Scrieri*, II, 275–277; Călinescu, *Opere*, II, 65–66; Metzulescu, *Literile*, I, 29–33; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, 104; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 852, *Ist. lit.* (1982), 937–938; Arghezi, *Scrieri*, XXXIII, 328–329; Papadima, *Creatorii*, 450–455; Tudor Teodorescu-Braniște, *Calomnia*, „Jurnalul de dimineață”, 1947, 659; Crohmălniceanu, *Literatura*, II, 169–171; *Dicț. scriit. rom.*, I, 573; C.D. Zeletin, *Excurs biobibliografic*, RL, 2002, 6; C. D. Zeletin, *Societatea Medicilor Scriitori și Publiciști din România la 20 de ani*, „Viața medicală”, 2010, 51–52. **N.Bc.**

CIOCÂRDIA MATILA, Dimitrie (10.I.1798, Săcueni, j. Dâmbovița – 1.I.1860, București), poet, publicist. Fiu al paharnicului Matei Ciocârdia, un boier scăpătat, **C.M.**, orfan la opt ani, autodidact pasionat, cunoscător al limbilor franceză și greacă, se afla la optsprezece ani în preajma domnitorului Ioan Gh. Caragea; în 1829 era al doilea vistiernic, și după 1830, când s-a înrolat în miliția națională ca praporgic, ajunge chiar aghiotant domnesc. A fost unul dintre membrii fondatori ai Societății Filarmonice (1833). Făcându-se ecoul nemulțumirii generale, el redactează în 1843 un memoriu prin care demasca abuzurile săvârșite de fanarioți (*Neamului românesc, prea plecată plângere*). Memoriul fiind considerat un act de instigare la revoluție, este destituit de Gheorghe Bibescu și îndepărtat din Capitală. Va fi numit, totuși, judecător în ținutul Ialomiței. Prin 1847–1848 era judecător de instrucție și „cârmuitor” al județului. A fost procuror acuzator în procesul intentat de Guvernul Provizoriu coloneilor Ioan Odobescu și Ioan Solomon și

maiorului Grigore Lăcusteanu. După 1848, considerat proscris politic, e împiedicat să revină în armată. A făcut parte din comitetul unionist central constituit în 1857 la București. A luat parte la Congresul de Pace de la Bruxelles. Iulia Aricescu era fiica lui, iar Ioan Voinescu II, fiu vitreg.

Proiectele literare ale lui **C.M.** – un volum de poezii, o piesă de teatru – nu s-au realizat și puține dintre scrierile sale au fost tipărite. O poezie incendiară, *Recunoștința Valahiei*, apare în „Curierul românesc”, iar traducerea elegiei *La Chute des feuilles* de Millevoye în „Curiosul”. *O alegorie*, ce biciuia pe trădătorii revoluției, a intrat într-o culegere de satire politice alcătuită la 1884 de C.D. Aricescu. Manuscrise, două pamflete antimonarhice îndreptate împotriva domnitorilor Gheorghe Bibescu și Barbu D. Știrbei rețin atenția: *Neamului românesc, prea plecată plângere*, alături de *Adresa recunoscătoare la plecarea prințului Știrbei din Principat* (datat Craiova, 1853 și publicat după mai bine de un secol de M.N. Rusu în „România literară”, 1973), care îl așază între creatorii speciei la noi. El mănuieste cu siguranță un limbaj violent, traducând exact intensitatea indignării. Poseda arta dificilă a portretului moral, și mai ales o retorică flexibilă, cu treceri repezi de la ironia subtilă la satira mușcătoare (M.N. Rusu îl vede drept „Paul-Louis Courier al nostru”). Tot în manuscris a lăsat poemul *Crucea*, tălmăcire din Lamartine. A mai publicat broșurile prouioniste *Ce se cuvine să cerem de la Adunarea Ad-hoc* (Paris, 1856), *Privire asupra trecutului și prezentului Principatelor Moldo-Române* (1857), *O aruncătură de ochi asupra Unirii Principatelor Române* (1857), apărută sub pseudonimul Un Român din București, și *O aruncătură de ochi asupra administrației Valahiei de la 1849 la 1859*, semnată Un Român.

SCRIERI: *O alegorie*, în *Satire politice care au circulat în public, manuscrise și anonime între anii 1840–1866*, îngr. C.D. Aricescu, București, 1884, 13–15.

Repere bibliografice: M.N. Rusu, *Un pamfletar necunoscut: Dimitrie Ciocârdia Matila*, RL, 1973, 31; Constantin Ștefănescu, *Un militant pentru Unire prea puțin cunoscut*, VST, 1974, 4; *Dicț. lit.* 1900, 182; *Dicț. scriit. rom.*, I, 573–574. **S.C.**

CIOCÂRLAN, I. [Ion] (12.VII.1874, Străoane, j. Vrancea – 21.XII.1941, Focșani), prozator. Fiu de țărani, **C.** a urmat Școala Normală la Bârlad și Iași, din 1895 fiind învățător în câteva sate vrâncene și la Focșani, unde se stabilește definitiv. A fost membru în comitetul Asociației Generale a Învățătorilor din

România și colaborator la reviste dedicate învățământului. Ca deputat iorghist, a participat la editarea și redactarea ziarului local „Crai nou” (1918–1932). Debutază cu proză în „Curierul literar” (1901), colaborând apoi la „Revista modernă”, „Epoca”, „Sămănătorul” (unde a semnat și Marioara Florian), „Luceafărul”, „Evenimentul”, „Viața literară”, „Viața românească”, „Ramuri”, „Minerva”, „Adevărul literar și artistic” ș.a. În 1909 s-a aflat între membrii fondatori ai Societății Scriitorilor Români.

C. și-a adunat proza scurtă în volumele *Pe plai* (1903), *Traiul nostru* (1906), *Inimă de mamă* (1908; Premiul Academiei Române), *Vis de primăvară* (1909), *Fără noroc* (1914), *Flămânzii* (1925), care au cunoscut mai multe ediții antume. Cele mai numeroase secvențe sunt descrieri lirice ale unor aspecte din viața rurală sau din natură, portrete de copii și animale, scăldate într-o duioșie care, în pofida unor improprietăți stilistice, poate sensibiliza prin sinceritatea trăirii. O altă categorie o constituie micile scene în care este ilustrat traiul greu, la limita umanului, al unor familii de țărani, în imagini pline de amănunte mișcătoare. Câteva povestiri (*Pentru simbrie*, *Din dragoste*, *Inimă de mamă*, *Izvodul morții*) sintetizează cam aceleași elemente, cu un spor în investigația psihologică, epicul fiind pe plan secundar. **C.** devine târziu cu adevărat sămănătorist în romanele *Du-te dor...* (1936) și *Tainele munților* (1940), în sensul că abia aici idilizează satul, încercând să-i evidențieze puritatea și superioritatea morală. Primul este povestea, cu peripeții, a unei căsătorii, înecată într-o detaliată prezentare etno-psiho-sociologică a satului, pe fundalul, mereu evocat, al unei naturi paradisiace. În *Tainele munților* acțiunea (redușă la o călătorie în scop inițiativ) este întârziată până la stagnare de „pictura” amănunțită a peisajului și de numeroase întâmplări ne semnificative. Brodate pe o intrigă forțată, artificială, narațiunile (mai mult înșirui de secvențe lirice saturate de epitete dulcele și de expresii locale) exultă de un preaplin al fericirii de a trăi în splendoarea naturii și în curăție sufletească. Căldura autorului, atenția neobosită de observator minuțios al vieții rurale, fidelitatea în descrierea obiceiurilor, comportamentelor și a modului de a fi al țăranilor conferă prozei sentimentale a lui **C.** o anume valoare documentară.

SCRIERI: *Pe plai*, București, 1903; *Traiul nostru*, Budapesta, 1906; *Inimă de mamă*, București, 1908; *Vis de primăvară*, București, 1909; *Fără noroc*, București, 1914;

Flămânzii, București, 1925; *La vatră*, București, 1925; *Amintiri literare*, în *Tradiție și actualitate românească*, II, Focșani, 1936, 113–173; *Du-te dor...*, București, 1936; *Tainele munților*, București, 1940; *Scrieri alese*, Focșani, 2004.

Repere bibliografice: Chendi, *Scrieri*, III, 97–101; G. Bogdan-Duică, „*Pe plai*”, CL, 1903, 11; At. M. Marienescu, „*Pe plai. Schițe de la țară*”, AAR, partea administrativă și dezbaterile, t. XXVI, 1903–1904; Iorga, *O luptă* (1979), I, 240–241; O.B. [Octav Botez], „*Traiul nostru*”, VR, 1906, 1; Mihail Dragomirescu, „*Inimă de mamă*”, CVC, 1908; I. S. [Izabela Sadoveanu], [I. Ciocârlan], VR, 1908, 3, 1909, 6; Nicolae Gane, „*Inimă de mamă*”, AAR, partea administrativă și dezbaterile, t. XXXI, 1908–1909; George Baiculescu, „*Flămânzii*”, ALA, 1925, 227; Perpessicius, *Opere*, II, 305–306; Dragoș Vrâncianu, „*Du-te dor...*”, CRE, 1937, 3323; I.D. [Ion Diaconu], „*Tainele munților*”, „Ethnos”, 1941, fasc. 1; Kalustian, *Simple note*, III, 198–200; *Dicț. scriit. rom.*, I, 574–575.

C. T.

CIOCÂRLIE, Alexandra (9.X.1968, Timișoara), clasicistă. Este fiică a Constanței Ciocârlie (n. Bălan), profesoară de franceză la Universitatea din Timișoara, și a scriitorului Livius Ciocârlie. A studiat filologia clasică la Universitatea din București (1988–1992), unde ulterior a obținut titlul de doctor în filologie cu teza *Indignatio și ironie la Iuvenal* (2000). De asemenea, a urmat studii aprofundate (DEA) la Universitatea „Michel de Montaigne”, Bordeaux III (1994). Din 1993 este cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București; vreme de un deceniu (1994–2004) a fost lector asociat la Universitatea din București și la Institutul Teologic Romano-Catolic „Sf. Tereza” din București. Este alumn al Colegiului Noua Europă (NEC) din București, a avut burse de studiu în țară și străinătate. A editat și adnotat *Istoria literaturii latine* de N.I. Herescu (I–III, 2003–2007) și, în colaborare, volumele III–XII din publicistica lui G. Călinescu (2007–2012). Este autoarea unui număr semnificativ de articole în *Dicționarul general al literaturii române* (I–VII, 2004–2009). Cartea de debut, *Iuvenal* (2002), a fost încununată cu Premiul Uniunii Scriitorilor și cu Premiul revistei „România literară”. **C.** a mai obținut *ex aequo* Premiul Asociației Scriitorilor din București și Premiul revistei „Manuscriptum” pentru ediția de publicistică a lui G. Călinescu, precum și Premiul „Petru Creția” acordat de Muzeul Național al Literaturii Române pentru volumul *Cartagina în literatura latină* (2010).

Definitorie pentru **C.** este stăruința în demersul de citire modernă a literaturii antice, care își recapătă prospețimea de îndată ce este scoasă din acel „statut muzeal” la care a condamnat-o lectura marcată de îndelungata recunoaștere unanimă, ce aduce cu sine, prea adesea, rigidizarea și îndepărtarea de prezent. În articole și în volume **C.** alege calea dificilă de a incita la o abordare contemporană a anticilor. Nu aduce în prim-plan autori pe care capriciile de transmitere a textului i-au așezat într-o zonă marginală și care, tocmai prin aceasta, pot trezi curiozitatea ca prezențe mai degrabă exotice; dimpotrivă, materialul de studiu pentru care optează este marea literatură canonică a Antichității latine, faimoasă și binecunoscută, pe care o apropie însă dintr-un unghi nou și o privește cu ochii celui deprins să călătorească liber prin toată istoria literaturii, nestingherit de compartimentări temporale ori spațiale, tocmai pentru că s-a format prin contactul direct cu clasicismul greco-latin. Cărțile pe care le-a publicat, bine primite de critică datorită rigurozității și unei subtile eleganțe, sunt în sine o demonstrație a actualității și a mobilității deloc pașnice a textelor antice. De pildă, în monografia dedicată lui Iuvenal, un capitol investighează imaginile succesive ale scriitorului, observând că „încercarea criticilor de a identifica nota temperamentală dominantă a lui Iuvenal duce la rezultate contradictorii, întrucât personalitatea sa poetică este una dintre cele mai controversate din literatura latină”. În *Și totuși, clasicii...* (2007) **C.** recitește autori precum Pindar, Xenofon, Cezar, Tucidide, Plaut, Ovidiu, Vergiliu ș.a., făcând observații fine și în același timp precise portretistic. Principiul actualității clasice este tot timpul avut în vedere. Uneori, prin exerciții laborioase de comparatism, sunt urmărite ecorile lui Plaut în opera lui Heinrich von Kleist sau în scrisul lui Jean Giraudoux (*Metamorfozele lui Amphitryo*). Un studiu precum *Istorie și experiență personală în Antichitate* are în atenție autoreferențialitatea istoricilor antici, o marotă exemplară a prezentului completându-și astfel genealogia. Eseul *Exilul – poezie și moarte* citește *Tristele* și *Ponticele* lui Ovidiu din perspectiva trecerii nu „de la o poezie artificială la una sinceră, ci mai curând de la o retorică a artificului la una a sincerității”. În fine, paginile *Cartagina în literatura latină* oferă o cercetare tematist-imagologică, surprinzând cu erudiție configurarea sulfuroasă a unei mitologii care oglindește, în negativ, însăși Roma: „Putere a răului, simbol al

corupției, imoralității și violenței, Cartagina tinde astfel să se constituie într-o anti-Romă”. Un capitol dezbate posteritatea literară medievală și modernă a Cartaginei, culminând cu romanul *Salammbô* al lui Gustave Flaubert.

SCRIERI: Iuvenal, București, 2002; *Și totuși, clasicii...*, București, 2007; *Cartagina în literatura latină*, București, 2010. **Ediții:** N.I. Herescu, *Istoria literaturii latine*, I–III, București, 2003–2007; G. Călinescu, *Opere. Publicistica*, III–XII, coordonator Nicolae Mecu, București, 2007–2012 (în colaborare).

Repere bibliografice: Nicoleta Sălcudeanu, *Despre ironie fără ironie*, VTRA, 2002, 11; Mihaela Talabă, „Iuvenal”, ST, 2002, 11–12; Liviu Franga, *De la noi la ei*, RL, 2003, 13; Iulia Popovici, *Facit ironia versum*, OC, 2003, 171; Petras, *Cărțile*, 262–264; Gabriela Haja, „Și totuși, clasicii...”, TP, 2007, 12; Dan Cristea, *Farmecul celor vechi*, LCF, 2008, 22; Cosmin Ciotloș, *Orașul invizibil*, RL, 2010, 16; Ioan Pop-Curșeu, *Cartagina în literatură, de la antici la Flaubert*, ST, 2010, 7–8.

I. Ct.

CIOCÂRLIE, Corina (13.X.1963, Timișoara), critic literar, eseist. Este fiică a Constanței Ciocârlie (n. Bălan), profesoară de franceză la Universitatea din Timișoara, și a lui Livius Ciocârlie, scriitor. Urmează Liceul „C. Diaconovici-Loga” în Timișoara, apoi Facultatea de Filologie, secția română–franceză, la Universitatea din București (1982–1986), unde își va susține în 1991 și doctoratul cu teza *Hermeneutica răului în literatura română*. Funcționează mai întâi ca profesoară de limba română la Timișoara, apoi ca redactor la Editura Eminescu. Din 1991 s-a stabilit la Luxemburg, unde colaborează la Radio Socio-Culturelle Luxembourg și la săptămânalul francofon „Le Jeudi”. Este profesoară de literatura franceză la Alianța Franceză (Luxemburg), predă limba română la Parlamentul European și la Curtea Europeană de Justiție. Este redactor-șef al suplimentului literar „Livres – Bücher” al cotidianului „Tageblatt” și coordonează colecția „Afinități” a Editurii Phi (Luxemburg). E prezentă în „Cahiers luxembourgeois”, „Euresis”, „Les Nouveaux cahiers de l’Est” (Paris), „Letzeburger Land”, „Limba și literatură”, „Orizont”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Revue littéraire/Léo Scheer” (Paris), „România literară”, „Viața românească” ș.a.

C. a debutat în „România literară” (1985) cu un articol de critică și editorial cu volumul *Pragmatica personajului* (1992; Premiul Uniunii Scriitorilor), care reunește studii de pragmatică literară, având ca finalitate degajarea efectului estetic al uzajului lingvistic.

Limbajul e definit drept spațiu vital al personajelor, percepute ca alterități ce evoluează sub semnul cuprinzător al carnavalescului, în interpretare bahtiniană. Calitățile analitice ale eseistei sunt confirmate într-un alt registru de următoarea carte, *Fals tratat de disperare* (1995; Premiul Asociației Scriitorilor din Timișoara), în care nihilismul și absurdul, asumate nu ca modalități literare, ci ca stări existențiale, vin din Søren Kierkegaard și din Emil Cioran și sunt luate în considerare cu mijloacele comentariului succulent al cărui obiect îl constituie opere în proză dintre cele mai importante, de la Ion Creangă la Nicolae Breban. Apetitul teoretic e dublat de atașamentul față de texte, ale căror semnificații secrete sunt scoase la suprafață cu vădită plăcere. *Femei în fața oglinzii* (1998) este o istorie subterană a romanului românesc de după 1918, reconstituită cu aplomb și fantezie, de-a lungul unui traiect al oglinzirii pe care autoarea îl consideră neîntrerupt de la Liviu Rebreanu la Mircea Cărtărescu. *În căutarea centrului pierdut* (2011) consfințește vocația autoarei de a aduna într-o carte ceea ce păruse a sta sub semnul disparității, de a oferi cititorului un centru mereu ratat de autorii asupra cărora se oprește: Robert Musil, Hermann Broch, Stefan Zweig, Joseph Roth, Witold Gombrowicz, Milan Kundera, dar și Ioan Slavici, Liviu Rebreanu, Emil Cioran. C. ia pe cont propriu preocupările anterioare ale lui Cornel Ungureanu, a cărui preeminență de altfel o și admite, limitându-și investigația la primele decenii ale secolului al XX-lea, dominate de drama destabilizării unei lumi ce păruse condamnată la o statornicie invulnerabilă. Paradoxul este acela că din această criză fără precedent a rezultat un număr considerabil de capodopere prin care este salvată o istorie crepusculară.

SCRIERI: *Pragmatica personajului*, București, 1992; *Fals tratat de disperare*, Timișoara, 1995; *Femei în fața oglinzii*, Cluj-Napoca, 1998; *Un Miroir aux alouettes. Petit dictionnaire de la pensée nomade*, Echternach (Luxemburg), 1999; *Une Histoire sans fin. Dialogues avec Frank Hoffmann*, Echternach (Luxemburg), 2000; *Laissez-passer. Topographie littéraire d'une Europe des frontières*, Echternach (Luxemburg), 2004; *Où demeurer ailleurs que là, Luxembourg, lieux intimes* (în colaborare cu Véronique Fixmer), Eschsura Alzette, 2007; *În căutarea centrului pierdut*, București, 2011; *Il n'y a pas de diner gratuit. Petit abécédaire de la rencontre en littérature*, Ultimomondo, 2011; ed. (*Nimic nu se dă pe gratis. Breviar pentru autori în vilegiatură*), București, 2012.

Repere bibliografice: Romanița Constantinescu, *Un critic din noua generație*, RL, 1993, 6; Monica Spiridon,

Când „a spune” înseamnă a „face”, VR, 1993, 4–5; Florin Manolescu, *Figura spiritului creator*, LCF, 1993, 7; Ștefan Borbély, *Tabloul sinoptic al nouăzecismului*, ECH, 1995, 6–9; Cornel Ungureanu, *Pe cont propriu*, O, 1995, 10; Alex. Ștefănescu, *Exercițiu intelectual*, RL, 1995, 30; Ioana Pârvulescu, *Relele lumii*, RL, 1995, 39; Mircea Mihăieș, *La umbra lui Cioran. Concepte negative?*, CU, 1995, 8; Vasile Popovici, *Explorări în oglindă*, O, 1998, 6; Smaranda Vultur, *A privi și a vedea*, VTRA, 1998, 7; Diana Adamek, *În fața oglinzii*, APF, 1998, 11; Doina Curticăpeanu, *Regia imaginii speculare*, F, 1998, 11; Adriana Babeți, *Femeia lângă oglindă*, RL, 1999, 34; *Dicț. Banat*, 170–173; Bianca Burța-Cernat, *O Itacă central-europeană?*, OC, 2011, 301; Gabriel Dimisianu, *Geografii literare*, RL, 2011, 13; Dan Burcea, *Dineul literar al Corinei Ciocârlie*, OC, 2012, 609.

D.B. - D.

CIOCÂRLIE, Livius
(7.X.1935, Timișoara),
prozator, eseist,
memorialist.

Este fiul Corneliiei Ciocârlie (n. Băcilă), învățătoare, și al lui Simion Ciocârlie, profesor. A urmat la Timișoara Școala de Aplicație de pe lângă Școala Normală (1942–1946), Liceul „C. Diaconovici-Loga” (1946–1950) și Liceul Clasic (1950–1953), apoi a devenit student al Universității din București, la Facultatea de Filologie, secția limba și literatura franceză, absolvită în 1958. Este scurtă vreme bibliotecar, apoi profesor în învățământul secundar, ulterior (1959–1963) muzeograf la Muzeul Regional al Banatului. Din 1963 face carieră universitară la Timișoara, devenind profesor în 1990. Își ia doctoratul în filologie franceză în 1975, cu o teză despre sensul secund al structurii simbolice. A locuit în orașul natal până în 2000, când s-a stabilit la București. S-a aflat, de-a lungul anilor, în mai multe rânduri în Franța: în 1965 timp de o lună (cu o bursă de specializare), în 1972–1973, când a urmat timp de șapte luni cursuri la École Pratique des Hautes Études, sub îndrumarea lui Gérard Genette, consolidându-și formația de teoretician în privința abordării semiotice a textului literar, și în 1990–1994, când a predat limba și civilizația română, ca

profesor-invitat, la Universitatea din Bordeaux. Primele articole îi apar în 1966 în „Analele Universității din Timișoara” și în „Orizont”. Debutul editorial îl reprezintă volumul *Realism și devenire poetică în literatura franceză* (1974). Are o activitate publicistică susținută, chiar dacă relativ parcimonioasă – scriitorul s-a manifestat mai degrabă ca eseist decât ca industriuos cronicar al producției editoriale curente și s-a abținut de la practicarea gazetăriei culturale propriu-zise – în „Orizont”, „Caiete critice”, „Vatra”, „România literară” (unde deține o rubrică proprie, începând din anul 2000) și în alte publicații culturale importante. Are un rol proeminent în activitatea Fundației și a revistei „A treia Europă”. A fost distins în mai multe rânduri cu Premiul Uniunii Scriitorilor – pentru *Realism și devenire poetică în literatura franceză*, *Negru și alb* (1979), *Eseuri critice* (1983), *De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri* (2001), cu Premiul ASPRO pentru *Trei într-o galeră* (1998) și cu alte premii ori distincții literare. În 2008 i-a fost decernat Premiul Național pentru Literatură, acordat de Uniunea Scriitorilor.

Se poate spune că în primele lui cărți C. s-a manifestat ca unul dintre puținii „*tel quel*-iști” români. Ralierea la teoria textului și la tehnicile de comentariu literar promovate în Franța de Philippe Sollers ori de Jean Ricardou a fost înfăptuită de C. cu eleganță și naturalețe, cu autenticitate și legitimitate, fără extremism, fără intoleranța obsesională proprie uneori corifeilor francezi ai acestei orientări, însă cu o permanentă circumspecție și distanțare (auto)critică, și s-a materializat în texte limpezi și expresive, deloc tehniciste, deloc rebarbative. În *Realism și devenire poetică...* C. afirmă și demonstrează, analitic, existența unui proces de evoluție a prozei literare franceze din ultimele secole – investigația, selectivă, începe de la clasicii din secolul al XVII-lea și continuă cu Balzac, Gustave Flaubert, Lautréamont, Émile Zola, Alfred Jarry, Marcel Proust până la Jean-Paul Sartre, Alain Robbe-Grillet și grupul de la „Tel Quel” – către poetizarea ei, prin accentuarea progresivă a ponderii funcției poetice față de funcția referențială. Eseurile critice grupate în volumul *Negru și alb* trasează, de asemenea, sensul unei convingător susținute demonstrații: cea vizând dialectica tranziției în diacronie, de la simbolul romantic la textul modern. Domeniul investigației este lărgit dincolo de fruntariile literaturii franceze, fiind avuți în vedere J.-J. Rousseau, E.T.A. Hoffmann, E.A. Poe, Nathaniel

Hawthorne, Herman Melville, Charles Baudelaire, M. Eminescu, Ion Creangă, Al. Macedonski, Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé, Paul Valéry, Franz Kafka, V. Voiculescu, Jean Ricardou, Michel Butor ș.a. Demersul teoretic-critic al lui C., deși „textualist”, nu se perimează, pentru că implică o rezervă ironică (față de doctrină) și prezintă o excelență a „realizării” care transcende orice mode culturale. În *Mari corespondențe* (1981) eseistul se ocupă de „corespondența” dintre, pe de o parte, opera destinată publicării și, pe de alta, de corespondența câtorva scriitori francezi (Voltaire, Flaubert, Proust ș.a.) ori critici români (Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, G. Călinescu ș.a.). Autorul operează prin acumulare de parafrazări presărate cu citate și comentarii (metodă care va fi utilizată și în *Caietele lui Cioran*, 1999), urmărind idei, explicitând, descoperind, interpretând, implicându-se. În *Eseuri critice* – carte prin care, după cum o anunță explicit, autorul își încheie activitatea propriu-zis critică – sunt grupate unele dintre cele mai substanțiale comentarii care s-au scris despre scriitori români contemporani (Marin Preda, Radu Petrescu, Sorin Titel). Metoda e, în aceste texte, mai puțin semiotică, identificabilă mai degrabă cu o hermeneutică, cu ample descrieri a diverse procedee de abordare. Aici, ca și în alte rânduri, eseistul ține parcă să illustreze opinii pe care le formulează și teoretic: „O prea strictă determinare teoretică a criticii sfârșește, după un moment de mic imperialism intelectual, prin a produce efectul Taine. Deoarece teoria se perimează inevitabil, schelăria ei rămasă prea la vedere face să nu se mai întrezărească de la o vreme nici ce se află, trainic, dincolo de ea. Absorbită însă, teoria nu-l respinge pe cititor”; „Ideal ar fi, poate, să cunoști toată teoria și să o uiți atunci când citești”. În secțiunea a doua a volumului, *Critică și teorie literară*, sunt de remarcat, între altele, analiza „criticii semiotice” și eseul despre Roland Barthes. Impresionează, prin luciditate și antidogmatism, „răfuiala” senină și obiectivă cu critica semiotică; el însuși reprezentant, o vreme, al acestei orientări, C. își păstrează sângele rece și depistează, cu sagacitate, regula succedării orientărilor dominante, a modelor în metodologia critică: semiotica a fost precedată de tematism și este detronată de teoria lecturii, iar succesiunea, desigur, va continua. În încheierea volumului e inserat amplul studiu *Măștile romantice ale dorinței*, care se situează, după cum previne autorul, „în continuarea eseurilor din volumul *Negru și alb*”. După *Eseuri critice* C. pare să se orienteze spre roman, publicând două

romane-unicat ori romane-demonstrație. Primul, *Un Burgtheater provincial* (1984), este, în întregime, un colaj – în aparență – fără abateri și fără text-cadru auctorial (doar cu un *Cuvânt înainte*), o reunire de texte reale preexistente, neliterare, de la scrisori ori însemnări private până la citate consistente din scrieri de diferite facturi: vechi cronică turcească, alte documente medievale, *Cronica Banatului* scrisă de Nicolae Stoica de Hațeg ș.a. Literaturitatea ansamblului e asigurată de selecția, contextualitatea și „montajul” textelor. *Clopotul scufundat* (1988) e tot un roman neconvențional, în parte eseu și în parte jurnal comentat, cu substrat autobiografic, gândit altfel însă, prin structurare și scriitură, decât memoriile sau autobiografiile literare canonice. În anii '90 C. publică o serie de volume fragmentare, cu statut multiplu ori incert: ele sunt simultan, în diferite proporții, jurnale, confesiuni comentate, comentarii în marginea textelor unor autori iluștri (Friedrich Nietzsche, Emil Cioran, Paul Valéry), colecții de note de lectură, acumulări de citate și de referințe bibliografice, montaje de fragmente eseistice pe cele mai diverse teme circumscrise din realitatea cotidiană, prozaic-derizorie, din actualitatea social-politică (scrutată din punctul de vedere al omului de cultură și totodată din cel al omului oarecare, al „omului precar”, fără morgia tehnicistă a analistului politic ori a politologului), dar și din domeniul antropologiei culturale, al istoriei ideilor ori a mentalităților, al imagologiei aplicate ș.a.m.d. De fapt, sunt solilocvii lăuntrice consemnate în scris, suscitade de cei mai diferiți „stimuli” exteriori care pot stârni o conștiință, în cazul în speță, pe cea a lui C., în toate compartimentele sale existențiale simultane, adică în ipostazele de om-pur-și-simplu, de timișorean dintr-o familie originară din ținutul Mehădiei, de român, de martor al istoriei ultimelor șase decenii ale secolului al XX-lea, de „mic-burghez”, de intelectual erudit, de profesor de literatură franceză, de scriitor, de soț și tată, de prieten al prietenilor săi. „Motorul” îl constituie introspecția și ispita aprehendării ontologicului. Uneori, tema, autoimpusă, e comentarea unor fragmente filosofice sau literare, dar prin aceasta cartea nu devine câtuși de puțin un studiu critic în înțelesul obișnuit: exemplul cel mai frapant îl oferă *Caielele lui Cioran*, unde, în nici trei sute de pagini, coexistă, într-o textură seducătoare prin claritate și atractivă prin umorul bine controlat care o colorează, un comentariu despre Cioran, un portret al acestuia, apoi un comentariu al comentariului, dar și un jurnal, o confesiune, un

autoportret, o schiță de sistem filosofic, o învățătură morală, o meditație pe teme istorice, o „lecție” de istorie a culturii, un breviar de considerații de imagologie, de istorie a mentalităților etc. Această pluralitate intrinsecă a personalității C. o descoperă și o observă în primul rând în propriul sine, și ea este semnificată ostentativ, histrionic, în *Trei într-o galeră*, unde eul auctorial e divizat în trei personaje distincte: Bibulie (hipocoristicul plăsmuit spontan, cândva, de copilul Livius, ca urmare a deficienței ortofonice proprii vârstei foarte fragede, prin deformarea, probabil, a vocativului „Liviule”, e utilizat cu umor pentru a desemna eul real, cel cotidian și precar), Profesorul (eul social, imaginea publică) și Maestrul, eul adevărat, profund, al scriitorului, însă magnificat de critica literară și, de aceea, privit cu suspiciune și oarecare agasare de celelalte două alter egouri ale lui C., dar și, din modestie autentică, de instanța auctorială efectivă, care le reunește – totodată mânuindu-le – pe toate. Cartea *De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri* este un „eseu memorialistic”, iar & comp. (2003) reia procedeele și tematica din *Un Burgtheater provincial*. Desigur, volumele publicate de C. în ultimele două decenii, așa-zicând înrudite între ele, asemănătoare prin caracterul preponderent fragmentar și compozit și prin statutul mixt, pot fi la rigoare clasate, în unele cazuri cel puțin, în cadrele uneia ori alteia dintre speciile literare consacrate. Se poate, de pildă, afirma că & comp. este, totuși, un roman, iar *Cu dinții de lână* (2008) un jurnal, în vreme ce alte volume sunt mai degrabă culegeri de note de lectură asezonate cu notații din cotidianul imediat ori florilegii de meditații morale împănate cu comentarii deliberat nesolemn ș.a.m.d. Se mai poate observa că ele sunt mărturiile unei campanii de „exerciții de stil”, de etalare succesivă a unor formule diferite de scriitură, dar definitorie este în fond tocmai natura lor „hibridă”, nedecisă, „mistreată”, sofisticat „corcită”, dublată de o unitate și constanță de viziune impresionantă. Astfel, estompând ori escamotând frontierele dintre proza beletristică propriu-zisă (ficțiunea), memorialistică, autoficțiune și eseistică, ansamblul lor se constituie – în pofida „modestiei” și a tonului scăzut pe care le arborează – într-o construcție care este chintesența unei conștiințe exemplare și a unui talent literar special. Descripția tehnică a fiecărei cărți – toate fiind dense, rafinate, impecabil scrise – nu aduce prea multe lămuriri asupra staturii reale a autorului, una de mare scriitor. Edificator este mai ales ansamblul. C. e incontestabil un reprezentant

autentic, în literatura română, al postmodernității, un postmodern esențial, spontan, afirmat înainte de constituirea unei mode în acest sens.

Ciocârlie e un scriitor dificil, în ciuda limpezimii de cristal a stilului; scrisul său are numeroase crevase, falii subțiri, ce se deschid amețitor spre adâncuri. Din cauza lor, narațiunea, paradoxal lineară, e mereu întreruptă de considerații naratologice, filosofice, psihologice, subminată de pasiunea rece, analitică, pentru ontologie.

ȘTEFAN BORBÉLY

Proza lui Livius Ciocârlie nu este nici un substitut al plictiselii existențiale, nici un adjuvant al lipsei de preocupări majore. În realitate, Livius Ciocârlie nici nu vrea să fie un scriitor în adevăratul înțeles al cuvântului. Pe el nu-l interesează cariera scrisului, ci „clopotul scufundat” al vieții personale.

GHEORGHE CRĂCIUN

SCRIERI: *Realism și devenire poetică în literatura franceză*, Timișoara, 1974; *Negru și alb*, București, 1979; *Mari corespondențe*, București, 1981; *Eseuri critice*, Timișoara, 1983; *Un Burgtheater provincial*, București, 1984; *Clopotul scufundat*, București, 1988; *Fragmente despre vid*, București, 1992; *Paradisul derizoriu. Jurnal despre indiferență*, București, 1993; *Viața în paranteză. Jurnal. 1965–1977*, Timișoara, 1995; *Cap și pajură*, București, 1997; *Trei într-o galerie. Jurnal de lăsare la vatră*, Cluj-Napoca, 1998; *Caietele lui Cioran*, Craiova, 1999; *De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri*, Iași, 2001; & comp., Iași, 2003; „...pe mine să nu conțați”. *Convorbiri cu Mircea Bențea*, Pitești, 2003; *Bătrânețe și moarte în mileniul trei*, București, 2005; *Pornind de la Valéry*, București, 2006; *Cu dinții de lână. Jurnal. 1978–1983*, București, 2008; *Încrâncenarea vieții. Roman Cotoșman* (în colaborare cu Ion Manta), pref. Coriolan Babeți, Timișoara, 2008; *Cartea cu fleacuri*, Pitești, 2010; *Cu fața la perete*, București, 2010; *La foc mărunț*, București, 2012.

Repere bibliografice: Călinescu, *Perspective*, 213–216; Grigurcu, *Critici*, 226–229; Gheorghiu, *Reflexe*, 184–190; Grigurcu, *Între critici*, 244–247; Simion, *Scriitori*, III, 571–582; Călinescu, *Biblioteci*, 227–234; Ion Pop, *Un visător definitiv*, ST, 1988, 9; Holban, *Literatura*, I, 304–312; Papahagi, *Cumpănă*, 155–164; Negoitescu, *Scriitori contemporani*, 103–108; [Livius Ciocârlie], O, 1995, 10, 2000, VTRA, 1999, 2, F, 2000, 11–12, OC, 2007, 99 (grupe speciale); Ulici, *Lit. rom.*, I, 472–476; Al. Cistelean, *Păcatul unui trecător prin teoria textului*, VTRA, 1997, 1; Grigurcu, *Peisaj*, II, 114–117; Al. Cistelean, *Exerciții de diletant*, VTRA, 1998, 6; Gheorghe Grigurcu, [Livius Ciocârlie], VR, 1998, 9–10, RL, 1999, 16, 46, 47; *Dicț. analitic*, I, 205–207, IV, 296–298; Zăciu, *Departee*, 96–102; Damian, *Mănușa*, 293–329; Dumitru Țepeneag, *Schimbările la față ale lui Cioran*, CNT, 2000, 18; *Dicț. esențial*, 171–175;

Dimisianu, *Lumea*, 233–242; Ilie Gyurcsik, *Paradigme moderne: autori–texte–arlecini*, Timișoara, 2000, 263–322; Manolescu, *Lista*, II, 230–237, III, 251–257; Cristea-Enache, *Concert*, 476–480; Pop, *Viață*, 102–117; Gheorghe Crăciun, *Livius Ciocârlie și beția vidului*, OC, 2003, 149–150; Borbély, *Cercul*, 86–93; Simuț, *Reabilitarea*, 330–333; Nicoleta Sălcudeanu, *Falsă delațiune*, RL, 2005, 17; Gheorghe Crăciun, *Livius Ciocârlie, cartograful eului precar*, OC, 2005, 34; Marius Chivu, *Un Sancho Panza al bătrâneții*, RL, 2005, 24; *Dicț. Banat*, 173–179; Grigurcu, *De la un critic*, 222–227; Ungureanu, *Geografia lit.*, IV, 138–147; Ștefănescu, *Istoria*, 1061–1062; Andrei Terian, *Farafastăcul*, „Curentul”, 2006, 9; Bărna, *Prozastice*, 35–65; Manolescu, *Istoria*, 1273–1278; Bianca Burța-Cernat, *Un metaroman atipic*, OC, 2009, 200; Popa, *Ist. lit.*, II, 818–820; Cornel Ungureanu, *Livius Ciocârlie – 75. Experiența intervalului*, O, 2010, 9; Vasile Popovici, *Un martor esențial*, RL, 2010, 39; Gabriel Dimisianu, *O carte de idei*, RL, 2010, 40; Micu, *Critici prozatori*, 303–323; Borbély, *Existența*, 328–332.

N.Br.

CIOCLEA, Eugen (4.VIII.1948, Terebna–Edineț – 10.X.2013, Chișinău), poet. Este fiul Iuliei (n. Ghețu) și al lui Sergiu Cioclea. După ce a urmat școala medie la Terebna și la Zăbriceni, a frecventat, fără a le absolvi, Facultatea de Matematică din Chișinău (1966–1967) și Facultatea de Matematică a Universității „M.V. Lomonosov” din Moscova (1968–1971). A lucrat un an la un ziar de limbă română din Cernăuți, apoi a funcționat la Moscova ca ghid, interpret și ca muncitor și ajustor de mașini-unelte cu programare automată. În anii '90 este redactor-șef la „Tineretul Moldovei” (1992–1997) din Chișinău, după care, șomer, va trăi dintr-o pensie de invaliditate. Debutează în revista „Literatura și arta”, în 1986, cu poemul *Cina irodică*, prin care provoacă un scandal politic. Debutul în volum se produce cu *Numitorul comun* (1988). În 2000 a primit o bursă de creație din partea Fundației Soros – Republica Moldova. Volumul *Alte dimensiuni* (1991) a obținut Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova), ca și *Dați totul la o parte ca să văd. Metapoeme* (2001).

Considerat unul dintre poeții importanți iviți în Basarabia ultimelor decenii, C. face parte din spița boemilor trăind amplificat și parcă damnați sub combustia propriei poezii. A publicat puțin, dar parcimonia găsește o compensație în intensitatea poemelor. A fost comparat cu Mircea Dinescu: cei doi au în comun într-adevăr influența poeziei ruse, simplitatea ritmat-tensionată a versurilor nutrite dintr-un fond tropic și lexical de bază, precum și o propensiune eminamente politică. Unele poezii ar

putea fi atribuite cu ușurință lui Dinescu: „Cocoșii cântă, proști de bucurie,/ decapitați mereu de-aceiași soare,/ pruncul se naște după cumătrie,/ votat prin clinici de ordinatoare.// [...] Și cum scâncește lanul de lucernă,/ invidios pe șuncă și cârnați,/ fete bătrâne sar dintr-o lanternă/ să se mărite-aiurea cu/ soldați” (*Perspectivă imediată*). Aspectul politic al versurilor lui C. acoperă mai multe paliere. O primă categorie ar fi aceea aplicată lumii literare. De pildă, într-un apel către generația sa, el ironizează traficul lucrativ făcut cu poeme patriotice și dedicate mamei: „Mă adresez generației mele,/ cât și celor ce n-au apucat deocamdată/ să prindă la seu:/ din clipa aceasta (nu mai puțin importantă/ ca pasul lui Armstrong pe lună),/ toți cu șanse egale de a hrăni cu colivă/ clanul de vrăbii al istoriei literare,/ departe de-a fi puritani,/ măcar pentru poemele despre mamă și patrie,/ vom refuza legătura/ cu bani” (*Apel*). Altundeva ia în derâdere clișeele artei socialiste: „Poetul s-a îmbătat./ E praf. E clei./ Abia de se mai ține/ pe picioare,/ dar, cât mai poate împărți/ «la trei»,/ sprijinul său e clasa/ muncitoare!” (*Realismul socialist*). O altă categorie ar ține de demontarea viziunii birocratic-ingineresti aplicate realității în estul comunist: „Dar bine măcar că realitatea/ nu poate fi demontată/ de-un maestru mecanic/ cu nimb/ iar viața nu-i bicicleta/ din copilărie,/ pe care, ori de câte ori o făceam,/ îmi rămâneau și niște piese/ de schimb” (***). Câteodată se versifică în punctul de plecare clișee umanist-ideologice, scurtcircuitate însă printr-o extrapolare insolită: „Ne pârpălim pe aceeași planetă./ Înfulcă-m din același pământ sau nisip./ În curând vom planta bostănei/ și măslini și garoafe/ pe lună/ (mi s-a spus că-i posibil un metalimbaj/ mai frumos ca o limbă)./ Doamne al proștilor, zic, nu cumva/ ne vom și înmulți precum râmele/ pe un vârf de hârleț/ într-o groapă/ comună?” (***). Imaginile folosite de C. sunt recrutate din perimetrul aflat la îndemână al cotidianului casnic ori politic (*Conștiința de sine*). Această recuzită imagistic-lexicală simplă este încordată însă într-o voce orgolioasă, cochetând cu megalomania nutrită din imperialismul cu pretenții universaliste al culturii sovietice (perfect similar de altfel cu acela al multor poeți americani): „Las pentru alți cercetători succesul/ de-a da prin străchini c-un picior de vers./ Eu îmi propun să scutur/ universul./ Eu am ceva de lucru-n univers” (*Rampa*). Apar și poeme pseudonarative, ironico-absurde, în stilul lui Vintilă Ivănceanu sau al lui Bob Dylan din

Motorpsycho Nightmare (*Ucenicul lui Manole*). Ca model asociat lui C. a fost invocat de altfel dublul sovietic al bardului american, Vladimir Vîșoțki. Poetul este cât se poate de familiar cu tipul de discursivitate tranzitivă, tăioasă și lirică, biciuitoare și subversivă și își joacă la perfecțiune rolul de bufon îndrăzneț care aruncă adevăruri contondente cu arta de a nu-și pune capul în pericol: „În seara asta, dintre oratori,/ eu unul singur vă voi trage clapa,/ să nu v-ajungă poezia, uneori,/ cum, brusc, sub duș vi s-ar închide apa.// [...] Poți după mine câinii să-i asmuți –/ nu pot să fiu pe plac la fiecare./ Căci iată timpul cum îmi face mânji/ și-mi cere dreptul său precum o pușcă,/ căci iată teii,/ oricât par de blânzi,/ de-o fi să-i zădări, cu albi/ te mușcă.// Astfel și eu,/ timid ca un arici,/ în seara asta printre voi, ferice/ și mângâiat de soartă ca de-un brici,/ încerc să joc cu inima/ popice”. Dezgustul față de convențional și de „somități” provoacă arte poetice radicale: „Ar trebui/ să se-ntâmpale ceva./ Aștept rațiunea coioasă./ Adevărul să fie trântit de podea –/ altfel este/ o farsă.// Mă-nădușă scârba de somități./ Detergentul e unica artă./ Pentru-un trabuc pot să-ți torn și-o idee/ cărnoasă;/ trecutul ne pupă/ îndată” (*Iaca*). Există însă și o față mai puțin directă, mai enigmatică și mai ermetică a lui C., precum în *Arc*: „Aterizat însingurat aicea/ cu trupul rupt de cerul inelar/ spuneam cuvinte vechi în parastase/ astfel voinde să fiu/ totalitar.// Dar crunt lovit de greutatea dură/ a timpului ce săgeta atent/ bâr! la strânsura turmei săltărețe/ însemna lividul/ referent.// și-am dat urgent capacului nevoie/ să miște gândul gol când i-a veni/ cumva pe plai și piramida-i/ gata./ Sunt faraonul. Te-oi/ ademeni”.

SCRIERI: *Numitorul comun*, pref. Eugen Lungu, Chișinău, 1988; *Alte dimensiuni*, Chișinău, 1991; *Dați totul la o parte ca să văd. Metapoeme*, Chișinău, 2001; *Subversiunea poetului revoltat*, Chișinău, 2002; *Vreau să distrug uniVersul*, Chișinău, 2007; *Ofsaid*, Chișinău, 2011.

Repere bibliografice: Em. Galaicu-Păun, *Căderea liberă a lui Eugen Cioclea*, „Sfatul țării”, 1992, 18–20; Al. Cistelecan, *Antologia pe ață*, VTRA, 1996, 3; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 233; Galaicu-Păun, *Poezia*, 84–90; Nicolae Leahu, [Eugen Cioclea], „Semn”, 2002, 3–4, „Metaliteratură”, 2006, 1; *Dicț. Chișinău*, 146–147; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 389–396. **M.I.**

CIOCOI, Gheorghe (4.VIII.1942, Cepeleuți–Hotin), poet. Este fiul Anei (n. Gonța) și al lui Ion Ciocoi, țărani. A absolvit Facultatea de Filologie la Universitatea de Stat din Chișinău (1965). Între

1964 și 1978 lucrează la ziarul „Moldova socialistă”. Îndeplinește un timp funcția de secretar al Comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor, iar din 1988 până în 1997 pe aceea de redactor-șef adjunct al săptămânalului „Viața satului”, apoi e redactor la „Dialog”. În 1992 i s-a conferit titlul Maestru Emerit al Artei.

C. debutează cu placheta *Constelația dragostei* (1970), o încercare de a conjuga liric socialul cu intimismul, pe calea unui metaforism pe cât de stufos, pe atât de retoric uneori. În versurile din volumele ulterioare se scutură în bună parte de balastul imagistic, păstrând însă transferul metaforic, considerat drept principiu definitoriu al gândirii poetice: *Amforă* (1972), *Arbori îndrăgostiți* (1977), *Cerul de la Cepeleuți* (1982), *Izvoarele lui august* (1984) ș.a. Temele și motivele întâlnite la el sunt proprii întregii lirici basarabene postbelice: războiul și pacea, neliniștile spiritului, întoarcerea la izvoare, evocarea înaintașilor, etosul popular, graiul matern, menirea poeziei ș.a. C. a semnat mai multe cicluri evocând personalitatea lui M. Eminescu (*Steaua Eminescu*, 1997), precum și o carte de poeme – *Peisaje în suflet* (1985), cele mai valoroase fiind *Teiul lui Stamatii*, *Mărul în poartă*, *Cocostârcul alb*. Este autor al mai multor plachete de versuri pentru copii: *Troleibus pentru un urs* (1980), *Ce pot face mâinile dibace sau Povestea lucrurilor* (1981), *Cea mai veselă vacanță* (1982), *Floarea păcii* (1987) ș.a. Paralel cu poezia, C. cultivă și eseu ori schița publicistică, precum în *Ferestrele pământului* (1980). A tradus din poezia lui Rafael Alberti, Pablo Neruda, N. Aseev, E. Mieželaitis, I. Martinchiavicius ș.a.

SCRIERI: *Constelația dragostei*, Chișinău, 1970; *Amforă*, Chișinău, 1972; *Salutul soarelui*, Chișinău, 1974; *Razele pâinii*, Chișinău, 1976; *Arbori îndrăgostiți*, Chișinău, 1977; *Suită bulgară*, Chișinău, 1978; *Anotimpurile omului sau Cânturi pentru biografia unui pământ*, Chișinău, 1979; *Ferestrele pământului*, Chișinău, 1980; *Troleibus pentru un urs*, Chișinău, 1980; *Vârsta statuiilor*, Chișinău, 1980; *Ce pot face mâinile dibace sau Povestea lucrurilor*, Chișinău, 1981; *Cea mai veselă vacanță*, Chișinău, 1982; *Cerul de la Cepeleuți*, Chișinău, 1982; *Izvoarele lui august*, Chișinău, 1984; *Peisaje în suflet*, Chișinău, 1985; *Despre ce doinesc copacii*, Chișinău, 1986; *Floarea păcii*, Chișinău, 1987; *Steaua Eminescu*, pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 1997; *Scrieri alese*, pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 2003; *101 poeme*, București, 2012.

Repere bibliografice: Vasile Coroban, *În căutarea frumuseții...*, LA, 1978, 2 martie; Mihail Dolgan, *Ciocănind la metafora timpului*, LA, 1981, 14 mai; Mihai Cimpoi,

În fața stelei Eminescu, „Moldova suverană”, 1997, 4 august; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 219; *Poetul din triumghiul Ocnitei*, „Glasul națiunii”, 2007, 18 (grupaj special); *Dicț. Chișinău*, 147–148; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 323–327; Anatol Ciobanu, *Un zidar al cuvintelor*, LA, 2012, 2 august.

M.Dg.

CIOCULESCU, Barbu

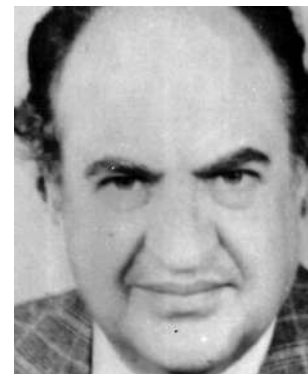
(10.VIII.1927,

Montrouge, Franța),

poet, prozator,

istoric literar, editor,

traducător.

Este fiul Mariei Cioculescu (n. Iovițoiu), profesoară, și al lui Șerban Cioculescu, critic literar. Elev al liceelor „Gh. Lazăr” și „Sf. Sava” din București, urmează tot aici literele și filosofia (numai doi ani), absolvind însă Facultatea de Drept, după întreruperi, în 1957. A debutat în 1942 la revista de poezie „Claviaturi” din Brașov. A fost, pe rând, redactor la „Luceafărul”, corector la Editura pentru Literatură, secretar de redacție la „Revista de istorie și teorie literară”, cercetător științific la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, editorialist, după 1989, la ziarul „Dreptatea”. A mai colaborat, cu poezii, studii, articole, recenzii, la „Kalende”, „Viața românească”, „România literară”, „Contemporanul”, „Manuscriptum”, „Limbă și literatură”, „Secolul 20”, „Apostrof”, „Contrapunct”, „Litere” ș.a. A fost distins în anul 1947 cu Premiul „Ion Minulescu” pentru volumul de versuri *Steaua Păstorului* (rămas în manuscris din cauza cenzurii) și în 1994 cu Premiul Uniunii Scriitorilor pentru ediția *Opere de Mateiu I. Caragiale*.

Volumele de versuri ale lui C., începând cu *Cerc deschis* (1968), de o evidentă unitate stilistică, aparțin unui romantic întârziat, integrat într-un climat de resemnată acceptare a trecerii timpului și, sporadic, de iluzoria întoarcere în vremurile aurite. Contând întotdeauna pe fantezie în conturarea evocărilor infernale ori paradisiace, caracteristice imagisticii sale mitologizante, și pe lectura de poezie clasică (permanent drog al fanteziei), C. își construiește poemele ca mesaje ale unei lumi închise,

autosuficientă, marcată totuși de prezența oceanului, a catedralelor, semne ale nerenunțării totale la real, dar fără acea sete de evadare proprie principalilor actori ai „generației pierdute” (sau „priponite”, cum o numește el însuși undeva). Uneori nostalgice, alteori ironic-sentimentale, câteodată chiar burlești, „idilele” și „istoriile” publicate îl plasează pe C. în rândul poezilor calofil-livrești de tip Constant Tonegaru, care începuseră să se afirme în perioada celui de-al Doilea Război Mondial și care au reapărut abia după 1965. Notația directă, un anumit sarcasm, substanța metaforei, „atmosfera bogat degajată de imaginile modern cenușii, mai prozaice” (I. Negoitescu) îl apropie însă și de poetica generațiilor mai recente. Nuvelele din *Palatul de toamnă* (1976) și din *Grădini în podul palmei* (2000) par mai degrabă un joc, exerciții de inteligență, dar și o practică de exorcizare (enigma e aparenta coerență a absurdului) ori un rămășag de stil (în registre narative diferite) – în orice caz, o tentativă de a oferi o interpretare cotidiană câte unui eveniment marcând sfârșitul unui ev (căderea Constantinopolului, înfrângerea maurilor în Spania) sau începutul altuia (cucerirea Mexicului de spanioli), fără însă ca istoria să fie citită pe dos și nici demistificată. Prozele sunt poematice, de evocare, uneori fantastice, având o atmosferă de melancolie contemplativă. Ajuns la senectute, C. își transferă și valorifică virtuțile narative în niște „exerciții de memorialistică” – așa își subintitulează cartea din 2012, *Amintirile unui uituc*. Autorul este într-adevăr un distrat purtat de farmecul actului povestirii și de misterul inefabil al faptelor. Pentru el nu evenimentele în sine contează, ci filosofia lor. În literă, evocările lui n-au nimic din rigoarea și acribia memorialiștilor conștienți că scriu istorie și sunt mereu încordați să n-o „hiclenească”; în spirit însă, ele reușesc să producă impresia de adevăr al vieții, cu atât mai mult cu cât sunt scrise cu o remarcabilă detașare, deopotrivă umană și scriitoricească. O distanțare comprehensivă, esențializată într-o atitudine de bonom, care nu-și biciuiește adversitățile, ci, deși subsidiara privire la rece le evaluează corect, le reconsideră cu o pornire benignă, aburită de umor și de o ironie fină, niciodată casantă și neiertătoare. Nu altfel își tratează propriile eșecuri și năstrușnicii, din care „uitucul” nu reține decât ceea ce le dă farmecul retrospectiv. Nu face nici caz de statutul său privilegiat, ca ered al unui mare intelectual și critic, dar nici nu suferă de „complexele” fiului zdrobit de prestigiul patern. Aceași ținută și situație față de

oameni și de evenimente sunt de întâlnit și în convorbirile cu Monica Pillat, *Povestind despre atunci*, carte apărută tot în 2012, unde componenta documentară e metabolizată și, astfel, receptată lejer de cititor, aflat sub farmecul unei rememorări în care elementul melancolizant e mereu atenuat de înțelepciunea detașării. Ultimele două decenii îl scot în relief pe editor și, corelativ, pe comentatorul de literatură. După ce întocmise ediții restitutive Constant Tonegaru (1969), Luca Ion Caragiale (1972), urmate de culegerea *Tudor Arghezi. Autoportret prin corespondență* (1982), după 1989 C. vine cu restituiri din poezia lui Radu Gyr (1993, 1994), apoi cu o ediție critică a operei lui Mateiu I. Caragiale, consacrandu-se total și definitiv acestui insolit și neîncadrabil scriitor. După culegerea din 2004 de texte critice alcătuind tabloul receptării în timp a operei, urmează o abordare de tip monografic (deși autorul nu are prezumția unei asemenea perspective documentarist-exegetice tinzând spre exhaustiv), intitulată *De la Mateiu citire...* (2005). Dincolo de valoarea ei istorico-literară, cartea aceasta e și dovada palpabilă și devotă a unui cult. Dacă Șerban Cioculescu jura fără a avea vreun dubiu pe Caragiale-tatăl, fiul e un matein la fel de declarat și de convins; devoțiune exprimată direct de sintagma titulară a monografiei, care trebuie luată la propriu, cu atât mai mult cu cât pe parcursul cărții criticul vorbește nu o dată de „divinul Mateiu”, asumând astfel riscul eventualei dezaprobări, risc catalizat de faimoasa formulă „divinul critic”, lipită de Eugen Barbu lui G. Călinescu. Scrisă într-un spirit deloc încorsetat de pozitivism și academism, lucrarea analizează cronologic secvențele operei (singura excepție de la cronologie: corespondența de tinerețe cu A.I. Boicescu, plasată după comentariul la *Craii de Curtea-Vechi*), iar într-o anexă așază și alte studii, totul într-un spirit de glosator erudit mișcându-se cu ușurință și grație prin cotloanele obscure și secretele aproape de nepătruns ale unei biografii și creații ce s-au așezat deliberat și ostentativ sub semnul misterului. Cunoscător direct al lumii și istoriei interbelice, ca și al celei din comunism, C. este după 1989 autorul unei publicistici dezinvolve, pe teme – politice, civice, culturale, literare – mai mult sau mai puțin la ordinea zilei, abordate de pe poziția unui relativism care pune lucrurile în albia lor firească, fără iluzia că glosarea lor l-ar putea nemuri pe foiletonist. Între dovezi, titlul *Lecturi de vară, lecturi de iarnă* (I–II, 2003–2004)) sau cel al culegerii în care strânge (în

2007) pagini foiletonistice considerate mai bune: *Zădărnicii*. C. a tradus opere reprezentative din Bram Stoker, Anatole France, Eugen Ionescu, C.F. Ramuz, Georges Simenon, G.A. Bürger ș.a.

SCRIERI: *Cerc deschis*, București, 1968; *Media luna*, București, 1970; *Poemii*, București, 1974; *Palatul de toamnă*, București, 1976; *Navigând, navigând*, București, 1998; *Grădini în podul palmei*, București, 2000; *Lecturi de vară, lecturi de iarnă*, I–II, București, 2003–2004; *De la Mateiu citire...*, Târgoviște, 2005; *Zădărnicii. Prin viața vremii*, Târgoviște, 2007; *Amintirile unui uituc. Exerciții de memorialistică*, Târgoviște, 2012; *Povestind despre atunci* (în colaborare cu Monica Pillat), București, 2012. **Ediții, antologii:** Constant Tonegaru, *Steaua Venerii*, pref. edit., București, 1969, *Plantația de cuie*, introd. edit., București, 2003; Luca Ion Caragiale, *Jocul oglinzilor*, pref. edit., București, 1972; *Tudor Arghezi. Autoportret prin corespondență*, pref. edit., București, 1982; Radu Gyr, *Anotimpul umbrelor*, postfața edit., București, 1993, *Ultimele poeme*, postfața edit., București, 1994; Mateiu I. Caragiale, *Opere*, introd. edit., București, 1994; ed. pref. Eugen Simion, București, 2001; Șerban Cioculescu, *Caragialiana*, București, 2003; *Mateiu I. Caragiale, receptarea operei*, Târgoviște, 2004. **Traduceri:** Bram Stoker, *Dracula*, pref. trad., București, 1990 (în colaborare cu Ileana Verzea); Anatole France, *Cele șapte neveste ale lui Barbă Albastră*, București, 1992; Georges Simenon, *Mânia lui Maigret*, București, 1992, *Nebunul din Bergerac*, pref. trad., București, 1992, *Maigret și moartea Louisei*, București, 1993, *Maigret și crima din ziar*, București, 1994, *Maigret se înșeală*, Iași, 2005; Eugen Ionescu, *Căutarea intermitentă*, București, 1994; Jean Tardieu, *La persoana întâi (Partea umbrei)*, București, 1994; Alain Finkielkraut, *Umanitatea pierdută*, pref. Cristian Preda, București, 1997; Charles Ferdinand Ramuz, *Dacă soarele nu s-ar mai întoarce*, București, 1998; Gottfried August Bürger, *Aventurile baronului Münchhausen*, pref. trad., București, 2003.

Repere bibliografice: Negoieșcu, *Scriitori*, 448–452; Piru, *Varia*, II, 441–442; Constantin, *A doua carte*, 185–187; Barbu, *O ist.*, I, 188–190; Piru, *Poezia*, II, 225–228; Alexandru George, [Barbu Cioculescu], VR, 1977, 11, 1983, 2, LCF, 2003, 46–47; Ulici, *Prima verba*, II, 179–180; *Dicț. scriit. rom.*, I, 578–579; Grigurcu, *Peisaj*, III, 203–208; Grigurcu, *Poezie*, I, 261–267; Barbu Cioculescu, PRP, I, 299–305; Geo Vasile, [Barbu Cioculescu], CNT, 2001, 9, LCF, 2004, 18; Gheorghe Grigurcu, [Barbu Cioculescu], RL, 2002, 30, 2004, 28, 29, 2005, 5, 45, 2008, 26, 27; Florin Mihăilescu, *Eleganță și ironie*, VR, 2005, 1–2; Alex. Ștefănescu, [Barbu Cioculescu], RL, 2006, 11, 2008, 5; Mircea Horia Simionescu, *Un grav și fermecător poet*, „Litere” (Găești), 2007, 8; George, *Litere*, 87–97; Dumitru Ungureanu, „Amintirile unui băiat cuminte”, „Acolada” (Satu Mare), 2012, 12.

A.N., N.M.

CIOCULESCU, Radu

(20.II.1901,
Turnu Severin
– 9.I.1961, Dej),
traducător.

Este fiul Constanței (n. Miloteanu) și al lui Nicolae Cioculescu, inginer naval; e frate cu Șerban Cioculescu. A absolvit Liceul „Mihai Viteazul” din București și Facultatea de Chimie din Cluj, după care urmează cursuri de pian la Conservatorul din Viena. A fost subdirector al Operei Române din București (1930), director adjunct al Filarmonicii (1934), administrator delegat al Radiodifuziunii Române (1944–1946), consilier artistic la Opera Română din București (1945–1947), secretar al Centrului Român al PEN-Clubului (1936–1940), redactor și secretar de redacție la „Revista Fundațiilor Regale”. A fost întemnițat în anii '40 de două ori, prima dată (1941–1942) pentru atitudinea sa antifascistă, fiind internat în lagărul de la Târgu Jiu (apoi trimis pe front), a doua oară în 1949, pentru „complot contra ordinii de stat”. De fapt, fiind, în conspirativitate, șef al organizației țărăniste a Culoarei de Negru din București, ținea legătura cu alți șefi ai Partidului Național Țărănesc. Arestat din nou, s-a stins din viață în închisoarea din Dej.

Distins om de cultură, cronicar muzical la „Vremea” ș.a., C. este cu deosebire cunoscut ca traducător. Apariția versiunii primului volum, *Swann*, din ciclul *În căutarea timpului pierdut* de Marcel Proust (1945) a fost apreciată ca un eveniment. Al doilea volum, aflat în șpalt, ca și următoarele tălmăcite de el, vor fi îngrijite de Eugenia Cioculescu, soția sa, care completează traducerea de la *Captiva* și finalizează transpunerea în românește a romanului lui Proust, stilizarea fiind realizată de Barbu Cioculescu pentru *Timpul regăsit*. Versiunea românească este rezultatul unei laborioase căutări a celor mai fericite echivalențe, care să respecte cu naturalețe faimoasele perioade proustiene. Eruditul traducător „a făcut să răsunе limba noastră într-o bogată și fastuoasă orchestrație”, păstrând „pretutindeni grațiile și subțirile

originalului” (Tudor Vianu). **C.** a mai dat versiuni la scrieri de Pierre Choderlos de Laclos, André Maurois, Jakob Wassermann și Warwick Deeping. În diverse reviste au rămas cronicile sale muzicale și câteva eseuri literare.

Traduceri: Warwick Deeping, *Sorrel și fiul*, București, f.a.; M. Jelusich, *Don Juan. Cele șapte păcate de moarte*, București, f.a.; Jakob Wassermann, *Viața lui Stanley*, București, 1935; André Maurois, *Dialoguri asupra comandamentului*, București, 1940; Marcel Proust, *În căutarea timpului pierdut*, vol. I: *Swann*, București, 1945, vol. I–VIII, cuvânt înainte Tudor Vianu, pref. Ov. S. Crohmălniceanu, București, 1968–1970, vol IX–X, București, 1971 (în colaborare cu Eugenia Cioculescu); Pierre Choderlos de Laclos, *Prietenii primejdioase*, București, 1946.

Repere bibliografice: Emil Manu, [Radu Cioculescu], RL, 1976, 2, VR, 2004, 4–5, RR, 2006, 3; *Dicț. scriit. rom.*, I, 580–581; Cioculescu, *Lecturi*, I, 182–186; Rodica Grigore, *Du côté de chez Proust*, CLT, 2008, 39. **I. D.**

CIOCULESCU, Simona (17.IV.1944, Dobreni, j. Giurgiu), editoare, traducătoare, istoric literar. Este fiica Elenei (n. Popescu) și a lui Aurel Popescu, funcționar; e soția lui Barbu Cioculescu. Urmează, la București, Liceul „Gh. Șincai” și Facultatea de Filologie (1961–1966), unde s-a specializat în limba și literatura cehă și în limba și literatura română. Este din 1966 cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, iar din 1975 la Muzeul Literaturii Române din Capitală. Colaborează la „Manuscriptum” (unde debutează în 1967 cu un studiu despre poetul ceh Petr Bezruč), „Luceafărul”, „România literară”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Contemporanul”, „Jurnalul literar” ș.a.

Printre cărți și manuscrise (2005), pe care **C.** o prezintă ca „însușire de date completând paginile literare, furnizând inedite și, poate, suficiente informații asupra unor opere, a unor personalități de prim ordin din cultura românească, dar nu numai”, vădește un remarcabil interes pentru documentul literar revelator, apt a aduce mărturii privind viața și opera unor scriitori ca M. Eminescu, Al. Macedonski, I.L. Caragiale, Luca Ion Caragiale, Martha Bibescu, Lucian Blaga, Bazil Munteanu, O.W. Cisek, Ion Barbu, Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Emil Cioran, Petru Manoliu, Arșavir Acterian, Nichifor Crainic, Eugen Ionescu. În comentarea documentelor, cu o bună cunoaștere a operei celor în cauză și a contextului literar, cercetătoarea își dovedește, de fiecare dată, înzestrarea de istoric literar. Editează pagini de

mare interes din literatura română, pe unele prefațându-le, printre care o serie de ediții bibliofile facsimilate, și traduce cu precădere din literatura cehă și franceză, semnificativă fiind transpunerea unor scrieri ale lui Eugen Ionescu și Alexandru Ciorănescu. A făcut parte din colectivul care a redactat și a editat, între anii 1983 și 1993, volumele XI–XVI din ediția monumentală *Opere* de M. Eminescu. Pentru volumul *Domnița nebănuitelor trepte* (1995), un epistolar Lucian Blaga – Domnița Gherghinescu-Vania, ediție însoțită de prefață, note, o anexă și bibliografie selectivă, i s-a acordat Premiul Uniunii Scriitorilor.

SCRIERI: *Printre cărți și manuscrise*, București, 2005.

Ediții: M. Eminescu, *Opere*, XI–XVI, București, 1983–1993 (în colaborare); *Când te-am văzut, Verena. Mihai Eminescu–Veronica Micle: scrisori de dragoste*, București, 1998, *Șarpele când îl doare capul. Articole politice și pamflete*, pref. edit., București, 2000, *Trăim într-o țară ciudată. Articole politice și pamflete*, pref. edit., București, 2009; Ion Minulescu, *Citiți-le noaptea*, Galați, 1992; Tudor Arghezi, *Manual de morală practică*, Galați, 1993; Lucian Blaga – Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*, pref. edit., București, 1995; *Din călătoriile lui Don Miguel. Corespondența Ion Barbu – Al. Rosetti*, București, 1995; Șerban Cioculescu, *Tudor Arghezi*, ed. bibliofilă, București, 2000, *Medalioane franceze*, București, 2006, *Amintiri*, pref. edit., București, 2007, *Cronici teatrale*, București, 2007; I.L. Caragiale, *Titircă Sotirescu & Cia*, București, 2002; Constantin Noica, *Cartea pe care n-o citea Ioana d'Arc*, București, 2009; Panait Istrati, *Țața Minca*, București, 2010. **Traduceri:** Ladislav Fuks, *Domnul Theodor Mundstock*, pref. trad., București, 1973, *Cazul consilierului de poliție*, București, 1981; V.P. Borovița, *Cifruri strict secrete*, București, 1984; Eugène Ionesco, *Prezent trecut, trecut prezent*, București, 1993, *Între viață și vis. Convorbiri cu Claude Bonnefoy*, București, 1999; Georges Simenon, *Maigret și școala crimei*, București, 1993; Alexandru Ciorănescu, *Paiața tristă*, pref. trad., București, 2002; Ghislain de Diesbach, *Cucerirea unui tron (Napoleon III și Carol I al României)*, București, 2006; Milan Kundera, *Arta romanului*, București, 2008; Alexander Hausvater, *Ultima mazurcă*, București, 2008.

Repere bibliografice: Tania Radu, *Esopismul discreției*, LAI, 1995, 19 iunie; Mircea Angheliescu, *Neobositul Don Miguel*, LCF, 1995, 44; Z. Ornea, *O prietenie amoroasă*, RL, 1995, 46; George Munteanu, *Mutații ale „orizontului de așteptare”*, LCF, 1996, 23; Gheorghe Grigurcu, [Simona Cioculescu], RL, 1996, 34, 2006, 22, „Acolada”, 2008, 5, 2009, 5; Emil Manu, „Domnița nebănuitelor trepte”, ALA, 1996, 333; Iulia Popovici, *Ionesco par lui-même*, RL, 2003, 17; Al. Săndulescu, *Edite și inedite*, RL,

2006, 9; Cosmin Ciotloș, *Contractul asocial*, RL, 2006, 34; Pavel Chihai, „Printre cărți și manuscrise”, OC, 2006, 82; Teodor Vârgolici, *Contribuții de istorie literară*, ALA, 2006, 830; Simona-Grazia Dima, 13 – „Evidența miraculoasă dispăru”, VTRA, 2012, 1.

I. D.

CIOCULESCU, Șerban

(7.IX.1902, București – 25.VI.1988, București),
critic și istoric literar,
memorialist, editor.

Este fiul Constanței (n. Miloteanu) și al lui Nicolae Cioculescu, inginer naval; e frate cu traducătorul Radu Cioculescu, iar scriitorul Barbu Cioculescu e fiul său. Urmează școala primară la București, Liceul „Traian” din Turnu Severin (1913–1920) și este student al Universității din București, la Facultatea de Litere și Filosofie (1920–1923) și la Facultatea de Drept, pe care nu o termină. Își continuă studiile de filologie romanică în Franța (1926–1928), la Sorbona și la École Pratique des Hautes Études. Frecventează cursurile lui Abel Lefranc, specialist în literatura renescentistă din secolul al XVI-lea, și ale lui Fortunat Strowski. Se înscriesese, la acesta din urmă, cu o teză despre Ferdinand Brunetiere, dar abandonează proiectul. Este, din 1924 până în 1946, cu unele întreruperi, profesor secundar în București și în alte orașe. O vreme predă la Găești (1924–1935), fiind coleg cu prietenul său, criticul Vladimir Streinu. Această împrejurare îl va inspira pe Ion Barbu să-i numească într-un pamflet pe comentatorii poeziei sale „găeștenii” și, prin derivație, exponenți ai „spiritului găeștean”. C. își trece doctoratul în 1945 cu o teză despre Dimitrie Anghel. Ține pentru puțină vreme (1946–1947) un curs de literatură română la Universitatea din Iași. Târziu, după ce i se interzisese să publice și fusese scos din toate funcțiile publice din motive politice, revine în presa literară și este acceptat să predea la Institutul Pedagogic din Pitești (1963–1965), iar între 1965 și 1974 devine profesor și șef de catedră la Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității din București.

Între 1965 și 1967 este redactor-șef al revistei „Viața românească”, apoi director general al Bibliotecii Academiei Române (1966–1975). În 1965 este ales membru corespondent al Academiei Române și în 1974 membru titular; discursul său de recepție (3 februarie 1975) se intitulează *Viața și opera lui Theodor Vârnav*. C. a debutat cu foiletoane critice în 1923 la „Facla literară” a lui N.D. Cocea. Se afirmă de la început ca un redevabil polemist. Ține cronica literară la „Adevărul” (1928–1937, 1945–1947) și face gazetărie politică și culturală la „Săptămâna muncii intelectuale și artistice”, „Vremea”, „Vitrina literară”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Viața universitară”, „Kalende” (editată în 1928–1929 împreună cu Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu și Tudor Șoimaru), „Lumea”, mai târziu în „Viața românească”, „Gazeta literară”, „România literară”, „Ramuri”, „Argeș”, „Manuscriptum”, „Flacăra” ș.a. Apără o poziție raționalistă în critică și este atras, ca și alți critici din generația sa (Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, G. Călinescu) de studiul fenomenului clasic. Cea dintâi lucrare a lui e *Correspondența dintre I.L. Caragiale și Paul Zarifopol. 1905–1912* (1935), o primă secvență dintr-o serie de ediții și studii privitoare la biografia și opera dramaturgului. După *Viața lui I.L. Caragiale* (1940) și *Aspecte lirice contemporane* (1942), publică studiul monografic *Dimitrie Anghel. Viața și opera* (1945), *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi* (1946), urmată în 1985 de *Argheziana*. În colaborare cu Vladimir Streinu și Tudor Vianu scoate *Istoria literaturii române moderne* (1944). Continuă, după moartea lui Paul Zarifopol, ediția *Opere* de I.L. Caragiale (IV–VII, 1938–1942). Bogata lui activitate foiletonistică este strânsă, după aproape două decenii de interdicție, în volumele *Varietăți critice* (1966) și *Itinerar critic* (I–V, 1973–1989).

Socotit de E. Lovinescu critic în filiera maioreșciană (a treia generație postmaioreșciană), C. este cel care apără cu mai mare consecvență decât confrății de generație preceptele criticii raționaliste. Și singurul, poate, care nu vrea să facă o „critică creatoare”. El își fixează de la început câteva principii și timp de peste șaiszeci de ani nu simte nevoia să le schimbe. Într-un *Cuvânt înainte* din 1943 („Ecou”), când împlinea douăzeci de ani de activitate critică, mărturisea că nu a avut de ce să-și modifice punctul de vedere în acest lung răstimp: „Nu am evoluat și nici nu am de gând să evoluez”. Curios, evoluția este

chiar tema criticii sale. Când se apropie de operă, cea dintâi întrebare pe care și-o pune e dacă autorul a evoluat sau nu, și în mai toate cazurile răspunsul e afirmativ. Opera este triumful rațiunii asupra forțelor incongruente, difuze ale sensibilității și, consecință logică, valoarea ei e decisă de echilibrul dintre adâncimea emoției și ceea ce retorica veche numește perfecțiune formală. Sunt posibile, în aceste condiții, studiul evoluției și expertiza stilistică, domenii în care C. este neîntrecut. El și-a conturat de la început o metodă cu care apoi a întâmpinat producția literară a momentului. Metoda derivă din poziția intelectualistă a criticului. O atitudine, mai întâi, obiectivă în analiză, ceea ce presupune frânarea și, de este posibil, eliminarea subiectivității. O altă idee privește limitele actului critic: analiza nu epuizează niciodată frumosul. Acest relativism asigură, de altfel, viabilitatea unei discipline care, în alte condiții, s-ar epuiza repede. C. nu crede în posibilitățile științifice ale interpretării, și prin aceasta el se apropie de criticii din generația lui, adversari (cu excepția lui Tudor Vianu) ai determinărilor riguroase. Respinge, în același timp, orice formă de impresionism, deoarece impresionismul ascunde o manifestare subiectivă și, lucru dovedit, subiectivismul poartă în pânțele lui arbitrariul, capriciul, labilitatea – păcatele capitale ale foiletonisticii. Cu un scepticism asemănător e primită și ideea criticii creatoare. Critica explică, reconstituie, judecă, se supune cu demnitate operei literare. Ea trebuie să poarte cu mândrie semnele acestei dependențe și să facă din umilința față de frumos o armă teribilă. Strălucirea ei stă nu în frumusețe, ci în justiție. Criticul va frâna, în consecință, orice elan liric în comentariu și va veghea ca atributele să n-o ia niciodată înaintea judecății documentate. Când totuși un cuvânt mai puternic îi scapă de sub peniță („senzațional”), se sperie și aduce numaidecât precizări: „Am scris cuvântul senzațional, oricât ne-ar displacea întrebuițarea lui, în ordinea literară, deoarece nici un alt termen n-ar oferi echivalența uimirii...”. Folosește și noțiunea „structură”, dar în alt înțeles decât îl are termenul astăzi. Structura e pentru el ceea ce reprezintă pentru descendenții lui Sainte-Beuve psihologia, temperamentul. Obiectul criticii moderne e să descopere structura organică, structura diferențiată a cărții, operație ce impune, înainte de orice, înscrierea ei într-o serie istorică. Cu aceste noi precizări, C. epuizează limitele teoretice ale profesiei. Înainte de a fi o disciplină liberă,

critica este pentru el un șir de bucurii interzise. Singura bucurie admisă e lectura. Dar și aceasta trebuie dominată de luciditate și supusă unui protocol complicat. Articolul începe printr-o introducere, o enumerare, de regulă, a dificultăților („cercetarea poeziei d-lui I. Vineanu nu este din cele mai lesnicioase”). Pasul următor e prezentarea evoluției ca ideal de artă (în alți termeni, concepția estetică) și ca putere de organizare a emoțiilor. Mai ales la partea din urmă e sensibil spiritul critic al lui C. și el înregistrează cu o plăcere abia mascată „corupțiile fonice” ale versului, punctele vulnerabile, monotoniile sintactice. Tonul nu e precizat și nici după mai multe pagini nu se poate ghici ușor concluzia autorului. G. Călinescu vorbea de caracterul obsecvios al acestei critici, de perfidia cu care exegetul își învăluie victima. E, firește, și plăcerea de a demonta mecanismul unei cărți rău construite, dar seriozitatea pusă în această expertiză complicată ține, înainte de orice, de neîncrederea în eficiența criticii-oracol, în argumentele de autoritate. Se naște întrebarea, firească, dacă atâta strategie este necesară pentru a spune că o carte este fără originalitate. Respect pentru cuvântul scris, exces de civilitate, satisfacția – încă o dată – de a executa în chip savant, cu bucurii secrete, o biată insectă literară? În *Aspecte lirice contemporane* poți da la tot pasul peste articole în care tăgăduința cea mai categorică se însoțește cu plăcerea referinței cărturărești. Iată, de pildă, studiul despre poezia lui N. Davidescu, evident retorică, abstractă, fără simțul proporțiilor. Două-trei citate ar fi convins. Criticul începe însă prin a stabili evoluția și a fixa temperamentul autorului. Poezia ar fi de natură individualistă și simbolică, iar evoluția ei marchează trecerea de la individualism la impersonalism obiectiv. Exegeza înaintea imbrățișând și alte domenii: poliritmia, vocabularul intelectual, armătura documentară și informativă, mijloacele formale ș.a. Totul spre a demonstra că N. Davidescu e un talent minor, minat de un enciclopedism insuportabil. Însă demonstrația e, separat de subiectul ei, excepțională, irigată în tot momentul de amănunte delectabile de ordin istoric și comparatist. Tehnica negației înseamnă imobilizarea și, în cele din urmă, răpunerea victimei prin străpungeri succesive cu ace veninoase. Cu ultimul ac înfipit în mușchiul operei apare și judecata critică definitivă, fatal defavorabilă autorului trimis la moarte în acest chip ceremonios. Sunt și împrejurări în care solemnitatea face loc unei judecăți mai

directe („nota personală a autorului ne scapă”), dar interpretul revine și, pentru a nu fi bănuț că judecă asertoric, deschide o largă paranteză, elucidând raporturile dintre muzică și poezie. Inutil, paranteza nu salvează mediocritatea poeziei lui Sandu Tzigara-Samurçaș. Concluzia articolului vine tranșant: „Totul e prea compozit și eterogen ca să ducă la o emoție literară oarecare”. Când opera e de altă valoare, procesul este invers: criticul adună probele pentru a reconstitui mecanismul unei expresii originale, încearcă arama versului, ascultă de mai multe ori vibrația rimei, numără silabele, compară variantele cu scopul de a surprinde, de a „aproxima”, printr-o definiție inteligibilă, sunetul unic al creației, nu „sunetul inefabil”, pentru că C. are oroare de acest termen. Totuși, cronicile lui sunt preocupate de nota pură, ireductibilă a operei. În cazul lui Al. A. Philippide, originalitatea ar veni din modul de a trata visul nu ca o „înnorare «poetică» a cunoașterii”, ci ca „o modalitate lirică a conștiinței”. La Ion Vinea (despre care scrie, printre primii, ca de altfel despre Tudor Arghezi, Lucian Blaga, pagini de excepțională analiză), farmecul poemului e explicat prin echilibrul ideal pe care îl realizează poetul între impresiile intelectualizate și unda emotivă. Nu este, firește, unica explicație, dar criticul avertizează că demersul său e, prin natura lucrurilor, limitat, discutabil ca oricare altul. Ori de câte ori a fost numit „lovinescian”, C. a respins filiația. Recunoaște că n-a primit nici „cuta dogmatică” de la Mihail Dragomirescu, bunul său profesor, autorul *Științei literaturii*. A fost și a rămas un spirit independent. Sunt totuși motive serioase care îndreptățesc fixarea criticului în direcția estetică a lui E. Lovinescu: apărarea autonomiei esteticului, acceptarea, în esență, a ideii de sincronism și diferențiere, opțiunea pentru valorile modernității (în frunte cu Arghezi și Ion Barbu), atitudine consecvent ostilă față de tracomanie sau față de fenomenele iraționale din cultură ș.a. Îl desparte de mentorul „Sburătorului” în primul rând un „stil” de a face critică. C. este un foiletonist care nu mai vrea să fie critic de direcție, cum fuseseră aproape toți criticii din generația anterioară. El nu respinge aprioric nici o experiență estetică și nu se arată preocupat în chip special de bătălia dintre tradiționaliști și moderniști. Lui N. Iorga îi admiră cultura vastă și-i reproșează nu opțiunea pentru sămănătorism, ci lipsa de gust artistic și tendința de a impune o „dictatură culturală”. Dintre moderni, scriitorul lui favorit este, neîndoios, Arghezi. A dus ani în șir o

G. Ivașcu și Șerban Cioculescu

luptă cu N. Iorga, G. Bogdan-Duică și alți lideri de opinie tradiționaliști, obstinați în refuzul de a accepta cel mai important produs al modernității românești. Acțiunea critică a lui C. începe odată cu apariția volumului *Cuvinte potrivite* (1927). Când Premiul Național de Poezie este acordat obscurului versificator Alfred Moșoiu, și nu, cum s-ar fi cuvenit, lui Arghezi, tânărul critic intervine prompt: „Toată lumea, vreau să spun toți cunoscătorii a căror opinie trebuie să precumpănească, e de acord că astăzi avem un mare, foarte mare poet. Este Tudor Arghezi [...], nu numai o personalitate uluitoare care-și depășește epoca și o domină ca un pisc de înaltă zonă, ci și cel mai reprezentativ poet al neamului românesc, după Eminescu. Nimeni ca dânsul n-a frământat cu atâta măiestrie graiul românesc, n-a știut să dea cuvântului tocit o vigoare nouă [...]. Un creator, un geniu verbal de o inventivitate formidabilă, care îmbogățește limba în secolul nostru de corupție și dezagregare a limbii naționale, este Tudor Arghezi” (1929). E de reținut faptul că apare, poate pentru prima oară în limbajul criticii, sintagma „geniu verbal”, sintagmă ce va fi reluată de Vladimir Streinu și de alți critici, nu totdeauna în favoarea autorului *Cuvintelor potrivite*. C. o folosește însă fără o conotație minimalizantă. În același an polemizează cu Vladimir Streinu pe tema Arghezi, apărând, în chip just, calitățile estetice ale pamfletului: „Artist fără genealogie al imaterialului, rotind universul și sistemele de sori [...], delicat orfevrul de pulbere de stele, orchestrant al muzicii sferelor [...],

Al. Dima, Șerban Cioculescu, Al. Oprea și Alexandru Balaci

artist suveran și de o varietate extraordinară”. În fine, când N. Iorga atacă generația tânără de scriitori și spune că „în țara Arghezilor și Galactionilor și Lovineștilor geniali nu mai este loc pentru el, «gerontul»”, C. intervine și apără pe cei contestați de marele istoric, în primul rând pe Arghezi, care, zice criticul, prin verbul său nou și bogat „va fi făcut epocă în istoria limbii” (1931). În 1946, în eseu *Introducere în poezia lui Arghezi*, concentrează opiniile sale despre formula poetică a celui care în ochii multora trece drept un poet dificil. O lucrare în stil demonstrativ, în genul celei întreprinse de Tudor Vianu în marginea liricii lui Ion Barbu. C. începe prin a lămurii de ce Arghezi nu este un poet obscur și, pentru a dovedi, face o analiză logică și filologică a versului, traducând pe înțelesul tuturor subtilitățile limbajului. Pentru a înfrânge prejudecata cititorului leneș, el se decide să „scormonească [...] în măruntaiele” poemelor. Operație pe care o face cu pricepere și chiar, s-ar zice, cu plăcere, explicând în cuvinte simple ce înseamnă „suferința cerului” sau cum se traduce cuvântul turcesc „biulbiul” (privighetoare) din titlul unui poem. Demonstrația este bună, coerentă, utilă, chiar dacă pentru a fi înțeles criticul simplifică mult universul plin de ambiguități al poemului (o arhitectură de ambiguități). În același stil sunt analizate filonul tradiționalist, erotica, etosul, arta poetică și tema religiosului („între credință și tăgadă”) în lirica lui Arghezi. Multe idei vor intra în exegeza arghezi-ană ulterioară. C. însuși a continuat să urmărească, cât timp a avut dreptul să publice, fenomenul arghezian, scriind despre toate cărțile poetului. I s-a

reproșat nota accentuat didactică și schema prea rigid raționalistă a viziunii critice. Reproș în bună parte îndreptățit, dar trebuie admis că pentru a înfrânge inerțiile, îngustimile și intoleranțele criticii tradiționaliste (în speță pe N. Iorga, și prin el un public larg, format la școala Coșbuc – Vlahuță), criticul a fost nevoit să folosească în demonstrație arme simple și convingătoare. A reușit.

Dintre lovinescieni, C. este primul care îmbrățișează în chip mai sistematic critica istorică. Dovadă scrierile sale despre I.L. Caragiale. Cel dintâi lucru care se observă este că biograful se ferește să-și mitizeze eroul. E, bineînțeles, înțelegător, cordial, din loc în loc patetic, totuși nu ezită să ia distanță și să devină, la nevoie, sarcastic. O atitudine modernă în critica biografică, de regulă apologetică. Încă din prefața ce însoțește *Viața lui I.L. Caragiale*, din 1940, criticul avertizează: „Interzicându-și caracterul apologetic, biografia nu s-a ferit să aprecieze unele fapte, cu credința că nu a stăruit prea mult asupra lor. Am evitat să dramatizăm existența unui erou al lucidității care și-a croit singur soarta”. Cu alte cuvinte, biograful se ține aproape de fapte și faptele arată că I.L. Caragiale nu este totdeauna loial, consecvent. Dramaturgul numește, de pildă, într-un moment de enervare, pe Titu Maiorescu „un om fără inimă și cu spiritul îngust”, învinuindu-l, în plus, de a fi tras câștiguri de pe urma editării volumului *Poezii* de Eminescu. Sunt însă și altfel de probe în viața lui Caragiale și, atent la nuanță, C. le înregistrează fără părtinire. El îi respinge pe detractori și îi corectează pe criticii lipsiți de spirit critic. „Să nu

exagerăm”, zice într-un loc, domolind pe cei care, din admirație pentru scriitorul Caragiale, tind să sacralizeze pe revizorul școlar Caragiale. Rezultatul este o biografie obiectivă, atât cât poate fi obiectivă o interpretare totuși subiectivă a datelor. Mai corect ar fi să se spună „o viață posibilă” a lui I.L. Caragiale, ieșită din consultarea riguroasă a documentelor și întregită, acolo unde dovezile lipsesc, de intuiția criticului („îl vedem cu închipuirea”). Închipuirea nu merge, cu toate acestea, prea departe. Biograful vrea să rămână în preajma adevărului, verifică informațiile lăsate de contemporani, face mai multe rânduri de expertize și contraexpertize pentru a limita, pe cât posibil, arbitrariul interpretării critice. Când nevoia de demonstrație o cere, cheamă în ajutor opera. I s-a adus, de exemplu, lui Caragiale învinuirea că n-ar fi iubit copiii, luându-se ca sprijin pentru această rea judecată schițele *Domnul Goe* și *Vizita*, unde, într-adevăr, apar copii rău-crescuți, obraznici la culme. Dar, zice criticul, acolo este vorba nu de copii în genere, ci de proasta educație burgheză. Altfel stau lucrurile în *Păcat* și în mai puțin cunoscuta schiță *Tatăl nostru*, unde poate fi descoperit un Caragiale elegiac și copii bruscați de oamenii maturi. De la operă criticul revine la biografie, spunând – după alte rânduri de probe – că I.L. Caragiale a fost „un soț atent și un tată care-și iubește copiii”. Relațiile încordate cu Mateiu sunt judecate în același chip. Mateiu era un copil dificil și un tânăr dezagregabil, închipuit și, citând din scrisori și, pe cât decența îi îngăduie, din faimosul jurnal al tânărului, C. ia fără echivoc apărarea tatălui. Într-un loc el face aluzie la „rândurile nereproductibile” din jurnal, dar asupra lor va reveni în *Caragialiana* (1974) și le va reproduce însoțite de comentarii usturătoare la adresa fiului ingrat. Această pornire împotriva lui Mateiu I. Caragiale a fost sancționată de mai multe ori în critică. Exegetul rămâne pe poziție, nu retrac-tează nimic, sentimentul lui este că autorul *Crailor de Curtea-Veche* nu este pe măsura bunei păreri pe care o avea despre sine. Distanța față de faptul literar dispare, biograful intervine muștrător în marginea unui text în care fiul se plânge cuiva că tatăl său îl îndeamnă să muncească. „Și n-avea dreptate Ion Luca?”, întreabă dezaprobator criticul față de cârtitorul Mateiu. În *Viața lui I.L. Caragiale* acest conflict este mai limitat, în *Caragialiana* ia amploare și este examinat cu toate documentele pe masă. În *I.L. Caragiale* (1967) criticul nu oferă un Caragiale necunoscut și nu tinde la o imagine nouă, alta decât cea

pe care o fixase anterior. Caragiale e întreg aici, biografia omului e în genere cunoscută, analiza critică e sumară, mulțumită a desprinde din operă simbolurile fundamentale și a orienta privirea cititorului spre înțelesurile lor adevărate. De unde vine, atunci, impresia de soliditate, de culoare, farmecul, într-un cuvânt, al acestei cărți? Plăcerea la lectură o dă ceea ce s-ar putea numi narațiunea critică. Se rediscută opera pe scurt și se reconstituie biografia într-un text de o sută cincizeci de pagini scrise cu reală plăcere de a povesti. După ce dăduse o biografie amplă, un roman critic al omului, C. publică o nuvelă densă, trecând peste faptele prea cunoscute. El amintește, astfel, că are și critica personajele și epica ei, că a relata e totuna cu a crea, că într-o biografie critică se află totdeauna un destin, un personaj misterios pentru exeget. Născut în același an cu Vladimir Streinu, prietenul său cel mai bun, mai tânăr cu un an decât Pompiliu Constantinescu, cu trei decât G. Călinescu și cu patru față de Tudor Vianu, C. face parte dintr-o generație de mari critici literari și istoria vieții lui se confundă, de la un punct și într-o oarecare măsură, cu istoria literaturii române după Primul Război Mondial. Cum au întâmpinat confrății (poet și critici) această pană năbădăioasă, imprezibilă și incomodă? E. Lovinescu îl remarcă de la început și, în 1929, îl introduce în *Istoria literaturii române contemporane* nu fără unele rezerve față de „pasiunile extraliterare” ale tânărului polemist. Foiletonistul are două din însușirile capitale, după Lovinescu, ale criticului literar: tendința spre obiectivitate și conștiință profesională. Sunt și altele, remarcate apoi de Lovinescu în *Memorii*, în *Istoria literaturii române contemporane* (1937) și în *T. Maiorescu și posteritatea lui critică* (1943), unde apar însoțite de o serie de portrete reușite. O frază a făcut carieră, fiind citată și azi pentru frumusețea ei: „Diminuarea succesivă a toxinelor pasionale ce umflau verdea gușă a șopârlei sale critice”. Lovinescu este puțin iritat de polemismul agresiv și nediferențiat al tânărului său confrate și observă mereu cu un ochi vigilent și expert evoluția „verzii gușă a șopârlei critice”. E mulțumit, în fine, când spiritul vindicativ, vioi, pasionat de amănunte trece la o critică comprehensivă, regăsind astfel calea cea bună, calea regală a criticii românești, cea deschisă de Titu Maiorescu. Definiția dată de Lovinescu criticii lui C. – raționalism, intelectualism, spirit polemic, stil exact, voit sec – a fost preluată de toți cei care au scris și scriu și azi despre opera criticului, fără să

se observe că stilul nu-i atât de sec și că, în genere, acestuia nu-i lipsește „darul scrisului artistic”, cum zice Octav Șuluțiu. Frumusețea stilului critic vine din exactitatea lui. Stilul criticii lui C. este stilul gândirii lui, care ar putea fi definit prin propoziția unui filosof: „Numai ceea ce este clar gândit poate fi clar exprimat”. Lui G. Călinescu îi place „acest dar de a defini neted” un scriitor (în speță I.L. Caragiale), dar nu-i acceptă dogmatismul „cam obstinat” și insistența în amănunte. Nu reiese din articolul lui G. Călinescu („Adevărul literar și artistic”, 1935) în ce constă dogmatismul lui C., care nu se revendică de la nici o metodă. Pompiliu Constantinescu îi laudă luciditatea (raționalismul, intelectualismul), estetismul comprehensiv și îndepărtează ideea unui dogmatism rigid. Prietenul Vladimir Streinu îl numește „un amic al adevărului” și îl suspectează în cronica la *Viața lui I.L. Caragiale* de „un oarecare artificialism de expresie în sensul zis curat românesc”.

Din lectura textelor grupate în *Itinerar critic* se poate deduce că C. scrie în continuare, începând cu anii '60, cu o inegalabilă vervă despre tot ceea ce îi cade sub ochi. El nu cunoaște, se pare, acea maladie curioasă pe care o cunosc cei care trăiesc multă vreme printre cărți, greața de literatură. E, dimpotrivă, mai curios, mai hotărât decât oricând să lămurească și să corecteze erorile de interpretare. Sporul de ani l-a făcut mai înțelegător, judecățile sunt, parcă, mai binevoitoare decât în trecut, însă, din când în când, bunăvoința este dată deoparte și maliția, celebră, a criticului se manifestă fără opreliști. Spiritul critic se arată neîndurător îndeosebi în două situații. Față de limbajul sofisticat al criticii moderne și față de manifestările de obscurantism în literatură. Admiratorul lui Ion Barbu nu îi iartă pe cei care fac din poezie un joc complicat de vocabule. Îi place și apără ceea ce înțelege. Poziția raționalistă inflexibilă l-a pus deseori în conflict cu o parte a poeziei tinere. I-a ironizat în mai multe rânduri pe criticii tineri pentru prețuirea pe care o arată, de pildă, poeziei lui Nichita Stănescu, suspectă, după el, de lipsă de rigoare. Face, în continuare, o erudită critică de tip biografic, deși, într-un articol, se arată dispus să accepte disocierea dintre operă și autor, introdusă în critica modernă de Marcel Proust într-un articol împotriva lui Sainte-Beuve: „Disocierea dintre om și operă pare a fi un fenomen intelectual modern. Lucrul este firesc, deoarece, în vremea noastră, scrierile despre viața scriitorilor și artiștilor s-au înmulțit într-o măsură covârșitoare în raport cu

opera, permițând biografilor să constate contradicțiile dintre teorie și practică, ba chiar și nepotrivirile dintre mesajul operei și caracterul intim al autorului”. Asta nu înseamnă că C. părăsește biografia și se resemnează în contemplarea operei. De la text ajunge repede la om, fixat, de regulă, într-un portret moral. Plăcerea criticului de a descoperi un caracter într-o pagină literară este vizibilă. Miron Costin este, spune el într-un loc, un „temperament catastrofic”, Nicolae Milescu arată „o minunată stăpânire de sine”, Titu Maiorescu a fost un mare ambițios și, împărtășind opinia lui Lovinescu, C. scrie: „omul a fost opera lui principală”; Barbu Delavrancea „avea caracter; știa să fie statornic în prietenii lui (de ambe sexe)”, criticul riscând o comparație ce nu uimește: „În relațiile dintre cei doi mari prieteni [I.L. Caragiale și Delavrancea], Delavrancea a fost, netăgăduit, superior prin sinceritate și dăruire”. Încă o dovadă că biograful nu cade, așadar, în idolatrie. Corectitudinea morală este, pentru el, o calitate ce nu poate fi înlocuită de nimic. *Itinerar*

critic cuprinde puține exegeze critice propriu-zise. Este o operă de erudiție și, de la un anumit punct, opera unui moralist care știe să descopere amănuntul înveselitor. Din comentarea unui glosar C. scoate o pagină de ironie cărturărească fină. O carte intitulată *Corectitudine și greșală* îi trezește un colorat protest împotriva celor care nu se controlează când vorbesc și, mai ales, când scriu. Terminologia freudistă în critică îi provoacă o ironie atingătoare. Nu-i place termenul „inefabil”. Găsește din nou câteva exemple, și sarcasmul criticului este necruțător. Este iritat și atunci când întâlnește „vizionăm”, „lecturăm”, „atenționăm”, „demistificare”. Ia peste picior și pe cei care folosesc termenul „scriitură” în loc de sănătosul, curatul „stil”. „Scriitură” traduce însă un concept din noua critică și înseamnă mai mult decât „stilul” scriitorului. Astfel de anchete filologice sunt însoțite în comentarii de un savuros repertoriu de anecdote, vorbe de spirit, întâmplări care înveselesc pagina. Criticul are darul neîntrecut de a descoperi în texte asemenea formule. Iar când textul este mai apropiat de prezent, intervine memoria criticului. Exegeza se transformă atunci într-o memorialistică spumoasă, inteligentă, pe alocuri, neașteptat, lirică. Astfel sunt scrise paginile despre Al. O. Teodoreanu, Vladimir Streinu, Zaharia Stancu, George Oprescu, Mihail Sebastian, Perpessicius. Critica biografică nu și-a epuizat instrumentele. C. are talentul s-o facă, într-o epocă de terorism metodologic, legitimă și chiar plăcută. C. și-a adunat într-o carte, *Dialoguri literare* (1987), texte publicate mai întâi în „Flacăra” și „Ramuri”. Dialogul este o ficțiune critică pe care au folosit-o și E. Lovinescu (în primele foiletoane), și G. Călinescu în seria de eseuri intitulată *Universul poeziei*. Într-un „dialog despre dialog”, C. dă o justificare procedurii pornind de la Montaigne: „Cel mai rodnic și firesc exercițiu al spiritului nostru este convorbirea”. Pentru criticul român, convorbirea implică o regulă, aceea „de a-ți asculta partenerul, de a căuta să înțelegi ce vrea să spună, de a nu răspunde decât după ce te-ai edificat deplin; sunt mulți aceia ce nu țin seama de ce a spus partenerul și dau înainte cu gura, fără să știe că dialogul implică o confruntare sinceră și cu atenție reciprocă. Dialogul ar trebui să fie un schimb de idei, la un nivel egal, chiar dacă unul e mai bun de gură și altul mai lent”. Dialogurile lui C. sunt „debutonate”, spontane, au haz și apără, în genere, cauze juste. Sunt greu de acceptat toate judecățile sale (despre Nichita Stănescu și, în genere, despre poezia nouă),

dar trebuie recunoscut că adversitatea sa față de „giumbușlucurile ludice sau teribiliste” este uneori întemeiată. Analiza unei cărți a lui Ion Bănuță (cu un limbaj silnic, artificial) rămâne un model de rigoare și vigilență critică. Observații fine se află și în paginile despre V. Voiculescu (o emoționantă evocare), I.L. Caragiale, Tudor Arghezi, Panait Istrati, G. Topîrceanu, E. Lovinescu, Ion Barbu ș.a., cu informații noi și portrete foarte reușite. Comentatorul nu evită anecdota, dar nu vrea să fie socotit „un Păstorel al criticii”, cum avertizase într-un articol, ca răspuns la observația că el face critică biografică. *Dialoguri literare* adună texte erudite și delectabile la lectură. Ele reprezintă opera unui om învățat, care n-a obosit, după atâtea decenii de critică literară, să citească și să scrie despre cărți. Sentimentul stăruitor pe care îl ai când citești „drăcoasele” dialoguri ale lui Eudoxiu cu ucenicul său este acela că literatura română este o familie de spirite în care trăiesc nu numai marile modele, scriitorii exemplari, dar și nenumărați alți oameni de bine și de merit, uitați într-un fund de provincie și ignorați mai târziu de istoriografia literară. Despre ei se spun uneori lucruri uluitoare. Criticul a publicat în 1975 (a doua ediție apare în 1981) și volumul *Amintiri*, cu portrete admirabile și mici istorii din viața literară ce se țin minte. Stilul este acela din foiletoane: sensibilitate la amănuntul colorat, portret moral, ironie subțire. Reproșându-i-se faptul că în memorialistica lui nu face comentarii mai limpezi despre secolul pe care l-a străbătut, C. îi trimite lui Eugen Simion, în decembrie 1981, o scrisoare emoționantă din care poate fi desprinsă această frază: „Mă poți crede un «catastrofic». Nu sunt, dar nu pot iubi acest secol scăldat în sânge nevinovat. În mizerie, boală și ignoranță [...]. L-am ucis pe Dumnezeu și am pus în locul lui macabrul fantasmelor politice”.

Stilul lui Cioculescu nu este „sec”, „uscat”, „neartistic”, cum se grăbea să afirme Octav Șuluțiu, fără să aibă nici un pic de dreptate. Deși refuză în principiu a face concurență beletristicii, criticul scrie foarte bine, e savuros prin umorul „debutonat cu care-și conectează adesea aplecarea spre pedanterie erudită”. [...] În partea verbală a lui Cioculescu, arhaismul, ca și cuvântul neaoș, mustos dau mâna fără temeri sau suspiciuni neologismului fabricat câteodată pe loc. Cucerește și maliția francă, lăsată liberă, după precauții protocolare zadarnice.

OV. S. CROHMĂLNICEANU

Practicată de Șerban Cioculescu, istoria literară dobândește farmecul criticii artistice și „creatoare”, de care autorul Vieții lui I.L. Caragiale s-a delimitat întotdeauna. Ironia și maliția, reflecția morală discretă și amintirea intercalată pe neașteptate conferă, împletindu-se și cu digresiunea filologică savantă, faptului de istorie literară propriu-zis, astfel agrementat, un cadru atrăgător, de susținut interes. Memorialistul pătrunde adânc în textul istoricului literar, care știe să evoce un mediu sau o personalitate asemenea unui artist și care, deși din ce în ce mai adâncit în cercetarea documentelor și cărților mai mult sau mai puțin vechi, veghează cu un al treilea ochi, ca eroina din povestea lui Creangă, asupra tinerilor critici, care, asemenea nurorilor din povestire, își mai fac din când în când de cap (despicând, de pildă, „cu dexteritate firul în patru, ba chiar și în patruzeci și patru” sau promovând stilul unei noi prețiozități). Maliția autorului, nereținută totuși de perfecta urbanitate a scrisului său, se resoarbe în obiectivitatea, păzită cu strășnicie, a atitudinii din care țâșnește apoi, din nou, când te aștepti mai puțin.

VALERIU CRISTEA

SCRIERI: *Corespondența dintre I.L. Caragiale și Paul Zarifopol. 1905–1912*, București, 1935; *Viața lui I.L. Caragiale*, București, 1940; ed. București, 1969; ed. București, 1972; *Aspecte lirice contemporane*, București, 1942; *E. Lovinescu* (în colaborare cu Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, Vladimir Streinu și Tudor Vianu), cu o schiță biobibliografică de Anonymus Notarius [E. Lovinescu], București, 1942; *Istoria literaturii române moderne* (în colaborare cu Vladimir Streinu și Tudor Vianu), București, 1944; ed. 2, București, 1971; *Dimitrie Anghel. Viața și opera*, București, 1945; *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*, București, 1946; ed. București, 1971; *Curs de istoria literaturii române moderne. Literatura militantă*, București, 1947; *Varietăți critice*, București, 1966; *I.L. Caragiale*, București, 1967; *Medalioane franceze*, București, 1971; *Aspecte literare contemporane (1932–1947)*, București, 1972; *Itinerar critic*, I–V, București, 1973–1989; *Caragialiana*, București, 1974; ed. București, 1987; ed. îngr. Barbu Cioculescu, București, 2003; *Amintiri*, București, 1975; ed. București, 1981; ed. îngr. și pref. Simona Cioculescu, București, 2007; *Prozatori români. De la Mihail Kogălniceanu la Mihail Sadoveanu*, București, 1977; *Viața lui I.L. Caragiale. Caragialiana*, București, 1977; *Poeți români*, București, 1982; *Introducere în opera lui Dimitrie Anghel*, București, 1983; *Argheziana*, București, 1985; *Eminesciana*, București, 1985; *Dialoguri literare*, București, 1987; *Medalioane franceze*, îngr. Simona Cioculescu, București, 2006. **Ediții:** I.L. Caragiale, *Opere*, IV–VII, București, 1938–1942, *Opere*, I–IV, introd. Silviu Iosifescu, București, 1959–1964 (în colaborare cu Al. Rosetti și Liviu Călin), *Scrisori și acte*, pref. edit., București, 1963; St. O. Iosif, *Poezii*, pref. edit., București, 1939;

Ion Codru-Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, București, 1942. **Traduceri:** Stendhal, *Lucien Leuwen. Roșu și alb*, București, 1962; Sainte-Beuve, *Portrete literare*, introd. Savin Bratu, București, 1967 (în colaborare cu Pompiliu Constantinescu).

Repere bibliografice: Lovinescu, *Scrieri*, VII, 58–59, VIII, 237–238; Constantinescu, *Scrieri*, II, 38–44, 60–99, 278–281, 311–314; Perpessicius, *Opere*, VII, 169–175, VIII, 48–52, 62–64, 192–200, 372–377, IX, 379–380, 385–390, X, 10–16, 21–22, XI, 6–8, 71–78, 214–218, 325–329; Călinescu, *Opere*, II, 952–956, XII, 322–324, 1145; Streinu, *Pagini*, I, 236–246, II, 292–296, V, 314–316; Barbu, *Opere*, II, 56–81; Șuluțiu, *Scritori*, 344–353; Sebastian, *Eseuri*, 472–483; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 830, *Ist. lit.* (1982), 914–915; Negoțescu, *Scritori*, 349–356; Piru, *Panorama*, 503–506; Vlad, *Analiză-sinteză*, 55–62; Cesereanu, *Ipostaze*, 116–128; Piru, *Varia*, I, 474–477, II, 407–410; Ungheanu, *Pădurea*, 233–242; George, *Sfârșitul*, I, 229–232, 277–285, II, 287–302, III, 95–103, 172–175, 253–255; Ungureanu, *La umbra cărților*, 5–15; Zăciu, *Lecturi*, 134–138; Ungheanu, *Arhipelag*, 332–337; Crohmălniceanu, *Literatura*, III, 186–203; Regman, *Colocvial*, 264–278; Săndulescu, *Continuități*, 261–264, 280–283; Mihăilescu, *Conceptul*, I, 414–424; Cristea, *Arcadia*, 178–182; Simion, *Scritori*, I (1978), 690–697; Zăciu, *Alte lecturi*, 147–152; Ungheanu, *Lecturi*, 141–152; Dobrescu, *Foiletoane*, I, 55–61, II, 207–214; Paleologu, *Ipoteze*, 309–316; Grigurcu, *Critici*, 30–54; Regman, *Noi explorări*, 267–286; Paleologu, *Alchimia*, 177–182; Marcea, *Concordanțe*, 310–343; Cristea, *Modestie*, 217–222; Ciopraga, *Propilee*, 266–283, 361–367; Ștefănescu, *Dialog*, 154–161; Sorescu, *Ușor cu pianul*, 93–105; Șerban Cioculescu, îngr. și introd. Mircea Vasilescu, București, 1987; Ștefănescu, *Prim-plan*, 48–54; Piru, *Critici*, 171–174; Dimisianu, *Repere*, 63–82; Negoțescu, *Ist. lit.*, I, 190–192; Lovinescu, *Sburătorul*, I–VI, *passim*; Dicț. esențial, 175–177; Manolescu, *Lista*, III, 36–46; Simion, *Genurile*, 46–55; Cioculescu, *Lecturi*, I, 212–239; Grigurcu, *De la un critic*, 10–15; Ștefănescu, *Istoria*, 667–672; Alexandru George, *În pragul unui sfârșit*, LCE 2006, 38, 39; Gheorghe Grigurcu, *Tradiția criticii franceze*, RL, 2007, 30, 31; Manolescu, *Istoria*, 814–819; Popa, *Ist. lit.*, II, 1008–1009.

E. S.

CIOFLEC, Dimitrie (30.IV.1828, Arpătac, azi Araci, j. Covasna – 31.XII.1891, Brașov), culegător de folclor. Fiu al preotului Gheorghe Cioflec, C. beneficiază de o bună educație, avându-l profesor la gimnaziul greco-catolic din Brașov, printre alții, pe Iacob Mureșianu. Se bucură de sprijinul lui Andrei Șaguna pentru a urma la Viena cursuri de pedagogie, absolvite în 1853. A funcționat ca institutor la diferite școli din Brașov și va milita, în această calitate, pentru înființarea Reuniunii Învățătorilor Români din districtul Brașovului.

La Brașov **C.** devine colaboratorul lui G. Barițiu, de la care va primi prețioase îndrumări privind culegerea poeziilor populare „originale cum sunt”. Cele 112 texte lirice, care au fost adunate din satul natal Arpătac și din Satulung, au fost strânse într-o colecție, încredințată lui Barițiu. Colecția a rămas multă vreme în manuscris, numai unele texte fiind reproduse de N. Filimon în 1858 (din păcate cu precizarea greșită că ar fi vorba de o colecție bănățeană) și, mult mai târziu, în 1934, de G. Bogdan-Duică, care a fost elevul lui **C.** În 1859 G. Barițiu corectează eroarea de informație a lui N. Filimon, arătând că poeziile au fost descoperite în satul natal al culegătorului și în împrejurimi și că alcătuiesc întâiul florilegiu de poezii populare din Țara Bârsei. În întregime, textele au fost publicate postum, în 1965–1967, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, de Virgil Florea, iar ca volum peste aproape trei decenii. Culegerea, a cărei autenticitate a fost confirmată de colecțiile ulterioare, în care se regăsesc multe poezii adunate de **C.**, cuprinde cântece și strigături caracteristice zonei de unde proveneau.

Culegeri: *Poezii populare*, îngr. și pref. Luminița Graure-Cornea, postfață Ioan Lăcătușu, Sfântu Gheorghe, 1994.

Repere bibliografice: G. Bogdan-Duică, *Un folclorist uitat*, GR, 1934, 1–2; Virgil Florea, *Dimitrie Cioflec, folclorist*, AMET, 1965–1967, 377–395; Bârlea, *Ist. folc.*, 132–134; *Dicț. lit.* 1900, 182–183; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 232–233; Luminița Cornea, *Astra–Dimitrie Cioflec–creația populară*, „Astra blăjeană”, 2011, 3.

L. Bd.

CIOFLEC, Romulus (1.IV.1882, Arpătac, azi Araci, j. Covasna – 13.XI.1955, București), prozator, publicist, memorialist. Este al patrulea din cei treisprezece copii ai Mariei (n. Bucșa) și ai lui Constantin Cioflec, cântăreț bisericesc. Urmează școala primară în satul natal, câteva clase la Liceul Greco-Oriental din Brașov, apoi Școala Normală din Câmpulung (absolvită în 1901), după care este învățător în satele prahovene Chiojdeanca și Boldești; dă examenele de diferență pentru liceu și trece bacalaureatul la București. După ce face serviciul militar, între 1905 și 1910 e funcționar la Biblioteca Academiei Române. Student al Facultății de Litere și Filosofie bucureștene din 1910 este, obține licența în 1914. A fost profesor la Pomârla (1914–1916), participă ca voluntar în campania din 1916, revine ca profesor la Chișinău (1917–1926),

Timișoara (1926–1936) și București (1936–1942). Debutază în 1904 cu povestirea *Călin* la „Gazeta Transilvaniei”, la care colaborează asiduu cu proză, poezii, traduceri și cu mai multe corespondențe din București până în 1908, dar și în 1913–1914. Mai este prezent în „Luceafărul”, „Sămănătorul”, „Tribuna” (Arad), „Viața literară” și „Viața literară și artistică”, „Ramuri”, „Neamul românesc literar”. Își strânge o parte din proze în volumul *Doamne, ajută-ne!* (1907). Din ianuarie 1911 trimite articole, „scrisori din București” și o amplă relatare a unei călătorii în Italia la „Românul” din Arad, unde în intervalul decembrie 1911 – mai 1912 va fi prim-redactor. Alte colaborări îi mai apar în „Universul literar”, „Flacăra”, „Cosinzeana” și „Viața românească”. În 1917 și 1918 funcționează ca redactor la „Cuvânt moldovenesc” și prim-redactor la gazeta „Sfatul Țării” din Chișinău, iar după război scrie la „Convorbiri literare”, „Sburătorul”, „Cuvântul liber”, „Lamură”, „Viața românească”, „Adevărul literar și artistic” și „Dimineața”. Din 1914 este membru al Societății Scriitorilor Români; e „radiat” în 1926 și reînscris în 1936. În 1921 primește o bursă de studii pentru un an de zile la Berlin. În 1925 participă la lucrările Internaționalei Muncitorilor din Învățământ de la Paris, iar în 1927 frecventează cursurile de vară de la Centrul de Studii Istorice din Madrid. A fost membru al Ligii Drepturilor Omului. Împrietenindu-se cu Panait Istrati, îl va însoți în călătoria lui de documentare în Valea Jiului după greva din august 1929; ca protest împotriva reprimării sângeroase a minerilor, părăsește Partidul Național Țărănesc printr-o demisie cu ecou în presă. Relația cu prozatorul de faimă europeană s-a menținut până la moartea acestuia, care, entuziasmat de nuvela *Divorțul*, devenită *Trei aldămașe*, își exprimase dorința de a o traduce în franțuzește.

Începuturile literare ale lui **C.** stau sub semnul sămănătorismului. Pe aceeași coordonată vizibilă în *Doamne, Ajută-ne!* se înscrie și culegerea de nuvele *Lacrimi călătoare* (1920). Influențat de scriitori precum Ioan Slavici sau Ion Agârbiceanu, dar deschis, totodată, receptării tendințelor realiste de la „Viața românească” (în 1920 se afla printre membrii Asociației Literare și Științifice Viața Românească), își va adapta scrisul la tonul viguros și sobru al prozei de extracție realistă. Literatura lui gravitează în jurul lumii rurale; țăranii, păstrători ai tradițiilor și ai unei mentalități structurate pe principiul dreptății, al cinstei, sunt puși față în față

cu boieri și preoți lacomi, lipsiți de omenie. Odată declanșat conflictul, considerându-se adevărații proprietari ai pământului, cei mulți pornesc să-și facă dreptate, biruind sau fiind înfrânți. Romanul *Vârtejul* (1937; Premiul Academiei Române) emană un suflu de baladă ce răzbate de dincolo de duritatea elementelor realiste, acumulate în jurul unui destin individual, cel al țăranului Mitrea Căuș. Paralel cu degradarea conștiinței protagonistului, care din dorința de a sta în rând cu frunzașii satului recurge la furt de cai după ce încercase, fără izbândă, mai multe îndeletniciri cinstite, se deteriorează și ansamblul de valori morale ale comunității rurale. Volumul de nuvele *Români din Secuime* (1942) ilustrează doar un proces de selectare, de rescriere a câtorva nuvele publicate anterior. Romanul *Pe urmele destinului* (I–II, 1943) conferă o nouă deschidere prozei autorului transilvănean; apelând la o documentație riguroasă, el urmărește peregrinările unei familii din Ardeal pornite să se salveze din fața armatelor austro-ungare, în 1916. Familia lui Costache Cimbrișor este, așa cum declară C., propria sa familie. Roman-document, *Pe urmele destinului* trădează și apetența pentru călătorie a scriitorului. Locurile noi sunt văzute prin ochii omului simplu, care înțelege și interpretează evenimente, obiceiuri, caractere după propria putere de percepție. Peste tot țăranul român își poartă satul în suflet și răzbește prin greutățile ce îi stau în cale cu gândul întoarcerii acasă. Pe de altă parte, cum remarca Mircea Braga, „nu este ocolit nimic din «adevărul» migrat în pagina scrisă: de la naivități de gândire și de la abundența preocupărilor mărunte, «interesate» sau pur și simplu rizibile, până la stereotipii de limbaj ori formulări inabile”. Alt roman, *Boierul*, început în anul 1947, dar apărut postum, în 1957, are în vedere, pe lângă destinul personajului central, o frescă socială a satului; de aici și dimensiunile ample ale scrierii. Perspectiva cuprinde și lumea orașului, cu oameni ai legii corupți, cu lupte politice în care dispar orice scrupule, iar drepturile celor umili sunt desconsiderate. O categorie aparte o formează „amintirile din anul Învierii”, adunate în volumul *Pe urmele Basarabiei...* (1928), iar alta include însemnările, impresiile de călătorie ale lui C.: *Cutreierând Spania* (1929), *Sub soarele polar* (1930). El a străbătut multe dintre țările Europei, a fost unul dintre puținii români care au trecut de Cercul Polar și a vizitat Egiptul. În manuscris C. a lăsat câteva piese

de teatru (*Cupa domeniilor*, *Ofensiva albă*, inițial intitulată *Răfuiala* ș.a., unele acceptate de comitetele de lectură ale teatrelor naționale din Iași și București, fără să vadă luminile rampei) și un volum de memorii. În 1970 apare, postum, antologia de proză scurtă *Trei aldămașe*, alcătuită și prefată de autor, iar în 1998 și în 2012 piesele de teatru *Moarte cu bocluc* și *Cupa Domeniilor*, comedii cu replici spumoase, în care comicul de situație se pliază pe viziunea scenică.

SCRIERI: *Doamne, ajută-ne!*, București, 1907; *Lacrimi călătore*, Iași, 1920; *Pe urmele Basarabiei...*, București, 1928; ed. îngr. Iurie Colesnic, Chișinău, 1992; *Cutreierând Spania*, București, [1929]; ed. îngr. și pref. Nicolae Jula, București, 1988; *Sub soarele polar*, București, [1930]; *Vârtejul*, București, 1937; ed. îngr. și pref. Mircea Braga, Cluj-Napoca, 1979; *Români din Secuime*, București, 1942; *Pe urmele destinului*, I–II, București, 1943; ed. îngr. și pref. Mircea Braga, Cluj-Napoca, 1985; *Boierul*, București, 1957; ed. îngr. Mircea Braga, pref. Perpessicius, Cluj-Napoca, 1988; *Trei aldămașe*, București, 1970; *Moarte cu bocluc*, îngr. și pref. Luminița Cornea, Sfântu Gheorghe, 1998; *Cupa Domeniilor*, îngr. Luminița Cornea, postfață Doru Munteanu, Sfântu Gheorghe, 2012. **Traduceri:** Erich Maria Remarque, *Camarazii*, București, [1946].

Repere bibliografice: Chendi, *Scrieri*, VI, 116; Mihail Dragomirescu, „Doamne, ajută-ne!”, CVC, 1907, 567; N.I. Apostolescu, „Doamne, ajută-ne!”, LAR, 1907, 3; O.[c-tav] B.[otez], „Doamne, ajută-ne!”, VR, 1907, 4; Mihail Sevastos, „Lacrimi călătore”, VR, 1921, 1; Valer Donea, *De vorbă cu Romulus Cioflec*, ALA, 1937, 859; Mihail Sadoveanu, „Vârtejul”, AAR, partea administrativă și dezbaterile, t. LVIII, 1937–1938; Perpessicius, *Opere*, X, 282–291; Perpessicius, *Alte mențiuni*, II, 348–355; Baltazar, *Evocări*, 95–100; Nae Antonescu, „Vârtejul”, ST, 1979, 7; Braga, *Ist. lit.*, 69–91; Lucia Demetrius, *Cente-nar Romulus Cioflec*, RL, 1983, 41; *Dicț. scriit. rom.*, I, 584–585; Carmen Brăgaru, *Uimitoarele călătorii ale unui ardelean*, RL, 2004, 48; Luminița Cornea, *Un scriitor covăsnean mai puțin cunoscut – Romulus Cioflec (1882–1955)*, în „Angustia”, Cluj-Napoca, 1996; *Romulus Cioflec, un ardelean pe drumurile lumii*, îngr. Luminița Cornea, Sfântu Gheorghe, 2007. **V.D., O.I.**

CIOFLEC, Virgil (8.IX.1874, Gherășeni, j. Buzău – 10.III.1948, București), prozator. A fost director general în Ministerul Cultelor și Artelor condus de Octavian Goga. Și-a donat colecția de tablouri Universității din Cluj, punând bazele viitoarei galerii de artă românească a pinacotecii din localitate. Pasiunea pentru pictură, prietenia cu pictorii Nicolae Grigorescu și Ștefan Luchian, cărora

le-a dedicat monografii: *Luchian* (1924), *Grigorescu* (1925), tablourile din colecția proprie l-au ținut într-o permanentă legătură cu mișcarea artistică. Din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea e prezent cu multe cronici artistice în presa vremii, dar și cu versuri, nuvele și schițe. Publică în „Poveștea vorbei”, „Tribuna”, „Literatură și artă română”, „Cuvântul literar”, „Gazeta de Transilvania”, „Sămănătorul”, „Deșteptarea”, „Viitorul”, „Viața românească”, „Luceafărul”, „Convorbiri literare” ș.a. La sfârșitul anului 1907 intră în conducerea revistei „Viața literară și artistică”. A semnat și C. Virgiliu.

În 1916 lui C. îi apare volumul de schițe și nuvele *Mălurenii*, care își ia ca punct de plecare lumea satului, surprinzând diferite ipostaze ale vieții de familie – infidelitatea unei soții de moșier (*De ochii lumii*), o crimă săvârșită de o nevestă ce își omoară bărbatul dispărut cu mult timp în urmă și întors să-și vadă copiii (*Străinul*), pregătirile febrile ale unui burlac pentru a-și primi virtuala logodnică împreună cu tatăl ei și așteptarea lor zadarnică (*Musafirii lui Stavarache*), necazurile provocate de o soție cicălitoare care, până să-i plece bărbatul la o anchetă, îi face zeci de observații și îi dă o mulțime de sfaturi (*În anchetă*). Totodată apar, într-o manieră nu o dată maniheistă, și aspecte dramatice ale vieții sociale, precum panica de care sunt cuprinși boierii la auzul veștilor despre răscoala țăranilor (*Mălurenii*), sărăcia în care trăiesc cei de la sate (*Îngropăciune*), sărăcie ce îi silește pe părinți să-și dea copiii argați la casele boierilor (*Petra*) ș.a. Se remarcă dialogul dens, împănăt cu regionalisme. Atât volumul *Mălurenii*, în care sunt adunate multe texte publicate anterior în presă, cât și alte nuvele și schițe rămase în presă susțin orientarea sămănătoristă, al cărei adept a fost C.

SCRIERI: *Mălurenii*, București, 1916; *Luchian*, București, 1924; *Grigorescu*, București, 1925.

Repere bibliografice: I. Scurtu, *Furtul de la Ateneu*, „Sămănătorul”, 1908, 4; Const. D. Ionescu, *Însemnări*, D, 1924, 5; Adrian Maniu, *Virgil Cioflec și Ministerul Artelor*, RP, 1929, 3438; Ralea, *Scrieri*, II, 419; Pușcariu, *Călare*, 217–220; Petre Oprea, *Cronicari și critici de artă în presa bucureșteană din primul deceniu al secolului XX*, București, 1982, 26–30; Petre Oprea, *Virgil Cioflec „Plural”*, 2004, 1.

O.I.

CIOMAC, Emanoil (2.II.1890, Botoșani – 13.VI.1962, București), poet, eseist. Născut într-o familie în care fratele mai mare și sora fac studii muzicale

serioase, crescut într-o casă frecventată de George Enescu, C. nu putea îmbrățișa decât o carieră legată de muzică. Face studii liceale la Botoșani (1901–1906), pe care le continuă la Liceul Internat din Iași, absolvindu-le în 1908, perioadă în care începe în paralel studiul viorii la Conservator. Anul 1908 înseamnă pentru tânărul C. și plecarea la Paris, unde se pregătește pentru cariera de jurist, obținând un meritoriu doctorat la Sorbona; e o profesiune pe care nu o va practica vreodată. Parisul îi mai oferă ocazia participării la cursuri muzical-literare, pe care le va frecventa sistematic, din 1912. În 1914 se căsătorește cu pianista Muza Ghermoni și revine în țară. Începe o activitate intensă de muzicolog, inițiază cicluri de conferințe, prezintă programele concertelor Filarmonicii și ale Societății Române de Radiodifuziune chiar de la înființarea acesteia, în 1928, și până în 1946. Este profesor de istoria muzicii la Conservatorul „Pro Arte” din București între 1936 și 1939. În mai 1945 este numit director al Filarmonicii „George Enescu”, în 1947 devenind președinte, post pe care îl deține până la moarte. Pentru activitatea literară fusese primit în Societatea Scriitorilor Români, în 1922. În paginile revistelor mai poate fi recunoscut și după semnătura Em. C.

Primul studiu al lui C., apărut în 1915 în „Convorbiri literare”, va deveni, în același an, volumul *George Enescu*, unde erau definite personalitatea și opera muzicianului. Dar cel mai important rămâne *Viața și opera lui Richard Wagner* (1934). Atras de originalitatea compozitorului de la Bayreuth, C. desface firele încurcate ale existenței wagneriene, dovedind o sensibilitate și o capacitate de percepție deosebite. Comentariul nu devine obositor prin concentrarea abuzivă de date biografice, cel mai mare spațiu fiind acordat explicării operei lui Wagner. Chiar dacă metoda, ca și unele accidente de limbaj împieteză asupra valorii cărții, *Viața și opera lui Richard Wagner* dovedește instrucție temeinică, finețe de spirit, o cultură vastă. *Poezii armoniei* este o lucrare concepută în trei serii, din care nu a apărut decât prima, în 1936. C. se ocupă aici de unii dintre cei mai mari muzicieni ai lumii: Bach, Beethoven, Schumann, Chopin, Liszt, Verdi, Brahms ș.a., seria încheindu-se cu George Enescu. Aceeași educație muzicală solidă îi permite apropierea de titanii muzicii universale, educație ce reușește să estompeze eventualele inadvertențe de limbaj, vizibil tributar limbii franceze. Publicarea celor mai

semnificative dintre comentariile și aprecierile lui C. se realizează în *Pagini de cronică muzicală* (1915–1938), apărute postum, în 1967, în două volume, restituind imaginea unui critic cu o activitate neîntreruptă de peste două decenii, caracterizată de o necontestată autoritate de specialist. *Mistica roză* (1921) reprezintă dovada că muzicologul, la care sensibilitatea concurează erudiția, poate fi și poet. Versurile sunt accesibile, muzicale, autorul rimează cu facilități, alunecând deseori în proză versificată, cu ușor detectabile influențe eminesciene și mussetiene. Peisajul marin și decorul floral abundent dețin întâietatea între preferințele lui C. Ele nu constituie altceva decât cadrul unei lamentații iscate de o existență irosită sau de o iubită pierdută. C. urăște „pornirile sângelui” și aspiră la dragostea celestă, purificatoare, sfâșiat între concretețea tentantă și imaterialitatea dorită. Un alt segment al activității sale literare îl constituie traducerile din franceză și germană ale unor piese de teatru. Mai transpune din versurile lui Alfred de Musset, un roman (*Israele, încotro?* de Ludwig Lewinsohn, 1932), precum și câteva librete de operă, între care *Oedip* de G. Enescu.

SCRIERI: Enescu, Iași, 1915; *Mistica roză*, București, 1921; *Viața și opera lui Richard Wagner*, București, 1934; *Poezii armoniei*, I, București, 1936; *Pagini de cronică muzicală* (1915–1938), I–II, îngr. Silviu Gavrilă, pref. Romeo Alexandrescu, București, 1967. **Traduceri:** Alfred de Musset, *Noaptea de octombrie*, Paris, 1910; Ludwig Lewinsohn, *Israele, încotro?*, București, 1932.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, VII, 86–87, 278–279; Călinescu, *Opere*, II, 968–972; Viorel Cosma, *Muzicieni români*, București, 1970, 118–119. **N.Br.**

CIOMPEC, Gheorghe (3.IV.1932, Meteleu, j. Buzău – 10.XII.2010, București), istoric literar. Este fiul Zinei (n. Sandu) și al lui Gheorghe Ciompec, țărani. După studii elementare în comuna natală, urmează la Buzău Școala Normală (absolvită în 1952), iar la București Facultatea de Filologie (1953–1957), la a cărei Catedră de istoria literaturii române va fi asistent, parcurgând, în timp, treptele carierei universitare. Debutează în 1960, în „Revista de folclor”, cu un studiu care va fi dezvoltat ca teză de doctorat și publicat în 1979: *Motivul creației în literatura română*. Mai colaborează la „Analele Universității București”, „Limbă și literatură” ș.a.

C. cercetează pentru întâia dată în mod sistematic valorificarea mitului jertfei creatoare (motivul Meșterul Manole) în literatura scrisă,

identificându-l în peste trei sute de texte inspirate de balada populară. O primă etapă (1845–1920) se caracterizează prin „pastișe facile”, a doua (1920–1945), care se dovedește și cea mai importantă valoric, explorează și interpretează dimensiunile mitico-simbolice deopotrivă în studii și eseuri (Lucian Blaga, Dan Botta, Petru Caraman, D. Caracostea, Mircea Eliade) și în scrieri literare (Adrian Maniu, Lucian Blaga, Victor Eftimiu în teatru, Mircea Eliade în proză ș.a.m.d.). În a treia etapă, postbelică, accentul valorizărilor s-ar muta de pe *homo aestheticus* pe *homo constructivus* (de exemplu, în romanul *Bietul Ioanide* de G. Călinescu). Preocupat de receptarea lui M. Eminescu de-a lungul timpului, C. întocmește o amplă antologie critică. În primul volum, *Poetul național* (1983), textele sunt selectate pe tema reprezentativității operei eminesciene, al doilea, *Structurile operei* (1985), are ca temă imaginarul eminescian, iar ultimul, *Textul eminescian* (1990), reunește analize critice exemplare, caracteristice momentelor semnificative ale interpretării. Antologia urma, în intenția alcătuitorului, să mai cuprindă un volum privitor la raportul antume–postume.

SCRIERI: *Motivul creației în literatura română*, București, 1979. **Antologii:** *Mihai Eminescu interpretat de...*, I–III, pref. edit., București, 1983–1990.

Repere bibliografice: Nicolae Ciobanu, *Mitul creației*, LCF, 1979, 20; Dumitru Micu, *Motivul creației*, LL, 1979, 3; V. Fanache, *Meșterul Manole, contemporanul nostru*, ST, 1979, 11; Laurențiu Ulici, *Mitul creației*, RL, 1980, 32; Alex. Ștefănescu, *Întoarcerea la text*, RL, 1991, 3; Popa, *Ist. lit.*, II, 1083. **N.M.**

CIOPRAGA, Constantin
(12.V.1916,
Pașcani – 2.II.2009,
Iași), istoric și critic
literar, poet,
prozator.

Este fiul Elenei (n. Nistor) și al lui Constantin Ciopraga, tâmplar. A urmat școala primară și gimnaziul în orașul natal, între anii 1927 și 1932. Din 1933 devine elev la Liceul „Nicu Gane” din Fălticeni, pe

care l-a absolvit în 1937. În același an se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași, terminată în 1942, cu o licență în filologie modernă (franceză și română). Concomitent cu studiile universitare, urmează Școala de Ofițeri de Rezervă din Bacău (1939–1940). În 1941 este înrolat și un an mai târziu trimis pe Frontul de Răsărit. În același an va fi luat prizonier de trupele sovietice. Până în 1946, când va fi eliberat, traversează o experiență extrem de dură, pe care o va rememora, peste ani, în romanul *Nisipul* (1989). După întoarcerea în țară este numit profesor la Seminarul „Veniamin Costache” din Iași și la Liceul „Mihail Sadoveanu” din Pașcani. Din 1949 până în 1983 C. predă la Facultatea de Filologie din Iași, parcurgând treptele universitare până la gradul de profesor (1962). În 1964 va fi numit șef al Catedrei de literatură română și comparată „G. Ibrăileanu”. Devine doctor în filologie în 1956 și doctor docent în 1968. Activează ca lector de limbă și civilizație română la Paris, predând la Sorbona și la École Nationale des Langues Orientales Vivantes între 1959 și 1962; este rector al Institutului Pedagogic din Suceava între 1963 și 1966, director al revistei „Cronica” între 1966 și 1970, director onorific, din 1993, al Institutului de Filologie Română „A. Philippide” din Iași. A fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor (1985, 1987), Premiul Asociației Scriitorilor din Iași (1973, 1978) ș.a., iar în Italia cu Premio Mediterraneo (1985). Membru al Asociației Internaționale a Criticilor Literari din Paris, în 1993 a devenit membru de onoare al Academiei Române. A colaborat, din 1950, cu articole de istorie și critică literară la „Iașul nou”, „Iașul literar”, „Convorbiri literare”, „Cronica”, „România literară”, „Ateneu”, „Jurnalul literar”, „Viața românească”, „Tribuna”, „Contemporanul”, „Literatorul”, „Dacia literară”, „Adevărul literar și artistic”, „Poezia”, „Însemnări ieșene” ș.a.

La început C. a fost atras de literatura propriu-zisă: în 1931 a debutat la revista „Luminița” din Pașcani cu scrieri în proză. Sporadic, va mai colabora, până la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, la „Curentul literar”, „Curier ieșan”, „Viața Basarabiei”. La beletristică va reveni mult mai târziu, cu volumul de versuri *Ecran interior* (1975) și cu romanul *Nisipul*. Literatura sa este aceea a unui meditativ, a unui introvertit atras de interogarea condiției umane marcate de o agresiune neîncetată, care relativizează statutul individului și îi conferă dramatism perpetuu, însingurându-l. Un reflexiv

se arată C. și în comentarea creațiilor literare. Critic de ținută aulică, nu s-a lăsat antrenat în nici una din mișcările teoretice ale vremii, deși nu le-a ignorat rezultatele și metodologiile. Discursul lui, modern și totodată, s-ar zice, atemporal, țintește esențializările și liniile majore ale fenomenelor. Cartezianismul structural și discret este filtrat prin impresionismul lui E. Lovinescu și prin finețea analitică a lui G. Ibrăileanu. Nu de puține ori textele includ meditații despre condiția artei. Volumul *Între Ulysse și Don Quijote* (1978) înscrie programatic exegeza critică între contemplarea entuziastă a scrisului artistic și necesitatea conceptualizării. De aici, preferința pentru cumpătarea comentariului istorico-literar. Într-o primă etapă se observă înclinarea către îmbinarea biografiei spirituale a creatorului cu biografia operei. Monografiile *Calistrat Hogaș* (1960), *G. Topîrceanu* (1966), *Mihail Sadoveanu, evocator al istoriei* (1966) și *Hortensia Papadat-Bengescu* (1973) sunt studii construite după o structură tradițională, cu dorința de obiectivitate și de claritate didactică. Premisele sunt însă frecvent subminate de adoptarea procedeelelor eseului, prin care își fac loc observații rafinate, în contrast cu rigiditatea sociologizantă și maniheistă a criticii oficiale a timpului. Exegezele lui C. din această perioadă au repus în circulație valori ale literaturii interbelice a căror importanță era minimalizată în epocă. Cea de-a doua etapă prinde contur îndată după 1970 și este marcată în principal de volumele *Personalitatea literaturii române* (1973), *Mihail Sadoveanu. Fascinația tiparelor originare* (1981), *Poezia lui Eminescu. Arhetipuri și metafore fundamentale* (1990). Se observă, de la început, ponderea acordată judecăților sintetizatoare atât la nivel general, cât și la nivel individual. Aprecierile se întemeiază pe factori de ordin estetic și urmăresc să afle „dominante” și permanențe, pentru a surprinde „o dinamică globală a valorilor”. Particularitățile fundamentale ale literaturii române sunt definite prin investigarea modului în care creatorii concep spațiul și timpul, sacrul, natura, alteritatea, coincidența contrariilor, voința de a trăi, capacitatea de a cunoaște, dorul, solarul și nocturnul, tragicul. La scriitori din diferite perioade sunt analizate modalitatea de construire a epicului, tipologia personajelor, raporturile dintre tradiție și inovație, tehnica artistică și cunoaștere, dintre folclor și scrisul cult, dintre particular și universal, dintre balcanism, românism și europeism. Liniile sugerate de *Personalitatea...*, în capitolele corespunzătoare, sunt dezvoltate în

monografiile dedicate operei eminesciene și sado-veniene. În primul caz, sunt urmărite „arhetipuri și metafore fundamentale”, în al doilea – „fascinația tiparelor originare”. De fiecare dată se identifică un strat arhetipal și mitologic, dedus, în cazul lui Eminescu, spre exemplu, din câteva figuri esențiale: haosul, acvaticul, astralul, bolta, pădurea, muntele, geniul, privirea, erosul, tanaticul. Este reconstituit, de asemenea, „arhetipul poetului”, pentru a se intui căile prin care, la autorul *Luceafărului*, se conjugă „omul interior” cu „omul cosmic”. Concepută după o schemă riguros tradițională și academică, *Literatura română între 1900–1918* (1970) realizează o panoramă a mișcării literare naționale din primele două decenii ale secolului al XX-lea, oprindu-se asupra individualităților scriitoricești (poeti, prozatori, dramaturgi) și critice, asupra curentelor și revistelor reprezentative, punând în relief valori în genere ignorate. Continuând o preocupare mai veche (*Portrete și reflecții literare*, 1967), C. perseverează în a medita asupra literaturii, a dimensiunii ei lăuntrice, a finalității și chiar a fatalității care îi domină cursul. „Portretele” și „reflecțiile” sunt amplificate în *Propilee* (1984, subintitulat *Cărți și destine*) și în *Amfiteatru cu poeți* (1995), iar mai târziu în două cărți despre „poeti ai acestui timp”, intitulate *Partituri și voci* (2004) și *Efigii în frescă* (2008). Volumul *Caietele privitorului tăcut* (2001) include, pe lângă maxime și amintiri, numeroase însemnări de călătorie, în care prevalează schița de portret făcută din tușe blânde și informații culturale particularizatoare. C. a îngrijit și/sau a prefăcut ediții din Calistrat Hogaș, Otilia Cazimir, G. Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Topîrceanu, Mihai Codreanu ș.a. A tradus, singur sau în colaborare, din N.V. Gogol, Jean Boutière, Gaetano Salveti, Nino Muccioli.

Profesorul Constantin Ciopraga reprezintă ceea ce un talentat publicist numea o „valoare fixă”, un reper în mobilitatea tranzițiilor prin care am trecut și continuăm să trecem. Când, cu aproape jumătate de secol în urmă, intra în amfiteatrele Universității ieșene, prin ținuta liniștită și gravă, prin afabilitatea ușor reținută, pentru ca relațiile să nu iasă din perimetrul civilizației, părea descins din institute și academii străine, unde predecesorii săi își făcuseră studiile. Nimic nu lăsa să se vadă că asistentul de atunci, după ce trecuse printr-un stagiul la Paris, traversase experiența teribilă a războiului și a prizonieratului. „Vrem a spune doar că un clasic – scrie G. Călinescu în *Sensul clasicismului – nu e absorbit de evenimente, nu e surprins de ele și în momentul chiar când*

le trăiește, le contemplă cu un ochi străin, cu un «calm» propriu clasicului”.

LIVIU LEONTE

SCRIERI: Calistrat Hogaș, București, 1960; G. Topîrceanu, București, 1966; Mihail Sadoveanu, București, 1966; *Portrete și reflecții literare*, București, 1967; *Literatura română între 1900–1918*, Iași, 1970; Hortensia Papadat-Bengescu, București, 1973; *Personalitatea literaturii române*, Iași, 1973; ed. 2, Iași, 1997; *Ecran interior*, cu un portret de Corneliu Baba, Iași, 1975; *Între Ulysse și Don Quijote*, Iași, 1978; Mihail Sadoveanu. *Fascinația tiparelor originare*, București, 1981; ed. 2, București, 2006; *Propilee. Cărți și destine*, Iași, 1984; *Nisipul*, București, 1989; *Poezia lui Eminescu. Arhetipuri și metafore fundamentale*, Iași, 1990; *Amfiteatru cu poeți*, Iași, 1995; *Caietele privitorului tăcut*, Iași, 2001; *Perspective*, Iași, 2001; *Partituri și voci. Poeți ai acestui timp*, Iași, 2004; *Interviuri*, îngr. Ilie Rad și Raluca-Simona Deac, pref. Ilie Rad, Cluj-Napoca, 2007; *Efigii în frescă. Poeți ai acestui timp*, București, 2008. **Ediții, antologii:** Calistrat Hogaș, *Opere*, pref. edit., București, 1956; Mihai Codreanu, *Scrieri*, I–II, introd. edit., București, 1968–1969 (în colaborare cu Ilie Dan); G. Ibrăileanu, *Opere*, I–II, Iași, 1970–1972; *Ion Creangă interpretat de...*, pref. edit., București, 1977. **Traduceri:** Jean Boutière, *Viața și opera lui Ion Creangă*, îngr. și pref. trad., Iași, 1976.

Repere bibliografice: Cornelia Ștefănescu, „Calistrat Hogaș”, RITL, 1961, 3; Călinescu, *Opere*, XI, 449–451; Eugen Simion, „Mihail Sadoveanu”, GL, 1967, 19; Al. Călinescu, „Portrete și reflecții literare”, IL, 1968, 1; Mircea Popa, „Literatura română între 1900–1918”, TR, 1971, 29; Mircea Iorgulescu, „Hortensia Papadat-Bengescu”, RL, 1973, 37; Tomuș, *Răsfrângeri*, 57–62; Zăciu, *Ordinea*, 294–300; Al. Andriescu, „Personalitatea literaturii române”, CREL, 1977, 4; Ion Vlad, „Între Ulysse și Don Quijote”, TR, 1978, 25; Gheorghe Grigurcu, „Între Ulysse și Don Quijote”, F, 1978, 11; Ion Simuț, *Constantin Ciopraga sau Echilibrul interpretării*, ST, 1981, 10; Al. Dobrescu, *Foiletonul și eseul*, CL, 1985, 1; Liviu Leonte, *Clasicismul ca structură*, CRC, 1996, 10–11; *Dicț. esențial*, 177–179; Husar, *Întoarcerea*, 251–259; Constantin Ciopraga. *85 de ani. Dosarul unei existențe*, îngr. Mircea A. Diaconu, Suceava, 2001; *Lectură și creativitate* (volum omagial), coordonatori Luminița Botoșineanu, Gabriela Haja și Remus Zăstroiu, București, 2006; *Memoria scrisorilor. Mesaje către Constantin Ciopraga*, București, 2007; Dan Mănuță, *Cumpătarea umanismului*, CL, 2008, 5, 6; *Cu și despre Constantin Ciopraga sub semnul continuității*, coordonator Petru Ioan, Iași, 2008; Micu, *Critici prozatori*, 164–168; Ana Bantoș, *Recuperarea autenticului*, Chișinău, 2011, 71–78.

D.M.

CIORAN, Emil

(8.IV.1911, Rășinari,
j. Sibiu – 20.VI.1995,
Paris), eseist.

Este fiul Elvirei (n. Comănicu) și al preotului Emilian Cioran. Copilăria i-a fost fericită, tinerețea un dezastru („copilăria mea a fost raiul pe pământ; m-am născut nu departe de Sibiu, într-un sat românesc de munte; de dimineața până seara eram afară; când a trebuit să-l părăsesc, la vârsta de zece ani, ca să merg la liceu, am avut sentimentul unei mari prăbușiri; s-a petrecut pe la 16–17 ani; tinerețea mea a fost o adevărată catastrofă”). Urmează studiile liceale la Sibiu (Liceul „Gh. Lazăr”), iar pe cele universitare la Facultatea de Litere și Filosofie din București (1928–1932), unde îi are ca profesori, printre alții, pe N. Iorga („față de care orice om trebuie să aibă un respect mărturisit”, îi scrie el prietenului Bucur Țincu) și pe Nae Ionescu, căruia, pe lângă „infinitul de vrajă personală [care] te face să abandonezi orgoliul individuației și să încerci să devii totul în altul”, îi reproșează (într-un articol din 1937) faptul că a căzut în istorie, a găsit ceva în lume în care să creadă. Pregătește fără tragere de inimă o lucrare despre Kant, pentru că, îi explică el aceluiași prieten, fără Kant nu poate clasifica problemele filosofiei. Începe să fie pasionat de istoria filosofiei, dar peste doi ani (1932) este deja sceptic în această privință. Mai târziu îi va contesta radical pe filosofi. Face lecturi intense din Schopenhauer, Nietzsche, Dostoievski, Kierkegaard, din misticii creștini, din filosofii spanioli, din Bergson, Șestov, Hegel, Husserl, Wölfflin, Simmel, Heidegger. Teza de licență are ca temă intuiționismul bergsonian. În 1933 este bursier la Berlin și aici urmărește cursurile lui Nicolai Hartmann și Ludwig Klages. Îl cunoaște pe Petre Țuțea – „cet ami génial”. Suferă, încă de acum, de insomnie și, spre sfârșitul vieții, va justifica filosofia lui de viață prin această maladie atroce care l-a urmărit permanent. Suferă, de asemenea, de trândăvie, nu-i place să scrie, e disperat, nu mai crede într-o ierarhie a valorilor, în

modele și, pentru a denunța toate acestea, începe să se confeseze, în scris, bineînțeles. Scrie, în fine, ca să nu se sinucidă. Scriitura lui C. este de la început un spectacol intelectual și așa va fi până la sfârșit. În aprilie 1933 redactase deja jumătate din *Pe culmile disperării*, o carte lirică, „de cea mai bestială și apocaliptică tensiune”, anunță el cu un fel de mândrie tragică. Colaborase, mai înainte, începând din 1931, la „Mișcarea”, „Gândirea”, „Floarea de foc”, „Arhiva pentru știință și reformă socială”, „Vremea”, apoi la „Discobolul”, „Abecedar”, „Rampa”, „Acțiunea”, „Cuvântul” ș.a. Debutează editorial în 1934 – an în care Eugen Ionescu publică *Nu*, Constantin Noica *Mathesis sau Bucuriile simple* și D.D. Roșca *Existența tragică* – cu volumul *Pe culmile disperării*, o carte „explozivă și barocă”, un fel de despărțire „plein de rage et de défi” de filosofie, cum va explica într-o convorbire din faza bătrâneții. C. are douăzeci și trei de ani și stilul său este deja format. Textele ulterioare nu vor modifica prea mult nici stilul, nici temele. După această carte provocatoare, în care totul este pus în discuție și, de regulă, negat în chip radical, urmează alta, nu mai senină, dar cu o negație mai apropiată de meditația melancolică, o negație mai stinsă, mai obosită: *Cartea amăgirilor* (1936). Următoarea, *Schimbarea la față a României* (1936), este din nou o carte explozivă, în fapt cea mai incendiară a lui C. *Lacrimi și sfinți* (1937) e în același stil (e contestat, aici, creștinismul), iar *Amurgul gândurilor* (1940) potolește din nou ritmurile. Sunt deosebiri de nuanțe, nu de esență. C. lucrează o vreme (1936–1937) ca profesor la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov. În 1937 primește o bursă din partea Institutului Francez din București în vederea unei teze de doctorat, pe care nu o va redacta niciodată. Își manifestă, prin câteva articole publicate în revistele vremii, simpatia pentru Garda de Fier, mișcare politică extremistă de dreapta, fapt pe care-l va regreta mai târziu: „Ce nebunie! În orice caz, am tras toate ponoasele și învățămintele de rigoare. N-o să mai fiu niciodată părtaș la nimic”. Și mai departe: „Când mă gândesc ce rătăcire! Ne prostise un vânt de nebunie; trebuie să-ți spun că am avut mult de suferit (moralmente, se-nțelege) de pe urma entuziasmului de atunci” (scrisori din 1971 și 1974, adresate colegului de generație Arșavir Acterian). Justificarea nu i-a convins totdeauna pe comentatorii săi. Instalat la Paris, C. are două pasiuni: lectura și bicicleta. Călătorește prin toată

VIAȚA

OPERA

1911 **aprilie 8** Se naște la Rășinari, lângă Sibiu, Emil Cioran, al doilea fiu al Elvirei (n. Comaniciu) și al lui Emilian Cioran, preot.

1921 Părăsește localitatea natală pentru a frecventa cursurile Liceului „Gh. Lazăr” din Sibiu, oraș în care se va muta întreaga familie în 1924, odată cu numirea lui Emilian Cioran în postul de consilier mitropolitan.

1928 După ce finalizează clasa a VII-a, beneficiază de apariția unei legi care reduce durata studiilor liceale la șapte ani și susține bacalaureatul, obținându-l cu media generală 7,80 (poziția a doua din 96 de candidați). Se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie din București, ale cărei cursuri le va urma până în 1932. Ca mulți intelectuali ai epocii, este influențat de Nae Ionescu. Politic, are simpatii pentru dreapta radicală.

1931 **august–septembrie** Participă la cursuri de vară la Societatea Națiunilor din Geneva.
octombrie Primește calificativul *magna cum laude* în urma susținerii examenului de licență cu o teză asupra „intuiționismului contemporan” coordonată de Nae Ionescu; diploma de licență îi va fi eliberată în iunie 1932.

1932

Debutează în cotidianul „Mișcarea” cu articolul *Dimitrie Comșa. Rânduri, nu biografice*. Mai colaborează la „Gândirea”, „Revista de filosofie” și „Revista teologică”.

Publică în „Floarea de foc”, „Azi”, „Țara noastră”, „Arhiva pentru știință și reformă socială” ș.a.

noiembrie Susține o conferință intitulată *Bergson și filosofia vieții* în ciclul organizat de Asociația de Arte, Litere și Filosofie Criterion.

1933 Finalizează practica la Seminarul Pedagogic Universitar „Titu Maiorescu”, începută în 1932.

Colaborează la „Vremea”, „Azi”, „Gândirea”, „Discobolul”, „Abecedar”, „Rampa”, „Cuvântul”, „România literară” ș.a. În „Calendarul” elogiază Germania, apărând dictatura lui Hitler.

1933–1935 Cu o bursă a Fundației Humboldt studiază filosofia la Universitatea din Berlin. Frecventează cursurile lui Nicolai Hartmann și pe cele ale lui Ludwig Klages.

1934

Publică prima carte, *Pe culmile disperării*, în colecția „Operele premiate ale scriitorilor tineri needitați” a Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”. Trimite de la Berlin noi articole prohitleriste.

1935

martie Petrece o lună la Paris. În iulie se întoarce în țară.

noiembrie Începe serviciul militar, încheiat în 1936.

Publică în „Vremea”, „Acțiunea”, „Viața ilustrată”, „Gândirea” ș.a.

1936

Îi apar volumele *Cartea amăgirilor și Schimbarea la față a României* (acesta din urmă va fi revăzut de autor în 1990, fiind cenzurate o serie de pagini xenofobe).

1936–1937 Ocupă timp de un an școlar postul de profesor suplinitor de filosofie și drept la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov.

1937

aprilie Ia examenul de definitivare în învățământ.

noiembrie Pleacă la Paris cu o bursă a Institutului Francez de Înalte Studii din București pentru a redacta o teză despre Henri Bergson, lucrare niciodată finalizată. Bursa i se va prelungi în mai multe rânduri.

Publică *Lacrimi și sfinți*, volum care scandalizează atât publicul, cât și critica de specialitate, care vorbește chiar de un „sacrilегiu”.

1940

Apare volumul *Amurgul gândurilor* și începe să scrie, tot în română, *Îndreptar pătimăș*, carte la care lucrează până în 1944, publicată în două părți în 1991 și în 2011.

noiembrie Face la radio elogiul lui Corneliu Zelea Codreanu.

1940–1941 noiembrie 1940 – februarie 1941 Se află în România pentru ultima oară.

februarie 1941 Este numit consilier cultural pe lângă Legația Română din Franța, unde va funcționa doar câteva luni, fiind demis în mai de Ion Antonescu pentru incompetență.

1942

octombrie Primește din partea Ministerului Educației Naționale condus de Ion Petrovici o bursă la Școala Română din Franța.

Finalizează în română eseul *Despre Franța*, publicat în România în 2011.

1944 Face demersuri pentru eliberarea lui Benjamin Fondane, deportat la Auschwitz în urma unui denunț.

octombrie Bursa îi este întreruptă.

noiembrie O cunoaște pe Simone Boué, profesoară de engleză, care va deveni partenera sa de viață.

1945–1947 Este atacat ca legionar în presa comunistă din România, inclusiv de Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției.

1947

Se decide să abandoneze definitiv limba română și să scrie în franceză.

Ca autor francez, își va substitui prenumele Emil prin inițialele E.M., împrumutate – potrivit unei mărturisiri târzii – de la prozatorul englez E.M. Forster.

1948 *Schimbarea la față a României* figurează pe lista publicațiilor interzise de regimul din România.

iunie Aurel Cioran, fratele lui, este arestat în țară și condamnat la șapte ani de închisoare pentru legionarism, fiind eliberat în 1955.

1948–1949

Publică în revista „Luceafărul” din Paris, sub inițialele Z.P., o serie de fragmente românești ce vor fi editate în 2012 sub titlul *Razne*.

1949

I se tipărește la Editura Gallimard (unde îi vor apărea toate cărțile în franceză) *Précis de décomposition*, lucrare primită favorabil de critici precum Maurice Nadeau, André Maurois sau Claude Mauriac, deși vânzările sunt modeste; cartea va fi tradusă în germană de Paul Celan în 1953.

1950 Vizitează Spania. Fiind apatrid, folosește un pașaport Nansen (eliberat de Societatea Națiunilor), obținut cu ajutorul lui Alexandru Busuioceanu.

I se acordă Premiul Rivarol pentru debutul francez, acesta rămânând singurul premiu pe care îl acceptă. Va refuza sistematic toate distincțiile viitoare (numeroase, unele cu sume consistente de bani).

1950–1951 Beneficiază de o bursă de un an în valoare lunară de 10 000 de franci.

- 1951** Vizitează Italia. Colaborează la publicațiile „La Table Ronde” și „Combat”.
- 1952** Vizitează Anglia. Se înmatriculează pentru ultima dată la Facultatea de Litere a Universității din Paris. Publică volumul de aforisme *Syllogismes de l'amertume*.
- 1953** Vizitează Republica Federală Germania.
- 1954** Securitatea deschide un dosar de urmărire pe numele său, închis abia în mai 1990. Îngrijește la Editura Plon colecția „Cheminevements”, în care va publica, până în 1963, volume de José Ortega y Gasset, Lev Șestov, Georges Poulet ș.a.
- 1955** Începe să colaboreze la prestigioasa publicație „La Nouvelle revue française”.
- 1956** Îi apare volumul *La Tentation d'exister*, care rămâne cartea lui preferată.
- 1957** I se dă Premiul Sainte-Beuve pentru eseu, dar îl refuză.
- 1957–1959** Este atacat intens în țară pentru *La Tentation d'exister*, din cauza paginilor despre România; printre cei care participă la campanie se numără D.D. Roșca, G. Călinescu, Șerban Cioculescu (Lucian Blaga scrie de asemenea un articol, tipărit abia în 1962).
- 1960** Primește din partea unei admiratoare, cu o chirie mică, o mansardă în Rue l'Odéon nr. 21, unde va locui cu Simone Boué până la sfârșitul vieții. Publică *Histoire et utopie*.
- 1961** I se decernează Premiul Combat, pe care îl refuză.
- 1964** I se tipărește volumul *La Chute dans le temps*.
- 1965** *Précis de décomposition* este reeditată în colecția „Livre de poche”.

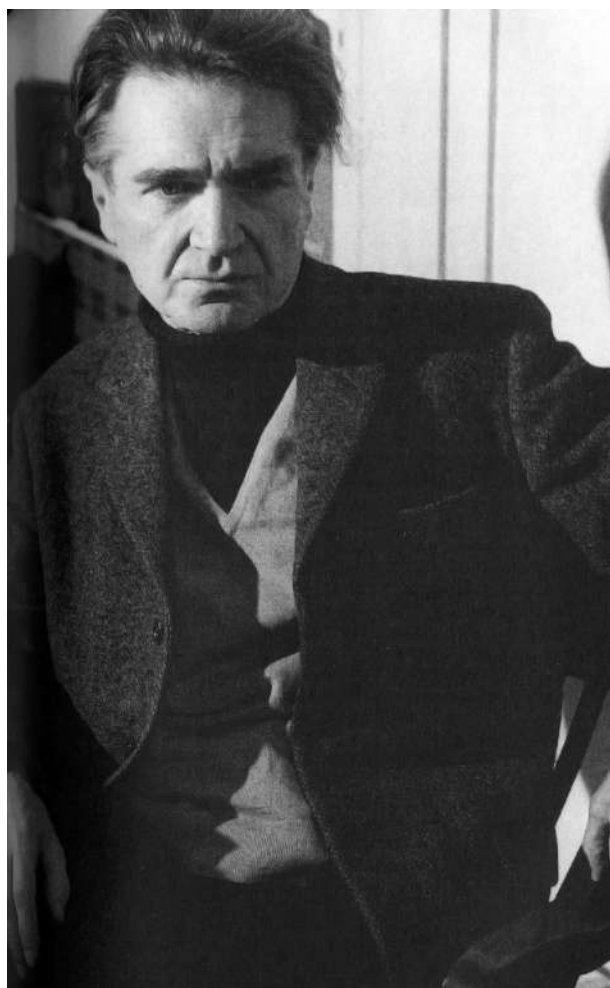
- 1969** Publică *Le Mauvais Démon*.
- 1973** Participă la emisiunea tv a lui Bernard Pivot „Bouillon de culture”. Îi apare volumul *De l'Inconvénient d'être né*.
- 1977** Refuză Premiul „Roger Nimier” pentru ansamblul operei.
- 1979** Apare *Écartèlement*.
- 1986** Publică *Exercices d'admiration*.
- 1987** Îi apare volumul *Aveux et anathèmes*.
- 1988** Refuză Marele Premiu „Paul Morand” din partea Academiei Franceze.
În România i se publică în traducerea lui Modest Morariu, sub titlul *Eseuri*, o selecție din volumele în franceză, continuând recuperarea în țară desfășurată de-a lungul anilor '80.
- 1990** **iunie** De-a lungul a trei zile, Gabriel Liiceanu îl înregistrează într-o discuție din care vor fi montate ulterior două filme: *Exerciții de admirație* și *Apocalipsa după Cioran*. În țară i se reeditează și i se traduc cărțile, îi apare în volum publicistica interbelică; titlurile vor cunoaște tiraje de sute de mii de exemplare.
- 1995** **iunie 20** Emil Cioran moare la Paris. Ultimii ani îi fuseseră afectați de maladia Alzheimer. La inițiativa lui Marie-France Ionesco i se organizează o slujbă ortodoxă. La Paris se lansează *Œuvres*, cuprinzând integrala operelor, inclusiv a celor românești.
- 1996** Este publicat la București, în variantă bilingvă, esul inedit *Țara mea – Mon Pays*.
Se editează la Paris culegerea *Anthologie du portrait. De Saint-Simon à Tocqueville*.
- 1997** Apare la Paris volumul *Cahiers. 1957–1972*, valorificând manuscrise descoperite după moartea lui, într-o selecție făcută de Simone Boué; au rămas încă needitate caielele până în 1980.
- 2011** Integrala operei franceze (exceptând caielele) este publicată la Paris în colecția „Bibliothèque de la Pléiade”, într-o ediție îngrijită de Nicolas Cavaillès și Aurelien Demars.

Franța și învață subtilitățile limbii prin bistrouri. Stă mulți ani în căminele studențești și, în cele din urmă, primește de la Primăria Parisului o locuință ieftină, în Cartierul Latin, pe strada pe care a locuit și Voltaire. În vremea războiului, când este, împreună cu Eugen Ionescu, atașat cultural al Legației Române din Franța, începe, în românește, o nouă carte, *Îndreptar pătimas*, pe care n-a încheiat-o niciodată. În 1947, la Dieppe, încearcă să traducă poemele lui Stéphane Mallarmé în românește și trece printr-un veritabil coșmar. Se hotărăște să adopte definitiv limba franceză. Publică în 1949, la Gallimard, *Précis de décomposition*, cu un succes de stimă, apoi *Sylogismes de l'amertume* (1952), *La Tentation d'exister* (1956), *Histoire et utopie* (1960), *La Chute dans le temps* (1964), *Le Mauvais démiurge* (1969), *De l'Inconvénient d'être né* (1973), *Écartèlement* (1979), *Exercices d'admiration* (1986), *Aveux et anathèmes* (1987). La Gallimard se tipăresc, în 1995, într-o ediție monumentală (*Oeuvres*, 1818 pagini), toate cărțile, inclusiv, în traducere, cele scrise în românește, în afară de *Schimbarea la față a României*. În 1997 aceeași editură îi publică, într-un tom de o mie de pagini, însemnările din perioada 1957–1972, rămase în „caietele” sale. Reputația lui C. ca filosof s-a constituit greu în țara lui Voltaire. La început îl apreciază câțiva prieteni (printre ei, Samuel Beckett, Maurice Blanchot, Gabriel Marcel, Eugen Ionescu, Mircea Eliade), apoi, spre sfârșitul anilor '70, îl descoperă scriitorii și criticii. C. începe să fie socotit un mare stilist, cel mai mare moralist francez de la Voltaire încoace, în fine, un mare prozator, cel mai mare prozator francez în viață etc. La moartea lui, presa pariziană îl numește „un aristocrat al vandalilor” sau îl apropie de Conte Dracula, „son frère en mélancolie”. Mai inspirat, Jean d'Ormesson îl compară din nou cu Voltaire, zicând: „Cioran écrit si bien que lui”. Cât a trăit, a refuzat toate onorurile (inclusiv Premiul „Paul Morand”, în valoare de 300 000 de franci), n-a dat decât târziu, la bătrânețe, câteva interviuri, a ocolit sistematic reuniunile intelectuale, televiziunea, mondenitățile. Vorbea franțuzește chiar și cu românii care îl vizitau. Trecerea la altă limbă, va explica el odată, echivalează cu o schimbare de identitate.

Pe culmile disperării, cea dintâi carte a lui C., este scrierea unui „evadat din umanitate”, confesiunea lirică și barocă a unui tânăr moralist sastisit deja de filosofie și, mai ales, de filosofi: „Filosofii

sunt prea orgolioși pentru a-și mărturisi frica de moarte [...], este o prefăcută seninătate în considerațiile lor asupra morții”. Cartea – în fapt un monolog – cuprinde 41 de fragmente care, în esență, întorc pe dos toate ideile primite, valorile acceptate. De la existență la religie, totul este pus în discuție. O propoziție, aleasă la întâmplare: „Faptul că exist eu dovedește că lumea n-are nici un sens”. Iată o idee care-l plasează în sensul filosofiei existențialiste europene. „Trăirismul” tinerilor din anii '30 ai secolului trecut reprezintă, în fapt, o formă a existențialismului european, și anume expresia lui românească. C. aduce în această experiență un paroxism al stărilor negative, o exaltare în refuz. Nu trece neobservată, încă de pe acum, vitalitatea

acestui refuz al lumii și al valorilor ei, cum nu rămâne neobservat uriașul, strălucitorul spectacol în acest dialog cu neantul. Se considera deja un specialist în problema morții și percepția lumii, s-ar putea zice, prin oboselile, imperfecțiunile, căderile ei. Construiește o artă poetică, în spiritul modernității de altfel, din refuzuri. Disprețuiește tot ceea ce nu implică riscul, nebunia, pasiunea în grad maxim. Pare a fi un lov tânăr școlit de moraliști tragici, de la Pascal la Nietzsche. *Pe culmile disperării* este, de fapt, jurnalul unei teribile, prelungite crize morale și existențiale: „Viața nu este decât o lungă agonie”; „Nu pot fi fericiți decât oamenii care nu gândesc nimic”; „Cunoașterea este o plagă pentru viață, iar conștiința, o rană deschisă în sâmburele vieții”; „Sunt complet plictisit sau mai bine zis distrus de această calitate de a fi om”. Singura valoare (sau experiență umană) pe care o admite este iubirea („Oricât m-aș lupta [...], pe culmile

disperării nu vreau și nu pot să renunț și să părăsesc iubirea, chiar dacă disperările și tristețile ar întuneca izvorul luminos al ființei mele”). În *Cartea amăgirilor* despărțirea de filosofie este definitivă: „N-am înțeles bine niciodată pentru ce filosofia se bucură de o considerație plină de teamă și n-am înțeles niciodată respectul religios al oamenilor pentru ea [...]; va trebui să ne convingem odată că adevărurile filosofiei sunt inutile sau că ea nu are nici un adevăr; cu adevărat, filosofia nu dispune de nici un adevăr”. Reflecțiile de acum privesc, cu precădere, muzica, păcatul metafizic, pe Sfânta Tereza, Iisus și Don Quijote. Ele pot fi grupate în jurul câtorva teme: muzica, melancolia, iubirea, starea de sfințenie, starea de disperare, existența ca „sumă de răspântii”, profeția ca „ură distructivă și creatoare” etc. Exceptionale sunt aici însemnările despre muzică. Muzica lui Mozart îi pare „muzica oficială a paradisului”. Bach este, în imaginația celui mai nihilist moralist din secolul al XX-lea, un pseudonim al sublimului sau, cum va spune în alt loc, Bach este, poate, dovada existenței lui Dumnezeu. Tot aici C. preamărește extazul mistic al Sfințelor și se declară, el însuși, „discipol al Sfințelor”. *Schimbarea la față a României* este un manual de morală practică. Este cartea cea mai incitantă, mai provocatoare dintre câte a scris generația lui Eliade, Noica, Mircea Vulcănescu. Ea contestă toate valorile lumii românești și contestă, totodată, stilul altor culturi. Respinge democrația, parlamentarismul, pluralismul și consideră că puterea este criteriul valorii și că forța reglează totul în societatea modernă, iar războiul este o necesitate („De sute de ani omenirea privește cerul printr-o gură de tun”). C. vrea să instaureze în România un etos agresiv. Toate virtuțile, cunoscute și recunoscute, miturile, valorile care susțin orgoliul nostru național (de la omenie la resemnare) sunt răsturnate, contestate, ridiculizate în această antropologie pesimistă. Se pleacă de la ideea că modelul existenței românești este minorul și că plaga națională este fatalismul. Omenia este o calamitate și viciul nostru fundamental ar fi resemnarea. În fișa specificului nostru mai sunt notate indiscreția, dezmățul, lipsa de mister sufletesc, disprețul muncii, credința în inutilitatea jertfei, disprețul valorilor, autodisprețul etc. Răul românesc este suma acestor păcate, la care se adaugă un „gol inițial”, „lipsa unui dinamism primordial”, în fine, un păcat originar de natură nedefinită. România

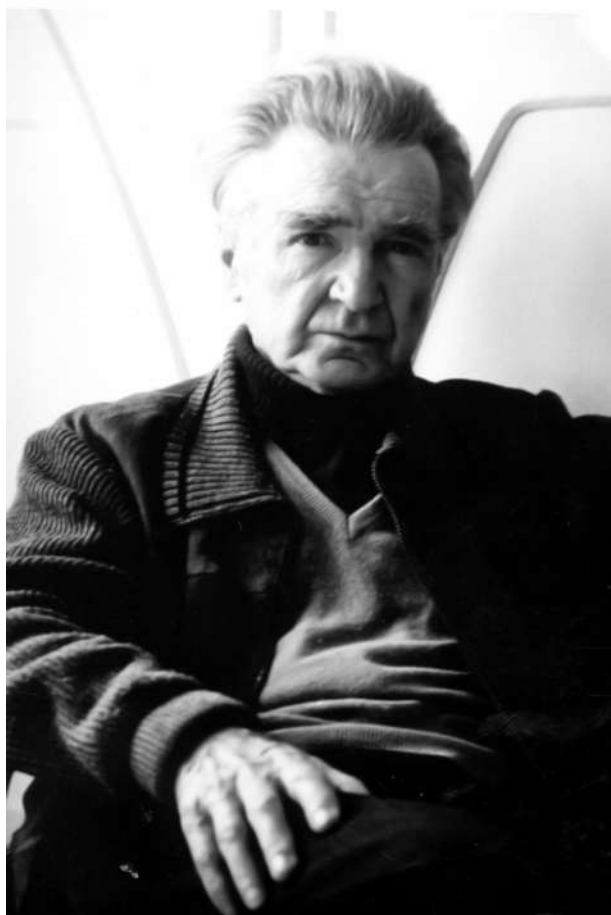

Emil Cioran, Eugen Ionescu și Mircea Eliade

nu are profeți, nici un intelectual român nu s-a sinucis pentru o idee, românii sunt totdeauna călduți, poporul român este un popor orizontal, vegetativ, „înțelept din lipsa de curaj și de afirmare”. C. este și el, ca toți din generația sa, împotriva zeflemelei și, în genere, detestă „blestemul balcanic”. Nu pune preț nici pe ortodoxie, pentru că ea ne-a închis în noi înșine și ne-a vegheat tăcerea în istorie. Creștinismul nostru este de nuanță pastorală și, zice moralistul, chinul românului este să-l pui să construiască o catedrală. Cât privește satul, laudatul sat românesc, spațiu al veșniciei, el este pentru fiul preotului din Rășinari dovada întârzierii în istorie, a unui handicap teribil, e semnul suspendării și al unei inactualități substanțiale. România trebuie, în consecință, apărată de țărani și de satele ei. Cu țărani România nu va intra decât prin ușa din dos a istoriei, cu satul va continua să doarmă în istorie. Cultura satului ne ține departe de Europa, morala lui ne condamnă la orizontalitate. Este clar că C. se desparte aici de toată tradiția

românească, se desparte (aproape programatic) de Lucian Blaga, dar și de cei mai mulți dintre colegii săi de generație. Este de partea formelor fără fond (în sensul sincronismului lovinescian), preconizează occidentalizarea rapidă, saltul istoric, fanatizarea sufletului românesc, cultul forței, distrugerea infecundei democrații și impunerea dictaturii populare, indispensabilă în cadrul culturilor mici: „Ea este singurul mijloc prin care ei își pot înfrânge inerția [...]. Orice soluție am căuta pentru România, este imposibil să o vedem scuturată din orbecăiala ei seculară în afară de un regim dictatorial. Și prin aceasta înțeleg un regim care creează în România o febră unică și tinde să-i actualizeze ultimele posibilități. Democrația a risipit prea multe energii fără vreun scop național. O dictatură însă trebuie să pună țara la teasc. Nimic să nu rămână neexploatat și nevalorificat. Marșul României în istorie să semene unei coarde încordate la paroxism. O amenințare care să crească cu fiecare pas. Să ne apropiem și noi de lume, și lumea să știe că ne apropiem. Efortul care trebuie cerut acestei țări nu poate fi comparat decât cu acel ce l-au pretins bolșevicii Rusiei. O țară se ridică pe renunțări, pe infinite renunțări. Dacă toți am suferi pentru România cu o pasiune care ar însemna ardoare și durere, nu știu până unde ar sări din mers această țară și câte cadavre ar lăsa în urmă. Nu pot vedea destinul României decât patetic. Ah! De-aș fi un Sf. Ilie să arunc fulgere și trăsnete peste această țară, de câte ori nu vrea să fie alta!”. C. visează, pe scurt, o Românie imperialistă, dominatoare fie chiar și în Balcani, o țară industrializată, având ca factor esențial orașul (creator de cultură), și în locul țărânului inert, legat de tradiția resemnării, el vede ca tip reprezentativ pentru națiunea română muncitorul – om de acțiune, sincron, motor al revoluției permanente. Profeția din urmă s-a împlinit în România după 1945. Când moralistul complet descurajat se pregătea să scrie, pe la sfârșitul anilor '80, la Paris, un eseu despre neantul valah, poporul vegetal, condamnat la inerție a explodat. Semn că nimic nu este statornic când e vorba de psihologia popoarelor și că în istorie culturile mici pot juca, și ele, rolul de detonator. Judecată din unghi politic și moral, *Schimbarea la față a României* este cartea unei disperări fundamentale și a unei opțiuni primejdioase. Disperarea are cel puțin patru sau cinci surse în cazul lui C.: conștiința filosofului că aparține unei culturi mici, marginale, fără viitor;

credea că România a dormit în istorie și că valorile ei (țărani, Biserica Ortodoxă, cultura populară și peisajul) o țin în continuare într-o insuportabilă inerție; oroarea de politicianismul românesc din anii '30 și discreditarea în ochii tânărului moralist a formelor democrației; imposibilitatea de a vedea o schimbare a lumii românești printr-o evoluție normală, organică. Mai este, desigur, și natura specială a filosofului, starea lui de revoltă, inaderența la un ritm de existență, opoziția funciară față de ceea ce este acceptabil, sacralizat. Așa se explică iritarea lui față de aproape toate valorile românești. Dorul, de pildă, o valoare lirică fundamentală la Eminescu și definită filosofic la Blaga, îi pare lui C. o abandonare dezastruoasă a sufletului: „Dorul exprimă un raport negativ cu lumea, el este o lunecare leneșă și orizontală sau o ondulație minoră pe suprafața mobilă a vieții. Eroismul este ascensiunea spiralei, sinuozitățile în înălțimi. Prin dor nu exprimăm mai mult decât nesiguranța în fluctuațiile clipelor și o chemare spre vag. De ce ne e dor? Întrebați pe orice român și nu-ți va da o lămurire asupra acestui indefinit al sufletului său”. Sau *Miorița*, modelul nostru spiritual, arhetipul, nu este pentru C. decât „acel blestem poetic și național [...] care, alături de înțelepciunea cronicarilor, constituie rana neînchisă a sufletului românesc”. În aceste condiții, el cere categoric trecerea de la stadiul contemplativ la stadiul politic, fanatizarea spiritului românesc, acceptarea unui „dionisism al devenirii românești”. Aici începe opțiunea primejdioasă a tânărului eseist pentru o morală a forței și pentru o politică, în esență, de tip totalitar, chiar dacă totalitarismul lui pare mai degrabă fantasma unui intelectual care l-a citit prea mult pe Nietzsche și nu i-a iubit deloc pe înțelepții veacului său. *Schimbarea la față a României* trebuie citită, evident, și ca opera unui moralist, dacă nu chiar în primul rând în această calitate. Operă scrisă la marginea răbdării, cu un sentiment al urgenței și o conștiință a insuportabilității în istorie. Autorul ei se desparte de toți și vrea să creeze un nou stil în cultură și chiar un nou stil al existenței românești. De aceea iubește – cum și spune – poporul român cu o „ură grea”. Ura grea îl silește sau îl stimulează – ceea ce este, în fapt, cam același lucru – să părăsească vechile drumuri și vechile idei în privința specificului național. C. se desparte și de latinistii, și de daciștii noștri, de rășăriteni și de occidentalști, nu laudă oaia noastră sfântă (*Miorița*), nu invocă baladele (catedralele

noastre verbale), nu se grăbește să scoată o filosofie majoră de existență din „ba da”, „ba nu” (cum face Mircea Vulcănescu cam în același timp și cum va face mai târziu Constantin Noica), nu pune preț pe tradițiile românești (le ia în seamă numai pentru a le contesta năprasnic), nu este deloc mândru că se trage din daco-romani și, în genere, nu este mulțumit de nimeni din cultura românească. Poate doar Eminescu, în clipele lui cele mai pesimiste, îi mai spune ceva. El nu admite „omul românesc” așa cum l-a făurit tradiția și-l cultivă intelectualii, nu-i acceptă felul de a fi, spațiul mioritic, ondularea și resemnarea, ritmurile lui lente în istorie, capul plecat pe care nu-l retează sabia, înțelepciunea și toate celelalte. C. retrage toate orgoliile și miturile naționale, supune unui șoc mentalitatea comună, te obligă să te îndoiești de toate câte le știi și de toate câte te liniștesc, te insultă vorbind despre națiune spațială (geografică) și nimic mai mult. Greșește, desigur, exagerează, dușul este prea rece, dar ceva ar trebui prețuit în negația cioraniană:

faptul că ne somează să ne regândim pe noi înșine și să regândim omul românesc așa cum l-au conceput poeții, antropologii, istoricii lui. Cartea *Lacrimi și sfinți* poate fi socotită o hermeneutică a sfințeniei. C., care s-a despărțit până acum de toate valorile culturii (mai puțin de muzică), se confruntă aici, în calitate de „Anteu al disperării”, cu religia ortodoxă. La început el definește starea de sfințenie în termeni filosofici existențiali și, implicit, experiența mistică. Pe aceasta din urmă o află în experiența Sfintelor. O experiență, zice el, care valorează mai mult decât toată filosofia. În ceea ce-l privește pe Dumnezeu, C. nu ezită să scrie: „Dumnezeu este o disperare care începe unde sfârșesc toate celelalte”. O propoziție care a înspăimântat-o și a rușinat-o pe mama sa, evlavioasa soție a preotului din Rășinari. Dintr-o scrisoare a lui C. se înțelege că după apariția cărții ea n-a mai avut curajul să iasă din casă. C. se scuza zicând că el n-a voit să ofenseze pe Dumnezeu, nici să conteste religia ortodoxă. Scuza e neconvingătoare. Există totuși, în această scară de valori negative, o treaptă pozitivă: muzica, adică Bach, Mozart și ceilalți muzicieni prin care vorbește divinitatea. C. mai comunică o dată această certitudine (un termen pe care îl află rar în cărțile lui) ofensând pe Dumnezeu, coborându-l la o condiție subalternă: aceea de a fi socotit creația omului. Eseistul alexandrin găsește și pentru această idee minimalizatoare cuvinte corupătoare: cu un capăt desfată, linguesc dragostea noastră pentru muzică, cu altul insultă simțul nostru religios: „Când ascuți pe Bach vezi cum *se înfiripă Dumnezeu*. Căci muzica lui este *generatoare* de Divinitate. O viziune plastică a ființei divine ți se desfășoară în față și crește Dumnezeu sub ochii tăi. După un oratoriu, o cantată sau o «pasiune», *trebuie* să existe Dumnezeu. Altcum, toată muzica lui Bach este o iluzie sfâșietoare, ea fiind mult prea nedefinibilă pentru a o degrada într-un edificiu estetic. Ce va fi fost pe vremuri prin ceruri nu se știe. Doar de la Bach încoace există Dumnezeu... Și când te gândești că atâția teologi și filosofi și-au pierdut zilele și nopțile în căutarea argumentelor pentru existența lui, uitând singurul argument valabil: Bach”. În *Lacrimi și sfinți* există și un lirism al lucrurilor ce pier și o poezie, foarte personală, a singurătății. O poezie scrisă de cineva care ascultă tăcerile și scrutează misterul singurătăților cosmice: „Misterul ciudat al singurătății derivă din faptul că pentru ea nu există

ființe neînsuflețite; toate obiectele își au un grai pe care înțelegerea noastră îl descifrează în tăcerile fără pereche”. Cel care scrie despre tăcerile și singurătățile lumii regretă că nu-i un logodnic mistic. Logodnicul scrie, la urmă, o rugăciune către Dumnezeu, în stilul *Rugăciunii unui dac*, o apoteoză negativă: „Ești prea bătrân în ființă și prea tânăr în ură. Dar ura înghite și izvoarele ei. Creator iresponsabil și nevinovat, rostul tău e să crești îndurarea odraslelor tale! Ce singuri suntem, Doamne! Uită-mă, căci vreau să fiu mai slobod în fire, și n-ai teamă că nu-ți voi face concesiia vreunei amintiri. Morți unul altuia, cine ne-ar opri să ne facem de cap în acest cimitir fără cadavre care e viața? Până și stârvurile au dezertat și-am rămas singur în moartea pe care – din neștiință divină – Ignorant fără de început – numit-o-ai viață”. Dar în această apoteoză negativă poate fi și o nostalgie a cerului, o dorință secretă de sfințenie, o voință autentică de a atinge grația divină, starea de extaz mistic. C. a avertizat deja că scepticismul poate avea și o latură religioasă și că pasiunea absolutului nu ocolește sufletul oamenilor care n-au în viață altă certitudine decât incertitudinea lor. *Lacrimi și sfinți* reprezintă despărțirea sa de teologie. Poate nu și despărțirea de religie, pentru că religia se salvează în eseistica filosofului prin sfințenie și mistică. Nici acestea nu sunt eterne, dar, oricum, par a avea mai multă valoare și durabilitate decât teologia, o disciplină pe care moralistul român o respinge categoric. În *Amurgul gândurilor* C. este deja „un clasic al deznădejdi”. Reia temele (singurătatea, melancolia, mediocritatea filosofică, sinuciderea ca act religios, pedagogia incurabilului etc.) de la acest punct. Referințele rămân într-un plan general subiectiv. Aproape nici un amănunt nu poate fi aflat despre viața interioară a omului care scrie. El reprezintă doar un „eu” care își asumă un univers vid și el însuși se consideră un vid conștient, dacă se poate spune, de „viditatea” sa. Nu și-a schimbat părerea despre incapacitatea filosofiei de a înțelege și de a modifica lumea. Trăiește într-o mistică logodnă cu singurătatea și se consideră, într-o definiție teribilă, „un Iov fără prieteni, fără Dumnezeu și fără lepră”. Biografemul său (în sens barthesian) mai conține în această ordine morală și spirituală câteva elemente: filosoful îi iubește pe oamenii *Vechiului Testament*, ca și Nietzsche de altfel, a deprins meșteșugul tristeții, modernii îi par călduți, „prea călduți”, iar dacă ar accepta un biograf,

acesta ar trebuie să fie un înger vesel, care povestește la umbra unei sălcii plângătoare. După ce-i citește pe filosofi, C. simte nevoia să se ascundă într-o rugăciune, în fine, moralistul sceptic crede că despre „eu” n-ar trebuie să vorbească decât Shakespeare sau Dumnezeu. Despre „scriitură” nici o vorbă. Nu intră printre obsesiile lui, deși scriitura este arma lui cea mai puternică. Cărțile în limba franceză reiau multe dintre temele și fantasmele din eseistica de tinerețe. C. adaugă altele, noi, izvorâte din experiența prin care trece, cum ar fi schimbarea limbii/schimbarea identității, apocalipsul modernității. Scriitura rămâne strălucitoare, în contradicție cu pesimismul din adâncul frazelor. Este ceea ce se cheamă paradoxul cioranian: nihilismul radical al ideilor pune în mișcare mecanismele unui limbaj de o mare subtilitate și fervorile unui spirit care caută – și de cele mai multe ori află – perfecțiunea formală. C. continuă să spună despre sine că nu e un filosof de profesie, e doar un „gânditor privat”. Este, în mod sigur, un mare moralist și, totodată, unul dintre ultimii mari creatori ai modernității.

Emil Cioran are dreptul să vorbească despre disperare, căci a întâlnit lumile împăcate ale gândului. Are dreptul să vorbească despre barbarie, pentru că s-a supus disciplinelor și muncii. Are însă mai ales dreptul să vorbească împotriva cărților și a cuminenției lor, pentru că și-a dat câțiva ani de tinerețe spre a trăi numai printre cărți și numai printre lucruri cumiști.

CONSTANTIN NOICA

Textul lui Cioran nu se bolovănește în lungimi inutile, ci se reduce la pura insistență asupra lucrului celui mai dureros: cuvântul care face zadarnice marile discursuri ce încearcă să apere ceea ce există din propriile lor aparențe.

FERNANDO SAVATER

Aventura existențială și ontologică a lui Cioran stă sub semnul „saltului”, așa cum este formulat acest fapt printr-o sintagmă comprimată din Îndreptar pătimiș: „Sărind din copilărie în filosofie”, el a ieșit din existența naturală, trezindu-se și la propriu, și la figurat într-una umană, deci nefericită, fiindcă este continuu sfredelită de „principiul separativității” de viața nemijlocită.

ION VARTIC

SCRIERI: *Pe culmile disperării*, București, 1934; *Cartea amăgirilor*, București, 1936; *Schimbarea la față a României*, București, 1936; ed. București, 1941; ed. București, 1990; *Lacrimi și sfinți*, București, 1937; ed. Paris, 1972; *Amurgul gândurilor*, Sibiu, 1940; *Précis de*

décomposition, Paris, 1949; ed. (*Tratat de descompunere*), tr. Irina Mavrodin, București, 1992; *Syllogismes de l'amertume*, Paris, 1952; ed. (*Silogisme amărăciunii*), tr. Nicolae Bârna, București, 1992; *La Tentation d'exister*, Paris, 1956; ed. (*Ispita de a exista*), tr. Emanoil Marcu, București, 1992; *Histoire et utopie*, Paris, 1960; ed. (*Istorie și utopie*), tr. Emanoil Marcu, București, 1992; *La Chute dans le temps*, Paris, 1964; ed. (*Căderea în timp*), tr. Irina Mavrodin, București, 1994; *Le Mauvais démiurge*, Paris, 1969; ed. (*Demiurgul cel rău*), tr. Emanoil Marcu, București, 1995; *De l'Inconvénient d'être né*, Paris, 1973; ed. (*Despre neajunsul de a te fi născut*), tr. Florin Sicoie, București, 1995; *Écartèlement*, Paris, 1979; ed. (*Sfârtecare*), tr. Vlad Russo, București, 1995; *Exercices d'admiration*, Paris, 1986; ed. (*Exerciții de admirație*), tr. Emanoil Marcu, București, 1993; *Aveux et anathèmes*, Paris, 1987; ed. (*Mărturisiri și anateme*), tr. Emanoil Marcu, București, 1994; *Eseuri*, tr., îngr. și pref. Modest Morariu, București, 1988; *Revelațiile durerii*, îngr. Mariana Vartic și Aurel Sasu, pref. Dan C. Mihăilescu, Cluj-Napoca, 1990; *L' Ami lointain: Paris-Bucarest*, București, 1991; *Singurătate și destin*, îngr. Marin Diaconu, București, 1991; *Îndreptar pătimiș*, vol. I, București, 1991, vol. II: *70 de fragmente inedite*, îngr. și pref. Constantin Zaharia, București, 2011; *12 scrisori de pe culmile disperării însoțite de 12 scrisori de bătrânețe și alte texte*, îngr. și pref. Ion Vartic, Cluj-Napoca, 1995; *Œuvres*, Paris, 1995; *Razne*, îngr. Nicolae Florescu, pref. Monica Lovinescu, București, 1995; *Scrisori către cei de acasă*, tr. Tania Radu, îngr. Dan C. Mihăilescu, Gabriel Liiceanu și Theodor Enescu, București, 1995; *Țara mea – Mon Pays*, ed. bilingvă, tr. Gabriel Liiceanu, pref. Simone Boué, București, 1996; *Cahiers. 1957–1972*, Paris, 1997; ed. (*Caiete. 1957–1972*), I–III, tr. Emanoil Marcu și Vlad Russo, pref. Simone Boué, București, 1999–2000; *Scrisori din tinerețe*, îngr. Alexandru Condeescu, București, 1999; *Caietul de la Talamanca*, tr. Emanoil Marcu, îngr. și pref. Verena von der Heyden-Rynsch, București, 2000; *Carnet pour sténographie – Carnet pentru stenografie*, ed. bilingvă, tr. Traian Necșa și Eugène van Itterbeek, îngr. și introd. Eugène van Itterbeek, Sibiu-Leuven, 2000; *Scrisori către Wolfgang Kraus*, tr. și îngr. George Guțu, București, 2009; *Despre Franța*, îngr. și pref. Constantin Zaharia, București, 2011; *Œuvres*, îngr. Nicolas Cavaillès și Aurelien Demars, Paris, 2011; *Opere*, I–II, îngr. Marin Diaconu, introd. Eugen Simion, București, 2012; *Razne*, îngr. și pref. Constantin Zaharia, București, 2012. **Ediții:** *Anthologie du portrait. De Saint-Simon à Tocqueville*, Paris, 1996; ed. (*Antologia portretului. De la Saint-Simon la Tocqueville*), tr. și îngr. Petru Creția, București, 1997.

Repere bibliografice: Cioculescu, *Aspecte*, 498–503; Eliade, *Fragmentarium*, 29–31; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 868–869, *Ist. lit.* (1982), 955; Călinescu, *Opere*, IX, 504–509, 1150–1155; Sorescu, *Ușor cu pianul*, 331–340;

Manolescu, *Teme*, VII, 193–202; Mariana Șora, *Cioran jadis et naguère*, Paris, 1988; Lovinescu, *Unde scurte*, I, 128–133, 353–356, III, 100–106, IV, 258–269; [Emil Cioran], SXX, 1991, 328–330 (număr special); Negoșescu, *Ist. lit.*, I, 354–356; François Bondy, Fernando Savater, Helga Perz ș.a., *Convorbiri cu Cioran*, tr. Friederike Schanz-Pandulescu, Sorin Mărculescu, Gabriel Liiceanu, Thomas Kleininger ș.a., București, 1993; Papahagi, *Interpretări*, 59–65; Ungureanu, *La vest*, I, 89–102; Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieți. E. M. Cioran urmat de Apocalipsa după Cioran. Trei zile de convorbiri* – 1990, București, 1995; George Bălan, *În dialog cu Emil Cioran*, București, 1996; Ion Paler, *Introducere în opera lui Cioran*, Pitești, 1997; *Cahiers Emil Cioran. Approches critiques*, I–XI, îngr. Eugène von Itterbeek, Sibiu–Leuven, 1998–2010; Ion Deaconescu, *Cioran sau Mântuirea prin negare*, Craiova, 1998; Fernando Savater, *Eseu despre Cioran*, tr. Sorin Mărculescu, București, 1998; *Pro și contra Emil Cioran. Între idolatrie și pamflet*, îngr. și pref. Marin Diaconu, București, 1998; Simion Ghinea Vrancea, *Mircea Eliade și Emil Cioran în tinerețe*, București, 1998; Florescu, *Întoarcerea*, 76–105; Livius Ciocârlie, *Caietele lui Cioran*, Craiova, 1999; Florin Ioniță, *Viața și opera lui Emil Cioran*, București, 1999; Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”*, Cluj-Napoca, 1999; ed. 3 (*Cioran sau Un trecut deocheat*), Iași, 2011; Ion Deaconescu, *Dacă m-aș fi aruncat în Sena... Convorbiri cu Emil Cioran*, pref. George Astaloș, București, 2000; *Dict. esențial*, 179–181; Simion, *Fragmente*, IV, 26–123, VI, 108–115; Ion Vartic, *Cioran naiv și sentimental*, Cluj-Napoca, 2000; Ionel Necula, *Cioran. De la identitatea popoarelor la neantul valah*, București, 2003; Valentin Protopopescu, *Cioran în oglindă. Încercare de psihaanaliză*, București, 2003; Alexandra Laignel-Lavastine, *Cioran, Eliade, Ionesco. Uitarea fascismului. Trei intelectuali români în vâltoarea secolului*, tr. Irina Mavrodin, București, 2004; Simona Modreanu, *Cioran*, Iași, 2005; Friedgard Thoma, *Pentru nimic în lume*, tr. Nora Iuga, București, 2005; *Emil Cioran în conștiința contemporanilor săi din exil*, îngr. Gabriel Stănescu, București, 2007; Gheorghe Grigurcu, *Breviar Cioran*, Cluj-Napoca, 2007; Irina Mavrodin, *Cioran sau Marele joc. O poietică/poetică a ambiguității – Cioran ou Le grand jeu. Une poétique/poétique de l'ambiguïté*, ed. bilingvă, București, 2007; Mircea A. Diaconu, *Cui i-e frică de Emil Cioran?*, București, 2008; Manolescu, *Istoria*, 877–881; Marta Petreu, *Despre bolile filosofilor. Cioran*, Cluj-Napoca–Iași, 2008; Ciprian Vâlcă, *La Concurrence des influences culturelles françaises et allemandes dans l'œuvre de Cioran*, București, 2008; *Cioran*, îngr. Laurence Tacou și Vincent Piednoir, Paris, 2009; Culianu, *Studii*, II, 241–244; Mara Magda Maftai, *Cioran sau Utopia „tinerei generații”*, București, 2009; Popa, *Ist. lit.*, I, 1100–1105; Manolescu, *Enciclopedia*, 159–171; Dan C. Mihăilescu, *Despre Cioran și fascinația nebuniei*, București, 2010; Stelian Tănase,

Cioran și Securitatea, Iași, 2010; *Întâlniri cu Cioran*, I–II, îngr. Marin Diaconu și Mihaela-Gențiana Stănișor, pref. Eugen Simion, București, 2010–2011; Nicolas Cavaillès, *Cioran malgré lui. Écrire à l'encontre de soi*, Paris, 2011; Aurel Cioran, *Fratele fiului risipitor*, îngr. Marin Diaconu și Anca Sârghie, Cluj-Napoca, 2012.

E. S.

CIORĂNESCU, Alexandru

(15.XI.1911, Moroeni,
j. Dâmbovița –
19.XI.1999, La
Laguna, Spania), poet,
prozator, dramaturg,
comparatist, teoretician
literar, traducător,
bibliograf.

Este fiul Ecaterinei Ciorănescu (n. Teodorescu) și al lui Ion Ciorănescu, învățători, și frate cu scriitorii George Ciorănescu și Ioan I. Ciorănescu. La București a absolvit Liceul „Spiru Haret” (1929) și Facultatea de Litere și Filosofie, fiind și diplomat al Școlii Superioare de Arhivistică și Paleografie (1932). În 1934–1938 era cursant al Școlii Române din Franța. Și-a luat doctoratul în litere la Sorbona, în 1939, cu teza *L' Arioste en France*. Între 1938 și 1940 a susținut lectoratul de limba română din Lyon, iar în 1940 era consilier cultural al Ambasadei Române din Paris. Între 1942 și 1945 a funcționat ca director literar al Editurii Contemporane din București și a fost secretar general al Asociației Române pentru Studiul Renașterii și al Asociației Culturale Hispano-Române, inspector general în Ministerul Propagandei. În aceeași perioadă a condus lucrările preliminariei pentru elaborarea unei enciclopedii în 24 de volume, sub auspiciile cotidianului „Universul”. Începuturile literare ale lui C. sunt legate de „Vlăstarul”, revista elevilor Liceului „Spiru Haret”, unde în 1925 dă câteva însemnări despre Michelangelo (prelucrare din franceză), un poem, *Minunea*. Dar adevăratul debut trebuie socotit cel din 1930, în „Capricorn”: studiul *Bibliografia unei polemici*, unde se înscriează și se discută pentru prima dată global ciclul *Itinerariu spiritual* de Mircea Eliade și reacțiile pe care le-a produs în epocă. Studii de istorie literară, documente istorice și cercetări de literatură comparată a publicat în deceniul al patrulea al

secolului trecut în revistele „Roma”, „Cercetări literare”, „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, „Viața românească”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Revista română”, „Symposion” ș.a.

În 1936 C. a tipărit „studiul critic” *Alexandru Depărățeanu* în memoriile secțiunii literare a „Analelor Academiei Române”, premiat în același an. A fost prima monografie asupra acestui poet de raftul al doilea, ce ar fi introdus în poezia română – după opinia criticului – unele teme din romantismul iberic. Cea mai importantă lucrare de sinteză istorico-literară din această etapă este însă *Teatrul românesc în versuri și izvoarele lui* (1943), ce a provocat din partea lui D. Caracostea o neașteptată replică polemică și a fost considerat de unii cercetători un demers istoriografic comandat de Ion Petrovici (ministru al Culturii Naționale și Cultelor), nemulțumit de modul în care G. Călinescu privește contribuțiile acestuia în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Imediat după august 1944 C. ocupă postul de director al Teatrului Municipal din București și al revistei „Universul literar”. Numit atașat cultural în 1946 la Ambasada Română din Paris, e destituit din această funcție în anul următor și își caută, în postura de cercetător la Centre National des Recherches Scientifiques (1948), rezolvarea situației de exilat român, după ce în 1947 fusese, câteva luni, secretar de redacție al revistei de critică „Le Livre”. Obține prin concurs, în 1948, Catedra de limba și literatura franceză la Universitatea din La Laguna, în Insulele Canare, în cadrul căreia, până în 1979, a predat și un curs special de limba română. Preocupările științifice se orientează, începând din această perioadă, spre problemele teoretice și aplicative ale literaturii comparate. În 1942 C. publicase la București, în limba franceză, o carte de reevaluare istorică a României, „vederea generală” a autorului bazându-se pe însemnările călătorilor străini prin Țările Române, în marea lor majoritate semnalate de N. Iorga. Comentariul său releva încadrarea în dimensiunile latinității europene a spiritului românesc. În 1944, tot la București, fusese publicat și un volum de studii, *Literatura comparată*, în care autorul insistă cu precădere asupra „spiritului european în cultura românească” – așa cum se numește și cel mai important capitol al cărții. În cercetările ulterioare, din perioada exilului, o serie de studii, precum *Tradiția istorică și originea românilor* (publicat în italiană și germană) sau *Sfințenia*

românească (redactat în limba română), vor completa schița sa tipologică privind specificitatea românească în raport cu celelalte popoare europene, mai ales cu cele de origine latină. Despre literatura comparată și principiile ei C. a alcătuit și un riguros și succint manual, care se evidențiază prin limpezimea metodologică, dar atestă totodată și conservatorismul punctului de vedere al autorului, fiindcă în 1964, când apărea *Principios de literatura comparada*, altfel se organizau teoretic demersurile comparatiste, teoria influențelor fiind nu numai părăsită, dar și dezavuată critic. Autorul rămâne însă cantonat într-o perspectivă descriptivistă, evitând dezbateră polemică sau emiterea punctului de vedere personal. C. mai este semnatul unor lucrări de filologie comparată, al unui dicționar etimologic al limbii române în șapte fascicule (1958–1966), redactat în spaniolă, al unor instrumente bibliografice de mare importanță privind literatura franceză din secolele XVI–XVIII (șapte volume în intervalul 1959–1969) sau al unor abordări tematiste explorând sfera literară hispanică sau cea franceză, precum *Estudios de literatura española y comparada* (1954), *L’Avenir du passé. Utopie et littérature* (1972), *Le Masque et le visage. Du baroque espagnol au classicisme français* (1983) ș.a. Dar opera fundamentală a comparatismului profesat de C., esențială în orice analiză a subiectului, rămâne studiul *El Barroco o El descubrimiento del drama* (1957). O altă dimensiune a literaturii europene, în mod constant cercetată și evidențiată în opera lui științifică, e literatura română, pe care a prezentat-o în numeroase dicționare și enciclopedii literare, ilustrând-o și în două interesante micromonografii: *Vasile Alecsandri* (1973) și *Ion Barbu* (1981), redactate în limba engleză. Dacă în prima autorul întreprinde o reconsiderare a operei lui Alecsandri, urmărind sistematic atmosfera epocii în care ea s-a zămislit, în cea de-a doua, evaluând sursele *Jocului secund* (remarca îi aparține lui Basarab Nicolescu), autorul antrenează în dezbateră chestiunea mai specială a „poetului reprezentativ” în modernitate pentru o literatură cu caracter și particularități specifice. Sub pseudonimul Mihai Tăcutu, poetul C. a tipărit în exil două plachete de versuri: *Atlantic* (1950) și *Biografie pentru rândunele* (1952), în tiraje confidențiale, ce nu au depășit 48 de exemplare de fiecare titlu, culese și imprimate doar pentru prieteni. Autorul, care debutase ca poet încă din țară, își

conturează acum un profil liric bine individualizat tocmai prin strigătul de singurătate și dorul care îi străbat poemele din exil. Sub auspiciile Fundației Regale Universitare „Carol I” din Paris, C. a publicat în 1954 drama istorică în patru acte *Don Carlos de Viana*. Dramaturgul este atras de abordarea și definirea unei problematice ce ține de condiția existențială a ființei. Sinuciderea protagonistului nu acoperă starea sentimentală precară, patima romantică ce pare că îl animă, ci se justifică prin conștiința zădărniceii, a vanității vieții, căutarea adevărului dovedindu-se în plan spiritual și intelectual mai secătuitoare decât neîmplinirea erotică în sine. Modelul Albert Camus se distinge fără greutate aici. Într-o comedie într-un act, scrisă tot atunci (1954) în limba franceză, publicată la Paris, din nou sub pseudonim (Alejandro Pesado), *Au Revoir, Monsieur L'Ange*, C. a încercat și abordarea registrului satiric. Totuși, ambele piese vădesc însușiri dramaturgice modeste. Alta s-a dovedit a fi înzestrarea prozatorului. Dacă nuvelele în limba română le-a risipit prin publicațiile exilului (mai ales în „Apoziția”), iar douăsprezece povestiri, așezate sub titlul *Guignol triste* și dateate 1974, le-a lăsat în manuscris, fiind traduse în română și editate abia în 2002, romanele, scrise în franceză, *Le Couteau vert* (1963, semnat Alexandre Treize), sau în română, *Care Daniel?* (1995), au trezit un oarecare interes. Primul explorează lumea pescarilor din Canare, un mediu închis, tradițional, cu stranii aspirații ascunse spre eliberare, spre evadare atât din chingile unei geografii insulare, cât și dintr-o psihologie dominată de asprimea vieții, de confruntarea dramatică dintre om și ape. O anume lascivitate senzuală și o atracție ușor necontrolată spre aspectele sexuale ce particularizează comportamentul unor adolescenți viețuind într-o lume oceanică toropită de soare, care atrage o reacție sangvină puternică, trec și în cel de-al doilea roman al lui C., *Care Daniel?*. Aici ambiguitatea și vizibila atracție spre detectivism mențin relatarea într-o zonă incertă, cea a romanului de senzație, dar și a aventurii și meandrelor psihologice. Din nou o crimă fără semnificație trezește chiar de la debut curiozitatea cititorului, îndreptându-l spre o dramă ce se convertește până la urmă într-o poveste cu puternice accente melodramatice. Mediul extravagant, lumea eterogenă a plajelor hispanice și un univers romantic francez mult prelungit în actualitate dau impresia unei anume artificialități. Darul

de a nara și știința de a conferi un mesaj sugestiv povestirii, extrăgând-o din simpla și nesemnificativă relatare, vor rodi cu adevărat în volumul *Amintiri fără memorie* (I, 1995), unde tocmai ambiguitatea titlului lasă să transpară un anume înțeles al sensului istoric al devenirii. Trecutul se proiectează ca o poveste în care fundamentală rămâne motivația a ceea ce este individul ca atare în momentul reconstituirii trecutului, moment al propriului examen de conștiință. În fine, traducerele reprezintă altă latură a activității lui C. Nu este vorba doar de *Stanțele* lui Jean Moréas, transpuse în românește în 1945 și comentate elogios de Perpessicius (printre alții), sau de o mai veche traducere în versuri, *Domnișoara Felicia sau Fericirea* de Guido Gozzano (1933), ci îndeosebi de ceea ce critica literară franceză a considerat un moment de excepție în integrarea lui Dante în mediile literare francofone – tălmăcirea în limba franceză a capodoperei *La Divina Commedia* (1964). Ea constituie, probabil, în destinul lui C. expresia cea mai elocventă a universalismului pe care l-a profesat o viață. Dintre scriitorii exilului românesc, C. a scris despre Mircea Eliade, Alexandru Busuioceanu, Vintilă Horia. De altfel, el a făcut parte dintre cei care au constituit în anii '80, la Madrid, Fundația Culturală Română, sub auspiciile căreia a prefătat, prin textul *Un poet al nedeterminării*, o ediție din 1990 a poeziilor lui M. Eminescu, ilustrată de G. Tomaziu. Studiile consacrate poetului în 1989, cu ocazia centenarului morții acestuia, precum cel intitulat *Gândirea politică a lui Mihai Eminescu*, în care C. a polemizat cu afirmațiile privind naționalismul gazetarului emise de I. Negoieșcu la postul de radio BBC, au meritul de a restitui o perspectivă critică și istorico-literară echilibrată. Lui C. i s-au acordat numeroase distincții, printre care *doctor honoris causa* al universităților din La Laguna și București, La Croix de Chavalier dans L'Ordre des Palmes Académiques (1960), Officier de l'Ordre National du Mérite (1979), iar Academia Română l-a ales în 1991 între membrii ei de onoare.

SCRIERI: *Alexandru Depărățeanu*, București, 1936; *L'Arioste en France dès origines à la fin du XVIII-e siècle*, I-II, Paris, 1939; *Vie de Jacques Amyot d'après des documents inédits*, Paris, 1941; *La Tradition historique et l'origine des Roumains*, București, 1942; *Teatrul românesc în versuri și izvoarele lui*, București, 1943; *Calderon*, București, 1944; *La Roumanie vue par les étrangers*, București, 1944; *Literatura comparată*, București, 1944;

Atlantic, Santa Cruz de Tenerife, 1950; *Biografie pentru rândunele*, Santa Cruz de Tenerife, 1952; *Don Carlos de Viana*, Paris, 1954; *Au Revoir, Monsieur L' Ange*, Paris, 1954; *Estudios de literatura española y comparada*, La Laguna, 1954; *El Barroco o El descubrimiento del drama*, La Laguna, 1957; ed. (*Barocul sau Descoperirea dramei*), tr. Gabriela Tureacu, Cluj-Napoca, 1980; *Bibliographie de la littérature française du XVI-e siècle*, Paris, 1959; *Le Couteau vert*, Paris, 1963; ed. (*Cuțitul verde*), tr. Ileana și Mihai Cantuniari, București-Montréal, 1993; *Principios de literatura comparada*, La Laguna, 1964; ed. (*Principii de literatură comparată*), tr. Tudora Șandru Mehedinți, București, 1997; *Bibliographie de la littérature française du XVII-e siècle*, I-III, Paris, 1966-1967; *Colón humanista. Estudios de humanismo atlántico*, Madrid, 1967; *Bibliographie de la littérature française du XVIII-e siècle*, I-III, Paris, 1969; *L'Avenir du passé. Utopie et littérature*, Paris, 1972; ed. (*Viitorul trecutului. Utopie și literatură*), tr. Ileana Cantuniari, București, 1996; *Vasile Alecsandri*, tr. Maria Goleescu, New York, 1973; *Bibliografia franco-española. 1600-1715*, Madrid, 1977; *Historia de Santa Cruz de Tenerife*, I-II, Santa Cruz de Tenerife, 1977-1978; *Ion Barbu*, New York, 1981; ed. București, 1996; *Le Masque et le visage. Du baroque espagnol au classicisme français*, Geneva, 1983; *Santa Cruz, primavera y poesía*, Santa Cruz de Tenerife, 1986; *Amintiri fără memorie*, I, București, 1995; *Care Daniel?*, București, 1995; *Poeme*, pref. Nicolae Florescu, București, 1999; *Eminescu sub fiorul timpului*, pref. Nicolae Florescu, postfață Andrei Ionescu, București, 2000; *Paiață tristă*, tr. și pref. Simona Cioculescu, București, 2002; *Eseuri europene*, îngr. și pref. Mircea Anghelescu, Târgoviște, 2009; *România exilată. George & Alexandru Ciorănescu*, îngr. și pref. Ștefan Ion Ghilimescu, Pitești, 2009; *Correspondența Alexandru Ciorănescu - George Ciorănescu*, îngr. și pref. Crisula Ștefănescu, Târgoviște, 2011. **Traduceri:** Guido Gozzano, *Domnișoara Felicia sau Fericirea*, București, 1933; Jean Moréas, *Stanțe*, București, 1945; Dante, *La Divine Comédie*, introd. trad., Lausanne, 1964.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, XI, 187-188, XII, 58-72; Adrian Marino, *Al. Ciorănescu și literatura comparată*, R, 1969, 9; Bucur, *Istoriografia*, 427-430; Mircea Anghelescu, *Un enciclopedist: Alexandru Ciorănescu*, RL, 1983, 22; Adrian Marino, „*Le Masque et le visage*”, „*Synthesis*”, 1984; *Alexandru Ciorănescu. L'Homme et l'œuvre*, Madrid, 1991; Dan Grigorescu, *De Bucarest à Tenerife, via Paris. Le trajet d'un comparatiste de marque: Alexandru Ciorănescu*, „*Euresis*”, 1993, 1-2; Pavel Chihaiia, *Alexandru Ciorănescu și orizonturile cercetărilor sale*, JL, 1999, 17-20; Tudora Șandru Mehedinți, *Alexandru Ciorănescu*, RL, 1999, 49; Adrian Marino, *Profil de savant: Alexandru Ciorănescu*, JL, 2000, 15-18; *Dicț. esențial*, 181-183; Crisula Ștefănescu, *Între admirație și iubire. De vorbă cu Alexandru Ciorănescu*, București, 2000; Mihai Gabriel Popescu, Ștefan Ion Ghilimescu, *Dinastia*

de cărturari a Ciorăneștilor, Târgoviște, 2000; Florescu, *Menirea*, 193-202; Săndulescu, *Memorialiști*, 243-249; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, I, 205-210; Lilica Voicu-Brey, *Alejandro Cioranescu. Biografia intelectual de un comparatist*, pref. Andrés Sánchez Robayna, La Laguna, 2006; Popa, *Ist. lit.*, I, 986-987; Manolescu, *Enciclopedia*, 171-174; Scurtu, *Contribuții*, II, 53-82. **N. F.**

CIORĂNESCU, George (19.III.1918, Moroeni, j. Dâmbovița - 6.II.1993, München), poet, prozator, eseist, gazetar, traducător. Este fiul Ecaterinei Ciorănescu (n. Teodorescu) și al lui Ion Ciorănescu, învățători, și frate cu scriitorii Alexandru Ciorănescu și Ioan I. Ciorănescu. Școala primară a făcut-o în Moroeni. Absolvent al Liceului „Sf. Sava” din București (1936), licențiat în științe politice la Facultatea de Drept în 1941, **C.** a profesat timp de opt ani avocatura, înscris în Baroul din Capitală. Își trece doctoratul în științe politice la Universitatea din Cluj, în 1946, cu teza *României și ideea federalistă*, publicată postum, în 1996. Tot în 1946 obține bursa de studii sociologice și juridice „D. Gusti” a Academiei Române și își pregătește licența în filosofie la Universitatea din București, licență susținută în 1947, an în care funcționează și ca asistent pe lângă Catedra de economie politică a Școlii Politehnice din București. La începutul anului 1948, cu sprijinul fratelui său Alexandru Ciorănescu, aflat la Paris, pleacă definitiv din țară, sub motivul aprofundării studiilor universitare în străinătate, și se stabilește în Franța. Diplomat al Institutului de Înalte Studii Internaționale de la Paris (1949), **C.** se integrează, sub oblăduirea lui Constantin Vișoianu și a celorlalți membri activi ai Partidul Național Țărănesc din exil, în suita manifestărilor federaliste la nivel european, ca reprezentant al tineretului țărănist, în rândurile căruia intrase încă din perioada studiilor universitare, trecând apoi, pentru o scurtă vreme, în aripa Anton Alexandrescu. Secretar, între 1951 și 1953, al Fundației Regale Universitare „Carol I” din Paris și, după o întrerupere de aproape doi ani (timp în care a activat ca redactor al postului de radio Europa Liberă, la München), secretar general al aceleiași instituții (1955-1957), **C.** își definitivează prestația de redactor radiofonic la München din 1958 până în 1965, când este numit director adjunct al Departamentului românesc (1965-1970). Devine cercetător principal la secția de cercetări a Europei Libere (1977-1982) și șef de secție al aceleiași departament (1982-1984), până la pensionarea sa definitivă.

Emisiunile sale radiofonice, cele consacrate cu deosebire problemei țărănești, mai ales în perioada colectivizării satelor, difuzate sub pseudonimul Gheorghe Timofte, au constituit, în epocă, o puternică formă de protest mediatic împotriva regimului de la București și a politicii sale catastrofale pentru țară și economia ei. În 1969 inițiază la München cenaclul Apoziția, care activează sub conducerea sa până în 1992. Buletinul cenaclului, revista „Apoziția” (1973–1994), este, în timpul vieții sale, alcătuit tot de C., cu sprijinul editorial al lui Ion Dumitru, pe care îl descoperise și îl lansase ca poet (1964). Aici s-au format și s-au afirmat, de altfel, o serie de scriitori tineri din exil sub directa îndrumare a lui C.: Mihaela Ghelmegeanu-Lausch, Doina Alexandru, Crisula Ștefănescu, printre alții. Însuși C., ca scriitor, poate fi considerat un produs al exilului, unul dintre primele. El și-a început colaborarea la presa anticomunistă din exil cu un comentariu intitulat *Sovietizarea culturii românești* (semnat cu pseudonimul Iosif Moldoveanu), în revista „Luceafărul” din Paris (1948), a continuat cu o serie de comentarii sociologice și federaliste în paginile „României viitoare” (1951–1952) și ale unei publicații precum „Revue

des études roumaines” (1953–1954). Colaborează cu poezie la revista „Anotimpuri” (1955), al cărei cenaclu îl frecventează de asemenea la Paris.

C. cultivă în primele sale plachete de versuri – *Ystud* (1950), *Codicil* (1952), *Poeme fără răspuns* (1952), *Poeme prea târzii* (1954) – o poezie ce oscilează dramatic între o anume „facondă și bravadă adolescentină” (Mircea Zăciu) și o evidentă propensiune spre mărturisirea nostalgică a pierderii unui orizont existențial (ce ține, cu tot artificialul și livrescul trimiterilor, de o pregnantă specificitate), dar și o tânguie simplă după un acasă niciodată înstrăinat. Se simte acum și o înclinare spre retorism, ce diminuează tendința de ermetizare. Mai ales în „poemele amare” din *Ystud*, unda vagă de alunecare spre tentațiile experienței suprarealiste, ce-l determina pe Mircea Zăciu să-l revendice din ultimul val al acesteia în lirica românească a deceniului ’40–’50, se pierde pe parcurs într-o stabilitate cristalină, de esență neoclasică. Poetul trece filonul metafizic al cântării sale (trădează o mare disponibilitate pentru muzicalitatea versului) într-un registru mai profund, tema exilului căpătând în volume ca *Morior ergo sum* (1981) și îndeosebi

George și Alexandru Ciorănescu

Metaerotism imaginar (1990) neașteptate accente și sonorități mistice – înstrăinarea, pribegia încărcându-se de semnificația regăsirii într-un mesaj al permanenței, dincolo de tranzitoriul și conjuncturalul vieții: „Sub cer festiv de zodii nebunești/ În liniștea dintâi, revelatoare/ Ca sens suprem ce mângâie și doare/ Cuvântul s-a-ntrupat la Ipotești”. Nu mai puțin interesant este și prozatorul, care pare că se ignoră. O atentă disecție psihologică, o trecere rapidă spre registrul simbolic, un simț de observație ce străbate dincolo de aparențe, căutând parabola, sunt vizibile în proze precum *Miguel* (1961) și, mai ales, în notele de călătorie din *Canare* (1961) și *Un român prin Grecia* (1967). Ar trebui adăugate acestor calități narative un simț ironic fin și capacitatea de a creiona o atmosferă autentică din detalii disparate, aparent ne semnificative. Poate cel mai important capitol din existența intelectuală și din preocuparea pentru scris a lui C. rămâne cel al traducătorului liric, începând (1963) cu opt poeme ale lui Alexandru Busuioceanu din ciclul *Nenumita lumină*, transpuse din spaniolă în română, continuând cu poeme ale lui Shakespeare în *Pătimașul pelerin* (1966), cu versurile tălmăcite din Federico García Lorca (*Bocet pentru Ignacio Sánchez Mejías*) și Antonio Machado, din T.S. Eliot (*Pământ deșert*), din Boris Pasternak (*Hamlet*) până la Paradisul lui Dante. La acestea, nu toate trecute în volum, se adaugă antologia *Mai aproape de îngeri* (1986), cuprinzând cântece sacre și însemnări, confesiuni și mărturii mistice în proză, ilustrative și pentru unele aspecte ale liricii religioase creștine din Occident, de la Fericitul Augustin până la Sfântul Ioan al Crucii sau Sfântul Francisc din Assisi. Și *Psalmi implorând ajutorul lui Dumnezeu împotriva vrăjmașilor ori Rugăciuni, meditații și cântări pentru Săptămâna luminată*, publicate în 1971 în revista „Buna Vestire”, demonstrează îndelunga stăruință a poetului în sfera unei inițieri mistice, care de altfel se simte în întreaga sa poezie. Cu puțin înaintea dispariției, C. a tipărit în colecția „Apoziția”, ilustrată de Stephan Eleutheriadis, antologia *Spicuiți din lirica americană contemporană* (1993), accentul căzând aici pe dimensiunea metafizică, mai puțin proprie poeziei din Lumea Nouă. Trebuie amintite, de asemenea, contribuțiile sale în planul științelor istorice. Aici, probabil, s-ar putea discuta despre o obsesie, Basarabia, despre care a scris și a publicat în 1985 o carte, după cum a adunat și a pregătit pentru tipar, până în ultima

clipă a vieții, material documentar pentru o monografie referitoare la Iuliu Maniu. Postum au mai fost editate *Pagini de jurnal* (2003), de fapt un volum miscelaneu, unde alături de evocări și amintiri se află note de călătorie, comentarii și însemnări cu tematică diversă, și *Corespondența Alexandru Ciorănescu – George Ciorănescu* (2011), incluzând un impresionant schimb de sute de scrisori, care acoperă aproape o jumătate de secol.

SCRIERI: *Ystud. Poeme amare*, Paris, 1950; *Codicil*, Paris, 1952; *Poeme fără răspuns*, Paris, 1952; *Poeme prea târzii*, Paris, 1954; *Canare*, Paris, 1961; *Miguel*, Paris, 1961; *Un poète roumain en Espagne: Alexandru Busuioceanu*, Paris, 1962; *Un român prin Grecia*, Paris, 1967; *Morior ergo sum*, München, 1981; *Bessarabia. Disputed Land Between East and West*, München, 1985; ed. (*Basarabia, pământ românesc disputat între Est și Vest*), București, 1993; ed. tr. și postfață Matei Cazacu, București, 2001; *Catrene definitorii diezate*, München, 1987; *Metaerotism imaginar*, München, 1990; *Pagini de jurnal*, îngr. și pref. Crisula Ștefănescu, București, 2003; *Scieri*, vol. I: *Versuri*, pref. Iordan Chimet, postfață Barbu Cioculescu, vol. II: *Traduceri*, pref. Roxana Sorescu, vol. III: *Proză*, București, 2003; *România exilată. George & Alexandru Ciorănescu*, îngr. și pref. Ștefan Ion Ghilimescu, Pitești, 2009; *Corespondența Alexandru Ciorănescu – George Ciorănescu*, îngr. și pref. Crisula Ștefănescu, Târgoviște, 2011. **Antologii:** *Spicuiți din lirica americană contemporană*, cu ilustrații de Stephan Eleutheriadis, München, 1993. **Traduceri:** Federico García Lorca, *Bocet pentru Ignacio Sánchez Mejías*, Paris, 1959; Antonio Machado, *Câmpiile Soriei*, Paris, 1960; Al. Busuioceanu, *Opt poeme din ciclul „Nenumita lumină”*, introd. Al. Ciorănescu, Paris, 1963; William Shakespeare, *Pătimașul pelerin*, cu desene de Eugen Drăguțescu, Paris, 1966; *Mai aproape de îngeri*, cu desene de Eugen Drăguțescu, postfață I. Negoieșcu, München, 1986; ed. anastatică, București, 2003.

Repere bibliografice: Nicolae Stroescu Stănișoară, *Cuvânt pentru George Ciorănescu*, JL, 1993, 11–12; Ana Blandiana, *Împotriva fatalității dizolvante*, JL, 1993, 11–12; Cornelia Ștefănescu, *Și-a asumat povara iubirii*, JL, 1993, 11–12; Ioana Părvulescu, *Luxul lecturii*, RL, 1993, 22; Viorica Nișcov, *George Ciorănescu*, RL, 1994, 1; Chihaiia, *Mărturisiri*, 147–150; Mircea Zăciu, *George Ciorănescu*, în *Dicț. scriit. rom.*, I, 593–595; Alex. Ștefănescu, [*George Ciorănescu*], RL, 1999, 39, CLT, 2010, 6; Mihai Gabriel Popescu, Ștefan Ion Ghilimescu, *Dinastia de cărturari a Ciorăneștilor*, Târgoviște, 2000; Theodor Cazaban, *Eseuri și cronici literare*, București, 2002, 129–137; Liviu Grăsoiu, *Revenire în ținută de gală, I–II*, CL, 2004, 3, 4; Cioculescu, *Lecturi*, II, 129–134; *George Ciorănescu și exilul românesc. Documente din arhiva Fundației Regale Universitare „Carol I”*, îngr. Matei Cazacu și Crisula Ștefănescu,

introd. Matei Cazacu, București, 2007; Popa, *Ist. lit.*, I, 572–573; Manolescu, *Enciclopedia*, 174–176. **N.F.**

CIORĂNESCU, Ioan I. (27.V.1905, Moroieni, j. Dâmbovița – 18.X.1926, Sibiu), poet, traducător. Este fiul Ecaterinei Ciorănescu (n. Teodorescu) și al lui Ion Ciorănescu, învățători, și frate cu scriitorii Alexandru Ciorănescu și George Ciorănescu. După absolvirea liceului la București („Mihai Viteazul”, apoi „Spiru Haret”), se înscrie, tot aici, la Facultatea de Litere și Filosofie, dar, din cauza ftiziei, nu reușește să termine nici primul an. Începe să publice în reviste precum „Lumea copiilor”, „Universul copiilor”, „Foaia tinerimii”, iar în 1924 și 1925 scrie la „Vlăstarul”, publicație a Liceului „Spiru Haret”. Va mai colabora la „Adevărul literar și artistic”, „Universul literar”, „Viața literară”, „Cuvântul literar”, „Gândirea”. Debutază editorial în 1925 cu o culegere de narațiuni pentru copii, *Povești în versuri*, premiată de Editura Cartea Românească.

Poezia lui **C.** a fost introdusă în circuitul recepției postume de Tudor Vianu, care în 1937 edita, sub îngrijirea și cu prezentarea sa, culegerea *Vestiri*; în același an apăreau și traducерile, reunite în *Antologia poeziei franceze*. Cartea de versuri e alcătuită din patru cicluri (*Vestiri*, *Plâns înecat*, *Semne pe nisip*, *Variațiuni*), așezate în ordinea inversă cronologiei firești. Primul ciclu cuprinde exclusiv poeme pe tema morții, începând cu cel liminar, *Ante mortem*, scris cu câteva zile înainte de stingerea din viață a poetului. Impresionantă e luciditatea cu care este întâmpinată trecerea; e aici un jurnal al întrebărilor și stărilor ultime, de o autenticitate potențată în absența patetismului și a „literaturii”. Iminența extincției dezactivează orice convenție literară. Unele versuri anticipă interrogația arghezi-ană: „Urechea ta mă poate auzi? / Și ochiul tău e-n stare să mă vadă?” (*Lui Dumnezeu*); în altele tensiunea interogativă antinomică cedează locul unei seninătăți nelumești, aproape mistice (*Denii*) sau sentimentului compensator al reintegrării cosmice (*Moarte*). Ciclul *Plâns înecat*, cu poeme îndeosebi erotice, este marcat de poetica simbolistă (evocarea melancolizată a trecutului instituie un univers al indeterminării și vagului, al „langorii”), ca și de maniera poezilor Pleiadei, din care **C.** a și tradus. Izbitor e, prin modernitate, ciclul *Semne pe nisip*, care preludează notația cotidiană și ironică, voit prozaică, antipastelistă și antiidilică a poezilor din grupul de la „Albatros” (Geo Dumitrescu ș.a.), după

cum ignoratele exerciții stilistice *à la manière de...*, din seria *Cum ar fi scris versuri...* Dosoftei, Simion Ștefan, Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Antim Ivireanul, au ceva din dispoziția duios-parodică și ludică a postmodernilor. Versurile pentru copii – dintre care unele rezistă și lecturii adulte – indică un amator de rime rare: „atinse” / „înse”, „doar ce” / „întoarce”, „pentru a-l” / „cal”, „scumpe” / „arumpe”, „deschise” / „ori se”. Poveștile reciclează legende, basme și anecdote autohtone, dar și străine (Goethe, Adelbert von Chamisso, Uhland, François Coppée, Frații Grimm ș.a.). Prin încărcătura simbolică, inserția straniului și prin muzicalitate, legenda *Cerbul* anunță baladescul poezilor din Cercul Literar de la Sibiu. Volumul *Vestiri*, alături de traduceri, dezvăluia o personalitate complexă și novatoare.

SCRIERI: *Povești în versuri*, București, [1925]; *Prichindel. Chipuri și privești. Întâmplări și istorisiri*, București [1925]; *Vestiri*, îngr. și prezentare Tudor Vianu, pref. Al. A. Philippide, București, 1937; *Chipuri de altădată*, București, 1974; *Vestiri. Antologia poeziei franceze*, pref. Al. A. Philippide, prezentare Tudor Vianu, București, 1980. **Traduceri:** Jean Racine, *Estera*, București, 1923; *Antologia poeziei franceze*, București, 1937.

Repere bibliografice: Romulus Dianu, „*Povești în versuri*”, RP, 1925, 2164; G. M. Zamfirescu, [Ioan I. Ciorănescu], „Gândul nostru”, 1925, 1–2, 1926, 10–11; I.G. Dimitriu, „*Vestiri*”, CL, 1937, 6–7; Grigore Popa, *Scrisori din Paris*, PLI, 1937, 12; Nicolae Roșu, *Ioan I. Ciorănescu*, UVR, 1938, 16; Călinescu, *Opere*, IV, 727–730; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 853–854, *Ist. lit.* (1982), 938–939, 1029; V. Spiridonici, *Evocări: Ioan I. Ciorănescu*, TIA, 1942, 334; Leon Baconsky, *Ioan I. Ciorănescu*, ST, 1971, 16; Victor Bibicioiu, „*Vestiri*”, SPM, 1981, 534; *Dicț. scriit. rom.*, I, 595–596; Mihai Gabriel Popescu, Ștefan Ion Ghilimescu, *Dinastia de cărturari a Ciorăneștilor*, Târgoviște, 2000, *passim*; Scurtu, *Cercetări*, II, 15–24. **N.M.**

CIORNEI, Vsevolod (14.X.1955, Lipnic-Edineț), poet. Este fiul Liubei (n. Ciobanu) și al lui Ion Ciornei, intelectuali. După studii făcute la Facultatea de Filologie, secția jurnalistică, a Universității de Stat din Chișinău (1976–1981), a fost redactor la publicațiile „Orizontul”, „Tinerimea Moldovei”, lucrând apoi ca redactor-șef adjunct la „Săptămâna” și la „Momentul”, tot redactor fiind la Publika TV. Mai este prezent cu versuri și articole în „Cuvântul”, „Glasul națiunii”, „Vocea poporului” ș.a.

C. debutează cu pagini de critică literară în volumul colectiv *Dintre sute de catarge* (1984). În

cea dintâi carte personală, *Cuvinte și tăceri* (1989), precum și în celelalte, puține, care i-au urmat, poetul, ca un cavaler al melancoliei, își construiește, cu o sinceritate jucată, o mască satanică, marcată de deziluzie, de rictusul amar-ironic al negativismului nonșalant. Fronda, iconoclastia sunt transpuse abrupt, cu refuzul tranșant al metaforelor (care „încep să pută”), cum se întâmplă și la alți congeneri optzeciști. Cum remarca Al. Cistelean, **C.** este un „poet constrâns de o forță centripetă a discursului. Confesiunea albă, simulând dezinteresul pentru retorică, disimulează o tensiune implorativă a decepției și trece într-un lirism agonic, de nuclee reactive ale deprinderii”. Traducerea romanului *Maestrul și Margareta* de Mihail Bulgakov, în 2006, se sprijină, desigur, pe o afinitate.

SCRIERI: *Cuvinte și tăceri*, pref. Andrei Țurcanu, Chișinău, 1989; *Istoria geloasă*, Chișinău, 1990; *Cuvintele dintre tăceri*, Chișinău, 2002.

Repere bibliografice: Vasile Gârneț, *Metafore și ziaristică*, LA, 1991, 10; Al. Cistelean, *Antologia pe ață*, VTRA, 1996, 3; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 241, 245; Adrian Ciubotaru, *Maximelementare sau Despre poezia cuvintelor și tăcerilor*, „Basarabia”, 2003, 1–3; *Dicț. Chișinău*, 148–149; Rachieru, *Poezi Basarabia*, 484–489.

M. C.

CIOTORI, Dimitrie N. (15.X.1885, Săcelu, j. Gorj – 21.IV.1965, Londra), prozator. Fiu al lui Nicolae Ciotori, agricultor, **C.** este absolvent al Școlii Normale din Craiova. După ce funcționează ca învățător în mai multe sate din Oltenia, se specializează, cu sprijinul lui N. Iorga, în chestiuni de cooperare, urmând o școală în Suedia. După absolvirea Facultății de Drept la Universitatea din București, se angajează, în 1916, ca interpret pe lângă Legația Română din Stockholm și se dedică diplomației. În 1920 era viceconsul, iar după un an secretar al misiunii române la Liga Națiunilor. Este transferat ca atașat de presă la Legația Română din Londra, unde se împrietește, între alții, cu Nicolae Titulescu și cu Ion Antonescu, viitorul mareșal. Între 1923 și 1936 elaborează aici lucrări despre cultura și realitățile românești. În 1937 va fi trimis cu însărcinări speciale pe lângă legațiile României la Washington și Paris. Colaborase, în primele decenii ale secolului al XX-lea, la „Flacăra”, „Luceafărul”, „Sămănătorul”, „Drum drept”, „Cronica”, „Ramuri” ș.a. După instaurarea regimului comunist, **C.** a fost exclus din Academia Română (unde fusese ales

membru de onoare în 1936) și s-a autoexilat în străinătate, unde a publicat în revistele „Luceafărul” (Paris), „La Nation roumaine” (Paris), „Cuget românesc” (Buenos Aires), „Cronica românească” (New York), „Destin” (Madrid) ș.a. Academia Română l-a repus în drepturi ca membru de onoare în 1990.

C. s-a afirmat cu volumul de proză scurtă *Calea Robilor* (1912), o suită de legende concepute într-o viziune personală, evitând pastişarea unor motive folclorice. Scrise cu acuratețe stilistică, într-o tonalitate adecvată subiectelor și cu o imprevizibilă fantezie, prozele prezintă – după cum o sugerează chiar titlurile – legenda Căii Robilor, a păianjenului, a fiului de împărat transformat în floare albastră (*Domnul codrilor*), a melcului leneș, pedepsit să-și poarte casa în spinare (*De lene...*), a florilor (*Zorelele*) ș.a. În 1962 a publicat, la Madrid, lucrarea de istorie contemporană *Le Partage de l'Europe*, în care analizează cu obiectivitate acordurile secrete dintre Stalin, Roosevelt și Churchill, de la Ialta, Teheran și Moscova, în urma cărora România și alte țări din estul și centrul Europei au fost cedate sferei de influență sovietice. Înțelegerile menționate sunt etichetate de autor drept „păcatul de moarte al lumii occidentale”, „cea mai monstruoasă dintre crimele istoriei”. La început, între 1909 și 1916, **C.** a realizat bune traduceri din Bjørnstjerne Bjørnson, Selma Lagerlöf și din Henrik Ibsen (*Rosmersholm*, *Nora*). Pasionat colecționar de cărți rare, stampe, hărți, manuscrise – între altele, câteva care i-au aparținut lui Moses Gaster –, **C.** le-a oferit Academiei Române.

SCRIERI: *Calea Robilor*, Vălenii de Munte, 1912; *Le Partage de l'Europe*, Madrid, 1962. **Traduceri:** Bjørnstjerne Bjørnson, *Synnøve Solbakken*, București, 1909; Selma Lagerlöf, *Legendele lui Iisus*, Vălenii de Munte, 1911; Henrik Ibsen, *Rosmersholm*, București, 1916.

Repere bibliografice: Mihail Dragomirescu, „Greșală”, CVC, 1907, 897; Izabela Sadoveanu, „*Calea Robilor*”, VR, 1911, 12; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, 232; Barbu Lăzăreanu, *Meșteșugarii cuvintelor*, ALA, 1938, 915; Predescu, *Encicl.*, 195; *Unele contribuții la istoria mișcării literare în Oltenia*, Craiova, 1977, 18–27; Rusu, *Membrii Academiei*, 123; Lovinescu, *Sburătorul*, IV, 289; Theodor Cazaban, *Eseuri și cronici literare*, București, 2002, 147–148. **I. O.**

CIPARIU, Dan Mircea (7.IX.1972, București), poet, publicist. Este fiul Anei Constantin (n. Cipariu), ambalator la Fabrica de Produse Zaharoase din București, apoi coordonator de punct termic

la RADET. Între 1986 și 1990 este elev al Liceului „Iulia Hasdeu” din București, apoi student al Școlii Superioare de Jurnalistică din București, specializarea presă scrisă (1994–1998). În 2005 obține licența la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării din cadrul Universității din București. Frecventează cenaclul Săgetătorul condus de profesorul Tudor Opreș. Inițiază și conduce vreme de câțiva ani Cenaclul de marți. Este fondator și redactor-șef adjunct al revistei „Piața Universității” (1990). Între 1991 și 1993 lucrează ca reporter special la cotidianul „Tineretul liber”, apoi ca reporter în războiul sârbo-croat din Iugoslavia, la Vukovar (1993); realizează săptămânal pagina „Dictatura adolescenților”. Redactor-șef și manager la trustul de presă Salut, a lucrat și ca șef de departament la „Curentul”. A semnat rubrici în „Adevărul”, „Cotidianul” și „Ziua”. A prezentat și realizat emisiuni la Uniplus Radio, Radio Tinerama, Radio România Tineret, Radio România Cultural, TV SOTI și TVR 1. Colaborează cu poeme și cu articole de opinie la numeroase publicații culturale din țară. Este directorul revistei electronice „Agenția de carte”, animator cultural, manager de proiecte culturale naționale și internaționale, președinte al secției de poezie a Uniunii Scriitorilor, Filiala București (din 2005). Debutază publicistic în „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tinerețului»” (1988) și editorial în volumul colectiv de versuri *Marfă* (1996), împreună cu Florin Dumitrescu, Sorin Gherguț, Dan Pleșa și Bogdan O. Popescu. *Hai să ne-ntâlnim pe site sâmbătă seara* (1999) este prima carte individuală. I s-a acordat Premiul Asociației Scriitorilor din București pentru *Tsunami* (2006).

Autor cu apetit pentru improvizația histrionică și cu un registru tematic bogat, C. se vadește, în toate cărțile sale, un fantezist sentimental și ludic dublat de un moralist melancolic. Arlechinadele lirice amestecă, în spiritul unui balcanism adaptat erei cibernetice, referințele livrești înalte cu cele populare, din cultura urbană și periferică, textul cu imaginea și biografismul cu reveria imaginativă. Participările la culegerile colective *Marfă*, *Al doilea desant* (2003), *Timișoara în trei prieteni* (2003), *Marfă reîncărcată* (2011) și colaborarea cu Traian T. Coșovei din *Mahalaua de azi pe mâine. Poeme trăite* (2000) îl plasează programatic în descendența cântecului de lume, trecut prin romanele simboliste ale lui Ion Minulescu, prin poezia

convivială a lui Nichita Stănescu și prin postmodernismul din *Aer cu diamante*, pe care îl continuă în cheie minoră. Rezultat al unor experiențe existențiale, povestirile din *Sunt pur, din ce în ce mai pur* (2002) și *sunt eu maria petrarca rilke. adevărata biografie a mării dante spinoza* (2004) experimentează tematic reclusiunea psihedelică și explorează, sub măști culturale, dimensiunea feminină a autorului. *Tsunami* marchează o reinventare în formula poemului amplu, profetic, stimulat de catastrofa din Indonezia anului 2005. Dincolo de carnavalul multicolor, există la C. o notă gravă, de critică a alienării metropolitane și a standardizării consumeriste. În volumele recente poemele devin sentențioase, limpeze, în bună măsură, de aluviunile retorice și de dilatările care grevau primele apariții: „viața între codul de bare/ cartela sim/ telecomanda cu vești apocaliptice și pornografii insuportabile// viața între mai multe echipe de filmare/ între mai multe clipuri despre viitorul care sună întotdeauna bine// viața între calupuri de publicitate și sondaje despre cum pot obține/ europenii/ orgasmul cosmic și o monedă unică tot mai profitabilă// trăiesc din ce în ce mai mult în propria mea viață/ într-o țară interioară/ în care așteptarea și singurătatea îmi dau binețe// sper să ajung și eu pe Himalaya și să scriu:/ «viața n-are rost cu Coca-Cola!»” (*Poemul matriță. Din ce în ce mai mult în propria viață*). Această atitudine etică are un corespondent în evoluția publicisticii autorului, axată pe teme sensibile ale actualității culturale autohtone.

SCRIERI: *Hai să ne-ntâlnim pe site sâmbătă seara*, pref. Gabriel Rusu, postfață Romul Munteanu, București, 1999; *Mahalaua de azi pe mâine. Poeme trăite* (în colaborare cu Traian T. Coșovei), pref. Nicolae Țone, București, 2000; *Virusul romantic. Acum cu 20% mai multă poezie*, București, 2001; *Sunt pur din ce în ce mai pur. 33 de povestiri și tot atâtea pictopoeme*, cu ilustrații de Mihai Zgondoiu, București, 2002; *Timișoara în trei prieteni* (în colaborare cu Robert Șerban și Mihai Zgondoiu), pre/postfață Șerban Foarță și Florin Iaru, cu desene de Suzana Fântânariu, Timișoara, 2003; *sunt eu maria petrarca rilke. adevărata biografie a mării dante spinoza*, București, 2004; *Poarta Schei nr. 4*, Timișoara, 2005; *Tsunami*, Timișoara, 2006; *Poemul matriță*, cu lucrări de videoart de Mihai Zgondoiu, Timișoara, 2008; *De azi pe mâine*, pref. Nicolae Țone, București, 2008; *singurătatea vine pe facebook*, cu desene de Mihai Zgondoiu, București, 2012.

Repere bibliografice: Dan Gulea, „Mahalaua de azi pe mâine”, OC, 2000, 22; Voncu, *Secvențe*, I, 63–66; Alin Croitoru, „Virusul romantic”, OC, 2002, 143; Iulia Alexa, *Viruși romantici și cibernetici*, RL, 2002, 18; Lucia Simona Dinescu, „Timișoara în trei prieteni”, OC, 2004, 225; Adrian Alui Gheorghe, *Prăvălia cu poezii*, CL, 2007, 6; Paul Cernat, *Aer condiționat cu gablonțuri*, CC, 2011, 11; Marius Chivu, *Cinci poeți marfă*, DM, 2012, 1; Cornelia Maria Savu, „singurătatea vine pe facebook”, CLT, 2012, 36; Bucur Demetrian, *Poezia întârzie pe facebook*, R, 2012, 12.

P. C.

CIPARIU, Timotei
(21.II.1805, Pănade, j.
Alba – 3.IX.1887, Blaj),
filolog, literat.

Era unul dintre cei șase copii ai Solomiei (n. Frățilă) și ai lui Iacob Țipar. În 1814 a fost trimis la Blaj, unde a urmat cursurile elementare și apoi gimnaziul; în 1821 a audiat cursul de filosofie, iar între 1822 și 1825 Seminarul Teologic. Hirotonit preot în 1827 la Blaj, va rămâne aici până la sfârșitul vieții, ca profesor de filosofie, teologie și limba română, prefect de studii, director al gimnaziului și inspector al școlilor orașului (1854–1875), conducător al tipografiei Seminarului. A militat, alături de George Barițiu, Simion Bărnuțiu, Ioan Maiorescu ș.a., pentru drepturile naționale și sociale ale românilor transilvăneni, fie prin articole politice, fie prin activitatea din timpul Revoluției de la 1848.

C. este una dintre cele mai pregnante personalități ale culturii românești de la jumătatea secolului al XIX-lea. Își formase încă din adolescență o excepțională pregătire enciclopedică. Poliglotismul său era puțin obișnuit: știa limbile greacă, latină, ebraică, arabă, siriană, turcă, persană, spaniolă, italiană, germană, franceză, engleză, maghiară. Cunoștea opera lui Immanuel Kant, Voltaire, Jules Michelet, Ludwig Feuerbach. Lecțiile de filosofie, pe care le-a și publicat în 1861–1863, le predă având ca model manualul lui W.T. Krug. A stăruit încă din 1839 pentru înființarea unor periodice românești în Blaj.

Ziarul condus de el, „Organul luminărei”, apărut în 1847, este cel dintâi periodic românesc tipărit cu litere latine. În același timp, C. a editat și „Învățătorul poporului” (mai–octombrie 1848). După încetarea apariției celor două periodice, a colaborat statornic la „Foaie pentru minte, inimă și literatură” cu studii, articole, eseuri, versuri și traduceri. În ianuarie 1867 a înființat și a condus, până în noiembrie 1872, „Archivu pentru filologie și istorie”, cea dintâi revistă românească de filologie. Eforturi serioase a depus și pentru sprijinirea teatrului românesc, alături de G. Barițiu, nu numai ca autor dramatic, ci și ca organizator și apoi membru fondator al Societății pentru Fond de Teatru Român. A fost președinte al comisiei însărcinate, în 1860, cu stabilirea ortografiei oficiale românești în Transilvania, iar în 1861 membru fondator și vicepreședinte al Astrei. Membru, din 1866, al Societății Literare Române, devine, ulterior, vicepreședinte al Academiei Române. Pasionat cercetător al limbii, s-a preocupat de problemele limbajului uman, ca limbă istoric constituită și cu exprimare individuală (stil). C. este considerat întemeietorul filologiei românești. În afară de filologie, gramatică și istoria limbii române, interesul său s-a manifestat și față de filologia arabă, pe care și-o apropie cu instrumentele unui specialist. Studiul limbii române l-a atras îndată după absolvirea gimnaziului, când a început să culeagă din cărți și manuscrise probe de veche limbă românească, reunindu-le în bună parte în volumul *Crestomația seau Analecte literare din cărțile mai vechi și noue românești, tipărite și manuscrise, începând de la secolul XVI până la al XIX* (1858), cea dintâi antologie sistematică a unor monumente de limbă. Unele studii vor fi reluate în *Principia de limbă și de scriptură* (1866). Cunoașterea și cercetarea istoriei a conferit o caracteristică aparte celor mai multe dintre afirmațiile filologice ale lui C., aflate, în general, sub semnul latinismului. El este de părere că la originea limbii noastre se află nu latina clasică, ci latina vulgară, și că, din punct de vedere etnic, românii sunt descendenții direcți ai coloniștilor romani. După el, limba română s-a format în secolele VI–X, cunoscând o perioadă de înflorire până în secolul al XVIII-lea, când a început să decadă, ca urmare a unor împrumuturi masive de cuvinte de origine străină. Impresionat de frumusețea stilistică a textelor vechi, C. le-a propus

drept modele în orientarea limbii, cerând îndepărtarea din limba literară a cuvintelor de origine nelatină și înlocuirea lor prin cuvinte de origine latină din limba de până la 1700, extrase din toate dialectele, dar și prin neologisme române. Etimologismul său e moderat de perspectiva istorică, fapt evident și în îndrumările pe care le-a adresat scriitorilor. În articolele referitoare la literatură, C. considera că scriitorii din Țara Românească folosesc o limbă franțuzită, iar cei din Moldova abuzează de provincialisme. De aceea, le cerea să se inspire din vechile texte românești, pentru a crea o limbă literară unitară. Era de părere că, de vreme ce o literatură valoroasă depinde nemijlocit de calitatea limbii literare, eforturile celor care scriu se cer călăuzite în această direcție. Încă din 1854, anticipându-l pe Titu Maiorescu, C. a criticat cu asprime mediocritatea veleitară, pe acei autori care, întrebunîțind neologisme inutile, denaturează limba. Preocuparea pentru purificarea exprimării literare de ceea ce filologul blăjean consideră a fi

elemente străine se vedește și în *Elemente de poetică, metrică și versificațiune* (1860), cea dintâi poetică românească amplă. Alcătuită în spiritul retoricilor antice, cartea cuprinde și referiri la poetica arabă, primele la noi. Lucrarea studiază „natura” și „forma” poeziei, adică ceea ce constituie obiectul artei literare, precum și problemele care aparțin exprimării artistice. După C., frumosul reprezintă o armonie; scopul prim al artei se află în ea însăși, un altul fiind educația. Fantezia creatoare, căreia i se cere supunere față de rațiune, ar afla un sprijin în știință, iar obiectul beletristicii ar îngloba tot ceea ce poate fi exprimat în cuvinte, dar cu respectarea legilor morale. Corecțiile pe care C. le-a făcut etimologismului latinist se datorează și perspectivei oferite de cunoașterea folclorului, pe care l-a studiat încă din 1831, când a cules și a notat povești, snoave, ghicitori și proverbe, alcătuiind prima culegere mai mare de expresii și locuțiuni din Transilvania. Interesat în primul rând de valoarea documentară a literaturii populare, recomanda notarea exactă, fără intervenții din partea culegătorului. Poeziile scrise de C. se disting prin melodicitate și acuratețe prozodică. A compus o amplă eglogă, tipărită într-o primă ediție în 1833 și reluată în 1860 sub titlul *Drama pastorală*. Ca și în celelalte versuri, unele de inspirație folclorică, el arată predilecție pentru universul rustic și limbajul lui specific. Imagini sobre, înviorate de oralitatea populară și de folosirea unor motive fantastice, îi caracterizează în genere stihurile. Un jurnal, publicat postum, cuprinzând notații din anii 1836, 1852 și 1855, descoperă la C. conștiința importanței acestui gen de text, în care intră deopotrivă însemnări autobiografice, memorial de călătorie, istorisiri diverse, reflecții, moralități etc. Și scrisorile către G. Barițiu conturează profilul unui cărturar care, sigur pe adevărurile cucerite, vrea să le impună contemporanilor, îndeosebi pe cele referitoare la limbă, pentru că – spune el – aceasta nu se cuvine să aibă „îmbrăcăminte după capriț”, ci „după sistem”. C. a tradus din Goethe, Manzoni și Eugène Sue, precum și poeme arabe ori fragmente din scrisorile lui Ovidiu, Lessing, Tasso.

Cipariu e cap de afiș în multe din disciplinele științifice de azi, căroră le-a dat drept de cetate și le-a fost părinte pe teren românesc. Așa se întâmplă în bibliografie, bibliologie sau bibliofilie, în arabistică, arhivistică și folclor [...]. Este, de asemenea, printre primii cercetători ai vechii

literaturi românești, editor și tipograf, inițiator și conducător de reviste literare, filologice și politice [...]. Corifeu al Bisericii Unite, apărător al cauzei Revoluției de la 1848 și al drepturilor naționale ale românilor; inițiator și militant de frunte al Astrei, el s-a dovedit unul din acele spirite care făuresc o țară și o epocă.

MIRCEA POPA

SCRIERI: *Ecloga*, Blaj, 1833; ed. (*Drama pastorale*), Blaj, 1860; *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854; *Compendiu de gramateca limbei române*, Blaj, 1855; *Crestomația sau Analecte literare din cărțile mai vechi și noue românești, tipărite și manuscrise, începând de la secolul XVI până la al XIX – cu notiță literară*, Blaj, 1858; *Elemente de poetică, metrică și versificațiune*, Blaj, 1860; *Elemente de filosofie*, I–II, Blaj, 1861–1863; *Cuvânt la inaugurarea Asociațiunii Române Transilvane*, Blaj, 1862; *Principia de limbă și de scriptură*, ed. 2, Blaj, 1866; *Gramatica limbei române*, I–II, București, 1869–1877; *Început de autobiografie*, îngr. și pref. Ștefan Manciușlea, Blaj, f.a.; *Jurnal*, îngr. și pref. Maria Protase, Cluj, 1972; *Poezii*, îngr. și pref. Nicolae Albu, Cluj-Napoca, 1976; *Discursuri*, îngr. Ștefan Manciușlea și Ion Buzași, pref. Ion Buzași, Cluj-Napoca, 1984; *Opere*, îngr. Carmen-Gabriela Pamfil, vol. I, introd. Gavril Istrate, București, 1987, vol. II, introd. Mioara Avram, București, 1992; *Pagini literare*, îngr. și postfață Ion Buzași, București, 1999; *Scientia litterarum*, îngr. și pref. Stela Toma, București, 2004; *Epistolar. 1836–1877*, îngr. și introd. Ioan Chindriș, pref. Eugen Simion, București, 2005; *Scrieri literare*, îngr. și pref. Ion Buzași, cuvânt înainte Ion Brad, București, 2005; *Poezii și scrieri religioase*, îngr. și pref. Ion Buzași, Târgu Lăpuș, 2008.

Repere bibliografice: Maiorescu, *Critice*, II, 108–112; Pop, *Conspect*, 125–128; Iorga, *Ist. lit. XIX*, I, 296–300, II, 243–247, III, 35–36, 225–226; Ilie Dăianu, *Timotei Cipariu*, București, 1937; Ștefan Manciușlea, *Timotei Cipariu și Academia Română*, Blaj, 1941; Breazu, *Studii*, I, 103, II, 78–94; Pervain, *Studii*, 289–303; Ștefan Manciușlea, *Timotei Cipariu și Astra*, Blaj, 1943; ed. îngr. și pref. Ion Buzași, Blaj, 2001; Ion Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor*, I, îngr. și introd. Ion Taloș, București, 1971, 65–105; *Dicț. lit. 1900*, 183–185; Valeriu Nițu, Traian Vedinaș, *Timotei Cipariu. Arhetipuri ale permanenței românești*, Cluj-Napoca, 1988; Holban, *Literatura*, I, 19–23; Mircea Popa, *Timotei Cipariu. Ipostazele enciclopedistului*, București, 1993; Dan Mănuță, *Timotei Cipariu, poet*, CL, 1999, 4; Ioan Holban, *Timotei Cipariu*, CL, 2000, 2; *Dicț. esențial*, 183–186; Simion, *Ficțiunea*, III, 59–60; *Timotei Cipariu, scriitorul*, îngr. Ion Buzași, Blaj, 2005; Ion Simuț, *Un savant de secol XIX*, RL, 2006, 23; Simion, *Fragmente*, V, 294–298; Carmen Gabriela Pamfil, *Timotei Cipariu, lingvist și filolog*, Iași, 2009; Niculina Iacob, Ioan Chindriș, *Tradiție și inovație latinistă în Biblia lui Timotei Cipariu*, Târgu Lăpuș, 2010.

D.M.

CIPRIAN, G.

(pseudonim al lui
Gheorghe Constantin-
Constantinescu;
14.VI.1883, Buzău –
7.V.1968, București),
dramaturg, prozator.

Tatăl, brutarul Constantin Pană, este originar din Cipru. Urmează școala primară în Glodeanu-Siliștea, apoi Liceul „Gh. Lazăr” din București (1894–1902). Coleg și prieten apropiat, în anii liceului, cu Urmuz, îl va socoti pe acesta un mentor comportamental în adolescență și un model în privința scrisului. C. obține licența în drept și litere la Universitatea bucureșteană (1906) și diploma de actor la Conservatorul de Artă Dramatică, clasa lui C.I. Nottara (1907). După o stagiune la Teatrul Național din Craiova, revine în București, la Teatrul Național, afirmându-se ca unul dintre cei mai redevabili interpreți ai generației sale. Realizează creații memorabile în piese de Shakespeare (*Macbeth*, *Richard al III-lea*), Molière, Ibsen, Schiller, Maxim Gorki, Mihail Sorbul. Ca actor, manifestă preferință pentru personaje dure, crude, voluntare (Richard al III-lea, *Macbeth*, Engstrand din *Strigoii*, Jack Spintecătorul din *Cutia Pandorei* ș.a.), pe care le gândește în tonuri reci, întunecate, cu o relevare pronunțată a proceselor de conștiință.

Debutul literar al lui C., neașteptat, se produce târziu, cu un fragment din comedia *Omul cu mârtoaga*, publicat în „Sinteza” (1927), dar semne ale unei disponibilități scriitoricești se iviseră încă din anii Conservatorului. Se pare că în adolescență ar fi scris o piesă în cinci acte, *Somnambulul*, lucrare pierdută, în care evoca o dragoste pasageră. După propria mărturie, a lucrat la *Omul cu mârtoaga* timp de opt ani. Premiera absolută a avut loc la Teatrul Național din București în 1927. Este o piesă despre forța implacabilă a destinului, care decide traiectoria umane surprinzătoare sau, în termenii autorului, „o pildă vie a felului ideal cum e răsplătită credința”. Subiectul poate fi apreciat în descendența scrierilor ibseniene, în sensul realinierii dominantelor individuale sub influența unei

convingeri fundamentale și a imperativelor legate de înfăptuirea acelei convingeri. În piesă funcționează un registru moral și unul de critică socială. Proiectarea pe un fundal etic a valorilor sufletești, ca și a nonvalorii, este operată cu instrumentarul observatorului lucid și satiric. Sunt vehiculate, în consecință, două categorii de personaje: cele la care precumpănește deschiderea spre credință și principii de viață normale (Chirică, Varlam, Fira) și cele mâinate de egocentrism, oportunism derizoriu, fals moral (Ana, Nichita, Proprietarul). Amărâțul arhivar Chirică își consacră timpul, priceperea, economiile, își neglijează familia și își sacrifică imaginea publică pentru o aparentă himeră: calul Faraon al V-lea, „regele gloabelor”, care sosește mereu ultimul în cursele de pe hipodrom. El vede izbânda acolo unde toți declară, cu autoritatea verdictului definitiv, falimentul. La polul opus înțelegerii vieții, cinicul seducător Nichita proclamă instinctul primar drept lege a existenței. „Cazul” Chirică poate fi considerat o variantă mistică a temei donquijotismului, terminată cu triumful visătorului, care se dovedește, paradoxal, un receptor mai lucid al realității. Cel părăsit de soție și de prieteni, batjocorit în fel și chip de gazete, ridiculizat de curioșii grăbiți să-i sancționeze nebunia, se metamorfozează treptat într-un fel de mucenic, de martir care își îndură calvarul fără să crâcnească. Miracolul îndelung așteptat se produce: mărțoaga câștigă cursă după cursă, iar proprietarul ei începe să fie adulat de mulțimea care, în delir, se comportă exact ca în fața unui „sfânt”. Explicația acestei minuni de semn expresionist punctează asocieri între suferința protagonistului și calvarul lui Iisus: „Fiindcă el singur a văzut ce toți laolaltă n-au fost în stare să vadă. Fiindcă l-au lovit cu bice și acum simt nevoia să-i lingă rănilor”. Un personaj intermediar în economia demonstrației, Varlam, are esență gogoliană (unii critici l-au văzut ca pe un Cicikov, deși unul pozitiv) și rol demitizator, relativizând în momente bine alese lucrurile. Dincolo de valoarea literară, *Omul cu mărțoaga* dispune de evidente virtuți teatrale, relevate de un pregnant simț al dialogului și de o bună știință în materie de arhitectonică dramatică, fără însă ca aceasta să eșueze în tehnicism. Introspecțiile psihologice sunt efectuate cu decizie, satira este bine structurată, iar umorul, cu note uneori grotești, punctează inteligent acțiunea preponderent gravă. Piesa a cunoscut o carieră scenică remarcabilă în deceniul

următor premierei, fiind tradusă și jucată la Berlin, Praga, Berna, Paris, mai târziu și în teatre de limbă rusă, polonă sau engleză. A doua piesă importantă a lui C. este *Capul de rățoi*, scrisă în 1938, reprezentată la Teatrul Național din București și publicată în 1940. Neîncadrabilă într-un gen dramatic exact, scrierea amestecă pamfletul cu farsa, parabola cu expozeul simplu, direct, sarcasmul cu pledoaria umanitară și cu meditația, rezultatul fiind o lucrare în egală măsură lirică și burlescă și, în același timp, punctul cel mai înalt al histrionismului cultivat de personajele lui C. Tema de fond abordează nevoia de evadare dintr-un mediu sufocat de practici și de automatisme golite de sens, adică evadarea din conformism. Punctul de plecare este unul real, situat în anii adolescenței dramaturgului: existența „bandei pahucilor” de la Liceul „Gh. Lazăr”, formată din patru prieteni – Ciriviș (Urmuz, pe atunci Dem. Demetrescu-Buzău, evocat sub numele Mitică și într-o secvență din *Cutia cu maimuțe*), Bălălaș (Alexandru Bujoreanu), Pentagon (Costică Grigorescu), Macferlan (C. însuși). Reîntâlnirea lor, la maturitate, îi adună într-o asociație ad-hoc, intitulată „Capul de rățoi”, care își propune, prin farsă și logică absurdă, să se opună unei normalități obosite. Cei patru încearcă să racoleze adepți (și chiar o fac) printre privitorii întâi contrariați, apoi scandalizați și, în final, convertiți la originala lor filosofie existențială, care optează pentru iluzie ca singură modalitate de supraviețuire. În practică, ea presupune zdruncinarea cu orice preț a rutinei, a tiparelor existențiale și sociale anchilozate, prin farse, bufonerii și pozne de tot felul, puse la cale de cei patru „pahuci” ce-și au sediul într-o casă/„castel aerian” situat într-un copac. *Capul de rățoi* era o noutate absolută în peisajul literar românesc, propunând alternativa absurd-nonconformistă realității terne de fiecare zi. Obiectivele șarjei satirice sunt inerția, falsul, lașitatea. Neîndoielnic, *Capul de rățoi*, această „parabolă în duh urmuzian, care își disimulează înțelesul simbolic prin verva ludică” (Florin Faifer), are ascunse în narațiunea dramatică filoane tragice, ținând de alterarea esenței umane. Chiar dacă nu sunt sondate direct, pulsația lor nu poate fi ignorată. Pe de altă parte, unele îngroșări în registrele ilogicului și grotescului apar ostentative și diminuează valoarea întregului. Considerată prin raportare la momentul apariției în dramaturgia românească, piesa lui C. poate fi socotită o scriere preionesciană. Alte

câteva tentative ale autorului sunt ne semnificative. *Nae Niculae*, comedie didactică, reprezentată de Compania Bulandra–Maximilian–Manolescu–Storin în 1928, nu dispune de o structură compozițională performantă și sub raportul spectacolului a fost o cădere. Dorindu-se „pledoarie pentru pace și omenie”, piesa prezintă avatarurile aprodului de tribunal Nae Niculae, blestemat de un individ căruia îi produce, fără voie, necazuri. Prin urmare, după moarte nu este primit nici în rai, nici în iad, dar primește protecția Prichindelului (personaj pozitiv), grație căruia poate să își ducă la îndeplinire idealul de armonie universală. Textul avansează metafora disputei de ordin moral, angajată între principiile binelui și ale răului, surprinse prin intermediul existenței omului de rând. Partea a treia a piesei, ce păcătuiește prin elementele marcat teziste și retorica grandilocventă, va fi dezvoltată într-un text nereprezentat, dar publicat postum („Manuscriptum”, 1973): *Ioachim, prietenul poporului* urmărește revenirea lui Nae printre oameni, după reîncarnare, în ipostaza prințului Ioachim și apoteozează eforturile de înțelegere între adversarii de orice fel. Tot nereprezentată, *Un lup mâncat de oaie* (1947) este o farsă cu redusă importanță literară și teatrală, pe motivul „păcălitorului păcălit”. În 1933 C. răspunde favorabil, și eficient, solicitării lui Ion Luca de a colabora la rescrierea dramei religioase a acestuia, *Iuda din Cariot*, respinsă anterior, în două rânduri, de Naționalul bucureștean. Scrierilor originale destinate scenei C. le alătură două traduceri, *Tată fără voie* de Luigi Pirandello și *Banii* de Octave Mirbeau, precum și dramatizarea, sub titlul *Cocoșatul de la Notre-Dame*, a romanului lui Victor Hugo.

C. este și autorul câtorva volume de proză. Romanul *Soț ori făr' dă sau Odiseea lui Haralambie Cutzaftachis* (1936) relatează povestea pseudo-veselă a unui samsar mărunț, obsedat de logica ascunsă a adversității originare dintre numerele cu soț și cele fără soț. Până la un punct, personajul se înrudește cu Chirică prin credința, uneori fanatică, într-un destin favorabil; dar, spre deosebire de „omul cu mârțoaga”, are îndoieli și o „teamă de necunoscut” generală, care diluează mult această credință sprijinită pe asimilarea exclusivă a unei idei. Rezultatul nu poate fi decât pierderea oricărui câștig și transformarea personajului într-un fel de mășcărîci cu mișcări, atitudini și comportamente aberante. Asumându-și acest rol, Haralambie

atrage atenția asupra absurdului unei existențe care, pentru a fi suportată, trebuie convertită în spectacol. După ce își joacă (și câștigă) propria viață la ruletă, protagonistul alunecă totuși într-un misticism fanatic, socotind voința divinității ca fiind singura în măsură să ofere răspuns tuturor îndoielilor sale. Povestea întâmplărilor prin care trece în mijlocul unei lumi dure, insensibile, cea a cazinourilor, se desfășoară însă fără un crescendo bine supravegheat, într-un regim de lejeritate răsfrânt defavorabil asupra impresiei artistice de ansamblu. Respectând tipicul genului, două scrieri de factură memorialistică, intitulate *Cutia cu maimuțe* (1942) și *Măscărîci și mazăgălici* (1958), reconstituie etapele formării lui C. ca om de scenă și de litere, oferind simultan imaginea lumii în care această formare a fost posibilă. Volumul din 1942 cuprinde amintiri legate de familie, de viața scriitoricească, teatrală și cazonă. Evocările sunt susținute de un patos reținut, de vervă și umor, portretele beneficiază de tușe rapide și decise. Pentru istoria literară deosebit de importante sunt amintirile privitoare la Urmuz. Portretistul dispune de un simț ager al observației și de capacitatea de a surprinde esențialul unei existențe. Notațiile includ, fără ostentație, calități și defecte omenești, oferind deseori date inedite asupra unor personalități care au decis destinele teatrului românesc sau ale literaturii noastre. Celălalt op memorialistic rotunjește imaginea unei existențe construite ca spectacol, susținând, deși nu întotdeauna direct, necesitatea histrionismului ca punct nodal al acesteia. Considerarea critică a operei lui C. relevă un scriitor inegal, oscilând între realizări superlative și însăilări, un autor nonconformist, dispunând de un remarcabil simț al umorului și al ridicolului, un creator în care se alătură două ipostaze: omul de teatru și omul de litere, care își întretaie deseori traiectoriile, completându-se și sprijinindu-se reciproc.

Privită cu lupa, comedia Omul cu mârțoaga de G. Ciprian este un mozaic de toate varietățile teatrale câte au putut intra în experiența unui actor (Ibsen, Strindberg, Pirandello). Unele scene sunt clișee dramatice, introduse fără vreun folos. [...] Sudura pietricelelor este însă tragică și piesa rămâne de un efect extraordinar. Ea e comedie pentru spectatorul superficial. De fapt piesa e un „mister” și deocamdată unica scriere teatrală veritabil mistică. [...] În ea găsim cea mai adâncă demonstrație că providența divină există și cea mai completă exteriorizare

a tensiunii sufletești ce se cheamă credință. G. Ciprian s-a revelat ca un mic Calderon al nostru.

G. CĂLINESCU

SCRIERI: *Omul cu mârțoaga*, București, 1927; ed. București, 1983; *Nae Niculae*, București, 1928; *Soț ori făr' dă sau Odiseea lui Haralambie Cutzaftachis*, București, 1936; *Capul de rățoi*, București, 1940; *Cutia cu maimuțe*, București, 1942; *Măscărici și mângălici*, București, 1958; *Scieri*, I-II, pref. Petre Pintilie, București, 1965; *Scrisori către Dumitru Trancă*, îngr. Marcela Chiriță, Buzău, 1996.

Repere bibliografice: Sadoveanu, *Scieri*, V, 334–340, 514–516; Tudor Arghezi, *G. Ciprian*, „Bilete de papagal”, 1928, 26, 30; Lovinescu, [G. Ciprian], RP 1930, 3622; Perpessicius, *Opere*, IX, 429–433; Călinescu, *Opere*, III, 104–108; Octav Șuluțiu, „*Capul de rățoi*”, G, 1941, 5; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 835–836, *Ist. lit.* (1982), 921; Piru, *Panorama*, 430–433; Crohmălniceanu, *Literatura*, III, 77–90; Brădăteanu, *Istoria*, II, 335–343; Mîndra, *Jocul*, 164–174; Vartic, *Modelul*, 242–250; Florin Faifer, *Frumoșii nebuni ai lui G. Ciprian*, CRC, 1983, 24; I. N. [Ionuț Niculescu], *G. Ciprian*, TTR, 1983, 7–8; Valentin Silvestru, „*Omul cu mârțoaga*”, RL, 1989, 42; *Dicț. analitic*, I, 118–119; Ghițulescu, *Istoria*, 44–47; *Dicț. esențial*, 186–188; *Dicț. scriit. rom.*, I, 599–602; Dionisie Vitcu, *Actorul cu mârțoaga sau File din viața OMULUI Haralambie Cutzaftachis*, Iași, 2005; Manolescu, *Istoria*, 791–792; Florin Faifer, *Dramaturgi români*, Iași, 2012, 78–84. **C.P., E.I.**

CIREȘ, Lucia (20.XII.1943, Ustia-Chișinău), etnolog, istoric literar. Este fiica Tatianeii Cireș (n. Gaticina), funcționară, și a lui Iuliu Cireș, preot. Face studiile secundare (1957–1961) la Salonta și Cluj, iar pe cele universitare la Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1963–1968), după care este încadrată cercetător științific la Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor (azi Institutul de Filologie Română „A. Philippide”) din Iași. Contribuie, printr-o îndelungată și laborioasă investigație de teren, la alcătuirea Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei. Și-a luat doctoratul în filologie la Universitatea din Cluj-Napoca (1997) cu teza *Colindatul și colindele în Moldova*. După 1989 a predat cursul de etnografie la Facultatea de Geografie ieșeană. Colaborează cu studii și articole la reviste academice și de cultură, precum „Anuar de lingvistică și istorie literară”, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, „Revista de etnografie și folclor”, „Revista de lingvistică și știință literară”, „Cronica”, „Ateneu”, „Dacia literară”, „Revista română”, „Timpul” ș.a. A primit, împreună cu colectivul care a elaborat *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (1979; Premiul „Timotei

Cipariu” al Academiei RSR). Participă la realizarea mai multor lucrări colective din domeniul etnologiei, dar și a *Dicționarului general al literaturii române* (I–VII, 2004–2009), distins pentru primele două volume (2004) cu Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei Române.

Pe lângă importanța științifică reală, cercetarea monografică *Descânțele din Moldova* (1982), pe care C. a realizat-o în colaborare cu Lucia Berdan, a avut și semnificația sfidării politicii culturale a timpului, descânțele fiind socotite sub regimul comunist o manifestare de obscurantism. Într-un amplu studiu autoarea stăruie asupra instrumentarului poetic: eufemisme, elemente criptice, simboluri, simbolistica numerelor și a culorilor, se oprește asupra tipurilor de discurs, subliniază marea lor diversitate de forme poetice. O bogată antologie de texte (391 de piese) facilitează cunoașterea tipologiei compoziționale a descântecelor: tipuri simple (denumirea agentului nociv), invocații, porunci și exorcisme, analogii, analogii narative, analogii directe și indirecte, forme magice și parodii. Substanțialele capitole de note și variante, bibliografia, indicii și glosarul fac din *Descânțele din Moldova* o lucrare de referință. Cealaltă carte, *Colinde din Moldova* (1984), spulberă prejudecata că în Moldova nu există colindă propriu-zisă. Autoarea adună și supune analizei argumentele care pledează în favoarea existenței colindei în spațiul etnofolcloric amintit, iar corpul de texte (256) confirmă această opinie, reprezentând, chiar dacă inegal (în funcție de frecvența tipurilor), toate categoriile colindei: protocolare, cosmogonice, profesionale, familiale, edificatoare și moralizatoare, biblice și apocrife, colinde-baladă, colinde-cântec, netipologizate și contaminate. De remarcat cercetarea minuțioasă a colindei în contextul ritual și social în care se desfășoară, iar în indicele de refrene bogăția de forme pe care o îmbracă străvechiul „Ierui-ler”. O anexă cuprinde principalele tipuri melodice ale colindei din Moldova, transcrise de Florin Bucescu și Viorel Bârleanu.

SCRIERI: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (în colaborare), București, 1979; *Descânțele din Moldova* (în colaborare cu Lucia Berdan), Iași, 1982; *Colinde din Moldova*, Iași, 1984; *Adjudei – șase veacuri de prezență catolică pe Valea Siretului* (în colaborare), coordonator Dănuț Doboș, Iași, 2005. **Culegeri:** *Între două lunci cu flori*, postfața edit., Iași, 1972.

Repere bibliografice: *Dicționarele literare și locul lor în cadrul culturii românești contemporane*, ALIL, t. XXVII, 1979–1980; Radu Răutu, „*Descânțete din Moldova*”, REF, 1983, 1; Nicolae Bot, *Caielele Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei*, AAF, 1987; Cornea, *Semnele*, 23–28, 267, 310–311; Silvia Ciubotaru, *Lucia Cireș*, „Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»”, 2003, 4; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 235–236. **I. D.**

CIREȘ, Vasile (9.III.1866, Hurdugi, azi Dimitrie Cantemir, j. Vaslui – c. 1930), folclorist. Este fiul lui Ștefan Cireș, țaran. A făcut școala la Iași, avându-l profesor pe Aron Densușianu, apoi tot aici a urmat Facultatea de Litere și Filosofie. A fost profesor de limba română la Focșani (1888) și la gimnaziul din Târgoviște (1892). Din 1893 predă limba și literatura română la Seminarul „Veniamin Costachi” din Iași, iar din 1904 la Gimnaziul „Ștefan cel Mare” din același oraș. În 1907 își termină și studiile de drept. În 1903–1904 C. tipărește singur revista politică „Libertatea”, în care își precizează poziția deținută în Partidul Național Liberal. A scos, tot la Iași, publicațiile „Orientul” (1904) și „Reforma” (1926). Articole politice a mai scris și în ziarul „Propaganda”, unde semna Myrtil, în „Liberalul” și „Gazeta liberală”.

În teza de licență, *Considerațiuni estetice asupra poeziei populare române* (1888), C. demonstrează precaritatea cercetărilor de estetică a folclorului și încearcă să elucideze conceptul. El discută mijloacele artistice ale poeziei populare, urmărind și influența acestora asupra poezilor români. Lucrarea a fost aspru criticată de M. Schwarzfild, care îi imputa, cu justețe, lacune în informație, precum și opinia eronată privitoare la contribuția lăutarilor în crearea folclorului. C. a publicat în ziarele „Lupta”, „Propaganda”, precum și în revista „Arhiva” studii și articole pe care le-a reunit în volumul *Studii* (1899). Comentariile ample despre Ion Neculce, expunerea unor principii de critică literară (după modelul lui C. Dobrogeanu-Gherea) sunt didactice și lipsite de interes. Alte pagini tratează chestiuni de limbă sau probleme ale învățământului secundar.

SCRIERI: *Considerațiuni estetice asupra poeziei populare române*, Focșani, 1888; *Legende și poezii pentru învățământul istoriei*, Focșani, 1892; *Studii*, Iași, 1899.

Repere bibliografice: M. Schwarzfild, „*Considerațiuni estetice asupra poeziei populare române*”, „Arhiva”, 1889–1890, 5; V. I. Atanasiu, *Doi folcloriști*, LUP, 1890, 1142; *Dicț. lit.* 1900, 185; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 236–237. **L. Cș.**

CIRIMPEI, Victor (15.II.1940, Drăgănești-Bălți), folclorist. Este fiul Elizabetei (n. Mandraji) și al lui Alexandru Cirimpei, țărani. După școala medie absolvită în satul natal (1958), a urmat Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1958–1964) și stagiul de doctorat la Institutul de Literatură Universală „Maxim Gorki” din Moscova (1964–1967), unde își susține în 1968 teza *Procese contemporane în folclor*. În același an este angajat cercetător științific inferior la sectorul de folclor de la Institutul de Limbă și Literatură, apoi cercetător științific superior la același institut, secția de etnografie și arte (1973–1991), la Institutul de Etnografie și Folclor, iar din 1997 la Institutul de Literatură și Folclor (din 2006 Institutul de Filologie) al Academiei de Științe din Chișinău. C. debutează în „Kișiniovskii Universitet” (1964) cu *Pagină de lirică populară. Dragostea unde se pune face inima cărbune*, debutul editorial individual constituindu-l lucrarea în limba rusă *Folklor i sovremennosti* (1974). Colaborează la „Limba și literatura moldovenească”, „Revista de lingvistică și știință literară”, „Nistru”, „Limba română”, „Sigma”, „Basarabia”, „Revista de etnografie și folclor”, „Metaliteratură”, „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu»”, „Sovetskaja etnografia”, „Kodri”, „Literatura și arta” ș.a. I s-au acordat mai multe distincții, printre care Premiul „S. Fl. Marian” al Academiei Române pentru lucrarea colectivă *Cât îi Maramureșul...* (1993).

C. a făcut parte din câteva echipe de folcloriști care au întreprins anchete pe teren atât în Basarabia, cât și la românii din Nordul Bucovinei, în Ucraina Centrală, Caucazul de Nord ș.a., din care au rezultat numeroase culegeri colective: *Folclor din părțile Codrilor* (1973), *Folclor din Bugeac* (1982), *Folclor din nordul Moldovei* (1983), *Folclor din stepa Bălților* (1986), *Eu cânt codrului cu drag. Folclor moldovenesc din sate nord-caucaziene* (1987). A participat în calitate de redactor-secretar la elaborarea corpusului în șaptesprezece volume *Creația populară moldovenească*, în cadrul căruia îngrijește volumul *Snoave și anecdote* (1979) și, în colaborare, *Folclorul copiilor* (1978), *Teatru popular* (1981). Este coautor al volumelor de studii *Genuri și specii folclorice* (1972), *Relații folclorice moldo-ruso-ucrainene*. Semnează articole despre preocupările folclorice ale lui Dimitrie Cantemir, Ion Neculce, B.P. Hasdeu. Cercetător scrupulos, C. investighează din mai multe perspective folclorul,

în mod special speciile umoristice, dar și cultura arhaică, cu accent pe mitologia populară, lucrările sale remarcându-se prin perseverență și deschiderea de orizont a abordării spre diverse arii geografice.

SCRIERI: *Genuri și specii folclorice* (în colaborare), Chișinău, 1972; *Folklior i sovremennosti*, Chișinău, 1974; *Realizări ale folcloristicii timpurii moldovenești*, Chișinău, 1978; *Creația populară* (în colaborare), Chișinău, 1991; *Argumente basarabene*, Chișinău, 2006. **Culegeri:** *Snoave și anecdote*, introd. edit., Chișinău, 1979; *Ace pentru cojoace*, pref. Ion Hadârcă, postfața edit., Chișinău, 1985; *Crestomație de folclor moldovenesc* (în colaborare), Chișinău, 1989; *Soare nou răsare*, pref. edit., Chișinău, 1990; *Cât îi Maramureșul...*, Chișinău, 1993 (în colaborare); *Pozne cu alde Păcală*, pref. edit., Chișinău, 2007; *Folclor românesc de la est de Nistru*, I–II, Chișinău, 2007 (în colaborare); *Pătărăni folclorice ale românilor sovietici din Basarabia, stânga Nistrului, nordul Bucovinei, nordul Transilvaniei, Caucazul de vest*, introd. edit., Chișinău, 2008.

Repere bibliografice: Eugen Rusev, *Corelația folclor – cronografie*, „Nistru”, 1978, 8; Andrei Hâncu, *O samă de cuvinte*, LA, 1978, 14 septembrie; Efim Junghietu, Sergiu Moraru, *Noi volume din seria „Creația populară moldovenească”*, „Nistru”, 1982, 9; Ion C. Chițimia, *Realizări ale folcloristicii timpurii moldovenești*, LL, 1983, 2; Iordan Datcu, *„Soare nou răsare”*, REF, 1992, 1; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 237; Iordan Datcu, *Tradiții din Maramureș*, București, 2009, 197–198; Alexandru Burlacu, *Un fenomen complex: Victor Cîrîmpei*, LA, 2010, 11 februarie; Apetri, *Atitudini*, 147–148; Ion Ciocanu, *Cărțile din noi*, Chișinău, 2011, 212–216. **S.M., A.Bn.**

CISEK, Oscar Walter
(6.XII.1897, București
– 30.V.1966, București),
eseist, traducător.

Fiu al unei mame originare din orașelul est-brandenburgic Crossen (n. Voneberg) și al unui comerciant provenit din Boemia, a fost inițial botezat Oscar Lucca, dar mai târziu își alege pseudonimul Walter, în onoarea trubadurului Walther von der Vogelweide. Urmează la București Școala

Evangelică (1904–1917), însă, tentat de literatură, debutează în 1919, aproape concomitent, cu articole, traduceri, proză și versuri în publicații sibiene precum „Deutsche Tagespost” și „Ostland”, colaborând și la brașovenele „Neues Ziel” și „Kronstädter Zeitung”, apoi, după căsătoria cu artista plastică și traducătoarea Henriette Mateescu, ce va exercita un rol influent în formarea sa de critic de artă, va audia cursurile Facultății de Germanistică și Istoria Artei la Universitatea „Ludwig Maximilian” din München (1921–1923), fără a-și finaliza studiile. Întors în țară, începe o prodigioasă activitate publicistică la reviste românești („Cugetul românesc”, „Gândirea”, la care se remarcă prin cronica plastică, „Ideea europeană”, „Cuvântul”, „Universul literar”, „Adevărul literar și artistic”, „Cultura”, „Contemporanul”, „Revista Fundațiilor Regale” ș.a.), dar continuând și la cele germane frecventate anterior, precum și la „Klingsor” din Brașov, „Literarisches Echo” din Berlin, „Prager Presse” (și suplimentul său „Dichtung und Welt”), „Der kleine Bund” din Berna, cu contribuții despre literatura română, prezentări și traduceri din poezii interbelice, iar mai târziu (din 1954), cu publicistică, eseuri și proză la „Neuer Weg” și „Neue Literatur”. O vreme (1925–1928) editează, în cadrul Fundației „Principele Carol”, revista lunară „Nachrichten aus Rumänien”. Debută editorial în 1929 cu volumul de povestiri *Die Tatarin*, publicat la Hamburg și primit bine în Germania, unde va apărea majoritatea romanelor și nuvelor sale, unele cu tematică românească (*Unbequeme Liebe*, 1932, *Der Strom ohne Ende*, 1937, *Vor den Toren*, 1950), exceptându-l pe ultimul, *Reisigfeuer*, editat în două volume mai întâi la București în 1960–1963 (tradus în românește – *Pârjolul*), dedicat răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan și tributar realismului socialist. Angajarea în Serviciul de Presă al Ministerului Afacerilor Externe (1924–1930) îi deschide calea spre cariera diplomatică, exercitată ca atașat de presă și cultural la Viena (1930), Praga (1932–1937) și Berlin (1939–1940), cu reveniri, între timp, în centrala de la București. După intervalul 1941–1946, petrecut la Direcția de Presă și Propagandă a aceluiași minister, va fi numit consul general al Legației Regale a României la Berna (1946–1947). Concediat în 1948, are de suportat consecințe, fiind deținut de la sfârșitul lui august 1952 până în martie 1954. Excluz din Uniunea Scriitorilor încă din 1948, va fi reprimat, după reabilitarea politică, peste zece ani. Membru al

PEN-Clubului și al Societății Deutsches Schrifttum din Berlin (1930), al Academiei de Arte din Berlinul răsăritean (1962), este distins, în țară, în 1963, cu Premiul de Stat, iar ulterior i se decernează Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române pentru romanul *Pârjolul*.

Personalitate culturală marcantă, afirmat mai întâi ca eseist și cronicar plastic și literar, apoi ca prozator de expresie germană, conștient însă de apartenența la cele două spații ideatice, între care mediază în ambele sensuri, nu numai în eseistică, ci și prin numeroase traduceri din literatura română, C. ilustrează bilingvismul (și multiculturalismul) în esența sa nobilă și o vocație europeană. Ampla activitate publicistică, desfășurată cu precădere în primul deceniu al perioadei interbelice, în reviste românești și germane din țară și din străinătate, demonstrează cu prisosință implicarea în evoluția și propagarea culturii noastre. Valoros cronicar plastic, organizator de expoziții ale artiștilor români și peste graniță, comentator și conferențiar dintre cei mai avizați ai fenomenului artistic și literar european și autohton, C. este, totodată, cum a remarcat Dan Grigorescu, unul din contributorii temeinici ai filosofiei românești a culturii la definirea specificului național. Un text de referință, *Sufletul românesc în artele plastice*, conferință din 1928, publicată însă postum, mai întâi în „Manuscriptum” în 1971, reluată apoi în culegerea *Sufletul românesc în artă și literatură* (1974), dezvoltă teoria specificului de la arta populară la cea modernă, specific exprimat inconștient (și anistoric) prin categoria dorului. În consens cu teoreticienii vremii, care concep istoria artei ca istorie a spiritului, întrevede, plecând de la ornamentică, predispoziția către „neîntrerupta deschidere a spațiului” (nelimitându-l, ca Lucian Blaga, la plai) ca o trăsătură românească distinctivă. Modul liber de tratare a raportului dintre fundal și motiv în scoarțele țărănești, extrapolat la pictura lui Ștefan Luchian, pe care o consideră exponențial românească (spre deosebire de impresionismul idealizator grigorescian, cum crede), ar explica predominarea peisajului în pictura autohtonă și nu a portretisticii. În cazul lui Constantin Brâncuși – „unul dintre puținii înaintași de seamă ai sculpturii moderne europene” și „una din cele mai rare apariții în istoria sculpturii” –, vede în concepția lui „formală” înrudirea

În prim plan: Ion Marin Sadoveanu,
N.I. Herescu și O.W. Cisek

de fond cu arta țărănească. Evoluția peisajului în pictură îl preocupă de timpuriu, mai întâi într-un articol din „Ostland” (1919), apoi într-un eseu din „Gândirea”, intitulat *Omul și peisajul* (1925), în care analizează deplasarea interesului de la figura umană, dominantă în Antichitate, la peisajul autonom al pictorilor noștri, unde constată interpretarea foarte personală a detaliului concret. Studiul pe care i-l consacră lui Theodor Aman în 1928 în „Gândirea” (reluat în monografia din 1931) delimitează în tușe clare, dar fin nuanțate, contribuția primului pictor „artist” român, căruia îi schițează un memorabil portret: „În felul lui și-n atmosfera Bucureștilor dintr-a doua jumătate a secolului lui Eminescu, Theodor Aman era om de lume, cavaler desăvârșit, dascăl mult admirat, diletant care știa să farmece societatea cu sunetele violoncelului său; era un grandseigneur”. Îi pune în evidență formația enciclopedică și cultura universală, calitățile meșteșugului, iar dacă nu întrezărește „un pictor mare”, „revoluționar”, recunoaște în el „primul gravor român de incontestabilă însemnătate”, urmat, din păcate, de prea puțini discipoli. C. socotește că pasiunea pentru grafică, manifestă în intervalul 1872–1890, ar contura superioritatea gravorului în câteva prețioase portrete ale unor personalități istorice și culturale (*Regele Carol I*, *Ion Heliade Rădulescu*, *Cezar Bolliac*, precum și *Autoportret* sau portretul mamei sale), dar și în tipuri de țărani și de țigânci (un motiv pe care îl introduce în arta noastră plastică), în scene orientale sau inspirate din realitățile cotidiene (*Bivolii*, *Chirigiul*, *Înjugatul boilor*

ș.a.), caracterizate de o „expresivitate mai mare a greutății vitale, care stăpânește aspectul exterior al motivelor”. Cunoscător al tuturor tainelor meșteșugului gravurii, Aman ajunge la „minunate umbre și adâncimi catifelate”, „grandseigneurul” dovedindu-se „un înțelegător al pământului și al vieții românești”, îndeosebi al „răsuflării șesului” din preajma Bucureștilor. Și mai înainte cronicarul îi îndemnase pe artiști la filtrarea prin propria sensibilitate a învățăturii dobândite de la „marii pictori ai secolelor trecute” și la apropierea „tot mai mult și tot mai fanatic de imaginile pământului românesc” (*Marginale la o cronică artistică nescrisă*). O demonstrație suplu argumentată întreprinde C. în studiul *Luchian și depășirea impresionismului* (1946), unde susține teza flexibilității artistice a pictorului în căutarea măiestriei. Preocupat de dominante, fie coloristice, fie grafice, Luchian ar tinde, atât în unele peisaje, cât și în ciclul floral, către o „consistență spiritualizată a culorilor pure, a strălucirilor duse până la imaterializare”, evitând patetismul ori declamația. În zugrăvirea adevărului uman, creația lui Luchian ar fi o „artă cu trăsături eroice”. Cu un ochi mereu scrutător, atent la cele mai sensibile modificări în evoluția picturii românești, pe care o compară neîncetat și temeinic cu cea universală, C. se dovedește, în egală măsură, un spirit incisiv, cu menirea asanării falselor scripuri temporare, virulent și față de diletantismul critic, sancționat cu o ironie nimicitoare (*Contraste și împotriviri*). Poziția echilibrată a comentatorului se întrevide continuu, ținând cumpăna între afirmarea artei naționale și noile curente ivite, care, exceptând expresionismul, ar fi „dăunătoare” din pricina relativismului lor „ce întrebuițează realitatea numai pentru simbolizarea spiritului” (*Expoziția internațională a revistei „Contemporanul”*). El nu se lasă impresionat de „marele artist și mult talentatul farsor Picasso”, analizând cu fin discernământ tendințele artistice ale contemporaneității. Cronicar al fenomenului artistic la zi, nu pierde nici un prilej de a prezenta evenimente artistice, expoziții ale pictorilor, sculptorilor și graficienilor, deschizându-le calea spre afirmare publică, lista articolelor, inserate în antologia postumă *Eseuri și cronici plastice* (1967) fiind destul de lungă. Adeseori incomod, atrăgându-și animozități și înverșunări, C. a jucat un rol de prim ordin în educarea gustului

public și în formarea unei științe a privirii, începând cu un „abecedar” de noțiuni, în combaterea energică a „mediocrității supraestimate” de protecționismul societății de atunci, în susținerea și impunerea valorilor autentice ale artei noastre plastice. El este, și prin expresia foarte personală stilistic, unul din făuritorii, în pofida risipirii în publicațiile vremii, limbajului plastic interbelic.

Aceeași atitudine echilibrată domină și concepția sa despre literatură, de orientare clasicistă în fond, având afinități cu Goethe și Paul Valéry. O demonstrează îndeosebi considerațiile despre proză, unde pune accent pe organizarea formei și închegarea epicului, pe obiectivitate „ca lege și temelie” a genului, în special într-o conferință din 1946, *Criza epicului în romanul contemporan* (de asemenea publicată postum, în „Manuscriptum”, 1974), dar și în alte texte, precum cel dedicat lui Thomas Mann (în „Gândirea”, 1930). Pentru el, importantă este obiectivarea fabulei narative, încât la Lev Tolstoi, de pildă, apreciază *Anna Karenina*, și nu *Război și pace*, care „rupe în mod voit cu legile prozei epice, introducând nemilos și radical, în mersul acțiunii, tot felul de pasagii și capitole de polemică”. Coerența epică i se pare esențială, iar subiectivitatea autorului ar pretinde „o disciplină spirituală cât mai îndepărtată de eul propriu”, de egotism și de narcisism. Cum „opera de artă trăiește mai mult din formă”, presupunând structură, va sancționa disoluția formei românești prin „reflexiune” și umor, „inamici ai epicului”, prin implicarea digresiunii în diverse modalități de exprimare (încă de la Laurence Sterne, parantezele devin mai importante decât „acțiunea”): contemplație la Marcel Proust, eseu la Thomas Mann și Aldous Huxley, exacerbare egotică la André Gide, culminând cu „disecțiunea eului” la James Joyce, unde „monologul” lui Molly, extins în cea mai lungă frază din literatură, dinamitează, prin analiză, forma romanească. „Analiza însă e antiartistică, în toate scopurile și procedeele ei. Artă rămâne sinteză”, declară criticul. C. se mișcă pe spații teoretice și estetice de anvergură. Într-o altă conferință, *Romantismul german*, din 1931 (publicată în anul următor în culegerea de studii *Romantismul european*), nu se oprește doar la prezentarea, cu finețe disociativă, îndeosebi a școlilor literare de la Jena și Berlin, ci contextualizează curentul în ansamblul culturii universale: „Nu se găsește o

singură ramură de știință, de viață și de artă care să nu fi fost rodnic înrâurită de complexul enorm al romantismului german". Alteori, se dovedește un critic caustic, în prezentarea antologiei „mondiale” de poezie contemporană a lui Yvan Goll, *Les Cinq continents*, editată în 1922, cam mică și neechilibrată față de pretențiile autorului, care, neținând seama de dispariția efectivă a futurismului și a dadaismului, face o selecție „cât mai năzdrăvană”, „din punctul de vedere al gramaticii bruscate și al acordurilor sparte”, conchizând fără drept la replică: „A fi poet nu înseamnă întotdeauna: a striga, a lătra, a umbla în mâini”. Cu exigență analizează și transpunerile din M. Eminescu, într-o postfață la o antologie din lirica sa, apărută în 1957. Trecând în revistă versiunile de până atunci, constată, mai ales în perioade incipientă, că s-a tradus „puțin, sărăcăcios și palid”, condiția traducătorului fiind nu numai aceea de a cunoaște ambele limbi, în cele mai fine nuanțe, ci să aibă și talent, putere de imaginație și expresivitate, pentru a putea echivala „desfășurarea imensă a ideilor” și densitatea lirică a discursului eminescian. Abia după Unirea din 1918, scriitorii germani din România, nu numai perfect bilingvi, ci, uneori, și practicieni ai poeziei, ar fi izbutit să se apropie întrucâtva de sensibilitatea, inegalabilă, eminesciană, în versiuni notabile, iar fragmentar, cu echivalențe remarcabile (Alfred Margul-Sperber, Franyó Zoltán, Alfred Kittner, Konrad Richter, „înnoit” de Wolf von Aichelburg, ș.a.). Ca mediator între cele două culturi, C. s-a străduit să familiarizeze publicul românesc cu o cunoaștere adecvată a literaturii germane, prin portrete și medalioane critice ale unor scriitori contemporani (Richard Dehmel, Thomas Mann, Theodor Däubler, Georg Trakl, Rainer Maria Rilke, Franz Werfel ș.a.), cu unii întreținând relații de prietenie, și, complementar, să prezinte în reviste germane din străinătate creația românească a vremii. Dintre prozatori, îl prețuiește mai ales pe Mihail Sadoveanu, pentru „suflul elementar, caracterul spontan și liber al povestirii” și surprinderea psihologiilor ca un „rar cunoscător de oameni”, pentru comuniunea omului cu natura, care avea să-l marcheze profund pe C. în propria sa proză. La fel procedează și în cazul traducerilor, publicând în versiune proprie, în periodicele vremii, din principalii poeți români ai momentului, uneori apăruiți

pentru prima dată într-o limbă străină (Tudor Arghezi, Ion Pillat, Demostene Botez, Nichifor Crainic, George Bacovia, Alexandru A. Philippide, Ion Vineanu, Adrian Maniu ș.a.), sau tălmăcind în românește poezie expresionistă de Else Lasker-Schüler, Theodor Däubler și Alfred Döblin, ori, în colaborare cu prietenul său Ion Pillat, din lirica lui Georg Trakl (apropiindu-l de el pe G. Bacovia) și fragmente din proza poetică a lui Rainer Maria Rilke (*Cântecul vieții și al morții stegarului Christoph Rilke*). Până la despărțirea de Henriette Mateescu-Cisek, au tradus împreună în germană, în vederea reprezentării teatrale (fără a fi fost tipărite), piesele *Tulburarea apelor*, *Daria* și *Fapta* ale bunului său amic și coleg în diplomatie Lucian Blaga, cu care a purtat și o interesantă corespondență, fiind printre puținii căruia poetul și filosoful îi încredința scrierile pentru o primă lectură (de pildă, apreciază *Eonul dogmatic* ca pe un „eveniment european”, ca o „operă seculară”, compară ciclul *În marea trecere* cu *Elegiile duineze* ale lui Rilke și cu lirica târzie a lui Hölderlin). Spre sfârșitul vieții, în anii '50, a fost nevoit să facă unele concesii regimului, prin tălmăcirea unor texte conjuncturale din N.D. Cocea, Mihail Sadoveanu (*Mitrea Cocor*), Zaharia Stancu, apărute, în parte (ca urmare, probabil, a interzicerii dreptului de semnătură), cu pseudonimul Werner Langenthaler.

SCRIERI: *Theodor Aman*, Craiova, 1931; *Eseuri și cronici plastice*, pref. Ion Biberi, București, 1967; *Sufletul românesc în artă și literatură*, pref. Al. Oprea, Cluj-Napoca, 1974; *Oscar Walter Cisek în scrisori*, îngr. Constandina Brezu și Ioana Cisek, pref. Dan Grigorescu, București, 1997. **Antologii:** Goethe, *Versuri în românește cu prilejul a o sută de ani de la moartea poetului*, îngr. Ștefan Nenițescu, București, 1932 (în colaborare). **Traduceri:** N.D. Cocea, *Antidynastische Pamphlete*, București, 1951; Mihail Sadoveanu, *Mitrea Cocor*, București, 1952; Zaharia Stancu, *Die Blumen der Erde*, București, 1955.

Repere bibliografice: Alfred Kittner, *Oscar Walter Cisek – eine Dokumentation*, în Oscar Walter Cisek, *Die Tatarin*, București, 1971; Roxana Nubert, *Oscar Walter Cisek als Mittler zwischen deutscher und rumänischer Kultur*, Regensburg, 1994; Peter Motzan, *Ein Meister des Vermittlungsgewerbes: Oscar Walter Cisek (1897–1966)*, SV, 1996, 4; Grete Tartler, *Deslușiri central-europene*, MS, 1998, 1–2; Rodica Pascu, *Între tradiție și modernitate. Discursul critic al lui Oscar Walter Cisek*

în paginile de artă ale revistei „Gândirea” (1923–1929), T, 2003, 2.

G.Dn.

CISMAȘ, Angela (16.V.1936, Românești-Tighina), traducătoare. Este fiica Olimpiei (n. Tacu) și a lui Ioil Scurtu, funcționar CFR. A absolvit Facultatea de Filologie din București, secția de limba și literatura franceză, iar între 1958 și 1992 a funcționat ca redactor, apoi ca redactor-responsabil al secției franceze la Editura pentru Literatură Universală, ulterior Editura Univers. A deținut această ultimă funcție și în cadrul editurii RAO, în intervalul 1995–1999. A inițiat și a îngrijit, în redacție, ediții de autor aparținând clasicii literaturii franceze, precum Honoré de Balzac sau Gustave Flaubert, dar și ale unor autori contemporani ca Michel Butor, Marguerite Duras, Samuel Beckett ș.a.

Ca traducătoare, dovedind o bună cunoaștere a limbilor în și din care a transpus, **C.** s-a aplecat atât asupra unor mari scriitori francezi din secolul al XIX-lea (Émile Zola, Théophile Gautier, Hippolyte Taine ș.a.), cât și asupra unora din secolul al XX-lea (André Gide, Julien Green, Céline, Marguerite Yourcenar ș.a.). Fără să urmărească un program anume, **C.** a tradus peste patruzeci de titluri, semnând de cele mai multe ori și prefețele, postfețele și tabelele cronologice la volumele propuse cititorului român. A semnat din când în când, în „Secolul 20” sau în „România literară”, articole dedicate unor autori precum André Malraux, Marguerite Yourcenar, Marcel Aymé, Albert Cohen.

Traduceri: Miguel de Salabert, *Exil interior*, postfața trad., București, 1967; André Gide, Roger Martin du Gard, *Correspondență*, îngr. și pref. trad., București, 1973; Jules Michelet, *Scrieri alese*, I–II, îngr. trad., pref. Marin Bucur, București, 1973; ed. 2, București, 2007; Hippolyte Taine, *Note despre Paris. Viața și opiniile lui Frédéric-Thomas Graindorges*, îngr. și pref. trad., București, 1976; Émile Zola, *Bucuria de a trăi*, pref. trad., Iași, 1978, *Cucerirea orașului Plassans. Confesiunea lui Claude*, I–II, îngr. și pref. trad., București, 1989; Théophile Gautier, *Scrieri despre artă*, București, 1980; Claude Roy, *Întâlnirea de pe Podul Artelor*, București, 1982; Marianne Pierson-Piérard, *Viața pasionată a Katherinei Mansfield*, București, 1983; Edgar Quinet, *Opere alese*, I–II, îngr. și pref. trad., București, 1983; Marguerite Yourcenar, *Labirintul lumii*, I–III, postfața trad., București, 1986–1993; Michel del Castillo, *Noaptea verdictului*, București, 1987; Julien Green, *Tărâmură de departe*, I–II, îngr. trad., București, 1990; Roger Grenier, *Florența ta vei părași-o*, București, 1993; Patrick

Modiano, *Scutit de pedeapsă*, pref. trad., București, 1995; Louis-Ferdinand Céline, *Călătorie la capătul nopții*, București, 1995; Gérard Klein, *Întâmplări de parc-ar fi...*, București, 1995; Henry de Montherlant, *Fetele*, I–IV, București, 2000–2006; Jean Guéhenno, *Jurnalul anilor negri*, București, 2009.

Repere bibliografice: Grete Tartler, *Visarea erudită*, RL, 1987, 44.

C.Br.

CISTELECAN, AL.

[Alexandru]

(2.XII.1951, Aruncuta, j. Cluj), critic și istoric literar.

Este fiul Mariei (n. Baciuc) și al lui Alexandru Cistelean, agricultori. A urmat Liceul „Ady-Șincai” din Cluj (1966–1970) și Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din aceeași localitate, secția română-italiană (1970–1974). A fost redactor al revistei „Echinox” și membru al grupării omonime (1974–1975). După absolvire a fost profesor la Școala Generală din Cehu Silvaniei, județul Sălaj (1974–1975), metodist la Casa de Cultură Orășenească din Ștei, județul Bihor (1975–1980) și la Casa Municipală de Cultură din Oradea (1980–1987), ca redactor (1987–1993), apoi redactor-șef adjunct (1993–2006) la revista „Vatra” din Târgu Mureș, lector de literatură română contemporană la Universitatea Transilvania din Brașov (1994–2000), conferențiar (2001–2004), apoi profesor la Universitatea „Petru Maior” din Târgu Mureș. A beneficiat de stagii de specializare profesională la Paris (1991) și Roma (1992, 1994). Din anul 2000 este doctor în filologie al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca cu o teză despre Ion Pillat. A debutat în revista „Echinox” (1972) cu versuri, iar editorial cu volumul *Poezie și livresc* (1987). A ținut rubrica de cronică literară la revistele „Familia” (1975–1987), „Vatra” (1987–2005) și „Cuvântul” (1995–2004, 2006–2008) și a colaborat la majoritatea publicațiilor literare românești. A contribuit la realizarea unor lucrări colective, precum *Dicționarul scriitorilor români* (I–IV, 1995–2002)

și *Dicționarul esențial al scriitorilor români* (2000).

Foiletonist de vocație, dar și din „datorință”, C. și-a sintetizat, în introducerea la *Top ten* (2000), ideile privind statutul cronicii literare. În viziunea sa, recenzentul e constrâns „să facă un discernământ veloce” și „să dea un verdict imediat asupra unui eveniment strict concret și – mai ales – strict individual”. În consecință, cronicarul proferează un anumit purism speciei, conform căruia comentatorul actualității e obligat să se debaraseze atât de considerațiile teoretice, cât și de cele istorice: „Teoria literaturii îi e tot atât de utilă recenzentului pe cât îi e de folos îndrăgostitului teoria generală a femeii”. Nici erudiția nu valorează prea mult aici, întrucât „recenzentul vede literatura ca pe un spectacol de monade”. Tocmai de aceea, critica lui C. surprinde în primă instanță nu atât prin asumarea unui program sau a unei metode, cât prin exhibarea unui stil acut personal: o dicțiune eminamente (auto)ironică, turnată într-o sintaxă eliptică și sincopată, dar unitară și fără interstiții, care mixează arhaisme cu neologisme și neoașisme cu tehnicisme – o sinteză stilistică prin excelență livrescă, ce pare a aduce într-o conjuncție insolită „răutățile” hâtre ale lui Cornel Regman și reveriile hieratice lui I. Negoșescu. Totuși, discursul lui C. nu este lipsit de anumite veleități teoretice și ideologice care se observă, pe de o parte, în delimitarea unei sfere proprii de investigații (axa trăire – amintire/imaginație – *livresc*), iar, pe de altă parte, în restructurarea editorială a cronicilor sub forma unor volume-concept. Astfel, cartea de debut *Poezie și *livresc** reprezintă deopotrivă o apărare și o ilustrare a *livrescului*, componentă care, deși înregistrase o „continuă [...] urcare” în barometrul liricii românești din deceniul al nouălea, rămânea încă prinsă într-o „constelație de semnificații minimalizante”. Pe urmele lui Adrian Marino și Al. Paleologu, C. reclamă dreptul la existență poetică al acestei categorii, ca expresie a unui „tip de sensibilitate ce trăiește din *mediere* și nu din frustete și inocență, dintr-o cultură a senzației și nu din senzația pură și diformă”. Totodată, criticul avansează o tipologie a poezilor *livrești*, pe care îi împarte în „rentieri ai convenției” și „prizonieri ai convenției”, în funcție de situarea lor față de fenomenul

reciclării materialului cultural (ca gest „limitativ sau stimulat, opresiv sau exaltant, ca o pură declasare sau ca o nouă valorizare”). Reprezentativi pentru prima categorie sunt Romulus Vulpescu, Al. Andrișoiu, Tudor George și, mai ales, Leonid Dimov, în timp ce maestrul absolut al celeilalte linii este Mircea Ivănescu – poet la care „accesul la real, la autenticitate e barat de această prezență străină [*livrescul*] care falsifică și alienează” și căruia C. îi consacră un studiu de anvergură. E de remarcat și că majoritatea poezilor analizați (Ștefan Aug. Doinaș, Ana Blandiana, Constanța Buzea, Cezar Baltag, Ioan Alexandru, Ion Pop, Florin Mugur, Virgil Mazilescu, Mircea Ciobanu, Dan Laurențiu, Petre Stoica, Adrian Popescu ș.a.) au debutat în anii ’50–’70 ai secolului trecut, selecția putând chestiona clișeul potrivit căruia *livrescul* ar constitui apajul liric al generației ’80. Următoarele două culegeri de cronici, *Top ten* și *Al doilea top* (2004), compun „un fel de dare de seamă, prin sondaje la vârf, despre un deceniu poetic” (1995–2004), probând o consecvență care i-a conferit lui C. o poziție de autoritate în critica românească de poezie de după 1989. Semnificativă e schimbarea radicală a criteriilor de evaluare, pe care criticul o justifică prin corodarea ireversibilă a postmodernismului în primul deceniu postdecembrist, ceea ce face ca formula aferentă să fie amendabilă drept „poezie leneșă” atât în varianta sa biografistă, cât și în cea *livrescă*. Ce-i drept, ca și în volumul de debut, C. probează un ecumenism generaționist desăvârșit, comentând cu aceeași comprehensiune producțiile unor autori aparținând tuturor vârstelor liricii românești postbelice. Nu la fel stau lucrurile în privința criteriilor, unde C. își asumă rolul de avocat al unui maximalism poetic ipostaziat ca „peripeție a principiului vizionar” și conceptualizat în formula „(neo) expresionismului”. Concludente sunt, din acest punct de vedere, atât comparația discret discriminatorie între Mircea Cărtărescu („prizonier al grației, captiv al propriului talent în exces”) și Ion Mureșan („cel mai mare poet al României de azi”, pentru care poezia e „o iluminare spasmată, o criză de extaz suplicial”), cât și plasarea celor „două puncte de implozie înnoitoare în poezia tânără” („rebeliunea” lui Marius Ianuș și apariția „binomului neo-expresionist” Claudiu

Komartin – Dan Coman) în descendența lirică a optzecistului ardelean. Cu toate *parti-pris*-urile inerente poziției asumate, C. se recomandă drept principalul analist al despărțirii de postmodernism a poeziei românești, pe fundalul emergenței unei noi „generații de creație”. Rod al cercetării doctorale, monografia *Celălalt Pillat* (2000) prelungește mai vechea preocupare a criticului privind raporturile dintre memorie, imaginație și livresc. Autorul nu propune o revizuire a etapelor de creație stabilite chiar de către poet, dar, în buna descendență a New Criticism-ului american, identifică o serie de tensiuni între diversele componente ale operei pillatiene: între poetică și poezie, între transcriere și viziune, între substanță și formă ș.a. Teza centrală a cărții, enunțată la capătul unei lecturi amănunțite a poemului *Seară la Miorcani*, este că, deși perceput de exegeza anterioară (pe urmele confesiunilor proprii) drept un poet htonic, Pillat filtrează această perspectivă prin lentila elementului acvatic. Pariind cvasiexclusiv pe fenomenologia lui Gaston Bachelard (tangential, și pe arhetipologia lui Gilbert Durand), cartea lui C. s-a expus reproșului de a fi recurs la o metodologie desuetă; obiecția este, însă, valabilă doar în măsura în care miza exegezei s-ar limita la cartografierea ponderii elementului acvatic în imaginarul pillatian, nu și (așa cum pare a sugera autorul) la reconstituirea modului în care imaginația trădează amintirea și împinge astfel poemele în pragul viziunii. În raport cu studiul din volumul de debut, micromonografia *Mircea Ivănescu* (2003) interesează mai ales prin discuția asupra (post)modernității poetului – și, implicit, prin definirea sa ca „anti(post)modern” –, precum și prin comparația dintre Ivănescu și Nichita Stănescu (care se desfășoară întrucâtva similar paralelismului Mureșan – Cărtărescu din *Al doilea top*). Începând cu mijlocul anilor 2000, C. se reorientează dinspre critica de poezie către critica memorialisticii și, apoi, către critica criticii. Ilustrativ pentru prima tendință este volumul *Aide-mémoire* (2007), care, consemnând reculul recent al genurilor biograficului, prelungește *à rebours* demersul recuperator al deceniului precedent. În proximitatea comentariilor dedicate memorialisticii se situează două volume de convorbiri: *11 dialoguri* (aproape

teologice) (2003) și *15 dialoguri critice* (2005). O relevanță literară mai ridicată vădește mai ales ultimul, unde temele dominante sunt recuperarea întârziată a criticilor exilați (I. Negoitescu, Virgil Ierunca, Virgil Nemoianu), semnalată chiar de către cei vizați, și condițiile din ce în ce mai defavorabile ce grevează prospectiv evoluția criticii românești (fenomen punctat de Mircea Zăciu, Mircea Martin și Virgil Nemoianu). Cele două volume intitulate *Diacritice* (2007–2012) constituie un ecou, dar și o replică la „spaima de dispariție” a criticii românești din primul deceniu postdecembrist. În cronicile la cărțile lui Ion Bogdan Lefter și Virgil Podoabă C. combate definiția dominantă a postmodernismului românesc, expus ca „exclusivist” și „intolerant”, un curent care „disprețuiește și se străduie să bagatelizeze tot ce nu ține rigurosu de propria paradigmă”. Contrar acestei dogme, criticul propune „un postmodernism care are suspiciunea profundizimilor”, „înțeles ca romantism rușinat, ca romantism recuperat prin ironia și distanța citatelor”, pe care l-ar ilustra, între alții, Aurel Pantea. Având în centrul atenției critica și eseistica poezilor (Liviu Antonesei, Andrei Bodiu, Mircea Cărtărescu, Magda Cârneci, Nichita Danilov, Alexandru Mușina, Radu Vancu ș.a.), *Magna cum laude*, al doilea volum din *Diacritice*, reia o serie de teme lansate în cărțile anterioare (admirația necondiționată pentru lirica lui Mircea Ivănescu, „autismul” și pluralismul critic, maximalismul poetic de extracție sacramentală, cearta cu postmodernismul în variantă optzecistă), censurând și de această dată excesele și idiosincraziile cu ajutorul unei ironii exemplare: „Sub ochii lui Dumitru Chiouă optzeciștii mai că nu se organizează într-un fel de a doua rezistență armată anticomunistă, doar că acuma nu în munți, ci pe la colocviile de poezie de la Sighișoara, într-o «marginalizare» asumată”.

SCRIERI: *Poezie și livresc*, București, 1987; *Celălalt Pillat*, București, 2000; *Top ten (recenzii rapide)*, Cluj-Napoca, 2000; *Mircea Ivănescu*, Brașov, 2003; *11 dialoguri* (aproape *teologice*), Târgu Lăpuș, 2003; *Al doilea top*, Brașov, 2004; *15 dialoguri critice*, Brașov, 2005; *Diacritice*, I–II, București, 2007–2012; *Aide-mémoire. Aspecte ale memorialisticii românești*, Brașov, 2007. **Antologii:** *Mircea Ivănescu* 80, Pitești, 2011.

Repere bibliografice: Laurențiu Ulici, „Poezie și livresc”, CNT, 1987, 27; Mircea Mihăieș, *Pre-vernisaș*, O, 1987, 28; Radu Enescu, *Cavalerul Cis în luptă cu livrescul*, F, 1987, 8; Regman, *Nu numai*, 174–182; Țeposu, *Istoria*, 191–193; Papahagi, *Fragmente*, 244–248; Simuț, *Incursiuni*, 254–255; Pop, *Pagini*, 170–175; Grigurcu, *Peisaj*, II, 370–374; Ion Pop, *O lectură nouă a operei lui Ion Pillat*, RL, 2001, 1; Nicoleta Sălcudeanu, *Celălalt Cistelean*, CNT, 2001, 15; Camelia Crăciun, *Critică și provocare*, OC, 2001, 68, 69; C. Rogozanu, *Pillat intrat la apă. Diluviu critic*, OC, 2001, 69; Marius Chivu, *Top și manual de poezie*, OC, 2001, 69; Manolescu, *Lista*, III, 411–413; Marin Mincu, *Voluptatea foiletonismului*, „Ziua literară”, 2002, 5 august; Andrei Terian, [Al. Cistelean], CLT, 2004, 28, 2008, 11, E, 2005, 5–6; Alex Goldiș, *Critica de top*, ST, 2005, 7–8; Boldea, *Vârstele*, 179–183; Grigurcu, *De la un critic*, 183–188; Holban, *Ist. lit.*, III, 236–238; Daniel Cristea-Enache, *Marca inteligenței*, RL, 2008, 10; Mircea A. Diaconu, *Cel mai caragialian dintre critici...*, „Idei în dialog”, 2008, 7; Nicoleta Sălcudeanu, *Schimb de mame*, VR, 2008, 8–9; Manolescu, *Istoria*, 1372–1374. **A. T.**

CIȘMAN, Virgiliu N. (c. 1872 – c. 1928), poet. Familia îi era din Huși, mama (n. Merișescu) înrându-se cu vechea familie boierească Vârnav, iar tatăl, Neculai M. Cișman, numărându-se printre oamenii politici ai urbei. **C.** face studiile secundare în Iași și începe să scrie la publicații de aici, apoi la unele din București, din 1890 colaborând la „Contemporanul”, „Biblioteca familiei”, „Generația nouă”, „Românul literar”, „Lumea ilustrată”, „Adevărul”, „Perdaful”, „Universul”, „Evenimentul”, „Evenimentul literar”, „Viața”, „Curierul de luni”, „Vatra”, „Jurnalul”, „Lumea nouă”, „Adevărul literar”, „Arta”, „Adevărul ilustrat”, „Lumea nouă literară și științifică”, „Noutatea” (1897–1898), la care era și redactor responsabil, „Soarele”, „Pagini alese”, „Provincia literară”, „Universul literar” ș.a. Semna și cu pseudonimele De la Prut, Pal, St. Loreanu, Vall, Virgil N. Zgureanu, poate și Trubadur. În acest răstimp îi apar la Craiova volumele de versuri *Din anii tineri* (1895) și *Ploaie și soare* (1904). După 1900 pleacă în Belgia, stabilindu-se la Bruxelles, de unde trimite vești și scrisori până prin 1928.

Fără a fi un poet de talent, așa cum îl considera C. Dobrogeanu-Gherea, **C.** este autorul unor versuri adesea sensibile, fine, prelungind mai cu seamă tonalități eminesciene. Ca și alți poeți ai epocii, el nu este atât un melancolic, cât un sentimental romanțios, înclinat spre o duioșie grațioasă. Măhnit și înlăcrimat la vederea

suferinței, a sărăciei, amintește uneori maniera poeziei delicate a lui François Coppée, din aceeași sentimentalitate născându-se unele tablouri idilice, artificioase, ca într-o banală litografie. Mai interesante sunt unele teme și motive simboliste, **C.** făcând o timidă încercare de a se racorda la orientarea mai nouă a poeziei: peisaje autumnale cu arbori goi, frunze moarte și ploi neîntrerupte, câmpuri cu corbi, ca la Jules Laforgue, orașul, stilizat în felul lui Georges Rodenbach, ca o cetate moartă unde străjuiesc doar lebedele. Sunt cultivate, de asemenea, imagini nocturne, lunare, reci, se invocă sunete înfiorate, de flaut sau de viori, căderea apei în bazine, muzicalitatea versului devenind, câteodată, plină. Lipsit de temperamentul unui simbolist autentic, **C.** participă discret numai la familiarizarea cu o recuzită poetică nouă.

SCRIERI: *Din anii tineri*, Craiova, 1895; *Ploaie și soare*, Craiova, 1904.

Repere bibliografice: Dobrogeanu-Gherea, *Opere*, VII, 120; Dafin, *Iașul*, I, 82–84; *Dicț. lit.* 1900, 185. **G. D.**

CITIȚI-MĂ!, revistă apărută la București, săptămânal, între 1 și 30 ianuarie 1909 (cinci numere). Redacția intenționa ca revista să aibă un destin distinct în publicistica bucureșteană: „Sunt atâtea probleme de interes obștesc care ar trebui discutate în chip nepărtinitor. Aceasta ne propunem să o facem noi, cei câțiva tineri entuziaști grupați în jurul acestei reviste. Scopul nostru fiind a pătrunde în căminul familiilor, spre a le da o materie aleasă, educativă și distractivă în același timp, se înțelege de la sine că vom cultiva literele, artele și științele, relevând însă și însemnatele probleme care se agită în lumea noastră politică, fără ca noi să facem însă politică de militanți” (*E loc și pentru noi...*). Utilizarea unor pseudonime apăsător netransparente (Nică Simbolistru, Gogu T., Don Piedro, Fănică Răsuceanu, Sisoe, Miro, Mihnea) și rămase exclusiv în paginile **C.**, probabil veleitari sau prea tineri în ale scrisului, provoacă cititorului o notă de nemulțumire, deși câteva dintre textele iscălite astfel sau neasumate în vreun alt fel sunt, literar, menționabile: *Romanța din Granada*, *Zădărnicia vieții* (sonet), *Romanța polului* (imitație după *Romanța cheii* a lui Ion Minulescu), dar mai ales povestirea științifico-fantastică *În planeta Marte. Impresiuni de călătorie*. Dincolo

de poeziile lui I.U. Soricu (*Piatra, Pe lângă mine treci*), de *Somnul iubitei* (G. Topîrceanu), de *Sonetul* lui I. Saint-Georges venit „din Botoșani”, se remarcă traduceri din E.A. Poe (*Umbră*) și din Heinrich Heine (*Noaptea cu-a sa umbră, Cântec*), ambele semnate Ricard D. Ioan, același care în 1908 îl tălmăcea pe Lessing pentru „Universul” (*Hoața*) și tot în 1909 pe Heine, pentru bilunarul „Democrația” din Craiova. Lângă traduceri se așază număr după număr amabile, curtenitoare, „cugetări despre femei” selectate din scrierile lui Balzac, Dumas-fiul, Schopenhauer, Edmond și Jules de Goncourt, din Carmen Sylva. În ciuda unei literaturi modeste artistic, C. e alcătuită profesionist, fiecare număr având un editorial scris cu pricepere, cu o bună stăpânire a subiectului (*Confederația balcanică, Va fi război?, Aniversarea Unirii – semicentenarul*), și o rubrică variată: „Ecouri”, „Surprize” – cu informații și știri diverse, „Sfaturi și rețete” ori „Rețete și sfaturi” medicale, casnice, gospodărești, „Cronici feminine” – cu noutăți teatrale (de pildă, despre apropiata premieră la Teatrul Național cu drama istorică *Apus de soare* a lui B. Delavrancea), „Bibliografii”. În afara rubricilor sunt un număr considerabil de articole cu caracter științific și curiozități din diverse domenii ale științei: *De ce cântă stâlpii de telegraf?, Pietrele prețioase bune la ceva?, Curenții telurici, Când cade Paștele?, Raportul dintre sunet și culoare, Telefonía fără fir, Isteria la bărbați* și chiar un eseu despre drama clasică și drama burgheză. Tipărirea prozei *Iluzie* de Ioan Adam ar putea fi motivată de vecinătatea în pagină cu portretul amical dedicat scriitorului, acum stabilit în Călărași, ca magistrat. **R.P.**

CITIȚI-MĂ, revistă apărută la București, lunar, între decembrie 1921 și martie 1922, sub conducerea lui Ion Minulescu și a lui Liviu Rebreanu. C. publică „numai lucrări originale și inedite de cei mai de seamă scriitori români, și traduceri din marii scriitori streini [...] în 64 de pagini format mare, cu coperta ilustrată în două culori și cu numeroase viniete în text”, cu inițiale ornate de motive vegetale. Colofonul conține pe lângă informațiile privitoare la sediul redacției și al administrației, numele desenatorului titlurilor – variate, pline de fantezie grafică – H. Furch – și al stabilimentului grafic – E. Marvan – ce execută clișeele, iar sumarul menționează autorii desenelor

și ai frontispiciilor, graficienii Teodorescu-Sion și Maur. Cu o structură de magazin literar, C. tipărește cu predilecție schițe și nuvele de Gala Galaction (*Moșneagul cu ochii albaștri, Crăciunul sfântului copil Teodor*), Ioan Slavici (*Pe povârniș*), Ion Agârbiceanu (*Amurg*), V. Demetrius (*Omul întârziat, Poveste adevărată scrisă fără meșteșug și fără intenții*), Victor Eftimiu (*Biserica sfinților fără-de-nume*), N. Davidescu (*Crima din Strada Noptii, Aventura Sfântului Ion*), Ion A. Bassarabescu (*Calvarul lui Amedeu Burdea*). Se mai rețin *Soldatul care păzește satul* de Camil Petrescu, de fapt un fragment din romanul *Ultima noapte de dragoste întâia noapte de război*, amplă nuvelă *De vorbă cu necuratul* de Ion Minulescu, compusă „în memoria poetului Oreste, cu care atâția ani de-a rândul am petrecut în preajma vechii frontiere de la Predeal, pe care el nu a avut norocul s-o vadă mutată până aproape de Tisa”, și nuvela lui Duiliu Zamfirescu *O partidă în trei: John James contra mormonilor*, localizată și datată „Cannes, 1921”. Versurile, puțin numeroase (cele patru numere apărute conțin numele a doar cinci poeți puși în fruntea câte unei piese: Ion Minulescu, *Nocturnă*, Alfred Moșoiu, *Minciuna*, N. Davidescu, *Cartea dragostei*, Claudia Millian (*Noapte, Prăbușire*), poartă pecetea simbolistă, punând astfel accentul modernist revistei. Oarecum stingher în acest concert de generație apare Ion Pillat, cu *Jucării*, din ciclul *În trecutul viu*. Paginile afectate traducerilor îi selectează din aceeași literatură modernistă pe Guillaume Apollinaire (*Moartea Salomeei*) și Henri de Régnier (*Secretul contesei Barbara*), pe Maurice Maeterlinck (*Minunea Sfântului Anton*) – tălmăciți de I.M., inițiale sub care se identifică Ion Minulescu. La inițialele numelui apelează de altfel și ceilalți traducători: Liviu Rebreanu (Knut Hamsun, *Moartea lui Glahn. Un document din anul 1861*), N. Davidescu (Villiers de L'Isle-Adam, *Regina Isabela*), de câteva ori probabil Th. Stoenescu (Jules Lemaître, *Școala regilor*, Giovanni Papini, *Ziua nerestituită*) și, la fel, un F.F. (Joseph și Karel Čapek, *Cina macabră*). Teatrul original se reduce la actul *După paravan* al Cludiei Millian. În acord cu structura formală, numărul 4 anunță pe coperta a treia scriitorii numerelor viitoare, dar acestea rămân o promisiune, C. oprindu-și apariția pe neașteptate. Alți colaboratori: N. Batzaria, Carol Ardeleanu, D. Caselli, N. Budurescu, Vasile Savel, Al. Cazaban. **R.P.**

**CIUBOTARU,
Ion H.**

(28.I.1940, Arborea,
j. Botoșani), etnolog,
istoric literar.

Este fiul Elenei (n. Sauciuc) și al lui Haralambie Ciubotaru, țărani. După ce face liceul la Dorohoi și, între 1961 și 1966, Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, devine muzeolog la Muzeul Etnografic al Moldovei din Iași (1966–1967), iar din 1968 cercetător la sectorul de folclor al Centrului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor (azi Institutul de Filologie Română „A. Philippide”) al Academiei Române, Filiala Iași. Își ia doctoratul în etnologie cu teza *Cântecul funerar și contextul său etnografic pe Valea Șomuzului Mare*, susținută la Universitatea din Cluj-Napoca în 1978. Colaborează la *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (1979; Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei RSR), redactând articole despre folcloriști, genuri, specii folclorice și reviste de specialitate. Din 1991 este profesor asociat la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași și între 1992 și 2003 director al Centrului Județean al Creației Populare Iași. Din 1999 este profesor la Facultatea de Litere a Universității ieșene. Debutează în 1965 la „Viața studentască”. Mai colaborează la „Anuarul de lingvistică și istorie literară”, „Anuarul de folclor”, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, „Convorbiri literare”, „Cronica” ș.a. Din inițiativa și sub îngrijirea sa au apărut, între 1979 și 1991, *Caietele Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei* (zece volume). E prezent cu studii în mai multe volume colective, participă la realizarea *Dicționarului general al literaturii române*, distins pentru primele două volume (2004) cu Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei Române. E căsătorit cu Silvia Ciubotaru, etnolog.

În principalele lucrări ale lui C., fie că este vorba de cercetarea unei localități, precum în *Vânătorii* (1971, în colaborare cu Silvia Ionescu [Ciubotaru]), fie a unui gen, fie a unei zone etnografice, tratarea este de regulă monografică. Cercetarea

ceremonialului funebru din Moldova are, prin Dimitrie Cantemir, A. Lambrior, T.T. Burada, S. Fl. Marian, Elena Niculiță-Voronca și Tudor Pamfile, o veche tradiție. Dar C. propune în *Marea trecere* (1999) nu o confirmare a credințelor și practicilor consemnate de S. Fl. Marian în urmă cu mai bine de un secol, ci un studiu monografic modern, atât prin culegerile efectuate cu aparatură specializată, cât și prin dezvoltările teoretice de temeinică ținută științifică. Fenomenul este abordat în întreaga sa complexitate, având în vedere și zonele ignorate până atunci sau mai slab cercetate. Într-o primă secțiune a studiului autorul analizează contextul etnografic al cântecului funerar în Moldova, iar în cea de-a doua sunt avute în vedere cântecele de înmormântare, bocetele, cântecele ritual-ceremoniale, „versurile” funebre. Bocetele îi rețin cu precădere atenția, fiindcă ele „se remarcă prin realizări artistice deosebite și prin capacitatea de a pune în evidență procesul de liricizare ce caracterizează acest gen pe întreg spațiul carpato-dunărean”. Un bogat capitol inventariază motivele existente în cântecele funebre din Moldova. În *Valea Șomuzului Mare* (I–II, 1991) C. realizează o monografie nu doar a spiritualității zonei situate în Podișul Sucevei, ci și a coordonatelor ei etnografice. Investigarea etnografică și folclorică a cincizeci de localități, de-a lungul a mai bine de două decenii, a determinat lărgirea ariei de cercetare, mulți locuitori din zonă fiind urmașii unor băjenari din Transilvania. Constatarea unor identități între folclorul șomuzean și cel transilvănean i-a impus lui C. și cercetarea satelor de peste munți, de unde au venit cu secole în urmă băjenarii. De altfel, cercetarea fenomenelor într-un context mai larg este un principiu metodologic al etnologului. Antologia din volumul al doilea cuprinde – cum s-a remarcat – „texte de o rară frumusețe și valoare documentară” (Nicolae Bot). Cu masiva lucrare *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare* (I–III, 1998–2005; Premiul „Simion Florea Marian” al Academiei Române), C. aduce o contribuție majoră la clarificarea unei probleme îndelung controversate, și anume dacă așa-ziișii ceangăi sunt, cum susțin unii specialiști maghiari, „grupul etnic maghiar cel mai de răsărit” sau sunt români. C. a întreprins, timp de mai bine de trei ani, cercetări în toate satele locuite de catolicii moldoveni în județele Bacău, Iași, Neamț și Vrancea, le-a cercetat civilizația și cultura, i-a lăsat pe numeroșii săi informatori să-și expună nestingheriți opiniile asupra originii și

apartenenței lor etnice, asupra limbii pe care o vorbesc. Întreaga demonstrație a cărții – în care sunt incluse imagini color grăitoare și impecabil tipărite – fundamentează ideea că atât formele de civilizație, cât și cele de cultură ale catolicilor din Moldova „se încadrează atât de firesc în patrimoniul civilizației noastre rurale, încât adevărul este greu de escamotat”. Nota dominantă în monografia *Petru Caraman. Destinul cărturarului* (2008) este dată de respectul fără margini pentru omul Caraman și de prețuirea la superlativ a operei sale. Numele lui – scrie C. – poate fi așezat în galeria unor cărturari precum Dimitrie Cantemir și B.P. Hasdeu, opera sa având un vast „orizont enciclopedic”. Fiecare capitol al monografiei vine cu o informație exhaustivă, întrucât autorul ei a avut acces la arhiva lui Petru Caraman, căruia i-a și editat numeroase lucrări lăsate în manuscris. C. a elaborat și a impus proiectul de alcătuire a Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, în cadrul căreia universul culturii populare din aceste zone este investigat sub toate aspectele, fondul arhivistice conținând peste 170 000 de documente etnofolclorice.

SCRIERI: *Chestionar folcloric și etnografic general*, Iași, 1970; *Vânătorii* (în colaborare cu Silvia Ionescu [Ciubotaru]), Iași, 1971; *Ornamente populare tradiționale din zona Botoșanilor. Cusături, țesături* (în colaborare cu Silvia Ciubotaru), Botoșani, 1982; *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova (Marea trecere)*, cu un capitol de etnomuzicologie de Florin Bucescu și Viorel Bârleanu, Iași, 1986; *Ornamente populare tradiționale din Moldova. Cusături, țesături* (în colaborare cu Silvia Ciubotaru), Iași, 1988; *Valea Șomuzului Mare. Monografie folclorică*, I–II, cu un capitol de etnomuzicologie de Florin Bucescu și Viorel Bârleanu, Iași, 1991; *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, I–III, Iași, 1998–2005; *Marea trecere. Repere etnologice în ceremonialul funebru din Moldova*, București, 1999; *Gherăești. Un sat din ținutul Romanului* (în colaborare), Iași, 2003; *Petru Caraman, Destinul cărturarului*, Iași, 2008; *Ouăle de Pași la români. Vechime, semnificații, implicații ritual – ceremoniale*, Iași, 2012. **Culegeri:** *Folclor din ținutul Rădăușilor*, pref. Vasile Adăscăliței, Suceava, 1969 (în colaborare cu Vasile Adăscăliței); *Teatru folcloric din județul Iași*, pref. Vasile Adăscăliței, Iași, 1969 (în colaborare cu Vasile Adăscăliței); *Cântece și strigături din județul Botoșani*, pref. edit., Botoșani, 1980. **Ediții:** *Petru Caraman, Literatură populară*, introd. edit., Iași, 1982, *Descolindatul în orientul și în sud-estul Europei*, postfața edit., Iași, 1997, *Studii de etnografie și folclor*, postfața edit., Iași, 1997 (în colaborare cu Ovidiu Bârlea), *Kochanowski–Dosoftei, Psaltirea în versuri*, introd. Al. Andriescu, Iași, 2005, *Vechiul cântec popular*

ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente, introd. edit., Iași, 2005.

Repere bibliografice: *Dicționarele literare și locul lor în cadrul culturii românești contemporane*, ALIL, t. XXVII, 1979–1980; Ion Cuceu, *Folclor poetic. „Cântece și strigături din județul Botoșani”*, AAF, 1981; Ion Cuceu, *Caielele Arhivei de Folclor*, AAF, 1983; Nicolae Bot, *Caielele Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei*, AAF, 1987; Nicolae Bot, *„Valea Șomuzului Mare”*, AAF, 1991–1993; Cornea, *Semnele*, 23–28, 267, 310–311; Nicolae Edroiu, *„Catolicii din Moldova. Universul culturii populare”*, SUB, Historia, 1999, 1–2; Dumitru Pop, *O monografie etnologică esențială*, TR, 2003, 9; Datcu, *Dicț. etnol.*, 237–240; Antonio Patraș, *Cărturarul sub vremi*, CL, 2008, 10; *In Honorem prof. univ. Ion H. Ciubotaru*, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, Iași, 2010 (volum special); Datcu, *Miscellanea*, 437–439.

I. D.

CIUBOTARU, Mihail I. (11.X.1936, Nicoreni–Bălți), poet, traducător. Este fiul Anei (n. Tcaci) și al lui Ion Ciubotaru, țărani. Urmează clasele primare și școala medie în satul natal și este absolvent al Facultății de Filologie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău (1958). Debutază în 1953, cu un ciclu de versuri, în „Tinerimea Moldovei” și frecventează cenaclul literar al aceluiași ziar, la care din 1963 deține funcțiile de redactor și de secretar de redacție, ulterior fiind secretar de redacție al revistei „Moldova” (din 1966), redactor-șef adjunct al săptămânalului „Literatura și arta” (1977), consilier al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească (din 1979). Debutază editorial cu volumul *La bunici* (1972). Mai semnează Mihail Nicoreanu.

Apariția, în 1973, a cărții de versuri *Linia* este salutată de Grigore Vieru și de Victor Teleucă pentru responsabilitatea autorului ei față de cuvântul scris. Aici C. depășește canoanele dominante în epocă și propune un limbaj modernizat. Spiritul romantic din primele culegeri este înlocuit ulterior de o poezie cerebrală, polemică, în care intuiția metaforică susține percepția interogativă a existenței. Suspectat că se complăce în aluzii echivoce sau chiar enigmatice, în atitudini adesea derutante, în emiterea unor idei discutabile sau inacceptabile, poetul, în urma unui denunț către oficialitățile comuniste, va avea de suferit consecințe grave: volumul *Temerea de obișnuință*, apărut în 1977, este scos din librării și din biblioteci, iar C. demis din funcții. (Compensatoriu, în 1992 i se va acorda pentru acest volum Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.) În fond, a împărțășit același

destin cu Ion Vatamanu, Dumitru Matcovschi și Petru Cărare, cărora li s-a interzis, de asemenea, publicarea unei cărți. Rămas fără surse de existență, poetul va face traduceri din A.S. Pușkin, Pavel Antokolski, Andrei Voznesenski, din Saadi ș.a. Contrar tonului triumfalist al realismului socialist, C. va fi tentat să vadă în poezia sa și reversul medaliei: mitului înălțării îi corespunde alt mit, al căderilor: „Unde cădea Icar/ marea tălăzuia un străvechi vis milenar,/ unde cădea Manole/ creștea mănăstire cu sfinte cupole,/ unde cădea Gagarin/ Pe vâlcea mormânt de foc se făcea.// Târziu, stau pe iarba unde totul se petrecu./ Unde-au fost ei, unde sunt eu, unde vii tu/ aud îndesindu-se mitul în piramidă să dea/ loc celor care încă vor cădea” (*Mitul căderilor*). Spiritul care unea generația lui este exprimat în mai multe poezii dedicate colegilor de breaslă. Ceea ce definește aceste dedicații este percepția exactă a felului de a fi în literatură al fiecăruia și expresia poetică fidelă stilului lor. Într-un timp în care valorile românești erau calificate drept naționalism, demersul liric al lui C., captat într-o anumită măsură și de o tematică „la ordinea zilei”, era orientat spre identificarea unor începuturi, a unor resurse folclorice. Întoarcerea la rădăcini ia forma căutării „punctului de sprijin”, a delimitării „liniei” proprii: „Coboară-te-n jos până la/ rădăcina copacului,/ și mai în jos până la rădăcina izvorului,/ și mai în jos până la/ rădăcina pământului. –/ peste tot, clar sunător, auzi-vei un nume” (*Închinare*). Poetul se va orienta spre oralitatea laconică, plină de sensuri, spre rostirea în proză, dar și spre versul modelat de sonurile tradiționale, cu rime perfecte, cu imagini metaforizante. Peisajele tind să dea contur unei viziuni bogate în detalii relevante, rod al unei imaginații artistice viguroase. Ulterior peisajele, mai interiorizate, vor arăta altfel: din ele face parte și pustia cu osuarele bătrâne: „Prin pustia fără de nisip treceam,/ treceam ca spre adăpători caravanele,/ treceam spre osuare bătrâne, necesitam/ măduva, vasul de sânge, sudura firescului/ (prin pustia fără de nisip)/ și soarele crăpa ca piatra pe inimă,/ și inima vuia trăgându-și cerul pe chip,/ și noi treceam, treceam ca printr-un somn al memoriei/ prin pustia fără de nisip...” (*Prin pustia fără de nisip*). Pe de o parte, timpul îi cântă cântecul său, învolburat „de stoluri de idei și vise”, iar pe de alta, poetul e conștient că „e-n modă raționalismul”. El cunoaște poezia rusă în vogă, avându-i în prim-plan pe

Andrei Voznesenski, Evgheni Evtușenko, Bella Ahmadulina, de elanul cărora a fost influențat un timp. Memoria este invocată, în aceste condiții, pentru echilibru: „în lume sunt și locuri ce ne dor/ sunt vremuri ce ne dor”. Iubirea e filtrată prin lirismul eminescian, sau, altă dată, prin cel folcloric, fiind vizibilă însă și amprenta unui timp în care erau la modă accente ale monumentalului și ale festivismului. Dacă în anii '70 ai secolului trecut poezia revenirii acasă este alimentată de prozai-zare, ulterior autorul etalează alt registru, mai incisiv, mai provocator: „Hoț sau sultan, la Ungheni toată lumea așteaptă,/ Trenul (reptilă modernă) decis ca o replică vine/ Urlă pe curbă U! U! Ferecat, dătător de speranță,/ Toată lumea vibrează, hoț sau sultan, la Ungheni/ Soarele încă n-a răsărit, luna mai stă, solz alb,/ Gara e luminată de sâni doamnei de pe peron...” (*Parcă trecui pe sub o apă stufoasă*). File de istorie recentă sunt decupate cu și mai multă directete, rezumând o experiență și puterea de a crede în adevăr.

SCRIERI: *La bunic*, Chișinău, 1972; *Linia*, Chișinău, 1973; *Grădina*, Chișinău, 1974; *Temerea de obișnuință*, Chișinău, 1977; *Întoarcerea către leagăn*, Chișinău, 1981; *Punct de sprijin*, Chișinău, 1982; *Te ține minte iarba*, Chișinău, 1984; *Întrebarea*, Chișinău, 1984; *Răσαι*, Chișinău, 1986; *Toboșarul*, Chișinău, 1987; *Un loc în vreme*, Chișinău, 1989; *Noi, picătura de sânge*, Timișoara, 2002; *Viața fulgerului*, București – Chișinău, 2004; *101 poeme*, București, 2010.

Traduceri: Radovan Zogovici, *Îndărătnicia strofelor*, îngr. trad., pref. Nazim Hikmet, Chișinău, 1975; Mihail Lukonin, *Drum*, îngr. trad., pref. Serghei Narovciatov, Chișinău, 1976; Pavel Antokolski, *A patra dimensiune*, îngr. trad., pref. Ion Ciocanu, Chișinău, 1977; Andrei Vosnesenski, *Versuri*, postfață Ion Ciocanu, Chișinău, 1979; Miroslav Valek, *Apropiere*, îngr. trad., pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 1980; Saadi, *Poeme și gazeluri*, îngr. trad., pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 1982; Aleksandr Pușkin, *Evgheni Oneghin*, Chișinău, 1987.

Repere bibliografice: Andrei Țurcanu, *Poezia aspirației*, „Nistru”, 1973, 5; Anatol Ciocanu, *Nobila muncă de tălmăcitor*, LA, 1980, 18 septembrie; Tudor Palladi, *Intre credință și iubire*, „Nistru”, 1981, 10; Nicolae Bătrănu, *Intuiția bucuriilor simple*, LA, 1981, 13 august; Tudor Palladi, *Punctul de sprijin*, „Nistru”, 1983, 9; Victor Teleucă, *Bucuria reciprocă: omul și pomul*, „Moldova socialistă”, 1987, februarie; Andrei Hropotinschi, „*Temerea de obișnuință*” și fenomenul salierismului. O carte tăiată și un poet viu, „Moldova literară”, 1997, februarie (grupaj special); Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 196–197; Cimpoi, *Critice*, IV, 230–233; Mică encicl., 151–162; Dolgan, *Poezia*, 559–579; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 273–277.

A.Bn.

CIUBOTARU, Silvia (28.XII.1947, Botoșani), etnolog. Este fiica Alexandrinei Ionescu (n. Enescu) și a lui Constantin Ionescu, profesori. După ce urmează școala elementară și liceul la Botoșani și Suceava, e studentă la Facultatea de Filologie, secția română-italiană, a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1966–1971). Devine cercetător științific la Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor (azi Institutul de Filologie Română „A. Philippide”) din același oraș. Obține titlul de doctor în filologie (1995) cu teza *Ceremonialul nupțial în spațiul etnofolcloric moldovenesc*, susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Debutează în 1970 la „Alma Mater”. Mai colaborează la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, „Anuarul de folclor”, „Anuarul Arhivei de Folclor”, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, „Cronica”, „Revista română” ș.a.

Etnologia a dat, în secolul al XIX-lea, prin Elena Sevastos (*Nunta la români*, 1889) și S. Fl. Marian (*Nunta la români*, 1890), iar peste un secol, prin cercetările monografice semnate de C., *Strigături din Moldova* (1984), *Nunta în Moldova* (2000) și *Obiceiuri nupțiale din Moldova* (2009), cele mai ample studii asupra obiceiurilor nupțiale. În *Strigături din Moldova* autoarea a inserat un amplu capitol de strigături la nuntă, unele punctând principalele momente ale evenimentului, altele adresate mirilor, nunilor, socrilor, nuntașilor, bucătăreselor, toate aceste categorii fiind examinate și sub raportul modalităților artistice. Monografia *Nunta în Moldova* nu le repetă pe cele ale înaintașilor, ci, fără să le ignore, așa cum nu ignoră nici alte contribuții în domeniu privind spațiul moldovenesc ori celelalte zone etnofolclorice, este construită cu deosebire pe fondul documentar existent în Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, unde se află documente privitoare la obiceiurile maritale provenind din aproape șase sute de localități moldovene, fond la alcătuirea căruia autoarea a contribuit substanțial prin cercetări directe pe teren. Ceea ce personalizează studiul este unghiul de vedere contemporan asupra nunții, fenomen care, deși își păstrează omogenitatea, deoarece nu a resimțit din partea urbanizării din ultima jumătate de secol un impact prea puternic, a suferit totuși unele transformări: au dispărut astfel unele practici primitive, cum era „căzutul pe vatră”, a intrat în desuetudine încurarea cailor, socrul nu-i mai

dăruiește mirelui „calul de ginere” ș.a. În genere, ceremonialului nupțial, comprimat, i s-a adăugat un repertoriu liric și muzical suplimentar. Alt domeniu, investigat în *Folclorul medical din Moldova* (2005), beneficiază de un tip de cercetare similar, în structura cărții ce-i este dedicată intrând nu numai studiul tipologic, ci și un corpus de texte.

SCRIERI: *Vânătorii* (în colaborare cu Ion H. Ciubotaru), Iași, 1971; *„Bătrâneasca”. Doine, bocete, cântece și jocuri din ținutul Rădăuților* (în colaborare cu Florin Bucescu și Viorel Bârleanu), Iași, 1979; *Ornamente populare tradiționale din zona Botoșanilor. Cusături, țesături* (în colaborare cu Ion H. Ciubotaru), Botoșani, 1982; *Strigături din Moldova*, cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bârleanu și Florin Bucescu, Iași, 1984; *Ornamente populare tradiționale din Moldova. Cusături, țesături* (în colaborare cu Ion H. Ciubotaru), Iași, 1988; *Nunta în Moldova*, Iași, 2000; *Folclorul medical din Moldova*, Iași, 2005; *Obiceiuri nupțiale din Moldova*, Iași, 2009. **Ediții:** Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, pref. Ovidiu Bârlea, București, 1983, *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponomie la români și în sud-estul Europei*, introd. Ion H. Ciubotaru, Iași, 2011.

Repere bibliografice: Ion Cuceu, *Caietele Arhivei de Folclor*, AAF, 1983; Nicolae Bot, *Caietele Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei*, AAF, 1987; Ion Șeuleanu, „Nunta în Moldova”, ST, 2000, 4; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 240–241; Ioana Repciuc, *Silvia Ciubotaru la 60 de ani*, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, 2007. **I.D.**

CIUCHI, Eugen (17.XII.1883, Obârșia, j. Bacău – 17.III.1962, București), poet, traducător. Fiu de țăran, urmează școala primară în satul natal, apoi liceul la Bacău, fiind coleg de clasă cu viitorul poet G. Bacovia. Se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, pe care o va absolvi în 1908. O vreme profesor de liceu în București, din 1914 lucrează ca bibliotecar în cadrul Fundației Universitare „Carol I”, iar în 1927 conduce Institutul de Arte Grafice Convorbiri Literare. Arestat în 1944, are un timp domiciliu forțat la Focșani.

C. a colaborat cu versuri, articole, recenzii și însemnări de jurnal (*Clipe fugare*) la „Sămănătorul” (unde debutează în 1903), Făt-Frumos”, „Tribuna liberală”, „Cuvântul”, „Cosinzeana”, „Vieața nouă”, „Steagul”, „Stejarul”, „Florile dalbe”, „Analele Dobrogei”, „Dreptatea” (Chișinău), „Drepturile femeii”, „Preocupări literare”, „Fântâna darurilor”, „Păstorul Tutovei” ș.a. Din 1910 până în 1938 a semnat, cu o tenacitate lipsită de relief, în „Convorbiri literare”. Nu a publicat nimic în

săptămânalul „Stânga” (1932–1933), unde a fost secretar de redacție. A tradus, în periodice, din Horațiu, Goethe, Arvers, Jean Richepin ș.a. În 1920 îi apare tălmăcirea, corectă, cu unele echivalențe norocoase, a fabulelor lui La Fontaine. A mai transpus în românește o carte de proză a lui Charles Wagner, *Viața cumpătată*. În comentariile literare, cu mici incursiuni în arie estetică, C. se declară, în spirit maioreșcian, un adept al artei netendențioase (izvodită în „uitare de sine”) și un partizan al revizuirii continue a valorilor, „în perspectiva nesfârșirii”. Alte „observări” au în vedere poveștile lui Ion Creangă, poezia lui Octavian Goga, junimismul și sămănătorismul, rolul imaginilor în literatură. Impresionist în fond, C. se amăgește a fi un spirit teoretic. Ca poet, C. este, în îngânările lui epigonice, de un eminescianism impenitent – *Din taina vieții* (I–IV, 1915–1935). Versificând lejer, el se menține într-un minorat al expresivității, fluența molcomă a romanțelor sale smulgându-se arareori din făgașul banalității. Mai suspinând, mai îngândurându-se adică filosoficește, poetul cultivă o suită de stări din care nu lipsesc refugiul în visare și înseninările în sânul naturii prietene, jalea după iubirea care s-a stins, resemnarea. „Cântecele”, urzite în dorul făpturii îndrăgite, sunt tincturate de tristețea singurătății. Melancolia nu exprimă numai o frustrare afectivă, ci colorează, stins, și sentimentul zădărniceii. Între euforia unor clipe și spasmul de anxietate pe care îl provoacă vremelnicia, pătimitorul își caută un reazem în iubirea care, ostoindu-i zbuciumul, îi dă câteodată iluzia înveșnicirii. În afară de sonete, pasteluri, elegii, „doine” de rapel politic, C. scrie și strofe de glăsuire patriotică, schițând, cu elemente de atmosferă sumbră, priveliști „din război” – *Din vremi întunecate* (1922). Discursivismul ia locul aici oftaturilor și încruntărilor din lirica de elan amoros și ifos cogitativ.

SCRIERI: *Din taina vieții*, I–IV, 1915–1935; *Din vremi întunecate*, București, 1922. **Traduceri:** La Fontaine, *Fabule*, I–II, București [1920]; Charles Wagner, *Viața cumpătată*, pref. Emil I. V. Socec, București, f.a.

Repere bibliografice: C. Sp. Hasnaș, „*Din taina vieții*”, *poezii de Eug. Ciuchi*, FLR, 1915, 33; Lovinescu, *Scrieri*, IV, 403–404; Predescu, *Encicl.*, 199; Georgeta Loghin, *La Fontaine în literatura română*, Iași, 1981, 89–94; Budău, *Bacăul lit.*, 157–158.

F.F.

CIUCHINDEL, Constantin (22.I.1926, Tecuci – 15.XII.1996, București), folclorist. Este fiul Nataliei (n. Șendrea) și al lui Ion Ciuchindel, cizmar. După studii liceale la Tecuci (1937–1945) și cursuri la Facultatea de Filologie a Universității din Cluj (1945–1949), devine profesor de liceu la Cluj (1949–1950), redactor și secretar de redacție la „Gazeta învățământului” (1950–1951), consilier tehnic și director la Biblioteca Academiei RPR (1951–1954), cercetător și secretar științific la Institutul de Istorie Literară și Folclor din Capitală (1954–1960), profesor secundar tot aici (1960–1964), profesor la Universitatea din Galați, până la pensionare. Este doctor în filologie, la Universitatea din Iași, cu teza *Povestea lui Archirie filosoful* (1972). Colaborează la „Almanahul literar”, „Ateneu”, „Limbă și literatură”, „Orizont”, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, „Steaua” ș.a.

În *Povestea lui Archirie filosoful, carte populară din secolul al XVII-lea* (1976), pe lângă originea, datarea și filiația textelor, C. examinează diversele versiuni, fondul istoric, biblic și fondul ei folcloric, cartea populară nefiind doar „o operă eminentă istorică sau un roman istoric”. Spre deosebire de Joseph Halévy, care nega orice tangență a acestei cărți populare de origine babiloniană cu folclorul altor popoare, C., în acord cu Theodore Reinach și Emmanuel Cosquin, o raportează la „fantezia naivă a primelor popoare”. El remarcă, pe de o parte, preluări din tezaurul folcloric oriental, iar pe de alta semnalează, în variantele ei românești, pecetea oralității populare. Ediția *Folclor vechi românesc* (1990) aduce o importantă contribuție la cunoașterea unora dintre cele mai vechi atestări ale folclorului românesc, antologhează texte manuscrise inedite care au fost notate înainte de apariția colecțiilor lui Anton Pann și Vasile Alecsandri, unele datând de la începutul și jumătatea secolului al XVIII-lea. Alte ediții pe care le îngrijește repun în circulație importante colecții de folclor realizate de I.A. Zanne, Tudor Pamfile, Jan Urban Jarník și Andrei Bârseanu.

SCRIERI: *Povestea lui Archirie filosoful, carte populară din secolul al XVII-lea*, București, 1976. **Ediții:** *Strigături*, București, 1958; I.A. Zanne, *Proverbele românilor*, pref. Mitu Grosu, București, 1959; Tudor Pamfile, *Cântece de țară*, pref. edit., București, 1960; Jan Urban Jarník – Andrei Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, pref. Ovidiu Papadima, București, 1961; *Bibliografia revistelor „România literară”*, București, 1981; *Folclor vechi românesc*, București, 1990.

Repere bibliografice: Iordan Datcu, „*Folclor vechi românesc*”, REF, 1990, 2; Al. Dobre, „*Folclor vechi românesc*”, REF, 1991, 5–6; Datcu, *Dicț. etnolog*, 241–242. **I. D.**

CIUPUREANU, Ionel (5.IX.1957, Coșoveni, j. Dolj), poet. Este fiul Vioricăi (n. Șerban) și al lui Traian Ciupureanu, colonel în armată. Urmează școala generală și liceul în Constanța, absolvind apoi Facultatea de Electrotehnică în Craiova. A lucrat ca inginer la Întreprinderea Electroputere din Craiova. A debutat la revista „Mesaj comunist” în 1982. A mai colaborat la „România literară”, „Luceafărul”, „Viața românească”, „Vatra”, „Ramuri”, „Scrisul românesc”, „Mozaicul” ș.a.

C. a debutat editorial în volumul colectiv *Zboruri lirice* (1988) cu ciclul *Amiaza închipuită*. Dintre cele câteva poeme de aici, doar unul îl anunță pe viitorul poet: „Singurătatea mângălise viețile noastre/ vântul pregătea lanțuri și cuie/ curgea noaptea/ astupând luna/ scările/ și// am visat acolo/ toate cuvintele mutilate/ eu/ eu singur/ viața absurdă pentru cine nu moare/ o constelație pentru/ cine știe că moare// numai pentru cuvinte/ n-aș fi vrut să trăiesc/ împachetez cerul/ îmi amintesc fereastră sau/ ușa/ n-ar fi nimic/ totul e bine” (Și). Însă în plachetele *Pacea poetului* (1994), *Amos* (1996) și *Fălci* (1999) stilul apare format: neoexpresionism dur la nivel imaginar, celebrând monocord putreziciunea, moartea și toate ororile cărnii, asociat unei expresii tăioase, contrase, epurate de divagații și unei progresii logice manifest discontinue, măcinată de entropie. Câteva versuri caracteristice amintesc „o lume puțin mai grasă/ forme care înoată și mor/ obiecte culese din obișnuință” (*acolo sus*). Cu toate că poemele trec adesea dintr-un volum în altul, neputându-se izola unele perfect autonome, se poate considera, din punctul de vedere al optimizării textelor și al conceptului ordinator, că plachetele cele mai bune sunt *Krampack* (2002) și *Adormisem și mă gândeam* (2005). Prima adună o serie de „voci” – preponderent feminine – care monologhează deșirat pe teme, obsesii și coșmaruri domestice, incluzând o doză semnificativă de sexual și de sugestii obscene. În *Adormisem și mă gândeam* principiul de compoziție derivă dintr-o mecanică a lichidelor. Predomină imagini ale scurgerii, lichidele impure, în diverse stadii de agregare, trimițând inclusiv, în nota obsesiilor mortuare obișnuite, la topirea corpului supus putrezirii. Abundă scenele de vulnerabilitate corporală,

de expunere în fața unor amenințări difuze sau concrete, întreținând o așteptare paranoică: „o creatură cu sângele meu/ devorase ce va cădea asemenea mie// o scurgere uitând acea gură/ o cerneală din soarele împrăștiat// și s-a înnoptat pe câmp la abator” (*nu se pierde nimic*); „poate cad/ vă rog aprindeți lumina// am reușit să respir/ prin ronțăire veți ajunge celebri// și au ieșit pe rând din cușcă/ și ai fi zis că toți mă mușcă” (*aprindeți totuși lumina*). Alte versuri întrețin infernalul („am făcut un infern/ și am ajuns în infern”), dezgustul („ce-am luat de-aici pute acolo”) și, în general, nefericirea vieții și a morții, ambele percepute ca o boală fără sfârșit. Asociabil unui bacovianism mai contondent, C. este unul din poeții relevanți ai postcomunismului.

SCRIERI: *Pacea poetului*, Craiova, 1994; *Amos*, Craiova, 1996; *Fălci*, Craiova, 1999; *Krampack*, Craiova, 2002; *Adormisem și mă gândeam*, Constanța, 2005; *Mișcări de insectă*, Bistrița, 2010.

Repere bibliografice: Marin Mincu, *Superfetația obscenității*, LCF, 2002, 22; Bogdan Alexandru Stănescu, *Nevroză și rudiment*, ALA, 2005, 782; Radu Vancu, „*Mișcări de insectă*”, RL, 2011, 6; Ion Buzera, *Contraexpresionismul*, „Mozaicul”, 2011, 6; Soviany, *Cinci decenii*, II, 57–61. **M. I.**

CIURA, Alexandru
(15.XI.1876, Abrud
– 2.III.1936, Cluj),
prozator, gazetar.

Descendent dintr-o familie de preoți, C. urmează liceul la Blaj și Sibiu (1894), apoi, la Budapesta, Facultatea de Teologie (1894–1902). A absolvit, de asemenea, Facultatea de Litere și Filosofie în 1902 cu teza *Eminescu și Coșbuc. Note comparative*, tipărită un an mai târziu la Blaj, unde era numit preot-profesor. Debutase în 1895, iscăind Simin, în „Tribuna”. Folosind același pseudonim ori altele (Alexandru, Alfa, Petronius, Pribeag), colaborează în continuare la ziarul sibian, la „Dreptatea”, „Familia”, „Tribuna poporului”, „Unirea”. În 1902, împreună cu A.P. Bănuț și cu Octavian Goga, înființează

revista „Luceafărul”, pe care o conduce până la plecarea lui din Budapesta. Ulterior articole, foiletoane, schițe și nuvele îi apar și în „Revista politică și literară”, „Țara noastră”, „Lupta”, „Cosinzeana”, „Foaia interesantă”, „Românul” ș.a. O parte din scrieri și le strânge în volumele *Visuri trecute* (1903), *Icoane* (1906), *Amintiri* (1911), *Foiletoane* (1912), *În război* (1915), *Frații* (1916), *Prietenii* (1917), *Primăvara* (1917), *Scrisoare în cealaltă lume* (1917). În aceeași perioadă mai tipărește studiul *Educația vechilor elini* (1906), manualul *Poetică și Legendar poetic* (1911, în colaborare cu Ioan Rațiu) și două traduceri, din Al. Dumas (1907) și din Lázár Stefan (1913). În 1918 prelua conducerea ziarului „Unirea” din Blaj și participa la Adunarea de la Alba Iulia, pe care o va prezenta într-o broșură. Profesor la Liceul Arhiepiscopal din Blaj (1913–1918), director al Liceului „Gh. Barițiu” din Cluj până în 1936, de la un timp C. se preocupă mai puțin de literatură și ziaristică. Volumele *Sub steag străin* (1920), *Iscariot* (1925) și *Homunculus* (1925) reiau în genere lucrări mai vechi. Acestea li se adaugă câteva biografii „pentru popor”, având în centrul lor pe Avram Iancu, Aurel Vlaicu și Vasile Lucaciu, precum și manuale școlare. A mai semnat frecvent în „Societatea de mâine” și sporadic în „Patria”, „Transilvania”, „Biruința”, „Gând românesc” ș.a.

Mergând pe un drum deschis de C. Dobrogeanu-Gherea, *Eminescu și Coșbuc. Note comparative* relevă la C. o mai mare comprehensiune a poeziei în raport cu intelectualii ardeleni de mai înainte. Autorul, care poseda o cultură îndeosebi clasică, se arată în continuare mai puțin interesat de critica literară, iscăbind doar câteva recenzii despre lucrările unor scriitori apropiați (Ion Agârbiceanu), observații asupra unor traduceri și medalioane ale unor predecesori cu merite culturale. Ca ziarist, el trece repede de la nota strict informativă la foileton, alegând un fapt din actualitate, pe care îl prezintă vioi, detașându-i semnificația, uneori ascunsă. Aceasta însă îmbracă adesea haina unei „învățăturii”, un rol avându-l aici dubla formație a lui C., de teolog și de pedagog. Foiletonistica a facilitat, neîndoindu-l, apropierea lui de literatură, dar tot ei i se datorează unele habititudini ce își pun amprenta pe scrisul său. Personajele schițelor și nuvelor din primele volume nu au individualitate, gesturile, întâmplările pe care le trăiesc se desfășoară grăbit, previzibil, spre teza finală. C. izbutește mai bine în memorialistică. Mai multe texte din *Amintiri*

constituie evocări ale unei copilării petrecute în decorul Munților Apuseni, regiune cu o mitologie stranie („vâlva băii”) și cu o lume de El Dorado, în care chiar cei apropiați (bunicul, popa Moldovan, Gherasim, dascălul Cojoc) iau dimensiuni fabuloase. Interesante sunt și evocările anilor de școală, în care elegiacul spontan se împletește cu teza dezrădăcinării, și rememorarea câtorva episoade din viața studentescă (*Promoție, În străini, Bătrânul*), ce ilustrează cazuri contrastante de succes și de eșec universitar. Cu o implicație autobiografică redusă, alte texte (*Ghiță, Mitru, Homunculus*) vor să demonstreze efectele pernicioase ale ruperii de comunitatea rurală, prin intrarea la școală sau la mănăstire. C. a încercat, de asemenea, să brodeze epic, în *Iscariot*, pe marginea unor episoade din *Evanghelii*. Numeroasele volume tipărite în vremea Primului Război Mondial conțin multă publicistică, scrisă cu talent și simțire, în slujba unui ideal umanitarist, dar prea puțină literatură. Un anume meșteșug narativ și chiar eforturi de aprofundare a psihologiei personajelor vădesc nuvelele *Primăvara* și *Dascălița*, care lasă totuși impresia unor texte neîncheiate. Prin memorialistica sa, C. face notă aparte printre prozatorii ardeleni.

SCRIERI: *Eminescu și Coșbuc. Note comparative*, Blaj, 1903; ed. îngr. și pref. Ion Buzași, Alba Iulia, 2001; *Visuri trecute*, Blaj, 1903; *Educația vechilor elini*, Blaj, 1906; *Icoane*, Budapesta, 1906; *Poetică și Legendar poetic* (în colaborare cu Ioan Rațiu), Blaj, 1911; *Amintiri*, pref. O.C.T. [Octavian C. Tăslăuanu], Orăștie, 1911; *Foiletoane. 1907–1910*, Beiuș, 1912; *În război*, Blaj, 1915; *Frații*, Arad, 1916; *Prietenii*, Lugoj, 1917; *Primăvara*, Arad, 1917; *Scrisoare în cealaltă lume*, București, 1917; *Copiii în război* (în colaborare cu A. Melin și Toma Cocișiu), Blaj, 1918; *Sub steag străin*, București, 1920; *Iscariot*, Arad, 1925; *Homunculus*, București, [1925]; *Scrieri alese*, îngr. Aurel Millea, pref. Mircea Zăciu, București, 1966; *Povestire pe scurt a vieții lui Avram Iancu*, îngr. Ioan Felea, Cluj-Napoca, 2003. **Traduceri:** Al. Dumas, *Din zilele lui Nero*, Blaj, 1907; *Vestitorii credinței. Scrisori ale misionarilor din toate colțurile lumii*, I, pref. trad., Blaj, 1911; Lázár Stefan, *Floarea Betuliei*, Orăștie, 1913.

Repere bibliografice: Trivale, *Cronici*, 95–106; Ion Agârbiceanu, *Un scriitor ardelean: Al. Ciura*, CRE, 1928, 130; Octavian C. Tăslăuanu, *Spovedanii*, îngr. Gelu Voican, pref. Vasile Netea, București, 1976, 154–155, 192–201; Ion Clopoțel, *Scriitorul Alexandru Ciura*, DMN, 1936, 10 512; Zăciu, *Masca*, 335–356; Mircea Popa, „*Scrieri alese*”, ST, 1967, 2; Nae Antonescu, *Al. Ciura*, ST, 1976, 12; Ion Buzași, *Al. Ciura, rapsodul munților*, TR, 1981, 42; Ion Neață, „*Luceafărul*” (1902–1914), Timișoara, 1984,

105–109; Iulian Pârvu, *Alexandru Ciura*, TR, 1986, 12; *Dicț. scriit. rom.*, I, 603–604; Popa, *Penumbre*, 62–67; Ion Buzași, *Paralela literară ca modalitate de exegeză eminesciană la Al. Ciura*, „Cetatea culturală”, 2007, 1; Genova Teișan, *Alexandru Ciura*, Alba Iulia, 2010. **V.D.**

CIUREA, Doina (20.II.1938, Constanța – 1999, București), prozatoare, eseistă. Este fiica Mariei Ciurea (n. Ostroveanu), profesoară, și a lui Ioan Ciurea, ofițer de aviație. În primii ani de viață locuiește succesiv în mai multe localități, în funcție de perindarea tatălui prin diferite garnizoane. Face studii universitare la București, luându-și licența în filologie în 1957. Urmează, în 1952–1954, în paralel cu liceul și apoi cu facultatea, Școala de Literatură „M. Eminescu”. Debutează (nesemnificativ, ulterior repudiindu-și acest debut) ca poetă în „Viața românească” (1952). Publică la îndemnul lui Geo Bogza, care îi remarcase primele încercări, debutând editorial în 1969 cu volumul de proze scurte *Dialog despre eroare*. Colaborează, cu proză, eseuri, critică literară, cronici literare și muzicale la „Tânărul scriitor”, „Gazeta literară”, „România literară”, „Contemporanul”, „Luceafărul”, „Tomis”, „Caiete critice” ș.a. Desfășoară activități culturale legate de evocarea personalității poetului latin Ovidiu, iar din anii '80, de difuzare a valorilor culturale japoneze și de dialogul cultural româno-nipon. A fost căsătorită cu Nichita Stănescu între 1962 și 1981; îngrijește *Argotice*, volum postum de versuri de tinerețe al acestuia (1992).

Dialog despre eroare și *Schițe bucureștene* (1975) grupează proze scurte, investigând universul vieții cotidiene contemporane din diverse medii. Incomunicabilitatea, nostalgia, însingurarea, neliniștile difuze, povara existenței zilnice definesc crâmpie de biografii comune sau „scene de gen” construite în perspectiva psihologiei comportamentiste. Narațiunea este adesea diluată de un descriptivism amintind de „școala privirii” și de Noul Roman, de notații introspective sau de inserții eseistice. E o proză rafinată, cu un scrupul stilistic ce lasă impresia de „răceală elegantă” (Nicolae Manolescu). Contemplarea amuzat-ironică și compătimitor-omenească a unor situații aparent absurde e în consens cu orizontul de așteptare al epocii, ostil determinismului simplist al prozei teziste din anii '50, instituind totodată un accent polemic, un dramatism nepatetic, dar „sincer” față cu prozaismul frustrant al vieții cotidiene.

Cam aceleași însușiri definesc și *Neliniștitul iunie* (1979), pseudojurnal al unui sejur estival al personajului auctorial la un canton pierdut în Bărăgan, microroman al unei mici lumi izolate și anonime. Modalitatea contemplării naturii, antropomorfizarea peisajului, investit cu corespondențe culturale și o sugestivitate motivată subiectiv, mărturisesc afinități cu viziunea lui Geo Bogza. Romanul *O lacrimă de privit* (1970) și culegerea de schițe *Tu care treci pe-aici...* (1973) evocă surghiunul tomitan al poetului Ovidiu; interesul prozatoarei vizează nu reconstituirea istorică în sine, ci o problematică perenă – situația artistului față de societate –, asociată cu un demers și o recuzită în fond similare cu cele din prozele sale de inspirație contemporană. Eseuri pe teme diverse, mai ales culturale, cărora li se pot remarca subtilitatea, ingeniozitatea asocierilor, elevația și echilibrul expresiei, dar și caracterul potolît, meditativ, nepolemic, au fost adunate în volumul *Descifrări* (1977). Romanul *Ion Ion* (1991) e o încercare de investigare literară a crizei de adaptare a populației rurale aduse la oraș de industrializarea din anii '60–'80 ai secolului trecut, studiată la nivelul vieții de familie, cu intuirea psihologilor,

dar marcată de o oarecare monotonie a expresiei și de previzibilitatea invenției epice. C. a mai semnat, împreună cu Elena Suzuki, o traducere din literatura japoneză (Natsume Soseki, *Zbuciumul inimii*, 1985).

SCRIERI: *Dialog despre eroare*, București, 1969; *O lacrimă de privit*, București, 1970; *Tu care treci pe-aici...*, București, 1973; *Schițe bucureștene*, București, 1975; *Descifrări*, București, 1977; *Neliniștitul iunie*, București, 1979; *Ion Ion*, București, 1991.

Repere bibliografice: Titel, *Pasiunea*, 151–161; Constantin Hârlav, „Descifrări”, ST, 1978, 9; Iorgulescu, *Scriitori*, 188–189; Nicolae Manolescu, *Sensibilitate și precizie*, RL, 1980, 8; Vasile Chifor, *Un roman ignorat*, VR, 1980, 6–7; *Dicț. scriit. rom.*, I, 604–605; Victoria Dimitriu, *Dincolo de narațiune*, JL, 1995, 13–16; Călin Căliman, *Doina Ciurea, la un an (și ceva) după...*, CNT, 2001, 3; Popa, *Ist. lit.*, II, 807. **N.Br.**

CIUREZU, D.

[Dumitru]

(7.XI.1897, Plenița, j.
Dolj – 5.I.1978, Sibiu),
poet, gazetar.

Este fiul Anicăi (n. Potârcă) și al lui Ion Ciurezu, țărani. Și-a terminat studiile cu întârziere din cauza participării la războiul din 1916–1918. A debutat cu versuri la revista „Viața studentescă” (1921), pe când urma cursurile Facultății de Litere din București. Tot acum a mai publicat, în alte periodice, poezii și articole, precum și traducerea romanului *Iama* de Alexandr Kuprin (1924, semnată Baljar Ciurezu). Descoperit și apreciat de Octavian Goga, C. devine colaboratorul acestuia la „Țara noastră”, unde îi apar, din 1924, versuri și unde, între 1931 și 1934, desfășoară o intensă activitate publicistică, semnând aproape zilnic articole inserate la rubricile „Probleme culturale”, „Comentarii critice”, „Cronica teatrului”. Deși apt să intuiască valoarea, C. îmbină oarecum forțat intelectualismul cu un sentimentalism poetic, într-o exprimare uneori improprie. Totodată, a mai colaborat, în special cu poeme, la „Viața românească”, „Gândirea”, „Revista Fundațiilor Regale” ș.a., iar după 1933 va fi redactor al „foii săptămânale pentru popor” „Albina”. În

această calitate a inițiat colecția „Biblioteca Albinei”, în cadrul căreia a îngrijit și a prefătat câteva cărți de popularizare a culturii. În 1944 s-a stabilit la Sibiu, unde, în principal, a fost o vreme cercetător la secția locală a Filialei Cluj a Academiei, elaborând lucrări de istorie literară. Continuă să scrie versuri, din care puține îi apar în timpul vieții și mai multe postum, în „Ramuri”, „Transilvania”, „Albina”, „Familia”, „Manuscriptum” ș.a.

Plachetele lui C. – *Răsărit* (1927), *Pământul luminilor mele* (1940), ambele premiate de Academia Română, și *Cununa soarelui* (1942) – îl definesc drept un tradiționalist de expresie oltenescă, vizibil influențat de „Gândirea” din prima fază, în speță de Lucian Blaga. El acordă prioritate elementului original, arhaic, ca factor regenerativ și de autenticitate, cultivând ideea vieții primitive, exuberanța vitalistă trăită cu ardoare și frenezie. „Revărsarea” în natură, voluptatea cufundării în biologic, exaltarea instinctelor vitale vin dintr-o arzătoare dorință de plenitudine, de conectare la ritmurile eterne ale vieții. Sensul complex al tradiției transpare în mai multe straturi. Matricea geografică este evocată cu venerație în largi tablouri ale împrejurimilor satului, ale câmpurilor și activităților agreste. Duhul ancestral al pământului, instinctul apartenenței la sat, perceput și în dimensiunea atemporală, ca o colectivitate eternă, cu un mod de a fi unic – sumă a tuturor vieților și a moștenirii etnice –, alcătuiesc solul din care își trage substanța conștiința poetică. Folclorul, prezent și în prelucrări, este difuz în poezia lui C., sub forma unor modalități și motive din cântece, descântece, balade, orații, basme, E. Lovinescu apreciind tocmai „noutatea întrebuirii elementului folcloric”. Tradiția religioasă păstrează înțelesul țărănesc, de credință într-o putere ce creează, conține și ocrotește viața, dându-i un sens ascendent, ca aspirație a pământului spre cer, a întunericului spre lumină. Personajul liric însuși se conturează ca un element al acestui tip de existență – materie și energie, copac și vietate, crescut cu toate celelalte ale firii și ale satului. Răscolit de soare și de seve, de impulsuri sălbatice sau de neliniști și dorințe nedeslășite, acesta debordează de bucuria de a trăi, de vitalitate, de setea împlinirii, extrapolându-și trăirile, într-o frenetică celebrare a forțelor telurice. Erosul, abia presimțit, abia sugerat în primele culegeri, ocupă un loc central în *Cununa soarelui*, „poem de sălbatec idilism și de viguroasă bucolică” (Pompiliu Constantinescu). Iubirea este

o chemare imperioasă, năvalnică, o supunere în fața unei legi inexorabile. Protagonistii sunt făpturi ale naturii, dar intens poetizate, ca și decorul puternic luminat, fierbinte, foarte viu. Odată săvârșită uniunea între tineri, totul se armonizează, tensiunile dispar, începe un basm cu orații de nuntă, cu petreceri fabuloase (înrudite cu cele eminesciene și coșbuciene), după care se intră într-un crug al împlinirii totale, îmbelșugate. Când marile elanuri vitale se mai atenuează, sunt sesizate și alte valori ale existenței. Lumina nu mai e percepută doar ca o beție de energie, ci capătă o conotație spirituală, de registru existențial superior, tărâm al bunătății și altruismului. Luminat interior, poetul se oprește și la o altă permanență decât cea natural-natală, cea a istoriei țării, cu aceeași capacitate integratoare și semnificantă. Din conștiința istoriei se desprind orizontul mai larg, perspectiva mai profundă a apartenenței la lumea lui Dumnezeu, călăuză și sens suprem. O anume spontaneitate ingenuă a lirismului, impresia de proșpețime și frăgezime a percepțiilor și a expresiei, stilul frust sunt principalele elemente care au atras atenția numeroșilor comentatori ai poeziei lui C. Încadrarea masivă a limbajului în sistemul de referință natural-rural constituie un aspect definitoriu. Lumina, utilizată abundent, este în egală măsură atmosferă, dar și substanță picturală. Întregul tablou este animat, energizat prin repetarea unor noțiuni ce denumesc sau sugerează acțiunea, mișcarea, freamătul, tensiunea, izbucnirea, instituind o adevărată febră lirică. Departate de a fi direct descriptive, poezia lui C. este expresia unei proiecții de peisaje interioare. Versurile tipărite postum indică o deplasare spre meditativ, spre interogație și alegoria filosofică, în repetate încercări de reprezentare poetică a adevărilor vieții, atât în relația individului cu ceilalți, cât și cu divinitatea (*De profundis...*, *Inelul minunilor*).

SCRIERI: *Răsărit*, Craiova, 1927; *Pământul luminilor mele*, București, 1940; *Cununa soarelui*, București, 1942; *Cununa soarelui*, îngr. Al. Piru, București, 1971. **Traduceri:** Aleksandr Kuprin, *Iama*, București, 1924.

Repere bibliografice: Constantinescu, *Scieri*, II, 282–297; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, III, 117–118; Ralea, *Scieri*, II, 203–206; A. Bădăuță, „*Răsărit*”, G, 1928, 1; Călinescu, *Opere*, I, 311–316; Eugen Ionescu, „*Răsărit*”, „*Vlăstarul*”, 1928, 3; Adrian Maniu, *Un poet oltean*, RP, 1928, 3052; Mihail Sadoveanu, „*Răsărit*”, AAR, partea administrativă și dezbaterile, t. XLVIII, 1927–1928; Al. A.

Philippide, „*Răsărit*”, VR, 1929, 7–8; Constantin Fântăneru, „*Pământul luminilor mele*”, UVR, 1940, 32; Petru Comarnescu, „*Pământul luminilor mele*”, RFR, 1940, 10; Ion Șugariu, „*Pământul luminilor mele*”, MMN, 1940, 10; Ștefan Baci, „*Pământul luminilor mele*”, G, 1941, 1; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 784–785, *Ist. lit.* (1982), 868–869; Streinu, *Pagini*, II, 121–125; D. Caracostea, „*Pământul luminilor mele*”, AAR, partea administrativă și dezbaterile, t. LXII, 1941–1942; Manolescu, *Metamorfozele*, 34–35; Crohmălniceanu, *Literatura*, II, 162–165; Micu, „*Gândirea*”, 558–570; Dorin Teodorescu, *Poezia lui D. Ciurezu*, în *Unele contribuții la istoria mișcării literare din Craiova*, Craiova, 1977, 1–37; Mircea Popa, *D. Ciurezu – fișă autobiografică*, T, 1986, 8; Firan, *Profiluri*, I, 196–198; Const. Ciopraga, *Mirajele lui D. Ciurezu*, CL, 1988, 4, 5; Scarlat, *Ist. poeziei*, IV, 63–67; Mircea Braga, *O biografie literară suprimată*, MS, 1991, 2–4; George Nistor, *Aristocratul D. Ciurezu*, L, 1992, 35; *Dicț. scriit. rom.*, I, 605–607; Danțiș, *Bucolica*, 174–178; Corneliu Leu, *Cununa de spini a uitării*, „*Albina*”, 2001, 9–12.

C. T.

CIURUNGA, Andrei (pseudonim al lui Robert Eisenbraun; 28.X.1920, Cahul – 7.VIII.2004, București), poet. Este fiul Margaretei (n. Mariș) și al lui Hermann Eisenbraun, profesor de germană, descendent dintr-o familie de coloniști germani. Face liceul la Cahul, continuându-l la Bolgrad, unde îl absolvă în 1939. Debutează de timpuriu, în 1932, în revista „Îndrumarea tinerimii” a Liceului „Ion Vodă” din Cahul, iar editorial în 1936 cu placheta *Melancolie*. După absolvirea liceului, va fi scurtă vreme pedagog în sate basarabene, la Cahul și la Chișinău, apoi lucrează câțiva ani în redacție la „*Raza*”, „*Basarabia*” și „*Basarabia literară*”. După război se stabilește la Brăila, unde funcționează la publicațiile locale „*Expresul*”, „*Ancheta*” și „*Înainte*”, iar din 1949 se angajează, prin Mihai Beniuc, la revista „*Flacăra*” din București. În 1950 este arestat și condamnat politic pentru volumele de versuri *Cântece de dor și de război* (1944) și *Poeme de dincoace* (1947, tipărit clandestin la Brăila și apoi distrus), închis la Canal (1950–1954), apoi la Balta Brăilei și la Gherla (1958–1964), experiență pe care o va consemna parțial în *Memorii optimiste. Evocări și versuri din închisori* (1992). După eliberare e nevoit să-și câștige existența din diverse slujbe: om de serviciu, portar, magazioner, contabil, colaborator sub pseudonim la „*Rebus*” ori la „*Urzica*”. Revine în viața literară în 1968 cu volumul *Decastihuri*. De-a lungul vremii a colaborat la numeroase publicații, printre care „*Bugeacul*” (Bolgrad), „*Graiul satelor*” (Cahul), „*Cuvânt moldovenesc*” (Chișinău), „*Bacăul*”, „*Curentul literar*”,

„Prepoem”, „Vremea”, „Revista literară”, „Contemporanul”, „Viața românească”, „Argeș”, „Ateneu”, „Ramuri”, „Tomis”, „Tribuna”, „Vatra”, „Viața militară”, „Arici Pogonici”, „Luminița”, „Cutezători”, „Cronica”. Până în 1946, când i-a fost interzis, a folosit pseudonimul Robert Cahuleanu. A semnat și Radu Calomfir, Matei Scutaru, Nicu Grădinaru, Arcturus. A fost distins în 1995 cu Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.

Poet al rezistenței, deplângând soarta țării și pierderea ținutului natal încă de la primele plăchete, C. devine cu timpul un poet al experienței carcerale din temnițele comuniste, versurile sale, pe care le va aduna în volumele *Poemele cumplitelui Canal* (1992), *Ceasuri fără minutare* (1996), *Poeme cu umbre de gratii* (1996), circulând cvasifolcloric printre deținuți. Identificarea cu Iisus a osândiților ce își poartă crucea suind aceeași Golgotă a pătimirilor (*Am 33 de ani*), ceremonialul imensei suferințe ce îi preschimbă pe cei întemnițați în figuri fantomatice la balul mascat al morții („Dar ca să poată mulți s-o recunoască/ atunci când vine printre noi discret,/ doar moartea mai străbate fără mască/ și ne invită goală la balet” – *Bal mascat*), participarea la chinul pământenilor chiar a componentelor geografiei („Istoria, ce curge-acum întoarsă,/ va ține minte și-n tre foi va strânge/ acest cumplit Danubiu care varsă/ pe trei guri apă și pe-a patra sânge” – *Canalul*), acumularea de episoade tragice, fragmente de tot atâta umanitate umilită sunt câteva din ipostazele acestei lirici. Amintirea vieții din libertate sau a ființelor dragi (mama, copiii, iubita, ca în poemul *Așteptare*) pătrund adesea în imaginarul deținuților, îndulcindu-le întrucâtva existența. Singurul licăr de speranță și izbăvire rămâne cel religios, exprimat în numeroase poeme de o cantabilitate surprinzătoare, uneori în ritm popular, urmând parcă o strategie a accesibilității (poetul inovează și o formă de poezie, decaștiul, alcătuită ascendent din vers, distih, terțină, catren și numai din două rime, menită a facilita memorarea), cu intenția rostirii și a despovăririi catarctice a ființei sfășiate de rău. Preponderent definitoriu pentru lirica lui C. este însă filonul reflexiv-meditativ, prezent încă de la început, dar pregnant îndeosebi în plăchetele de maturitate și senectute: *Vinovat pentru aceste cuvinte* (1972), *Argumente împotriva nopții* (1976), *Gestul împăcării* (1983), *Versuri pentru Ina* (1996). Asimilând tradiția interbelică, din care mai răzbat când și când ecouri de sorginte blagiană sau

arghegiană, poetul își decantează sensibilitatea în versuri discret elegiace, modulate deseori de timbrul cantilenei. Temele eterne ale poeziei – trecerea necruțătoare a timpului, contemplarea naturii în infinitatea ei, reveriile și fantezmele pricinuite de amintirea fapturii iubite, disponibilitatea metafizică pentru întrebările chinuitoare ale misterului ființei în lume, presentimentul sfârșitului – dau măsura unei gravități stăpânite, transfigurată de fluiditatea elegantă a expresiei. Profunzimea se insinuează inefabil, din sugestii abia perceptibile, ca în poemul *Naufragiu*, o mostră revelatoare din nu puținele reușite: „Eram un țarm. Tu, celălalt. Curgea/ un fel de apă – timpul – între ele./ În liniile – aproape paralele –/ un infinit de puncte suferea./ Și țărmurile se lungeau subțiri,/ abia, ca marea, încăpea albastrul./ Târziu și ultim se surpă sihastrul/ pilon al punții noastre de priviri./ Postum, veniră apele puhoi/ și liniile ni s-au șters în mare/ și-n frigul dens al valurilor care/ continuau să crească fără noi”. C. este un bun poet de al treilea raft, desigur antologic, insuficient cunoscut însă, capabil a mai produce surprize prin melodicitatea ce camuflează întorsătura gravă a cuvântului. A scris și literatură pentru copii, notabilă prin ingeniozitatea captivării sufletului infantil.

SCRIERI: *Melancolie*, Cahul, 1936; *În zodia Cumpenei*, Cahul, 1939; *Poemul dezrobirii*, Chișinău, 1943; *Cântece de dor și de război*, Chișinău, 1944; *Decastihuri*, București, 1968; ed. 2, București, 2004; *Vinovat pentru aceste cuvinte*, București, 1972; *Argumente împotriva nopții*, București, 1976; *Micul meu atlas*, București, 1976; *Echivalențe*, București, 1978; *Imn pentru flacăra fără sfârșit*, București, 1982; *Gestul împăcării*, București, 1983; *Toată țara-i școala mea*, București, 1989; *Memorii optimiste*, *Evocări și versuri din închisori*, București, 1992; *Poemele cumplitelui Canal*, Craiova, 1992; *Lacrimi pentru Basarabia*, București, 1995; ed. București, 2002; *Ceasuri fără minutare*, București, 1996; *N-aveți un surâs în plus?*, București, 1996; *Poeme cu umbre de gratii*, București, 1996; *Poeme din iad pentru îngeri*, București, 1996; *Versuri pentru Ina*, București, 1996; *Versuri cu cimitiduri*, București, 1997; *Poeme*, București, 2001; *Televizorul pădurii*, București, 2004.

Repere bibliografice: Nichifor Crainic, *Cântăreți ai Basarabiei: Sergiu Matei Nica și Robert Cahuleanu*, G, 1944, 3; Petre Tulniceanu, „Decastihuri”, TMS, 1969, 4; Haralambie Țugui, „Vinovat pentru aceste cuvinte”, CRC, 1972, 36; D. Micu, „Argumente împotriva morții”, CNT, 1977, 19; Aureliu Goci, „Echivalențe”, RL, 1979, 12; *Lit. rom. cont.*, 242–243; Mihai Iacob, *Pentru o nouă istorie*, RL, 1992, 35; *Dicț. scriit. rom.*, I, 607–608; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 137–140; Gheorghe Gheorghiu, *Poezie și*

destin, LA, 2005, 3 noiembrie; *Dicț. Chișinău*, 154–156; Popa, *Ist. lit.*, I, 860.

G.Dn.

CIZEK, Alexandru Nicolae (10.V.1942, București), clasicist, critic și teoretician literar, traducător. Este fiul Virginiei Cizek (n. Bălescu), profesoară, și al lui Alexandru Gustav Cizek, funcționar; Eugen Cizek e fratele său. După absolvirea secției de limbi clasice (1965) la Universitatea din București, își susține tot aici, în 1973, doctoratul, sub îndrumarea lui N.I. Barbu, cu teza *Eroi politici ai Antichității. Modele ideologice și literare* (pe care o va publica în 1976). Debutază în 1968 în „Studii clasice”, iar editorial în 1970 cu *Antologie de literatură universală (Antichitate, Evul Mediu și Renaștere)*, editată împreună cu Al. Dima. Va colabora, de-a lungul vremii, la numeroase periodice științifice și literare din țară și din străinătate, printre care „Studii de literatură universală”, „Secolul 20”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Revue des études latines”, „Mittelalterliches Jahrbuch”, „Rhetorica”, „Frühmittelalterliche Studien”, „Gnomon”, „Hermes” ș.a. Asistent la Facultatea de Limbi Clasice (1966–1975), mai predă teorie literară și literatură comparată, iar între 1975 și 1978 este lector de română la Universitatea din Groningen (Olanda), apoi asistent la Institutul de Filologie Clasică al Universității din Münster, până în 1987, când obține abilitarea, în urma susținerii disertației pe un subiect de retorică, *Imitatio et tractatio*, devenind profesor în învățământul superior german. Funcționează în continuare la același institut, în calitate de profesor cu contract și *Privatdozent*, dar va fi și profesor invitat la numeroase alte universități („Ludwig Maximilian” din München, în Franța, la Aix-en-Provence, Pau, între 1992 și 1994, precum și la Sorbona, la Brno, Jena, București ș.a.), până la pensionare (2006). Specializat în latină medievală și membru al mai multor societăți, participă la proiecte de cercetare europeană, printre care studierea versiunilor mediolatine ale romanului lui Alexandru cel Mare, unde îi revine partea referitoare la sud-estul Europei, sau cel privind editarea operei lui Bartholomaeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, prima enciclopedie importantă a Evului Mediu.

Activitatea lui C. se înscrie în zona specializării aprofundate, evoluând de la clasicismul antic spre medievistică, domeniu mai rar abordat în cultura noastră, către studiul reconstituirii și metamorfozării

tezaurului retoricii, de maximă rigoare științifică. În prima sa carte, *Eroi politici ai Antichității. Modele ideologice și literare*, C. își propune „relevarea unor modele plurivalente ale eroului politic”, așa cum se desprind ele din sursele istoriografice, filosofice și literare ale Antichității, și stabilirea „invariantelor” sale semnificative. Definirea conceptului de erou, argumentează autorul, suportă metamorfoze importante, accepția antică evoluând de la aspectul sacral primordial la cel laic și social din perioada elenistică spre avatarurile moderne, care implică valoarea de excepție. Încercările de circumscriere ale conceptului (la Max Scheler, Eduard Spranger, Thomas Carlyle) conduc către politropia eroului, capacitatea lui de adaptare înglobând valorile fundamentale reliefate de speculația filosofică. În configurarea eroului ca tip uman exemplar, în raport cu alte tipuri înrudite (filosoful contemplativ și omul pragmatic), C. urmărește gândirea anticilor, care au analizat potențialul de socializare al valorilor etice și estetice. Analiza modelelor eroice este temeinică și condusă cu finețe interpretativă, însă fără aptitudini eseistice, echilibrată și gravă, susținută de o demonstrație cât mai cuprinzătoare, extrasă din majoritatea palierele scrisului antic. Un tratat de referință, *Imitatio et tractatio. Die literarisch-rhetorischen Grundlagen der Nachahmung in Antike und Mittelalter* (1994), urmărește moștenirea teoretică tradițională, reconstituită din diferite surse, foarte diversificate, nesistematice, însă plurivalente, dezvoltată în școlile de gramatică și retorică antice și medievale în *progymnasmata*, care constituie fundamentele scrisului de orice fel, mai cu seamă în oratorie, literatură și istoriografie. Treaptă superioară a imitației, *tractatio* dobândește, relevă exegetul, îndeosebi în perioada postclasică, prin relativizarea graniței dintre normă și libertate în producția literară, modalități diferite în fenomenul prelucrării pe plan formal-stilistic, compozițional-motiv și în cel al receptării ideatice și afective a operei, astfel încât, în ultimul caz, datorită tehnicii epidictice de manipulare a discursului, se ajunge până la inversarea completă a conținutului, cu consecințe extinse dincolo de Evul Mediu până în epoca modernă. Mai vechea sa preocupare pentru figura lui Alexandru Macedon se concretizează în cartea *Alexander bifrons. Le Roi et le Sage. Études sur la légende d'Alexandre le Grand de l'Antiquité au Moyen Âge* (2005), în care sunt reunite cercetările consacrate acestuia de-a lungul unei vieți. C. a publicat în *editio princeps* poemul didactic *Novus Grecismus* (2009) al canonicului elvețian din secolul

al XIII-lea Konrad von Mure, a cărui parte principală, expusă lexicografic, cuprinde un bogat vocabular latin și în măsură considerabilă grec, precum și noțiuni de prozodie, figuri de stil și tropi, iar în a doua parte, cu caracter enciclopedic, compilează cunoștințe din domeniile științelor naturii și din cele umanistice din autorii antici și medievali, prelucrându-le în mod inovator. Un foarte extins studiu al editorului pune în valoare însemnătatea acestei lucrări de circulație școlară la apogeul Evului Mediu, redescoperită în ultimele decenii. Ca traducător, C. a tălmăcit, într-o cuprinzătoare antologie, *Antichitatea despre artele plastice* (1971), texte reprezentative netraduse încă în românește, privitoare la istoria sculpturii, picturii și a artelor minore adiacente sau descrieri ale monumentelor antice, mărturii ale autorilor vremii, opinii de natură teoretică și critică. Sunt extrase din *Historia naturalis* a lui Pliniu cel Bătrân, din *Descrierea Greciei* de Pausanias, din Platon, Aristotel, Cicero, Dionis din Halicarnas, Horațiu, Quintilian, Cicero, Lucian, Filostrat și mulți alții. Cooptat în colectivul lui Constantin Noica și Petru Creția de editare a operei lui Platon, a dat versiuni la dialogurile *Gorgias* și *Lysis*, pe care le-a însoțit de note și comentarii.

SCRIERI: *Istoria literaturii universale și comparate. Antichitatea orientală și clasică* (în colaborare cu Venera Antonescu), București, 1971; *Eroi politici ai Antichității. Modele ideologice și literare*, București, 1976; *Imitatio et tractatio. Die literarisch-rhetorischen Grundlagen der Nachahmung in Antike und Mittelalter*, Tübingen, 1994; *Alexander bifrons. Le Roi et le Sage. Études sur la légende d'Alexandre le Grand de l'Antiquité au Moyen Âge*, Clermont-Ferrand, 2005. **Antologii, ediții:** *Antologie de literatură universală (Antichitate, Evul Mediu și Renaștere)*, București, 1970 (în colaborare cu Al. Dima); Konrad von Mure, *Novus Grecismus*, introd edit., München, 2009. **Traduceri:** *Antichitatea despre artele plastice*, îngr. și introd. trad., București, 1971; Platon, *Gorgias*, în Platon, *Opere*, I, îngr. Petru Creția și Constantin Noica, introd. Ion Banu, București, 1974, *Lysis*, în Platon, *Opere*, II, București, 1976.

Repere bibliografice: Dana Dumitriu, „Eroi politici ai Antichității”, RL, 1976, 35; Gert Hübner, „Imitatio et tractatio”, „Bibliographie zur Symbolik, Ikonographie und Mythologie” (Basel), 1994, 42–43; Zsigmond Ritoók, *Die literarisch-rhetorischen Grundlagen*, „Gnomon” (München), 1996, 456–459; Ingrid Weber, *Nachahmung in Antike und Mittelalter*, „Rhetorik” (Berlin), 1997, 16; Rita Beyers, [Konrad von Mure, „Novus Grecismus”], „Scriptorium” (Bruxelles), 2009, 63.

G.Dn.

CIZEK, Eugen

(24.II.1932, București –
16. XII.2008, București),
clasicist, traducător.

Este fiul Virginiei Cizek (n. Bălescu), profesoară, și al lui Alexandru Gustav Cizek, funcționar; Alexandru Nicolae Cizek e fratele său. C. urmează liceul clasic (1948–1951) și Facultatea de Filologie a Universității din București (1951–1955), încheindu-și studiile cu lucrarea *Ideile social-politice la Seneca*, sub îndrumarea profesorului Aram Frenkian. Este angajat asistent la Catedra de filologie clasică a Universității bucureștene, unde devine profesor. I se acordă titlul de doctor în 1968, după susținerea tezei *Lupta de idei a epocii lui Nero în izvoarele literare antice. Realități și idei*. În 1973 obține doctoratul de stat la Universitatea din Lyon, unde este detașat între 1971 și 1974 ca lector de limba și literatura română. Face parte din câteva asociații științifice românești: Societatea de Studii Clasice „Ovidianum” ș.a., și internaționale: Societatea de Studii Latine (Paris), Societatea de Studii Neroniene – Centrul de Studii asupra Monarhiei Antice (Clermont-Ferrand), Societatea de Studii Petro-niene (SUA) ș.a. și este membru al mai multor academii de peste hotare. A fost distins cu Premiul Literar European al Asociației Scriitorilor de Limbă Franceză (1982) și cu Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei RSR (1982).

Clasicist cu vocație de istoric, C. își va localiza interesul științific în câmpul Antichității latine. O singură carte, întâmplător cea dintâi, *Evoluția romanului antic* (1970), acoperă și zona Eladei, în relație comparatistă și de reciprocă determinare cu cea romană. Propunându-și numai reconstituirea unor elemente de organizare internă a romanului antic, nu o tratare exhaustivă, autorul își sprijină demersul analitic pe mijloace dominant istorice, întrepătrunse cu cele structuraliste. Rememorând contextul istorico-literar și arhetipurile, el stăruie asupra

structurii interioare a textelor. Alături de analogiile indicate de alți cercetători, formulează amănunțit deosebirile dintre cele două efflorescențe ale speciei în Antichitate. Pluralitatea formelor romanești va transmite prelungiri în așa-numitul roman creștin, în cel medieval și în cel modern – este o concluzie demonstrată convingător. Preocupările latinistului, predominante, gravitează în jurul epocii lui Nero, extinzându-se treptat. Este și cazul monografiei *Seneca* (1972), în care reia cercetările din teza de licență. Inițial concepută pozitivist, lucrarea va păstra acest caracter cu toată strădania de modernizare, detectabilă mai ales în stratul stilistic. Familiarizarea cu școala structuralistă, aplicarea noilor procedee autorul le va desăvârși abia după un timp, când realizează și primele contacte cu noua critică. Gândit și scris tot conform canoanelor pozitiviste, studiul *L'Époque de Néron et ses controverses idéologiques* (1972) crește din teza de doctorat. Interferând mai multe discipline – istorie, filosofie, estetică, politică –, lucrarea are totuși un caracter preponderent istoric, ceea ce va conduce la potențarea factologiei. Ilustrative sunt profilurile realizate grupurilor influențate de Annaei și de Calpurnia, Thrasias și Neron. Diferențierile, subliniate stăruitor, dintre programele politice, sistemele filosofice pe care acestea se întemeiază și principiile estetice emaneate de cercurile literare constituie miezul cărții, oferind repere esențiale pentru reconstituirea epocii. Și aici aderențele structuraliste, puțin potrivite cu natura subiectului, se mențin în plan secundar. Decantările conceptuale conduc spre un adevărat salt în monografia *Tacit* (1974). Modalitățile structuraliste se impun în actul critic, rețetarul pozitivist retrăgându-se spre nivelurile referențiale. Convinși că nici un alt prozator antic nu este atât de familiar sensibilității veacului al XX-lea prin limbajul artistic și tiparele literare, C. își propune să argumenteze ideea modernității lui Tacit, convertind pledoaria într-o aproape ostentativă demonstrație de virtuozitate structuralistă. Polisemia latentă și structura romanescă a scrierilor istoricului latin prevestesc parcă literatura secolului al XX-lea. Sub aceeași incidență metodologică se înscrie și *Structures et idéologie dans „Les Vies des douze césars” de Suétone* (1977). Secvențele mari ale planului, informația și logica enunțului indică sorgintea teoretică și

maniera pozitivistă, înfăptuirea analizelor trădează din nou recuzita structuralistă, iar menținerea judecăților în câmpul unei relativități incitând la meditație îndreaptă spre noua critică. Semnificațiile se organizează din trăsături a căror simplă inventariere și notare algebrică relevă un profil sau altul, încheșat gradual prin efecte ascendente, ca și viziunea lui Suetoniu, influențată de ideologia lui Carneade și a lui Cicero. Inițiativele interpretative ale lui C., moderne, descoperă de fiecare dată aspecte inedite în literatura Antichității. Valoarea acestor întreprinderi istorico-literare constă însă mai ales în integrarea rezultatelor analitice în câmpul mai larg al istoriei culturii. Pe acest drum se angajează și lucrarea *Epoca lui Traian. Împrejurări istorice și probleme ideologice* (1980) ca și *Istoria literaturii latine* (I–II, 1994), în care mijloacele expunerii tradiționale se îmbină cu metodele mai noi. Bun cunoscător al lui Tacit, a tălmăcit din opera istoriografului textele *Germania* și *Biografia lui Agricola*, din proza artistică latină romanul comic-parodic *Satyricon* de Petronius, iar din Seneca pamfletul *Apokolokyntosis*, îndreptat împotriva împăratului Claudius.

SCRIERI: *Evoluția romanului antic*, București, 1970; *L'Époque de Néron et ses controverses idéologiques*, Leiden, 1972; *Seneca*, București, 1972; *Tacit*, București, 1974; *Structures et idéologie dans „Les Vies des douze césars” de Suétone*, București–Paris, 1977; *Epoca lui Traian. Împrejurări istorice și probleme ideologice*, București, 1980; *Neron*, Paris, 1982; *La Roma di Nerone*, Milano, 1984; *Secvență romană*, București, 1986; *Mentalités et institutions politiques romaines*, Paris, 1990; ed. (*Mentalități și instituții romane*), București, 1998; *L'Empereur Aurélien et son temps*, Paris, 1994; *Istoria literaturii latine*, I–II, București, 1994; *Histoire et historiens à Rome dans l'Antiquité*, Lyon, 1995; *Essai sur une théorie de l'histoire*, București, 1998; *Istoria în Roma antică. Teoria și poetica genului*, București, 1998; *Claudiu*, București, 2000; *Istoria Romei*, București, 2002; *L'Empereur Titus*, București, 2006; *Eutropius*, București, 2008. **Traduceri:** Seneca, *Apokolokyntosis*; Petronius, *Satyricon*, pref. trad., București, 1967; Petronius, *Satyricon*, îngr. și postfața trad., București, 2003; Pierre Grimal, *Civilizația romană*, I–II, București, 1973; Tacitus, *Biografia lui Agricola*, îngr. și introd. trad., București, 2003, *Germania*, îngr. și introd. trad., București, 2004.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Esești și erudiți*, RL, 1974, 27; Marian Papahagi, „Secvență romană”, TR, 1986, 38; Piru, *Critici*, 5–7; *Dicț. scriit. rom.*, I, 608–609; Velea, *Universalști*, 243–251; Alexandru George,

Cartea unei lumi, ALA, 2002, 647; Ioana Costa, *Din nou despre Roma și limba latină*, CL, 2003, 12; Liviu Franga, *A scrie istorie, I-II*, RL, 2004, 16, 17; Marcela Grațianu, *Lacrimosa dies illa...*, OC, 2009, 199. S. V.

CLAPONUL, revistă umoristică și literară apărută la București, săptămânal, din mai 1877. Au ieșit, probabil, din acest săptămânal, pe care îl scria în întregime I.L. Caragiale, șase numere, dar în colecția Bibliotecii Academiei Române nu se mai păstrează decât numerele 1, 2, 4 și 6 (din care două foi lipsesc). „Calendarul «Claponului»”, tipărit cu un an mai târziu (1878), conține, pe cât se pare, pe lângă scrierile din cele patru numere ce s-au păstrat, și pe cele cuprinse în numerele pierdute. În afara intenției umoristice, C. este redactat și cu o evidentă adresă parodică, având drept țintă metodele și stilul presei românești a timpului. Coperta mai conține, în afara titlului, următoarele formule publicistice: „Foiță hazlie și populară. Apare când iese de sub tipar. Tirajul se face în 33 333 exemplare. Deviza este: „«Eftin și bun!» 10 bani numărul”. O spirituală *Profesiune de credință către cititori* imită solemnitatea, deseori fără conținut, pe care o afectau editorialele și articolele-program ale jurnalelor nou-apărute. Cititorul este asigurat că nu mai puțin de 39 de gazetari lucrează la redactarea gazetei, în timp ce un numeros grup de corespondenți împânzește Europa pentru a satisface nevoia de informație a prezumtivilor cititori. Totodată se dau asigurări că eforturile redacției vor fi îndreptate mai ales spre păstrarea unei stricte neutralități în raport cu marile evenimente politice, sociale ș.a.m.d. Cea mai mare parte a textelor apărute în C. vor fi republicate cu modificări nesemnificative, în „Calendarul Claponului” și, peste douăzeci de ani, în „Moftul român” sau în „Universul”. Ca orice periodic „respectabil”, C. avea o organizare internă fixă, cu rubrici care figurau în fiecare număr. Acestea erau: „Gogoși” (prin care se ironiza rubrica de informații a ziarelor), „Ultime gogoși calde” (parodie a „Ultimelor știri”), o pseudocronică parlamentară comentând activitatea „Camerei deputaților din Stambul”. În fine, rubrica „Prospături. În stilul și cu sintaxa «Monitorului oficial»” pastișează automatismele stilului administrativ, iar „Rezbelul” și numeroase alte „gogoși” – înflăcărea fals patriotică a jurnaliștilor. Se face haz, de asemenea, de cei care încearcă să exploateze orice eveniment politic în propriul folos, de amatorii de știri senzaționale,

de naivii care dau fiecărui gest al unei personalități semnificații ultra-importante. Este zeflemisită și buna-credință a cetățeanului simplu, avid de nou-tăți, dezinformați, gata să creadă în orice. Tot moravurile gazetarilor timpului sunt vizate și în articolele *Către cititori* sau *Deslușire*. Primul este un atac împotriva publicității exagerate pe care și-o făceau jurnalele. Cel de-al doilea este îndreptat împotriva interminabilelor profesiuni de credință care se etalau în mai toate gazetele și în care se discuta, cu fraze sforăitoare, despre menirea presei moderne, despre îndatoririle morale și sociale ale gazetarului. Viața parlamentară constituie subiectul unor cronici corozive. Într-una dintre anecdotele adunate sub titlul „Gogoși”, cele două personaje, băcanul Ghiță Calup și Ilie, teghetarul său, prefigurează două dintre personajele comediei *O noapte furtunoasă* a lui I.L. Caragiale: Jupân Dumitrache și Chiriatic, fidelul său ajutor și sergent în „garda civică”. Caracteristice pentru literatura umoristică de aici sunt distanțarea redactorului de evenimentele care pasionau opinia publică și chiar un juvenil spirit de frondă. C. este în egală măsură o sursă de informații asupra procesului de formare a lui Caragiale, asupra efortului de a-și selecta teme, tipuri și psihologii ce vor fi întâlnite frecvent în întreaga sa operă, precum și asupra făuririi uneltelor scriitoricești. Din paginile revistei se desprinde un Caragiale cu nimic deosebit de cel a cărui imagine există în conștiința tuturor – sceptic, înarmat cu o ironie mușcătoare și cu un excepțional spirit de observație. „Gogoșile” și schițele din C. îl anunță pe marele umorist și satiric, atent la aspectele rizibile ale vieții de fiecare zi și gata să le surprindă semnificațiile sociale. Anecdota ascunde o cunoaștere excelentă a slăbiciunilor umane, aparențele sunt date la o parte pentru a se releva fondul cu mijloacele umorului simplu, accesibil. Meschinăria, parvenitismul, patriotismul afișat cu ostentație și cu gândul la viitoare recompense, găunoșenia discursurilor parlamentare nesfârșite, corupția și duplicitatea gazetarilor, superficialitatea omului de pe stradă (viitorul Mitică), perpetuu și complet avizat în orice „chestie”, sunt tot atâtea teme ale literaturii din gazeta lui I.L. Caragiale. R.Z.

CLARNET, Adolphe (pseudonim al lui Adolf Burăh Cuperman; 1877, Turnu Severin – 22.XI.1937, București), gazetar. Provenind dintr-o familie de evrei săraci, C. face clasele primare și apoi liceul

în orașul natal. Îl interesează încă de pe acum ideile socialiste, manifestările la care ia parte (întruniri, congrese) atrăgându-i, în 1899, expulzarea. Aproape un deceniu și jumătate va dura exilul la Paris, răstimp în care cunoaște scriitori celebri, cum ar fi Anatole France și Francis Carco, publică prin gazete, se agită la adunări mai mult sau mai puțin anarhiste. În urma unor intervenții, i se permite, în 1914, să revină în țară. Departe de a exhiba o figură de nihilist, inspiră simpatie prin felul de a fi, cuviincios și delicat în maniere. Ca pentru a alunga imaginea indigenței de odinioară, se îmbracă bine, chiar elegant, melonul și monoculul dându-i un aer desuet. O siluetă ca din alte vremuri, într-o epocă în care altminteri, ca ziarist, e bine ancorat. După debutul în „Lumea nouă”, semnând de obicei Clarnet (rar, cu inițiale: A.C., C.) sau fără a-și pune iscălitura, a colaborat cu anchete (literare, politice – îndeosebi la „Facla”) și reportaje, interviuri, cronici teatrale, plastice, muzicale, recenzii, pertinente comentarii pe teme externe, vioaie însemnări pe marginea unor probleme la ordinea zilei, traduceri (printre care, în 1909, *Balada temniței Reading* de Oscar Wilde) la „Gazeta Mehedințului”, „Dreptatea”, „Tribuna”, „Țara noastră”, „L'Indépendance roumaine”, „Naționalul”, „Adevărul”, „Izbânda”, „L'Orient”, „Rampa”, „Aurora”, la care a lucrat ca redactor, „Propilee literare”, „La Nation roumaine”, „Vremea”, „Politica”, „Șantier”, „Cuvântul liber”, „Gazeta” ș.a. A condus publicațiile „Se zice...” (1922–1923), revistă săptămânală ilustrată, și „Bucarest” (1932–1933), hebdomadur politic, literar, social, a fost redactor la „Opoziția” (1929).

C., care nu s-a simțit niciodată scriitor, a fost un gazetar de luat în seamă. A și ajuns, de altfel, președintele Uniunii Ziaristilor Profesioniști. Scia bine, cu incisivă dezinvoltură, întotdeauna informat și păstrând în genere o cumpănă a judecății. Se mai inflama din când în când, ca în riposta dată lui A.D. Xenopol, *Les Juifs roumains* (1903), succint expozeu asupra chestiunii evreiești la noi. Lepădând afabilitatea surâzândă, socialistul cu gambetă scoate aici câteva scrâșnete. Dar îndeobște e volubil și sagace, un atu al comentariilor sale fiind bunul simț. Asistând, în calitate de cronicar teatral, la un șir de premiere, constată că mizanscenele sunt covârșite de „furoarea decorului și a regiei”, pentru că unii regizori, socotindu-se

„alfa și omega”, transformă textul într-un pretext extravagant pentru exhibițiile lor. Cronicile lui au și valențe de interpretare literară, cu ascuțimi psihologice. Cu vervă persiflantă, recurgând la antifrază sau vorbind pe șleau, publicistul atacă și alte subiecte care îi incită nervul critic: politicianismul (încondeind cutare șmecher, farsor sau panglicar), grotescul unor ședințe parlamentare, criza morală a presei, năravurile unor literați, acestea și altele componând pitorescul strident care frapează pe oricine nimerește în „țara tuturor anomaliilor”. Convingerile din adolescență își păstrează intactă seducția, C., căruia i se pare că deslușește „glasul revoluției”, așteptând cu înfrigurare „ceasul proletariatului”. „Forța magnetică a socialismului” este invocată și în reconstituirea encomiastică a pateticei existențe a lui Jean Jaurès (*Cuvinte despre Jean Jaurès*, 1934). Partizan al intervenției, la izbucnirea Primului Război Mondial, C. scoate o broșură, *Cu cine?* (1914), în care strânge la un loc opiniile unor fruntași ai vieții culturale și științifice (D. Anghel, G. Diamandy, I. Cantacuzino, C. Rădulescu-Motru, I. Al. Brătescu-Voinești, A.D. Xenopol ș.a.), solicitați să se pronunțe asupra atitudinii pe care România s-ar cuveni să o adopte față de forțele aflate în conflict. Răspunsurile îi definesc pe cei intervievați, decupajul operat de reporter fiind înlesnit de ochiul său de portretist. Avea, într-adevăr, o anume înclinație în acest sens, rememorările lui pariziene, din mirobolanta „împărăție a Boemei” de pe malurile Senei, mișunând de figuri aparte. Ratați, trăsniți, fanfaroni, firi melancolice și apariții funambulești, vagabonzi de geniu și alte ciudate, ieșite din comun specimene se perindă prin birturi, berării, cârciumi, cu iluziile și eșecurile lor, dispuși la spovedanii care mai că îi transformă în personaje de proză scurtă. Sunt prinse în ramă și personalități cum ar fi Georges Clemenceau, Aristide Briand, André Antoine, Jules Romains, Jean Moréas, Jules Renard, Max Jacob, schițate cu un condei nu lipsit de agerimi scriitoricești. Și, în orice caz, apt de subțirimi de moralist, cum lasă să se întrevadă pseudojurnalul *Mărturisiri de fecioară în ritm de charleston* (1935). O suită de afectuoase evocări se înșiruie în *Mitif, poetul florilor* (1929), toate privindu-l pe Dimitrie Anghel, conturat ca un personaj capricios, cu reacții nevrotice, trăind în febre și expus mereu derivei amoroase. Cărticica lui C. e mărturia unei accentuate vocații de prieten.

SCRIERI: *Les Juifs roumains*, Paris, 1903; *Mitif, poetul florilor*, București, 1929; *Cuvinte despre Jean Jaurès*, București, [1934]; *Mărturisiri de fecioară în ritm de charleston*, București, 1935. **Traduceri:** Anatole France, *Afacerea Crainquebille*, Lyon–Paris, 1904; I.L. Caragiale, *Le Cierge de Pâques*, Paris, [1912]; Jérôme și Jean Tharaud, *Umbra crucii*, București, 1922; André Maurois, *Eduard VII și vremea lui*, București, [1934].

Repere bibliografice: Pompiliu Constantinescu, „*Mărturisiri de fecioară în ritm de charleston*”, *VRA*, 1933, 310; N. Davidescu, *Adolf Clarnet*, *VRA*, 1937, 515; Ieronim Șerbu, *Vitrina cu amintiri*, București, 1973, 212–213; I. Peltz, *Amintiri din viața literară*, București, 1974, 135–137; A.P. Samson, *Memoriile unui gazetar*, București, 1979, 97–98; Mirodan, *Dicționar*, I, 358–359; Faifer, *Pluta*, 67–70. **F.F.**

CLASICISM. Termenul **c.** acoperă trei accepțiuni învecinate, de natură istorică, tipologică și axiologică. Sub raport istoric, **c.** desemnează un curent literar care s-a afirmat în Franța și, prin extensie, și în alte țări europene, în secolele XVII–XVIII, manifestându-se prin revitalizarea și cultivarea modelelor culturale „clasice” ale Antichității greco-latine. Trăsăturile definitorii ale **c.** istoric sunt aspirația către ordine, armonie și echilibru, caracterul său normativ (concretizat printr-o suită de reguli artistice, cum ar fi regula celor trei unități: de timp, de loc și de acțiune), respectarea principiului *mimesis*-ului (și, în general, conceperea artei ca o formă de imitație a realității), raportarea constantă la tradiția literară antică, cultivarea anumitor genuri și specii (în registrul superior, tragic-eroic: tragedia, epopeea, imnul, oda ș.a.; în registrul inferior: comedia, idila, satira, fabula), caracterul moralizator, primatul rațiunii asupra sentimentului și imaginației ș.a. Odată cu sfârșitul secolului al XIX-lea, ca urmare a dezvoltării morfologiei culturii și a influenței acesteia asupra criticii literare, **c.** dobândește și o accepțiune tipologică (transistorică), care nu mai este limitată de un anume spațiu și timp. Descoperirea, în forme parțiale sau atenuate, a trăsăturilor **c.** și în operele literare ale altor epoci și curente îi încurajează pe critici să vorbească despre un **c.** al romanticilor sau chiar al modernilor. Ulterior, sensului tipologic i se adaugă și un sens valoric, potrivit căruia „clasicii” sunt acei scriitori care au reușit să devină ei înșiși modele de urmat, ilustrând astfel culmi ale artei literare, vâruri ale canonului unei literaturi naționale.

În literatura română **c.** nu s-a cristalizat ca orientare cu caracter programatic, ci s-a manifestat

ca o serie de tendințe difuze, de la începuturi până în contemporaneitate. Din acest punct de vedere, e problematică proclamarea poeziei populare ca „primul nostru **c.**”, teză susținută de diverși scriitori și critici, printre care Mihail Dragomirescu, Ion Pillat, Ovidiu Papadima, Vladimir Streinu sau Dim. Păcurariu. Potrivit acestora, limpezimea, seninătatea și armonia unor creații populare precum *Miorița*, *Mănăstirea Argeșului* sau *Toma Alimoș* ar constitui elemente care le-ar apropia de **c.** Ipoteza nu poate fi, însă, acceptată decât cel mult într-o accepțiune tipologică, conform căreia folclorul în sine ar reprezenta un „clasicism al popoarelor” (G. Călinescu). Cât privește **c.** în sens istoric, acesta implică nu doar un puternic caracter urban și antifolcloric (Edgar Papu), ci și codificarea explicită și reflecția teoretică asupra setului de norme și convenții pe care le utilizează. Prin urmare, adevăratul **c.** trebuie căutat în primul rând pe terenul literaturii „culte”. Astfel, deși cultura medievală românească nu a pierdut niciodată contactul cu Antichitatea, influențele clasice se înregistrează la noi mai ales odată cu secolul al XVII-lea, pe măsura intensificării contactelor cu umanismul european, fenomen vizibil la Miron Costin și Dimitrie Cantemir, prin recursul la fondul mitologic antic și la sintaxa latină. Începând cu secolul al XVIII-lea, pătrunderea spiritului clasic în România a fost favorizată de sistemul de învățământ și de traduceri. În perioada fanariotă Academia Domnească din București, ca și aceea din Iași, orientate cu precădere către cultura greacă, și gimnaziul de la Blaj, de orientare latinistă, au contribuit la familiarizarea elitelor culturale românești cu marea cultură greco-latină. Tendința clasicistă s-a păstrat și după reforma învățământului din Principate, realizată în Țara Românească de Gheorghe Lazăr și Ion Heliade-Rădulescu, iar în Moldova de Gheorghe Asachi. În plan didactic, retoric și estetic, intensitatea influențelor **c.** e atestată de lucrări precum *Gramatica românească* (1757) a lui Dimitrie Eustatievici, *Observații sau Băgări de seamă asupra regulilor și orândueleurilor gramaticii rumânești* (1787) aparținând lui Ienăchiță Văcărescu, *Înștiințarea* (1795) și *Retorica adecă Învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări* (1798) lui Ioan Molnar Piuariu sau de prefețele lui Barbu Paris Mumuleanu. În paralel cu învățământul, un rol important l-au avut traduceri laice, majoritatea oprindu-se

la autori clasici sau neoclasici, precum Fénelon, Régnard, Massillon, Marmontel, Florian, Gessner, Metastasio, Voltaire, Pope, poeții neoanacreontici ș.a. E de menționat că, deși există unele excepții, **c.** pătrunde și influențează literatura română mai ales prin intermediul unor scriitori minori sau „întârziați”, în timp ce marea literatură clasică (Molière, Corneille, Racine, La Fontaine ș.a.) începe să fie tradusă abia după sfârșitul perioadei fanariote și are un ecou mai redus. În ceea ce privește traducerea din clasicitatea antică (Homer, Esop, Euripide, Teofrast, Lucian din Samosata, Lucrețiu, Vergiliu, Ovidiu ș.a.), acestea sunt mai puține decât primele și se înregistrează mai ales în Transilvania, provincie mai occidentalizată și mai impregnată de spiritul culturii clasice.

În literatura propriu-zisă influența **c.** se resimte cel mai puternic în perioada 1780–1830, când tentativa de a revitaliza modelele clasice se îmbină cu un anumit **c.** decadent, tutelat de poezia neoanacreontică. Din prima categorie fac parte încercările de resuscitare a odei (Ioan Molnar Piuariu, Gh. Șincai, I. Teodorovici Nica), a epopeii (Ioan Barac, Vasile Pogor și, mai ales, Ion Budai-Deleanu, la care modelul eroi-comic al *Batrahomihomahiei* se conjugă, în subsolul *Țiganiadei*, cu un crez poetic preponderent clasicizant) și a petrarchismului (Gh. Asachi). Pentru cealaltă tendință, care se reduce, în principal, la lirica galantă și care asociază neoanacreontismul cu sentimentalitatea cântecelor lăutărești, autorii cei mai reprezentativi sunt poeții

Mănăstirea Frumoasa din Iași

Văcărești (Iancu, Alecu și Nicolae), Costache Conachi, Matei Millo, Nicolae Dimachi și Daniil Scavinschi. În teatru influența **c.** s-a manifestat aproape exclusiv în comedii, farse și scenete, unde uneori e greu de făcut diferența între lucrări originale, adaptări, traduceri și plagiate. Mai caracteristice pentru această epocă sunt *Occisio Gregorii in Moldavia vodae tragedice expressa* (c. 1780, reprezentată de elevii gimnaziului din Blaj) și scrierile mai mult sau mai puțin personale ale lui Conachi, Iordache Golescu, Timotei Cipariu, Gh. Asachi, Matei Millo sau Constantin Facca. În perioada (post)pașoptistă influența **c.** intră în recul în fața romantismului, dar continuă să aibă o pondere semnificativă în literatura epocii. Mai mult, autori precum George Barițiu, George Baronzi, A.I. Odobescu și V.A. Urechia publică texte doctrinare în care pledează în favoarea **c.**, însoțindu-și uneori demersul printr-o respingere explicită a romantismului. Deși nota dominantă a epocii o constituie sinteza celor două curente, orientarea clasică se observă acum prin cultivarea unor specii precum fabula, satira, oda, pastelul (în poezie), prin schițele caracterologice din comedii și prin cultivarea „fiziologiilor” în proză. Tot de **c.** țin reprimarea efuziunilor, tendințele moralizatoare și amploarea referințelor la Antichitatea greco-latină. Autorii cei mai reprezentativi pentru **c.** epocii – și, poate, pentru **c.** românesc în genere – sunt Ion Heliade-Rădulescu (prin poetica sa normativă, ca și prin profesarea unor specii lirice precum oda și imnul), Grigore Alexandrescu (autor de ode, fabule și satire, dar și utilizator al unui bogat repertoriu mitologic), Costache Negruzzi (prin abundența referințelor mitologice, prin cultivarea prozei epistolare în ciclul *Negru pe alb*, prin aspirațiile epopeice din *Ștefanida*, ca și prin farsa *Cârlanii*), Vasile Alecsandri (prin idilismul omniprezent, prin „horațianismul” pastelurilor, dar și prin exploatarea caracterologiei și a procedeelelor comediei clasice, în linia lui Molière și Régnard), Dimitrie Bolintineanu (ca autor de idile pastorale – *Macedonele* – și al epopeii *Traianida*) și A.I. Odobescu (al cărui *Pseudo-cynegeticos* păstrează, pe lângă fondul mitologic, un stil și o sintaxă clasică). În epoca de la Junimea până la Primul Război Mondial **c.** încetează să mai facă, în ipostaza de curent istoric, obiectul unei susțineri programatice, dar se profilează ca o opțiune artistică încă viabilă. Astfel, Titu Maiorescu este nu doar un apologet al limbilor și culturii clasice (în textul de tinerețe

Theodor Aman, Scenă muzicală

Pentru ce limba latină este chiar în privința educației unei morale studiul fundamental în gimnaziu, 1863), dar propagă și o poetică de inspirație clasicizantă (prin caracterul normativ al concepției sale despre poezie, care trebuie să îndeplinească anumite „condițiuni”, prin cenzurarea vizionarismului și prin tratarea tropilor ca principală sursă de lirism). Elemente clasiciste se întâlnesc și la M. Eminescu, deși evoluția sa literară indică o schimbare substanțială de atitudine față de această paradigmă. Dacă poezia de tinerețe (*Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, La Heliade, O călătorie în zori* etc.) se remarcă prin practicarea odei, prin recursul la cadrul pastoral și prin folosirea referințelor mitologice, lirica de maturitate apelează la tiparele metricii safice și la sentințele impersonale – *Odă (în metru antic)*, *Glossă*. I.L. Caragiale manifestă și el o predispoziție clasicizantă, atât în comedii (prin respectarea, în general, a regulii celor trei unități și prin interesul pentru caracterologie), cât și în proză (prin dezinteresul față de „natură”). La Duiliu Zamfirescu se pot identifica ecouri ale c. în poezie, în corespondență și în romanul *Lydda*, în timp ce în lirica lui George Coșbuc curentul își face simțite reminiscentele

prin idilism și obiectivitate. În perioada interbelică c. devine obiectul unor contestări programatice, pe motivul desuetudinii. Astfel, Paul Zarifopol și E. Lovinescu au chestionat prestigiul literaturii clasice, care, în opinia lor, se bazează pe pură inerție, întrucât scrierile care o ilustrează nu ar mai corespunde sensibilității moderne. În contrapartidă, au existat numeroși scriitori care, fie ghidați de un spirit retro, fie ca reacție la adresa exceselor modernismului, au susținut necesitatea unei întoarceri la c. Dintre exponenții acestui neoclasicism, cei mai importanți au fost Lucian Blaga (mai ales în volumul *Pașii profetului*, care resuscitează bucolicul, dar și în poemele scrise spre sfârșitul vieții), Ion Barbu (cu precădere în faza sa parnasian-simbolistă), Ion Pillat (în volumele de după *Caietul verde*) și G. Călinescu (apologet al formulelor „clasice”, bazate pe tipologizare și pe impersonalizare, dar filtrate prin intermediul balzacianismului). Probabil că ultimul val clasicist relevant s-a înregistrat în literatura română în scurtul interregnum postbelic care a precedat instaurarea realismului socialist, când scriitori precum Ștefan Aug. Doinaș și Petru Dumitriu au propus o recontextualizare a miturilor și formulelor c. *sub specie*

temporis nostri. După această dată, **c.** istoric parcurge un proces de dez-esteticizare, în sensul că, deși regimul comunist și-a afirmat în mod constant prețuirea față de „literatura clasică”, aceasta este redusă la rolul benign de model stilistic și de compoziție, fără a mai acționa ca o opțiune creatoare forte în sistemul literar românesc. Privind din altă perspectivă, la sfârșitul secolului al XIX-lea în literatura română își face apariția și al doilea sens (tipologic) al termenului **c.**, care desemnează o serie de opțiuni generale privind arta literară. Pionierul acestei noi accepțiuni este C. Dobrogeanu-Gherea, care, în studiul *Ceva despre clasicism și romantism* (1888), opune, pe urmele lui Heine, **c.** caracterizat prin „putere, sănătate, liniște, seninătate; [...] firesc și [...] identitate între plăsmuirile artistului și ideile lui” romantismului marcat de „nefiresc, [...] slăbiciune, neliniște, întunecime, durere, exaltare, martirizare; [...] neidentitate între plăsmuirile artistului și ideile sale”. Ulterior tipologii similare vor furniza H. Sanielevici (*Asupra clasicismului și romantismului*) și G. Călinescu (*Clasicism, romantism, baroc*). Cea mai rafinată dintre aceste scheme, aceea a lui G. Călinescu, s-a imprimat în critica românească și sub forma unei scheme evolutive, potrivit căreia fiecare autor, curent sau mișcare literară ar debuta cu o fază „romantică”, ar atinge apoi un anume „**c.**” al maturității și ar regresa, eventual, într-un stadiu manierist sau baroc. În acest sens, numeroși critici români au ajuns să vorbească, fie serios, fie ironic, despre „clasicizarea” romantismului, a expresionismului sau chiar a avangardei și a realismului socialist și au fost tentați să identifice drept „clasică” perioada de apogeu creator a scriitorilor. Această practică exegetică a facilitat adeseori glisarea către al treilea sens al termenului **c.**, cel axiologic, care s-a manifestat în România interbelică pe fundalul convingerii că literatura națională a reușit să-și configureze deja un patrimoniu propriu, capabil să o așeze alături de alte literaturi de renume. Astfel, în 1930, N. Cartoian a lansat la Editura Scrisul Românesc colecția „Clasici români comentați”, în care au apărut volume eterogene, de la o antologie de poezie românească de pe Valea Timocului până la selecții din operele stolnicului Constantin Cantacuzino, ale lui Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, M. Eminescu, Theodor Șerbănescu ș.a. Simptomatic pentru această nouă tendință este studiul *Clasicii*

noștri (1943) de Vladimir Streinu, care așază sub umbrela unui **c.** axiologic nume reprezentative ale literaturii române din secolul al XIX-lea, precum A.I. Odobescu, Titu Maiorescu, M. Eminescu, Ion Creangă și George Coșbuc. Optimismul lui Streinu a fost contrabalansat de G. Călinescu, bunăoară în eseu *Sensul clasicismului* (1946), unde prezenta **c.** literaturii române ca pe un deziderat necesar, dar nu ca pe o realizare de fapt. În viziunea lui Călinescu, literatura română nu reușise să atingă până la acea dată nici **c.** axiologic, nici măcar pe acela tipologic, de vreme ce se caracteriza printr-o „mistică excesivă a evenimentului”, prin subiectivitate și exotism. În schimb, perioada postbelică, a realismului socialist, se caracterizează printr-o inflație ideologică a termenului **c.** În afară de cultivarea ostentativă a „clasicilor noștri”, noua „metodă de creație” s-a grăbit să proclame, în virtutea presupusei sale superiorități față de literatura epocilor anterioare, existența unor „clasici în viață”, pe care i-a identificat fie printre scriitorii interbelici convertiți la noua ideologie, fie – mai rar – printre scriitorii afirmați după 1944 și obediinți față de regim. Odată cu instaurarea național-comunismului, atributul **c.** începe să fie rezervat doar scriitorilor din secolul al XIX-lea, cărora li se consacră numeroase exegeze semnate de critici precum Teodor Vărgolici, Paul Cornea, Mihai Drăgan, Al. Piru ș.a. Tendința dominantă a noii epocii este de a supradimensiona valoarea „clasicilor noștri”. Faptul se observă, pe de o parte, prin acreditarea sintagmei tautologice „epoca marilor clasici” (tautologică pentru că, în context, „clasic” însemna „mare scriitor”) în volumul al treilea al tratatului de istorie a literaturii române coordonat de Academia RSR. Pe de altă parte, „clasicii” români au constituit cel mai potrivit laborator pentru elaborarea și experimentarea doctrinei protocroniste, după cum a arătat-o volumul *Din clasicii noștri* (1977) de Edgar Papu. E de menționat că, în perioada cEAUȘISTĂ, **c.** istoric românesc a făcut și el obiectul unor studii de sinteză datorate lui Dim. Păcurariu, V. Mîndra și Ion Rotaru. Contribuții notabile la semantica termenului ca atare și la exegeza **c.** universal au adus Matei Călinescu, Adrian Marino, Romul Munteanu și Edgar Papu. După 1989 termenul „clasic” se dezideologizează, fiind utilizat fie în sensul său propriu (istoric), fie într-un sens mai neutru, care îi vizează pe scriitorii români din epoca

premodernă. În câmpul dezbaterilor contemporane, accepțiunea valorică a „clasicului” tinde să fie substituită de termenul „canonic”.

Repere bibliografice: Titu Maiorescu, *Opere*, I, București, 2005, 809–837; Dobrogeanu-Gherea, *Opere*, VI, 308–327; Lovinescu, *Opere*, IV, 91–124; Teodor A. Naum, *Clasicismul și cultura națională*, Iași, 1913; Sanielevici, *Cercetări*, 252–260; H. Sanielevici, *Clasicismul proletariatului: Panait Istrati*, București, 1924; Zarifopol, *Pentru arta lit.*, I, 35–39; Mihail Dragomirescu, *Critică*, II, București, 1928, 273–283; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, I, 107–135; N. Sulică, *Clasicismul greco-roman și literatura noastră (în special Eminescu)*, Târgu Mureș, 1930; Tudor Vianu, *Idealul clasic al omului*, București, 1934; N.I. Herescu, *Pentru clasicism*, Craiova, 1937; Călinescu, *Opere*, V, 207–211, 687–700, VIII, 986–988, 1065–1069; Pillat, *Tradiție*, 88–116; Vladimir Streinu, *Clasicii noștri*, București, 1943; G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*, București, 1946, 11–32; Ovidiu Papadima, *Folclor și clasicism*, R, 1947, 3; Streinu, *Pagini*, III, 291–298, IV, 355–358, 367–370, 374–375; Georgescu, *Polivalența*, 63–185; Matei Călinescu, *Clasicismul european*, București, 1971; ed. 2, pref. Vasile Voia, Cluj-Napoca, 2006; *Clasicism, romanism, baroc*, Cluj, 1971; Dim. Păcurariu, *Clasicismul românesc*, București, 1971; Cornea, *Originile, passim*; Marino, *Dicționar*, I, 283–353; V. Mîndra, *Clasicism și romantism în dramaturgia românească (1816–1918)*, București, 1973; Edgar Papu, *Din clasicii noștri*, București, 1977; I. Constantinescu, *Introducere în literatura clasică*, Iași, 1978; Al. Piru, *Valori clasice*, București, 1978; Dim. Păcurariu, *Clasicism și tendințe clasice în literatura română*, București, 1979; Ion Rotaru, *Forme ale clasicismului în poezia românească până la Vasile Alecsandri*, București, 1979; Romul Munteanu, *Clasicism și baroc în cultura europeană din secolul al XVII-lea*, I–III, București, 1981–1983; Teodor Vârgolici, *Clasici și contemporani*, București, 1982; Paul Cornea, *Itinerar printre clasici*, București, 1984; Edgar Papu, *Apolo sau Ontologia clasicismului*, București, 1985; Papu, *Despre stiluri*, 407–490; Mihai Drăgan, *Clasici și moderni*, București, 1987; Mircea Martin, *Sensul clasicismului*, RL, 1989, 26; Mircea Angheliescu, *Clasicii noștri*, București, 1996; Toma Pavel, *Arta îndepărtării. Eșeu despre imaginația clasică*, tr. Mihaela Mancaș, București, 1999; Doris Mironescu, *Ibrăileanu și ideea unui clasicism românesc*, „Philologica Jassyensia”, 2011, 2. **A. T.**

CLAUDIAN, Alexandru (8.IV.1898, Cernavodă – 16.X.1962, București), eseist, poet, traducător. Este fiul Eufimiei (n. Cernătescu) și al lui Floru Claudian, inginer topograf, ajuns general în 1912. Din cauza peregrinărilor familiei, C. învață la Craiova, Caracal și Buzău, luându-și bacalaureatul la Liceul „Sf. Sava” din București, în 1918. Urmează, tot aici, studii de filosofie la Facultatea de Litere și Filosofie, absolvită în 1922. Profesor suplinitor de limba franceză și de filosofie în București, la liceele „Sf. Sava”, „Mihai Viteazul”, „Spiru

Haret”, „Gh. Lazăr”, „Mihai Eminescu” și „Matei Basarab”, și în Iași, la Liceul Militar, secretar al Institutului Social Român, C. își începe cariera universitară în 1929, la Iași, unde în 1930 își ia și doctoratul în filosofie. În 1937–1938 beneficiază de o bursă a statului francez pentru un stagiu de studii la Paris. După moartea lui Petre Andrei, în 1941, preia Catedra de sociologie și etică. Sub regimul comunist, din cauza activității în mișcarea social-democrată și a apropierei de Constantin Titel Petrescu, este înlăturat din Universitate. Ocupă un post la Catedra de psihologie a copilului la Facultatea de Medicină și Farmacie (1948–1952), iar după doi ani de ostracizare politică, când suportă și o detenție în lagărul Galeș, la Canal, e acceptat cercetător în institutul filologic ieșean al Academiei RPR. Primele versuri ale lui C. (*Rosalie*) apar în 1920 în „Curentul nou”, iar cel dintâi articol (*Criza idealismului*) în 1921, în „Viața studentescă”. În afara studiilor publicate în reviste de specialitate,

Alexandru Claudian cu soția sa

colaborează, destul de sporadic, cu versuri, articole, eseuri, recenzii și cronici la „Facla literară”, „Vlăstarul”, „Adevărul literar și artistic”, „Revista română”, „Pasul vremii” (unde semnează rubrica „Din lumea cărților”), „Viața literară”, „Minerva”, „Idea europeană”, „Viața românească”, „Gândul vremii”, „Lumea”, „Athenaeum”, „Manifest”, „Șantier”, „Însemnări ieșene”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Societatea de mâine”, „Jurnalul literar”, „Moldova”, „Revista tineretului”, „Ethos”, „Libertatea” ș.a. În anii '50 publică în revista academică „Studii și cercetări științifice” și în „Iașul literar”. Semnează și Anton Costin sau cu inițiale. În timpul vieții i-au apărut numai cărțile de sociologie: *Cercetări filosofice și sociologice* (1935), *Colectivismul în filosofia lui Platon* (1936), *Originea socială a filosofiei lui Auguste Comte* (1936), *Cunoaștere și suflet* (1940), *Antisemitismul și cauzele lui sociale* (1945). Postum, i se editează volumul de versuri *Senin* (1972). A lăsat în manuscris două studii de sociologie a teatrului francez din secolul al XVII-lea și a prozei franceze din secolul al XIX-lea, bună parte din traduceri din Joachim du Bellay, Clément Marot, La Fontaine, Voltaire, Vigny, Hugo, Musset, Leconte de Lisle, Baudelaire, Hérédia, Verlaine, Samain ș.a., din Goethe (*Faust*), Heine, Lenau.

Ca sociolog al culturii, preocupat de cercetarea genetică, C. încearcă să aprofundeze o orientare deterministă, frecventată anterior de C. Dobrogeanu-Gherea, H. Sanielevici și Ștefan Zeletin. El consideră că nașterea ideilor, a sistemelor filosofice, individualizarea și filiațiile lor, de la Socrate și Platon, prin Leibniz, Jean-Jacques Rousseau, Helvétius, până la Auguste Comte, ar avea o explicație insuficientă în absența unei analize a condiționărilor istorice de natură socială și psihologică. Astfel, utilizând metoda psiho-sociogenetică, studiul istoriei filosofiei, prin extensie și al istoriei culturii, ar intra pe un teren mai ferm, sub auspiciile obiectivității științifice. Sunt idei promovate de C. în anii '30 ai secolului trecut, dezvoltate într-o manieră neabuzivă, cu o erudiție structurală, ocolită de ariditate, îmblânzită de seninătatea gânditorului, cu un stil intelectual personal, care pecetluiește frazarea elastică, nu o dată eseistică, a discursului. În studiile târzii acest tip de abordare, aparent supus comenzii ideologice proletcultiste, nu este nici supralicitat, dar nici abandonat. Perspectiva psihosocială este aplicată teatrului clasic francez (Corneille, Racine, Molière), prozei (și romanului) francez, de la Chateaubriand la Maupassant. Adesea, analizele, dar și conceptele includ puncte de vedere înrudite cu cele ale lui Mihai

Ralea ori cu ideile care vor consacra sociologi literari precum Georg Lukács, Lucien Goldmann, Robert Escarpit ș.a. Exersată ca *violon d'Ingres* și adusă parcimonios la vedere, poezia înseamnă pentru C. un spațiu al visărilor tănuite. E în *Senin* o confesiune surzătoare, melancolică, aparținând unui fel de Ianus bifrons care își joacă în fața ochilor, sfios și auto-ironic, imaginea. Viața între cărți, în bibliotecă, trăire aproape muzicală, se vede concurată de viața cea aievea, de odinioară și din clipa prezentă, când burgul este descoperit cu o privire ingenuă, care soarbe parcă uitata exuberanță a naturii. În acest jurnal liric, monologic, delicat, aristocratic, emoțiile vin dinspre și se întorc întotdeauna la lectură, carte, motive livrești. Ca și A.I. Odobescu, C. peripatetizează grațios și bonom. Numai că, „paralizat de discreție” (G. Călinescu), poate și de neîncredere, poetul a vrut să stea de vorbă doar cu sine însuși.

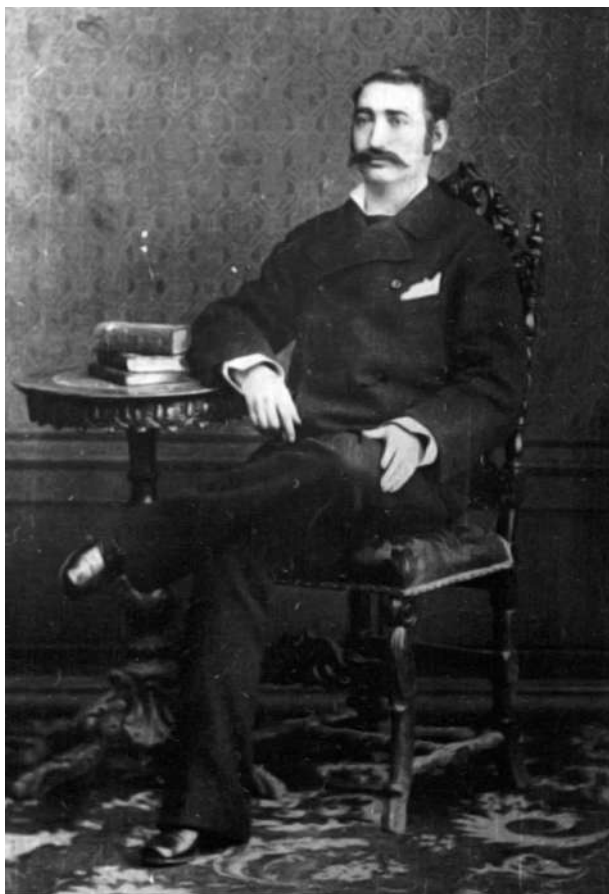
SCRIERI: *Cercetări filosofice și sociologice*, Iași, 1935; *Colectivismul în filosofia lui Platon*, Iași, 1936; *Originea socială a filosofiei lui Auguste Comte*, București, 1936; *Cunoaștere și suflet*, Iași, 1940; *Antisemitismul și cauzele lui sociale*, București, 1945; ed. îngr. și introd. Constantin Schifirneț, București, 2000; *Senin*, îngr. și introd. Constantin Crișan, pref. Șerban Cioculescu, București, 1972.

Repere bibliografice: Florin Niculescu, „*Cunoaștere și suflet*”, CL, 1940, 7–12; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 770, *Ist. lit.* (1982), 854; Vladimir Krasnaseski, *Alexandru Claudian și sociologia erorii*, București, 1972; Piru, *Varia*, II, 428–432; Mircea Mancaș, *O mare sensibilitate poetică: Alexandru Claudian*, CRC, 1973, 8; Dana Dumitriu, „*Senin*”, RL, 1973, 36; Constanța Călinescu, Ion Făiter, *Dimensiunile unor vocații*, Constanța, 1979, 51–69; Leon, *Umbre*, IV, 154–159; Aurel Codoban, *Repere și prefigurări*, Cluj-Napoca, 1982, 60–72; Ion Zamfirescu, *Oameni pe care i-am cunoscut*, București, 1989, 271–284; *Dicț. scriit. rom.*, I, 609–611; Dănuț Doboș, *Dosar Alexandru Claudian*, CRC, 1997, 6; Z. Ornea, *O carte, din 1945, despre antisemitism*, RL, 2001, 21. **G.D.**

CLAVIATURI, publicație apărută la Brașov, din mai 1941 până în aprilie 1943, cu subtitlul „Caiete lunare de poezie”, modificat de la numărul secund în „Caiet de poezie”. Director: D. Gherghinescu-Vania; secretari de redacție: Mircea Bogdan (noiembrie 1941 – februarie 1942), Leonida Luca, V. Spiridonici (februarie 1942 – aprilie 1943). C. este destinată promovării poeziilor tineri, din gruparea revistei făcând parte Simion Anderco, Ștefan Baci (Ex Libris), Lucian Valea (Inscripție, Împlinire), Ion Caraion (Ion Pădure iubea..., Deceneu),

Gherghinescu-Vania (*Întreb, M-ajunge dorul*), Virgil Carianopol, Ilie Balea, Horia Bottez, Romeo Dăscălescu, Ionel Hențiu, Liuben Dumitru, Leonida Luca, Remus Luca, Dem. Gh. Nolla, I.J. Spiridon, V. Spiridonică. Pentru fiecare număr Gherghinescu Vania scrie câte un mic poem în proză, așezat în fruntea paginii. Revista are format de carte și e ilustrată de Lucia Piso-Ladea. Pe parcurs se adaugă Ioanichie Olteanu (*Poem*, 1941, debut), Radu Stanca, Barbu Brezianu, Traian Chelariu, Constant I. Cosma, Ben Corlaci, Ștefan Aug. Doinaș (*Perle, Flori de somn*), Emil Micu, Petru Homoceanu, Anișoara Odeanu, Octav Șuluțiu, Barbu Cioculescu (*Furtună*, 2/1942, debut), Al. Husar, Ștefan Muscalu, Mircea Petala, Letiția Papu, Gh. Chivu, Radu Teculescu, Ion Preda-Misleanu, Ion Oană, Petre Pascu, Ion Apostol Popescu. **C.** este una dintre cele mai bune reviste de poezie ale generației războiului. **M.Pp.**

CLAYMOOR (pseudonim al lui Mihai (Mișu) Văcărescu; 1843, București – 11.VI.1903, București), publicist. Este fiul Ecaterinei (n. Cantacuzino-Pășcanu) și al poetului Iancu Văcărescu; unul dintre cei opt copii ai familiei, Ioan, care ajunge ministru plenipotențiar la Paris, a fost tatăl Elenei Văcărescu. **C.** a trecut prin Liceul „Louis le Grand” din capitala Franței. Întors în țară, e scurt timp ofițer în Regimentul de Cavalerie de la Târgoviște, apoi are câteva funcții în administrația județelor Vlașca și Dâmbovița. Avea să se consacre ulterior unei cariere de publicist, pe care o slujește cu dăruire până în ultima clipă, sfârșitul surprinzându-l pe treptele unei redacții. **C.** debutează cu o cronică dramatică în 1873 la „Românul”. Nu prea simpatizat de confrăți, dar în grațiile sexului frumos, folosind și pseudonimul Valréas, susține și chiar lansează câteva rubrici la publicațiile „L'Indépendance roumaine”, „La Roumanie illustrée”, „La Lanterne mondaine”, „Românul”, „Naționalul”. O parte din însemnările sale din anii 1882–1883 va trece în volumul *La Vie à Bucarest* (1883). Cu toată popularitatea lui, ar fi căzut probabil în uitare, dacă, în schița *High-life*, I.L. Caragiale nu l-ar fi immortalizat, dându-i astfel, sub înfățișarea personajului Edgar Bostandaki, și o „faimă” literară. G. Ibrăileanu, totuși, era de părere că acest urmaș al Văcăreștilor a exercitat, în epocă, o priincioasă înrăurire asupra publicului pentru care scria. Elena Văcărescu i-a închinat o elegie – *À la Mémoire de Claymoor*.

Superficial și efeminat apare deseori **C.** în cronicile lui mondene în stil parizian, scrise în franțuzește. Maniera e anecdotică, descriptivă. Indiferent de subiectul abordat, el urmează un tipic de la care se abate rareori: întâi un tablou de natură schițat în imagini artificioase, mitologizante, apoi câteva galanterii către cititoare, în fine, „la vie mondaine”: recepții, dineuri, serate, baluri, „le five o'clock”, plimbări la Șosea, întâlniri la surf, sezonul la băi, la mare, niște indiscreții mai picante. Politețurile de salon nu exclud maliția sau ușuraticile jocuri de cuvinte. Spirit fin, cu agerime în observații, fandoșitul surprinde, uneori fără să vrea, și aspecte amuzante, bizare sau grotești ale unei lumi în lentă, voluptuoasă decadență. Asupra fenomenului artistic (plastic, literar, muzical) **C.** emite și considerații subtile, comentatorul avizat coexistând alături de cronicarul frivol și plezirist. Paradoxal, sub grațiile sale franțuzite, el se manifestă din când în când ca un inamic al cosmopolitismului, solicitând acelor cititori la care avea audiență un atașament mai mare față de cultura românească. Fără straietele și

masca lui Edgar Bostandaki, C. e un cronicar nu rareori interesant.

SCRIERI: *La Vie à Bucarest*, București, [1883].

Repere bibliografice: G. Ibrăileanu, *Claymoor*, „Epoca”, 1903, 1432; *Ist. teatr. Rom.*, II, 463–464; Ion Ianegic, *Mihai Iancu Văcărescu, cronicar muzical*, SCIA, teatru-muzică-cinematografie, 1976; *Dicț. lit. 1900*, 193–194; Rodica Zafiu, *Claymoor*, RL, 1999, 37; Viorel Domenico, *Claymoor*, București, 2003; Adrian Silvan Ionescu, *Claymoor – zugravul fericirii celor fericiți*, OC, 2004, 209; Ion Ștefan Ghilimescu, *Claymoor, mai mult decât un dandy*, LCF, 2004, 26; Titus Rusu, *Epoca lui Claymoor*, TMS, 2005, 2, 4, 2006, 1–3, 5.

F. F.

CLIPA, revistă apărută la București, săptămânal, între 20 mai 1923 și 2 iunie 1929, sub auspiciile Asociației Belle-Arte, patronată de regina Elisabeta a Greciei; de-a lungul timpului, subtitlul „Teatrală, plastică, muzicală, literară, critică” adaugă sau renunță la complinirile „sportivă”, „critică-politică”; din 25 aprilie până în 18 septembrie 1927 suferă o întrerupere pasageră, în același an periodicitatea devenind bilunară. Girant-responsabil: Horia Igiroșianu (director din 16 septembrie 1923). „Foaie de îndrumare”, așa cum precizează în declarația programatică inițială, C. este emanația câtorva „tineri strănși în jurul ei [ce] alcătuiesc nu o coterie fascinată de gloria tiparului, urmărind să-și etaleze aici *timide încercări*, ci o gardă neînduplecată a sincerității în artă” (*Cuvântul nostru*). În numărul 118/1925 Mihail Dragomirescu anunță trecerea publicației sub flamura „generației noi”, așa cum va sta scris în numărul următor și pe frontispiciu: „«Clipa» va deveni organul prin care generațiunea nouă de scriitori și poeți își va spune cuvântul [...]. Ea crede în realizarea idealului artistic în cuvânt – ideal care, *național* în rădăcinile lui, este *omenesc* în florile lui. Național și uman în același timp, ea știe că acest ideal nu poate fi realizat decât urmând drumul mare al marii poezii a înaintașilor. Realizarea idealului artistic este *tradiționalist*”. Sună ca o chemare la arme, dar nimic nu se schimbă în profilul bine conturat și în orientarea revistei. C. inserează cronici, recenzii, articole, note de istorie literară, scurte eseuri, literatură propriu-zisă limitându-se, cu puține excepții, la câte o poezie în fiecare număr. La o anchetă în rândul scriitorilor răspund Pamfil Șeicaru, Gala Galaction, G. Murnu și I.M. Sadoveanu. Preponderente sunt rubricile „Mistere”, „Muzică”, „Despre literatură”, „Teatru”, „Plastică”, „Reviste”, „Efigii”,

„Figuri reprezentative”, cu caracter permanent sau periodic, semnate, printre alții, de Gh. Cardaș, Isaiia Răcăciuni, Gr. Vâja, N.I. Herescu, Mihail Dragomirescu, T. (Păunescu-)Ulmu. Medalioane literare și succinte fișe bibliografice ale scriitorilor români apar la rubrica „Portrete contemporane” (*Corneliu Moldovanu, Al. Depărățeanu*), sporadic intitulată „Efigii” (*Liviu Rebreanu, Mihai Codreanu*), „Portrete literare” (*Mihail Dragomirescu, Al. Lascarov-Moldovanu, N. Mihăescu-Nigrim, Un poet adevărat: Marcel Romanescu*) sau „Figuri reprezentative”. În 1924 Tudor Arghezi semnează ciclul de tablete *Spini de hârtie* (*Necrologul lui Pussy, Câinele și omul, Pedepsa cu biciul, Ave Maria, În faiton*), iar Mihail Dragomirescu dă un fragment din *Știința literaturii*. Editorialele relevă o latură inedită a preocupărilor criticului, și anume interesul pentru teatru și culisa teatrală, dar mai ales pentru organizarea, funcționarea și moralitatea acestei instituții de artă. C. este o publicație vie, cu deschidere polemică evidentă, criticistă, bine introdusă în viața cultural-artistică, editorială etc. a cetății. Nimic din ceea ce constituie noutatea zilei nu-i rămâne indiferent sau de netransformat în articol muiat în sarcasm, de regulă în rubrica „Purgatoriul”. Aici opinează N.I. Herescu, sancționând revistele pornografice (*Botanică. Îndrumări spre noua literatură. Revistele de provincie sau Tacherlina literară*), Horia Igiroșianu scriind despre pictura avangardistă a lui Marcel Iancu (*Un alt nebun: Marcel Iancu*) sau despre literatura lui Ion Minulescu, N. Mihăescu-Nigrim (*Plagiat sau furt?*), G. Baiculescu (*Propaganda în străinătate*), V. Crețoiu (*Scrisoare deschisă d-lui Tudor Arghezi*), Alexandru Bilciurescu (*Un poet decadent: Camil Petrescu*), Ion Pagu (*Snobismul în literatură*). În zona teoretică se înscriu câteva editoriale datorate profesoarei Constanța (Cora) Valescu: *Istoria și critica literară, Pesimismul, Pesimismul psihologic*, iar în 1924, când Panait Istrati revine temporar în țară, Tudor Arghezi, G.M. Zamfirescu și Constantin Tavernier se alătură celor care, în alte periodice, îi fac „o caldă primire, salutându-l ca pe un mare prozator”. Figurează cu versuri Zaharia Stancu (*Miniaturi*), Ion Pillat (*Adormita*), N. Milcu (*Iarnă*), Dem. Bassarabeanu (*Strofe negre*), G. Voevidca (*Ad mortem*), Ioan I. Ciorănescu (*Jurămintele*), Artur Enășescu (*Icoane fugare*), Radu Gyr (*Inimi de aramă*), Mihai Codreanu (*Actorul*), Aron Cotruș (*Firul de iarbă*), iar cu proză Radu Boureanu (nuvele din volumul *Oamenii bălții*), Tudor Teodorescu-Braniște (*Trezire*), Aurelian (Aureliu)

Cornea (*Turbatu*), Titus Hotnog, Savin Constant, Gh. Băgulescu, Adrian Hurmuz. În afară de cronici dramatice semnate de Isaiia Răcăciuni și de „Portrete din teatru”, rubrică susținută de Sergiu Milorlian, de foiletoanele critice din 1925 ale lui Mihail Dragomirescu (*Teatrul național, Teatrul național și cabotinismul, Deficite morale la Teatrul Național*) și de cele ale lui Horia Igiroșanu iscălite Saletas Dracul, C. tipărește câteva modeste produse teatrale datorate lui Isaiia Răcăciuni singur (*Omul din Iscariot*) sau în colaborare cu textierul și compozitorul C. Tavernier (*La botul calului*, o „poveste tragică”) și lui Radu Gyr (*Cum l-am crezut pe unul nebun*, „fantezie dialogată”). Înainte de a trece rampa, în 1927 C. publică parabola mistică *Anno Domini* a lui I.M. Sadoveanu, anunțând-o totodată ca aflată în repetiții pentru prima scenă. Interesul redacției față de literatura străină pare destul de stăruitor, dată fiind nu doar mulțimea de materiale și informații ale fiecărui număr, ci și scriitorii selectați, dintre cei la modă în epocă: Maxim Gorki (*Tinerete* – „fragmente încă necunoscute în Europa din ciclul *Însemnări de o zi*, datând din timpul revoluției”), A.P. Cehov, Tristan Bernard, Ferenc Molnár, Georges Courteline, Rudyard Kipling, Giacomo Leopardi, Giosuè Carducci, A.S. Pușkin. Exceptându-i pe Isaiia Răcăciuni, Al. Iacobescu și D. Nanu, ceilalți traducători nu sunt menționați. Dacă în primele luni de existență s-a încercat asigurarea unei ritmicități a anchetelor de presă și a interviurilor, acestea au dispărut destul de repede, lăsând numai răspunsurile câtorva, prea puțini, interlocutori: Valjan, Mihail Dragomirescu, Ion Sân-Giorgiu, G. Ciprian și Ticu Archip. Desene și caricaturi de Anestin, Sell, Marc, Ionescu-Sin, xilografii de Marcel Iancu, grafică expresionistă, reproduceri de artă și fotografii, frontispicii cu ornamente florale însoțesc textele, conferind paginilor un aspect stilat. Alți colaboratori: Al. Bilciurescu, Pamfil Șeicaru, Șerban Cioculescu – confundat onomastic cu matematicianul Șerban Coculescu, el însuși poet, C.I. Șiclovanu, Lucrezia Karr (Karnabatt), Mihail Straje, C. Cristobald, N. Porsenna, Petre Strihan, D. Ciurezu, I. Valerian, C.I. Șiclovanu, Const. Goran, Eduard Sbiera, Eugen Constant, Const. Barcaroiu.

I.H., R.P.

CLIPA, publicație apărută la Târgu Mureș, bilunar, între 1 noiembrie 1936 și 15 ianuarie 1937, sub conducerea lui Vasile Netea și Balcys Valst (Ion Cismaru). Formatul îl urmează pe cel al arghezienelor

„Bilete de papagal” și pe cel al „Abecedarului” din Brad scos de Emil Giurgiuca. Odată cu numărul 5 sunt cooptați în conducere Maximilian Costin (grație unui sprijin material generos) și poetul Const. Ștefăniu și se anunță că apariția va deveni lunară, numărul de pagini se va înmulți de la patru la zece, iar „la 1 aprilie se va transforma într-o mare revistă” – aceasta, nenumită, va fi „Jar și slovă”. Articolul-program, laconic, insolit, intitulat de Vasile Netea *Întâia iubire*, enunță, sub forma unui dialog între un virtual cititor și revistă, scopul acesteia: „Apar ca să însemn în acest miez de țară un omagiu sincer pentru poezie, pentru literatură, pentru artă, pentru scriitori și artiști. [...] Deși sunt așa de mică, totuși te voi ține la curent cu mișcarea literară din țară, cu activitatea scriitorilor, cu preocupările celorlalte reviste. Când va apărea vreo carte bună, am să dau fuga să te anunț, iar când cineva îți va îmbia o carte rea, am să strig să te ferești”. După câteva numere apar noi clarificări sub inițiala N. (Vasile Netea): „„Clipa” nu e un început al nostru, acum, ci o continuare a activității noastre literare de acum doi ani în paginile revistei «Popas și cultură» din acest oraș”. Redactorii abordează cu dezinvoltura caracteristică tinerilor peisajul poeziei moderne, constatând restrângerea filonului tradiționalist și integrarea liricii românești interbelice în noul ritm al civilizației. Ei își exprimă dezacordul față de opinia referitoare la dispariția poeziei în epoca mașinismului (V. Copilu Cheatră, *Iarăși despre moartea poeziei*) și resping, prin condeiul lui Maximilian Costin (*Eternul Davidescu și trecătorul Caragiale*), critica făcută lui I.L. Caragiale de N. Davidescu în articolele din „Cuvântul liber” (*Caragiale, cel din urmă ocupant fanariot sau Inaderența lui la spiritul românesc* și *Inaderența lui Caragiale la spiritul românesc*, ambele în 1935) și din „Familia” (*Ultimul ocupant fanariot sau inaderența lui Caragiale la spiritul românesc*, 1936). Literatura originală se reduce la versuri, în majoritate aparținându-le celor doi conducători ai publicației, lui E. Ar. Zaharia (*Campestră*, din volumul *Victorii* – rămas în proiect) și lui Radu Stanca (*Poem*, din ciclul *Lumini pentru dragostea mea*). La rubrica „Linii drepte”, lângă recenzii despre cărțile ieșite din editura revistei „Lanuri” din Mediaș (*Spre legendă* de George Popa, *Cântec de seară* de Grigore Bugarin), Horia Stanca deplânge lipsa în Ardeal a unei instituții editoriale solide, iar la „Revista revistelor” sunt receptate

cu satisfacție sumarele din „Pagini literare” de la Turda și „Națiunea română” de la Cluj. Alți colaboratori: Ștefan Ion George, T. Aștilean, Nicolae Albu, Al. Șerban, Alexandru Ceușianu. **I.H., R.P.**

CLOPOTELE, gazeta politică și literară apărută la Iași, neregulat, de la 28 aprilie 1868 până în iunie 1871 și de la 7 mai până în octombrie 1872. În primul an apărea săptămânal, duminică. Orientarea politică este antibrătienistă. Articolele sunt scrise într-un stil greoi și vetust. Partea literară, mai interesantă, are o rubrică de satiră la care colaborau Gh. Tăutu, N. Roiu și I.G. Athanasiadi. Se republică și *Correspondențe între doi amorezi sau Limba românească la anii 1832 și 1822* de Nicolae Istrati, în care scriitorul urmărise obținerea comicului de limbaj prin folosirea unui amestec de grecisme, slavonisme și arhaisme. Textul era însă, la 1868, anacronic și fără finalitate. B.P. Hasdeu și Cezar Bolliac sunt criticați în două articole nesemnate, primul pentru că în loc să se dedice științei face politică, iar cel de-al doilea pentru inconsecvența atitudinii. Ironiile greoaie, uneori deplasate, abundă și în aceste articole. **R.Z.**

CLOPOTUL, gazetă politică și literară apărută la Craiova, săptămânal, de la 10 septembrie 1883 până în octombrie 1884. Nu s-au păstrat decât primele douăzeci și patru de numere și numărul 32 din 5 iunie 1884. Totuși, „L'Indépendance roumaine” din 14 octombrie 1884 anunța încă apariția gazetei craiovene, al cărei director era gazetarul liberal Panache Niculescu. Partea literară a fost, probabil, îngrijită de Traian Demetrescu, statornic colaborator cu versuri, cronici literare și cronici dramatice. Panache Niculescu, deși cam agramat, pare să fi fost un personaj interesant, prieten bun în tinerețe cu Nicolae Filimon, care îl ținea la curent cu proiectele lui literare și care îi arătase, cu puțin timp înainte de moarte, manuscrisul volumului al doilea din *Ciocoii vechi și noi*, intitulat *Ciocoii noi*. Lui N. Filimon i se dedică, de altfel, o bine scrisă prezentare, ce însoțea republicarea în foileton a nulei *Nenorocirile unui slujnicar sau Gentilomii de mahala*. În continuare a apărut și *Mateo Cipriani*. Gazeta susține literatura originală, inspirată mai ales din istoria țării, recomandă difuzarea scrierilor lui N. Filimon, G. Sion și, ca o bună reprezentantă a literelor craiovene, îl înscrie în rândul scriitorilor demni de a fi citați și pe August Peșacov. Cu altă

ocazie, se protestează împotriva neglijării autorilor „naționali”, adică a poezilor V. Alecsandri, D. Bolintineanu, N. Nicoleanu, G. Sion, Gr. H. Granda și I.P. Bancov. În foileton **C.** a mai publicat *Monastirea Sinaia* de G. Sion, o traducere a lui Rogard (poate un pseudonim al lui Traian Demetrescu) din Schiller (*O faptă mărinimoasă*) și două articole semnate Hayda (*Din viața lui Milton* și *O gândire poetică*). Destul de bogat este aportul lui Traian Demetrescu. În numărul 12 el semnează *Noaptea de septembrie* și, după aceea, versuri aproape în fiecare număr. O cronică la spectacolul cu *Moara roșie* de Xavier de Montépín (localizare de I.P. Bancov) îi dă prilejul să afirme necesitatea unei critici dramatice curajoase, ca o condiție a dezvoltării teatrului până la stadiul unei instituții de cultură și moralitate. **R.Z.**

CLOPOTEȘEL, Ion (10.XI.1892, Poiana Mărului, j. Brașov – 23.VIII.1986, București), publicist, memorialist. Fiu al Susanei (n. Lăzăroiu) și al lui Ion Clopoteșel, provenind dintr-o familie de mineri de condiție modestă, **C.** urmează cursurile primare în comuna natală și apoi Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov (1903–1912). În timpul liceului audiază cursurile organizate de N. Iorga la Vălenii de Munte. Cu sprijinul lui Vasile Goldiș, Virgil Onițiu, Iosif Blaga, Axente Banciu și Ion Petrovici, își continuă studiile universitare, începute la Cluj, la Budapesta (1912–1916) și la Viena (1916–1918), unde obține licența în litere (filologie romanică) și filosofie. Ca student, asistă la Sorbona la prelegerile unor sociologi contemporani de renume, cum ar fi Émile Durkheim, Paul Fauconnet, Marcel Mauss, G. Richard. Devine profesor suplinitor la Școala Normală Confesională din Caransebeș și la Școala de Arte și Meserii din Brașov (1919–1921), apoi profesor titular de română și franceză la Școala Superioară de Comerț din Cluj (1921–1931). Puternic atras de viața politică în vremea studenției vieneze, făcuse parte din cercul tinerilor intelectuali unioniști și, alături de alții, fusese arestat de unguri și închis la Seghedin (februarie–octombrie 1918). Încă din clasa a șaptea de liceu a debutat în „Românul” (Arad), unde, din martie 1912, este angajat redactor de Vasile Goldiș, pentru ca în 1918–1919 să devină prim-redactor. I se încredințează direcția serviciului de presă al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. La Brașov a condus, ca redactor-șef, „Gazeta Transilvaniei” (1920–1921) și a fost redactor pentru Ardeal la „Adevărul” și „Dimineața” (1921–1934), „Libertatea” și „Lumea nouă”, redactor responsabil al ziarelor

„Patria” (1927–1930) și „Tribuna democratică” (1932); din septembrie 1938 este redactor la „România de Vest”. Între 1928 și 1931 deține deputăția Făgărașului. Se află printre cei care înființează în 1924 revista „Societatea de mâine”, pe care o va conduce, ca editor și redactor-șef, pe toată durata apariției, până în 1945, cu o întrerupere în anii 1939 și 1940, în contextul presiunilor legionare. Președinte al Sindicatului Presei din Ardeal și Banat (1920–1936), inițiază editarea „Almanahului presei române”. Deține funcțiile de rector al Universității Libere din Brașov (1944–1946), director general în Ministerul Muncii (1947–1956), director al Bibliotecii Centrale Universitare din București (1954–1959). A mai colaborat la „Ardealul”, „Foaia poporului”, „Drapelul” (Lugoj), „Vocea Ardealului”, „Pagini literare”, „Șoimul”, „Foaia diecezană” (Caransebeș), „Gazeta gazetarilor” (Cluj), „Luceafărul”, „Dacia” (Timișoara), „Viața românească”, „Steaua”, „Adevărul literar și artistic”, „Cuvântul” ș.a. A semnat și I. Ardelean, I. Bobei, Dumitru Corvinul, Euphraste, Traian Huniade, I. Poenaru, Dr. Titus Popa, Teofrast, I. Săgeată și sub pseudonimul colectiv Horia Trandafir.

Militant fervent de stânga, C. este dublat de un umanist angajat, pentru care problema fundamentală era cultura, de vreme ce aceasta „înseamnă moralitate, în accepțiunea completă a cuvântului”. Influențat, poate, de Dimitrie Gusti, publicistul întreprinde o vastă muncă de documentare, al cărei rezultat va fi utilizat în articole de sociografie, sociologie, în broșuri și cărți cu titluri grăitoare: *Sociografia românească* (1928), *Cum trăiesc 40 000 de moși* (1928), *Satele răzlețe ale României* (1939), rod al studiilor despre Munții Apuseni, dar și în lucrări de interes cultural mai larg, legat de personalități și momente istorice importante: *Frământările unui an – 1918* (1919), *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România* (1926; răsplătită cu un premiu al Astrei), *Dinastia românească a Corvinilor* (1942). C. a fost un neobosit animator, alcătuiind programe de culturalizare, monografii – *Un program de culturalizare a satelor* (1933), *Figuri reprezentative la noi. Vasile Goldiș* (1934), *Al. Papiu-Ilarian în fața problemelor românești contemporane* (1939) și studii politice – *Criza democrației în România* (1926), *Social-democrația și problemele României contemporane* (1931), *Social-democrația în statele dunărene și balcanice* (1935). Toate aceste demersuri, unde analiza etnografică se îmbină cu ideologia naționalistă, culturalul cu politicul, istoricul cu

literarul, sunt, în esența lor, convergente. *Antologia scriitorilor români de la 1821 încoace* (I–IV, 1917–1918), memorialistica din *Amintiri și portrete* (1973; Premiul Uniunii Scriitorilor), ca și studiul *Originile, dezvoltarea și desăvârșirea limbii române literare* (1970) se integrează aceluiași efort de teaurizare a formelor de spiritualitate națională în slujba unui proiect politic – utopia unei „societăți de mâine”, reflex al unui nou iluminism. Dincolo de memoria culturală care nutrește substanța paginilor din *Amintiri și portrete*, se detașează conturul viu al unor personalități ilustre, prin evocarea unor gesturi și moduri de a fi revelatoare: izbucnirile subite ale „vulcanului” Nicolae Iorga, neașteptatele entuziasme ale tăcutului Lucian Blaga, umorul sfidător al lui Valeriu Braniște, generozitatea lui Vasile Goldiș ascunsă sub un chip impenetrabil, spiritul mucalit al tribunului Octavian Goga. Sobrietatea nu cedează nici o clipă locul efuziunii, proza e de jurnal intelectual discret, păstrând doar amănuntul semnificativ și impunând amprenta unui spirit auster.

SCRIERI: *Însemnări pe răboj*, Arad, 1916; *Frământările unui an – 1918*, Sibiu, 1919; *Figuri reprezentative la noi. Vasile Goldiș*, Cluj, 1934; *Al. Papiu-Ilarian în fața problemelor românești contemporane*, Alba Iulia, 1939; *Originile, dezvoltarea și desăvârșirea limbii române literare*, București, 1970; *Amintiri și portrete*, Timișoara, 1973. **Antologii:** *Antologia scriitorilor români de la 1821 încoace*, I–IV, Arad, 1917–1918.

Repere bibliografice: Ion Pas, *Cărțile*, LUT, 1926, 1494; Predescu, *Encicl.*, 46; Ilea, *Mărturisirile*, 143–150; Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, București, 1965, 172–175, 207–208; Gh. Catană, *Ion Clopoțel la 80 de ani*, RL, 1972, 49; Mircea Popa, „*Amintiri și portrete*”, TR, 1974, 39; *Dicț. scriit. rom.*, I, 611–612; Andrei Negru, *Ion Clopoțel*, Cluj-Napoca, 2003; *Dicț. Banat*, 184–187; Andrei Negru, *Ion Clopoțel și „Societatea de mâine”*, Cluj-Napoca, 2009.

S. D.

CLUJUL LITERAR ȘI ARTISTIC, almanah al Asociației Scriitorilor din Cluj apărut în 1981 și 1983. Conține versuri de Eta Boeriu, Victor Felea, Aurel Gurghianu, Horváth Imre, Nicolae Prelipceanu, Bazil Gruia, Ion Cristofor, Mariana Bojan, Marta Petreu ș.a. Cu proză figurează Teohar Mihadaș, Constantin Cubleșan, Vasile Rebreanu, Radu Țuculescu, Tudor Vlad, Tudor Dumitru Savu ș.a. În compartimentul istoriei literare, Mircea Popa publică articolul *Octavian Goga în fața timpului* (1981). În același an, în eseu *Despre ironie sau despre „viceversa”*, Ion Vartic se oprește asupra „comicalului

metafizic” din nuvela lui I.L. Caragiale *Două loturi*, iar D.R. Popescu publică fragmentul dramatic *Discurs despre o capră*. O evocare tandră a câtorva figuri de artiști clujeni o face Dorin Tudoran într-un articol din 1983, *Orașele lumii, orașele mele, firul cu plumb*. Generos este și spațiul acordat traducerilor datorate lui Victor Felea, Mariane Vartic, lui Nicolae Mocanu, Irinei Petraș, lui Mircea Ivănescu, Marian Papahagi ș.a. Alți colaboratori: Aurel Șorobetea, Teodor Bocșa, Mircea Opriță, Alexandru Vlad, Miko Ervin. **D.B.**

COANDE, Nicolae (pseudonim al lui Nicolae Boangiu; 23.IX.1962, Osica de Sus, j. Olt), poet, publicist. Este fiul Constantinei (n. Marica), agricultoare, și al lui Ion Boangiu, muncitor. După finalizarea școlii elementare în localitatea natală, urmează Liceul de Istorie-Filologie din Craiova, absolvit în 1986. Între 2003 și 2004 beneficiază de o bursă a Fundației „Heinrich Böll” (Köln). Mai târziu e student al Facultății de Filosofie-Sociologie a Universității din Craiova (2005–2008) și obține un master în filosofie (2009–2010). Până în 1989 lucrează ca muncitor necalificat pe mai multe șantiere din Dolj și Gorj, iar între 1991 și 2001 funcționează ca tehnician-cadastru – arpentor. Colaborează la cotidianul craiovean „Cuvântul libertății” (2001–2006). Din 2006 este referent literar, iar din 2008 secretar literar al Teatrului Național „Marin Sorescu” din Craiova, precum și editor-fondator al revistei de teatru „SpectActor” (2006). Debutază cu poezie la „Ramuri” în 1986, iar editorial în 1995 cu volumul de versuri *În margine* (Premiul Uniunii Scriitorilor), urmat în 1997 de *Fincler* (Premiul Asociației Scriitorilor din Craiova). În 2002 i se acordă Premiul Uniunii Scriitorilor pentru *Fundătura Homer*.

Încă din primele sale cărți **C.** aduce în scenă un spirit critic, moralist uneori, ridicat împotriva unui prezent execrat pe toată linia („Nu pot să râd în secolul ăstora nici mort”), debusolat de false valori, într-un spațiu căruia istoria i-a agravat metehne ancestrale. Dezgustul este sentimentul structurant (*Oameni de meserie capete mecanice*). Ca un nou Emil Cioran, cu un arțag mai proaspăt, de trăitor într-o „margine a marginii”, **C.** exploatează intens imaginea „fundăturii”, tentat de ipoteza desțărării („pe măsură ce îmbătrânesc tema mea este tema evreului” – *O meserie de dobitoc*) sau de refugiul într-un trecut auroral, ca în *Epigonii* lui M. Eminescu (*Generației*). Eul liric vituperant, ieșit din mantaua romantismului, se confundă cu profetul

atins de oțul postmodern, nevoit să scrie „pe de lături” fiindcă verbul – și critica odată cu el – și-au pierdut puterea. Imaginea de sine („Încă unul din lumea a treia care scrie poeme aristocratice”; „eu un outsider trăitor prin grația și mila publică”; „nu mă mai inspiră nimic [...] voi supraviețui trântind uși”; „Un băiat de la țară cu sictirul pe buze”; „sunt secera întristării – omul mare plânge în somn”) ricoșează din aceeași conștiință a năclăirii în fundătură și a revoltei atinse de sfârșeală. Dar nu una metafizică, consumată într-un univers depopulat de repere, căci revolta lui **C.** este esențialmente terestră, locală („biet românaș cu soarta căpătâi sub cap”) și localistă, ca în *Craiova revival* – un adevărat imn a identității exasperante amintind de America lui Allen Ginsberg sau de România lui Daniel Bănulescu și a lui Marius Ianuș: „margine a marginii cu panaș zdrențuit/ unde inocența mea a cântat imnurile derizunii [...] kibutz călărit de inși scopiți/ aici se bea nedreptatea ca apa”. *Folfa* (2003) abundă în apelul grav, fără deriziune, la diverse repere culturale (îndeosebi biblice), semn că eul liric n-a încetat să se simtă ocrotit și că nu s-a rupt de divinitate („suntem de fapt una cu El într-o nucă mai plină”). Sentința și apostrofarea fac loc unor poeme narrative, marcate de simbolistici reunite în scenarii întunecate, din care nu lipsesc oboseala și renunțarea turnate la „rădăcina scrisului” (*Masa*). Volumul *Vânt, tutun și alcool* (2008) păstrează mixajul de vituperare contra prezentului și de raportare reverențioasă la reperele trecutului. Demonii identitari (slăbiciunea pentru „penibilaoltenia”) și sentimentul, mai larg, al manipulării deterministe se exorcizează acum prin nepăsare, în imagini mai concentrate: „laptele doarme în carne/ ceva oriental îmi străbate șira spinării/ sfoara îmi iese din cap/ și vibrează o clipă./ Înghit cârligul ăsta cu nepăsare” (*Sfoara*). Sau prin gestul invers, al persiflării centrului dinspre periferie, unde „nea firan”, „ion maria” și „ciupureanu” se întrec în celebritate cu „papioane patapievici-centrale” sau cu „frivolul pater al bunului simț ca paradox”. Persiflarea centrului merge și mai departe, atinând „sarkozysmul” sau idilismul democrației perfecte: „E bună America: face să treacă mai repede/ lumea./ Micile făpturi ale verii uguie fericite [...] Sinedriul Social a votat/ realitatea integrală umple cu ceară/ oasele trogloditilor/ e bună/ geometria proștilor ante portas” (*E bună*); se ironizează instanțele morale și intelectuale ale epocii, „demo-savantul” și „moco-fantele”, se lansează ipoteza libertății

sterilizante („noi însă colindăm lumea toată/ și nu scriem/ în diktatură/ am fost liberi/ ca dracii” – în *diktatură*). Volumelor și antologiilor de poezie – *Femeia despre care scriu* (2010), *VorbaIago* (2012) – li se adaugă culegeri de interviuri – *Celălalt capăt* (2006) și publicistică – *Revanșa chipurilor* (2009), *Intellectualii români și Curtea regelui* (2011), precum și însemnări de călătorie – *Fereastra din acoperiș* (*Un anotimp în Westfalia*) (2005).

SCRIERI: În *margin*e, pref. Liviu Antonesei, Craiova, 1995; *Fincler*, Craiova, 1997; *Fundătura Homer*, Cluj-Napoca, 2002; *Folfa*, București, 2003; *Fereastra din acoperiș* (*Un anotimp în Westfalia*), Craiova, 2005; *Celălalt capăt*, București, 2006; *Vânt, tutun și alcool*, Timișoara, 2008; *Revanșa chipurilor*, Târgu Jiu, 2009; *Femeia despre care scriu*, Craiova, 2010; *Intellectualii români și Curtea regelui*, București, 2011; *VorbaIago*, Târgu Jiu, 2012.

Repere bibliografice: Mincu, *Poeticitate*, 513–514; Mircea A. Diaconu, *Nicolae Coandă și „Fundătura Homer”*, CNT, 2002, 38; Gheorghe Grigurcu, *Șansa biografismului*, RL, 2003, 15; Ștefania Mincu, *Despre starea poeziei*, București, 2003, 182–188; Aurel Pantea, *Lehamitea sarcastică*, VTRA, 2004, 11–12; Cistelean, *Al doilea top*, 94–96; Cristea-Enache, *București*, 252–259; Al. Cistelean, *Nicolae Coandă. Maximalismul fără milă*, VTRA, 2007, 8; Doris Mironescu, *Cinismul boem*, SDC, 2008, 203; Chioaru, *Noi dezvoltări*, 28–31; Radu Vancu, *Liricul pe stil vechi*, E, 2011, 3–4; Dumitru Chioaru, *Melancolia virilă a poetului*, R, 2011, 5; Soviany, *Cinci decenii*, II, 32–34; Ștefan Borbély, *Doi poeți (cinism, negreală, dezabuzare)*, CNT, 2012, 7. **T.D.**

COBAN, Nicolae (I.X.1915, Sudarca–Soroca – 4.XII.1996, București), poet. Este fiul Dominicăi (n. Bliuc) și al lui Vasile Coban, țărani. Face Liceul „A.D. Xenopol” la Soroca și „Ion Creangă” la Bălți (1927–1934) și absolvă apoi, în 1937, Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași. După stagiul militar, va fi redactor și secretar de redacție la publicații ale Direcției Propagandei din Ministerul Informațiilor (1941–1944), iar după război redactor și secretar de noapte la periodice bucureștene. Debutază cu versuri în 1933 la „Cuget moldovenesc” (Bălți), iar editorial în 1935 cu placheta *Carte de început*. Mai colaborează la diverse reviste și ziare: „Basarabia literară”, „Raza”, „Cuvânt moldovenesc”, „Viața Basarabiei”, „Solidaritatea”, „Cuget clar”, „Bucovina”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Universul literar”, „Convorbiri literare” ș.a.

Primele plachete ale lui C. – *Carte de început*, *Casa de pe Prut* (1939), *Cântece de acasă* (1941) – cultivă teme tradiționale: peisaje rustice, nostalgia

după locurile copilăriei și sentimentul dezrădăcinării din satul basarabean, neliniști și melancolii erotice. *Sfârșitul Nord* (1941) oferă o cu totul altă perspectivă, „o tentație de mutare mântuitoare din zona suflului în cea a spiritului, din tărâmul iubirii dogoritoare în cel al purității ideale, unde fiorul vieții se întâlnește cu cel al morții” (Mihai Cimpoi). Sub semnul Septentrionului, se ivesc peisaje glaciale ce definesc tensiuni: „Necunoscute țărături de mătăsă și de puf polar,/ pe ele urma lunecă patină de zenit,/ Jigăniile albe, urcă urșii un ghețar/ și frigul arctic plânge noaptea hohotit...// Am rătăcit spre Nord, să lunec prin troieni./ Îmi vrăvuișe în sânge anii, chemările de gheață./ Iubirea mea trăise pe întinsuri și licheni/ și-am alinat-o vrâșnic, când negurile îngheață” (*Răslețire*). Poetul revine abia după un sfert de veac, în 1969, cu volumul *Proteus la mal*, titlu elocvent pentru numeroasele întrebări despre rostul existenței, în care răzbat insistent ecouri din lirica lui Lucian Blaga (metamorfoza în regnuri și specii, aluatul stelar din care e alcătuită ființa, reminiscențe tradiționaliste rustico-pastorale, visul Arcadie, somnul dinaintea ivirii în lume), uneori cam mimetice. Ultimul volum, *Eka* (1994) (editat de soția sa, Eudochia Pavel, deoarece poetul suferise un atac cerebral), numit după mendelevianul element necunoscut, abundă în încifrări ermetice despre existență și misterele ei, în simboluri criptice ale materiei, dominat de majuscule precum Necunoscutul, Neștiutul, Haosul, Nimicul ș.a., unde lirismul a fost înăbușit de abstractizarea conceptuală. C. a scris versuri pentru copii (*Craiu Criș*, 1985, *Întoarcerea cerbilor*, 1986) și scenarii radiofonice (unele în colaborare cu Eudochia Pavel, *Floare de soare*, *Diamantul buclușă* ș.a.) și a contribuit la realizarea volumelor IX și XI din ediția critică a operei lui Liviu Rebreanu.

SCRIERI: *Carte de început*, Chișinău, 1935; *Casa de pe Prut*, Chișinău, 1939; *Cântece de acasă*, București, 1941; *Sfârșitul Nord*, Chișinău, 1944; *Proteus la mal*, București, 1969; *În memoria substanței*, București, 1972; *Craiu Criș*, București, 1985; *Întoarcerea cerbilor*, București, 1986; *Eka*, îngr. Eudochia Pavel, București, 1994.

Repere bibliografice: C. Dan Pantazescu, Mircea Streinu, *Istoria literaturii române*, București, 1941, 163–164; *Scriitori de la „Viața Basarabiei”*, îngr. Alexandru Burlacu și Alina Ciobanu, Chișinău, 1990, 18–19; *Dicț. scriit. rom.*, I, 612–613; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 130–132; *Dicț. Chișinău*, 156–157; Iurie Colesnic, *Timp și istorie: autori de la „Viața Basarabiei”*, Chișinău, 2011, 84–86. **G.Dn.**

COCA, Ghedeon (26.IX.1908, Volovăț, j. Suceava – 5.VI.1976, Rădăuți), poet. Fiul al Pulcheriei și al lui Capiton Coca, țărani, **C.** a urmat liceul la Rădăuți și la Cluj, iar la Iași a fost student la Facultatea de Drept, absolvită în 1935. Până la pensionare a lucrat în diverse departamente locale ale Ministerului de Finanțe.

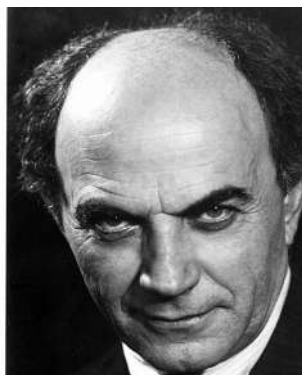
Elev fiind, **C.** a debutat cu versuri în 1927 la revista „Prin muncă spre ideal” din Baia Mare. Cu oarecare constanță, va fi prezent mai ales în periodicele bucovinene ale timpului, precum „Îndrumarea”, „Glasul Bucovinei”, „Junimea literară”, „Revista Bucovinei”, „Bucovina literară”, dar și în „Universul literar” ș.a. A semnat și Vera Marian. Împreună cu Victor Măgură și George Moroșanu scoate la Iași, în 1933, revista „Alfa”, iar la Câmpulung Moldovenesc, singur, în 1947, revista „Caiet literar”. Parțial, și-a adunat versurile în volumele *Confesiuni adolescente* (1937) și *Alge* (1938). **C.** scrie o poezie care se dorește modernă, deși prezintă interes numai pentru mișcarea literară dintre 1930 și 1940, din nordul Moldovei, fiind discret în spiri- tul celor de la „Iconar”.

SCRIERI: *Confesiuni adolescente*, Cernăuți, 1937; *Alge*, București, 1938.

Repere bibliografice: Teodor Maricar, *La flacăra „Junimii literare”*, GBV, 1933, 4112; Mircea Streinul, *Ghedeon Coca*, în *Poeți tineri bucovineni*, București, 1938, 102–107; Agatha Grigorescu-Bacovia, *Poezii Bucovinei*, PL, 1941, 4; Perpessicius, *Opere*, VIII, 79; Grigore Bostan, Lora Bostan, *Literatura română din Bucovina*, Cernăuți, 1996, 107–108; Satco, *Encicl. Bucovinei*, I, 245. **D. M.**

COCEA, N.D. [Nicolae D.]

(29.XI.1880, Bârlad – 1.II.1949, București), prozator, dramaturg, gazetar, traducător.

De obârșie ardelenescă, tatăl lui **C.**, Dimitrie Cocea, ofițer de carieră, participă la Războiul pentru Independență și e avansat până la gradul de general. Brutal cu subordonații, cazon și în familie, era la antipodul soției sale, Cleopatra, fiică a moșierului Nicosescu, sensibilă și cultivată. Întâiul lor născut (va

fi urmat de trei surori, dintre care două, Florica și Alice, devin actrițe la Paris), **C.** face școala primară în orașul natal. Va fi avut preceptori și acasă, căci la nouă ani citea din clasicii francezi. Târziu, afirma că ar fi urmat ciclul secundar în șapte orașe, dar între 1892 și 1898 este intern la Colegiul „Sf. Sava” din București. Aici este coleg cu Grigore Pișculescu, viitorul Gala Galaction, cu care frecventează cenacul macedonskian, unde se împrietenesc cu Tudor Arghezi, dar și cercurile socialiste patronate de C. Dobrogeanu-Gherea. Mai impetuos decât amicii săi, **C.** debutează în 1897, în „Foaia interesantă” a lui G. Coșbuc, cu o proză scurtă, iscălită Nelly, urmată de altele și de câteva poezii. În 1898, cu același pseudonim, tipărește volumașul de schițe *Copil din flori* și romanul *Poet-poetă*. Scandalizat, părintele său îl mută la Buzău, unde își avea garnizoana, și, după trecerea bacalaureatului, îl trimite la Paris pentru studii juridice. **C.** rămâne din 1899 până în 1903 în metropola franceză, unde îi vizitează pe Anatole France și pe Auguste Rodin și participă la mitingurile muncitorești. Revenit în țară, își ia licența în 1903 și este numit judecător de pace la Panciu, de unde este mutat la Fierbinți, apoi la Brăila. Profesiunea îi dă răgaz să se ocupe și de literatură, câteva schițe fiindu-i publicate în „Viața românească”, la care continuă să colaboreze și cu diverse articole, unele pe teme teatrale. Fire insubordonabilă, magistratul e închis ca instigator în momentul declanșării răzcoalelor țărănești din 1907. La Brăila, unde îl cunoaște pe Panait Istrati, se încadrează în mișcarea socialistă, scoțând ziarul „Dezrobirea”. Semna, totodată, în „Adevărul” și în „România muncitoare”, iar în 1910 editează „Viața socială” și „Facla”. Mai colaborează la „Viitorul social”, „1907”, „Pagini libere”, „Minerva” și conduce, în 1911–1914, revista „Rampa”. În 1911 întreprinde o călătorie în Italia, descrisă în ziarul „Dimineața” și apoi în volumul *Spre Roma* (1911). Atacurile violente la adresa politicienilor zilei și mai ales a monarhiei, apărute mai cu seamă în „Facla”, și sub semnătura Ioan Nicoară ori Nicoară al Lumei, îi atrag numeroase procese. După campania furi-bundă împotriva Puterilor Centrale, **C.** se află în 1917 la Petrograd, ca redactor al foii „L’Entente”. Martor al revoluției bolșevice, convins de justetea ei, se va întoarce în țară, unde este reținut câteva luni în lagărul de la Negrești. După eliberare, scoate periodicele „Omul liber” (1918), „Chemarea”, „Chemarea roșie”, „Clopotul”, iar din 1923, din nou, „Facla”. Fiind depu- tat din 1920, nu are de suferit în urma afiliierii

În redacția ziarelor „Facla” și „Rampa”. Printre alții: Liviu Rebreanu, Ion Vinea, Ion Pribeagu și N.D. Cocea

Partidului Comunist la Internaționala a III-a, dar în 1923 este condamnat la optsprezece luni închisoare pentru lezmajestate. Pedepsa, redusă la jumătate, și-o ispășește la Craiova în 1925–1926, o relatare amplă fiind publicată în ziarul „Chemarea” din 1927. Ulterior mai este arestat preventiv, pentru calomnie, în 1927 și în 1931. Începând din 1910, C. dă la iveală mai multe tălmăcirii din Anatole France (*Roupart, Asupra artei, Balthazar, Zeilor le este sete*, rămase în periodice, *Thaïs*, tipărită în volum în 1916, *Grădina lui Epicur*), din Marguerite Audoux (*Maria-Clara*, 1912), Pierre Louÿs (*Afrodita*), Panait Istrati (*Pe malurile Dunării*, în „Facla”, 1925). Traducea, în 1919, și un act din piesa *Seara cea mare* de Leopold Kampf. Probabil aceasta îl va fi îndrumat spre dramaturgie, căci anunța în 1922 terminarea piesei *Canalia*, iar în 1924 intrarea în repetiții a comediei *Pe când era bunica fată mare*. La Craiova, se pare, a scris drama *Sub coasa morții*. Reintrarea în literatură se produce totuși printr-o amplă nuvelă, intitulată *Vinul de viață lungă* (1931), urmată de romanele *Fecior de slugă* (1932), *Pentr-un petec de negreață* (1934, devenit la ediția a treia *Andrei Vaia*) și *Nea Nae* (1935). Fragmente dintr-un „roman dialogat”, *Otrava*, și dintr-un alt roman, *Pe drumul noului Damasc*, apar în presă în 1935 și în 1937. Publicistul C. este mai puțin activ în această

perioadă; a condus doar „Era nouă” (1936) și „Reporter” în ultimul an de apariție (1937–1938), și cu totul sporadic a mai colaborat la alte reviste și ziare. Spre sfârșitul deceniului al patrulea se retrăgea, de altfel, la Sighișoara, pentru a se dedica literaturii. Câteva lucrări epice (*Hilarie Sfântul, O zi cât veacul, Vin barbarii...*) rămân totuși în stare de proiect. În schimb, pentru Teatrul Nostru, condus de actrița Dina Cocea, fiica sa, traduce integral *Seara cea mare* de Leopold Kampf, apoi *Nebuna tinerețe* de John Bouwlet, *Amfitrion 38* de Jean Giraudoux, *Călătoria cea mare* de Sutton Vane ș.a. Pe aceeași scenă are loc în decembrie 1943 premiera piesei *Canalia*. După august 1944 C. scoate ziarul „Victoria” (1944–1946). Deși unii îl vedeau „comisar al poporului”, va fi numit în 1945 doar director general al teatrelor. Este ales și vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români. În 1945 i s-ar fi jucat piesa *Inadaptabila*, precum și textul tradus de el la dramele *Hedda Gabler* de Henrik Ibsen și *Banchetul de familie* de Bernard Luc. Postum s-au editat câteva culegeri din publicistică, precum și două scrieri epice. Au mai ieșit de sub teascuri, cu numeroase tăieturi ale cenzurii, volumele *Jurnal* (1970) și *Teatru* (1973).

La maturitate, chipul lui C. ia, cât în mod firesc, cât premeditat, un aspect mefistofelic, în care inteligența rece se aliază cu o siguranță oarecum agresivă și cu un grăunte de tulbure pasionalitate.

„Avocatul roșu”, cum este numit adesea, aderă devreme la ideologia marxistă și apoi la cea comunistă, întreținând relații strânse cu șefii mișcării. În publicistică procedează la o critică a societății românești de o amploare și o vehemență ieșite din comun. Pamfletele, mai ales cele îndreptate împotriva monarhiei, denotă o inventivitate și o vervă pe care, în epocă, le mai arată doar Tudor Arghezi. Și ideile despre artă, profesate în public, sunt obediente față de ideologia susținută. În articolele *Spre arta viitoare* și *Arta și socialismul*, datând din anii 1908–1910, C. actualizează opinii gheriste, exemplificând tendința „pozitivă” cu operele lui Anatole France, Jack London, Upton Sinclair și Maxim Gorki. Tot atunci recenza elogios un volum de versuri al lui D. Th. Neculuță. La I.L. Caragiale detecta un aparent scepticism și „un feroce egoism de artist”, blamabile în sine, dar existența, în profunzime, a unei revolte perpetue și a geniului e socotită un argument de autoritate. În forul lui intim C. avea un orizont mult mai larg. Un personaj, căruia îi împrumută mult din propria-i biografie, închină un adevărat cult marilor poeți, de la Leopardi la Mallarmé. De altfel, el a intuit de timpuriu talentul lui Arghezi, pe care l-a proclamat cel mai mare poet român înainte ca acesta să-și fi tipărit vreun volum, dar și înzestrarea altora, a căror colaborare a obținut-o la „Facla” sau la „Viața socială”. Deși în adolescență frecventează atât cercurile socialiste, cât și cenaclurile simboliste, numai ultimele își pun amprenta pe primele sale încercări literare. De la acestea el va prelua doar extravaganta sfidătoare, inspirația din „patimile biciuite, exasperate”. În fapt, autorul de șaptesprezece ani îi urmează în *Poet-poetă* pe imitatorii marchizului de Sade și, dintr-un imbold echivoc, înmulțește paginile licențioase, eșuând în intenția de a sugera o trăire supremă, în care frumosul, iubirea și moartea să fuzioneze într-un tot. Palide calități stilistice se întrevăd în câteva pagini din *Copil din flori*. Ambele cărți au fost considerate de autor ca „erori ale tinereții”, cum și sunt, raportate la scrierile dintre 1906 și 1910. Între acestea, *Urlătoarea* este o cuminte povestire vânătorească, într-o scriitură fără notă personală, iar *Pâine albă* anunță pornirea satirică, creionând câteva portrete de burghezi, de unde nu lipsesc unele accente teziste. Chiar ampla narațiune *Vinul de viață lungă*, publicată peste două decenii, se încadrează perfect literaturii începutului de secol XX atât prin zugrăvirea mediului de provincie abrutizant, cât și prin figura bătrânului

boier Manole Arcașu, mai reușit decât multe personaje propuse de sămănătorism. Autorul dovedește abilitate în construcție, punând la bază fascinația unei enigme – cea a longevității personajului central. Povestirea, din alte vremuri, care o elucidează, are coordonate epice sadoveniene, cu un plus de senzualitate. Și *Fecior de slugă* se circumscrie unui motiv bogat ilustrat în proza românească, cel al parvenirii sociale. O inovație este urmărirea evoluției „feciorului de slugă”, Tănase Bojoc, în paralel cu aceea a fiului de boier Nelu Azan, la care se adaugă confruntarea finală a celor doi, ca reprezentanți ai ideologiei contrare lumii din care provin. În esență, romanul este autobiografic, fiul de boier fiind un alter ego al autorului. Sensibil la nedreptate, oripilat de violența reprimării țăranilor la 1907, Nelu Azan se înalță extaziat în lumea artei, din care va coborî în momentul declanșării războiului. Înrolat voluntar, traversează experiența hotărâtoare a tranșeelor, dar și a dezământului din spatele frontului, pe care i-l relevă atât cei din propria-i clasă socială, cât și fostul tovarăș de joacă, acum factotum la Marele Stat Major. Îndrumarea spre ideologia socialistă apare firească, cum este și devenirea lui Tase Bojocanu, ajuns unealtă a Siguranței. Din păcate, autorul dă frecvent curs habitudinilor sale de gazetar, aglomerând comentariile publicistice pe marginea unor aspecte, întâmplări, personalități reale, iar pe de altă parte, se complace în descrierea unor scene de orgie, adesea fără vreo motivație epică. Aceste cusururi sunt și mai evidente în *Pentr-un petec de negreață* și în *Nea Nae*. Într-o măsură, Andrei Vaia, protagonistul celui dintâi roman, este înrudit cu Nelu Azan. Războiul îl conduce și pe el spre socialiști mai întâi, apoi spre național-țărâniști, pe care îi slujește ca ziarist și agent electoral, prilej pentru autor de a înfățișa fauna diversă a politicienilor. Curând însă, prim-planul este ocupat de viața lui erotică și a anturajului său, viață ce alunecă iremediabil în viciu. Un personaj memorabil ar fi putut fi Nea Nae, monumental în vulgaritate și în lubricitatea-i primitivă. Monomania de a și-o face amantă pe prințesa Isolda Ghica e cu adevărat romanescă. Bine motivată psihologic, patima devine motorul unor peripecii tragicomice, însă predispoziția spre caricatură, spre comentariul direct și spre scenele nu o dată scabroase diminuează considerabil efectul. Între aceiași poli se mișcă și dramaturgia lui C. Singura piesă pusă în scenă, *Canalia*, amintind mult de producția lui Henri Bataille, dezvoltă un episod din

Fecior de slugă, în care „boierul” Mirel Azan îi propune soției lui să se vândă bancherului Schwartz. Caracterile nu au pregnanță, autorul mizând mai mult pe vivacitatea replicilor, pe „spiritualitatea” lor, pe ambiguitatea situațiilor. *Sub coasa morții*, a cărei acțiune este plasată în Iași anul 1917, intenționează o antiteză scenică a lumii tranșelor și a celei formate din „învârtiții” războiului și reprezentanții claselor „în descompunere”. Fără un autentic nerv dramatic, teatrul lui C. dublează oarecum scrierile sale epice. Supraevaluat în perioada realist-socialistă, dar neîndoiește pamfletar talentat, C. rămâne incomplet realizat ca romancier.

Temperament polemic, pamfletar incisiv și cronicar pasionat al societății românești de-a lungul sfertului de veac ce urmează războaielor și cu care se începe un nou capitol al istoriei noastre contemporane, d-l N.D. Cocea a surprins de două ori pe lectorii și martorii vieții noastre literare: în locul unor icoane tulburi și al unui mediu realist, o imagină aproape legendară, a unor vremi de poetică patriarhalitate, cu oameni înțelepți chiar dacă au trecut prin iadurile juniei sau, poate, tocmai de aceea, și totul scris cu reținere și eleganță, într-un stil calm, de cântec bătrânesc, păstrat tot timpul la o nobilă altitudine.

PERPESSICIUS

SCRIERI: *Copil din flori*, București, 1898; *Poet-poetă*, pref. Grigore Pișculescu [Gala Galaction], București, 1898; *Spre Roma*, cu un portret de Marcel Iancu, București, 1911; *Vinul de viață lungă*, cu un portret de Marcel Iancu, București, 1931; *Fecior de slugă*, București, [1932]; *Pentr-un petec de negreață*, București, [1934]; ed. 3 (*Andrei Vaia*), București, 1936; *Nea Nae*, București, [1935]; *Pamflete antidinastice*, București, 1949; *Pamflete și articole*, „*Vinul de viață lungă*” și alte scrieri, îngr. Aurelia Bărlă, pref. Matei Călinescu, București, 1960; *Scrieri*, I-II, îngr. și introd. Virgiliu Ene, București, 1969; *Jurnal*, îngr. și pref. Al. Gh. Savu, București, 1970; *Teatru*, îngr. și pref. Nicolae Florescu, București, 1973. **Traduceri:** Anatole France, *Thaïs*, București, 1916, *Grădina lui Epicur*, București, 1946; Pierre Louÿs, *Afrodita*, București, f.a.; Sutton Vane, *Călătoria cea mare*, [București, 1946]; N.A. Ostrovski, *Așa s-a călit oțelul*, București, 1947; Jean Giraudoux, *Amphitruon* 38, București, 1970.

Repere bibliografice: I. Vinea, *N.D. Cocea*, CN, 1923, 44; Tudor Arghezi, *N.D. Cocea*, „Bilete de papagal”, 1929, 308; Constantinescu, *Scrieri*, II, 298–308; Perpessicius, *Opere*, V, 87–91, VI, 172–176, VII, 125–127; Ovidiu Papadima [*N.D. Cocea*], „*Calendărul*”, 1932, 306, G, 1936, 6; Octav Șuluțiu, *Cronica literară*, „*Axa*”, 1933, 13; Sebastian, *Eseuri*, 302–305; Călinescu, *Opere*, II, 888–893; C. Gerota, *N.D. Cocea*, CL, 1934, 6, 1935, 3–5; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 834, *Ist. lit.* (1982), 919; Gala Galaction, *Oameni și gânduri din veacul meu*, pref. Teodor Vârgolici, București, 1955, 156–164; Eugen

Campus, *Un maestru al pamfletului literar*, pref. Teodor Vârgolici, București, 1955; Stancu Ilin, *N.D. Cocea*, RITL, 1962, 1; Virgiliu Ene, *N.D. Cocea*, București, 1966; *Dict. esențial*, 188–190.

V.D.

COCEA, Sofia (15.VI.1839, Fălticeni – 27.X.1861, Vaslui), publicistă, autoare de versuri, traducătoare. Fiică a unui administrator de moșie, C. își începe învățătura într-un pension din Iași, o continuă la Târgu Neamț și o termină, în vara anului 1856, la Școala Centrală din Iași. Cererea prin care solicita caimacamului N. Vogoride o bursă pentru a urma în străinătate studii de pedagogie este respinsă. Se căsătorește în 1859 cu profesorul G. Hrisoscolev. A fost profesoară la Târgu Neamț și Vaslui. În anii premergători Unirii Principatelor a colaborat la cele mai însemnate gazete unioniste: „*Tribuna*”, „*Reforma*”, „*Gazeta poporului*”, „*Zimbrul*”, „*Foiletonul Zimbrului*”, „*Românul*”, „*Dacia*”, „*Steaua Dunării*”, precum și la „*Gazeta de Moldavia*” a lui Gh. Asachi.

La treisprezece ani, în 1852, C. traduce romanul *Palmira și Flaminia sau Secretul* de M-me de Genlis și tot din limba franceză transpune drama *Maria sau Muștrările de cuget a unei mame* de A. Duval. Subiectul piesei i se pare imoral cenzorului Gh. Asachi, care cere interzicerea ei. Dar Secretariatul de Stat nu ratifică propunerea, apreciind drept nefondate acuzele aduse traducerii. Prin ideile ei politice, susținute cu vivacitate stilistică și pasiune în cele peste patruzeci de articole publicate, C. se încadrează în grupul publiciștilor și scriitorilor care, în deceniul următor Revoluției de la 1848, au pregătit atmosfera favorabilă Unirii. Aria temelor dezbătute este cuprinzătoare și înglobează atât realitățile interne – situația nesatisfăcătoare a țaranului, locul femeii în societate, starea învățământului și a culturii naționale ș.a. –, cât și relațiile externe ale Principatelor. Stilul are nerv, argumentele sunt folosite cu iscusință și ironia își face loc printre rânduri. Școala publicistică și polemică la care C. a deprins meșteșugul gazetăriei e aceea a lui Mihail Kogălniceanu. Poeziile rămase de la C., zece cu totul, păstrează aerul epocii. Sunt, cele mai multe, versuri ocazionale, scrise sub impresia evenimentelor (plecarea trupelor rusești la 1854) sau inspirate de întâmplări din viața personală. *Un poet român* celebrează activitatea artistică și politică a lui Vasile Alecsandri, iar *Stelei Dunării* este o odă închinată celei mai însemnate

gazete unioniste. Ardoarea politică împovărează însă inspirația. Ziaristă și polemistă de talent, una dintre inițiatoarele mișcării feministe autohtone, militantă unionistă, C. avea vocația deschizătorilor de drum. Soarta i-a fost însă potrivnică.

SCRIERI: *Operile doamnei Sofia Chrisoscoleu, născută Coce*, pref. Iulia A.[ricescu], București, 1862. **Traduceri:** M-me de Genlis, *Palmira și Flaminia sau Secretul*, I-II, Iași, 1852; A. Duval, *Maria sau Muștrările de cuget a unei mame*, Iași, 1852.

Repere bibliografice: Radu Rosetti, *Despre cenzura în Moldova*, IV, București, 1907, 6–7, 45; Emilgar [Emil Gârleanu], *Sofia Hrisoscoleu*, „Arhiva”, 1902, 1–2; Profira C. Groholschi, *O ziaristă româncă*, Piatra Neamț, 1919; I.A. Bassarabescu, *O scriitoare necunoscută din epoca Unirii*, *Principatelor*, București, 1940; J. Byck, *O pamfletară acum o sută de ani*, GL, 1958, 10; Cornea, *Alecsandrescu – Eminescu*, 60, 67–68; Paraschiva Căncea, *Sofia Cocea (1839–1861)*, București, 1975; *Dicț. lit. 1900, 196–197*; Traian Nicola, *Valori spirituale vasluiene*, I, Vaslui, 2001, 232–235.

R. Z.

COCHINESCU, Ioan Mihai (16.IV.1951, Timișoara), prozator, eseist. Este fiul Floricăi (n. Pop) și al lui Florian Cochinescu, maistru. Elev la Liceul de Muzică „Ion Vidu” din Timișoara (1958–1970), C. participă la editarea revistei literare clandestine „Foamea literară” (1969) și realizează filme de scurt metraj, fiind premiat pentru scenariul și regia filmului *Când oamenii se joacă* (1969). Același film obține, în 1975, la Hiroshima, Marele Premiu. A absolvit Academia de Muzică „Ciprian Porumbescu” din București, Facultatea de Compoziție–Muzicologie (1974). Și-a susținut doctoratul cu teza *Barocul muzical venețian ilustrat prin viața și creația lui Antonio Vivaldi* (2004). Este profesor de estetică și pian la Liceul de Artă din Ploiești. A debutat cu proză scurtă în revista „Argeș” (1968). Înainte de 1989 a colaborat la „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tineretului»” și la „Tribuna”. După 1989 publică proză și eseuri în „Contrapunct”, „Caiete critice”, „Axioma” ș.a. A debutat editorial cu romanul *Ambasadorul* (1991). Sporadic, scrie cronicile muzicale.

Oprit de cenzură în 1988, chiar în momentul intrării sub tipar, romanul *Ambasadorul* este considerat la apariție „cartea anului” și C. e distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor și cu Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române. Într-o construcție narativă complexă, care îmbină realismul istoric, reflecția culturală

și utopia cărturărească, autorul cultivă un discurs epic baroc, modulat muzical. El alternează, contrapunctic, relatarea și proiecția fantastică, descrierea somptuoasă și dialogul, secvențele narative și fragmentele eseistice, imaginația și erudiția, spre a sugera simultaneitatea perspectivelor. Suportul epic pare să fie biografia lui Nicolae Mănescu spătarul, cărturarul moldovean din secolul al XVII-lea, pelerin prin Orient cu misiuni diplomatice din partea țarului rus. Această biografie aventuroasă îi oferă scriitorului pretextul unei istorisirii cu mai multe straturi de semnificație, o adevărată parabolă. Alexandru, protagonistul romanului, cărturar și aventurier, călătorește, ca și modelul său istoric, în China, prin Tobolsk și Narcinsk, susține un complicat duel diplomatic cu reprezentantul Kangxi, este implicat într-un misterios proces de magie. Relatării faptelor cu atestat istoric i se adaugă amintirea copilăriei „la Moldova”, iubirea pentru Maria (soția țarului Boris), apoi descrierea țării utopice, Alexia, în care locuitorii vorbesc „limba moldavă” și întrețin cultul mântuitorului lor, Alexandru. În plan alegoric, eroul parcurge un drum inițiat, marcat de încercări fundamentale. Acțiunile personajelor includ tâlcuri simbolice. *Ambasadorul* este, citit în dublu registru, roman de aventuri, frescă istorică în cheie onirică și poveste pasională stranie, dar și meditație asupra istoriei și asupra condiției individului. Alexandru participă la dedesubturile luptei pentru putere și este mesagerul, trimisul, „ambasadorul” unei puteri. Motivele medievale, magice și alegorice sunt dublate de motive atemporale, polivalente ca semnificație. Atmosfera de magie, de erudiție ezoterică, de transparență onirică și de supranatural amintește de Mateiu I. Caragiale (*Craii de Curtea-Veche*) sau de Ștefan Agopian (*Sara, Tobit*), dar și de realismul magic sud-american. Stilistic și compozițional, romanul trimite la structura poeziei, prin forța simbolurilor și rigoarea simetriilor interioare. *Rock & Depeche* (1993), micul roman scris la mijlocul anilor '80, deci anterior *Ambasadorului*, a fost „decupat” ca scenariu de film și editat ca „filmul unui roman”. C. sondează lumea adolescenților, într-un roman „simpatetic” (Adriana Bittel), apelând adică la „limba lor”, pe care o transcrie cu o plăcere similară aceleia etalate, pe alte coordonate, în rafinatele pagini din *Ambasadorul*. În *Visul de iarnă al Isabellei*. *Insula* (1996) sunt cuprinse proze scrise în registru ludic și oniric, care configurează o lume de carnaval fantezist, cu figuri și întâmplări parcă desprinse din universul desenelor animate. Imaginația povestitorului

este prodigioasă, iar discursul său, dens, este modulat cu virtuozitate într-o structură original construită. *Tratatul de calligrafie* (2001) include, sub titlul rubricii din revista „Contrapunct”, o parte din eseistica prozatorului, caracterizată de aceeași finețe a scrisului.

SCRIERI: *Ambasadorul*, București, 1991; ed. 2, București, 2010; *Rock & Depeche*, Ploiești, 1993; *Visul de iarnă al Isabellei. Insula*, București, 1996; *Tratatul de calligrafie*, Ploiești, 2001.

Repere bibliografice: Andrei Grigor, *Puterea narativă*, L, 1991, 6; Elena Ștefci, „*Ambasadorul*”, LAI, 1991, 13; Eugen Simion, *Parabola labirintului*, RL, 1991, 26; Laurențiu Ulici, „*Povestea*” istoriei, „istoria” poveștii, RMB, 1991, 5 octombrie; Tania Radu, *Invenție la două voci*, CNP, 1991, 38; Monica Lovinescu, „*Ambasadorul*”, CNP, 1991, 40; Mihai Dragolea, *Vise cu un ambasador*, ST, 1991, 12; Adriana Bittel, *Cererea și oferta*, RL, 1993, 34; Ov. S. Crohmălniceanu, *Prefață*, CC, 1997, 1–2; Soviany, *Textualism*, I, 114–119; Tudorel Urian, *Proza românească a anilor '90*, București, 2000, 139–141; *Dict. analitic*, IV, 443–445; Marian Victor Buciu, *Ioan Mihai Cochinescu*, APF, 2006, 4; Gabriela Gheorghisor, „*Ambasadorul*”, RL, 2010, 10.

C.H.

COCORA, Ion
(14.XI.1938, Greoni,
j. Caraș-Severin),
critic de teatru,
poet.

Este fiul Carolinei (n. Cocora), muncitoare, și al lui Păun Blagoie, țaran. După ce urmează Școala Medie Sanitară din Timișoara și Arad (1954–1958), va frecventa Facultatea de Filologie la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj (1958–1963). Lucrează ca metodist la Casa Creației Populare a Regiunii Cluj (1963–1968), este consilier cu probleme de teatru la Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Cluj (1968–1970), apoi redactor la revista „Tribuna” (1970–1995), redactor-șef adjunct la „Literatură” (1992–1998), director la Theatrum Mundi din București (1995–2004). A fondat în 2003 Editura Palimpsest. Debutază cu poezii în „Steaua”, în 1958. A mai colaborat la „România literară”, „Viața românească”, „Contemporanul”,

„Orizont”, „Convorbiri literare”, „Luceafărul” ș.a. A obținut Premiul Asociației Scriitorilor din Cluj (1973, 1975), Premiul Asociației Scriitorilor din București (2003), Premiul UNITER în 1990 și pentru întreaga activitate în 2008.

Ca și în cazul lui Mircea Ghițulescu, celălalt reprezentant „oficial” al Clujului în viața teatrală, nu literatura proprie, ci activitatea de cronicar dramatic i-a asigurat lui C. notorietatea în cadrul breslei. Poezia de început – *Palimpsest* (1969), *Dezlegare de chaos* (1973), *Suveranitate lăuntrică* (1975), *Inventatorul de numere* (1976) – vădește un amatorism acceptabil, cultivând nostalgii și senzația de înfiorare în fața miracolului lumii, uneori în tușe amintind de Lucian Blaga, alături „oficiind” în maniera A.E. Baconsky (influența uceniciei de la „Steaua”). *Plante de dincolo* (1983) marchează un salt calitativ important în poezia lui C., deși un poem (*Hamlet. O invocație posibilă*) îi este dedicat tot lui Baconsky. Referințele clasice (imaginarul este de predilecție antic și medieval) sunt transcrise pe curat fără a rămâne simple exerciții de calligrafie. Poetul, ajuns din urmă de o maturizare nu doar poetică, prezintă o conștiință mai reactivă la tulburările vieții și ale cetății: „Într-o metropolă Socrate își scuipă plămânii poluați. Vrabii sidefii îi ciugulesc numele de pe caldarâmuri/ nu e oare atunci vremea/ să ne pierdem într-un lan de porumb/ să uităm că lângă femeia aceea am fi putut să fim greci/ să uităm că vine ianuarie/ să nu ne mai chinuim întrebându-ne/ ce culoare ar trebui să aibă lavaliele iepurilor albi/ să uităm arta poemelor/ despre podgorii și știința ciberneticii/ să uităm că savanți de renume/ ștampilează de-a valma certificate de deces/ să uităm ierburile jilave/ înfiorând anticele labirinturi de aur” (*În iluzia senectuții*). Ciclul *Oda Calligrafului sau Ficțiunile artistului la maturitate*, reluat și amplificat într-un volum din 2004, reprezintă probabil scrierea poetică cea mai reprezentativă a lui C., încărcată programatic de melancolii mai mult diafane decât anxioase ce fac inventarul influențelor suportate: „melancolia dicționarului te ajunge pretutindeni ca un abur/ de iazuri într-o vară prea fierbinte/ nu ți-e străină nici o ficțiune/ ce vezi că traversează cascada purpurii”. Constante împerturbabile sunt clasicismul de recuzită, refugiile în bucolic, metaforele înșirate pe ață („cauți himera unui trandafir până în străfundul senin/ din doliul privighetorii”), măruntele îndrăznele alegorice cu bătaie politică („poezia și politica sunt două

surori gemene/ amândouă nechează pe acoperișurile urbei pentru a mai da dracului nechibzuințele veacului/ [...] / ceea ce va trebui să se întâmple în epocă se va întâmpla/ doamna soprană va fi văduva contabilului ionescu mort fără prea mari chinuri de cancer”). Volumele mai recente – *Ar mai fi de trăit* (2003), *Într-o elegie cu obloanele trase* (2011) – cultivă cu predilecție elegia și tristețile de senectute ale acum bătrânului caligraf: „noi nu vom învia din morți ci din cuvinte vii/ ce ne dau înapoi viața cu care le-am dat strălucire“. Contribuția lui C. la literatură e de căutat însă îndeosebi în volumele intitulate *Privitor ca la teatru* (I–IV, 1975–2003). Nu un demers coerent, programatic și gândit în perspectivă se remarcă în paginile de aici; materia se organizează în funcție de zecile de articole ale cronicarului, care se grupează în secțiuni de genul: *Zece debuturi în dramaturgie, 1877 în dramaturgia contemporană, Un autor, o piesă* ș.a.m.d. Mai atractivă este maniera de organizare a primului volum, pe profiluri de regizori (de la Aureliu Manea la Iulian Vișa) și pe teatre, într-o stagiune. Modelul de cronicar teatral urmat este Valentin Silvestru, cu un plus de dexteritate în comparații și de relativizare a verdictului, cu toate că „monitorizarea” scenei rămâne ținta preferată. Cărțile din seria *Privitor ca la teatru* își vor dovedi în timp utilitatea, ca „foi de temperatură” ale momentului, fișe pentru o eventuală istorie a dinamicii teatrale românești din anii ’70–’80 ai secolului trecut.

SCRIERI: *Palimpsest*, București, 1969; *Dezlegare de chaos*, Cluj, 1973; *Suveranitate lăuntrică*, București, 1975; *Privitor ca la teatru*, I–IV, Cluj-Napoca, 1975–2003; *Inventatorul de numere*, Cluj-Napoca, 1976; *Plante de dincolo*, Cluj-Napoca, 1983; *Ar mai fi de trăit*, București, 2003; *Oda Caligrafului sau Ficțiunile artistului la maturitate*, București, 2004; *Într-o elegie cu obloanele trase*, București, 2011.

Ediții: Toma Caragiu, *Poeme și alte confesiuni*, pref. edit., Cluj-Napoca, 1979; Ioan Alexandru, *Amintirea poetului*, pref. Aurel Rău, București, 2003; Gellu Naum, *Exact în același timp*, pref. edit., București, 2003.

Repere bibliografice: Felea, *Secțiuni*, 259–265; Alexiu, *Ideografii*, 134–136; Felea, *Aspecte*, I, 173–177, II, 207–212; Iorgulescu, *Scriitori*, 45–47; Poantă, *Radiografii*, I, 273–278; Alboiu, *Un poet*, 177–178; Grigurcu, *Poeți*, 284–286; Tașcu, *Poezia*, 102–109; *Dicț. scriit. rom.*, I, 616–617; Poantă, *Dicț. poeți*, 65–67; Octavian Soviany, *Lirica „subteranei”*, LCF 2004, 37; Mircea Morariu, „*Privitor ca la teatru*” (IV), F, 2005, 1; Ioan Holban, [Ion Cocora], CL, 2005, 6, 2008, 10, RL, 2012, 2.

D.C.M.

CODICELE VORONEȚEAN, fragmentul de *Apostol* numit astfel de I.G. Sbiera, pentru a indica locul unde a fost descoperit, în 1871, manuscrisul, păstrat în fondurile Bibliotecii Academiei Române. Face parte din grupul de texte rotacizante, considerate multă vreme a fi cele mai vechi scrieri alcătuite în limba română (numite un timp eronat, pe baza unei localizări ulterioare infirmate, „texte maramureșene”). Cuprinde, în structura actuală, un fragment din *Faptele Apostolilor* (XVIII, 14 – XXVIII, 31) și trei epistole (epistola lui Iacob, prima și a doua epistolă a lui Petru, aceasta din urmă fragmentară), precedate fiecare de câte o introducere rezumativă. Este copiat cu caractere slavone semiunciale, în *scriptio continua*, de un singur copist (cu excepția câtorva rânduri aflate pe fila 15). Manuscrisul nu conține, în forma actuală, indicații privitoare la data și locul copierii, dar analiza filigranologică a hârtiei și caracteristicile lingvistice ale textului arată că el a fost alcătuit la o dată cuprinsă în intervalul 1563–1583 (după datarea lui Al. Mareș), într-o mănăstire din nordul Moldovei. Susțin localizarea, alături de trăsăturile lingvistice, tipul de hârtie pe care a fost executată copia voronețeană (hârtia de proveniență sileziană având ca filigran mistrețul s-a comercializat în epocă exclusiv în Moldova) și locul descoperirii manuscrisului (care se afla la Voroneț nu numai la sfârșitul veacului al XIX-lea, ci și în anul 1733). Versiunea *Apostolului* cuprinsă în C.V. provine din prelucrarea vechii traduceri românești a textului, păstrată în tipăritura coresiană corespunzătoare. Din aceeași prelucrare, făcută în urma unei confruntări cu o versiune slavonă, descind deopotrivă versiunile păstrate în manuscrisul popii Bratul (*Codicele Bratul*) și în așa-numitul *Apostol Iorga*. Iar copia voronețeană, alcătuită foarte probabil pentru a obține un text destinat lecturii în afara Bisericii, a avut ca izvor, după cum arată straturile ei lingvistice, un manuscris provenind din vestul Transilvaniei sau din Banat–Hunedoara.

Ediții: *Codicele Voronețean*, cu un vocabular și studiu asupra lui, îngr. și introd. I.G. Sbiera, Cernăuți, 1885; ed. îngr. și introd. Mariana Costinescu, București, 1981, 229–400; *Codicele Bratul*, îngr. și introd. Alexandru Gafton, Iași, 2003, 195–197, 201–318, 341–343.

Repere bibliografice: Ion Bumbac, *Manuscrisul românesc de la Voroneț (Bucovina) despre Faptele Apostolilor*, „Aurora română”, 1882, 8; I.G. Sbiera, *Studiu asupra Codicelui, Codicele Voronețean*, Cernăuți, 1885; Bohuš Tenora, *Über die kirchenslavische Vorlage des Codice Voronețean*, „Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien”, Heidelberg, 1914; I.-A. Candrea,

Psaltirea Scheiană, I, București, 1916, LXXXII–XCVIII; Cartojan, *Ist. lit.* (1940), I, 49–53; Al. Rosetti, *Despre raportul dintre Codicele Voronețean și Apostolul diaconului Coresi*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958; N. Corlăteanu, *În jurul unei controverse filologice (Raporturile dintre Codicele Voronețean și Lucrul apostolesc al lui Coresi)*, SCL, 1960, 2; *Ist. lit.*, I (1964), 284–290; Mariana Costinescu, *Raportul dintre Codicele Voronețean și celelalte versiuni românești din secolul al XVI-lea ale Apostolului*, SCL, 1978, 1; *Dicț. lit.* 1900, 197; Al. Mareș, *Datarea Codicelui Voronețean*, LR, XXXI, 1982, 1; Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, 195–199; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1986, 759–776.

Gh.C.

CODREANU, Mihai (25.VII.1876, Iași – 23.X.1957, Iași), poet, traducător. Este fiul Nataliei Codreanu (n. Mârzescu), inspectoare, și al lui Mihai Costache Codreanu, magistrat și profesor. C. se dovedește încă din primele clase un spirit nonconformist, refractar normelor cerute de regulamentul școlar. Din această cauză, părinții se văd siliți să-l transfere de câteva ori la școli și în orașe diferite. Cursurile primare le face la Institutul Schenck și la Institutele Unite din Iași. Învăță apoi la Bacău, în 1887 revine în Iași, la Liceul Național, continuă, ca elev particular, la Gimnaziul „Alexandru cel Bun” din același oraș, încheindu-și studiile secundare în 1894, la Liceul Modern din București. În ultima clasă de liceu va scoate împreună cu un coleg două numere litografiate ale unei reviste minuscule, „Intim”. După doi ani de studenție la Facultatea de Medicină din Iași (1894–1896), abandonează ideea carierei de medic și se înscrie la Facultatea de Drept, susținându-și în 1900 licența cu teza *Putea pârîntescă în dreptul roman și român*, tipărită în același an. Paralel cu studiile juridice audiază

cursuri de filosofie și de filologie română, iar între anii 1897 și 1899 frecventează, ca elev în clasa de declamație condusă de Mihail Galino, Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Iași. În 1900 urmează un curs de specializare în arta dramatică la Paris, cu actorul Sylvain, societar al Comediei Franceze. Vizionarea unui spectacol cu *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand îl entuziasmează și C. decide să traducă piesa în limba română. Până în 1914 practică, intermitent, avocatura. O maladie gravă, care îi afectează progresiv și incurabil vederea începând din 1905, îl determină să se retragă din lumea baroului. Devine taciturn, meditativ, greu abordabil. Deși atras de profesiunea de actor, n-o practică, din cauza tracului exagerat. Urcă pe scenă ca actor o singură dată, în stagiunea 1912–1913, în rolul Zitophanes, din *Martira* de Jean Richepin, piesă pe care o tradusese el însuși. De-a lungul anilor colaborează cu versuri, traduceri, articole pe teme diverse, evocări, comentarii la un mare număr de periodice, între care „Lumea ilustrată”, unde debutează, la cincisprezece ani, în 1891, cu *Sonet și Glossă*, „Noutatea”, „Evenimentul”, „Viața literară și artistică”, „Viața românească”, „Mișcarea”, „Însemnări ieșene”, „Revista Fundațiilor Regale” ș.a., semnând cu inițiale și cu pseudonimele Cain, Cod, Codreanu-Cain, Don Sallust, Don Saluste, Dragoș, Harold, Macbeth, Mihai, Prib, Pribeag. În 1909 se numără printre fondatorii Societății Scriitorilor Români. Între 1914 și 1938 funcționează ca profesor la Catedra de dicție, citire expresivă, critică, psihologie teatrală și scenică la Conservatorul ieșean, al cărui director (1932) și rector (1933–1939) va fi numit. Din 1919 până în 1923 ocupă fotoliul directorial al Teatrului Național din Iași, urmându-i în funcție lui Mihail Sadoveanu. Între 1924 și 1928 este inspector general al teatrelor. Din 1937 va fi codirector la „Însemnări ieșene”, alături de M. Sadoveanu și Gr. T. Popa. În 1942 devine membru corespondent al Academiei Române. Pentru valoarea operei sale poetice obține mai multe distincții, între care Bene Merenti, clasa I (1914), Ordinul Național al Legiunii de Onoare din Franța (1929), precum și Premiul „Năsturel-Herescu” al Academiei Române (1915), Premiul Direcției Generale a Teatrelor (1919), Marele Premiu Național de Poezie (1925). Un număr important de sonete i-au fost traduse în franceză, maghiară și rusă.

Primele două volume ale lui C., *Diafane* (1901) și *Din când în când* (1903), înmănunchează specii

diferite – meditația, glosa, elegia, pastelul, sere-nada, sonetul. Unele poeme cu tematică socială, în general de nuanță critică, sunt expositive și pro-zaice. Cultivarea aforismului sau a paradoxului, în toate etapele scrisului său, apare ca un gest firesc pentru un poet reflexiv cum a fost C. Substanța unor asemenea cugetări este, de cele mai multe ori, de esență tragică. Exegeza critică l-a consi-derat, oarecum definitiv, aderent declarat al par-nasianismului, în primul rând al lui José-Maria de Hérédia (căruia îi și dedică în 1905 un sonet). Dar poetul ieșean oferă imaginea complexă a unui autor cu personalitate distinctă și viguroasă. Influențele asimilate nu-l împiedică să așeze între poezia sa și posibilele ei repere, dispuse în timp pe o arie vastă, o olimpiadă detașare. Tematic, se orientează spre mitologie sau spre Antichitate, dar și spre istorie, religie, literatură, filosofie. Dacă pot fi stabilite comparații între versurile lui și cele ale unor poeți ca Charles Baudelaire, Hérédia, Leconte de Lisle, Théodore de Banville, Catulle Mendès, nu este mai puțin adevărat că pot fi depistate nume-roase afinități cu opera lui Edmond Rostand, de autorul lui *Cyrano de Bergerac* apropiindu-l carac-terul compozit al versurilor cuprinse în *Diafane* și *Turnul de fildeș* (1929); sonetele sale cultivă motive specifice clasicismului, îmbinări ostentativ galante de sorginte preromantică, reverii în spații proprii romantismului, sonorități dense, contu-ruri delicate și rezolvări estetizante frecventate de parnasieni, imagistică intensă, definitorie pentru simbolști. Prin dominantă rațională, care elimină efuziunile, exuberanțele și improvizația, C. rămâne el însuși un emul al lui Hérédia sau al lui Rostand. Această dominantă, susținută de contemplarea sarcastică a vieții, asigură versului o notă de par-ticulară subtilitate și își găsește rezolvarea cea mai potrivită în forma sonetului. Infirmitatea, care îi interzice reconsiderarea cuvântului scris, îl obligă pe C. la o cizelare mentală deplină a prozodiei, pe care o poartă mult timp în sine înainte de a o dicta spre tipărire – „Căci poezia doarme-n suferință, / Cum doarme diamantul în cărbune”. Ocolind con-fesiunile exagerate, el tinde spre „recea armonie” desprinsă din cântărirea detașată a fiecărui cuvânt. Dacă în *Diafane* influențele eminesciene sunt frec-vente și vădite, în volumul *Din când în când* plecti-sul, dar și sarcasmul lucid conduc spre Baudelaire. Între aceste două repere de început poetul se caută pe sine, rezultatul, remarcabil prin limpezime și

decizie, concretizându-se în *Statui* (1914): o lirică dusă până la perfecțiune sub raportul formei, refuzând retorica, mai ales retorica sentimen-tală. C. se impune în literatura celui de-al doilea deceniu al secolului al XX-lea cu o poezie matură și inconfundabilă, în care prioritară devine plas-ticitatea imaginii, poate și ca o formă de revoltă împotriva teribilei maladii care îi refuză posibili-tatea perceperii vizuale a lumii înconjurătoare. În *Statui*, ca și în următoarele volume, sonetele au delicatețe, măsură, discreție și un echilibru spe-cial între sugestie și exprimare. Prin șlefuire con-tinuă, cuvântul ajunge să răsfrângă sentimentul, în loc să-l cuprindă, pentru a fi comunicat: „Poeți, cunosc un demon ce ne pradă / A sufletului limpede comoară / Și cu sonoritatea lui ușoară, / O dă-n vileag în haină de paradă. // Sub uriașa gândului cascadă / Se-nvârte ca o fermecată moară; / E tran-dafir în zâmbet de fecioară / Și-n mână de viteaz se face spadă. / Turnăm în spuma lui cea trecătoare / Tăria marmorei nepieitoare / De-i toarcem rostul cu înțelepciune; // De nu, ne prăbușim din zbor avântul. / În târâtoarea lui deșertăciune... / Acest demonic șarpe e Cuvântul” (*Șarpele cu clopoței*). Suferința este convertită în purificare și pusă în slujba frumosului (*Cum doarme diamantul...*). Sonorități crude și ciudate, armonii intersectate, reprezentări abstracte aruncă punți spre poezia simbolistă (*Simbolism de toamnă*). Parnasianismul este prezent în tematică, dar cu deosebire în rigoa-re clasică a exprimării. Sonetele se rânduiesc într-o originală arhitectonică a tăcerii, în interiorul căreia se oficiază sub semnul contemplării reci a perfecțiunii. Consecvent în cultivarea formei fixe a sonetului, C. dă scrisului o tușă aristocratică, defi-nită prin echilibru, eleganță și rigoare. Între tumul-tul interior și restul lumii stă peretele impenetrabil al imaginii poetice impersonale, al lirismului „stă-pânit și rece”.

Discret față de el însuși și prudent față de alții, Mihai Codreanu a introdus în poezia noastră, la o epocă de întârziat eminescianism și de sentimentalism fără vlagă, o disciplină strictă și o perfectă distincție. A îmbrăcat în haina de ceremonie a sonetului o simțire adâncă și pon-derată, fără elanuri prea mari, dar în același timp fără scăderi și fără poticniri.

AL. A. PHILIPPIDE

SCRIERI: *Diafane*, Iași, 1901; *Din când în când*. 1901–1903, Iași, 1903; *Statui*, Iași, 1914; ed. 2, Iași, 1921; *Cân-tecul deșertăciunii*, Iași, 1921; *Turnul de fildeș*, București,

1929; *Statui. Sonete și Evadări din sonet*, București, 1939; *Sonete*, postfață Al. O. Teodoreanu, București, 1957; *Scrieri*, I-II, îngr. Constantin Ciopraga și Ilie Dan, introd. Constantin Ciopraga, București, 1968-1969; *Blestemat la neuitare*, îngr. Lucian Vasiliu, Timișoara, 1996. **Traduceri:** Jean Richopin, *Martira*, București, 1903; Edmond Rostand, *Prințesa-ndepărtată*, București, 1903, *Cyrano de Bergerac*, Iași, 1920.

Repere bibliografice: Chendi, *Pagini*, 371-374; Lovinescu, *Scrieri*, IV, 484-491, VI, 124-125; Aderca, *Contribuții*, I, 361-364, 375-378; Tudor Arghezi, *Opere*, IV, îngr. Mitzura Arghezi și Traian Radu, București, 2003, 217-219; Ibrăileanu, *Opere*, III, 61-65; Călinescu, *Opere*, I, 132-138; Constantinescu, *Scrieri*, II, 309-310; I.M. Rașcu, *Convingeri literare*, București, 1937, 35-49; Munteanu, *Panorama*, 148-149; Philippide, *Scrieri*, III, 281-283; Cioculescu, *Aspecte*, 129-135; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 576-577, *Ist. lit.* (1982), 650-651; Streinu, *Pagini*, V, 16-26; Botez, *Memorii*, I, 396, 446-464; Ciopraga, *Lit. rom.*, 74-79, 234-241, 353-354; Micu, *Început*, 295-298; Dima, *Dezbateri*, 158-175; Ion Arhip, *Vila Sonet „Mihai Codreanu” (album)*, Iași, 1972; Dan, *Contribuții*, 133-154; Margareta Dolinescu, *Parnasianismul*, București, 1979, 243-251; Scarlat, *Ist. poeziei*, II, 186-187; Munteanu, *Jurnal*, V, 67-70; Voica, *Etape*, 106-109; *Dicț. esențial*, 190-192; Octavian Soviany, *Modernismul unui neoclasic*, CNT, 2002, 18-19; *Dicț. analitic*, IV, 156-158; Simona Vasilache, *Dovezi de admirație*, RL, 2009, 28. **C. P.**

CODREANU, Theodor (1.IV.1945, Sârbi, j. Vaslui), critic și istoric literar, prozator. Este fiul Tincăi (n. Gheorghiu) și al lui Iordache Codreanu, fierar. După studii liceale la Bârlad, urmează Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, absolvită în 1970. Lucrează ca profesor la Orgoești și Dodești, județul Vaslui, iar din 1975 la licee din Huși. Este doctor în filologie (2001) cu teza „Complexul Bacovia” și *bacovianismul*. Debutează publicistic în 1969 la „România literară”, iar editorial în 1981 cu romanul *Marele zid*. Mai colaborează la „Convorbiri literare”, „Cronica”, „Bucovina literară”, „Ateneu”, „Tribuna”, „Steaua”, „Astra”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Viața românească”, „Luceafărul”, „Argeș”, „Adevărul literar și artistic”, „Contrapunct”, „Oglinda literară” ș.a., la publicații din Chișinău, precum „Literatura și arta”, „Basarabia” și „Viața Basarabiei” (în al cărei comitet de redacție este), dar și la gazete locale, printre care și „Prutul”. A mai semnat cu pseudonimele C. Tiberiu, C. Teodorescu. I s-au acordat Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1993), Premiul Național „Mihai Eminescu” (1999,

2005), Premiul Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor (2002, 2011), Premiul „Titu Maiorescu” al Academiei Române (2011) ș.a.

Primul roman al lui C., *Marele zid*, are în centru istoria unui intelectual nonconformist, profesor la țară, care printr-un „șoc de ideal” dislocă inerția și rutina, predicând o întoarcere la iubire și la idealismul adolescentin. Mai complex tematic și tehnic, romanul *Varvarienii* (1998) – scris înainte de primul, dar respins de cenzură – combină ingenios registrul realist cu cel fantastic și parabolic. Varvaria (trimitere străvezie la „Barbaria”) e un ținut al abjecției instituționalizate, proliferând în final asemenea rinoceritei din piesa ionesciană. C. s-a remarcat însă ca eminescolog, fiind apreciat dintru început de Edgar Papu și de George Munteanu. *Eminescu – dialectica stilului* (1984), carte polemică, constituie și baza exegzelor sale viitoare. Metoda arhetipală folosită revelează unitatea organică a operei în întregul ei, virtute dedusă în urma analizei a nouă „cercuri dialectice”, supraordonate de conceptul Archaeus – „punct original al universului” –, prin care Eminescu „împacă contrariile”, rezolvându-le sub semnul armoniei stilistice. Alt merit al cărții stă în scoaterea poetului de sub incidența limitativă a romantismului și în sublinierea dimensiunii moderne și anticipatoare a gândirii și poeticii lui. *Modelul ontologic eminescian* (1992) adâncește teza arhăității, prin care scriitorul depășește „schisma” kantiană („numen” versus „fenomen”, „conștiință în genere” versus „conștiință individuală”) și fundamentează filosofia practică din publicistică. Într-o secțiune a ei, lucrarea *Dubla sacrificare a lui Eminescu* (1997) continuă demonstrația privind modernitatea și actualitatea scriitorului (operația se bazează pe „reconstruirea” eminesciană a conceptului de adevăr, disocierea între adevărul ființei și adevărul istoric). Pe altă latură, lucrarea reia teoria „campaniei”, „complotului”, „conspirației” care ar fi fost pusă la cale împotriva poetului de forțe oculte. C. preia și duce mai departe tezele lui Octavian Viața și Nicolae Georgescu (în alt plan și pe ale lui Ilie Bădescu), în termeni apocaliptici și cu o retorică grandilocventă: „28 iunie 1883 este cheia hermeneutică pentru istoria românească modernă și ea marchează înlăturarea lui Eminescu de la făurirea destinului românesc”; poetul în anii bolii e „un rege Lear detronat și un Hamlet în neputință de a-și răzbuna strămoșii martirizați” etc. Eminescu rămâne o constantă a preocupărilor lui C., atât ca obiect în sine de studiu, cât și ca reper absolut la care criticul și istoricul literar are să raporteze

întreaga tradiție literară națională. Reluând, în parte, *Dubla sacrificare...*, cartea *Eminescu, martor al adevărului* (2004) apasă pe „sensul ontologic al jertfei și jertfirii lui Eminescu”. De la același punct de pornire se revendică și lucrarea *Mitul Eminescu* (2004), numai că aici „miza nu mai este aspectul biografic al ultimilor ani ai existenței lumești eminesciene, ci explicarea apariției și evoluției a ceea ce s-a numit *Mitul Eminescu*”, văzut de C. ca unul „viu, coloană vertebrală a culturii românești” și ale cărui „temeuri ontologice” constituie ținta demonstrației. Ca și în cărțile anterioare, revine ca o obsesie tema rolului de „sacrificator” ce ar fi fost jucat de Titu Maiorescu prin internarea poetului în clinica doctorului Suțu. În aceeași paradigmă ideatică și stilistică se înscria și *Basarabia sau Drama sfâșierii* (2003), unde reapare ca dată fundamentală „arheul”/„arheitatea” eminesciană. „Complexul sfâșierii” are sensul polarității arheu românesc versus arheu străin (în speță panslavismul), polaritate în funcție de ai cărei termeni s-ar situa opera principalilor scriitori basarabeni, de la Grigore Vieru la „transmodernul” Victor Teleucă. Raportările la Eminescu nu lipsesc nici din cărțile despre G. Bacovia și Ion Barbu. Cel dintâi e definit ca poet narcisiac de o factură insolită, a cărei dominantă e „poetica oglinzii”, așa încât „complexul Bacovia” înseamnă „drama singurătății ființei la care silește existența”. Din această perspectivă de ansamblu sunt rediscutate (sau propuse) entități tematice ca noaptea, negativitatea, tăcerea, strigătul („tipătul”), plânsul materiei, misterul golit de mister („minus-misterul”), moartea, și tot prin ea sunt redefinite modernitatea și „românitatea” poetului, ambele noțiuni constând într-un efort de „stilizare” comparabil celui brâncușian. În fine, e întocmită harta istorică a baco-vianismului, care-i cuprinde pe prebacovienii Mircea C. Demetriade, I.C. Săvescu și pe alții, până la post-modernii Mircea Cărtărescu sau I.T. Iovian. Pariul unei lucrări din 2011 despre Ion Barbu stă pe de o parte în demonstrarea „antimodernismului declarat” al poetului, iar pe de alta – însă conjunct – a ermetismului „canonic”, pus în opoziție polemică față de cel „filologic” și pentru a cărei legitimare criticul (care are în vedere ciclurile *Joc secund* și *Isarlâk*) apelează la teoriile lui Lucian Blaga („eonul dogmatic”), Ștefan Lupașcu („logica dinamică a contradictoriului”) și Basarab Nicolescu („transdisciplinaritatea”). Dacă, în pofida inconvenientelor unor puncte de vedere, stilul exaltat, ultimativ și agresiv-polemic poate fi, la limită, acceptat în cărțile lui C. despre mari scriitori,

acesta (suplimentat de o stridentă notă encomiastică) devine inacceptabil într-un masiv tom din 2005 despre Mihail Diaconescu. Romanul „diaconic” este văzut ca o aspirație irepresibilă și împlinită către „un roman total”, adică „arhetipal”. Autorul avut în vedere este pus, de-a dreptul ridicol, în aceleași contexte, nu doar tematice, dar și valorice, cu Lucian Blaga, C. Rădulescu-Motru, Mihai Ralea, Mircea Eliade, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu (ca revelator al „fenomenologiei românești”), când nu și cu romancierii ca Honoré de Balzac ori Lev Tolstoi. Aceeași exaltare, aceleași excese interpretative domină paginile unei cărți din 2012 despre Mihai Cimpoi.

SCRIERI: *Marele zid*, Iași, 1981; *Eminescu – dialectica stilului*, București, 1984; *Modelul ontologic eminescian*, Galați, 1992; *Provocarea valorilor*, Galați, 1997; *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Târgoviște, 1997; ed. 2, pref. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Brașov, 1999; *Eseu despre Cezar Ivănescu*, Târgoviște, 1998; *Varvarienii*, Galați, 1998; *Controverse eminesciene*, București, 2000; *Complexul bacovian*, Iași, 2002; *Fragmentele lui Lamparia*, pref. Edgar Papu, Craiova, 2002; *Basarabia sau Drama sfâșierii*, ed. 2, pref. Mihai Cimpoi, Galați, 2003; *Caragiale-abisal*, Timișoara, 2003; *Duminica Mare a lui Grigore Vieru*, postfață Mihai Cimpoi, București-Chișinău, 2004; *Eminescu, martor al adevărului*, București, 2004; *Mitul Eminescu*, Iași, 2004; *Mihail Diaconescu. Fenomenologia epică a istoriei românești*, București, 2005; *Transmodernismul*, Iași, 2005; *60 de oglinzi*, Bârlad, 2005; *Numere în labirint*, I–III, Iași, 2007–2009; *A doua schimbare la față*, Iași, 2008; *Polemici incorecte politic*, Râmnicu Sărat, 2010; *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă – ermetismul canonic*, București, 2011; *Cezar Ivănescu – transmodernul*, Iași, 2012; *În oglinzile lui Victor Teleucă*, Chișinău, 2012; *Mihai Cimpoi: de la mitopo(i)etică la critica ontologică*, Iași, 2012; *Valori din două veacuri*, Galați, 2012.

Repere bibliografice: Dan C. Mihăilescu, *Eminescu și fervoarea asociativă*, RL, 1984, 24; Edgar Papu, *Interesul pentru știință*, CNT, 1984, 25; Eugen Todoran, *Cosmologia poetică a lui Eminescu*, T, 1984, 6; Ioana Em. Petrescu, „Eminescu–dialectica stilului”, ST, 1985, 1; Adrian Marino, *Cărți și lecturi critice*, TR, 1986, 7; George Munteanu, *Eminescu și eminescianismul*, București, 1987, 15–22; Ioana Bot, *Eminescu sau Despre noi înșine*, ALA, 1993, 170; Constantin Cubleşan, *Eminescu în conștiința critică*, București, 1994, 88–92; Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu și „galaxia Grama”*, LA, 1999, 3; Dan Mănucă, *Complexe cu probleme*, CL, 2003, 6; Emilian Marcu, [*Theodor Codreanu*], CL, 2005, 1, 2006, 4, 2007, 2, 2008, 6, 2012, 4; Popa, *Ist. lit.*, II, 1089–1091; C.D. Zeletin, *O carte de excepție privitoare la Ion Barbu*, ATN, 2011, 10–12. **N.M.**

CODRESCU, Andrei

(pseudonim al lui
Andrei Perlmutter;
20.XII.1946, Sibiu),
poet, prozator, eseist.

Este fiul Evei Geller, meșter tipograf, și al lui Iulius Perlmutter, fotograf. Urmează cursurile Liceului „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, absolvind în 1965. Frecventează Cenaclul de Miercuri, îl cunoaște pe Adrian Munțiu, care îl încurajează să scrie. Debutează cu poezia *Șantier* – fructul unei călătorii de documentare la hidrocentrala de la Argeș, alături de Ion Gheorghe – la „Luceafărul”, în aprilie 1962, semnând Andrei Perlmutter. Va mai publica poeme – de regulă influențate de „suprarealismul sacerdotal” al lui Lucian Blaga – în aceeași revistă, în „Gazeta literară” și în „Steaua”, sub pseudonimul Andrei Șteiu. Citește la cenacluri din Cluj și București. O serie de secvențe autobiografice privind această perioadă vor intra în proza autobiografică din *The Life and Time of an Involuntary Genius* (1975). În 1965 emigrează împreună cu mama sa, ajungând în SUA, la Detroit, după șase luni petrecute în Italia. Se decide să scrie în engleză – prima opțiune fusese franceza – la sfatul lui Nichita Stănescu. În timpul periplului către America, dar și în anii următori, până în 1970, când debutează editorial cu volumul de versuri *Licence to Carry a Gun* (1970), va continua totuși să scrie și în română, apelând bunăoară la pseudonimul Maria Parfenie; câteva texte vor apărea în reviste ale exilului, precum „Revista scriitorilor români”, „Ființa românească”, „Limite” ș.a. De altfel, după cum va mărturisi într-un interviu, „poeziile mele din 1966–1970 erau gândite pe românește dar scrise pe engleză”. După un an petrecut la Detroit, se stabilește la New York, lucrând într-o mare librărie de pe 8th Street, frecventând cercurile literare și cunoscându-i pe Ted Berrigan, Paul Blackburn sau Joel Oppenheimer. Publică în jurnale litografiate ca „The World”, editat de Anne Waldman și Lewis Warsh. În 1970 ajunge la San Francisco, unde editează cărți litografiate și locuiește până în 1974, când se mută în

California de Nord, la Monte Rio. Între 1977 și 1984 stă în Baltimore, unde predă la John Hopkins University. Primește cetățenia americană în 1981. În 1983 începe colaborarea cu National Public Radio. Prezența la postul de radio, ca realizator al emisiunii „All Things Considered”, îi va aduce notorietatea de-a lungul Statelor Unite. Din 1984 se mută la Baton Rouge, devenind profesor de literatură comparată și de scriere creativă la Louisiana State University, poziție în care rămâne până în 2009, când se pensionează. A avut rubrici la publicațiile „The Baltimore Sun”, „The City Paper”, „Architecture”, „Funny Times”, „Gambit Weekly”, „Neon”; a mai colaborat la „The New York Times”, „The Chicago Tribune”, „The Los Angeles Times”, „Harper’s”, „The Paris Review” ș.a. În 1983 a fondat revista de poezie și eseuri despre poezie „Esquisite Corpse” (titlul trimite la suprarealistul „cadavre exquis”); din 2007 publicația a trecut în mediul virtual. Din 1990 a fost prezent în presa din România cu numeroase interviuri, precum și cu eseuri traduse din engleză. În decembrie 1989 se întorsese în România, transmitând reportaje despre revoluția anticomunistă pentru National Public Radio și ABC News. Despre această experiență vorbește volumul *The Hole in the Flag. A Romanian Exile’s Story of Return and Revolution* (1991). A primit numeroase distincții: Premiul Big Table Poetry pentru *Licence to Carry a Gun*, National Endowment for the Arts Fellowship pentru poezie, activitate editorială și radiofonică, Premiul pentru literatură acordat de General Electric Foundation, Premiul Peabody pentru scenariul filmului *Road Scholar* (1993), Premiul ACLU Freedom of Speech (1995), Premiul Mayor’s Arts (New Orleans, 1996), Premiul Fundației Culturale Române (București, 1996), Premiul Ovidius (România, 2005) ș.a.

În literatura americană C. este o figură complexă și prolifică. În poezie el amintește de experiența suprarealismului românesc și european, unul dintre poeții săi de căpătâi fiind Tristan Tzara, căruia îi va dedica în 2009 o carte de investigații eseistice și critice – *The Posthuman Dada Guide: Tzara and Lenin Play Chess*. De asemenea, importă prin traduceri literale expresiile idiomatice ale limbii române (cum ar fi „fluierul piciorului”), rezultatul contribuind la impresia suprarealistă, deși, potrivit lui C., „educația mea de poet american vine din obiectiviști, New York School și generația beat”. În poezia scrisă în engleză a folosit la început heteronimi în

stilul lui Fernando Pessoa: Julio Hernandez, Peter Boone, Alice Henderson-Codrescu (numele soției), utilizați în volumul de debut, și Calvin Boone, care apare în *The History of the Growth of Heaven* (1973). Începând cu scrierea comercial-erotică *The Repentance of Lorraine* (1976), publicată sub pseudonimul Ames Claire, a scris mai multe romane: *The Blood Countess* (1995) este dedicat contesei Elisabeta Báthory, fața feminină a mitului lui Dracula, *Messi@h* (1999), panoramă a milenarismelor din preajma anului 2000 pe fundalul mutațiilor produse de epoca digitală, *Casanova in Bohemia* (2002) reconstituie ultimii ani din viața lui Casanova, petrecuți ca bibliotecar al contelui von Waldstein, iar *Wakefield* (2004) actualizează motivul pactului cu diavolul. În *Monsieur Teste in America & Other Instances of Realism* (1987) C. preia declarativ personajul lui Paul Valéry „cu scopul precis de a-i folosi metoda de raționament rece pentru înțelegerea conflictului fierbinte între eul european și cel american”. Pentru bibliografia reporterului, *Hail, Babylon! In Search of the American City at the End of the Millenium* (1998) și *Ay, Cuba! A Socio-Erotic Journey* (1999) sunt două piese caracteristice, prima fructificând călătoriile de-a lungul Statelor Unite (Baltimore, New Orleans, Las Vegas, San Francisco ș.a.), cealaltă explorând pătrunzător Cuba lui Fidel Castro. Selecții din numeroasele culegeri de eseuri ale autorului, valorificând bunăoară rubrica „All Things Considered”, apar în volumele *Scrisori din New Orleans* (2006) și *Noi n-avem bun-gust, noi suntem artiști* (2008) – exerciții de luciditate sceptică și ironică, în care-și dau mâna raționalismul de factură iluministă și speculația fantezistă a poetului insurgent. Deși temele românești împânzesc opera americană a lui C., din punct de vedere editorial el devine autor de limbă română abia la 59 de ani, în 2005, când apare volumul *Instrumentul Negru*, cuprinzând poezii scrise în limba română între 1965 și 1968, după plecarea din România. În prima parte a anilor '70 poetul plănuise să le publice, în selecția și cu prefața lui Ștefan Baciuc, la Editura Mele aparținând acestuia; ulterior proiectul fusese abandonat. Poemele produc un fel de exorcizare a spațiului lăsat în urmă, vorbind despre ideologii, dictaturi, revoluții, cadavre într-o succesiune de imagini suprarealiste („Fluviu care vânează reni. Casă albă deasupra unui cântec cu cimitire”) controlată printr-o ironie neagră („Fără sânge între noi circula revoluții plictisite care n-au bordeluri destule și

și-au băut toți banii. În cea mai liniștită școală din sat portretele au două capete și pe foile gramaticii românești își leapădă pielea revoluții diverse și flămânde. Sau sătule” – gramatică). Textele ascultă de o logică chagalliană: „Fratele măcelarului de la gară se urcă în cer./ După el zboară măcelarul cu o costiță afumată în mână./ Sora lor care n-a plătit niciodată chirie vine și ea” (*Inevitabilul marș*). Este o poezie mult mai politică decât cea pe care ar fi putut-o scrie în România. O temă inevitabilă este schimbarea limbii: „Ca să înveți altă limbă ți-a lăsat Dumnezeu linia străbunilor/ pe care poți s-o pipăi pân' la rădăcină/ și să găsești în ea scurta vătuită a soldatului austriac/ în care se află o scrisoare neterminată în limba germană./ Sunt ușor de pătruns aceste bufnițe viețuitoare pe podurile caselor/ înlăuntrul lor lucrează încă inchiziția/ care-și spune jurămintele în limba spaniolă/ și ascute limba evreului cu fierul roșu./ Multe sunt gurile care tac pe această linie a străbunilor/ dar mai multe sunt minciunile lor nerostite/ pe care le poți scula cu un strigăt/ și vor începe de la sine/ să se traducă în toate limbile pământului” (*limbi străine*). Ulterior – poate compensativ în raport cu trauma exilului – poetul își inventează un heteronim, Maria Parfenie, în numele căreia scrie versuri de o vitalitate robustă, infiltrate de imagini din repertoriul tradiționalist și de simboluri sexuale nesofisticate, sublimite totuși printr-o inteligență care le transcende subversiv: „Sărbătorim un veac de când sămânța s-a risipit în cele patru/ vânturi. Părintele Șofariu s-a complicat prin rădăcini ca/ cum cineva îl privea printr-un glob de metal./ Eu începeam o graniță sau sfârșeam o iubire, egal./ Arama, apa, cicluri vegetale/ se iluminau în mese, în cuțite și în scaune,/ în baie izbucnise ca o moarte, via./ E marea încercare, dar eu, până la capăt,/ rămân, rămân Maria!” (*Aniversare*). Ciclul *Nouă crize clasice*. New York – Detroit 1967 marchează „americanizarea” poeziei lui C. la nivel de discursivitate și de imaginar, probând învățarea lecției beatnicilor: „Rămânem pe pământ cu tot ce-am strâns și tot ce-am dărmămat./ Am strâns două scoici și un Aparat/ De făcut cerul invizibil./ Am dărmămat clădirea consiliului de stat și tipografia națională,/ Am dărmămat piramida de trupuri pe pat/ Am dărmămat cușca plină de jivine nepământeste”; „Ieșeam din Infern fumând mult când/ Aerul se umplu de motociclete ca de o imitație de război”. Tot în 2005 este publicată a doua carte scrisă de C. în română, *Miracol și catastrofă*

– un volum de convorbiri pe mail cu Robert Lazu. Subiectele atinse acoperă o plajă largă și diversă: orașul copilăriei, Sibiu, cu aura lui fantastică; începuturile literare („Poezia venea din mine ca dintr-o ideală vacă socialistă”); viața boemă a anilor '70, irizată de anarhism și LSD, de ocultism și subculturi de toată mâna; industria religioasă contemporană (de multe ori deversând în forme de un kitsch din cel mai dubios); atacurile teroriste din 11 septembrie 2001; derapajele fasciste ale lui Mircea Eliade din anii '30; Miorița – „animalul cel mai creștin și mai antifascist cu putință”. Resurecția românească nu se oprește aici. *Submarinul iertat*, roman în versuri scris în colaborare cu Ruxandra Cesereanu, va apărea în 2007; sub o tramă oarecare – o pianistă și un „amerikan” fac dialectica poeziei pe un submarin –, cei doi autori oferă o improvizație jazzistică în buna tradiție a suprarealismului. De asemenea, tot în 2007 este revelat un volum scris de C. în limba română în anii '60, *Femeia neagră a unui culcuș de hoți*, constând în poeme notate, ca într-un palimpsest, direct pe cartea de poezii a unei autoare italiene: „Iritat de poeziile insipide din *L'alito eterno* [de Renata Pescanti Botta], [...] se apucase să își scrie propriile lui poeme peste cele oficiale (ale italienei), fiind, fără să știe la acel ceas, unul din pionierii manuscriselor intertextuale [...] cunoscute astăzi sub formula de *bookart*” (Ruxandra Cesereanu). Obiectul palimpsestic fusese rătăcit ulterior de poet și recuperat în 2006 printr-un bibliotecar în mâinile căruia căzuse întâmplător: o adevărată odisee. Cele patru cărți fac din C. și un autor de limbă română relevant, complementar – nu și egal – autorului de limbă engleză.

SCRIERI: *Licence to Carry a Gun*, Chicago, 1970; *Why I Can't Talk on the Telephone*, 1971; *the, here, what, where*, San Francisco, 1972; *A Serious Morning*, Santa Barbara, 1973; *And Grammar and Money*, Berkeley, 1973; *Secret Training*, San Francisco, 1973; *The History of the Growth of Heaven*, New York, 1973; *The Life and Time of an Involuntary Genius*, New York, 1975; *The Repentance of Lorraine*, 1976; *The Lady Painter*, Boston, 1977; *The Marriage of Insult & Injury*, Boston, 1977; *Necrocorrida*, Los Angeles, 1980; *Diapers on the Snow*, Michigan, 1981; *In America's Shoes*, San Francisco, 1983; ed. (*An Involuntary Genius in America's Shoes (and What Happened Afterwards)*), Santa Rosa, 2001; *Selected Poems. 1970–1980*, New York, 1983; *A Craving for Swan*, Columbus, 1986; *Comrade Past & Mister Present*, Minneapolis, 1986; *Monsieur Teste in America & Other Instances of Realism*, Minneapolis, 1987; ed. (*Domnul Teste în America și alte momente realiste*), tr.

Traian Gărduș și Lăcrămioara Chivu Stoie, îngr. și pref. Nicolae Stoie, postfață Ioan Petru Culianu, Cluj-Napoca, 1993; *Raised by Puppets. Only to Be Killed by Research*, Boston, 1989; *The Disappearance of the Outside. A Manifesto for Escape*, Boston, 1989; ed. (*Dispariția lui „Afară”. Un manifest al evadării*), tr. Ruxandra Vasilescu, pref. Ioan Petru Culianu, București, 1995; *Belligerence*, Minneapolis, 1991; *The Hole in the Flag. A Romanian Exile's Story of Return and Revolution*, New York, 1991; ed. (*Gaura din steag. Însemnări despre evenimentele din Decembrie 1989, din România*), tr. Dan Nicolaescu, pref. Vladimir Tismăneanu, București, 1997; ed. (*Gaura din steag. Povestea unei reveniri și a unei revoluții*), tr. Ioana Avădani, București, 2008; *Road Scholar. Coast to Coast in the Century*, New York, 1993; ed. (*Profpe drum*), tr. Ioana Avădani, București, 2008; *The Muse Is Always Half-Dressed in New Orleans and Other Essays*, New York, 1993; *Zombification*, New York, 1994; *The Blood Countess*, New York, 1995; ed. (*Contesa sângeroasă*), tr. Cornelia Bucur, București, 1997; *Alien Candor. Selected Poems. 1970–1995*, Santa Rosa, 1996; ed. bilingvă (*Alien Candor – Candoare străină. Poeme alese. 1970–1995*), tr. și îngr. Ioana Ieronim, București, 1997; *The Dog with the Chip in His Neck*, New York, 1996; *Hail, Babylon! In Search of the American City at the End of the Millennium*, New York, 1998; *A Bar in Brooklyn. Novellas & Stories. 1970–1978*, Santa Rosa, 1999; ed. (*Un bar din Brooklyn*), tr. și pref. Rodica Grigore, București, 2006; *Ay, Cuba! A Socio-Erotic Journey*, New York, 1999; ed. (*Ay, Cuba! O călătorie socio-erotică*), tr. Ioana Avădani, București, 2012; *Messi@h*, New York, 1999; ed. (*Mesi@*), tr. Ioana Avădanei, București, 2000; *The Devil Never Sleeps & Other Essays*, New York, 2000; *Selected Poetry–Poezii alese*, ed. bilingvă, tr. Ioana Ieronim, Pitești, 2000; *Casanova in Bohemia*, New York, 2002; ed. (*Casanova în Boemia*), tr. Ioana Avădani, Iași, 2005; *It Was Today. New Poems*, Minneapolis, 2003; ed. (*Era azi*), tr. Carmen Firan și Ioana Ieronim, îngr. Ioana Ieronim, prezentare Mircea Cărtărescu, București, 2005; *Wakefield*, Chapel Hill, North Carolina, 2004; ed. tr. Ioana Avădani, Iași, 2006; *Instrumentul Negru. Poezii 1965–1968*, pref. Ștefan Baci, Craiova, 2005; *Miracol și catastrofă. Dialoguri cu Robert Lazu*, prezentare Mircea Cărtărescu, Arad, 2005; *New Orleans, Mon Amour: Twenty Years of Writing from the City*, Chapel Hill, North Carolina, 2006; *Scrisori din New Orleans*, tr. Ioana Avădani, Iași, 2006; *Femeia neagră a unui culcuș de hoți*, pref. Ruxandra Cesereanu, București, 2007; *Submarinul iertat* (în colaborare cu Ruxandra Cesereanu), pref. Mircea Cărtărescu, Timișoara, 2007; *Jealous Witness: New Poems*, Minneapolis, 2008; *Noi n-avem bun-gust, noi suntem artiști*, tr. Ioana Avădani, Iași, 2008; *The Poetry Lesson*, Princeton, 2009; *The Posthuman Dada Guide: Tzara and Lenin Play Chess*, Princeton, 2009; ed. (*Ghid Dada pentru postumani. Tzara și Lenin joacă șah*), tr. Ioana Avădani, București, 2009; *what-ever gets you through the night: a story of sheherezade and the arabian entertainments*, Princeton, 2011; *Bibliodeath:*

My Archives (With Life in Footnotes), Austin, Texas, 2012; *So Recently Rent a World: New and Selected Poems*, Minneapolis, 2012. **Antologii:** *American Poetry Since 1970. Up Late*, New York, 1988; *American Poets Say Goodbye to the 20th Century*, New York, 1996 (în colaborare cu Laura Rosenthal); *Thus Spake the Corpse: an Exquisite Corpse Reader 1988-1998*, I-II, Santa Barbara, 2009-2010 (în colaborare cu Laura Rosenthal). **Traduceri:** Lucian Blaga, *At the Court of the Yearning*, Columbus, 1989.

Repere bibliografice: Marcel Corniș-Pop, *Incursiuni în noi limbaje: Andrei Codrescu și modelele avangardei*, „Agora” (Philadelphia), 1987, 1; Ioana Pârvulescu, [Andrei Codrescu], RL, 1993, 32, 1995, 19; Andreea Deciu, [Andrei Codrescu], RL, 1995, 18, 1999, 35; Gheorghe Grigurcu, *Poezia lui Andrei Codrescu*, CNT, 1997, 48; Mircea Mihaieș, *Un vals cu Mister Castro*, O, 2000, 2; Sasu, *Dicț. scriit. SUA*, 79-82; Nicolae Coandă, *Un come-back remarcabil*, TP, 2005, 5; Cosmin Ciotloș, *Poeme în limba română ale tânărului Andrei Codrescu*, RL, 2006, 25; Alexandru Budac, [Andrei Codrescu], O, 2006, 6, 11, 2009, 3, 2010, 1; Mircea Martin, *Laudatio*, LCF, 2006, 34; Andrei Terian, *Pianista și americanul*, CLT, 2007, 41; Rodica Grigore, *Lecturi în labirint*, Cluj-Napoca, 2007, 6-10, 32-41, 54-56, 97-102; Mihaela Ursa, *Despre poezie și (lipsa ei de) maturitate*, ST, 2008, 1; Paul Cernat, *Submarinul și trupelnicia*, OC, 2008, 408; Bodiu, *Evadarea*, 24-26; Mircea A. Diaconu, *Andrei Codrescu. Diavolul și visul american*, CL, 2009, 12; Rodica Grigore, [Andrei Codrescu], CLT, 2010, 229, 2011, 293, VTRA, 2012, 2, CLT, 2012, 341; Manolescu, *Enciclopedia*, 180-182; Oana Strugaru, *Exilul ca mod de existență. Andrei Codrescu în spațiul textual al dezrădăcinării*, pref. Mircea A. Diaconu, București, 2012. **M. I.**

CODRESCU, Teodor
(I.IV.1819, Iași –
23.III.1894, Iași),
jurnalist, traducător,
prozator, autor
dramatic.

A început cursurile școlii primare la Galați, apoi la Iași este înscris la Academia Mihăileană, pe care o termină în 1838. După absolvire va fi numit aici profesor suplinitor, dar părăsește școala în semn de protest împotriva încercărilor de a se face din franceză o limbă de predare obligatorie. Între anii 1848 și 1853 revine ca profesor la Academia, unde predă istoria. A fost o vreme cenzor

al publicațiilor din Moldova și apoi director al Arhivelor Statului din Iași (1856). Preocupările lui C., multiple, nu sunt susținute totdeauna de o pregătire corespunzătoare. Cu toate acestea, el a știut să răspundă cu promptitudine diverselor cerințe culturale ale epocii. A redactat o lucrare intitulată *Mică gramatică franceză pentru învățătura tinerimei moldo-române* (1841), a tradus alte gramatici franceze, a alcătuit un dicționar francez-român și un altul german-român. Împreună cu D. Gusti a tipărit un abecedar, un catehism, o carte de citire, o istorie a românilor – toate fiind manuale frecvent folosite la vremea lor. În 1850, în colaborare cu Gh. Săulescu, Teodor Stamati, P. Casimir și D. Gusti, a înființat Tipografia Buciumul Român, publicând aici, între altele, multe materiale prounioniste, precum și periodice, ca „Steaua Dunării”. Pasionat al istoriei, C. a reușit să culeagă un impresionant număr de documente referitoare la trecutul românilor, pe care le-a tipărit în 25 de volume, sub titlul *Uricariul sau Colecțiune de diferite acte* (1852-1895). Pentru aceasta, va fi ales membru corespondent al Academiei Române în 1886. Tot sub îngrijirea lui au apărut diverse culegeri de acte oficiale referitoare la politica externă a Principatelor Române. Avându-l pe C. redactor, au apărut și câteva ziare, printre cele mai bune ale timpului: „Zimbrul” (seria 1855-1856), „Foiletonul Zimbrului” (1855) și „Buciumul român” (1875). Jurnalist, el a știut să se strecoare cu abilitate printre opreliștile puse de stăpânire, să atragă scriitori de valoare și să-și anime publicațiile prin câteva principii democratice. În „Buciumul român” a ieșit pentru prima dată de sub tipar, în 1876-1877, *Țiganiada*, opera lui Ion Budai-Deleanu. Din 1872 a condus (o vreme împreună cu I.S. Bădescu) „Noul curier român”. În 1838, încă elev, C. a format cu alți tineri o „societate literară” menită să sporească numărul traducerilor în limba română. El însuși transpune, în același an, o povestire moralizatoare a lui Christoph von Schmid, *Istoria tânărului Enric de Aizenfels sau Modul cum învață un copil răpit din leagăn de către tâlhari a cunoaște pe Dumnezeu*. Au urmat numeroase tălmăciri publicate în „Albina românească” timp de aproape opt ani și, câteodată, și în „Icoana lumii”. C. se îndreaptă cu precădere către scriitori obscuri ori mediocri, pe care nu totdeauna îi menționează. Rareori

alege câte un nume ca Al. Dumas ori Eugène Scribe. Ca traducător, meritul său principal este de a fi dat, în 1853, cea dintâi versiune românească, *Coliba lui Moșu Toma sau Viața negrilor din sudul Statelor Unite din America* (I–II), a romanului scris de Harriet Beecher Stowe, sprijinind astfel mișcarea de emancipare socială din Principate. Pentru Teatrul Național din Iași, a tălmăcit un mare număr de piese, cu deosebire vodeviluri, care au fost jucate mai bine de un deceniu. Ca scriitor, C. a început cu prelucrări și a continuat, în linia „Daciei literare”, cu destul de izbutite povestiri despre Pepelea – snoave extrase din folclor. În 1844 îi apare volumul *O călătorie la Constantinopoli*. În 1846 oferă Teatrului Național din Iași vodevilul propriu *Soldatul prujitor*. Bazată pe quiproquo, intriga este derulată cu îndemânare, fără însă a fi susținută și de un limbaj nimerit. *Plăieșul logofăt mare* (1876) este o dramă istorică. Păstrându-se în tiparele romantice, piesa are în centru înfruntarea dintre Stan Plăieșul, considerat reprezentant al bunului simț popular, și Despot Vodă. Anticipând personajul omonim al lui Vasile Alecsandri, acesta e un amestec straniu de despotism și toleranță, predispus mai curând să filosofeze asupra vieții decât să conducă țara. Iubire, crimă, complot, adulter alcătuiesc schema piesei, ilustrativă totuși pentru anul în care a fost scrisă.

SCRIERI: *O călătorie la Constantinopoli*, Iași, 1844; *Soldatul prujitor*, Iași, 1846; *Plăieșul logofăt mare*, Iași, 1876; ed. (*Amore e giustizia*), tr. Cornelio Codrescu, Napoli, 1879. **Traduceri:** Christoph von Schmid, *Istoria tânărului Enric de Aizenfels sau Modul cum învață un copil răpit din leagăn de către tâlhari a cunoaște pe Dumnezeu*, Iași, 1838; Contesa Dash, *Mihail Cantemir, moldovanul*, Iași, 1851; [Autor neidentificat], *Zamfira. Solitarul*, Iași, 1852; Harriet Beecher Stowe, *Coliba lui Moșu Toma sau Viața negrilor în sudul Statelor Unite din America*, I–II, pref. Mihail Kogălniceanu, Iași, 1853; [Eugène Scribe, Samuel Henri Berthoud, A. des Essarts, Paul de Kock, Al. Dumas], în *Foiletonistul cuprinzătoriu de feliurite nuvele*, Iași, 1853.

Repere bibliografice: Pop, *Conspect*, II, 73–74; Theodor Codrescu, „Evenimentul”, 1894, 337, 339; C.H. Niculescu, *O dramă românească la Napoli*, București, 1942; Cornea, *Alecsandrescu – Eminescu*, 50–52; Dumitru Ivănescu, *Teodor Codrescu*, în *Figuri de arhiviști*, București, 1971, 67–83; Mircea Zăciu, *Redescoperirea Orientului*, VTRA, 1973, 4; Bucur, *Istoriografia*, 31–32; Maței,

Personalități, II, 85; *Dicț. lit.* 1900, 197–199; Faifer, *Semnele*, 78–79; *Dicț. scriit. rom.*, I, 619–620. **D.M.**

CODRIN, Șerban (pseudonim al lui Șerban Ioan Denk; 10.V.1945, București), poet, dramaturg. Este fiul Serenei (n. Petrovici) și al lui Adolf Gheorghe Denk, inginer silvic, descendent al unei familii austriece din Bucovina. După clasele primare urmate în comuna Ceahlău (județul Neamț) și studiile liceale la Bacău, a absolvit, în 1968, Facultatea de Filologie a Universității din București. E profesor în comuna Giurgeni (județul Ialomița) și apoi la Slobozia (1968–1990), unde a mai ocupat postul de director al Bibliotecii Județene (1976–1981) și al Centrului Cultural „Ionel Perlea”, deținând și funcția de consilier la Inspectoratul pentru Cultură. Redactează și editează revista de poezie haiku „Orion” (din 1994), fondează Școala de Poezie Tanka și Renga de la Slobozia (1995) și revista „Micul Orion”. Este afiliat la asociații de haiku din Constanța și Tokio. Colaborează la mai multe publicații românești și din afara țării (Croatia, Anglia, SUA, Japonia), unele profilate pe poezia japoneză. A debutat în 1962 la „Contemporanul”.

C. debutează editorial cu tripticul dramatic *Întemeietorii* (1980), ale cărui personaje, Deceneu, Burebista, Decebal, sunt animate de ideea – accentuată tezig – a unificării neamurilor tracice. Cu o soluție scenică relativ ingenioasă, prima piesă a tripticului proiectează scene din tinerețea lui Burebista, care, la maturitate, înfruntă o istorie potrivnică, dar mai ales pe acei semeni ce nu-i împărtășesc condiția de „inițiat”. Mai bine realizate sunt intervențiile imnace ale corului: versuri invocând magico-religios lumina, printr-o ipostaziere „dacică” a logosului ziditor și etern, combinate cu elemente folclorice. O lume în descompunere, amenințată de stihii și teroare, este conținută în volumul de versuri *Imnuri către soare* (1982), structurat de asemenea în trei secțiuni. Prima, *Elegiile*, descrie fără artificii lirice un univers în disoluție în care pogoară o lumină neagră. A treia secțiune, *Baladele...*, este mai articulată, în pofida pasișării lui François Villon sau a lui Walt Whitman. După ce mai mulți ani a renunțat să scrie versuri, C. se apropie de poezia haiku, schimbându-și radical maniera, inclusiv din perspectiva temelor. Din 1993 poetul începuse să compună în stilul tanka și renga (o renga este alcătuită din mai multe poeme tanka).

Între patru anotimpuri (1994, ediție bilingvă) cuprinde, astfel, „mari sau mici și subtile drame, mistere, feste, jocuri, spaime ale realității”. Interesante sunt acele poeme „zen” care, printr-un soi de cezură (necesară, conform poeticii haiku), creează, la nivelul semnificației, o tensiune ce trebuie să irumpă la lectură într-un fel de joc al schimbărilor. Volumele următoare vor fi structurate prioritar în jurul unor laitmotive meditative. Ducând la paroxism, fie și numai prin prolificitate, pasiunea pentru poezia cu formă fixă, *Baladierul* (2006) – cu un titlu adaptat după *Canțonierul* lui Petrarca – schimbă dintr-odată formula, reunind într-un amplu evantai tematic un număr de poeme baladești echivalent zilelor dintr-un an. C. a scris și literatură pentru copii, fiind de notat adaptarea *Țiganiadei* lui Ion Budai-Deleanu (1994), reluată cu un subtitlu modificat în 2002, ca „poem în proză”.

SCRIERI: *Întemeietorii*, pref. Ion Dodu Bălan, Slobozia, 1980; ed. București, 1984; *Imnuri către soare*, București, 1982; *Dincolo de tăcere*, pref. Gheorghe Grigurcu, București, 1994; *Între patru anotimpuri – Entre quatre saisons – Between Four Seasons*, ed. trilingvă, tr. Constantin Frosin și Ștefan Benea, pref. Florin Vasiliu, București, 1994; „*Țiganiada sau Tabăra Țiganilor*”. *Poem eroi-comico-satiric într-o recitare de Șerban Codrin*, Cluj-Napoca, 1994; *O sărbătoare a felinarelor stinse*, București, 1995; *Sălcii vechi și noi*, București, 1995; *Carte dintr-un exil interior*, pref. Theodor Codreanu, Slobozia, 1997; *Scoici fără perle*, Timișoara, 1997; *Missa Requiem*, Slobozia, 1999; *Marea tăcere*, Slobozia, 2001; *Personalia. Dicționar al personalităților ialomițene*, pref. Elena Pacală, Constanța, 2002; *Testamentul din Strada Nisipuri sau Poeme din cartea de muncă (1985–1989)*, București, 2002; *Horeadele. Trilogie dramatică*, București, 2005; *Baladierul*, Slobozia, 2006. **Antologii:** *O sută de catarge – One Hundred Masts*, ed. bilingvă, tr. Dana Dima, București, 1997 (în colaborare cu Florin Vasiliu); *Călător în Arcadia. O antologie a scriitorilor din Ialomița*, pref. Constantin Țoiu, Craiova, 2000.

Repere bibliografice: Marin Marian, „*Întemeietorii*”, CNT, 1985, 16; Alex. Ștefănescu, *Ion Budai-Deleanu în limba lui Ion Creangă*, RL, 1995, 11; Carmelia Leonte, *Nu se poate spune „nu”*, CL, 1998, 9; Radu Voinescu, *Șansa haiku-lui*, LCF, 2001, 29; Ion Roșioru, *Șerban Codrin sau Meditația unui poet occidental într-o grădină zen*, București, 2003; Cioculescu, *Lecturi*, II, 184–186; Liviu Grăsoiu, *Obsesia formelor fixe*, „Litere” (Găești), 2008, 10; Mircea Dinutz, *O călătorie ezoterică prin „veacul de pomină XX” spre aducere aminte*, „Ex Ponto”, 2011, 1. **E.M.**

CODRU, Anatol

(1.V.1936, Malovata
Nouă–Transnistria –
17.VIII.2010, Chișinău),
poet.

Este fiul Titiane (n. Stăncuță) și al lui Ion Codru. A absolvit școala elementară în satul natal, cursul mediu la Dubăsari (1954) și Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1963). Între 1969 și 1971 a urmat cursuri superioare de scenaristică și regie la Moscova. Lucrează apoi la săptămânalul „Cultura Moldovei”, la Editura Cartea Moldovenească și ca regizor la Studioul Cinematografic Moldova–Film. Realizează zeci de filme documentare, prezentate la festivaluri naționale și internaționale. În 1993 devine președinte al Uniunii Cineaștilor din Republica Moldova, fiind reales în 1998 și în 2003. Din 2004 până la sfârșitul vieții e regizor la Teatrul „Alexie Mateevici” din Chișinău. Este membru de onoare al Academiei Internaționale de Film Nica din Federația Rusă (1994), membru de onoare al Academiei de Științe din Republica Moldova (1999). I s-au acordat mai multe distincții, printre care titlul Maestru Emerit al Artei (1987), Premiul de Stat (1990), Ordinul Republicii (1996), Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1998), Medalia „Mihai Eminescu”, oferită de Guvernul României (2000), Marele Premiu „Nichita Stănescu” (2002).

C. debutează editorial în 1962 cu placheta *Noapți albastre*, în care evocă euforic peisajele natale și meditează asupra biografiilor contemporane. Volumele *Îndărătnicia pietrei* (1967) și *Feciorii* (1971) extind considerabil zonele de explorare a realității, întemeiază un discurs liric mai particularizat, învederând apetența autorului pentru experimentul novator. Trăind într-o lume a metaforei și a mitului, poetul propune o lirică modernă în sensul larg al cuvântului, atât prin sensibilitate și viziune asupra realității, cât și prin idei și modalități de expresie. Dintre motivele obsedante se remarcă, în primul rând,

cel al pietrei, prin care se vehiculează o plurivalență de semnificații și prin care se surprind unitatea și contradicția interioară a lucrurilor. În planul expresiei, C. efectuează saltul de la metafora „plasticizantă” la metafora „revelatoare”, iar de la ea trece la simbol și la un fel de „mit personal”. Cărțile care îl reprezintă sunt *Piatra de citire* (1980), *Mitul personal* (1986), *Bolta cuvântului* (1997) și *Întâmplarea mirării* (1998). Eul său liric trăiește până la „sângerea verbelor în gură” destinul dramatic al prezentului. Metaforismul luxuriant valorifică din plin factorii cultural și folcloric. Predomină metafora cu reverberație ontologică și cea etică. Pentru C., metafora nu este un simplu trop „ornamental”, ci viziune, structură, principiu al gândirii. Căutările autorului în sfera poeziei se întretaie, câteodată, cu cele ale lui Nichita Stănescu sau cu acelea ale lui Gh. Tomozei, cu care învederează nu puține afinități. Poezia sa se distinge prin tensiunea ideilor și puterea de plasticizare, prin frumusețea analogiilor și prin simplitatea profundă a discursului liric. Complementar, C. a tradus din poezia lui Andrei Voznesenski, a Marinei Țvetaeva, a Silviei Kaputikian, a lui Leonid Martânov ș.a.

SCRIERI: *Nopți albastre*, pref. Andrei Lupan, Chișinău, 1962; *Îndărătnicia pietrei*, Chișinău, 1967; *Versuri*, pref. Mihail Dolgan, Chișinău, 1969; *Feciorii*, Chișinău, 1971; *Portret în piatră*, pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 1978; *Piatra de citire*, Chișinău, 1980; ed. 2, Chișinău, 2000; ed. 3, Chișinău, 2004; *Mitul personal*, pref. Mihail Dolgan, Chișinău, 1986; *Bolta cuvântului*, Chișinău, 1997; *Întâmplarea mirării*, pref. Arcadie Suceveanu, Chișinău, 1998; *Ruperea din neființă*, îngr. și pref. Ion Ciocanu, Chișinău, 1999; *Piatra înșine*, [București, 2003]; *Orgă de piatră*, Chișinău, 2004; *101 poeme*, București, 2011.

Repere bibliografice: Cimpoi, *Alte disocieri*, 182–186; Mihail Dolgan, *Anatol Codru*, în *Profiluri*, 250–256; Ion Ciocanu, *Dincolo de stihia metaforică*, LA, 1981, 5 martie; Anatol Ciobanu, *Obsesia valențelor majore*, LA, 1986, 1 mai; Mihail Dolgan, *Poezia: adevăr artistic și angajare socială*, Chișinău, 1988, 213–224; Anatol Moraru, *Valențele orficului în lirica lui Anatol Codru*, LRC, 1996, 5–6; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 197; Carmelia Leonte, *Basarabia poetului*, DL, 1998, 4; Ciocanu, *Lit. rom.*, 183–190; Simion Bărbulescu, *Poeți din diaspora*, CL, 2000, 1; Cimpoi, *Critice*, III, 216–220; *Mică encicl.*, 163–178; Suceveanu, *Emisferele*, 110–113; Dolgan, *Poezia*, 424–435; [Anatol Codru], „Jurnal de Chișinău”, 2010, 20 august (grupaj special); *Dict. Chișinău*, 158–160; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 233–239.

M. Dg.

CODRU-DRĂGUȘANU, Ion Germaniu

(9.XI.1818, Drăguș,
j. Brașov – 26.X.1884,
Sibiu), memorialist.

Era fiul Asinefiei (n. Trâmbițaș) și al lui Adam Plăeșu Codru (Codrea), zis și Adam al lui German. Foarte instruit – cunoștea limbile latină, neogreacă, germană, franceză, italiană, engleză, rusă, maghiară –, C.-D. a fost un autodidact, cu studii răzlețe. Învăță mai întâi la școala din sat și la școala grănicerească din Viștea de Jos. Se pare că a făcut și studii gimnaziale la Brașov. Venind sorocul cătăniei, drăgușanul, copist în cancelaria unei companii din ținutul Făgărașului, fuge peste munți, în Țara Românească (1835). Un scurt răstimp e țârcovnic la Călărași Vechi, funcție de care se plânge în poema *Doamne ferește* (1836). Se angajează apoi ca practicant la cancelaria administrativă. O vreme la Târgoviște, își câștigă existența ca preceptor de limba germană. Ajuns, în fine, la București, intră ca secretar într-o familie boierească. Întreprinzătorul tânăr, știind să se facă prețuit atât prin farmecul persoanei lui, cât și prin cunoștințele ce îi conturează profilul intelectual, are șansa de a fi primit în suita domnitorului Alexandru D. Ghica, care plănuia un voiaj în Apus. Cutreierând (octombrie 1838–martie 1839) orașe ca Viena, Milano, Roma, C.-D. capătă gustul drumeției. Cu primul prilej el ia din nou calea străinătății (din iunie 1840 până în ianuarie 1841). Străbate Austria, Germania, poposește la Londra și la Paris, iar de aici, curier într-o familie rusească, pleacă în septembrie 1842 la Petersburg, unde ajunge în februarie 1843. Dându-se drept literat maghiar poliglot, e angajat de un prinț rus ca secretar privat, în care calitate îl va însoți pe acesta în voiajul lui prin țările apusene (aprilie 1843–februarie 1844). Încă un popas la Paris, și cu aceasta itinerarul consemnat în memorialul peregrinului ia sfârșit. Revenit la Petersburg la capătul celei de-a cincea călătorii, îl prinde dorul de țară. În august 1845 se întoarce la București. După un timp, în anul școlar 1847–1848 e institutor pe numele său, Ioan Codrea, la o școală elementară din

Ploiești. Câștigat de tezele lingvistice ale școlii latine, **C.-D.**, semnând Ioane Germaniu Codru, scoate acum o lucrare de morfologie, *Rudimentele gramaticii române* (1848), respectând cu sfințenie principiile lui Aug. T. Laurian. În timpul Revoluției de la 1848, N. Bălcescu îl trimite comisar de propagandă în județul Prahova. Un patetic *Adio la 1848* avea să apară în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”. Trecând în Transilvania, **C.-D.** îndeplinește o serie de funcții administrative și școlare. Marele hoinar, mai cumințit acum, se consacră publicisticii, desfășurând o vie activitate în domeniul instrucției și educației, cum și pe tărâm cultural. A fost adjunct pretorial, vicecăpitan de Făgăraș, secretar al Comisiei Averilor Mănăstirești, vicepreședinte al Astrei. Ca deputat de Hațeg în Dieta de la Sibiu, susține drepturile limbii române în administrație și în justiție.

Împărtășind convingeri democratice, inspirat de filosofia raționalistă a secolului Luminilor, **C.-D.**, proclamând că a sosit „timpul luminării și al dezmoștirii”, nu ostenește să propovăduiască luminarea prin înființarea de școli în limba națională, prin cultură și educație. E un orator înzestrat, plin de vervă, precum în conferința *O umorescă veridică* (1870), o spirituală prezentare a satului Drăguș. Lipsite de orice valoare sunt cele câteva încercări literare ale sale, de fapt niște anodine tălmăciri (din Oliver Goldsmith ș.a.). De remarcat ar fi doar traducerea poeziei *Blestemul poetului* de Uhland („Transilvania”, 1874). Ca scriitor, a avut parte de un destin postum. Cu un lexic și o ortografie destul de greu lizibile, jurnalul său de călătorie a trecut, în epocă, aproape neobservat. Conceput sub formă de scrisori apărute inițial ca foiletoane în „Concordia” (17 martie 1863–19 ianuarie 1864), memorialul *Peregrinul transilvan sau Epistole scrise den tiere straine unui amic în patria, de la anul 1835 pana închisive 1848*, apărut în 1865, presupune o primă redactare în chiar timpul peregrinării europene a transilvăneanului, fiind definitivat ceva mai târziu, prin 1861. Alte trei episoade, din corpul unui al doilea volum – anunțat, însă neapărut –, sunt publicate în „Familia” din Pesta (două în 1869, al treilea în 1879). Călător pasionat, **C.-D.** descoperă lumea cu încântare și deseori cu voluptate. Ager și uimitor de receptiv, înclinat spre reflecția morală, el are totodată gustul observației sociale, făcând subtile disocieri de psihologie comparată. Îl interesează totul, dar știe să desprindă esențialul și ochiul

lui sesizează numaidecât, într-o privescătoare sau alta, accentul caracteristic. În plan literar memorialistul e un descriptiv, fără invenție epică, și un umorist superior. Spirit lucid și mai degrabă sceptic, **C.-D.** nu se lasă în voia înduioșării (decât atunci când își evocă meleagurile natale, copilăria) sau a retorismului, deși coarda poetică și capacitatea de a se entuziasma nu-i lipsesc. Natură rustică în fond, dar rafinată prin instrucție, cugetare și îndelungi voiajuri, lui **C.-D.** îi place să ironizeze și mai îngăduitor, și mai sarcastic, ceea ce nu-l împiedică, din când în când, să gesticuleze ca și cum ar fi însuflețit de emanația unor sublimități. Volubil și familiar, ușuratic uneori, „peregrinul transilvan” își dezvăluie, cu fiecare epistolă trimisă din țări străine, o fizionomie care, dincolo de expresia de încântătoare dezinvoltură, își are complexitatea ei.

SCRIERI: *Peregrinul transilvan sau Epistole scrise den tiere straine unui amic în patria, de la anul 1835 pana închisive 1848*, I, îngr. S. Filtsch, Sibiu, 1865; ed. (*Călătoriile unui român ardelean în țară și în străinătate. 1835–1844. Peregrinul transilvan*), îngr. Constantin Onciul, pref. N. Iorga, Vălenii de Munte, 1910; ed. (*Peregrinul transilvan*), îngr. Șerban Cioculescu, București, 1942; ed. îngr. și pref. Romul Munteanu, București, 1956; ed. (*Peregrinul transilvan. 1835–1848*), îngr. și pref. Corneliu Albu, București, 1980; ed. 2, Cluj-Napoca, 2011.

Repere bibliografice: Vianu, *Opere*, V, 65–70; Perpessicius, *Opere*, X, 7–22, XI, 74–75, 346–347; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 893, *Ist. lit.* (1982), 393–394; Corneliu Albu, *Peregrinul transilvan. Un nedreptățit: Ion Codru Drăgușanu*, București, 1943; Constantinescu, *Scieri*, II, 311–314; Cioculescu-Streinu-Vianu, *Ist. lit.*, 123–127; *Ist. lit.*, II, 572–579; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 517–520; Zalis, *Scriitori*, 68–89; Balotă, *Ion*, 262–271; Cioculescu, *Itinerar*, II, 132–147, V, 112–161; Mircea Popa, *Biografie și creație la Ion Codru-Drăgușanu*, RITL, 1978, 1; *Dicț. lit.* 1900, 199–200; Georgeta Antonescu, *Introducere în opera lui Ion Codru Drăgușanu*, București, 1983; Angheliescu, *Textul*, 103–130; Cornea, *Aproapele*, 117–130; Negoiescu, *Ist. lit.*, I, 93–95; Faifer, *Semnele*, 106–109, 270–271, 306; *Dicț. esențial*, 192–194; *Dicț. analitic*, III, 324–327; Simion, *Ficțiunea*, III, 50–55; Leonte Ivanov, *Orașul pmeditat*, CL, 2003, 3; Dascălu, *Germanitatea*, 46–51; Viorica Pop, *Întâlnire în destin*, Brașov, 2007; Manolescu, *Istoria*, 272–274; Zamfir, *Panorama*, I, 248–256. **F. F.**

CODRUL COSMINULUI, publicație apărută la Cernăuți, anual sau o dată la doi ani, între 1924 și 1939, ca buletin al Institutului de Istorie și Limbă de la Universitatea din Cernăuți. Director: Ion I. Nistor; secretar: Vasile Grecu. Conceput după modelul „Dacoromaniei” de la Cluj, buletinul are rubricile

„Studii”, „Articole mărunte”, „Recenzii”, „Cronici”, „Cărți și reviste”. Majoritatea acestora, ținând să devină tematice, abordează probleme de istorie, limbă, folclor, artă, etnografie. Printre colaboratori figurează N. Iorga (*Note asupra încă unui „Câmpulung” muntean: Chioajdele*), Vasile Grecu (*Versiunile românești ale erminiilor de pictură bizantină*), Leca Morariu (*Morfologia verbului predicativ român*), Grigore Nandriș, Oreste Luția, Al. Bocănețu, N. Grămadă, D. Marmeliuc, C. Brătescu, Claudiu Isopescu, Teodor Bălan, Simion Reli, Romulus Căndea, Vlad Bănățeanu, Traian Chelariu, Ilie Corpus ș.a. După o secțiune de studii temeinice și bine documentate, uneori redactate în franceză, germană și polonă, însoțite de un bogat material iconografic, se publică articole, note, cronici și recenzii. Unele studii depășesc sute de pagini, având caracterul unor veritabile lucrări monografice. Așa sunt *Bucovina în războiul mondial* (T. Bălan), *Contribuții la istoria cărții și a scrisului în Evul Mediu* (N. Grămadă), *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei* (Al. Bocănețu), *Cehoslovaciei și românii* (Ion I. Nistor), *De-ale cirebirilor* (Leca Morariu), *Contribuții la istoria calendarului* (Claudiu Isopescu), *Politica religioasă a Habsburgilor față de Biserica Ortodoxă Română în sec. al XIX-lea* (S. Reli). **C.C.** este o revistă tipic universitară, de bun nivel informativ și interpretativ. **M.Pp.**

CODRUȚ, Mariana (pseudonim al Marianeii Pricop; 1.XI.1956, Prisăcani, j. Iași), poetă, prozatoare, publicistă. Este fiica Nataliei (n. Ursu) și a lui Neculai Găină, țărani. Face școala elementară în satul natal. După absolvirea Liceului Industrial Victoria din Iași (1976), urmează secția română-franceză a Facultății de Filologie de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, luându-și licența în 1981. Profesoară la Comarna, județul Iași, secretar literar la Teatrul Național „V. Alecsandri” din Iași, după 1989 devine, pentru o scurtă perioadă, redactor la „Convorbiri literare” și la „Sud-Est” (Chișinău), iar din 1993 redactor la Editura Universității ieșene, precum și profesor-asociat la Facultatea de Jurnalistică. Este membră a PEN-Clubului Internațional (din 2003).

C. debutează în 1976, cu un grupaj de poeme, în „Cronica”. Primul volum, *Măceșul din magazia de lemne*, apărut în 1982, impune o voce cu o identitate proprie, critica sesizând diferențierea de poetica de grup a generației '80. Imaginile sunt bine conturate, realul este primenit în acord cu sensibilitatea diafană, tandră, dar atent controlată

retoric. Deși confesivă, marcată de feminitate discretă, dar sigură pe sine, poezia nu devine o rostire sentimentală, dar nici una preponderent ironică. Cărțile următoare, *Schiță de autoportret* (1986) și *Tabieturile nopții de vară* (1989), continuă această linie, transpunând în versuri mai curând austere, precis tăiate, o criză trăită, fără speranță, într-o lume închisă, într-un „univers fără halou”, ca în *noapte de septembrie*, în care ecourile macedonskiene sunt înșelătoare, intertextul nefiind, ca la lundistii bucureșteni, un ingredient important: „brusc trezit în miez de noapte./ aerul e negru./ vântul izbește lătratul câinilor/ de ziduri./ undeva ceva e-n neregulă,/ ești singur?/ ești singur și te temi?/ ești singur și te temi?/ aerul e dens – nimeni n-ar putea/ să zboare prin el./ din memorie nu se ivește nimic/ liniștitor. cald și liniștitor.../ aerul e negru”. Poemele din volumele *Existență acută* (1994) și *Blanc* (2000) fac explicită o temă a socialului ultragiant, mocnită anterior, aducând în prim-plan un spasm al sensibilității în fața agresiunii unei realități sociale vulgare, deși nu lipsesc oazele de delicatețe. Nu numai aici textele construiesc consecvent „peisaje interioare”, după cum indică titlul unui poem din *Ultima patrie* (2007). Descriptivul, epicul nu sunt decât artificii care susțin o confesiune convulsionată, speriată de spectre mult mai amenințătoare decât brutalitatea realității sociale; singurătatea, moartea – acestea sunt marile angoase. De aceea totul este resimțit ca un spațiu claustrant, în care semenii devin victime într-o dramă comună. Un dens poem intitulat *sonatină* dă în vileag, subtil, în tușe estompate, de stampă japoneză parcă, această condiție asumată cu demnitate retorică și nu numai: „cu genunchii la gură stăm în găoacele din ghetoul galben:/ fetele lăutarului cu țâța obrăznicuță și locasta cea transparentă/ cu un soare mic și lichid licărindu-i printre picioare,/ ori Guță, paznicul flaușat, cu fesul pe o ureche./ ca niște ouă de matcă în stup stăm noi: eu cu iluzia/ drept animal de casă, puștiul cu manea-ua la maxim de-ndată/ ce soarele prinde puteri, băbuța pitită-n muslin după gratii/ ori falstaful împrôscându-ne cu sforăituri/ din gâtul prăvălit pe eșafodul pernelor.../ ca niște coconi izbucnind odată și-odată în fluturi direct/ pe tărâmul ghionoaiei stăm noi în găoacele noastre”. Simplitatea francă a poemului indică și faptul că nici o eschivă poetică nu mai este funcțională. Moartea simplifică totul și, ușor-ușor, îmblânzește până și spaima teribilă care inițial paraliza simțurile. **C.** este una dintre poetele

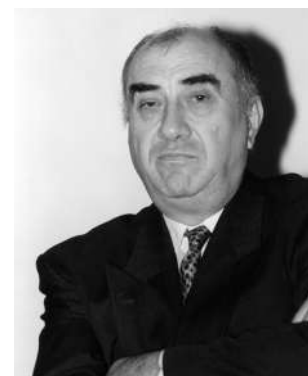
contemporane profunde. Ca prozatoare, în romanul *Casa cu stururi galbene* (1997; Premiul Asociației Scriitorilor din Iași) aduce în centrul narațiunii experiența dură a unei profesoare navetiste aflate într-un prelungit proces de divorț, care își găsește, la treizeci de ani, toate planurile date peste cap. Ieșirea din această criză se petrece prin transformarea trăirii în literatură: scrisul devine cea mai bună terapie. În *Ul Baboi și alte povestiri* (2004) sunt adunate o serie de texte extrem de concentrate, situate la granița dintre absurd și parabolă, deturnând situații verosimile în deznodământuri care plasează unele narațiuni în vecinătatea celor ale lui Daniil Harms. Autoarea știe cum să dozeze efectele pe care textul le stârnește, știe când să șarjeze ironic și când să coboare vocea, când să pluseze caustic și când să lase loc melodramaticului bine strunit. Ultima parte a culegerii, cea care îi împrumută și titlul, *Ul Baboi*, este o nuvelă sau chiar un sâmbure de roman. Cu *Nudul Diane* (2007) C. dă un roman de iubire, aducând în prim-plan un personaj masculin ingenuu, tandru, sensibil, fragil, agasat de mizeriile prezentului, de ifosele vulgare ale unei damicele cu pretenții de zeiță. În fine, volumul de publicistică *Românul imparțial* (2011) este atent construit, cuprinzând două părți distincte: una în care intră texte de atitudine, comentarii pe marginea unor metehne ale tranziției noastre întristător de vesele, și o alta mult mai personală, mai „intimă”, unde sunt recuperate eseuri confesive, frânturi dintr-o autobiografie formativă, explicând valorile tari ale scriitorului. E vorba de reconstituiri, evocări ale oamenilor care au marcat existența scriitoarei: mama, tatăl („Majuru”), sora; mai este vorba despre Eminescu, așa cum l-a descoperit prin intermediul mamei, despre lumea mirifică a copilăriei, cu toate miturile ei (casa, grădina, țarina). Paginile sunt încărcate de un patetism autentic, care le conferă tensiune și care emoționează. C. scrie simplu, firesc, fără să se ascundă după metafore, fără să literaturizeze. Sunt aici câteva pagini demne să figureze în orice antologie a genului. Se detașează figura mamei, spirit protector, în care nimeni n-a văzut vreodată un simplu muritor, ci un fel de înlocuitor al lui Dumnezeu pe pământ. În pofida discreției sale, C. este o scriitoare importantă a ultimelor decenii.

SCRIERI: *Măceșul din magazia de lemne*, Iași, 1982; *Schiță de autoportret*, Iași, 1986; *Tabieturile nopții de vară*, București, 1989; *Existență acută*, București, 1994; *Casa cu stururi galbene*, Iași, 1997; *Blanc*, București, 2000;

Ul Baboi și alte povestiri, Iași, 2004; *Ultima patrie*, Pitești, 2007; *Nudul Diane*, Iași, 2007; *Areal*, Pitești, 2011; *Românul imparțial*, Cluj-Napoca, 2011.

Repere bibliografice: Constanța Buzea, „*Măceșul din magazia de lemne*”, AFT, 1983, 1; Marin Mincu, *Două poete tinere*, RL, 1985, 13; Al. Călinescu, *Lirism și luciditate*, CRC, 1986, 38; Adrian Marino, *Portret și autoportret*, TR, 1986, 48; Mircea Iorgulescu, *Autoportret liric*, RL, 1986, 9; Mircea Mihăieș, *Strigăte și șoapte*, O, 1989, 38; Valeriu Cristea, „...inima mea blindată de iubire”, RL, 1989, 39; Coșovei, *Pornind*, 56–59; Mihai Ursachi, *Acum despre poezie*, TP, 1992, 4; Gabriel Dimisianu, „*Afurisită soartă are femeia!*”, RL, 1997, 48; Grigurcu, *Existența*, I, 183–187; Antonio Patraș, *Hemografii*, RL, 2003, 15; Vitalie Ciobanu, *Proza lucidității expresive și pătimașe*, CF, 2004, 5–6; Lefter, *Flashback*, 201–206; Ștefănescu, *Istoria*, 1123–1124; Bogdan Crețu, *Despre singurătate, moarte și alți demoni*, OC, 2007, 387; Liviu Antonesei, *O poetă foarte importantă*, CF, 2007, 4–5; Doris Mironescu, *Poezia nu mai mântuie lumea*, SDC, 2008, 174; Daniel Cristea-Enache, *Ghetoul galben*, RL, 2008, 9; Vasile Gârneț, *Note la poezia Mariane Codruș*, CF, 2011, 11–12; Ilie, *Dicț. poeziei ieșene*, 89–97; Luminița Corneanu, *Interioritate*, RL, 2012, 43.

B. C.

COJA, Ion
(22.X.1942, Constanța),
dramaturg,
prozator, eseist.

Este fiul Elenei (n. Licoi) și al lui Ion Coja, grădinar. Absolvent al Liceului „Mircea cel Bătrân” din Constanța, urmează cursurile Facultății de Filologie a Universității din București, terminate în 1965. Din 1966 este cadru didactic la Catedra de lingvistică generală a Universității bucureștene. Obține titlul de doctor în filologie în 1978 cu lucrarea *O gramatică rațională a articolului*, dezvoltată ulterior în volumul *Preliminarii la gramatica rațională a limbii române* (1983); studiul este axat pe ideea că limbile tind, în decursul timpului, să sporească motivarea elementelor lingvistice. A fost vicepreședinte al Uniunii Vatra Românească și senator Partidului Democrat Agrar din România (1992–1996), director al revistei „Țara noastră”, înființată

în 1990. Colaborează la „Argeș”, „Flacăra”, „Lucea-fărul”, „România literară”, „Tricolorul”, „Contem-poranul” ș.a.

C. debutează cu volumul de teatru *Jucătorul de table* (1971), în care, sub aparența de gratuitate a jocului livresc, tratează probleme grave, cum ar fi criza identității într-o lume incapabilă de comuni-care (*Balmeș-talmeș*), falsele și realele probleme ale creației puse unor autori condamnați la sterilitate și diletantism cronic, pentru care scrisul devine o activitate mecanică (*Coja Ion, autorul piesei*), sensul puterii și al responsabilității implicate în tentativa de a dirija destinele celor din jur, înfăptuită de un individ care se crede Dumnezeu (*Jucătorul de table*) sau perspectiva apocaliptică a sfârșitului lumii moderne, paralizată de dezvoltarea vertiginoasă și sufocantă a tehnicii (*Adio, Julieta, adio*). Interesate de alterarea valorilor prin stereotipii și formalizare, piesele, cu accente onirice, pline de umor, dar și de anxietate, pun în discuție prin experimentare parodică diferite formule dramatice moderne, de la teatrul absurdului la cel parabolic, de la teatrul de idei la cel cu substrat mitic. Romanul *Carnaval la Constanța* (1978), ce împrumută cadrul și teh-nica literaturii polițiste, are o miză estetică solidă: crima perfectă, plănuită în cele mai mici detalii, cu o migală învecinată cu obsesia, iar apoi pusă în practică de un romancier, ilustrează raporturile complexe dintre realitate și ficțiune, dintre ceea ce imaginează personajul și ceea ce imaginează auto-rul intrat în scenă. Totodată parodic și absurd, psi-hologic și parabolic, textul valorifică ambiguitatea subiectului epic, permanenta confuzie a planurilor și a datelor, substituirea între personaje și măști într-o lume carnavalescă, în care totul este relativ. C. reia tema vieții ca spectacol, exploatată atât de des de la comedia renascentistă la piesele lui Luigi Pirandello, ca și jocul borgesian de oglinzi dintre realitate și imaginație, într-o construcție complexă și flexibilă. Dovedind spirit și virtuozitate tehnică, autorul are gustul experimentului literar și pare la fel de stăpân pe mijloacele sale când descrie scene naturaliste sau când recurge la analize psihologice minuțioase, în lungi monologuri interioare de tip joycean. Nu lipsită de calități estetice, dar marcată ideologic se dovedește a fi piesa *Credința* (1980; Premiul „I.L. Caragiale” al Academiei RSR), scrisă parțial în maniera lui Bertolt Brecht. Recurgând la procedeele teatrului în teatru și ale colajului istoric, fără un conflict propriu-zis, dar nu și fără tensiune

dramatică, piesa propune dezbaterea principale-lor momente ale domniei lui Carol I într-un proces literar alert, în care se confruntă personaje istorice reale din trecut și altele actuale. Reconstituirea istorică se face prin orchestrarea polifonică inge-nioasă a diferitelor puncte de vedere asupra pro-blemelor naționale vitale prin prisma evenimen-telor care au marcat începuturile istoriei moderne a României, mai cu seamă în câștigarea indepen-denței de stat. Modalitatea experimentată în volu-mul de povestiri *Pagini pestrițe* (1986), amestec de proză scurtă și de versuri, pare a conveni mai puțin autorului. După 1989, prin volume ca *Legionarii noștri* (1997), *Marele Manipulator și asasinarea lui Culi-anu, Ceaușescu, Iorga* (1999) sau *Protocoloalele Kogaionului* (2004), C. se specializează într-o ese-istică naționalistă, conspiraționistă, negaționistă, practicând dezordonat fabulația în marginea zvo-nisticii alarmiste.

SCRIERI: *Jucătorul de table*, București, 1971; *Carnaval la Constanța*, București, 1978; *Credința*, București, 1980; *Pagini pestrițe*, București, 1986; *Transilvania. Invincibile argumentum*, București, 1990; *Legionarii noștri*, Bucu-rești, 1997; *Marele Manipulator și asasinarea lui Culi-anu, Ceaușescu, Iorga*, București, 1999; *Papa Ioan Paul al II-lea și România*, București, 1999; *Salonul de reani-mare*, București, 2000; *Vin americanii!*, București, 2001; *Protocoloalele Kogaionului*, București, 2004; *Unu în limba română*, București, 2009.

Repere bibliografice: Iorgulescu, *Scriptori*, 271–272; Marian Popa, „*Carnaval la Constanța*”, SPM, 1979, 424; Laurențiu Ulici, *Romancierii*, RL, 1979, 10; Nico-lae Manolescu, *Deriziunea romanescului*, RL, 1979, 15; Diaconescu, *Dramaturgi*, 303–306; Cubleşan, *Civic-etic*, 231–233; Al. Graur, *O gramatică rațională*, RL, 1983, 31; Fănuș Neagu, *A doua carte cu prietenii*, București, 1985, 68–72; *Dicț. scriit. rom.*, I, 622–624; Ioan Buduca, *Românismul național-cultural*, CNT, 1999, 8; Ghițu-lescu, *Istoria*, 424; Popa, *Ist. lit.*, II, 925–927; Radu Ioanid, *Despre două cărți negre și doi negaționiști ai Holocaus-tului*, „22”, 2011, 3. **A. C.**

COJOCARU, Dragoș (18.XI.1950, București), poet. Este fiul Victoriei Cojocaru (n. Robescu), cabinieră șefă la Teatrul de Comedie din București, și a lui Ion Cojocaru, funcționar. Urmează în orașul natal Liceul „Tudor Vladimirescu”. Din 1972 funcționează ca bibliotecar la Biblioteca Academiei Române. A debutat în 1978 la revista „Familia” cu un text de proză, iar editorial în 1980 cu volumul de versuri *Serafim băiatul*, câștigător al concursului de debut al Editurii Cartea Românească. Grupaje de poezii

i-au fost publicate în „Echinox” și „România literară”. În 1978 a organizat și condus cenaclul literar „Emil Botta” de la Biblioteca Academiei Române. Poeme inedite i-au fost incluse în *Le Cèdre bleu. Anthologie bilingue de poésie française et roumaine – Cedrul albastru. Antologie bilingvă de poezie franceză și română* (2004).

Poezia lui C., începând cu *Serafim băiatul*, se caracterizează prin notație, imagism și fragmentarism. Textele sunt scurte, concentrate, aparent capricioase, dând uneori impresia livrării lacunare a unui discurs potențial mai articulat și mai lămurit, decodabil la un nivel pedestru. Omul în lume, omul în natură, simțirea, gândirea, senzațiile – delicat „notificate”, prin „corespondențe” ori contraste sugestive – animă puternic spațiul textual, altfel zgârcit, al acestei lirici. Un mesaj implicit de edificare spirituală, de situare existențială se impune fără verbozitate, se degajă peremptoriu, dar fără agresivitate. De acest filon ține și poemul care dă titlul volumului: „Serafim băiatul ucis în războaie/ privea cu răbdare apa ce trece/ [...] se scălda lăcrimând în ninsori/ transforma în culori/ imensul timp ce nu trecea”. În alte producții pot fi constatate mai viguroase accente gnomice, eventual lapidare parabole. O generoasă prezentare a poeziei lui C. a fost formulată de N. Steinhardt, care îi detecta „izvorul imagistic” în pictura extrem orientală, iar „izvorul arhitectonic” în formula *less is more*.

SCRIERI: *Serafim băiatul*, București, 1980; *Între cer și oglinzi*, București, 1992.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Ion Stratan și alții*, RL, 1981, 24; Constanța Buzea, „*Serafim băiatul*”, AFT, 1983, 9; Steinhardt, *Critică*, 112–115; Nicolae Oprea, *Momentul 1980*, ARG, 1984, 11; Cornelia Ștefănescu, *Traietorii „între cer și oglinzi”*, JL, 1992, 31–34. **N.Br.**

COJOCARU, Dragoș (8.IX.1968, Iași), comparatist, traducător. Este fiul Magdei Cojocaru (n. Faifer), funcționară, și al lui Liviu Cojocaru, inginer. După absolvirea Liceului „Dimitrie Cantemir” din Iași, urmează Facultatea de Litere, secția italiană–spaniolă, a Universității „Al. I. Cuza”, luându-și licența în 1995, iar doctoratul în 2005. Din 1996 este cadru didactic, avansând până la gradul de conferențiar la Catedra de limbi clasice, italiană și spaniolă a facultății pe care a terminat-o. În 2012 devine director al Departamentului de limbi și literaturi străine al aceleiași facultăți. Este membru al Societății

de Limbi Clasice din România, secretar de redacție la „Convorbiri literare” (din 2001), redactor la revista „Poezia” (2001–2006), redactor-șef adjunct la „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași”, secția limbi și literaturi străine (din 2005). Debutază la „Convorbiri literare” în 1999.

Volumul de debut al lui C., *Suavul suspin* (2004), subintitulat *Studii și eseuri*, ar presupune o tratare în stil academic a unor teme destinate specialiștilor sau, în orice caz, inițiaților în codurile literaturii medievale. Autorul este însă un eseist în vechea tradiție, care pune la lucru nu numai erudiția, ci și un simț al ludicului sesizabil de la nivelul interpretării la cel stilistic. O primă secțiune a cărții, intitulată *Lacrimi de literatură*, însumează, după explicitările paratextuale ale autorului, „câteva studii dedicate expresiei sentimentale în literatura europeană (din Evul Mediu până la epoca barocului), lirică și epică, începând cu hispanicele *jarchyas* și continuând cu *Chanson de Roland* și *Cantar del mio Cid*, spre a se opri, pentru moment, la Giambattista Marino”. Acesta este, de fapt, compartimentul cel mai solid al cărții. Comentând anumite scene clasice, C. percepe teatralitatea situațiilor-cheie, fermecătoare prin însăși artificialitatea gesturilor ce le compun. De pildă, Carol cel Mare, contemplând câmpul de luptă acoperit de leșuri, „își smulge barba *cum hom ki est iret*, în vreme ce, împrejurul său, un leșin colectiv de 20 de mii de cavaleri completează atmosfera de dezolare postparoxistică”. În *Cantar del mio Cid* eroul exemplar este surprins cum, „îmbrățișându-și majoritatea feminină a familiei, se dedă la rându-i ritualului lacrimant, «plângând din ochi atât de tare, în timp ce suspină» după standardele (încă) în vigoare”. Nu este nimic ireverențios în aceste comentarii amuzate, căci ele scot în evidență tema principală a studiilor: eroicul obliga la o retorică specifică, eroismul presupunea obediența față de o anumită normă de sensibilitate, după cum și iubirea Evului Mediu urmărea un scenariu retoric, un tipic al unor gesturi astăzi perimate. Alt capitol al lucrării încearcă să aducă în contemporaneitate practicile scripturale analizate în prima parte, prin grațioasele poeme ale unui virtuoz marchiz de Zubizarreta, alter ego al autorului care devine, astfel, personaj în propria-i carte. *Natura în „Divina Comedie”* (2005) reprezintă proba maturității și a erudiției cercetătorului. E un studiu comparatist autentic, care își propune să analizeze, trimițând sistematic la sursele Antichității sau la cele ale medievalității creștine,

formele naturale (regnul mineral, botanica, bestia-
rul și zoologia) ilustrate în călătoria inițiatică din
opera lui Dante. Intențiile metodologice sunt tra-
sate net, prin disocierea naturii fenomenologice de
„natura înțeleasă ca produs generic al creației”, stu-
diul concentrându-se firesc asupra aspectului sim-
bolic, alegoric al elementelor naturale. Se vizitează,
astfel, o imensă tradiție, cu două orientări majore:
pe de o parte, cea a epicii latine (Vergiliu, Horațiu,
Lucan, Ovidiu), pe de alta, cea biblică, specifică
epocii medievale. De fiecare dată se subliniază, prin
atente comentarii de text, unicitatea lui Dante. Toate
sursele sunt consultate în versiunea originală, tri-
mterile sunt abundente și deloc forțate. În plus, ca
o trăsătură care îl particularizează, C. reușește și aici
să combine optim erudiția academică și stilul ludic,
ironic, ceea ce face ca universul lui Dante să devină
chiar agreabil și pentru cititorul neinițiat în istoria
din spatele alegoriei. Cartea reprezintă o contribu-
ție a italianisticii românești la bibliografia dantescă.
În ultimii ani C. semnează numeroase studii și cro-
nici cu amplă deschidere interdisciplinară, scrise cu
același har. Este și un productiv și inspirat traducă-
tor din italiană și spaniolă, printre cărțile transpuse
numărându-se scrieri de Umberto Eco, Alessandro
Baricco, Arturo Pérez-Reverte, Carlos Ruiz Zafón,
Mario Vargas Llosa.

SCRIERI: *Suavul suspin*, Iași, 2004; *Natura în „Divina
Comedie”*, Iași, 2005. **Traduceri:** *Omul medieval*, coordo-
nator Jacques Le Goff, Iași, 1999; *Omul Renașterii*, coor-
donator Eugenio Garin, Iași, 2000; *Omul baroc*, coordo-
nator Rosario Villari, Iași, 2000; *Omul roman*, coordona-
tor Andrea Giardina, Iași, 2001; Umberto Eco, *În căutarea
limbii perfecte în cultura europeană*, Iași, 2002; Franco
Cardini, *Europa și Islamul. Istoria unei neînțelegeri*, Iași,
2002; Gustavo Adolfo Bécquer, *Legende*, pref. trad., Iași,
2003; Paolo Rossi, *Nașterea științei moderne în Europa*,
Iași, 2004; Arturo Pérez-Reverte, *Regina Sudului*, Iași,
2004; Umberto Eco, Eugenio Carmi, *Trei povestiri*, Iași,
2005; Carlos Ruiz Zafón, *Umbra vântului*, Iași, 2005,
Jocul îngerului, Iași, 2009; Fernando Savater, *Marele
Labirint*, Chișinău, 2006; Alessandro Baricco, *Castele de
furie*, București, 2007, *Barbarii*, București, 2009; Julius
Evola, *Misterul Graalului*, București, 2008; Mario Vargas
Llosa, *Băieții și alte povestiri*, București, 2009.

Repere bibliografice: Doris Mironescu, „*Suavul suspin*”,
TP, 2005, 5; Dan Mănucă, „*Hijo de sus palabras*”, CL, 2005,
11; Bogdan Crețu, *Arpegii critice*, Iași, 2005, 159–165;
Antonio Patraș, *Fragmentarium*, Iași, 2006, 69–82; Euge-
nia Serafini, „*Natura în «Divina Comedie»*”, „*Folium*”
(Roma), 2008, 1; Laszlo Alexandru, „*Natura în «Divina
Comedie»*”, TR, 2009, 160.

B. C.

COJOCARU, Mircea (21.VII.1938, Cernăuți –
31.V.1995, Detroit, SUA), prozator. Este al șaselea din
cei șapte copii ai Domnicăi (n. Solcan) și ai lui Pan-
telimon Cojocaru, pastor neoprotestant. A absol-
vit liceul la București (1959), după care a practicat,
ca liber profesionist, meseriile de mecanic auto,
laborant, fotograf. A debutat cu proză în „Cronica”
(1967). Prima lui carte, romanul *Minciuna* (1969), a
fost bine primită de critică. Următoarea, *Ramayana.
Roman zadarnic* (1970), de fapt o amplă nuvelă, a
fost ignorată de comentatori. Romanul *Înapoi la
Savina* (1975) continuă *Minciuna*, ambele fiind con-
topite și dezvoltate, cu o nouă distribuie a materiei
narative, în *Risipa* (1979).

Minciuna, cel dintâi roman al lui C., supune
unor laborioase investigații – prin urmărirea unui
caz – psihologia automistificării. Adolescent devo-
rat de complexe dostoevskiene, Arhip e un suflet
care nesuportând existența reală, inapt să se inte-
greze social, adoptă „minciuna” ca mod al izolă-
rii de lume. Se instalează în ficțiune ca într-o altă
realitate, asupra căreia exercită puteri demiurgice
în sens invers, demonic. Își creează stări de beati-
tudină, comițând, în imaginație, răul. Cultivă sordi-
dul, profanează suavul. Practică sadismul cu efecte
masochiste. Sfidează frumosul și etalează progra-
matic urâtul. Stilistic, această opțiune se exprimă
în cruzimea relatării. Apar metamorfozări lugubre,
precum transformarea unei femei în cal. Amoral
din principiu, personajul străbate fără participare
afectivă experiențe sexuale deocheate: cu o prosti-
tută, cu o epileptică. Prima are sfârșit tanatic. Arhip
face totul cu o impasibilitate analoagă aceleia a lui
Meursault, personajul lui Albert Camus, însă disi-
mulată prin exteriorizări melodramatice, suspecte.
Pe de altă parte, *Minciuna* se deosebește de *Străinul*
lui Camus prin aceea că, în loc de întrebuintarea
tehnicii narative comportamentiste, alternează
introspecția cu fracturări ale discursului, cu abrevi-
eri, în genere cu procedări prin care sunt introduse
echivocul, enigma, confuzia, misterul. Intimidat
până la traumatizare de mediul înconjurător, în
care se implică totuși erotic, insul își inventează o
lume interioară în care poate da curs nestăvilit unei
vocații a cruzimii și perversității, poate imaginară,
poate reală. Hățișurile de stări sufletești se complică
prin apariția, la un moment dat, a sentimentului
de impostură, de „minciună”, și a unei anxietăți
obscure, ce amintește de Franz Kafka. Indistincția
între situațiile reale și cele onirice, întreținută în

Minciuna și în *Înapoi la Savina*, se accentuează în *Ramayana*, roman totalmente oniric, definit în subtitlu prin calificativul „zadarnic”.

SCRIERI: *Minciuna*, București, 1969; *Ramayana. Roman zadarnic*, București, 1970; *Înapoi la Savina*, București, 1975; *Risipa*, București, 1979; ed. 2, București, 1998.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, „*Minciuna*”, CNT, 1969, 46; Gabriela Omăt, *Formele creatoare ale romanului tânăr*, RL, 1970, 23; Ilie Constantin, *Jocul realului cu imaginarul*, „Scânteia tineretului”, 1970, 6453; Damian, *Intrarea*, 107–111; Dimisianu, *Prozatori*, 178–183; Ion Marcoș, *În absența epicului*, TR, 1975, 50; Valeriu Cristea, *Influență și originalitate*, RL, 1976, 4; Ioan Groșan, „*Înapoi la Savina*”, ECH, 1976, 3; Mircea Constantinescu, *Qui pro quo derizoriu*, VR, 1976, 7; Iorgulescu, *Scriptori*, 190–191; Horia Pop, *Ambiguitatea imaginarii*, ST, 1980, 9; Gorcea, *Structură*, 125–126, 187–188, 194–200; *Dicț. scriit. rom.*, I, 624–625; Ulici, *Lit. rom.*, I, 388–390; Marian Victor Buciu, „*Minciuna*”, CNT, 1996, 32; *Dicț. analitic.*, IV, 601–603; Popa, *Ist. lit.*, II, 787. **D.Mc.**

COJOCARU, Romulus
(9.VIII.1934, Pungghina,
j. Mehedinți –
31.III.2007, Drobeta-
Turnu Severin), poet,
prozator.

Este fiul Mariei (n. Coandă) și al lui Aristică Cojocaru, țărani. A urmat Școala Pedagogică din Turnu Severin (1950–1954) și Facultatea de Drept a Universității din București (1957–1961), practicând apoi avocatura la Balș, Craiova și Drobeta-Turnu Severin. A debutat în 1960, în revista „Luceafărul”, cu poezia *Recolta*. A mai colaborat la „România literară”, „Ramuri”, „Tribuna”, „Orizont”, „Cronica”, „Convorbiri literare”; a fondat, în anul 2000, revista literară mehedinteană „Caligraf”. I s-au acordat Premiul Asociației Scriitorilor din Craiova (1977, 1981, 1995, 2001), Premiul Uniunii Scriitorilor (1984).

Înscriindu-se într-o lirică de tip confesiv, versurile lui C. traduc concretul lumii în termenii unei realități magice, guvernată de legea simpatiei universale, prin intermediul căreia poetului îi este deschisă calea către „sufletul” obiectelor, al anotimpurilor și al astrilor. În placheta de debut, *Punct căzut*

(1969), totul apare traversat și susținut de o stare de permanentă tensiune lirică, ce umple spațiul și se răsfrânge ca durere difuză, „arsură sub coaste” sau tristețe adâncă, inexplicabilă. Inventivitatea autorului se manifestă mai cu seamă în prelucrările după folclor, unde balada și blestemul sunt distilate până la a deveni incantații lirice pure: „Bată-ne ploile și ardă-ne rugul./ Aducerile aminte să-și are plugul./ Facă-se cerul tămâie, azurul sineală/ Și inima îndoială”. Volumul *Vorbele vântului* (1981) creionează peisaje dominate de arbori, ape, pietre și păsări, a căror contemplare devine sursa unui vitalism molipsitor, a unei bucurii de a trăi născute din conștiința identității originare dintre om și natură. Expresia lirică a sentimentului de comuniune este amestecul imaginarului cu realul, în care regnurile și categoriile existențiale trec una în alta în virtutea unor înrudiri secrete, percepute de ochiul atent al poetului: „Copacii sunt gata să jure că sunt/ Fiu de cal, piatra că sunt fiu/ De copac, caii jură că muma/ Mi-e apa și tatăl un țăr”. Ca prozator, C. aduce în prim-plan spațiul tradițional al satului oltenesc, în care, în descendența lui Marin Sorescu, întâmplările sunt puse în scenă de un regizor preocupat îndeosebi de autenticitatea limbajului. Pitorească și plină de vervă, limba este aceea care dă naștere evenimentului, acesta schimbându-și desfășurarea, conform viziunii moderniste, în funcție de perspectiva personajului care vorbește. În romanul *Ristea împărat* (1984) focalizarea unghiurilor narative are drept catalizator moartea lui Ristea, președintele unui CAP de prin părțile Severinului, a cărui personalitate provoacă flashback-uri ale diverselor personaje care participă la înmormântarea sa. Perioada evocată este aceea a colectivizării forțate din anii '50, în care evenimentele ce încheagă sau dezbină comunitatea (conflictul dintre Ristea și Marin zis „Daravelă”, declanșat de refuzul acestuia din urmă de a-și da boii la colectiv, nunta ratată a copilului lui Ristea) sunt punctate de locurile comune ale ideologiei oficiale comuniste: superioritatea agriculturii colectivizate, intervențiile luminate ale secretarului de partid sau solidaritatea marxistă a țăranilor și muncitorilor în lupta de clasă. *Împărații* (1985), *Nunta* (1986) și *Întoarcerea* (1987) reiau, în maniera *Moromeților*, destinul „exemplar” al lui Ristea și al lumii pe care o reprezintă, de data aceasta autorul concentrându-și interesul asupra perioadei celui de-al Doilea Război Mondial și a celei imediat următoare, marcată de începuturile colectivizării.

Împărații propune o proză mai matură, în care limbajul oltenesc frust, de o prospețime și autenticitate stilistică remarcabile, construiește din câteva replici personaje precum Capmare, țăranul care s-a întors mutilat de la Cotul Donului, Ghimpău, polițaiul satului, și, bineînțeles, Ristea, devenit aici din primar președinte de „ceape”. *Bastardul* (2002) este un roman pentru și despre tineret, punând în dezbatere destinul dramatic al unui adolescent crescut la casa de copii. Anul 2002 este extrem de prolific pentru C. 1907 e un poem rapsodic, după model arghezian, *Elena* stă sub zodia bacoviană („Acum o altă toamnă se târăște pe brânci,/ O altă durere să-și sape mormânt”), ca și volumul *Din dragoste* („Nu pot să gândesc la altceva în afară de/ Faptul că e toamnă, că mă simt spânzurat de gâtul toamnei”); nevroze de toamnă obsedante apar și în *Nimicuri*; de asemenea, suferința fizică și sufletească e sentimentul dominant în *Singur*, C. dovedindu-se a fi, cum afirmă Constantin Cubleşan, „un poet al stărilor afective, al trăirilor existențiale cu o intensitate capabilă a scurtcircuita ideii și sentimente într-o comunicare de sine vibrantă, năvalnică, dar mereu copleșită de imagini, de viziuni”.

SCRIERI: *Punct căzut*, București, 1969; *Apărătorul se apără*, Cluj-Napoca, 1974; *Poeme*, București, 1975; *Flori de mac*, Craiova, 1977; *Apărătorul în derută*, Timișoara, 1979; *Clar de pământ*, București, 1979; *Apărătorul acuză*, Craiova, 1981; *Vorbele vântului*, București, 1981; *Stihuri*, București, 1982; *Ristea împărat*, Craiova, 1984; *Împărații*, București, 1985; *Nunta*, București, 1986; *Întoarcerea*, Craiova, 1987; *Poveste de dragoste*, București, 1988; *Părinții*, București, 1989; *Apărătorul și zeița*, Craiova, 1992; *Femeia, precum un șarpe*, Craiova, 1992; *Noaptea lupilor*, București, 1993; *Pasărea albă*, Timișoara, 1997; *Cuibul de rândunică*, București, 1998; *Duminica mirilor*, Timișoara, 1999; *Gura lumii*, I–IV, Drobeta-Turnu Severin, 2000; *Dans*, Drobeta-Turnu Severin, 2001; *Poeme*, Drobeta-Turnu Severin, 2001; *Truisme*, Drobeta-Turnu Severin, 2001; *Telurice*, Craiova, 2001; *Vetuste*, Drobeta-Turnu Severin, 2001; *Bastardul*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Cadran*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Din dragoste*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Elena*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Neodihna*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Nimicuri*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Poezii*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Prin lacrimi*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Răstimp*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Singur*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *1907*, Drobeta-Turnu Severin, 2002; *Fobie*, Drobeta-Turnu Severin, 2003.

Repere bibliografice: Laurențiu Ulici, „*Stihuri*”, CNT, 1982, 48; Mircea Iorgulescu, *Olteneste*, RL, 1985, 19; Ioan Holban, „*Împărații*”, CRC, 1985, 32; Marian Papahagi,

Un roman rustic, TR, 1987, 5; Mircea Iorgulescu, *Scritorul ca personaj*, RL, 1987, 40; Dumitru Micu, „*Poveste de dragoste*”, RL, 1989, 3; Valentin Tașcu, „*Părinții*”, ST, 1989, 9; *Dicț. scriit. rom.*, I, 625–626; Barbu Cioculescu, *Să nu te pui cu Ristea!*, LCF, 2001, 7; Constantin Cubleşan, *De la tradiție la postmodernism*, Drobeta-Turnu Severin, 2005, 28–73.

L. H.

COLAC, Tudor (10.III.1948, Dumeni–Cernăuți), folclorist. După studii universitare de filologie și jurnalism (1965–1970) și studii muzicale urmate, la seral, la Chișinău (1965–1969), C. este, succesiv, conferențiar la Universitatea de Stat din Chișinău (1970–1977) în cadrul Catedrei de teorie și practică a presei, șeful Secției de folclor și etnografie din Ministerul Culturii (din 1980), director în Ministerul Culturii (din 1980), director al Centrului Național de Creație Populară (1990–1999), conferențiar la Institutul de Arte din Chișinău, cercetător științific la Institutul de Literatură și Folclor al Academiei de Științe a Republicii Moldova (din 1999). Face parte din colegiul de redacție al „Revistei de etnologie” din Chișinău, colaborează la „Cultura”, „Literatura și arta”, „Metaliteratură”, anale universitare ș.a. I s-au acordat numeroase distincții, printre care Ordinul de Onoare (2010).

În *Hronic de familie* (1987) și în teza de doctorat, *Familia – vatră a spiritualității românești*, susținută în 1999 la Cluj-Napoca și publicată în 2005, C. oferă o imagine de ansamblu a spiritualității familiei, pornind de la tradiția romană și cea teologică spre cea românească tradițională. Pe baza bogatelor observații directe și a cercetărilor speciale întreprinse în majoritatea satelor basarabene și într-un însemnat număr de așezări românești aflate acum în Ucraina, în regiunea Cernăuți, în cea transcarpatică și în Odessa, C. produce multe dovezi care certifică rezistența unor tradiții românești în pofida tuturor condițiilor defavorabile. Pornind de la ideea că familia a fost dintotdeauna „modelul generator de cultură și civilizație”, C. propune o perspectivă de abordare complexă, modernă și suplă, în care observațiile proprii sunt puse permanent în relație cu rezultatele similare ale unor cercetări întreprinse în România și în alte spații. În lucrări precum *Sărbătoarea izvoarelor* (1986) și *Scena artistului amator* (1988) autorul examinează obiceiuri și sărbători populare.

SCRIERI: *Sărbătoarea izvoarelor*, Chișinău, 1986; *Șezătoarea*, Chișinău, 1986; *Hronic de familie*, Chișinău, 1987; *Scena artistului amator*, Chișinău, 1988; *Sorcove de*

lumină. Consemnări, articole și studii etnofolclorice, Chișinău, 2001; *Rădăcinile eterne ale folclorului. Rapsodul Nicolae Botgros la 50 de ani*, Chișinău, 2003; *Eu îmi cânt cântecul meu. Interpretul de folclor Mihai Ciobanu*, Chișinău, 2003; *Un distins folclorist: Nicolae Băieșu. Biobibliografie*, Chișinău, 2004; *Familia: valori și dimensiuni culturale*, Chișinău, 2005; *Sub semnul cinegeticii: istorie, mitologie, folclor*, Chișinău, 2005; *Cinegetica. Dicționar explicativ*, Chișinău, 2010; *La izvorul dorului. Migrația folclorică a satului Onițcani*, Chișinău, 2010. **Culegeri:** *Sorcove de lumină*, Chișinău, 2000; *Drag îmi e să fac armata. Din folclorul taberei militare*, București-Chișinău, 2002; *Nistrule, apleacă-ți malul. Folclor poetic din Transnistria*, Chișinău, 2004; *La izvorul dorului. Folclor din Onițcani*, pref. edit., Chișinău, 2004; *Ținutul Criulenilor. Vetre etnofolclorice*, Chișinău, 2005; *Folclorul românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului*, I-II, Chișinău, 2007–2009.

Repere bibliografice: [Tudor Colac], VBA, 2003, 3 (grupaj special); Datcu, *Dicț. etnolog.*, 248–249; Nicolae Băieșu, *Tudor Colac – etnolog de vocație*, LA, 2008, 10; *Dicț. Chișinău*, 160–161; Datcu, *Pagini*, 77–80. **I.D.**

COLECTORUL LITERAR PENTRU AMBE SEXE, revistă apărută săptămânal la Piatra Neamț, între 2 ianuarie și 20 februarie și între 22 mai și 5 iunie 1877. Din acest periodic, care își propunea să publice romane, nuvele, varietăți și anecdote, s-au scos zece numere, redactate și tipărite cu deosebită îngrijire. Administrator și redactor era N. Miculescu, publicist informat, cum dovedește literatura pe care o traduce. La revistă au colaborat Calistrat Hogaș, Grigore Melidon, S. Miculescu și N.V. Scurtescu, fiecare dintre ei semnând versuri. În afară de N. Miculescu, autor și de fabule scrise cu oarecare spirit, mai traduceau I. Dimitriu și I. Costescu, primul din Ponson du Terrail, iar al doilea din Eugène Sue. Redactorul revistei tâlmăcește din Derjavin, Schiller, precum și din mai puțin cunoscuții F. Sirana, E.I. Richter și G. Richardt, în timp ce S. Miculescu transpunea *Marsilieza* în versuri avântate. **R.Z.**

COLECȚIA „POVESTIRI ȘTIINȚIFICO-FANTASTICE”, publicație apărută la București, bimensual, între 1 octombrie 1955 și aprilie 1974, editată de revista „Știință și tehnică”, totalizând 466 de numere. Redactor, coordonator și animator: Adrian Rogoz. O încercare de continuare s-a produs după 1989 sub titulatura „Anticipația – Colecția «Povestiri științifico-fantastice»” și tot sub patronajul revistei „Știință și tehnică”, pornindu-se,

simbolic, de la numărul 467, și ajungându-se până la numărul 578, publicat în 2006. Printre redactorii-șefi s-au numărat Mihai-Dan Pavelescu, Adrian Bănuță și Aurel Cărășel. La sfârșitul lui 2012 Editura Nemira a reluat publicația sub titlul „Colecția de povestiri științifico-fantastice (CPSF) Anticipația”, redactor-șef fiind Ana Antonescu. De-a lungul timpului au apărut, adesea întinse pe mai multe numere, principalele scrieri ale SF-ului românesc din anii '50–'60, publicația – adevărată matrice formatoare pentru versiunea autohtonă a genului – jucând simultan rolul de declanșator, laborator, cenaclu. Evoluția ei a coincis cu maturizarea treptată a literaturii științifico-fantastice din România, marcând progresul de la naivitățile ultraideologizate ale începutului către lucrări relativ profesionalizate (deși presiunea ideologicului nu a reușit să atingă cote insignifiante). În primele două numere a fost publicată nuvela *Meteoritul de aur* de Octavian Sava, ulterior apărând lucrări de Adrian Rogoz, Mihail Sadoveanu (*Cuibul invaziilor*), Max Solomon și I.M. Ștefan (*Sahariana*), Victor Eftimiu (*Pe urmele zimbrului*), Sergiu Fărcășan (*O iubire din anul 41042*), Ion Marin Sadoveanu (*Sistemul celor 24 de sorți*), Camil Baci (*Experiența „Columbina”*), Romulus Bărbulescu și George Anania (*Constelația din ape*), Ion Mînzatu și Gheorghe Săsărman (*Catastrofa mezonică*), Vladimir Colin (*Cetatea morților*), Alexandru Andrițoiu (*Elixirul tinereții*) etc. La nivel de traduceri, ponderea textelor din lagărul sovietic permite doar sporadic strecurarea unor autori francezi și anglo-saxoni; Philip K. Dick (*Foster, ești mort!*) și Robert A. Heinlein (*Veghe îndelungată*) intraseră în atenție de altfel încă din numărul 82. Revista a făcut loc și unor articole de critică aplicată sau teoretică. **M.I.**

COLESNIC, Iurie (12.VIII.1955, Dereneu-Ungheni), poet, istoric literar. Este fiul Liubei Colesnic (n. Scurtu) și al lui Vsevolod Colesnic, învățători. A urmat Facultatea de Mecanică la Universitatea Tehnică din Chișinău (1973–1978). Învățător, referent la o societate, profesor de tehnologie, corector și redactor la „Scânteia leninistă”, în 1987 devine redactor-șef, apoi director artistic la Studioul Animafilm, din 1991 director al Centrului Național de Studii Literare și Muzeografie „Mihail Kogălniceanu”, din 1995 director al Editurii Museum, din 1997 director al Complexului Muzeistic al Chișinăului. Concomitent, conduce alte câteva edituri și

este redactor-șef la mai multe reviste. În 2009 este ales deputat în Parlamentul Republicii Moldova. Începând din anii '90, participă, uneori în calitate de coordonator, la elaborarea a numeroase lucrări colective cu caracter enciclopedic, dedicate în special literaturii, culturii. A fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1993, 1997, 2000, 2005), Premiul Salonului Național de Carte, Iași (1997) și Chișinău (1998, 2002).

C. a debutat în 1977 la revista „Nistru”, iar editorial cu o carte pentru copii, *Puiul îndrăzneț* (1980), revenind în timp și cu alte pagini dedicate celor mici – *Țara cu luceferi* (1986), *Învăț să zbor* (1992) ș.a. Prin plachetele *Arheologii interioare* (1991), *Spirala lui Arhimede* (1994) ș.a., s-a afirmat ca poet care mizează pe elementul surpriză al finalului, pe miniaturalul senzorial sugestiv. Este și un cercetător migălos, aplecat asupra arhivelor neexplorate încă, asupra fenomenului literar și, mai larg, cultural basarabean interbelic. În eseurile din *Doina dorurilor noastre* (1990) realizează un „itinerar-memorial liric” în viața și activitatea poetului Alexie Mateevici, propunând o contribuție documentară importantă. Personalități marcante ale culturii basarabene sunt prezentate în *Basarabia necunoscută* (I–IX, 1993–2012), o lucrare de anvergură unică în felul ei, care a fost apreciată și premiată nu numai pentru volumul de muncă inclus, ci mai cu seamă pentru importanța rezultatelor ivite din cercetările complexe ale autorului ei. **C.** apelează preponderent la portret și la schița bibliografică, punând în valoare manuscrise documente și cărți ale scriitorilor, compozitorilor, fețelor bisericești, la care se referă – Leon Donici-Dobronravov, Pan Halippa, Alexandru Cristea, Mihail Berezovschi, Gavriil Bănulescu-Bodoni ș.a. Complementar, mai scrie, cu aceeași dăruire de istoriograf și istoric literar, monografiile despre C. Stere, Pan Halippa ș.a., se ocupă de scriitorii de la „Viața Basarabiei”, evocă etape din destinul orașului Chișinău și al oamenilor lui, îngrijește ediții din N. Iorga, Leon Donici, Dumitru Moruzi, Pan Halippa, Gh. Bezviconi ș.a.

SCRIERI: *Puiul îndrăzneț*, Chișinău, 1980; *Țara cu luceferi*, Chișinău, 1986; *Arta memoriei*, Chișinău, 1987; *Doina dorurilor noastre. Itinerar-memorial liric*, Chișinău, 1990; ed. 2, Chișinău, 2007; *Arheologii interioare*, Chișinău, 1991; *Învăț să zbor*, Chișinău, 1992; *Basarabia necunoscută*, I–IX, Chișinău, 1993–2012; *Spirala lui Arhimede*, Chișinău, 1994; *Necazul ariciului*, Chișinău, 1996; *Sfatul Țării*, Chișinău, 1998; *Constantin Stere, profetul*

nemuririi noastre, Chișinău, 2005; *Pantelimon Halippa, apostolul Unirii*, Chișinău, 2006; *Enigma Petre Draganov*, Chișinău, 2006; *Note din Arca lui Noe*, Chișinău, 2006; *Pământenia basarabeană de la Dorpat, prima organizație națională*, Chișinău, 2008; *O călăuză veșnică a țărănimii – Moș Ion Codreanu*, Chișinău, 2009; *Chișinăul din amintire*, pref. Lidia Kulikovski, Chișinău, 2011; *Timp și istorie. Autori de la „Viața Basarabiei”*, pref. Lidia Kulikovski, Chișinău, 2011; *Chișinăul și chișinăuenii*, pref. Lidia Kulikovski, Chișinău, 2012.

Repere bibliografice: Ion Ciocanu, *Dincolo de literă*, LA, 1992, 1 octombrie; Eugen Lungu, *Mandat pentru ieșirea din anonim*, LA, 1994, 6 ianuarie; Ion Ciocanu, *Dovadă a românității noastre*, LA, 1994, 14 iulie; Vasile Țepordei, „*Basarabia necunoscută*”, LA, 1995, 27; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 255; [Iurie Colesnic], LA, 2005, 18 august (grupaj special); Ion Ciocanu, *Salahorind...*, Chișinău, 2008, 199–201; *Dicț. Chișinău*, 161–163; Vitalie Răileanu, *Totul la prezent*, Chișinău, 2010, 28–32. **I. C.**

COLIN, Vladimir (1.V.1921, București – 6.XII.1991, București), prozator, traducător. Este fiul Ellei (n. Pauker) și al lui Lazăr Colin, funcționar. **C.** (al cărui nume la naștere era Jean), învață la Liceul „Cantemir Vodă” din București, absolvit în 1944, urmând apoi un an la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității bucureștene. În 1943 se căsătorește cu Nina Cassian, de care se va despărți în 1948. Va fi activist al CC al UTC și redactor la Editura CC a UTC (1945–1946), redactor la Radio (1946–1947), la „Revista literară” (1947), secretar general de redacție la „Flacăra” (1948–1950), redactor din 1958, iar din 1970 secretar general de redacție la „Viața românească”. Debutează cu poemul *Manifest* în ziarul „Victoria”, în 1944 (semnând Ștefan Colin), iar prima carte, *27 poeme*, îi apare în 1947. După o activitate nerelevantă ca poet și autor de proze realist-socialiste, devine unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai basmului cult și pionier al prozei science-fiction și *fantasy*, recunoscut ca unul dintre întemeietorii genului în literatura română. Primește numeroase premii literare și recunoașteri internaționale: Premiul de Stat (1953), Premiul Asociației Scriitorilor din București pentru volumul *Capcanele timpului* (1972) și pentru romanul *Babel* (1978), trei premii EUROCON, conferite de Societatea Europeană de Science-Fiction, Medalia de Aur la Poznan (Polonia, 1976), Premiul Europa pentru cel mai bun roman la Stresa (Italia), pentru *Babel*, Marele Premiu la San Marino pentru întreaga operă (1989), Premiul Provincia di Trento,

acordat de Universitatea din Padova (Italia), pentru creația în domeniul basmului (1980) ș.a.

Doi scriitori, aproape fără legătură unul cu celălalt, s-au succedat în biografia lui C. Dintre ei, activistul cultural, poet și prozator, care scria conform imperativelor anilor '48-'50 din secolul trecut este astăzi uitat. La începutul deceniului al șaselea are loc o cotitură esențială în viața scriitorului: contactul cu basmul de pe toate meridianele, popular și cult. I se revelă astfel un spațiu al exercitării libere a imaginației și posibilitatea de a descoperi funcționarea perenă a structurilor arhetipale. Nu va mai părăsi tărâmul imaginației și va profita din plin de libertățile genului fantastic pentru a scrie o operă de moralist sceptic și ironic, deghizat în inventator de motive și de lumi științific utopice. Specialiștii SF au calificat prozele lui C. drept *science fantasy*, ceea ce s-ar putea traduce drept „fantezie desfășurată sub pretext științific”. El a ilustrat genul atât în proza scurtă, cât și în roman. Foarte adesea însă imaginile aparțin mai curând supraréalismului, eliberează pulsuni subconștiente refulate și folosesc legile de constituire a visului – simbolizare, condensare, deplasare – pentru a construi alegorii, fabule ale condiției umane. În *Imposibila oază* (1984), de exemplu, cineva care e luat drept Tiberiu, dar care se numește Ilarion (nume utilizat în mai multe povestiri: e cel ilar, cel care produce ilaritate și care tratează lumea ca pe o ilară iluzie), nimerește într-un castel-ospiciu, unde e primit cu o indiferență politeț, de persoane care fac gesturi inexplicabile de la început până la sfârșit (i se aruncă în față cu fulgi, asistă la un mic dejun), ceea ce îi prilejuiește anamneza unor scene din adolescență, acelea reale: reacția unei sărmane profesoare de franceză când o anunță că deocamdată nu îi poate plăti lecțiile. Personajul rătăcește printr-un labirint („Sunt propriul meu Minotaur”), unde se va lovi de o sârmă electrică și va muri, probabil scufundat în pământ. Ultima oază este numai un purgatoriu. Motivele fundamentale ale literaturii științifico-fantastice fiind identice cu ale textelor mitic-arhetipale, prozatorul scrie despre ieșirea din spațiul perceptibil și din timpul istoric, despre corespondența cu spațiul-timp al prototipurilor, despre pluralitatea universurilor, despre conștiința de sine a celui ce își descoperă structura arhetipală, replasând teme și situații mitic-mistice în decor SF și descriind plasarea în lume a unui personaj al scriitorului în funcție de situațiile descrise

în listele anistorice. Într-o vreme când numele lui Mircea Eliade era sub interdicție, când proza lui V. Voiculescu era menită unei circulații restrânse, C. a dominat un sector al literaturii cu tradiție în proza autohtonă, adaptându-l la cerințele tehnicii moderne, *Dinții lui Cronos* (1975), bunăoară, fiind un volum de referință. Personajul este un arhetip, adesea purtând și un nume simbolic: Ulise călătorul – ce se reîntoarce din Ithaca la Troia, alchimistul Tristan – ce se volatilizează din fața oamenilor regelui veniți să-i ceară aurul produs, vrăjitoarea Mela, „cea neagră” – care naște lumile pieritoare prin puterea gândului, iar el, personajul, evoluează în situații ce dobândesc caractere arhetipale. Capacitatea scriitorului de a inventa astfel de situații pare inepuizabilă, pornind de la cele cu trăsături de fabulă (un copil privește atent la musafirii părinților săi și descoperă ceea ce știa, anume că orice căsătorie e o unitate de contrarii, așa că bărbatul venit în vizită e un vulpoi însurat cu o găină, așa cum tatăl lui e un lup însurat cu o oaie; nu e nici o mirare că pe fondul unei foarte banale conversații mondene vulpoiul se repede și soarbe oul pe care găina tocmai l-a depus pe fotoliu) și mergând până la caleidoscopica, amețitoare rotire a unor lumi virtuale, fiecare alcătuită după altă lege. Himera lui personală este „omul multiplu”, viețuind în spații nu cu trei, ci cu mai multe dimensiuni, în afara timpului. A te sustrage „dinților lui Cronos” evadând în arhetip reprezintă impulsul originar din care se nasc lumile multiple ale lui C. De aceea, actul magic (nenumit astfel, dar descris în efectele lui) este pivotul în jurul căruia se rotesc conflictele. Magicianul, vrăjitorul, dar mai ales vrăjitoarea (feminismul în toate ipostazele lui, de la inocență la adâncă inițiere, este întotdeauna legat de fascinanta, seducătoarea magie) sunt personaje în decoruri proiectate în viitor și în posibil, ceea ce le asigură atemporalitatea. Complementar, C. a tradus și a îngrijit o antologie a anticipației franceze contemporane, *Un pic de neant* (1970), și o antologie în limba franceză a SF-ului românesc, *Les Meilleurs histoires de science-fiction roumaine* (1975). De asemenea, a tradus din Jules Verne, André Gide, Gérard Klein ș.a.

SCRIERI: 27 *poeme*, București, 1947; *Flăcări între cer și apă*, București, 1950; *Pânzele vremii*, București, 1951; *Cormoranul pleacă pe mare*, București, 1951; *În spatele frontului*, București, 1951; *Soarele răsare în Deltă*, București, 1951; *Basme*, București, 1953; ed. 5, București, 1979;

Nemaipomenita bătălie dintre Papură-Împărat și Pintilie, București, 1953; *Toroiman*, București, 1954; *Problemele și drumurile basmului cult*, București, 1955; *Torpilorul roșu*, București, 1956; *Poveștile celor trei mincinoși*, București, 1956; *Zece povești pitice*, București, 1957; *Basmele Omului*, București, 1958; *Întoarcerea pescărușului*, București, 1959; *Legendele Țării lui Vam. O mitologie a Omului*, București, 1961; *A zecea lume*, București, 1964; *Viitorul al doilea*, București, 1966; *Povestea scrisului. Enciclopedie ilustrată pentru copii și tineret*, București, 1966; *Pentagrama*, București, 1967; *Dincolo de zidul de neon*, București, 1968; *Un pește invizibil și 20 de povestiri fantastice*, București, 1970; *Povești de buzunar*, București, 1971; *Capcanele timpului*, București, 1972; *Dinții lui Cronos*, București, 1975; *Grifonul lui Ulise*, București, 1976; *Babel*, București, 1978; *Timp cu călăreț și corb*, București, 1979; *Imposibila oază*, București, 1984; *Xele, motanul din stele. O uluitoare aventură povestită pe îndelețe în nouă capitole complete*, București, 1984; *Șase brățări pentru gleznă*, București, 1987. **Traduceri:** Vladimir Maia-kovski, *Poemul lui Octombrie*, București, 1945; P.P. Eršov, *Căluțul cocoșat*, București, 1948; Pierre-Jean de Béranger, *Cântece alese*, București, 1958; Claude Tillier, *Unchiul meu Benjamin*, pref. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, 1964; Jules Verne, *Castelul din Carpați*, București, 1967; André Gide, *Paludes. Prometeu rău înălțuit*, pref. trad., București, 1969; *Un pic de neant. Antologie a anticipației franceze contemporane*, îngr. trad. București, 1970; Gérard Klein, *Planeta cu șapte măști*, pref. trad., București, 1975; *Seniorii războiului*, București, 1975; *Les Meilleures histoires de science-fiction roumaine*, îngr. trad., Bruxelles, 1975; John Brunner, *Răbdarea timpului*, pref. trad., București, 1981 (în colaborare cu J. Pascal).

Repere bibliografice: Eugen Campus, *Ceva despre fluvii, meandre și bălți*, VR, 1952, 2; Remus Luca, „Întoarcerea pescărușului”, VR, 1960, 2; Nicolae Manolescu, „Legende Țării lui Vam”, VR, 1962, 3; Lucian Raicu, „A zecea lume”, VR, 1964, 7; Paul Georgescu, [Vladimir Colin], RMB, 1966, 6757, VR, 1971, 5; Eugenia Tudor, [Vladimir Colin], GL, 1966, 27, VR, 1973, 1; Ov. S. Crohmălniceanu, „Pentagrama”, VR, 1967, 9; Dan, *Proza*, 134–136; Dana Dumitriu, *Imagini mișcate*, RL, 1976, 37; D. Micu, *Două microromane*, CNT, 1976, 42; Sorin Titel, *Un roman de anticipație*, RL, 1978, 22; Radu Călin Cristea, „Timp cu călăreț și corb”, RL, 1979, 23; Manolescu, *Literatura SF*, 266–267, *passim*; Adrian Rogoz, *Un senior al fantasticului*, RL, 1981, 21; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 259–267; Dumitru Toma, „Xele, motanul din stele”, O, 1984, 15; Ion Bogdan Lefter, „Imposibila oază”, RL, 1984, 33; *Dicț. scriit. rom.*, I, 626–629; Oprea, *Anticipația*, 203–213, 487–490, *passim*; *Dicț. analitic*, IV, 451–455; Robu, *Science-fiction*, 67–84; Popa, *Ist. lit.*, I, 951. **R. S.**

COLINDĂ, specie folclorică alcătuită din piese ce se cântă de către un grup sau se recită cu ocazia obiceiurilor de iarnă, mai rar la alte sărbători din cursul anului. **C.**, denumită și „colind”, aparține

genului liric prin caracterul de urare, celui epic prin narațiune și are elemente dramatice concretizate uneori în adevărate spectacole. **C.** este prezentată la fiecare casă, de multe ori cu acompaniament de instrumente muzicale, iar gazda îi răsplătește pe colindători. Funcția ei a evoluat de la cea primitivă, magico-ritualică, la una actuală, de urare și felicitare. Deși textul **c.** cuprinde numeroase elemente creștine, originea sa străveche, păgână, este confirmată de reminiscențele din mitologia romană, de rosturile magice asemănătoare cu cele ale descântecului, de elemente de ritual, ca bătăi de tobe, refrenuri neînțelese. Textele în întregime laice ale unor variante probează și ele originea precreștină. În ajunul Crăciunului se practică două forme diferite de **c.**: aceea a copiilor (numită în unele locuri „Moș Ajun” sau „apițură”) și aceea a colindătorilor tineri sau maturi, care este tipul cel mai răspândit și mai consistent. **C.** se poate cânta dimineața („zăorit”), seara sau noaptea. De multe ori este individualizată după situația socială sau civilă a gazdei. Există **c.** pentru logofăt, primar, preot, păstor, agricultor, pescar, dar și pentru copil mic, fată mare, flăcău, bătrân, văduv, ba chiar pentru animalele domestice. Transmiterea urării se face indirect, printr-o alegorie în care cel colindat este pus în situații favorabile și i se atribuie calități excepționale. De pildă, **c.** pentru flăcău idealizează frumusețea, iscusința și vitejia tânărului, pe când **c.** pentru fată cuprinde portrete delicate ale unor fete harnice, înțelepte și neasemuit de frumoase. În ambele tipuri de **c.** se urează tinerilor, sub formă aluzivă sau directă, să se căsătorească. Cea mai frecventă structură compozițională se bazează pe alternarea de planuri: real-fantastic-real, introducerea și finalul constituindu-se în formule cristalizate. Cele mai multe **c.** conțin refrene, al căror sens este, adeseori, greu de descifrat. În cursul narațiunii apar personaje fabuloase, se poartă dialoguri, se pun întrebări retorice și se utilizează des metafora. **C.** religioasă cuprinde episoade biblice, uneori apocrife, cu unele implicații filosofice, majoritatea referindu-se la nașterea lui Iisus Hristos. Caracterul sacru al **c.** se estompează prin asimilarea profanului, încât se ajunge la viziunea unui Dumnezeu cioban, „cu fluierul la țureac/Și cu mâna pe baltag”. Pasajele epice se înrudesesc sau se confundă adeseori cu teme de baladă, legendă sau chiar basm (motivul mioritic, căsătoria fratelui cu sora ș.a.). Marea varietate melodică se datorează

păstrării melodiilor arhaice și adaptării unora mai noi, de origine liturgică. În ziua de Crăciun începe **c.** *Cu steaua* – prin excelență religioasă și de origine cultă –, cu variantele ei locale *Globul* sau *Luceafărul*, care se cântă până la Bobotează. Colindătorii poartă cu ei o stea împodobită cu hârtii colorate și iconițe cu scene biblice. În ajunul Anului Nou se colindă fie **c.** de la Crăciun (fetele și femeile), fie **c.** agrară, plugușorul (copiii și bărbații). În unele părți din Moldova aceste două forme coexistă. În prima zi a Anului Nou urările au forme diferite după zona geografică. În Moldova, se merge cu „semănatul”, ca o continuare a „aratului” din seara precedentă, făcându-se urări scurte și aruncându-se, simbolic, semințe de cereale. În Muntenia această formă de **c.** se numește „sorcovă”. Urarea este însoțită de lovituri ușoare cu crengi înflorite, sugerând, ca și „semănatul”, un cult al fertilității și rodniceii. *Vasilca* este o **c.** răspândită în sudul țării și are ca element specific un cap de porc (câteodată o păpușă), ornat cu podoabe stridente, pe care îl poartă colindătorii pe o tavă. Pare a fi o **c.** a țăganilor casapi de la curțile boierești, dar nu este exclus să reprezinte și perpetuarea unui ancestral cult animalier. Pe arii restrânse se întâlnesc și forme mai puțin ample de **c.**, cum este cea de Bobotează („chiraleisa” sau „iordănitul”). *Lăzărelul*, de la Sfântul Lazăr, pare a fi o manifestare a unui ritual păstoresc peste care s-au suprapus straturi cu un conținut ortodox. **C.** de Paști și cea de Sfântul Nicolae apar sporadic și sunt ecouri ale unor obiceiuri religioase din țările Europei Centrale și Occidentale. Deși obiceiul colindatului este răspândit la mai toate popoarele europene, românii l-au păstrat în formele cele mai grăitoare pentru originea și semnificația lui. Elemente ale **c.** se regăsesc în poezia lui St. O. Iosif, Ion Pillat, Lucian Blaga, V. Voiculescu ș.a.

Surse: At. M. Marienescu, *Poezia populară. Colinde culese și corese*, Pesta, 1859; Teodor T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iași, 1880; G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885; Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal. Datine de Crăciun și credințe populare*, București, 1914; Sabin V. Drăgoi, *303 colinde cu text și melodie*, Craiova, [1930]; Gh. Cucu, *200 colinde populare*, îngr. Constantin Brăiloiu, București, 1936; G. Breazul, *Colinde*, București, [1938]; Constantin A. Ionescu, *Colinde din Transnistria*, ed. 2, postfață Constantin Mohanu, Chișinău, 1994; *Colinde din Ialomița*, îngr. Gh. Neagu, Roșiori de Vede, 1946; *La luncile soarelui*, îngr. și pref. Monica Brătulescu, București, 1964; Bartók Béla, *Ethnomusikologische Schriften*, îngr. D. Dille, Budapesta,

II, 1966, IV, 1968; *Folclor din Moldova*, I–II, București, 1969; *Folclor din Oltenia și Muntenia*, V, pref. Ovidiu Papadima, București, 1970; *Fântâna dorului. Poezii populare din Țara Loviștei*, îngr. Constantin Mohanu, București, 1975; *Poezia obiceiurilor calendaristice*, îngr. și pref. N.M. Băieșu, Chișinău, 1975; Constantin Brăiloiu, Emilia Comișel, Tatiana Gălușcă–Crâșmariu, *Folclor din Dobrogea*, pref. Ovidiu Papadima, București, 1978; Lucia Cireș, *Colinde din Moldova*, Iași, 1984; *Flori de măr. Din poezia obiceiurilor de iarnă*, îngr. și postfață Sabina Ispas, București, 1987; *Colindă-mă, Doamne, colindă! Colinde populare românești*, I–II, îngr. și pref. Iordan Datcu, București, 1992; Constantin Brăiloiu, *Colinde și cântece de stea*, îngr. Sabina Ispas, Mihaela Șerbănescu și Otilia Pop Miculi, București, 1998; Ioan Bocșa, *1484 de colinde cu text și melodie*, I–II, Cluj-Napoca, 1999; Iosif Herțea, *Colinde românești*, București, 2000; Ion Cuceu, Maria Cuceu, *Ritualurile agrare românești*, I–II, Cluj-Napoca, 2007–2008; *Colinda în Transilvania. Catalog tipologic muzical*, I–II, îngr. Ileana Szenik și Ioan Bocșa, Cluj-Napoca, 2011.

Repere bibliografice: G. Dem. Teodorescu, *Noțiuni despre colindele române*, București, 1879; S. Manguica, *Colinda. Originea și însemnătatea ei astronomică și calendarică*, „Calendar julian, gregorian și poporal român”, 1882; S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, I, București, 1897; Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români. Crăciunul*, București, 1914; Al. Rosetti, *Colindele religioase la români*, București, 1920; Constantin Brăiloiu, *Colindele d-lui G. Breazul*, București, 1938; G. Breazul, *Colindele.... Întâmpinare critică*, Craiova, [1938]; ed. 2, București, 2007; Ovidiu Bârlea, *Colindatul în Transilvania*, AMET, 1965–1967; Marin Buga, *Tipuri de structuri compoziționale în colindele românești*, REF, 1969, 1; Constantin Mohanu, *Obiceiul colindatului în Țara Loviștei*, REF, 1970, 3, 4, 6; Gh. Vrabie, *Folclorul*, București, 1970, 194–222; Nicolae Bot, *Contribuții la cunoașterea funcției colindelor*, AMET, 1971–1973; Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976; Mihai Pop, Pavel Ruxândoiu, *Folclor literar românesc*, București, 1976, 132–171; Nicolae Bot, *Funcțiile agrare ale colindatului*, AMET, 1977; Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj-Napoca, 1977, *passim*; Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstoraască*, București, 1979; Lucia Cireș, *Aspecte ale colindatului în Moldova*, ALIL, t. XXVII, 1979–1980; Mihai Coman, *Izvoare mitice*, București, 1980; Ovidiu Bârlea, *Folclorul românesc*, I, București, 1981, 267–394; Monica Brătulescu, *Colinda românească – The Romanian Colinda (Winter-Solstice Songs)*, București, 1981; Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, îngr. Silvia Ciubotaru, pref. Ovidiu Bârlea, București, 1983; Mihai Coman, *Sora Soarelui. Schiță pentru o frescă mitologică*, București, 1983; Lucia Cireș, *Funcția funebră a colindatului*, ALIL, seria B, t. XXX–XXXI, 1985–1987; Dan Octavian

Cepraga, *Graiurile Domnului: colinda creștină tradițională*, postfață Lorenzo Renzi și Paul H. Stahl, Cluj-Napoca, 1995; Petru Caraman, *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei*, îngr. și postfață Ion H. Ciubotaru, Iași, 1997; Constantin Brăiloiu, Sabina Ispas, *Sub aripa cerului. Comentarii etnologice asupra colindei și colindatului*, București, 1998; Vasile V. Filip, *Universul colindelor românești (În perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică)*, București, 1999; Ilie Moise, *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Sibiu, 1999; Marin Marian-Bălașa, *Colinda–epifanie și sacrosanct*, București, 2000; Ioan Brezeanu, *Colindele de la Dunărea de Jos: ritual, poetică*, Galați, 2000; Rodica Zane, *Codul poetic al colindelor: principii de codificare*, București, 2004; Cristian-Ioan Istrătescu-Târgoviște, *Originile colindei în spațiul carpa-to-balcanic românesc*, Timișoara, 2006; Ion Taloș, *Lupta voinicului cu leul. Mit și inițiere în folclorul românesc*, București, 2007; *Colindatul tradițional românesc: sens și simbol*, îngr. și pref. Sabina Ispas, București, 2007. **L.Cș.**

COLORIAN, Alexandru
(18.III.1896, București
– 2.X.1971, București),
poet, editor.

Familia sa era originară din Craiova, mama numindu-se Mina, iar tatăl Iancu Colorian. Urmează la București Liceul „Sf. Sava” și Facultatea de Drept. Mai întâi magistrat militar, trece de la o vreme în avocatură. A debutat cu versuri în „Sărbătoarea eroilor”, revistă apărută în 1913–1914 sub redacția lui Eugeniu Sperantia, al cărei spirit se revendică de la programul „poeziei noi”, propus de Ovid Densusianu. Poate și din acest motiv C. va declara că adevăratul său debut are loc în 1914 la „Vieța nouă”, unde va colabora până în 1925. Drept mărturie a atașamentului față de revistă și de mentorul ei, poetul întocmește în 1939 antologia *Poeți de la „Vieța nouă”*, publicată însă, „substanțial revăzută”, abia în 1968. A mai scris la „Versuri și proză”, publicație a lui I.M. Rașcu, în 1930 era în redacție la „Îndreptar”, revistă condusă tot de I.M. Rașcu, iar între 1924 și 1928 a fost redactor literar la cotidianul „Îndreptarea”. A colaborat și la „Lumină nouă”, „România”,

„Universul literar” ș.a. În volum a debutat în 1926 cu *Simple fantezii pentru toamnă*.

Cuvintele înscrise pe frontispiciul revistei „Sărbătoarea eroilor” sunt emblematice, cu unele nuanțe, și pentru poezia lui C.: „Viață intensă, clo-cotitoare, energie, iubire de realitate și de lumină”, după cum versul final din poemul ce dă titlul volumului *Preludii în zori* (1928) îi definește starea lirică: „Nestinsă serbare-i ființa-mi și sufletul viața își cântă”. Versurile sunt ale unui macedonskian din a doua fază, a zborului perihelic, fără pandantul poeziei „sociale” din prima etapă a autorului *Noptilor*, față de care lirismul ascensional reprezintă un liman dobândit. La C., acesta e un dat (genuin), așa încât, lipsită de substanța dramaticului contrast (raportarea, prin detașare și înălțare superbă, la infernul mundan), poezia lui e lipsită și de fundamentul filosofic-vizionar. Poate și de aceea vitalismul său este atenuat, ca și exuberanța formelor – ce rămân ale unui meridional temperat, trăind discret voluptatea luminii solare și a succedaneelor ei –, sclipiri de calcare și irizări de suprafețe marine, „pulberea de azur” a nisipurilor Balcicului, într-o suită de acuarele ținând echilibrul între grație și sobrietate, între evanescența simbolistă și fermitatea parnasiană a liniilor. O suită asemănătoare, *mutatis mutandis*, este aceea a evocării peisajului natural și cultural italian: Veneția, Florența, Napoli, Roma, Sicilia („insula soarelui”) sau aceea a resuscitării „basmului copilăriei”, cu similitudini pillatiene în reconstituirea casei bunicilor etc., dar fără fiorul subiacent al temei trecerii. Ca și Ion Pillat cel din *Povestea Maicii Domnului*, C. compune un lung poem biblic, *Iisus* (1943), urmărind îndeaproape *Evangelhia*, într-o manieră mai degrabă didactică, în care epicul și descriptivul nu sunt depășite prin fiorul mistic, de presupus în astfel de scrieri. Mai reușite sunt conturările de figuri din istoria politică națională sau din cea culturală și literară românească și europeană, în care autorul izbutește portrete autentice prin înscrierea lor în sfera unor imagini și cuvinte-cheie proprii fiecărui univers artistic. C. a fost unul dintre editorii cei mai avizați ai lui M. Eminescu de până la edițiile devenite clasice (Perpessicius, D. Murărașu, Petru Creția, Aurelia Rusu). În editarea poeziilor (1940) el optează nu pentru criteriul cronologic, ci pentru cel al „omogenității” de sentiment și de concepție și, pe urmele lui G. Ibrăileanu, pentru „unificarea «radicală»”. Ediția de proză, cea mai

cuprinzătoare de până la data apariției ei (1943), conține, pe lângă antume, și postumele deja publicate, precum și șapte titluri inedite. Textele sunt precedate de ample și erudite studii, putând alcătui – însumate – o carte.

SCRIERI: *Simple fantezii pentru toamnă*, București, 1926; *Preludii în zori*, București, 1928; 1917. *Poeme de război urmate de „Basmul vieții”*, București, 1936; *Exil*, București, 1937; *Inscripții pentru Balcic*, București, 1937; *Stampe italice*, București, 1939; *Poema eternă. Basmul copilăriei. Basmul iubirii. Basmul morții*, București, 1941; *Poeme alese*, București, 1942; *Iisus*, București, 1943; *Poeme. Medalioane lirice*, pref. Dumitru Micu, București, 1968. **Antologii, ediții:** M. Eminescu, *Poezii*, introd. edit., București, 1940, *Poezii postume*, București, [1940] (în colaborare cu Al. Iacobescu), *Proză literară*, introd. edit., București, 1943; *Poeți de la „Viața nouă”*, introd. Dumitru Micu, București, 1968.

Repere bibliografice: Perpessicius, „*Preludii în zori*”, CU, 1928, 1304; Romulus Dianu, „*Preludii în zori*”, RP, 1929, 3297; Al. Iacobescu, „*Inscripții pentru Balcic*”, CRE, 1937, 3545; N. Sorin, „*Inscripții pentru Balcic*”, ADV, 1937, 16443; Șerban Cioculescu, *O nouă ediție a poeziilor postume eminesciene*, RFR, 1940, 12; Predescu, *Encicl.*, 208; D. Caracostea, „*Poeme alese*” de Al. Colorian, AAR, t. LXIII, 1942–1943; Micu, *Început*, 488–489; Barbu Solacolu, *La mormântul lui Al. Colorian*, VR, 1971, 2; Micu, *Scriitori*, 113–117; Micu, *Modernismul*, I, 119, 201, 311; Scarlat, *Ist. poeziei*, II, 353; *Dicț. scriit. rom.*, I, 629–630. **N.M., A.N.**

COLOȘENCO, Mircea (3.VI.1938, Căinari–Tighina), istoric literar, editor. Este fiul Nataliei Coloșenco (n. Musteață) și al lui Petre Coloșenco, învățători. Între 1960 și 1965 urmează cursurile Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. În 1969 a absolvit și cursurile de biblioteconomie ale Bibliotecii Centrale de Stat din București. A lucrat ca muncitor, profesor, bibliograf la Biblioteca Municipală Bârlad (1968–1969), redactor la ziarul „Vremea nouă” din Vaslui (1969–1973), corector, apoi muzeograf principal la Muzeul Literaturii Române din București (1991–1992), referent de specialitate și consilier la Direcția Muzei și Colecții, resortul Case Memoriale–Memorialistică din Ministerul Culturii (1993–1998). A colaborat la „Manuscriptum”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Luceafărul”, „Ateneu”, „Steaua”, „Convorbiri literare”, „Dacia literară”, „Academica”, „Jurnalul literar”, „Literatorul” ș.a.

C. este un pasionat scotocitor de arhive, dând la iveală documente pe baza cărora se pot reconstitui laboratorul și metoda unui scriitor.

Este cazul ineditelor lui Ion Barbu (publicate în „Manuscriptum”), autor despre care C. a întocmit și a publicat în 1989 o „biografie documentară” urcând până la primul strămoș atestat (1564), lucrare complexă, depășind interesul strict al istoriei literare. Investigația genealogică amănunțită este urmată de biografia propriu-zisă a scriitorului, oprindu-se la 1925 (anii formației și ai consacării) și fiind completată cu o bibliografie amplă a scrierilor (inclusiv manuscrise) și a referințelor critice. Scrupulul pozitivist al documentului, acribia caracterizează și ediția Ion Barbu, *Opere* (I–II, 1997–1999). Notele și comentariile conțin, pe lângă laboratorul creației și reperele receptării, și glose etimologice la termeni-cheie ai poemelor. Ediția Nichita Stănescu, din care au apărut șase volume (2002–2005), este cea mai amplă până în prezent, conținând și un tablou al receptării adus la zi. Prin același profesionalism se distinge ediția critică G. Bacovia (2001). O ediție Ion Creangă, în trei volume (1991–1993), realizată în colaborare, pornește de la cea din 1890. C. a mai publicat texte din opera lui Petre Țuțea (*Lumea ca teatru. Teatrul seminar, Filosofia nuanțelor* ș.a.) și *Istoria poeziei culte românești (1570–1830)* de Al. Alexianu (I–IV, 2001, în colaborare). În fine, editează, singur sau în colaborare, romanele lui Liviu Rebreanu (*Opere*, I–III, 2001), pagini epistolare (2001) și politice (2002, 2004) ale lui Pamfil Șeicaru, *Opere* de Al. Macedonski (I–III, 2004–2007), *Opera poetică* a lui Nicolae Labiș (I–II, 2005), dar și câteva antologii tematice de interes în actualitatea vieții literare. Culegerea *Șapte poeți clasici români*, subintitulată *Cronologii literare* (2006), strânge laolaltă date biobibliografice despre Anton Pann, M. Eminescu, Al. Macedonski, G. Bacovia, Ion Barbu, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, provenind în general din cronologiile întocmite pentru edițiile alcătuite de C., cele mai multe în seria tip Pléiade a Fundației Naționale pentru Știință și Artă. Alături de biobibliografia Geo Bogza (2008) și de edițiile întocmite de C., aceste cronologii consolidează statutul cercetătorului de arhivă pasionat, tenace și acribios, vânând tot ce poate da interes palpitant și culoare unei biografii și mergând până în pânzele albe pentru a-i da de capăt, incursiunea căpătând nu o dată aspectul ireductibilelor investigații de prin romanele polițiste.

SCRIERI: *Coordonate bărlădene* (în colaborare cu Ștefan Secară), Bârlad, 1969; *Ion Barbu–Dan Barbilian. Biografie documentară (1564–1925)*, București, 1989; *Climate*,

Bârlad, 2002; Nicolae Labiș (1935–1956). *Biobibliografie*, București, 2005; *Conferința (secretă) a Uniunii Scriitorilor din iulie 1955*, București, 2006; *Șapte poeți clasici români: Anton Pann, M. Eminescu, Al. Macedonski, Ion Barbu, G. Bacovia, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu. Cronologii literare*, București, 2006; *Geo Bogza (1908–1993). Biobibliografie*, Ploiești, 2008. **Ediții:** Ion Creangă, *Scrieri*, I–III, Galați, 1991–1993 (în colaborare); Petre Țuțea, *Lumea ca teatru. Teatrul seminar*, pref. edit., București, 1993, *Filosofia nuanțelor*, pref. edit., postfață Sorin Pavel, Iași, 1995 (în colaborare cu Sergiu Coloșenco); Ion Barbu, *Opere*, I–II, pref. edit., Cluj-Napoca, 1997–1999, *Opere*, I–II, introd. Eugen Simion, București, 2000; B.P. Hasdeu, *Protocoalele ședințelor de spiritism*, pref. edit., București, 2000 (în colaborare cu Jenica Tabacu); Al. Alexianu, *Istoria poeziei culte românești (1570–1830)*, I–IV, pref. I.C. Chițimia, București, 2001 (în colaborare); G. Bacovia, *Opere*, introd. Eugen Simion, București, 2001; ed. 2, introd. Eugen Simion, București, 2012; Liviu Rebreanu, *Opere*, I–III, introd. Eugen Simion, București, 2001 (în colaborare cu Ilderim Rebreanu); Pamfil Șeicaru, *Epistolar. Scrisori din exil*, București, 2001 (în colaborare cu Sergiu Coloșenco), *Politica aistorică a României*, pref. edit., București, 2002, *Balkanizare asasină. De la naționalism la extremism*, pref. edit., București, 2004 (în colaborare cu Sergiu Coloșenco); Nichita Stănescu, *Opere*, I–VI, introd. Eugen Simion, București, 2002–2005; Al. Macedonski, *Opere*, I–III, introd. Eugen Simion, București, 2004–2007; Nicolae Labiș, *Opera poetică*, I–II, Chișinău, 2005; M. Eminescu, *Poezii*, Iași, 2005; *Realism, pornografie și moralitate în artă*, pref. edit., Iași, 2008; *Delictul literar: imitație, copie, plagiat. Istoria negativă a literaturii române 1882–1937*, pref. edit., Iași, 2011; Ion Luca Caragiale, *plagiatorul plagiat*, Ploiești, 2012.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Documente Ion Barbu*, RL, 1990, 10; Florin Faifer, *Preludiu la o exegeză*, CRC, 1990, 20; Liviu Grăsoiu, *Încă se poate*, L, 1999, 43; Marin Mincu, *Barbiana*, RL, 2000, 13; Gellu Dorian, „Climate”, CL, 2003, 5; Mihai Zamfir, *Memorie bolnavă*, RL, 2007, 3, 5. **N. M.**

COLUMNA, publicație care apare din 1985 la Roma, în Italia, editată de Asociația Culturală Dacia, lunar din 1985, apoi bimestrial până în 1989 și trimestrial după această dată, sub conducerea unui comitet format din compozitorul Roman Vlad și muziciana Ioana Ungureanu, profesorii Ioan Guția, Dinu Adamășteanu și Elena Scopel, actorul Cristea Avram și soprana Virginia Zeani. În **C.** se publică, de regulă în italiană, dar și în românește, microantologii din creația lui Eminescu, Octavian Goga, Ion Pillat, Liviu Rebreanu, a Anei Blandiana ș.a, selecții semnificative din folclorul românesc și comentarii privind tradițiile spirituale naționale. Își găsesc locul

și articole cu caracter istoric. În principal, revista caută să definească spațiul cultural românesc și să nuanțeze prin exemplificări relevante deschiderea universală și europeană a culturii românești. Din 1995, litografiată, **C.** devine buletinul Comunității Ortodoxe Române din Roma. **N.F.**

COLUMNA LUI TRAIAN, publicație științifică și culturală editată la București în intervalele 2 martie 1870 – mai 1875, ianuarie 1876 – decembrie 1877 și ianuarie 1882 – decembrie 1883. Până în septembrie 1870 apare de două ori pe săptămână, pentru a ieși apoi săptămânal; din 15 septembrie 1872 devine bilunară, iar de la 1 iunie 1873 lunară. Periodicul e condus, la fel cu gazeta politică și literară „Traian”, pe care o continuă, de B.P. Hasdeu. În primii ani (1870–1871) predomină preocupările politice, Hasdeu păstrând, în bună măsură, nu numai direcția de acțiune, ci și mijloacele publicistice întrebuintate până atunci. Este criticat guvernul de coaliție conservator-liberal, este atacat deseori Mihail Kogălniceanu, ministru de interne, acuzat de a fi instaurat un regim personal; împotriva lui Carol I și a celor ce îl susțin se scriu diatribe necruțătoare, deși uneori antidinasticismul savantului se temperează din motive de tactică. Cu timpul însă interesul lui Hasdeu pentru lupta politică se atenuază. Articolele politice apar mai rar din 1872, editorialul va fi înlocuit cu studii științifice sau cu versuri, iar din 1875 revista capătă un caracter preponderent științific și literar. Această transformare este, de altfel, comentată chiar de Hasdeu într-un articol-program din primul număr al anului 1876, în care arată că periodicul va urmări probleme de strictă specialitate, din domeniile istoriei, lingvisticii și „psicologiei poporane”, cu o mare grijă pentru elementul autohton și balcanic, pentru culegerea de material. Colaboratorii politici, alături de Hasdeu, care este autorul celor mai multe editoriale și articole de polemică, sunt G. Missail, N.V. Scurtescu, Gr. G. Tocilescu și, în 1877, D.A. Sturdza. Hasdeu publică și contribuții de istorie sau lingvistică, articole de critică literară, note polemice împotriva Junimii, continuând astfel campania din „Traian”, versuri, precum și comedia

Trei crai de la răsărit (sub titlul *Orthonerozia*). Cu scrieri literare colaborează V. Alecsandri, G. Barițiu, G. Sion, Iosif Vulcan, N.V. Scurtescu, Mihail Zamfirescu, Matilda Cugler-Poni, Aron Densușianu, M. Gregoriady de Bonacchi, Ciru Oeconomu. Lui N. Nicoleanu și Al. Depărățeanu li se tipăresc postum câteva scrieri. Piesa istorică *Dan și Ancuța* îi aparține lui N.V. Scurtescu, iar drama într-un act *Monumentul de la Călugăreni* lui Vasile Maniu. Alăturându-se lui Hasdeu, Aron Densușianu atacă, în *Poeziile lui Gr. Alexandrescu*, „noua direcție” maioreșciană, încercând să susțină că Titu Maiorescu ar fi plagiat teoriile estetice ale filosofului german F. T. Vischer. Un amplu studiu al lui Z. Demarat despre Homer, articole și studii istorice de A.I. Odobescu, A.D. Xenopol, Al. Papadopol-Calimah, C. Esarcu, Gr. G. Tocilescu, contribuțiile de filologie ale lui M. Gaster sau cele pedagogice ale lui B. Constantinescu stau alături de numeroasele scrieri științifice ale lui Hasdeu. La 7 martie 1872 se tipărește articolul *Misiunea preotului la sate*, semnat „preot I. Creangă”. Cu un text de G. Missail, *Datinile, obiceiurile și tradițiunile poporului român*, din păcate fără valoare științifică, se inaugurează rubrica de folclor a revistei, în care, alături de prețioase studii și comentarii datorate lui Hasdeu, se face loc unui bogat material folcloric din toate regiunile românești, cules de S.Fl. Marian, D. Miron (balade sârbești, basme și doine), A. Vodă, Miron Pompiliu, G. Dem. Teodorescu, Gr. G. Tocilescu, Petre Ispirescu, I. Procopovici (doine din Bucovina) și P. Olteanu (doina din Hațeg). Se republică balade din colecția lui At. M. Marienescu, iar C.D. Aricescu semnează o încercare biografică dedicată lui Iancu Jianu, însoțită de literatură populară închinată celebrului haiduc, și, tot el, un *Cântec poporan despre Eliad*; anecdote și satire „colpoarteză” P. Ispirescu și S.Fl. Marian. Numeroase studii de folclor și de etnografie, precum și recenzii despre colecțiile de literatură populară (colecția lui N.A. Caranfil, apărută la Huși în 1872, sau cea de cântece bulgărești a lui V. Ciolac din 1872), aparțin tot directorului revistei, care la rubrica de bibliografie semnalează și lucrări sau reviste de folcloristică din străinătate. Alte articole dedicate folclorului scriu Aron Densușianu, Em. Kretzulescu, G. Dem. Teodorescu, A.D. Xenopol (*Ceva despre literatura poporană*, republicat din „Convorbiri literare”), Gr. G. Tocilescu, Petre Ispirescu, M. Gaster, Gh. Chițu. Prin aceste contribuții, în primul rând prin cele ale lui

Hasdeu, care deschid drumul cercetării comparative în folclor, și prin textele populare publicate, revista este una dintre cele mai însemnate publicații folcloristice din secolul al XIX-lea. **R.Z.**

COMAN, Dan (27.VII.1975, Gersa, j. Bistrița-Năsăud), poet, prozator. Este fiul Eugeniei Coman (n. Muthi), învățătoare, și al lui George Rățoi, preot. Urmează cursurile școlii generale în comuna natală (1982–1989), Liceul „George Coșbuc” din Bistrița (1989–1993), după care devine student al Facultății de Filosofie „Avram Iancu” din Cluj-Napoca (1995–1998). Din 2000 este profesor de științe socio-umane la Liceul cu Program Sportiv din Bistrița. În 2010 beneficiază de o bursă oferită de Akademie Schloss Solitude (Germania). Debutează ca licean, în 1993, cu o poezie în revista „Minerva” din Bistrița, iar doi ani mai târziu publică mai multe texte în volumul colectiv *Camera*. Prima plachetă personală de versuri, *Anul cârțiței galbene* (2003), îl impune pe C. drept unul dintre poeții apreciați ai generației 2000. Este prezent în numeroase antologii, printre care *Generația 2000*, coordonată de Marin Mincu (2004). Alcătuiește, în colaborare cu Petru Romoșan, antologia *Compania poezilor tineri în 100 de titluri* (2011).

În poezie C. dezvoltă o temă identitară, care începe să prindă contur odată cu *Anul cârțiței galbene*. Multe poeme au la bază un algoritm al auto-referențialității. Sinele trece prin diferite forme de descompunere și recompunere, iar percepția acestuia este una elastică, reușind să aducă în același plan semnele interiorității și universul spectacular al obiectelor din jur. Miza nu rezidă doar în procesele de transformare și identificare, ci mai ales în autonomia noii realități paradoxale create. Această suprapunere de măști funcționează pe mai multe paliere ale textului. Imagini de sorginte suprarealistă se dizolvă într-un flux pseudonarativ ce le conferă o prezență mai dinamică. De multe ori identitate înseamnă identificare cu prezențele din jur, plonjare în ele sau invers: „o femeie tâmpită care-și freacă oasele de oasele mele/ și care scrâșnește din dinți cu dinții mei./ îi imit mișcările îi torn apă clocotită peste obraz o stâlcesc în bătaie/ nici o reacție./ o femeie bolnăvicioasă care nu-mi dă pace să mă plimb/ se chircește mereu din cauza oboselii/ iar capul i se umflă gata să-mi spargă tâmpilele” (*veștile din gersa. către cordoba*). Poemele filtrează amănuntul cotidian cu întreaga lui istorie printr-un imaginar suprarealist. Procedul este reluat

în *Ghinga* (2005), dar aici tema identității nu se mai realizează prin migrația sinelui în alte prezențe, ci printr-o exacerbare la toate nivelurile a eului. Autoironia este atât de pronunțată încât poate fi confundată cu absența ei – un narcisism exagerat până la disoluția sinelui. De altfel, ca să ajungă mai în miezul lucrurilor, poetul creează derută, propune false direcții, pe care le urmează totuși dintr-un sentiment al gratuității în spatele căreia stă ascuns, semitraz, frisonul nevrotic: „tulbur peste măsură. Nu cunosc pe nimeni care să-mi reziste./ sunt un bărbat cum nu vă puteți imagina./ ca să nu plesnesc de spaimă mă izbesc de o mie de ori/ de peretele camerei./ însă nu vă arăt. Nu arăt nimic nimănui./ un bărbat teribil. Sunt un bărbat/ cum nu vă puteți imagina”. Și în cazul versurilor din acest volum, narativitatea sau pseudonarativitatea leagă între ele elipsele semantice și conturează o realitate poetică a extinderii continue într-un spațiu fatalmente limitat. Cele două prime volume au fost republicate sub titlul *d great coman* (2007). De o cu totul altă factură sunt poemele din *Dicționarul Mara. Ghidul tatălui: 0–2 ani* (2009). C. creează acum un univers afectiv domestic, unde prezențele ce-l însuflețesc își regăsesc rațiunea de a fi și se redefinesc în funcție de noul născut (fetița Mara) care, odată cu venirea sa pe lume, face ca lucrurile vechi și cunoscute să poată fi privite și de ceilalți ca pentru prima dată. Lumea e un decor primitiv, iar micile lui amănunte vibrează în nostalgia prezentului. Dragostea e ceva imponderabil, e ceva dincolo de liniște, ascuns în paradisul discret al trăirii împreună: „stau cu mara la geam. e o zi frumoasă de iarnă/ și ninge și noi mâncăm măr ras cu biscuiți și/ nu spunem nimic./ fiecare cu lingurița lui,/ fiecare cu câte-o dimineată de iarnă în față./ uneori ne oprim din mâncat și/ ne turtim nasurile de geam și/ stăm așa fără să spunem nimic/ și respirația mea îmi încălzește încet fața/ și încet-încet respirația marei/ încălzește tot parcul” (*măr cu biscuiți*). Tema identității capătă, așadar, o nouă valență. Lumea e lumea împreună cu Mara, iar cei care gravitează grijulii în juru-i abia își mai amintesc că au fost vreodată altceva decât „niște mecanisme sigure de îngrijit mara”. Dincolo de universul domestic, dincolo de sensibilitatea născută din asimilarea unui segment privilegiat al biografiei, poezia lui C. atinge în această etapă cea simplitate a esențelor vii și interiorizate, eliberate neostentativ, firesc, dar păstrând totodată și unele efecte

de stil cultivate anterior. Cartea de proză *Irezistibil* (2010) poate fi citită ca un roman, deși cele cinci secvențe ale sale păstrează un anumit grad de autonomie. Fiecare e o variantă de punere în act a disoluției personale a autorului. Loviturile de grație vizează în primul rând morala lui. El ajunge să fie de toate: hoț, adulter, fals prieten, plagiator etc. Și asta n-ar surprinde într-atât dacă derapajele n-ar fi trecute prin filtrul unei autocontemplații de-a dreptul hipnotice: „d great coman, d great coman”. Ultimele două secvențe sunt cele mai relevante pentru întreg. Protagonistul vorbește fluent și scrie literatură într-o limbă pe care de fapt nu o înțelege. Aceasta poate fi considerată drept cea mai bună traducere a stării de neputință a cuiva depășit cu totul de propria imagine exterioară – un profil existențial aflat în devenire, dar resimțit ca străin. Romanul e orientat astfel spre un existențialism intens ce-i motivează lui C. automistificarea la care a recurs pentru a forța limitele înțelegerii de sine. *Irezistibil* propune atât la nivel secvențial, cât și la nivelul întregului o viziune asupra identității alienate și prăbușite într-un „eu” imprecis. În paginile din *Parohia* (2012) tehnicile prozastice și cele poetice fuzionează. Deși epicul este segmentat și cronologia fluctuează, însumarea textelor – echivalente cu mici povestiri cvasiautonomie – conturează o lume particulară ale cărei semne distincte depind în exclusivitate de modalitățile prismatice ale privirii personajului-narator. Relatarea nudă a faptului divers alternează cu poezia trăirii plene a vârstelor copilăriei. Dar, și în cazul acestui demers, se insinuează o pistă falsă: copilul surprins în etapa formării sale are „inocenta” vârstă de treizeci de ani.

SCRIERI: *Anul cârțiței galbene*, Iași, 2003; ed. 2, pref. Nicolae Țone, București, 2004; *Ghinga*, București, 2005; *d great coman*, București, 2007; *Dicționarul Mara. Ghidul tatălui: 0–2 ani*, Chișinău, 2009; *Irezistibil*, București, 2010; *Parohia*, București, 2012.

Repere bibliografice: Cristian Livescu, *Hieroglifile fricii*, CL, 2003, 10; Cistelecan, *Al doilea top*, 159–160; Raluca Dună, *Despre trup, cu furie și frică*, ALA, 2005, 750; Bogdan-Alexandru Stănescu, *Chiriașul morții*, ALA, 2005, 764; Cristea-Enache, *București*, 599–603; Ștefania Mincu, *Despre starea poeziei*, II, Constanța, 2007, 123–131; Doina Ioanid, *Când poezia e poezie*, OC, 2009, 483; Luminița Corneanu, „*Irezistibil*”, RL, 2010, 43; Chioaru, *Noi dezvoltări*, 99–102; Șerban Axinte, *Autorul condamnat la moarte*, OC, 2011, 573; Soviany, *Cinci decenii*, II, 169–173; Marius Chivu, *Amintiri din parohie*, DM, 2012, 428. **Ș.A.**

COMAN, Marian (22.V.1977, Mangalia), prozator, gazetar. Este fiul Elenei Coman (n. Neagu), contabilă, și al lui Marin Coman, ofițer în marina militară. A studiat la Colegiul Economic „Ion Ghica” din Brăila (1991–1995) și la Facultatea de Psihologie din cadrul Universității „Petre Andrei” din Iași (1995–2000). A fost redactor la cotidianul brăilean „Libertatea” (2000) și la „Monitorul de Brăila” (2001), coordonator de proiecte și fondator al ziarului „Brăileanul” (2000–2001), secretar de redacție și redactor-șef adjunct la „Monitorul de Galați” (2001–2002), secretar general de redacție, redactor-șef adjunct și redactor-șef la „Obiectiv – Vocea Brăilei” (din 2002). De asemenea, a lucrat din 2011 ca realizator TV pentru Realitatea TV Galați–Brăila. În perioada 2002–2007 a realizat suplimentele SF săptămânale „Monitorul SF” (în „Monitorul de Galați” și „Monitorul de Brăila”) și „Literatura și artele imaginarului” (în „Obiectiv – Vocea Brăilei”). În 2010–2011 a realizat revista „Obiectiv cultural”, supliment lunar al cotidianului „Obiectiv – Vocea Brăilei”. Din 2012 este scenarist pentru revista de benzi desenate „HAC!”, unde sub titlul *Harap Alb continuă* a imaginat pe suportul poveștii lui Ion Creangă o mitologie derivată din *Getica* lui Vasile Pârvan și din ficțiunile lui J.R.R. Tolkien. A debutat cu grafică în „Jurnalul SF” (noiembrie 1994) și literar cu povestirea *Drumul spre iad* în suplimentul „Supernova” al cotidianului „Evenimentul” din Iași (1995). O selecție a bogatei activități publicistice apare în volumul *Teoria flegmei. Apel la mitocănie* (2008). Este prezent în mai multe antologii SF.

Genul predilect al lui C. este povestirea fantastică plasată într-un univers infantil simultan liric și traumatic, în care oroarea survine mai curând ca sugestie de subsol decât ca element grafic explicit. Textele din volumul de debut *Noști albe, zile negre. Povestea unui sinucigaș și povestirile mele* (2005) sunt inserate într-o ramă atât narativă (moartea unui prieten), cât și metanarativă (autorul își prezintă și comentează prozele), însă dincolo de această punere în scenă, care nu eludează caracterul foarte inegal al pieselor, se rețin înainte de toate atmosfera de coșmar vag și recurența câtorva teme (universuri comunicante, cărți misterioase, irumperea răului și a morții din cotidianul cel mai banal). O evoluție se remarcă în volumul *Testamentul de ciocolată* (2007), indexabil ca roman sau ca povestiri cu elemente comune de atmosferă, personaje și anecdotică. În textul titular decorul este un orfelinat care poate fi și o casă

de corecție ori un ospiciu. C. introduce în rețeaua infantilă de fantasme ludice și erotice un fantastic de nuanță horror. Realitățile se întrepătrund, morții se amestecă printre cei vii, iar explicațiile acestui melanj mișcător oscilează la rândul lor între o fantezie gotică și delirul unui pacient alienat.

SCRIERI: *Noști albe, zile negre. Povestea unui sinucigaș și povestirile mele*, pref. Michael Haulică, București, 2005; *Testamentul de ciocolată*, București, 2007; *Teoria flegmei. Apel la mitocănie*, București, 2008.

Repere bibliografice: Mircea Pricăjan, *Albe și negre: divină tragedie*, E, 2006, 10; Oprea, *Cronici*, 196–203. **M. I.**

COMAN, Mihai (26.III.1953, Făgăraș), antropolog. Este fiul Silviei Coman (n. Săvuleanu) și al lui Tiberiu Coman, medici. C. a făcut școala primară și liceul la Făgăraș (1960–1972), urmând apoi cursurile Facultății de Filologie a Universității din București (1972–1976), susținând aici o teză de doctorat în 1985. Mai întâi profesor de limba franceză și limba și literatura română în București (1976–1983), ulterior lucrează ca redactor la „Scânteia tineretului”, fiind, între 1987 și 1989, secretar responsabil de redacție. Redactor la Editura Ion Creangă (din decembrie 1989), este apoi conferențiar (1990), profesor (1995) și decan (din 2004) la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării din București. A mai ținut prelegeri la universități din SUA (1991) și Canada (1992). A publicat numeroase volume privind teoria și istoria mass media: *Introducere în sistemul mass media* (1999), *Mass media în România post-comunistă* (2003), *Mass media, mit și ritual. O perspectivă antropologică* (2003). A coordonat *Manual de jurnalism* (I–II, 1998–1999), lucrare de pionierat în România.

Primele lucrări ale lui C., *Izvoare mitice* (1980) și *Sora Soarelui. Schiță pentru o frescă mitologică* (1983), reprezintă investigații în maniera școlii comparatiste asupra topoilor culturali arhaici, identificabili în textele folclorice românești. Fără a plăti tribut exagerărilor tracizante și utilizând subiecte preluate îndeosebi din lucrările lui Georges Dumézil, aceste studii sunt centrate mai ales pe riturile de inițiere din colindele de fecior și din cântecul epic, precum și pe modelele cosmogonice identificate în legende populare. Modificarea de perspectivă metodologică este evidentă în *Mitos și epos* (1985), unde sunt dezbătute concepte fundamentale precum mit, gen literar, transformare narativă și inversiune simbolică, într-o tehnică de cercetare ținând îndeosebi de antropologia cognitivă. Aceeași metodă este pusă în aplicare

în *Mitologie populară românească* (I–II, 1986–1988), consacrată bestiarului zoomorf folcloric. Interesul lucrării rezidă nu atât în excursurile comparatiste sau istorice, cât în prezentarea conexiunilor dintre diferitele unități constitutive în cadrul limbajului culturii populare. Volumul al doilea propune în final clasificarea tuturor acestor reprezentări atât pe criteriul conexiunilor sintagmatice (figuri care se opun, figuri care se asociază), cât și în funcție de zece clase cu caracter paradigmatic. *Punctul și spirala* (1991) accentuează preocupările metodologice, definind conceptele operaționale și statutul antropologiei culturale în perimetrul științelor umaniste. În cele două volume de *Mitologie populară românească*, preluate sintetic în *Bestiarul mitologic românesc* (1996), simbolurile asupra cărora s-a oprit autorul sunt privite într-un context larg. Antropologia culturală pentru care optează vede în mitologie un sistem integrator, un limbaj „prin care semnele și microsistemele unei culturi sunt puse în relație, sunt asamblate într-un vast model epistemologic”. C. înțelege prin mitologie un metalimbaj simbolic și narativ, o unealtă prin care omul arhaic „poate experimenta diverse strategii și posibilități de cunoaștere, de ordonare și luare în posesie a universului înconjurător”. Limbajul mitologic se bazează pe mecanismele subtile ale narațiunii; studiul folosește „toate ipostazele narațiunii și toate variantele semnelor mitologice”, ipostaze exprimate de texte cu bogate implicații simbolice: legende etnologice, colinde, cântece, bocete, balade fantastice, familiale, ghicitori ș.a. C. este convins că sistemul mitologiei populare nu poate fi reconstituit și înțeles decât cu ajutorul unei metode de abordare globală. A încercat, de aceea, să refacă limbajul mitologiei populare așa cum a funcționat el în interiorul culturii tradiționale. A început cu bestiarul, pentru că „animalele sunt o realitate imediată, o prezență decisivă pentru bunul mers al vieții și gospodăriei tradiționale”. C. a intenționat să fie astfel cât mai aproape de spiritul și de logica de adâncime a domeniului investigat, renunțând la analizele speculative și la ipotezele himerice. Cartea lui nu este doar o înlănțuire de texte bine scrise, ci și o contribuție la descoperirea mecanismelor care determină gramatica mitologiei. Ultimele articole din carte arată o deplasare a interesului către problemele schimbărilor culturale în consens cu tendințele moderne, preocupate de dialogul intercultural și de mecanismele de transformare, care determină evoluția textelor culturale între epoci sau circulația lor de la un areal cultural la altul.

SCRIERI: *Izvoare mitice*, București, 1980; *Sora Soarelui. Schiță pentru o frescă mitologică*, București, 1983; *Mitos și epos. Studii asupra transformărilor narrative*, București, 1985; *Mitologie populară românească*, I–II, București, 1986–1988; *Punctul și spirala*, București, 1991; *Bestiarul mitologic românesc*, București, 1996; *Manual de jurnalism* (în colaborare), I–II, Iași, 1998–1999; ed. 3, Iași, 2009; *Introducere în sistemul mass media*, Iași, 1999; ed. 3, Iași, 2007; *Mass media în România postcomunistă*, Iași, 2003; *Mass media, mit și ritual. O perspectivă antropologică*, Iași, 2003; *Introducere în antropologia culturală. Mitul și ritual*, Iași, 2008; *Studii de mitologie*, București, 2009.

Repere bibliografice: Nicolae Iliescu, „*Izvoare mitice*”, CNT, 1980, 37; Dan C. Mihăilescu, *Prolegomene la un sistem antropologic*, LCF, 1980, 37; Nora Rebreanu, „*Mitologie populară românească. II: Viețuitoarele văzduhului*”, REF, 1980, 6; Ștefan Borbély, „*Izvoare mitice*”, VTRA, 1981, 2; Sorin Titel, *Pasiune și erudiție*, RL, 1981, 24; Paul Drogeanu, *Reinterpretarea izvoarelor*, LCF, 1981, 26; Ciobanu, *Opera*, 295–299; Ion Taloș, „*Mitos și epos*”, TR, 1985, 44; Vale-riu Cristea, „*Mitologie populară românească*”, RL, 1987, 1; Ioana Bot, „*Mitos și epos*”, AAF, 1987; Sanda Cordoș, „*Mitologie populară românească*”, AAF, 1987; Țeposu, *Istoria*, 170–171; Muthu, *Cântecul*, 28–34; Iordan Datcu, „*Bestiarul mitologic românesc*”, RL, 1997, 41; Marius Radu, „*Bestiarul mitologic românesc*”, „*Altarul Banatului*”, 1997, 46; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 253–255; Eleonora Sava, *O enciclopedie ca un roman*, ST, 2008, 11–12.

I. D.

COMARNESCU, Petru

(23.XI.1905, Iași –
27.XI.1970, București),
eseist, critic literar,
memorialist,
traducător.

Era cel de-al treilea copil al Elenei Comarnescu (n. Cernătescu), institutoare, și al lui Petru Comarnescu, funcționar; familia mamei se înrudea cu cea a mitropolitului Veniamin Costache. Face școala primară (1912–1916) și liceul la Iași (1916–1919, Liceul Național) și la București (1919–1924, Colegiul Național „Sf. Sava”, unde înființează și scrie la revista societății literare a școlii). Urmează apoi Școala pentru Ofițeri de Rezervă de Artilerie (Craiova, 1924–1925). După studii de drept (licența în 1928), de litere și filosofie (licența în 1929) la

Universitatea din București, pleacă în SUA ca bursier (1929–1931) și își ia doctoratul în filosofie (1931) la University of Southern California (Los Angeles) cu teza *The Nature of Beauty and Its Relations to Goodness*, tradusă în românește sub titlul *Kalokagathon* (1946). În 1933 a fost numit inspector la Direcția Generală a Teatrelor din Ministerul Instrucțiunii și Artelor și, în același an, redactor la Editura Fundațiilor Regale; în redacție la „Vremea” (1932–1938) și la „Revista Fundațiilor Regale”, între 1944 și 1948 lucrează ca redactor la „Timpul”, în 1946 la „Națiunea”, iar până în 1952 la „Universul”, până în 1951 fiind și redactor la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, după desființarea Editurii Fundațiilor Regale. În 1952 este concediat de peste tot și i se interzice să publice. Se va îndrepta aproape exclusiv spre critica de artă și pentru că prietenul său, Ionel Jianu, care era șeful redacției de artă plastică la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, i-a înlesnit colaborarea cu această redacție; va publica, până în 1955, sub pseudonimul Anton Coman.

Bibliografia scrierilor lui C. despre arta românească e imensă: de la frescele Voronețului până la operele celor mai importanți pictori, sculptori, graficieni din secolul al XX-lea. După un debut semnificativ în 1925 la revista „Lumea” din Iași, la numai douăzeci și unu de ani începe să lucreze într-o redacție, aceea a revistei „Rampa”; articolele sale de aici sunt scrise cu nerv, cu un anume aplomb și vădesc dorința de a-și spune părerea despre cele mai acute probleme ale contemporaneității. Se va impune cu adevărat în 1927, anul în care va fi desemnat să redacteze pagina culturală a ziarului „Politica” – unde semna și cu pseudonimele Radu Veniamin, Petru de Lozia, Jim Wallace ș.a. și unde publicase chiar un „roman sportiv” intitulat *Tragica viață a jocheului Stewer* –, notorietatea datorându-se însă atât comentariilor și cronicilor sale, cât și inițierii unei anchete privind specificul național. La începutul lui 1929, după ce preia pagina culturală a ziarului „Ultima oră”, C. poartă o polemică vehementă cu „Gândirea”, revista condusă de Nichifor Crainic; obiectul polemicii va fi poezia lui Lucian Blaga, față de care el își exprima o admirație entuziastă și era indignat de ceea ce i se părea a fi o insuficientă înțelegere din partea „Gândirii”. De asemenea, în 1928–1929 „Tiparnița literară” (ai cărei directori erau C., pe atunci în vârstă de douăzeci și trei de ani, și

Camil Baltazar) își va defini o atitudine clară față de tradiționalism și îndeosebi față de excesele recent constituitului grup al „Crinului alb”, reprobând „înșiruirea de înjurături și acuzații aduse generației precedente”. Punctul său de vedere va fi formulat limpede în paginile „Caietelor semestriale de sinteză națională în cadrul secolului XX”, cum se subintitula revista „Acțiune și reacțiune”, editată în 1929–1930; caietele, se spunea pe copertă, erau „scrise de Petru Comarnescu, Ion Jianu, Constantin Noica, Mihail Polihroniade”. C. se declara aici fără rezerve împotriva celor care „din ignoranță cred că tradiția este un obstacol înaintea progresului, că ea oprește mersul vieții și mai ales puterea de înnoire”; dar se opune cu aceeași energie ideii că tradiția „vede în trecut numai binele, și în prezent numai răul”. Adoptând o atitudine echilibrată, el explică tradiția nu numai ca pe o putere ce dă „încredere în viitor și mândrie față de trecut”, ci și ca pe un element capabil să realizeze unitatea sufletească a unui popor. Și când inițiază, în 1932, Asociația de Arte, Litere și Filosofie Criterion, programul avea în vedere „noua spiritualitate” ca sinteză a tendințelor mai multor generații, numită de el „completitudine”. Ciclurile de conferințe organizate de grupare, ca și revista omonimă (1934–1935), la care rolul lui C. este esențial, au avut un ecou deosebit în epocă. Dar valoarea culturii lui filosofice nu a fost apreciată în anii agitați de la începutul deceniului al patrulea; mai ușor s-a observat participarea lui la controversele zgomotoase decât încercarea de a construi un principiu echilibrat al filosofiei culturii. Surprinde, de asemenea, faptul că nici după susținerea doctoratului la una dintre cele mai repute universități americane nu s-a acordat atenție contribuțiilor sale teoretice. Și-a publicat teza abia după cincisprezece ani, fără să fi adus modificări esențiale formei inițiale. În versiunea românească atât titlul, *Kalokagathon*, cât și subtitlul, *Cercetare a corelațiilor etico-estetice în artă și în realizarea de sine*, indică mai explicit viziunea lui C.: adaosul însuși al titlului, de rezonanță arisotelică, este semnificativ și autorul îl justifică lămuritor: „I-am dat titlul simbolic de *Kalokagathon* tocmai pentru a sublinia apartenența noastră la o concepție antică pe care am căutat s-o descifrăm în cadrul vieții contemporane”. Misiunea filosofiei constă, după C., „în crearea unor viziuni sistematice ale realității ca

întreg”. Aderând la ideile lui Benedetto Croce, el consideră că „întrucât cunoașterea noastră este mai întâi perceptuală și apoi conceptuală sau ideală, esteticul stă la baza cunoașterii umane”. Opinia lui, potrivit căreia imaginația e reală, era substanțial amendată de un criticism de proveniență kantiană: esteticianul credea în valoarea și în semnificația realului obiectiv, a realității naturii, a omului (deopotrivă a naturii și a colectivității) și nu concepea o artă în substanța căreia să nu se redescopere lumea realului. De aceea, un lucru care a putut să pară de neînțeles s-a produs cu opțiunile comentatorului fenomenelor moderne: foarte receptiv la manifestările novatoare (nu se poate face abstracție de importanța pe care studiile sale au avut-o pentru recunoașterea creației brâncușiene, a unor muzicieni contemporani, mai târziu a lui Ion Țuculescu), nu a acceptat niciodată suprarealismul. Opunându-se suprarealismului, C. va accepta în schimb programul expresionismului, „generalizare și fundament pentru alte explicații”. Singurul element important al teoriei expresioniste asupra căruia insistă este empatia (termenul însă a apărut în opera unor esteticieni – îndeosebi Wilhelm Worringer – care nu aveau în vedere neapărat expresionismul și de la care l-au preluat partizanii curentului). Concluzia lui C. răstoarnă, de fapt, raportul worringerian: nu arta imprimă mișcare vieții emoționale, ci activitatea estetică este aceea care exprimă „impresiile eterogene”, ce constituie „viața fenomenală”. În această ordine a ideilor, a raporturilor dintre viață și artă, se vedește spiritul clasicist: pe urmele vechilor greci, C. consideră viața ca pe „un proces creator similar construcției unei opere de artă”, un proces care se desfășoară „sub semnul imaginației și al rațiunii”. În privința scrierilor literare, a acordat uneori girul semnăturii sale unor debutanți care nu aveau să-i confirme încrederea. Însă lui Mihail Sadoveanu, Mateiu I. Caragiale, Ion Barbu, Lucian Blaga, G. Bacovia, V. Voiculescu, Ion Pillat, Camil Petrescu le-a recunoscut valoarea (câteodată în studii ample, întotdeauna cu argumente solide), iar despre cei mai tineri – Mircea Eliade, Mihail Sebastian – sau despre unii aflați la început de drum – Gherasim Luca, Gellu Naum, Mihai Beniuc, Vlaicu Bârna, Virgil Teodorescu, George Magheru, Ion Frunzetti, Dimitrie Stelaru, Francisc Păcurariu – a scris cronici concludente. I se datorează publicarea mai multor eseuri și studii

consacrate unor scriitori străini moderni, mai ales francezi și americani, unii dintre ei (William Faulkner, Gertrude Stein, Theodore Dreiser, Thornton Wilder și, mai presus de toți, Eugene O'Neill) încă insuficient cunoscuți în România. O'Neill a constituit obiectul unei preocupări constante a lui C. Printre manuscrisele rămase de la el s-a găsit și o monografie care avea să apară în 1986 sub titlul *O'Neill și renașterea tragediei*, a cărei redactare pare a fi anterioară anului 1946. Partizan al noului deopotrivă în cultură și în viața socială, C. a fost un admirator entuziast al „modelului american” și al democrației rooseveltiene, admirație reflectată și în cărțile sale despre Statele Unite – *Homo americanus* (1933) și *America văzută de un tânăr de azi* (1934), contopite în *Chipurile și priveliștile Americii* (1940), care revelează și un bun reporter. Pe de altă parte, în jurnale și în scrierile memorialistice toxinele

propriilor neîmpliniri îi perturbă lui C. perspectiva. Captivat, până la inflamarea sentimentală, de lucrurile frumoase, eseistul, om-de-vorbă-iute, se îndoiește de alții cu atât mai mult cu cât e tot mai înclinat a se îndoi de sine. E, nu rareori, pătimăș, chiar dacă invocă argumente care i se vor fi părând juste. Mircea Eliade sau Mircea Vulcănescu, dar nu numai ei, ies diminuați din aceste repezite evaluări. Primul, un egocentric, cultivă imaginea unui „supraom”, suficient sieși (în plus, „pare a se îndrepta către rigurozitatea și obiectivitatea descărnată a omului de știință”); cel de-al doilea disertează savant, vag preocupat de reciprocitatea comunicării. Nici Dinu Noica – se oțărăște logofilul – nu-l lasă să se desfășoare, monopolizând orice discuție. Se arată oarecum dezamăgit de filosoful-eseist (tentat să condenseze fluidul vieții în structuri abstracte de cugetare), ca și de Eugen Ionescu, negativistul, mereu pus pe zeflemele și ostil aprofundării. Inteligent, tăios este Emil Cioran, însă el riscă să-și cantoneze disperările într-o „suficiență dogmatică”. Cu toate ciudățeniile lui, scepticul, chinuitul Emil Botta rămâne unul dintre puținii aleși (un fel de „Greta Garbo masculin”, îl portretizează C.). Pentru Mihail Sebastian, și „prezumțios”, și „nesincer”, ca și pentru Mihail Polihroniade, „fudul” în „mediocritatea” lui, „americanul” nostru nutrește o ireversibilă antipatie. În ce o privește pe Sorana Țopa, actrița-teozoafă, cu aerele ei de atotștiutoare, ar face bine să-l scutească: e una dintre acele iritante „gâște krișnamurtiste” care se îngheșuie, ca la o soarea, la reuniunile literare. Dacă obsesia nerealizării dereglează cumpăna aprecierilor, ea imprimă în schimb notațiilor o înfrigurare din care, între exuberanță și descurajare, se manifestă, întreagă, personalitatea memorialistului. Persecutat de gândul că nu și-a dat încă măsura, C. nu sesizează că izbânda la care, încordat-dezacordat, aspiră s-ar putea să fie, cu nemulțumirile, cu toanele, cu zbaterile lui, chiar acest jurnal. Aici își pune el în operă talentul – acela de „însuflețitor”.

SCRIERI: *The Nature of Beauty and Its Relations to Goodness*, Los Angeles, 1931; *Kalokagathon*, tr. Ruxandra Oteteleşanu, București, 1946; ed. îngr. Dan Grigorescu și Florin Toma, introd. Dan Grigorescu, București, 1985; *Homo americanus*, București, 1933; ed. îngr. și introd. Eugen Florescu, București, 1999; *Zgârie-norii New York-ului*, București, 1933; *America văzută de un tânăr*

de azi, București, 1934; *Chipurile și privescările Americii*, București, 1940; *Magdalena Rădulescu*, București, 1946; *America. Lume nouă – viață nouă. 1930–1941*, București, 1947; *Francisc Șirato*, București, 1954; *Octav Băncilă*, București, 1954; *Ștefan Luchian*, București, 1955; *Abgar Baltazar*, București, 1956; *Marius Bunescu*, București, 1956; *Ștefan Luchian* (în colaborare cu Ionel Jianu), București, 1956; *Benjamin Franklin*, București, 1957; *Viața și opera lui Rembrandt van Rijn*, București, 1957; *N. Grigorescu*, București, 1959; *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, București, 1961; *Ion Jalea*, București, 1962; *N.N. Tonitza*, București, 1962; *Iosif Iser*, București, 1965; *Gh. D. Anghel*, București, 1966; *Ion Sava*, pref. Tudor Arghezi, București, 1966; *Ion Țuculescu*, București, 1967; *Témoignages sur Brancusi* (în colaborare cu Mircea Eliade și Ionel Jianu), Paris, 1967; ed. (*Mărturii despre Brâncuși*), tr., îngr. și pref. Nina Stănculescu, Târgu Jiu, 1997; *Deineka*, București, 1968; *Lascăr Vorel*, București, 1968; *The Romanian and the Universal in Brancusi's Work*, Londra, 1970; *Brâncuși, mit și metamorfoză în sculptura contemporană*, București, 1972; *Confluente ale artei universale*, București, 1972; *Scrieri despre teatru*, Iași, 1977; *Chipurile și privescările Europei*, vol. I: *Italia și Franța*, vol. II: *Elveția și Italia*, îngr. Traian Filip, Cluj-Napoca, 1980; *O'Neill și renașterea tragediei*, îngr. Mircea Filip, introd. Dan Grigorescu, Cluj-Napoca, 1986; *Jurnal. 1931–1937*, îngr. și pref. Victor Durnea, Iași, 1994; *Pagini de jurnal*, I–III, îngr. Traian Filip, Mircea Filip și Adrian Munțiu, pref. Dan Grigorescu, București, 2003; *Documentar memorialistic*, îngr. Nicolae Cărlan, Suceava, 2005. **Traduceri:** T.E. Lawrence, *Cei șapte stâlpi ai înțelepciunii*, București, 1937; Eugene O'Neill, *Straniul interludiu*, București, 1939, *Din jale se întrupează Electra*, București, 1943 (în colaborare cu Margareta Sterian), *Dramele mării și ale pământului*, București, 1946, *Drame din marea dragoste*, București, 1947, *Teatru*, I–III, București, 1968 (în colaborare cu Margareta Sterian și Constantin Popescu); Daniel Defoe, *Viața și nemaipomenitele aventuri ale lui Robinson Crusoe*, București, 1943; G.B. Shaw, *Discipolul diavolului*, București, 1946, *Cezar și Cleopatra*, *Ucenicul diavolului*, *Pygmalion*, pref. Silviu Iosifescu, București, 1963; Robert E. Sherwood, *Pădurea împietrită*, București, 1946; [John M. Synge, Lordul Dunsany, Robert E. Sherwood], *Suflete galante*, București, 1946; J.B. Priestley, *Inspectorul de poliție*, București, 1947 (în colaborare cu Mircea Văianu); Howard Fast, *Lupta lui Albert Parsons*, București, 1949 (în colaborare cu Mircea Văianu), *Silas Timberman*, București, 1956; A.I. Herzen, *Povestiri*, București, 1954 (în colaborare cu Lia Aldeanu); Mark Twain, *Opere*, II–IV, București, 1955–1958 (în colaborare cu Eugen B. Marian, Frida Papadache și Petre Solomon), *Bancnota de un milion de lire*, pref. Dan Grigorescu, București, 1964 (în colaborare cu Eugen B. Marian și Petre Solomon), *Viața*

pe Mississippi, București, 1964, *Un yankeu la curtea regelui Arthur*. Pamflete, București, 2008 (în colaborare cu Eugen B. Marian și Petre Solomon); N.G. Cernîșevski, *Ce-i de făcut?*, București, 1956 (în colaborare cu Andrei Ivanovschi); Ilya Ehrenburg, *Căderea Parisului*, București, 1956 (în colaborare cu M. Mihail); Walter Scott, *Rob Roy*, București, 1957.

Repere bibliografice: Sebastian, *Jurnal*, 420–422; Ion Frunzetti, „Chipurile și privilegiile Americii”, VR, 1940, 7; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 832, *Ist. lit.* (1982), 916; Ion Biberi, *Lumea de mâine*, București, 1945, 255–269; Perpessicius, *Mențiuni*, V, 289–290; Râpeanu, *Interferențe*, 136–140; Micu, „Gândirea”, 336–339; Căprariu, *Jurnal*, 87–91; Zăciu, *Cu cărțile*, 55–62; Zaharia Sângerozan, *O sinteză de gândire și simțire europeană*, CRC, 1990, 28; *Un om. O viață. Un destin*. Ionel Jianu și opera lui, București, 1991, 95–120; George, *Sfârșitul*, IV, 221–229; Alex. Ștefănescu, *Pagini cu efect tonic*, RL, 1994, 18; Arșavir Aterian, *Nobila candoare: Petru Comarnescu*, APF, 1995, 3–4; Faifer, *Faldurile*, 29–33; *Dicț. esențial*, 194–195; Popa, *Ist. lit.*, I, 318–319; Simion, *Ficțiunea*, III, 293–299; Eugen Mandric, *Confesiunile unui reporter cu pete roșii*, ALA, 2001, 579; Dan Grigorescu, „Romanul” unei generații, ALA, 2003, 689; *Petru Comarnescu, un călător al solitudinii*, îngr. și pref. Mihaela Cristea, București, 2003; Al. Săndulescu, *Un jurnal pe sărite*, RL, 2004, 32; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, I, 69–75; Marin Diaconu, *Ispitit de cunoașterea integrală*, „Saeculum”, 2005, 2; *Petru Comarnescu. Documentar memorialistic*, îngr. Nicolae Cărlan, Suceava, 2005; Monica Grossu, *Petru Comarnescu, un neliniștit în secolul său*, Cluj-Napoca, 2008; Popa, *Ist. lit.*, I, 293–294; Durnea, *Propuneri*, 175–197.

D.G., F.F.

COMĂNEANU, Anca Delia (10.XII.1958, București), prozatoare, autoare de teatru. Este fiica Olimpiei Comăneanu, economistă, și a lui Gheorghe Comăneanu, inginer; s-a căsătorit cu scriitorul Hanibal Stănculescu. Urmează Liceul „Gheorghe Lazăr” din București (promoția 1978) și își continuă studiile (1978–1983) la Institutul Politehnic din același oraș, Facultatea de Mecanică, secția mașini termice. Participă la activitatea cenaclurilor Junimea și Cenaclul de Luni ale Universității din București. Debutul cu proză are loc în 1990, în „Suplimentul literar și artistic al «Tineretului liber»”; în același an îi apare romanul *Justin*. Abandonează cariera de inginer și devine, succesiv, corector la Editura Cartea Românească, producător-delegat la o casă de filme, redactor la săptămânalele „Contrapunct” și „Zig-zag” și la cotidianul „Tineretul liber”, scriitor liber profesionist. I-au fost montate și difuzate radiofonic,

în perioada 1991–1996, mai multe texte dramatice (*Dezvelirea*, *Iason și Medeea*, *Trista aventură a mătușii Mary*, *Cronică electorală*). Face parte dintre autorii scenariului pentru serialul de teatru radiofonic *Piața rotundă*, difuzat de postul Radio România Actualități. A mai colaborat cu proză și articole la „România literară”, „Luceafărul” ș.a., precum și la Radio România și BBC. Semnează în 2003 și o traducere din Voltaire (*Dicționar filosofic*).

C. a debutat ca prozatoare cu micul roman *Justin*, purtând girul – prin textul de prezentare imprimat pe coperta a patra – criticului Ov. S. Crohmălniceanu. Fabula narațiunii e o reconstituire ficțional biografică: ultimii ani ai vieții unui personaj din Antichitate, cu existență istorică reală. Este vorba de Iustin, filosof grec trăitor în Palestina, în colonia romană Flavia Neapolis, în secolul al II-lea d.H., autor, între altele, al unor apologii în favoarea creștinismului, adresate împăratului Antoninus Pius și Senatului roman, și care, martirizat pentru convingerile lui creștine, a fost canonizat de Biserică. Romanul combină, într-un complex tematico-expresiv greu discernabil, formula parabolei cu notația „autentistă” (a stărilor lăuntrice, a percepțiilor, a solilocviului etc.). Prozatoarea recurge la procedeul identității glisante, incerte, multiple, acreditează o convergență a personajelor, acestea apărând ca variațiuni ale unei teme unice: mântuirea personală. **C.** a preluat mult din arsenalul Noului Roman francez. În *Miercuri, joi pe strada circulară* (1998) ceea ce primează este viziunea (neo)existențialistă, romanul fiind cronică a unei drame umane: cea a unui artist, un pictor aparent nerealizat, care își ratează deopotrivă și vocația artistică, și viața familială, afectivă, socială. Nici nu se știe, la urma urmei, dacă acesta chiar e un artist ratat sau dacă nu va fi fost un mare pictor. El se aseamănă, sub acest raport, cu protagonistul precedentului roman, acel Justin care, privit de aproape, pare un biet om biruit de dificultățile atingerii adevărului și de cele ale asigurării unei vieți decente, dar pentru posteritate devenit sfânt și mucenic. Textele dramatice semnate de **C.** sunt producții notabile, fără să impresioneze prin originalitate. *Dezvelirea* (scrisă în 1983) se subsumează unui filon productiv al teatrului modern și utilizează parabola, aluzia, limbajul ambiguu și sugestiv pentru a dezbate chestiuni moral-civice privind

culpabilitatea, responsabilitatea, angoasa, pentru a dezvălui instalarea represiunii arbitrare și a totalitarismului, consimțite prin pasivitate; mesajul este abil construit. *Iason și Medeea* (scrisă în 1985) se raliază altui filon, de altfel înrudit, al teatrului din secolul al XX-lea: revizitarea temelor mitologice ale Antichității și investirea lor cu înțelegeri contemporane. În *Cronică electorală* (1990) e abordată în tonuri grotești tema – atât de productivă în dramaturgia tuturor epocilor și atât de „fierbinte”, la noi, în primii ani de după 1989 – a luptei pentru puterea politică. În general, piesele nu sunt lipsite de o dinamică a dialogului și de un umor de bună calitate, cu toate că uneori apar derapaje spre excese ludice și grotești ori secvențe prolixе. Serialul radiofonic *Piața rotundă*, la care C. a fost coscenaristă, s-a remarcat prin verva situațiilor comice, „realismul” limbajului colocvial și naturalețea situațiilor, ca una dintre producțiile izbutite de „umor popular” din anii '90 ai secolului trecut.

SCRIERI: *Justin*, București, 1990; *Miercuri, joi pe strada circulară*, pref. Hanibal Stănciulescu, București, 1998.

Repere bibliografice: Ov. S. Crohmălniceanu, *Joacă și seriozitate*, LCE, 1991, 15; Al. Protopopescu, *Craii de curte antică*, VR, 1994, 11–12; Alex. Ștefănescu, „*Miercuri, joi pe strada circulară*”, RL, 1998.

N.Br.

COMĂNESCU, Denisa (4.II.1954, Buzău), poetă, traducătoare. Este fiica Elenei (n. Tomescu) și a lui Caton Comănescu, avocat. După absolvirea Liceului „Mihai Eminescu” în orașul natal (1973) și a Facultății de Limba și Literatura Română, secția română-engleză, a Universității din București (1977), lucrează ca traducătoare la Chimimportexport (1977–1978), apoi ca redactor (1978–1992) și redactor-șef la Editura Univers. Din iunie 2001 este director editorial la Editura Polirom, coordonând colecția de literatură străină „Biblioteca Polirom”, iar din februarie 2006 la Editura Humanitas, apoi, din august 2007, director general al Editurii Humanitas Fiction, unde fondează colecția „Raftul Denisei”, remarcabila ei implicare în elaborarea programelor editoriale având rezultate notabile. În liceu frecventează cenaclul gazetei „Viața Buzăului”, în ale cărei pagini va debuta în 1969. Primele poezii îi apar în „România literară” (1975), iar debutul în volum are loc în 1979 cu placheta *Izgonirea din paradis* (1979). Mai colaborează la „Luceafărul”,

„Steaua”, „Tribuna”, „Orizont”, „Contrapunct” ș.a. Între 1990 și 2004 a fost secretară a Centru-lui PEN Român, iar în 2006 a devenit membră a Parlamentului Cultural European. A fost distinsă cu Premiul Uniunii Scriitorilor (1979), Premiul Salonului de Carte la Festivalul de Poezie de la Oradea (1999), Premiul revistei „Tomis” (1999) ș.a. Este prezentă în numeroase antologii de poezie apărute peste hotare.

Înscrisă de critici în generația anilor '80 din secolul trecut, C. practică în plachetele *Izgonirea din paradis*, *Cuțitul de argint* (1983) și *Barca pe valuri* (1987), precum și în antologiile *Urma de foc* (1999) și *Acum biografia de-atunci* (1979–1987)(2000) o poezie confesiv-cerebrală fără căutări formale, comunicată simplu, autentic și nuanțat. Întoarsă obsesiv spre propria interioritate, reproiectează cu o luciditate aproape dureroasă momente și trăiri ale devenirii intelectuale și poetice: „Nu am sădită în mine sămânța victoriei./ Sunt plante care aprind rădăcini/ într-un pahar cu apă/ viguroase ca niște iezuiți/ forează stânci/ decapitează orașe/ ajung la cer și nu în pământ/ O, temperamente vulcanice,/ am lins atâta cenușă/ până soarele mi-a răsărit în pân-tece/ și de atunci strălucesc/ strălucesc” (*Unui prieten care m-a rugat să-i dedic poemul*, în *Barca pe valuri*). Desprinderea de spațiul protector al copilăriei și plonjarea în complexe maturității se produc fără spaime metafizice, evoluția fiind considerată retrospectiv cu o melancolie neconcesivă: „Dacă cineva mi-ar da părul într-o parte/ dacă mi l-ar ridica ușor de pe frunte/ ca un diamant aurit s-ar ivi/ orașul acesta/ cu străzi singurate și case stângace/ ce se năruie la simpla închidere a ușii/cu grădini de streli-ția și lăzi de gunoi/ unde ecoul copilăriei/ încă se mai aude șoptind:/ «Mea mater, mea pater,/ filium vestrum lupus est»/ cu muzica ce sparge timpanul mașinilor/ și fotografiile careucid privirea bătrânilor/ cu ulcica plină cu lapte/ lăsată prin toate casele/ de tatăl pe moarte/ doar, doar o va găsi iubitul/ ce i-a părăsit fata” (*Obsesia biografiei*). Renunțarea, aparent calmă și detașată, la fragilitatea primei vârste, precum și asumarea intruziunilor, nu o dată agresive, ale maturizării, se consumă la tensiuni maxime. „Urmele de foc” sunt atestate de o imagistică de obicei sobră, dar care nu evită paradoxul, fie și ludic: „Stau agățată de cameră/ și omor sentimente/ cu fierul

de călcat./ Ca pe muște./ [...] M-am confundat cu boilerul/ cu mașina de râșnit cafea/ cu bidonul de motorină/ cu budolzerul/ cu o cămașă de noapte foarte fină./ O, dacă aș fi un vapor/ iubirea mea i-ar asigura/ cea mai frumoasă mare/ cel mai ușor tangaj/ insula miraculoasă/ cu oameni” (*Robinsonadă*). **C.** publică rar, dar scrie profund și dens, după o elaborare lăuntrică îndelungată. Complementar, traduce îndeosebi din poezia contemporană de limbă engleză.

SCRIERI: *Izgonirea din paradis*, București, 1979; *Cuțitul de argint*, București, 1983; *Barca pe valuri*, București, 1987; *Urma de foc*, postfață Mircea Ivănescu, Botoșani, 1999; *Acum biografia de-atunci (1979–1987)*, București, 2000. **Antologii:** *STRONG – 28 de poete din Romania – 28 poetek rumunóskich*, ed. bilingvă, tr. Kazimierz Jurczak și Ewa Rossi, pref. Alex. Ștefănescu, București, 1999. **Traduceri:** Alan Brownjohn, [*Poeme*], în *Trei poeți englezi contemporani: Fleur Adcock, Alan Brownjohn, Jon Silkin*, pref. Mircea Ivănescu, București, 1989; Eiléan NíChuilleán, [*Poeme*], în *Flăcări himerice. 10 poeți irlandezi contemporani*, București, 1996.

Repere bibliografice: Dan Cristea, *Tristețe și luciditate*, LCF, 1979, 36; Nicolae Manolescu, *Tinere poete*, RL, 1979, 42; Adrian Popescu, *Urma vieții și a focului*, ST, 1979, 10, 11; Eugen Simion, *În „noua generație poetică...”*, RL, 1979, 51; Ion Caraion, *Paradisul regăsit*, LCF, 1980, 2; Laurențiu Ulici, *Balans*, RL, 1980, 13; Valeriu Cristea, *Sub și fără protecție*, RL, 1983, 47; Petru Poantă, *„Cuțitul de argint”*, ST, 1983, 11; Marian Papahagi, *Construcția imaginii*, TR, 1987, 49; Romul Munteanu, *„Barca pe valuri”*, FLC, 1988, 1; Țeposu, *Istoria*, 87–88; *Dicț. scriit. rom.*, I, 633–634; Daniel Cristea-Enache, *Câteva confuzii și o prejudecată*, ALA, 1999, 461; Alex. Ștefănescu, *Un film bun întrerupt la jumătate*, RL, 1999, 9; Octavian Soviany, *Poezia ca o urmă de foc*, LCF, 2001, 18; Cristea-Enache, *Concert*, 88–91; [*Interviuri cu Denisa Comănescu*], OC, 2002, 125, 2006, 65, FLC, 2008, 1; *Dicț. analitic*, IV, 330–331; Lefter, *Flashback*, 207–212. **S. V.**

COMEDIA, revistă apărută la București, zilnic, între 15 și 23 aprilie 1914, cu subtitlul „Literatură. Teatru. Muzică. Artă. Sport. Mode. Umor”. Redactor-șef și girant responsabil: Dem. I. Theodorescu, menționat începând cu numărul 5. În articolul *Către cititori*, redacția anunță editarea acestei publicații „cu scopul de-a împlini o lipsă simțită în presa noastră. Departate de luptele politice și de frământările sociale, «Comedia» își propune prin aparițiunea ei zilnică să ofere publicului recreațiunea de care are nevoie o minte zbuciumată, un braț obosit. Ea își va deschide larg coloanele teatrului, operei și operetei, muzicii,

picturii, artelor plastice și decorative. «Comedia» va urmări întreaga mișcare artistică și literară de la noi și din străinătate [...]. Adresându-se tuturor, și mari și mici, va cuprinde în coloanele rezervate artei și literaturii mișcarea sportivă, mișcarea feminină, moda cu ultimele ei creații, precum și câteva coloane rezervate umorului”. Într-un text de întâmpinare complezent, E. Lovinescu salută apariția a încă unui ziar consacrat teatrului, urându-i să obțină „respectul omului și al artistului, izgonirea a tot ce e personal din discuțiile artistice, măsura, buna-cuviință, curățirea limbii de toate impuritățile ce se îmbulzesc sub penele grăbite, onestitatea profesională”, pentru „a putea face și o operă educatoare” (*Un cuvânt*). O opțiune privind literatura originală găsește **C.** prin prelucrarea unor scrieri aparținând poezilor din cercul „Literaturii”: Oreste, care figurează cu poeziile *Murmur de bal*, *Sărutarea* și schița *Cu muscalul la șosea*, Al.T. Stamatiad, care intră în sumar cu mai multe cugetări și impresii spicuite și traduse din Charles Baudelaire, și chiar Al. Macedonski, care îi încredințează textul inedit *Ziua unui funcționar mijlociu*. Li se alătură prozatorii Ion Dragoslav cu schița *Răscoala de la Flămânzi*, I. Kiru (Chiru)-Nanov cu un fragment din romanul „în pregătire” *Fala Oprișenilor*, N.N. Beldiceanu cu schița *O dragoste platonice*, tinerii poeți Ion Al-George (*Renunțarea*), George Gregorian (*Cântecul poetului – la „Cronica veselă”*) și alte câteva condeie azi obscure, dar în 1914 veleitari stăruitori. Notă aparte face doar Mihail Sorbul, cu scene din actul II al dramei istorice *Letopisești*, și din nou Al. Macedonski, cu un fragment din primul capitol al romanului *Thalassa*, tipărit cu titlul *Le Calvaire de feu* în 1906, la Paris. Un interviu inconsistent dat de George Diamandy, efemer director general al teatrelor, lui I. Kaufmann, o cronică plastică semnată de Margareta Dem. Teodorescu la Salonul de primăvară deschis în sala Tinerimea artistică, informațiuni diverse și câteva glume ilustrate este tot ce a mai publicat **C.** Printre reclame și anunțuri de tot felul se strecoară însă unul cu adevărat neașteptat – cei interesați sunt invitați să ia la cunoștință programul după care funcționează bibliotecile din București: biblioteca Socec, a Academiei Române, a Liceului „Gheorghe Lazăr” și a lui Samuil Marcu – din Strada Mircea Vodă 20. **R.P.**

COMEDIA, publicație apărută la București, săptămânal, între 27 noiembrie 1938 și 1 iulie 1940, sub direcția lui S. Faust-Mohr. Până în primăvara

lui 1939 poartă subtitlul „Revistă săptămânală ilustrată pentru teatru, muzică și film”, după care își schimbă formatul într-unul mai mare, și apare fără subtitlu, dar revine la formatul vechi în ianuarie 1940, cu subtitlul „Curierul spectacolelor Capitalei”, care de la numărul 39/1940 devine „Revistă pentru teatru, muzică și film”. Publicația este specializată, propunând rubrici ca „Ecouri și bârfeli”, „Cronica teatrală” (A. Munte), „Cronica muzicală” (Radu Cioculescu), „Revistele”, „Mișcarea teatrală din străinătate”, la care colaborează Aurel Călinescu, I. Massoff, V. Maximilian, Al. Mironescu, Teodor Scarlat, Victor Eftimiu. Se publică portrete literare ale unor oameni de teatru și ale unor actori celebri (Ion Marin Săvoeanu, Luigi Pirandello, Nestroy, Arturo Toscanini, Jean Athanasie, Tony Bulandra, Emma Gramatica, Sonia Cluceru), se discută cărți (Camil Petrescu, *Husserl*), se iau interviuri, se scriu amintiri (despre C.I. Nottara, I.L. Caragiale ș.a.). Victor Eftimiu semnează articolele *Teatru mulțimilor* și *Scaunul lui Ion Ghica*. Neinteresantă atunci când vrea să fie doar „Curierul spectacolelor Capitalei”, C. își redobândește atractivitatea când, în 1939, atrage noi colaboratori: Mihail Sebastian (*Teatrul, oglindă a vieții sociale*), Camil Petrescu, A. Pop Marțian, Sergiu Milorian, N. Carandino, Mihail Vulpeș. Sunt inserate și texte dramatice de Mircea Ștefănescu (*Acolo departe...*), Mihail Drumeș (*Năluca*), Ion Luca (*Rachierita*), I.C. Aslan (*Rămâi femeie!*), H. Nicolaide (*De Paște*) ș.a., dau interviuri Camil Petrescu (*Probleme teatrale cercetate de Camil Petrescu*), V.I. Popa (*Teatrul Muncă și Voie Bună. Un interviu care prețuiește cât o lecție...*), G. Brăiloiu, Mihail Constantinescu, Tantzi Căpățână ș.a., revista oferind o informație bogată și susținând o pledoarie convingătoare pentru teatrul de calitate. **M.Pp.**

COMEDIA ILUSTRATĂ, publicație apărută la București, săptămânal, între 10 decembrie 1927 și 19 februarie 1928. Director: S. Faust-Mohr. Revistă de informații artistice, C.i. publică o mare varietate de informații din lumea teatrală – repertorii, premiere, jocul actorilor –, care se reflectă și în titulatura rubricilor aferente: „Note” (ținută de Sergiu Milorian), „Săptămâna teatrelor bucureștene” (asigurată de Victor Rodan), „Ecouri din toată țara”, alcătuită pe baza corespondențelor din Chișinău, Cernăuți, Iași, Timișoara, Craiova, „Calendarul premierelor și

concertelor”, „Teatrul pretutindeni”, „Carnetul... de culise”, destinată *Witzurilor*, anecdotelor și întâmplărilor hazlii petrecute în culise. În pagina a doua, locul privilegiat îl ocupă articolele: *La centenarul lui Henrik Ibsen* de Corneliu Moldovanu, preluat din volumul *Autori și actori, Contemporaneitate* de Ion Sân-Giorgiu – despre literatura așa-zis nouă din Germania. Interesul redacției pentru beletristica originală se rezumă la poeziile *Spovedanie* de Ion Minulescu (ulterior reintitulată *Rugă pentru ziua mea de onomastică*) și *Triumful* de Tudor Arghezi, reprodus din placheta *Cuvinte potrivite* abia apărut, la schița *Corespondență teatrală*, la *O scenă de dragoste*, trei scurte dialoguri preluate din recentul volum *Fă economie, domnule!*, la sceneta *Flagrantul delict în teatru*, toate semnate de autor (N. Vlădoianu) cu criptonimul Keops, la sceneta *Adevărul minți* a lui A. de Herz și la schița *Preludiu* de Aurel Lambrino. Numeric, cam tot atâtea sunt și textele tălmăcite din alte literaturi, dar fără menționarea traducătorului: Henri Barbusse, *Luna care ucide*, Maxim Gorki, *Lămpița. Pagini din revoluție* și „un fragment necunoscut din autobiografie”, Alphonse Allais, *O idee luminoasă*, Ferenc Molnár, *Darurile de Crăciun* și, foarte popularii în epocă, frații Max și Alex. Fischer, cu *O recomandare bine folosită*. Aida Vermont și Hephaistos (Victor Rodan) își aleg drept interlocutori pentru interviuri pe ministrul Gr. Trancu-Iași și pe A. de Herz, dramaturg de succes, imediat după premiera comediei sale *Omul de zăpadă*, semnalată entuziast și la rubrica „Săptămâna teatrelor bucureștene”. O informație din lumea gazetăriei literare privește apariția revistei „Cugetul liber”, sub conducerea lui Ion Pas și a lui Eugen Relgis, „care continuă ținuta și ideologia «Umanității» și a «Omului liber»”, de unde provine și o parte consistentă dintre colaboratori și amici: Leon Feraru, Enric Furtună, B. Lăzăreanu, Simona Basarab (Vladimir Corbasca), Lotar Rădăceanu, Virgiliu Moscovici (mai târziu Virgiliu Monda). O ilustrație bogată și diversă, alcătuită din fotografii, frontispicii cu ornamente florale sau filigranate, desene, crochiuri, viniete de Sell, Ross, Gal, Dralex, agrementează paginile C.i. **R.P.**

COMNEA, Victoria (22.XI.1938, București), prozatoare. Este fiica Elenei (n. Pall) și a lui Mihail Comnea. Face primele trei clase în București, la Școala Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române. După reforma învățământului, tot în

Capitală termină clasele elementare la Școala nr. 44 și absolvă Liceul „Gh. Șincai”. Între 1958 și 1959 coordonează cenaclul literar „George Bacovia” la Casa de Cultură „Nicolae Bălcescu” din București. Se înscrie la Facultatea de Biologie a Universității bucureștene, luându-și licența în 1966. Ulterior este, până în 1990, cercetător științific la Institutul de Cercetări Chimico-Farmaceutice din București. Debutează în 1988 cu un grupaj de poeme la rubrica lui Cezar Ivănescu din revista „Luceafărul”.

America din Valea Adormită (1998), prima carte publicată de C., este un jurnal de călătorie. Romanele *Perfect distractiv* (1999) și *Capcana* (2001) reconstituie atmosfera ultimilor ani de comunism, cu tare, mentalități care explică orografia, masacrul din zilele revoluției din 1989 și din primii ani postdecembriști. În *Ultima adoratoare* (2003) un arheolog român exilat în SUA descoperă un manuscris al unei preotese dintr-un templu al zeului egiptean Amon, eveniment care îi schimbă viața, imprimându-i un neașteptat curs aventuros, dar și prilejul întoarcerii către sine. *Un romb de cer* (2004) este un volum de proze scurte, în timp ce *Manuc* (2006) e un romanț istoric, obedient față de regulile clasice ale genului, dar cu un plus de pitoresc. Reconstituirea epocii începutului de secol XIX reprezintă una din reușitele certe ale cărții. Bine informată, intrând în spiritul vremii, perfect stăpână pe arta descrierii și a suspansului, C. reușește să creeze un fundal care justifică ghemul de intrigi politice, de negocieri și răsturnări de situații care abundă în carte: Napoleon se află în plină campanie de extindere a imperiului, pregătind invadarea Rusiei, războiul ruso-turc este în desfășurare, iar situația tensionată îi convine francezului; Țara Românească, Bucureștiul mai precis, joacă un rol determinant în această istorie, căci aici se duc negocierile de pace, influențate mai mereu de fermecătorul prinț armean Emanuel Manuc. Zaraful acesta pare a fi un soi de nexus al istoriei balcanice, stăpân, prin averea și influența sa, peste stăpânii lumii. De fapt, adevărata sa forță constă în exercitarea puterii dintr-o umbră ce-l protejează. Deși discret ca apariție propriu-zisă în roman, fostul negustor Manuc Bei, om rafinat, cu un simț al echilibrului care îl menține mereu peste moravurile corupte ale vremii, reprezintă ipostaza filantropică a puterii. El ilustrează forța bunului simț, exercitată în folosul

oamenilor de rând. Venetic în Țara Românească, nu pregetă să-și pună averea în folosul ameliorării suferințelor celor mulți, manifestând atașament față de locul de adopție, stârnit și de nostalgia după Armenia natală. Continuarea acestui roman, *Marea mascara* (2011), îl pune pe Manuc în antiteză cu fanariotul Ioan Caragea, pe fundalul teribilei crize cauzate de ciuma din 1813. Acțiunea, densă în intrigi, crime, răsturnări de situație, în care sunt vânată averea și chiar viața lui Manuc, dușmanit de domnitor, se petrece în numai trei luni și jumătate, între revenirea în țară a prințului și fuga sa definitivă. Aceste două romane istorice reprezintă partea viabilă a scrierilor semnate de C., care se află între puținii autori ce optează pentru acest gen nedreptățit după 1989. *La Eneida* (2010) este un roman de dragoste pe tiparul epopeii lui Vergiliu, în care doi îndrăgostiți repetă povestea eroului troian și a Didonei, regina Cartaginei, fără ca prozatoarea să reușească însă abstragerea din prezentul traumatizant. Câteva traduceri, realizate în colaborare, au în atenție cărți cu impact comercial.

SCRIERI: *America din Valea Adormită*, București, 1998; *Perfect distractiv*, București, 1999; *Capcana*, București, 2001; *Ultima adoratoare*, București, 2003; *Un romb de cer*, București, 2004; *Manuc*, pref. Bogdan Crețu, Iași, 2006; *La Eneida*, București, 2010; *Marea mascara*, Cluj-Napoca, 2011.

Repere bibliografice: Mariana Ionescu, *Călătorie în Valea Adormită*, „Universul cărții”, 1998, 8; Simion Bărbulescu, [Victoria Comnea], LCE, 1999, 38, 2001, 45–46; Sultana Craia, *Un roman pseudo-polițist*, „Universul cărții”, 2001, 6–7; Victoria Milescu, *Un romb de cer*, „Sud”, 2004, 11–12; Cristina Manuk [Paul Cernat], *Un extraordinar roman despre Manuc Bei*, „Ararat”, 2006, 22; Bogdan Crețu, *Lecturi actuale*, Iași, 2006, 118–124; Paul Cernat, *Farmecul soft al ficțiunii istorice*, DMT, 2007, 1; Simona Sora, *O biografie romanțată*, DM, 2007, 154; Gabriela Gheorghisior, *Resurecția romanului istoric*, OC, 2007, 372; Geo Vasile, *Prozatori și esești*, București, 2008, 102–107; Victoria Milescu, „*La Eneida*”, „Caligraf”, 2011, 127; Maria-Ana Tupan, [Victoria Comnea], CNT, 2011, 2, 2012, 3; Geo Vasile, *Al mai nesățul hrăpăreț din Fanar*, „Hyperion”, 2012, 1–3. **B. C.**

COMOARA LITERARĂ, periodic apărut la București, săptămânal, între 1889 și 1891; republică scrieri literare apărute în alte reviste. Editor: librarul Pinath. Scriitorii aleși sunt Eminescu (*La steaua, Ce te legeni, codrule!*), D. Bolintineanu (*Clara, Adio*), Duiliu Zamfirescu (fragmente din

romanul *Manoil*), D. Teleor, N. Nicoleanu, G. Crețeanu. iar D. Stăncescu publică deseori snoave. Din literatura străină se reproduc multe traduceri, dar nu și bune, mai ales din Al. Dumas–tatăl, Paul Féval, Paul de Kock și Jules Verne. **C.I.** este o curiozitate editorială și tipografică, dar apariția ei relativ îndelungată arată că răspundea unei nevoi de lectură a celor fără mijloace materiale. **R.Z.**

COMOARA SATELOR, revistă de folclor apărută la Blaj, lunar, între ianuarie 1923 și octombrie 1927. Director-editor: Traian Gherman. Urmărind să adune folclor românesc, **C.s.** publică în mod constant culegeri de literatură populară, cântece lirice și epice, datini și credințe, ghicitori, proverbe, texte de meteorologie populară, descânțe, bocete, jocuri de copii, cimilituri etc. Multe articole au caracter de informare și comentare (T. Murășanu, *Cum vorbește poporul nostru*; P. Hossu-Longin, *Datini și credințe*; Simeon Russu, *Medicina populară*; T. Gherman, *Norii în credințele poporului*; Al. Lupeanu (-Melin), *Datinile noastre de Crăciun*, *Folcloriștii Blajului*; Ion Pop-Câmpeanu, *Plantele în poezia populară*). Revista dă indicații tehnice despre cum să fie cules folclorul în mod științific și își informează cititorii despre înființarea la Cluj a Societății Etnografice, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, ca și despre activitatea Astrei. Alți colaboratori: Al. Viciu, Lucian Costin, Ioan Bianu, Șt. St. Tuțescu, G. Bichigean, Petrea Dascălul (Petre Olariu), N.I. Dumitrașcu, A. Anderco, Em. Elefterescu, Ștefan Pop, At. Popa, D. Măgdaș, Gr. Calianu, Iosif N. Dumitrescu-Bistrița, I. Pop-Zăicani. **M.Pp.**

COMOEDIA, revistă apărută la Iași, săptămânal, între 14 noiembrie 1924 și 23 februarie 1925. Prim-redactor: Adrian Pascu. Între 11 și 25 ianuarie 1925 nu a apărut, motivând „reorganizarea redacției”, iar pentru „evitarea situației penibile de a publica informațiuni nu îndeajuns controlate și cu defecte de stil cari nu sunt simpatice”, revista se va rezuma la a fi doar informativă și va ieși bilunar. Subintitulată „Magazin artistic”, **C.** este proiectată „ca o tribună liberă și obiectivă, menită să pună la îndemâna publicului cetitor cele mai exacte știri asupra mișcării teatrale–literare și artistice din Iași și din întreaga Moldovă”. Sunt prezenți cu versuri Mihai Codreanu (*Otravă*, *Răzbunarea*, *Candela* – sonete), Radu Gyr (*Păpuși*, „din volumul *Liniști de schituri*”) și Alexandru Văjăianu (*Pastel astral*). Al.

O. Teodoreanu și Giordano își încrucișează floarele epigramistice (*Răspunsuri pe sugativă*, *Vârfuluri de săgeți*), secondăți de Wratislavius, gazetar la cotidianul „Opinia”. Dintre puținele texte în proză se rețin *O lecțiune model* de Ion Petrovici, *Întâlnirea* de Adrian Pascu, *Amintiri poznașe din teatru* de N.A. Bogdan și, în același registru memorialistic, *Evocând fantoma lui Mitif* de G. Spina. Face notă aparte suita de crochiuri *Chipururi și amintiri*, în care G.M. Vlădescu creionează sentimental personalitatea lui Emil Gârleanu, A. de Herz, I.A. Bassarabescu, Mihail Sadoveanu, C. Dobrogeanu-Gherea ș.a. Câteva fragmente sunt selectate din poemul dramatic *Noaptea (Plânsul orbului)* al lui Enric Furtună, anunțat „că va apare curând”, din *Moșnenii* de Sandu Teleajen, *Măgarul verde* de G.M. Zamfirescu și din *Irozii (Vicleimul)*, „versiune de G.M. Theodorescu, refăcută în haina sufletului popular de Sandu Teleajen, cu scenariu și indicații de Mihail Sadoveanu”. Activitatea teatrală locală atrage cu precădere interesul redacției, care face loc în revistă câtorva anchete de presă realizate de Sandu Teleajen prin chestionare scrise sau pe viu, pe stradă (*Cum au debutat actorii noștri*, *Iașul artistic moare?*), și interviurilor cu scriitorii Adrian Pascu – despre piesa sa *Irena*, care se joacă la Teatrul Național – și N. Kirițescu, autorul comediei *Un erou*, „în pregătire” la același teatru. Într-o firavă rubrică specializată, sunt analizate spectacolele *Moșnenii* și *Heidelbergul de altădată*. În strădania de a alcătui sumare variate, **C.** tipărește și traduceri din umoriștii germani Max și Alex. Fischer (*Un spectacol la care să nu-ți iei nevasta*, *Dedicațiile*) și din schițele lui A.P. Cehov (*Hapciu!*, *La domnul șef al oficiului poștal*), primele semnate de actorul Victor Handoca, iar celelalte date sub pseudonimul Basile Lupu. Meritorie este reproducerea sub genericul *Documentele „Comoediei”* a trei scrisori emise cu mulți ani înainte de Titu Maiorescu către Ion Petrovici, de Matei Millo și Petre Liciu către Mihail Galino, profesor de mimică și declamație la Conservatorul din Iași. Se mai rețin articolele *Colas Breugnon* de Octav Botez, *Simbolismul* de Ionel Fr. Botez și replica dată de G.M. Zamfirescu lui Mihail Dragomirescu, *Înainte și înapoi*. Rubricile fixe sunt puține, efemere și inconsistente: „Cronica veselă” trecută în „Cronica rimată” când e alimentată de rimele umoristice ale lui Al. O. Teodoreanu, iscălite Don Quijote, și de ale lui Alex. Văjăianu-Uz,

„Mărunte”, cu amintiri din spatele scenei, „Recenzii”, „Cărți și reviste”. Alți colaboratori: Miron Grindea, C.B. Penescu, Omer Petrovici, Ștefan Călin, Fulmen (Ecaterina Raicoviceanu), Ion Paltin (I. Pagana), Henry Burileanu, Bonny Cosemil (Sergiu Milorian), Hefastos (Victor Rodan). **R.P.**

COMOROȘAN, Sorin (17.VII.1927, Teregova, j. Caraș-Severin), eseist, prozator. Este fiul Elenei (n. Pârvolescu) și al lui Aurelian Comoroșan, jurist. A absolvit școala primară în comuna natală, iar cursurile secundare le face la liceele „Traian Doda” din Caransebeș și „C. Diaconovici-Loga” din Timișoara, după care termină Facultatea de Medicină din București și Facultatea de Fizică și Chimie la Universitatea din Cluj. Este doctor în medicină (1952) și doctor în biochimie (1956). Își începe activitatea științifică în calitate de cercetător-asociat la Institutul „I. Cantacuzino” din București, predând concomitent și în învățământul universitar: Centrul de Studii Chimice (1954–1956), Facultatea de Medicină din București (din 1955), Laboratoarele Clinice de la Spitalul Clinic Fundeni din București (1960–1990). În deceniul al optulea face o observație experimentală care a intrat în literatura de specialitate sub denumirea „efectul Comoroșan”, ceea ce i-a deschis o carieră internațională desfășurată în universitățile și laboratoarele din Europa, SUA și America Latină. Din 1992 este membru de onoare al Academiei Române.

Pentru biografia artistică a lui C. este de reținut descendența creatorului de ficțiune din familia slujitorilor științelor exacte. Dar mai sunt de reținut și întâlnirile lui cu Jorge Luis Borges și Constantin Noica, cruciale pentru simbioza dintre literatură și cultura filosofică. Literatură începe să publice abia în 1989, când debutează în „Contemporanul”, iar editorial e prezent în 1993 cu volumul de povestiri și eseuri *Exerciții de naivitate*, „prolegomenă pentru o cosmologie a spiritualității umane”, conceput ca un dialog cu spiritul filosofului Constantin Noica. Creație a unui erudit, dar și a unui istoric al științelor și al literaturii, *Exerciții...* își rezumă conținutul într-unul din titlurile sumarului: *Încălcând frontierele*. În volumul *Treisprezece metamorfe* (1996), cuprinzând proze scurte sau poeme în proză, greu definibile, autorul transpune drama existenței unui intelectual format și afirmat până în 1980. Este conținută aici biografia unei întregi epoci,

niciodată numită direct, dar ușor detectabilă în limbajul analitic, în sentimentul de straniețate al experiențelor parcurse, în raporturile umane sugerate metaforic. *Oglinzile sparte* (1997), carte subintitulată „roman de gânduri”, întrepătrundere dintre matematică și filosofie pe o urzeală literară, este o concentrată meditație asupra visului, nostalgiei, singurătății, asupra crizei societății actuale. În *Literatura. Povestea unei ficțiuni* (1998) C. simte nevoia să se lămurească pe sine, dar și pe cititorul său asupra ideii de literatură, a ideii de ficțiune. Cartea abundă în definiții concentrate, spirituale, ironice, solemne, ocolind cărările deja bătute, despre eseu, poezie, act creator, frumos, estetica limbajului. Aserțiunile, oricât de șocante, se sprijină pe un temeinic arsenal teoretic. Dacă romanul *Oglinzile sparte* este un monolog despre existență, iar *Literatura. Povestea unei ficțiuni* e un monolog despre creația artistică, *Nedespărțirea de Borges* (2000) e gândit ca un monolog pe tema cunoașterii omului contemporan din perspectiva conștiinței lui. Apelul la numele scriitorului argentinian corespunde unei subtile complementarități, sugerând o autorizare literară și rezumând un crez. Personalitatea lui Borges trece prin cărțile lui C. cu fabulosul determinărilor profunde ale gândirii sale, de la simple intuiții până la realitatea și ficțiunea încorporate în portretul desfășurat pe câteva pagini, menite să încheie și această carte plină de enigme, de speculație pură, de reconstituiri nuanțate și de inovații narative surprinzătoare. De cu totul altă factură este *România – Societate cu răspundere limitată* (1995), conținând convorbiri cu optsprezece personalități științifice, politice, literare. Un roman, *Hearst II* (2001), prezintă viața experimentată în trei orașe, New York, Paris și Caransebeș, cu marile lor diferențe de peisaj și mentalitate, de la cea mai crudă realitate la iluzie și visare.

SCRIERI: *Exerciții de naivitate. Prolegomenă pentru o cosmologie a spiritualității umane*, București, 1993; *România – Societate cu răspundere limitată*, București, 1995; *Treisprezece metamorfe*, București 1996; ed. 2 (*Treisprezece plus cinci metamorfe*), Timișoara, 2002; *Oglinzile sparte*, București, 1997; *Literatura. Povestea unei ficțiuni*, București, 1998; *Nedespărțirea de Borges*, postfață Barbu Cioculescu, București, 2000; *Hearst II*, București, 2001.

Repere bibliografice: Tania Radu, *Vorbind despre România*, LAI, 1995, 41; Andrei Ionescu, [Sorin Comoroșan],

„Cotidianul”, 1997, 11, LCE, 1998, 14; Geo Vasile, *Eseul cu putere de ficțiune*, „Viața medicală”, 2000, 11; Cornelia Ștefănescu, *Despărțirea de Borges*, JL, 2000, 19–24; Octavian Soviany, *Carnea și sângele narațiunii*, LCE, 2001, 33; Catrinel Popa, „*Nedespărțirea de Borges*”, OC, 2001, 44–46; Marin Mincu, „*Metamorfele*” lui Sorin Comoroșan, LCE, 2002, 8; Dorin Ștefănescu, *Textura timpului*, VTRA, 2002, 3–4; Rusu, *Membrii Academiei*, 206–207; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, III, 93–104. C.Ș.

COMPARATISM. Într-o primă instanță, **c.** reprezintă operația de a analiza (prin paralelism și/sau contrast) mai multe opere, autori, stiluri sau genuri literare, în acest sens constituind practica fundamentală a literaturii comparate ca disciplină. În România, apariția și evoluția **c.** (și a literaturii comparate) ridică două tipuri de probleme, bazate pe două excluderi esențiale. În primul rând, e discutabil în ce măsură poate fi inclusă aici și școala de tradiție a **c.** maghiar, dezvoltată în Transilvania înainte de Primul Război Mondial și ilustrată de Sámuel Brassai, Hugo Meltzl, Sándor Imre sau Gyula Haraszti. Deși școala maghiară a avut numeroase realizări notabile (printre care și editarea primei reviste de literatură comparată din lume, „Acta Comparationis Litterarum Universarum”, apărută la Cluj între 1877 și 1888), trebuie ținut cont de faptul că ea nu s-a manifestat în cadrul instituțional al statului român și că, oricum, influența sa asupra **c.** românesc a fost aproape nulă. În al doilea rând, o problemă asemănătoare suscită și numărul relativ ridicat de autori de origine română care s-au afirmat, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, în Occident și care au devenit uneori figuri importante ale comparatisticii mondiale. O asemenea serie începe cu Basil Munteanu, care a activat între 1954 și 1968 ca secretar la „Revue de littérature comparée”, și cu Alexandru Ciorănescu, căruia i se recunoaște meritul de a fi fondat literatura comparată ca disciplină în Spania, prin publicarea manualului *Principios de literatura comparada* (1964). Dar poate și mai semnificativ e cazul grupului de teoreticieni și comparatiști români care au emigrat, începând cu anii '70 ai secolului trecut, în America de Nord și a căror listă, destul de bogată, include nume precum Matei Călinescu, Toma (Thomas G.) Pavel, Virgil Nemoianu, Marcel Corniș-Pop, Mihai Spăriosu, Christian Moraru ș.a. Deși toți aceștia și-au început activitatea și au beneficiat de o primă recunoaștere în mediul academic autohton, ei nu fac parte decât într-o mică

măsură din **c.** românesc, întrucât, pe de o parte, activitatea lor din România rămâne nesemnificativă în raport cu prestigiul pe care l-au dobândit în străinătate, iar, pe de altă parte, scrierile unora dintre ei au fost nu doar necunoscute, ci și interzise în România comunistă.

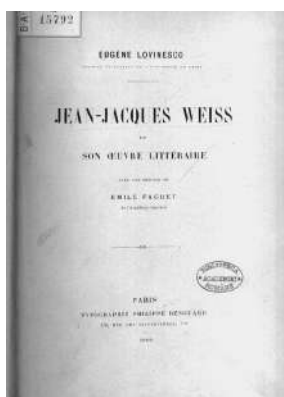
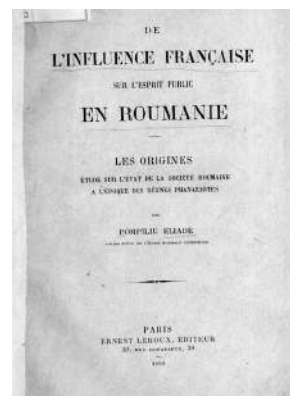
În evoluția **c.** românesc e util să se distingă între perioada sa pre-instituționalizată și cea instituționalizată. Perioada pre-instituționalizată, care acoperă aproximativ un secol (1846–1948), se referă la intervalul în care literatura comparată s-a practicat fără a fi consacrată pe plan academic ca disciplină distinctă. Începuturile acestui fenomen pot fi fixate cu aproximație în 1846, când Ion Heliade-Rădulescu lansează ideea unei ambițioase, dar utopice „Biblioteci universale”, gândită și organizată după modelul francez al lui Aimé Martin, care să facă accesibile la noi marile opere ale literaturilor clasice și moderne. Heliade Rădulescu avea vocație enciclopedică, precum și cultul capodoperei și al spiritului clasic în literatură, care nu poate fi atins „decât după ce limba a fost formată prin traduceri din scriitorii clasici”, avea „constituția spirituală a veacului al XVIII-lea; el iubea valorile universale și gândirea lui evoluează în cercul vast al umanității întregi” (D. Popovici). Preocupări asemănătoare se întâlnesc, în Moldova, la Gheorghe Asachi, care cerea scriitorilor să cunoască literaturile străine clasice și moderne. O informație europeană, bazată pe surse în principal germane, apărea în Transilvania la G. Barițiu. Însă, chiar dacă rata traducerilor în limba română a scrierilor străine a fost una destul de ridicată de-a lungul întregului secol al XIX-lea, ei îi va corespunde destul de târziu o exegeză efectivă. Un moment important în această privință îl constituie apariția studiului *Literatura română și străinătatea* (1881), pe care Titu Maiorescu îl consacră receptării primelor traduceri din literatura română într-o limbă de circulație internațională (germana) și care încearcă să integreze aceste opere într-un curent „popular”, de o anvergură presupus europeană. Un alt moment semnificativ îl marchează activitatea lui C. Dobrogeanu-Gherea, care, în ultimele decenii ale secolului, sub influența lui Hippolyte Taine și Georg Brandes, a publicat numeroase studii asupra politicii traducerilor, asupra succesiunii curenților literare și a popularizat în România unele literaturi emergente, precum aceea rusă, scoțiană, norvegiană, ucraineană și poloneză. În orice caz, în

decursul secolului al XIX-lea, comparația nu este încă organizată în sistem, ci întâmplătoare, intuitivă, spontană, așa cum la fel de spontan se fac asociații și se stabilesc afinități. Deși nu se putea vorbi încă de literatură comparată, la prefigurarea acestei discipline au contribuit și discursurile adiacente: filologia comparată, mitologia comparată, istoria și folcloristica comparată. Pentru ultimul tip de analogii, reprezentative sunt contribuțiile lui A. Odobescu (un adevărat deschizător de drumuri prin articolele sale *Cânticele poporane ale Europei răsăritene mai cu seamă în raport cu țara, istoria și datinile românilor* și *Răsunete ale Pindului în Carpați*, 1861) și Bogdan Petriceicu Hasdeu (prin studiul *Cărțile poporane ale românilor în sec. XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, ce constituie volumul al II-lea din *Cuvente den bătrâni*, tom I–III, 1878–1881). Hasdeu a avut un mare număr de colaboratori, discipoli și continuatori, ce s-au polarizat în jurul numeroaselor publicații pe care le-a editat (Gr. Tocilescu, G. Dem. Teodorescu, S. Fl. Marian, Miron Pompiliu, Lazăr Șăineanu, Al. Lambrior, Moses Gaster ș.a.). Preocupări de folcloristică comparată se înregistrează însă și în secolul următor, prin scrierile unor D. Caracostea, N. Cartoian, Ion C. Chițimia, Adrian Fochi sau Ovidiu Bârlea.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, ca urmare a afinităților lingvistice și politice, c. românesc va fi dominat de câmpul romanisticii, în special de acela al francofoniei, după cum o dovedesc lucrările lui Pompiliu Eliade, N.I. Apostolescu, N. Iorga și Ovid Densusianu. Însușindu-și metoda pozitivistă a școlii comparatiste franceze de la finele secolului al XIX-lea, reprezentanții acestei direcții au furnizat cercetări temeinice, aplicate în special la câmpul culturii române. Deficitul teoretic se va resimți într-o anumită măsură în lucrările lor, cu precădere prin supralicitarea problemei influențelor și prin exagerarea, în consecință, a importanței producătorului în defavoarea receptorului. Totuși, în volumul *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în epoca domniilor fanariote* (1898), Pompiliu Eliade a făcut un pas remarcabil în vederea constituirii literaturii comparate în România. Aceasta în pofida faptului că, propunându-și să acopere întreg „ansamblul de manifestări ale spiritului românesc”, respectiva teză de doctorat este mai mult un studiu de istorie decât unul de

istorie literară. Literatura este abordată aici ca oricare alt domeniu al spiritului, fără vreo preferință, în măsura în care perimetrul cercetării este circumscris de necesitatea epuizării sferelor de manifestare a influenței franceze. În studiul *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine* (1909, inițial teză de doctorat), N.I. Apostolescu a întreprins o analiză detaliată a poeziei românești din secolul al XIX-lea din perspectivă comparatistă. Poezii sunt discutați nu atât din punctul de vedere al „valorii lor intrinseci”, ci din acela al receptării influenței romantismului francez, astfel încât autorul ajunge, prin exces, să generalizeze răsfrângerea romanticilor francezi asupra întregii poezii românești din secolul al XIX-lea (de altfel, chiar poezii români sunt selectați ca reprezentativi în funcție de amploarea influenței franceze pe care au resimțit-o). Pe de altă parte, noțiunea de „influență” comportă ambiguități, nefiind delimitate riguros, în cadrul ei, imitația, adaptarea, localizarea și prelucrarea originală. Cu toate acestea, vastitatea informației i-a permis autorului stabilirea de numeroase conexiuni, procedând metodologic de la receptor spre emițător și depășind tot ceea ce se afirmase anterior cu referire la acest subiect. Inexplicabilă este, totuși, obtuzitatea față de poezia eminesciană: în timp ce poezii minore sunt favorizate, Eminescu este amintit doar incidental și de fiecare dată într-un sens depreciativ. Dominând spectrul de referințe al romanisticii românești din prima jumătate a secolului al XX-lea, francofonia nu reprezintă, totuși, un teren exclusiv. Astfel, în lucrări precum *Dante și latinitatea* (1921), *Sufletul latin și literatura nouă* (I–II, 1922) și *Originea poeziei trubadurilor* (1922), Ovid Densusianu acordă o importanță semnificativă nu numai celorlalte literaturi romanice „majore” (italiană, spaniolă și portugheză), dar și celor de circulație mai redusă, precum cea occitană. De asemenea, N. Iorga a scris o amplă *Istorie a literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor* (I–III, 1920–1925), în care, pe lângă conexiunile anunțate în titlu, discută și interferențele literaturilor romanice cu literatura engleză (prin Shakespeare) și cu cea germană (prin Goethe și Schiller). În paralel cu această dezvoltare, e de semnalat și interesul crescând al istoricilor literari străini față de literatura română, într-o serie care începe cu Ramiro Ortiz (*Per la storia della cultura italiana in Rumania*, 1916; *Letteratura romena*, 1941), Charles Drouhet – al cărui volum

despre *Vasile Alecsandri și scriitorii francezi* (1924) reprezintă prima încercare de cercetare detaliată a influenței franceze asupra ansamblului operei unui scriitor român – sau Jean Boutière cu teza prezentată la Sorbona *La Vie et l'œuvre de Ion Creangă* (1930), și continuă, în perioada postbelică, cu Rosa Del Conte (*Eminescu sau despre Absolut*, 1961/1990), Alain Guillerrou (*Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*, 1963/1977), Amita Bhose (*Eminescu și India*, 1978), Luisa Valmarin (*Studii de literatură română modernă și comparată*, 1987), Hélène Lenz (*La stéréotypie de l'épopée roumaine*, 2000), Eva Behring (*Scriitori români din exil: 1945–1989*, 2001), Marco Cugno (*Mihai Eminescu: nelaboratorio di „Luceafărul”*, 2006), Michael Howard Impey (*Mărturii de după gratii. Experiențe române și italiene*, 2007), Gisèle Vanhese (*„Luceafărul” de Mihai Eminescu. Portrait d'un dieu obscur*, 2011) ș.a. În afara comparatiștilor de profesie, preocupări de literatură comparată au manifestat, în perioada interbelică, majoritatea criticilor și eseistilor români. De regulă, fiecare dintre aceștia s-a specializat în cunoașterea uneia sau a mai multor literaturi europene, care au fost folosite ca termen de referință pentru radiografierea câmpului literar românesc: literatura franceză (Paul Zarifopol, E. Lovinescu și discipolii săi; dar, în realitate, francofonia formează baza culturii generale pentru majoritatea intelectualilor români din epocă), literatura rusă (G. Ibrăileanu), literatura germană (Lucian Blaga), literatura maghiară (Ion Chinezu) etc. Acest spectru de preocupări arată că, la fel ca în alte sisteme literare din estul Europei, **c.** românesc a luat naștere din nevoia de a situa și legitima literatura națională într-un context internațional. De altfel, această funcție etnocentrică și autolegitimantă a **c.** în România se verifică suficient de clar în principală operă a istoriografiei literare românești clasice – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941) a lui G. Călinescu –, unde rolul numeroaselor referințe străine rămâne acela de a evidenția identitatea și valoarea literaturii române; mai mult, când G. Călinescu proiectează o serie de volume monografice consacrate celorlalte literaturi romanice (*Impresii asupra literaturii spaniole*, 1946; *Impresii asupra literaturii italiene*, rămas în stadiu de proiect), o face în primul rând cu scopul de a proba prin intermediul lor „specificul național” al literaturii române. Un program similar ghidează și celelalte scrieri ale lui Călinescu și el

explică de ce, prin cunoașterea aprofundată a cel puțin trei mari literaturi (italiană, franceză și germană), criticul a constituit o excepție în raport cu „specializările” confrăților săi din epocă: „cum nu e cu putință să nu fii comparatist când studiezi un fenomen, specializarea rămâne o eroare” – afirmă Călinescu în *Tehnica criticii și a istoriei literare* (1938). Altfel spus, fără a se considera comparatist de profesie, Călinescu vede în **c.** operația elementară a fiecărei interpretări și valorizări critice. Iar această atitudine infuzează toate operele lui majore: monografia *Opera lui Mihai Eminescu* (I–V, 1934–1936), al cărei capitol final e menit să-l situeze pe poetul român „în timp și spațiu”; *Curs de poezie* (1939), unde „pseudonorme” poetice sunt extrase pe cale inductivă, prin analiza celor mai reprezentative curente ale poeziei europene contemporane; eseurile speculative de la finele deceniului al cincilea, precum *Domina bona* (1947) și *Poezia „realelor”* (1948), care plasează literatura română într-o densă țesătură de conexiuni culturale; și, nu în ultimul rând, studiile consacrate marilor scriitori universali în deceniul al șaselea, adunate ulterior în volum (*Scriitori străini*, 1967).

Sub formă instituționalizată, **c.** se afirmă în România abia după 1948, când, după model sovietic, se introduce în învățământul universitar disciplina „Literatură universală”, care va fi predată la București de Tudor Vianu, la Iași de Al. Dima, iar la Cluj-Napoca de D. Popovici și Liviu Rusu. În anii următori acest act este consolidat prin înființarea unor catedre și departamente distincte în marile centre universitare. Totuși, despre un **c.** românesc propriu-zis se poate vorbi abia după sfârșitul realismului socialist. Un indiciu al instituționalizării îl constituie traducerea primelor sinteze străine de literatură comparată, dintre care sunt de menționat manualul *Littérature comparée* al lui Paul Van Tieghem (1966) sau monumentalele *Mimesis* de Erich Auerbach (1967) și *Literatura europeană și Evul Mediu latin* de Ernst Robert Curtius (1970). După 1970, ritmul traducerilor se intensifică, datorită recent înființatei colecții „Studii” a Editurii Univers, susținută de Romul Munteanu. Pe de altă parte, încep să apară și lucrări românești focalizate pe problemele literaturii comparate, dintre care semnificative sunt, într-o primă fază, acelea ale lui Tudor Vianu și Al. Dima. Astfel, deși activitatea sa literară se întinde pe patru decenii, Vianu s-a dedicat literaturii comparate mai ales în perioada post-belică. El trece astfel drept ctitorul filosofic al disciplinei în România, după cum l-a definit Al. Dima, cel care a jalonat direcția de dezvoltare a **c.** românesc și a stimulat astfel activitatea generațiilor de cercetători care i-au urmat. De exemplu, în conferința *Literatura universală și literatura națională*, ținută la Budapesta în 1955, Vianu pleda pentru deschiderea de perspectivă oferită de un curs universitar, căruia îi fixa drept scop „să întărească în auditorii lui conștiința unității de cultură a lumii”, a realității schimburilor culturale și a interacțiunii

dintre popoare. Conceptul de literatură universală includea, în accepțiunea lui Vianu, operele și faptele „care au dobândit importanță universală în cultura lumii și pe cele care, în calitate de emițători, de transmițători sau de receptori de influențe, au jucat un rol în constituirea curentelor universale în literatură”. Criteriul de recunoaștere și identificare a universalității se aplica operelor reprezentative pentru timpul lor, celor care și-au prelungit importanța și s-au menținut „în conștiința de cultură a oamenilor de azi”. În interiorul literaturii universale, teritoriu fără frontiere de manifestare a **c.**, Vianu așeza câmpul invarianțelor literari și culturale, constantele și permanențele literare. Nu o dată autorul a respins **c.** factologic, bazat pe influențe și surse, pe „raporturi de fapte” și a pledat pentru un **c.** al analogiilor justificative și reversibile, al „alianțelor ideologice” stabilite între factorul emițător și factorul receptor. Introducerea principiului „alianțelor ideologice” (ansambluri de idei filosofice, sociale, literar-estetice la care aderă un scriitor sau mai mulți, receptate într-un alt climat literar național sau în mai multe) marchează deplasarea decisivă dinspre aspectul cantitativ spre cel calitativ în cercetarea literară. Comparației explicative și cauzale, bazate pe raporturi binare, de înruditare directă și de filiație istorică, i se opune astfel comparația acauzală, numită mai târziu de Adrian Marino comparație „pură”, care nu se explică nici prin comunitate de origini, nici prin influență și care stabilește coincidențe, structuri comune și tipuri. Reflecțiile lui Vianu sunt convergente cu polemicile dintre cele două direcții principale ale **c.** internațional, cea franceză, tradițională și pozitivistă, și cea americană, bazată pe principii valorizante estetic, noncantitative și care semnală, la finele deceniului șase, „criza literaturii comparate” (René Wellek). În pofida pluralismului metodologic vag, Vianu are meritul de a fi impus în România un concept de literatură comparată eliberat de fetișismul factologic și de excesele empirice ale pozitivismului. Noutatea viziunii sale în context românesc constă în deplasarea de accent de pe emițător pe receptor, fapt care ar echivala, în opinia lui Vianu, cu o „adevărată revoluție copernicană a studiilor literare”. Căci, dacă opera de artă are un caracter procesual, modulațiile și supraviețuirea ei în timp țin de schimbările de orizont asigurate de generațiile succesive de cititori, care produc constant sensuri noi. Cele mai importante

contribuții comparatiste ale lui Vianu au fost adunate în volumul *Studii de literatură universală și comparată* (1960; ediția a doua, 1963), care acoperă aproape întreg domeniul disciplinei: palinge-neza temelor și motivelor, tipuri, legende, idei și sentimente, concepții de viață etc. Un alt teoretician semnificativ al c. în primele decenii postbelice este Al. Dima, care s-a oprit asupra chestiunilor fundamentale ale disciplinei în *Conceptul de literatură universală și comparată* (1967) și în *Principii de literatură comparată* (1972). Fără a excela prin originalitate, cele două lucrări trec în revistă discuțiile occidentale cu privire la obiectul, metoda și stadiul curent al c., insistând, în spiritul epocii, asupra „specificului național” și, în genere, asupra identității literaturilor. În anii '70 – '80, atât încercările de teoretizare, cât și studiile aplicate de comparatistică românească se înmulțesc, ca urmare a activității unor cercetători precum Adrian Marino, Paul Cornea, Alexandru Duțu, Romul Munteanu, Vera Călin, Edgar Papu, Nicolae Balotă, Dan Grigorescu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Ioan Constantinescu, Livius Ciocârlie ș.a. Totodată, în București apar primele reviste specializate în receptarea literaturii străine. Prima dintre ele este „Secolul 20”, înființată în 1957 și specializată în traduceri și comentarii eseistice. Cu un profil comparatist distinct apare și „Cahiers roumains d'études littéraires”, editată începând din 1973 sub coordonarea lui Adrian Marino. Publicată exclusiv în limbi străine, revista își va câștiga până la căderea comunismului un statut comparabil cu acela al „Neohelicon”-ului maghiar (de altfel, ambele publicații au fost înființate în același an), reușind să reunească în paginile sale prestigioși teoreticieni și comparatiști străini, precum René Étiemble, Marcel Raymond, Jean Starobinski, Jean Rousset,

Tzvetan Todorov, A.-J. Greimas, Hans Robert Jauss sau Claudio Guillén. O altă revistă importantă a epocii este „Synthesis”, înființată în 1974, ca buletin al Comitetului Național de Literatură Comparată, și condusă de Alexandru Duțu. Numele cele mai reprezentative pentru starea de spirit a c. românesc în deceniile opt și nouă sunt Adrian Marino și Paul Cornea, a căror activitate se caracterizează printr-o serie de paralelisme: mai întâi, ambii autori au pus sub semnul întrebării complexele provinciale ale culturii române, pledând în mod hotărât pentru deschidere europeană; apoi, amândoi au reușit să depășească un anume izolaționism tradițional al criticii românești și să desfășoare o bogată activitate științifică în limbi străine; nu în ultimul rând, ei se situează la antipodul modelului impresionist dominant în critica literară autohtonă, apelând din plin la metodele mai noi ale cercetării literare europene: hermeneutică, istoria ideilor, sociologie post-marxistă, estetica receptării etc. Astfel, Adrian Marino și-a stabilit, încă de la începutul anilor '70, o nișă proprie de cercetare, pe care a brevetat-o sub denumirea de „critica ideilor literare”, chiar dacă proiectul său a cunoscut în următoarele trei decenii o serie de completări și reformulări. Inspirat în mod evident de lucrările lui René Wellek asupra conceptelor criticii, programul lui Marino se concentrează în jurul „ideii literare”, în care comparatistul român vede o „denumire convențională pentru totalitatea «fondului» sau conținutului teoretic [...] al literaturii”; totuși, pentru Marino „ideea” nu se reduce la concept, întrucât posibilitățile de reformulare și amplificare semantică ale celei dintâi o fac să aibă statutul unei veritabile „opere” sau „creații”. Aceste premise vor sta la baza unui ambițios proiect enciclopedic, pe care Marino îl va concretiza, mai întâi, sub forma unui *Dicționar de idei literare* (1973, ajuns doar până la litera G), iar apoi, printr-un ciclu (*Hermeneutica ideii de literatură*, 1987; *Biografia ideii de literatură*, I–VI, 1991–2000) dedicat evoluției „ideii” de literatură, inclusiv a termenilor derivați din ea (literatură națională/universală, paraliteratură, antiliteratură etc.), din Antichitate până în secolul al XX-lea. Deși „critica ideilor literare” a lui Marino constituie o întreprindere preponderent teoretică, ea implică și o importantă dimensiune comparatistă, întrucât „ideile literare” constituie niște „invarianti”, iar invariantul, indiferent de natura lui, rămâne „modalitatea esențială prin care

literatura participă la universalitate, mijlocul de a atribui elementelor sale comune o semnificație universală". Din acest motiv, dimensiunea enciclopedică e mereu dublată la Marino de o dimensiune „militantă”, pe care acesta și-a asumat-o ca urmare a contactului cu opera lui René Étiemble, căruia, de altfel, comparatistul român i-a consacrat și o monografie. Pe urmele modelului său francez, Marino a pledat pentru o *littérature (vraiment) générale* și a repudiat în mod programatic eurocentrismul. Ca și Marino, Paul Cornea și-a început activitatea ca istoric al literaturii române, optând pentru sociologia literară într-o epocă în care aceasta era puternic marcată de clișeele marxist-leniniste. Totuși, criticul s-a distanțat treptat de spiritul dogmatic al acestei metode. Astfel, sinteza sa *Originile romantismului românesc* (1972), o analiză detaliată a raporturilor dintre mentalități, ideologie și literatură în perioada 1780–1840, indică deja o îndepărtare de marxismul canonic și apropierea de istoria mentalităților profesată de școala de la „Annales”. Ulterior, apropierea lui Paul Cornea de teoriile lui Lucien Goldmann și Robert Escarpit s-a concretizat într-o serie de

studii privind sociologia lecturii și a succesului, valoarea literară, periodizarea, relațiile interliterare și imagologia. Într-o a doua etapă a activității sale, care începe după 1980, comparatistul se interesează în primul rând de teoria lecturii și de hermeneutică. Spre deosebire de Marino, el se arată preocupat nu atât de elaborarea unui sistem ideologic sofisticat, ci de găsirea unor soluții practice pentru problemele teoretice ale literaturii comparate. Aceasta explică și aria vastă a investigațiilor sale, care acoperă diverse alte sectoare, precum problema canonului, teoria sistemelor, istoria literară ca gen, intenționalismul și relativismul.

După 1989, fundalul instituțional al c. românesc se schimbă radical. Diversele restructurări administrative din mediul academic vor determina fuziunea sau chiar dispariția unor departamente de literatură comparată. Totodată, trecerea la o economie de tip capitalist afectează în mod semnificativ și piața editorială. Traducerea lucrărilor străine continuă, dar într-un ritm mult mai redus în comparație cu epoca precedentă și, mai ales, cu posibilitățile pe care se presupunea că le va aduce desființarea cenzurii; colecția „Studii”, de pildă, va dispărea la începutul anilor 2000. Revistele vor resimți și ele efectele schimbării de sistem. În 1993 „Cahiers roumains...” își va schimba numele în „Euresis”, dar nu va mai reuși să-și redobândească prestigiul anterior – nu atât din cauza materialelor, care vor rămâne de cea mai bună calitate (printre colaboratorii noii serii sunt de amintit Jacques Derrida, J. Hillis-Miller, Gianni Vattimo, Linda Hutcheon, Mihály Szegedy-Maszák, precum și majoritatea comparatiștilor de origine română din Occident), cât din cauza difuzării reduse. Pe de altă parte, după 1989 apar noi reviste. Cea mai importantă dintre ele este, probabil, „Caietele Echinox” (Cluj-Napoca, înființată în 2001), dar din această categorie fac parte și „A Treia Europă” (editată la Timișoara, în cinci numere, între 1997 și 2001) și „Acta Iassyensia Comparationis” (Iași, din 2003). Alt moment semnificativ pentru c. românesc este înființarea Asociației de Literatură Comparată din România în 1997, devenită din 2001 Asociația de Literatură Generală și Comparată din România. Avându-l ca președinte până în 2010 pe Paul Cornea, actualmente pe Mircea Martin, asociația a organizat, începând din 2001, un colochiu anual, care a contribuit în mod vizibil la consolidarea c. în România. În ceea ce privește aspectele metodologice, e de remarcat că, după 1989, comparatistica românească tinde

să se polarizeze în funcție de anumite afilieri instituționale (în special universitare). Din acest punct de vedere, se pot delimita mai multe „școli” sau grupări. Sub raport cronologic, prima tentativă de coagulare instituțională a comparatiștilor români o reprezintă grupul de la Timișoara, care și-a desfășurat activitatea mai ales prin intermediul Fundației „A Treia Europă”. Având în centrul său critici de la Universitatea din Timișoara (Adriana Babeți, Cornel Ungureanu și Mircea Mihaieș), gruparea și-a propus să delimiteze și să studieze specificitatea (inter)culturală a Europei Centrale. Concentrată în perioada 1997–2003, activitatea „școlii” s-a manifestat prin editarea revistei „A Treia Europă”, prin publicarea unei colecții cu același nume (cuprinzând volume de ficțiune, studii academice și eseuri, atât românești, cât și străine), precum și prin realizarea unor antologii destinate promovării conceptului aferent în România. Ulterior, membrii grupării și-au orientat atenția către alte domenii (studii culturale, imagologie, anglistică ș.a.). Doar Cornel Ungureanu a continuat să exploreze și în anii următori spațiul central-european, din perspectiva utopiei și, nu mai puțin, a nostalgiei imperiale, pe care le va descrie prin intermediul unor „cercuri concentrice” de scriitori, generate de continua dialectică între centru și periferie. Cea mai solidă „școală” a comparatisticii românești din ultimele decenii pare a fi aceea de la Cluj-Napoca. În acest sens pledează nu numai existența Centrului de Cercetare a Imaginarului Phantasma, fondat în 2002, și a revistei „Caietele Echinox”, ci și o metodologie comună și desfășurarea mai multor proiecte colective. Câmpul definitoriu al comparatisticii clujene îl constituie teoria imaginarului și domeniile conexe (psihanaliză, mitocritică și arhetipologie), iar liderul său teoretic este Corin Braga. Eseiștul și-a început activitatea la începutul anilor '90 cu o serie de analize ale unor autori români (Nichita Stănescu, Lucian Blaga ș.a.), afinitățile sale teoretice fiind încă de atunci psihanaliza jungiană, arhetipologia lui Gilbert Durand și mitologia comparată. Elaborarea unei concepții proprii s-a produs prin contactul cu teoriile lui Jean-Jacques Wunenburger, care l-au condus pe Braga la câteva rezultate notabile, atât teoretice, cât și practice. Sub raport teoretic, probabil cea mai importantă contribuție este elaborarea conceptului de „anarhetip”, pe care comparatiștul îl opune arhetipurilor din mitocritica tradițională. Alte nume reprezentative ale comparatisticii clujene sunt Vasile Voia, Ștefan

Borbély și Ruxandra Cesereanu. Dintre „școlile” românești actuale, cea mai sincronă cu noile direcții ale c. occidental pare a fi „școala de la Brașov”, care s-a arătat preocupată cu precădere de critica culturală și de teoria poeziei. În ceea ce privește critica culturală, „capul” teoretic al grupării brașovene este Caius Dobrescu, ale cărui eseuri recurg la o perspectivă interdisciplinară, situată la conjuncția dintre istoria ideilor, sociologie, politologie și studii culturale. Pe baza acestei platforme conceptuale, subordonată perspectivei ideologice a liberalismului burghez, Dobrescu a abordat o gamă largă de probleme – multe dintre ele în premieră în spațiul academic românesc –, precum raportul dintre literatura modernă și politică sau dintre avangardă și totalitarism, condiția intelectualului în societatea burgheză modernă, efectele perverse generate de fenomenul modernizării culturilor și societăților comuniste din Europa de Est și, în general, pluralitatea complexă a procesului (post)modernizării, care a generat o serie de evoluții alternative, în funcție de particularitățile locale. Cercetările mai recente ale autorului se concentrează asupra culturii critice europene în secolul al XX-lea. Cealaltă temă constantă de reflecție a membrilor „școlii de la Brașov” este teoria poeziei (în special moderne). În acest domeniu, sunt de amintit lucrările lui Alexandru Mușina și Gheorghe Crăciun. Astfel, Mușina și-a propus să definească „paradigma poeziei moderne”, care s-ar caracteriza în primul rând prin faptul că descrie „o lume în care omul (desacralizat) a devenit, el, sistemul de referință” al textului. Cea mai importantă lucrare de poetică a „școlii de la Brașov” rămâne însă aceea a lui Gheorghe Crăciun, care își propune să descopere „fața ascunsă” a „aisbergului poeziei moderne”. În opoziție cu majoritatea teoriilor esențialiste contemporane, care tind să reducă fenomenul poetic la categoriile conotației, reflexivității, metaforicului, opacității și/sau vizionarismului, Crăciun afirmă, pornind de la o disociere a lui Tudor Vianu, că, pe lângă o asemenea „poezie reflexivă”, lirica modernă găzduiește și o altă tradiție, aceea a unei „poezii tranzitive”. Această tradiție latentă, care pornește nu de la Charles Baudelaire, ci de la Walt Whitman și continuă prin Ezra Pound, Fernando Pessoa, Robert Frost, Konstantinos Kavafis, William Carlos Williams, „ultimul” Eugenio Montale, Francis Ponge, Charles Olson, Robert Lowell, Frank O'Hara ș.a., se caracterizează prin denotație, transparență, „prozaism” deliberat, biografism și directete, fără ca

aceste proprietăți să-i anuleze statutul poetic sau să o plaseze într-o poziție de inferioritate față de lirica „reflexivă”. Spre deosebire de cele trei „școli” amintite, situația **c.** din capitala României este în momentul de față mai degrabă incertă. Deși Bucureștiul a fost centrul universitar care a instituționalizat literatura comparată ca disciplină în România și care a dominat **c.** autohton până la căderea comunismului, acesta nu pare să mai fi reușit să-și susțină și după 1989 o direcție de cercetare proprie, în ciuda activității unor autori precum Dan Grigorescu (anglist de formație, autor al unor importante studii despre curentele literare ale secolului al XX-lea, dar și de istorie a artei), Cornel Mihai Ionescu (care a dezvoltat o manieră de interpretare acut personală, bazată pe teoriile poststructuraliste), Mihaela Constantinescu (cu contribuții despre postmodernism și post-postmodernism), Romanița Constantinescu (în imagologie și naratologie comparată) sau Alexandra Vrâncianu (preocupată de studiile intermediale, în special de tema ekphrasisului). O cauză a acestui recul poate fi lipsa unei reviste proprii de literatură comparată sau a unor mecanisme instituționale convergente (centre de cercetare, proiecte comune ș.a.). Semnificativ în această privință este și faptul că, în ultimul deceniu, cele mai importante contribuții comparatiste bucureștene le aparțin nu atât comparatiștilor de profesie, cât specialiștilor în literatura română și ele tind să se concentreze în jurul analizei fenomenului postmodernismului în context românesc. O situație aparte ocupă, în contextul bucureștean, Monica Spiridon, al cărei statut profesional ilustrează perfect această „stare de excepție”, întrucât actualmente autoarea nu este profesoară de literatură comparată, ci de semiotică și comunicare. Cât privește activitatea de comparatist, se pot distinge în activitatea ei două faze. Până în jurul anului 2000, Monica Spiridon s-a preocupat îndeosebi de studiul literarității și al intertextualității. E de reținut mai ales *Melancolia descendenței* (1989), care, recurând la numeroase exemple românești și străine, contrapune conceptului „anxietate a influenței” al lui Harold Bloom un tip de creativitate regresivă („melancolia descendenței”), bazată nu pe încercarea de emancipare paricidă față de modele, ci pe demersul de recuperare a lor. În schimb, lucrările mai recente ale autoarei indică o reorientare către imagologia comparată, concretizată prin demersul de a situa identitatea culturală românească în context european. Dincolo de cazurile discutate mai sus

și cu referire la studiul genurilor și al curentelor literare, merită amintite lucrarea de pionierat a lui Liviu Petrescu despre poetica postmodernismului (1995) sau ampla sinteză a lui Eugen Simion despre jurnalul intim (I–III, 2001). Totodată, după 1989 au continuat cercetările comparatiste asupra relațiilor literaturii române cu alte literaturi. Sunt de notat la acest capitol lucrările semnate de Pia Brînzeu (despre europenitatea prozei românești și britanice), Sanda Cordoș (despre problema crizei în literaturile română și rusă din secolul al XX-lea), Mircea Muthu (despre balcanismul literaturii române) ș.a. Perioada de după 2000 înregistrează și apariția unei noi generații de comparatiști români, reprezentată de nume precum Mihaela Ursa, Rodica Ilie, Adrian Lăcătuș, Rodica Grigore, Cătălin Ghiță, Cătălin Constantinescu sau Andrei Terian.

Repere bibliografice: Titu Maiorescu, *Literatura română și străinătatea* [1882], în *Opere*, I, îngr. D. Vatamaniuc, pref. Eugen Simion, București, 2005, 37–50; Pompiliu Eliade, *De l'Influence française sur l'esprit public en Roumanie. Les origines. Étude sur l'état de la société roumaine à l'époque des règnes phanariotes*, Paris, 1898; N.I. Apostolescu, *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, pref. Émile Faguet, Paris, 1909; N. Iorga, *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor*, I–III, București, 1920–1925; Ovid Densusianu, *Sufletul latin și literatura nouă*, I–II, București, 1922; D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade-Rădulescu*, București, 1935; N.I. Popa, *Un umanism modern*, IIȘ, 1937, 15 septembrie; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), *Ist. lit.* (1982); Alexandru Ciorănescu, *Literatura comparată*, București, 1944; Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*, ed. 2, București, 1963; G. Călinescu, *Scriitori străini*, București, 1967; Al. Dima, *Conceptul de literatură universală și comparată. Studii teoretice și aplicative*, București, 1967; *Probleme de literatură comparată și sociologia literară*, București, 1970; N.I. Popa, *Comparatismul românesc*, ALIL, t. XXII, 1971; Paul Cornea, *Originile, passim*; Al. Dima, *Principii de literatură comparată*, ed. 2, București, 1972; *Istoria și teoria comparatismului în România*, îngr. Al. Dima și Ovidiu Papadima, București, 1972; Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, I (A–G), București, 1973; Papu, *Clasicii, passim*; Cornea, *Regula, passim*; Romul Munteanu, *Clasicism și baroc în cultura europeană din secolul al XVII-lea*, I–III, București, 1981–1985; Al. Dușu, *Literatura comparată și istoria mentalităților*, București, 1982; *Le Comparatisme roumain*, I–II, îngr. Romul Munteanu, București, 1982–1985; Adrian Marino, *Comparatisme et théorie de la littérature*, Paris, 1988; Monica Spiridon, *Melancolia descendenței*, București, 1989; Adrian Marino, *Biografia ideii de literatură*, I–VI, Cluj-Napoca, 1991–2000; Liviu Petrescu, *Poetica*

postmodernismului, Pitești, 1995; Velea, *Universalisti, passim*; Dan Grigorescu, *Introducere în literatura comparată. Teoria*, București, 1997; Corin Braga, *10 studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, 1999; *Comparatismul azi*, îngr. Dim. Păcurariu, București, 2000; Ștefan Borbély, *De la Herakles la Eulenspiegel. Eroicul*, Cluj-Napoca, 2001; Vasile Voia, *Aspecte ale comparatismului românesc*, Cluj-Napoca, 2002; Simion, *Ficțiunea*, I–III, *passim*; Sanda Cordoș, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*, Cluj-Napoca, 2002; Gheorghe Crăciun, *Aisbergul poeziei moderne*, postfață Mircea Martin, Pitești, 2002; Monica Spiridon, *Les Dilemmes de l'identité aux confins de l'Europe: le cas roumain*, Paris, 2004; Corin Braga, *De la arhetip la anarhetip*, Iași, 2006; Paul Cornea, *Interpretare și raționalitate*, Iași, 2006, *passim*; Monica Spiridon, „Cum poți să fii român?“. *Variațiuni pe teme identitare*, Craiova, 2006; Caius Dobrescu, *Revoluția radială. O critică a conceptului de postmodernism dinspre înțelegerea plurală și deschisă a culturii burgheze*, Brașov, 2008; Muthu, *Balkanismul*; Paul Cornea, *Delimitări și ipoteze. Comunicări și eseuri de teorie literară și studii culturale*, Iași, 2009.

A.T., V.V.

COMȘA, Ioan (26.XI.1912, București – 6.XII.2006, București), traducător, publicist. Este fiul Otiliei (n. Garfunkel) și al lui Aron Comșa, contabil. Absolvent al Liceului „Matei Basarab” (1928) din Capitală și tot aici licențiat al Facultății de Științe Juridice (1933), face și studii la Pitman's College din Londra. Membru al Baroului de Ilfov, este secretar în biroul consilierului juridic al Legației Britanice (1935–1941), avocat pledant la Institutul Central de Statistică (1944–1947) și, concomitent, redactor al publicațiilor „Rumanian Press Review” pentru Misiunea Militară Americană (octombrie 1944–martie 1945), apoi pentru Misiunea Politică Americană (aprilie 1945–iulie 1947). Ocupă ulterior cu totul alte funcții: documentarist la Biblioteca Americană din București (1947–1950), planificator și apoi muncitor la Cooperativa Micii Muncitori Metalurgiști (1952–1953), redactor pentru texte în limbile franceză, germană și engleză la Editura Medicală (1956–1973), la Editura de Stat pentru Literatură și Artă (1957–1961), la Editura pentru Literatură Universală (1961–1970) și la Editura Minerva (1970–1973). Între 1990 și 2000 este secretar al Asociației Amicii Statelor Unite, care editează „Revista româno-americană” (relansată în 1997, unde figurează ca secretar general de redacție la primul număr). Colaborează cu studii, eseuri și

traduceri la „Manuscriptum”, „Revista bibliotecilor”, „Pembroke Magazine” (Carolina de Nord, SUA), „Secolul 20”, „România literară”, „Tribuna României” ș.a.

Prieten cu Mihail Sebastian, în al cărui jurnal este evocat de câteva ori, C. a lăsat imaginea unui cărturar rafinat, de o deosebită modestie și discreție. Poliglot înzestrat, se afirmă ca un bun traducător din literaturile engleză și americană, mai ales din opera lui Charles Dickens și a lui Erskine Caldwell. *Viața lui David Copperfield* de Charles Dickens, în transpunerea lui C. (I–III, 1965), se distinge prin fidelitatea față de sensurile originalului. Scrupulozitatea traducătorului se vedește și în grija cu care și-a revizuit prima ediție. Pentru *Njala. Saga despre Njal*, transpusă din islandeză (parțial mai întâi în 1963) este distins cu Premiul Asociației Scriitorilor din București (1980). C. are, de asemenea, numeroase alte contribuții: studii și comunicări despre scriitorii americani, traduceri risipite în publicații (unele chiar fără semnătură), îngrijiri de ediții din critica literară americană (de pildă, bibliografia traducerilor în românește din această literatură ca anexă la volumul lui Marcus Cunliffe, *Literatura Statelor Unite*, 1969) sau versiuni în engleză ale unor ecranizări după opere clasice românești. În „Revista româno-americană” a publicat o valoroasă cercetare bibliografică intitulată *Cronologia relațiilor româno-americane. Contacte directe, relații economice consulare și diplomatice*, privind perioada de la 1630 la 1930, unica sursă de documentare pentru specialiștii care studiază difuzarea literaturii americane în străinătate, de interes pentru istoriografia literară și politică din ambele țări.

Traduceri: Ernest Thompson Seton, *Povestiri despre animale*, București, 1956, *Vulpea din Springfield*, București, 1964; Ralph Fox, *Gingis-han*, București, 1958; Erskine Caldwell, *În genunchi, cu fața la soare*, București, 1958, *Moartea unei haimanale*, pref. Silviu Iosifescu, București, 1961, *Pământ american*, pref. trad., București, 1969; *Saga despre Njal*, București, 1963; ed. (*Njala. Saga despre Njal*), București, 1980; Charles Dickens, *Viața lui David Copperfield*, I–III, pref. Ana Cartianu, București, 1965; Eugene O'Neill, *Marco Milionul*, în Eugene O'Neill, *Teatru*, I, pref. Petru Comarnescu, București, 1968.

Repere bibliografice: Grigore Vereș, *Opera lui Charles Dickens în România*, București, 1982, 114–115; Ion Horea, *Profil de cărturar – Ioan Comșa*, „Biblioteca Bucureștilor”, 2000, 2; „Revista româno-americană”. *Profil*, OC, 2003, 158; Gheorghe Istrate, *Ioan Comșa*, RL, 2006, 51–52. **I. D.**

CONACHI, Costache

(14.IX.1778, Țigănești,
j. Galați – 4.II.1849,
Țigănești, j. Galați),
poet, autor
de piese de teatru,
traducător.

Fiu al Ilenei, descendentă din Cantacuzini, și al vornicului Manolachi Conachi, **C.** primește la botez prenumele Alexandru, cel de Costache fiindu-i dat mai târziu, potrivit unui vechi obicei, pentru răscumpărarea postumă a unui copil. Învăță la început în familie, cu refugiatul francez Fleury, continuând și terminându-și studiile la Școala Domnească din Iași. Inteligent, sociabil și dornic de afirmare, se impune repede ca unul din cei mai instruiți tineri din protipendada Moldovei; stăpânește limbile greacă, franceză, turcă și slavonă și este solicitat de timpuriu în câteva importante dregătorii. La vârsta de douăzeci și opt de ani era ispravnic de Tecuci, între 1814 și 1818 vornic de aprozi și vornic de politie la Iași, între 1823 și 1827 era al doilea răspunzător de visterie și conducea Departamentul Afacerilor Străine, iar între 1831 și 1838 mare logofăt al Dreptății în Moldova. Se număra printre membrii comitetului de redactare a Regulamentului Organic, el fiind autorul articolelor care preconizau unirea Principatelor. Spirit întreprinzător și deschis înnoirilor, în măsura în care acestea nu anulau bunele tradiții preluate de la înaintași, **C.** sprijină înființarea Societății de Medici și Naturaliști din Iași și este inițiator al industriei extractive din Moldova. Deși la moartea tatălui său, renumit pentru felul în care își risipise averea în chefuri, nu moștenise aproape nimic, izbutește, prin pricepere, ingeniozitate și tenacitate, să agonisească imense moșii și valori care, alăturate autorității sale culturale și juridice, îi permit să aspire, în 1834, la scaunul de domnitor al țării, în competiție cu Mihail Sturdza, dar tentativa eșuează.

Dacă în planul activităților practice a manifestat o neobișnuită abilitate, sub raport spiritual **C.** se vedește un adept moderat al filosofiei Luminilor, susținând și promovând idei care vizau

schimbări favorabile bunului mers al comunității. Preia și recomandă din ideologia iluministă concepte esențiale, atrăgând atenția asupra importanței rațiunii și a rolului științelor în toate domeniile existenței imediate, declarându-se partizan al dreptului natural și al încurajării concrete a creației artistice originale. Într-o *Scrisoare către mitropolitul Veniamin* (1837) dezvoltă puncte de vedere privitoare la folosul transformărilor în apropierea ritmului social autohton de acela al țărilor cu o tradiție economică și culturală superioară. Schimbările, credea **C.**, trebuie să aibă loc prin acumulări firești, nu sub impulsul imitării, al impunerii sau sub cel al înlăturării bunelor obiceiuri ale pământului, pentru că nimic nu este mai păgubitor decât „zgomotul de cuvinte fără fapte”. Consideră absolut necesară utilizarea limbii țării ca instrument de culturalizare și de îmbogățire a valorilor spirituale naționale, pentru aceasta trebuind ca limba română să pătrundă în școli ca prim obiect de studiu. Nu refuză ideea îmbogățirii limbii vorbite prin asimilarea de neologisme, dar crede că ele se cer admise cu precauție, prin adaptarea la specificul limbii române. S-ar putea spune că, modest, anticipează, ca și alții, aspecte din activitatea culturală a lui Titu Maiorescu: problema formelor fără fond și aceea a atitudinii față de neologisme. Familiarizat, prin lecturi directe sau prin intermediare grecești, cu literatura și filosofia Franței din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, **C.** consideră necesară traducerea sau adaptarea în limba română a unor lucrări, preluarea unor motive sau teme din poezia neoclasică franceză, ca și din operele unor autori aliniați ideologiei Luminilor. El însuși dă transpunerile *Istoria lui Velisarie* și *Alchibiad sau Iubirea de sânăș, fără măsură* de Marmontel, *Narchez amorezatul de sânăș*, recomandată ca fiind „după *Metamorfozurile* lui Ovidiu asupra mitologiilor”, probabil o versiune franceză a scrierii lui Ovidiu, *Către Leandru că nu venea* și *Julia către Ovidie* de Claude-Joseph Dorat, fragmente din tragediile *Alzire* (sub forma *Arzili* la **C.**), *Zaïre*, *Oreste* și din poemul *Henriade* de Voltaire, eseul *Cercare de voroavă* după Alexander Pope, cuprinzând reflecții asupra relației om–natură, un rechizitoriu făcut războiului și comportamentului inuman al conchistadorilor spanioli, dar și un elogiu adus rațiunii umane. În aceeași categorie de preocupări se înscrie și traducerea lucrării *Privire politică asupra Europei toate din anul 1825* de Pierre

d'Herbigny, studiu analitic incluzând observații și comentarii asupra situației socio-economico-politice a continentului. Dincolo de interesul cunoașterii propriu-zise a unor astfel de scrieri, traduceri ale lui C., cu toate că au circulat în versiune manuscrisă, au contribuit la o relativă limpezire a personalității limbii române, prin efortul de găsire a unor corespondențe lexicale convenabile, într-o vreme când limba țării era prea puțin folosită ca mijloc de exprimare literară și artistică. El este și autor al unui mic îndreptar de prozodie, *Meșteșugul stihurilor românești*, în cuprinsul căruia se arată interesat de conținutul și de tehnica versificației. Semnează, singur sau în colaborare, primele comedii culte din istoria literaturii române, având ca obiect al demonstrației satirice aspecte din realitatea vremii sale, considerată critic sub raport social și moral. Aceste texte, care „nefiind teatru, s-au jucat la păpușării”, au meritul de a fi încercat trasarea unor caractere în acțiune și de a cuprinde replica personajelor în versuri destul de fluide, cu o vădită dispoziție către amuzamentul motivat. *Comedie banului Costandin Canta, ce-i zăcăbuja și Cavaler Cucoș*, scrisă în colaborare cu Neculai Dimachi și Dumitrache Beldiman, este o satiră împotriva zgârceniei și arghirofiliei. *Giudecata femeilor*, datată 1 decembrie 1806, admonestează, într-un limbaj uneori cel puțin nonconformist, moravuri și năravuri ale boierimii, printre personaje numărându-se autorul însuși. O altă comedie condamnând imoralitatea protipendadei este *Amoriul și toate harurile*.

Notorietatea în epocă și atenția posterității critice i le-a adus însăși lui C. lirica sa, preponderent erotică, dar care cuprindea și cântece de lume sau compuneri meditative, circulând în copii manuscrise sau intrând în repertoriile lăutărești. Prima ediție, *Poezii. Alcătuiuri și tălmăcirii*, apare postum, la Iași, în 1856. Între 1800 și 1830, interval în care produce un număr important de versuri, scrisul lui C. cunoaște două etape distincte: una, până în preajma anului 1820, este bogată în compuneri ocazionale, acrostihuri, cântece de lume, stihuri erotice declarative; muza inspiratoare, mereu alta, a acestui permanent îndrăgostit este idealizată și impersonală, frumusețea ei, „nurii” îl îndeamnă la extaz și la exclamații superlative, adunate în strofe sufocate de lamentări, oftături și leșinuri, pentru uzul saloanelor, dar și al serenadelor cu lăutari. În cea de-a doua etapă, de după 1820, tonul devine meditativ, elegiile iau locul

entuziasmelor celebrând iubiri pasagere; dragostea mistuitoare pentru Smaranda Negri, Zulnia, cum o alintă el, introduce accente tragice în clamarea sentimentului („Cine-o iubit pe Zulnia, a iubi alta nu poate”). Poate fi stabilită și o legătură între poezii cum ar fi *Amoriul din prieteșug* sau *Scrisoare către Zulnia* și poemul *Eloiza către Abeliard*, din ciclul „eroidelor” lui Collardeau, lucrare tradusă de C. Versificările, până acum de circumstanță, se transformă într-un discurs patetic, stând sub semnul unei mari intensități a trăirilor intime. Argumente etice, generate de conflictul dintre sentiment și convenția socială, conferă dicțiunii o anume gravitate, nesprijinită însă și de calitatea limbajului, tributari unui clasicism întârziat. Apropii, teoretic posibile, s-au făcut cu lirica lui Petrarca, pornindu-se de la nefericirile petrecute în viața sentimentală a celor doi poeți. În lirica meditativă C. elogiaza munca țăranului (*Răspunsul unei scrisori*), egalitatea originară a oamenilor (*Cine are gust să-mi creadă*) sau, cu accente de relevabilă vibrație a imaginilor, comentează caracterul efemer al vieții (*Pe năsalie*). Iluminist în fond, dar alăturând trăsăturilor clasice semne ale romantismului care se definea în poezia occidentală, C. rămâne prezența cea mai interesantă pentru începuturile poeziei moderne românești, fiind considerat chiar „părintele (re)găsit al poeziei românești” (Mihai Zamfir).

Originalitatea lui Conachi constă în specializarea erotică, în cultul exclusiv al eului, iar savoarea vine din ineditul mediului. Căci Conachi este un Petrarca ras în cap, cu chip de faun oriental, cu ișlic, antereu și iminei, obișnuit a subtiliza pe sofale și a-și trimite mesagiile prin ȣiganii lăutari, neverosimil în pădure, ducând omagiul până la târărea în pulbere și la închinarea ortodoxă, și tristețea occidentală până la pandalii și istericale.

G. CĂLINESCU

Judecând cu miturile propuse de Denis de Rougemont, Conachi este un Don Juan care se ia drept un Tristan. Seducător profesionist, el cântă (plânge) o pasiune aflată mereu pe marginea prăpastiei. O substituie, o corupere a miturilor se observă în aceste versuri prefăcute în care seducătorul reclamă suferința cea mai adâncă. Un seducător care se preface a fi victimă. Arma lui nu e cinismul, ci umilința. Ca să câștige, el își strigă netrebnicia. Iată o nuanță pe care Denis de Rougemont n-o observă în literatura erotică a Occidentului. Orientul a subțiat și corupt simțurile sau le-a adaptat unei mentalități care face din femeie un obiect exclusiv erotic. Un obiect ce trebuie corupt prin daruri, cucerit printr-un complicat ceremonial.

EUGEN SIMION

SCRIERI: *Poezii. Alcătuiri și tălmăciri*, îngr. Neculai Ionescu, Iași, 1856; ed. 2, îngr. Miron Pompiliu, pref. Caterina Konaki Vogoride, introd. Emanuil Vogoride Konaki, Iași, 1887; ed. I-II, Iași, 1893; *Poezii Văcărești*, Costache Conachi, *Poezii*, îngr. și pref. Ion Pillat, București, 1942; *Scrieri alese*, îngr. Ecaterina și Alexandru Teodorescu, pref. Alexandru Teodorescu, București, 1963; *Opere*, îngr. și pref. Efim Levit, Chișinău, 1978; *Visul amorului*, îngr. Lucian Vasiliu, pref. Emil Iordache, Iași, 2000. **Traduceri:** M-me Cottin, *Matilda*, I-III, Iași, 1844 (în colaborare cu Iacob Fătu); [Claude-Joseph Dorat, Alexander Pope], în *Scrieri alese*, București, 1963.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit. XVIII*, II, 402-414; G. Ibrăileanu, *Curs de istoria literaturii române moderne. Epoca Conachi*, Iași, 1920, 309-357; Perpessicius, *Opere*, XI, 152-156; Caracostea, *Scrieri*, II, 181-184; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 88-95, *Ist. lit.* (1982), 85-91; Popovici, *Studii*, I, 402-422; Călinescu, *Opere*, VI, 633-637, VII, 370-374, 1003-1009, XII, 704-707; Cornea, *Studii*, 79-102; Anghelescu, *Preromant. rom.*, 134-136, 143-173; Cornea, *Originile*, 302-320; *Dicț. lit.* 1900, 203-204; Simion, *Dimineața*, 231-292; Piru, *Ist. lit.*, 35-36; Scarlat, *Ist. poeziei*, I, 180-186, *passim*; Manolescu, *Istoria*, I, 204-206; Negoiescu, *Ist. lit.*, I, 16-19; Sorescu, *Bibliotecă*, 95-104; *Dicț. analitic*, I, 36-37; Perian, *Pagini*, 30-45; *Dicț. esențial*, 195-197; Micu, *Ist. lit.*, 65-66; Ștefan Andronache, *Costache Conachi – biobibliografie*, Tecuci, 2000; Paul Păltănea, *Neamul logofătului Costache Conachi*, București, 2001; Ursu, *Contribuții ist. culturii*, 401-407; C. D. Zeletin, *Lumina eșecurilor din căutarea lui Conachi*, ATN, 2006, 3-7; Ursu, *Alte contribuții*, 199-237; Zamfir, *Panorama*, I, 77-86. **C. P.**

CONCORDIA, jurnal politic și literar apărut la București, bisăptămânal, de la 6 februarie până la 6 august 1857. Redactor-șef: C.A. Crețulescu; editor: Effingham Grant, fratele Mariei Rosetti. De altfel, lui C.A. Rosetti i se propusese conducerea comitetului de redacție, iar redactorii s-au aflat tot timpul sub influența lui. Intenția inițiatorilor era de a edita o publicație în care să-și dea mâna toți unioniștii din cele două principate, pe deasupra intereselor de partid sau de grupare politică. Ei nutreau în egală măsură și ambiții literare, încercând să realizeze la București ceea ce izbutise V. Alecsandri la Iași prin „România literară” cu doi ani înainte. Jurnalul a concentrat un grup de scriitori de valoare, în frunte cu V. Alecsandri, Gr.

Alexandrescu și D. Bolintineanu. La partea politică, alături de C.A. Crețulescu colaborează I.A. Filipescu, Grigore Ioranu și Petre I. Cernătescu. Fără să fie o gazetă literară propriu-zisă, **C.**, care avea un program politic bine stabilit, dispune și de un program literar limpede, în linii mari asemănător cu cel de la „Dacia literară”, adaptat la cerințele momentului. Versurile lui V. Alecsandri, în care poetul cânta idealul Unirii sau gloriosul trecut istoric, constituie arma cea mai de preț a gazetei. În același spirit, Gr. Alexandrescu dădea aici satire și versuri patriotice, printre care *Cometei anonsate pentru 13 iunie și Răspunsul cometei*, iar Dimitrie Ralet semna articole politice în spirit unionist. G. Crețeanu colabora cu versuri patriotice, cu un poem în proză, în care imita cadențele înflăcărâte ale *Cântării României*, și cu o traducere din versurile admiratorului austriac al lui Napoleon, J. C. von Zedlitz. Tot versuri publică G. Baronzi, Al. Depărățeanu și Al. Sihleanu, iar A. Costiescu îi închina lui V. Alecsandri o odă cu accente patriotice. Ceea ce lipsește însă **C.** pentru a juca, în pregătirea Unirii, rolul de catalizator, spre care se îndreptau ambițiile redactorilor, sunt articolele de directivă și de critică literară. După șase luni de apariție, publicația se autodesființează, cu trei zile înainte ca de sub teascurile tipografiei lui Ferdinand Ohm să iasă primul număr din „Românul” lui C.A. Rosetti. Gestul redactorilor de la **C.** nu era întâmplător și nici doar simbolic. Ei considerau că își făcuseră datoria, mai ales în ceea ce privește acțiunea propagandistică și literară, iar acum se concentră în jurul unei gazete militante, mai potrivită împrejurărilor politice. **R.Z.**

CONCORDIA, gazetă politică și literară apărută la Pesta, bisăptămânal, între 3 august 1861 și 25 decembrie 1870. Până la 3 ianuarie 1863 a fost redactată de Sigismund V. Pop, care de la această dată, în calitate de proprietar al periodicului, îi transferă sarcina de „redactor răspunzător” lui Al. Roman, profesor de limba și literatura română la Universitatea din Pesta. Divergențe de natură politică, privitoare la orientarea gazetei, îl fac pe Al. Roman să renunțe la conducerea ei, după mai bine de trei ani. Mai ales în primii ani, apariția periodicului a fost deseori oprită de cenzură. **C.** se citea în întreaga Transilvanie și, pentru a răspunde interesului cititorilor, își organizase o rețea de corespondenți în comitate și în marile

orașe. După retragerea lui Al. Roman, care din 1868 va edita „Federațiunea”, C. își pierde treptat colaboratorii, mai ales pe cei literari, și cititorii. Politicește, gazeta lui Sigismund V. Pop încerca o mediere între interesele naționale ale românilor din Transilvania și autoritățile de la Pesta și Viena. Programul cultural și literar era mai vag. Notabilă este grija, statornic anunțată și în editoriale, pentru cultivarea limbii române. Gazeta a fost totuși criticată de Titu Maiorescu, odată cu celelalte jurnale românești din Imperiul Austro-Ungar, pentru exagerări etimologice și forme străine de spiritul limbii noastre. În primii ani de apariție la C. au scris mulți dintre cei mai cunoscuți literați transilvăneni ai epocii. Spre deosebire însă de „Gazeta de Transilvania” sau de „Familia”, Sigismund V. Pop și Al. Roman nu au avut intenția să facă din gazeta lor organul unei orientări literare precise, așa cum nu-l făcuseră nici organul unei direcții politice ferme. Din acest motiv, colaboratorii literari s-au îndepărtat cu timpul, atrași de alte periodice. De la primele numere au colaborat cu versuri Iosif Vulcan, I. Papiu, Justin Popfiu, At. M. Marienescu, Iulian Grozescu, Moise Sora Noac, apoi Aron Densușianu, Ioniță Scipione Bădescu, I.C. Drăgescu, Vasile Bumbac. În C. Iosif Vulcan publică și nuvele, la fel Constanța Dunca-Schiau, Mihail Besanu, I.C. Drăgescu. Aici și-a tipărit I. Codru-Drăgușanu (începând cu numărul 22/1863) însemnările din călătoriile sale prin Europa. Foarte des au apărut și numele unor scriitori din Principate: V. Alecsandri, D. Bolintineanu – cu versuri și articole politice –, C. Bolliac, C.D. Aricescu, G. Baronzi, Gr. H. Granda, Gh. Tăutu și V.A. Urechia. Cele mai multe texte literare sunt republicări după gazetele din Iași sau București, dar grija cu care sunt alese semnalează că în spațiile neutralității politice afișate se ascundea adeziunea la cauza națională. Iosif Vulcan a tradus din Jókai Mór (nuvela *Capul lui Iordachi*). S-a mai tâlmăcit din Montesquieu și din alți scriitori francezi și germani. At. M. Marienescu și T. Catone colaborau cu folclor cules din Ardeal și Banat. După gazeta bucureșteană „Reforma” se retipărește comentariul lui D. Bolintineanu la colecția de poezii populare a lui V. Alecsandri, iar lui Iulian Grozescu i se republică articolul apărut în publicația maghiară „Fővárosi Lapok”, în care recenza critic, restabilind adevărul, culegerea de balade secuiești ale lui Kriza János, în care culegătorul

inclusese multe balade populare românești. C. mai adăpostește un studiu al lui I.G. Sbiera despre colindele de Crăciun și un articol al lui Aron Densușianu consacrat poeziei populare. Acesta din urmă tipărea și o ambițioasă încercare de definire a operei lui Dante, însoțită de un documentat preambul biografic și de traducerea unor fragmente din *Divina Comedie*. Câteva recenzii, câteva articole cu caracter mai general, unele având intenții polemice, precum discuția dintre Mihai Besanu și I. Pop-Florantin privitoare la datoriile criticii literare sau aceea dintre Timotei Cipariu și Al. Papiu-Ilarian în legătură cu modul în care se face critica unui text, vădesc preocuparea redacției de a se racorda la viața literară a epocii. **R.Z.**

CONDEESCU, Dan Alexandru (15.II.1950, București – 15.08.2007, București), critic și istoric literar, editor. Este fiul Genovevei Milea și al lui Alexandru Milea, economiști. A urmat cursurile Facultății de Limba și Literatura Română a Universității din București, absolvite în 1974. Din 1978 a susținut rubrici de critică în diverse reviste literare, între 1982 și 1987 deținând, de pildă, rubrica „Debut” la „Luceafărul”. În 1990 ajunge redactor-șef adjunct la „România pitorească”, unde fusese angajat încă din 1979. Tot din 1990 va fi director al Muzeului Literaturii Române și din 1992 redactor-șef al revistei „Manuscriptum”. A înființat Editura Muzeul Literaturii Române. A debutat în revista „Limba și literatură” în 1973, iar editorial în 1997 cu *Planeta Moft* (Premiul Asociației Scriitorilor din București). A mai colaborat la „Amfiteatru”, „Viața românească”, „Contemporanul”, „România literară”, „Calende”, „Adevărul literar și artistic”, „Literatorul”, „Convorbiri literare” ș.a.

Volumul de debut al lui C., *Planeta Moft*, subintitulat „o utopie critică despre rolul celei de-a patra puteri constituționale (Sfinte Sisoie!) în opera lui I.L. Caragiale”, constituie o insolită sinteză critică scrisă cu nerv, într-un stil degajat și ironic, preluând cu voluptate modelul „carnavalului textual” caragialian. „Utopia critică” propusă, o mostră de demers critic postmodern, analizează în principal publicistica lui Caragiale, cu referiri la momente relevante ale biografiei scriitorului, cu detalii savuroase despre lumea și obiceiurile contemporanilor săi, elementele de istorie și critică literară, de istorie culturală și a mentalităților subordonându-se conceptului central al cărții – „moftul”, echivalentul

modernului kitsch. **C.** abordează scrisul, lumea și omul Caragiale din perspectiva kitschului ca fenomen cultural și ontologic definitoriu pentru „locuitorii Planetei Moft”. Este vorba despre crearea unui univers de hârtie, gol de substanță, a unei lumi alienate, închise, aflate sub fascinația și dominația presei. Fenomenul mass-media pașoptist și post-pașoptist este studiat ca factor declanșator al unei existențe falsificate, de care însuși omul și gazetarul Caragiale a încercat să se salveze prin opera sa „literară”, molipsită și ea de ticurile și de clișeele limbajului publicistic. *Rică Venturiano c'est moi* (titlul unui capitol) se referă tocmai la „lupta cu omul-kitsch care-l pândește dinăuntru” pe Caragiale și pe care îl exorcizează prin intermediul unei „duble parodii”, parodia unei lumi-parodie. „Mitologia moftului” cuprinde varii subspecii, toate invenții ale presei și efecte ale existenței-kitsch: „mitul revoluției”, „mitul progresului modern”, modelul cetățeanului responsabil, răsturnate parodic în imaginea rabelaisiană a unei „edenice” mahalale de trai absurd și perpetuu carnaval. Deși ia de multe ori forma unui joc speculativ, *Planeta Moft* este, în substanța ei, o temeinică cercetare a relațiilor dintre scriitorul (de literatură) și publicistul Caragiale, dintre universul său interior, cel al personajelor și lumea contemporanilor săi, o analiză a publicisticii caragialiene din perspectiva retoricii discursului gazetăresc. Concomitent, **C.** este cel mai aplicat editor al operei lui Nichita Stănescu: a îngrijit și prefăcut edițiile *Ordinea cuvintelor* (I–II, 1985), *Fiziologia poeziei* (1990), *Opera poetică* (I–II, 1999–2000), *Opera magna*, ediție integrală (I–V, 2004–2006). În 2003 a editat și integrala operei lui Virgil Mazilescu.

SCRIERI: *Planeta Moft*, București, 1997. **Ediții:** Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor*, I–II, pref. edit., București, 1985, *Fiziologia poeziei*, București, 1990, *Colindă pentru inimă*, Galați, 1991, *Opera poetică*, I–II, București, 1999–2000, *Opera magna*, I–V, introd. edit., București, 2004–2006; Nichifor Crainic, *Memorii*, vol. II: *Pribeag în țara mea*, pref. Alexandru Cojan, București, 1996; M. Eminescu, *Versuri lirice*, București, 2000; Virgil Mazilescu, *Opere*, pref. Mariana Marin, București, 2003.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Moștenirea lui Nichita*, RL, 1985, 44; Daniel Cristea-Enache, *Orbitor, kitschul*, ALA, 1997, 383; Laurențiu Ulici, „*Planeta Moft*”, „Privirea”, 1997, 77; Dan-Silviu Boerescu, *Existențe-kitsch sau Blestemul lui Caragiale*, „ArtPanorama”, 1997, 2; Dimisianu, *Lumea*, 407–410; Pavel Șușară, *Creația lui Dan Alexandru Condeescu*, RL, 2008, 6.

R. D.

CONDEESCU, N.N. [Nicolae N.] (19.X.1904, București – 5.XII.1966, București), filolog, comparatist. Este fiul Mariei și al lui Nicolae Condeescu. Urmează Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, obținând licența în 1925 cu calificativul *magna cum laude*. Devine bursier la École Normale Supérieure din Paris (1925–1928). Întors în țară, intră în învățământul secundar ca profesor de franceză la Liceul „Ioan Maiorescu” din Giurgiu, apoi predă la liceele „Gheorghe Șincai” și „Matei Basarab” din București (1929–1939) și la Seminarul Pedagogic Universitar. În 1942 este lector de limba și literatura română la Universitatea din Lyon. Din 1943 funcționează la Catedra de limba franceză a Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj–Brașov, fiind și rector între 1945 și 1947. Din 1949 va fi profesor la Facultatea de Filologie a Universității din București, decan al Facultății de Limbi Romane, Clasice și Orientale (1963–1965). A colaborat cu studii la numeroase publicații, printre care „Studii italiene”, „Analele Universității București”, „Analele Academiei Române”, „Revista de filologie romanică și germanică”, „Beiträge zur romanischen Philologie” ș.a. A fost membru fondator al Societății Române de Lingvistică Romanică. Guvernul francez l-a distins cu Palmes Académiques.

Bogata activitate a lui **C.**, încheiată în plină putere creatoare, lasă imaginea unui cărturar profund implicat în domeniile abordate: filologie, lingvistică, lexicografie, istoria ideilor, literatură franceză și comparată. Profesorul a creat necesare instrumente de lucru, manuale și dicționare (a coordonat *Dicționar francez–român*, 1959, care a avut ediții succesive), tratate de filologie și lingvistică foarte apreciate în mediile academice (*Initiation à la philologie française, Traité d'histoire de la langue française*, publicate postum, în 1969 și 1973), de istoria ideilor economice (*L'Histoire économique en France. Ses problèmes et ses meilleurs représentants, Le Mercantilisme français et l'économie de la France sous le ministériat de Colbert, Cours d'histoire économique et sociale de la France. Le XVIII-e siècle*, cursuri ținute la Brașov în perioada 1943–1947) și numeroase alte studii de natură științifică (de pildă, *Sistemul lui Galileo Galilei și opinia publică franceză din secolul al XVII-lea*, tipărit în 1942 în revista „Studii italiene”) și literară, unele apărute ca introduceri la opere ale scriitorilor francezi traduse în românește (La Bruyère, La Fontaine, Rabelais, poezii Pleiadei, Lesage, Voltaire, Victor Hugo, Anatole

France, Paul Verlaine ș.a.). A alcătuit ediții din Molière (*Opere*, I–IV, 1955–1958, în colaborare cu Valentin Lipatti) și din povestitorii Renașterii franceze. Preocupat și de literatura română, i-a consacrat lui A.I. Odobescu studiul *Al. Odobescu și „scenele” sale istorice* (1943). Demonstrația întreprinsă de C. schițează imaginea unui Odobescu oarecum ezitant între istorie romanțată și nuvelistică, prin modalitatea de folosire a materialului istoric. Lipsit de simțul arhitectural al marilor proporții, prozatorul s-ar individualiza prin „știința compunerii în mic”, cu pasiune arheologică și cu talent de cizelator, printr-o tehnică de aglomerare a elementelor, reconstituind verosimil scene pitorești, după rețetarul cunoscut al culorii locale impuse de Walter Scott, Alfred de Vigny, Victor Hugo, sau fantazând misterioase conjurații romantice. Analizându-i nuvelele, C. conchide: „Cu mentalitate junimistă, cu solidă cultură clasică, cărturar puțin torturat de excese de imaginație, Odobescu n-ar fi avut nimic romantic în el fără influențele literare absorbite în tinerețe”. Calitatea esențială a scriitorului i se pare a fi comunicarea sa auditivă cu lumea exterioară, criticul de artă fiind dublat de un meloman. Studiile de literatură universală și comparată ale lui C., rămase în publicațiile vremii, reprezintă până astăzi modele, asemenea celor ale lui Tudor Vianu, fie de analiză a ideilor literare, fie de urmărire a circulației unor motive, teme, opere sau a interdependențelor franco-române, cu excursuri și în alte spații de cultură. De pildă, în *Istoria lui Alfidalis și a Zelidei* (1931), roman de aventuri de Vincent Voiture, personaj din anturajul marchizei de Rambouillet, exegetul glosează nu numai asupra structurii operei, ci și în jurul editării sale postume și a difuzării de care s-a bucurat în străinătate (Anglia, Italia), în Moldova existând nu mai puțin de cinci manuscrise tălmăcite. Cărturarul insistă asupra surselor de inspirație antice (Longos, Heliodor), a circumstanțelor de pătrundere a romanului în conștiința publică, a modalităților de traducere (condensarea textului, amputări pentru înviorarea narațiunii, adaptarea toponimelor, după moda timpului, și a fonetismelor dialectale locale), încât circulația sa în mediul miciei boierimi ar fi fost „printre cele mai de seamă evenimente culturale de la noi din ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea”. Cu egală disponibilitate erudită a cercetat influența lui Giambattista Marino în spațiul francez (*Contribution à l'étude de la fortune littéraire du cavalier Marin en France*, „Studii italiene”, 1942),

a cărui perioadă de glorie s-ar fixa între 1625 și 1660, intrând în declin odată cu triumful generației clasice – în ciuda traducerii operei sale complete chiar în această perioadă –, lăsând astfel mai dinainte loc dreptului la fantezie și întârziind raționalismul clasic aproape cu o generație. Sunt doar câteva exemple în care C. se mișcă elegant printre fapte și evenimente, idei și personaje, evocă agreabil atmosfera epocilor, stabilește posibile filiații, sugerează subtilități ideatice. Cartea care l-a impus, *La Légende de Geneviève de Brabant et ses versions roumaines* (1938), la origine teză de doctorat, răsplătită cu mențiunea *summa cum laude*, se înscrie ca o solidă lucrare de tematologie (surse de autoritate avute în vedere fiind Paul Hazard, Fernand Baldensperger, Paul van Tieghem din critica franceză, iar din cea germană cercetările de *Stoffgeschichte*) și deopotrivă de literatură comparată. Iviță în ținutul renan, din aglutinarea temelor românești transformate în secolul al XV-lea în legendă de fondare a abației Fraukirch, înfrumusețată de hagiografi ce mânuiau abil latina bisericească, legenda Genovevei a suportat de-a lungul secolelor sușuri și coborâșuri. Deși respinsă (istoric) din panteonul sfinților romani, limitată la o arie geografică restrânsă, către sfârșitul secolului al XVI-lea savanți renani, flamanzi și din Brabant iau cunoștință de legenda ei prin intermediul călugărilor din Laach, o versiune fiind publicată în 1612 de un anume Marquard Freher. Ea determină o răspândire de amploare, în centrul căreia se va afla romanul iezuitului René de Cériziers, *L'Innocence reconnue ou Vie de Sainte Geneviève de Brabant* (pe la 1640), cu numeroase retipăriri în franceză, cu traduceri și prelucrări în germană, italiană, spaniolă, engleză și olandeză. Dintre acestea, adaptarea olandeză anonimă și una germană, aparținând unui Cochemius, s-au bucurat de voga ulterioară a cărților populare. Încetinită în veacul al XVIII-lea, faima legendei renaște în preromantism și romantism, detașându-se de literatura pioasă și teatrul de colegiu, atingând totodată apogeul cu drame de Friedrich Müller, Ludwig Tieck și Christian Friedrich Hebbel (cu renumita sa *Genoveva* din 1843), iar în muzică, prin opere de Robert Schumann, Jacques Offenbach ori Eric Satie. Ca un ecou întârziat, din povestea lui Christoph von Schmid, cunoscută în Franța în mai multe versiuni, tradusă la noi de Grigore Pleșoiu în 1838 într-o frumoasă limbă românească, Mihail Sadoveanu a creat *Măria Sa, Puiul Pădurii*. Legenda a beneficiat – arată autorul

refăcând biografia ei – de mișcări de anvergură europeană: de intenția iezuiților de a forma tineretul prin lecturi și spectacole pioase și de predilecția romanismului pentru Evul Mediu. Dincolo de constatările ce țin de istoria și răspândirea europeană a legendei sub diferite forme, cu filiații dificil demonstrabile, C. decriptează cu subtilitate deplasarea continuă de la popular la individual, de la versiunea de colportaj la cartea de autor, interesul arătat legendei datorându-se simplității emoționante a întâmplărilor relatate, precum și moralității pe care o propagă, conforme gustului public. Totodată, epocile pe care le-a străbătut au integrat și alte valori. Rod al colaborării franco-germane – conchide exegetul –, subiectul Genovevei „s-a transmis și retransmis” în cursul veacurilor ca între „două familii care și-au trecut una alteia un sipet prețios la care fiecare a adăugat vechi suveniruri”. Apreciat în epocă (de pildă, de critici ca Perpessicius, care îi recunoaște însemnătatea în cultura noastră), studiul lui C., din păcate uitat astăzi, rămâne exemplar prin demonstrația erudită și neînhibată, prin rafinamentul interpretării conduse la toate palierele, istorico-literar, comparatist, estetic.

SCRIERI: *Istoria lui Alfidalis și a Zelidei. Unul din primele romane franceze în limba noastră*, București, 1931; *La Légende de Geneviève de Brabant et ses versions roumaines*, București, 1938; *Les Jugements littéraires de Tallement des Réaux*, București, 1940; *Une Muse du XVII-e siècle: Madame de la Lane*, Cluj, 1940; *Al. Odobescu și „scenele” sale istorice*, Craiova, 1943. **Ediții, antologii:** Molière, *Opere*, I-IV, tr. și introd edit., București, 1955–1958 (în colaborare cu Valentin Lipatti); *Voltaire, Naivul*, tr. Al. A. Philippide, introd. edit., București, 1962; *Povestitori francezi din Renaștere*, tr. Al. Hodoș, pref. Cornelia Comorovski, București, 1969. **Traduceri:** Honoré de Balzac, *Vărul Pons*, pref. Al. Piru, București, 1964 (în colaborare cu Theodosia Ioachimescu).

Repere bibliografice: N. Iorga, „*La Légende de Geneviève de Brabant et ses versions roumaines*”, „*Revue historique du Sud-Est européen*”, 1938, 4–5; Perpessicius, *Opere*, VIII, 95–100; Louis Mourin, „*La Légende de Geneviève de Brabant et ses versions roumaines*”, „*Revue belge de philologie et d'histoire*”, 1949, 1–2; Ion Brăescu, *Nicolae N. Condeescu*, „*Revista învățământului superior*”, 1967, 1; Gh. Mihoc, *Profesorul Nicolae N. Condeescu*, RITL, 1967, 2; Manuella Borsatti, *Opera științifică a lui Nicolae N. Condeescu*, AUB, limbi romanice, 1972; Bucur, *Istoriografia*, 272–273.

G.Dn.

CONDEIUL, publicație literară, critică și artistică apărută la Craiova, lunar, între 15 octombrie 1938 și octombrie 1942, sub direcția lui Eugen Constant.

Articolul-program (nesemnat) e o colecție de generalități puse sub „emblema sincerității”. Asumându-și o misiune istorică, C. pretinde să devină „cerberul care va apăra, cu vigoare cenzorială, porțile Demnității omenești de năvala mistificatorilor cartelați”. Mijloacele de „pază” și „protecție” a valorii și concordiei sunt cele verificate în timp: refuzul imitației, spiritul de independență, luciditatea critică, stigmatizarea mediocrității, condamnarea imposturii și neacceptarea lirismului de circumstanță. Față de acest program pretențios, realizările sunt mai mult decât modeste. Se publică mai ales poezie (Eugen Constant, Savin Constant, I.Gr. Periețeanu, Constantin Barcaroiu, Al. Iacobescu, Vlaicu Bârna, Mircea Florentin), eseuri (Eugen Constant, la rubrica „Însemnări în rama bibliotecii”) și, rareori, traduceri (Villon, R.M. Foerster, Shelley). Colaborează cu proză Ștefan Roll, Aurel Tita, Dem. Bassarabeanu, Tiberiu Iliescu. Dramaturgia lipsește, în schimb e apreciable numărul contribuțiilor critice și de istorie literară: Florin Stănescu-Gighera (*Destinul lui Panait Istrati*), I.P. Șugulescu (*I.Gr. Periețeanu*), I.C. Popescu-Polyclet (*Cincinat Pavelescu*), Petre Bellu (*Panait Istrati*), I.Gr. Periețeanu (*Corneliu Moldovanu*), Sergiu Cristian (*D-l Constantin Fântâneru și critica literară, Cultul luminii în poezia d-lui Nichifor Crainic, Opera de artă și reprezentările ei*), Scarlat Preajbă (*Originea Cantemirilor*). Sergiu Cristian e și autorul unor glose la *Artă și valoare* de Lucian Blaga. Alți colaboratori: C. Graur, N. Plopșor (C.S. Nicolăescu-Plopșor), Al. Balaci, C. Săteanu, Ion Pavelescu, Paul I. Papadopol.

A.S.

CONDIESCU, N.M.

[Nicolae M.]

(2.X.1880, Craiova – 15.VI.1939, București), prozator.

Orfan de mamă de la vârsta de cinci ani, aflat în grija unei bunici hipoacuzice, întâiul născut al Mariei (n. Panu) și al căpitanului Matei Condiescu parcurge cu dificultate ciclul secundar, mai întâi la Liceul „Carol I” din Craiova (1891–1894), apoi la

școala fiilor de ofițeri. În 1897 debuta cu versuri în ziarul „Voința Craiovei”, în anul următor colabora la „Foaia pentru toți” și la „Foaia populară”, iar la începutul lui 1899 scotea placheta *Din lacrimi*. După bacalaureat C. optează totuși pentru cariera armelor și, la terminarea Școlii Militare de Infanterie din orașul natal (1902), este afectat batalionului de vânători de munte însărcinat cu paza Peșelui. O vreme continuă să scrie poezii, dintre care unele, iscălite N. Corbu și N.C. Corbu, îi apar în „Revista modernă” și „Revista idealistă”. În 1914 va absolvi Școala Superioară de Război din București, unde va preda, până în 1916, istoria militară. În timpul campaniei militare din 1916–1917 e încadrat în Biroul Operației de la Marele Cartier General. Avansat colonel, adjutant al prințului moștenitor, în 1920 C. îl însoțește pe acesta într-o călătorie de șapte luni în jurul lumii. Publicarea în revistele „Flacăra”, „Lamura”, „Cugetul românesc” și „Gândirea” (unde în 1923 e în redacție) a unor însemnări de drum și apariția a două volume din *Peste mări și țări* (*Grecia, Egiptul* – 1922, *Indiile* – 1923) marchează adevărata sa intrare în viața literară. După 1926, când demisionează din armată ca urmare a renunțării la tron a prințului Carol, C. se dedică scrisului. Semnează în „Gândirea”, „Năzuința”, „Scrisul românesc”, „Bilete de papagal”, „Viața literară”, „Ramuri” ș.a. articole, schițe și nuvele, din care o parte sunt strânse în volumul *Conu Enake* (1928). Ar fi fost redactor la „Rampa” – unde totuși numele nu-i apare – și la „Cuvântul”. „Restaurația” din 1930 îi aduce numeroase funcții și onoruri: general de brigadă, adjutant regal, bibliotecar al lui Carol al II-lea, secretar general al Uniunii Fundațiilor Regale și secretar general la Societatea Română de Radiodifuziune; membru din 1923, este ales în 1935 președinte al Societății Scriitorilor Români și în 1938 membru onorific al Academiei Române. Prezent mai rar în presă – în „Revista Fundațiilor Regale” (pe care o dirijează discret), în „Viața românească” și în efemerele „Orașul”, „Veac nou” și „Ronsard” –, C. își reeditează *Peste mări și țări* (în 1936–1937), mai publică proză scurtă sub titlul *Schițe* (1936) și primul volum din *Însemnările lui Safirim* (1936), sfârșitul prematur împiedicând definitivarea scrierii.

Cartea de debut a lui C., *Din lacrimi*, adună versificări de adolescent, inspirate de trăiri în parte reale, în parte imagine, toate exagerate până la marginile neverosimilului. Nici poeziile

publicate între 1901 și 1909 în reviste, deși relevă mai mult discernământ și capacitate de expresie, nu ajung să impună o voce distinctă. La maturitate C. le-a renegat explicit, dar, neîndoielnic, lirismul constituia un dat al firii sale, care își va pune amprenta pe tot ce scrie. Mai puțin evidentă este această componentă în prima parte din *Peste mări și țări*. Timorat oarecum, memorialistul s-a cenzurat sever, mărginindu-se să comunice doar expansiunile ce convin turistului comun, de unde impresia de literaturizare. Și apelul masiv la opiniile experților în istoria artei și în arheologie ascunde reacția subiectivă. Totuși, pe alocuri, aceasta răzbate la suprafață, mai ales în fața stihilor naturii și a genunii timpului, devenind mai frecventă în partea a doua a călătoriei, unde se renunță la călăuzele prestigioase. Mai atent la mișcările interioare iscate de contemplarea peisajului indian, mai personal în reflexia colorată de scepticism, C. prinde acum câte ceva și din spectacolul uman. Din „misiunea” ce-l însoțește pe prințul Carol se conturează bine „doctorul Ali” și „polițistul” C., iar dintre ocazionali tovarăși de drum capătă relief un ansamblu de operă rus, cu un impresar obez și cu o primadonă trecută, dar cu o voce extraordinară. Câteva portrete de indigeni – rajahi, dar și umili servitori –, transcrierea unei povești de dragoste dau variație jurnalului. Împletirea dintre liric și epic caracterizează schițele și nuvelele publicate după 1923. În personajul Iisus din *Fiul Omului* autorul își proiectează propria-i frământare sufletească, veritabilă luptă între credință și tăgadă, provocată de imensa suferință umană. O altă schiță, *Revenire*, relatează o întâmplare ce probează personajului-narator infinita reîntrupare a sufletelor, iar câteva „inscripții pe cristalul de gheață” se desfășoară poematice pe arcu unei simțiri delicate, subtile. În schimb, *Subiect de nuvelă* și îndeosebi *Truică șefu* arată o înclinație spre zugrăvirea unui personaj și a unui mediu. Pe această traiectorie se plasează și *Conu Enake*, considerat „roman comprimat”, „cu cheie”, întrucât trimite fără dubii la un cunoscut om politic, fost ministru al Domeniilor și academician. În pagini puține se mișcă în mod cert unul dintre marii ariviști și avari ai literaturii noastre. Efectul însă e diminuat de implicarea pasionată a autorului, care își condamnă direct personajul, chiar cu virulență

pamfletară. O valorizare mai largă a însușirilor lui C. se vede în romanul *Însemnările lui Safirim*, proiectat în cinci-șase volume. În partea realizată – primul volum și câteva capitole din al doilea, publicate în periodice –, substanța este evident autobiografică. *Însemnările...* sunt de fapt memoriile autorului, organizate romanesc. Procedul – atribuirea „însemnărilor” unui fost om de acțiune omnipotent, călugărit în urma unei tragice întâmplări – e livresc, cum e și dialogul repetat dintre protagonist și statuia lui Pan. Dar în această ramă se așază o sumedenie de icoane vii: rudele (bunicii și străbunicii – „conu Manolache” și Katy, „jupân” Țenea Dupin și focoasa Profi –, unchiul Tache Mărcuș și fiii săi), tovarășii de joacă și colegii de școală, câțiva concetățeni cu diverse ocupații. Forța și căldura evocării, într-un stil ce amintește deseori de Mateiu I. Caragiale, fac ca fragmentarismul inițial să dispară. *Însemnările lui Safirim* se transformă astfel într-o frescă a Craiovei sfârșitului de secol XIX, când realistă, chiar cu accente naturaliste, când de un melancolic, duos lirism.

SCRIERI: *Din lacrimi*, Craiova, 1899; *Peste mări și țări*, I–II, București, 1922–1923; *Conu Enake*, Craiova, [1928]; *Schițe*, București, [1936]; *Însemnările lui Safirim*, București, 1936; ed., îngr. și postfață Octavian Lohon, pref. Al. Piru Craiova, 1983.

Repere bibliografice: Mihail Sadoveanu, „*Peste mări și țări*”, VR, 1922, 6, 1924, 9; Șerban Cioculescu, „*Conu Enake*”, ADV, 1928, 13 638; Perpessicius, *Opere*, VI, 373–377, VII, 242–244, VIII, 282–284, X, 143–144; Argezi, *Scieri*, XXV, 307–308; Lovinescu, *Scieri*, VI, 243–244; Călinescu, *Opere*, III, 205–207; Octav Șuluțiu, „*Însemnările lui Safirim*”, F, 1936, 5; Papadima, *Creatorii*, 167–172; Pompiliu Constantinescu, „*Însemnările lui Safirim*”, VRA, 1936, 448; Șerban Cioculescu, „*Însemnările lui Safirim*”, RFR, 1936, 11; Mihail Sebastian, *Notă despre Safirim*, RFR, 1936, 12; Munteanu, *Panorama*, 225–226; Mircea Eliade, *Scritorul N.M. Condiescu*, UVR, 1939, 25; Al. Rosetti, *N. M. Condiescu*, RFR, 1939, 10; Nicolae Roșu, *Critică și sinteză*, București, 1939, 226–235; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 838, *Ist. lit.* (1982), 923; Micu, „*Gândirea*”, 777–781; D.I. Suchianu, *Foste adevăruri viitoare*, București, 1978, 129–142; Antonescu, *Scritori*, 72–83; Pavel Țugui, *Nicolae M. Condiescu*, AUC, științe filologice, t. IX, 1981; *Dicț. scriit. rom.*, I, 636–637. **V. D.**

CONDREA DERER, Doina (26.I.1940, Ploiești), italianistă. Este fiica Steliane Condrea (n. Râșină), funcționară, și a lui Ioan Condrea, laborant. Urmează în orașul natal Liceul „A. Toma”

(1953–1956) și la Universitatea din București Facultatea de Filologie, secția italiană–română (1956–1961). Își susține tot aici doctoratul, în 1971, sub îndrumarea Ninei Façon, cu teza *Arca-dia – moment de sinteză în istoria esteticii italiene*, iar în anul următor al doilea doctorat, la Universitatea din Pisa, sub conducerea lui Mario Fubini, cu lucrarea *Muratori e Gravina, teorici letterari*. Beneficiază de mai multe specializări și stagii la Perugia, Milano, Recanati, Veneția și la Scuola Normale Superiore din Pisa (1970–1972). Din 1961 va fi preparator, asistent, lector la Catedra de limba și literatura italiană până în 1990, conferențiar (1990–1992), profesor (1992–2010), șefă a Catedrei de limbi romanice (1996–1998) și a Catedrei de limba și literatura italiană (2000–2004), membră a Senatului Universității (2000–2004). Între 1990 și 1994 este lector de limba și literatura română la Università degli Studi din Milano. Debutează în „*Analele Universității București*” (1968), iar editorial în calitate de coautor la *Dicționar român–italian* (1967), sub redacția Ninei Façon. Colaborează la numeroase publicații din țară („*România literară*”, „*Secolul 20*”, „*Observator cultural*” ș.a.) și din străinătate, coordonând, printre altele, „*Buletin*”, editat de Associazione Latina di Studi Romeni (Milano, 1990–1995) și „*Analele Universității București*”, seria limbi și literaturi străine (1997–2002). Este membră a unor societăți științifice și academice, precum Societatea Română de Lingvistică Romanică, Società Linguistica Italiana, Associazione Italiana di Romanistica ș.a. Pentru activitatea sa a fost recompensată de statul italian cu Ordine Stella della Solidarietà Italiana în grad de Comandor (2004).

Formată sub îndrumarea Ninei Façon, **C.D.** se profilează ca o italianistă completă, care abordează atât aspectul lingvistic, cât și pe cel literar. Elaborează numeroase lucrări lexicografice perechi, unele apărute la Milano, culminând cu un mare *Dicționar român–italian* (în colaborare), pe care îl coordonează (1999), publicat în mai multe ediții, precum și auxiliare pentru însușirea limbii italiene, alcătuitește mai multe antologii de literatură, de uz didactic, precum și *Mihai Eminescu. Antologia critica* (1993), punând la dispoziția studioșilor texte de referință netraduse până atunci în italiană. Primul dintr-o serie și printre puținele de la noi, dicționarul cronologic

Literatura italiană (1974), realizat de **C.D.** (în colaborare cu Andreia Vanci Birtolon și sub coordonarea Ninei Façon), unde investighează originile acestei literaturi până în secolul al XVIII-lea, are drept criteriu de includere a bogatei informații continuarea scrisului pe teritoriul italian de la Boethius (*De consolazione philosophiae*) până la latina macaronică a lui Teofilo Folengo, deoarece cultura italiană a vremii este în bună parte bilingvă, înglobând, pe măsura ivirii lor, și producțiile în *volgare*. Abordând istoria literaturii italiene, **C.D.** se oprește asupra câtorva momente esențiale în lucrările *Il romanzo italiano dal verismo al Tozzi* (1973), *La trattatistica italiana dal Rinascimento all'età arcadica* (1978), *La lirica italiana del Novecento* (I–II, 1983–1989), valoroase contribuții critice la definirea unor epoci și genuri revelatoare. În prima dintre acestea autoarea și-a propus să discearnă specificul romanului verist pornind de la arta poetică explicită, formulată de unii reprezentanți, ca Luigi Capuana. Verismul pune accent pe realitatea provinciei, îndeosebi a Italiei meridionale, pe culoarea regională în prezentarea păturilor modeste. **C.D.** întreprinde o foarte interesantă analiză a discursului la Giovanni Verga. Contemporan cu verismul, și nu succesiv, insistă autoarea, este momentul primilor „decadenți” italieni, care compun o proză impresionistă, estetizantă, cu accent pe disoluția personajului și proiecția narcisiacă a eului, cu etalarea sensibilității morbide și ambiguizarea limbajului, adesea prețios, moment ilustrat cu precădere de Antonio Fogazzaro și Gabriele D'Annunzio. Cu Luigi Pirandello, autor al faimoasei teorii despre umorism, ce ilustrează propria sa viziune artistică, romanul italian pune în evidență profunzimile conștiinței, scrutarea discontinuității temporale a eului. Meritul lui Pirandello constă mai ales în relativizarea narațiunii, permițând totodată multiplicitatea punctelor de vedere în aventura (auto)analitică a individului, cu predominarea stilului direct, intens subiectiv. *La trattatistica italiana dal Rinascimento all'età arcadica* analizează un gen specific culturii italiene, tratatul, uneori sub formă dialogată, care consacră interesul pentru istoria ideilor, cu consecințe imediate în circulația europeană, prin câțiva reprezentanți ai săi: Baldasare Castiglione, Niccolò Machiavelli, Francesco Guicciardini,

Paolo Sarpi, Tommaso Campanella, Pietro Giannone. A doua parte a lucrării se ocupă de tratatele de poetică și retorică din aceeași perioadă. Perpetuarea tratatelor, subliniază exegeta, se datorează convingerii medievale, larg difuzată, că arta e o activitate practică, meșteșugărească, presupunând pregătire tehnică, așadar reguli și modele pentru însușirea „meseriei” de a scrie în versuri sau în proză, normate în diverse *artes* ale timpului. Consecința de perspectivă a fost strânsa dependență între creație și teorie, însă cu predominarea retoricii asupra poeziei la umaniști, până dincolo de Renaștere, „principiul imitației transformându-se treptat în principiu de normă tehnică, uneori foarte rigidă” la unii reprezentanți precum Giulio Cesare Scaligero sau Lodovico Castelvetro. În paralel, după resuscitarea platonismului, cu varianta sa plotiniană, se impun noi concepte și teorii, ca inspirație (*furor poetic o divino* la Giordano Bruno), originalitate, gust, specificul artei, în perioada barocă (Alessandro Tassoni, Giambattista Marino), dezlănțuind o polemică anticlasicistă ce precedă cu mai bine de o jumătate de veac cunoscuta *querelle des anciens et des modernes* din spațiul francez. Benedetto Croce a sesizat contribuția majoră a secolului al XVII-lea italian în dobândirea conștiinței autonomiei artei. Aceeași disponibilitate pentru construcția temeinică, sprijinită pe argumentări teoretice, bazată pe autorități critice de prestigiu, probează **C.D.** și în studiul *La lirica italiana del Novecento*. În prima parte discută poezia „decadenților”, îndeosebi Giovanni Pascoli și Gabriele D'Annunzio, a „crepuscularilor” (poeți modești, melancolici, provinciali) și a „vocienilor”, dintre ei detașându-se Dino Campana, prin lirica lui elaborată, vizionară, orfică. Momentul definitiv al creației poetice italiene din secolul XX îl constituie triada Giuseppe Ungaretti, Umberto Saba, Eugenio Montale, analizată din perspectiva ermetismului, a esențializării lirismului, cristalizat în expresia concentrată până la obscuritate la Montale, exegeta având în vedere, în nuanțate abordări ale textelor, tensiunea specifică, potențialitatea metaforică, stilistica temelor. În monografia (2009) dedicată lui Silvio Guarnieri, prozator și critic literar, vreme de zece ani director al Institutului Cultural Italian din Timișoara, **C.D.** reconstituie personalitatea

acestui prieten al României. Risipite în publicații rămân o sumedenie de eseuri, studii, articole, cronici închinat de **C.D.** unor momente și figuri ale literaturii italiene, mărturii ale unui lector și critic avizat, atent la demersurile contemporaneității. Cu aceeași generozitate, cu care a îndrumat și urmărit destinul a zeci de generații de studenți, profesoara s-a implicat și în aniversarea unui centenar de la înființarea învățământului de italiană, concretizat într-o ediție comemorativă – *Un secol de italianistică la București* (I–III, 2009–2011). Dintre traduceri italianiste, se detașează contribuția substanțială la seria „Arte poetice” apărută la Editura Univers, consacrată Renașterii (1986) și romantismului (1982), precum și excelentele versiuni din proza lui Umberto Saba (în presă), romane de Primo Levi, Fulvio Tomizza și Marco Santagata, exeget al lui Petrarca, care fabulează în *Copistul* pe marginea vieții și a bătrâneții poetului, dintr-o perspectivă demitizantă, în fine, nu în ultimă instanță, ediția bilingvă a corespondenței lui Ramiro Ortiz cu Nina Façon (2007), prevăzută cu utile tabele cronologice despre ambii cărturari.

SCRIERI: *Il romanzo italiano moderno dal verismo al Tozzi*, București, 1973; *Literatura italiană. Dicționar cronologic* (în colaborare cu Andreia Vanci Birtolon), coordonare și pref. Nina Façon, București, 1974; *La trattatistica italiana dal Rinascimento all'età arcadica*, București, 1978; *La lirica italiana del Novecento*, I–II, București, 1983–1989; *Silvio Guarnieri. Universitar în România și în Italia*, București, 2009. **Ediții, antologii:** Nina Façon, *Dicționar enciclopedic de literatură italiană*, București, 1982; *Mihai Eminescu. Antologia critica*, trad. edit., Milano–București, 1993; Ramiro Ortiz – Nina Façon, *Carteggio – Corespondență*, ed. bilingvă, tr. și introd. edit., prezentare Alberto Castaldini, București, 2007; *Un secol de italianistică la București*, I–III, București, 2009–2011 (în colaborare cu Hanibal Stănciulescu). **Traduceri:** Matilde Serao, *Țara făgăduințelor*, București, 1970 (în colaborare cu Georgeta Dulgheru); Primo Levi, *Mai e acesta oare un om?*, București, 1974, *Armistițiul*, Iași, 2004; Federico Tozzi, *Trei cruci*, pref. trad., București, 1975; *Arte poetice. Romantismul*, îngr. trad., coordonator Angela Ion, introd. Romul Munteanu, București, 1982, 359–433; Fulvio Tomizza, *În lumea celor drepti*, pref. trad., București, 1985, *Amiciția. Soții din strada Rossetti*, Timișoara, 1989, *Materada*, Timișoara, 1998; *Arte poetice. Renașterea*, îngr. și introd. trad., București, 1986, 7–213; Mario Fortunato, *Zilele inocente ale războiului*, pref. trad., București, 2007; Marco Santagata, *Copistul*, București,

2008; Eugenio Barba, *Teatru: singurătate, meșteșug, revoltă*, București, 2010.

Repere bibliografice: Gabriela Danțiș, *Un triestin contemporan*, RL, 1989, 23; Corina Popescu, *Mihai Eminescu. Antologia critica a cura di Doina Derer*, RITL, 1994, 2; Corina Anton, *Fără prejudecăți despre Auschwitz*, RL, 2004, 17; Georgiana Sârbu, *Despre lagăre și supraviețuitori*, RL, 2004, 49; Catrinel Popa, *Meseria de a trăi*, RL, 2004, 49; *D come devozione, d come durevole. Studi in onore della prof.ssa Doina Derer*, îngr. Roxana Utale, București, 2009; Geo Vasile, *Europa în cincizeci de romane*, Iași, 2010, 22–26, 67–71. **G.Dn.**

CONDURACHE, Val
[Valeriu]

(2.VIII.1950, Iași –
25.VIII.2007, Iași), critic
literar, poet.

Este fiul Nataliei Condurache și al lui Gheorghe Condurache, profesori. A urmat la Iași Liceul „C. Negruzzi” și a absolvit Facultatea de Filologie, secția română–franceză a Universității „Al. I. Cuza” în 1973, ulterior fiind profesor de franceză, secretar literar (1974–1990) și director general (1992–1994) al Teatrului Național „V. Alecsandri” din Iași, redactor, împreună cu Mircea Filip, al revistei „Arlechin”, director (1994–1997) al Editurii Nord-Est. După 1989 a fost prezent în diferite publicații ieșene cu caracter politic și cultural, a primit o bursă Soros pentru creație literară, a devenit cercetător la Fundația Academică „Petre Andrei” din Iași (1997–2000), director general al Complexului Muzeal Național Moldova de la Iași (din 2000), a intrat în politica activă (consilier municipal din 1996) și a părăsit exercițiul criticii de întâmpinare. A colaborat, după debutul din „Familia” (1967), la „Cronica”, „Alma Mater”, „Convorbiri literare”, „România literară” ș.a. A debutat editorial în 1983 cu volumul *Fantezii critice*, distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor și cu Premiul UTC. A mai semnat C. Valerian și Valeriu Vlad. În 1990 a obținut Premiul de critică teatrală al UNITER.

Cu toate că a publicat sute de cronici literare, antologate parțial în două volume – *Fantezii critice* și *Portret al criticului în tinerețe* (1984) –, **C.** are o accentuată structură de prozator. Scriind despre cărțile altora (în majoritate cărți de proză), el tatonează propriul teritoriu imaginar, împărtășie în discursul evaluativ mininarațiuni personale, reverii critice și digresiuni, practică limbajul aluziv, jocurile lexicale, ironia și alterizarea eului critic, într-un cuvânt, face o „critică artistică”, situată între hotare. Dispoziția histrionică și experimentalismul jovial ar fi notele dominante în volumul de debut, unde aplicațiile la caragialianism sunt urmate de o suită de parodii critice în care **C.** se joacă (absolut convingător) de-a Șerban Cioculescu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu ș.a., scriind despre Nicolae Breban, Paul Anghel sau Teodor Mazilu. Regizându-și exercițiul critic în mod spectacular – și specular –, el aruncă întotdeauna pe „masa de joc” mize mari. O carte devine sursă de gimnastică agilă, opera unui moralist se încarcă de semnificațiile unei lecturi critice cu bătaie în istoria mentalităților politico-literare, iar cotrobăitul după sensuri în răspăr asigură forța de percutare a verdictelor, ca în aplicațiile la Marin Preda, Nicolae Breban, Adina Kenereș, Al. Ivasiuc, Mircea Ciobanu, Gabriel Liiceanu, Alexandru Paleologu, George Bălăiță. „Nu am ales meseria ciudată de cronicar literar, recunoaște scriitorul. Ea, vorba vine, m-a ales pe mine. Mi s-a cerut o recenzie. Inconștient, aveam doar douăzeci de ani, am scris-o [...]. Debutasem cu pagini de proză, scriam câte zece pagini pe noapte, începusem două romane ș.a.m.d. Critica era pentru mine un exercițiu secund...”. În așteptarea romancierului, scrie însă versuri: *La Belle Époque* (1992), *Domnișoara cu nefericirea la tâmpole* (2002).

SCRIERI: *Fantezii critice*, Iași, 1983; *Portret al criticului în tinerețe*, București, 1984; *La Belle Époque*, Iași, 1992; *Exerciții de îndoială*, Iași, 1999; *Domnișoara cu nefericirea la tâmpole*, Iași, 2002.

Repere bibliografice: Laurențiu Ulici, „3...”, RL, 1983, 41; Mihai Dinu Gheorghiu, *Singur printre critici*, VR, 1984, 1; Dan C. Mihăilescu, „*Fantezii critice*”, T, 1984, 2; Gheorghe Grigurcu, „*Fantezii critice*”, F, 1984, 6; Dobrescu, *Foiletoane*, III, 198–206; Adrian Marino, *Procedee critice și literare*, TR, 1985, 21; Ion Bogdan Lefter, *Fantezii și ipoteze*, AFT, 1986,

6; Călinescu, *Biblioteci*, 234–239; Andreea Deciu, *Nostalgii*, RL, 1992, 33; Țeposu, *Istoria*, 193–195; Holban, *Salonul*, 205–206; *Dicț. scriit. rom.*, I, 638–639; Alex. Ștefănescu, *În vârtejul publicisticii*, RL, 1999, 46; Manolescu, *Lista*, III, 403–406; Holban, *Ist. lit.*, III, 205–211.

T. R.

CONSTANT, Eugen (25.X.1890, Craiova – 27.II.1975, Craiova), poet, prozator, gazetar. O darnică ursită a făcut ca Dumitru Constantinescu, meșter plăpumar, și nevasta lui, Eufrosina (n. Ghindeanu), să aducă pe lume opt copii, dintre care cinci vor ajunge oameni de condei: Iancu, Eugen, Paul, Savin, Lucia. Însă **C.** pare la început atras de lumea cifrelor. La Craiova, după absolvirea unei școli comerciale (1902–1904), el urmează Școala Superioară de Comerț „Gh. Chițu” (1905–1909), obținând diploma de expert contabil. Suplinindu-l pe Mihail Cruceanu, va deține timp de un an Catedra de limba română la această școală. De-a lungul unui deceniu și jumătate a funcționat ca profesor la Școala Industrială de Ucenici „Obedeanu” și la o școală industrială de pielari. A mai fost – experiență neplăcută pentru **C.** – secretar-contabil la Teatrul Național din capitala Băniei. Președinte al Sindicatelor Unitare Muncitorești, membru al colegiului redacțional al foii „Apărarea ceferiștilor” (Craiova, 1934), condeierul oltean își nutrește din învrăjbirea de clasă spiritul de frondă. A debutat cu un sonet în „Acțiunea română” (Iași, 1917). A mai colaborat la „Ramuri”, „Gândul nostru”, „Adevărul literar și artistic”, „Datina”, „Actualitatea”, „Bilete de papagal”, „Familia”, „Fulgerul”, „Presa”, „Gorjanul”, „Jurnalul”, „Meridian”, „Gând și slovă oltenească”, „Tribuna Olteniei”, „Oltenia muncitoare”, unde a fost redactor, și la multe altele. A înființat, la Craiova, publicațiile „Garda” (1928–1931), „Strigătul oltean” (1929), „Condeiu” (1938–1942) și a contribuit la apariția cotidianului „Înainte” (1944). Împreună cu Paul Constant editează la Sibiu, între 1932 și 1934, „Provincia literară” și „Armonia literară”. A folosit și pseudonimele Inimosu, Evghenie, Silvirgil, Condeierul, Vulcan.

Doar volumul de sonete *Oglinzi aburite* (1918) poartă pe copertă iscălitura Eugen Constantinescu. Celelalte sunt semnate Eugen Constant, nume care în 1950 devine oficial.

Publică în timp și alte cărți de poezie, de la *Galerii de ceară* (1924) la *Elanuri răstignite* (I, 1943). *Amurg prin vitralii* este un ciclu din placheta *Poezii* (1926), la care coautori sunt Paul și Savin Constant. Caracter antologic au câteva volume apărute după mai bine de două decenii: *Poezii. Articole* (1964), *Gravuri și rezonanțe* (1967), *Vibrații republicane* (1973). Depresiv și sceptic în primele poeme, vădind înrâuriri din Al. Macedonski și profesând un baudelairianism apăsător, C. urzește o imagistică întunecată, convulsivă, sugerând irezolvabile neliniști. Un livresc spăimos, de coșmar uzual, invadează spațiul liric, aglomerându-l cu tocite semne ale „nimicului final”. Schelete, morminte, stafii, un „hohot satanic”, un „rânjet spectral” și alte lugubre vedenii conturează o lume de umbre în care straniul și grotescul se învâlmășesc. Treptat, halucinațiile descresc, lăsând în urmă o oboeală cu aburiri de tristețe și resemnare. „Setea de infinit”, din care se nasc himere, pare a se stinge, făcând loc, într-o gestică afectată, unui sentiment al zădărniciiei ce pulsează în „strofe amare” și „reverii tombale”. Impasul se traduce prin stări de însingurare, retorica deziluziei scoțând la iveală o interioritate stăpânită nu de credință, ci de tăgadă, nu de elanuri, ci de dezgust și, câteodată, de exasperare. Mizantrop, misogin, găsindu-și seninătatea doar în natura care îl tămăduiește de nevroze, poetul se încarcă de înverșunare și, cu frustrări de proletar, fierbe de ură atunci când se lovește de strâmbătatea care, în profitul câtorva paraziți, îmbrânțește în mizerie neagră plugari și salahori, șomeri și prostituate. Un scrâșnet de mânie asprește aceste congestionate, grandilocvente „poezii sociale” cu verb dur, tăios, metalic, în care invectiva, imprecăția, profetismul sonor nu exclud improșcările de sarcasm. În anii „puterii populare” semețul coboară de pe baricade, ancorând țănoș într-un festivism înstrăinat de poezie. Cântând, în ton cu atâția alții, „partidul-părinte”, privind dezmiertător la colectivității și pionierii „patriei socialiste”, răzvrătitul de odinioară își trăiește, în declamații sterpe, „ora extazului”. C. a scris și teatru – *Pământ blagoslovit* (1938), *Muzica stelelor* (1947), *Făclierii*, piesă apărută în ziarul „Înainte” (1972) –, însă de o totală insignifianță. Și în publicistică incisivitatea lui are răbufniri de pamflet. Compasiunea față de dezmoșteniții

soartei se întovărășește cu ostilitatea față de spoliatori, demagogi și alți farsori care se pitesc îndărătul unor caraghioase „măști de carnaval”. Denunțând, cu un limbaj de stângă vehementă, „putrigaiul” atotstăpânitor, utopistul visează la „o perfecțiune a arhitecturii sociale”. În „panopticul” de politică externă încondeiază în fraze acidulate hitlerismul tentacular și pe „frumosul Adolf”. Un stil alambicat, pretențios, gongoric înzorzzonează notațiile adesea judicioase și nu lipsite de nuanță din *Încrustări în rama bibliotecii* (I–II, 1930–1940). Preferând „eticul” „esteticului pur”, intransigentul, încruntatul comentator atribuie criticii un rol profilactic, ceea ce presupune o purificare de „toxine” a vieții literare. De aici, destule aprecieri tranșante, chiar brutale. Lăudând ceea ce crede că e de laudat, C. nu menajează nonvaloarea. Răzleț, se ivesc unele caracterizări inspirate, și tot așa în *Evocări* (1980), carte postumă ce însumează portrete de scriitori, deformate de o abuzivă tușă sociologizantă. Plin de rele umori, șarjând gros și într-o scriitură întortocheată, indigestă, păcate ale vieții de provincie, romanul *Condicar de lume nouă* (1935) nu poate ascunde o dorință de răfuială. Înveninări, răutăți, ricanări și ranchiune trădează sensibilitatea ulcerată a unui inadaptabil părăsit de iluzii.

SCRIERI: *Oglinzi aburite*, Craiova, 1918; *Galerii de ceară*, Craiova, 1924; *Amurg prin vitralii*, în Eugen, Paul și Savin Constant, *Poezii*, Craiova, 1926; *Cu dalta pe lespezi*, Craiova, 1928; *Punte peste veacuri*, Craiova, 1929; *Încrustări în rama bibliotecii*, I–II, Craiova, 1930–[1940]; *Socluri devastate*, Craiova, 1933; *Condicar de lume nouă*, Craiova, 1935; *Crater scufundat*, Craiova, 1936; *Lumini la orizont*, Craiova, 1937; *Versuri*, Craiova, 1937; *Pământ blagoslovit*, Craiova, 1938; *Sărutul însingurărilor*, Craiova, 1940; *Melancolii sub arcade florale*, Focșani, 1942; *Elanuri răstignite*, I, Craiova, 1943; *Poezii. Articole*, pref. Mihail Cruceanu, București, 1964; *Gravuri și rezonanțe*, București, 1967; *Vibrații republicane*, Craiova, 1973; *Evocări*, postfață Darie Novăceanu, Craiova, 1980.

Repere bibliografice: Pericle Martinescu, „*Condicar de lume nouă*”, „Reporter”, 1935, 75–77; Paul I. Papadopol, „*Condicar de lume nouă*”, U, 1936, 47; Alexandru Firescu, *Un poet al revoltei: Eugen Constant*, în *Rezonanțe culturale oltene*, Craiova, 1971, 79–88; Popa, *Dicț. lit.* (1977), 159; Firan, *Profiluri*, I, 210–215; Ștefan Baciuc, *Praful de pe tobă*, București, 1995, 276–278; *Dicț. scriit. rom.*, I, 639–640; Faifer, *Pluta*, 71–74. **F. F.**

CONSTANT, Paul
(pseudonim al lui
Paul Constantinescu;
29.I.1895, Craiova –
9.XI.1981, Sibiu), poet,
prozator.

Era unul dintre numeroșii copii ai Eufrosinei (n. Ghindeanu) și ai meșterului plăpumar Dumitru Constantinescu. După absolvirea Școlii Superioare de Comerț „Gh. Chițu” din Craiova, se angajează la o bancă de credit (1912–1913). Plictisindu-se curând de viața anostă de angajat, pleacă în satul Gârcov (județul Romanați), ca învățător suplinitor (1914–1915). Luat la armată, din 1915 se instruiește la Școala Militară de Ofițeri din București, dar ezită, la încheierea stagiului, să urmeze o carieră ostășească. Nu se înveșnicește nici în funcția de contabil la Percepția din Caracal (1918–1919). Demisionează și îmbracă uniforma de ofițer la garnizoana din Fălciu (1919–1920), de unde se mută la Școala de Cavalerie din Sibiu, stabilindu-se, în 1921, în acest oraș. Se pensionează cu gradul de colonel. Era încă elev când, în 1911, își vede publicată o schiță umoristică în „Veselia”. Cu versuri, proză, articole avea să mai colaboreze (semnând și cu pseudonimele Silex și Tudor Praștie) la „Adevărul literar și artistic”, „Romanațul”, „Brașovul literar și artistic”, „Acțiunea”, „Pagini literare”, „Familia”, „Ramuri”, „Universul literar”, „Vreamea”, „Scrisul bănețean” și altele, printre care „Tribuna”, „Astra”, „Transilvania”. În asociere cu Șt. N. Ricman scoate la Caracal periodicul „Vreamea” (până în 1931 figurând numai el ca director), iar cu Eugen Constant, la Sibiu, „Provincia literară” (1932–1934) și „Armonia literară”. A contribuit la întemeierea grupării sibiene Thesis (1931). Alături de Șt. N. Ricman, Fr. Iosif, V. Enescu, semnează o monografie a județului Romanați. Ca profesor de administrație și legislație militară, a întocmit, singur sau în colaborare, manuale didactice. O piesă, *Colivia cu sticleți*, i-a fost jucată la teatrul din Sibiu (1946); alte comedii, ușurele, le-a lăsat în manuscris.

În volumul *Poezii* (1926), editat împreună cu frații lui, Eugen și Savin, poemele lui C. sunt grupate sub titlul *Litanii pentru cei uitați*. E aici un lirism estompat, în care, fără stridențe, dar și fără culoare, sunt plânși cei necăjiți, suferinzi, înfomețați, lipsiți de un adăpost și de o mângâiere. În deriva tristă a soartei lor, „gloata de epave” (un vagabond, un cerșetor ș.a.) păstrează, sfielnic, „fărâme de nădejdi”. Tristețea sporește în *Ceasuri ostenite* (1930), preschimbându-se în durere și deznădăjduire. De fapt, se accentuează poza, aceea a unui „suflet înrăit și păcătos”. Hazlii, dar nu din cale-afară, sunt „schițele șugubețe” ale lui C., incluse în *Măști pentru muzeu* (1931), *În literatura legii* (1933), *Zugrăveli* (1935), *Mărturisirea unui inculpat* (1935), *Oameni cu cioc* (1939). Volumele *Măști pentru muzeu* (1970) și *Colivia cu sticleți* (1977) au o factură antologică. „Tărășeniile”, de un comic minor, se petrec într-un târugușor amorțit, înecat în plictis, unde doar câte o gâlceavă, vreun adulter sau nesfârșita trăncăneală de la berărie par să împrăstie, pentru moment, monotonia. Și totuși, bârfa, scandalul, ofensele care duc la palmuiri sonore nu alungă „tirania unei vieți idiote”. Totul se precipită spre farsă. Sinuciderile, bineînțeles, nu izbutesc, duelurile pe chestiuni de onoare au rezolvări burlești, iar procesele, la tribunal, sunt lovite de caraghioslăc. Mici dezastre caricaturale provoacă „încurcala”, confuzia, care, luxând stereotipii, declanșează în schimb o stare de nervi de un rizibil crescător. Tot necazul cu hazul lui. Grozave îngrijorări stârnește, în cazarmă, iminența unei inspecții. Speriați să nu greșească, zeloșii maiori și căpitani o cam scrântesc. Temându-se să nu fie dați afară din slujbă, obscurii „impiegați” trăiesc și ei într-un stres continuu și orice ieșire din obișnuit îi alarmează. De altfel, în orașelul searbăd, o întâmplare cât de mărunță poate lua imprezvizibile proporții. Arhivari cu nasul veșnic în hârtoage, contabili tipicari, grefieri umili, medici escroci, magistrați flecari, cucoane cu pretenții formează, cu metehnele și apucăturile lor de un ridicol care, uneori, mai că înduioșează, pestrița societate din mediul cenușiu unde au loc asemenea nostime pătărani „din vremea gramofonului”. Cu exersat simț de observație, C. șarjează pentru a-și distra cititorul, dar, forțând nota, unele situații apar ca fiind trase de păr. Acțiunea romanului *Râia* (1936; Premiul Academiei Române) se desfășoară tot într-un colț

de provincie. Foiesc și aici eternii slujbași năclă-
iți în rutină, veștejindu-se în „sfoiagul scriptelor”
și tocându-și timpul în glume insipide și inepte
cancanuri. Dând din coate și pândind oportu-
nitățile care convin lipsei lui de scrupule, tuciu-
riul Sofronie Lăzărescu se cocoată din treaptă în
treaptă, ajungând cogeamite deputat. Nimeni și
nimic nu-l mai clintește apoi pe șarlatan, chiar
dacă, dezmeticiti într-un târziu, fraieriții sar
să-l demaște. Arivistul, încă o „mască” pentru
„muzeul” pe care C. și-l dorea vizitat măcar pe
„timp urât”. Cu o documentare minuțioasă, dar
și cu o economicoasă investiție de fantezie, C.
alcătuieste trei romane cu haiduci și cu pan-
duri, plasate în vremea lui Caragea: *Iancu Jianu*
(1940), *Haiducii* (1957), *Tudor Vladimirescu* (1960).
Dominat de un maniheism ireductibil, naratorul
pune în stare de conflict două tabere: jefuitorii,
încărcați de grele păcate, și masa de nevoiași, care
printre vaiete și blesteme îndură necurmatele sil-
nicii. Din ura mocnită crește „volbura mâinii” și
din cătun în cătun se întinde un „duh al răzvră-
tirii”. Împotriva „câinilor de boieri” se ridică hai-
ducii, olteni aprigi care dau norodului speranța
izbăvirii. Însă vremurile sunt încă potrivnice, și
dacă legendarul Iancu Jianu șetrarul se dă prins
până la urmă, resemnându-se să devină un gos-
podar potolit, slugerul Tudor, pornit să schimbe
„rânduiala”, cade ucis mișelește. Epicul vioi, deși
fără suflu, ticsit cu o puzderie de amănunte ce
aspiră să imprime narațiunii un colorit de epocă,
este servit de un limbaj care se vrea cronicăresc,
și în mimetismul lui e de o plasticitate căutată,
arhaizant peste măsură. Povestiri istorice „din
zilele revoluției din 1848”, din vremea răscoalei
de la 1907 și mai de demult conțin volumele *Stâlpi
de foc* (1967), *Primăvară, focuri și gloanțe* (1973),
Volburi peste veacuri (1973). Lăsându-se în voia
unui tendenționism vârtos, prozatorul strecoară
sugestia că în revoltele năpăstuiților contra boie-
rimii lacome și „îndobitocite” sălășluiește „acel
duh al comunismului” ce va să vină. Istorisirile
sunt incolore, figurile desprinse din file de letopi-
seț nu au contur, singurul merit al acestor evocări
fiind acela că ele încearcă să resuscite, pentru cei
tineri, crâmpie de istorie.

SCRIERI: *Litanii pentru cei uitați*, în Eugen, Paul și
Savin Constant, *Poezii*, Craiova, 1926; *Ceasuri oste-
nite*, Caracal, 1930; *Măști pentru muzeu*, Caracal, 1931;
În litera legii, Sibiu, 1933; *Zugrăveli*, Craiova, 1935;

Mărturisirea unui inculpat, Sighișoara, 1935; *Râia*, Cra-
iova, 1936; *Oameni cu cioc*, Craiova, 1939; *Iancu Jianu*,
București, 1940; ed. București, 1969; *Haiducii*, Bucu-
rești, 1957; *Tudor Vladimirescu*, București, 1960; *Stâlpi
de foc*, București, 1967; *Măști pentru muzeu*, București,
1970; *Primăvară, focuri și gloanțe*, București, 1973; *Vol-
buri peste veacuri*, București, 1973; *Colivia cu sticleți*.
Întâmplări din vremea gramofonului, îngr. și pref. G.
Nistor, Timișoara, 1977.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, X, 43–45, XII,
308–309; Constantin Fântăneru, „*Iancu Jianu*”, UVR,
1940, 25; Mircea Braga, „*Haiducii*”, TR, 1958, 8; Alexan-
drescu, *Confesiuni*, I, 81–91; Firan, *Profiluri*, I, 215–217;
Ștefan Baciu, *Praf de pe tobă*, București, 1995, 276–278;
Dicț. scriit. rom., I, 640–641; Faifer, *Pluta*, 74–76. F. F.

CONSTANT, Savin (pseudonim al lui Dumitru
Constantinescu; 12.VIII.1902, Craiova – 25.X.1928,
Recea, j. Olt), poet, prozator. Cei care l-au cunos-
cut pe C., fiu al Eufrosinei (n. Ghindeanu) și al lui
Dumitru Constantinescu, meșter plăpumar, și-l
amintesc, impresionați de tragicul lui sfârșit, ca
pe un om timid, cu secrete ardori, parcă mereu
zorit de obscura alarmă a unui presentiment.
După terminarea claselor primare, învață timp de
trei ani la Gimnaziul „Frații Buzești” din Craiova;
clasa a patra o urmează în Iași, la Liceul Național.
Întors acasă, este înscris la Liceul „Carol I”, după
absolvirea căruia se decide pentru Facultatea de
Litere și Filosofie. Dar îl atrag și cursurile Facul-
tății de Drept din București. Ca să se întrețină, se
angajează funcționar la Ministerul Agriculturii și
al Domeniilor. De la un moment dat, soarta pare
să-i suradă. Profesorul Mihail Dragomirescu îl
oprește ca asistent la Catedra de estetică literară,
iar „Adevărul literar și artistic” îl cooptează în
redacție. Își luase licența în litere și efectua sta-
giul militar, când, printr-o absurdă răsucire de
destin, cade victimă unui groaznic accident fero-
viar. A fost înmormântat în cimitirul Ungureni
din Craiova. În afară de „Adevărul literar și artis-
tic”, semnătura lui C. poate fi găsită în „Ramuri”,
„Revista Carol I”, „Gazeta școalei”, „Foaia tineri-
mii”, „România nouă”, „Flacăra”, „Icoane maramureșene”, „Cuvântul literar și artistic”, „Săptămâna”, „Clipa”, „Tribuna nouă”, „Falanga literară
și artistică”, „Ritmul vremii”, „Familia” și în alte
câteva periodice, îndeosebi craiovene, unde îi vor
fi publicate și niște postume.

Atât în *Idoli de humă*, secțiune din placheta
Poezii (1926), scoasă împreună cu frații săi,

Eugen și Paul Constant, cât și în *Versuri* (volum postum, 1935), **C.** e un poet care se caută pe sine. Sensibilitatea lui înfiorată de ciudate presimțiri (poezia *Teama de întunecare* are un puls de acute neliniști) îl predispune fie la deprimări glisând într-o retorică a eșecului, fie la îndârjiri cu iz proletar. Filosofări în notă elegiacă, pe care se înfășoară un fir de parabolă tras din motive biblice, alternează cu o gestică mai zvâcnită, compasiunea pentru gloatele de truditori înfometați iscând schime de revoltă. În proză fizionomia tânărului scriitor se schimbă – *Autentice...* (1926), *Pata de cerneală* (1928). El apare aici destins, bine dispus, glumeț. Numai că umorul schițelor e în suferință. Tentat de comicul factual și de stropșelile de limbaj, **C.** practică un caricatural ce forțează ilaritatea. Obtuzi, maniaci, nevricosi, protagoniștii, botezați cu nume caraghioase, sunt slujbași, belferi, galonați, puși în situații din care se vede bine că autorul se chinuie să stârneasă râsul. **C.**, care a compus și o piesă pentru copii, *Comoara fermecată* (pusă în scenă la București, în 1927), își tipărește, în 1926, un mic studiu de istorie literară, *Viața și opera poetei Alexandrina Mihăescu*. Alegerea nu pare chiar întâmplătoare, junele critic detectând la stihuitoarea care s-a stins pretimpuriu unda de prevestire a tristului sfârșit. Câte o expresie fericită denotă anumite disponibilități pentru exercițiul analitic, deși, mișcat de soarta suferindei adolescente, **C.** nu-și controlează exclamațiunile.

SCRIERI: *Idoli de humă*, în Eugen, Paul și Savin Constant, *Poezii*, Craiova, 1926; *Autentice...*, Arad, 1926; *Viața și opera poetei Alexandrina Mihăescu*, București, 1926; *Pata de cerneală*, București, 1928; *Versuri*, Craiova, 1935.

Repere bibliografice: Metzulescu, *Literile*, I, 39–43; Eugen Constant, *Evocări*, postfață Darie Novăceanu, Craiova, 1980, 96–100; Firan, *Profiluri*, I, 217–220; Ștefan Baci, *Praful de pe tobă*, București, 1995, 276–278; *Dicț. scriit. rom.*, I, 641; Faifer, *Pluta*, 77–78. **F. F.**

CONSTANTE, Lena (18.VI.1909, București – 2.XI.2005, București), prozatoare. Este fiica mijlocie a Julietei (n. Potop) și a lui Constantin Constante, profesor, emigrat din Macedonia în Cadrilater, autor al câtorva cărți despre aromâni. Familia peregrinează o vreme pe un traseu în care intră orașele Iași, Odessa (în anii revoluției bolșevice), apoi Siberia, din Murmansk în

Anglia, la Londra, și de aici în Franța, la Paris. La București, după ce urmează școala elementară de la Pitar Moș și Liceul „Regina Maria”, face studii universitare la Școala de Arte Frumoase, unde îl are profesor pe Dimitrie Gusti. A participat, împreună cu Mircea Vulcănescu, Henri Stahl, N. Argintescu-Amza, Petru Comarnescu, Xenia Costa-Foru, Paul Sterian ș.a., la campanii monografice organizate de școala sociologică de la București în localitățile Cornova, Drăguș și Șanț. A lucrat covoare cu motive populare stilizate în atelierul propriu, având expoziții personale de tapiserie în 1934, 1935, 1947, 1970 și 1971, la București și Ankara, a pictat numeroase icoane pe sticlă. În 1950 a fost arestată în lotul Lucrețiu Pătrășcanu, ca „uneltitoare” împotriva regimului „democrat-popular”. Este eliberată din temniță în 1962. În închisoare desenează și „compune”, păstrând-o în memorie, o piesă de teatru în versuri, prezentată la Radio România Tineret abia peste patru decenii (*Zâmbete în floare*, 1992). Tot târziu îi apar câteva lucrări literare despre și pentru copii, cu ilustrații realizate de ea însăși, pe muzică de Harry Brauner, soțul ei. Sunt de menționat savuroasele proze din *O poveste cu un tată, o mamă și trei fete* (1995), amintind, ca pregnantă și expresivitate a universului celor mici, de *Cartea cu jucării* a lui Tudor Arghezi. Un film documentar realizat de Thomas Ciulei, *Nebunia capetelor*, lansat la sfârșitul anului 1997, o avea ca protagonistă pe **C.** În 1999 Fundația Culturală Română i-a acordat Premiul pentru un destin excepțional în cultura română.

C. devine scriitoare de notorietate la vârsta senectuții, cu două cărți de excepție despre Gulagul comunist românesc: *L'Évasion silencieuse* (Paris, 1990), distinsă în Franța cu Prix Européen (acordat de Association des Écrivains de Langue Française) și tipărită în 1992 și la București, în traducere proprie, sub titlul *Evadarea tăcută* (Premiul „Lucian Blaga” al Academiei Române), și *Evadarea imposibilă* (1993), scrisă în limba română. Ambele au fost primite cu entuziasm de critică și au fost traduse în SUA și în Marea Britanie. Cărțile mărturisesc despre tinerețea asasinată a autoarei lor. Cea dintâi este o refugiere în sine din fața torționarilor, o abstragere într-un spațiu securizant, imposibil de violat. Singura cale de a nu se lăsa învinsă de acele împrejurări, unica modalitate de

a rezista a fost retragerea în inepuizabila bogăție a interiorității, continuul dialog cu sine. C. concepe astfel, în celulă, fără creion și hârtie, păpuși și piese de teatru, ca niște alcătuiuri ale spiritului ce îi țin tovărășie și o ajută să existe clipă de clipă. Aceasta este „evadarea tăcută” dintre zidurile temniței, evaziunea în vis și artă ce o salvează, absolvind-o de moartea spirituală de-a lungul a doisprezece ani de detenție specială. Această îndelungată reclusiune, un tunel ce părea fără sfârșit, o noapte continuă, i-a năruit fie și intermitent ființa: „Ochii îmi sunt închiși. Sub pleoape – numai întuneric. Nu îmi mai simt brațele. Nu îmi mai simt picioarele. Mă dizolv...”. Îndârjirea de a se abstrage din realul concentraționar, ingeniozitatea de a se separa de el n-o ajută pe deținută să scape totuși de agresivitatea mizeriilor în avalanșă, dozate de torționari când savant, progresiv, când grosolan, brutal. Paginile cărții se precipită, se contorsionează, respiră în sincope: „Dimineața, la orele cinci, scularea. Hai! Bruftuluiește-ți trupul. Dă-te jos din pat, obligă-l să lase căldura adunată... Scoate-ți cămașa... Încălzește-te cu lovituri de pumni și palme. Tratând cu dispreț milițianul care, adesea, își ține ochiul lipit de vizetă...”. Infern dantesc, străfulgerat totuși de lumini ivite din preaplinul unei trăiri interioare profund umane. Eugen Simion crede că se impune de la sine analogia cu memorialul lui N. Steinhardt, de vreme ce autoarea „are tărie, după ce trece din infern, să vorbească *fără zgomot și fără furie* despre suferința ei”, pentru că, asemenea monahului de la Rohia, ea „evită retorica pamfletului, evită și retorica umilinței”; dacă Steinhardt și-a găsit salvarea în credință, C. se salvează prin artă. *Evadarea tăcută* este o carte a cărei densitate invită la refacerea scării de valori a literaturii de sertar de după decembrie 1989, meritând a fi luată ca reper. Fără a avea aceleași vibrație și o consistență similară, scrisă însă tot cu nervii la pândă, *Evadarea imposibilă*, cea de-a doua poveste adevărată din Gulagul românesc, este nu mai puțin impresionantă ca mărturie umană. În fond, țâșnită din același univers al suferinței absurde într-o lume a dezumanizării și contrafacerii, lumea megaminciunii comuniste a secolului al XX-lea.

SCRIERI: *Păpușile harnice*, București, 1972; *Păpușile harnice în grădină*, București, 1975; *L'Évasion silencieuse*, Paris, 1990; ed. (*Evadarea tăcută. 3000 de zile*

singură în închisorile din România), tr. autoarei, București, 1992; *Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei Miercurea Ciuc*, București, 1993; *O poveste cu un tată, o mamă și trei fete*, București, 1995; *Țândărică în țara basmelor*, București, 2003.

Repere bibliografice: Ov. S. Crohmălniceanu, *O mărturie excepțională*, CC, 1991, 1; Monica Lovinescu, „*Evadarea tăcută*”, APF, 1991, 1–2; Ilina Barthouil-Ionescu, *Femei în închisorile comuniste românești*, CRC, 1991, 23; Tania Radu, *Criza de situare*, LAI, 1992, 25; Vlad Russo, *Timpul singurătății*, VR, 1993, 1; Hristu Cândroveanu, [Lena Constante], „Deșteptarea”, 1993, 2, 1993, 4; Sanda Cordoș, *Izbăvitorul trup al cuvintelor*, VTRA, 1993, 4; Octavian Soviany, *Închisorile Lenei Constante*, CNT, 1993, 44; Ruxandra Cesereanu, *Doamna Gulagului românesc*, ST, 1994, 6; Cândroveanu, *Aromânii, 114–118*; *Dicț. analitic*, II, 32–34; Simion, *Fragmente*, IV, 265–274; Săndulescu, *Memorialiști*, 270–276; Liana Cozea, *Confesiuni ale eului feminin*, Pitești, 2005, 71–101; *Lena Constante*, ed. bilingvă, îngr. Dragoș Tudor și Ion Crețu, tr. Ariadna Grădinaru, pref. Dragoș Tudor, București, 2005. **Hr. C.**

CONSTANTIN, Ilie
(16.II.1939, București),
poet, prozator, critic
literar, traducător.

Este fiul Raliței (n. Constantinescu) și al lui Stan Constantin, muncitor. Absolvent al Liceului „N. Bălcescu”, a studiat limba și literatura italiană la Facultatea de Filologie a Universității din București (1956–1962). Primele poezii îi apar în 1956 în „Tânărul scriitor”, iar în 1960, încă student, debutează editorial cu volumul de versuri *Vântul cutreieră apele*. Angajat redactor la ziarul „Scântea” imediat după terminarea studiilor, a fost apoi, din 1965 până în 1967, redactor în secția pentru scenarii a Studioului Cinematografic București. În 1968 devine redactor la revista „Luceafărul”, condusă de Ștefan Bănuțescu. În 1970 scrie cronică de poezie la „România literară”, iar între 1971 și 1973 susține cronică literară și cronică de film în „Luceafărul”. În 1974 scriitorul a cerut și a primit azil politic în Franța. La treizeci

și cinci de ani, tânărul care făcuse deja carieră literară în România și-a schimbat cu totul modul de viață. A trebuit să lucreze ani buni ca paznic într-o parcare subterană pariziană și abia mai târziu, după ce a fost o vreme funcționar, a ajuns să fie angajat redactor la o publicație a Ministerului Apărării. Reluându-și existența literară aproape de la zero, a publicat sporadic în limba franceză, poezie mai cu seamă – *L'Ailleurs* (1983), *Rivage antérieur* (1986) ș.a. În 1989, pentru romanul *La Chute vers le zénith*, a primit Le Grand Prix de la Jeunesse oferit de Société des Gens de Lettres de France. Și-a susținut doctoratul, condus de Catherine Durandin, în 1991 cu teza *La Complicité fertile*. După 1989 a revenit în literatura română. Întoarcerea în câmpul literelor românești a fost productivă pentru poet ca și pentru prozator, care continuă să existe de-acum între două culturi. Fructificând și plecând de la materia cercetării doctorale, C. a publicat în limba română și câteva cărți de eseuri critice, dedicate mai ales poeziei române, cu comentarii intuitive, participative, unele originale, substanțiale, a semnat traducerea câtorva cărți de poezie italiană (Giuseppe Ungaretti, Salvatore Quasimodo), după ce, înainte de plecarea în Franța, apăruseră o antologie din lirica italiană și versiuni din Eugenio Montale și Umberto Saba, a transpus în franceză pagini din lirica românească, dar mai cu seamă a dat mai multe volume de poezie și o ediție definitivă a scrierilor sale. În Franța a fost distins cu Ordinul Cavaler al Literelor (1999), iar în țară primește în 2002 Premiul Opera Omnia al Uniunii Scriitorilor și în 2010 Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”.

Pe cât de greu îi va fi fost lui C. să înceapă să scrie în țara adoptivă, pe atât de bine i-a suflat vântul în pânze la începuturile literare în cea natală, aflate sub semnul fast al generației '60 din secolul trecut. Nu era puțin lucru, pentru un student la primul său volum, să fie recomandat într-o prefață semnată de Al. A. Philippide. Bătrânul poet vedea în C. un contemplativ, dar și un căutător de sensuri, înzestrat cu simțul echilibrului și înclinat spre expresia concisă. În cartea de debut stăruie unele ecouri din Lucian Blaga (*Homer, Trei motive homerice*), dar ciclul *Corăbii noi... corăbii noi* ilustrează tematica oficială a vremii (*Zidar, Miner, Șarja de oțel, Gânduri pentru partid*). Versurile sunt însă moderne

și, sub aspect formal, nu se integrează în curentul cvasigeneral. Poetul manifestă o anume sensibilitate pentru natură, pentru peisajul cu mesteceni, poieni, luceferi și este capabil să caligrafieze versuri de dragoste delicate și discrete. În *Desprinderea de țărnm* (1964) unele titluri mai evocă referențialul dominant în epocă (*Constructorul, Șantier naval, Minerii*), dar substanța poemelor nu este aceea pe care o sugerează titlurile. Înzestrat cu imaginație, mai curând dionisiac, dar nu fără conștiința efemerității, C. transfigurează realul în sens esteticizant. Volumele *Clepsidra* (1966), *Bunavestire* (1968), *Coline cu demoni* (1970; Premiul Uniunii Scriitorilor) cuprind versuri muzicale, mici caligrafii alimentate cu resurse livrești, reverii intelectuale cu unele accente de „neohellenism” (*Reversibilitate, Astoria, Arhitectul* ș.a.). Fantezia brodează stări senine, melancolice, nostalgice sau anxietăți pe marginea lecturilor, cu frecvente aluzii la aria culturală europeană, evocând însă și poezia românească (Ion Barbu, Șefan Aug. Doinaș). În *Coline cu demoni* viziunile nu mai au luminozitate, dar stăruie aspirația evaziunii spre undeva, departe (*Prore spre sud*). Domină totuși sugestia spaimelor expresioniste, a scenariului misterios, a nesiguranței, poetul fiind bântuit de himere neprietenoase. Elegiac, livresc, echilibrat și calofil, înclinat spre reverie, uneori vag oniric, alteori explicativ și retoric, înclinat spre abstracții și confesiune, C. pare marcat de spiritul și modelele unei epoci revoluate a poeziei românești: „Dincolo de vorbele mele/ prudente ca pruncii la primii lor pași,/ se află cel ce le-a rostit:/ șovăielnic,/ neliștit și răsucit în așteptare.// Degeaba mă încurajați la fiecare pas/ ce-l îndrăznesc în vadul rostirii,/ ochiul meu pândește amabila grimasă/ de îngăduință față de un literat barbar.// [...] Vin de departe și, deja bătrân, mă istovesc/ a trece în conceptele voastre înșorite/ o frază lansată în cavernele vremii,/ de-a lungul unor raze de memorie latină,/ un strigăt țâșnit dintr-un popor de muți:// Și noi eram – și rămânem – pe această lume,/ la poalele istoriei, podidiți de uitare” (*Literatul barbar*, din volumul omonim, apărut în franceză în 1994 și în română în antologia *Mulțimea singurătate*, 2003). În romanul *Tinerii noștri bunici* (1967), structurat în patru părți (*Pastorală, Traversarea prin sărituri, Tine-*

rii noștri bunici și Viața de cuvinte), care sunt variațiuni pe o temă comună, ficțiunea și confesiunea se confundă. Sobră, expresivă și vag sentimentală, scrierea conservă atmosfera, percepută subiectiv, a unui univers citadin-rural pauper, populat de ființe umile, dar nu lipsit de valori morale. Volumul *Despre poeți* (1971) reunește comentarii scrise între anii 1964 și 1971 și publicate în „Gazeta literară”, „Ramuri”, „Scântea tinereții”, „România liberă”, „Luceafărul”. Portrete-profil sau cronici referitoare la o carte anume, textele evaluează și definesc – din perspectivă declarat subiectivă – fie poeți contemporani importanți sau obscuri, fie pe unii din generații mai vechi (George Murnu, Dimitrie Stelaru). Sunt prezenți în volum autorii productivi ai anilor '50-'70 (Mihai Beniuc, Ștefan Aug. Doinaș, Nicolae Labiș, Mircea Ivănescu, Petre Stoica, Modest Morariu). Criticul, dovedindu-se unul din cei mai buni comentatori de poezie ai momentului, manifestă aici, dar și în A

doua carte despre poeți (1973), aceeași sobrietate și același echilibru al expresiei care îi caracterizează și beletristica. *Despre prozatori și critici* (1973) conține comentarii despre V. Voiculescu, Pompiliu Constantinescu, Zaharia Stancu, Fănuș Neagu, Constantin Țoiu, D.R. Popescu, Nicolae Velea, Adrian Păunescu, Alexandru George, Dumitru Țepeneag, Nicolae Manolescu, Laurențiu Ulici. Cultivat, dispunând de o perspectivă cuprinzătoare, C. face observații de finețe și aprecieri pe care, în cazul contemporanilor, timpul le-a validat. Preocupat de poezie și din perspectiva criticii literare, C. a încercat să înțeleagă textele confrăților sub aspect analitic, dar și tipologic. În volumul *La Complicité fertile*, publicat la Paris în 1992 și tradus în 1994 în limba română, el a studiat aproape un sfert de secol de poezie românească (1950–1973) într-o suită de treizeci și două de medalioane, consacrate unor identități poetice marcante, de la Tudor Arghezi și Al. A. Philippide, Marin Sorescu

Eugen Simion, Nicolae Breban, Nicolae Velea, Cezar Baltag, Nichita Stănescu, Marin Preda și Ilie Constantin

și Dan Laurențiu până la doi poeți de la „Echinon”, Ion Mircea și Adrian Popescu, adică de la scriitori născuți la finele secolului al XIX-lea până la cei născuți în 1947. Nu este o selecție întâmplătoare, ci un demers comparatist, urmărind „ansambluri și subansambluri tematice”, preponderența unor teme, direcții și înrudiri stilistice. Titlul sugerează ideea că în climatul epocii poezia a creat o „complicitate fertilă” între public și creatori, iar cartea încearcă să reconstituie „peisajul poetic” pe patru coordonate: *Direcții și înrudiri stilistice*, *Limbaaj*, *conștiință artistică*, *arte poetice*, *Materialitatea lumii*. *Dragoste, evanescență și În pragul metafizic*. Criticul literar C. îl analizează și pe poetul C., integrându-l între cei care „ezită între discursul liric și expresia lapidară”, dar recurge și la opiniile confrăților pentru a se putea privi „din afară”. Ediția definitivă a scrierilor lui (I–II, 2000–2003), cuprinde o selecție a poeziei, dar și a prozei, ficționale sau diaristice, incluzând *Tinerii noștri bunici* (1964–1966), *Familia scrisă* (1959–2002) și *Căderea spre zenit* (1982–1984), anii menționați de autor referindu-se la perioada redactării textelor. „Romanul familiei” și al memoriei rămâne o preocupare constantă în scrisul lui C., dovadă *Familia scrisă*, alcătuită din fragmente de jurnal, grupate în patru capitole, de fapt selecții, recitiri (deci rescrieri) ale unor jurnale mai vechi (spre exemplu, o notă explicativă din 1999 reia o scenă aflată în jurnalul din 1969). Dincolo de plângerile diaristului despre nesinceritatea jurnalului său, dincolo de micile întâmplări amuzante ori dramatice cu scriitori (lupte pentru putere în redacția „Luceafărului”, „băute” etc.), jurnalul tinde spre gradul zero al scriiturii, căruia Mihai Zamfir, în prefața ediției din 1999 (*Tinerii noștri bunici. Exorcism în șoaptă*), îi atribuia o „funcție defensivă”. „Stilistica litotei” acoperă o „impersonalitate” stilistică, dar și morală, care scade valoarea textului. Diaristul se menajează, viața proprie se caracterizează printr-un soi de pragmatism psihologic, gestul de a-și abandona soția și copiii în țară, fugind din cauza unor vagi amenințări securiste, apare slab motivat, iar criza morală pe care ar fi trebuit să o declanșeze e lipsită de contur, inautentică; în schimb diaristul prezintă drama persoanelor apropiate, provocată chiar de el. A patra parte a jurnalului, cea mai

interesantă, cuprinde portrete ale membrilor familiei (Uxor – prima soție, Soror – sora, Auctor – „eu”, autorul, Mater – mama ș.a.), alcătuite, în cea mai mare parte, din material furnizat chiar de „personaje”: epistole, mai ales ale soției și ale surorii, multe sfâșietoare, patetice, comentate de un eu auctorial lucid, rațional și impersonal. Ediția definitivă se salvează prin *Căderea spre zenit*, romanul premiat în Franța în 1989, o deplină reușită literară, un roman cu o scriitură experimentală, care îmbină stiluri și tradiții diferite, alunecând pe nesimțite din realismul romanului istoric și de aventuri în miraculosul basmului popular sau cult sau în fantasticul de nuanță filosofică și poetică. Firescul narațiunii, dozarea suspansului, ironia și umorul, intensitatea poetică a unor pasaje, simbolismul aluziv fac din *Căderea spre zenit* un palpitant roman inițiativ, alegoric și filosofic. Ideea nu este originală (mitul omului nemuritor), dar atinge o problemă specială, aceea a condiției excepționale a scriitorului și a exilatului. Textul urmează până la un punct trama basmului *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*, transplantând acțiunea și personajele în Franța secolului al XVII-lea. Incipitul este tipic realist, un amestec de roman istoric și de aventuri, alunecând treptat spre fantastic. Protagonistul, Cristophe, se naște și evoluează într-un cadru realist, cu mici intruziuni fantastice, dar cursul acțiunii se schimbă în momentul în care începe călătoria pe „lumea cealaltă”, coborând, printr-un imens Puț, într-o lume miraculoasă. Interesant este că, deși o lume de basm, cu ființe, întâmplări miraculoase, „o lume de magie și de violență”, totuși aceasta are contururi imprecise, asemenea unei lumi plătuite de o imaginație bolnavă, deosebindu-se astfel de consistența și limpedea realitate a miraculosului din basmul popular. Eroul, deși are atributele clasice, își păstrează gândirea omenească, rațională, de aici și umorul, ironia dialogurilor, amintind uneori de lumea poveștilor lui Ion Creangă. Textul întreține magistral ambiguitatea: după cum personajul nu știe cine sau ce este, nici cititorii nu știu mai multe, care este adevărata lui identitate, adevărata lui poveste. Stilul narativ este la fel de fluctuant: se recunoaște ceva din aerul poetic-contemplativ al prozei fantastice eminesciene (tema lumii ca vis, a „avatarilor”),

tipicele alunecări în spațiu și timp din nuvelele lui Mircea Eliade, cu un plus de melancolie și poezie, care învăluie lumea ficțională în care se oglindește lumea interioară a autorului. Asemenea personajelor din romanele lui Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua* și *Amintirile peregrinului apter*, care tratează aceeași temă a nemuritorilor (înviaților), Cristophe este un deșțarat, un exilat, un veșnic călător: nemuritorul nu aparține nici vieții, nici morții, ci unui straniu limb în care lumile, adevărurile, identitățile se amestecă, într-un nou adevăr sau poate într-o veche mascaradă. Lipsa unei chei de lectură, ambiguitatea semnificației, siguranța și farmecul scriiturii conferă acestui basm cult o calitate excepțională, fiind probabil scrierea cea mai reușită și mai nedată a lui C.

SCRIERI: *Vântul cutreieră apele*, pref. Al. A. Philippide, București, 1960; *Desprinderea de țarm*, București, 1964; *Clepsidra*, București, 1966; *Tinerii noștri buni*, București, 1967; *Bunavestire*, București, 1968; *Căinele înlăcrimat*, București, 1970; *Coline cu demoni*, București, 1970; *Fiara*, București, 1970; *Despre poeți*, București, 1971; *Celălalt*, București, 1972; *A doua carte despre poeți*, București, 1973; *Despre prozatori și critici*, Cluj, 1973; *Vacanța, o plecare*, București, 1973; *Desprinderea de țarm*, Paris, 1981; *L'Ailleurs*, Paris, 1983; *Rivage antérieur*, Paris, 1986; *La Chute vers le zénith*, Paris, 1989; ed. (*Căderea spre zenit*), tr. Liliana și Valentin Atanasiu, pref. Magdalena Popescu, București, 1996; *La Complicité fertile*, Paris, 1992; ed. (*Complicitatea fertilă*), tr. Liliana și Valentin Atanasiu, Cluj-Napoca, 1994; *Le Lettré barbare*, Paris, 1994; *Desprinderea de țarm*, pref. Al. Călinescu, postfață I. Negoțescu, București, 1995; *Le Marchand de sabres – Neguțătorul de săbii*, ed. bilingvă, tr. autorului, Oradea, 1997; *De aproape și de departe*, București, 1998; *Înainte de plecare*, București, 1998; *Lecturi împreună*, vol. I, București, 1998, vol. II: *Depart, în trecutul apropiat*, pref. Gheorghe Grigurcu, București, 2000; *Plecarea prin luptă*, pref. Alexandru Condeescu, București, 1998; *La rădăcinile depărtării – Aux Racines du lointain*, ed. bilingvă, pref. Al. Călinescu, București, 1999; *Plata luntrășului. Poeme (1956–1998)*, pref. Gheorghe Grigurcu, București, 1999; *Tinerii noștri buni. Exorcism în șoaptă*, pref. Mihai Zamfir, Botoșani, 1999; *Dublul ochean*, pref. Alexandru Condeescu, București, 2000; *În altă parte*, I–III, pref. Constanța Buzea, București, 2000–2003; *Intransigență în harem*, Iași, 2002; *Limba imperiului – La Langue de l'empire*, ed. bilingvă, București, 2003; *Mulțimea singurătate*, pref. Al. Călinescu, București, 2003; *Eseuri critice*, București,

2004; *Familia scrisă*, București, 2004; *Scurtă istorie a poeziei române*, București, 2005; *Amnios (antologie de poezie. 1956–2006)*, pref. Eugen Negrici, Pitești, 2006; *Entuziasmul melancolic*, București, 2007; *Pânda sufletului – L'Âme aux aguets (antologie de poezie. 1960–2008)*, ed. bilingvă, tr. Miron Kiropol și Șerban Foarță, pref. Eugen Negrici, Pitești, 2008; *Sub semnul eseului, Cluj-Napoca, 2009; Ego scriptor (lecturi autocritice, confidențe, dialoguri)*, Cluj-Napoca, 2010; *Coline cu demoni*, postfață Al. Călinescu, Pitești, 2010; *Bric à brac, tutti frutti, patchwork*, Cluj-Napoca, 2011; *Din câte adevăruri?*, Pitești, 2011. **Traduceri:** Cinghiz Aitmatov, *Djamila*, București, 1962 (în colaborare cu Gheorghe Ciobanu); Giovanni Arpino, *Anii maturității*, București, 1963; Eugenio Montale, *Poezii*, pref. Edgar Papu, București, 1967, *Ossi di sepie – Oase de sepie*, ed. bilingvă, îngr. trad., Pitești, 2008; Mario de Micheli, *Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1970; Umberto Saba, *Canțonierul*, București, 1970; *Cântecele altora. Lirică italiană*, Iași, 1972; Miodrag Pavlović, *Versuri*, București, 1972 (în colaborare cu S. Nămoiu); *Poeți români – Poètes roumains*, I–II, ed. bilingvă, îngr. trad., pref. Mihai Zamfir, București, 1995–1996; Cezar Baltag, *Chemarea numelui – L' Appel du nom*, ed. bilingvă, pref. Mircea Angheliescu, București – Paris, 1999 (în colaborare cu Alain Paruit și Odile Serre); *Răscruce. Poeți români – Carrefour. Poètes roumains*, I–III, ed. bilingvă, pref. Gheorghe Grigurcu, Ipotești, 2005; Giuseppe Ungaretti, *Vita d'un uomo – Viața unui om*, ed. bilingvă, îngr. trad., Pitești, 2009; Salvatore Quasimodo, *Giorno dopo giorno – Zi după zi*, ed. bilingvă, îngr. trad., Pitești, 2010.

Repere bibliografice: Martin, *Poeți*, I, 223–231; Regman, *Cronicari*, 167–170; Balotă, *Labirint*, 360–372; Felea, *Poezie*, 55–60; Stănescu, *Poeți și critici*, 71–74; Caraion, *Duelul*, 28–30; George, *Sfârșitul*, I, 300–303, 347–349; Poantă, *Modalități*, 173–179; Grigurcu, *Idei*, 247–252; Pop, *Poezia*, 143–156; Raicu, *Structuri*, 346–351; Al. Călinescu, *Ilie Constantin – un destin poetic*, RL, 1993, 36; Negoțescu, *Scriitori contemporani*, 114–117; I. Negoțescu, *Ilie Constantin și poezia elegiacă*, RL, 1995, 5; Dicț. scriit. rom., I, 641–644; Titu Popescu, *Ilie Constantin, antologator și traducător*, JL, 1996, 1–4; Mircea A. Diaconu, *Poeți din exil*, CL, 1997, 11; Pop, *Pagini*, 88–93; Dicț. analitic, I, 291–293; Gheorghe Grigurcu, [Ilie Constantin], RL, 1999, 35, 36, 2004, 5, 2005, 10, 46, 2007, 37, 48, 2008, 33, 2012, 15; Alex. Ștefănescu, *Ilie Constantin*, RL, 1999, 45; Cistelean, *Top ten*, 30–32; Grigurcu, *Poezie*, I, 282–288; Cristea-Enache, *Concert*, 26–30; Bogdan-Alexandru Stănescu, *Sous le signe du grand Vague*, LCF, 2003, 43; Barbu Cioculescu, *Criticul poet*, RL, 2004, 46; Boldea, *Vârstele*, 156–158; Cristea-Enache, *București*, 148–160; Grete Tartler,

Istoria poeziei ca jurnal, RL, 2006, 29; Popa, *Ist. lit.*, II, 378–380; Sorin Lavric, *Dicteu din înalt*, RL, 2010, 15; Manolescu, *Enciclopedia*, 188–191; Ioan Holban, *Fiul amurgului și disperarea limitei*, CL, 2011, 3; Adrian Dinu Rachieru, *Ilie Constantin, un „poeta artifex”*, CL, 2012, 3; *Literatura română contemporană. Augustin Buzura și Ilie Constantin*, coordonator Andrei Bodiu, Cluj-Napoca, 2012.

S.Cr., R.D.

CONSTANTIN, Theodor (21.XI.1910, Brăila – 29.VIII.1975, București), prozator. Este fiul Mariei-Anastasia (n. Spyros Romano) și al lui Gheorghe Constantin, funcționar. A absolvit liceul la Galați (1931), apoi Facultatea de Teologie la Universitatea din București (1937) și Facultatea de Filosofie la Cernăuți (1939), lucrând în calitate de corector la Editura Cugetarea (1933–1946). A activat ca director în Ministerul Culturii (1952–1955), director al Editurii Științifice (1955–1958), redactor-șef al Editurii Tineretului (1958–1960). A debutat în 1930 la revista „Luceafărul literar și artistic” din Brăila, iar editorial în 1934, la Cernăuți, cu volumul de versuri *Stanțe pentru nemurirea altora*. A mai colaborat la „Relief dunărean”, „Junimea literară”, „Frize”, „Pagini literare”, „Universul literar”, „Revista Fundațiilor Regale” ș.a.

În *Stanțe pentru nemurirea altora* C. încearcă pe rând mai multe maniere, de la G. Bacovia („În mine plânge toamna funerară/ și vechea sinucidere de iluzii”) până la Ion Minulescu („Ți-am dăruit, în salbă, perlele iubirii/ ca să le anini, în gest cucernic de vestală”), cu baza în Tudor Arghezi („soarele are o privire roșie halucinantă/ ca o eșarfă țipătoare de prostituată”; „de-ai rătăci/ o clipă în lumea asta care nu-i a ta/ pe piept urechea să ți-o pleci, aș vrea/ să auzi cum viermi prin măruntaie ar cli-poci/ săpându-și drum/ și să rostesc cu bucurie ce neînțeleasă îți va fi: Mă descompun! Mă descompun!” – *Descompunere*). Cu excepția plachetei pentru copii *Sfat cu făpturile basmului* (1955), autorul va abandona genul liric. Volumul *Vrăjitoarea* (1939) marchează trecerea la o proză de atmosferă fantastică (*Vrăjitoarea din casa cu stafii*, *Vila Maud*) sau psihologică, urmărind ca la Cezar Petrescu sau la Gib I. Mihăescu descompunerea unei personalități sub presiunea unei crize sau obsesii (*Nebunia părintelui Probiu*, *Eliberare*). Cea dintâi manieră, a similifantasticului grotesc de o factură descinzând din Edgar Allan Poe, îi vine mai

bine autorului decât cea de-a doua. O sinteză apare în romanul *Casa cu neguri* (1946), unde combinația de platonism trivial și literatură senzațională plină de neverosimil produce un efect kitsch. Cartea abundă în *qui pro quori*, în complicații pe tema dublului și în căutări ale contopirii erotice, cu reminiscențe din experiențialismul sexual scandalos din interbelic. Pe scurt, o sinteză între Mihail Drumeș și Mircea Eliade. *Fiul lui Monte Cristo* (1958), roman detectivistic și cu spioni, este o compunere mult superioară pentru că limpezește – și sub presiunea contextului realist-socialist – proza lui C. de mofturile abracadabrantului și ale fantasticului. Cartea are în centru tema juvenilă și palpitantă a unei vânători de comori în Brăila din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cu pagini de aventuri băiețești în genul Tom Sawyer și cu o intrigă din literatura cu spioni înrudită cu *Moartea fratelui meu* de G.M. Vlădescu. *Fiul lui Monte Cristo* deschide un ciclu de romane având în centru „trustul de spionaj internațional Nebel”, care va continua prin *Urmărirea abia începe* (1962), *Căpitanul de cursă lungă* (1965), *Doamna în mov* (1966), *Balthazar sosește luni* (1970), *Astă-seară, rela-che* (1971), *Doamna cu voaletă din Balt-Orient-Expres* (1971), *Mătrăguna contra Monseniorului* (I–II, 1971), *Crizanteme pentru Erna* (1973). Ca autor de romane polițiste și de spionaj, C. este unul dintre scriitorii români cei mai reprezentativi, combinând ingenios enigmaticele, suspansul, literatura sentimentală și crochiul tipologic. A mai scris romane militare plasate în cursul celui de-al Doilea Război Mondial, cărți pentru copii ș.a. Culegerea postumă *Achamot* (2002) antologhează o parte din nuvelistica autorului.

SCRIERI: *Stanțe pentru nemurirea altora*, Cernăuți, 1934; *Vrăjitoarea*, București, 1939; *Casa cu neguri*, București, 1946; *Sfat cu făpturile basmului*, București, 1955; *La miezul nopții va cădea o stea*, București, 1957; *Fiul lui Monte Cristo*, București, 1958; *Se destramă noaptea*, București, 1960; *Ultima rafală*, București, 1962; *Urmărirea abia începe*, București, 1962; *A doua repriză*, București, 1964; *Casa de pe colină*, București, 1964; *Căpitanul de cursă lungă*, București, 1965; *Doamna în mov*, București, 1966; *Enigma „Profesor Rebegea”*, București, 1966; *Adevărul despre Luca Cristogel*, București, 1967; *Și a fost din nou dimineață...*, București, 1967; *Cum a murit*

Claudiu Azimioară, București, 1968; Johnny Boambă, București, 1968; ed. (Răzbunarea lui Ionuț), București, 1980; *Cea de-a treia pistă*, București, 1969; *Balthazar sosește luni*, București, 1970; *Astă-seară, relache*, București, 1971; *Doamna cu voaletă din Balt-Orient-Expres*, 1971; *Mătrăguna contra Mon-seniorului*, I-II, București, 1971; *Muntele morții*, București, 1972; *Crizanteme pentru Erna*, București, 1973; *Magdalena de la miezul nopții*, București, 1975; *Achamot*, București, 2002.

Repere bibliografice: Mircea Braga, *Note despre romanul de aventuri*, TR, 1960, 3; Valeriu Cristea, *Personaje și conflict în romanul de aventuri*, GL, 1962, 40; Gabriel Dimisianu, „Căpitanul de cursă lungă”, GL, 1965, 47; Piru, *Panorama*, 365–367; Cornel Ungureanu, *Romanul polițist*, ATN, 1973, 5; Val Condurache, „Crizanteme pentru Erna”, CL, 1974, 4; Pericle Martinescu, *Un promotor al literaturii de aventuri*, RL, 1979, 14; *Dicț. scriit. rom.*, I, 644–645; Ioana Bogdan, *Theodor Constantin, maestrul suspansului*, ALA, 2008, 922; Popa, *Ist. lit.*, I, 252, II, 944.

M. I.

CONSTANTINESCU, Barbu (1839, Ploiești – 30.XI.1891, București), culegător de folclor. După cursul gimnazial la Ploiești și la București și studii teologice la București (1852–1858), face studii universitare de filosofie și pedagogie la Leipzig (1860–1866), luându-și aici doctoratul în filosofie. Revenit la București, este profesor de liceu, profesor universitar și decan la Facultatea de Teologie (1882–1884, 1888–1891), director de studii la Azilul „Elena Doamna” (1882–1886, 1888–1889). A alcătuit, singur sau în colaborare, numeroase manuale și a întemeiat revista de pedagogie „Educatorul” (1883–1884). A colaborat și la „Columna lui Traian”, „Ghilușul”, „Învățătorul”, „Lumina pentru toți”.

C. publică, sub titlul *Probe de limba și literatura Țiganilor din România* (1878), cea dintâi culegere de folclor al romilor din istoria folcloristicii românești, în formele originale și în traducere românească. Culegerea, întocmită cu acuratețe, menționând tipul de limbaj în care sunt reproduse textele, dând referințe despre informatori și localități, însoțită de un glosar și de note explicative pentru câteva construcții gramaticale caracteristice, cuprinde 75 de cântece lirice, în majoritate erotice, și 15 povești – vădit tributare poveștilor românești – adunate de la romii sălași din Moldova, Muntenia și Oltenia.

SCRIERI: *Probe de limba și literatura Țiganilor din România*, București, 1878.

Repere bibliografice: St. Negulescu, *Dr. Barbu Constantinescu*, „Învățământul primar”, 1896, 11, 12; M. Eminescu, *Articole și traduceri*, îngr. Aurelia Rusu, introd. Aurel Martin, București, 1971, 190–191; *Dicț. lit.* 1900, 206; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 261.

I. D.

CONSTANTINESCU, Clitus (5.III.1905, Agighiol, j. Tulcea – 20.I.1977, București), prozator, poet, eseist. Este fiul Ecaterinei Constantinescu și al lui Iordan Constantinescu, învățători. După ce urmează la Iași școala primară și Liceul Național, trecându-și bacalaureatul în 1926, se înscrie la Universitate și obține licența în filosofie (1929) și în drept (1931); termină și Seminarul Pedagogic Universitar (1935), fiind unul din studenții preferați ai lui I. Găvănescul. Profesor de liceu în județele Soroca și Bălți, apoi la Iași din 1934, se stabilește la București, ca funcționar la Direcția Generală a Datoriei Publice din Ministerul de Finanțe. Între 1958 și 1967 e revizor contabil la Trustul Agricol Pitești. Înainte de 1940 a făcut parte din gruparea revistei „Cuget moldovenesc”, iar din 1970 va fi unul dintre animatorii cenaclurilor literare „Barbu Delavrancea”, pe care o vreme l-a și condus, „Tudor Vianu”, „Ion Creangă”. A colaborat rar, cu cronici, recenzii și articole politice, la „Cuget moldovenesc”, „Epoca”, „Orizont”, „Seara”. *Teoria fenomenului comic* (1938) este prima carte publicată de C. Va fi urmată de *Străbătând Italia* (1939), de romanele *Lacul blestemat* (1942) și *Poiana Sângerului* (1943), de un eseu ambițios, în care schițează o delimitare a domeniului artei în relație cu știința, filosofia și religia, *Iluzia, stăpâna omenirii* (1945), și de placheta *Poezele destinului* (1947). În manuscris a lăsat dramele *Simfonia destinului*, depusă spre reprezentare la Teatrul Național din Iași, *Vedeniile și Răzvrățiții*.

În *Teoria fenomenului comic*, încercare temerară de estetică generală, nu ferită de diletantism, C. discută, cu o informație limitată mai ales la aria de limbă franceză, pornind de la Henri Bergson, fenomenul în sine și manifestările lui artistice. Sunt urmărite „mecanismul psiho-fiziologic de producere a comicului”, interdependența dintre comic și tragic, legăturile cu alte manifestări psihice și se avansează

câteva posibile definiții care, plecând de la cele clasice, adaugă unele elemente noi prin apelul la lucrările lui Sigmund Freud, privite destul de critic, sau la alte teorii în circulație la sfârșitul anilor '40 din secolul trecut. Romanul *Lacul blestemat* tratează, în tonuri minore, tema, frecvent dezbătută între cele două războaie, dar cu atât mai pretențioasă, a raporturilor dintre intelectualul tânăr, talentat, însuflețit de idealuri nobile, de ambiția construcției, a renovării sociale, și un mediu indiferent, interesat, infestat de politicianism și necinste. Anton Dumbravă, autor al unei teze de doctorat care l-a impus și i-a conferit o anume celebritate în mediile universitare și politice ieșene, conduce gazeta „Politica”. Campania pe care o inițiază, având ca scop asanarea moravurilor, în primul rând a celor politice, se lovește de împotrivire, de rea-credință și, cum era de așteptat, eșuează. Viața lui particulară se va dovedi, de asemenea, un eșec, și Dumbravă alunecă, previzibil, spre demență, spre autodistrugere. Unele părți, puține, ale narațiunii sunt reușite, ca și portretele personajelor secundare – afaceristul Mișu Horenstein, gazetarul Dumitru Comșa, Erna Theodorini –, trasate cu siguranță, cum se întâmplă și cu peisajul orașului de provincie. Impresia generală rămâne însă de neînchegare, multe episoade sunt tratate superficial, stilul se menține la nivelul foiletonului de gazetă. Cel de-al doilea roman, *Poiana Sângerului*, care urmărește cu aceleași mijloace experiențele erotice ale sculptorului Ștefan Cerna, nu aduce vreun progres de tehnică sau de expresivitate. Un expresionism târziu, oarecum caduc, domină versurile libere din *Poemele destinului*. Căutările lui C., neîmplinite în roman și rămase doar intenții în eseu, par acum mai aproape de o izbândă; nucleul poetic, prezență indiscutabilă, este însă pus în umbră de o tendință spre verbiaj și retorism. Dar obsesia unei „mari taine”, a iminenței unei alte tragedii, după aceea a războiului de-abia terminat, „blestemul” ce amenință deopotrivă omul și natura sunt motive poetice demne de reținut.

SCRIERI: *Teoria fenomenului comic*, București, 1938; *Străbătând Italia*, București, 1939; *Lacul blestemat*, București, 1942; *Poiana Sângerului*, București, 1943; *Iluzia, stăpâna omenirii*, București, 1945; *Poemele destinului*, București, 1947.

Repere bibliografice: Stelian Segarcea, „Străbătând Italia”, „Progresul”, 1939, 80; Olga I. Comănescu, „Lacul blestemat”, CGM, 1943, 3–4; I. Radu, „Poiana Sângerului”, VAA, 1943, 957; Al. Piru, „Poiana Sângerului”, RFR, 1944, 4.

R. Z.

CONSTANTINESCU, Dan (6.II.1921, Hunedoara – 13.III.1991, Freiburg, Germania), poet, traducător. Descinde dintr-o familie de intelectuali; mama sa, Zoe (n. Nicoară), și tatăl său, Anghel Constantinescu, director al Școlii Profesionale din Hunedoara, aveau cultul cărții și făcuseră o adevărată pasiune pentru muzică. După terminarea studiilor secundare la Orăștie, C. se va îndrepta spre Facultatea de Filosofie din Cluj, prinzând, ca student, și momentul dureros al refugiului Universității la Sibiu. Va frecventa aici Cercul Literar. Își va obține licența cu o teză despre Lucian Blaga, apreciată *magna cum laude*. Se va dedica apoi profesiei de dascăl în orașul natal. O anume reținere, legată, probabil, și de insuficienta clarificare a posibilului său destin literar, îl va face să rămână în expectativă timp de decenii. Mereu amânat, debutul lui se va produce în 1965, în paginile revistei „Tribuna”, la vârsta de patruzeci și patru de ani. Că în toată această vreme a scris și a fost preocupat de literatură o probează și faptul că, odată intrat în arenă, se va strădui să-și facă simțită prezența, publicând, fie și cu intermitențe, versuri originale și traduceri în „Gazeta literară” și, ulterior, în „România literară”, în „Secolul 20”, „Viața românească”, „Steaua”, „Familia”, „Ramuri”, „Ateneu”, „Astra”, „Orizont”, „Neue Literatur” ș.a. În 1982 va pleca din țară și se va stabili în Germania. O perioadă va fi cooptat într-un colectiv de cercetători care, la inițiativa Universității din Freiburg, lucra la editarea *Bibliei de la București*. Spera să fie acceptat și ca poet german, sub pseudonimul Dan Nicoară. A lăsat în manuscris un volum de versuri cu un titlu ciudat, *Dempreunul-a-fi*, iar tălmăcirea completă a poemelor lui Lao-Tse va fi publicată abia postum, în 2004.

Lecturile, ca și traduceri efectuate sistematic din opera unor importanți poeți europeni și niponi, i-au dat posibilitatea lui C. de a descifra resorturile poeticilor moderne și de a se defini, în cele din urmă, ca scriitor. Lirica sa va valorifica, în acest sens, mai cu seamă atributele de

esență ale poeziei japoneze, cu a cărei artă își va descoperi, de altminteri, și surprinzătoare afinități. Ele vor fi puse în relief și în câteva texte puse sub titlul *Tușuri din Orientul Depărtat*, pe care poetul le includea în sumarul primului său volum, *Unde* (1969), pentru a atrage și astfel atenția asupra unei poezii în care pare a se regăsi în bună măsură cu propriul mod de a fi. Ele semnalează prezența unei *realitas*, fără să fie, totuși, numai o simplă adevărire a acesteia. Căci, numind una sau alta dintre seducătoarele înfățișări ale Firii (*Grădina de piatră* – „în stil japonez”, *Trandafiri*, *Flori de piersic*, *Toamnă*, *Val*, *vuiet*, *vânt...*, *Frunze*, *Pescăruși* ori *Ninsoare lină*), poetul se simte atras mai ales de principiul ascuns care o guvernează și o face posibilă. Fascinat de acest „suflet” al lucrurilor, va căuta, de altminteri, să le surprindă fulguranta clipă de taină și „har”. C. a colaborat și la realizarea unor importante antologii din poezia germană în ipostaza ei romantică, expresionistă și modernă (1967, 1968, 1971), precum și a unei culegeri din proza austriacă modernă (1968), oferind versiuni din opera lui Clemens Brentano, Eduard Mörike, Friedrich Nietzsche, Peter Hille, Karl Wolfskehl, Else Lasker-Schüller, Konrad Weiß, Rudolf Kassner, Felix Braun, Hermann Broch, Gottfried Benn ori Erich Arendt. De asemenea, a transpus în românește versurile lui Oskar Pastior. Se va impune, însă, mai cu seamă, prin tălmăcirea lui R.M. Rilke (1966, 1978) și prin antologia în cinci volume din lirica niponă (1974; Premiul Asociației Scriitorilor din Brașov), pe care o va mai aborda în 1981, într-o selecție de *tanka-haiku*, și împreună cu Ion Acsan, apoi, în 1995, în colaborare cu Ion Acsan și Ioanichie Olteanu. Critica n-a rămas insensibilă la acest efort, văzând în C. pe unul dintre cei mai importanți traducători. Edgar Papu era, de altfel, convins că poetul aducea „o excepțională contribuție românească” la cunoașterea creației rilkeene, tocmai fiindcă versurile lui deveneau rezonante intențiilor marelui poet. Iar Nicolae Balotă sesiza faptul că în paginile traducătorului „adie ceva din parfumul originalului, iar tăcerile acelei mici poezii japoneze umflă ușor perdeaua cuvintelor în limba tălmăcirii”, făcând ca peste ele „harul” să coboare „candid”.

SCRIERI: *Unde*, București, 1969; *Vatră*, București, 1978. **Traduceri:** R.M. Rilke, *Versuri*, București, 1966 (în colaborare), *Elegiile duineze. Sonetele către Orfeu*, pref. Edgar Papu, București, 1978; *Poezia germană modernă (De la Stefan George la Enzensberger)*, I–II, îngr. și pref. Petre Stoica, București, 1967 (în colaborare); *Proza austriacă modernă*, I–II, îngr. și pref. Dieter Schlesak, București, 1968 (în colaborare); Oskar Pastior, *Versuri*, București, 1968; *Antologia poeziei romantice germane*, îngr. și pref. Hertha Perez, București, 1968 (în colaborare); *Din lirica japoneză*, îngr. Ion Acsan, pref. Vasile Nicolescu, București, 1970 (în colaborare cu Ion Acsan); *Poeți ai expresionismului*, îngr. și pref. Petre Stoica, București, 1971 (în colaborare); *Haiku. Lirică niponă (secolele XVI–XX)*, I–V, pref. trad., București, 1974; *Tanka-haiku. Antologie de poezie clasică japoneză*, pref. Ion Acsan, București, 1981 (în colaborare cu Ion Acsan); *Țara cireșilor în floare. Poezia Japoniei*, pref. Vasile Nicolescu, București, 1995 (în colaborare cu Ion Acsan și Ioanichie Olteanu); Lao-Tse, *Tao-Te-King (Cartea despre Cale și Virtute)*, pref. Ion Acsan, postfață Iv Martinovici, București, 2004.

Repere bibliografice: Edgar Papu, *Perfecțiune dinainte atinsă*, SXX, 1968, 9; Al. Covaci, „*Unde*”, F, 1969, 2; D. Gherghinescu-Vania, „*Unde*”, AST, 1970, 6; Nicolae Balotă, *Arta haikuului*, RL, 1974, 37; Cornel Robu, *Haiku – poezia de la frontierele tăcerii*, ST, 1974, 11; Dan Grigorescu, „*Haiku. Lirică niponă*”, CNT, 1975, 8; Ion Cristofor, „*Vatră*”, ST, 1978, 9; Darie Novăceanu, „*Antologie de poezie clasică japoneză*”, RL, 1982, 11; *Dict. scriit. rom.*, I, 645–646; Iv Martinovici, *Dan Constantinescu – Dan Nicoară*, „Arhipelag”, 1998, 1; Teodor Tihan, *Ora cărților deschise. Lecturi contemporane*, Cluj-Napoca, 2003, 188–192. **T.T.**

CONSTANTINESCU, Emilian I. (29.XII.1894, Râmnicu Sărat – 17.I.1977, București), critic literar. Este al doilea dintre cei trei copii ai Demetrei (n. Ionescu) și ai lui Iordache Constantinescu, subchirurg. Primii ani de învățătură i-a făcut la Școala „Vasile Boerescu” din orașul natal, unde urmează și gimnaziul (1902–1910). Devine apoi elev al Liceului „Unirea” din Focșani (1910–1914). Anii petrecuți în cursul școlar superior îi dau prilejul să citească mult și debutează cu o schiță în „*Revista noastră*” (1914), periodic scos de elevii liceului. În toamna anului 1914 se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie și la Facultatea de Drept de la Universitatea din București. Nu termină însă decât cursurile Facultății de Litere și Filosofie, în 1919, după ce aproape un an, în timpul războiului, este mobilizat. Student

preferat al lui Mihail Dragomirescu, face parte, cu intermitențe, între 1921 și 1934, dintre asistenții Catedrei de estetică. Totodată, este profesor la Liceul „Sf. Sava” (1919–1920), la Râmnicu Sărat (1921–1923), la Liceul „Spiru Haret” din București (1923–1924), la Oradea Mare (1925–1930 și 1943–1946), Câmpulung (1930–1931) și la Liceul Comercial din București (1931–1943 și 1946–1948). Starea precară a sănătății l-a obligat în mai multe rânduri să-și întrerupă activitatea profesională. O teză de doctorat, *Anarhismul poetic*, pe care o susține în primăvara anului 1931 sub îndrumarea lui Mihail Dragomirescu, este revăzută înainte de tipărire și completată cu puncte de vedere îndrăznețe, înnoitoare, care ieșeau din cadrul estetic teoretizat de mentorul său. Cartea, apărută în 1932 și premiata de Academia Română, semnată Const. I. Emilian, va provoca în cercurile literare discuții aprinse. Reprezentanții orientărilor avangardiste au protestat, nemulțumiți de observațiile critice avansate de C. și de situarea lor în tabloul general al literaturii române. Mihail Dragomirescu, în schimb, l-a acuzat de „trădare” a principiilor sale și de „ingraturitudine”, ceea ce nu l-a oprit totuși să-i propună, câțiva ani mai târziu, să fie succesorul său la catedră. În 1920–1921 C. scoate împreună cu Octavian Moșescu, la Râmnicu Sărat, gazeta „Foaia Râmnicului”. A colaborat, mai ales cu contribuții de istorie a literaturii, la „Analele literare”, „Convorbiri literare”, „Clipa”, „Cele trei Crișuri”, „Săgetătorul”, „Buletinul Institutului de Literatură”, „Revista generală a învățământului”, iar după 1960 la „Viața românească” și „Steaua”. În manuscris a lăsat textul memorialistic *În zorii unui veac nou*.

Pentru C., opera literară constituie factorul esențial care trebuie să intre în atenția comentatorului, „desprinsă și indiferentă în raport cu personalitatea creatorului”. Din această perspectivă este urmărită în *Anarhismul poetic* mișcarea modernistă. Termenul anarhism și, la fel, înțelesurile date modernismului sunt utilizate însă într-o accepție largă. Selecția scriitorilor discutați începe cu Tudor Arghezi sau cu N. Davidescu și Al. A. Philippide, pentru a ajunge la autorii de la revistele „unu” ori „Contimporanul”. Eliberarea de sub autoritatea dogmelor, o așa-numită „criză a noțiunii de realitate”, disoluția eului sau o abordare specială, plecând de la Sigmund Freud,

a funcțiilor psihice (illogicul, inconștientul, instinctualul, misticul, patologicul) constituie, în concepția lui C., „elementele structurale” ale anarhismului poetic. Originile „poeziei anarhice” autohtone sunt aflate într-un registru divers de surse, pornind de la „evenimentele politico-sociale” (unul din ele este Primul Război Mondial), de la „literatura individualistă” (în care sunt încadrați F.M. Dostoievski, André Gide, Marcel Proust și Francis Jammes) sau de la unele direcții ale filosofiei sfârșitului de secol XIX (Friedrich Nietzsche, Henri Bergson). Centrul de greutate al cercetării se situează în zona exercițiului literar. Marile curente (romantismul, simbolismul), influența exercitată de Charles Baudelaire și de F.T. Marinetti, tendințele specifice ale principalelor direcții lirice europene sunt discutate și în ele se descoperă, parțial, rădăcinile orientărilor literare apărute la noi după 1920. Nu sunt neglijate nici înrâuririle venite dinspre artele plastice sau dinspre arta populară. Se adaugă pagini consistente consacrate descrierii aplicate a tehnicii „lirismului anarhic”. Se au în vedere lexicul, sintaxa, stilul, „figurile” (epitetul, metafora ș.a.), se urmăresc atent și adecvat procedeele de versificație. C. grupează scriitorii socotiți ca făcând parte din orientarea discutată în două mari categorii: „extremiști” și „moderați”. Numele citate în prima categorie (poezii de la „Contimporanul”, „unu”, „Integral” ș.a.), excepție făcând poate B. Fundoianu, își află cu îndreptățire locul în rândurile „anarhiștilor” poetici. Nu același lucru se poate spune despre cei „moderați”, împărțiți după sistematica dragomiresciană în exponenți ai „liricii minore” (F. Aderca, Al. A. Philippide ș.a.) și ai „liricii de virtuozitate” (G. Bacovia, Lucian Blaga, Tudor Arghezi). Deși exactitatea unor analize de text sau unele soluții de amănunt pot fi contestate, ceea ce s-a și făcut în epocă, deși multe argumente nu se susțin în totalitate, selecția scriitorilor fiind numai un exemplu, în ansamblu *Anarhismul poetic* a marcat la apariție un eveniment și l-a impus pe C. între criticii importanți ai anilor '30–'40 din secolul trecut.

SCRIERI: *Anarhismul poetic*, București, 1932; *Valori literare în critica lui Titu Maiorescu*, București, 1937; *Un aspect al originalității lui Ion Creangă*, București, 1938; *Studii literare*, îngr. și pref. Cristian Popescu, postfață Șerban Cioculescu, Cluj-Napoca, 1983.

Repere bibliografice: G. Călinescu, „Anarhismul poetic”, ALA, 1932, 599; Șerban Cioculescu, „Anarhismul poetic”, ADV, 1932, 14 862; Perpessicius, *Opere*, V, 351–359; Iorga, *Ist. lit. cont.* (1934), II, 274–275; Virgil Carianopol, *Critică și adevăr*, „Veghea”, 1935, 92; I.E. Torouțiu, *Pagini de istorie și critică literară*, București, 1936, 13–22; Pompiliu Constantinescu, *Eseuri critice*, București, 1947, 161; [Emilian I. Constantinescu], DCL, I, 127–128, II, 135–139; Bucur, *Istoriografia*, 377–380; Dorin Teodorescu, *Poetica lui Ion Barbu*, Craiova, 1978, 13–14; *Scrisori – Densușianu*, I, 211–214; Valentin Chifor, *O restituire necesară: Emilian I. Constantinescu*, F, 1984, 2; *Dicț. scriit. rom.*, I, 646–648; Cernat, *Avangarda*, 294–312.

R. Z.

**CONSTANTINESCU,
Ioan**

(21.IX.1938, Rogojeni,
j. Galați – 3.I.2002,
Iași), istoric literar,
comparatist,
dramaturg.

Este fiul Verei (n. Tașacov) și al lui Pavel Constantinescu, funcționar. Face școala generală la Rogojeni și la Bârlad, unde absolvă liceul (1956), urmează apoi Facultatea de Filologie a Universității din Iași (1956–1961), susținându-și doctoratul în 1973. Intrat în sistemul universitar, va parcurge întreaga ierarhie, devenind profesor în 1993, iar în 1997 șef al Catedrei de literatură comparată și estetică, pe care o reînființează. În 1970–1971 se specializează în teatrologie la Institut für Theaterwissenschaft din München. Debutează în 1964 la „Iașul literar”, colaborând apoi la „Cronica”, „Convorbiri literare”, „Ateneu”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „România literară”, „Luceafărul”, „Timpul” (Iași), „Sinteze” (Bacău) ș.a., iar editorial în 1974 cu volumul *Caragiale și începuturile teatrului european modern*. Între 1981 și 1984 este lector de limba și literatura română la universitățile din München și Augsburg, apoi profesor asociat, în perioada 1985–1994, când se află în exil. În Germania se ocupă atât de literatura română, cât și de științele politice, organizând trei congrese internaționale, ale căror documente au fost publicate de

cele două universități – *Caragiale. Facetten seines Werkes* (1984), *Eminescu im europäischen Kontext* (1988), *Mihai Eminescu, 1889–1989: Nationale Werte – Internationale Geltung* (1992). În 1998 participă la lucrările unui Colloquium Politicum pe tema „Noua dreaptă în România”, organizat de Universitatea din Augsburg, la care, în 1999, este numit membru de onoare. În 2001 primește, la Tel Aviv, Premiul Prieteniei România – Israel.

Privite în ansamblu, scrierile lui C. se orientează de la început spre domeniul literaturii comparate, îmbinând argumentarea solidă și informația amplă cu o deschidere a perspectivei comparatiste spre spații culturale puțin cunoscute la noi (de exemplu, clasicismul japonez), deși punctul de referință îl va constitui întotdeauna literatura română. O excelentă cunoaștere a teoriei literare și a teatrologiei moderne reprezintă baza pe care autorul își structurează demersul comparatist, interesat în principal de paralelisme și consonanțele existente între spațiile și epocile culturale și mai puțin de influențe. Finalitatea studiilor lui C. urmărește, de fapt, probarea sincronismului dintre literatura română și marile literaturi europene (în principal cea germană, dar și franceză sau engleză). *Caragiale și începuturile teatrului european modern*, exegeză solidă, atrage atenția criticii românești din epocă. Studiul respectă premisa potrivit căreia cercetarea comparatistă trebuie să își propună consolidarea importanței unui scriitor în dezvoltarea culturii naționale. Ceea ce încearcă să demonstreze C. este faptul că valoarea lui I.L. Caragiale în contextul literaturii universale stă mai degrabă în modalitatea originală și modernă de a gândi teatrul, nu în suprapunerea care se poate face uneori cu anumite texte din Eugen Ionescu sau Samuel Beckett. Studiul pune în valoare în primul rând imaginea lui Caragiale ca adept al „teatrului total”, criticul afirmând și argumentând ideea că I.L. Caragiale „a fost, cu adevărat, un mare vizionar: dramaturgul a pătruns adânc sensurile lumii sale și a «presimțit» unele dintre dezvoltările ei ulterioare”. În acest mod, dramaturgul devine un predecesor al lui Gordon Craig, Georg Fuchs și Antonin Artaud. „Reteatralizarea” teatrului, despre care vorbește autorul în cazul lui Caragiale, este pusă în relație atât cu conceptul modern de dramă (în prima parte a studiului), cât și cu vechea comedie,

legăturile mergând de la comedia antică până la *commedia dell'arte*. Analiza se îndreaptă spre tipurile de personaje care apar în comediile lui Caragiale (de la *servus* și *miles gloriosus*, pe care le preia din comedia latină, până la Pulcinella, soțul păcălit sau cuplurile de clovni), dar și spre metamorfoza limbajului, deriziunea absurdului, carnavalescul și spre dezvoltarea intrigii, a motivului „lumea pe dos”. De asemenea, structura teatrului caragialian este văzută din perspectiva prezentului dramatic, a imixtiunii epicului, a diminuării acțiunii în favoarea concentrării asupra structurii circulare, a spațiului închis, a „personajului lichefiat”. Studiul se impune în primul rând ca o operă de sinteză, valoroasă prin rigoarea discursului analitic și prin capacitatea de integrare a unui scriitor român în ansamblul culturii universale. Cu următorul volum, *Moștenirea modernilor* (1975), C. duce mai departe încercarea de raliere a literaturii române la literatura universală. Modernitatea conceptului de poezie este discutată pe larg, din aceeași perspectivă critică, atât la M. Eminescu, cât și la Charles Baudelaire și Lautréamont. Fundamentul teoretic solid nu lipsește nici de aici, autorul aducând din nou în discuție situația literaturii comparate, „criza teatrului”, aplicând apoi aceste concepte la autori mai vechi sau mai noi, pe care îi reinterpretează, cu accentul pe personaj (Falstaff, Don Juan, Candide, dar și Coana Chirița). Extinderea ariei comparatiste va fi și mai vizibilă în *Introducere în literatura clasică* (1978), în care C. surprinde dificultatea unei caracterizări de sinteză a fenomenului clasic, dată în primul rând de diversitatea modalităților acestuia, precum și de perspectiva istorico-literară tradițională a opoziției tranșante dintre romantic și clasic, concepție pe care o consideră vinovată de numeroase erori de interpretare ale criticii literare în general. Preluând ideea lui Paul Valéry conform căreia orice clasicism presupune un romantism anterior, C. merge mai departe, ajungând la concluzia că există și un „romantism posterior”, relația între cele două curente fiind nu una de opoziție, ci de continuitate sau chiar de „coexistență”. Pe lângă studiile de literatură română și comparată, C. a scris piese de teatru, publicate în volumele *Don Juan sau Întoarcerea la dragoste* (1994) și *Bisidentul. Amphitryon* (1998). Cu pretexte și trimiteri livrești, așezate

rafinat sub măști ingenioase și erudite, personajele și situațiile balansează între tiparul general uman, încifrat și cu semnificații multiple, și cea mai concretă și prozaică (cu tot dramatismul ei) actualitate. C. a tradus din Novalis (*Cântece religioase*, 1996), Ludwig Tieck (*Hanswurst emigrant*, 1997) și Heinrich von Kleist (*Despre teatrul de marionete*, 1997), iar în colaborare cu soția sa, Viorica S. Constantinescu, *Amnezia*, comedie de Henning Krauss (1998). Ultima carte, *Anotimpul haijinilor* (2001), cuprinde studii de literatură comparată (Matsuo Bashô, Lautréamont, La Fontaine, Arthur Rimbaud, Eminescu, G. Bacovia) și cronici despre poeți contemporani. Este și autorul eseului de politologie și istorie comparată *Despre exegeza extremei drepte românești* (1998). Lucrări de sinteză, definindu-se în primul rând prin rigoarea și coerența argumentării, dar și prin vastitatea informației, cărțile scrise de C. impun, cum afirma Laurențiu Ulici, „un critic de ținută universitară cu imaginație de eseist”.

SCRIERI: *Caragiale și începuturile teatrului european modern*, București, 1974; ed. 2, Iași, 2003; *Moștenirea modernilor*, Iași, 1975; *Introducere în literatura clasică*, Iași, 1978; *Don Juan sau Întoarcerea la dragoste*, Iași, 1994; *Bisidentul. Amphitryon*, Iași, 1998; *Despre exegeza extremei drepte românești*, Iași, 1998; *Anotimpul haijinilor*, Iași, 2001. **Antologii:** *Caragiale. Facetten seines Werkes*, Augsburg, 1984; *Eminescu im europäischen Kontext*, Augsburg–München, 1988; *Mircea Dinescu, Lyrik. Revolution und das neue Europa*, Augsburg, 1991 (în colaborare cu Henning Krauss); ed. 2 (*Mircea Dinescu. Dichter und Bürgerrechtler. Neue Gedichte, Dokumente, Analysen*), Augsburg, 1992 (în colaborare cu Henning Krauss și Klaus P. Prem); *Mihai Eminescu, 1889–1889: Nationale Werte – Internationale Geltung*, München, 1992. **Traduceri:** Novalis, *Geistliche Lieder. Die Christenheit oder Europa – Cântece religioase. Creștinătatea sau Europa*, ed. bilingvă, îngr. și postfața trad., pref. Anton Rauscher, Iași, 1996; Ludwig Tieck, *Hanswurst emigrant – Hanswurst als Emigrant*; Heinrich von Kleist, *Despre teatrul de marionete – Marionettentheater*, ed. bilingvă, îngr. și postfața trad., pref. Henning Krauss, Helmut Koopmann, Iași, 1997; Henning Krauss, *Amnezia*, Iași, 1998 (în colaborare cu Viorica S. Constantinescu).

Repere bibliografice: Ileana Berlogea, *Caragiale în contextul dramaturgiei universale*, CNT, 1974, 32; Mircea Ghițulescu, „Caragiale și începuturile teatrului european modern”, ST, 1974, 12; Al. Călinescu, *Lectura modernității și modernitatea lecturii*, CRC, 1975,

37; Ulici, *Prima verba*, I, 251–253; Andrei Corbea, „Moștenirea modernilor”, RITL, 1976, 2; Dima, *Dezbateri*, 201–206; Papu, *Clasicii*, 13–14; Ungheanu, *Lecturi*, 201–206; Dimisianu, *Opinii*, 241–244; Gheorghe Lascu, „Introducere în literatura clasică”, ST, 1979, 1; Dan C. Mihăilescu, *Neliniștea valorilor*, LCF, 1979, 26; Dobrescu, *Foiletoane*, I, 191–194; Condurache, *Portret*, 131–134; Dan Mănuță, „Mihai Eminescu, 1889–1989: *Nationale Werte – Internationale Geltung*”, ALIL, t. XXXIII, 1992–1993; Ioan Holban, „Don Juan sau Întoarcerea la dragoste”, CRC, 1994, 11; *Dicț. scriit. rom.*, I, 648–649; George Bădăraș, *Câteva note despre farsă*, CRC, 1999, 2; Adina Dinițoiu, *Despre „Anotimpul haijinilor”*, OC, 2001, 94; Mihai Zamfir, *Despărțirea de Ioan Constantinescu*, RL, 2002, 2; [Ioan Constantinescu], „Acta Jassyensia Comparationis”, 2008, 6 (număr special); Mircea Ghițulescu, *Istoria literaturii române. Dramaturgia*, București, 2008, 636–638; Manolescu, *Enciclopedia*, 192. **C.Dt.**

CONSTANTINESCU, Leontin Jean (18.II.1913, Craiova – 18.XI.1981, Saarbrücken, Germania), poet, eseist, diarist. Absolvent al Liceului „Carol I” din Craiova (1930), licențiat al Facultății de Drept din București (1934), **C.** își trece doctoratul la Paris în 1940, cu teza *La Résolution des contrats synallagmatiques en droit allemand*, încununată cu Premiul Dupin Ainé. După o scurtă perioadă didactică la Facultatea de Drept din București, este numit consilier juridic și de presă pe lângă Legația Română din Lisabona (septembrie 1941 – mai 1945). Revine la Paris în 1946, unde împreună cu Brutus Coste și alți diplomați români din exil elaborează, sub egida lui Grigore Gafencu, câteva documente pentru susținerea cauzei românești la Conferința de Pace din capitala Franței – o microistorie a Transilvaniei și un amplu raport diplomatic asupra Basarabiei și Bucovinei. În 1948, cu ajutorul financiar al generalului Nicolae Rădescu, editează „Curierul român”, prima gazetă de informații a exilului românesc din Franța, pe care o multiplică prin șapirografie. Membru în Gruparea Românească pentru Europa Unită, constituită la 1 iunie 1948 sub președinția lui Grigore Gafencu, **C.** activează timp de un deceniu în cadrul Uniunii Europene a Federaliștilor. Face, de asemenea, parte dintre membrii fondatori ai Centrului Român de Cercetări de la Paris, alături de Octavian Vuia, Paul Costin Deleanu, Mircea Eliade, Emil Cioran ș.a. Între 1950 și 1952 lucrează ca „atașat” la

Centre National des Recherches Scientifiques, iar din 1954 devine asistent universitar la Facultatea de Drept din Saarbrücken, unde în 1961 este numit profesor titular al Catedrei de drept european de pe lângă Universitatea Saar. Pentru puțină vreme (ianuarie 1952 – martie 1953) conduce, ca redactor-șef (semnând Jean Constant), alături de Sten Merly, „La Revue de culture européenne”, publicație trimestrială. În 1971 publică primul volum din *Traité de droit comparé*, lucrare alcătuită din trei volume, dintre care ultimul a apărut postum, în 1983. Colaborările sporadice la presa românească a exilului – „Orizonturi”, „Revista scriitorilor români”, „Buletinul Bibliotecii Române”, „Standardul”, „Uniunea română” ș.a. – pun în evidență preocupările literare (poezii și eseuri) ale lui **C.** După dispariția sa prematură, au fost publicate, prin grija familiei, volumul *Versuri clandestine* (1982), *Chestiunea Transilvaniei* (1997), precum și *Jurnal (1947–1958)* (1998), dar și *România – între seceră și ciocan* (2005), incluzând publicistică, mai multe comentarii radiofonice din perioada 1948–1953.

Perspectiva gândirii politice eminesciene („Orizonturi”, 1950) reprezintă primul studiu amplu cu tematică literară încredințat de **C.** tiparului în presa românească din exil. În gândirea lui Eminescu eseistul aprofundează crezul primatului național, critica liberalismului și a formelor goale, ideile privind „pătura suprapusă” și „clasele pozitive”, „misiunea noastră ca stat”. Expunerea monografică *Chestiunea Transilvaniei* a fost scrisă în limba franceză în 1945–1946 și revizuită, pentru publicare, în anii ’80. Gândită din unghiul de vedere al dreptului internațional comparat și al dreptului comunităților europene, lucrarea combate ideea federalismului regional și afirmă că Transilvania – „prin istoria, etnologia și geografia ei” – este „parte integrantă a României”. Volumul *Versuri clandestine* pune în lumină doar o precară sensibilitate lirică. În ciuda numeroaselor stângăcii și a unei căutate poze melancolice, se strecoară printre ariditățile versului câteva accente ale durerii nedisimulate. „Stingher, pribeag și rătăcit/ într-o necunoscută țară/ pustie, mohorâtă și bizară”, preocupat de patria „de acum pierdută”, cu un destin tragic care îl doare („Mă doare suferința ei cernită, grea și mută”),

e încercat de dramatismul scurgerii timpului și al pierderii urmelor „de ani, de vreme și soroc”. Versurile în limba franceză nu au altă tonalitate, nici altă cotă valorică. Cel mai important manuscris care a rămas de la C. este jurnalul său, adevărat „roman” documentar asupra exilului românesc. Început în mod sistematic în 1952 și susținut cu consecvență doar vreme de câțiva ani, jurnalul surprinde scene esențiale sub raport caracterologic din existența câtorva personalități culturale și politice ale exilului. Textul e scris alert, într-o notă reflexivă, alternând permanent propriul examen de conștiință cu rechizitoriul acid al atitudinilor și al comportamentelor celor din jur. Accentul cade pe dezamăgirile repetate, pe dramele și căderile interioare, disperat relevate, până chiar în pragul sinuciderii, văzută ca șansă a „eliberării” și, totodată, a condamnării unui timp corupt. Jurnalul prezintă o galerie impresionantă de portrete și o serie de mărturii inedite, de la cele despre oameni ca Nicolae Rădescu, Grigore Gafencu, Constantin Vișoianu, Brutus Coste (fără a mai aminti celebritățile politice europene ale epocii) până la cele despre scriitori ca Mircea Eliade, N.I. Herescu, Emil Cioran, Mihail Fărcășanu (Mihai Villara).

SCRIERI: *Versuri clandestine*, [München], 1982; ed. București, 1997; *Chestiunea Transilvaniei*, tr. Sanda Diaconescu și Dimitrie Stamatiaadi, pref. Ștefan Issărescu, București, 1997; *Jurnal (1947–1958)*, îngr. Zoe Constantinescu, pref. Nicolae Florescu, București, 1998; *România – între seceră și ciocan*, îngr. și pref. Nicolae Florescu, București, 2005.

Repere bibliografice: Mihai Cismărescu, *Leontin Jean Constantinescu*, „Limite” (Paris), 1982, 36–37; Ștefan Issărescu, *Angajat în construcția Europei unite*, JL, 1995, 5–8; Iolanda Eminescu, *Părerii de rău*, JL, 1995, 5–8; Horia Stanca, „*Versuri clandestine*”, JL, 1995, 5–8; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, I, 101–107; Liviu Grăsoiu, *Apariții neașteptate*, CL, 2007, 1; Florescu, *Aristarc*, II, 7–16; Manolescu, *Enciclopedia*, 192–193.

N. F.

CONSTANTINESCU, Mihaela (29.IX.1960, București), eseistă. Este fiica Adrianei Simion (n. Manea), profesoară, și a lui Eugen Simion, critic literar. După absolvirea, în 1984, a Universității din București, Facultatea de Limbi Străine, secția engleză–spaniolă, a urmat, în anii '90, mai multe stagii de specializare în SUA, Marea

Britanie, Franța, Austria, Belgia, Olanda și a participat la numeroase manifestări științifice internaționale. Lucrează în calitate de cadru didactic (profesor) la Universitatea din București, Facultatea de Litere, secția Relații Internaționale și Studii Europene. A obținut titlul MA (*10 week certificate*) la Universitatea Warwick (Marea Britanie) în studii culturale britanice, cu disertația *Reporting Violence: The Media in Northern Ireland*. A devenit doctor în filologie la Universitatea din București, susținând, în 1999, teza *Forme în mișcare: postmodernismul*. Între 2000 și 2002 este *visiting associate professor* la Department of Communication Studies la Virginia Polytechnic Institute and State University, SUA. A debutat în presă cu eseu *Scritura emoțională* la „Vatra” în 1986. Debutul editorial cu un volum propriu are loc în 1999, când își publică teza de doctorat; anterior, în 1990, îi apăruse o traducere din Willis Barnstone, *Borges despre Borges. Conversații*. Colaborează cu eseuri și studii la „Contemporanul – Ideea europeană”, „Caiete critice”, „Dilema” ș.a. A tradus în limba engleză textul unui album al pictorului Vasile Grigore (*Art Album*, București, 1993).

Lucrarea cu care debutează C., *Forme în mișcare: postmodernismul*, e o carte de factură academică, utilă însă cititorului interesat să dobândească o imagine completă, echilibrată și fiabilă asupra postmodernismului. Investigând – sub forma eseului de teorie literară aplicată, cu o amplă deschidere către studiile culturale – un subiect atât de fluid, C. dă una dintre cele mai bune sinteze de acest gen înfăptuite de cercetătorii români. Redactat în stilul universitar american, cu recurs masiv la o bibliografie amplă, cu exemple și citate numeroase, cu afirmații dense, studiul evită ipotezele și conjecturile hazardate, nicidecum însă enunțarea explicită, chiar dacă prudentă, a punctului de vedere personal. Se înfățișează minuțios conceptul de postmodernism, cu antecedente, istoric, utilizări, consecințe și, în primul rând, cu sensurile multiple, contradictorii, în permanentă mișcare. Sunt prezentate dezbaterile teoretice asupra subiectului, reverberațiile lor, sunt analizate toate nivelurile (naratologic, poetic, tematic, ontologic, filosofic, al circulației și receptării, al militantismului estetic și atitudinal, al mentalităților

etc.), pertinente pentru cuprinderea globală și totodată aprofundată a chestiunii. Dezbaterile, constructele ideatice și realitățile culturale analizate sunt comentate cu distanțarea necesară și chiar cu o ușoară undă de ironie, cu o perfectă cunoaștere a „dosarului”. C., „postmodernă” ea însăși, își ia o măsură de precauție, expusă în capitolul introductiv: „în bună tradiție postmodernă, am conceput studiul de față ca pe o sumă de mici narațiuni ce se intersectează/completează/suprapun/contrazic în multe locuri și în multe privințe, dar care încearcă să spună totuși o poveste despre postmodernism. [...] Cititorul este, așadar, invitat să-și construiască propria poveste, propria-i versiune a postmodernismului, în care să se implice activ și să rezolve problemele”. A doua carte a eseistei, *Post/postmodernismul: cultura divertismentului* (2001), are ca obiect cultura populară americană (cultura divertismentului) și „imperialismul” ei implicit – tendința de a se substitui atâtea celelalte culturi, cât și vieții reale, extramediatice. Vehiculând o informație substanțială, studiul oferă o imagine mai degrabă sumbră, de utopie negativă orwelliană a viitorului culturii și vieții umane, sub o prezumție fatalistă, resemnată cu „americanizarea” generalizată la nivelul culturii populare manipulate comercial și impuse mediatic: „Dacă lumea postmodernă este una a realităților multiple, a micilor narațiuni, a nonliniarității, lumea post/postmodernă este lumea divertismentului generalizat”. Substanțiale argumente și reflecții în același sens apar în *Forme culturale contemporane* și în *Cultura în epoca post-umanismelor* (acesta din urmă un volum colectiv coordonat de C.), ambele apărute în 2006.

SCRIERI: *Forme în mișcare: postmodernismul*, București, 1999; *Post/postmodernismul: cultura divertismentului*, București, 2001; *Forme culturale contemporane*, București, 2006. **Antologii:** *Cultura în epoca post-umanismelor*, București, 2006.

Repere bibliografice: Daniel Cristea-Enache, [*Mihela Constantinescu*], ALA, 2000, 518, 519; Ilinca Angelescu, *Concluzia – în secolul următor*, OC, 2000, 20; Florin Mihăilescu, *Ideii în mișcare*, ST, 2000, 5–6; Andrei Grigor, *Omul post-postmodern*, CC, 2002, 3–7; Dan Grigorescu, *O radiografie a culturii contemporane*, „Curierul național”, 2002, 8–9 iunie; Marius Chivu, *Fascinația lui post-*, RL, 2003, 4.

N.Br.

CONSTANTINESCU, Mircea

(18.VII.1945, București
– 27.I.2014, București),
prozator, eseist.

Este fiul Elenei (n. Dobrescu) și al lui Gheorghe Constantinescu. Termină Liceul „N. Bălcescu” la Târgoviște (1963), absolvind apoi secția de filologie a Institutului Pedagogic din București (1966), iar în 1972 Facultatea de Filosofie, secția sociologie, a Universității bucureștene. Lucrează ca sociolog și bibliolog. Publică primele versuri în „Amfiteatru” (1966), revistă ce îi acordă, în 1968, un premiu pentru volumul *Ciudățenii de familie*.

Debutul editorial al lui C., cu prozele scurte din *Ciudățenii de familie*, este marcat de încercări și exerciții narative și stilistice pe tema vârstei adolescenței. Modalitățile scriiturii alternează metaforizări lirice cu îngroșări caricaturale, în funcție de trăirile extreme ale personajelor – idealism sau iluzii spulberate. Urmare a acestor preparative, romanul *Cancerul blond* (1970) narează etapele evoluției unui adolescent de o sensibilitate aparte, trecând prin întâlniri intelectuale formative și tribulații sentimentale care pot fi alăturate probabilului model joycean, *Portret al artistului la tinerețe*, mai ales în paginile digresive. Cele douăzeci de proze scurte care alcătuiesc volumul *Smog* (1971) au ca temă comună erosul banalizat, grotesc adeseori, degradat de „smog”, semnificând existența obscură a personajelor: gustul autorului pentru artificii stilistice – o trăsătură dominantă în scrisul lui C. fiind aglomerarea de determinanți, antinomici adesea, în jurul unui nume – și pentru bizarerii și grotesc-trivial devine evident. Încercare de cronică de moravuri, romanul *Cum îndemult Bucureștii petreceau* (1977) imită stilul epocii pe care, pentru veridicitate, autorul o descrie apelând la ziare, reviste, scrisori, memorii ale vremii. Cărți de gastronomie, ghiduri turistice, programe de teatru, afișe, stampe sunt transpuse aidoma în paginile care evocă Bucureștii de la cumpăna

secolelor XIX–XX, cu efluvii liricizante într-un compozit lingvistic turco-grecesc turnat într-o topică siluită. Anticipat astfel, romanul *Amurgul levantinelor* (I–II, 1978–1980) este o construcție pe sute de pagini care ascultă de canoanele cronicii de familie și ale frescei istorice, răstimpul evocat fiind 1877–1917. Personajele, multe dintre ele înrudite, migrând din *Cum îndemult...* și formând un încărcat arbore genealogic „bizantin” (familiile Steriadi și Mincu, ai căror membri sunt urmăriți cu mai mare insistență, ar putea fi socotite personaje centrale), se mișcă nestingherite, urmărite secvențial, după cum apar și dispar fără relație și consecință, astfel încât legăturile lor de rudenie se legitimează doar prin simpla purtare a aceluiași nume. Rezultă o tipologie a mahalaiei îmburghezite, agrementată cu elemente ale legendarului, așadar o mitologie socială. Uzând de tehnicile epice tradiționale, C. introduce în roman personaje și locuri istorice la care adaugă documente de epocă, citate din presa vremii, glose folcloristice din Bărăgan. Prozatorul asociază „amurgul levantinelor” (al unei mentalități fanariote, mai degrabă) cu organizarea statului român după modele europene. Relatarea autorului, ironică și îngroșată cu picanterii sau cu evocări bufe și parodice amintind de Mateiu I. Caragiale (cum observa Mircea Scarlat), sugerează ciclicitatea istoriei într-o viziune influențată de realismul magic și mitic sud-american. Virtuțile fanteziei epice (ca în scena dialogului Leontinei Vaideeni cu soțul îngropat sub camera unei locuințe administrate de Epitropie, la care locatarul Mincu asistă cu stupeoare mucalită) sunt alterate uneori de excese ale procedurii coloristice, care la C. devine aproape manieră: gustul pentru minuția detaliului invadează ceea ce s-ar dori obiectivitate în urmărirea unor destine paralele, devenind privire caleidoscopică asupra unui conglomerat de ornamente. Romanul *Își amintea de Casablanca* (1984) apare ca o consecvență formală și de substanță față de *Amurgul levantinelor*. Într-o „lectură comparată” a basmului *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, volumul *Triumful lui Făt-Frumos* (1979; Premiul Comitetului Central al UTC) vine cu un eseu-anchetă asupra „nucleului inițiativ al basmului” (Dan C. Mihăilescu), o căutare în genul lui Ion Gheorghe, sub „impuls eminescian”, a timpului fabulos al Daciei. Metoda lui C. stă

în dezvelirea treptată a unei învățături mitice de sub fiecare strat al basmului, destructurat în nuclee epice. Conform obișnuinței sale de a grupa pe o temă câte două-trei cărți, romanul *Au fost ca niciodată* (1987), cu sugestie de basm, dar și cu ambiția de a-și proiecta personajele în mit, narează viețile pitorești ale unor oameni bine portretizați atunci când schița nu e inundată de culoare suprasaturată. Sunt urmărite familia preotului Ion Predoiu (un episod reușit este cel al operațiilor magice făcute de vrăcițe ca s-o dezlege pe nevasta stearpă, la fel e transformarea povestitorului scenei în om-copac) și cea a lui Szász Gyula, a cărui nevastă adulteră dă naștere unui băiat care va urma în viață un traiect de picaro catolico-ortodox. Pitorescul abundent, ornamentația în cascadă, planurile minuțioase obnubilează funcția mitică, lăsând impresia de inconsecvență, în ciuda virtuților de stilist vădite de autor. Romanul documentar *Când toca la Radu-Vodă* (1992) se dorește o evocare a bucureștenilor dintotdeauna în efortul lor de a-și emancipa orașul. Apelul copios la documente istorice urmărește edificarea orașului de la presupusa Cetate a Dâmboviței până la 1878. Protagonistii sunt descriși cu emfază mucalită și vag ironică, sentimentală cel mai adesea, într-un stil în bună măsură la fel de flamboiant; este într-un fel o închidere a ciclului „levantin” prin descrierea originii orașului de popas. C. este un voluptuos al memorialisticii truculente, dar și un împătimit evocator al atmosferei vechilor sau mai noilor București „levantini”. Dacă romanul *Sposedanii* (2005) preia de la Mateiu I. Caragiale nu numai titlul, ci și un anume spirit „soitaru” de mahala bucureșteană, scrieri nonficionale precum *După București, potopul...* (2001), *Orașul de la parter* (2009) sau deliberat haoticul jurnal de idei și cărți *Accesul liber la raft* (2008) propun un bric-à-brac de bucureștenisme, moravuri și tablouri de epocă (de la fanarioți la anii postcomunismului), delicatese lexicale, impresii de lectură ș.a., în care spiritul mușcător al cronicarilor munteni se îmbină cu aromele iuți ale prozei și eseisticii lui Eugen Barbu. Monograf afectiv al Capitalei, în special al dimensiunii sale nocturne, secrete și deochete, C. a „peregrinat” și prin alte spații, de la Europa Occidentală la Extremul Orient, consemnându-și impresiile în același stil agreabil-debutonat, cârcotaș și libertin.

SCRIERI: *Ciudățenii de familie*, București, 1968; *Cancerul blond*, București, 1970; *Smog*, București, 1971; *Cum îndemult Bucureștii petreceau*, București, 1977; *Amurgul levantinelor*, I-II, București, 1978-1980; *Triumful lui Făt-Frumos*, București, 1979; *Își amintea de Casablanca*, București, 1984; *Aleargă pentru viața ta*, București, 1985; *Au fost ca niciodată*, București, 1987; *Când toca la Radu-Vodă*, București, 1992; *Români, vă ordon să stați la coadă!*, I-II, București, 1997; *Impozit pe viață*, București, 1998; *Te rog, mai trăiește puțin*, București, 1998; *După București, potopul...*, București, 2001; *Vedeta. Eseu în psihosociologia multimedia*, București, 2001; *Stand by*, București, 2002; *Spovedanii*, București, 2005; *Thailanda – fascinantul surâs al Asiei*, București, 2005; *Antologia tăcerii. Dicționar*, Târgoviște, 2006; *La-nceput a fost tăcerea*, București, 2006; *Tropăind prin spațiul Schengen*, București, 2006; *Accesul liber la raft*, București, 2008; *Orașul de la parter*, București, 2009; *Noaptea, când toate blondele sunt brunete*, Târgoviște, 2010; *Cu noi în cârcă, Europa...*, Iași, 2012.

Repere bibliografice: Mircea Iorgulescu, [*Mircea Constantinescu*], RL, 1970, 15, LCF, 1974, 45; Nicolae Balotă, „*Smog*”, RL, 1971, 23; Alex. Ștefănescu, *Un poem villonesc*, LCF, 1977, 41; Mircea Scarlat, „*Amurgul levantinelor*”, RL, 1978, 30; Dan C. Mihăilescu, „*Triumful lui Făt-Frumos*”, LCF, 1979, 51; Sorin Titel, *Un roman frescă*, RL, 1981, 32; Dan Mutașcu, *O saga levantină*, SPM, 1981, 576; Mircea Vasilescu, *Când realitatea e mai puțin logică...*, RL, 1984, 37; Adriana Iliescu, *Documente omenști*, RL, 1986, 51; Laurențiu Ulici, *Risipa de vorbe*, RL, 1988, 23; *Dicț. scriit. rom.*, I, 649-650; Cristian Măgură, *Un document „mazochist”*, RL, 2003, 2; Mariana Criș, *Un roman al lecturii*, LCF, 2009, 31; Popa, *Ist. lit.*, II, 811.

E.M., P.C.

CONSTANTINESCU,
Nicolae
(5.X.1941, Fierbinți,
j. Ilfov), etnolog.

Este fiul Floricăi Constantinescu și al lui Alexandru Constantinescu, învățători. După studii de limba și literatura română la Universitatea din București (1959-1964), devine lector, apoi conferențiar (1990) și profesor (1995) la Catedra de

teoria literaturii și folclor a facultății absolvite, șef al Catedrei de etnologie și folclor (1996). Obține în 1971 titlul de doctor în științe filologice la Universitatea din București cu lucrarea *Rima în poezia populară românească*. Face un stagiul de specializare la Portland, în SUA (1976-1978). Este membru al Societății Internaționale de Studiere a Narațiunilor Populare (ISFNR), al Societății de Antropologie Culturală din România (SACR) și membru în colegiile de redacție la „*Revista de etnografie și folclor*”, „*Memoriile Comisiei de Folclor*”, „*Limbă și literatură*” ș.a.

În *Rima în poezia populară românească* (1973), pe baza unei analize structurale de adâncime, C. stabilește frecvența rimelor (pe primul loc se situează cele oxitone și paroxitone) și subliniază rolul lor de „semn al codului poetic”, de „marcă cu funcții multiple”. Reține atenția, de asemenea, considerațiile privind relațiile rimei cu accentul și prezentarea unor tipuri de rime, ca „rima minus” și „rima zero”, a căror frecvență vădește „primatul acordat de estetica folclorică sensului”. În *Lectura textului folcloric* (1986) autorul face mereu trimitere, prin opoziție, la textul literar cult, pentru a demonstra că poezia folclorică are un mod propriu de existență, un statut diferențiat, aparținând unui tip de cultură „puternic semiotizată”, ale cărei note caracteristice (tradiționalitate, oralitate, variabilitate, anonim) fac din ea o „formă specifică” de creație sincretică, rezultantă a mai multor limbaje. Se argumentează că în creația folclorică formalizarea atinge toate nivelurile operei. Studiul reușește să fie ceea ce și-a propus: o lectură „din interior”, prin „asumarea codului legităților, particularităților faptului literar folcloric izvoare din modul său propriu de existență”. Este – așa cum a recunoscut critica de specialitate – o carte care „face posibilă discutarea și regândirea textului folcloric ca realitate etnoculturală prin mijlocirea unei viziuni împrăștiată a câștigurilor științelor contemporane, avansând unghiuri de vedere insolite, eliberate de sub rutina unor opinii, poate prea degrabă clasicizate” (Ion Șeuleanu). D. Caracostea, în propunerea de tipologizare a folclorului românesc, acordase mare atenție raporturilor de rudenie, pe care își fundamentase de altfel schița tipologică, iar școala de cercetare sociologică de la București, condusă de D. Gusti, le înscrisese între preocupările ei.

Aceste două repere precedă studiul *Relațiile de rudenie în societățile tradiționale. Reflexe în folclorul românesc* (1987; Premiul „S.Fl. Marian” al Academiei RSR), în care C. aduce o perspectivă nouă în tratarea problemei, aceea a antropologiei structurale. În cea de-a treia parte a studiului se urmărește „felul în care poezia populară (în sens generic), ca metatext, «citește» sau «reflectă» raporturile de familie ca *referent*, ca realitate, ca «text». Accentul cade pe modelul românesc de înrudire, pe sistemul său complex, de la forme ca nășia, înfrățirea, legătura cu „moșii” la acelea de cosangvinitate și de căsătorie. C. se referă la modul „în care relațiile de rudenie au fost reținute și transfigurate artistic în principalele categorii ale liricii orale”. Relația dintre mamă și copii, „cea mai veche relație de rudenie instituită și conceptualizată vreodată”, este analizată în reflexele ei din cântecele de leagăn, în doinele de cătănie, în basme, în *Miorița*. Aici metoda de studiu este cea funcțională, fiindcă funcția este „relația de interacțiune și determinare a părților componente ale unui sistem dat”. *Romanian Folk-culture. An Introduction* (1999) păstrează, în mare, structura unei lucrări a lui C. apărute la Turku (Finlanda) în 1996, fiind o introducere sintetică în cultura populară românească și având un public-țintă clar definit, de vreme ce a fost elaborată și editată cu ocazia participării României la Smithsonian Folklife Festival de la Washington DC, în iunie–iulie 1999. Cartea are în vedere în primul rând informarea exactă, obiectivă a cititorului mediu american cu privire la ansamblul culturii populare românești, de la fixarea riguroasă a cadrului istorico-geografic al constituirii acesteia până la prezentarea concisă a principalelor ei componente: ocupații, așezări și adăposturi, structura socială a satului tradițional, meșteșuguri și artă populară, cultură spirituală, inclusiv un capitol despre dimensiunea sa creștină. Este unul dintre puținele, dar atât de necesarele studii de prezentare științifică, totodată accesibilă, a totalității culturii populare românești în marile ei articulații. Cu deosebire preocupat de exegeza folclorului, C. n-a neglijat cercetarea de teren, *Sub zăre de soare* (1973, în colaborare cu Vasile Gusciac) fiind una dintre cele mai bune cercetări folclorice contemporane, aplicată la specificul unui sat (Oltina). Ea conține 121 de cântece lirice, balade, jurnale

orale, poezia obiceiurilor tradiționale și jocuri de copii. Interesantă este aici prezența cântecelor tradiționale de iarnă în forme mult apropiate de cele înregistrate în Dobrogea de Teodor T. Burada în secolul al XIX-lea. În ultimii ani, C. se manifestă ca un activ cititor și cenzor al cărților de specialitate, pe care le comentează din perspectiva amplă a relației folcloristicii românești cu antropologia și studiile culturale. El oferă sinteze asupra istoriei domeniului și integrează noutățile în tradiția românească a disciplinei. Observațiile sale despre metodologie și tehnica cercetării de teren sunt abordări de actualitate ale unor teme etnologice clasice.

SCRIERI: *Rima în poezia populară românească*, București, 1973; *Lectura textului folcloric*, București, 1986; *Relațiile de rudenie în societățile tradiționale. Reflexe în folclorul românesc*, București, 1987; *Romanian Traditional Culture. An Introduction*, Turku (Finlanda), 1996; *Romanian Folk-culture. An Introduction*, București, 1999; *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, București, 2000; *Citite de mine... Folclor, etnologie, antropologie. Repere ale cercetării (1967–2007)*, I–II, București, 2008–2011; *Folclorul, cum poate fi înțeles. Studii și articole de etnologie românească (1968–2008)*, îngr. și postfață Ioana Ruxandra Fruntelată, București, 2011. **Culegeri:** *Sub zăre de soare. Folclor poetic din comuna Oltina*, Constanța, 1973 (în colaborare cu Vasile Gusciac). **Ediții:** *Proverbe turcești*, introd. edit., București, 1972; *Basme populare românești*, I–II, introd. edit., București, 2008 (în colaborare cu Iordan Datcu și A.Gh. Olteanu).

Repere bibliografice: Bârlea, *Ist. folc.*, 579–580; Adrian Fochi, „*Rima în poezia populară românească*”, „Demos” (Berlin), 1974, 1; Sabina Ispas, „*Rima în poezia populară românească*”, REF, 1975, 2; Mihai Coman, „*Un nou „val” în etnologia românească*”, SLAST, 1986, 29; Ion Șeuleanu, „*Lectura textului folcloric*”, AAF, 1987; Stanca Ciobanu, „*Relațiile de rudenie în societățile tradiționale*”, REF, 1988, 4; Antoaneta Olteanu, „*O mult așteptată introducere în cultura populară românească*”, ALA, 1999, 485; Otilia Hedeșan, [Nicolae Constantinescu], O, 2001, 5, „*Studii și cercetări de etnologie*”, 2001; Rodica Zane, „*Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*”, LL, 2001; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 262–264; *Profesorul Nicolae Constantinescu la 70 de ani. Biobibliografie*, București, 2011; *Nicolae Constantinescu – un lector modern al textului folcloric. Documentar biobibliografic*, Râmnicu Vâlcea, 2011; Datcu, *Pagini*, 7–11; *Exigențele și utilitatea lecturii etnologice. În onoare Nicolae Constantinescu*, îngr. Narcisa Știucă și Adrian Stoicescu, București, 2012. **I.D.**

CONSTANTINESCU, Ovidiu (28.III.1914, București – 16.XII.1993, București), prozator, traducător. Este fiul Theodorei (n. Constantinescu) și al lui Dumitru Constantinescu, funcționar. În 1932 a absolvit Liceul „Sf. Sava” din Capitală, iar în 1933 s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie, secția franceză, a Universității bucureștene. A fost redactor la diverse publicații literare interbelice, a deținut cronică literară la reviste precum „Bis”, „Fapta” și a colaborat cu fragmente de roman, studii și recenzii la „Revista Fundațiilor Regale”, „Vremea”, „Viața românească”, „România literară”, „Curentul familiei” ș.a.

Constelației spirituale a „proustienilor” literaturii române i se integrează și C. Spirit rafinat, meloman, stilist remarcabil și fin analist, lipsit însă de darul fabulației și de forța necesară construcțiilor ample, el este înclinat să sondeze psihologiile cele mai tulburi, preferința pentru incert, ambiguu, echivoc manifestându-se consecvent în toată proza sa. Romanul de debut, *Sfârșit de spectacol* (1941), ca și cel care i-a urmat, *Oamenii știu să zâmbească* (1946), dezvăluie tentativa unor adolescenți de a pătrunde misterele oamenilor maturi. Dacă aici protagonistul este un simplu spectator al dramelor ascunse, mai mult bănuite, ce au avut loc sub ochii lui, Nunu, din cel de-al doilea roman, participă efectiv, fiind deseori implicat în evenimentele narate. Cu toate acestea, și unuia, și celuilalt (dar și cititorului) le rămân neclare rosturile întâmplărilor petrecute. Drama megalomaniei din *Sfârșit de spectacol*, consumată între Tănțica, artistă subtilă, apariție eterică, de o sensibilitate aproape maladivă, și frumosul, dar obtuzul Alexandru, are un deznodământ pe cât de neașteptat, pe atât de inexplicabil, iar escapada acestuia cu Sia (variantea bătrână a Siei din *Concert din muzică de Bach* al Hortensiei Papadat-Bengescu) nu-și găsește nici o motivare. Tot astfel, tribulațiile erotice ale tânărului Andrei din al doilea roman, adonisul de un sezon al Sulinei, observate îndeaproape cu un amestec de invidie și admirație de puberul său frate, stârnesc o mulțime de nedumeriri. Plasând acțiunea într-un oraș ca Sulina, era de așteptat ca autorul să speculeze pitorescul decorului, dar, atent mai ales la reacțiile psihologice ale personajelor, întreprinzând o adevărată monografie a adolescenței, el pierde din vedere atmosfera în întregul ei, astfel că senzația ultimă e de localizare superficială, întâmplătoare. Această desprindere de loc și de timp este proprie prozei lui C. Circumscrierea exactă a episoadelor este o convenție literară fără rol funcțional în

construcția epică chiar și atunci când acțiunea se petrece într-un oraș precum Parisul, ca în romanul *Menestrelia regelui Ludovic* (1980). Faptul se poate remarca și mai pregnant în volumele de nuvele *Valse hésitation* (1970) și *Strada infinitului* (1974), unde analiza atitudinilor echivoce, tentația pentru ambiguu se resimt cu o maximă acuitate. Povestea banală a unei femei nefericite în căsnicie care încearcă să evadeze din mediul tern și apăsător prin mici aventuri galante stârnește brusc interes prin finalul deschis pe care autorul îl propune: tânăra, fugită de acasă, poate fi și victima oribilului asasinat ce a zguduit Capitala, dar și noua vedetă de cinema a Parisului, descoperită de un regizor francez pe meleagurile românești (*Valse hésitation*). Același vag îl întreține autorul și în nuvela *Toboșarul*, remarcabilă prin atmosfera de teamă și mister, de indecizie și derută. Frumosul adolescent ce-și propusese să revoluționeze muzica este, în același timp, și „îngerul morții”, care, cu figura sa pură și imobilă, nu ezită să ucidă. Dar cine este acest enigmatic personaj, cu biografii inventate ad-hoc, în funcție de partenerii de discuție, rămâne sub pecetea tainei. Nu mai puțin bizară este nuvela *Eterna înlănțuire*, asemănătoare până la un punct cu *La țigănci* și *Noaptea la Serampore* ale lui Mircea Eliade. Sensurile adânci pe care le comportă acestea din urmă, adevărate metafore ale morții și aparențe iluzorii ale realității, lipsesc însă prozei lui C. Enigmele propuse au uneori un iz de contrafacere; ele nu vizează întâmplările misterioase în sine, ci creează straniu pornind de la elemente banale. Impresia de artificialitate și livresc se impune adesea la lectura unora din prozele sale. C. a depus și o intensă activitate de traducător, dând, singur sau în colaborare, echivalente românești mai întâi câtorva scrieri conjuncturale în anii '50 ai secolului trecut, dar oprindu-se îndeobște la nume importante, în special la romane de Stendhal, Romain Rolland, Colette, Al. Dumas, Victor Hugo, Maurice Druon, Jules Verne, F.M. Dostoievski, Taras Șevcenکو, Fenimore Cooper, Alejo Carpentier ș.a. În colecția „Masca” i-a apărut în 1984 suita de medali-oane critice *Portrete de artiști*.

SCRIERI: *Sfârșit de spectacol*, București, 1941; ed. București, 1969; *Oamenii știu să zâmbească*, București, 1946; *Valse hésitation*, București, 1970; *Strada infinitului*, București, 1974; *Menestrelia regelui Ludovic*, București, 1980; *Luna și mînzul sălbatic*, București, 1982; *Portrete de artiști*, București, 1984; *Toamna, când se scutură castanii*, București, 1991; *Frumosul și iubirea*, București, 1998; *Poesis. Triumfal iubirii de frumos*,

București, 1999; *Aurore și genuni*, București, 2001; *Columnele sonetului*, București, 2002; *Ruga iubirilor solemne*, pref. Ioan Nistor, postfață Marcel Crihană, București, 2005.

Traduceri: Vilis Lațis, *Spre țărături noi*, București, 1953 (în colaborare cu Natalia Stroe); Konstantin Fedin, *Orașe și ani*, în Konstantin Fedin, *Opere*, I–II, București, 1954 (în colaborare cu Ada Steinberg); Anna Seghers, *Primul pas*, București, 1955 (în colaborare cu S. Sanin); Romain Rolland, *Viața lui Beethoven*, București, 1959; Maurice Druon, *Marile familii*, București, 1961; Taras Șevcenکو, *Viață de artist și alte nuvele*, București, 1961 (în colaborare cu R. Vasilescu-Albu); J.J. Manauta, *Odiseo*, București, 1962; Fenimore Cooper, *Vânătorul de cerbi*, București, 1962; F.M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, I–II, București, 1965 (în colaborare cu Izabella Dumbravă); Alejo Carpentier, *Secolul luminilor*, I–II, București, 1965 (în colaborare cu Maria Ioanovici); Stendhal, *Nuvele*, București, 1967 (în colaborare cu Dinu Albulescu); Al. Dumas, *Cei patruzeci și cinci*, I–II, București, 1968, *Ascanio*, București, 1973; Colette, *Hoinara. Duo*, București, 1969; J.M. Barrie, *Peter Pan și Wendy*, București, 1970 (în colaborare cu Andrei Bantaș); Jules Verne, *Robur cuceritorul. Stăpânul lumii*, București, 1970; Victor Hugo, *Anul 93*, București, 1972.

Repere bibliografice: Cioculescu, *Aspecte*, 472–475; Perpessicius, *Opere*, XI, 298–303; Piru, *Panorama*, 378–383; Balotă, *Labirint*, 378–387; Damian, *Intrarea*, 87–91; Balotă, *Universul*, 115–124; Liviu Călin, „Toamna, când se scutură castanii”, *JL*, 1991, 1–4; Negoitescu, *Scriitori contemporani*, 118–122; *Dicț. scriit. rom.*, I, 650–652; *Ferestre întredeschise. Alexandru Vona – Ovidiu Constantinescu*, dosar îngrijit de Marta Petreu și Ion Vartic, Cluj-Napoca, 1997; Svetlana Cârsteian, *Un prieten comun*, DM, 1998, 268; Adrian Voica, *Pe urmele lui Mihai Codreanu*, DL, 2001, 41; Cioculescu, *Lecturi*, I, 192–194, II, 68–70; *Dicț. analitic*, IV, 133–136; Popa, *Ist. lit.*, I, 246.

D. Gr.

CONSTANTINESCU, Pimen (27.VIII.1905, Plăinești, azi Dumbrăveni, j. Vrancea – 25.IV.1973, Sibiu), istoric literar, traducător. Este fiul Mariei și al lui Radu Constantinescu, funcționar la CFR. Elev, între 1917 și 1925, al secției moderne a Liceului Unirea din Focșani, unde i-a avut dascăli pe poeții I.M. Rașcu și Mihai I. Bantaș, C. urmează în continuare cursurile Facultății de Litere a Universității din București, specializându-se în limba și literatura italiană. Cel ce l-a încurajat și l-a îndrumat a fost profesorul Ramiro Ortiz, al cărui discipol se considera. În anul 1930, când își susține examenul de licență, era deja posesorul unei „diplome de abilitare” în urma studiilor făcute la Universitatea din Perugia, iar mai târziu va obține și doctoratul la Roma cu o teză despre Ada Negri. Din 1927 și până la sfârșitul carierei va fi profesor de italiană și latină, mai întâi suplinitor,

la Câmpina (1927–1928), București (Liceul „Gh. Șincai”, 1928–1929) și Galați (1931–1932) și, după concurs, titular, la Sibiu, unde din 1932 funcționează la Liceul Comercial, iar din 1937 la Liceul „Gh. Lazăr”. Între anii 1941 și 1947 este asistent, apoi conferențiar la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Brașov, iar în timpul războiului, la Sibiu, la Universitatea refugiată din Cluj. În 1970 conducea biblioteca nou-înființatei universități sibiene, căreia îi va dona cele 15 000 de cărți strânse de-a lungul vieții. La Arhivele Statului din Sibiu se păstrează, în manuscris, șapte volume cu traduceri din poezia latină, italiană, franceză, portugheză, spaniolă și ladină, între care o antologie cu „100 de sonete din toate veacurile” și o alta a poeziei ladine; transunerile din poezia friulană au fost editate postum, în 1993. A fost membru fondator și secretar al Grupării Intellectuale Thesis din Sibiu. Între 1932 și 1934 scoate „Ausonia”, subintitulată „Caiete trimestriale de poezie italiană” (Focșani și Sibiu), în 1934 redactează „Sibiul literar”, un timp este redactor la „Provincia literară” (Sibiu, 1932–1934, unde ține și cronica literară), la o revistă „italo-elenică”, „Olimpo” (1937–1938), și colaborează cu traduceri din poezia românească la „Termini” din Fiume.

C. a debutat cu transunerile din versurile poetei italiene Ada Negri și cu diverse recenzii în revista „Căminul” (Focșani, 1925). Va continua să traducă și să publice în periodice literare din toată țara (aproape o sută), între care „Freamătul” (Focșani), „Făt-Frumos” (Cernăuți), „Junimea literară” (Cernăuți), „Câmpina”, „Datina” (Turnu Severin), „Hyperion” (Cluj; aici dă tălmăcirea a patruzeci și patru de sonete ale lui Gabriele D’Annunzio), „Luceafărul” (Timișoara), „Prometeu” (Brașov), „Buna Vestire”, „Gazeta Sibiului”, „Preocupări literare”, „Convorbiri literare”, „Bucovina literară”, „Limbă și literatură”, „Ramuri”, „Tribuna Sibiului”, „România literară”, „Revista de istorie și teorie literară” ș.a. Din 1930, când tipărește prima carte, o traducere, *Paolo Uccello. Poem italic* de Giovanni Pascoli, va continua să dea la lumină, până în 1947, alte traduceri ale operelor unor scriitori italieni, dar și rezultate ale propriilor cercetări de literatură comparată („*L’infinito*” di Leopardi în romeno, 1937), de istorie culturală sau de istorie (*Memorandumul român și Italia*, 1947), precum și câteva manuale de limba și literatura italiană pentru liceu. Interesul lui C. s-a îndreptat în egală măsură spre istoria culturii locale, mai ales spre aceea a Sibiului, și spre prezentarea, prin contribuții de întinsă informație, câteodată chiar erudite, a relațiilor

literare româno-italiene. A cercetat încercările poetice ale lui Gh. Lazăr, a alcătuit o istorie succintă și o bibliografie a presei periodice focșănene și a celei sibiene, a întreprins analize amănunțite ale traducerii lui G. Coșbuc din *Divina Comedie* sau ale circulației la noi a poeziei Adei Negri. Traducerile din operele unor scriitori însemnați, latini (Horațiu, Ovidiu), italieni (Dante, Petrarca, Boccaccio, Leopardi, Pascoli, D'Annunzio, M. Bontempelli sau Giuseppe Ungaretti și mulți alții), germani (Goethe, Chamisso, Heine ș.a.), ruși (Krîlov, Nekrasov, Kuprin), alcătuiesc o antologie sui-generis a celor mai importante literaturi europene. Cei ce au zăbovit însă asupra încercărilor lui nu s-au arătat întotdeauna satisfăcuți de echivalențele românești oferite de traducător, mai ales pentru operele poetice. I s-au reproșat lipsa de înțelegere față de specificul poeziei sau faptul că acribia învățatului copleșește textul, care nu depășește stadiul unor versificări. Sunt observații în bună parte îndreptățite, dar care nu micșorează meritele lui C., ale cărui eforturi rămân menționabile.

SCRIERI: *Istoricul presei focșenene. Bibliografie (1859–1900)*, Focșani, 1931; *Publicațiile periodice românești ale Sibiului de azi*, Sibiu, 1934; „*L'Infinito*” di Leopardi in romeno, Salonic, 1937; *România și Italia*, Sibiu, 1937; *Limba și literatura italiană la Sibiu*, Sibiu, 1938; *Memorandumul român și Italia*, Sighișoara, 1947. **Traduceri:** Giovanni Pascoli, *Paulo Ucello. Poem italic*, Focșani, 1930, *Poeme conviviale*, Focșani, 1932; Ada Negri, *Cartea Marei*, Focșani, 1932; Pietro Mignosi, Gino Novelli, *Poeme creștine*, Focșani, 1933; Gabriele D'Annunzio, *Patruzeci și patru de sonete*, introd. trad., Cluj, 1934; *Poezie friulană din Renaștere până în zilele noastre – Poesie furlane de Rinassince al nufcent*, ed. bilingvă, coordonator Nicolae Mocanu, îngr. și pref. Domenico Zannier și Galliand Zof, Cluj-Napoca, 1993.

Repere bibliografice: Emil Giurgiuca, *Carnet*, „Abecedar”, 1933, 7; Paul I. Papadopol, *Ada Negri*, „Cartea Marei”, U, 1934, 149; A.I. [Alexandru Iacobescu], „*Patruzeci și patru de sonete*” de Gabriele D'Annunzio, CTC, 1934, 11–12; Paul Popescu, *Cazul Mihail Chirnoagă–Pimen Constantinescu*, „Orientări”, 1935, 6; Nichifor Crainic, *Poezia italiană*, G, 1935, 7; Vintilă Horia, „*Termini*”, MMN, 1939, 7–10; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 881, *Ist. lit.* (1982), 967–968; Mihail Chirnoagă, *Avatarurile unui entuziasm*, TR, 1943, 727; Teodor Ionescu, *Pimen Constantinescu*, „Tribuna Sibiului”, 1970, 813; G. Nistor, *O prietenie literară: Ada Negri și Pimen Constantinescu*, ST, 1972, 17; Ilie E. Torouțiu și Marcello Camilucci către Pimen Constantinescu, ECH, 1973, 10; G. Nistor, *Pimen Constantinescu. Vilote friulane culte*, „Revista V” (Focșani), 1992, 42–44; Adrian Popescu, *Antologia poeziei din Friuli*, ST, 1994, 3. **R.Z.**

CONSTANTINESCU, Pompiliu

(17.V.1901, București –
10.V.1946, București),
critic literar.

Este fiul Vasilicăi (n. Tatu) și al lui Ion Constantinescu, funcționar vamal. Face școala primară (1908–1912) și cursurile secundare (1912–1920) la București: prima clasă de liceu ca elev în particular, celelalte la „Mihai Viteazul” și la Seminarul Pedagogic Universitar. Urmează apoi Facultatea de Litere și Filosofie din București (1920–1924); își susține licența la Mihail Dragomirescu, teza fiind *Critica lui Titu Maiorescu și influența ei în literatura română*. Funcționează ca profesor suplinitor la Colegiul „Sf. Sava” (1925), profesor la Câmpina (1936), din nou la București, la liceele „Petru Rareș”, „Sf. Iosif”, Liceul CFR „Aurel Vlaicu” (1939–1945), „Sf. Sava”. Între 1925 și 1929 colaborează la „Miorița”, „Ritmul vremii” (director Mihail Dragomirescu), „Mișcarea literară” (condusă de Liviu Rebreanu), „Viața literară”. Consiliat de Vladimir Streinu, frecventează cenaclul lui E. Lovinescu (1926–1932) și publică în „Sburătorul”, organul grupării. Împreună cu Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu, colegi de facultate, cărora li se alătură Tudor Șoimaru, C. redactează revista „Kalende” (1928–1929); pe cei trei îi solidarizează spiritul de independență intelectuală vizând fenomenul literar în perspectivă estetică, dincolo de orice misticism național, de considerente biografice ori de grup. Personalitatea tânărului critic se conturează distinct în cadrul săptămânalului „Vremea”, unde asigură cronica literară (1932–1944); în aceeași calitate e de găsit la „Revista Fundațiilor Regale” (1939–1941); cum în numărul pe august–septembrie 1941 recentul director al revistei, D. Caracostea, decide suspendarea criticilor de „formațiune fie estetizantă, fie liberalizantă”, C. se numără printre indezirabili. Publică la „Preocupări literare” (1942), revenind în 1945–1946 la „Revista Fundațiilor Regale”. Totodată e comentator literar la Radio București, în paralel cu Perpessicius și Șerban Cioculescu. La „Ritmul vremii” scrie sub pseudonimul Hyperion, iar în

revista satirică „La zid!”, a graficianului Ion Anestin, semnează pyrrhon sau p. const. Călătorește în Italia, Grecia și Turcia (1937–1938), cu soția sa, Constanța Constantinescu, profesoară. Debutează editorial în 1927 cu volumul *Mișcarea literară*, alcătuit din „medalioane, portrete și foiletoane critice”; vor urma *Opere și autori* (1928), *Critice* (1933; Premiul Societății Scriitorilor Români), *Figuri literare* (1938), *Tudor Arghezi* (1940; Premiul Societății Scriitorilor Români). Sub îngrijirea Constanței Constantinescu, vor fi reunite aceste volume antume, precum și numeroase texte inedite, în seria *Scrieri*, însumând aproape patru mii de pagini (I–VI, 1967–1972).

Asemenea foarte tânărului G. Ibrăileanu (sedus de aforisme), junele C., bântuit de mirajul ideilor, era un gânditor, un reflexiv, năzuind să-și clarifice relațiile cu lumea. Cele nu mai puțin de nouă sute treizeci și cinci de aforisme și comentarii, reunite postum în *Caleidoscop* (1974), sunt, de fapt, meditații succinte, deschideri inteligente spre social și etic, sondări psihologice în eros (cu accente cvasimisogine). Pe Lucian Blaga, pe Al. A. Philippide, ca și pe alții îi tratează de sus, cu asprime (ulterior ajungând la dreapta măsură); la moderniști, conchidea el, „contemplația estetică se risipește într-un întins *catalog de senzații*” (opinie atenuată cu timpul). O briză de scepticism difuz planează peste filele solitarului, tentat la douăzeci de ani de generalizări: „O societate incultă are o mare superioritate asupra uneia semiculte; e lipsită de ridicol. Naturalul, primitiv sau rafinat, nu supără niciodată”; „Pesimistul arată neîntrerupt relele și josnicia vieții umane a altora, fiind, la tot pasul, convinși de superioritatea sa”; „Un filosof poate fi totdeauna mare, fără a fi cât de puțin poet – poeții mari sunt mai totdeauna filosofi!”. Paradoxului îi urmează judecata echilibrată, bine așezată logic, de unde o constatare ca următoarea despre „originalitatea foarte complexă” a literaturii noastre: „Pasul legionarului roman n-a strivit duhul autohton nicăieri pe unde a călcat; l-a mulat în formele lui clare, civilizatoare, în Sciția ca și în Iberia, în Galia ca și în Tracia”. După considerații ca acestea, de uz intim, debutantul avea de ales din experiențele altora. N-a ajuns, în critică, la formule noi; a selectat, a asimilat și a regândit, potrivit momentului istoric și conștiinței proprii, urmând principii validate de exponenți mai vechi sau contemporani, punând în deparțarea valorilor un discernământ sever, aproape lipsit de ezitări. „Admir atât de mult literatura franceză, încât mi-a anulat plăcerea pentru alte literaturi! Clasici, romantici, simboțiști, realiști, naturaliști etc.,

scriitorii francezi au un geniu specific, o structură a expresiei atât de tipică, încât mă simt acasă oriunde.” Din vasta operă a lui Sainte-Beuve, critică „creatoare” pe fundal romantic, a reținut în special cele treisprezece volume intitulate *Portrete literare*, din care a extras și tradus texte reprezentative, incluzându-le într-o antologie (*Pagini de critică*, 1940). L-au impresionat verva cozeriilor, discursul dezinvolt. Pe scurt, foiletonul, căruia C. îi ridică incontestabil prestigiul, nu exclude interesul pentru seriile istorice, nu ignoră filiațiile, nu omite demersurile de ordin comparatist: „Nu credem că foiletoniștii contemporani, care sunt într-adevăr și critici, ar fi inferiori criticii formale, filologice, practicate de respectabili erudiți ai Renașterii: oare marea operă a lui Sainte-Beuve, comparată cu o sumă a criticii moderne, nu e alcătuită dintr-un lanț de foiletoane?” (*Critică și foiletonism*). În materie de critică literară, Sainte-Beuve, Ferdinand Brunetière fuseseră niște „mari iluzioniști, creatori de sisteme”; contemporanii Albert Thibaudet, Ramon Fernandez, Benjamin Crémieux, L.P. Quint, René Lalou, Edmond Jaloux – observă C. – „explică frumosul expresiv, fără canoane, fără subterfugii sentimentale și de fantezie”. De aprecieri superlative se bucură Thibaudet. Ca și lui E. Lovinescu, lui C. îi erau cunoscuți Émile Faguet, Paul Souday, Remy de Gourmont ș.a. Să-i fi displicut oare „scrisul frumos” în critică? În fond, farmecul textelor lui ține de vivacitatea intelectuală la nivel creativ, de forța asociativ-plasticizantă, cu efecte notabile. „Critica e reacție de sensibilitate și reflexe; e atitudine; acesta e caracterul ei creator; recenzia de douăzeci de rânduri echivalează cu un madrigal al inteligenței sau (cu) o epigramă, după sensul atitudinii; foiletonul, cu nuvela; studiul, cu romanul. Impresioniștii credeau că critica e romanul anex al sensibilității la opera de artă; intelectualismul vede în critică un roman al facultății creatoare, prin inteligență. Opera e un excitant al creației, prin inteligență interpretativă” (*Despre critică și critici. Reflexii pe paragrafe*). Ideile despre „critica literaților” (în special a poezilor), despre critica în viziune comparată (dincolo de „hotarele strict naționale”), reflecțiile despre portretistică din perspectivă critică, despre foiletonistică și eseu, toate învederează o consecventă luciditate: „Foiletonul trebuie să devie o recreare, după o muncă mai grea. În fiecare an e bine să scrii o carte unitară, cu densitate de substanță și de compoziție amplă. Creația criticului se vede și în 50 de rânduri, dar nu se reliefează decât în 200 de pagini”. De reținut relația cu istoria literară: „Criticul foiletonist creează istoria literară în marș rapid, o jalonează;

istoricul literar sintetizează, pe indicațiile cronicarului literar fizionomiile (căci sunt atâtea) unei epoci întinse”.

Că Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu și C., postlovinescieni, formau o familie de spirite cu trăsături congenere s-a observat la timp; mai vârstnicul Perpessicius le stă în preajmă. Ca și E. Lovinescu, C. vedea în Titu Maiorescu un „mare spirit director”, un vizionar în totul, de unde reproșul adresat celor care-i scindau activitatea, vorbind de „critica lui culturală și critica literară”. La înaintașul junimist sublinia organicitatea, limbajul generalizator, dar nu omitea limitele: „Dacă Maiorescu ar fi cunoscut și asimilat critica lui Sainte-Beuve, și n-ar fi rămas la Lessing și la estetica generală, ar fi întemeiat, nu numai ar fi presimțit, adevărata noastră critică literară modernă. El privea opera în sine; în cazul lui Eminescu privea chiar capodopera; nu privea însă și structura unui scriitor” (*Eros și Daimonion*). Lui N. Iorga, critic de direcție, i se impută atitudinea retardată, militantismul anacronic, fiind vădit că „după război, prin trecerea pe primul plan a valorilor moderniste, sămănătorismul defunct s-a fragmentat în inele provinciale” (*Regionalismul literar*). Nici o afinitate cu G. Ibrăileanu: ca eminescolog, acesta „înțelege poezia ca un mecanic bicicleta, demontând-o în roțițe și bucăți, le admiră, le potrivește, le sună pe podele și le recunoaște izolat, fără a surprinde și principiul lor central de funcționare și semnificația”. Altă dată, contestare agresivă, criticul de la Iași devine „un idol

diform, dar învestit cu aureola mistică întreținută de partizani [...], duh plutitor între zidurile locașului de devoțiune”. Nu-l agreea pe Mihail Dragomirescu, căruia (puțină vreme) îi fusese asistent la Litere; îi repugnau rigiditățile sistemului lui estetic, recunoscând însă profesorului „probitatea intelectuală”, „pasiunea literară, spiritul analitic și dialectician până în pânzele albe”, acestea puse, din păcate, „în slujba unui dogmatism fără concesiuni”. Pe Paul Zarifopol, deși de o „distanțiere neobișnuită”, îl repudiază franc: „N-a fost un cugetător, fiindcă n-a avut un sistem închis de idei, n-a fost un critic, în accepția obișnuită a cuvântului, fiindcă n-a profesat o disciplină, cu toate răspunderile ei; n-a fost un creator de valori, fiindcă Zarifopol era prea sceptic spre a-și înălța idoli definitivi” (*Pagini de jurnal*). Nici Mihail Ralea nu-i smulge vreo apreciere pozitivă, ba chiar „orgia de idei” a acestuia, „dezordonata aglomerare de citate, de nume proprii și de idei” s-ar înscrie în „beția de cuvinte” denunțată cândva de Maiorescu: „Adept integral al ideologiei și metodei critice a d-lui Ibrăileanu, animat de elan corporativ și înarmat cu fațete multiple de critic pledant, cu erudiție adesea superficială, vulgarizând abil teorii abstracte, într-un stil de o facilitate cursivă agreabilă, d. M. Ralea e un eclectic publicist și un nobil colportor de idei generale din atmosfera culturală a vremii”. Totuși, referindu-se la „critica universitară”, o crede „eminent reprezentată” prin Tudor Vianu, Mihail Ralea și Basil Munteanu, critică orientată spre „idei generale,

erudiție și un contact mai direct cu anumite discipline”. În ce-l privește, C. își valorifică disponibilitățile în cadrul unui impresionism bine temperat, „stăpân – cum sublinia Șerban Cioculescu – pe o judecată fermă, raționalizându-și impresiile estetice pe emoția gustului său”. În esență, metoda lui nu diferă mult de cea a lui G. Călinescu ori de cele ale lui Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu. Aceștia, toți, opun dogmatismului (multiform) impresia proaspătă, degajată de prejudecăți, liberă de convenții. Dar cu o precizare: „Impresionismul pur sentimental nu e artă a criticii, ci artă de scriitor ratat, pe marginea criticii. Critica e intelectualism: intuiție a diferențialului, generalizare, explicare și reliefare originală”. Fără să fie un teoretician sistematic, C. revine, de câte ori e cazul, pentru a se autodefini (*Despre critică și critici, Profesie de credință, Critica și lingvistica, Critică de judecată și gust, Disociații critice, Creația în critică, Critica estetică, Noi precizări despre critică*), aspirând să prindă un scriitor într-o formulă. Nu sintagma „Înapoi la Maiorescu!” îl tentează, ci alta: „De la Maiorescu, înainte!” Criticul cel mai bun e acela care, nefiind „prizonierul unei singure formule”, își adaptează suplu instrumentația în funcție de obiect. Lui Lovinescu *in toto* îi consacră vreo douăzeci și cinci de comentarii (peste o sută cincizeci de pagini), una din definiții fiind: „Spirit măsurat, lucid, amator de curiozități sufletești, avid de confesiuni, d. Lovinescu este el însuși o unitate de măsură la care neconținut raportează oamenii [...]. Contemplativ și receptiv, pe structura sensibilității sale, d. Lovinescu porcede, ca moralist, din perspectiva clasică a unui La Bruyère”. Cu precădere interesat de producția literară curentă, C. își îndreaptă antenele, ocazional, și spre trecut. Portrete consacră el unor figuri emblematice din alte secole – Grigore Ureche, Dimitrie Cantemir, Dinicu Golescu, M. Eminescu, I.L. Caragiale, Titu Maiorescu; Ion Creangă e „primul romancier al literaturii noastre, primul creator de epos într-o durată spirituală”. La originea substanțialului eseu *Tudor Arghezi* sunt de semnalat treisprezece comentarii preparatorii. C. și-a exprimat părerile despre Lucian Blaga, Ion Barbu, G. Bacovia, V. Voiculescu, Ion Pillat, Adrian Maniu; de repetate ori se referă la Mihail Sadoveanu, la Liviu Rebreanu, Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu, la Mircea Eliade, la scriitori de al doilea raft ori la debutanți, totdeauna cu acuitate și simț al proporțiilor. Nu o dată exegetul operează cu criterii morale, psihologice ori sociologice, dar fără a le aduce în primul plan, utilizându-le în măsura în care

acestea pot adânci, stabili relații semnificative ori consolida judecata estetică. Va discuta chestiuni diverse: *Specificitate etnică și creație literară, Literatura șesului românesc, Literatura feminină și literatura de idei, Literatura Ardealului*, alteori având în vedere curente, grupări și tendințe: *Sămănătorismul, Tradiționalismul predicant, Romanismul românesc, Glose despre Marinetti și futurism, Specificitate etică și lirică*; nu a neglijat suportul etic al operei lui I.L. Caragiale, idee devenită de mult un loc comun. Lui Vladimir Streinu, care, distant, izgonea din metodologia curentă categoriile psihologico-morale, îi amintea că „la originile criticii moderne analiza psihologică e fundamentală pentru reliefaarea individului artistic”. Altfel spus: „criticul ajunge mai sigur la universul estetic prin universul moral” (*Noi precizări despre critică*). La personajele contemporanului Panait Istrati, un „mare povestitor”, și nu „propriu-zis un romancier”, primează un determinism ținând de temperament: „Înainte de a fi social, determinismul e psihologic” (*Panait Istrati*). Drumul lui C. spre construcția monografică era netezit. Pledează în acest sens numeroasele referiri la Caragiale și, în special, cele cincizeci de fragmente critice consacrate lui Eminescu, privind varii aspecte – *Mitul Luceafărului, Natura – valoare subiectivă, Romantismul lui Eminescu, Structura versului și sugestia verbală, Tehnica simfonică a poemului, Problema variantelor, Proza poetică, Succesiunea lui Eminescu* ș.a. Se gândea la o „monografie introductivă” despre Lucian Blaga, nici aceasta realizată, din lipsă de timp, și preconiza „o serie de monografii complete, de studii comparative”, fără de care nu se putea trece la „sinteza unei istorii literare”. Autor a numeroase cronici despre prozatorii contemporani, publicate în „Vremea” și în „Revista Fundațiilor Regale”, criticul scrisese în 1928 *Considerații asupra romanului românesc*, pronunțându-se, asemenea lui E. Lovinescu, pentru romanul de analiză. În epocă E. Lovinescu remarcă la C. „probitatea intelectuală, senzația irecuzabilă a unei conștiințe literare inflexibile, punct inițial al autorității critice”. Lui Șerban Cioculescu îi vorbea portretistul, criticul de „certă filiație lovinesciană”, întrunind „sagacitatea analitică cu năzuința spre sinteză”; dar lovinescianismul său nu excludea „familiarizarea cu spiritul thibaudetian”. Sub aparențe amabile, G. Călinescu era, în fond, reticent: „Un foarte bun cronicar, exponent al unei excelente generații de profesori fără preconcepte didactice, primitori în libertate ai formulelor celor mai

înaintate de artă”. O caracterizare de largă audiență se datorează lui Perpessicius, pentru care C. este „un Saint-Just al opiniei critice”, oferind imaginea unui intransigent, ce „a ridicat foiletonul la rangul unui oficiu”. Dacă nu ar fi dispărut atât de neașteptat, la patruzeci și cinci de ani, e de presupus că literatura română ar fi continuat să aibă în C. unul din exegeții cei mai temeinici.

Ca să facă critică, Pompiliu Constantinescu n-a socotit cu cale să-și formuleze vreun sistem, așa cum (și luăm analogia din admirabilul său studiu despre Creangă) autorul Amintirilor a intuit viața țăranelor fără s-o pună în teorii. Există o predestinare în toate compartimentele literaturii, așa cum există una și în diferențierile sociale. Și Pompiliu Constantinescu a fost predestinat critic, ceea ce nu înseamnă că viitorul nu ni l-ar putea revela și drept un creator de artă, dacă e să rezervăm criticului singurul titlu, acela de interpret.

PERPSSICIUS

Admirabil diagnostician, Pompiliu Constantinescu ne-a dat cele mai juste comentarii tehnice în foiletoanele sale, care, dacă nu poartă un miez de intuiții adânci, păstrate ca atare și constituite ele însele într-un sistem închis și indefinibil, oferă cel puțin echivalentul în valută conceptuală cel mai fidel cu puțință al acestora. E aceasta o varietate a criticii „de valoare”, „axiologice”, profesioniste în purul și nobilul sens al cuvântului – „știință, conștiință și talent”, pentru a folosi o formulă a criticului – și ea a făcut din Pompiliu Constantinescu un critic prin excelență aplicat operei, ghid deopotrivă al artistului, cât și al cititorului. În grupul de critici români ai generației sale, el a fost mai puțin criticul de drept – posesorul unei vocații moștenite ca un privilegiu –, cât mai cu seamă reprezentantul, observatorul imparțial ales, imputernicit prin adeziunea cititorilor să-i lămurească obiectiv și conștiințios asupra mersului literelor naționale.

CORNEL REGMAN

Pompiliu Constantinescu a fost în primul rând un cronicar literar, cel mai mare cronicar literar al nostru. Din postul său de pândă, în care a stat neclintit peste douăzeci de ani, îndurând cu eroism truda (și uneori mizeria) unei munci umile de vameș al literaturii, el a cuprins cu ochii un vast teritoriu, înregistrând infiltrația noilor valori printre atâtea cazuri de contrabandă. Cu o regularitate de metronom, criticul a semnalat neobosit nume, opere, generații, tendințe, drastic și pedepsitor uneori, entuziast și încurajator alteori, întotdeauna însă de bună-credință, instalat în obiectivitate definitiv, irevocabil. Ce noroc pentru literatura noastră că, într-una din cele mai importante perioade ale ei, i-a fost dat să treacă prin fața ochilor unui astfel de om.

VALERIU CRISTEA

SCRIERI: *Mișcarea literară*, București, 1927; *Opere și autori*, București, 1928; *Critice*, București, 1933; *Figuri literare*, București 1938; *Tudor Arghezi*, București, 1940; ed. îngr. Margareta Feraru, București, 1994; *E. Lovinescu* (în colaborare cu Șerban Cioculescu, Perpessicius, Vladimir Streinu și Tudor Vianu) cu o schiță biobibliografică de Anonymus Notarius [E. Lovinescu], București, 1942; *Eseuri critice*, București, 1947; *Scrieri alese*, îngr. și pref. L. Voita, București, 1957; *Scrieri*, I–VI, îngr. Constanța Constantinescu, pref. Victor Felea, București, 1967–1972; *Caleidoscop*, îngr. Constanța Constantinescu, București, 1974; *Studii și cronici literare*, îngr. și pref. Cornel Regman, București, 1981. **Traduceri:** *Sainte-Beuve, Pagini de critică*, București, 1940, *Portrete literare*, introd. Savin Bratu, București, 1967 (în colaborare cu Șerban Cioculescu).

Repere bibliografice: Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, II, 289–291; Perpessicius, *Opere*, VIII, 107–115, IX, 379–380; Călinescu, *Opere*, I, 156, 432–433, II, 107–111, 133–134, V, 889–892; Sebastian, *Jurnal*, 422–424; Șuluțiu, *Scritori*, 354–358; Streinu, *Pagini*, II, 297–310, IV, 233–235; Cioculescu, *Aspecte*, 615–618, 718–720, 730–732; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 829–830, *Ist. lit.* (1982), 913–914; Negoțescu, *Scritori*, 357–360; Regman, *Confluențe*, 288–300; Regman, *Cărți*, 312–331; Piru, *Panorama*, 500–503; Cristea, *Interpretări*, 233–235; Vlad, *Convergențe*, 114–122; Bucur, *Istoriografia*, 515–519; Crohmălniceanu, *Literatura*, III, 173–186; Mihăilescu, *Conceptul*, I, 397–401; Ornea, *Confluențe*, 240–244; George, *Sfârșitul*, II, 258–261, III, 154–157; Călinescu, *Perspective*, 226–231; Paleologu, *Ipoteze*, 210–213; Melania Livadă, *Pompiliu Constantinescu, un Saint-Just al opiniei critice*, Iași, 1981; Simuț, *Diferența*, 57–61; Grigurcu, *Între critici*, 67–71; Dimisianu, *Repere*, 33–61; Negoțescu, *Ist. lit.*, I, 188–190; Ierunca, *Semnul*, 110–115; Simion, *Fragmente*, III, 96–104; Dicț. esențial, 197–199; Micu, *Ist. lit.*, 321–323; Cioculescu, *Lecturi*, I, 140–145; Grigurcu, *De la un critic*, 16–21; Manolescu, *Istoria*, 807–809; Al. Cistelean, *Pompiliu Constantinescu sau Saint-Just al cronicii literare*, CLT, 2011, 5. **C. C.**

CONSTANTINESCU, Titel (17.II.1927, Râmnicu Sărat – 13.V.1999, București), prozator, poet. Este fiul Ioanei și al lui Constantin Constantinescu, pictor de biserici. Absolvent al Facultății de Filologie din București (1952) și al Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale” (1968), a desfășurat o lungă carieră de regizor la Radio București, departamentul teatru radiofonic. Debutul din „Universul copiilor” (1942) prefigurează vocația de autor pentru copii, C. publicând de-a lungul anilor versuri și povestiri în mai toate revistele de gen. A mai colaborat cu versuri și proză scurtă la „Viața românească”, „Gazeta literară”, „Îașul literar”.

Cartea de debut a lui C., *Povești* (1950), este urmată de alte numeroase cărți destinate copiilor, între care și romanele *Prietenii mei cei mici* (1958), *S-au întors graurii* (1960) și *Abecedarul din iarbă* (1979). Povestirile sunt populate de personaje pline de candoare, cu o fantezie debordantă și reacții tipice vârstei. În afara acestui gen de literatură, a publicat două volume de poezie și un roman. *Numărătoare* (1969) cuprinde versuri de dragoste care, în ciuda unor ritmuri sprintare, încifrează în metafore și sensuri mai adânci. În *La umbra cailor sălbatici* (1984) lirica de dragoste capătă accente reflexive, sentimentul este asumat cu luciditate, tristețea și melancolia rămânând stări pasajere ale unei afectivități echilibrate. *Țara cailor*, *La umbra*, *Noaptea când caii* sunt câteva dintre poeziile ce „citează” titlul volumului, caii sălbatici reprezentând forța primordială, nealterată de deformările socialului, puternică și ocrotitoare. Romanul *Vacanță cu lebedă* (1985) se reține prin personajul central, o adolescentă. Sondarea sufletească bine nuanțată, alternarea faptelor narate și a timpului povestirii cu plăsmuiri din imaginația fetei, plină de poveștile copilăriei, cât și comentariile naratorului întreșând textul narativ sunt interesante sub raportul tehnicii românești. Acoperind intervalul 1978–1989, paginile de jurnal cuprinse în *Frica și... alte spaime* (I, 1996) oferă un tablou al traiului de zi cu zi din perioada dură a dictaturii ceaușiste. C. încredințează acestor pagini scrise pentru sertar gânduri de revoltă și neputință disperată în fața degradării continue a vieții. Analist sever al propriei incapacități de a acționa fățiș, semnatarul confesiunilor va fi intransigent și cu atmosfera duplicitară a epocii. Tenta jurnalului este precumpănitor politică, surprinzând sentimentele generale de „veghe și spaimă”, de inerție și dezamăgire caracteristice perioadei, iar valoarea de cronică este sporită de însemnări referitoare la evenimente artistice, la atmosfera din Radiodifuziune, din teatre și din redacții. C. a scris, de asemenea, piese jucate la teatrele de păpuși din întreaga țară, numeroase scenarii radiofonice și adaptări pentru teatru radiofonic după scriitori de seamă ai literaturii române și universale, la cele mai multe semnând și regia. *Câmp cu margarete* (2006), volum apărut postum, conține versuri datate 1960–1996, scrise în ritm și rimă, totuși puțin notabile, dincolo de sensibilitatea cunoscută a autorului. *Cartea cu madone* (2009), tot postumă, este formată din douăzeci și

cinci de proze de mică întindere, cele mai multe scrise înainte de 1989. Povestirile conțin în titlu vocabula „madonă”, selectarea în volum urmând, aproape ca într-un bolero, amplificarea sau diminuarea semnificațiilor. Autorul este un observator sagace al comportamentului protagonistelor-madone, cu o deschidere în evantai a sentimentelor, de la inocență și candoare până la lirism sau la prăbușirea dramatică în lumea umbrelor. Prozele aduc în prim-plan reprezentarea livrescă a ideii de feminitate, care însă prin repetiție constantă duce la manierism.

SCRIERI: *Povești*, București, 1950; *Ne jucăm*, București, 1951; *Țapul, vulpea și lupul* (în colaborare cu Al. Rupea), București, 1955; *Prietenii mei cei mici*, București, 1958; *Copii în august*, București, 1959; *Greierul casei*, București, 1960; *S-au întors graurii*, București, 1960; *Trei căsuțe, trei drumuri*, București, 1963; *Fetița, soarele și cocostârcul*, București, 1964; *Dacă deschid ușa*, București, 1968; *Peștii în copaci*, București, 1968; *Numărătoare*, București, 1969; *Bătrâni la poartă*, București, 1970; *Om de zăpadă*, București, 1971; *Peripețiile lui Moty*, București, 1973; *Ultimul om de zăpadă*, București, 1975; *Abecedarul din iarbă*, București, 1979; *La umbra cailor sălbatici*, București, 1984; *Vacanță cu lebedă*, București, 1985; *La revedere, elefant*, București, 1989; *Frica și... alte spaime*, I, postfață Victor Frunză, București, 1996; *Moda de toamnă*, pref. Al. Săndulescu, Râmnicu Sărat, 1999; *Câmp cu margarete*, îngr. Elena Constantinescu, București, 2006; *Cartea cu madone*, pref. Traian Gh. Cristea, Râmnicu Sărat, 2009.

Repere bibliografice: Florin Manolescu, „*Numărătoare*”, RL, 1970, 13; Nicolae Bârna, „*Vacanță cu lebedă*”, RL, 1985, 51; Liviu Grăsoiu, [Titel Constantinescu], LCF, 1996, 45, 2000, 2, 2002, 10; Carol Isac, *Un jurnal din anii fricii. Viața de zi cu zi în România ceaușistă*, „Orient Express” (Tel Aviv), 1997, 106; Geo Vasile, *Artist vs. dictatură*, CNT, 2008, 12; *Ist. lit.*, I, 953.

II. C.

CONSTANTINESCU, Vasile (18.XII.1943, Mitoc, j. Botoșani – 20.X.2004, Iași), poet, prozator, eseist. Este fiul Anicăi și al lui Dumitru Constantinescu. Urmează clasele primare în comuna natală (1949–1956), cursul liceal la „Mihai Viteazul” din Galați (1958–1960) și la Școala Medie din Săveni (județul Botoșani) între 1960 și 1962. Studiază apoi la Facultatea de Filosofie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1965–1970). După absolvire își începe îndelungata carieră publicistică: timp de trei decenii va fi redactor la revista „Cronica” din Iași, între 1990 și 1995 fiind secretar general de redacție al aceiași reviste, de care este legat și

prin debutul cu versuri (1967). Mai colaborează cu poezii, proză, recenzii, eseuri la „Convorbiri literare”, „Amfiteatru”, „Ateneu”, „Tribuna”, „Dacia literară” ș.a.

Prima carte a lui C., *La țărnul clipei* (1971), a fost întâmpinată cu destule rezerve, ceea ce explică intervalul destul de mare între aceasta și următorul volum de versuri, *Am inventat o planetă* (1978), simțit ca adevăratul început, conturând o anume personalitate poetică și un lirism propriu, ușor de recunoscut în tematica și maniera următoarelor apariții: *Spațiul dintre cuvinte* (1981; Premiul Asociației Scriitorilor din Iași), *Sfera cu raze inegale* (1985), *O lume de senzații* (1996). Poeziei ludice, voit antilirică, marcată de ironie și cerebralitate, i se adaugă o dimensiune nouă prin cărțile de poezie pentru copii – *Când sosește Moș Crăciun* (1994) și *Cartea cu semne fermecate sau Drum imaginar prin abecedar* (1997). Această perioadă, a maturității poetice, aduce deschiderea către proză, cu o lume de la început deplin configurată, ca în povestirile din *Dincolo de geamanduri* (1990; Premiul Asociației Scriitorilor din Iași) și în romanul *A opta zi de la facerea lumii sau Fragment dintr-o piele de șarpe* (1997). Într-o continuitate cu problematica prozei se află eseurile din *Destinul spiritului și secolul XXI* (1998) și din volumul *Între Alfa și Omega* (2003), unde sunt integrate, în mod paradoxal, mesajele cărților sacre și semnele erei informatice, într-un „mesianism” al civilizației postmoderne. Dacă *La țărnul clipei* a părut criticii o carte „impersonală”, tributară unor convenții asociative, trebuie remarcat că în volumele ulterioare C. rămâne fidel dimensiunii ludice a poemului, pe fondul unei poeticități de tip reflexiv, înclinată către limbajul speculativ și „spiritul geometric”. Abundă termenii din geometrie, tehnică, cibernetică. Obsesia timpului străbate textele și deschide terenul reveriei, proiecției fantastice, călătoriilor, clivajelor temporale. Amintind de pseudofabula *Cronicari* sau de *Fuchsiada* lui Urmuz, voitele inadecvări frizează nonsensul și absurdul. Parafraza, sintagmele celebre modificate, reperele culturale invocate aluziv sau direct, toate imprimă un difuz aer parodic. Prospețimea acestei poezii vine din amestecul dintre „realul cel mai palpabil cu imaginarul cel mai nesăbuit” (Val Condurache), cum ar fi în *Peisaj cu pasăre și electroni* sau în acest vers suprarealist: „La început a căzut din cer o găină”. Prozele din *Dincolo de geamanduri* pot

să pară, așa cum s-a remarcat, ușor de încadrat fie în fantastic, fie în SF. Un ceas „pleacă în timp”, un personaj dispăre dincolo de o banală dună de nisip, un altul își amintește propria moarte. Dar, în mod constant, narațiunea se desfășoară în cadrul cel mai realist, prozaic chiar, din perspectiva unor personaje-martor pentru care „deplasarea” în fantastic este de ordinul „ipoteticului”. Adesea, personajul-martor încearcă investigații, interpretări, probe, proza luând aspectul *policiier-ului*. Simptomatic, „explicațiile” parcurg un cerc logic, în care impresia straniului se adâncește. Alteori, breșa în realitate e doar bănuită: prietenul Naum se întoarce, după un experiment, ușor schimbat, iar naratorul are aproape certitudinea că are în față un Naum-mașină, care l-a ucis pe cel adevărat și pe inventatorul său într-un accident suspect. Ca și în poezie, obsesia timpului structurează o parte din povestiri: timpul curge îndărăt sau este un „timp sferic”, durata parcurge infinitul cercului, „infinit mort”. Romanul parodic *A opta zi de la facerea lumii...*, definit de autor cu ironie „fantastic, polițist, metafizic și realist-socialist”, este structurat ca dialog între texte aparținând unor „autori distincți” – Prometeu, Sisif, Don Quijote, Ilie Săbiuță, Pandeale Carabăț.

SCRIERI: *La țărnul clipei*, Iași, 1971; *Am inventat o planetă*, pref. Liviu Leonte, Iași, 1978; *Spațiul dintre cuvinte*, Iași, 1981; *Sfera cu raze inegale*, Iași, 1985; *Dincolo de geamanduri*, Iași, 1990; *Când sosește Moș Crăciun*, Botoșani, 1994; *O lume de senzații*, Timișoara, 1996; *Cartea cu semne fermecate sau Drum imaginar prin abecedar*, Iași, 1997; *A opta zi de la facerea lumii sau Fragment dintr-o piele de șarpe*, Iași, 1997; *Destinul spiritului și secolul XXI*, Iași, 1998; 666. *Misterul numărului apocaliptic*, București, 2001; *Apocalipsa decodificată sau Schimbarea algoritmului*, București, 2002; *Între Alfa și Omega*, București, 2003; *Repere printre izvoare inițiatice: dincolo de ocultism*, București, 2006.

Repere bibliografice: Constantin Ciopraga, *Vasile Constantinescu*, CRC, 1971, 19; Mihai Dinu Gheorghiu, *Fantezii reversibile*, CRC, 1978, 51; Mircea Scarlat, „*Am inventat o planetă*”, RL, 1979, 30; Tașcu, *Poezia*, 248–253; Al. Călinescu, *Un ironist dezabuzat*, CRC, 1986, 2; Val Condurache, *Poezia ca rană deschisă*, CL, 1986, 4; Ioan Holban, „*Hei, zeilor... Dacă existați, dați-mi un semn*”, CRC, 1990, 35; Ulici, *Lit. rom.*, I, 255–257; Codrin Liviu Cuțitaru, *Ideii pentru o istorie critică a poeziei postbelice*, CL, 1996, 6; Constantin Dram, *Prețul metafizic al... textului*, CL, 1998, 5; Mănucă, *Perspective*, 115–125; Busuioc, *Scriitori ieșeni*, 122–123; Popa, *Ist. lit.*, II, 501.

S.D.

CONSTANTINESCU, Viorica S. (27.V.1943, Berești-Bistrița, j. Bacău), comparatistă, traducătoare. Este fiica Mariei (n. Ignat) și a lui Neculai Sandu. A urmat Liceul „Roman Vodă” din Roman și Facultatea de Filologie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” din Iași, absolvită în 1966. În 1978 ia doctoratul în filologie cu teza *Exotismul în literatura română din secolul al XIX-lea*. Parcurge treptele didactice până la gradul de profesor la Catedra de literatură comparată și estetică a Facultății de Litere din cadrul Universității ieșene. Între 1981 și 1984, apoi între 1990 și 1994 urmează stagii de specializare la Universitatea din Augsburg (Germania). A debutat la „Iașul literar” în 1967. Mai colaborează la „Cronica”, „Sinteze” (Bacău), „Convorbiri literare”, „România literară”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» Iași” ș.a. Este directoare a Centrului de Cercetare Interdisciplinară – Literatură Comparată și Antropologie culturală. Conduce publicațiile „Acta Iassyensia Comparationis” și „Studii eminescologice”. A semnat o serie de traduceri, între care poveștile Fraților Grimm, poezii de Teresa de Ávila și comedia *Amnezia* de Henning Krauss, ultima în colaborare cu soțul său, Ioan Constantinescu.

C. practică o comparatistică în stil clasic, interesată de genealogii și de raporturile dintre arte. *Arta grădinii* (1992) este o astfel de cercetare istorică pe tema grădinii ca „artă interpretativă”, urmărind relația dintre estetică, arhitectură, pictură și literatură începând cu grădinile babiloniene până în secolul al XX-lea. *Evreul stereotip. Schiță de istorie culturală* (1996) oferă o sinteză mai mult fluentă decât originală care, pe de o parte, reconstituie rădăcinile istorice ale iudeofobiei, iar pe de altă cercetează ipostazele artistice ale antisemitismului. Volumul prezintă o serie de trasee genetice, de la „imaginea cuvântului în arta medievală” (cu analize asupra procedeelor de caricaturizare și hipercharacterizare din imaginile în care apare Iuda) până la literatura zvonurilor, a legendelor și falsurilor, cu investigații speciale asupra unor mituri precum evreul negustor, evreul rătăcitor, conspirațiile evreiești. Un capitol este dedicat limbajului iudeofob. Cercetări complementare, delimitând o arie de interes constant, sunt lucrările *Dicționar de personaje biblice și reprezentarea lor în arte* (2000, în colaborare cu Baruch Tercatin) și „schița tipologică” *Omul biblic* (2012, în colaborare), precum și antologiile *Povestiri biblice* (1990) și *Urmașii*

lui Adam: povestiri biblice (2001). *Exotismul în literatura română din secolul al XIX-lea* (1998), lucrare derivată din teza de doctorat, întocmește o tipologie cu numeroase spații de intersectare, ce cuprinde exotismul realist (deschis de Nicolae Milescu și ilustrat în secolul al XIX-lea de Dimitrie Rallet, D. Bolintineanu și Vasile Alecsandri) și exotismul poetic, împărțit la rândul său în exotismul „fastuos feeric” (din *Florile Bosforului* de Bolintineanu sau din proza lui Eminescu), exotismul fantastic (*Avatarii faraonului Tlă*), exotismul filosofic (Anton Naum în poemul *Aegri somnia*), exotismul alegoric (Al. Macedonski). C. mai cercetează importarea descrierii din pictură în poezie sub influența exotismului (făcând observația că Alecsandri a renunțat la „priveliștile panoramice” din călătoriile lui orientale „în favoarea spațiilor mai limitate care «încap» într-un tablou”, precum în pasteluri); anecdotică exotismului – Orientul ca sursă de subiecte literare începând, în cultura română, cu cărțile populare, deși, „cu excepția lui Anton Pann și I.L. Caragiale, «modelele» scriitorilor noștri din secolul al XIX-lea în ce privește anecdoticul oriental nu sunt atât cărțile populare, cât literatura exotismului europeană (mai ales cea franceză)”; lexicul pitoresc (turcisme, grecisme) descoperit de pașoptiști. Mai sunt urmărite fenomenele simetrice de exotizare a autohtonului (felul în care pentru Grigore Alexandrescu mănăstirea Tismana „Părea unul din acele ossianice palate/ Unde geniuri, fantome cu urgie se izbesc”) și de autohtonizare a exotismului (atunci când Anton Pann românizează istorisirile cu Nastratin Hogeia). Teza excursului ar fi că moda orientală, dincolo de precursoratul lui Milescu și Dimitrie Cantemir, a avut punctul de plecare în literatura romantică occidentală și că prin exotism literatura română se sincronizează timpuriu cu cea europeană, descoperindu-și un gen proxim. C. a mai semnat *Curs de teoria literaturii* (1991), cu destinație didactică, o lucrare lexicografică asupra universului enciclopedic al lui Eminescu – *Dicționar de cultură poetică. Eminescu* (2010) ș.a.

SCRIERI: *Curs de teoria literaturii*, Iași, 1991; *Arta grădinii*, București, 1992; *Evreul stereotip. Schiță de istorie culturală*, București, 1996; *Exotismul în literatura română din secolul al XIX-lea*, Iași, 1998; *Cultura poetică*, București, 1999; *Dicționar de personaje biblice și reprezentarea lor în arte* (în colaborare cu Baruch Tercatin), București, 2000; *Dicționar de curente literare moderniste* (în colaborare cu Alina Pistol, Maria Lungu-Clivinschi,

Oana-Simona Zaharia și Codrina Laura Ioniță), Iași, 2008; *Dicționar de cultură poetică. Eminescu*, pref. Codrin Liviu Cuțitaru, Iași, 2010; *Omul biblic. Schiță tipologică* (în colaborare cu Mihai Capșa, Irina Hăilă și Livia Iacob), Iași, 2012. **Antologii:** *Povestiri biblice*, postfața ed., Iași, 1990; *Urmașii lui Adam: povestiri biblice*, Iași, 2001. **Traduceri:** Teresa de Ávila, *Poesias – Poezii*, ed. bilingvă, Iași, 1996; *Poveștile Fraților Grimm*, pref. trad., Iași, 1998; Henning Krauss, *Amnezia*, Iași, 1998 (în colaborare cu Ioan Constantinescu).

Repere bibliografice: Antoaneta Macovei, „*Povestiri biblice*”, CRC, 1991, 1–2; Amelia Pavel, *Plimbare prin grădinile lumii*, RL, 1993, 5; George Bădărău, *Stereotipii în gândire și artă*, CL, 1997, 3; George Bădărău, „*Exotismul în literatura română din secolul al XIX-lea*”, DL, 1998, 3; Dan Petrușcă, „*Dicționar de cultură poetică. Eminescu*”, ATN, 2011, 7; Livia Iacob, *Despre cultura eminesciană astăzi*, „*Studii eminescologice*”, 2011, 13; Vasile Spiridon, *Autoritatea literei de dicționar*, „Hyperion”, 2012, 1–2. **M.I.**

CONSTANTINIDIS, Thea (10.VII.1897, Brașov – 28.III.1976, București), traducătoare. Părinții se numeau Emilia și Noti Constantinidis. După absolvirea Școlii Evanghelice de Fete din București și a unui seminar de învățătoare din Droyssig-Zeitz (Germania), funcționează ca profesoară mai întâi la Câmpina, apoi la Liceul German din București (1922–1944). Frecventează cursuri de filosofie (1923–1924) și de filologie germană (1932–1936) la Universitatea din București, beneficiind în continuare de un an de studii la Berlin. Din 1952 până în 1954 lucrează în cadrul redacției „*Neuer Weg*”. Concomitent, dar mai ales în anii următori, desfășoară o prodigioasă activitate de traducere din proza românească, mai ales în paginile revistei „*Rumänische Rundschau*” și în volume apărute în edituri bucureștene și berlineze. Eforturile depuse în vederea promovării beletristicii române i-au fost recunoscute de Uniunea Scriitorilor prin acordarea unui premiu pentru traduceri (1971).

Cunoscătoare a literaturii române în desfășurarea ei istorică, C. a răspuns solicitărilor revistei „*Rumänische Rundschau*” când i s-a oferit prilejul propagării unor autori mai vechi, precum Antim Ivireanul; s-a dedicat totodată traducerii scrierilor unor prozatori din prima jumătate a secolului al XX-lea, ca Ionel Teodoreanu și G. Călinescu, dar și ale unor contemporani ca Petru Dumitriu, Al. Ivăsiuc, Paul Goma ș.a. Volumele pregătite pentru tipar cuprind atât opere ale clasicilor, cât și ale autorilor mai tineri. Familiarizată cu subtilitățile

limbii române și ale celei germane, cu resursele expresive ale celei din urmă, fără a fi influențată de particularitățile regionale ale germanilor din Transilvania sau din Banat, C. tălmăcește cu acuratețe pagini de proză de I.L. Caragiale, Ioan Slavici, Al. Vlahuță și Duiliu Zamfirescu. Din literatura interbelică se oprește la *Craii de Curtea-Veche* de Mateiu I. Caragiale, la *Răscoala* de Liviu Rebreanu, la *Comoara regelui Dromichet* și *Aurul negru* de Cezar Petrescu. Tălmăcește romane contemporane (*Groapa* de Eugen Barbu, *Cuscii* de Alecu Ivan Ghilia, *Anii tineri* de Nicolae Țic), povestiri de Remus Luca și Nicolae Velea, precum și nuvele și însemnări reportericești de Traian Coșovei. O adevărată pasiune vădește față de narațiunile lui Mihail Sadoveanu, impresionând prin calitatea transpușerilor. Din suita textelor de inspirație istorică traduse nu lipsesc romanele *Neamul Șoimăreștilor*, *Zodia Cancerului*, *Frații Jderi*, la care se adaugă evocările *Nada florilor* și *Dumbrava minunată*. „Versiunea germană a romanelor istorice ale lui Mihail Sadoveanu, datorată Theei Constantinidis, are, în ce privește evocarea culorii istorice și locale inconfundabile, o valoare de exemplaritate. O performanță asemănătoare i-a reușit aceleiași traducătoare și cu universul, radical altul, din romanul *Groapa* al lui Eugen Barbu”, apreciază Eva Behring.

Traduceri: Alexandru Vlahuță, *Ausgewählte Schriften*, București, 1960 (în colaborare cu Gerty Rath și Max Richter), *Die Abrechnung*, București, 1961; Mihail Sadoveanu, *Bojarensünde*, București, 1961, *Das Wunderwäldchen*, București, 1962, *Das Geschlecht der Șoimaru*, București, 1963, *Durch die Wimpern*, București, 1963, *Die Blumenbucht*, București, 1968, *Im Zeichen des Krebses*, Berlin–București, 1968, *Die Hochzeit der Prinzessin Ruxandra*, Berlin–București, 1970, *Reiter in der Nacht*, Berlin–București, 1971, *Der Waldspross*, București, 1973, *Die Brüder Jderi*, I–III, București–Berlin, 1975–1978; Ioan Slavici, *Novellen aus dem Volk*, pref. Silvan Iosifescu, București, 1961 (în colaborare cu Mariana Șora); Liviu Rebreanu, *Der Aufstand*, Berlin, 1962; Nicolae Velea, *Das Tor und andere Erzählungen*, București, 1963; Cezar Petrescu, *Der Onkel aus Amerika*, București, 1964, *Fram der Eisbär*, București, 1971, *Das schwarze Gold*, București, 1971, *Der Schatz des Königs Dromichetes*, București, 1971; Eugen Barbu, *Teufelsgrube*, Berlin, 1966; Duiliu Zamfirescu, *Das Leben auf dem Lande. Tănase Scatiu. Im Krieg*, București, 1967; Mateiu I. Caragiale, *Remember. Die Vier vom Alten Hof*, București, 1968; I.L. Caragiale, *Werke*, pref. Silvan Iosifescu, București, 1962 (în colaborare cu Paul Manu și Mariana Șora), *Querkopf Cănuță*, București, 1972.

Repere bibliografice: *Pädagogin und Übersetzerin. Zum Ableben von Thea Constantinidis*, NW, 1976, 3 aprilie; Eva Behring, *Probleme ale traducerilor germane din literatura română*, RITL, 1985, 1.

J. W.

CONSTANTINOVICI, Simona (27.I.1968, Ciacova, j. Timiș), poetă, prozatoare, stilisticiană. Este fiica Ștefaniei Constantinovici (n. Popoviciu), secretară, și a lui Alexandru Constantinovici, tehnician zoo-tehnist. Absolventă a unui liceu de matematică și fizică (1986), urmează cursurile Facultății de Filologie, secția română-franceză la Universitatea din Timișoara (1986–1990), unde a obținut și doctoratul în 1999 cu o teză intitulată *Lexicul arghezian. Perspective lingvistice și stilistice*. După terminarea facultății devine cadru didactic la Universitatea de Vest din Timișoara, specializându-se în domeniile stilisticii și ale lexicologiei. Bursieră în Franța (1990–1991), obține diploma de studii aprofundate la Dijon. A debutat cu poezie în revista „Orizont” (1987) și editorial în 1996 cu volumul *Casa cu tăceri de toate mărimile*. Mai semnează articole, studii, versuri și proză în „Caietele Eminescu”, „Forum studentesc”, „Gazeta de Vest”, „Ariergarda”, „Rostirea românească”, „Paralela 45”, „Reflex”, „Orient latin”, „Arca”, „Transilvania” ș.a. Din 1998 este membră a Asociației Culturale Ariergarda, condusă de Viorel Marineasa și Daniel Vighi.

În ciuda comparațiilor cu Simona Popescu, a situării între nouăzeciști (Gheorghe Mocuța) și a anexării insistente la tradiția regională a literaturii timișorene, C. nu este propriu-zis o poetă de școală. Face parte, mai degrabă, din categoria scriitorilor a căror formulă se limpezește sub impresia evenimentelor existențiale, nu prin asimilarea programelor literare, iar ceea ce trebuie căutat, deopotrivă în lirica și în proza ei, e transcrierea afectivă a unei traume. Când experiența lipsește, C. nu produce decât „literatură”. Astfel, volumul de debut *Casa cu tăceri de toate mărimile* pare încă lipsit de consistență, dovedind atașamentul – oarecum defazat – față de valorile unui modernism întârziat. Lirica e populată de o mitologie a scriiturii și numeroasele arte poetice abundă în referințe la modele franceze (Arthur Rimbaud, Charles Baudelaire, Paul Verlaine). Poeta are gustul cuvântului prețios și pasiunea căutărilor lexicale, fabricând versuri exorbitant, cu risipă de mijloace (invenții verbale, dislocări dificile, deformări calculate etc.). Expresia și tonalitatea se schimbă în placheta 47.

Îngeri de catifea (2008) datorită descoperirii unei resurse diferite. Aici evenimentul – o experiență a spitalului de canceroși – ia controlul dicției poetice, ștergând aproape semnele apartenenței la un limbaj liric: „În salonul 47 Dumnezeu/ tăia în fiecare dimineață/ câte-un măr ionatan/ în patru în opt în/ douăzeci și patru/ lua o felie o ridica la cer/ era străvezie/ prin felia de măr/ Dumnezeu vedea chipul meu/ de copil/ încercănat luam și eu/ o felie de măr o țineam/ strâns până se făcea suc/ și căldura ei mă/ năucea.// Andrei a mâncat o felie de măr fără să clipească/ Marc a mâncat o felie de măr fără să clipească/ Denisa a mâncat o felie de măr fără să clipească// Maria și Estera au mâncat câte o felie de măr fără să clipească/ (din spirit de solidaritate)// salonul 47 s-a făcut măr/ în amurg”. În prelungirea aceleiași inspirații biografice se situează și romanul *Nepoata lui Dali* (2009), alcătuit ca o colecție de observații clinice, scurte narațiuni ale unor cazuri individuale supuse unei patologii comune. În centrul romanului stă o lume pentru care boala devine definiția și cadrul de înființare ale unei noi realități: gesturile și atitudinile personajelor, firești în interior, absurde în afară, sunt forma unei acomodări la o anormalitate („Spitalul nostru nu era de nebuni, dar ne comportam asemenea lor”). De altfel, construirea unei suprarealități în jurul experienței clinice este și ceea ce justifică subtitlul romanului: „proză fantastică”. C. e autoarea mai multor studii de stilistică aplicate virtualităților expresive ale limbii române, cu metoda și în spiritul cercetărilor interbelice (D. Caracostea, Tudor Vianu). O parte din eseuri sunt livrate ca auxiliare didactice. *Sertarele cu ficțiune. Manual de scriere creativă* (2008) conține o serie de comentarii ale poeziei dintre cele două războaie. Din teza de doctorat dedicată operei argheziene au rezultat un amplu studiu – *Palimpseste argheziene* (2005), subintitulat *Curs de lexicologie aplicată*, – și *Dicționar de termeni arghezieni* (I–II, 2004–2008). C. propune un „studiu lexicografic, de semnalară lingvistică”, cu o metodă voit descriptivă, de acumulare a contextelor și a datelor brute referitoare la frecvența cuvintelor, reușind să livreze un tablou al „preferințelor” lexicale argheziene. Creația lui Arghezi e abordată dintr-o perspectivă modernistă, subliniindu-se pe de o parte efectul de deformare (sensuri deplasate prin figurare, invenții lexicale), de cealaltă parte efectul de ilustrare, prin bogăția și pluralitatea registrelor, a latențelor limbii

române. Interesantă e aici nu atât viziunea critică – tributară unei bibliografii din anii '70–'80 ai secolului trecut –, cât ordonarea poezicii argheziene în funcție de cicluri (*Creioane, Mărțișoare, Inscriptii, Hore*), privite ca ecosisteme lingvistice capabile să încadreze și să determine caracterul deformărilor stilistice. Considerat printre „cele mai bune contribuții la bibliografia argheziană” (Andrei Terian), *Dicționarul...* oferă un inventar exhaustiv al vocabularului poetic arghezian.

SCRIERI: *Casa cu tăceri de toate mărimile*, Timișoara, 1996; *Exerciții de vocabular și stil*, Timișoara, 1998; *Dicționar de termeni arghezieni*, I–II, Timișoara, 2004–2008; *Colecția de fluturi*, pref. Lucian P. Petrescu, Timișoara, 2005; *Palimpseste argheziene. Curs de lexicologie aplicată*, Timișoara, 2005; *Spațiul dintre cuvinte. Polifonii stilistice*, Timișoara, 2006; *Sertarele cu ficțiune. Manual de scriere creativă*, Timișoara, 2008; *47. Îngeri de catifea*, Timișoara, 2008; *Nepoata lui Dali*, Timișoara, 2009; *L'Art du paradoxe dans l'œuvre de Paul Claudel. Une approche stylistique*, Saarbrücken, 2011.

Repere bibliografice: Ruja, *Parte*, II, 230–231; Alex. Ștefănescu, „*Dicționar de termeni arghezieni*”, RL, 2004, 39; *Dicț. Banat*, 187–190; Andrei Terian, *Lumea lui Arghezi*, „Ziarul de duminică”, 2008, 47; Grațela Benga, *Cu îngeri alături*, O, 2009, 3; Marius Chivu, *Catifea & ceară*, DM, 2009, 266; Gheorghe Mocuța, *Simona Constantinovici: cufundată în lectura propriei vieți*, „Arca”, 2009, 7–9; Gabriel Coșoveanu, „*Nepoata lui Dali*”, RL, 2010, 28. **A.Td.**

CONSTANTIN-STELIAN, Stelian (3.I.1904, Câmpina – 18.XII.1946, București), poet, eseist, traducător. Este fiul Elenei (n. Mihailescu), menajeră, și al lui Dumitru Maria Constantin, ceasornicar, cei doi divorțând curând după nașterea copilului. Începe să învețe la Câmpina, însă o parte a cursurilor secundare o urmează, cu întreruperi, în refugiu la Vaslui, apoi, după o problemă de sănătate, la Dumbrăveni (din 1921, fiind coleg de clasă din 1923 cu viitorul poet George Boldea). După bacalaureat (Sibiu, 1924), se înscrie la Universitatea din București, la Litere și Filosofie, dar și la Drept (destul de repede abandonat). Doctor în litere, funcționează ca profesor și inspector școlar la Câmpina și la București. A redactat manuale școlare de limba și literatura română sau de educație morală și a alcătuit antologii de „lecturi morale”. Debutează cu versuri în „Foia tinerimii” (1921), iar editorial cu volumul de versuri *Tainele lui Moș Crăciun* (1926). Mai colaborează cu poezii, traduceri (mai ales din Charles Baudelaire), note și eseuri critice, cronici literare și amintiri la

„Universul literar”, „Convorbiri literare”, „Adevărul literar și artistic”, „Secolul”, „Cuvântul”, „Gândirea”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Decembrie”, „Câmpina”, „Strada”, „Lanuri”, „Familia”, „Gând românesc”, „Străbunii”, „Bilete de papagal”, „Epoca”, „Răsăritul”, „Atheneum” ș.a., folosind și pseudonimele St. Delacâmpina, S.C., S.T., St. Lian, St. Cotruț, Stedecom, Dionisie Petrovan, Ion Bartolomeu. Conferențiar în cadrul Universității Populare a Societății Române de Radiodifuziune, a fost membru al Societății Scriitorilor Români și membru, alături de Perpessicius, Vladimir Streinu și Pompiliu Constantinescu, în juriul Premiului „Baudelaire”, pentru traduceri, instituit de Ion Pillat. **C.-S.** se număra, de altfel, printre prietenii fideli ai lui Ion Pillat.

Ca poet, **C.-S.** nu a arătat virtuți deosebite în *Tainele lui Moș Crăciun*; inabilitățile, uneori flagrante, ale versificației intensifică impresia de sărăcie a inspirației. Doar câteva fabule (unele fiind prelucrări) mai pot stârni interesul cititorului. Volumul a rămas fără ecou critic, chiar și după reluarea „revăzută și adăugită” din 1933, cu ilustrații semnate de Elena Aldea-Sabo, Octav Angheluță și T. Gh. Tudor. A doua culegere, *Pasteluri petrolifere* (1929), atrage atenția asupra poetului mai ales prin noutatea tematică. Ciclul titular fixează descriptiv imagini-peisaje din spațiul exploatarea petrolifere. Experimentul va fi amplificat în *Aur de întunerice* (1942; Premiul „Regele Mihai I” al Societății Scriitorilor Români), în care poeme ca *Rezervoare*, *Bataluri*, *Erupție incendiară*, *Simfonie neagră* configurează un infern modern, al aparatului monstruoasă și al miasmelor. Poetul apelează la limbajul tehnic și încearcă să proiecteze realul în mitologie. Al doilea ciclu din *Pasteluri...*, *Automnale*, reluat în *Mireasa lumii* (1941), îl așază pe **C.-S.** în descendență bacoviană. Există și ecouri barbiene, ca și reflexe ale experienței de talmăcitor al poeziei lui Baudelaire, inaugurată prin trei poeme (*Strigoiul*, *Spleen* și *Vinul asasinului*) cuprinse în modestul volum editat la Câmpina în 1929. Poetul intenționa să dea, în versiune românească, „prezentarea antologică a volumului complet” *Florile răului*. Valoarea talmăcitorului de poezie va fi confirmată de Geo Dumitrescu în ediția bilingvă *Les Fleurs du mal – Florile răului* (1967), în care reia zece poeme transpuse de **C.-S.** Eseurile și comentariile lui critice (cronici, portrete, studii de istorie literară), adunate, selectiv, în volumul *Aspecte și convingeri critice* (1945), abordează mai ales sfera poeziei, fără să ignore proza sau critica literară.

SCRIERI: *Tainele lui Moș Crăciun*, București, 1926; ed. cu ilustrații de Elena Aldea-Sabo, Octav Angheluță și T. Gh. Tudor, București, 1933; *Pasteluri petrolifere*, Câmpina, 1929; *Mireasa lumii*, București, 1941; *Aur de întuneric*, București, 1942; *Aspecte și convingeri critice*, București, 1945. **Traduceri:** Charles Baudelaire, [*Poeme*], în *Pasteluri petrolifere*, Câmpina, 1929, în Charles Baudelaire, *Les Fleurs du mal – Florile răului*, ed. bilingvă, îngr. Geo Dumitrescu, București, 1967.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, IV, 93–94, IX, 361–363, X, 155–158; Călinescu, *Opere*, I, 492–493; Dinu Pillat, „*Mireasa lumii*” „*Albatros*”, 1941, 7; Constantin Fântâneru, „*Mireasa lumii*”, UVR, 1941, 32; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 852, *Ist. lit.* (1982), 937; Nicolae Roșu, „*Mireasa lumii*”, G, 1942, 3; Traian Chelariu, „*Aur de întuneric*”, UVR, 1943, 8; Nicolae Roșu, „*Aur de întuneric*”, G, 1943, 8; Ion Șugariu, „*Aur de întuneric*”, RFR, 1943, 11; Geo Bogza, *Firi și destine*, RL, 1983, 8; Petre Traian [Ion T. Șovăială], *Constantin-Stelian. Fișe biobibliografice*, „Câmpina literar-artistică și istorică”, 2007, 16, 2008, 17. **C.H.**

CONSTITUȚIONALUL, cotidian politic și literar apărut la București, de la 15 iunie 1889 până la 14 decembrie 1900. Editat în urma unei reorganizări interne a grupării politice junimiste, jurnalul înlocuia alte două cunoscute organe politice conservatoare: „*Epoca*” (seria întâia: 1885–1889) și „*România liberă*” (1877–1889). Director: D. Aug. Laurian. Noul ziar avea un mare aparat redacțional și redactori calificați, unul dintre ei fiind I.L. Caragiale, care tocmai demisionase de la direcția Teatrului Național. C., victimă a unei noi restructurări a organizației din București a Partidului Conservator, va fuziona cu „*Timpul*” (1876–1900), în locul lor ieșind „*Conservatorul*” (1900–1914). Din 1891 s-a interzis difuzarea gazetei în Transilvania, iar subterfugiul de a continua expedierea sub o denumire de circumstanță, „*Gazeta nouă*”, nu a reușit. Linia politică va fi cea junimistă, cu nuanțele impuse de conjuncturile politice și sociale. Dar C. avea și un program literar, într-un moment când „*Convorbirile literare*” își pierduseră din însemnătate și influență. Neformulat clar de la primele numere, acest program s-a cristalizat cu timpul. Spre deosebire de revista și cenaclul maioreșcian, aici se urmăreau alte țeluri, imediate și propagandistice. Punctul de plecare era ideea că literatura și cultura română sunt amenințate de o „*deznaționalizare*”, consecință a importului de literatură străină, dar și a indiferenței protipendadei. În aceste condiții, C. susține cu argumente mai mult politice și destul de vagi necesitatea de a se iniția „*clădirea*” unei literaturi „*naționale și românești*”.

Cu vremea, ambițiile reformatoare sunt abandonate, locul literaturii fiind luat de reportajele judiciare sau de cronicile teatrale și muzicale. Este adevărat că și redactorii literari de valoare părăsiseră ziarul. Primul dintre ei fusese I.L. Caragiale, care pleca după o activitate de câteva luni, răstimp în care tipărise aici editoriale politice semnate cu inițiala C. sau cu pseudonimul Falstaff, articolul *În Nirvana*, scris la moartea lui Eminescu, cronici dedicate evenimentelor politice ale zilei și cronici fanteziste iscălite când Hans, când Nastratin ori Zoil. Cu acest ultim pseudonim erau semnate și cronicile teatrale ale fostului director de teatru, păstrând încă în suflet urmele dezamăgirilor și ale necazurilor, dar scriind totuși cu obiectivitate. Îngăduitor cu „*producțiile Teatrului Național*”, el combătea meschinăria cronicarilor dramatici coalizați în susținerea micilor interese particulare și indiferenți față de soarta teatrului. Interesul pentru scenă s-a păstrat și după retragerea lui Caragiale din redacție, noul cronicar dramatic, Scarlat Cocorăscu, dovedindu-se un avizat cunoscător al vieții teatrale autohtone. La C. au mai colaborat cu articole politice Nicolae Volenti, M.E. Papamihailopol și D. Teleor. Versuri dădeau Scarlat Orăscu, D. Teleor, Mihai Gregoriady de Bonacchi, foarte adesea G. Coșbuc și, la începutul carierei literare, viitorul nuvelist I. Al. Brătescu-Voinești, pe când D. Teleor și D.R. Rosetti-Max erau prezenți cu schițe și nuvele umoristice, iar G.I. Pitiș cu material folcloric. Se reproduc și basmele populare ale lui Petre Ispirescu. Din 1892 Nicolae Petrașcu a redactat o cronică literară, accidental intră în sumar și N. Iorga, cu o recenzie despre Al. Vlahuță, și deseori, spre sfârșitul secolului, se manifestă cu o seamă de cronici și recenzii A. Alexandrescu-Dorna. Personalității lui Eminescu i se rezervă un spațiu deosebit, începând cu numărul 3 din primul an, când se tipărește articolul *Poetul Eminescu s-a stins*. Au urmat *În Nirvana*, al lui Caragiale, apoi discursurile funebre rostite de D. Aug. Laurian, directorul gazetei, și Gr. Ventura, prefața lui Titu Maiorescu la a patra ediție a poeziilor eminesciene, amintirile lui D. Teleor și C. Bărcănescu. Moartea lui V. Alecsandri e consemnată într-un editorial, în numerele următoare fiind reproduse câteva dintre poeziile sale reprezentative. După ce în 1889 Caragiale tălmăcise din Mark Twain, în anii următori se traduce din N.V. Gogol (*Taras Bulba*, 1892), L.N. Tolstoi, Ernest Renan, Remy de Gourmont, François Coppée, Georges Courteline și Ed. Delannoy. Coșbuc transpune din versurile

scriitoarei germane Maria Eckstein. Totodată se face loc unor articole documentate despre Emile Zola și, sub titlul *Literatura franceză modernă*, unor cronici dedicate lui Paul Bourget, Paul Margueritte, Hector Malot ș.a. Cu timpul, mai ales după 1895, preocupările literare sunt abandonate și **C.** devine un cotidian politic obișnuit, care recurge din când în când la traduceri, mai ales din scriitorii francezi la modă, și la informații întâmplătoare referitoare la viața literară autohtonă sau din Apus.

R.Z.

CONSTITUȚIUNEA, jurnal „politic, literar și comercial” apărut la Iași, bisăptămânal, între 24 septembrie și 14 decembrie 1866. Comitetul de redacție era compus din Constache Negruzzi, Vasile Pogor, Iordache Beldiman, Constantin N. Suțu și G. Mârzescu, dar unul dintre redactori, dacă nu unicul, trebuie să fi fost Iacob Negruzzi. Cu un aspect modern în comparație cu celelalte periodice locale, **C.** nutrește ambiția de a se adresa întregii țări în numele facțiunilor ieșene ale Partidului Conservator. Gazeta devine ea însăși un teren de luptă politică între gruparea conservatorilor „vechi”, condusă de G. Mârzescu, și grupul tinerilor, având în frunte pe Vasile Pogor, Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi. Spațiul cel mai întins este ocupat în **C.** de rezumatul discuțiilor contradictorii dintre „vechi” și „noi”, aduse în jurul tipului ideal de deputat, purtătorii de cuvânt ai tinerilor fiind Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi. Acesta din urmă redacta și un spiritual foileton intitulat uneori *Observații de pe Bahlui*, semnat Bahluiceanu. Printre cei înregistrați ca oratori în această aprigă dispută electorală apare deseori și diaconul Ion Creangă, care lua cuvântul mai ales în chestiunea învățământului elementar. El vorbea însă nu numai în casa Balș, fieful conservator, ci și în sala primăriei, sediul adversarilor liberali, iar această bivalență politică îl face ținta ironiilor foiletonistului de la **C.** Câteva articole sunt dedicate teatrului, plecându-se de la situația celui din Iași, caracterizată în ansamblul ei ca nesatisfăcătoare. În loc să contribuie la moralizarea societății și la dezvoltarea gustului, scena ieșeană ar falsifica „simțul literar” al spectacolului prin „drame fioroase”, prin traduceri necorespunzătoare. Altă dată, scrierile lui D. Bolintineanu, mai precis „Eumenidele”, sunt criticate pentru lipsa lor de detașare în raport cu momentul politic. Sfera acestor însemnări cuprinde apoi întreaga literatură a anilor 1865–1866, raportată la aceea a deceniului 1840–1850. Asprimea cu

care sunt comentați D. Bolintineanu și B.P. Hasdeu depășește domeniul strict literar, trecând pe lângă polemici politice. Concluziile îmbrățișează și întreaga viață culturală ieșeană, fiind de un negativism al cărui ton este specific junimist.

R.Z.

CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ, cotidian politic apărut la București între 25 martie și 25 aprilie 1865. Ziarul continuă numerotarea „Românului” suspendat în 1864, pe care îl înlocuiește, urmând altei gazete, „Libertatea”, dispărută și aceasta în iulie 1864. Ca administrator al noului ziar figura Grigore Serrurie, dar redacția era asigurată de C.A. Rosetti, care reia aici *Profesiune de credință* publicată întâia oară în „Românul” din 1857. Tot el asigură bună parte din articolele politice date la tipar pentru fiecare număr. Mai colaborau Eugeniu Carada, greu de distins ca stil de mentorul său politic, și Radu Ionescu. Un foileton după gustul epocii, *Amăgirile inimii*, tradus din limba franceză, însenina oarecum atmosfera agitată de ieșirile polemice violente și pătimase ale celor trei tribuni. **C.n.** este suspendat, iar C.A. Rosetti nu va mai scoate altă gazetă până după evenimentele de la 11 februarie 1866.

R.Z.

CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ, publicație apărută la București, lunar, din aprilie 1925 până în decembrie 1926, „sub conducerea unui comitet de studenți”. Girant responsabil: Ștefan Anastasescu. Programul constă în trei „principii de conduită” și de propagandă: „naționalism integral”, „promovarea intereselor neamului românesc” și „progresul culturii naționale”, termeni prin care Nicolae Roșu încearcă să definească „ideologia generației noi”. O generație căreia îi aparține majoritatea comentatorilor prezenți în paginile revistei: Ion Biberi (*Naționalismul și arta*, *Naționalismul*, *Antisemitismul*), Al. Dima (*Parlamentul literar*), Cristian Iorgulescu (*Gânduri despre viitorul culturii românești*), Teodor A. Naum (*Antisemitismul lui Eminescu*), I. Istrate (*Ștefan cel Mare, Eminescu și Mihai Viteazul*), Nicolae Roșu (*Patrie, națiune și conștiință națională*). În numărul 2/1925 se publică *Întrevedere cu d-l D. Caracostea*, semnată G.I. Cronici literare, note și recenzii se referă la volume de Lucian Blaga (*Poezele luminii*), Liviu Rebreanu (*Adam și Eva*), Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Jean Bart, I.A. Brătescu-Voinești. Un articol, *Cu privire la personalitatea lui Eminescu*, semnează Ion Pană, iar altul, extrem de polemic, la adresa lui Victor Eftimiu, i se datorează

lui D. Mustachide: *Jalnica tragedie a unui tragedian*. Dintre rubrici se mai rețin „Cronica didactică”, „Viața muzicală”, „Cronica artelor plastice”, „Cronica religioasă”, „Revista revistelor”. **A.S.**

CONȘTIINȚA ROMÂNEASCĂ, publicație apărută la Cluj, săptămânal, de la 28 ianuarie până la 18 noiembrie 1923, cu subtitlul „Organul Asociației de Propagandă pentru Solidaritatea Națională și Socială a Românilor”, sub conducerea unui comitet. Articolul-program *Un cuvânt de lămurire* îi aparține lui Vasile Bogrea, care indică revista ca „organ de înregistrare și informație”, având rubrici privitoare, între altele, la cronica politică, „cronica internă”, „cronica externă”, „informațiuni”. Colaborează Sextil Pușcariu (cronică la Cezar Petrescu, *Scrisorile unui răzeș*), N. Drăganu (*Limba noastră*), N. Georgescu-Tistu (*O carte care e și o binefacere*), C. Sudețeanu (*Cultura și politica*), Th. Capidan (*Starea românilor din Peninsula Balcanică*), Dan Rădulescu (*Garanția legalității*), Virgil I. Bărbat (*Bagatelizarea Universității*), Florin Ștefănescu-Goangă (*O faptă și un exemplu de imitat, O primejdie națională*). Bune traduceri din literatura engleză realizează Petre Grimm (A. Tennyson, *Vârsta de aur*). Alți colaboratori: N. Iorga, M.A. Botez, I. Const. (Constantinescu-) Delabaia, I.P. Voitești, Ion Luca Ciomac, Cassiu Maniu. **M.Pp.**

CONȚA, revistă de „literatură & artă & atitudini” care apare la Piatra Neamț, trimestrial, din ianuarie 2010, sub egida Uniunii Scriitorilor din România și a Consiliului Județean Neamț în colaborare cu Asociația Culturală „Conța”. Director: Adrian Alui Gheorghe; redactor-șef: Emil Nicolae; redactori: Vasile Baghiu, Adrian G. Romila, Nicolae Sava, Vasile Spiridon, Raluca Șerban-Naclad; după primele numere V. Baghiu și Raluca Șerban-Naclad dispar din caseta redacțională. În editorialul *Cine mai are nevoie de cultură?*, care deschide primul număr, Adrian Alui Gheorghe plasează revista „la început de drum” în alternativa „corabia cu pânze care ajunge să cucerească un continent nou” sau „un supertehnologizat Titanic care se sparge de primul aisberg”, concluzionând că succesul „depinde de chibzuința celor care o fac, de solicitudinea celor care o primesc, de mulțimea aisbergurilor de care se pot sparge intențiile bune”. O primă anchetă propune tema *Literatura română: provincie și provincialism*; răspund Sorin Antohi, Attila Balazs, Dumitru Chioaru, Nicolae Dabija, Adrian Popescu, Ioan Es. Pop, Liviu Ioan Stoiciu, Lucian Vasiliu ș.a. Alte anchete:

Istoriile literare, Bancul și literatura (Horia Bădescu, Leo Butnaru, Dumitru Augustin Doman, Gellu Dorian, Remus Valeriu Giorgioni, Ioan Groșan, Christian W. Schenk ș.a.), *Generația 80 față în față cu „propria oglindire”. Generațiile (mai) noi despre optzeciști și optzecism* (Radu Pavel Gheo, Horia Gârbea, Nicolae Strâmbeanu, Robert Șerban ș.a.). Cu un format de tip caiet numărând aproximativ 300 de pagini, **C.** publică literatură originală în cantități mari, aplicând un filtru de natură valorică (apar o seamă de poeți și prozatori importanți), dar mai ales ținând de geografia locală – de aici și prezența a numeroși veleitari din zonă. Rezultatul este un compromis tipic provincial, materiale interesante fiind dublate de texte tipărite din complot. De cronica literară se ocupă Vasile Spiridon, Gheorghe Mocuța, Adrian G. Romila, Ioan Groșan ș.a. Apar interviuri cu Gheorghe Grigurcu, Gabriel Chifu, Ioan Moldovan, Matei Vișniec, Nicolae Coande, Christian W. Schenk, Nicolae Breban. Cel mai bine reprezentați sunt optzeciștii, dar apar și douămiiști, de pildă Rita Chirian (interviată de Daniel D. Marin și antologată cu câteva poezii). Mai colaborează Luca Pițu (*Terorismul moale al înfrîșcătorilor occidentali*), Magda Ursache (*Barbarii din noi*), Mircea A. Diaconu (*I.L. Caragiale. Materie și sens*). Nicolae Scurtu semnalează varii documente de istorie literară (de pildă, o scrisoare necunoscută a lui Vintilă Horia). **M.I.**

CONȚA, Vasile
(15.XI.1845,
Ghindăoani, j. Neamț –
21.IV.1882, București),
estetician.

Fiu al preotului Grigore Conta și descendent al unei familii cu o lungă tradiție clericală, **C.** a urmat școala primară la Târgu Neamț, apoi Gimnaziul Central din Iași. În 1862 își întrerupe studiile și, însoțind o trupă de actori, colindă o bună parte din Moldova. În această perioadă ar fi scris și o piesă cu subiect anticlerical, nepăstrată, care s-a jucat la Botoșani. O continuare a acestor preocupări se întrevide și în 1875, când traduce piesa *Miss Multon* de Adolphe Belot (de

asemenea, C. a tradus, în proză, poezia *Profetul* de A.S. Pușkin). În anul 1864 își reia cursurile liceale, pe care le termină patru ani mai târziu. Îndată după absolvire este angajat suplinitor la Catedra de filosofie a școlii al cărei elev abia fusese. În octombrie 1869 este trimis pentru studii comerciale la Anvers, în Belgia. Obține diploma în 1871, urmează concomitent și dreptul la Bruxelles, dobândind în 1872 titlul de doctor în drept. Întors în țară, ocupă în 1873 Catedra de drept civil a Universității din Iași. Fără a neglija preocupările universitare, C. se dedică adevăratei sale pasiuni – filosofia. Din 1873 frecventează societatea Junimea și publică în „Convorbiri literare” cele mai importante dintre scrierile sale în domeniu: *Teoria fatalismului*, *Teoria undulațiunii universale*, *Originea speciilor*, *Încercări de metafizică*. Alte două lucrări (*Bazele metafizicii* și *Întâiele principii care alcătuiesc lumea*) au apărut postum. În 1879 C. este ales deputat, cu un program violent antisemit, iar în 1880 devine ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, în cabinetul liberal al lui Ion C. Brătianu, dar demisionează în anul următor. Este numit apoi membru al Curții de Casație. Se stinge curând de ftizie și va fi înmormântat la Iași.

C. a scris numeroase poezii, trimițând câteva la „Convorbiri literare”, unde nu i-a apărut decât una, în 1868, intitulată *Viața* (semnată B.C.). Versurile aparțin liricii meditative, simbolul fiind elementul lor convenabil. Dar C. s-a impus drept cel dintâi gânditor român care încearcă să construiască un sistem filosofic propriu. Influențat de empirismul englez, pozitivismul francez și de materialismul german, el atacă chestiunile fundamentale ale epistemologiei, punând la baza cunoașterii experiența. În concepția sa, materia se metamorfozează neîncetat, luând forme niciodată identice unele cu altele. Întreaga existență se supune „mișcării ondulatorii”, care apare astfel ca o lege „fatală”, adică necesară, a universului. În scrierile sale C. s-a referit de multe ori la problemele esteticii. Pentru el, estetica nu constituie un domeniu științific, deoarece nu are în vedere un tot coordonat de legi naturale, iar obiectul ei este frumosul, care nu poate fi perceput decât instinctiv. Conștiința frumosului e mai limpede decât aceea a adevărului și aceea a binelui. C. stabilește o legătură strânsă

între sentimentul frumosului și activitatea intelectuală, care este stimulată de autenticitatea frumosului; violența șocului intelectual ar fi astfel un criteriu valoric fundamental. Pe de altă parte, sentimentul frumosului este provocat, în mod hotărâtor, numai de iluzia apropierei dintre artă și realitate. Abordând estetica din punct de vedere social, C. află o bază comună, oferită de societate, pentru crearea și receptarea frumosului. Ea îi permite să afirme că unele personalități creează în propria lor epocă o „impresionabilitate comună”, superioară celei a contemporanilor și prevestind epoca următoare. Astfel, opera lor anticipează gustul, după cum geniul științific anticipează adevărul. Dar gustul nu este absolut, ci relativ, deoarece derivă din instinctul de conservare. Pozitivismul și materialismul din sistemul filosofic al lui C. își spun cuvântul, atribuind gustul unei sensibilități nervoase influențate de mediu și de ereditate și controlată de acestea. Adevărul artistic este și el relativ, dar pe câtă vreme în opera de artă frumosul trebuie să predomină, adevărul nu trebuie dezvăluit niciodată în întregime, deoarece coeficientul de necunoscut stârnește curiozitate și, implicit, sporește activitatea intelectuală. Aspecte ale civilizației umane, arta și știința se află în strânsă legătură: adevărul științific stă la temelia investigațiilor artei. Moment important în estetica românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai ales după publicarea postumă a notelor sale în „Contemporanul” din 1885, opiniile despre artă ale lui C. au contribuit la fundamentarea, la noi, a unei teorii a realismului.

SCRIERI: *Opere complete*, îngr. Octav Minar, București, 1914; *Opere filosofice*, îngr. și introd. Nicolae Gogoneață, București, 1967; *Scrieri filosofice alese*, îngr. și pref. Nicolae Gogoneață, București, 1975.

Repere bibliografice: Iacob Negruzzi, *Vasile Conta*, CL, 1982, 2; V. G. Morțun, *Vasile Conta*, „Contemporanul”, 1885, 10–12; Ana Conta-Kernbach, *Biografia lui Vasile Conta*, Iași, 1916; Dan Badareu, *Un Système matérialiste métaphysique au XIXe siècle. La Philosophie de Basile Conta*, Paris, 1924; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 384, *Ist. lit.* (1982), 442; Cioculescu-Streinu-Vianu, *Ist. lit.*, 214–215; Nicolae Gogoneață, *Filosofia lui V. Conta*, București, 1962; *Ist. lit.*, III, 71–73; *Dicț. lit.* 1900, 207–208; *Vasile Conta. Scrisori și documente*, îngr. și pref. Florin Căntec, Iași, 2003; Florin Căntec, *Vasile Conta*, Iași, 2005. **D.M.**

CONTEMPORANUL, revistă apărută la Iași de la 1 iulie 1881 până în 1891, inițial bilunar, apoi lunar din iunie 1886. Prefigurată de câteva periodice efemere, **C.** este cea dintâi publicație legată de ideologia socialistă din România cu o apariție mai îndelungată și cu ecou în epocă. Importanța ei a fost supradimensionată după 1950. Ioan Nădejde, Sofia Nădejde, Gheorghe Nădejde, Theodor D. Speranția, C. Mille, redactori ai **C.**, erau fruntași ai cercului socialist din Iași, în jurul acestuia fiind întreținută o „atmosferă intelectuală și sentimentală” specială, de care nu numai G. Ibrăileanu își va aminti. Revista, ce nu s-a declarat inițial un organ socialist, cu profil politic și intenții agitatorice, formula ca prim scop informarea de tip enciclopedic în pas cu timpul, prezentarea unor teorii noi, a unor descoperiri și, complementar, lupta „în contra producțiilor științifice greșite”. Campaniile revistei, susținute energic, cu agresivitate, chiar cu intemperanță, au influențat într-o măsură o parte a spiritului public. Prin cicluri de articole, îndeobște prelucrări, cu adaosuri și exemplificări la îndemâna cititorului român, prin rubrici speciale, sunt aduse în pagină, într-un stil accesibil, varii cunoștințe. Se vorbește mai cu seamă despre darwinism, materialism, ateism. Derivată din aceste opțiuni, neocolite de eclecticism și empirism, orientarea spre chestiunile sociale este marcată de vehemență critică și zel doctrinar. Atacul împotriva sistemului oficial de instrucție și educație, împotriva instituțiilor „burgheze” (școala, armata, familia ș.a.), pledoaria pentru drepturi democratice (articolele Sofiei Nădejde despre emanciparea femeii stârnesc reacții puternice, contradictorii) și pentru un învățământ integral laic sunt chestiuni tratate în mod obișnuit, atitudinea fiind, de regulă, exprimată brutal, intolerant. Mai eficientă s-a dovedit campania împotriva „monstruoșităților”, împotriva plagiatelor descoperite îndeosebi în manuale școlare și universitare. După 1885 se petrece o schimbare, și în **C.** se vede foarte clar preocuparea pentru

propagarea materialismului marxist, pe care redactorii l-ar fi vrut încorporat în primul rând în interpretarea vieții sociale și politice. Nu întâmplător, în paginile revistei a apărut, în traducerea lui Ioan Nădejde, *Originea familiei, a proprietății private și a statului* de Friedrich Engels. În secțiunea literară a **C.**, ai cărei responsabili erau C. Mille și din 1885 V. G. Morțun, se face simțit programul de corelare cu ideologia promovată. Adesea literatura ajunge un instrument, o ilustrare nedisimulată a opțiunii ideologice. Scriind din mers, adoptând opinia conform căreia tendința socială trebuie să fie preeminentă, redactorii și colaboratorii pleacă, cvasipublicistic, de la actualitate. Se miza pe posibilitățile naturalismului, orientare înțeleasă inexact, considerată o garanție de sinceritate, de autenticitate. Așa-numita „felie de viață”, „documentele omeneshi”, prin care pot intra în atenție zone umane ignorate, disprețuite până atunci de literați, reprezintă o țintă și un tipar preluat de scriitorii de la **C.** Începând din 1885, articolele și intervențiile polemice ale lui C. Dobrogeanu-Gherea limpezesc, într-un fel, lucrurile și definesc, mereu în confruntare cu estetica și critica lui Titu Maiorescu, un tip de ideologie literară de natură deterministă, sociologistă, unde accentul se pune pe angajarea în lupta socială atât a artistului, cât și a artei. Tot Dobrogeanu-Gherea, de data aceasta îndreptățit, crede că în critica literară („critică științifică”) trebuie introdus un model analitic, model de altfel validat de evoluția ulterioară a domeniului. Revista își află astfel criticul care îi lipsea. Aici Dobrogeanu-Gherea publică unele din studiile lui importante: *Către d-nul Maiorescu* (cunoscut sub titlul *Personalitatea și morala în artă*), *Pesimistul de la Soleni*, *Decepționismul în literatura română*, *Eminescu* ș.a., iar lui Vasile Conta i se tipăresc postum, în 1885, câteva pagini teoretice privind estetica, frumosul, gustul etc. Literatura din **C.** se menține într-un minorat artistic structural, întrucât e minată de tezism. Cu unele variații de tonalitate, rar și de valoare, versurile lui C. Mille, N. Beldiceanu, Ion Păun-Pincio, Gheorghe din Moldova, O. Carp, Artur Stavri, Vasile Conta, N. Iorga, D. Anghel (debut în 1890), A.C. Cuza ș.a. se mișcă între confesiunea sentimentală și vibrația protestatară; dezluzie și elan, dezgust și indignare se articulează patetic, schema antinomiilor tranșante, violente fiind de altfel extrem de uzitată. Și înrăurirea lui Eminescu, poet pentru care la **C.** există un cult, se

răsfârâge epigonic. La rândul lor, prozatorii „decupează” din realitate fapte diverse, întâmplări ieșite din comun. Nuvelele și schițele publicate sunt populate de oameni roși de mizerie, suferințe și vicii, văzuți cu milă, duioșie, exasperare, revoltă, ca victime ale unei societăți imorale. Teza, atitudinea moralizatoare, justițiară ocupă prim-planul acestor scrieri, în cele din urmă niște naive literaturizări. Primele schițe ale lui C. Mille (în **C.** apar, sub titlul *Spovedania unui om nou*, și capitole din romanul *Dinu Milian*), prea multe din nuvelele Sofiei Nădejde trimit mai curând la o vocație de gazetar insurgent, în război cu societatea, decât la una de scriitor. Doar Victor Crășescu, prozator mai înzestrat, intrat târziu în cercul revistei, reușește uneori ca, în locul solicitării abrupte, nejustificate de solidarizare a cititorului cu teza autorului, să creeze o atmosferă sugestivă, să analizeze minuțios și detașat conflictele integrate în narațiune. De remarcat că, totuși, traduceri prezente în **C.** selectează mari scriitori (Dickens, Turgheniev, A.N. Ostrovski, Dostoievski, Flaubert, Zola ș.a.). Notabil este, de asemenea, interesul arătat creației populare. Sunt inserate informații etnografice, se traduc lucrări teoretice, apar câteva studii care susțin culegerea fidelă a materialelor folclorice (I. Nădejde, M. Schwarzfild), se publică folclor din mai toate provinciile românești, sunt tipărite câteva poezii populare comunicate de Ion Creangă, deși tot aici prolificul Th. D. Speranția pune în circulație o serie de anecdote îndoelnice, pe care le dă drept populare. În preocuparea față de limba literară, redactorii **C.** (I. Nădejde în special) propun modelul limbajului popular și invocă avantajele cercetării științifice a limbii.

G.D.

CONTEMPORANUL, săptămânal politic, social și cultural care apare la București de la 20 septembrie 1946. Până în 1957 apare „sub conducerea unui comitet”, numele redactorilor-șefi succesivi (Marcel Breazu, Ion Banu, Horia Liman ș.a.) putând fi deduse doar din anumite editoriale semnate intermitent de aceștia. Din 19 aprilie 1956 figurează ca redactor-șef George Ivașcu; în realitate, el

a preluat această funcție în 1955. Adjuncți, în 1959 și 1960, sunt Ion Mihăileanu și Ioan Grigorescu. La 28 februarie 1964, G. Ivașcu devine director, redactor-șef fiind Ioan Grigorescu, iar secretar general de redacție Roger Câmpeanu. La 23 decembrie 1966 George Ivașcu redevine redactor-șef; trecând, în 1971, la „România literară”, lui îi succedă Constantin Mitea. Din 1982 redactor-șef este D.R. Popescu, iar redactor-șef adjunct Corneliu Leu. Începând din 20 aprilie 1990 director devine Nicolae Breban. iar titlul sub care apare revista este „Contemporarul – Ideea Europeană”.

Considerându-se continuatoare a „Contemporarului” din 1881–1891, revista abordează, în primele decenii, de pe poziții marxist-leniniste, problemele întregii culturi autohtone. Se publică frecvent articole de atitudine politică și socială, semnate de înalți demnitari, mai ales din domeniul culturii, de personalități literare ca G. Călinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Emil Isac, Ion Călugăru, Zaharia Stancu. Se organizează anchete pe teme de actualitate, la care răspund oameni de știință, pictori, graficieni, actori și regizori, compozitori, muzicologi, scriitori, critici literari. Principiul oficial declarat este promovarea concepției comuniste, a gândirii materialist-dialectice și istorice, a spiritului de partid. Pe tărâm literar publicația militează pentru o literatură direct angajată în serviciul noii orânduiri, călăuzită de „metoda” realismului socialist, luând poziție împotriva spiritului burghez, a artei occidentale considerată „decadentă”, pătrunsă de obscurantism, misticism, antiumanist etc. Aceste idei directoare, aplicate tuturor artelor, sunt susținute în publicistica și critica literară, dogmatic și cu un limbaj rudimentar, de Nicolae Moraru, Traian Șelmaru ș.a., iar într-o expresie ceva mai nuanțată de I. Vitner, Ov. S. Crohmălniceanu, Ion Călugăru, M.R. Paraschivescu, Al. I. Ștefănescu, Paul Georgescu, Nina Cassian, Radu Lupan, Savin Bratu. În această ordine de preocupări, revista s-a angajat în 1946 într-o ascuțită polemică, pe tema stării culturii românești, cu Virgil Ierunca, după opinia căruia cultura se găsea într-o criză continuă. Se rețin însă poezia și proza semnate de Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Hortensia Papadat-Bengescu, Geo Bogza, Ion Călugăru, M.R. Paraschivescu, Eusebiu Camilar, Marin Preda, Laurențiu Fulga, Méliusz József, Mihail Davidoglu. Odată cu impunerea, în 1948, pe cale administrativă, a realismului socialist, **C.** devine o revistă fadă,

aridă, găzduind literatură „militantă” absolut indigestă, scrisă după cel mai primitiv rețetar politico-ideologic. Apar acum articole cu un stil impersonal, de raport birocratic, de referat incolor, de rezoluție, de comunicat. Un reviriment se produce după instalarea la conducere a lui George Ivașcu. Prima expresie a schimbării este deschiderea, la 9 decembrie 1955, de către G. Călinescu a rubricii „Cronica optimistului”. Replică la „Cronica mizantropului”, ținută în „Adevărul literar și artistic”, apoi în „Vremea” (sub semnătura Aristarc), această rubrică, cu un caracter atotcuprinzător (microeseuri literare, estetice, morale, confesive, reportericești, fanteziste etc.), exercita o putere de atracție magnetică, toți intelectualii, mai ales cei tineri, așteptând cu nerăbdare vinerea, ziua de apariție a C. Din aprilie 1956 colaborează tot mai susținut, semnând articole și poezii, Tudor Arghezi. Din noiembrie 1966 Geo Bogza va publica în fiecare număr, timp de șapte ani, texte ce aveau să compună, în 1974, volumul *Paznic de far*. Altfel, periodicul își menține profilul inițial și orientarea determinată de ideologia și politica PCR. În prima pagină continuă să apară editoriale pe probleme de actualitate, articole de orientare politico-ideologică privind aspecte și evenimente din diverse domenii de activitate intelectuală, semnate de C.I. Parhon, Traian Săvulescu, Mihai Ralea, Ilie Murgulescu, Constantin Daicoviciu, Emil Condurachi, Iorgu Iordan, Al. Graur, de Grigore Moisil, Miron Nicolescu, Gh. Vrânceanu, Nicolae Teodorescu, Mircea Malița, Ștefan S. Nicolau, Horia Hulubei, Costin Murgescu, George Oprescu, Tudor Vianu, Petru Comarnescu, Eugen Schileru, Ion Frunzetti, Henri Wald, Ion Șahighian, Alfred Mendelsohn, Valentin Silvestru, Sorana Coroamă, George Bălan, Ecaterina Oproiu, de artiști ca Ion Irimescu, Dimitrie Cuclin, Marius Bunescu, Costache Antoniu. Apar interviuri cu oameni de știință români atât din țară (Octav Onicescu, Cristofor Simionescu, Ștefan Pascu ș.a.), cât și din străinătate, precum George Emil Palade, laureat al Premiului Nobel. O lungă serie de convorbiri incitante realizează Adrian Păunescu, adunate, în 1971, în volumul *Sub semnul întrebării*. Literatură, în speță poezii, publică autori din toate generațiile, de la poeți activi începând dinainte de Primul Război Mondial, ca Victor Eftimiu, Demostene Botez, și de la debutanți din perioada interbelică, ca Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Cicerone Theodorescu, Marcel Breslașu, M.R. Paraschivescu,

Vlaicu Bârna ș.a., la tineri promovați în timpul războiului și mai ales în anii postbelici, printre care Geo Dumitrescu, Miha Dragomir, Victor Tulbure, Nina Cassian, Eugen Frunză, Dan Deșliu, Veronica Porumbacu, A.E. Baconsky, Ion Brad, Ion Horea, Al. Andrițoiu, Aurel Rău, Aurel Gurghianu, Tiberiu Utan, Vasile Nicolescu, Toma George Maiorescu, Radu Cârneli, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Gabriela Melinescu, Grigore Hagiu, Ioan Alexandru, Ion Gheorghe, Ileana Mălăncioiu, Constanța Buzea. Frecvent apar, în traducere, versuri ale unor poeți germani și maghiari din România, ca Alfred Margul Sperber, Kiss Jenő, Szeplér Ferenc ș.a. Cu toată componența eteroclită a registrului de nume, un indice al frecvenței acestora ar învedera ponderea crescândă a numelor aparținând poezilor de talent și, cu timpul, de orientare modernistă. Mulți scriitori prezenți în paginile C. semnează și publicistică, iar unii mai ales (sau numai) publicistică: Dragoș Vrânceanu, Zaharia Stancu, Aurel Baranga, Lucia Demetrius, Ștefan Roll, George Macovescu, Petru Dumitriu, Mihnea Gheorghiu, Ioanichie Olteanu, Alecu Ivan Ghilia, Ion Brad, Teodor Mazilu, Corneliu Leu, Adriana Iliescu. Unii colaboratori statornici dețin rubrici permanente, cum sunt „Mușatisme” (Tudor Mușatescu), „Meridiane” (A.E. Baconsky), „Teza și antiteza” (Paul Everac), „Cronica sentimentală” (Paul Anghel), „Antijurnal” (Ana Blandiana), „Pro domo” (Al. Ivăsiuc). Eugen Barbu și Teodor Mazilu asigură, succesiv, rubrica de sport. Masivă rămâne prezența criticii, a istoriei literare și a eseisticii, numelor cunoscute adăugându-li-se numeroase altele, între care Al. Piru, Adrian Marino, Al. Dimitriu-Păușești, Aurel Martin, Emil Manu, George Muntean, I.D. Bălan, Pompiliu Marcea, Lucian Raicu, Eugen Simion, Dan Mănucă, Gh. Achiței, Al. Oprea, Mircea Angheliescu. Cronica literară e scrisă, în continuare, de critici diferiți (Eugen Luca, George Munteanu, D. Micu, George Gană), până în 1966, când e preluată și ținută, timp de șase ani, de Nicolae Manolescu. Îi succede Laurențiu Ulici și Dragoș Vrânceanu. Din 1975 în locul „Cronicii literare” apare „Jurnal de lectură”, generic sub care D. Micu recenzează (până în 1978) cărți românești, iar Dan Grigorescu are în atenție cărți străine traduse. De la sfârșitul deceniului al optulea, C. devine o gazetă pur politică, ce ignoră specificitatea literaturii, ca și a celorlalte ramuri ale artei.

Periodicul apare într-o nouă serie la 6 ianuarie 1990. Având, pentru o scurtă perioadă, în comitetul de redacție pe scriitorii Corneliu Leu și Radu Cârneli, C. îi numără printre colaboratori pe Mircea Malița, Ștefan Milcu, Ștefan Aug. Doinaș, Marin Sorescu, D. Vatamaniuc, Al. Săndulescu, Călin Căliman, Marin Mincu, Roxana Sorescu, Constanța Buzea, Gheorghe Tomozei, Nicolae Prelipceanu, Daniela Crăsnaru, Nicolae Georgescu ș.a. Radical diferită este însă noua serie editată, din același an, sub directoratul lui Nicolae Breban, în care s-a adăugat în titlu sintagma „Ideea europeană”, având subtitlul „Revistă națională de cultură, politică și știință”. Între alții, colaboratori la primul număr sunt Eugen Simion, Cezar Baltag, Adrian Popescu, Liviu Antonesei. În numerele următoare semnează versuri Ștefan Aug. Doinaș, Ana Blandiana, Ion Pop, Dan Laurențiu, Traian T. Coșovei, critică – Radu G. Țeposu, Al. Cistelean, Ioan Buduca ș.a. În cursul anilor, printre redactori figurează Călin Căliman, Cătălin Țirlea (redactor-șef între 1998 și 2002), Horia Gârbea, Aura Christi (redactor-șef din 2002), Cristian Negoii, Andrei Potlog, Mihaela David, Mihaela Eftimiu, Adrian Preda, Alina-Alexandra Preda, Alex. Ștefănescu, Claudiu Moloci, Carmen Dumitrescu, Marius Tudose, Violeta Nemțeanu. Și în această nouă configurație a sa, realizată în viziunea grafică a lui Mircia Dumitrescu, revista are o rubricatură flexibilă, etalând un larg evantai de producții literare și culturale. Sumarele sunt structurate în jurul unor rubrici precum „Profil”, „Modele” (titular N. Breban), „Simpatii critice”, „Restanțele criticii”, „Lecturi”, „Cărți” (Alex. Ștefănescu), „Eseu”, „Eseu filosofic”, „Polemice”, „Pe cont propriu” (Liviu Ioan Stoiciu), „Clubul Ideea Europeană”, „(Con)texte” (Maria-Ana Tupan), „Cartea străină” (Rodica Grigore), „Iarna prozei”, „Inedit”, „Avanpremieră”, „Retro-actualități”, „Vieți de cărți” (Magda Ursache), „Antologiile Conte”, unde colaborează poeți, prozatori, critici și esești de toate vârstele, unii din Basarabia sau din Occident. Critica literară este prezentă prin cronicile unor comentatori ca Irina Petraș, Petru Poantă, Henri Zalis, Iulian Boldea, Ștefan Borbély, Răzvan Voncu, ca și prin recenzii, medalioane, eseurile semnate, între alții, de Marian Victor Buciu, Geo Șerban, Constantin Cubleşan, Daniel-Cristea Enache, Theodor Codreanu, Victor Ivanovici, Boris Marian, Bogdan Crețu. Cu articole eseistice sau critice vin, de asemenea, Nicolae Balotă (*Arta*

lecturii, *Orfica*, *Homerice*, *Resurecția lui Joyce*), Mihai Cimpoi (*Secolul Bacovia. Poetica marginii*), Al. Vona, S. Damian, Gabriel Dimisianu, Ion Ianoși, Matei Călinescu, Marin Mincu, Gheorghe Grigurcu, Eugen Uricaru, Dumitru Țepeneag, Livius Ciocârlie, Alexandru George, Mircea Ghițulescu, Marian Barbu, Florentin Popescu, Al. Condeescu, Simona Cioculescu, Ion Bogdan Lefter, Ioan Buduca, Mircea A. Diaconu, Nicolae Bârna, Valentin F. Mihăescu, Octavian Soviany, Horia Gârbea, Ioana Bot, Adrian Dinu Rachieru, Cătălin Ghiță. Uneori, comentariile sunt reunite în grupaje consistente, precum cele de la rubrica „Profil”, focalizată asupra unor figuri reprezentative ale literaturii române: Nichita Stănescu (numărul 12/2004), Ștefan Aug. Doinaș (10/2004), Augustin Buzura (6/2004). Restituirea unor inedite (Mircea Nedelciu, *Literatura sau viața?*), editarea unor numere speciale, cum este cel dedicat lui Ion Ianoși (4/2008), scoaterea la lumină a unor documente din arhivele Securității, întreprinsă de Marin Radu Mocanu, constituie alte inițiative notabile ale publicației, care caută să fie cât mai completă. Revista informează despre mișcarea intelectuală, îndeosebi literară, din țară și de peste hotare, inițiază dezbateri, reflectând în ample dări de seamă desfășurarea acestora și reproducând intervențiile participanților (pe marginea volumului *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici, de pildă), întreprinde anchete, adesea pe teme sensibile (*Literatura română – o literatură majoră?*, *Problema evreiască*, *La ce bun cultura română vie în tranziție*), publică dialoguri și schimburi de scrisori deschise (de exemplu, Costache Olăreanu – Dumitru Țepeneag, Ov. S. Crohmălniceanu – S. Damian, Radu Cosașu – S. Damian, S. Damian – Paul Goma, S. Damian – Petru Cimpoeșu, D. Țepeneag – Ion Simuț), jurnale, precum cel „suedez” al Gabrielei Melinescu, interviuri (cu Norman Manea, Ana Blandiana, Basarab Nicolescu, Ion Vianu, George Astaloș, Gellu Naum, Gheorghe Crăciun, Petru Popescu, Călin Vlasie, Cristian Bădiliță). Dora Pavel publică ancheta *Cum, când și cu ce scriu scriitorii români?* Sunt inserate traduceri din scriitori clasici (de exemplu *Elegiile romane* ale lui J.W. Goethe în versiunea lui Nicolae Breban), din cei moderni (R.M. Rilke, Rabindranath Tagore) și în special din cei contemporani (Vladimir Nabokov, Aleksandr Soljenițin, Valeri Voronțov, Claudio Pozzani, Yasunari Kawabata, Yukio Mishima, Seamus Heaney, Octavio Paz ș.a.) și

transpuneri în alte limbi din poeți români (Lucian Blaga), precum și grupaje din lirica de război (Radu Stanca, Nicolae Labiș, Constantin Abăluță, între alții). Caracteristică pentru publicație este varietatea cronicilor culturale: dramatică, muzicală, plastică, de film și televiziune, coregrafică. **D.Mc., I.M.**

CONTIMPORANUL, revistă apărută la București, săptămânal între 3 iunie 1922 și 7 iulie 1923, apoi lunar între aprilie 1924 și ianuarie 1932, cu două întreruperi: din iulie 1927 până în februarie 1928 și din aprilie până în decembrie 1928. Redactor: Ion Vinea. Din comitetul redacțional mai fac parte Scarlat Calimachi, Marcel Iancu și Milița Pătrașcu. În martie 1925 fuzionează cu „Punct”. **C.** reprezintă prima și cea mai semnificativă publicație a avangardei românești, cu un program estetic bine conturat. În primii ani revista, eclectică, manifestă predilecție pentru articolele de orientare democratică și adesea polemică despre actualitatea politică internă și externă, pentru cronici economice și anchete sociale. Printre primii colaboratori se numără Tudor Arghezi, F. Aderca, Camil Petrescu, B. Fundoianu, Ion Călugăru. Intențiile inovatoare, moderniste ale mentorilor publicației, Ion Vinea și Marcel Iancu, ultimul aflat printre inițiatorii mișcării dadaiste de la Zürich, sunt evidente încă din 1923. Într-un articol intitulat *Pentru contemporani* **C.** își mărturisește dorința de a atrage atenția susținătorilor celebri ai artei și literaturii contemporane din Occident asupra Bucureștilor și de a se sincroniza cu spiritul epocii, definit ca „viteză, mișcare, forță”. Cristalizarea programului propriu-zis al grupării, menită să deschidă calea „unui curent salubru și înviorător”, începe cu popularizarea unor articole-manifest și cu tipărirea unor eseuri despre „arta nouă”. Înainte de a deveni o revistă de avangardă propriu-zisă și în pofida diversității de preocupări și stiluri, **C.** își vădește orientarea modernistă prin atenția acordată manifestărilor culturale și artistice moderne de peste hotare. Alături de publicistica socio-politică, sunt de menționat, în 1923, articolul explicativ al lui Hans Richter, *Constructivismul*, care trasează principalele coordonate ale curentului, formulate mai târziu și de mentorii **C.**, eseul *Cubism și empirism*, aparținând lui Léonce Rosenberg, manifestul *Sensibilitatea futuristă* al lui Filippo Tommaso Marinetti, care își anunță și intenția de a vizita redacția și de a ține o conferință la sfârșitul anului, în octombrie. Atitudinea pluralistă a **C.** se menține, de altfel, de-a

lungul întregii sale apariții, iar interesul general îmbrățișează o arie largă de manifestări ale artei moderne, prin noile curente, constructivismul, futurismul, dadaismul, suprarealismul. Cele dintâi note și însemnări ale conducătorilor revistei, Ion Vinea și Marcel Iancu, au în vedere nu numai literatura, ci arta în ansamblu, în speță curentul abstracționist, strâns înrudit cu constructivismul. În *Note de pictură* (1922) se pledează pentru „o cât mai liberă interpretare a alcătuirii lumii”, iar într-o notă de la „Poșta redacției” pentru superioritatea artei abstracte, în care „artistul își arogă dreptul naturii de a crea forme noi, fără asentimentul nimănui” (1923). Textele cu caracter de program estetic se înmulțesc din 1924, când gazeta își afirmă pregnant caracterul literar-artist și orientarea avangardistă. Câteva dintre premisele noii arte promovate de **C.** sunt enunțate explicit de Marcel Iancu într-un articol-program, intitulat *Însemnări despre artă* (1924): repudierea esteticii romantice și clasice și a vechiului concept de creație bazat pe cultul frumosului, antiraționalismul, antididacticismul în artă, elogiul ingenuității artei primitive, întemeiate pe instinct și spontaneitate. Din toate aceste însemnări, mai mult sau mai puțin elaborate, prinde contur *Manifest activist către tinerime* al constructiviștilor, inserat în

numărul 2/1924 și influențat de cel similar al revistei olandeze „De Stijl”, din 1920, care se remarcă prin fervoarea negativistă: „Jos arta, căci s-a prostituat! Poezia nu e decât un teasc de stors glanda lacrimală a fetelor de orice vârstă; Teatrul, o rețetă pentru melancolia negustorilor de conserve; Literatura, un clistir răsuflat; Dramaturgia, un borcan de feteși fardați” etc. În locul vechii arte, constructiviștii propun, urmând principiile artei abstracte, „minunea cuvântului nou și plin de sine, expresia plastică, strictă și rapidă a aparatelor Morse”, așadar sincronizarea artei într-o expresie concentrată, intelectualizată, dinamică, în ritmul vieții citadine, marcat de tehnicism și mașinism. Reportajul, notația fugară, imediată, sunt mai adecvate timpului decât romanul, în accepțiunea constructiviștilor, iar obiectivitatea, renunțarea la individualism și la subiectivitate ar fi o condiție a accederii la „arta integrală, pecete a marilor epoci”. Coordonatele programului formulat de C., unele trăsături comune cu alte mișcări de avangardă, antinaturalismul, antiromantismul, ideea corelării în formă și conținut a artei cu tehnica, aspirația către arta sintetică se regăsesc și în numeroase alte articole-program publicate ulterior aici. Într-un eseu consacrat arhitecturii Marcel Iancu formulează astfel o definiție a curentului pe care îl promovează: „Constructivismul este arta «abstractă» care, crescută dintr-un simț optimist al vieții, purifică arta de orice urme de romantism, fiind expresia cea mai violentă a dorului de construcție a vremii noastre” (*Constructivism și arhitectură*, 1925). Formula estetică a orientării este aplicată cu precădere artelor plastice, sculpturii și arhitecturii, fapt explicabil prin formația artistică a multora dintre animatorii săi, pictori și sculptori, precum Marcel Iancu, Milița Petrașcu, M.H. Maxy, Victor Brauner ș.a. Sub auspiciile publicației sunt organizate expoziții individuale și de grup, popularizate intens, cum ar fi, de pildă, marea expoziție internațională din decembrie 1924, la care participă artiști din întreaga Europă. Din 1925 C. își lărgeste spectrul, publicând numere speciale consacrate artelor plastice, arhitecturii, sculpturii, artizanatului și unor personalități marcante, precum Constantin Brâncuși, însoțite de articole programatice. Legătura indisolubilă dintre constructivism și arta abstractă nu exclude însă ponderea mare acordată literaturii, îndeobște poemului, definit de Ion Vinea ca „rezultantă a tuturor artelor”: „muzica, plastica, literatura, sunetul, materia, verbul se rezolvă în poezie”, scrie poetul mentor al

mișcării (*Principii pentru timpul nou*, 1925). Principalele repere ale curentului constructivist în literatură, și anume intelectualismul, citadinismul, geometrismul, concentrarea expresiei, elemente comune, de altfel, și altor orientări de avangardă, sunt ilustrate de versurile semnate de Ion Vinea, Ilarie Voronca, Tristan Tzara, B. Fundoianu, Ștefan Roll, Mihail Cosma, Filip Corsa, Tana Quil. Numeroasele similitudini de concepție dintre grupările avangardiste românești, precum și atitudinea ponderată, neexclusivistă a revistei favorizează apropierea multor poeți moderniști, neafiliați vreunei grupări literare. Cei mai însemnați colaboratori ai C. sunt Ion Barbu, care publică aproape număr de număr poemele ce vor alcătui volumul *Joc secund*, și Tudor Arghezi, considerat de Marcel Iancu, cu prilejul unei anchete realizate la apariția volumului *Cuvinte potrivite*, „cel mai nemărturisit modernist”. Sporadic, mai participă cu versuri Camil Petrescu, Al. A. Philippide, Ion Pillat, Perpessicius, Ion Minulescu, Camil Baltazar, ilustrând deschiderea largă a revistei către variate formule literare, în contrast cu negativismul programului său inițial. Însuși Ion Vinea promovează în literatură un modernism moderat, cu elemente constructiviste, dadaiste, expresioniste, simboliste, futuriste. În proză tendințele novatoare sunt mai marcate, iar formulele tradiționale aproape absente. Ion Vinea se distinge prin scrierea fantastică *Paradisul suspinelor* și prin alte schițe cu caracter parodic, unele inspirate de precursorul avangardismului, Urmuz, aflat în atenția publicației prin prezentările semnate de G. Ciprian. Scrieri în proză mai semnază Ion Călugăru, Claudia Millian, Romulus Dianu, Jacques G. Costin și, sporadic, Mircea Eliade. Aceeași orientare novatoare, uneori cu elemente umoristico-parodice, prezentă în proză e sesizabilă și în dramaturgia ilustrată de Scarlat Calimachi, Sergiu Dan și Romulus Dianu. Modernismul moderat pe care îl afirmă în fapt gruparea de la C. apare limpede, de asemenea, în comentariile critice publicate îndeosebi în primii ani de activitate a revistei. În cadrul unei rubrici cu caracter nepermanent, din 1923, Ion Vinea și F. Aderca apreciază operele unor scriitori ca Adrian Maniu și Ion Pillat, articole elogiatoare fiind consacrate și lui Mihail Sadoveanu, George Coșbuc, Al. Vlahuță, Anton Pann (sub semnătura lui Tudor Arghezi), Liviu Rebreanu, Al. A. Philippide, nu fără unele rezerve față de sămănătorism și gândirism. Eseistica de factură diversă și publicistica literară și artistică, foarte bogată chiar și după

1929, când revista își pierde coloratura pronunțat avangardistă și redevine eclectică, este susținută, ca și poezia, și de scriitori din afara grupării, precum Mihail Sebastian, Tudor Arghezi și, mai rar, Panait Istrati, Constantin Noica. Specificul avangardist al gazetei angajate în impunerea unui nou curent artistic este mai transparent în domeniul traducerilor și al relațiilor stabilite cu avangarda străină. În scurt timp de la apariție, **C.** își asigură colaborarea a numeroși reprezentanți ai noii arte din Olanda, Franța, Italia, Germania, Danemarca: futuriștii Filippo Tommaso Marinetti și Enrico Prampolini, expresioniștii Herwarth Walden și Ludwig Kassak, cubiștii constructiviști Theo van Doesburg, Georg Linze, foștii dadaști Hans Arp, Tristan Tzara, supra-realiștii André Breton, Paul Eluard, Benjamin Peret. Apar și desene în manieră avangardistă realizate de Marcel Iancu, cronici dramatice datorate lui F. Aderca, cronici cinematografice, articole de popularizare a recitalurilor și spectacolelor de artă nouă organizate de grupare. Alți colaboratori: Victor Eftimiu, Lucian Boz, Radu Boureanu, Sandu Tudor, N.D. Cocea, Dan Botta. **M.W.**

CONTINENT, revistă apărută la Sibiu, bilunar, din 1990 până în 1992. Colectivul redacțional: Dan Popescu (redactor-șef), Ștefan Tancou, Ion Dur, Vasile Avram. În programul editorial **C.** își propune „să ofere o cât mai largă și diversă informație pe planurile și în domeniile atâta vreme închise curiozității”, să reafirme „valențele continentale și mai mult decât doar continentale ale Sibiului în actualitatea universală” (Mircea Ivănescu, *Continent*). Rubricile „Reporter pe mapamond”, „Gând românesc – Idee europeană”, „Jurnal – Continent” publică îndeosebi studii despre istoria Transilvaniei, articole de sociologie, politologie, economie, traduceri din publicații străine și reportaje. Colaborează cu versuri Ion Mircea și Vasile Avram. Numărul 2/1990 conține o povestire inedită de V. Voiculescu, studiul lui Constantin Noica, *Ardealul în spiritualitatea românească*, iar în numărul 7/1990 e inclus un fragment din eseul inedit *Îndreptar pătimaș* al lui Emil Cioran. Numerele 2–4 /1991 cuprind grupajul *Centenar Aron Cotruș* și o convorbire realizată de Vasile Avram cu sora poetului, Silvia Boiu-Cotruș. Treptat, **C.** devine extrem de eclectică, reținând atenția doar pagina culturală, unde Ion Dur semnează o serie de studii despre Constantin Noica și școala de la Păltiniș,

despre Emil Cioran ș.a. În **C.** mai apar comentarii din actualitatea mondenă, pagini de literatură comercială, articole despre muzică și cinematografie, reclame și ilustrații. Alți colaboratori: Rodica Braga, Titu Popescu, Mircea Tomuș. **M.W.**

CONTINENT, revistă apărută la Suceava din mai 1999 până în 2000, sub patronajul Centrului de Studii și Analize Suceava. Redactor-șef: Constantin Pricop; colegiu redacțional: Adrian Marino, Alexandru Paleologu ș.a. Publicație cu rubrici bine definite, **C.** își propune să instituie un „dialog cultural Est–Vest”, încercând totodată „depășirea limitelor unei gândiri tradiționaliste” și promite de la primul număr un standard cultural ridicat, realizat prin contribuția colaboratorilor săi. Dintre aceștia, Adrian Marino analizează volumul *Istorie și mit în conștiința românească* al lui Lucian Boia, eseistica este susținută de Liviu Antonesei, cu pertinente și atrăgătoare judecăți asupra spațiului cultural și social polonez; Alex. Ștefănescu aduce în pagină reflecții despre societatea românească actuală, în timp ce Radu Andriescu evidențiază câteva repere teoretice ale generației '80. Rubrica „Interviu” găzduiește păreriile lui Emil Cioran despre nihilism. Se publică pagini de proză și poezie semnate de Stelian Tănase, Irina Mavrodin, Gheorghe Grigurcu, Dan Laurențiu și traduceri din portugheză de Virgil Mihaiu, în timp ce în rubrica „Texte în oglindă” se echivalează în franceză poezii ale Irinei Mavrodin. Nu sunt ignorate ultimele apariții editoriale, de a căror recenzare se ocupă Elena Brândușa Steiciuc. Secțiunea consacrată analizei creațiilor muzicale, plastice și teatrale întregeste tabloul vieții culturale contemporane. În sprijinul construirii programatice ale unei punți între Est și Vest Constantin Pricop alcătuiește un „dosar” al mișcării Le Grand Jeu, cvasinecunoscută în România, ale cărei coordonate de început se află în paginile revistei cu același nume (fondată în 1928 de René Daumal, René Gilbert-Lecomte, Roger Vailland), cu texte semnate de Michel Random, Pierre Minet ș.a. **N.Bc.**

CONTRAFORT, revistă care apare la Chișinău și București, lunar, din toamna anului 1994, editată de Fundația Culturală Română și de Phoenix Press. Director: Vasile Gârnet; redactor-șef: Vitalie Ciobanu; redactori asociați: Grigore Chipere, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreția Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu,

Iurie Bodrug. Din redacție au mai făcut parte Eugen Lungu, Arcadie Suceveanu, Dumitru Crudu, Mihai Fusu, Augustin Nacu, Mihail Vakulovski ș.a. „Revistă a tinerilor scriitori din Republica Moldova”, aspirând să afirme un alt tip de intelectual basarabean, **C.** are un program literar – promovarea tinerilor creatori, afirmarea spiritului critic în cultura română din Basarabia – și unul ideologic – civism, conștiință națională, pluralism, europenitate; din 2006 în proiectul editorial e inclus și suplimentul „Contrafort studențesc”, cu apariție variabilă. Editorialele sunt semnate îndeobște de Vasile Gârneț și de Vitalie Ciobanu. Cronica literară e susținută de Grigore Chipere, Vitalie Ciobanu, Alexandru Tabac, Mircea V. Ciobanu sau de Gheorghe Crăciun, Corin Braga, Cornel Moraru, Bogdan Crețu ș.a., care au în vedere apariții editoriale de pe ambele maluri ale Prutului și din lume, de rubrica „Interviul revistei” sunt responsabili Vasile Gârneț și Vitalie Ciobanu, cronica artelor vizuale, „Simeze”, e asigurată de Vladimir Bulat, cronica dramatică de Sorin Crișan, rubrica „Jurnalul unei țestoase” poartă semnătura Marianei Codruț, iar „Cosmogramme” pe cea a lui Leo Butnaru. Rubrici variate – „Raft”, „Fragmente critice”, „Interpretări”, „Vitrallii”, „Cartea tradusă”, „Cartea străină”, „Cartea de istorie” (Florin Platon), „Carnete”, „Disocieri”, „Script-tease” etc. – se referă la aparițiile editoriale recente, comentând pe larg noile orientări literare și culturale românești și europene. Sporadic apar rubrici de istorie literară: „Destine basarabene”, „Generația '80. Segmentul basarabean”. Poezia, de bună calitate, e mai frecvent prezentă în **C.** decât proza. Publică îndeosebi poeți optzeciști: Liviu Ioan Stoiciu, Leo Butnaru, Nicolae Țone, Mircea Cărtărescu, Alexandru Mușina, Romulus Bucur, Octavian Soviany. Proza e reprezentată de Florin Șlapac, Nichita Danilov, Ovidiu Pecican, Vitalie Ciobanu ș.a. În afară de literatura propriu-zisă și de comentarea cărților sau a actualității social-politice din Republica Moldova, revista tipărește interviuri cu Andrei Pleșu, Cornel Moraru, Ana Blandiana, Victor Ieronym Stoichiță, Leopoldina Bălănuță, Al. Călinescu, Monica Lovinescu, Matei Vișniec, Dan Perjovschi, Lucian Boia ș.a. Un punct de interes îl constituie dezbaterile, anchetele, dosarele tematice, chestionarele, „Atelierele «Contrafortului»”, așezând sub reflectorul gândirii critice deceniile de tranziție postcomunistă. Temele propuse pentru discuție, nu numai literare, sunt de actualitate: *Literatura*

din Basarabia sub semnul Balanței, Cultura rusă în Basarabia: un atu sau un handicap?, Scriitorul român în tranziție, Unirea: un viitor posibil, Limba română atacată în Basarabia. Opinii ale scriitorilor, Cultură și civilizație în România la sfârșitul secolului XX, Transnistria și federalizarea Republicii Moldova, Patriotism și naționalism la români, Postmodernismul – o nouă/veche mișcare literară la sfârșitul secolului XX – începutul secolului XXI, Moldoveanul studios între Orient și Occident, Un monument al minciunii și al urii. Opinii ale scriitorilor și oamenilor de știință din Basarabia despre „Dicționarul moldovenesc-românesc” al pseudoistoricului Vasile Stati, Modelul Coșeriu, Cultura la țară, Witold Gombrowicz – spiritul critic în Europa Centrală etc. Un moment important în biografia revistei îl constituie publicarea unui ciclu de conferințe dedicat lui Constantin Noica și susținut de personalități ale vieții științifice și universitare din România, precum Solomon Marcus, Andrei Marga, Mihai Șora, Sorin Vieru, Ion Ianoși ș.a. Pe ultima pagină, la rubrica „Meridian”, sunt traduse și adaptate (din publicații străine) „întâlniri” (interviuri, eseuri, literatură) cu mari scriitori ai lumii: Jorge Luis Borges (ultimul interviu), Julia Kristeva, Mario Vargas Llosa, Günter Grass, Jorge Semprun, Octavio Paz ș.aș, precum și transpuneri în română din literatura universală. Un număr *In memoriam* (5–6/1995), alcătuit cu participarea lui Adrian Marino, Nichita Danilov, Leo Butnaru, Nicolae Esinencu, este dedicat poetului Grigore Vieru la moartea sa tragică. Pe lângă programul editorial propriu, **C.** organizează simpozioane, ateliere de creație, lansări de carte, evenimente la care, în cele aproape două decenii de existență, au colaborat Institutul Goethe, Institutul Polonez din București, PEN-Clubul Internațional, biblioteci din Chișinău etc.

L.Cr., Gr.C.

CONTRAPUNCT, revistă „de politică și cultură” apărută la Köln, în Germania, trimestrial, în 1985 și 1986, sub îngrijirea Editurii Thule. Director: Ion Rațiu (până la numărul 2/1986); redactor-șef: George Carpat Vocke. Cu un aspect elegant (copertă ilustrată, hârtie cretată, format mare, 24 de pagini) și un conținut substanțial, **C.** ambiționează să depășească „insatisfacția de cititor” care i-a determinat apariția. „Peregrinarea asiduă prin desișurile publicațiilor de limba română din Occident – se spune în *Pro Domo. Intenții și temeuri*,

publicat în primul număr – ne-a lăsat nu o dată, în ciuda excelenței atâtor reviste dedicate, cu senzația unui gol și a unei absențe, cu speranța mereu trează, dar mereu neîmplinită, că vom descoperi un focar de spiritualitate modernă și totuși aplecat spre obârșie, capabil să ne mijlocească participarea vital necesară la curente de idei și la marile controverse ale timpului.” Zece rubrici permanente – „Cetatea totală”, „Tabulae”, „Antologia rușinii”, „Repere”, „Simptome”, „Situatii”, „Engrame”, „Etos”, „Contur”, „Ex-libris” – reunesc multe semnături prestigioase ale exilului românesc. Revistă de critică literară de ținută, C. se evidențiază și prin atitudinea intelectuală constant protestatară. Vehemenți destructori ai „ordinii” ceaușiste, semnatorii textelor publicate cercetează fenomenul literar românesc cu acel incisiv spirit critic practicat în exil și impus prin revistele românești de la Paris, în special „Limite”, „Ființa românească”, „Ethos”, și prin emisiunile postului de radio Europa Liberă. Se regăsește în paginile publicației din Köln și bine-cunoscuta de acum „Antologie a rușinii”, realizată de Virgil Ierunca și copios întreținută prin reproducerea sloganurilor proceaușiste ale intelectualilor din România. Direct ancorat în realitatea românească prin dezvăluirile lui Paul Goma din suita de articole ce denunță politica regimului de la București (*Drepturile omului și concepția președintelui, Ceaușescu și bătrânii, Ceaușescu și femeia* etc.) și prin debaterile rubricii „Tabulae” (*România la 20 de ani de la preluarea puterii de către N. Ceaușescu, Anul îndoliat* etc.), C. vizează politicul și în aserțiuni nuanțate asupra implicațiilor istorice și naționale grave ale momentului (editorialele lui G.C. Vocke: *Revolta animată. Mimetismul politicii în regimul comunist, Exilul și problema națională*, rubrica „Cetatea totală”), ajungând până la considerații filosofice precum cele ale lui Vintilă Horia din *Morala și rațiunea. Despre o aporie husserliană*. Virgil Ierunca, Monica Lovinescu și I. Negoieșcu dețin în exclusivitate rubricile „Situatii”, „Repere” și „Engrame”, în vreme ce „Simptome” este semnată alternativ de G.C. Vocke și Gelu Ionescu. Studii și comentarii de literatură română și universală semnează, fără a le subsuma unei rubrici consacrate, și Ion Caraion (*Poeți și «Poezii din închisori»* – comentariu de mari dimensiuni asupra unui volum publicat în Canada sub îngrijirea lui Zahu Pană și prefăcut de Vintilă Horia, *Sartre. Provocarea ca program și posteritate*).

Necruțători cu fenomenele derizorii ale climatului literar românesc – *Vadimită cronică, Anticultura la televiziune* (Monica Lovinescu), *Întemnițările unei cariere*. Adrian Păunescu, *Cenaclul „Flacăra” și puterea* (Gelu Ionescu), *Polemica „Luceafărului” împotriva disidenței și marasmul culturii occidentale românești* (G.C. Vocke) –, autorii rubricilor de comentarii critice trec în revistă cei mai importanți autori și operele editate în țară și în exil, într-un tablou general al literaturii române contemporane: I. Negoieșcu, *Poetul Horia Stamatu, Antiutopie și politică, Romanele lui Nicolae Breban, Estetică și morală*, Eugen Simion, *„Scriitori români de azi”, Poetul Dorin Tudoran*; Virgil Ierunca, *Poezia nouă. Caiete critice, Atelier hermeneutic, Marian Papa-hagi și noua critică literară*; Monica Lovinescu, *Marin Sorescu printre contemporani, Refugiile lui Buzura* etc. Sumarul revistei mai include o rubrică („Ex-libris”) de consemnări ale aparițiilor editoriale românești în Occident, redactată în română sau în alte limbi, și unde semnează G.C. Vocke, Pavel Chihaia, Scarlat Ioanide, Elisabeta Axmann-Mocanu. Alte două rubrici sunt dedicate cronicii muzicale („Melos”) și celei plastice („Contur”). Între colaboratorii importanți, se numără, sporadic, Vintilă Horia și Ioan Petru Culianu. După ce schițează într-un cuvânt de „bun-rămas” multiplele motive ale suprimării sale („Nu vom insista asupra oficialităților occidentale care, de pildă, au refuzat să ne sprijine sub orice formă, din cauză că publicăm «texte cu caracter politic» și nu doar exclusiv amabile nimicuri culturale. Și nici asupra președintelui «Uniunii Românilor Liberi», care [...] a încercat să exercite o cenzură directă asupra articolelor. Ne referim mai ales la suspiciunea și iritarea mergând până la ostilitate, manifestate de câteva din ziarele și revistele românești din exil”), C. își încetează existența cu numărul dublu 3–4 /1986. **M.P.-C.**

CONTRAPUNCT, săptămânal apărut la București din 9 ianuarie 1990, editat de Uniunea Scriitorilor din România. Comitetul de conducere inițial e format din Mircea Cărtărescu, Ioan Groșan, Ion Bogdan Lefter, Cristian Moraru, Mircea Nedelciu; redactorul-șef al publicației va fi Liviu Ioan Stoiciu. Revista își modifică frecvent structura redacțională, astfel că de la numărul 18/1991 comitetul director va fi compus din Ion Bogdan Lefter, Hanibal Stănculescu, Ioan Stratan, pentru ca, începând cu numărul 30/1992, Ion Bogdan Lefter să părăsească

poziția de redactor-șef și, după alte câteva numere, chiar redacția. Condusă de Hanibal Stănciulescu din ultima jumătate a anului 1992 (de la numărul 34) și până la începutul anului 1996 (numărul 1, inclusiv), revista pare a părăsi bastionul de susținere al generației '80, pentru a căpăta un aer eclectic, încurajând chiar o oarecare direcție esoterică (apar numeroase articole despre fenomenul francmasoneriei); din 2005 rețin atenția îndeosebi comentariile de artă plastică. Totodată, se schimbă și ritmul de apariție sau titulatura. De la numărul 24/1992 va purta subtitlul „Magazin cultural” și va fi bilunară, iar de la numărul 5/1995 subtitlul se schimbă în „Lunar de literatură și politică”, pentru ca de la numărul 9/1995 să devină „lunar de cultură”. Începând cu numărul 2/1996 director va fi Ioan Vieru, iar redactor-șef Ion Stratan (între 1995 și 2005). Din evoluția C. interesează îndeosebi primii trei ani de apariție, extrem de animați, în care se precizează majoritatea pozițiilor literare și social-politice ale generației '80, aici aflându-se un tablou nuanțat al acestei generații, apt să-i surprindă specificul, marotele, nucleeele ideologice, dar și limitele. Profilul revistei și poziția ei în câmpul literar sunt rediscutate în repetate rânduri. Astfel, încă din primul număr Ion Bogdan Lefter insistă pe „ideea de diferențiere, cuplată cu aceea de complementaritate” în raport cu alte publicații literare și punctează mizele prin raportarea la momentul literar în care apare: „«Contrapunctul» nostru se lansează într-un moment care privilegiază și privirea prospectivă, și pe cea recapitulativă asupra literaturii”. Postmodernismul asumat de acest lider al optzeciștilor și al publicației include și un apel la racordarea la real și concret, alături de imperativul „radicalității morale”; astfel, propria promoție este caracterizată ca fiind „o generație *underground*, o generație a întoarcerii la realitate, generație a desantului în teritoriul vieții cotidiene, generație a redescoperirii omului concret, generație a noii sinteze culturale postmoderne și – înainte de orice – o generație a radicalității morale vizavi de lumea care ne-a fost «dată» în deceniile din urmă...”. În numărul următor apar și alte precizări, susținute de Mircea Nedelciu, care consideră revista „un fel de detașament de geniu (în sensul militar al termenului)”, în jurul căruia să se grupeze generația '80, și de Mircea Cărtărescu care, respingând ideea că misiunea scriitorului ar trebui să includă și implicarea civică, pledează, deocamdată, pentru „o orientare pur literară” a publicației, schițând și un plan

concret de reanimare literară (crearea de edituri, publicarea tinerilor, sprijinirea cenaclurilor, apariția unor noi reviste literare sau studențești). O caracteristică a C. este caracterul compozit, fiind incluse aici și articole, eseuri sau editoriale de politologie, sociologie (semnate de Andrei Cornea, Liviu Ioan Stoiciu, Florin Iaru, Elena Ștefoi ș.a.), pe lângă cele literare propriu-zise. Cronica literară este ținută de Cristian Moraru și de Ion Bogdan Lefter, alături de ei scriind și Ioana Pârvulescu, Dan C. Mihăilescu, Mircea Vasilescu. Versuri publică Liviu Ioan Stoiciu, Marta Petreu, Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei, Mariana Marin, Simona Popescu, Florin Iaru, proză dau Gheorghe Crăciun, Gheorghe Iova, Sorin Preda, George Cușnarencu, Nicolae Iliescu, Cristian Tudor Popescu ș.a. Apar traduceri din Milan Kundera, Mario Vargas Llosa, Benedetto Croce. Din primul an de apariție se rețin și unele interviuri acordate de Mircea Dinescu, pe atunci președinte al Uniunii Scriitorilor, convorbiri între Alain Robbe-Grillet și Țepeneag, între Monica Davidescu și Ion Bogdan Lefter etc. Semnificative sunt articolele de critică și istorie literară, anchetele și discuțiile care punctează poziția generației '80 în cadrul momentului literar postdecembrist, precum și în acela mai larg al istoriei literare postbelice. Dan C. Mihăilescu, spre exemplu, consideră că schimbările de accent aduse de noua generație „se cer reconsiderate nu doar din punct de vedere estetic, dar și din cel politic și moral”; încetul cu încetul, poziția revistei începe să se precizeze în raport cu una dintre temele (disputele) pregnante ale epocii, vizând implicarea scriitorului în viața civică și politică, pentru a răscumpăra, astfel, o „trădare a cărturarilor” de dinainte de 1989. Activismul nu este înțeles însă numai în sens general și abstract, ci mai ales ca opoziție față de guvernarea momentului. În acest sens, numărul 21/1990 dezbate despre „literatură și (sau contra) putere”; o intervenție notabilă fiind cea a lui Ion Bogdan Lefter, care salută radicalizarea intervențiilor publicistice față de ceea ce autorul consideră a fi o politică oficială de tip neocomunist. Criticul analizează fenomenul dezvoltării gazetăriei politice, referindu-se, pe scurt, la principalii săi reprezentanți: Andrei Cornea, care face „un fel de hermeneutică a activității socio-politice”, Bogdan Ghiu, „de o radicalitate elegantă”, Florin Iaru, remarcabil prin „directețea opiniei”, și Stelian Tănase, cu o „vocație pentru filosofia morală”. Nu întotdeauna va fi vorba de articole ideologice; uneori, ca într-o polemică ulterioară între

Mircea Cărtărescu, Mircea Nedelciu și Florin Iaru, pare a fi vorba de o simplă răfuială politică, pornind de la caragialianul „Eu cu cine votez?” (Cărtărescu își anunță desprinderea de grupul de la „Literatorul” pentru că nu dorește a fi suspectat de „solidarizarea cu ideile lor politice”, Mircea Nedelciu, acuzat de „fesenism” de Iaru, este ultragiătat, la rândul său, de acest „oportunism răsturnat” al colegilor de generație). Dincolo de diferența de opinii, se observă o anumită contextualizare a conceptului *politically correctness* care ajunge să servească uneori drept criteriu de validare literară. Această ideologizare și politizare (în sens pozitiv, în opinia redacției) are și alte consecințe; spre exemplu, același Ion Bogdan Lefter dorește reinventarea și recalibrarea cronicii literare (dacă nu chiar înlocuirea ei cu un gen hibrid, melanjând eseul, notația obiectivă cu cea de istorie literară), stârnind protestul lui Nicolae Manolescu, căruia redactorul-șef îi aduce argumente, în trei numere ale revistei (28, 29 și 30/1990) în favoarea unei „structuri în mișcare” a câmpului literar (acesta este și titlul rubricii ținute de Lefter). Însă dacă această cronică „altfel” a lui Ion Bogdan Lefter este vie, animată, subiectivă, cu destule informații de istorie literară (în special despre generația '80), nu e mai puțin adevărat că revistei îi lipsesc realmente cronicarii de forță, capabili să radiografieze atent și eficient câmpul literar „în mișcare”. Pe de altă parte, și această „mișcare” pare numai aparentă, revista înregistrând narcisiac, nostalgic sau autoreflexiv manifestările optzeciste și contestând emergența altor generații literare. Astfel, mai mulți invitați vorbesc despre Cenaclul de Luni (Nicolae Manolescu, Mircea Cărtărescu, Ion Bogdan Lefter, Bogdan Ghiu), Ion Bogdan Lefter prezintă câteva amintiri despre un proiect privind un „roman colectiv” (13/1990); romanul *Femeia în roșu* de Mircea Nedelciu, Adriana Babeți și Mircea Mihăieș este comentat de Ov. S. Crohmălniceanu, informații despre geneza lui aducând tot Ion Bogdan Lefter. În schimb, existența unei generații '90 este negată pe motivul nerelevanței tematiche, această dispută prelungindu-se până târziu, în anii '95–'96 (în alte reviste, de astă dată). Acceptat este mai ales grupul de la Brașov, în numărul 10/1991 fiind publicate declarațiile și profesiunile de credință ale lui Andrei Bodiu, Simona Popescu, Marius Oprea și Caius Dobrescu. În încercarea de a găsi modelele estetice ale generației, se repune în discuție canonul literar postbelic. Se reiau „dosarele” Leonid Dimov (criticul fiind Cristian

Moraru) și Mircea Ivănescu (revizitat de Ion Bogdan Lefter), scriitorii socotiți pionieri ai postmodernismului românesc datorită formulei lor poetice sensibile diferite de cea neomodernistă a generației '60. În fapt, se caută un „model «alternativ»” la (sau contra) paradigma (paradigmei) șaizecistă(e), dominată de Nichita Stănescu sau Marin Sorescu, atât Leonid Dimov, cât și Mircea Ivănescu contribuind la „construirea unei noi rețete de referințe literare și culturale” decât cele ale modernismului canonic. Cel dintâi e văzut ca fiind „realist și autenticist, iar nu estetizant și livresc”, oferind „o deschidere coplesitoare a vieții, cu amestecul ei de banal și fabulos, de profan și mitic, de concret și abstract”; al doilea ar fi restructurat poeticul prin „elemente de retorică a romanului”, oferind, totodată, ca model lirica anglo-saxonă. Analizați cu atenție și reevaluați sunt și prozatorii Școlii de la Târgoviște, în special Radu Petrescu și Mircea Horia Simionescu. O altă țintă a publicației este introducerea în câmpul literar românesc a scriitorilor din diaspora. Astfel, apar interviuri cu Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, cu Paul Goma, Dumitru Țepeneag ș.a. Există numere dedicate recuperării unor scriitori ca Paul Goma, Mircea Eliade (20/1992), Petru Dumitriu (27/1990) ș.a. Pe parcursul anului 1994, conținutul revistei devine mai sărac, remarcându-se îndeosebi traduceri din texte de teorie literară, realizate de Bogdan Ghiu. În 1995 o amplă intervenție a lui Liviu Antonesei este publicată în serial de-a lungul întregului an, pe tema „intelectualii și politica”; poziția rămâne aceeași din anii '90. Din 1996 se alcătuiesc numere tematice sau, din nou, „dosare” ale unor scriitori, români sau străini: Tristan Tzara, Constantin Abăluță, Șerban Foarță, Ioan Mihai Cochinescu, Liviu Ioan Stoiciu ori pentru literatura norvegiană sau cipriotă contemporană etc. În 2006 este publicat un ultim text al lui Ion Stratan (o cronică la volumul de poeme *Geometria singurătății* de Florin Dochia), iar în 2010 Grigore Ilisei evocă personalitatea lui Ștefan Bănulescu, oferind detalii din ultimii ani de viață ai autorului. **O.S.**

CONVENȚIUNEA, gazetă politică, comercială și literară apărută la București, de trei ori pe săptămână, de la 2 septembrie 1863 până la 3 mai 1864. Ca proprietar și administrator figura Grigorie Heliad, dar sufletul gazetei era C.A. Rosetti, care o folosea în apriga lui campanie împotriva domnitorului Al. I. Cuza. În situația de-a fi suprimat, jurnalul

și-a suspendat apariția, iar Ministerul de Interne nu a mai dat aprobarea de reapariție, obligându-l astfel pe Grigorie Heliad să îi schimbe titlul în „Sentinela română”, nume sub care se va tipări din 1865 până în 1869, cu o întrerupere între martie și august 1866. Ziarul era redactat de C.A. Rosetti, Radu Ionescu (care semna Radion) și, probabil, de Eugeniu Carada. Se republicau și articole care figuraseră mai înainte în „Românul”, versuri de V. Alecsandri (de asemenea republicate), satire (nesemnate) de C.A. Rosetti, versuri de Andrei Mureșanu ș.a. Studiul *Teatrul român* analizează condițiile care au favorizat înființarea teatrului la București, rolul lui Ion Câmpineanu și al lui Costache Caragiali, raporturile dintre dezvoltarea burgheziei și progresul teatrului. C. a fost, în primul rând, o gazetă de polemică politică și a subliniat perseverent legătura dintre viața socială și literatură.

R.Z.

CONVENȚIUNEA, gazetă politică și literară apărută la Iași, săptămânal de la 18 iulie 1867 și bisăptămânal de la 4 februarie la 4 august 1868, având o orientare politică antijunimistă și cvasiseparatistă. Aici se publică una dintre primele încercări de contestare a „noii direcții” junimiste. Autorul ei, Constantin Skeletti, vedea o flagrantă discrepanță între rigoarea critică aplicată de Titu Maiorescu scriitorilor români și înțelegerea arătată literaturii junimiștilor și, în primul rând, versurilor lui Iacob Negruzzi. Într-o serie intitulată *Epistole literare*, Skeletti discută poeziile redactorului de la „Convorbiri literare”, citate de Titu Maiorescu drept modele, analizându-le pentru a demonstra lipsa de talent literar a autorului lor.

R.Z.

CONVIEȚUIREA (EGGYÜTTÉLÉS), publicație apărută la Szeged, în Ungaria, trimestrial, din ianuarie 1997, cu numere frecvent comasate și la intervale inegale, până la sfârșitul primului deceniu al secolului al XXI-lea, editată de Catedra de limbă și literatură română a Institutului Pedagogic „Juhász Gyula”, Asociația Românilor din Seghedin și de Parohia Ortodoxă Română. Redactor responsabil: Gheorghe Petrușan. Programul este trasat de articolul lui Gh. Petrușan *Și totuși: conviețuirea*, în care se arată că revista va încerca o mai bună definire a „idealurilor și necesităților spirituale” ale românilor din Ungaria, „a conviețuirii româno-ungare în complexitatea ei, a problemelor cu care se confruntă zilnic o naționalitate”. Redactată în română, C. nu respinge articolele

scrise în maghiară, care devin mai numeroase începând cu numărul 2. În mare, sunt prezente următoarele rubrici sau secțiuni: „Politică minoritară”, „Istorie locală”, „Alte comunități românești”, „Școala”, „Viața creștinească”, „Tradiții”, „Limba”, „Literatura”, „Revista cărții”, „Turism”. În primul număr se publică articole precum *Coloritul românesc al Seghedinului, Descălecatul Ungariei și „problema românească”* (Mihai Cosma), *Elev român – școală ungurească* (Vasile Marc), un grupaj de articole despre aromâni, între care și un interviu cu Vasile Barba de la Freiburg (Germania), *Câteva idei despre reforma învățământului românesc din Ungaria* (Florica Santău). Ștefan Cârsta scrie despre comunitatea ortodoxă de la Seghedin, Anamaria Brad despre răspândirea religiei baptiste printre români, Ana Borbély despre studiile filologice din Ungaria, Maria Berényi semnează articolul *Personalități de frunte ale iluminismului bănățean*, Elena Muntean figurează cu *Motivul casei în „Povești” și „Amintiri din copilărie”*. Numărul 2–3 găzduiește o anchetă cu titlul *Problema minorităților revine la rampă*, articole despre pamfletul românesc (Cornel Munteanu), despre N. Bălcescu la Seghedin (Mihai Cosma), despre obiceiurile din Cenadul Unguresc (Ana Hoțopan). Apar poezii semnate de Maria Berényi și George Irimieș și un documentat articol al lui Farkas Jenő, *Literatura română în enciclopediile din Ungaria*. Numărul 4, apărut împreună cu numărul 1/1998, dă semne că începe să-și facă simțită prezența un anume eclectism tematic. Între textele românești apar tot mai des și articole maghiare, fenomen care devine o practică obișnuită în numărul 1–2/2002, în care scrie și istoricul Ioan-Aurel Pop articolul *Români din Ungaria și anul 1918*. Două articole interesante pot fi consemnate și în numerele cumulate 1–4/2006, unul alcătuit de Wéber Péter și intitulat *Mitul mareșalului Antonescu în România post-comunistă*, celălalt, scris de Ion Buzași, *Andrei Mureșanu și Petőfi Sándor. Paralelă între „Cântec Național” (Nemzeti Dal) și „Deșteaptă-te române”*. M.Pp.

CONVORBIRI CRITICE, revistă apărută la București, bilunar, de la 1 ianuarie 1907 până la 25 ianuarie 1909, când devine lunar până la 25 decembrie 1910, și la 1 ianuarie 1935; până la 1 ianuarie 1908 are titlul „Convorbiri”, ca o reacție la „Convorbiri literare” a lui Titu Maiorescu. Directori: Mihail Dragomirescu (1907–1910), Ioan Peretz (din 1909); prim-redactor: Cincinat Pavelescu și succesiv D.

Nanu, Emil Gârleanu, E. Lovinescu, Corneliu Moldovanu, H. Frollo, I. Dragoslav, A. Mândru, A. de Herz și Donar Munteanu; secretari de redacție (în 1910): Corneliu Moldovanu, Liviu Rebreanu, Mihail Sorbul; între iulie 1907 și iunie 1908 apare sub coordonarea unui comitet de redacție format din D. Nanu (până la 1 martie 1908), H. Frollo (de la 15 noiembrie 1907), Emil Gârleanu (de la 1 iulie 1907), E. Lovinescu (de la 1 iulie 1907), Corneliu Moldovanu (de la 2 noiembrie 1907), I. Dragoslav (de la 15 aprilie 1908), A. Mândru (de la 15 aprilie 1908), Dinu Ramură (A. de Herz; de la 15 aprilie 1908) și Donar Munteanu (de la 1 mai 1908). Editarea revistei este determinată de câteva evenimente literare ale anului 1906, între care apariția publicațiilor „Viața literară” și „Viața românească”, intrarea lui N. Iorga în comitetul de redacție al „Convorbirilor literare”, premiarea de către Academia Română a volumelor *Poezii* de Octavian Goga și *Povestiri* de Mihail Sadoveanu. În aceste condiții, încurajat de „iubirea și de încrederea câtorva tineri scriitori”, între ei Cincinat Pavelescu, D. Nanu, Emil Gârleanu, E. Lovinescu și Corneliu Moldovanu, criticul Mihail Dragomirescu părăsește „Convorbiri literare”, care, după opinia sa, abandonase preocupările literare, și înființează o publicație proprie, cu un program pe care îl voia pur estetic. Ideologia de la C.c. se definește, cum va afirma Tudor Vianu, „prin rezistența față de îngrădirile generale ale timpului”. În articolul-program *Către scriitori și cititori* Mihail Dragomirescu proclamă „critica obiectivă, rece, așezată, care se ridică senină, dar fără slăbiciune, deasupra patimilor de o zi și care, văzând și cercetând numai lucrul, nu vrea să știe dacă este făcut de un prieten sau de un dușman, și luminează pe cititori asupra valorii lui, fără ură și părtinire, cu temeuri totdeauna fățișe și clare [...]”. Atitudinea criticului, în concepția critică a acestei reviste, n-are să fie influențată câtuși de puțin de conținutul operei de artă. Naționaliști și umanitari, conservatori și poporanști, realiști și romantici, clasici și simbolști, impresioniști și parnasieni, toți poeți, numai adevărați poeți să fie, au dreptul să fie judecați cu aceeași măsură – măsura cerințelor artei”. Constatând lipsa unei asemenea critici în practica românească, directorul pleda pentru desăvârșita autonomie a artiștilor și poezilor față de problemele politice și culturale ale momentului, însă cu toate eforturile de a forma o școală critică și de a crea un curent literar antisămănătorist și antipoporanist, revista nu s-a putut impune.

Meritul lui Mihail Dragomirescu și implicit al C.c. constă doar în faptul de a fi intuit talentul de prozator al lui Liviu Rebreanu și de a-i fi publicat nuvelele *Volbura dragostei*, *Proștii*, *Culcușul*, *Golanii*, *Dintele*, de a fi încurajat talentul de dramaturg al tânărului Mihail Smolsky înainte de a-i da o identitate literară ca Mihail Sorbul, tipărindu-i schița dramatică *Vânt de primăvară*, poemul *Învierea*, dramele istorice *Ion Armanul*, *Săracul popă* și comedia tragică *Praznicul calicilor*. Poeții revistei sunt Ion Minulescu (*Triptic banal*), Al.T. Stamatiad, Cincinat Pavelescu, A. Mândru, Mihail Săulescu, George Gregorian, Ana Codreanu, Petre Dulfu, iar prozatorul preferat este Emil Gârleanu (*Fetița mamei*, *Petrecere*, *Nucul lui Odobac*, *Din lumea celor care nu cuvântă*), secondat timid de I. Dragoslav, V.V. Haneș (*Însemnări* – schiță lirică), G.M. Vlădescu (*Cântecul lebedei*), George Vâlsan (*Nășica*), Mihail Lungianu (*Postelnicul Cumpănă*). Mai generos apare spațiul dedicat teatrului, unde sunt tipărite scenetele comice *Așa e la viligeatură* și *Într-o zi la curse...* împreună cu „comedia ebraică” *Eliezer* ale lui E. Lovinescu, tragedia *Florica* de G.M. Vlădescu, *Fire ne-nțeleasă* – trei acte de Artur Gorovei și actul *Femeile ciudate*, scris în colaborare de Const. Rîuleț și Al. T. Stamatiad, jucat cu succes de Compania Davila și tipărit în volum la scurt timp. Traducerile, realizate de Cincinat Pavelescu, D. Nanu, Petre Dulfu, I. Gr. Periețeanu, I. Peretz, Corneliu Moldovanu, H. Frollo, toți condeie încercate în special în literatura franceză, selectează cu predilecție versuri de Hérédia, Victor Hugo, Alfred de Vigny, Jean Richepin, Edmond de Rostand și numai incidental bucăți de Guy de Maupassant, Petőfi Sándor, A.P. Cehov și Giosué Carducci. Un nume constant în lista colaboratorilor (în primul an anunțată periodic) este E. Lovinescu, care semnează recenzii (*Emil Gârleanu cu prilejul volumului „Cea dintâi durere”*), studii critice (*Literatura străină*, J.J. Weiss), comunică, sub titlul *Eminescu despre sine însuși*, un manuscris inedit al poetului, analize și articole critice pornind de la volume recente ale lui Ion Minulescu și Elena Farago, denunță plagiatul lui A. de Herz cu *Noaptea învierii* după piesa sa *De peste prag*, punându-le față în față pe două coloane, dă un fragment din monografia dedicată lui Grigore Alexandrescu, la care lucra, schițe dialogate (*Suflete de copii*), o secvență din dialogurile critice dintre Picrofonius, Agathon și Glikon (asupra creației lui Octavian Goga, I.L. Caragiale ș.a.). Paralel cu E. Lovinescu, uneori sub iscălitura Gealău & Rândeia,

Mihail Dragomirescu își exercită propria magistratură critică pentru care de fapt crease „Convorbirile” în articole polemice ca *Potăile*, un „studiu de zoologie literară” întemeiat pe clasificarea criticilor după opiniile estetice profesate, ori *Gongorismul*, „*Convorbirilor literare*”. O rubrică vie este „Revista critică”, atentă la mișcarea literelor, consemnând noutăți editoriale, proiecte scriitoricești, premii, sumarele revistelor mai importante, informații culturale din toată țara, cronici muzicale și dramatice redactate de Corneliu Moldovanu sub inițialele numelui. Dar personalitatea pe a cărei colaborare se bazează Mihail Dragomirescu este I.L. Caragiale, comilitonul său din redacția „Convorbirilor literare”. Respingând însă ferm ideile estetice etalate gălăgios, chiar agresiv de Dragomirescu la adresa lui Titu Maiorescu și a revistei sale, înainte de a-și încheia colaborarea, cu tălmăcirea *Făt-Frumos cu moț în frunte* după *Riquet à la hoppe* al lui Charles Perrault, dramaturgul tipărise fabulele *Duel*, *Temelia*, *Bietul Ion*, *Mângâiere*, *Talmud*, *Boul și vițelul*, *Mic și mare* – nesemnate, *Odă*, sub identitatea Oblius, epigrama *Savant* – transparent adresată lui N. Iorga – și scherzoul *De ce?*, semnat Piccolino. La 10 ianuarie Mihail Dragomirescu se alătură importantului grup de scriitori de la **C.c.** care inițiază alt proiect revuistic, intitulat „Falanga”, cu subtitlul „Literară și artistică”. Alți colaboratori: Anton Naum, B. Nemțeanu, Victor Eftimiu, I.A. Bassarabescu, Radu D. Rosetti, Leon Feraru, Vasile Militaru, Aron Cotruș. **I.H., R.P.**

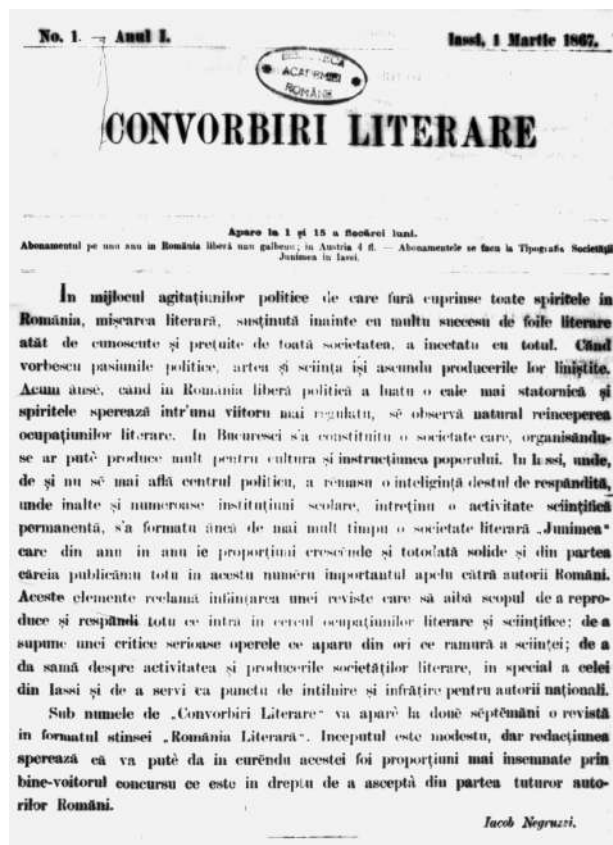
CONVORBIRI LITERARE, revistă apărută la Iași și la București între 1 martie 1867 și iulie 1944. În primii cinci ani s-a editat bilunar, iar de la 1 aprilie 1872 până la încetare lunar. De la 1 aprilie 1885 sediul redacției s-a mutat din Iași la București. Până la 1 mai 1893 a avut în fruntea ei, ca redactor răspunzător, pe Iacob Negruzzi, care, după această dată intitulându-se director, și-a asociat un comitet alcătuit din colaboratori tineri. Peste aproape doi ani, la 1 ianuarie 1895, I. Negruzzi cedează în întregime conducerea unui comitet de redacție format din Teohari Antonescu, I. Al. Brătescu-Voinești, Mihail Dragomirescu, D. Evolceanu, I.S. Floru, P.P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, I.A. Rădulescu și Fr. Robin. Ulterior, acest comitet a fost completat cu noi membri: N.I. Basilescu în 1896; din 1900 Grigore Antipa, Victor Babeș, Ioan Bogdan, I.A. Bassarabescu, D. Bungețianu, C. Lit-zica, Simion Mehedinți, Ludovic Mrazec, Anton

Naum, Dimitrie Onciul, Șt. Orășanu, Emil Pangrati, Ioan Paul, A. Philippide, Mihail Săulescu, D. Voinov, Nicolae Volenti; din 1902 C. Alimăneșteanu, A.C. Cuza și G. Murnu, iar N. Iorga de la 1 ianuarie 1906. De la 1 ianuarie 1896 până în noiembrie 1906 **C.I.** a aparținut unui „comitet de proprietate” format din N.I. Basilescu, M. Dragomirescu, D. Evolceanu, I.S. Floru și C. Rădulescu-Motru (care au funcționat, în același timp, și ca redactori), Al. Antemireanu (pentru dări de seamă despre publicațiile românești de actualitate) și Fr. Robin (pentru cronica evenimentelor politice). De la 1 ianuarie 1902 director este Ioan Bogdan. Din 1 ianuarie 1907 până în 1923 în fruntea revistei s-a aflat Simion Mehedinți, căruia i-a urmat, de la 1 ianuarie 1924 până la 18 februarie 1939, Al. Tzigara-Samurçaș. De la această dată **C.I.** va fi condusă de I.E. Torouțiu, membri în comitetul de redacție fiind Alexandru Ionescu, Teodor Al. Munteanu și, după 1940, Ștefan Cuciureanu. **C.I.** este legată de societatea Junimea, a cărei purtătoare de cuvânt era în bună măsură și ai cărei membri au contribuit bănește la constituirea ei. Această realitate este subliniată și în nota publicată în fruntea primului număr, notă care aparține cu certitudine lui Titu Maiorescu și lui Iacob Negruzzi: „În Iași [...] s-a format încă de mult timp o societate literară Junimea, care din an în an ia proporții crescute și totodată solide și din partea căreia publicăm tot în acest număr importantul apel către autorii români. Aceste elemente reclamă înființarea unei reviste care să aibă scopul de a reproduce și a răspândi tot ce intră în cercul ocupațiilor literare și științifice; de a supune unei critici serioase operele ce apar din orice ramură a științei; de a da seamă despre activitatea și producerile societăților literare, în special a celei din Iași, și de a servi ca punct de întărire și de înfrățire pentru autorii naționali”. Un timp revista a fost scoasă aproape numai ca urmare a sacrificiilor materiale făcute de Iacob Negruzzi. În 1885 e cedată editorului I.V. Socec. Mai ales în perioada cât s-a aflat sub conducerea lui Negruzzi **C.I.** a păstrat o anumită independență față de Junimea, unele dintre lucrările acceptate în paginile ei nefiind citite și aprobate la întrunirile societății. Cu deosebire după 1893, un cuvânt hotărâtor în stabilirea sumarului și a orientării l-a avut Titu Maiorescu, ale cărui sfaturi contribuiseră și înainte la definitivarea profilului publicației. De altfel, tot el a redactat și programul **C.I.**, tipărit sub semnătura

lui I. Negruzzi, căruia însă îi aparține un singur paragraf. Reflectând cu fidelitate scopurile Junimii, programul preconiza eliberarea literaturii de servituțiile de până atunci, insistând cu fermitate pentru separarea domeniilor activității spirituale. Expresie a dezvoltării vieții literare a vremii, C.I. afirmă, pentru întâia dată la noi, însemnătatea și valoarea literaturii ca artă de sine stătătoare, promovând mai ales criteriul estetic. Pentru a-l impune, revista își propune să acorde o mai mare importanță criticii literare. Ea a adoptat o atitudine rezervată față de anumiți scriitori dintre 1840 și 1860, fără însă a nega semnificația acestei perioade. Reacție față de confuzia pe care critica vremii o făcea între estetic și politic, programul C.I. insistă cu deosebire asupra literaturii vremii, pe care o aprecia numai în funcție de valoarea artistică. Cu o vigoare puțin obișnuită, a susținut acest punct de vedere între 1890 și 1900, în timpul polemicii dintre Titu Maiorescu și C. Dobrogeanu-Gherea. După 1900 interesul revistei se îndreaptă mai ales către studiile de istorie, psihologie, filosofie și pedagogie, în vreme ce contribuțiile de literatură, deși cantitativ apreciable, nu mai au nici valoarea, nici ecoul celor din anii când revista apărea la Iași. Meritoriu este însă efortul noilor conducători ai redacției (Ioan Bogdan, Simion Mehedinți și Al. Tzigara-Samurcaș) de a nu părăsi o linie doctrinară în materie de estetică și literatură, pe care o statuaseră cu autoritate T. Maiorescu și I. Negruzzi. Această orientare o va defini Simion Mehedinți într-o notă care însoțește în numărul din ianuarie 1908, publicarea tablei de materii pe anul 1907: „Fiind cea mai veche revistă românească și neurmărind nici un câștig, colaboratorii revistei «Convorbiri literare» dau în dar scrisul lor întregului popor românesc [...]. Pe lângă «cronica artistică», va figura o «cronică economică», datorită unor cunoscuți specialiști [...], o «cronică universitară», una privitoare la lucrările Academiei și o rubrică permanentă, «De la românii de peste hotare». Stând apoi departe de orice mișcare politică, în paginile sale scriu oameni de toate partidele [...]. Toate acestea arată că cea mai veche revistă a țării a ținut pasul cu progresele timpului, fiind și acum, ca și în trecut, oglinda mișcării culturale a întregului neam”. De altfel, alegerea lui Mehedinți ca director, o decizie a lui T. Maiorescu, avea drept țintă tocmai păstrarea tradiției publicației și implicit a societății Junimea, adică, așa cum spunea peste ani I.E. Torouțiu, „respectul

principiilor clasice în judecarea realizărilor literare și în valorificarea științei”, precum și „căutarea neconținută a specificului etnic”. În același spirit scria în editorialul *Către cetitori* din februarie 1939 și Al. Tzigara-Samurcaș: „Prin articolul *Junimea în fața istoriei* [...] un reprezentant al generației celei mai noi a arătat răspicat însemnătatea ce azi încă se recunoaște spiritului junimist [...]. Azi mai puțin ca oricând nu ar trebui să apună vechea foaie junimistă”.

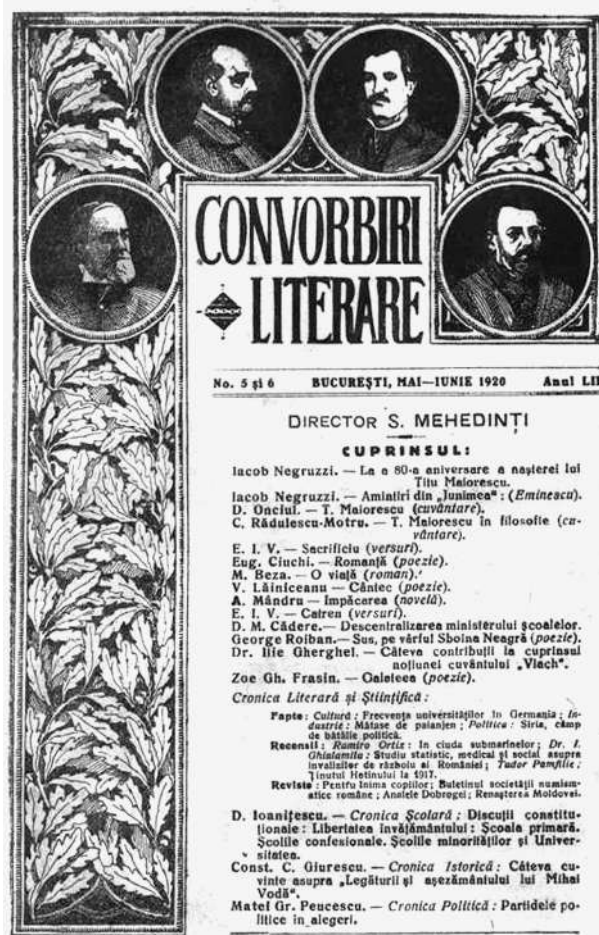
În conștiința literară românească C.I. a intrat în primul rând datorită lui Titu Maiorescu, M. Eminescu, I.L. Caragiale și Ion Creangă. O însemnătate cu totul deosebită s-a acordat de la început liricii, conform concepției romantice, potrivit căreia poezia stă la temelia tuturor literaturilor începătoare. În primii ani s-au publicat doar versuri modeste. Cu timpul, revista a reușit să grupeze în jurul ei cei mai reprezentativi poeți români ai epocii. Mari speranțe se puneau, la început, în M.D. Cornea, Scarlat Capșa, Matilda Cugler-Poni, N. Skelitti, cultivați cu stăruință. Cu timpul, preferințele s-au îndreptat către V. Alecsandri, al cărui

talent era deja unanim recunoscut, încât se poate considera că poezia primilor ani ai **C.I.** este reprezentată de creația acestuia. Treptat, se descoperă câteva talente originale, mai potrivite exigențelor Junimii. Cel care se va impune definitiv nu numai în cercul junimist, ci în întreaga literatură română, este Eminescu. Junimea și revista ei și-au aflat poetul care să împlinească dezideratele atât de precis formulate de Maiorescu în articolele *Despre poezia română* și *Direcția nouă în poezia și proza română*. În literatura noastră pătrunde, astfel, lirica de meditație, bazată pe o gândire filosofică profundă, transpusă într-o imagistică remarcabilă prin noutatea ei. Poezia publicată în revistă între 1870 și 1890 este dominată de versurile eminesciene, pe care **C.I.** le-a răspândit, impunându-le astfel pe întregul teritoriu de limbă română. Aici au apărut *Venere și Madonă*, *Epigonii* (1870), *Mortua est* (1871), *Călin* (*File din poveste*) (1876), *Singurătate* (1878), *Rugăciunea unui dac*, *Atât de fragedă...*, *Sonete* (1879), cele cinci *Scrisori* (1881, 1890), *Luceafărul* (1883). Printre poeții apreciați s-a aflat și Samson Bodnărescu, autor de meditații (*Ce poate fi va fi*, *Moartea cerșetorului*). Nu mai puțin prețuit era Anton Naum, ale cărui versuri dezvăluie altă trăsătură a poeziei convorbiriste – tentativa de conciliere a clasicismului cu romantismul (*Nox erat*, *Aegri somnia*, *Lui Leopardi*). O poezie de aceeași factură publică și Duiliu Zamfirescu (*Fum*, *Nimfa tânără Leuca*, *Pe Acropole* și alte versuri, până în 1923). **C.I.** nu a acordat atenție doar unei anume specii poetice, promovându-le pe toate în egală măsură, deși unele sunt mai bogat reprezentate. Pe lângă poemul de meditație pot fi întâlnite numeroase pasteluri, cele mai multe aparținându-i lui V. Alecsandri, care astfel, grație publicației junimiste, impune specia în literatura română. Pastelul a mai fost încercat de Nicolae Beldiceanu (*Moșii*, *Apusul soarelui*, *Prășitorii*) și de Nicolae Volenti (*Icoane din viață*). Prin Alecsandri pătrund de asemenea legenda și legenda istorică în versuri (*Dumbrava Roșie*, 1872, *Dan căpitan de plai*, 1874, *Gruî Sânger*, *Legenda ciocârliei*, 1875), în care s-au mai exersat N. Beldiceanu (*Noureanu*), Nicolae Gane (*Piatra lui Toader*), Ciru Oeconomu (*Petre Cărăbete*, *Capul lui Mihai Viteazul*). Balada romantică a fost și ea selectată (I. Negruzzi, *Kaher*, Eminescu, *Strigoi*, M.D. Cornea, *Domnița și robul*, Anton Naum, *Dona Clara*, N.I. Basilescu, *Orla*), la fel și idila (I. Negruzzi, *Miron și Florica*) ori satira

(Eminescu, I. Negruzzi, D. C. Ollănescu-Ascanio). Nici poezia patriotică nu a fost ocolită; în **C.I.** sunt inserate câteva dintre cele mai izbutite stanțe de acest fel ale lui V. Alecsandri (*Odă ostașilor români*, *Peneș Curcanul*, *Sergentul*, *Căpitanul Romano*). Fără a se ridica deasupra mediocrității, N. Skelitti, Matilda Cugler-Poni, Veronica Micle, Th. Șerbănescu, D. Petrino, I. Negruzzi, M. Gregoriady de Bonacchi au scris versuri de dragoste, cele mai multe sub formă de lied. O încercare de poezie simbolistă îi aparține lui Th. Șerbănescu (*Sonete decadente*). Numeroși poeți vor fi prezenți, începând cu perioada 1900–1910, în coloanele revistei. Alegerea lor va marca, într-un fel, o despărțire de așa-zisa „poezie junimistă” caracteristică secolului al XIX-lea, fără să aducă o schimbare de fond. Se preferă în primii ani ai noului veac – și aproape nimic nu se va schimba în cei următori – o poezie în care ecourile tradiției, acceptate într-o măsură ce pare să predomine, fac casă bună cu sunetele noi ale liricii europene, fără a ceda experimentelor îndrăznețe care își făceau loc cu tot mai multă insistență și la noi. Este o direcție caracterizată prin moderație, poate încă ezitantă între ceea ce fusese deja rostit și înnoire, dar deschisă unor soluții poetice noi, dacă ele nu distonează cu vederile teoretice și critice ale redactorilor. Între cei ce dau acum versuri se numără Dimitrie Anghel (*Metamorfoză*, *Popolare spaniole*), St. O. Iosif (*Domnu-profesor*, *Cântece*), George Coșbuc (*Nunta Zamferei*, 1890 etc., până în 1900), Octavian Goga (*Zile rele*, 1907), Alice Călugăru (*Iuda*, *Poveste*, *Țigani*), George Murnu (din 1890, când publică *Avea de aur...*, până în 1941), Alexandru A. Naum (*În urma mea*, 1904 și alte poezii până în 1937), Panait Cerna (*Sonete*, etc.), G. Tutoveanu (*De-a pururi să te caut* din 1898 și alte versuri până în 1944), Matilda Cugler-Poni (care continuă să colaboreze până în 1927), Eugen Ciuchi, Mihai Codreanu (*Testamentul unui necunoscut*), Demostene Botez (*Imn.*), Mircea Dem. Rădulescu (*Marine*), Vintilă Paraschivescu (*Scri-soare*), N. Davidescu, Artur Enășescu, Coca Farago, Elena Farago, Victor Eftimiu, Al. Iacobescu, D. Nanu (*Marea* din 1895 și alte versuri, până în 1927), Sextil Pușcariu (*Ritm de resignare* ș.a.), Ion Pillat (*Cântec nocturn* ș.a.), George Vâlsan (*Cântarea primăverii* ș.a.), V. Voiculescu (*Urcare* ș.a.). După 1918 este rândul unei generații noi de poeți, cu cele mai diverse orientări, să beneficieze de găzduirea revistei. Între aceștia se numără Al. T. Stamatiad, Alice

Soare, Emanoil Bucuța, Vladimir Cavarnali, Traian Chelaru, Aron Cotruș, George Drumur, George Dumitrescu, Vladimir Corbasca (și cu pseudonimul Simona Basarab), Corneliu Moldovanu, Mircea Pavelescu, Ovid Caledoniu, D. Iov, Ștefan Nenițescu, Ion Ojog, Marcel Romanescu, Grigore Sălceanu, George Palladi), Octav Sargețiu, Teodor Scarlat, Pius Servien, Barbu Solacolu, Vladimir Streinu, Sandu Tudor, Simion Stolnicu, Sandu Tzigara-Samurcaș, George Voevidca, Emil Vora, Aurel Tita, George Vaida ș.a. În **C.I.** se găsesc relativ puține romane, cele alese situându-se însă printre creațiile de seamă ale genului. Sunt romane realiste, cu punctul de plecare în realitățile sociale românești, în general, și moldovenești, în special, dezvoltând probleme de actualitate. Aici și-a adus Duiliu Zamfirescu partea cea mai realizată a prozei sale (*Viața la țară*, 1894, 1895, fragmente din *Tănase Scatiu*, 1896, 1907, din *În război*, 1897, și, integral, *Lydda*, 1898–1900). Aceleiași orientări realiste i se subsumează și romanele, mai puțin reușite, ale lui Iacob Negruzzi (*Mihai Vereanu*) și N.D. Xenopol (*Pășurile unui american în România*). O atenție deosebită s-a acordat nuvelor și schițelor, care sunt în număr mare și într-o varietate bogată de stiluri. Foarte bine reprezentată este nuvela realistă, a cărei tematică avea în centrul ei, de preferință, funcționarul mărunț sau dezmoșteniții vieții. Nuvelistica din **C.I.** nu a cunoscut excesele naturalismului, de la care a preluat totuși minuția și exactitatea descrierilor, interesul pentru periferia societății. În această categorie intră proza lui Duiliu Zamfirescu (*Furfanțo*), N. Volenti (*O idee fixă*) ș.a. Tonul general este însă moderat, exprimând un realism ponderat: I. Al. Brătescu-Voinești (care tipărește câteva dintre cele mai izbutite nuvele ale sale, precum *Pană Trăsnea Sfântul*, 1893), I.L. Caragiale (*O făclie de Paște*, 1889), I. Popovici-Bănățeanul (*În lume. Din viața meseriașilor*, 1892) și, mai ales, Duiliu Zamfirescu, ale cărui nuvele s-au tipărit aici, aproape toate, între 1885 și 1911. Note accentuate de satiră socială se ivesc la I. Negruzzi (ale cărui *Copii de pe natură*, apărute între 1869 și 1880, s-au bucurat de răsunet), G.I. Lahovari (*Popa Burcă*), N. Gane (*Duduca Balașa*). Prin N. Gane **C.I.** se orientează și către nuvele populare, din care acceptă un mare număr, aparținând scriitorilor din întreaga țară. *Șanta*, *Andrei Florea Curcanul* stau alături de cele mai reușite dintre scrierile lui I. Slavici, cum ar fi *Popa Tanda*

(1875), *Scormon* (1875), *Gura satului* (1878), *Budulea Taichii* (1880). Mai pot fi întâlniți Teodor V. Ștefanelli, Virgil Onițiu, D.C. Ollănescu-Ascanio. Nuvela istorică a avut și ea căutare, încât alături de multe proze ale lui N. Gane publicate între 1867 și 1877, pot fi întâlnite *Decebal* și *Tuhutum* ale lui I. Pop-Florantin. Parte sub influența romantismului german, parte sub aceea a mitologiei naționale, **C.I.** propune și câteva nuvele fantastice: *O floare albă* (1869) și *O casă neagră* (1870) de I. Pop-Florantin, *Sărmanul Dionis* (1872) de Eminescu. Cu povestiri este prezent Ion Creangă, căruia îi apar, între 1875 și 1884, *Soacra cu trei nurori*, *Punguța cu doi bani*, *Dănilă Prepeleac*, *Moș Nichifor Coțcariul*, *Povestea lui Stan Pățitul*, *Povestea unui om leneș*, *Popa Duhu* și cea mai importantă scriere a sa, *Amintiri din copilărie* (părțile I–III). Duiliu Zamfirescu continuă să colaboreze cu fragmente de roman și după 1900, până în 1912. Alți romancieri, prezenți fie cu fragmente, fie cu texte integrale,

sunt Ion Agârbiceanu (*Vâltoarea*, 1941–1943), Liviu Rebreanu (fragment din *Ion*, 1934), Cezar Petrescu (fragment din *Duminica orbului*, 1934), Henri Stahl (fragment din *Un român în Lună*, 1913), Mihail Drumeș (fragment din *O iubire cum nu este*), George Acsinteanu (fragmente din *Convoiul flă-mânzilor* și din *Copilul norilor*). Li se alătură cu schițe, nuvele, basme I. Slavici (*Anghel*, 1906, *Purceluș cu coada sfredel*, 1910), Mihail Sadoveanu (*Păcat boieresc*, 1906, *Tu n-ai iubit*, 1906), C. Sandu-Aldea (*Logodnica*), Simion Mehedinți (*Buruiană*), George Vâlsan, N. N. Beldiceanu, N. Batzaria, Marcu Beza (ciclul de schițe *Din viața aromânilor*), Mihail Chirițescu, Bucura Dumbravă, Emil Gârleanu, Mihai Negruzzi (nuvela *Ruhlă vădăna*), Vintilă Paraschivescu (*Pe vifor*), Ion Dongorozi, Alexandru Bilciurescu, Alice Basarab, Romulus Cioflec, Virgil Cioflec, Victor Const. Georgian, A. Mândru, George Murnu, Ion Petrovici, Mihail Straje, Alice Sturdza, I.C. Vissarion, Petru Manoliu, N. Crevedia, Sergiu Dan, N. Dunăreanu, C. Fântâneru, D. Iov, Mia Frollo, G.M. Vlădescu ș.a. Pe de altă parte, se poate spune că dramaturgia românească a celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea se regăsește, în ceea ce are ea mai reprezentativ, în C.I. Așa sunt, de pildă, capodoperele lui I.L. Caragiale: *O noapte furtunoasă* (1879), *O scrisoare pierdută* (1884), *D-ale carnavalului* (1885). Făcând apel la umor, precum în *O alegere la Senat* de I. Negruzzi, sau la comicul buf, ca în comediiile lui Gh. Bengescu-Dabija *O palmă la bal mascat* și *Cucoana Nastasia Hodoronc* și în „cânticelele comice” ale lui V. Alecsandri și Ioan Ianov, autorii dramatici abordează de preferință satira socială. Subiectele erau extrase din realitățile întregii societăți, de la boieri până la țărani (I. Slavici, *Fata de birău*, și *Toane sau vorbe de clacă*). Nu a fost neglijată nici revista teatrală, în această direcție manifestându-se Iacob Negruzzi, care a scris *Beizadea Epaminonda*, pe muzică de Eduard Caudella, iar în colaborare cu Dimitrie R. Rosetti, *Nazat!* și *Zeflemele*. Tragediile și dramele trezesc și ele interesul, îndeosebi cele cu subiecte din istoria națională. După *Lăpușneanu-Vodă* de Samson Bodnărescu, se publică *Gaspar Grațiani, domnul Moldovei* (1888) de Ioan Slavici. Se pare însă că preferințele mergeau mai ales spre tragedii inspirate fie din istoria antică: *Fântâna Blanduziei* (1884) și *Ovidiu* (1885) de V. Alecsandri, *Pygmalion, regele Feniciei* de Gh. Bengescu-Dabija, *Parisina* de N.I.

Basilescu, fie din istoria Evului Mediu: *Rienzi* de Samson Bodnărescu. Întâietate au avut, până la 1900, tragediile în versuri, de la care se cerea să respecte, pe cât posibil, modelele genului. În deceniile următoare însă gustul publicului și, poate, exigențele teatrelor îndrumă scriitorii mai ales către dramă și comedie. În 1904 D. Nanu traduce drama în versuri *Stana* de Elena Văcărescu. Dar autorul de teatru convorbirist al acestui început de secol pare să fie Duiliu Zamfirescu. El tipărește în revistă, între 1912 și 1914, comediiile *O amicică* și *Lumină nouă*, ambele puse în scenă la Teatrul Național din București, comedia *Voichița* și drama în versuri *Poezia depărtării*. Un criteriu clar, care să prezideze selecția pieselor incluse în sumarul C.I. înainte și după 1918 este însă dificil de evidențiat. Ion Miculescu semna în 1907 și în 1909 dramele *Mamă* și *Jertfă*. O piesă care a avut un oarecare ecou este *Sanda* (1908) de Al. G. Florescu. Doi ani mai târziu tot el dă și *Chinul*, dramă care va rămâne doar în paginile revistei. Cu *Noaptea Învierii* și *Biruința* de A. de Herz, *Lady Macbeth* de Alexandru Naum, *Sapho*. *Comedie antică* de Ion Al-George și *Răsare soarele* de Mihail Negru se încheie perioada premergătoare anilor 1916–1918. După război mai apar *Cărvunarii*. *Scene istorice* de D.V. Barnoschi, comedia *O inspecție cu tâlc* de C. C. Petrovici, *Un drăcușor de fată* de Alice Sturdza, *Puterea sufletelor moarte* de George Acsinteanu, *Pe un țărm de mare* și poemul dramatic *Iluzia* de Grigore Sălceanu. Acestui modest portofoliu dramatic i se adaugă și câteva traduceri din clasicii greci, făcute de H. Frollo (Eschil, *Prometeu în lanțuit*), Petre Dulfu (Euripide, *Ifigenia în Aulida* și *Ifigenia în Taurida*), Mihail Dragomirescu (Sofocle, *Antigona*) și Edgar Th. Aslan (Sofocle, *Oedip la Colona*).

C.I. și-a arătat încă de la început opțiunea pentru o abordare critică a realităților sociale, culturale și, în primul rând, literare, pornind de la necesitatea demersului critic în societatea românească. Chiar din primul număr, Titu Maiorescu începe să publice articolul *Despre poezia română* (text editat în volum sub titlul *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*), unde, completând succintul program de pe prima pagină a revistei, fundamentează principiile după care se va călăuzi întreaga activitate critică a C.I. Fiind singura publicație din țară dedicată exclusiv literaturii, C.I. și-a circumscris de la apariție domeniul, adăugând criticii literare promovate anterior un

criteriu fundamental – cel al valorii estetice. În vreme ce critica dinainte sau chiar cea contemporană accentua fie criteriul social, fie pe cel etnic, revista junimistă le subordonează celui estetic. **C.I.** se afirmă, totodată, și în registrul polemic. Critica practică aici se arăta cu precădere directoare și categorică. Se apela rar la explicație și analiză, numai în cazurile de strictă necesitate. De obicei se evitau elogiile, preferându-se de cele mai multe ori exemplele negative. Așa a procedat, de pildă, P.P. Carp cu piesa *Răzvan Vodă* (intitulată ulterior *Răzvan și Vidra*) a lui B.P. Hasdeu (1867), cu fabulele lui G. Sion (1869) sau cu poemul *Radu* al lui Ronetti-Roman (1878). Concomitent cu acțiunea de înlăturare a mediocrităților și a tot ceea ce contravenea propriilor principii critice, **C.I.** a susținut, îndeosebi prin T. Maiorescu, pe cei mai însemnați scriitori români – Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici. Generată de realitățile curente ale literaturii dintre 1850 și 1870, critica de la **C.I.** a fost, cu deosebire în primele două decenii, o critică de mare actualitate, prevalând asupra esteticii și teoriei literare. Abia odată cu ivirea, în 1881, a revistei „Contemporanul”, ce promova principii estetice opuse, s-a făcut loc și unor articole teoretice, seminate mai întâi de Maiorescu, apoi de elevii acestuia, Mihail Dragomirescu, P.P. Negulescu ș.a. În această a doua etapă se remarcă îndeosebi D. Evolceanu, precum și N. Petrașcu, M. Dragomirescu, adepți, ca înaintea lor P.P. Carp, ai criticii normative. Deși accentul cădea asupra literaturii contemporane, **C.I.** a încercat să valorifice și scrierile deceniilor anterioare, prin studii despre Costache Conachi, Al. Hrisoverghi, Daniil Scavinschi sau Costache Negruzzi ori publicând o bogată corespondență emanând de la V. Alecsandri, Eminescu, Cezar Bolliac, Ion Creangă, Ion Heliade-Rădulescu, Ion Ghica, T. Maiorescu, C. Negruzzi. Și după 1900 Titu Maiorescu a intenționat să mențină **C.I.** în prim-planul vieții culturale și literare prin păstrarea principiilor critice care au conferit încă de la 1867 autoritate publicației junimiste și prin înprospătarea grupului de colaboratori. În acest scop au fost invitați să colaboreze tineri care prin primele lor manifestări publicistice îi inspirau încredere. Între aceștia erau Mihail Dragomirescu, N. Iorga și E. Lovinescu. Dar experimentul nu s-a dovedit a fi unul reușit, deosebirile de convingeri, de ideologie culturală sau literară dintre vechii redactori și noii veniți fiind deseori ireconciliabile.

Alți numeroși colaboratori au asigurat însă realizarea rubricilor de intervenții teoretice, de comentarii critice, de note și recenzii vizând atât realitatea autohtonă, cât și pe aceea din diverse culturi europene. În 1902, ca un simbol al continuității, Maiorescu oferă **C.I.** studiul *Oratori, retori și limburi*, iar câțiva ani mai târziu rapoartele academice referitoare la cărți semnate de Vasile Bogrea, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, I. Al. Brătescu-Voinești. În intenția de a confirma și păstra orientarea tradițională a revistei, Simion Mehedinți publica în 1907 *Politică și literatură*, text având un caracter implicit de articol-program. Tot în acești ani E. Lovinescu era autorul intervențiilor intitulate *A zecea muză. Critica și Gândire – Poezie*. Vor fi însă singurele colaborări ale viitorului critic. Alte articole cu caracter teoretic vor scrie, de-a lungul timpului, Eleonora Stratilescu, P.P. Negulescu (*Psihologia stilului*), Constantin Noica (*Gânduri despre esența poeziei*), Const. V. Gerota (*Principii estetice*), Paul Zarifopol (*Adevărul poetic*), Leon Diculescu, Traian Bratu, Radu Manoliu, Ion Petrovici. Critica propriu-zisă (articole, cronici, recenzii și, mai rar, intervenții polemice) îi are ca autori pe Simion Mehedinți, George Vâlsan, Al. Tzigara-Samurçaș, Ilarie Chendi, Nicolae Petrașcu, I.A. Rădulescu-Pogoneanu, Scarlat Struțeanu, Stelian Constantin, Ion I. Cantacuzino (un articol polemic îndreptat împotriva poeziei moderniste și a lui Geo Bogza îl semnează doar I.I.C.), Alexandru Naum, Mihail Popescu, P.V. Haneș, Emilian Constantinescu, I.E. Torouțiu, Sandu Tzigara-Samurçaș, Eugen Ionescu, Alexandru Bilciurescu, Vladimir Dumitrescu, Const. V. Gerota, Ștefan Cuciureanu ș.a. Cu studii de istorie literară li se alătură G. Bogdan-Duică, Valeriu Braniște, Al. Elian, Elie Dăianu, Vasile Gherasim, Ioan Grămadă, Lucian Predescu, Gino Lupi, Alexandru Iordan, Liviu Marian, G.G. Ursu ș.a. Considerațiile teoretice referitoare la textul dramatic și la arta spectacolului îi au ca autori pe Marcu Beza (*Teatrul englez*), Matei Peucescu (*Despre cronica dramatică*), H. Blazian, M. Djuvara, Corneliu Moldoveanu, D. Șt. Emilian, iar rubrica destinată cronicii dramatice, ținută de-a lungul timpului de G. Bogdan-Duică, Const. V. Gerota, A. de Herz și Vladimir Tudor, se referă la spectacole cu piese de V. Alecsandri, I.L. Caragiale, B. Delavrancea, N. Kirițescu ș.a. sau de Marlowe, Shakespeare, Pirandello ș.a. Sumarul **C.I.** include adesea și pagini de estetică, de critică sau de istorie a artelor, având

ca autori pe Petru Verussi, Iacob Negruzzi, Samson Bodnărescu, Mihail Strajanu, N. Gabrielescu, iar după 1900 pe Teohari Antonescu, Al. Tzigara-Samurçaș, Paul Zarifopol, Petre Andrei (*Valorile estetice și teoria empatiei*), Radu Paul (*Naționalism și estetică*), Traian Lalescu, Al. Dima, I.D. Ștefănescu, Olga Greceanu, Leca Morariu, Alexandru Naum ș.a. O preocupare stăruitoare a **C.I.** au constituit-o problemele limbii române din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Se continuă, cu argumente științifice, lupta începută de Alecu Russo și Vasile Alecsandri împotriva curentelor latiniste, fiind combătut dicționarul elaborat de I.C. Massim și A.T. Laurian. Elocvent în acest sens este, prin seriozitatea demonstrației, studiul din 1871 al lui N. Ch. Quintescu. În ce privește îmbogățirea vocabularului literar, se recomanda limba vorbită de popor, cât și lexicul limbilor romanice. Contribuția adusă la constituirea unei limbi literare unitare este remarcabilă, fiind privilegiate consecvent numai acele opere care se conformau principiilor junimiste. De un mare folos s-au dovedit scrierile lui V. Alecsandri, al cărui prestigiu a sporit influența revistei. Titu Maiorescu a avut un aport deosebit la procesul de unificare a limbii, mai ales prin articolele *Limba română în jurnalele din Austria* (1868) și *În contra neologismelor* (1881), după cum tot el are mari merite în stabilirea premiselor stilului beletristic românesc modern, prin articolele *Beția de cuvinte în „Revista contemporană”* (1873) și *Oratori, retori și limbuși*. Despre graiurile populare s-au publicat studii speciale, semnate de A. Lambrior, T. Maiorescu, Miron Pompiliu. O importanță aparte a acordat revista Junimii chestiunilor de ortografie, reușind să oprească tendințele latiniste și să impună un fonetism temperat, adoptat ulterior pe întreg teritoriul de limbă română. În această direcție sunt de amintit argumentările lui T. Maiorescu, V. Burlă, A. Lambrior, I.A. Rădulescu-Pogoneanu. Continuând orientarea celor mai multe publicații anterioare, **C.I.** a avut în vedere în mod deosebit folclorul, considerat ca expresie a caracterului național. De aici, tendința de a-l așeza la temelia literaturii culte și a limbii literare. Prezența lui V. Alecsandri a stimulat interesul, deja existent, al convorbiriștilor față de creația populară, în care ei vedeau și un bogat izvor de inspirație, așa cum reiese din ampla prezentare pe care Maiorescu o face volumului lui Alecsandri *Poezii populare ale românilor* (1866). Treptat, revista ajunge să

grupeze câțiva valoroși folcloriști, contribuind la impunerea unor principii moderne în culegerea și interpretarea literaturii populare. O poziție categorică adoptă în această privință A. Lambrior în studiul *Literatura poporană* (1874), unde susține necesitatea culegerii nu numai exacte, dar și în totalitate a variantelor, spre a se putea alcătui un corpus util pentru studiile etnografice, istorice și lingvistice. Atitudinea este caracteristică tuturor lucrărilor despre folclor tipărite în **C.I.**, care au respins orice interpretare falsă. Așa au procedat, de exemplu, I.D. Caragiani, G. Vârnăv-Liteanu, G.I. Pitiș, Mihail Strajanu. Spre a feri, pe viitor, folclorul de răstălmăciri, mulți dintre cei ce au publicat aici literatură populară au notat, mai mult sau mai puțin complet, locul culegerii și numele informatorului, păstrând în mare parte particularitățile de limbă și considerând că astfel pot oferi o garanție suplimentară de autenticitate. Pentru a obține o imagine cât mai cuprinzătoare, **C.I.** a avut în vedere toate teritoriile locuite de români, colectând texte din Moldova, Muntenia, Transilvania, Bucovina, Banat, Maramureș și Oltenia, Dobrogea, Basarabia, Macedonia. Dintre specii, s-au preferat baladele, legendele și doinele, a căror valoare artistică e subliniată îndeosebi. Balade au trimis C.N. Mateescu, doine publică Alexiu Viciu și Elena Sevastos. Se remarcă basmele lui Miron Pompiliu, I. Slavici, Petre Ispirescu. O importantă culegere de bocete îi aparține lui T.T. Burada (1878–1883). Tot în coloanele **C.I.** s-au rânduit câteva dintre cele dintâi studii de folclor comparat din România, aparținând lui M. Gaster (1872) și lui T.T. Burada (1882). După 1900 discuțiile cu caracter teoretic privind literatura populară au continuat prin articole de Ioan Bianu, G. Bogdan-Duică, Marcu Beza, Anton Balotă, Olimpiu Boitoș, D. Caracostea, D. Cuclin, Ovidiu Papadima. Cu atenție sunt cercetate culegerile de folclor noi, comentate competent de G. Bogdan-Duică, Const. Gane, Const. V. Gerota, Simion Mehedinți, Leca Morariu, Dan Simonescu, Henri H. Stahl, I.E. Torouțiu. Un spațiu larg este destinat literaturilor străine. Abordări monografice sau discuții privind chestiuni de istorie literară sunt dedicate unor scriitori din cele mai diverse literaturi (arabă, bizantină, germană, ebraică, franceză, engleză etc.). Studiile de literatură comparată îi au ca autori pe Gh. Baiculescu, G. Bogdan-Duică (*Vasile Alecsandri și Edouard Grenier*), D. Caracostea, Charles Drouhet, Const. V. Gerota, D. Murărașu,

Ramiro Ortiz, Nicolae Șerban, I.E. Torouțiu, Dan Simonescu (*Bossuet în literatura română*). Nu lipsesc, aproape din fiecare număr, materialele cu valențe documentare (amintiri, note de călătorie) semnate de I. Negruzzi, Ciru Oeconomu, Teodor Rosetti, Duiliu Zamfirescu, I. Slavici, T. Maiorescu, N. Batzaria, I. Al. Brătescu-Voinești, Marcu Beza, Igena Floru, Emil Gârleanu, Ion Găvănescu, G.C. Mironescu, Alexis Nour, Ion Simionescu ș.a., care se alătură unui bogat fond de scrisori provenind de la Ion Maiorescu, V. Alecsandri, I. Negruzzi, T. Maiorescu, Eminescu, I. Creangă, Teodor Rosetti, A.I. Odobescu, I. Slavici, D.C. Ollănescu-Ascanio, Panait Cerna, Octavian Goga, G. Ibrăileanu, Petre Andrei ș.a. Alături de recenzii și note referitoare la activitatea literară se publică și altele, dedicate unor domenii precum antropologia, arheologia, demografia, științele naturii, teologia etc. De asemenea, sunt discutate reviste străine dintre cele mai importante: „Revue des deux mondes”, „La Revue”, „Revue de Paris”, „Revue historique”, „Revue de métaphysique et de morale”, „Revue critique d'histoire et de littérature”, „Deutsche Rundschau”, „Zeitschrift für Romanische Philologie”, „Historische Zeitschrift”, „Political Science Quarterly”, „The Yale Review” etc. Li se adaugă altele, intervenții critice referitoare la principalele publicații științifice, culturale și literare românești. Preocupările pentru istorie, atât pentru aceea națională, cât și pentru aceea a popoarelor vecine și a marilor țări europene sau pentru aspecte teoretice ale științelor istorice au fost, de asemenea, o constantă a **C.I.** și până la 1900, și în deceniile următoare. Atenția dată evenimentelor istorice, dar și publicarea de scrieri vechi, de scrisori, memorii etc. s-au conjugat fericit cu grija pentru comentariul obiectiv, pentru respectarea adevărului, pentru acuratețea reproducerii diverselor acte și documente. În linii generale, studiile și contribuțiile de istorie, ca de altfel și acelea de filosofie, acestea particularizate de interesul arătat doctrinei schopenhaueriene de către Titu Maiorescu, logică, psihologie, de asemenea numeroase în paginile revistei, alături de cele de etnografie, medicină, etică, sociologie, teologie ș.a., stau în anii de început sub semnul pozitivismului și al evoluționismului, dar mai târziu, în funcție de concepțiile noilor colaboratori, gama orientărilor se diversifică și se actualizează. Cercetări valoroase, unele cu caracter fundamental pentru istoria poporului român au dat

mai întâi A.D. Xenopol și George Panu. Li s-au alăturat Ioan Bogdan și D. Onciul, apoi, pentru o scurtă perioadă, N. Iorga, Vasile Pârvan, Radu Rosetti, Al. Lapedatu, I. Bianu, Constantin Giurescu, iar după Primul Război Mondial Dinu C. Arion, I.I. Cantacuzino, N. Cartoian, Al. Filitti, I.C. Filitti, Olimpiu Boitoș, Vladimir Ghica, Ilie Minea, O.G. Lecca, C. Moisil, Petre Năsturel, P.P. Panaitescu, Constantin C. Giurescu ș.a. Articolele și studiile vizând variate probleme de filosofie, psihologie, logică, etică, teologie, sociologie etc., bine informate, caracterizate, cele mai multe, prin spirit critic și abordări originale, dau I. Rădulescu-Pogoneanu, Elie Dăianu, Simion Mehedinți, I.S. Floru, C. Rădulescu-Motru, Gh. Marinescu, D. Ioanițescu, Lucian Blaga, Mircea Djuvara, C. Narly, Mihai Ralea, Petre Andrei, Demostene Russo, Grigore Tăușan, I. Petrovici, D.I. Suchianu, Constantin Noica ș.a. Menționabile sunt și studiile dedicate istoriei culturii naționale alcătuite de E. Lovinescu, Ioan Lupaș, N. Dobrescu, P.V. Haneș, G.T. Kirileanu, G.M. Cantacuzino, Cezar Papacostea, I.D. Ștefănescu ș.a. Rubrici de recenzii consistente, mereu actuale, urmăresc an de an mersul domeniilor științei în cele mai diverse aspecte, ca și pe acela al literaturii, păstrând permanent **C.I.** în primele rânduri ale publicațiilor culturale românești. Astfel, prin impunerea unui judicios și necesar spirit critic, prin selectarea unui grup valoros de colaboratori, totdeauna înfloritor, prin păstrarea unor standarde estetice și științifice caracterizate prin obiectivitate, vigoare și calitate, **C.I.** a contribuit în mare măsură la dezvoltarea vieții literare și științifice românești. I s-au asociat, în acest demers, o serie de gazete și reviste care și-au însușit integral sau parțial programul convorbirist, cum sunt „Telegraful român”, „Foișoara Telegrafului român”, „Tribuna”, „Pressa”, „Orientul român”, „Familia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Convorbiri critice”. Alte periodice i-au fost adversare încă de la început, mai ales ținând seama de ecoul trezit de orientarea culturală a **C.I.** și de articolele critice ale lui Titu Maiorescu. Ca urmare, redacția revistei ieșene a susținut polemici de mare răsunet, cu o evidentă influență constructivă, cu „Revista contemporană”, „Columna lui Traian”, „Contemporanul”, „Literatură și artă română”. Unii adversari inițiali i-au devenit însă mai târziu colaboratori. Printre ei – Mihail Strajanu, V.A. Urechia, B.P. Hasdeu, Ciru Oeconomu. Alți oameni de cultură,

inițial apropiați revistei, mai ales din motive doctrinare, au îmbrățișat, cu trecerea timpului, atitudini și idei diferite: N. Iorga, E. Lovinescu, iar din altă generație Mircea Eliade. Manifestându-se însă în planuri multiple și variate, adresându-se românilor de pretutindeni, păstrând în permanență un nivel critic și publicistic ridicat, **C.I.** a influențat decisiv cultura și literatura română. **D.M., R.Z.**

CONVORBIRI LITERARE, revistă care apare la Iași, lunar, din mai 1970 până în decembrie 1971, bilunar de la 1 ianuarie la 15 decembrie 1972 și din nou lunar din ianuarie 1973 până în decembrie 1989; reapare de la 15 februarie 1990. Editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, **C.I.** continuă „Iașul literar” (1954–1969). Redactori șefi: Dumitru Ignea (1970–1971), Corneliu Ștefanache (1972–1976), Corneliu Sturzu (1977–1990), Al. Dobrescu (1990–1995), Cassian Maria Spiridon (din 1996); secretar de redacție: Horia Zilieru (până în 1990). În comitetul de redacție (1982): Andi Andrieș, Daniel Dimitriu, Ioanid Romanescu. **C.I.** aspiră să continue tradiția valoroasă a presei literare ieșene și să promoveze o literatură care să exprime cât mai fidel realități contemporane. Publică versuri și proză originală și tradusă, articole de istorie și critică literară, interviuri, cronică literară și artistică, precum și contribuții grupate în rubrici speciale: „Convorbiri critice”, „Restituiri”, „Literatura și școala”, „Dicționar literar autobiografic”, „Dicționar de pseudonime”. În cadrul altor rubrici, „Mari repere”, „Antologia lirică a «Convorbirilor»”, „Critica poeziei, prozei și critica criticii”, „Prezențe contemporane”, „Delimitări”, „Cronica ideilor literare”, „Opinii-controverse”, apar materiale variate, documentate, care fac din **C.I.** o revistă de ținută, cu un profil bine conturat. De-a lungul timpului colaborează cu versuri George Lesnea, Radu Boureanu, Mihai Beniuc, Ștefan Aug. Doinaș, Horia Zilieru, Gheorghe Tomozei, Nicolae Țațomir, Ovidiu Genaru, Ioanid Romanescu, Corneliu Sturzu, Lucian Valea, cu proză, Vasile Băran, Mircea Micu, Romulus Guga, Ion Istrati, Ion Lăncrănjan,

Mircea Ciobanu. Semnează eseuri și studii critice Constantin Ciopraga, Mihai Drăgan, George Macovescu, Mihai Ungheanu, Mircea Iorgulescu, Nicolae Manolescu, Alexandru Paleologu, Laurențiu Ulici, Al. Andriescu, Virgil Cuțitaru, Ion Bălu. Fenomenul literar contemporan este abordat – în articole, eseuri sau interviuri – de critici, istorici literari și scriitori precum Al. Piru, Adrian Marino, Șerban Cioculescu, Alexandru Paleologu, Al. Ivasiuc, C. Țoiu ș.a. Un *Dicționar de pseudonime*, întocmit de Gh. Catană, are meritul de a completa lucrarea omonimă publicată de Mihail Straje în 1973. Există, totodată, preocuparea pentru valorificarea literaturii române vechi, moderne și contemporane, aducându-se în atenția cititorilor pagini din cronicari, texte inedite din secolul al XIX-lea ca și din literatura actuală: *Labiș inedit*, *Zaharia Stancu inedit*, *Un articol necunoscut al lui Eminescu despre serbarea de la Putna*, *Un eminescolog ignorat*, *M. Codreanu – scrieri inedite*, *Titu Maiorescu*, *G. Topîrceanu*, *T. Arghezi*. În numărul 5/1978, la o anchetă despre personalitatea unei reviste, răspund Ion Arieșanu, redactor-șef al revistei „Orizont”, Gabriel Dimisianu, redactor-șef adjunct al „României literare”, Nicolae Dragoș, redactor-șef al revistei „Luceafărul”, Romulus Guga, redactor-șef al revistei „Vatra”, Nicolae Moțoc, redactor-șef al revistei „Tomis”, și Aurel Rău, redactor-șef al revistei „Steaua”. Mai colaborează cu versuri Ioana Diaconescu, Haralambie Țugu, cu proză D.R. Popescu, Nicolae Breban, Ștefan Oprea, iar cu eseuri Constantin Coroiu, Ion Bogdan Lefter ș.a.; cronici literare scriu Al. Dobrescu, Al. Călinescu, Mihai Iordache ș.a. Sunt susținute continuu rubricile „Eminesciana”, „Sadoveniana”, „Maioresciana”, aici fiind publicate contribuții semnate de Constantin Ciopraga, D. Vatamaniuc, Eugen Simion, Cornel Ungureanu, Ilie Dan, Virgil Cuțitaru ș.a. Gh. Bulgăr trimite seria *Scrisori din Franța*, N. Cărlan aduce precizări legate de debutul lui N. Labiș, găzduit în numărul 8/1950 al revistei „Iașul nou”, cu poezia *Fii dârș și luptă, Nicolae!*, semnată Nicolae Fălțiceni (10/1982). Numere speciale sunt dedicate centenarelor nașterii scriitorilor Tudor Arghezi (5/1980), Mihail Sadoveanu (10/1980) ș.a. Alți colaboratori: Ana Blandiana, Zaharia Sângeorzan, Dragoș Vicol, Mircea Radu Iacoban, Florin Mugur, Mircea Muthu, Radu Negru, Aurel Sasu, George Alboiu, Gabriel Mardare, Petre Stoica, Stelian Dumistrăcel.

Ediția specială din decembrie 1989 – ianuarie 1990 marchează încheierea și, concomitent, începutul unei alte etape. După o scurtă perioadă de tranziție, asigurată redacțional de un comitet provizoriu de coordonare, revista inaugurează la 15 februarie 1990 o serie nouă, editată într-un format mai mic, cu frontispiciul schimbat și cu apariție săptămânală. Colectivul de redacție va suferi în decursul anilor '90 modificări: Radu Andriescu, Liviu Antonesei (redactor-șef adjunct), Emil Brumaru (redactor-șef adjunct), Sânziana Caraman, Nicolae Dabija, Nichita Danilov, Daniel Dimitriu, Gabriela Codruța Gavril, Valeriu Gherghel, Ion Hadârcă, Nicolae Ionel, Constantin Pricop (o vreme secretar general de redacție, funcție pe care o va schimba cu Valeriu Gherghel), Horia Zilieru; li se vor adăuga Alina Mungiu și Mădălina Grigoraș (secretar de redacție). În editorialul numărului inaugural al noii serii Al. Dobrescu precizează că în timpuri tulburi scriitorul nu are voie să se cantoneze în literaturitate, ci trebuie să se implice în viața cetății: „Este motivul pentru care «Convorbiri literare» încetează a mai fi, deocamdată, o revistă precumpănitor literară. Vom da absolută prioritate tuturor temelor și problemelor fierbinți ale momentului, poate că fără legătură imediat vizibilă cu literatura, dar fără de a căror dreaptă soluționare e de neconceput o viață literară normală [...]. Când ea se va instaura ne vom întoarce liniștiți la uneltele noastre”. În consecință, o vreme revista ar fi putut purta titlul unei rubrici din paginile sale: „Convorbiri neliterare”. Și aceasta, pentru că acum cea mai mare parte a spațiului tipografic din cele 16 (sau 32) pagini ale revistei este ocupată de anchete, interviuri, eseuri, traduceri, rubrici, corespondențe externe pe teme inspirate din realitățile social-politice. Nu întâmplător, la un moment dat colegiul redacțional a simțit nevoia reunirii textelor cu subiecte la ordinea zilei și a introdus în corpul publicației un așa-numit supliment intitulat „Convorbiri sociale și politice”. Preocupările strict literare s-au rezumat un timp la câte o cronică literară, uneori „suprimată” și aceea, rubrica devenind „În loc de cronică literară”. Se publică, fără constanță și fără un program anume, texte de istorie și critică literară, fragmente de jurnal, de roman, piese într-un act, romane în foileton, texte inedite provenind mai cu seamă de la autori odinioară interziși, exilați, cenzurați: Mircea Eliade, Paul Goma, Octavian Paler, Matei Vișniec ș.a., dar mai ales apar versuri ale unor poeți ieșeni sau din

Basarabia. Traducerile din poezia universală sunt izolate. În mare vogă, ca de altfel în toată presa literară a momentului, se află dialogurile pe teme de actualitate (intelectualii, comunismul, vremurile noi, libertatea presei, literatura de sertar) purtate de Emil Brumaru, Liviu Antonesei și Dorin Popa cu scriitori, oameni politici, între care și români din străinătate, precum Luca Pițu, Al. Zub, Ion Rațiu, Mihai Ursachi, Ion Cristoiu, Ioan Buduca, Al. Paleologu, Paul Goma, Dan Petrescu, Mircea Iorgulescu, Nicolae Breban, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, Gheorghe Grigurcu, Emil Hurezeanu, Ana Blandiana, Ștefan Agopian ș.a. Ultimele pagini ale fiecărui număr sunt dedicate corespondențelor de peste hotare și traducerilor din autori „la modă” (în general scriitori-cetățeni): Czesław Miłosz, Michel Foucault, Vladimir Bukovski, Günter Grass, André Glucksmann, Milan Kundera, Al. Zinoviev ș.a. Încep să se contureze și câteva rubrici, unele mai rezistente în timp, altele efemere: „Ieri și azi” (unde se publică texte apărute în presa românească de altădată, care nu și-au pierdut însă actualitatea, semnate de Mihai Ralea, N. Iorga, Nae Ionescu, Pamfil Șeicaru, Mircea Eliade, Al. A. Philippide), „Observator” (cu puncte de vedere legate de chestiuni la ordinea zilei: „rinocerizare”, democrație, totalitarism, comunism, libertatea presei, evenimentele socio-politice interne etc., aceleași teme pe care își construiește editorialele și Al. Dobrescu). Semnatarii articolelor, eseurilor și interviurilor sunt Liviu Antonesei, Radu Andriescu, Mariana Codruț, Nicolae Ionel, Silviu Lupescu, alături de colaboratori ocazionali, ca Mircea Mihăieș, Cornel Ungureanu sau Monica Lovinescu ș.a. Pe aceleași teme, Al. Călinescu semnează o vreme rubrica „Proximități”, iar Constantin Pricop asigură texte pentru „Mentalități”. Se impun, la capitolul rubrici, „Diligența poștală” a lui Emil Brumaru (uneori un fel de „poștă a redacției”, alteori făcând loc savuroaselor, jucat-candidelor și ironic-senzualelor poeme, scrisori și tablete semnate de poetul-medic la Dolhasca) și tabletele lui Val Gheorghiu, intitulate „Chacall”. Rar, apar și numere tematice: dedicate Basarabiei, momentului 1848, sărbătorilor de Paște etc. În ianuarie 1996, când conducerea revistei este preluată de Cassian Maria Spiridon, configurația redacției suferă noi transformări – redactor-șef adjunct: Dan Mănuță (din 2001); secretari generali de redacție: Emil Iordache, Dragoș Cojocaru; redactori: Liviu Papuc, Cătălin Mihuleac, Constantin Dram și Antonio Patraș. Intrată sub o

zodie nouă, revista apare la 20 ale fiecărei luni, revine un timp la vechiul format mare (din 2002 se reia însă formatul carte), cu câte 16 pagini (extinse apoi la 48) și cu frontispiciul de odinioară. Numerele sunt prezentate color, reproducând de fiecare dată operele unor graficieni, plasticieni, sculptori români mai vechi sau mai noi. Editorialul semnat de Cassian Maria Spiridon, intitulat *Un alt început*, susține ideea unei etape cu adevărat noi începând de-abia cu această dată. Perioada anterioară (1989–1995), cu plusurile și minusurile ei, vizibile și în inegalitatea și ezitățile redacției, ba chiar și în inconsecvența structurării numerelor, frecvent duble sau triple, este considerată o perioadă de tranziție încheiată: „«Convorbirile literare», în această nouă serie, ne propunem să fie mai ales *critice*, după modelul primei serii, apărute la 1 martie 1867, sub patronajul societății Junimea din Iași. *Critica*, la această oră, în revistele literare și de cultură ale țării, *strălucește printr-o relativă absență*: de aceea, pe cât ne va sta în puteri, prin revista noastră vrem *a da sama* asupra peisajului variat, numeros și destul de inegal valoric, al aparițiilor editoriale, cu prioritate a celor din spațiul național. [...] Actuala serie a «Convorbirilor literare» va sprijini mai ales producțiile de talent ale tinerilor, dar nu ne vom feri, de va fi cazul, a spune «în lături» (!) imposturii. Deschisă întregii țări și întregului spectru literar, vom evita sectarismul și înfeudarea revistei unei grupări sau alteia, singura noastră politică fiind literatura și promovarea unei critici temeinice și la obiect asupra operelor”. Colegiul redacțional este compus din Sergiu Adam, Ion Beldeanu, Gellu Dorian, Adrian Alui Gheorghe, Ioan Holban, Grigore Ilisei, Liviu Leonte, Cristian Livescu, Aurel Ștefanachi, Lucian Vasiliu, Emil Brumaru, Nichita Danilov, Nicolae Ionel, Nicolae Panaite, Gheorghe I. Florescu, Gheorghe Grigurcu, Cezar Ivănescu, Florin Faifer, Ovidiu Hurduzeu, Constantin Ciopraga, Miron Kiropol, Irina Mavrodin, Mircea Platon, Adrian Dinu Rachieru, Elvira Sorohan, Nicolae Stroescu Stănișoară, Alexandru Zub, Anton Adămuț și Mircea A. Diaconu. Treptat, **C.I.** a redevenit o revistă complexă, ce nu lasă în afara preocupărilor ei nici un domeniu al cunoașterii. Dintre rubricile mai importante, cu titularii lor, se rețin „Atitudini” (Cassian Maria Spiridon), „Cvadratura cercului” (Irina Mavrodin, Constantin Ciopraga), „Poezie”, „Proză”, „Critica poeziei” (Cristian Livescu), „Critica prozei” (Constantin Dram), „Critica criticii” (Dan Mănuță), „Comentarii critice” (poezie – Adrian Dinu

Rachieru; proză – Vasile Spiridon; critică, eseu – Bogdan Crețu, Antonio Patraș), „Cronica ideilor” (Adrian Tudurachi), „Ex libris” (Liviu Grăsoiu, Mircea A. Diaconu, Constantin Trandafir), „Debut” (Gellu Dorian), „Cărțile pe masă” (Emil Iordache), „Nisipul din clepsidră” (Gheorghe I. Florescu), „Recuperări istoriografice” (Ioan Țepelea), „Cronica sofistului” (Anton Adămuț), „Cartea de etnologie” (Petru Ursache), „Cartea de religie” (Ioan Alexandru Tofan), „Cartea străină” (Mircea Chelaru), „Cartea de știință” (Tiberiu Brăileanu), „Actualitatea franceză” (Simona Modreanu), „Antichități actuale” (Ioana Costa), „Arte” (Mircea Ghițulescu), „Eseu”, „Panoramic editorial”, „Consemnări”, „Varia”. Există pagini de poezie atât pentru poeți consacrați, cât și pentru debutanți (Cezar Ivănescu, Marcel Mureșanu, Ion Stratan, Adam Puslojić, Letiția Ilea, Andrei Zanca, Petre Got, Mircea Petean, Radu Cange, Virgil Carianopol), pagini de proză (Nicolae Breban, D.R. Popescu, Vasile Andru, Varujan Vosganian, Radu Mareș, Gheorghe Schwartz, Alexandru Dabija, Rodica Draghinescu, Paul Tumanian, Aura Christi, Constantin Virgil Negoită, Pan Vizirescu), dar și secvențe dramatice de Olga Delia Mateescu, Val Butnaru, Ștefan Caraman. Considerând că direcția dată de Titu Maiorescu este de „evidentă actualitate”, colectivul de redacție își propune să păstreze atât litera, cât și spiritul acesteia. Sectorul critic este, de aceea, cel mai consistent. Cum se spune într-un articol de bilanț intermediar, „echipa critică, de la Dan Mănuță la Gheorghe Grigurcu, Dan Cristea, Irina Mavrodin, Ioan Holban, Constantin Ciopraga, Al. Husar, Petru Ursache, Cristian Livescu, Ion Bălu, Emil Iordache, Nicolae Crețu, Liviu Papuc, Florin Faifer, Mircea Ghițulescu, Bogdan Ulmu, Ștefan Oprea, Valentin Ciucă ș.a., are și o generație mai nouă, afirmată în principal în paginile noii serii a «Convorbirilor», de la Mircea A. Diaconu la Daniel Ștefan Pocovnicu, Constantin Dram, Adrian Dinu Rachieru, Anton Adămuț, Dan Bogdan Hanu, Dragoș Cojocaru, Sergiu Ailenei, Marius Chelaru, Vasile Spiridon ș.a., la foarte tinerii Mircea Platon, Andrei Stavilă, Ioan Alexandru Tofan, Ovidiu Morar ș.a. Nu lipsesc scriitori semnificativi, care semnează în continuare eseuri, cronici, recenzii: Lucian Vasiliu, Bujor Nedelcovici, Adrian Alui Gheorghe, Gellu Dorian, Andrei Zanca, Daniel Corbu, Liviu Ioan Stoiciu, George Bădărău, Nicolae Panaite, Mircea Petean, Horia Gârbea, Augustin Ioan, Cătălin Mihuleac ș.a.” (Cassian Maria Spiridon). La rubrica

„Interviu” sunt prezenți Alexandru Vona, Alexandru Paleologu, Virgil Nemoianu, Bujor Nedelcovici, Ioan Alexandru, Gheorghe Grigurcu, Dan Stanca, Vasile Andru, Cezar Ivănescu, Alexandru Călinescu, Dan Ciachir, Victor Rebengiuc, Iustin Pârvu, Valeriu Anania. Sub titlul *Cronica unei „întâlniri admirabile”*, Adrian Alui Gheorghe publică interviul dat de Monica Lovinescu și Virgil Ierunca lui Gabriel Liiceanu. Din 2002, un pliant-supliment, „Biblioteca revistei «Convorbiri literare»”, consacră în fiecare număr câte un grupaj unui autor (antologie de texte și o fișă biobibliografică). Numeroase sunt și traduceri din alte literaturi, însoțite de scurte prezentări. Astfel, Daniel Stuparu traduce din Friedrich Dürrenmatt (*Moartea lui Socrate*), Yossef Abraham din Jorge Luis Borges (*Cele douăsprezece figuri ale lumii*), Vasile Robciuc din Tristan Tzara (textul dramatic *A doua aventură celestă a domnului Antipyrine*), Nicolae Breban din Rainer Maria Rilke, Leonte Ivanov, în serial, din F.M. Dostoievski (*Scrisori către Apollon Maikov*), Rodica Grigore din Julio Cortázar, Lucian Alexiu și Slavomir Gvozdenovici din Miodrag Pavlovici, Claudiu Soare din F. Céline. Mircea Tomuș și Irina Mavrodin semnează note de călătorie. Sub genericul „Întârzieri”, Nicolae Stroescu Stănișoară publică pagini de jurnal. I se alătură Lucian Vasiliu și Gheorghe Grigurcu. Rubrica „Inedit” propune pagini de corespondență (G. Ivănescu – G. Istrate, *Critici și istorici români în corespondență cu Adrian Marino*). Numărul 100 (4/2004) marchează momentul aniversar printr-un grupaj de mesaje. În fine, numărul 3/2005 deschide o dezbatere pe marginea *Dicționarului general al literaturii române*; o alta – *Istoria literaturii române postbelice între premise și realizări*, inițiată de Cassian Maria Spiridon – apare în serial, pe tot parcursul anului 2009. De menționat în acest context și „Zilele revistei «Convorbiri literare»”, organizate anual începând din 1997. În cadrul manifestării se acordă premii unor personalități din țară și de peste hotare, între laureați aflându-se Ana Blandiana, Dan Laurențiu, Constantin Ciopraga, Alexandru George, Marin Mincu, Romul Munteanu, Sorin Alexandrescu, Cezar Ivănescu, Al. Zub, Nicolae Breban, Eugen Simion, Yves Broussard (Franța), Horst Fassel (Germania), Anna Bessmertnaia (Rusia). **I.H., C.Br.**

COPCEA, Iorgu (sec. XIX), autor dramatic, traducător. Despre fiul paharnicului Răducanu Copcea se știe doar că era serdar, candidat la Judecătoria

Putnei (prin 1850). A făcut parte din grupul intelectualilor din Moldova care a pregătit Revoluția de la 1848.

Pentru teatrul din Iași **C.** a scris o comedie într-un act, *Plete lungi și minte scurtă*, cu o intrigă facilă, de vodevil, reprezentată în 1845 și tipărită în același an. Ironia autorului, greoaie, se îndreaptă în egală măsură (la fel ca în unele comedii ale lui V. Alecsandri) împotriva boierilor mărginiți și conservatori, dar și împotriva tinerilor ușuratici, întorși de la Paris cu maniere cosmopolite. Personajele vorbesc într-o limbă moldovenească firească, cu unele preferințe lexicale (arhaisme sau neologisme) care le dezvăluie starea socială sau nivelul de cultură. **C.** a mai compus o comedie cu cântece, în patru acte, nepăstrată, *Tribunalul femeilor*, jucată în 1846. De asemenea, a tradus din franceză, pentru aceeași trupă ieșeană, melodramele *Viața păstorească sau Munți, târguri și prăpăstii* (apărută în 1844), *Gabrina sau Odaia leagănului* (1844) de J.-E. Alboize de Pujol și *Capodopera necunoscută sau Mikel Anj* (1845) de Charles Lafont, ultimele două reprezentate, dar nepublicate.

SCRIERI: *Plete lungi și minte scurtă*, Iași, 1845. **Traduceri:** [Autor francez neidentificat], *Viața păstorească sau Munți, târguri și prăpăstii*, Iași, 1844.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit.* XIX, II, 65–66; Massoff, *Teatr. rom.*, I, 365, 555; *Dicț. lit.* 1900, 214. **L. V.**

COPILU CHEATRĂ V. [Vasile] (5.IV.1912, Vulcan – 9.XII.1997, Brașov), poet, prozator. Este fiul Iulianei (n. Todor) și al lui Ioan Copilu a lui Cheatră, miner. Originar dintr-o comună din Munții Apuseni, tatăl, rămas șomer, se mutase în 1907 în Valea Jiului, de unde se întoarce pe meleagurile natale după război. **C. C.** face astfel școala primară la Iara, apoi, între 1925 și 1929, gimnaziul la Turda. Intră la Școala Normală din Cluj, la a cărei absolvire, în 1932, devine învățător în comuna Albac. În 1937, dând examenele de diferență, își ia bacalaureatul la Liceul „Gh. Barițiu” din Cluj-Napoca și se înscrie la Școala Normală Superioară, pe care, în condițiile refugiului de după Dictatul de la Viena, o va termina la București. Întors la Cluj în toamna anului 1944, funcționează o vreme ca subinspector și inspector școlar, dar este arestat în mai 1950 și, fără judecată, trimis în lagărul de la Capul Midia. Eliberat după aproape trei ani, i se fixează domiciliul la Brașov, unde lucrează în învățământ ori la teatrul și filarmonica din localitate. A debutat

în 1927 la ziarul clujean „Patria” cu o compoziție școlară apreciată de Ion Agârbiceanu, iar cu versuri, după mărturisirea sa, în 1930 la „Darul vremii”. În continuare iscălește poezii, proză, cronici literare și articole pe diverse teme culturale ori sociale în „Tulnicul moșilor”, la care e și redactor, „Herald”, „Societatea de mâine”, „România nouă”, „Fruncea”, „Ecoul”, „Națiunea română”, „Ogorul”, „Vatra”, „Renașterea”, „Universul literar”, „Familia”, „Curentul magazin”, „Tribuna” (Brașov), „Acțiunea”, „Luceafărul” ș.a. A scos revistele „Lanuri” (Mediaș, 1933–1939, împreună cu George Popa și Mihai Axinte), „Crai nou” (Cluj, 1937, împreună cu George Todoran), „Symposion” (Cluj, 1938, împreună cu Dumitru Isac și Nicolae Găgescu) și „Detunata” (Alba Iulia, 1942–1943, împreună cu Ioan Popa-Zlatna). De sub tipar îi ies plachetele *Cartea moșului* (1937), *Carte de rugăciuni* (1942), *Bună dimineața, Țară!* (1945), precum și volumul de povestiri *Viața lângă cer* (1939). În presă mai erau publicate fragmente dintr-o trilogie romanescă (*Neamu' nevoii*, *Holoangării*, *Momârlanii*). După ce aproape două decenii nu poate semna decât trei culegeri de folclor având în centru figura lui Avram Iancu, C.C. reintră în viața literară, colaborând cu versuri, memorialistică și articole la „Astra”, „Familia”, „Vatra”, „Orizont”, „Transilvania”, „România literară”. Face în 1977 o excursie în Spania și Portugalia, sponsorizată de autoritățile politice și culturale, ce credeau că ar fi putut influența pe unii scriitori români aflați în exil să-și schimbe atitudinea față de regimul de la București, dacă nu chiar să se întoarcă în țară. Doi ani mai târziu, la Editura din Madrid Carpații i s-ar fi publicat poemul *Voievod peste cuvinte*, care primește aprobarea pentru a fi tipărit și acasă. I se editează însă o antologie de versuri, intitulată *Cântecul moșilor* (1981), urmată, peste aproape un deceniu, de volumul *Iara* (1989). În perioada postdecembristă scriitorul dă la iveală un jurnal liric din lagărul de la Capul Midia, tipărit la șapirograf – *Psalmii solomonarului de la Groapa Papei* (1995). Un volum de poezii – *Ulița copilăriei* (1998) – și romanul *Craiul munților* (1998) au apărut postum, alte manuscrise, cuprinzând un roman (*Zodia berbecului*) și amintiri despre scriitorii pe care i-a cunoscut, nu au fost încă editate.

Placheta de debut îl arată pe C.C. descendent al poezilor ardeleni rapsozi ai comunității în care s-au născut, comunitate cu o viață crâncenă, atât din cauza mediului natural, de o ostilitate extremă,

dar și sublim-paradisiac, cât și a celui social, asupra căruia și-a pus amprenta „robia milenară”. Mai apropiat îi este Aron Cotruș, care, printr-o întâmplare fericită, îi devine și sfătuitor. Recunoscut mai târziu drept cel mai „cotrușian dintre cotrușieni”, C.C. nu este totuși un epigon. Diferențiindu-se de maestru, dă în *Cartea moșului* o monografie a satului său și a întregii „Țări de piatră”, autoportretizându-se, expunându-și direct biografia, zugrăvind pe ai săi – tatăl, mama, frații și sora, vecinii, „fata munteană”, Sabinuța –, precum și câteva figuri tipice (moșul, olarul, păcurarul). Verismul tabloului se datorează și multitudinii regionalismelor înseerate, a căror întrebuintare susține și o altă intenție. Recursul frecvent la sintagme familiare, la variante fonetice și gramaticale respinse de uz și la cuvinte „urâte” vădesc străduința de a găsi o formulă nouă, incluzând și nepoeticul, precum și prin împrumuturile destul de consistente din folclor, mai ales din descântece și blesteme. Uneori formula nouă este direct și substanțial expresionistă, ca în *Rugă* („Pe creste vaier,/ Sălha plânge/ Fagii-s picurați de sânge/ Brazilii lacrimă rășină...”) ori în *Schimbare la față* („...ochii, faguri de tristețe, ți s-au obrintit./ Ce spaimă iscă ciutele-n frunzară,/ De pălesc afinii și alunii-n ceară?/ Norii, clopote de cenușe, s-au răzimat pe creste,/ Cum a sosit toamna aceasta, așa, fără veste?”). Cea de-a doua plachetă a lui C.C., *Carte de rugăciuni*, nu s-a păstrat în marile biblioteci; ea ar fi cuprins „rugăciuni” pentru țară, la mutilarea ei prin Dictatul de la Viena, o *Rugăciune a poetului transilvan*, precum și câțiva „psalmi”. În antologia din 1981 grupajului i se dă alt titlu, *Cântece cu călușul în gură*, aici fiind adunate, cu modificări substanțiale, și texte apărute inițial în reviste. Au fost adăugate, pare-se, și câteva noi, susceptibile să-i confere un mai pronunțat caracter protestatar, militant. În sprijinul acestuia sunt aduse, novator, procedee expresioniste, îndeosebi încastrarea în versuri a secvențelor prozastice, provenind uneori și din gazetărie ori chiar din limbajul funcționar-sc-administrativ, alături de construcții familiare, de sudalme, dar și de formulări „scandaloase”, precum în *Declarație* („Subsemnatul, V. Copilu Cheatră, poetul moșilor, declar pe propria mea răspundere că [...] Dumnezeu s-a făcut de minune [...] umblă cu cioara vopsită”), în *Memorandum* („Noi, V. Copilu Cheatră, Mihai Beniuc, Ion Th. Ilea și alții,/ Poeți și avocați neplătiți ai neamului nostru/ Cerem să nu mai fim duși de nas, cu grumazii în

căpăstru...”) ori în *Protestez* („Protestez împotriva condamnării visului la moarte/ Și a credinței să zacă sub zăbrele/... împotriva hatului de la Feleac”). Sunt însă și poezii în forma tradițională, cultivată de George Coșbuc ori de Octavian Goga, precum *Noi n-avem țară de vânzare*, *Popas la Albac*, *Gloata*, precum și altele în tipar folcloric (*Blestem*, *Doina*, *Pe dealul Feleacului*). Sumarul este completat de texte ce au în centrul lor figura mitică a celui tras pe roată la Alba Iulia (*Testamentul lui Horia*, *Rugăciunea mamei lui Horia*), de meditația înfiorată în fața războiului (*Batoza*) și de un crez artistic (*Destinul poetului transilvan*). „Ocazională” este și placheta *Bună dimineața, Țară!*, odă patriei reîntregite cu Ardealul de Nord. Noutatea constă aici în punerea alături de un *Manifest* inițial a unui imn cu aparență de acatist („Bucură-te, Țară, bucură-te, țară/ C-a trecut peste tine și urgia asta amară/... Ci bucură-te, țară: azi e sărbătoare/... Bucură-te că de dimineața până seara/ Nu ne slăvim decât Biserica, Voievodul și Țara!”). Antologia *Cântecul moșilor* mai cuprinde ciclurile scrise în perioada de tăcere ce i s-a impus autorului – *Orga de bazalt*, *Rădăcini*, *Transilvania*, cărora li se adaugă „cantata pentru Eminescu”, *Voievod peste cuvinte*. Experiența celor două decenii de excomunicare, autocenzura, dar și vârsta au temperat ceea ce unora le păruse „anarhism” îndeosebi în primele două plachete ale „poetului moș”. Acesta, revenit la fâgașul clasicismului, înmulțește odele dedicate patriei, cântând „orga de bazalt” a Detunatei, simbol al provinciei natale, preamărindu-i spiritele tutelare, proiectate în mit – Horia, Avram Iancu, tribunii, Școala Ardeleană, apoi și pe cei din Antichitate – Traian, Decebal, Burebista. Într-un grupaj, *Rădăcini*, este reînviată copilăria, într-un cadru precizat până la cele mai mici detalii toponimice și onomastice. Realizări superioare sunt însă poemele declamatorii *Balada graiului*, *Carmen Patriae* și, mai ales, *Voievod peste cuvinte*, atât în latura creației de metafore, cât și a cantabilității, a unui soi de „poezie pură”. Din păcate, n-au fost ocolite cu totul primejdiile inerente, manierismul și verbiajul incontinent. Două volume de poezii ale lui C.C., *Iara* și *Ulița copilăriei*, cuprind dezvoltări în fapt ale grupajului *Rădăcini*, precum și variațiuni pe tema iubirii de patrie și a crezului artistic. O noutate o reprezintă, în *Iara*, locul făcut poeziei erotice, în registru elegiac, din ciclul *Constelația Iuliei*. Poetului din *Cartea moșului* i se datorează vădit părțile descriptive și dialogurile

din povestirile cuprinse în volumașul *Viața lângă cer*, nu însă și portretele personajelor, din care doar unele au relief. C.C. este însă aici încă ucenic, fără o bună cunoaștere a vieții și fără o capacitate deosebită de invenție epică. Ca atare, subiectele povestirilor țin mai mult de o anecdotică banală, nesemnificativă. Un oarecare progres se constată în fragmentele publicate din proiectata trilogie, a căror acțiune e plasată în lumea „momârlanilor” din Munții Vâlcăului, ori a „holoangărilor” (căutătorii de aur). Dintre romanele lăsate în manuscris, unul singur a fost tipărit, *Craiul munților*. Acesta, în fapt, este o biografie romanțată, ce intră uneori chiar în registrul studiului istoric, cu accente polemice.

SCRIERI: *Cartea moșului*, Mediaș, 1937; *Viața lângă cer*, Sibiu, 1939; ed. 2, Zlatna, 1943; *Carte de rugăciuni*, Sibiu, 1941; *Bună dimineața, Țară!*, Cluj, 1945; *Voievod peste cuvinte*, pref. Al. Dima, Madrid, 1979; *Cântecul moșilor*, pref. I.D. Bălan, București, 1981; *Iara*, Cluj-Napoca, 1989; *Psalmii solomonarului de la Groapa Papei*, Brașov, 1995; *Ulița copilăriei*, Brașov, 1998; *Craiul munților*, îngr. și postfață Ion Topolog Popescu, Brașov, 1998. **Antologii:** *Cântece noi despre Avram Iancu*, Timișoara, 1968; *Cântece pentru Avram Iancu*, Arad, 1972; *Iancule, ce mândru ești!*, Alba Iulia, 1972.

Repere bibliografice: Octav Șireagu, *Noua poezie ardeleană*, „Ogorul”, 1936, 10; Gabriel Țepelea, „*Cartea moșului*”, GR, 1937, 4; Ovidiu Papadima, „*Cartea moșului*”, G, 1937, 8; Corneliu Albu, *Poezia d-lui V. Copilu Cheatră*, „Patria”, 1937, 82; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 857, *Ist. lit.* (1982), 943; Aurel Marin, „*Carte de rugăciuni*”, GT, 1942, 72; V. Spiridonică, „*Viața lângă cer*”, TR, 1944, 835; George Drumur, „*Viața lângă cer*”, „*Bucovina literară*”, 1944, 91; Al. Dima, *Un poem de V. Copilu Cheatră*, AST, 1979, 2; Constantin Sorescu, *Resurecția Septentrionului*, SPM, 1981, 552; Nicolae Țirioi, „*Cântecul moșilor*”, O, 1981, 46; Al. Husar, *V. Copilu Cheatră – bardul moșilor*, AST, 1982, 4; Ion Itu, *Mitologie și topos românesc*, TR, 1982, 28; Ion Buzași, *V. Copilu Cheatră – poezia istoriei*, T, 1987, 4; Bălan, *Repere*, 139–155; Cristian Stamatoiu, *Și iară la Iara*, VTRA, 1989, 10; Const. Musteață, *Cu Țara Moșilor în suflet*, „Phoenix” (Oradea), 1992, 24–26; *Dicț. scriit. rom.*, I, 655–656; Dumitru Mălin, *O ipostază a expresionismului poetic transilvănean – V. Copilu Cheatră*, Cluj-Napoca, 2007. **V.D.**

CORBASCA, Vladimir (pseudonim al lui Vasile Cazan; 30.XII.1896, Corbasca, j. Bacău – 1.I.1978, București), prozator, poet, publicist. Este fiul Elenei și al lui Atanase Cazan, învățător. Absolvent al Facultății de Drept, s-a consacrat și preocupărilor literare, pe lângă profesia de avocat.

C. a fost căsătorit cu una din fiicele lui N.N. Beldiceanu. Debutază cu versuri în 1921 la „Viața studențească” și colaborează cu poezie și proză la „România nouă”, „Straja”, „Rampa”, „Flacăra”, „Adevărul literar și artistic”, „Convorbiri literare”, „Universul”, „Familia” ș.a. A fost redactor la „Mișcarea umanitară” și la „Limba română” (1929–1932), prin aceasta din urmă urmărind să educe gustul literar al cititorilor tineri. În acest scop a obținut colaborarea unor scriitori precum Camil Petrescu, Perpessicius, Gib I. Mihăescu ș.a. În 1929 C. a publicat un proiect al unui cod al cărții, prin care se urmărea reglementarea juridică a comerțului cu cartea. În 1936 devine membru al Societății Scriitorilor Români. A folosit și pseudonimul Simona Basarab.

C. debutează editorial în anul 1927 cu o culegere de nuvele intitulată *Robii pământului*. Atenția prozatorului se concentrează asupra unei umanități năpăstuite, trăind izolată în sate uitate de lume. Incursiunea în viața celor sărmani îi oferă prilejul de a expune, într-o formulare vagă, idei socialiste, care mai târziu vor fi mult mai răspicată exprimate. Romanul *Ninoni* (1931) reprezintă un prim volum dintr-o serie proiectată, dar care nu s-a realizat, protagonistul trebuind să fie urmărit în copilărie, adolescență și tinerețe. Deși încearcă să pătrundă în sufletul de copil, scriitorul creează un personaj neverosimil, ce săvârșește un noian de fapte bune, fiindu-i atribuite o putere de judecată și de acțiune mult prea mature. *Ninoni* este imaginat artificial, ca o ilustrație a unor precepte de bună conduită, personaj-model dintr-un „manual” al bunului „cercetaș”. În *Tananica* (1935), roman cu vădite intenții moralizatoare, C. oferă locuitorilor de la sate o pildă privind modul în care ei ar trebui să acționeze în raporturile cu autoritățile. Ideea luptei de clasă – parte esențială a ideologiei adoptate de autor – își găsește ilustrarea atât în împotrivirea țăranilor la nedreptate, cât și în imposibilitatea reconcilierii unor grupuri sociale cu interese opuse, fie și prin intermediul iubirii dintre doi tineri. Narațiunea, altfel alertă, conține și întâmplări atractive prin neprevăzutul lor. Volumul de versuri *Sgomotul uzinelor* (1928) este excesiv marcat de patos social, proletar.

SCRIERI: *Robii pământului*, București, 1927; *Sgomotul uzinelor*, București, 1928; *Ninoni*, București, 1931; *Tananica*, București, 1935.

Repere bibliografice: Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, III, 437; F. Dominic, „*Ninoni*”, U, 1931, 331; Ionel Jianu, *Ecran literar*, RP, 1931, 4138; Romulus Demetrescu, „*Tananica*”,

PLI, 1935, 4–5; Călinescu, *Opere*, II, 942–944; Perpessicius, *Opere*, V, 182–183; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 851, *Ist. lit.* (1982), 937; G.G. Ursu, *Tecuciul literar*, Bârlad, 1943, 139.

O.I.

CORBEA, Andrei (pseudonim al lui Andrei Hoișie; 15.XII.1951, Iași), germanist, traducător. Este fiul Silviei Hoișie (n. Korber) și al lui Beno Hoișie, medici. Urmează cursul secundar la Liceul „C. Negruzzi” din Iași. În 1970 se înscrie la Facultatea de Filologie, secția limba germană – limba și literatura română, a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, pe care o va absolvi în 1974. Profesor o vreme la câteva școli ieșene, frecventează în paralel și Facultatea de Istorie, obținând licența în 1979. Un an mai târziu este angajat cercetător la Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași, în colectivul ce elabora *Dicționarul literaturii române în secolul al XX-lea*, pentru ca, în 1982, să devină asistent la Catedra de germană a Universității ieșene. Bursier al Fundației „Alexander von Humboldt”, efectuează mai multe stagii la instituții de învățământ universitar din Germania. Concomitent își pregătește doctoratul în domeniul teoriei literaturii, teza fiind susținută în 1988. Conferențiar și șef de catedră (1990), profesor (1995), este totodată coordonator al secției de jurnalistică a Facultății de Litere din Iași și director al Editurii Universității „Al. I. Cuza”. A fost în repetate rânduri profesor-asociat al unor instituții de învățământ superior din Germania (Siegen), Franța (Paris), Elveția (Fribourg) și Austria (Viena). Face parte și din asociațiile internaționale ale germaniștilor și comparatiștilor, este membru al Academiei de Științe din Erfurt, *doctor honoris causa* al Universității din Konstanz, instituție cu un rol important în biografia lui; a fost distins cu Premiul Herder (1998) și cu Premiul „Jakob și Wilhelm Grimm” (2000). A avut o scurtă experiență diplomatică, în calitate de ambasador al României la Viena (2005–2007). Activitatea științifico-publicistică, începută în 1970 la „Viața studențească”, se concretizează în numeroase studii și articole apărute în reviste românești, precum „Alma Mater” – „Dialog” (la care mai bine de peste un deceniu este redactor, apoi redactor-șef adjunct și director), „Revista de istorie și teorie literară”, „Secolul 20”, „România literară”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „Convorbiri literare”, „Steaua”, „Vatra”, „Neue Literatur”, „Caiete critice”, „Contrapunct”, „Observator cultural” ș.a., ori străine, precum „Der Pfahl”, „Arcadia”,

„Neohelikon”, „Revue germanique internationale”, „Sprachkunst”, „Südostdeutsche Vierteljahresblätter” ș.a., în acestea din urmă semnând îndeobște Andrei Corbea-Hoisie. Coordonează, de asemenea, mai multe volume colective din seria „Contribuții ieșene de germanistică”. Alături de câteva ediții publicate în Germania și după mai multe traduceri în românește (din Hans Robert Jauss, Valeriu Marcu, Theodor W. Adorno), încredințează tiparului mai multe lucrări, cea dintâi carte personală fiind *Ego, Alter, Alter Ego*, apărută în 1993.

Precizate foarte devreme și astfel beneficiind de o temeinică formație, domeniile de interes științific ale lui C. – germanistica, teoria literaturii și comparatistica, precum și studiile culturale – comunică amplu între ele. În numeroase studii germanistul se ocupă de mari scriitori (Schiller, Thomas Mann, Franz Kafka, Bertolt Brecht, Ernst Jünger, Friedrich Dürrenmatt, Max Frisch) sau de eseistul, istoricul și politologul Valeriu Marcu, pe care l-a restituit atât culturii germane, cât și celei române. Și-a investit formația de istoric în cercetarea unor cazuri de interferență și comunicare culturală între spațiul german și cel românesc, pe o largă paletă temporală, mergând de la povestirile germane despre Vlad Țepeș până la „modelul german” al Junimii. Explorează cel dintâi colecția germană de știri și „noutăți” politice *Theatrum europaeum*, tipărită mai bine de o sută de ani, începând cu 1618, de familia de editori Merian, din punctul de vedere al „imaginii” colportate în Occident despre Principatele Române și locuitorii lor. Interesul pentru asemenea momente de „întâlnire”, ce valorifică investigații minuțioase în arhive și colecții documentare, este dublat de reflecția teoretică și metodologică asupra imagologiei, ca domeniu al unui comparatism eliberat de mecanismul europocentrist al influențelor, ca și de fetișismul estetizant al istoriografiei literare. Discipol al unor specialiști români precum Adrian Marino, Alexandru Dușu, Paul Cornea, C. este pasionat, în același timp, de deschiderea teoretică inițiată, prin estetica receptării, de Școala de la Konstanz, pe care, inclusiv prin traducerea (1983) și comentarea unor texte fundamentale ale lui Hans Robert Jauss, o introduce, printre cei dintâi, în orizontul teoretic al studiilor literare din România. Între istorie și hermeneutică, cultivate ca principale coordonate ale unei abordări echilibrate, în sensul considerării textului literar ca punte de comunicare între

polul „producției” și cel al „receptării”, pentru cercetător deopotrivă de relevante în operațiunea de determinare a „valorii”, este articulat demersul din eseurile incluse în volumul *Eu, Alter, Alter Ego*. Un pas mai departe îl reprezintă construcția teoretică din *Despre teme* (1995), unde, prin apelul la concepte curente ale filosofiei sociale din panoplia școlii lui Theodor W. Adorno, sunt propuse dezbatereii câteva dileme esențiale privind „dimensiunea antropologică a literaturii”, printre care și cea privitoare la sensul estetic al „creației sociale”. Ulterior, și în continuarea acestor investigații preeminente teoretice, cercetătorul își focalizează atenția asupra relației dintre fundalul cultural și performanța literară, terenul predilect pe care și-l alege constituindu-l cultura și literatura germanofonă a Europei Centrale, cu un accent deosebit asupra Bucovinei și a „civilizației cernăuțene” de sorginte habsburgică, pe care încearcă să o definească drept expresie a unui *habitus* social de tip urban adânc înrădăcinat în ideologia burgheză și liberală a Vienei veacului al XIX-lea. În volumele *Paul Celan și „meridianul” său* (1998), ca și în *Czernowitzer Geschichten* (2003), sunt examinate premisele ce au concurat la apariția unei literaturi „regionale” atipice, cosmopolită și modernă, reprezentată de acel „cor nevăzut” de autori germanofoni, mai cu seamă evrei, din Bucovina interbelică și postbelică, scriitori însoțind marile figuri ale poeziei germane de după 1950, precum Paul Celan și Rose Ausländer. Pretutindeni cunoașterea aprofundată a contextului cultural și social-politic, bazată pe o documentare întreprinsă cu acribie, năzuind spre exhaustivitate, se împletește cu pătrunderea, ajutată de instrumente de ultimă oră, bine puse la punct, în inima textelor literare, nu o dată extrem de dificile, chiar ermetice. Remarcabilă este și calitatea expunerii, care, atunci când e în românește, adaugă preciziei și sobrietății științifice o suplețe a frazei și o bogăție a lexicului ce atestă un exercițiu îndelungat, participare afectivă și, pe alocuri, chiar o „contaminare” beletristică. Evidente sunt aceste calități și în tălmăcirile realizate de C., îndeosebi în aceea a lucrării lui Hans Robert Jauss, veritabilă performanță, dat fiind stilul complex, bogat în invenții lexicale al autorului german, și în *Minima Moralia* a lui Th. W. Adorno (tradusă în 1999), unde se conservă aliajul, adesea incandescent, de filosofie și memorialistică, propriu textului original. Prin transpunerea în limba română a *Teoriei estetice*

a lui Theodor W. Adorno (2005, în colaborare) și a *Dialecticii Luminilor*, ce are ca autori pe Max Horkheimer și pe Theodor W. Adorno (2012), C. are o contribuție importantă la introducerea în cultura românească a câtorva mari lucrări de filosofie și estetică ale Școlii de la Frankfurt.

SCRIERI: *Johann Wolfgang Goethe. 1832–1982* (în colaborare), Iași, 1982; *Interferențe culturale româno-germane* (în colaborare), Iași, 1986; *Interferențe culturale româno-germane. Franz Kafka* (în colaborare), Iași, 1988; *Kulturlandschaft Bukowina. Studien zur deutschsprachigen Literatur des Buchenlandes nach 1918* (în colaborare), Iași, 1990; *Ego, Alter, Alter Ego*, Iași, 1993; *Despre teme. Explorări în dimensiunea antropologică a literaturii*, Iași, 1995; *Metropole und Provinzen in Alt-Österreich* (în colaborare), Viena–Köln–Weimar, 1996; *Paul Celan și „meridianul” său. Repere vechi și noi pe un atlas central-european*, Iași, 1998; *Paul Celan. Biographie und Interpretation. Biographie et interprétation* (în colaborare), Konstanz–Paris–Iași, 2000; *Czernowitzer Geschichten. Über eine städtische Kultur in Mittel(Ost)europa*, Viena–Köln–Weimar, 2003; *Brücken schlagen. Studien zur deutschen Literatur* (în colaborare), München, 2004; *La Bucovine. Éléments d'histoire politique et culturelle*, Paris, 2004; *Umbruch im östlichen Europa. Die nationale Wende und das kollektive Gedächtnis* (în colaborare), Innsbruck–Viena–München–Bozen, 2004; „Czernowitz bei Sadagora”, *Identität und kulturelles Gedächtnis im mitteleuropäischen Raum* (în colaborare), Iași–Konstanz, 2006; *Deutschsprachige Öffentlichkeit und Presse in Mittelost- und Südosteuropa (1848–1948)* (în colaborare), Iași–Konstanz, 2008; *Immanuel Weissglas (1920–1970). Studien zum Leben und Werk* (în colaborare), Iași–Konstanz, 2010; *Diskurse der Aufklärung* (în colaborare), Iași–Konstanz, 2012; *Prolegomene la un dicționar al presei de limbă germană din Bucovina istorică. 1848–1940* (în colaborare), Iași, 2012. **Ediții:** Valeriu Marcu, *Die Vertreibung der Juden aus Spanien*, München, 1991, „Ein Kopf ist mehr als vierhundert Kehlköpfe”, Konstanz, 2002, *Czernowitz. Jüdisches Städtebild*, pref. edit., Frankfurt am Main, 1998. **Traduceri:** Hans Robert Jauss, *Hermeneutică literară și experiență estetică*, pref. trad., București, 1983; Valeriu Marcu, *Machiavelli*, București, 1993; Mirjam Korber, *Deportiert. Jüdische Überlebensschicksale aus Rumänien 1941–1944*, Konstanz, 1993; Theodor W. Adorno, *Minima Moralia. Reflecții dintr-o viață mutilată*, București, 1999, *Teoria estetică*, postfața trad., Pitești, 2005 (în colaborare cu Gabriel H. Decuble și Cornelia Eșianu); Paul Celan, *Meridianul și alte proze*, Paris–București–Ierusalim, îngr. și pref. trad., 2009; Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, *Dialectica Luminilor*, Iași–București, 2012.

Repere bibliografice: Adrian Marino, *Receptare, experiență estetică, hermeneutică*, TR, 1984, 15; Albert von

Brunn, „*Interferențe culturale româno-germane*”, *Germanisch-romanische Monatsschrift*, 1989, 1–2; Gerhard Damblemont, *Komparatistik in Rumänien*, „Arcadia”, 1990, 1; Wolfgang Schuller, *Weitblickender Weltwanderer*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 1991, 146; Emmerich Reichrath, *Nicht nur Verrisse*, Cluj–Napoca, 1991, 63–67; Liviu Antonesei, „*Ego, Alter, Alter Ego*”, CL, 1993, 9–10; Virgil Nemoianu, [Andrei Corbea], „The Comparatist”, 1995, 19, DM, 1998, 5, OC, 2004, 235; Monica Spiridon, *Temele dialogului*, LCF, 1995, 30; Grete Tartler, *Marginile ca „subconștient” al Europei*, RL, 1997, 10; Z. Ornea, *Paul Celan și Bucovina natală*, RL, 1998, 42; Peter Motzan, „Czernowitz. Jüdisches Städtebild”, SV, 2000, 4; Lefter, *Critica*, 340–342; Alexander Kluy, *Geistvolle Geisterstadt*, „Rheinischer Merkur”, 2004, 3; Gert Pickel, „*Umbruch im östlichen Europa*”, „Historische Literatur”, 2005, 3; Patrick de Sinety, „*La Bucovine*”, „Revue des deux mondes”, 2005, iulie–august; Martin Hainz, „Cernowitzer Geschichten”, „Arcadia”, 2005, 1; Sorin Lavric, *Jocul dialectic*, RL, 2007, 37; Stefan Lemny, „*La Bucovine. Éléments d'histoire politique et culturelle*”, „Revue d'histoire moderne et contemporaine”, 2008, 2; Antonio Patraș, „*Meridianul și alte proze*” de Paul Celan, RL, 2010, 18. **V.D.**

CORBEA, Dumitru (6.IX.1910, Sârbi, j. Botoșani – 26.III.2002, București), autor de versuri, ziarist, prozator. Este fiul Ecaterinei (n. Filipescu) și al lui Dumitru Cobzaru, țărani. Lucrează ca băiat de prăvălie, argat la un boier, ucenic la un meșter stoler, este și copil de trupă. Elev mai întâi la o școală de cântăreți bisericești, intră apoi la Școala Comercială din Botoșani, pe care reușește s-o termine, și este angajat pedagog la Școala de Arte și Meserii. În 1934 vine la București, unde colaborează la revistele „Viața românească”, „Azi”, „Cuvântul liber”, „Vremea”. Frecventează cercul „Vieții românești” și cenaclul Sburătorul. Traversează un stagiul în mișcarea legionară, încheiat după asasinarea lui Mihail Stelescu, episod deplâns în spovedania-rechizitoriu *Acuz...* (1937). Atunci se înscrie în Partidul Comunist, motiv pentru care e arestat prima dată în același an, apoi în 1940. După 1944 lucrează ca redactor la „Scânteia”, corespondent de presă pe Frontul de Vest. C., care în 1945 își legalizează ca nume pseudonimul, mai deține funcții la „Flacăra”, „Luceafărul”, „Albina”. O vreme a fost ales în Biroul de conducere al Uniunii Scriitorilor.

C. scrie versuri de la șaisprezece ani, unele patriotice. Se impune cu volumul *Sânge de țaran* (1936), prefațat de Demostene Botez, care observă că poetul „prezintă ceva nou: viața de țaran cu toată cruzimea ei primitivă”, ceea ce se încadra

bine în vechiul program poporanist de demistificare a țăranului romantic sau sămănătorist. De aceea și stilul versurilor de început e intenționat „inestetic”, „urât”, cuvintele „sunt aspre, zgrunțuroase, arhitectura este bătoasă și sfidătoare”, cum remarcă tot Demostene Botez. Aceasta e caracteristica versiunilor din volumele antebelice *Război* (1937), *Nu sunt cântăreț de stele* (1940), dar motivele țărănești și accentele de revoltă apar adesea și după război, ca în *Hrisovul meu* (1947). Treptat, trec în prim-plan temele vremii, C. dând curs abundant comenzii partinice. Exaltă agitatoric „zeii” autohtoni ai zilei („Născuți în vârtej de lupte,/ Ana, Luca și Gheorghiu-Dej/ și cu ei mii și mii,/ milioane,/ din uzine, din câmpii,/ s-au ridicat, unul ca unul mai neînfricat”) sau glorifică „Armata Sovietică,/ pe Marele Stalin,/ Poporul Sovietic” în versificări așezate în fruntea unei puzderii de plachete apărute aproape concomitent, între 1945 și 1949: *16 milioane*, *Scrisori de pe front*, *Torente*, *Clocot. Plânsete de clopot. Răsărit de soare*, *Balade*, *Doftana*, *Balada celor patru mineri*. Frapează totuși, ca notă dominantă, nu festivismul, ci vehemența mesajului vindicativ. Din vechiul fond resentimentar al liricii care striga revolta față de împilarea și umilințele țăranului se nutrește acum un activism incitator în slujba urii ideologice: „Mai e-ntunerice încă-n țară,/ Fasciștii stau la pândă iar,/ Și ca flămânzii lupi de codru/ În preajma satelor apar. [...] De partea lor stau toți tâlharii/ Brătienii putrezi de bogați,/ Maniu și Vaida ce-mpușcat-au/ La Grivița pe-ai noștri frați;/ Își fac curaj și urlă-a moarte/ S-au strâns în haite, ies la drum,/ Dar judecata lor e-aproape,/ E-aproape ziua lor de-acum”. C. este și autorul unor scenarii cu subiect istoric: *Bălceștii* (1948), *Barbu Lăutaru* (1954), publică mai multe volume de proză memorialistică adusă realist-socialist din condei: *Așa am învățat carte* (1955), *Recruții* (1956), *Bădia* (1966), de asemenea, note de călătorie: *De peste mări și țări* (1959). Conferințe, articole pe temele oficiale ale epocii sunt strânse în volumul *Anotimpuri* (1956), pe când *Puntea* (1963) e o culegere cuprinzând povestirile *Așteptare*, *Rudele*, *Tragedia unei fete*, *Decembrie*, *Puntea*. Romanul *Primejdia* (1976) evocă sub formă de jurnal evenimente din cel de-al Doilea Război Mondial, în cadrul cărora e proiectată figura contradictorie (amestec de eroism și lașitate) a unui comunist. C. a continuat să semneze până târziu

memorii, proze și versificări, rămânând un exponent al realismului socialist.

SCRIERI: *Sânge de țăran*, pref. Demostene Botez, Iași, 1936; *Acuz...*, București, 1937; *Război*, pref. C. Rădulescu-Motru, București, 1937; *Nu sunt cântăreț de stele*, București, 1940; *16 milioane*, București, 1945; *Scrisori de pe front* (în colaborare), București, 1945; *Torente*, București, 1945; *Clocot. Plânsete de clopot. Răsărit de soare*, București, 1945; *Balade*, București, 1945; *Singura cale*, București, 1946; *Hrisovul meu*, București, 1947; *Bălceștii*, București, 1948; *Balada celor patru mineri*, București, 1949; *Doftana*, București, 1949; *Anii tineri*, București, 1951; *Barbu Lăutaru*, București, 1954; *Versuri alese*, București, 1954; *Așa am învățat carte*, București, 1955; *Pentru inima ce arde*, București, 1955; *Anotimpuri*, București, 1956; *Recruții*, București, 1956; *De peste mări și țări*, București, 1959; *Nu sunt cântăreț de stele*, București, 1960; *Poezii*, pref. Valeriu Râpeanu, București, 1962; *Povestind copiilor*, București, 1962; *Puntea*, București, 1963; *Bădia*, București, 1966; *Sânge de țăran*, pref. George Ivașcu, București, 1972; *Patima dreptății*, București, 1973; ed. pref. Ion Brad, București, 1988; *Primejdia*, București, 1976; *Ritm și viteză*, București, 1980; *Memorii*, București, 1982; *Sufletul cuvintelor*, București, 1984; *Mărturisiri*, București, 1987; *Fabule*, București, 2000.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, VII, 286–287, XI, 135–136; Călinescu, *Opere*, III, 1127; Octav Șuluțiu, „*Singura cale*”, „Apărarea”, 1947, 40; Mihai Gafița, *Despre poeziile lui Dumitru Corbea*, ST, 1956, 5; Constantin Cubleșan, „*Povestind copiilor*”, TR, 1962, 27; Fănică N. Gheorghe, „*Poezii*”, GL, 1962, 33; Valeriu Cristea, „*Puntea*”, GL, 1964, 4; Mirela Roznovanu, „*Primejdia*”, RL, 1977, 3; *Lit. rom. cont.*, I, 151–154; Cornel Ungureanu, „*Memorii*”, O, 1983, 33; Mihai Ungheanu, „*Memorii*”, LCF, 1983, 9; Aurel Martin, „*Patima dreptății*”, RL, 1988, 25; *Dicț. scriit. rom.*, I, 656–657; Popa, *Ist. lit.*, I, 555–556, *passim*. **M. Vs.**

CORBEA, Teodor (c. 1670, Brașov – c. 1725), cărturar, traducător, autor de versuri. Ca descendent al unui neam de preoți și gocimani (epitropi) brașoveni slujind, de generații, bisericii din Șchei, C. va dobândi o instrucție solidă. Pe la 1690 trecea, cu doi dintre frații săi, în Țara Românească, punându-se în slujba voievodului Constantin Brâncoveanu; e logofăt de cancelarie (cunoaște latina, rusa și maghiara, participând la redactarea corespondenței externe, sub îndrumarea stolnicului Constantin Cantacuzino) și, în mai multe rânduri, tainic sol domnesc în Rusia sau în Moldova lui Dimitrie Cantemir. Știindu-se expus în fața turcilor, se va expatria în urma bătăliei de la Stănilești (1711). Îndeplinește funcții de tălmăci și „vel pisar i canțelar” și în serviciul țarului Petru I.

O misiune diplomatică în Lehia constituie subiectul *Însămănării pentru solia mai marelui meu frate David ceașu* (1698), întâiul manuscris lăsat de C. Pretext pentru călătoria mesagerului brâncovenesc era încoronarea de dată recentă, în Polonia, a lui August al II-lea, țelul secret stând însă, mai degrabă, în confidențele schimbate cu un rohmistru („căpitan”) Turculeț (trimis al domnului Moldovei) pe tema rezistenței comune împotriva Porții ori a tendințelor, abia disimulate, de expansiune ale statelor vecine. Altminteri, dincolo de motivarea ei pragmatică, „voroava” pusă în pagină cu sâng de fratele mezin se va dezvălui lecturii „inocente”, privirii cititorului modern, și ca o veritabilă narație „de epocă”, atrăgătoare prin discursul inteligent, replica vie ori naiv duplicitară, tonul prevenitor, volutele limbajului arhaic. Solicitat de Mitrofan, episcop al Buzăului, C. alcătuia, către 1700, un prim, la noi, și amplu lexicon latin-român, echivalând peste 37 000 de cuvinte, sub titlul *Dictiones latinae cum valachica interpretatione* (în paradigma celui similar, latin-maghiar, elaborat de Albert Molnár). Acest dicționar în manuscris, purtat ulterior spre Occident, schimbându-și după circumstanțe posesorul și (răs)cumpărat fiind, la Viena, de Inochentie Micu-Klein, va aparține în veacul următor lui Timotei Cipariu. În fine, după jumătatea vieții, în exil, jelind și el „de țara Domnului”, C. se încumetă a da o tălmăcire proprie, în versuri, a *Psaltirii*, fără a egala virtuozitatea predecesorului „artist” care fusese Dosoftei, dar întrecând cu mult în expresivitate pe ardeleanul Ioan Viski (cărui i se atribuie o nouă și modestă transpunere în stihuri a psalmilor, datând de la 1697). Interesează, în *Psaltirea* lui C., înrăurirea poeziei populare în metrică, dar mai ales utilizarea acesteia ca model stilistic. Predoslovia, izvodită în versuri rusești și românești, denotă un anume exercițiu în cultivarea spiritului, a elocinței.

SCRIERI: [*Psalmi*], în I. Bianu, *Introducere la Dosoftei, Psaltirea în versuri*, București, 1887, XLIX-LX; *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*, I, îngr. și introd. Alin-Mihai Gherman, Cluj-Napoca, 2001; *Psaltirea în versuri*, îngr. și introd. Alin-Mihai Gherman, București, 2010.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit. XVIII*, I, 37, 259, 351, 413, II, 233; Scarlat Struțeanu, *Doi umaniști ardeleni la curtea lui C. Brâncoveanu*, R, 1941, 1-2; Cartoian, *Ist. lit.*, III, 229; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 55, *Ist. lit.* (1982), 49; Geza Blédy, *Un dicționar latin-român din secolul al*

XVIII-lea printre manuscrisele Bibliotecii Brukenthal, SCL, 1960, 3; Ștefan Meteș, *Din relațiile noastre cu Rusia*, MA, 1960, 11-12; Gh. Cardaș, *Teodor Corbea, poet și traducător al „Psaltirii”*, MO, 1967, 1-2; Octavian Șchiau, Doina Curticăpeanu, „*Psaltirea*” lui Teodor Corbea, ST, 1967, 12; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 202, 219, 239, 561; *Ist. lit.*, I, 505-508, 515-516; Piru, *Ist. lit.*, I, 280-281; Gálđi, *Introducere*, 107-109; Panaitescu, *Contribuții*, 600-611; Șchiau, *Cărturari*, 34-35; *Dicț. lit.* 1900, 215-216; M. Gherman, *Experiment poetic în „Psaltirea” lui Teodor Corbea*, RITL, 1981, 2; Scarlat, *Ist. poeziei*, I, 63, 84-85, 111; Ciobanu, *Ist. lit.* (1989), 426-427; Păcurariu, *Ist. Bis.*, II, 101, 204-205; Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, tr. Maria Șerbănescu și Sabina Drăgoi, București, 1996, 184-187; Alin-Mihai Gherman, *Cele două Rome ale lui Teodor Corbea, „Romania Orientale”* (Roma), 2001; Al. Andriescu, *Psalmii în literatura română*, Iași, 2004, 51-55. **R. Ș.**

CORBEANU, Nicolae (10.VII.1935, Arad), prozator. Este fiul Draghinei Corbeanu (n. Crucean), profesoară, și al lui Aurel Corbeanu, magistrat. După școala primară făcută la Birchiș, județul Severin (1941-1945), și liceul frecventat la Arad (1945-1952), urmează cursurile Facultății de Filologie a Universității din București (1952-1957). Implicat, după evenimentele din Ungaria, în agitațiile studențești din toamna anului 1956, este exclus din UTM, fapt ce îi va marca evoluția ulterioară. Este profesor de limba română la Macea, județul Arad (1957-1958), la diverse școli profesionale și generale din Arad, precum și la Institutul Pedagogic din același oraș (1958-1966), după care devine asistent, apoi lector de literatura română la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara (1966-1973). În 1973 s-a stabilit în Republica Federală Germania, unde, din 1975, lucrează în calitate de colaborator extern, apoi ca redactor permanent până în 2000, când se pensionează, la postul de radio Deutsche Welle din Köln.

Amintirile unui laș (1998) se cheamă cartea de memorii publicată de C. Un titlu șocant și o confesiune și mai șocantă, pentru că nimeni nu recunoaște de bunăvoie că a fost laș într-o împrejurare a vieții sale și cu atât mai puțin vrea să accepte faptul că, în genere, comportamentul lui în regimul totalitar nu a fost deloc eroic. C. își asumă acest risc și dezvăluie cu maximă sinceritate slăbiciunile și erorile pe care cei mai mulți le ascund cu grijă. Faptul, de pildă, că la începutul anilor '60 n-a putut rezista presiunilor morale și șantajului exercitat asupra sa de Securitatea din Arad și a acceptat să colaboreze

cu odioasa instituție. *Amintirile unui laș* reprezintă un roman indirect (sintagma lui Mircea Eliade), un roman autobiografic, bine scris, fluent, într-un stil franc, concis. Paginile despre copilăria bănățeană sunt admirabile și amintesc de prozele lui Sorin Titel. Când părinții se mută la oraș, tânărul C. se adaptează repede, învață să fie discret și să nu spună ce nu trebuie. I se predă în școală și în familie o pedagogie a fricii și a dublului limbaj. La Facultatea de Filologie din București, unde vine în plină teroare stalinistă, tânărul arădean întâlnește o altă lume, dar cu aceeași frică teribilă intrată în oase ca frigul. În amfiteatre apar mari profesori (Tudor Vianu, Iorgu Iordan, Al. Rosetti), dar și numeroși impostori de care studenții râd pe înfundate. Au loc, aproape ritualic, „ședințe de demascare”, și cu cât se apropie celebrul „moment al repartizărilor”, cu atât zelul revoluționar al unora crește în proporție geometrică. O confesiune gândită ca o eliberare morală. Naratorul ei, exclus din UTM (ceea ce echivala cu o condamnare la marginalizarea socială, la eliminarea din sfera culturii și accesul, sigur, la condiția de oaie neagră a tuturor serviciilor de cadre), ajunge profesor într-un sat de pustă, apoi reușește să fie acceptat profesor la o școală profesională din oraș. Este un om citit, un eminent profesor (nu o spune el, o spun alții), iubește muzica și teatrul, nu trage chiulul și încearcă să iasă din combinație. Adică să fugă din sistem. Până să izbutească, Securitatea arădeană îl vânează și, amenințându-l, șantajându-l, supunându-l unei presiuni bine regizate, îl agață. Scena cedării (capitolul *Pactul cu diavolul*) este realmente dramatică. După zece ore de anchetă, tânărului intelectual i se pun în față alternativele: să intre în pușcărie (și să dispară) sau să colaboreze cu Securitatea. Acceptă, la capătul puterilor, a doua soluție. C. se prezintă, cu o cruzime de analist modern, ca un laș. Un laș care are tăria să-și judece sever faptele și să le transpună în planul conștiinței morale. Volumul *Amintirile unui laș* este o jupuire de sine, pe viu. Altă carte, *Vara transfugului* (2003), e tot o autoficțiune romanescă, o istorie „cu cheie”, cu trimiteri, ușor de identificat, la întâmplări, situații și personaje din cercul emigrației intelectuale românești, pe când *Letopisețul unui european moderat* (2005) reunește tablete citite la Deutsche Welle sau apărute în presa scrisă, îndeosebi în „Orizont”. Lucrate cu vervă, ele au un caracter discret satiric, decupând cu umor și spirit de

observație chestiuni dintre cele mai diverse legate de identitate, mentalități și moravuri (inclusiv culturale sau politice) europene la început de mileniu. Atitudinea comentatorului e ambivalentă; el e un moralist atent la datele naturii umane, dar și un spirit lucid, care își refuză luxul iluzionării.

SCRIERI: *Amintirile unui laș*, București, 1998; *Vara transfugului*, București, 2003; *Letopisețul unui european moderat*, București, 2005.

Repere bibliografice: Simion, *Fragmente*, II, 274–276; C. Stănescu, *Un agent al fricii*, ADV, 1998, 9 mai; Dan Stanca, *În căutarea timpului trecut*, RMB, 1998, 28 mai; Cornel Ungureanu, *Literatură nonfictivă: „Amintirile unui laș”*, O, 1998, 5; Gabriel Dimisianu, *Mântuirea prin mărturisire*, RL, 1998, 21; Călin Căliman, *„Amintirile unui laș”*, CNT, 1998, 50; Bogdan Popescu, *Sfârșitul între paranteze*, CC, 2003, 6–8; Manolescu, *Enciclopedia*, 196. **E. S.**

CORBU, Daniel (07.IV.1953, Târgu Neamț), poet, eseist. Este fiul Casandrei (n. Vâju) și al lui Ioan Tanasă, țărani din Vânătorii Neamțului. A urmat liceul la Roznov (1971–1976) și cursurile Facultății de Filologie, secția română – franceză, din cadrul Universității din București (1977–1983). În tot acest timp a practicat, pe rând, meseriile de operator chimist, laborant, profesor suplinitor, instructor de teatru și metodist. Mai târziu a fost corector, consilier cultural și apoi director al Casei de Editură Panteon din Piatra Neamț (1993–1997). După 1998 întreaga activitate îi este legată de orașul Iași. Astfel, până în 2009 este muzeograf la Bojdeuca „Ion Creangă”, iar ulterior director adjunct al Muzeului Literaturii Române (în 2011–2012 director interimar). Concomitent, din 2001 e consilier editorial la Princeps Edit, fondează în 2004 și conduce revista „Feed Back”, fiind și președinte al Asociației Culturale Feed Back. Și-a susținut teza de doctorat cu titlul *Rostirea postmodernă. Generația poetică '80 în literatura română* în 2007. A debutat la revista „Amfiteatru”, în 1975, cu un grupaj de versuri, iar editorial în 1984 cu volumul *Intrarea în scenă*. I s-au acordat Premiul CC al UTC (1984), Premiul Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor (1993, 2006), Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler (2004), Ordinul „Mihai Eminescu” al Președinției Republicii Moldova (2010), Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române (2011) ș.a. În 2003 pseudonimul i-a devenit nume oficial.

În *Intrarea în scenă*, prima carte a lui C., gestul poetic este investit destul de mimetic cu o valoare

de act-limită, debutantul arborând teatral o atitudine sentențios-moralizatoare. În *Plimbarea prin flăcări* (1988) se preferă totuși o atitudine mai autenticistă, chiar dacă într-o formă elegiacă și solemnă. Nevoia confesiunii și a găsirii identității de sine prefigurează de pe acum motivul recurent al oglinzii, central în *Preludiu pentru trompetă și patru pereți* (1992). Oglinda recrează imaginea exteriorului într-un mod prin definiție imperfect și fragmentar; în aceste condiții, solitudinea devine o stare provocată, supravegheată și tratată ca un ritual autoimpus („Și singurătatea-i o sărbătoare dacă știi s-o/ trăiești”). Discursivitatea dă însă impresia de monotonie, metafora apare în ipostaze dezambiguizate, iar retorismul sufocă sentimentele. Rămâne totuși timiditatea bătaioasă, retractilă și totodată orgolioasă, cu care C. își apără sensibilitatea și „nevindecata rană” care este poezia. Antologiile *Documentele Haosului* (1993), *Cântece de amăgit întunericul* (1996), *Duminica fără sfârșit* (1998) și iar *Documentele Haosului* (2003, 2011), care dispun poemele necronologic, oferă sinteze succesive ale temelor și motivelor lirice frecventate de autor. Refuzând contemplarea detașată și reflexivitatea temperată, poetul se crede un „damnat”, un crucificat pe altarul îndoielilor, își asumă cu devoțiune emfatică martiriul incertitudinilor și scrie poemele cu religiozitatea unui „ales” de sorginte romantică. Descoperirea sinelui și a lumii nu se face candid, ci într-o formă saturată de lecturi. Din mărturisirea afinităților esențiale, adevărate prezențe formative în copilărie („Zei ficși”), nu lipsește numele lui G. Bacovia, în descendența căruia pare că se situează poetul, deși îl deosebește gestulația amplă și încrederea în puterea poeziei de a făuri noi lumi. Ce salvează în bună parte poemele e însă scepticismul ivit din conștiința unui antecedent livresc, resimțit ca o piedică („presimțeam că voi rămâne închis într-o carte”), ceea ce duce la despărțirea de modele și idoli. Lectura a avut, într-adevăr, puterea ascensională („toată copilăria am crezut că citind/ îmi vor crește aripi”) atunci când poetul se închipuia urcând mereu „o golgotă de vorbe”. Dar și implicarea în existențial, care covârșește textualul, are accente patetice. Sortit spațiului recluzionar, poetul vrea să evadeze în teritorii confesive, „spre fericitul nicăieri” (cum sună și titlul unui volum din 1995), unde sentimentul să primeze asupra rațiunii. În *Manualul bunului singuratic* (1997) C. încearcă strategii lirice diverse, de

la sublimarea metaforică și aforistică la parabolă și monolog. Fire romantică, poetul relevă în *Cântece de amăgit întunericul* (1996) melancolii, nostalgii și elegii monocorde, într-un regim preponderent nocturn. Următoarele volume – *Evanghelia după Corbu și alte poeme* (2006), *Refugii postmoderne* (2007, 2011), *Apocalipsa de fiecare zi* (2008), *Poftiți, Domnule Kafka!* (2010), *Viața de fiecare zi la Iași pe vremea lui Daniel Corbu povestită de el însuși* (2010), *Noi vești despre pasărea oarbă Dali* (2012) – confirmă profilul poetului. În paginile sale teoretice C este preocupat de câștigurile, dar și de fluctuațiile generației poetice '80. El își dorește să scrie „din interior” o istorie a acestei generații și, în acest scop, publică studii despre volumele de versuri ale congenerilor. S-a ocupat, de asemenea, de selectarea câtorva antologii de amintiri ale contemporanilor despre Ion Creangă, M. Eminescu, E. Lovinescu, Nichita Stănescu, Mihai Ursachi, Ioanid Romanescu, Cezar Ivănescu.

SCRIERI: *Intrarea în scenă*, București, 1984; *Plimbarea prin flăcări*, București, 1988; *Preludiu pentru trompetă și patru pereți*, Piatra Neamț, 1992; *Documentele Haosului*, Piatra Neamț, 1993; *Spre fericitul nicăieri*, Piatra Neamț, 1995; *Cântece de amăgit întunericul*, Timișoara, 1996; *Manualul bunului singuratic*, Piatra Neamț, 1997; *Duminica fără sfârșit*, Botoșani, 1998; *Generația poetică '80*, Iași, 2000; *Cartea urmelor*, Iași, 2001; *Omul suspendat – douăzeci și una de fantasmagorii în ritm de blue-jazz*, Iași, 2001; *Intimitatea publică a poeziei – șapte eseuri despre comportamentul liric*, Iași, 2002; *Postmodernismul pe înțelesul tuturor*, Iași, 2003; *Documentele haosului*, pref. Gheorghe Grigurcu, Iași, 2003; *Generația poetică '80 și rostirea postmodernă*, Iași, 2006; *Evanghelia după Corbu și alte poeme*, pref. Ion Mîrcea, Iași, 2006; *Postmodernism și postmodernitate în România de azi*, Iași, 2007; *Refugii postmoderne*, Iași, 2007; *Neoavangarda românească*, Iași, 2007; *Eonul Marelui Desant*, îngr. Călin Cocora, pref. Theodor Codreanu, Iași, 2009; *Urmele lui Dumnezeu și alte povestiri*, Iași, 2009; *Apocalipsa de fiecare zi*, pref. Tudor Ghidreanu, Iași, 2008; *Poftiți, Domnule Kafka!*, postfață Mihai Cimpoi, Iași, 2010; *Viața de fiecare zi la Iași pe vremea lui Daniel Corbu povestită de el însuși*, Iași, 2010; *Refugii postmoderne*, Iași, 2011; *Documentele Haosului: opera poetică*, îngr. Paul Gorban în colaborare cu autorul, pref. Mihai Cimpoi, postfață Ioan Holban, Iași, 2011; *Noi vești despre pasărea oarbă Dali*, Iași, 2012; *Escale în Panteon*, Iași, 2012.

Repere bibliografice: Coșovei, *Pornind*, 228–231; Al. Cistelean, *Dicțiunea melancoliei*, LCF, 1992, 42; Adrian Popescu, *Daniel Corbu–Realitatea imaginarului*, ST, 1992, 11–12; Țeposu, *Istoria*, 99; Iulian Boldea, *Fața și*

reversul, VTRA, 1993, 4; Ioan Holban, *Un neoromantic*, RL, 1996, 50; Galaicu-Păun, *Poezia*, 181–185; Mincu, *Poezicitate*, 433–435; Grigurcu, *Poezie*, I, 289–295; George Vulturescu, *Cronicar pe frontiera Poesis*, Iași, 2005, 92–97; Cimpoi, *Critice*, VIII, 139–144; Vasile, *Mărți*, 49–52; Ilie, *Dicț. poeziei ieșene*, 98–104. **V.S.**

CORBU, Haralambie (15.II.1930, Dubăsarii Vechi–Tighina), critic și istoric literar. Este al treilea fiu în familia Agafiei (n. Gâlea) și a lui Grigore Corbu, țărani. După școala primară în satul natal, își continuă învățătura la Chișinău, la Liceul Industrial (1942–1944), la Școala Pedagogică (1944–1947), la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” (1947–1951). Este cercetător științific inferior la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS (1951–1954). Urmează stagiul de doctorat la Institutul de Literatură Universală „Maxim Gorki” din Moscova (1954–1957), susținându-și în 1959 teza *Dramaturgia lui Alecsandri*. Devine doctor habilitat în 1975 cu tema *Statornicirea literaturii moderne moldovenești și problema metodei de creație. 1840–1860*. A fost șef al secției literatură clasică (1962–1988), director al Institutului de Limbă și Literatură (1984–1988). Academician din 1984, deține funcțiile de coordonator al secției de științe socioumane (1986–1988), vicepreședinte al Academiei (1989–1995), redactor-șef la „Limba și literatura moldovenească” (1984–1988), secretar în conducerea Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească (1985–1987). A debutat în ziarul „Moldova socialistă” (1952) cu o recenzie la o carte de versuri a lui Petrea Darienco, debutul editorial fiind volumul *Dramaturgia lui Alecsandri* (1962). Mai colaborează la revistele „Nistru”, „Kodri”, „Literatura și arta”, „Literaturnaia gazeta”, „Voprosi literaturii”, „Săptămâna”, „Moldova suverană”, „Cultura”, „Drujba narodov”, „Dialog”, „Revista de lingvistică și știință literară” ș.a. A participat la numeroase simpozioane și conferințe internaționale în țară și în afara ei. În 1996 i s-a acordat Ordinul Republicii.

Cercetările istorico-literare întreprinse de **C.** au ca obiectiv literatura română în contextul curentelor: clasicism, romantism, realism. Marcate ani în șir, până în 1990, de ideologia oficială, nu o dată cu o abordare schematică, deformatoare, investigațiile lui sunt centrate pe semnificația socială în primul rând, înțelegând însă tendențios, conformist. Scriitori clasici (Dimitrie Cantemir, Constantin Negruzzi,

Alec Russo, Ion Creangă, B.P. Hasdeu, M. Eminescu, I.L. Caragiale, Dimitrie Ralet, Zamfir Arbore-Ralli) și scriitori din secolul al XX-lea (Alexie Mateevici, C. Stere, Paul Goma, Andrei Lupan, Ion Druță, Ana Lupan, I.C. Ciobanu, Liviu Deleanu, Pavel Boțu, Liviu Damian, Victor Teleucă) intră în atenția sa. Exclusive în volumul *În lumea clasicilor* (1990), aceste cercetări vor fi continuate în *Deschideri către valori* (2003), în care preocupările mai vechi pentru opera și activitatea lui Vasile Alecsandri vor fi reluate. Publicistica lui Eminescu constituie obiectul de studiu al monografiei *Discursul direct. Aspecte ale publicisticii eminesciene* (2002), unde **C.** analizează complexitatea problemelor avute în vedere de ziarist, caracterul interpretărilor eminesciene, arta de polemist, nedepășită până astăzi. **C.** participă la realizarea unor lucrări colective precum *Literatura și arta Moldovei* (I–II, 1985–1986), *Istoria literaturii moldovenești* (I–III, 1986–1990), *Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări* (1998) și multe altele, apărute în română sau în rusă. A îngrijit numeroase ediții, printre care și una amplă din scrierile lui V. Alecsandri (*Opere*, I–IV, 1976–1977). În 1995 **C.** va recunoaște că, la fel ca mai toți criticii, „n-a fost scutit de ceea ce astăzi numim virusul conformismului, concesie implementată atât de necruțător în conștiința obștească de regimul totalitar”, că „multe din cele spuse și scrise nu le-aș scrie deloc sau le-aș spune și le-aș scrie cu totul altfel”, *mea culpa* încheiată cu o aserțiune ce nu poate fi contrazisă: „Propria biografie, ca și istoria în genere, nu poate fi retranscrisă, corectată, redactată, ajustată”.

SCRIERI: *Dramaturgia lui Alecsandri*, Chișinău, 1962; *Creionări*, Chișinău, 1964; *Dramaturgia sovietică moldovenească*, Chișinău, 1966; *Interpretări*, Chișinău, 1970; *Alecsandri și teatrul*, Chișinău, 1973; ed. Chișinău, 2010; *Continuitate*, Chișinău, 1974; *Scriitorul și procesul literar*, Chișinău, 1980; *Letopiseș al timpului*, Chișinău, 1982; *Creația lui V. Alecsandri în școală*, Chișinău, 1983; *Creația lui I.C. Ciobanu în școală*, Chișinău, 1986; *În lumea clasicilor*, Chișinău, 1990; *Discursul direct. Aspecte ale publicisticii eminesciene*, Chișinău, 2000; *Deschideri către valori*, Chișinău, 2003; *Dincolo de mituri și legende*, Chișinău, 2004; *Constantin Stere și timpul său*, Chișinău, 2005; *Fața ascunsă a cuvântului*, Chișinău, 2007.

Repere bibliografice: Nicolae Bilețchi, în *Profiluri*, 269–281; Efim Levit, „Alecsandri și teatrul”, „Nistru”, 1974, 2; Pavel Zavulan, „Continuitate”, RLSL, 1975, 1; Andrei Țurcanu, *Continuitatea criticii*, „Nistru”, 1975, 11; Andrei Hropotinschi, *Să înălțăm monumente altora*, „Moldova

suverană”, 1995, 16 februarie; Mihail Dolgan, [*Haralambie Corbu*], LA, 1995, 23 martie, 2000, 17 februarie, RLSL, 2005, 1–3; Alexandru Burlacu, *La timona datoriei: Haralambie Corbu*, „Metaliteratură”, 2009, 1–2. **A.Bn.**

CORBUL, Vintilă (26.V.1916, București – 30.I.2008, Rocquencourt, Franța), prozator, traducător. Este fiul Sofiei și al lui Mihail Economu; mai târziu l-a avut ca tată adoptiv pe Constantin Popescu Corbul, general, mort în închisoarea de la Jilava. Absolvent al Facultății de Drept (1938) și al celei de Litere și Filosofie (1939) de la Universitatea din București, **C.** funcționează o vreme ca magistrat, apoi ca bibliotecar, pentru ca după 1952 să ajungă muncitor într-o întreprindere din Capitală. Și-a început activitatea literară cu proză la „Adevărul literar și artistic” (unde semnează Plupy Economu Corbul) și la „Universul literar” (1938), iar editorial a debutat în 1942 cu romanul *Babel Palace*. După război (la care participase ca aviator), **C.** va semna rubrici permanente de recenzii și note în „Poporul” (1946–1947) și în „Femeia și căminul” (1947–1948), unde abordează cu precădere literatura de limbă engleză. După douăzeci de ani de pauză impusă, reîncepe să publice volume de proză, obținând importante succese de librărie, dar în 1979 se stabilește în Franța, unde continuă să publice numeroase romane în franceză, cele mai multe traduse și editate și în România începând din 1993, pentru ca în 2007 să cunoască apogeul reușitelor editoriale prin apariția a peste treizeci de titluri (retipăriri și inedite).

În primele romane – *Babel Palace* și *Sclavii pământului* (1947) –, având subtitlul comun *Lumea de ieri*, **C.** încearcă să schițeze un tablou al societății românești de la sfârșitul perioadei interbelice, dar nu reușește decât o aglomerare de relatări superficiale și nestructurate. Mai târziu se orientează spre alte teme, între care și reconstituirea istoriei marelui capital financiar transnațional. Plănuise o scriere epică de mari proporții – *Dinastia Sunderland Beauclair* –, care să urmărească evoluția unei asemenea instituții de la începuturi până la zi, dar nu a izbutit, în cele două cicluri apărute – *Idoli de aur* (1967) și *Păsări de pradă* (1969–1979), ambele de câte trei volume –, să acopere decât perioada 1790–1825. Este biografia întemeietorului acestei „dinastii” de bancheri, autorul încercând să evidențieze procesul de formare a psihologiei celui care vede în îmbogățire (rapidă, prin speculații și „lovituri”) cheia și sensul vieții. Fundalul geografic

și social e schimbător, acțiunea petrecându-se când la New York, când la Oxford, Londra, Paris, Veneția, Madrid, Viena, Roma, Sankt Petersburg, Palermo, Constantinopol, București sau în Haiti, Mexic ori Paraguay, antrenând în acest context compozit și Războiul de Independență al Statelor Unite, și Revoluția franceză, și perioada napoleoniană sau mișcarea eteristă. Fabulația se complică odată cu intrarea în afaceri a fiilor lui Sunderland Beauclair, prilej de noi acțiuni senzaționale. Într-o ultimă relatare despre întâmplările teribile din lumea marilor finanțe internaționale de după 1970 – *Oameni în Rolls-Royce* (1993, în colaborare cu Eugen Burada) –, urmași ai dinastiei Sunderland Beauclair apar ca personaje episodice sfârșite. **C.** a ambiționat să realizeze și ample reconstituiri ale unor importante evenimente istorice. În *Iubirile imposibile ale lui Petronius* (1993), de pildă, biografia sentimentală a scriitorului latin e proiectată pe fundalul unei Rome bulversate de tirania și demența unor împărați, autorul punând accentul pe etalarea desfrânării generale, de la Curtea imperială la plebe. Tema este urmărită și completată în *Asediul Romei* (I–II, 2004). Cel mai popular roman al lui **C.**, *Căderea Constantinopolului* (I–II, 1976–1977), e axat pe trei mari direcții narative: relatarea tentativelor solilor bizantini de a obține ajutorul unor suverani europeni, asiatici sau africani, ocazii care prilejuiesc descrierea situației din fiecare țară, la nivelul puterii; urmărirea întâmplărilor de la Poarta Otomană, insistându-se asupra psihologiei sultanilor, concretizată acum în dorința imperioasă de a cuceri Constantinopolul și în pregătirea ofensivei; descrierea stării Bizanțului, de la bazileu la categoriile sociale de jos. Asaltul final, ultimele lupte, pătrunderea turcilor în cetate, măcelul etc. sunt simple înșirui de scene și tablouri convenționale, fără forță evocatoare. *Uragan asupra Europei* (1979) este o mixtură de intrigi diplomatice sau de Curte, de lovituri de palat, abilități machiavelice, acte de spionaj, cinism și cruzime, care vrea să demonstreze cum se făcea politica în Europa anului 1870. Ceva mai unitară compozițional este *Cavalcadă în iad* (I–II, 1982), unde formula aleasă de autor – jurnalul – l-a ajutat pe **C.** să renunțe la ramificarea excesivă a epicului. Un mare general german consemnează și comentează într-o tonalitate sumbră evenimentele din ultima parte a celui de-al Doilea Război Mondial, până la procesul de la Nürnberg. Din aceeași categorie tematică face parte și *Calea ducese* (2007,

în colaborare cu Eugen Burada), o relatare a vieții unei familii sub ocupația germană. Pentru **C.**, faptele istoriei sunt forme de manifestare a răului, a luptei oarbe pentru avuție și putere, a desfrâului, cruzimii și a altor tare, ceea ce denotă o înțelegere superficială, proprie romanului popular. Prozatorul atinge limita infantilității în romanele de aventuri – *Cenușă și orhidee la New York* (1969, o reluare și completare a unor fascicule anterioare, apărute sub titlul *Moarte și portocale la Palermo*), *Groaza vine de pretutindeni* (1993), ambele scrise în colaborare cu Eugen Burada, *Atenție! Los Angeles va sări în aer*, *Mafia și miliardarii*, *Miliarde și picioare lungi* (toate trei traduse și publicate în 2007) –, relatări ale unor întâmplări din lumea mafioților, vizibil copiate după filmele de gen. Apropiate ca manieră, dar axate pe relatări despre viața unor vedete, sunt și *Extaz, moarte și rock'n roll*, *Hollywood, infernul viselor* (2007). Alături de Eugen Burada, Sergiu Nicolaescu și Amza Pellea, el este și principalul autor al scenariilor cinematografice *Nea Mărin miliardar*, *Revanșa*, *Un comisar acuză*, *Duelul*, ecranizate mai târziu. De o altă factură este *Plângi, plângi, balalaikă* (2007), în care **C.**, reprofilat și adaptat la noul mers al istoriei, „dezvăluie” aspecte reprobabile sau criminale ale regimului comunist din România, pe fundalul căruia își proiectează parțial și propria biografie. Perspectiva comună asupra existenței, mediocritatea inteligenței artistice, gustul pentru senzaționalul ieftin, respectarea unor rețete, stereotipia, automatismele narative și expresive, la care se adaugă fie folosirea cam aproximativă a limbii, fie întrebuițarea unui limbaj uneori prețios, cosmopolit și împestrit cu barbarisme fac din proza lui **C.** o operă-kitsch. Agreementându-și istorisirile cu decururi și cu personaje așa-zis eclatante, el a obținut succes comercial, bucurându-se de aprecierea unei anumite categorii de cititori. Bun cunoscător al literaturii de limbă engleză, **C.** a tradus (uneori în colaborare), câteva cărți semnate de Theodore Dreiser, Vicki Baum, Alan Sillitoe, Norman Mailer ș.a.

SCRIERI: *Babel Palace*, București, 1942; *Sclavii pământului*, București, 1947; *Dinastia Sunderland Beauclair*, I–VI, București, 1967–1979; *Cenușă și orhidee la New York* (în colaborare cu Eugen Burada), București, 1969; *Căderea Constantinopolului*, I–II, București, 1976–1977; *Uragan asupra Europei* (în colaborare cu Eugen Burada), I, București, 1979; *Cavalcadă în iad*, I–II, București, 1982; *Groaza vine de pretutindeni* (în colaborare cu Eugen Burada), București, 1993; *Iubirile imposibile ale lui Petronius*, tr. Pavel Mocanu,

București, 1993; *Oameni în Rolls-Royce* (în colaborare cu Eugen Burada), București, 1993; *Asediul Romei*, I–II, tr. Pavel Mocanu și Dragoș Stoenescu, pref. Dan Cristea, București, 2004; *Atenție! Los Angeles va sări în aer*, tr. Valentin Veron Toma, îngr. George Stanca, București, 2007; *Calea ducesei* (în colaborare cu Eugen Burada), tr. Mariana Cristea, București, 2007; *Casa din Cherry street*, îngr. George Stanca, București, 2007; *Extaz, moarte și rock'n roll*, tr. Adrian Niță, îngr. George Stanca, București, 2007; *Hollywood, infernul viselor*, tr. Pavel Mocanu, îngr. George Stanca, București, 2007; *Împărăteasa fără coroană*, tr. Valentin Protopopescu, îngr. George Stanca, București, 2007; *Mafia și miliardarii*, tr. Monica Botez, îngr. George Stanca, București, 2007; *Miliarde și picioare lungi*, tr. Cristina Ștefania Neacșu, îngr. George Stanca, București, 2007; *Plângi, plângi, balalaikă*, tr. Mimi Gramnea și Dorica Boltașu, îngr. George Stanca, București, 2007; *Roxelana și Soliman* (în colaborare cu Eugen Burada), îngr. George Stanca, București, 2007; *Salvați-mă! Sunt miliardar!*, tr. Pavel Mocanu, îngr. George Stanca, București, 2007; *Sunt regele Franței! Regele Soare!*, îngr. George Stanca, București, 2007. **Traduceri:** Theodore Dreiser, *Capcana*, pref. Petru Comarnescu, București, 1955 (în colaborare cu Ioana Ralea); Vicki Baum, *Arborele care plânge*, București, 1963; Alan Sillitoe, *Sâmbătă noaptea și duminică dimineată*, pref. Silviu Iosifescu, București, 1966; Louis Armstrong, *Satchmo. Viața mea la New Orleans*, București, 1966; Norman Mailer, *Cei goi și cei morți*, București, 1968 (în colaborare cu Ioana Corbul); Robert Bolt, *Un om al tuturor timpurilor*, București, 1971 (în colaborare cu Ioana Corbul); Louis Bromfield, *Vin ploile*, București, 1972 (în colaborare cu Ioana Corbul).

Repere bibliografice: Ovidiu Constantinescu, „*Babel Palace*”, „*Bis*”, 1943, 16; Gabriela Duda, *Epicul copleșitor*, „*Scânteia*”, 1968, 7734; Piru, *Panorama*, 386–388; Constantin Cubleşan, „*Dinastia Sunderland Beauclair*”, ST, 1970, 6; Dana Dumitriu, „*Căderea Constantinopolului*”, RL, 1976, 30; Valentin F. Mihăescu, *Epica documentară*, LCF, 1976, 38; Mircea Muthu, „*Căderea Constantinopolului*”, ST, 1977, 11; Popa, *Dicț. lit.* (1977), 165–166; Zaharia Sângeorzan, „*Uragan*” *asupra... literaturii*, CRC, 1980, 15; Teodor Barbu, *Un scriitor din diaspora*, DL, 2003, 1; Edgar Reichmann, *O fereastră către lume*, tr. și postfață Marie Jeanrenaud, București, 2003, 76–77, 97–98; Cezar Paul-Bădescu, *În Franța, pe urmele lui Vintilă Corbul*, ALA, 2008, 907; Popa, *Ist. lit.*, II, 946; Manolescu, *Enciclopedia*, 196–198. **C. T.**

CORCEA, Avram (1868, Coștei, azi în Serbia – 9.VII.1951, Pietroi, j. Călărași), culegător de folclor. Învăță la Coștei, localitate de lângă Vârșeț, apoi la Beiuș, urmând studii teologice la Sibiu. Din 1891 este preot ortodox în localitatea Coștei, activ în despărțământul de aici al Astrei, internat la un moment dat în lagărul de la Sopron (1916) pentru acțiuni ostile statului austro-ungar.

C. a cules în anii 1889 și 1890, de la lăutarul Vichentie Micu, mai multe balade, pe care le-a reunit în volumul *Balade populare*, apărut la Caransebeș în 1899. Parte dintre aceste balade **C.** le publicase în câteva numere din ziarul „Tribuna” de la Sibiu. Cântecelul bătrânești culese sunt transcrise cu deosebită grijă de a respecta întocmai textul obținut de la informator. Din dorința de a le face mai accesibile, culegătorul a preferat totuși să renunțe la particularitățile fonetice ale graiului bănățean. Cântecelor vechi le recunoaște nu numai o valoare poetică, ci și una lingvistică. Din prefață se rețin câteva detalii asupra împrejurărilor în care s-au cules baladele, a ocaziilor în care acestea se cântă, precum și observații privind melodiile cântecelor bătrânești, formulele lor finale, reacția ascultătorilor. Alături de balade fantastice, dintre cele mai vechi, numeroase sunt baladele vitejești, din care cel mai bogat reprezentat este ciclul *Novăceștilor: Gruia lui Novac, Turcul și Novăceștii, Novac vinde pe Gruia*. Prin tematică și circulație, unele balade sunt caracteristice Banatului: *Roman Voinicul, Stoican, Rozan* etc. Chiar balade cunoscute au variante specifice acestei zone: *Corbea* devine *Mârza*, iar *Doicin bolnavul* se numește aici *Iovan*. Ciclului familial îi aparțin doar câteva balade: *Turcul și soru-sa* (motivul „nevasta vândută”), *Iancu Sibiiancu* și *Stoican*. Colecția lui **C.** este una din puținele culegeri de balade întocmite metodic la acea vreme.

SCRIERI: *Mijloace de înaintare*, Budapesta, 1904; *Nico-lae Iorga ca îndrumător al țăranului român*, Oravița, 1912. **Culegeri:** *Balade populare*, Caransebeș, 1899.

Repere bibliografice: Gh. T. Niculescu-Varone, *Folkloriștii români*, „Izvoarașul”, 1940, 2; Bârlea, *Ist. folc.*, 306–307; Ion Bălan, *Un folclorist bănățean: Avram Corcea*, în *Actele simpozionului dedicat reciprocității iugoslavo-române în domeniul literaturii populare*, Pančevo, 1974, 103–112; *Dicț. lit.* 1900, 216; Gligor Popi, *Personalități din Coștei care au promovat cultura românilor din Banatul sârbesc*, „Curierul românesc”, 2004, 1; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 266. **L. Bd.**

CORDOȘ, Sanda (2.VIII.1966, Bistra, j. Alba), critic și istoric literar. Este fiica Sofiei Cordoș (n. Râștei), funcționară, și a lui Alexa Cordoș, tehnician constructor. A absolvit Liceul „Ady-Șincai” din Cluj-Napoca (1984) și Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din aceeași localitate, secția română-latină (1988). În perioada studenției (1985–1988) a fost redactor și redactor-șef adjunct la revista „Echinox”, precum și membră a grupării cu același nume. A obținut doctoratul la universitatea absolvită (2000). A fost

profesoară de limba și literatura română la Școala Generală Bodoc din județul Covasna (1988–1990), iar ulterior cadru didactic la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. În 2004 devine conferențiar, iar din 2008 este șefa Catedrei de literatura română, apoi directoare a Departamentului de literatură română și teoria literaturii la aceeași universitate. A debutat în revista „Echinox” cu un eseu (1985), iar editorial cu volumul *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX* (1999). A mai colaborat la „Apostrof”, „Vatra”, „Dilema veche”, „Adevărul literar și artistic”, „Observator cultural”, „Caietele Echinox”, „Dilemateca”, „Transilvania”, „Steaua”, „Tribuna” ș.a. A făcut parte din echipa care a elaborat *Dicționar analitic de opere literare românești* (I–IV, 1998–2003), coordonat de Ion Pop.

Nucleul de preocupări al criticii practicate de **C.** îl reprezintă forța de coagulare (dar și de pulverizare) identitară a literaturii, pe care autoarea o verifică și o ilustrează în principal pe terenul literaturii române postbelice. În *Ce rost are să mai citim literatură?* (2004), lucrare destinată popularizării, dar care evită trivializările, **C.** susține că literatura ca practică socială „te ajută să trăiești” pentru că își determină cititorii să-și (re)construiască sinele în măsura în care își (re)construiesc lumea. De aici și definiția din *Lumi din cuvinte* (2012), unde, fără a i se refuza „calitatea estetică”, literatura este definită ca „o reprezentare a identității, ca o reprezentare identitară, păstrând dinamica (și nu o dată, tensiunea) dintre individual și comunitar pe care termenul de identitate o implică”. Îmbinând apetitul speculativ al Ioanei Em. Petrescu și acribia lui Mircea Zăciu, la **C.** critica tinde să configureze o veritabilă istorie a identității românești din și prin literatură, în cea de-a doua jumătate a veacului trecut. Un pas hotărâtor în acest sens îl constituie *Literatura între revoluție și reacțiune*, un amplu demers teoretic, exegetic și comparatist care analizează „problema crizei” în literaturile română și rusă de-a lungul secolului al XX-lea, alegându-și ca punct de reper Occidentul. O primă teză importantă a cărții este aceea că, în cele două spații culturale, criza literaturii a avut semnificații distincte, ce derivă, la rândul lor, din diferențele de vârstă istorică și de regim politic: dacă în vestul Europei criza a survenit „organic”, ca urmare a unei „dinamici proprii”, în răsăritul continentului ea a rezultat în urma unei „manopere politice” executate de puterea comunistă. I s-ar putea reproșa acestei

disjunctii faptul că schimbă perspectiva deplasând discuția de pe reprezentarea mediată a fenomenului (în literaturile occidentale) pe evaluarea lui nemijlocită (în literaturile est-europene). Însă o atare obiecție nu invalidează suita de opoziții secundare pe care C. le probează desfășurându-și investigația pe trei coordonate identitare – relația cu sinele, cu celălalt și cu Dumnezeu. Dacă în Vest criza subiectului s-a tradus prin impersonalizare sau scindare, în est s-a manifestat o adevărată „foame de «eu»”; dacă în apus ruperea legăturilor comunitare a fost determinată de alienare, în cealaltă parte a continentului ea a fost rodul învrăjbirii propovăduite de aparatul de propagandă al partidului-stat; în sfârșit, dacă în vest „Dumnezeu a murit”, în răsărit „Dumnezeu a fost executat politic”. Cu toate acestea, autoarea avansează ideea că, „într-o societate care a trăit o criză acută, dar în care tema crizei a fost interzisă, [...] doar literatura a reușit să facă publice traumele comunitare”. Este ceea ce C. arată convingător în secțiunile analitice ale cărții, unde romanele semnate de Marin Preda, Augustin Buzura, D.R. Popescu și Constantin Țoiu sunt puse în oglindă cu scrierile lui Alexandr Soljenițin, Cinghiz Aitmatov, Valentin Rasputin, Feodor Abramov și Iuri Dombrovski, fără ca temeritatea gestului subversiv să servească vreodată ca substitut al valorii literare. Un alt aspect deloc neglijabil al cărții ține de combaterea, într-o „addenda”, a confuziei dintre proletcultism și realism socialist, care începuse să se încetățenească în critica românească din anii '90. În prelungirea volumului de debut se așază micromonografia *Alexandru Ivasiuc* (2001), care identifică în opera prozatorului două „clase narrative” – romanele unde „viziunea stă de partea individului și este în contra puterii” și operele unde „viziunea slujește fațăș puterea” – și privilegiază prima categorie, alcătuită din „cele mai bune cărți ale lui Ivasiuc”: *Vestibul și Racul*. Volumele *În lumea nouă* (2003) și *Lumi din cuvinte* reunesc studii și eseuri care explorează diverse fațete ale literelor românești în comunism și postcomunism, cu precădere „fel în care literatura română face trecerea de la o lume la alta”, remodelând astfel atât identitățile scriitorilor, cât și pe cele ale cititorilor. Animate de o pledoarie discretă în favoarea vitalității literaturii sub două regimuri sociopolitice neprielnice (deși din motive opuse), textele se dispun în trei categorii. Prima, cu veleități panoramice, atacă frontal câteva probleme spinoase ale identității literaturii române în (post)comunism.

Aici se încadrează suita de eseuri cuprinse în secțiunea *De la o lume la alta* din *În lumea nouă* (de fapt, un studiu temeinic asupra „rezistenței prin cultură” în perioada comunistă și asupra incertitudinilor noului climat literar), precum și sinteza *Ideologia realismului socialist în România* (din volumul *Lumi din cuvinte*). A doua categorie se compune din eseurile care, focalizând aspecte aparent marginale ale fenomenului literar, aspiră să ilumineze, într-o manieră oblică, tocmai articulațiile sistemului. E vorba de textele privind receptarea modernității Hortensiei Papadat-Bengescu în anii '50, rolul subversiv al „nefericirii” în literatura epocii ceaușiste, „imagarul românesc” în proza scriitorilor germani emigrați din România sau „romanul identitar” în perioada postcomunistă. O ultimă categorie include pseudo-cronicle consacrate unor opere românești și memorialistice, semnate de autori precum Marin Preda, Radu Cosașu, Paul Goma, Dana Dumitriu, Gabriela Adameșteanu, Bujor Nedelcovici, N. Steinhardt, Lena Constante, Nicolae Balotă, Monica Lovinescu ș.a. Departate de a fi efectul unei receptări „la cald” a textelor, ele sunt efectul unei elaborări minuțioase, care implică în egală măsură documentarea și construcția interpretativă, cum se întâmplă cu ipoteza potrivit căreia Radu Petrescu ar fi folosit pseudonimul Matei Iliescu pentru a semna un poem publicat deja în perioada studenției.

SCRIERI: *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*, Cluj-Napoca, 1999; ed. 2, Cluj-Napoca, 2002; *Alexandru Ivasiuc*, Brașov, 2001; *În lumea nouă*, Cluj-Napoca, 2003; *Ce rost are să mai citim literatură?*, București, 2004; *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică*, București, 2012. **Ediții, antologii:** *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*, Cluj-Napoca, 2009; *Spiritul critic la Liviu Petrescu*, Cluj-Napoca, 2011; *Ion Pop – 70*, Pitești, 2011; *Romanian Writers on Writing*, San Antonio, 2011 (în colaborare cu Norman Manea).

Repere bibliografice: Ruxandra Ivănescu, *Despre execuția politică a lui Dumnezeu*, OC, 2001, 51; Nicolae Manolescu, *Despre proletcultism*, RL, 2001, 30; Mircea A. Diaconu, *Noi, esticii..., și avatarurile literaturii*, CF, 2003, 3–4; Borbély, *Cercul*, 61–66; Petraș, *Cărțile*, 264–267; Mircea Iorgulescu, *Tangențiale*, București, 2004, 162–172; Ioan Stanomir, *Literatura română în comunism: preliminarii la o anatomie*, „Idei în dialog”, 2005, 4; Boldea, *Vârstele*, 247–249; Cristea-Enache, *București*, 640–647; Cistelecan, *Diacritice*, I, 260–269; Alex Goldiș, *Aisbergul (post) comunismului românesc*, RL, 2012, 15; Mihaela Ursa, *Scrișul ca recunoaștere de sine*, APF, 2012, 6. **A. T.**

CORDUN, Miron
(pseudonim al lui
Gheorghe Cârstea;
16.XI.1935, Priseaca,
j. Olt – 10.XII. 1997,
Pitești), poet.

Este fiul Floricăi (n. Nicolaescu) și al lui Ion B. Cârstea, țărani. După Liceul „Radu Greceanu” din Slatina, urmează o școală de biblioteconomie la București. A lucrat ca metodist la Casa Regională a Creației Populare Argeș (1961–1972), redactor la revista „Argeș” (1972–1974), cercetător la Biblioteca Județeană Argeș (1974–1997). După 1990 face parte din redacția revistei piteștene „Calende”.

C. debutează în caietul de poezie al revistei „Argeș” cu ciclul *Edict* (1970), dar se afirmă cu versurile din *Curtea Veche* (1974; Premiul Uniunii Scriitorilor), prima sa carte. Solitar și himeric, calofil de tip matein, așternându-și urechea pe catifeaua sonurilor vetuste și muzeale, inventate prin metamorfoza celor existente, sedus de codul etic și estetic al unor nobile vremuri, C. e un menestrel modern și melancolic. Tematizând în primul rând Poetul și Poezia, dar fără a-și trâmbița tensiunile, lirica lui este expresia unei dualități: poetul, care se știe când fabulos și înțelept „inorog”, când un ins umil, „făr’ de tron/ și făr’ de fală”, trece prin lume când „nalt, prea nalt”, când dubitativ-problematic, persecutat de umbra capului „târziu de stat/ și prost”. Performanța acestei figurări a Poetului/ Poeziei este menținerea simultană în firească și artificială, în sinceritate și poză (conștientă de ea). O confesiune elaborată, fără însă nimic artificios și uscat. Erotica – a doua temă majoră a lui C. – se păstrează o vreme ca mască a unui sentimental și timid disimulat ludic, exprimându-se în dantelării ceremonioase și fastuoase, îngânând stilul elaborat, rafinat cu cel frust (dar tot „stil” și acesta). Starea definitorie a erosului este însă cea de „aiurare” (o vocabulă tematică). Poetul își cântă „arderea cărnii”, trăiește asceza sentimentului, ipostaziat printr-o ultimă transsubstanțiere în „vertebra” cuvântului, în „pajura cu care mă zbor”, în visul astral. Neîndoielnic, acest liric în genere puțin comentat,

absentând din prim-planul hărților întocmite de panoramele critice, e un original poet al iubirii. Ultimele cărți oferă o poezie a miracolului vieții, celebrat de „serbările sacre/ ale caisului, laurul lamurii, roua dalbă”, și a sufletului plutind ca-ntr-un vis perpetuu în „imperiu ardorii”. Cea de-a treia temă fundamentală e arheologia eului, năzuind la resuscitarea prin vers a unei întregi tradiții dispărute istoricește: părinții îngropați în grâu, tatăl „tras în poveste/ cu lumea lui toată”, „satul gol”. Placheta postumă *Cronică de memorii* (1998) consfințește testamentar acest filon, alternând confesiunea personală cu citatul (vocea tatălui, a cronicilor sau a tradiției anonime) și secvențele versificate cu cele de poem în proză, totul sub semnul asfințitului unei lumi cu care poetul se identifică total și definitiv. Dindărațul imageriei ceremonioase și muzicale se înalță – în întreaga poezie a lui C. – un aer elegiac și o atracție către zonele eterice ale sensibilității: un macedonskian „perihelic”, trecut prin amurgurile lui Mateiu I. Caragiale.

SCRIERI: *Curtea Veche*, București, 1974; *Serbări*, București, 1975; *Duminica pe drumuri*, București, 1977; *Bacovii*, București, 1982; *Curtea cu dragoste*, București, 1985; *Urmările*, București, 1987; *Cronică de memorii*, pref. Nicolae Oprea, Pitești, 1998.

Repere bibliografice: Popa, *Dicț. lit.* (1977), 166; Ulici, *Prima verba*, II, 70–73; Constantin Hârlav, *Lirism existențial*, ARG, 1982, 9; Nicolae Manolescu, *Umilișta și orgoliul*, RL, 1983, 9; Miron Cordun, ARG, 1986, 11; *Dicț. scriit. rom.*, I, 657–658; Silvestru D. Voinescu, *Creația și cercetarea – la ele acasă. Poetul Miron Cordun (1935–1997)*, „Cultura” (Pitești), 1999, 3–4; Oprea, *Timpul*, 113–116; Popa, *Ist. lit.*, II, 527.

N.M.

CORESI, diaconul (? – c. 1583), tipograf, editor. Originea celui care a fost numit, cu mai mult sau mai puțin temei, „părintele literaturii noastre naționale” a suscitat puncte de vedere contradictorii. Pornindu-se de la numele său destul de „exotic” în antroponimia românească, a fost vehiculată ipoteza potrivit căreia diaconul ar descinde din familia grecească Coressios din insula Chios, fără ca afirmația să fie demonstrată în mod plauzibil. La fel de ipotetice au rămas și încercările de a stabili o înrudire a sa cu două personaje omonime din Țara Românească, atestate documentar în secolul al XVI-lea: un diac sau grămătic și un logofăt. Nu mai puțin fanteziste au fost schițele genealogice pe care Nerva Hodoș și Stoica Nicolaescu le-au alcătuit pentru a elucida biografia celui mai vestit tipograf din istoria cărții

românești. O mențiune certă privind proveniența sa munteană apare în epilogul *Tetraevanghelului* din 1561: „Și cu zisa jupânului Haneș Beagner, scris-am eu, diiacon Coresi ot Târgoviște, și Tudor diiac”. În afara predosloviilor și a epilogurilor tipăriturilor românești și slavone în care apare consemnat numele său, există alte câteva informații din epocă legate, într-un fel sau altul, de persoana lui C. Prima lui descindere la Brașov are loc în vara anului 1556, atunci când își face de fapt debutul în activitatea tipografică propriu-zisă. Între 12 iunie 1556 și 14 ianuarie 1557 el tipărește aici, împreună cu Oprea logofătul, un *Octoih mic* slavon. Partenerul său, menționat primul în epilog, era unul dintre tipografi, încă ucenic la acea vreme, care executase imprimarea *Apostolului* slavon din 1547 de la Târgoviște. Însuși C. se inițiasse, desigur, în arta tiparului în preajma lui Dimitrie Liubavici, nepotul sârbului Božidar Vuković, tipograful venețian. În cea de-a doua tipăritură a sa, *Triodul-Penticostar* slavon, apărută la Târgoviște în 1558, C. era deja consacrat ca meșter independent, întrucât este menționat singur, fiind ajutat de cei zece ucenici ai săi. El se întoarce apoi la Brașov, la chemarea judei Johannes Benkner, unde va declanșa acțiunea de imprimare sistematică a unor tipărituri românești. Avea în înzestrarea sa o presă tipografică proprie, iar sediul și-l stabilește în cetatea Brașovului, în vechiul atelier al lui Honterus, și nu în Șchei, cum s-a crezut uneori. Dispunea, de asemenea, de un nou corp de litere, confecționat după sosirea sa aici, pe care îl va pune în valoare, mai întâi, prin imprimarea, în primele luni ale anului 1560, a *Întrebării creștinești*, încheiată înainte de 3 mai 1560, dată la care începea tipărirea *Tetraevanghelului*, terminată în 1561. Participarea diacului Tudor, alături de C., consemnată în această tipăritură, poate fi extrapolată și în cazul *Întrebării creștinești*. Motivele stabilirii lui C. la Brașov și patronajul exercitat asupra activității sale au provocat unele dispute. S-a sugerat că mutarea sa a fost determinată fie de mecenatul domnitorului muntean Pătrașcu cel Bun, fie de adversitățile provocate de întoarcerea în scaunul Țării Românești a lui Mircea Ciobanul. Cei mai mulți cercetători au admis însă influența protestantă în traducerea și publicarea cărților religioase în limba română. Teza lui P.P. Panaitescu, conform căreia venirea lui C. a avut acceptul autorităților ecleziastice muntenești, iar adevărații săi comanditari au fost preoții ortodocși din Șchei Brașovului, a fost demontată de Ion

Pagină din Psaltirea tipărită de Coresi (1577)

Gheție, care face o distincție netă între cărțile de propagandă protestantă propriu-zise (*Catehismul*, *Cazania I*, *Molitvenicul*) și cărțile „pur ortodoxe”, dar datorate, în egală măsură, acestei propagande (*Tetraevanghelul*, *Apostolul*, *Psaltirea*). Este semnificativ faptul că, pe lângă acțiunile de prozelitism protestant, existau și interese comerciale legate de desfacerea producției de hârtie a morii brașovene și, implicit, de vindere a cărților. Cu toate acestea, influența factorilor interni în promovarea scrisului în limba română nu poate fi exclusă, deoarece inițiativele externe ar fi rămas fără ecou în lipsa unui teren prielnic în care să se manifeste. Tipărirea cărților în limba română cunoaște, după 1571, o perioadă de recul, definită ca o „întoarcere spre ortodoxie” (N. Cartoian). Dintre tipăriturile majoritare slavone din această etapă, *Octoihul mare*, din

1574–1575, a fost realizat de C., ajutat de opt ucenici, la solicitarea domnitorului muntean Alexandru Mircea și a mitropolitului Evtimie. Același comanditar, împreună cu mitropolitul Serafim, este specificat și în epilogul *Psaltirii* slavone din 1577. Întrucât ambele tipărituri nu au indicat locul de apariție, cercetătorii au oscilat între Târgoviște și Brașov, cel din urmă având mai mulți susținători. În ultima tipăritură românească, *Evanghelia cu învățătură* (Cazania a II-a), publicată în 1581, sub patronajul „județului” brașovean Lukas Hirscher, diaconul a ajuns să aibă statutul de „meșter învățat într-acest lucru”. Implicarea preoților Iane și Mihai din Șcheii Brașovului în transpunerea textului este menționată tot în pre-doslovie, deși se pare că ei au fructificat traduceri mai vechi ale cazaniilor, provenite din zona Banat–Hunedoara și din Moldova, pe care le-au confruntat sporadic cu textul slavon al *Cazaniei* de la Zabludov din 1569. Cât privește contribuția de traducător a lui C., destul de incertă, ea s-ar explica prin preluarea pasajelor corespunzătoare din *Tetraevangelul* apărut în 1561. C. a tipărit, prin urmare, în intervalul 1557–1583, un număr de unsprezece cărți românești și paisprezece cărți slavone. Tipăriturile românești au apărut, de regulă, la Brașov, trei având menționat locul de imprimare (*Tetraevangelul*, 1561, *Psaltirea*, 1570, *Evanghelia cu învățătură*, 1581), iar pentru alte șase acesta fiind stabilit pe baza unor mărturii documentare. O excepție o constituie *Tâlcul evangheliilor* și *Molitvenicul*, din c. 1567–1568, care nu au fost imprimate la Brașov, ci într-o altă localitate din Transilvania, probabil la Alba Iulia. Cărțile slavone au ieșit de sub tipar, în majoritate, tot la Brașov, în afară de *Triodul-Penticostar* din 1558, apărut la Târgoviște (unde sunt localizate, după unii cercetători, și alte tipărituri slavone coresiene), precum și de *Sbornicul* din 1580, tipărit la Sebeș (Alba), la cererea mitropolitului ardelean Ghenadie. Meșterul tipograf a fost asistat în lucrările sale de unul sau mai mulți ucenici (sunt amintite cinci, opt sau chiar zece persoane), dintre care unii sunt nominalizați sau numai deduși: diacul Tudor, diacul Călin, Mănăilă, dar probabil și Șerban, fiul său, și chiar Lorinț. În ceea ce îl privește pe Oprea logofătul, nu se poate ști ce relație de subordonare a existat între ei. Între patronii-editori ale căror comenzi le-a executat C. sunt oficialități locale, precum primarii sași Johannes Benkner (cu urmașii săi) și Lukas Hirscher, superintendentii calvini Gheorghe de Sângeordz și Pavel Tordași, nobilul

maghiar Forró Miklós de Háperton, domnitorii munteni Pătrașcu cel Bun, Alexandru Mircea, Mihnea Turcitul și Petru Cercel, dar și înalți ierarhi din Țara Românească și Ardeal. S-ar putea admite, de asemenea, că diaconul s-a manifestat și ca editor, între lucrările care i-ar putea fi atribuite, sub acest aspect, numărându-se cărți slavone precum *Sbornicul* din 1569, *Psaltirea* din preajma anului 1576 și *Tetraevangelul* din 1579, eventual și *Psaltirea* slavo-română din 1577. Tot pe seama lui C. pot fi puse, cu unele rezerve, și redactările unor prefețe și epiloguri, în care pledează, printre altele, pentru introducerea limbii române în cultul creștin ortodox. În esență, diaconul nu a fost o persoană lipsită de convingeri, dispusă la compromisuri inacceptabile, dar nici un luptător capabil de mari „sacrificii pentru misiunea lui de răspânditor al cărții românești” (P.P. Panaitescu). El s-a adaptat, pur și simplu, curentului umanist de promovare a tiparului în limbile naționale, fiind un profesionist, în accepțiunea modernă a termenului. O chestiune care a provocat controverse este aceea legată de calitatea de traducător a lui C. sau numai de simplu tipograf. A.I. Odobescu, M. Gaster și I.G. Sbiera, de pildă, înclinau să-i supraliciteze meritele de tâlmăcitor, cel puțin pentru *Tetraevangelul*, *Psaltirea* din 1577 și *Cazania a II-a*, în timp ce Nicolae Sulică și Sextil Pușcariu îi reduceau sfera de activitate doar la aceea de tipograf. La rândul lor, Virgil Molin și Dan Simonescu îl socotesc un mare editor, aflat într-o permanentă concurență cu reformații. Supoziția după care diaconul ar fi tradus efectiv unele cărți tipărite de el a fost alimentată de formulările din textele complementare. În epilogul *Psaltirii* slavo-române din 1577 se afirmă: „Derept aceea, frații miei, preuților, scrisu-v-am aceaste Psăltiri cu otveat, de-am scos den Psăltirea sârbească pre limbă rumânească, să vă fie de înțelegătură și grămăticilor”. Ca și în alte locuri, „a scrie” are sensul de „a scrie cu tiparul”, „a tipări”, iar „a scoate” înseamnă „a traduce”, ceea ce a favorizat această extindere a atribuțiilor sale. De ce și-a arogat C. și calitatea de autor al cărților pe care numai le-a tipărit? Răspunsul l-a dat Sextil Pușcariu, care arată că a tipări cărți românești trebuie să fi constituit în epoca veche un merit cel puțin la fel de mare ca și acela de a le fi tradus. În realitate, diaconul s-a limitat la reproducerea prin tipar a unor versiuni mai vechi, care proveneau din alte regiuni dialectale, pe care le-a supus unei revizii amănunțite, sub aspect ortografic și lingvistic,

soldate cu transpunerea lor în graiul vorbit în nordul Munteniei și sud-estul Transilvaniei. A fost, așadar, un tipograf dublat de un revizor exigent, îndeplinind și sarcinile care reveneau unui diortositor al lucrărilor pe care le-a scos la lumină. Această aserțiune este probată prin însăși limba tipăriturilor coresiene. Majoritatea textelor prezintă două straturi lingvistice: unul sudic, bine reprezentat, care poate fi pus pe seama lui C. și a colaboratorilor săi, și altul nordic, localizabil atât în Banat–Hunedoara, cu zonele limitrofe, cât și în Moldova, care aparține originalelor. Aceste particularități nemuntenesti sunt, de fapt, „scăpări” ale revizorului, ceea ce a conferit limbii tipăriturilor o structură compozită. Descoperirea textelor rotacizante a condus la abandonarea definitivă a ideii că diaconul ar fi și traducătorul cărților pe care le-a imprimat. Dependența tipăriturilor sale (*Apostolul* și *Psaltirea*) de originalele nordice care prezentau fenomenul rotacismului a devenit cu timpul o adevărată axiomă. Este meritul lui Ion Gheție de a fi elucidat raportul dintre textele coresiene și cele rotacizante, infirmând, totodată, teoria maramureșeană a începuturilor scrisului în limba română. Examenul lingvistic a demonstrat în mod convingător că diaconul nu a utilizat manuscrise care proveneau din Maramureș sau Transilvania de Nord, ci manuscrise moldovenești cu rotacism, prelucrate după originale bănățene-hunedorene fără rotacism. Rolul textelor lui C. în dezvoltarea limbii române de cultură a fost, nu de puține ori, supradimensionat. Potrivit lui Al. Rosetti, acestea au devenit adevărate modele pentru tipăriturile ulterioare, astfel încât bazele românei literare ar fi fost puse de școala lui C., părere la care se vor ralia și alți istoriografi. Intenția de a impune o *koiné*, atribuită diaconului muntean, nu s-a dovedit însă o pistă viabilă în urma unei analize mai complexe. Graiul muntean s-a fundamentat ca normă unică supradialectală nu datorită acestuia, ci mult mai târziu, la mijlocul secolului al XVIII-lea, în condițiile create de naționalizarea serviciului divin și reproducerea tipăriturilor din Țara Românească în celelalte provincii românești. Contribuția lui C. în evoluția scrisului românesc medieval și în cristalizarea unei tradiții literare rămâne însă decisivă.

Meritul lui de frunte este acela de a fi înmănuncheat încercările precedesorilor și contemporanilor săi de întocmire a unei literaturi în limba națională. El îndeplinește deci rolul unui totalizator de eforturi și năzuințe, iar opera sa pe acela de sinteză a unor inițiative pornite

din diverse regiuni ale teritoriului românesc. Avea deci dreptate Procopovici când susținea că diaconul Coresi este un nume colectiv, care, adăugăm noi, acoperă cele mai importante din izbânzile epocii de început a scrisului românesc.

ION GHEȚIE, AL. MAREȘ

Tipărituri românești: *Întrebare creștinească (Catehismul)*, Brașov, 1560; ed. îngr. I. Bianu, București, 1925; ed. I. Crăciun, Sibiu–Cluj, 1945–1946; ed. îngr. Alexandra Roman Moraru, în *Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, 1982, 19–127; *Tetraevanghelul*, Brașov, 1561; ed. îngr. Florica Dimitrescu, București, 1963; *Pravila*, Brașov, c. 1560–1562; ed. îngr. I. Bianu, București, 1925; ed. îngr. Gheorghe Chivu, în *Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, 1982, 129–257; *Apostolul (Lucrul apostolesc)*, Brașov, 1566; ed. îngr. I. Bianu, București, 1930; *Tâlcul evangheliilor (Cazania I)*, *Molitvenic rumânesc*, [Alba Iulia], c. 1567–1568; ed. îngr. Vladimir Drimba, introd. Ion Gheție, București, 1998; *Psaltire (Psaltirea Săulescu)*, Brașov, 1568; *Psaltire*, Brașov, 1570; *Liturghierul*, Brașov, 1570; ed. îngr. Al. Mareș, București, 1969; *Psaltirea slavo-română*, Brașov, 1577; ed. îngr. B. P. Hasdeu, București, 1881; ed. îngr. Stela Toma, București, 1976; *Evanghelie cu învățătură (Cazania a II-a)*, Brașov, 1581; ed. îngr. Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, București, 1914; *Prefețe și epiloguri din secolul al XVI-lea*, îngr. și introd. Emanuela Buză și Florentina Zgraon, în *Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, 1982, 465–636. **Tipărituri slavone:** *Octoiul mic*, Brașov, 1557; *Triod-Penticostar*, Târgoviște, 1558; *Tetraevanghel*, Brașov, 1562; *Slujebnic*, Brașov, 1568; *Psaltire*, Brașov, c. 1568–1570; *Mineiul de praznice (Sbornic)*, Brașov, 1569; *Psaltire*, Brașov, c. 1572–1573; *Octoiul mare*, I–II, Brașov, 1574–1575; *Psaltire*, Brașov, c. 1576; *Psaltire*, Brașov, 1577; *Triodul de post*, Brașov, 1578; *Tetraevanghel*, Brașov, 1579; *Sbornic*, Sebeș, 1580; *Tetraevanghel*, Brașov, 1583.

Repere bibliografice: Nicolae Sulică, *Coresi, scriitor sau tipograf?*, Brașov, 1901; Nicolae Sulică, *Un capitol din activitatea diaconului Coresi*, Brașov, 1902; Iorga, *Ist. lit. relig.*, 68–95; Stoica Nicolaescu, *Diaconul Coresi și familia sa*, București, 1909; Iorga, *Ist. lit.*, I, 176–202; Nicolae Sulică, *O nouă publicație românească din secolul al XVI-lea: „Liturghierul” diaconului Coresi, tipărit la Brașov în 1570*, Târgu Mureș, 1927; Pușcariu, *Ist. lit.*, 74–80; D.R. Mazilu, *Diaconul Coresi*, Ploiești, 1933; Vasile Grecu, *Izvorul principal bizantin pentru „Cartea cu învățătură” a diaconului Coresi din 1581: Omiliile patriarhului Ioan XIV Calea (1334–1347)*, București, 1939; Cartoian, *Ist. lit.*, I, 55–63; Maria Rădulescu, *Originalul slav al „Evangheliei cu învățătură” a diaconului Coresi. Versiuni și redacții ale colecției de omilii a patriarhului Ioan Calea*, București, 1959; Dan Simonescu, *Un mare editor și tipograf din secolul al XVI-lea: Coresi*, SCB, 1969; Barbu Theodorescu, *Personalitatea diaconului Coresi și*

rolul lui în cultura românească, BOR, 1959, 3–4; Virgil Molin, *Coresi, editor și tipograf*, BOR, 1959, 3–4; Virgil Molin, *Date noi cu privire la activitatea diaconului Coresi ca editor*, BOR, 1963, 7–8; *Ist. lit.*, I (1964), 306–321; Panaitescu, *Începuturile*, 132–163; Cioculescu, *Varietăți*, 10–19; Pavel Binder, Arnold Huttman, *Cu privire la datarea și geneza „Cazaniei I”, tipărită de diaconul Coresi*, LR, 1967, 2; Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română*, București, 1974, 172–195; Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, *passim*; Demény Lajos, Lidia A. Demény, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea*, București, 1986, 83–93, 226–248; Ion Gheție, Al. Mareș, *Diaconul Coresi și izbânda scrisului în limba română*, București, 1994; Mazilu, *Recitind*, I, 178–181; G. Mihăilă, *Între Orient și Occident*, pref. Dan Zamfirescu, București, 1999, 236–339; *Dicț. esențial*, 199; Eugen Pavel, *Carte și tipar la Bălgrad (1567–1702)*, Cluj-Napoca, 2001, 15–23. **E. P.**

CORESII, Șerban (? – c. 1593), tipograf. Este fiul diaconului Coresi și, în mod cert, discipolul acestuia. Ar putea fi unul din ucenicii care au participat, fără a fi nominalizați, alături de diaconul muntean, la realizarea unor tipărituri brașovene. S-a presupus că ar fi fost, împreună cu Marien, printre ajutoarele menționate anonim în prefața *Cazaniei a II-a* din 1581. I-a mai fost atribuită, la un moment dat, *Psaltirea* slavonă coresiană din 1568–1570, care fusese datată anterior în intervalul 1583–1588. El trebuie să fi acumulat, prin urmare, o anumită experiență, pentru că în prima carte în care îi este consemnat numele, *Palia* de la Orăștie, din 1582, apare cu statutul privilegiat de „meșterul mare a tiparelor”, așa cum se specifică în finalul predosloviei: „Den mila lui Domnedzeu, eu, Șerban diiacu, meșterul mare a tiparelor, și cu Marien diiac, dându în mâna noastră ceaste cărți, cetind și ne plăcură și le-am scris voo, fraților români, și le cetiți, că veți afla întru eale mărgăritariu scumpu și vistieriu nesfârșit. Cunoaște-veți folosul buneților și plata păcatelor de la Domnedzeu întru ceaste cărți”. **C.** a sosit la Orăștie în toamna anului 1581, la solicitarea episcopului calvin Mihai Tordași, unde a executat, împreună cu partenerul său, diacul Marien, tipărirea primelor două cărți ale *Vechiului Testament*. Imprimarea a durat opt luni, desfășurându-se între 14 noiembrie 1581 și 14 iulie 1582. Aducerea teascului tipografic la Orăștie, posibil același cu care se imprimase *Tetraevangelul* slavon de către Lorinț, la Bălgrad, în 1579, și *Sbornicul* coresian, din 1580, de la Sebeș, s-a făcut din anumite rațiuni, orașul fiind mai ferit de jurisdicția mitropolitului ortodox,

nedispus atunci să cedeze fățiș curentului înnoitor de traduceri în limba română. Caracterele cu care a fost imprimată *Palia* pun în lumină, destul de concludent, înscrierea tipăriturii în aria operelor coresiene, noua tipografie mobilă aflându-se, evident, în sfera de influență a celei stabile de la Brașov. A fost utilizată aceeași garnitură de litere cu care fuseseră tipărite, la Brașov, de Coresi, *Psaltirea* slavonă din 1577 și *Triodul de post* slavon din 1578. Urmează o perioadă de câțiva ani în care **C.** nu mai apare în postura de tipograf, dar este sigur că după 1583 el îi va succeda tatălui său la conducerea tipografiei chirilice brașovene. Va tipări apoi, în 1587, un *Liturghier* slavon, având ca prototip ediția lui Macarie din 1508. În epilog este trecut ca „ispravnic” (un „supraveghetor”, un editor, în fond) popa Mihai din Șcheii Brașovului, același care fusese implicat, alături de popa Iane, și în îngrijirea *Cazaniei a II-a* coresiene. În jurul anului 1589 **C.** va da la iveală, la Brașov, o *Psaltire* slavo-română, care i-a fost atribuită de I.-A. Candrea prin corelare cu *Liturghierul* din 1587. Cercetările întreprinse în ultimele decenii au demonstrat că la baza acestei ediții a *Psaltirii*, cu traducere românească intercalată, a stat versiunea *Psaltirii* slavo-române coresiene din 1577, precum și o a doua versiune, înrudită cu *Psaltirea Hurmuzaki*. Ultima tipăritură a lui **C.**, o *Psaltire* slavonă apărută în jur de 1593, ale cărei caracteristici grafice o apropie de celelalte două cărți ale sale, marchează, de fapt, punctul final al activității tipografice de la Brașov din secolul al XVI-lea.

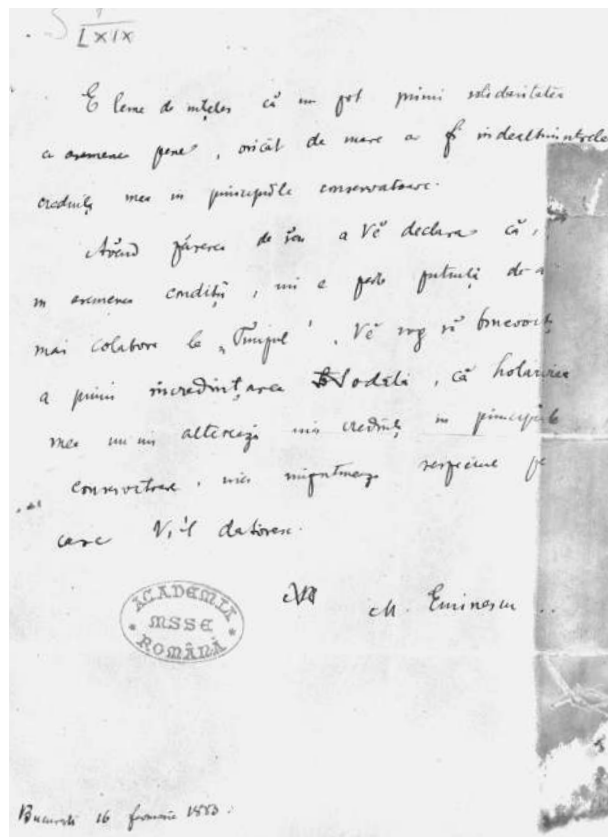
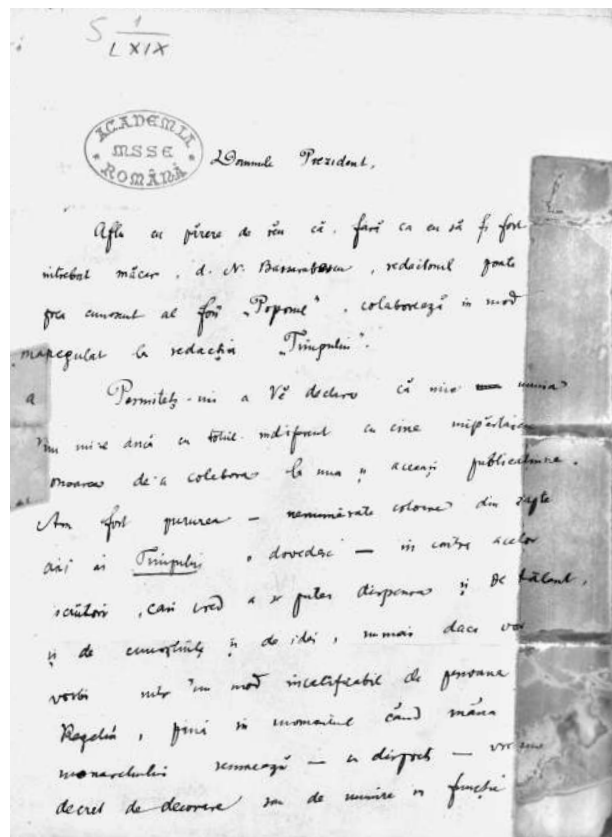
Tipărituri: *Palia*, Orăștie, 1582; ed. fragm. îngr. și introd. Mario Roques, Paris, 1925; ed. Viorica Pamfil, București, 1968; ed. îngr. Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton și Sorin Guia, Iași, 2005; *Liturghier* slavon, Brașov, 1587; *Psaltirea* slavo-română, Brașov, c. 1589; ed. îngr. Stela Toma, București, 1976; *Psaltire* slavonă, Brașov, c. 1593.

Repere bibliografice: Iosif Popovici, *Palia de la Orăștie. 1582*, AAR, memoriile secțiunii literare, t. XXXIII, 1910–1911; Ion Gheție, *Palia de la Orăștie. 1581–1582*, LR, 1968, 6; Pavel Binder, *Contribuții la geneza „Paliei de la Orăștie”, operă de colaborare a cărturarilor din Țara Românească, Transilvania și Banat*, „Studia bibliologica”, 1969, partea 2; Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra Psaltirii slavo-române atribuite lui Șerban Coresi*, LR, 1977, 3; Ion Gheție, *Psaltirea Hurmuzachi și filiația psaltirilor românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, LR, 1978, 2; Stela Toma, *Un original slav și două traduceri coresiene*, CLG, 1978, 1; Al. Mareș, *Filiația*

psaltirilor românești din secolul al XVI-lea, în *Cele mai vechi texte românești*, coordonator Ion Gheție, București, 1982, 255–258; Ion Gheție, *Locul Paliei de la Orăștie în dezvoltarea limbii române literare*, LR, 1982, 6; Eugen Pavel, „*Palia de la Orăștie*” – o apariție singulară?, în *Palia de la Orăștie (1582–1982). Studii și cercetări de istorie a limbii și literaturii române*, București, 1984, 148–149; Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, 305–310, 360–363; Demény Lajos, Lidia A. Demény, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea*, București, 1986, 240–245. **E.P.**

CORESPONDENȚĂ. Dintre genurile biograficului, **c.** este forma cea mai veche și cea mai răspândită. Este cunoscută din Antichitate și a fost cultivată până în epoca postmodernă când, din cauza internetului, tinde să dispară. Momentul ei de glorie literară este în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea în Franța. Dintr-un discurs intim, particular, scrisoarea devine atunci un discurs public, ca o formă de lectură morală. Doamna de Sévigné, cu cele 1120 de scrisori, dintre care 764 sunt adresate fiicei sale – Contesa de Grignan – deține un record.

Scrisoare trimisă de M. Eminescu lui Lascăr Catargiu

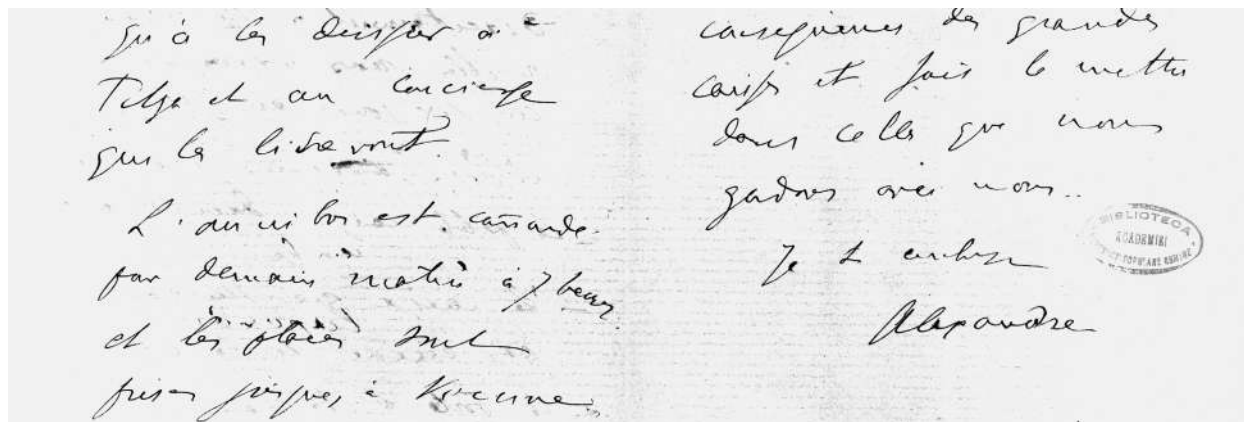
comunica. Unele aparțin unor scriitori, dar nu este un criteriu cert pentru a le selecta și a le accepta în salonul literaturii. Sunt atâtea scrisori ale unor oameni simpli, care prin sinceritate și culoarea limbajului pot fi apreciate pentru literaritatea lor involuntară, în timp ce epistolele înflorate, „frumoase” ale unor scriitori n-au nici o semnificație. Numai puțini, dintre marii scriitori, sunt și mari epistolieri, dând acestui „gen taciturn” (cum îi zice un prozator modern, Michel Tournier), adică privat, intim, secret, valoare estetică de sine stătătoare: Voltaire, Gustave Flaubert, Marcel Proust. Voltaire scria, se zice, câte douăzeci de scrisori pe zi, sub diverse forme, de la eseu filosofic și eseu moral la epistola confidențială, strict comunicativă. Ilumiștiții folosesc, în chip programatic, forma epistolară pentru a-și susține teoriile. Genul a prins și s-a răspândit. La noi, Ion Ghica și Vasile Alecsandri îl folosesc, cu succes, pentru a pune în discuție temele societății românești la mijlocul secolului al XIX-lea și, indirect, neliniștile spiritului însetat de cunoaștere. În afară de acest discurs epistolar public, răspândit în secolele XVIII–XIX și folosit de filosofi, moraliști, scriitori ca instrument de comunicare și discurs poetic, există alt tip de c. și, implicit, alt tip de discurs epistolar: „discursul taciturn” cu valoare estetică incertă și, oricum, neprogramată. Marile surprize (literare) vin de aici (Odobescu, Duiliu Zamfirescu) și sunt, de regulă, postume. O operă de umbră, creație de însoțire a operei publice (poezie, proză, critică, dramaturgie), în fine, gen literar subiectiv ce așteaptă multă vreme să fie înnobilit (acceptat). Cu timpul, c. secretă poate dubla valoarea operei publice și chiar o poate întrece, ca și în cazul jurnalului intim. Totul este ca literaritatea lor să fie dovedită de criticii literari. G. Călinescu și-a pus problema, într-un articol din „Națiunea” (1947) intitulat *Genul epistolar*, dacă o scrisoare poate deveni literatură. Răspunsul criticului este pozitiv: da, un text care îndeplinește o misiune strict practică (aceea de a comunica știri practice, reacții) poate căpăta valori literare „dacă are puțința de a ne ridica de la contingent la universal”. Răspuns tipic călinescian, formulă generoasă, memorabilă chiar, dar foarte vagă, insuficientă pentru a lămuri dacă o epistolă care „dă seamă”, comunică știri, poate fi citită ca o pagină literară. Criticul vine cu ideea de indiferență care nu-i altceva decât „capacitatea de a te situa în univers”.

Nici această precizare nu-i foarte lămuritoare pentru că a te situa în univers este o formulă prea generală. În acest caz toți ne situăm în univers când vrem să comunicăm ceva și, apoi, univers înseamnă și conjugalitatea de care se plâng nevestele care scriu epistole prietenelor, plângându-se de rău tratament, și mediul social înconjurător și insomnia, o contemplă autoarea îndureratei epistole. În fine, după aceste exerciții retorice, G. Călinescu conchide: o misivă particulară devine literatură atunci când sugerează o filosofie de viață și, fără să vrea, se transformă într-o ficțiune. Și aduce, ca argument, corespondența lui A.I. Odobescu și cea a lui Prosper Mérimée (la acesta descoperă „un capitol proustian” în curiozitatea anxioasă, exprimată în scrisori, pentru agonii și decese). Așadar, capacitatea epistolierului de a transforma un text alb, strict informativ, personal, într-o ficțiune care să ridice particularul (contingentul) la valoarea universalului, reprezintă garanția că genul epistolar poate fi socotit, fără îndoieli mari, un gen literar de sine stătător: „Elementul esențial prin care literatura stârnește emoții este ficțiunea. O scrisoare poate să pară unora prea spontană. Marii epistolieri dau scrisorilor un aer ingenuu și gratuit de compoziție. De altfel, nici un soi de scrisoare nu se sustrage artei literare cu totul. Scrisoarea în general uzează de anume convenții, de procedee retorice specifice, și oricine știind că are un «public», fie și de o singură persoană, compune mai mult ori mai puțin conștient. Cât despre scriitor, acesta având obișnuința pe de o parte de a transforma totul în ficțiune, de a se transporta și pe sine în plan ireal, iar pe de alta intuind că scrisorile sale vor cădea pe mâinile posterității, el e mai atent ca oricare la compoziție. De altfel, individul comun scrie foarte puțin. Corespondența oamenilor fini se înscrie de la început în artă, prin faptul că se naște din plăcerea a două spirite fine de a ține corespondență. Scrisoarea e un simplu pretext de a prelungi un dialog de idei generale. În felul acesta, scrisoarea nu se mai numește așa decât fiindcă e trimisă prin poștă, fiindcă păstrează un anume ton familiar și uzează de o continuă deplasare asociativă în planuri deosebite. Ea e un fel de foileton în care intră tot felul de procedee literare: descripție, portret, pamflet, eseu filosofic și critic, aforism, metaforă”. Mai sunt însă și alte considerente, mai

exacte, de a trata **c.** ca formă a literaturii subiective. Naratologii mai noi încearcă să depisteze modul de funcționare al acestui discurs atipic. Melançon îl numește ansamblu de scrieri „care pune în scenă un eu nonmetaforic, adresându-se unui destinatar, tot așa, nonmetaforic” (*Le Dictionnaire du littéraire*, 2002). Noțiunea „je non-métaphorique” nu-i prea clară. Un *eu*, desigur, care nu ficționează, un narator care, adresându-se unui destinatar precis, folosește un limbaj simplu, nefigurat, pentru că este de presupus că el vrea să comunice ceva precis destinatarului, nu să-l seducă estetic. În locul acestui *eu* nemetaforic poate fi utilizat, pentru a fi mai aproape de substanța **c.**, un *eu* cu o identitate biografică precisă, un locutor care se adresează, printr-un mesaj scris, unui destinatar, iarăși, cu o identitate precisă. Ies din discuție romanul epistolar, la modă în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, de asemenea scrisorile imagine care sunt, de regulă, eseuri deghizate sau pur și simplu ficțiuni. Ele intră în alte compartimente ale literaturii. Se pot observa mai multe situații. a) O scrisoare are un autor (narator) precis și se adresează unui receptor („adrisant”) iarăși precis: dacă n-ar fi așa, „scrisorica” n-ar ajunge la destinație. Ea are un caracter confidențial, comunică ceva (un secret) care, dacă este dezvăluit, poate produce mari încurcături, mai ales când secretul angajează o relație ilicită de amor, cum se întâmplă în *O scrisoare pierdută*. b) **C.** presupune, în principiu, o distanță geografică ce variază de la caz la caz între emitent (locutor, scrietor) și receptor și necesită, în cele mai multe cazuri, un răspuns. Un răspuns care schimbă rolurile: locutorul (naratorul) devine receptor și

viceversa. O scriitură, așadar, interactivă, un schimb de mesaje care cere răbdare și depinde de un al treilea actor: *mesagerul*. Mesagerul poate fi impersonal (poșta, un mecanism neutru, care teoretic trebuie să funcționeze fără accidente). Este vorba despre mesagerul tradițional sau despre un intermediar controlabil, dar nu lipsit de surprize, căci acesta poate viola secretul scrisorii și poate șantaja, tot ca în I.L. Caragiale, și emitentul, și destinatarul. Dar tot Caragiale aduce și exemplul mesagerului turmentat, dar onest, care după mari încurcături ajunge cu scrisoarea la emitent (Zoe), salvând astfel onoarea unei doamne care a încălcat morala conjugală, dar și, prin complicitatea „adrisantului” (prefectul Fănică, concubinul!), onoarea profesiunii. Mesajul se poate rătăci, și atunci produce complicații, în fine, mesajul cu un unic destinatar este lent, cere timp și răbdare și nu-i lipsit de surprize ce pot periclita interlocutorii. c) Văzând toate acestea, se poate spune că o **c.** este un dialog la distanță sau, mai bine zis, un jurnal intim cu doi naratori și doi destinatari. Temele lor pot fi diferite, dar, de regulă, există o legătură, o cauzalitate, mai multe sau mai puține puncte de referință în acest jurnal intermitent scris la două mâini. Jurnalul epistolar este o construcție fragmentară (un fragment de fragmente, în fapt), vulnerabilă și total imprevizibilă, pentru că nu depinde numai de un singur actor, ci de doi, iar dacă e pus la socoteală și cel care transmite (mesagerul, intermediarul), de trei actori. Oricând unul dintre ei sau chiar amândoi decid să întrerupă comunicarea și atunci jurnalul (dialogul, schimbul de mesaje, scriitura alternativă, discursul epistolar) se încheie brusc. O primă concluzie: soarta

Fragmente din corespondența dintre Alexandu și Alexandra (Sașa) Odobescu

acestui jurnal la distanță este mai nesigură decât aceea a jurnalului propriu-zis. Cele mai multe scrisori se pierd sau rămân uitate prin sertare până când cineva le găsește, fără a descoperi, decât în cazuri fericite, mesajele (scrisorile) ce le-au provocat sau cărora le-au răspuns. Ecuație încurcată: multe personaje în această istorie, prea multe circumstanțe imprevizibile. Oricând poate interveni hazardul care poate decide soarta scriiturii epistolare. d) **C.** nu este un jurnal integral intim, din moment ce are un lector-cenzor (receptor) vigilant. În această situație epistolierul nu poate ignora unele reguli de comunicare, începând chiar cu limbajul său. Autenticitatea, sinceritatea, spontaneitatea (calități esențiale în jurnalul intim) sunt, aici, condiționate. Naratorul epistolier scrie cu gândul la destinatarul său, care poate fi o femeie iubită (sau un bărbat adorat), un prieten exigent, o fiică deșteaptă și suspicioasă (ca fiica „divinei marchize“, Doamna de Sévigné), un șef cusurgiu de care depinde promovarea lui sau, pur și simplu, un lector imprevizibil, care poate deveni un martor primejdios. Așa că naratorul este atent la nuanțe, își reglează tonul în funcție de destinatar, nu lasă condeiul în voia lui, pune limite spontaneității și sincerității. Scriitura **c.** mizează, așadar, pe alte mijloace de seducție. Ea nu are infinitul în față, cum pare a avea jurnalul intim, și nu poate cultiva „neglijența“, „dezordinea“ pentru a-și spori autenticitatea. Legea Stendhal (nu trebuie corectate greșelile de ortografie sau stângăciile stilului pentru a nu diminua în textul subiectiv semnele autenticității) nu funcționează în acest caz. Dimpotrivă, discursul ei este concentrat, vigilant, ordonat, respectă anumite reguli de politețe, transmite un mesaj mai mult sau mai puțin precis și, în

principiu, are un scop determinabil. Epistolierul nu scrie pentru o posteritate indistinctă, el se adresează unui confident care-l poate judeca fără întârziere și fără milă. În acest caz, greșelile scriiturii, începând cu gramatica și terminând cu morala, pot fi aspru sancționate. Acumulând prea multe necunoscute primejdioase, discursul epistolar se desparte în chip considerabil, la acest punct, de discursul diaristic, de discursul autobiografic și de discursul memorialistic. Poate fi numit un pact de confidență. e) Ar mai fi de spus că aici nu funcționează nici clauza cotidianității (legea Blanchot). Sunt rare situațiile în care epistolierul face o cronică a zilei. El nu scrie decât sub presiunea unui eveniment (dorința de a comunica ceva) și aproape niciodată cu sentimentul continuității. El nu-i obligat, ca diaristul, să facă „o autopsie perpetuă și zilnică“ (Goncourt), nici să țină un secret absolut, din moment ce secretul său este destinat unui confident (lector) care oricând îl poate divulga. Autorul unei scrisori își asumă acest risc. Secretele existenței sale depind de interesele și de caracterul destinatarului. Epistolierul se dă, astfel, pe mâna unui individ care poate să nu păstreze legea confidențialității. Dacă o păstrează, secretul **c.** va fi descoperit atunci când vrea hazardul. În cele mai multe cazuri așa se întâmplă, căci nu sunt prea dese cazurile când scrisorile unei personalități sunt publicate în timpul vieții sale. Revelația intimității este o operă postumă. Uneori revelația este așa de mare (cazul A.I. Odobescu, cazul Titu Maiorescu), încât schimbă datele percepției comune. „Maiorescianul“ Maiorescu, spiritul imperturbabil, omul public olimpian se arată în intimitatea scrisorilor de tinerețe și în *Însemnări zilnice* un sentimental anxios, în pragul

Duiliu Zamfirescu către Ion Bacalbașa

① idee, care mă muncăște de anul trecut,
începe să ia formă, și cred că pot să fi-o anumită, de oare-c
donă acte sunt gata. Vreau să biruesc eu pe public,
iar nu el pe mine.

sinuciderii. f) În privința clauzei simultaneității dintre narațiune și istorie (timpul trăirii și timpul mărturisirii), scriitura epistolară presupune, prin definiție, o suprapunere aproape perfectă. Scrii azi cuiva, comunicându-i ceea ce dorești să-i comunici, și expediezi scrisoarea în aceeași zi sau în zilele ce urmează. Mesajul, oricum, trebuie să ajungă repede la destinatar. Epistola poate nara, ca și în cazul scriiturii diaristice, și evenimente întâmplare mai demult, dar, în esență, comunicarea epistolară este directă, simultană și presupune mai totdeauna un anumit grad de urgență. g) Nu-i, în mod cert, un laborator de fraze, un teritoriu de antrenament pentru scriitură, un album care, „travaillé à mort” (legea Barthes sau legea anti-Stendhal!), poate deveni o operă, cum se întâmplă în cazul jurnalului intim. Scrisoarea reprezintă doar câteva pagini dintr-un album păstrat cu grijă, de cele mai multe ori, de un confident discret care, ca și autorul, ocrotește secretul unei intimități. Se compară cu o floare strivită într-un album intim din vremea adolescenței. Descoperită după decenii, ea și-a pierdut parfumul. Și-a păstrat doar forma și, într-o oarecare măsură, culoarea. h) Cunoscând, acum, toate detaliile, trebuie să punem, din nou, întrebarea în ce măsură discursul epistolar poate deveni, totuși, un discurs literar, adică o operă de sine stătătoare, identificabilă, originală, deși discursul de acest fel nu-i lucrat la sânge și nu-i pregătit să primească confirmarea publică. Adevărul este că multe scrisori, chiar și acelea trimise de scriitori celebri, nu au valoare literară. Sunt simple documente de viață, iar importanța lor se judecă în măsura în care comunică ceva despre biografia sau opera autorului. Puține **c.** scapă acestei fatalități, dintre moderni Flaubert și Proust fiind nume care pot fi amintite. „Foca normandă” și-a dezvoltat, de pildă, teoriile despre literatură în **c.** sa și, indirect, a creat în ele și prin ele un personaj memorabil. Cu un volum epistolar mai redus și cu o notă existențială mai acută, Ion Barbu lasă, tot așa, un document excepțional în misivele către prietenii Tudor Vianu și Simon Bayer. Aceste scrisori constituie proza lui cea mai bună. Nici I.L. Caragiale nu este departe de această performanță. Mai numeroase și cu destinatari multipli, de la Paul Zarifopol la Petre Missir, scrisorile sale constituie o veritabilă epică moralistică și memorialistică. Geniul său comic se revelează, și aici, în notații telegrafice, precum

scrisoarea în care exilatul de la Berlin povestește trecerea amicului Barbu Delavrancea prin capitala Germaniei și ironizează mofturile lui gastronomice sau în misivele prin care, ca amator de bucătărie balcanică, își pregătește vizita la București trimițând amicilor o lungă listă cu bunătățile locale cu care dorește să fie întâmpinat. Literatură indirectă, o ficțiune a nonficțiunii, ca și în cazul celorlalte genuri ale biograficului. Valoarea ei depinde de calitatea notației și de capacitatea autorului de a fixa o scenă de existență, de a formula un aforism inedit, în fine, de a impune un personaj original. Un personaj de mai multe ori suspect: el comunică numai ceea ce vrea să se știe, are un scop enunțat și, probabil, are alte scopuri secrete; un personaj care riscă să se dezvăluie și, dacă se dezvăluie unui confident, devine vulnerabil. Pe scurt, personajul epistolar e pândit de multe pericole. Are, neîndoios, și câteva satisfacții, în primul rând aceea de a comunica și de a obține, poate, ceea ce dorește. Dar nu este sigur. Rostul lui e să încerce. i) De cele mai multe ori în **c.** este vorba de un autoportret involuntar. Exemplul este din nou Caragiale și fantasma gastronomiei. Se confirmă aici ceea ce scriitorul mărturisește, în stilul său ironic, undeva: „Sunt o bestie lacomă de lucruri delicate”. „Bestia” lacomă se observă întâi în proza de ficțiune (*La Moși, O plimbare la Căldărușani*), dominată de ceea ce s-ar numi fantasma voracității, care bânuie și literatura epistolară, sugerând un narator (un personaj) preocupat în chip excesiv de aperitive, bere, sosuri, icre proaspete, curcani rumeniți răstigniți pe varză călită și de ciorbe acre, tămăduitoare. Scrisorile fiului, Mateiu I. Caragiale, arată un mare amator de „ponturi” (în misivele către amicul Boicescu), un fastuos snob, închipuit și pitoresc, în decoruri bălțat balcanice. Diferențele dintre cei doi epistolieri, tatăl și fiul, sunt enorme. O reverie îi unește totuși: reveria gastronomică. Cu alte vorbe: plăcerea de a consuma, bucuria chefului prelungit, lăcomia simțului gustativ, în fine, pentru a folosi sintagma lui Jean-Pierre Richard (*Microlectures*), „caracterul aproape enciclopedic al grijii trofice”. Epoca marilor **c.** pare a fi încheiată. Genul epistolar navighează pe internet și, dacă navighează, urmele lui se pierd în neant. Probabilitatea de a fi păstrate de memoria receptorului este, practic, nulă. Iar literatura din interior, când există, are o valoare care depinde de puterea

nonficțiunii de a se transforma, prin autenticitatea notației, într-o ficțiune a nonficțiunii. Un portret, o mică descripție, un dialog, o observație morală, o scenă de existență prinsă „pe viu”, o stare de spirit fixată în fraze scurte, neliterare, toate acestea pot deveni, voit, dar mai ales nevoit, mici ficțiuni care, luate împreună, pot impresiona pe cititor mai mult chiar decât o ficțiune propriu-zisă. Sinceritatea și intimitatea (altfel zis: autenticitatea confesiunii) joacă un rol esențial în acest proces. Marile **c.** sunt, în fapt, marile confesiuni intime care, vorbind despre probleme existențiale curente, vorbesc de temele esențiale ale individului.

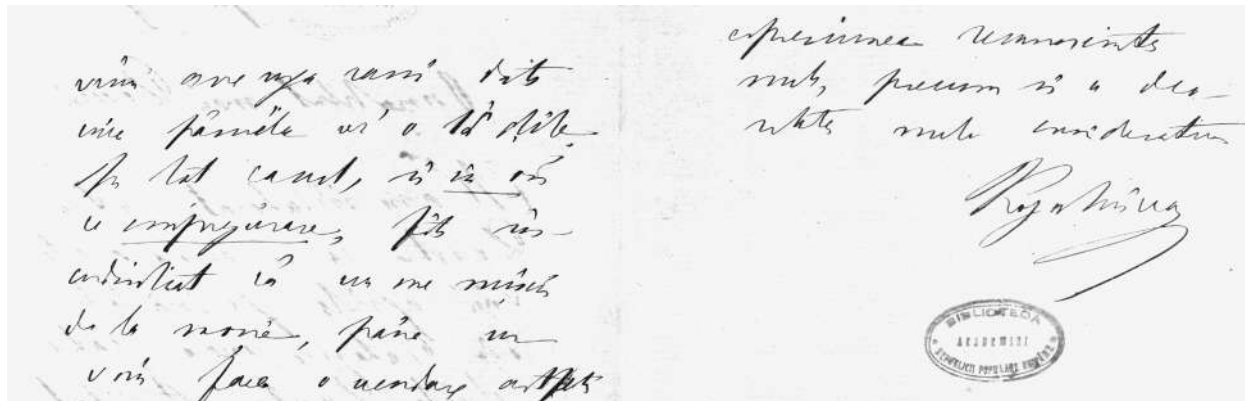
Urmărind genul epistolar în cultura română, cercetat între alții de Al. Săndulescu (*Literatura epistolară*, 1972), se confirmă faptul că românii, care au stat aproape cinci secole sub turci și sub alte stăpâniri, au comunicat între ei și și-au luat răgazul să-și noteze, în epistole ce depășesc nota strict informativă, nenorocirile, neliniștirile, evenimentele intime. Prima scriere în limba română (1521) este, în fapt, o scrisoare (*Scrisoarea lui Neacșu*). În secolul al XIX-lea apar și marii corespondenți. Dacă cea dintâi **c.** literară păstrată în limba română, este cea dintre Nicolae Văcărescu și Iancu Văcărescu, scrisoarea-eseu va fi la modă la 1850–1890, o folosește Ion Ghica, iar mai înaintea lui Ion Heliade-Rădulescu, Mihail Kogălniceanu, iar după ei A.I. Odobescu și Titu Maiorescu și, în corespondența cu acesta din urmă, spre sfârșitul secolului, Duiliu Zamfirescu. E un spațiu intim descoperit de istoriografia literară după dispariția scriitorilor. O operație de reconstituire care nu s-a încheiat nici azi. Uneori surprizele apar după o sută de ani și mai bine, cum s-a întâmplat cu scrisorile lui M. Eminescu către Veronica Micle. Citind ceea ce a putut fi descoperit și tipărit până acum, se poate spune că există o bogată literatură epistolară românească. „Marii corespondenți români” sunt Odobescu, Maiorescu, I.L. Caragiale, Duiliu Zamfirescu, mai târziu Ion Barbu, Emil Cioran, Constantin Noica, și, dintre scriitorii contemporani, N. Steinhardt și, mai ales, Ion D. Sîrbu. Scrisorile acestuia din urmă, apărute după 1989, sunt, probabil, ca document existențial și ca ficțiune epistolară, cele mai interesante din literatura noastră. Nu poate fi ignorat Eminescu, dar **c.** lui este circumstanțială, nu abordează decât foarte rar subiecte filosofice și morale (acestea se află în articolele sale, care pot fi citite ca o proză politică și

filosofică), iar dacă amintește de ele, nu-și găsește timp să le dezvolte. Scrisorile lui nu sunt, cum ar spune Noica, deveniri pentru devenire, unitare și, estetic și existențial, de sine stătătoare. Valoarea lor biografică primează în raport cu valoarea estetică indirectă. Altul este statutul scrisorilor lui Odobescu (aproximativ trei mii de scrisori, cele mai multe în limba franceză) prezentate pe larg în ediția a doua din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu. Nu lipsește nimic în această beție de amănunte: cine sunt creditorii lui Odobescu, ce mobilier este scos la mezat, până unde coboară sau se ridică licitația, ce noi datorii face risipitorul diplomat etc. Este aici o ironie superioară de intelectual care observă comportamentul imprevizibil al unui mare creator. **C.** lui Odobescu oferă, într-adevăr, o plajă imensă de exemple. Mai întâi Odobescu scrie enorm, zilnic. „Face corespondență”, cum se zice în limbaj comun, cum respiri și cum mănânci. Trimite aproape în fiecare zi o scrisoare Sașei, înțelegătoarea lui soție. Nu-i ascunde secretele infidelității sale, îi cere opinia și sprijinul. **C.** lui este un roman de familie, un roman sentimental și de moravuri, stufos și adesea bizar, cu elemente de senzațional. G. Călinescu a remarcat aceste elemente neobișnuite în biografia unui intelectual de clasă și le-a introdus în *Bietul Ioanide*. O parte din biografia personajului său (arhitectul Ioanide), și anume biografia erotică (capacitatea eroului, de pildă, de a iubi, deodată, mai multe femei și de a conta pe înțelegerea tandră și devotată a soției) este inspirată, probabil, de comportamentul lui Odobescu și de filosofia de existență a soției sale, Sașa. **C.** lui Odobescu este jurnalul intim al acestei conjugalități tolerante bazate pe o iubire prietenoasă. Este și un jurnal al afacerilor de familie, un foarte bogat jurnal de călătorie ținut de un om cultivat, specialist în istoria artelor și în arheologie, dar și jurnalul unui om de lume, cu un comportament aristocratic. Îi place să primească, să ofere dejunuri și cine bogate (există în scrisorile sale un veritabil discurs gurmând, comparabil cu acela din opera lui I.L. Caragiale și din cea a lui Mihail Sadoveanu). Este un spirit căruia îi place să trăiască în lux și, ca un erou balzacian, e mereu în căutare de bani și este urmărit de creditori. Deviza lui este „răbdare și bifurcațiune”. Răbdarea este pusă însă mereu la încercare, iar bifurcațiunea progresează. Se configurează din aceste misive, care amestecă domeniile de referință și stilurile de a

nara, un personaj fabulos care sfârșește rău: se sinucide din disperare (devenise morfinoman) și amor (pentru profesoara Hortensia Racoviță, fosta soție a lui Carol Davila, femeie frumoasă, fatală și fugitivă), cu treizeci de ani mai tânără decât el. **C.** reprezintă, probabil, partea cea mai spectaculoasă a operei lui Odobescu. Și Titu Maiorescu are o **c.** bogată care dublează și, pentru unele perioade (cea pariziană, de exemplu), acoperă absența însemnărilor zilnice. **C.** lui (publicată de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon în seria Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, I–IX, 1975–1989) este excepțională din cel puțin două puncte de vedere: 1) aduce vești imediate despre viața intimă a criticului, cu precădere în perioada formării și a debutului său în viața intelectuală și politică (1855–1870); 2) prin capacitatea ei de expresie, voluntară sau involuntară, poate fi citită și pentru ea însăși, ca fragmente dintr-o vastă literatură subiectivă, opera unui scriitor de prim ordin. Mai este un motiv pentru a citi cu interes aceste epistole, și anume acela ce decurge din primele două: însoțind biografia unui mare intelectual, ele vorbesc, implicit, despre mentalitățile unei epoci, văzute în relațiile intime dintre indivizi: cum se formează spiritualicește un tânăr român pe la mijlocul secolului al XIX-lea, cum își face intrarea în societate, ce complexe are printre străini, cum se comportă în relațiile cu femeia, cum întemeiază o familie (în cazul lui Maiorescu o familie româno-germană) și cum funcționează ea când soțul intră în viața politică, în fine, cum întâmpină un intelectual eminent conjurațiile bizantine din timpul său și complicațiile sentimentale. Toate acestea pot fi deduse din **c.** bogată a lui Maiorescu, mai mult poate decât din jurnalul său intim, de

regulă sintetic, reținut, cu mari pauze. Faptul că Maiorescu a păstrat o bună parte din acest voluminos dosar epistolar dă de gândit: este limpede că omul voia ca actele sale existențiale și mișcările intime ale spiritului să fie cunoscute de posteritate. Ca și în cazul jurnalului intim, nu păstrează aceste efemeride cine nu crede în destinul său. În cazul lui Titu Maiorescu ele spun mult, iar pentru perioadele în care criticul nu notează nimic în caietele secrete sau notează puțin și neesențial, scrisorile constituie mijlocul cel mai sigur de a informa posteritatea. Câteva trăsături ale personalității lui Maiorescu sunt mai clar exprimate în literatura lui epistolară. Voința lui, de pildă, de a-și impune reguli de viață și plăcerea, devenită aproape manie, de a da sfaturi tuturor. De la colegul de gimnaziu Kutschera până la sora Emilia, toată lumea primește sfaturile tânărului Maiorescu și ia cunoștință de convingerile sale etice în diferite faze ale vieții. Intenția lui mai generală este de a strânge aceste observații într-un sistem și de a impune celorlalți sistemul său. Asta dovedește voința de a construi o personalitate care să se conducă după reguli stricte, dar și plăcerea de a se remarca în societate. Dintr-o scrisoare către Richard Capellmann, coleg la gimnaziul academic, se deduce că la 17 ani Maiorescu și-a făcut deja o idee despre valoarea prieteniei și despre datoria individului de a-și corecta temperamentul. Se înțelege de aici un lucru important și despre jurnalul intim, anume acela că el este conceput în scop pedagogic: pentru ca adolescentul să-și stăpânească firea, să lupte prin reflecție împotriva exagerațiilor de toate felurile, să cerceteze cu ochi critic orice act existențial. Aceste ambiții se observă și în *Însemnările zilnice*, dar, adresându-se acum unui

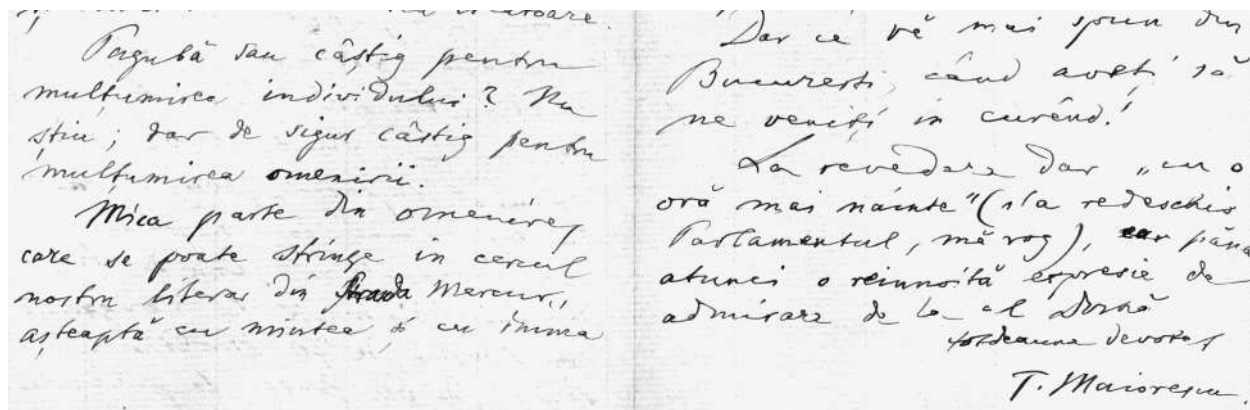
Fragmente dintr-o scrisoare a lui Mihail Kogălniceanu către Titu Maiorescu

destinatar precis, ele au parcă mai multă forță, având mai multă personalitate. Chiar dacă naratorul epistolar umflă puțin vorbele („înăbușitoarea, insuportabila conștiință a acestui lucru”, „m-am izolat cu desăvârșire”, „m-am azvârlit cu o pripită lăcomie asupra studiului”, „am studiat pe ascuns nopți întregi”), sentimentul că prin studiu și meditație se poate ajunge la o disciplină a caracterului transpare limpede în aceste mărturisiri juvenile: „În timpul acestor săptămâni, în care n-am făcut nimic palpabil, am avut tot răgazul să extrag din păienjenșul haotic al celor citite firul roșu al umanului pur și să-l urmăresc; de aceea am conceput un jurnal, mi-am propus să reflectez *totdeauna*, să nu mă mai las niciodată scos din sărite, să nu mă mai înfurii și să fiu cât se poate de îndatoritor și amabil față de toți”. Este la curent, încă de pe acum, cu noțiunea Sturm und Drang și precizează undeva că această perioadă zbuciumată a durat la el „cinci luni”. Se ferește în toate împrejurările de „exagerațiune”, este un om al măsurii sau, mai bine zis, se formează în acest chip. Din când în când se arată nefericit, dar își revine repede. Când se îndrăgostește de Clärchen, scrie un mic roman sentimental în care intră, ca personaj, și mama tinerei nemțoaice – mama autoritară, atentă să nu-și dea fata pe mâna unui necunoscut dintr-o țară cu moravuri bizantine. Maiorescu este, în scrisori, mai atent cu mama decât cu fiica: „Îți sărut mâna mică și scumpă, scumpa și mica mea mamă, și rămân cu toată dragostea fiul tău cel mare”. Viitoarei sale soții, Clara, îi face teoria fericirii în nefericire în dragoste. Epistolierul se dovedește un sofist rece și nu ezită să citeze în declarațiile lui pe filosofi. Are, totuși, și momente când se predă simțurilor. Visează, de

pildă, la buzele fierbinți ale Clarei. O ține la curent pe sora Emilia cu demersul său, încercând s-o împace și, prin ea, să câștige acordul familiei. Reușește. Nu-și neglijează prietenii. Corespondează cu Theodor D. Rosetti și își arată planurile de viitor. Nu ascunde, în scrisori, latura pragmatică a lucrurilor. Știe deja să-și folosească amicii, să le delege responsabilități. După ce se întoarce în țară (1861), reia jurnalul intim și de aici se deduce că societatea românească îi pare „un naufragiu bizantin”. Spiritul lui de luptător se simte atins de un „anumit nihilism sceptic”. Scrisorile din această perioadă coboară rareori în universul intim al omului care intră în politică și vrea să pună ordine în literatură deschizând o „direcție nouă”. Apare în viața lui „încântătoarea Mite” și începe un alt roman erotic, lung și complicat, cu multe capitole ascunse. C. înregistrează suprafețele, cronica exterioară, aproape niciodată esențialul, inavuabilul. Maiorescu are deja o familie, este tatăl unei fete ce trebuie într-o zi să se mărite, este om politic de vază și, în consecință, trece sub tăcere multe lucruri din viața lui intimă. Și, apoi, corespondenții lui loiali (Rosetti, Emilia) sunt lângă el în această țară bizantină în care vrea să introducă ordine și într-o cultură în care vrea să introducă criterii sigure și să fixeze hotare. Criticul, matur, prețuiește enorm discreția în relațiile umane și, când întâlnește exemple contrarii, este foarte iritat de „culpabila indiscrețiune”, de „necalificabila lipsă de bună-cuviință”. Jurnalul intim de la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 din veacul al XIX-lea înregistrează, în această privință, mai multe date decât c. Geniul epistolar al lui Maiorescu se refugiază cu precădere în sfera practică a vieții. Puține fragmente care să indice elemente noi privitoare la

Fragmente dintr-o scrisoare a lui Titu Maiorescu adresată lui Vasile Alecsandri

structura existenței sale și să modifice într-un mod decisiv portretul moral cunoscut deja. Criza conjugală, divorțul, despărțirea de Mite, apariția Ancuței Rosetti în viața lui sentimentală sunt slab reprezentate în **c.** publicată până acum. Alt mare epistolier este I.L. Caragiale. Scrisorile lui, studiate de Șerban Cioculescu și de mai toți caragialologii, alcătuiesc mai mult de o mie de pagini (*Opere*, V, ediție îngrijită de Stancu Ilin și Constantin Hârlav, 2011). Cea mai importantă **c.** este aceea cu Paul Zarifopol (414 scrisori). Unele sunt veritabile schițe literare și împreună formează o fabuloasă operă de bârfa subțire, ironie inteligentă și, în esență, o autobiografie fragmentară din care nu lipsește însă o operă originală de observație morală. Acoperă mai toate temele, de la estetică la micile cârtiri omenești. Dramaturgul este scriitor în toate și, are dreptate încă o dată Șerban Cioculescu, scrisorile marelui ironist, suspectat mereu pentru maliția lui, scot la iveală „un alt Caragiale, necolțuros, tratabil, uman, afectuos, apt să întrețină devotamentele prin solitudine delicată”. Un singur termen nu-i potrivit în această definiție: „necolțuros”. Caragiale este, din când în când, colțuros, chiar usturător, intens satiric. Nu i-a dispărut de tot – și nici nu avea cum – plăcerea de a critica și de a bârfa subțire. Râsul rămâne și în domeniul scriiturii taciturne (scriitura intimă), arma lui predilectă. Numai că, ajuns în pragul senectuții (se consideră după 50 de ani de-a dreptul om bătrân etc.), râsul dă, uneori, în plâns. Și dacă nu de-a dreptul în plâns, oricum într-un discurs afectuos, grijuliu, îndatoritor, devotat față de numeroșii săi amici. Căci, cu adevărat, ploieșteanul I.L. Caragiale are vocația sociabilității și, în ciuda simțului său comic dezvoltat, el are, în felul său, cultul prieteniei. Nu-i o **c.** pur literară, deși literatura nu-i cu totul absentă din aceste misive, ci una variată și profund omenească. Este de aceea greu s-o grupezi în funcție de teme pentru că epistolierul, apăsător mai mereu de un sentiment al urgenței, trece de la una la alta. Dimineața firitisește un amic de sfintele sărbători (Caragiale le ține pe toate cu sfințenie), după-amiază trimite altui amic o descriere amănunțită a Berlinului acoperit de zăpadă sau face un comentariu savuros despre „mamulucărima” daco-romană și „taciturnitatea” la români. Două cuvinte pe care, probabil, le inventează ca să numească două atitudini socio-morale în lumea românească pe care, în mod vădit și repetat, o iubește și o tachinează (uneori chiar o detestă) în egală

măsură. Din însemnările sale subiective s-ar putea scoate un portret sau, mai degrabă, un autoportret. Preocupările, neliniștile care-i agită spiritul se repetă de la o epocă la alta, cu mici variații. Cele de ordin sentimental se opresc îndată ce prozatorul își întemeiază o familie. S-a observat, de mai toți biografii săi, că este un bun, ireproșabil familist. Scrisorile trimise de la Berlin, mai ales acelea adresate lui Paul Zarifopol, dovedesc atașamentul lui față de viața conjugală și grijile sale (multe și repetate) de ordin gospodăresc. Are două „colțișoare”, două locuri după care tânjește. „Colțișorul” din casă (acolo unde, iarna, este cald și tihna e compactă) și „colțișorul de la birt”, unde să poată petrece cu amicii. O petrecere mai ales cu vorbe, nu numai cu „băuturică” și „mâncărică”. Ele fac parte din reveria gastro-nomică a prozatorului, care se manifestă nu numai în discursul public (în ficțiunile și critica lui), dar și în discursul intim (epistolar, taciturn). Cele două colțișoare, despre care vine vorba des în scrisorile lui Caragiale, constituie spații de securitate. Autorul lui Mitică are, așadar, nu unul, ca toți ceilalți scriitori, ci două: *unul intim (le dedans)*, unde scrie, și *altul public (birtul, cafeneaua)*, unde ia – ca personajele lui – un aperitiv și bârfește cu amicii. În jurul lor Caragiale creează o veritabilă mitologie. La 10 decembrie 1906 îi scrie lui Paul Zarifopol: „Ce bine trebuie să fie acuma în colțișorul nostru din birtul de la Sachsenhof! of! of! of!” și tot lui, la 9 februarie 1912, invitându-l la o promenadă aristotelică, dar „nu, avertizează el, în grădinile lui Akademos, ci într-un călduț *gemütlich* colțișor la Sachsenhof! of! of! și iar of!”. Se pregătește de aniversare, în stil vechi, și are palpațiuni. Află în aceste circumstanțe că Al. Vlahuță și Paul Zarifopol au petrecut fără el și se simte ulcerat, nedreptățit, prigonit de soartă („tare m-a fript”). Petrecerea face parte din mitologia lui intimă. Unii au văzut în el, în anii '30, un ultim fanariot în cultura românească și, totodată, cea mai mare piedică în calea metafizicii din cauza stilului său zeflemitor. G. Călinescu vede în el „un sentimental irascibil”, un spirit nastratinesc, cam fricos (ar avea, de pildă, fobia focului) și, ca personajele sale, ar fi uneori laș pentru că fuge de durere. „Om damnat cu ghinion”, cu puțină „sperietură orientală” și multă „ură teatrală” – adaugă criticul, amuzat, dar și malițios când este să reconstituie viața interioară a comediodografului, amestecând deliberat opera cu biografia autorului. G. Călinescu crede chiar că „opera [lui I.L. Caragiale] este, în linii mari,

autobiografică”. Opinie suspectă la un critic care l-a citit pe Marcel Proust și, în unele privințe, a urmat ideile estetice ale lui Paul Valéry; opinie chiar eronată pentru că niciodată nu se poate ști în ce măsură ficțiunea copiază biografia omului care scrie. Nici chiar jurnalul intim, nici măcar **c.**, un gen în care se presupune că, în genere, comunicarea este sinceră și invenția redusă. Și în acest caz imaginația scriitorului lucrează și în spatele omului care scrie se manifestă un alt personaj, cu sau fără voința autorului. Pe acesta din urmă trebuie să-l cauți, de multe ori, printre rânduri. Personajul din aceste misive care trec ușor de la stilul satiric la lamentația lirică nu-i ușor de descoperit pentru că prozatorul parodiază și se autoparodiază deseori, împrumută stilul eroilor săi, umflă adjectivele în frază și pocește înapoi cuvintele pentru a-și amuza destinatarul. Un stil „semiseros”, zice tot G. Călinescu. Dar din el se deduce un portret moral și intelectual fermecător și complex. Adevărul este că I.L. Caragiale are de toate în structura lui: este profund și, în același timp, ludic în discursul confesiv, știe să se prefacă, dar și gândește ca un moralist de clasă. Îi place enorm muzica, fuge la Leipzig să asculte un concert al „Babacului” (Beethoven). „Muzica ne-a îndulcit moravurile”, proclamă el. Îi plac bâlciul, birtul, trâncăneala, taifasul și, în alt moment, caută „un liman ocrotitor” – singurătatea creației (e drept, nu pentru mult timp). Este, nu mai încapă îndoială, un orașean, pe poporaniști nu-i are la inimă, este grec, adică sudic, rasă de navigatori („sunt un idriot”) și bucătari. De aceea, probabil, schimbă mereu locuințele (la Berlin, se pare, a avut cinci), nu se simte bine în București, deși, când stă la Berlin, duce dorul bucătăriei valahe și al cafelei balcanice, unde „se consumă” și se face politică. Înainte de a se instala la Berlin, își tatonează amicii ardeleni pentru a vedea dacă nu se poate stabili la Cluj sau la Brașov. Nu are stare, ca și eroul său, Mitică, dar are tabieturi. Iubește confortul și, de aceea, se consideră un burghez („eu sunt un burghez”). Detestă „spanacul național” (morală și comportamentul „rromânilor verzi”), dar, la o adică, este patriot, îi iubește pe daco-romani, deși le face uneori portrete de spaimă. Pe „boierii” de la Junimea îi folosește în combinațiile lui sociale, dar nu moare de iubire pentru ei. Îi părăsește când are alte interese. Este, cât timp stă în România, într-o veșnică expediție, caută o combinație avantajoasă și își consultă amicii: „Ce zici de o combinație?”. O vocație care trece și

la fiul său, Mateiu. Pare, din scrisori și din articole, că își bate joc de toți, ardeleni și regățeni, creând în *Momente* și în piesele lui personaje caricaturale memorabile. Râde, adevărat, de moravurile, apucăturile sau limbajul lor pitoresc și ridicol, dar, făcând acest lucru cu mare artă, râsul, zeflemeaua, satira dau acestor personaje ridicele o noblețe de nesperat: noblețea artei. Sigur este că omul Caragiale este ipohondru și superstițios, scrisorile îl arată des speriat de răceli și „fleșcăit” de fel de fel de ipohondrii, cum declară. Este atent la semnele rele și, după cât se pare, are în el, cu adevărat, o sperietură de orientat. Are însă și multă duioșie, autentică, ca dovadă că sare în ajutorul prietenilor, îi consolează la nevoie și uneori râsul lui dă în bocet. Înaintea lui Nichita Stănescu, I.L. Caragiale a descoperit râsul-plânsul ca stare de spirit și stare de suflet la valahi. Fuge de suferință, ca eroul din schița sa, atunci când nevesta stă să nască la domiciliu. Frica de boală nu-i, în sine, o formă de lașitate. Este mai degrabă o fragilitate a spiritului, o sensibilitate pe care comedialogul știe s-o formuleze teatral. Uneori o exprimă direct, în propoziții lipsite de orice urmă de ironie, ca în acest apel din septembrie 1909 către o familie prietenă din țară: „Nu uitați niciodată că fericirea adevărată și-o găsește omul mai degrabă-n adâncimea sufletului său decât în vastitatea lumii! Acolo, în fundul sufletului, când e sufletul întreg, se arată Dumnezeu mai luminos și mai atotputernic decât în toate celelalte ale sale minunate și nemărginite arătări. Arate-se vouă acolo așa de generos cum doresc să li se arate și copiilor mei!”. Caragiale nu-i mizantrop, nici cinic, cum îi merge buhul din cauza pieselor și schițelor sale, este un spirit complex și un creator de mare clasă, fără multe studii, dar înzestrat cu geniul de a observa și cu geniul de a nota ceea ce observă și aude. Nu-i un spirit, după cât se pare, religios, deși ține toate sărbătorile religioase și nu uită să-și felicite amicii, totdeauna, de Paști și de Crăciun. Singura religie în care crede cu adevărat și fără șovăire este religia scrisului. La sfârșit de secol XIX și de început al celui următor, o mare surpriză oferă **c.** „antipaticului”, snobului Duiliu Zamfirescu, autorul *Vieții la țară* și al romanului epistolar filosofic *Lydda*. **C.** cu Titu Maiorescu, Mihail Dragomirescu, Nicolae Petrașcu este remarcabilă și luată în totalitate constituie o operă epistolară în sine de cea mai mare importanță. Merită a fi citită nu numai pentru informațiile pe care le aduce, dar și pentru valoarea ei literară intrinsecă. Un caz fericit

de ficțiune involuntară sau de ficțiune a nonficțiunii în literatura română. Duiliu Zamfirescu, diplomatul protocolar, cu fumuri aristocratice (pretinde într-un rând că se trage din împărății bizantini) este un mare epistolier și nu este o mare greșeală să fie pus alături de Ion Ghica și de I.A. Odobescu. Cine vrea să afle mai multe date despre acest tânăr junimist care-l citește pe Stendhal și pe Gustave Flaubert, dar și pe Lev Tolstoi, și vrea să scrie în stilul lui Émile Zola un ciclu romanesc despre boierii de țară – cum le spune Eminescu – trebuie să citească întâi aceste misive în care estetica și meditația morală se amestecă în chip firesc cu politica și caracterologia. Nu lipsesc din ele reflecțiile asupra romanului, unele surprinzător de noi pentru această epocă de tranziție de la romantismul tardiv, pe urmele lui Eminescu, spre un simbolism abia intuit în poezia lui Al. Macedonski și a elevilor săi și spre o proză sentimentală, jeluitoare, dominată de poezia naturii și de un ruralism duios. Excepțiile, în acest răstimp, se cheamă Ioan Slavici și I.L. Caragiale, dar pe aceștia autorul *Vieții la țară* nu-i acceptă pe motiv (în cazul lui Caragiale) de etică literară: detestă comicul care desfigurează lumea realului, monstruosul, urâtul, trivialul și tot ce strică armoniile vieții. Dacă se trece peste accentele uneori stridente, dar de multe ori juste, în reflecțiile ambițiosului și inteligentului Duiliu Zamfirescu privitoare la literatură și la instrumentele ei, se poate reține că el este, ideologic, pe poziții junimiste. Nu atât de radical, ca Eminescu, împotriva împrumutului de forme fără fond și, în genere, a imitării fantasmagoriilor străine, el cere doar moderație, prudență, înțelepciune față de „pulberea de idei ce o aruncă

internaționalismul modern peste toată Europa”. Vrea o modernizare trecută prin filtrul elementelor naționale, o evoluție organică, o sincronizare controlată, „conștientă”, consimțită: „E o fericire pentru noi să intrăm în lumea modernă cu capul sus, și să găsim această lume în fierbere. Fermentul străinătății va pătrunde și la noi și va determina evoluțiunea României viitoare către țelul său, după legi noi; dar această evoluțiune se va face cu consimțământul nostru, va fi conștientă și, mai cu seamă, va fi națională”. „Evoluțiune”, așadar, „legi noi”, „consimțământ național”, „fermentul străinătății” – dar filtrat, controlat – în fine, „renaștere națională”. Toate aceste expresii par desprinse din limbajul lui Titu Maiorescu, cu o nuanță în plus în favoarea ideii de sincronizare, din moment ce se admite că evoluția se face prin pătrunderea fermentului străinătății. Se poate conchide că în polemica dintre sincroniști și evoluționiști, autorul *Vieții la țară* rămâne pe poziții junimiste (evoluție organică), dar nu respinge integral imitația, cu condiția ca ea să fie, ca o căsătorie onorabilă, în urma unui consimțământ național, pe care ideologul conservator prudent sincronist (cam așa poate fi definit ideologul Duiliu Zamfirescu) nu spune cum și cine îl va obține și în ce circumstanțe. Diplomatul este un spirit curios de toate și un om dornic să facă lucruri fundamentale. Scrisorile adresate lui Maiorescu (prima este din 19 august 1884), Iacob Negruzzi, Nicolae Petrașcu, Mihail Dragomirescu arată lecturile sale filosofice și literare, serioase și bogate, dar și capacitatea lui de speculație și interesul pentru mai toate domeniile artei, de la arhitectură și pictură la poezie. Scrie, el însuși, poezie în timp ce îi citește și îi traduce pe

Fragment dintr-o scrisoare a lui Ion Barbu către Marcel Romanescu

Tubste Poete !

Mă autorizez de convorbirea noastră la telefon, de deunări, ca să te rog să încredințezi curierului de Roma (care pleacă azi sau mâine) scrisoarea alăturată. E vorba de soarta unor prizonieri în Rusia.

Leopardi și pe Carducci, și își face mari proiecte în sfera romanului. Este, probabil, scriitorul cel mai cultivat din generația sa și, în unele privințe, este mai informat decât Titu Maiorescu asupra literaturii din vremea lui. Din **c.** se înțelege că citea sau citea pe Dostoievski (*Précoces*) și pe Lev Tolstoi, citise pe Balzac, Flaubert, Zola, Stendhal, dar și pe Paul Bourget, George Ohnet, Octave Feuillet (*Monsieur de Camors*), apoi pe E.A. Poe, Gabriele D'Annunzio. Studiase pe Schopenhauer, dovadă că-i preia ideile atunci când scrie despre pasiunile feminității și problema căsătoriei, în fine, admiră pe Hippolyte Taine și-l consultă mereu când vrea să se informeze despre istoria literaturii engleze, dar și despre alte chestiuni. Este, dintre români, contemporan cu Ion Creangă, Ioan Slavici, I.L. Caragiale, Al. Vlahuță, Ion Al. Brătescu-Boinești, Barbu Delavrancea, I.A. Bassarabescu. Pe Creangă nu-l amintește în comentariile sale. Sigur este că nu face caz, în epistolele cu Maiorescu, de proza humuleșteanului. Pe Caragiale nu-l înțelege aproape deloc și îi comentează rău *Năpasta* și *O făclie de Paști*. Rău și cu o vădită antipatie pentru om. Nici pe Slavici nu-l acceptă, ca prozator, socotind *Novelele din popor* prea simpliste, cu personaje false, vodevilești. Poziția ostilă exprimată în *Poporanismul în literatură* (1909) se manifestă, mai întâi, în rezervă față de proza lirică rurală. „N-am nimic comun cu acești domni”, scrie el undeva. Totuși, aceștia sunt marii scriitori din epocă. Arată simpatie pentru nuvelistica lui Brătescu-Voinești și pentru schițele lui I.A. Bassarabescu. Atitudinea față de Caragiale este curioasă la un om cultivat ca Duiliu Zamfirescu, convins, altfel, că viața orășenească poate oferi subiecte bune pentru proză. El însuși îl anunță în mai multe rânduri pe Maiorescu că, după *Viața la țară*, ar vrea să scrie un roman despre viața la oraș. L-a scris, sub alte titluri, în romanele ulterioare din ciclul Comăneștenilor. Rezerva față de literatura lui Caragiale pare a porni de la aversiunea față de omul care scrie. Este evident că nu-i place și, de câte ori îl întâlnește, are câte ceva să-i reproșeze. Reproșurile caută însă și justificări estetice. Snobul Duiliu Zamfirescu le găsește. Unele sunt de luat în seamă, altele sunt fără noimă. Dacă Ioan Slavici este „un sucit” – cum scrie G. Călinescu –, Duiliu Zamfirescu este un spirit complicat, oximoronic, o sumă de contradicții. Cultivat, iubitor al boierilor de neam și al poeziei câmpiei, el este în același timp elitist, antipoporanist, ostil față de noua clasă ce se ridică (deși, el

însuși, vine dintr-o familie de arendași) și disprețuitor față de stilul de viață al burgheziei. **C.** reprezintă, și în cazul lui, performanța spiritului său intelectual și epic.

Dintre **c.** cu valoare literară de mai târziu se rețin epistolele lui Ion Barbu către amicii săi giurgiuveni, Tudor Vianu și Simon Bayer. O proză colorată, mateină, fragmente dintr-un posibil roman erotic desfășurat în spațiu prusac. Eroul este un tânăr matematician român venit aici să pregătească un doctorat. Nu-l pregătește, se ține de crailăcuri pe care le relatează amicului Vianu, om studios aflat și el în Germania. Îl ține la curent nu cu mersul doctoratului în matematici (subiect complet absent în scrisori), ci cu escapadele lui sexuale, numeroase și de-a dreptul rocambolești. Locul unde se petrec aceste ceremonii ale desfrâului este pădurea. Acolo își duce seducătorul valah victimele. S-a făcut între timp frig (30 noiembrie 1921) și spațiul erotic al pădurii a devenit impracticabil. Don Juan este distrus: și-a pierdut toată verva, iar în aprilie 1922 trece prin altă încercare, cu mult mai palpitantă. Se află la Berlin de zece zile și rămâne fără nici un ban în urma imprudenței de a avea încredere într-o prostituată: „Și acum sunt un om nebun, alergând din colț în colț în lumea prea pușinilor cunoscuți de aici, ca să pot trăi de azi pe mâine și să pot pleca la Göttingen. Succesul de până acum îmi dă fiorii morții. Abia am putut încropi vreo două sute de mărci. Ralea e încurcat și el într-o legătură costisitoare (a venit cu muieră de la Paris: cu sora lui Suchianu). E indiscret să-i cer ceva și apoi natura legăturilor noastre nu e de la tovarăș la tovarăș. E o prietenie abstractă și ceremonioasă. Tudore, nu mă lăsa. Trimite-mi cât poți (dacă poți totuși) și cât de repede, telegrafic. Vreo mie de mărci, ținute cu dinții, mi-ar înlesni plecarea la Göttingen și traiul acolo până la sfârșitul lui aprilie, când primesc bani din țară”. Încheie dramatic scrisoarea: „Tudore, nu mă lăsa amanet nemților, îți faci păcat. Scapă-mă de nevoie, dar repede, repede de tot”. Întors la Göttingen, dă alte amănunte despre burghezele germane „simplu lascive” și se plânge că n-a cunoscut femeii mai de soi. Se ceartă (dar nu cu mare convingere) de indiscreția și duioșia sa: „un sentimentalism de țăță quadrigenară; cine mi l-ar fi bănuț?”. În mai 1922 eroul nostru se dezlanțuie, în sfârșit. Află că Vianu, austerul, studiosul doctorand de la Tübingen a avut un flirt. Atât îi trebuie experimentatului Don Juan. Dă sfaturi amicului prins în plasă, îl îndeamnă să persevereze în aventură, spre

6) "pour le Arșavir Acterian Paris le 4 mars 1976

On m'a appelé à l'instant par téléphone et me dit
 que tu m'as écrit. C'est très agréable. Quant et surtout
 après le décès (ou suicide ?) de sa femme, pour
 pour j'ai vu par les journaux que tu n'as pas écrit
 tout, et la suite d'une de mes lettres, ou pour que
 autre raison, il s'est fâché. Je me souviens pas trop.
 annuaire à Bucarest, donc il y a beaucoup de choses. Titus
 répitait : "C'est un peu, c'est un peu..." - Il en
 avait l'air... "Rabbi. Rêve" est un livre excellent
 et j'en pourrais écrire. Excellent aussi la
 traduction de la "Maitre des pensées" - C'est très bien
 que la sienne ! Impossible de s'en passer sans s'en passer.
 C'est Rodica qui m'a donné la feuille de sa mort.

Emil Cioran către Arșavir Acterian

împlinirea totală. Pagină savuroasă care prevestește, parcă, stilul *Crailor de Curtea-Veche*: „În sfârșit, și tu! Toată voința de complicitate, fondul meu indelebil de vechi pezevenghi îți strigă un: Bravo, așa te vreau! Vasăzică, așa! Lucrezi cu perfidul Albion! Proaspătă, 18 ani, personală, cu pasiunea călătoriilor, singură poate, dar... nevinovată! Ascultă, îți primesc tot sistemul ăsta contradictoriu de constatări și postulate; prin salturi intuitive, dar nu entuziaste, caut să mă ridic la conceptul «aventurei de cap»; subscriu pentru flirt (ce mai vrei), însă fă-mi pe voie, fiindcă te găsești la flirt, la forma eloquentă a dragostei (epitetul «disertă» ar fi mai potrivit, dar îmi trebuie «eloquentă», ai să vezi mai încolo), de ce nu ți-ai desfășura limbușia «un peu par tout»?». Merge la concert și, în timp ce ascultă *Simfonia a IV-a* de Mahler, remarcă un cap frumos de femeie și numaidecât este cuprins de o „beție de apoteoză nemaîncercat”. Beția se încheie, ca în *Madame Bovary*, într-o trăsură care rulează trei ceasuri pe străzile orașului și costă, la urmă, 400 de mărci. În trăsura umblătoare se petrece, bineînțeles, sublima alcătuire, comunicată amicului în acești termeni: „Mă, și-a fost ceva cutremurător, nepământesc [...] m-au sugrumat, în prada unui sadism fără seamăn”. La Koblenz geometrul cunoaște altă baladă. Ea se cheamă Anne Marie și, după tatonările de rigoare, Don Juan o duce, bineînțeles, spre pădure. „Să nu îndrăznești să-mi strici compoziția”, avertizează el, prefăcut indignat. Lipsește din panoplie sutana. Ea apare într-o zi sub chipul sorei Else Granz în vagonul restaurant în drum spre Nürnberg. „Fragilități și albeți de porțelan de Saxa, ochi... cum ar fi cochilia unui melc albastru”, relatează Dan Barbilian corespondentului de la Tübingen. Ce urmează se poate

bănuî. Seducătorul sucește capul bieteii călugărițe, iar mai departe este un regal povestit cu de-amănuntul, ca în câteva alte pagini din aceste epistole.

După 1989, când s-au deschis sertarele scriitorilor, literatura epistolară și diaristică a ieșit la lumină. Acum apar scrisorile lui Emil Cioran către fratele său, Aurel, și ceva mai târziu scrisorile către o profesoară din Köln, din care se detașează romanul de dragoste al filosofului nihilist (este „vara sa de noiembrie”). Sunt tipărite, de asemenea, epistolele filosofice și discret, prudent amoroase ale lui Constantin Noica adresate Sandei Stolojan, în fine, după moartea călugăru-lui N. Steinhardt se tipăresc scrisorile lui către Virgil Ierunca și multe altele ținute până atunci la secret. Cu totul specială este c. lui Ion D. Sîrbu care însumează în jur de o mie patru de sute pagini. Împreună cu *Jurnalul unui om fără jurnal*, este opera cea mai valoroasă a acestui discipol al lui Lucian Blaga, eliminat din învățământul universitar, hărțuit de comuniști și surghiunit în cele din urmă la Craiova. Scrisorile arată un spirit eminent, asfixiat de solitudine, mușcător, bîrfitor și obsedat de un număr de fantasmе. Ion D. Sîrbu vorbește despre te miri ce, este competent în multe domenii (de la filosofie la teatru și, de aici, la politică și morală), dar mai ales este neîntrecut în a-și înscena singurătatea. Singurătatea unui intelectual care a cunoscut toate nenorocirile istoriei. N-a ratat absolut nici una. A făcut războiul de la un capăt la altul, a trecut de două ori prin pușcăriile comuniste, deși – *nota bene* – avea de tânăr opțiuni de stînga și a rămas până la sfârșit om de stînga, chiar dacă a pățit ce a pățit. Toate acestea apar în jurnalele lui și, indirect, în romanul *Adio, Europa!*. În scrisori ele au o acuitate și o spontaneitate impresionante. Scrisorile lui sunt curajoase și foarte vitale în disparea lor. Ele impun un personaj care, în spațiul de libertate pe care și-l îngăduie, încearcă să spună totul despre sine și nu cruță, la drept vorbind, pe nimeni. Un personaj inconfundabil în mediul nostru intelectual și, fapt mai important decât orice, un scriitor de prim rang în genul confesiv, moralistic, existențialist. Cel mai important pe care l-a dat Cercul Literar de la Sibiu. Spiritul lui mușcător îi atinge în primul rând pe prietenii apropiați, aceia din tinerețe. Nu se exclude pe sine (mai ales pe sine se ia în târbacă, așa cum se zice în munteneasca pe care n-o

Mulțumesc foarte mult,
Cunoscând bunăvoința voastră față
de orice pe care lăsați în filosofie
în lumea noastră românească. Tui. După
să vă fac o rugămintă în legătură, și
le este dat, cu editura Alcalaș.
Am dat acolo un mic manuscris, în
privința cărora vă amintesc: poate că s'au
crușat, ampre la v. desarte. Manuscrisul
mă tinea să apară aici din Iamario, iar
acum mi se spune că nu poate apărea
decât în toamnă. Gădual meu fusese
totuși să-l au tipărit în anul acela
primăverii, spre a-l putea trimite, împreună
cu traducerea Repetitorului lui Desarte,
și cu cea a Meditațiilor (traducere însoțită
de un rezumat amănunțit al Obiectivelor și
Răspunsurilor, pe care o pun în înțelegere
sub tipar) la Congresul de Filosofie de la
Paris. Dacă vrețiți că lucrările
acestea ar putea face bună impresie
acolo - și bună impresie cu privire la
țara noastră, nu cu privire la persoana mea,

Care nici nu va fi prezentă la congres
- Tui. Iau în considerare de a vă ruga
să redumnați, dacă vă e cu putință, pe
cui delo Alcalaș să publice acum iar
nu la toamnă monografia asupra lui
desarte. Fără autoritatea voastră nu
grec să cred că i-ar putea convinge
să facă.
Rugându-vă să mi iertați libertatea
ce mi-am luat de a vă scrie, vă asigur
și pe această cale, domnule profesor, de
respectul și atenția mea devotată
Constantin Noica

Scrisoare a lui Constantin Noica
adresată lui Ion Petrovici

poate suferi Gary), pe sine se ironizează, se pictează în o mie de portrete care mai de care mai pitorești și mai umoristice. Asta face simpatic și suportabil un spirit sarcastic cum este irascibilul și justițiarul Ion D. Sîrbu, mereu în stare de alertă

și în căutare de victime. Pe I. Negoitescu, care scrie la infinit o *Istorie a literaturii române* la Köln sau la München, după ce o ratase la București, îl bârfește subțire în epistolele către Virgil (Pilu) Nemoianu. Ironia trădează o iubire veche ofensată de tăcerea corespondentului. Sunt pagini scilicitoare în legătură cu acest Ramon (este titlul unei cărți din tinerețe a lui Negoitescu) care nu răspunde la timp, este haotic și se însoară mereu. Gary (cum semnează Ion D. Sîrbu, fiind și numele sub care îl știu toți prietenii și cunoscuții, de la Lucian Blaga la Eta Boeriu), nu ezită să-i spună, cu simpatie (o simpatie care poate însângera), „câinele Ramon”. Se reconstituie din aceste fragmente amicale și pișcătoare portretul „câinelui Ramon”, care dă semne de abandon și de complicități inavuabile. El s-a refugiat de ceva timp în Germania Federală și duce, după cât se pare, o viață sibirică. Rămas în țară, craioveanul venetic Gary Sîrbu îl ironizează cu poftă, cu năduf în epistola pe care i-o trimite la 3 decembrie 1980. Se leagă, mai întâi, de nestatornicia lui (de „hagialăk” -ul continuu în care trăiește), apoi de zgârcenia lui proverbială. O șarjă amicală, dar plină de cruzimi greu de suportat. Ca să se acopere, răutăciosul Gary împinge în față alt amic, pe Cornel Regman, „critic coroziv și viperin”, aflat în acel moment în voiaj în Europa. Prilej pentru sedentarul cerchist de la Craiova să-și desfășoare pânzele ironiei caustice: „Hagi Nego, acesta e numele prin care te evoc atunci când, nu fără oarecare teamă, te înjur în gând: Hagi Nego, acum îmi aduc aminte că, de fapt, de când te știu ai fost cel mai cumplit Harpagon din întreg Ardealul de Nord: nu ai plătit o bere pentru nimeni, te-ai considerat invitat de zei la orice pusă sau nepusă masă. Despre tine am inventat eu expresia care azi, fiind naționalizată, circulă peste tot: «băutor cu taxă inversă» (ceea ce înseamnă acel gen de bețiv care te invită el la restaurant, el comandă sorturile de băut, dar te lasă pe tine să plătești, rareori rezervându-și seniorialul drept de a da un mic, zâmbitor, grațios bacșiș frumosului *piccolo*. Deci, „Hagi” e legat și de zgârcenie, și de Allah, și de pasiunea pentru lungi drumuri soteriologice”. Aici ironia este pe față, toxinele, la vedere, sunt amorsate de alte propoziții în notă umoristică. În scrisorile către alți amici bârfele sunt mai acide și portretul amicalului absent (Hagi Nego, Ramon, care țese ziua la

Istoria lui și deșiră noaptea, ca Penelopa) capătă o notă caragialiană. Ardeleanul Ion D. Sîrbu, adversar al miticismului valah, dă dovadă de o iubire secretă pentru Mitică și-i folosește stilul persiflant. Îi face „câinelui Ramon” un portret oximoronic: Ramon este, pe de o parte, „un pigmeu căcăcios și o pramatie internațională”, iar pe de altă parte, Ramon – înstrăinatul din nemțime – este „prietenul tinereților mele, nu te pot schimba cu nimeni, te iau așa cum ești”. În această comedie caragialescă intră și meditații mai serioase despre caracterul românesc. Ion D. Sîrbu crede, ca bun ardelean, că I.L. Caragiale este modelul, dascălul nostru de stil. Model rău, se înțelege, stilul neseriozității și al eternei trăncăneli. Ion D. Sîrbu are inteligența să pună această prejudecată în niște fraze umoristice remarcabile și, deci, suportabile: „Suntem un popor vesel, noi, românii, patronul nostru e sfântul Caragiale, la noi orice nuntă începe cu bășcălie și se termină fie cu furtul miresei, fie cu încăierarea socrilor la număratoarea banilor din darul voluntar-obligatoriu: capacitatea noastră de a derâde e de-a dreptul spengleriană; din cauza aceasta nu am dat nici un teolog de seamă, nici un sfânt în calendar: popii noștri, chiar și cei cu har, cântă fals, păcătuiesc în timpul liber, constituie excelente materii prime antisoteriologice: ador această bizantină nepăsare metafizică, transcendentul chiar de va coborî, noi vom fi plecați la meciul de fotbal sau vom juca perinița în piața teatrului”. Lămurind în acest chip lucrurile în ceea ce privește specificul nostru, Ion D. Sîrbu revine la amicii cerchiști strămutați în lumea lui Caragiale, adică în Valahia neserioasă, unde au posturi grase și unii fac cariere frumoase. În afară de Gary, care este ținut pe tușă. De aici observă și judecă el, cu o curiozitate și o astuție demonică și bufonă, comedia vieții literare românești. Descoperă, de pildă, pe amicul Ioanichie (Olteanu) și pe „staranurlia Madeleine”, noua lui nevastă – „muiere, perfidă, muiere”. Prilej pentru Gary să-i facă o schiță de portret amicului Ioanichie care „doarme somnul sălcii între pernele moi” și, când nu doarme, conduce Fondul Literar. Portretul este, aici, pruncul tachineriei colegiale. Gary tachinează cu talent, are fantezie, îngroașă liniile portretului, fără a împinge, totuși, lucrurile spre caricatură. Suspectat de maladii grave, amicul Ioanichie primește, la urmă, un

diagnostic acceptabil: este un Rimbaud ce meditează, cu o votcă în față, la abisurile Fondului Literar: „Ioanichie este ca un personaj de teatru modern, catalizator, nu intră, dar ajută combinațiile, îl suspectez de saint-simonism, dar poate că nu e decât un fost eventual Rimbaud, rătăcit prea de timpuriu în abisurile fondu lui literar, oftând nopțile lângă o dublă votcă, după un Verlaine *ewiger* student. Când îi povestesc ceva, simt cum ridică pe rând cortinele (are vreo șapte): dacă îi cer bani, le coboară pe toate, dispune de o întreagă tehnică de a fi absent, e singurul fost căruia îi doresc viață lungă și un câine ciobănesc la bătrânețe”. Personajele din acest excepțional roman epistolar existențial sunt, cu precădere, „cerchiștii”, amicii autorului, mai bine situați în societatea comunistă (ca Ștefan Aug. Doinaș sau Câinele Ramon-Negoîtescu), dar și alți amici care stau mai rău decât Gary – epistolierul neobosit, inventiv, cârtitor, care-și pune viața într-un discurs epistolar fără egal, prin dramatismul și expresivitatea lui, în literatura noastră. Urmărit, cum zice mereu, de nenoroc (precum Cioran), Ion D. Sîrbu, fiu de miner din Petroșani și el însuși miner (vagonetar), se salvează prin această proză subiectivă memorabilă prin directitatea și culorile ei aspre, animate de o pasionalitate violentă. Este limpede că el și-a pus geniul (în accepție franțuzească) în scrisori și, în genere, în confesiune (masiva **c.**, jurnalul intim) într-o epocă în care confesiunea este o mare imprudență, iar genul epistolar este mort demult. El a învins însă imprudența și, fără a se gândi în chip expres la literatură, a dat genului epistolar strălucire. Scrisorile sale sunt fragmente dintr-un jurnal intim ardent și, pe alocuri, profetic. Ce personaj sau ce narator extraordinar există în aceste confesiuni vehemente: sergentul TR care face tot războiul, asistentul universitar cu convingeri de stânga dat mereu afară, închis de două ori, redevenit miner, apoi redactor la o publicație pedagogică, secretar literar al unui teatru de provincie și, în fine, pensionar sărac în Craiova, târg numit de el Isarlâk. Portretul lui, sumar, ar fi următorul: spirit acut, cu nuanțe mesianice, moralist de clasă pus mereu pe harță, sarcastic până la cruzime, totuși nu într-atât încât să suprimă în el umorul și lirismul. Pentru o vorbă de spirit este în stare să sacrifice discursul tragic. Era destinat să devină tribun; un tribun dedulcit însă la

filosofie și acaparat, în cele din urmă, de literatură; în tot ceea ce scrie se simte rădăcina lui proletariană, de aici caracterul revendicativ și intolerant, maniheistic al discursului confesiv. Dar un spirit proletarian care trece prin Hegel și ajunge la arhetipurile lui C.G. Jung. Spirit vital, înainte de orice: viața lui intimă pare, cât timp se bucură de libertate și sănătate, un lung șir de chefuri și de aventuri cu doamne mai mult sau mai puțin culturale. Este mereu, politic vorbind, în contrast cu istoria. Nu ratează nici un eveniment tragic (de la război la închisorile comuniste) și pare logodit veșnic cu eșecul. Nu iese, cu toate acestea, înfrânt din asemenea experiențe, spiritul lui este tare și sufletul se lasă adesea cuprins de duioșie și lirism. Le pune pe toate în **c.**, operă exemplară care-l propulsează, azi, în primul rând al generației sale.

Repere bibliografice: Mihail Sebastian, *Corespondența lui Marcel Proust*, București, 1939; Călinescu, *Opere*, VI, 426–429; Al. Săndulescu, *Literatura epistolară*, București, 1972; Livius Ciocârlie, *Mari corespondențe*, București, 1981; Simion, *Genurile*, I–II, *passim*; Eugen Simion, *Discursul epistolar*, CLT, 2007, 42; [Despre corespondență], T, 2009, 10 (grupaj special); Dan C. Mihăilescu, *Despre omul din scrisori. Mihai Eminescu*, București, 2009.

E.S.

CORLACIU, Ben

(6.III.1924, Galați –
16.VI.1981, Paris), poet,
prozator.

Este fiul Rozaliei și al lui Neculai Corlaci; prenumele la naștere: Benedict. După studii medii la București, a absolvit tot aici Facultatea de Litere și Filosofie în 1947. A debutat, elev fiind, în octombrie 1939 la „Curentul magazin”, sub semnătura C. Benedict. Ulterior colaborează la „Viața literară”, „Albatros”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Timpul”, „Vremea”, „Universul literar”. Este corector la ziarul „Timpul”, apoi redactor la „Frontul plugarilor” și la revista „Flacăra” (1948–1951), publicând

reportaje angajate. În 1954 este exclus din Uniunea Scriitorilor. Va fi reprimat în 1965, între timp lucrând ca figurant la Teatrul Tineretului din Capitală. Activează ca responsabil cultural la Casa Scriitorilor (1965–1968), apoi în 1969–1970 este redactor-șef al revistei „Almanahul literar”, editată de „România literară”. În 1975 decide să rămână în Franța, la Paris, solicitând azil politic. În 1976 intră în greva foamei pentru ca familia să poată părăsi România. În exil a scris la „Apoziția”, „Limite”, „Cahiers de l’Est”.

C. face parte din generația lui Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Mihai Crama și Constant Tonegaru, împărtășind anumite trăsături precum fronda anticonvențională, exotismul de coloratură și un argehianism modificat. Pompiliu Constantinescu remarcă de la început că poetul „practică un lirism ostentativ, uneori un fel de umor negru, grotesc, și un personalism prea acut”. Totuși, spre deosebire de congenerii săi, autorul nu depășește condiția unui minorat de fundal. În *Tavernale* (1941), volumul de debut, se lansează îndemnuri cu aspect de poetică evazionistă și socială: „Haide cu mine, iubitor, în fundul mării./ Pământul acesta e rău și e crud./ Haide – târziul e-aproape – haide spre Sud,/ să nu mai plângem, alungați de oameni” (*Evadare*); „Sfârâmați paharele astea murdare,/ prietenii mei, prietenii bețiilor./ Noaptea asta-i a călătoriilor,/ fantasticei călătorii lunare” (*Îndepărtare*). În *Pelerinul serilor* (1942) apare un ciclu intitulat *Poemele sanatoriului*, mostră de epigonism în maniera Camil Baltazar. Un alt ciclu, în genul eroticii lamentoase, are în centru personajul Corinei, aprofundat ulterior. În linia mari, **C.** își poetizează condiția de proletar social și erotic, cu accente de revoltă declarativă și cu o anostă lipsă de originalitate: „Un biet pelerin eram, dramatizat,/ hilar dramatizat de priviri uscate./ Bacilii răsului purtând în spate,/ depărtări striveam, nesăturat” (*Pelerinul serilor*). În *Arhipelag* (1943) o baladă exploatează experiența de corector a autorului: „Venim din fundul cerului, venim albăstrui și supti,/ odată cu plecarea lunei,/ împreună cu zorile abia țâșnite,/ în contra vânt, ca arborii rupți,/ primim căderile altor gânduri azvârlite, în jocul hărților fără compas” (*Balada corectorilor*). O autobiografie este întocmită pe linia unui expresionism grotesc: „Eu sunt poetul Ben. Corlaci,/ al doilea drac și cel mai puternic,/ umblu cu tălpile pline de smoală,/ mereu

ursuz și nemernic.// Mama mea a fost o broască țestoasă,/ m-a făcut cu trestia cea mai înaltă,/ am fost alăptat de-o baltă râioasă,/ culcușul mi-a fost tot baltă” (*Fiul mlaștinei*). În prefața la *Manifest liric* (1945; Premiul Editurii Forum) poetul polemizează cu Pompiliu Constantinescu, care nu l-ar fi înțeles. Altfel, sunt testate ipostaze mai acut sociale de revoltă contra lumii „de ieri”: „La două palme de mine zburau limuzinele,/ înăuntru zăream o frunte îngustă și-un pântec umflat;/ uneori câte-o doamnă frumoasă fuma la volan:/ aş fi vrut s-o întreb cât de mult a mâncat,/ însă prea eram rupt și semănam a golan” (*Câteva rânduri despre viața de ieri*). De asemenea, sunt lansate vituperări antirăzboinice: „Dacă m-aș fi dus la război, cu pușca în mână,/ aş fi strigat (ca orice soldat):/ curgi, sângele meu, curgi până-n ziuă!” (*Kilometrul 9*). Deși aparent pe linia ideologică a comunismului în curs de implementare, prin apelurile umaniste și antiburgheze, volumul va fi ulterior trecut la index, poate din pricina discursurilor vag anarhiste despre libertate sau a neconformismului unor titluri (un ciclu se numește *Despre triumfiul femeilor*, fără a excela totuși în pasaje prea îndrăznețe). Cartea rămâne totuși cea mai reprezentativă a poetului: „Cum plouă, privește cum plouă!/ Hai, râzi ca și mine și treci/ de te culcă sub masa cea nouă,/ să nu-i simți țărâiala și brațele reci.// Venim dintre oameni și-i greu/ să fii prăfuit și desculț și plouat;/ hai, dormi până mâine, căci mâine/ are să te șteargă câinele meu/ pe care-l iubesc și îl bat” (*Manifest liric*). Ca poet intră într-o eclipsă editorială de mai bine de două decenii, întreruptă abia de culegerea *Poezii* (1969), care preia aproape integral primele volume, adăugându-le o secțiune consistentă intitulată *Postumele* (1945–1967). Va mai publica versuri – *Poeme florivore* (1972), *Starea de urgență* (1972; Premiul Uniunii Scriitorilor), *Arcul biologic* (1974) –, fără ca profilul să i se modifice semnificativ. **C.** a scris și proză. *Moartea lângă cer* (1946) e un vag roman lipsit de orice realism, o fantezie poetică pe tema călătoriei de-a lungul globului. Doi prieteni cu oarece veleități artistice călătoresc de la Galați la București și apoi la Paris, Alger, New York, cunoscând superficial mediile artistice, proletare, boeme, schimbându-și numele, scriind în treacăt romane polițiste sau cucerind premii literare și lăsându-se în general la voia întâmplării și a imaginației pauper-livrești a autorului. Sfârșitul

călătoriei este Himalaya, unde unul dintre prieteni moare, iar celălalt se pierde sapiențial în munți. Romanul pare compoziția informă a unui diletant, frizând poza romantică și exploatând sugestii în zona eroticii homosexuale (Oscar Wilde e o referință pomenită răspicat). Celelalte lucrări în proză stau sub semnul realismului socialist. *La trântă cu munții* (1949), *Candidatul* (1950), *Pâinea păcii* (1951), *Timpii de aur* (1951), *Noaptea de la Ipotești: două episoade* (1957) sunt simple exerciții. *Cazul doctor Udrea* (1959) urmărește evoluția unui intelectual din anii '40 care, plecând de la poziții apolitice, se dumirește treptat în sensul etosului comunist. Romanul *Baritina* (1965), reeditat în 1972 cu titlul *Când simți cum moare vântul*, urmărește static tribulațiile unui geolog pornit să descopere în Dobrogea minereul numit baritină și este în fond doar o „variantă mai nouă a binecunoscutului «roman de șantier»” (Cornel Regman).

SCRIERI: *Tavernale*, București, 1941; *Pelerinul serilor*, București, 1942; *Arhipelag*, București, 1943; *Manifest liric*, București, 1945; *Moartea lângă cer*, București, 1946; *La trântă cu munții*, București, 1949; *Candidatul*, București, 1950; *Pâinea păcii*, București, 1951; *Timpii de aur*, București, 1951; *Noaptea de la Ipotești: două episoade*, București, 1957; *Cazul doctor Udrea*, București, 1959; *Baritina*, București, 1965; ed. (*Când simți cum moare vântul*), București, 1972; *Poezii*, pref. Laurențiu Ulici, București, 1969; *Poeme florivore*, București, 1972; *Starea de urgență*, București, 1972; *Strigoaica și casa nebună*, București, 1973; *Arcul biologic*, Cluj-Napoca, 1974; *Tout espoir sera puni*, tr. Maura Barbul, Paris, 1984. **Traduceri:** Isadora Duncan, *Viața mea*, București, 1946 (în colaborare cu Geo Dumitrescu); Lehel Szeberenyi, *Se urnesc munții*, București, 1954 (în colaborare cu Francisc Munteanu); Antoine de Saint-Exupéry, *Micul prinț*, pref. Eugen Schileru, București, 1962; Leon Negruzzi, *Extraordinarele aventuri ale lui Rodolphe Durant*. *Gangsterul. Politicianul*, București, 1974 (în colaborare cu Dana Konya-Negruzzi).

Repere bibliografice: Constantinescu, *Scrieri*, II, 315–325; Adrian Marino, „*Manifest liric*”, VR, 1946, 4–5; Ov. S. Crohmălniceanu, „*Moartea lângă cer*”, CNT, 1947, 52; Eugen Luca, „*Cazul doctor Udrea*”, CNT, 1959, 45; Piru, *Panorama*, 138–143; Regman, *Cărți*, 75–82; I. Negoitescu, *Poetul Ben Corlaci*, RL, 1969, 14; Martin, *Poeți*, II, 97–103; Grigurcu, *Teritoriu*, 99–107; Dana Dumitriu, *Orgoliul romantic*, RL, 1974, 27; Laurențiu Ulici, *Boema unui poet uitat*, LCE, 1990, 22; *Dicț. scriit. rom.*, I, 659–661; *Dicț. analitic*, IV, 153–155; Popa, *Ist. lit.*, I, 218–219; Manolescu, *Enciclopedia*, 198–199.

M. I.

CORLĂȚEANU, Nicolae (14.V.1915, Caracui-Lăpușna – 21.X.2005, Chișinău), filolog. Este fiul Anei (n. Vartic) și al lui Grigore Corlățeanu, țărani. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie și Facultatea de Drept la Universitatea din Cernăuți (1939). A fost cercetător (1943–1946), șef al Catedrei de limbă și literatură a Universității de Stat din Chișinău (1946–1949), șef de sector (1947–1981), director-adjunct (1958–1961) și director (1961–1969) al Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a R.S.S. Moldovenești, profesor la Universitatea de Stat din Chișinău (1969–1988). Doctor în filologie (1965), a fost membru al Academiei de Științe a R.S.S. Moldovenești (1965), *doctor honoris causa* al Universității de Stat din Republica Moldova (1995).

De o mare erudiție filologică, **C.** este preocupat de investigarea operei literare la nivel stilistic, din punctul de vedere al poeticii lingvistice. A cercetat limba literară din perspectiva limbii vorbite și a limbii scriitorilor novatori, clasici și contemporani. În *Studiu asupra sistemii lexicale moldovenești din anii 1870–1890* (1964) **C.** relevă contribuția lui Ion Creangă și a altor scriitori români la valorificarea stilistică a vocabularului limbii literare. Ion Neculce și Dimitrie Cantemir, Vasile Alecsandri și M. Eminescu, contemporanii Ion Druță și Grigore Vieru sunt nume predilecte în jurul cărora gravitează nu numai referirile exemplificatoare, ci și unele studii. O trăsătură caracteristică a lucrărilor cu caracter literar-stilistic, precum *Creația lui Ion Creangă în școală* (1984), *Scriitorul în fața limbii literare* (1985) și *Lumea poetului și resursele de exprimare a ei* (1985), *Neologismele în opera eminesciană* (2004), este cercetarea stilului individual al scriitorului concentrată asupra dihotomiei tradiție–inovație, prin stabilirea de paralele și analogii, de tangențe și tipologii. **C.** acordă o atenție deosebită oralității stilului și poeticii textului literar. A publicat și articole despre Ovidiu, Vergiliu, Cervantes. Își dă concursul la valorificarea unor scriitori români mai puțin cunoscuți în Republica Moldova, precum Ion Heliade-Rădulescu, Magda Isanos, Gh. V. Madan ș.a. Este și autorul unui volum de memorialistică, *Răspântii* (1995), bogat în informații autobiografice și în date referitoare la epocă. Se adaugă *Nandrișii* (1998), carte care evocă destinul unui neam de bucovineni dezrădăcinat și risipit de necruțătorul tăvălug sovietic, urmată de spovedania din paginile intitulate *Așa am trecut*

până acum prin viață (2000) și, în fine, de antologia postumă *Testament. Cred în izbânda limbii române* (2010), unde sunt reunite studii, comunicări, memorii din ultimele două decenii din viața lui **C.**, perioadă în care a putut aborda deschis, cu argumente interzise și pasibile de pedeapsă în perioada sovietică, chestiuni legate de identitatea românilor basarabeni.

SCRIERI: *Studiu asupra sistemii lexicale moldovenești din anii 1870–1890*, Chișinău, 1964; *Limba moldovenească literară contemporană*, Chișinău, 1982; *Creația lui Ion Creangă în școală*, Chișinău, 1984; *Scriitorul în fața limbii literare*, Chișinău, 1985; *Lumea poetului și resursele de exprimare a ei*, Chișinău, 1985; *Cronica-rii moldoveni*, C. Stamati, C. Negruzzi (în colaborare), Chișinău, 1988; *Lumea cu toate ale ei...*, Chișinău, 1988; *Răspântii*, Chișinău, 1995; *Nandrișii*, Chișinău, 1998; *Așa am trecut până acum prin viață*, Chișinău, 2000; *Neologismele în opera eminesciană*, Chișinău, 2004; *Testament. Cred în izbânda limbii române*, îngr. și pref. Alexandru Bantoș, Chișinău, 2010.

Repere bibliografice: Vasile Coroban, *Vocație*, „Nistru”, 1975, 6; Mihail Dolgan, *Responsabilitatea cuvântului critic*, Chișinău, 1987, 67–76; *Omagiu academicianului N. Corlățeanu*, Chișinău, 1995; Iulius Popa, *Pomul fermecat – „Răspântii”*, LA, 1996, 28 martie; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 275; Silviu Berejan, *Un promotor constant al limbii literare române*, LRC, 2005, 4; *Dicț. Chișinău*, 166–168. **M.Dg.**

CORN, Sebastian A. (pseudonim al lui Florin Chirculescu; 26.III.1960, București), prozator. Este fiul Mariei Chirculescu (n. Ene), redactor științific la Editura Ceres, și al lui Niculae Chirculescu, inginer energetician. La doisprezece ani pleacă împreună cu familia la Conakry, în Guineea Franceză, frecventând un an școala americană. Între 1973 și 1979 urmează Liceul „C.A. Rosetti” din București, iar între 1979 și 1985, tot în Capitală, Facultatea de Medicină Militară. În 1990 trece examenul de secundariat în chirurgie toracică, în 1993 devine specialist, iar în 1998 ia examenul de medic primar și apoi pe cel de medic șef de secție. La începutul anilor '90 publică articole de medicină socială în „Tinerama”. În 1994 debutează literar în „Jurnalul SF” cu schița *Snorky*.

C., unul dintre cei mai importanți și inovativi prozatori (nu numai SF) care au debutat după 1989, impus în fandom rapid și agresiv, pe valul novator produs de săptămânalul „Jurnalul SF”, dar receptat cu promptitudine și prin Mircea

Cărtărescu sau prin Ion Manolescu, nu este ușor integrabil unei tradiții locale a literaturii din cauza stranieții, complexității și dificultății formulei sale, un mutant personalizat și entropic derivat din *cyberpunk* sau *steampunk*, forjat în siajul unor autori ca Philip K. Dick, William Gibson sau Neal Stephenson, cărora le adaugă referințele unei tematici autohtone. Nu-i întâmplător că în cartea colectivă *Motocentauri pe Acoperișul Lumii* (1995), ucronie având rolul unui manifest fondator pentru o nouă generație de scriitori români de science-fiction, C. are, singur sau în colaborare, patru texte. Tipic pentru dificultatea formulei autorului este *Aquarius* (1995), romanul său de debut, aproape ilizibil din pricina demiterii oricărei forme de mimesis. *2484 Quirinal Ave.* (1996) urzește o ucronie – cartografie a unui Imperiu Roman ce ar fi rezistat până în secolul al XX-lea fără a fi descoperit electricitatea, dar compensând prin alte tehnologii alternative (locomobile cu abur, aerostate transoceanice etc.). După *Dune 7. Cartea brundurilor* (1997), publicată din motive comerciale sub numele Patrick Herbert, pretins urmaș al lui Frank Herbert, autorul seriei *Dune*, urmează un roman mai apropiat de literatura „generală”, *Să mă tai cu tăișul bisturiului tău, scrise Josephine* (1998), unde este prelucrată, cu debușeu într-un realism aproape fantastic, ideea unei epidemii de cancer într-o țară africană. Romanul, redactat din perspectiva a doi naratori (un chirurg european și o asistentă localnică) ce descriu alternativ și diferit aceleași evenimente, tratează în subsidiar chestiunea limbajului, care, în fluxul naratorilor, suportă un tip de ștergere simetrică a epidemiei de cancer, până la metastaza finală în care cuvintele și traseele lor semantice sucombă. *Cel mai înalt turn din Baabylon* (2002) oferă o combinație de conspiraționism și ucronie tehnologică: niște cavaleri medievali s-ar afla la originea tehnologiei de tip internet care face posibilă existența fantomatică, modulară și labirintică a orașului Baabylon, un *no man's land*. În *Imperiul marelui Graal* (2004), romanul cel mai complex al lui C., fantezie eroică plasată într-o incertă cronologie musulmană, la câteva secole după Harun al-Rașid, tehnologia este iarăși una laborios alternativă, realitatea/realitățile sugerate de narațiune fiind complicate și paradoxale, un text în continuă prefacere sub acțiunea simultană și deloc convergentă a mai multor inginerii plasate în diverse

secvențe temporale. *Vindecătorul* (2008), situat în preistorie, urmărește peripețiile unui erou civilizator a cărui călătorie în jurul pământului durează, în sistemul lui de referință, doi ani, dar în fapt se consumă, la fel ca în *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, de-a lungul unei vieți de om. Aventurile au inclusiv o componentă lingvistică: voiajul civilizator impune sau accelerează creșterea tulpinilor limbajului, declanșând, pe de altă parte, o serie de forțe de opoziție care duc la spargerea limbii unice. Pentru *Adrenergic!* (2009; o primă versiune a intrat în 1994 într-un număr special dedicat lui C. din „Jurnalul SF”), referințele proxime sunt *Ubik* de Philip K. Dick și, *avant la lettre*, filmul *Matrix* (1999) al fraților Wachowski. Asemenea morților lui Dick, instalați în cuve criogenice unde continuă să ducă o semivieță cu posibilități episodice de reanimare, spațioforii lui C. sunt și ei zombi postumani („decăzuți din stadiul uman”), proletari introduși în cuve subterane și exploatați ca *hardware* organic, susținând prin creierile lor rețeaua („reticulosistemul”). *Skipper de Interzonă* (2012), nuvelă extinsă provenită dintr-o povestire scrisă în anii '90, citează și omagiază același *Ubik*, încrucișându-l cu *Sfârșitul Eternității* de Isaac Asimov: Interzona lui C. este, asemenea Eternității lui Asimov, o instituție suprastatală practicând ingineria temporală cu scopul optimizării conceptului în permanentă schimbare al realității. Conflictul este provocat de interacțiunea dintre Interzonă și o forță care o infiltrează ocult, urmărind să-i pună capăt, ceea ce duce, cu toată factura detectivistică, la complicații, obscurități și paradoxuri temporale.

SCRIERI: *Aquarius*, postfață Alexandru Mironov, București, 1995; *2484 Quirinal Ave.*, București, 1996; *Dune 7. Cartea Brundurilor*, București, 1997; *Să mă tai cu tăișul bisturiului tău, scrise Josephine*, București, 1998; *Cel mai înalt turn din Baabylon*, București, 2002; *Imperiul marelui Graal*, București, 2004; *Vindecătorul*, București, 2008; *Adrenergic!*, Satu Mare, 2009; *Skipper de Interzonă*, Satu Mare, 2012.

Repere bibliografice: Lucia Simona Dinescu, *www.SF_s.a.corn.ro*, OC, 2002, 165–166; Oprea, *Anticipația*, 593–594; Radu Pavel Gheo, *Despre science fiction*, ed. 2, București, 2007, 189–191; Cătălin Sturza, *Ciclotronul de vorbe*, CLT, 2008, 18; Oprea, *Cronici*, 53–69; Cătălin Badea-Gheracostea, *Alternative critice*, ed. 2, Satu Mare, 2010, 76–80, 190–192, 245–246; Cătălin Badea-Gheracostea, *Aducerea la zi*, Satu Mare, 2011, 137–141. **M. I.**

CORNEA, Andrei (3.IV.1952, București), eseist, traducător. Este fiul Irinei Cornea, profesor universitar, și al criticului literar Paul Cornea. A absolvit în București Facultatea de Istorie și Teorie a Artei a Institutului „Nicolae Grigorescu” (1975) și Facultatea de Limbi Clasice (1980). Debutază la revista Liceului „Nicolae Bălcescu” din Capitală, iar editorial cu volumul *De la portulan la vederea turistică* (1977). A primit mai multe burse de specializare: Fundația Cini, Italia (1979, 1981 și 1986), DAAD, Germania (1982), Fulbright, SUA (1991), Soros (1994), Colegiul Noua Europă (1995–1996, 2001–2002), Goethe Institut, Germania (1996), NIAS, Olanda (1997) ș.a. În 1995–1996 a moderat un talk-show politic la Tele 7 ABC, iar în 1999–2000 a fost redactor la secția română a postului de radio BBC. A lucrat ca muzeograf la Muzeul Deltei din Tulcea (1975–1976) și la Muzeul Național de Artă din București (1976–1987), apoi a fost cercetător la Institutul de Istoria Artei din București (1987–1990) și la Institutul de Studii Orientale „Sergiu Al.-George” (1990–2007), profesor asociat la Academia de Arte Frumoase (1992–1993), apoi, în cadrul Universității din București, la Facultatea de Filosofie, Departamentul de filosofie politică și morală (1996–1998) și la Facultatea de Litere, Departamentul de relații internaționale – studii europene (2000–2001), unde din 2002 este conferențiar, iar din 2007 profesor. Din 1990 a fost colaborator permanent al revistei „22”, între 1994 și 1996 îndeplinind și funcția de redactor-șef adjunct. Este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România, al Asociației de Studii Clasice din România. I s-au decernat Premiul Asociației Scriitorilor Profesioniști (1995), premii oferite de „Cuvântul” (2004) și de „România literară” (2005), Premiul „Petru Creția”, acordat de Muzeul Național al Literaturii Române (2009) ș.a.

În volumașul *Penumbra* (1991), scris înainte de 1989, se găsește eboșa întregului program al gândirii lui C., doar că într-o formă ținând de modelul eseismului filosofic interbelic prin școala stilistică a lui Constantin Noica. Prin urmare, se oferă o proză calofilă, aproape poetică, retorizând *à l'ancienne* („Oh, de unde să aflu atunci descântecul pentru a mă putea împotrivi cu sorți de izbândă marelui Magician, lui Platon?”). Proiectul filosofic propriu-zis se configurează pe două linii. În primul rând, autorul pretinde „privatizarea filosofiei și a meditației autentice” – extragerea gândirii de sub presiunea modelatoare a grupului politic

(cetatea) sau științific (aula) în favoarea unui exercitări individuale a cugetării, „cu toate puterile fiecăruia dintre noi: ale spiritului, dar și ale inimii”. În al doilea rând, C. schițează o filosofie a penumbrei, antiesențialistă și antiplatoniciană. El face „un elogiu al aproximativului”, cere „un umanism al penumbrei și al defensivei”, pretinde că adevărul este „penumbră, blândă penumbră. Nu-l afli în empireul stelelor fixe sau al realităților care vor să le semene, ci pe aleile sublunarității, pe unde însă nu colindă decât omul” (*Antiplatonism*). Ambele linii se regăsesc în mai toate scrierile lui C. Prima era deja prezentă, sub greutatea erudiției, în *Mentalități culturale și forme artistice în epoca romano-bizantină (300–800)* (1984). Lucrarea urmărea configurarea în Imperiul Roman de Răsărit, așadar în Antichitatea târzie, a unei logici a grupurilor („ecclesii”) în răspăr cu modelul individual cultivat de Antichitatea clasică și elenistică; prin acest proces, „opțiunile complexe, flexibilitatea atitudinilor literare, artistice și filosofice se vedeau tot mai restrânse în favoarea clasificărilor binare, a opțiunilor maniheiste, a ierarhiilor rigide și clare”. Bătăia spre contemporaneitatea autorului este clară, vizată fiind cultura comunistă formalizată ideologic. Apoi, imaginea penumbrei ocupă un rol central. Tocmai „penumbră”, ambiguitatea textului prin manevrele unei diversiuni literare ar fi salvat, de-a lungul secolelor, opera lui Platon de la cenzură și dispariție: e tema volumului *Filosofie și cenzură. Cazul Platon* (1995), în care teza centrală este îndatorată lucrării clasice a lui Leo Strauss *Persecution and the Art of Writing* (1952). Dar imaginea apare și în cea mai importantă carte a lui C., *Turnirul khazar* (1997), manifest „împotriva relativismului contemporan”, care propune înlocuirea conceptului esențialist-platonician de Bine prin „practica somnambulică” a binelui, așadar printr-o poetică a conversației și toleranței. Eseul pleacă de la o fabulă: în Evul Medi, conducătorul khazarilor, vrând să aleagă o religie pentru poporul său, ar fi invitat un evreu, un creștin și un musulman să-și indice nu opțiunea primară (evidentă), ci opțiunea secundă – religia pe care ar alege-o în al doilea rând –, ieșind câștigător iudaismul, întrucât atât creștinul, cât și mahomedanul indicaseră ca referințe secunde Vechiul Testament. Pe tâlcul acestei istorioare apocrife autorul construiește un argument împotriva epistemologiilor și ideologiilor parohiale,

ancorate fie în esențialism etnic (cazurile discutate – Constantin Noica sau Ilie Bădescu), fie în relativismul/nihilismul filosofic reprezentat de Michel Foucault, Richard Rorty sau Paul Feyerabend. Pe scurt, cartea tratează posibilitatea înțelegerii chiar în absența unor criterii universale: „Dacă primele opțiuni ale oamenilor îi diferențiază de obicei și îi separă după *triburi*, opțiunile secundare tind să-i apropie, să constituie «satul planetar». Ele generează un universalism «blând», nondogmatic, dar insinuant”. Într-o lucrare complementară, *De la Școala din Atena la Școala de la Păltiniș sau Despre utopii, realități și (ne)deosebirea dintre ele* (2004), C. reia această temă printr-o abordare etică, substituind criteriul adevărului prin acela al responsabilității. Astfel, se propune un „test de autoincluziune”: buna credință a autorului unui proiect este verificabilă prin includerea sa în propriul proiect – „dacă se ia în serios incluzându-se pe sine în mod esențial în proiectul său, nu mai poate fi considerat răspunzător intelectual pentru cele mai grave dintre răstălmăciri”. Distincția obișnuită dintre „utopic” și „realist” este înlocuită prin distincția dintre „atopic” și „entopic”. Spre deosebire de proiectul filosofic entopic al lui Aristotel, cetatea ideală a lui Platon ar fi atopică, întrucât, excluzând filosofii, nu-și include inițiatorul. În *Povești impertinente și apocrife* (2009) eseistul își expune ideile și sub forma propriu-zis literară a unor istorii, fabule, pilde, anecdote ș.a. La începuturi, C. s-a manifestat ca istoric al artei plastice prin lucrările *De la portulan la vederea turistică* și *Primitivii picturii românești moderne* (1980). Pe de altă parte, *Mașina de fabricat fantasmă* (1995), selecție din publicistica desfășurată în paginile revistei „22”, oferă mostre de activism anticomunist neconcesiv și chiar esențialist, combinat cu neoconservatorismul paternalist-elitist specific așa-numitei „școli de la Păltiniș”. Volumul *Cuvintelnice fără frontiere sau Despre trădarea Anticilor de către Moderni de-a lungul, de-a latul și de-a dura vocabularului de bază* (2002) valorifică rubrica ținută de autor în „Observator cultural”, propunând exerciții de lectură etimologică și politică a unor cuvinte („eufemismul”, „traducerea”, „poliția”, „străinii”, „stânga”, „dreapta”, „adevărul”, „statul”, „neo”, „ideea”, „revoluția”, „idioții” ș.a.). C.

a tradus și adnotat texte clasice ale filosofiei seminate de Platon, Aristotel, Plotin.

SCRIERI: *De la portulan la vederea turistică*, București, 1977; *Primitivii picturii românești moderne*, București, 1980; *Mentalități culturale și forme artistice în epoca romano-bizantină (300–800)*, București, 1984; ed. (*Ecclesiocrația. Mentalități culturale și forme artistice în epoca romano-bizantină (300–800)*), București, 1998; *Sciere și oralitate în cultura antică*, București, 1988; *Penumbra*, București, 1991; ed. Iași, 1998; *Filosofie și cenzură. Cazul Platon*, București, 1995; *Mașina de fabricat fantasmă*, București, 1995; *Turnirul khazar. Împotriva relativismului contemporan*, București, 1997; ed. Iași, 2003; *Cuvintelnice fără frontiere sau Despre trădarea Anticilor de către Moderni de-a lungul, de-a latul și de-a dura vocabularului de bază*, Iași, 2002; *De la Școala din Atena la Școala de la Păltiniș sau Despre utopii, realități și (ne)deosebirea dintre ele*, București, 2004; *Când Socrate nu are dreptate*, București, 2005; *Noul – o veche poveste*, București, 2008; *Povești impertinente și apocrife*, București, 2009; *O istorie a neființei în filosofia greacă. De la Heraclit la Damascios*, București, 2010. **Traduceri:** Platon, *Republica*, în Platon, *Opere*, V, București, 1986, *Philebos*, în Platon, *Opere*, VII, București, 1993; Aristotel, *Metafizica*, București, 2001, *Despre generare și nimicire*, Iași, 2010; Plotin, *Opere*, I–III, București, 2003–2009.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Scribul și retorul*, RL, 1989, 2; Ion Bogdan Lefter, [Andrei Cornea], „22”, 1992, 17, 1998, 31; Țeposu, *Istoria*, 178–180; Dan C. Mihăilescu, *La demontat utopii*, „22”, 1996, 1; Liviu Andreescu, [Andrei Cornea], „22”, 1998, 31, OC, 2003, 175; Spiridon, *Interpretarea*, 146–149; Mircea Iorgulescu, *Scrieri intermediare*, „22”, 2002, 652; Andrei Oișteanu, *Călătorii în lumea de dincolo de cuvinte*, OC, 2002, 110; Andreea Deciu, „Cafeaua asta intelectuală...”, RL, 2004, 30; Andrei Terian, [Andrei Cornea], ALA, 2005, 761, CLT, 2005, 3; Valentin Cioveie, *Filosoful și personajele secundare*, OC, 2006, 337; Teodora Dumitru, *Testul de autoexcluziune*, CLT, 2007, 2; Adrian Niță, *Revoluția ca restaurație*, OC, 2009, 466; Paul Cernat, *Apocrifele unui moralist*, OC, 2010, 512; Alexandru Budac, *Relaxare*, O, 2010, 3. **M. I.**

CORNEA, Aureliu (12.XI.1897, Iași – 9.IV.1930, Iași), prozator. Este fiul Mariei și al lui Atanasie Cornea, funcționar. A fost un autodidact; plecat de acasă în perioada adolescenței, a rătăcit prin țară și prin străinătate, câștigându-și existența ca actor ambulant sau din diverse meserii, unele dure (a lucrat, de exemplu, ca tăbăcar la Grenoble). Întors în 1924 în România, a frecventat mai multe cercuri literare, printre care și Sburătorul. Îl cunoaște aici pe G. Călinescu, care l-a ajutat să colaboreze cu

câteva texte în proză mai întâi în „Sinteza” din 1927, apoi în alte reviste ale timpului. Criticul îl va evoca astfel: „Era un om sfios, cu aparența de câine gonit cu pietre, în haine slinoase, penibile la vedere, crescute parcă din trup ca o unghie neagră și putredă. Față distrusă, în tranșee de lut maladiv, un șal în jurul gâtului, un păr gros, negru, ca plantele grase ale morții. Venea iarna pe zloată într-un pardesiu pipiriu, în galoși care musteau. Se așeza apoi cu precauțiune și sfială oarecum ironică, de o bună-cuviință desăvârșită, dar fermă”. Fără să fie autorul vreunui volum editat în timpul vieții – broșura *Odaia ambulantă* (1930), cuprinzând două texte, *Mahala* și *Interior*, a apărut la puțin timp după dispariția lui, iar din proiectatul roman *Din amintirile unui derbedeu* s-au păstrat doar câteva fragmente –, C. a publicat în „Universul literar”, „Viața literară”, „Capricorn”, „Gândirea”, „Vitrina literară” și „Tiparnița literară”.

Proza lui C. se reține nu prin subiecte, ci prin atmosferă. Stilul, marcat ici și colo de dificultăți de exprimare sau de erori gramaticale, este într-o mică măsură pus să contureze o mișcare epică. Narațiunile apar descompuse în scene, în fotograme ale faptului mărunț, sesizat intensiv analitic cu atenție dilatată către detalii. Decorurile, totdeauna sordide în note violente, aparțin lumii mahalalei, a circului, a proletarilor, a prostituatelor. Câteva dintre paginile cele mai bune se ivesc atunci când atenția naratorului față de realitate pare a se subordona unei mecanici abulice, de un lirism leneș, generând impresia de absurd (*Poezie*). Personajele sunt programate la nivelul unei dispoziții emoționale elementare – concordând cu condiția lor umilă, de victime și infirmi într-o continuă autoapărare –, aprofundată totuși prin psihologizarea utilă a acțiunilor și comportamentelor. Povestea stă cel mai adesea în mișcarea psihologică. În *Saraha* este urmărită, cu ecouri din *O făclie de Paște* de I.L. Caragiale, alienarea unei ghicitoare sub presiunea ostilității active pe care i-o declară o chiriașă; conflictualitatea este de altfel o temă omniprezentă – o povestire se intitulează chiar *Prieteni și dușmani*. Altă dată mișcarea se face în jurul propriului ax, punctul de plecare fiind conservat cu minime diferențe: un clovn nu-și poate părăsi partenera din lipsă de energie (*Interior*), un soț face exegeza infidelității potențiale a soției (*Focul*). Eticheta de naturalism, motivată mai mult prin decoruri și prin cruzimea

luminii aruncate asupra scenelor, se susține totuși mai puțin decât aceea de expresionism, cu influențe inclusiv din cinematografia germană a anilor '20 din secolul trecut. Tipică este nuvela *Groaza* (în altă variantă intitulată *Întuneric*) despre coșmarurile unui epileptic. G. Călinescu apreciasse adâncirea realismului „sub proporția normală a verosimilului, până la fantastic și suprarrealistic.” Această calitate, ținând de modernism, face proza lui C. interesantă, deși într-o cheie minoră.

SCRIERI: *Odaia ambulantă*, București, 1930; *Flori de întuneric*, îngr. Artur Silvestri și Ioan Groșan, introd. Artur Silvestri, Cluj-Napoca, 1978.

Repere bibliografice: Călinescu, *Opere*, I, 179–180, 201–204, 565–570; S. Maximilian, *Aurel Cornea*, „Avântul”, 1930, 50; I. Valerian, *Pentru o antologie a poezilor fără noroc*, TIL, 1939, 638; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 704–705, *Ist. lit.* (1982), 788–789; Săndulescu, *Citind*, 167–173; Ciobanu, *Însemne*, II, 67–76; Virgil Mihai, „*Flori de întuneric*”, ST, 1979, 2; Eugen Jebeleanu, *Deasupra zilei*, București, 1981, 69–73; *Dicț. scriit. rom.*, I, 661–662; Simuț, *Vămile*, 423–426. **M.I.**

CORNEA, George (pseudonim al lui Gheorghe I.N. Popa; 20.V.1893, Bârlad – 18.XI.1925, București), prozator. Student sau poate doar absolvent de liceu, C. este înrolat ca simplu soldat în septembrie 1914, și după câteva luni este trimis la Școala de Ofițeri de Infanterie, unde îl are coleg pe viitorul critic Perpessicius. Sublocotenent în 1916, locotenent un an mai târziu, el participă la luptele de la Turtucaia, Brașov, Topraisar, Argeș, Mărăști, Mărășești și Oituz, apoi, în 1919, la campania din Transilvania și Ungaria, fiind rănit de două ori și decorat cu mai multe ordine și medalii. Avansat căpitan în 1920, rămâne în armată, lucrând la Depozitul central de muniții din Capitală, dar sănătatea, îndeosebi cea psihică, îi este șubrezită. Fire sensibilă, cu unele aptitudini muzicale, începe să scrie, căutând îndrumare concomitent la Mihail Dragomirescu și la E. Lovinescu. În „Lectura pentru toți” și în „Sburătorul” îi sunt publicate mai multe povestiri, strânse apoi în volumul intitulat *Simfonia morții*, premiat prin tipărire, în 1920, de Editura Cartea Românească. Pe copertă autorul anunța o piesă în trei acte – *Două forțe* – și un volum de nuvele – *Nebunia lumii*, care, devenit roman, va apărea în 1924. Pe când ar fi avut sub tipar alt roman, acesta cu tematică socială, din care revista „Rampa” dăduse la iveală un fragment,

C. se sinucide cu un glonț de revolver în incinta Spitalului Militar, unde se afla pentru un control. Ciudățeniile de comportament ale ofițerului bolnav de nervi făceau, desigur, dificile relațiile sale cu oamenii de litere. Totuși, ele s-au dovedit insurmontabile numai pentru mentorul revistei „Sburătorul”, care i-a schițat un portret memorabil, în tușe caricaturale, dar cu sacrificarea dreptei judecăți. Mai înțelegători cu omul, alți critici au dat și aprecieri mai obiective asupra scrierilor lui.

Cu un titlu relevând o anume prețiozitate, cartea de debut a lui C. reunește mai multe povestiri ce încearcă să dea un tablou al războiului dus de armata română în 1916–1917. Perspectiva narativă este îndeobște a unui participant direct, implicat, care însă cedează prim-planul altor personaje: cunoscuți, comandanți, colegi de școală militară sau simpli soldați. Detașată și sinceră, neevitând scenele atroce și trăirile mai greu avuabile, narațiunea impune impresia de autenticitate. La aceasta mai contribuie descrierea nuanțată, alternând precizia militarului cu sensibilitatea față de natură a unui poet, precum și priceperea în portretizare, inclusiv prin limbaj, mai ales în cazul combatanților veniți de la țară. Remarcabile sunt, astfel, portretul lui „nenea” Iancu Ghermănescu sau acela al „eroului” – un căpitan fanfaron, laș și poltron. O bună intuiție are autorul atunci când se oprește asupra câtorva întâmplări hazlii care, prin contrast, amplifică dramatismul celorlalte. Valoarea povestirilor este însă diminuată de o serie de stângăcii stilistice și compoziționale, ce-l trădează pe debutant. Cea de-a doua carte a lui C., *Nebunia lumii*, o nuvelă amplă, după unii critici, iar nu un roman, pare să se plaseze mai aproape de tezistul Foc al lui Henri Barbusse decât de cvasinaturalistul *Pe frontul de vest nimic nou* al lui E.-M. Remarque. În fapt, dacă o atitudine potrivnică războiului este indusă de sumbre, uneori halucinante, tablouri ale atrocităților din ce în ce mai mari comise de ambele tabere în timpul campaniei românești din Transilvania și Ungaria în 1919, dacă această atitudine este explicit exprimată de numeroase personaje, în schimb, substanța epică e departe de a fi un simplu pretext ori suport al ei. Conflictul dramatic dintre protagoniști – umanitaristul Emil Olaru și crudul, înrâncenatul Modrogoan – e construit cu o abilitate ce estompează posibilele neverosimilități. Extinderea confruntării printr-o

miză erotică – prizoniera Iulia Desjöffy de care Emil Olaru se îndrăgostește – este o soluție fericită, permițând nu numai o echilibrare a forțelor, ci și atingerea unei tensiuni maxime. În acest chip, romanului de război, autentic și original în obiectivitatea lui, dar amenințat de monocromie, i se adaugă un roman de dragoste de o firească idealitate și de un tragism deloc forțat. Fără să fie o capodoperă, *Nebunia lumii* se evidențiază în romanul românesc inspirat de Primul Război Mondial, fiind apreciat de Perpessicius, de pildă, ca „una din întâile lui izbânzi”.

SCRIERI: *Simfonia morții*, București, 1920; *Nebunia lumii*, București, 1924.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, II, 30–33; George Baiculescu, „*Nebunia lumii*”, ALA, 1925, 219; Tudor Teodorescu–Branîște, „*Nebunia lumii*”, „Aurora”, 1925, 1007; Tudor Teodorescu–Branîște, G. Cornea, „Aurora”, 1925, 1215; Gala Galaction, *Opere alese*, II, București, 1961, 277–281; Lovinescu, *Scrieri*, II, 360–363; George Cornea, în *Antologia scriitorilor bârlădeni*, îngr. G.G. Ursu, și George Nedelea, Bârlad, 1937, 69–71; *Dicț. scriit. rom.*, I, 662–663; Durnea, *Propuneri*, 159–174. **V.D.**

CORNEA, Paul (3.XI.1923, București), istoric și teoretician literar, comparatist. Este fiul Goldei (n. Goldenberg) și al lui Leon Cohn Luca, tehnician în arte grafice. A început cursurile Liceului „Mihai Viteazul” din București, de unde în 1940 s-a văzut exclus în urma legilor rasiale și trecut la Liceul „Cultura B”, unde între profesori se află și Mihail Sebastian. După absolvire studiază medicina la Colegiul pentru studenți evrei „M. Onescu”, dar peste doi ani o abandonează. Având o activitate antifascistă în ilegalitate, devine membru al UTC (1944), îndeplinește funcții înalte și conduce în 1947 săptămânalul „Tânărul muncitor”. Vindecarea de utopia comunistă a decurs lent la C., începând cu deruta provocată de epurările celor din „devierea de dreapta”, continuând cu „criza de identitate” traversată la dezvăluirea, în 1956, de către N.S. Hrușciiov, a crimelor staliniste sau cu „demascarea” și sancționarea sa în 1958, într-o ședință publică, pentru abateri de la linia Partidului, și s-a prelungit până după 1970 (eșecul Primăverii de la Praga). În 1948 a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. În 1949 își începe, la aceeași facultate, cariera universitară – care devine, pe măsura desprinderii de activitatea și funcțiile politice, un domeniu de afirmare profesională. În

1971 obține titlul de doctor în filologie. În 1990 este ales șef al Catedrei de literatura română, iar din 1993 până la pensionare (1996) funcționează ca decan, în continuare rămânând profesor consultant și conducător de doctorate. Paralel cu activitatea universitară, lucrează în calitate de cercetător în Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, de unde în 1984 pleacă prin demisie. Îndeplinește și alte funcții de conducere: între 1952 și 1964 e director general în Ministerul Culturii, conduce succesiv (de la vârsta de douăzeci și nouă de ani) Direcția Teatrelor și Instituțiilor Muzicale, Direcția Generală a Editurilor, Studioul Cinematografic București. În 1990 devine ministru adjunct în Ministerul Învățământului. Membru în Biroul executiv al Societății de Științe Filologice din România, este, din 1990, vicepreședintele acesteia. Membru al Asociației Internaționale de Literatură Comparată, din 1985 face parte din comitetul de coordonare, din 1991 din cel executiv, iar între 1994 și 1997 îndeplinește funcția de vicepreședinte. De la fondarea ei în 1997 până în 2009, a fost președintele Asociației de Literatură Comparată din România. A participat la numeroase congrese ale Asociației Internaționale de Literatură Comparată (Bordeaux, Montréal, Budapesta, Innsbruck, New York, Paris, München, Edmonton, Leiden), fiind ales și președinte al comisiei de experți pentru organizarea congresului de la Pretoria (2000). A fost distins cu Palmes Académiques în grad de Ofițer (1997). Debutează în 1946 cu articole în „Studentul român”, iar editorial în 1962 cu *Studii de literatură română modernă*. Colaborează la „Revista literară” (1947), însă fiindu-i respinsă inaugurarea unei rubrici de cronică literară, timp de un deceniu nu va mai face publicistică literară. Revenind, publică în „Gazeta literară”, „Contemporanul”, „România literară”, „Revue des études sud-est européennes”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „Limbă și literatură”, „Synthesis”, „Manuscriptum”, „Viața românească” ș.a. (la penultima deținând cronică permanentă a cărții de istorie și teorie literară între 1983 și 1988 și la ultima în 1989), precum și la periodice academice din străinătate: „Neohelicon”, „Études balcaniques”, „Philologica Pragensia” ș.a.

Încă de la primul volum C. se profila ca un istoric literar cu vocație teoretică și deschidere interdisciplinară. Cercetarea pozitivă, bazată pe documentarea riguroasă la izvoare primare, este dublată de tensiunea epistemică, așa încât

contribuțiile sale, mai ales începând cu *Originile romantismului românesc* (1972), includ și un discurs asupra metodei (nu întâmplător teoreticianul a întocmit și prefațat cu un solid studiu volumul *Conceptul de istorie literară în cultura românească*, 1978). „Tehnica” nu e însă fetișizată, ci complinită cu aplicarea la text și cu o seamă de însușiri ce țin de simțul critic, de gust și de stil. Întrebările teoreticianului privesc domeniul, virtuțile și servituțile disciplinei, șansele reale și iluziile ei, perspectivele ivite la orizont prin fluidizarea granițelor dintre strategiile interne și epistema altor științe. La cristalizarea acestei concepții au contribuit, în anii formării, contactul cu sociologia lui D. Gusti și îndeosebi cu H.H. Stahl, ca și interesul pentru istoria socială (Lucien Febvre), științe care i-au cauționat apoi cercetările de istorie a mentalităților și a spiritului public, precum și pe cele de teorie a lecturii și de sociologie a instituției literare. Alte modele sunt D. Popovici, Tudor Vianu și G. Călinescu. În demersurile sale C. adoptă o dublă perspectivă: a „aproapelui”, prin *close reading*, și a „departelui”, adică a proiectării fenomenului pe coordonate din ce în ce mai largi; a operei ca individualitate distinctă și a literaturii ca sistem ori ca „versant colectiv”. În *Studii de literatură română modernă* acest spirit se manifesta în marginile determinismului marxist, însă ale unui lax și suplu. Culegerea reunește studii de tip monografic (despre Ion Budai-Deleanu, Costache Conachi, Ion Heliade-Rădulescu, Nicolae Bălcescu), de perspectivă generală (este aici o primă aproximare a epocii pașoptiste) ori, dimpotrivă, particulară (analiza *Pastelurilor* lui Vasile Alecsandri sau discuția asupra poemului *Cântarea României*, pentru care C. propune, cu argumente greu de respins, dubla paternitate: Russo-Bălcescu). După monografia *Anton Pann* din 1964, unde autorul pune la punct aspecte biografice controversate, analizează și evaluează participativ opera, fără însă a cădea în hagiografie, reface, cu vocație epic-evocatoare, traiectoria vieții poetului într-un București patriarhal și pitoresc, volumul *De la Alecsandrescu la Eminescu* (1966) vine să-l continue pe cel de debut. De data aceasta obiectul cercetării îl fac rădăcinile luminate ale pașoptismului literar, viața și opera lui Grigore Alexandrescu și Cezar Bolliac, ecourile pașoptiste și postpașoptiste la M. Eminescu, literatura muntelui, traducerile și traducătorii din prima

jumătate a secolului – un studiu de sociologie literară cu metode la zi – ș.a. Anii 1966–1970, dintre cei mai prolifici ai întregii activități, sunt și anii unor solide studii de istorie literară publicate în reviste de specialitate: descoperiri de arhivă (o autobiografie necunoscută a lui C. Negruzzi, un manuscris francez inedit al *Cântării României* ș.a.), abordări micromonografice de scriitori (Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac), sinteze privind epoca pașoptistă, studii eminesciene (precursorii poetului), de literatură comparată și teorie literară (statutul actual al lansonismului, virtuțile și servituțile metodei structuraliste), de elucidare a unor chestiuni litigioase (relative la Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Bălcescu, Alexandrescu, Vaillant). Tot ce scrie până în 1970 pregătește într-un fel sau altul impunătoarea sinteză *Originile romantismului românesc* (Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei RSR și Premiul Asociației Scriitorilor din București), lucrare fundamentală tratând despre „spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780–1840”, cum precizează subtitlul. Fenomenul e cercetat sub dublu aspect, de „mentalitate” și de „curent”, așadar din perspectiva istoriei ideilor și a istoriei literaturii. La zi cu bibliografia curentului, C. definește romantismul românesc în contextul european al

celor trei ipostaze (în periodizarea autorului: până la 1830, după 1830 și cel răsăritean), fiecare cu particularitățile sale, dar toate înrudite prin „fondul comun al romantismului”. Sinteza vizează dialectica realității naționale – influențe străine, problema spinoasă a preromantismului (1780–1821), momentul cvasievanescent al tranziției (1821–1830), în care C. identifică o coexistență luminism – romantism și analizează sagace, pe bază de manuscrise, raporturile dintre literatură și eveniment istoric (mișcarea lui Tudor Vladimirescu); în fine secțiunea cea mai amplă se ocupă de emergența romantismului (1830–1840), aprehendată pe trei paliere: al „ideii naționale” ca factor de bază în structurarea romantismului românesc, al expansiunii romantice (cu specificarea că la noi romantismul „se insinuează”, „nu se impune”) și al esteticii romantice. Un „post-scriptum după 20 de ani”, publicat în 1992 în „Revista de istorie și teorie literară”, precizează unele chestiuni de terminologie și periodizare și se ocupă de „grupările” postpașoptiste ale exilaților, preeminescienilor și „nestatutarilor”, precum și de depășirea romantismului prin Eminescu. Sinteza din 1972 e continuată în 1974 printr-o altă carte de referință, intitulată, cu o sintagmă care avea să facă școală, *Oamenii începutului de drum*, axată pe intervalul

1840–1860. Arhitecturii din *Originile...* îi iau locul studiile din prima secțiune, relative la structura, programele, profilul generației pașoptiste, psihologia pionieratului, diversitatea teoretică, dar și la unitatea acțiunii practice, dialectica visare–faptă („romantici ai energiei, nu ai nostalgiei”), congruența între militantism civic și specific artistic, între originalitate și influențe. Secțiunea secundă a cărții clarifică aspecte obscure sau controversate, propune pregnante profiluri ce beneficiază de formulări memorabile (despre Heliade, Bălcescu și B.P. Hasdeu), sinteze tematice (titanismul pașoptist), abordări sociologice (traducerile de la mijlocul veacului), iar ultimul grupaj reunește studii comparatiste: preromantismul sud-est european, devenirea istorică a termenului „romantic”, Lamartine în România ș.a. Preocuparea pentru pașoptism și romantism nu dispare după 1975, însă aria istoricului literar se lărgeste organic. *Itinerar printre clasici* (1984) și *Aproapele și departele* (1990) conțin studii despre Alecsandri ca dramaturg, Hasdeu ca epistolier, receptarea în timp a lui Heliade, despre poezia lui Gh. Asachi, proza lui Kogălniceanu, memorialistica lui Ion Codru-Drăgușanu, opera lui Dimitrie Bolintineanu, opera literară a lui Hasdeu. Tot aici, străpungeri spre alte epoci și metode: studii de naratologie modernă, aplicate la Nicolae Filimon, Ion Creangă și Duiliu Zamfirescu. Promotor al modernizării istoriei literare, C. a militat în același timp pentru întocmirea instrumentelor de lucru, el însuși propunând, coordonând, prefațând și adnotând seria *Documente și manuscrise literare* (I–V, 1967–1986), precum și lucrările *Gândirea românească în epoca pașoptistă (1830-1860)* (I–II, 1969, în colaborare cu Mihai Zamfir), *Reviste literare românești în secolul al XIX-lea* (1970), *Structuri tematice și retorico-stilistice în romantismul românesc (1830–1870)* (1976), *De la N. Filimon la G. Călinescu. Studii de sociologie a romanului românesc* (1982), ediția facsimilată a revistei „Propășirea” (1980, în colaborare), textul publicației fiind prefațat de un studiu-sinteză privitor la cercetările autorului asupra epocii pașoptiste. Îngrijește și alte ediții, iar în 1980 publică antologia critică *I. Heliade-Rădulescu interpretat de...*, prefațată de un studiu amplu și dens. Aparițiile de după 1980 fructifică concludent vocația de teoretician a lui C. *Regula jocului* (1980), carte deschizătoare de drum în sociologia literaturii, cercetează „versantul colectiv” al

literaturii (genuri, curente, tipologii, concepte), începând cu abordarea prin metode statistice a traducerilor de la 1848. Investigația legitimează ideea că „Dacia literară” a propus o bună direcție, dar ulterior traducerile au sporit. Alte studii au în vedere funcționarea discursului social în spațiul intra- și extratextual, rolul factorilor contextuali în creația literară, nașterea romanului românesc (explicată prin instaurarea relațiilor de piață), originea și funcționarea miturilor literare (mitul Alecsandri), rolul publicului în orientarea repertoriului teatral de la jumătatea secolului al XIX-lea ș.a. *Introducere în teoria lecturii* (1988; în 1993 e tradusă în italiană) face sinteza interdisciplinară a problematicei lecturii, convocând cunoștințe de teoria textului, semiotică, psihologie și sociologie a receptării, hermeneutică, critică și istorie literară. Lucrarea și-a dovedit viabilitatea, continuând să trezească interes și ecouri și în prezent. În aceeași paradigmă cu *Introducere...* se înscrie *Interpretare și raționalitate* (2006). Amplă sinteză istorică și sistematică, marcând o premieră în domeniu, cuprinde de fapt materia a trei cărți posibile: o istorie a raționalității; o introducere în hermeneutică (pilonul principal: Hans Georg Gadamer) și o abordare retorică și comprehensivă a literaturii, în căutarea punctelor de conjuncție între logic și teoretic, gust și estetic. Cartea impune mai întâi prin capacitatea de cuprindere: filosofie, psihologie, sociologie, lingvistică, semiotică – toate focalizate pe textul literar, ca tot atâtea surse și mijloace ale înțelegerii, interpretării și validării lui. Apoi, prin persistenta ei notă de luciditate și echilibru al judecăților în confruntarea cu spectacolul uriaș oferit de istoria europeană a fenomenului urmărit (interpretarea), confruntare în finalul căreia C. se vedește de partea raționalității, nu fără a recunoaște că „nu [are] certitudini de oferit” deoarece „dacă supralicităm rațiunea, riscăm s-o transformăm într-o închiziție; dacă, dimpotrivă, cedăm inițiativa impulsurilor necontrolate și plusăm în jocul nestingherit al fantasmelor și afectelor, riscăm alunecarea în delir ori sacrilegiu. Trebuie să acționăm cu tact, cu discernământ, cu deschidere, cu nuanță etc., dar nimeni nu e în stare să ne explice ce înseamnă «tact», «discernământ», «deschidere», «nuanță»”. Așa stând lucrurile, cartea se încheie printr-un apel de ultimă instanță la un „angajament moral”, la „alianța rațiunii cu buna-credință”, chiar dacă nici

această alianță „nu este deloc sigură”. Ultimul enunț jură totuși pe acest „angajament”, în spiritul unui umanism adus la zi, care totodată cuprinde în epură profilul unei personalități: „Spre a ne salva demnitatea de ființe libere, nu există soluție de schimb, pariul pe responsabilitatea morală nu cunoaște alternativă, e singurul posibil”. Câteva alte culegeri întregesc în mod coerent opera lui C., orientate fiind de aceleași jaloane: *Semnele vremii* (1995), cuprinzând cronici și intervenții în jurul unor autori și cărți (ediții critice sau volume de inedite), plus o secțiune *Pro domo*, cu interviuri, este utilă în înțelegerea formației și evoluției istoricului și teoreticianului literar; *Delimitări și ipoteze* (2008) însumează un număr de eseuri de teorie literară și studii culturale.

Atras deopotrivă de concretețea fenomenului (rebel verificărilor conceptuale prin haotica-i individualitate) și de ordinea conceptelor, Paul Cornea oscilează între plenitudinea criticii și altitudinea abordării teoretice, postulând necesara lor coexistență și realizând această coexistență nu prin interferarea critică-teorie, ci prin alternarea lor în lucrări succesive [...]. Oscilația între fenomen și concept (salutară în menținerea contactului cu realitatea operei pe care abordarea conceptuală astfel înțeleasă încearcă să nu o devitalizeze) relativizează perspectivele supuse unui control reciproc și dă teoreticianului un aer de prudent scepticism. Modelele conceptuale puse în discuție sunt astfel examinate precaut, cu încântare în fața ipotezei prin care spiritul își subordonează „haosul manifestărilor empirice”, dar și cu rezerve în fața gradului de adecvare a conceptului la fenomen. În subtextul Regulii jocului cititorul simte un alt joc – acela dintre realitate și concept, pe care autorul îl trăiește (ca implicare și distanță) cu încântare și luciditate, într-o manieră dialogală.

IOANA EM. PETRESCU

SCRIERI: *Curs de istorie a literaturii române moderne* (în colaborare cu D. Păcurariu), București, 1962; *Studii de literatură română modernă*, București, 1962; *Anton Pann*, București, 1964; *De la Alecsandrescu la Eminescu*, București, 1966; *Originile romantismului românesc*, București, 1972; *Oamenii începutului de drum*, București, 1974; *Conceptul de istorie literară în cultura românească*, București, 1978; *Regula jocului*, București, 1980; *Itinerar printre clasici*, București, 1984; *Introducere în teoria lecturii*, București, 1988; *Aproapele și departele*, București, 1990; *Semnele vremii*, București, 1995; *Interpretare și raționalitate*, Iași, 2006; *Delimitări și ipoteze*, Iași, 2008. **Antologii, ediții:** *Documente și manuscrise literare*, I–V, București, 1967–1986 (în colaborare); *Gândirea românească în epoca pașoptistă (1830–1860)*, I–II, introd.

edit., București, 1969 (în colaborare cu Mihai Zamfir); *Reviste literare românești în secolul al XIX-lea*, pref. edit., București, 1970; *Structuri tematice și retorico-stilistice în romantismul românesc (1830–1870)*, introd. edit., București, 1976; *Conceptul de istorie literară în cultura românească*, introd. edit., București, 1978; *„Propășirea. Foaie științifică și literară”*, București, 1980 (în colaborare cu Mariana Costinescu și Petre Costinescu); *I. Heliade-Rădulescu interpretat de...*, introd. edit., București, 1980; *De la N. Filimon la G. Călinescu. Studii de sociologie a romanului românesc*, introd. edit., București, 1982.

Repere bibliografice: Vlad, *Convergențe*, 77–83; Georgescu, *Printre cărți*, 12–16; George, *Sfârșitul*, I, 20–26; Mihailescu, *Conceptul*, II, 25–26; Nicolae Manolescu, *Fața și reversul*, RL, 1981, 6; Ioana Em. Petrescu, *„Regula jocului”*, ST, 1981, 5; Gheorghiu, *Reflexe*, 129–132; Iorgulescu, *Prezent*, 267–271; Mirodan, *Dicționar*, I, 384–394; Piru, *Critici*, 38–41; Ion Vlad, *Lecturile istoricului literar*, TR, 1985, 7; Florin Faifer, *Lupa și oceanul*, JL, 1991, 3; Cristian Moraru, *Metoda și morala*, CNP, 1991, 11; Mihai Dinu Gheorghiu, *O fină dimensiune pedagogică*, CNP, 1991, 47; Carmen-Maria Mecu, *„Introducere în teorie lecturii”*, LL, 1995, 2; Andrei Nestorescu, *Paul Cornea și semnele vremii*, LAI, 1996, 2; Spiridon, *Apărarea*, 67–71; Nicolae Mecu, *Semnele vremii și perenitatea valorilor*, VR, 1997, 1–2; Monica Spiridon, *Lectura: un ceremonial ocultat*, R, 1998, 5–6; Victor Neumann, *Despre teoria lecturii*, O, 1999, 4; Dan Mănuță, *Nostalgiile spiritului clasic*, CL, 2000, 11; Micu, *Ist. lit.*, 768–769; *Dicț. esențial*, 199–201; *Cercetarea literară azi* (volum omagial), coordonatori Liviu Papadima și Mircea Vasilescu, Iași, 2000; Manolescu, *Lista*, III, 169–172; Holban, *Portrete*, I, 369–371; Paul Cornea – *la aniversare*, RL, 2004, 43 (grupaj special); Paul Cernat, *Dialogismul pragmatic al profesorului Paul Cornea*, OC, 2004, 250; Petrescu, *Studii*, 98–101; Mihai Zamfir, *Un tratat așteptat*, RL, 2006, 42; Sanda Cordoș, *O carte de referință*, DMT, 2006, 7; Mihaela Ursa, *Despre renașterea raționalității*, ST, 2006, 12; Holban, *Ist. lit.*, III, 73–76; Iulian Boldea, *Raționalitatea interpretării*, VTRA, 2007, 7; Paul Cernat, *Elogiul căii regale*, OC, 2007, 357; Lucia Cifor, *Hermeneutică, dar cu măsură*, „Acta Iassyensia Comparationis”, 2007, 5; Borbély, *O carte*, 69–76; Manolescu, *Istoria*, 1211–1213; Ovidiu Verdeș, *Teorie literară contemporană*, București, 2008, 23–41; Popa, *Ist. lit.*, II, 1019–1020, *passim*; Terian, *A cincea esență*, 588–594; Micu, *Mileniu*, 402–408; Borbély, *Existența*, 7–10; Goldiș, *Critica*, 82–83. **N.M., A.N.**

CORNEANU, Leonid (pseudonim al lui Leonid Cornfeld; 1.I.1909, Coșnița-Dubăsari – 27.XI.1957, Chișinău), poet, dramaturg. Este fiul lui Efim Cornfeld. Urmează școala pedagogică din Balta, absolvită în 1930, și Institutul de Literatură „Taras Șevcenko” din Harkov (1931–1932). Face

aspirantura la Institutul de Istorie, Filosofie și Literatură din Leningrad. Va fi profesor, din 1936, la Institutul Pedagogic din Tiraspol. Concomitent, desfășoară o activitate intensă de susținere a intereselor sovietice expansioniste pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești.

Primele versuri îi apar în 1929, în ziarul „Plugarul roșu”, iar editorial **C.** debutează în 1930 cu placheta *Versuri felurite*, urmată de *Tiraspolul* (1932), *Avânturi* (1933), *Lumini și umbre* (1935), *Cântece și poezii* (1939), în care sunt evocate principalele momente din reconstrucția social-economică și culturală a Transnistriei din deceniul '20-'30 a secolului trecut. Nota distinctivă a poeziei lui **C.** o constituie tematica realismului socialist. În anii postbelici se consacră aproape în întregime dramaturgiei, scriind și montând pe scena teatrelor din Chișinău comedile muzicale *Fericirea Mărioarei* (1951, în colaborare cu E. Gherken) și *Covorul Ilenei* (1953), piesele *Peste Dunărea albastră* și *Izvorul frăției* (1956), comedia *Umbra dragostei* (1957), în care colportează sloganuri bolșevice. O permanență a activității sale a fost culegerea și publicarea literaturii populare: *Cântece norodnice moldovenești* (1939), *Proverbe, cimitiruri și expresii norodnice moldovenești* (1952) ș.a.

SCRIERI: *Versuri felurite*, Tiraspol, 1930; *Tiraspolul*, Tiraspol, 1932; *Avânturi*, Tiraspol, 1933; *Pionierii în țeh*, Tiraspol-Balta, 1934; *Lumini și umbre*, Tiraspol, 1935; *Cântece și poezii*, Tiraspol, 1939; *Din Valea Nistrului*, Chișinău, 1947; *Povestea lui Petrică*, Chișinău, 1951; *Fericirea Mărioarei* (în colaborare cu E. Gherken), Chișinău, 1951; *Opere alese*, Chișinău, 1954; *Piese*, Chișinău, 1956; *Versuri*, Chișinău, 1965; *Poezii*, Chișinău, 1970; *Scrieri*, pref. Simion Cibotaru, Chișinău, 1973; *Izvorul frăției*, I-II, pref. Nicolae Bilețchi, Chișinău, 1977-1978.

Repere bibliografice: Andrei Lupan, *Cărțile și răbojul anilor*, Chișinău, 1969, 135-139; Vasile Coroban, *Leonid Corneanu*, în *Profiluri*, 282-288; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 162; *Dict. Chișinău*, 168.

M.Dg.

CORNEL, Theodor (pseudonim al lui Toma Dumitriu; 1874, București - 20.II.1911, București), gazetar, prozator. Și-a făcut studiile în Capitală și a debutat în 1896, cu proză, la „Lumea nouă literară și științifică”. În 1897 pleacă la Paris, unde rămâne unsprezece ani, desfășurând o meritorie activitate publicistică: este redactor la cotidianul „La Roumanie”, în 1901 editează împreună

cu criticul muzical Stan Golestan și cu scriitorul Fernand Brulin „Revue franco-roumaine”. Mai colaborează - uneori și cu pseudonimele Tristis, Le Petit Roumain, Parize - la „La Revue blanche”, „Le Courier européen”. E prezent și în periodice din țară, precum „Evenimentul”, „Adevărul”, „Conservatorul”, „Voința națională”, „Literatură și artă română”, „Viața socială”, „Noua revistă română” ș.a., cu schițe, poeme în proză, note de călătorie, comentarii diverse pe teme de actualitate (*Scrisori din Paris*), cronici dramatice și plastice etc.

Trăind în plină efervescență a vieții artistice pariziene, **C.** cunoaște îndeaproape noile curențe și tendințe moderniste. Se arată un comentator lucid și plin de vervă al actualității franceze și în același timp un critic de artă deschis noului, care comentează avizat lucrările lui Constantin Brâncuși, Paul Gauguin, Puvis de Chavannes, Gustave Moreau, Paul Cézanne, Iser, Cecilia Cuțescu-Storck, Gh. Petrașcu. Într-o epocă în care opinia critică de la noi vădea „lipsă de înțelegere și teamă de noutate”, fiind în contratimp cu ceea ce se petrecea în arta occidentală, el se situează între cei puțini care apreciau și susțineau direcțiile moderne în plastica românească, ceea ce îi conferă statutul de pionier în acest domeniu. Tot în timpul șederii în capitala Franței scrie studiul *La Roumanie littéraire d'aujourd'hui* (1903), ce vădește însă o perspectivă ezitantă asupra evoluției fenomenului literar românesc din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Întors la București, scoate două volume de poeme în proză, *Mentalia* (1908) și *Cântări pentru inimă...* (1910), care au suscitât reacții contradictorii din partea criticii. În pofida unor imperfecțiuni de limbaj, acestea cuprind totuși cugetări sensibile și nuanțate. De asemenea, începe publicarea, în colaborare cu René C. Polysu, Tudor Arghezi ș.a., a unui dicționar biografic, *Figuri contemporane din România - Figures contemporaines de Roumanie* (I-III, 1909-1914), care se anunța deosebit de interesant ca optică și mai cu seamă modern din punct de vedere grafic. Lăsat în lucru de **C.**, dicționarul va fi continuat în primul rând de Arghezi, care știa că „succesiunea” pe care trebuia să o onoreze îi ridica numeroase obstacole. Pe **C.** l-au prețuit, printre

alții, pentru spiritul său rafinat, Ion Minulescu, Cincinat Pavelescu, Gh. Petrașcu, N.D. Cocea, J. Al. Steriadi.

SCRIERI: *La Roumanie littéraire d'aujourd'hui*, Paris, 1903; *Mentalia*, București, 1908; *Figuri contemporane din România – Figures contemporaines de Roumanie* (în colaborare), București, I–III, 1909 – [1914]; *Muzeul A. Simu*, București, 1910; *Cântări pentru inimă...*, cu desene de Cecilia Cuțescu-Storck, București, 1910.

Repere bibliografice: Chendi, *Pagini*, 504–508; Arghezi, *Scieri*, XXIII, 332–333, XXVII, 9–15, XXXIII, 246–248; Kalustian, *Simple note*, II, 280–290; Mihăilă, *Scriitori*, 316–317; Cernat, *Avangarda*, 45–47.

C.Bz.

CORNELIA DIN MOLDOVA (pseudonim al Corneliiei Kernbach-Tatușescu; 9.VI.1866, Botoșani – 12.IV.1933, București), poetă. Este fiica Oliviei și a lui Iosif Kernbach, funcționar la Poștă, și sora mai mică a poetului Gheorghe din Moldova (George Kernbach). În 1883 a absolvit Liceul Național din Iași și a urmat cursurile Facultății de Medicină din București, luându-și doctoratul în 1893. Este una din primele femei care, la noi, îmbrățișează cariera de medic. Funcționează la Eforia Spitalelor Civile din București, iar ca profesoară de igienă publică manualul *Noțiuni de medicină și farmacie populară* (1912).

C. colaborează cu versuri mai întâi la „Revista nouă” (1891–1893), unde Gheorghe din Moldova se bucura de aprecierea lui B.P. Hasdeu. Se numără printre fondatoarele revistei „Alțițe și bibiluri”, publică la „Dochia”, „Arhiva”, „Revista literară”, „Familia”, „Universul”, „Literatură și artă română”, „Litere și arte”, „Curierul român”, „Viața românească” ș.a. Abia în 1916 își adună versurile într-un volum: *Câte au fost*, o plachetă elegantă, ilustrată de J. Al. Steriadi și Al. Satmari. Autoarea scrie o poezie intimistă, cu vădite accente neoanacreontice. Afectând naivitatea, alegând o tonalitate jucăușă, câteodată ușor ironică, reface senzual, cu insistențe indiscrete, scenariul unui aprins joc de-a dragostea. Prin acordurile ei de romanță, această poezie cu articulații fragile se înrudește frapant cu versurile lui Gheorghe din Moldova.

SCRIERI: *Câte au fost*, cu desene de J. Al. Steriadi și Al. Satmari, București, 1916.

Repere bibliografice: Predescu, *Encicl.*, 463; *Dicț. lit.* 1900, 219–220.

G.D.

CORNIȘ-POP, Marcel (14.II.1946, Arad), critic literar, comparatist, traducător. Este fiul Sidoniei Corniș-Pop (n. Bogdan), bibliotecară, și al lui Gheorghe Corniș-Pop, profesor și, în perioada interbelică, editor al revistei „Școala noastră” din Zalău. În 1968 a absolvit Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj cu o lucrare de licență despre poezia lui Robert Frost. În 1968 și în 1971 urmează cursuri postuniversitare la Oxford și Birmingham. Își dă doctoratul în 1979 cu o teză despre romanul simbolic al lui Herman Melville și Thomas Wolfe. Debutază ca traducător și eseist în 1960 la „Steaua”. Între 1968 și 1983 este, succesiv, asistent, lector, conferențiar la Catedra de engleză a Universității din Timișoara. În 1983, beneficiind de o bursă Fulbright, s-a stabilit în SUA și a predat literatura engleză și teoria literaturii la University of Northern Iowa, la Harvard University, ajungând profesor titular (1991) și șef al Catedrei de literatură engleză și comparată la Virginia Commonwealth University din Richmond. Până la plecarea din țară e cronicar literar la „Orizont” și „Amfiteatru”, colaborează și la „Tribuna”, „Analele Universității din Timișoara”, „Caiet de semiotică”, „Studii de literatură română și comparată”, „Caiete critice”, „Cahiers roumains d'études littéraires” ș.a. A publicat și a prefătat traduceri în română din J.D. Salinger, Thomas Wolfe, Kurt Vonnegut Jr., Dylan Thomas, Ken Kesey și traduceri în engleză din poeți români contemporani. În 1982 îi apare prima carte, studiul *Anatomia balenei albe. Poetica romanului american epopeic-simbolic*, distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor. După emigrare a colaborat la „Agora”, a tradus în limba engleză volume din versurile lui Ion Brad, Anghel Dumbrăveanu, Dorin Tudoran ș.a. Este fondator și coeditor la „The European Studies Journal” (1984–1998), coeditor la revista de traduceri din poezie „Micromegas” și redactor-șef al publicației „The Comparatist”, distinsă în 1996 cu Premiul Phoenix pentru activitate editorială remarcabilă, oferit de Council of Editors of Learned Journals. Colaborator al unor periodice prestigioase ca „Poetics Today”, „Critique”, „The American Book Review”, „Journal of Narrative Technique”, „Partisan Review”, „Semiotics”, „Style” etc., recenzează în mod sistematic în reviste de specialitate lucrări românești de critică și teorie literară, e prezent în volume colective din aceeași arie de studii. În 1992 a publicat studiul teoretic *Hermeneutical Desire and Critical*

Rewriting. Narrative Interpretation in the Wake of Poststructuralism, devenit în scurt timp un titlu de referință în domeniu. Împreună cu John Neubauer, a editat o importantă lucrare colectivă intitulată *The History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctions and Disjunctions in the 19th and 20th Centuries* (I–IV, 2004–2010), o amplă istorie comparată a literaturilor din Europa Centrală și de Est.

În *Anatomia balenei albe* C.-P. aduce o contribuție impecabil articulată metodologic la explorarea tipologică a romanului american, aflat în curs de a-și impune canoanele proprii, în contrast cu cele europene consacrate. Conform criticului, într-o atare întreprindere poetică ar beneficia de o perspectivă privilegiată asupra structurii multiplu etajate a romanului: planul tematic, arhitectura interioară, procesele semnificative și funcționarea retorică a discursului. În studiul lui C.-P. capodopera lui Herman Melville, *Moby Dick*, devine paradigma tare a unui tip de roman numit epeic-simbolic (mitopoetic), a cărui descendență este urmărită până la Thomas Wolfe. În special în dimensiunea sa metapoetică modelul melvillian este proiectat ulterior asupra romanului american și european modern, urmărindu-i-se tentaculele până la narațiunea postmodernistă. Nu numai poetica și exegeza de text profită de pe urma acestei practici interpretative, ci și un anumit tip de comparatism intertextual, folosind opera unui autor drept grilă de referință pentru comentarea altor opere, din timpuri și din spații culturale diferite. *Hermeneutical Desire and Critical Rewriting* pornește de la tensiunea beligerantă dintre apărătorii hermeneuticii tradiționale și adepții lecturii orientate către cititor. Unii vor să întemeieze comentariul critic pe un corpus de evidențe textuale, situate deasupra oricărei posibilități de controversă. Ceilalți, dimpotrivă, sunt partizanii unei critici argumentative, ghidate de tehnici de persuasiune abile. Declarată apodictic drept inevitabilă, legitimată conceptual și metodologic, o astfel de polarizare consacră ruptura ireversibilă între două paradigme critice: una metafizică (mizând pe unitatea organică a textului) și alta deconstrucționistă (interesată mai curând de construirea textului și de contradicțiile semiozei). Studiul lui C.-P. sugerează căi de depășire a acestei fracturi reducționiste și frustrante, prin integrarea interpretării de text într-un context sociocultural și

ideologic cuprinzător, angajând strategii auctoriale și de lectură diverse. Astfel redefinită, hermeneutica devine echivalentul unei experiențe complexe de re-scriere. În topografia critică actuală C.-P. identifică patru dintre direcțiile sale fertile: critica orientată spre activarea cititorului (*reader-response criticism*); deconstrucția de inspirație galică, patentată metodologic peste Ocean; critica de orientare feministă; în fine, lectura care uzează de grila semioticii culturale pe linia Mihail Bahtin sau Michel Foucault. Evaluându-le comparativ, autorul observă că prima – în pofida extensiei și a armăturii teoretice de care dispune – nu reușește, cel puțin deocamdată, să racordeze semnificativ convențiile de lectură cu factorii sociali și instituționali pe care acestea se sprijină. Celelalte trei direcții, în schimb, mizează eficient pe același atu: ele reușesc – cu mijloace extrem de diverse – să atragă atenția asupra naturii disensioniste a lecturii. În România, după 1989, C.-P. a publicat studiul *The Unfinished Battles. Romanian Postmodernism Before and After 1989* (1997), unde caută răspunsuri la o întrebare-cheie: a fost postmodernismul un proiect politic sau unul mai degrabă estetic? Pentru autor, postmodernismul a fost un proiect de natură estetică și – exact de aceea – unul eminamente politic. În plus, postmodernismul central și est-european trebuie privit ca o provocare globală, adresată delimitărilor și rupturilor de orice fel: dintre cultural și politic, dintre individualitate și lume, dintre cuvinte și fapte. Din unghiul de referință ales de autor, elementul dinamic care a mediat reșezarea raporturilor dintre poetic și politic, dintre practica literară și reformismul ideologic, dintre conștiința est-europeană a defazării temporale față de Occident și strategiile recuperatoare generate de ea se dovedește a fi spiritul critic. Într-un anume sens, acesta este protagonistul cărții. În România literatura a avut tristul privilegiu de a fi fost cel mai sistematic discurs alternativ față de cel al puterii, ideologiile estetice asumându-și, în diverse etape istorice, un rol activ în schimbarea socială. Iar elementul cultural portant, locomotiva care a tractat garnitura literaturii a fost conștiința critică. Paradigma postmodernistă parvine în România ceașistă, printr-un efort critic (subteran, disperat), să țină pasul cu Vestul. Traducător asiduu din literaturile anglo-saxone în română, tălmăcitor și comentator al culturii românești peste Ocean, C.-P. este exponentul unei specii mai degrabă rare: teoreticianul

inspirat, cu fler speculativ, dublat de un practician meticulos, cu acces la tehnologia analitică de vârf.

SCRIERI: *Anatomia balenei albe. Poetica romanului american epopeic simbolic*, București, 1982; *Hermeneutical Desire and Critical Rewriting. Narrative Interpretation in the Wake of Poststructuralism*, New York, 1992; ed. (*Tentația hermeneutică și rescrierea critică*), tr. Corina Tiron, București, 2000; *The Unfinished Battles. Romanian Postmodernism Before and After 1989*, Iași, 1996; *Narrative Innovation and Cultural Rewriting in the Cold War Era and After*, New York-Londra, 2001. **Antologii:** *Violence and Mediation in Contemporary Culture*, New York, 1996 (în colaborare cu Ronald Bogue); *The History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctions and Disjunctions in the 19th and 20th Centuries*, I-IV, Amsterdam, Philadelphia, 2004-2010 (în colaborare cu John Neubauer); **Traduceri:** J.D. Salinger, *Nouă povestiri*, București, 1971; Thomas Wolfe, *Privește, înger, către casă*, pref. trad., București, 1977; Kurt Vonnegut Jr., *Fii binecuvântat, domnule Rosewater*, pref. trad., București, 1980; Dylan Thomas, *Fiicele Rebecăi*, pref. trad., București, 1982; Ken Kesey, *Zbor deasupra unui cuib de cuci*, București, 1983.

Repere bibliografice: Irina Mavrodin, „*Anatomia balenei albe*”, RL, 1982, 20; Virgil Nemoianu, „*Anatomia balenei albe*”, „*American Studies International*”, 1983; Adrian Marino, *De ce anti-mimesis?* JL, 1990, 50-51; Cristian Moraru, [Marcel Corniș-Pop], „*Romanian Review*”, 1990, 4, CNP, 1991, 38, 1992, 1-2; Virgil Nemoianu, *Filologi români în America*, RL, 1991, 3; W. Baker, *Recent Work in Critical Theory*, „*Style*”, 1992, 4; *Românii*, 96-97; Laurence M. Porter, „*Hermeneutical Desire and Critical Rewriting*”, *Yearbook of Comparative and General Literature*, 1993, 41; Horst Rurhof, *The Hidden Telos: Hermeneutics in Critical Rewriting*, „*Semiotica*”, 1994, 69-93; Ileana Alexandra Orlich, „*Hermeneutical Desire and Critical Rewriting*”, „*The International Fiction Review*”, 1994, 1-2; Mihai Spăriosu, „*Hermeneutical Desire and Critical Rewriting*”, „*The Canadian Review of Comparative Literature*”, 1995, 2; Monica Spiridon, *Postmodernismul românesc sau Strategiile alternativei*, RL, 1997, 4; Sasu, *Dicț. scriit. SUA*, 82-88; Codrin Liviu Cuțitaru, *Anatomia desenului din covor*, OC, 2001, 85; Manolescu, *Enciclopedia*, 199-200; [Marcel Corniș-Pop], TR, 2011, 203 (grupaj special). **M.S.**

CORNU, Aurora (pseudonim al Aurorei Chițu-Burchiu; 6.XII.1931, Provița de Jos, j. Prahova), poetă, prozatoare. Este fiica Aureliei și a lui Nicolae Chițu-Burchiu, antreprenor. Numele cu care își semnează poeziile vine de la comuna prahoveană Cornu, unde a fost crescută de fratele tatălui său. În 1950 și 1951 urmează cursurile Școlii de Literatură „M. Eminescu” din București. A debutat

în 1948 la „Vocea Prahovei”. Între 1950 și 1954 este redactor-șef la secția de poezie a revistei „Viața românească”. În 1954 îi apare volumul de versuri *Studenta*. În 1955 se căsătorește cu Marin Preda, de care însă – fire voluntară – va divorța peste patru ani. În această perioadă destinul ei poetic se va cristaliza definitiv. Acum scrie *Suita lirică*, dedicată marelui prozator, care va intra în componența primului ei volum semnificativ, intitulat *Distanțe* și tipărit în 1962. În același an traduce și publică *Hamlet* de Shakespeare, sub pseudonimul Ștefan Runcu. În 1965 participă la Bienala Internațională de Poezie de la Knokke-le-Zoute (Belgia), stabilindu-se apoi în Franța. După vicisitudinile primilor ani de exil, C. își regăsește echilibrul și se căsătorește cu Aurel Cornea, inginer de sunet și jurnalist la Televiziunea Franceză. La Paris își va constitui propriul cerc de prieteni dintre intelectualii români și francezi. În 1966-1968 a tradus și a comentat la postul de radio Europa Liberă șaiszeci de poeți francezi contemporani. În 1970 este distribuită de regizorul Eric Rohmer în filmul *Le Genou de Claire*, în care interpretează rolul feminin principal, o poeteasă din Est. În 1972, la Londra, produce ea însăși un film de mister și parapsihologie, intitulat *Bilocation*, încoronat cu un premiu la Psychic Film Festival, New York-Montréal. C. își traduce singură în limba franceză poeziile, pe care le adună în volumul *La Déesse au sourcil blanc* (1984). În 2003 surprinde prin publicarea, în SUA, a unui volum de proză, *Romanian Fugue in C Sharp*, tradus de Radu Paraschivescu în 2005. În ultimul deceniu se dedică mai mult unor acte caritabile, prin fundația ce-i poartă numele. În urma unei revelații la Cana Galileei, se întoarce la locurile copilăriei, ctitorind o mănăstire de maici pe dealul Frăsinetului, în apropiere de comuna Cornu.

Poeta aparține generației lui Nicolae Labiș, căruia îi și dedică o poezie ca un bocet: *Noapți ciudate*. Volumul *Poezii* (1995) reprezintă o adevărată decantare a întregii sale lirici, pornind de la versurile plachetei *Distanțe*, din care a fost înlăturată toată zgura conjuncturală. Doar câteva titluri noi au fost adăugate. Într-un lung poem, *Zeita cu sprânceana albă*, după ce selectează imagini din decembrie '89, poeta adaugă un final emblematic, ca o lespede peste un trecut obsedant: „Vină iertarea”. O vină tragică în sensul poezilor damnați, dar cu o conotație de milă creștinească. C. nu

este o intimistă; ea cultivă uneori o poezie oraculară, cu dactili agresivi, alteori preferă imaginile agreste, într-un grațios „joc secund”. Lirica sa este totuși de factură tradiționalistă, o viziune a lumii structurată în linia lui Ion Pillat și B. Fundoianu (ciclul *10 sonete la Posada*). „Nevrozele” canonice au evoluat însă spre un onirism terapeutic (*Hipertiroidiană*). Volumul *Romanian Fugue in C Sharp*, cu un titlu amintind piesele muzicale, e compus dintr-un roman și nouă povestiri. Traducerea în românește lasă deoparte cele nouă povestiri și are titlul *Fugă spre centru*. Pe fundalul războiului pe care nu-l descrie, precum Hortensia Papadat-Bengescu, citată în text, C. aglomerează realistice pagini cu o serie de personaje pitorești, care acționează instinctual pentru a-și apăra pielea, în intervalurile dintre bombardamentele anglo-americane pe centura de foc a Ploieștilor, în 1943–1944. Nemți, apoi ruși, prostituate, ninfomane, o șatră, ghicitoare, delincvenți, oameni ai legii (asesori populari) și jandarmi. Un polițist de țară, Vârlan, „satirul, pederastul și răzbunătorul”, amintește de romanul *noir* prin limbajul colorat. Unele personaje, precum Teodor Colan, cu imaginarele lui povestiri, Noel Manta, cu ocultismul lui, dar mai ales Fănuța (Ștefania Chițu Burchiu din satul natal), inserțiile unor poezii proprii în text (*Sonet la Posada*, *Nopți ciudate* ș.a.) și prezența unor lungi pagini de jurnal accentuează caracterul autobiografic al textului. De asemenea, într-o scrisoare către Teodor, pe care nu o va expedia niciodată, prozatoarea descrie ceremonialul înmormântării tatălui ei, un aventurier în tinerețe, imbarcat pe o navă comercială, călătorind patru ani și muncind din greu în porturile Marsilia, Amsterdam, Cardiff, Seattle. Acțiunea este alertă, ca într-un scenariu cinematografic, în care intră împreună secvențe ale unei nunți țărănești tradiționale, momente de evocare a forței mitice a codrului și de comuniune cu duhul pădurii. În ultima parte a romanului sunt restituite realități ale regimului comunist, corupția la toate nivelurile, starea de ostateci a cetățenilor români și exodul lor în afara granițelor, în pofida obstacolelor și a primejdiilor. C. descrie și drumul său aventuros spre altă lume, unde e urmată de alți câțiva concetățeni, precum și avatarurile instalării la Paris, în scene și cu figuri desprinse parcă dintr-o tragicomedie. În 1998 apare o carte neobișnuită: Marin Preda, *Scrisori către Aurora*. Eugen Simion

– Aurora Cornu, *Convorbiri despre Marin Preda*, volum ce poartă grifa lui Eugen Simion. El are inițiativa și conduce inteligent dialogul început în 1983, continuat în 1985 și încheiat după 1990, la Paris, despre un personaj absent, scriitorul Marin Preda, adevăratul erou al convorbirilor. Ambii interlocutori l-au cunoscut în ipostaze diferite. Considerațiile lor se aliniază, se întretaie sau uneori se contrazic într-un discurs epic bine temperat, despre o epocă – „obsedantul deceniu”, despre tânărul Preda și, în mod inerent, despre ei înșiși. Ideea unei cărți s-a cristalizat doar după ce C. s-a hotărât să publice scrisorile trimise ei de Marin Preda între anii 1954 și 1958. Acum începe translația decisivă de la „cartea vorbită”, din convorbirile amicale, spre statutul scriptic al cărții, care păstrează ceva din însemnele oralității. Ceea ce îl seduce pe cel ce a provocat confesiunile sunt dezvăluirile fostei soții a prozatorului despre un Preda sfios și îndrăgostit, stimulat prin iubire să-și publice capodopera *Moromeții*, imagine care constituie punctul de pornire spre un excelent portret interior al scriitorului. Performanța – o spune criticul – se datorează unui „personaj original”. Inteligentă, ironică, de o sinceritate stânjenitoare uneori prin brutalitatea ei, dar care nu jignește niciodată, C. este o româncă bine adaptată mentalității pariziene, fără complexe și fără ifose.

SCRIERI: *Studenta*, București, 1954; *Distanțe*, București, 1962; *La Déesse au sourcil blanc*, Paris, 1984; *Poezii*, pref. Eugen Simion, București, 1995; Marin Preda, *Scrisori către Aurora*. Eugen Simion – Aurora Cornu, *Convorbiri despre Marin Preda*, postfață Eugen Simion, București, 1998; *Romanian Fugue in C Sharp*, New York, 2003; ed. (*Fugue roumaine vers le point C*), Paris, 2005; ed. (*Fugă spre centru*), tr. Radu Paraschivescu, București, 2005; *Castel pentru o persoană*, București, 2004. **Traduceri:** Shakespeare, *Hamlet*, în Shakespeare, *Romeo și Julieta*. *Hamlet*, București, 1962.

Repere bibliografice: Al. Săndulescu, „*Distanțe*”, GL, 1962, 17; C. Stănescu, *Poezii fără semnificații*, „Scânteia tineretului”, 1962, 12 mai; Eugen Simion, *Viziune și imagine în poezie*, CNT, 1962, 35; Sorin Brateș, „*Distanțe*”, IL, 1962, 8; Gabriel Dimisianu, *Poeta Aurora Cornu*, RL, 1995, 27; Petraș, *Cărțile*, 58–60; Georgeta Drăghici, *Întoarcerea poetei*, RL, 2004, 40; Popa, *Ist. lit.*, I, 839–840; Radu Aldulescu, *Aurora Cornu – apogeul și începutul unei povești*, RL, 2010, 39; Manolescu, *Enciclopedia*, 200–201; Eugen Simion, *Portretul scriitorului îndrăgostit. Marin Preda*, îngr. Oana Soare, București, 2010. **S.I.**

COROBAN, Vasile (14.XI.1910, Camenca-Bălți – 19.X.1984, Chișinău), critic și istoric literar. Este fiul Verei și al lui Pavel Coroban, țărani. Rămas orfan de tată (1922), după terminarea școlii primare din sat se înscrie la Liceul „Ion Creangă” din Bălți. După absolvire (1929) intră la Facultatea de Matematică a Universității din Cernăuți, iar în 1931 se transferă la Universitatea din Iași, unde urmează Facultatea de Drept. Pe parcursul anilor de studii redactează jurnalul antifascist „Viața universitară”. Unele acțiuni ale tânărului redactor sunt considerate ilegale, în 1935 fiind condamnat la șase luni de privațiune de libertate, ispășite în închisorile de la Huși și Iași. După absolvirea facultății (1936) lucrează ca secretar tehnic la Liceul Comercial din Bălți (1938–1940), colaborator la gazeta județeană „Pământ sovietic” (1940–1941), muncitor la o uzină metalurgică din Siberia, în orașul Stalinsk (1942), profesor de matematică și fizică la o școală medie din aceeași regiune (1942–1945), secretar responsabil al ziarului județean „Luceafărul roșu” (Bălți, 1945–1947). Din 1947 este cercetător la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe din URSS. Aflat printre fondatorii Catedrei de literatură română a Facultății de Filologie la Universitatea de Stat din Chișinău, se va manifesta ca unul din promotorii și apărătorii valorilor culturale românești. Intransigent, riscând să fie considerat „element burghezo-naționalist moldovenesc”, în anii '50 ai secolului trecut se opune rusificării și tendinței de denaturare a limbii române. În 1958 obține titlul de doctor în filologie cu o teză despre viața și opera lui Vasile Alecsandri, dar în 1959, declarat „element dăunător societății”, este înlăturat de la catedră. Într-o campanie dură întreprinsă de autoritățile comuniste, se vede învinuit de revizionism, naționalism și nihilism, de atitudine negativă față de realismul socialist și față de literaturile din fosta URSS. Chiar și în aceste condiții, va continua să se ocupe de scrierile unor autori români sau din literatura universală. Este coautor al unor manuale școlare de literatură, editează și pune în circulație la est de Prut opera unor clasici (Ion Neculce, Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir, Vasile Alecsandri, Alecu Russo) și ridică problema studierii în școală a lui C. Dobrogeanu-Gherea și a lui G. Ibrăileanu. Investighează specificul național în literatură, influențele literare, precum și o gamă variată de aspecte, de la reflecția moral-filosofică la Grigore Ureche, Miron Costin și

Ion Neculce la Eminescu și estetica romantismului. În monografia *Romanul moldovenesc contemporan. Estetica genului* (1969), lucrare pentru care i s-a conferit titlul de doctor habilitat în filologie, promovează, programatic, o receptivitate artistică deschisă, descătușată. Timp de un deceniu (1970–1980), până la pensionare, a exercitat funcția de șef al sectorului de teorie literară la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de la Chișinău, activitate din care a rezultat, printre altele, culegerea colectivă *Studii de teorie a literaturii* (1979). A mai publicat studiul monografic *Dimitrie Cantemir – scriitor umanist* (1973) și culegerea *Creația lui Eminescu în școală* (1980).

Preocupat de problema conștiinței de sine a românilor basarabeni, C. pledează pentru cultivarea spiritului critic în peisajul literar basarabean postbelic, pentru criteriul valoric care, în anii '50–'60–'70, semnifica și lupta pentru refacerea legăturilor culturii române dintre Prut și Nistru cu cea din România. Judecățile din studiile consacrate prozei vizează „verbozitatea oratorică”, „infantilismele comice”, „simplificarea exagerată a personajelor”, „lirismul declarativ și alegorismul artificios”, platitudinea, clișeele etc. Pledoaria în favoarea realismului nu este în detrimentul imaginației, considerată determinantă în artă. Astfel, prozatorul Vasile Vasilache „posedă o anumită imaginație ludică”, „știe să facă sensibile ideile, folosind original fondul folcloric”, Ion Constantin Ciobanu „instinctiv poetizează situațiile”, iar în romanul lui Vladimir Beșleagă *Zbor frânt* remarcă „tablouri sensibile, pe care imaginația înfierbântată le colorează patetic, le prezintă cititorului ca timp psihologic”. La C., ironia și sarcasmul se vor îmbina cu bonomia și atitudinea echidistantă ori cu nota doctă, profesorală. Aspectele teoretice luate în dezbateri îi oferă șansa de a se raporta nu o dată la contextul literaturii universale. Se oprește la ceea ce consideră a fi secretul artei dostoevskiene din perspectiva ideii fundamentale care animă marea literatură din secolul al XIX-lea, și anume ideea „punerii în drepturi a omului căzut în pierzanie”. Abordând problematica personajelor și cea a comicului la Cervantes, avansează opinia că romanul scriitorului hispanic ar fi, de fapt, un roman realist și că nota comică ar rezulta nu din prezența, cu tot ce înseamnă ea, a lui Sancho Panza în viața lui Don Quijote, ci din felul interacțiunii Cavalerului Tristei Figuri cu această prezență. Raportul eului

cu celălalt transpare în obiectivul criticului literar la disocierea „controverselor în jurul umanismului dostoevskian”, a viziunii despre destinul tragic al omului. Preocuparea constantă a lui C. pentru marea literatură a lumii, afinitățile cu spiritul clasic în cultură îi vor permite să se detașeze de ideologizarea excesivă a timpului, și să-și păstreze exigențele axate pe valoarea autentică.

SCRIERI: *Ion Canna*, Chișinău, 1953; *Obščestvenno-politiceskie i literaturno-kriticeskie vozzrenia Aleku Russo* (în colaborare cu Pavel Covcegov), Chișinău, 1953; *Cronica-rul Ioan Neculce. Viața și opera* (în colaborare cu Eugen Russev), Chișinău, 1956; *Vasile Alecsandri*, Chișinău, 1957; *Studii și articole de critică literară*, Chișinău, 1959; *Studii, eseuri, recenzii*, Chișinău, 1968; *Romanul moldovenesc contemporan*, Chișinău, 1969; ed. 2, Chișinău, 1974; *Pagini de critică literară*, Chișinău, 1971; *Dimitrie Cantemir – scriitor umanist*, Chișinău, 1973; ed. 2, pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 2003; *Studii de teorie a literaturii* (în colaborare), Chișinău, 1979; *Creația lui M. Eminescu în școală*, Chișinău, 1980; *Scrieri alese*, introd. Anatol Gavriloș, Chișinău, 1983.

Repere bibliografice: Cimpoi, *Alte disocieri*, 113–117; Gheorghe Chira, *Vasile Coroban*, în *Profiluri*, 290–297; Vladimir Beșleagă, *Profesor și critic literar de prestigiu*, „Nistru”, 1985, 2; Ciocanu, *Critică*, 242–253; Al. Burlacu, *Vasile Coroban și ideea specificului național*, RLSL, 1993, 2; Cimpoi, *Ist. lit.. Basarabia*, 272; Ciocanu, *Lit. rom.*, 399–408; Mihail Dolgan, [Vasile Coroban], LRP, 578–587; [Vasile Coroban], LRC, 2000, 6–12 (grupaj special); Cimpoi, *Critice*, IV, 216–218; *Mică encicl.*, 179–188; Ciocanu, *Vase comunicante*, 418–426; Apetri, 77–86; Ana Bantoș, *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică*, Chișinău, 2010, 59–60; *Dicț. Chișinău*, 169–170; *Omul de spirit*, coordonator Vladimir Beșleagă, Chișinău, 2010; *Vasile Coroban, un arbitru într-o lume a arbitrarului*, Chișinău, 2010. **A. Bn.**

COROIU, Constantin (6.X.1943, Țifești, j. Vrancea), publicist, critic și istoric literar. Este fiul Anicăi (n. Cioarec) și al lui Vasile Coroiu, țaran. Urmează școala generală în comuna natală, apoi Liceul „Unirea” din Focșani, terminat în 1961. După absolvirea Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1967) și a unui curs postuniversitar de jurnalistică, s-a dedicat presei scrise și vorbite, devenind redactor la Studioul Iași al Radiodifuziunii Române; desfășoară totodată o susținută activitate publicistică, uneori sub pseudonimele C. Măgureanu, C. Vrânceanu, C. Constantin, în numeroase cotidiane și periodice literare din Iași și București („România literară”, „Ateneu”,

„Cronica”, „Saeculum” ș.a.). La „Convorbiri literare” a deținut, timp de cinci ani, rubrica permanentă „Contexte”, pe care a reluat-o, bisăptămânal, din 1995, în cotidianul „Evenimentul” din Iași. Din 1990 este publicist-comentator la ziarul „Adevărul” și redactor al săptămânalul „Adevărul literar și artistic”, unde ține până în 2005 rubrica „Texte și contexte”, pe care o va relua din același an în „Cultura”. A fost distins, între altele, cu Premiul Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor.

Debutând la „Viața studentescă” în 1965, C. s-a remarcat ca publicist, cultivând predilect interviurile, discuțiile colocviale, confruntarea de opinii cu personalități ale literaturii române contemporane, contribuțiile sale în această direcție fiind reunite în volumele *Dialoguri literare* (I–II, 1976–1980), *Mărturii în timp* (1997), *Paralele inegale* (2003). Privite în ansamblu, dialogurile nu se încadrează în formula comună a interviului cu întrebări laconice și răspunsuri înregistrate automat. C. dialoghează cu adevărat, creează o atmosferă adecvată unei convorbiri spontane și degajate, dar mai ales lansează idei, sugestii și incită la construirea unor argumente diferite de ale sale. Interlocutori îi sunt Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Șerban Cioculescu, Al. Piru, Mircea Zăciu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Ana Blandiana, Al. Ivăsiuc, Adrian Marino, D.R. Popescu ș.a. În afara datelor memorialistice, autobiografice și a notelor de confesiune, convorbirile gravitează de obicei în jurul unor subiecte majore, precum condiția valorică și funcțională a eseului, „starea” poeziei, a prozei și a criticii literare, calofilia scriiturii moderne etc. În exercițiul publicistic C. a apelat în mod frecvent și la mijloacele de cercetare și exprimare ale criticii și istoriei literare. În *Tinerețea lui Gutenberg* (1982) sunt incluse pagini privitoare la publicistica unor scriitori români clasici și contemporani reprezentativi, precum M. Eminescu, I.L. Caragiale, G. Ibrăileanu, G. Călinescu, Lucian Blaga, Marin Preda, Octavian Paler ș.a. C. nu este un profesionist sistematic al cronicii literare săptămânale, însă intervențiile sale, adunate în volumele *Dialog în actualitate* (1985), *Paradisul perisabil* (2003), *Lecturi subiective* (2009) se constituie într-un judicios jurnal de lectură, cu observații pertinente, cu puncte de vedere incitante și formulări pregnante. Disponibilitatea îl orientează și spre lucrări de memorialistică, gen care ilustrează sumarele antologiilor de publicistică *Viața*

ca o postfață (2005) și *Memoria la timpul prezent* (2011). Spirit canonic, solar, conservator, C. preferă numele mari, la umbra cărora compune comprehensive exerciții de admirație, manifestând un adevărat cult pentru G. Călinescu, ale cărui aserțiuni îi susțin aproape toate comentariile.

SCRIERI: *Dialoguri literare*, vol. I, Iași, 1976, vol. II, București, 1980; *Tinerețea lui Gutenberg*, București, 1982; *Dialog în actualitate*, Iași, 1985; *Mărturii în timp*, București, 1997; *Paradisul perisabil*, Iași, 2003; *Paralele inegale*, Iași, 2003; *Viața ca o postfață*, Iași, 2005; *Lecturi subiective*, Iași, 2009; *Memoria la timpul prezent*, Iași, 2011.

Repere bibliografice: Eugen Simion, „*Dialoguri literare*”, „Scânteia tineretului”, 1977, 29 ianuarie; Florin Faifer, *Scriitori în dialog*, CRC, 1977, 48; Mihai Dinu Gheorghiu, *Dialoguri în și despre literatură*, CL, 1977, 86; Nicolae Manolescu, *Actualitatea literară*, RL, 1980, 43; Liviu Leonte, *Literatură și publicistică*, „Flacăra Iașului”, 1986, 12 august; Daniel Cristea-Enache, *Respectul valorilor*, ALA, 1998, 417; Teodor Vârgolici, *Recuperarea paradisului perisabil*, ALA, 2003, 660; Florin Faifer, *Un profesionist*, CL, 2004, 1; Holban, *Ist. lit.*, III, 215–226; Al. Săndulescu, *Un comentator colocvial*, RL, 2008, 33; Ioan Adam, *Afinități selective*, Târgoviște, 2012, 149–155.

T. V.

CORRESPONDANCES, revistă internațională de literatură apărută în aprilie 1982 la München, în Germania, în cadrul Editurii Ion Dumitru. Preconizată să apară trimestrial („quatre cahiers par an”), primul și singurul număr din C. a ieșit de sub tipar sub direcția lui Ion Caraion și Lucian Grigorowitsch, având un comitet de redacție format din Matei Călinescu, Nicholas Catanoy, James Gill, Vahé Godel, Virgil Nemoianu, Danielle Obadia, Madeleine Santschi, Radu Stern și George Tomaziu. Tot George Tomaziu semnează și prezentarea grafică a numărului. Adresa redacției este cea din exil a lui Ion Caraion (34 rue St. Martin, Lausanne), ceea ce poate să însemne că atât structura, cât și realizarea propriu-zisă a revistei îi aparțineau. Articolul-program (*Identitate*), deși asumat de redacție, este expresia concepției literare a lui Ion Caraion, iar ideile de aici se regăsesc și în alte inițiative culturale din țară și din exil ale acestuia. De altfel, întreaga publicație, în condiții firești de eleganță sporită, amintește mai vechiul și insolitul caiet „Agora”, „colecție internațională de artă și literatură”, realizat în 1947 împreună cu Virgil Ierunca, sub auspiciile Fundației Regele „Mihai I”. C. – se spune în articolul-program – publică poezie, proză și eseistică literară cu o condiție: autorul să aibă

talent. Deși nu urmărea a fi în primul rând o revistă cu profil politic, un obiectiv principal era acela de a milita „cu toate mijloacele pentru jocul liber al democrațiilor libere”. Promovând ideea de comunicare prin schimbul liber de concepții estetice și perspective artistice, C. tipărește textele păstrând limba originalului în cazul limbilor de circulație și traducerea lor, alături de reproducerea redacției inițiale, în cazul celor scrise în „limbile mici”. Colaboratorii sunt nume prestigioase ale literaturii și culturii europene, de la Ernst Jünger, Eugène Guillevic, Michel Butor, André Frénaud, Georges-Emmanuel Clancier, Edmond Humeau până la Omar Lara, Kurt Marti, Jil Silberstein, Pierre-Alain Tâche, Wolf von Aichelburg și Cesare Zavattini. Sunt reproduse și fragmente inedite din fondul arhivistic Pier Paolo Pasolini. Dintre textele semnate de români sunt de menționat poemele în franceză ale lui Vintilă Horia, eseul despre „scientism și poetică” al lui Nicholas Catanoy, versurile lui Matei Călinescu și Ion Caraion, considerațiile epice ale lui Lucian Grigorowitsch, portretul *Ilarie Voronca* semnat de Horia Liman și considerațiile asupra poeziei contemporane ale lui Virgil Nemoianu. Deși pentru numerele următoare se anunță colaborări la fel de reputeate, revista nu a mai beneficiat de susținere financiară, eșecul unei asemenea publicații specializate, de elegantă, dar restrânsă circulație, fiind previzibil. Încă o inițiativă publicistică a lui Ion Caraion a luat astfel sfârșit. Ceea ce rămâne până la urmă este ilustrarea efortului vizibil de a încadra literatura exilului românesc în contextul european al epocii.

N.F.

CORTINA, revistă apărută la București, săptămânal, între 23 ianuarie 1915 și iulie 1916, cu subtitlul „Teatru. Literatură. Artă. Muzică”. Director: I. Kaufmann; prim-redactor: Emanoil Cerbu. Redacția nu expune explicit, într-un articol-program, direcția literar-artistică pe care va evolua, lăsând-o la voia împrejurărilor: „Ce vom face, ce atitudine și ce păreri, ce scop are revista noastră, toate acestea le veți afla treptat. [...] Formatul de față ca și modul actual de apariție nu sunt decât provizorii, condiționate de vremurile tulburi, atât de neprielnice oricărei manifestațiuni culturale sau artistice. Știm că e o îndrăzneală – unii vor zice chiar o nesocotință – să scoți o revistă de teatru și artă azi, când glasul Thaliei e înăbușit de bubuitul îngrozitor al tunurilor, când în aer miroase a praf de pușcă, cu alte cuvinte când

preocupările artistice au trecut pe planul al doilea chiar la artiști... Și totuși îndrăznim. Și acum: Sus cortina!" (*Se ridică cortina*). **C.** tipărește versuri de Oreste (*Romanță nouă, Romanță*), Alexandru T. Stamatiad (*Scrisoarea*), D. Karnabatt (*Sărutare supremă, Amici, e primăvară!*, sonetele *Octombre* și *Villa Bianca*), catrene de Cincinat Pavelescu și schița *Copacul* a lui E. Lovinescu. Beletristica originală e completată de o corespondență din străinătate cu impresii de călător (Virgiliu Dima, *Scrisori din Berlin*) și de *Amintiri din teatru. Odobescu și Grigore Manolescu*, notate de Emil Nicolau. În mod constant, în josul traducerilor din Tristan Bernard (*Musafirul*), Catulle Mendès, Villiers de L'Isle-Adam, Paul Féval, Mark Twain, Robert de Flers, Max și Alex. Fischer apare majuscula W. Alegându-și-i ca „modele” poetice pe Victor Eftimiu, George Coșbuc și Eminescu, N.I. Porfiriu exersează genul frivol al pastişei („à la manière de...”). Publicație consacrată și prin titlu creației dramatice și artei teatrale interpretative, **C.** publică scene din piesele *Ringala* de Victor Eftimiu și *Bujoreștii* de Caton Theodorian. O notă vie, de interes față de actualitatea artistică, aduce ancheta „Ce fac scriitorii noștri dramatici” – alcătuită pe baza întrebărilor privind proiectele literare, stagiunea apropiată și opinii despre „piesa favorită” –, la care răspund A. de Herz, Const. Rîuleț, Caton Theodorian, împreună cu interviurile date de aceiași, alături de Victor Eftimiu și Zaharia Bârsan. Singulare în sumarul general sunt două scrisori „inedite” expediate de V. Alecsandri lui Georgiad Obedenaru, semnalate de publicista Smara în fondurile Bibliotecii „I.G. Bibicescu” din Turnu Severin. Rubricația revistei este cea consacrată în epocă, destul de fărâmițată, ca atare conținutul dublând-se și uneori chiar triplându-se (cu excepția sporadicelor „Cronica muzicală” și „Cronica dramatică”, și a nelipsitelor „Cugetări”): „Informațiuni”, „Din cutia Pandorei”, „Dări de seamă”, „Răspunsuri”, „Poșta redacției”, „Revista revistelor” etc. O noutate este *entrefiletul* cursiv „Feminine”, destinat evident preocupărilor doamnelor și domnișoarelor: modă, machiaj, bune maniere în familie și în societate etc., redactat de Sylvia. Unele semnături de camuflaj (Wotan, Mimosa, Tamar, Eros), criptonime, litere (I.T., Sym) sau pseudonime (Dinu Dumbravă – Emanoil Riegler) ascund scriitori obscuri, redactori, gazetari modești și colaboratori ocazionali. **R.P.**

COSAȘU, Radu
(29.X.1930, Bacău),
prozator, jurnalist,
autor dramatic.

Este fiul Melaniei (n. Wassermann) și al lui Isac Rohrllich, contabil. Urmează studiile medii la liceele „Cultura”, apoi „Matei Basarab” din București (1940–1944, 1944–1948). Suferă presiunea legilor rasiale emise de regimul lui Ion Antonescu, fără a purta însă steaua galbenă. După instaurarea regimului comunist, aderă entuziast la ideologia acestuia și devine redactor la „Revista elevilor”, unde debutează cu reportaje în 1948, „Tânărul muncitor” și „Scânteia tineretului”, organ central al Uniunii Tineretului Muncitoresc, de unde este eliminat în 1950 după ce serviciul de cadre îi descoperă un unchi dansator emigrat și suspect de spionaj. În 1948 semnează pentru prima dată cu pseudonimul care îl va consacra, inspirat de un poem al lui Radu Boureanu (*Trei cosași*). Frecventează un an Facultatea de Litere (1948–1949). După eliminarea ideologică, este angajat ca frezor în 1949 la Uzinele Timpuri Noi, de unde va fi trimis în armată la Cluj-Napoca. Ca soldat fruntaș la cavalerie, trimite oficiosului comunist „Scânteia”, în speranța reabilitării, o scrisoare prin care demască „intimismul” poetei Maria Banuș. Recuperat politic, își publică în 1952, sub pseudonimul Radu Costin, primul volum, conținând schițe cu caracter propagandistic: *Servim Republica Populară Română!*. Devine cursant la Școala de Literatură „M. Eminescu” (1952–1953), alături de Nicolae Labiș, Lucian Raicu, Sonia Larian, Florin Mugur, Gheorghe Tomozei ș.a. Revine apoi la „Scânteia tineretului”, unde rămâne până în martie 1956 când, la a doua Consfătuire a Tinerilor Scriitori, ține o conferință în care pledează cauza „adevărului integral” în viață și literatură. Gestul nonconformist îi fusese stimulat de lecturile din idolii săi literari, Camil Petrescu, Romain Rolland și Isaac Babel, dar era în consonanță și cu noile orientări poststaliniste ale criticii din URSS privind

valorificarea „sincerității” în arta partinică. Denunțat public pentru atitudini individualiste, e supus unei campanii de presă orchestrate de Leonte Răutu. În noiembrie, după înăbușirea revoluției din Ungaria, va fi exclus, împreună cu Nicolae Țic, din redacția „Scânteii tineretului”, fiind suspectat de legături clandestine cu Cercul Petőfi din Budapesta. Revine în presa culturală abia în 1968 (ca redactor la revista „Cinema”, unde rămâne până în 1987). Între timp lucrează ca reporter pe șantierele hidroenergetice. Influențate de frazarea incandescentă a lui Geo Bogza, schițele și reportajele din acești ani asigură materia volumelor *Energii* (1960), *Lumină! Din cronica hidrocentralei „V.I. Lenin”* (1961) și *Noaptea tovarășilor mei* (1962). Pe aceeași linie ideologică, dar cu un caracter mai compozit, se înscrie și publicistica retorică din *Opiniile unui pământean* (1957). Prima piesă de teatru a lui C., o „comedie tonică în șase tablouri” (*Mi se pare romantic...*, 1961), a fost pusă în scenă de David Esrig la Teatrul de Comedie din București. În revista „Teatrul” din mai 1965 i-a apărut comedia *Un nasture sau absolutul*, urmată de *Un scurt program cu bossanove* (1966). Paralel, C. scrie și scenarii de film, în aceeași gamă de comedie romantică socialistă: *Cinci oameni la drum* (1963, în colaborare cu Nicolae Țic) sau *Un film cu o fată fermecătoare* (1967). Puțin comentate, parțial date, piesele vor lăsa urme în literatura autorului, definită de o teatralitate ironic sentimentală. Încă tributar maniheismului ideologic realist-socialist, dar nu lipsit de virtuți artistice și de resurse epice în descendență „balzaciană”, romanul *A înțelege sau nu. Vieți paralele în toamna lui '44* (1965) este o „cronică de război” ce opune idealismul luptătorilor comuniști pentru eliberare și decadența morală a necomuniștilor de toate nuanțele. Volumul de nuvele *Om, după 33 de ani, scapă* (1966) marchează o distanțare față de dogmatismul primei tinereți, recuperată cu distanță sceptică în nuvela finală (*Un drum, poate, spre înțelepciune*), unde un fost exclus din facultate se confruntă, dubitativ, cu propriul trecut. În august 1968, când Nicolae Ceaușescu denunță intervenția trupelor Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia rebelă, C. refuză să se înscrie în partid, considerând că face parte din rândurile „generației Budapesta”. Rezultatul colaborărilor la rubrica săptămânală „Cronica de trei minute”, susținută în revista „Flacăra”, se concretizează în două volume, cu titluri trimițând, ambiguu, la „dezghețul” post-stalinist: *Un august pe un bloc de gheață* (1971) și

Alți doi ani pe un bloc de gheață (1974), în care articolele – alcătuint, împreună, o „cronică” personală a atmosferei evenimentelor din august 1968 și din anii imediat următori – sunt montate foarte liber, în secvențe nonconformiste. Ca redactor la „Cinema”, C. transformă specia comentariului cinematografic într-o proză subiectivă de calitate. *Viața în filmele de cinema* (1972) și *O viațuire cu Stan și Bran* (1981) reiau fermecătoarele excursuri confesive în lumea alb-negru a filmelor de cinematecă, a comediiilor cu Stan și Bran, Chaplin, Malec, frații Marx, a producțiilor cinematografice pe linie din anii '50 ș.a., toate fiind, din nou, pretexte de autodefinire. Din 1969 C. ține cronică sportivă (sub pseudonimul Belphegor) la ziarul „Sportul”, apoi, sub numele Radu Cosașu, la „Informația Bucureștiului” și, din 1990, la „Gazeta sporturilor”. Cele din „Sportul” au fost reunite în volumul *Cinci ani cu Belphegor* (1975). S-a observat că autorul nu-și scrie articolele ca reporter la fața locului, ci ca telespectator. Înainte de 1989 C. a mai deținut rubrici permanente la „România literară” („Telecinema”) și „Tribuna”. În 1993 a înființat, împreună cu Andrei Pleșu și alți colaboratori, săptămânalul cultural „Dilema” (ideea numelui, inspirat de I.L. Caragiale, îi aparține), unde va fi aproape două decenii titular al rubricii „Din viața unui extremist de centru”. În 2002–2003 a ținut rubrica „Sonatine” la publicația rock „Musical Report”. Expresia unui personaj din romanul *Maimuțele personale* (1968) – „ziarele scriu povești mai frumoase decât cărțile” – este un credo al autorului, considerat, până în anii '70 din secolul trecut, mai mult un reporter sau un gazetar decât un prozator propriu-zis. Eminamente confesivă, mare parte a publicisticii lui C. are un caracter hibrid, de frontieră, articolul de ziar luând, ludic-experimental, forma prozei scurte sau a poemului în vers alb: influența poeziei-reportaj a lui Geo Bogza se face simțită, însă rafinamentul ludic, plăcerea paradoxului și a calamburului, alegrația *giocosa* și sentimentalismul buf sunt definitorii. În *Ocolul pământului în 100 de știri* (1974), *Cinci ani cu Belphegor*, *Povești pentru a-mi îmblânzi iubita* (1978) sau *O viațuire cu Stan și Bran* publicistica se transformă în diarism jucat, iar ironia artistă filtrează subiectivitatea comentatorului. Și aceste volume, ca și *Sonatine (Portrete, schițe, fragedii)* (1987), *Mătușile din Tel Aviv* (1993), *O supraviețuire cu Oscar* (1997), *Insisificarea la noi, pe Boteanu* (1998), *Autodenunțuri și precizări (plus câteva note informative, o addenda și spovedania*

unui convins) (2001), sunt legate ombilical de ciclul autobiografic al *Supraviețuirilor* (I–VI, 1973–1989). Caracterul aleatoriu al dispunerii textelor în volumele *Nuvele* (1973), *Supraviețuiri* (1977), *Meseria de nuvelist* (1980), *Ficționarii* (1983), *Logica* (1985) și *Cap limpede* (1989), care alcătuiesc seria *Supraviețuiri*, va fi redimensionat după 2000 printr-o dispunere cronologică, pe firul liniar al existenței protagonistului. Noile *Supraviețuiri* (I–VI, 2002–2007) sunt *Rămășițele mic-burgeze*, *Armata mea de cavalerie*, *Logica*, *Pe vremea când nu mă gândeam la moarte*, *Gărgăunii* și *În jungla unui bloc de gheață*. Pentru scrierile sale C. a fost distins cu Premiul „Ion Creangă” al Academiei RSR (1973), Premiul Uniunii Scriitorilor (1971, 1981, 1986, 1989), Premiul Național pentru Literatură (2006).

Despărțirea de „rămășițele” realismului socialist devine deplină în proza lui C. o dată cu romanul *Maimuțele personale*, care conține și unele tangențe cu onirismul. Protagonistul, sportivul Paul Ruscescu, „suferă de imaginație” (după cum i se spune în armată, când e trimis la carceră) și își reorganizează viața după capriciile labirintului fanteziei, ilustrate de metafora structurantă a „junglei” braziliene populate de „maimuțe” personale. Cu o compoziție de bric-à-brac, narațiunea poate fi citită și ca un exercițiu de autodefinire a personajului și, deopotrivă, a autorului. Libertatea cultivată în viață de fotbalistul intelectualizat se traduce, la nivel auctorial, prin organizarea fantezistă a textului, cu numeroase indicații de regie metafictională („Rezumatul capitolelor anterioare”, „Rezumatul capitolelor ulterioare” etc.). Consecințele eliberării imaginației ajung să influențeze, malign, existența: căutând să-și impresioneze iubita cu un cancer fictiv, el ajunge să se îmbolnăvească. Efectele perverse se manifestă și în secvența întâlnirii cu un profesor proaspăt eliberat din detenție. Simptomatică e și relația dificilă cu propriul tată, condamnat ca „ultim spărgător de case de bani din RPR”. Indicând un complex de vinovăție, relația se regăsește și în scrierile explicit autobiografice ale lui C., a căror dimensiune psihanalitică se manifestă la nivel familial, erotic, ideologic, artistic, autoanaliza angajării intelectuale în beneficiul cauzei comuniste fiind un exercițiu anamnetic. Artistic vorbind, proza lui C. vădește un paradoxal efect avangardist rezultat dintr-o dublă perspectivă retro, de extracție clasicizantă. Una aplicată lumii comunismului din anii '50, cealaltă – lumii interbelice bucureștene ale cărei „rămășițe

mic-burgeze” supraviețuiesc printre șantierele lumii noi. Imaginile de arhivă personală țin de un comunism *vintage*, iar reciclarea retrospectivă a clișeelelor și iluziilor comuniste au ca efect o distanțare ironică și o reabilitare, atât afectivă cât și literară, obținută prin recontextualizare artistică și biografică, prin modificarea perspectivei. Frivolitatea nu exclude dramatismul, chiar dacă a fost interpretată, după 1989, de adepții maximalismului etic anticomunist drept un relativism moral menit să reabiliteze o epocă totalitară atroce. Rezistentă la orice dogmatism corect politic, de stânga sau de dreapta, (non)ficțiunea biografică a lui C., postmodernă ca formulă și existențialistă ca substrat, recuperează, de fapt, vocea învinșilor istoriei, în cazul de față eșecul stângii revoluționare. Literatura însăși apare ca o formă de supraviețuire, de reabilitare a iluziilor pierdute, cu tandrețe ironică și nedisimulată empatie. Profeția lui Belu Silber potrivit căreia comunismul în România va însemna I.V. Stalin plus I.L. Caragiale este confirmată, cu asupra de măsură, de „nuvelele” ce alcătuiesc prima serie de *Supraviețuiri*. Reordonarea lor, după 2000, într-un ciclu autobiografic unitar și liniar are semnificația unei clasicizări a istoriei personale ca roman autoficțional. Perspectiva amuzată a relatării retrospective, la persoana întâi sau a treia, o dublează pe cea naiv-entuziastă a personajului și alter ego-ului Oscar Rohrllich, mai aproape de stângăciile unui Charlot decât de un soldat Švejk al luptei proletare. Sunt, în fapt, trei perspective care se suprapun: cea naivă a tânărului credincios idealului comunist, cea detașată a maturului care scrie despre el două decenii mai târziu și, după alte două decenii, a senectuții ce rearanjează și resemnifică scrierile maturității. *Supraviețuirile* nu prefigurează doar voga autoficțiunii, ci și nostalgia est-europenilor de după căderea comunismului pentru „frumusețea pierdută a vieții” din defunctul regim. „Spovedaniile” cu substrat psihanalitic lui C. nu sunt, totuși, ale unui „învinș” (ca la Panait Istrati), ci ale unui „convins” (după propriile-i afirmații); „împăciunitorismul” estetic e acompaniat de consecvența unei pledoarii complexe pentru caracterul „uman, prea uman” al stângii intelectuale într-o epocă dogmatică. În logica rearanjării lor postdecembriste, cele șase volume alcătuiesc cel mai „original” (conform lui Ov. S. Crohmălniceanu) dintre romanele „obsedantului deceniu”: un roman al eului vulnerabil, dornic să evadeze în ispite colectiviste, care își caută

o nouă identitate în Partid și o găsește, finalmente, într-o literatură „deviaționistă”. Dar și un roman de formare, un roman de familie în linia „dramei burgheze” (cu fabuloasele mătuși în prim-plan), un roman al identității evreiești, un roman al „educației sentimentale” (afin „iubirilor ridicole” ale lui Milan Kundera), un roman al inițierii ideologice întru comunism (dar și al dezangajării treptate), un roman al descoperirii literaturii (după traversarea deșertului propagandei), un roman picaresc și, nu în ultimul rând, un roman proustian al recuperării „timpului pierdut”. Afinitățile asumate sunt numeroase: cei doi Caragiale, Marcel Proust și Camil Petrescu, Isaac Babel și André Malraux, Jean-Paul Sartre și Albert Camus, Geo Bogza și Marin Preda. Critica mai recentă a adăugat și altele, precum Milan Kundera sau Philip Roth. O înrudire artistică ignorată este *Călătoria unui fiu risipitor* aparținând tânărului N. Steinhardt, roman gidian livresc și frivol, cu substrat autobiografic, al unui adolescent de familie din burghezia evreiască și al evaziunilor sale teribiliste. Printre cele mai atașante pagini din *Supraviețuiri* se numără cele dedicate familiei și, cu precădere, fabuloaselor mătuși de modă veche Ecaterina și Sanseverina. În *Mătușile din Tel Aviv* accentul cade însă și asupra identității iudaice recuperate, armonizată cu cea „bucureșteană”. Și celelalte volume scrise după 1989 (*O supraviețuire cu Oscar*, *InSISIFICAREA la noi, pe Boteanu*) pot fi privite ca addenda la *Supraviețuiri*, pe care le clarifică și le explicitează suplimentar. Clarificarea ideologică e subliniată, cu verva „extremistului de centru” eliberat de presiunea cenzurii, în *Autodenunțuri și precizări...* Asemenea lui Camil Petrescu, C. atacă istoria mare de pe aliniamentele istoriei personale, asumându-și „onestitatea la persoana întâi”. Ridiculizarea triumfalismului eroizant are loc prin valorificarea mărunțișurilor cotidiene, a minorului popular, a fleacurilor și fetișurilor sentimentale fără de care viața ar deveni insuportabilă. Lumea din *Supraviețuiri* are puțin de-a face cu victimele Gulagului stalinist (rareori apar în cadru trimiteri la condamnați politic precum Ion Caraion/M. Caraiani – poetul preferat din adolescența lui Oscar); personajele sunt de regulă aparatcici, cadriști, uteciști, scriitori și ziariști pe linie, oameni integrați în sistem sau supraviețuitori tolerați ai lumii burgheze, iar reprimările sunt cel mai adesea amenințări, muștrări, excluderi sau trimiteri la „munca de jos”, mai puțin dispariții suspecte. C. scrie despre propria

experiență, speculând la maximum nișa relativei liberalizări estetice de după 1965, iar *Supraviețuiri* constituie o deconstrucție a propriei orbiri partinice, operată cu instrumente fine: umorul ambiguu, livrescul subversiv, metadiscursul parodic. Traseul biografic al tânărului Oscar, fiul antifascist al unei familii evreiești mic-burgheze, stă sub semnul unui titlu de Panait Istrati: *Cum am devenit scriitor*. Scriitorul nu se desparte de trecut răsând, ci îl recuperează, recondiționându-l, și se joacă, serios, cu dedesubturile, implicațiile și aplicațiile morfo-sintactico-semantice ale discursului marxist-leninist. C. e un interpret virtuos, care „interpretează” livresc partitura propriei biografii cu arcușul Istoriei. Sintaxa croită pe improvizație a frazei și a prozei este, prin excelență, muzicală (cu trimiteri la Mozart și Schubert, la Johann Strauss și Debussy, dar și la Glenn Miller, la șansonetismul francez ori la romanțele autohtone). Orchestrat poliritmic, limbajul palpită emotiv, cuvintele își au propria partitură, verbele, adverbele, substantivele, adjectivele, conjuncțiile, prepozițiile devin actori lirici. „Mult mai târziu – consemnează scriitorul într-o secvență – am înțeles că, dacă nu voi trăi ca-n cărți, viața nu va avea sens.” Pe o linie mergând de la *Momentele* lui I.L. Caragiale până la experimentele metafictionale optzeciste și dincolo de ele, C. se joacă, impenitent, cu șabloanele, mimând darea de seamă, ferparul, cererea, autodenunțul, punându-și în scenă „slăbiciunile” și „viciile” (belota, hipismul, fotbalul, cinematograful, muzica, dulciurile, eternul feminin și, desigur, literatura), care erodează, ireversibil, temeliile bigotismului ideologic. În *Sonatine* autobiografia afectivă e mărunțită, cu grație, în piese scurte și foarte scurte: medalioane, portrete, crochiuri evocative, prozopoeme cu titluri pe măsură: *Debussy*, *Gogu Georgescu și Gică Petrescu*, *Un ziarist*, *Greața*, *Grația*, *Cursul de mătușologie* etc., iar *Povești pentru a-mi împlânzi iubita* desfășoară madrigaluri gazetărești narative, puse în pagină ca poeme în versuri. Trecând cu dezinvoltură de la speciile gazetărești sau publicitare (paraliterare) la poem, scenetă dramatizată, nuvelă și schiță ș.a.m.d., arta combinatorică a autorului stă sub semnul unei versatilități debordante. Judecățile moral-politice și culturale sunt subordonate, pe de o parte, imperativului inteligenței artistice și, pe de altă parte, unei obsedante nevoi de clarificare morală: „Nici un om serios nu poate lua totul în tragic, nu toți legionarii au fost bestii și martiri, nu toți comuniștii au fost împuții și

criminali, facem o medie" (*Logica*). La mijloc de rău și bun, „extremistul de centru” se așază sub semnul ludic al oximoronului și calamburului, al coincidenței contrariilor de extracție bucureșteană. Revizitându-și „romantismul revoluționar”, C. excelează în cazuistica sentimentală a amorului juvenil și în explorarea voluptuoasă a labirintului citadin. Tânărul Rohrllich ilustrează, în fond, un caz tipic de dramă burghez-revoluționar: adolescentul de familie care își reneagă propria clasă în numele unui comunism trăit cu fervoare mistică. E o fugă înainte către o identitate abstractă, salvatoare. Istoria se răzbună însă: junele de 18 ani devenit revoluționar de stânga în urma lecturii inocente a *Huliganilor* lui Mircea Eliade (revoluționar de dreapta) încearcă, dostoievskian, să convertească la o „viață nouă” o slujitoare a Venerei din Crucea de Piatră, la o zi după moartea propriului tată și cu puțin înainte de închiderea stabilimentului; drept urmare, debutantul (care își maschează inhibiția invocând crezuri idealiste) va fi dat afară de o prostituată deloc romantică. Nuvela *Debutul și dispariția lui Radu Costin* oferă, probabil, cea mai radicală „autocritică” literară din România comunistă: în paginile ei Oscar Rohrllich, care o denunțase pentru „intimism” în „Scânțea” pe conformista Maria Banuș, e desființat după treizeci de ani printr-o recenzie plină de haz a volumului de debut. Istorisirea cuprinde, în filigran, și o mică antropologie religioasă a credinței comuniste, iar interpolarea și comentarea unor vechi scrieri propagandistice de producție proprie transformă dogmatismul realist-socialist într-o savuroasă (dar nu mai puțin dureroasă) metaficțiune parodic-autenticistă.

Fără îndoială, unul dintre cei mai importanți prozatori de după al Doilea Război Mondial, nuvelist par excellence, autor de originalitate paradoxală, construită adică din instinct (natura), în afara orgoliului mai mereu pedepsit, întrucât vinovat al făcutului, Radu Cosașu este, totodată, și un formator de stil de la care se reclamă, mai mult sau mai puțin explicit, mulți din bunii autori epici ai optzeciștilor. Eminamente biografică și de atitudine relativistă (ironică, deci), proza lui mai cultivă un paradox, poate esențialul, anume acela că este deopotrivă „veche” (în sensul declarației lui Caragiale) și anticipatoare. În ce privește faptul că excelent scriitor fiind, „beneficiază” de o cotă cel mult medie la bursa receptării critice, asta nu mai e un paradox, asta e consecința unei orbiri de care, vai, prin tradiție suntem atinși când e vorba de recunoașterea valorii celor cu prezență discretă în viața/piața publică.

LAURENȚIU ULICI

SCRIERI: *Servim Republica Populară Română!*, București, 1952; *Opiniile unui pământean*, București, 1957; *Energii*, București, 1960; *Lumină! Din cronica hidrocentralei „VI. Lenin”*, București, 1961; *Noaptea tovarășilor mei*, București, 1962; *Un surâs la 6 dimineața*, București, 1964; *A înțelege sau nu, Vieți paralele în toamna lui '44*, București, 1965; *Omul, după 33 de ani, scapă*, București, 1966; *Maimuțele personale*, București, 1968; *Un august pe un bloc de gheață*, București, 1971; ed. București, 2003; *Viața în filmele de cinema*, București, 1972; *Supraviețuiri*, vol. I–II, București, 1973–1977, vol. III: *Meseria de nuvelist*, București, 1980, vol. IV: *Ficționarii*, București, 1983, vol. V: *Logica*, București, 1985, vol. VI: *Cap limpede*, București, 1989; *Alți doi ani pe un bloc de gheață*, București, 1974; *Ocolul pământului în 100 de știri*, București, 1974; *Cinci ani cu Belphegor*, București, 1975; *Povești pentru a-mi îmblânzi iubita*, București, 1978; *O viață cu Stan și Bran*, București, 1981; *Sonatine (Portrete, schițe, tragedii)*, București, 1987; *Mătușile din Tel Aviv*, București, 1993; *O supraviețuire cu Oscar*, București, 1997; *În Sisificarea la noi, pe Boteanu*, București, 1998; *Autodenunțuri și precizări (plus câteva note informative, o addenda și spovedania unui convins)*, București, 2001; *Supraviețuirile*, vol. I: *Rămășițele mic-burgheze*, București, 2002, vol. II: *Armata mea de cavalerie*, București, 2003, vol. III: *Logica*, București, 2004, vol. IV: *Pe vremea când nu mă gândeam la moarte*, București, 2005, vol. V: *Gărgăunii*, București, 2006, vol. VI: *În jungla unui bloc de gheață*, București, 2007.

Repere bibliografice: Ardeleanu, *Însemnări*, 225–230; Oprea, *Mișcarea*, 205–213; Ungheanu, *Arhipelag*, 171–175; Cristea, *Domeniul*, 310–313; Culcer, *Citind*, 171–173, 219–222; Raicu, *Critica*, 140–147; Ungureanu, *Proză*, 215–220; Georgescu, *Volume*, 78–82; Raicu, *Contemporani*, 42–46; Moraru, *Semnele*, 192–195; Manea, *Contur*, 62–66; Raicu, *Fragmente*, 352–363; Simion, *Scriitori*, III, 462–471; Iorgulescu, *Prezent*, 211–215; Ungureanu, *Proza rom.*, 612–625; Mirodan, *Dicționar*, I, 396–409; Holban, *Profiluri*, 56–66; Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, 145–152; Faifer, *Faldurile*, 103–106; Dicț. esențial, 202–204; Dimisianu, *Lumea*, 300–304; Dan Petrescu, *În răspăr*, București, 2000, 274–285; Cristea-Enache, *Concert*, 132–134; Manolescu, *Lista*, III, 148–154; Carmen Mușat, *Spovedania unui convins*, OC, 2002, 141; Luminița Marcu, *Comunismul cu Stan și Bran*, RL, 2002, 32; Ion Ianoși, *O viață din supraviețuiri*, APF, 2002, 10; Sanda Cordoș, *Huligan în scene de interior*, APF, 2002, 12; Paul Cernat, *Un Chaplin pe un bloc de gheață*, OC, 2003, 198; Dicț. analitic, IV, 182–185; Holban, *Portrete*, I, 153–159; Simuș, *Reabilitarea*, 320–323; Cristea-Enache, *București*, 355–362; Dan C. Mihăilescu, *Scrieri de plăcere*, București, 2004, 96–104; Ștefănescu, *Istoria*, 354–356; Manolescu, *Istoria*, 1114–1119; Cristea-Enache, *Timpuri noi*, 11–18; Popa, *Ist. lit.*, II, 671–673. **P. C.**

COSINZEANA, revistă ilustrată apărută la Orăștie între 15 octombrie 1911 și 7 februarie 1915, apoi la Cluj între 1 ianuarie 1922 și 31 decembrie 1926 și între 18 februarie 1927 și 12 februarie 1928, cu periodicitate variabilă: lunar, bilunar, săptămânal. Director: Sebastian Bornemisa; prim-redactor: D.I. Cucu; secretar de redacție: Teofil Bugnariu (1925). **C.** nu declară un program conturat, dar de la început se înscrie evident în orbita ideologică a „Luceafărului” din Sibiu. Dintre colaboratorii primei serii se rețin poeții Aron Cotruș, Zaharia Bârsan, Mihail Săulescu, Elena Farago, Nichifor Crainic. După întreruperea impusă de Primul Război Mondial și de evenimentele ce au dus la Marea Unire de la 1918, un articol de bilanț din 1 ianuarie 1926 (*În pragul celui de-al zecelea an*) menționează și intențiile unui nou început, nu doar concluzii și învățăminte: „Vom rămânea ceea ce am fost: o revistă literară distractivă, care caută să răspândească în pături cât mai largi scrisul românesc și dragostea pentru cultura națională. Potrivit acestei misiuni, în coloanele noastre se vor publica lucrări alese și numai ceea ce ține seama de tradițiile unei literaturi care oricât de nouă ar fi e destul de veche pentru ca să nu mai fie supusă nici capriciilor, și nici importățiunilor care nu se potrivesc nici cu sufletul, nici cu năzuințele poporului nostru. [...] Vom înțelege pe viitor să dăm o mai mare atenție cronicilor teatrale, dărilor de seamă și mișcărilor culturale, deoarece socotim util lucrul acesta pentru cetitorii noștri, care vor trebui să țină și ei tot mai mult pas cu mișcarea literară generală a țării”. Mult mai structurată se prezintă perspectiva publicației după încă doi ani, când anunță o înnoire de proporții în organizarea ei ideatico-artistică: „În locul revistei distractive de pe vremuri, vrem să devenim acum o publicație de orientare și de îndrumare culturală cu rosturi bine precizate și, mai ales, cu o misiune nouă, pe care ne-o impun într-o măsură din ce în ce tot mai mare noile condiții culturale de pe aceste meleaguri... [...] Revista «Cosinzeana» mai mult decât oricine e cea dintâi datoare să înregistreze această schimbare, și de-aceea simte că datoria ei pe viitor nu mai poate fi numai aceea de a procura cetitorilor săi câteva clipe de ușoară distracție. Trebuie să ne identificăm cu desăvârșire cu cerința vremurilor de astăzi și să devenim pentru cărturarii Ardealului și Banatului puntea pe care ei să poată trece în mediul cultural și literar al neamului nostru propriu” (*Primenire...*).

Această etapă nouă e marcată de ciclul de studii *Pe marginea literaturii românești contemporane* dedicat de Ion Breazu lui Lucian Blaga, apreciat drept „cea mai interesantă figură literară răsărită în Ardeal după război”, de nuvelele realiste, dar mai ales de editorialele lui Ion Agârbiceanu, demonstrând o reală conectare la schimbările de paradigmă cultural-politică, de opiniile critice conturate de Olimpiu Boitoș. Înnoirea se referă și la numele autorilor de peste munți invitați să publice aici, de la poeți deja afirmați nu doar în presă – G. Bacovia, Vladimir Corbasca, Marcel Romanescu, Emil Giurgiuca, Victor Eftimiu, G. Tutoveanu, George Voevidca, G. Rotică, Al.T. Stamatiad, Al. Bilciurescu, Vasile Al-George – la prozatorii G.M. Vlădescu, Ion Pop-Florantin, Mihail Straje, N. Pora, Volbură Poiană(-Năsturaș), Mihail Lungianu. Evitând risipirea într-o puzderie de rubrici și rubricuțe ad-hoc cu conținut similar, **C.** își păstrează constant recenziile și cronicile literare sub genericul „Dări de seamă” (G. Bogdan-Duică, *Ion Buzdugan*, „*Miresme din stepă*”; Al. Ciura, *Emil Isac*, „*Poeme în proză*”; Tudor Bugnariu, *C. Loghin*, „*Istoria literaturii române din Bucovina*”), informațiile din țară și din străinătate sub miscelanele „Flori de-o zi” cu subrubricile „Culturale”, „Politice”, „Diverse”, „Însemnări” și „Rânduri mărunte”, completate efemer prin subiectele abordate în „Cronica teatrală” (ținută de Al. Hodoș) și în „Cronica muzicală” (asigurată de Aurel Decei). „Caleidoscop” e o rubrică cu articole și informații din diferite domenii științifice, culese de Gavril Todica. Semnează versuri Emil Giurgiuca (*Nocturnă*), I.U. Soricu (*Îngerul a strigat*), Al. Ciura (*Învier*), Ecaterina Pitiș (*Sonet*), George Boldea (*Pastel de oară* – debut), Sebastian Bornemisa (*Parisul* – ciclu inspirat de o călătorie în Franța), Const. Z. Buzdugan, Elena din Ardeal (Elena Simțion) ș.a. În Ion Agârbiceanu **C.** are prozatorul revistei, care tipărește aici povestiri și nuvele din viitorul volum *Chipuri și icoane* (*Dezamăgire*, *Piciorul de lemn*, *Bucuria lui Nicodim*, *Suferințele Mariei* etc.). Mai semnează pagini memorialistice Onisifor Ghibu (*Amintiri din Basarabia*) și proze de factură sămănătoristă Al. Ciura (*Norocul*), Constanța Hodoș (*Măsuța de scris*), Zaharia Bârsan (*Luntrașe*), Ion Ciocârlan, Ion Chiru-Nanov, Constantin Cehan-Racoviță, Sebastian Stanca, Al. Hodoș, iar în primele numere Liviu Rebreanu și Mihail Sadoveanu. Necrologuri, portrete, emoționante medalioane comemorative sunt dedicate

Bucurei Dumbravă, Elenei din Ardeal, lui Al-Sadi Ionescu, Andrei Bârseanu, poetului maghiar Carol Révai – traducător din Eminescu, Coșbuc și Petre Dulfu, lui Simion Bărnuțiu – la șaizeci de ani de la dispariție ș.a. Conectarea la literatura europeană o fac Ionel Pop, Horia Petra-Petrescu, Al. Iacobescu, Teodor Murășanu, Mihail Straje, Vasile Al-George și Teofil Bugnariu, cu traduceri din proza lui Jack London, A. Conan Doyle, Mark Twain, E.A. Poe, Alfredo Panzini, Max și Alex. Frisch, Maxim Gorki, A.V. Kuprin, Jan Neruda, Jules Renard, Maupassant și din poezia lui Lenau, Apollinaire, Teocrit, Anacreon și Tagore, concomitent cu tălmăcirile din literaturile nordice (olandeză, norvegiană), iberice (Ramón del Valle-Inclán, *Regele măștilor*) și antice (din Teocrit). Marcel Romanescu este autor al unor analize dedicate literaturii catalane, lui Paul Morand „ca filosof al comparatismului”, prozatoarei italiene Grazia Deledda, sau lui H.G. Wells. Alți colaboratori: C. Dumitrescu-Delavorona (Mircea Damian), Elena Dobroșinski, Emil A. Chiffa, Aurel Buteanu, Dem. Gălman, Grigore Vâja, Vladimir Nicoară, Petrea Dascălu (Petre Olariu), Olimpiu Ștefanovici-Svensk, Septimiu Popa. **R.P.**

COSMA, Anton (4.V.1940, Tiur, j. Alba – 17.XI.1991, Târgu Mureș), critic și istoric literar, dramaturg. Este fiul Aureliei (n. Berghian) și al lui Augustin Cosma, notar. După clasele elementare și liceale parcurse la Blaj, urmează Facultatea de Filologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, absolvită în 1963. Funcționează ca profesor de limba și literatura română la Dumbrăveni, județul Sibiu. Din 1981 a fost redactor la revista „Vatra”. Debutează publicistic în 1969 la „România literară”, iar editorial în 1977 cu *Romanul românesc și problematica omului contemporan*. Mai colaborează la „Tribuna”, „Transilvania”, „Steaua”, „Astra”, „Familia”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „Igaz Szó” ș.a.

Înainte de a trece la amplele sale sinteze, C. antologhează în volumul Ioan Slavici, *Romanele vieții* (1977) textele despre roman ale lui Slavici, descifrând în ele o teorie coerentă a genului, modernă pentru epoca lor, în special privind conceptul de personaj și mijloacele retorice. De altfel, tot ceea ce va scrie criticul se axează pe roman. *Geneza romanului românesc* (1985; Premiul Asociației Scriitorilor din Târgu Mureș) ocupă, din acest punct de vedere, o poziție centrală. Lucrarea

cercetează fenomenul cu mijloacele sociologiei moderne a literaturii și a mentalităților, definindu-l în raport cu trei factori: formarea publicului, geneza textului și apariția autorului. Cronologic, investigația subîntinde intervalul de la începuturi până spre sfârșitul secolului al XIX-lea: drumul de la imitația pură la cea autohtonizantă (Nicolae Filimon) și la momentul când – argument esențial – „forma își integrează organic mentalitatea istorică în ficțiunea epică” (prin Ion Creangă, Ioan Slavici și Duiliu Zamfirescu). Teza cea mai controversată a lui C. privește originea romanului românesc ca text, pe care el o găsește în povestire (ca mod narativ generic, nu ca specie literară), adică practic în toate varietățile de proză anterioare: basm, legendă, roman popular, *Biblie* și narațiune religioasă, istoriografie, cronici rimate, epopee, jurnal de călătorie, nuvelă și povestire, „fiziologii”, corespondență literară, memorialistică autobiografică. Rolul capital îi este rezervat cronicii/ letopisețului. Teoria lui C. este când prea laxă (formele ce ar anticipa romanul), când prea restrictivă (influența modelului occidental e redusă la rolul de „clarificator”), cartea rezistând însă prin considerațiile analitice care se sustrag schemei teoretice. *Romanul românesc și problematica omului contemporan* așază întreaga evoluție postbelică a genului la noi sub dominanta realismului (prima secțiune a cărții schițează o „poetică a realismului”). Tentativa e reluată în mai amplă sinteză *Romanul românesc contemporan. 1945–1985*. În primul volum, *Realismul* (1988), sunt stabilite trei etape: momentul '50 (al „Dogmei «Utopiei»”), momentul '60 (al „Adevărului”) și momentul '80 (al „Romanului ca literatură”: „literaturitatea tinde a predomina”). Clasificarea este în parte reluată și continuată în volumul al doilea al sintezei, *Metarealismul*, apărut postum (1998). Metarealist ar fi romanul „realității secunde, mediate prin cultură, semnul unei realități revoluate și remanente”, iar subdiviziunile lui ar fi romanul neotraditionalist (cu subclasele: istoric, pentru copii, SF, narativ-baroc, retro, cu formă fixă) și romanul experimental (indirect, eseistic, metaroman, hiperroman). Autorii aferenți fiecărei diviziuni sunt tratați micromonografic, panorama urmărind totodată evoluția fiecărui tip de roman. Taxonomia stufoasă este compensată, și aici, de pertinenta comentariilor pe text. Postum a fost editat, în îngrijirea fiicei scriitorului, volumul *Teatru* (2010), cuprinzând

cinci comedii, de factură polițistă (*Detectivul particular*), fantastică (*Tovarășul din Andromeda*), moralizatoare (*Bagaje de mână*) sau destinate copiilor (*O statuie neobișnuită*, *De-aș fi Păcală*); culegerea mai conține o comedie în patru variante, o traducere din Alexandre Dumas și cronici de teatru publicate în ziarul „Steaua roșie” în perioada 1982–1990, unele fiind preluate în traducere în cotidianul de limbă maghiară „Vörös Zászló”. În manuscrisele lui C. se află și câteva lucrări în proză.

SCRIERI: *Romanul românesc și problematica omului contemporan*, Cluj-Napoca, 1977; *Geneza romanului românesc*, București, 1985; *Romanul românesc contemporan. 1945–1985*, vol. I: *Realismul*, București, 1988, vol. II: *Metarealismul*, Cluj-Napoca, 1998; *Teatru*, îngr. și pref. Ela Cosma, Cluj-Napoca, 2010. **EDIȚII:** Ioan Slavici, *Romanele vieții*, Cluj-Napoca, 1977.

Repere bibliografice: Șerban Cioculescu, *Clasificări literare*, FCL, 1978, 6; Ștefan Borbély, „Romanul românesc și problematica omului contemporan”, VTRA, 1978, 4; Nicolae Manolescu, *Analize și sinteze*, RL, 1978, 28; Nicolae Ciobanu, *Dincolo de himera sintezei critice*, LCE, 1978, 32; Radu Petrescu, „Romanul românesc și problematica omului contemporan”, VR, 1978, 10; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 337–343; Culcer, *Serii*, 73–82; Călinescu, *Biblioteci*, 248–256; Piru, *Critici*, 93–96; Ulici, *Prima verba*, III, 241–242; Mircea Braga, *Pe pragul criticii*, Cluj-Napoca, 1992, 62–66; *Dicț. scriit. rom.*, I, 670–671; Petras, *Panorama*, 218–222; Oprea, *Anticipația*, 528–531; Ela Cosma, *Anton Cosma, prozator*, „Libraria” (Târgu Mureș), 2011. **N.M.**

COSMA, Mihail (pseudonim al lui Cosma Moise; 14.VII.1922, Ploiești – 28.I.1978, București), poet, prozator, traducător. Este fiul Dorinei și al lui Ioan Moise. Urmează studii de filosofie și drept la Universitatea din București, absolvite în 1945. Debutează cu versuri în 1937 la „Porunca vremii”, colaborând apoi și la „Universul literar”. Lansat sub semnătura M.I. Cosma, publică în „Dacia rediviva” (1942–1944), „Vremea” (1943). Prima carte, *Geode*, apărută în 1944, e semnată tot M.I. Cosma; optând ulterior pentru iscălitura Mihail Cosma, a dat naștere la confuzii între el și scriitorul devenit poetul de limbă franceză Claude Sernet (1902–1968), care folosisese același pseudonim. Alături de Ioan Cutova, Ion Frunzetti, Victor Tornyopol și Margareta Dorian, este laureat al Premiului Editurii Forum, cu volumul *Pâinea pădurii*, tipărit în 1945. Colaborează, în primii ani de după război, la „Scânțea tineretului”, „Lumea”, „Națiunea”,

„Vrearea”, mai târziu la „Flacăra”, „România literară” ș.a. Lucrează ca redactor la „Scânțea” (1945), „Tinerețea” (1946–1947), „Vestea nouă” (1946–1948), la Studioul Cinematografic „Al. Sahia” (1951–1953) și este angajat pentru scurtă vreme la Editura Cartea Rusă. Duce o existență discretă, boemă și vădește inapetență pentru ocupațiile profesionale constrângătoare, incapacitate sau lipsă de interes pentru o carieră ordonată, preferând expediente, provizoratul.

Geode se situează în descendența unui anumit simbolism elegiac, nu lipsit de muzicalitate, dar văduvit de vigoare, vădind un lirism reticent față de evoluțiile moderniste și desuet față de tonul poetic al momentului. Sunt sesizabile la C. răzlețe accente argeziene, ecouri ale sonorităților din poemele „parnasiene” ale lui Ion Barbu. Preponderentă e peisagistica menită să preia discret rezonanțele emoției. Recuzita urban-modernă se ivește aici, dar va fi masiv manipulată în următorul volum (ziare, fum, furnale, sirene, blocuri). *Pâinea pădurii* pare rezultatul unui efort mimetic – izbutit – de raliere la viziunea dinamitardă și la maniera generației de poeți pe cale de afirmare la mijlocul deceniului al cincilea al secolului trecut (C. Tonegaru, Geo Dumitrescu, Ion Caraion ș.a.). În unele poeme e prezent tonul baladesc, declamator (*Balada mine-rilor*), aiurea – peisagistica rural-autumnal-vesperală, de sugestie intimistă, cvasibacoviană (*Cuvinte simple*). După mai bine de două decenii în care a publicat numai traduceri din limba rusă, îndeosebi din I.S. Turgheniev (*Prima iubire*, *Apele primăverii*, *Fum*, transpuse în colaborare), C. revine ca poet cu mai multe plachete de interes estetic minor, conforme temperamentului său liric autentic, agreabile pe alocuri, dar comune, vădind meșteșugul, nu însă și inspirația. Întrucâtva remarcabile sunt *Baladele vânătorului de balene* (1972), poeme cu referire burlescă la *Moby Dick* de Herman Melville și la alte narațiuni marinărești sau de aventuri în spațiu exotic, maritim ori circumpolar, care se articulează într-un scenariu alegoric, cu „înțelesuri” moral-existențiale. Se percep rezonanțe și o imagistică amintind de Leonid Dimov, dar fără coerența de ansamblu și fără geniul poetic al acestuia; e invocată „laponia Enigel” a lui Ion Barbu, însă tonul și maniera poemelor amintesc mai degrabă de Al. A. Philippide, uneori de verva ludică a lui Gellu Naum din *Cartea cu Apolodor* (volumul cuprinde de altfel și o *Odă pinguinilor papuani*). O voie bună

irepresibilă perturbă tratarea adecvată a subiectelor voit grave. Cartea este în mare parte un „conglomerat livresc” (Leon Baconsky), nu lipsit de o anumită savoare. *Joc de fluturi* (1969), *Cercul feeric* (1973) și *Panorul cu licurici* (1976) se alcătuiesc din versuri pentru cei mici, iar *Cantonierul galactic* (1971) e o carte de proză științifico-fantastică.

SCRIERI: *Geode*, București, 1944; *Pâinea pădurii*, București, 1945; *Inefabila Arcadie*, București, 1969; *Joc de fluturi*, București, 1969; *Cantonierul galactic*, București, 1971; *Baladele vânătorului de balene*, București, 1972; *Cercul feeric*, București, 1973; *Iubire perenă*, București, 1974; *Panorul cu licurici*, București, 1976; *Trandafirul și infinitul*, București, 1976.

Repere bibliografice: Mihail Chirnoagă, „*Geode*”, UVR, 1944, 20 iulie; Constantinescu, *Scieri*, V, 134–135; Dan Petrașincu, *Volumul de poezie „Pâinea pădurii” de Mihail Cosma*, „Dreptatea nouă”, 1946, 233; Piru, *Panorama*, 154–157; Nicolae Țirioi, „*Inefabila Arcadie*”, O, 1969, 5; Dumitru Micu, „*Inefabila Arcadie*”, RL, 1969, 32; Al. Piru, *Evoluția poeziei*, R, 1969, 9; Florin Manolescu, „*Inefabila Arcadie*”, RL, 1970, 8; Sașa Pană, *Să facem distincție*, LCF, 1971, 18; Mircea Iorgulescu, „*Baladele vânătorului de balene*”, LCF, 1972, 48; Nicolae Țirioi, „*Trandafirul și infinitul*”, O, 1977, 8; Leon Baconsky, *Mihail Cosma*, ST, 1980, 1; *Dicț. scriit. rom.*, I, 671–672. **N.Br.**

COSMIN, Radu (pseudonim al lui Nicolae Tănăsescu; 6.XII.1879, Craiova – 26.II.1959, Pucioasa), autor de versuri, prozator, publicist. Este fiul Elizei (n. Boboceanu) și al lui Ion Tănăsescu, avocat. A urmat liceul la Craiova, apoi a absolvit Facultatea de Litere din București (1904). A fost profesor în mai multe orașe, în anii de dinaintea pensionării aflându-se la Ploiești. Temporar, a avut și funcția de inspector general al învățământului secundar. După câteva încercări neînsemnate, C. publică, din 1912, versuri în „Viitorul” și „Flacăra”, iar în „Adevărul” dă mai multe stante satirice și politice care i-au adus notorietatea. Între 1918 și 1922 a colaborat cu proză la „Universul”, „Dimineața” și „Rampa”, în perioada 1932–1943 susține o intensă activitate publicistică în „Cele trei Crișuri”, „Pământul” și în numeroase reviste ploieștene, cele mai multe articole apărând sub genericul *Figuri culturale din Bucureștii de ieri și de azi*. S-a bucurat de prețuirea și prietenia mai multor personalități – Mihail Sadoveanu, Cincinat Pavelescu, Emanoil Bucuța, Ion Petrovici ș.a. –, cu care a purtat o bogată corespondență.

Primul volum al lui C., *Satire* (1916), conține versi-ficări după modelul *Scrisorilor eminesciene*, în care

sunt denunțate moravurile „înaltei societăți” bucu-reștene. Cu o viziune comună asupra vieții, C. nu reușește decât o înșirare ternă de păcate omenești, de banalități. Altă secțiune cuprinde versuri patri-otice, de răsunset în 1915–1916, prin caracterul lor direct mobilizator fiind folosite ca material de pro-pagandă și între tinerii ardeleni. *Așa e viața* și *Trei femei*, ambele din 1921, sunt culegeri de mici isto-risiri ale unor întâmplări disperate, oarecare, lipsite, în general, de finalitate, dar justificate de autor prin dorința de a povesti lucruri adevărate. Romanul *Babylon* (I–II, 1921) este în bună măsură o continu-are a intențiilor demascatoare din *Satire*, cu deose-birea că aici principalii vizați sunt ariviștii și îmbo-gățiții de război. Gustul excesiv pentru relatarea unor scene cotidiene, petrecute în jurul mesei sau în alcov, estompează mult intențiile moralizatoare. Transcrierea, inabil literaturizată, a unei experiențe presărate cu picanterii i-a adus lui C., dimpotrivă, susținute acuzații de imoralitate. Consemnarea zi cu zi a celor văzute și trăite de autor în timpul refu-giului în Moldova (*Pagini de pribegie*, 1919) sau ca însoțitor al unei trupe a Teatrului Național din București în primul turneu în orașele eliberate (*Prin Ardeal*, 1919), se constituie într-o memorialistică originală, nu lipsită de interes documentar. Un colaj de relatări ale ofițerilor care au luptat în Transilvania și Ungaria și de reportaje formează substanța altor două volume, intitulate *Românii la Budapesta* (1920). Notele de călătorie din *Drumuri de lumină* (1943) sunt scrise cu aceeași emfază literaturizantă, exprimând încântarea în fața frumuseților urbanis-tice, artistice sau naturale din câteva țări vizitate. Grefier neobosit al propriei existențe și al experien-ței directe, C. a produs o proză în care numai stilul, ornat și retoric, indică o intenție literară.

SCRIERI: *Satire*, București, 1916; *Pagini de pribegie*, București, 1919; *Prin Ardeal*, București, 1919; *Românii la Budapesta*, I–II, București, 1920; *Așa e viața*, București, 1921; *Babylon*, I–II, București, 1921; *Trei femei*, Bucu-rești, 1921; *Drumuri de lumină*, București, 1943.

Repere bibliografice: C.G. Costaforu, *Satirele lui Radu Cosmin*, DMN, 1916, 4232; B. [Constantin C. Bacalbașa], „*Prin Ardeal*”, ADV, 1919, 10 933; Ramirez, *Din culise*, „Epoca”, 1921, 133; E. Lovinescu, *Radu Cosmin*, SBR, 1921, 4; Lovinescu, *Scieri*, IV, 519–520; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 645, *Ist. lit.* (1982), 727; Traian Chelariu, „*Drumuri de lumină*”, UVR, 1943, 21; Ion Jercan, *Radu Cosmin*, Ploiești, 1971; Mihail Stănescu, *Cartea cu oglinzi*, București, 1984, 39–45; Scurtu, *Cercetări*, II, 50–150, III, 54–64. **C. T.**

COSTA, Ioana (17.X.1959, București), clasicistă, traducătoare. Este fiica Emiliei (n. Dobrea) și a lui Traian Costa, filolog clasic. După absolvirea Liceului „Ion Creangă”, secția de filologie clasică (1978), continuă studiul limbilor clasice la Universitatea din București (licența în 1982), susținându-și doctoratul la aceeași instituție, în 1996, în lingvistică comparată indo-europeană. Va fi profesoară la Liceul nr. 1 din Giurgiu (1982–1987), apoi va lucra la Serviciul bibliografic al Bibliotecii Centrale Universitare din Capitală. Din 1990 intră în învățământul universitar, la Catedra de filologie clasică, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București, parcurgând toate treptele didactice, până la cea de profesor (2009). Paralel, este cercetător principal (din 2008) la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”. Ține cursuri, ca profesor invitat, în perioada 1996–2002, la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din București și la Institutul Romano-Catolic. Beneficiază de stagii de studiu și cercetare la Trieste, Berlin, Copenhaga, Paris, Hamburg, participă la numeroase congrese și colocvii internaționale, organizează manifestări științifice de specialitate. Este membră a Comisiei de patristică, aflată în subordinea Patriarhiei Române, unde coordonează seria „Părinți și scriitori bisericești”, membră a mai multor asociații științifice – Societatea Română de Studii Clasice (din 2009 e vicepreședinte), International Society for Eighteenth-Century Studies, Societatea de Lingvistică Romanică, Institutul de Studii Clasice de pe lângă Universitatea din București (este secretar științific) – și membră fondatoare a Societății Române de Studii Indo-Europene (2002, unde este și vicepreședinte), la Société Internationale pour Latin Vulgaire et Tardif, a Asociației de Filologie și Hermeneutică Biblică din România. Debutază în „Buletinul cercurilor științifice studențești” în 1981, iar editorial cu *Neflexibile indo-europene* în 1999. Colaborează la proiectul *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, reeditare a *Bibliei* de la 1688, și la publicații din țară și din străinătate: „Studii clasice” (este membră în colegiul de redacție), „Analele Universității București”, „Analele Universității din Craiova”, „International Journal of Cross-Cultural Studies and Environmental Communication”, „Classica et Christiana” (e membră în colegiul de redacție),

„Studia Indo-Europaea”, „Studii și cercetări lingvistice”, „Revue roumaine de linguistique”, „Synthesis”, „Convorbiri literare” ș.a. Ediția *Septuaginta*, la a cărei traducere a colaborat, a fost încununată, în 2004, cu Premiul Asociației Editorilor Români și desemnată Cartea Anului de către revista „România literară”.

Filolog specializat în fonetică istorică și sintaxă latină, precum și în lingvistică comparată indo-europeană, C. și-a anexat și alte domenii științifice, precum epistolografia antică, studiile biblice și critica de text. *Papirus, pergament, hârtie. Începuturile cărții* (2011), parțial reluare a lucrării *Textele antice și transmiterea lor* (2008), este o introducere succintă, dar foarte lămuritoare, de bibliologie clasică. Autoarea inițiază în istoria cărții și, implicit, a constituirii filologiei ca știință. Dacă la Platon *filologos* însemna „iubitor de logos, de discuție, de vorbire”, termenul a evoluat, la învățații alexandrini, către accepția de cercetător, critic de text și literar, savant în general. Odată cu apariția filologiei, se stabilește și sensul său precis de critică de text, clar delimitată în trei momente distincte, în terminologia de specialitate: *recensio* (luarea în considerare a tuturor mărturiilor ce conduc la reconstituirea unui text), *examinatio* (verificarea tradiției în vederea descoperirii originalului), *emendatio* (corectarea erorilor). Operație extrem de necesară, dată fiind situația cu totul particulară a literaturilor Antichității, ajunse la noi într-o formă mediată de copii și palimpseste din diverse perioade și din diferite arii geografice, și, probabil, doar în a zecea parte. C. nu eludează nici aspectul așa-zis tehnic al actului scrierii, expunând istoricul materialelor și al instrumentelor de scris, după cum se preocupă și de personajul implicat în procesul transcrierii (scribul, copistul), precum și de conservarea textelor în biblioteci și universități. Foarte accesibilă cititorului de orice condiție, redactată cu sobrietate și rigoare, dar uzând de o agreabilă erudiție, cartea cuprinde și momente de umor, prilejuite de reflecția asupra destinului operelor: tragedia *Medeea* de Ovidiu, se pare una dintre cele mai valoroase ale Antichității, n-a ajuns până la noi, în schimb cartea de bucate a lui Apicius a fost sortită nemuririi, păstrându-se pentru posteritate. În *Nec merguntur* (2012) clasicista și-a inseriat publicistica apărută de-a lungul mai multor ani în revista „Convorbiri literare”, efemeride caleidoscopice pe cele mai diferite subiecte, prilejuite de

meditația asupra lumii antice, „o sută de povești filologice”, tot atâtea „Antichități actuale” (cum și-a intitulat rubrica), în intenția de a oferi un punct de sprijin solid omului de azi, răătăcit în zbuciumul lumii. Sunt relatări fascinante ale unor fapte de cultură, istorie și viață referitoare la cei vechi, pescuite de un cărturar din apele învolburate ale timpului. Însă principala acțiune pe care și-o asumă C., în afara celei didactice, în care implicarea merge în direcția formării viitorilor specialiști, se concretizează în transpunerea în românește, cu migală și talent, a unor texte fundamentale, în ediții de referință, precum opera filosofică a lui Seneca (2004–2008, în colaborare) și enciclopedia lui Plinius, *Naturalis historia* (I–VI, 2001–2004, în colaborare cu Tudor Dinu) sau tratatul lui Cato cel Bătrân, *De agri cultura* (2010), însoțite de aparate critice și studii edificatoare. Traducerile din Seneca au „acuratețea unei limbi vii, actuale și proaspete, privirea cititorului străbătând cu plăcere curgerea lină a unei limbi frumoase” (Sorin Lavric). De asemenea, se cuvine a fi menționată participarea la tălmăcirea *Septuagintei* (cărțile *Deuteronomul*, *Judecătorii*, 4. *Regi*, *Ecleziastul*, *Iezechie*, 2004–2008), un important act de cultură.

SCRIERI: *Textele antice și transmiterea lor*, București, 2008; *Papirus, pergament, hârtie. Începuturile cărții*, București, 2011; *Nec merguntur. O sută de povești filologice*, București, 2012. **Ediții:** Seneca, *[Integrala filosofică]*, I–VI, introd. Anne Bănățeanu, introd. și postfața edit., Iași, 1999–2008. **Traduceri:** M.I. Finley, *Uz și abuz de istorie*, București, 1999; Plinius, *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate*, I–VI, îngr. și postfața. trad., Iași, 2001–2004 (în colaborare cu Tudor Dinu); Seneca, *Consolatio ad Marciam, Consolatio ad Polybium, Consolatio ad Helviam*, în Seneca, *Dialoguri*, II, îngr. trad., introd. Anne Bănățeanu, Iași, 2004, *Despre binefacere*, în Seneca, *Despre binefacere. Despre îngăduință*, îngr. trad., introd. Anne Bănățeanu, Iași, 2005, *Epistole către Lucilius*, I–II, îngr. și introd. trad., Iași, 2007–2008; Augustin, *Despre viața fericită*, în Seneca, Augustin, *Despre fericire*, îngr. trad., București, 2004; *Septuaginta*, I, II, IV/1, VI/2, coordonatori Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu și Ioan-Florin Florescu, pref. Andrei Pleșu, București–Iași, 2004–2008 (în colaborare); Cato, *De agri cultura – Cartea despre cultivarea pământului*, ed. bilingvă, îngr. și introd. trad., București, 2010; Ieronim, *Trei vieți de monahi*, introd. trad., București, 2011.

Repere bibliografice: Alina Marc, *Plinius despre medicină și farmacologie*, OC, 2004, 231; Ștefan Colceriu, *Dialoguri cu Seneca*, RL, 2004, 34; Grete Tartler, *Mereu tânărul*

Seneca, RL, 2007, 23; Sorin Lavric, *Un chietist destoinic*, RL, 2007, 43; Liviu Franga, *Clasic printre moderni*, Iași, 2008, 199–209; Florica Bechet, „Textele antice și transmiterea lor”, SC, 2009; Iulia Iarca, *Curs de filologie clasică*, RL, 2011, 35; Marius Chivu, *Cum a fost inventată cartea*, DM, 2011, 404; Alexander Baumgarten, „Căderea” unei cărți, DMT, 2011, 67; Liviu Franga, *O lume în caleidoscop, cu melos de basm, I–II*, VR, 2012, 7–10. **G.Dn.**

COSTACHE, Veniamin (20.XII.1768, Roșiești, j. Vaslui – 18.XII.1846, mănăstirea Slatina, j. Suceava), cărturar, traducător. Fiu al Mariei (n. Cantacuzino) și al marelui boier Grigore Costache, C. își începe învățătura acasă, cu un dascăl grec, o continuă la Academia Domnească din Iași, dar atracția pentru viața monahală îl determină să se călugărească într-o mănăstire din Huși, devenind discipolul episcopului Iacov Stamati. Urcă repede treptele ierarhiei clericale: în 1789 este egumen al mănăstirii „Sf. Spiridon” din Iași, între 1792 și 1803 episcop de Huși, apoi de Roman, iar în martie 1803 este uns mitropolit al Moldovei, păstorind aproape patru decenii, cu două întreruperi (1808–1812, 1821–1823). Ca mitropolit, începe imediat o acțiune intensă de reorganizare a învățământului, restructurând și întărind școlile existente, înființând altele, printre care, chiar în primul an al înscăunării sale, și Seminarul de la Socola, cu un program didactic destul de cuprinzător, limba română fiind unul dintre obiectele de studiu. Este, permanent, alături de Gh. Asachi în acțiunile acestuia de ctitor cultural. Se află în fruntea celor care pun temelia catedralei mitropolitane ieșene, reface tipografia Mitropoliei și începe o susținută activitate de tipărire a cărților necesare bisericilor și școlilor, el însuși traducând neobosit. În 1828 participă la redactarea Regulamentului Organic. Retras la mănăstirea Slatina în 1842, își continuă aici și activitatea culturală.

Singurele texte proprii ale lui C. sunt deosebit de ample și numeroasele prefețe – peste treizeci – la cărțile traduse ori tipărite prin grija sau la îndemnul său, adesea chiar cu cheltuiala sa. Pot fi urmărite aici generoase idei iluministe, între care perseverența preocupare pentru răspândirea culturii. Importantă pentru dezvoltarea limbii literare este îndeosebi prefața-pastorală la cartea *Dumnezeieștile liturghii* (1834), unde, după un scurt istoric al limbii române, ce pleacă de la axioma „limba noastră românească este fiica limbii latinești”, mitropolitul deplânge abuzul de cuvinte străine din vechile traduceri, care amenință însăși existența limbii noastre.

Văzând „asaltul” „cuvintelor străine neromane” ca pe o împresurare, cu un efect mult mai mare decât faptul că „au stricat foarte mult curățenia graiului românesc”, ierarhul face o trimitere la felul în care s-au preocupat de limba lor „toate națiile ce au voit a se cultiva”. De aceea pledează pentru înlocuirea străinismelor cu echivalente existente în cronici sau în limba vorbită, apoi își pune în practică ideile dând o listă de cuvinte pe care le-a înlocuit în tâlmăcirile sale. De asemenea, are grijă să elimine arhaismele și regionalismele, tinzând spre un stil literar, cu fraze curate și armonioase.

Traduceri: *Tâlcuirea celor șapte sfințite taine ale bisearicii*, pref. trad., Iași, 1807; *Chiriadodromion*, pref. trad., Mănăstirea Neamț, 1811; *Adoleshia Filoteos, adecă Îndeletnicire iubitoare de Dumnezeu*, I–IV, pref. trad., Iași, 1815–1819; *Tipicon*, pref. trad., Iași, 1816; *Ceasoslov*, Iași, 1817; *Liturghiile a sfinților ierarhi Ioan Hrisostomul, Vasilie cel Mare și Grigorie Dialog*, Iași, 1818; *Istoria scripturii Vechiului Testament spre întrebuițarea româneștii tinerimi*, pref. trad., Iași, 1824; *Istoria scripturii Noului Testament spre întrebuițarea româneștii tinerimi*, Iași, 1824; *Funie sau frânghie întreită*, Iași, 1831; *Sergie Macreul, Iubitorul de înțelepciune*, Iași, 1831; *Dumnezeieștile liturghii*, pref. trad., Iași, 1834; *Drept slăvitoare învățătură sau Cuprindere a de D-zeu cuvântării hristianesti a lui Platon, mitropolitul Moscovei*, Iași, 1839; *Besericeasca istorie a lui Meletie*, I–IV, Iași, 1841–1843; *Ilie Miniati, Piatra scan-delei*, Iași, 1844; *Pidalion sau Cârma corabiei*, Mănăstirea Neamț, 1844; *Evgheenie Vulgaris, Îndeletnicire despre buna murire*, Iași, 1845; *Euthymius Zigabenus, Tâlcuirea Psaltirei... împăratului David*, I–II, Iași, 1850–1862; *Cele patrușprăzece trimiteri ale sfântului slăvitului și întru tot lăudatul apostol Pavel*, I–III, București, 1904–1906.

Repere bibliografice: Andrei Vizanti, *Veniamin Costachi*, Iași, 1881; N. Tănăsescu, *Viața și activitatea lui Veniamin Costache*, București, 1896; Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului Veniamin din Iași*, București, 1904, 3–40; N. Iorga, *Viața și faptele mitropolitului Moldovei, Veniamin Costache*, București, 1907; Vasile Vasilache, *Mitropolitul Veniamin Costache*, Mănăstirea Neamț, 1941; G.T. Kirileanu, Gh. Ungureanu, Constantin Turcu, *Contribuții documentare cu privire la mitropolitul Veniamin Costache*, Iași, 1946; Antonie Plămădeală, *Clerici ortodocși ctitori de limbă și cultură moldovenească*, București, 1977, 30–33, 54–55; *Dicț. lit.* 1900, 221–222; Păcurariu, *Ist. Bis.*, III, 8–24, *passim*; *Dicț. scriit. rom.*, I, 672–673; Sorin Guia, *Arta dialogului în prefețele mitropolitului Veniamin Costache*, „Text și discurs religios”, 2009, 1; Eugen Pavel, *Liturghierul în limba română*, LR, 2011, 1; Elena Spiridon, *Veniamin Costachi, editor și traducător*, Iași, 2012.

C. T.

COSTEA, Dimitrie (24.X.1919, Bogați, j. Argeș – 21.X.2013, Iași), critic și istoric literar, poet. Este fiul Sultanei (n. Tomescu) și al lui Constantin Costea, agricultori. Urmează clasele primare în comuna natală, apoi Liceul Militar la Mănăstirea Dealu (1931–1936) și la Iași (1936–1939), apoi intră la Școala de Ofițeri Activi de Administrație din București, pe care o părăsește în 1941, prin demisie, cu gradul de locotenent. În același an se înscrie la Facultatea de Filosofie a Universității din Iași, absolvită în 1948 cu teza *Devenirea și rolul ei în filosofia greacă*. Funcționează ca asistent universitar (1949–1952) la Catedra de literatură română a Universității ieșene, ulterior ca profesor de istorie în învățământul mediu. Aproape două decenii (1955–1972) conduce secțiunea de critică și istorie literară a revistei „Iașul literar”, redactând numeroase articole, studii și cronici literare, texte polemice. Din 1972 până la pensionare (1979) funcționează tot la Iași, în calitate de cercetător principal la departamentul de istorie literară al Centrului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Academiei RSR. Debutează încă din liceu, publicând versuri în „Revista tinerimii române” și în „Flamuri”. Aflat la senectute, criticul se întoarce la poezie, dând la tipar un prim volum de versuri, *Visând de-a lungul anilor* (2005), urmat de al doilea, intitulat chiar *Întoarcerea la poezie* (2008).

Articolele criticului și istoricului literar C., prezente încă din anul 1951 în „Iașul nou” și, începând cu anul 1954, în „Iașul literar” (devenit „Convorbiri literare”), rămân, parțial, în umbra nefastă a „obsedantului deceniu”, alterate de obligatoriile pasaje ideologizante. Făcând abstracție de aceste pasaje, se conturează imaginea unui atent și onest observator al fenomenului literar. Apariția celor două volume de versuri, târziu și neașteptat, relevă o personalitate poetică. *Visând de-a lungul anilor* are o alcătuire simplă, savantă deopotrivă, secțiunile corespunzând celor patru elemente fundamentale, ca în Fragmentele presocraticilor: „minunile pământului”, „murmur și unduire”, „extatic foc”, „nostalgia cerului”. Autorul este un constructor cultivat și dezinvolt, scrie poeme de structură clasică, al căror melos și cursivitate sunt adesea tulburate prin ruperi de ritm, prin schimbarea valorii unui contrapunct, prin dislocări neașteptate în sintaxă, care nu lasă muzica să acopere, să lustruiască sensul. Poetul posedă simțul naturii, fiind un senzual delicat, discret; lumea este densă de culori, de miresme, de melodii subtile și,

caracteristic, de continue iviri și dispariții, înfloriri și scuturări. Multe poezii sunt pasteluri, tablouri vii văzute prin ochii unui pictor sensibil. Sentimental lipsit de iluzii, C. este ferit de sentimentalisme, iar sensibilitatea mobilă, intelectualizată, e impregnată de umor. Lirismul mereu echilibrat, în care senzația și ideea pulsează egal face din acest autor o prezență discretă și tonică.

SCRIERI: *Visând de-a lungul anilor*, Iași, 2005; *Întoarcerea la poezie*, Iași, 2008.

Repere bibliografice: Al. Andriescu, *Tentația poeziei*, TP, 2006, 1; George Popa, *Poezia ca pasiune intelectuală*, CL, 2006, 8; S.D.

COSTENCO, Nicolai

(21.XII.1913, Chișinău –
29.VII.1993, Chișinău),
poet, prozator,
dramaturg, eseist,
traducător.

Este fiul Mariei (n. Leahu) și al lui Fiodor Costenco-Radzeiovski, funcționar la Cancelaria gubernială a Basarabiei. Rămas orfan de tată la vârsta de șase ani, își va petrece cea mai mare parte a copilăriei la țară, la bunicii dinspre mamă, răzeși din satul Cehoreni din preajma Orheiului. Primele clase le face la Chișinău. În 1928–1932 învață la Liceul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din același oraș. Având rezultate bune la învățătură, C. își depune dosarul la liceul militar din Chișinău și trăiește deziluzia de a nu fi acceptat. Va urma cursurile Facultății de Drept a Universității din Iași (1932–1936), concomitent fiind înscris la Facultatea de Litere (limbi străine). Primele versuri îi apar în anii studenției, în 1932 fiindu-i publicate în „Cuvântul liber” de la București, însoțite de o scurtă introducere semnată de Demostene Botez. Din 1934, ca redactor-prim (director fiind Pantelimon Halippa), se va afla în echipa care conduce „Viața Basarabiei”. Acum semnează poezii, eseuri, articole, fragmente din cărțile în curs de apariție, traduceri, practică și critica de întâmpinare, scrie despre cărțile colegilor săi de breaslă. Debutul editorial este marcat de placheta *Poezii*, apărută în 1937. În 1940 devine secretar general al Societății Scriitorilor din Basarabia,

înființată la Chișinău, al cărei președinte e ales Pantelimon Halippa. La revista „Viața Basarabiei” va activa până în 1940, când publicația își încetează apariția. Refuzând să se refugieze în România, unde se aflau ceilalți membri ai familiei, C., ispitit „de felul nou de viață preconizat de știința lui Lenin”, rămâne la Chișinău. În martie 1941 este primit în Uniunea Scriitorilor Sovietici din Moldova. Este angajat șef al secției literare la Teatrul Moldovenesc de Stat, transferat din Tiraspol la Chișinău. Nu peste mult timp, înțelegând politica oficială, va lua atitudine, ceea ce îl va costa libertatea: la 23 iunie 1941, învinuit de antisovietism, este arestat și deportat în Siberia, dincolo de Cercul Polar (la Dudinka și Norilsk, în peninsula Taimîr). În 1953, după moartea lui Stalin, i se va permite să plece din Siberia, dar nu va avea dreptul de a locui în orașul natal, în care revine definitiv abia după cincisprezece ani de la arestare, în 1956. E angajat consultant la Uniunea Scriitorilor, unde va rămâne până în 1964. Își reia activitatea, publicând numeroase cărți de poezie, romanul *Severograd* (I–II, 1963–1970), culegerea de nuvele *Norocul omului* (1966), piesa *Serghei Lazo* (1967), o versiune scenică a nuvelei *Bătrâna Izerghil* după Maxim Gorki, câteva traduceri: din F.M. Dostoievski (*Crimă și pedeapsă*), din Homer (*Iliada*), din Dante (*Vita Nuova*), din Charles Baudelaire, Ivo Andrić, François Villon, Alexandr Pușkin, Mihail Lermontov, Alexandr Blok, Aleksei Tolstoi, Serghei Esenin, Evgheni Evtușenko ș.a. De menționat că în 1975 transpune din latină *Descriptio Moldaviae* de Dimitrie Cantemir. În perioada interbelică C. scrie la „Cuvântul liber”, „Pagini basarabene”, „Moldavia”, „Cuvânt moldovenesc”, „Itinerar”, „Gazeta Basarabiei”, iar după 1956 publică în „Nistru”, „Cultura”, „Literatura și arta”, „Codrî”, „Literaturnaia gazeta”. A mai semnat Rafail Radiana și N.E.C. I s-au acordat mai multe distincții, între care Premiul Uniunii Scriitorilor din URSS (1976), Premiul de Stat pentru volumul *Poezii și poeme* (1983), titlul Scriitor al Poporului (1990), iar în 1992 a fost ales membru de onoare al Academiei de Științe a Republicii Moldova.

La C. traseul vieții este sinuos, peste destinul dramatic al omului suprapunându-se drama românilor de la est de Prut. Dar el pare că ilustrează poate cel mai complicat destin al scriitorului basarabean din secolul al XX-lea. Autocaracterizându-se, C. afirmă, în memoriile intitulate *Povestea vulturului* (1998), că în perioada activității la „Viața Basarabiei” era un continuator al „vechiului curent țărănesc,

promovat de revista «Sămănătorul» și colaboratorii ei, «sămănătoriști Vlahuță, Coșbuc». Își va exprima permanent simpatia față de răzeși, față de firea lor independentă, din această pătură făcând parte și bunicii săi dinspre mamă. În volumele publicate în perioada interbelică – *Poezii*, *Cleopatra* (1939), *Ore* (1939), *Elegii păgâne* (1940) – scrisul său, pe care și-l caracterizează drept „ermetic, simbolist”, se înscrie în ceea ce domina în acel moment literatura, dar păstrând încă memoria câștigurilor anterioare. În *Elegii păgâne*, oscilând încă între simbolism și parnasianism, C. se fixează asupra unor motive de largă circulație, pe care le apropie de motive familiare lui, legate de satul basarabean. Parcul, grădina, peisajul, venind pe filieră verlainiană, spleenul, nevroza se împletesc cu imaginea unui spațiu rural tradițional. Dubla natură a imaginarului se desfășoară între spiritul local și jocul cu iluziile și mistuitoarea chemare a altor lumi, poetul autodefinindu-se ca „o oază de mister într-un spațiu de lumină”. Adept al așa-numitului „regionalism fără sorți de izbândă”, deschis în același timp spre mișcările literare europene, C. va promova în articolele publicate în „Viața Basarabiei” un program privind menirea scriitorului basarabean pus în fața necesității arderii etapelor: „Noi trebuie dintr-odată să creăm și pentru clasici, și pentru romantici, și pentru parnasieni, sămănătoriști, poporaniști, moderniști, și pentru cei cu tendințe sociale”. La înființarea Societății Scriitorilor din Basarabia va menționa că specificul trebuie promovat „fără a-l rupe din sânul familiei latine românești”. Nu peste mult timp va fi judecat pentru agitație antisovietică, propagarea alfabetului latin, înlocuirea limbii moldovenești cu limba română și nerecunoașterea realismului socialist. Spirit cultivat, va continua, și în Gulag, după restabilirea relațiilor cu ai săi, să solicite cărți, discuri cu muzică populară românească. Inspirată de crezul „Sunt cetățean al Țării Poeziei”, lirica postbelică a lui C. păstrează legătura cu universul rustic, versurile lui viforoase și deopotrivă strunite remarcându-se printr-o virtuozitate tehnică inconfundabilă. C. își dezvăluie adevărata fire în paginile incluse, postum, în *Povestea vulturului* și în cartea intitulată *Din bezna temniței (Scrisori din gulag)* (2004). Prima, alcătuită din amintiri, o începe în octombrie 1955, iar a doua cuprinde corespondența cu familia sa aflată la București (mama, tatăl vitreg și fratele dinspre mamă) și cu Dominte Timonu. *Povestea vulturului*, axată pe calvarul deportării,

denunță pas cu pas mecanismul totalitarismului, atacul necruțător împotriva integrității individului. Episoadele derulează arestarea, drumul cu trenul groazei spre Siberia, traseul sinistru traversând gări bombardate, filmul dramatic al unor tabere de femei, copii și bătrâni porniți pe drumul bejeniei. Pe de altă parte, se află în carte și o istorisire detaliată a copilăriei, presărată cu întâmplări legate de viața la țară, la bunicii materni, și de cea de la oraș. Relațiile cu cei apropiați, cu mama în primul rând, amintirile despre tatăl său, sumare și marcate de trauma despărțirii, plecarea de acasă și aventurile ce urmează sunt povestite cu lux de amănunte și detalii semnificative despre lumea aceluia timp. După revenirea din Siberia, atât poezia, cât și proza lui C. poartă un timp semnele reconvertirii la un alt fel de scriere. Astfel, romanul *Severograd* se conturează ca o scriitură distantă și voit obiectivă, orientată să „corijeze” istoria pentru a justifica prezentul, autorul recurgând la deghizarea autobiografiei. La prima vedere, protagonistul, Costea Moldovanu, nu pare apăsător de singurătate, se luptă cu el însuși și nu acceptă condiția de învins, stihurile naturii, viscolul fiind o metaforă obsedantă a Gulagului. În corespondență C. afirmă că există o similitudine psihologică între sine și Martin Eden din romanul lui Jack London, deși în *Severograd* își construiește identitatea într-o narațiune organizată în așa fel încât imaginea protagonistului să corespundă realității din anii în care e scris romanul. De altfel, echivalența între autor și om poate fi pusă la îndoială, elementele biografiei proprii fiind prezentate diferit în lirică, în roman, în memorii și în corespondență.

SCRIERI: *Poezii*, Chișinău, 1937; *Cleopatra*, Chișinău, 1939; *Ore*, Chișinău, 1939; *Elegii păgâne*, Chișinău, 1940; *Poezii alese*, Chișinău, 1957; *Poezii noi*, Chișinău, 1960; *Poezii*, Chișinău, 1961; *Luci, soare, luci!*, Chișinău, 1963; *Versuri*, Chișinău, 1963; *Severograd*, I–II, Chișinău, 1963–1970; *Norocul omului*, Chișinău, 1966; *Prometeu*, Chișinău, 1966; *Versuri*, Chișinău, 1966; *Mugur mugurel*, Chișinău, 1967; *Poezii și poeme*, Chișinău, 1969; *Tărie*, Chișinău, 1972; *Neamul*, Chișinău, 1973; *Poeme*, Chișinău, 1973; *Scrisori*, I–II, pref. Vasile Badiu și Anatol Gavrillov, Chișinău, 1979; *Euritmii*, Chișinău, 1980; *Poezii și poeme*, Chișinău, 1983; *Euritmii*, pref. Ion Ciocanu, Chișinău, 1990; *Coroana cu aripi de erete*, Chișinău, 1995; *Versuri*, Chișinău, 1995; *Povestea vulturului*, Chișinău, 1998; *Elegii păgâne*, îngr. Costache Costenco și Vasile Malanețchi, Chișinău, 1998; ed. 2, București–Chișinău, 2003; *Libertăți (versuri inedite)*, Chișinău, 2003; *Din bezna temniței (scrisori din gulag)*, Chișinău,

2004; *Urmașilor*, Chișinău, 2007; *Epigrame și alte versuri umoristico-satirice*, pref. Vasile Malanetchi, Chișinău, 2011. **Traduceri:** M.I. Lermontov, *Demonul*, în *Poezii*, Chișinău, 1961; Aleksei Tolstoi, *Pagini alese*, Chișinău, 1961; F.M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, Chișinău, 1971; Dante Alighieri, *Viața nouă*, Chișinău, 1971 (în colaborare cu Nicanor Rusu); Ivo Andrić, *Podul de peste Drina*, Chișinău, 1972; Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, pref. Vasile Coroban, Chișinău, 1975; Evgheni Evtușenko, *Versuri*, Chișinău, 1975; Homer, *Iliada*, Chișinău, 1978.

Repere bibliografice: Sergiu Matei Nica, „Dumnezeu” în *lirica basarabeană*, VBA, 1939, 11–12; George Meniuc, „Ore”, „Bugeacul”, 1939, 8–10; Gheorghe Chira, *Nicolai Costenco*, în *Profiluri*, 298–308; George Meniuc, *Oglinzi fermecate*, „Nistru”, 1975, 2; Anatol Gavrilov, *Conștiința epicului*, LA, 1979, 12 aprilie; Vasile Coroban, *Trăire în poezie*, LA, 1984, 6 septembrie; Victor Teleucă, *Tragismul unei demnități sau Demnitatea singurătății*, „Basarabia”, 1991, 4; Eliza Botezatu, *Sunt crainic la răspântii*, „Basarabia”, 1992, 12; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 172–173; Ciocanu, *Lit. rom.*, 47–56; Eleonora Hotineanu, *Lirica interbelică din Basarabia și poezia franceză modernă*, București, 2001, 134–136, 139–141; Burlacu, *Lit. rom. Basarabia*, 95–97; Eugen Lungu, *Raftul cu himere*, Chișinău, 2004, 140–147; *Mică encicl.*, 201–218; Nicolae Bilețchi, *Analize și sinteze*, Chișinău, 2007, 179–211; Ion Ciocanu, *Nicolai Costenco epistolist*, RLSL, 2007, 1–2; Dumitru Crudu, *Două cărți, două perspective diametral opuse*, CF, 2007, 8; Dolgan, *Poezia*, 302–319; *Dict. Chișinău*, 171–174; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 56–65; Iurie Colesnic, *Timp și istorie. Autori de la „Viața Basarabiei”*, Chișinău, 2011, 89–97. **A. Bn.**

COSTIN, Calistrat (30.I.1942, Bacău), poet, prozator. Este fiul Emiliei (n. Bălăiță) și al lui Alexandru Costin, subofițer. A studiat filologia la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași între 1960 și 1965. A fost asistent universitar la Institutul Pedagogic din Târgu Mureș și la cel din Bacău, redactor la cotidianul „Informația Harghitei” și la revista „Ateneu”, director al Teatrului „G. Bacovia” și al Teatrului de Animație „V. Alecsandri” din Bacău. A debutat în presă în 1966 cu articole de critică literară, și editorial în 1974 cu volumul de poezie *Planete*. A mai colaborat la „Tribuna”, „Convorbiri literare”, „Orizont”, „Cronica”, „Luceafărul”, „Steaua”, „Vatra”, ș.a. În 1988 i se acordă Premiul „G. Bacovia” pentru poezie.

Volumul de debut al lui C., *Planete*, și următorul, *Augusta lumină* (1976), sunt marcate de ideologia epocii: cultul țării, o imemorială Dacia Felix, cultul pământului-mumă, al strămoșilor, al „rădăcinilor” tracice. Se disting câteva dominante

tematice și stilistice: prelucrarea filonului popular (motive, tipar prozodic, limbaj arhaizant), înclinația spre jocul verbal, senin ori grav, lirismul suav al poemelor de dragoste, tendința spre simplificare și abstractizare a limbajului în poemele reflexive. Reușită este *Cavalcada gerului* (*După un motiv folcloric*), ce dezvoltă motivul șarpelui într-o construcție de o muzicalitate incantatorie. Timpul și moartea, „taina” trecerii, iluzia, dualitatea omului, a poetului și a poeziei sunt temele din *Elementul „lume”* (1978). Versurile din *Satiră duhurilor mele...* (*Parodii și nu prea*) (1980) constituie o răspântie în scrisul lui C., în sensul apropierii de lirica optzecistă, prin adoptarea unui limbaj prozaic, anecdotic, colocvial, ironic și autoironic. Timpul, moartea, dualitatea lumii rămân teme predilecte, dar percepute din perspectiva unui spectacol factice, tragicomic. În *Declinul elegiei* (1983) ochiul-spectator surprinde iluzia, „farsa”, pretutindeni în „teatrul lumii”. *Scrisori* (1988) și *Uite viața, nu e viața!* *Poezii de lume* (1992) se concentrează în jurul încercării de definire a cuvântului, în arte poetice de inspirație folclorică (*Elegia șarpelui*) sau optzecistă (*Problema poeziei*). Trebuie remarcat eclectismul cărților publicate în anii '90: elemente livești, ludice, intertextualism, o sintaxă elaborată (paranteze, explicații retorice etc.) apar alături de versuri de dragoste simple, melodioase, unele de inspirație folclorică, altele în gen arghezian. Volumele publicate după 2000 ezită între cinismul parodic sau dezabuzat al reflecției socio-morale ori existențiale și facilitatea „poemelor de pahar”, de o amară sau jucăușă veselie. Romanele *La Răspântii* (1979), *Arșița* (1981), *O anume fericire* (1989) abordează teme precum necredința (personajul principal se numește Toma Toma), ratarea, boala, nebulia, înglobând și tema socială. *La Răspântii* și *Arșița* (continuarea celui dintâi) sunt romane eteroclite, simbolice și poetice, dar și cu elemente realiste și de observație socială, cu ample dialoguri pe teme filosofice, ultimul cu o tramă polițistă. *O anume fericire* insistă asupra problemei cuplului și a libertății umane. Narațiunea, în genere fluentă, preia rețeta de succes a romanului anilor '80, în speță pe cea a lui Marin Preda din *Cel mai iubit dintre pământeni*.

SCRIERI: *Planete*, Iași, 1974; *Augusta lumină*, București, 1976; *Despre voință*, București, 1977; *Elementul „lume”*, București, 1978; *La Răspântii*, Iași, 1979; *Satiră duhurilor mele...* (*Parodii și nu prea*), București, 1980; *Arșița*, Iași, 1981; *Declinul elegiei*, București, 1983; *Scrisori*, București, 1988; *O anume fericire*, Iași, 1989; *Uite viața, nu e viața!* *Poezii de lume*, Iași, 1992; *Zodiacul în doi peri...*, Iași, 1995;

Legământ de eternă neuitare! (în colaborare cu Alex. L. Iosif), Bacău, 1996; *Lume, lume și iar lume!*, București, 1997; *Închis... pentru inventar*, Bacău, 1998; *Și totuși... nu se mișcă*, Bacău, 2002; *Soare cu dinți. Miniaturi (în haiku și tanka)*, Bacău, 2002; *Restu-i otravă!: Umor(uri) poeticești*, Bacău, 2004; *Bârfitor la colț de univers...*, Bacău, 2006; *Distracție de fiare*, Iași, 2007; *Om fi greșit galaxial*, Bacău, 2010. **Traduceri:** Tristan Tzara, *Fuga*, Bacău, 1996; Pierre Morency, *Cuvinte hoinare în noapte*, Bacău, 2000.

Repere bibliografice: Ulici, *Prima verba*, I, 74–76; Mihai Coman, *Orizontul esențelor*, LCE, 1978, 37; Adrian Popescu, *Volume de poezie la Editura Eminescu*, ST, 1979, 4; Constantin Hârlav, „Elementul «lume»”, ST, 1979, 6; Ion Bogdan Lefter, „Satiră duhurilor mele...”, LCE, 1980, 27; Sorin Pârnu, „Arșița”, CL, 1982, 2; Emil Nicolae, *Poetul și măștile sale*, CNT, 1989, 22; Alex. Ștefănescu, *Versuri din perioada de tranziție*, RL, 1992, 25; Vasile Spiridon, „Uite viața, nu e viața!”, ATN, 1992, 7; Vlad Sorianu, *Un Petronius salvat*, ATN, 1999, 4; Ion Arieșanu, *Privind prin cărți în nopți tăcute*, O, 2001, 10; Cristian Livescu, *Calistrat Costin, de la satiră la alegoria jovială*, CL, 2009, 1. **R. D.**

COSTIN, Jacques G. (13. IV. 1895, București – 22. XII. 1971, Paris), prozator, publicist, traducător. Este fiul Rebecăi și al lui David Goldschlager; sora sa, Clara, a fost a doua soție a artistului plastic Marcel Iancu. Urmează la București Liceul „Mihai Viteazul” și face studii de drept, fără a practica avocatura. Apropiat de gruparea predadaistă Marcel Iancu–Ion Vineă–Tristan Tzara, debutează în ziarul „Seara” (august 1914) cu schița satirică *Nocturnă*. În anii următori colaborează cu articole politice și de opinie la reviste apropiate lui N.D. Cocea („Facla”, „Chemarea”, „Depeșa”, „Arena”, „Rampa”). În timpul refugului la Iași semnează cu pseudonimele Costin

Tristan Tzara, M.H. Maxy, Ion Vineă și Jacques Costin

Kurt și G. În 1922 devine unul dintre membrii grupării constructiviste de la „Contimporanul”, unde publică, timp de un deceniu, articole, cronici muzicale și proze ludice. Cele din urmă vor alcătui, în 1931, alături de două texte apărute în „Tiparnița literară” și de altele inedite, sumarul singurului său volum antum, *Exerciții pentru mâna dreaptă și Don Quichotte*. Spre sfârșitul anilor '30 C. organizează la Budeni, lângă Comana, în județul Giurgiu, împreună cu Marcel Iancu, o fermă destinată tinerilor sioniști evrei pregătiți să învețe agricultura în vederea plecării în Palestina. Potrivit mărturisirilor lui Mihail Sebastian și ale lui F. Brunea-Fox, în timpul rebeliunii legionare din București un grup de „cămăși verzi” pătrund în casa părinților lui C. și, negăsindu-l pe el, îl ucid pe fratele său Mișu. Refugiat din calea persecuțiilor rasiale, trăiește o vreme la Paris. După încheierea războiului, în 1946 se întoarce în România. În acest an și în următorul publică în „Revista Fundațiilor Regale” o suită de secvențe din ciclul *Plăcerile câmpului*. Compozițiile, fals bucolice, justifică pe deplin eticheta atribuită de G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*: „Jules Renard tratat în maniera Urmuz”. După instaurarea comunismului, C. lucrează ca traducător la Cooperativa Dactilografia din București și, ca mulții alții în anii '50, face traduceri, singur sau în colaborare, din literatura de limbă rusă (I.S. Turgheniev), franceză (Victor Hugo, Paul Eluard, Anatole France ș.a.). În 1959 e anchetat în procesul Milița Petrașcu–Mihai Andricu pentru discuțiile săptămânale purtate într-un grup de artiști din care mai făceau parte Dora Massini (solistă a Operei Române) și pictorul Alexandru Mazilescu. Va fi eliberat după două săptămâni de detenție și după ce redactează o declarație de autoincriminare. Un volum de fabule intitulat *Fluturile vrăjitor*, predat în 1958 Editurii Tineretului, nu mai apare. În 1960 C. pleacă definitiv din țară cu destinația Franța. Stabilit la Paris, colaborează la radiodifuziunea franceză cu scenarii dramatice și compune scurte piese de teatru, cum ar fi *Pile et face ou La Poutre et la paille* (1970). În numărul din ianuarie–februarie 1965 al revistei „Les Lettres nouvelles” semnează o prezentare a „precursorilor români ai suprarealismului”, ilustrată cu două texte ale lui Urmuz traduse de Eugen Ionescu. Împreună cu Claude Sernet s-a îngrijit de prelucrarea unor traduceri primite din București pentru *Anthologie de la poésie roumaine*, realizată de Alain Bosquet și apărută în 1968, cu o prefață de Șerban

Cioculescu. Potrivit lui Al. Mirodan, au rămas de la **C.** mai multe manuscrise, între care *Le Congrès des balles* (piesă-film), *Le Magnifique illusionné ou Les idées d'un héros* (scenariu de film) și *Paradisul copiilor* (scenariu de film în limba română).

Compuse „en marge des vieux livres” ca adaptări avangardiste ale unor scrieri clasice, prozele lui **C.** din *Exerciții pentru mâna dreaptă și Don Quichotte*, debitoare lui Urmuz, fumiștilor francezi sau clovneriilor lui Jules Laforgue, sunt grupate în patru secțiuni. Prima ipostaziază comic, pe filiera caracterelor labruyeriene, categorii umane, animale sau vegetale, animate sau inanimate (*Cismarul, Câinele, Pisica, Porcul, Trenul, Plopul, Steleleș.a.*) sub forma unor prozopoeme funambulești și aforistice (de pildă, *Câinele*: „Capitalist înăscut prin limbă și coadă; exploatează vanitatea și mila; ațâță literatura domestică”). În secțiunea *Încercări pentru reabilitarea moralității în fabulele regretatului La Fontaine* fabulele în speță sunt „corectate”, cu umor fin, ca „deziluzii optice”. *Diez și becar* adună texte radical-experimentale, puneri în pagină lettriste, șarje mitologice (*Dărâmarea Cartaginei*), jocuri cu convențiile de gen (*Jurnal de baltă. Memoriul unei fete din We-Hai-Wei, Bârna și paiul. Proiect de roman pentru sfârșitul săptămânii engleze*), iar *De viris illustribus* aplică același tratament pseudomoralist unor figuri ale Antichității eline (Mithridate, Arhimede, Jupiter). În finalul volumului e adaptat spiritual, în treizeci de pagini, dar pe o formulă mai închegat narativă, romanul lui Cervantes. Livrescul rafinat al acestor scrieri pseudodidactice și „absurdiste” prefigurează metaliteratura parodică a Școlii de la Târgoviște; ele constituie, în fond, niște paradoxale omagii iconoclaste aduse tradiției canonice. O *Addenda* a unei ediții îngrijite de Geo Șerban (2002) recuperează pagini din „Contimporanul”, „Facla” și „Reporter”: cronici muzicale, prezentări de carte și expoziții, profiluri „costiniene” în formă și admirative în fond lui F. T. Marinetti și lui Virgil Madgearu, o farsă dedicată viorii (*Criza sacăzului*) și un profil retrospectiv al „Contimporanului”, prezentat sub semnul „nobilei fronde” și al moderației ecumenice, dar și mai multe fragmente de proză din seria intitulată *Plăcerile câmpului*.

SCRIERI: *Exerciții pentru mâna dreaptă și Don Quichotte*, cu un portret și cinci desene de Marcel Iancu și un desen de Milița Petrașcu, București, [1931]; ed. îngr. și postfață Geo Șerban, introd. Ov. S. Crohmălniceanu, Pitești, 2002. **Traduceri:** I.S. Turgheniev, *În ajun*, București, 1951 (în colaborare cu Suzi Mundreanu); Victor Hugo, *Mizerabilii*,

I–V, București, 1954–1955 (în colaborare cu Lucia Deme-trius și Tudor Mănescu); Teru Takakura, *Cântecul porcului*; Joko Ota, *Până când?*, București, 1956 (în colaborare cu Gheorghe Voropanov); Jacques Rémy, *Dacă toți oamenii din lume...*, București, 1957; Paul Eluard, *Frații care văd. Scrieri despre artă*, I, București, 1957 (în colaborare cu Seli Braunstein); Anatole France, *Balul costumat*, 1958.

Repere bibliografice: Aderca, *Contribuții*, II, 261–264; Perpessicius, *Mențiuni*, IV, 62–65; Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, 266; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 822, *Ist. lit.* (1982), 906; Jacques G. Costin, ALR, 188–192; Mirodan, *Dicționar*, I, 409–414; Zamfir, *Poemul*, 376–382; Crohmălniceanu, *Evreii*, 88–95, 186–187; Geo Șerban, *Un profil: Jacques frondistul*, OC, 2002, 144; Dan Gulea, Jacques G. Costin, *avangardistul*, OC, 2002, 181; Constandina Brezu, *Traseul avangardistului Jacques G. Costin*, JL, 2003, 1–20; Cernat, *Avangarda*, 186–194; Manolescu, *Enciclopedia*, 201–202; Ion Pop, *Din avangardă spre ariergardă*, București, 2010, 140–148. **P. C.**

COSTIN, Lucian (pseudonim al lui Ion Gh. Costiniuc; 11.IX.1887, Lisaura, j. Suceava – 10.IX.1951, Caransebeș), poet, folclorist, publicist. Este fiul Marandei și al lui Gheorghe Costiniuc. Frecventează clasele primare la școlile din Tișăuți și Lisaura, după care urmează liceul la Suceava. Se înscrie la Facultatea de Geografie a Universității din Cernăuți, audiind, între 1910 și 1914, pe lângă cursurile acestei facultăți, și prelegeri de istorie, filosofie și limba română; între profesorii preferați se numără Sextil Pușcariu. După o specializare de doi ani la Viena (1914–1916), funcționează ca profesor de geografie la liceul pe care îl absolvise (1916–1918), unde intră în conflict cu uni-oniștii bucovineni, fiind acuzat de sentimente filoaustrice. **C.** pleacă din Suceava și, după scurte treceri ca profesor prin Oravița și Timișoara, se stabilește la Caransebeș, ca profesor titular definitiv al Liceului „Traian Doda”. A fost membru al Societății Scriitorilor Români, al Societății Regale de Geografie și, în urma publicării unor studii de geografie și de geologie, membru al Academiei Germane din München. A întemeiat și a condus revista „Banatul literar” (1934–1938).

C. debutează cu poezii mărunte și articole despre folclor în 1906, continuând să colaboreze susținut la un număr relativ mare de periodice, între care „Drapelul” (Lugoj), „Izvorașul”, „Șezătoarea”, „Foaia diecezană” (Caransebeș), „Tudor Pamfile”, „Neamul românesc”, „Conștiința națională” (Craiova). Publică, între 1925 și 1933, numeroase broșuri cuprinzând culegeri de folclor bănățean, majoritatea în colecția „Biblioteca folcloristică a Banatului”, al cărei director era. În zona acelorași preocupări se situează și două lucrări de

dimensiuni mai mari, *Graiul bănățean* (I–II, 1926–1934) și *Studii asupra folclorului bănățean* (I, 1930). Prima se ocupă de „dialectul bănățean” și conține și un glosar ce explică un mare număr de termeni regionali. Cea de-a doua intenționează o abordare a morfologiei și esteticii folclorului din zona de vest a țării, cu referiri la principalele direcții tematice și cu prezentarea aplicată a două specii, balada și ghicitoriile. Rezultatul acestor constante preocupări pentru folclorul din Banat este de redusă valoare științifică, C. dovedindu-se mai degrabă un entuziast și mai puțin un cercetător informat și dotat cu spirit de discernământ. Alt excurs, declarat de estetică literară, *Câteva note despre inducția poetică* (1930), avansează, într-o argumentare naivă, puncte de vedere personale asupra „stării de poezie”. C. este și autorul unor volume de beletristică, dintre care două cuprind amintiri și foiletoane sub titlul *Din viața scriitorilor* (1937), iar celelalte adună aproape toate versurile publicate în periodice: *Cântecele mele* (I–II, 1922–1924), *Privești și reverii* (1929), *Astrale* (1931), *Muguri* (1935), *Peisagii și simfonii* (1936), *De prin secolii...* (1936). Convingerea lui C., mărturisită în paginile intitulate *Din viața scriitorilor*, este că el oferă literaturii române replica lirică a prozei sadoveniene, ceea ce îl face să se considere „unic” în ceea ce privește „savoarea graiului vechi” folosit în poeme. Sunt însă exerciții modeste, elanului cu care se apropie de tematica istorică, religioasă, filosofică sau socială corespunzându-i doar în neînsemnată măsură performanța artistică. C. cultivă o poezie închinată pământului și permanențelor istoriei (*Privești și reverii*), abordează meditația religioasă, pastelul și lirica de dragoste (*Peisagii și simfonii*), discursul cu pretenții filosofice, alimentat de reflecția referitoare la infinitul timpului și spațiului (*Astrale*). Mânuieste un vers fără calități poetice notabile, în care apar tendințe de adoptare a unor forme prozodice îndrăznețe, anulate însă de platitudinea imaginilor și a simbolurilor sau de rigiditatea declarativă a sentențelor. C. a semnat și două traduceri: comedia într-un act *Trei pălării de damă* de Paul Siraudin și A. Brentano (1926) și *Tălmăcirii din liricii germani contemporani* (1926), o antologie cu versiuni mediocre din versurile a peste șaizeci de poeți.

SCRIERI: *Cântecele mele*, I–II, București, 1922–1924; *Graiul bănățean*, I–II, Timișoara, 1926–1934; *Privești și reverii*, Timișoara, 1929; *Studii asupra folclorului bănățean*, I, Timișoara, 1930; *Câteva note despre inducția poetică*, Timișoara, 1930; *Scriitorul bănățean Mihail Gașpar*, Craiova, 1930; *Astrale*, Craiova, 1931; *Muguri*, Craiova, 1935; *De prin*

secolii..., Craiova, 1936; *Peisagii și simfonii*, Craiova, 1936; *Din viața scriitorilor*, I–II, București, [1937]; *Monografia satului Lisaura* (în colaborare cu Gh. Mihaș), Suceava, 1939; *Activitatea poetică a scriitorului Ioan Alex. Bran-Lemeny*, Craiova, 1944. **Culegeri:** *Mărgăritarele Banatului Mare*, Timișoara, 1925; *Basme, istorioare, legende și anecdote*, București, 1926; *Balade*, Timișoara, 1927; *Basme și istorioare*, Timișoara, 1927; *Doine și romanțe, balade, legende, strigături la joc*, Timișoara, 1927; *Legende*, Timișoara, 1927; *Snoave*, Timișoara, 1927; *Anecdote din popor pentru popor*, Timișoara, 1928; *Balade bănățene*, Craiova, 1938; *Ghicitoriile bănățene*, Craiova, 1941; *Anecdote, snoave, legende*, Craiova, f.a. **Traduceri:** Paul Siraudin și A. Brentano, *Trei pălării de damă*, București, 1926; *Tălmăcirii din liricii germani contemporani*, Timișoara, 1926.

Repere bibliografice: Călinescu, *Opere*, I, 494–495; Perpessicius, *Opere*, XII, 518; Al. Bran-Lemeny, „*Astrale*”, „*Năzuința*” (Brașov), 1931, 3–6; Traian Mateescu, „*Astrale*”, „*Provincia literară*”, 1932, 2; Stelian Segarcea, „*Peisagii și simfonii*”, „*Progresul*”, 1939, 70; Gh. Lică-Olt, *Scriitorul Lucian Costin*, Caransebeș, 1945; Ciopraga, *Lit. rom.*, 200; Bârlea, *Ist. folc.*, 433–434; Rachieru, *Poeți Bucovina*, 119–120; Satco, *Encicl. Bucovinei*, 275–276; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 275–276; Maria Gherghuță, *Lucian Costin publicist*, Lugoj, 2010. **C.P.**

COSTIN, Miron
(1633, Iași – 1691,
Roman), cronicar, poet,
traducător.

S-a născut în familia unui boier foarte bogat, Ion (Iancu) Costin, fost conducător de armată (hatman). Mama, Safta Scoarțes, era nepoata domnitorului Miron Barnovschi. Angajat politic față de dinastia Movilă, Iancu s-a refugiat în Polonia la urcarea pe tron a lui Vasile Lupu, adversar al Movileștilor. În 1636 el și primii trei fii ai săi, între care și Miron, au primit titlul de nobil polon cu blazon. C. își face studiile la Colegiul iezuit din Bar, un orașel situat în sudul regatului polon. Programul de studii umaniste, în limba latină (istorie, geografie, logică, retorică, literatură antică, cunoștințe de teologie etc.) a fost finalizat în 1652, cum era obiceiul, cu participarea la o campanie militară. Din această perioadă datează

apropierea de viitorul rege Jan Sobieski. În 1653, în ultimul an al domniei lui Vasile Lupu, C. se întoarce în Moldova însoțit de frații săi. Sunt atestate documentar demersurile lui diplomatice, moldo-polone, în slujba acestui domnitor. Prin căsătoria (1668) cu Ileana Movilă își întărește privilegiile feudale rămase de la tatăl său. Ca dregător în Divanul Domnesc, după 1660 urcă treptat în rang, de la pârcălab de Hotin la mare comis (1664), mare vornic al Țării de Sus (1667) și mare vornic al Țării de Jos (1669) până la mare logofăt (1675). Paralel, a susținut diplomatic cauza Moldovei în solii dificile cu turcii, ungurii, polonezii și italienii. Era considerat cel mai bun vorbitor de limbă latină din Moldova timpului, de aceea a intermediat legăturile cu iezuiții italieni veniți aici să constate starea comunităților catolice. Copiii lui au învățat latina cu iezuitul Renzi, așa încât al doilea fiu, Nicolae Costin, cronicar și el, va traduce după versiunea latină cartea de morală princiară a lui Antonio de Guevara, *Ceasornicul domnilor*. În 1683, după asediul Vienei, C. pleacă de teama turcilor în Polonia. Rămâne acolo până în 1686, interval în care își va scrie ultimele lucrări. În repetate rânduri el și-a „pus capul pentru țară” (Ion Neculce) contra abuzurilor financiare ale lui Constantin Cantemir și a rău-sfătuitorilor acestuia, ceea ce l-a aruncat într-un grav conflict cu domnia. Convingerile lui politice filopolone, rectitudinea, replicile memorabile în apărarea libertății țării îi provoacă suspiciuni domnitorului. Considerat un cărturar incomod pentru puterea filoturcă, „prea bun la voroave”, Constantin Cantemir, la sfatul vistiernicului grec Iordache Ruset, poruncește, în decembrie 1691, decapitarea cronicarului și a fratelui său, Velico.

Împreună cu scrierile stolnicului Constantin Cantacuzino, ale lui Nicolae Milescu și ale lui Dimitrie Cantemir, opera lui C. certifică existența umanismului românesc, în linia întârziată a latinismului european propagat spre estul continentului. Este primul nostru cărturar care scrie două cărți despre români și originea lor, într-o limbă străină (polona). Cu excepția acestor două lucrări, partea majoră a operei lui C. e scrisă în limba română. Modelul uman și cultural-politic al Antichității romane e adesea invocat, iar latinitatea e trăită ca stare de spirit. În cronologia scrierilor sale, cea dintâi e *Viața lumii* (1673), o poemă meditativă, rămasă în manuscris până în 1866, când a fost publicată de B.P. Hasdeu în

revista „Satyrul”. Poema a circulat însă în copii manuscrise. Conștiința finitudinii ființei reappare obsesiv la C., în versuri și în nararea istoriei umanității moldave de la începutul secolului în care a trăit. Având „simțul sublim al destinului” (G. Călinescu), el a fixat această idee, la nivelul culturii scrise, în varii forme. Semnificația umană universală conținută în titlul *Viața lumii* se întregeste prin alte două elemente paratextuale: prefețele de inițiere a cititorului asupra a ceea ce este, în concepția lui C., poezia (cu exemple de epopei și imnuri sacre), ce sunt regulile prozodice (rima, măsura), tema (soarta și primejdiile care pândesc existența), arta lecturii etc. În text se recunosc deopotrivă urmele lecturilor din clasicii Antichității (Horațiu, Ovidiu), din *Biblie* (*Ecleziastul*, *Apocalipsa*) și din folclorul autohton. De la motto („Deșertarea deșertărilor și toate sânt deșarte”) până la ultimul vers („Ceriul de gândurile noastre bate jocurie”), compunerea în versuri, menită să demonstreze valențele poetice ale limbii române, e atinsă de aripa reflecției sceptice, recuperată în morala faptei bune, mântuitoare. Sunt dezvoltate motive poetice circulate în literatura antică și medievală, ca fragilitatea vieții, lumea înșelătoare, *fugit irreparabile tempus*, extincția universală de aspect apocaliptic, timpul și divinitatea, norocul, *ubi sunt...*, egalitatea în fața morții ș.a., toate modulând tema *fortuna labilis*. Termenii de comparație care sugerează trecerea sunt spuma mării, floarea, fumul, umbra, visul, părerea, apa, reîntâlniți mai târziu în poezia romantică, la Eminescu inclusiv, în prelucrări de nivel poetic superior. Sintetizarea atâtor motive dezvoltate independent în poezia antică și medievală e motivată de conștiința întârzierii literaturii române, astfel răscumpărată. Versuri stângace alternează cu altele armonioase, compuse în măsura de 12–13 silabe. Cezura cade elaborat, așa încât a doua jumătate a versului să nuanțeze, întărind, ideea („Trec zilele ca umbra, ca umbra de vară”). Rima împecheată e adesea studiată semantic („floare”, „trecătoare”; „lume”, „spume” etc.). Din retorica poemei, vag patetică, se degajă un discurs bine articulat pe ideea trecerii, necesare, a ființei și a extincției universale, asistată de puterea absolută a lui Dumnezeu. *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace, de unde este părăsit de Urechi vornicul de Țeara de Gios, scos de Miron Costin [...] în oraș în Iași, în anul [...] 1675* este o narațiune

istorică, gândită ca o carte de învățătură morală. *Predoslovia* indică starea de spirit a autorului marcat de „cumplitele vremi”, stare ce va imprima întregului text o tonalitate melancolică, accentuat reflexivă. Faptul obligă la o lectură mai curând literară, decât literală a textului. În prima parte – evocare (Mihai Viteazul, Movileștii ș.a.), în partea a doua – memorial (Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan ș.a.), lucrarea e scrisă sub presiunea conștiinței că „ceea ce povestești repede nu se întâmplă tot așa de repede”, deci narațiunea scrisă comprimă istoria reală. C. complică perspectiva povestirii, inserează dictoane-idei, încât evenimentele istorisite par exemple ce verifică și întăresc adevărurile universale. Aforismele extrase din gândirea antică, din folclor sau din sursă biblică, dimpreună cu numeroasele cugetări proprii constituie una dintre motivațiile clasicizării lui C. Meditația gravă și sancțiunea morală îl situează în linia, pornind de la Tacit, a povestitorilor istoriei. Structural un meditativ, cronicarul mută accentul de la evenimentul exterior la structura mental-psihologică a persoanei care îl făptuiește. Portretele realizează exclusiv imaginea interioară a personajelor, fără nici un indiciu despre aspectul fizic. După cum personajele-domnitori sunt înțelepți sau nu, credincioși sau nu, învățați sau nu, așa sunt și acțiunile lor. Uneori istoria îl contrazice. Gheorghe Ștefan e caracterizat drept „cap întreg, hire adâncă, cât poți spune că nasc și în Moldova oameni”, fără ca evenimentele provocate de el să fie pe măsura aprecierii cronicarului. De aici, concluzia: C. a inventat, în *Letopiseș...*, modelul uman ideal al înțeleptului (Radu cel Mare), sperând ca acest construct să provoace emulație. Înțelept sau nu, domnitorul e om, și prin ceea ce face merge în întâmpinarea destinului implacabil. În varii formulări, meditațiile melancolice pe tema sorții lunecoase revin ca un laitmotiv în povestire. Cronicarul are un acut simț al dramatismului în istorie. Povestește conflicte grave, trădări secrete, comploturi, otrăviri și alte stări de primejdie a vieții (boierii „umblau cu dzilele a mână”), virtuale scheme de drame istorice, numite de G. Călinescu „drame în miniatură”. Ca personaj dramatic ce evoluează spectaculos de la prosperitate și orgolioasă siguranță de sine la eșec umilitor, Vasile Lupu domină umanitatea istorisită în *Letopiseș...* Înclinația pentru descrieri de natură apare și ea în această scriere (invazia lăcustelor, comparația

între fenomene naturale și istorice). *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, datat 1686 (P.P. Panaitescu), este o istorie polemică a originilor poporului și limbii române, provocată de interpolările lui Simion Dascălul în cronica lui Grigore Ureche, ca și de unii istorici străini. Argumentarea în manieră umanistă, cu *nervus probandi*, se bazează pe cunoașterea limbii latine și a istoriei romane. Prefața, un text memorabil, comunică în stil patetic, bine temperat, îndoielile cărturarului asupra reușitei acestei ample reconstituiri. „Biruit-au gândul” pune capăt îndoielii, iar „Eu voi da sama de ale mele, câte scriu” este formula responsabilității. Și tot aici se află antologica frază de elogiu al „cetitului cărților”. Descrierea spațiului italic („raiul pământului”) e nostalgică și poetică, scrisă în stil afectiv (Ramiro Ortiz a tradus-o în italiană). E amintit fenomenul *translatio studii*, numind mutarea centrului vieții culturale, în perioada umanismului renescentist, din Grecia în Italia. Plecând logic de la prezentarea paralelă a împărăției romane și a Daciei, continuând cu războaiele daco-romane și cucerirea Daciei, cele șapte capitole ale cărții reconstituie procesul formării poporului nostru, până la organizarea statelor feudale românești. Pentru credibilitate sunt amintiți istoricii „Dion, Evtropii, Carion, Cavații, Bonfin-ungur” ș.a., precum și mărturii ale contemporanilor italieni, uimiți de asemănarea limbii și moravurilor la italieni și la români. Argumentele istorice și lingvistice sunt dublate de probele etnografice, toate înmulțite de Dimitrie Cantemir în monografia *Descriptio Moldaviae*.

VIATA

OPERA

- 1633** Se naște la Iași Miron Costin, fiul lui Ion (Iancu) Costin, mare hatman, și al Saftei Scoarțes, nepoata domnitorului Miron Barnovschi.
- 1634–1652** După urcarea pe tronul Moldovei a lui Vasile Lupu, Ion Costin (boier din anturajul fostului domnitor Moise Movilă) se refugiază cu familia în Polonia.
- 1636** Lui Ion Costin și celor trei fii ai săi li se acordă indigenatul și titlul de nobili poloni.
- 1647–1652** Studiază la Colegiul iezuit din orașul Bar.
- 1650** **vara** Tatăl său încetează din viață, urmat, nu peste multă vreme, de mama sa.
- 1652** Participă la bătălia de la Beresteczko împotriva cazacilor.
- 1653** Revine în Moldova.
Își începe cariera diplomatică, fiind trimis de domnitorul Vasile Lupu cu o solie în Polonia.
- 1657** Este trimis de domnitorul Gheorghe Ștefan cu o solie în Țara Românească, la Constantin Șerban. Este numit sluger.
- 1658** Se căsătorește cu Ileana Movilă, fiica lui Ioan Movilă, pretendent la tronul Moldovei; vor avea împreună zece copii (șapte fete și trei băieți).
august–octombrie Ia parte, cu un corp de oaste moldovenească, la o expediție militară turcească în Transilvania.
- 1659** Primește rangul de paharnic.
- 1660** Este numit pârcălab de Hotin (până în 1664). Se naște Nicolae, al doilea dintre copiii săi, viitorul cronicar.
- 1662** Domnitorul Istrate Dabija îl trimite în solie la regele Poloniei, Ioan Cazimir.
- 1664** Este numit mare comis, făcând astfel parte din Divanul Moldovei vreme de nouăsprezece ani. Va căpăta și alte ranguri boierești: mare vornic al Țării de Sus (1667), mare vornic al Țării de Jos (1669).

1671–1673

Traduce *Istorie de Crăiia Ungurească*, după *Origines et occasus Transsylvanorum* de Laurentiu Toppeltin de Mediaș, și *Graiul solului tătarăsc către Alexandru Machidon*, fragment din cartea lui Quintus Curtius Rufus *Historia Alexandri Magni regis Macedonum*.

1673

Scrie poema *Viața lumii*.

1674

Este trimis de domnitorul Moldovei Dumitrașcu Cantacuzino de două ori în Polonia și o dată la Constantinopol pentru a negocia pacea între turci și poloni; va fi primit de hatmanul Jan Sobieski.

1675

Este numit mare logofăt de către noul domnitor, Antonie Ruset, demnitate pe care o va deține până la sfârșitul anului 1683.

Termină de redactat, la Iași, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace, de unde este părăsit de Urechi, vornicul de Țeara de Gios*.

1677

Scrie în limba polonă *Chronika ziem moldawskich y multanskich*, cunoscută sub numele *Cronica polonă*.

1683

După asediarea Vienei de către turci, se refugiază în Polonia.

1684

Redactează *Historya polskimi rytмами o Wołoskiej Ziemi i Moltanskich*, cunoscută sub numele *Poema polonă*.

1686

Revine în țară. Noul domnitor, Constantin Cantemir, îl numește staroste în ținutul Putnei. E trimis într-o nouă misiune diplomatică la Constantinopol.

Scrie *De neamul moldovenilor; din ce țară au ieșit strămoșii lor*.

1690

Relațiile dintre Costinești și Constantin Cantemir devin tot mai încordate, mai ales după ce domnitorul moldovean încheie un tratat de alianță cu austriecii, ostili polonezilor.

1691

decembrie Învinuiți de participarea la un complot împotriva domnitorului, frații Velicico și Miron Costin sunt decapitați, Miron în apropiere de Roman, în timp ce era dus la Iași de oamenii stăpânirii; trupul neînsuflețit i-a fost transportat la moșia sa de la Barboși, unde a fost înhumat odată cu soția sa, moartă cu câteva zile înainte.

Pentru forma lucrărilor în limba polonă (în proză și în versuri), C. e revendicat de istoriile literare și de enciclopedia polonă, iar pentru conținutul lor aceste scrieri aparțin culturii române. *Chronika ziem mōldawskich y multanskich*, numită prescurtat *Cronica polonă*, a fost dăruită în 1677 unui nobil polon (Marc Matczynski), interesat, cum se deduce din prefața închinătoare, de originea romană a poporului și limbii române. Ascendența nobilă este, în concepția lui C., un scut salvator al personalității poporului nostru, încercat neconținut de vremuri „cumplite”. Dacia și cucerirea ei, descălecatul al doilea și denumirea „poporului moldovean și muntean” (îi adaugă pe macedoneni), limba, geografia și organizarea administrativă sunt problemele de fond. Se remarcă primul „dicționar etimologic” latin-român (aproape o sută de cuvinte din vocabularul de bază), secționat în substantive și verbe. *Historia polskimi rytmami o Wołoskiey Ziemi i Moltanskiey*, sub titlul prescurtat *Poema polonă*, închinată regelui Jan Sobieski, a fost scrisă în 1684, în timpul exilului în Polonia. Poate fi citită astăzi în traducerea liberă, integrală, a lui P.P. Panaitescu. „Muza sarmată” e invocată retoric, spre a scuza imperfecțiunea formei în tratarea unui subiect înalt. Intenția era de a-l convinge pe regele polon asupra nobleții de origine a românilor. Sub influență clasică, poema începe astfel: „Cânt țara-mi înlăcrămată și pe bieții locuitori” care au îndurat „scene de tiranie neroniană, prădăciuni, cruzimi de nepovestit”. Pe aceeași idee a antinomiei între bogăția de rai și nefericirea țării va fi construită la mijlocul secolului al XIX-lea poema *Cântarea României*. Elemente de mitologie clasică sunt intercalate printre informații istorice din sursele enumerate de autor. Conținutul nu e decât o variantă la *Cronica polonă*. Partea cea mai poetică e descrierea edenului moldav, văzut de Dragoș și suita lui cinegetică la trecerea Carpaților spre văile mănoase ale Siretului, Prutului și Nistrului. Opera de traducător a lui C. conține două titluri. *Istorie de Crăiia Ungurească* e prelucrată după *Origines et occasus Transsylvanorum* a lui Laurentiu Toppeltin de Mediaș, apărută la Lyon, în 1667. Voia să facă astfel cunoscută istoria căderii sub turci a acestei regiuni locuite prioritar de români. Prefața este interesantă pentru ideea umanistă a necesității cunoașterii istoriei. *Graiul solului tătarăsc către Alexandru Machidon* este transpunerea unui fragment din cartea lui Quintus Curtius Rufus, *Historia Alexandri Magni regis Macedonum*. Noima fragmentului, care motivează traducerea, e confruntarea între cucerit

(un înțelept) și cuceritor (forța). Îi mai sunt atribuite lui C. trei discursuri scrise în limba latină. Apelul la mitologie, la sensurile ei alegorice utile retoricii confirmă orientarea umanistă a cărturarului. Opera lui prefigurează direcții durabile ale culturii române, impune un stil narativ reflexiv, continuat de Mihail Sadoveanu – evocatorul istoriei –, iar în poezie afirmă o specifică acceptare melancolică a destinului uman. C. și-a dominat vremea, drept care N. Iorga a numit cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea „epoca lui Miron Costin”. Este un cărturar care a contribuit la diversificarea fondului culturii românești, orientând-o spre direcții care vor defini personalitatea ei viitoare.

Darul de scriitor al lui Miron Costin nu se mai nutrește din concretețea individuală a cuvintelor. Aceleași vechimi în lexic, puse acum în slujba unei mari stilistici, se sting. Miron observă sistematic, compune, și ceea ce iese de sub pana lui, mult mai puțin spontan, este rodul unei arte. El are lunga respirație epică, simțul sublim al destinului uman, meșteșugul patetic de a se opri din când în când să răsufle de greutatea faptelor și să le contemple de sus. [...] Deși abstractă, materia e împărțită în acte, cu tăieturi savante pe gestul cel mai dramatic. Nu mai avem de-a face cu o cronică, ci cu desfășurarea organică a unei epoci, în valuri mari [...]. De la sfârșitul domniei Lupului încolo, când Costin participă la evenimente, cronica e un adevărat roman plin de acele amănunte familiare care dau viață lucrurilor moarte.

G. CĂLINESCU

De la clasici Miron Costin a învățat scrutarea morală a ființei umane, meditația gravă asupra naturii și a destinului său, tendința de a scoate din faptul de viață observația generală, el fiind în cultura română cel mai eficient semănător de maxime, La Rochefoucauld al nostru. Istoricul este un moralist, care privește devenirea ca o revelație în timp a condiției umane, și un observator de caractere. [...] În comparație cu toți ceilalți croniciari români, Miron Costin impresionează imediat prin factura cultă, intelectualizată a exprimării și prin linia cu totul modernă a spiritului.

GEORGE IVAȘCU

SCRIERI: *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, publ. M. Kogălniceanu (*Cartea pentru descălecatul dintâi a Țării Moldovii și neamului moldovinesc*), în *Letopisișile Țării Moldovii*, I, Iași, 1852, 1–32, în *Cronicele României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*, I, București, 1872, 1–30; ed. îngr. Constantin Giurescu, București, 1914; ed. îngr. și pref. P.V. Haneș, București, 1936; *Letopiseșul Țării Moldovii de la Aaron Vodă, de unde este părăsit de Urechi vornicul de Țeara de Gios*, în *Letopisișile Țării Moldovii*, I, Iași, 1852, 211–235, în *Cronicele*

României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei, I, București, 1872, 243–373; ed. îngr. și pref. Ioan Șt. Petre, București, 1943; ed. (*Letopiseșul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace*), îngr. și pref. P.P. Panaitescu, București, 1944; *Descrierea Moldovei și a Țării Românești în trei cânturi, în versuri polone*, tr. și publ. B.P. Hasdeu, „Arhiva istorică a României”, 1865, partea I; *Viața lumii și Stihuri împotriva zavistiei*, publ. B.P. Hasdeu, „Satyrul”, 1866, 10; *Despre poporul Moldovei și al Țării Românești*, tr. B.P. Hasdeu, publ. M. Kogălniceanu, în *Cronicile României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*, III, București, 1874, 487–524; *Opere complete*, I–II, îngr. V.A. Urechia, glosar Lazăr Șăineanu, București, 1886–1888; *Cronica Țării Moldovei și a Munteniei. Cronica polonă*, tr. și îngr. Ioan Bogdan, în *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, București, 1895; *Chronicon Terrae Moldaviae ab Arone principe*, îngr. E. Barwinski, București, 1912; *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*, tr. și îngr. P.P. Panaitescu, București, 1929; *Cartea despre descălecătul dintâi – Letopiseșul Țării Moldovei*, îngr. Ion Pillat, București, 1933; *Cartea despre descălecătul dentâiu a Țării Moldovei și neamului moldovenesc. Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron Vodă, de unde este părăsit de Urechie, vornicul de Țara de Jos*, București, 1943; *Opere*, îngr. și pref. P.P. Panaitescu, București, 1958; ed. 2, I–II, București, 1965; *Opere alese*, îngr. și pref. Liviu Onu, București, 1967; *Letopiseșul Țării Moldovei, în Marii cronicari ai Moldovei*, îngr. și introd. Gabriel Ștrempel, București, 2003.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit.* XVIII, II, 460–481; Iorga, *Ist. lit.*, I, 315–341; Pușcariu, *Ist. lit.*, 132–138; Giorge Pascu, *Cronicarii moldoveni Gligorie Ureache și Miron Costin*, Iași, 1936, 30–119; Călinescu, *Opere*, III, 888–897; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 22–26, *Ist. lit.* (1982), 17–21; Ion I. Nistor, *Miron Costin. Viața și opera*, București, 1942; Cartoian, *Ist. lit.*, II (1942), 153–173; Leca Morariu, *Miron Costin*, Cernăuți, 1942; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 179–197; *Ist. lit.*, I, 364–384; Piru, *Ist. lit.*, I, 130–162; Panaitescu, *Contribuții*, 532–572; Eugen Negrici, *Narațiunea în cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin*, București, 1972, 151–327; Ursu, *Memorialistica, passim*; Onu, *Critica*, 30–42, *passim*; Dumitru Velciu, *Miron Costin*, București, 1973; Curticăpeanu, *Orizonturile*, 42–53, *passim*; Enache Puiu, *Viața și opera lui Miron Costin*, București, 1975; Rotaru, *Valori*, 22–33, 147–192; Mazilu, *Barocul*, 190–282; Mircea Scarlat, *Introducere în opera lui Miron Costin*, București, 1976; Petrescu, *Configurații*, 55–73; Scarlat, *Ist. poeziei*, I, 93–95, 127–132, 137–139; Manolescu, *Istoria*, I, 50–58; Mazilu, *Recitind*, I, *passim*, II, 95–105, 152–166; Elvira Sorohan, *Miron Costin. Permanențe ale mentalității românești*, Iași, 1995; Dumitru Velciu, *Miron Costin. Raporturile literare cu contemporanii și posteritatea sa istoriografică*, postfață Dan Horia Mazilu, București, 1995; Mazilu, *Lit. rom. barocă*, 229–252; Sorohan, *Introducere*, 181–214, 333–351; *Dicț. analitic*, II, 365–368, IV, 395–397; *Dicț. esențial*, 204–208.

El.Sr.

COSTIN, Nicolae (1660 – 1712), cronicar, traducător. Al doilea dintre copiii Ilenei (n. Movilă) și ai cronicarului Miron Costin, a învățat la școala iezuită și, probabil, la Școala Domnească din Iași, apoi la Lemberg. Cunoștea perfect limbile latină, slavonă și polonă, mai puțin greaca, și, poate, franceza și italiana. Implicat, ca și Velicico Costin, unchiul său, în complotul din 1691 împotriva domnitorului Constantin Cantemir, este închis împreună cu frații săi, Ioniță și Pătrașcu. Eliberat pe cheazăia unor boieri de frunte, cărturarul moldovean se refugiază în Țara Românească, la Curtea lui Constantin Brâncoveanu. Întors în Moldova, din trei-logofăt ajunge cu timpul hatman, vornic al Țării de Sus, apoi al Țării de Jos, vel logofăt și caimacam, îndeplinind și unele misiuni diplomatice dificile. Opera lui C. este alcătuită din *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, urmat de *Letopiseșul Țării Moldovei. 1709–1711*, precum și din *Ceasornicul domnilor*, traducere parțială (trei cincimi) și prelucrare după scrierea lui Antonio de Guevara, *Libro áureo del gran emperador Marco Aurelio o Relox de príncipes* (1529).

Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 este o vastă lucrare de compilație pentru o perioadă veche, în care C. discută cu toată atenția izvoarele în legătură cu războaiele dacice, cucerirea Daciei, organizarea și colonizarea ei de către romani. Se ocupă, de asemenea, de originea numelui comun al românilor dat de alte popoare, acela de „valah”, care, după Enea Silvio Piccolomini, ar fi venit de la numele Flac (generalul roman Flaccus), „hatmanul râmlienesc”. C. arată că această derivare este inexactă, deoarece originea românilor se leagă de cucerirea Daciei de către Traian. Caracterul erudit al cronicii se vedește și în mulțimea și varietatea surselor utilizate, autorul citând numeroase izvoare antice, medievale și moderne, latine (pasaje din *Metamorfozele* lui Ovidiu), ungare și polone. Prea lungi, incursiunile în istoria universală deviază subiectul, vădind erudiția scriitorului, dar nu și talentul lui literar. Ceea ce scade cu mult originalitatea letopiseșului este procedeul, curent în epocă și străin de conceptul modern de plagiat, de a încorpora în propriul text capitole întregi din cronica lui Grigore Ureche – în compilația lui Simion Dascălul – și din cea a lui Miron Costin. De la domnia lui Despot înainte, adaosurile lui C. sporesc în mod considerabil și îmbogățesc

cu elemente de informație nouă și interesantă istoria Moldovei. Pentru acestea, cronicarul s-a folosit de izvoare poloneze, neutilizate de predecesorii săi, în primul rând de Maciej Miechowski pentru secolul al XV-lea și de doi compilatori unguri, care acum erau utilizați întâia dată pentru istoria Moldovei – W. Bethlen și N. Istvánffy. Cealaltă scriere, *Letopiseșul Țării Moldovei. 1709–1711*, cuprinde cronică domniei lui Nicolae Mavrocordat și a lui Dimitrie Cantemir, perioadă contemporană autorului. Se povestesc fapte și întâmplări și se caracterizează oameni și situații din care rezultă sentimentele și resentimentele lui C. față de contemporani, domni sau boieri, cu care familia sa și el însuși avuseseră legături de prietenie sau duseseră lupte politice. Tonul povestirii nu este unul familiar, iar cronicarul nu are, așa cum s-a susținut, o atitudine excesiv laudativă față de Mavrocordat. Din țesătura nesfârșitelor intrigi se vede totuși grija de a scoate în evidență, nealterată, figura domnitorului, tactul său. Nu o dată se observă poziția față de evenimentele povestite. Autorul nu știe să-și ascundă antipatiile; în această privință este semnificativă nararea isprăvilor și a pățaniilor vornicului Iordache Ruset, vrăjmașul lui C. și al familiei sale. În partea a doua a cronicii, cea închinată lui Dimitrie Cantemir, tonul devine mai binevoitor, deși în Divan C. nu îl simpatizează pe noul domn și nu este de acord cu politica de apropiere de ruși promovată de acesta. În narațiune cronicarul are viziunea unui nuvelist care știe să surprindă comportarea specifică a personajelor sale, reacția lor caracteristică. *Ceasornicul domnilor*, după versiunea latină a cărții lui Antonio de Guevara (*Horologii Principum sive de vita M. Aurelii imperatoris*, datorată lui J. Wanckelius, în 1606), cuprinde viața împăratului roman Marc Aureliu, scrisorile lui către regele Siciliei, precum și sfaturi privitoare la educație și cârmuire. Tălmăcirea mai conține aforisme, pasaje scoase din autori antici și moderni și din *Biblie*. Dintre numeroasele povestiri întrețesute în cuprinsul romanului celebră a devenit *El villano del Danubio*, în care un țăran dârz, de pe țărmurile sălbatice ale Dunării, îi acuză pe senatorii romani de oprimarea neamului său. Ample dezbateri a stârnit paternitatea *Cronicii anonime a Moldovei 1661–1709*, pe care specialiști ca N. Iorga, Al. V. Diță și, mai recent, N.A. Ursu i-au

atribuit-o, cu argumente istorice, filologice și stilistice greu de combătut, lui C. Alți exegeți, precum C. Giurescu, Dumitru Velciu, Dan Horia Mazilu au combătut această teorie, problema rămânând încă deschisă.

SCRIERI: *Cartea pentru descălecatul dentâi a Țerei Moldovei și neamului moldovenesc și [Apendice la „Letopiseșul Țării Moldovei”]* de Miron Costin (publ. M. Kogălniceanu), în *Cronicele României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*, I, București, 1872, 31–84, 380–403, 414–428, 432–496; *Letopiseșul Țerei Moldovei. 1709–1711* (publ. M. Kogălniceanu), în *Cronicele României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*, II, București, 1872, 70–117; *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, îngr. și pref. Ioan Șt. Petre, București, 1942; *Opere*, I, îngr. și introd. Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, pref. G. Ivănescu, Iași, 1976; *Scrieri*, I–II, îngr. Svetlana Corolevschi, Chișinău, 1990; *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, în *Marii cronicari ai Moldovei*, îngr. și introd. Gabriel Ștrempel, București, 2003, 423–805. **Traduceri:** Antonio de Guevara, *Ceasornicul domnilor*, publ. fragm. (*Voroava a prea înțeleptului garamanților*), în Gaster, *Lit. pop.*, 559–570; ed. îngr. și introd. Gabriel Ștrempel, București, 1976.

Repere bibliografice: A. Philippide, *Introducere în istoria limbei și literaturii române*, Iași, 1888, 125–126; Iorga, *Ist. lit.* XVIII, I, 64–79, II, 486–490; C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene (Nicolae Costin, Tudose Dubău, Vasile Dămbian)*, București, 1907; Pascu, *Ist. lit.*, I, 42–62; Pușcariu, *Ist. lit.*, 142–146; Ioan Șt. Petre, *Nicolae Costin. Viața și opera*, București, 1939; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 26–28, *Ist. lit.* (1982), 21–23; Cartoian, *Ist. lit.*, III, 179–188; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 235–236; *Ist. lit.*, I, 548–552; Piru, *Ist. lit.*, I, 313–321; Onu, *Critica*, 80–83, 128–130, 144–146, 206–211, 237–243, 281–283, 342–344, 368–370; Ursu, *Memorialistica*, 200–201; Șerban Cioculescu, „*Ceasornicul domnilor*”, RL, 1976, 10; *Dicț. lit.* 1900, 226–227; Al. V. Diță, *Reinterpretări și adăugiri la studiul cronicilor moldovene*, STD, 1979, 5; Dumitru Velciu, *Cronica anonimă a Moldovei. 1661–1709. Pseudo-Nicolae Costin*, București, 1989; *Dicț. scriit. rom.*, I, 679–680; Mazilu, *Recitind*, II, 318–328; Ursu, *Contribuții ist. lit.*, 94–148; Ursu, *Contribuții ist. culturii*, 7–33. **I.L.**

COSTIN, Sebastian (11.IX.1939, Galați – 30.XI.1997, Tel Aviv, Israel), poet, prozator, traducător. După absolvirea liceului, la Galați, în 1955 intră la Școala de Literatură „M. Eminescu”, devenită Secția de literatură și critică a Universității din București, luându-și licența în 1960. Se întoarce la Galați, unde va fi bibliotecar, metodist la Casa Creației Populare, secretar literar la teatrul local. În 1967 devine ziarist la „Scânteia tineretului” și se afirmă

în calitate de cronicar dramatic. Debutază cu versuri, dar scrie și romane polițiste în colaborare cu regizorul Ion Maximilian, semnate cu pseudonimul Ștefan Marian. Se transferă ca redactor la Studioul Cinematografic București, dar demisionează în 1971, pentru ca în 1973 să se stabilească în Israel, unde se impune în presa de limbă română, lucrând ca redactor la „Viața noastră”, „Revista mea”, „Tribuna magazin”. Publică aici traduceri din lirica ebraică, întâi din cea clasică, apoi din cea modernă. În 1981 i se acordă Premiul Sion. Ales de două ori vicepreședinte al Asociației Scriitorilor de Limbă Română din Israel, între 1991 și 1994 este președinte al acesteia.

Cu un debut poetic în presă la treisprezece ani, **C.** și-a scos primul volum, *Femios*, abia în 1969, reluându-l și în antologia de autor *Pădurea de aer*, apărută în 1997, cu puțin înaintea sfârșitului său. Poetul surprinde prin pregnanța temei morții, cultivată ca axă lirică, însoțită de dezagregarea realului, care devine umbră sau transparență difuză. Baladele sale de succes din anii '70 creșteau și ele din parabola epică a morții, în care Al. Mirodan vedea o formă de masochism iudaic. Cântărețul din *Femios* suferă, spre pildă, că a fost cruțat de Ulise, deși el ar fi preferat o moarte de viteaz. Altă baladă, din Far West, reclamă aceeași moarte pentru cavalcadele prietenilor damnați, care nu ajung să-și rostească testamentul. Ciclul israelian din antologia *Pădurea de aer*, de formulă expresionistă, enunță concis și dur destrămarea universală. Poemul care dă titlul volumului neagă lumea materiei prin „non-arbori” (ecou din negările lui Nichita Stănescu), vânt necunoscut și vid zgrunțuros. Același proces transformă apa în mâl, iar ploile sfărâmă casa fragilă a cuplului. Regnurile se metamorfozează, obiecte pašnice, precum foarfeca frizerului, pot deveni ghilotine agresive, iar bărbații se întâlnesc la chefuri spre a-și pomeni prietenii morți, închinând pahare de lut, umplute cu pământ funebru. Bun cunoscător al liricii ebraice, ca traducător de poezie el dă în *Sunete ebraice* (1975) echivalențe în românește din poezia lui Chaim Nachman Bialik, Nathan Alterman, Rahel și Lea Goldverg. Antologia *La marginea cerului* (1981) este o selecție din lirica israeliană actuală – Haim Guri, Iehuda Amihai, Natan Zah, Dalia Ravicovici, alături de alte voci reprezentative ale monologului aspru și dramatic al luptelor cu eul și cu realitățile.

SCRIERI: *Femios*, București, 1969; *Pașaport pentru moarte* (în colaborare cu Ion Maximilian), București, 1970; *Acuaforte* (în colaborare cu Ion Maximilian), București, 1971; *Detectivul duce tava* (în colaborare cu Ion Maximilian), București, 1972; *Pădurea de aer*, București, 1997; *Poezele de-o zi*, pref. Dumitru Matală, București, 2002. **Traduceri:** *Sunete ebraice*, pref. Maier Rudich, Tel Aviv, 1975; *La marginea cerului*, Tel Aviv, 1981; Issar Harel, *Casa din strada Garibaldi*, București, 1999; Sandu David, *Timp fără trup*, îngr. Elena-Esther Tacciu, București, 2003 (în colaborare cu Elena-Esther Tacciu).

Repere bibliografice: Mirodan, *Dicționar*, I, 414–422; Elena-Esther Tacciu, „Pădurea de aer”, „Ultima oră” (Tel Aviv), 1997, noiembrie; Solo Har, *Generația de sacrificiu*, București, 1997, 161–175; Daniel Cristea-Enache, *Poezia cu semn minus*, ALA, 1998, 405; Cristofor, *Țara Sfântă*, I, 44–51; Iosef Eugen Campus, *Deschizând noi orizonturi*, București, 2002, I, 206–208, II, 197–199; Aczél, *Scriitori rom. Israel*, 55–57; Manolescu, *Enciclopedia*, 202. **E.-E.T.**

COSTINESCU, Florin (16.V.1938, Slobozia), poet. Este fiul Mariei Costinescu (n. Manolache) și al lui Victor Costinescu, profesori. Urmează liceul la Turnu Măgurele (1952–1955), apoi Facultatea de Istorie a Universității din București (1959–1964). A lucrat ca redactor la cotidienele „Teleormanul”, „Steagul roșu”, „Munca” și „Satul socialist”, din 1973 ca publicist-comentator la „Contemporanul”. După 1989 migrează la revistele „Eco” și „Alternative”, „Cultura națională”, iar din 1993 este și redactor-șef adjunct la Agerpres, de unde se pensionează în 1999. Între timp a ocupat postul de consilier în Ministerul Culturii, în timpul ministeriatului lui Marin Sorescu. Debutază cu versuri în 1959 la revista „Luceafărul”, la rubrica lui Mișu Dragomir, „Steaua fără nume”, iar prima lui carte, *Adierea tărâmului*, apare târziu, în 1972, la imboldul lui Demostene Botez, care îi aprecia poezia apărută în presă, afirmând că „e limpede, senină, fără excese de imagini, dar cu o rară atmosferă și putere de sugestie”.

Lirica lui **C.** este un amestec de spontan și cerebral, de incantație și reflexivitate. Fiu al Bărăganului, poetul se manifestă ca un vitalist. Volumul *Adierea tărâmului* e alcătuit dintr-o suită de versuri fără virgulă, fără punct, uneori fără titlu, doar semnul de întrebare marcând grafic cenzurarea efluviilor lirice. Interogațiile sunt de sorginte livrescă, poate reminiscență a lecturilor din Lucian Blaga. Firesc se trece la poezia anotimpurilor, a toamnei în special, precum și la

elogiul trăirii clipei („Clipa desprinderii apelor, murmurul netemător al secundelor,/ ce poate fi mai aproape de sufletul/ tânjind după nemărginire?”). Vâna lirică îl îndrumă și spre tema eternă a iubirii. Un volum poartă chiar titlul *Totdeauna, iubirea* (1979). Tehnica prozodică evoluează treptat spre forme fixe, atent elaborate, frecven-tate continuu, ceea ce îl face pe Eugen Negrici să-l definească în prefața la *Secunda eternă* (2008) ca pe un închinător la „altarul rigorii și al virtuților Formei”. Un ciclu, *Finaluri de sonet*, prezent în cartea din 1979, ca și în *Marele semn al mirării* (1980), rămâne reprezentativ pentru poetul „menestrel” (Al. Piru). Cu grija permanentă de a nu cădea în sentimentalism, el apelează, incori-gibil, la livresc, autoironizându-se: „Peceți la pândă, ploaia lor mărunță,/ și fluviul de-altădată doar strâmtori/ lumina însăși este azi cărunță/ și ziua a uitat că are zori...// Ne-o-ncape, nu ne-o-ncape arca/ noi vom citi, Maria, din Petrarca”. Un protest vizând macularea purității în agresiva lume post-decembristă se află în *Nuferi blestemând* (2010). C. este unul dintre poeții de fundal ai generației ’70, manifestat fără zgomot, cultivând eclectis-mul. A mai scris versuri pentru copii: *Călătoriile lui Bogdan Năzdrăvan* (1978), *Cine l-a văzut pe Zdreanță?* (1991) ș.a.

SCRIERI: *Adierea tărâmului*, București, 1972; *Ramura de veșnicie*, București, 1974; *Numărătoare de aștri*, Bucu-rești, 1977; *Călătoriile lui Bogdan Năzdrăvan*, București, 1978; *Totdeauna, iubirea*, București, 1979; *Marele semn al mirării*, București, 1980; *Cum se dau nume copiilor*, București, 1983; *Ochii pământului*, București, 1984; *Imperiul de corali*, București, 1986; *Cercul și inocența*, București, 1987; *Concursul de șotron*, București, 1987; *Nașterea zilei*, București, 1989; *Cele patru păsări ale zilei*, București, 1991; *Cine l-a văzut pe Zdreanță?*, București, 1991; *La umbra Corintului*, București, 1995; *Ronțăilă e cu noi*, Galați, 1995; *101 poezii*, București, 2002; *Secunda eternă*, pref. Eugen Negrici, București, 2008; *Nuferi bles-temând*, București, 2010; *Sisif, dezlegarea de vină*, Iași, 2011.

Repere bibliografice: Doina Uricariu, „Numărătoare de aștri”, RL, 1977, 46; Ioan Adam, *Retorica melancoliei*, „Scânteia tineretului”, 1977, 8873; Iorgulescu, *Scritori*, 47; Valentin F. Mihăescu, *Ipostazele iubirii*, CNT, 1979, 48; Alexandru Horia, „Imperiul de corali”, LCE, 1987, 12; Al. Piru, *Trei poeți*, SLAST, 1988, 29; Ulici, *Lit. rom.*, I, 258–259; Lucian Chișu, *Nouăzeci și nouă de cărți*, Craiova, 2004, 14–16; Costin Tuchilă, *Blestemul nuferilor*, LCE, 2011, 13.

S.I.

COȘBUC, George

(20.IX.1866, Hordou, azi George Coșbuc, j. Bistrița-Năsăud – 9.V.1918, București), poet, traducător, publicist.

Este al optulea din cei doisprezece copii ai Mariei (n. Avram) și ai lui Sebastian Coșbuc, preot. Crescut într-un climat al culturii folclorice și al respectului pentru tradiție, propriu familiei (cu numeroși ascendenți preoți, dar și cu strămoși iobagi, fugiți pe vremea lui Mihai Viteazul de pe moșia unui grof din Ilișua pentru a se stabili în ținutul liber al Năsăudului), dar și satului, C. vine în contact nu numai cu folclorul – prin mama sa, prin povestito-rii Ion Goriță ori Tănăsucă Mocodean, primul său învățător, cântăreț la biserica din Hordou, ci și cu spiritul clasic. La liceul din Năsăud (școala elemen-tară o urmăse în Salva, Hordou și Telciu), se punea un accent deosebit pe studiul limbilor și al literatu-rilor vechi, încât C. și-a format aici o temeinică bază clasică pentru cultura sa. El publică poezii în „Muza someșană”, revista-manuscris a liceului (1882–1883), la ședințele societății de lectură a elevilor Virtus Romana Rediviva, al cărei vicepreșe-dinte și președinte este (1883–1884), citește tradu-cheri din Friedrich Rückert, Joseph Christian von Zedlitz, Petőfi Sándor, G.L.T. Kossegarten, o poveș-tire pe motive populare în șase sute de versuri, *Pepelea din cenușă*. Cu o bursă din fondul public năsăudean, se înscrie la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității maghiare din Cluj (ce avea și o catedră de limba română), aprofundând cunoaște-rea Antichității la cursurile de teoria și istoria reto-ricii, de sintaxă greacă, de istoria literaturii latine și de istorie elină, prin traduceri și interpretări din Cicero. În decembrie 1884, semnând C. Boșcu o snoavă versificată pe un subiect auzit de la Ion Goriță, *Filosofii și plugarii*, își începe colaborarea la „Tribuna” din Sibiu; dă în anul următor trei balade pe motive populare, *Blăstem de mamă*, *Pe pământul turcului*, *Angelina*, în 1886 apar *Atque nos!*, *Fata craiului din cetini*, *Draga mamei* (publi-cate și în broșuri), iar în 1887 *Brâul Cosânzenii*,

Fulger. Ioan Slavici, directorul „Tribunei”, îl cheamă pe C. – care, bolnav, își întrerupsese studiile în noiembrie 1886, întorcându-se acasă – în redacția ziarului, la Sibiu. Începe astfel o etapă hotărâtoare în formarea poetului – „cei mai rodnici ani”. Mișcarea de la „Tribuna”, orientată de idealul restabilirii unității culturale a românilor, a dus, prin cultivarea „realismului poporal” și a accesibilității limbii, la precizarea poziției lui C. față de scris: folclorul va constitui, definitiv, temelia beletristicii sale. În „Tribuna” (1888–1889) i-au apărut unele dintre cele mai izbutite creații: *Nunta Zamfirei*, *Rada*, *Numai una!*, *Mânioasă*, *Fata morarului*, însă în 1889 postul lui se desființează. El intenționa să treacă munții în România, spre a scăpa de serviciul militar în armata austro-ungară, dar la recrutare fu socotit inapt din cauza unei boli de inimă. Era în așteptarea unei burse de studii la Viena, când Titu Maiorescu (la insistențele lui Ioan Slavici) îl invită la București și îi oferă un post de „desemnator ajutor” în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. C. vine în Capitală în toamna lui 1889, trecând granița fără pașaport (declarat „fugar”, el nu se va mai putea întoarce în Transilvania). Citește la Junimea (1890), Maiorescu îi apreciază originalitatea și talentul, totuși relațiile rămân reci. Rezervele veneau din considerente politice. Nici la „Convorbiri literare” nu a colaborat prea des (*La oglindă* în 1890, câteva poezii, între care *Rea de plată*, în 1892), el continuând să tipărească în „Tribuna” (*Pe lângă boi, Trei, Doamne, și toți trei...*, *Cântec*, 1891). Renunță în 1891 la postul de funcționar în Ministerul Cultelor și va trăi din scris, lucrând în redacția unor publicații și la manuale școlare. În 1893 apare volumul *Balade și idile*, salutat cu entuziasm de I.L. Caragiale în „Moftul român”. O broșură scoasă la Iași de Grigore N. Lazu, *Adevărul asupra poeziilor d-lui Gh. Coșbuc*, îi contestă originalitatea. Este începutul unui lung proces literar: Anton Bacalbașa, Al. Macedonski îl vor acuza de plagiat, în timp ce D. Evolceanu (în numele „Convorbirilor literare”), Al. Vlahuță, N. Iorga iau apărarea poetului. C. va răspunde atacurilor târziu, în 1896, în prefața la *Fire de tort*. Împreună cu Slavici și Caragiale, editează în 1894 „Vatra”, revistă care susține întoarcerea la tradiție. *Doina*, *Noi vrem pământ!*, *In opresoare*, *Pașa Hassan*, *Dragoste învrăjbită*, *Scara*, *Iarna pe uliță*, *Lupta vieții* sunt tipărite aici, iar la rubrica „Vorba ăluia” C. explică originea unor zicători și expresii

populare. În 1895 se căsătorește cu Elena Sfetea și i se naște unicul fiu, Alexandru. În 1896 publică, alături de al doilea volum de versuri, *Fire de tort*, traducerea *Eneidei* lui Vergiliu (pentru care va fi încununat cu Premiul „Năsturel-Herescu” al Academiei Române) și transpunerea poemului byronian *Mazepa*, iar în 1897 ies alte traduceri: *Antologie sanscrită* și, din Kalidasa, *Sacotala*. Colaborează la „Vieața”, „Epoca literară”, „Povestea vorbei”, conduce „Foaia interesantă” (1897) și „Albina”. Solicitat să scrie o istorie de popularizare a Războiului pentru Independență, va da paginile din *Războiul nostru pentru neatârnnare* și *Povestea unei coroane de oțel* (1899). Este ales membru corespondent al Academiei Române (1900; din 1916 va fi membru activ). La 2 decembrie 1901, împreună cu Al. Vlahuță, scoate „Sămănătorul”. C. formula (în articolul *Uniți*) programul revistei: cultivarea unei literaturi care să stea „în mijlocul istoriei și tradiției”, combaterea ideilor străine de spiritul românesc, răspândirea în popor a culturii. Ca și Vlahuță, la sfârșitul anului 1902 s-a retras de la „Sămănătorul”. Îi apare *Ziarul unui pierde-vară*

Cu soția Elena și fiul Alexandru

VIAȚA

OPERA

- 1866** **septembrie 20** Se naște în satul Hordou, lângă Năsăud, George Coșbuc. Este al optulea dintre cei doisprezece copii ai Mariei (n. Avram) și ai lui Sebastian Coșbuc, preot (descendent dintr-o familie de preoți, dar cu strămoși iobagi).
- 1873–1876** Este elev al școlilor primare din Salva, Hordou, și Telciu. Crește într-un climat al respectului pentru tradiție și folclor.
- 1876–1884** Urmează gimnaziul românesc din Năsăud. Școala, care punea temei pe studiul limbilor și al literaturilor vechi, îi asigură baza culturii sale clasice de mai târziu.
- 1882** Este admis ca membru extraordinar al societății de lectură a elevilor *Virtus Romana Rediviva*. Aici citește pentru prima dată din traduceri și încercările sale literare. Publică primele versuri în revista-manuscris „Muza someșană” a societății de lectură *Virtus Romana Rediviva*.
- 1883** **octombrie 2** Este ales președinte al societății *Virtus Romana Rediviva*.
- 1884** **decembrie** Îi apare în „Tribuna” (director: Ioan Slavici) snoava versificată *Filosofii și plugarii*, sub semnătura C. Boșcu.
- 1884–1886** Contrar dorinței părinților săi de a studia teologia, urmează cursurile Facultății de Filosofie și Litere a Universității maghiare din Cluj. Bolnav, își întrerupe studiile în noiembrie 1886 și se întoarce la Hordou. Publică versuri în „Familia”, „Calendarul pedagogic pe anul 1885” și „Tribuna”.
- 1887** **august** Chemat de Ioan Slavici, pleacă la Sibiu, unde devine redactor la „Tribuna”.
- 1889** La chemarea lui Titu Maiorescu, mijlocită de Slavici, vine la București, unde se va stabili permanent. Este angajat „desemnator ajutor” la Serviciul de arhitectură din cadrul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. După plecarea în Regat, întoarcerea în Transilvania austro-ungară va deveni o ipoteză dificilă, necesitând efectuarea unui stagiul militar sau chiar a unei perioade de detenție; trecuse granița fără pașaport și e declarat fugar. În „Tribuna” apare poemul *Nunta Zamfirei*.

- 1890** Citește la Junimea. Publică în „Convorbiri literare” poezia *La oglindă*. Colaborează cu poezii și traduceri la ziarul „Constituționalul”.
- 1891** Demisionează, la începutul anului, din funcția de la Ministerul Cultelor. Este profesor la un institut particular.
- 1891–1893** Este redactor la revista-magazin „Lumea ilustrată”.
- 1893** Apare volumul *Balade și idile*, salutat de I.L. Caragiale, recenzat elogios de Ovid Densusianu, G. Bogdan-Duică, D. Evolceanu. În broșura *Adevărul asupra poeziilor d-lui Gh. Coșbuc*, Gr. N. Lazu îl acuză de plagiat.
- 1893–1894** La finele anului 1893 sau la începutul anului următor se află la München.
- 1894** **ianuarie 1** Devine redactor la „Vatra”, fondată împreună cu Ioan Slavici și I.L. Caragiale. Aici vor fi tipărite poeziile *Mama, Noi vrem pământ!*, *Lupta vieții*, *În opresoare* ș.a.
- 1895** Se căsătorește cu Elena Sfetea, sora editorului și librarului C. Sfetea. Se naște unicul lor fiu, Alexandru.
- 1896** Apare volumul *Fire de tort*. În notele de la sfârșitul volumului se apără în fața acuzelor de plagiat. Publică traduceri *Aeneis* de Vergiliu și *Mazepa* de Byron. Continuă să fie prezent în „Vatra” până în august, când revista își încetează apariția. **octombrie** Colaborează la „Povestea vorbei”.
- 1897** I se acordă Premiul „Năsturel-Herescu” al Academiei Române pentru traducerea *Eneidei*. Apar *Antologie sanscrită*, *Sacontala* de Kalidasa. La Caransebeș este editată culegerea *Versuri și proză*, în selecția lui Enea Hodoș. Conduce revista „Foaia interesantă” și este redactor la „Albina”.
- 1898** În timpul verii, fiind bolnav, pleacă pentru o lună la Karlsbad (Austria).

1899

Apar volumele *Războiul nostru pentru neatârnnare* și *Povestea unei coroane de oțel*, dedicate Războiului pentru Independență. Colaborează la „Pagini literare”, „Convorbiri literare”, „Noua revistă română”, „Tribuna poporului”, „Albina”, „Curierul literar”, „România jună” ș.a.

1900

Este ales membru corespondent al Academiei Române.

1901

Apare volumul *Din țara Basarabilor*, o proză descriptivă cu virtuți poetice, de popularizare a geografiei și istoriei naționale sub forma unei călătorii imaginare de-a lungul Oltului.

decembrie 2 Scoate, împreună cu Al. Vlahuță, revista „Sămănătorul”.

1902

martie Este numit șef al Biroului administrativ și de corespondență al Casei Școalelor. Ministrul Spiru Haret îl delegă să inspecteze centrele culturale ale țării și să conferențieze la sate pe teme de literatură și istorie; va vizita mai multe sate din județele Neamț, Buzău, Prahova ș.a., militând pentru luarea unor măsuri care să stimuleze lectura în mediul rural. În activitatea de conferențiar al cercurilor culturale sătești, se va întâlni, în 1908, cu Mihail Sadoveanu, și el conferențiar. Întreprinde o călătorie în Italia pentru a se documenta în vederea traducerii *Divinei comedii* a lui Dante și pentru a-și perfecționa italiana.

Publică volumul de poezii *Ziarul unui pierde-vară*.

La sfârșitul anului se retrage de la conducerea „Sămănătorului”.

1903

Apare volumul de articole cu caracter etnografic *Dintr-ale neamului nostru*.

1904

Publică volumul *Cântece de vitejie*, ultimul de versuri originale.

1906

Editează revista „Viața literară”, împreună cu Ion Gorun și Ilarie Chendi.

Publică traducerea *Georgicelor* lui Vergiliu și a unui volum din Carmen Sylva, *Valuri alinate*.

1907

Pe fondul răzcoalelor țărănești, când poezia *Noi vrem pământ!* circulase pe voi volante, este considerat instigator, cerându-se chiar arestarea sa. În aceeași perioadă publică poeziile *Pământul uitării* și *Parabola sămănătorului*.

Se retrage de la conducerea „Vieții literare”. Colaborează la „Viața românească”.

Este numit șef al Biroului de control al activității extrașcolare din Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

- 1908** În urma unei amnistii semnate de împăratul Austro-Ungariei, poetului i se permite revenirea în Transilvania. Revede Sibiul, însoțit de Octavian Goga, și plaiurile natale, după o absență de aproape douăzeci de ani. Apare traducerea la *Parmeno* de Terențiu.
- 1909** Călătorește împreună cu familia la Năsăud, Hordou, Feldru și alte localități, unde este primit cu fast și emoție. Publică broșura *Superstițiunile păgubitoare ale poporului nostru*, cu texte educative apărute majoritatea în „Albina”.
- 1910** Iese de sub tipar traducerea la *Don Carlos* de Schiller. Lucrează la traducerea *Divinei Comedii* a lui Dante, care va fi editată postum, în trei volume apărute între 1924 și 1932, sub îngrijirea lui Ramiro Ortiz.
- 1911** Vara întreprinde o călătorie de tratament la Karlsbad, unde se întâlnește cu I.L. Caragiale, venit de la Berlin pentru a-i prezenta o piesă de teatru la care lucra, inspirată de *Eneida* lui Vergiliu. Participă la serbările organizate la Blaj cu ocazia semicentenarului Astrei, unde vor mai fi prezenți Caragiale, Ion Agârbiceanu, N. Iorga, Octavian Goga ș.a.
- 1912** **iunie-iulie** Petrece șase săptămâni în Italia, la Florența. Studiază limba italiană și face cercetări privitoare la Dante. Poposește și la Veneția.
- 1913** **iulie-august** Călătorește din nou la Karlsbad. Publică o culegere intitulată *Balade*.
- 1915** Îl cunoaște, într-un sejur la Tismana, pe Ramiro Ortiz, cu care are lungi discuții pe marginea *Divinei Comedii* a lui Dante. Fiul său își pierde viața într-un accident de automobil.
- 1916** Este ales membru activ al Academiei Române. Apare volumul *Drumul iubirii*.
- 1918** **mai 9** George Coșbuc se stinge din viață la București, fiind înmormântat la cimitirul Bellu.

(1902), dar publică din ce în ce mai rar. Ca șef al Biroului administrativ și de corespondență al Casei Școalelor, este preocupat de ridicarea satului. Pentru îndrumarea învățătorilor și a cercurilor culturale, călătorește prin Neamț, Buzău, Prahova, Gorj, Mehedinți, Muscel. Dedică aceluiași scop o selecție de obiceiuri, *Dintr-ale neamului nostru* (1903), și poeziile patriotice din *Cântece de viteză* (1904). Este numit, în 1907, șef al Biroului de control al activității extrașcolare din Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și referendar. Ultima revistă pe care o conduce, cu Ion Gorun și Ilarie Chendi, este antimodernista „Viața literară” (1906, ulterior „Viața literară și artistică”). Lucrează intens la traduceri: *Georgice* de Vergiliu (1906), *Parmeno* de Terențiu (1908), *Don Carlos* de Schiller (1910), *Odiseea* de Homer (tipărită postum, în 1966). Munca de tălmăcire a capodoperei lui Dante, *Divina Comedie*, îl absoarbe, pentru o bună perioadă de timp, aproape în întregime. Dându-se în 1908 o amnistie pentru toți cei care nu se

prezentaseră la serviciul militar în armata austro-ungară, C. vine la Hordou să-și vadă rudele și prietenii și îl cunoaște pe Liviu Rebreanu. În 1912 petrece șase săptămâni în Italia, studiind documente și materiale privitoare la opera marelui florentin. Îl întâlnește la Tismana pe romanistul Ramiro Ortiz (C. pregătea un *Comentariu la „Divina Comedie”* – în întregime făcut cunoscut publicului în 1963–1965), cu care are lungi discuții asupra lui Dante. În august 1915 fiul său, Alexandru, își pierde viața într-un accident de automobil. C. suportă greu lovitura, se izolează, încetează să mai publice. Rămâne în Bucureștiul ocupat de armata germană. Octavian Goga îl acuză de defetism. O ultimă poezie, *Vulturul* (o mărturisire de credință), apare în februarie 1918 în „Scena”. La câteva luni C. moare subit, în urma unei congestii cerebrale.

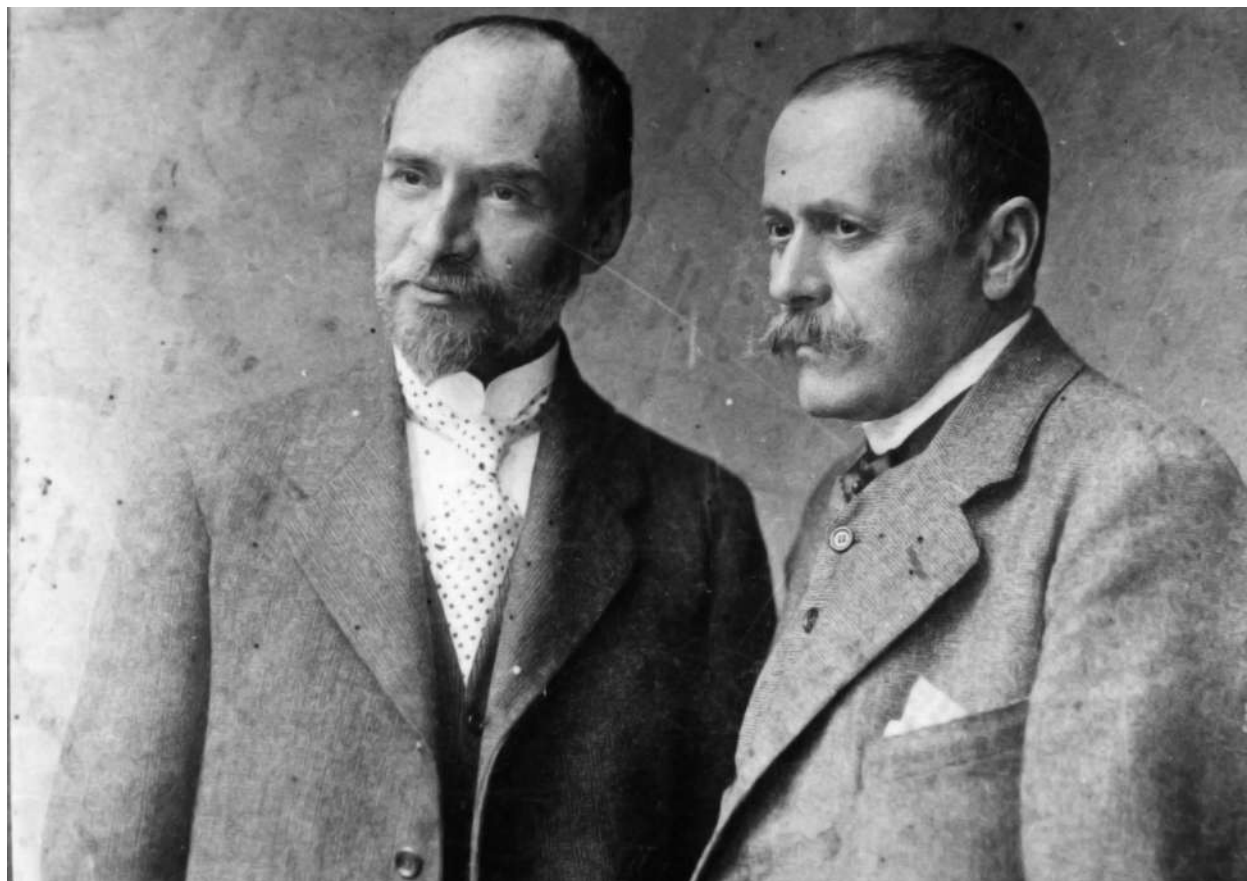
C. era un poet deplin format la apariția volumului *Balade și idile*. Poemele lui s-au impus prin prospețime, siguranța tonului, prin legătura nemijlocită cu mentalitatea țărănească, ale cărei ipostaze

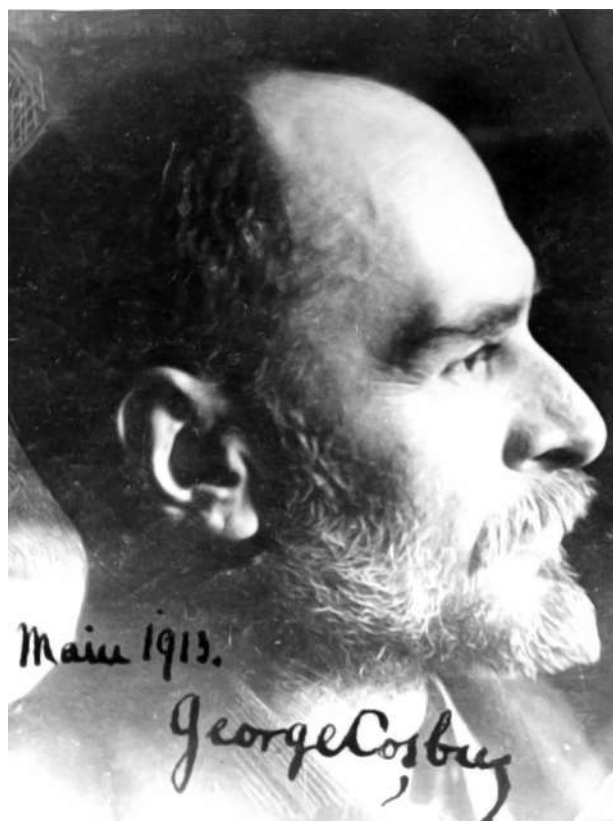

fundamentale le stilizează. Totuși nu autenticitatea țărănească, ci un clasicism de nuanță populară definește originalitatea profundă a poeziei sale. Proiectarea generalului în particular, lirismul discret, subtextual în viziunea obiectivată epic sau dramatic, caracterizează idilele. Poetul prinde în mici scene de un firesc grațios semnele tulburării erotice, jocurile și capriciile iubirii, o vârstă incertă, între candoarea copilărească și o instinctivă tactică erotică. Flăcăul și fata care se iubesc sunt în poezia lui întruchipări ale masculinului și femininului. Adevăratul principiu liric al idilelor stă în nostalgia, indirect exprimată, a unei vârste sufletești apuse. Idealizat este un timp al începuturilor senine, nu satul. Anecdota reprezintă doar pretextul unei „puneri în scenă” a reacțiilor, gesturilor și replicilor care compun imaginea esențializată a psihologiei și comportamentului erotic. Alegerea întâmplării are însă un rol decisiv în crearea impresiei de autenticitate a întregului. Se remarcă simplitatea situațiilor,

extrase dintr-un cotidian țărănesc stilizat cu grație și expresivitate. Un flăcău descoperă cu o hazlie indignare că a fost înșelat de fata care nu i-a dat, după înțelegere, atâtea sărutări câte „fușteie” are scara, altă dată se încearcă ademenirea fetei de pe un mal pe altul, punându-i-se la încercare nerăbdarea și curiozitatea (*Scara, La pârâu*). Vicleniile protagoniștilor, simularea inocenței fac farmecul acestor idile cu surse mai adânci în ambiguitatea simbolisticii sexuale și a cuvântului de spirit. Instinctul sănătos, nerepudiat cu ipocrizie, coexistă cu frăgezimea sentimentului. Mediul rustic i-a oferit lui C. premisa pătrunderii în adevărul trăirilor. Impresia de autenticitate pe care o dă erotica se datorează cunoașterii adânci cu care poetul prezintă gestică personajelor și mai ales felul lor de a vorbi. Cu puține excepții, poezia de dragoste este ori dialogul protagoniștilor, ori monologul unuia dintre ei. Arta vine din implicarea în cuvinte a unei unde sufletești vii (*La oglindă, Nu te-ai priceput!*), ca și din realizarea,

G. Coșbuc și I.L. Caragiale

cu mare naturalețe, a gesturilor, mimicii, mișcării (*Subțirica din vecini, Rada*). Oamenii trăiesc, nu sunt doar siluete convenționale. Înclinația lui C. de a-și obiectiva emoția, formula, specifică lui, de lirică a rolurilor sunt slujite de un dialog (ori monolog) ce sintetizează sugestiile de ordin caracterologic și poate transpune, cu pudoare, în nuanțele și ritmul lor interior, stări sufletești și inflexiuni subiective (*Cântecul fusului, Fata morarului*). Pastelul este, la C., expresia directă a unei sensibilități echilibrate, solare, în care intră plenitudinea bucuriei de a fi și acceptarea fără crispări a legii morții (*Vara*); este, totodată, și expresia prezenței omului în natură, cu care acesta comunică prin muncă, iubire, printr-o jovialitate robustă. Vocația poetului în descriere e desenul, nu culoarea, dovadă a aceleiași înzestrări clasice, înclinată spre realitatea obiectivă care se oferă observației și studiului, nu spre atmosfera lăuntrică, insinuată în dominanta cromatică (*Faptul zilei*). O sensibilitate mai ales auditivă susține semnele înserării, cu respirația și liniștea nocturnă a satului, în *Noapte de vară*. Iar zarva, veselie, joaca fără griji a copiilor compun în *Iarna pe uliță* un fundal sonor și plin de verva mișcării, pentru

a contura tabloul unei vitalități senine, în care se concentrează specificul anotimpului. Amplificate de versificația evocatoare, notațiile senzoriale configurează climatul unui anotimp (*În miezul verii*). Deseori pastelul trece, prin personificare și alegorie, în fantezie (*Ștregarul văilor, Seara*). Dar cu toată concretețea ei vie, lumea lui C. nu e numai cea din afară. Pentru că, în priveliștea naturii și în riturile ei, poetul ajunge să priceapă, „liber și de-uimire plin”, misterul sacru al „supremei orânduiri” (Octavian Goga). Și el i se impune, la modul orfic, ca ritm („Numai zumzetul de-albine [...] Curge-ntruna, parcă vine/ Din adâncul firii pline/ De răpaos”), joc și cânt neîntrerupt al materiei („E plin de mișcare pământul/ Și cântă și codrul și vântul/ Și-o mie de guri”) și al luminii („E-n flacăra bolta senină,/ Și fără-ntrerupere-acum/ Se varsă tăcuta lumină,/ Se varsă grăbită, se-aprinde/ Pe dealuri, pe coaste, se-ntinde/ Pe șesuri, pe drum”) – forme ale trecerii și veșniciei („O mare e, dar mare lină –/ Natură, în mormântul meu,/ E totul cald, că e lumină!”). Baladele sunt altă direcție în care se exersează imaginația reconstructivă, cu dominantă dramatică, a poetului. Lipsindu-i însă înzestrarea romantică, puterea imaginației, timbrul patetic și încercând în cadru eroic sau legendar jocul rolurilor, el ajunge nu o dată la teatralism (*Regina ostrogoților, El Zorab*). Structura clasicismului său popular se valorifică în baladele cu subiect autohton *Crăiasa zânelor, Vântoasele, Pe plaiul muntelui* și mai ales în *Nunta Zamferei* și *Moartea lui Fulger*, unde sărbătoarea nunții și necunoscutul de dincolo de moarte se proiectează în revărsarea exuberantă de viață a unei feerii idilice și în reflecția dramatizată asupra destinului, embleme, ambele, ale unei viziuni românești a existenței. *Nunta Zamferei* e un tablou etnografic (nunta la români) transpus în figurație de basm. C. păstrează spiritul autentic național nu numai în suita tradițională a momentelor ceremonialului, ci mai cu seamă în sacralitatea de care se încarcă iubirea prin nuntă, unită cu prețuirea bucuriilor lumii (tradusă în vioiciunea armonioasă a dansului și în umorul bonom), cu gustul frumosului și legea omeniei. Sărbătoreșcul, dragostea de viață datorează mult din expresivitatea lor ritmului captat în versificația impetuoasă. *Moartea lui Fulger* revelează, în dialogul exemplar a două „voci lirice” (suferinței individuale din jalea și revolta mamei împotriva absurdului morții i se opune înțelepciunea populară, întemeiată pe credință, ce acceptă stingerea ca lege

a tot ce există, formulată de bătrânul sfetnic: „El nu e mort! Trăiește-n veci,/ E numai dus” [...] „Zici fum? O, nu-i adevărat./ Război e, de viteji purtat!/ Viața-i datorie grea”), aliajul prețios, reprezentativ pentru psihologia noastră etnică, de poezie și filosofie, implicat în atitudinea în fața vieții și a morții. Pretexte istorice servesc poeziei de revoltă socială și națională, încărcată de o mânie adâncă și exprimând idealul jertfei pentru libertate, de preferat robiei (*Decebal către popor, Un cântec barbar*). Personificări ale revoltei, accente de *poeta vates* (*Ex ossibus ultor!, Doina, Dunărea și Oltul*) îl anunță pe O. Goga. Maxima energie a tonului de rechizitoriu vehement este atinsă în *Noi vrem pământ!, In opresores și Pentru libertate*, unde C. dă glas direct sentimentelor justițiare, setei de dreptate socială și libertate națională. Stilul aspru, încordat, mulat pe tiparul revărsării de obidă țărănească, și o sobrietate lineară (lipsesc complet tropii) fac din *Noi vrem pământ!* o capodoperă a poeziei sociale și politice. Idealul eroic, care este una din ipostazele energetismului coșbucian, explică aplecarea poetului asupra eposului național, ilustrat în maniera grandorii legendare (*Pașa Hassan*) sau, neostentativ, prin surprinderea resorturilor direct omenești – speranța, legătura cu pământul – ale eroismului (în „cronica” Războiului pentru Independență din *Cântece de vitejie*). C. a crezut într-o morală eroică a vieții și în rolul de exponent al durerilor și bucuriilor poporului său („Sunt suflet din sufletul neamului meu/ Și-i cânt bucuria și-amarul” – *Poetul*). El a creat o operă de orientare fundamental clasică și de sensibilitate românească, sinteză de autentică substanță poetică și viguroasă expresie artistică, care îi conferă o incontestabilă originalitate.

Într-o mare parte a publicisticii sale C. se ocupă de folclor – depozitul spiritualității poporului (prin popor înțelegând țărănimea). Fără să ajungă la mitizarea viziunii, precum mai târziu alt ardelean, Lucian Blaga, a încercat să-i definească specificul pornind de la mit, cea mai veche și cea mai înaltă formă a artei populare. Vizibilă este influența profesorului Grigore Silași și a mitologiștilor germani (Jacob Grimm, W. Schwartz, Max Müller). Un studiu amplu, *Elementele literaturii populare* (1900), expune explicația mitologică, cosmologică a folclorului. C. a crezut – urmând teoriile lui Max Müller, traducătorul cărților sacre ale hindușilor – în existența unui fond mitic indoeuropean, comun familiei ariene și nealterat de influențe.

Cum numai populațiile primitive sunt creatoare de mituri, invenția în folclor e foarte redusă: balada istorică ia naștere prin raportarea faptului istoric la mitul etern, universal, basmul este mit degradat prin acceptarea de elemente profane. Făt-Frumos e soarele în luptă cu întunericul, *Miorița* este un „bocet solar”. C. definea mitul prin caracterul său sacru (idee-pivot în cercetările de mai târziu ale lui Mircea Eliade asupra mitului), dar reducea o complexitate de factori la imuabila schemă mitologică. Adeverata sa contribuție în domeniul folcloristicii apare când valorifică experiența și observația directă. El este autorul unor substanțiale analize asupra ghicitorii (*Ghicitorile populare*), a proverbului (*Nașterea proverbilor*), al unui expozeu în care fixează liniile mari de evoluție a baladei și se numără printre cei care au subliniat însemnătatea valorii estetice a producțiilor populare (*Bocetul*). A fost preocupat de receptarea și circulația folclorului. De pe o poziție raționalistă și iluministă ce venea de la Școala Ardeleană, a combătut superstițiile, practicile medicale empirice și primejdioase (*Leacuri băbești, Legarea boalelor, Oase de balaur, Postul și nutrirea neîndestulătoare*). Ca traducător, C. s-a oprit la marile epopei ale popoarelor vechi – *Odiseea* lui Homer, *Eneida* lui Vergiliu, *Sakuntala* lui Kalidasa, dar și la *Divina Comedie* a lui Dante, care îl interesau ca expresii ale eposului național, sau la scrierile clasice, care puteau oferi modele și educau nemijlocit – *Georgicele* lui Vergiliu, *Antologie sanscrită*, culegere de înțelepciune indiană. El a consacrat tălmăcirilor ani întregi de muncă și s-a impus drept cel mai bun traducător al epocii și unul dintre cei mai talentați ai noștri dintotdeauna, probând calități de mare poet – intuiție, inventivitate, forță expresivă. A realizat o bună versiune a *Georgicelor* și a *Eneidei* lui Vergiliu, reușind captarea celor mai fine nuanțe, cu păstrarea hexametrelui original. Înaintea elenistului George Murnu, traducătorul cel mai autorizat al lui Homer, C. a transpus (și a publicat, în timpul vieții, fragmente) *Odiseea* după un intermediar german și după tălcuirea în proză a lui I.D. Caragiani. Tălmăcirile din literatura indiană, făcute tot prin intermediul limbii germane, demonstrează pătrunderea gândirii arhaice indiene și transmiterea ei la nivelul unei înalte poezii. Principala contribuție a traducătorului este însă transpunerea capodoperei lui Dante. C. a reușit să dea în românește una dintre cele mai bune versiuni existente în lume la *Divina Comedie*. A lucrat la ea

și la redactarea comentariului care urma să o însoțească timp de douăzeci de ani. Ramiro Ortiz a editat, în 1924, 1927 și 1932, textul acestei traduceri, lăsat de poet în manuscris (*Infernul, Purgatoriul, Paradisul*). C. și-a început lucrul folosind ediția germană a lui Karl Eitner, apoi a învățat italiana și a raportat totul la original, întreprinzând totodată studiul întregii opere a lui Dante și al interpretărilor ei. Confruntând soluțiile alese de el cu sugestiile oferite de hermeneutica operei lui Dante, ajunge la o nouă exegeză (plănuită în șase volume), care se oprea asupra aspectelor ignorate sau deformate de „dușmanii” lui Dante, comentatorii. Dincolo de accentele polemice, C. a abordat creația lui Dante în toată complexitatea ei, sesizând legăturile dintre părți și explicând – pe baza datelor furnizate de științele vremii, de astrologie, de istorie – obscuritățile ori aparentele ciudătenii ale poemului. El a fixat ca an al viziunii dantești anul 1289, a demonstrat rigoarea matematică după care se desfășoară trecerea prin Purgatoriu și Paradis, oferind, astfel, cheia unor alegorii. Comentariul, editat de asemenea postum, cuprinde intuiții admirabile, iar traducerea impresionează, sub raport artistic, prin apropierea de înălțimea stilistică a originalului. Respectându-i vigoarea și plasticitatea, păzindu-i înțelesurile, C. reușește să redea suflarea dantescă a *Divinei Comedii*.

În comparație cu numărul limitat de motive, față de cvasiabsența invențiunii epice, tehnica versificației este copleșitoare. Bogăția ritmurilor, raritatea, felurimea și perfecțiunea lor fac din Coșbuc un poet unic la noi [...]. Cu George Coșbuc, din acest punct de vedere, ne aflăm în vremea prozodiilor glorioase după care un Horațiu împerechea iambii cu dactilii, dactilii cu troheii și combina coriambii.

VLADIMIR STREINU

Poet a cărui apariție n-ar fi fost posibilă altundeva decât într-un tărâm arcadic, într-o țară veche și totuși tânără, în stare a genera o „poezie naivă” în sens schillerian, George Coșbuc este un clasic în accepția originară a termenului. El e, prin excelență, poetul analizabil în clasă. Opera sa va trezi permanent admirație prin strălucirea realizării formale. Pentru poeți, versurile lui Coșbuc vor fi întotdeauna un prilej de meditație asupra meșteșugului lor, un exemplu venerabil de cinstire a acestui meșteșug.

DUMITRU MICU

Poetul descoperă realitatea printr-un filtru mitologic. De aceea ni se pare că, în esență, universul coșbucian are structura feericului, caracterizându-se prin fantezia

grațioasă [...]. Lumea lui Coșbuc ne apare ca un spectacol inventat, de la ceremonialul general-uman, nunta și moartea, la feeria arhaic-infantilă, hibernală sau estivală [...] până la feericul pur.

PETRU POANTĂ

SCRIERI: *Blăstem de mamă*, Sibiu, 1885; *Pe pământul turcului*, Sibiu, 1885; *Draga mamei*, Sibiu, 1886; *Fata craiului din cetini*, Sibiu, 1886; *Fulger*, Sibiu, 1887; *Balade și idile*, București, 1893; ed. 2, București, 1897; *Fire de tort*, București, 1896; *Povestea unei coroane de oțel*, București, 1899; ed. îngr. și pref. Teodor Vârgolici, București, 1992; *Războiul nostru pentru neatărnare*, București, 1899; *Din țara Basarabilor*, București, 1901; *Ziarul unui pierde-vară*, București, 1902; *Dintr-ale neamului nostru*, București, 1903; *Cântece de vitejie*, București, 1904; *Superstițiunile păgubitoare ale poporului nostru*, București, 1909; *Balade*, București, 1913; *Drumul iubirii*, București, [1916]; *Povești în versuri*, îngr. Nicolae Drăganu, Sibiu, 1921; *Poezii alese*, pref. Mihai Beniuc, București, 1952; *Poezii*, I-II, pref. D. Micu, București, 1953; *Despre literatură și limbă*, îngr. și pref. Al. Duțu, București, 1960; *Comentariu la „Divina Comedie”*, I-II, îngr. și introd. Al. Duțu și Titus Pârvolescu, București, 1963–1965; *Fire de tort. Cântece de vitejie*, I-II, îngr. și pref. Mircea Tomuș, București, 1966; *Opere alese*, vol. I–VI, îngr. și pref. Gavril Scridon, București, 1966–1982, vol. VII–IX, îngr. Gheorghe Chivu, pref. și comentarii Al. Duțu, București, 1985–1998; *Ochiul lui Dumnezeu. Poezii inedite și regăsite*, îngr. și pref. Mircea Popa, Cluj-Napoca, 2004; *Opere*, I-II, îngr. Gavril Scridon, ed. revăzută Gheorghe Chivu, introd. Dumitru Micu, București, 2006–2007. **Traduceri:** Vergiliu, *Aeneis*, București, 1896; ed. (*Eneida*), îngr. și pref. Stella Petecel, București, 1980; ed. îngr. și pref. Ion Acsan, București, 2000, *Georgice*, București, 1906; ed. îngr. și pref. Ion Acsan, București, 2008; Byron, *Mazepa*, Craiova, 1896; *Antologie sanscrită*, Craiova, 1897; Kalidasa, *Sacontala*, București, 1897; ed. București, 1959; ed. pref. Ion Acsan, București, 1999; Carmen Sylva, *Valuri alinate*, București, 1906; ed. București, 2003; Terențiu, *Parmeno*, București, 1908; Schiller, *Don Carlos*, București, 1910; Dante, *Divina Comedie*, I–III, îngr. Ramiro Ortiz, București, 1924–1932; ed. I–III, îngr. și pref. Al. Balaci, București, 1954–1957; ed. 2, I–III, București, 2001–2003; Homer, *Odiseea*, I–II, îngr. I. Sfetea și Șt. Cazimir, pref. Șt. Cazimir, București, 1966.

Repere bibliografice: Iorga, *Pagini*, I, 314–318; Dobrogeanu-Gherea, *Opere*, VII, 169–264; Chendi, *Pagini*, 109–111, 226–230; Ibrăileanu, *Scriitori*, 348–357; I.G. Dimitriu, *Gheorghe Coșbuc. Viața și opera*, București, 1925; Goga, *Precursori*, 77–120; Călinescu, *Opere*, I, 448–449, III, 619–621, IV, 657–677, VI, 738–747, VII, 933–935; Al Dima, „Cei mai rodnici ani ai vieții” lui George Coșbuc. *Poetul la Sibiu*, Sibiu, 1938; Munteanu, *Panorama*, 126–130; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 516–523, *Ist. lit.* (1982),

583–590; Streinu, *Clasicii*, 245–266; Pillat, *Tradiție*, 202–213; Gavril Scridon, *George Coșbuc*, București, 1965; Gavril Scridon, Ioan Domșa, *George Coșbuc. Bibliografie*, București, 1965; *Coșbuc văzut de contemporani*, îngr. Al. Husar și Georgeta Dulgheru, București, 1966; ed. 2 (*George Coșbuc în amintirea contemporanilor*), îngr. și pref. Al. Husar, Iași, 2006; Dumitru Micu, *George Coșbuc*, București, 1966; D. Vatamaniuc, *G. Coșbuc. O privire asupra operei literare*, București, 1967; Tomuș, 15 poeți, 62–89; Duțu, *Explorări*, 180–244; Gavril Scridon, *Ecouri literare universale în poezia lui Coșbuc*, București, 1969; Octav Șuluțiu, *Introducere în poezia lui G. Coșbuc*, introd. Dumitru Micu, București, 1970; Adrian Fochi, *G. Coșbuc și creația populară*, București 1971; *Ist. lit.*, III, 759–813; Todoran, *Secțiuni*, 162–188; Petru Poantă, *Poezia lui George Coșbuc*, Cluj-Napoca, 1976; *Dicț. lit. 1900*, 228–233; Negoțescu, *Alte însemnări*, 5–45; Lucian Valea, *Coșbuc în căutarea universului liric*, București, 1980; *George Coșbuc interpretat de...*, îngr. și pref. Maria Cordoneanu, București, 1982; Scarlat, *Ist. poeziei*, II, 161–170; Lucian Valea, *Pe urmele lui George Coșbuc*, București, 1986; Grigurcu, *Eminescu–Labiș*, 46–57; Negoțescu, *Ist. lit.*, I, 135–138; Petru Poantă, *George Coșbuc, poetul*, București, 1994; Jacob Popper, *Celălalt Coșbuc*, postată Constantin Cubleşan, Sibiu, 1995; Andrei Moldovan, *Coșbuc sau Lirismul pragurilor*, Cluj-Napoca, 1997; *Dicț. analitic*, I, 79–81, II, 340, III, 84–86, 163–165; *Dicț. esențial*, 208–212; Danțiș, *Bucolica*, 153–155; Andrei Bodiu, *George Coșbuc*, Brașov, 2002; Teodor Tanco, *George Coșbuc în viață și în documente*, Cluj-Napoca, 2003; Gavril Scridon, *Viața lui George Coșbuc*, pref. Ion Vlad, Cluj-Napoca, 2003; Radu Drăgulescu, *George Coșbuc: din paradis către infern*, Sibiu, 2004; Radu Drăgulescu, *Limba și poezie în opera lui George Coșbuc*, Sibiu, 2004; Petru Poantă, *Opera lui George Coșbuc*, I, Cluj-Napoca, 2004; Radu Drăgulescu, *George Coșbuc: mitopoetica*, Cluj-Napoca, 2005; Manolescu, *Istoria*, 503–509; Emil Sabo, *George Coșbuc*, tr. Szabó Hajnal, îngr. și pref. Ion Buzași, Cluj-Napoca, 2012; Zamfir, *Panorama*, I, 450–464. S. C.

COȘERIU, Eugeniu (27.VII.1921, Mihăileni–Bălți – 7.IX.2002, Tübingen, Germania), filolog, prozator, eseist, traducător. Este fiul Zinaidei și al lui Ion Isaia Coșeriu, agent sanitar. A urmat Liceul „Ion Creangă” din Bălți, luându-și bacalaureatul la Soroca în 1939. În același an își începe studiile universitare la Iași, unde frecventează cursuri de filologie românească, slavistică, filosofie și drept, având ca profesori, între alții, pe Iorgu Iordan, Petru Caraman, G. Călinescu, Dumitru Găzdaru, G. Ivănescu, Octav Botez, I. M. Marinescu, Giorge Pascu, Gh. I. Brătianu. În iulie 1940, aflat în vacanță la Mihăileni, trăiește trauma ocupării Basarabiei de către sovietici. Reușește în extremis, împreună cu tatăl său, să treacă Prutul și

să se refugieze la Iași. Prin intermediul Institutului Italian de Cultură din București obține o bursă, pe care o va fructifica timp de patru ani (1940–1944), studiind la Roma romanistică și slavistică; va continua la Padova (1944–1945) și la Milano (filosofie) până în 1949, luând licența în litere la Roma (1944) cu teza *Su gli influssi della poesia epica francese medievale sulla poesia epica popolare degli Slavi meridionali*, coordonată de slavistul Giovanni Maver, și în filosofie la Milano (1949) cu teza *L'evoluzione delle idee estetiche in Romania*, coordonată de Antonio Banfi. Asumându-și condiția de exilat, C. traversează o lungă perioadă de privațiuni, câștigându-și pâinea ca redactor la ziarul „Corriere Lombardo” (1945–1949) și ca lector de limba română la Universitatea din Milano (1947–1950), făcând traduceri, printre care *Artă și valoare* și *Orizont și stil* de Lucian Blaga (1946, în colaborare cu Mircea Popescu), sau redactând articole pentru *Enciclopedia Hoepli*. Statutul de apatrid încetează în 1951, când în Uruguay i se oferă posibilitatea de a funcționa ca profesor de lingvistică generală și indoeuropeană, ca director al Departamentului de lingvistică la Universitatea din Montevideo și, deopotrivă, profesor de lingvistică generală, romanistică și hispanistică la Instituto de Profesores Artigas; în 1958 primește și cetățenia

uruguayana. Reușește, în cei doisprezece ani ai sejurului latino-american, să își creeze o reputație internațională solidă, de teoretician original și de lingvist cu o vastă arie de preocupări, ceea ce a determinat chemarea lui ca profesor invitat la universitățile din Coimbra (decembrie 1960 – februarie 1961), Bonn (noiembrie 1961 – februarie 1963), Frankfurt am Main (mai 1962 – februarie 1963). În mai 1963 obține un post definitiv de profesor de filologie romanică la Universitatea din Tübingen, pentru ca, începând cu 1966, să își asume și Catedra de lingvistică generală la aceeași universitate. În anii 1972–1973, 1977–1978 a îndeplinit și funcția de profesor asociat la Universitatea din Strasbourg. C. a creat o școală prestigioasă de lingvistică la Tübingen, cu reprezentanți de marcă în câteva mari universități din lume, din Germania până în Japonia și în cele două Americi. Principalele domenii în care aduce contribuții majore sunt istoria filosofiei limbajului și a lingvisticii, teoria limbii și filosofia limbajului, semantică, gramatică, istoria și arhitectura limbilor. După 1989 și-a dedicat o bună parte din activitate diseminării ideilor sale în România și s-a implicat deopotrivă și în „lupta pentru limbă și grafie” a compatrioților săi basarabeni. Meritele excepționale i-au fost recunoscute printr-un număr de circa cincizeci de titluri *doctor honoris causa*, la care se adaugă alegerea ca membru de onoare al unor importante academii, precum Academia Română, Academia Republicii Moldova, Academia Norvegiei, Academia Finlandei, Academia Braziliană, Academia din Heidelberg ș.a. A fost președinte al Societății Internaționale de Lingvistică Europeană (1969–1970) și al Societății Internaționale de Lingvistică Romanică (1980–1983), președinte al Asociației Internaționale de Studii Române (Amsterdam, din 1983) ș.a. Operele lui științifice au fost scrise în limbile spaniolă, germană, italiană și traduse apoi în numeroase limbi, între care română, japoneză, rusă, portugheză, engleză, franceză, bulgară etc. I-au fost dedicate numeroase volume omagiale sau comemorative în Germania, Spania, România, Republica Moldova ș.a. Bucurându-se de o constituție fizică solidă și de o voință de fier, înzestrat cu o memorie fabuloasă și cu o putere de muncă ieșită din comun, poliglot desăvârșit (avea o cunoaștere profundă a limbilor clasice, vorbea și scria fluent și nuanțat în limbile română, italiană, spaniolă, germană, franceză, cunoștea foarte bine și cele mai importante limbi slave și germanice), C. a lăsat posterității

imaginea unei personalități polimorfe, magistrul autoritar, protector și altruist, dar și gânditor îndrăzneț, cu vocația universalității, aspirând continuu spre marile construcții intelectuale, spre explorarea necunoscutului și spre lărgirea limitelor cunoașterii umane.

Cu multe elemente de originalitate, calificată prin etichete precum „realism lingvistic”, „lingvistică funcțională” sau „lingvistică integrală”, doctrina lingvistică a lui C. este socotită de mulți specialiști drept sinteza supremă a lingvisticii post-saussuriene. Incluzând lingvistica între științele spiritului sau ale culturii, C. o așază pe fundamente filosofice solide, reperele sale principale fiind mari gânditori precum Platon, Aristotel, Sfântul Augustin, modiștii din scolastică, Leibniz, Giambattista Vico, Hegel, Kant și mai ales Wilhelm von Humboldt. Una din „revoluțiile copernicane” operate de el constă în asumarea structuralismului ca rezervor de distincții și concepte, dar și în depășirea limitelor acestuia, prin întoarcerea la înțelegerea humboldtiană a limbajului ca *energeia*, activitate creatoare continuă, definitorie pentru ființa umană; ceea ce există realmente nu sunt sistemele lingvistice, ci actele de vorbire, mai precis indivizii care vorbesc. Caracterul dialogal, intersubiectivitatea și semanticitatea sunt caracteristicile esențiale ale limbajului, alături de funcțiile sale instrumental-comunicativă și cognitivă. O consecință a acestei poziționări teoretice o constituie prioritatea acordată nivelului semantic al limbii în raport cu cel gramatical și cu cel pragmatic. Aplicând vechea distincție artistotelică, C. afirmă că, asemenea a tot ce există, și limbajul poate fi privit și înțeles într-o triplă perspectivă – universală, istorică și individuală. La nivelul universal se află limbajul ca atare, capacitatea omului de a emite semne inteligibile, pentru el și pentru semenii, orice ființă umană deținând o „competență elocutională”. La al doilea nivel limbajul se particularizează în „limbi istorice”, definite ca „ființe istorice”, creații ale comunităților umane, prezentându-se ca „tehnici tradiționale ale vorbirii”. În limbile istorice se manifestă actul de semnificare, semnificațiile fiind proprii fiecărei limbi în parte. Capacitatea individului de a înțelege și de a întrebuința în mod creator limba comunității sale reprezintă „competența idiomatice”. În fine, nivelul individual al înțelegerii limbajului se referă la actele de vorbire concrete, enunțurile și textele, la faptul că individul vorbitor își verifică „competența expresivă” operând

cu sensuri. Ingenioasă este și soluția oferită de C. la vechea dispută privitoare la natura „logică” sau „non-logică” a enunțurilor verbale. Apelând iarăși la concepte aristotelice, el afirmă că, departe de a fi central și esențial, enunțul logic („logos apophantikos”) este doar o subspecie a enunțului semantic („logos semantikos”), alături de enunțul practic („logos pragmatikos”) sau de enunțul poetic („logos poietikos”). Cu alte cuvinte, semanticitatea actelor verbale este anterioară oricărei alte determinări, inclusiv celei de natură logică. Cu o argumentare convingătoare, se resping în mod radical concepțiile structuraliste despre limbajul poetic înțeles ca „abatere” de la un nivel neutru al limbii („gradul zero al scriiturii”, după Roland Barthes) și, implicit, despre „literaritate” înțeleasă ca acumulare de „figuri de stil” sau „ornamente”. Reluând, în cadrul unei construcții argumentative impecabile, vechi intuiții ale unor mari poeți sau ale unor gânditori precum Giambattista Vico, Wilhelm von Humboldt, Karl Vossler sau Benedetto Croce, C. arată că, de fapt, așa-numitul limbaj poetic reprezintă limbajul însuși, în toată plenitudinea lui, cu toate funcțiile sale active, înainte și dincolo de orice restricție sau delimitare ulterioară, cum ar fi standardizarea proprie limbilor literare sau specializarea proprie limbajelor tehnice sau științifice. O parte dintre consecințele acestei idei fecunde au fost discutate într-o lucrare dedicată „lingvisticii textului” (*Textlinguistik*, 1980), înțeleasă ca o „hermeneutică a sensului”. Importante sunt și ideile privind teoria traducerii, domeniu în care se înscriu numeroase studii, întinse pe mai bine de trei decenii. C. consideră că traducerea nu este decât o activitate particulară a vorbirii, făcându-se cu un conținut deja dat. După opinia lui, transpunerea literală este mai degrabă nontraducere, întrucât nu limba se traduce, ea fiind doar un instrument, ci conținutul unui text; traducătorul ar trebui să fie, de aceea, concomitent un foarte bun tehnician și un artist autentic.

Debutul literar propriu-zis al lui C., după cel școlar în 1937, cu versuri în revista „Crenguța”, unde publică și eseul *Cronicarii*, îl constituie schița *Mozaic arab*, apărută în numărul din mai-iunie 1939 al publicației „Itinerar” din Chișinău. În scurta perioadă a studiilor ieșene colaborează în 1939 cu eseuri de critică literară, versuri (unele în latină) și schițe la „Jurnalul literar” al lui G. Călinescu, bucurându-se de atenția și încurajările criticului, care în *Istoria literaturii române de la origini până în*

prezent îi conturează un portret succint în care e intuit potențialul viitorului savant: „preatânărul basarabean Eugen Coșeriu, turbulent, dar lesne orientabil în toate ramurile culturii”. C. scrie și la „Revista critică”, „Însemnări ieșene”, „Cuget moldovenesc”, „Moldova”, „Viața Basarabiei”, „Viața românească”, „Arhiva”. La poezie va reveni târziu, în anii '90 ai secolului trecut, când reia un motiv frecventat și anterior. Rememorând genocidul sovietic din stânga Prutului, semnează, în revista „Limba română” din Chișinău, versuri care pot fi definite întru totul ca „litanii moldave”. Mai semnificative sunt cele douăsprezece schițe publicate inițial în limba italiană între 1946 și 1950 în „Corriere Lombardo” și în „L'Europeo”, unele retipărite în versiune spaniolă în diferite ziare din Montevideo și adunate târziu în volumul *La stagione delle piogge* (1988), versiunea în limba română a acestor piese fiind editată la Cluj-Napoca în 1992. Tipul de proză scurtă practicat de C. a fost pus în relație cu „literatura alegorică” (Dan Mănuță), s-a vorbit despre autor ca despre un „precursor al absurdului” (Mihai Cimpoi), care se situează prin formula lui „într-o stranie inactualitate” în raport cu poetica neorealismului italian, dominantă în epocă (Cornel Mihai Ionescu). Comentatorii au mai remarcat ecouri din scrierile lui Dino Buzzati, Eugen Ionescu sau Mircea Eliade. Totuși, singurul reper și model pe care și l-a recunoscut autorul în mod explicit a fost Franz Kafka. Fapt este că „glumele” (*scherzi*) lui rețin atenția prin forța sugestiei unor universuri paralele, prin descrierea minuțioasă și precisă a unor stări și întâmplări aparent banale, care conțin de cele mai multe ori o simbolistică neliniștitoare. Absurde sau fantastice nu sunt întâmplările povestite ca atare, ci sugestia unei metarealități pregnante și atotprezente. În cea dintâi schiță a volumului, *Cai negri pe drumul spre Petersburg*, de exemplu, halucinațiile din ultimele momente de viață ale unui bătrân revoluționar bolșevic reprezintă fundalul unei simbolistici a morții și a destrămării, în care au fost descifrate trimiteri la simbolistica politeismului hindus. Într-o altă schiță, *Lupi în Calle Sucre*, misterul neliniștitor irumpe în existența pașnică a unei familii italiene burgheze din Montevideo sub forma unei invazii de lupi, eveniment meteoric, trăit și interpretat diferit de membrii familiei. În *Omul cu floarea în buzunar* paradoxul și sugestia absurdului provin din confuzia sensurilor multiple și contradictorii

pe care le poate avea oferirea unei flori unui funcționar public. Originalitatea viziunii artistice și virtuozitatea stilistică din proza lui **C.** sunt elemente care pot determina regretul că evoluția către un destin de excepție în spațiul științei a fost posibilă și prin sacrificarea unui talent literar autentic.

SCRIERI: *Introducción a la lingüística*, Montevideo 1951; ed. (*Introducere în lingvistică*), tr. Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, pref. Mircea Borcilă, Cluj-Napoca, 1995; *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952; *Sincronía, diacronía e historia*, Montevideo, 1958; ed. (*Sincronie, diacronie și istorie*), tr. Nicolae Saramandu, București, 1997; *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht*, I–II, Tübingen, 1969–1972; ed. (*Istoria filosofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*), augmentată Jörn Albrecht, pref. Jürgen Trabant, tr. și îngr. Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu, pref. Eugen Munteanu, București, 2011; *Estudios de lingüística romanica*, Madrid, 1977; *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen, 1980; *La stagione delle piogge*, Tübingen, 1988; ed. (*Anotimpul ploilor*), tr. Adriana Gorăscu, postfață Cornel Mihai Ionescu, Cluj-Napoca, 1992; *Prelegeri și conferințe (1992–1993)*, Iași, 1994; *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică*, îngr. Stelian Dumistrăcel, pref. Silviu Berejan, Chișinău, 1994; *Teoria limbajului și lingvistica generală*, îngr. Nicolae Saramandu, București, 2004; *Universul din scoică*, Chișinău, 2004; *Limba română – limbă romanică*, îngr. Nicolae Saramandu, București, 2005; *Omul și limbajul său*, îngr. și pref. Dorel Fănar, Iași, 2009. **Traduceri:** Lucian Blaga, *Arte e valore*, Milano, 1946 (în colaborare cu Mircea Popescu), *Orizzonte e stile*, îngr. Antonio Banfi, Milano, 1946 (în colaborare cu Mircea Popescu).

Repere bibliografice: Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 883, *Ist. lit.* (1982), 969; N.C.W. Spencer, *Towards a New Synthesis in Linguistics*, „Archivum Linguisticum”, 1960; I. Vintilă Rădulescu, *Eugenio Coseriu et la théorie du langage*, „Revue roumaine de linguistique”, 1969; [*Eugeniu Coșeriu*], DRO, 1979–1980, AUI, t. XXVII–XXVIII, 1991–1992, ECH, 1996, 10–12, „Fonetica și dialectologie”, 2001–2002, CRC, 2002, 9, LRC, 2002, 10, CF, 2003, 10–11, ALIL, t. LI, 2011 (grupaje speciale); Iorgu Iordan, *Eugenio Coseriu, théoricien du langage et historien de la linguistique*, „Logos semantikos”, 1981, 1; Lauri Seppänen, *Bedeutung, Bezeichnung, Sinn. Zur Sprachauffassung Eugenio Coserius*, „Neuphilologische Mitteilungen”, 1982, 3; Mircea Borcilă, *Eugenio Coseriu și orizonturile lingvisticii*, ECH, 1988, 5; Mircea Moga, „Anotimpul ploilor”, LCF, 1992, 11; Dan Mănuacă, *Literatura alegorică*, LCF, 1992, 17; Emma Tămăianu-Morita, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, 2001; Stelian Dumistrăcel, *Eugen Coșeriu: întrebările și promisiunile*

începutului, RLSL, 1992, 5; *Un lingvist pentru secolul XXI*, coordonator Nicolae Leahu, Gheorghe Popa și Maria Șleahțițchi, Chișinău, 2001; Nadia Anghelescu, *Eugeniu Coșeriu, profesorul nostru*, ALA, 2002, 634; Burlacu, *Lit. rom. Basarabia*, 134–136; Mircea Borcilă, *Blaga și Coșeriu. O conjuncție pentru eternitate*, TR, 2003, 17; Cimpoi, *Critice*, III, 101–106; Jesús Gerardo Martínez del Castillo, *La lingüística del decir. El logos semántico y el logos apofántico*, Granada, 2004; ed. (*Lingvistica rostirii. Logosul semantic și logosul apofantic*), tr., îngr. și pref. Cristian Pașcalău, Cluj-Napoca, 2002; *Mică encicl.*, 219–232; Oana Boc, *Textualitatea literară și lingvistica integrală*, Cluj-Napoca, 2007; Manolescu, *Enciclopedia*, 202–206; Rachieru, *Poeți Basarabia*, 120–123; Eugen Munteanu, *Elogiu magiștrilor*, DL, 2012, 3–4; Cristinel Munteanu, *Lingvistica integrală coșeriană. Teorie, aplicații și interviuri*, Iași, 2012. **E.Mt.**

COȘOVEI, Traian (24.III.1921, Somova, j. Tulcea – 16.VII.1993, București), jurnalist, prozator, poet. Este fiul Anei (n. Oprea) și al lui Ion Coșovei, pescar; poetul Traian T. Coșovei e fiul său. A urmat liceul la Tulcea și a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București (1947). Scurt timp funcționează ca profesor la Vințu de Jos, județul Alba. Debutează în revista „Lumea” (1946) cu poemul *Femeia din camera obscură*, iar în volum cu nuvela *La Taliane* (1950), inspirată din viața pescarilor. Debutul editorial în poezie îl va reprezenta volumul *Oceanul* (1962). În 1955 i s-a acordat Premiul „Al. Sahia” al Academiei RPR.

Cu reportajele din *Împărăția vânturilor* (1954), care au reținut atenția lui Geo Bogza, **C.** începe o lungă carieră în domeniu. Criticilor care îi reproșează că reportajele sale „vin epigonic lângă și în umbra lui Bogza” (Ion Rotaru), **C.** le răspunde: „În umbra lui Geo Bogza vom scrie de acum înainte toți cei care vom aborda reportajul literar propriu-zis, Geo Bogza fiind cel care ne tutează, [...] modelul și părintele meu literar, declarat de mine, nu pentru că accept să-l pastșez [...], ci pentru că apăra consecvent tot ce scriam mai bine”. Punctând elementele originale pe care le aduce speciei, **C.** încearcă să explice că îl deosebește de Bogza „viziunea asupra universului explorat, în primul rând lumea în efortul creației, o omenire în truda de a crea. Pitorescul este al universului pe care îl urmăresc din punctul de vedere al acestui efort. De la o viziune a pitorescului sau a exoticiului eu am trecut la o viziune a creației”. Spațiul predilect al reportajelor lui este Dobrogea și în special Delta Dunării,

căreia îi descoperă, cu nostalgie și emoție, patriarhalitatea și spiritualitatea: o existență dură, o lume răbdătoare, dar aprigă la muncă. Colectivitatea surprinsă este mereu înțeleștată în lupta cu natura pentru a-i birui stihiiile și a-i domoli forțele în folosul civilizației. Sunt sesizabile și la C. trăsăturile marcate conjunctural, caracteristice generației care a cultivat „reportajul romantismului revoluționar” în perioada imediat postbelică, dar și vocația specială pentru sublim și colosal. Și volumele *Oda zilnică* (1970), *Dobrogea de aur* (1978), *Farmecul genezei* (1979) au ca punct de interes „omul epocii socialiste” și greutățile sale în „transformarea geografiei patriei”. În prezentarea noului, în conformitate cu directiva ideologică a momentului, tonul este entuziast, perspectiva „vizionară”, iar metafora tinde mereu spre grandios. Acest registru subminat de retorism și tezism conține și secvențe dramatice prin realismul lor (tabloul sumbru al Dobrogei mizere, însă adus în pagină numai ca antiteză a „prefacerilor” contemporane) sau, din contră, rânduri străbătute de vibrație lirică. Geografia nouă, care în opinia scriitorului reflectă schimbări nu mai puțin profunde în mentalitatea oamenilor, ar fi semnul prefacerilor socialiste, amprenta unui „timp eroic”. Aceleași preocupări și linii tematice, înscrise într-o stilistică vibrând cu un optimism conformist, se găsesc în nuvelele din culegerile *Prietenie* (1951), *Râul porni mai departe* (1962), *Prietenă cu focul și cu apa* (1969). C. a scris și două romane: *Cântec să crească băiatul* (1959), elogiu al copilăriei, și *Tânărul meu Ulise* (1966), narând destinul unui pictor, de la aspirație până la realizare. Poezia pe care o publică nu face decât să completeze în ritmuri ample reportajele, situându-se de asemenea în registrul sentimentelor jubilate sau de reverie în fața naturii.

SCRIERI: *La Taliane*, București, 1950; *Prietenie*, București, 1951; *Împărăția vânturilor*, București, 1954; *Sub cerul liber*, București, 1954; *Uriașul preludiu*, București, 1955; *Farmecul genezei*, București, 1956; *Dimensiuni. Peisaj sovietic*, București, 1957; *Dobrogea de aur*, București, 1958; *Cântec să crească băiatul*, București, 1959; *Semnul din larg*, București, 1960; *Oceanul*, București, 1962; *Râul porni mai departe*, București, 1962; *Stelele dimineții*, București, 1964; *Firul de iarbă*, București, 1965; *Tânărul meu Ulise*, București, 1966; *Când mă grăbeam spre mare*, București, 1967; *Pe urmele voastre*, București, 1967; *Informația ereditară*, București, 1969; *Prietenă cu focul și cu apa*, București, 1969; *Oda zilnică*, București, 1970; *O colibă sub fereastra ta*, București, 1971; *Fata cu*

părul lung, București, 1972; *Lauda fluviului*, București, 1974; *Mai fericiți decât Ulise*, București, 1974; *Tuturor drumurilor*, București, 1974; *La țărnuț cu lună*, București, 1977; *Dobrogea de aur*, București, 1978; *Farmecul genezei*, București, 1979; *Tropaeum Traiani*, București, 1982; *Banchetul toamnei*, București, 1984; *Când cerul se schimbă*, București, 1987.

Repere bibliografice: Aurel Martin, *Traian Coșovei, reporter*, „Tânărul scriitor”, 1956, 7; Savin Bratu, „*Farmecul genezei*”, GL, 1957, 6; Al. Andriescu, „*Farmecul genezei*”, IL, 1957, 3; Eugen Simion, *Imagine și convenție în poezie*, GL, 1962, 28; Valeriu Cristea, „*Stelele dimineții*”, „*Romanian Review*”, 1965, 2; Regman, *Cărți*, 182–185; Nicolae Balotă, „*O colibă sub fereastra ta*”, RL, 1971, 35; Șerban Cioculescu, „*Dobrogea de aur*”, RL, 1978, 48; Nicolae Manolescu, *Stări de spirit*, RL, 1979, 43; *Lit. rom. cont.*, I, 459–460; Nicolae Manolescu, *Poezia sărbătorii*, RL, 1982, 42; Simion Bărbulescu, „*Tropaeum Traiani*”, RL, 1982, 48; *Dicț. scriit. rom.*, I, 685–686; Rotaru, *O ist.*, III, 703; Popa, *Ist. lit.*, I, 932–933. **II. C.**

COȘOVEI, Traian T. (28.XI.1954, București – 1.I.2014, București), poet. Este fiul Mariei (n. Urdăreanu) și al lui Traian Coșovei, scriitor. Urmează liceul la Constanța și la București (1969–1973), apoi Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității bucureștene, secția română-engleză, absolvită în 1978, cu o teză despre poezia generației beat. Frecventează Cenaclul de Luni, condus de Nicolae Manolescu. Debutează în „*România literară*” (1978), iar editorial cu volumul *Ninsoarea electrică*, apărut în 1979 (Premiul Uniunii Scriitorilor). A lucrat în presă, la „*Viața românească*”, „*Contemporanul* – Ideea europeană”, „*Evenimentul zilei*” ș.a. Din 1996 s-a angajat la Muzeul Literaturii Române din București, la Departamentul de relații cu publicul, precum și la publicația „*Muzeion*”, editată de aceeași instituție. A fost distins cu Premiul Asociației Scriitorilor din București (1994), Marele Premiu „*Ion Vinea*” (1996), Premiul Academiei Române (1996).

Încă de la primul său volum, C. a suscitât recepțări contradictorii, dar s-a plasat apoi tot mai decis în postura de locomotivă a unei noi generații. Unii critici au pus accent pe noutatea, pe ruptura instaurată de autorul *Ninsorii electrice* în peisajul unei lirici dominate de influența lui Nichita Stănescu, alții au punctat, dimpotrivă, insuficienta desprindere de tradiția (neo)modernistă românească. Argumentele păreau valide și dintr-un sens, și din celălalt. Era, pe alocuri, evidentă preluarea tradiției, atât în termeni de adeziune voluntară, cât și de

imitație sau de epigonat (bacovian, arghezian, stănescian ș.a.). Poemul eponim al cărții e marcat, în orice caz, de o obsesie a intervalului sau a tranzitoriului, a aflării „între două” entități, etape etc.: „Trec printr-o ninsoare albastră, nehotărâtă/ ca printr-un coridor unde păsări mecanice/ plâng pe umerii mei cu lacrimi electrice.// Trec și păsările mă poartă la gâtul lor/ suspendat între două întâmplări,/ cu inima bătând între două ecouri” (*Ninsoarea electrică*). Recontextualizate ulterior ca postmoderniste, universul poetic și etosul lui C. rămân, totuși, predilect moderniste: poetul e apăsător de irevocabil, are obsesia metronomică a secundelor, a ritmicului dător de anxietate („gesturi mecanice”, „valuri mecanice”), spaima trecerii și a singurătății, în compania esențelor primordiale (sânge, pământ, foc, aer, timp). Ca orice artist modernist, cu excepția avangardelor, C. ia act de dimensiunea alienantă a progresului material și pune la lucru un imaginar al crizei, guvernat de o nouă vârstă a fierului („O mașină de fier/ o câmpie de fier/ o iarbă de fier/ un aer de fier scurgându-se cu zgomot pe sub poarta/ înțepenită a fabricii de fier” – *Marea fotografie a secolului*), a metalului prelucrat industrial – un metal al armelor de război și de vânatoare –, de flacăra albastră a aparatului de sudură ori a metanului aprins sau de obsesia electricului („ninsoare electrică”, „secunde electrice”, „pianul electric” etc.). „Sentimentul cu mâner” și „frumoasa roată dințată” vorbesc despre o falsă etică a progresului, de aviditatea damnată, „nibelungă”, cu care omul modern meștește orb la obiectul numit lume: „iarba sub care urlă cabluri electrice încinse la roșu,/ [...] arcu ceasului întins la maxim/ pentru urletul zilei de mâine spărgând coaja de ou/ a micilor cazemate ermetice, aburite de șuieratul/ nibelung al aerului încins la roșu...” (*Zgomotul și furia*). Angoasa e uneori răspicată („la un capăt al lumii, canibalul lumii/ moderne/ își va deschide acum cutia lui de conserve” – *Lobotomia*), alteori e un sentiment naturalizat, un rău cu și din care se trăiește. Modernismul lui C. produce dialoguri fictive și insistente cu personaje de extracție simbolică sau spectrală: „poștașul cu o urnă în brațe”, „ruda bătrână”, „paznicii singuratici ai farului”, imaterialul, himera, un „tu” feminin invocat insistent, dar fără contururi. „Paraliticul”, „orbul”, „lobotomia” indică o umanitate incertă, care acceptă, vede și (se) înțelege doar pe jumătate. Urletul, tonusul descendent, inclusiv la nivel grafic, prin versuri dispuse în

scară, repetitivitatea ca ecou sec ori ca lipsă de resurse lingvistice acompaniază acest decor. Critica anilor '80 nu-i recunoștea (sau îi atenua) lui C. angostea resimțită de artistul modernist în fața civilizației industrializate, adică în fața modernității materiale, dar îi depista pretutindeni dicțiunea și stilemele artei moderniste. Pe de o parte i se contesta potențialul criticist și referențialitatea, subliniindu-se caracterul fantasmatic și ludic al viziunii, pe de altă parte, se argumenta descendența lui din poezia beatnică americană (Nicolae Manolescu). C. dădea în *Ninsoarea electrică* unele motive de a fi plasat în descendența beatnicilor. Volumul conține, de pildă, câteva atacuri explicite la adresa consumismului și imperialismului american (*Una, două, sau poate chiar trei fantasme*) și răfuiele – mai mult sau mai puțin ironice – cu imaginarul belicos la scară industrială, îndelung blamat de beatnici: „Pe aleile proaspăt asfaltate ale parcului,/ paraliticul își plimbă căruciorul silențios și nichelat/ cu grija cu care alții ar arăta lumii uimite/ ultima odraslă a cursei înarmărilor” (*Aide-mémoire*). Dar în *Bună*

dimineața, Vietnam! (1999) din presupusa critică a războiului nu mai rămâne decât parodia cu intenții galante: „Eram Kalașnikovul tău de cuvinte:/ gloanțe mărunte date la porcii zilei de mâine...// perle aruncate: Vietnamul meu iubit pe săturate”. Totuși, aparența de subversivitate a unor versuri din cartea de debut („aluneci pe brânci,/ săruți țevile de eșapament, zidurile, asfaltul încins/ ca pe niște zei ridicați din tăcerea plină de microfoane” – *Cântec trist deasupra acoperișurilor*) nu e decât un tratament mai atipic al angoaselor moderniste – tăcerea „plină de microfoane” ilustrând, de fapt, anxietatea eului care se știe prescris și cercetat din umbră, a(u)-scultat, dar nu de agenți mundani, ci de atotputernica soartă, ca la vechii greci. Pe acest cadru C. aduce un conținut autohton, inaderent și chiar opus filosofiei beatnicilor, poezia sa ajungând o parodie involuntară a acestora din urmă prin faptul că dorește să evadeze nu din, ci în gura Molohului și a „nopții occidentale” din *Howl* a lui Allen Ginsberg spre „demi-democrația” arătată cu degetul de Lawrence Ferlinghetti în *The Coney Island of The Mind*. Simpla idee a Statelor Unite ale Americii văzute ca paradis terestru întoarce etosul beatnic pe dos, însă inapetența pentru centru și postura de cârtitor melancolic îl țin pe C. în marja unei poezii a revoltei. Cu adevărat tributar moderniştilor americani în genere este la nivel formal: prin câteva intertexte și posibile aluzii, prin aparența imagistă și obiectivistă a unor comparații, precum și prin prozodie și prin aspectul grafic al versurilor, poezia din anii '80 a lui C., dar și cea ulterioară se apropie de poezii americani ante- și postbelici. Microrealismul și prozaismul rămân însă o simplă avanscenă a marilor concepte moderniste: atelierul de bobinat, cazarma de peste drum, depozitul de cherestea, vitrina magazinului de pălării, scara de incendiu, chioșcul fanfarei sunt decoruri pentru tot felul de scenarii autoreferențiale și debușeuri metafizice: lupta cu poemul, căutarea de sine etc. *1, 2, 3 sau...* (1980) este o pseudonarațiune incantatorie, cea mai postmodernă dintre scrierile sale. Manieristă, livrescă, muzicală, condusă într-un stil arhaizant, povestea de aici e un pretext al revizitării mai multor școli poetice autohtone, de la Ion Barbu (ciclul balcanic), la Leonid Dimov, Ștefan Aug. Doinaș sau Șerban Foartă. Cântare pseudo- sau cvasi-erotică, receptat și ca scriere ludic-infantilă, acest volum relatează despre personajul Infantei și companionii săi de extracție

suprarealistă – mătușile și anti-mătușile, verișorul Anton și anti-verișorul Anton, unchiul Chiriac etc. Eroul *de facto* este însă imaginarul mozaicat, traficul de iluzii, himere și veninuri pendulând între „Occidente” și „Oriinte”, între „cântece nibelunge și fanariote”, unde sublimul decadenței și „vechea melanholie” conviețuiesc cu sentimente „din piele de șarpe”. Esențe de medieval, baroc, romantic, *fin de siècle*, suprarealism sau western sunt expuse în succesiuni sau suprapuneri de stiluri („Ah, dar istoria se-ncurcă”) – de această dată fără acumulare de sens în favoarea marilor concepte moderniste, ci pentru pura delectare auditivă, morga sapiențială alternând cu eufonicul pur. Istoriile sunt încurcate, pare-se după logica hazardului dadaist, de un ochi care vede epocile nu în succesiune, ci în infinită suprapunere și coliziune, ca o roire aleatorie de timpuri și personaje, sub o morală autoreferențială: istoria își înghite coada, realitatea este absorbită, cu tot cu autor și cititor, în diorama ficțiunii. Considerate de critică operele de maturitate ale optzecistului C., *Cruciada întreruptă* (1982) și *Poemele siameze* (1983) confirmă sau rafinează tatonările precedente. Se confirmă pulsionile evazioniste și se rafinează arta comparațiilor spectaculoase, de efect („Acum aș putea să mă văicăresc neștiut de nimeni,/ Ca o dubă de câini vagabonzi ...”. Primul volum de poeme de după 1989, *Bătrânețile unui băiat cuminte* (1994), încearcă o echilibristică pe linia dintre livresc și autenticismul unui filon balcanic, de periferie urbană asumată, ca revoltă contra centrului, dar și contra ruralului și a naturalei. *Bad Boy* emană superbia unui eu gonflat *à la moderne*: „Sunt cel care savurează dezastrul, maculează hârtia...// Dar când toți ai casei dorm și visează/ eu fac să se bălbâie moartea”. Strivit de micimea cotidianului, el are nevoie de respirația (și de harta) mai largă a modernilor sau a romanticii. Așa se dezvoltă imaginarul inflammat al singuraticului („În fața magazinului de pălării, prin vitrina atelierului de bobinat sunt singur/ Singur în marele stadion al tăcerii” – *Călătoria*) sau al refuzatului de marile privilegii ale istoriei și ale culturii („Nici unul n-a văzut cum răsare soarele peste piramide./ Nici unul nu a privit cum își duce Sena înecații la vale” – *Omul cu valiza*). Imaginarul evazionist este constant dublat de un imaginar belicos, anunțat și în volumele anterioare. *Mickey Mouse e mort* (1994) reia, sub pretextul recontextualizării, poeme anterioare, o practică de altfel frecventă la acest autor.

Eminamente materiale (motivul blazării e, la un moment dat, lipsa grămezii de „știuci verzi în băncile elvețiene” sau a unei vieți „de import”), neliniștile lui C. se diluează în reverii americane: „Să am o pompă hodorogită de benzină – la marginea autostrăzii, –/ să vând apă gazoasă și cremvurști camionagiilor în trecere” (*O pompă hodorogită de benzină*). Domină formula deja patentată a comparațiilor și metaforelor de efect. Cu *Mahalaua de azi pe mâine* (2000, în colaborare cu Dan Mircea Cipariu), frustrarea („Am vrut să mă dea la cireșe și n-au găsit decât dude” – *Lecția de pian*) se contaminează de scandarea de tip hip-hop: „la sfârșitul cuvintelor,/ eram omul cu cagula pe față/ cel care desparte cu satârul viața de viață” (*Ministerele apelor tulburi*). Nu se mai caută rime și comparații sofisticate, ci unele la îndemână, previzibile, populare („cușcă”–„pușcă”–„mușcă”). Probozirea postmodernă a centrului și totodată suspinul după valorile lui se amestecă cu oftatul premodern în jurul „vieții” și a „sortii” haine sau a femeii incerte. Vorbirea de cartier, sentimentul de bodegă, filosofia de cântec de lume („viața, macaragiu cinstit, fără nume, fără mister/ te ridică răbdător, cinstit, iscusit/ în al nouălea cer” – *Al nouălea cer*) încearcă să substituie acea adresare directă, de predicator, tipic beatnică, pe care poezia lui C. n-o deține. *Percheziționarea îngerilor* (1998) reîncadrează, în bună măsură, obsesii anterioare. Faconda agresivă în genul hip-hop revine, ca simptom și, în același timp, ca soluție a marginalizării. Se explorează imaginea paiaței, a simulacru-lui și a tranzitoriului, în descendență minulesciană (gări, trenuri, peroane, vagoane, vapoare, valuri etc.). Tehnica e mai degrabă limitată sau repetitivă decât epurată, de ciornă unde se probează epitetul: „înger de insomnii”, „salte de insomnii”, „vagonul de insomnii” etc. *Vânătoarea pe capete* (2002) dezvoltă două teme: vânătoarea și westernul (ca vânătoare de oameni, de proscrisi), reluând imaginarul *guerrier* și punitiv, sub presiunea istoriei și a geografiei reale. Evazionismul difuz din poemele precedente, visul civilizației de dincolo-de-ocean suferă un puseu de dezvrăjire ce nu poate fi dusă totuși până la capăt. Se distinge o foame a ochiului educat să vadă hollywoodian, inclusiv printr-o particularitate anume a verbelor, folosite la moduri nepredicative, care creează o stare de tensiune a așteptării, de acțiune iminentă, specifică marii narațiuni cinematografice americane. Metaforă a

unei revolte parodice, *Greva căpșunelor* (2004) propune un cocktail de haikuuri, de colaje suprarealiste și de jocuri de limbaj. *Jurnalul morilor de vânt* (2012) e o carte a senectuții dezabuzate („gluma e terminată, actorul bătrân” – *O traversare a oceanului*), care reciclează, într-un regim al minoratului și al epuizării, temele autorului: evazionismul și mirajul țărilor calde sau cetățeanul în tușe bacoviene, unde personaje ca „mâinele”, „nicăierea”, „nenimicul” circulă sub spectrul scadenței. Numele lui C. apare și pe coperta unui volum de proză, *Les Années folles du socialisme* (2000), scris împreună cu Ștefania Coșovei. Conceput ca o autoficțiune a cuplului Paul–Stéphanie, textul împletește iluziile „visului românesc” comunist din zorii regimului Dej până în postsocialismul pervers, cu detaliile personalității lui Paul – genialitatea precoce, reală sau trucată de memoria afectivă, frustrările pecuniare și de afirmare, gustul periferiei și al revoltei surde (scrisul „din răzbunare”), profilul erotic, generozitatea etc. C. a semnat și câteva antologii de cronici de poezie, prefete și notații despre viața artistică – *Pornind de la un vers* (1990), *Hotel Urmuz* (2000), *La formarea ideilor* (2005), *Poezii marilor orașe* (2008), unde consacrații și veleitarii sunt priviți cu generozitatea obișnuită a poetului sau, altfel văzând lucrurile, fără spirit critic.

SCRIERI: *Ninsoarea electrică*, București, 1979; *1,2,3 sau...*, București, 1980; *Aer cu diamante* (în colaborare cu Mircea Cărtărescu, Florin Iaru și Ion Stratan), pref. Nicolae Manolescu, București, 1982; *Cruciada întreruptă*, București, 1982; *Poezele siameze*, București, 1983; *În așteptarea cometei*, București, 1986; *Rondul de noapte*, București, 1987; *Pornind de la un vers*, București, 1990; *Bătrânețile unui băiat cuminte*, Constanța, 1994; *Mickey Mouse e mort*, București, 1994; *Ioana care rupe poeme*, București, 1996; *Patinează sau crapă!*, Botoșani, 1997; *Lumină de la frigider*, București, 1998; *Percheziționarea îngerilor*, București, 1998; *Bună dimineața, Vietnam!*, pref. Mircea Cărtărescu, Deva, 1999; *Les années folles du socialisme* (în colaborare cu Ștefania Coșovei), București, 2000; *Hotel Urmuz*, Deva, 2000; *Mahalaua de azi pe mâine* (în colaborare cu Dan Mircea Cipariu), pref. Nicolae Țone, București, 2000; *Pisica neagră, pisica moartă* (în colaborare cu Bogdan O. Popescu), pref. Florin Iaru, București, 2001; *Institutul de glasure*, îngr. Ștefania Coșovei, postfață Dan Cristea, București, 2002; *Vânătoarea pe capete*, București, 2002; *Greva căpșunelor*, București, 2004; *La formarea ideilor*, București, 2005; *Băutorii de absint* (în colaborare cu Nichita Danilov, Ion Mureșan, Ioan Es. Pop și Liviu Ioan Stoiciu), Pitești, 2007;

Motocicliștii spațiali (în colaborare cu Ioana Mănescu), București, 2008; *Poezii marilor orașe*, București, 2008; *Aerostate plângând*, București, 2010; *Jurnalul morilor de vânt*, București, 2012.

Repere bibliografice: Tartler, *Melopoetica*, 178–181; Grigurcu, *Existența*, 509–515; Munteanu, *Jurnal*, IV, 250–252; Micu, *Limbaje*, 117–120; Scarlat, *Ist. poeziei*, IV, 174–179; Negoșescu, *Scriitori contemporani*, 122–126; *Dicț. scriit. rom.*, I, 686–687; Alex. Ștefănescu, *Exuberanța de altădată*, RL, 1996, 50; Regman, *Dinspre Cercul Literar*, 174–177; Cărtărescu, *Postmodernismul*, 372–376; Cistelean, *Top ten*, 138–140; Grigurcu, *Poezie*, I, 296–311; Cristea-Enache, *Concert*, 92–95; Manolescu, *Lista*, I, 342–355; Pop, *Viață*, 176–181; Dan Cristea, *Portret de poet*, CL, 2002, 4; Diaconu, *Poezia*, 137–145; Buciu, *Panorama*, I, 156–160; Holban, *Portrete*, I, 120–122; Lefter, *Flashback*, 213–220, *passim*; Holban, *Ist. lit.*, I, 261–264; Manolescu, *Istoria*, 1327–1328; Popa, *Istoria*, 558–559; Soviany, *Cinci decenii*, I, 198–201. **T.D.**

COTORCEA, Livia (5.XII.1940, Drânceni, j. Vaslui), critic literar, traducătoare. Este fiica Agripinei și a lui Gheorghe Olăieru, controlor de calitate. Urmează școala elementară la Burdujeni și liceul la Dorohoi, iar în 1957 devine studentă a Facultății de Filologie–Istorie–Filosofie a Universității din Iași, secția limba și literatura rusă – limba și literatura română. După absolvire (1962) este angajată asistentă la Catedra de limba și literatura rusă din cadrul Universității ieșene, parcurgând toate treptele universitare, fiind din 1994 profesor, șefă de catedră din 1986, profesor consultant din 2006. Colaborează la numeroase publicații din țară și din străinătate, printre care „Convorbiri literare”, unde debutează în 1973, „Cronica”, „Romanoslavica” (e în colegiul de redacție), „Cahiers roumains d’études littéraires”, „Collegium”, „Anuar de istorie și lingvistică literară”, „Timpul”, „Studii de slavistică” (la care e redactor-șef). A participat la lucrări colective, între care *Terminologia poetică și retorică* (1994), *Dicționarul limbajului poetic eminescian* (2006) ș.a. Este membră a Comisiei de poetică și stilistică de pe lângă Asociația Internațională a Slaviștilor.

Cercetările întreprinse de C. sunt consacrate aproape exclusiv scriitorilor ruși, fiecare personalitate literară fiind supusă demersului hermeneutic în funcție de spațiul ideologic și cultural în care aceasta evoluează. În cuprinsul analizelor se întrevăd două tipuri de biografie ce acționează sinergic: prima este reprezentată de surprinderea gesturilor culturale semnificative ale autorului, cea

de-a doua de biografia ideilor, ipostază explorată teoretic spre a deschide orizontul interpretării. În *Lirica lui Lermontov. Considerații tematico-structurale* (1983), dezvoltare a tezei de doctorat din 1978, exegeta propune o viziune asupra imaginarului poetului, văzut ca sumă a momentelor esențiale ale cuceririi și eliberării eului. Sunt urmărite și comentate elementele ce provoacă „separarea orgolioasă a sinelui de realul obiectiv” și, implicit, transformarea universului exterior: insubordonarea la existență și moarte, crearea de simboluri ale timpului și spațiului. *Introducere în opera lui Velimir Hlebnikov* (1997) constituie în spațiul românesc o lucrare de pionierat în cercetarea creației unuia din reprezentanții marcanți ai cubo-futurismului rus, redescoperit, de altfel, abia în perioada poststalinistă. C. analizează receptarea lui Hlebnikov și modul în care poetul teoretizează „limba perfectă”, limbajul „pur” universal transrațional sau transmental (denumit *zaum*), limbaj care ar deveni un instrument de cunoaștere, apt să recreeze imaginea esenței lumii. Anexa studiului, o antologie de texte traduse pentru prima oară la noi, ilustrează varietatea genurilor abordate de Velimir Hlebnikov (poeme și poezii lirice, proză artistică, piese de teatru, note de jurnal, eseuri teoretice, ca *Temeiul nostru*, *Maestrul și învățăcelul*, *Artiștii lumii*, *Limbajul secund*, *Casa mea* ș.a.). Contribuții de primă importanță sunt antologiile publicate de C. referitoare la formalismul rus (*Teoria limbajului poetic. Școala filologică rusă*, 1994) și la doctrinele avangardiste (*Avangarda rusă*, 2005 și, într-o ediție revăzută, 2009), lucrări de referință, precedate de cuprinzătoare studii introductive. În selectarea textelor (parțial traduse în colaborare) din prima culegere a precumpănit criteriul reprezentativității pentru configurarea unor noi principii teoretice și metodologice în abordarea literaturii, școala formalistă rusă din primele decenii ale secolului trecut prefigurând „noua critică” și „gramatica prozei” occidentale din următoarea jumătate a veacului. Sunt cercetări fundamentale privind teoria limbajului poetic în mecanismul său de funcționare contextual și intertextual, având însemnătate ulterioară în dezvoltarea altor discipline, precum poetica, stilistica, semiotica, structuralismul, tipologia culturală, antropologia etc. Pe lângă personalități recunoscute pe plan mondial, ca Iuri Tînianov, Boris Tomașevski, Viktor Șklovski, Mihail Bahtin, au fost incluși și autori din perioada post-formală (Lidia Ginzburg, N.K. Ghei, I.M. Lotman)

sau din cei puțin cunoscuți în afara Rusiei ori nume dificil încadrabile (Andrei Belfi, Velimir Hlebnikov), înnoitori ai teoriei literaturii. De egală relevanță, antologia *Avangarda rusă*, în a cărei masivă și densă introducere C. stabilește coordonatele istorice și estetice ale întregii mișcări avangardiste, contextualizând-o în ansamblul celei europene, cuprinde manifestele principalelor direcții și grupări (cubism, futurism, akmeism, imagism, expresionism, grupurile Oberiu și Frații Serapion), atât din literatură, cât și din artele plastice, arhitectură, teatru, dans, muzică, manifeste (semnate, printre alții, de David Burliuk, Aleksandr Krucionîh, Vladimir Maiakovski, Velimir Hlebnikov, Osip Mandelștam), care asumă relativizarea noțiunii de frumos, militând pentru o artă totală, sincretică, dispusă totodată către libertatea jocului și gratuitate. Ca traducătoare, C. s-a implicat în transpunerea unor opere din scriitori încă puțin cunoscuți în aria noastră culturală, ca Evgheni Zamiatin, Vladimir Nabokov, Anna Ahmatova sau Osip Mandelștam. În versiunea la *Adolescentul* lui Feodor Dostoievski (nominalizată la Premiul Uniunii Scriitorilor în 2011) a urmărit, după propria-i mărturisire, să reconstituie stilul original al prozatorului, să păstreze „senzația de rugozitate a textului, să nu înfrumusețeze stilul”, ci să redea „suflul sacadat, neliniștit și pasionat ce susține adecvarea la sensul romanului și orchestrația vocilor”, transpunere pe care Albert Kovács o apreciază ca „autentic-artistică, fidelă și frumoasă”.

SCRIERI: *Prelegeri de istoria literaturii ruse din secolul al XIX-lea* (în colaborare cu Sorina Bălănescu), Iași, 1976; *Literatura și civilizația rusă în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Iași, 1980; *Lirica lui Lermontov. Considerații tematico-structurale*, Iași, 1983; *Terminologia poetică și retorică* (în colaborare), Iași, 1994; *Saturnia*, Iași, 1995; *În căutarea formei*, Iași, 1995; *Introducere în opera lui Velimir Hlebnikov*, Brăila, 1997; *Căutând desăvârșirea*, Iași, 2006.

Traduceri: *Agnia, fiica focului. Proză scurtă sovietică*, Iași, 1982 (în colaborare cu Adriana Nicoară); Evgheni Zamiatin, *Insularii. Biciul lui Dumnezeu* – Mark Aldanov, *Astrologul* – Vladimir Nabokov, *Invitație la supliciu*, Iași, 1993 (în colaborare cu Adriana Nicoară); *Teoria limbajului poetic. Școala filologică rusă*, îngr. și introd. trad., Iași, 1994 (în colaborare); *Panaît Istrati – omul care nu aderă la nimic. Documente din Rusia sovietică*, I–II, îngr. Serghei Feodosiev și Zamfir Bălan, Brăila, 1996 (în colaborare cu Carmen Țurcan); M. Agheev, *Romanul cocainei*, pref. trad., Iași, 1997; Mark Aldanov, *Cheia*, pref. trad., Brăila, 1999; *Cântec despre oastea lui Igor*, îngr. și pref. Axinia Crasovschi, postfața trad., București, 2000 (în colaborare);

Osip Mandelștam, *Eseu despre Dante*, introd. trad., Iași, 2001; Vladimir Nabokov, *Invitație la eșafod*, pref. trad., Iași, 2003; Anna Ahmatova, *Poeme. Proze*, îngr. trad., pref. Iosif Brodski, Iași, 2004; *Avangarda rusă*, îngr. și introd. trad., Iași, 2005; ed. 2, Iași, 2009; Feodor Dostoievski, *Adolescentul*, pref. trad., Iași, 2011; Velimir Hlebnikov, *Descântec pentru numărul plural și alte poeme*, Iași, 2012.

Repere bibliografice: *Lermontovskaia ențiklopedia*, Moscova, 1981, 401; Elena Loghinovski, *O radiografie a liricii lui Lermontov*, RL, 1984, 17; Sorina Bălănescu, „*Lirica lui Lermontov*”, CL, 1984, 5; Elena Cervinski, *Lermontov în România*, București, 1987, 198–206; Mariana Codruț, *Velimir Hlebnikov în limba română*, CE, 1998, 6; Emil Iordache, *Întâlnire cu un mare poet*, CL, 1998, 2; Mircea Croitoru, *Încă o dată Hlebnikov*, ST, 2001, 3; Mariana Codruț, *Anna Ahmatova, „muza durerii”*, RL, 2004, 30; Bogdan Crețu, *Două palme date gustului public*, OC, 2006, 69; Ștefan Borbély, *Antologiile avangardei*, APF, 2006, 8; Albert Kovács, *Avangarda rusă – avangarda europeană*, RL, 2006, 48; Albert Kovács, „*Adolescentul*” lui Dostoievski în traducerea Liviei Cotorcea, CNT, 2012, 6.

Ș.A., G.Dn.

COTORE, Gherontie (c. 1720, Totoi, j. Alba – c. 1774, Blaj), cărturar. Școlit la Bălgrad (Alba Iulia) și la gimnaziul iezuiților din Cluj, e remarcat de Inochentie Micu Klein, care intenționează a-l trimite ca bursier la Roma, la Colegiul De Propaganda Fide. Șansa se risipește însă, într-un context tensionat, care acutizează brusc disputele religioase în Ardeal, astfel încât elevul merituos decide să-și continue învățătura la Târnăvia (Trnava, în Slovacia de azi). Îmbracă răsărit între timp, la Munkacs, într-un vestit așezământ monastic, schimbând prenumele Gheorghe în Gherontie, apoi îndreptându-se spre Blaj, unde se stabilește în 1747, spre a sluji în confreria mănăstirii-catedrale „Sf. Treime”. S-a ilustrat aici printre fideli colaboratori ai episcopului Petru Pavel Aaron, ale cărui proiecte (culturale, monahale) le susține, în calitate de concionator (preparator) la Seminar și ca vicar general episcopal, între 1754 și 1765. Contând în schimb ca opozant al noului vlădică Atanasie Rednic (hirotonit în scaunul diecezan prin hotărârea abuzivă a Curții de la Viena și în pofida votului minoritar primit din partea Sinodului electoral), C. este demis și surghiunit la mănăstirea Strâmba; mutat ulterior preot la Gherla, depune râvnă pentru ridicarea parohiei sale paupere, până când, reabilitat, e rechemat a-și relua îndatoririle la Blaj, odată cu alegerea în fruntea eparhiei a lui Grigore Maior, în 1772. Se stinge prematur, răpus, probabil, de ftizie.

Scrieri precum *Despre schismătica grecilor* (transmisă numai parțial în manuscris) sau *Despre articu-lușurile ceale de price*, ambele din 1746 (și publicate postum), îl definesc pe C. deopotrivă ca istoric al Bisericii, latinist și precursor al Școlii Ardelene. Întâia lucrare prelucrează informații după Louis Maimbourg (*Histoire du schisme des Grecs*) sau după Cristofor Peichich (*Speculum veritatis*), urmând o schiță de istorie ecleziastică (a ritului creștin în Imperiul Roman de Răsărit, până la căderea Bizanțului sub turci). Având în față *Catehismul* redactat de De Camellis, C. încerca, în cea de-a doua scriere, mai cu seamă clarificări de ordin confesional; dintr-o necesitate, resimțită, poate, de a apăra – cu argumente în parte preluate de la Inochentie Micu Klein – poziția acelei pături de intelectuali transilvăneni care vedea în compromisul asumat prin unirea cu Roma (tinzând a reface, prin biserică și școală, drumul arhetipal, relația cu Roma *alma mater*) un mijloc de emancipare și renaștere națională. Ca mai toți cărturarii clerici din generația de preiluminiști ai Blajului, îmbrățișa aspectele de interes apologetic, doctrinar cu un amestec de fervoare și radicalism, optică nuanțată mai târziu de corifeii Școlii Ardelene (preocupați, în următoarele decenii, a netezi asperitățile și a marca atașamentul ambelor Biserici față cu „legea” și tradiția comună, în matca spiritualității bizantine). Retorica, în rest, e cea uzuală, descripția și evocarea păstrând ceva din ingenuitatea stilului cronicăresc, la fel și vehemența moralizatoare. Zădărniciind calea deschisă reconcilierii la „soborul” florentin (1439), neamul „vestit” al grecilor provoacă adâncirea schismei în aria creștinătății. Trufia și resentimentele oferă o nefastă pildă de risipire și discordie, deplânge C. într-un pasaj ce amintește de privirea sceptică și de reflecțiile stolicului Constantin Cantacuzino asupra „nașterii și stricăciunii”, a strălucirii și erorii guvernând în toate cele hărăzite oamenilor. În termeni antitetici, trecut – prezent, mărire și cădere, C. va situa și evoluția, sub spectru tragic, a românilor – descendenți autentici ai „râmlenilor” –, a căror glorie și vrednicie de odinioară ar contrasta însă cu ignoranța neamului („încungiurat de norul neștiinții”) de pe un teritoriu altădată independent și unitar. Alte câteva texte, cu folos didactic (*Pravila, după rândul slovelor de la buchi* sau *Cartea de religia și obiceiurile turcilor*, ieșite, probabil, de sub teasc la Buda), atribuite, de asemenea, lui C., rămân să circule în epocă.

SCRIERI: *Despre articu-lușurile ceale de price*, îngr. Laura Stanciu și Alin-Mihai Gherman, introd. Laura Stanciu, pref. Iacob Mârza, Alba Iulia, 2000; *Istoria despre schismătica grecilor Trnavia, 1746*, îngr. Ioan Gabor și Alin-Mihai Gherman, introd. Laura Stanciu, studiu teologic Ernst Christoph Suttner, pref. Iacob Mârza, Cluj-Napoca, 2006.

Repere bibliografice: *Din istoria părintelui Samuil Klein*, publ. Timotei Cipariu, în *Acte și fragmente latine românești*, Blaj, 1855, 101, 106, 111, 115–117, 119; Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici*, Blaj, 1902, 9, 34, 134, 235, 279, 284, 289–293, 371–373; Iorga, *Ist. lit. XVIII*, II, 61, 63, 139, 150, 332, 335, 336; Drăganu, *Hist. litt.*, 56–59; Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, 94–98; *Ist. lit.*, I, 512–516; Anghelescu, *Preromant. rom.*, 36; Lungu, *Școala Ardeleană*, 93–96, 137, *passim*; *Dicț. lit. 1900*, 233–234; Păcurariu, *Ist. Bis.*, II, 524–527, 599; Mircea Popa, *Aspecte și interferențe iluministe*, Timișoara, 1997, 22–29; Ion Buzăși, [Gherontie Cotore], RL, 2001, 9, 2002, 50; Cristian Barta, *Aspecte teologico-identitare în evoluția istorică a Bisericii Române Unite. Gherontie Cotore și Articulușurile ceale de price*, „Apulum”, 2002, 1; Ciprian Ghișa, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania (1700–1850). Elaborarea discursului identitar*, Cluj-Napoca, 2006, 252–258. **R. Ș.**

COTOVU, Sandra (9.I.1898, Hârșova – 17.VII.1987, București), prozatoare. Fiică a Mariei (n. Găitan) și a lui Constantin Oancea, mare proprietar, C. (al cărei prenume la naștere e Constanța) se căsătorește după absolvirea liceului cu inginerul Virgil Cotovu și locuiește aproape două decenii la Constanța, unde duce o existență fără griji materiale, mondenă. La fel va face și în Capitală, frecventând mediile artistice (între care și cenaclul Sburătorul), călătorind mult. Acest mod de viață este în bună măsură ilustrat în scrierile sale. O încercare nereușită de a publica proză în „Însemnări literare” (1919) determină începutul unei lungi corespondențe și prietenii cu G. Topîrceanu, devenit și mentorul său literar. Colaborează la „Adevărul literar și artistic” (unde debutează în 1935), „Însemnări ieșene”, „Viața românească”, „Ramuri”.

Prin teme și tehnică narativă, C. se încadrează în categoria autoarelor de proză psihologică, inaugurată de Hortensia Papadat-Bengescu. Romanul *Jocuri de apă* (1938) tratează un caz de bovarism într-o manieră de sorginte proustiană. Existența protagonistei este subminată de conștiința singularității sale, a diferențierii de ceilalți, a lipsei instinctului gregar, ceea ce o face să se simtă străină în propriul mediu familial și social, să fie profund nemulțumită de viața pe care o

duce. Neacceptând să se lase invadată de banalitatea cotidianului și a obișnuințelor, ea se imaginează țășnind ca un „joc de apă” ce scânteiază în lumina aspirației spre ceva superior, spiritualizat și estetizat – o lume conformă cu propria-i alcătuire sufletească. Vrea să se elibereze de îngrădiri și convenții, să strălucească, să plutească prin forța de levitație a iubirii, să se identifice cu sine printr-o trăire autentică, plenară. Conștiință modernă, vie, uneori contradictorie, ea pare că verifică prin propria experiență anumite idei literar-filosofice ale vremii. În principal, tehnica narativă a romanului constă în rememorări, în urmărirea fluxului psihic, având ca efect o sensibilizare, o poetizare a realului prin delicatețea și finețea estetică a percepției, prin rezonanțele trăirilor atribuite protagonistei. Celelalte personaje, mediul social au rol de revelator, de termeni negativi în definirea acesteia. Un sentiment asemănător, al alienării de propria ființă, provocat de căsătorie și de convențiile sociale, declanșează în romanul *Fascinație* (1943) rememorarea copilăriei luminoase, ca timp al unei existențe autentice. Insatisfacția prezentului lasă loc unei sterile „fascinații” erotice, care, în final, o nedumerește și pe cea aflată în impas, într-un *Epilog* parcă saturat de substanța și cazuistica tuturor frământărilor. O vizibilă schimbare tematică și tehnică aduce romanul *Vijelie*, apărut în 1947, care se vrea și o cronică socială a perioadei 1936–1946, restrânsă la urmărirea destinului unei familii. Dezbinată o vreme de vârtejul întâmplărilor vieții, între care și războiul, familia se reunește în final parcă verificând adevărul că, în pofida tuturor disensiunilor, rudenii de sânge rămâne unul din reperele stabile ale existenței umane. Dar puterea de observație și de analiză, proprii autoarei, nu este susținută de o suficient de lucidă conștiință artistică (nedistanțarea de fapte, lipsa de discernământ și de perspectivă asupra întregului), de unde aspectul de mozaic al secvențelor epice. Volumul de proză scurtă *Divorțul Marianeii și alte schițe* (1941) nu diferă ca factură de romane, consemnând același lirism al unor analize psihologice nuanțate, în care vocea naratorului este acoperită de senzațiile și stările personajelor.

SCRIERI: *Jocuri de apă*, pref. G. Topîrceanu, București, 1938; *Divorțul Marianeii și alte schițe*, București, 1941; *Fascinație*, București, 1943; *Vijelie*, București, 1947; ed. pref. Mariana Vartic, București, 1985.

Repere bibliografice: G. Topîrceanu, *Scrisori alese*, II, îngr. Al. Săndulescu, București, 1971, 514–539; Mihail Sevastos, *Literatură feminină*, ALA, 1939, 946; N.I.P. [N.I. Popa], „*Jocuri de apă*”, IIȘ, 1939, 5; D.P. [Dan Petrașincu], *Sandra*

Cotovu, VAA, 1941, 73; T. Păunescu-Ulmu, „*Divorțul Marianeii și alte schițe*”, R, 1941, 3–6; George Putneanu, „*Fascinație*”, RFR, 1944, 1; Enache Puiu, *O scriitoare puțin cunoscută*, TMS, 1982, 3; *Dicț. scriit. rom.*, I, 687–689; Ion Roșioru, [Sandra Cotovu], „Ex Ponto”, 2012, 3, 4; Dorina Grăsoiu, *Un roman încă viabil*, „Ex Ponto”, 2012, 4. C. T.

COTRĂU, Liviu (11.IV.1949, Arad), anglist. Este fiul Iulianeii Cotrău (n. Frențiu) și al lui Gheorghe Cotrău, funcționari. Își începe învățătura la Școala generală nr. 2 din Salonta, continuând-o în același oraș, la Liceul „Arany János”. Urmează Facultatea de Filologie, secția engleză–germană, a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (1967–1972), apoi Facultatea de Limba și Literatura Română, specialitatea română–spaniolă, a Universității din București (1981–1986). Își susține doctoratul în 1985, la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a aceleiași Universități, cu lucrarea *The Fantastic Fiction of E.A. Poe* (publicată în 1999, sub titlul *The Scythe of Time*). Din 1972 intră în învățământul superior, ca asistent la Catedra de filologie germanică a Facultății de Filologie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, e conferențiar între 1990 și 1999 (și șef al Catedrei, 1995–1999), apoi profesor (1999–2008) la Catedra de limba și literatura engleză a Facultății de Litere de la aceeași Universitate, iar din 2008 profesor (și șef al Departamentului de limba și literatura engleză) la Facultatea de Științe Socioumane a Universității Creștine Partium din Oradea. Între 1990 și 1992 va fi bursier Fulbright și *visiting professor* la University of Pennsylvania, iar în 2002 profesor asociat la University of Nevada, Reno, SUA. Debutază în 1975 la revista „Echinox”, iar editorial în 1979 cu transpunerea versurilor poetului american de origine română John Balaban, *Scrisori de peste mare*. Colaborează la numeroase publicații din țară și din străinătate – „Steaua”, „Tribuna”, „Transilvania”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „Studia Philologica”, „Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, „Lettre internationale”, „Caietele Tristan Tzara”, „A Journal of International Avant-Garde”, „Penn Language News” (Philadelphia), „Edgar Allan Poe News” (SUA), „Exquisite Corpse. A Journal of Books & Ideas” (SUA) ș.a. Editează (în colaborare cu Ileana Galea și Virgil Stanciu) mai multe antologii consacrate romanului englez – *Studies in the Eighteenth and Nineteenth Century English Novel* (1986), *Studies in the English Novel of the First Half of the Twentieth Century* (1987), *Studies in the Contemporary English Novel* (1990) și coordonează editarea dezbaterilor unor conferințe de specialitate – *Constructions of*

Identity (2000), *Proceedings. International Conference on English Language and Literatures in English* (2012). Este membru la The Poe Studies Association și la American Romanian Academy of Arts and Science.

Preocupările îndelungate ale lui **C.** pentru Edgar Allan Poe se concretizează în studii de referință ce culminează cu exegeza *The Scythe of Time. A Study of Poe's Fantastic Fiction*, precum și în editarea, la noi, a operei sale. Abordând fantasticul la E.A. Poe într-o cercetare ce uzează de sugestii interdisciplinare din semiotica Juliei Kristeva, din psihopatologie și psihanaliză, din arhetipologia lui Gilbert Durand, autorul elaborează „un cadru referențial și o terminologie care să permită definirea fantasticului poesc în funcție de un «model formalizat» al textului”. În capitolul *Matricea generativă*, cu un concept inspirat de Suzanne Langer, se ocupă de configurația spațio-temporală. Dacă spațiul vertical poate fi identificat în „izotopia căderii, a prăbușirii”, cel orizontal, extrem de întins, e nediferențiat, neutru, însă, proiectat pe verticală, „preia dimensiunile specifice ale catatopiei – adâncimea și profunzimea”. În privința timpului, paradigma dominantă în imaginarul poesc ar fi cea catacronică, ireversibilă, oferită de metafora saturniană a „Viermelui Biruitor”. „Catamorfismul” (adică fuziunea catatopiei și a catacroniei într-o dimensiune unică) ar explica oarecum, consideră exegetul, monotematismul prozelor lui Poe, determinat de matricea preconștientă, prerațională, sursa generativă a imaginației creatoare. Sunt analizate proprietățile reflexive, anamorfotice ale matricei, motive ca labirintul, misterele centrului, oglinda și dublul/dedublarea, „ochiul celui alt”, îngroparea de viu ș.a. Vizionarismul poesc se bazează pe ficționalizarea stărilor hipnagogice, momente semiconștiente surprinse în derulare rapidă și în metamorfoză de către „ochiul întredeschis”. Studiu dens și dificil, demonstrând unitatea și coerența imaginarului scriitorului american, acreditând conceptul „fantastic catamorf”, cartea lui **C.** este o valoroasă contribuție românească la exegeza poescă. Proiect de anvergură, prevăzut în șase volume, integrala operelor lui Poe este deopotrivă și ediție critică, prin temeinicul corpus alcătuit din introduceri substanțiale pe genuri (poezie, povestiri, romane și, probabil, pentru eseistică și corespondență, editarea fiind în curs) și aparatul de comentarii și note de ultimă actualizare. Dacă în primul volum al ediției, inițiată în 1987 cu *Annabel Lee și alte poeme*, **C.** oferea un tablou bogat, cvasitotal, al versiunilor românești publicate anterior (în volume și periodice), incluse după criteriul fidelității față de textul

original (la nivel prozodic, semantic, artistic), cum și un număr de inedite, la reluare, în 2001, editorul își asumă în exclusivitate traducerea întregii opere poești (inclusiv lirica), demersul său devenind oarecum și un fel de „ediție de exeget-traducător”. Înțelegerea profunzimilor textului original, decriptarea tuturor nuanțelor și rafinamentelor prozodice (rime, asonanțe, armonii etc.), analizate în corelație cu principiile artei poești, ca și buna știință a practicii tehnicii poetice l-au condus la realizarea unei excelente versiuni a liricii, comparabilă, pe alocuri, cu aceea a unor antecesorii consacrați (Dan Botta, Miha Dragomir, Ștefan Aug. Doinaș ș.a.). **C.** a mai tradus poezie contemporană (John Balaban, Alice Sebold) și proză americană (Upton Sinclair, Daniel Mason), precum și, în colaborare, tratatul neokantianului german Hans Vaihinger, *Filosofia lui „Ca și cum”*.

SCRIERI: *English Practical Course. Two Approaches to Literature* (în colaborare cu John J. Rathbun), București, 1983; *The Scythe of Time. A Study of Poe's Fantastic Fiction*, Cluj-Napoca, 1999. **Ediții:** Edgar Allan Poe, *Annabel Lee și alte poeme*, tr. în colaborare, pref. edit., București, 1987, *Prăbușirea casei Usher*, tr. în colaborare, pref. edit., București, 1990, *Poezie – Dramă*, tr. și introd. edit., Iași, 2001, *Masca Morții Roșii și alte povestiri. 1831–1842*, tr. și introd. edit., Iași, 2003; *Misterul lui Marie Rogêt. Schițe, nuvele, povestiri. 1843–1849*, tr. și introd. edit., Iași, 2005, *Călătorii imaginare. Jurnalul lui Julius Rodman. Povestea lui Arthur Gordon Pym*, tr. edit., Iași, 2008, *Cărăbușul de aur și alte povestiri*, ed. 2, Iași, 2011; Emil Gulian, *Poemele lui Edgar Poe*, tr., introd. și pref. edit., Oradea, 1995. **Traduceri:** John Balaban, *Scrisori de peste mare*, pref. Al. Căprariu, Cluj-Napoca, 1979; Henry M. Morris, *Bazele biblice ale științei moderne*, Wheaton (Illinois), 1993; Hans Vaihinger, *Filosofia lui „Ca și cum”*. *Un sistem al ficțiunilor teoretice, practice și religioase ale lumii*, București, 2001 (în colaborare); Alice Sebold, *Minunatele oase*, Iași, 2003; Daniel Mason, *Acordorul de pian*, Iași, 2004; Upton Sinclair, *Va curge sânge*, Iași, 2010.

Repere bibliografice: Doina Curticăpeanu, „*Poe nu e nici mai ușor, nici mai dificil decât alți scriitori străini*” (interviu cu Liviu Cotrău), F, 2000, 2; Codrin Liviu Cuțitaru, [Livia Cotrău], OC, 2000, 7, RL, 2005, 35, 2006, 5, 2008, 16; Doina Curticăpeanu, *Opera Magna*, F, 2002, 5; Elisabeta Lăsceni, *În cer și pe pământ*, ALA, 2004, 735; Geo Vasile, *Edgar Allan Poe*, LCE, 2005, 37; Andi Bălu, *Edgar Allan Poe în limba română*, VR, 2006, 8–9; Virgil Stanciu, *Dicționar de angliști și americaniști români*, Cluj-Napoca, 2008, 41–42; Cristina Chevereșan, *Raiuri pe măsură*, O, 2010, 1.

G.Dn.

COTRUȘ, Aron (2.I.1891, Hașag, azi Loamneș, j. Sibiu – 1.XI.1961, Long Beach, California, SUA), poet. Este fiul Anei (n. Isăilă) și al lui Aron Cotruș, preot.

C. urmează Liceul „Sf. Vasile” la Blaj și Liceul „Andrei Șaguna” la Brașov, iar din 1911 doi ani la Facultatea de Litere a Universității din Viena. Întors în țară, e redactor la „Românul” din Arad (1913) și la „Gazeta Transilvaniei” (1915–1917). Înrolat, își face stagiul în armata imperială, e trimis pe frontul italian, apoi intră în Legiunea Română; după încheierea păcii obține un post în cadrul Legației României la Roma (1919). În 1920 vine la Arad, unde reintră în redacția gazetei „Românul”, apoi la Timișoara, unde în 1927–1928 e director al revistei „Banatul”. În 1928 e ales președintele Sindicatului de Presă din Ardeal și Banat. Tot acum este angajat stagiar la Ministerul de Externe, ulterior atașat de presă la Consulatul Român din Milano (1929), iar din 1931 până în decembrie 1936, în aceeași calitate, în cadrul Legației României la Varșovia. Rechemat la București, în minister (1937), după un timp e promovat șef al serviciilor de presă pe lângă Legația României de la Madrid și Lisabona (1939–1944); după al Doilea Război Mondial, oponent al regimului din țară, rămâne în Spania, unde în 1953 devine președintele Cercului Român pentru Uniunea Latină din Spania, iar în 1954 editează, la Madrid, gazeta „Carpații”. Se autoexilează în Canada (1956) și de acolo în Statele Unite ale Americii, în California.

La C., individualitate intens retorică, ideile, entuziasmele și reprezentările se manifestă în mod tumultuos-colosal, într-o tensiune înaltă, virilă; pasiunile eruptive se suprapun parcă argumentelor, dictând în fapt liniile de forță, marcând reliefurile unei personalități clocotitoare. Constituente ale celulei proprii, astfel de trăsături, energetismul, dinamismul și celelalte țin, în parte, de filonul transilvan, justițiar, combatant, vizionar. C. debutează în 1908 la „Luceafărul”, an în care scria și la „Ramuri”, iar primul volum, *Poezii*, îi apare în 1911. Până să-și găsească sunetul propriu, de portavoce a mulțimilor, de tribun și moralist implicat în cotidian, poetului i-au trebuit două decenii. Inițial, el filosofează sceptic, își etalează singurătatea, călătorește pe mare (în Grecia), jertfește erosului, e noctambul, copleșit de „doruri” și obsedat de „cântec”. Notabile ca dicțiune, dintre textele de acum rămân doar câteva sonete. Schimbarea de orizont din *Sărbătoarea morții. 1914–1915* (1915) ținea de experiența de front „în țara în care curge sângele fierbinte”, mai pe scurt, în Italia; discursul abrupt, anticipând versurile de război ale lui Camil Petrescu, abundă în canonade de „negri monștri uriași”; film saturat de flăcări cât niște „roșii munți”, de fulgere și bolizi, de tot atâtea elemente de spectacol. Peste câțiva ani o

plachetă, *România* (1920), pandant la *Sărbătoarea morții*, se constituia într-o disertație arborescentă, un fel de *laudatio* pigmentată cu interogații, cu apostrofe și fragmente imnice și nu mai puțin cu epitete stâncoase; ca punct de miră, toate converg într-un credo larg-umanitar, alăturându-se patetic mărturiilor lui V. Voiculescu și Adrian Maniu, ale lui Demostene Botez și ale altora, trecuți și ei prin furtuna războiului. Că nu e loc pentru reculegere se vede în fragmentele din *Neguri albe* (1920), inscripții fără titluri, departajate prin cifre, făcând elogiul acțiunii. Tendința ieșirii dintre limite diferă, ca finalitate ontologică, de limbajul lui Lucian Blaga din *Dați-mi un trup voi, munților ori din Dar munții unde-s?* Altul e impulsul ascensional, privirile lui C. (*Către cer, Piscul*) urmărind mai degrabă grandoarea, prometeismul, exteriorizarea eroică; întrebările lui, deloc dubitative, sunt ale unui personaj esențialmente afirmativ, cu genunchi de „oțel” – ins destinat unor uimitoare gesta, hotărât să înlăture „glodul”, să opună ezitantului „poate” pe imperativul „trebuie”. Un drum, o „căărăuie” cu „troscotel” și „nalbe”, un „tren negru” gonind pe „șesul nesfârșit al gândului” orientează, aparent, spre contemplație; programul etic al poetului reclamă însă verbul ofensiv, strigătul în crescendo, apt să spargă „veacuri de zid”. Câtă vreme copacul (întocmai invocat într-un sonet barbian) vrea să atingă cerul, omului-om, bătut de „toate ploile”, mușcat de „toate vânturile”, îi stau bine sfidarea, cutezanța: „Piciorul meu a încercat să-și urce glodul gliei pământeste/ Pe himalaia celor mai înalte îndrăzneli” (*Tinerețe*). Se poate identifica aici o idee-temă dezvoltată în modulații diverse: „O, munte, tu, biserica, moșia, casa mea,/ «Zgârie-cerul» meu [...] Pe culmea ta-n nemărginire mă dezsmărginesc” (*Spre culmi*). Și, în același spirit: „Sătul de ale șesurilor bucurii mărunte,/ Când urc pe munții lor, mă simt un munte” (*În robia lor*) ori: „Eu m-am născut să mă dăruie/ Oricând și orișicui” (*Mă știu*). Sau acest mândru îndemn: „Mută munții uriași din calea zărilor, –/ de poți!”. După Octavian Goga, C. este al doilea poet tribun reprezentativ provenind din Transilvania: mai vârtos, mai puțin atins de „jalea” contemporanului său. Plachetele *Versuri* (1925; Premiul Societății Scriitorilor Români) și *În robia lor* (1926), centrate pe ideea de mesianism, într-o retorică expresionistă – în care eul exacerbat e comparabil cu vibrantul „noi” al lui Goga –, sunt în acest sens edificatoare. Alte câteva plachete – *Măine* (1928), *Printre oameni în mers* (1933) și *Minerii* (1937) – probează că, salutând cu Walt Whitman „firul de iarbă”, trimițându-și „gândul departe”, întrezărend

„Reșițe noi cu coșuri pân-la cer”, locomotive „cum n-au mai fost pe pământ/ pentru graba aspră a puter-
niciei românești”, poetul nu era străin de tendințele
prospective ale avangardei europene. Pe profetul
cu „vrere dârză” îl însuflețesc proiectele enorme,
vizând „Lăcașe sfinte ale mușchilor și ale creierului:/
Romele,/ Parisurile,/ New Yorkurile/ izbânzilor româ-
nești de mâine!”. Verbul lui se vrea exortativ, oracular,
liturgic. Prin infuzie de forțe proaspete, „sili-vom grâul
românesc să crească,/ înalt și plin” (*Aicea suntem!...*).
Despărțirea de spațiul natal, de Blajul erudit (*Orașul
copilăriei*) – „somnoroș”, „frumos, fantastic și neprice-
put” – se face fără regretele lui Goga și Blaga, mitologia
de acum a lui C. tinzând spre aeroplan și uzine (titlul *În
fabrică* se repetă); pașii i se împart între realități con-
trastante. Ceva din grafica expresionistă a unor Georg
Grosz și Frans Masereel, vibrații din *Țara de piatră* a
lui Geo Bogza se reactivează în rostirea lui C., eșuând
nu o dată în redundanță, în clișee și poncife. Fie pe
latura monumentalizantă, fie pe cea polemică (violent
antiburgheză), notații aparținând registrului vânjos,
utilizat intens, sfârșesc în manierism și imoderație. Pe

răzvrătitul Horia (văzut ca personaj congener) poetul
îl invocase de câteva ori înainte de placheta cu acest
titlu (1935), operă de rezistență, grație căreia C. nu
poate lipsi din antologii. Profilat în dimensiuni mitice,
Horia (ca precedent, cel eminescian: „Horia pe-un
munte stă călare...”) a intrat în fondul activ al poeziei
noastre: „de jos/ te-ai ridicat drept, pietros, viforos,/
pentru morți,/ pentru cei săraci și goi, pentru toți/
și-ai despicat în două istoria, –/ țăran de cremene/
cum n-a fost altul să-ți semene,/ Horia!”. Energice linii
finale actualizează, în fapt, un simbol, fraza având un
aer encomiastic vaticinar: Horia „uriaș domn”, Horia
în „cămașă-nsângerată”, Horia statuie de piatră, Horia
pedepsind „mișelnici tâlhari”, un Horia innumerabil,
„însutit” și „înmiit”, multiplicat în suflete de iobagi,
un Horia biruind pe Iosif-împăratul; iată reliefuri
complementare, chipuri de inspirat poliptic narativ.
Cu aceeași instrumentație verbală, nu și cu rezultate
similare, nereușind să focalizeze efectele parțiale, e
construit alt poem-omagiu: *Eminescu...* (1939); de
reținut doar torentul de metafore hiperbolizante în
cadențe de acatist, autorul *Luceafărului* fiind „faur

*Jos, de la stânga la dreapta: Aron Cotruș, Peter Neagoe și N. Braica
Sus: Ion Th. Ilea, Petre Pascu, N. Rusu*

de poduri de aur/ peste furtuni, peste-ntunerice”, un „drept, neprihănit voievod”, „crai/ pe-un împărătesc și furtunatic grai”, „steag al timpului vânt”, un „nou Adam” și un „Dante valah”. La prima vedere, discursul dezlănțuit al lui C., apropiat oratoriei de tribună, debitor tehnicilor explozive de forum, are aparența oralității, deși totul este elaborat, construit în manieră scriptică. Cuvântătorul (constata Vladimir Streinu) cultivă „modul prozei, modul discursiv și enumerător”, poemele lui sugerând comparația cu „niște coarde de violoncel, de bună calitate, întinse pe o vioară...”. În esență, efectele se obțin programatic, prin repetiții verbale, în special substantivale ori adjectivale, mai totdeauna în serii triale, scenariile bazându-se pe suprapuneri de tonuri înalte, din același registru semantic. Titanismul, tendința ineputabilă augmentativă, fervoarea structurală (aceasta e „neastâmpăr iscoditor”) relevă un voluntarism perpetuu, lipsit de orice trufie, vizând cauze ale nației. Polivalent și contradictoriu, pe poet nici o formulă totalizantă nu-l cuprinde. Cu mai mult patos social-istoric decât Coșbuc și Goga, de un energetism whitmanian foarte prețiat în epocă (inclusiv în cercurile mișcării legionare, de care a fost apropiat retoric și ideologic), rapsod și novator al sintaxei poetice, C. pare să fi însoțit răsucirile interioare ale lui Blaga, dar și sunetele de final arghezian.

Puțin și tendențios comentate, imposibil de introdus în prima ediție postbelică (1978, îngrijită de Ovidiu Cotruș), republicate în țară abia în ediția din 1991 a lui Alexandru Ruja, poemele ample apărute în preajma sau la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, inegale valoric atât între ele, cât și fiecare în interiorul său, prelungesc și împing la cote maxime lirismul vaticinar al anilor '30, dar și (auto)manierismul lexical și prozodic deja instalat în ultimele volume interbelice ale lui C. *Maria Doamna* (1938), o carte apărută în condiții tehnice de lux, nu-i mai puțin o compunere convențională și festivă. Celelalte poeme însă rămân notabile: *Peste prăpăstii de potrivnicie* (1938), *Rapsodie valahă* (1940), *Rapsodie dacă* (1942; Premiul Societății Scriitorilor Români). Acestea fac un întreg prin tema lor comună: rezistența românească în istorie. Adresându-se „năpraznicei Rusii”, poetul, a cărui voce (se) rostește acum la persoana întâi plural, lansează versuri-avertisment: „ne crezi fără ieri, fără mâine/ și uiți c-am fost – pentru cine știe s-auculte/ cu-auzuri de câine –/ sub ale vremii ape sălbătice multe:/ piatră neclintită ce rămâne”. *Rapsodie valahă* reprezintă emblema lirismului național al lui C. Poemul propune imaginea unei comunități

Desen de Marcel Iancu

coextensive universului natural ce a născut-o: simbioză colosală de „piatră” și „foc” (două simboluri axiale), generând, în ordine etică, asprime și vigoare: „veac de veac, ne-ncetat,/ muntele fostu-ne-a pat,/ pat fulgerat,/ sângerat/ [...] Dormit-am prin brazi, prin brădui,/ cu auzul pe inima lui...”. Dacia lui Eminescu și Moldova lui Sadoveanu sunt astfel reinterpretate printr-un ochi vizionar expresionist și cu o elementaritate scitică. Poezia de după război evoluează în două direcții, complementare: o poezie a „deștărării” și a solitudinii, scăldată în tonuri elegiace și, pe de altă parte, evocarea țării ocupate – paradis devastat și înlăcrimat, în linia liricii lui Goga – de bolșevici și de „slugile” lor dinăuntru, „ciocoi” noi, „roșii”. Spovedania intimă este astfel mereu dublată de confesiunea comunitară. Patosul exponențial, pe teme sociale, din poezia interbelică a lui C. se mută acum definitiv în registrul tematic național. Poetul – profet și tribun – aduce cauza românească în fața instanțelor pământene și divine, ceartă, în poemul *Între Volga și Mississippi* (1956), hedonismul, inerția și nepăsarea Occidentului față de tragedia Estului, imploră grația dumnezeiască în psalmii revelator intitulați *Psalmi românești*, evocă teroarea roșie și întreține din depărtare focul vindicativ și justițiar, lansând chemări la răscoală și așteptând ceasul mântuirii. Întru realizarea acesteia, poetul convoacă figuri emblematice ale eroismului și jertfei naționale: Mihai Viteazul, Horia și Cloșca, Avram Iancu, Andrei Mureșanu și, la tot pasul, pe anonimii Ioni, pe Pătru Opincă, iobagii, minerii,

haiducii. Vechi poeme sunt rescrise în lumina noilor realități: într-un nou *Pătru Opincă*, „noaptea când pe uliți trec domol,/ nu mai așteaptă pe nici un podmol/ fete mari cu țâțe ca de piatră/ pe cei flăcăi ce nu se mai întoarnă/ din a Siberiei grea, veșnică iarnă”. Limbajul îl continuă și îl dezvoltă (în sensul proclamației și al îndemnului incendiar) pe cel interbelic; inedit este apelul la prozodia populară, la doină, a cărei muzicalitate atenuează reliefurile colțuroase ale expresionismului și fluidizează versul eliptic și abrupt: „Mi-a fost scris din neam/ odihnă să n-am,/ sângele să-mi fiarbă,/ ca o mare oarbă,/ și în codru-adânc/ inima să-mi mînc// [...] Dâr, cu pieptul gol,/ pe unde trec să scol,/ să scol, să răscol,/ volburi de pârjol”, spune C. în *Haiducească*. Inedită e, în opera acestui cântăreț cu verbul neconcesiv, și lirica religioasă din ciclul *Psalmi românești*. Rugăciunile nu sunt ale unui „eu”, ci ale lui „noi”, ele capătă premise și finalități precis circumstanțiate. Dumnezeu este rugat să „nu-și uite” românimea risipită pe întreg pământul, din Carpați la Pind, Timoc, Craina, Tesalia, Siberia, din Basarabia până în cele două Americi și Australia, dar mai ales i se cere ca „în țara preschimbată-n oarbă închisoare,/ neamul să crească mai dâr și mai tare!...// Și ziduri să dureze, de neclintit,/ între noi și răsărit!”. În *Cântec de slavă*, inserat firește printre psalmi, poetul se recunoaște urmaș al tuturor conaționalilor: în sângele lui sălășluiesc „tăietorul de păduri din Maramureș”, moțul „cu gând de jărat”, bănățeanul „iute și gureș”, moldoveanul „cu mers domol”, olteanul „cu vâz de pârjol”, ciobanii „solari” din Tesalia și Pind, „pădurarii de foc” ai Timocului, „cosașii năpraznici” din Craina. „Imperialismul” lui C., observă I. Negoțescu, „nu depășește hotarele Daciei ideale”, având totodată o valoare „pur metaforică”. Bard al românității năpăstuite, C. este și unul al romanității. *Canto a Ramón Lull* (1952) și *Rapsodia iberică – Rapsodia iberica*, ediție bilingvă (1954), sunt imnuri închinute sufletului neolatin, dar și îndemnuri către romanitatea occidentală de a nu-și uita sora din insula răsăriteană. În rest, maniera rămâne aceeași ca în „rapsodiile” mai vechi.

Ceea ce impresionează, în prima linie, la d. Cotruș, e intemperanța verbală; lipsită adesea de rimă, de ritm, de egalitate silabică, proză uneori transformată în versuri numai printr-o ficțiune tipografică, poezia scriitorului ardelen se revarsă acum tumultuosă în cataracte nereclamate de un accent sufletesc, acum în leneșe pânze de ape, inegală, silnică și neobișnuit de verbală.

E. LOVINESCU

SCRIERI: *Poezii*, Orăștie, 1911; *Sărbătoarea morții*. 1914–1915, Arad, 1915; *Neguri albe*, Alba Iulia, 1920; *România*, Brașov, 1920; *Versuri*, Arad, 1925; *În robia lor*, Arad, 1926; *Strigăt pentru depărtări*, Timișoara, 1927; *Cuvinte către țaran*, Arad, 1928; *Măine*, Craiova, 1928; ed. 2, Cluj, 1928; *Printre oameni în mers*, Sosnowiec (Polonia), 1933; *Horia*, Varșovia, 1935; ed. București, 1937; *Minerii*, București, 1937; *Țara*, București, 1937; ed. Lisabona, 1940; ed. Madrid, 1959; *Maria Doamna*, București, 1938; *Peste prăpăstii de potrivnicie*, București, 1938; ed. (*A través de abismos de adversidad*), tr. Cayetano Aparicio, Madrid, 1941; *Eminescu...*, București, 1939; ed. Madrid, 1959; *Rapsodie valahă*, Madrid, 1940; ed. București, 1941; ed. (*Rapsodia valaca*), tr. Cayetano Aparicio, Madrid, 1941; *Rapsodie dacă*, București, 1942; *Drumuri prin furtună*, Madrid, 1951; *Poemas*, pref. Francisco Maldonado de Guevara, Madrid, 1951; *Poemas de Montserrat*, Madrid, 1951; *Canto a Ramón Lull*, Palma de Mallorca, 1952; *Rapsodia iberică – Rapsodia iberica*, ed. bilingvă, pref. José Camón Aznar, postfață Francisco Sureda Blanes, Madrid, 1954; *Între Volga și Mississippi*, Madrid, 1956; *Cântecul desțărării*, Cleveland (SUA), 1962; *Versuri*, îngr. Ovidiu Cotruș, pref. I.D. Bălan, București, 1978; *Opere complete*, pref. Nicolae Roșca, Madrid, 1978; *Antologie selectivă*, îngr. Ion Cepoi, Arcata (SUA), 1988; *Poezii*, I–II, îngr. Alexandru Ruja, Timișoara, 1991; *Peste prăpastii de potrivnicie*, îngr. și pref. Alexandru Ruja, București, 1995; *Opere*, I–II, îngr. și pref. Alexandru Ruja, București, 1999–2002; *Correspondență*, îngr. și introd. Alexandru Ruja, Timișoara, 2005.

Repere bibliografice: Lovinescu, *Scrieri*, IV, 632–634, VI, 120–121; Perpessicius, *Opere*, II, 201–205, VI, 113–116, VIII, 232–233, IX, 325–328, XII, 341–345, 438–441, 518–519; Călinescu, *Opere*, II, 55–57, IV, 786–796; Constantinescu, *Scrieri*, VI, 95–96; Munteanu, *Panorama*, 303–304; Streinu, *Pagini*, II, 71–77; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 756–758, *Ist. lit.* (1982), 841–843; Papadima, *Creatorii*, 424–430; Piru, *Panorama*, 57–60; Doinaș, *Poezie*, 64–68; Crohmălniceanu, *Literatura*, II, 517–526; Micu, „Gândirea”, 491–513; I.D. Bălan, *Resurecția unui poet. Aron Cotruș*, București, 1981; Simuț, *Diferența*, 27–31; Cotruș, *Meditații*, 238–241; Grigurcu, *Eminescu-Labiș*, 243–252; Indrieș, *Dimensiuni*, 137–198; Scarlat, *Ist. poeziei*, IV, 57–59; Negoțescu, *Ist. lit.*, I, 315–317; Doinaș, *Măștile*, 187–238; I.D. Bălan, *Aron Cotruș*, București, 1994; Popa, *Estuar*, 97–102; Ungureanu, *La vest*, I, 29–51; Alexandru Ruja, *Aron Cotruș. Viața și opera*, Timișoara, 1996; Ion Iliescu, *Aron Cotruș, publicist*, Timișoara, 1998; Popa, *Reîntoarcerea*, 54–66; Ion Cristofor, *Aron Cotruș, exilatul*, Cluj-Napoca, 1999; *Dicț. analitic*, II, 133–134, IV, 93–94; Ion Iliescu, *Poetul Aron Cotruș*, Timișoara, 1999; *Dicț. esențial*, 212–214; Sasu, *Dicț. scriit. SUA*, 92–96; Ion Cristofor, *Aron Cotruș: între revoltă și rugăciune*, Cluj-Napoca, 2003; Mecu, *Fapte – sens*, 135–148; *Dicț. Banat*, 200–214; Grigurcu, *De la un critic*, 346–352; Ungureanu, *Geografia lit.*, IV, 261–266; Popa, *Ist. lit.*, I, 563–565; Manolescu, *Enciclopedia*, 207–212; Simuț, *Vămile*, 253–256. **C.C., N.M.**

COTRUȘ, Ovidiu

(26.II.1926, Oradea –
12.IX.1977, Cluj-Napoca),
critic și teoretician
literar.

Este fiul Claudiei (n. Isailă) și al lui Ioan Cotruș, profesor; prenumele la naștere: Ovidiu Sabin. Urmează cursul inferior la Liceul „Emanoil Gojdu” din Oradea (1936–1940), apoi, din cauza Dictatului de la Viena familia refugiindu-se la Arad, face cursul superior la Liceul „Moise Nicoară” (1940–1944); locuiește în casa unchiului său, poetul Aron Cotruș. Student la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității clujene (1944–1948), va deveni membru al Cercului Literar de la Sibiu. După absolvire, urmărit de organele de reprimare, reușește să se ascundă sub o identitate falsă. În dosarul de urmărire este numit „trădător de patrie”, crezându-se că a plecat în Franța. Inculpat într-un proces politic (în rechizitoriu se consemnează „uneltire contra ordinii sociale”), este condamnat, în lipsă, de Tribunalul Militar Cluj, printr-o sentință din aprilie 1949, la șapte ani de închisoare. În 1951, când abia împlinise douăzeci și cinci de ani, este arestat și încarcerat la Jilava, iar Tribunalul Militar București îi mărește pedeapsa cu încă un an „pentru falsificare de acte și întrebuințarea lor”. Este amnistiat în septembrie 1955. Iese din închisoare cu o boală incurabilă, în perioada 1955–1958 fiind internat continuu în spitale. Se stabilește la Timișoara, unde va locui până la încetarea din viață. C. a debutat, pe când era elev, în ziarul „Tribuna română” din Arad (1943) cu o recenzie la volumul *Poeme de război* de Radu Gyr. Tot aici publică articole de estetică și teorie literară: *La porțile misterului*, *Războiul antipoetic*, *Iarăși... războiul antipoetic*, *Note despre spiritul contemporan*. În perioada studenției colaborează la „Revista Cercului Literar” (1945), semnând doar cu prenumele Ovidiu Sabin poemele *Parcul scufundat*, *Muzica lucrurilor*, *Întâiul poem al singurătății* și un text despre Ion Pillat; după mai bine de două decenii, va trimite la „Viața românească” (1968) poemul *Cuvântul de amiază*. Din 1965 devine redactor la „Familia”, unde îi apar articole de teorie

literară, studii critice de mare întindere despre scriitori români și străini, interviuri și unde organizează dezbatere și dialoguri pe diverse teme. A mai colaborat la „Luceafărul”, „Orizont”, „Secolul 20” și la câteva periodice de peste hotare: „Knijevna smotra”, „Lumina”, „L’Imagination créatrice”, „Liberté” (Montréal). Începând din 1968, C. a participat la o serie de congrese internaționale, la Belgrad, Zagreb, Pogny-la-Forêt, Toledo, Cerisy-la-Salle, Montréal, Québec.

Cu o solidă formație filosofică, dublată de o remarcabilă capacitate de sinteză și de o memorie devenită proverbială, C. se înscrie în rândul celor mai activi și mai reprezentativi cercetători ai literaturii române din a doua jumătate a veacului trecut. Articolele sale din revista „Familia”, publicate începând din vara lui 1966 în contextul polemicii dintre adepții subiectivismului și cei ai obiectivismului judecării critice („călinescienii”, respectiv „anticălinescienii”), sunt expresia cuprinderii teoretice și a spiritului metodic ale unui critic care, cenzurându-și în permanență tentația spre digresiune și stilizare, ilustrează, la noi, raționalismul sobru al gândirii lui Descartes. Abordând, în chip programatic, fenomenul literar din perspectiva „obiectivității” operei, ale cărei structuri semiotice și imaginative preexistă actului receptării, C. își propune să construiască o adevărată ontologie a „obiectului estetic”, văzut nu ca document existențial, ci drept realitate pe deplin autonomă chiar și în raport cu creatorul ei. Căci, în spirit metafizic hegelian (estetica lui Hegel este, de altminteri, fundamentul declarat al excursurilor argumentative ale lui C.), opera de artă are o „esență”, care trebuie să fie și punctul final al demersului critic: „Esența operei literare și normele interioare de realizare a proiectului ei intențional [...] necesită demersuri repetate, o adâncire progresivă, pe etape, cu derute și poticneli inevitabile, cu reveniri și reconsiderări, care, toate la un loc, constituie tributul necesar, pentru ca la capătul drumului să cuprindem printr-un act de iluminare intelectuală opera de artă în absolutul și în puritatea ei”. În acest context, principala calitate a unei conștiințe critice este „vocația axiologică”. Astfel, toate modalitățile de abordare și cunoaștere ale obiectului estetic (critica izvoarelor, stabilirea relațiilor operei cu sfera socialului sau cu psihologia autorului, cercetarea mecanismelor receptării etc.) trebuie subordonate judecării estetice de valoare, fundament și rațiune de existență ale tuturor celorlalte: „Valoarea artistică a operei de artă este dată de o multiplicitate de valori, cu condiția – *sine qua non* – ca acestea să fie polarizate în jurul valorii estetice”. Combătând critica relativist-psihologizantă, „subiectivă” (ale cărei temeuri,

sintetizate la noi de *Principiile de estetică* din 1939 ale lui G. Călinescu, sunt reafirmate în anii '60 de voga „lecturii infidele” teoretizate de Roland Barthes), C. scoate opera de artă de sub dominația gustului individual – care nu poate fi, spune el, decât o expresie a accidentalului – și pledează pentru judecarea acesteia în funcție de propriile sale norme interioare, „obiective”: legitimarea unei opere, scrie C., nu se face „pornind de la analiza emoției estetice [...], adică de la rezonanța operei de artă într-o anumită subiectivitate, ci de la obiectul estetic [...] privit în unicitatea lui”. În ceea ce privește relația dintre critică și creația propriu-zisă, perspectiva istorică asupra fenomenului literar îl conduce pe C. la afirmația că realizările spiritului critic sunt „însurabile”, acestea pierzându-și actualitatea, paradoxal, prin aceea că devin „bunuri comune”. Ceea ce se socotește îndeobște ca fiind „creație” într-o operă de critică literară sunt, spune C., așa-numitele „valori auxiliare” (virtuți stilistice, talent portretistic, capacitate imaginativă), valori care, contribuind la păstrarea interesului pentru o operă altminteri perisabilă, trebuie totuși apreciate „în funcție de gradul lor de polarizare în jurul valorii teoretice”. Căci, pentru autorul ardelean, vocația critică se deosebește în mod esențial de vocația creatoare prin capacitatea de a transcende emoția psihologică și – mai ales – prin „năzuința înspre impersonalitate”. Iar figura critică exemplară în această privință este Titu Maiorescu. Suita de articole din „Familia” (1967), intitulată *Titu Maiorescu și cultura română* (publicată în volum postum, în 2000) reprezintă atât o lucrare de istorie literară (prin latura sa documentară și de fixare a perspectivelor), cât și un îndreptar pentru judecata critică. Urmându-l pe Liviu Rusu (cel care, alături de Lucian Blaga și D.D. Roșca, i-a fost profesor la Universitate) în efortul de reabilitare a personalității lui Maiorescu de după noaptea dogmatică a anilor '50, C. își susține alegerea prin elogierea unei calități care îl caracterizează în aceeași măsură: rigoarea metodologică. „Meritul nepieritor al lui Maiorescu rămâne introducerea în cultura română, la timpul potrivit, a unei metode riguroase, aplicată cu consecvență tuturor domeniilor în care s-a exercitat spiritul său critic.” Critica principială a lui Maiorescu, afirmă C., lipsa ei de dogmatism, trebuie să constituie reperul fundamental în aprecierea tuturor eforturilor teoretico-axiologice ale criticilor români care i-au urmat. Maiorescu este un „clasic” în toate accepțiunile termenului, și nu în ultimul rând în stil: „Față de stilul căutat și poate prea colorat cu arhaisme al unui alt mare prozator al epocii, Al. Odobescu, magistrala lipsă de stil a lui Maiorescu, remarcată de Lovinescu ca un semn de

clasicitate, ține de o vârstă mai matură, mai anticalofilă a literaturii noastre. Proprietatea stilului maiorescian este o calitate în primul rând artistică, și numai în al doilea rând științifică.” Aflat în primele rânduri ale bătlăiei pentru autonomia esteticului din anii '60, C. lucrează febril, în anii deceniului următor, la monografia *Opera lui Mateiu I. Caragiale* (1977) – debutul său editorial și, din păcate, unicul său volum antum. „Precizările metodologice” din primul capitol sunt cele ale unui critic matur, pe deplin stăpân pe mijloacele sale, care, reafirmându-și convingerile anterioare, le îmbracă în veșmintele rafinate ale teoriilor critice și culturale celor mai noi atunci, aparținând lui Michel Foucault, Gaston Bachelard, Jean-Pierre Richard sau Jean Starobinski. Într-o vreme în care critica românească era încă dominată de formalism și structuralism, C. teoretizează critica hermeneutică, orientată, scrie el, în primul rând către o „căutare a sensului”: „Sensul este purtătorul valorii estetice a operei. Numai o critică a sensului poate fi în același timp comprehensivă și valorificatoare. Rolul ermeneuticii este de a separa sensul estetic al operei, acela prin care se manifestă *esența* ei, de sensurile auxiliare care, împreună cu sensul estetic, o definesc ca realitate fenomenală.” Aflat sub semnul „cercului ermeneutic” – în perspectiva căruia orice operă „preexistă ca unitate părților care o compun” –, demersul lui C. se constituie într-o hermeneutică cvasi-exhaustivă a imaginarului matein, în care poetica reveriei a lui Gaston Bachelard, critica interiorității a lui Jean-Pierre Richard și critica psihanalitică de inspirație jungiană se întretes în vederea punerii în lumină a elementelor „mitologiei personale” a lui Mateiu Caragiale – elemente care, transfigurate estetic, devin constante ale operei: sentimentul tainei, „patima morții”, mitul „semeței seminții”, imaginea-arhetip a străbunului mitic, mitul „vârstei de aur”, „desfătarea mohorâtă”, demonismul și narcisismul. Întreaga proză a lui Mateiu Caragiale, concluzionează criticul, „stă sub semnul ficțiunii memorialistice”, iar arta scriitorului constă în „ridicarea mistificării conștiinței la rang de procedeu, poate chiar de metodă artistică, speculând ambiguitățile și indeterminarea rezultate din perpetua pendulare a conștiinței între o realitate subțiată până la ireal și o irealitate investită cu atributele aparente ale realității”. Concentrând, mai mult sau mai puțin voluntar, toate cărțile pe care le-ar fi putut publica într-una singură (sunt edificatoare, în acest sens, considerațiile savante, nu lipsite de accente lirice, despre *esența fantasticului*, despre poetica melancoliei și a măștii, despre nuvelă și roman sau despre istoria

dandysmului), C. a dat culturii române, prin *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, prima monografie importantă consacrată scriitorului.

SCRIERI: *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, București, 1977; *Meditații critice*, îngr. și introd. Ștefan Aug. Doinaș, București, 1983; *Dialoguri*, îngr., pref. și postfață Cornel Ungureanu, București, 1999; *Titu Maiorescu și cultura română*, îngr. Cornel Ungureanu, Pitești, 2000; *Studii și alte meditații critice*, îngr. Diana Rotaru, Timișoara, 2012.

Repere bibliografice: Negoiescu, *Engrame*, 174–183; Cornel Ungureanu, [*Ovidiu Cotruș*], O, 1977, 37, 1983, 34, 1999, 6, F, 1983, 8; Șerban Cioculescu, „*Opera lui Mateiu I. Caragiale*”, RL, 1977, 40; Nicolae Manolescu, *Mateiu Caragiale*, RL, 1977, 47; Mihăilescu, *Conceptul*, II, 228–234; George, *Sfârșitul*, III, 179–189; Ștefan Aug. Doinaș, *Critica lui Ovidiu Cotruș (I–III)*, F, 1981, 10–12; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 299–304; Nicolae Manolescu, *Drumul spre impersonalitate*, RL, 1983, 20; Adrian Marino, *Critica pe „stil vechi”*, TR, 1983, 37; Iorgulescu, *Prezent*, 264–267; Regman, *Nu numai*, 204, 206–207; Grigurcu, *Peisaj*, I, 73–79; Ierunca, *Subiect*, 173–179; Negoiescu, *Scriitori contemporani*, 126–128; Simuț, *Incursiuni*, 95–103; Poantă, *Cercul Literar*, 109–127; Regman, *Dinspre Cercul Literar*, 52–55; Ștefan Aug. Doinaș, *Entuziasmul melancoliei*, O, 1999, 6; *Dicț. esențial*, 214–215; Crohmălniceanu–Heitmann, *Cercul Literar*, 317–329; Alexandru Ruja, *Ipostaze critice*, Timișoara, 2001, 155–164; *Arca bunei speranțe. Scrisori către Ovidiu Cotruș*, îngr. Cornel Ungureanu, Timișoara, 2002; Gavril, *Cercul Literar*, 239–243; Alexandru Ruja, *Literatura prin vremi*, Timișoara, 2004, 128–156; *Dicț. Banat*, 210–214; Grigurcu, *De la un critic*, 62–66; Damaschin, *Cercul Literar*, 390–403. **AL.R., L.H.**

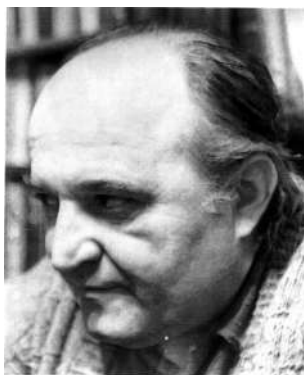
COURRIER DE MOLDAVIE, gazetă de informație apărută la Iași, săptămânal, de la 18 februarie 1790 și din care s-au găsit, până acum, primele cinci numere, ultimul fiind cel de la 1 aprilie 1790. Periodicul, redactat în franceză, era editat de comandamentul trupelor rusești ale feldmareșalului G.A. Potemkin și cuprindea în special știri cu caracter militar și administrativ. Este foarte posibil, deși dovezi încă nu există, să fi făcut parte din redacție și reprezentanți ai boierimii autohtone. Pentru primele patru numere periodicitatea a fost respectată, ele apărând până la 4 martie, dar cel de-al cincilea număr ieșea după o întârziere de aproximativ trei săptămâni, ceea ce ar putea să semnaleze iminenta încetare a apariției. De altfel, în prospectul difuzat probabil la începutul anului 1790 se menționa că editarea gazetei era limitată la perioada în care trupele rusești, aflate în război cu turcii, cantonau la Iași, în iarna dintre 1789 și 1790. Numerotarea paginilor la primele două numere s-a

făcut de la 1 la 4. Cu următorul se trecea însă la o numerotare continuă a paginilor, de la 9 la 20, ceea ce sprijină ipoteza că între 4 martie și 1 aprilie a apărut un singur număr. **C. de M.** este primul periodic editat pe teritoriul țărilor române. Difuzarea lui printre boierii din Iași trebuie să fi fost destul de mare, din moment ce fondurile provenite din abonamente au permis „gratificarea” a două sute șazeci de ostași ruși aflați în convalescență. Conținutul este, în linii mari, puțin interesant. În primul număr, un A.M. închina o odă, compusă în latină, țarinei Ecaterina a II-a. Nu este exclus ca sub cele două inițiale să se ascundă un reprezentant al protipendadei locale. Această odă este însă singurul text literar inserat și totodată unul dintre puținele care ar putea să ateste o posibilă participare a unui român la redactarea gazetei. **R.Z.**

COURRIER ROUMAIN, LE, publicație apărută la Paris bilunar, între 1953 și, probabil, 1968, sub direcția lui Constantin Arsene. O mențiune din frontispiciu – „Le premier journal publié dans le pays roumain, le 8 Avril 1829, par J. Héliade Rădulesco” – sugerează ideea de continuitate culturală, intenția fondatorilor de a se menține, dincolo de granițele țării, în tradițiile presei românești. Revista, imprimată prin șapirografiere, este alcătuită din două secțiuni: prima, scrisă în franceză și engleză, este consacrată actualității politice internaționale, în special evenimentelor care privesc și situația României. Semnează aici G. Mugur, Fred Reiser și mai rar, Pamfil Șeicaru. Cea de-a doua secțiune, aflată sub același frontispiciu, dar scrisă în românește, este în cea mai mare măsură, uneori chiar în totalitate, dedicată problematicei culturale și cuprinde cronici literare, eseuri, însemnări, semnalări de publicații din exil, sporadic chiar versuri. Pamfil Șeicaru, care semnează majoritatea comentariilor politice (*Cum merg lucrurile în țara ocupată, Moravuri comuniste din colonia RPR* etc.), este deopotrivă preocupat de destinul culturii și al literaturii române. Textele sale, multe cu vădit caracter memorialistic, nu evită nici actualitatea literară din țară și din exil, cu implicațiile politice în domeniul culturii (*Literatura partinică, Alchimia exilului. Alexandru Busuioceanu*), el fiind interesat în special de situațiile-limită ivite în peisajul literar contemporan. Analiza lor conduce, ca în *Cazul Noica* (1961), la punerea în discuție a atitudinii românilor din exil față de situații concrete, condamnând cu vehemență impasibilitatea unora, printre care Emil Cioran, Mircea Eliade sau Brutus Coste. Publicat sub genericul „Din dosarele exilului”, *Cazul Noica* se

convertește – pornind de la *Lettre à un ami lointain* (scrisoare adresată de Cioran lui Constantin Noica și publicată în „Nouvelle revue française” la 1 august 1957, republicată în **C.r.**, numărul 193/1961) – într-o incursiune în operă, pretext de investigare a evoluției spiritului cioranian în spațiul cultural francez: „Emil Cioran a fost pătruns de subtilitatea limbii literare, dar nu și de spiritul francez, de acel scepticism nuanțat, de acea virtuozitate de a răstălmăci ideile, multiplicând cu voluptate aforismele incertitudinii. [...] O întrebare: Este posibil ca cineva să-și însușească un spirit care nu intră în dimensiunile lui spirituale?”. Dezbateră punct cu punct a ideilor controversatei „scrisori” implică și numeroase acuze („lipsă de delicateță sufletească”, „acrobație a sofismelor”, „insistența de-a ne convinge că nu are nimic cu fosta lui patrie”), azvârlite cu o anume amărăciune, căci, declară Șeicaru, „nu ne este, desigur, indiferentă atitudinea unui român care, izbutind să-și creeze un prestigiu literar, pentru ca să obțină audiența elitei intelectuale franceze, accentuează renegarea prin insulte aduse neamului căruia, fatalitate biologică, aparține totuși”. De „cazurile” vieții literare se ocupă în paginile revistei și Ștefan Georgescu-Olenin. Sosirea în Franța, după extraordinara carieră literară românească, a lui Petru Dumitriu (*Păstârnacul reperist*) sau apariția cărților lui Constantin Virgil Gheorghiu (*Un român renegat, arivist feroce*) sunt tot atâtea prilejuri de amendare a atitudinii morale a scriitorului român. Sporadic, este prezent și Virgil Ierunca, de cele mai multe ori însă cu texte reproduse după alte publicații ale exilului.

M.P.-C.

COVACI, Aurel
(13.II.1932, Oradea –
18.V.1993, București),
traducător.

Este fiul Eufemiei (n. Hoduț) și al lui Vasile Covaci (numit inițial Lupu), gardian public și apoi plutonier de miliție; scriitorul Ion Covaci este fratele său. După ce face gimnaziul și liceul la Beiuș și la Oradea (1942–1950), se angajează, la București, ca redactor la revista

„Flacăra” și ulterior la „Contemporanul” (1951–1954), câțiva ani fiind concomitent și cursant la Școala de Literatură „M. Eminescu”, pe care o urmează în două serii (1951–1953, 1954–1958). Denunțat că la 15 septembrie 1956, în casa sa, la o întâlnire studențească, au avut loc discuții „dușmănoase”, este arestat în martie 1958, anchetat și condamnat pentru „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale” la trei ani de detenție, din care a executat doi. După eliberare își câștigă existența ca muncitor caloriferist, interzicându-i-se vreme de cinci ani dreptul la semnătură. Este interpret de limba engleză la întreprinderea Semănătoarea (1961–1963) și organizator de excursii la Oficiul Național de Turism (1963–1964). În 1965 serviciul de cadre al Universității din București îi respinge cererea de reînmatriculare în anul al IV-lea, astfel că rămâne cu studiile neterminate. Din 1972 va fi secretarul secției de traduceri a Uniunii Scriitorilor. Debutase în 1950 cu o poezie în ziarul „Crișana” din Oradea, iar editorial, ca traducător, cu *Țara Muravia* de Andrei Tvardovski în 1954, urmând alte câteva transpuneri din poezia sovietică; abia peste mai bine de un deceniu, la recomandarea lui Tudor Vianu, va traduce și publica *Lusiada* de Camões (1965). În 1988 i se demolează casa și tracasările pentru obținerea unei locuințe noi îl îmbolnăvesc grav, grăbindu-i sfârșitul. A fost de mai multe ori distins cu premii ale Uniunii Scriitorilor pentru traduceri: în 1971 pentru William Carlos Williams, *Poeme*, și Corrado Alvaro, *Întâlniri de dragoste*, în 1975 pentru Tirso de Molina, *Teatru*, iar în 1983 pentru versiunile din dramaturgia lui Pierre Corneille și Lope de Vega.

C., unul dintre cei mai prolifici traducători români îndeosebi de poezie și teatru în versuri, poliglot care spre sfârșitul vieții știa bine treisprezece limbi, a îmbogățit cultura română cu transpuneri din literaturile engleză (John Keats, John Milton, Byron, W.B. Yeats, T.S. Eliot), americană (William Carlos Williams, Carl Sandburg), latino-americană (José Hernández, Otto Renet Castillo, Pablo Neruda, José Martí, Ernesto Sábato), franceză (Pierre Corneille), germană (Goethe, Wieland), italiană (Torquato Tasso, Giambattista Basile, Corrado Alvaro), portugheză (Camões), rusă (Andrei Tvardovski, Marina Țvetaeva, Evgheni Baratinski), spaniolă (Quevedo, Tirso de Molina, Lope de Vega), indiană și africană. Pentru omul-computer, cum a fost denumit, cunosător al nuanțelor limbii noastre și al limbilor din care a tălmăcit, „fidelitatea față de original nu însemna doar exactitatea filologică și prozodică a transpunerii,

ci recuperarea sensurilor lăuntrice, a muzicii pe care numai cineva bine școlit în ale armoniei și contrapunctului o poate auzi” (Dan Grigorescu). Pentru Edgar Papu, C. „reprezintă un exemplu poate unic pe plan mondial”, care a transpus „aproape congenial” cinci epopei sau poeme epice de mari proporții, fiecare din altă limbă și fiecare echivalând în română forma originară, numeroase piese de teatru, îndeosebi din baroc și din romantism, tot în versuri și cu aceleași calități, precum și mii de poeme lirice, din toate epocile.

Traduceri: A.T. Tvardovski, *Țara Muravia*, București, 1954; Konstantin Simonov, *Versuri alese*, București, 1955; Luis de Camões, *Lusiada*, pref. Ovidiu Drimba, București, 1965; W.B. Yeats, *Versuri*, pref. Mihai Miroiu, București, 1966; ed. îngr. și pref. Mihaela Anghelescu-Irimia, București, 1996; Giambattista Basile, *Pentameronul sau Povestea poveștilor*, pref. Petru Creția, București, 1967; John Keats, *Versuri*, pref. Edgar Papu, București, 1969; Torquato Tasso, *Ierusalimul liberat*, I-II, pref. Ovidiu Drimba, București, 1969; T.S. Eliot, *Poeme*, pref. Nichita Stănescu, București, 1970; Don Francisco de Quevedo y Villegas, *Don Pablos Buscón și alte povestiri*, pref. Cornel Mihai Ionescu, București, 1970, *Versuri*, pref. Cornel Mihai Ionescu, București, 1970; Marina Țvetaeva, *Poezii*, pref. A.E. Baconsky, București, 1970 (în colaborare cu Ion Covaci); William Carlos Williams, *Poeme*, pref. Petru Popescu, București, 1971; Corrado Alvaro, *Întâlniri de dragoste*, I-II, București, 1971; José Hernández, *Martin Fierro*, pref. Edgar Papu, București, 1972; John Milton, *Paradisul pierdut*, pref. Petre Solomon, București, 1972; Otto René Castillo, *Jertfa sârutului*, pref. trad., București, 1973; Pablo Neruda, *Mătasea și metalul (Poeme de dragoste)*, București, 1973; Ernesto Sábato, *Despre eroi și morminte*, pref. Darie Novăceanu, București, 1973; *Antologie de poezie neerlandeză (olandeză și flamandă)*, îngr. Venera și Al. Urechia, pref. Garrit Stuijveling, București, 1973 (în colaborare); Tirso de Molina, *Seducătorul din Sevilla. Musafirul de piatră*, București, 1973, *Teatru*, pref. Andrei Ionescu, București, 1975; José Martí, *Versuri*, pref. trad., București, 1974; Evgheni Barafinski, *Lirice*, pref. trad., București, 1974; David Kugultinov, *Asemeni soarelui*, pref. trad., București, 1975; *Antologia umorului spaniol*, pref. Paul Alexandru Georgescu, București, 1975 (în colaborare); Agostinho Neto, *Sfințenia speranței*, București, 1977; Christoph Martin Wieland, *Oberon*, pref. Dan Grigorescu, București, 1978 (în colaborare cu Laura Dragomirescu); Carl Sandburg, *Oamenii, da, oamenii!*, București, 1981; Pierre Corneille, *Teatru*, îngr. Vasile Covaci, introd. Romul Munteanu, București, 1983; Lope de Vega, *Teatru*, I-II, pref. Andrei Ionescu, București, 1983-1985; Byron, *Opere*, I-IV, îngr. Dan Grigorescu și Lia-Maria Pop, introd. Dan Grigorescu, București, 1985-1990 (în colaborare cu Petre Solomon, Virgil Teodorescu și Ștefan Avădanei); José Augustin Goytisolo, *Pașii vânătorului*, pref. Andrei Ionescu, București, 1986; *Împlinire*

(*Florilegiu de poezie lituaniană contemporană*), pref. trad., București, 1988; Osten Sjöstrand, *Cel mai îndepărtat liman – Vid yttersta gräns*, ed. bilingvă, pref. Ștefan Aug. Doinaș, București, 1993; Ivan Kotlearevski, *Eneida*, București, 2001 (în colaborare cu Ion Covaci).

Repere bibliografice: Papu, *Lumini*, 389; Stela Covaci, *Aurel Covaci (note bibliografice)*, ALA, 1994, 8 mai; Dan Grigorescu, *Aurel Covaci*, RL, 1994, 19; Alex. Ștefănescu, *Aurel Covaci*, RL, 1994, 19; *Dicț. scriit. rom.*, I, 694-695; Andrei Bălu, *The Waste Land*, VR, 2002, 8-9; Guy Goffette, *O mină sub cerul liber*, CNT, 2003, 5. **I. D.**

COVACI, Ion (30.I.1940, Oradea – 5.X.2010, București), traducător, poet. Este fiul Eufemiei (n. Hoduț) și al lui Vasile Covaciu (numit inițial Lupu), gardian public, apoi plutonier de miliție; e fratele traducătorului Aurel Covaci. După absolvirea Liceului „Emanoil Gojdu” din localitatea natală, devine student al Institutului „Maxim Gorki” din București, de unde este însă exmatriculat în anul al doilea (1958), ca urmare a arestării fratelui său și a condamnării acestuia pentru „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale”. Este nevoit să lucreze ca factor poștal (1958), frezor (1959), asistent de farmacie (1963). Datorită relaxării politice din 1964, își poate relua studiile, de această dată la Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, pe care o va absolvi în 1969. A fost redactor la Agerpres (1970-1989), redactor-șef la Rompres (1990-1992), director al Editurii FF Press (1993-1999). Este membru al Uniunii Ziariștilor din România din 1974. Debutează cu versuri în 1966 la „Contemporanul”. A mai colaborat la „Familia”, „Iașul literar”, „Cronica”, „România literară”, „Luceafărul” ș.a. De-a lungul carierei a fost distins cu Premiul Agenției Poloneze de Presă (1987), Premiul Consiliului Ziariștilor (1988), Premiul Asociației Scriitorilor din București (1997) ș.a. A semnat și Ioan Covaci.

Trăind într-o epocă „ieșită din țâțâni”, străin de compromis și imun la ademenirea gloriei efemere, C., poet prin excelență, a ales să-și „spună” poeziile prietenilor, iar de scris, le-a „scris” pe ale altora, dedicându-se traducerii. Așa se face că volumele apărute începând cu anii '70 la Editura Univers, volume ce l-au consacrat, sunt transpuneri din scrieri de Marina Țvetaeva, Konstantin Balmont, Andrei Voznesenski, Evgheni Evtușenko, Aleksandr Soljenițin sau aparțin unor poeți clasici chinezi, ucraineni ori letoni contemporani. Aplecat cu precădere spre lirică, și îndeosebi spre cea contemporană, C. are meritul de a fi schițat prin traducerile sale o panoramă a poeziei letone și de

a fi selectat și transpus din cei mai reprezentativi lirici ruși ai secolului al XX-lea. Tălmăcirile sale se caracterizează printr-o acuratețe poetică remarcabilă, redând individualitatea tonului fiecărui autor în parte, oricât de diferiți ar fi fost aceștia. După o carieră strălucită de traducător de poezie, C. surprinde publicul, dezvăluindu-și prin volumul *Trident* (2002) alte două ipostaze – de poet și prozator original, influențat subtil, cel puțin în poezie, de textele traduse de-a lungul vieții. Proiecte de anvergură sunt după 2000 și transpunerile lui din proza lui F.M. Dostoievski (*Crimă și pedeapsă*) și Mihail Bulgakov (*Maestrul și Margareta*).

SCRIERI: *Trident*, pref. Gheorghe Grigurcu, București, 2002.

Traduceri: Marina Țvetaeva, *Poezii*, pref. A.E. Baconsky, București, 1970 (în colaborare cu Aurel Covaci); Aleksandr Grin, *Fugara pe ape*, București, 1971; *Peștera duhurilor din muntele de la Soare-Apune. Povestiri chinezești din perioada Sun (sec. 10–13)*, București, 1971; Andrei Voznesenski, *Umbra sunetului*, ed. bilingvă, pref. trad., București, 1973; Evgheni Evtușenko, *Poezii*, București, 1974 (în colaborare cu Victor Gheorghe Frunză); *Poemul lunii. Antologie de literatură chineză clasică*, București, 1975; Imants Ziedonis, *Epifanii*, pref. Ion Horea, București, 1975, *Labirinturi*, pref. Ana Blandiana, București, 1981, *Basme multicolore*, București, 1988 (în colaborare cu Denisa Fejes); Konstantin Balmont, *Sub cerul nordului*, pref. trad., București, 1975; *Yuefu. Din cântecele Chinei antice*, pref. trad., București, 1976; Ivan Kovaci, *Fruntea singurătății*, pref. Radu Cărneci, București, 1980; *Trei poeți din Tang: Li Tai-Pe, Van Vei, Du Fu*, pref. trad., București, 1980; Aleksei Pisemski, *La cumpăna veacului*, I, pref. Tatiana Nicolescu, București, 1981; *Șalmugra. Antologie de proză S.E.*, pref. trad., București, 1981 (în colaborare cu Nina Antonescu); Mihail Ancearov, *Crângul de cimișir*, pref. Valentin F. Mihăescu, București, 1982; Cinghiz Aitmatov, *O zi mai lungă decât veacul*, pref. Tatiana Nicolescu, București, 1982 (în colaborare cu Denisa Fejes); Ivan Stadniuk, *Războiul*, I–III, pref. Mihai E. Ionescu, București, 1986–1987; *Poeți letoni contemporani*, îngr. și pref. trad., București, 1987 (în colaborare cu Tudor George); Svetlana Aleksievici, *Războiul nu are chip de femeie*, București, 1989; Aleksandr Soljenițin, *Arhipelagul Gulag*, II, București, 1997; Ivan Kotlearevski, *Eneida*, București, 2001 (în colaborare cu Aurel Covaci); Ivan Franko, *Poezii alese*, pref. trad., București, 2002, *Poezii și poeme*, introd. Magdalena László-Kučiuk, București, 2006; F.M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, pref. Albert Kovács, București, 2006; Mihail Bulgakov, *Maestrul și Magdalena*, postfață Ion Vartic, București, 2007.

Repere bibliografice: Nicolae Balotă, *Extazele lui Balmont*, RL, 1976, 18; Dan Grigorescu, *Trei poeți chinezi*, CNT, 1978, 20; Nicolae Balotă, *Texte mirabile*, RL, 1978, 47; Dan Grigorescu, *Imants Ziedonis*, CNT, 1981, 44; Viorel Sâmpetean, „Eneida” ucraineană în versiune românească, „ABC”, 2001, 4; Gheorghe Grigurcu, *Un pre-șaișecist*, CL, 2002, 2;

Marie-Louise Semen, „*Trident*”, LCE, 2002, 26; Ana-Maria Brezuleanu, *De trei ori poet*, „Zorile”, 2002, 9; Carmen Brăgaru, „*Trident*”, „Kitej-grad”, 2002, 8–9; Cristian Mugar, *Un „pre-șaișecist” recuperat*, RL, 2002, 43; Popa, *Ist. lit.*, I, 842. **C.Br.**

COVAL, Dumitru (6.VI.1938, Sânger–Hotin – 2.VIII.2005, Chișinău), jurnalist, istoric al presei. Este fiul Agafiei (n. Rotaru) și al lui Vasile Coval, țărani. După absolvirea, la Chișinău, a Facultății de Filologie din cadrul Universității de Stat (1961), lucrează la cotidianul „Moldova socialistă”. Doctor în filologie, între anii 1986 și 1992 activează ca decan al Facultății de Jurnalistică a Universității de Stat din Chișinău, iar din 1989 este și șef al Catedrei de teorie și practică a presei la aceeași universitate.

C. debutează cu volumul de publicistică *Autografe pe pământ*, apărut în 1970. Cercetează îndeosebi fenomenul jurnalistic din secolul al XIX-lea, fie în incursiuni dispuse cronologic, ca în paginile intitulate *Din istoria jurnalisticii românești. Sec. XIX – începutul sec. XX* (1992), fie alcătuind antologii comentate de texte (articole-program, manifeste, recenzii, portrete, note de călătorie ș.a.) selectate din presa periodică a timpului, semnate de Gh. Asachi, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, B.P. Hasdeu, Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, M. Eminescu, Titu Maiorescu ș.a., ca în *Ecouri dintr-un secol. Pagini din presa periodică moldovenească a secolului XIX* (1991). C. a scris și lucrări în care studiază legătura dintre evoluția jurnalisticii naționale și procesul de statornicire a genurilor și speciilor artistice autohtone, precum și rolul marilor scriitori în inițierea și dezvoltarea presei periodice, în primul rând a celei literare, după cum a fost preocupat și de specificul și problemele presei actuale, ceea ce se observă în volumele *Teoria și practica presei contemporane* (1995), *Jurnalism de investigație* (1998).

SCRIERI: *Autografe pe pământ*, Chișinău, 1970; *File din istoria presei democratice moldovenești*, Chișinău, 1972; *Popas în legendă*, Chișinău, 1973; *Ora olimpică a Moscovei*, Chișinău, 1982; *Letopiseț al făurarilor*, Chișinău, 1984; *Din istoria jurnalisticii românești. Sec. XIX – începutul sec. XX*, Chișinău, 1992; *Teoria și practica presei contemporane*, Chișinău, 1995; *Jurnalism de investigație*, Chișinău, 1998. **Antologii:** *Ecouri dintr-un secol. Pagini din presa periodică moldovenească a secolului XIX*, introd. edit., Chișinău, 1991.

Repere bibliografice: Gheorghe Spătaru, *Studii despre valoarea publicisticii*, LA, 1978, 2 mai; Larisa Turea, *Fereastra între ieri și mâine*, „Moldova”, 1989, 8; Sava Pânzaru, *Cercetător al jurnalismului – Dumitru Coval*, „Moldova”, 1994, 3–4; Sava Pânzaru, *Dumitru Coval. Bibliografie*, Chișinău, 1996; *Dicț. Chișinău*, 176–177. **S.P.**

COVALCIUC, Dumitru (2.I.1947, Opișeni-Cernăuți), folclorist, poet, prozator, publicist. Este fiul Eleonorei (n. Toronciuc) și al lui Vasile Covalciuc, țărani. După absolvirea Facultății de Filologie Romano-Germanică a Universității din Cernăuți (1971), a lucrat decenii la rând în redacția ziarului „Zorile Bucovinei”, fiind succesiv colaborator, corespondent, șef de secție. Este fondatorul și președintele societății culturale Arboreasa, care activează pe lângă Societatea pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, în același timp fiind și director fondator al Institutului Obștesc de Istorie, Restituiri Literare și Folclorice „Dimitrie Onciul”.

C. desfășoară o activitate intensă în domeniul valorificării culturii românilor din nordul Bucovinei și a restituirilor de tot felul. Este editorul almanahului literar-cultural „Țara Fagilor”, care apare anual din 1992, precum și al revistelor trimestriale „Miorița” (1992–1994) și „Codrul Cosminului” (1993–1997). Altă inițiativă a lui **C.** a fost editarea, în colaborare cu preotul Adrian Acostăchioae, a „Calendarului creștin ortodox al românilor bucovineni”, din care au apărut două numere în anii 1992–1993 și 1994–1995. A publicat, începând din anul 1992, mai multe colecții de folclor din Bucovina. Volumul *Comori folclorice din dulcea Bucovină* (2004) conține șaizeci de cântece din timpul deportării țăranilor bucovineni și altele despre „raiul” sovietic și persecuțiile staliniste, documente de istorie orală ce vin în completarea documentelor de arhivă. Altă serie de istorie orală se află în antologia *Golgota românească. Mărturiile bucovinenilor deportați în Siberia* (2009), unde sunt grupate texte evocative înregistrate de **C.** în intervalul 1990–2005, în care supraviețuitorii din Bucovina istorică vorbesc tot despre deportări, îndeosebi despre cele din iunie 1941; textele apăruseră inițial în almanahul „Țara Fagilor”. De-a lungul anilor **C.** a mai publicat atât versuri și schițe, precum și romane cu caracter istorico-documentar – *Revolta* (1990), *Tinerețea lui Doxachi Hurmuzaki* (2002) –, cât și monografii ale unor localități din actuala regiune Cernăuți.

SCRIERI: *Revolta*, Ujgorod, 1990; *Tinerețea lui Doxachi Hurmuzaki*, Suceava, 2002; *Opișeni, un sat la răspântiile istoriei*, Cernăuți, 2008; *Mic dicționar de medici români din Bucovina*, Suceava, 2012. **Culegeri:** *Cucule, ce pene porți? Cântece de cătănie și război*, Cernăuți, 1992; *Sculați gazde, nu dormiți* (în colaborare cu Nicolae Șapcă), Hliboca, 1992; *Folclor din Țara Fagilor*, Chișinău, 1993

(în colaborare); *Colinde și urături pentru copii și maturi* (în colaborare cu Nicolae Șapcă), Hliboca, 1994; *Povești și snoave din Bucovina*, Cernăuți, 1994; *Legende populare din Bucovina*, Cernăuți, 1995; *202 cântece din Bucovina*, Cernăuți, 1996; *Basme bucovinene*, Hliboca, 1997; *Folclor românesc din nordul Bucovinei*, Timișoara, 2001; *Comori folclorice din dulcea Bucovină*, Cernăuți, 2004; *Iese luna din pomete*, Cernăuți, 2004; *Povești, snoave și istorioare populare din nordul Bucovinei*, Suceava, 2005. **Antologii:** *Golgota românească. Mărturiile bucovinenilor deportați în Siberia*, îngr. Liliana Corobca, București, 2009.

Repere bibliografice: George Muntean, *Folclor nord-bucovinean*, REE, 1993, 1–2; Grigore Bostan, *Destin și spirit arborosean*, „Țara Fagilor”, 1996, 3–10; Nicolae Cârlan, „Folclor românesc din nordul Bucovinei”, „Crai nou”, 2002, 14 februarie; Elena Pascaniuc, *Folclorul deportărilor din Bucovina*, „Analele Bucovinei”, 2006, 1; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 279. **V.Tt.**

COZEA, Liana (21.XII.1944, Beiuș), critic și istoric literar, eseistă. Este fiica Iuliei Cozea (n. Ciordaș) și a lui Teodor Cozea, funcționari. Urmează Școala Medie nr. 4 din Oradea (1958–1962) și se înscrie la Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, unde obține o dublă specializare: limbă și literatură română (1962–1967) și limbă și literatură engleză (1976–1981). Devine doctor în filologie în 1993 cu o teză despre proza feminină. Funcționează succesiv ca redactor-corector la revista „Familia” (1968–1969), bibliograf la Biblioteca Institutului Pedagogic din Oradea (1969–1972) și filolog principal la Institutul de Subingineri din aceeași localitate (1972–1990). Între 1990 și 2010 este cadru didactic al Facultății de Litere din Oradea, avansând până la gradul de profesor. Debutează în „Familia” (1968), iar editorial cu volumul *Prozatoare ale literaturii române moderne* (1994). Mai colaborează la „România literară”, „Steaua”, „Vatra”, „Apostrof”, „Acolada” (Satu Mare) ș.a. I s-a acordat Premiul Uniunii Scriitorilor, Filiala Cluj (2005).

C. s-a consacrat în întregime studierii literaturii feminine românești. Primele volume, *Prozatoare ale literaturii române moderne* și *Cvartet cu prozatoare* (1997), dedicate scriitoarelor din intervalul 1920–1970, ambiționează să restituie coordonatele unui stil specific feminin, plecând de la observarea unor obsesii recurente, reflectate la nivel tematic și discursiv. Trăsătura comună tuturor prozatoarelor ar consta într-o scriitură marcată de artificiu, printr-o „propensiune spre bizar, straniu, disimulat sau obscur”. În interiorul acestei stilistici a feminității

C. operează o disociere între o manieră cerebrală și lucidă (Alice Botez, Olga Caba, Georgeta Mircea Cancicov, Cella Delavrancea și Henriette Yvonne Stahl) și una dominată de patos și intimitate (Ticu Archip, Lucia Demetrius, Ioana Postelnicu și Cella Serghi). Implicând o conotație valorică și o preferință explicită pentru cerebralitate, clasificarea lasă să transpară influența încă puternică a opiniei călinesciene despre incapacitatea scrisului feminin de a ieși din monotonia unei stilistici emoționale. În general însă, C. se situează polemic în raport cu vocile masculine ce s-au exprimat pe marginea literaturii scriitoarelor, subliniind importanța unei critici empatică, capabilă de înțelegerea, atât a reușitelor, cât și a eșecurilor, „din interior”. Unghiul de abordare se schimbă întrucâtva în monografiile dedicate Danei Dumitriu (2000) și Hortensiei Papadat-Bengescu (2002). Printr-o deplasare de accent dinspre operă spre biografie, literatura e citită acum ca document al unei relații dificile cu feminitatea. Căutând figura spiritului creator proiectată în ficțiune, în personaje care funcționează ca alter ego, C. observă în ambele cazuri o tensionare a relației cu identitatea de gen, manifestată în forme variate, de la deviație până la negare. Astfel, prototipul eroinei din romanele Danei Dumitriu ar ilustra ipostaza androgină a unei feminități corupte prin masculinizare, în vreme ce universul uman proiectat de Hortensia Papadat-Bengescu ar fi alterat de boală și de absența conștiinței morale. Interpretarea se sprijină pe o ipoteză asupra rolului deformant al ficțiunii în reprezentarea feminității, care va fi explicată ulterior de C. în prefața unui volum din 2005, *Confesiuni ale eului feminin*. Văzând o opoziție între regimul literaturii de imaginație și cel al jurnalului, autoarea ține să distingă între o transcriere „subversivă” a identității feminine, sub specia monstruosului, și una directă, eliberată de tensiuni. Spre deosebire de ficțiune, scriitura confesivă feminină îi pare a fi spațiul de manifestare al unei expresii echilibrate, „cuminți”, lucide și în mod profund sincere. Disocierea e fără îndoială discutabilă pentru că, fapt remarcat de critică (Gheorghe Grigurcu), ignoră caracterul convențional al registrului diaristic, constituit, asemenea ficțiunii, în virtutea unor coduri stratificate de figurare. În același timp, se anunță la C. o reorientare a reflecției spre autoarele de proză confesivă, precum și interesul pentru literatura contemporană. *Confesiuni ale eului feminin* trasează o hartă a sensibilității feminine reflectate

în texte intime, prin parcurgerea unui corpus consistent, alcătuit în cea mai mare parte din scrieri editate după 1989: autobiografii (Tia Șerbănescu), literatură carcerală (Lena Constante, Oana Orlea), jurnal (Jeni Acterian, Monica Lovinescu, Sorana Gurian). Îmbrățișând contexte literare multiple, dar și contexte biografice ori larg istorice, inițiativa rămâne singulară în peisajul critic românesc prin cuprinderea, dintr-o unică perspectivă de lectură, a unei varietăți de expresii ale subiectivității feminine.

SCRIERI: *Prozatoare ale literaturii române moderne*, Oradea, 1994; *Cvartet cu prozatoare*, Oradea, 1997; *Dana Dumitriu – Portretul unei Doamne*, postfață Nicolae Manolescu, Pitești, 2000; *Exerciții de admirație și reproș – Hortensia Papadat-Bengescu*, Pitești, 2002; *Confesiuni ale eului feminin*, Pitești, 2005; *Mozaic literar*, Oradea, 2009.

Repere bibliografice: Andreea Deciu, *Literatura doamnelor*, RL, 1994, 37; Alex. Ștefănescu, *Criticul literar ca Don Quijote*, RL, 2000, 23; Doina Curticăpeanu, [Liana Cozea], *F*, 2000, 9, 2002, 6; Petraș, *Cărțile*, 270–274; Marius Miheț, *Incursiuni în cercurile singurătății*, *F*, 2005, 11–12; Grigurcu, *De la un critic*, 284–289; Gheorghe Grigurcu, *Jurnale feminine*, RL, 2006, 27; Gheorghe Glodeanu, *Narcis și oglinda fermecată. Metamorfozele jurnalului intim în literatura română*, Iași, 2012, 67–68. **L.Td.**

COZMIN, Marta (pseudonim al Martei Pop; 31.I.1930, București – 25.I.2006, București), prozatoare, autoare dramatică. Este fiica avocatului Aurelian Bentoiu și sora compozitorului Pascal Bentoiu. A fost căsătorită cu medicul pediatru Mircea Alexandru Pop, traducător și poet cunoscut sub pseudonimul Alexandru Miran. A absolvit liceul la Institutul „Sf. Maria” (Pitar Moș) din București și, tot aici, în 1956, Facultatea de Matematică–Fizică. În 1945 înființează împreună cu un grup de colege o revistă literară, „Zori”, care își va înceta apariția în 1947. În 1948 tatăl este arestat pentru vina de a fi candidat, la alegerile din 1946, pe listele Partidului Liberal brătienist din județul Ialomița. Reținut fără judecată, va fi eliberat abia după opt ani, la mijlocul lui 1956. În acest timp C., ca și ceilalți membri ai familiei, caută soluții de supraviețuire, Camil Petrescu devenind aproape părintele adoptiv al tinerilor Pascal și Marta, aceștia din urmă chiar fiindu-i naș de cununie. Între 1949 și 1952 lucrează la Institutul de Mecanică Aplicată al Academiei. După absolvirea facultății funcționează până în 1958 ca bibliograf la Biblioteca Centrală de Stat. În acea perioadă dramatizează *Verișoara Bette* de Balzac, precum și câteva schițe de Cehov, pe care

le pune în scenă cu ajutorul colegilor. În noiembrie 1957 tatăl său este arestat din nou și condamnat, alături de un mare lot liberal, la douăzeci și cinci de ani de închisoare; va muri în 1962 la Jilava.

Lăsând deoparte cele câteva volume de povești, precum și pe cele de teatru, frecventat asiduu în ultimii ani de viață, C. a publicat două culegeri de proze scurte și patru romane. Volumul de debut, *Geamantanul din America* (1969), o mostră de virtuozitate prozastică pentru o autoare aflată abia la începuturi, propune șaisprezece texte de mici dimensiuni, studii pregătitoare pentru viitoare nuvele sau romane. Nu se poate vorbi încă de spirit ludic sau de tentația umoristică, precum în cea de-a doua culegere, *Câinele și gramofonul* (1973); dimpotrivă, atenția cititorului este deocamdată atrasă de o tristețe difuză investită în redarea mișcărilor sufletești ale personajelor. Sunt memorabile două surori bătrâne ce hotărăsc să amâne cu câteva zile declararea decesului fratelui lor, pentru a-i încasa ultima pensie (*Și a fost ziua a noua*); sau revelația tardivă a dragostei materne, ascunsă în timpul vieții în dosul indiferenței aparente (*Geamantanul din America*), dar și fraza întreținută, fără forțări, pe mai bine de două pagini (*Fraza*) ori descrierea trecerii aproape imperceptibile a sufletului în lumea de dincolo (*Obsesia*). Textele din *Câinele și gramofonul* relevă, la dorința autoarei, partea ei solară de umoristă. Acest filon, precum și întreaga recuzită experimentată aici vor fi exploatare atât în piesele scrise în anii '90, cât și în romanul *Tandem sau Să vorbim despre palmieri* (1984; Premiul Uniunii Scriitorilor). La suprafață umoristic, constituindu-se într-o lectură ușoară, romanul descrie condiția unei familii de intelectuali în societatea comunistă, pentru care unica soluție de supraviețuire morală și spirituală este „hazul de necaz”. Romanul *Marea la ora șase* (1976) descrie căutările febrile ale unui tânăr pentru găsirea fetei ce îi apăruse premonitoriu în vis, pe când *Primăvara la Zürich* (2001) este o relatare în filigran a destinului unei tinere care își pierde treptat vederea, dar compensatoriu se întărește lăuntric. *Supraviețuitorii* (1980), cel mai elaborat roman scris de C., probă a maturității creatoare și a profunzimii psihologice atinse, reușește să înfățișeze o lume cu personaje numeroase și bine conturate, ce evoluează în jurul unui tânăr neobișnuit, avându-l ca prototip pe prințul Mișkin al lui Dostoievski. Prezența și mai ales absența lui determină modificări de

perspectivă la toate celelalte personaje. În paginile din *Cocoșul de apă* (1971), *Porțile vântului* (1975), *Degetarul de ceață* (1976), *Croitorul de povești* (1980; Premiul Uniunii Scriitorilor), *Sora păpădiilor* (1984; Premiul Uniunii Scriitorilor) ș.a. se remarcă o altă latură a personalității prozatoarei, aceea de „om sălbătic de dorul copilăriei” (Dana Dumitriu). Aici autoarea nu se limitează la repovestirea sau modernizarea poveștilor clasice, ci propune eroi originali, care farmecă prin umor, imaginație și spirit ludic. Câteva cărți de povești i-au fost traduse în limbile germană, rusă și spaniolă. După 1989 C. se reorientează spre dramaturgie. Cele patru volume din seria *Teatru* (2000–2007), cu piese atât pentru copii, cât și pentru publicul matur, cuprind în total douăsprezece comedii.

SCRIERI: *Geamantanul din America*, București, 1969; *Cocoșul de apă*, București, 1971; *Câinele și gramofonul*, București, 1973; *Porțile vântului*, București, 1975; *Degetarul de ceață*, București, 1976; *Marea la ora șase*, București, 1976; ed. București, 2006; *Croitorul de povești*, București, 1980; *Supraviețuitorii*, București, 1980; *Sora păpădiilor*, București, 1984; *Tandem sau Să vorbim despre palmieri*, București, 1984; ed. București, 2009; *Umbra poveștilor*, București, 1986; *Carte de povești*, București, 1999; *Povești, povești*, București, 2000; *Teatru*, I–IV, București, 2000–2007; *Primăvara la Zürich*, București, 2001; *Basmă și povești*, București, 2003.

Repere bibliografice: Dana Dumitriu, „Cocoșul de apă”, RL, 1972, 21; George Pruteanu, „Câinele și gramofonul”, CL, 1973, 16; Sorin Titel, *Două volume de povestiri*, RL, 1973, 32; Paul Dugneanu, *Marta Cozmin, între ironie și sentimentalism*, O, 1981, 27; Marina Constantinescu, *Umbra poveștilor*, RL, 2001, 13; Roxana Răcaru, *Vis cu magnolii în iarnă*, RL, 2002, 29; Nora Iuga, *La plecarea Martei*, RL, 2006, 5.

C.Br.

CRAIA, Sultana (17.III.1948, Mihail Kogălniceanu, j. Constanța), critic literar. Este fiica Taisiei, basarabancă refugiată dincoace de Prut după invazia sovietică din iunie 1940, și a lui Zisula Craia, aromân din Munții Pindului stabilit în România în 1938, nepot al poetului Zicu A. Araia. C. face studiile secundare la București, absolvind în 1965 Liceul „M. Sadoveanu”, tot aici urmează și Facultatea de Filologie, luându-și licența în 1971 și doctoratul în 1993. Este redactor la „Livres roumains” (1980–1990), apoi redactor-șef adjunct la „Universul cărții” (1990–1994), redactor-cercetător la Biblioteca Națională (1994–1999) și la „Revista Bibliotecii Naționale”, apoi conferențiar la Universitatea Valahia

din Târgoviște (1999–2000) și la Facultatea de Jurnalism, Comunicare și Relații Publice din cadrul Universității „Spiru Haret” (2000–2009). Debutează la „România literară” în 1971, cu articolul *Există un baroc românesc?*. Mai publică frecvent în „Limbă și literatură”, „Ramuri”, „Convorbiri literare”, „Luceafărul”, „Revue roumaine”, „Dimândarea” ș.a.

C. debutează editorial în 1983 cu eseul *Aventura memoriei*, consacrat operei lui Zaharia Stancu. Prezentat, fără duritate față de scăderi, ca un autor al marilor contraste, scriitorul este înfățișat printr-o dublă aspirație: „către imund și către diafan, cu disponibilitate egală pentru lirismul cel mai pur și pentru pamfletul cel mai truculent”. Propensiunea literaturii române către rustic și liric face obiectul unei cercetări tematice în cea de-a doua carte scrisă de C., *Orizontul rustic în literatura română* (1985). Ipoteza de lucru e că în mișcarea de modernizare a literaturii române orizontul rustic oferă o dimensiune fundamentală. Complementar, în *Fețele orașului* (1988) autoarea urmărește „constituirea unor tipologii specifice lumii urbane, succesiunea vârstelor orașului românesc”, începând de la romanele scrise de Dimitrie Bolintineanu într-o epocă în care proza era încă în căutarea unui stil, a unei identități. Sunt remarcate copilăria prelungită a scrisului romanesc, maturizarea lui înceată. Scriitorii noștri – afirmă C. –, vor avea aspirația personajelor superioare, dar le vor reuși întotdeauna mai cu seamă personajele detestabile, cel puțin atunci când vor avea o perspectivă maniheistă (și o vor avea de la Nicolae Filimon până la G. Călinescu). O altă carte, *Vis și reverie în literatura română* (1994), reia teme din *Orizontul rustic...* și din *Fețele orașului*, în timp ce *Îngeri, demoni și muieri* (1999) schițează, tot din unghi tematist, o tipologie a feminității, „o istorie a personajului feminin în literatura română”. C. a semnat și literatură pentru copii – *Cartea cu pozne* (1996) și *Piticul din grădină* (2005). De asemenea, a dat la iveală cercetări privind istoria presei românești – *Presă și societate la români. O istorie a mentalităților în periodicele românești: sentimente, prejudecăți, atitudini* (2006) și *Dicționarul ziariștilor români* (2007) – și a publicat numeroase lucrări de uz didactic (manuale, dicționare ș.a.) în domeniul comunicării.

SCRIERI: *Aventura memoriei*, București, 1983; ed. (Zaharia Stancu sau *Aventura memoriei*), București, 2003; *Orizontul rustic în literatura română*, București, 1985; *Fețele orașului*, București, 1988; *Vis și reverie în*

literatura română, București, 1994; *Francofonie și francofilie la români*, București, 1995; *Cartea cu pozne*, București, 1996; *Îngeri, demoni și muieri*, București, 1999; *Un alt fel de Goe...*, București, 1999; *Teoria comunicării*, București, 2000; *Dicționar de comunicare*, București, 2001; *Comunicare și mass-media*, București, 2003; *Tehnici de informare și comunicare*, București, 2003; *Introducere în teoria comunicării*, București, 2004; *Comunicare și spațiu public la români*, București, 2005; *Piticul din grădină*, București, 2005; *Presă și societate la români. O istorie a mentalităților în periodicele românești: sentimente, prejudecăți, atitudini*, Târgoviște, 2006; *Dicționarul ziariștilor români*, București, 2007; *Dicționar de comunicare, mass media și știința informării*, București, 2008.

Repere bibliografice: Dan C. Mihăilescu, „*Aventura memoriei*”, CNT, 1983, 33; Radu G. Țeposu, „*Orizontul rustic în literatura română*”, FLC, 1986, 16; Petraș, *Panorama*, 227–231; Teodor Vârgolici, „*Îngeri, demoni și muieri*”, ALA, 2002, 624; Petraș, *Cărțile*, 274–276; Irina Petraș, *O paranteză despre jumătatea tăcută*, ATN, 2004, 11–12; Ulici, *Prima verba*, IV, 233–235. **T. V.**

CRAINIC, Nichifor
(24.XII.1889, Bulbucata,
j. Giurgiu – 21.VIII.1972,
București), poet,
gazetar, eseist,
memorialist.

Stana și Nedelea Dobre, plugar sărac și, în răgazul muncilor agricole, căraș în București, își trimit fiul, în 1904, la Seminarul Central din Capitală. Ambițios, având și exemplul preotului și al învățătorului din satul natal, Ion N. Dobre, cum se numea copilul, obține rezultate bune, dar la absolvire, în 1912, necăsătorindu-se la vreme, nu poate intra în cinul preoțesc. Diverse slujbe – pedagog, cântăreț bisericesc, impiegat la Casa Corpului Didactic – îi îngăduie să urmeze Facultatea de Teologie, licența luându-și-o în iunie 1916. Elev încă, debutează în 1907, cu o poezie, în revista școlară „Spre lumină” din Iași. Iscăind Nichifor Crainic (patronimic înscris în 1926 și în actele de stare civilă) și D.I. Nichifor, D. Crainic, I.N. Crainic, Victoria Rațius, C. publică versuri și tălmăciri, precum și scurte articole în „Luceafărul” (*Poezie nocturnă*, 1908), „Revista

politică și literară”, „Ramuri”, „Căminul nostru”, „Sămănătorul”, „Cosinzeana”, „Lumina literară”, „Viața românească”, „Drapelul”, „Drum drept”, „Văpaia”, „Flacăra”, „Viața literară”, „Solia”, „Capitala” ș.a. În 1916 își adună versurile în volumul *Șesuri natale*; concomitent îi apăreau un florilegiu – *Zâmbete-n lacrimi* – într-o colecție condusă de Al. Vlahuță și traducerea broșurii *Belgia însângărată* a lui Émile Verhaeren. Pe durata războiului este mobilizat ca soldat sanitar la Spitalul din Iași și lucrează în redacția „Neamul românesc”. În 1918 revine în București și colaborează la „Răsăritul”, „Revista critică” și „Spicul”; intră apoi în redacția ziarului „Dacia” și a revistei „Lamura”, iar Oct. C. Tăslăuanu îi încredințează „Luceafărul”, mutat de la Sibiu în Capitală. De sub tipar îi vor ieși volumele *Icoanele vremii* (1919) și *Priveliști fugare* (1921), conținând memorialistică, tablete și articole, *Darurile pământului* (1920), ce antologa creația lirică; grupajul *Cântecele patriei*, inclus aici, este tipărit și separat, într-o colecție populară, în 1925. Eșecul familial, neînțelegerile cu noul director al „Daciei”, dar și sfatul lui Lucian Blaga îl determină pe C. să plece în 1920, împreună cu Al. Busuioceanu, la Viena, unde timp de patru semestre audiază cursuri de filosofie și teologie și își îmbogățește cultura muzicală și plastică. Îi cunoaște pe Rabindranath Tagore și pe R.M. Rilke, din proza primului traducând *Sadhana. Calea desăvârșirii* (1922) și din scrierile celui alt transpunând *Povestiri despre bunul Dumnezeu* (1927). În țară trimite versuri și corespondențe la „Ramuri”, „Săgetătorul”, „Cugetul românesc” și „Gândirea”. La aceasta din urmă continuă să scrie. După întoarcerea în București își reia locul de la „Lamura”. Are un rol important la ziarul „Cuvântul”, în care, din 1924, aproape doi ani, semnează zilnic, și cu pseudonimele Ioan Valahu, Radu Miroslov, R. Mir. În 1926, pe când era secretar general la Ministerul Cultelor și Artelor, este numit profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău, unde va preda până în decembrie 1932, când e mutat la București. Invocând obligațiile didactice, își ceda rubrica de la „Cuvântul” lui Nae Ionescu. În februarie 1926 devenea proprietar al revistei „Gândirea”, publicație pe care o conduce efectiv încă din 1924, imprimându-i orientarea ortodoxist-tradiționalistă. Redactor la „Curentul” încă de la primele numere (1928), îl părăsește, probabil în urma unor divergențe cu Pamfil Șeicaru. Activitatea la catedră,

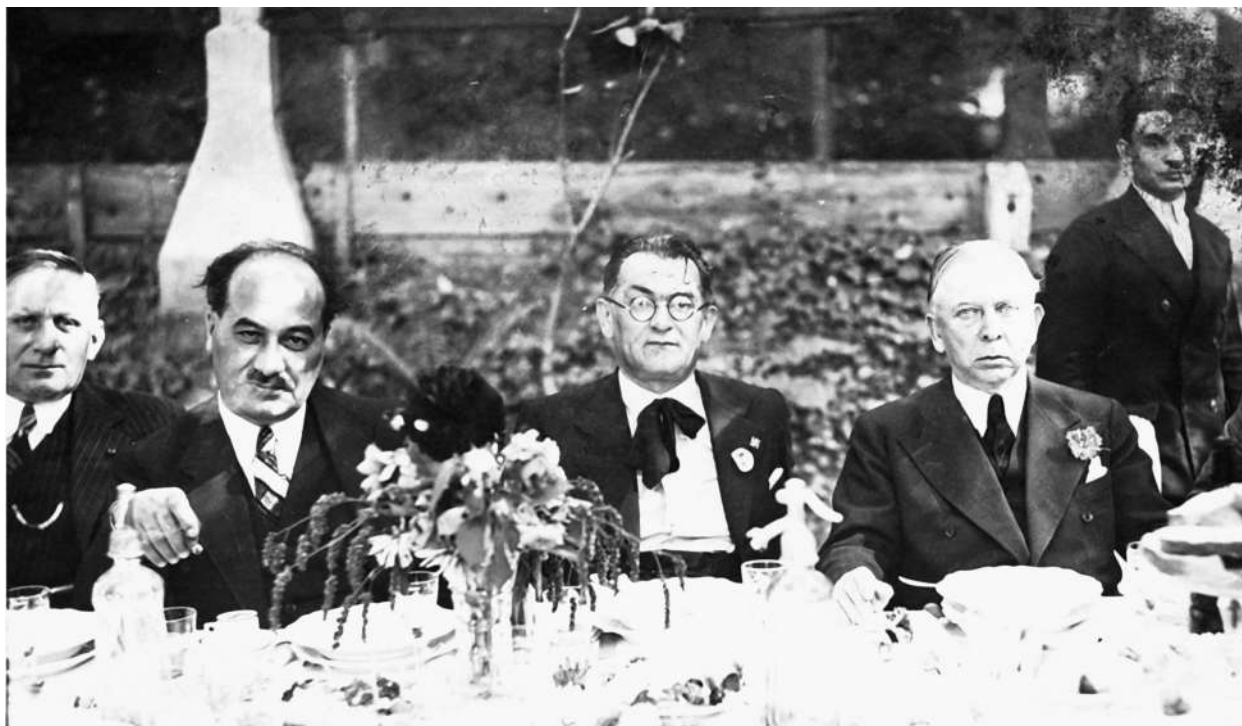
ziaristica și politica – între 1929 și 1931 este deputat independent, ales pe listele Partidului Național Țărănesc – îl îndepărtaseră de literatură. Totuși, în 1930 i se decernează Premiul Național de Poezie, ceea ce-l va hotărî să-și tipărească versurile scrise după 1920, titlul ales fiind *Țara de peste veac* (1931). Angrenat tot mai mult în luptele politice, scoate în ianuarie 1932 ziarul „Calendarul”, în care îi atacă violent pe fruntașii liberali și camarila regală, pledând pentru Garda de Fier și pentru fascismul european. O parte din articole vor fi strânse în *Lupta pentru spiritul nou*, primul volum fiind intitulat *Germania și Italia* (1941). Suspendat o vreme, „Calendarul” este interzis în 1933, după asasinarea prim-ministrului I.G. Duca, iar C., acuzat de instigare, e închis la Jilava, dar după cinci luni va fi achitat. Militând pentru unificarea mișcărilor naționaliste, are un rol de seamă în formarea Partidului Național Creștin, din care însă se vede curând eliminat. Intenționa să-și formeze propriul partid și, neputând să obțină reparația „Calendarului”, se orientează spre „Sfarmă-Piatră”, unde i se recunoaște statutul de mentor, și spre „Porunca vremii”. Publică volumele de eseuri *Puncte cardinale în haos* (1936), *Ortodoxie și etnocrație* (1938) și elaborează *Programul statului etnocratic* (1937). Dictatura regală îi temperează acțiunile politice; în schimb, dă la lumină în 1940 lucrarea de estetică *Nostalgia paradisului*. În același an este ales *doctor honoris causa* al Universității din Viena și membru al Academiei Române. Scurt timp îndeplinește funcția de ministru al Propagandei. După august 1944, considerat criminal de război, e judecat în contumacie și condamnat la muncă silnică pe viață. Ascuns trei ani în sate ardelenesti de foștii săi studenți, C. se predă în 1947, dar procesul său, început imediat, nu va fi dus la capăt. Fără vreo sentință judecătorească, rămâne în temnița din Aiud până în 1962. La eliberare i se propune să publice la „Glasul patriei”, ceea ce poetul acceptă, în speranța că își va putea retipări unele scrieri mai vechi și memoriile. Însă abia postum, după 1989, îi apar *Poezii alese. 1914–1944* și *Șoim peste prăpastie* (1990), conținând „versuri inedite create în temnițele Aiudului”, apoi *Memorii*, intitulate *Zile albe, zile negre* (1991) și *Pribeag în țara mea* (1996), o nouă ediție a *Nostalgiei paradisului* (1994) ș.a.

Potrivit mărturisirilor proprii, C. a ajuns la ideea de „tradiționalism și de ortodoxism, ca formulă a viitoarei dezvoltări a culturii românești” în timpul

șederii la Viena, mediul străin obligându-l să se cunoască mai bine pe sine, ca și poporul din care făcea parte. Aceasta implica, desigur, conștientizarea formulei liricii sale de până atunci. Faptul va duce în cele din urmă la părăsirea de către poet a uneltelor sale, dar cea dintâi consecință a fost o semnificativă perfecționare a acestora. De obârșie țărănească, format în Seminarul Central, adevărat bastion al ruralității în plin centru al Capitalei, nutrit de lectura baladelor și idilelor lui G. Coșbuc și fascinat de personalitatea lui N. Iorga, tânărul C. se îndreaptă firesc spre sămănătorism. În poezia grupării, aproape asfixiată de clișee și de banalități, *Șesuri natale*, volumul său de debut, aduce un aer proaspăt, datorat îndeosebi unei simțiri profunde, autentice. Prin el intră în lirica românească un peisaj – „șesurile nesfârșite”, scăldate în lumină, toropite de caniculă, răsfățate în propriul lor belșug, dar și arse de secetă. Esențială însă este expresia unei puternice solidarități între eul liric și natură, a unei legături de sânge, ducând la o intimă asemănare. Sugestii plastice ale acestei solidarități se găsesc pretutindeni, în pasteluri (*Șesuri natale*, *Amiază*, *Carmen veris*, *Un cântec pe secetă*), în „ecourile din străbuni” (*Serenadă de demult*, *Sfat*

între haiduci), în ciclul erotic (*Zâmbete-n lacrimi*, *Ploaie cu soare*) ori în acela al năzuinței spre transcendent (*Sub specie aeternitatis*). Paralel însă, ea este rostită apăsător, în fraze aproape sentențioase. În aceeași modalitate e formulat și crezul artistic (*Poetul*, *De profundis*, ambele anticipând „testamentul” arghezian). Notabilă e și preferința pentru simboluri, dar cele mai multe (copacul, paianjenul, berzele, lacul), nu fără aspecte inedite, sunt explicitate oarecum didactic, impresie accentuată și de versificația clasică, deși suficient de variată. Efectul apare diminuat și de unele stângăcii în desenul tablourilor, de o anume edulcorare în erotică, de unele reflexe epigramatice (*Vărul Dionis*) și, mai ales, de lipsa de unitate a ciclurilor. Carențele dispar în bună parte în antologia *Darurile pământului*. Bunăoară, *Cântecele patriei* relevă un lirism înrădăcinat în trăiri intense, legate de momentele războiului (*Pe drumuri*, *Depart*, *în tristul oraș*, *Soldat murind*, *Agapă eroică*), predominantă rămânând încrederea în viitor (*Sus inima*, *Magii*, aici într-o surprinzătoare configurație biblică). Ridicate deasupra circumstanțialei, poeziile devin o cântare a „darurilor pământului”, a vieții înțelese în integralitatea ei. Minima

În locuința medicului Ioan Țeicu (centru), cu Octavian Goga

restructurare a ciclurilor vechi, completarea lor cu câteva piese noi (*Prinos, Cântecul pământului*, ce amplifică imnic tema din *Alma Mater*) conturează mai bine viziunea particulară, considerată adesea păgân panteistă, dionisiacă. În fapt, evlavia față de natură e o formă a evlaviei față de Creator, întocmai ca la țaranul român, și astfel expansiunile aparțin în cele din urmă trăirii religioase creștine, ce se exprimă mai direct în alte poezii (*Miserere, Domine, Elan, Excelsior*). *Darurile pământului* marchează o maturizare a poetului, relevată deplin în poeziile de după 1920, adunate în *Țara de peste veac*. Precumpănitoare este în continuare trăirea religioasă, care devine însă mai complexă, incluzând tensiuni puternice. Evlavia, fervoarea creștină lasă loc câteodată neliniștii metafizice, îndoielii și chiar începutului de hulă; icoana lui Iisus, a cărui vorbă „înomenea dumnezeirea și îndumnezeia pe om” (*Iisus prin grâu*), ori a Tatălui ceresc, în suprema-i bunătate (*Cântecul apei, Troița, Dezmarginire*), alternează cu icoana celui „ce s-arată puternic în moarte” (*Molimă*), care e inaccesibil omului păcătos într-o lume decăzută (*Cuvântul Tău, Îngerul slavei*), ori chiar cu imaginea unei divinități îmbătrânite, impotente (*Călătorul*); subsecvent, omul ia când un chip titanic, de colaborator al lui Dumnezeu la crearea lumii (*Noul Adam*), când chipul credinciosului comun, conștient de imperfecțiunea sa funciară, când pe al celui posedat de porniri satanice. Alte trăiri – dragostea de patrie (*Cântecul Dunării*) și atașamentul față de țaran (*Glas din câmp*), eșecul erotic, care înseamnă anularea unei posibile existențe desăvârșite (*Terține patriarhale, Elegia celor doi*) – și îndeosebi trăirile provocate de moarte, de la regretul după bucuriile vieții (*Elegie*) la melancolia grea (*Comoara*) și angoasa terifiantă (*Vis, Cântec de seară, Scrisoare*), de la împăcarea resemnată, filosofică (*Geamăna, Euthanasie*) la afirmarea victoriei prin intensitatea vieții (*Eu am trăit*), nuanțează și mai apăsător stările lirice de acum. Și expresia s-a rafinat substanțial, lexicul s-a îmbogățit prin apropierea unor plastice cuvinte neaoșe („om mistreț”, „răbduriu”, „caraulă”, „vâlvoare”, „mas”, „arcer”), dar și prin formarea altora („pretutindenească”, „înomenea”), fraza devine mai concisă, renunțându-se la o serie de elemente relaționale, imaginile insolite abundă, metaforele tind la o funcție larg revelatoare. Peisajele, puține, capătă aspecte expresioniste, iar discursul,

câteodată ermetic, oracular, debușează alteori în poezie „pură” (*Pasăre albă, Sub curcubeu*). Prin însușirile ei, *Țara de peste veac* stă alături de marile cărți de poezie ale acestei perioade din secolul al XX-lea. Nu la același nivel se situează versurile lui C. tipărite postum sub titlul *Șoim peste prăpastie*. Victorie a spiritului, ele poartă totuși amprenta condițiilor în care au fost create. Expresia directă a trăirilor atroce din temniță e cu totul rară (*Cântec bolnav, Cântec de după gratii, O păsărică, Cântecul foamei*), prevalând una indirectă, ce schițează tablouri angoasante (*Desrădăcinat, Muștrările, Ghionoaea, Întuneric*) ori, contrastant, de o luminosită feerică (*Hohot de lumină, Renaștere, Grigoresciană, Seceriș*). Frecvent însă imaginile le amintesc pe acelea din volumele anterioare sau chiar pe ale altor poeți. Pe de altă parte, eufonia, răspunzând negreșit unei nevoi mnemotehnice, sfârșește prin a deveni mecanică. Aceeși cauză a impus, probabil, și recursul masiv la trama epică. Aproape impecabile în construcție, aducând eroi memorabili, baladele (*Fata din Heliodaur, Zora, Dolores, Baldovin și Miralina* ș.a.) aparțin altei vârste a literaturii române. Propria vrere și destinul au făcut ca, în ciuda talentului, poetul să nu lase o operă rotunjită.

Dar talentul poetic al lui C. nu a rămas nevalorificat; împreună cu alte aptitudini, legate de temperamentul combativ și de enorma energie comprimată, avea să fie bine utilizat în propovăduirea „formulei de dezvoltare a culturii românești”. Modalitatea adoptată nu a fost studiul critic, „științific”, ci articolul de ziar, ancorat în stricta actualitate, precum și eseu. Impulsul inițial e îndeobște polemic, C. procedând la demontarea și respingerea aserțiunilor enunțate de adversari, nu fără scăpărări de ironie și sarcasm, ce duc, de multe ori, la expresii tari, la violente injurii. Adesea el face loc somptuoaselor evocări ale unor mari simboluri culturale, portretelelor vii, cu precizia detaliului plastic, scurtelor narațiuni și chiar amintirilor personale, scăldate într-o undă de lirism. Altă dată amprenta hotărâtoare este pusă de contactul direct, fierbinte, cu un auditoriu real sau imaginat. Fraza e mlădioasă, bătută în figuri de stil deloc banale, cu definiții lapidare, memorabile. Citate bine alese din scrierile unor spirite congenere (Hermann Keyserling, Miguel de Unamuno, Nikolai Berdiaev) se integrează ca dovezi suplimentare ale demonstrației. De la un eseu la altul, ideea se arată a fi mai cuprinzătoare. Punctul central,

veritabil *nexus formativus*, îl constituie faptul că singura religie revelată este creștinismul, forma sa cea mai pură constituind-o ortodoxia. Văzute în această lumină, vremurile moderne sunt „descumpanite” sau pradă haosului, întrucât de aproape două secole „titanii ateismului”, printre care se numără partizanii pozitivismului, ai darwinismului și marxismului, au provocat o „descreștinare” a păturii culte europene. Alegoria unei lupte „între Apollo și Iisus”, dintr-un splendid eseu din 1927, era precedată de câteva luări de poziție mai explicite. Încă din 1920 C. se despărțea de Titu Maiorescu, considerat promotor la noi dacă nu al ateismului, măcar al unui indiferentism religios. Mai dificilă va fi ruptura de N. Iorga, al cărui sămănătorism a corespuns inițial imperativului epocii (realizarea idealului de unitate națională), dar a cărui perpetuare după 1918 ar fi putut fi primejdioasă, necesară fiind acum „încreștinarea” culturii. Și întrucât, ca să existe, o cultură trebuie să fie originală, cu un caracter specific național, condiția suficientă e menținerea într-un sănătos tradiționalism. O serie de eseuri – *A doua neatârnaire*, *Sensul tradiției*, *Spiritualitate* etc. – clarifică raportul de inerență dintre național, tradițional și ortodox. Pentru C., tradiționalism înseamnă în cele din urmă „disciplina lăuntrică ce călăuzește creșterea unui neam”, „tehnica vieții lui sufletești”, care, în cazul românilor, nu poate fi decât ortodoxia. Ca urmare, el va combate vehement îndrumările de „europenizare”, ce postulau absența unei „tradiții” naționale, precum și o funciară ireligiozitate a poporului român. Pe de altă parte, sunt prezentate cu patos rar exemplele pozitive (N. Bălcescu, G. Coșbuc – „poetul rasei noastre”, N.C. Paulescu ș.a.). Eseistul se distanțează totuși de teoriile izolaționiste, recunoscând „consumul” culturilor străine și, în plan creator, asimilarea lor. Mai mult, el subliniază necesitatea unei conjugări între naționalism și ecumenismul creștin. Credința nestrămutată îl va face, de asemenea, să desființeze, într-un eseu bine articulat (*Rasă și religie*), pretențiile teoreticienilor naziști de a întemeia o „Deutschreligion”, implicit rasismul. De altfel, programul politic al lui C. propune un naționalism antidemocratic, antisemit, totalitarist și corporatist, întemeiat pe evanghelia creștină. Contribuție majoră la constituirea gândirismului, eseurile lui C. pregătesc terenul și pentru o abordare mai sistematică. Sub un anume aspect, *Nostalgia paradisului* este prezentarea unei doctrine privind arta și cultura în conformitate cu

ortodoxia. Însușindu-și de la Dionisie Areopagitul ideea „modului teandric” (exprimată liric deja în poemul *Iisus prin grâu*), autorul interpretează ivirea operei artistice ca participare a omului la creația divină: în om există Dumnezeu, și acesta lucrează prin brațul omenesc. Chipul divin, întipărit în toată făptura, și necesitatea de a-i semăna îl călăuzesc pe artist. Altfel spus, artistul, mai exact geniul, e animat de o irepresibilă „nostalgie a paradisului”, căreia i se datorează atât putința de a concepe frumosul, cât și energia realizării lui. În acest mod, geniul și sfântul se situează în același plan, funcțiile lor fiind aceleași. Interpretarea textelor doctrinare merge mână în mână cu examinarea critică a unor concepții moderne și în ceea ce privește raporturile dintre cultură și religie, dintre cultură și civilizație, locul și rolul inspirației, stilul și finalitatea artei. Și de această dată C. respinge o erudiție pretențioasă, ostentativă, discursul luând deseori o turnură lirică sau chiar colocvială. Graba redactării și eludarea unor etape, ce se resimt pe alocuri, nu împiedică *Nostalgia paradisului* a fi un încheșat tratat de estetică și filosofie a culturii în viziune ortodoxă. În prima fază a carierei ziaristice C. a dat la iveală și câteva proze scurte, „icoane” și „priveliști fugare”, interesante fiind îndeosebi impresiile de călătorie în Basarabia și în Transilvania. Excelente pagini memorialistice conținea și *Coupo Santo*, inclus de autor în *Puncte cardinale în haos*, în care se relatea participarea la serbările felibrilor. Pe de altă parte, prilejuri diferite i-au impus scriitorului și îndrumătorului cultural și politic rememorarea unor episoade biografice. Un ciclu de articole detalia astfel istoria ziarului „Calendarul”, în intenția de a proba opiniei publice nevinovăția directorului său. La fel, „mărturisirile” făcute la solicitarea lui D. Caracostea în 1932 studenților de la Facultatea de Litere constituiau nu doar expresia unui crez artistic, ci și o evocare a anilor copilăriei. Toate anticipează memoriile redactate între anii 1944 și 1947. Primul volum, *Zile albe, zile negre*, se prezintă, mai ales în partea de la început, ca un bildungsroman. Zăriștea de poezie și basm în care se mișcă fiul de țăran din Câmpia Dunării, anii de școală și de studenție, alternând întâmplări variate și portretizări izbutite, îi conferă o valoare literară deosebită. Interesantă este și partea a doua a memoriilor lui C., atât pentru informațiile furnizate în legătură cu propria evoluție spirituală, cât și cu epoca.

Ca scriitor creștin, Nichifor Crainic evoluează de la calmul patriarhal și terestru spre abstractul teologic și celest; el trece, cu alte cuvinte, încetul cu încetul, de la un stil marcuin la un stil ioleanic. E aici un drum de la evenimentul văzut cu ochii, de la concretul vremelnice, la logosul diafan populat de semnificații sublimе.

LUCIAN BLAGA

SCRIERI: *Șesuri natale*, Craiova, 1916; *Zâmbete-n lacrimi*, București, 1916; *Icoanele vremii*, București, 1919; *Darurile pământului*, București, 1920; *Privești fugare*, București, 1921; *Cântecul patriei*, București, 1925; *Sensul tradițiunii*, București, 1929; *Țara de peste veac*, București, 1931; ed. București, 1941; *Curs de istoria literaturii bisericești și religioase moderne*, îngr. Pandele Olteanu și Ion V. Georgescu, București, 1933; *Puncte cardinale în haos*, București, 1936; ed. îngr. și pref. Constantin Schifirneț, București, 1998; *Ortodoxie și etnocrație*, București, 1938; ed. îngr. și pref. Constantin Schifirneț, București, 1997; *Irineu Mihălcescu, omul și opera*, București, 1939; *Nostalgia paradisului*, București, 1940; *Elogiul lui Octavian Goga*, București, 1941; *Lupta pentru spiritul nou*, vol. I: *Germania și Italia*, București, 1941; *Iisus*, Wiesbaden (Germania), 1956; *Poezii alese. 1914–1944*, pref. Ovidiu Papadima, București, 1990; *Șoim peste prăpastie*, pref. Ovidiu Papadima, București, 1990; *Memorii*, vol. I: *Zile albe, zile negre*, îngr. Nedici Lemnar, pref. Alexandru Cojan, București, 1991, vol. II: *Pribeag în țara mea*, îngr. și pref. Alexandru Condeescu, București, 1996; *Sfințenia – împlinirea umanului (Curs de teologie mistică) (1935–1936)*, îngr. Teodosie Paraschiv, Iași, 1993; *Țara de peste veac*, îngr. Ioana Cracă, București, 1997; *Dostoievski și creștinismul rus*, Cluj-Napoca–București, 1998; *Spiritualitatea poeziei românești*, pref. Alexandru Condeescu, postfață Paul Dugneanu, București, 1998; *Iisus prin grâu*, îngr. și pref. Laura Bădescu, București, 2001; *Cursurile de mistică*, îngr. și pref. Ion Ică jr., Sibiu, 2010; *Teologie și filosofie*, îngr. Adrian Michiduță, Craiova, 2010. **Traduceri:** *Émile Verhaeren, Belgia însăngărată*, București, 1916; Rabindranath Tagore, *Sadhana. Calea desăvârșirii*, București, 1922; Rainer Maria Rilke, *Povestiri despre bunul Dumnezeu*, București, [1927].

Repere bibliografice: Busuioceanu, *Figuri*, 102–128; Davidescu, *Aspecte*, 80–84; Aderca, *Contribuții*, II, 93–103, 164–166; Lovinescu, *Scrieri*, IV, 417–420; Călinescu, *Opere*, I, 500–513, 748–749, 801–806, 851–854, 1007–1010, IV, 707–710; Constantinescu, *Scrieri*, II, 326–332; Barbu, *Opere*, II, 3–9; Al. Busuioceanu, *Poezia lui Nichifor Crainic*, G, 1934, 6; Papadima, *Creatorii*, 74–84, 431–438; Vianu, *Opere*, V, 260–264; Munteanu, *Panorama*, 180–185, 209–210, 285–287; [Nichifor Crainic], G, 1940, 4 (număr special); Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 789–792, *Ist. lit.* (1982), 874–876; Manolescu, *Metamorfozele*, 29–31; Crohmălniceanu, *Literatura*, I (1972), 76–103, II, *passim*; Micu, „Gândirea”, *passim*; I. Oprișan, [Nichifor Crainic], JL, 1990, 21, 31; D. Micu, *Nichifor Crainic redivivus*, CC, 1990, 3; Nicolae Manolescu, *Nichifor Crainic memorialist*, RL, 1991, 46; C. Stănescu, „Memorii eliberate?”,

ADV, 1991, 531; Ion Apetroaie, „Zile albe, zile negre”, RITL, 1992, 3–4; Scarlat, *Ist. poeziei*, IV, 102–104; Lovinescu, *Unde scurte*, II, 29–32; Octavian Soviany, *Nichifor Crainic după cincizeci de ani*, CNT, 1993, 7; [Nichifor Crainic], MS, 1995, 1–4 (număr special); Dicț. esențial, 215–217; Danțiș, *Bucolica*, 172–174; Ioan Lazăr, *Nichifor Crainic. Între capcanele infernului și nostalgia paradisului*, Bacău, 2000; Grigurcu, *În pădurea*, 243–263; Laura Bădescu, *Retorica poeziei religioase a lui Nichifor Crainic*, București, 2003; Săndulescu, *Memorialiști*, 186–199; Viorel Marineasa, *Tradiție supralicitată, modernitate diortosită*, Timișoara, 2004; Popa, *Ist. lit.*, I, 1062–1066; Geta Marcela Părvănescu, *Nichifor Crainic*, Deva, 2010; Scurtu, *Contribuții*, I, 47–58. **V.D.**

CRAINICUL, revistă apărută la Târgu Jiu, lunar, din iunie 1931 până în februarie 1932. Director: Ovidiu Cernea, urmat de V. Cernăianu (din iulie 1931); redactor: Gh. I. Chițibura. Așa cum menționează Ovidiu Cernea în *Cuvânt înainte*, publicația exaltă virtuțile localismului creator și ideea de „literatură sănătoasă”, apropiind, romantic, arta de dumnezeire, iar desăvârșirea ei de participarea la frământările veacului. Fără să fie antimodernistă, C. înregistrează în câteva articole semnate de V. Cernăianu „haosul tipăriturilor pe care nimeni nu le citește”, „arginții fluturați la taraba înșelăciunii” (*În spiritul vremii*), lipsa de interes față de poezie (*Poezia de azi*) și „înnămolirea în curente care nu cer nici talent, nici suflet, nici ideal” (*Romanul pittigrist*). Criza – culturii, a revistelor etc. – e văzută ca un rezultat mai general al pătrunderii negoțului „pripit și josnic” în literatură. Colaborează cu poezie, în această atmosferă de nostalgie a operelor clasice, „pilduitoare”, Al. Iacobescu (și sub pseudonimul Daniel Aramă), Marcel Romanescu, Volbură Poiană-Năsturaș, Radu Gyr, Constantin Nisipeanu, Eugen Constant, dar și Leonard Divarius, Dem. Bassarabeanu, Dumitru Cosma. Semnează proză Const. Jaleș (*Jertfa îngerilor*, fragment de roman), Paul Constant, Sabina Paulian, Gh. I. Chițibura. În traducerea lui Al. Iacobescu se tipărește *Demonul* de A.S. Pușkin. Cronica dramatică înregistrează spectacolele Teatrului Național din Craiova cu *Doamna lui Ieremia* de N. Iorga și *Idiotul*, dramatizare de Arcadie Baculea după romanul omonim al lui F.M. Dostoievski. La „Cronica literară” Gh. I. Chițibura și V. Cernăianu comentează volume de Al. Lascarov-Moldovanu (*Cohorte morții*), C. Argintaru (*Agonia soarelui*), Const. Jaleș (*Arabescuri*), Ion Dongorozi (*Țucu*) și A.C. Calotesu (*Duel de epigrame*). Alți colaboratori: Al. Popescu-Telega, Octav Sargețiu, Virgil Tempeanu, Al. Constantinescu, H. Hortopan. **A.S.**

CRAI NOU, revistă apărută la Sibiu, bilunar, de la 1 ianuarie 1919 până în 1920, apoi neregulat la Oradea în 1921 și din nou la Sibiu între decembrie 1921 și 1924. Din martie 1919 se află sub direcția lui I.U. Soricu. Redactori: Tiberiu Moșoiu și Nicolae Cibin (până la numărul 1–2/1920). De la numărul 3–4/1921 este condusă de un comitet. Din februarie 1922 prim-redactor este Z. Sandu (Nicolae Regman). „Revistă literară”, apoi „Revistă de propagandă națională”, lozinca sub care activează este „Muncă și credință”. Se publică versuri de Panait Cerna (*Către pace*), St. O. Iosif (*Cântec*), Mircea Dem. Rădulescu (*Sonet*), Alfred Moșoiu (*Prin jertfă la Unire...*), I.U. Soricu, Volbură Poiană-Năsturaș, Ovidiu Hulea, Ecaterina Pitiș, S. Faur, proză de I.U. Soricu (și sub pseudonimul Teodor Miron), Gh. Maior, Nicolae Cibin, iar note critice și istorie literară dau N. Iorga („*Doinele*” d-lui I. U. Soricu), T. Moșoiu (*Doinele lui I.U. Soricu, Ion Creangă*), Z. Sandu (*Mihai Eminescu*), I. Lupaș (*Pentru ce a părăsit Gheorghe Lazăr Ardealul*). Teatru semnează Ion Dragu (*Hanul durerilor*), iar I.U. Soricu traduce fragmente din *Faust* de Goethe. A.S.

CRAI NOU, revistă apărută la Cernăuți, lunar, la 1 iunie și 2 iulie 1933, sub redacția lui Teofil Lianu și a lui Leon Șandru. Subintitulată „Literatură. Critică. Informație”, **C.n.** „nu se situează în avangarda revistelor cu program”, intenționând doar să impună „cultul frumosului în poezie și proză” (*Cuvinte mari pentru un început mic*). Începutul de drum – se mai spune – s-ar situa oricum sub zodia „bucuriei mântuitoare” și a „chiotului dionisiac”. Deși modeste, cele două numere din **C.n.** se vor un frumos basm al „corăbiilor eterne”, în majoritate poeți: Teofil Lianu, Mircea Streinul, Gheorghe Antonovici (George Antonescu), Neculai Roșca, Tudor Ulmanu (Teodor Plop), Aurel Putneanu, George Nimigeanu, Victor Măgură, E. Ar. Zaharia și Cristofor Vitencu. Mircea Streinul prezintă volumul *Junimea literară* de Ion I. Nistor. Consemnabile sunt recenziile la Camil Petrescu, *Rapid Constantinopol – Bioram*, și la Mihail Sebastian, *Femei*, precum și o notă despre literatura lui Petru Manoliu. Un articol, intitulat *Boicot*, se ocupă de moravurile „scandaloase” de la publicațiile „România literară” condusă de Liviu Rebreanu, „Discobolul”, „Vremea” și „Facla”, învinuite că ar submina „orice efort cinstit de cultură reală și românească”. A.S.

CRAIUL MUNȚILOR, revistă apărută la București în 25 decembrie 1937, sub direcția lui N. Golopenția și Ion Morel. Cel dintâi semnează și articolul-program, *Îndemn la drum*. Intenția este de a oferi o „revistă de contribuție sufletească a tinerei generații”, chemată să apere valorile naționale și să reînvie timpurile eroice prin dărâmarea „putregaiului și a parazitismului”, cuibărite în trupul rănit al țării. Actul de solidaritate cu aspirațiile strămoșești și accentele xenofobe („drepturile noastre exploatate peste tot de streinii de neam”) fixează idealul de renaștere și universalitate între marginile tradiționalismului gândirist, opus ideologiei modernismului și principiilor avangardei. Se pleacă de la ideea că occidentalizarea, ca imperativ al secolului al XIX-lea, nu mai corespundea exigențelor spiritualității noastre etnice. Condamnând modernismul („disoluție dezastruoasă a tradiției”), redacția militează pentru revoluția „naționalismului integral” și pentru „continuitatea firească a duhului românesc” (Septimiu Bucur, *Pentru o tradiție dinamică*). Comentariul lui Ion Matei Nicodim pe tema „mesianismului României creștine” (*Pentru o Românie nouă*) face parte din același program. În sumar intră cu poezii Mircea Ovidiu Savu, Ion Morel, Ioan J. (Jivi-) Bănățeanu și Teodor Al. Munteanu, iar cu proză Mircea Mateescu (*Epica munților*), Emanoil Riegler sub pseudonimul Dinu Dumbravă (*Drumeție*), Eugen Victor Popa (*Paralizia lui Faber*) și Ion Morel (*O noapte de Anul Nou*). Rubrica „Însemnări” consemnează apariția cărții lui Constantin Noica *De Caelo*, „o punere la punct în chestiunile cunoașterii, cât și o temeinică reabilitare a individului”. A.S.

CRAMA, Mihail
(pseudonim al lui
Eugen Enăchescu
Pasad; 1.1.1923, Cetatea
Albă – 16.IV.1994,
București), poet,
prozator.

Este fiul Mariei Enăchescu (n. Pasad), soră medicală, și al medicului militar Mihail Enăchescu. A studiat la Liceul Militar din Iași, apoi la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Brăila, luând bacalaureatul în 1941. După Facultatea de Drept a Universității

din București, absolvită în 1945, a activat ca jurist la Brăila și în Capitală. A colaborat la gazetele brăilene „Ancheta”, „Cuvântul”, „Facla”, „Expresul” și, în București, la „Prepoem”, „Vremea”, „Adonis”, „Kalende”, „Caiet de poezie”, „Revista Fundațiilor Regale”, dar și la publicația brașoveană „Claviaturi”.

C. face parte, alături de Ion Caraion, Alexandru Lungu, Constant Tonegaru, Geo Dumitrescu ș.a., din așa-numita „generație pierdută” care, formată de-a lungul celui de-al Doilea Război Mondial, valorifică semnificativ momentul de libertate relativă dintre 1944 și 1947 și intră apoi într-o întrerupere de aproape două decenii a activității literare. Cu volumul de debut, *Decor penitent* (1947), poetul primise cu un an înainte, alături de Gheorghe Chivu, Premiul Scriitorilor Tineri Needitați oferit de Fundația Regală pentru Literatură și Artă. Precum în *Ora 25* de Alexandru Lungu, predomină – tipic pentru epoca de după război – o atmosferă grea, psihotică, având răsfângeri și ecouri de stampe medievale, corporalizând prezența dezastrului iminent: „Ne uităm la copiii noștri cuminți –/ o, cum seamănă cu noi/ ca două boabe de rouă,/ unii dintre ei vor muri în uzine, alții vor muri în războaie/ prelungindu-ne veacul cu un blestem” (*Tristeți*). Angoasa este tăiată la răstimpuri de elanuri revoluționare: „orgolios, voi vorbi tuturor despre Libertate”; „Dacă armatele nu vor veni până mâine,/ voi suna singur revoluția” (*Veac obsedant*). Deși vocea lui C. este deja personală, influențele se manifestă transparent. O manieră prezentă aici, având urmări și asupra poeziei ulterioare, este aceea ermetizant-baladescă a lui Eugen Jebeleanu din *Inimi sub săbii*: „Noapte zăcută pe brânci/ și mlaștini săpate –/ apele dracului toate/ au pătruns în cetate” (*Stampă brăileană*). De asemenea, unele versuri sună ca la Tonegaru: „Începem voiajul trist ca Don Juanii din recitalurile de pian;/ în Sancta Lucia era o femeie naltă și simplă – o adoram cu toți ideal –/ În Italia se iubea liber, apoi ne-am ridicat care-ncotro/ și cei mai mulți am murit de gloanțe în războiul mondial” (*Ne aducem aminte*). Volumul de debut va avea o continuare în secțiunea *Decor penitent II* inclusă în culegerea *Împărăția de seară* (1979; Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei RSR). Asemănările se opresc la titlu: poetul se apropie de maniera eliptică din ultima perioadă a lui G. Bacovia: „Toamnă. Frunza sună ca banii./ Îngheață.../ Departe/ începe un veac de nevoi;/ sânii tăi goi/ în vântul Marii Britanii” (1939). Se păstrează episodic melodicitatea și zăngănitul de arme din primele balade, ca în *Somn*: „Armata, corăbii.../

La porțile raiului, de un an// dormim cu capul pe săbii”, se observă de asemenea abundența imaginărilor cristic, canonic sau nu (*Au lipsit*). *Dincolo de cuvinte* (1967) oferă o serie de meditații melancolice asupra timpului: „Ora e-n mine. Se-apropie-ncet/ ca animale la pânda./ Nu e nevoie/ de-atâta șiretlic/ pentru un lucru atât de simplu” (*Simplu*). O manieră aproape nouă se formează începând cu versurile din această carte: poezia lui C. capătă o concizie, o simplitate aproape clasică, căreia i se asortează o tematică redusă fundamental la elegiac și la mortuar; meditația se transformă adesea în epitaf, precum în poemul *Amurg*, cuprins în volumul *Ianuarii* (1976), „Aceasta e poarta infernului, iată/ ce poartă ciudată, cu fața spre-apus.../ Scrieți pe ea despre noi, încă o dată,/ c-am trecut, c-am vâslit, c-am ajuns”. De asemenea, abundă variantele la aceleași și aceleași poeme, uneori cu diferențe minime. Dar versuri în vechiul stil pot fi citite în continuare, de pildă în *Determinări* (1970): „Trec arme, armate-n adânc –/ cine tremură-n poartă/ cu șaluri negre de vânt?// Poate istoria ta, pe departe,/ ochiul meu va privi/ paranoic în noapte”. *Codice* (1974) valorifică mai apăsător filonul folcloric. *Împărăția de seară*, *Trecerea* (1981) sau *Dogma* (1984; Premiul Asociației Scriitorilor din București) canonizează cantitativ faza clasicismului elegiac. Dar poemele cele mai frumoase continuă să țină de stilul baladesc: „Ci el trecea frumos, cu părul lins,/ prin valea sângelui, călare;/ nici că-i păsa de soarele încins,/ bătând din dunga zonei pectorale./ Ea îl privea, îl mai văzuse-i pare,/ dar când anume nu știa precis./ El coborî spre dealuri hepatice în zare,/ de unde sorii răsăreau învinși./ De frică să nu-l piardă-n înserare,/ să-l mai păstreze încă, dinadins,/ ea-și trase atunci pe trup cămăși de zale,/ și îl simți în trupul ei, închis./ El îi zâmbi, păru o arătare,/ și noaptea-n somn copacul cunoașterii-nflori,/ mai jos de cărja aortă, în valea abisală,/ dar când pălră sorii i se pierdu sub za/ căci el venea dintr-un genetic vis” (*Solstițiul de vară*). Poetul a încercat și o cronică în proză a propriei vieți, pe care romanele *Singurătatea din urmă* (1986) și *Călător spre porțile asfințitului* (2006) aspiră să o refacă începând din copilărie, cu izbânzi minore în creionarea vieții de provincie (Brăila ș.a.).

SCRIERI: *Decor penitent*, București, 1947; *Dincolo de cuvinte*, București, 1967; *Determinări*, București, 1970; *Codice*, București, 1974; *Ianuarii*, București, 1976; *Împărăția de seară*, pref. Ion Caraion, București, 1979; *Trecerea*, București, 1981; *Dogma*, București, 1984; *Singurătatea din urmă*, București, 1986; *Intrarea în legendă*, introd.

M.N. Rusu, București, 1990; *Copil la Curțile Române*, București, 1995; *Cina cea mare*, București, 1998; *Călător spre porțile asfințitului*, București, 2006.

Repere bibliografice: Negoîtescu, *Scriitori*, 388–392; Piru, *Panorama*, 179–182; Caraion, *Duelul*, 31–37; Piru, *Poezia*, I, 349–351; Mircea Ivănescu, *Noblețea conciziei*, T, 1977, 4; Raicu, *Practica scrisului*, 289–291; Simion, *Scriitori*, III, 114–120; Iorgulescu, *Prezent*, 176–179; Dana Dimitriu, *Cum ajunge viața un roman*, RL, 1987, 8; Dimisianu, *Subiecte*, 146–151; *Dicț. scriit. rom.*, I, 698–701; *Dicț. analitic*, II, 208–210; Dimisianu, *Lumea*, 550–552; Grigurcu, *În pădurea*, 359–362; Ciopraga, *Efigii*, 17–20; Gabriel Dimisianu, *Un roman de Mihail Crama*, RL, 2010, 38.

M.I.

CRĂCIUN, Gheorghe (8.V.1950, Tohanu Vechi, j. Brașov – 30.I.2007, București), eseist, prozator. Este fiul Mariei Crăciun (n. Letcă), funcționară, și al lui Ștefan Crăciun, inginer. După terminarea liceului la Sighișoara, urmează Facultatea de Filologie a Universității din București, secția română-engleză, absolvită în 1973. Colaborează, alături de Mircea Nedelciu, Gheorghe Iova, Gheorghe Ene, Ioan Lăcustă și Constantin Stan, la revista de perete a facultății, „Noii”; frecventează și Cenaclul Junimea, condus de Ov. S. Crohmălniceanu. În timpul studiilor universitare mai publică poezii în „Argeș”, „Luceafărul”, „Amfiteatru”. Între 1973 și 1990 este profesor la diferite școli generale, devenind apoi lector de teoria literaturii la Universitatea Transilvania din Brașov și redactor-șef adjunct al revistei „Interval”. În 2002 obține doctoratul în litere. Este membru fondator al Asociației Scriitorilor Profesioniști din România (ASPRO). Debutează în 1971, la „Argeș”, cu ciclul de poeme *Legi de mișcare*, iar în 1976 publică în „Vatra” fragmente dintr-un proiect intitulat *Stare de lucruri*, pe care îl consideră adevăratul debut publicistic. Prima sa carte este romanul *Acte originale/copii legalizate* (1982; Premiul Uniunii Scriitorilor). A mai primit Premiul Filialei Brașov a Uniunii Scriitorilor pentru *Compunere cu paralele inegale* (1988), Premiul ASPRO pentru volumele *Cu garda deschisă* (1997) și *Aisbergul poeziei moderne* (2002) și, din nou, Premiul Uniunii Scriitorilor pentru romanul *Pupa russa* (2004).

Abandonarea poeziei, tatonată în tinerețea universitară, și decizia de a deveni prozator pare să fi fost, în biografia lui C., fructul unei necesități. Scriitorul și-ar fi descoperit la vreme afinitatea structurală cu producerea de text, nu de vers, descoperire dublată de convingerea că proza este genul modern prin excelență și că „eul individual nu aparține poeziei, ci prozei”. Apariția romanelor

este, de altfel, anticipată și secondată de multiple reflecții de factură metaliterară, însă e greu de lămurit dacă acestea au doar funcția unui discurs de escortă a romanelor sau dacă nu cumva chiar ele constituie masa critică a romanelor, rațiunea lor de a exista. Proza și eseistica lui C. reprezintă, în fond, un continuum ideatic și stilistic, motivat de o așa-zisă opțiune ontologică: având, ca student, revelația structurilor de adâncime ale limbajului prin intermediul studiilor lui Noam Chomsky și John Fillmore, C. caută o relație cât mai organică a artei literare cu realitatea și îndeosebi cu realitatea eului. Un eseu din 1982, *Autenticitatea ca metodă de lucru*, arată, de pildă, că proza a evoluat în mod natural de la realism către autenticitate – concept înțeles preliminar în spiritul lui Camil Petrescu și Mircea Eliade și, în genere, al literaturii la persoana întâi, pentru ca apoi să facă joncțiunea cu teoriile școlii franceze a Noului Roman, ale grupului de la „Tel Quel” și ale textualismului. Spre deosebire de veridicul sau verosimilul realist, autenticitatea nu surprinde o realitate tipică, ci una aflată în „procesualitatea sa imprevizibilă, multiplu manifestată”, un „adevăr subiectiv, fragmentar”, condus, prin atomizarea genurilor literare, până la text. *Trup și literă*, un eseu din 1983 inserat și în ultimul capitol al romanului *Frumoasa fără corp* (1993), în aceeași logică a continuumului text–metatext, dă conceptului „autenticitate” o accepție mai acut personală – literatura ca tensiune între limbaj și corporalitate: „Trupul nu e limbajul și tocmai această non-identitate instituie spațiul privilegiat prin dramatismul său al literaturii”. Autenticitatea obține statutul de artă poetică și centru de greutate al (meta)literaturii lui C., vizibil până în eseurile târzii din *Mecanica fluidului* (2003) și din *Pactul somatografic* (2009). Într-o rețea eteroclită de referințe, în care sunt amalgamați Giambattista Vico, Roland Barthes, Jacques Derrida, empirismul englez, idealismul kantian și fenomenologia, deconcertantă pentru gânditorul riguros, dar admisibilă în zona eseismului lax, C. caută o „motivație genetică”, pre-alfabetică și pre-rațională a limbii și apoi a literaturii, pe care crede că o găsește în relația dintre cuvânt, literă (scris) și corpul uman: „metafora e garantată în primul rând de posibilitățile analogice și combinatorii ale simțurilor, de un antropocentrism somatic imanent”. Eseistul transferă, de fapt, asupra conceptului „trup” toate clișeele judecării de până atunci a literaturii și îndeosebi a poeziei

– inefabil, indicibil, iraționalizabil, ireductibil – și își înscrie arta în sensul acestei recompuneri a unității originare trup–literă: „Proza mea e rezultatul unui război de multe ori epuizant între limbaj și corp”; scrisul înseamnă „să descoperi lumea prin propriile tale terminații corp-alfabetice” etc. Nevoia de a scrie ar veni din „curajul de a ataca cu mintea ceea ce știe, totuși, mai bine trupul”. Afirmatia-fetiș „trupul știe mai mult” va deveni chiar titlul unui fals jurnal de creație al romanului *Pupa russa*. Ca evoluție de la *Cogito, ergo sum* la *Sentio, ergo sum* (cu recuperarea sensului etimologic al esteticii: cu originea în simțuri), literatura modernă ar echivala, după C., cu progresiva conciliere a trupului cu spiritul încapsulat în literă și cuvânt, după ce literatura premodernă oglindise sciziunea celor două entități. Reîntoarcerea moderniştilor la „adamismul limbii”, logocentrismul, invocarea orică a unității originare a ființei ar „traduce nevoia de a regăsi pluralitatea și simultaneitatea naturii individuale a trupului vorbitor”, care susține și opțiunea sa autenticistă: „Biograficul și poezia cotidianului reprezintă o ultimă încercare de a eluda adevărul că eul e o valoare plurală, într-un continuu proces de diseminare, și că lumea imediată nu se poate niciodată sintetiza într-o imagine de ansamblu”, așa cum credeau moderniştilor (eseul *Între modernism și postmodernism*). De unde imersiunea totală („textistențială”, cu un concept vehiculat printre optzeciști) a subiectului în producerea textului și tendința scriitorului de a evita construcția, ideea unui ansamblu coerent, și de a se retrage, „prin depliere, curgere, desolidificare”, în „notații intermitente, ferit de neajunsurile imaginarului, ale descrierii și ale povestirii”. Dacă în unele texte C. disociază modernismul de postmodernism pe baza raportării lor diferite la ideea de limbaj, în altele rămâne vizibil angajamentul încă modernist al prozatorului, visul de a reface unitatea trup–suflet/trup–literă ținând mai mult de „iluzia metafizică a consistenței” decât de filosofia postmodernă a arbitrarului și a descentrării. Oscilațiile teoreticianului se propagă și în argumentarea opțiunilor sale în materie de gust. Convins de certitudinile trupului și ale textului (*Între modernism și postmodernism*), el se îndoiește alteori chiar de real și de realitate, contestând paradigma realistă resuscitată în opera lui Marin Preda, Petru Dumitriu sau Nicolae Breban, căreia îi preferă autenticismul

livresc și ludic al Școlii de la Târgoviște (*Realismul ca pericol*). Respingerea realismului postbelic se conjugă cu respingerea ideii de roman anticomunist sau politic, considerat la fel de ideologizat și de nerealizat estetic ca și variantele pe care încearcă să le submineze, și cu promovarea unei „proze pur autoreflexive” – în genul Mircea Horia Simionescu sau Radu Petrescu, prozatorul-etalon al lui C. –, creditată ca formă de continuitate cu interbelicul și autentică soluție subversivă. Instrumentarea conceptului de realism e însă, mai departe, instabilă și suspectabilă de prejudecăți generaționiste. Respingând realismul romancierilor „obsedantului deceniu”, C. va milita totuși pentru poezia optzecistă a micului realism biografic și cotidian și, simetric, promovând proza autoreflexivă a târgoviștenilor și a optzeciștilor, va respinge poezia autoreflexivă, „evazionistă”, a neomodernismului șaizecist. „Pericolul” realismului în proză devine, prin urmare, soluția salvatoare în poezia optzecistă, atestând evoluția ei spre postmodernism, prin depășirea stadiului reflexiv al simbolisto-modernismului. Expusă în masivul studiu *Aisbergul poeziei moderne*, teoria lui C. se află în stare embrionară în *Denotație și*

conotație în limbajul poetic și în alte câteva eseuri reunite în antologia *În căutarea referinței* (1998). Pornind de la dubletul tranzitiv-reflexiv explorat de Tudor Vianu în *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*, teoreticianul brașovean susține că poezia modernă nu poate fi considerată în totalitate o formă de limbaj deviat (sau conotativ) și atrage atenția spre o „altă față a poeziei”, care, de la William Wordsworth la Walt Whitman, la imagiștii și la obiectiviștii americani, explorează „limbajul poetic denotativ”. C. identifică aici o bază de discuție suficientă pentru reorientarea istoriei modernismului poetic în jurul a trei linii de forță. Prima este poezia reflexivă, care acoperă simbolismul și modernismul în descendență franceză (linia Charles Baudelaire–Arthur Rimbaud–Stéphane Mallarmé), o poezie a „eului mare”, metafizic, deviat de la „limba tribului”, izolat de comunitate și pătruns de propria misiune demiurgică sau orfică, așa cum o redau sintezele istorice ale lui Hugo Friedrich și Marcel Raymond. A doua e poezia tranzitivă, denotativă, obiectivă, eminamente contingentă și scrisă în limbajul prozaic al eului cotidian, care face concurență exprimării înalte, ermetice și metaforice a liricii reflexive, după cum arată poezia americană, de la Whitman, Ezra Pound sau William Carlos Williams la obiectiviști, dar și lirica lui Fernando Pessoa, Konstantinos Kavafis, Francis Ponge ș.a., iar pe teren românesc, unele volume ale lui G. Bacovia, Adrian Maniu și Luca Ion Caragiale sau lirica lui Constant Tonegaru, a poezilor de la „Albatros”, a lui Mircea Ivănescu, Emil Brumaru ș.a., culminând cu poezia optzeciștilor. A treia linie de forță e poezia lingvistică sau experimentală adusă de avangarde, de la Lautréamont la telquești și la Grupul 63 italian, dar și de manierismul generic, inclusiv barocul. C. contestă, din această perspectivă, supremația poeziei reflexive în canonul liricii moderne și propune o schemă dialectică, în care lirica reflexivă (vârful vizibil al „aisbergului” modernist) e dublată de poezia tranzitivă, imaginată ca limbaj alternativ, ignorat de istoriografie și pus în valoare abia de epistema postmodernă. El militează pentru dreptul poemului de a nu mai semnifica dincolo de denotație, evitând marile scenarii și narațiuni ale modernismului de sursă francofonă, și solicită reevaluarea conceptului de poezie modernă, pentru a găsi aici rădăcini ale esteticii postmoderne. Ludicul, experimentalul și tranzitivul ar fi acele elemente esențiale ale

literaturii postmoderne moștenite din modernism. Câtă vreme sunt aplicate tradiției lirice a secolelor al XIX-lea și al XX-lea, conceptele „reflexiv”, „tranzitiv” și „lingvistic-experimental” pot fi considerate aspecte ale unei viziuni istorice și relativiste asupra poeziei, dar, cum nu exclude apropierea barocului de experimentalism și postmodernism sau unele afirmații inacceptabile din perspectivă istorică precum „originile istorice ale postmodernismului sunt sincrone dacă nu anterioare începuturilor poeziei moderne”, se poate spune că triada lui C. vizează totuși virtuțile unei scheme universaliste independente de spațiu și timp. Demers teoretic ambițios, *Aisbergul...* este în același timp și unul militant, găzduind, în subsolul rescrierii istoriei modernismului liric, un turnir al generațiilor postbelice autohtone încheiat în opinia lui C. cu victoria tranzitivului asupra reflexivului evazionist din generația lui Nichita Stănescu („pe șaizeciști nu-i interesează realitatea, ci poezia”), deși cu altă ocazie apăruse „evazionismul” prozatorilor Școlii de la Târgoviște împotriva romancierilor realiști. Impresia că tot angrenajul conceptual pus aici la bătaie servește promovării poeziei optzeciste subminează pe alocuri pretențiile reformatoare ale ansamblului. C. s-a remarcat, de altfel, ca una dintre principalele conștiințe teoretice ale generației 1980, prin eseurile din *Cu garda deschisă, În căutarea referinței, Reducerea la scară* (1999), prin volumul *Experimentul literar românesc postbelic* (1998, în colaborare cu Monica Spiridon și Ion Bogdan Lefter), precum și prin antologiile pe care le coordonează: *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice* (1994) și *Generația '80 în proza scurtă* (1998, în colaborare cu Viorel Marineasa). Considerată „singura direcție estetică” viabilă și după 1989, preferabilă atât literaturii ideologizante a generațiilor anterioare, cât și celei prevalent etice de după căderea comunismului, când esteticul pierde teren în fața literaturii-document, a memoriilor, jurnalelor ș.a. (*Generațiile între etic și estetic*, 1993), generația '80 se impune, în opinia lui C., în virtutea evoluției și a sincronizării cu literatura momentului (postmodernismul), pe de o parte, iar pe de altă parte în virtutea continuității cu moștenirea estetică a interbelicului, ambele principii revendicându-se de la E. Lovinescu. Spiritul sburătorist e frecvent invocat, la fel nevoia unei critici de direcție și a unei conștiințe teoretice. Reușind să propună „o nouă ontologie a realului”, optzeciștilor li se

recunoaște și o reală vocație „metatextuală”. Meditațiile asupra propriei generații se continuă prin reflecții mai largi asupra condiției literaturii și a actorilor săi după 1989. Prăbușirea instituției criticii este, de pildă, explicată prin pierderea „mizelor artistice” anterioare, odată cu anularea dialecticii protocronism–sincronism (*Criza criticii*). Teoriile despre „trup și literă”, despre autenticitate și biografism devin acum compatibile cu narațiunea individualistă proliberală, pledând pentru desprinderea literaturii din anchiloza gândirii etatiste, pentru economie de piață, societate civilă, occidentalism etc. Reflecția asupra tranziției, a globalizării, a alienării individului într-o societate a gândirii slabe și a consumismului (în linia Gianni Vattimo–Jean Baudrillard) devine tot mai sceptică în microeseurile reunite postum în *Viciile lumii postmoderne* (2011): autenticității postmoderne i se descoperă acum reversul; sunt mai vizibile simulacrele, lipsa de consistență, abandonarea reperelor etc.

Vocea din eseuri migrează în romane și viceversa, autorul devine propriul său personaj, disipat într-o sumă de identități succesive, de la roman la roman, și suprapuse în interiorul unui singur text. Mai degrabă experimente textuale, autoreferențiale și autoficționare, lipsite de fibră epică, romanele lui C. pot fi considerate secvențe ale unui monolog discontinuu, emisia unei singure instanțe locutoare în permanentă generare. Primă aplicație a teoriei expuse în *Trupul și litera*, romanul (sau suita de proze) din *Acte originale/copii legalizate* explorează limitele textuării cu riscul unei ilizibilități studiate. Se vorbește despre un „masochism al scrisului” menit să scoată în relief jocul platonician dintre trup, ca „act original”, și scris – „copia” lui legalizată, sau dintre realitate și ficțiune. Fragmente din viața inginerului Octavian Costin și a pictorului-scriitor Vlad Ștefan, alter egouri ale autorului (pasionat și el de grafică), elemente de biografie mărunță și sedimente din memorie decorticate în segmente ample țin de microscopia exersată și în romanele ulterioare, care dă prozei lui C., chiar prin „senzația exactității”, o acută senzație de ireal. „Irealul e un rezultat al insistenței pe real”, declara romancierul în pseudo-jurnalul *Trupul știe mai mult* (2006). *Compunere cu paralele inegale* readuce în scenă personajele din *Acte originale...*, atribuindu-i pictorului-scriitor realizarea unei

rescrieri-parafraze a idilei lui Longos *Daphnis și Chloe*, pe șablonul căreia valsează mai multe cupluri surprinse în progresie amoroasă. Erosul contemporan n-ar fi decât o citare – o replică – a originalului grec, dar, pe de altă parte, acesta nu există decât prin seria posibilelor sale actualizări. Cele patru *Epure pentru Longos* devin așadar un pretext al valorificării obsesiei „corp-alfabetice” a lui C., a analiticii senzoriale pasionate de relația spirit–trup sau trup–limbaj. O temă aprofundată în *Frumoasa fără corp*, care continuă mecanica reversibilă a insinuării vieții în text, apropiată de critică de modelul Radu Petrescu, creditarea himerei drept realitate/corp și viceversa. Rescrieri ale ipostazelor feminine din romanul românesc interbelic – carnala Nina, capricioasa Sânziana, „o ficțiune a sensibilității ultragiante” a personajului masculin, sau chelnerița Adela, o „himeră a simțurilor” paradoxal concretă, în care scriitorul Vlad regăsește o replică „vie” a lui Cloe, personajul „de hârtie” din romanul anterior – jonglează pe aceeași spirală a continuumului realitate–ficțiune, căreia i se subordonează și tensiunea trup–literă. Un intertext după Camil Petrescu ar fi des invocata (și repudiata) luciditate „de poet tranzitiv” a personajelor, gândirea care „alerga înaintea trăirii” – vină a trupului, „cu insațiabilul său bovarism sinestezic, cu mereu nestăpânita lui foame de altă lume” –, cu nuanța că, spre deosebire de romancierul interbelic, unde cerebralul face cuplu cu senzualul, la personajele lui C. e vorba mai degrabă de senzorial, presupus a include și totodată a transcende eroticul. „Frumoasei fără corp” îi corespunde, în *Pupa russa*, frumoasa fără cap Leontina, o prezență eminamente corporală, pe ale cărei detalii anatomice prozatorul întârzie neobosit și totuși circular, fără adaos de sens. El pretinde că ascunde în acest roman un autoportret, suficient de bogat ca material psihanalitic („partea mea de natură feminină” sau natura duală, ambigen, fata-băiat Leon+Tina) pentru a rezista și independent de al doilea obiectiv – reconstituirea „filistinismului” lumii comuniste. Meditația asupra corporalizării literaturii e transferată aici asupra personajului Leontina Guran, urmărită în ascensiunea și decăderea ei prin trup în cercurile succesive ale infernului comunist, care speculează labilitatea și insatisfacția de natură structurală, psihotică, a femeii. Urbanul tentacular și promiscuitatea în care se

afundă protagonistă, greața, „râia interioară” sunt contrapunctate de imagini ale copilăriei rurale, adevărate poeme suprarealiste, saturate de sines-tezii, în eterna încercare a lui C. de a tatona „acea interioritate rațională și viscerală din care se naște limbajul”. Așa cum arată *Trupul știe mai mult*, elementul care ține laolaltă cele două obiective este ideea de bovarism, exploatată și anterior, ca propensiune difuză spre insatisfacție și dorința de a ieși din sine, ca balans între realitate și ficțiune. Deși ostil conceptului de roman politic, autorul își concretizează totuși intenția de a scrie „o *Doamna Bovary* a lumii comuniste”, iar „bovarismul femeii ca secreție a unei lumi fundamental bolnave” atestă devierea spre ideologic a prototipului flaubertian. Viciul est-etic imputat de C. multor scrieri de după 1989 poate fi observat și aici. I se adaugă conflictul dintre filosofia textualistă, auto-referențială – sursă a unei lumi „de hârtie”, a cărei singură consistență rămâne textul – și perspectiva realistă, al cărei obiect – comunismul românesc – rămâne totuși în afara textului, ca o realitate brută, de exorcizat. Fantoșa gonflabilei textuale Leontina rătăcind pe străzile Bucureștiului revoluționar este, de pildă, o imagine contradictorie, rezultată din scurtcircuitarea a două coduri de lectură incompatibile. Naratologic vorbind, Vlad, Gil, Octavian, Leontina – personajele din prozele lui C. – nu sunt „reflectorii” sau „puncte de vedere” asupra unei secvențe de real, ca în romanul românesc interbelic, ci fețele unui „eu plural”, „cu sertare”, prezent în toate scrierile acestui autor, de la proze la jurnal, eseu sau interviu, într-o circularitate text–intertext–metatext evidentă, dacă nu chiar șarjată. Scriitorul însuși a subliniat „statutul polimorf al eului” postmodern și preferința sa pentru identitățile de tip „matrioșka”. S-a vorbit, cu privire la rețeta romanelor sale, de „eul rizomatic auctorial”, dominat de forțe centrifuge, risipit în text sub diverse ipostaze care răspund la nume diferite” și de „eul-palimpsest, construit din suprapunerea unor euri anterioare, livrești sau nu” (Carmen Mușat), de indeterminate, discontinuitate, descentrare, alteritate și alte concepte din jargonul poststructuralismului francez. Desprinderea romancierului de orbita modernității și a modernismului literar nu este însă nici atât de avansată, nici atât de asumată. Pe lângă numeroasele alter egouri, autorul nu renunță, de pildă, la impersonarea în misteriosul

personaj George, omniprezent și aparent ubicuu în romane: eul plural nu poate rezista tentației de a fi concurat (și chiar controlat) de eul singular, omnipotent, al modernității, al unei identități auctoriale ferme, chiar dacă fictive. Relația dintre realitate și ficțiune, ca și pulsivitatea bovarică – „nostalgie a ceea ce eul ar putea fi, într-o altă lume, sau a fost cândva, într-un alt timp”, sunt la un moment dat devoalate ca aspirații („versiuni”) ale „modelului unic”, în aceeași măsură în care chinul scrisului rămâne – încă – atașat de „iluzia unui univers”. Filosofia postmodernă a descentrării, a aleatoriei și a arbitrarului pierde, mai mult sau mai puțin voluntar, partida în fața tendinței eminamente moderne spre ansamblu, spre recuperarea unității primordiale.

SCRIERI: *Acte originale/copii legalizate*, București, 1982; *Compunere cu paralele inegale*, București, 1988, *Frumoasa fără corp*, București, 1993; *Structuri deschise*, I, Brașov, 1996; *Cu garda deschisă*, Iași, 1997; *Introducere în teoria literaturii*, Chișinău, 1997; *Istoria didactică a literaturii române* (în colaborare), Chișinău, 1997; *Teoria literaturii*, Brașov, 1998; *Experimentul literar românesc postbelic* (în colaborare cu Monica Spiridon și Ion Bogdan Lefter), Pitești, 1998; ed. (*Experiment in Post-war Romanian Literature*), Pitești, 1999; *În căutarea referinței*, Pitești, 1998; *Reducerea la scară*, Pitești, 1999; *Aisbergul poeziei moderne*, postfață Mircea Martin, Pitești, 2002; *Doi într-o carte (fără a-l mai socoti pe autorul ei)*, Cluj-Napoca, 2003; *Mecanica fluidului*, Pitești, 2003; *Pupa russa*, București, 2004; ed. 2, pref. Caius Dobrescu, București, 2007; *Trupul știe mai mult. Fals jurnal la Pupa russa*, Pitești, 2006; *Teatru de operațiuni*, Pitești, 2006; *Pactul somatografic*, îngr. și pref. Ion Bogdan Lefter, Pitești, 2009; *Viciile lumii postmoderne*, pref. Carmen Mușat, București, 2011. **Antologii:** *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, București, 1994; *Generația '80 în proza scurtă*, Pitești, 1998 (în colaborare cu Viorel Marineasa). **Traduceri:** Serge Fauchereau, *Deplasări – Deplacements*, ed. bilingvă, Pitești, 1996; Alexis Nouss, *Modernitatea*, Pitești, 2000 (în colaborare cu Viorica Popescu).

Repere bibliografice: Mircea Mihăieș, *Văzullauzul*, O, 1983, 12; Manea, *Contur*, 239–242; Iorgulescu, *Prezent*, 315–316; Holban, *Profiluri*, 406–409; Simion, *Scriitori*, IV, 616–628; Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, 188–195; Țeposu, *Istoria*, 116–117; *Dicț. scriit. rom.*, I, 701–702; Monica Spiridon, *De la teoria la practica textualistă: proza lui Gheorghe Crăciun*, RITL, 1996, 1–4; Borbély, *Xenograme*, 154–157; Petrescu, *Studii transilvane*, 210–216; *Dicț. analitic*, I, 12–14, II, 94–96; Oțoiu, *Proza*, I–II, *passim*; Mihaela Ursa, *Gheorghe Crăciun*, Brașov, 2000; Bărna, *Comentarii*, 36–48; Mușat, *Strategiile*,

255–265; Manolescu, *Lista*, II, 279–282; Pop, *Viață*, 158–163; Soviany, *Textualism*, II, 167–183; Mircea Martin, *Două sinteze importante despre modernism, postmodernism în literatura română de ieri și de azi*, „22”, 2002, 664; Negrici, *Comunism, Proza*, 395–397; Andrei Terian, [Gheorghe Crăciun], *E*, 2003, 3, 2004, 7–8; Paul Cernat, *Aisbergul poetic al lui Gheorghe Crăciun*, OC, 2003, 165–166; Livius Ciocârlie, *Poetica tranzitivă*, F, 2003, 5; Holban, *Portrete*, I, 294–298; Ștefan Borbély, *La suprafața pielii*, APF, 2004, 9; Ion Pop, *Despre copilărie, sex și comunism*, ST, 2004, 9; Andrei Bodiu, *Un mare roman*, CU, 2004, 9; Teodora Dumitru, *Eul mic și eul mare*, CLT, 2005, 2, 3; Boldea, *Vârstele*, 195–200; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, II, 126–136; Holban, *Ist. lit.*, II, 262–267; Ion Simuț, *Savoarea impudorii*, RL, 2007, 24; Manolescu, *Istoria*, 1361–1363; Popa, *Ist. lit.*, II, 828–830; Ion Bogdan Lefter, *7 postmoderni*, Pitești, 2010, 45–69; *Trupul și litera. Explorări critice în biografia și opera lui Gheorghe Crăciun*, îngr. Andrei Bodiu și Georgeta Moarcăș, Cluj-Napoca, 2012. **T. D.**

CRĂCIUN, Victor
(16.VII.1934, Chișinău),
istoric literar, editor.

Este fiul Paraschivei Crăciun (n. Danciu), învățătoare, și al lui Iordache Crăciun, licențiat în studii administrative. Face școala primară la Durlești, în Basarabia (1941–1943), la Arad și Aradul Nou (1943–1945), urmează Liceul „Moise Nicoară” (1945–1948) și studii normaliene la Arad (1948–1950), apoi la Iași (1950–1952), absolvind tot aici, în 1956, Facultatea de Istorie-Filologie, unde și lucrează ca bibliotecar (1953–1956) și unde va fi asistent, lector și conferențiar la Catedra de istoria și teoria literaturii române. Se mută la București și funcționează succesiv ca redactor, șef de secție, secretar general de redacție la redacția culturală din Radiodifuziunea Română (1964–1969), redactor-șef adjunct la redacția de programe la Televiziunea Română (1972–1977), din nou la Radiodifuziune, redactor de teatru radiofonic (1977–1985) și la redacția culturală (din 1985), unde realizează emisiunile „Scriitori la microfon”

și „Revista literară radio”, director al Editurii pentru Turism (1991). Este președintele Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (din 1990). În perioada 1969–1972 a condus oficiul de publicații și tipărituri al Radiodifuziunii, ulterior devine și director la „Neamul românesc”. A obținut doctoratul în filologie în 1973 cu teza *O istorie a literaturii române la microfon*.

Prin cărțile *Manuscrise și voci* (1977), *Confesiuni sonore* (1980) și *Scena undelor* (1980), C. scoate la lumină din arhiva Radiodifuziunii Române, mai ales din fonoteca ei de aur, pagini literare inedite, „unele de o importanță capitală, totdeauna interesante” (Al. Piru). În *Manuscrise și voci* editează opiniile multor scriitori și oameni de cultură despre menirea cultural-educativă a radioului, despre rolul lui civilizator. În *Confesiuni sonore*, care se dorește „o istorie a literaturii române la microfon”, evocă sistematic prezența pe calea undelor a literaturii române, de la cea veche până la cea din deceniul al optulea din secolul trecut, accentul fiind pus pe promovarea acestora (prin recitaluri și lecturi făcute de actori, prin dramatizări), pe conferințele și lecturile unor scriitori însemnați (cu deosebire N. Iorga, apreciat ca decanul conferențiarilor la radio, și Tudor Arghezi, colaborator statornic), pe scriitorii care au fost nu doar colaboratori, ci și îndrumători ai radioului (Liviu Rebreanu, V. Voiculescu, V. I. Popa, Horia Furtună, Em. Bucuța). În fine, în *Scena undelor* C. relevă contribuția oamenilor de teatru, a scenariștilor și conferențiarilor, a animatorilor și realizatorilor de emisiuni la evoluția teatrului la microfon. Altă preocupare constantă a lui C. s-a finalizat în mai multe volume dedicate lui Eminescu, compilative, lipsite de interes critic; merită amintit albumul *M. Eminescu. Un veac de nemurire* (I–II, 1990–1991, în colaborare cu Cristiana Crăciun), în care, printre altele, sunt adunate imagini fotografice de pe toate meleagurile pe unde a cutreierat poetul, în țară și în Europa. În același spirit, C. este și autorul unor filme documentare pentru televiziune despre Emil Botta, Al. Rosetti, Henriette Yvonne Stahl, Mihai Beniuc, George Lesnea, Liviu Rusu, Cella Delavrancea, V.G. Paleolog, N.I. Popa, Radu Boureanu, Milița Petrașcu ș.a. După 1989 a publicat, singur sau în colaborare, pe teme de istorie – de la daci la

integrarea europeană –, nenumărate lucrări și antologii cu caracter didactic, de un interes mai degrabă cantitativ. Ca editor, a îngrijit adunarea operei lui Marin Preda; de asemenea, se află între coordonatorii seriei *Corpus Eminescu* (I–XI, 1998–2000).

SCRIERI: *Literatura română în lume* (în colaborare cu Constantin Crișan), pref. Pierre de Boisdeffre, București, 1969; *Eminescu la Radio*, Botoșani, 1970; *George Enescu și locurile natale*, Botoșani, 1970; *Efigia literară a lui Mihai Eminescu*, Botoșani, 1971; *Eminescu și locurile natale*, Botoșani, 1971; *E-un cântec tot ce sunt. Convorbiri cu Gheorghe Zamfir*, postfață Valeriu Râpeanu, București, 1975; *Manuscrise și voci. Scriitori români la radio*, București, 1977; *Confesiuni sonore. O istorie a literaturii române la microfon*, București, 1980; *Scena undelor (Teatrul radiofonic)*, București, 1980; *Bobâlna. Procesul „Pasării măiastră”. Poveste de dragoste*, București, 1988; *Milița Petrașcu*, Cluj-Napoca, 1988; *Eminescu. Un veac de nemurire*, I–II, introd. Al. Piru, București, 1990–1991; *Pierdem Basarabia?*, București, 1992; *Eminescu regăsit*, pref. Mihai Cimpoi, București, 1998; *Umbra meșterului Manole. Eseu despre spiritul constructiv al neamului românesc*, București, 1999; *Eminescu – „Icoana stelei”*, București, 2000; *Eminescu, Ștefan Vodă și Putna*, București, 2004; *Nicolae Iorga, scriitorul*, București, 2005; *Permanența lui Nicolae Iorga*, București, 2006; *Meditații pe portativ*, București, 2007; *Timp și răstimp. Între scris și acțiune culturală*, București, 2009; *Mihai Eminescu*, I, pref. Eugen Simion, postfață Mihai Cimpoi, București, 2010. **Ediții:** Petre Dulfu, *Scrieri*, introd. edit., București, 1971 (în colaborare cu Viorica Florea); Cincinat Pavelescu, *Versuri, epigrame, amintiri, corespondență*, pref. edit., București, 1972 (în colaborare cu George Zărafu); I.C. Vissarion, *Scrieri alese*, I–III, introd. edit., București, 1983–1987 (în colaborare cu Viorica Florea); V. Voiculescu, *Gânduri albe*, pref. Șerban Cioculescu, București, 1986 (în colaborare cu Radu Voiculescu); Marin Preda, *Opere*, I–IV, introd. Eugen Simion, București, 2002–2003.

Repere bibliografice: Piru, *Varia*, II, 222; Kopi Kyçyku, *Între refugii și cutremure. Convorbiri cu Victor Crăciun – Mes eldjesh e trandjesh. Bisedë Viktor Kraciunin*, ed. bilingvă, pref. Constantin Galeriu, București, 1997; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 300–301; *Timp și răstimp. Victor Crăciun 70*, București, 2004; Titus Vijeu, *Scripta manent*, București, 2004, 85–86; Constantin Cubleşan, „Nicolae Iorga, scriitorul”, „Cetatea culturală”, 2007, 6. **I. D.**

CRĂCIUNAȘ, Silviu (13.II.1914, Miluani, j. Sălaj – 1.II.1998, Hove-Brighton, Marea Britanie), memorialist. Este fiul Rozaliei (n. Pocol) și al lui Augustin Crăciunaș, preot ortodox. Urmează Liceul Seminarului Pedagogic al Universității din

Cluj, luându-și bacalaureatul în 1933. După ce studiază doi ani medicina la Cluj, intră tot aici la Facultatea de Drept, fiind licențiat în 1938 și luându-și doctoratul în 1940. Activ în mișcarea legionară între 1936 și 1940, ca șef al organizației Neamț, va fi condamnat în 1938 la nouă luni de închisoare. După Dictatul de la Viena ajunge la București, unde va activa ca director la Centrala Industriei Zahărului (1942–1945). În evenimentele dramatice ale epocii postbelice C. joacă un rol dublu. Pe de o parte candidează, în noiembrie 1946, din partea Partidului Național Țărănesc (la care se afiliase în 1942), în alegerile ce aveau să fie fraudate de comuniști. Pe de altă parte, arestat în legătură cu rețelele de evadare în Occident, devine din 1948 informator al Securității din Republica Populară Română, uzând de-a lungul timpului de mai multe nume conspirative. Se „refugiază” în 1949 la Paris, infiltrându-se în diaspora. Revine în țară în primăvara anului 1950, însărcinat de Comitetul Național Român să organizeze rețele de evadare, dar este arestat în septembrie și întemnițat la Malmaison și la Burdujeni-Suceava până în septembrie 1954, când izbutește – într-un scenariu construit de Securitate – să evadeze din spitalul din Burdujeni, unde fusese internat. Trăiește așa-zicând ascuns mai bine de doi ani, inclusiv la mănăstirea Vladimirești, raportându-i pe cei care îl adăpostesc. Din această perioadă datează un document din arhivele Securității în care C. își asumă reeducarea: „Prin metode excepționale, pline de omenie, au reușit să mă transforme din dușman al comunismului în luptător pentru cauza comunismului”. În martie 1957, cu ajutorul a două mii de dolari solicitați pe o filieră *underground* și procurați de Ion Rațiu, părăsește din nou România, ajungând la Londra, unde reintrează emigrația. Va continua până în anii '80 relațiile retribuite cu Securitatea. Primește azil politic în Anglia în 1959, unde intră în afaceri imobiliare și locuiește până la moarte, cu excepția perioadei 1977–1987, în care, speriat de defectivitatea lui Ion Mihai Pacepa, domiciliază în Spania.

În 1961 C. publică la Londra, cu sprijinul lui Ion Rațiu, într-o versiune engleză semnată de Mabel Nandriș și stilizată, se pare, de scriitorul William Somerset Maugham, volumul *The Lost Footsteps*, în care își valorifică într-o variantă romanțată, eroică și cosmetizată peripețiile – detenția, evadarea, activitatea subterană. Pretenția de autenticitate,

coroborată cu un șuvoi de aventuri în stilul romanelor de spionaj, avea să producă succesul cărții, tradusă și publicată în numeroase limbi de circulație – franceză, germană, spaniolă etc. Abundența de revelații neverificabile, senzaționaliste, este ambalată formal într-un stil enunțativ-demasculator, discret patetic, iar filosofic într-o variantă a spiritualismului interbelic – pe care, ca fost legionar, C. îl cunoștea prea bine –, propovăduind ascendentul spiritualului asupra materialismului trivial. Caracterul demascator era însă doar un alibi necesar pentru intoxicația gestionată de Securitate, compensată util prin dezinformările abil orchestrate. Asemenea biografiei autorului său, cartea, criticată în „Glasul patriei” spre a sprijini alibiul lui C. între compatrioții din exil, îndeplinește o funcție grotesc-schizoidă: deși oferă o oarecare imagine a represiunii din România, această imagine a fost una parțial contrafăcută, produsă de „un agent acoperit al spionajului românesc” (Marius Oprea) aflat în misiune.

SCRIERI: *The Lost Footsteps*, pref. Salvador de Madariaga, Londra, 1961; ed. (*Urme pierdute*), tr. Sânziana Dragoș și Gheorghe Dragoș, pref. Salvador de Madariaga, postfață Dorana Coșoveanu, București, 2000; *Reabilitarea. Din scrisorile lui Silviu Crăciunaș adresate Doranei Coșoveanu*, tr. și îngr. Dorana Coșoveanu, București, 2000.

Repere bibliografice: *Document cutremurător*, „România” (New York), 1961, 56; Gh. Ardeleanu, „Pași pierduți” și *identificați...*, „Glasul patriei”, 1961, 11; Florescu, *Menirea*, 2003, 235–242; *Urme pierdute, urme regăsite. Cazul Silviu Crăciunaș*, îngr. Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre și Iulia Moldovan, introd. Iulia Moldovan și Dumitru Dobre, București, 2008; Manolescu, *Enciclopedia*, 212–213, Marius Oprea, *Șase feluri de a muri*, Iași, 2009, 105–144; Popa, *Ist. lit.*, I, 938.

M.I.

CRĂCIUNESCU, Ioana (13.XI.1950, București), poetă. Este fiica Leontinei (n. Moraru) și a lui Ion Crăciunescu, inginer. C. a absolvit în 1973 Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale” din București și a fost, până la plecarea din țară, în 1990, actriță a Teatrului „C.I. Nottara” din Capitală. Debutează la „România literară” în 1968 cu versuri, iar editorial în 1977 cu *Scrisori dintr-un câmp cu maci*. Până la stabilirea în Franța a publicat alte cinci volume de versuri, care au evoluat de la un postblagianism în variantă feminină spre o poezie a sensibilității exacerbate, agresată de ambianța totalitară, pe care o

deghizează cu pricepere într-o nevroză poetică autentică. În toți acești ani colaborează cu poezie la „România literară”, „Luceafărul”, „Steaua”, „Ramuri”, „Vatra”, „Transilvania”, „Viața românească”. În 1981 e distinsă cu Premiul Asociației Scriitorilor din București pentru volumul *Supa de ceapă*.

Prima carte publicată de C., *Scrisori dintr-un câmp cu maci*, anunță o poetă a exuberanței, a vitalismului, cu accente care trimit la Lucian Blaga și uneori la Nicolae Labiș, tratate însă în cheie ironică: „Mă uit la cer și pământ/ mănânc mămăligă cu ceapă,/ plâng ca proasta în drum”. Poeta se desparte astfel, simultan, atât de direcția lirică reprezentată în generația anterioară de Constanța Buzea, cât și de cea pe care o ilustrase Marin Sorescu. Versurile ei își taie un făgaș nou, personal, cu accente corosive și grațioase în același timp („Te uit solemn –/ și cade-o ploaie de lemn”), care îmbracă înclinațiile naturiste și bucolice ale tinereții într-o reflexivitate inteligentă, cărturărească. Cu volumul din 1980, *Duminica absentă*, se experimentează un plonjeu brusc în optzecism, care nu va avea însă consecințe pe termen lung. În *loc de prefață* este, de pildă, versificarea unui bilet lăsat de mama, care începe cu „Păpușa lu mama”. Un fundal de romantism ușor cabotin, asumat și exterior, nu numai ca stare de spirit, aduce acum versurilor o cantabilitate aparte, care și-a găsit deja sunetul personal. Dintre optzeciști, C. rămâne mai aproape de romanticul dezabuzat Traian T. Coșovei: „Ne vom întâlni într-o seară în haine de gală/ și mândri ne vom scoate eleganta sârmă ghimpată din păr./ Ștergându-ți dâra de sânge rămasă în palmă/ vei pune eterna-ntrebare ce-mparte realul/ în câtă minciună și-n cât adevăr?”. De la *Supa de ceapă*, poeziile încep să fie cutreierate de temele maturității: melancoliile vârstei, ale memoriei, nostalgia familiei, sentimentul neîmplinirii („Ca un vis viața mea, ca un vis”; „E o tristețe între noi culcată/ și câmpul verde pare imbecil”). Viața începe să-și piardă culorile vii ale primei tinereți, care revin doar la conjunctivul aspirației îndepărtate: „Să deschizi ochii în dimineața/ unei ierni vechi/ cu gustul ierbii în gură. [...] Lumina să aibă miros de măr verde”. Treptat, intimitatea e agresată și corodată de realul înconjurător, decăzut din strălucirea de altădată. Acest filon se accentuează masiv în

Iarnă clinică (1983), cea mai bună carte a poetei, în care observația socială se radicalizează. Ea rămâne însă atent camuflată în faldurile imaginilor poetice, care glisează abil spre acoperirea adevăratelor sensuri. Acest esopism, binecunoscut literaturii din această perioadă, sporește considerabil concentrarea poetică. Mizeria cotidiană, frigul, singurătatea impusă de ridicarea fricii la rang de politică de stat se disting clar, în poeme convulsionate : „Ce criză de cuvinte, ce gust de criză de stomac, / Ce fiere verde în chiuveță”; „Telefoane umplute cu nisip. Deșert / la care nu răspunde nimeni”; „Nu mai ține păcăleala, tăticule, / hai să ne strângem din valea asta circul”. De acum înainte versurile capătă o verbozitate nervoasă, care maschează cu greu neputința de a rosti adevărul. **C.** nu poate fi asimilată pe deplin nici uneia dintre direcțiile poetice cărora le-a fost contemporană în România. Versurile ei se remarcă prin siguranța mânării abstracțiunii într-o formulă poetică bine definită și care nu-și pierde nici o clipă zvâcnetul carnal, altfel spus, sinceritatea. O imagistică hrănită de lecturi și pusă în mișcare de o gimnastică teatrală a afectivității sunt atuuri în plus. Antologiile bilingve *Creștet și gheare – Du front et de griffes* (1998), *Mașinăria cu aburi* (2005) și *Supă de ceapă – Soupe à l'oignon* (2007) aduc aminte periodic de existența poetei.

SCRIERI: *Scrisori dintr-un câmp cu maci*, București, 1977; *Duminica absentă*, București, 1980; *Supă de ceapă*, Cluj-Napoca, 1981; *Iarnă clinică*, București, 1983; *Mașinăria cu aburi*, București, 1984; *Caietul cu adnotări*, București, 1988; *Creștet și gheare – Du front et de griffes*, ed. bilingvă, tr. Tudor Florian Potra, București, 1998; *Mașinăria cu aburi*, București, 2005; *Supă de ceapă – Soupe à l'oignon*, ed. bilingvă, tr. Letiția Ilea și Thierry Chaillous, Timișoara, 2007.

Repere bibliografice: Constanța Buzea, „*Scrisori dintr-un câmp de maci*”, AFT, 1977, 7; Felea, *Aspecte*, II, 277–278, III, 152–155; Eugen Simion, *Poezia feminină*, LCF, 1978, 11; Lucian Raicu, „*Duminica absentă*”, RL, 1980, 46; Regman, *Noi explorări*, 119–122; Florența Albu, *Spectacolul poeziei*, VR, 1982, 3; Poantă, *Radiografii*, II, 117–119; Tartler, *Melopoetica*, 122–125; Coșovei, *Pornind*, 59–63; Ulici, *Prima verba*, III, 76–77; Mircea Braga, *Pe pragul criticii*, Cluj-Napoca, 1992, 67–71; Negoîtescu, *Scriitori contemporani*, 128–132; *Dicț. scriit. rom.*, I, 702–704; Cornel Regman, „*Creștet și gheare*”, JL, 1998, 7–8; *Dicț. analitic*, IV, 180–182; Bucur Demetrian, „*Mașinăria cu aburi*”, R, 2006, 1–2; Cosmin

Ciotloș, *Antologii sub acoperire. Aburi cu diamante*, RL, 2006, 40; Popa, *Ist. lit.*, II, 515–516. **D.C.M.**

CRĂCIUNESCU, Pompiliu (23.VII.1963, Brătuia, j. Gorj), eseist. Este fiul Elenei Crăciunescu (n. Filip), infirmieră, și al lui Victor Crăciunescu, muncitor petrolist. Pe linie maternă este nepotul lui George Uscătescu, scriitor și filosof al culturii, universitar stabilit în Spania. După școala generală de la Târgu Cărbuneși, urmează Liceul Pedagogic din Turnu Severin (1978–1982) și Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara (1983–1987), secția română-franceză. După absolvire este profesor la Liceul Industrial din Caraș Severin până în 1990, când își începe cariera universitară la Timișoara, ca preparator la Facultatea de Litere, unde în 2004 devine conferențiar. A obținut doctoratul în 1997, la Universitatea de Vest din Timișoara, cu teza *Eminescu și secolul XX. Gândirea ascunsă*. În intervalul 1997–2001 a predat cursuri de limbă, literatură, istorie și civilizație românească la Facultatea de Arte, Litere și Limbi a Universității „Jean Marnet” din Saint-Étienne (Franța), unde a funcționat ca atașat de învățământ și cercetare, iar în 2003 a obținut acreditarea ca *maître de conférences*, acordată de Consiliul Național al Universităților din Franța. În intervalul 2007–2009 a fost și cercetător științific principal la Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”, care în 2006 îi oferise Premiul Național de Istorie și Critică Literară „Petru Creția”. A debutat în 1988 la revista „Studii de literatură română și comparată” din Timișoara. Prima carte este un curs universitar, *Prelegeri de literatură română în epoca clasică* (I, 1997), iar în circuit editorial întâiul volum este *Eminescu – Paradisul infernal și transcoscologia* (2000). A mai colaborat la „Adevărul literar și artistic”, „Analele Universității «Al. I. Cuza» din Iași”, „Caiete critice”, „Convorbiri literare”, „Echinox”, „Human and Social Studies” (Iași), „Hyperion”, „Vatra” ș.a. A participat la realizarea unor volume colective, precum *Eonul Blaga. Întâiul veac (1895–1995)* (1997), *Dicționarul scriitorilor din Banat* (2005), *Transdisciplinarity in Science and Religion* (2007) ș.a. Și peste hotare este prezent cu studii în lucrări colective – *Stéphane Lupasco. L'Homme et l'œuvre* (Paris, 1999), *Cahiers Bleus – La Sémantique de l'absence chez Lucian Blaga et dans la poésie française*

(Paris, 1999), *À la Confluence des deux cultures – Lupasco aujourd'hui* (Paris, 2010) ș.a.

Eminescu–Paradisul infernal și transcologia propune explorarea gândirii din domeniul științei din *Fragmentarium*, ca și a unor creații lirice din perioada ultimă, raportate la „modelul lumii” ori la epistema secolului al XX-lea, miza fiind demonstrarea actualității poetului. Transdisciplinaritatea de care vorbește C. are drept fundament unele sugestii ale lui Basarab Nicolescu și implicit ale lui Ștefan Lupașcu. Demersul critic propune și un instrument propriu, anume triada epistemologie – metafizică – poezie. Autorul încearcă să clarifice multe din căutările științifice ale lui Eminescu, în special interesul pentru „ecuațiunea universală” sau cuadratura cercului, interpretează concepte descoperite în manuscrise, precum vidul, moartea, visul, eul, confruntându-le apoi cu poezii ca *Melancolie*, *Odă (în metru antic)*, *Sarmis*, *Gemenii*, *Luceafărul* ș.a., spre a identifica infiltrarea conceptelor în structura de adâncime a textelor poetice. În nebunia poetului exegetul vede, bizar, nu o maladie clinică sau romantică, ci o „intensitate a lucidității”, o „dimensiune metafizică, solară” purtătoare de informație inaccesibilă, o cale de cunoaștere transgresivă. C. descoperă astfel, pe urmele fanteziilor proto-croniste, un Eminescu contemporan cu gândirea revoluționară a secolului al XX-lea. În *Strategiile fractale* (2003), următoarea sa carte, C. adaptează triada poezie–metafizică–epistemologie la cea de literatură–metafizică–epistemologie și oferă interpretări prin grila transdisciplinarității asupra scrierilor lui René Daumal, Ion Barbu, I.L. Caragiale, Roberto Juarroz și Basarab Nicolescu. În *Vintilă Horia – Translittérature et réalité* (2008), apărută în Franța și tradusă în 2011 în românește, analizează romanele „trilogiei exilului” – *Dumnezeu s-a născut în exil*, *Cavalerul resemnării* și *Prigoniți-l pe Boețiu* – plecând de la premisa că pentru scriitorul român din exil literatura este „o tehnică de cunoaștere” care, alături de alte domenii ale spiritului, duce la „unitatea gödeliană a lumii și a cunoașterii”, devine transliteratură și impune o perspectivă transdisciplinară a abordării. C. nu este interesat în primul rând de descrierea structurilor narrative ale operei, cât de edificarea unei lumi a

romanului și de conceperea acestuia ca „viziune esențialmente transgresivă”.

SCRIERI: *Eminescu–Paradisul infernal și transcologia*, pref. Basarab Nicolescu, Iași, 2000; *Strategiile fractale*, Iași, 2003; *Vintilă Horia – Translittérature et réalité*, Veauche (Franța), 2008; ed. (*Vintilă Horia – Transliteratură și realitate*), tr. Olimpia Coroamă, pref. Basarab Nicolescu, București, 2011.

Repere bibliografice: Mircea Borcilă, *Poetica eminesciană în perspectiva transdisciplinarității*, „Aurora”, 2001, 12; Constantin Cubleşan, *Eminescu în oglinzile criticii*, Cluj-Napoca, 2001, 91–95; Ionel Popa, *La orizontul eminescologiei*, ST, 2004, 6; Valentin Coșereanu, *Eminescu și cuadratura cercului*, RL, 2006, 27; Basarab Nicolescu, *În oglinda destinului*, București, 2010, 345–348; Elvira Sorohan, *Vintilă Horia într-o nouă interpretare*, CL, 2012, 2.

D. V.

CRĂȘESCU, Victor
(16.X.1850, Chișinău –
1917), prozator.

Era fiul lui Petre Crasiuc, secretar de colegiu la Chișinău. Scriitorul își va modifica numele, semnând însă și cu pseudonimele Ștefan Basarabeanu, Ștefan Valahu, V. Ursu. După ce urmează gimnaziul (1862–1866) și Seminarul Teologic (1871–1872) la Chișinău, studiază științele naturale la Universitatea din Odessa (1872–1873). Din cauza activității revoluționare, este nevoit să fugă în Elveția, la Zürich – unde se găseau mulți refugiați politici din Rusia –, ajungând în cele din urmă în America de Nord. Întors în 1878 la Chișinău, urmărit din nou de poliția țaristă, emigrează în România, stabilindu-se la Tulcea. Se înscrie la Facultatea de Medicină din București în 1886 și își ia doctoratul în 1895 cu lucrarea *Contribuțiuni la studiul pediatriei populare. Credințe și obiceiuri relativ la pediatrie la locuitorii din Dobrogea*. A fost medic la Sfântu Gheorghe (județul Tulcea), Buftea, Fierbinți și la Slănic (județul Prahova), și a murit, probabil la Slănic, îngrijind, pe timp de război,

bolnavii de tifos. Scriitorul Sergiu Cujbă este fiul său.

C. a avut o existență frământată, aventuroasă și totuși învăluită în discreție. Prin convingeri și profesie s-a îndreptat cu o generozitate de misionar spre oamenii săraci, bolnavi, abrutizați, avântându-se chiar în utopice proiecte de reformare a vieții unor colectivități. În scrierile sale, fidele reprezentări ale unui mozaic de întâmplări și moravuri cunoscute direct, se întâlnea cu o tendință a sfârșitului de secol, ce îndruma scriitorii spre medii ignorate până atunci. A publicat în numeroase periodice, începând cu revista „Contemporanul”, unde între 1884 și 1890 îi apar cele mai semnificative schițe și nuvele, continuând cu „Drepturile omului”, „Revista nouă”, „Adevărul”, „Lupta”, „Vatra”, „Adevărul ilustrat”, „Povestea vorbeii”, „Lumea nouă literară și științifică”, „Adevărul de joi”, „Pagini literare”, „România jună”, „Noua revistă română”, „Șezătoarea săteanului”, „Sămănătorul”, „Viața literară”. A fost director și proprietar, împreună cu Zamfir C. Arbore, al revistei „Amicul copiilor” (1891–1895). I-au apărut în 1893 patru volume intitulate *Schițe și nuvele*, iar în 1899 romanul *Ovreiul*, o bună parte din proza sa rămânând însă în paginile periodicelor sau în manuscris, cum sunt două încercări românești, unul având ca protagoniști revoluționari ruși, celălalt vorbind despre coloniști din America. Fiind considerat, alături de Sofia Nădejde, prozatorul cel mai de seamă al „Contemporanului”, C. pare să fie într-adevăr apt să illustreze ideile revistei privitoare la tematica și misiunea socială a literaturii. Evocă, mai întâi, atmosfera de teroare, imoralitate și ipocrizie a seminarelor basarabene, portretizând caricatural și figurând antitetic indignarea și revolta tinerilor (*Fugarul de la seminar*, *Despărțirea*, *Hotărârea lui Ion Butuc și a bogoslovilor*, *Examenul*, *Isaia Trandafir „Clasicul”*). Se simte aici și o influență venind dinspre literatura rusă, al cărei bun cunoscător era și din care a tradus în presă (M.E. Saltîkov-Șcedrin, N.V. Gogol) sau a localizat (N.A. Nekrasov, I.S. Turgheniev, V.M. Garșin). Schițele din viața ocnașilor evadați ori a contrabandiștilor sunt scrieri cu o tramă narativă simplă, dinamică, unde mișcarea, dialogul au întâietate. Și viața țărănească îi solicită interesul în momentele ei de duritate și de manifestare violentă, ca în *Sălbatecul*, unde scena unei răzbnări atroce

duce gândul la o scenă similară din *O viață* de Guy de Maupassant. Un mediu inedit, de care scriitorii nu se apropiaseră încă, este aflat în lumea porturilor și a satelor de pescari din Delta Dunării: o faună fără pitoresc, abandonată destrămării morale, trăind istovitor și cu speranțele spulberate (*O zi și o noapte la Sulina*); pescari aspri, nemiloși, supuși vitregiilor și hazardului, prinși cu nepăsare în jocul de-a viața și de-a moartea (*Furtuna*, *Cum a căpătat Sarichioiul vie*). Un personaj cu o psihologie ceva mai complicată apare în *Spirca*, deși prin amploare nuvela lasă la vedere inegalitatea, prolixitatea epicului, ca și mediocritatea stilului. Atunci când aduce în prim-plan mărunte existențe citadine, schița de moravuri eșuează în anecdotice și melodramatic, autorul simplificând tipologia în chip naiv, moralizator. De asemenea, în povestirile pentru și despre copii, majoritatea scrise după 1890, C. pierde din farmecul care îi definea câteva schițe de început, precum *În ajunul Crăciunului* și *Ziua de bobotează*.

SCRIERI: *Schițe și nuvele*, I–IV, București, 1893; ed. 2, pref. Sergiu Cujbă, București, 1926; *Ovreiul*, București, 1899; *Al treisprezecilea urs (Din viața vânătorilor din Carpați)*, București, [1910]; *Flori de gheață* (în colaborare cu Sergiu Cujbă), București, 1910; *Roadele vijeliei (Cum a căpătat Sarichioiul vie)*, București, 1911; *Opere*, îngr. A. Kidel, introd. F. Levit, Chișinău, 1974.

Repere bibliografice: Zamfir C. Arbore, „*Schițe și nuvele*”, „Revista nouă”, 1893, 11–12; Hermes [C. Stere], *Garșin și Basarabeanu*, „Evenimentul literar”, 1894, 11; Iorga, *Pagini*, I, 256–257; Haneș, *Scriitorii*, 251–267; Teodor Vărgolici, *Victor Crășescu*, RITL, 1958, 1–2; Bratu-Dumitrescu, *Contemporanul*, 269–276; *Ist. lit.*, III, 585–586; *Dicț. lit.* 1900, 234–235; *Dicț. scriit. rom.*, I, 704–705; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 71–73; *Dicț. Chișinău*, 178–180. **G.D.**

CRĂSNARU, Daniela (14.IV.1950, Craiova), poetă, prozatoare. Este fiica Victoriei (n. Dancău) și a lui Petre Crăsnaru, farmacist. După ce urmează Liceul „Nicolae Bălcescu” din Craiova (1965–1969), va absolvi Facultatea de Filologie, secția română-engleză, a Universității din același oraș (1973) și Academia de Științe Sociale și Politice „Ștefan Gheorghiu” din București (1974). Debutază la „Ramuri” în 1967, iar editorial în 1973 cu placheta *Lumină cât umbră*. De la terminarea facultății până în 1987 este redactor la Editura Eminescu, apoi conduce Editura Ion Creangă (1990–2001) și funcționează ca director

de programe la Accademia di Romania din Roma (2001–2008). A fost deputat pe listele FSN între 1990 și 1992, ulterior fiind membru al Consiliului Național al PNL. I s-au acordat Premiul Uniunii Scriitorilor (1979, 1982), Premiul Academiei Române pentru întreaga operă (1991).

Debutul, cu volumul *Lumină cât umbră*, se desfășoară în cea mai mare parte sub aripa învăluitoare a poeziei Constanței Buzea. Inegală, adunând texte cu vârste diferite, această primă carte impune un „univers de diafanități și frăgezimi vegetale, înscriind o sensibilitate dominată de obsesia purității” (Ion Pop). De altminteri, C. este un exemplu tipic de poet-punte între lirismul feminin al generației '60 (Ana Blandiana ș.a.) și cel al generației '80 (Mariana Marin, Elena Ștefoi), evoluând de la tandrețe și transparență la sarcasmul aluziv, cinism și subversiune ca rezistență la cenzura realului, de la evanescență și puritate la senzualismul năvălitor și notarea în priză directă a realității. *Spațiul de grație* (1976) surprindea prin unitatea de ton. Afilieri la îndemână sunt Lucian Blaga, Constanța Buzea, Nichita Stănescu, Ileana Mălăncioiu. „Spațiul de grație” este unul de „rugă și pândă”, loc de inițiere, unde închiderea (a ochilor, a păsării în căușul palmei, a petalelor „în” floare) este resimțită concomitent ca tensiune și salvare, dublată fiind de figurile deschiderii „gingașe” (spargerea, sfârtecarea, visul în turn, roua, mierea, aburul) ce catalizează relațiile dintre elemente: „În lada de zestre/ ninsoarea unei ierni de demult/ se mai zbate./ Simți tu/ Înfrigurarea și spaima/ aceluia măr în singurătate”. Alte trimiteri evidente ar fi Grete Tartler și Doina Uricariu. Ieșirea de sub zodia transparenței, alterarea diafanului prin umor acidulat și a reveriei prin concretețea aproape nevrotică a asimilării realului s-au produs lent, în timp. De la *Arcașii orbi* (1978) și *Crângul hipnotic* (1979), care marchează eliberarea de monotonia calofil-contemplativă, și până la *Vânzătorul de indulgențe* (1981), cel mai reprezentativ volum al poetei, dezabuzarea, retorica detașării și a autopersiflării amare, relativismul, adică resorturile distanțării ironice post-moderne, definesc o experiență lirică rotundă: „Ninge frumos, ninge corect, după program/ ninge după toate canoanele artei./ Nu mă mai gândesc la dumneata, la tine, deloc./ La douăspre zua mă simt cel mai bine./ Creierul meu lucrează-n acord. Își pune mânușile/ își pune livrea

de protocol./ Creierul meu care atârna spre sălile de disecție/ sau de ședințe,/ rebelii, hormonii din demisol”. Odată cu *Șaizeci și nouă de poezii de dragoste* (1982), carte urmată de *Niagara de plumb* (1984), *Emisferele de Magdeburg* (1987), de antologia *Fereastra în zid* (1988) ș.a., textul se încarcă de tensiuni subversive, ca în cazul oricărui poet adevărat de la finele ceaușismului. Aproape totul se poate citi în cheie politică sau, cel puțin, se poate defini prin conflictualitate față de prezent. Totul devine parcă figură a claustrării și a ratării, fiecare vers degajă deopotrivă exasperare și eliberare, motivul Clovnului, figurile Actorului (saltimbancul, cascadorul aflat mereu în opoziție cu un regizor dictatorial și un scenariu prestabilit, invariabil procustian), ale versificatorului sarcastic, văzut ca un „mim plictisit”, compun un „autoportret cu măști”, cum s-a spus, uneori dezabuzat, alteori revoltat de drama dedublării programate. Concomitent, universul iluziei într-o realitate labirintică însetată de iubire, dar subminată de capcanele prezentului cotidian dă substanța

povestirilor din volumele *Marele premiu* (1983) și *Pluta răsturnată* (1990). Iluzia libertății (*Circuitul tristeții în natură*), iluzia erotică (*Nimicuri femeiești*), culpabilizarea (*Faptul divers*), cu fete care se pierd în tablouri, împlinindu-se în vis, dar și cu notația băiețoasă a prozelor cu mediu studențesc și „ceaiuri în gașcă”, umorul tandru și maliția bonomă dovedesc ceva mai mult decât simplul capriciu narativ al unei sensibilități poetice.

SCRIERI: *Lumină cât umbră*, București, 1973; *Spațiul de grație*, București, 1976; *Arcașii orbi*, București, 1978; *Crângul hipnotic*, București, 1979; *Vânzătorul de indulgențe*, București, 1981; *Șaizeci și nouă de poezii de dragoste*, București, 1982; ed. București, 1995; *Carte pentru fata Gu, o fetiță cum ești tu*, București, 1982; *Marele premiu*, București, 1983; *Niagara de plumb*, București, 1984; *Poezii – jucării pentru cei mai mici copii*, București, 1985; *Emisferele de Magdeburg*, București, 1987; *O poveste cu mult soare despre cum te faci tu mare*, București, 1987; *Fereastra în zid*, Craiova, 1988; *Pluta răsturnată*, București, 1990; 69 poezii de dragoste, București, 1995; *Austerloo*, București, 1998.

Repere bibliografice: Ulici, *Prima verba*, I, 78–80; Barbu, *O ist.*, I, 439–441; Piru, *Poezia*, II, 514–516; Iorgulescu, *Scriptori*, 48–49; Poantă, *Radiografii*, I, 279–280, II, 82–85; Felea, *Aspecte*, II, 190–193, III, 118–122; Cristea, *Faptul*, 189–192; Iorgulescu, *Critică*, 82–84; Raicu, *Fragmente*, 304–307; Tartler, *Melopoetica*, 168–171; Munteanu, *Jurnal*, IV, 247–249; Nicolae Manolescu, *Autoportret în fereastra poeziei*, RL, 1989, 3; Al. Călinescu, *Tensiuni lirice*, CRC, 1989, 10; Coșovei, *Pornind*, 15–21; Eugenia Tudor-Anton, „*Pluta răsturnată*”, VR, 1991, 5; Cristea, *A scrie*, 199–203; Poantă, *Scriptori*, 112–114; *Dicț. scriit. rom.*, I, 705–706; Pop, *Pagini*, 141–149; Dimisianu, *Lumea*, 322–325; *Dicț. analitic*, III, 126–128; Popa, *Ist. lit.*, II, 510. **D.C.M.**

CRÂNGULEANU, Ion (pseudonim al lui Ion Avasilinei; 28.III.1940, Coșula, j. Botoșani – 15.VIII.2003, București), poet, prozator. Este fiul Mariei și al lui Mihai Avasilinei, țărani. După absolvirea Liceului „A.T. Laurian” din Botoșani, C. a urmat cursurile Facultății de Filologie la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și la Universitatea din București, luându-și licența în 1964. Debutază în „Contemporanul” (1958), iar editorial în 1962 cu *Anotimpurile Griviței*.

Tributară masiv clișeeilor realist-socialiste, placheta *Anotimpurile Griviței* cântă „colectiva”, „partidul”, „tractoristii”, „oamenii sondelor” și, omagiu canonic, figura lui Lenin, părintele doctrinei electrificării satelor ca premisă a noii ordini sociale: „Noptile satului meu vor fi fermecate:/

Între pădurile seculare/ Cerul va coborî înstelat peste uliți;/ Vor străluci luceferi electrici/ Trimițând mănunchiuri de sulii/ Luminoase, prin geamuri/ [...] Prin toate casele/ Va intra Lenin/ Zâmbind către oameni cu inima plină;/ Satul/ Va sclipi de atâta lumină,/ Și noptile lui/ Vor fi fermecate”. Numeroasele volume ulterioare – *Ritmuri române* (1969), *Sunt pionier al României socialiste* (1979) sau *Torentul Roșu. Epoca Nicolae Ceaușescu* (1989) ș.a. – revarsă asupra cititorului o versificație facilă și convențională, aducând în prim-plan naționalismul declamator al dictaturii ceaușiste din anii '70–'80: „Se-aude țara-n oameni și-n unelte,/ Prin lanuri trece tânăr și visând zefirul/ Și când orașele vuiesc de ritmuri proletare,/ Chiar lângă lună cântă trandafirul”. O mențiune merită *Sonete mute* (1969), în care elanul propagandistic pare temperat de conștiința tulbure a chemării pământului: „Din fiecare cruce rumegată de carii/ Se-aud vocile părinților ruginite și grele/ [...] Sarea pământului îmi viscolește spatele/ Cu steaguri împunse de bouri și putrede, –/ Mă scufund în balade și-n duhul părinților/ Care îmi așin calea la crucile drumurilor”.

SCRIERI: *Anotimpurile Griviței*, București, 1962; *Lumina de dragoste*, București, 1964; *Bucurii pentru copii*, București, 1966; *Minus durerea*, București, 1966; *Emoții la trapez*, București, 1967; *Un cățel ca vai de el*, București, 1968; *Ritmuri române*, București, 1969; *Sonete mute*, București, 1969; *Traversarea nedreptății. Elegii și imnuri*, București, 1970; *Omul de rând*, București, 1972; *Ridică mâna și vei primi o floare*, București, 1972; *Cavalerii porților albastre*, București, 1973; *Flori pentru sarea pământului*, București, 1973; *Poeme*, București, 1973; *Alte bucurii pentru copii*, București, 1975; *Aventuri în Țara Motrului*, București, 1975; *Focuri și izvoare*, București, 1978; *Turnul timpului*, București, 1978; *Sunt pionier al României socialiste*, București, 1979; *Vaporul și noaptea*, București, 1979; *Planeta Eminescu*, București, 1980; *Mărgărintul din privaz*, București, 1981; *Părinții noștri, comuniștii*, București, 1981; *Proba zborului*, București, 1981; *Luceafăr cu cireșe la urechi*, București, 1982; *Defăimarea umbrei*, București, 1983; *Întemeietorul*, București, 1983; *Cota 2001*, București, 1984; *Eliberarea*, București, 1984; *Riscul certitudinii*, București, 1985; *Omul lumină*, București, 1988; *Echipa de aur*, București, 1989; *Torentul roșu. Epoca Nicolae Ceaușescu*, București, 1989.

Repere bibliografice: Mincu, *Critice*, I, 167–169; Sorianu, *Contrapunct*, 112–115; Constantin, *Despre poezi*, 247–249; Piru, *Poezia*, II, 163–166; Iorgulescu, *Scriptori*, 49–50; Popa, *Ist. lit.*, II, 584. **L.H.**

CREANGĂ, Ion

(1.III.1837, Humulești,
j. Neamț – 31.XII.1889,
Iași), prozator.

Părinți i-au fost Smaranda, fiica lui David Creangă din Pipirig, și Ștefan a Petrei Ciubotariu, ambii descendenți ai unor familii ardelenesti ce trecuseră munții în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Adevărat instrument al divinității, Smaranda, din categoria mamelor care cred orbește în steaua fiilor lor, o fanatică a viitorului copilului ei, stăruie din răspuțeri ca băiatul cel mare să învețe carte pentru a deveni preot. Drept urmare, după Humulești, Broșteni, Târgu Neamț, Fălticeni, C. ajunge, în toamna lui 1855, la Seminarul de la Socola din Iași, unde a absolvit cu note bune și foarte bune trei ani plini. În vara lui 1858 încheierea „cursului de gios” coincide cu decesul tatălui. În aceste condiții, lui C. nu-i rămâne altceva de făcut decât să se hirotonească pe baza studiilor pe care le avea (de continuarea lor nemaiputând fi vorba). Dar pentru a deveni față bisericească, trebuia să se însoare. Ceea ce se și întâmplă în 1859. Ileana Grigoriu, devenită Creangă la cincisprezece ani, le-a lăsat contemporanilor impresii contradictorii și i-a divizat pe biografi. În decembrie 1859 C. este hirotonit diacon definitiv la biserica Prea Cuvioasa Paraschiva din Târgu Frumos. În primăvara anului 1860 e transferat, cu ajutorul socrului său, la biserica acestuia, Patruzeci de Sfinți (Mucenici) din Iași, tot în calitate de diacon. La sfârșitul lui 1860 se naște unicul copil al lui C., Constantin. În 1864 iese întâiul la examenul de absolvire a primului an urmat la Școala Preparandală, unde era director Titu Maiorescu. Tot de la Titu Maiorescu trebuie să fi venit, direct sau indirect, îndemnul de a alcătui manuale școlare. Anul 1864 a fost pentru C. anul Titu Maiorescu; influența acestuia asupra viitorului povestitor se va dovedi nu mai puțin binefăcătoare decât cea a lui M. Eminescu. Căci povestitorul își începe cariera strâns legat de aceea didactică, prin compunerea unor mici bucăți de proză (stihurile sunt ne semnificative) pentru manuale, câteva

dintre ele ridicându-se la nivelul operei viitoare. C. se înscrie și în anul al doilea, 1864–1865, al Școlii Preparandale. Susținut în continuare de Titu Maiorescu – care era și membru al Comitetului de inspecție școlară –, este numit „institute”, funcționând pe post cu începere de la 15 septembrie 1864. Este deci și elev, și învățător totodată. După cum singur a mărturisit, între 1866 și 1872 a făcut și el ceva „politice”, alăturându-se Frațiunii Libere și Independente. Punctul culminant al implicării sale politice îl constituie participarea la manifestația de la Iași (3 aprilie 1866). În același an e confirmat diacon definitiv la mănăstirea Golia. În 1867 ia ființă Societatea pentru Învățătura Poporului Român, cu C. printre membrii fondatori. În vară primul abecedar este terminat și autorii încep demersurile pentru tipărirea lui. Anul 1867 este și anul cataclismului conjugal. Din motive insuficient elucidate până azi, Ileana își părăsește nu numai bărbatul, ci și copilul (la 5 septembrie 1873 căsătoria se va desface în favoarea soțului). Anul 1868, când apare, în două ediții, *Metodă nouă de scriere și cetire pentru uzul clasei I primară* (abecedarul lucrat îndelung, cu C. Grigorescu, G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu și A. Simionescu în echipă, dar cu contribuția decisivă și râvna ieșită din comun ale scriitorului; cu unii dintre aceștia scoate în 1871 *Învățătorul copiilor, carte de cetit în clasele primarie, cu litere, slove și buchi, cuprinzând învățături morale și instructive*, în 1876 *Povățuitoriu la cetire prin scriere*, iar în 1879 *Geografia jud. Iași, pentru clasa a II-a primară urbană și pentru clasa a III-a primară rurală, de ambe sexe*), înregistrează începutul conflictului dintre diacon și autoritățile ecleziastice, conflict care va duce, în 1872, la dubla lui excludere, din cler și din învățământ. Înțelegând că a pierdut partida (generalul Christian Tell, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, nu răspunde memoriului său), obține de la primărie, la 25 august 1872, un certificat de paupertate, cu ajutorul căruia devine „brevetar la Monopolul Tutunului” și deschide un debit de tutun. De la altar și catedră la tutungerie – nu aici, desigur, voise să ajungă C. Și răspopit, și destituit. Visul mamei, acum defunctă, fusese ucis (diaconul răzvrătit a fost dublat în acest caz de fiul răzvrătit). Într-o atare perioadă de restriște, C. trebuie să se fi aflat deja instalat în „bojdeucă”, împreună cu mai tânăra decât el, cu peste zece ani, Tinca Vartic. Și imaginea acesteia rămâne neclară: n-a meritat, se pare, venerația cu care nu o dată fusese privită de

Mihail Sadoveanu. Sfârșitul anului 1872, anul 1873, începutul anului 1874 constituie o perioadă mai obscură a existenței lui, înghesuită în bojdeucă și în tutungerie. La 7 aprilie 1874 în fruntea ministerului ce cu aproape doi ani în urmă i-a „farmat cariera” vine Titu Maiorescu – „cel mai bun voitor ce am avut în viața mea”, după cum va scrie, pe drept cuvânt, mai târziu C. Norocul începe din nou să-i suradă: „și altă făină se măcina acum la moară”. Printr-un decret semnat de Titu Maiorescu, C. e numit, de la 1 septembrie 1874, la școala solicitată din Păcurari. Scăpase încă o dată „deasupra nevoiei”, vorba lui Moș Vasile, unchiul dinspre tată al povestitorului. Anul 1875 este un an fast în biografia sa; este anul unor succese de prestigiu în cariera didactică, al cunoștinței și împrietenirii cu Eminescu, al debutului literar; în toamnă poetul îl introduce la Junimea, unde povestitorul citește *Soacra cu trei nurori*, publicată în numărul din 1 octombrie 1875 al „Convorbirilor literare”. Un nou mare scriitor se ivea astfel în istoria literaturii române. E incontestabil că Eminescu a favorizat din plin și în mod decisiv „răsăritul falnic” al prietenului său, chiar dacă unele dintre textele publicate în serie strânsă de „Convorbiri literare” fuseseră deja scrise la data împrietenirii celor doi. Anul 1877 îl lovește pe C. cu boală și război. Prima în mod direct, al doilea în mod indirect. În primăvară are prima dovadă limpede că suferă de „pedepsie” (epilepsie). În anul Războiului pentru Independență se zbate, folosindu-și relațiile (ar fi ajuns până la I.C. Brătianu), pentru a obține demobilizarea fiului său Constantin, care, cuprins de un avânt adolescentin (nu împlinise șaptesprezece ani), se înrolase voluntar. În anii 1880 cere tot mai des concedii medicale din ce în ce mai lungi. Cu intervale de ameliorare, reale sau aparente, suferă de „amețele”, își pierde cunoștința, suportă atacuri violente, unele în somn; apelează deci la doctori și doftori, se pune „în salce”, se duce la băi, la Slănic. Simțindu-se „vârstnic și greoi”, îmbătrânit înainte de vreme și apăsător de singurătate (mai ales după plecarea „Convorbirilor...” și a junimiștilor la București, în 1885), C. – „bolnav de boala mea”, cum spune – pare a se resemna. Tema morții (și a după-morții) apare pentru prima oară într-o scrisoare din 19 septembrie 1887 către Titu Maiorescu. Între două crize înregistrează ultimul succes literar major, citind la 4 mai 1888, la o întrunire din casa lui N. Beldiceanu, partea a patra a *Amintirilor din copilărie*, tipărită postum. Își petrece puținul

timp rămas punând „rânduială în cele însemnări” și glumind cu vizitatorii, tineri intelectuali ieșeni. Nici urmă de râs și veselie însă într-o scrisoare din 2 iulie 1889 adresată părintelui Gheorghe Creangă. Ultima lui zi de viață a fost foarte sugestiv evocată de profesorul pensionar Ștefan Drăghici într-o convorbire cu C. Săteanu, care a consemnat relatarea și a publicat-o în 1941. Înhumarea a avut loc în ziua de 2 ianuarie 1890, la cimitirul Eternitatea, de față fiind, printre puțini alții, junimistul N. Gane și N. Iorga. Au rostit cuvântări institutorul Toma Săvescu, care a evocat figura dascălului, și Eduard Gruber, care a făcut elogiul celui dispărut. În 1890–1892 apar, la Iași, *Scrierile lui I. Creangă*, în două volume. În 1948 Academia RPR îl proclamă, post-mortem, membru de onoare. Scrierile lui C. au fost traduse în peste douăzeci de limbi.

Amintiri din copilărie cuprind, din viața scriitorului, intervalul primilor șaisprezece ani: până în seara bine înnoptată a zilei de 30 august 1855, când, împreună cu moș Luca și Zaharia lui Gâtlan, C. ajunge „în creierul Socolei”. Sigur, *Amintirile...* nu se referă la fiecare în parte din toți acești ani, și cu atât mai puțin la primii doi-trei, fără amintiri. Din intervalul 1839–1855 numai trei ani sunt pomeniți aici, ultimul (1855) de două ori, 1852 („La 1852, în ziua când s-a sfințit paraclisul spitalului din Târgul Neamțului și s-a deschis școala domnească de acolo...”) și 1848, când începe a bântui „cinstita holeră”. În tot acest răstimp, se poate spune, Nic’a lui Ștefan a Petrei, numit Ștefănescu la Târgu Neamț și Creangă la Fălticeni, nu face decât să „înșire” la școli și să lege poznă de poznă: „Îndată după cea cu cireșele, vine alta la rând!” (cea cu pupăza din tei), mai accidentându-se din când în când și mai prinzând câte o boală (holeră, râie). El merge la școală și fuge de la școală, o refuză și iar vrea să meargă acolo (la școala catihetică de la Fălticeni, de pildă), și din nou o refuză cu disperare (drama plecării la Socola), prinde muște, nu dă pace mâțelor, merge cu plugul, se scaldă, fură mere, pere, cireșe și o pupăză (pe care apoi vrea să o vândă la iarmaroc drept găinușă), ridică, jucându-se cu fratele Zahei de-a biserica și popii, „casa în slavă”, nu își ajută mama pe cât ar trebui etc. Despre Nică nu se mai pot spune multe dacă se acceptă axioma călinesciană potrivit căreia „Creangă povestește copilăria copilului universal”. Soluția ar fi de a citi *Amintirile...* din perspectiva din care au fost scrise, de un om în jur de patruzeci de ani, iar în ce privește ultima parte, de unul ce mergea

VIAȚA

OPERA

- 1837** **martie 1** Se naște la Humulești, județul Neamț, Ion Creangă, fiul Smarandei Creangă și al lui Ștefan a Petrei Ciubotariul.
- 1846** Începe, în satul natal, cursurile școlii primare.
- 1849–1851** Urmează școala învățătorului Nicolae Nanu din Broșteni, pe Bistrița, unde stă până în primăvara lui 1849; își va continua învățătura la Târgu Neamț.
- 1852** Se înscrie la Școala Domnească din Târgu Neamț, unde între profesori se afla Isaia Teodorescu („Popa Duhu”). Va fi coleg cu viitorul filosof Vasile Conta, cu care va rămâne prieten.
- 1854** Terminând clasa a IV-a, se înscrie, cu numele Creangă Ion, la școala de catiheți din Fălticeni.
- 1855** Se alătură grupării liberale studențești Frațiunea Liberă și Independentă, influențată de ideile lui Simion Bărnuțiu.
toamna Clasificându-se primul la examenul dat la școala din Fălticeni, este admis în anul al II-lea la Seminarul de la Socola din Iași.
- 1858** **iunie 28** Îi moare, pe neașteptate, tatăl. Constrâns să devină cap al familiei, termină „cursul de gios” (de patru clase) al Seminarului și renunță la cursul superior, inițiind demersuri pentru a fi hirotonit, în ciuda faptului că nu avea vârsta cerută de lege.
- 1859** **august 23** Se căsătorește cu nevârstnica Ileana (de numai cincisprezece ani), fiica preotului Ioan Grigoriu; se vor despărți în 1867 (desfăcerea oficială a căsătoriei va avea loc la 5 septembrie 1873).
octombrie 23 Este numit cântăreț la biserica 40 de Sfinți din Iași, unde slujea socrul său.
- 1859** **decembrie 26** E hirotonit diacon la biserica Prea Cuvioasa Paraschiva din Târgu Frumos. Scurta sa carieră ecleziastică de la Iași se va desfășura astfel: diacon la biserica 40 de Sfinți (2 mai 1860), diacon la biserica Bărboi (30 aprilie 1863 – numire provizorie); diacon „definitiv” la biserica Golia (14 februarie 1866).

- 1860** **decembrie 19** Se naște unicul său fiu, Constantin Creangă, viitor ofițer.
- 1863** În acest an se presupune că ar fi murit mama sa.
- 1864** Încheie anul I al Școlii Preparandale de la Trei Ierarhi din Iași (director: Titu Maiorescu), obținând la toate materiile calificativul maxim. Începe să funcționeze ca institutor la școala primară de la Trei Ierarhi.
- 1865** **iunie 10** Termină Școala Preparandală, clasificându-se primul.
- 1866** **aprilie 3** Participă la manifestația antiunionistă organizată în Iași de Frațiunea Liberă și Independentă.
octombrie 5 La o întrunire electorală ia cuvântul atrăgând atenția asupra „învățăturii elementare, care până astăzi nu este încă destul de bine organizată”.
- 1867** E părăsit de soție, care îi lasă fiul în grijă.
- 1867–1868** În „Convențiunea” sunt criticați preoții care merg la spectacole de teatru, considerate incompatibile cu canoanele bisericești; printre aceștia se număra și el.
- 1868**
- 1869** Într-un raport către minister V.A. Urechia, inspector școlar, menționează că școala primară de la Trei Ierarhi „e, de bună seamă, astăzi cea mai bună din România”.
- 1870** **octombrie** Trece la Școala Primară Sucursală nr. 1 de Băieți din Iași (în Sărărie).

Apare manualul *Metodă nouă de scriere și cetire pentru uzul clasei I primară* de instituții I. Creangă, C. Grigorescu, G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu, A. Simionescu (manual ajuns în 1893 la ediția a XXII-a). Se numără printre fondatorii Societății pentru Învățătura Poporului Român, înființată în 1867, din resursele căreia va fi tipărit manualul. Aici inserează și versuri originale, de natură didactică.

- 1871** Este criticat de superiorii bisericii fiindcă își făcuse apariția tuns și cu pălărie; intră în conflict cu Protoieria din Iași.
- Apare *Învățătorul copiilor; carte de cetit în clasele primarie, cu litere, slove și buchi, cuprinzând învățături morale și instructive* de institutorii C. Grigorescu, I. Creangă, V. Răceanu (manual ajuns în 1886 la ediția a VIII-a). Ca și în manualul anterior, publică aici câteva poezii. În ediția a treia a *Învățătorului copiilor* figurează și poveștile *Păcală*, *Imul și cămeșa*, *Acul și barosul*.
- 1872** **iunie 15** Printr-o adresă semnată de mitropolitul Calinic, este exclus din rândul clerului pentru fapte considerate incompatibile cu canoanele Bisericii Ortodoxe: frecventarea teatrelui, tunderea pletelor ș.a.
- iulie 1** Este destituit și din învățământ „pentru faptele sale necorigibile”. Rămas fără mijloace de subzistență, va concesiona un debit de tutun pe strada Goliei din Iași și va da lecții particulare.
- Nemaiavând unde locui, se mută, în această vară, într-o bojdeucă din mahalaua Țicău, împreună cu Tinca (Ecaterina) Vartic, cu care va conviețui în bună înțelegere până la sfârșitul vieții.
- februarie 19** În gazeta ieșeană „Noul curier român”, condusă de Ioniță Scipione Bădescu, îi apare articolul *Misiunea preotului la sate*, preluat și la București de „Columna lui Traian” a lui B.P. Hasdeu.
- 1874** **mai** Titu Maiorescu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, îl numește institutor la Școala Primară de Băieți din mahalaua ieșeană Păcurari.
- 1875** **august** La conferințele cu cadrele didactice din Iași îl cunoaște pe M. Eminescu (acum revizor școlar), cu care se împrietenește pentru tot restul vieții.
- septembrie** Eminescu îl introduce la Junimea.
- octombrie 1** Debutează în revista „Convorbiri literare” cu povestea *Soacra cu trei nurori*, citită anterior la Junimea; în aceeași revistă îi va apărea, la 1 decembrie, povestea *Capra cu trei iezi*.
- 1876** În „Convorbiri literare” apar basmele *Punguța cu doi bani* (1 ianuarie), *Dănilă Prepeleac* (1 martie) și *Povestea porcului* (1 iunie).
- La îndemnul lui Maiorescu, scrie și tipărește în colaborare cu G. Ienăchescu *Povățuitoriu la cetire prin scriere*, abecedar recomandat de Eminescu (încă revizor școlar) ministerului de resort, cu precizarea că „pân-acum e cel mai bun abecedariu românesc”.
- Scrie *Povestea lui Ionică cel prost*, „dedicată caracudei din Junimea, îmbătrânită în zile rele, la prilejul aniversării a treisprezecea, numărul dracului”, publicată postum de G.T. Kirileanu (1939).

- 1877** Apar primele semne îngrijorătoare ale epilepsiei. Boala se va agrava treptat, în ciuda tratamentelor termale repetate periodic. Publică în „Convorbiri literare” povestirea *Moș Nichifor Coțcariul* (1 ianuarie; în același an apare și în broșură), *Povestea lui Stan Pățitul* (1 aprilie), *Povestea lui Harap-Alb* (1 august) și *Fata babei și fata moșneagului* (1 septembrie). Scrie *Povestea poveștilor*, tipărită postum de G.T. Kirileanu (1939).
- 1878** Primește Medalia Bene Merenti, clasa a II-a. Apar, tot în „Convorbiri literare”, poveștile *Ivan Turbinca* (1 aprilie) și *Povestea unui om leneș* (1 octombrie).
- 1879** **iunie 25** Cumpără locul și bojdeuca din Țicău pe numele Ecaterinei Vartic. Se publică la Iași manualul *Geografia jud. Iași, pentru clasa a II-a primară urbană și pentru clasa a III-a primară rurală, de ambe sexe*, întocmită de instructorii V. Răceanu, G. Ienăchescu și I. Creangă.
- 1880** **septembrie 1** La propunerea lui Vasile Conta, e numit în Consiliul General al Instrucțiunii. Pentru a participa la lucrările Consiliului, se deplasează în aceeași lună la București, unde participă și la ședințele Junimii, în casa lui Maiorescu. Începe să scrie *Amintiri din copilărie*. „Albumul macedo-român”, apărut la București, îi tipărește istorioara *Moș Ion Roată (și Unirea)*. **decembrie** Îl anunță pe Eminescu, într-o scrisoare, că lucrează la o comedie. E vorba, probabil, de *Dragoste chioară și amor ghebos*, din care s-au păstrat câteva file, publicate postum în diverse publicații.
- 1881** **toamna** Se internează pentru tratament la Spitalul Brâncovenesc din București. În „Convorbiri literare” se publică *Amintiri din copilărie*, scriere dedicată „d-șoarei L.M.” (Livia Maiorescu, fiica lui Titu Maiorescu), în numărul din 1 ianuarie (partea I) și în cel din 1 aprilie (partea a II-a). În numărul din 1 noiembrie, îi apare povestirea *Popa Duhu*. În revista „Contemporanul” (numărul din decembrie) apar două poezii populare pe care le semnează: *Când eram în floarea mea* și *Mielușica*. Tot aici i se publică articolul polemic *Întâmpinare la critica domnului I. Nădejde asupra părții științifice din cartea de cetire „Învățătorul copiilor”*.
- 1882** **decembrie 7** Societatea România Jună din Viena îl alege membru de onoare. În „Convorbiri literare”, numărul din 1 martie, apare partea a III-a din *Amintiri din copilărie*.
- 1883** Pentru meritele sale didactice i se conferă Ordinul Cavaler al Coroanei României. În „Convorbiri literare”, numărul din 1 martie, e inclusă povestirea *Cinci pâni*.

1883

În „Almanahul Societății Academice Social-Literare România Jună” (Viena) i se publică, în aprilie, povestirea *Ioan Roată și Vodă Cuza*, care va fi retipărită în „Convorbiri literare” (1 iunie).

1886

Împreună cu colaboratorii săi V. Răceanu și G. Ienăchescu publică broșura *O întrebare d-lui A. Gorjan, autorul mai multor cărți de geografie*, unde acuză un plagiat după volumul lor din 1879, *Geografia jud. Iași*.

1887

februarie Împreună cu V. Gh. Morțun, îl vizitează pe Eminescu, internat la ospiciul de la mănăstirea Neamț.

octombrie Revine pentru puțină vreme pe meleagurile natale.

1888

iunie Revede locurile natale.

Citește în cercul literar al poetului N. Beldiceanu, din Iași, partea a IV-a a *Amintirilor din copilărie*; va fi tipărită postum, în 1892.

Apare broșura *Răspuns la criticele nedrepte și calomniile înverșunate îndreptate contra cărților noastre de școală de către domnul Ioan Pop Florantin, profesor de filosofie la Liceul Național din Iași*, semnată de instituții V. Răceanu, Gh. Ienăchescu, C. Grigorescu și I. Creangă.

1889

iulie 2 Ultima sa scrisoare cunoscută, adresată preotului Gheorghe Creangă (unchiul lui) din Târgu Neamț: „Toți ai noștri, afară de mine, sunt sănătoși...”.

decembrie 31 Ion Creangă moare, la Iași, în urma unei apoplexii.

Este înmormântat în cimitirul Eternitatea.

Pregătește o ediție *Scrieri*.

1890–1892

Apare postum, la Iași, ediția în două volume *Scrierile lui I. Creangă*, prefată de A.D. Xenopol și cu o biografie de Grig. I. Alexandrescu.

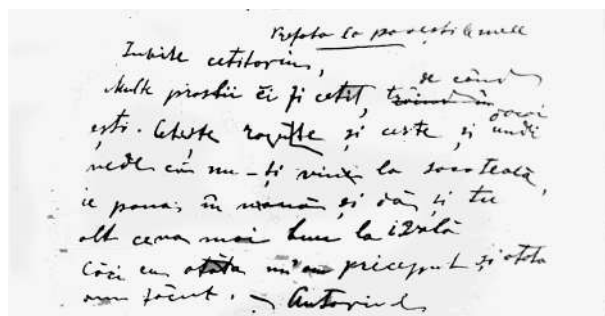
1895

În colecția „Biblioteca pentru toți” a Editurii Librăriei Carol Müller din București se publică ediția *Opere complete*, în șase părți, „cu o biografie de d. Grig. I. Alexandrescu și cu portretul și o prefată autografă a autorului”.

1898

martie În „Convorbiri literare” apare basmul neterminat *Făt-Frumos, fiul iepei*.

spre cincizeci și spre moarte. Amintirile sunt nu numai infiltrate, ci saturate de experiența ulterioară anului 1855, unde ele se opresc. Tot ce a fost dureros și tragic în viața lui C. se oglindește „cu mâhnire” în ele, întunecându-le. Cel care scrie nu se uită de fapt pe sine; la sfârșitul părții a doua, de exemplu, cel care își pune mama îmbunătăț de cuminițirea vremelnică a fiului să-l binecuvânteze este un om bolnav, deja incurabil bolnav, care recurge parcă la o disperată încercare de exorcizare. Emoția (înecată imediat în glumă: „Și să nu credeți că nu mi-am ținut cuvântul de joi până mai de-apoi...”) se transferă aici mai degrabă din „timpul mărturisirii” în „timpul trăirii” decât invers. Cel care își amintește de rugăciunea mamei: „Dumnezeu să te înzilească, Ionică” se teme că are zilele numărate. *Amintirile...* ar putea fi parodia unor evenimente ulterioare ariei lor de cuprindere: „stropșitul de Ion” și fratele lui mai mic, Zahei, se joacă de-a popii și de-a biserica nu numai pentru că biserica le intră „în casă” și mama le era „bisericoasă”, după cum observă cu umor Ștefan a Petrei, ci și pentru că la maturitate diaconul C. și într-o măsură psaltul Zahei Creangă se joacă de-a și cu biserica, înfruntând-o. Eroul își ia anticipat în derădere falsa vocație și pe viitorii adversari, clericii. Vrăjitele *Amintiri...* fac ceva mai mult: nu numai reflectă (viața povestitorului dinainte și după 1855), dar și anticipează (ceea ce nici măcar scriitorul scriindu-le nu avea cum să știe). Partea de biografie evocată de ele duce în spate biografia completă a scriitorului. Ce ratat Ajun de An Nou acela al mersului, de la început poticnit, cu plugul! Popa Oșlobanu mai întâi, apoi nevasta lui Vasile Aniței îi obligă pe colindători, care dau numai peste oameni indispuși, să bată în retragere și în cele din urmă să se retragă definitiv pe la casele lor. După înmormântarea lui C., în bojdeucă, pe lângă manuscrite și bani, s-a găsit un obiect surprinzător, bizar, magic: o păpușă. O păpușă reprezentându-l chiar pe C.: „Ce căuta o păpușă în bârlugul lui Creangă? [...] Nicu Gane, scriitorul, a reprezentat un joc de păpuși cu hârzobul tradițional: toate păpușile reprezentau pe Maiorescu, Carp, Creangă, Bodnărescu și toți corifeii junimiști [...]. În amintirea acestei petreceri minunate, Creangă și-a primit păpușa pe care a păstrat-o și care a fost găsită după înmormântarea sa” (C. Săteanu). Ducându-și complexitatea cu el în mormânt, C. a lăsat în locul lui o păpușă. O „păpușă” devenise însă el însuși, din timpul vieții, pentru mulți dintre contemporanii lui. Păpușa lor favorită, înveselitoare. Faima produce

clisee și nu se mai poate debarasa de ele. Când A.D. Xenopol pronunță pentru prima oară cuvântul „geniu” în legătură cu povestitorul moldovean, imaginea „vârtosului glumeț Creangă” pătrunsese deja „vârtos” în conștiința numeroșilor săi cititori. Care citeau o operă de la un capăt la altul comică. Altceva nici n-ar fi putut scrie un autor așa de glumeț. Și totuși, încă la sfârșitul secolului al XIX-lea, Grigore I. Alexandrescu, primul biograf al scriitorului, observa că acesta „este poate singurul autor, pe cât cunosc eu, care a știut până acum să lege așa de minunat și natural tragicul cu ridiculul”. Iar cu prilejul împlinirii a douăzeci și cinci de ani de la moartea lui C., Dumitru Furtună atrăgea atenția că ar fi o greșeală „a se presupune că marele povestitor a fost îndeobște un om prea vesel”. Absorbind cam tot ce s-a scris despre marele povestitor până la monografia sa din 1938, G. Călinescu nu a făcut totuși în mod automat caducă exegeza care l-a precedat. În 1981 Petru Rezuș încearcă să stabilească un raport mai echitabil între „mit și adevăr” în cazul lui C.: „Adevărata față a lui Ion Creangă, după atâtea tragedii familiale și suferințe personale, era – să nu uităm aceasta niciodată – tragică, deși el a înveselit lumea și ne-a lăsat opera sa, profund optimistă și stenică”. În polemica lui Petru Rezuș cu G. Călinescu, mai aproape de adevăr pare imaginea propusă de cel dintâi. Nici „fața” operei lui C., în care după N. Iorga „toți pare că râd”, nu este chiar atât de veselă și senină. Dacă s-ar alcătui o listă cu cei care nu râd (și nu au motive să râdă), s-ar putea constata cu surprindere că lista e destul de lungă, chiar limitată fiind la *Amintiri...*: nu râde bădița Vasile când e prins cu arcanul, nici mama lui și alte femei din sat, firește, nu râd David Creangă și Nastasia când își dau seama că au uitat pruncul în albie lăsându-l la discreția jefuitorilor, nu râde Smaranda când își amintește că soțul o înșală și nici Ștefan a Petrei când se gândește la grijile sale, nu râde Irinuca atunci când își vede casa dărămată și nici fata ei când pleacă, în fiecare luni, pentru o

săptămână, în pădure, nu râde, nu glumește „cinstita holeră de la '48”, nu râd încă mulți și multe în cele patru părți ale cărții. Desigur, C. nu e un autor posac, care scrie o operă sumbră. Sunt în același timp total inacceptabile clișeul jovialității perpetue și imaginea cam nătângă a unui hătru care se ține numai de glume. Trebuie citite *Amintirile*... în general și partitura lui Nică a lui Ștefan a Petrei în special cu întreaga biografie a lui C. în față, inclusiv cu biografia lui postumă. Considerând exagerată afirmația lui G. Călinescu potrivit căreia „În *Amintirile* lui Creangă nu este nimic individual, nimic cu caracter de confesiune...”, e de căutat în ele tocmai individualul, particularul, irepetabilul, confesiunea, fie ea directă sau deghizată, voluntară ori involuntară (inconștientă). Și, nu în ultimul rând, trăsătura de unire dintre „timpul trăirii” și „timpul mărturisirii”, semnele premonitorii, acele linii tematice, acele motive care alcătuiesc, împreună, în operă și în biografie, o unică, inconfundabilă structură. Va rezulta că autorul și-a „introdus” în *Amintiri din copilărie* nu numai întreaga viață, ci și moartea și viața postumă. Sfârșitul surorii Maria, de exemplu (cea care alunecă și cade

într-o fântână iarna) este implacabil legat, prin tema cruzimii, de opera povestitorului. Totul se află în *Amintiri*.... Autorul nu le-a continuat pentru că de fapt le încheiase. După două scurte paragrafe, nu lipsite de unele elemente convenționale și idealizante (pana maestrului tremură câteva clipe de emoție), *Amintirile*... încep aproape abrupt cu înființarea școlii din Humulești, amintind cititorului că cel care scrie e un institutor. Din anonim, din mulțimea școlarilor, eroul-narator iese, erupe odată cu explozia primei întâmplări dramatice din șirul celor pregătite să-l întâmpine. Examinat într-o sâmbătă („sâmbăta procitaniei”) nu de bădița Vasile, ci de un „monitor” instalat de acesta, Nic'a lui Costache, din întâmplare tocmai „dușmanul” lui (din pricina Smărăndiței), din capul locului hotărât să-i găsească nod în papură, și găsindu-i, însemnând „la greșele cu ghiotura pe o draniță” (iar fiecare greșală echivala, se știe, cu câte un „sfânt Neculai”), eroul-narator uzează de dreptul de a ieși din clasă și, odată afară, o ia la fugă spre casă. Însă: „când mă uit înapoi, doi hojmalăi se și luase după mine; și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; și trec pe lângă casa noastră, și nu într-o acasă, ci cotigesc în stânga și într-o ogradă unui megieș al nostru, și din ogradă în ocol, și din ocol în grădina cu păpușoi, care erau chiar atunci prășiți de-al doilea, și băieții după mine; și, până să mă ajungă, eu, de frică, cine știe cum, am izbutit de m-am îngropat în țărână la rădăcina unui păpușoi. Și Nic'a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ciudă; și se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m-au putut găbui. Și de la o vreme, nemaiauzind nici o foșnitură de păpușoi, nici o scur-mătură de găină, am țâșnit odată cu țărna-n cap, și tiva la mama acasă, și am început a-i spune, cu lacrimi, că nu mă mai duc la școală, măcar să știu bine că m-or omori!”. Pasajul, unul din cele mai dense din întreaga operă a lui C., inaugurează, printr-o ilustrare spectaculoasă, de mare efect, motivul urmăririi și concentrează alte câteva motive și teme, precum: motivul fricii, al spaimei, erosul (conflictul celor doi Nică, din care decurge strâmba procitanie și urmărirea, se iscă din cauza Smărăndiței), tema morții/învierii, motivul îngropării/resuscitării, tema cruzimii, motivul urmăririi pe viață și pe moarte, al fugii înspăimântate, disperate. Nu e vorba nicidecum de o joacă, de niște băieți care se aleargă, hârjonnindu-se. E o goană a dorinței crunte de răzbunare. Nic'a lui Costache nu numai că avea pică pe Nic'a lui

Ștefan a Petrei, dar tocmai fusese sfidat în autoritatea lui de acesta, care îndrăznise să nu se supună „cuvetei” pedepse. Cei „doi hojmalăi” nu glumesc și dacă ar pune mâna pe fugar ar fi vai de el. „Dușmanul” eroului-narator se comportă ca un dușman adevărat și furia urmăririi îi dublează forțele dedublându-l: Toader a Catincăi e aici dublul său credincios. Această urmărire, această goană cu groaza în spate nu sunt singurele din *Amintiri*... În a doua mare scenă de urmărire, dorința urmăritorului (a urmăritoarei, mătușa Mărioara) de a-l prinde pe urmărit atinge aproape nebunia. Partea a doua a *Amințirilor*... mai cuprinde o goană halucinantă. În cazul acesteia, urmăritor nu e nimeni, dar poate fi oricine l-ar vedea pe „coșcogeme coblizan” fugind acasă golpușcă de la baltă, de unde hainele îi fuseseră confiscate de mama: „și așa fugeam de tare pe prund, că săreau petrele, pe care le stârneam cu picioarele, cât mine de sus. Și fuga, și fuga, fără să mă mai uit în urmă...”. În urmă nu era decât rușinea. Ea îl gonea însă mai aprig decât Nic’a lui Costache și mătușa Mărioara la un loc. Gol, dar în vreme de iarnă și la ceas de noapte, va mai fugi o dată, „ca un strigoi”, în ianuarie 1860, în urma unei agresiuni a socrului său, preotul Ioan Grigoriu. Motivul urmăririi, al goanei îngrozite se regăsește deci și în perioada de după 1855, nereflectată în *Amintiri*..., a biografiei scriitorului. Simbolic vorbind, C. a fost toată viața (ba chiar și după moarte) un urmărit. De nenorociri, de neîmpliniri, de ghinioane, de răzbunare și ură, de dușmănii, ingratitudine și neînțelegere, de sărăcie și boală. Destinul l-a gonit și prigonit, gata-gata să-l înhațe și să dea de pământ cu el, definitiv, să-l nimicească. Scapă, nu o dată în ultima clipă, și o ia de la capăt.

Casa părintească din Humulești

Nici nu încep bine *Amintirile*... și eroul-narator are deja un dușman, „dușmanul meu”, în persoana lui Nic’a lui Costache. Locul acestuia îl va prelua mereu altcineva, de-a lungul vieții și chiar după moartea scriitorului, nerămânând nici o clipă vacant. Urmărirea începută în prima parte nu are practic sfârșit. Motivul urmăririi se împletește în *Amintiri*... cu motivul fricii, al spaimei. Chiar în episodul urmăririi de către cei „doi hojmalăi” ceea ce îl salvează pe urmăritul Nică este intensitatea fricii. Numai o spaimă „ca aceea” ar putea explica performanța de a reuși îngroparea „în țărână la rădăcina unui păpușoi”, oricât de bine prășit. Frica turtește, micșorează, îl face și mai „prizărit” pe cel bine înzestrat cu disponibilitatea de a o trăi. Readus în Humulești, de la stâna din Dumbrava Agapiei, unde holera de care voiseră să-l ferească îl dibuise totuși, eroul-narator este „înfășat” – „peste tot” – într-o „pânzătură” pe care doftorii satului întinseseră „hoștinele ferbincioare”, după care, spune el, „am adormit mort, și de abia a doua zi pe la toacă m-am trezit, sănătos ca toți sănătoșii”. O altă moarte și o altă înviere: o săritură greșită în apă, „drept cu fața-n jos”, are ca urmare o nouă înmormântare și o nouă resuscitare: „... am crezut că mi-a plesnit pântecul, nu altăceva. Și după ce-am ieșit cu mare greu din apă și m-am pus pe mal, ținându-mă cu mâinile de inimă, băieții s-au strâns ciotcă împrejurul meu și m-au înmormântat cu năsip, și m-au prohodit cum știau ei, și de-abia mi-am venit în simțire peste vreun ceas”. O stranie coincidență face ca, în *Amintiri*..., Lazăr, cel ce „tot moare și iar învie, și învie și iar moare”, după cum zice părintele Oșlobanu, care-l detestă, să fie pomenit de câteva ori. Pe temeiul exemplelor, se poate afirma că Nic’a lui Ștefan a Petrei e Lazărul bibliei românești a amintirilor din copilărie. (În *Amintiri*... până și pietrele „învie”. Întâmplarea catastrofică din Broșteni, cu stânca, are loc tocmai în „sâmbăta lui Lazăr”. Poate pentru că ștregarii „învie” stânca „numai înfinată”, o însuflețesc, o fac să salte, parcă de bucurie, „tot mai sus de un stat de om”.) Și la maturitate, în anii 1880 mai ales, C. moare și învie. „Lumea în Iași zicea că Creangă a murit de două ori. O dată, când l-a apucat un acces de epilepsie chiar în clasă la noi” – își amintește Jean Bart. Și nu numai că a „murit” de mai multe ori, dar el, cel care pe când era diacon „la înmormântări, botezuri, cununii, nu voia să ieie parte” (Grigore I. Alexandrescu), s-a și „înmormântat”, citindu-și prohodul. Cruzimea este alimentată și de micul C., de Nic’a lui Ștefan a Petrei. De faptele și

de atitudinea acestuia. Precunoscute glumă cu poștele, al cărei coautor este, apare nu numai vulgară (G. Călinescu), ci și crudă. De cruzime se leagă motivul distrugerii, în chip vădit și, s-ar putea adăuga, zgomotos, prezent în *Amintiri...*. Nic'a lui Ștefan a Petrei produce „stricăciuni”, declanșează (singur sau în colaborare cu alții) o serie de catastrofe, manifestă un atavism vandalic: se cunoaște pe unde trece. Cel mai cunoscut episod din această serie, acela ce consemnează finalul precipitat al șederii la Broșteni, depășește granițele comicului. Se produce de fapt o „bombardare” a gospodăriei Irinucăi: „Gardul și casa femeii dărâmate la pământ, o capră ruptă în bucăți, nu-i lucru de șagă”. Într-adevăr, joaca nesăbuită se termină cu un dezastru și chiar dacă fapta lor nu e crudă prin intenție (nu avuseseră de gând așa ceva), este crudă (în contextul existenței precare a sinistraților) prin consecințele ei cât se poate de serioase. Cruzimea se manifestă și printr-o anumită atitudine. Caracterizându-l pe povestitor, G. Călinescu îl numește la un moment dat „simțitor și (totodată) nepăsător”. Filonul întunecat, de marmură neagră, al cruzimii provine, poate, dintr-un strat structural de nepăsare, de insensibilitate, specifice în cel mai înalt grad conștiințelor infantile (la scara vârstei biologice) și în general celor aurale (la scara vârstelor istorice a umanității). Numai în acest sens C. este un primitiv. Un primitiv ca Homer, „Creangă este Homer al nostru”, a spus, nu fără (un adânc) temei, nu dintr-o superficială dorință de autoelogiere națională, G. Ibrăileanu. Un Homer sentimental e o imposibilitate. Un Homer (și) crud e o realitate. Aceste considerații sunt valabile și în cazul lui C. Nic'a lui Ștefan a Petrei n-a fost un sentimental (de aceea pasajele lirice nu i-au ieșit niciodată scriitorului). Acest strat de nepăsare, de relativă insensibilitate, acea „armură” de care vorbește Constantin Ciopraga („La Creangă râsul devine un fel de armură, duioșia putând trece aproape neobservată”) se divulgă nu o dată deopotrivă în biografia și în opera scriitorului. Nimic nu-l dezvăluie în așa măsură precum chenarul ironic în care el închide portretul bunicii Nastasia, nevasta lui David Creangă: „Încă n-am văzut așa femeie, să plângă de toate cele; era miloasă din cale-afară. Carne de vită nu mânca în viață, tot din astă pricină; și când se ducea sărbătoarea la biserică, bocea toți morții din țințierim, fie rudă, fie străin, fără deosebire. Bunicul însă era așezat la mîntea lui; își căuta de trebi cum știa el și lăsa pe bunica într-ale sale, ca un cap de femeie ce se găsea”. Un portret obiectiv, luat în

derâdere chiar de cel care îl realizează. O figură înduioșătoare și aproape sublimă (extraordinar este mai ales obiceiul bătrânei de a-i plânge pe toți morții din cimitir, fără excepție, ca și cum ei ar forma o singură mare familie, familia ei) i se pare caraghioasă povestitorului. C. este într-un fel antipodul Nastasiei: el nu plânge ușor, nu este milos „din cale-afară”. Mai mult „nepăsător” decât „simțitor”. După 1855 vocația distrugerii se manifestă la C. mai ales ca vocație a autodistrugerii. El își distruge căsnicia, cariera clericală și – pentru un timp – și pe cea didactică, dar și sănătatea. Vocația distrugerii ține de natura geniului, crud prin definiție. Tema cruzimii se află în largul ei în povești și povestiri. După repetate lecturi înveselitoare și odată cu trecerea anilor, faptele, întâmplările, situațiile, atitudinile, gesturile și cuvintele mai mult sau mai puțin pline de cruzime ies singure la suprafață, devin bătătoare la ochi. E vorba, desigur, de ochiul cititorului matur, tot atât de necesar în acest caz ca și pentru sesizarea rafinamentului, a subtilităților stilistice ale marelui povestitor. Râsul „gros” (pe care îl distinge G. Călinescu), acea „veselie de zei” (pe care o invocă Vladimir Streinu), „tonul și viziunea umoristică” (la care se referă George Munteanu) nu reușesc întotdeauna să acopere, aurind, înăbușind, transfigurând, temperând, manifestările și vocile răului din operă, acea „uricioasă întristare” ce se degajă uneori din ea. Dominanta jovialității este dublată, concurată, contracarată în opera, mai complexă decât se crede de obicei, a lui C. de o linie a

cruzimii, care trece, practic, prin toate scrierile sale, mari și mici, majore și minore. Abordarea unei asemenea teme n-ar trebui să constituie de aceea pentru nimeni motiv de neliniște. Doar se vorbește curent de cruzime la Homer, Dante, Shakespeare, Dostoievski, Cehov, Proust. În *Soacra cu trei nurori* o răzbunare „normală” s-ar fi oprit la iscusita divulgare a celei mai sfruntate dintre minciunile soacrei, la dovedirea inexistenței faimosului ochi veșnic treaz din ceafă (ospățul pe ascuns al nurorilor sub pretextul pretensei vizite a părinților celei mai tinere dintre ele). Răzbunarea merge însă aici mult mai departe, prea departe. Față de *Soacra cu trei nurori*, în *Capra cu trei iezi* se petrece nu numai un dublu asasinat fioros, ci și o nu mai puțin cumplită – deși binemeritată – pedepsire a asasinului. În plus, acesta își supralicitează cruzimea, expunându-și, așa-zicând, fărădelegea, aranjând într-un anumit fel rămășițele măcelului. Lupul din povestea lui C. „semnează” nu numai crimele, ci și regia crimelor sale. Răzbunarea caprei, care se ține de principiul „Nici o faptă fără plată”, nu este mai puțin teribilă. Apriga eroină (una din aprigele eroine ale literaturii române) chibzuiește un plan și trece decisă la acțiune, rămânând insensibilă la toate rugămințile lupului, ajuns victima ei neajutorată. Legea talionului triumfă în această poveste cu animale ca în vechile, „bunele” vremuri ale *Vechiului Testament*. În *Dănilă Prepeleac* cruzimea devine, s-ar spune, impersonală. Trocurile păguboase ale lui Dănilă, care dă pe rând boii săi „mari și frumoși” pe un car, carul pe o capră, capra pe un gânsac și gânsacul pe o pungă (goală), seria de schimburi catastrofale mai întâi amuză, apoi însă scandalizează, stupefiază. Din personaj comic, Dănilă devine o victimă ca oricare alta, o victimă neajutorată, rostogolindu-se inexorabil pe panta neputinței sale. Rareori prostia și-a râs de om cu atâta cruzime: „parcă dracul mi-a luat mințile”, se miră eroul, rămas perplex, „c-o pungă goală” în mână, de proporțiile autopăcălirii sale. Dracul i le-a luat, dracul i le dă înapoi. Căci în întrecerea cu echipa de draci trimiși unul după altul să-l dovedească într-o probă sau alta, Dănilă „schimbă” prostia pe istețime, o prostie de neînchipuit pe cea mai uimitoare istețime (e singurul troc care îi reușește, marele troc al vieții sale). Nu s-a observat paralelismul existent între *Curiosul nestăpânit*, nuvela intercalată de Cervantes în romanul *Don Quijote*, și un episod din *Povestea lui Stan Pățitul*: anume acela în care cinstea nevastei lui Ipate este pusă la încercare de însuși

Ipate, sfătuit, împins de la spate, ca întotdeauna, de Chirică. Femeia, ca la Cervantes, se lasă înduplecată, chiar dacă în textul lui C. adulterul (care ar fi fost, dacă s-ar fi produs, totuși... conjugal) nu are loc. Mai sunt destule alte deosebiri între nuvela din *Don Quijote* și episodul din *Povestea lui Stan Pățitul*. Comună celor două texte le este în schimb împreriurarea pe care ele se axează: împingerea în păcat a femeii prin provocarea unei experiențe de verificare. Experiență care presupune cruzime și care are o sorginte (în ce-l privește pe Ipate: la propriu) diabolică, pentru că ideea provine dintr-o suspiciune nebu-nească, împinsă până în pânzele albe. Episodul din povestea lui C. nu are coloratura tragică a nuvelei lui Cervantes. După „operație”, nevasta lui Ipate devine o „femeie cumsecade”. Spectacolul extragerii (cu cleștele) a coastei vinovate este violent și crud, un fel de tragere pe roată terapeutică. În *Povestea lui Harap-Alb* apar două din cele mai crude personaje din întreaga operă a lui C., Spânul și Împăratul Roș. Cruzimea nu le este însă cu totul străină nici personajelor simpatice sau pozitive ale basmului. Se poate vorbi, de pildă, de cruzimea pedagogică a craiului care, îmbrăcându-se într-o piele de urs și ascunzându-se sub un pod, iese în calea feciorilor lui ca să le pună la încercare curajul. Cruzimea unor episoade (precum cel al uciderii Cerbului) este foarte mare. După ce retează capul mirificului animal și „se aruncă fără sine în groapă, după cum îl povățuise Sfânta Duminecă”, Harap-Alb este amenințat de un adevărat puhoi de sânge. Omorătorul Cerbului Vrăjit se scaldă aici la propriu în sângele victimei sale, cât pe-aci să se înece în el. În miezul povestirii *Moș Nichifor Coțcariul*, una dintre cele mai valoroase scrieri ale lui C., se află un șantaj în toată regula, pregătit și condus cu măiestrie de personajul titular. Nichifor e departe de a fi un soț exemplar. Ingratitudinea conjugală a eroului, ponegrindu-și soția, e crudă. Pe de altă parte, harabagiul o sperie pe îndelete pe Malca, pe care o transporta la Piatra, cu pericole imaginare: tâlharii din Grumăzești, lupul, balaurul din dealul Bălaurului (cruzimea glumețului e simbolizată în text de frecvența invocare a lupului). Când i se pare că a înfricoșat-o cum trebuie, eroul face pasul decisiv, prefăcându-se că vrea să o lase singură, în plină noapte, în pădure (s-ar rezezi până acasă, ca să-și aducă „un capăt și securea”, să poată drege căruța, și la ziuă ar fi înapoi). În text nu există nici o indicație în sensul că Malca n-ar fi fost o femeie cinstită. Moș Nichifor Coțcariul sau moș Nichifor

șantajistul? Ar fi greșit însă să se deducă de aici că autorul a fost prin excelență „un talent crud”, pentru a folosi eticheta pe care un critic i-a aplicat-o cândva lui Dostoievski. Ar putea pleda împotriva celei mai frumoase pagini din basmul *Harap-Alb*: cele ce descriu călătoria în grup pe care o înfăptuiește eroul la Curtea Împăratului Roș, legându-se tovarăș, rând pe rând, cu Gerilă, Flămânzică, Setilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă. Fiecare din ei își va arăta priceperea într-un anumit moment critic. Ca „niște frați”, se ajută între ei de fapt toți. Între cei cinci uriași, cu care formează una dintre marile echipe de personaje ale literaturii, Harap-Alb se află în mijlocul unui cerc – viu și mișcător – al prieteniei. Considerat pe drept cuvânt unul dintre cei mai mari scriitori ai literaturii române culte din toate timpurile, C. nu poate fi totuși smuls din magma folclorică din care s-a ivit. Două mari atitudini pot fi observate în legătură cu problema relației dintre opera lui și folclor. Una tinde să-l dezlipească, să-l rupă cu totul pe scriitor de magma originară; cealaltă – să-l confunde și să-l topească în ea. În raport cu folclorul, „cum procedează de fapt Creangă? Generic vorbind, ca un mare interpret în fața unei partituri celebre” (George Munteanu). Altfel spus (păstrând termenul de comparație propus): ca un mare compozitor creând geniale variațiuni pe o temă (folclorică) dată. Asemenea variațiuni au scris și Beethoven, și Schubert, și Liszt, și Brahms. Creator cu fundament folcloric, neputând fi nici desprins de, nici redus la acesta, C. se avântă pe jumătate din trunchiul viguros al literaturii populare pentru a se înscrie în specia literaturii culte. El este miticul Centaur, de o unică splendoare, al culturii noastre.

În Creangă trăiesc credințele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filosofia poporului, cum s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pământului dacic, dedesubtul fluctuațiilor de la suprafața vieții naționale. Creangă este un reprezentant perfect al sufletului moldovenesc între români; al sufletului țărănesc între moldoveni; al sufletului omului de munte între țărani moldoveni.

G. IBRĂILEANU

Plăcerea stărnită de audiția scrierilor lui Creangă e de rafinament erudit. [...] Creangă e un umanist al științei satești, scoțând din erudiția lui un răs gros, fără a fi totuși un autor vesel prin materie. Conținutul poveștilor și al amintirilor este indiferent în sine, ba chiar apt de a fi tratat liric ori fantastic, veselă este hohotirea interioară, setea nestinsă

de vorbe, sorbite pentru ele însele, dintr-o voluptate strict intelectuală.

G. CĂLINESCU

Nici un model popular nu i-a putut pluti înainte lui Creangă, scriindu-și Amintirile, dar, desigur, nici prototipurile culte ale genului, primele autobiografii și memorii ale Renașterii, înmulțite apoi în toate literaturile europene. Aci, ca și în poveștile și povestirile sale, Creangă execută trecerea de la nivelul popular al literaturii la nivelul ei cult pe o cale pur spontană, prin dezvoltarea organică a unei înzestrări exercitate în întregul trecut al unei vechi culturi rurale, ajunsă acum să se depășească pe sine. Poporul întreg a devenit artist individual în Creangă.

TUDOR VIANU

Creangă râde din toată inima, dar dintr-o inimă bună, largă și îngăduitoare, râde de semeni, de ființe care îi seamănă lui însuși și râde de sine, cum ar râde de oricare altul. „Satira” lui dezvăluie condiția omului, de care nu omul e vinovat, fiind de aceea demn de iubit și de salvat. [...] Satiricii sunt totdeauna exteriori lumii pe care o satirizează, în timp ce Creangă face parte cu trup și suflet din comunitatea eroilor săi.

VLADIMIR STREINU

Autorul Poveștilor și Amintirilor e posesorul unei tehnici individuale și mucenicul ferice al unui travaliu frate cu tortura, în desfășurarea căruia ies la iveală, unul după altul, darurile unui prozator unic, [...] iar pe de altă parte, de-a lungul procesului atât de necesar de recunoaștere a autonomiei pe care creația acestui artist o revendică, o seamă de poziții intermediare, rămăneri la jumătatea drumului, care tind a-l menține pe Creangă măcar până la trunchi îngropat în folclor.

CORNEL REGMAN

SCRIERI: *Scrierile lui I. Creangă*, I-II, pref. A.D. Xenopol, cu o biografie de Grig. I. Alexandrescu, Iași, 1890–1892; *Amintiri din copilărie și Anecdote*, Iași, 1892; *Opere complete*, I–VI, cu o biografie de Grig. I. Alexandrescu, București, [1895]; ed. 2, București, 1902–1903; *Opere complete*, pref. Ilarie Chendi și St. O. Iosif, București, 1902; *Opere complete*, îngr. și pref. G.T. Kirileanu și Ilarie Chendi, București, 1906; *Opere complete*, I–III, pref. E. Lovinescu, 1928; *Opere complete*, îngr. și pref. G.T. Kirileanu, București, 1932; *Opere complete*, îngr. G.T. Kirileanu și Ilarie Chendi, introd. Const. Botez, București, 1936; *Opere*, îngr. G.T. Kirileanu, București, 1939; ed. București, 1957; *Opere*, îngr. și pref. G. Călinescu, București, 1953; *Opere-Oeuvres*, ed. bilingvă, îngr. și pref. G. Călinescu, București, 1963; *Opere*, I–II, îngr. Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, introd. Iorgu Iordan, București, 1970; *Opere*, îngr. Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, introd. Eugen Simion, București, 2000.

Repere bibliografice: Maiorescu, *Critice*, II, 169, III, 22, 72, 172, 321, 337–338; Iorga, *Pagini*, I, 201–209; Sadoveanu, *Opere*, XIX, 200–207, 383–389, 415–430, 437–441, 446–448, XX, 49–61, 101–103, 225–226, 247–254, 282–291, 498–515; Ibrăileanu, *Note*, 76–84; Ibrăileanu, *Scriitori*, 148–157; Lovinescu, *Critice*, X, 33–124; Constantinescu, *Scrieri*, II, 333–340; Jean Boutière, *La Vie et l'œuvre de Ion Creangă*, Paris, 1930; ed. (*Viața și opera lui Ion Creangă*), tr., îngr. și pref. Const. Ciopraga, 1976; Iorga, *Ist. lit. cont.* (1934), I, 219–223; George Ivașcu, *I. Creangă*, Iași, 1937; G. Călinescu, *Viața lui Ion Creangă*, București, 1938; ed. (*Ion Creangă. Viața și opera*), București, 1964; Munteanu, *Panorama*, 66–70; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 419–431, *Ist. lit.* (1982), 477–488; Vianu, *Arta*, I, 150–161; Streinu, *Clasicii*, 159–208; Cioculescu–Streinu–Vianu, *Ist. lit.*, 255–263; Călinescu, *Opere*, VIII, 1042–1047, XI, 142–145, 196–216, 241–253, 256–259, 330–341, 491–507, 524, 534–536, 645–658, 670–680, 984–986, 1010–1012, 1094; Dima, *Studii*, 253–293; Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Ion Creangă*, București, 1963; Ciopraga, *Portrete*, 50–68; Ovidiu Bârlea, *Poveștile lui Creangă*, București, 1967; Savin Bratu, *Ion Creangă*, București, 1968; G.I. Tohăneanu, *Stilul artistic al lui I. Creangă*, București, 1969; Vladimir Streinu, *Ion Creangă*, București, 1971; Vlad, *Povestirea*, 65–66, *passim*; *Ist. lit.*, III, 243–303; George Munteanu, *Introducere în opera lui Ion Creangă*, București, 1976; *Ion Creangă interpretat de...*, îngr. și pref. Const. Ciopraga, București, 1977; Petru Rezuș, *Pe urmele lui Ion Creangă*, București, 1977; *Dicț. lit.* 1900, 236–241; Andrei Oișteanu, *Grădina de dincolo. Zoosophia*, Cluj-Napoca, 1980, 6–135; Petru Rezuș, *Ion Creangă. Mit și adevăr*, București, 1981; Ioan Holban, *Ion Creangă. Spațiul memoriei*, Iași, 1984; Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de aur*, București, 1989; Valeriu Cristea, *Despre Creangă*, București, 1989; *Destinul unui clasic. Studii și articole despre Ion Creangă*, îngr. și pref. Ilie Dan, București, 1989; Ion Bălu, *Viața lui Ion Creangă*, București, 1990; Mircea Scarlat, *Posteritatea lui Creangă*, pref. Nicolae Manolescu, București, 1990; Irina Petraș, *Ion Creangă, povestitorul*, București, 1992; Micu, *Scurtă ist.*, I, 257–266; Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Creangă*, București, 1995; ed. 2, București, 1999; Cornel Regman, *Ion Creangă. O biografie a operei*, București, 1995; *Dicț. analitic*, I, 33–36, III, 104–106, 401–403, IV, 675–679; *Dicț. esențial*, 217–223; Constantin Parascan, *Ion Creangă. Măștile inocenței*, pref. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, postfață Liviu Leonte, Iași, 2000; Sorescu, *Lumea*, 86–118; Mircea Berteau, *Creangă înainte de Creangă*, postfață Doina Curticăpeanu, Cluj-Napoca, 2002; Mircea A. Diaconu, *Ion Creangă. Nonconformism și gratuitate*, Cluj-Napoca, 2002; Dan Grădinaru, *Creangă*, București, 2002; Ilie Guțan, Victoria Murărescu–Guțan, *Ion Creangă. Treptele receptării operei*, Sibiu, 2003; Manolescu, *Istoria*, 410–418; Mihai Cimpoi, *Sinele arhaic. Ion Creangă: dialecticile amintirii și memoriei*, Iași, 2011; Ion Pecie, *Phallusiada sau Epopeea iconoclastă a lui Creangă*, Pitești, 2011; Eugen Simion, *Ion Creangă. Cruzimile unui moralist jovial*, pref. Mihai Cimpoi, Iași, 2011; Zamfir, *Panorama*, I, 343–356. **V. Cr.**

CREDINȚA, cotidian apărut la București între 2 decembrie 1933 și 20 ianuarie 1938 sub conducerea lui Sandu Tudor. Poartă subtitlul „Ziar independent de luptă politică și spirituală”. Din redacție fac parte la începutul lui 1935 Ștefan Constantinescu (secretar de redacție), Petru Manoliu, Cicerone Theodorescu, Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu, Victor Medrea, Al. C. Constantinescu, Virgil Gheorghiu, Neagu Rădulescu, Ștefan Cosma, Vasile Damaschin ș.a. În primul număr programul tradiționalist de factură ortodoxă este afișat în editorialul nesemnat *Cuvânt*: „Nu suntem nici «[f]ascie», nici «echipă», nu slujim nici dreapta, nici stânga. [...] Ce este această barbarie de semne străine, care au năvălit peste noi de la o vreme: cruci încârligate, cămăși colorate, ciocane și steaguri roșii sau alte ciudățenii? Nu le recunoaștem ale suflului nostru. Simbol pentru noi poate fi o cruce de pe evanghelia lui Neagoe Basarab sau cea a muceniciei lui Brâncoveanu Voievod. [...] Dragostea de moșie, de neam și lege nu are nici o legătură cu abstracțiile veacului al XVIII-lea apusean. Horia, Cloșca și Crișan, cei trei țărani munteni din țara Moților, au murit mai înainte decât Danton, Robespierre, Marat, cei trei avocați și burghezi de provincie franceză. [...] Credința noastră e să înfăptuim «Țara slobodă și duhovnicească». Credința aceasta, a noastră, e cheazășia viitorului, în ciuda politicianismului care ne sfășie”. În editorialul *Avem un rege* Sandu Tudor laudă virtuțile principiului monarhic răsăritean față de cel occidental („Datorită acestor deosebiri, aici în răsărit și mai ales la noi românii, nu se poate întrona dictatura. Dictaturile sunt formule apusene, urmarea unui principiu de autoritate laic în decadență”). În primul număr mai semnează Andrei Șerbulescu (Belu Zilber) *Samsarii morții pregătesc un nou război*, Camil Petrescu „*Ecoul*” (despre o gazetă din Arad), C. Noica, *Jos problemele mari!* ș.a. De la început formatul este stabilit. Gazeta are o pagină permanentă dedicată eseului cultural, numită „Duh și slovă”: aici se regăsesc de regulă un editorial pe teme cultural-politice de Sandu Tudor (*Reacționarismul de azi*, dar și un atac la adresa lui Adrian Maniu, numit „poetul cumular” în calitatea sa de director al programului artistic de la Radio, de academician etc.), un articol de actualitate semnat de Zaharia Stancu (adesea pamfletar), de Șerban Eliescu sau de alții, plus o cronică muzicală (Virgil Gheorghiu), literară și dramatică (Petru Manoliu). De-a lungul anului 1934 în această pagină scriu în mai multe rânduri Constantin Noica (eseuri pe teme politice, literare, filosofice: *Cartea veacului, cartea*

șomeurilor, *Ce nu știe cetățeanul*, *Despre oamenii prea inteligenți*, *Ce face tineretul?*) sau Eugen Ionescu (cronici la I. Al. Brătescu-Voinești, *La pescuit*, Mihail Sadoveanu, *Creanga de aur*, Mircea Eliade, *India*, Mihail Sebastian, *De două mii de ani*), precum și, sporadic, Andrei Șerbulescu (*Războiul religios în Germania*), Al. Lascarov-Moldovanu (*Teatrul Național și tineretul*). O rubrică fixă cu profil cultural este „Țintar”, realizată de Erasm (Petru Manoliu), conștând în scurte recenzii sau ecouri la librăria franceză, revista presei, informații și zvonuri comentate. Mai scriu în primii ani Radu Boureanu (*Academician mardieș*, tot despre Adrian Maniu), Scarlat Callimachi (*Lew Tolstoi în București*), Dim. G. Teodorescu (*Profețul impotent*, contra lui Hitler), N.M. Condiescu (*Însemnările lui Safirim*), Octav Șuluțiu (*Rânduri pentru o artă nouă: fotografia*), C. Clonaru (*Sterilizare – în favoarea politicilor eugenice ale lui Hitler*), S. Ciornei (*Educarea vânzătorului de cărți*), Camil Baltazar (*Un președinte pentru Societatea Scriitorilor Români*, *Revirimentul Panait Istrati*). Panait Istrati oferă la sfârșitul lui 1934 câteva pagini de carnet intim. În primul an de existență C. putea apărea drept un organ al Tinerei Generații. Însă impresia aceasta se sfârșeamă în urma unui scandal anticriterionist declanșat la sfârșitul lui 1934: pe 16 decembrie Sandu Tudor semnează atacul *Generația „Criterion”* („sunteți farsori, sterpi și vicioși până în măduva oaselor, mediocri și nevropați”), însoțit de un articol de Victor Medrea (*Ofensiva invertiților*) și de Zaharia Stancu cu pamflețul *Onoarea dintre fese*. Afacerea fusese pornită de Zaharia Stancu, care scrisese în ziarul „Naționalul nou” articolul demascator *Tovărășii literare, năravuri și moravuri*, privitor la homosexualitatea unor membri ai grupului Criterion (dansatorul Gabriel Negry, Petru Comarnescu). Zaharia Stancu avea să fie provocat la duel de Comarnescu și de Alexandru Christian Tell, iar Mircea Vulcănescu și Alexandru Christian Tell încearcă să le aplice corecții fizice, în redacția C. și la Corso, lui Sandu Tudor și lui Zaharia Stancu. Pe 9 ianuarie 1935 prima pagină titrează cu litere de o șchioapă *Traficul de carne bărbătească din elita bucureșteană*, completând cu subtitluri de felul: *Obiceiurile turcești de la „Criterion”; Doctorul în științele posterioare de la Los Angeles; Haremul bărbătesc al „Comârneascăi”; De-a capra sau de-a dragostea; Apărați, voi cetățeni, moralitatea neamului românesc și sănătatea copiilor voștri!*. Este lansată sintagma „cavaleri de Curlanda”, prin care se lovește în Gabriel Negry și în Petru Comarnescu, a cărui demitere din

demnitățile de inspector al teatrelor și de funcționar la Fundațiile Regale se cere imperios: „Petru Comarnescu voia să propage homosexualitatea în societatea românească, încercând să înalțe această murdară inversiune la rangul de valoare spirituală”. De asemenea, sunt demascați ca homosexuali Tell și Vulcănescu. Pentru Sandu Tudor, în foiletonul *Despre sodomie*, Criterion devine „o farsă pusă la cale din inițiativa bine cugetată a «Cavalerilor de Curlanda», pentru a înșela buna credință a celor mulți onești. Pentru a recruta cât mai mulți prozeliti”; apar și accente xenofobe, homosexualitatea considerându-se un import străin de adevăratele valori românești, Comarnescu fiind considerat un „leah”. Cei vizați (Comarnescu, Tell) îi acționează în judecată pe Sandu Tudor și pe Victor Medrea, dar campania continuă furibund într-un stil suburban. Zaharia Stancu vorbește despre acei „trști și orizontali cavaleri” (*Pentr-un petic de... onoare*), iar în articolul *Cavalerii, justiția și puterile nevăzute* atacă relațiile sus-puse ale „cavalerilor”. Într-o pagină intitulată *Pentru lămurirea „nelămuririlor” în cazul Petru Comarnițki* se citează din Marcel Proust (amintit ca expert și geniu, nu și ca homosexual) pasaje „demascatoare” despre baronul de Charlus, personaj homosexual din *În căutarea timpului pierdut*. Între timp, în februarie 1935 are loc arestarea lui Sandu Tudor, împreună cu Libarid Lorenian, administratorul publicației, și cu reporterul Dumitru Banu, pentru șantajul denunțat de un anume Ioan Tatos, șeful Centralei Cooperativei de Import și Export. C. leagă prompt această arestare de presupuse cercurile oculte ale homosexualilor (fiind invocat Ion N. Manolescu-Strunga, socrul lui Comarnescu, ministru al Industriei și Comerțului). Zaharia Stancu cere dramatic într-un editorial: *Asasinați-ne*. Însă după mai puțin de o săptămână arestații sunt eliberați. Afacerea va fi prelungită o vreme, declinând cu timpul. Altă campanie notabilă a fost împotriva lui D. Gusti în 1934, prin articole de Zaharia Stancu (*Sociologul Sony boy – acuzând echipele sociologice înființate de Gusti că „rechițiționaseră, în numele culturii, fără plată, cai de călărit, găște de fript, fete de iubit”, Mercenarul Dimitrie Gusti*) și Sandu Tudor (*Flit pentru parazitul gustian*). Pe 10 februarie 1935 a fost scos un număr special Nae Ionescu, cu articole de Sandu Tudor (*Un trezitor de conștiințe*), Cicerone Theodorescu (*Prietenul tinerilor și profesorul de tinerețe*), Petru Manoliu (*Gânduri pentru profesorul Nae Ionescu*), Zaharia Stancu (*Omul ursit să fie trădat*), D.C. Amzăr (*Inițiatorul*). Alt număr special i-a fost dedicat Franței pe 14 iulie 1935:

Zaharia Stancu scrie articolul *Decapitarea celor încoronati. Cum au fost executați Ludovic XVI și Maria Antoaneta*, Sandu Tudor semnează *Tragedia „drepturilor omului”* („Din Revoluția Franceză s-a născut fatal o robie mai grozavă. Burghezia și capitalismul, exploatarea azi ai muncii celor mulți, sunt copii direcți ai ei. 14 iulie e cea mai tipică sărbătoare burgheză”), Eugen Jebeleanu evocă luarea Bastiliei. Interviu cu Ion Petrovici, C. Rădulescu-Motru, G.G. Antonescu pe tema propunerii de limitare a numărului studenților în facultăți apar tot în 1935. Din decembrie 1936 ziarul trece pe un format mai mare, reducând numărul de pagini și eliminând aproape cu totul subiectele culturale. Dintre vechile rubrici este păstrată „Țintar”, acoperită la început tot de Erasm, iar mai apoi, cu schimbul, de Cicerone Theodorescu, C. Panaitescu ș.a. În pagini se mai strecoară câte o cronică dramatică iscălită de director. Pe prima pagină semnează editoriale prin rotație Petru Manoliu, Sandu Tudor, Cicerone Theodorescu, Al. Mironescu. Câte un ecou al scandalului din 1934–1935 încă se manifestă în 1937 prin articole răzlețe de felul *Ce pățesc astăzi seducătorii, atentatorii frauduloși la putoare, homosexualii, sodomiții, cei care înjură etc., și ce păteau pe vremea lui Matei Basarab*. Ultimul număr anunță dizolvarea Parlamentului de către Carol al II-lea. C. a editat suplimentul cultural „Floare de foc” între 6 ianuarie și 19 martie 1932, între 25 martie și 30 aprilie 1933, apoi între 25 ianuarie și 2 iulie 1936, inițial ca publicație separată, apoi ca insert în interiorul ziarului.

M.I.

CREMENE, Mioara
(pseudonim al
Mariei Elena Gorea;
6.IX.1923, București
– 18.IV.2014, Paris),
poetă, prozatoare,
traducătoare.

S-a născut într-o familie de intelectuali: mama, Erna, era fiica ziaristului B. Brănișteanu, iar tatăl, Alexandru Samoil Gorea, avocat, era originar din Craiova. Face primele clase la București, la școala de lângă biserica Popa Rusu și pe cele superioare la Liceul „Regina Maria”. În 1944 se înscrie la Conservator

(clasa Victor Ion Popa) și începe să frecventeze cursurile Facultății de Litere și Filosofie de la Universitatea din București, obținând însă licențe în psihologie și în regie. Lucrează imediat după război la ziarul „Ecoul” și debutează în „Rampa” cu o cronică despre piesa *Manasse* a lui Ronetti-Roman; colaborează la „Fapta” și „Tribuna poporului”. Din 1947 se află în redacția noii serii a „Contemporanului”, unde semnează cu pseudonimul Mioara Cremene reportaje despre Delta Dunării. În 1950, după un diferend cu Horia Liman, este transferată ca redactor-șef adjunct la revista pentru copii „Arici-Pogonici”. Debutează editorial în 1951 cu piesa în versuri *Mălina și cei trei ursuleți*. Din 1954 este secretara Secției de literatură pentru copii și tineret a Uniunii Scriitorilor.

Mai bine de un deceniu C. se dedică literaturii pentru copii, realizând peste douăzeci de cărți. Volumul *Bună dimineața, lume!* (1959), vizibil influențat de lirica lui Tudor Arghezi, în descendența căruia poeta însăși se declară, și cel mai realizat în plan artistic de până atunci, devine, paradoxal, un incident în biografia autoarei, atrăgându-i – după propriile mărturisiri – aspre critici la Uniunea Scriitorilor și chiar întreruperea, pentru un timp, a activității publicistice. În 1964 revine în presă la redacția de poezie a „Gazetei literare”. Alte plachete de versuri, un volum de nuvele și un roman de ficțiune științifică și politică, *Mărirea și decăderea planetei Globus* (1968; Premiul Uniunii Scriitorilor), întregesc bibliografia și profilul autoarei, ale cărei valențe artistice se manifestă în mai multe planuri. În *Adevărul și inima* (1964) registrul poetic este dominat de emoțiile cotidiene, de aspectele simple ale vieții, de gesturile temerare ale omului. Dumitru Micu remarcă aici „o senzație de receptare vrăjită a impresiilor de toate zilele”, ca și „trăirea înfiorată a elanurilor”. Poeziile plachetei următoare, *Versuri de spus cu ghitară* (1967), indică o mutație stilistică și o desentimentalizare aproape calculată. Emigrând în Franța în 1969, C. își continuă activitatea cinematografică alături de soțul ei, cineastul Sergiu Huzum, ca scenaristă și coautoare a unor filme de artă și telefilme: *Biografie* (1962), *Prietenul meu, poetul*, consacrat lui Miron Radu Paraschivescu, *Prin Vrancea* (1969), *Métropoème* (1970), *Anatomie d'un couple* (1974), *Allée des Brouillards – Regards sur Maurice Utrillo* (1983), *Sfidarea Sfinxului – Poetul Gherasim Luca* (1994), realizat împreună cu George Astaloș. După primul volum de versuri în limba franceză (1980)

apar în anul următor două scurte romane, scrise în colaborare cu fiul ei, Adrian Cremene, și sem-nate cu pseudonimul Doîna Dor. A doua carte de versuri în franceză, *Poèmes byzantins* (1987), câteva eseuri publicate cu prilejul bicentenarului Revoluției franceze, o carte cu rețete tradiționale, *La Cuisine de nos grandes-mères roumaines* (1983), iscălită tot Doîna Dor, ș.a. ilustrează creativitatea diversă a scriitoarei și capacitatea de acomodare la universul adoptiv. După 1989 C. revine în spațiul cultural de obârșie cu un volum antologic bilingv, *Poèmes en exil – Poeme în exil* (1994), reunind echivalențe românești și franceze ale acelorași motive poetice. În 1995 apare la București și un roman compus după 1980 în limba română, *Odioasa crimă din Carpathia sau Din însemnările unui celibatar* (1995). Nu este, cum poate părea după titlu, o carte polițistă de ficțiune, căci însemnările într-un târziu jurnal parizian făcute de personajul-narator, Sandu Gore – tânăr gazetar în anii '50 ai secolului trecut într-o țară de democrație populară –, dezvăluie situații, evenimente și personaje autentice, ușor de identificat în România acelei perioade: Sandu Gore este redactor la „Steaua de partid” și la „Carpathia muncitoare marxist-leninistă ilustrată” dintr-un vechi oraș universitar, unde funcționează, ca pretutindeni, „instituțiile periculoase”, „Poliția proletară – P.P.”, „Investigația internă – poliția așa-zis secretă a Carpathiei – I.I.” ș.a. Invadată de „gitari”, analfabeți rusizați, „turnători de serviciu” și activiști de partid, lumea prin care trece gazetarul este una deformată până la caricaturizare, grotescă. Sandu Gore o privește cu ironie, încercând să se distanțeze de ea, dar, adevărat Don Juan local, amator de legături amoroase cu vedetele feminine ale nomenclaturii, se adaptează totuși, ba chiar suportă îngăduitor penibile povești cu „militanți comuniști, idealști”. Spre final tonul ironic, degajat al naratorului se convertește într-unul reflexiv, ca să dezvăluie, în spatele mascaradei la care asistase, o crimă odioasă, în care sunt implicate, mai mult sau mai puțin, toate personajele. Din altă perspectivă și într-o manieră originală, C. își aduce astfel contribuția la configurarea unei perioade tragice din istoria românească. *La ce folosește Parisul?* (2000) este o carte de memorialistică, înfiripată într-un lung dialog între C., căreia îi aparține ideea, și Mariana Sipoș. Realizată la Paris, întâlnirea are drept scop nu doar fixarea în chip durabil a amintirilor scriitoarei, ci

și trezirea amneziilor care domină contemporaneitatea, cu alte cuvinte, stimularea „organului gânditor” al generației „uituce”. Relatările fiind dominant din lumea literară, se alcătuiește treptat și parțial „mica istorie literară” a deceniilor al cincilea, al șaselea și al șaptelea din veacul trecut. Dialogând la mai bine de jumătate de secol, C. se distanțează fără a se înstrăina de o epocă pe care a trăit-o cu un anume entuziasm. Secvențe din viața redacțională și din cea universitară la cumpăna dintre două lumi, portrete de scriitori și tablouri de grup, în care se detașează figuri devenite remarcabile, între care Nicolae Labiș, cuplul Marin Preda și Aurora Cornu, Dan Deșliu, Zaharia Stancu, Ion Caraion, Nicolae Breban și mulți alții, se succedă pline de autenticitate și culoare sub obiectivul scriitoarei, care pare că mănuieste cu pricepere un aparat de filmat. În ciuda întrebării din titlu rămasă în final fără răspuns, cartea, care dă și cheia personajelor din romanul *Odioasa crimă din Carpathia*, ilustrează încă o dată ideea că Parisul folosește în primul rând literaturii.

SCRIERI: *Mălina și cei trei ursuleți*, București, 1951; *Povestea scânteii*, București, 1951; *Strada teilor*, București, 1952; *La noi în gospodărie*, București, 1954; *Primăvara noastră*, București, 1954; *Trestile de aur*, București, 1955; *Ucenicii vrăjitori*, București, 1956; *Povești de-o șchioapă*, București, 1958; *Bună dimineața, lume!*, București, 1959; *Teatru de păpuși*, București, 1959; *Băiețelul din Țara Ghețurilor. Teatru pentru copii*, București, 1961; *Poezii pentru toate orele*, București, 1963; *Adevărul și inima*, București, 1964; *Livada cu povești*, București, 1964; *Povestea cu ghetuțele*, București, 1964; *Trenulețul*, București, 1964; *Poze mari și poze mici*, București, 1965; *Magazinul de mirese și alte povestiri*, București, 1966; *Versuri de spus cu ghitară*, București, 1967; *Mărirea și decăderea planetei Globus*, București, 1968; *Orașul Dir-lidang*, București, 1968; 9+1, pref. Guy de Bosschère, cu desene de Tudor Banuș, Paris, 1980; *Le Dernier Prince des Carpathes* (în colaborare cu Adrian Cremene), Paris, 1981; *Charmes d'amour en Roumanie* (în colaborare cu Adrian Cremene), Paris, 1981; *La Cuisine de nos grandes-mères roumaines*, Paris, 1983; *Poèmes byzantins*, Paris, 1987; *A doua tinerețe a lui Condorcet*, Paris, 1989; *Poèmes en exil – Poeme în exil*, ed. bilingvă, București, 1994; *Odioasa crimă din Carpathia sau Din însemnările unui celibatar*, București, 1995; *Întâlnire cu o femeie extraordinară – Madame Helvétius*, Paris, 1995; *Penthesilea la Troia* (în colaborare cu Adrian Cremene), postfață Cătălina Buzoianu, București, 1996; *Dicționar inițiativ al ordinilor cavalești*, pref. Răzvan Theodorescu, București, 1998; *La ce folosește Parisul? Evocări și dileme*

din exil (în colaborare cu Mariana Sipoș), București, 2000; *Întâmplări din orașe de pâclă*, București, 2002; *Șoapte și strigăte*, București, 2009; *Isus sau Provocarea prin moarte. Convorbiri inițiatice*, Paris, 1989–2009, tr. Magdalena Popescu-Bedrosian, București, 2011. **Traduceri:** Dimos Rendis, *Geneza*, București, 1957; Heinrich von Kleist, *Opere*, I–II, îngr. Herta Spuhn, pref. Nicolae Balotă, postfața trad., București, 1993–1995 (în colaborare).

Repere bibliografice: Dumitru Micu, „Adevărul și inima”, GL, 1964, 17; Mădălina Nicolau, „Adevărul și inima”, VR, 1965, 9; Valeriu Cristea, „Magazin de mirese”, GL, 1966, 49; Dumitru Solomon, „Versuri de spus cu ghitară”, GL, 1967, 42; Guy de Bosschère, *Mioara Cremene*, „Journal des poètes”, 1979, 7; Ileana Berlogea, „Penthesileea la Troia”: mit și actualitate, CRC, 1997, 2; Magdalena Boiangiu, *Jocurile zeilor și ale oamenilor*, TTR, 1997, 1–2; Opriță, *Anticipația*, 433–436; Octavian Soviany, *Flori presărate din muzeul memoriei*, OC, 2009, 217; Manolescu, *Enciclopedia*, 214. **M.P.-C.**

CREȚAN, Gabriela (7.XII.1955, București), poetă. Este fiica Eugeniei Crețan (n. Jescu), contabilă, și a lui Ioan Crețan, funcționar. În anii 1962–1970 urmează cursurile învățământului elementar în mai multe școli din București, după care, tot aici, este elevă la Liceul „Gheorghe Șincai” (1970–1974), iar în perioada 1975–1979 studiază la Facultatea de Filosofie, secția psihologie. Lucrează ca profesor-defectolog la Școala Ajutătoare din comuna Fierbinți, județul Ialomița (1979–1982), ca sociolog la Institutul de Proiectare și Construcții Tipizate din București (1982–1985), ca psiholog principal în Laboratorul de Testări Psihologice al Centrului de Medicină Sportivă din București (1985–1990), ulterior fiind cercetător științific la Institutul de Științe ale Educației din București, în laboratorul de teorie a educației. Debutază în presă ca elevă, în 1972, cu un fragment de proză („O să-ți spun, dar nu acum”), la rubrica lui Teohar Mihadaș „Condeie noi” din „Steaua”. Debutul semnificativ este însă acela din 1981, în „Luceafărul”, la recomandarea lui Geo Dumitrescu. Publică în continuare cu dificultate în reviste din pricina cenzurii. În 1984 devine membră a cenaclului Numele Poetului, coordonat de Cezar Ivănescu, pe care îl consideră maestrul său. Debutul editorial se produce abia în 1994 cu volumul de versuri *Mic tratat despre arta trădării*, după ce cartea a fost amânată zece ani de editurile Albatros, Cartea Românească și Eminescu. A mai colaborat la „România literară”, „Viața românească”, „Poezia”, „Contrapunct”,

„Adevărul literar și artistic”, „Convorbiri literare”, „Vatra”, „Contemporanul”, „Argeș”, „Hyperion”, „Galateea” (Königsbrunn, Germania), „Agero” (Stuttgart), „Gradina” (Serbia), „Ç.N. Çeviri Edebiyatı” (Küçükköy-İstanbul), ș.a.

Începând cu *Mic tratat despre arta trădării*, C. scrie o poezie neoexpresionistă, manevrând numeroase referințe alchimice și ezoterice ce compun o simbolistică nu neapărat personală, dar care capătă consistență și persistență prin claritatea tăioasă – nu și simplă – a declamației. De altfel, critica a vorbit despre „patosul cu totul neobișnuit al discursului, care îmbină energiile nimicitoare ale sarcasmului cu modulațiile rapsodice ale poetului orfic, imnul și diatriba, ca și [...] vizionarismul dominat de reprezentările bestiarului apocaliptic” (Octavian Soviany). Ca atitudine constantă, suprapusă pe canavaua erotismului impregnât cu o sacralitate ocultă, se manifestă un masochism sublimat în scenarii mistice, adesea cu distorsiuni eretice, figurând ipostazieri similichristice precum în *Peștele (traversarea nocturnă)*: „Va fi în noaptea solstițiului, împărate,/ în toiul dineului/ voi fi peștele cel mare pe care îl vor vâna cu dinții”. Poeta amenință cu mari disponibilități pentru o suferință spiritualizată, visează torturi de tot felul și nu întâmplător îl invocă pe Torquemada. Supliciile capătă o rigoare aproape logică, propunând un „nou Organon”: „dar setea mea, dar ura mea,/ un nou Organon/ principiu vital și abstracție supremă,/ va coborî ca flacăra exterminatoare/ recuzând argumentele ultime,/ devorându-vă// (un ciorchine inform/ și soarele strălucind în bocal/ amputat/ printre viscerele încolăcite)// așa să o vād: zvârcolindu-se, șiroind,/ să îmi bucur auzul de țipătul nud/ de animal sfârtecat/ de acești comeseni sublunari,/ smintit de greață, de panică,/ excretând sânge și spermă, urdori/ căci dintele ei de viperă neagră/ mi-a secăt inima, mi-a fript ficăței// și numai atunci ziduri și uși, coridoare/ pe care pașii lasă o amprentă de ceară/ se vor deschide în față/ ca și cum te-ai trezi coerentă, lucidă/ într-un vis utopic. străin./ niciodată visat – o orgie a intelectului,/ un sicriu protector/ale cărui valve se închid” (*Organon*). Și poemele din *Comedii nupțiale* (1998) proiectează coșmaruri à la Hitchcock (*Amiază cu păsări*) sau post-Auschwitz (*Lupta cu îngerul*). O umanitate hidoasă, supusă unor suprații biblice, apare în ipostaze carnavalesci cu o carnație flamandă: „Vor fi mari petreceri, chermese

și nunți/ vor fi făgăduințe înalte de pierdere/ și lemne îngrămădite în mijloc. pentru arderea iute/ de tot. în spasmul digestiei, mistic,/ Ora pro nobis!" (*Comedie nupțială*). Volumele *Soare din Macbeth* (1999; Premiul Asociației Scriitorilor din București), *Și-n toate opaițele arde grăsimea copiilor Tăi* (2004) și *Kenoma* (2010) verifică inepuizabila calitate a poeziei scrise de C. – care compune de fapt o singură carte, după cum observa Cezar Ivănescu – de a fi intensă în monotonie, polifonică în monodie. *Infern cu floarea soarelui* (2003) antologhează primele trei apariții editoriale semnate de C.

SCRIERI: *Mic tratat despre arta trădării*, București, 1994; *Comedii nupțiale*, București, 1998; *Soare din Macbeth*, București, 1999; *Infern cu floarea soarelui*, Iași, 2003; *Și-n toate opaițele arde grăsimea copiilor Tăi*, București, 2004; *Kenoma*, București, 2010.

Repere bibliografice: Cezar Ivănescu, [Gabriela Crețan], LCE, 1984, 13, 1987, 10; Soviany, *Textualism*, I, 79–85; Gîrghu, *Poezie*, I, 312–316; Vasile, *Mărci*, 93–96. **M. I.**

CREȚEANU, George
(3.X.1829, București –
6.VIII.1887, Constanța),
poet.

Fiu al Mariei (n. Samurcaș) și al paharnicului Zamfirache Crețeanu, C. învață la Colegiul „Sf. Sava” din București, unde îi cunoaște pe Grigore Alexandrescu, Ioan Voinescu II, Nicolae Bălcescu, formându-se astfel alături de cei care pregăteau revoluția. Face studii de drept și litere la Paris, beneficiind temporar de un stipendiu acordat de Guvernul Provizoriu de la 1848. Întors în țară în 1853, după ce vizitase Elveția și Italia, intră în magistratură, fiind și procuror la Curtea de Casație. Ales deputat în 1859, este numit apoi ministru ad-interim la Departamentul Dreptății și ministru al Cultelor. În 1882 a devenit membru de onoare al Academiei Române. Debutul lui C. se leagă de „Curierul românesc” al lui Ion Heliade-Rădulescu, unde în 1847 publică notații satirice în proză și cronici

teatrale, urmate de versuri patriotice, apărute fie aici, fie în „Pruncul român”, „Popolul suveran” ori în „România viitoare” și „Republica rumână” (unde semna și L. Fabian), reviste scoase la Paris de emigrația română. Are un rol însemnat, alături de A.I. Odobescu, Dimitrie Berindei ș.a., în înființarea societății Junimea Română și a revistei cu același nume, editată tot la Paris în 1851. Mai publică la „Patria”, „Foiletonul Zimbrului”, în revistele unioniste „România literară” și „Steaua Dunării”, este redactor la „Concordia”, „România”, „Revista română”, „Revista contemporană”, „Revista literară și științifică”, va colabora la „Românul”, „Revista Carpaților”, „Trompeta Carpaților”, „Pressa”, dar și la „Convorbiri literare”.

C. și-a adunat versurile în volumele *Melodii intime* (1854) și *Patrie și libertate* (1879). O primă fațetă, erotică, este ilustrată de stihuri care pendulează între reveria extatică și lamentație, vibrând fie discret, fie cu un retorism până în cele din urmă convențional („Magdalena! Magdalena! Strigă sufletu-mi mereu; Magdalena mi-e lumina/ Ș-al meu Dumnezeu”). Caracteristică pentru C. rămâne însă coarda patriotică. Cu toate că pe strunele inspirației civice cântaseră mai toți pașoptiștii, primindu-le înrăurirea, el este mai mult decât un epigon. Energia, patetismul, tensiunea mobilizatoare, fervoarea exortațiilor, înscrise în siajul romantic, își au izvorul în credința privind rostul mesianic al poetului și al poeziei (*Perseverența*, *Chemarea poetului*). Participant la evenimentele timpului, C. închină revoluției, revoluționarilor, Unirii, strofe imnice, ode – toate manifeste politice învăpăiate de viziunea libertății, a gloriei țării. Același civism, aceeași mistică a renașterii tutelează imaginea trecutului, resuscitat spre a fi propus model și îndemn prezentului (*Cântarea barzilor la mormântul bătrânului Mircea*, *Odă la patrie*, *Mormintele martirilor*, *Glasul viitorului* ș.a.). Apelul la figurile din istoria lumii, trimiterile la „brațul de fier” al lui Napoleon, de pildă, ca și invocarea lui Byron figurează ca suport al unor meditații în care accentele sunt distribuite nu o dată exclamativ, grandilocvent. În pofida unor minusuri ce țin de inventivitatea imagistică restrânsă ori de lipsa de concentrare, aceste poezii, lucrate totuși cu un anume scrupul, au avut răsunetul lor în vreme. Cu un temperament mai echilibrat decât cel întâlnit la mulți confrăți postpașoptiști, C. explorează mai rar stările de neliniște, îndoială, deziluzie și de revoltă demonică. Elegii, meditații, fabule, satire,

alte versuri din acest peisaj mozaicat, produs de o neistovită disponibilitate lirică, stau mai curând sub un semn al seninătății.

SCRIERI: *Melodii intime*, București, 1854; *Patrie și libertate*, București, 1879; *Poezii alese*, pref. N. Iorga, Vălenii de Munte, 1908; *Patrie și libertate*, îngr. Rodica Rotaru, București, 1988.

Repere bibliografice: Pop, *Conspect*, I, 136–139; Iacob Negruzzi, *Gheorghe Cretzianu*, CL, 1887, 6; Al. I. Șonțu, *George Crețeanu*, pref. G. Missail, București, 1888; Iorga, *Ist. lit.* XIX, III, 14, 42–48, 65; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 293–294, *Ist. lit.* (1982), 327–328; Cornea, *Alecsandrescu–Eminescu*, 288–324; Cioculescu, *Varietăți*, 132–136; Șerban, *Exegeze*, 43–45, 63–67; *Dicț. lit.* 1900, 241–242; Z. Ornea, *Un poet unionist*, RL, 1988, 37; *Dicț. scriit. rom.*, I, 714–715; Ursu, *Alte contribuții*, 196–198. **G. D.**

CREȚESCU, Grigore (12.X.1853, Măcrești–Cahul – 1.IV.1933, Galați), prozator. Familia în care se născuse purta numele Crețu. Învață din 1867 la seminarul din Ismail, iar din 1873 la Liceul „Sf. Sava” din București. Face studii de drept tot la București, luându-și licența în 1879. Intră în magistratură și peregrinează prin mai multe orașe (Târgoviște, Buzău, Hârșova, Tulcea), până în anul 1886, când se stabilește ca avocat la Galați.

C. participă la cenaclul literar al lui Al. Macedonski, colaborând, în 1881–1882, la revista „Literatorul”. Mai târziu publică la „Revista Societății Tinerimea Română” și la câteva periodice apărute la Galați („Poșta”, „Timpul”, „Galații”, „Acțiunea”, „Galații noi”). A mai semnat și Demogorgon. Prozator fără vigoare, în schițele și povestirile cuprinse în volumele *Dreptatea divină* (1880), *Din viața moșului meu Trohin Crețul, poreclit și Mocanul* (1883), *Școlarii* (1900) C. rememorează anii copilăriei, creionează, incolor și convențional, scene care încearcă să reconstituie o atmosferă proprie satului basarabean sau celui dobrogean. *Cântecele mele* (1891) adună „mici poeme în proză”, un fel de rugi patetice, încrâncenate. Câteva volume ale lui C., menționate ca apărute, nu s-au păstrat.

SCRIERI: *Dreptatea divină*, București, 1880; *Din viața moșului meu Trohin Crețul, poreclit și Mocanul*, Galați, 1883; *Cântecele mele*, Galați, 1891; *Școlarii*, Galați, 1900; *De la 1848*, Galați, 1915; *De ziua lui Alexandru Cuza*, Galați, 1924.

Repere bibliografice: Neculai V. Coban, *Un scriitor necunoscut: Grig. Crețu–Crețescu*, VBA, 1941, 6–7; Haneș, *Scriitorii*, 266–267; *Dicț. lit.* 1900, 242; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 144. **G. D.**

CREȚIA, Petru
(21.I.1927, Cluj –
15.IV.1997, București),
poet, eseist,
traducător, editor.

Este fiul Călinei (n. Humița) și al lui Aurel Creția, funcționar. A urmat școala primară și a început Liceul „Gh. Barițiu” la Cluj, după 1940 continuându-și studiile la București: Liceul „Spiru Haret” (bacalaureatul în 1945) și secția de limbi clasice a Facultății de Filologie (licența în 1951). Între 1952 și 1971 este asistent, apoi lector la Catedra de limbi clasice a Universității bucureștene. „Păstrez regretul de a nu fi redactat în formă finală un tratat despre verbul grec, cea mai grea categorie a morfologiei grecești, în cadrul căreia obținusem și teoretic și practic rezultate înnoitoare” – va mărturisi într-un memoriu de activitate publicat postum. Între 1971 și 1975 este cercetător la Institutul de Filosofie din București, cu speranța de a duce la capăt, împreună cu Constantin Noica, traducerea integrală a operelor lui Platon în limba română. După epurarea din 1975 a institutelor de cercetare, devine cercetător la Muzeul Literaturii Române, unde, împreună cu D. Vatamaniuc și cu un colectiv de cercetători, va continua ediția critică M. Eminescu începută de Perpessicius. Din 1993 devine director onorific și cercetător la Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu” din Ipo-tești. Cu puțin timp înainte de decembrie 1989, aflat într-o călătorie de studii la Oxford, citise la postul de radio Europa Liberă o scrisoare de demascare a crimelor împotriva umanității și a culturii sub regimul Ceaușescu. C. a debutat în presă în 1947, la „Națiunea”, cu articolul *Sensul morții la Poe*. Editorial, a fost prezent cu o carte proprie abia în 1979, *Norii*, pentru care a fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor. I se vor mai acorda Premiul Uniunii Scriitorilor în 1993 pentru traducerea volumului *Povestiri orientale* de Marguerite Yourcenar și Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei RSR pentru volumul VII (1977) din seria *Opere* de M. Eminescu.

Ca scriitor, C. a cultivat un tip de text adecvat propriei structuri intelectuale: o suită de însemnări fragmentare, reunite într-un ansamblu ce poate fi subsumat speciei poemului în proză, poem liric-simbolic în care o entitate moral-spirituală se exprimă pe sine în stare emoțională. Suite de fragmente care, ca și eseurile sale, întrunesc valori multiple: cugetare asupra lumii și definire de sine, descriere și sugestie, ordonare contemplativ rațională a universului și deschidere a cugetării spre goluri nebănuite. Adresate „unor ființe ca noi, făcute și din semne, și din timp, destinate să-și instituie și să-și transtituie ființe”, *Norii*, *Pasărea Phoenix* (1986), *Oglinzile* (1993), *În adâncile fântâni ale mării* (1997) cultivă intens concentrarea și sugestia orientală a haikuului, cu sufletul risipit în lume: „Cerul acesta de toamnă pare năluca pădurilor moarte”; „Răcoarea de abis care ne vine din oglinzi”; „O, cât de dulce a fost ieri pustiul dimineții”. În *Norii* se contemplă alcătuirile efemere, mereu altele, inconsistente, ale norilor pe fundalul de permanență al cerului. Forma vizibilă oferă prilejul înălțării privirii și a gândului spre imensitatea perenă a bolții cerești. În tradiția stilului înalt al descrierii în care contemplatorul se implică, ilustrat de A.I. Odobescu și V. Pârvan, sub aparențe fulgeră marile teme biblice: căderea omului în timp, trecerea, Dumnezeu, irealitatea lumii vizibile, visul. Poetul de factură clasică, stăpân pe sine, ritmându-și extazul cu luciditate („trec ore prin vise și visele prin ore și toate împreună se rotesc, cu lumini schimbătoare, în apa ușoară și neagră, în apa sfințită a nopții”), alternează cu moralistul detașat și sceptic, pornit de la *Psalmi* și *Cântarea Cântărilor*, trecut prin dezabuzările culturii moderne și reîntors la învățătura iubirii. Omul în cosmos, cu avânturile lui de contopire, de dezmarginire, de iluminare, urmate de eșecuri, de momente de cădere, de spaimă de neființă, constituie și tema obsedantă a volumelor de versuri propriu-zise: *Poezia* (1983) – alcătuit din definiții ale poeziei, urmate de poeme –, *Pasărea Phoenix* și *În adâncile fântâni ale mării*. Un spirit riguros, sever (dar nu uscat) disciplinează expresia tragică a sentimentului azvârlirii în lume: „Coboare îndurare/ În lumea pieirii/ Peste veacul făptuirii,/ Peste tot ce este/ Greul de a fi”. Activitatea de exeget a lui C. afirmă programatic supunerea la text (implicit polemic față de tendințele de deconstruire subiectivă a acestuia), supunere susținută

de o mare erudiție și ajungând adesea la rezultate originale în interpretarea unor teme savante. *Epos și logos. 25 de studii și interpretări* (1981) cuprinde subiecte precum *Comparațiile Iliadei*, *Marea homerică*, *Zeița și eroul* (relația dintre Atena și Ulise), tratează despre Elena, Casandra, Xenofon din Efes, Platon, Lucian din Samosata, Ovidiu, Emilio Cecchi, Virginia Woolf ș.a. Cea mai realizată lucrare de exegeză este *Catedrala de lumini. Homer, Dante, Shakespeare* (1997). C. pornește de la un aplicat studiu asupra lui Ahile în cadrul *Iliadei*, de la analiza poeticii luminii în *Divina Comedie* (cu traduceri proprii) ca să ajungă la Ariel sau la forma pură a libertății, așa cum apare în *Furtuna* lui Shakespeare. Ca toate studiile sale, și acestea trebuie citite la cel puțin două niveluri: unul al informației exacte, erudite, cu amănunte înnoitoare, altul, implicit, al valorii spirituale a textului analizat, al iluminării închise în expresie. Aceste principii pot servi drept artă poetică, program de exegeză și țință a analizei, urmărite în întreaga operă a lui C. Pe aceeași linie se situează comentariile eminesciene. Exegetul are un cuvânt de spus nu numai în interpretarea operei poetului, ci și în ce privește cunoașterea filologică, stabilirea de text și critica textului. *Constelația Luceafărului. Sonetele. Scrisorile* (1994), antologie alcătuită și comentată de C., nu este doar o carte pentru elevi, ci și o carte adresată celor ce cunosc în profunzime opera eminesciană. Contribuția cea mai însemnată a antologiei în materie de textologie constă în analiza critică a celor două versiuni ale *Luceafărului*, cea din „Almanahul România Jună” și cea din ediția Maiorescu, variante care diferă între ele prin dimensiunile vorbirii Demiurgului, abreviată cu patru strofe în a doua variantă. Comparația manuscriselor și a textului tipărit îl conduce pe cercetător spre concluzia că eliminarea a fost făcută de Eminescu însuși, și nu de Maiorescu, argumentul cel mai convingător fiind acela că eliminările au fost însoțite și de modificări ale textului rămas, astfel încât tranzițiile de la o idee la alta să nu pară bruște și lipsite de legătură. *Testamentul unui eminescolog* (1998) valorifică experiența editorului, cuprinzând atât o evaluare pătrunzătoare a stadiului disciplinei, cât și o schiță de proiect în vederea unei noi ediții Eminescu. Poetul, clasicistul, exegetul, comparatistul se întâlnesc în opera moralistului C., deloc pedant, cu o adâncă înțelegere a slăbiciunilor și

spaimelor omenești, dar și cu rigoarea celui ce s-a desăvârșit pe sine înainte de a-i modela pe alții, cel din *Luminile și umbrele sufletului* (1995). „Portretele” trăsăturilor de caracter, entități manifestate prin oameni, trasate cu detașare, cu înțelegere, cu un sistem de valori umane neclintit în aspirația lui spre bunătate și iubire (Demnitatea, Cinstea, Vrednicia, Cuvința, Adevărul, Dreptatea, Blândețea, Răbdarea, Încrederea, Curajul, Speranța, Bucuria *versus* Prostia, Mediocritatea, Prejudiciile, Intoleranța, Suferința zadarnică, Văicăreala, Superficialitatea, Nepăsarea, Vorba fără rost), relevă un înțelept din speța celor dotați cu harul formulărilor gnomice. La numeroasele articole de specialitate publicate de C. de-a lungul anilor se adaugă o bogată activitate de traducător: din greaca veche (Platon, Plutarh, Longos), din *Vechiul Testament*, din latină (Ovidiu) și din latina medievală (Dante, *De vulgari eloquentia*, *Epistulae*, *Eclogae*), din italiană (Massimo Bontempelli, Emilio Cecchi, Adriano Tilgher), din franceză (Marguerite Yourcenar, Georges Dumézil, Emil Cioran, Georges Duby), din engleză (Virginia Woolf, T.S. Eliot, Frances A. Yates).

Dăruindu-se cu patimă unor proiecte gigantice, erudit prin formație clasică, dar în același timp deschis modernității, Creția era acea „rara avis” a unei culturi în derivă, care enunța – prin preocupări și prin operă – o posibilă, dorită Renaștere postmodernă. [...] Apariție insolită într-un peisaj maculat de compromisuri (estetice inclusiv) și cedări, Petru Creția aducea în pagina scrisă tăietura precisă a limpidității antice, unită cu neliniștita privire a omului contemporan. Nici o emfază, nici o grandilocvență în textele sale confesive, discrete și sobre precum era omul, precum i-a fost și existența.

MIRCEA ZACIU

SCRIERI: *Norii*, București, 1979; ed. București, 1996; *Epos și logos. 25 de studii și interpretări*, București, 1981; *Poezia*, București, 1983; *Pasărea Phoenix*, București, 1986; *Oglinzile*, București, 1993; *Luminile și umbrele sufletului*, București, 1995; ed. București, 2010; *Catedrala de lumini. Homer, Dante, Shakespeare*, București, 1997; *În adâncile fântâni ale mării*, București, 1997; *Testamentul unui eminescolog*, București, 1998; *Eseuri morale*, București, 2000; *Înfernul terestru. Despre Edgar Allan Poe*, București, 2003; *Studii filosofice*, pref. Petru Vaida, București, 2004. **Ediții, antologii:** Platon, *Opere*, vol. I, ed. 2, introd. Ion Banu, București, 1975, vol. II–IV, VII, București, 1976–1983, 1993, vol. V–VI, București, 1986–1989 (în colaborare cu Constantin Noica); Mihai Eminescu, *Opere*, vol. VII–VIII, București, 1977–1988 (în

colaborare), vol. XIV–XV, București, 1983–1993 (în colaborare), *Teatru*, pref. edit., București, 1990, *Poezii inedite*, București, 1991, *Constelația Luceafărului. Sonetele. Scrisorile*, București, 1994, *Poeme necunoscute*, București, 2003 (în colaborare cu Mircea Cărtărescu și Adrian Pinte). **Traduceri:** Ovidiu, *Metamorfoze*, București, 1959 (în colaborare cu Ion Florescu); Longos, *Dafnis și Chloe*, București, 1964; reed. în *Romanul grec*, pref. Eugen Cisek, I, București, 1980; Massimo Bontempelli, *Oameni în timp*, pref. Șerban Stati, București, 1968; Virginia Woolf, *Doamna Dalloway*, pref. trad. București, 1968, *Eseuri*, pref. Mihai Miroiu, București, 1972, *Valurile*, pref. trad., București, 1973; John Wain, *Nuvela, povestiri*, București, 1970; Dante, *Opere minore*, îngr. și introd. Virgil Cândea, București, 1971 (în colaborare); Emilio Cecchi, *Peștii roșii*, București, 1973; T.S. Eliot, *Eseuri*, pref. Ștefan Stoescu, București, 1974; Platon, *Opere*, II, București, 1976 (în colaborare), *Phaidon*, în Platon, *Opere*, IV, București, 1983, *Banchetul*, introd. trad., București, 1995; Marguerite Yourcenar, *Povestiri orientale*, București, 1993, *Alexis sau Tratat despre lupta zadarnică*, București, 1994, *Creierul negru al lui Piranesi și alte eseuri*, introd. trad., București, 1996; Plutarh, *Vieți paralele. Demetrii și Antoniu*, pref. trad., București, 1994; *Cartea lui Iov. Ecclesiastul. Cartea lui Iona. Cartea lui Ruth. Cântarea Cântărilor*, București, 1995; Adriano Tilgher, *Viața și nemurirea în viziunea greacă*, București, 1995; Emil Cioran, *Antologia portretului. De la Saint-Simon la Tocqueville*, îngr. trad., București, 1997; Georges Dumézil, *Zei suverani ai indo-europenilor*, București, 1997; *Apocalipsa lui Ioan în tradiția iudeo-creștină*, introd. Cristian Bădiliță, București, 1998 (în colaborare cu Cristian Bădiliță); Nina Berberova, *Cartea fericirii*, București, 1998; Graham Swift, *Ultima comandă*, postfață Maria-Sabina Draga, București, 1999 (în colaborare cu Cristina Poenaru).

Repere bibliografice: Ștefan Aug. Doinaș, *Om care trădează norii*, VR, 1980, 2; Gheorghe Grigurcu, [*Petru Creția*], ST, 1980, 9, RL, 1996, 32; Al. Piru, *Marginalia*, București, 1980, 85–90; Nicolae Manolescu, *Studii clasice*, RL, 1981, 47; Mircea Ivănescu, „*Epos și logos*”, T, 1981, 12; Zamfir, *Poemul*, 433–434; Mihai Zamfir, *Apolinic și dionisiac în exegeza clasică*, RL, 1982, 2; Gheorghiu, *Reflexe*, 15–18; Grigurcu, *Existența*, 158–162; Cristian Bădiliță, *Logos și contemplație*, RL, 1991, 26; Octavian Soviany, *Muzeul oglinzilor*, CNT, 1993, 48; Cornea, *Semnele*, 117–144; Zăciu, *Departa*, 154–155; Z. Ornea, *Legatul învățatului*, RL, 1999, 16; Grigurcu, *Peisaj*, III, 184–189; Dicț. esențial, 223–226; Grigurcu, *În pădurea*, 453–461; Ion Pop, *O carte de recitit*, CLT, 2004, 11; Ion Simuț, *Nebuloasa manuscriselor eminesciene*, RL, 2004, 26; Ștefănescu, *Istoria*, 1029–1034; Manolescu, *Istoria*, 1301–1302; Gabriel Liiceanu, *Nu vreau să-l uit*, RL, 2009, 9; Popa, *Ist. lit.*, II, 535–536; Sorin Lavric, *Un stoic elegant*, RL, 2011, 21.

R. S.

CREȚU, Bogdan (21.I.1978, Medgidia), critic și istoric literar. Este fiul Elisabetei Crețu (n. Crețu), secretară, și al lui Ion Crețu, inginer agronom. Urmează la Constanța Școala generală nr. 24 și Liceul „G. Călinescu” (1992–1996), după care frecventează Facultatea de Litere, secția română–engleză, la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, absolvind în 2000; în 2002 finalizează masterul de literatură română și hermeneutică literară în cadrul aceleiași facultăți. Este pentru scurtă vreme profesor suplinitor la Liceul „G. Ibrăileanu” din Iași, iar în 2002 devine preparator la Catedra de literatură română „G. Ibrăileanu” a Universității „Al.I. Cuza”, apoi asistent (2005) și lector (2007). Devine doctor în filologie în 2006 cu teza *Utopia negativă în literatura română*, publicată în 2008. Debutează în 1997 în „Convorbiri literare”. Mai colaborează la „Adevărul literar și artistic”, „Observator cultural”, „Dacia literară”, „Tribuna”, „Vatra”, „Cultura”, „Viața românească”, „România literară”, „Ziarul de duminică”, „Steaua”, „Contrafort”, „Contemporanul–Ideea europeană”, „Pana mea”, „Caiete critice”, „Bucureștiul cultural”, „Transilvania” ș.a. Este redactor la „Însemnări ieșene” (2004–2005), „Dialog” (2005–2006) și „Paradigma” (din 2006). I s-au acordat mai multe distincții, printre care Premiul Uniunii Scriitorilor (2005).

În culegerea de cronici cu care debutează **C.**, *Arpegii critice. Explorări în critica și eseistica actuale* (2005), foiletoanele oferă lejer, dar bine conturate considerații despre natura și statutul genurilor criticii literare. Scrisul lui nu este străin de o anumită anecdotică, deloc inoportună sau inflaționistă, ce captează atenția cititorului și-l face părtașul unor raționamente flexibile și agreabile. Eseul *Matei Vișniec – un optzecist atipic* (2005) e o încercare de sistematizare și de argumentare a elementelor prin care autorul vizat se detașează, încă de la debut, de tendințele majore ale optzecismului. Ca atare, **C.** schițează un portret al generației '80 din secolul trecut, discută ideologia postmodernismului și supune analizei toate segmentele operei lui Vișniec, a cărui atipicitate ar decurge din unele implicații de ordin existențial, din „natura însăși a zămisirii unei atmosfere complexe, situată la granița dintre burlesc, comic, grotesc, ridicol, pe de o parte, și tragic, grav, diafan, pe de altă parte”. *Lecturi actuale. Pagini despre literatura*

română contemporană (2006) este o nouă culegere de articole, cronici și recenzii despre scriitori precum Mircea Popovici, Ana Blandiana, Mihai Ursachi, Emil Brumaru, Octavian Soviany, Vasile Gogea, Cristian Popescu, Ioan Es. Pop, Dan Coman, Radu Vancu, Claudiu Komartin, Dan Sociu, Elena Vlădăreanu, Octavian Paler, Marin Mincu, Nichita Danilov, Mariana Codruț, Florina Ilis, Lucian Dan Teodorovici, Florin Lăzărescu, Aurel Dumitrașcu ș.a. În *Utopia negativă în literatura română* **C.** își propune nu atât o abordare teoretică a distopiei, cât o analiză critică, minuțioasă și aplicată a operelor ilustrative pentru gen. Cercetătorul nu pierde din vedere primii germeni ai utopiei negative, pe care îi află în secolul al XVIII-lea, la Dimitrie Cantemir, apoi la Ion Budai-Deleanu, și observă că „în plină epocă de aur a utopiei, în iluminism, la noi se dezvoltă parodiarea sau măcar discreditarea acesteia”. O miză a studiului constă în identificarea cauzelor ce au condus la situația ca literatura română să conțină antiutopii în condițiile absenței unui model-sursă discreditabil. După câteva încercări de a defini utopia „ca universală a gândirii” și în raport cu realitatea și istoria, **C.** discută despre „poncifele utopiei negative”, pe care le consideră foarte asemănătoare cu cele ale antiutopiei. După ce explorează „preistoria genului”, cercetătorul se oprește asupra unor scrieri ce se revendică de la diferitele moduri de a fi ale distopiei. Printre acestea, în epoca modernă, se numără *Din țara măgarilor* de Ștefan Zeletin și *Tablete din Țara de Kuty* ori *Cimitirul Buna-Vestire* de Tudor Arghezi.

SCRIERI: *Arpegii critice. Explorări în critica și eseistica actuale*, Iași, 2005; *Matei Vișniec – un optzecist atipic*, Iași, 2005; *Lecturi actuale. Pagini despre literatura română contemporană*, Iași, 2006; *Utopia negativă în literatura română*, București, 2008. **Antologii:** Marin Mincu, *Polemos. Duelul cu/în idei*, București, 2011; Dimitrie Cantemir, *Perspective interdisciplinare*, Iași, 2012 (în colaborare).

Repere bibliografice: Daniel Cristea-Enache, *Forța bunului simț*, RL, 2006, 33; Dan Mănuță, *Probleme de titrologie*, CL, 2006, 2; Paul Cernat, *Cronici de peste an*, OC, 2007, 371; Tania Radu, *Noua critică privește înapoi*, „22”, 2008, 938; Petru Poantă, *Jurnal de primăvară*, TR, 2008, 134; Al. Cistelean, *Stahanovism cu precocitate*, E, 2008, 1–2; Cornel Ungureanu, *Un fel de a fi în literatură*, LCE, 2011, 26–27. **Ș.A.**

CREȚU, Grigore (25.I.1848, Târgu Neamț – 30.XI.1919, București), filolog, folclorist. După absolvirea liceului, în 1868, la Iași, urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie din București. Funcționează mai întâi ca profesor de limba română și latină la seminariile teologice din Roman și Huși, iar din 1885 se mută la Liceul „Matei Basarab” din București. Bibliofil împătimit, s-a aplecat cu multă pasiune asupra manuscriselor și cărților vechi românești, fiind un explorator asiduu al bibliotecilor și colecțiilor mai puțin cunoscute. În același timp, a inițiat importante culegeri de folclor, care au început să fie valorificate postum, abia în ultimele decenii. De numele său se leagă, în primul rând, descoperirea unuia dintre cele mai importante monumente literare din a doua jumătate a secolului al XVI-lea: *Codicele Voronețean*. În vara anului 1871 C., profesor la Huși, venit la sărbătorirea a patru sute de ani de la întemeierea mănăstirii Putna, găsește în podul mănăstirii Voroneț un manuscris prețios, cuprinzând un fragment de *Apostol*, scris în grai rotacizant. El scosese la lumină, cu câteva luni înainte, și așa-zisul *Evangheliar de la Războieni*, iar descoperirile sale nu se opresc aici. În 1875 găsește la mănăstirea Sucevița cea mai veche versiune a cronicii lui Grigore Ureche (c. 1660–1670), cu însemnările autografe ale lui Miron Costin. Tot în acest așezământ monastic va descoperi și alt manuscris valoros, *Codicele Bratul*, datând din 1559–1560. Din păcate, editarea acestui text bilingv slavo-român, pe care o pregătea încă din 1892, ca și publicarea operei lui Grigore Ureche (din care mai descoperise încă o copie manuscrisă executată în Moldova la sfârșitul secolului al XVIII-lea), la care se angajase de mai mulți ani, nu au mai fost duse la bun sfârșit. Va mai semna, în 1905, primul dicționar explicativ propriu-zis alcătuit la noi, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione* al lui Teodor Corbea, existent la Blaj, pentru a cărui restituire integrală obținuse sprijinul lui Ioan Micu Moldovan.

Activitatea publicistică a lui C. nu este foarte amplă, dar cuprinde contribuții filologice și lingvistice notabile. E prezent mai întâi în „Convorbiri literare” din 1875, unde va publica sub titlul *Două stihuri din secolul trecut*, pe baza unor versiuni manuscrise inedite, cronicile rimate *Istorie de patima Galaților*, scrisă în 1769, precum și *Istoria*

Măriei Sale lui Constantin Vodă Brâncoveanu, Domnul din București, care s-au scris la 1730, o copie din 1797. Va participa, peste câțiva ani, la conferințele de filologie comparată pe care B.P. Hasdeu, „magistrul nostru”, cum îl va numi undeva, le organiza la Universitatea din București. O comunicare intitulată *Câteva specimene de etimologie poporană română* va fi publicată în „Columna lui Traian” din 1883, secondându-l în același număr pe Lazăr Șăineanu într-un demers lingvistic asemănător. Mai e prezent cu articole și note în „Revista de istorie, arheologie și filologie”, în „Junimea literară” și în „Buletinul Societății Filologice”, în asociația înființată de Ovid Densusianu în 1905 devenind membru activ încă de la început. Studiarea textelor vechi românești rămâne preocuparea sa de căpetenie. Supunând ediția lui I.G. Sbiera din 1885 la *Codicele Voronețean* unei critici severe, dar pe care o dorea detașată de un conflict iscat între ei, C. îi reproșează necompararea cu originalul, mai mult, faptul că se referă tangențial la un model grecesc. El este primul care lansează ideea, unanim acceptată apoi, a traducerii textului din slavonă, pe care o susține pe baza unor construcții sintactice și a lexicului. De asemenea, respinge plasarea originalului în sudul Dunării și afirmă că „patria traducătorului n-a fost Macedonia, ci Ardealul”, drept dovadă a acestei proveniențe fiind „rotacismul foarte pronunțat, o mulțime de ardelenisme și vorbe împrumutate din ungurește”. C. greșește însă atunci când afirmă că manuscrisul nu este o copie, ci autograful traducătorului. O cercetare filologică densă, minuțioasă îi dedică, în 1885, *Apostolului* coresian, pe care intenționa să-l editeze, împreună cu un studiu lingvistic mai larg, proiect nefinalizat integral, la fel ca și preconizata ediție a *Apostolului Bratul*. Autorul confirmă ipoteza lui Timotei Cipariu privind localizarea tipăriturii la Brașov, pe baza tipurilor de litere folosite, dar este în dezacord cu opinia cărturarului blăjean în legătură cu atribuirea traducerii diaconului Coresi. Tipăritura este datată, însă, în intervalul 1569–1576 sau, mai restrâns, pe la 1570, iar traducătorul ar fi originar de la Brașov sau din jur. Ceea ce l-a consacrat pe descoperitorul mai multor valori bibliofile, pe cercetătorul neobosit, dar lipsit de șansă uneori, a fost editarea unor scrieri lexicografice de referință. După ce B.P. Hasdeu va deschide seria investigațiilor asupra primului dicționar având ca bază de pornire limba română, *Dictionarium valachico-latinum*, aflat în biblioteca

Universității din Pesta, C. îl va edita integral în 1898, în „Tinerimea română”, în ortografia originală de configurație maghiară, însoțit de un succint studiu introductiv. În primul rând, el va impune, în locul denumirii de *Anonymus Lugoshiensis*, dată de Hasdeu, care atribuia textul unui bănățean din zona Lugojului, titulatura *Anonymus Caransebesiensis*, punând alcătuirea lucrării pe seama unui bănățean anonim din Caransebeș, în funcție de înregistrarea a două toponime românești atestate aici: Strem, numele unei străzi din această așezare, și Teiuș, un deal definit drept „promontorium Caransebesiensis”. Față de încercările anterioare de datare a textului (B.P. Hasdeu, N. Densușianu), C. avansează un interval de timp mai rezonabil, în jur de 1670, în funcție de mărcile hârtiei, concluzie confirmată în parte de rezultatele actuale ale analizei filigranologice, care îl plasează în jurul anului 1650. O ediție solidă a *Lexiconului slavo-românesc* din 1649, scris de călugărul Mardarie Cozianul, va fi publicată de C. în 1900, sub auspiciile Academiei Române. Studiul filologic și lingvistic extins cu care însoțește ediția este structurat metodic pe secțiuni ce au în vedere analiza codicelui, modelul urmat, un istoric al lexicografiei slavo-române, studiul elementelor slavone și românești. Partea a doua cuprinde lexiconul propriu-zis, cu textul slavon și traducerea în română, reprodușă cu litere chirilice, iar partea a treia conține un indice exhaustiv de cuvinte românești, cu mai multe etimologii, în final fiind redată câteva facsimile și filigranele hârtiei. Izvorul lexicoanelor de acest gen, precum și raporturile dintre ele sunt urmărite cu probitate de către filolog, el întocmind „prima schiță sintetică asupra lexicografiei slavo-române” (G. Mihăilă). Referindu-se comparativ la modelul pisarului de la Cozia, *Lexiconul slavo-rusesc și tâlcuirea numelor* al lui Pamvo Berînda, publicat la Kiev în 1627, C. subliniază faptul că cele două texte nu se suprapun, întrucât, deși lucrarea lui Mardarie este mai redusă, el a adăugat articole, a completat sau a corectat unele lexeme. Contribuțiile lui C. în studierea literaturii române vechi nu pot fi ignorate, el depășindu-și în multe privințe statutul de „modest învățat” (N. Iorga) prin evitarea compilațiilor și raportarea continuă la surse, la realitatea textelor. Ca folclorist, C. a reușit să alcătuiască o colecție impresionantă (o bogată arhivă se află la Biblioteca Națională), care cuprinde piese valoroase culese sub îndrumarea sa, la început de elevii de la seminarele din Roman și

Huși, apoi de cei de la Liceul „Matei Basarab” din București. Culegerile, care depășesc ariile anchetate de G. Dem. Teodorescu și Gr. G. Tocilescu, rămân un document prețios pentru fizionomia poeziei și prozei noastre populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor.

SCRIERI: „*Codicele Voronețean*”, cu un vocabulariu și studii asupra lui de I. al lui G. Sbiera, București, 1886; *Cel mai vechi dicționar latino-românesc de Todor Corbea* (Manuscript de pe la 1700), București, 1905; *Tipografiile, xilografiile, librăriile și legătoriile de cărți din Bârlad. Cu o privire asupra tipografiilor din România, de la 1801 până astăzi* (în colaborare cu I. Antonovici), București, 1910. **Ediții:** Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*, București, 1900; *Folclor din Oltenia și Muntenia. Texte alese din colecții inedite*, V, îngr. A. Millea și Ion Stănculescu, pref. Ovidiu Papadima, București, 1970; *Basme populare românești*, I-II, îngr. Iordan Datcu și Ion Stănculescu, pref. Iordan Datcu, București, 2010.

Repere bibliografice: Ilie Bărbulescu, „*Cel mai vechi dicționar latino-românesc de Todor Corbea* (Manuscript de pe la 1700)”, „Arhiva”, 1906, 3; N. Iorga, *Oameni*, II, 462–464; Ovidiu Papadima, *Colecția Gr. Crețu și poezia noastră populară de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în *Folclor din Oltenia și Muntenia. Texte alese din colecții inedite*, V, București, 1970, 10–26; Mirela Teodorescu, *Elemente regionale în „Lexiconul” lui Mardarie Cozianul*, SLE, II, 77–78; Mihăilă, *Contribuții*, 309–310; Onu, *Critica*, 87–90; Balaciu-Chiriacescu, *Dicționar*, 104–105; Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, 195–202; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 281; I. Oprișan, *La hotarul dintre lumi*, București, 2006, 272–275; Nicolae Constantinescu, *Din nou despre basme: colecții și enigme*, CLT, 2011, 317; Datcu, *Pagini*, 35–38; Pavel, *Arheologia*, 124–129. **E.P.**

CREȚU, Igor (21.III.1922, Vladimirovka–Cahul), traducător. Este fiul Verei (n. Birincov) și al lui Constantin Crețu, învățător, deputat și senator de Cahul. A făcut Liceul „B.P. Hasdeu” din Chișinău, absolvit în 1942, apoi Școala Militară de Ofițeri în Rezervă la Bacău. Sublocotenent, în august 1944 e trimis pe front, luând parte la lupte în România, Ungaria și Cehoslovacia. După război se întoarce la Chișinău și urmează Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat (1945–1951), precum și Institutul de Literatură „Maxim Gorki” din Moscova (1957–1958). A fost redactor la Editura de Stat, consultant la Uniunea Scriitorilor, redactor, secretar de redacție la revista „Nistru” (1956–1964). I s-au acordat mai multe distincții, printre care Premiul de Stat (1972), Ordinul Republicii (1996) și titlul Scriitor al Poporului (1992).

După ce, încă elev de liceu, debutează cu poezii, **C.** se dedică în exclusivitate traducerilor, în domeniul cărora s-a remarcat printr-o capacitate deosebită de transpunere în limba română a unor opere fundamentale ale literaturii universale. A tradus, uneori în colaborare, din scrierile lui Shakespeare, Byron, Șota Rustaveli, A.S. Pușkin, Robert Burns, Petőfi Sándor, N.V. Gogol, L.N. Tolstoi, N.A. Nekrasov, A.P. Cehov, Maxim Gorki, Mihail Șolohov, Serghei Esenin, Andrei Tvardovski, Nazim Hikmet ș.a. În antologia *Din poezii lumii* (1969) sunt incluse și câteva poeme proprii din anii 1940–1948. **C.** transpune, de asemenea, câteva scrieri în ediții pentru copii, oprindu-se la Antoine de Saint-Exupéry, N. Nosov ș.a. Călător prin atâtea texte și epoci, el are credința că arta traducerii, ca și arta în genere, trebuie să se bazeze pe inspirație, pe temeinicia construcției și pe frumusețe. Ca o confirmare a vocației lui **C.**, versiunile lui din literatura lumii s-au bucurat de numeroase ediții.

Traduceri: Maxim Gorki, *Copilăria*, Chișinău, 1950, *Universitățile mele*, Chișinău, 1951; N.V. Gogol, *Suflete moarte*, Chișinău, 1954, *Opere*, I, îngr. Emil Iordache, Iași, 1999 (în colaborare cu Aureliu Busuioc și Alexandru Cosmescu); A.S. Pușkin, *Poezii*, Chișinău, 1955; Mihail Șolohov, *Donul liniștit*, Chișinău, 1955, *Pământ desțelenit*, Chișinău, 1962; Șota Rustaveli, *Voinicul în piele de tigr*, Chișinău, 1957; Aleksandr Blok, *Opere alese*, Chișinău, 1958 (în colaborare cu Aureliu Busuioc); N.A. Nekrasov, *Cine trăiește bine în Rusia*, Chișinău, 1960 (în colaborare cu Andrei Lupan); Fiodor Tiutcev, *Versuri alese*, Chișinău, 1963 (în colaborare cu Aureliu Busuioc); Antoine de Saint-Exupéry, *Micul prinț*, Chișinău, 1965, *Pământ al oamenilor*, Chișinău, 1989; Serghei Esenin, *Poezii*, Chișinău, 1967; *Din poezii lumii*, pref. Mihai Cimpoi, Chișinău, 1969; ed. (*Cântecele altora înflorite pe inima mea*), îngr. Titus Popescu, București, 1996; Robert Burns, *Versuri*, Chișinău, 1976; *Să vă spună moșul*, Chișinău, 1981; A.P. Cehov, *Cameleonul*, Chișinău, 1982; *Un nebun pe acoperiș. Proză umoristică universală*, postfața trad., Chișinău, 1997; *Peron teatral. Din creația dramatică universală*, Chișinău, 1999; *Cântecul soarelui de după nori*, București, 2003.

Repere bibliografice: Cimpoi, *Alte disocieri*, 118–124; Mihai Cimpoi, *Igor Crețu*, în *Profiluri*, 309–312; Al. Cosmescu, *Maieștri și învățăcei*, Chișinău, 1979, 39–48; Ion Ciocanu, *Ieșirea din anonim*, LA, 1982, 18 martie; Alexandru Cosmescu, *Universul fără margini*, LA, 1982, 18 martie; Mihai Cimpoi, *Oglinda credibilă*, CNT, 2001, 48–50; *Mică encicl.*, 233–242; Ion Ciocanu, *Igor Crețu*, VBA, 2006, 1–2; Apetri, *Atitudini*, 192–193; *Dicț. Chișinău*, 182–183.

M. C.

CREȚU, Ion (20.X.1893, Bălțați, j. Iași – 18.I.1970, București), istoric literar, editor. Este fiul Petrei și al lui Gheorghe Crețu, țărani; la naștere avea numele Ion Gheorghe Oancea Crețu. După ce a urmat la București, între 1907 și 1915, cursurile Seminarului „Nifon Mitropolitul”, în 1918 a absolvit Facultatea de Litere a Universității din Iași. Lucrează, până în 1921, în redacția ziarului „Patria” din Cluj, devenind apoi profesor la Tecuci, Râmnicu Sărat, iar din 1931 la Liceul „Gheorghe Lazăr” din București, aici fiind, între 1938 și 1940, și director. Predă și la alte școli din București până în 1954, când se pensionează. Între 1934 și 1946 editează, împreună cu Al. Graur, J. Byck, Gh. Șerban, Scarlat Struțeanu și N.I. Rusu, colecția „Biblioteca școlară”. Colaborează la „Limba română”, „Luceafărul”, „Viața românească”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Biserica Ortodoxă Română”, „Gazeta literară” ș.a.

Cele două monografii pe care le-a publicat **C.**, *Viața lui Eliade* (1939) și *Mihail Eminescu* (1968), au un pronunțat caracter de popularizare. Cea de-a doua, subintitulată „biografie documentară”, nu pune în pagină descoperiri noi, ci reia date cunoscute. Avându-l profesor, la Iași, pe G. Ibrăileanu, **C.** manifestă o statornică pasiune pentru cercetarea și editarea operei eminesciene și pentru aceea a criticului de la „Viața românească”. Ca editor, și-a îndreptat atenția asupra atribuirii unui mare număr de articole lui Eminescu, *Opera politică* (I–II, 1941) incluzând 163 de articole nesemnate de poet, pentru că acesta – crede **C.** – ar fi voit să se „deghizeze”, să se „camufleze”. Ca și Ibrăileanu, a negat valoarea postumelor eminesciene. Aceeași pasiune a atribuirilor se regăsește și în *G. Ibrăileanu. Restituiri literare* (I–II, 1968), unde sunt reconsiderate numeroase articole nesemnate apărute în „Viața românească”, opinia lui **C.** fiind că mai tot ceea ce a apărut la rubrica „Miscellanea” i-ar aparține criticului, care n-ar fi semnat doar cu pseudonimele cunoscute (Cezar Vraja, P. Nicanor et Co., T.P.), ci și cu multe altele. Criteriile de atribuire s-au dovedit însă inoperante pentru numeroase articole, fiind propuse și demonstrate, de Perpessicius și de Al. Piru, alte paternități. În pornirea sa de a-l restitui integral pe criticul ieșean, **C.** a luat – cum observa Perpessicius – prezumțiile drept certitudini.

SCRIERI: *Viața lui Eliade*, București, 1939; *G. Ibrăileanu. Restituiri literare*, I–II, București, 1968; *Mihail Eminescu. Biografie documentară*, București, 1968. **Ediții:** M. Eminescu, *Opere*, I–IV, București, 1938–1939, *Opera politică*, I–II, București, 1941; Ion Creangă, *Povești, amintiri. Anecdote și istorioare*, București, 1939; G. Ibrăileanu, *Scritori români și străini*, pref. Al. Piru, București, 1968.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Eminesciana*, îngr. și pref. Dumitru D. Panaitescu, București, 1971, 302–310; Piru, *Varia*, II, 134–135, 265–270; [Ion Crețu], DCL, II, 371–373; Bucur, *Istoriografia*, 391; *Dicț. scriit. rom.*, I, 716–717.

I. D.

CREȚU, Nicolae (20.IV.1941, Bârlad), critic și istoric literar. Este fiul Eufrosinei (n. Gociu) și al lui Neculai Crețu, subofițer. În orașul natal urmează cursurile școlii generale (1948–1955) și ale liceului (1955–1959). În 1964, la încheierea studiilor la Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, este numit aici asistent la Catedra de literatură română. Specializat în literatura română a secolului al XX-lea și în teoria literaturii, a cultivat, didactic și publicistic, abordarea interdisciplinară și fundamentarea teoretică a discursului critic. A ținut cursuri de limbă, literatură și civilizație română la Universitatea „Paul Valéry” din Montpellier, Franța (1976–1979), unde a inițiat editarea revistei de studii românești „Dialogue”, și la University of Washington din Seattle, SUA, în cadrul Programului Fulbright de schimburi academice internaționale (1983–1985). Și-a susținut doctoratul în 1978 cu teza *Construcție și semnificație în romanul românesc*. În „Iașul literar”, unde debutează în 1966, în „Cronica”, „România literară”, „Luceafărul”, „Convorbiri literare”, „Arlechin”, „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași”, „Dialogue” (Montpellier), „Dacia literară”, „Anuar de lingvistică și istorie literară” (Iași), „Timpul” ș.a. a publicat numeroase eseuri, articole, cronici și studii, multe neadunate în volum. Ca director al Editurii Junimea (1990–1994), a sprijinit debutul unor autori tineri. A conceput și realizat, la Universitatea ieșeană, cicluri de dezbateri pe teme teoretice și interdisciplinare și, sub egida Centrului Cultural Francez din Iași, alte manifestări, consacrate unor personalități românești din exil, a participat, de asemenea, cu numeroase contribuții la realizarea unor volume colective. Este căsătorit cu Stănuța Crețu, istoric literar.

Propunându-și, în *Constructori ai romanului* (1982), să studieze manifestările și importanța „rolului construcției în existența estetică a operei”, C. analizează resorturile tensiunilor dramatice și tragice (*Ion, Răscoala*), implicațiile interogației interioare (*Pădurea spânzuraților, Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*), „anatomia caracterelor” și „sintaxa imaginarului” (ciclul Hallipilor), poetica „dosarului de existențe” (*Patul lui Procust*). „Construcția”, concept central, e văzută ca un câmp al solicitărilor (și tensiunilor) estetice. Figurile de construcție („amânarea” și circularitatea la Liviu Rebreanu, capcanele „analizei” ironice la Hortensia Papadat-Bengescu, discontinuu și montajul de joc al perspectivelor la Camil Petrescu) deschid căi de acces spre spiritul operelor: arta rebreniană a denușării esențelor de sub crusta cenușului, „poetica suspiciunii” și a grotescului ori cea a analizei (și autoanalizei) intelectualizate și ardente, la ceilalți doi autori. Mobilitatea interpretativă, argumentația strânsă și reflecția teoretică se stimulează și se aprofundează reciproc în *Constructori ai romanului*. Studii substanțiale mai publică C. cu privire la opera de comediograf a lui I.L. Caragiale, insistând pe dimensiunea de ordin psihologic și social a comicului: personaje de prim-plan și „conflict”. Altcândva discută ceea ce se înțelege prin „cutezanța radicală” a unor autori ca Eugen Ionescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, Tristan Tzara, dar și a altora, care ilustrează arii de dincolo de literatură, Constantin Brâncuși, de pildă, toți situându-se în opoziție cu tendințele și curente dominante, exemplari sub raportul unei „deprovincializări” și prin spiritul antimimetic, detectabil în miezul unor reușite eliberate de modele sau mode. Alte câteva eseuri sunt consacrate artei romanului, într-o delimitare argumentată analitic în raport cu arta povestirii, cât și față de romanul istoric, aici abordarea ținând specificitatea poeticii sadoveniene, astfel încât autorul este scos din tiparele inerțiale ale etichetării ca „tradiționalist” în favoarea unui demers apt să-l recepteze ca pe un „modern stilizant” pe teme ale tradiției.

SCRIERI: *Constructori ai romanului*, București, 1982.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Din nou despre roman*, RL, 1982, 48; Andrei Corbea, *Reconstrucție și lectură*, CRC, 1982, 51; V. Fanache, *Sinteze*, ST, 1982, 12; Leon Volovici, *Clasici în noi interpretări*, CRC, 1983, 3; Dumitru Micu, „*Constructori ai romanului*”, LL, 1983; Busuioc, *Scritori ieșeni*, 136–137.

R. Z.

CREȚU, Stănuța (21.X.1943, Brăila), istoric literar. Este fiica Anastasiei (n. Dumbravă) și a lui Gheorghe Tudor, muncitor. A urmat școala elementară și Liceul Teoretic nr. 1 la Brăila și a absolvit Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași în 1966, an în care a fost încadrată la Centrul de Lingvistică, Istorie literară și Folclor (azi Institutul de Filologie Română „A. Philippide”) din același oraș, devenind în 1991 cercetător științific principal. În 1989 obține titlul de doctor în filologie cu o teză despre proza fantastică românească. În publicistică nu e decât arareori prezentă. A colaborat totuși cu studii, cronici și recenzii la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, iar texte critice i-au mai apărut în „Iașul literar”, „Cronica”, „Dialogue” (Montpellier), „Revista noastră”, „Echidistance”, „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”. Este căsătorită cu Nicolae Crețu, critic și istoric literar.

C. a fost angrenată încă de la începutul activității sale în redactarea unui lexicon ce se va bucura de prelungi ecouri – *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (1979), pentru care, împreună cu coechipierii, primește Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei RSR. Autori de toate calibrele au prins contur sub condeiful ei în cele aproape 150 de articole monografice. A continuat cu numeroase alte articole pentru cele șapte volume ale *Dicționarului general al literaturii române* (2004–2009; Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei Române). Sensibilitatea și rafinamentul dau personalitate medalioanelor pe care le-a lucrat: Grigore Alexandrescu, Tudor Arghezi, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Cârlova, George Coșbuc, Mircea C. Demetriade, Alexandru Depărașeanu, Artur Enășescu, Alexandru Hrisoverghi, Al. Husar, D. Iacobescu, Alexandru Macedonski, Victor Valeriu Martinescu, Barbu Paris Mumuleanu, Ștefan Petică, Mircea Popovici, Daniil Scavinschi, Alexandru Sihleanu, Theodor M. Stoenescu, Dimitrie Țichindeal, Iancu Văcărescu, Duiliu Zamfirescu ș.a. Preferința i se îndreaptă vădit către poezie, în spațiul liric exegeta găsindu-se în elementul ei. Are gust, suplețe în asocierile pe care le propune și o fluentă a discursului cristalizând, în formulări cu o cizelură expresivă, substanța care dă pondere frazării. Detectând însemnele individualității unui poet printr-un sondaj al peisajului interior, C. surprinde tema dominantă, motivele și acele atitudini lirice ce se

întreșes într-o rețea în care scriitorul își conturează personalitatea, iar epoca își află spațiul de rezonanță. Nu e o perspectivă încremenită, fenomenul literar fiind privit în evoluția lui, pornind de la virtualitățile în care se prefigurează constituirea unei opere. Câteva culegeri de istorie literară, în veșmânt eseistic, s-ar fi putut alcătui din această suită de medalioane. O altă constantă a preocupărilor și contribuțiilor pe care le are C. este fantasticul în literatura română. Cu bune lecturi și cu o fină intuiție, autoarea pătrunde în spațiile de dincolo de real, în căutarea acelor semne ce mărturisesc o experiență inițiatică, în zona greu accesibilă a „tainei”. De la M. Eminescu, proiectându-și eul dedublat sub zările visului, până la Cezar Petrescu, captivat de fenomenul invaziei straniului în real, sau la Mircea Eliade, cu viziunea obsesivă a sacrului camuflat în profan, trecând prin „parabola creștină” a lui Gala Galaction sau prin „fantasticul ontologic sadovenian”, interpretările urmăresc să surprindă acea poetică a sugestiei ce acompaniază orice glissando dintr-un tărâm într-altul. Sursa folclorică e întrucâtva privilegiată față de aceea livrescă, valorile ce țin de mitic și de fabulos fiind miza paginilor care își propun să releve trăsăturile de originalitate ale fantasticului autohton. De căutările în această sferă se leagă și șansa de a fi descoperit că *Fragment*, o proză de tinerețe a lui M. Eminescu, rămasă în manuscris, este o traducere fidelă din Miss Aikin (Anna Leatitia Barbould), scriitoare a goticului arhetipal. Sub orizonturile unui estetism răsfrânt într-un halou de nuanțe, C. se consacră, prea rar, din păcate, câte unui ceremonial analitic. Explorările critice pe care le săvârșește, deloc la voia întâmplării, poartă aceeași marcă de distincție și rafinament. Cu o reflexivitate cultivată într-un prelung exercițiu al interiorizării, are antene pentru a desluși în filigran, detectează murmurul unor sensuri, iscodește esențele. O atrag „semnele misterului”, „scenariile mitico-ritualice”, fiorul aceluia lirism ce irigă rețeaua de simboluri. Astfel, într-o serie de studii asupra hermetismului lui Ion Barbu, preocuparea merge către detectarea unor ritualuri și formule ce ținesc regăsirea universalilor, a tiparelor sacre.

SCRIERI: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (în colaborare), București, 1979.

Repere bibliografice: Al. Duțu, „Dicționarul literaturii române”, RL, 1979, 49; Alex. Ștefănescu, *O mare sinteză*, CNT, 1979, 51; *Dicționarele literare și locul lor în cadrul culturii românești contemporane*, ALIL, t. XXVII, 1979–1980; George Pruteanu, *Dicționarul de la Iași*, CL, 1985, 7; Cornea, *Semnele*, 23–28, 267, 310–311; Florin Faifer, *O fină Balanță*, CRC, 2004, 1; Alex. Ștefănescu, „Dicționarul general al literaturii române”, RL, 2005, 2; Ion Simuț, *Dicționarul esențial Simion 2012*, CLT, 2012, 43. **F.F.**

CREȚU, Vasile Tudor (16.III.1938, Macoviște, j. Caraș-Severin – 5.II.1989, Timișoara), etnolog. Este fiul Anei (n. Grebenceanu) și al lui Arsenie Crețu, țaran. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara (1967). Lucrează ca reporter la Studioul de Radio Timișoara, ca asistent și apoi ca lector la Catedra de folclor a Universității timișorene. Obține titlul de doctor în filologie cu lucrarea *Condiția fantasticului în cultura populară* (1978). A condus cercul și arhiva de folclor a Universității din Timișoara, a îndrumat ansamblurile folclorice Timișul, Doina Timișului, Datina și a realizat numeroase filme etnologice.

C. debutează cu volumul *Ethosul folcloric, sistem deschis* (1980; Premiul Uniunii Scriitorilor). Ca și în cursul universitar *Folclor și etnologie. Conexiuni* (1987) sau în volumul *Existența ca întemeiere* (1989), autorul dovedește interes pentru modalitățile noi de abordare a folclorului (structuralism etnologic, semiotica folclorului, hermeneutica simbolului etc.), precum și deschidere spre interdisciplinaritate, el propunând un demers antropofilosofic. Pornește de la ideea că mentalitatea tradițională românească își cristalizează un echilibru al vieții instituționalizând ca măsură a existenței buna-cuviință, acel comportament ritual care oferă fiecărui eveniment o explicație prin prisma etosului comunitar. În tentativa de a defini principiile fundamentale pe care se sprijină viziunea populară asupra lumii, autorul se oprește îndeosebi asupra termenilor cu valoare metalingvistică: sămânță, țarină, vatră, nuntire, țesătură, rost.

SCRIERI: *Ethosul folcloric, sistem deschis*, Timișoara, 1980; *Folclor și etnologie. Conexiuni*, Timișoara, 1987; *Existența ca întemeiere*, Timișoara, 1989.

Repere bibliografice: Sorin Titel, *Folclorul în lumina unor noi interpretări*, RL, 1980, 41; Mihai Coman, „Existența ca întemeiere”, REF, 1989, 4; Ivan Evseev, *Vasile Tudor Crețu*, REF, 1989, 6; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 282–283. **A.C.**

CREȚULESCU, Ioana (18.VII.1943, București – 7.V.1997, București), critic literar. Este fiica Beatricei (n. Hrubeș) și a lui Ion Fotino, profesor universitar. Urmează cursurile Facultății de Limba și Literatura Română a Universității din București, obținându-și licența în 1969. Este, o lungă perioadă de timp, redactor al revistei „Viața românească”, unde și debutează în 1969, colaborând apoi și la „România literară”, „Secolul 20”, „Luceafărul”, „Argeș” ș.a.

Singura carte personală publicată de C., *Mutațiile realismului. Literatura realistă: istorie și structură*, apărută în 1974, utilizează conceptele criticii psihoanalitice pentru a delimita fazele prin care trece realismul atât din punct de vedere istoric, cât și structural. Pentru autoare, „un realism complex înseamnă un sistem de procedee literare în care nu sunt interzise elementele altor genuri, dacă acestea există și funcționează sub legile estetice ale realismului”, idee susținută cu rigurozitate în capitolele *Continuitate și discontinuitate în școala franceză*, *Realismul englez dintotdeauna și de azi*, *Permanențele și evoluțiile realismului rus* și *Configurația realismului american*. După privirea istorică de ansamblu, comentatoarea realizează și o „încercare de descriere teoretică”, punând accentul pe definițiile, diverse și adesea contradictorii, ale realismului, fiind interesată mai mult de aspectul teoretic al expunerii (deși aplicațiile pe text nu lipsesc), dar și de modul de structurare a universului artistic în cadrul acestui curent. Când analizează teoria genurilor în concepția lui Northrop Frye și Tzvetan Todorov, C. ajunge la concluzia considerării realismului ca gen literar, idee extrem de apreciată la mijlocul anilor '70 din secolul trecut, dar precizează că, înainte de a fi un gen, realismul se diferențiază de celelalte modalități literare prin faptul că are întotdeauna ca protagoniști „oameni așezați într-o existență autentică pe care, cu un termen demonetizat prin recurență, o vom numi totuși *veridică*”. Concomitent, sunt avansate ipoteze privitoare la maniera în care realismul este capabil să „soluționeze” condiția umană în cadrul universului artistic, analizele utilizând concepte precum „revolta”, „indiferența” și „justificarea resemnată”. Considerațiile finale, pertinente la nivel teoretic, revin asupra unui bun câștigat: nu există realism autentic în afara unei armonii între conținut și expresie, tot așa cum „nu

există fără această corespondență nici o altă categorie artistică”.

SCRIERI: *Critica psihanalitică*, în *Analiză și interpretare*, București, 1972; *Critica psihică și psihocritica*, în *Estetica filosofică și științele artei*, București, 1972; *Mutațiile realismului. Literatura realistă: istorie și structură*, București, 1974. **Traduceri:** Joan Miró, *Culoarea visurilor mele. Convorbiri cu Georges Raillard*, București, 1982; Michel Zévaco, *Sfârșitul Faustei*, București, 1993.

Repere bibliografice: Dumitru Micu, *Literatura realului*, CNT, 1975, 4; Marina Ionescu, *Psihanaliză și critică literară franceză*, CRC, 1975, 4; Cornel Ungureanu, „Mutațiile realismului”, O, 1975, 2; Ulici, *Prima verba*, I, 234–236; *Dicț. scriit. rom.*, I, 717–718.

C.Dt.

CREVEDIA, N.

(pseudonim al lui Nicolae Cârstea; 24.XI.1902, Crevedia Mare, j. Giurgiu – 5.XI.1978, București), poet, prozator, gazetar.

Fiu de țărani înstăriți – Floarea (n. Antonescu) și Ion Cârstea –, C. ar fi avut posibilitatea să parcurgă normal ciclurile școlarizării, dar din cauza războiului a început cursurile secundare târziu, la Liceul „Sf. Sava” din Capitală, izbutind să termine cele opt clase în numai cinci ani (1919–1924). A urmat Facultatea de Litere și Filosofie la Universitatea bucureșteană în condiții precare, întreținându-se din diferite servicii. Începe să publice epigrame (gen în care va debuta și editorial în 1930), apoi articole și recenzii la „Viața literară” (din 1926), unde va fi o vreme și secretar de redacție. Același post i se încredințează la „Calendarul” (din 1932), „Gândirea” (din 1932), „Porunca vremii” (din 1935), „Sfarmă-Piatră” (din 1935). Participant la campaniile de cercetare sociologică întreprinse sub conducerea lui Dimitrie Gusti, a fost, cu intermitențe, și profesor suplinitor, iar din 1940 a deținut funcțiile de atașat de presă și secretar cultural la Ambasada Română din Sofia, unde a publicat câteva lucrări destinate cunoașterii culturii române în Bulgaria. Suspendat în 1945, revine în presă abia în 1957, ca redactor la săptămânalul „Glasul patriei”, apoi cu colaborări sporadice la

câteva reviste literare. În publicistica sa, apărută cu precădere în periodicele la care a lucrat și mai rar în altele, C., teribilist, cu gură și moravuri slobode, dar cu talent verbal, atacă în special subiecte politice, de pe poziții tot mai accentuat naționaliste, aliniindu-se tonului agresiv, inflammat, ce caracteriza ziarele de extremă dreapta. Temperamental și batjocoritor, scăldat de o umoare cam rea, necenzurat de rațiune și câteodată fără bun-simț, produce texte incitante, dar departe de rolul de formator (corect) de opinie publică. Mai lăudabilă este perseverența cu care milita pentru afirmarea unor valori literare și obținerea de drepturi sociale pentru scriitori, remarcându-se în acest sens seria de interviuri cu diferiți autori, articolele și recenziile din „Universul literar”, din „Porunca vremii” (rubrica „Lampa lui Aladin”) sau, mai târziu, amintirile din „Luceafărul” (1966–1968), fragmente dintr-un volum de memorii lăsat în manuscris, ca și paginile incluse în „Jurnalul literar” (2002–2003). Între colaborările la periodice se află mai multe traduceri care făceau parte dintr-o mereu anunțată, dar neapărată *Antologie a poezilor bulgari*. Fervoarea sa umoristică s-a manifestat și în preocuparea de a alcătui unele culegeri precum *Antologia epigramei românești* (1933, în colaborare cu A.C. Calotescu-Neicu) sau *Epigramești români de ieri și de azi* (1975). C. a fost și un participant statornic la ședințele Sburătorului, un membru activ al Societății Scriitorilor Români, extinzându-și prestația în cadrul turneelor unor echipe de autori, conferențiind și citind din propria operă.

Versurile lui C. din volumul *Bulgări și stele* (1933; Premiul Societății Scriitorilor Români) sunt mai degrabă o manifestare violentă a unei atitudini de frondă integrală, prin afirmarea ostentativă a preferinței pentru reperele spațiului rural, pentru formele naturale de viață, pentru expresia directă, neaoșă, nesupusă interdicțiilor și normelor limbajului cult (*Mărturie*). După ce exaltă forța biologică, instinctul constructiv, simțul dreptății, comportamentul primitiv, de ființă ancestrală, telurică, în *Taica*, fiul își clamează la rândul său dorința aprigă de a răspunde unor nevoi de supraviețuire (*Mi-e foame, mi-e sete!*). Spaima în fața intemperiilor care opresc rodirea pământului provoacă o viziune terifiantă a efectelor secetei, plasticizate într-un tablou apocaliptic (*Foamete*), așa cum lipsa mijloacelor de subzistență în

mediul urban îl face să arunce diatribe și blesteme grele asupra orașului (*Fapte diverse*). Rostirea țărănească sau suburbană, cu inserții dialectale, aspră, dură, uneori trivială, dar în căutare de figuri și imagini de efect, șocante chiar, este principalul suport al tensiunii lirice revendicative. În insolența sa orgolioasă, poetul dă glas trupului, instinctelor, impulsurilor fiziologice, atacând zonele joase ale sensibilității. Stelele, despuiate de orice conotație metafizică, devin biete frânturi de materie, infime față de importanța bulgărilor, iar divinitatea e coborâtă pe pământ, personificată ireverențios și apostrofată. Venită pe valul tradiționalismului în floare la „Gândirea”, care a și lansat-o, această poezie i-a surprins pe comentatori. Cu excepția lui G. Călinescu și a lui Șerban Cioculescu, ei au recunoscut în C. un poet de sorginte argezieană, dar autentic, original, stăpânit de duhul pământului, plin de energie vitală, de o expresivitate viguroasă, frustă, inventivă, capabilă de construcții verbale și imagini pitorești, insolite, brutale uneori, dar firești pentru cinismul și sinceritatea agresivă a autorului. Cu timpul, antagonismul (mai mult poză artistică) dintre contestatar și lumea în care deja se integrase dispăre, iar în celelalte volume – *Maria* (1938), *Dă-mi înapoi grădinile* (1939) și, după război, *Versuri* (1968), care reia și plachetele anterioare, *Vinul sălbatic* (1977) – predomină consemnarea unor trăiri erotice senzuale, a diverselor stări cotidiene, a unor momente biografice și imagini dispartate, simple vederi animate cu peisaje rurale etc. C. recunoaște că are un „cuget mic cu zeli mici”, că nu caută nimic dincolo de lucruri, deoarece „cerul e pe pământ”, „cu fete, struguri, flori și artă”. Lipsit de șansa transcendenței, încearcă să-și vindece tristețea de a fi trecător intensificându-și iubirile și chefurile sau semețindu-se în fața eșecurilor și a morții, încredințat că a fost investit cu „marea misiune a Frumosului”. Totuși, cuprins de melancolie și resemnare, poetul, „c-o deznădejde care n-are nume”, e gata să se abandoneze materiei pe care o slăvise. În general, poezia lui C. s-a ivit la nivelul percepției și al senzației și se adresează acestui nivel. Volumul de proză scurtă *Bacalaureatul lui Puiu* (1933) afirmă un umorist în genul lui Gh. Brăescu, cu o sigură intuire/reprezentare a elementului comic în psihologia personajelor, pe care le conturează în special cu ajutorul dialogului, spontan, sprinten, spectaculos

uneori. Descrierile sunt pline de haz, istețe, ușor atinse de un suflu urmuzian. În piesa titulară, de pildă, școlarizarea unui elev răsfățat necesită o permanentă campanie a familiei, care culminează cu o amplă mobilizare de forțe în vederea promovării bacalaureatului. Contrastul dintre nepăsarea și insolența elevului convins de inutilitatea absolută a învățaturii și comportamentul febril, cam prostesc, al părinților și al rudelor, dar și comportamentul profesorilor din comisie, ale căror întrebări și manifestări sunt ridicole, întrețin interesul amuzat al cititorului. O variantă pentru scenă, comedia cu același nume, a fost pusă în repetiție la Teatrul Național din București în toamna anului 1939, fără a fi însă reprezentată. Dintr-o perioadă anterioară datează romanul *Dragoste cu termen redus*, publicat abia în 1934. Aici, între narator și personajul principal există o subtilă diferență: în timp ce personajul e prins cu adevărat într-o poveste de dragoste, cu lirismul, inocența și trăirile ei contradictorii, naratorul, care știe mai mult, îl ridiculizează, punându-l în ipostaze care scot în relief iluzionarea neroadă, ignoranța, așteptările și frământările vane, întregul comic al situației unui îndrăgostit naiv. Metamorfoza de la imaginea purității virginale a sorei medicale de care se îndrăgostește militarul cu termen redus la revelarea brutală a adevărului că aceasta era o practicantă a amorului liber este trăită cu înfrigurare de protagonist și cu evidentă satisfacție a persiflării de narator. Capacitatea de a fixa o psihologie și de a reface discursul interior al personajului, care conține comentarii mute ale întâmplărilor vizibile, umorul inteligent și proaspăt, alimentat cu observații proprii registrului comic, produc o narațiune modernă, alertă, cu fraze scurte, care mențin textul viu. Meditația asupra forței (oarbe, nocive) a iubirii este continuată în romanul *Buruieni de dragoste* (1936), o prelucrare a unui episod autobiografic notoriu în epocă – o relație, eșuată în scandal public, cu o scriitoare. Accentul reconstituirii nu cade pe dezvăluirea unei mistificări literare (de care era bănuită fosta prietenă), ci pe drama omului care are nefericirea de a se îndrăgosti de cine nu trebuie și de a nu se putea vindeca. Ca fermecat cu o fiertură din „buruieni de dragoste”, bărbatul nu se poate desprinde dintr-o relație care capătă aspectul unui coșmar, deși simultan conviețuiește cu o altă femeie, care întrunește toate așteptările

lui. Renunțând la izbucnirile răzbunătoare din presă, C. reușește să adopte în roman o atitudine calmă, consemnând faptele fără invective și acuzații grave, reprimându-și chiar și tendința spre persiflare. Cu toate acestea, contemporanii i-au reproșat ineleganța gestului, nerecunoscând romanului vreo calitate. Totuși, dincolo de geneză și de construcția deficitară, parazitată de secvențe superflue, această proză rezistă parțial prin interesul în sine al subiectului, prin calitatea de document, prin tensiunea stilului direct, lapidar, alertat de nevoia acută de comunicare a unei întâmplări neobișnuite.

SCRIERI: *Epigrame*, București, 1930; *Bacalaureatul lui Puiu*, București, 1933; *Bulgări și stele*, București, 1933; *Dragoste cu termen redus*, București, 1934; *Buruieni de dragoste*, București, 1936; *Maria*, București, 1938; *Dă-mi înapoi grădinile*, București, 1939; *București, centrul culturii române*, Sofia, 1943; *Versuri*, București, 1968; *Vinul sălbatic*, București, 1977. **Antologii:** *Antologia epigramei românești*, introd. edit., București, 1933 (în colaborare cu A.C. Calotescu-Neicu); *Epigramiști români de ieri și de azi*, introd. edit., București, 1975.

Repere bibliografice: Călinescu, *Opere*, I, 894–897, II, 321–327, 553–557; Constantinescu, *Scrieri*, II, 347–364; Perpessicius, *Opere*, VI, 248–253; Octav Șuluțiu, „*Bulgări și stele*”, „România literară”, 1934, 89; Matei Alexandrescu, [N. Crevedia], FCL, 1934, 891, „Litere”, 1934, 7, 10; Șerban Cioculescu, „*Bulgări și stele*”, ADV, 1934, 15 364; Nicolae Roșu, *Un poet*, VL, 1934, 152; Ion I. Cantacuzino, *O problemă de poezie*, CL, 1934, 2; Cazul Marta D. Rădulescu, VL, 1934, 158–160 (grupaj special); Mihail Ilovici, *Negativismul tinerei generații*, I, București, 1934, 195–198; Boz, *Cartea*, 131–136; Cioculescu, *Aspecte*, 121–123; Lovinescu, *Scrieri*, VI, 97, 248; Al. Piru, „*Maria*”, „Iașul”, 1938, 169; C. Fântâneru, „*Maria*”, UVR, 1938, 16; Papadima, *Creatorii*, 473–476; Octav Șuluțiu, „*Maria*”, F, 1939, 4–5; C. Fântâneru, „*Dă-mi înapoi grădinile*”, UVR, 1940, 7; Ion Șugariu, „*Dă-mi înapoi grădinile*”, MMN, 1940, 1–3; Streinu, *Pagini*, II, 77–85, V, 92–96; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 844–845, *Ist. lit.* (1982), 929–930; Dumitru Micu, *Periplu*, București, 1974, 230–236; Crohmălniceanu, *Literatura*, II, 171–175; Al. Raicu, *Autografe*, București, 1983, 62–73; Negoțescu, *Ist. lit.*, I, 322–323; Ciopraga, *Amfiteatru*, 316–321; *Dicț. scriit. rom.*, I, 718–720; Danțiș, *Bucolica*, 180–183; Nicolae Florescu, „*Cazul*” *Crevedia la centenar*, JL, 2002, 21–24; C.D. Zeletin, *Poetul N. Crevedia în aducerea aminte*, ATN, 2012, 6–8. **C.T.**

CRIGAN, Grigore (15.V.1941, Tărasăuți-Noua Suliță–Cernăuți), prozator, publicist, traducător. Este fiul Zinoviei (n. Munteanu) și al lui Gheorghe Crigan, agricultori. Își începe învățătura în satul

natal, continuând-o la Noua Suliță, iar din 1958 urmează Facultatea de Filologie Romano–Germanică a Universității din Cernăuți, pe care o absolvă în 1963. Intrând în presa regională, va fi redactor la „Bucovina sovietică” (devenită din 1967 „Zorile Bucovinei”) și va susține o intensă activitate publicistică în revistele românești („Glasul Bucovinei”, „Bucovina literară”, „Septentrion literar”, „Țara Fagilor”) și la ziarele „Concordia”, „Libertatea cuvântului”, precum și în periodice din Chișinău. Debutează cu versuri în presa cernăuțeană, iar editorial în 1979, ca traducător, cu proză din Maxim Gorki. Este membru al Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina, al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al celei din România (Filiala Chișinău). I s-a decernat Premiul Societății Scriitorilor Bucovineni (Suceava, 2003).

Apărută târziu, cartea de nuvele și povestiri a lui C., *Casa cea nouă* (2002), vădește aptitudini de prozator înzestrat și matur, pe linia unui tradiționalism echilibrat, atent la faptul cotidian, la destine umane surprinse uneori în momente dramatice, urmărind comportamente și mentalități în plină evoluție. Personajele sale, oameni obișnuiți, mai ales din lumea rurală, își dezvoltă cu greu psihologia, de cele mai multe ori dezvoltată în jurul problematicei morale, a unor procese de conștiință. Suflete simple, prinse în vârtejul istoriei veacului trecut, protagoniștii lui C. îi suportă consecințele devastatoare, neînțelegându-și vina (*Baștina*). Alteori, puși în situația de a decide în favoarea semenilor, se supun terorii legii, asistând neputincioși, dar cu muștrări de conștiință, la împlinirea destinului (*Blestemata*). Ampla nuvelă titulară aduce în prim-plan împlinirea unui vis, acela al construirii unei locuințe proprii, care capătă funcția emblematică a „întoarcerii la rădăcini, la valorile dintotdeauna ale oamenilor pământului, la rosturile eterne” (Ștefan Broască). Ea se distinge și prin radiografierea atmosferei din „epoca stagnării”, dominată de supravegherea și suspiciunea slujbașilor. Creator de culoare locală și atmosferă istorică era prozatorul încă din nuvela de tip sadovenian *Vornicul Miron* (terminată în 1964, dar publicată în 1990, în revista „Nistru”), ilustrativă prin lirismul epic. Volumul de publicistică *Cea mai curată lacrimă a noastră* (2009) cuprinde interviuri, tablete și articole despre M. Eminescu apărute în „Zorile Bucovinei”, scrise de personalități reprezentative din Bucovina,

Basarabia și România, dar și de autorul antologiei, menite a menține treaz interesul pentru poet și pentru conștiința națională. Traducerile lui C., mai cu seamă povestiri și nuvele incluse în mai multe culegeri din literatura rusă și ucraineană, clasică și contemporană, s-au remarcat prin reconstituirea diversității stilistice și transpunerea poeticității lirice a textelor. Foarte apreciată este versiunea sa la romanul *Steaua vieții tale* de Oles Honciar.

SCRIERI: *Casa cea nouă*, postfață Grigore Bostan, Cernăuți, 2002. **Antologii:** *Cea mai curată lacrimă a noastră*, pref. Ștefan Broască, Cernăuți, 2009. **Traduceri:** Maxim Gorki, *Tristețea*, în Maxim Gorki, *Opere alese*, IV, Chișinău, 1979; Petro Panci, *Stâlpul din pădure*; Mikita Șumilo, *Zenitul albastru*; Roman Fedoriv, *Discuția de la miezul nopții*, în *Cununa soarelui*, Chișinău, 1980; Iuri Zbanațki, *Dragostea mea dintotdeauna*, Chișinău, 1985 (în colaborare cu Ion Crețu); Oles Honciar, *Steaua vieții tale*, Chișinău, 1986.

Repere bibliografice: Mihai Cimpoi, *În căutarea florii soarelui*, „Tinerimea Moldovei”, 1979, 16 septembrie; Ion Ciocanu, *Anul literar 1989*, LA, 1996, 12 februarie; Ștefan Broască, *O carte ce întârzie să apară*, „Plai românesc”, 1997, 4; Simion Gociu, *Grigore Crigan: omul cu sufletul ca un curcubeu*, „Concordia”, 2001, 12 mai; Satco, *Encicl. Bucovinei*, I, 291; Grigore Bostan, *Patrimoniu cultural-literar românesc (actuala regiune Cernăuți)*, Cluj-Napoca, 2011, 206–208.

V.Tt.

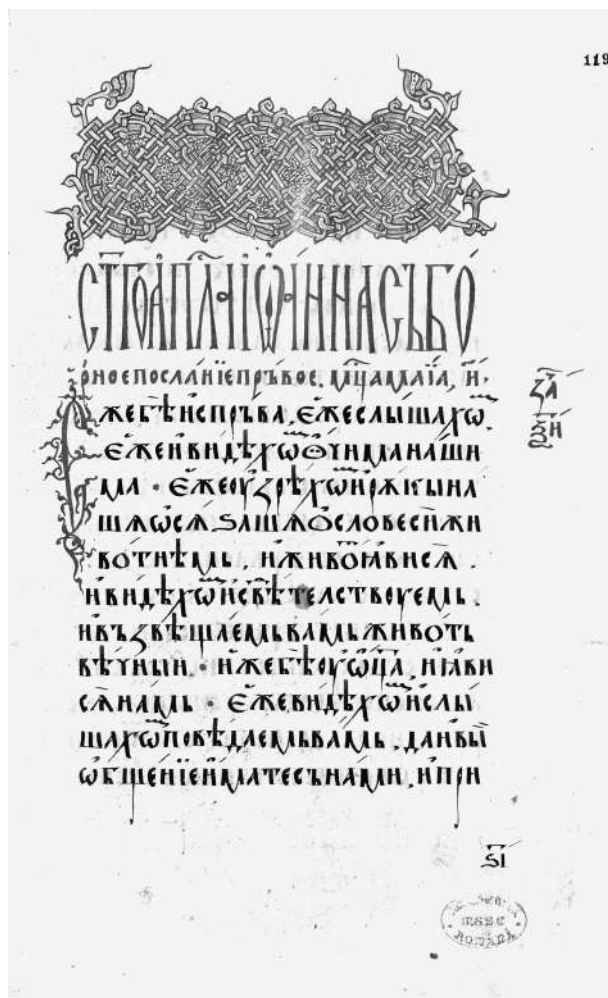
CRIMCA, Anastasie
(c. 1560 – 19.I.1629,
Iași), cărturar,
imnograf.

Ilie după numele de mirean, C. s-a născut, probabil, la Suceava, într-o familie de viță. Părinți îi sunt „cneaghina” Cristina, înrudită cu boierii Stroici, și Ioan Crimca – cu ascendenți în stirpea Ciolpăneștilor. Diac în prima tinerețe, intră, apoi, în cinul monahal. Biografia îi este marcată de multe pete albe, ceea ce a lăsat loc multor legende. Circulă, de pildă, în multe studii informația că și-ar fi petrecut perioada de noviciat la Putna; cu

siguranță însă slujește, din martie 1599, la biserica domnească din cetatea Sucevei. În iunie 1600 e ridicat la treapta de episcop și păstorește până în septembrie la Rădăuți (cât ține efemera guvernare în Moldova a lui Mihai Viteazul). După întoarcerea lui Ieremia Movilă din Polonia, cedează eparhia și se retrage pe proprietatea sa de la Dragomirești (danie de la Petru Șchiopul, pentru „credincioasă” slujbă). A vegheat aici, între 1602 și 1605, la înălțarea mănăstirii Dragomirna, pe care a ctitorit-o cu sprijinul lui Luca Stroici, marele logofăt donând pentru construcție o parte din considerabila-i avere. În anul următor era chemat în scaunul episcopal de Roman, iar în 1608 devine mitropolit, arhiepiscop al Moldovei. Păstrează prerogativa până la sfârșitul vieții, cu o îndepărtare temporară (între 1617 și 1619), urmare a conflictului intervenit între prelatul luminat și domnitorul Radu Mihnea (C. încercând acum a se opune, mai mult sau mai puțin pe față, procesului, ce ia amploare, de închinare a mănăstirilor din țară bisericilor de la Athos și Ierusalim). Ca înalt cleric, neobedient, conștient de instabilitatea politică a veacului, pare să fi iubit îndeajuns propria-i libertate de mișcare, neevitând nici riscurile ce decurg de aici. Colaborează, totuși, sub bune auspicii, cu domni precum Ștefan II Tomșa (al cărui sugestiv portret se reține și în miniaturile mitropolitului) sau cu Miron Barnovschi. Istoricii eclesiastici îi consemnează erudiția și personalitatea. Ierarhul e prezent la convorbirile de pace cu polonii (în 1612 și 1616), arată competență în materie juridică (e inițiat în dreptul bizantin), statornicește norme ale vieții monahale (printr-un „așezământ” dat în 1627, ce reglementa funcționarea obștilor mănăstirești). Prin stăruința și cu cheltuiala sa, ia ființă la Suceava (în 1619) primul spital urban menționat documentar în spațiul românesc, ce va anexa, în timp, și un azil pentru săraci.

Ca miniaturist și caligraf, C. ilustrează școala de tradiție slavonă în ultima ei manifestare de amploare și – împreună cu elevii săi – un privilegiat moment „de sinteză” în evoluția așa-numitelor „arte minore” de la noi. Se crede că mitropolitul ar fi înrăurit nemijlocit planul și stilul arhitectural original (prin proporțiile insolite și armonioase, gustul subtil, tinzând la spiritualizarea elementelor decorative) al ctitoriei sale de la Dragomirna, lăcaș pe care îl va înzestra cu capodopere de artă manuscrisă și miniaturistică, semnate de el însuși,

alături de pleiada de artiști formați aici, majoritatea cu destin accidentat; se mai păstrează circa 27 dintre aceste manuscrise rare: în țară, câteva, sau în biblioteci din Rusia, Germania, Polonia, Austria. Rigoarea compozițiilor, fantezia plastică, diversitatea repertoriului iconografic (transpusă în viniete, frontispicii, portrete și autoportrete) fac strălucirea unor piese unicate, împodobite cu anluminurile ierarhului, precum *Tetraevangelhel* de la 1609, *Liturghierul* din 1610 și un *Apostol* din același an (actualmente conservat la Viena și provenit din fondul fostei Biblioteci Imperiale), alt *Tetraevangelhiar*, datat 1614, *Liturghierul* și *Psaltirea* din 1616 etc. Atingeri cu tradiția locală, embleme ale iconografiei populare, o intertextualitate grațioasă (comună cu a zugravilor de biserici, în frescele faimoase ale vremii) pun în valoare comunicarea. Rafinat colorist, interpret delicat al

literaturii creștine, tălmăcind, în registre poetice, lumea smerită în duh, între real și fictiv, ancestral și exotic, potrivind inspirat tema biblică și legende sacre cu peisajul de-acasă, C. sporește ardoarea psalmistului cu fervorile proprii (nu altfel proceda, jumătate de veac mai târziu, Dosoftei, când traducea „în versuri” *Psaltirea*): iscodind „cumințenia” locului, reflectând la justiția mitului (Iisus străbate iadul, spre a răscumpăra, pentru a doua oară, pe Adam și Eva, ca într-o apocrifă *Evanghelia a lui Nicodim*), evocând mese cuvioase, temeinicele arme răzășești, soboarele celeste și ierarhii de îngeri ce zic din alăută și cobuz, lăsând să cuvânteze, în semnele naive, bestiarul. Spirit pasionat, neliniștit, protagonist al unui episod „renascentist” în frământatul și contradictoriul Răsărit, C. însuși, ce uza de o „frumoasă limbă românească” în redactarea actelor curente, este citat, ca autor de imnuri (în slavonă), și printre precursorii poeziei cultice la noi. Ierarhul își intitula ruga penitentă cu un suspin învolburat patetic, *Vers de plângere al omului căzut adresat sufletului său*, un text, se pare, difuzat în epocă, în manuscris, în lumea ortodoxă.

Repere bibliografice: Ioan Bogdan, *Câteva manuscrise slavo-române din Biblioteca Imperială de la Viena*, AAR, memoriile secțiunii istorice, t. XI, 1888–1889; P. Partenie, *Mitropolitul Anastasie Crimca al Moldovei*, București, 1907; Iorga, *Ist. Bis.*, I, 240–244; Ipolit Vorobchevici, *Istoria sfintei mănăstiri Dragomirna*, Cernăuți, 1925; I.D. Ștefănescu, *L'Évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, Paris, 1929, 40–41, *passim*; Sirarpie der Nersessian, *Une Nouvelle réplique slavone du Paris*, în *Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga*, Paris, 1933, 695–725; N. Iorga, *Les Arts mineurs en Roumanie*, București, 1934, 46–50; Émile Turdeanu, *Le Métropolit Anastasie Crimca et son œuvre littéraire et artistique (1608–1629)*, „Revue des études slaves” (Paris), 1952, fasc. 1–4; Nicolae Grigoraș, *Mitropolitul Anastasie Crimca (1600–1629)*, MM, 1958, 3–4; Ioan Lupaș, *Fragmente din jurământul arhieresc făcut de Anastasie Crimca*, MM, 1961, 1–2; Teodora Voinescu, Răzvan Theodorescu, *Mănăstirea Dragomirna*, București, 1967, *passim*; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 127–129; *Ist. lit.*, I, 254; G. Popescu-Vâlcea, *Anastasie Crimca*, București, 1972; Ștefan S. Gorovei, [*Anastasie Crimca*], MM, 1979, 1–2, „Arhiva de genealogie”, 1997, 1–2; *Dicț. lit.* 1900, 242–243; Scarlat, *Ist. poeziei*, I, 64–65, IV, 232, 276; Păcurariu, *Ist. Bis.*, I, 480–482, 493–494, II, 5–17, 282–283, *passim*; Constanța Costea, *Ilustrația manuscriselor slavone în mediul cărturăresc al mitropolitului Anastasie Crimcovi*, SCIA, artă plastică, 1994, 41; Mazilu, *Recitind*, I, 125–126, 244; *Dicț. scriit. rom.*, I, 720–721. **R. Ș.**

CRINUL, revistă apărută la București, bilunar, între 25 octombrie și 10 decembrie 1919. Nu are o casetă pentru echipa redacțională, dar rubricile fixe – „Cronica teatrală”, „În treacăt” – sunt semnate la fiecare număr de Sandu Pop, Alex. Alexandrescu și Miron Negrea. Din articolul *O vorbă înainte*, reiese intenția idealistă a editorilor, doritori de „încurajarea tinerelor talente”, urmând „calea de mijloc”, intenție care în numerele următoare se arată a fi un anticitadinism moderat, de sorginte poporanistă (sunt, astfel, primite extrem de favorabil nuvelele lui V. Demetrius, cu accent pe „obidita noastră țărănime”). În numărul 2–4 se publică o listă a colaboratorilor, printre care Zaharia Bârsan, Demostene Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Al. Cazaban, Nichifor Crainic, V. Demetrius, Liviu Rebreanu, Al. O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu, dar puțini dintre aceștia au semnat cu adevărat în paginile revistei: Ionel Teodoreanu, poezia *Copilărie*, V. Demetrius, proză și versuri, Liviu Rebreanu, *Sărutarea pământului* – fragment din romanul *Ion*, în pregătire la Editura Alcalay, căruia i se prezice un mare succes. Mai colaborează Constantin Orendi, Ion Dragoslav, Radu Cosmin.

M.Pp.

CRISTALUL, revistă apărută la Găești, lunar, din 19 octombrie 1930 până în mai 1931 și din ianuarie până în aprilie 1932 cu numere duble sau triple și pauze de câteva luni (mai 1931 – ianuarie 1932), cauzate de dificultăți materiale. Odată cu numărul 3/1930, unicul pe formatul „Biletelor de papagal”, sediul redacțional se mută la București, iar cu numărul 4–5 (decembrie 1930–ianuarie 1931) își adaugă subtitlul „Literatură. Ideologie. Critică”. Director: Mihail Ilovici; redactor: Em. (Emanoil) V. Dumitrescu (numărul 1), Aurel Chirescu (4–5), Constantin Fedoreanu (11–12). Găeșteanul Mihail Ilovici, tânăr student la Litere și poet debutant la confratele „Licăriri”, de unde îi mai atrage pe Aurel Chirescu și pe N.N. Angelescu, e omniprezent în pagini sub nume propriu, sub pseudonim (Ion Lăstun, Dik-Găești) ori sub inițiale (D., M.I.), cu opinii critice în replică (*Tudor Arghezi și critica actuală* – pe marginea unei cronici a Izabelei Sadoveanu la volumul *Cuvinte potrivite*; *Caraghioslăc tradițional* – atac la adresa „Gândirii”, interesată exclusiv de colaboratori validați

de gustul și aprecierea publică), ponderate de recenzii laudative (*E. Lovinescu*, „*Memorii*”; *Dan Bota*, „*Eulalii*”), cu sumare texte eseistice (*Criza literaturii*, *Aspectele șomajului intelectual*), cronici teatrale și epigrame pișcăcioase, spicuite din volumul „în pregătire” *Gânduri fistichii*. La nelipsita anchetă jurnalistică pe o chestiune de actualitate acută, centrată pe întrebarea unică „Ce deosebire este între metoda dv. critică și metodele curente?”, răspund E. Lovinescu și Mihail Dragomirescu, acesta din urmă cu orgoliul dat de autoritatea catedrei universitare: „Metoda mea critică se întemeiază pe realitatea literară, care nu se poate înfăptui decât dacă criticul își însușește în toate amănuntele esențiale opera supusă cercetării sale. E o condiție pe care critica curentă n-o îndeplinește”. Unele texte, cu un caracter mai mult sau mai puțin teoretic, reprezintă puncte de vedere înnoitoare, moderniste, prin care tânăra generație de scriitori urmărește să câștige un loc în cetate. În acest spirit susține Șerban Cioculescu legitimitatea criticii moderniste („istoricește inițiată de Charles Baudelaire și practică de aproape un secol”) alături de proza și de poezia modernă, ce se definesc prin opoziția la critica universitară anchilozată, „conservator al muzeului național de literatură”. Pentru Mihail Dragomirescu, situat pe o poziție de negare a valorilor produse de „generația nouă”, Tudor Arghezi, Adrian Maniu, Lucian Blaga sunt, pe rând, „un ideolog și un pamfletar”, „o sensibilitate dezechilibrată și ratată”, „un imitator de ideologie mistică germană”. Pe când „generația veche s-a inspirat de la pământul nostru și a scris clasic, generația nouă s-a inspirat din modele străine și e compusă din suflete subalterne, generația veche a făcut literatură, cea nouă, în cea mai mare parte, face ziaristică” (*Cum s-ar caracteriza generația veche și generația nouă în literatură*). Ultimele numere sunt consacrate în majoritate recenziilor și cronicetelor de întâmpinare. Se mai detașează contribuțiile lui Ramiro Ortiz cu articole de istorie a literaturii italiene (*Cele două inspirații: creștină și eroică în „Cinque Maggio” a lui Manzoni*), poeziile semnate de Artur Enășescu (*Privighetorile*, *Cântec*, *Țiganca*, *Carul* – ce însoțesc apelul umanitar făcut în favoarea obținerii unui ajutor material pentru poetul atins de o boală necruțătoare și aflat într-o situație

socială deplorabilă), Emil Botta (*Circuit*), Ștefan Popescu (*Plan*), Dan Petrașincu (*Așteptare rustică*), Al. Robot (*Închinare, Fapt*), Aurel Chirescu (semnează și KJ-Res-Ku; *Destin, Imn mic*). Horia Liman este autorul prozei lugubre *Ivan, Ion și doi morți*, F. Aderca al câtorva notații insolite despre imaginație ca mijloc de călătorie instructivă „stând pe loc”, iar Al. Bistrițeanu al schiței *Două tipuri*. Vioaie și fără vreo rezervă de opinie sunt rubricile „Gârlici literar” – cu noutăți editoriale – și „Cronos”, cu subrubricile «Literar», «Teatral», «Plastic». Ilustrațiile le aparțin lui Neagu Rădulescu, Marcel Iancu și Gall, completate de reproduceri după tablouri de Șirato și M.H. Maxy. Dispărând prea repede pentru a fi reușit să-și configureze un loc în revuistica anilor '30, C. a reunit câteva nume ce-și vor croi un drum literar propriu, dar acum aflate la primele tatonări. Printre acestea George Nichita, Ilariu Dobridor, Barbu Brezianu, Alex. Talex, Ion Cruceană, Ion St. Molea, Sergiu Ludescu. Alți colaboratori: Stelian Metzulescu, Constantin Lucreția Vâlceanu.

I.H., R.P.

CRISTEA, Corina (16.II.1938, Roșiori de Vede), prozatoare. Este fiica Mariei Cristea (n. Frâncu), profesoară, descinzând din familia lui Sextil Pușcariu, și a lui Gheorghe Cristea, judecător. Urmează la Brașov școala medie (1951–1954), apoi, vreme de un semestru, Institutul Forestier, după care frecventează Facultatea de Filologie a Universității din București (1955–1961), fiind exmatriculată în ultimul an, dar absolvind în 1962. Va fi profesoară la o școală generală și la Liceul „Spiru Haret” din București (1963–1966), apoi publicistă. Debutază în „Luceafărul” (1967) cu *Alba Roza*, revistă unde va continua să susțină o rubrică mai mulți ani, iar prima carte, *Prietenă mea Si*, îi apare în 1969. A mai colaborat la „România literară”, „Tribuna”, „Viața românească”, „Ramuri”, „Convorbiri literare” ș.a.

Proza scrisă de C. sondează de regulă liric relația tensionată din cuplu. Protagonistă este femeia matură sau adolescenta în permanentă căutare de sine, încercând să-și construiască personalitatea în funcție de cei din jur, dar și de propria percepție, mediată de detalii aparent insignifiante. Personajele feminine resimt acut și în același timp ușor detașat eșecul unor legături stabile, capabile să le ofere siguranța și

afecțiunea de care sunt constant dependente, iar pe de altă parte re trăiesc cu o anumită voluptate experiențele care le-au marcat evoluția, văzând orice desprindere ca pe o ruptură inacceptabilă. Narațiunea este un flux discontinuu de amintiri, uneori plăcute, alteori bulversante, întrepătrunse de fluxul realității cotidiene, asumată tot din perspectiva rememorării evenimentelor anterioare. Pentru protagonista romanului *Goana după vânt* (1974), trecutul constituie reperul întregii existențe, influențând decisiv orice experiență prezentă. Starea de boală îi acutizează senzațiile, moartea unei fiice, actriță rebelă, vulnerabilă, emanând totodată o energie deconcertantă, ce revine obsesiv ca o vină inexplicabilă. Relațiile cu ceilalți trei copii păstrează ca punct de reper imaginea fetei dispărute. Romanul are în centru mai multe tipuri de legături, fiecare consistentă în sine, probând nevoia de comunicare și dăruire. Relația tensionată a protagonistei cu primul ei soț, întemeiată inițial pe o atracție puternică, deviază în dispreț și repulsie, potențându-i stările depresive și neîncrederea. De cel de-al doilea soț o leagă respectul și gratitudinea, mai puțin iubirea. Fuziunea cea mai puternică se stabilește cu o prietenă a cărei prezență nu devine doar dezirabilă, ci absolut necesară. Ceea ce le apropie este echilibrul pe care ambele îl caută permanent, completându-se ca personalitate și mod de gândire. Sunt două femei care trăiesc din amintiri și iluzii, insinuate continuu într-o existență ce se hrănește din ele pentru a putea continua. În *Castanii roșii, parfumați și naivi* (1970) copilăria și adolescența protagonistei sunt descrise prin prisma întâmplărilor ce îi definesc maturizarea și cărora ea le conferă un aer de agreabilă straniețe. Dominată de prezențe feminine, caracterizate în roman cu lux de amănunte, de la detalii vestimentare până la date caracteriale, evoluția personajului central pendulează între o accentuată nevoie de ocrotire și asumarea conștientă a propriului destin, eliberat de influența celorlalți. Voluntară, inteligentă și rafinată, femeia trăiește experiențele amoroase ca pe o necesară inițiere, fără să le confunde însă cu iubirea autentică. Romanul excelează în surprinderea minuțioasă a detaliilor (arhitectura caselor, interioare și mobilier, obiceiuri, gusturi) și a nuanțelor, reușind să construiască pregnant fiecare personaj,

într-o suprapunere caleidoscopică de amintiri, senzații difuze, obiecte vetuste, înclinații și trăsături comportamentale. Atmosfera este impregnată de mirosul greu și răscolitor al castanilor, laitmotiv ambiental, și de legenda ce spune că fetele care stau sub ei nu se vor mărita. Volumul de povestiri *Eternitatea e după colț* (1972) analizează avatarurile unor forme de pasiune aflate la granița dintre așteptare și împlinirea ei. În *A murit pasărea albastră*, bunăoară, pe fundalul fricii de moarte, devenită obsedantă, iubirea pare să fie modalitatea salutară de supraviețuire. În realitate, legătura indestructibilă dintre protagoniști sfârșește într-un joc amăgitor, ce destramă valoarea oricărei declarații. Pasiunea devine dorința covârșitoare de a-l supune și domina pe celălalt. Ceea ce definește personajele feminine din această proză este starea de continuă așteptare, pliată pe iluzia unei înfăptuiri. Moderat modernă, păstrând ecouri din proza de consum anglo-americană a momentului, literatura semnată de C. are accesibilitatea și farmecul scriiturii retro, captând la un moment dat atenția unui public. După o lungă absență, prozatoarea reapare fără să fi evoluat semnificativ. Romanul *Emigrant în singurătate* (1998) urmărește interacțiunile unui arhitect cu o femeie (fantasmatică sau reală), lungind nonacțiunea și speculând descriptiv detaliile, inclusiv la nivelul colorării frazei. După o culegere de proze scurte, *Femei nebune după bărbați* (2007), romanul *Cartea din berjera aurită* (2012) aspiră la statutul de cronică transilvană, urmărind în decor rural simptomatologia instaurării comunismului, căreia i se opune, livresc, evaziunea.

SCRIERI: *Prietena mea Si*, București, 1969; *Castanii roșii, parfumați și naivi*, București, 1970; *Eternitatea e după colț*, București, 1972; *Scadența*, București, 1972; *Goana după vânt*, București, 1974; *Emigrant în singurătate*, București, 1998; *Femei nebune după bărbați*, București, 2007; *Cartea din berjera aurită*, București, 2012.

Repere bibliografice: Gabriel Dimisianu, „*Prietena mea Si*”, RL, 1969, 37; Petru Popescu, „*Prietena mea Si*”, VR, 1969, 11; Viola Vancea, „*Scadența*”, RL, 1972, 36; Cornel Ungureanu, „*Scadența*”, O, 1973, 18; Iorgulescu, *Rondul*, 175–178; Valeriu Cristea, *Romanul unei familii*, RL, 1975, 5; Condurache, *Portret*, 144–146; Ulici, *Lit. rom.*, I, 391–393; *Dicț. scriit. rom.*, I, 722–723; Cristea, *Teleorman*, 124–125; Popa, *Ist. lit.*, II, 946.

M.D.

CRISTEA, Dan
(10.XI.1942, București),
critic literar.

Este fiul Mariei (n. Manea) și al lui Neagu Cristea, funcționar. Învăță la Liceul „Gh. Lazăr” din București, absolvindu-l în 1960. Urmează apoi, tot aici, Facultatea de Filologie, terminată în 1965. Devine redactor la publicațiile pentru străinătate (1968–1969), la „Amfiteatru”, „Argeș”, iar între anii 1974 și 1984 la „Luceafărul”. În 1985 se stabilește în SUA, fiind asistent la Universitatea din Iowa-City, departamentul literatură comparată. În 1991 revine în România și reîntre în redacția „Luceafărului” (ulterior „Luceafărul de dimineață”), unde din 2008 este director. Din 1997 până în 2005 a fost director al Editurii Cartea Românească. A debutat publicistic în 1964 la revista „Contemporanul”, iar editorial cu volumul *Un an de poezie*, apărut în 1974.

Luând „calendarul [...] drept criteriu literar”, *Un an de poezie* strânge cronicile scrise de C. între februarie 1971 și februarie 1972 despre volume de versuri publicate aproximativ în acest interval. Deși operează un decupaj ce ambiționează la relevanță istorică ulterioară, criticul nu are o perspectivă istorică. El citează masiv și adnotează frugal și pompos, în cheie tematistă. Nu lipsesc tentativele de calofilie metaforizantă; la Constanța Buzea se relevă „foșnetul trist al cuvintelor, ce se îndepărtează ca niște pași în camere pustii”. Apar câteva improprietăți flagrante: la un supraréalist precum Gellu Naum îl emoționează „lirica lui călătorie prin sentimente”, iar la Mircea Ivănescu (altfel analizat destul de corect) își manifestă preferința pentru pasaje „cutreierate de sentimente”. De altfel, criticul își demască poetica revolută într-un eseu final, *Manieră și manierism*, în care atacă fără a da nume poeții atinși de boala manierismului. Aceasta s-ar manifesta prin „ostenirea vitalității”, prin „impostura hierofantică”, prin posturile oracular-gigantești ale „cântăreților cutremurați

de proporții”, dar și prin nanismul „miniatură-lilor”, al „poeților exsanguis”. Dincolo de felul în care diagnosticează manierismul (un cuvânt *pas-se-partout* în deceniul al optulea din secolul trecut, când a fost aplicat unor poeți diferiți, ca Leonid Dimov, Mircea Ivănescu, Emil Brumaru sau Șerban Foarță), C. cere poeziei să exprime – reminiscență realist-socialistă – viața și arta autentice, să fie expresia unor convingeri. O evoluție se observă în *Arcadia imaginată* (1977), compus din eseuri despre clasici (de la A.I. Odobescu, Ion Ghica, Duiliu Zamfirescu până la Eugen Jebeleanu și Marin Preda) în baza unei presupuse predilecții a acestora – constatată mai mult din nevoia de a justifica titlul și neglijată în rest – pentru spiritualitatea elină. Se rețin totuși câteva eseuri. Într-unul sunt analizate rolurile demonice în care se scufundă I.L. Caragiale – truc naratologic de accedere la intimitatea personajelor. Într-altul, despre Hortensia Papadat-Bengescu, relevă paradoxul că la prozatoarea psihologiei individuale și a „trupului sufletească” personajele sunt condiționate de apartenența la grup: „În pieptul fiecăruia dintre aceste personaje bate inima unui *celălalt*”. În rest, C. pornește de regulă de la o afirmație de autoritate pe care o dezbată, dar nu foarte în adâncime, lăsând discuția în stadiul de preparative. Apar exagerări (Gr. H. Granda apare drept „un călinescian «avant la lettre»”) sau manevre cu limba de lemn („clanul Jderilor [...] recompune o imagine a oamenilor așa cum sunt, în intimitatea celei lor sociale”). După încă un volum de cronici, *Faptul de a scrie* (1980; Premiul Uniunii Scriitorilor), îndreptate versatil către volume de poezie, proză și critică, urmează o pauză de aproape două decenii în care autorul are timp să-și găsească tema de predilecție: „eul care scrie”. De fapt, încă din *Faptul de a scrie* el începuse să o tatoneze: „Ceea ce spune o poezie trece prin ton și se dovedește în primul rând prin ton, prin accentul particular pe care îl capătă «rostirea» sau vocea poetului”. Inițial teză de doctorat la Universitatea din Iowa, publicată în engleză în 1996, *Versiune și subversiune. Paradoxul autobiografiei* (1999) cercetează genul autobiograficului din perspectiva problematicei subiectului. Pornind de la ipoteza dublei legitimări a „eului care scrie” în regim autobiografic – prin istoria exterioară, dar și prin cea internă a propriei subiectivități –, se discută cazurile a trei scriitori emblematici pentru câte un moment

istoric (Benjamin Franklin, Henry Adams, Michel Leiris). Modelarea subiectului autobiografic este urmărită pe filiera construcției identitare, realizată prin mitologizarea eului și singularizarea lui la nivelul scriiturii. Cartea citează masiv, repovestește agreabil și rezolvă probleme nodale prin citate din Philippe Lejeune ș.a. Tot despre tema „eului care scrie” referă *Autorul și ficțiunile eului* (2004), în legătură cu memorii, jurnale, autoficțiuni, și *Poezia vie* (2008). Dacă prima culegere nu este mai mult decât o adunare de cronici, cea de-a doua, incluzând în sumar studii despre douăzeci de poeți, de la Gellu Naum la Ioan Es. Pop, este superior substanțială, tematismul lui C. zăbovind mai mult și cu o deschidere de orizont mai mare decât în trecut în preajma unor texte și mai ales a unor autori.

SCRIERI: *Un an de poezie*, București, 1974; *Arcadia imaginată*, București, 1977; *Faptul de a scrie*, București, 1980; *Version and Subversion. The Autobiographies of Benjamin Franklin, Henry Adams and Michel Leiris*, Timișoara, 1996; ed. (*Versiune și subversiune. Paradoxul autobiografiei*), tr. în colaborare cu Radu Lupan, București, 1999; *Autorul și ficțiunile eului*, București, 2004; *Poezia vie*, București, 2008.

Repere bibliografice: Ulici, *Prima verba*, I, 236–238; Iorgulescu, *Al doilea rond*, 185–188; Iorgulescu, *Scriitori*, 287–288; Ungheanu, *Lecturi*, 307–310; Grigurcu, *Critici*, 373–376; Grigurcu, *Între critici*, 256–261; Raicu, *Fragmente*, 492–496; *Dicț. scriit. rom.*, I, 723–725; Dumitru Radu Popa, *Versiune, subversiune... conversiune*, LCE, 1998, 18; Gabriel Dimisianu, *Eul care scrie*, RL, 2002, 46; Daniel Cristea-Enache, *Eul care tot scrie*, RL, 2008, 14; Popa, *Ist. lit.*, II, 1039; Manolescu, *Enciclopedia*, 216–217; Borbély, *Existența*, 98–101.

M.I.

CRISTEA, Elie Miron (18.VII.1868, Toplița – 6.III.1939, Cannes, Franța), istoric al culturii. Este fiul Domniței și al lui George Cristea, țărani înstăriți. După studii la gimnaziul săsesc din Bistrița (1879–1883), a urmat liceul grăniceresc din Năsăud (1883–1887), apoi Institutul Teologic–Pedagogic Ortodox din Sibiu (1887–1890) și Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta (1891–1895), unde a obținut doctoratul cu teza, redactată în limba maghiară, *Eminescu. Viața și opera – studiu asupra unor creații mai noi din literatura română*. Învățător, apoi director la Școala Confesională Ortodoxă Română din Orăștie (1890–1891), secretar, consilier și asesor la Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Sibiului (1895–1909),

este hirotonit diacon în 1900 și arhidiacon în 1901. În 1902 a fost uns în monahism cu numele Miron (numele său mirean de botez era Ilie sau Elie) la mănăstirea Hodoș-Bodrog de lângă Arad. În 1903 a devenit ieromonah, iar în 1908 protosinghel. A fost redactor (1898–1900) la „Telegraful român” și președinte (1905) al despărțământului Sibiu al Astrei. În decembrie 1909 e ales episcop al Caransebeșului. Ca episcop, a luptat pentru păstrarea școlilor confesionale ortodoxe române din Banat. A participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, fiind membru al delegației românilor transilvăneni care a prezentat, la București, regelui Ferdinand I actul Marii Uniri. A devenit membru de onoare al Academiei Române în 1919, în februarie 1920 fiind ales mitropolit primat al României reîntregite, iar în 1925 ajungând primul patriarh al României. Membru al Regenței (1927–1930), va fi, în intervalul februarie 1938–martie 1939, prim-ministru în trei cabinete succesive. Este înmormântat în Catedrala Patriarhală din București.

C. a debutat în 1887, cu schița *Prosit*, în revista „Familia”, condusă de Iosif Vulcan. A mai colaborat la „Tribuna”, „Dreptatea”, „Gazeta Transilvaniei”, „Transilvania”, „Foaia poporului”, „Libertatea”, „Drapelul”, „Luceafărul”, „Românul”, „Foaia diecezană” ș.a. A semnat și Ilie (Elie) Dinurseni, Ilie (Elie) Cristea, până în 1918 folosind și pseudonimele Călătorul, Călugărul Miron, Deca, Lie, Polux, Românul ș.a. În 1907 C. a sprijinit înființarea publicației săptămânale „Țara noastră”, ca organ al Astrei. Lucrarea *Eminescu. Viața și opera* asociază datele biografice cu analizele tematice, comparatiste, prozodice și stilistice. Îndeosebi funcțiile infinitivului lung, ale gerunziului, rimei și neologismelor sunt atent puse în valoare, pentru a se sublinia modul în care „și-a format Eminescu stilul său inegalabil”. Sunt puse, de asemenea, în ecuație date noi despre unele etape ale vieții poetului. Aspecte ale influenței operei eminesciene asupra literaturii și spiritului public românesc sunt discutate dintr-o consecventă perspectivă morală. Antologia *Proverbe, maxime, asemănări și idiotisme colectate din graiul românilor din Transilvania și Ungaria* (1901) are ca modele realizările similare datorate lui Iordache Golescu, Anton Pann, Gheorghe Alexici, Petre Ispirescu, Iuliu A. Zanne, I.C. Hîntescu, Karl Schuller, Otto von Reinsberg-Düringsfeld, Karl F. W. Wander

și E.B. Mawr, amintiți în *Precuvântare*. Colecția, care a fost alcătuită începând din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, cuprinde trei mii de texte, dispuse alfabetic după un cuvânt-cheie. Pe de altă parte, convorbirile și predicile lui C. îmbină patosul pastoral cu exigențele experienței omiletice a Bisericii și cu tradițiile literare și oratorice impuse de Varlaam, Antim Ivireanul, Dionisie Romano ș.a. Acestea conțin și mărturii, date de interes despre timpul în care autorul lor a trăit. Păstrate, în fapt ținute în taină peste șase decenii de o familie de preoți din Maramureș, paginile unui jurnal pe care C. îl scrisese până în preajma morții vor fi editate în 1999, sub titlul *Note ascunse. Însemnări personale (1895–1937)*. Sunt mărturii privind evenimente care au marcat istoria acestor ani, în multe fiind implicat chiar înaltul ierarh. Mai degrabă nude, neprelucrate, totuși cu unele secvențe evocative de oarecare relief și cu unele pasaje în care scena politică ori viața de dincolo de aparențele publice sunt devoalate până la limita ancedoticului, însemnările, personale sau nu, adaugă tușe noi unui tablou de epocă.

SCRIERI: *Eminescu. Élete és művei–tanulmány az újabb román irodalom köréből*, f.l., 1895; ed. (Mihai Eminescu. *Viața și opera*), îngr., pref. și postfață Ilie Șandru, Miercurea Ciuc, 2000; *Alexandru Roman. 1826–1897*, Sibiu, 1897; *Arhiepiscopul și mitropolitul dr. Miron Romanul*, Sibiu, 1898; *Biserica catedrală de la Mitropolia Ortodoxă Română în Sibiu* (în colaborare), Sibiu, 1908; *Cuvântări și predici ale unui teolog, mai târziu cleric român în țară sub stăpânire străină, I–VIII*, București, 1923–1939; *Pagini dintr-o arhivă inedită*, îngr. și introd. Antonie Plămădeală, București, 1984; *Note ascunse. Însemnări personale (1895–1937)*, îngr. Maria și Pamfil Bilțiu, pref. Gheorghe I. Bodea, Cluj-Napoca, 1999. **Culegeri:** *Proverbe, maxime, asemănări și idiotisme colectate din graiul românilor din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1901.

Repere bibliografice: Ion Rusu-Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa, patriarhul Miron Cristea. Omul și faptele*, I, București, 1929; *Închinarea Înalt Prea Sfințitului patriarh Miron, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani*, București, 1938; Vasile Netea, *Î.P.S. patriarhul dr. Miron E. Cristea. La împlinirea vârstei de 70 de ani (1868–1938)*, Târgu Mureș, 1938; Iorga, *Oamenii*, IV, 301–302, 305–306; Bârlea, *Ist. folc.*, 418–419; Dan Ciachir, *Un mare cărturar: Miron (Elie) Cristea*, TR, 1985, 8; Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867–1918). După documente, acte și corespondențe rămase de la Elie*

Miron Cristea, Sibiu, 1986; Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918–1939. Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1987; Păcurariu, *Ist. Bis.*, III, 427–429, *passim*; Ion Buzași, *Patriarhul Miron Cristea – exeget al lui Eminescu*, RL, 1998, 34; Ilie Șandru, Valentin Borda, *Un nume pentru istorie – patriarhul Elie Miron Cristea*, Târgu Mureș, 1998; Pamfil Bilțiu, *Studii de etnologie românească*, II, București, 2004, 229–240. **M. Dc.**

CRISTEA, Stan V. (16.III.1950, Sfințești, j. Teleorman), poet, publicist. Este fiul Floarei (n. Mincă) și al lui Vasile Cristea, țărani. După studii liceale la Roșiori de Vede, este absolvent al Facultății de Filosofie–Istorie a Universității din București (1981). Funcționează ca instructor, apoi instructor principal la Centrul Creației Populare Teleorman (1980–1990) și ulterior consilier la Inspectoratul pentru Cultură al Județului Teleorman, iar din 2001 ca director executiv a Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a aceluiași județ. Secretar al Fundației Culturale „Marin Preda” din Alexandria (din 1995), îndeplinește și funcția de redactor-șef al revistei de cultură a județului Teleorman, „Meandre”, care apare la Alexandria din anul 1998.

Demersul constant al lui C. trebuie căutat în primul rând în domeniul reconstituirii tradițiilor literare și culturale ale Teleormanului, despre care a publicat, singur sau în colaborare, contribuții importante: cataloagele bibliografice *Publicații periodice roșiorene. 1894–1974* (1993), *Publicații periodice alexăndrene. 1889–1994* (1994) și, cu deosebire, *Județul Teleorman. Dicționar biobibliografic* (1996) și *Dicționarul scriitorilor și publiciștilor teleormăneni* (2005), tomuri masive, care cuprind exhaustive prezentări nu doar ale nativilor teleormăneni, ci și ale celor care au contribuit fie și tangențial la literatura și cultura acestui spațiu. Aceluiași areal literar C. i-a consacrat două ample lucrări de „reper biobibliografice”: *Constantin Noica*, București (2009) și *Marin Preda* (2012), dar și câteva antologii de poezie, proză și publicistică ale autorilor din sudul țării, apărute în 2001. Poezia sa, din volumele *Vârsta mă arde* (1987), *Străluminări* (1996), *Neliniște și fluturi* (1999), *Semele din lauri* (2005), *Rătăcirii în ispită* (2005) și *Aprinderea de vise* (2005), reluate în antologia de „poemozii & desene” *Turla vederii* (2010), este neoromantică, expresie a însingurării, a existenței discrete, cu imagini „urzite doar din uimire și sfială”, însoțind efortul poetului de

a fi recunoscut, deziderat neîmplinit: „acum caut mărturii că sunt; nimeni nu îmi dă vreo veste”.

SCRIERI: *Vârsta mă arde*, București, 1987; *Publicații periodice roșiorene. 1894–1974* (în colaborare cu Gh. Sarău), Roșiori de Vede, 1993; *Alexandria – 160 de ani* (în colaborare), Alexandria, 1994; *Publicații periodice alexăndrene. 1889–1994* (în colaborare cu Gh. Sarău), Alexandria, 1994; *Județul Teleorman. Dicționar biobibliografic*, Alexandria, 1996; *Străluminări*, Alexandria, 1996; *Neliniște și fluturi*, Alexandria, 1999; *Eminescu și Teleormanul*, Alexandria, 2000; *Introducere în istoria culturală a județului Teleorman*, Alexandria, 2002; *Aprinderea de vise*, București, 2005; *Dicționarul scriitorilor și publiciștilor teleormăneni*, Alexandria, 2005; *Poemozii*, Alexandria, 2005; *Rătăcirii în ispită*, București, 2005; *Semele din lauri*, București, 2005; *Momente de arhitectură ecleziastică din județul Teleorman*, Craiova, 2006; *Constantin Noica. Repere biobibliografice*, București, 2009; ed. București, 2011; *Turla vederii, poemozii & desene*, București, 2010; *Marin Preda. Repere biobibliografice*, București, 2012. **Antologii:** *Paisprezece poeți din Sud*, Alexandria, 2001; *Unsprezece prozatori din Sud*, Alexandria, 2001; *Șase publiciști din Sud*, Alexandria, 2001.

Reper bibliografice: Ion Dună, *Sentimentul câmpiei*, LCE, 1988, 35; Val Condurache, *Tărâmul fără glas*, CL, 1988, 9; Dan-Silviu Boerescu, *Prietenii mei scriu versuri*, LCE, 1996, 15; Ana Dobre, *Utopiile realului*, București, 2007, 73–74; Liviu Comșia, *Scriitori roșiori*, Alexandria, 2008, 57–83; Datcu, *Pagini*, 31–34. **I. D.**

CRISTEA, Tudor (10.XII.1945, Grindu, j. Ialomița), poet, prozator, critic literar, gazetar. Este fiul Clăudiei (n. Buzinovski), originară din Mihăileni – Cetatea Albă, și al lui Ilie Cristea, subofițer de jandarmi. A urmat școala elementară la Jugureni (1952–1959), școala medie la Găești (1959–1963), apoi Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității din București (1965–1970). După absolvire a funcționat în câteva școli și licee din Găești, predând limbile franceză și română. Ca inițiativă culturală, i se datorează apariția, în 2000, și existența revistei „Litere”, cu redacția la Găești, Târgoviște și Chișinău, adoptând inițial formatul „Biletelor de papagal” și continuând spiritul „Kalendelor” interbelice. În 1968 a debutat cu poezie – care-i va defini dominant profilul de scriitor – în „Argeș”, semnând Dorel Cristea; în 1971, la rubrica „Vă propunem un nou poet” a „României literare”, Geo Dumitrescu îi publica un grupaj de poeme semnate George Buzinovski. A continuat să colaboreze cu versuri la cele două

reviste care l-au lansat, iar cu critică și publicistică literară la „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tineretului»”, „Luceafărul”, „Tomis”, „Tribuna”, „Magazin”, „Contrapunct”, „Longitudini” ș.a., adoptând și diferite pseudonime (Polyphem, Lector etc.). Un predebut l-a constituit placheta *Copacul îngândurat*, semnată George Buzinovski și apărută în suplimentul „Biblioteca Literatorului” al revistei „Argeș” (6/1972), girat de Gheorghe Tomozei. Prima carte, tot de poezie, *Astru natal* (1976), a fost rezultatul câștigării unui concurs al Editurii Eminescu. Au urmat alte volume de versuri, antologia de autor *Alter ego* (2001), romanul *Porțile verii* (1989), câteva cărți de eseuri și articole critice întregind aria activității lui C., ca și ediția de texte comentate Eugen Jebeleanu, *Poezii* (1990), edițiile *Clasicii noștri* (2011) și *Poezii* (2012) de Vladimir Streinu sau diferitele studii cu care a prefătat scrieri de Costache Negruzzi, Gala Galaction și Vasile Alecsandri.

Lirica lui C. e un spectrograf al atitudinilor față de actul poetic, de la modernismul recuperator, prin care s-a impus în secolul trecut generația '60, și până la textualismul optzeciștilor. Într-o emisie domoală, discursivă cu discreție, poetul cultivă, încă din *Astru natal*, un lirism al patosului trăirii. E un patos imploziv, coborât în surdina, care-i va rămâne definitiv sub toate variațiile de scriitură. Viziunea e marcată evident de M. Eminescu și, mai ales, de Lucian Blaga, dar și de stilistica suprarealistă a fluenței somnambulice sau a peisajului antropomorf, în care părul iubitei șerpuiește printre arterele îndrăgostitului și ierburile oceanului. Dar poetul își relevă de la început filtrul personal de percepție, precum în alegoria morții ca o maree domestică, recurentă până târziu: „Va veni acea ultimă zi, eu am s-o aud/ urcând prin pământ înăuntrul copacilor și/ acestor obiecte care zac împrăștiate prin casă/ mărturisindu-mă ca niște ape liniștite/ desenându-le pentru prima dată conturul/ [...] nemai-văzut de clar, de frumos și de viu// va veni acea ultimă zi, seara aceea albastră/ prin care voi trece tăcut [...] și numai puțin înspăimântat când voi simți/ marea lingându-mi picioarele” (*Numai puțin înspăimântat...*). De la volumul *Țintă vie* (1979) – titlul e o metaforă a poeziei într-un timp ostil, „pândită de noaptea rece ca țeava unei arme cenușii” –, precumpănitor devine un lirism al poeziei despre poezie și despre harul revelator

al poetului. Cartea de maturitate a lui C., *Tabloul cotidian* (1983), aduce în prim-plan lirica blând-sarcastică a „estetismului ratării” în mica lume provincială, iar volumul de „versuri alese” *Alter ego* rezumă un itinerar printre direcții și obsesii poetice, printre toate câte „au fost scrise”. Romanul *Porțile verii* transcrie lirismul constitutiv al personalității lui C. în regim epic, cu lux de tehnică narativă. Rămâne totuși o carte poematică, utilizând intensiv instrumentarul poeziei: emisia hieratică, funcția simbolică a decorului, siluetelor, gesturilor personajelor (mai ales feminine), metaforele-laitmotiv care traversează și corelează partiturile într-un cvartet (uneori cvintet) de voci. Având drept pretext anchetarea unui accident rutier în care o tânără femeie, probabil adulteră, își pierde viața, iar bărbatul de la volan, supraviețuitor, este de negăsit, romanul se țese mai ales din procesele de conștiință și retrospecțiile analitice ale procurorului anchetator, gravitând în jurul destinului, iubirii și morții. O analiză de cea mai pură esență camilpetresciană și holbaniană e prelucrată textualist. Prin volumul de eseuri critice *Partea și întregul* (1999) C. se afirmă ca un original și nu o dată tăios comentator al scrisului unor contemporani, poeți (*De la tradiționalism la postmodernism*), prozatori (*De la realismul social la „ingineria textuală”*) și critici (*Spiritul sintezei*). Se dedică, în continuare, criticii literare, abordând scriitori mai vechi sau mai noi. Astfel, în volumul *Chipul și Oglinda* (2005), sesizând o „criză a lecturii ce se extinde asupra literaturii”, propune reevaluări din perspectiva contemporană a unor scriitori clasici (între care Ion Ghica, B.P. Hasdeu, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, A.I. Odobescu, dar și Miron Costin), iar în *De la clasici la contemporani* (2008) abordează autori din toate epocile, de la Dimitrie Cantemir la Mircea Cărtărescu. În *Revizuirii și consemnări* (2012) rediscută câteva „cazuri” (Eugen Barbu, Petru Dumitriu, Marin Preda) ori reevaluează din perspectivă actuală poezia Anei Blandiana sau critica și poezia lui Vladimir Streinu, discutând exigent și apariții editoriale semnificative, între care *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu sau volumul de poezii *Versete de unică folosință* al lui M.H. Simionescu. Un loc aparte în scrisul lui C. îl ocupă publicistica, strânsă selectiv în volumul *Arta derivei* (2011), unde se află laolaltă „tablete, consemnări, resemnări”.

SCRIERI: *Astru natal*, București, 1976; *Țintă vie*, București, 1979; *Tablou cotidian*, București, 1983; *Conturul speranței*, București, 1987; *Porțile verii*, București, 1989; *Partea și întregul*, București, 1999; *Alter ego*, Târgoviște, 2001; *Chipul și Oglinda*, București, 2005; *De la clasici la contemporani*, Târgoviște, 2008; *Arta derivei*, Târgoviște, 2011; *Revizuiți și consemnări*, Târgoviște, 2012. **Ediții:** Vladimir Streinu, *Poezii*, pref. edit., Târgoviște, 2012.

Repere bibliografice: Cornel Regman, *Starea debuturilor*, VR, 1977, 2; Ulici, *Prima verba*, II, 63–64; Piru, *Debuturi*, 149–150; Dan Damaschin, „Conturul speranței”, ST, 1988, 6; Romul Munteanu, *Povești de cuvinte*, FLC, 1989, 31; Alex. Ștefănescu, *În lumea romanului*, RL, 1989, 51; Alex. Ștefănescu, *Clasicitatea unui avangardist*, RL, 1991, 1; Petrescu-Paraschiva, *Dicț. lit. Dâmbovița*, 66–67; Gheorghe Grigurcu, *Expertize convingătoare*, RL, 2008, 49; C. Stănescu, *Înainte de cutremur*, CLT, 2008, 170; Dorina Grăsoiu, *Vocația criticului – abnegația profesorului*, „Porto Franco”, 2009, 155; Popa, *Ist. lit.*, II, 1002–1003; Liviu Grăsoiu, *Păcat benefic*, „Ex Ponto”, 2011, 2; Ioan Adam, *Afinități selective*, Târgoviște, 2012, 156–161. **G. O.**

CRISTEA, Valeriu
(15.I.1937, Arad –
22.III.1999, București),
critic literar, eseist.

Este fiul Nadejdei (n. Gheorghiev) și al lui Petru Cristea, funcționar. Face studii liceale la Cluj (1947–1954) și doi ani urmează aici cursurile Facultății de Filologie, transferându-se apoi la București (își va susține lucrarea de diplomă abia în 1962). Funcționează o vreme ca profesor de limba română în împrejurimile Bucureștiului (1963–1964). Debutează la „Gazeta literară” în 1962, devenind din 1964 redactor la aceeași revistă, apoi la „România literară”, iar din 1990 redactor și ulterior redactor-șef adjunct la „Caiete critice” (până în 1998). Se impune de la început prin articole analitice incisive. Debutează editorial în 1970 cu volumul *Interpretări critice*, urmat de studiul *Tânărul Dostoievski* (1971) și de altul despre Cervantes (*Pe urmele lui Don Quijote*,

1974). Revine la literatura română cu o culegere masivă de articole, *Domeniul criticii* (1975). Pentru C., critica este o formă de „vampirism al esenței”, o succesiune de „puncții” în măduva operei, un șir neîntrerupt de infidelități și devoțiuni. Lecturile criticului sunt variate. Nu ocolește domeniul clasic. În 1974 publică *Introducere în opera lui Ion Neculce*, iar în 1977 o carte amplă de eseuri, *Alianțe literare*, despre I.L. Caragiale, Tudor Arghezi, Jonathan Swift, Duiliu Zamfirescu și Marin Preda (acesta din urmă analizat din unghiul romanului „total”). Bucuria lecturii încete (meditate) se vede și în *Spațiul în literatură* (1979), ce reunește eseuri pe o temă ilustrată cu exemple din toate zonele de cultură. Puterea de creație literară, bazată pe o analiză pătrunzătoare și pe o substanțială capacitate de expresie, se manifestă cu toată forța și culoarea în *Dicționarul personajelor lui Dostoievski* (I–II, 1983–1995), una dintre operele importante ale criticii românești postbelice. A întocmit, de asemenea, un studiu (1989), apoi un dicționar al personajelor lui Ion Creangă (1995, reluat în 1999) și a publicat, pe lângă mai multe cărți de analiză critică – *Modestie și orgoliu* (1984), *Fereastra criticului* (1987), *A scrie, a citi* (1992), două confesiuni – *După-amiaza de sâmbătă* (1988), *Bagaje pentru paradis* (1997), de fapt ambele romane autobiografice indirecte. Talentul epic merge, aici, mână în mână cu analiza morală pătrunzătoare. A fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor (1970, 1976, 1983), cu Premiul Asociației Scriitorilor din București (1974, 1995) și cu Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei RSR (1989).

C. face o critică a „alianțelor literare”. Instrumentul lui de cunoaștere și persuasiune este metafora, care, încetând să mai aibă un rol decorativ, traduce o judecată de valoare și definește o esență: esența magică a operei. „Magic” are aici înțeles de secret, profund, ceea ce este dincolo de vizibil, explicit, pe scurt: subtextul operei. La acest strat al cărții aspiră criticul, folosind limba figurat ca pe un instrument de penetrație. Efectele se văd mai ales în analiza prozei, pentru care C. manifestă, de altfel, predilecție. De reținut totuși o definiție nu prea obișnuită a poetului: „un Tartuffe al sublimului”, și o indecizie admirativă în privința poeziei: „căci ce e poezia, Dumnezeu știe!” (*Interpretări critice*). Criticul știe, cu toate acestea, câte ceva despre obiectul

său de studiu și neștiința pe care o afirmă e mai mult o fugă de formulele solemne. În comentariu se simt, dimpotrivă, tonul decis, orientarea de la început spre inima operei. Al. A. Philippide e interpretat din punctul de vedere al caracterului dual (unire de romantism și clasicism). La Nichita Stănescu esențială i se pare „greața de unicitate”, iar la Leonid Dimov „onirismul flamand”. Critica lui Vladimir Streinu e citită din perspectiva ei seniorială. Impresiile („olimpianism natural, de structură și nu de postură”, „virtuoz al imaginii”, „scriitura cea mai fermă și cea mai artistă”, „cel mai maioreșcian dintre criticii noștri” etc.) se concentrează în imaginea criticii alpine. Vladimir Streinu ar practica, așadar, o critică a escaladării, ceea ce vrea să spună că el tinde să împingă opera spre un cerc superior de probleme, acolo unde și criticul, și scriitorul comentat pot respira aerul tare și pur al ideii. Procedul este de natură impresionistă, însă C. îl corectează prin rigoarea analizei și, în genere, prin caracterul grav, serios al judecății critice. Aceasta este formulată fără ocoluri, în fraze aspre. *A treia Romă* de V. Em. Galan ar dovedi „o flecăreală epică uluitoare”, din

romanul *Această parte a pământului* de Dumitru Mircea „nu se poate obține nimic mai mult decât un libret de operetă”, autorului cărții *Îngerii biciuiți* (Alec Ivan Ghilia) nu i se poate reproșa nimic, „afară de lipsa sincerității” etc. În acest stil și cu această perspectivă estetică a întâmpinat C. literatura din ultimele decenii. Puține opere importante i-au scăpat. Marin Preda, Geo Bogza, Ștefan Bănulescu, Nicolae Breban, Nicolae Velea, Sorin Titel, Augustin Buzura (pe care, în fond, l-a impus în fața criticii și în fața publicului), Nichita Stănescu, Emil Brumaru, Lucian Raicu, Mircea Ivănescu, D.R. Popescu, Mircea Dinescu, Ion D. Sîrbu sunt autorii lui. Despre Preda a scris în mai multe rânduri, și paginile din *Domeniul criticii* și *Alianțe literare* sunt capitale. S-a oprit asupra unor debutanți și scriitori care nu sunt luați totdeauna în seamă de cronicarii literari. Bucuria în fața operei (care este unul dintre semnele sigure ale creației critice) ia uneori, la acest critic sever, justițiar, forme sărbătorești. Iată-l întâmpinând debutul liric al lui Emil Brumaru: „În contrast cu unii, nu puțini, poeți înșurubați în propria lor crispăre, din care

Pop Simion, Ion Hobana, Valeriu Cristea, Marcel Mihalaș și Lucian Raicu

nu mai pot ieși, *Versurile* lui Emil Brumaru oferă un reconfortant exemplu prin claritatea clasică a prozodiei, prin destinderea visătoare a atitudinii, prin familiaritatea obiectelor. Față de atâtea incompreensibile nevroze metafizice și ambițioase zboruri prin abstracțiuni, ce odihnitor cresc aluaturile grele în poezia lui Emil Brumaru și susură ceainicele care distilează «Ceaiuri scăzute până la esența/ Trandafirul-a lucrului în sine!».

În *Tânărul Dostoievski, Pe urmele lui Don Quijote, Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, ca și în celelalte eseuri de literatură universală, metoda analitică se asociază, uneori, cu metoda biografică, într-o accepție nouă. Criticul nu explică opera prin datele biografiei, încearcă doar să înțeleagă o existență prin datele operei și să stabilească o relație între cele două euri separate atât de categoric de Marcel Proust și, după el, de noua critică. Viața lui Dostoievski spune ceva despre opțiunile prozei lui Dostoievski, unele date subiective au rezonanță în cărți, dovedește criticul. În *Spațiul în literatură* nu sunt analizate „imaginațiile materiale” (Gaston Bachelard), ci semnificațiile elementelor spațiale în literatură, simbolismul geografiei literare. Cartea începe cu visul uranic al unui personaj din *Cometa* de romanticul Jean Paul și se încheie cu o scurtă interpretare a conceptului „spațiu mioritic”. Autorii citați cel mai des sunt Dostoievski, Cervantes, Defoe, Cehov, Marin Preda, Kafka, Eminescu, Poe, Homer, într-o cronologie strict tematică. Visul uranic din *Cometa* cheamă, fatal, zborul cosmic din *Magul călător în stele*, cu alte vorbe: „spațiul deschis al unei colosale migrații siderale”. De aici până la călătoria spre „mume” a lui Faust și imaginea „falsului gol” nu e, în ordinea imaginarului, o distanță prea mare. Saltul înapoi spre Pascal (spre „spațiul imensității copleșitoare, terifiante”) este justificat, afectiv, de imaginea dinainte. Filosoful cunoaște sentimentul de anxietate cosmică, precum modestul legoruşca, băieţelul orfan din *Stepa* lui Cehov. Afectiv, ei stau alături. Eminescu, Goethe, Pascal, Cehov nu merg într-o ordine comparativă. Însă C. nu studiază relațiile dintre texte, nu-l preocupă natura stilului, nici chiar aceea a imaginarului, nu face, pe scurt, comparatism literar. El urmărește în literatura de ieri și de azi formele (manifestările) unui simbolism spațial, interesat de implicațiile existențiale. Văzând exemplele

date de critic, se poate trage o primă concluzie: nu există autori specializați în „spații deschise” sau în „spații închise”. Eminescu preferă în *Luceafărul* și în *Glossă* „o lojă cosmică”, o perspectivă de sus a lumii, dar tot el scrie *Singurătate* și alte poeme unde face elogiul spațiului ocrotitor. *Odiseea*, epopee – observă în chip just C. – a spațiului deschis, sau *Eneida*, „poem al exilului”, sunt, în aceeași măsură, obsedate de spațiile închise. Ulise caută Itaca, spațiul securizant, simbolul duratei și al stabilității, Enea caută un loc favorabil pentru a întemeia o cetate. A doua idee ce se desprinde din aceste inspirate analize este că, închis sau deschis, spațiul nu semnifică mereu același lucru. Există, dovedește C., un infern și un paradis în interiorul aceluiași spațiu și, adeseori, un scriitor trece dintr-un cerc în altul al obsesiei. Tudor Arghezi poate fi un exemplu. Sentimentul disoluției cosmosului stă, la el, alături de euforia solidarității în spațiul deschis al naturii. Exemplele sunt tot atât de bogate în ceea ce privește spațiul închis al literaturii. Sentimentul dominant pe care îl ai, citindu-l pe C., este acela de loialitate. Loialitate, întâi, față de gustul său, loialitate, apoi, față de adevărul operei. El crede în putința criticii de a descoperi și impune adevărul în literatură. Nu există, se știe, un adevăr unic, absolut, după cum se știe și că adevărul nu se lasă cuprins cu ușurință. Aceasta nu ne împiedică, spunea Tudor Vianu, să încercăm să lucrăm în sensul cuprinderii adevărului. Este, într-un anumit sens, și crezul moral și estetic al lui C., critic care nu se dă în vânt după metodologii, dar care știe să-și impună propria metodă. Metoda se bazează, încă o dată, pe o lectură răbdătoare a textului. Demersul criticului exclude impaciența, după cum exclude spectacolul impresionant. În afara calității estetice a operei, C. ia în considerare, când este vorba de proză, și ceea ce Titu Maiorescu numea „inima caldă” a creatorului. Cu alte vorbe, criticul trebuie să țină seama și de calitatea umană a personajelor pe care le analizează, căci, explică el în *Modestie și orgoliu*: „Conținutul trăirii acestora nu este o problemă deloc secundară (cum li se pare unor critici ce nu acordă *nici o atenție acestui aspect*) în raport cu destinul fiecărui scriitor în parte, nici în raport cu destinul literaturii noastre în general, cu nivelul ei spiritual. Cu eroi care n-au descoperit încă sentimentele omenești

fundamentale sau cu alții care în numele unui realism pragmatic și obtuz refuză (și se mai și laudă cu aceasta!) să-și pună marile întrebări filosofice ale existenței (acele întrebări, de fapt, foarte simple și irezolvabile) nu se poate realiza acea literatură valoroasă, din punct de vedere estetic și uman, pe care cu toții o dorim”. În ceea ce-l privește, criticul trebuie să aibă inimă, chiar și atunci când i se cere, neapărat, un sistem de lectură. C. cere criticii (și, înainte de oricine, își impune lui însuși) să nu sacrifice judecata morală și propria sensibilitate („volumul conștiinței”) în favoarea metodei („sărbătoarea lecturii”). Punctele lui de reper rămân, și aici, G. Ibrăileanu și Tudor Vianu.

Efortul cel mai mare al lui C. se remarcă în cele două tomuri masive ale *Dicționarului personajelor lui Dostoievski*. O operă neobișnuită, prin amplitudine și stil, în critica românească. Ce se vede întâi la lectură este capacitatea epică, priceperea (și plăcerea, chiar marea plăcere) de a pune ideile într-o fabulă, de a „povesti” un destin literar. Fiind însă critic și nu prozator, C. întocmește biografia personajului pe măsură ce o judecă și o introduce într-o tipologie a spiritului. El consultă, în acest timp, și alți exegeți, citează opinii autorizate, strânge toate elementele dispersate în carte într-un portret unic, părăsește, tactic, biografia pentru a face caracterologie și a fixa locul și funcția personajului în narațiune. Deschizând la întâmplare *Dicționarul...*, iată articolul despre Arkadi Makarovici Dolgoruki din *Adolescentul*: este, întâi, o reconstituire amănunțită a genealogiei eroului, urmată de istoria vieții lui (copilăria, școala, mutarea la Petersburg și intrarea propriu-zisă în acțiunea romanului), după care C. se oprește pentru a da o primă caracterizare despre funcția personajului în narațiune. Ca totdeauna, el găsește formule norocoase: „adolescentul este un tipic personaj de legătură, un erou-suveică, una din acele ștafete iuți pe care scriitorul le lansează pe străzile Petersburgului său”. Biografia lui este căutată, în continuare, prin toate cotloanele cărții și luminată progresiv prin referirile la relațiile cu alte personaje. Structura interioară și ideologia lui Arkadi Makarovici se configurează lent, dar sigur, în această povestire critică excepțională. După ce a adunat toate amănunțele vieții și a notat propozițiile capitale ale personajului, criticul dă o judecată finală. Arkadi este „o ființă de

ungher”, „un visător care visează putere”, „un personaj-sinteză”, vital, demoniac, stăpânit de o idee. Ce surprinde în această biografie și în celelalte e verva intelectuală și puterea de convingere a criticului care îmbrățișează cauza individului, mare sau mic, cu egală seriozitate. Rezultatul este că personajul devine, în sfera lui, verosimil și capătă o anumită grandoare. Pentru o clipă ușierii și grefierii ies din cotloanele existenței lor și strălucesc în pagina critică. Au și ei, în fine, dreptul la cuvânt, există cineva care are răbdare să-i asculte și să le interpreteze cum trebuie gândurile. Criticul mai face ceva pentru ei: îi introduce în marile familii literare. Iat-o pe nefericita Lidia Ahmakova, care nu pare a fi în toate mințile: „palidă Ofelie a unui Hamlet foarte consistent [...] e în orice caz una din femeile vasale din anturajul lui Versilov”. Povestea vieții ei este o mică schiță în care ficțiunea se întoarce din nou în viață și capătă coerență și puterea de semnificație a unui destin. În roman (*Adolescentul*) ciudata Lidia trece aproape neobservată. În eseu lui C. ea devine memorabilă, viața ei pierdută, fragmentată, capătă sens. Criticul folosește aceeași metodă în analiza personajelor lui Ion Creangă (*Dicționarul personajelor lui Creangă*). El identifică o sută cincizeci și unu de personaje în *Amintiri din copilărie* și alte o sută optzeci și nouă în povestiri și povești și le întocmește fișele biografice. Părerea lui, contrară celei a lui G. Călinescu, este că biografia se confundă în *Amintiri din copilărie* cu ficțiunea, aducând dovada atestării documentare. C. ia din text cele mai mici amănunte (o vorbă oarecare, aruncată de eroul-narator, faimosul Nic’ a lui Ștefan a Petrei, o aluzie, o propoziție spusă de alt personaj în cine știe ce împrejurare) și, completându-le cu informații culese din documente (starea civilă, scrisori, amintirile celor care l-au cunoscut pe autorul-narator), scoate la urmă un portret viu, complex, credibil. Nimeni nu a mai făcut până la el această operație critică (de identificare și restaurare) care dă strălucire personajelor-vedetă din operă (eroul-narator în primul rând, apoi părinții, colegii de școală din Humulești, colegii de la școala de catiheți de la Fălticeni ș.a.) și salvează de la uitare o puzderie de figuri de plan secund, figuri trecătoare, nume pe care lectorul obișnuit, atent la aventurile lui Nică, le ignoră. Criticul le reconstituie biografic, le creează o biografie și le dă un rol în această imensă familie care este lumea lui

Creangă. Face acest lucru cu atenție maximă, cu pasiunea și familiaritatea cu care ar vorbi de niște vecini și prieteni pe care îi cunoaște de o viață. Și cum vecinii își pot da în petec din când în când, observatorul moral (în fapt, criticul literar) îi sancționează cu severitate. Așa procedează exegetul în cazul lui Moș Nichifor Coțcariul, personaj care face deliciul multor critici. Pentru moralistul sever care este C., harabagiul Nichifor este un personaj negativ, un șarlatan – cum îi spune și numele –, un șmecher, un seducător de profesie care, pe deasupra, mai și trăncănește. Nu-i un soț exemplar, și ingratitudinea lui conjugală, zice criticul, „este josnică și crudă”, pentru că își pune grește „în așa hal soția”. Din această pricină, dar și din altele, Moș Nichifor Coțcariul nu intră în sfera de simpatie a analistului. În schimb, calomniata „băbătie” a harabagiului flecar este reabilitată: „Mai mult bună decât rea, probabil; mai plină de calități decât de defecte; astfel cum l-ar fi câștigat, tocmai ea, în tinerețile lor pe Nichifor, în jurul căruia roiau, desigur, atâtea concurente?”. Ce i se poate reproșa criticului în acest caz este faptul că prea ia în serios vorbele lui Moș Nichifor, lăudăros și glumeț, specializat deja – prin repetiție – într-o retorică a seducției. El joacă o comedie care nu dă niciodată greș, și comedia place, e savuroasă. Impresia generală pe care o ai, citind la rând aceste portrete computerizate, este că lumea lui Creangă este extraordinar de bogată și că un număr de teme se repetă în scrierile sale: cruzimea, de pildă, sau frica, ideea de nenoroc, ideea de singurătate, de distrugere și autodistrugere, tema dușmanului etc. Creangă însuși, crede C., este un om fără noroc în viața de toate zilele, destinul său e tragic și veselia lui se ridică pe o suită de nenorociri (îi mor frații, părinții, se însoară și nevasta fuge cu o boaită de călugăr, e persecutat de socru, e dat afară din rândul clericilor, apoi din școală, se luptă cu boala și este răpus în cele din urmă de ea). Iese la iveală, acum, și fațeta caragialescă a lui Creangă (autorul zice „avânt cațavencian”), manifestată prin inițiativele negustorești ale fiului lui Ștefan a Petrei și uneori prin perorațiile lui pe teme civice. Întrebarea este dacă diaconul le făcea serios sau în stilul acela prefăcut, umoristic care îl caracterizează. Sigur este că *Dicționarul...* lui C. relansează cazul Creangă în critica românească, atrăgând atenția asupra varietății și complexității tipologiei. O lectură, întâi, cu lupa a textului

(cu un veritabil zel de detectiv), o analiză, apoi, necruțătoare a elementelor și, la urmă, un portret memorabil și o judecată critică dreaptă. Criticul nu-i acceptă ușor nici pe psihanalisti, nici pe ezoteriști în privința lui Creangă. El are un mod realistic și moral de a aprecia, care îl pune în chip fatal în contradicție cu cei care nu țin seama de dimensiunea etică a operei. Sau, cum spunea el în alt loc, cu „volumul moral” al scrierii. Asta înseamnă mai toată școala critică zisă formalistă, structuralistă și poststructuralistă. După decembrie 1989 C. a luat apărarea unor mari valori ale literaturii române (Tudor Arghezi, Marin Preda, Marin Sorescu) în fața valului de contestație și a apărât, în genere, valorile democrației, demonstrând un talent polemic (în latura cu precădere morală) remarcabil.

Judecățile criticului descind dintr-o precisă unitate de măsură, dintr-un criteriu stabil; raportându-se una la cealaltă, ele se înscriu în serii perfect coerente. Articolul despre un mare scriitor și cel despre proaspătul debutant comunică într-un fel neașteptat, participă împreună, fără să ne stânjenească, la un „sistem” verosimil, pe care înțelege să-l enunțe în termeni categorici. [...] Strategia criticului este una a asediului răbdător, de aparență impersonală. El se apropie de text în liniște, cu o ariditate bine camuflată, cu o „foame” stăpânită, de parcă i-ar fi indiferente alegerea obiectului, ținta demersului. Pasiunea investigativă, evidentă în subtext, ia forma unei solide obiectivități.

LUCIAN RAICU

Pentru oricine este evident că Valeriu Cristea citește cu creionul în mână, urmărind sinuozitățile textului, niciodată grăbit, cercetând fiecare colțșor, fiecare asperitate, ca și cum ar dori să se încredințeze dacă acolo nu se ascunde ceva. Și dacă noi înșine, care-l citim la rândul nostru, ne molipsim de răbdarea lui nemărginită (ceea ce nu e tocmai ușor), atunci înțelegem, mai devreme sau mai târziu, că tactica autorului de a amâna soluția, ipoteza, nu este altceva decât o formă de a le spori efectul. El pare a voi să ne avertizeze că lucrul prea grabnic descoperit e fără adâncă semnificație și fără adevărată bucurie: o dificultate învinsă, iată critica, așa cum o concepe și o practică Valeriu Cristea.

NICOLAE MANOLESCU

SCRIERI: *Interpretări critice*, București, 1970; *Tânărul Dostoievski*, București, 1971; *Introducere în opera lui Ion Neculce*, București, 1974; *Pe urmele lui Don Quijote*, București, 1974; *Domeniul criticii*, București, 1975; *Alianțe literare*, București, 1977; *Spațiul în literatură*, București, 1979; ed. 2, îngr. Doina Cristea, pref. Gabriel

Dimisianu, București, 2003; *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, București, I-II, 1983-1995; *Modestie și orgoliu*, București, 1984; *Fereastra criticului*, București, 1987; *După-amiaza de sâmbătă*, București, 1988; *Despre Creangă*, București, 1989; *A scrie, a citi*, Cluj-Napoca, 1992; *Dicționarul personajelor lui Creangă*, București, 1995; ed. București, 1999; *Bagaje pentru paradis*, București, 1997; ed. 2, București, 2007.

Repere bibliografice: Vlad, *Convergențe*, 89-96; Grigurcu, *Idei*, 189-196; Raicu, *Structuri*, 330-332; Constantin, *Prozatori-critici*, 93-97; Petrescu, *Scriitori*, 30-36; Nițescu, *Repere*, 116-120; Dimisianu, *Valori*, 168-170; Ungheanu, *Arhipelag*, 356-360; Raicu, *Critica*, 463-468; Iorgulescu, *Al doilea rond*, 146-154; Ungheanu, *Lecturi*, 172-177; Simion, *Scriitori*, I (1978), 733-738; Iorgulescu, *Scriitori*, 289-291; Dimisianu, *Opinii*, 267-271; Călinescu, *Perspective*, 222-225; Dobrescu, *Foiletoane*, I, 181-185; Cristea, *Faptul*, 314-322; Grigurcu, *Critici*, 339-353; Crohmălniceanu, *Pâinea noastră*, 311-317; Grigurcu, *Între critici*, 195-200; Sângeorzan, *Anotimpurile*, 176-184; Titel, *Cehov*, 89-98; Raicu, *Fragmente*, 476-485; Ștefănescu, *Prim-plan*, 262-269; Holban, *Literatura*, I, 312-316; Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, 224-232; Simion, *Mercuțio*, 67-70; Simuț, *Incursiuni*, 201-205; Negoșescu, *Scriitori contemporani*, 132-138; Lovinescu, *Unde scurte*, IV, 376-380, V, 141-145, VI, 71-77; Papahagi, *Interpretări*, 89-93; Grigurcu, *Peisaj*, II, 56-77; Grigurcu, *Imposibila*, 187-193; Faifer, *Faldurile*, 114-117; *Dicț. esențial*, 226-228; Dimisianu, *Lumea*, 243-253; Simion, *Fragmente*, IV, 205-215; Bârna, *Comentarii*, 278-307; Manolescu, *Lista*, III, 279-287; Pop, *Viață*, 89-94; Simion, *Genurile*, 109-121; *Dicț. analitic*, IV, 505-507; Holban, *Portrete*, I, 353-358; Daniel Cristea-Enache, *Bagaje pentru paradis*, ALA, 2004, 708, CLT, 2006, 11, 2010, 1; Bârna, *Prozastice*, 76-87; Ștefănescu, *Istoria*, 773-780; Valeriu Cristea: *interpretări critice*, CLT, 2006, 40 (grupaj special); Holban, *Ist. lit.*, III, 54-60; Manolescu, *Istoria*, 1246-1249; Popa, *Ist. lit.*, II, 1034. **E.S.**

CRISTEA-ENACHE, Daniel (19.II.1974, București), critic literar. Este fiul Anei-Lumița Enache (n. Ghețu), fizician meteorolog, și al lui Titu-Marius Enache, economist. A fost adoptat de criticul Valeriu Cristea și de soția acestuia, Doina Cristea (rude cu părinții lui). Și-a făcut studiile la București, absolvind Liceul „Alexandru Ioan Cuza” (1992) și Facultatea de Litere, specialitatea română-engleză (1996); frecventează apoi un an de studii aprofundate. În 2005 devine doctor în filologie, în urma susținerii unei teze despre Ion D. Sîrbu, publicată sub titlul *Un om din Est* (2006). A fost corector la „Contemporanul-Ideea europeană” (1994-1996), redactor la

„Caiete critice”, cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” (1997-2002 și din 2009), secretar general de redacție la Editura Fundației Culturale Române (din 1999), apoi director al Institutului Cultural Român (2003-2005), cadru didactic la Catedra de literatură română a Facultății de Litere a Universității din București (angajat în 2000 ca asistent, devine ulterior lector, apoi conferențiar), redactor la revista „Cultura” (2005-2009), director de imagine la Grupul Editorial Corint (2005-2007), consilier editorial la Editura Polirom (din 2007), unde coordonează colecția „Opere”. Debutează la „Contemporanul-Ideea europeană” în 1995. Prin cronică săptămânală ținută la „Adevărul literar și artistic” se impune drept unul dintre cei mai relevanți critici de întâmpinare din perioada de după 1995. Mai colaborează la „Observator cultural”, „Viața românească”, „Ramuri”, „Vatra”, „Idei în dialog”, „22”, „Bucureștiul cultural”, „Suplimentul de cultură”, „România literară”, „Ziarul de duminică”, dar și la ziare ca „Adevărul”, „Evenimentul zilei”. A fost moderatorul unei emisiuni de literatură la postul TVR Cultural. Debutul editorial, în 2001, este reprezentat de volumul *Concert de deschidere*, o amplă selecție de cronici literare. Este coautor al unor manuale de literatură română pentru liceu. La debut a obținut Premiul „României literare”, Premiul Uniunii Scriitorilor, Premiul „Titu Maiorescu” al Academiei Române. A mai fost distins cu Premiul Asociației Scriitorilor din București (2006) ș.a.

În peisajul cultural-literar românesc al primului deceniu de după 1989 **C.-E.** a fost între puținii care au îmbrățișat și ilustrat cu constanță disciplina cronicii literare, aflată într-un puternic reflux, înainte de revitalizarea ei prin ivirea de noi forțe după anul 2000. El dă seama de noile apariții, însă procedează sistematic și la revizitarea clasicii ori, în general, a unor scriitori în principiu deja „clasați”. **C.-E.** se înfățișează ca un apărător al primatului esteticului, postură așa-zicând „desuetă” în contextul anilor 1990 și 2000. În textele lui critice se remarcă cvasiomniprezența perspectivei istorico-literare (chiar și în considerarea producției literare de dată recentă), perspicacitatea, echilibrul. Analistul merge direct la miezul lucrurilor, procedând la descrierea, interpretarea și evaluarea cărții, operații trasate în linii energice, cu apel ponderat la detalii, cu

o folosire generoasă – chiar excesivă, mai ales când e vorba de poezie – a citatelor. **C.-E.** nu este un critic „de generație”, ci unul care scrie cu egală atenție despre literatura unor scriitori din generații diverse. În volumul *Concert de deschidere* – organizat pe secțiuni: poezie, proză, critică și istorie literară, eseu și publicistică, jurnale, memorii, corespondență etc. – lista autorilor comentați merge de la Geo Dumitrescu și Ștefan Aug. Doinaș până la Daniel Bănuțescu și Marius Ianuș (la secțiunea de poezie), de la Marin Preda și Titus Popovici până la Horia Gârbea și Ioana Drăgan (cea de proză), cuprinzând numeroși șaizeciști și optzeciști importanți. O diversitate similară se înregistrează și în sumarele următoarelor volume de cronici și articole, *București Far West* (2005) și *Timpuri noi* (2009), ambele subintitulate „secvențe de literatură română”. În *București Far West* o secțiune specială, intitulată *Timpuri noi/ Debuturi 1999–2003*, regroupează texte critice de întâmpinare ce vizează volume de debut apărute în intervalul indicat. Deși postura de cronicar rămâne deocamdată definitorie pentru identitatea lui, criticul a ilustrat, cu elan, în porții diferite, și alte fațete ale profesiei. Este, de pildă, vădită chemarea de jurnalist cultural, materializată, între altele, în volume de interviuri. *Sertarul scriitorului român. Dialoguri pe hârtie* (2005) cuprinde dialoguri cu Mircea Angheliescu, Nicolae Breban, Augustin Buzura, Nina Cassian, Gabriel Dimisianu, Ștefan Aug. Doinaș, George Gană, Gheorghe Grigurcu, Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Ileana Mălăncioiu, Dumitru Micu, Virgil Nemoianu, Z. Ornea, Octavian Paler, Marta Petreu, Andrei Pleșu, Cristian Tudor Popescu, Eugen Simion, Mihai Șora, Dorin Tudoran. De asemenea, a publicat cărți-convorbire cu interlocutor unic – Ileana Mălăncioiu, Octavian Paler – care contează în bibliografia de gen. În istoria literară **C.-E.** a debutat cu un volum monografic despre I.D. Sîrbu, scriitor „redescoperit” și mult comentat de critica literară după 1989, încă nefixat în paradigma canonică. Un condensat volum consacrat operei lui Nichita Stănescu a trezit ecouri preponderent negative, eselui *Lyrice magna* (2010) fiindu-i reproșate deficitul de consistență și de originalitate. Cu volumul *Cinematograful gol* (2011) **C.-E.** părăsește tărâmul strict al criticii literare, oferind o culegere de texte marcate de „nerv”, de umor chiar, dar și de

tandrețe, în care se împletesc fără stridență ori alternează autoficțiunea, confesiunea cvasidiaristică, crochiul memorialistic (cu referiri, prin forța lucrurilor, relativ recente), eseu de idei ori de opinie, sentențiozitatea moralistă, descripția comentată a „cotidianului”. Unii comentatori au apreciat în florilegiul de confesiuni un expresiv autoportret – autorul „ca om”, nu ca scriitor –, alții i-au reproșat expunerea unei gândiri șablonarde și au taxat considerațiile de aici drept „sin-teze stilizate ale discursului neoconservator”.

SCRIERI: *Concert de deschidere*, pref. C. Stănescu, București, 2001; Ileana Mălăncioiu, *Recursul la memorie. Convorbiri cu Daniel Cristea-Enache*, Iași, 2003; *Sertarul scriitorului român. Dialoguri pe hârtie*, Iași, 2005; *București Far West*, București, 2005; *Un om din Est*, pref. Dumitru Micu, București, 2006; *Convorbiri cu Octavian Paler*, București, 2007; *Timpuri noi*, București, 2009; *Lyrice magna: eseu despre poezia lui Nichita Stănescu*, pref. Alex. Ștefănescu, București, 2010; *Cinematograful gol*, pref. Radu Cosașu, Iași, 2011. **Antologii:** *Tudor Vianu în conștiința criticii*, pref. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, 1997 (în colaborare cu Emil Moangă).

Repere bibliografice: Bogdan-Alexandru Stănescu, *Uvertură (sau despre noua, dar atât de vechea critică)*, LCF, 2002, 13; Mircea Iorgulescu, *Nehotărâri de critic tânăr*, „22”, 2002, 16; Marin Mincu, *Un debut critic autentic*, „Ziua literară”, 2002, 27; Nicoleta Sălcudeanu, *Făt-Frumos din cronică*, CU, 2002, 9–11; Al. Cistelecan, *Trei cronicari (doi – în travesti)*, VTRA, 2002, 11–12; C. Stănescu, *O carte nereprezentativă*, ALA, 2003, 697; Petras, *Cărțile*, 277–280; Andrei Terian, [Daniel Cristea-Enache], VTRA, 2004, 5–6, CLT, 2007, 8, 2011, 9; Dimisianu, *Fragmente*, 107–112, 179–184; Alex. Ștefănescu, *Daniel Cristea-Enache și contemporanii săi*, RL, 2006, 6; Bogdan Crețu, *Cronicarul de cursă lungă*, CL, 2006, 11, 12; Simion, *Fragmente*, V, 172–173, 193–198; Gabriel Dimisianu, *Timpuri noi literare*, „Acolada” (Satu Mare), 2010, 3; Cosmin Ciotloș, *Un nou chip de a face critică*, RL, 2011, 12; Cosmin Borza, *Cariera și opiniunile lui Daniel Cristea-Enache, critic*, CLT, 2012, 4. **N.Br.**

CRISTESCU, Florian (I.VIII.1884, Segarcea din Deal, j. Teleorman – 29.VI.1949, Turnu Măgurele), autor de literatură pentru copii. Este fiul lui Stan Cristea-Măringic, învățător. Poartă numele Florea Măringic în primele trei clase primare, pe care le urmează în satul natal. Se mută apoi cu școala la Turnu Măgurele, unde, după încheierea primului ciclu al învățaturii, este înscris la Gimnaziul „Sf. Haralambie” (1896–1902); aici e trecut în catalog cu numele Cristescu St. Florea. După absolvirea

Școlii Normale a Societății pentru Învățătura Poporului Român, în București (1905–1906), este încadrat învățător la Școala de Aplicație de pe lângă această instituție (1906–1911). Remarcat de mai-marii lui, e trimis în Bulgaria și în Ungaria pentru a studia organizarea învățământului de acolo, la întoarcere C. consemnându-și impresiile în două broșuri. În 1910 se transferă la Roșiori de Vede, iar din 1912 până în 1940 funcționează la o școală din Turnu Măgurele, fiind și director. Revisor școlar pentru județul Teleorman, membru în Consiliul General al Instrucțiunii Publice, C. a intrat și în viața politică, fiind ales deputat și senator. Primele manifestări publicistice ale lui C., îndeosebi cu povestiri pentru copii, se produc, în intervalul 1904–1906, la „Revista Asociației Generale a Învățătorilor și Învățătoarelor din România”, „Revista noastră” și „Viața literară”. Cu proză, versuri, articole, semnând Florian Cristescu de prin 1904, va mai colabora la „Prezentul”, „Viața literară și artistică”, „Șezătoarea sateanului”, „Evenimentul”, „Lupta”, „Trebnicul”, „Tribuna poporului”, „Veselia”, „Foaia interesantă”, „Cosinzeana”, „Amicul școalelor”, „Gazeta țăranilor”, „Lumea copiilor”, „Cele trei Crișuri pentru popor”, „Dimineața copiilor”, „Lumina poporului”, „Țăranul”, „Crizantema”, „Flori de crâng”, „Duminica copiilor”, „Cuvântul moldovenesc”, „Muguri”, „Viața salariaților publici”, „Flacăra”, „Graiul copiilor”, „Muncitorul național român” ș.a. A fost secretar de redacție la „Ideea” (1921). O seamă de publicații în care semnează C. sunt din Turnu Măgurele: „Victoria”, „Îndreptarea”, „Secerea”, „Scânțea”, „Drum nou”, „Oltul”. A editat o revistă ilustrată pentru copii, „Fluierașul” (1910, 1912–1913), împreună cu Ion Jelea și Teodor Castrișanu, precum și „Cimpoiul fermecat”. A mai înființat foile „Îndrumarea” (Turnu Măgurele, 1913–1914), pentru săteni, și „Gazeta noastră” (Turnu Măgurele, 1925–1935), destinată institutorilor.

Împărtășind convingeri sămănătoriste, care îi țin treaz interesul pentru viața de la țară, unde se conservă obiceiurile din străbuni, C., care a fost un pedagog strălucit, se definește mai ales ca un afectuos prieten al celor mici. Pentru ei alcătuiește, în tovărășie cu alți colegi de breaslă, manuale școlare. Cu unul dintre aceștia, I.G. Bratu, elaborează o metodică a învățământului primar (1911) și antologii cum sunt *Dor de primăvară* sau *Șirag de mărgelușe*, destinate lecturilor școlare,

pe când *În mijlocul horelor* (1910) e o culegere de folclor teleormănean, cu informații utile despre jocurile și chiuiturile specifice zonei. *Mai ad'una* (1904), *Datini strămoșești* (1939) sunt, ca și comedioara *Două surde* (1911), texte de teatru sătesc, în care C. caută a șugui ca la șezătoare, introducând și colinde, cântece etc. Oricum, îi stă mai bine când glumește, fiindcă, de pildă, piesa *Fata căpitănelui de mazili* (1943), cu patetismul ei naiv, e o compunere stângace. Două povestiri duioase conține cărticica intitulată *Chirchirel și puiul de rândunică* (1910). Vrând să miște candidul auditoriu, pentru a-i afâna receptivitatea, povestitorul recurge, din când în când, la întâmplări triste. Inventivitate nu numai onomastică vădește suita de peripeții ale unor nostime rozătoare: *Familia Roademult* (1912), care a luat un premiu al Academiei Române, *Nepoții Roademultulesei* (1922), *Școala lui Chițchiron* (1926), *Familia Roadensec* (1946). Pășaniile șoriceilor au, bineînțeles, tâlcul lor moral, nesăbuința și relele deprinderi fiind pedepsite, iar meritul primindu-și neapărat răsplata. Un basm, vădind bune resurse narative, este *Firicel Voinicul* (1929). Miraculosul se infiltrează și în șirul de „multe și minunate fapte” meșteșugit depănate în cele trei volume din *Povestea neamului nostru scrisă pe înțelesul tuturor* (1920–1929), istorisire retipărită în multe ediții și încununată cu lauri academici. Preamărind virtuțile moldovenilor și muntenilor, ca și isprăvile de neasemuită vitejie ale atâtor voievozi înțelepți și evlavioși, C. tinde să sădească în sufletul copiilor sentimentul iubirii de țară. Căldura și naturalitatea spunerii, maniera colocvială sunt argumente captatorii ale acestor evocări la gura sobei. Un roman cu subiect ce se vrea pilduitor este *Moțodel* (1934). Reușita protagonistului – un orfan care ajunge negustor pricopsit și filotim – vrea să arate unde duc vrednicia și stăruința. În literatura pentru copii C. rămâne un nume distinct.

SCRIERI: *Mai ad'una*, București, 1904; *Chirchirel și puiul de rândunică*, București, 1910; *Pagini din istoria neamului românesc*, București, 1910; *Două surde*, București, 1911; *Familia Roademult*, Turnu Măgurele, 1912; *Povestea neamului nostru scrisă pe înțelesul tuturor*, I–III, București, 1920–1929; *Nepoții Roademultulesei*, București, 1922; *Școala lui Chițchiron*, București, [1926]; *Păsărele și păpuși*, ed. 2, București, [1928]; *Firicel Voinicul*, București, 1929; *Moțodel*, București, [1934]; *O clacă în sat la noi*, Roșiori de Vede, 1938; *Datini*

strămoșești, Roșiori de Vede, 1939; *Fata căpitanului de mazili*, Roșiori de Vede, 1943; *Familia Roadensec*, București, 1946; *Din povestea neamului nostru*, îngr. Stelian Cristescu, București, 1986; *Familia Roademult*, îngr. și pref. Stelian Cristescu, București, 1988. **Culegeri:** *În mijlocul horelor*, București, 1910.

Repere bibliografice: Ana Dragomirescu, „*Povestea neamului nostru*” de Florian Cristescu, „*Almanahul județului Teleorman*” (Turnu Măgurele), 1932; Petre Vlădescu, „*Moșodel*”, roman de Florian Cristescu, CRE, 1934, 2190; Ion Molea, „*Moșodel*”, roman de Florian Cristescu, ȚA, 1934, 549; Predescu, *Encicl.*, 236; Ion Segărceanu, *Oameni, stele, flori*, București, 1986, 79–80; Florin Faifer, *Povestitorul*, CL, 1999, 4; Cristea, *Teleorman*, 128–130; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 284. **F.F.**

**CRISTESCU,
Maria-Luiza**

(19.VII.1943, București
– 14.VI.2002, București),
prozatoare, eseistă.

Este fiica Mariei (n. Găvrilaș) și a lui Constantin Cristescu, procurist. După studii medii la București (1957–1961), a absolvit tot aici Facultatea de Filologie a Universității (1966). Este redactor la „*Scân-teia*” (1966) și la „*Amfiteatru*” (1966–1969), unde și debutează cu proză. Mai colaborează cu proză, eseuri, interviuri, recenzii la „*România literară*”, „*Luceafărul*”, „*Steaua*”, „*Convorbiri literare*”, „*Vatra*”, „*Viața românească*” ș.a.

Drumul parcurs de prozatoare a fost unul dintre cele mai neobișnuite și imprevizibile. A debutat editorial în 1968 cu romanul *Capriciu la plecarea fratelui iubit*, revenind după numai un an cu *Dulce Brigitte*. Pentru a infirma existența unei literaturi „feministe”, C. își însușise, deliberat, un ton sec, neutru, constatativ, ce aspira la obiectivitatea maximă. Apariția în 1970 a romanului patetic intitulat *Nu ucideți femeile* marca însă o cotitură de 180 de grade în proza ei. „Feminismul”, brutal reprimat anterior, irumpe aici violent. Aceasta părea, de altfel, formula ideală proprie personalității sale, dar brusc C. dă la iveală în 1972 un volum de „nuvele medievale”, intitulat *Castelul*

vrăjitoarelor, care constituie o spectaculoasă meandă în ansamblul operei. Refugiindu-se din realitatea cotidiană în istorie și în fantastic, autoarea face dovada unui remarcabil stil calofil, a unei imaginații tentate de bizar și enigmatic, dar mai ales a unei surprinzătoare capacități de reinterpretare a temelor literare consacrate. Romanul *Așteptare* (1973), asemănător stilistic cu cel anterior, se deosebește pregnant de cele ce i-au urmat: *Tutun de Macedonia* (1976), *Figuranții* (1979), *Vacanța* (1981), *Necuviința* (1984), *Privilegiu* (1987), unde C. revine la maniera scrierilor de debut, afișând aceeași rece detașare față de întâmplările narate, aceeași neimplicare în destinul personajelor, dar dovedind o forță epică, o putere de construcție nebănuite. Și, pentru a confirma caracterul imprevizibil al drumului său literar, un argument în plus îl constituie apariția în 1990 a volumului de nuvele *Îngeri maculați*, privind tragedia unor generații de tineri condamnați la ratare de-a lungul anilor. Pornind de la roman pentru a ajunge la nuvelă, de la realitatea exterioară pentru a-și descoperi propriul univers interior, de la cotidianul stringent pentru a coborî adânc în istorie, C. a parcurs, de fapt, drumul invers al devenirii unui prozator. În romanul de debut intenția era de a explora preocupările unor tineri debusolați, zbuliumul lor în gol, senzația de apăsare pe care o dă viața, intransigența unora, greșelile și abuzurile comise tocmai din dorința de a nu greși, spaima de banal, de ratare – toate acestea într-o perioadă când se lupta pentru un ideal în numele căruia părea că merită sacrificat orice. Sondând zonele abisale ale subconștientului, mergând cu analiza dincolo de gest, până la stadiul intențiilor, autoarea le întocmește personajelor sale adevărate fișe biografice – tineri artiști a căror viață, la numai douăzeci și trei de ani, ia întorsături ciudate. Al doilea roman, *Dulce Brigitte*, continuă să investigheze lumea literaților. Epicul este sărac, inconsistent, personajele suferind de o excesivă verbozitate. Față de *Capriciu...*, se remarcă tendința de persiflare și demistificare. Cu totul altul este stilul romanului *Nu ucideți femeile*. Renunțând la tonul obiectiv, autoarea devine ceea ce este de fapt: o prozatoare de o sensibilitate acută, ce-și exprimă cu multă convingere, spontan și firesc, reacțiile în fața împrejurărilor vieții. Scrisă la persoana întâi, cartea e o spovedanie lucidă, uneori cinică a unei tinere fete, agasată de automatismul

vieții cotidiene, de stupiditatea obligațiilor zilnice, de conformismul „fetei cumini”, șocând deseori prin gesturi sau vorbe. Dezinvolt, pe alocuri patetic, romanul e și o impresionantă pledoarie pentru păstrarea feminității. Volumul de nuvele *Castelul vrăjitoarelor* oferă un spațiu și un timp cunoscute din alte opere literare, dar le repotențiază sensul sau le reinterpretează semnificația. Victimă a farmecului pe care îl emană, a ravagiilor erotice produse, Don Juan, cunoscându-și destinul, își așteaptă pedeapsa din partea Comandorului ca pe o ispășire; dar răzbunarea acestuia este alta decât cea obișnuită: în locul urii, izbăvitoare pentru erou, statuia Comandorului îl va gratula cu cea mai înfocată dintre îmbrățișări (*Statuia Comandorului*). Capacitatea autoarei de a regândi sau de a reinvesti teme cunoscute cu sensuri noi face dovada unei inteligențe artistice remarcabile. Romanul *Așteptare* reia, stilistic, toate datele și premisele anunțate anterior în *Nu ucideți femeile*. Scrisă tot la persoana întâi, mai mult, protagonista purtând același nume, această carte se dovedește mai ambițioasă, încercând sondarea unui psihic incert care, deși păstrează aparențele normalității, este gata oricând să o încalce. Raluca, posedând o incredibilă disponibilitate de a trăi în imaginar, refuză realitatea sau, în orice caz, respinge imixtiunea acesteia în forul său interior. Drama se declanșează în momentul când realitatea se impune cu violență imaginarului, când tânăra își dă seama că nu mai este victima propriei imaginații bolnave. La un moment dat, C. abandonează proza de introspecție în favoarea construcțiilor epice în care primează observația socială sau evocarea istorică. Astfel, în *Figuranții*, în buna tradiție a scrierilor ardelene, autoarea urmărește destinul unor personaje de-a lungul mai multor generații, de la foștii memorandiști la urmașii lor care au pregătit și au trăit un vis unic: Marea Unire. Odată cu *Vacanța*, romanciera revine la actualitate, punctând cu ironie existența unei societăți menite să creeze decalaje umilitoare între valoarea individului și recunoașterea sa publică, între statutul lui social și mizeria materială la care e condamnat. *Necuviința* oferă nu doar altă modalitate narativă, ci și alt univers decât cel investigat anterior. Sub pretextul căutării și regăsirii rădăcinilor pierdute ale protagonistei, autoarea reface atmosfera unui sat românesc cu vechi tradiții și cu un respect religios față de datinile

străbune. La o primă vedere, *Privilegiu* pare o interesantă reconstituire a realităților românești din veacul al XIX-lea, din perspectiva unui străin – și anume a francezului Simon, preceptor într-o familie. De fapt, scopul romanului nu este acela de a reface, pe baza documentelor de epocă, evenimentele și atmosfera mijlocului de secol, ci mai ales să incite la meditație asupra consecințelor nefaste pe care le comportă puterea asupra individului. Cu *Îngeri maculați*, C. revine la genul scurt. Nuvelele de aici surprind cu o maximă acuitate momentul de frângere a unui echilibru ce nu-și dovedise până atunci prin nimic fragilitatea. Meritul scriitoarei este acela de a sintetiza, în doar câteva pagini, existența unui personaj, cu toate dramele, nostalgiile și ratările lui, de a releva tragedia unui destin, mascată, de cele mai multe ori, sub aparențe calme, deseori chiar fericite. Într-un stil sobru, concis, lipsit de orice sentimentalism, prozatoarea investighează fibrele intime ale sufletului omenesc, scoțând la iveală lașitățile, abdicările, ororile refulate, altfel perfect camuflate sub aparența unor ființe liliale, echilibrate, fericite. Încercând să nu piardă pariul cu cititorul, C. revine în 1996 cu romanul *Iadul meschin*, „polemic, parodic și erotic” (Romul Munteanu), apoi, la numai un an, cu *Ascuțit ca tandrețea*, care, ca și cel anterior, poate fi socotit un „manual de educație sentimentală” din perspectiva mentalității spiritului contemporan, iar în 1999 cu *Prințesele*, un volum de proză scurtă. Este și autoarea unor eseuri reunite sub titlul *Politici ale romanului românesc contemporan* (2001), dar mai cu seamă al unui remarcabil eseu, de fapt un „portret de romancier” dedicat Hortensiei Papadat-Bengescu (1976), unde pornește de la premisa că, în cazul unui mare scriitor, operele de început și cele de crepuscul includ un jurnal de creație ce-l dezvăluie pe autor, relevându-i atât însușirile de excepție, cât și slăbiciunile.

SCRIERI: *Capriciu la plecarea fratelui iubit*, București, 1968; *Dulce Brigitte*, București, 1969; *Nu ucideți femeile*, București, 1970; *Castelul vrăjitoarelor*, București, 1972; *Așteptare*, București, 1973; *Hortensia Papadat-Bengescu. Portret de romancier*, București, 1976; *Tutun de Macedonia*, București, 1976; *Roman din dragoste*, București, 1977; *Figuranții*, București, 1979; *Vacanța*, București, 1981; *Necuviința*, București, 1984; *Privilegiu*, București, 1987; *Îngeri maculați*, București, 1990; *Iadul meschin*, București, 1996; *Ascuțit ca tandrețea*,

București, 1997; *Prințesele*, București, 1999; *Politici ale romanului românesc contemporan*, București, 2001.

Repere bibliografice: Viola Vancea, *Proza feminină*, RL, 1969, 26; Dana Dumitriu, „Nu ucideți femeile”, ARG, 1971, 2; Constantin Mateescu, *Memorial de lectură*, București, 1972, 111–116; Ciobanu, *Incursiuni*, 191–199; Cristea, *Domeniul*, 302–304; Liviu Petrescu, *Nucul vieții*, TR, 1977, 7; Valentin Tașcu, *Mocodenii*, ST, 1977, 4; Ștefănescu, *Preludiu*, 95–96; Iorgulescu, *Scriitori*, 193–195; Ulici, *Prima verba*, II, 224–226; Ciobanu, *Însemne*, II, 332–334; Ștefănescu, *Jurnal*, 197–198; Eugen Simion, [Maria-Luiza Cristescu], RL, 1982, 10, 1987, 18, FLC, 1985, 8; Grigurcu, *Între critici*, 331–334; Manea, *Contur*, 66–68; Holban, *Profiluri*, 240–247; Alex. Ștefănescu, *Viața fără fard*, RL, 1990, 19; Lovinescu, *Unde scurte*, IV, 366–372; *Dicț. scriit. rom.*, I, 727–729; Micu, *Scurtă istorie*, II, 396–397; Munteanu, *Jurnal*, VII, 130–133; Dimisianu, *Lumea*, 363–366; Liviu Grăsoiu, *Ultima...*, CL, 2002, 7; Marius Victor Chivu, *Critică supravegheată*, RL, 2002, 37; *Dicț. analitic*, IV, 569–570; Holban, *Ist. lit.*, II, 97–101.

D. Gr.

CRISTESCU-GOLOPENȚIA, Ștefania (12.II.1908, Craiova – 26.IV.1978, București), etnolog. În 1927 își trece examenul de bacalaureat la Liceul „Regina Elisabeta” din Craiova, iar ulterior este studentă la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, unde în 1930 obține licența. Până în 1932 urmează cursuri de doctorat în sociologie și filologie cu Dimitrie Gusti și Ovid Densusianu și lucrează la Institutul de Statistică. La sfârșitul anului 1932 pleacă la Paris cu o bursă de studii a statului francez. Frecventează cursuri de lingvistică, etnografie și sociologie cu Marcel Cohen, J. Vendryès, Antoine Meillet și Marcel Mauss la Sorbona, la École Pratique des Hautes Études și la Collège de France. Obține în 1934 o diplomă în etnologie la Sorbona. Revenită în țară, își continuă până în 1936 studiile de doctorat și funcționează ca bibliotecară la Seminarul de Sociologie. Este profesoară de limba și literatura română la Caransebeș (1936–1938), la licee din București (1940–1952), iar după moartea soțului ei, sociologul Anton Golopenția (cu care se căsătorește în 1939), la școli elementare (1952–1963). Începând din anul 1929 a participat la toate campaniile organizate de Școala Sociologică de la București, condusă de Dimitrie Gusti. A colaborat la „Arhiva pentru știința și reforma socială”, „Sociologie românească” și „Revista de folclor”.

Între participanții la campaniile monografice inițiate de Dimitrie Gusti **C.-G.** deține un

loc distinct, fiind responsabilă cu studierea vieții spirituale a satelor și remarcându-se în grupul „fruntașilor” din echipa monografiștilor (Emil Turdeanu). Direcția cercetărilor sale este formulată programatic în *Chestionar pentru studiul credințelor, practicelor și agenților magici în satul românesc* („Sociologie românească”, 1936) și aplicată în cartea *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)* (1940). Obiectul lucrării, care conține ideile principale ale tezei sale de doctorat, îl constituie credințele și practicile magice, superstițiile, investigate într-un spațiu bine determinat: gospodăria țărănească, fiindcă aceasta „nu le hotărăște astfel numai întreaga lor activitate economică în cele mai mici amănunte, ci ea determină, pătrunde și colorează specific și întreaga gamă a activităților spirituale a oamenilor care o servesc”. Sunt examinate, rând pe rând, cadrul cosmologic, biologic, psihologic și istoric, diverse manifestări spirituale, credințele și riturile magice în legătură cu gospodăria. Spiritualitatea magică a Drăgușului este „atât de viu, de inteligent și de concret înfățișată”, iar stilul este „remarcabil de bine articulat și de limpede, fiind un model de exprimare literară a constatărilor științifice” (Petru Comarnescu). Participantă în 1931 la campania monografică de la Cornova (Basarabia), **C.-G.** studiază manifestările magice, relevând pasiune și răbdare în extragerea informației, de obicei atât de ascunsă de către experții rurali ai acestui domeniu (Paul H. Stahl). Descânteceale o interesează în măsura în care ele contribuie la conturarea atmosferei spirituale a satului, a ceremonialului magic complex. Elaborează astfel o lucrare remarcabilă, alcătuită dintr-un corpus de texte, prin care se reconstituie, cu o metodologie de mare finețe, mediul în care se exercită agentul magic. Și în studiile pe care le-a publicat în reviste sau în volumul, apărut postum, *Descânțece din Cornova – Basarabia* (1984), **C.-G.** a adus substanțiale contribuții la cunoașterea mitologiei populare, a descântecului ca formă de expresie a semnelor și gesturilor agentului magic, al cărui limbaj „are pentru țăranul basarabean ceva din sfințenia slujbei religioase din biserică”. **C.-G.** privește descântecul dintr-o perspectivă modernă, în contextul mai amplu al ritualului de performare și compară specificul local al acestui fenomen tradițional în diferitele zone în care l-a studiat pe parcursul campaniilor monografice.

Publicat postum, volumul *Sporul vieții* (2007) completează imaginea existenței autoarei prin scrisori, notații de jurnal din anii studiilor și din ultima perioadă a vieții, versuri alcătuind o veritabilă biografie lirică, planuri de cercetare, studii dedicate unor manifestări tradiționale și unul evidențiind destinul și opera unei poete populare, documente care îi ilustrează bogata activitate. În calitate de editoare a volumului de corespondență purtată de Anton Golopenția cu intelectuali epocii, scrisori editate postum sub titlul *Ceasul misiunilor reale* (1999), **C.-G.** selectează fragmente care devin pagini de jurnal spiritual al unei generații excepționale. Acestea sunt continuate de schimbul de scrisori dintre autoare și soțul său, publicate în *Rapsodia epistolară* (II, 2010), care generează „miezul” unui mare corpus epistolar din dosarul lui Anton Golopenția, editat de fiica celor doi, Sanda Golopenția-Eretescu. Acesta poate fi caracterizat împrumutându-se formula folosită de **C.-G.** pentru a sublinia relevanța literară a tomului pe care ea însăși îl pregătise pentru tipar: „una din cele mai frumoase culegeri epistolare din literatura română”.

SCRIERI: *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, București, 1940; ed. 2, îngr. și pref. Sanda Golopenția, București, 2002; *Credințe și rituri magice*, București, 1944; *Descânțete din Cornova – Basarabia*, Providence (SUA), 1984; ed. 2 (*Descântatul în Cornova – Basarabia*), îngr. și introd. Sanda Golopenția, București, 2003; *Sporul vieții*, îngr. și introd. Sanda Golopenția, București, 2007; *Rapsodia epistolară. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1949)*, vol. II: *Ștefania Cristescu-Golopenția*, îngr. Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu-Pelazza, introd. Sanda Golopenția, București, 2010. **Ediții:** Anton Golopenția, *Ceasul misiunilor reale*, introd. edit., București, 1999.

Repere bibliografice: *Raport al d-lui Dim. Gusti*, AAR, partea administrativă și dezbaterile, 1940–1941; Mircea Tiriung, „*Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*”, „Sociologie românească”, 1942; Petru Comarnescu, *Tipăriturile Școalei Sociologice de la București*, RFR, 1944, 9; Ion Taloș, *Pe urmele poetei populare Veronica Găbudean*, REF, 1960, 3–4; Paul H. Stahl, „*Descânțete din Cornova–Basarabia*”, „Études et documents balkaniques et méditerranéens” (Paris), 1985; Frank Alvarez-Pereyre, *La Mémoire retrouvée, la mémoire qui construit*, „Méridiens” (Portugalia), 1990; Nicolae Bot, *Etnobotanică și etnoiatrie*, AAF, 1991–1993; Iordan Datcu, [Ștefania Cristescu-Golopenția], L, 1992, 11, „Răstimp”, 2008, 1, REF, 2009, 1–2;

Emil Turdeanu, *Într-un sat basarabean (Cornova, iulie 1931)*, RITL, 1995, 3–4; Sanda Golopenția, Ștefania Cristescu-Golopenția, în *Sociologi români. Mică enciclopedie*, București, 2001, 138–141; Nicolae Constantinescu, *Părinți și copii (I)*, „Sud”, 2007, 5; Ioana Repciuc, *Magia Nistrului*, RR, 2009, 2; Sanda Golopenția, Ștefania Cristescu și Cornova, în *Cornova 1931*, îngr. Marin Diaconu, Zoltán Rostás și Vasile Șoimar, Chișinău, 2011, 656–680. **I.D., I.Rp.**

CRISTIAN, Sergiu (pseudonim al lui Ion Constantin; 20.XII.1913, Balota-Murgași, j. Dolj – 1946), poet. Fiul nelegitim al Ecaterinei Popescu, **C.** este adoptat la vârsta de paisprezece ani de subofițerul Gheorghe Constantin, ceea ce-i permite să urmeze, între 1925 și 1932, Liceul Militar la Craiova, apoi Școala de Război, unde, după absolvirea cu rezultate strălucite, a predat o vreme ca profesor suplinitor. Înclinațiile sale profunde par să fi fost însă altele. După ce a debutat în 1930, sub numele real, în paginile revistei „Izvorășul” (Bistrița-Mehedinți), colaborează cu versuri, articole, interviuri la „Jurnalul” (Craiova), „Luceafărul literar și critic”, „Conștiința națională”, „Buna Vestire”, „Sfarmă-Piatră”, „Condeul”, „Tribuna tineretului” ș.a. A alcătuit împreună cu C.S. Nicolăescu-Plopșor și Const. Jaleș o antologie a poeziilor tineri olteni (*Album*, 1935) și a dat la iveală plachetele *Zvon de lumini* (1935), *Jad* (1936) și *Poezii* (1941). Anunța acum și alte volume: *Mers de legendă* (poezii), *Symposion* (eseuri) și *Recea* (roman). În perioada următoare informațiile asupra lui **C.** sunt puține și contradictorii. În 1941 era student la Academia de Înalte Studii Comerciale și, în plin război, timp de un an (1943) este redactor responsabil al gazetei „Gând și slovă oltească”. Mai colaborează la „Gândirea”, „Ramuri” și „Revista Fundațiilor Regale”. Obscure rămân și circumstanțele în care și-a sfârșit, în chip voluntar, existența.

Nici una din plachetele lui **C.** nu s-a păstrat în marile biblioteci, însă, desigur, poeziile cuprinse în ele sunt cele apărute în presă. Tonalitatea unei bune părți (*Poem pentru grădina copilăriei mele, Întoarcere, Tinerețea care moare*) este minor elegiacă, realizată în voalate tablouri edenice și acorduri vag jeluitoare. Cu timpul, gama trăirilor devine mai amplă, dar expresia acuză în continuare lipsă de originalitate – metaforele și imaginile fiind construite cu procedeele lui Radu Gyr – și manierism. Maestrul e urmat, fără rezultate

notabile, și în încercarea de a sugera substanța autohtonismului și a „specificului oltenesc”. Abia în poemele publicate în reviste în 1943 (*Colind, O, frumoase elegii* ș.a.) se vădește un început de personalizare a discursului liric. Mort prematur, C. rămâne unul dintre numeroșii epigoni ai lui Radu Gyr.

SCRIERI: *Zvon de lumini*, pref. Radu Gyr, București, 1935; *Jad*, Craiova, 1936; *Poezii*, Craiova, 1941. **Antologii:** *Album*, Craiova, 1935 (în colaborare cu C.S. Nicolescu-Plopșor și Const. Jaleș).

Repere bibliografice: Metzulescu, *Literile*, I, 44–46; C. Dan Pantazescu, „*Zvon de lumini*”, *ȚA*, 1935, 1034; Paul I. Papadopol, *Începători și mai înaintați*, PL, 1937, 5–6; Mircea Florentin, „*Jad*”, „*Naționalul nou*”, 1938, 1104; Predescu, *Encicl.*, 236; F. Bossun, „*Poezii*”, „*Conștiința națională*”, 1941, 26–27. **V. D.**

CRISTIAN, Vasile (1.III.1912, Târgu Frumos – 23.I.1998, Paris), poet, traducător, publicist. Înscris în acte cu prenumele Leopold, fiul mai mic al lui Betty (n. Mendelovici) și al lui Hanina Werner, ceasornicar, și-a oficializat mai târziu numele Vasile Cristian, cu care iscălea în presă; fratele său mai mare și-a luat pseudonimul Mihai Dan. C. a absolvit liceul la Turnu Severin. Se va fi înscris apoi la una din facultățile Universității din București sau, mai probabil, la Conservator, căci mai târziu va arăta o bogată cultură muzicală. În orice caz, în 1929, după ce debutează cu versuri în „*Adam*”, colaborează și la „*Hasmonaea*”, revista studenților sioniști. Întrucât la „unu” i se refuză publicarea unor poezii în franceză, C. se grăbește să-și tipărească în regie proprie placheta *Efluvii* (1931) și se apropie de „*Contimporanul*”, în care face să apară versuri și notițe iscălite Leo-Albert Werner și V. Cristian. Redactor la „*Facla*” în anii 1932–1933, mai colaborează la „*Zodiac*”, „*Tiparnița literară*”, „*România literară*”, „*Clopotul*”, „*Ulise*”, „*Litere*”, „*Azi*”, „*Revista Fundațiilor Regale*”, „*Societatea de mâine*”, „*Reporter*” ș.a. Redactor a mai fost, în 1936–1937, la „*Adevărul*” și „*Dimineața*”, semnând articole pe teme culturale, interviuri și numeroase cronici muzicale. În acest timp anunța noi volume – placheta de versuri *Tristan și Isolda* și romanul-reportaj *Viața șantierelor. Constructorii*, din care citește la Sburătorul și publică în periodice. De sub tipar însă îi vor ieși doar două traduceri, din proza lui E.T.A. Hoffmann și a lui R.L. Stevenson, precum și lucrarea *Paladinul păcii. Viața și doctrina Papei*

Pius XI (1939), ce marchează și convertirea lui C. la catolicism. După august 1944 își reia mai intens activitatea, colaborând asiduu pe teme culturale și îndeosebi muzicale, dar și cu versuri originale și traduse, la „*Democrația*”, „*The Bucharest Herald*”, „*Ultima oră*”, „*Apărarea*”, „*Buletinul apărării patriotice*”, „*Revista Fundațiilor Regale*”, „*Orizont*”, „*Mondial magazin*”, „*Victoria*”, „*Contemporanul*” ș.a. Mai tipărește traduceri, incluse în volumul *Din lirica libertății*, și transpune biografia *George Washington* de W. Wilson. Cum face parte, începând cu 1954, din „*lectoratul literar-muzical*” al Filarmonicii Române, dă tiparului alte două traduceri – biografiile *Mihail Ivanovici Glinka* de V.V. Stasov și *Chopin* de Franz Liszt –, precum și lucrările *Wolfgang Amadeus Mozart* (1956) și, în colaborare, *Ghid de concert* (1961). A mai semnat articole și cronici muzicale în periodice de specialitate. În 1977 emigrează, stabilindu-se la Paris.

Prezumțiozitatea tânărului C., care afișa atitudini de rege exilat chiar și în fața lui E. Lovinescu, era prea puțin justificată. Încercările juvenile din *Efluvii* relevă îndemânare în versificație și un limbaj imagistic mai mult de factură simbolistă, dar reminiscențele din lirica lui Camil Baltazar, a lui Ion Vineanu ori a lui Ion Barbu sunt numeroase, iar alunecarea în retorism frapează pe alocuri. Ulterior, deși polemizează violent cu avangardismul de la „unu”, reproșându-le falsul modernism și lipsa angajării sociale, se îndreaptă el însuși când spre formule suprarealiste (*Vioara destrămată*), când spre un sentimentalism ascuns, deghizat în veșminte medievale (*Tristan și Isolda, Envoi*), când spre romanul-reportaj „militant” (*Viața șantierelor. Constructorii*). Vocația, câtă va fi fost inițial, cedează constrângerilor și noua încercare lirică din anii 1945–1947 eșuează lamentabil în cântece despre partizanii greci și o „baladă despre Gheorghe Dimitrov și mama sa Parascheva”. Superioară se arată publicistica pe teme culturale a lui C., slujită de inteligență nativă, de aplomb și de lecturi întinse. Lipsa de perseverență, poate și împrejurările nefavorabile au împiedicat accesarea în primele rânduri, dar contribuția muzicologului, în a doua parte a vieții, mai ales în condițiile „culturalizării” în literatura realismului socialist, e mai mult decât meritorie.

SCRIERI: *Efluvii*, București, 1931; *Paladinul păcii. Viața și doctrina Papei Pius XI*, pref. Andrea Cassulo, București, 1939; *Wolfgang Amadeus Mozart*, București,

1956; *M.P. Mussorgski*, București, 1956; *Ghid de concert* (în colaborare cu Eugen Pricope și Constantin Spîru), București, 1961. **Traduceri:** Robert Louis Stevenson, *Bestia*, București, f.a.; E.T.A. Hoffmann, *Alte povestiri fantastice*, București, f.a.; W. Wilson, *George Washington*, București, [1945]; [Louis Aragon, Jean Cassou, Paul Éluard, Benjamin Fondane, Eugène Guillevic, Jean Laporte, Henri Michaux, Léon Moussinac, Tristan Tzara], în *Din lirica libertății*, București, 1946; Franz Liszt, *Chopin*, București, 1958.

Repere bibliografice: Octav Șuluțiu, *Poezia lui V. Cristian*, VRA, 1931, 191; Eugen Jebeleanu, *Trei cărți*, RP, 1931, 4019; Stephan Roll, *Cronica pe o confetă*, „unu”, 1931, 36; Perpessicius, *Opere*, V, 315–316; Podoleanu, 60 scriitori, I, 81–84; Lovinescu, *Scrieri*, VI, 170; Sașa Pană, *Născut în '02*, București, 1973, *passim*; Lovinescu, *Sburătorul*, III, *passim*. .D.

V.D.

CRISTOFOR, Ion
(22.IV.1952, Geaca,
j. Cluj), poet, critic
literar, traducător.

Este fiul Rozaliei (n. Trif) și al lui Aurel Filipaș, țărani; numele la naștere: Ioan Cristofor. Absolvent al Liceului Energetic din Cluj, a urmat, în același oraș, studii la Facultatea de Filologie, secția română-franceză, încheiate în 1976. În timpul studenției este redactor la revista „Echinoc” (1974–1976). După licență va fi profesor la Chiuiești, județul Cluj (1976–1977), librar și funcționar la Centrul de Librării din Cluj-Napoca (până în 1987), apoi, până în 2002, redactor la „Tribuna”. Debutează cu o poezie în „Familia” (1968), la rubrica „Poșta redacției”, girată de Ștefan Aug. Doinaș, iar editorial cu volumul *În odăile fulgerului* (1982). Mai colaborează frecvent cu comentarii critice, recenzii de cărți de poezie, traduceri și interviuri la „Steaua”, „Ramuri”, „România literară”, „Cultura creștină”, „Vatra”, „Cetatea literară”, „Bucovina literară”, „Apostrof”, „Jurnalul literar” ș.a. A beneficiat de burse de studii în Franța (1990), apoi în Belgia și Danemarca, a efectuat stagii de lucru în ateliere și seminarii ale

traducătorilor la Seneffe (Belgia). Este doctor în filologie al Universității din Cluj-Napoca (1999) cu o teză despre Aron Cotruș. I s-au acordat mai multe distincții, printre care, în repetate rânduri, Premiul Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor (1999, 2000, 2001 ș.a.m.d.).

Pentru lirica lui C. este caracteristic poemul discursiv, atent construit, cu o imagistică bogată și frumoasă, chiar „sumptuoasă” (Marian Papahagi). Simbolurile cele mai frecvente din primul volum, *În odăile fulgerului*, sunt lebăda, cârțița, norii, fulgerul, aripa, cuvântul. Ele au întotdeauna o dublă funcție, antrenând acorduri metapoetice, în căutarea unei expresivități ce vizează, dincolo de retorica fastuoasă, tematica abisală (singurătatea, tăcerea, melancolia), convertită în atitudini existențiale. Familiarizat cu tehnicile și temele liricii moderne, C. cultivă ambiguitatea, contrastul dintre reflexivitate și confesiune, dintre sensul literal al poemului și semnificația dedusă din relaționarea imaginilor și a comentariilor care îl compun. În aceste condiții, poemul poate fi o acumulare de imagini, în „sarabandă”, „enciclopedism ceremonios de imagini” (Petru Poantă), dar și o caligrafie aeriană, cizelată și intensă ori un solilocviu coșmaresc. Într-un registru imagistic variat, poezia lui C. sublimează o stare dominată de viziunile singurătății, melancoliei, pustului. Pastelul aparent se convertește în peisaj metafizic, simbolizat prin straniul simbol al „cinei pe mare”, care și dă titlul celui de-al doilea volum – *Cina pe mare* (1988). Poemele de aici urmează același filon tematic, într-o continuitate aproape programatică, vizând consolidarea perspectivei lirice. Poetul rămâne fidel dicțiunii sale de o „ceremonialitate estetică, sacerdotală” (Ion Pop), ca în *Anarhist al melancoliei* („Sumbro anarhist al melancoliei rătăcești prin fumul miștilor lui octombrie/ urmată de suita vântului, umbra ta, o făclie/ tremurând în odăile învinșilor./ Sub sorii pribegi ai anotimpului/ răgetul leilor e un cristal”) sau în *Bătrânul și marea*. Similitudinile poeziei lui C. cu ale colegilor săi echinoxiști din promoția anterioară (Dinu Flămând, Adrian Popescu, Horia Bădescu) sau congeneri (Aurel Pantea, Ioan Moldovan, Augustin Pop) îndreptățesc așezarea sa în categoria „fantezismului abstract și ermetic” (Radu G. Țeposu). Din activitatea de comentator literar și traducător sunt de reținut cercetarea monografică a biografiei și operei din exil a lui

Aron Cotruș din perioada 1944–1969 (*Aron Cotruș, exilatul*, 1999) cu revenire asupra subiectului în *Aron Cotruș: între revoltă și rugăciune* (2003), paginile intitulate *Scriitori din Țara Sfântă* (I–III, 2000–2004) și *Românește la Ierusalim* (2012), precum și tălmăcirile din scriitori belgieni (Paul Emond, Philippe Jones, Alain Petre, Alain Jadot ș.a.), o antologie a poeziei belgiene de expresie franceză (2000), interviurile cu scriitori (tema centrală: traducerea), alte pagini despre Belgia, „regatul poezilor”, mai multe „însemnări pe marginea cărților”, în fapt un minidicționar de literatură belgiană, în fine *Poeți din Kansai* (2004), o antologie ce cuprinde poezie japoneză contemporană.

SCRIERI: *În odăile fulgerului*, pref. Petru Poantă, Cluj-Napoca, 1982; *Cina pe mare*, Cluj-Napoca, 1988; *Aron Cotruș, exilatul*, Cluj-Napoca, 1999; *Seneffe sau Vocația dialogului*, Cluj-Napoca, 2000; *Scriitori belgieni*, Cluj-Napoca, 2000; *Scriitori din Țara Sfântă*, I–III, Cluj-Napoca, 2000–2004; *Marsyas*, Cluj-Napoca, 2001; *Aron Cotruș: între revoltă și rugăciune*, Cluj-Napoca, 2003; *Nicolas Catanoy sau Avataarii unui pelerin*, Cluj-Napoca, 2003; *Casa cu un singur perete*, Cluj-Napoca, 2004; *Sărbătoare la ospiciu*, Cluj-Napoca, 2004; *Amurgul zorilor. Convorbiri cu Gabriel M. Gurman*, Cluj-Napoca, 2005; *Francofonie și dialog*, Cluj-Napoca, 2006; *Românitate și exil*, Cluj-Napoca, 2006; *Belgia sau Regatul poezilor*, Cluj-Napoca, 2007; *O cușcă pentru poet*, Cluj-Napoca, 2007; *Angore et Taedio*, Cluj-Napoca, 2009; *Cine a dat foc Romei*, Cluj-Napoca, 2010; *Orchestra de jazz*, Cluj-Napoca, 2012; *Românește la Ierusalim*, Cluj-Napoca, 2012. **Ediții:** *Memoria exilului românesc. Scrisori din arhiva Chiriachița și Traian Popescu (Madrid)*, pref. edit., Cluj-Napoca, 2002 (în colaborare cu Maria Pal). **Traduceri:** Philippe Jones, *Timpul dinafara timpului*, Cluj-Napoca, 1997; *Fragmente de cer*, Cluj-Napoca, 2000; Takashi Arima, *Umbra lui Ulise*, pref. trad., Cluj-Napoca, 1997; Alain Jadot, *Ketchup, maioneză, muștar*, Cluj-Napoca, 1998; Alain Petre, *Izbitura luminii – Le Heurt de la lumière*, ed. bilingvă, Cluj-Napoca, 1998; Paul Emond, *Iubiri de neatins. Malaga*, pref. trad., București, 1999; *Lección tenebrelor. Poeți belgieni de limbă franceză*, pref. trad., Timișoara, 2000; Liliane Wouters, *Jurnalul scribului – Journal du scribe*, ed. bilingvă, pref. trad., Cluj-Napoca, 2003; *Poeți din Kansai. Antologie de poezie japoneză contemporană*, pref. trad., Cluj-Napoca, 2004; Gabriel Ben Meron, *Straie de zile mari*, pref. trad., București, 2011.

Repere bibliografice: Laurențiu Ulici, *Experiența poetică*, RL, 1982, 35; Constanța Buzea, [Ion Cristofor], AFT, 1982, 9, 1988, 10; Dan C. Mihăilescu, *O viziune lirică*, CNT, 1983, 12; Poantă, *Radiografii*, II, 129–132; Felea, *Aspecte*, III, 178–183; Ioan Moldovan, [Ion Cristofor],

VR, 1989, 2, F, 2001, 11–12, 2004, 9, 2008, 2; Eugen Simion, *Un gentilom al himerelor*, RL, 1990, 8; Papa-hagi, *Cumpănă*, 309–313; Steinhart, *Monologul*, 248–250; Țeposu, *Istoria*, 73–74; *Dicț. scriit. rom.*, I, 729–730; Borbély, *Xenograme*, 125–128; Pop, *Pagini*, 244–249; Poantă, *Dicț. poeți*, 69–71; Mircea A. Diaconu, *Imagini pe un papyrus egiptean*, CL, 2002, 4; Ioan Moldovan, *Poezia ca „sumbră orologie”*, F, 2004, 9; Ion Pop, *Poezia lui Ion Cristofor*, F, 2007, 9–10; Vasile, *Mărci*, 121–122; Gheorghe Grigurcu, *O partitură a solitudinii*, RL, 2012, 29; Cistelecan, *Diacritice*, II, 75–83.

C. H.

CRISTOIU, Ion

(16.XI.1948, Găgești,
j. Vrancea), gazetar,
prozator.

Născut într-o familie de țărani – Eugenia (n. Ninu) și Ion Cristoiu –, C. cunoaște de mic ambiția de a se depăși, cultul muncii și prețul succesului. După ce termină școala primară în satul natal, urmează liceul la Panciu și Facultatea de Filosofie a Universității din Cluj, pe care a absolvit-o în 1971. Debutase în gazetărie în 1968, concomitent publicând în „Amfiteatru” prima proză, și încă din timpul facultății devine redactor, apoi șef de subredacție la revista „Viața studentescă”. Este timp de un an asistent de socialism științific la Universitatea din Cluj și redactor-șef adjunct la revista „Echinoc”. Din 1972 optează pentru gazetărie: este redactor la „Viața studentescă”, între 1974 și 1979 redactor-șef adjunct aici și la „Amfiteatru”, între 1979 și 1987 redactor-șef adjunct la „Scânteia tineretului”, iar din 1981 redactor-șef la „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tineretului»”. În această perioadă realizează în fiecare an pe litoral, la Costinești, revista „Secvența”. Din 1987 este redactor-șef la revista „Teatrul”, de unde va demisiona în decembrie 1989. În ianuarie 1990 începe să scrie în presa privată, în cotidianul „Observator”, cu o tabletă critică la adresa lui Ion Iliescu. Înființează împreună cu Cornel Nistorescu revista „Expres”, al cărei redactor-șef devine, funcție pe care o va avea, din martie 1990, și la „Zig-zag”,

săptămânalul cu cel mai mare tiraj din România la acea vreme. În iunie 1992 scoate „Evenimentul zilei”, primul tabloid din România, care în mai puțin de un an ajunge la un tiraj de 700 000 de exemplare și pe care îl dirijează până în 1997. În aceeași perioadă mai conduce „Expres magazin”, „Dosarele istoriei” (publicație lunară întemeiată de el și al cărei director este din 1996), „Supermagazin” și „Revista fenomenelor paranormale”. În februarie 1997 se retrage spectaculos din presă, demisionând din toate funcțiile. Revine ca editorialist la cotidianul „Național” (iunie 1997) și apoi ca director al „Cotidianului” (1998–1999). A mai fost director la „Azi” (1999–2000), editorialist la „Curentul” (2001), „Jurnalul național”, „Adevărul”, colaborator al posturilor de televiziune Antena 2, Antena 3, B1 Tv ș.a. Înființează și conduce din 2001 revista „Historia” și e director în 2003 al postului Realitatea TV. Ca ziarist, C. și-a folosit inteligența pentru a scrie limpede, șocant, de pe poziția celui care nu se mai miră de nimic și se exprimă în limbajul antifilosofic al străzii. Aceste reguli ale pamfletului dintotdeauna i-au adus succes de public.

Proza de ficțiune a lui C. stă mărturie pentru cunoașterea, analiza și utilizarea celor mai influente modalități de constituire a unui text literar modern. Autorul inventează un spațiu imaginar, comuna Vintileasa, populat cu indivizi care au un comportament „sucit”, în genul sucțiilor din prozele lui Nicolae Velea și D.R. Popescu, de succes în momentul debutului lui C., indivizi cărora li se întâmplă în modul cel mai firesc tot felul de lucruri nefirești. Pe un fond de descriere realistă minuțioasă, atât de precisă încât devine cinică, se petrece un fapt neobișnuit, pentru care nu există o explicație logică, el aparținând deci domeniului fantastic, ceea ce oamenii acceptă fără uimire. Realismul magic aplicat la realitățile sociale din comuna Vintileasa oferă un amalgam insolit și captivant, tratat cu ironie conținută. Se folosesc adesea și trimiteri la tehnicile „textualizării”, într-o epocă de discuții obsedante despre modul de alcătuire a unui text. C. are capacitatea de a schița o relație, o situație, o psihologie, o mentalitate din câteva trăsături. Ca în ziaristică, observă esențialul și îl narează direct, rapid, sugestiv. Cantitatea de informație pe unitatea de descriere e maximă. Câteva volume cu schițe magic-fantastic-ironice, *Personaje de rezervă* (1985), *Povestitorii* (1988),

Veselia generală (1992), au fost clasificate drept literatură satirică și implicit eliminate din discuțiile serioase despre raportul dintre autor și textul produs de el. Un registru similar se întâlnește în notele de călătorie „satirice” *În vestă, printre fracuri* (2007), pe când în *Lumea văzută de un român rupt în fund* (1996) se aplică tehnica eliberării de complexe la relatările de călătorie, care devin astfel polemice față de „complexul Dinicu Golescu”. Expresia căutat vulgară e consonantă cu „românul rupt în fund”, care nu se mai miră de nimic și nu dă doi bani, la propriu, pe rafinamentele civilizației. În aceeași categorie intră foiletoanele, proza satirică din câteva culegeri cu titluri, de altfel, elocvente pentru directetea, violența discursului: *Găina fără bilet* (2010), *Rolul sânilor în presa liberă* (2011), *Agentul CIA cu talpa ruptă* (2012). Edițiile publicate de C. din opera de tinerețe a lui Marin Preda și din memorialistica lui Mihai Beniuc au oferit un aport de noutate în interpretare: existențialismul de tinerețe al lui Preda a apărut mai clar, iar studiul despre Beniuc propune un scriitor angajat, dar nu comunist, ci naționalist, situat în preajma viziunii legionare. În „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tineretului»” C. a publicat în 1982–1983 fragmente dintr-o istorie a literaturii române în special din perioada 1949–1955, lucrare întemeiată pe lectura completă a presei epocii.

SCRIERI: *Personaje de rezervă*, București, 1985; *Lumea literaturii*, București, 1986; *Povestitorii*, București, 1988; *Punct și de la capăt*, București, 1991; *Veselia generală*, București, 1992; *Lumea văzută de un român rupt în fund*, București, 1996; *Singur împotriva tuturor. Pamflete politice. 1990–1999*, București, 1999; *Un pesimist la sfârșit de mileniu*, București, 1999; *Dialog cu Ion Cristoiu*, realizat de Cecilia Caragea, Cluj-Napoca, 2001; *Prizonier în închisoarea cărților*, București, 2001; *De la dosarele legiunii la dosarele Securității*, București, 2006; *De la o lovitură de stat la alta*, București, 2006; *În vestă, printre fracuri*, București, 2007; *Găina fără bilet*, București, 2010; *O lovitură de stat prost mascată*, București, 2010; *Adevărata moarte a lui Carol al II-lea*, București, 2011; *Mascarada de la Cotroceni*, București, 2011; *Rolul sânilor în presa liberă*, București, 2011; *Agentul CIA cu talpa ruptă*, București, 2012. **EDIȚII:** Camil Petrescu, *Rapid – Constantinopol – Bioram*, pref. edit., Cluj-Napoca, 1974, *Versuri. Nuvele*, postfața edit., București, 1985; Marin Preda, *Scrisori de tinerețe*, introd. edit., București, 1987, *Delirul*, pref. edit., București, 1991; Mihai Beniuc, *Sub patru dictaturi. Memorii (1940–1975)*, pref. edit., București, 1999 (în colaborare cu Mircea Suciuc).

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Proză politică*, RL, 1991, 45; Cristea, A. *scrie*, 10–42; Constantin Ifțime, *Cu Ion Cristoiu prin infernul contemporan*, București, 1993; Traian T. Coșovei, *Prin infernul contemporan*, CNT, 1993, 45; *Dicț. scriit. rom.*, I, 730–731; Alex. Ștefănescu, [Ion Cristoiu], RL, 1996, 48, 1999, 13–14, 2003, 44; Grigurcu, *Peisaj*, II, 257–269; Ștefănescu, *Istoria*, 1003–1008; Holban, *Ist. lit.*, III, 211–216; Popa, *Ist. lit.*, II, 1027–1028. **R. S.**

CRÎȘAN, Constantin (21.XI.1939, Târgu Neamț – 29.X.1996, București), critic literar, eseist. Este fiul Ecaterinei (n. Rogin) și al lui Aurel Crișan, inginer geometru. A absolvit în 1956 liceul la Piatra Neamț și în 1960 Facultatea de Filologie a Universității din Iași. În 1974 devine doctor în filologie cu teza *Preliminarii la o sociologie a literaturii comparate*. A îndeplinit numeroase funcții: profesor la Urziceni (1960–1963), corespondent la Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea (1964–1967), redactor la Radiodifuziune, șef al redacției literare a Televiziunii (1967–1970), redactor la „Revue roumaine”. Debutează în 1961 la revista „Limba și literatură” cu articolul *Contribuții la cunoașterea limbii și stilului lui Tudor Arghezi*. A mai colaborat la „Steaua”, „România literară”, „Tribuna”, „Contemporanul”, „Viața românească”, precum și la câteva publicații din străinătate, unde și-a pus în evidență disponibilitățile atât pentru critica și istoria literară, estetică și sociologie literară, cât și pentru poetică, stilistică sau literatură comparată.

Debutul editorial din 1969, *Literatura română în lume* (în colaborare cu Victor Crăciun), nu lăsa să se întrevadă nimic din preocupările ulterioare ale lui C. Riguros, aproape statistic, se inventariau aici autori români și titluri de opere intrate, prin traduceri, în circuitul din afara țării; un util instrument de lucru, ce merită oricând o „aducere la zi”. În *Ieșirea din metaforă* (1972), amplu studiu de poetică, sunt analizate textele lirice ale câtorva scriitori importanți (Lucian Blaga, G. Bacovia, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Cezar Baltag ș.a.), apelându-se la studiile lui Roman Jakobson și Roland Barthes pentru a le fi descifrate „codurile”. Ca sociolog literar, C. începe să se manifeste din 1972 cu *Eseu despre personalitate*, continuând prin *Confesiuni esențiale* (1977), *Nostalgie comunicării* (1978), *Conversații de bunăvoință. Eseu despre adevăruri uitate* (1980), *Sociologie și bioestetică* (1987), *Repere pentru*

o sociofenomenologie a valorii literare (1989). Rețin atenția notațiile despre raportul dintre receptor și creator, dintre reacția lectorului neavizat și a celui superavizat în fața operei de artă sau conotațiile la imponderabilele ce pot afecta succesul unei scrieri. Devotat câtorva personalități ale literaturii române, cărora le-a alcătuit ediții – Al. Claudian (1972), Urmuz (1983), Nichita Stănescu (1985, 1995), Horia Groza (1996, în colaborare) –, admirator al unor autori străini (Robert Escarpit, Victor Sivetidis, Jean Coutsocheras, Ahile Emilianides), dar și al câtorva conaționali (Mircea Dinescu, Nichita Stănescu, Eugen Cizek, Anta Raluca Buzinschi), pe care îi traduce singur sau în colaborare, C. este și autorul unei cărți intitulate *Memorial invers* (1976), jurnalul unei călătorii prin Cipru, Tunisia, Olanda și Franța. Vocația pedagogică și-a manifestat-o nu doar la catedră, ci și în *Sinteze de literatură română* (I–II, 1974–1978), culegeri pentru liceu, pe care le-a coordonat. O notă aparte aduce eseul *Eminescu versus Dumnezeu*, apărut postum, în 1999. Subintitulat *Blestemul în genunchi*, este o patetică (și nu rareori polemică) discuție privind „religiozitatea lui Eminescu, a geniului răzvrătit nu numai la nivelul umanului, al socialului, ci în absolut” (Zoe Dumitrescu-Bușulenga).

SCRIERI: *Literatura română în lume* (în colaborare cu Victor Crăciun), pref. Pierre de Boisdeffre, București, 1969; *Ieșirea din metaforă*, București, 1972; *Eseu despre personalitate*, București, 1972; *Memorial invers*, București, 1976; *Confesiuni esențiale*, București, 1977; *Nostalgie comunicării*, Cluj-Napoca, 1978; *Conversații de bunăvoință. Eseu despre adevăruri uitate*, București, 1980; *Sociologie și bioestetică*, București, 1987; *Repere pentru o sociofenomenologie a valorii literare*, București, 1989; *Eseu despre moartea viguroasă. 13 epistole către Dumnezeu*, postfață Nicolae Țone, București, 1996; *Eminescu versus Dumnezeu sau Blestemul în genunchi*, pref. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, 1999. **Traduceri:** *Literar și social. Elemente pentru o sociologie a literaturii*, coordonator Robert Escarpit, pref. trad., București, 1974; Robert Escarpit, *De la sociologia literaturii la teoria comunicării*, pref. trad., București, 1980; Jean Coutsocheras, *Cu aripa și tridentul*, pref. Romul Munteanu, București, 1980 (în colaborare cu Andreas Rados); Ahile Emilianides, *Povestiri cipriote*, pref. Virgil Cândea, introd. trad., Iași, 1982 (în colaborare cu Sanda Chiose-Crișan).

Repere bibliografice: Cornel Ungureanu, *Călătorii*, O, 1977, 3; Constantin Hârlav, „*Memorial invers*”, ST, 1977, 3; Al. Dobrescu, „*Confesiuni esențiale*”, CL, 1977, 9; Mihai

Coman, *Exuberanța comunicării*, LCF, 1978, 21; Mircea Scarlat, „Nostalgia comunicării”, RL, 1978, 37; Elena Tacciu, *Dialogul necesar*, ST, 1980, 10; H. Zalis, „Conversații de bunăvoință”, RL, 1982, 9; Dinu Flămând, *O carte document*, VST, 1985, 23; *Dicț. scriit. rom.*, I, 731–733; Adrian Mihalache, *Hipertext eminescian*, CNT, 1999, 34; Lucian Chișu, *Accente*, București, 2003, 135–156. **D. Gr.**

CRÎȘAN, Nicolae (10.X.1923, Târgu Mureș – 13.VI.1999, București), prozator. Este fiul Anei Crișan (n. Bucur), infirmieră, și al lui Nicolae Crișan, muncitor. **C.** urmează liceul la Târgu Mureș și la Timișoara (Liceul „C. Diaconovici-Loga”, terminat în 1942), apoi o școală de arte decorative la Timișoara (absolvită în 1946) și la București Institutul de Arte Plastice (clasa sculptorului Corneliu Medrea), încheiat în 1952. A debutat ca sculptor în 1945, la Timișoara, devenind membru al Uniunii Artiștilor Plastici în 1950. Are o activitate plastică notabilă (expoziții la Cluj, București), practicând sculptura monumentală. A realizat, de asemenea, portrete de scriitori (Labiș, Goga, Bacovia). A fost, cu întreruperi, salariat la diverse instituții culturale, între altele redactor la revista „Colocvii”, și în cinematografie, la case de filme și la Centrala Româniafilm, până la pensionare, în 1984. Ca scriitor, are un triplu debut în presă: cu versuri în 1941 la revista „Contrapunct” (Timișoara), cu un articol de critică la „Flacăra” (1947) și cu un reportaj în 1960 la „Viața românească”. A mai colaborat la „Contemporanul”, „România literară”, „Luceafărul” ș.a. A semnat și scenarii de film, precum și traduceri din limba maghiară.

Prima carte a lui **C.**, *Caietele cunoștințelor mele* (1964), e un roman-„dosar de existențe” remarcabil în special prin observarea cu acuitate a vieții în mediile intelectuale (un cerc de medici), în care se îmbină altruismul, dăruirea de sine în slujba cercetării științifice și calculele meschin-carieriste (tematică ce se regăsește – tratată în alte forme – în cărți ca *Risipitorii* de Marin Preda și *Orgolii* de Augustin Buzura). Autorul utilizează „tehnica relatării faptelor prin două șiruri de confesiuni diferite, întrerupte și reluate succesiv” (Ov. S. Crohmălniceanu). Figurile centrale sunt doctorul Comes – suferind de leucemie, confruntat cu iminența morții pretimpurii – și activistul de partid Jerca. Cărții i s-a reproșat finalul, neplauzibil, construit după o formulă „șablonardă” (Ov. S. Crohmălniceanu), cu tentă politizat „polițistă”.

Romanul *Noaptea așteptărilor* (1966) vădește ambiția de a trasa o amplă frescă socială. Având în atenție o familie ardeleană ai cărei membri, de vârste și condiții diferite, asigură plauzibil joncțiunea dintre diferitele medii detaliat prezentate (săteni, târgoveți nevoiași sau înstăriți, industriași și comercianți, militari, profesori ș.a.), narațiunea cuprinde evenimente situate între vara anului 1940 și august 1944. Locul acțiunii este mai întâi la Târgu Mureș și în sate din împrejurimi, apoi și pe alte meleaguri, inclusiv pe Frontul de Est, la București ș.a.m.d. În prim-plan se află calvarul cedării Ardealului, tumultul politic al epocii, pătimirile din anii războiului. Romanul vădește meșteșug narativ și este interesant prin bogatul material istoric și uman evocat cu autenticitate. Caleidoscopul vieții cotidiene a micilor așezări ardeleni de altădată amintește uneori de Ioan Slavici. În *Aventuri în Delta trăite de Radu și povestite de el însuși unchiului său Nestor* (1976), volum de povestiri cu o continuitate tematică, agreabilul tablou al unui tărâm cvasiexotic, investigat într-o dispoziție de vacanță – răstimp lipsit de griji și constrângeri, mobilat cu mici aventuri mereu neprevăzute, niciodată prea grave – și privit prin ochii copilului preadolescent, e completat cu descriția savuroasă a unor rafinamente gastronomice pescărești și vânătoarești. *Voievozi fără morminte* (1979; Premiul Asociației Scriitorilor din București) e un roman istoric, prezentat la apariție ca inaugurând un virtual ciclu consacrat evocării epocii lui Mihai Viteazul (chipul acestuia nu apare încă în acest prim volum). Textul e introdus prin procedeul destul de curent al „mistificării” literare convenționale: autorul ar „transcrie” doar un text „real”, și anume autobiografia-jurnal a unui anume Petru Ivonia Zugravul, al cărui tată, negustor și „agent” sau sol de taină al unor puternici ai epocii, va deveni el însuși domnitor. Acest Petru, om cu o viață fără voia lui aventuroasă, învățat umanist și pictor de talent, s-a retras, octogenar, într-o localitate din Țările de Jos, unde își redactează amintirile. Cartea ilustrează însușirile tradiționale ale genului: epicul predomină asupra reflexivității (care totuși nu e absentă). Propensiunea scriitorului către frescă se evidențiază din nou, cu mai multă vigoare decât în *Noaptea așteptărilor*. Deși foarte dens, cu multe personaje, situații, întâmplări, priveliști, descriții bine documentate,

considerații morale, romanul este lipsit de un conflict central propriu-zis. Scena acțiunii se află, pe rând, în Moldova, Transilvania, Polonia, apoi la Kiev, Istanbul, Roma etc.; apar personaje istorice cunoscute (Lăpușneanu, Despot, Tomșa, Doamna Chiajna, Sigismund Zapolya); se țes peste tot intrigi, survin evenimente senzaționale. Romanul este interesant prin culoarea locală (și de epocă), minuțios și plauzibil reconstituită, și prin problemele investigate în spațiul lăuntric (raporturile dintre putere și avere, realizarea de sine a artistului, meditații asupra identităților spiritual-culturale ș.a.). *Romul Ladea* (1968) este o monografie (bogat ilustrată cu fotografii de Ion Miclea) despre opera unei personalități marcante a sculpturii românești.

SCRIERI: *Caietele cunoscutilor mei*, București, 1964; *Noaptea așteptărilor*, București, 1966; *Romul Ladea*, București, 1968; *Aventuri în Deltă trăite de Radu și povestite de el însuși unchiului său Nestor*, București, 1976; *Voievozi fără morminte*, București, 1979; *Țigani – mit și realitate*, București, 1999.

Repere bibliografice: Ov. S. Crohmălniceanu, „*Caietele cunoscutilor mei*”, GL, 1965, 5; Magdalena Popescu, „*Noaptea așteptărilor*”, GL, 1967, 22; Platon Pardău, *Drumul aspru al inițierii*, RL, 1979, 31; Cornel Moraru, *Un roman despre epoca lui Mihai Viteazul*, VTRA, 1979, 11; Vasile Chifor, *Roman și istorie*, VR, 1980, 3; *Dicț. scriit. rom.*, I, 733–734; Ana Cosma, *Scriitori români mureșeni*, Târgu Mureș, 2000, 43–44.

N.Br.

CRÎȘAN, Sorin (24.I.1966, Cluj-Napoca), eseist, teatrolog. Este fiul Silviei Rodica (n. Cleș) și al lui Aurel Crișan, tehnician. Face studiile medii în orașul natal, iar între 1985 și 1989 urmează Facultatea de Tehnologie Chimică a Universității „Babeș-Bolyai”. Între 1995 și 1998 frecventează cursurile secției de artă teatrală a Facultății de Litere a Universității „Babeș-Bolyai”, în specialitatea teatrologie. Lucrează, mai întâi, în presă, iar din 1992 la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca. Începând din 2004, devine cadru didactic la Universitatea de Arte din Târgu Mureș, la Departamentul de teatru și arte vizuale, ajungând profesor și rector al acestei instituții. În perioada 1997–2005 a fost director executiv al Fundației Teatrale Spectacol XXI. Este doctor al Universității Naționale de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale” din București cu teza *Cercul lumii la D.R. Popescu* (2001) și doctor în istorie cu teza intitulată *Carte și tipar în secolele*

XV–XVII. Fizionomie, artă și tehnică tipografică în secolele XV–XVII, susținută în 2011. Debutează cu proză în revista „Tribuna” (1985), iar editorial cu volumul *Cercul lumii la D.R. Popescu* (2002). Mai colaborează, cu studii, cronici literare și teatrale, eseuri și proză, la „Steaua”, „Teatrul azi”, „Contrafort”, „Symbolon”, „Vatra”, „Minerva”, „Teatrul Național”, „Apostrof”, „Sargetia”, „Biblioteca și cercetarea”, „Thalia”, „Rampa”, „Jurnal teatral”, „Domino”, „Caiete silvane”, „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»”, „Jurnalul artelor spectacolului” ș.a. A fost distins cu Premiul Național al Ministerului Culturii și Cultelor pentru volumul *Jocul nebunilor* (2003).

Ivite din trunchiul unei cercetări de tip doctoral, riguroasă și erudită, primele două cărți ale lui C., *Cercul lumii la D.R. Popescu* și *Jocul nebunilor*, au mize hermeneutice complementare. Eseul monografic dedicat lui D.R. Popescu, dincolo de *close reading*, circumscrie un model teatral și existențial – toposul cercului ca ipostază a eternului *theatrum mundi*. Universul dramaturgic baroc supus analizei devine pretext pentru teoretizări asupra teatralității măștii și a disimulării, a anamorfozelor imaginare, a „morții ca spectacol”. Printr-un asemenea filtru interpretativ, rolul teatral-antropologic-existențial al bufonului este descoperit fie în postura *raisonneur*-ului ori a agentului (psihodramatic, fie în condiția de catalizator al alchimiilor imaginare-lui. Următoarea carte a lui C., *Teatru, viață și vis* (2004), analizează în stil comparatist doctrinele regizorale ale lui Adolphe Appia, Gordon Craig, Vsevolod Meyerhold, Konstantin Stanislavski, Bertolt Brecht, Jerzy Grotowski și Peter Brook, fiind considerată „o încercare (mai rar întâlnită în domeniul teoriei artei din România) de întemeiere filosofică a teatrologiei” (Mircea Ghițulescu). În *Teatrul de la rit la psihodramă* (2007) perspectiva comparatistă, prezentă și în volumele anterioare, se focalizează asupra drumului parcurs de arta teatrului de la spectacolul ritualic la psihodrama creată de Jacob Levy Moreno. Criticul remarcă vocația paradoxal tămăduitoare a unor doctrine regizorale și de antropologie teatrală totodată: cea a lui Antonin Artaud, care pleda pentru abolirea distanțelor dintre actor și spectator, sau cele ale lui Grotowski, Eugenio Barba, Alexandro Jodorovski (cu al său teatru al „panicii”), Augusto Boal (prin „teatrul-forum” și

„teatrul oprimaților”) ș.a. În *Teatru și cunoaștere* (2008) teatrologul reia și amplifică argumente privitoare la relevanța gnoseologică a actului teatral, la relația dintre teatru și comunicare, precum și la relația dintre teatru și subiectivitatea interpretativă a receptorului său. În fine, în *Sublimul trădării. Pentru o estetică a creației teatrale* (2011) se remarcă din nou o lucidă înțelegere a dinamicii și a caracterului inevitabil fluctuant al teatralității și al performativității. Autorul își reconfirmă înclinația pentru interpretarea interdisciplinară, aflată la confluența esteticii teatrale cu teoria și critica literară, cu filosofia, antropologia culturală, psihanaliza și semiotica.

SCRIERI: *Cercul lumii la D.R. Popescu*, Cluj-Napoca, 2002; *Jocul nebunilor*, pref. Laura Pavel, Cluj-Napoca, 2003; *Teatru, viață și vis*, Cluj-Napoca, 2004; *Teatrul de la rit la psihodramă*, Cluj-Napoca, 2007; *Teatru și cunoaștere*, Cluj-Napoca, 2008; *Sublimul trădării. Pentru o estetică a creației teatrale*, București, 2011.

Repere bibliografice: Romana Colceriu, *Cercul pe dos*, VTRA, 2002, 11–12; Claudiu Groza, *Lumea ca un cerc*, APE, 2003, 1; Mircea Morariu, [Sorin Crișan], F, 2003, 1, 2004, 4, 2005, 7–8, TTR, 2008, 1–2, 11–12, 2011, 10–11; Mircea Ghițulescu, [Sorin Crișan], TTR, 2003, 1–2, CL, 2005, 5; Oltița Cîntec, *Hermeneutică teatrală*, CRC, 2004, 3; Marius Manta, „Jocul nebunilor”, ATN, 2005, 6; Adina Mocanu, „Teatru și cunoaștere”, „Mozaicul”, 2008, 12; Iulian Boldea, [Sorin Crișan], VTRA, 2012, 2, APE, 2012, 9.

L.P.

CRITERION, grupare intelectuală a tinerei generații afirmate în deceniul al patrulea din secolul al XX-lea care s-a constituit la București, sub denumirea Asociația de Arte, Litere și Filosofie Criterion; organizată de Petru Comarnescu, a activat public între 13 octombrie 1932 și 11 decembrie 1933. Reprezentând direcția spiritualistă a tinerețului intelectual interbelic, C. a lansat un program cultural axat pe „noua spiritualitate”, definită printr-o viziune a sintezei între tendințele dominante ale diferitelor generații; Comarnescu o denumea, cu un alt termen de circulație în acei ani, „completitudine”. Mircea Eliade a descris „spiritul criterionist”, în *Memorii*, ca o emancipare de complexe „provinciale”, o creditare a „posibilităților de creație ale geniului românesc” în direcția unei culturi majore și o sfidare a tabuurilor impuse în discursul public de fobia „influențelor nefaste” sau a „ideilor subversive” – denunțate ca „mecanisme infantile de apărare inerente”

minoratului cultural. Eliade a mai caracterizat criterionismul și drept cel mai interesant precursor al existențialismului francez, care a însemnat „depășirea momentului universitar în cultură, coborârea intelectualului în arenă, contactul direct cu publicul, îndeosebi cu tineretul” (era și o aluzie la „trăirism”, ca experiență vie a actului cultural, inspirat unei părți a generației sale de profesorul Nae Ionescu). Într-un articol promoțional din „Cuvântul” Mihail Sebastian releva că numele însuși al grupului conține o declarație de principii și un program: instituirea „criteriilor” și a „spiritului critic” vizând (re)ordonarea valorilor curente ale timpului, astfel încât fractura de până atunci în spațiul cultural dintre „mistici” și „raționaliști” să fie depășită. Cu aceste mari ambiții, în loc să o depășească, C. va reactiva, într-o nouă etapă, polemica „generaționistă”. Declanșată în 1927 prin serialul lui Mircea Eliade *Itinerariu spiritual* din „Cuvântul” și întărită de *Manifestul Crinului alb*, lansat în 1928 în „Gândirea”, cearta dintre „bătrânii” de 30–35 de ani și tinerii de 20–25 s-a reaprins, în ciuda apelului noului grup la solidarizare. În deceniile următoare istoria criterionismului (încă nereconstituită cu rigoare documentară) a pendulat între ignorare/contestare și mitizare. O serie de informații sunt totuși certe. Grupul a adoptat modul de manifestare cel mai prizat în anii interbelici, prelegerile publice, prin care se exprima pretutindeni în țară o rețea socioculturală de ligi, asociații, atenee, uniuni școlare și studențești. Majoritatea membrilor noului cerc activaseră în Asociația Studenților Creștini, în Cercul Analele Române și mai cu seamă în Gruparea Intelectuală Forum, întemeiată de Ionel Jianu, dar botezată de Petru Comarnescu, organizator acolo și al renumitului ciclu de conferințe „Explicația timpului nostru”. În urma unui incident între lider și poetul Paul Sterian (indicat de Mihail Sebastian, în „Cuvântul”, drept co-întemeietor, alături de Comarnescu), din Forum s-a desprins un grup devenit nucleul viitorului C.; acest prim cerc de inițiativă, numit familiar „cei șapte”, reunit într-o seară de aprilie 1932 în grădina coregrafei Floria Capsali, e consacrat de Petru Comarnescu în jurnalul său: Mircea Vulcănescu, Paul și Margareta Sterian, Dan Botta, Mac Constantinescu, Floria Capsali – rămânând de adăugat Mircea Eliade (după propria mărturie) și, desigur, Petru Comarnescu.

Într-un comunicat de presă din mai 1932, printre inițiatori mai sunt anunțați Haig Acterian, Ion Călugăru, Mihail Sebastian, Marcel Iancu, chiar și viitorii inamici, părtași mai târziu la distrugerea grupului, Zaharia Stancu și Sandu Tudor. Tot jurnalul lui Petru Comarnescu arată auspiciile care au inspirat asociația; s-ar fi dorit „constituirea unui sindicat intelectual [...], mai curând o asociație de filosofie, arte și litere”, propunându-se ca nume Daphne sau Argonauții; privitor la orientare, Comarnescu specifică intenția de a da semnalul concilierii între noile generații cu opțiuni ideologice diverse: „În asemenea situații sunt cel mai democrat, în sensul că doresc să fie o colaborare între toate forțele vii ale generațiilor mai tinere. Vreau selecție largă, libertate, generozitate, solidaritate”. Programul sindical e vizibil în proiectul de a înființa o editură și o revistă, de a organiza expoziții și concerte, de a tipări un buletin difuzabil în librării. Fondurile necesare urmau să provină din conferințele publice. Începând din mai, când își anunță și în presă asociația, membrii s-au întrunit de-a lungul verii 1932, pregătind programele pentru toamnă. Documente nu s-au întocmit, cel puțin după informația dată, într-un interviu, de Henri H. Stahl, care parafrazează deviza Junimii: „Intră cine vrea, rămâne cine poate”, spunând că la C. „venea cine voia, pleca cine voia”, dar foarte puțini tineri de marcă ai generației ar fi rămas pe dinafară. Invitat la 20 decembrie 1932 la o adunare generală a grupului, Octav Șuluțiu îi înregistrează printre cei prezenți, în afara liderilor, și pe Eugen Ionescu, Constantin Fântâneru, Mihail Sebastian, M.H. Maxy, Victor Brauner, Mihail Polihroniade, Constantin Noica, Petru Manoliu, Ion I. Cantacuzino, Emil Gulian, Lucian Boz, Alexandru Vianu, H.H. Stahl, Marcel Breslașu (pe atunci Bresliska). Alte mărturii îi înregistrează și pe Constantin Silvestri, Boris Caragea, Barbu Brezianu, Anton Golopenția, Ionel D. Gherea, Constantin Floru, Nicolae Bagdasar, Gabriel Negri. Lipsa discriminărilor este evidentă: sunt împreună democrați filoamericani (Petru Comarnescu) sau filofrancezi (Mihail Sebastian), „burghezi de centru”, „stângiști și dreptiști, țărâniști și liberali, nihilști și mistici”, plasticieni, dansatori, literați – clasicizanți, moderniști, avangardiști –, sociologi, filosofi, gazetari. Publicarea arhivei lui Mircea Vulcănescu aduce treptat indicii despre organizarea

asociației pe secții (cu subsecții) – cea ideologică (sau filosofică) reunind nucleul director; au mai funcționat secțiile Teatru, Plastică, Critică și literatură, Spectacol, dotate cu un secretariat efectuat voluntar, pentru consemnări în vederea alcătuirii unei arhive și a editării buletinului, pare-se nerealizat. Secretar general era Petru Comarnescu, demisionat însă în decembrie. În afară de grădina și de sala de coregrafie a Floriei Capsali, „sediul” consacrat de întâlnire era cafeneaua Corso din Calea Victoriei. După tratative sinuoase, Al. Tzigara-Samurcaș, președintele Fundației „Regele Carol I”, aprobă, pentru expunerile publice, aula acesteia, chiria fiind acoperită din cotizațiile membrilor. Se tipăresc programe de sală, se răspândesc afișe. În ultimul trimestru al lui 1932 C. exploda în arena publică. Emulând cu ilustrele „prelecțiuni” ale Junimii maioresciene sau cu gruparea Poesis, activă la începutul anilor '20 în jurul „Ideii europene” a lui C. Rădulescu-Motru, dar inspirat și de „procesele literare” („judecata” cu public a unor eroi literari sau teme-problemă), la modă în acei ani, C. a lansat un format de conferință provocator: simpozionul, cu expuneri în contradicție și complementare; Petru Comarnescu își revendică această concepție (la fel alegerea termenului *symposion*, „în cinstea lui Plato”, și numele asociației). Modalitatea devine suspectă într-un mediu social ce se radicalizează politic. Fără longevitate în atare condiții, tânăra asociație e îndeobște apreciată ca „ultima tribună liberă” dinaintea scindării ireconciliabile a vieții publice românești. Anecdotică legată de simpozioanele de la Fundație relevă cu precădere carențele de mentalitate ale publicului, ale presei și oficialităților. Turbulență și fanatisme la unii, măsuri de forță și cenzură la ceilalți. De două ori pe săptămână, luna și joia sau miercurea și sâmbăta, la orele 21, în aula Fundației, vorbitori foarte diferiți ca formație și orientare prezintă tezele pro și contra unui subiect, cu recurs la discipline diverse: filosofie, sociologie, economie, critică literară. Foarte apreciate erau spontaneitatea, controversa vie. În ultimul trimestru din 1932 s-au desfășurat în paralel două cicluri de dezbateri și prelegeri. Primul, *Idoli* – realizat în formula simpozion –, a constituit debutul propriu-zis, în 13 octombrie 1932 și, prin succesul instantaneu, l-a pus oarecum în umbră pe celălalt, *Cultura românească actuală*, care

propunea conferințe cu audiții, fragmente teatrale, recitaluri de dans și poezie, lecturi ilustrative pentru tema zilei. În numele înțelegerii între generații, seria simpozion era prezidată de seniori de prestigiu din lumea culturală: Ion Petrovici, C. Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti, Mihai Ralea, Simion Mehedinți, Ion Marin Sadoveanu, Mihail Manoilescu, Paul Zarifopol. Dintre „idolii” lansați în dezbateri, patru – Lenin, Freud, Chaplin, Gide – au produs chiar din primele săptămâni convulsii și represalii polițienești. Tema *Lenin* a fost prezidată de C. Rădulescu-Motru; s-a expus inițial teza leninistă (Mircea Vulcănescu), apoi critica ei de pe pozițiile burgheză (Petru Viforeanu), social-democrată (H.H. Stahl) și țărănistă (Constantin Enescu), iar Mihail Polihroniade a prezentat tactica politică a lui Lenin. Fuseseră invitați special, din afara grupului, și doi marxiști, Belu Zilber și Lucrețiu Pătrășcanu, care au intervenit în dezbateri, iar drept urmare în sală au alternat aclamațiile comuniștilor cu protestele naționaliștilor, până când Polihroniade a citat lozinca leninistă după care statul burghez e un cadavru care va fi răsturnat dintr-o lovitură, și atunci adepții revoluțiilor de dreapta și de stânga au ovaționat la unison. Bănuiala de propagandă comunistă a alarmat „la proporții homerice” Siguranța, Poliția, Parchetul, Ministerul de Interne. Studențimea de dreapta (Uniunea Națională a Studenților Creștini) a protestat în presă, cerând autorităților să interzică acțiunile grupului, taxat cu un calambur infamant – „cretinism”, care provoacă din partea lui Mircea Eliade o caustic-patetică replică în „Cuvântul”. Inspectorul general al Prefecturii îi notifică verbal lui Petru Comarnescu: „Nu vom uita niciodată că d-ta ai adunat pe comuniștii din București în fața Palatului Regal”; o gazetă a vremii constata că în acea seară Fundația „a cunoscut două ceasuri de patimă socială”. S-au luat măsuri de supraveghere și de intervenție. Simpozionul a fost totuși repetat și apoi susținut în turneu prin țară. Publicul și conferențiarul vor pătrunde cu greu în aulă, escortați de sergenți prin mulțimea doritorilor de bilete și a contestatarilor cuziști sau legionari vociferanți, în dispută cu jandarmii. După agitația astfel provocată, subiectul *Freud*, prezidat de Ion Petrovici, a fost boicotat prin dezinformare: la sosire, polițiștii anunțau publicul că simpozionul s-a amânat; organizatorii răzbat la Ministerul de Interne din

vecinătatea Fundației, pertractează cu un director de cabinet și, decalată cu o jumătate de oră, ședința începe aproape fără asistență; este reprogramată. Au vorbit despre Freud neurologi și psihiatri notorii, dar și H.H. Stahl (*Sociologia freudiană*), Mircea Vulcănescu (*Psihologia maselor și freudismul*), Alex. Mironescu (*Originea literară a ideilor freudiene în naturalism și simbolism*), Ion I. Cantacuzino (*Perspectiva integratoare a freudismului*); s-a remarcat Mircea Eliade, care a interpretat doctrina lui Freud prin monismul veterotestamentar; cucerit, Emil Cioran a revenit să-l asculte la una din cele trei reluări. Vorbind despre Chaplin, pentru Eliade memorabil a rămas Mihail Sebastian, care, în replică la apostrofele studenților antisemiți din sală, a declarat că renunță a vorbi despre artistul Charlot, pentru a se referi „ca evreu la un alt evreu” și a raportat cu strălucire singurătatea personajelor lui Chaplin la complexul ghetoului, stârnind ropote de aplauze; atunci grupul trăiește pentru prima oară sentimentul de triumf al „spiritului criterionist”, pentru care miza nu era vehicularea informației, ci „trezirea auditorilor, confruntarea lor cu ideile și, în cele din urmă, modificarea modului lor de a fi în lume”. La simpozionul *Gide*, prezidat de Mihai Ralea, ziarele îi anunțaseră ca vorbitori pe Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Emil Gulian, Alexandru Vianu, Mircea Vulcănescu, Mihail Sebastian, I.I. Cantacuzino. După o instigare din ziarul „Calendarul” al lui Nichifor Crainic, unde se asocia „Gide” cu „jidani” și se denunța recenta vizită a scriitorului în URSS, manifestații legionari conduși de Mihail Stelescu forțază intrarea și produc o busculadă; Comarnescu e palmuit, sala e „încărcată de electricitate”, dezbateri nu poate continua. De atunci, precizează diaristul Comarnescu, „la simpozioane nu mai veneau decât oameni curajoși”. Astfel, următoarele ședințe, despre Mussolini, Bergson, Proust, Gandhi, Valéry au fost mai liniștite, dar cu asistență rarefiată, încasările scăzând și pierderile suportându-le asociații. Pe Mussolini l-au prezentat Mihail Polihroniade (*De la om la idol*), H.H. Stahl (*De la idol la om*), Al. Christian Tell (*Creatorul*), Constantin Enescu (*Distrugătorul*), Richard Hillard (*Antidemocratul*), Mihail Manoilescu (*Concluzii*). La tema *Bergson* a prezidat C. Rădulescu-Motru, iar vorbitori au fost Comarnescu (despre om și filosof), N. Bagdasar

(despre intuiție), Constantin Floru (despre devenire), Emil Cioran (despre Bergson și filosofia vieții), Dan Botta (Bergson și arta), I. Brucăr (metafizica, religia și arta la Bergson). Subiectul Proust a fost prezidat de Mihai Ralea și susținut de Mihail Sebastian (omul și opera), Anton Holban (suferințele lui Swann), Eugen Ionescu (umorul lui Proust), Petru Comarnescu (snobismul lui Proust). Despre Valéry au vorbit Comarnescu, Emil Gulian, Mihail Sebastian și Andrei Tudor. La ultimul simpozion din seria *Idoli*, consacrat lui Gandhi, a vorbit cu mare efect Mircea Eliade. Începând din 15 octombrie și până în 18 decembrie, la Sala Dalles se țin conferințele-spectacol din ciclul dedicat culturii române contemporane; cea dintâi, susținută de Paul Sterian, se ocupă de poezie; despre roman vorbesc Mihail Sebastian și Mircea Vulcănescu; consecvent principiului de reșezare a valorilor, primul (relatează Mircea Eliade) „a executat cu mult brio pe Cezar Petrescu și a fost extrem de dur cu Ionel Teodoreanu, cei mai populari romancieri ai zilei, rezervându-și toate laudele pentru Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu și Mateiu I. Caragiale. Dar Mircea Vulcănescu a arătat în ce sens romanele lui Cezar Petrescu se integrează într-o tradiție literară românească și, ca atare, sunt semnificative, chiar dacă artisticește nu sunt valabile”; au mai conferențiat Haig Acterian despre teatru, Alexandru Vianu despre critică și eseu, Haig Acterian, Mircea Eliade și Petru Comarnescu dând lectură ilustrărilor, Petru Comarnescu despre plastică, C. Brăiloiu despre muzică, I. Brucăr despre filosofie, I.I. Cantacuzino despre curente de idei, Mircea Grigorescu despre ziaristică. Au citit actrițele Marieta Sadova, Marietta Rareș, Lili Popovici, Sorana Țopa. Combătuți deopotrivă în presa radicală de stânga și de dreapta, dar șicanați și de gazetele democratice (precum „Facla”, unde Oscar Lemnaru scrie despre „farsa” de la C., tot el denunțând, în 1944, „obscurantismul” de acolo), criterioniștii devin indezirabili pentru autorități; e găsit un pretext pentru a-i marginaliza și, în cele din urmă, pentru a-i interzice. În februarie 1933, din cauza grevei ceferiștilor de la Grivița, crezută preludiul unei revoluții bolșevice, în țară a fost instituită starea de asediu. Întrunirile publice sunt interzise, inclusiv conferințele de la Fundație (seria *Tendințe*, anunțată în program). S-a îngăduit totuși a

se da curs cvasiconfidențial unor reuniuni în sediul Academiei Comerciale, dar numai după ce delegații grupului îl asigură pe ministrul de Interne, Ion Mihalache (alarmat de rapoartele poliției), că nu participă „nici fasciști, nici comuniști, ci intelectuali”. Ciclul *Tendințe* se va desfășura, între 8 februarie și 4 mai 1933, începând cu tema *Orientări spirituale ale tinerei generații*, prezidată de Simion Mehedinți, la care, în formație de elită, vorbesc Mircea Eliade, Petru Comarnescu, Emil Cioran, Paul Sterian și Mircea Vulcănescu. Printre subiecte, următoarele: *Orientări politice ale generației tinere, Pace sau război, Între individualism și economie dirijată*. Șerban Cioculescu, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Petru Manoliu, Arșavir Acterian și Eugen Ionescu susțin tema *Literatură-confesie și literatură subiectivă*. Din toamna lui 1933 prelegerile revin la Fundație (unde Petru Comarnescu este acum secretarul general al Secției de conferințe) și, începând din 30 septembrie e programat ciclul *Marile momente ale muzicii*, cu participarea unor muzicieni și muzicologi (Dimitrie Cuclin, George Breazu); la prima temă, *Olimpicii*, se vorbește despre Bach, Mozart și Beethoven; la subiectul *Jazz* expune Petru Comarnescu (Elly Roman exemplifică), despre ctitorii muzicii vorbește I.D. Petrescu; pentru *Magia și originile muzicii* Mircea Eliade apelează la tineri muzicieni, care, în premieră românească, transpun pe instrumente autohtone sau execută coral melos african, asiatic, oceanian, pus în relație cu mitologiile arhaice. Concomitent, Comarnescu organizase, începând din 19 octombrie, încă un ciclu, de opt simpozioane, *Tendințe 1933*, cu teme enunțate frecvent sub formă interogativă; s-a deschis cu *Soluțiile crizei [economice]*; au mai urmat *Autarhie?*, *Sensul vieții în literatura contemporană*, *Dictatură?*, *Neoclasicism?* – aici a prezidat Tudor Vianu, iar despre diferitele manifestări neoclaseice au vorbit Mircea Vulcănescu (*Jean Cocteau și zădărniciile virtuozității*), Dan Botta (*Vasile Pârvan*), Paul Sterian (*Picasso*), Horia Teodoru (*Le Corbusier*), Petru Manoliu (*Valéry*). Dezbaterea *Război?* a prezidat-o Grigore Gafencu. S-a mai vorbit la subiectele *Germania și echilibrul european*, *Franța și pacea Europei*, *Japonia*, *China și Pacificul*, *Civilizație?*, *Neoimperialismul Europei* (Victor Vojen, Petru Vișoreanu, Mihail Polihroniade și Constantin Enescu); la tema *Rasa?* Paul Costin Deleanu a

„motivată” rasismul, combătut de Petru Comarnescu (7 decembrie). A fost ultimul simpozion al grupării C. Scena politică devenise tensionată. La 9 decembrie Guvernul I.G. Duca scosese Garda de Fier în afara legii. Toată lumea era conștientă că „nu va mai fi posibil să se confrunte, în același loc și în același timp, [dreapta] cu stânga, dogmatismul cu spiritul critic, idealismul cu materialismul”. În 29 decembrie 1933 prim-ministrul liberal I.G. Duca e asasinat de un comando legionar, și anul 1934 găsește gruparea în plină degringoladă. E din nou stare de asediu. Mihail Polihroniade și Al. Cristian Tell sunt arestați (mai târziu, după asasinarea, în 1937, a celui alt prim-ministru, Armand Călinescu, vor fi arestați iar și executați); ei aderaseră la Legiune, refuzând de principiu întâlnirea cu stângiștii sau cu democrații. Practic, activitatea publică a grupării încetează. În februarie 1934, la Sala Dalles, s-a mai organizat totuși, sub egida C., Salonul 1933 de artă plastică; printre expozanți – Michaela Eleutheriade, Margareta Sterian, Lucia Bălăcescu, H. Catargi, Mac Constantinescu, Marcel Iancu, M.H. Maxy, P. Iorgulescu-Yor; altă expoziție, cu relativ aceiași participanți, organizată un an mai târziu, la Sala Dalles, nu va mai arbora numele C., intitulându-se a Grupului 1934. Unii foști criterioniști vor mai conferența sub alt patronaj: Institutul Social Român, Uniunea Intelectuală Română, revista „Convorbiri literare”, unde Petru Comarnescu, I.I. Cantacuzino, Mircea Eliade, Richard Hillard, Constantin Noica, H.H. Stahl sunt, din ianuarie, cooptați în colegiul de redacție (de unde vor demisiona peste câteva luni); în februarie ciclul de conferințe *Confruntări*, patronat de revistă, e conceput ca o dispută publică între „bătrâni” (Al. Tzigara-Samurcaș, Paul Zarifopol, Artur Gorovei) și „tineri” (H.H. Stahl, I.I. Cantacuzino, Mircea Vulcănescu). O încercare – cu suflu scurt – de a resuscita C. va duce la editarea revistei omonime în octombrie 1934. Publicația va fi însă anihilată după o campanie de presă orchestrată din umbră de autorități.

Repere bibliografice: Ion Biberi, *Lumea de mâine*, București, 1945, 263–264; Crohmălniceanu, *Literatura*, I, (1972), 110–118; *Atitudini și polemici în presa literară interbelică*, București, 1984, 254–393; Dorina Grăsoiu, *Mihail Sebastian sau Ironia unui destin*, București, 1986, 49–52; *Criterion. Revistă de arte, litere și filosofie*, ed. anastatică, îngr. Marin Diaconu și Zaharia Balinca,

pref. Constantin Noica, București, 1990; Mircea Eliade, *Memorii*, I, îngr. și pref. Mircea Handoca, București, 1991, 246–247, 251–257; Liviu Antonesei, *Un model de acțiune culturală: grupul Criterion*, în *Cultură și societate*, îngr. Al. Zub, București, 1991, 367–396; Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, îngr. Marin Diaconu și Zaharia Balinca, pref. Constantin Noica, I, București, 1992, 22–25, 177–181, 277–278, II, București, 1996, 41–58, 169–170, 182–184; Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, 1995, 149–156; Marin Diaconu, *Criterion. O experiență spirituală și un moment cultural*, MS, 1996, 1–2; Liviu Antonesei, *Nautilus. Structuri, momente și modele în cultura interbelică*, Iași, 1998, 53–135; Mircea Vulcănescu, *De la Nae Ionescu la Criterion*, îngr. Marin Diaconu, București, 2003, 160–163, 270–299; George, *Alte reveniri*, 153–159; Petru Comarnescu, *Pagini de jurnal*, I, îngr. Traian Filip, Mircea Filip și Adrian Munțiu, pref. Dan Grigorescu, București, 2003, 42–43, 69–70, 72–77, 92–93, 96–97, 120–122, 129–132, 137–138; Mac Linscott Ricketts, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, tr. Virginia Stănescu și Mihaela Gligor, București, 2004, I, 499–510, II, 33–36, *passim*; Florin Țurcanu, *Mircea Eliade, prizonierul istoriei*, tr. Monica Anghel și Dragoș Dodu, pref. Zoe Petre, București, 2005, 223–263, *passim*; Iovănel, *Evreul*, 47–113.

G. O.

CRITERION, publicație apărută la București ca bilunar, între 15 octombrie 1934 și 1 februarie 1935 (șapte numere, dintre care 3–4 și 6–7 duble). „Revistă de arte, litere și filosofie” de orientare umanist-spiritualistă, C. este profilată pe eseistică și comentariu critic. La primul număr, o notă discretă din josul paginii a patra declară că publicația „nu reprezintă Asociația de Arte, Litere și Filosofie” cu același nume, dar îi întreține spiritul: „Titlul acestei reviste se explică prin faptul că redactorii ei, toți membri ai Asociației Criterion, înțeleg să continue ideile pe terenul cărora au lucrat în sânul acesteia”. E anunțată, tot acolo, echipa căreia „responsabilitatea revistei îi aparține”: Ion I. Cantacuzino, Petru Comarnescu, Henri H. Stahl, Alexandru Christian Tell și Mircea Vulcănescu, „care o redactează”. Ca și asociația omonimă din care a descins, C., o revistă ambițioasă și consistentă, deși efemeră, a reprezentat un caz mediatic și a rămas în istoria spiritului public românesc sub o rumoare de aprecieri contradictorii, pornite chiar din stricta contemporaneitate. După 1944 a suportat câteva decenii de tabu total, apoi a fost evocată echivoc, în fond (cripto)reprobator, pentru orientarea precumpănitor de

dreapta a unora dintre redactorii ei; în 1990 s-a tipărit „colecția completă în ediție anastatică” și revista a început a fi des invocată, de astă dată (cripto)apologetic, fără a fi beneficiat de un studiu temeinic și imparțial. Definirea situației umaniste a spiritualismului pe care-l cultiva n-a fost proclamată manifest de redacție, care a pledat numai la modul general pentru reabilitarea noțiunii de spiritualitate, bruiată de accepții divergente. Astăzi însă, argumentată, precizarea se impune, pentru a detensiona un contencios ideologic persistent, generat de excesele naționaliste, ortodoxiste sau mistice ale spiritualismului. Astfel, poziția neumanistă e semnalată începând chiar cu articolul inaugural, aparținând lui Petru Comarnescu, dar ea reiese la fel de limpede din eseul *Spiritualitate* al lui Mircea Vulcănescu (2/1934), unul dintre cele mai dense texte de referință asupra tinerei generații dintre cele două războaie mondiale. Enumerând principalele trei înțelesuri ale spiritualității – „viață interioară”, „cultură”, „viață duhovnicească” – și schițând un istoric al manifestării lor în cultura română, Vulcănescu disocia în sfera înțelesului „cultură” patru varietăți principale, de la marxism (privilegiind spiritualitatea de clasă) și naționalism (exaltând etnicul) la spiritualismul centrat pe absolut; între ele enumeră și „umanismul neoclasic, care pune accentul pe om în genere”, iar ca exponenți numește – în acel moment – mai mulți redactori și semnatari în revistă: Dan Botta, Ion I. Cantacuzino, Petru Comarnescu, Constantin Noica (alături de Tudor Vianu, Camil Petrescu, Mihail Sebastian sau Șerban Cioculescu). O lectură degajată de prejudecăți constată, de altfel, grija ca publicația să se prezinte nedependentă ideologic, deschisă pluralismului de păreri, ambiționând o „sinteză nouă și exemplară”. În deschiderea primului număr este așezat, dobândind implicit conotație programatică, editorialul lui Petru Comarnescu, *Dezacordul dintre adevărurile spirituale și fenomenele prezentului*, o profesiune de credință patetic antitotalitară și umanist universalistă. Descriind psihologia socială tulbură și profund manipulată de mituri a momentului, el deplânge conflictul, de o „tristă grandoare” pentru intelectualul responsabil, dintre idealitatea adevărurilor universale ale umanismului și forțele obscure active în lumea contemporană. Sub axioma că numai „criteriile și idealurile spiritului” girează un rost „înalt și

A apărut

CRITERION

Revistă de arte, literă și filosofie

O problemă	de Petru Comarnescu
O carte	„ Ion I. Cantacuzino
O idee	„ Mircea Vulcănescu
Un om	„ H. H. Stahl
Trei poziții	„ Mircea Eliade
	C. Noica
	Alexandru Christian Tell

Un desen de Raffael

...și câteva puncte de vedere

An. I. No. 1 15 Octombrie 1934

TREI LEI

vrednic al vieții”, Comarnescu expune drama intelectualului devotat eticii și adevărului: „Pentru milioanele de oameni ai miturilor și fervorilor naturale, «telurice», cum spune Keyserling, intelectualii intransigenți apar un fel de oportuniști sau negativiști dăunători și primejdioși. Oportuniști când, sub veghea unicului criteriu al binelui etern și universal, ei despart elementele valoroase de cele nevrednice sau absurde din ansamblul unei mișcări puse în lucru. Negativiști, când ei subliniază mai cu seamă latura nedemnă, neștiințifică, neomenoasă a mișcării. De aici provine situația tragică și aproape futilă a cugetătorului voitor de bine în lume”. Afirmând imperativul etic al rostirii adevărului, eseul respinge deopotrivă, ca arme ale impunerii lui, agresivitatea, dogmatismul și „zeflemeaua negativă de care întreaga lume s-a săturat”. De la dimensiuni și aspect grafic la organizarea conținutului, C. întreține mereu jocul de mesaje, stimulând o receptare ageră. Construită complex, chiar sofisticat (prin contribuția decisivă a lui Mircea Vulcănescu), revista ține să amintească, sugerând afinitatea și

succesoratul, „Ideea europeană” a lui C. Rădulescu-Motru, astfel încât adoptă un macroformat apropiat. Pe pagina întâi, centrat impunător, e așezat editorialul, iar în dreapta jos, la încheierea lecturii lui, ochiul zăbovește pe unica imagine foto inclusă în număr, reproducere a câte unei opere plastice – o mască mortuară din Nereju, un desen de Rafael cu chipul lui Aristotel, altul de Brâncuși, „exponent cu prestigiu universal” al unei „sinteze” românești, o sculptură de Michelangelo, o gravură de Goya, fiecare comentată în filele următoare de H.H. Stahl, Mircea Vulcănescu, Petru Comarnescu, Dan Botta, I.I. Cantacuzino. Din pagina a doua se deschide suita rubricilor (frecvent și cu statut de titlu al textului succesiv), gândită ca un arpeggiu cu variațiuni; tema de bază o expune primul număr: „o problemă”, „o carte”, „o idee”, „un om”, „trei poziții” (puncte de vedere), formulă modulată și îmbogățită ulterior: „o carte”, „un om”, „o gravură”, „...și câteva puncte de vedere” sau: „două probleme”, „o statuie”, „o idee”, „un sistem”, „...și câteva puncte de vedere”. Dintre editoriale se remarcă *Prilej de îndoială. La o răscruce de drumuri: spre o țărănie, o mitocănie și un stil „național”*, semnat de H.H. Stahl (2/1934), preocupat de dilema conștiinței intelectuale „în lupta de moarte care începe” între civilizația urbană și cea sătească; în *Situația intelectualilor români* (5/1935) Anton Golopenția contrazice de la dreapta afirmațiile lui Petru Comarnescu despre conflictul tragic dintre intelectuali și contemporaneitate, susținând, prin comparație cu Germania și URSS, că în România, unde vocația activă a elitelor are încă mult de înfăptuit, e prematur a invoca o atare condiție-limită, lăsându-ne „copleșiți de complicații străine”; în *Reabilitarea spiritualității* (6–7/1935) Mircea Eliade elogiază tinerețea de spirit a profesorului C. Rădulescu-Motru, al cărui articol cu același titlu din „Revista Fundațiilor Regale” îl comentează. Rubrica „O carte”, prezintă numai în două numere, conține cronici ale lui I.I. Cantacuzino la romanul lui Mihail Sebastian *De două mii de ani* și la eseu al lui Eugen Ionescu. Rubrica-dicționar „o idee”, vedetă favorită a revistei, combate, potrivit chapeau-ului introductiv, „confuzia” și „echivocurile” terminologice care nasc pretinse dezbateri de idei, în fond sterile „certuri de cuvinte”. Râvnind să pună în evidență „valoarea de circulație” a termenilor și astfel să contribuie la „fixarea fizionomiei

spirituale a epocii”, rubrica se recomandă și ca o continuare, „într-o formă mai succintă”, a activității simpozioanelor Asociației Criterion. Dintre cele cinci „idei” pe larg explicate în „dicționar”, *Experiență* (Petru Comarnescu), *Spiritualitate și Generație* (Mircea Vulcănescu), *Problematică* (C. Noica), *Satul* (H.H. Stahl), primele trei sunt texte indispensabile corectei înțelegeri a orientărilor tinerei elite intelectuale din deceniile al treilea și al patrulea din secolul trecut. Alte eseuri demne de remarcat sunt *Tirania formelor-capcană* (Petru Comarnescu), *În jurul filosofiei lui Blaga* (Mircea Vulcănescu), *Moartea omului de mâine* (C. Noica), *De ce sunt intelectualii lași?* (Mircea Eliade), *Viața omului de azi* (Al. Christian Tell). Singurii colaboratori din afara redacției sunt Dan Botta, Octav Șuluțiu (cu amplul text *Limba românească în Ardeal*) și Anton Golopenția. Rubrica de final, de fapt genericul ultimei file din revistă, „...și câteva puncte de vedere”, reunește note de atitudine și microrecenzii la cărți sau reviste. Dintre acestea, una foarte elogioasă, semnată de Petru Comarnescu, și care se va dovedi nefastă, recomandă ca model de publicație culturală programul de sală al unui spectacol de balet montat la Opera Română de balerinul Gabriel Negri, pe muzica lui Debussy. O campanie de presă trivială, cu resurse obscure, împotriva spectacolului, acuzat de erotism invertit, atrage într-un scandal, rămas faimos, și numele principalilor „criterioniști”, nu doar colaboratori la caietul de sală, dar și propagatori prin revistă ai „imoralității”. Mircea Vulcănescu și Al. Christian Tell au altercații contondente cu agresorii. Ziarele „Credința” și „Naționalul nou”, în care colegi de generație ca Zaharia Stancu, Petru Manoliu și Sandu Tudor, anonim sau sub semnătură, ponegreau ireparabil reputații în plină glorie, își înzecesc tirajele. Procesul de calomnie câștigat n-a anulat compromiterea gravă și nici năruirea moralului echipei de la C. Revista încetează să apară, având de așteptat multe decenii pentru o lectură nealterată de idiosincrasii și conjuncturi ostile. **G.O.**

CRITERION, revistă care apare la București începând din martie 1990, editată de Asociația „Noul Criterion” și prezentată ca serie nouă a publicației cu același titlu din anii 1934–1935. Din cele patru numere ultimele două sunt nedatate. Din redacție fac parte Liviu Antonesei, Sever Avram,

Virgil Mihaiu, Mircea Handoca, Gabriel Stănescu (redactor-șef), Dan Stoica, Radu R. Șerban, Doina Uricariu. Editorialul inaugural se intitulă *Decomunizarea spiritului prin cultură*. Sunt publicate câteva intervenții recente ale vechilor criterioniști (câteva însemnări ale lui Emil Cioran, date „Paris, 23 februarie 1990”; în numărul 3 un interviu cu Eugen Ionescu, în care există câteva mențiuni despre *Cântăreața cheală* și o pledoarie pentru neimplicarea scriitorilor în politică) sau texte inedite ale altora (mai multe articole ale lui Noica din anii 1940 – *Precupeții duhului*, *Ce este umanismul*, *Portrete ale filosofilor clasici*). Sunt reproduse de asemenea texte mai vechi ale criterioniștilor și nu numai, dedicate în special lui Nae Ionescu. Câteva fragmente din jurnalul încă inedit al lui Mihail Sebastian au fost publicate în numărul 4 de Mircea Handoca, împreună cu unele pasaje din corespondența editorului cu fratele scriitorului, Andrei (Benó) Sebastian, referitoare la relația cu Nae Ionescu. **I.H., O.S.**

CRITICA, publicație apărută la București, săptămânal, între 7 februarie și 14 iulie 1935, cu subtitlul „Artă. Literatură. Filosofie. Sociologie”; odată cu numărul 5 își schimbă titlul în „Critica actualității”. Director (și desenator): Gheorghe Sabin. Redacția își prezintă limpede concepția editorială într-un sumar articol de direcție, care împrumută chiar denumirea revistei: „Veacul al XX-lea pune în fața omenirii probleme și mai uriașe ca cel trecut. În mijlocul stagnării generale trebuie desprins binele de rău, progresul de regres. A critica nu poate aduce decât bine. A urma tradiția neobositei critici a gânditorului veacului trecut, desigur în spiritul vremurilor ce le trăim, nu poate aduce decât folos. De aici titlul și linia de orientare a revistei noastre”. **C.** dezbate unele probleme politice, economice și sociale ale vremii. În articolul *Anul literar 1934*, subsumat rubricii „Discuții libere”, Eugen Ionescu susține că „lipsa spiritului critic în literatura română a dus la imposibilitatea afirmării unor creatori de talent, critica literară dezbătând îndeobște rolul social al culturii, participarea intelectualilor la democratizarea vieții”. Exagerând valoarea lui Ion Minulescu, Al. T. Stamatiad și F. Aderca, pe care îi compară cu Paul Valéry, Charles Baudelaire și Julien Benda, Eugen Ionescu nu-i menționează, în schimb, pe Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Lucian Blaga și Liviu Rebreanu. Meritul revistei constă în atitudinea

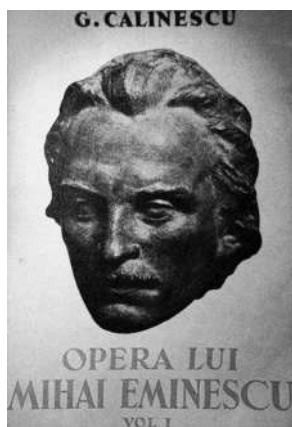
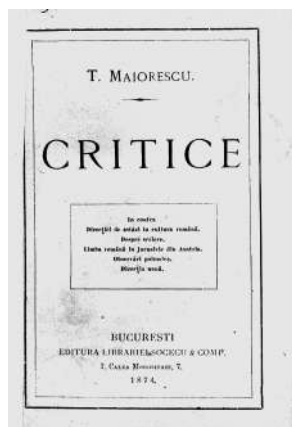
antifascistă fermă, în militantismul pentru democrație și libertate. Astfel, în articolele *Doi ani de la incendierea Reichstagului* și *Viesparul războiului: Berlinul*, se atrage atenția opiniei publice asupra pregătirilor de război ale Germaniei hitleriste. Volume de Romain Rolland, André Malraux, André Gide, Mihail Șolohov și Maxim Gorki sunt prezentate în note succinte, urmate de scurte fragmente ilustrative transpuse în românește. Cronica cinematografică urmărește din unghi analitic premiile săptămânale, mesajul social și rolul educativ al filmelor prezentate publicului românesc. **I.H.**

CRITICĂ LITERARĂ. Tip de discurs axat pe interpretarea, contextualizarea și evaluarea literaturii ca practică socioculturală specifică, **c.l.** se identifică, în funcție de tradițiile diverselor spații culturale, fie cu o activitate preponderent foiletonistică, fie cu studiul de factură academică, fie cu ambele. În cultura română conceptul a oscilat mereu între o accepțiune restrânsă – **c.l.** ca discurs publicistic găzduit de revistele de larg consum și opus astfel contribuțiilor specializate ale „erudiților” și „exegeților” – și o accepțiune largă – **c.l.** ca totalitate a formelor de comentariu consacrat literaturii, indiferent de modul de manifestare; în acest sens, ar exista, potrivit formulei lui Mircea Martin, o „singură critică”. Pe de altă parte, **c.l.** ca formă de comentariu punctual și, de cele mai multe ori, sincron al operelor literare a fost disociată atât de istoria literară (ca abordare diacronică și contextualizantă a fenomenului literar), cât și de teoria literară (ca formă de reflecție vizând nu operele literare, ci proprietățile generice ale literaturii), deși numeroși cercetători români și străini – în România mai ales G. Călinescu – au atras atenția asupra faptului că perspectiva critică nu se poate debarasa nici de fundamentarea teoretică, nici de contextualizarea istorică. Dincolo de aceste determinări, **c.l.** pare să se individualizeze în cultura română printr-o serie de trăsături specifice, precum emergența sa relativ târzie (nu doar în raport cu Occidentul, unde apare încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ci și în raport cu majoritatea culturilor literare est-europene, unde se manifestă deja în prima jumătate a secolului al XIX-lea), preferința pentru **c.l.** de tip foiletonistic și intuitiv în detrimentul discursului de factură formalist-academizantă sau caracterul militant al **c.l.** românești, care în decursul evoluției sale s-a manifestat fie ca

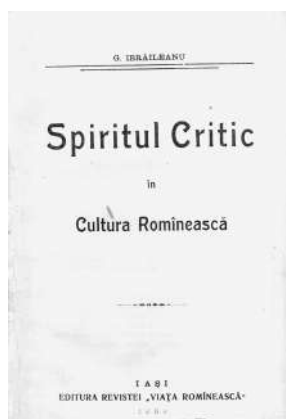
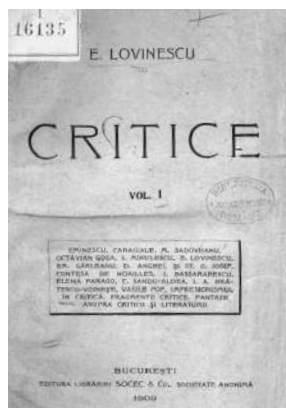
auxiliar al anumitor ideologii naționale, sociale și/sau morale, fie ca antidot împotriva aservirii literaturii de către asemenea ideologii. Istoria **c.l.** românești a făcut obiectul mai multor periodizări, care s-au bazat pe criterii variate, precum apariția și evoluția diverselor „specii” critice (cronica, eseu, monografia ș.a.), afinitățile criticilor pentru diverse curente literare pe care le-au promovat (sămănătorism, poporanism, modernism, postmodernism etc.), situarea în raport cu anumite „modele” (Titu Maiorescu, E. Lovinescu, G. Călinescu ș.a.) sau „probleme” critice (principiul „autonomiei esteticii”, conceperea **c.l.** ca o formă de știință sau de artă etc.). Carența de ansamblu a acestor sistematizări rămâne faptul că sunt relevante doar pentru anumite epoci din istoria altfel destul de eterogenă a **c.l.** în România. De aceea, poate că e preferabilă o delimitare mai eclectică, dar care să țină cont de specificul fiecărei perioade literare. În acest sens, s-ar putea distinge, prin cumulara mai multor criterii, șapte faze ale **c.l.** românești, fiecare acoperind cu aproximație un interval de două-trei decenii: 1830–1867, 1867–1895, 1895–1918, 1918–1948, 1948–1965, 1965–1989, după 1989.

Prima vârstă a **c.l.** în România s-ar întinde „de la începuturi” până la înființarea societății Junimea. Începuturile disciplinei sunt greu de fixat, întrucât reflecții disparate asupra literaturii se întâlnesc în două opere majore ale literaturii române din perioada premodernă: *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, în 1705, și *Țiganiada* lui Ion Budai-Deleanu, în 1812. Totuși, asemenea prefigurări par să țină mai degrabă de o preistorie a **c.l.** românești, dat fiind că înainte de Junimea critica nu este fundamentată ca practică socioculturală specifică. Nu există nici critici specializați ca atare (rolul

acestora este suplinat cu intermitență de scriitorii-poligrafi ai vremii), nici lucrări de **c.l.** propriu-zisă, deși considerații critice se întâlnesc în opere literare, în paratextele care le acompaniază, în traduceri și prelucrări ale unor tratate sau ale unor fragmente de estetică, poetică și retorică sau în articole ocazionale privind fenomenul cultural în ansamblul său. Lipsește, îndeosebi, o reflecție sistematică referitoare la statutul, misiunea și obiectivele **c.l.**, iar critica „aplicată”, atâta câtă e, se împarte de obicei între encomion și pamflet. O anume specializare se întrevăde după 1830, când intensificarea producției literare naționale în raport cu aceea tradusă și apariția primelor publicații sau pagini de revistă dedicate fenomenului artistic reclamă necesitatea spiritului critic ca instrument de triere a valorii autentice de simpla maculatură. Problemele dezbătute în epocă se rezumă însă la clarificarea unor noțiuni elementare sau la discuții în jurul oportunității sau inoportunității **c.l.** Astfel, în 1831, Ion Heliade-Rădulescu publică *Regulile sau Gramatica poeziei*, în care clasifică genurile literare (poezia epică, dramatică, didactică, descriptivă, lirică ș.a.m.d.) și încearcă să lămurească termeni precum „duh”, „geniu”, „gust” și „talent”. Peste doar câțiva ani, același autor precizează: „critica literară nu își are locul acum”, întrucât ea „nu samănă judecată, ci zavistie” (*Asupra traducției lui Omer*, 1837), dar, odată cu trecerea timpului, el pare să se convingă de utilitatea acestei practici, pentru care va încerca să-și stabilească chiar un „cod” de paisprezece reguli (*Critica*, 1847). O afirmare hotărâtă a necesității spiritului critic se întâlnește în *Introducere* la „Dacia literară” a lui Mihail Kogălniceanu (1840), care fixează o normă de bază a discursului critic: „vom critica cartea, iar nu persoana”. Chiar dacă acest program nu a apucat să fie transpus în practică, el e simptomatic pentru un anumit orizont de așteptare, confirmat și de imperativul lui Alecu Russo: „Critica [...] e o faptă română astăzi și de nevoie” (*Cugetări*, 1855). După 1860 reflecțiile asupra **c.l.** tind să se concentreze și asupra unor probleme punctuale, precum frumosul artistic, caracterul național sau „cosmopolit” al literaturii, după cum o arată scrierile lui Nicolae Filimon, A.I. Odobescu și B.P. Hasdeu. Mai mult, odată cu Radu Ionescu, autor al articolelor *Principiile criticii* (1861) și *Critica literară* (1862), se înregistrează prima încercare de fundamentare teoretică, pe baze hegeliene, a **c.l.** în România, din

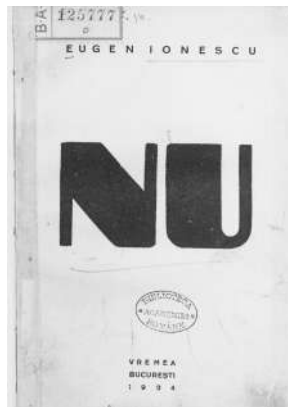
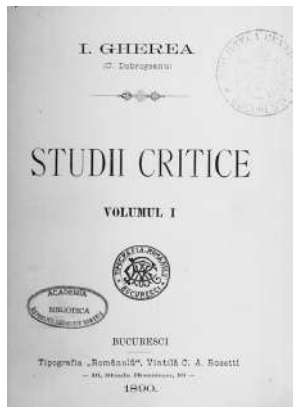
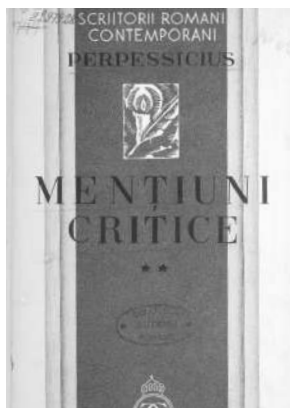
păcate neînsoțită de o activitate analitică comparabilă cu demersul teoretic. **C.I.** românească intră într-o nouă etapă odată cu înființarea societății Junimea și cu apariția revistei „Convorbiri literare”. Decisivă în acest sens este activitatea lui Titu Maiorescu, care, prin *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, poate fi considerat fondatorul **c.i.** în România. Meritele lui sunt multiple. În primul rând, sub influența esteticii idealiste germane (Kant, Hegel, Schopenhauer ș.a.), Maiorescu a legitimat teoretic **c.i.** ca practică discursivă autonomă, care se delimitează de alte forme de discurs (științific, moral, politic etc.) prin faptul că operează într-o sferă a valorilor (cea estetică) distinctă și necondiționată de celelalte (cea cognitivă sau cea etică); e vorba, cu alte cuvinte, despre statuarea principiului autonomiei esteticului, care va constitui un punct de reper (călăuzitor sau antagonic) pentru toată critica românească. În al doilea rând, Maiorescu a evidențiat relevanța socioculturală a **c.i.**, proiectând-o ca parte integrantă a unei critici generale menite să prevadă, să ghideze și, la rigoare, să contracareze direcția de dezvoltare a întregii societăți românești; prin aceasta, mentorul Junimii a inaugurat „critica de direcție” și a atribuit **c.i.** un rol decisiv în procesul de construcție identitară a națiunii române. În al treilea rând, Maiorescu a demarat o acțiune critică de anvergură, care a vizat respingerea (sau, în orice caz, trierea severă) a „vechii” direcții literare pașoptiste și impunerea unei „direcții noi”, aflată în consonanță cu principiile ideologice și literare ale junimismului (Vasile Alecsandri, M. Eminescu, I.L. Caragiale, Ion Creangă, George Coșbuc ș.a.). În al patrulea rând, prin articolele sale (polemice prin excelență), Maiorescu s-a constituit într-un model al discursului critic românesc, caracterizat prin impersonalitate, sobrietate, ironie tăioasă și fermitate a negației. Cu toate acestea, carențele discursului maiorescian – anacronismul referințelor, opacitatea față de anumite forme ale literaturii moderne, limitarea rolului criticii la ilustrarea prin intermediul operelor literare a unor precepte estetice – vor constitui, în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, obiectul intervențiilor polemice ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, care, în paginile revistei „Contemporanul”, a inaugurat prima confruntare metodologică din **c.i.** românească. Inspirat de determinismul lui Hippolyte Taine și de teoriile economice ale lui Karl Marx, el combate, în *Asupra criticei* (1887), „vechea” critică

„metafizică” și „judecătorească” a lui Maiorescu, căreia îi opune o critică „modernă”, „științifică” și „explicatoare”, menită să studieze literatura prin raportare la condițiile socioistorice în care aceasta a luat naștere și pe care, la rândul ei, le-a influențat. Totodată, prin studiile dedicate lui Eminescu, Caragiale sau Coșbuc, el a facilitat tranziția de la critica generală maioresciană la o critică aplicată, capabilă să cartografieze în detaliu operele literare. Chiar dacă instrumentarul analitic gherist rămâne în anumite privințe tributar sociologismului vulgar, ideologul a contribuit într-o manieră decisivă la constituirea limbajului criticii românești moderne, prin considerațiile sale privind raporturile dintre artă și societate, curente și genurile literare (dar și critice), atitudinile ideologice ale scriitorilor și operelor, raportul dintre realism și simbolizare, tipologia personajelor, evoluția literară și rolul traducerilor în dezvoltarea unei literaturi naționale. Ca urmare a retragerii progresive din activitate a lui Titu Maiorescu și, apoi, a lui C. Dobrogeanu-Gherea, **c.i.** românească intră într-o nouă etapă, care se întinde de la mijlocul ultimului deceniu al

secolului al XIX-lea până la Primul Război Mondial. În încercarea de a ocupa locul de *spiritus rector* lăsat vacant de Maiorescu (și, într-o mai mică măsură, de Dobrogeanu-Gherea), se amplifică practica „criticii de direcție” prin afirmarea unor noi grupări, reviste, orientări și personalități. Printre acestea, se disting Mihail Dragomirescu (prezumativ urmaș al lui Maiorescu, aflat timp de aproape un deceniu la conducerea efectivă a revistei „Convorbiri literare”, ulterior director al revistei „Convorbiri critice”), Nicolae Iorga (care în perioada în care a făcut parte din redacția revistei „Sămănătorul” a teoretizat și promovat sămănătorismul), G. Ibrăileanu (ideolog al poporanismului, vehiculat în paginile revistei „Viața românească”) și Ovid Densusianu (promotor al simbolismului în „Viața nouă”). Totuși, nici unul dintre acești critici nu a reușit să dobândească autoritatea lui Maiorescu, în parte și din cauza sentimentului general de decadență literară care s-a impus după dispariția lui Eminescu și Creangă. Principalele polemici ale epocii vizează raporturile dintre estetic și extraestetic (sămănătorism și poporanism

versus „școala nouă” a lui Dragomirescu și simbolismul lui Densusianu), dintre rural și urban (sămănătorism și poporanism versus simbolism) și dintre critica raționalistă/„științifică” și cea impresionistă (Dragomirescu versus E. Lovinescu). În general, c.l. a perioadei este profund ideologizată, subordonându-se diverselor programe și tendințe cu coloratură socială, națională și morală (în special sămănătorismul și poporanismul), în timp ce autonomia esteticului se profilează ca o opțiune minoritară; tot astfel, paradigma critică dominantă este de factură pozitivist-evoluționistă, iar impresionismul, teoretizat de E. Lovinescu într-o serie de articole, nu reușește să se impună ca un competitor viabil. Dacă Titu Maiorescu se inspirase în primul rând din filosofia și estetica idealistă germană, noua epocă se reorientează spre critica franceză, în special spre modelele determinist-scientiste personificate de Hippolyte Taine, Émile Hennequin, Ferdinand Brunetiere și Gustave Lanson, ale căror teze dobândesc uneori în România dimensiuni caricaturale (precum în cazul biologismului practicat de H. Sanielevici). De altfel, în pofida diversității de programe, peisajul critic al vremii pare destul de stereotip, fiind dominat de un polemism agresiv, care constă în susținerea aproape necondiționată a producției literare din revistele proprii și în discreditarea scrierilor promovate de grupările concurente. Cu toate acestea, se înregistrează acum o specializare și o diferențiere a discursului critic, care ajunge să acopere aproape toate formele moderne ale genului. Astfel, în periodice, deși se subordonează unui program ideologic comun, cronicile literare se disting cel puțin sub raport tipologic de articolele programatice și de notele polemice de la „revista revistelor”. Un rol

important în această privință l-a avut Ilarie Chendi, care poate fi considerat primul cronicar profesionist din **c.l.** românească. Totodată, unele foiletoane publicate în serial ating proporțiile unor veritabile micromonografii, fiind organizate în funcție de varii teme și „probleme” (la E. Lovinescu, de pildă). Apar și primele monografii critice propriu-zise, deocamdată tributare modelului lansonian: *Gr. Alecsandrescu* (1910) de E. Lovinescu, *Opera literară a d-lui Vlahuță* (1912) de G. Ibrăileanu, *C. Negruzzi* (1913) de E. Lovinescu. În câmpul istoriografiei literare e de menționat în primul deceniu al secolului ambițiosul proiect al lui Nicolae Iorga, care acoperă întreaga istorie a literaturii române cuprinsă între *Biblia de la București* și Junimea, dar care e marcat de o pronunțată confuzie între istoria literară și istoria politică și culturală. Ca și în domeniul literaturii, perioada interbelică este considerată în domeniul **c.l.** epoca de maximă înflorire a acestui tip de discurs în România. Spre deosebire de epoca anterioară, interbelicul este dominat de principiul „autonomiei esteticului”, în raport cu care orientările heteronomiste ocupă un loc secundar. „Critica de direcție”, preponderentă în faza antebelică, dispare către 1930, fără însă ca prin aceasta **c.l.** să renunțe la judecata de valoare. În schimb, critica nu mai are un caracter „de grup”: comentatorii actualității literare nu se mai străduiesc să impună scriitorii „lor” (și ai revistelor pe care le conduc sau la care colaborează), ci își afirmă personalitatea critică prin descoperirea sau reinterpretarea valorilor indiferent de revista în care acestea s-au afirmat. La această situație a contribuit și retragerea în arierplan a ideologilor din generația mai veche (N. Iorga, G. Ibrăileanu, Mihail Dragomirescu, Ovid Densusianu), care lasă loc unui nou val de critici, tutelat de figura lui E. Lovinescu, care de-a lungul deceniului al treilea își elaborează propriul sistem doctrinar. În acest context criticii perioadei interbelice consacră un nou canon literar (Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mihail Sadoveanu ș.a.), care tinde să-l rivalizeze din punct de vedere valoric pe acela junimist. Notabile sunt și demersurile de recuperare a unor scriitori marginalizați din epocile anterioare, precum Ioan Slavici sau Alexandru Macedonski. Totuși, controversale ideologice nu lipsesc. În deceniul al treilea polarizarea definitorie a câmpului literar e aceea dintre modernism și tradiționalism, ilustrată de confruntarea

dintre „Sburătorul” lui E. Lovinescu și „Gândirea” lui Nichifor Crainic. În deceniul al patrulea principiul autonomiei esteticului începe să fie contestat în bloc de noua generație „trăiristă”, fenomen care se va accentua în perioada războiului, pe fundalul recrudescenței unui neosămănătorism anacronic și al exacerbarii extremismului de dreapta. În schimb, în primii ani postbelici (1944–1948) autonomismul este contestat dinspre extrema stângă, fiind sintetizat prin metafora „turnul de fildeș”, care va face obiectul unor atacuri virulente din partea adepților „literaturii pentru masse”. Sub raport tipologic, **c.l.** interbelică înregistrează o diversitate fără precedent, ce cuprinde toate speciile critice cunoscute astăzi. În câmpul cronicii literare se afirmă o nouă generație de comentatori, din care se disting Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, G. Călinescu, Vladimir Streinu, Perpessicius, Mihail Sebastian, Octav Șuluțiu ș.a. O dezvoltare notabilă cunoaște și eseul (ca expresie a libertății și a gratuității actului critic), ilustrat de Paul Zarifopol, Mihai Ralea, Eugen Ionescu ș.a. Scriu **c.l.** și scriitorii, printre numele cele mai semnificative în această privință numărându-se Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Ion Barbu și Ion Pillat. Apar acum primele biografii și monografii scrise în spirit modern, care combină documentarea minuțioasă cu imaginația interpretativă, proprie **c.l.**: *Viața lui Mihai Eminescu* (1932), *Opera lui Mihai Eminescu* (I–V, 1934–1936) și *Viața lui I. Creangă* (1938) de G. Călinescu, *Viața lui I.L. Caragiale* (1940) de Șerban Cioculescu, *Tudor Arghezi* (1940) de Pompiliu Constantinescu, ciclul maioreșcian al lui E. Lovinescu (1940–1943) etc. De un interes aparte se bucură și istoriile literare, care ajung să acopere toate epocile literaturii române: secolul al XX-lea (E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, I–VI, 1926–1929; Mihail Dragomirescu, *Sămănătorism, poporanism, criticism. Istoria literaturii române în secolul XX: 1900–1910*, 1934; N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I–II, 1934), secolul al XIX-lea (Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, I–III, 1920–1933; Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, 1944), dar și secolele anterioare (N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, I–III, 1940–1945; Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, 1947). Totodată, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941) a lui G. Călinescu

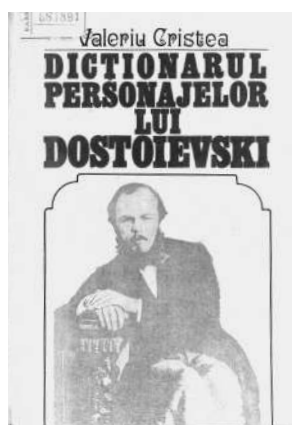
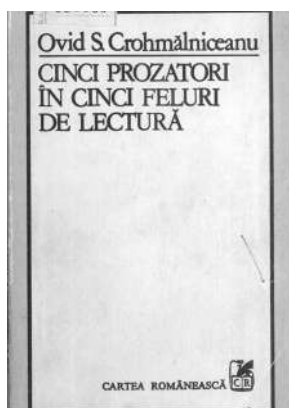
reprezintă prima istorie integrală a literaturii române scrisă dintr-un unghi estetic și, în același timp, apogeul istoriografiei literare românești din epocă. Estetica și teoria literară ating și ele acum cotele originalității prin lucrări precum *Știința literaturii* (1926) de Mihail Dragomirescu, *Mutația valorilor estetice* (1929) de E. Lovinescu, *Estetica* (I–II, 1934–1936) de Tudor Vianu, *Principii de estetică* (1939) de G. Călinescu ș.a. Sub aspect metodologic, deși persistă prin anumite reminiscențe în scrierile lui E. Lovinescu și Mihail Dragomirescu, paradigma pozitivist-evoluționistă din epoca anterioară se află în vădit regres și face loc unui intuiționism eclectic, cu accente ecumenice. Modelele dominante ale c.l. rămân acelea de inspirație franceză, în special impresionismul și psihologismul (post)bergsonian. În raport cu acestea, critica stilistică a lui D. Caracostea, croceanismul lui G. Călinescu sau gestaltismul întâlnit la Mihai Ralea și Tudor Vianu reprezintă orientări marginale atât sub aspect metodologic, cât și din punctul de vedere al culturilor de origine. În ansamblu, comunicarea c.l. românești cu spațiul critic anglo-american și cu acela rusesc/sovietic este încă destul de redusă.

Perioada de înflorire a c.l. românești ia sfârșit în 1948, când în acest domeniu, ca și în celelalte ramuri ale artei, se instaurează în mod brutal o „metodă de creație” unică: realismul socialist de extracție sovietică. După această dată, modelele critice occidentale sunt repudiate aproape integral și filtrate în funcție de conformitatea cu canoanele ideologice ale marxism-leninismului. Textele fundamentale ale c.l. românești se reduc la preceptele enunțate de Marx, Engels, Lenin, cărora li se adaugă contribuțiile de dată recentă ale lui Jdanov, Ermilov și Kameniev. C.l. intră într-un raport de subordonare necondiționată față de ideologia partidului unic, dobândind astfel un caracter propagandistic, în timp ce autonomia esteticului este taxată dur, ca una dintre mărcile definitorii ale culturii „burgheze”. Tradiția literară românească este fie repudiată pe temeiul incompatibilității cu noua „metodă de creație”, fie – în cel mai bun caz – falsificată pentru a i se potrivi acesteia. La fel se întâmplă cu tradiția critică, cu excepția parțială a lui Dobrogeanu-Gherea, fiind respinsă în bloc, de pildă în volumul *Critica criticii* (1949) de I. Vitner, iar ulterior exorcizată periodic prin texte precum *Adio, domnule Maiorescu* (1955) de Georgeta Horodincă, *Fantoma lui Maiorescu* (1958) de Savin

Bratu sau *Eugen Lovinescu și contradicțiile estetismului* (1959) de N. Tertulian. În ceea ce-i privește, criticii care s-au afirmat în epoca interbelică, democratică (G. Călinescu, Perpessicius, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu ș.a.) sunt constrânși să se retragă în factologie sau, mai rău, să facă propagandă în favoarea noului regim. C.l. militează acum invariabil pentru un singur tip de literatură: realismul socialist pe toate planurile și în toate genurile. Dezbaterile literare ale epocii se învârt în jurul acestui model sau în jurul conceptelor (tipicitate, partinitate, popularitate, actualitate etc.) și al preceptelor („valorificarea moștenirii literare”) derivate din el. Textele critice au un caracter polemic și didactic; se revine astfel, în aparență, la imperativul „criticii de direcție” de la începutul secolului, cu deosebirea că acum e vorba despre o singură direcție, orice alternativă fiind imposibilă. Printre criticii aflați în avangarda realismului socialist se numără I. Vitner, Mihai Novicov, Nicolae Moraru, Paul Georgescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Savin Bratu, Silviu Iosifescu, Horia Bratu, Georgeta Horodincă, Vera Călin, cu precizarea că unii vor abandona după 1965 această „metodă de creație” și vor avea un rol pozitiv în dezvoltarea c.l. românești. În general, discursul critic al epocii este scris într-o limbă de lemn, față de care singurele libertăți imaginative acceptate sunt ironiile și șarjele satirice îndreptate cu violență împotriva dușmanilor „noii literaturi”. Dintre genurile criticii, se practică îndeosebi articolul-program (care îndeamnă, invariabil, la mai multă vigilență în propagarea realismului socialist și în corijarea „deviațiilor” sale), articolul cu veleități teoretice (care dezbate anumite concepte-cheie ale realismului socialist), cronica literară (prin raportarea la calapodul „metodei de creație”) și studiile istorice (care se ocupă de „revalorificarea moștenirii literare” din unghiul noii ideologii). Nu sunt agreeate eseul (privit ca o reminiscență a culturii „burgheze”), monografiile îi au în vedere aproape exclusiv pe autorii de secol XIX (care ridică mai puține probleme din punctul de vedere al complexității artistice și ideologice), iar istoria literară nu produce în acest interval construcții de anvergură (din fericire, primul volum din tratatul „oficial” de istorie a literaturii române, demarat în 1959 sub auspiciile Academiei RPR, apare abia în 1964, deci într-o perioadă de relativă relaxare ideologică). De altfel, după 1960, se constată și în câmpul c.l., la fel ca în acela al literaturii propriu-zise, o anumită detensionare

ideologică, reperabilă mai cu seamă în plan stilistic. Desprinderea definitivă de acest model se va produce însă abia după 1965, când pe scena **c.l.** românești se afirmă o nouă generație de critici – „generația '60”. Numele reprezentative ale acestei epoci sunt Eugen Simion, Matei Călinescu, Nicolae Manolescu, Lucian Raicu, Gabriel Dimisianu, Valeriu Cristea, Ion Pop, Mihai Ungheanu, Romul Munteanu, Gheorghe Grigurcu, Mircea Martin, cărora li se vor adăuga pe parcurs autori precum Eugen Negrici, Mircea Iorgulescu, Marin Mincu, Cornel Ungureanu, Dana Dumitriu, Al. Călinescu, Marian Papahagi, Laurențiu Ulici ș.a. Totodată, pe scena literară (re) apar și critici mai vârstnici, care se afirmaseră în mică măsură sau deloc înainte de instaurarea regimului comunist, precum discipolii lui G. Călinescu (Al. Piru și Adrian Marino), foștii membri ai Cercului Literar de la Sibiu (I. Negoțescu, Nicolae Balotă, Ovidiu Cotruș, Cornel Regman ș.a.) ori debutanți întârziați precum Alexandru Paleologu și Alexandru George. Aproape toți se manifestă mai întâi în cronică, dar evoluează apoi către studii de sinteză. Dacă între ei s-a manifestat inițial o solidaritate acționând împotriva realismului socialist și în sensul restaurării principiului autonomiei esteticului, în scurt timp se profilează anumite divergențe literare și ideologice care conduc la cristalizarea unor grupări antagonice. Astfel, la sfârșitul deceniului al șaptelea din secolul trecut, divergențele iau forma polemicii dintre „călinescieni” (Al. Piru, Adrian Marino, Nicolae Manolescu ș.a.) și „anticălinescieni” („cerchiștii” sibieni), determinată de modelul tutelar la care ar trebui să se afilieze **c.l.** contemporană. În decursul dezbaterii se conturează și o direcție structuralistă, reprezentată de Toma Pavel, Sorin Alexandrescu și, parțial, de Virgil Nemoianu; totuși, această direcție nu va atinge afirmarea deplină în România, în principal din cauza emigrării în Occident, la începutul deceniului următor, a celor care o asumaseră, dar și a lui Matei Călinescu. Chiar și așa, instrumentarul „noii critici” vest-europene (în special franceze) pătrunde masiv, începând cu 1965, în **c.l.** românească, care abandonează rapid și definitiv modelul sovietic. Dintre noile metode adoptate sau măcar experimentate de criticii români, sunt de menționat critica tematist-fenomenologică (Eugen Simion, Ion Pop, Mircea Martin), neoretica, stilistica și naratologia (Nicolae Manolescu, Eugen Negrici), sociologia literaturii (Paul Cornea), critica mitică și arhetipală (Al. Paleologu,

Ov. S. Crohmălniceanu), textualismul (Marin Mincu) ș.a. Totuși, aceste instrumente nu vor conduce în România la apariția unor școli metodologice, după tipar occidental, ci se vor grefa, în numele autonomismului estetic, pe tradiția neoimpresionismului autohton. După 1970 câmpul critic românesc cunoaște o nouă polarizare. Alunecarea progresivă a comunismului românesc către naționalism este codificată prin ideologia protocronismului (concept lansat de Edgar Papu), constând în supralicitarea programatică și uneori grotescă a valorilor culturale românești, inclusiv a celor literare. Protocronismul s-a manifestat mai ales în paginile revistelor „Săptămâna” și „Luceafărul” și a fost susținut de critici precum Mihai Ungheanu, Paul Anghel, Dan Zamfirescu, Artur Silvestri și Marian Popa. Acestei tendințe i s-a opus gruparea liberalizantă și sincronizantă din jurul revistei „România literară” (Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Lucian Raicu, Valeriu Cristea ș.a.), care a pledat pentru păstrarea spiritului critic și pentru raportarea dezideologizată la literatura universală. O contribuție importantă în combaterea exagerărilor protocroniste au avut-o și criticii români din diaspora, în special Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, care au activat la postul de radio Europa Liberă. Genurile critice predilecte ale epocii sunt cronica literară, eseu și monografia. Ultimele două sunt, de altfel, instituționalizate și prin intermediul unor serii editoriale prestigioase, precum colecția „Eseuri” a Editurii Cartea Românească și colecția „Universitas” a Editurii Minerva. Grație foiletoniștilor generației '60, cronica atinge acum o cotă de popularitate nemiăintănită anterior, funcționând nu doar ca un instrument de consacrare a noilor valori, ci și ca un deuseu pentru diverse reflecții subversive de ordin filosofic, politic, social, ideologic sau moral, în condițiile în care domeniile aferente acestora se aflau sub o supraveghere mult mai strictă decât **c.l.** O situație asemănătoare se întâlnește în cazul eseului, gen practicat consecvent de critici precum Alexandru Paleologu, Nicolae Balotă, Nicolae Manolescu, Mircea Zăciu și Alexandru George. În ceea ce privește monografiile, sunt de menționat aici, în primă instanță, recuperarea modelelor critice ale perioadei interbelice: Titu Maiorescu reconsiderat prin studiile și monografiile lui Liviu Rusu, Ovidiu Cotruș, Nicolae Manolescu și Eugen Todoran; E. Lovinescu prin lucrările semnate de Ileana Vrancea, I. Negoțescu, Eugen Simion, Florin Mihăilescu și Alexandru George; G. Călinescu

prin contribuțiile lui Ion Bălu, Dumitru Micu și Mircea Martin. Se scriu, însă, numeroase monografii și despre poeții, prozatorii și dramaturgii din epocile anterioare. De altfel, un câștig incontestabil al **c.l.** românești din perioada național-comunismului îl constituie abundența și profesionalismul monografiilor, consacrate acum nu doar scriitorilor canonici, dar și unor autori de plan secund ai literaturii române. Monografii sau eseuri monografice reprezentative pentru această epocă sunt *Opera lui Alexandru Macedonski* (1967) de Adrian Marino, *Poezia lui Eminescu* (1976) de I. Negoieșcu, *Liviu Rebreanu* (1967) de Lucian Raicu, *G. Bacovia* (1969) de Mihail Petroveanu, *Opera literară a lui Lucian Blaga* (1976) de George Gană, *Mihail Sadoveanu sau Utopia cărții* (1976) de Nicolae Manolescu, *Opera lui Tudor Arghezi* (1979) de Nicolae Balotă, *Mihail Sadoveanu. Fascinația tiparelor originare* (1981) de Constantin Ciopraga ș.a. Concludente sunt și efectele aplicării noilor metode de lectură asupra scriitorilor clasicizați, după cum o dovedesc titluri precum *Treptele lumii sau Calea către sine a lui Mihail Sadoveanu* (1978) de Alexandru

Paleologu, *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică* (1978) de Ioana Em. Petrescu, *Dimineața poezilor* (1980) de Eugen Simion sau *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură* (1984) de Ov. S. Crohmălniceanu. Apar, totodată, volume de sinteză dedicate unor epoci, genuri, curente literare, cum ar fi literatura contemporană (Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, I–IV, 1974–1989), romanul românesc (Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, I–III, 1980–1983) sau modernismul poetic autohton (Dumitru Micu, *Modernismul românesc*, I–II, 1984–1985, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*, 1986). Mai slab reprezentate, din cauza restricțiilor ideologice, sunt lucrările de sociologie a literaturii (Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, 1972) și de critică a ideologiilor literare românești (Z. Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, 1980). Restricțiile funcționează cu aceeași severitate și în domeniul istoriografiei literare, care se limitează, în general, la contribuții de sector, specifice anumitor perioade. Proiectele de anvergură nu lipsesc în epocă, dar ele sunt fie întrerupte (*Istoria literaturii române*, I–III, 1964–1973; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, 1979), fie blocate de cenzură (*Dicționarul scriitorilor români*, finalizat înainte de 1989, dar publicat, în patru volume, abia între 1995 și 2002). Ambiguă e și situația edițiilor critice, care, deși apar acum cu o intensitate sporită în raport cu perioadele anterioare, sunt de cele mai multe ori trunchiate de cenzură. În pofida constrângerilor ideologice, **c.l.** românească a epocii aduce o serie de contribuții remarcabile și în domeniul teoriei literare, unde sunt de menționat în primul rând lucrările lui Adrian Marino (*Introducere în critica literară*, 1968; *Dicționar de idei literare*, vol. I: A–G, 1973, *Critica ideilor literare*, 1974, *Hermeneutica ideii de literatură*, 1987), Eugen Simion (*Întoarcerea autorului*, 1981), Mircea Martin (*Dicțiunea ideilor*, 1981), Nicolae Manolescu (*Despre poezie*, 1987), Paul Cornea (*Introducere în teoria lecturii*, 1988), Eugen Negrici (*Sistematica poeziei*, 1988) ș.a. După 1980 în România se afirmă și o nouă generație de critici, care va încerca să-și impună în următoarele decenii propriile valori literare. Nume semnificative pentru această generație sunt Radu G. Țeposu, Ion Bogdan Lefter, Dan C. Mihăilescu, Al. Cistelean, Ion Simuț, Mircea Mihăieș, Vasile Popovici, Monica Spiridon, Ștefan Borbély, Octavian Soviany ș.a. În raport cu

șazeciști, ei par mai interesați, cu câteva excepții, de proiecte teoretice, istoriografice și comparatiste decât de comentarea constantă a actualității literare. Modelele provin tot din cultura franceză (textualism și poststructuralism), dar, spre deosebire de precursori, ei manifestă o mai mare deschidere către critica anglo-americană. Faza actuală a **c.l.** românești – începută după 1989, odată cu căderea comunismului – se caracterizează prin redobândirea libertății de exprimare, dar și prin diminuarea evidentă a prestigiului criticii în plan social și identitar. În anii '90 unele reviste literare și-au încetat apariția, iar tirajele cărților au scăzut vertiginos. **C.l.** a resimțit și ea vicisitudinile „tranziției”, atât în ceea ce privește cronică, cât și cercetarea academică. Astfel, cronicarii generației '60 (Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Lucian Raicu, Valeriu Cristea, Ion Pop, Cornel Ungureanu, Gheorghe Grigurcu ș.a.) s-au arătat, cu unele excepții, din ce în ce mai puțin interesați de radiografierea actualității literare. Alături de optzeciști (dintre care rămân fideli cronicii Radu G. Țeposu, Ion Bogdan Lefter, Dan C. Mihăilescu, Al. Cisteleanu ș.a.), se afirmă acum un nou val de cronicari (Corin Braga, Sanda Cordoș, Caius Dobrescu, Carmen Mușat, Ioana Părvulescu, Nicoleta Sălcudeanu ș.a.), a căror audiență e însă limitată de greutatea difuzării revistelor; tocmai de aceea, unii vor abandona cronică și se vor reorienta către cercetarea academică. În ceea ce privește acest ultim sector, el a părut și mai afectat de economia de piață. Anii '90 au înregistrat întârzierea sau chiar sistarea unor proiecte de anvergură demarate în perioada comunistă (atât proiecte fundamentale, cât și ediții critice), precum și întreruperea apariției sau anonimizarea unor prestigioase publicații de specialitate (precum „Revista de istorie și teorie literară” sau

„Cahiers roumains d'études littéraires”). Puternic marcat a fost și genul monografic, care resimte o diminuare semnificativă în raport cu deceniile anterioare, în timp ce istoria literară bifează, cu precădere, doar proiecte care nu au putut fi publicate în anii comunismului (Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, I, 1990; I. Negoitescu, *Istoria literaturii române*, I, 1991; Radu G. Țeposu, *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, 1993). Totodată, se constată o atenuare până la dispariție a polemicilor metodologice, care par să lase locul acum unui eclectism debordant. Principala temă a dezbaterilor publice din **c.l.** a anilor '90 o constituie reevaluarea literaturii publicate în perioada comunistă, care vizează două paliere. În primul rând, e vorba despre controversele desfășurate în jurul problemei „revizuirilor” (în special a revizuirilor „morale”, prin extensie și a „angajării” politice a intelectualilor), în care s-au implicat revista „România literară” (Gheorghe Grigurcu, Monica Lovinescu ș.a.), care au susținut, în grade diferite, necesitatea de a sancționa „colaborarea” scriitorilor cu fostul regim, dacă nu chiar orice formă de derapaj „moral” al acestora, iar pe de altă parte publicațiile „Literatură” și „Caiete critice” (Eugen Simion, Valeriu Cristea ș.a.), care au pledat în favoarea principiului autonomiei esteticului și a libertății de creație în raport cu factorul politic. În al doilea rând, în anii '90 s-a înregistrat încă o contestare a canonului stabilit în epoca anterioară, venită de această dată din partea unor scriitori (post)optzeciști – Ion Bogdan Lefter, Mircea Cărtărescu, Caius Dobrescu ș.a. –, care s-au exprimat cu precădere în paginile publicațiilor „Contrapunct” și, după 2000, „Observator cultural”. Odată cu intrarea în noul mileniu, se constată o revigorare generală a **c.l.** românești, determinată de emergența unei noi generații de critici (Cosmin Borza, Bianca Burța-Cernat, Paul Cernat, Bogdan Crețu, Daniel Cristea-Enache, Teodora Dumitru, Alex Goldiș, Mihai Iovănel, Doris Mironescu, Angelo Mitchievici, Antonio Patraș, Oana Soare, Andrei Terian, Adrian Tudurachi, Claudiu Turcuș, Mihaela Ursa ș.a.), de o oarecare stabilizare financiară a câmpului editorial și de posibilitatea de a compensa inconvenientele difuzării revistelor tipărite prin publicarea online. Pe de altă parte, creșterea investițiilor făcute de marile edituri în producția de carte românească s-a desfășurat în paralel cu înființarea unor colecții critice de specialitate, precum „Collegium – Litere” (Editura Polirom),

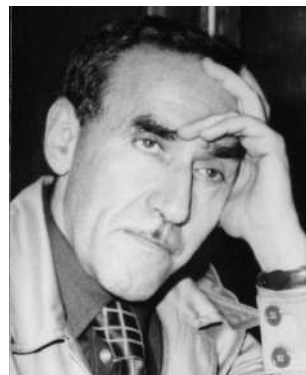

„Deschideri” (Editura Paralela 45) sau „Critică și istorie literară” (Editura Cartea Românească), precum și cu revitalizarea editurilor universitare. Un simptom al acestei ameliorări este și apariția unor noi proiecte de sinteză ale criticilor din generațiile mai vârstnice, printre care ar putea fi amintite *Biografia ideii de literatură* (I–VI, 1991–2000) de Adrian Marino, *Ficțiunea jurnalului intim* (I–III, 2001) de Eugen Simion, *Istoria literaturii române de azi pe mâine* (I–II, 2001, ediția a doua 2009) de Marian Popa, *Literatura română sub comunism* (I–II, 2002–2003) de Eugen Negrici, *Balkanismul literar românesc* (I–III, 2002) de Mircea Muthu, *Geografia literaturii române, azi* (I, IV, 2003–2005) de Cornel Ungureanu, *Interpretare și raționalitate* (2006) de Paul Cornea, *Istoria critică a literaturii române* (2008) de Nicolae Manolescu, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române* (2011, ediția a doua 2012) de Mihai Zamfir ș.a. În câmpul criticii academice, efectele benefice se observă mai ales în planul proiectelor colective. Sub auspiciile Academiei Române, se lansează în anul 2000 o nouă serie de ediții critice (colecția „Opere fundamentale”), care va cuprinde reeditări necenzurate ale operelor celor mai importanți scriitori români din toate timpurile, însoțite de o rețea amplă de interpretări istorico-literare. Totodată, se constată un reviriment al proiectelor complexe, nu numai de factură bibliografică și istoriografică, ci implicând componenta c.l., confirmat de apariția unor lucrări precum *Dicționarul general al literaturii române* (I–VII, 2004–2009), *Dicționarul cronologic al romanului românesc de la origini până la 1989* (2004), *Dicționarul cronologic al romanului românesc. 1990–2000* (2011), *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România de la origini până la 1989* (2005), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică: 1944–1964* (I–X, 2010–2012), *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice: 1919–1944* (I–X, 1997–2009) ș.a. Un aspect notabil al epocii postdecembriste îl constituie și afirmarea peste hotare, prin traduceri sau lucrări originale, a unor critici români precum Adrian Marino, Eugen Simion, Paul Cornea, Ion Vlad, Monica Spiridon, Corin Braga ș.a.; în contrapartidă, se înregistrează o diminuare a ritmului traducerii textelor critice străine în limba română. Un efort de internaționalizare similar se constată și printre criticii afirmați în ultimul deceniu, unde fenomenul se însoțește de alte două tendințe:

retragerea generației mai tinere din câmpul cronicii literare și reorientarea ei către sfera c.l. academice (consecință, în general, a câștigării de granturi și burse postdoctorale); concurența din ce în ce mai accentuată pe care o face c.l. instituționalizate din revistele tipărite „critica” (cu sau fără ghilimele) practică pe internet, pe bloguri sau pe rețele de socializare.

Repere bibliografice: Lovinescu, *Ist. lit. rom. cont.*, I–II, *passim*; E. Lovinescu, T. Maiorescu, I–II, București, 1940; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), *passim*; E. Lovinescu, T. Maiorescu și posteritatea lui critică, București, 1943; *Din istoria teoriei și a criticii literare românești: 1812–1866*, îngr. George Ivașcu, București, 1967; Nicolae Manolescu, *Contradicția lui Maiorescu*, București, 1970; I. Negoiescu, E. Lovinescu, București, 1970; *De la T. Maiorescu la G. Călinescu. Antologia criticilor români*, I–II, îngr. Eugen Simion, București, 1971; Eugen Simion, E. Lovinescu. *Scepticul mântuit*, București, 1971; Marin Bucur, *Istoriografia literară românească de la origini până la G. Călinescu*, București, 1973; Crohmălniceanu, *Literatura*, III; Florin Mihăilescu, *Conceptul de critică literară în România*, I–II, București, 1976–1979; *Conceptul de istorie literară în cultura românească*, îngr. și introd. Paul Cornea, București, 1978; Dumitru Micu, G. Călinescu între *Apollo și Dionysos*, București, 1979; Z. Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, București, 1980; Mircea Martin, G. Călinescu și „complexele” literaturii române, I, București, 1981; Gheorghe Grigurcu, *Critici români de azi*, București, 1981; Mircea Martin, *Singura critică*, București, 1986; Gheorghe Grigurcu, *Peisaj critic*, I–III, București, 1993–1999; Manolescu, *Lista*, III; Cristian Livescu, *Magiștri & hermeneuți prin ruinele canonului literar*, Iași, 2007; Simion, *Fragmente*, V, 527–548; VI, 461–482; Manolescu, *Istoria*, *passim*; Terian, *A cincea esență*; Alex Goldiș, *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*, București, 2011. A. T.

CROHMĂLNICEANU,
Ov. S. [Ovid S.]
(16.VIII.1921, Galați
– 28.IV.2000, Berlin),
critic și istoric literar,
prozator.

Este fiul Estherei Cahn (n. Leibovici) și al lui Lazăr Cahn, funcționari; prenumele la naștere: Moise. După absolvirea Liceului „Vasile Alecsandri” din

Galați (1931–1939), se înscrie la Facultatea de Construcții a Institutului Politehnic din București, întrerupându-și studiile în timpul războiului. Obține diploma de inginer în 1947, dar nu o va folosi niciodată. În schimb, va păstra toată viața rigoarea, precizia, aplicarea la obiect a gândirii ingineresti. În 1970 obține titlul de doctor în filologie la Universitatea din București, cu teza *Literatura română și expresionismul* (publicată în 1971; Premiul Uniunii Scriitorilor). La această dată era de peste două decenii profesor la Facultatea de Filologie bucureșteană (unde a predat între 1948 și 1991, până la pensionare) și reprezenta unul din numele de referință ale criticii și istoriei literare românești. Paralel cu activitatea de profesor care a format zeci de promoții de viitori profesori, a deținut funcții în presa literară și la edituri: redactor la „Contemporanul” (1947–1951), redactor-șef adjunct la Editura Didactică și Pedagogică (1951–1953), redactor (1953–1956) și redactor-șef la „Viața românească” (1956–1962), redactor-șef adjunct la „Gazeta literară” (1963–1966). În 1992 s-a stabilit la Berlin, desfășurând în Germania o activitate pedagogică sporadică, la Facultatea de Limbi Romanice a Universității din München, unde a susținut un seminar de literatură română contemporană. A continuat și acolo să scrie despre literatura română și în limba română. S-a stins de cancer într-un spital din Berlin, în vreme ce acasă, aproape în același timp, închidea ochii soția sa, Ruth, nepoată a lui H. Tiktin și cea care, după mărturiile apropiaților, alesese Berlinul ca loc de refugiu și însingurare mândră, și nu Parisul, cum ar fi dorit C. Debutul publicistic al lui C. s-a produs în 1944, la ziarul „Ecoul”, cu un medalion închinat lui Vachel Lindsay. Până în 1948 a mai colaborat la „Lumea”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Orizont”, iar în deceniile următoare a fost prezent în revistele la care a activat ca redactor și în aproape toate publicațiile importante ale vremii. Cinefil împătimit, bun cunoscător al fenomenului cinematografic, a fost unul dintre colaboratorii de elită ai revistei „Cinema”. A folosit, pe lângă pseudonimul Crohmălniceanu, și semnătura Anton Petrescu. A făcut parte din mai multe consilii de conducere și din Biroul Uniunii Scriitorilor, reușind să rămână o jumătate de secol – cea mai contradictorie jumătate de secol din literatura română – una din personalitățile-reper ale scrisului românesc, cu toate frământările și metamorfozele prin care acesta a trecut.

Stâlp al realismului socialist, cu simplificarea canonică a gândirii literare impuse în anii '50 ai secolului trecut, istoric literar onest și cu deschidere spre universalismul original al expresionismului în anii '60, susținător al generației care avea să impună postmodernismul în anii '80, C. a schimbat cel puțin trei atitudini critice antagonice, oferind, în fiecare din etapele prin care a trecut literatura română, cel puțin o lucrare de referință pentru acel moment. A început ca un bătrân dogmatic și a evoluat, printr-o maturitate comprehensivă, spre o tinerețe pe care și-a recuperat-o prin discipoli. A întrupat, poate cel mai eficient și mai spectaculos, dualismul intelectual și psihic la care sistemul gândirii totalitare i-a constrâns pe aceia care nu au dorit să renunțe nici la intelectul, nici la sensibilitatea lor. De aceea, analiza atitudinilor lui C. în fiecare moment istoric este paradigmatică pentru devenirea literaturii române contemporane, al cărei exponent a fost vreme îndelungată. Momentul hotărâtor trebuie căutat în anii 1948–1949, când tânărul C., cronicar literar al revistei „Contemporanul”, a săvârșit două greșeli care puteau să-l coste: a lăudat volumul de debut al Ninei Cassian, intimist, sceptic, intelectualizat – deci condamnat de critica mobilizată să combată „putrefacția poeziei burgheze” –, și a pronunțat cuvântul „calitate” ca pe o cerință legată de dezvoltarea nuvelei contemporane. În numele calității, din producția anului 1949 nu erau selectate decât două nume promițătoare: Petru Dumitriu și Marin Preda. Din campania dezlănțuită de toată presa de partid, în frunte cu „Scânțea” și „Flacăra”, contra celui care mânuia „un iatagan ruginit” împotriva avântului literar proletar, C. avea să tragă învățăminte care îi vor fi utile toată viața. Nu va mai spune niciodată deschis „nu”, iar când va spune „da” se va înarma cu toate clișeele ideologice ale vremii. Aceste măsuri de prudență i-au salvat dreptul de a scrie, pe care l-a utilizat în chipul cel mai eficient. Nici unul dintre criticii noștri literari nu și-a valorificat atât de consecvent înzestrarea dogmatică: C. a analizat întotdeauna o operă literară printr-o grilă de concepte bine cunoscute, temeinic asimilate, ilustrate printr-o lectură atentă, selectivă a textului. În anii '50 grila era cea impusă: realismul socialist, cu lupta lui de clasă și cu literatura partinic angajată. C. îi citea pe Marx, pe Lenin și pe Jdanov, citea și cărțile despre care scria, alegea ce se potrivea cu citatul; în prima lui culegere, *Cronici și articole* (1953), scria atât despre un umorist la modă în epocă, G. Topîrceanu, cât și despre *Trecutul de*

Ov.S. Crohmălniceanu și Al. Piru

luptă al poporului în opera lui Mihail Sadoveanu, Arta literară a lui Karl Marx ori Exagerarea conștiință și problema tipicului. Mai mult, în 1960, când realismul socialist cu greu mai putea fi controlat spre a nu se transforma într-un periculos realism pur și simplu, C. se simțea obligat să se solidarizeze cu „muribundul”. Într-o lucrare intitulată *Pentru realismul socialist*, „de un cinism neegalat în epocă” (Alex Goldiș), criticul pledează pentru valorificarea moștenirii leniniste și combate „revizionismul” manifestat internațional (Georg Lukács, Jan Kott) și național (Lucian Raicu, George Munteanu ș.a.). După această lucrare însă critica autorului a început să se modifice, să înglobeze concepte filosofice și artistice nesupuse dihotomiei sociale, analizele au devenit complete și subtile, sensurile operei nu au mai fost falsificate spre a se potrivi grilei de interpretare. Rolul lui C. a fost dublu: el a participat, alături de alții, la modificarea canonului și l-a aplicat astfel încât să-l impună. Pe temeiul prestigiului câștigat în epoca realismului socialist, criticul a deschis porțile și a început recuperările: Tudor Arghezi (1960, în același an cu *Pentru realismul socialist*), Lucian Blaga (1963). Aceeași strategie o va uzita și două decenii mai târziu, în anii '80: își va folosi autoritatea spre a dinamita tocmai literatura pe care se clădise această autoritate. Fără nici un gest care să atragă atenția asupra jocului dublu și cu un umor conținut, de tipul *pince-sans-rire*, în care excela. În prima fază a liberalizării C. introduce în canon descrierea tematică amplă și onestă a operei în funcție de câteva linii-forță. Arghezi este poetul „agatelor negre”, al „piscurilor mari de piatră”, al „credinței și tăgădei”, al „plugului”, al „florilor de mucigai”, al „boabei și al fărâmei”, al

„horelor” și al „zmârcului”. După cum se vede, C. face abstracție de compromisurile argheziene, necercetate: *Cântare omului* și 1907. Tematismul critic, care în epoca deconstructivismului pare obosit, reprezenta atunci o atitudine critică înnoitoare: el conținea refuzul de a falsifica textul prin supunerea la o analiză în primul rând ideologică, făcută în numele utilității sociale. Cel mai solid inventar tematic al literaturii române dintre cele două războaie mondiale se află în cele trei volume ale sintezei *Literatura română între cele două războaie mondiale* (1972–1975; volumul I, ediția 1, în 1967). Descrierea operei fiecărui autor este pe cât posibil imparțială, nesubordonată avatarurilor biografice. Tonul este limpede și ponderat, reducând la minim – mai ales în ceea ce privește poezia – amestecul ideologic în tratarea operei. Lucrarea a rămas până azi un ghid școlar și universitar în studierea acestei epoci. Exceptând volumul dedicat prozei (de pildă, capitolul rezervat lui Liviu Rebreanu), explicațiile de tip determinist-social sunt puține, evident impuse de nevoia de „distanțare critică” cerută de oficialități, dar nu ele influențează organizarea textului. Mai mult, este cea dintâi unde sunt recuperați, odată cu epoca, scriitori care individual păreau irecuperabili pentru regimul socialist, precum Nichifor Crainic și Radu Gyr. *Literatura...*, având la bază un curs universitar pe care C. l-a susținut începând din 1960 timp de patru decenii și pe care l-a publicat parțial în 1964, respectă în descriptivismul ei rigorile organizării didactice a materiei (rigori care până în perioada postmodernă au reprezentat tipul de organizare a unei istorii literare), trasând caracteristicile generale ale epocii, enumerând principalele grupări și publicații literare cu specificul lor („Sburătorul”, „Gândirea”, revistele de avangardă, „Viața românească”, „Criterion”, „Axa”, revistele de stânga – „Cultura proletară”, „Bluze albastre” etc.) și analizând operele pe genuri, fiecare scriitor fiind plasat în cadrul genului în care s-a ilustrat cu mai multă strălucire și analizat în toate compartimentele activității; de asemenea, după modelul din epocă, biografia e urmată de prezentarea operei și de aprecierea ei. Scriitorii sunt grupați în funcție de structurile operei: eposul, realismul dur, caleidoscopul mediilor, analiza psihologică, literatura autenticității și a experienței, poezia htonică, poezia sentimentului cosmic și a fiorului metafizic, lirica sensibilității religioase, lirica elegiacă și sentimentală, lirica avangardistă, poezia pură ș.a. Numai enumerarea capitolelor din

sumar este suficientă pentru a arăta în ce măsură, sub chipul istoriei literare, se înnoia atitudinea față de literatură: în locul selecției falsificate prin reducerea criteriilor la lupta de clasă și simpatia față de cei exploatați, apare o trecere în revistă a tuturor temelor și tendințelor epocii, spiritualitatea nu mai este nici condamnată, nici eludată, ci prezentată pe larg, istoricul literar având grijă să ia cât mai rar poziție ideologică față de temele sale. Accentul se pune pe tendințele de sincronizare a literaturii române cu marile literaturi contemporane, pe citadinism și obiectivitate în structurarea prozei, pe complexitatea analizei psihologice, pe experimentarea tuturor formelor lirice, de la ermetism la avangardă. Și *Literatura română și expresionismul* respectă formal structurile didactice: definirea mișcării, istoricul ei, demonstrarea reflexelor în literatura română. Noutatea consta în faptul că tendințe până atunci izolate apăreau ca fundamentale în orientarea literaturii române moderne, că se discutau, reunite sub aceeași viziune ce ținea de organizarea internă a textului literar, două direcții ce păreau divergente: tradiționalismul gândirist și avangardismul. Studiul apărea atunci când tânăra generație de scriitori se îndrepta spre vizionar, mitic, original, spre stilizarea expresiei, spre impunerea formelor eului liric, oferind astfel o tradiție unor direcții care începuseră să se contureze în literatura epocii. Succesul a fost imediat și constant; astăzi se vorbește în mod curent de expresionismul interbelic, mai ales în teatru. Artiștii și scriitorii evrei, de la Marcel Iancu la H. Bonciu, sunt bine puși în evidență. Cum se va dovedi prin publicarea manuscriselor lui postume consacrate contribuției scriitorilor evrei la cultura română, ca în *Evreii în mișcarea de avangardă românească* (2001), C. a considerat că are de spus un cuvânt important despre tendințele consonante cu spiritul iudaic: avangarda cu programul ei de perpetuă înnoire, expresionismul ca reunire a contrariilor. Studiile sale de istorie literară interbelică i-au permis introducerea unei viziuni noi asupra unei materii ce părea clasificată. C. aplică metode înnoitoare atât literaturii contemporane, cât și materiei de istorie literară pe care o cercetase cu instrumentele consacrate de tradiție. Prefața la antologia de proză scurtă scrisă de autori tineri *Desant '83*, în care fuseseră selectați studenții săi remarcați în cenaclul Junimea al Universității din București, reprezintă un act revoluționar în istoria literaturii române: despărțirea limpede de o mentalitate și de anumite structuri literare și impunerea

postmodernilor prin autoritatea critică a unui vechi militant literar. Sunt formulate aici principiile de bază ale noului val: obiectul atenției scriitorului este realitatea cotidiană cea mai banală, asumată ca mediu din care autorul însuși face parte, nu ca obiect de studiu din exterior, dezinvoltura în tratarea mecanismelor vieții sociale și în construirea textului, care nu mai e obligat să respecte nici o regulă, reunirea autenticității în atitudine cu umorul, ironia, gustul pentru experiment, preferința pentru fragment ca semn al textului deschis. Sunt caracterizați pe scurt scriitorii care vor da tonul în literatura română în următoarele două decenii, în acel moment niște necunoscuți: Mircea Nedelciu, Sorin Preda, Cristian Teodorescu, Nicolae Iliescu, Constantin Stan, Hani-bal Stănciulescu, Ion Bogdan Lefter, Gheorghe Iova, Gheorghe Crăciun, Gheorghe Ene, Ioan Lăcustă, George Cușnarencu, Emil Paraschivoiu, Valentin Petculescu, Mircea Cărtărescu (în această ordine). Toți aceștia, se spune, fac ceea ce făcuse și generația '60: sparg clișeele. După selecția de cronici din *Pâinea noastră cea de toate zilele* (1981; Premiul Uniunii Scriitorilor), în volumul *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură* (1984) C. însuși se hotărăște să reia istoria literară sub forma unor studii de caz, aplicând fiecărui scriitor tipul de analiză socotită cea mai adecvată. Sunt aleși cinci prozatori de primă mărime, cărora li se aplică cinci abordări net diferențiate: *Sadoveanu și arhetipurile* îi utilizează pe Carl Gustav Jung și pe Northrop Frye; *Timpul interior al lui Rebreanu* dă o replică autohtonă studiilor lui Georges Poulet asupra timpului uman; *Hortensia Papadat-Bengescu la psihianalist* aplică freudismul în analiza personajului literar, rămânând, până astăzi, una dintre cele mai subtile abordări psihianalitice din cultura noastră; *Naratologie cu Camil Petrescu* pune în evidență implicațiile constituirii narațiunii auctoriale pe temeul studiilor lui Camil Petrescu însuși, așezat într-o serie comparativă întinsă de la Stendhal la Wolfgang Kaiser; *Stilul matein*, aplicare strălucită a studiilor lui Leo Spitzer din *Linguistics and Literary History*, vorbește de rolul codificării, al derivației sinonimice și, mai ales, al dandismului lui Mateiu I. Caragiale ca elemente stilistice. Cartea aceasta, în care istoricul literar apărea complet reînnoit, a avut un ecou mult mai scăzut decât celelalte: autorul era deja clasat, iar utilitatea didactică era aproape nulă într-un învățământ tributar tematismului. Monografia *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane* (2000), semnată împreună cu

Klaus Heitmann, care însă a mărturisit public că nu a avut nici un rol în elaborarea lucrării, reprezintă concomitent descrierea unei mișcări de grup, descrierea operelor semnate de autorii care au alcătuit-o, o istorie a speciilor literare ilustrate cu predilecție de acel grup – balada și drama – și un studiu comparativ și tipologic asupra a două culturi, română și germană. Lucrarea conține caracterizări fundamentale ale operei lui Ștefan Aug. Doinaș, Radu Stanca, Ion D. Sîrbu, I. Negoîtescu ș.a. Publicată cvasi-postum, referindu-se la o grupare literară care dăduse tonul în cultura română în anii '70 ai secolului trecut, dar care acum apărea datată, lucrarea a avut un ecou redus, preferându-i-se scrieri ale unor autori în viață asupra aceleiași teme. *Istorii insolite* (1980; Premiul Asociației Scriitorilor din București) și *Alte istorii insolite* (1986) reprezintă opera de moralist sceptic și ironic a lui C., cititor împătimit al lui Saint-Simon, sub masca unor narațiuni științifico-fantastice. Povestirea intitulată *Un capitol de istorie literară* este cea mai neagră antiutopie realistă: în perfecta societate a viitorului, mașinile de scris literatură produc numai capodopere. Programate să scrie și cărți slabe, ele compun opere de o „expresivitate involuntară”; sunt atunci construite și mașini de judecată cărți. Cele două tipuri de mașini sunt branșate în circuit închis: „Creierile electronice de scriitori și de critici erau obligate să-și consume reciproc producțiile: primele porniră cu frenezie să emită judecăți asupra operelor produse de ultimele. Rezultatul fu o uluitoare inversiune. Dacă mașinile-critici își relevaseră vocații secrete de scriitori, mașinile-scriitori trădară pasiuni nemărturisite de a face critică. Cum totul, cu o violență devorantă, se desfășura, grație ideii amintite, în cerc închis, oamenii își putură vedea liniștiți de treabă”. În *Ceialți* pilotul William Wilson nimerește pe T' (Terra prim), planetă identică cu Terra. Totul e aici la fel. Numai că el știe că indivizii din jur sunt alții, așa cum dublul său de pe Terra e altul. Dar nu poate dovedi nimic. În fine, *Amintiri deghizate* (1994) reunește întâmplări cu scriitori, chemate la suprafață din vechi straturi ale memoriei. Dar amintirile „nu răsar din solicitarea directă a memoriei [...], se iese din actul de exegeză literară”. Pentru omul timid, de profesie critic literar, „deghizamentul este actul său natural de comportare”. Paginile de aici despre Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Ion Barbu reprezintă adjuvante esențiale în înțelegerea operei acestora.

Literatura română între cele două războaie mondiale este o operă impunătoare, serioasă, demnă de încredere, cu un sistem unitar de analiză și cu multe interpretări originale. În sfera metodei citate, Crohmălniceanu este, indiscutabil, criticul care a dat la noi cele mai bune soluții de interpretare. El a avut ambiția să citească integral o epocă și să dea o imagine coerentă a ei.

EUGEN SIMION

SCRIERI: *Cronici și articole*, București, 1953; *Liviu Rebreanu*, București, 1954; *Despre originalitate*, București, 1955; *Cronici literare. 1954–1956*, București, 1957; *Pentru realismul socialist*, București, 1960; *Tudor Arghezi*, București, 1960; *Lucian Blaga*, București, 1963; *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, ed. 1, București, 1967, vol. I–III, București, 1972–1975; *Literatura română și expresionismul*, București, 1971; ed. București, 1978; *Istorii insolite*, București, 1980; *Pâinea noastră cea de toate zilele*, București, 1981; *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, București, 1984; *Alte istorii insolite*, București, 1986; *Al doilea suflu*, București, 1989; *Amintiri deghizate*, București, 1994; *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane* (în colaborare cu Klaus Heitmann), București, 2000; *Evreii în mișcarea de avangardă românească*, îngr. și pref. Geo Șerban, București, 2001. **Antologii:** *Antologia poeziei franceze de la Rimbaud până azi*, I–III, pref. edit., București, 1974–1976 (în colaborare cu Ion Caraion).

Repere bibliografice: Petroveanu, *Pagini*, 238–246; Simion, *Orientări*, 353–363; Vlad, *Convergențe*, 48–53; Piru, *Varia*, I, 384–387, II, 453–459; Petrescu, *Scriitori*, 61–65; George, *Sfârșitul*, I, 201–208, 268–271; Nițescu, *Repere*, 58–63; Regman, *Colocvial*, 101–111; Vlad, *Lectura*, 108–115; Ungheanu, *Lecturi*, 239–244; Dimisianu, *Opinii*, 194–205; Mihăilescu, *Conceptul*, II, 120–126; Paleologu, *Ipoteze*, 201–209; Grigurcu, *Critici*, 70–80; Simion, *Scriitori*, III, 583–599; Raicu, *Fragmente*, 437–446; Cristea, *Fereastra*, 123–127; Negoîtescu, *Scriitori contemporani*, București, 138–141; Ana Selejan, *Literatura în totalitarism*, I–VI, Sibiu, București, 1994–2000, *passim*; Nițescu, *Proletcultismul*, 245–252; Simion, *Fragmente*, II, 115–120; Grigurcu, *Amurgul*, 26, 205–212, *passim*; Dicț. esențial, 228–230; Ovid S. Crohmălniceanu, *un om pentru toate dialogurile*, îngr. și pref. Geo Șerban, București, 2000; Micu, *Ist. lit.*, 589–590; Manolescu, *Lista*, III, 132–139; Dicț. analitic, IV, 562–568; Holban, *Portrete*, I, 335–342; Opriță, *Anticipația*, 232–240, 502–506, *passim*; Mihăilescu, *Lit. rom. postceaușism*, I, 367–373; Ștefănescu, *Istoria*, 295–304; Holban, *Ist. lit.*, III, 32–41; Manolescu, *Istoria*, 996–999; Robu, *Science-fiction*, 85–106; Popa, *Ist. lit.*, I, 666–668, *passim*, II, *passim*; Micu, *Critici prozatori*, 207–217; Micu, *Mileniu*, 381–390; Goldiș, *Critica*, 24, 29–31, 65–69, 86–88, *passim*. **R. S.**

CROITORU, Angela (pseudonim al Angelicăi Ghelerter; 21.I.1926, Focșani – 10.I.2008, Épalinges, Elveția), poetă. A absolvit Liceul de Fete „Al. I. Cuza” din Focșani, Facultatea de Litere, secția franceză, la Universitatea din București și a lucrat apoi ca bibliotecară. Debutază cu câteva poeme în 1946 la revista „Națiunea”, condusă de G. Călinescu, semnând Angela Crai, apoi nu mai publică nimic timp de douăzeci de ani, din cauza cenzurii, care îi respinge sistematic poeziile. În 1966 Miron Radu Paraschivescu recomandă în „Ramuri” câteva poezii semnate Angela Croitoru. Primul volum de versuri, *Ochiul cel mare*, îi apare abia în 1967. În septembrie 1971 părăsește România împreună cu soțul ei (Marcel Ghelber, care i-a inspirat lui Matei Călinescu personajul Zacharias Lichter) și se stabilește în Franța, iar din 1975 în Elveția, la Lausanne. Aici lucrează la Département Missionnaire și la L'Institut d'Histologie et d'Embryologie. Își continuă activitatea literară și semnează numeroase articole, prefețe, texte de critică literară, amintiri și volume de versuri. La scurtă vreme după sosirea în Franța, în martie 1972 îi apar poezii în limba franceză în ziarul „Le Monde”, la pagina de literatură străină, unde este prezentată drept poetă româncă și de limbă franceză, iar în română e prezentă cu versuri în „Limite” (Paris) și „Argo” (Bonn). După plecarea din țară, cărțile pe care le publică (în Franța, în Elveția sau la București) poartă semnătura Angela Ghelber. Este membră a Societății Scriitoarelor și Scriitorilor Elvețieni.

Primul volum semnat de C., *Ochiul cel mare*, propune cititorilor o poezie matură, caracterizată de forța viziunii și de plasticitatea imaginilor poetice: „Ce straniu e acest animal al sufletului! / Ca un vânat rar și sălbatec, cu blană de aur și soare, / ascuns într-un luxuriant frunziș...” (*Ce straniu e acest animal al sufletului...*). Miron Radu Paraschivescu, prefațatorul cărții, vede aici un ecou al liricii Magdei Isanos. Se observă preferința pentru repetiția-refren și pentru unele teme, prezente și ulterior: lumina / Soarele, miracolul naturii, bucuria de a trăi și, temă centrală, experiența religioasă/trăirea spirituală („mă închin efortului obscur și neobosit / care stârnește miracolul vieții, / mă închin acestei perpetui curgeri, / acestei unice flăcări în care mă mistui și eu” – *Mă închin*). Următoarea carte, *Iluminare* (1968), se deschide cu câteva poeme ample, antrenând sonorități alerte și adesea insolite: „Învolverați rotațiile discuri, discoboli! / Rotiți-vă lanțuri, carusele, /

populară roată a norocului, / fascinante cercuri învăpăiate! / Muzica! Desfășurați muzica! / Vânturătoare sisteme solare, / sfere mari, sfere mici, / roze ale vânturilor, mori de vânt, / circular perpetuum mobile!” (*Cântecul mimului*). Pe parcurs însă versurile pierd din intensitatea promisă, rămânând în sfera contemplațiilor împinse spre extaz (*Frumoasă ești, natură...*, *Oră de har*, *Când văd culorile* ș.a.). Atrag atenția unele note erotice ce însoțesc dialogul cu divinitatea (*Vis de dragoste*, *Nesăturata*, *Dorința*, *Sărbătoarea sevelor*), nu în sens arghezian, ci ca simplă modalitate de a aduce laude „împăratului slavei”. *Cântece de toate zilele* (1970) cristalizează panteismul anunțat anterior: Dumnezeu pare că „a coborât” în toate făpturile pământești, în plante, păsări, animale și materie. Această lume mărunță, populată de pisici lăuze, căței nou-născuți, flori, melci, găgâanii, vrăbii, arici, copaci, aduce la lumină sensibilități diafane ce o apropie pe C. de Otilia Cazimir. Există o doză mare de lirism în simplitatea multor poezii, miza fiind sacralizarea fenomenelor cotidiene, domestice, banale, pe care eul poetic le percepe. Poemele din *Clipe furate uitării* (1998) revelează un suflet senin, împăcat cu sine și cu lumea, aflat în așteptarea momentului morții (*Tainicul ceas*, *Inscripție*, *Psalm*, *Loc de verdeață*, *Sfârșitul*, *Rugăciunea în grădină*). Acest parcurs de final este însoțit de bucuria simplă trăită în natură, unde poeta îl ghicește, la fiecare pas, pe Dumnezeu: „Mă bucur de bogata frumusețe a acestui pământ / mă bucur de culorile verii / mă bucur de macii generoși / mă bucur de blânde mirosuri / mă bucur de această sfântă lumină, / sumă a credinței, speranței și iubirii / flamură a lui Dumnezeu” (*Mă bucur...*). Pentru C., Dumnezeu este și se arată. Lumea „întrupându-se din mâinile și suflarea Ziditorului” (*Reavăn vânt de toamnă*) trezește regretul după clipele trecute (*Nostalgie*), amintiri, trăiri lirice intense în fața unor tablouri din natură (*Zăpadă de aprilie*, *Zi de iarnă însoțită*, *Strălucitele nunți*) sau la vederea florilor (*Fragilitate*, *Pajiștea*, *Miracolul primăverii*, *Tufa fermecată*). Poeta pare că a pătruns „tainele” și poate vorbi despre om ca „frunză tremurătoare”, despre sensul vieții: „duhuri osândite / la servitutea cărnii // venim din noaptea Veșniciei / care ne-a înveșmântat / în aparența cărnii // mergem spre ziua Veșniciei / care ne va despuia / de aparența cărnii...” (*De unde venim? Cine suntem? Încotro mergem?*). Relația cu divinul este vizibilă la fiecare pas, de la poemul *Cânt într-un nou cerc de zare* și de la poemele-rugăciune

care-i urmează (*Psalm*, Crez, *Facerea trandafirului*) până la cântecele de laudă, marcă a întregului volum (*Cântec de laudă II*).

SCRIERI: *Ochiul cel mare*, pref. Miron Radu Paraschivescu, București, 1967; *Iluminare*, București, 1968; *Cântece de toate zilele*, București, 1970; *Icoana stelei*, București, 1971; *Les Fontaines de l'âme*, Lausanne, 1976; *Célébration quotidienne*, Romanel-sur-Lausanne, 1979; *Debout, dans l'ordre et l'harmonie de la Création*, Lausanne, 1983; *Le Danseur de corde*, Paris, 1985; *Regard éclate*, La Tronche, 1988; *Graines de cœur*, Le Mont-sur-Lausanne, 1989; *Le Chant du mime*, Lausanne, 1990; *Trame unique*, La Tronche, 1991; *Le Frémissement de l'être*, Paris, 1996; *Le Chant inépuisable*, Paris, 1997; *Clipe furate uitării*, București, 1998; *La Lumière des arbres*, Paris, 1999; *Éternels instants*, Lausanne, 2002; *Poèmes dans la nuit*, Lausanne, 2005.

Repere bibliografice: Marcel Mihalaș, „*Ochiul cel mare*”, GL, 1967, 42; Muscalu, *Dicț. scriit. vrânceni*, 48–49; Anne-Lise Delacretaz, Daniel Maggetti, *Écrivains et écrivains d'aujourd'hui*, Aarau (Elveția), 2002, 132; Manolescu, *Enciclopedia*, 217. **S. G.**

CRONICA, revistă apărută la București, săptămânal, între 12 februarie 1915 și 31 iulie 1916. Director: I.N. Theodorescu-Arghezi; director literar: Gala Galaction (până la 27 aprilie 1916, când se retrage de la conducere, rămânând însă colaborator asiduu). Publicată în perioada neutralității României, **C.** își propune prin semnătura directorului ca cititorii să găsească în paginile ei „cuvintele care mărginesc în genere acțiunile și fac că unele activități se numesc politice față de altele, care poartă eticheta de literare sau artistice. Am dori să risipim noțiunile acestea și să le amestecăm într-o singură imagine, care să fie viața, și prin care să treacă ochiul cercetătorului încruntându-se sau strălucind. Ținem să spunem că tot ce va cuprinde această revistă, excluzie făcând de partea-i documentară și informativă viitoare, trebuie conservat înainte de toate ca literatură, o literatură aplicată, o literatură venită să trăiască cel mult o săptămână, de la un număr la altul” (*Cronica*). **C.** tipărește versuri de Tudor Arghezi (*Belșug*, *Unui prieten mic*, datată și localizată „1906, Versailles”), V. Demetrius (*Buștenarii*, *șarpele și ea*), Ion Vinea (*Septembrie*), Dragoș Protopopescu (*Insania*, *Menuet de seară*), Adrian Maniu (*În adâncuri*, *Baladă*), I.C. Vissarion (*Viorica*), A. Dominic (*Omul*). Proză semnează I.C. Vissarion (*Guturai și leac*, *De profundis*, *Vorbe...*, *La târg*), Demostene Botez (*O călătorie*, *Cinism*),

Gala Galaction (*La un pahar de ceai*, *În luna florilor*, *Agapia veche*), Horia Bottea (*Bătrânii*, *Boierul Gună*, *Coana Cotuța*), Tudor Arghezi (*La moartea lui Cucu*), Adrian Maniu (*Întunecatele*), I. Vinea (*Chronique villageoise*, *Soliloc*, *Povești necuviincioase*, *Prințesa Limonata*), Natalia Negru (*Spre cer*, *Nitocris* – fragmente din „romanul inedit” *Floarea soarelui*) ș.a. Articole, comentarii și eseuri pe subiecte diverse, multe din actualitatea politică românească și europeană, sunt redactate de Dragoș Protopopescu (*Afazia unei doctrine*), Dem. Theodorescu (*Orașul*, *Când vrem să civilizăm Europa*), Horia Maniu (*Opinia publică*, *Un principiu național*), Marin Simionescu-Râmnicăneanu (*Reflexii asupra războiului*), Paul Zarifopol (*Război și cultură*, *Estetică utilă și culturală*, *Stil clasic*). În recenzii I. Vinea prezintă volume de poezii ale lui Ion Pillat (*Amăgiri*), Adrian Maniu (*Salomeea*), B. Nemțeanu (*Stropi de soare*), G. Căir. Rubricile „Note și notițe”, „Sub cortină”, „Din concretul săptămânii”, „Însemnări și impresii” adună informații, glose, note felurite – literare, politice, artistice, teatrale – din activitatea instituțiilor culturale ori din viața unor nume vizibile în prim-planul cetății etc. Se remarcă „Pagini vechi”, unde sunt selectate în traducerea lui D.N. Ciotori – semnează exclusiv Antrax – ample extrase din memorialele de călătorie prin țările române ale unor diplomați, voiajori particulari sau oficiali, demnitari străini din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea (G. Le Cler, contele d'Hauterive, prințul de Ligne, Felix Colson, Lady Craven, Ștefan Raicevici ș.a.). Sub același generic sunt incluse și succintele observații ale lui G. Sion, „membru al Societății Academice Române”, culese în 1887 din arhivele Chișinăului privitoare la istoria românilor și pagini similare alese din opera istorică a lui Alexandru Amiras (*Cronica anonimă a Țării Moldovei*), Mihail Kogălniceanu (*Cunoștința istoriei naționale*) și A.D. Xenopol (*Epoca fanarioților*). Sporadic, sumare cronici plastice ori teatrale sunt redactate de Demostene Botez, Francisc Șirato, B. Brănișteanu, Ernest P. (Poldi), iar „Cronica rimată”, de asemenea ocazională, îi aparține lui Mihail Sevastos sub nume propriu sau sub pseudonimul Rinaldo (*Cântec barbar*, *Universitarii și Mille*, *Scrisoare publică: Pană Trăsnea Sfântul către dl Al. Brătescu-Voinești*). La „Correspondență”, o „poștă a redacției” rebotezată, titularul, Gala Galaction (uneori G. Gal.), inserează în numerele 35, 44 și 46/1915 răspunsuri încurajatoare către trei tineri

ale căror încercări poetice îi rețin atenția: „Benjamin Fund. Iași” (B. Fundoianu): „De când așteptați! [...] Trebuie să ne întâlnim și să vorbim. Dacă nu v-ați schimbat locuința, la viitoarea mea trecere prin Iași voi veni să vă caut” (câteva versuri îi apăruseră în 1914 în revista ieșeană „Valuri”); „Ion Ojog. Iași”, căruia îi tipărește două strofe intitulate *Symbolism*, și „Perpessicius. Brăila”: „Mi se pare că e izbutită și mi se pare că ți se cuvine mai mult decât două rânduri de corespondență. La revedere, în numărul viitor” – iar în numărul următor, 47, se poate citi poezia unui tânăr combatant mutilat de război, *Ad provinciales, meum in Gretchen amorem spernentes*, semnată Perpessicius (pseudonim folosit prima dată aici; la debutul poetic din „Versuri și proză”, în 1913, semnase cu alt pseudonim). Redacția se face remarcată și printr-o constantă poziție critică ofensivă nu doar față de unele reviste ale

momentului, rivale („Flacăra”), cât și prin replicile polemice date unor confrați ale căror opinii sau atitudini publice le consideră distonante, majoritatea prin condeiele lui Arghezi (*Carmen Sylva*, *Pentru Cocea, pur și simplu*), Gala Galaction (*D-sale d-lui Barbu Șt. Delavrancea, scrisoare respectuoasă și deschisă*, *Vulpea și strugurii sau dl Lovinescu moralist*), I. Vinea (*Literatura, Lovinescu etc.*), G. Bogdan-Duică (*Abderă universitară*). Prezentarea grafică a revistei, coperta și desenele-viniete din interior îi aparțin lui Francisc Șirato până aproape de dispariția ei, doar întâmplător alternant cu Iser sau cu Rodica Maniu. La împlinirea unui an de existență a C., concomitent cu tipărirea integrală a colecției în condiții de lux, sub o copertă personalizată, executată la cererea expresă a solicitantului amator de a o achiziționa, ultimul dintr-o serie de colaboratori evocați pentru sprijinul material acordat de-a lungul timpului, Arghezi îi mulțumește cam sibilinic unui om căruia „cu recunoștință i-am pune numele în fruntea paginilor de față dacă situația lui socială și politică n-ar fi o piedică sentimentală serioasă la exprimarea liberă a unor scriitori timizi în a se bucura”. Această devoalare incompletă ar putea fi o încercare a directorului de a îndepărta suspiciunea că revista era subvenționată cu bani nemțești, dată fiind adeziunea corpului redacțional și a celor doi conducători ai ei la politica Germaniei, premergătoare Primului Război Mondial. Cele peste șaptezeci de numere ale C. sunt în chip evident efortul susținut al editorilor ei, în special al lui Tudor Arghezi, dovadă de necontestat fiind și mulțimea mare de iscălituri sub care se disimulează: A., T., I.N. T., I.T., T.A. Din comitet, Ion Tudor, Aug. T. Augustin, Peb., Pebeco, Re. Por. Ter., Primus, Teodor. Cu numărul cumulat 74–77 din 31 iulie 1916, C. anunță cititorii (circa trei mii) că „își îngăduie o vacanță de două luni”, dar revenirea rămâne simplă promisiune. Alți colaboratori: C. Mille, I.U. Soricu, Andrei Braniște (Tudor Teodorescu-Braniște), K. Mill (Camil Petrescu), Mihail Săulescu, Emil Isac, Alerm (Alerm-Iași; Alex R. Moroianu), Davis (Vasile D. Păun).

R.P.

CRONICA, publicație apărută la Baia Mare, săptămânal, apoi lunar, cu întreruperi, de la 16 septembrie 1936 până la 29 aprilie 1941. Redactor responsabil și proprietar: Gheorghe Crișan. Articolul-program redacțional, intitulat *Câteva precizări*, e plin de entuziasme și de idealuri avântate: „Suntem români în

primul rând și credem în noblețea sufletului românesc” etc. Dintre rubrici, câteva sunt permanente: „Locale”, „Cronica sportivă”, „Săptămâna”. **C.** înseamnă vagi comentarii pe marginea stării politice și sociale a vremii, informații de interes local sau despre vecini (Sălajul, spre exemplu, revine uneori în atenție), comentarii sportive, mică publicitate. Literatura este o chestiune „de casă”, sub atenția redactorului revistei. Poezie publică Gheorghe Crișan, Mihai Sălăgean, Petre Dulfu (foarte frecvent, mai ales texte reproduse), Ion Sofia Manolescu, Mihai Beniuc, Ion Șugariu, I. Rodina, Maria Levandovschi. Proză semnează același Gheorghe Crișan, tot el fiind și autorul unui lung reportaj în serial, *În subteranele cu comori*. Rar își fac loc comentarii muzicale (semnate de muzicologul Vasile Mocanu) sau de artă plastică. Treptat, revista își mărește spațiul cultural și își îmbunătățește aspectul grafic, mai ales ilustrația fotografică. Dintre acțiunile demne de semnalat se rețin o listă de subscripție în folosul nefericitului poet și ziarist I. Rodina, numărul omagial închinat lui Octavian Goga, susținerea operei lui Petre Dulfu (fie și printr-o recenzie). Fără să excludă literatura din cuprinsul său, în februarie – martie 1939 **C.** editează suplimentul „Cronica literară”, cu preocupări literare prioritare. În paginile suplimentului sunt găzduite poezii de Mihai Beniuc, Coriolan Gheție, Ion Sofia Manolescu, Lucreția Karr (Karnabatt), Ion Șugariu, Vasile Spiridonică, D. Hinoveanu, George Meniuc, Gheorghe Crișan, C. Pârlea și recenzii la volume de Virgil Cărianopol, George Petcu, Matei Alexandrescu ș.a. Strădania publicației de a ieși din spațiul provincial a reușit parțial. Uneori însă calitatea semnăturilor o limitează la un interes local. **V.T.**

CRONICA, revistă cu profil „politic, social, cultural” care apare la Iași săptămânal, din 12 februarie 1966, după 1990 doar cu preocupări culturale. În prima etapă director este Constantin Ciopraga; redactori-șefi adjuncți: N. Barbu, Corneliu Sturzu, Corneliu Ștefanache; secretar general de redacție: Mircea Radu Iacoban; în 1969 N. Barbu figurează ca redactor-șef adjunct, iar cu numărul 20 din același an încetează funcția de redactor-șef adjunct a lui Corneliu Sturzu; cu numărul 6/1970 Ștefan Oprea devine secretar general de redacție, de la numărul 19/1970 se încheie directoratul lui Constantin Ciopraga și este instalat redactor-șef Liviu Leonte. De la numărul 46/1979 redactor-șef este Ion Țăranu, redactor-șef adjunct Ștefan Oprea, iar secretari responsabili de redacție Paul Balahur și Vasile

Constantinescu. Numărul 50/1989 este o ediție specială, în care sunt reflectate evenimentele politice din decembrie 1989. Provizoriu, se constituie un „colectiv redacțional” condus de Ștefan Oprea. Cu numărul 4/1990 redactor-șef e numit Ioan Holban. **C.** continuă ca serie nouă, cu apariție lunară, din iulie 1997, cu o echipă formată din Valeriu Stancu (redactor-șef), Vasile Constantinescu, Bogdan Mihai Mandache și Mariana Stancu (redactori). Ulterior, Bogdan Mihai Mandache devine redactor-șef adjunct, iar Mariana Stancu secretar general de redacție (2000). Primul colegiu de redacție al publicației era compus din Otilia Cazimir, Al. Dima, Ion Creangă, Ilie Grămadă, Dan Hatmanu, Gavril Istrate, George Lesnea, Petre Mălcome, Cristofor Simionescu, Achim Stoia, Nicolae Țătomir. Din configurația acestui colegiu se înțelege intenția revistei de a acoperi toate manifestările culturale și științifice din Iași și Moldova (literatură, arte plastice, teatru, muzică, istorie, științe exacte etc.). Într-un scurt *Cuvânt înainte*, semnat „Cronica”, se arată că aceasta „va fi o revistă a realităților actuale, propunându-și ca, alături de alte publicații, să devină un factor activ al vieții politice, sociale și culturale din patria noastră”, formulare care respecta directivele ideologice, spiritul hotărârilor PCR. Rubricile revistei sunt tipizate, ca și la alte reviste cu același profil: „Cronica vieții culturale”, „Cronica în actualitate”, „Cronica artelor”, „Cronica literelor”, „Cronica științelor”, „Cronica pe glob”. În general, această structură a rămas neschimbată aproape trei decenii de la apariție. Seria nouă, de după 1997, capătă un caracter preponderent cultural și propune câteva rubrici noi: „Salonul literar”, „Poesis”, „Cuvântul care unește”, „Scriitori francofoni în spațiul cultural român” ș.a., dedicând pagini speciale traducerilor, dar și artelor plastice, teatrului, muzicii, filmului, precum și unor domenii ca filosofia, istoria, religia etc. Încă de la începuturi, în paginile revistei au publicat majoritatea personalităților vieții spirituale ieșene, dar și din întreaga țară, **C.** năzuind și reușind a fi o publicație de nivel național. În chiar primul număr, pe lângă ieșenii Otilia Cazimir (poezie), N. Barbu, Ștefan Oprea, Mircea Radu Iacoban, Ioan Constantinescu, Adi Cusin, Mihai Drăgan (la „Cronica literară”), se disting semnăturile lui Adrian Marino (Cluj-Napoca) și Iorgu Iordan (București), ambii foști ieșeni, iar în numerele imediat următoare sunt prezenți Demostene Botez, Aurel Rău, Dumitru Radu Popescu ș.a.

În decursul anilor C. și-a creat un profil propriu. Poeții cultivați de revistă sunt în general din Moldova (Iași, Bacău, Suceava, Botoșani, Piatra Neamț) și au o bună cotă valorică: Emil Brumaru, Ioanid Romanescu, Mihai Ursachi, Ion Chiriac, Gheorghe Drăgan, Radu Cârneci, Dan Laurențiu, Nicolae Turtureanu, Mihai Sabin, Ovidiu Genaru, Sergiu Adam, Ana Mășlea, Aura Mușat, Angela Traian, Daniela Caurea, Corneliu Sturzu, Haralambie Țugui, Florin Mihai Petrescu. Li se alătură, după 1990, George Anca, Marcel Mureșeanu, Calistrat Costin ș.a. George Lesnea e prezent în paginile revistei până la sfârșitul vieții sale, fiind un fel de simbol al publicației. Rubricile „Poesis” și „Salonul literar” propun cu regularitate profiluri lirice contemporane (Vasile Popa Hominceanu, Eugen Evu, Shaul Carmel, Simion Bogdănescu, Ion Hurjui, Horia Zilieru). În proză colaborările de prestigiu sunt mai puțin numeroase, la fel în dramaturgie, dar deloc neînsemnate: Corneliu Ștefanache, George Bălăiță, Mircea Radu Iacoban, Ștefan Oprea, Ion Țăranu, Stelian Baboi, Andi Andrieș, Ion Istrati, Ioan Petru Culianu, care debutează aici în 1967 cu proză scurtă. În ultimele două decenii apar alte nume: Dumitru Vacariu publică fragmente din romanul *Porumbeii albaștri*, Doru Kalmuski din *Marele anestezist*, Valeriu Stancu din *Suflete cu ieșire la mare*, iar Emil Baltag din piesa *Nesfârșita scară*. Sectorul de critică este în toți anii de apariție susținut cu seriozitate de cronicari literari ca Al. Andriescu, Liviu Leonte, Mihai Drăgan, Zaharia Sângeorzan, Laurențiu Ciobanu, Magda Ursache, Florin Faifer, Ioan Holban. Prolifică este rubrica „Jurnal cu scriitori”, cuprinzând cronici și recenzii ce iau pulsul noilor apariții. Semnează Ilie Dan, Ion Hurjui, Liviu Papuc ș.a. Densă este și rubrica „Restituiri”, unde Antonio Patraș abordează *Scrisorile către bunul Dumnezeu* ale lui I.D. Sîrbu, iar Gh. Lixandru se oprește la subiectul *Anton Crihan – universitar și om politic*. Istoria literară este prezentă și în cadrul rubriciilor „Recuperări”, „Fondul principal al culturii române”, „Memoria documentului”. Dionisie Vitcu semnează *Memorialistica lui Constantin Ciopraga* și se ocupă de experiența americană a lui Petru Comarnescu, iar Emanuela Ilie figurează cu articolul *Un nuvelist interbelic (aproape) uitat: Victor Papilian*. Datorită prezenței în conducerea revistei a doi oameni de teatru, N. Barbu și Ștefan Oprea, la care se adaugă, din redacție, Al. I. Friduș și, din afara redacției, Constantin Paiu și Val

Condurache, critica dramatică este un segment reprezentativ al publicației. Aproape nu există spectacol din teatrele din Moldova (multe și din restul țării) care să nu fie comentat cu probitate. De asemenea, se evidențiază numeroasele dezbateri pe teme teatrale, de literatură, arte etc. O rubrică specializată, „Privitor ca la teatru”, capătă substanță grație interviurilor Olțiței Cîntec. De fapt, un compartiment bine ilustrat și după 1990 este tocmai acela al interviurilor, formând conținutul rubricii „Tertium non datur”. Mai cu seamă la „Salonul literar” se publică adevărate fișe de dicționar, portrete detaliate ale unor autori contemporani consacrați, de regulă cu prilejuri aniversare: Ana Blandiana, Mihai Ursachi, Cezar Ivănescu, Adrian Popescu, Lucian Vasiliu, Valentin Tașcu, Emil Nicolae, Ion Stratan, Aura Christi, Ioan Țepelea, Cristian Simionescu, Ioan Moldovan, Leo Butnaru ș.a. Frecvent sunt realizate contacte strânse cu literatura din Republica Moldova. Traducerile sunt, înainte de 1990, sporadice și fără un program anume (Isaak Babel, Ray Bradbury, Jorge Luís Borges, Yasunari Kawabata, George Orwell, Antoine de Saint-Exupéry ș.a.), pentru ca, în noua serie să devină evident un proiect bine gândit al deschiderii spre spații culturale dintre cele mai diverse. În afară de preocupările literare, C. acordă atenție științelor, istoriei, politicii. Este interesantă „Cronica în imagini”, un ansamblu de fotografii de arhivă din bogata viață literară, politică, științifică, artistică a Iașilor. Anchetele, „Convorbirile «Cronicii»”, mesele rotunde dau măsura participării la problemele majore ale timpului, revista fiind prezentă în numeroase zone de interes din Moldova, prin reportaje, dezbateri etc. Polemicile sunt rare și urbane. Astfel, în numărul 8/2003 Ionel Savitescu scrie indignat de „elucubrațiile” „unei cărți tendențioase, denigratoare și scrisă la comandă”, *Mitologii ale scolului XX. Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade* de Daniel Dubuisson (*Defăimarea lui Eliade*). O lectură agreabilă o reprezintă serialul de călătorie al lui Valeriu Stancu, *À l'ombre des érables en fleur*. Implicația politică a revistei până în decembrie 1989 a fost cea impusă în întreaga țară, editorialele și unele luări de cuvânt aparținând fără abatere festivismului și triumfalismului epocii. După 1989 C. devine însă o adevărată revistă de cultură cu deschidere națională și universală. Alți colaboratori: Constantin Dram, Mihai Botez, Elvira Sorohan, Natalia Cantemir, Cătălin Bordeianu.

V.T., D.B.

CRONICA ANONIMĂ A MOLDOVEI (1661–1729), cronică oficială, redactată în limba română, la îndemnul și în timpul primei domnii a lui Grigore II Ghica (1726–1729), numită și *Cronica anonimă ghiculească* sau *Pseudo-Amiras*. Teza paternității anonime a scrierii, susținută de Mihail Kogălniceanu (primul ei editor), Al. Piru, Ariadna Camariano-Cioran și Dan Simonescu, nu reușește să infirme atribuirea textului, de către I.G. Sbiera, N. Iorga, C.A. Stoide și, cu solide argumente filologice, de N.A. Ursu, lui Alexandru Amiras, în mod cert traducător al cronicii în grecește la Iași, în 1729. Prima parte, compilativă, corespunzătoare perioadei 1661–1726, prelucrează în spirit oficial, dar cu adaosuri originale, tradiția orală și cea istoriografică din *Cronica anonimă racovițeană* și dintr-un presupus „izvod al Costăcheștilor”, atribuit lui Ștefan Pădure. Partea originală a cronicii se inspiră din cronica lui Radu Popescu pentru genealogia encomiastică a Ghiculeștilor și pentru unele domnii muntene. Într-un mod puțin obișnuit, textul încorporează documente oficiale orientale traduse de Amiras. La rândul său, letopisețul este unul din izvoarele unei compilații anonime păstrate în limba greacă, numită *Cronica Ghiculeștilor*, referitoare la istoria Moldovei dintre 1695 și 1754. Cronica urmărește, într-o succesiune evenimențială și portretistică, domnitorii pământeni și fanarioți, relațiile lor cu boierimea autohtonă și cu noua clientelă adusă de la Țarigrad. Figură întunecată, Gheorghe Duca, „prea vrăjmaș și plin de toată răutatea”, asuprea cu „dăjdii” deopotrivă norodul și boierimea – lezare a privilegiilor aspru sancționată. Precis consemnată, răscoala lui Hâncu este urmărită în toate fazele și dedesubturile ei: lupta de la Cîric, tergiversările lui Duca pentru a o înăbuși cu ajutor turcesc, complicitatea boierilor de la Iași cu cei răzvrățiți, trădați chiar de conducătorul lor. Vremea lui Constantin Duca, ginerele lui Constantin Brâncoveanu, ce întreținea „cu multă cheltuială” grecii (seimenii) aduși de la Țarigrad, este tulburată de nemulțumirile boierilor Gavrilitești. Mihai Racoviță, lăudat la început pentru că era „nemărețu și cinstitoriu” cu boierimea „de țară”, cade curând în dizgrația cronicarului. Nicolae Mavrocordat, înfățișat favorabil pentru că era unchiul lui Grigore Ghica, dar și „cărturar mare”, face reforme în învățământul epocii și dă scutiri fiscale boierimii și clerului. Lui Dimitrie Cantemir, apreciat pentru cultura sa și pentru buna cunoaștere a vieții turcilor, cronicarul nu-i dezaproabă politica orientată spre Petru cel Mare. Cronica, antiracovițeană, îl încondeiază pe

Mihai Racoviță, ce împărțea dregătorii rudelor, era rău platnic și lacom de bani, pe care îi storcea prin înscenarea de procese. Cronicarul este martor ocular al războiului purtat cu nemții în 1716–1717, urmat de molime, foamete și înăsprirea birurilor, inventariate cu minuție și cu obidă. Pentru protectorul său, Grigore Ghica, autorul recurge la o înșirare encomiastică de calități: bun judecător și milostiv cu familia predecesorului său, politician abil în conflictele cu tătarii, spirit înnoitor în acțiunile culturale și edilitare, ce dădeau strălucire Curții princiare. Guvernarea lui „ca o lumină au străluminat, plină de bucurie”. Cronica rămâne o mărturie bogată în date istorice, politice și sociale (despre starea populației și fiscalitate, despre viața comercială din târguri ș.a.). Valoarea literară a textului provine din bogăția portretistică, din narațiunea colorată și claritatea stilistică. Traducerea grecească a cronicii, făcută de Amiras, a fost transpusă în franceză de Nicolas Génier în 1741.

Ediții: *Cronica anonimă a Țării Moldovei care se începe de la domnia lui Istrati Dabija Vv. și se sfârșește cu domnia lui Grigore Ghica Vodă cel bătrân (1662–1735)*, în *Letopisiștile Țării Moldovei*, III, publ. M. Kogălniceanu, Iași, 1846, 85–174, în *Cronicele României sau Letopiseștele Moldovei și Valahiei*, III, publ. M. Kogălniceanu, București, 1874, 99–180; *Cronica anonimă a Moldovei. 1661–1729*, îngr. și introd. Dan Simonescu, București, 1975.

Repere bibliografice: I.G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504–1714*, Cernăuți, 1897, 182–185; Iorga, *Ist. lit. XVIII*, I, 381–391; Iorga, *Ist. lit.*, II, 520–533; Piru, *Ist. lit.*, I, 386–390; *Ist. lit.*, I, 592–596; Dan Simonescu, *Cronica anonimă a Moldovei. 1661–1729*, București, 1975; C.A. Stoide, *Cronica anonimă și autorul ei*, AIX, t. XIII, 1976; *Diç. lit.* 1900, 244–245; Dumitru Velciu, *Cronica anonimă a Moldovei. 1661–1729 (Pseudo-Amiras) și problema autorului ei (I–IV)*, LL, 1993, 1–4, 1994, 3–4, 1995, 2; Ursu, *Contribuții ist. lit.*, 160–181. **A.Sm.**

CRONICA ANONIMĂ RACOVITĂNEANĂ (Letopisețul Țării Moldovii de la domnia lui Istrati Dabija Vv. până la a trîia domnie a lui Mihai Racoviță Vv.), cronică scrisă în Moldova în secolul al XVIII-lea, ce relatează evenimentele în continuarea letopisețului lui Miron Costin. Este o compilație alcătuită de doi autori anonimi: un admirator al boierului Alexandru Buhuș, prezentând istoria Moldovei dintre 1661 și 1703 (text cunoscut și sub numele *Cronica buhușească*), și un cronicar de Curte al lui Mihai Racoviță, care relatează evenimentele dintre 1703 și 1729. Izvodul „buhușesc”, scris prin 1705–1706

de un boiernaș din suita hatmanului Alexandru Buhuș, considerat text autonom de unii specialiști (D. Velciu ș.a.), a fost integrat, cu extensiuni și prefaceri, de un autor anonim în *Cronica racovițeană*, cunoscută în tradiția istoriografică și ca letopisețul *Pseudo-Muste*. În fapt, Nicolae Muste este doar copistul manuscriselor publicate de N. Bălcescu și M. Kogălniceanu. *Cronica buhușească*, ce cuprinde o expunere relativ obiectivă și imparțială a evenimentelor, începe cu domnia lui Eustratie Dabija, devenit domn oarecum împotriva voinței sale, prin intervenția la Poartă a unuia dintre intrigantii boieri Ruset. Îi urmează la domnie Gheorghe Duca, grec venit în Moldova pe vremea lui Vasile Lupu, când era simplu ucenic la „dugheană la abăgerie”. În cea de-a doua domnie a lui Gheorghe Duca izbucnește răscoala orheienilor și a lăpușnenilor conduși de Hâncu și de Durac serdarul, care ajung a ataca Curtea domnească de la Iași. Hatmanul Buhuș este eroul principal, ca învingător, în episoadele despre luptele moldovenilor cu nemții la Suceava și la Cetatea Neamț. La întoarcerea de la asediul Vienei, spre Moldova, în episodul de la Domnești, hatmanul va încerca zadarnic să-l salveze pe Duca din încercuirea podgheazurilor leșești trimise de Ștefan Petriceicu. Trădați de seimenii săi și ascultând de „sfatul înșelător” al lui Miron Costin, polonofil disimulat, atât vodă, cât și logofătul sunt duși în Polonia. Tragedia uciderii fraților Costin va fi declanșată de „pizma și zavistia” vistiernicului Iordache, țintă a sarcasmelor lui Miron Costin, și de adversitatea ginerelui domnesc, Lupul Bogdan, față de Velicico Costin, bănuir de urzeli pentru mazilirea domnului Constantin Cantemir. Calitățile de povestitor ale cronicarului unesc simplitatea, reținerea calmă cu accentele de durere provocate de împrejurări dramatice. Partea a doua a letopisețului, de altă factură, îl are în centru pe Mihai Racoviță, urmărit în cele trei domnii alternative ale sale. Alegerea voievodului, cu asentimentul marilor boieri, presupune, ca și la alți cronicari, intervenția voinței divine. Domn plin de calități și popular cu supușii, cum îl prezintă letopisețul, Racoviță nu este scutit de intrigile la Poartă ale lui Constantin Brâncoveanu, ale cărui manevre aduc în scaunul Moldovei când pe Antioh Cantemir, când pe Nicolae Mavrocordat, figuri contrastante, ce pun în evidență și mai mult meritele celui admirat. Fire slabă, depărtat de grija țării, Antioh Cantemir își petrece vremea la vânătoare, iar tronul și-l

păstrează prin obediența totală față de turci. Nicolae Mavrocordat, domn cu „mândrie grecească”, a cărui cârmuire este prezentată în culori întunecate, se înconjoară numai de greci, „cât rămăsese Fana-riul pustiu în Țarigrad”, folosind tălmăciul pentru a se înțelege cu oamenii țării, și persecută boierimea moldoveană. Un rol nefast are sfetnicul de credință al lui Nicolae Mavrocordat, grecul Span-doni, acoperit de invective, o „poghibală spurcată”, care trăiește din colportaj și intrigi. În partea consacrată celei de-a treia domnii a lui Mihai Racoviță sunt prezentate faptele de bravură ale domnitorului: luptele cu austriecii de la mănăstirile Cașin și Mira, incursiunea în Ardeal, ciocnirile cu tătarii. Cronicarul urmărește succint și evenimentele din Țara Românească, legate de domnia și sfârșitul tragic al lui Brâncoveanu, încheind cu lamentația de tipul *fortuna labilis* asupra deșertăciunii lumii. Sunt consemnate, de asemenea, momente istorice externe: lupta lui Petru cel Mare cu suedezii și înfrângerea lui Carol XII, care tot „simeț se ținea, crai nebiruit”, tratatul încheiat de țar cu Dimitrie Cantemir, considerat de cronicar un act „nesocotit” și, în fine, moartea lui Petru I. Sfârșitul cronicii este consacrat domniei lui Grigore II Ghica, domn ce aducea îmbunătățiri sociale (reducerea birurilor) și culturale (deschiderea unor școli). Cronicarul anonim al lui Mihai Racoviță pare a aparține marii boierimi, căreia îi apără privilegiile, și se arată deprins cu viața publică la înalt nivel a țării. Om cultivat, el asimilează bine opera lui Miron Costin, de la care preia gânduri asupra oamenilor și a istoriei, idei politice, dar și procedee literare (discursuri în *oratio recta* pentru a marca dramatismul unor situații), expresii și sentințe morale. Pentru comentariile sale sapiențiale, recurge la precepte și „învățăături” pe teme date extrase din *Ceasornicul domnilor*, tradus de Nicolae Costin după Antonio de Guevara. Aplică un cod de comportament pentru suveranii bătrâni precum Dumitrașcu Cantacuzino (ironizat pentru rătăcirile sale amoroase) și creează un memento dureros provocat de ingratitudinea rudelor uzurpatoare ale Brâncoveanului. Valoarea literară a letopisețului este completată de portretistica bogată și de caracterul memorialistic al multor pasaje.

Ediții: *Letopisețul Țării Moldovii de la domnia lui Istrati Dabija Vv. până la a trilea domnie a lui Mihai Racoviță Vv.*, publ. N. Bălcescu și A.T. Laurian, „Magazin istoric pentru Dacia”, III, 1846; ed. în *Letopisișile Țării Moldovii*,

III, publ. M. Kogălniceanu, Iași, 1846, 7–80, în *Cronicele României sau Letopiseștele Moldovei și Valahiei*, III, publ. M. Kogălniceanu, București, 1874, 3–95; *Letopiseșul Țării Moldovei de la Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir. 1661–1705*, îngr. și introd. Constantin Giurescu, București, 1913.

Repere bibliografice: I.G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504–1714*, Cernăuți, 1897, 177–182; Iorga, *Ist. lit.* XVIII, I, 179–191; Constantin Giurescu, *Introducere la Letopiseșul Țării Moldovei de la Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir. 1661–1705*, București, 1913; Iorga, *Ist. lit.*, II, 252–268; Lăudat, *Ist. lit.*, I, 301–311; Piru, *Ist. lit.*, I, 366–370; *Ist. lit.*, I, 587–592; Ursu, *Memorialistica*, 194–195, 203–204; *Dicț. lit.* 1900, 246; Dumitru Velciu, *Autorul probabil al principalului izvod anonim folosit de Neculce în cronică*, LL, 1991, 3–4; Dumitru Velciu, *Miron Costin. Raporturile literare cu contemporanii și posteritatea sa istoriografică*, București, 1995, 159–167, 179–187; Mazilu, *Recitind*, III, 157–159, 665. **A.Sm.**

CRONICA ARGEȘULUI, revistă apărută la Pitești, bilunar, între 1 ianuarie și 15 iunie 1927, cu subtitlul „Literară – artistică – socială”. Odată cu numărul 2, când își modifică titlul inițial „Cronica” în „Cronica Argeșului”, anunță în câteva rânduri și intențiile redacției de a deveni „o foaie de reală cultură, în care pe lângă articole și studii originale vor fi și traduceri din floarea literaturilor străine”. Dezideratele întrec însă posibilitățile reale, o reorganizare „în genul marilor publicații, cu o frumoasă copertă în culori” fiind preconizată peste alte câteva numere. Conducerea aparține unui comitet nemenționat; redactori: I. Glonțescu și C. Popescu. În secțiunea literară se reproduc versuri din volumele *Nu mi-am plecat genunchii* de Elena Farago și *Poeme cu îngeri* de V. Voiculescu, concurate de compuneri școlarești schioape, semnate de Mihai Nanu (*Revederi*), C.D. Papastate, sub pseudonimul Costia Sergiu (*Ciorile*), Lil de Vis (*Crăiasa primăverii* – poeme fluviu din *Iubita poetului*, cartea I) și de abundente „cronici fanteziste” cu pretenții ironico-umoristice, inspirate unui Galion de orașele județului Argeș. Meritorii datorită ideilor abordate sau a semnalării unor tendințe ce se manifestă în mișcarea literelor din țară, dar nu întotdeauna și prin limpezimea ori prin nuanțele argumentării propriu-zise, sunt editorialele lui Mihail Lungianu (*Scriitori, cititori, critici, Tinerețe*) despre generația nouă de scriitori afirmați după război și ale lui M. Mihăileanu (*Internaționalismul și în literatură? Criza cărții*), care acuză dezinteresul editorilor

față de promovarea unor manuscrise originale de o valoare artistică reală și, în egală măsură, indiferența publicului pentru actul lecturii ca „viciu nepedepsit”. Se înscriu aici și opinii nuanțate, bine articulate, exprimate de M.N. (Mihai Nanu) în articolele *Câteva considerații asupra umanitarismului, Haos și tradiționalism în literatură*, prelungite în *Aspecte din poezia română modernă și Regionalism cultural*. În ciuda dimensiunilor modeste și a numărului de pagini puțin generos, **C.** tipărește constant transpuneri în românește din prozatorii englezi (Jerome K. Jerome) și americani (Jack London, Stephen Leacock), dar mai ales din poezia franceză (Paul Verlaine, *Cântec de toamnă*), Sully Prudhomme (*Spovedania*), Hélène Vacaresco (*Și el trecu...*). Uneori, însemnările critice la adresa confrăților strecurate la rubricile de anunțuri și semnalări din activitatea editorială, „Cărți noi”, „Ecouri” „Culturale – redacționale – informații”, nu sunt deloc inocente, intențiile polemice fiind formulate explicit (de pildă, la placheta *Strigări trupești lângă glezne* de Camil Baltazar), alături de aprecierile privind sumarele unor reviste de direcție, ca „Sburătorul”.

R.P.

CRONICA ARTISTICĂ ȘI LITERARĂ, revistă apărută la Iași, cu periodicitate neprecizată, între 1917 și 12 aprilie 1918. Este o publicație de factură tradițională, cu elemente de perspectivă înnoitoare (eclectism de tranziție între epoci literare), orientată împotriva romantismului convențional al secolului al XX-lea (Biblioteca Academiei Române deține doar numărul 11, din 14 februarie 1918). Directorii publicației sunt Dinu Dumbravă (Emanoil Riegler) și Mihail Sorbul. Din editorialul semnat de Sorbul reiese că este necesară o literatură înaltă, pe măsura istoriei, aflată în facere și scriere: „Istoria are astăzi la îndemână toate mijloacele de înregistrare. Cu epica e ceva mai greu. Înainte de toate îi trebuie un talent [...] ce va trebui să se dezbare de acel romanticism și exces de lingvistică, care, în mare parte, au copleșit literatura română, reducând-o, în cele mai multe cazuri, la tirade. Prefaceri sociale, prefaceri artistice. *Adevărul și Realitatea*. Nici că se poate două muze mai darnice în inspirație”. În cuprins, cu caracter de rubrici fixe, există „Societățile dramatice”, unde Dinu Dumbravă, disimulat sub inițialele D. Db., este laudativ la adresa celor trei societăți dramatice de la București, Iași și Craiova „pentru

munca cea mare de regenerare morală” și pentru „influența hotărâtoare asupra spiritului publicului”, „Însemnări de la premiere”, semnată de același Dinu Dumbravă, cu o cronică la *Trandafirii roșii*, poem dramatic de Zaharia Bârsan, precum și „Noutăți artistice” (concerte, spectacole de teatru). Apar poezii de Șerban Bascovici, Al. T. Stamatiad și o comedie lirică, *Serenada din trecut*, semnată de Mircea Dem. Rădulescu. Mai intră în sumar traducerea unor pagini de proză ce îi aparțin lui J.-H. Rosny-Aîné: *Dragoste etruscă. Roman antic. M.Pp.*

CRONICA DOMNIEI LUI MIHAI VITEAZUL (Istoria lui Mihai Vodă sin Pătrașco Vodă, carele au făcut multe războaie cu turcii pentru creștinătate), cronică scrisă între 1602 și 1608, inclusă în *Letopisețul cantacuzinesc*. În cancelaria domnească a lui Mihai Viteazul, marele logofăt Teodosie Rudeanu (fratele Simei, cea care a dictat cuvintele ca de cronică de pe piatra de mormânt a soțului ei, Stroe Buzescu) scria – în slavonă sau poate în română și sub supravegherea voievodului însuși – o istorie a faptelor acestuia. Din păcate, nu au ajuns până la noi decât forme parțiale și prelucrate: la Baltazar Walther, la Szamosközy (prin Petru Grigorevici Armeanul) sau în memoriile adresate de domnitor unor participanți la Liga Sfântă. Deși nu toți istoricii literari sunt de aceeași părere, varianta preluată de *Letopisețul cantacuzinesc* în secolul al XVII-lea reprezintă, probabil, o prelucrare venită din familia Buzeștilor. O crâncenă rezistență antio-tomană animă *Cronica domniei lui Mihai Viteazul* (în forma transmisă de *Letopisețul cantacuzinesc*). După câteva decenii de certuri fie între diferitele familii boierești, fie între boieri și domni, turcii considerau că încercarea de a instaura un pașalâc în Țara Românească se putea repeta, susținută de infiltrarea lor economică anterioară. Răspunsul dur al lui „Mihai Vodă sin Pătrașco Vodă” a stârnit în sud-estul Europei un nelinistitor ecou. În timpul lui istoriografia avea menirea de a-i face cunoscute bătăliile în fața aliaților din Liga Sfântă, de la care solicita, zadarnic, ajutor. Există o vădită ruptură între atitudinea fraților Buzești față de voievodul Mihai la începutul domniei (când aderarea celor trei boieri la acțiunile acestuia merge până la sacrificiul vieții, așa cum sunt gata să o facă în anul 1598 în lupta din „șesul Diiul” – Vidin) și atitudinea de la sfârșitul domniei (când Buzeștii nu-i mai stau alături). În finalul cronicii Mihai este acuzat că și-a

înălțat „sfatul și mintea de om neînțelept” și nu s-a plecat poruncilor împăratului Rudolf, dar nu se poate preciza cui îi aparține acest fragment, redactat, probabil, după moartea voievodului. În cuprinsul cronicii admirația pentru Mihai, care acționează „cu atâta vitejie și cu atâta înțelepciune”, răzbate din fiecare rând. Către Sigismund Báthory (cu totul diferit de Ioan Zápolya, predecesorul său, prezent în *Cronica despre Radu de la Afumați*) se îndreaptă în schimb o ironie disprețuitoare și plină de tristețe gândului că de la un asemenea om trebuia să se ceară armată de sprijin. Atât Mihai, cât și Aron Vodă și chiar Ștefan Răzvan, în consens cu o bună parte din „țară”, înțeleg că de turci, „într-alt chip nu [se] vor putea izbăvi [...], numai cu bărbăția să rădicesabie asupra vrăjmașilor”, „nevoindu-se [...] foarte tare pentru creștini” (deci pentru întreaga Europă). Sigismund Báthory, în pofida promisiunilor, acționează mereu nesăbuit. Ambițiile lui se rotesc în jurul încercării de a-l face pe Mihai „să fie mai mic și ascultătoriu de poruncile lui și să-i oprească țara cu tot venitul” și, chiar în ajunul luptei de la Călugăreni, îi stă gândul la nuntă și la „daruri scumpe”. Până la urmă, incapabil să răspundă nevoilor vremii, cere să se retragă undeva în liniște, pentru ca – în pripă – să se răzgândească și să se reîntoarcă, nedorit, la domnie. Ironia cronicarului nu îl iartă. Urmările nefaste ale lipsei de măsură și de judecată corectă le constată cronicarul cu amărăciune și în finalul bătăliei de la Eger (1598): „Și vrea fi fost dobânda și izbânda creștinilor. Iar creștinii nu să știură cumpăta, ci să dederă a jăhui. Deci pentru multă lăcomie a avuției, ei își puseră toți capetele. [...] O, amar mare! Că văzând turcii atâta netocmeală întru creștini, pentru lăcomiia lor, curând să întoarșeră procleții de turci asupra lor și [...] fu moarte mare”. Astfel de comentarii nu apăruseră în istoriografia secolului al XVI-lea, unde, deși mentalitatea era aceeași, domina concizia în formularea informațiilor. Din războaie se rețin numai liniile mari ale înfruntărilor, nu localizările minuțioase, nici datările exacte sau mișcările detaliate de trupe. Dar, spre deosebire de cronicile anterioare, nu se mai spune doar „au biruit” sau „au fost biruiți”. Descrierea bătăliei de la Călugăreni (și asemenea ei mai sunt câteva) transmite esențialul cu o admirabilă sobrietate de mijloace. Scriind peste două secole și jumătate, Nicolae Bălcescu va înțelege pe deplin valoarea relatărilor concise și pline de forță evocatoare din vechea cronică. Admirația și rolul

de îndreptar atribuit, în vremea lui Mihai Viteazul, figurii lui Alexandru Macedon au fost remarcate de N. Iorga. În *Cronică...* (ca și în poema lui Stavrinos) apare un pasaj scris, probabil, sub influența cărții populare. După ce pierde lupta de la Sibiu, Andrei Báthory („Oh, nepricepută minte omenească!”), „fugi pân codrii Ciucului, și acolo rătăci și umblă oarecâtăva vreme rătăcit și nemâncat, pân îl birui foamea și nimeri la niște păcurari, unul săcui, altul muntean”. Prefăcându-se a-l ajuta, ciobanul secui încalcă legea ospetiei și-l ucide. Apoi, cu nădejdea de a obține o răsplată bună, îi duce voievodului Mihai capul cardinalului ucis. Indignat de gestul trădătorului (deși Báthory îi era dușman), „Mihai vodă zise de tăie capul păcurariului, altul așa să nu mai facă”. Atitudinea lui Mihai nu poate fi atribuită neapărat influenței *Alexandriei*, ci se încadrează pedepselor aplicabile supusului „hiclean domnului său”. Mai puțin puse – de obicei – în practică, asemenea comportări exemplare au mai apărut totuși: Petru Rareș procedează la fel cu ucigașii lui Ștefan Lăcustă și Alexandru Cornea (după cum spune Nicolae Costin), iar Alexandru Iliaș (nepotul de fiu al lui Rareș) cu ucigașii lui Gaspar Graziani (după cum relatează Miron Costin). În *Cronica domniei lui Mihai Viteazul* modalitatea povestirii amintește însă neîndoienic întâlnirea dintre Alexandru cel Mare și cei doi „boieri” ce-și uciseseră stăpânul fugărit, pe Darius. Despre sfârșitul *Cronicii...* s-a scris mult și contradictoriu. În stadiul de acum al cercetărilor se pot desluși mai multe variante distincte, redactate fiecare în alt timp și din alt punct de vedere, păstrate în tipuri diferite de manuscrise. Toate aceste variante recur, pentru evenimentele de la Câmpia Turzii, la poema lui Stavrinos (din a cărei traducere diverși copiiști iau anumite părți) și unele continuă cu *Povestea lui Simion Vodă* (personajele principale sunt tot Buzeștii), altele direct cu un rezumat după Matei al Mirelor.

Ediții: *Istoria lui Mihai Vodă sin Pătrașco Vodă, carele au făcut multe războaie cu turcii pentru creștinătate*, în *Istoria Țării Românești. 1290–1690. (Letopisețul cantacuzinesc)*, îngr. Constant Grecescu și Dan Simonescu, București, 1960, 54–79; *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzeștilor)*, LRV, I, 85–114; *Cronica lui Mihai Viteazul*, îngr. și introd. Dan Zamfirescu, București, 1981.

Repere bibliografice: I.G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504–1714*, Cernăuți, 1897, 168; N. Iorga, *Cronicele muntene*, București, 1899, 48–49; N. Iorga, *Faze sufletești*

și cărți reprezentative la români cu specială privire la legăturile „Alexandriei” cu Mihai Viteazul, AAR, memoriile secțiunii istorice, t. XXXVII, 1914–1915; Iorga, *Ist. lit. XVIII*, II, 605–609; Cartoian, *Ist. lit.*, I, 85–88; Ciobanu, *Ist. lit.* (1947), 314–315; Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, „Studii și materiale de istorie medie”, 1959; Chițimia, *Probleme*, 145–158; Panaitescu, *Contribuții*, 412–418; *Ist. lit.*, I, 274–277; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 118–120; *Dicț. lit.* 1900, 247; Dan Zamfirescu, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981, 383–459; Velculescu, *Scriere*, 58–65; Cătălina Velculescu, *Din nou despre „Cronica paralelă” și „Letopisețul cantacuzinesc”*, RITL, 1994, 3.

C. V.

CRONICA MOLDO–GERMANĂ (Cronica scrisă pe scurt a lui Ștefan, din mila lui Dumnezeu voievod al Țărilor Moldovei și Valahiei), versiune, transmisă într-un codex german medieval, a primei cronici oficiale a Moldovei. Derivă, ca și variantele slavone ale textului, din protograful conceput la Curtea lui Ștefan cel Mare și cuprinde evenimente petrecute între anii 1457 și 1499. Găsit în 1911 la München, la Bayerische Staatsbibliothek, textul se publica, grație lui Olgierd Górka, la Cracovia, la începutul anilor '30 ai secolului trecut, apoi la București, tradus de Irmertrand Briebrecher și Emil Biedrzycki, spre mijlocul deceniului al patrulea; alte ediții ale cronicii apar în următorul interval de timp sub semnătura lui I.C. Chițimia, apoi a lui P.P. Panaitescu. Privitor la autor și destinația acestei cronici, s-au formulat și mai persistă opinii divergente. E îndeobște acceptat că redactarea s-a făcut la Curtea din Suceava și că ar aparține unui sas, fidel al voievodului, cunosător al analisticii de cancelarie, din care s-ar fi inspirat în parte. Górka forța, în treacăt, identificarea anonimului redactor cu Hermann (Hărman), pârălăb de Cetatea Albă, în timp ce I.C. Chițimia pleda pentru prezența unui interpolator (polon) și existența unui intermediar latin. Se mai consideră că, la începutul veacului al XVI-lea, scrierea ar fi servit drept carte de recomandare solilor Ulrich și Antonie, trimiși în Occident în căutarea unui medic pentru Ștefan. Ajunși la Nürnberg, cei doi sunt la un pas de a-și finaliza demersul (oprirea în orașul bavarez fiind confirmată și în documente din februarie 1502), dar misiunea eșua ulterior (s-a presupus că emisarii au pierit pe drumul de întoarcere, la fel și temerarul doctor Klingsporn, ce își asumase riscul călătoriei spre Moldova). Mai blândă se arată a fi fost soarta cronicii: faptul că umanistul, medic

și istoric, Hartmann Schedel, atras de manuscrisul „moldo-vlah”, își comanda, expeditiv, o copie (datată aprilie același an) a însemnat salvarea de la dispariție a textului. Complementară versiunilor slavone menite circulației locale, în varianta Bistrița și Putna, redacția germană a cronicii Moldovei pune în centru faptele eroului și cariera omului de arme – un Ștefan demn, activ, bun strateg, perseverent, apt de refaceri și de replieri fulgerătoare – într-o tratare unitară și structurată epic. Textul, ce poate fi citit și ca un breviar de artă militară, abundă în detalii privind asedii și fortificații de cetăți, muniție și tactici militare, durata unor bătălii sau efectivele ce se confruntă. Statura voievodului, ca principe și cavaler creștin, se desenează auster într-un peisaj predominant cazon. Succesiunea episoadelor, dinamică, imprimă ritm relatării. Cronica furniza, de altfel, și primele succinte „povestiri”, reiterate de scrisul istoriografic. După o luptă pe Siret, aparent pierdută, Ștefan „zace” o dimineată „printre morți”, până spre prânz, când e recunoscut de un boier „venit călare”, cu numele Purice. Momentul, consemnat de cronicar în felul său concis, supravegheat, a inspirat și versiuni orale, cu personaje mitizate mai târziu, „tradiția” rescrisă de Ion Neculce devenind faimoasă și constituind sursa unor prelucrări în romantism. Alt episod, plin de tensiune dramatică, ca scos din cartea lui Heliodor, surprinde aventura unor tineri patricieni răpiți de turci după asediul Caffei (1475), salvați apoi și navigând pe mare până la Chilia, unde sunt luați sub protecție de Ștefan. Domnul Moldovei îi tratează ca oaspeți la Suceava și, în pofida presiunii Porții ce își reclamă insistent captivii, îi ajută să se repatrieze, călăuzindu-i cu prudență „prin Țara Ungurească”.

Ediții: *Cronica scrisă pe scurt a lui Ștefan, din mila lui Dumnezeu voievod al Țărilor Moldovei și Valahiei*, tr. Irmertrand Briebrecher și Emil Biedrzycki, în Olgierd Górka, *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare (1457–1499)*, București, 1937; ed. în I.C. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare. Versiunea germană a lui Schedel*, București, 1942, 33–70; ed. în *Cronicle slavo-române din sec. XV–XVI, publicate de Ion Bogdan*, îngr. P.P. Panaitescu, București, 1959, 24–37; ed. în *Ștefan cel Mare și Sfânt. Portret în cronică*, îngr. Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, Putna, 2004, 22–29.

Repere bibliografice: N. Iorga, *Noua cronică germană a lui Ștefan cel Mare, descoperită de d. Olgierd Górka*, „Buletinul Comisiei Istorice a României”, 1930, 185–195; Olgierd Górka, *Kronika czasów Stefana Wielkiego Moldawskiego (1457–1499)*, Cracovia, 1931; Cartojan, *Ist.*

lit., I, 30–38; Ciobanu, *Ist. lit.* (1989), 52–63; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 73–75; G. Mihăilă, *Epoca lui Ștefan cel Mare*, LRV, I, 26–41; *Ist. lit.*, I, 258–264, 279; Piru, *Ist. lit.*, I, 19–24; Panaitescu, *Contribuții*, 71–73, 125–153; Chițimia, *Probleme*, 29–89; Ștefan Andreescu, *Începuturile istoriografiei în Moldova*, BOR, 1975, 1–2; *Dicț. lit.* 1900, 248–249; Velculescu, *Scriere*, 7–26; Sorohan, *Introducere*, 52–56. **R. Ș.**

CRONICA MOLDO-POLONĂ (Descrierea cronicii despre Țara Moldovei și despre domnii ei, cum au venit mai întâi românii în Țara Moldovei și cine a fost primul lor domn sau voievod, de la anul întâi de la facerea lumii 6860, iar de la nașterea Domnului 1352), versiune, transmisă în limba polonă, a cronicii scrise la Curtea lui Ștefan cel Mare, precum și a analelor ulterioare. Oferă informații prelucrate după letopisețul oficial (o variantă înrudită cu grupa de manuscrise de la Putna) pentru un interval cuprins între 1352 și 1552, de aici încolo până la final (1564) un narator mai liber și mai implicat în relatare luând ca sursă mărturiile contemporanilor. Cu un suport real în derularea faptelor istorice e devansarea, numai în redacția polonă, a datei privitoare la descălecatul Moldovei; în plus, textul include două paragrafe cu referire la organizarea statului (dregătorii, oștire, judecăți și împărțirea în ținuturi a Moldovei, în secolul al XVI-lea). După un manuscris descoperit de istoricul K.W. Wójcicki și publicat în 1844 la Varșovia, în seria „Vechi scriitori poloni”, B.P. Hasdeu traduce cronică în românește (în „Arhiva istorică a României”). Alte ediții – și transpuneri – aparțin lui Ioan Bogdan și lui P.P. Panaitescu (ambii uzând de copii inedite, mai complete și mai apropiate de arhetipul pierdut). Atribuită inițial unui Aug. Aichinger, german sau polonez de origine germană ajuns, se pare, în serviciul lui Alexandru Lăpușneanu, aceeași redactare era pusă mai insistent, apoi, pe seama lui N. Brzeski, secretar al lui Sigismund II August al Poloniei și călător prin Țările Române, cu o solie diplomatică, spre Poartă. Ambasadorul leah, fiind reținut câteva luni la Iași din rațiuni obscure sau dintr-un capriciu al imprevizibilului Lăpușneanu, ar fi avut răgaz să consulte și o transcriere a cronografelor autohtone (eventual să copieze sau, mai probabil, să-și comande „extrasul”). Altfel, rețușurile ce survin sub pana (încă) anonimului traducător („rescrierea”, în cazul unor contexte favorabile, ori ocultarea altora, ce stânenesc) sunt, previzibil, în profitul conașionalilor poloni; de aici și câteva

izbucniri ironice, polemice, contrastând cu stereotipia generală a cronicii.

Ediții: *Descrierea cronicii despre Țara Moldovei și despre domniile ei, cum au venit mai întâi românii în Țara Moldovei și cine a fost primul lor domn sau voievod, de la anul întâi de la facerea lumii 6860, iar de la nașterea Domnului 1352*, tr. și publ. B.P. Hasdeu, în „Arhiva istorică a României”, t. III, 1867; ed. în Ioan Bogdan, *Vechile cronic moldovenesti până la Ureche*, București, 1891; ed. în Ioan Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, București, 1895, 103–137; ed. în *Cronicile slavo-române din sec. XV–XVI, publicate de Ion Bogdan*, îngr. P.P. Panaitescu, București, 1959, 164–187; ed. în Ștefan cel Mare și Sfânt. *Portret în cronică*, îngr. Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, Putna, 2004, 41–46.

Repere bibliografice: Bogdan, *Scrieri*, 302–315, 346–372, 398–406; Iorga, *Ist. lit.*, I, 158–160; Minea, *Letopiseștele, passim*; Cartoian, *Ist. lit.*, I, 30–38; Ciobanu, *Ist. lit.* (1989), 63–64; G. Mihăilă, *Epoca lui Ștefan cel Mare*, LRV, I, 26–41; *Ist. lit.*, I, 258–264, 279; Piru, *Ist. lit.*, I, 19–24; Panaitescu, *Contribuții*, 71–73, 125–153; Chițimia, *Probleme*, 24–25; Mihăilă, *Contribuții*, 104–163; Ștefan Andreescu, *Începuturile istoriografiei în Moldova*, BOR, 1975, 1–2; *Dicț. lit.* 1900, 249; Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, tr. Maria și Cezar Ivănescu, București, 1980, 136–165; Sorohan, *Introducere*, 52–56. **R. Ș.**

CRONICA MOLDO-RUSĂ (Povestire pe scurt despre domniile Moldovei, de când s-a început Țara Moldovei, în anul 6867) (1359), versiune a cronicii scrise la Curtea lui Ștefan cel Mare. Descoperită într-o compilație de texte de redacție est-slavă (așa-numita *Voskresenskaia letopis'*, cu circulație în secolele al XVI-lea și al XVII-lea), această variantă a letopiseșului Moldovei transpune, cert, un manuscris preexistent redactat în medio-bulgară și ajuns, cum se consideră, în Rusia, în cursul uneia din cele două perioade de domnie ale lui Petru Rareș (1527–1538, 1541–1546). Învederând similitudini cu *Letopiseșul de la Putna*, cronica rezumă date după analele autohtone, de la întemeierea țării până la moartea lui Ștefan voievod, al cărui fiu, Bogdan al III-lea, e amintit laconic drept succesor la scaunul Moldovei. Comentatorul inițial și totodată traducător în românește al cronicii a fost slavistul Ioan Bogdan, pus în contact cu sbornicul rusesc prin intermediul celor două ediții ce refac, la Petersburg (în 1793–1794, apoi în 1857), colecția de povestiri istorice strânse cândva spre uzul „pravoslavnicilor” cneji. Antologia, cu vădită aplecare spre mitul întemeietor, rodoslovii și genealogii, rezerva un capitol cronicii Moldovei, probabil nu întâmplător anticipată, în versiunea consemnată astfel, prin

două sugestive – tematic și artistic – secvențe narative: legenda, cu valoare eponimă, privindu-i pe frații Roman și Vlah (Vlahata) filtra, în eposul auroral, vizibile ecouri mitizante referitoare la obârșia românilor, în timp ce o tradiție heraldică precum aceea a vânării zimbrului (Dragoș descalcă într-un ținut adamic, răpune fiara și proclamă capul de bour ca însemn al noului voievodat) trimite la un *pattern* cinegetic ancestral, neignorat, ulterior, de marii cronicari.

Ediții: *Povestire pe scurt despre domniile Moldovei, de când s-a început Țara Moldovei, în anul 6867 (1359)*, în Ioan Bogdan, *Vechile cronic moldovenesti până la Ureche*, București, 1891; ed. în *Cronicile slavo-române din sec. XV–XVI, publicate de Ion Bogdan*, îngr. P.P. Panaitescu, București, 1959, 152–161.

Repere bibliografice: Bogdan, *Scrieri*, 316–320, 346–372; Iorga, *Ist. lit.*, I, 160–161; Minea, *Letopiseștele, passim*; Cartoian, *Ist. lit.*, I (1940), 30–38; Ciobanu, *Ist. lit.* (1989), 64–65; A.V. Boldur, *Cronica slavo-moldovenească din cuprinsul „Letopisei ruse Voskresenski”*, STD, 1963, 5; Ivașcu, *Ist. lit.*, I, 73–75; G. Mihăilă, *Epoca lui Ștefan cel Mare*, LRV, I, 26–41; *Ist. lit.*, I, 258–264, 279; Piru, *Ist. lit.*, I, 19–24; Panaitescu, *Contribuții*, 71–73, 125–153; Mihăilă, *Contribuții*, 104–163; Vuia, *Studii*, I, 101–109; Ștefan Andreescu, *Începuturile istoriografiei în Moldova*, BOR, 1975, 1–2; *Dicț. lit.* 1900, 249; Velculescu, *Sciere*, 7–26; Sorohan, *Introducere*, 52–56; Petre Guran, *Slavonic Historical Writing in South-Eastern Europe, 1200–1600*, în *The Oxford History of Historical Writing*, II, coordonatori Sarah Foot și Chase F. Robinson, Oxford, 2012, 328–345. **R. Ș.**

CRONICA MOLDOVEI, revistă apărută la Bârlad în martie și aprilie 1915, la București, lunar sau cu periodicitate fluctuantă ori nemenționată, din mai 1915 până în iunie 1916 și din noiembrie 1918 până în 15 aprilie 1919; în iunie 1916 își modifică titlul în „Revista critică”, suprimând totodată subtitlul „Revistă de cultură generală”. După o întrerupere impusă de război, în noiembrie 1918 devine „Cartea vremii”, motivul nefiind o eventuală modificare de direcție sau de program, ci lansarea cu numai o lună în urmă a săptămânalului literar-artistic „Revista critică”, sub conducerea dramaturgului și cronicarului dramatic Paul I. Prodan. Ironie a sorții, competiția revuistică, destul de inegală, s-a încheiat după numai un an, prin dispariția aproape concomitentă a ambelor publicații. Director și proprietar (din 1915 până la dispariție) este A. Ștefănescu, dar în 1918–1919 sub identitatea reală, Alex. Ștefanopol. Publicație modernistă, **C.M.** se bucură de colaborarea constantă a lui G. Bacovia (*Amurg antic*, *Nervi de primăvară*, *Epitaf*,

Poemă în oglindă – semnată Gh. Andonie, *Trudit, Lacustră, Pastel, Nocturnă, Interior trist*), tipărește versuri semnate de D. Teleor (*Sonet patriarhal*), Mihail Săulescu (*Aeternitas, Cei singuri*), Al. T. Stamatiad (*Psalm*, „din volumul de poeme *Pe drumul Damascului*, care va apărea”), Ștefan Petică (*Versuri*), G. Tutoveanu (*Robul*), Gh. Rotică (*Plânge inima*), V. Demetrius (*Tuberoză*), G. Topîrceanu (*De bello... gallico*), Demostene Botez (*Parfum*), B. Fundoianu (*Amurg de toamnă, Înserare, Charme dangereux*), Perpersicius (*Peisaj progresiv, Meditație, Peisagiu*). Dintre prozatori, puțini menționabili, se remarcă Gala Galaction, care publică aici cinci fragmente, singurele rămase, din proiectatul roman *Margo*, I.C. Vissarion, autor al schițelor *Primar, Un biet cal, Soarele*, V. Demetrius cu nuvela *Se mărită Filofteia*, și Al. Busuioceanu cu fragmentul *Secetă*. Două poeme în proză, *Tu ce gândești?* și *Nevroză. Poemul fantezistului*, semnate Agata Grozea, îi aparțin viitoarei Agatha Grigorescu-Bacovia. Nesemnificative sunt lectura geografică *Brezoi* de I. Chiru-Nanov și un dilatat roman în scrisori, *Note de drum*, dintr-o călătorie exotică în îndepărtatul Orient, datorat harnicului secretar de redacție Aurel Savela. Disimulat sub iscălitura feminină Dora Avram, acesta este și autorul unor „crochiuri din Capitală”, devenite în 1918 materia a două volume cu același titlu. Directorul, nelipsit din sumar în fiecare săptămână sub diferite alte identități – Ioachim Movilă, Ioan Stănenaru, I. Tr., Serenus, Alst –, tâlmăcește din *Rimele sparse* ale lui Petrarca. Formatul carte, numărul de pagini în permanentă scădere și dificultățile materiale în care se zbate obligă redacția să ceară stăruitor cititorilor plata exemplarelor expediate cu poșta, ca și a abonamentelor, condițiile precare în agravare continuă nepermițând o diversitate substanțială a materialelor. Totuși, rubricile „Însemnări”, „Cărți, reviste, ziare”, „Fel-de-fel” (iscălită Agafton & Co de Aurel Savela alternativ cu B. Fundoianu sau cu Alex. Ștefanopol) adună, uneori și cu ajutorul corespondenților din țară, informații privind viața cultural-artistică locală și de aiurea, ca apariția sub auspiciile lui P.P. Carp a bilunarului cu simpatii germanofile „Moldova” (1915–1916), ironizează poeziile lui Victor Eftimiu, semnalează primirea în Academia Română a savanților Simion Mehedinți, P.P. Negulescu și N. Docan, decernarea Premiului de Literatură al forului academic lui Gala Galaction și poetului Mihai Codreanu, culege „perle” lingvistice gazetărești ș.a. Rubrici specializate sunt incluse doar incidental:

„Cronica artistică” (uneori „Cronica plastică”) la deschiderea expoziției Societății Tinerimea Artistică și a expoziției oficiale a artiștilor în viață, „Cronica literară” pentru recenzia lui Mircea Florian la romanul *Ape adânci* de Hortensia Papadat-Bengescu sau a lui Alex. Ștefanopol la *Poezii* de V. Voiculescu, „Cronica ieșeană” la dispariția prozatorului N. Gane, „figură de frunte” a orașului, „Cronica veselă” când Trubaduru (Kätty Q. Bungh) rimează câte o „fantezie” ori o „insomnie”. În 1916 **C.M.** îi oferă economistului Șt. M. Zeletin spațiu pentru a publica un drept la replică părerilor din recenzia făcută de N. Iorga în „Neamul românesc” la lucrarea sa *În țara măgarilor*, apreciată de autorul însuși drept o „satiră de idei”. La reluarea din 1918, redacția reiterează dezideratul începuturilor de a fi o „oglindă credincioasă a lumii și mișcărilor timpului”, iar nu peste mult timp chiar declară că „va lua parte mai largă la viața publică a țării”. Măturie imediată sunt articolele politice sau de fond ale directorului (*Cenzura, Partidele politice. Umbrele trecutului, Ideea – forță în politică, Primăvara politică*), ca și ampla analiză dedicată de Mircea Florian trăsăturilor morale, politice, sociale ale societății și timpurilor moderne, intitulată *Ideea democratică și prefacerile vremii noastre*. Dar probabil că unele opinii neconvenabile – în favoarea Basarabiei în special – atrag intervenția cenzurii, fiindcă în unele numere, pe coperte ori în pagini, apar spații albe, neimpriimate. **C.M.** a polemizat în treacăt cu unele reviste (cu „Cronica” lui Tudor Arghezi și Galaction pe seama similarității titlului și a formatului) și scriitori (N. Iorga, Victor Eftimiu, Mihail Sorbul, Octavian Goga), dar nedepășind o manieră decentă, o abordare intelectuală. În contextul orașului în care era editată, prin colaborarea constantă a lui G. Tutoveanu, profund încrezător în valoarea localismului creator, publicația și cercul de poeți din jurul ei au stabilit o legătură cu preocupările și cu manifestările artistice ale Academiei Bărlădene. Alți colaboratori: Lizi (Lia) Hârsu, C. Valmar (C. Vasiliu-Langa). **I.H., R.P.**

CRONICAR, publicație apărută la Cernăuți, lunar, între decembrie 1943 și septembrie 1944, cu subtitlul „Îndreptar pentru cultură, literatură și artă”. Prim-redactor: Gh. Noveanu. Articolul-program, *Făgăduiala de început*, semnat de Gh. Noveanu, arată că revista va fi călăuzită de două comandamente: „*bunul-simț* în atitudine și, în selecția materialului, *calitatea*”. Cu poezii sunt prezenți Radu Gyr, C. Bivolaru, Grigore Bugarin, Nicolae

Tăutu, Emil Zegreanu, Ghedeon Coca, George Antonescu, George Popa, Ernest Gavrilovici, iar proza este semnată de Simion Ghinea, A. Tudor, Dragoș Tomoiagă. Mai bine reprezentat este sectorul de eseistică, unde se abordează problemele continuității criticii literare (*Titu Maiorescu și E. Lovinescu* de A. Vasiliu), poezia lui Radu Gyr și moștenirea lui Vasile Pârvan (Gh. Noveanu), relația dintre tehnică și spirit (I. Todoran). De menționat și publicarea unui fragment din romanul *Chinu-iții nemuririi* de Victor Papilian, a piesei *Colivia cu sticleți* de Paul Constant și a eseului *Formă, formare, informare*, rostit la radio în noiembrie 1943 de Constantin Noica. Victor Andoniu traduce din Ada Negri. La rubrica „Cronica literară” sunt recenzate cărți de Vintilă Horia, V. Copilu Cheatră, Grigore Popa, Victor Papilian, Teofil Lianu, Mihail Sadoveanu. Revista mai dispune de o „Cronică a ideilor”, de o „Cronică politică” și de „Note și însemnări”, rubrici marcate grafic de viniete și frontispicii de Mac Constantinescu. **M.Pp.**

CRONICARUL, publicație apărută la București, de trei ori pe săptămână între 17 august și 17 noiembrie 1918, apoi zilnic între 19 noiembrie și 31 decembrie 1918, sub mottoul luat din letopisețul lui Miron Costin, „Nu-i vremea sub om, ci bietul om sub vremi”. Prim redactor: D. Karnabatt; fondator: Caion (C. Al. Ionescu-Caion), menționat între 19 noiembrie și 2 decembrie – când se anunță decesul său –, concomitent cu adăugarea subtitlului „Cotidian politic, teatral, economic”. C., având o orientare modernistă în ciuda absenței unui articol-programatic declarativ, se deschide cu un portret-medalion dedicat de Caion istoricului A.D. Xenopol și cu un interviu dat de actorul Tony Bulandra lui D. Karnabatt. De regulă articolul de fond este semnat de Gala Galaction, Duiliu Zamfirescu, D. Nanu, Ion Dragu, Tudor Vianu și Alfred Moșoiu. Relativ modestă cantitativ, poezia e compensată de mulțimea autorilor: Mircea C. Demetriade (*Parabola*), D. Karnabatt (*Cântau trei lucrătoare*), Barbu Nemțeanu (*Scrisoare de toamnă* – cu versiuni proprii în franceză și germană), Duiliu Zamfirescu (*În amurg, Adio, Mărgărint*, „din volumul *Pe Marea Neagră* ce se va publica în curând”), Al. T. Stamatiad (*Psalm, Toamnă*), Tudor Vianu (*Casa morților*), D. Nanu (*Imn păcii, Soarele*), Const. Argeșanu (*Scrisori din parc, Cântec*), Nichifor Crainic (*Soldat murind*), Alfred Moșoiu (*Vasul de bronz*), Eugen Vaian (*Portret,*

Neînțeleșii – postume), Marcel Romanescu (*Seară bătrână*, localizată și datată „Kristiania, 1918”), Radu D. Rosetti (*Cheița*), Dragoș Protopopescu-Blebea (*Sonet pentru adolescență*), George Căir (*Lup-tând cu amintirile*), C.S. (Const.) Rîuleț (*Cântec de toamnă*), Ludovic Dauș (*Pe drumul retragerii*, „din volumul *Drumul sângelui* ce va apare curând”), Emil Maur (*Negustorii*), I.C. Popescu-Polyclet (*Versuri și Catrene* sub iscălitura Alexandru Amar), Cridim (Christea N. Dimitrescu; *Pantume filosofice, Ad caelum*). Parodii, catrene vesele și epigrame amabile completează textele semnate de pleiada poeților confirmați editorial cu piesele în gen minor ale lui Nigrim (M. Mihăescu-Nigrim), Cincinat Pavelescu, E. Est (Eugeniu Ștefănescu-Est), Ion Pribeagu (I. Popescu-Băjenaru). Cu totul modest este capitolul prozatorilor, reprezentat de I. Brucăr (*Dvornicul, Samovarul* – proze scurte) și B. Luca (*O vizită medicală*, din volumul cu schițe de război *Păcate*, „aflat sub presă”), valoric alăturându-li-se lui V. Demetrius (*Cochetărie, Fluturele*), lui G. Căir (*Îndrumarea spre Parnas*), Andrei Braniște (Tudor Teodorescu-Braniște; *Taina* – fragment de roman) și Aidei (Aida Vrioni), care semnează bucățile intimiste *Din țara unde dragostea a murit* și *Poema mâinilor*, toți integrați la „Foița” (sau „Foiletonul”) „Cronicarului”. Singurele traduceri tipărite de revistă, datorate lui I. Nake (Nicolae Alex. Ionescu), Demp(o) și lui Al. T. Stamatiad, sunt alese din A. Conan Doyle (*Căinele din Baskerville*), Eugène Montfort (*Cântecul Neapolului, Fata din oglindă*) și Oscar Wilde (*Binefăcătorul, Artistul, Discipolul* – poeme în proză). Interesant este cursivul fiecărui număr, cu un autor unic, Nicolae Alex. Ionescu, fratele mai mic al lui Caion, cursiv care abordează punctual și avizat chestiuni specifice, privind legislația editorială, dreptul de proprietate intelectuală și paternitate literară, plagiatul (*Furtul în artă și literatură, Traducerile neautorizate*), specificul gazetăriei (*Presa pentru bogați*), evoluția conceptului de drept de autor (*Din trecutul proprietății literare, Drepturile autorilor străini*). Colaboratori statornici, îndeosebi în calitate de cronicari profilați anume, sunt Tudor Vianu, Gala Galaction, Dimitrie Cucilin, Alfred Moșoiu, D. Nanu, Adrian Vereș și mai ales harnicul D. Karnabatt, totodată un redactor *factotum*. Dar numele și condeiul care acoperă orice rubrică și orice subiect este Caion, care scrie neobosit despre dascălii săi, neîntrețuți istorici G.I. Ionescu-Gion și Grigore G. Tocilescu, despre talentul de ziarist al lui H. Streitman, creionează afectuoase

portrete-amintiri lui Alexandru Marghiloman, delicatului poet Barbu Nemțeanu, comentează activitatea gazetarului Ion Dragu în redacția cotidianului conservator „La Politique”, originalitatea umorului evreiesc în teatrul de revistă, debutul lui Al. T. Stamatiad sub pseudonimul Adrian Alexandru, descrie primitoarea „casă cu sfinți” a pictorului Nicolae Vermont, situată în vecinătatea Bisericii Dintr-o zi. Chiar și după dispariția lui Caion se tipăresc cu supratitlul *Pagini postume inedite* o suită din însemnările sale manuscrise: *În jurul unei scrisori a lui J. de Maistre, Romanul ca document istoric, Spiritul francez* ș.a. C., redus ca dimensiuni la o singură filă format mare, este o tipăritură vie, dinamică, susținută de condeieri-scriitori încercați (D. Teleor, N.I. Apostolescu, H. Streitman – sub pseudonimul Alcest –, Adrian Vereia, N. Țincu, dar și de gazetari de meserie, ca tânărul Radu Pralea și mai încercatul A. Camburopol. Sporadic, câteva șarje-caricaturi sunt creațiune de N. Petrescu-Găină.

R.P.

CRONICARUL, publicație apărută la București, lunar, cu întreruperi, din februarie 1931 până în aprilie 1932, în noiembrie 1933 și în mai 1934, având subtitlul „Revistă literară–artistică–socială”. Director: G. Șt. Cazacu. Articolul-program, *Mai departe*, nesemnat, specifică: „Vom fi conduși de mișcarea artei simboliste, clasice sau moderne, care în calea ei va întâlni accentele durerii, ale fericirii”. C. reunește în paginile ei nume dintre cele mai diverse ca orientare poetică: G. Bacovia (*Ebreia*), Radu Gyr (*Lecturi*), G. Șt. Cazacu, Agatha Grigorescu-Bacovia, C. Ionescu-Olt, Ilariu Dobridor, Virgil Huzum, V. Demetrius, Dem. Bassarabeanu, Maria Cunțan, Aurel Marin, Ion Foșeneanu, Constantin Jaleș, Pan M. Vizirescu, Paul Constant. Este evident că stau laolaltă valoarea și scrierea întâmplătoare, modernitatea și tradiționalismul cel mai încăpățânat. Proză semnează G. Bacovia (*Iarmaroc, Undeva, Cântec târziu* – fragmente din romanul cu titlu omonim, anunțat „în curs de apariție”), Lucius Mihăiescu, N. Pora, Al. Cazaban, Neagu Rădulescu (*Eu, Lala și nebunia* – fragment din *Omul agățat de ureche, Dumnezeu ședea pe Sevastopol* – fragment din volumul „în curs de apariție” *Republica Femeilor*), Sm. M. Vizirescu. Sectorul critic este mai puțin interesant. Lucian Boz publică studiul *Complexul lui Oedip la Mihai Eminescu*, iar critică de serviciu semnează George Baiculescu, Constantin Orăscu, N. Batzaria, N. Papatanasiu. O prezență mai activă

este Paul I. Papadopol, cu un studiu despre Octavian Goga și cu textele de la rubrica intitulată „Cronici”. „Cronica artistică” e susținută de Alexandru Șahighian și Al. Robot, G. Șt. Cazacu semnează la rubrica „Mișcarea intelectuală”, Dem. Bassarabeanu, Paul I. Papadopol, N. Pora la „Cronica literară”, iar Paul Donici se ocupă de sumarele revistelor sosite la schimb redacțional. De consemnat numărul 9/1932, dedicat în mare parte operei lui Octavian Goga. C. este o publicație fără pretenții, care se bazează pe ambițiile literare ale unei grupări mai mult amicale decât pe criterii estetice. **V.T.**

CRUCEANU, Ada D. (4.V.1950, Sibiu), eseistă, traducătoare. Este fiica Letiției Cruceanu (n. Rău), educatoare, și a lui Horațiu Cruceanu, inginer; e soția poetului Octavian Doclin. A făcut studii liceale la Sibiu (1965–1969). Este licențiată a Facultății de Limba și Literatura Română de la Universitatea din București, urmată între 1969 și 1973. A activat ca profesoară, bibliotecar-bibliograf la Biblioteca Județeană „Paul Iorgovici” din Reșița, referent literar la Centrul Județean Caraș-Severin pentru Conservarea și Valorificarea Culturii Tradiționale (literatură, artă populară, arte plastice, editare publicații), consilier-inspector pentru cultură la Consiliul Județean Caraș-Severin, editor și redactor la revista „Reflex”, apoi, din 2001 și până la pensionare, în 2009, director executiv al Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național a Județului Caraș-Severin. A debutat în 1967 la revista „Cibinium” a Liceului Nr. 3 din Sibiu cu un articol de istorie culturală, iar editorial cu volumul *Contribuții la bibliografia presei bănățene* (1979, în colaborare cu Gheorghe Jurma). A mai colaborat la „Orizont”, „Contemporanul”, „Convorbiri literare” (unde din 2000 susține rubrica „Dinspre Banat”), „Luceafărul”, „România literară”, „Familia”, „Tribuna”, „Steaua”, „Cronica”, „Viața românească” ș.a. A luat Premiul Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor (1992), aceeași instituție oferindu-i în 2002 Premiul de Excelență.

În *Radu Stanca – dramaturgul (Considerații privind teatrul de poezie)* (1992) C. încearcă o apropiere de arta dramaturgului folosind sugestii ale teoriilor formaliste despre limbajul poetic. În eseu *Porunca Fiului* (1997) scrierile lui Sorin Titel sunt raportate mai puțin la contextul generației și mai mult la specia atemporal-ontologizantă a barocului. Din această perspectivă, operele

analizate de C. pun în lumină criza personajului și psihologia creatorului modern. Același tip de lectură se regăsește în *Capete de pod (sau Despre fețele barocului)* (2001), la origine teză de doctorat. C. trece în revistă, nesistematic, idei mai vechi și mai noi despre baroc, citind apoi în această cheie autori bănățeni amestecați – de la Mihai Halici jr. și Nicolae Stoica de Hațeg la Sorin Titel, Florin Bănescu, Ion Marin Almăjan, Gheorghe Schwartz, Livius Ciocârlie ș.a. Culegerea *Față în față* (2012, în colaborare cu Octavian Doclin), cuprinzând articole de atitudine, anchete, interviuri, mărturisiri, portrete ș.a., aparținând celor doi autori, este reprezentativă pentru tipul de publicistică provincială practicat de-a lungul timpului de autoare. C. a tradus în engleză poeți români contemporani și în românește din poezia americană și nu numai – preponderent autori minori.

SCRIERI: *Contribuții la bibliografia presei bănățene* (în colaborare cu Gheorghe Jurma), Reșița, 1979; *Radu Stanca – dramaturgul (Considerații privind teatrul de poezie)*, Timișoara, 1992; *Porunca Fiului. Eseu asupra prozei lui Sorin Titel*, Timișoara, 1997; *Capete de pod (sau Despre fețele barocului)*, Timișoara, 2001; *Față în față* (în colaborare cu Octavian Doclin), Timișoara, 2012.

Repere bibliografice: Al. Piru, *Teatrul poetic*, „Dimineața” (București), 1993, 28; Cornelia Ștefănescu, *Dramaturgul*, JL, 1993, 37–40; Mircea Popa, „Radu Stanca – dramaturgul”, L, 1994, 9; Geo Vasile, „Și suntem ultimii coloni ai satului de frontieră”, LCF, 1996, 11; Victor Cubleşan, „Porunca Fiului”, ST, 1999, 5–6; *Dicț. Banat*, 215–217; Petru P. Ciurea, Constantin C. Falcă, *Cărășeni de neuitat*, Timișoara, 2012, 38–39.

L.A.

CRUCEANU, Mihail

(13.XII.1887, Iași –
7.VII.1988, București),
poet, prozator.

Este primul din cei șase copii ai Ecaterinei (n. Petroveanu) și ai medicului Mihail Cruceanu (Max Grosman, botezat și împământenit în 1882). Termină ciclul primar în localitatea natală. Cel secundar însă îl parcurge, din cauza deselor mutări ale

familiei, stabilită în cele din urmă la Târgu Jiu, în mai multe orașe: Ploiești, Pitești și în București, la Colegiul „Sf. Sava”, unde își trece, în 1906, bacalauratul. În ciuda peregrinărilor, elevul învață bine, într-un an câștigând concursul Tinerimii Române. Începe să publice devreme, în 1902 apărându-i o proză (iscălită Miluță) în suplimentul „pentru copii” al ziarului „Adevărul”, iar în 1904 o poezie în „Revista literară”. Încă elev, C. frecventează cenacul macedonskian, ulterior apropiindu-se de cercul lui Ovid Densusianu și de „Vieața nouă”. Mai colaborează cu versuri, proză, note și articole, iscăbind și Grigore Sevastin sau Al. Croitoru (pseudonime la care târziu se va adăuga și Miron Cristea), la „Revista idealistă”, „Revista noastră”, „Bunul prieten”, iar după ce devine student la „Revista celorlalți”, „Conservatorul”, „Românul literar și politic”, „Insula”, „Versuri și proză”, „Facla”, „Rampa” ș.a. Editorial, debutează cu placheta *Spre Cetatea Zorilor* (1912). După ce își ia, în 1911, licența în drept și, în 1913, pe cea în litere, avocat la Târgu Jiu și profesor la Craiova, Râmnicu Vâlcea și Alexandria, C. își diminuează activitatea literară. Numele îi mai apare doar în „Sărbătoarea eroilor”, „Noi pagini literare”, „Flacăra” și pe coperta volumașului *Altare nouă* (1915). Deși reformat medical, participă la campania din 1913 și, ca translator, la cea din 1916–1917, când se îmbolnăvește de tifos. După însănătoșire se refugiază la Odessa, unde asistă la o provizorie instalare a regimului bolșevic. Atmosfera și relațiile cu unii conaționali implicați în evenimente îl influențează profund, căci întors în țară, poetul, care dă la iveală și o nouă carte, *Fericirea celorlalți* (1920), ajunge printre liderii socialiștilor olteni. În această calitate ia parte la congresul din mai 1921, votând pentru afilierea la Internaționala a III-a, ceea ce determină să fie arestat câteva luni. La congresul următor al Partidului Comunist este ales casier general în Comitetul Central și i se încredințează direcția ziarului „Socialismul”. Poziția sa e totuși marginală, el nefiind, în fond, nici ideolog, nici veritabil activist. În afară de versuri și de proză, strânsă în *Povestiri pentru tine* (1924), C. mai semnează, în periodice precum „Gânduri noi”, „Vieața nouă”, „Zorile”, „Proletarul”, „Front unic”, „Poezia”, „Orientări”, „Îndreptar”, „Curentul pentru copii și tineret” (unde era redactor) ș.a., articole pe teme culturale ori pedagogice. Limitată la apărarea în instanță a unor comuniști, la însoțirea lui Henri Barbusse în vizita sa „de documentare” și la

participarea la un congres internațional al „muncitorilor din învățământ”, activitatea politică a lui C. nu pare să justifice închiderea în 1940–1941 în lagărele de la Miercurea Ciuc, Caracal și Târgu Jiu. După august 1944, drept „compensație”, este numit inspector general în Ministerul Învățământului și în alte comitete și comisii. I se tipăresc un nou volum de versuri – *Lauda vieții* (1945) și două conferințe, în 1949 devine profesor universitar la catedra în care I. Vitner luase locul lui G. Călinescu. Activ rămâne C. și după pensionarea sa, în 1957. Își reeditează poezia și proza, dă numeroase interviuri, colaborează la „Tânărul scriitor”, „Gazeta literară”, „Contemporanul”, „Ramuri”, „Luceafărul”, „Limbă și literatură”, „Viața românească” ș.a. cu articole și însemnări memorialistice, acestea din urmă strânse în volumul *De vorbă cu trecutul...* (1973). Excepționala sa longevitate prilejuiește, de asemenea, repetate sărbătoriri ce-i întrețin o oarecare notorietate până la sfârșitul anilor '80.

Întâlnirea, oarecum întâmplătoare, în adolescență cu Al. Macedonski și aceea cu Ovid Densusianu l-au determinat pe C. să devină un adept fervent al simbolismului, în favoarea căruia pledează prin articole și comentarii, dar mai cu seamă prin ancheta asupra curentelor literare pe care o întreprinde în 1911–1912 în „Rampa”, ca replică la ancheta *Poporanismul*, inițiată de „Luceafărul”. Sensibilitatea sa nu este însă nici destul de profundă, nici cu adevărat modernă, încât în primele versuri merge pe drumuri măcar croite, dacă nu și bătătorite de alții. Poemul ce deschide și dă titlul plachetei *Spre Cetatea Zorilor* reia motivul infinitei aspirații, în timp ce altele (*Trandafirii galbeni*, *Buchetul*, *Garoafa roză*) relevă tehnica și substanța „romanțelor” minulesciene. Un efort de individualizare se constată în *Poemul oglinzilor*, în care însă alunecarea spre expositiv parnasian și declamație erodează efectul. Aceeași propensiune e vizibilă și în ciclurile „vitrinelor”, din *Altare nouă*, și al „străzilor”, din *Fericirea celorlalți*, în care mai apar motivul orașului provincial, câteodată în note bacoviene, și accente de satiră socială. Prezent și în aceste cicluri, eroticul, în registrul grațiozității ori al unei inefabile intimități, concurează, în volumul *Lauda vieții*, o robustă bucurie de a trăi, ce-și găsește expresia într-o suită de tablouri agreste. Aici mai apăreau texte (precum *Tu ce-ai făcut?* sau *Pentru pace luptăm*) ce prefigurează șabloanele epocii de după 1945, precum și obosite încercări

de a traduce imagistic „sensul” existenței (*Muritor*, *Convoiul vieții*). Ultimele poezii reiau teme cultivate anterior, într-un ton când jubilent, când elegiac. Poet este C. și în prozele ce compun volumul *Povestiri pentru tine*, fie că sunt schițe fantezist-satirice (*Pălării și capete*, *Muzeul virtuților*), o istorie orientală ilustrând curgerea vieții (*Korisadar*), reminiscențe din copilărie (*Copilul blond*, *La vie*), parabole (*În țara viselor*, *Asfel curge viața*) sau veritabile poeme în proză (*Nebuniile vântului*, *Focul meu vorbește*, *Frunzele*). Diversificat și îmbogățit astfel, scrisul lui C. se detașează totuși prea puțin de acela al confracților din plutonul simbolist. Pe de altă parte, meritele scriitorului nu sunt amplificate decât în mică măsură de memorialistica sa. Paginile din *De vorbă cu trecutul...* mai curând decepționează. De la cel direct implicat în importante evenimente literare și politice erau de așteptat mărturii revelatoare. În fapt, puține sunt astfel și ele se circumscriu mai ales vieții literare bucureștene dintre anii 1905 și 1916 și celei craiovene de după Primul Război Mondial. În rest, C. urmează cu obediență absolută „linia” partidului. Omisiunile și mistificările, utilizarea frecventă a limbajului de lemn frapează chiar în raport cu memorialistica altora publicată exact în aceeași vreme.

SCRIERI: *Spre Cetatea Zorilor*, Târgoviște, 1912; *Altare nouă*, București, 1915; *Fericirea celorlalți*, Craiova, 1920; *Povestiri pentru tine*, București, [1924]; *Lauda vieții*, București, 1945; *Poezii alese*, București, 1957; *Versuri*, București, 1967; *Al. Dobrogeanu-Gherea* (în colaborare cu Florian Tănăsescu), București, 1971; *Pălării și capete*, București, 1972; *De vorbă cu trecutul...*, București, 1973; ed. București, 1978; *Poeme alese*, Craiova, 1974; *Poeme*, București, 1985; *Lauda vieții*, îngr. și pref. Florea Firan, Craiova, 1987; *Scrieri în proză*, îngr. și pref. Constantin Mohanu, București, 1987. **Traduceri:** Alphonse Daudet, *Scrisori din moara mea*, București, f.a.

Repere bibliografice: Lucilius [Alexandru Macedonski], *O treime de poezi*, „Liga conservatoare”, 1905, 6; [Ovid Densusianu], „*Spre Cetatea Zorilor*”, VAN, 1912, 8; Trivale, *Cronici*, 155–157, 238; Aderca, *Contribuții*, I, 397–400; Perpessicius, *Opere*, II, 331–342, XI, 165–169; Lovinescu, *Scrieri*, IV, 564–565; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 626, *Ist. lit.* (1982), 705; Valeriu Râpeanu, „*Poezii alese*”, GL, 1957, 33; Micu, *Început*, 474–475; Ciopraga, *Lit. rom.*, 420–421; Dimisianu, *Opinii*, 44–49; Scarlat, *Ist. poeziei*, II, 350; Firan, *Profiluri*, I, 237–242; *Dicț. scriit. rom.*, I, 736–738; Radu Gyr, *Calendarul meu*, îngr. și pref. Ioan Popișteanu, Constanța, 1996, 68–69; Paul D. Popescu, *Mihail Cruceanu*, „Axioma”, 2007, 12.

V.D.

CRUCIADA ROMÂNISMULUI, revistă apărută la București între 22 noiembrie 1934 și 23 decembrie 1936, între 2 și 16 mai 1937, cu subtitlul „Săptămânal de orientare politică și spirituală”. Director: Mihai Stelescu; redactor-șef: Alexandru Talex (menționat la numărul 4). Componența redacției este indicată abia la numărul festiv 54, fiecare nume și responsabilitatea fiind alăturate chipului respectiv, schițat de graficianul Nicol (Christache Nicolceanu): Const. Barcaroiu (C.B., Barcostan) – redactor și cronicar, Victor Valeriu Martinescu – redactor pentru viața politică, Vladimir Cavarnali și Paul Bărbulescu – redactori; al doilea caricaturist al revistei este Neagu Rădulescu. Un articol preliminar asumat de director (*Prefață*) enunță programul ce va orienta alcătuirea publicației: „Ideea generatoare, crezul animator de energii și eroisme, aceste două descotorosite de idoli ciopliți în ritm de imnuri și osanale, vor fi zețele gândului și scrisului nostru. Crearea unei elite de luptători neînfricați și nedepersonalizați, care să înfăptuiască frontul comun cerut de întreaga suflare românească, dar neuzit de profitori interesați și reprezentanți temporari ai curentelor existente, va fi una din marile noastre preocupări. Iată gândurile pentru care vom milita și pornim azi «Cruciada românismului»”. În practică, fostul lider legionar M. Stelescu va folosi **C.r.** pentru a-l ataca violent pe Corneliu Zelea Codreanu, ceea ce va și atrage asasinarea sa în iulie 1936 de un comando legionar. Personalitatea tutelară a publicației este Panait Istrati, nu doar semnatar al unui ciclu de articole în care încearcă să tempereze patosul doctrinar de extremă dreapta al lui Stelescu (*Națiune și naționalism, Dictatură și democrație*), ci și emitent al câtorva scrisori puse sub genericul *Sunt lacrimae rerum* ori personaj al amintirilor Aidei Vrioni *Cu Panait Istrati la Menton*, datând din 1927, și al povestirii romancierului grec Nikos Kazan (Kazantzakis) *Toda Raba* (tradusă de Pericle Martinescu), inspirată din călătoria făcută de cei doi în Rusia sovietelor. Compartimentul literar cel mai bine reprezentat îl constituie poezia, provenind îndeosebi de la generația afirmată în deceniul al treilea al secolului trecut: Aurel Chirescu (*Han Hun*), Virgil Carianopol (*Eu*), Virgil Gheorghiu (*Stihuri pentru scrisorile tatii*), Emil Vora (*Întoarcerea în cătun*), Virgil Treboniu (*Brumar*), Octav Sargețiu, George Danubia (George Dan) ș.a. Proporțional, proza este reprezentată doar prin două poeme ale lui Const. Barcaroiu, *Trandafirul* (reluat după volumul *Florile roșii*) și *Primăvara*, prin traducerea

scurtelor fragmente *Spovedania unui învins* și *Spre altă flacără* (selectate din volumul de confesiuni existențial-politice *Vers l'autre flamme*) și a prefeței la romanul autobiografic *Viața lui Adrian Zografi*, toate semnate de Panait Istrati. Acesta rămâne chiar și după dispariție, în aprilie 1935, o prezență în viața revistei, prin notele memorialistice *Mărturii din... sanatoriu* de Emil Vora, puse sub genericul *Flori pe mormântul lui Panait Istrati*. Tot memorialistică aduc însemnările lui Ion Aurel Manolescu despre V. Alecsandri, *Domnișoare bătrâne și poeți uitați*. Deosebit de activ este Const. Barcaroiu nu doar cu versuri, ci și cu articole politice sau pe subiecte de actualitate socială, cu recenzii și cronici literare subsumate rubricilor specializate ori compozite („Cărți. Probleme. Idei”, „Marginale”), la care mai scriu Mircea Mateescu, Aurel Chirescu, Mihail Ilovici. Utile documente de istorie literară sunt contribuțiile lui Paul Bărbulescu dedicate prozatorului basarabean Leon Donici și lui Mircea Eliade, *Reflexiile unui scriitor* de I.E. Torouțiu – opinii în disputa între generații, *Destinul unei păpuși bolnave* (despre profilul literar al Iuliei Hasdeu) de Ion Aurel Manolescu. Aparte trebuie considerate articolele politice publicate de Victor Valeriu Martinescu, *Cacealmaua de la Stresa, Europa sub cerul păcii mondiale, Românii e deștepți* (titlu-sintagmă preluat de la Camil Petrescu), alături de cele izvorâte din constatarea degringoladei culturale a epocii, a falsității, a inconsistenței idealurilor tinerei generații, aflate în competiție aprigă cu generația așa-zis expirată (*Petru Comarnescu și teoria generației, Pentru cea mai tânără generație*). Josnic și excesiv, provenit dintr-un orgoliu nemăsurat, apare un atac iscalit de Constantin Coman, susținut de Alex. Talex, la adresa lui G. Călinescu, ce îl indicase într-o „cronică a mizantropului” din „Adevărul literar și artistic” ca veleitar pe tărâmul scrisului artistic. Ocazional se tipăresc interviuri – cu actorul Ion Brezeanu (dat lui Ion Aurel Manolescu), cu prozatorul B. Jordan, care vorbește despre literatura lui și despre Basarabia (consemnat de Vladimir Cavarnali) – și emoționante necrologuri consacrate scriitorilor Const. C. Bacalbașa, Gib I. Mihăescu, G. Ibrăileanu, Mateiu I. Caragiale. **C.r.** nu publică traduceri, cu excepția tălmăcirii „pour la première fois en français” a poeziilor lui Eminescu *Empereur et prolétaire* și *Résurrection*, datorată abatelui Louis Barral, secretarul Nunțiatului Catolice în România. O colaborare evident sentimentală este a lui Alexis Macedonski, fiul cel mare al poetului Al.

Macedonski, cu diferite corespondențe trimise din Polența Mallorca, în Insulele Baleare, unde se stabilise: *Șapte veacuri de piatră*, *Ultima lecție a lui Leonardo*, *Întregiri*. Alți colaboratori: Mia Frollo, Al. Zaharia, Laertes (Nicolae Mateescu), Liviu Bratoloveanu, Petre Bellu, Dem. Bassarabeanu, Victor Eftimiu, D.V. Barnoschi, V. Savin, Teodor Nencev, Grigore Ancu, Simion Dascălu.

R.P.

CRUDU, Dumitru (8.XI.1967, Flutura–Ungheni), poet, dramaturg, prozator. Este fiul Mariei și al lui Vasile Crudu, țărani; pe linie maternă are o ascendență ucraineană. A absolvit Liceul „Mihai Eminescu” din Ungheni, după care a frecventat cursurile Universității de Stat din Chișinău, Facultatea de Jurnalism (1985–1987), și pe cele ale Universității de Stat din Tbilisi, Facultatea de Filologie (1988–1992), fără să le finalizeze. Din această perioadă datează primele încercări literare în limbile rusă și georgiană. Urmează apoi Facultatea de Științe, secția filologie, a Universității Transilvania din Brașov, pe care o termină în 1995, și cursuri de studii aprofundate la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, absolvite în 1996. În perioada studenției frecventează cenaclurile brașovene Erata și Interval, debutând în 1992 cu poeme în revista „Astra”. În 1999 lansează, împreună cu mai tânărul Marius Ianuș, un curent literar de avangardă, fracturismul, printr-un *Manifest fracturist* publicat în revistele „Paralela 45” și „Vatra”, urmat de alte replici programatice. Tot cu Ianuș va edita, în 2007–2008, revista de atitudine „Stare de urgență” (Chișinău), al cărei titlu poate fi privit ca trimitere la volumul de versuri al americanului Frank O’Hara, *Meditations of an Emergency*. După absolvirea facultății, lucrează ca profesor de limba și literatura română la Liceul Forestier din Codlea, ca ziarist la „Monitorul de Brașov”, comentator cultural la postul de radio Europa Liberă (biroul din Republica Moldova) și director al Filialei „Ștefan cel Mare” din cadrul Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din Chișinău. Animator cultural, coordonează mai multe cercuri și grupuri de lucru, între care Clubul Literar de pe lângă Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova (împreună cu Nicolae Popa) și atelierul de scriere creatoare „Vlad Ioviță”. În 2009 a coordonat antologia *Noua poezie basarabeană*. Este membru al Asociației Scriitorilor Profesioniști din România (ASPRO), al Uniunii Scriitorilor din România și din Republica Moldova și al Uniunii Teatrale din

Republica Moldova. Colaborează la numeroase publicații, fiind prezent și la „Vatra”, „Familia”, „Erata”, „Arca”, „Contrafort”, „Poesis”, „Timpul”, „Paralela 45”, „Interval”, „Missives” (Franța) ș.a., precum și la revista electronică „Tiuk!”. A fost distins cu Premiul Academiei Libere din Iași (1994), Premiul Filialei Brașov a Uniunii Scriitorilor (1994), Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1994), Premiul Asociației Scriitorilor Profesioniști din România (1996).

Deși tentat, mai ales ca poet, de avangardă și de experiment, C. nu e un adept al hibridizării genurilor. Încă din primele două volume de versuri – *Falsul Dimitrie* și minimalistul *E închis, vă rugăm nu deranjați*, ambele apărute în 1994 –, autoportretizându-se sub numele unui personaj straniu din istoria Rusiei țariste („falsul Dimitrie”), el își înscenează biografia dezeroizată, poveristă, în cadre deopotrivă suave și crude, tandre și grotești, pe o formulă de maximă simplitate afină poeziei postoptzeciste, hiperrealiste, a „grupului de la Brașov” patronat de Alexandru Mușina, dar, în interiorul ei, de o originalitate certă. Pe lângă alter egoul (fals) omonim, privit din afară, și iubita sa Maria, aceste poeme „la marginea existenței” sunt bântuite de arătări stranii, adeseori nonumane (fluturi în erecție care fac sex, muște care studiază oamenii și ajung să facă, și ele, dragoste, gândaci lubrici, șobolani ș.a.), în fapt ipostaze ale sinelui: „eu sunt șobolanul și eu sunt viermele/ eu sunt fluturele care zboară prin aer/ noi cu toții suntem cei care mergem/ pe pământ și ne târâm în coate vocile/ noastre nu se aud sunt slabe slabe” (*Dimitrie*). Departate de erosul voluptuos oniric din versul lui Emil Brumaru sau de melancolia fantastă a lui Mircea Ivănescu, C. frizează absurdul kafkian, cu o notă mizerabilistă marcată, amintind de noua poezie americană. Registrul candid, pigmentat uneori cu infuzii jucate de dialect basarabean, figurează scenarii psihedelice: implozie, debusolare, alienare existențială. Sumbrul *Pooooooooate* (2004) ar fi fost compus potrivit metodei fracturiste, în vreme ce *Eșarfe în cer* (2012) este dominat de obsesia îmbătrânirii și a morții, cu o dimensiune mistică pronunțată. Nici nouăzecist, nici (încă) douămiist, autorul lor este, ca și Marius Ianuș, un poet al „fracturii” afective și al schizoidiei identitare. Pe de altă parte, dramaturgia lui C., cel mai cunoscut și mai jucat autor de peste Prut în România postdecembristă, a fost definită chiar de el însuși prin formula

„teatrului-ziar”. Gustul pentru absurd și deriziune, cu elemente de teatru popular, îi domină piesele „cu tendință”, care cunosc uneori mai multe variante, sub mai multe titluri. Ele abordează de regulă probleme sociale sau politice acute, cu sau fără suport livresc sau istoric, insistând asupra crizelor și traumelor actualității. Problema migrației transfrontaliere este centrală în teatrul său social. *Înainte și după fugă* are în obiectiv refugiații din Transnistria, Africa și Irak, iar *Le Septième kafana*, scrisă împreună cu Nicoleta Esinencu și cu Mihai Fusu (editată în 2004 și pusă în scenă în 2006), vorbește despre tribulațiile unor tinere basarabence nevoite să se prostitueze în Occident. În *Oameni ai nimănui* (2007) Occidentul apare nu ca pământ al făgăduinței, ci al umilinței și eșecului pentru săracii din Est, aflați în căutarea unui loc de muncă. Rezultatele devin problematice când dramaturgul complică registrele. O anume neglijență stilistică se face simțită, iar discursul personajelor e împins până la demonstrativism, ca în *Steaua fără... Mihail Sebastian* (2006), înscenare livrescă a dramei scriitorului interbelic (Florin Faifer vede în ea o „șarjă grosieră”); în *Alegerea lui Alexandru Suțu* (2004) aluziile culturale proliferază ostentativ, iar în tragicomedia absurdistă *Crima sângeroasă din Stațiunea Violetelor* (2001) abundă *qui-pro-quo*-urile grotești pe canavaua unei intrigi polițiste combinate cu o alegorie (din nou livrescă) a cuplului amoros. Însă, dincolo de carențe, calitățile scenice ale partiturilor sunt de natură să incite. Piesele au primit numeroase premii la festivaluri de gen, dar și Premiul UNITER (2003) și în mai multe rânduri Premiul Ministerului Culturii din Republica Moldova, fiind jucate în Târgu Mureș, Chișinău, Craiova, Piatra Neamț, Botoșani, Galați, Cluj-Napoca, Iași, Buzău, Helsingborg, Douala, Trieste, Bonn, Bremen, Regensburg, Paris, Kiev. Ca prozator, C. își calibrează filonul autobiografic pe coordonatele (neo)realiste ale eposului picaresc. Atât romanul *Măcel în Georgia* (2008), cât și volumul de povestiri *Oameni din Chișinău* (2011), cu un titlu trimițând la „oamenii din Dublin” ai lui James Joyce, vădesc – dincolo de conflictele erotice de cuplu, relatate în maniera frustă a beatnicilor – drame ale comunicării. Nu lipsește dimensiunea identitară, fie ea interregională (basarabeni versus regățeni) sau interetnică (basarabeni versus ruși etc.), după cum nu lipsesc nici conflictele economice sau de mentalitate și, din când în când, cele

literare. Sunt proze „de aventuri”, cu umor negru și răsturnări spectaculoase de situație, care surprind medii ale decलासाțiilor și ale celor care „trăiesc periculos” (traficanti, mafioți, racketi, spioni, afaceriști și politicieni corupți). Autorul nu se sfiește să apeleze la ingredientele narațiunii populare, preferând relatarea nudă, fără exhibiții experimentale. O discretă compasiune față de condiția unei lumi în derivă, abandonată la marginea istoriei, îl apropie de marea tradiție a prozei ruse, în special de Maxim Gorki. Prolific și mobil, C. este un avangardist social grefat pe un robust fond clasic.

SCRIERI: *Falsul Dimitrie*, pref. Gheorghe Crăciun, Târgu Mureș, 1994; *E închis, vă rugăm nu deranjați*, Constanța, 1994; *Șase cânturi pentru cei care vor să închirieze apartamente*, Pitești, 1996; *Crima sângeroasă din Stațiunea Violetelor*, Chișinău, 2001; *Salvați Bostonul*, Chișinău, 2001; *Alegerea lui Alexandru Suțu*, București, 2004; *Duelul și alte texte*, Cluj-Napoca, 2004; *Pooooooooate*, București, 2004; *Le Septième kafana* (în colaborare cu Nicoleta Esinencu și Mihai Fusu), Paris, 2004; *Un concert la violă pentru câini*, Chișinău, 2004; *Steaua fără... Mihail Sebastian*, București, 2006; *Oameni ai nimănui*, Chișinău, 2007; *Măcel în Georgia*, Iași, 2008; *Oameni din Chișinău*, București, 2011; *Eșarfe în cer*, Chișinău, 2012; *Un american la Chișinău*, pref. Liviu Antonesei, București, 2012.

Repere bibliografice: Regman, *Dinspre Cercul literar, 188–194*; Galaicu-Păun, *Poezia, 154–164*; Cistelean, *Top-ten, 87–89*; Paul Cernat, „*Crima sângeroasă din Stațiunea Violetelor*”, OC, 2001, 57; Florin Faifer, *O șarjă grosieră – un Béranger printre rinoceri?*, TTR, 2007, 3–4; Iulia Popovici, *Cvasibiografia ca teatru politic*, OC, 2007, 383; Bogdan Crețu, *Fracturismul cosmetizat*, OC, 2009, 211; Mircea Morariu, *Teatrul și cărțile lui*, Oradea, 2009, 22–23; Cosmin Ciotloș, *Altă generație*, RL, 2010, 12; Chișoaru, *Noi dezvoltări, 103–106*; Dicț. Chișinău, 184–186; Rachieru, *Poeți Basarabia, 586–590*; Bianca Burța-Cernat, *Stare de urgență*, OC, 2011, 346; Raluca Dună, *Un nou gen*, RL, 2011, 40; Soviany, *Cinci decenii, II, 203–205*; Șleahțișchi, *O carte umedă*, CL, 2012, 11.

P. C.

CRUDU, Tiberiu (22.VI.1882, Tudora, j. Botoșani – 25.VIII.1952, Botoșani), prozator. Este fiul Mariei și al lui Vasile Crudu, preot. A urmat Liceul „A.T. Laurian” din Botoșani (1894–1901) și a absolvit Facultatea de Litere din Iași (1905), luându-și licența în istorie în 1908. A făcut studii de specialitate la Paris (1911–1912) și a fost profesor la școli din Dorohoi, Tudora și Botoșani, funcționând o lungă perioadă (1919–1934) ca director al Școlii Normale de Învățători „M. Eminescu” din Botoșani. A avut

funcții de conducere în organizații culturale locale și de educare a tineretului. Experiența participării la două războaie (1913, 1916–1918) este reflectată în scrierile sale. Debutază cu proză la „Arhiva” (1905). Discipol, ca ideologie socială și literară, al lui N. Iorga, C. colaborează la „Neamul românesc”, „Neamul românesc literar”, „Ramuri”, „Luceafărul”, „Junimea literară”, „Făt-Frumos” și la multe periodice din zona sa de activitate. Este secretar de redacție la „Revista Moldovei” (1921–1927), unde publică și versuri (semnate T. Mârza), recenzii, articole culturale și sociale, iar în 1923 este între fondatorii revistei „Tudor Pamfile”.

Cea mai mare parte a prozelor lui C. apărute în periodice a fost adunată în câteva volume și broșuri: *De pe la noi ce-a fost odată* (1925), *Văltorile vieții* (1926), *Lunatecii* (1929), *Săhăstria Sihlei* (1933; Premiul Academiei Române), *Spre sara lui Sfântu Vasile* (1938). În principal, el narează întâmplări din trecutul sau prezentul satului ori încearcă să reconstituie obiceiuri, legende. Folosind și material folcloric, reușește să păstreze autenticitatea limbajului și a psihologiei țărănești. Auzită sau inventată, fabulația este destul de bogată, asigurând substanță epică textelor. Sunt inserate snoave, zicale, strigături, cimilituri și cântece. Umorul, uneori crud, este susținut și de expresiile neaoșe, care dau culoare și energie stilului. Încântarea și mândria lui C. de a etala firea, istețimea și vorbirea personajelor atrag simpatia cititorului. În același mediu rural crește și evoluează și protagonista povestirii *Lunatecii*. Rod al unei iubiri romanțioase, dar nefericite între doi tineri fugiți în lume, ea este urmărită de destinul tragic al părinților, care îi alimentează neliniști și aspirații nelămurite, provocându-i sfârșitul tocmai când era pe punctul de a scăpa de fantezmele trecutului. Mai important este romanul biografic *Momâia* (1947), în care sunt narate viața și faptele unui învățător animat de cultul pentru țărănime, dăruit cu patimă profesiei sale. Construită pe ideea jertfei de sine, a sacrificiului pentru binele satului, povestea ajunge să demonstreze că exagerarea poate duce la eșec. Percepția caricaturală pe care oamenii o au în legătură cu acest „idealist” este concretizată în statuia („momâia”) pe care satul i-a înălțat-o în fața școlii. Ajuns aproape cerșetor la bătrânețe, personajul este strivit, simbolic, de propria-i statuie. Acțiunea romanului este redusă, ponderea deținând-o convorbirile, lecțiile,

pledoariile și istorisirile pilduitoare. Scriitura este comună, uneori cu emfaze didactice, dar izbuște să transmită căldura unui spirit atașat de ideile melioriste. Broșurile *Considerațiuni generale asupra politicii germane* (1915), *Ce au fost și ce pot fi școlile premergătoare* (1920), monografiile *Șapte ani din viața unei școli normale. 1919–1926* și *Botoșanii în 1932* (ambele în colaborare), precum și manualul *Geografia județului Botoșani* (1934), alcătuit împreună cu M. Apostol sub formă de dialoguri și mici povestiri, întregesc imaginea activității lui C.

SCRIERI: *De pe la noi ce-a fost odată*, București, 1925; *Văltorile vieții*, Cernăuți, 1926; *Lunatecii*, Cernăuți, 1929; *Botoșanii în 1932* (în colaborare), Botoșani, 1932; *Săhăstria Sihlei*, Botoșani, 1933; *Geografia județului Botoșani* (în colaborare cu M. Apostol), Botoșani, 1934; *Spre sara lui Sfântu Vasile*, Cernăuți, 1938; *Momâia*, București, 1947; [Scrieri], vol. I: *De pe la noi ce-a fost odată*, vol. II: *Cum s-a măritat Măriuca Mândiței*, îngr. și pref. Manuela și Gheorghe Macarie, Botoșani, 1997.

Repere bibliografice: I. Gr. Oprișan, „*De pe la noi ce-a fost odată*”, VL, 1926, 9; Toma C. Spătaru, *Pe urmele lui Ion Creangă*, „Răsăritul”, 1926, 8; C.Ș.F. [C. Șaban Făgețel], „*Lunatecii*”, R, 1929, 4; Eugen Ciuchi, „*Săhăstria Sihlei*”, CL, 1933, decembrie; *Număr închinat domnului Tiberiu Crudu*, „Revista școlii”, 1942, iunie; Leca Morariu, *Tiberiu Crudu*, FF, 1942, 5–6; Al. Lascarov-Moldovanu, *Cărțile amintirii*, I, București, 1943, 160–162; Gheorghe Macarie, *Scriitorul Tiberiu Crudu*, ATN, 1978, 4; *Dicț. scriit. rom.*, I, 738–739.

C. T.

CRUȘEVAN, Olga (6.VI.1896, Plosca–Orhei – 1974, București), poetă, traducătoare. Este fiica Ecaterinei și a lui Ioan Epaminonda Crușevan, proprietar al moșiei Plosca Pistruieni și rudă apropiată a publicistului Pavel Crușevan. A urmat gimnaziul Mariinsk și Facultatea de Litere la Odessa, continuându-și studiile la Lausanne și la București. Știa unsprezece limbi. Cu versuri și schițe a colaborat la „Viața Basarabiei”, „Pagini basarabene”, „Poetul”, „Glasul Moldovei”, „Gândirea”, „Universul literar”, „România literară”, „Cele trei Crișuri”, „Revista Fundațiilor Regale” ș.a. A mai semnat Olga Crușevan Florescu și Olga Cantacuzino.

C. a cultivat pastelul, înțeles ca peisaj sentimental, senin și ușor melancolic. Pământul, sămânța, conacul, vara și primăvara se constituie în motive predilecte. Volumele *Crugul anului* (1970) și *Roata anului* (1973), ambele apărute la Editura Litera, se doresc „suite bucolice”. C. a mai publicat versuri în franceză,

limbă în care a tradus și poezii de Vasile Alecsandri, M. Eminescu, Octavian Goga, Al. Macedonski, Ion Minulescu, St. O. Iosif. Ar fi tălmăcit poeziile lui Shelley în limba franceză și ar fi transpus din opera lui Charles Baudelaire în engleză. O traducere realizată în colaborare cu Vlaicu Bârna (M. Gubelman, *Un erou legendar: S.G. Lazo*, 1960) indică o repliere dramatică la cerințele ideologice ale vremii.

SCRIERI: *Crugul anului (suită bucolică)*, București, 1970; *Roata anului (altă suită bucolică)*, București, 1973.

Repere bibliografice: Boris Buzilă, *Ultimul mesaj al unei poete uitate: Olga Crușevan*, LA, 1995, 48; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 121–122; *Olga Crușevan*, în *Femei din Moldova*, coordonator Iurie Colesnic, Chișinău, 2000, 86–87; Aliona Grati, *Privirea Euridicei*, Chișinău, 2007, 172–173; *Dicț. Chișinău*, 187–188.

D. M.

CSEJKA, Gerhardt (11.IV.1945, Zăbrani, j. Arad), traducător. Este fiul Elenei (n. Dittrich) și al lui Iosif Csejka, farmacist. După absolvirea Școlii Medii nr. 2 „Nikolaus Lenau” (1963), urmează Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, secția germană–română (1963–1968). După un stagiu de doi ani ca ziarist la cotidianul „Neuer Weg” din București, unde scrie ulterior și cronică literară, va fi redactor la „Neue Literatur” (1970–1986), unde debutează, de fapt, în 1971, ca traducător, cu versiunea germană a unei poezii de Ana Blandiana. Debutul editorial se produce în 1984 cu tălmăcirea poveștii *Capra cu trei iezi* a lui Ion Creangă. Cvasi-anonim, cu inițialele G. Cs. menționate sub majoritatea poemelor traduse din Maria Banuș, rămâne volumul pe care îl alcătuieste în bună parte, *Schau, die Zypressen dort*, apărut în 1986, anul în care părăsește țara. Sprijinindu-i pe tinerii literați de la Aktionsgruppe Banat, pe care îi publică în revista la care lucrează, fusese reținut în 1975 sub pretextul încercării de a trece fraudulos frontiera. În 1986 e bursier DAAD la Berlin, apoi se va stabili în 1989 la Frankfurt am Main. Editează o revistă intitulată tot „Neue Literatur” (1992–1999), concepută ca proiect european de traduceri din Europa de Est. Între 1990 și 1992 ține cursuri de literatură română contemporană la Universitatea „Johann Wolfgang Goethe” din Frankfurt am Main, iar între 1993 și 2003 despre civilizația românească din trecut și de azi la Universitatea „Johannes Gutenberg” din Mainz. A fost distins cu Premiul Fundației pentru Artă Nordrhein–Westfalen, acordat împreună cu Colegiul European al Traducătorilor de la Straelen (2008) pentru versiunea la

romanul lui Mircea Cărtărescu *Orbitor. Aripa stângă (Die Wissenden)* și cu Premiul pentru Poezie Europeană al Orașului Münster (2009) pentru *Ode an die freie Unternehmung*, premiu *ex aequo* cu autorul cărții, Caius Dobrescu, iar în 2012, pentru volumul al doilea din trilogia cărtăresciană, i se decernează, împreună cu Ferdinand Leopold, Premiul Casei Culturilor Lumii din Berlin.

C. se afirmă ca traducător în cele două antologii alcătuite de românista Eva Behring, *Erkundungen. 33 rumänische Erzähler* (1985), la care participă cu douăzeci de povestiri, și *Texte der rumänischen Avantgarde. 1907–1947* (1988), în care transpune texte dificile, precum și proză și poezie experimentală. Ajuns în RFG, este solicitat la o antologie din proza lui Norman Manea, *Roboterbiographie* (1987), apoi se angajează în ampla operă de transpunere a romanului lui Mircea Eliade *Noaptea de Sânziene*, apărut sub titlul *Der verbotene Wald* în 1993. Însă scriitorul preferat pare să fie Mircea Cărtărescu, din care va tălmăci atât poezie (o culegere de treisprezece poeme mai lungi, *Selbstportrait in einer Streichholzflamme*, 2002), cât și proză (*Nostalgia*, 1997, revizuire în 2009), culminând cu romanul *Orbitor (Die Wissenden și Der Körper*, ultimul în colaborare cu Ferdinand Leopold), versiune apreciată pentru „textul ritmic fără cusur, dar care nu face niciodată impresia a ceva rodat, rutinier, familiar, ci, din contră, a ceva extrem de deschis, extrem de provocator și de ofensiv” (Jan Koneffke). **C.** a mărturisit ce importantă a fost experiența dobândită în România în privința contextului cultural și socio-politic, precum și a ambianței, fără de care nu ar fi reușit să reproducă cele mai insesizabile nuanțe ale scrierilor traduse, scopul său fiind acela de a trezi un ecou cât mai autentic al specificului operelor românești în mintea unui public divers și diferit ca mentalitate și trăiri. Excelent cunoscător al limbii și realităților noastre, **C.** transpune lirică actuală (între care poeți ca Gellu Naum, Nora Iuga, Mircea Dinescu) în reviste („Drehpunkt” din Basel, „Sprache im technischen Zeitalter” din Berlin ș.a.) și antologii din cele trei țări de expresie germană, precum și scriitori originari din Republica Moldova și din Bucovina de Nord (Emilian Galaicu-Păun, Vasile Gârneț, Irina Nechit, Arcadie Suceveanu, Dumitru Crudu ș.a.), înscriindu-se printre cei mai buni traducători contemporani de literatură română. Nu în ultimă instanță este de apreciat implicarea sa totală în mediatizarea în spațiul german a literelor și a

culturii românești. A editat și poeți germani originari din România (Anemone Latzina, Rolf Bossert).

Ediții: Anemone Latzina, *Tagebuchtage. Gedichte*. 1963–1989, postfața edit., Berlin, 1992; Rolf Bossert, *Befristete Landschaft*, Berlin, 1993, *Ich steh auf den Treppen des Winds. Ausgewählte Gedichte*. 1972–1985, postfața edit., Frankfurt am Main, 2006. **Traduceri:** Ion Creangă, *Die Geiß mit den drei Geißlein und andere Tiermärchen*, București, 1984; *Erkundungen. 33 rumänische Erzähler*, îngr. Eva Behring, Berlin, 1985 (în colaborare); Norman Manea, *Roboterbiographie*, postfață Dieter Schlesak, Göttingen, 1987 (în colaborare cu Paul Schuster și Ernest Wichner), *Trennwand*, Göttingen, 1992 (în colaborare cu Paul Schuster și Ernest Wichner), *Oktober, acht Uhr*, München, 2007 (în colaborare cu Roland Erb și Paul Schuster); *Texte der rumänischen Avantgarde. 1907–1947*, îngr. Eva Behring, Leipzig, 1988 (în colaborare); Mircea Eliade, *Der verbotene Wald*, postfață Wolfgang Geiger, Frankfurt am Main, 1993; Matei Vișniec, *...und was soll mit den Cello geschehen?*, Frankfurt am Main, 1994, *Die Tür*, München, [1998], *Das Grab in der Decke*, München, 1999; Mircea Cărtărescu, *Nostalgia*, postfața trad., Berlin, 1997, *Selbstporträt in einer Streichholzflamme*, Berlin, 2002, *Europa hat die Form meines Gehirns*, Stuttgart, 2007, *Die Wissenenden*, Viena, 2007, *Der Körper*, Viena, 2011 (în colaborare cu Ferdinand Leopold); Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Nathalie Wolff, Gerhardt Csejka, *Fahrplan für die Sixties*, Stuttgart, 2003; Caius Dobrescu, *Ode an die freie Unternehmung*, Ottensheim an der Donau, 2008.

Repere bibliografice: Mircea Iorgulescu, *Convorbiri la sfârșit de secol*, București, 2006, 413–430; Daniela Rațiu, *O bombă în viețile noastre* (interviu cu Gerhardt Csejka), O, 2006, 6; Rodica Binder, „Sunt un om pentru care nuanța este esențială”, OC, 2008, 127; Jan Koneffke, *Laudatio pentru Gerhardt Csejka*, OC, 2008, 170; Ulf Stolterfoht, *Laudatio pentru Gerhardt Csejka și Caius Dobrescu*, OC, 2009, 228; Corina Bernic, *Sub cenzură, în redacția „Neue Literatur”*, OC, 2012, 371.

G.Dn.

CUBLEȘAN, Constantin (16.V.1939, Cluj), prozator, dramaturg, poet, critic și istoric literar. Este fiul Iolandei Cubleșan (n. Pop Zaharonschi) și al lui Grigore Cubleșan, învățători. Face școala primară în câteva localități din zona Munților Apuseni, unde se mută odată cu părinții, apoi liceul la Huedin și la Cluj, absolvit în 1955, avându-l profesor de limba și literatura română pe I.D. Sîrbu. În 1959 va absolvi Facultatea de Filologie a Universității din Cluj, secția română-rusă. Frecventează cenaclul Asociației din Cluj a Uniunii Scriitorilor, condus de A.E. Baconsky, și debutează în 1956, cu poezia *Fluviul*, în ziarul local „Făclia”. Semnează apoi mai ales articole de critică literară în „Luceafărul”, „România literară”,

„Contemporanul”, „Scrisul bănațean”, „Ateneu”, iar după 1989 și în „Gazeta de Cluj-Napoca”, „Unitatea națională”, „Curierul”, „Cetatea culturală”, toate din Cluj-Napoca, în „Unu” și „Al cincilea anotimp” (Oradea), „Poesis” (Satu Mare) ș.a. Între 1959 și 1962 activează ca reporter la Radio Cluj, apoi ca redactor și secretar general de redacție la „Tribuna” (1962–1974), redactor-șef al Editurii Dacia (1972–1980), director al Teatrului Național din Cluj-Napoca (1980–1988), redactor-șef adjunct al revistei „Steaua” (1988–1999). Din 1991 este și profesor asociat la Facultatea de Litere din Cluj-Napoca, secția teatru, precum și profesor la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. În 1982 a obținut titlul de doctor în filologie cu teza *Opera literară a lui Delavrancea*.

C. debutează editorial cu volumul de povestiri științifico-fantastice *Nepăsătoarele stele* (1968), gen în care va continua să scrie, obținând în 1974 Premiul Uniunii Scriitorilor pentru romanul *Iarba cerului*, interesant nu prin înfruntarea maniheică pe care o propune, cât prin panorama unui pământ pustiu, cu orașe abandonate ruinei, muzeu pentru sentimentali. SF-ul este tratat în perspectivă etică, primând nu inventivitatea tehnică, ci destinul omului în univers. Sunt coordonatele pe care se așază romanele *Paradoxala întoarcere* (1978), *Galaxia termitelor* (1993) și nuvelele din *Suflete mecanice* (1992), în care autorul polemizează subtextual cu clișeele „cincizeciste” ale genului, propunând soluții poetice nu mai puțin desuete. Scrie literatură pentru copii și tineret, romane cu caracter educativ – *Pensiunea Margareta* (1982), *La foc de tabără* (1989) –, povestiri sentimentale și versuri umoristice pentru cei mici – *Iepurilă Varză Dulce* (I–IV, 1984–1985), *Orașul de cretă colorată* (1986), *Băieți cumiști* (1998). Ca prozator, **C.** se situează în alte scrieri pe linia epicii ardelenesti, construind romane cu eroi mesianici, angajați în dramaticile confruntări ale lumii contemporane. Astfel, în romanul *Un anotimp pentru fiecare* (I–II, 1985–1986), al cărui subiect este plasat în anii '50 ai secolului trecut, istoria este văzută pe spații mici, autorul citind, fără prea mare acuitate, textul unei epoci controversate. Romanul *Un gotic târziu* (1975) oferă o analiză a psihologiei feminine, o radiografie a cinismului, fiind plasat în lumea intelectualilor universitari, ca și romanul *Licheni* (1974). În romanul *Baladă neterminată* (1988) este abordat mitul creației din perspectivă modernă. Nu depășesc acest nivel proza scurtă, nuvelele și povestirile din *Umbra ulmilor tineri* (1976), *Viața și încă o zi* (1980), *Sincere*

felicitări (1991). **C.** este un moralist, un sentimental care își cenzurează impulsurile printr-o prismă etică evidentă. Ca dramaturg, cu piese reprezentate în țară și în străinătate (Polonia, Cehia, Suedia), este adeptul unui teatru de formulă clasică, preluând din atmosfera cehoviană sau din dramele sentimentale ale lui Mihail Sebastian un mod simpatetic de a privi oamenii obișnuiți cu viețile lor lipsite de spectaculozitate: *Provincialii* (1978), *Camera de hotel* (1983), *Teme provinciale* (1987), *Apel telefonic greșit* (1997). În opțiunile sale își face simțită prezența un romanticism întârziat. După 1989 **C.** publică și versuri, mai mereu marcate de melancolie în fața eroziunii timpului – *Apropierea iernii* (1993), *Vârsta amintirilor* (1995). Aceeași poezie ceremonioasă în care atmosfera contemplativă se conjugă cu meditația existențială se întâlnește în *Lumina din prăpastie* (1996), *Templul de vise* (1999). Adesea versul are rezonanțe clasice. Dar domeniul în care **C.** s-a impus, în limitele unei poligrafii tenace, este cel al criticii și istoriei literare, unde descripția și perspectiva echilibrată au condus la câteva sinteze utile: *Opera literară a lui Delavrancea* (1982), *Opera literară a lui Ion Lăncrănjan* (1993), *Opera literară a lui Pavel Dan* (1999), *Romancierul Rebreanu* (2001), *Lucian Blaga. Dramaturgul* (2010), *Nuvelistul Rebreanu* (2012) ș.a. El propune și recitiri ale scrierilor dramatice datorate lui Gheorghe Asachi, Costache Negruzzi, Costache Caragiali, B.P. Hasdeu ș.a. – *Teatrul. Istorie și actualitate* (1979), *Teatrul între civic și etic* (1983) – sau ale prozei lui N. Filimon, A.I. Odobescu, Ion Creangă ș.a., descifrați din unghi diacronic, dar mereu raportați la gustul și orizontul de așteptare al actualității. O contribuție substanțială mai cu seamă cantitativ aduce **C.** și în domeniul eminescologiei. În panoramele *Eminescu în conștiința critică* (1994), *Eminescu în orizontul criticii* (2000), *Eminescu în oglinzile criticii* (2001), *Eminescologi clujeni* (2011) ș.a. criticul repertoriază studiile de eminescologie, căutând să le deslușească elementul de originalitate. **C.** a coordonat *Dicționarul personajelor din teatrul lui I.L. Caragiale* (2002), *Dicționarul personajelor din teatrul lui Lucian Blaga* (2005), *Mihail Sebastian. Teatru. Dicționar de personaje* (2007); de asemenea, a îngrijit și prefătat, pentru uz didactic, numeroase ediții.

SCRIERI: *Nepăsătoarele stele*, București, 1968; *Miniaturi critice*, București, 1969; *Clopotele de apă*, București, 1970; *Aproape de curcubeu*, București, 1972; *Iarba cerului*, București, 1974; *Licheni*, Cluj-Napoca, 1974; *Un gotic*

târziu, Timișoara, 1975; *Umbra ulmilor tineri*, Cluj-Napoca, 1976; *Paradoxala întoarcere*, București, 1978; *Provincialii*, Cluj-Napoca, 1978; *Recurs la judecata de apoi*, Arad, 1979; *Teatrul. Istorie și actualitate*, Cluj-Napoca, 1979; *Viața și încă o zi*, București, 1980; *Opera literară a lui Delavrancea*, București, 1982; *Pensiunea Margareta*, București, 1982; *Camera de hotel*, Satu Mare, 1983; *Ispita*, Cluj-Napoca, 1983; *Teatrul între civic și etic*, Cluj-Napoca, 1983; *Iepurilă Varză Dulce*, I–IV, București, 1984–1985; *Un anotimp pentru fiecare*, I–II, Cluj-Napoca, 1985–1986; *Orașul de cretă colorată*, București, 1986; *Teme provinciale*, pref. Ion Vlad, București, 1987; *Baladă neterminată*, Cluj-Napoca, 1988; *La foc de tabără*, București, 1989; *Sincere felicitări*, Cluj-Napoca, 1991; *Suflete mecanice*, Sibiu, 1992; *Apropierea iernii*, Namur (Belgia), 1993; *Galaxia termitelor*, Sibiu, 1993; *Opera literară a lui Ion Lăncrănjan*, Alba Iulia, 1993; *Eminescu în conștiința critică*, București, 1994; *Vârsta amintirilor*, Cluj-Napoca, 1995; *Lumina din prăpastie*, Timișoara, 1996; *Alfabetul glumei*, Deva, 1997; *Apel telefonic greșit*, Cluj-Napoca, 1997; *Eminescu în perspectivă critică*, Oradea, 1997; *În oglinzile timpului*, Namur (Belgia), 1997; *Băieți cuminți*, Deva, 1998; *„Luceafărul” și alte comentarii eminesciene*, Reșița, 1998; *Meridiane lirice*, Cluj-Napoca, 1998; *Caragiale în conștiința critică*, Oradea, 1999; *Opera literară a lui Pavel Dan*, București, 1999; *Templul de vise*, Oradea, 1999; *Eminescu în orizontul criticii*, Pitești, 2000; *Absent din agora*, Deva, 2001; *Eminescu în oglinzile criticii*, Cluj-Napoca, 2001; *Romancierul Rebreanu*, București, 2001; *Clasici și moderni*, București, 2003; *Eminescu în reprezentări critice*, Cluj-Napoca, 2003; *Nicolae Filimon*, Craiova, 2003; *Romulus Cojocaru. Poetul*, Drobeta Turnu Severin, 2004; *De la tradiție la postmodernism*, Drobeta-Turnu Severin, 2005; *Efigii pe nisipul vremii*, Cluj-Napoca, 2005; *Eminescu în privirile criticii*, Cluj-Napoca, 2005; *Eminescu. Ciclu schillerian*, Cluj-Napoca, 2006; *Ion Creangă în conștiința criticii*, Cluj-Napoca, 2006; *Din mansarda lui Cioran*, București, 2007; *Pavel Dan – prozatorul Câmpiei Transilvane*, Cluj-Napoca, 2007; *Serile cu Bartolomeu*, Alba Iulia, 2007; *Eminescu în comentarii critice*, Cluj-Napoca, 2008; *Pasiunea lecturii*, Cluj-Napoca, 2008; *Conferințe literare*, Târgu Lăpuș, 2009; *Lucian Blaga. Dramaturgul*, Târgu Mureș, 2010; *Omul în colivie*, Cluj-Napoca, 2010; *Eminescologi clujeni*, Cluj-Napoca, 2011; *Escale în croazieră. Constantin Virgil Gheorghiu*, Cluj-Napoca, 2011; *În jurul începuturilor romanului românesc*, București, 2011; *Lucian Blaga. Zece ipostaze teatrale*, Cluj-Napoca, 2011; *Curente, mișcări, grupări literare și artistice în sec. XX*, Alba Iulia, 2012; *Lecturi confortabile*, București, 2012; *Mersul prin cușcă*, Cluj-Napoca, 2012; *Nuvelistul Rebreanu*, București, 2012. **Antologii:** *Antologia basmului cult românesc*, Cluj-Napoca, 2002.

Repere bibliografice: Al. Căprariu, „*Miniaturi critice*”, TR, 1969, 43; Petru Popescu, „*Clopotele de apă*”, VR, 1970, 8; Nicolae Baltag, *Etica vieții, etica muncii*, LCF, 1974, 5;

Valentin Tașcu, „*Un gotic târziu*”, ST, 1976, 2; Iorgulescu, *Scriitori*, 195–196; Poantă, *Radiografii*, I, 66–68; Romul Munteanu, *Romanul șantierului*, FLC, 1988, 42; Cosma, *Romanul*, I, 186–187; Alex. Ștefănescu, „*Tarlaua vastă a cooperativei*”, RL, 1994, 35; Ulici, *Lit. rom.*, I, 428–430; *Dicț. scriit. rom.*, I, 739–740; Micu, *Scurtă ist.*, III, 302–303; Poantă, *Dicț. poeți*, 73–75; Gheorghe Grigurcu, *În răspăr*, Cluj-Napoca, 2001, 60–72; Lucian Chișu, *Accente*, București, 2003, 41–44; Oprea, *Anticipația*, 258–264, 525–528; Irina Petraș, [Constantin Cubleşan], CNT, 2006, 3, RL, 2011, 13, 2012, 48; Liviu Papuc, [Constantin Cubleşan], RR, 2006, 3, CL, 2007, 3, 2008, 9, 2009, 12; *Constantin Cubleşan* 70, Cluj-Napoca, 2009.

I. D.

CUCEU, Ion

(23.VII.1941, Giurtelecu Hododului, j. Satu Mare), etnolog, prozator, publicist.

Este fiul Floarei (n. Pop) și al lui Vasile Cuceu, țărani. După ce a absolvit cursurile Liceului Teoretic „Gheorghe Șincai” din Baia Mare (1962) și pe cele ale Facultății de Filologie din Cluj (1967), este succesiv, tot la Cluj, cercetător la Arhiva de Folclor a Academiei Române, șef al sectorului de etnologie (1980–1990) și director (1990–2011). Și-a luat doctoratul în științe filologice în 1978 cu teza *Fenomenul povestitului în folclorul românesc din Transilvania*. Din 1992 este profesor asociat la Universitatea clujeană, din 1999 profesor titular la Facultatea de Studii Europene, iar din 1997 director al Institutului de Antropologie Culturală. Este membru al Societății Internaționale pentru Studiul Narațiunilor Populare, al Societății Internaționale de Etnologie și Folclor, al Societății Europeanilor din Bruxelles și al Comisiei pentru Bibliografia Etnologică Internațională. Secretar de redacție (1980–1985), apoi redactor responsabil la „Anuarul de folclor” (devenit „Anuarul Arhivei de Folclor”) și redactor-șef al revistei „*Studia Universitatis «Babeș-Bolyai Europaea»*”, face parte din colegiile de redacție la „*Revista de etnografie și folclor*” și „*Memoriile Comisiei de Folclor*”. Mai colaborează la „Anuarul Muzeului

Etnografic al Transilvaniei”, „*Marisia*”, „*Steaua*”, „*Tribuna*”, „*Internationale volkskundliche Bibliographie*” (Germania) ș.a.

Pe fondul preocupărilor științifice ale lui C., accentul pare să cadă pe cercetarea obiceiurilor populare agrare și, în buna tradiție a școlii folcloristice clujene, mai cu seamă pe sistematizarea și tipologizarea lor. Lucrarea *Vechi obiceiuri agrare românești. Tipologie și corpus de texte* (1988, în colaborare cu soția sa, Maria Cuceu) face parte dintr-un proiect mai amplu de „explorare tipologică a tuturor obiceiurilor agrare” și este consacrată paparudei, cea mai răspândită practică rituală „pentru invocarea ploilor și provocarea fertilității”. Cercetarea este complinită de alte două volume publicate în 2007–2008, sub titlul *Ritualurile agrare românești* (în colaborare cu Maria Cuceu). Într-un corpus de texte reprezentative însoțite de comentarii, cartea tratează plugușorul în spațiul românesc extracarpatic, precum și orațiile după colind din zona intracarpatică. Alte câteva volume, unele semnate în colaborare, sunt consacrate, de asemenea, ritualurilor, anume celor de dragoste, de nuntă etc. La rândul său, studiul *Fenomenul povestitului. Încercare de sociologie și antropologie asupra narațiunilor populare* (1999; Premiul Academiei Române) se remarcă prin atenția acordată aspectelor de viață reală din basme, legende, snoave, povestiri mitice ș.a., precum și rolului și funcțiilor complexe pe care acestea le au în comunitățile sociale, mai exact în diverse medii și situații specifice. Analiza privind coordonatele sociale ale povestitului, manifestările de funcționalitate a comunicării narative și considerațiile asupra vieții fiecărei categorii, cu evaluarea stadiului atins în cunoașterea speciilor, dar și a dimensiunilor repertoriului național, duc mai departe tradiția științifică instituită în cadrul școlii sociologice de la București, autorul folosindu-se totodată și de perspectivele fecunde ale antropologiei culturale și ale etnolingvisticii. *Probleme actuale în studierea culturii tradiționale* (2000) adună studii mai vechi sau recente referitoare la necesitatea reluării investigațiilor monografice zonale și a publicării unora dintre cele realizate, dar mai ales la sistemul instrumentelor de cercetare: tipologiile bibliografice, corpusurile sau dicționarele tezaur, fondurile de arhivă, atlasele etnologice și folclorice etc. C. pune în valoare și

contribuțiile lui Ovid Densusianu, D. Caracostea, Constantin Brăiloiu, Ion Mușlea și Ovidiu Bârlea, insistând asupra unor tradiții științifice ce merită atenția specialiștilor contemporani. El este, de altfel, și editor, singur sau în colaborare, al unor colecții de folclor (Ioan Micu Moldovanu, Petre Ștefănuță ș.a.) și al unor culegeri, studii și cercetări aparținând lui George Vâlsan, Ion Mușlea, Emil Petrovici ș.a., dar și al unor volume privind cercetarea etnologică, evoluția domeniului, precum și inițiator și coautor al unor lucrări colective realizate în cadrul Arhivei de Folclor a Academiei Române: *Dicționarul tezaur al proverbelor*, *Corpusul cimiliturilor românești*, *Corpusul și tipologia ritualurilor agrare*, *Corpusul basmelor românești despre animale* ș.a. Pe baza celei dintâi, C. editează *Dicționarul proverbelor românești* (2006), menit a oferi, în continuitatea lucrărilor de gen, o imagine de ansamblu asupra istoriei speciilor folclorice.

SCRIERI: *Vechi obiceiuri agrare românești. Tipologie și corpus de texte* (în colaborare cu Maria Cuceu), București, 1988; *Fenomenul povestitului. Încercare de sociologie și antropologie asupra narațiunilor populare*, Cluj-Napoca, 1999; *Probleme actuale în studierea culturii tradiționale*, Cluj-Napoca, 2000; *Corpusul folclorului maramureșean* (în colaborare cu Constantin Corniță), Baia Mare, 2004; *Practici ritual-magice și descântece de dragoste* (în colaborare cu Anamaria Petrean și Maria Cuceu), Cluj-Napoca, 2005; *Un cântec ritual nupțial din Bihor. Studiu monografic și corpus de texte*, Cluj-Napoca, 2005; *Ritualuri de nuntă în Transilvania* (în colaborare cu Maria Cuceu, Anamaria Lisovschi și Ion Șeuleanu), I, III, IV, Cluj-Napoca, 2005–2009; *Dicționarul proverbelor românești*, București–Chișinău, 2006; *Practici ritual-magice inedite*, Cluj-Napoca, 2006; *Ritualurile agrare românești* (în colaborare cu Maria Cuceu), I–II, Cluj-Napoca, 2007–2008. **Ediții, antologii:** Ioan Micu Moldovanu, *Povești populare din Transilvania*, pref. Ovidiu Bârlea, București, 1987 (în colaborare cu Maria Cuceu); Ion Mușlea, *Arhiva de Folclor a Academiei Române*, pref. edit., Cluj-Napoca, 2003 (în colaborare cu Maria Cuceu), *Cercetări etnologice zonale*, introd. edit., Cluj-Napoca, 2004 (în colaborare cu Maria Cuceu); Petre Ștefănuță, *Cercetări etnologice din Basarabia*, Cluj-Napoca, 2005 (în colaborare cu Maria Cuceu); Emil Petrovici, *Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor*, Cluj-Napoca, 2007; Ion Mușlea, Dumitru Pop, Ion Taloș, *Valea Gurghiului*, Cluj-Napoca, 2008; *Etnologia românească astăzi*, Cluj-Napoca, 2009 (în colaborare cu Maria Cuceu); *Metode și instrumente de cercetare etnologică*, Cluj-Napoca, 2011 (în colaborare cu Maria Cuceu); *Teme actuale în cercetarea etnologică și antropologică*,

Cluj-Napoca, 2011 (în colaborare cu Alina Branda și Cosmina Timoce); *90 de ani de cercetări etnologice la Cluj: 1922–2012*, Cluj-Napoca, 2012 (în colaborare cu Maria Cuceu și Liviu Pop).

Repere bibliografice: Gavril Istrate, *Povești ardelenesti*, LCF, 1988, 2; Ion Șeuleanu, *Vocația cercetării*, TR, 1989, 11; Nicolae Bot, „*Vechi obiceiuri agrare românești*”, REF, 1989, 4; Paul H. Stahl, „*Vechi obiceiuri agrare românești*”, „*Études et documents balkaniques et méditerranéens*”, 1989; Otilia Hedeșan, [Ion Cuceu], O, 2001, 3, 2005, 8, 2006, 9; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 287–289. **I. Ș.**

CUCEU, Maria (12.VIII.1947, Cărsău, j. Bihor), etnolog. Este fiica Evei Colțea (n. Rif) și a lui Dumitru Colțea, profesori. După cursurile Liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș, face studii universitare de filologie la Cluj, devenind profesoară de liceu și apoi cadru didactic la Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca și cercetător la Arhiva de Folclor clujeană. Este doctor în științe filologice cu teza *Obiceiul cununii la seceriș în folclorul românesc* (1996). Colaborează la „Anuarul Arhivei de Folclor”, „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” ș.a. În cadrul programelor de cercetare de la institutul clujean s-a implicat în realizarea unor corpusuri folclorice de mare importanță. De asemenea, editează, împreună cu soțul său, Ion Cuceu, colecția lui Ioan Micu Moldovanu, scrierile lui Ion Mușlea, numeroase lucrări colective ș.a.

Urmând îndemnul lui D. Caracostea, care atrăsese atenția specialiștilor asupra necesității investigării obiceiurilor agrare românești, în jurul cărora există „o mitologie și mai ales datini străvechi”, deci a plugăritului „privit sub latura reflexelor de artă”, C. realizează două lucrări, *Vechi obiceiuri agrare românești. Tipologie și corpus de texte* (1988, în colaborare cu Ion Cuceu) și *Ritualul agrar al cununii la seceriș* (2003). Cea dintâi este prima tipologie dedicată paparudei, un obicei, un fapt cultural studiat în adâncime, cu mijloace moderne, în unitatea lui structural-funcțională complexă, demonstrată de cele peste o mie de atestări de pe teren din tot spațiul românesc. Celălalt studiu este dedicat universului mitico-religios din riturile agrare de încheiere a secerișului. Este, de fapt, o cercetare de mitologie, care examinează, pe bazele unei ample informații de arhivă și cu interpretări originale, credințele, reprezentările și practicile magice rituale de seceriș, „spiritele” și „geniile” grânelor, ducând mai departe investigarea începută de Ion Ionică

în *Dealul Mohului* (1943) și de Alexandru Popescu în *Rumänische Erntebrauch* (1974). Lucrarea *Nimăiești. Un sat de pe valea Crișului Negru* (2004) este o monografie etnofolclorică dedicată de C. satului bunicilor ei, bogată în informații privind cultura și tradițiile, obiceiurile acestui loc.

SCRIERI: *Vechi obiceiuri agrare românești. Tipologie și corpus de texte* (în colaborare cu Ion Cuceu), București, 1988; *Ritualul agrar al cununii la seceriș*, Cluj-Napoca, 2003; *Nimăiești. Un sat de pe valea Crișului Negru*, Cluj-Napoca, 2004; *Ritualuri de nuntă în Transilvania* (în colaborare cu Ion Cuceu, Anamaria Lisovski și Ion Șeuleanu), I, III, IV, Cluj-Napoca, 2005–2009; *Ritualurile agrare românești* (în colaborare cu Ion Cuceu), I–II, Cluj-Napoca, 2007–2008. **Culegeri:** *Folclor literar din Bihor*, Oradea, 1974 (în colaborare); *Antologie de cultură populară bihoreană*, I, Oradea, 1970 (în colaborare). **Ediții, antologii:** Ioan Micu Moldovanu, *Povești populare din Transilvania*, pref. Ovidiu Bârlea, București, 1987 (în colaborare cu Ion Cuceu); Ion Mușlea, *Arhiva de Folclor a Academiei Române*, pref. Ion Cuceu, Cluj-Napoca, 2003 (în colaborare cu Ion Cuceu), *Cercetări etnologice zonale*, introd. Ion Cuceu, Cluj-Napoca, 2004 (în colaborare cu Ion Cuceu); *Etnologia românească astăzi*, Cluj-Napoca, 2009 (în colaborare cu Ion Cuceu); *Metode și instrumente de cercetare etnologică*, Cluj-Napoca, 2011 (în colaborare cu Ion Cuceu); *90 de ani de cercetări etnologice la Cluj: 1922–2012*, Cluj-Napoca, 2012 (în colaborare cu Ion Cuceu și Liviu Pop).

Repere bibliografice: Gavril Istrate, *Povești ardele-nești*, LCE, 1988, 2; Ion Șeuleanu, *Ioan Micu Moldovanu, „Povești populare din Transilvania”*, REF, 1988, 4; Mihai Coman, *Tipologia datinei*, RL, 1989, 5; Nicolae Bot, *„Vechi obiceiuri agrare românești”*, REF, 1989, 4; Paul H. Stahl, *„Vechi obiceiuri agrare românești”*, „Études et documents balkaniques et méditerranéens”, 1989; Eugenia Bârlea, *„Vechi obiceiuri agrare românești”*, AAF, 1991–1993; Ion H. Ciubotaru, *„Ritualul agrar al cununii la seceriș”*, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, 2004; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 289–290.

I. D.

CUCIURAN, Mihail (5.XI.1819, Botoșani – 5.V.1844, Fălticeni), poet. Descendent dintr-o familie de boieri luminați (un frate, Iorgu, a colaborat la „Biblioteca românească” a lui Zaharia Carcalechi), C. a învățat în casa părintească cu pedagogul francez G. de Duchet, apoi, sub povătuirea medicului „literator” Pavel Vasici, la gimnaziul din Pesta. Speriat de epidemia de holeră din 1831, povestește Alecu Russo, „moșul” său, baronul I. Crâstea, ce se afla în Buda la băi, aduce copilul la țară. Gimnaziul îl va termina la Cernăuți. În 1837 era pregătit

să pornească spre Germania, pentru desăvârșirea studiilor. Boala tatălui său l-a silit să se întoarcă la Botoșani. Este numit asesor la Tribunalul din Fălticeni. Primește titlul de comis. Moare înainte de a împlini douăzeci și cinci de ani, din cauza tuberculozei.

Un volum, *Poetice cercări*, îi apărea în 1839; cu unele inedite, e reluat în 1840, sub titlul *Poezii*. „Albina românească”, „Alăuta românească”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură” reproduc din versurile lui C. Lipsit de inventivitate verbală, într-un stil incolor, a atacat temele epocii. Lamartiniza vizibil în *Toamna* și în *Seara la Ceahlău*, cultivând ca și poetul francez contrastul dintre împăcarea firii și zburciunile sufletești al însinguratului. Cu destulă delicatețe a simțirii, evoca despărțirea de o iubită „albă precum crinul”, cu „unduioase” coame și „chip îngeresc”, retragerea din lume, așteptarea morții (*Către moarte, Pavilionul romantic*). Precum Barbu Paris Mumuleanu și după modelul englezului James Thomson, C. a dat o poezie a anotimpurilor. Descrierea naturii se face în notele ei foarte generale, conform tiparului pastoral clasic. Urmând linia programatică recomandată literaturii naționale de „Dacia literară”, reia tema „ruinurilor” în *O noapte pe ruinele cetății Neamț*, imprimând meditației un accentuat caracter patriotic. „Bărbăția” trecutelor vremi este invocată spre a redeștepta la urmași mândria, iubirea de țară. Cu scop educativ este mănuită și satira, în „caractere” (*Poetul, Ipocritul*). C. îi prețuia pe I. Heliade-Rădulescu și pe C. Negruzzi, era bun prieten cu Alecu Russo și cu V. Alecsandri, iar ideile lor nu i-au fost străine. În poezie rămâne însă plat, fabricat. Singura sa scriere în proză, legenda *Piatra Corbului*, publicată în „Propășirea”, era relatarea fidelă a unei povești vechi, aflate de la un bătrân, pe munte.

SCRIERI: *Poetice cercări*, Iași, 1839; *Poezii*, Iași, 1840; [*Poezii*], în Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu, *Scieri alese*, îngr. și pref. Ilarie Chendi, București, 1909, 90–99.

Repere bibliografice: Alecu Russo, *Scieri*, îngr. și introd. Petre V. Haneș, Craiova, 1937, 247–249; Popovici, *Romant. rom.*, 367–370; Călinescu, *Opere*, VI, 777–778; Cornea, *Originile*, 594–595, 699; Mihai Vornicu, *Despre poezia ruinelor*, Roxana Sorescu, *Metamorfoze ale liricii erotice*, STRS, 71–72, 127–128; *Dicț. lit.* 1900, 250; Scarlat, *Ist. poeziei*, I, 341–342; Gh. Sibechi, *Contribuții biografice*, „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, 1983.

S. C.

CUCLIN, Dimitrie (5.IV.1885, Galați – 7.II.1978, București), eseist, poet, traducător. Este fiul Minodorei (n. Pavel) și al lui Constantin Cuclin, profesor de muzică. După ce urmează Liceul „V. Alecsandri” din Galați (1896–1903), devine student la Conservatorul din București (1904–1907), apoi, după trei luni petrecute la Conservatorul Național din Paris, trece, tot în capitala Franței, la Schola Cantorum, în clasa de compoziție a lui Vincent D'Indy (1907–1914). Este violonist în Orchestra Operei din București (1914–1916), apoi activează, în timpul Primului Război Mondial, în cadrul Serviciului de cenzură a corespondenței. Din 1919 este profesor de istorie a muzicii și estetică muzicală la Conservatorul din București. Revoltat că i-a fost respinsă montarea operei *Agamemnon*, între 1922 și 1930 trăiește într-un exil voluntar în SUA, unde este profesor de vioară și de istoria muzicii la City Conservatory și la Brooklyn College of Music (New York); în această perioadă traduce în engleză din M. Eminescu. Întors în țară, funcționează ca profesor de contrapunct, forme și estetică la Conservatorul din București, până la pensionare (1948). În perioada statului național-legionar (1940–1941) a funcționat ca director al Conservatorului. În vara anului 1950 muzicianul este arestat și deținut timp de doi ani la Canal pentru că audiasse *Liturghia catolică* de Bach la Biblioteca Legației Engleze din București. Reabilitat în 1954, va primi Ordinul Muncii clasa I și Premiul de Stat pentru *Simfonia a XIV-a*.

C., care intenționase inițial să studieze literele și filosofia, a fost toată viața atras de literatură, a scris și a publicat versuri (în limbile română, franceză și engleză), a scris teatru și librete de operă (acestea din urmă lăsate în manuscris). Participă în anul 1932 la ședințe ale cenaclului lui E. Lovinescu, unde citește un tratat despre nemurire și prezintă două volume de versuri; scrie în „Epoca” despre *Memoriile amfitrionului*, lăudându-l excesiv, încât acesta va socoti aprecierile „insuportabile”. În *Destinée mystique* (I–II, 1919) și în *Doine și sonete* (1932) face elogiul valorilor clasice, condamnându-i pe cei care, în „oarba lor nălucire”, îi împing cu secole în urmă pe Beethoven și pe Shakespeare sau izbesc zadarnic cu barda în Venera din Milo. Tudor Vianu era de părere că prin poezia sa în limba franceză C. se afla în compania lui Hérédia și a lui Mallarmé, iar Al. Macedonski credea că, dacă poetul C. și-ar fi publicat la Paris, în deceniul al doilea al secolului

trecut, cele trei sute de parabole și două sute de sonete scrise în limba franceză, ar fi făcut senzație. Dar domeniul literar pentru care se cuvine să fie apreciat cu deosebire este acela al traducerilor. Între traducătorii poeziei lui Eminescu în limba engleză, C. a fost considerat „cel mai artist prin profesiunea scrisului sau a poeziei și cea mai însemnată personalitate” (Andrei Brezianu).

SCRIERI: *Destinée mystique*, vol. I: *La Sonate du Coq Gaulois*, vol. II: *Poésies diverses*, București, 1919; *Doine și sonete*, București, 1932; *Parabole*, București, 1944; *Sofonisba*, București, 1944; *O istorie polemică a muzicii. Corespondență*, îngr. Viorel Cosma, Iași, 1983; *Sonete*, îngr. Ion Bârsan, București, 2011. **Traduceri:** M. Eminescu, *Poems*, București, 1938.

Repere bibliografice: Ioan Țiculescu, *Dimitrie Cuclin. Studiu asupra vieții și operei lui*, București, 1933; Andrei Brezianu, *Mihai Eminescu și receptarea engleză: realizare și ecou*, VR, 1983, 12; Alexandru Surdu, *Trebuința de filosofie la Dimitrie Cuclin*, CC, 1995, 3–4; Ion Bârsan, *Convorbiri cu Dimitrie Cuclin – filosof, muzician, scriitor*, Galați, 1995; ed. București, 2005; Lovinescu, *Sburătorul*, III, 392–393; Nicolae Moldovan, *Dimitrie Cuclin: omul, gânditorul și compozitorul*, Galați, 2001; Cristea, *Teleorman*, 132–133.

I.D.

CUCU, Stelian (6.II.1904, Văcăreni, j. Tulcea – 15.XI.1985, București), poet, publicist. Este fiul Vasilicăi și al lui Nicolae Cucu. Urmează școala primară și liceul la Râmnicu Sărat, iar între 1922 și 1925 Facultatea de Litere și Filosofie din București. Mai întâi funcționar în București, din 1926 este profesor de limba și literatura română, ulterior și director al Liceului „Regele Ferdinand” din Râmnicu Sărat. Transferat din 1945 în București, predă la liceele „Mihai Viteazul” și „Matei Basarab”. C. debutează cu versuri în 1929, în revista „Lumina” din Râmnicu Sărat. Conduce tot aici revista școlară „Glas tânăr” (1932–1942), scrie la „Caiet” (Râmnicu Sărat), „Luceafărul” (Brăila), „Pământul” (Călărași), „Cuget clar” ș.a. Colaborările târzii, din anii '70, sunt sporadice: la „Ateneu”, „Cronica”, „România literară” ș.a., dar și la publicația „Interferențe” a cenaclului bucureștean Relief Românesc. Între numeroasele tipărituri ale lui C. se află plachetele de versuri *Trec păsări în amurg* (1929), *Nopti provinciale* (1931), *Anotimpuri* (1934), *Zodiac și Întoarcerea la sat* (1935), cărora li se adaugă, peste mai bine de trei decenii, volumul retrospectiv *Versuri* (1969), *Iubiri și nunți* (1973), *Vânător în amurg* (1975) și *Ieșirea*

din *basm* (1981). Cărțile de versuri sunt concurente, într-o primă decadă a perseverenței lui afirmări publicistice în urbea pe care a slujit-o cu devoțiune mai întâi ca dascăl, de mult mai numeroase broșuri și extrase, prin care ține să pună în circulație textele unor conferințe ori însemnări despre scriitori și literatura română.

Om de catedră și om al cărții, atașat sincer, uneori cu un entuziasm aproape ingenuu, de nume importante ale literaturii române, C. găsește un prilej de încântare și elogiul în fiecare rând citit din/și despre Ion Creangă (subiectul său predilect), B.P. Hasdeu și N. Iorga. Respectă, în general, tipare și opinii critice consacrate, într-o formulă pe care eclectismul nu avea cum să o ocolească. Autoritatea cel mai frecvent invocată rămâne însă Mihail Dragomirescu. Pentru C. nu originalitatea ideii ori a informației este importantă. Amendează totuși ici și colo câte o opinie, argumentează o dată biografică sau încearcă limpezirea unei paternități literare, ca în cazul *Cântării României*, a cărei transpunere în versuri semnată de Dimitrie Bolintineanu o editează. Esențiale sunt însă exercițiul de admirație prezent în expuneri, credința în puterea acestuia de a mobiliza și alte energii intelectuale din preajmă. Ca versuitor, C. privește tot spre maeștri, încercând să-și modeleze scrisul cu inflexiuni folclorice în matca unei tradiții care îl leagă pe Vasile Alecsandri de St. O. Iosif și de Ion Pillat. Incursiunile în zona simbolistă sunt repede abandonate. Poezia lui e cuminte, reținută, predominant nostalgic-evocativă, elegiacă, iar stanța este cizelată cum se cuvine atunci când forma aleasă e sonetul, rondelul ori gazetul.

SCRIERI: *Trec păsări în amurg*, Râmnicu Sărat, 1929; *Aspecte din poezia noastră națională și socială*, Râmnicu Sărat, 1930; *N. Iorga*, Râmnicu Sărat, 1930; *Noapți provinciale*, Râmnicu Sărat, 1931; *Ion Creangă ca pedagog*, Râmnicu Sărat, 1931; *Humorul lui Creangă*, Râmnicu Sărat, 1931; *Basmele lui Creangă*, Râmnicu Sărat, 1931; *Copilul în „Amintirile” lui Creangă*, Râmnicu Sărat, 1931; *Privire fugară asupra operei literare a domnului Const. Kirițescu*, Râmnicu Sărat, 1933; *Anotimpuri*, Râmnicu Sărat, 1934; *Poezia lirică a domnului N. Iorga*, Râmnicu Sărat, 1934; *N. Iorga. Naționalismul semănătorist. Semnificația dramelor sale istorice*, Râmnicu Sărat, 1934; *Însemnări despre gândirea lui Creangă*, Râmnicu Sărat, 1935; *Ioan Creangă*, Râmnicu Sărat, 1935; *Însemnări despre poezia populară și poezia cultă*, Râmnicu Sărat, 1935; *Zodiac și Întoarcerea la sat*,

Râmnicu Sărat, 1935; *Bogdan Petriceicu Hasdeu (aristocratismul vieții și operei lui)*, Râmnicu Sărat, 1936; *Al. Lascarov-Moldovanu, poet al vieții alese și al tainiceii solidarități cu pământul românesc*, Râmnicu Sărat, 1936; *Cultura românească și satul*, Râmnicu Sărat, 1939; *Versuri*, București, 1969; *Iubiri și nunți*, București, 1973; *Vânător în amurg*, București, 1975; *Ieșirea din basm*, București, 1981.

Repere bibliografice: Iorga, *Ist. lit. cont.*, II, 318; Paul I. Papadopol, *Și mai nou și mai vechi*, PL, 1937, 10; Dumitru Micu, „*Versuri*”, RL, 1969, 39; Bucur, *Istoriografia*, 383–384; Alex. Oproescu, *Scriitori buzoieni*, Buzău, 1980, 51–54; Al. Săndulescu, *Discreție și delicatețe*, RL, 1986, 3. **G. D.**

CUGETAREA, „jurnal politic, comercial și literar”, apărut la București, bisăptămânal, între 18 octombrie și 4 noiembrie 1865 (patru numere). Thoma I. Stoenescu, proprietar și administrator (de la numărul 2 menționat și ca editor), avea încuviințarea de imprimare din iulie, dar foaia, în redactarea aprigului gazetar politic Pantazi Ghica, nu poate fi editată decât în toamna lui 1865. Deși era „destinat de a ieși de mai multe ori pe săptămână”, un decret emis cu șase zile mai târziu curma apariția jurnalului, motivul fiind criticile adresate guvernului de C.A. Rosetti, chiar din primul număr. În scurta existență a gazetei Pantazi Ghica, experimentat om de presă, a obținut colaborarea unor publiciști renumiți. Printre ei, în afară de C.A. Rosetti, se disting Iacob Negruzzi și P.P. Carp, ambii trimițându-și articolele de la Iași, precum și I.A. Geanoglu și V. Boerescu. În paginile C. Pantazi Ghica redactează, în afară de lungi editoriale, rubricile „*Revistă interioară*”, „*Cronica săptămânii*” și foiletonul *Un tânăr care a pățimit multe*, nuvelă picarescă, surprinzând cu ascuțime peisajul social al epocii. La rubrica de varietăți, în numărul 3, se reproduce o scrisoare deschisă adresată lui B.P. Hasdeu de un Petrache Bătăușul, pseudonim sub care se ascunde P.P. Carp. Ținta acestor rânduri ironice este *Ion Vodă cel Cumplit*, lucrare în care Hasdeu încerca să șteargă limitele dintre știință și artă, strecurând totodată în subtext idei democratice. Viitorul lider conservator contestă vehement monografia sub ambele aspecte. Iacob Negruzzi iscălea cu criptonimul XYZ, frecvent folosit de el și în alte ocazii, o cronică cvasiumoristică, înregistrând cu un ochi critic realități ale vieții mondene și politice din Iași. **R.Z.**

CUGETAREA, revistă apărută la Botoșani, lunar, între 15 aprilie 1899 și 21 martie 1900. Proprietar, director, redactor și secretar de redacție era

poetul A. Lecu, pseudonim sub care se ascunde Alexandru Șmelț, farmacistul orașului. Editorialul din fruntea primului număr, *Gândul nostru*, susține ideea ridicării provinciei din punct de vedere intelectual prin literatură și știință. Interesante și noi sunt ideile dintr-un articol semnat C. Ghe-n (C. Gheorghian), *Teatrul la noi*, în care se cere înființarea de teatre „populare”, cu un repertoriu de calitate, „naturalist și contemporan”. Literatura oferită gazetei provine în bună parte de la autori locali. Versuri dau Corneliu Botez, Raul Stavri, I. Păun-Pincio și A. Șmelț. Tot Șmelț scrie proză, reușită îmbinare de sentimentalism și ironie, alături de V.G. Morțun, Corneliu Botez și Victor Miclescu. Un W.Ș. traduce din Charles Baudelaire (*Une Gravure fantastique, La Mort des amants*), iar din I.S. Turgheniev se tâlmăcește o nuvelă sub titlul *Borșul*. D. Anghel trimite versuri. Mai colaborează cu proză umoristică Alceu Urechia. Se publică folclor cules de un Gh. Lucinescu din nordul Moldovei.

R.Z.

CUGET CLAR, publicație apărută la București, săptămânal, apoi bilunar, de la 7 ianuarie 1928 până în iunie 1936, cu subtitlul „Revistă de cultură și literatură pentru școli și tineret, a Comisiunii Bibliotecilor de la Casa Școalelor”. În numărul 10–12/1936 se anunță brusc: „De la 15 iulie revista va apărea săptămânal, sub conducerea d-lui N. Iorga, ca organ de luptă pentru literatura sănătoasă”, fondându-se astfel, în ciuda continuității formale, o gazetă nouă, „Cuget clar (Noul Sămănător)”, 1936–1940. În articolul-program *O lămurire*, semnat de N. Iorga, se precizează: „Revista aceasta înțelege să înalțe și să purifice. Dar ea înțelege și să informeze [...]. De aceea, fiindcă nu oricine are timp de cetit din cărți, vom contribui la o largă lămurire literară, istorică și culturală prin fapte culese de pretutindeni și privind viața omească de oriunde”. Rubricile obișnuite sunt „Țara noastră”, „Artele frumoase”, „O academie nouă”, „Legende”, „Rezultate arheologice”, „Cronica”, „Călătorii”, „Din popor”, „Pentru universitate”. În general, **C.c.** își respectă programul propus. Sunt oferite publicului școlar informații diverse cu caracter geografic (prin intermediul notelor de călătorie), cu caracter arheologic și istoric, economic etc., majoritatea articolelor având un caracter didactic, N. Iorga (poezie, proză, studii, teatru, literatură de călătorie, confesiuni), N. Batzaria și

George Vâlsan fiind principalii semnatori. Astfel, ultimul propune un articol intitulat *Mocanii în Dobrogea, la 1845*. Numerele 13–16/1928 oferă, sub semnătura lui L. Baidaf, suita de articole *Ce spun ziarele apusene despre uciderea la Iași, de către turci, a lui Grigore Vodă Ghica (în 1777)*. Articolul *Un student român la Pisa și Paris, către 1820: Simion Marcovici* e semnat Alexandru Marcu, iar N. Iorga recuperează notele de călătorie ale lui Ștefan Scarlat Dăscălescu, contemporan al lui Tudor Vladimirescu (*Călătoria mea în Europa occidentală făcută în anul 1858*), ca și pe cele ale medicinistului A. Homorodeanu (*Ziarul unui vechi student ardelean*). Dintre „bucățile uitate” ale lui I. Al. Brătescu-Voinești, se tipărește textul *Din carnetul unui judecător*. Din *Mission de Roumanie* E. Rășcanu traduce *Sufletul românesc* de A. Audigé, R. Fleșeriu tâlmăcește din săptămânalul parizian „Le Figaro” un articol al lui Camille Maclair „contra deșănțărilor modernismului artistic” (*Strada ofensată*), iar Milena Iacob traduce seria de trei conferințe ținute de profesorul american Louis C. Baker la Universitatea din București (*Învățământul în Statele Unite*). Sunt reproduse portrete ale lui Marcu Beza dedicate scriitorilor englezi Joseph Conrad și John Galsworthy. De remarcat sunt și traduceri din Catul, Petrarca, Charles d'Orléans, A.P. Cehov, Tristan Bernard, Blasco Ibañez, Georges Rodenbach ș.a. Din domeniul artelor rețin comentariile la opera lui Ion Jalea și Goya, iar din acela al criticii literare câteva studii: Delia Stan, *I. Agârbiceanu și operele lui*, V. Merenco, *Cine e autorul poemei „Cântarea României”?!?*, Mario Ruffini, *N. Iorga și mișcarea literară a revistei „Sămănătorul”*. Alți colaboratori: Alexandrina Crăciun Fostini, V. Gh. Butnaru, Constantin Goran, Ion Sân-Giorgiu, Răzvan Chivăran, Cornelia Buzdugan, I.M. Georgescu, Const. Asiminei, I. Constantinescu-Delabaia, Adelina I. Cârdei, Lucian Costin.

V.T., D.B.

CUGET CLAR (NOUL SĂMĂNĂTOR), publicație apărută la București, săptămânal, de la 15 iulie 1936 până la 17 noiembrie 1940, cu subtitlul „Revistă de direcție literară, artistică și culturală”. Condusă de N. Iorga, continuă formal publicația cu același nume (1928–1936), dar, deși păstrează inclusiv grafica titlului, este diferită prin conținut și orientare. Articolul-program, semnat de N. Iorga, explică exact tendința

de reînviere a sămănătorismului. Scrisă aproape în întregime de conducătorul ei, publicația își face un program din susținerea poeziei de tip tradițional, în opoziție cu tendințele moderniste ale timpului. Iorga se arată foarte tranșant în a hotărî care este „Literatura bună” (titlu de rubrică, în care lansează nume rămase fără un ecou deosebit în cultura română: Adelina I. Cârdei, Const. Goran, Const. Asiminei, G.G. Băișan, Maria Botiș-Ciobanu, G. Breazu-Ulmu, V. Gh. Butnaru, Vasile Chiriacescu ș.a.) și „Literatura ne-bună”, unde figurează Tudor Arghezi. De altfel, ca o curiozitate, în numărul 2/1936 N. Iorga semnează o epigramă la adresa lui Arghezi, care ar putea-o concura pe cea a lui Al. Macedonski la adresa lui Eminescu: „Sărmana noastră poezie,/ Făcută de trei Văcărești/ Menită deci a fost să vie/ Cu tine iar la Văcărești”, trimiterea fiind la una dintre detențiile pe care le-a îndurat poetul. Poezie, în afara unor nume minore, publică N. Iorga însuși, precum și câțiva autori mai cunoscuți: A.C. Cuza, I.U. Soricu, G. Tutoveanu, Coca Farago, Agatha Grigorescu-Bacovia, Aron Cotruș, în timp ce Ion Agârbiceanu oferă serialul *Scene din Ardealul de azi* și proza scurtă *Faraonii*. „Cronică” este o rubrică permanentă, ce ilustrează verva polemică a lui N. Iorga. Alături de Arghezi, una dintre țintele preferate este E. Lovinescu (între altele, seria de articole despre *O istorie a literaturii române contemporane*). Tot polemice sunt numeroasele intervenții ale lui Paul I. Papadopol, între care se rețin *Pornograful E Aderca*, *Un teoretician al modernismului: Lucian Boz* și *Despre obscen.* I.V. Pătrășcanu scrie articolul *Arta de a traduce*, iar C.V. Gerota *André Gide și arta sovietelor*. O savoare aparte au paginile de corespondență ale lui Ioan Bogdan și A. I. Odobescu, recuperate de N. Iorga. Tot el propune două fragmente dramatice: *Vagabondul* și *Stăpân și plebe*. Elena Odoni traduce *Floarea amintirilor mele* de Miguel de Unamuno. **C.c.** exprimă capacitatea de muncă a lui Iorga, spiritul său energetic, pornirea polemică, indiferent de valoarea adversarului. Propunerea revenirii la o literatură sămănătoristă este însă nefericită, dovezile pe care le avansează în favoarea acestei idei fiind neconcludente. Alți colaboratori: Artur Gorovei, H.H. Stahl, Aurel G. Stino, Vasile Netea, D. Nanu, Maria Dorcescu. **V.T., D.B.**

CUGET MOLDOVENESC, revistă apărută la Bălți, lunar, de la 24 ianuarie 1932 până în decembrie 1937, apoi la Iași din ianuarie 1938 până în decembrie 1943, sub egida Societății Culturale Naționale „George Enescu”. Director: Marc Văluță; prim-redactor: Petre Stati. Fără pretenția de a aduce în peisajul publicisticii naționale o notă nouă, redacția anunță în articolul-program că „însuși titlul [...] e un program. Cugetul din Moldova își cere dreptul la viață”. Gândul de a fi „o răsfrângere a conștiinței neamului românesc obijduit altădată”, dar căruia îi este deschisă calea spre „propășiri mai frumoase și mai desăvârșite”, a dominat întreaga activitate a redacției, nefiind zdruncinat nici în 1940, când „din exil” declara ferm că este în continuare „pe aceeași linie: unirea spirituală ce va aduce întregirea hotarelor”. **C.m.** și-a propus să informeze publicul despre principalele evenimente ale vieții culturale, fapt care se reflectă în diversitatea rubricilor, majoritatea având un caracter permanent: „Versuri”, „Folclor basarabean”, „Clasici latini”, „Oameni și fapte”, „Evlavii basarabene”, „Mărturii despre Basarabia”, „Culturale”, „Varia”, „Recenzii”, „Vitrina cărților”, „Revista revistelor”, „De la societatea «G. Enescu»” ș.a. Promovând în special operele scriitorilor locali, revista a tipărit versuri semnate de Petre Stati, Nicolae Coban (debut), D. Florea-Rariște, A.G. Delafântănele, Eugeniu Coșeriu, Magda Isanos, Mircea Streinul, Al. T. Stamatiad, Aurel Ivănescu, Ion Buzdugan, George Lesnea, Ștefan Ciubotărașu, G.G. Ursu, Gh. A. Cuza ș.a. Proză au semnat A.G. Stino, D. Iov, Tatiana Gălușcă, Gh. N. Cârțu, V. Grecu, A. Lambrino, A. Cerna ș.a., iar recenzii și cronici dau Petre Stati, Dan Simonescu, C. Turcu, Al. Vicol, S. Vărzaru ș.a. Articole și studii despre literatura română și universală scriu Petre Stati, Edgar Papu, articole despre teatru și muzică, V. Coban și Al. Vicol. De menționat traduceri din poezia clasică latină (Petre Stati), din cea italiană (Pimen Constantinescu, Aurel Ivănescu), chineză și japoneză (Al. T. Stamatiad), ori din poezia rusă (George Lesnea). **C.m.** a alcătuit numere tematice despre B.P. Hasdeu (1932), Eminescu (1939), Octavian Goga (1938) ș.a. Alți colaboratori: E. Ar. Zaharia, Clitus Constantinescu, Al. Pogonat, N. Palamaru, Emil Diaconescu, Al. Bardier. **M.V.-C.**

CUGET ROMÂNESC (PENSAMIENTO RUMANO), revistă apărută la Buenos Aires, bilunar, între ianuarie 1951 și 1958, cu mari întreruperi: în

1953–1954 se tipăresc două numere pe an, volumul al cincilea reprezintă anii 1955–1956, iar ultimul menționează anii 1957–1958. În *Cuvânt înainte* se afirmă: „Foaia aceasta nu este organul unui determinat grup politic și nu are tendințe sectare. Cu atât mai puțin apare ca să susțină interesele, ambiția ori ideologia vreunui ins sau a vreunui comitet. Cei care fac sacrificiul să o scrie și să o răspândească înțeleg să o pună întreagă în serviciul *românismului*. Ca atare, colaboratorii ei – permanenți sau vremelnici – se vor călăuzi statornic de cele trei mari idei luminoase: Dumnezeu, Nația, Regele”. Revista nu-și recunoaște nici o afinitate „cu pretinsa *rezistență* din afara granițelor neamului”, singurul ei scop fiind „înfrățirea”. Într-un articol din ultimul volum D. Găzdaru recunoaște că inițiativa fundării publicației i-a aparținut lui Ilie Gârneață, care a și alcătuit prima echipă de voluntari: „Tot lui îi aparține ideea de a se imprima revistei un caracter exclusiv cultural și de a se încredința direcția aceluia care apare azi ca redactor pe frontispiciul publicației, începând cu anul 1953”. Fiecare număr se deschide cu un articol în spaniolă. În pofida declarațiilor privind atitudinea moderată și detașarea politică, numărul din 1953 etalează pe pagina întâi un fragment intitulat *Dezinteresarea în luptă*, extras din cartea *Pentru legionari* a lui Corneliu Zelea Codreanu. Dezideratul realizării unui profil pur cultural se va realiza treptat, abia ultimii ani fiind conformi cu intenția inițială. Garantul acestei orientări este D. Găzdaru, care publică de-a lungul mai multor numere studii precum *Contribuția românilor la progresul cultural al slavilor*, *Românii în momentele literare și istorice din Evul Mediu*. Tot el susține suplimentul literar al publicației, intitulat „Pagini alese”, tipărind texte despre folclor, poezii de V. Alecsandri, Al. Vlahuță, Octavian Goga, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Radu Gyr ș.a. Mai sunt incluși în paginile revistei Tudor Arghezi, Vintilă Horia, Ovidiu Cotruș, iar cu versuri și proză I.L. Caragiale ș.a. Un număr întreg din 1951 este dedicat lui Eminescu. Dintre articolele critice sunt de reținut *O datorie de onoare față de memoria lui Dragoș Protopopescu*, *Un studiu politic al principelui Nicolae* de D. Găzdaru, *Petre Carp – un simbol pentru zilele noastre*, semnat cu pseudonimul Virgil Deltă, *Literatura în R.P.R. Tinerețe fără bătrânețe*, semnat, neutru, Observator, *Pe ultima treaptă* de N.I. Herescu ș.a. Volumul

din 1955–1956 are înscrise pe copertă numele colaboratorilor: D.N. Ciotori, D. Găzdaru, N.I. Herescu, Stan Ionescu, J.N. Manzatti, D. Șt. Marin, M. Nicolau, Nicolae Șeitan, Emil Turdeanu. **S.I.**

CUGETUL LIBER, revistă „de cultură de direcție umanitaristă” apărută la București, lunar, din noiembrie 1927 până în august 1928. Directori: Ion Pas și Eugen Relgis. Permanente sunt rubricile „Cortina”, „Literatura”, „Plastica” – echivalentul cronicilor dramatice, literare și plastice –, precum și „Note & comentarii”. Propunându-și să susțină un program internaționalist, Eugen Relgis precizează în articolul de deschidere *Europa cea tânără*: „Voim să fim europeni, pentru că aceasta e menirea noastră [...]. Voim să fim *buni europeni* – prin muncă, prin gândire, prin credință, pentru că numai astfel ne împlinim destinul nostru de fii ai Pământului și de frați ai Omului de pretutindeni și de oricând!”. Se publică scrieri literare, critică literară, critică plastică și de teatru, traduceri din literatura universală, note și comentarii curente. Cu versuri colaborează Otilia Ghibu, Enric Furtună, Leon Feraru, Cezar Papacostea (sub pseudonimul C. Pajură), Eduard Sbiera, Virgiliu Moscovici (mai târziu Virgil Monda), Vladimir Corbasca (sub pseudonimul Simona Basarab). Lui Ion Pas îi apare în foileton romanul *Omul de mâine*, Virgiliu Moscovici oferă un fragment din viitorul roman *Hora paiațelor*, iar Enric Furtună din *Meletie jidovul*. O narațiune plină de parfum oriental poartă semnătura lui Panait Istrati (*Întâi Mai*). Sectorul de critică literară e susținut de Gala Galaction (despre *Faust*), Lothar Rădăceanu, și sporadic de Barbu Lăzăreanu, în timp ce Ion Pas face comentarii despre teatru. Sarina Cassvan-Pas propune fragmente din piesa *Calvar*. Lui Sandu Teleajen îi aparține schița SF *În anul 2027*. Un cald elogiu aduc însemnările de călătorie ale lui Ilya Ehrenburg (*În trecere prin România*). Literatura străină e prezentă prin traduceri din Upton Sinclair, Henri Barbusse, Moise Nadir, Maxim Gorki. Mai poate fi citit un fragment din romanul lui Han Ryner *Prostituații*. Ultimul număr (8–9/1928), după un omagiu la un veac de la nașterea lui Lev Tolstoi, include o dovadă pentru atitudinea umanitaristă a revistei este comentat Congresul pacifist de la Sonntagberg (Austria). **V.T.**

CUGETUL ROMÂNESC, revistă de cultură apărută la București, lunar, între februarie 1922 și iunie 1924. Director: Ion Pillat (menționat odată cu numărul 1/1924, când se specifică și patronajul Fundației Culturale „Principele Carol”) secretari de redacție: Tudor Arghezi și Vladimir Streinu. Articolul-program vorbește despre nevoia unui început de drum în viața culturală postbelică. Se face apel la conștiința de patrie și de popor mare (în urma Unirii din 1918), ceea ce modifică vechiul aspect idilic al luptei culturale: „Dacă astăzi pornim din negreala tiparului și din nesimțirea hârtiei această revistă este ca să o semănăm cu câteva scânteii, și nu pentru bucuria deșartă de-a pune slove pe pagini și de-a ne iscăli dedesubt. Liniile noastre sunt destinate să străbată cu nervi și foc materialul tipografic, cu credințe, speranțe și sincerități; și avem impresia scriind aceste prime rânduri nu că ne satisfacem pe noi înșine, care putem cu entuziasm să rămânem niște anonimi, dar că indicăm cu degetul pe aer zborul viitor al neamului nostru, văzut cu o zi mai devreme”. Sumarul primului an se deschide cu poezia *Noaptea de august* de Alexandru Macedonski, urmată de prima parte a studiului lui N. Iorga *Criza morală mondială*. În continuare, lista colaboratorilor e impresionantă, dovadă un program valoric neechivoc și o participare corespunzătoare. Poeții cei mai de seamă ai vremii publică aici aproape fără excepție: Tudor Arghezi, Ion Barbu, G. Rotică, F. Aderca, Aron Cotruș, Nichifor Crainic, Horia Furtună, Adrian Maniu, Ion Minulescu, Perpessicius, Al. A. Philippide, Ion Pillat, Ion Vineanu, V. Voiculescu, Vladimir Streinu, G. Bacovia, Lucian Blaga, D. Nanu, Demostene Botez, George Murnu. Așadar, sunt cuprinse toate direcțiile literare ale timpului, de la sămănătorism la ermetism, revista constituindu-se într-o adevărată antologie a gustului poetic din acel moment. Proza este și ea bine reprezentată valoric: Gala Galaction, Gh. Brăescu, Carol Ardeleanu, Ion Călugăru, Urmuz (1922, *Pâlnia și Stamate*, *Ismail și Turnavitu*, primele și singurele lui proze apărute antum), Bucura Dumbravă, Cezar Petrescu (fragment din romanul *Drumul cu plopî*), Ion Agârbiceanu, Gib I. Mihăescu (*Troița*), G. Bacovia (*Șase poeme în proză*). Se constată aceeași diversitate de stiluri, dar primează talentul. Dramaturgia este ilustrată de piesa lui Adrian Maniu *Meșterul*, de un fragment din piesa lui Gh.

Tătărescu *Când vine viitorul* și de *A doua conștiință* de Barbu Delavrancea. Sectorul de critică este susținut eseistic de Emanoil Bucuța, Ramiro Ortiz, Francisc Șirato (arte), Vasile (mai târziu: Basil) Munteanu (teatru), Al. Busuioceanu, Marcu Beza, Dragoș Protopopescu (critică). Sextil Pușcariu scrie despre dramaturgia lui Lucian Blaga, Vladimir Streinu glosează despre un „volum epuizat...” de G. Bacovia. Sub genericul *Pagini de ciornă*, Camil Petrescu publică aforisme. Sporadic revin rubricile „Cronica ideilor” și „Cronica socială”. Puternic este sectorul de recenzii și mai ales „Revista revistelor din țară și din străinătate”. Traducerile nu par să urmeze un program anume: Giosuè Carducci (în traducerea lui Giuseppe Cifarelli, debutant aici), L.N. Tolstoi, Maxim Gorki, Walt Whitman, R.M. Rilke, Ivan Bunin. Em. Bucuța tălmăcește un fragment din *Cartea ceaiului* a japonezului Okakura Kakuzo, sub titlul *Școlile ceaiului*. Studii oferă N. Iorga (*Solidaritatea românească la începutul secolului al XIX-lea*). Nu lipsesc documentele, corespondența literară (Duiliu Zamfirescu, Titu Maiorescu, I.L. Caragiale, V. Alecsandri), restituite de Gh. Cardaș sub genericul „Documente literare”. Constantin Diamandy publică *Amintiri din viața diplomatică*, Ion I.C. Brătianu și Ioan Bianu dezvăluie – sub genericul „Pagini vechi” – tainele hrisoavelor uitate, iar Sextil Pușcariu abordează subiectul *Problemele noi în cercetările lingvistice*. Tudor Arghezi își varsă oful pamfletar pe *Ion* al lui Liviu Rebreanu (*Cum se scrie românește...*), Vintilă I. Brătianu analizează organizarea statului modern și democratic, Mircea Djuvara propune o cercetare aprofundată în *Filosofia idealului*, Maria Stănculescu oferă exotice note de călătorie, N.H. Lahovary *Impresiuni din America* și *Însemnări asupra vieții politice americane*. I. Găvănescul intră în sumar cu *Etica revoluționară*, Ion Marin Sadoveanu trasează profilul Sfântului Francisc din Assisi, iar Al. Busuioceanu, pe acela al lui Walt Whitman. O preocupare constantă se manifestă pentru românii din Valea Timocului. Revista are ținută academică, de factură clasicizantă, în spiritul „Vieții românești” sau al „Gândirii”. Alți colaboratori: Cora Irineu, Jean Bart, N.M. Condiescu, Vasile Bogrea, Leon Donici, D. Marmeliuc, G.M. Ivanov, Mihail Gașpar. **V.T., D.B.**

CUGLER, Grigore
(7.IV.1903, Roznov, j.
Neamț – 30.IX.1972,
Lima, Peru), prozator,
poet.

Este fiul Anei, fiica lui Nicolae Țincu, scriitor și redactor la „Universul”, și al lui Grigore Cugler, medic, fiul Matildei Cugler-Poni. După școala primară în satul natal, face studii secundare la Piatra Neamț. În 1914 se înscrie la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu și participă, ca elev militar, la campaniile din Moldova, fiind rănit în 1916 și reformat. Urmează Conservatorul (elev al lui Alfons Castaldi, studii de vioară și violă, studii de compoziție cu Mihail Jora și George Enescu), fiind distins în 1926 cu o mențiune onorifică pentru *Cvartetul de coarde nr. 1*. În 1926, absolvind Facultatea de Drept, intră în diplomatie, iar în 1927 este trimis la Berna, Oslo și Stockholm. Debutează în octombrie 1928 cu reportajul *Match nul*, în „Țiparnița literară”, apoi publică versuri și proză în revistele de avangardă. Primul volum, *Apunake și alte fenomene*, îi apare în 1934. Apunake devine pseudonimul lui C., „autor devorat de personajul său” (Monica Lovinescu). O nouă ediție iese în 1946 și tot atunci apare, multiplicată la linotip, a doua carte, *Afară de Unu Singur*. În ciuda tirajului limitat, cartea a circulat, motiv pentru care această „primă operă clandestină” este socotită de Horia Stamatu „un fel de «samizdat *avant la lettre*»”. Consilier cultural la Berlin (1940) și Bratislava (1942), apoi membru în corpul diplomatic românesc din Copenhaga (1943–1945), C. revine în țară și, angajat în orchestra Teatrului Național din București, va cânta în stagiunea 1946. În același an e rechemat în diplomatie în postul de consul la Oslo. În 1947 demisionează și, căsătorit (încă din 1937) cu o suedeză, pleacă într-o lungă călătorie – „concediu ilimitat” –, stabilindu-se în cele din urmă la Lima, în Peru, unde este violonist în Orchestra Simfonică Națională și totodată agent la o societate de asigurări. Ștefan Baciuc, care l-a vizitat în 1956, a remarcat „tipica mentalitate de refugiat” a scriitorului, izolat în atmosfera românească a familiei, neinteresat de viața peruviană și fără contacte

scriitoricești. Întâlnirea a determinat primele colaborări la „Exil” a lui Ștefan Baciuc, și „Înșir’te mărgărite”, editată de I.G. Dumitriu (ambele în Brazilia), „Ethos” și „Limite” (Paris), „Revista scriitorilor români” și „Apoziția” (München), „Destin” (Madrid), „Mele” (Honolulu) ș.a.

Autor de proză absurdă, C. utilizează cu originalitate tehnica și procedeele suprarealiste. Aproximarea de Urmuz, impus în literatura română cu câțiva ani mai înainte, este evidentă, dar inventivitatea verbală, asociațiile surprinzătoare, verva și umorul fac din C. un scriitor original, cu identitate proprie. El dezvoltă tehnica urmuziană prin fantezia verbală „inspirată de o grație poetică, deschizând uneori perspective metafizice surprinzătoare” (Mihai Niculescu). *Apunake și alte fenomene* este „romanul” unui cuplu, Apunake – Kematta, de la „nunta care a durat, cu totul, un veac” până la dispariția eroului. Cei doi pleacă într-o călătorie pentru a culege „sămânța binelui”, „bunătatea de la cei ce nu știu ce să facă cu ea” ca să o dăruiască fiului ce se va naște. Construit pe tiparul romanului picaresc, *Apunake...* este de un gen aparte, în care, mai importante decât întâmplările – puține – sunt situațiile bizare în care intră personajele. Totul este firesc până la punctul în care lucrurile o iau razna, căpătând dimensiuni absurde. Atmosfera de ceremonial a căsătoriei devine brusc aberantă, apoi macabră: pe trotuarul „pavat cu cozoare de șepci numărul 56” mulțimea mănca „felii de capete de mort cu unt”. Un întreg arsenal de ciudățenii se succede până când, în „ceasul nunții”, „toate luminile din grădină se stinseră și în aceeași clipă ferestrele palatului din fund prinseră să strălucească, ca și cum în dosul fiecăreia s-ar fi aprins un soare”. Seninătatea și armonia răzbat aici, ca și în toate scrierile lui C., în ciuda satiricului grotesc, în zona căruia se dezvoltă ingeniozitatea autorului. Alunecarea din real în miraculos se petrece ca în basm, cu numeroase apariții de personaje și locuri supranaturale: orașul Limonardo și povestea „marelui învățat Bijuc”, învingător în lupta cu „Mama Petre”, „monstru, cu capul despicat dintre ochi și până la bărbie”, „paznicul hranei și întrerupătorul zodiacului”, „Decanul Majestății”, „orașul-surpriză” Bostonbach, unde „locuitorii nu umblă, ci se târăsc pe o parte a trupului, cu urechea lipită de pământ” și au, ca principală ocupație, „crearea de materii nule”, călătoria cu „Antroposfera” în căutarea Kemattei etc. C. parodiază și combină genurile cu ușurința unui scamator care știe să folosească ingenios substanța lexicală. Elementul surpriză, prezent la tot pasul, vine

de cele mai multe ori din limbaj, din deturnarea sensului cuvintelor și a sintagmelor comune. În 1975, după moartea scriitorului, Ștefan Baciuc a publicat la Madrid cel de-al treilea volum, *Vi-l prezint pe Țeavă*, cuprinzând versurile și poemele în proză pregătite pentru tipar de autor. Titlul este dat de editor, după cel al poemului în proză considerat a fi cel mai „apunakian”. Pe de altă parte, versurile în limba spaniolă și franceză, ca și multe versuri și proze scrise în română, au rămas risipite în revistele exilului. Între ele, ingenioasa *Carte de bucate*, publicată inițial în „Înșir’te mărgărite”, apoi în „Revista scriitorilor români” (1970), prezentând specialități precum „limbă à la Princesse”, „colțunași cu ștergoaie”, „curcanul cu surdină”, „costițe sultanine”, „țipar cu mătăanii” ș.a., dar și *Amintiri din copilărie* („Înșir’te mărgărite”, 1952, „Ethos”, 1973), un fel de poem în proză în care autorul își reconstituie trecutul din crâmpoșe pe care le ordonează după bunul plac („îmi amintesc ce vreau și cum vreau”). Aici povestirea este înlocuită cu redescoperirea afectivă a locurilor și lucrurilor îndepărtate, înșiruirea fiind rodul aceleiași fantezii asociative care sfidează convențiile: „Lângă urs stătea, într-o parte, licuriciul, iar în partea cealaltă albina; lângă albină stătea, într-o parte, surceaia, iar în partea cealaltă Milcovul; lângă Milcov se afla, într-o parte, o grămadă de penițe stricate, iar în partea cealaltă o zambilă; lângă zambilă stătea plătica, lângă plătică rindeaua, lângă rindea magnetul, iar lângă magnet o punguță cu pastă de dinți și rodii. Apoi venea din nou ursul, și astfel se închidea cercul, cu toate foloasele și neajunsurile lui”. Horia Stamatu, care a descoperit în scrisul lui C. pe moldoveanul „care calcă pe urmele lui Creangă”, a observat și că autorul lui *Apunake* „depășește literatura absurdului [...] nu printr-un realism demonstrativ, ci printr-o realitate profundă, afectivă, la care ne duce capacitatea lui de ordonare armonică a limbajului”.

SCRIERI: *Apunake și alte fenomene*, București, 1934; ed. 2, București, 1946; *Afară de Unu Singur*, București, 1946; *Vi-l prezint pe Țeavă*, pref. Ștefan Baciuc, Madrid, 1975; *Apunake și alte fenomene*, îngr. și pref. Mircea Popa, Oradea, 1996; ed. (*Alb și negru*), București, 2003; ed. (*Vi-l prezint pe Țeavă și alte texte*), Cluj-Napoca, 2010; *Apunake și alte fenomene. Afară-de-Unu-Singur*, pref. Florin Manolescu, București, 2005.

Repere bibliografice: Mihai Niculescu, [*Grigore Cugler*], „Ethos” (Paris), 1973, 1, „Revista scriitorilor români” (München), 1973, 12, 1983, 20; Ionel Jianu, *Râsul ascunde lacrima*, „Limite” (Paris), 1973, 12; Horia Stamatu, *Grigore Cugler-Apunake*, „Apoziția” (München), 1974, 2; Sanda Stolojan, *În lumea lui Apunake*, „Mele”, 1974, 8;

Constantin Ciopraga, *Profil în perspectiva timpului*, RITL, 1983, 1; Monica Lovinescu, *Întrevederi cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ștefan Lupașcu și Grigore Cugler*, București, 1992, 173–179; Ștefan Baciuc, *Praful de pe tobă*, București, 1995, 376–392; Z. Ornea, *Din proza absurdă românească*, RL, 1997, 37; Mircea Angheliescu, [*Grigore Cugler*], RL, 1998, 28, 2000, 35, ALA, 2003, 669; Geo Șerban, *Un diplomat printre literați*, MS, 1998, 1–2; Aurelia Dumitrașcu, *Un roman regăsit*, MS, 1998, 1–2; Barbu Brezianu, *Prea uitatul nostru Apunake*, MS, 1998, 1–2; Dan Șafran, *Grigore Cugler omagiat în Peru*, RL, 2003, 19; Morar, *Avatarurile, 182–187*; Ion Simuț, *Al doilea Urmuz*, RL, 2004, 23; Marian Victor Buciu, *Experimentalismul lui Grigore Cugler*, „Scrisul românesc”, 2008, 2; Ion Pop, *Un urmuzian: Grigore Cugler*, TR, 2009, 161; Popa, *Ist. lit.*, I, 600–602; Manolescu, *Enciclopedia*, 218–221. **M.P.-C.**

CUGLER-PONI,

Matilda

(2.IV.1851, Iași –
9.X.1931, Iași), poetă,
prozatoare, autoare de
comedii.

S-a născut în familia arhitectului austriac Carol von Cugler, stabilit la Iași și devenit cetățean român, și a Matildei (n. Hefner). Căsătorită cu filologul Vasile Burlă în 1872, s-a recăsătorit patru ani mai târziu cu chimistul Petru Poni. A debutat cu versuri în 1867 la „Convorbiri literare”, unde a publicat până în 1927, colaborând și la alte reviste, precum „Familia”, „Columna lui Traian”, „Literatură”, „Viața românească”.

În cea mai mare parte a versurilor scrise de C.-P., adunate în volumul *Poezii* (1874), predomină lirismul. Frecvente sunt jalea, „dorul nemărginit”, generate de plecarea ori necredința iubitului; motivul iubitei părăsite revine deseori în aceste stihuri care își au izvorul cu deosebire în stările de tristețe. Cuplul nefericit se întâlnește și în baladele de tip romantic. Autoarea preferă cadrul anotimpurilor reci și mohorâte, dar simbolurile șterse, limbajul fără strălucire și stângăciile prozodice scad mult din valoarea liricii ei. Altfel, C.-P. versifică relativ ușor și într-o limbă lipsită de stridențe neologice. A scris și scurte povestiri cu subiecte inspirate din lumea cartierelor mărginașe, cu personaje caracteristice

(vagabonzi, meseriași mărunți, mici negustori). Sentimentalismul este însă covârșitor, ca și tendința moralizatoare. Comedia *Un tutor* (1881) este una dintre cele mai reușite lucrări ale sale. Comicul de situație se desfășoară în scene alerte, în care sunt introduse personaje având caractere atent lucrate și nuanțate ca psihologie. Cuplurile clasice de îndrăgostiți stăpân-stăpână și servitor-servitoare schimbă replici care au naturalețe și aplomb.

SCRIERI: *Poezii*, Iași, 1874; ed. 2, București, 1885; *Un tutor*, Oradea, 1881; *Fata stolerului*, Sibiu, 1884; *Sfântul Nicolae*, Sibiu, 1885; *Povestiri adevărate*, București, f.a.; *Poezii*, București, 1927; *Scrieri alese*, îngr. și pref. Ion Nuță, Iași, 1971.

Repere bibliografice: Pop, *Conspect*, II, 119–122; Maiorescu, *Critice*, I, 188–189; Dafin, *Figuri*, III, 58–62; Teodor A. Naum, *Matilda Cugler-Poni*, DR, 1931–1933; Iorga, *Oameni*, III, 346–347; Călinescu, *Ist. lit.* (1941), 367–368, *Ist. lit.* (1982), 422–423; Leon, *Umbre*, II, 5–11; *Ist. lit.*, III, 48–49; Horst Fassel, *Zwischen zwei Sprachen*, „Volk und Kultur” (București), 1974, 12; *Dicț. lit.* 1900, 251; *Dicț. scriit. rom.*, I, 740–741.

D. M.

CUGNO, Marco (25.IV.1939, Avigliana-Torino – 5.VI.2012, Torino, Italia), românist, traducător italian. Licențiat în litere al Universității din Torino, C. a fost între 1965 și 1969 lector de limba italiană în cadrul Facultății de Limbi Clasice, Romane și Orientale a Universității din București. După întoarcerea în Italia, i se încredințează predarea limbii și literaturii române la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității torineze. În 1984 devine profesor asociat, iar din 1997 funcționează la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a aceleiași universități. Conduce, împreună cu Roberto Scagno, seria de studii și texte românești „La colonna infinita” a Editurii dell’Orso din Alessandria. A colaborat la revistele „Il dramma”, „Sipario”, „L’Europa letteraria e artistica”, „Romania Orientale”, precum și la „Secolul 20”, „Viața românească”, „Apostrof”, „Vatra” ș.a. A fondat Associazione Italiana di Romenistica. Este *doctor honoris causa* al Universității din București (2005) și al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2008). A fost distins cu Premiul Nonino (2002) și cu Premiul „Giuseppe Acerbi” (2005).

C. debutează ca traducător de literatură română în 1972, cu transpunerea în italiană a optzeci de poezii de Marin Sorescu, autor al cărui admirator și exeget va rămâne. O antologie din opera poetică a lui Tudor Arghezi, publicată

tot în 1972, la prestigioasa editură Einaudi din Torino, pentru care va fi distins cu Premiul Città di Monselice, îl va impune ca redevabil cunoscător al tradiției poetice românești. Treptat, va fi interesat îndeosebi de manifestările avangardei românești, din scrierile căreia traduce, în 1975, pentru revista „L’Europa letteraria e artistica”, un prim grupaj de texte, prefațat de Ov. S. Crohmălniceanu. Volumul *Poesia romena d’avanguardia. Testi e manifesti da Urmuz a Ion Caraion* (1980), pe care îl publică în colaborare cu Marin Mincu, este o antologie bilingvă de texte și manifeste poetice, deschizându-se cu un substanțial eseu, intitulat *Per una storia dell’avanguardia letteraria romena*. Sunt formulate aici observații esențiale, care dovedesc o excelentă cunoaștere a peisajului literaturii române, cum ar fi aceea că interesul pentru formele moderne, manifestat de poeții europeni importanți ai secolului, face ca ei să devină pentru avangarda românească mai degrabă modele decât obiect al polemicii. Este sugerată și utilitatea prelucrării în descrierea acestui fenomen a unor formule curente în critica italiană, cum ar fi „experimentalism”. Poezia română contemporană, în special cea a tinerilor autori, beneficiază la C. de o lectură competentă și entuziastă, care își propune să integreze fenomenul în spațiul cultural european. Elocventă este antologia *Nuovi poeti romeni* (1986), îngrijită tot în colaborare cu Marin Mincu. Instrument de lucru pentru studiul limbii române la universitate și hartă pentru explorarea unei zone culturale mai puțin cunoscute, antologia urmărește să ilustreze dinamica experienței generației care are în Nicolae Labiș o figură emblematică: tensiunea între istorie și poezie, recuperarea lirismului dincolo de condiționările ideologice, regăsirea tradiției. Intitulat *La lotta contro l’inerzia*, eseu care prefațează traducerile este o coerentă și pătrunzătoare introducere în problemele literaturii române contemporane: e definit rolul folclorului în spațiul cultural românesc, e amintit impactul politicii culturale a regimului comunist, sunt numite figurile dominante ale epocii (Nichita Stănescu și Marin Sorescu), iar poezia lui Mircea Dinescu e prezentată ca încheiere a „mișcării” care debutase odată cu Labiș. O altă antologie, dedicată liricii românești din secolul al XX-lea, *La poesia romena del Novecento (da Bacovia alla generazione ’80)* (1996), a fost distinsă cu Premiul Uniunii Scriitorilor, fiind

considerată „cea mai importantă restituire a geniului liric românesc, învederată cândva de un autor italian” (Geo Vasile). Reconstituirea încărcăturii semantice și metaforice și a diversității registrelor poetice de la autor la autor, reconfigurarea prozodică a textelor originale, cu adevărat extraordinară, de pildă, în cazul lui Ion Barbu, fac din această carte, precedată de asemenea de o introducere, o lucrare de referință privind lirica românească, implicit pentru întreg spațiul european. Constant, C. s-a preocupat și de poezia tradițională românească, mai întâi într-un studiu scris împreună Marin Mincu, intitulat *I canti narrativi romeni. Analisi semiologica* (1977), iar în 1981 a alcătuit, împreună cu Dumitru Loșonți, antologia bilingvă *Folclore letterario romeno*, în care a cuprins texte dintre cele mai reprezentative ale tezaurului nostru popular (baladele *Miorița* și *Meșterul Manole*, *Soarele și Luna*, cântece bătrânești, poezie de ritual și ceremonial de o mare diversitate, și anume colinde, plugușor, orație de nuntă, cântece din ceremonialul de înmormântare, dar și descântece sau poezii din obiceiurile agrare, precum și o secțiune de doine și strigături), dând și în acest caz echivalări din cele mai adecvate. În două numere ale revistei „si scrive”, care apare la Cremona, s-au publicat, în 1996 și în 1997, două masive grupaje de traduceri intitulate *Letteratura moldava: ritratto di gruppo – poeti della Bessarabia* și *La poesia negli anni di transizione: la Romania postcomunista*. În privința prozei, interesul traducătorului și comentatorului a fost atras de scrierile lui Zaharia Stancu, Mircea Eliade și Constantin Noica, dar și de ale Anei Blandiana și ale lui Paul Goma, precum și de romanele semnate de Norman Manea, asupra căruia s-a oprit în mod deosebit. Opera sa de traducător se completează cu interesul acordat istoriei ideilor, prin tălmăcirea *Spațiului mioritic* al lui Lucian Blaga sau a tratatului de teorie literară de Adrian Marino. Comentator avizat al literaturii române, în *Mihai Eminescu: nel laboratorio di „Luceafărul”* (2006) C. realizează un studiu comparatist detaliat între textul basmului folcloric cules de Richard Kunisch și variantele poemului eminescian și, în egală măsură, un model de critică filologică și genetică, urmărind mai multe planuri: preluarea anumitor secvențe de către poet, evoluția tematică și motivică în manuscrise până la publicarea poemului, analiza metricii. Chiar studierea versificației

impune concluzia că „pe de o parte izvorul rimeilor «inexacte» ale lui Eminescu este poezia populară și că, pe de altă parte, el a proiectat acest element arhaic și tradițional în modernitate, făcând, din acest punct, un element de inovare”. O lucrare de referință este și capitolul *La poesia: dal romanticismo al postmodernismo*, publicat în al doilea volum al antologiei de studii și eseuri *Geografia e storia della civiltà romena nel contesto europeo* (2010, editată de Bruno Mazzoni și Angela Tarantino), o concentrată istorie a liricii românești. Câteva traduceri, printre care *Baltagul* lui Mihail Sadoveanu, au rămas netipărite în volum.

Isuscinta de «a citi» climatul și ideea poetică în original, talentul de a le descifra păstrând cifrul metaforic, semantic și fonetic în dulcele idiom fac din Marco Cugno interpretul de excepție al poeziei românești. [...] Aspirația traducătorului de a da gir și veșmânt european poeziei românești moderne se împlinește atât prin selecția textelor, cât și prin transplantul estetic în limba italiană.

GEO VASILE

SCRIERI: *I canti narrativi romeni. Analisi semiologica* (în colaborare cu Marin Mincu), Torino, 1977; *Il momento Eminescu. Aspetti e problemi nella ricezione dell' opera letteraria – Momentul Eminescu. Aspecte și probleme în receptarea operei literare* (în colaborare), ed. bilingvă, îngr. Luisa Valmarin și Valeriu Râpeanu, București, 1987; *La Romania nella coscienza intellettuale italiana* (în colaborare), Milano, 1988; *Mihai Eminescu* (în colaborare), îngr. Doina Condrea Derer, București–Milano, 1993; *Studi romeni e romanzi* (în colaborare), Padova, 1995; *Mihai Eminescu: nel laboratorio di „Luceafărul”*, Alessandria, 2006; *La poesia: dal romanticismo al postmodernismo*, în *Geografia e storia della civiltà romena nel contesto europeo*, II, coordonatori Bruno Mazzoni și Angela Tarantino, Pisa, 2010, 149–183. **Traduceri:** Marin Sorescu, *80 poezii – 80 poesie*, ed. bilingvă, București, 1972, *Giona*, introd. trad., Napoli, 1980, *Poezii – Poesie – Poems*, ed. trilingvă, Torino–București, 1995; Tudor Arghezi, *Accordi di parole. Poesie (1927–1967)*, pref. trad., Torino, 1972; Zaharia Stancu, *Quanto ti ho amato*, pref. trad., Milano, 1974; *Poesia romena d'avanguardia. Testi e manifesti da Urmuz a Ion Caraion*, ed. bilingvă, introd. și îngr. trad. și Marin Mincu, Milano, 1980; *Folclore letterario romeno*, ed. bilingvă, introd. și îngr. trad. și Dumitru Loșonți, Torino, 1981; *Nuovi poeti romeni*, ed. bilingvă, îngr. și introd. trad. și Marin Mincu, Florența, 1986; Norman Manea, *Ottobre, ore otto*, Milano, 1990, *Un paradiso forzato*, Milano, 1994 (în colaborare cu Luisa Valmarin), *Clown (Il dittatore e l'artista)*, Milano, 1995, *La busta nera*, Milano, 1999, *Il ritorno dell'huligano. Una vita*, Milano, 2004, *La quinta impossibilità*, Milano,

2006, *Felicità obbligatoria*, Milano, 2008 (în colaborare cu Luisa Valmarin), *Il rifugio magico*, Milano, 2011, *Al di là della montagna. Paul Celan e Beniamini Fondane; dialoghi postumi*, îngr. trad., Milano, 2012; Constantin Noica, *Sei malattie dello spirito contemporaneo*, introd. trad., Bologna, 1993, *Pregate per il fratello Alessandro*, introd. trad., Bologna, 1994; Lucian Blaga, *Trilogia della cultura. Lo spazio mioritico*, Alessandria, 1994 (în colaborare cu Riccardo Bussetto); Adrian Marino, *Teoria della letteratura*, îngr. trad., Bologna, 1994; *La poesia romena del Novecento (da Bacovia alla generazione '80)*, introd. trad., Alessandria, 1996; Paul Goma, *L'arte della fuga. Una fanciulezza in Transilvania*, Roma, 2007; Ana Blandiana, *Progetti per il passato e altri racconti*, Milano, 2008.

Repere bibliografice: Rodica Locusteanu, *Marin Sorescu în italiană*, SXX, 1973, 1; Adriana Bittel, *Priorități, strategii* (interviu cu Marco Cugno), RL, 2000, 25; Vasile, *Poezia*, 5–8; Teodora Stanciu, „*Eu fac în general cursuri monografice*” (interviu cu Marco Cugno), LCE, 2007, 24; Dan Mănuță, *Eminescu dinspre Italia*, CL, 2008, 1; *Dosar Marco Cugno*, APE, 2008, 4; Doina Condrea Derer, *Povestiri de Ana Blandiana în limba italiană*, RL, 2009, 8; Marco Cugno. *In memoriam*, OC, 2012, 371. **C.Pp., G.Dn.**

CUIB SPRE RĂSĂRIT, revistă apărută la București, bilunar, între decembrie 1918 și 1 mai 1920. Redactor este, până la 15 august 1919, Theodor Rosen, menționat, de la 1 septembrie 1919, ca fondator. Din martie 1919 își adaugă subtitlul „Revista școlarului evreu”. Pe copertă este imprimată steaua în șase colțuri, în care se află înscris cuvântul Zion, motto-ul fiind „Semănați iubire și veți culege binecuvântare”. Publică poezii Theodor Rosen, Isac Semo, M. Pines, Marcu Grümberg, Morris Rosenfeld, cele mai multe cu subiect religios. Aici se produce debutul lui Marcel Breslașu, pe atunci Marcel A. Bresliska, cu poezia *C-am fost pribegi* (1919). În continuare, debutantul traduce din Heine, dar semnează și un număr impresionant de poezii proprii. Mai apar, tot în traducere, pagini din creația lui Shalom Alehem, dar și proze de David Rothblum, Sven Hedin, Abraham Reisen, H.D. Gosse, I.L. Peretz. **M.Pp.**

CUJBĂ, Sergiu (8.IV.1875, Chișinău – 8.III.1937, Chișinău), poet, prozator. Fiu al scriitorului Victor Crășescu, C. este absolvent al Liceului „Matei Basarab” și al Facultății de Drept din București (1900), teza de licență fiind *Morala omului politic*. Atât prin acțiunile, cât și prin scrierile sale, a dorit să contribuie la menținerea sentimentului

național al românilor aflați de o parte și de alta a Prutului. A fost redactor literar al gazetei „Basarabia” (Chișinău, 1906–1907) și a ținut conferințe cu teme sociale și culturale. Din cauza activității sale de încurajare a manifestării sentimentelor patriotice românești, este expulzat în România de guvernul țarist (1907). S-a întors la Chișinău în 1917, continuându-și aici acțiunea culturală.

C. a debutat în 1891 la revista „Amicul copiilor”, condusă de Z.C. Arbore și Victor Crășescu. A mai colaborat la „Epoca”, „Gazeta politică și literară”, „Tribuna”, „Vatra”, „Viața Basarabiei” ș.a. Volumul *Povestiri din copilărie* (1896), prefăcut de George Coșbuc, aduce în fața cititorului un scriitor plin de umor și de candoare, lumea copilăriei fiind evocată prin simboluri delicate. În cărțile de poezie C. se dovedește doar un bun versificator al unor motive patriotice, preferând, așa cum remarcă Mihai Cimpoi, „linia nu atât mesianic-elegiacă a lui Goga, cât cea retoric-săltărească a lui Vasile Alecsandri, ceea ce explică preferința pentru ode, hore, imne, doine, cântece vechi”. Câteva improvizatii teatrale din anii '30 ai secolului trecut (*Cinstiți pionieri ai cooperației, Unindu-ne, învingem!*, *Fiul cămătarului sau Micii cooperatori, Între inimă și pungă sau Cooperația e leacul* ș.a.) se înscriu în zona preocupărilor pentru educația economică în spirit cooperatist a celor de la țară, ca și „Curierul băncilor populare și al cooperativelor sătești”, periodic pe care îl conducea la București.

SCRIERI: *Povestiri din copilărie*, pref. George Coșbuc, cu ilustrații de N. Vermont, București, 1896; *Încoronarea*, București, 1901; *Florin*, Brașov, 1902; *Viața și luptele lui Ștefan cel Mare*, București, 1904; *Zece Mai*, București, f.a.; *Patrie și libertate*, București, 1916; *Cântări basarabene*, Chișinău, 1919; *Chemarea lui Ștefan cel Mare*, f.l., f.a.; *Cinstiți pionieri ai cooperației*, Chișinău, 1928; *Unindu-ne, învingem!*, Chișinău, 1928; *Din minunile cooperației*, București, 1929; *Fiul cămătarului sau Micii cooperatori*, Chișinău, 1930; *Imnuri de înfrățire*, București, 1930; *Între inimă și pungă sau Cooperația e leacul*, București, 1931.

Repere bibliografice: C. Dem, „*Patrie și libertate*”, „*Minerva*”, 1916, 2636; Tudor Pamfile, „*Cântări basarabene*”, „*Școala Basarabiei*”, 1919, 1; Emanoil Bucuța, „*Cântări basarabene*”, „*Țara nouă*”, 1920, 10; Barbu Lăzăreanu, [Sergiu Cujbă], ADV, 1937, 16 295; Haneș, *Scriitorii*, 25–26; Ilie Stanciu, *Un pionier al revistelor pentru copii: „Amicul copiilor”*, LL, 1963; [Sergiu Cujbă], în *Scriitori de la „Viața Basarabiei”*, îngr. Alexandru

Burlacu și Alina Ciobanu, Chișinău, 1990, 45–52, 128–141; *Dicț. scriit. rom.*, I, 741–742; Cimpoi, *Ist. lit. Basarabia*, 121; Burlacu, *Lit. rom. Basarabia*, 81–84; Claudia Slutu-Grama, *Un nume la templul adevărului: scriitorul Sergiu Victor Cujbă (1875–1937)*, Chișinău, 2006; *Dicț. Chișinău*, 187–188.

O.I.

CULCER, Dan (15.VI.1941, Sulina), critic literar, poet, traducător. Este fiul Ersiliei Culcer (n. Guțu), profesoară de limba română, și al lui Alexandru Victor Culcer (n. Lenghel), medic. Face școala elementară la Sighișoara și Liceul „Emil Racoviță” la Cluj, unde frecventează și Facultatea de Filologie, secția română, a Universității „Babeș-Bolyai” (1957–1963). A început, sub conducerea lui Liviu Rusu, o teză de doctorat despre funcțiile fantasticului în nuvela romantică germană și franceză. Este angajat ca preparator la Institutul de Teatru din Târgu Mureș, oraș în care ulterior va fi cercetător în cadrul Centrului de Cercetări al Academiei. În 1971 devine, alături de Romulus Guga, Mihai Sin ș.a., redactor-fondator al revistei „Vatra”. În 1987 emigrează în Franța, urmându-și soția, prozatoarea Maria Mailat. Aici face studii postuniversitare la Institut Français de Presse, Université Paris 2 (1988–1989), absolvind cu lucrarea *Comunicarea politică în mediile exilului românesc din Franța*; de asemenea, urmează, tot la Paris, stagii postuniversitare la Centre de Formation et Perfectionnement des Journalistes. Are ocupații diverse, dintre cele mai modeste, apoi se reciclează profesional în *desktop publishing*, secretariat de redacție pe computer, grafică. Colaborează la Radio BBC, Radio Solidarność, Europa Liberă, Radio France International. Editează publicația electronică „Asymetria. Revistă de cultură, critică și imaginație”. A debutat în 1961, la „Luceafărul”, cu articolul *O revistă satirică de acum 100 de ani*, „*Tutti frutti*”. În limba maghiară a debutat cu poezii în periodicul „Ifjúmunkás” (1969). A mai colaborat la „Tribuna”, „Steaua”, „Echinox”, „Steaua roșie”, „Cadran mureșean”, „Korunk”, „Utunk”, „Alma Mater”, „AesKulap”, „Familia”, „Ramuri”, „Viața studentescă”, „Convorbiri literare”, „România literară”, „Cronica”, „Ateneu”, „Igaz Szó”, „Opinia studentescă”, „Astra”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „Revue roumaine”, „Contrapunct”, „Observator cultural”; de asemenea a semnat în publicații din Franța: „Limite”, „Bulletin de

la Société Jules Verne”, „Hermès” (CNRS, Paris), „Iztok”, „Les Nouveaux Cahiers de l'Est”, „Lupta”, SUA: „Origini – Romanian Roots”, „Lumea liberă”, Germania: „Curentul”, unde reia în 1989 rubrica „Pietre de râu” din „Vatra”, Ungaria: „Tiszatáj” (Szeged), „Alföld”, „Nagyvilág”, „Napjaink”, „Foaia noastră”, „Élet és Irodalom”, „Kortárs”, „Tükör” (Budapesta), Polonia, Iugoslavia. I s-a acordat Premiul Uniunii Scriitorilor pentru traduceri (1975). A folosit și pseudonimele Ieronim Laur, Alexandru Lut, Victor Halici, C.L. Cerdanu, Antonie Șemineanu.

Un loc geometric (1973), volumul cu care debutează C., are un evident caracter de manifest prin structura eterogenă care adună laolaltă proză, poeme, eseuri și critică literară – „texte”, după cum precizează subtitlul. Pledoaria pentru depășirea prejudecăților de gen este evidentă. Prozele țin de un minimalism analitic, cu numeroase indeterminări care duc uneori în fantastic. Eseurile poartă influența manierei de bricolaj speculativ a lui Jorge Luis Borges, amintit în mai multe rânduri. Poeziile ilustrează mai multe stiluri, de la ermetismul barbian din *Utopie* („întru această fericire nesfârșită./ o rătăcirea mea minoritară,/ cresc zarzării și ghimpii și-i lăsară/ în limba mea amară și coclită”) și de la suprarealismul revizitat *via* onirism („nordul țării unde în timpul nopții vampirii mușcă pielea vitelor lingându-le apoi sângele care curge din răni, turbarea trece de la vampir la vită care rătăcește clătînându-se urmărită de privirile unui grup de condori” – *Vampiri și condori*) până la expresionism („orașul e departe în miezul pădurii/ căile de acces, câte au fost, roase de dinții murdari/ ai torentelor, trăim izolați în spelunci cu marinarii/ de pe fluviu, cu funcționarii morți de la cadastru/ și cu stăpânii ce-au uitat să stăpânească,/ mesele pline de cești murdare de ceai” – *Orașul*) ș.a.m.d. Autorul a recidivat cu poezie în volumul bilingv *Utopia. Texte pentru o stare – Utopia. Szövegek egy állapotról* (2010), reluându-și cu modificări câteva dintre vechile poeme. Este inclus și textul *Eclipsă deasupra gunoaielor*, publicat în 1979 în revista din exil „Limite” sub pseudonimul Ieronim Laur, amplă demascare a atacurilor globale la adresa libertății, nu doar a comunismului „adus cu tancuri și gaze de eșapament”: „Bastoanele de cauciuc ale libertății cuvântului/ La Gdansk, la Moscova, la Pekin, la Sarajevo,/ Pe

Dunăre sub dealurile Gelért, în metroul din New York, / ca niște phalusuri în trupul fecioarelor, în gurile / cuvioaselor maici apostolice obișnuite cu jeturi de / spermă, în anusul dreptilor, în urechile deputaților / neguțatori de arme votând unanim dezarmarea / și-n palmele umede ale martirilor". Însă criticul literar, reprezentat în volumul de debut doar printr-un text despre G. Bacovia ca poet politic, avea să câștige monopolul asupra celorlalte forme de expresie. *Citind sau trăind literatura* (1976) fixează coordonatele criticului. Cu o structură având centrul de greutate în logică și mai puțin în emoțional, C. are platforma teoretică a unui sociolog al literaturii, care urmărește relativizarea autonomiei esteticului în favoarea unor relații ținând de contextul operelor, de circuitul social și ideologic al textelor sau de deformarea lor sub presiunea cititorilor sau a instituțiilor. Deși premisele de sociologie literară sunt de orientare inevitabil neomarxistă, C. produce în forme tăioase critica dogmatismului din anii realismului socialist sau, episodic, a festivismului găunos cu care era contemporan. Își declară „neadeziunea la operele schematice, la cele care ne oferă o realitate cu proteze, la cele patriotarde, festive, la cele care sunt considerate necesare pentru cutare tematică, evitându-se recunoașterea nocivității unui fals artistic și în planul funcției sociale". Într-o serie de reflecții despre o posibilă istorie literară a literaturii postbelice, solicită „o bibliografie completă a cărților și revistelor de la 1941 până acum", o integrală a textelor teoretice din același interval, „studii sociologice și economice asupra activității tuturor instituțiilor legate în vreun fel de literatură", interviuri „orientate spre definirea climatului literar al epocii", „publicarea unor volume de memorialistică [...] de genul *Jurnalului unui cobai* de M.R. Paraschivescu". Ambiționând să fie mai mult decât un cronicar, adică un cronicar cu sistem, nu se mulțumește să strângă în volum cronicile despre prozatori precum Alexandru Jar, Radu Cosașu, Ion Lăncrănjan, Al. Ivasiuc, Marin Preda ș.a., ci le prefățează cu câteva eseuri despre realism. Citite astăzi, acestea par pe alocuri că forțează uși deschise când nu lansează clișee convenționale împotriva „romanelor inutil sofisticate" sau când nu sugerează prozatorilor „să se documenteze trăind acolo unde se întâmplă lumea, în gări, pe șosele, în uzine, în sate pierdute [...], dincolo de

cărți și de informații după ureche". *Serii și grupuri. Citind și trăind literatura* (1981) reia într-o formă ușor modificată titlul culegerii anterioare. C. pledează în continuare pentru o critică sociologică, observând polemic că în România, la șaiszeci de ani de la moartea lui C. Dobrogeanu-Gherea, „nu s-a conturat încă o direcție sociologică nedogmatică, iar sociologia literaturii se află încă la nivel empiric". Sunt citați ca modele Robert Escarpit, Jacques Dubois, Lucien Goldmann, Antonio Gramsci ș.a. C. nu scrie despre poezie și preferă cărțile de critică problematice – de pildă despre actualitatea lovinescianismului – sau romanele politice, deși oferă și analize pătrunzătoare ale unor volume de Mircea Horia Simionescu, Ștefan Bănuțescu sau Mircea Ciobanu. Mai merită reținute câteva considerații despre literatura science-fiction, pozitivată pentru capacitatea de a formula întrebări politice actualității. Criticul, care preia de la Pierre Versins eticheta *cora* (de la coniectură rațională) ca substitut pentru aceea de SE, propune senin traducerea distopiilor scrise de Evgheni Zamiatin, George Orwell și Aldous Huxley, „chiar cu prețul unor ample prefețe critice". Ulterior plecării din țară, C. a intrat într-un con de umbră, deși numele său a continuat să fie citat episodic. În pozițiile publice afișate în presă sau în mediul electronic a evoluat treptat către poziții naționaliste.

SCRIERI: *Un loc geometric*, București, 1973; *Citind sau trăind literatura*, Cluj-Napoca, 1976; *Serii și grupuri. Citind și trăind literatura*, București, 1981; *Utopia. Texte pentru o stare – Utopia. Szövegek egy állapotról*, ed. bilingvă, tr. Cseke Gábor, Târgu Mureș – Elancourt, 2010. **Traduceri:** Rodion Markovits, *Garnizoana din Siberia*, pref. Al. Simion, București, 1975; Domokos Sámuel, *Octavian Goga. Anii studenției. Traducerile*, pref. I.D. Bălan, București, 1978.

Repere bibliografice: Ulici, *Prima verba*, I, 18–22; Iorgulescu, *Scriitori*, 291–293; Grigurcu, *Critici*, 400–403; Grigurcu, *Între critici*, 275–280; Ulici, *Lit. rom.*, I, 525–528; *Diç. scriit. rom.*, I, 742–743; Opriță, *Anticipația*, 523–525; Gheorghe Grigurcu, *Întoarcerea unui poet*, RL, 2010, 41; Manolescu, *Enciclopedia*, 221–222; Ștefan Borbély, *Doi poeți maramureșeni*, CNT, 2011, 5. **M.I.**

CULEA, Apostol D. (13.VIII.1882, Sudiți, j. Ialomița – 1949), prozator, publicist. Fiu de țărani, C. face școala primară la el în sat. Din 1897 până în 1902 urmează cursurile Școlii Normale „C. Negri" din Galați, unde după absolvire

ocupă un post de institutor. De aici se transferă la Tulcea (1911–1912) și apoi la București. Punând mult suflet în munca lui, urcă în ierarhie, ajungând inspector cultural la Casa Școalelor, subdirector general, ulterior director în Ministerul Instrucțiunii Publice, director – având în grijă școlile din mediul rural – la Fundațiile Culturale Regale („Principele Carol” și „Regele Mihai I”). A mai fost șef al serviciului extrașcolar și de propagandă al Basarabiei (1918–1922). Din 1931 a intrat în Comitetul de programe al Societății Române de Radiodifuziune. Cu un prenume care conține parcă o predestinare, C. a avut o robustă vocație de animator. Zbătându-se pentru înființarea de școli și de cămine culturale la sate, el a pus și tenacitate, și entuziasm în aceste strădanii care aveau în vedere – cu formularea lui – „dezvoltarea satului cultural”. Sfaturi practice și îndemnuri, istorioare cu miez, pledoarii cu o solidă armătură documentară C. a publicat (semnând incidental și cu pseudonimul Cronicarul Cremene) în foile la care a lucrat ca redactor: „Vremea nouă”, „Sfatul țării”, „România nouă”, „Școala Basarabiei”, „Lamura”, unde a dirijat suplimentul „Lamura pedagogică”, „Albina”, „Școala țaranului”, „Școala și viața”. După debutul din „Cronica” (1906), a colaborat cu proză, însemnări culturale, sociale, politice și mai ales vizând probleme ale învățământului primar, cu note de drum și amintiri în „Neamul românesc” și „Neamul românesc literar”, „Drum drept”, „Ramuri”, „Învățătorul român”, „Roma”, „Tribuna”, „România”, „Cuvântul”, „Universul”, „Graiul românesc”, „Nădejdea”, „Curierul”, „Satul”, „Pământul”, „Credință și muncă”, „Poșta țaranului”, „România satelor”, „Viața Basarabiei”, „Revista Asociației Învățătorilor Mehedințeni”, „Poporul român”, „Gazeta de Transilvania” și în numeroase alte periodice. A tradus și a prelucrat din Jean Aicard, Louis Albert, Roberto Bracco, Edmondo de Amicis, Gabriele D’Annunzio, Luigi Capuana, Chateaubriand, Jack London, Giovanni Papini, dar și din alți autori incluși în cărțile destinate „orelor de șezătoare”. A scos, singur sau împreună cu alți confrăți, o metodică, manuale școlare, cărți cu profil pedagogic, scrieri conținând „cunoștințe folositoare”, antologii.

Pentru uz didactic, C. întocmește culegeri de „bucăți de citire” – de parcurs, eventual, în „ora de șezătoare” –, preluate (și uneori tălmăcite) din

autori români și străini; anumite texte sunt potrivite pe înțelesul celor mici, iar maniera narativă (și aici, și în unele lucrări de popularizare) are pe alocuri o turnură de basm, ca în *40 povești cu animale și păsări* (1920), *Daruri pentru copii* (1921), *Istoria românilor în ilustrații* (1926), *Un marinăr povestește. Isprăvi de pe ape* (1936) ș.a. Plecat, pentru un an, într-un voiaj prin Italia, C. își comunică impresiile în *Însemnări din cultura Italiei* (1914). Respirând cu nesaț, dar și cu luare-aminte „atmosfera artistică” din cetățile Peninsulei, institutorul – pe urmele lui N. Iorga – stăruie asupra contrastelor, care i se par întristătoare, dintre trecutul de unice splendori și un prezent diminuat, pe care îl întregește în închiipuri. Uzitând schema consacrată de Daniel Defoe, însăilează un scurt roman, stângaci și incolor, intitulat *Aventurile lui Ion Runcan, ultimul naufragiat în insula lui Robinson* (1947). Peripețiile protagonistului, pe care dorul de aventură îl mână în necunoscut, îi solicită, într-o împrejurare sau alta, curajul, iscusința, puterea de muncă, voința și răbdarea. Romancierul de circumstanță mizează pe o pedagogie a exemplului cu prestigiu livresc. O „eciclopedie a vieții țărănești” (Iordan Datcu), susținută și bibliografic, realizează C. în cele două volume ale lucrării *Datini și muncă*, apărută în 1934.

SCRIERI: *Însemnări din cultura Italiei*, București, 1914; *40 povești cu animale și păsări*, Chișinău, 1920; *Daruri pentru copii*, București, 1921; *Șezătorile copiilor*, I, București, 1922; *Literatura copiilor și șezătorile cu copii*, București, 1923; *Suspinele stejarului*, București, 1924; *Șezătorile copiilor*, București, 1924; *Când Isus a fost pe pământ*, București, [1924]; *Din viața oamenilor întreprinzători*, București, 1928; *Poveștile primăverii* (în colaborare cu I. Nisipeanu), București, 1933; *Datini și muncă*, I–II, București, 1934; *Șezători de seară*, București, [1935]; *Un marinăr povestește. Isprăvi de pe ape*, București, [1936]; *Aventurile lui Ion Runcan, ultimul naufragiat în insula lui Robinson*, București, [1947]. **Antologii:** *Antologia Dobrogei*, București, 1928 (în colaborare cu Al. Lascarov-Moldovanu). **Traduceri:** Anatole France, L.N. Tolstoi, [Proză], în *Pentru a iubi copilăria*, București, 1923.

Repere bibliografice: Nestor Urechia, *Opera culturală a lui Apostol D. Culea*, PRL, 1928, 23; *Apostol Culea. Omagiu*, București, 1940; Al. Lascarov-Moldovanu, *Amintiri cu învățători*, București, [1943], 166–167; Stanciu Stoian, *Centenarul nașterii lui Apostol Culea*, „Revista de pedagogie”, 1981, 11; Florin Faifer, *Animatorul*, CL, 1999, 4; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 292.

F. F.

CULIANU, Ioan
Petru (5.I.1950, Iași
 – 21.V.1991, Chicago,
 SUA), eseist, prozator.

Provine dintr-o veche familie de intelectuali ieșeni. Străbunicul pe linie paternă, junimistul Niculae („Papa”) Culianu, matematician, a fost rector timp de optsprezece ani (1880–1898) al Universității din Iași și director al Institutelor Unite. Tatăl, Sergiu Andrei Culianu, licențiat în drept, matematică și fizică, își întrerupe, din motive de sănătate, studiile de calcul diferențial la Sorbona, iar după război predă ore de matematică; moare în 1964. Mama, Elena Culianu, chimistă, cadru didactic universitar, era fiica profesorului de chimie-fizică Petru Bogdan, prorector, apoi rector al Universității ieșene în perioada 1926–1940, membru corespondent al Academiei Române. C. urmează școala elementară și liceul la Iași, între anii 1956 și 1967, terminând ca șef de promoție secția reală a Liceului „Vasile Alecsandri”. În martie 1967 debutează în revista „Cronica” cu o proză scurtă, *Și-am răs proteste, fără voia mea*, urmată în același an de alte câteva povestiri. Optează pentru continuarea studiilor la Universitatea din București, înscriindu-se inițial la Facultatea de Limba și Literatura Română; ulterior se va transfera la secția de italiană a Facultății de Limbi Romanice, Clasice și Orientale. Aici se orientează spre studiul Renașterii italiene, căreia îi dedică lucrarea de licență (*Marsilio Ficino e il platonismo nel Rinascimento italiano*), sub conducerea Ninei Façon, o primă formă a ceea ce avea să devină *Éros et magie à la Renaissance. 1484* (1984). Din 1970, probabil ca urmare a refuzului de a colabora cu Securitatea, articolele nu-i mai sunt publicate de revistele la care colabora („Luceafărul”, „Contemporanul”, „Universitas”), iar volumul de povestiri fantastice *Arta fugii*, acceptat inițial de Editura Eminescu în 1971, este respins. Parțial pierdută, creația sa literară de tinerețe va fi recuperată, sub titlul ales de autor, postum, de-abia în 2002, volumul reunind atât textele publicate în presa literară a

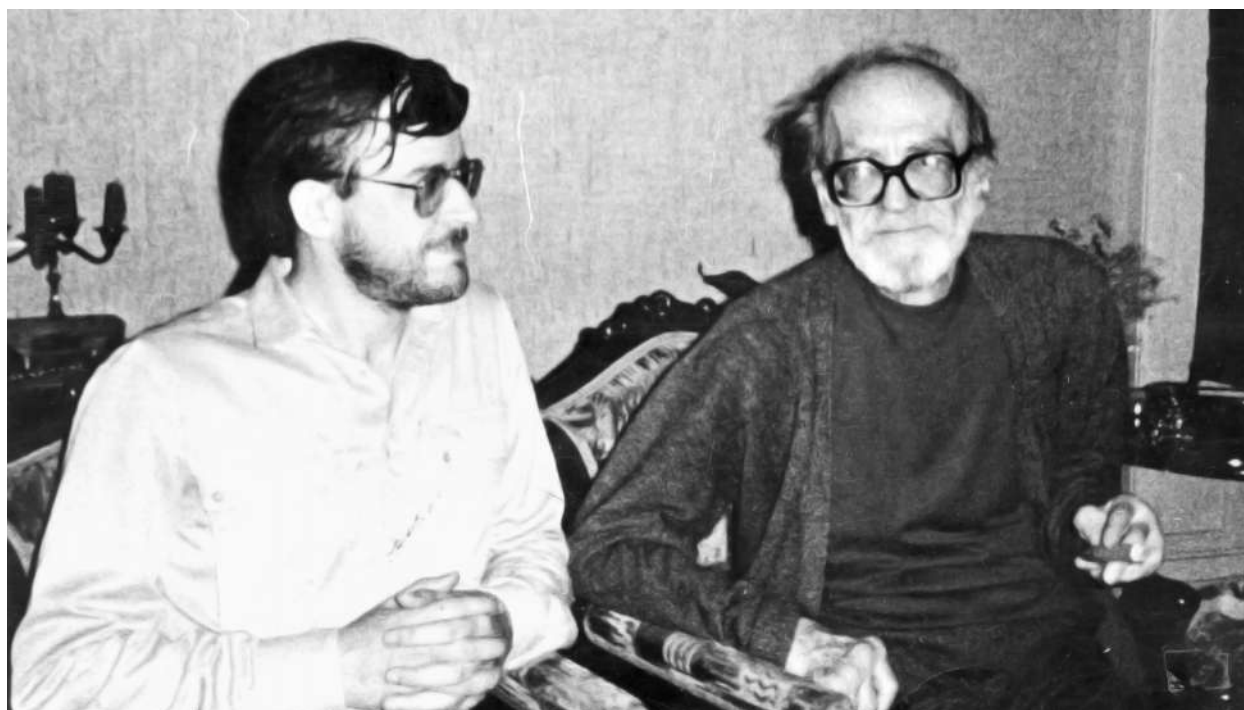
epocii, cât și manuscrisele conservate ale unei părți din ceea ce ar fi trebuit să fie această carte de debut. La încheierea studiilor, în 1972, C. este propus pentru o bursă de studii a statului italian, la Perugia, pe care o primește în aceeași zi în care, absolvind ca șef de promoție facultatea, este repartizat într-un sat din nordul Moldovei. Obținând viza, C. pleacă, în iulie 1972, în Italia, unde, la încheierea bursei, cere azil politic. Trecerea, vreme de opt luni, prin lagărul pentru refugiați de la Trieste și Latina (lângă Roma) îl va marca profund. Va încerca să se sinucidă în 1973, la starea de depresie contribuind și veștile proaste sosite din țară: fusese condamnat în contumacie la șase ani de închisoare pentru „denigrarea statului”, iar familia avea de suferit din cauza sa. Prezentându-se strălucit la un concurs pentru un post de asistent în istoria religiilor la Universitatea Catolică „Del Sacro Cuore” din Milano (1973), câștigă sprijinul profesorului Ugo Bianchi, sub îndrumarea căruia își va completa studiile în istoria religiilor și va obține primul său grad academic occidental, cu lucrarea *Gnosticismo e pensiero contemporaneo: Hans Jonas*, în iunie 1975. Își începe astfel inițierea într-un alt domeniu în care se va ilustra ulterior: istoria gnozelor. În septembrie 1974 îl întâlnește, la Paris, pe Mircea Eliade. Intenția de a elabora o monografie dedicată savantului român capătă acordul acestuia, care acceptă să sprijine invitarea lui C. în calitate de cercetător la Divinity School a Universității din Chicago pentru semestrele de iarnă–primăvară ale anului 1975. Deși timpul acordat de Eliade tânărului său discipol este limitat, acesta reușește să-i câștige încrederea și să se întoarcă în Italia cu suficient material pentru monografia plănuită: *Mircea Eliade* (1978). După obținerea *summa cum laude* a titlului *dottore* la Universității milaneze, în 1976 i se oferă un post de profesor de românistică la Universitatea din Groningen (Olanda), la Catedra de limbi romanice, unde va profesa până în 1986. Își completează concomitent palmaresul cu un doctorat *troisième cycle* la Sorbona, în specializarea științele religiilor, avându-l conducător pe profesorul Michel Meslin, președintele Sorbonei. Lucrarea, intitulată *Expériences de l'extase et symboles de l'ascension de l'Hellénisme à l'Islam*, va fi susținută în 1980 și va apărea (cu o prefață de Mircea Eliade) în 1984, punând astfel bazele unei aprofundări viitoare a subiectului, realizată în volumul *Out of This World. Otherworldly Journeys from Gilgamesh to Albert Einstein* (1991). Între timp,

C. publicase un număr impresionant de studii și articole despre religie, între care se evidențiază cele cuprinse în volumul *Iter in silvis. Saggi scelti sulla gnosi e altri studi* și contribuția la volumul *Religione e potere*, realizat în colaborare cu Gianpaolo Romanato și Mario G. Lombardo, ambele volume, apărute în 1981, punând în evidență o accentuare a preocupărilor pentru gnosticism – subiectul viitoarei sale teze prin care va obține doctoratul de stat la Sorbona, în ianuarie 1987. Versiunea franceză va apărea în 1990, sub titlul *Les Gnosés dualistes d'Occident. Histoire et mythes*, fiind precedată de versiunea italiană, *I miti dei dualismi occidentali. Dai sistemi gnostici al mondo moderno* (1989), sistematizată ulterior în *The Tree of Gnosis*, apărută postum, în 1992. Începând din martie 1986 și până la asasinarea sa, C. va funcționa ca profesor – mai întâi cu statut de invitat, apoi din toamna lui 1988 ca profesor asociat, la Divinity School din Chicago. A avut astfel șansa de a-i sta alături, fie și pentru scurtă vreme (25 martie–22 aprilie 1986) mentorului ales, Mircea Eliade, punând bazele unor proiecte comune pe care C. le va încheia după moartea savantului (între care *Dictionnaire des religions*, 1990). Eliade l-a desemnat, prin testament, să supravegheze publicarea întregii lui opere. Și după stabilirea

definitivă în SUA, C. va continua să colaboreze la revistele românești ale exilului (publicase deja o serie de studii și articole în „Revista scriitorilor români”, „Ethos”, „Agora”, „Limite” ș.a.), urmărind pasionat evoluția situației politice din România. O serie de eseuri vor apărea în revista „Lumea liberă românească” din New York; poziția critică exprimată fără menajamente stârnind, pe de o parte, proteste, pe de altă parte, amenințări ce-i erau direct adresate, colaborarea începută la sfârșitul lui 1989 se va încheia un an mai târziu. C. a fost asasinat în clădirea Universității din Chicago. Cercetările întreprinse asupra cauzelor morții sale nu au fost finalizate nici până în prezent.

Dacă studiile asupra gnozelor dualiste sunt cele care i-au asigurat recunoașterea științifică internațională, C. datorează volumului *Éros et magie à la Renaissance. 1484* cel mai statornic succes al său. Cartea se citește cu un interes sporit poate tocmai din pricina acelei pecetei pe care biografia românească a autorului i-a impus-o: efortul dramatic de a înțelege situația României în războiul surd dintre cele două sisteme, statul-magician versus statul-polițienesc. Preocuparea pentru realitățile politice și pentru cultura românească generaseră de altfel de-a lungul anilor o serie de contribuții

Ioan Petru Culianu și Mircea Eliade

care acoperă aproape toate sferile de interes ale autorului: cele dedicate culturii române, reunite (postum) sub titlul *Studii românești*, primul volum (2000) cuprinzând în prima parte studii asupra permanenței miturilor în scrieri literare, grupate sub titlul *Fantasmele nihilismului*, continuând cu secțiunea *Secretul doctorului Eliade*. Al doilea volum (2009) cuprinde eseuri de istorie a religiilor cu trimitere la teme românești, grupate sub titlul *Soarele și Luna*, dar și articole dedicate unor autori români (Horia Stamatu, Urmuz, Constantin Noica, precum și texte inedite dedicate lui Mircea Eliade). O altă latură o reprezintă ansamblul de scrieri politice și cultural-politice publicate între 1974 și 1991, reunite în 1999 în volumul *Păcatul împotriva spiritului*. Între ultimele texte apărute antum este și amplul eseu *Bilanțul unei ere-lumină*, redactat în 1982, dar publicat abia în 1991, în revista „Agora”. Eseul a provocat multe discuții în țară, fiind considerată scandalosă negarea categorică a unei „direcții sau a unui punct de referință” în cultura română postbelică. „Ca și socialismul – afirma C. – cultura română de azi nu e decât o speranță. Privită fără speranță, se reduce la nimic (sau aproape nimic...)”. La originea acestor aprecieri de o severitate tranșantă trebuie pusă reacția critică a autorului la climatul festivist al „epocii de aur”, ale cărei exagerări din ce în ce mai rupte de realitate nu puteau să nu exaspereze conștiința cercetătorului obișnuit cu o scară universală a valorilor. Un alt motiv al acestei „aproape” complete negații este raportarea lui la acea „speranță mesianică”, invocată ca aparținând marii tradiții românești interbelice, care îi hrănea și îi justifica furia rece și la care, într-un sens, subscria. O formă diferită de abordare a realităților românești o reprezintă ficțiunea politică din *Invazia zorabilor în Jormania*, continuată de *Jormania Liberă*, remarcabilă oglindă prevestitoare a evenimentelor din decembrie 1989. Paginile propriu-zis literare din această perioadă sunt scrise de C. în română, franceză, engleză sau italiană. Ele debutează cu romanul autobiografic *Râul Selenei* (redactat în 1975–1976; câteva fragmente au fost editate în 2012 de Liviu Bordaș, ca *Addenda* la un studiu), text valoros atât prin caracterul său novator în plan estetic, cât și prin secvențele de proiecție autobiografică sau prin evocarea vie a lui Mircea Eliade sub numele Ceria. Seria continuă cu romanul științifico-fantastic

Hesperus (redactat în 1981–1982, publicat postum în ediție românească, 1992), prefăcut de Mircea Eliade, care îi remarcă valoarea de experiment filosofic ce propune o nouă viziune alegorică asupra condiției umane, derivată din modificarea „experienței timpului uman”. Alt roman, *Tozgrec* (tipărit abia în 2010, dar elaborat între 1981 și 1984), nedefinitivat, păstrat în patru versiuni cu o policromă construcție mozaică, dezvoltă, printre subtile filiații autobiografice și bibliografice, mitul unei geneze ca rezultat ludic al unor divinități infantile, inspirat din propriile studii privind magia renașcentistă. O divinitate stranie cu manifestări poetice și preocupări estetice, însărcinată cu gestionarea autodistrugerii acestei lumi imperfecte, oferă celui fascinat de cunoașterea, ca retribuție supremă, un paradis al lecturii absolute, situat în plan oniric, asociat însă responsabilității sustragerii sale din planul mundan. În 1987 C. compune romanul *The Emerald Game* (în colaborare cu Hillary S. Wiesner, logodnica sa), publicat prima oară, în traducere românească, sub titlul *Jocul de smarald* (2005). Construit în parte ca pastişă postmodernă a romanului lui Umberto Eco *Numele trandafirului*, plasat însă în Florența lui Marsilio Ficino și a unui ficțional Pico della Mirandola, romanul are în centru său *Primăvara* lui Botticelli, devenită o *figura universi* investită cu puteri magice, în jurul căreia se duc cele mai crâncene bătălii spirituale. Între ultimele scrieri ale lui C. se numără o serie de povestiri fantastice, scrise în cea mai mare parte în franceză sau, în colaborare cu Hillary S. Wiesner, în engleză ori în italiană, cuprinse în manuscrisul romanului-mosaic *Le Rouleau diaphane* (1986), publicate între 1988 și 1991 fie în reviste, fie în volumul *La collezione di smeraldi* (1989). Ca și celelalte lucrări literare, ele se remarcă nu doar prin calitatea poetică, ci și prin felul în care sunt concepute în sensul încifrării poetice a unui amplu florilegiu de motive mitico-religioase, filtrate adesea prin „pergamentul diafan” al emoțiilor vii ale scriitorului. Uneori aluzii fine racordează universul ficțional la experiențele românești ale autorului (*Limba Creației*), alteori acesta apare ca un experiment în oglindă în raport cu propria teorie a mitanalizei: rescrierea mitului ca text literar modern, în interiorul a ceea ce autorul numea „unitatea a tot ce este *mental*”.

SCRIERI: *Mircea Eliade*, Assisi, 1978; ed. tr. Florin Chirițescu și Dan Petrescu, postfață Sorin Antohi, București, 1995; ed. 2, Iași, 2004; *Iter in silvis*, vol. I: *Saggi scelti sulla gnosi e altri studi*, Messina, 1981; ed. (*Iter in sivilis*, vol. I: *Eseuri despre gnoză și alte studii*), tr. Dan Petrescu, Corina Popescu și Hans Neumann, introd. Eduard Iricinschi, Iași, 2012; *Religione e potere* (în colaborare cu Gianpaolo Romanato și Mario G. Lombardo), Torino, 1981; ed. (*Religie și putere*), tr. Maria-Magdalena Anghelescu și Șerban Anghelescu, București, 1996; *Psychanodia*, vol. I: *A Survey of the Evidence Concerning the Ascension of the Soul and Its Relevance*, Leiden, 1983; ed. (*Psihanodia*), tr. Mariana Neț, București, 1997; *Éros et magie à la Renaissance. 1484*, Paris, 1984; ed. (*Eros și magie în Renaștere. 1484*), tr. Dan Petrescu, postfață Sorin Antohi, București, 1994; *Expériences de l'extase. Extase, ascension et récit visionnaire, de l'Hellénisme au Moyen-Âge*, pref. Mircea Eliade, Paris, 1984; ed. (*Experiențe ale extazului*), tr. Dan Petrescu, pref. Mircea Eliade, postfață Eduard Iricinschi, București, 1998; *Gnosticismo e pensiero moderno: Hans Jonas*, Roma, 1985; ed. (*Gnosticism și gândire modernă: Hans Jonas*), tr. Maria-Magdalena Anghelescu și Șerban Anghelescu, postfață Eduard Iricinschi, Iași, 2006; *La collezione di smeraldi*, Milano, 1989; ed. (*Pergamentul diafan*), tr. Dan Petrescu, București, 1994; *Pergamentul diafan. Ultimele povestiri*, tr. Mihaela Gliga, Mihai Moroiu și Dan Petrescu, postfață Dan Silviu Boerescu, București, 1996; ed. 2, postfață Paul Cernat, Iași, 2002; *Les Gnosés dualistes d'Occident. Histoire et mythes*, Paris, 1990; ed. (*Gnozele dualiste ale Occidentului. Istorie și mituri*), tr. Tereza Petrescu, postfață Horia-Roman Patapievic, București, 1995; *Dictionnaire des religions* (în colaborare cu Mircea Eliade și Hilary S. Wiesner), Paris, 1990; ed. (*Dicționar al religiilor*), tr. Cezar Baltag, București, 1993; ed. Iași, tr. Dan Petrescu, 2007; *Out of This World. Otherworldly Journeys from Gilgamesh to Albert Einstein*, Boston, 1991; ed. (*Călătorii în lumea de dincolo*), tr. Gabriela Oișteanu și Andrei Oișteanu, postfață Andrei Oișteanu, București, 1994; *Hesperus*, Milano, 1991; ed. pref. Mircea Eliade, București, 1992; *The Tree of Gnosis: Gnostic Mythology from Early Christianity to Modern Nihilism*, San Francisco, 1992; ed. (*Arborele gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*), tr. Corina Popescu, București, 1998; *Păcatul împotriva spiritului*, București, 1999; ed. Iași, 2005; *Studii românești*, vol. I: *Fantasmele nihilismului, Secretul doctorului Eliade*, tr. Corina Popescu și Dan Petrescu, București, 2000; ed. (*Studii românești*), I–II, tr. Maria-Magdalena Anghelescu, Corina Popescu și Dan Petrescu, Iași, 2006–2009; *Arta fugii*, îngr. Tereza Culianu-Petrescu, pref. Dan C. Mihăilescu, București, 2002; *Jocurile minții. Istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie*, tr. Mona Antohi, Sorin Antohi, Claudia Dimitriu ș.a., îngr. Sorin Antohi și Mona Antohi, introd. Sorin Antohi, Iași, 2002; *Cult, magie, erezii*, tr. Maria-Magdalena Anghelescu și

Dan Petrescu, pref. Tereza Culianu-Petrescu, postfață Eduard Iricinschi, Iași, 2003; *Iocari serio. Știință și artă în gândirea Renașterii*, tr. Maria-Magdalena Anghelescu și Dan Petrescu, pref. Tereza Culianu-Petrescu, postfață Horia-Roman Patapievic, Iași, 2003; *Dialoguri întrerupte. Corespondență Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu*, îngr. Tereza Culianu-Petrescu și Dan Petrescu, pref. Matei Călinescu, Iași, 2004; *Jocul de smarald* (în colaborare cu Hilary S. Wiesner), tr. Agop Bezerian, Iași, 2005; *Tozgrec*, tr. și îngr. Tereza Culianu-Petrescu, Iași, 2010.

Repere bibliografice: [Ioan Petru Culianu], „22”, 1991, 21, MS, 1991, 2–4, LAI, 1992, 94, VR, 1993, 4–5, CNP, 1993, 23 (grupaje speciale); Elémire Zolla, *Ioan Petru Culianu*, [Alpignano], 1994; Ted Anton, *Eros, Magic and the Murder of Professor Culianu*, Evanston–Illinois, 1996; ed. (*Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu*), tr. Cristina Felea, pref. Andrei Oișteanu, București, 1997; ed. 2, Iași, 2005; Andrei Oișteanu, *Mythos și Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, București, 1997, 333–377; Nicu Gavriluță, *Mentalități și ritualuri magico-religioase*, Iași, 1998, 195–233; Glodeanu, *Dimensiuni*, 242–250; Ileana Mihăilă, *Renaștere și modernitate*, București, 1998, 272–294; Glodeanu, *Incursiuni*, 103–115; Nicu Gavriluță, *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale*, pref. Moshe Idel, Iași, 2000; Ungureanu, *La vest*, II, 75–84; *Religion, Fiction, and History. Essays in Memory of Ioan Petru Culianu*, I–II, îngr. Sorin Antohi, București, 2001; Matei Călinescu, *Despre Ioan Petru Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, Iași, 2002; *Ioan Petru Culianu. Memorie și interpretare*, coordonator Nicu Gavriluță, Iași, 2002; *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, tr. Corina Popescu, Claudia Dumitriu, Ioana Ieronim ș.a., coordonator Sorin Antohi, Iași, 2003; Boldea, *Vârstele*, 151–155; Mihai Sorin Rădulescu, *La Généalogie de Ioan Petru Culianu*, [Paris], 2006; Mihăilescu, *Lit. rom. postceașism*, III, 334–339; Andrei Oișteanu, *Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu*, Iași, 2007; Marcello De Martino, *Mircea Eliade esoteric. Ioan Petru Culianu e i „non detti”*, Roma, 2008; Popa, *Ist. lit.*, II, 1086–1089; Manolescu, *Enciclopedia*, 222–227; Horia-Roman Patapievic, *Ultimul Culianu*, București, 2010; Dorin David, *De la Eliade la Culianu*, I, Cluj-Napoca, 2010; Liviu Bordaș, „Întotdeauna far într-o lume nihilistă”. *Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu – completări documentare*, în *Studii de istorie a filosofiei românești*, VIII, coordonator Viorel Cernica, București, 2012, 303–342.

II.M.

CULISELE, publicație apărută la Cluj, în română și maghiară, bilunar de la 15 noiembrie 1922 până la 1 februarie 1923, și lunar din martie 1923 până în mai 1923. În caseta redacțională este prezentată drept „Revistă ilustrată de teatru, muzică, artă”, avându-l ca director pe Leonard Paukerow.

Partea maghiară, cu titlul „A Kulisza”, este redactată de Emerich Kádár. Dintre rubricile permanente – „Premiere”, „Arta”, „Foiletonul culiselor”, „Cărți noi” –, cea intitulată „Anchetele culiselor” propune, în 1923, o abordare a problemei traducerilor din perspectiva „dificultăților și avantajelor sociale, politice și artistice” ale tălmăcirii operei lui I.L. Caragiale în maghiară. Sunt consemnate părerile unor scriitori referitoare la oportunitatea transpunerii piesei *O scrisoare pierdută* în maghiară. Redacția consideră „traducerea și reprezentarea în ungurește a piesei nemuritorului Caragiale drept un mare eveniment artistic și cultural”, dar opiniile celor care răspund sunt diferite. Victor Eftimiu afirmă tranșant: „Caragiale nu poate interesa decât pe străinul ostil nouă”. Alta este părerea celorlalți scriitori intervievați: Ion Agârbiceanu („scopul traducerii este cunoașterea, apropierea sinceră”), Adrian Maniu („bun de tradus este tot ce place celor pentru care este traducerea”, „gânduri ce trebuie împărtășite întregii lumi”), Lucian Blaga („Ce merită să fie tradus dintr-o literatură în alta? Ceea ce s-a putut scrie numai și numai în acea literatură, și nu în alta”), Eugen Janovics, directorul Teatrului Maghiar din Cluj („Tema *Scrisorii pierdute* este într-atât de internațională, încât aparține tuturor”), Emerich Kádár, traducător al pieselor lui Caragiale și ale lui Eftimiu (opera lui Caragiale conține „un statornic element al comediei politice de pretutindeni”). „Foiletonul culiselor” oferise deja un fragment din *O scrisoare pierdută*, tot în transpunerea lui Emerich Kádár. Alte anchete: *Ce cer artiștii de la critic, de la directorul de teatru și de la public, Ce se citește și cât se citește în Ardeal*. Preocupările culturale ale anilor '20 sunt oglindite în „Foiletonul culiselor” (despre piesa *Zamolxe* de Lucian Blaga, tradusă în maghiară de Bard Oszkar), „Cărți noi” (*Trei poeți: I. Minulescu, N. Davidescu, Camil Petrescu*, recenzii la Adrian Maniu, *Meșterul*, Lucian Blaga, *Tulburarea apelor*, Cezar Petrescu, *Scrisorile unui răzeș*, Al. Busuioceanu, *Figuri și cărți*). Sunt de menționat, de asemenea, o cronică la piesa *Tudor Vladimirescu* de N. Iorga, reprezentată la Teatrul Național din București, un articol ce susține necesitatea lărgirii preocupărilor revistei (*Politică și cultură*), un altul semnat de Camil Petrescu (*Teatrul. Publicul și operele dramatice*) și *O vizită la maestrul George Dima* de Leonard Paukerow. Este publicat și un interviu cu Tiberiu

Brediceanu, *Doine, cântece, balade*, a cărui concluzie este că „tot satele noastre sunt izvoare bogate de inspirație”. Revista include și informații privind șezătorile literare din București, dar mai cu seamă din zonă.

C.A., L.Bc.

CULTURA, revistă literară și științifică apărută la Iași, lunar, între 5 iunie și 17 iulie 1883. Redactor: N. Beldiceanu. Publicația a fost înființată, probabil, în urma rupturii survenite între Beldiceanu și cercul ieșean al junimiștilor. C. păstrează în paginile sale câteva articole de arheologie și de istorie a evenimentelor din Moldova anului 1848, precum și un lung eseu intitulat *Timpuri haotice*, scrise toate de N. Beldiceanu. Tot el publică și versuri. Mai colaborau profesorul junimist Vasile Burlă cu o cercetare etimologică din seria celor care produceau panică în ședințele Junimii, Gh. Sion Gherey cu documente culese din presa franceză și germană, relative la anul 1821, și Gavriil Muzicescu cu un studiu despre psaltichie.

R.Z.

CULTURA, publicație apărută la București, lunar, din ianuarie până în iulie 1911 și, seria a doua, din mai 1937 până în august 1940, cu subtitlul „Revistă ilustrată pentru literatura și arta renașterii evreiești”, sub îngrijirea lui Horia Carp (director din iunie 1938). C. are un profil enciclopedic și se consideră „o tribună” de dezbateri, „tribună de cercetare și de muncă culturală constructivă”. La reparație, într-un timp istoric dramatic, C. reia ideea neangajării politice, aducând câteva nuanțări de program: „Nu va face politică, dar își va spune cuvântul ori de câte ori se vor discuta și vor fi în cumpănă valorile noastre culturale sau instituțiile unde aceste valori se procreează în nesfârșita lor continuitate”. Prin urmare, va publica materiale de susținere a oamenilor de cultură evrei din România, ca replică la publicațiile antisemite ale timpului. În primul număr din 1937 rabinul I.I. Niemirower semnează articolul *Hasidismul și takidismul în România*, iar Enric Furtună schițează un portret al poetului Leon Feraru. Th. Loewenstein scrie despre scriitorul și gazetarul Eugen Relgis. Apar frecvent semnăturile lui A. Axelard (semnează și A.A. Luca), care își intitulează un articol *Cei 36 din Israel* (pe marginea *Istoriei literaturii române contemporane. 1900–1937* a lui E. Lovinescu), Ury Benador (*Fragment din „Beethoven”*), A. Dominic, Barbu Nemțeanu, Emil Dorian, Iuliu Barasch. Se

inserează studii biblice, însemnări despre artă (*Iser* de M.H. Maxy), partituri de muzică evreiască. De menționat mai multe intervenții: Carol Drimer, *George Panu și evreii*, Horia Carp, *Biblia, cartea iubirii*, Eugen Relgis, *Despre viața interioară*, George Silviu, *Nietzsche și național-socialismul*. I. Brucăr se ocupă de umorul prozei lui I. Ludo, dar oferă și câteva studii (*Despre logos și timp*, *Filosoful Edmund Husserl*). În 1938–1939 revista își mărește numărul de pagini la douăzeci, însă va apărea cu întreruperi, printre colaboratori aflându-se acum Alexandru Șafran, M. Gaster, S. Podoleanu, S. Semilian, Liviu Deleanu, Adrian Vereea, Barbu Lăzăreanu, B. Brănișteanu, Marcel Iancu, I. Massoff, I. Peltz. Preocupările și lista de colaboratori rămân neschimbate până la ultimul număr, în care redacția inserează un anunț despre încetarea apariției, motivul invocat fiind unul financiar. De remarcat calitatea tehnică și artistică a periodicului și iconografia bogată. V.T.

CULTURA, revistă apărută la Cluj, bimestrial, în patru limbi, între ianuarie și iulie 1924, cu subtitlul „Sciences–Lettres–Arts”. Director: Sextil Pușcariu; secretar de redacție: Valeriu Bologa; comitetul director: Yves Auger (pentru partea franceză), Lucian Blaga (pentru partea română), Kristof György (pentru partea maghiară), Oscar Netoliczka (pentru partea germană). Un articol-program redacțional, scris în franceză, fără titlu, declară limpede dorința editorilor de a realiza o publicație de ținută intelectuală, fără implicații politice: „Departe de orice influență politică, vom avea curajul opiniilor noastre, dar vom păstra imparțialitatea la care ne obligă respectul reciproc, al unora pentru ceilalți. Pornim la drum cu speranța de a spori numărul celor ce-și întind prietenește mâna peste baricade efemere, luând ca deviză cultura”. C. se adresează îndeosebi străinătății și cuprinde articole, studii în română, maghiară, germană, precum și rezumate ale acestora în franceză. Primul studiu îi aparține lui N. Iorga și are titlul *Dimitrie Cantemir*. Alte articole semnează Sextil Pușcariu (*Liga Națiunilor*), Ioan Lupaș (*Semicentenarul morții lui Andrei Șaguna*), Oskar Netoliczka, Kiss Ernő, Petre Grimm, Kristof György, N. Leon. Alte articole care intră în sumar: George Vâlsan, *Menirea etnografiei în România și Basarabia*, Gh. Popoviciu, *Diferențe și asemănări în structura biologică de rasă a popoarelor României*. Se publică

poezie de Ady Endre (în traducerea lui Octavian Goga), Eminescu (în traducerea lui Révai Károly și Franyó Zoltán), St. O. Iosif și Nichifor Crainic (în germană), Al. Vlahuță (în maghiară). Cu proză sunt prezenți Cezar Petrescu și Mihail Sadoveanu (traduși în germană de Hortense Mateescu-Cisek), fiind inclusă și nuvela lui I.L. Caragiale *La hanul lui Mânjoală*, transpusă în maghiară de Iankovsky Dénes. Recenziile și cronicile culturale de la rubrica „Chronique”, redactată în franceză, sunt semnate de Valeriu Bologa, Lucian Blaga (sub pseudonimul Luca Moga), Valeriu Pușcariu. În fiecare dintre cele patru numere editate există rubrica „Bibliografie”, care semnalează apariții recente de reviste și cărți de cultură. De remarcat și bogatul sector de ilustrații și fotografii. C. este o publicație de tip universitar, sobră, dar de circulație restrânsă. V.T.

CULTURA, revistă care apare la București, săptămânal, începând din 17 martie 2004. Prima serie a publicației (martie 2004–martie 2005) iese sub egida Institutului Cultural Român (președinte: Augustin Buzura). Director al publicației este Cristian Teodorescu, redactori fiind Iuliana Alexa, Dorin-Liviu Bîțfoi, Marius Chivu, Cătălin D. Constantin, Adrian Majuru, Florina Pîrjol, Cristina Rusiecki, Cătălin Sturza, Ara Șeptilici, Claudia Tița. În primul an de apariție revista – tipărită în format A3, pe hârtie lucioasă, cu o bogată ilustrație în policromie – are 24 de pagini și se înfățișează sub un chip atractiv, contrastând cu cel sobru ori chiar tern, propriu de regulă revistelor culturale/literare „tradiționale”. Conținutul este foarte divers, literatura, arta plastică, viața muzicală, istoria, psihologia și psihanaliza, artele spectacolului, discursul despre mentalități și tradiții, despre particularități și tendințe ale conviețuirii sociale fiind sferile de interes ale textelor incluse în sumar. Nivelul prestației publicistice este elevat, potrivit unui public cultivat și interesat de cultură, dar se remarcă și o vizibilă grijă pentru asigurarea accesibilității, fiind evitat discursul „tehnicist”, destinat specialiștilor. Editorialul – publicat sub rubrica „Barometru” – este semnat

de Cristian Teodorescu. Revista publică cronică de carte (nu numai de beletristică, ci și de istorie, științe umane, eseistică moral-politică ș.a.), relatări pe teme culturale, anchete, interviuri, articole, mici eseuri etc. Într-o vreme apar regulat, la rubrica „Antologie”, prezentări ale unor scriitori (Magda Cârneci, Pavel Șușară, Angelo Mitchievici, Valentin Protopopescu, Floarea Țuțuianu), ilustrate cu consistente florilegii de texte sau fragmente. Despre cărți de literatură scriu – mai frecvent ori mai rar, intermitent, chiar ocazional – Andrei Terian, Florina Pîrjol, Irina Petraș, Adriana Mocca, Al. Cistelean, Alexandru Matei, Cornel Ungureanu, Dana Ionescu, Oana Pughineanu, Mihai Iovănel, Victor Toma ș.a., fără să existe o rubrică de cronică literară propriu-zisă ori vreun cronicar literar titular. Pe teme de istorie scrie Ion Bulei, de teatru se ocupă Cristina Rusiecki, de cinema Mihai Fulger. Rubrica „Moldova on-line” este ținută de Vitalie Ciobanu. În noiembrie 2004 Cristian Teodorescu se retrage din funcția de director și ca redactor-șef figurează Dorin-Liviu Bîțfoi, secretar general de redacție fiind Claudia Țița. Revista își încetează apariția la 29 martie 2005. În același an, la 8 decembrie, *C.* reapare, din inițiativa lui Augustin Buzura, fiind editată de Fundația Culturală Română, înființată de noul redactor-șef al publicației. Continuitatea față de prima serie este asumată și marcată explicit, atât prin editorialul semnat de Augustin Buzura (*Punct și de la capăt*), cât și prin numerotare. Revista are 32 de pagini, iar aspectul grafic este întrucâtva mai sobru, mai puțin „colorat” decât în primul an. Alături de Augustin Buzura, redactori-șefi adjuncți sunt Angela Martin și Adrian-Paul Iliescu, iar redactori Daniel Cristea-Enache, Teodora Dumitru, Mădălina Firănescu, Mihai Iovănel, Adrian Majuru, Cornelia Maria Savu, Andrei Terian. În numărul 17 din 13 aprilie 2006 Adrian-Paul Iliescu dispăre din caseta redacțională. Ulterior, de-a lungul anilor, componența redacției înregistrează succesive modificări, prin apariția unor nume noi de redactori (Cătălin Sturza, Alex Goldiș) ori prin dispariția unor nume care figurau în echipa inițială (Daniel Cristea-Enache). În noua serie *C.* înregistrează o sensibilă prefacere, marcată prin ridicarea evidentă a nivelului și autorității intelectuale. Fără să devină o revistă academică, pentru specialiști, ea renunță net la factura de magazin, reușind să asigure

atractivitatea prin altitudinea nivelului de abordare și tratare a chestiunilor vizate. Pe lângă calitate și credibilitate, ponderația, echilibrul, pluralismul de opinii, evitarea convenționalismului de conjunctură și a partizanatului reprezintă câteva atuuri. Curând după „relansarea” din 2005 *C.* devine una dintre cele mai importante publicații culturale ale țării. Sumarul e organizat pe secțiuni, marcate prin supratitluri generice („Cultura literară”, „Cultura politică”, „Cultura ideilor”, „Cultura dezbaterii”, „Cultura dialogului” ș.a.), mai degrabă decât pe rubrici; nu neapărat toate aceste secțiuni sunt prezente în toate numerele, și nu întotdeauna în aceeași dimensiune: suplețea conceperii sumarului permite publicarea, alternativ, a unor grupaje ori materiale foarte ample ținând de fiecare dintre domeniile vizate. Așa stând lucrurile, nu există, de pildă, o rubrică „oficială” de cronică literară, cu titular unic, într-un număr sau altul putând fi publicate, sub genericul „Cultura literară”, un număr variabil de texte, dintre care unul, două sau trei pot corespunde conceptului curent de „cronică literară”, restul fiind articole, studii, eseuri, contribuții de istorie literară ș.a.m.d. Situația e similară și la nivelul celorlalte secțiuni mari ale revistei. Există totuși și rubrici fixe, cu titular statornic, atribuite îndeosebi unor colaboratori externi constanți: Constantin Coroiu, C. Stănescu, Cornel Dinu, Valentin Protopopescu au deținut rubrici permanente, cu profil specific – istorie literară în tălmăcire cultural-afectivă, „revistă a revistelor” ca prilej pentru o superioară publicistică literar-moral-politică, viața sportivă ca pretext de meditație morală, istoria detaliată a jocului de tenis. Comentarii de politică externă sunt semnate de George Apostoiu, iar de „Cultura media” se ocupă constant Cătălin Sturza. Editorialul este semnat cu regularitate de Augustin Buzura (suplinit ocazional de Angela Martin, Alfred Bulai ș.a.), care practică o publicistică de o remarcabilă vigoare, cu un puternic substrat de angajare civică. În general, revista are în vizor domeniile sau sferile de interes spre care se orientase de la bun început – cultura națională și universală, politica culturală, literatura, științele umane, sociologia, psihologia și psihanaliza, artele vizuale, auditive și performative –, cărora li se adaugă treptat dezbaterile de idei, filosofia, teoria politică, dar și politica concretă a actualității (nu ca activitate

militant-partizană, ci ca obiect de reflecție, ca sursă de învățăminte morale și practice), sportul, istoria epocilor relativ recente (ilustrată prin publicarea și comentarea unor ample mărturii și documente de istorie orală) ș.a. Numărul colaboratorilor este important, identitatea lor (sub raportul competențelor, specializării, apartenenței generaționale, orientării) diversă. Câteva semănături, dintre cele întâlnite constant sau frecvent în paginile revistei ori dintre cele relevante sub diferite raporturi: Dan Berindei, Lavinia Betea, Alfred Bulai, Alex Cistelean, Iordan Datcu, Vasile Sebastian Dâncu, Bogdan Duca, Aurelian Giugăl, Nicu Ilie, Dumitru Micu, Ionel Oprișan, Costin Popa, Oana Pughineanu, Eugen Simion, Adriana Stan, Constantin Stoiciu, Monica Săvulescu Voudouri, Ionuț Vulpescu. Importantă este prezența unor colaboratori de peste hotare, printre care scriitorul și istoricul literar suedez Kjell Espmark (cu, printre altele, substanțiala serie de convorbiri realizate de Angela Martin, publicate lunar sub titlul *O întrebare pentru Kjell Espmark*), Mircea Iorgulescu (care semnează o serie de consistente corespondențe privind evoluțiile de actualitate din spațiul cultural-literar francez), G.M. Tamás și, mai frecvent, Claude Karnoouh. Literatura – mai precis spus, comentarea și valorizarea acesteia, pentru că revista nu publică texte beletristice – are o pondere însemnată în economia revistei. În echipa de comentatori literari s-au aflat, fie în postura de redactori, fie în cea de asidui colaboratori externi, unii dintre cei mai importanți critici ai momentului, critica de întâmpinare practică aici contribuind consistent la receptarea, evaluarea, eventual canonizarea literaturii de actualitate. Alexandru Cistelean, Daniel Cristea-Enache, Andrei Terian, Mihai Iovănel, Teodora Dumitru, Alex Goldiș, Ștefan Baghiu, Cristina Balinte, George Neagoe s-au ocupat de critica literară, prin cronici, recenzii ori diverse articole vizând fenomenul literar contemporan. În ce privește ideologia, filosofia politică și mișcarea de idei în general, **C.** publică texte de orientări diverse. Dacă lipsesc manifestările anticomunismului postdecembrist resentimentar și revanșard, **C.** oferă spațiu de reflecție atât punctelor de vedere și analizelor proprii conservatorismului, cât și stângii anilor 2000.

N.Br.

CULTURA POPORULUI, publicație apărută la Cluj, ca săptămânal, între 1 mai 1921 și 10 iulie 1922, apoi între 1 aprilie 1923 și decembrie 1930; din cauza crizei economice, între 15 decembrie 1931 și 1 aprilie 1932 este inclusă ca o „pagină specială” în corpul ziarului „Cultul Patriei” (1931–1938). Director: general Nicolae Petala; secretar de redacție: Vasile D. Chiru, înlocuit, pentru o foarte scurtă perioadă, în 1921, de Vladimir Nicoară, V.D. Chiru revenind ca prim-redactor. La reapariție, în 1923, prim-redactor e Constantin Cehan-Racoviță; cu numărul dublu 193–194 din 1927 director vine din nou generalul Nicolae Petala, iar redacția este mutată la București. Ultimul număr îl consemnează ca director pe Vintilă Al. Ardeleanu, Nicolae Petala figurând doar ca fondator. Articolul-program *Dragii noștri cititori* este semnat de Comitetul Societății Cultura Poporului, sub al cărei patronaj se află revista, care se adresează în mare măsură sătenilor. Un alt articol-programatic semnează N. Petala cu prilejul reluării tipăririi publicației. În același număr Mihail Dragomirescu își exprimă sprijinul în articolul *La drum...* Tot acum trimite un cuvânt de salut Vasile Bogrea, iar Octavian Goga precizează: „Drepturi și pâine nu sunt de ajuns, trebuie și «Cultura poporului», căci altfel drepturile celor săraci cu duhul nu sunt decât pentru împărăția cerurilor, iar pâinea lor, de când lumea, o mănâncă alții...”. Printre rubricile mai importante se numără „Foița gazetei”, „Pentru săteni”, „Scrisori din Bucovina”, „Știri de pretutindeni”, „Scriitorii noștri”, „Cărți și reviste”, „Pagina literară”, „Pagina sățeanului”, „Curier literar”, „Colțul literar”. Sunt publicate versuri de M. Eminescu (reproduceri), George Talaz, Mircea Dem. Rădulescu, George Voevidca, Octavian Goga, Ion Pillat, Emil Isac, Elena Farago, Vasile Militaru, Al. T. Stamatiad, Nichifor Crainic. Proza intră mai ales la rubrica „Foița gazetei”, unde Al. Ciura publică povestirea *Sutașul*, lui N. Gane i se retipărește nuvela *Domnița Ruxandra*, iar Constantin Cehan-Racoviță oferă fragmente din romanul *Din alte vremi*. Sporadic sunt prezente, în general cu republicări, numele lui Petre Ispirescu (*Înșir’te mărgăritari*), Costache Negruzzi, A.I. Odobescu, Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, G.T. Pamfil. Dintre colaborările de interes ar fi de semnalat o scrisoare a reginei Maria către revistă (1921), precum și un cuvânt adresat de George Enescu cu prilejul unei treceri prin Cluj (1923): „Menirea sfântă a muzicii este să stingă urile, să potolească patimile

și s-apropie inimile, așa precum a-nțeles-o măreța Antichitate creând mitul lui Orfeu”. Sunt omagiați și portretizați Ion Creangă, Panait Cerna, N. Gane, Mihail Dragomirescu. Se realizează medalioane ale membrilor Academiei Române și ale unor personalități ale vieții artistice și culturale din Transilvania și din întreaga țară: Gheorghe Lazăr, Agatha Bârsescu, Teodor T. Burada, Traian Grozăvescu, Tudor Arghezi, Gib I. Mihăescu, Lucian Blaga, Nae Ionescu ș.a. Din Geneva studentul C. Mureșanu expediază corespondențe despre personalități ale vieții culturale helvete. Se manifestă aici și preocupări pentru problemele românilor din Bucovina, din Macedonia, de pe Valea Timocului (mai ales sub semnătura lui Th. Capidan). Se consemnează activitatea artistică a Teatrului Național și a Operei Române din Cluj, activitatea expozițională (arta plastică locală) etc. Un număr din 1925 este dedicat lui Avram Iancu. Cu anul 1927, interesul revistei pentru domeniul cultural descrește în favoarea problemelor politice și a celor sociale, deși, un mai târziu (224/1928), „cei grupați în jurul foii” mărturisesc desolidarizarea „de orice pornire politică” și convingerea că „neamul nostru nu va putea juca rolul ce-i este încredințat decât printr-o culturalizare a satelor” (*După șapte ani*). Sunt însă de remarcat intervențiile angajate ale lui Ioan Lupaș, Ion Dongorozi, Nestor Urechia, G. Bogdan-Duică, Miron Cristea, Ilie Dăianu. În 1928 Artur Gorovei tâlmăcește în serial *Tâlcuirea legilor*, arhimandritul Iuliu Scriban scrie *Literatură și sub-literatură*, polemizând pe tema limbii române cu I. Popescu-Copuz, în vreme ce articolele lui Camil Petrescu poartă titluri precum *Bibliotecile sătești*, *Despre autoritate*, *Ce este democrația*, toate apărute în 1929. Pe aceeași coordonată se înscriu și textele lui Ion Agârbiceanu. **C.p.**, care apare în condiții grafice deosebite, dezvoltă un puternic segment iconografic, reprezentând astfel o sursă importantă pentru imaginile fotografice ale unor oameni de seamă ai timpului. De altminteri, conform intenției de a apărea duminica, revista își păstrează ținuta festivă, de sărbătoare. Alți colaboratori: N.A. Bogdan, Leontin Iliescu, Ion Luca, Al. Cazaban. **V.T., D.B.**

CULTURA POPORULUI, revistă apărută la Cetatea Albă, lunar din septembrie 1930 până în iunie 1934 și din ianuarie 1939 până în aprilie 1940, sub îngrijirea Asociației Învățătorilor din județul Cetatea Albă. Comitetul de conducere: Sava Bottez, I. Cavânea, Teodor D. Iacobescu, Vasile G. Mirescu, Victor

Pașcovișchi, Ilarion I. Stepanov, Gh. Ștefănescu. Din ianuarie 1931 pe copertă se menționează fondator: Teodor D. Iacobescu (director de la numărul triplu 4–6/1931), director: Al. Vasilescu. Din decembrie 1932 comitetul de redacție are următoarea componență: T.D. Iacobescu, P. Antohi, Par. Rothstein. La reparație, în 1939, comitetul de redacție este compus din Al. Vasilescu, P. Antohi, G. Andronache, C. Crețu. Deși publică preponderent informații școlare, pedagogice și culturale, revista rezervă spațiu și literaturii, beneficiind de colaborări din Basarabia, ca și din restul țării. În primul număr e inserat apelul adresat de Ion Mușlea intelectualilor de la sate cu prilejul înființării Arhivei de Folclor a Academiei Române. Cezar Petrescu publică în 1931 articolul *Pedagogia păcii*, iar Ionel Teodoreanu semnează *Povestea literelor*. Se inserează versuri de Aron Cotruș (*Peste creste ude*), Octav Sargețiu, Al. Iacobescu, D. Iov, Marta Dem. Rădulescu, Em. Zotta. Proza e ilustrată de Cezar Petrescu (*În patria lui Comenius*), Mihail Sevastos, Em. Bucuța, C.N. Tănase, A. Codreanu, B. Mallschi, Șt. Popa ș.a. Un spațiu destul de larg îl ocupă eseurile, aparținându-le lui V.V. Haneș, M. Ispir, A. Cociubinschi, I. Plămădeală, V. Zelenin ș.a. Critică literară și recenzii semnează D. Antohi, V. Petrușin, Al. David. **I.Dg.**

CULTURA POPORULUI, publicație apărută la București, lunar, din ianuarie 1951 până în iunie 1957. Din mai 1951 poartă mențiunea „Apare sub îngrijirea Comitetului pentru așezămintele culturale din R.P.R. de pe lângă Consiliul de Miniștri”, iar din ianuarie 1955 are subtitlul „Revista Casei Centrale a Creației Populare din Ministerul Culturii”. În articolul inaugural *O nouă revistă în slujba muncii culturale de masă* Mihail Roșianu, președintele Comitetului pentru așezămintele culturale, anunță, în limbajul propagandistic al epocii, apariția unei noi culturi, „națională în formă, socialistă în conținut”, vorbind despre eforturile Partidul Muncitoresc Român și ale guvernului de a crea „condiții pentru ca toți muncitorii și țărani muncitori să devină oameni luminați, oameni culti” și despre „activitatea artistică în masă” ca de „un mijloc puternic de educare și ridicare culturală”. Pentru aceasta ar fi nevoie, se susține, de „creații de artă nouă, superioară, cu nivel ideologic ridicat”, întrucât „maselor muncitoare trebuie să li se dea creații literare, artistice care să le ridice conștiința și să le dezvolte neîncetat gustul artistic.

Astfel de creații artistice, literare cultivă în oameni dragostea pentru viața nouă pe care și-o construiesc, mobilizează forțele maselor muncitoare la luptă împotriva oricăror greutăți, pentru îndeplinirea Planului de Stat al construirii vieții socialiste pentru apărarea păcii”. Urmând cu fidelitate linia ideologică a noului regim comunist, revista „se va strădui – se spune – să aibă colaborarea fruntașilor literaturii noastre. Dramaturgii, poeții, povestitorii, tinerii scriitori și compozitori vor răspunde prin această revistă cerințelor maselor largi ale popoului nostru muncitor”, iar „maestrii scrisului vor sfătui și ajuta activitatea artistică a maselor și vor primi sugestii din partea maselor”. Aceste imperative ale „revoluției culturale” vor fi reiterate de autori înregimentați politic ca Mihai Beniuc (articolul *În pragul noului an* din numărul 1/1953) și se vor manifesta constant, mai deschis sau mai voalat, în paginile revistei. Chiar din primul număr se publică versuri semnate de Dan Deșliu (*Arta poetică*), Victor Tulbure (*Lumini în anii cincinali*), Petre Sălcudeanu (*Deputatul*), precum și un fragment din poemul *Vladimir Ilici Lenin* al lui Vladimir Maiakovski, în traducerea lui Nicolae Amza. Cu versuri marcate de ideologia epocii vor colabora sporadic și alți tineri poeți talentați, precum Nicolae Labiș (*La cooperativă-n vale, Blestem*), A.E. Baconsky (*După ploaie, Odă la 1 Mai*), Nina Cassian (*Marș de pace*), Eugen Jebeleanu (*Ieri și acum, Iarnă nouă, Epilog* – din poemul *Bălcescu*), Cicerone Theodorescu (*Pe-a patriei bătrână vatră*), Aurel Rău, Alexandru Andrițoiu, Virgil Teodorescu, Radu Boureanu, Horia Zilieru. Tendențioasă, în sensul „înfierării” fostului regim sau al glorificării patriotarde a unor figuri istorice, este și reproducerea unor poezii din George Coșbuc (*N-au pat, n-au vatră*), V. Alecsandri (*Bălcescu murind, Dumbrava Roșie*), ca și reluarea, sub genericul „Clasicii scrisului nostru despre alegerile burghezo-moșierești”, a unor texte de Al. Macedonski (*Darul ziarului „Pressa”*) și Anton Bacalbașa (un fragment din *Moș Teacă senator*). Cu proză colaborează, în același context ideologizant, autori consacrați ca Mihail Sadoveanu (fragment din romanul *Nicoară Potcoavă*), Cezar Petrescu (povestirile *Ioniță Murgu a deschis ochii*, *Prietenul meu*, *Moara de la Cotul Dracului*), Demostene Botez (*Lumina la Cozmești*), Emil Isac (*Povestea lui Grigore Murășanu*), Victor Eftimiu (*Maria Pitoianca*), cărora li se alătură câțiva tineri scriitori în plină

afirmare: Petru Dumitriu (fragment din *Bijuterii de familie*), Marin Preda (un fragment de roman intitulat *Drum nou*), Laurențiu Fulga (*Într-o toamnă, la Debrețin*). Un loc privilegiat ocupă în sumar dramaturgia. Piese de teatru sunt însoțite adesea de indicații și comentarii regizorale și nu numai, cum se întâmplă cu *Darul frăției* a lui Alexandru Kirițescu, despre care scriu I. Șahigian, N. Pereanu, N. Bălțățeanu, titlurile articolelor fiind grăitoare în privința tendențiozității lor (*Cum trebuie pusă în scenă piesa „Darul frăției”, Un om nou – Ilie Aurel și Un personaj negativ*). În revistă mai apar texte dramatice semnate de Ion Marin Sadoveanu (*Iazul de la Șipotul Rece*), Victor Eftimiu (*Boierul printre haiduci*), Tudor Mușatescu (*Titanic vals*), Lucia Demetrius (*Scrisoarea, În ziua secerișului*), Mihail Sorbul (*Contractul*) și câteva dramatizări, precum cele realizate de Liana Maxy (*În satul din vale*, după nuvela *Desfășurarea* de Marin Preda) și Sonia Filip (*Mitrea Cocor*, după romanul omonim al lui Mihail Sadoveanu). Considerabil este și spațiul acordat publicisticii, printre semnatori numărându-se ocazional și nume importante. Tudor Arghezi, care colaborează și cu o serie de fabule: *Screperul și pușca automată*, *Păianjenul*, *Acuș și ața*, *Gura lumii* ori cu rândurile intitulate *Alegeri și aleși odinioară*, Victor Eftimiu cu *Amintiri despre George Coșbuc*, Eusebiu Camilar cu *Școala de limba română a lui Halici-Țârcovnicul*, Petru Comarnescu cu un medalion *Vasile Alecsandri*, iar criticul de artă George Oprescu cu unul despre Leonardo da Vinci. Alte articole, cum sunt ale lui Zaharia Stancu (*Prin muzeul V.I. Lenin*), Mihai Gafița (*Gorki, vestitor și reprezentant al unui nou umanism*), Radu Beligan (*Despre interpretarea eroului pozitiv și a personajelor negative*), ca și reportajele lui Geo Bogza (*Pe șoseaua Moscova-Riazan, Noaptea albe în Leningrad*), poartă pecetea filosofietismului, cum o au, de altfel, și traduceri publicate aici (proză de Maxim Gorki, poeme de Vladimir Maiakovski). Aceeași pecete o poartă și rubricile „Din creațiile artiștilor amatori”, „Pentru brigăzile artistice de agitație”, „Pentru seriile de odihnă ale tineretului”, dar, mai ales, numărul din martie 1953, în care este proslăvit, la moartea sa, I.V. Stalin, și în care se regăsesc semnăturile lui Mihail Sadoveanu (*Marele geniu al omenirii progresiste*), G. Călinescu (*O figură gigantică a istoriei*), împreună cu acelea ale lui Geo Bogza (*Eroul Marii Revoluții*), Veronica Porumbacu (*Noaptea de 5 martie*), Dan Deșliu (*Pentru Stalin!*),

A. Toma (*Viață dați stalinistului gând!*). Alți colaboratori: Miron Radu Paraschivescu, Maria Banuș, Mircea Pavelescu, Mihail Davidoglu, Tudor Șoimaru, Haralamb Zincă, Aurel Baranga, Theodor Mănescu, Nicolae Moraru, Asztalos István, Alexandru Sever, Sanda Movilă, Teodor Balș, I. Ludo, Marietta Sadova, Sidonia Drăgușanu, Nicolae Țatomir, Francisc Munteanu, Ion Istrati, Mircea Ștefănescu, Mihai Dragomir, Nicolae Țăutu, Florin Mugur, A.G. Vaida, Ion Călugăru, Dumitru Almaș, Dumitru Corbea. **L.Bc., I.M.**

CULTURA PROLETARĂ, revistă apărută la București, lunar, de la 15 septembrie 1926 până în august 1927 (șapte numere, unele multiple). Conducerea: M. Leonin; secretariatul: M. Ciobanu. Într-un *Cuvânt înainte* redacția își precizează intențiile: „«Cultura proletară» va căuta să devină instrumentul de emancipare spirituală pentru muncitorimea română”. Rubricile constante sunt „Cronica politică”, „Cronica sindicală”, „Cronica artistică”, „Notele chenzinei”, „Însemnări”, „Recenzii”, „Informațiuni”. Publicația se ocupă cu prioritate de analize economice, sociale, ideologice, la nivelul intereselor timpului. Chiar în primul număr își fac loc asemenea dezbateri, în care sunt invocate opinii ale unor socialiști sau ale unor simpatizanți din lumea culturii europene: Henri Barbusse, Anatole France, Paul Lafargue, Maxim Gorki. În numărul următor e reprodus studiul lui Karl Kautsky *Știința burgheză și știința proletară*, M. Ciobanu scrie despre viața și opera lui Lenin, ca și Clara Zetkin (*Lenin despre artă și cultură*), iar numerele cumulate 3–7 se ocupă în special de personalitatea lui Karl Marx și de Comuna din Paris. Literatura, săracă și orientată tendențios, respectă strict spiritul esteticii marxiste. O poezie de acest gen, *Sărman miner!*, semnează I. Popescu-Puțuri. I se alătură Ilie Păsculescu, Lascăr Sebastian și Al. Șoitaru. Proza este prezentă prin traducerea basmului lui Rodion Axoline *Lenin șiretul* și printr-o suită de fragmente din romanul *Ciocolata* al scriitorului sovietic A.I. Tarasov-Rodionov. Cronică literară semnează B. Lebli, care sub genericul *Romanul social* se ocupă de *Flamura roșie* a lui Dem. Theodorescu și de *Ion* al lui Liviu Rebreanu. A. Stoian scrie articolul *Desăvârșirea revoluției burgheze în România*, H. Sternberg face portretul lui Thomas More, iar M. Ciobanu pe acela al lui Alexandr Block. „Cronica artistică” se ocupă de

subiectul „teatrul proletar”. De altfel, „lupta de clasă” rămâne în permanență în atenția revistei. **V.T., D.B.**

CULTURA ROMÂNĂ, revistă „de pedagogie, științe și litere” apărută la Iași și București, lunar, dar cu întreruperi, între 15 noiembrie 1903 și iunie 1911. Director: I. Găvănescul; comitetul de redacție: A.D. Xenopol, N. Locusteanu, D. Burada, Ernest Giuvăra, V. Socor, Th. D. Speranția – toți universitari, Calistrat Hogaș. **C.r.** se dorește „o revistă de durată”, care „să oglindească mișcarea pedagogică”, „să caute a reprezenta, lămuri și susține aspirațiile profesorimii și să servească de câmp de manifestare a forțelor ce alcătuiesc *catedra română*”; „școala română trebuie să fie organul culturii românești”, scrie I. Găvănescul în articolul-program *Rațiunea de a fi a „Culturii române”*. Scurtă vreme apar două rubrici fixe, „Revista revistelor” și „Șezătoarea noastră”, unde se publică o schiță de Spiridon Popescu și se retipăresc poeziile populare culese cu decenii în urmă de Eminescu. Restul materialului e alcătuit din articole și îl asigură A.D. Xenopol, Dimitrie Gusti, I. Găvănescul, Ion Petrovici, Th. D. Speranția și Radu Manoliu. În mai multe numere ale revistei se încing polemici purtate mai ales de I. Găvănescul cu N. Iorga pe teme de pedagogie și cu Spiru C. Haret. Rubrica „Recenzii” se ocupă cu precădere de lucrări de pedagogie și de manuale. **E.M.**

CUMPĂNA, revistă apărută la București, săptămânal, de la 27 noiembrie 1909 la 19 martie 1910 și un număr la 15 aprilie același an. Frontispiciul etaleză simbolic un cavaler în zale încununat cu lauri, purtând într-o mână o spadă și în cealaltă o balanță. Cu excepția ultimului număr, **C.**, scrisă de cei patru întemeietori, Mihail Sadoveanu, D. Anghel, St. O. Iosif și Ilarie Chendi, se deschide cu poeziile *Înainte* și *Cumpăna*, semnate Anghel-Iosif, poezii ce țin locul – prin ideile dezvoltate – unui program artistic: „Într-un talger verva și spiritul, și gluma, avântul,

deznădejdea, mâhnirea, indignarea./ Și toată bună-tatea, și toată ironia [...]. Dincoace, Îngâmfarea atâtor nulițăți,/ Neputincioasa ură, invidia, prostia,/ Ce-atârna greu, firește [...]. Vom arunca într-însa,/ Ca niște greutateți,/ Chiar inimile noastre cu tot ce-avem mai sfânt!". În primul număr Ilarie Chendi, fostul critic al „Sămănătorului”, prezintă sintetic panorama literară contemporană, constatând dezamăgit marea varietate a formulelor literare, lipsa unei direcții estetice viguroase, distanțele care îi separă pe scriitorii vârstnici, grupați în jurul „prăfuitelor” „Convorbiri literare”, de cei tineri, risipiți pe lângă Ovid Densusianu, N. Iorga, și G. Ibrăileanu în revistele lor, „Vieța nouă”, „Neamul românesc literar”, „Viața românească”. D. Anghel și St. O. Iosif semnează cronici rimate, reunite ulterior în *Caleidoscopul lui A. Mirea*, traduceri din La Fontaine și Lenau. Ilarie Chendi redactează cronici, efemeri, note și reflecții, în care îi ironizează fie pe scriitorii moderniști, fie pe Mihail Dragomirescu sau pe N. Iorga. Din secțiunea beletristică se rețin povestea *Un instigator* de M. Sadoveanu și însemnările care în 1912 vor fi folosite în nuvela *Bordeienii*. La ultimul număr colaborează Cincinat Pavelescu (*Imprecis* – sonet după J.M. de Hérédia), Emil Gârleanu (*Mărinimosul* – schiță), E. Lovinescu (*Panait Cerna* – capitol din *Critice*, volumul II), D. Anghel și St. O. Iosif (*Cireșul lui Lucullus*). Alți colaboratori: Natalia Iosif, D.N. Ciotori, Vasile Savel, Ion Bârseanu. **I.H.**

CUNESCU, Gheorghe (3.VIII.1914, Susleni–Orhei – 31.XII.1995, București), istoric literar. Este fiul Iuliei și al lui Mihail Cunesco. Studiază la Chișinău, urmând Seminarul Teologic (1928–1936), apoi Facultatea de Teologie (1936–1940). Este hirotonit preot în Șoldănești–Orhei, unde slujește între 1942 și 1944. După ocuparea Basarabiei de sovietici, în 1944, se refugiază în dreapta Prutului, unde va fi preot la Panaghia, în județul Dolj (1945–1947), Idecu de Jos (1948–1952) și Luieru (1953–1971), în județul Mureș, și la București (1972–1975). Colaborează la „Biserica Ortodoxă Română”, „Ortodoxia”, „Revista de istorie și teorie literară” ș.a.

Axa preocupărilor istorico-literare ale lui C. o constituie studiul îndelungat al personalității lui Gala Galaction, profesorul său preferat, față de care manifestă un veritabil cult. Lucrările despre maestru au o valoare exclusiv documentară. C. reconstituie mai întâi, în volumul *Pe urmele lui Gala Galaction* (1982), călătoriile preotului și scriitorului

în provinciile românești și în străinătate (Ungaria, Italia, Egipt, Muntele Athos etc.). Trama biografică este ulterior dezvoltată și amănunțită într-o monografie, *Gala Galaction* (1989), îmbinând criteriul cronologic cu cel tematic. Prezentarea operei literare este descriptivă, adesea convențional lirică și (în absența simțului critic) dublată de admirație nediferențiată, nivelatoare. Informația istorico-literară este însă remarcabilă și prezintă încredere. De aceeași natură sunt contribuțiile privitoare la Tudor Arghezi (în ipostază de monah și de comentator al ortodoxiei românești) și Alexie Mateevici. C. a alcătuit culegeri din scrierile lui Galaction (articole despre Eminescu, publicistică de călătorie, memorialistică, pagini despre Basarabia). O postfață la „amintirile din Gulag” ale preotului Vasile Țepordei, editate în 1992, desfășoară istoria pe scurt a Basarabiei culturale interbelice și dă un inventar al scriitorilor basarabeni (sau numai născuți în Basarabia) din secolul al XX-lea.

SCRIERI: *Pe urmele lui Gala Galaction*, București, 1982; *Gala Galaction*, Galați, 1989. **EDIȚII:** Gala Galaction, *O lume nouă*, pref. edit., București, 1970, *Prin țară*, pref. edit., București, 1975, *Opinii literare*, pref. edit., București, 1979, *Mihai Eminescu*, Iași, 1987; *Zile basarabene*, introd. edit., Chișinău, 1993.

Repere bibliografice: Păcurariu, *Dicț. teolog.*, 138–139; Ana Cosma, *Scriitori români mureșeni*, Târgu Mureș, 2000, 45. **N.M.**

CUNȚAN, Maria (7.II.1862, Sibiu – 23.XI.1935, București), poetă, traducătoare, autoare de piese de teatru. Fiică a lui Dimitrie Cunțan, preot, compozitor și profesor de muzică la Seminarul Andreian, C. urmează școala primară și un „institut” de limbi străine în orașul natal. Debutează relativ târziu, în 1891, la „Tribuna”. Ulterior, până la intrarea României în Primul Război Mondial, este prezentă frecvent, iscăind uneori și Liliac ori Rim, cu versuri, proză scurtă, drame și traduceri din poeți germani și francezi, în numeroase periodice din Transilvania și din Regat, precum „Foaia poporului”, „Vatra”, „Familia”, „Telegraful român”, „Tribuna poporului”, „Sămănătorul”, „Luceafărul”, „Foaia interesantă”, „Revista noastră”, „Revista politică și literară”, „Viața literară și artistică”, „Țara noastră”, „Viața românească”, „Junimea”, „Viitorul românelor”, „Flacăra” ș.a. O parte din versuri este strânsă în plachetele *Poezii* (1901), *Poezii* (1905) și în cele două volume intitulate *Din caierul vremii* (1916). Aceștia li se adaugă traducerea dramei lui Friedrich Schiller,

Fecioara din Orléans (1909). Singură, fără familie, stingeră îndeosebi după moartea părinților și a unor prieteni, C. stă mai mult la București, găzduită de cunoștințe înstărite. După război colaborează la „Sburătorul”, „Vlăstarul”, „Țăranul”, „Foaia tinerimei”, „Cosinzeana”, „Revista scriitoarelor și scriitorilor români”, „Duminica ortodoxă” etc. Propunea Teatrului Național câteva drame în versuri și tipărea, în colecția „Pagini alese din scriitorii români”, broșura *Poezii* (1925). Moartea poetei, într-un azil de bătrâni, stârnește o vie emoție în lumea literară.

În anii debutului C. întreținea un cult pentru mai tânărul George Coșbuc, al cărui univers liric îl sintetiza omagial în *Doina firelor de tort*. O serie de idile și pasteluri relevă influența poetului născut de la Iași, iar alte texte par să-și găsească sursa în motivul coșbucian al „dragostei învrăjbite”. Cu timpul, spațiul rural sau numai agrest devine un simplu cadru al dramei celei neîubite. Intensitatea sentimentelor atinge câteodată un grad extrem, iar sinceritatea e vecină pe alocuri cu impudoria, într-un vers care, tot mai scuturat de podoabe, devine melopee. Un model a fost, desigur, și liedul german, dar C. a adoptat, totodată, și sintaxa străină, sacrificând adesea și ritmul. Neglijarea cizelării atente a versurilor și lipsa de discernământ critic fac ca în *Din caietul vremii*, ce reproduce integral volumele anterioare, fragmentele de poezie autentică, având ca generator o sensibilitate feminină vulnerată, să se piardă într-o masă de versuri terne. Alte impulsuri lirice, precum cel al dragostei de țară ori cel religios, găsesc o expresie banală. Încercările de epică obiectivă nu se disting nici ele de foiletonistica vremii, iar confesiunile, directe ori deghizate, nu au relief. C. a scris numeroase drame și poeme dramatice, rămase în peridoc (O zi la școală, La colibă, Horus, Nepotul lui Moș Pralea, Nana, Te Deum, Păcate ș.a.) sau în manuscrisele depuse la Academia Română (Brâncovenii, Apostolii, Dorul de mamă, Altare, Copiii Bradului), în toate fiind vizibilă incapacitatea de a construi o intrigă și de a caracteriza personajele. Nici traduceri – din poeți precum Carmen Sylva, Friedrich Schiller, Nikolaus Lenau, Heinrich Heine, Ludwig Uhland, Felix Dahn, Adalbert von Chamisso, Alphonse de Lamartine, Alfred de Musset – nu relevă calități deosebite, prea puține rezistând timpului.

SCRIERI: *Poezii*, Orăștie, 1901; *Poezii*, București, 1905; *Din caietul vremii*, I–II, București, 1916; *Poezii*, București, [1925]. **TRADUCERI:** Friedrich Schiller, *Fecioara din Orléans*, Sibiu, 1909.

Repere bibliografice: Chendi, *Scieri*, II, 62–66, 336–338; Calypso Corneliu Botez, *Maria Cunțan*, Botoșani, 1904; Octavian Tăslăuanu, *Spovedanii*, îngr. Gelu Voican, pref. Vasile Netea, București, 1976, 158–159; Iorga, *Ist. lit. cont.*, II, 52, *passim*; Lovinescu, *Scieri*, IV, 392–393; Ciopraga, *Lit. rom.*, 215–216; Eugen Marinescu, *Maria Cunțan – autor dramatic*, AUB, limbă și literatură, 1972, 1–2; Ion Neață, „*Lucașăru*” (1902–1914), Timișoara, 1984, 79–81; *Dicț. scriit. rom.*, I, 743–744; Alexandru Cistelean, *Biata Mărioara*, VTRA, 2009, 1–2. **V.D.**

CURRENTUL, cotidian apărut la București între 11 ianuarie 1928 și 29 august 1944. Cel ce are inițiativa editării și va fi director al ziarului este gazetarul Pamfil Șeicaru, care alege și următorul motto: „Nu începem. Continuăm. Programul nostru? Nici unul n-am împlinit patruzeci de ani”. Alături de el se afla un grup de tineri scriitori și ziariști, între care Alexandru Busuioceanu, Nichifor Crainic, Ion Dimitrescu, Cezar Petrescu și Dem. Theodorescu, foști colaboratori ai lui Șeicaru la „Cuvântul”, de unde pleaseră împreună atunci când conducerea gazetei fusese luată de Nae Ionescu. Într-un articol din primul număr, *Pe același drum*, Crainic schițează istoria grupului raliat în jurul lui Șeicaru, care începuse în zilele războiului la Iași, cu încercarea de a scoate o revistă de cultură și atitudine socială („Critica săptămânii”) și continuase cu prezența la „Dacia” (1918–1922), apoi cu redactarea cotidianului „Bucovina” (1919–1920); trecuse ulterior la „Neamul românesc” al lui N. Iorga, dar tentativa eșuase, cum va eșua și aceea de a susține proiectul unui organ liberal, „Crai nou”. În același text se avansează și un eventual program cu caracter general: „adevăr moral și politic”, descifrarea corectă a

„sensului evenimentelor” și hotărârea de a „crea cu credință matură și romantică în progresul moral”. Acestor propoziții, oarecum vagi, li se adaugă prin articolul *Barrès*, semnat de Ion Dimitrescu, altele, de factură ideologică: „Este chibzuită și este voită hotărârea noastră de a păși pragul luminii sub semnul înaintașului al cărui nume amintește barajul, sub semnul unuia dintre cei mai inspirați magi ai constelației mediteraneene [...]. Generația noastră, dornică să cristalizeze sufletește în cât mai plină umanitate, poate primi de la Barrès, prinț al tradițiilor active, imbold la trezirea bogățiilor acumulate ale rasei noastre, îndemn de definire a fizionomiei noastre adevărate”. De altfel, prima pagină din numărul inaugural, prin întreaga ei alcătuire, anunță un program politic, economic și cultural de la care C. nu se va abate. Celor două texte cu caracter editorial ale lui Crainic și Dimitrescu li se adaugă o substanțială analiză critică a stării economiei autohtone făcută de Pamfil Șeicaru (*Ar fi mai potrivită*), așezată pe coloanele trei-cinci în josul paginii, acolo unde zilnic, cu mici excepții, vor fi publicate în cei aproape șaptesprezece ani de apariție contribuțiile lui, solid argumentate, cel mai adesea vizând aspecte negative ale vieții sociale, texte uneori de o virulență ieșită din comun, uneori nedrepte, dar niciodată dictate de interese personale, așa cum insinuau adversarii lui; apoi, inaugurând un dens și consecvent demers publicistic și literar, un pamflet de Cezar Petrescu (*De ce-i urâm*), însoțit de alte două aparținând lui Dem. Theodorescu (*Elogiul dobitociei*, critică a instabilității morale a clasei politice, și *Popa Siringă*, diatribă la adresa celor ce făceau afaceri profitând de poziția lor politică); în sfârșit, prefațând de asemenea o rodnică și îndelungată colaborare de factură culturală, o evocare a personalității lui Ioan Bianu, prilejuită de împlinirea a cincizeci de ani de activitate, aparținându-i lui Al. Busuioceanu, cel care în primii ani va fi criticul literar și artistic titular al gazetei. Astfel, spre deosebire de multe alte periodice ale anilor '30-'40 ai secolului al XX-lea, care anunțau programe promițătoare, dar renunțau repede la respectarea lor, C., și sub aspectul politic sau social, și sub acela cultural, va dovedi o meritorie consecvență. Situat la centru-dreapta într-un eșichier politic complex, cu orientări diverse – pornind de la extrema stângă pentru a ajunge extrema dreaptă –, cotidianul nu va mai fi atașat unui partid, asumându-și rolul dificil de a-și păstra independența și de a „monitoriza” mai întotdeauna cu obiectivitate

mișcarea politică din țară, de a o raporta, de câte ori era cazul, la mișcarea politică europeană, urmărită de asemenea dintr-o perspectivă critică. Ideea dominantă a acestei orientări este în permanență susținerea intereselor României într-o conjunctură internațională dificilă; simpatia pentru monarhie, dar nu necondiționat, respectul arătat Bisericii Ortodoxe, dar și celorlalte culte, atenția acordată școlii și, în egală măsură, armatei sunt alte componente ale unui program prefigurat din primele numere și în liniile lui esențiale urmărit constant. Actualitatea propriu-zisă, mai ales aceea internă, reflectată prompt, activ, variat, critic, cu atenție sporită pentru elementul surprinzător, neașteptat, dar fără a ceda ispitei senzaționalului ieftin, este altă caracteristică a unei gazetării de bună calitate, care se bucură și de garanțiile oferite de o excelentă echipă de reporteri, redactori, comentatori și analiști, colaboratori externi (mulți din mediile universitare) și tehnicieni. Efectele acestei politici editoriale nu vor întârzia să apară și se vor face simțite pe de o parte în creșterea neconținută a tirajului și a difuzării (la 17 ianuarie 1942, când apărea numărul 5000 din C., media vânzării zilnice crescuse la 122 000 de exemplare, iar a celei anuale la 44 000 000 de exemplare) și pe de altă în sporirea neîntreruptă a influenței gazetei în cele mai diverse medii. Așa se explică și reacția negativă a publicațiilor concurente, fie ziare de informație („Universul”, „Adevărul”), fie ziare înregimentate politic („Dreptatea”, „Timpul”, „Viitorul”), însoțită de legenda, nicidecum probată, dar mereu invocată și poate cu unele rădăcini în realitate, a unor posibile inadvertențe de probitate profesională și mai ales morală ale lui Pamfil Șeicaru, legendă întărită și de un joc de cuvinte, ajuns celebru, al lui N. Iorga. Începând cu primul număr, C. s-a adresat nu unui cititor „ideal”, reprezentant al elitei, apt să recepteze un mesaj de ținută intelectuală înaltă (în bună măsură cazul cotidianului „Cuvântul”), ci unui cititor obișnuit, cu o pregătire mai curând medie, dar implicat social și politic, deschis către un demers cultural de calitate, dispus să se informeze și, mai ales, pregătit să judece singur, să răspundă pozitiv la îndemnul de a înțelege lumea în care trăiește. De la acest nucleu programatic s-a pornit în stabilirea structurii gazetei, a definirii criteriilor de selecție a informației, a zonelor permanente de interes și investigație, a conținutului numerelor sau al paginilor speciale și, în primul rând, de selecție a conținutului rubricilor permanente, precum și a ziariștilor

care răspundeau de ele. În decursul existenței ziarului componența redacției s-a modificat, unii redactori ori colaboratori au plecat, dar principiile programatice și grupul inițiatorilor (Cezar Petrescu, Ion Dimitrescu, Dem. Theodorescu, Romulus Dianu, cărora li s-au adăugat Nicolae Roșu, Grigore Patriciu, Gala Galaction, Ioachim Botez, N.N. Tonitza, Ion Vinea) s-au menținut în coordonatele de început. Între colaboratorii care într-o perioadă sau alta au scris la C. s-au numărat Ion Agârbiceanu, Tudor Arghezi, Ion Biberi, Emanoil Bucuța, Th. Capidan, G. Călinescu, Aron Cotruș, George Gregorian, Ionel Jianu, Adrian Maniu, Al. Marcu, Ion Minulescu, D. Nanu, V. Voiculescu, Mircea Vulcănescu ș.a. O atenție deosebită s-a acordat provinciei, reprezentată în redacție de scriitori sau gazetari de valoare: Emil Serghie (Iași), regizorul Radu Urlățianu (Timișoara), M.G. Samarineanu (Oradea), Justin Ilieșiu și Valeriu Pușcariu (Cluj), Valeriu Grecu (Cernăuți). Dintre rubricile specifice pentru un cotidian de informație generală, cele culturale, dar și altele, sunt de asemenea încredințate unor ziariști reputați, cei mai mulți dintre ei și scriitori: Apriliana Medianu, Sidonia Drăgușanu („Conferințe”, „Viața mondenă”), Dem. Theodorescu, Victor Rodan („Aspecte de la Cameră”), Romulus Dianu („Aspecte de la Senat”), Cezar Petrescu, Ion Dimitrescu („Popas duminical”), Nichifor Crainic și, de la 17 octombrie 1929, Gala Galaction („Ziua Domnului”), Pamfil Șeicaru, Mircea Ștefănescu („Cronica dramatică”), Al. Busuioceanu, Oscar Han, K.H. Zambaccian, George Nechita („Cronica plastică”), N.N. Tonitza („Cronica fantezistă”, jocuri ale imaginației unui artist preocupat de ceea ce observa zi de zi), Petre Pandrea („Cronica externă”), Eliza Mârzescu („Cartea franceză”). Cronica literară, în schimb, fără o periodicitate precizată, având menirea de a marca mai curând o apariție de carte considerată fie un eveniment, fie o carte „cu probleme”, este făcută alternativ de Cezar Petrescu, Ion Dimitrescu, Romulus Dianu, iar după 1932 și de Nicolae Roșu, și, mai rar, de Pamfil Șeicaru. Vieții culturale și îndeosebi celei literare îi sunt dedicate numere speciale sau omagiale, cu o ținută intelectuală și publicistică remarcabilă (numărul dedicat la 8 martie 1939 patriarhului Miron Cristea; „50 de ani de la moartea lui M. Eminescu” la 15 iunie 1939; „Omagiu memoriei lui C. Brătianu” la 4 mai 1941), pagini speciale („Curentul literar și artistic”, „Curentul cinematografului”, „Pagina școlii”, „Pagina învățătorului”) sau în fiecare număr rubrici

nesemnate, consemnând în note succinte, dar atent redactate, de fapt mici recenzii și comentarii, cărți nou apărute, premiere teatrale, vernisaje de expoziții de artă plastică, vizite ale unor personalități din străinătate, conferințe științifice sau culturale (Ion Nistor, *Mihail Kogălniceanu și istoria națională*, Radu Rosetti, *Ce citeau bunicii noștri*, conferința despre Goethe susținută de N. Iorga la Academia Română ș.a.), activitatea Academiei Române, viața universitară (în rubricile „Maidanul cu trandafiri”, „Carnetul zilei”, „La zi”, „Scrisori din Paris”, „Ecouri transilvane”, „Cărți–reviste”, „Vitrina cărților românești”, „Claviaturi”). După 1935 situarea la dreapta a C. devine tot mai decisă, cu mai multe poziționări antisemite. Dar exceptând articolele politice și contribuțiile culturale semnate de Nicolae Roșu, care părăsise la începutul anului 1934 redacția, fiind arestat împreună cu Nae Ionescu, Nichifor Crainic ș.a. după asasinarea lui I.G. Duca, și, într-o oarecare măsură, cele ale lui Romulus Dianu, tonul general rămâne unul relativ echilibrat, chiar și în reportajele, analizele și informațiile privitoare la evenimentele controversate de după 1938 și la operațiunile militare dintre 1939 și 1944. La fel ca în anii premergători, și în ultima decadă de apariție (1935–1944), când la C. vine și o nouă serie de tineri ziariști și scriitori (Ion Sân-Giorgiu, Dragoș Vrânceanu, Anghel Pomescu, Al. Vișinescu, Aurel Tita), dar vin și gazetari experimentați, între care Ion Vinea, nivelul discursului jurnalistic conservă calitățile impuse de aportul generației vechi (Cezar Petrescu sau Ion Dimitrescu) și în intervențiile referitoare la viața politică internațională, și în cele referitoare la actualitatea socială și culturală internă. Ziarul a urmărit în permanență situația populației românești din dreapta Dunării, din Valea Timocului și din Banatul sârbesc ori din teritoriile situate în stânga Nistrului (Pamfil Șeicaru, *Pohod na Sibir*, Nicolae Roșu, *Poporul moldav*, Romulus Dianu, *Românii din Banatul iugoslav*, Ion Dimitrescu, *Un apel de salvare*, Cezar Petrescu, „Nădejdea” – articol referitor la o gazetă a românilor din Serbia). Se urmărește și se examinează critic, de asemenea, eventualele poziții antiromânești ale unor intelectuali apărute în cărți și publicații din străinătate (I. Ohotnikov și N. Bachinsky, *La Bessarabie et la paix européenne*, 1928, Vellani Dionisi, *Il problema territoriale Transilvano*, 1932). Vor fi recenzate însă și lucrări conținând puncte de vedere favorabile țării noastre (*Le Drame roumain*, Paris, 1932, carte a fostului șef al misiunii militare

franceze în România între 1916 și 1918, generalul Pétin). Evenimentele culturale din Capitală sau din diferite orașe constituie altă sursă de informații, înregistrate cu promptitudine și de multe ori analizate favorabil sau critic (V.V. Haneș, *Basarabia culturală*, Cezar Petrescu, *Castelul Huniadilor*, Romulus Dianu, *Pantolonada culturii* – examinare critică a strategiilor culturale ale guvernului N. Iorga, Romulus Dianu, *Moșii*, Cezar Petrescu, *Biblioteci de sat* și *O enciclopedie românească* –, discuție în legătură cu semnificațiile apariției *Dicționarului enciclopedic ilustrat* Candrea-Adamescu). Sunt evocați aproape număr de număr oameni politici, învățați, scriitori români sau străini (Goethe, Gerhart Hauptmann, Jókay Mór, Guido Gozzano, Thomas Hardy, Julien Benda, Charles Péguy, Aleksei Tolstoi, Leonid Leonov sau Dimitrie Cantemir, Mihail Kogălniceanu, Ion C. Brătianu, Duiliu Zamfirescu, I.L. Caragiale ș.a.). Se rememorează momente și oameni din trecut, mereu cu observații critice atunci când sunt uitați (Constantin Gane, *Mica publicitate bucureșteană acum 80 de ani*, *O interesantă instituție. Muzeul Municipal*, Cezar Petrescu, *Nihil sine Deo*, un portret al lui Pantazi Ghica, *Moșii care n-au murit*, situare a lui Vasile Conta în vremea lui, Romulus Dianu, *Jignitoarea părăsire a mormintelor*, note critice inspirate de un articol în care Tudor Arghezi îl comemora pe pictorul Ștefan Luchian, ș.a.). Un sector bine susținut al programului editorial, dar fără să fie influențat direct de orientarea politică de la C., este acela al literaturii. În paginile ziarului, mai ales în cele intitulate „Curentul literar și artistic”, apar versuri, schițe, nuvele, capitole de roman sau romane în foileton și foarte multe reportaje, unele de o netăgăduită expresivitate artistică. Cel mai constant prozator este Cezar Petrescu (romanul *Greta Garbo* în foileton, alături de numeroase fragmente din alte romane, de schițe și nuvele). Sunt prezenți și Gala Galaction (*Vulpile au vizuini*, capitol din romanul *Papucii lui Mahmud*, și alte scrieri), Gib I. Mihăescu, Tudor Șoimar, Ioachim Botez (cu multe episoade din *Însemnările unui belfer*), Romulus Dianu, Grigore Patriciu (care semnează cu pseudonimul Geer Patrick schițe umoristice, unele fiind adevărate fișe de observație socială, la rubrica zilnică „Baloane de săpun”), N.N. Tonitza (amintiri din perioada copilăriei și a începuturilor artistice, „Însemnări” și „Cronica fantezistă”, două rubrici săptămânale asigurate mai mulți ani), Mihail Lungianu, Constantin Gane (*Din scrisorile*

bietului Nicanor și *Divanul domnesc*, capitole de roman), I. Igiroșianu, Adrian Maniu (*Amintiri*), George Sbârcea (reportaje de pe Frontul de Est), Aurel Tita (*Note de călătorie*), Nicolae Grecu (*Scrisori de la Paris*). Poezie s-a publicat mai rar, selecția având ca principal criteriu ținuta estetică. Între poeții care au dat versuri se numără G. Tutoveanu, Ion Sân-Giorgiu, George Voevidca, Dragoș Vrânceanu, Raymonde Han și Valeriu Ciocâlteu. Foarte vii și de o mare diversitate a informației și abordărilor sunt rubricile rezervate criticii. S-au implicat în urmărirea fenomenului artistic sau literar, începând cu Pamfil Șeicaru, mulți dintre redactorii cotidianului: Cezar Petrescu (cronici literare, comentarii, recenzii, polemici), Ion Dimitrescu (cronici literare și dramatice, recenzii, comentarii de literatură străină), Romulus Dianu (cronici literare, comentarii, recenzii), Nichifor Crainic și Nicolae Roșu în primii ani (cronici literare, polemici), Al. Busuioceanu (cronici literare și de artă plastică), Grigore Patriciu, Titus T. Stoika, George Sbârcea, Mircea Ștefănescu, I. Nisipeanu, V.V. Haneș, Emanoil Ciomac, Eliza Mărzescu, Apriliana Medianu, Aurel Tita, E. Boșca-Mălin. O caracteristică generală a demersului critic de la C. nu ar fi greu de aflat. Pamfil Șeicaru este adeptul unei abordări a faptului literar în limitele unui tradiționalism cu izvoarele într-un ideal național identificabil cu naționalismul, Cezar Petrescu încearcă să definească de fiecare dată un nucleu de valoare, dar nu întotdeauna poate depăși propriile obsesii auctoriale și idiosincrasii, pe când Romulus Dianu și N. Roșu, asumându-și riscurile unui „naționalism integral”, judecă prin lupa unei convingeri politice extreme, care în multe cazuri întunecă realitățile rezultate din adevărul operei. Din acest amalgam de păreri și credințe politice sau estetice rezultă însă o „lectură” de multe ori echilibrată, constructivă, care își propune să stabilească orientări și caracteristici ale unei generații sau a alteia, clasificări valorice, continuități și influențe, deși altă dată nu va fi scutită de tot atâtea exagerări, de opinii și verdicte nedrepte. De un tratament inadecvat, de sentințe care nu au legătură cu opera propriu-zisă și care nu au fost validate în timp are parte Mihail Dragomirescu, țintă a unei campanii nejustificate (T. Socol, *Profilaxie*, Nichifor Crainic, *Iarăși Emil Pangrati și clănțăul său* etc.); lui Camil Petrescu i se minimizează sensul operei în termeni complet nepotriviti (Cezar Petrescu, *Un om intransigent*); memoriile lui E.

Lovinescu sunt întâmpinate cu o totală neînțelegere de Nicolae Roșu; *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu devine subiectul altei campanii, străină cu totul de lucrarea avută în vedere și analizată cu alte criterii decât acelea literare. Pe de altă parte, se poate sublinia acuratețea cu care sunt primite activitatea sau cărțile unor scriitori precum I. Al. Brătescu-Voinești (Cezar Petrescu, *Ion Al. Brătescu-Voinești*), Gib I. Mihăescu (Cezar Petrescu, „*La Grandiflora*”), Al. Terziman (Titus T. Stoika, cronică literară la *Stele sub nori*), Mihail Sorbul (Ion Dimitrescu, o abordare a sensurilor dramei *Patima roșie*; de altfel, o parte esențială a cronicilor sale dramatice include observații critice corecte privind textul pieselor discutate), Sera Furpa (Romulus Dianu, cronică la *Bătea un vânt de nebunie*), G. Călinescu (Ion Dimitrescu se numără printre cei ce au definit în termeni corespunzători, valorizând *Viața lui Mihai Eminescu*, caracterizată ca „o savantă și pioasă biografie critică”). O dezbatere despre roman îi aduce alături pe Nicolae Roșu, în această ipostază informat, temperat în afirmații, și pe Cezar Petrescu. Primul încearcă să așeze romanul în perspectiva literaturii europene, pornind de la Rabelais și Charles Sorel, pentru a ajunge până la sfârșitul secolului al XIX-lea, cel care ar fi adus în roman, așa cum concluzionează, reluând o idee a lui G.K. Chesterton, „influența spiritului democratic”. Nicolae Roșu crede că în opera romanesă „nu arta este un criteriu”, ci „permanenta actualitate”, asigurată de „ambianța filosofică a realității omenești”. La rândul său, Cezar Petrescu întreprinde un bilanț „al unui secol de roman autohton”. După el, romancierul trebuie să fie înzestrat „cu sensibilitate și viziune” și „să se supună unei aspre discipline de lucru”. În opinia lui, „opere de maturitate evoluată” au la noi Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Carol Ardeleanu, Gala Galaction sau Hortensia Papadat-Bengescu, în vreme ce Gib I. Mihăescu, Romulus Dianu, Mircea Eliade, Sergiu Dan sunt încă niște „nume proaspete”. Rubricile de recenzii, note critice, știri asigură de asemenea, alături de cele care discută revistele literare ale anilor '30 („Cuget clar”, „Luceafărul”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Floarea de foc”, „Les Nouvelles littéraires” ș.a.), situarea actualității în planul general al literaturii. În același scop se comentează viața teatrală din București. Cronicile au în vedere atât textul dramatic, abordat ca orice produs literar, cât și spectacolul propriu-zis (jocul actorilor, contribuția regizorală, scenografia etc.).

Reușitele sunt salutate fără rețineră (*Patima roșie* de Mihail Sorbul, *Apollonius din Tyrane* de Adrian Vereă), iar eșecurilor (*Daniela* de Victor Eftimiu, parțial *Take, Ianke și Cadâr* de Victor Ion Popa) li se demontează cauzele (text neîmplinit, regie necorespunzătoare etc.). În limitele oferite de un cotidian, viața literară din Franța în special, din Italia, Anglia, Germania, Rusia Sovietică, mai cu seamă ceea ce ilustrează convingeri de dreapta, este urmărită în articole, comentarii, recenzii de cărți și reviste, note și știri. Al. Marcu traduce o serie de articole aparținând lui Enrico Corradini, doctrinar al naționalismului italian. Sunt mereu discutați, citați, invocați reprezentanți ai dreptei franceze – Maurice Barrès (*Barrès și geniul Provenței*), frații Tharaud, Léon Daudet, dar și René Guénon (Ion Dimitrescu, „*Criza lumii moderne*”). Andrei Tudor analizează în *Generația lirică* scriitori precum Henry de Montherlant, Charles Péguy. Pe de altă parte, Thomas a Kempis (Al. Al. Leontescu recenzează cartea lui Dumitru Furtună, *De imitatione Christi*), Goethe, Thomas Hardy, Charles Baudelaire, Guy de Maupassant, Émile Zola, Frédéric Mistral, Francis Carco, Paul Valéry, André Malraux (Ion Dimitrescu, *Idealism de 15 pesetas*), Gabriele D'Annunzio (Dragoș Vrâncanu, *Pe marginea „Alcionului”*), Konstantin Fedin, Vsevolod Ivanov sunt doar câteva nume dintr-o selecție cuprinzătoare, pentru a oferi o idee exactă despre direcțiile estetice și orientările ideologice caracteristice literaturilor europene. Evenimentele de pe Frontul de Est îl obligă pe Pamfil Șeicaru să plece în străinătate în cursul lunii iulie sau august 1944. Începând cu numărul 5912 din 1 august, articolul de fond de pe prima pagină, semnat până atunci, cu foarte puține excepții, doar de directorul ziarului, apare cu semnătura Interim (probabil Ion Vineă). De fapt, de la jumătatea lunii iulie, o nouă echipă își asumă responsabilitățile editoriale: Ion Vineă, Mircea V. Pienescu, E. Boșca-Mălin, N. Carandino. La 27 august I. Vineă semnează un editorial intitulat *Agresiunea germană*, iar în ziua următoare scrie altul, intitulat *Spre biruință*. În sfârșit, la 29 august (numărul 5939, ultimul al ziarului), se publică o scrisoare a lui Pamfil Șeicaru adresată generalului Constantin Constantinescu, președintele Consiliului de administrație al Societății Anonime Curentul, în care declară: „Lupta mea încetează. Lupta mea încetând, nu are nici un rost de a conduce mai departe «Curentul». Este corect să trag consecințele”. În acest număr se dă și următoarea

notă: „Redactorii ziarului cari au militat pe linia politică a fostului director Pamfil Șeicaru au înțeles să tragă consecințele părăsind redacția”. În aceeași zi, cu o ediție specială nenumărată, dar menținând anul de apariție (șaptesprezece) al vechiului cotidian și deschizând „seria a II-a”, apare „Curentul nou”. Cei ce îl conduc și care comentează noile împrejurări militare și politice sunt Ion Vinea și E. Boșca-Mălin. Puținele numere tipărite (numărul 6, probabil ultimul, datează din 4 septembrie) au și rubrici literare la care colaborează Ioachim Botez, Vasile Netea, N. Jianu; se inserează și anunțul prin care familia face cunoscut moartea lui Liviu Rebreanu.

R.Z.

CURENTUL ARTELOR, „ziar artistic” apărut la București, săptămânal, de la 17 iunie 1922 până la 8 aprilie 1923. Director-proprietar: N. Vămășescu. În articolul *Director fără voie* se arată că noua publicație continuă „Curierul artelor” (deși apare în paralel cu gazeta condusă de Juarez Movilă) și că își propune să consemneze fenomenul teatral și operetistic național. Mai clar apare formulat acest obiectiv în articolul *Către cititori* din al doilea număr: „«Curentul artelor» va fi în primul rând o publicație informativă, căreia nu-i vor lipsi dările de seamă asupra tuturor spectacolelor, concertelor și expozițiilor de artă, cum nu-i vor lipsi nici recenziile unui competent critic literar asupra tuturor lucrărilor apărute pe ogorul literaturii românești”. În realitate, C.a. nu a reușit să-și îndeplinească acest ambițios program, în schimb a avut în vedere, deși nu și-a propus, destule manifestări artistice din străinătate. Așa-zisul critic „competent” este obscurul M. Negru. Există însă și unele colaborări de prestigiu: Gala Galaction (cu memorialistică), Victor Eftimiu (cu piesa *În mânăstire* și un fragment din tabloul dramatic *Don Juan*) ș.a. Versuri semnează Zaharia Stancu (*Câmpenească, Poveste*), George Voevidca, Constantin Barcaroiu, Horia Robeanu. Publicația înregistrează cu precădere fenomenul teatral și muzical, acordând spații largi interviurilor și comentariilor privitoare la activitatea unor personalități ca George Georgescu, Aca de Barbu, Traian Grozăvescu, George Enescu, George Storin, Aristizza Romanescu, Cella Delavrancea, Jean Athanasie, Nicolae Leonard, Dimitrie Onofrei. Sunt consemnate expoziții ale lui Iosif Iser, Marin H. Georgescu ș.a.

V.T.

CURENTUL FAMILIEI, revistă apărută la București, săptămânal, de la 25 septembrie 1943 până la 2 septembrie 1944, sub conducerea unui comitet redacțional. Publicație de informație socială și culturală aflată în descendența hebdomadului „Curentul literar”, care își încetase apariția în toamna anului 1941, C.f. găzduiește și literatură aflată sub semnul eclectic al modernismului epocii. La rubrica „Literatură” se tipăresc fragmente din romanele *Carlton* de Cezar Petrescu (*Doamna la telefon*) și *Lunaticii* de Ion Vinea, proză scurtă de Victor Eftimiu (nuvela inedită *Veverița*, precum și fragmente din romanul *Scadența*, intitulat *Regizorul între actori și Singurătățile omului fără nume*), Alexandru Kirițescu (povestirile istorice *Surghiunita din castelul Navarre* și *Iosefina împărăteasa*), Dinu Moroianu, Ilie Păunescu, Radu Matei, Neagu Rădulescu; semnează memorialistică Valjan, Victor Eftimiu (*Amintiri din viața de teatru, Imagini de ieri și de azi*), D. Karnabatt; colaborează cu însemnări de călătorie Victor Eftimiu (*Primul meu Paris, Alte amintiri pariziene*) și Paul Lahovary (*Caleidoscop suedez*). Lucia Demetrius scrie despre prozatorii englezi Katherine Mansfield și E.A. Poe, publicând și câteva nuvele (*Fericirea furată, O viață, Amalia, Călătorii adormiți*). În primul număr din 1943 Valjan semnează un articol despre E. Lovinescu și cenaclul „Sburătorul”. Publicația acordă o atenție deosebită fenomenului cinematografic și teatral. Sunt prezente, de asemenea, traduceri din proza de consum aparținând literaturii universale (*Roman polițist fără titlu* de J. Jefferson Farjeon, *Rânjetul craniului* de Anthony Berkeley, *Jos măștile* de David Hume, *Am ucis?* de Mansfield Scott). Alți colaboratori: Dan Petrașincu, N. Carandino, Mihai Anastasiu, Micaela Catargi, Puia Ionescu, Nicolae Jianu. C.Tt.

CURENTUL LITERAR, revistă apărută la București, săptămânal, de la 9 aprilie 1939 până la 4 octombrie 1941, în două serii ce se continuă fără întrerupere; seria a doua începe la 23 decembrie 1939, într-un format diferit, modificat fiind și titlul inițial, „Curentul magazin”, ce devine „Curentul literar – magazin”, simplificat și acesta, la 5 ianuarie 1941, în „Curentul literar”. Pe toată durata existenței hebdomadului, în niciun loc nu s-a precizat cine îl conduce și din cine se compune redacția. Rolul de a pune pe hârtie un fel de „program” i s-a încredințat lui Tudor Arghezi, al cărui stil se ghicește în *Bilet...*, iscălit însă Curentul magazin. Revista, se afirmă aici,

este „pentru toți scriitorii și artiștii de toate vârstele și credințele creatoare și pozitive, în cadrul național pe care-l reprezentăm”, dar și „pentru toți cititorii” și constituie „nu numai un buletin beletristic, dar și o hartă spirituală a țării, adnotată neconținut, ca un indicator meteorologic [...], ca un ceasornic întors pentru opt zile”, în sensul că „sacrifică utilului câteva pagini” – pentru programele săptămânale radio, teatru, sport etc. „Atribuțiile domestice – era, de asemenea, asigurat cititorul – nu ne vor îndepărta de a privi viața artistică și literară cu ochiul aceluia care știe, de la Horațiu, un lucru precis: «cacatum non est pictum»”; respinse vor fi, în consecință, „formele industriale pentru agrementul celor ce se mulțumesc ușor cu produse de serie [care] nu trebuie confundate cu arta”. Ideile se regăsesc și în adresarea către cititor, de pe coperta a doua, unde se afirma că noua revistă nu este una „închisă și nu aparține nici unui clan literar sau artistic, [...] aparține tuturor talentelor reale, cu sau fără nume consacrat”, și că „în cel mai perfect spirit de independență [...] va publica manuscrisele colaboratorilor după un singur criteriu pe care îl recunoaște suveran: *acela al valorii personale*”. O completare aduce și indicarea pe copertă a domeniilor de interes: Literatură – Artă – Teatru – Critică – Cancan – Modă. Tudor Arghezi nu și-a asumat însă conducerea efectivă a redacției, ea revenindu-i, foarte probabil, lui Romulus Dianu, care va semna, de altfel, bilanțul primelor o sută de numere. Începând cu numărul 115/1941, conducerea revistei este încredințată lui Șerban Cioculescu, prilej cu care criticul, într-un text intitulat *Cuvânt înainte*, „scrutând răspunderile [ei]”, își lua angajamentul unor „articole lămuritoare”, ce „vor avea ca scop să reexamineze valorile peste care s-a lăsat vântul pus-tiitor al confuziei și să avertizeze asupra erorilor înstăpânite peste noțiunile altădată bine precizate”. În prima fază, întrucât **C.I.** era destinat să ocupe locul rămas după interzicerea câtorva periodice culturale – „Rampa”, „Adevărul literar și artistic”, „Reporter”, „Buna Vestire” etc. –, redacția a apelat la nume prestigioase. Astfel, în primele numere, în afară de Arghezi, autorul „programului”, ce mai dă un articol (*Din zilele lui Luchian*), și în afară de Pamfil Șeicaru, proprietarul și directorul cotidianului „Curentul”, mai iscălesc colaboratori ai ziarului-patron – Gala Galaction (*Nenea Ștefan, Boierul din fundul cupeului*), Ionel Teodoreanu (*Lăsați copiii să vie la mine*), Mircea Ștefănescu (*Ora lui*

Costescu, Din pricina unui scandal..., Divagații, Actrițe...), Dem. Theodorescu (*Critică și „istorie literară”*), Horia Furtună (și cu pseudonimul Ariel), Nicolae Vlădoianu –, precum și câțiva dintre redactorii lui de bază – Romulus Dianu, Ioachim Botez, Dragoș Vrânceanu, Aurel Tita. Contribuția acestora este contrabalansată în mică măsură de rubricile consacrate celorlalte domenii: „Din țară și de pretutindeni”, „Sport”, „Cronica mărunță”, „Noutățile modei”, „Programul radio”, „Programul spectacolelor teatrale”. Cele două rubrici din urmă sunt abandonate curând, locul lor fiind luat de „Răspundem cititorilor”, devenită „Curier” și destinată aproape exclusiv dialogului cu tinerii poeți, „Pagina poeziei”, „Vitrina cu cărți”, „Maidanul cu roze”, „Coșul cu perle”, „Pentru dvs., doamnă” (susținută o vreme de Sidonia Drăgușanu), „Cronica filatelică” și cea a șahului. Odată cu trecerea timpului, săptămânalul se apropie tot mai mult de structura clasică a unei publicații literare, cu pagină de poezie (cu timpul vor fi două: „Claviaturi” și „Traduceri”) și de proză, cu obișnuitele cronici (literară, teatrală, muzicală și plastică), dar și cu articole, studii și eseuri pe teme de estetică ori de istoria artelor (a literaturii, îndeosebi), cu rubrica de informații diverse (intitulată „Note”, „Însemnări”, „Răboj săptămânal” etc.) și cea de divertisment (anecdote și grafică umoristică). Cum și-au propus de la început redactorii, o atenție mare se acordă scriitorilor tineri, care debutaseră deja, ca și celor ce băteau la porțile literaturii. În cele peste o sută treizeci de numere au fost date la lumină poezii iscălite de mai bine de patru sute de autori, **C.I.** făcând concurență confratelui „Universul literar”. Pe lângă redactorii Aurel Tita (care pare să fi fost și secretar de redacție) și Dragoș Vrânceanu, mai frecvent sunt găzduiți Dragoș Vicol, Constantin Mitea, Teodor Scarlat, Virgil Carianopol, George Fonea, Ștefan Stănescu, Emil Giurgiuca, Ion Oană, Aurel Dumitrescu, Lucian Dumitrescu, Const. Virgil Gheorghiu, Alexandru Lungu, Dimitrie Stelaru, Constantin Salcia, Florin Lucescu, Ion Roman, Valentin Al. Georgescu, Ion Th. Ilea, Alexandru Th. Ilea, Octav Sargețiu, Geo Dumitrescu, V. Spiridonică, George A. Petre, N. Jianu, Matei Alexandrescu, Petre Pascu, Ștefan Baci, Ștefan Aug. Doinaș, Ion Caraion ș.a. Alții – Radu Stanca, Marin Sârbulescu, Ion Potopin ori Ben Corlaci – apar cu câte o poezie; Al. I. Ștefănescu, la „Curier”, e descurajat, dar se proclamă un singur poet „nou”, Nicolae Bucur-Mănătorul (1940). Rareori iscălesc și nume consacrate – Al. A.

Philippide (o traducere din Eduard Mörike), N. Davidescu, Radu Gyr (*Un piersic m-a căutat acasă, Ruga boierului neurednic, Ploile, Balada de primăvară, Crai de verde*), Ion Vinea și Ion Pillat. Același lucru se întâmplă și cu proza. Pe lângă textele redactorilor Romulus Dianu și Ioachim Botez, revista include nuvele, povestiri, schițe, reportaje literare, semnate de D. Iov, Sărmanul Klopstock, Anișoara Odeanu, Coca Farago, Marin Iorda, Constantin Gane (un serial cu „scrisori de domnițe”), Paul Constant, Radu Tudoran, Dinu Moroianu, Mircea Streinul, Dan Petrașincu, Aurel George Stino, Ruxandra Oteteleșanu, Alice Gabrielescu, V. Beneș, Neagu Rădulescu ș.a. Teatru se publică extrem de puțin: doar o scenetă de Alexandru Tzigara-Samurcaș și piesa *Omul și moartea* a lui Leontin Brudașcu. Aceiași colaboratori au furnizat numeroase traduceri din literatura universală, cu precădere din poezia lui Charles Baudelaire, Stéphane Mallarmé, Paul Valéry, Paul Claudel, Rainer Maria Rilke, Yvan Goll, din proza lui Giovanni Papini, Luigi Pirandello, Massimo Bontempelli, a Adei Negri, a lui A.P. Cehov, Anatole France, Tristan Bernard, Nikos Kazantzakis ș.a. Sporadic s-au publicat și tălmăciri din Platon, Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche. În primul an se rețin doar câteva recenzii, între care cele iscălite de Pamfil Șeicaru (la cărți de Al. A. Philippide, Otilia Cazimir ș.a.) și de Aurel Tita, evocări ale unor autori români și străini (Selma Lagerlöf, Panait Istrati, Giacomo Leopardi, Lev Tolstoi). Cu timpul se face loc cronicii literare, pe care o vor susține Dragoș Vrâncanu și L. Voita și cronicii teatrale, asigurată mai ales de Mihail Apostolescu. Peste un timp, de cinema se va ocupa Felix Anadarm (Geo Dumitrescu). De-a lungul existenței sale **C.L.** inserează numeroase articole și studii privitoare la chestiuni de estetică ori de istoria literaturii și a celorlalte arte. Sunt de remarcat cele iscălite de Toma Vlădescu (*Un sens al lui Panait Istrati, Democrația intelectuală și Barrès și Spania*), Ion Dimitrescu (*De la „Echinocliul de septembrie” la „Solstițiul de martie”*), Al. Marcu (*Cultura italiană în Balcani, Sensul minor al ironiei*), Coriolan Bărbat (*Luigi Pirandello*), Ruxandra Oteteleșanu (*Van Gogh, Rodin, Bourdelle, El Greco*), Virgil Untaru (mai târziu Virgil Ierunca) (*Autohtonizarea lui Panait Istrati*), Mihail Isbășescu (*Minnesang-ul german*), Alexandru Roman (despre eposul medieval german), Sanda Șerbulescu (probabil Belu Zilber) (*Constantin Noica*), Tudor Vianu (*Fr. Nietzsche*), Romulus

Vulcănescu (*Bazele estetice române*), Ion Roman (Alecsandri, „Meșterul Manole”), Ilariu Dobridor (Bergson), Ștefan Aug. Doinaș (*Reveniri și anticipări, Despre „cameleonism”*), George Sbârcea (*Peisajul metafizic al romanului englez contemporan, Neoplatonismul lui Charles Morgan, Aldous Huxley, gânditor britanic*), Al. Popescu-Telega (*Don Juan în legenda, teatrul și romanul spaniol și portughez, Ideariu spaniol*), Mihail Apostolescu (*Răspuns la critica criticii lui G. Ibrăileanu*), Ion Sân-Giorgiu (*Eminescu și eminescologii, Primele schimburi culturale româno-germane*), Basil Munteanu (*De la Claudel la Valéry*), Dinu Pillat (*Spre un nou sens al literaturii lui Ionel Teodoreanu*), Al. Piru (*G. Ibrăileanu și problema specificului național, G. Ibrăileanu și poezia nouă, G. Ibrăileanu și poezia populară*), Al. Balaci (*Asupra infinitului lui Giacomo Leopardi*). Prin amplitudine, dar și prin nivelul discuției, face notă aparte seria de studii semnată în 1940–1941 de Valentin Al. Georgescu (*Mallarmé, Valéry, Narcisismul, Alchimia verbului, Simbolistica imaginilor, Alchimia lirică: doctrina corespondențelor, În plină aventură omenească. Baudelaire – Rimbaud, Suprarealismul, Dincolo de modernism, Despre poem și adevărata îndumnezeire*). Sub conducerea lui, Șerban Cioculescu își păstrează colaboratorii, la care se adaugă câțiva noi. Între aceștia – P.P. Negulescu (*Lucruri vechi*), Ion Biberi (*Amintirile lui Francis Carco, În jurul lui Sainte-Beuve, Jurnalul lui André Gide*), Ernest Verzea (ancheta literară *Problema interpretării*, cu răspunsuri venind de la E. Lovinescu, Mihail Dragomirescu, Mihail Sorbul, Pompiliu Constantinescu, Liviu Reboreanu, Tudor Vianu, Corneliu Moldovanu, Tudor Arghezi ș.a.), Victor Iancu (*Obiectivitatea estetică și sensibilitatea artistică*). În fapt, programul propus, axat îndeosebi pe respingerea „tracomani” și a subordonării artei misticismului, s-a materializat aproape exclusiv în articolele criticului (*Între aproximativ și absolut, O nouă confuzie, Eminescologiada, Etichete verbale, În marginea unor studii getice, Critică și laicitate, Sensul unei corelații etc.*). Cioculescu admite chiar să fie combătut în paginile revistei. Publică astfel un articol (*Despre „alunecări”*) în care Valentin Al. Georgescu ia apărarea lui Pompiliu Constantinescu, învinuit de redactorul-șef că în monografia dedicată lui Arghezi deviasse întrucâtva de la raționalismul profesat de amândoi la „Kalendă”, Cioculescu dându-i replica sub titlul *Critică și laicitate*. Găzduiește, de asemenea, o caustică scrisoare

deschisă a lui Arghezi, la care ripostează ferm prin *D. T. Arghezi la „Liga ortodoxă”. Rânduri fără muștar la nas*. În același capitol se înscrie și articolul *Unul care nu râde*, îndreptat contra lui G.C. Nicolescu, ce semnase în revistă amplul studiu *Introducere în studiul literaturii*. Lui Șerban Cioculescu i se datorează și reproducerea mai multor articole uitate ale lui I.L. Caragiale și, probabil, lansarea unei anchete relative la *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu, anchetă la care răspund doar E. Lovinescu, Vladimir Streinu, N. Petrescu, D.V. Barnoschi, Tudor Măinescu. În ultimul număr o notă informa că revista ia o pauză „în vederea reorganizării”: în 1943 în locul **C.I.** apărea săptămânalul „Curentul familiei”. **V.D.**

CURENTUL NOU, revistă apărută la Galați, lunar, între 15 noiembrie 1905 și 15 martie 1906, apoi la București, săptămânal, între 1 februarie și 28 septembrie 1920, sub conducerea lui H. Sanielevici. **C.n.** formulează în primul număr o delimitare programatică vehement antisămănătoristă: „Sunt patru ani de când a apărut «Sămănătorul», cu menirea de a înlocui literatura romantică, și mai ales romantică-decadentă de mai nainte, printr-o nouă literatură, sănătoasă, morală și cu adevărat românească. Azi, toți oamenii de bun-simț recunosc că leacul a fost cu mult mai rău decât boala însăși”. Afirmând fără temeii că literații „Sămănătorului” idealizează pe față „beția, adulterul, promiscuitatea sexuală, vagabondarea, haiducia, brigandajul, impulsivitatea bestială, crima chiar și, mai presus de toate, instinctul războinic ca cea mai înaltă virtute a omului”, cu referiri la nuvelele lui Mihail Sadoveanu și ale lui C. Sandu-Aldea, H. Sanielevici se pronunță pentru un realism clasic, precum cel susținut de „Noua revistă română”. După opinia directorului, romanticismul țărănesc trebuia înlocuit cu un „realism clasic, așa cum îl avem în germene în literatura de peste munți, iar dincoace, în operele lui Duiliu Zamfirescu și I. Brătescu-Voinești [...] și așa cum îl găsim în formă desăvârșită în literatura engleză, la Dickens și George Eliot”. Sanielevici încerca să promoveze un curent nou, care ar fi putut să permită „libera circulație a valorilor europene (culturale și materiale) în România”, cultura națională fiind „doar o varietate a culturii generale”. Revista tipărește proză semnată de Jean Bart (*În ziua despărțirii*, *Scrisorile tatei*, *Prima dată*), Șt. Crășescu-Basarabeanu (Victor Crășescu; *Spre ideal*, fragment

din *Viața luptătorilor roșii*), Paul Bujor (*Sărmane suflete chinuit*), Spiridon Popescu (*Amintiri*) și versuri de C.Z. Buzdugan (*Celor ce luptă*, sonet), dar mai ales are meritul de a-l fi determinat pe G. Ibrăileanu să reintre în publicistică, cu articolul *Câteva considerații asupra spiritului critic în istoria culturii române*, capitol din viitorul studiu *Spiritul critic în cultura românească*. În alt articol, *Doi critici și mai mulți scriitori (Morală d-nului Sadoveanu)*, acesta demonstrează lipsa de fundament a acuzațiilor aduse de H. Sanielevici operei lui Sadoveanu, iar în articolul *Poporanismul* precizează că ideea „întoarcerii la popor”, promovată de „Sămănătorul” și de N. Iorga, aparține curentului de la „Dacia literară”. După cinci numere **C.n.** își încheie apariția. Seria a doua, apărută la București, are caracter mai mult teoretic, Sanielevici ducând o campanie agresivă împotriva poporanismului „Vieții românești”, identificat cu sămănătorismul, și împotriva literaturii lui M. Sadoveanu, în articolele *Ce a însemnat „Curentul nou” de la 1906*, *Poporanismul liberal și poporanismul conservator*, *Falimentul poporanismului*. Publică schițe și nuvele Jean Bart (*Dincolo, peste ocean*, *Jurnal de bord*), Constanța Marino-Moscu (*Codin*, *Cuconu Manolache*), Al. Cazaban (*Cuvântul maestrului*), Ludovic Dauș (*Fantoma durerii*, *Haralamb Lecca* – amintiri), iar versuri același Ludovic Dauș (*Cei doi*, *Pe o noapte de vară*), Tudor Măinescu (*Fluviul*, *Galaților*), G. Rotică (*În flacăra iubirii*, *Simt printre noi cum trece*) și Al. Claudian, care debutează aici cu poezia *Rozalia*. Se reproduc și câteva scurte fragmente din tabloul teatral *Fuga lui Petru* și din „filmul dramatic” *Să nu-ți faci idoli* de Adrian Vereă, pus în scenă de Compania Excelsior. O „cronică plastică” permanentă, încredințată lui Gala Galaction, ține publicul la curent cu expozițiile de artă și cu activitatea din atelierele de pictură (*De vorbă cu N. Vermont*, *În atelierul lui N. Vermont*). Din cauza polemicilor prea dure (Giorge Pascu este campion al unor atacuri violente la viața universitară: *Problema bibliotecilor*, *Oligarhia universitară*), a dimensiunii articolelor sociologice și economice, **C.n.** dă impresia unei reviste dezechilibrate, chiar dacă printre colaboratori se află și gazetari prestigioși în epocă: Ștefan Antim (semnează și „Hyperion”), A. Ciurcu, Constantin Graur, Liviu Marian, Al. Costa-Foru. Alți colaboratori: Bucura Dumbravă, Mihai Pastia, C. Arbore, I. Botez, Ștefan Popescu, Alexis Nour. **I.H., R.P.**

CURRENTUL PENTRU COPII ȘI TINERET, revistă apărută la București, săptămânal între 12 martie 1939 și 1 aprilie 1944. Redactor: Marin Iorda. Numărul 46–50 îl menționează ca redactor pe Mihail Cruceanu, iar în ultima perioadă conducerea publicației nu mai este precizată. În articolul-program *Către toți cititorii* Marin Iorda afirmă: „Revista aceasta este menită să fie prietenul nedespărțit al tuturor copiilor din țară. [...] Ne vom sili să culegem din sufletele noastre tot ce-i mai bun și mai frumos, tot ce v-ar putea folosi îmbogățindu-vă cunoștințele”. Dintre rubrici se rețin „Pentru străjeri și străjerie”, „Încearcă și dezleagă”, „De ici, de colo, de peste tot”, „Hai să stăm de vorbă”. Interesul documentar al gazetei rezidă în faptul că a tipărit foarte multe benzi desenate. Chiar din primul număr Sidonia Drăgușanu publică un roman pentru tineret, *Secretul celor cinci...*, căruia îi va urma *Ciudatele întâmplări de la conacul bunicii*. Dinu Moroianu contribuie la rându-i cu „romanul pentru tineret” *Aventurile omului mecanic*, dar numărul acestor producții este mult mai mare. Sunt inserate de la început și lecturi pentru cititorii adulți, din Victor Ion Popa, de pildă. Există și o rubrică dedicată jocurilor de istețime. În mod normal, foaia își propune să joace un rol educativ accentuat (cum atestă ciclul de benzi desenate *Aventurile străjerului isteț*, în versuri) în perioada de intensă activitate propagandistică dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial. Un personaj lansat aici de Marin Iorda și rămas în memoria celor mici este Guguță. După numărul 100 începe să apară rubrica „Scriitorii neamului”, în care sunt oferite medalioane ale unor scriitori români, printre ei Petre Ispirescu, Emil Gârleanu, I.L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Calistrat Hogaș, Ioan Slavici, D.D. Patrașcanu ș.a. În al treilea și al patrulea an de apariție calitatea tehnică a revistei sporește considerabil, mai ales la capitolul ilustrațiilor color pentru benzi desenate. Tot acum se introduce o rubrică de poșta redacției și de debuturi, în care se întâlnesc nume ce vor intra mai târziu în conștiința publicului: Leonard Gavriliu, Tudor Teodor Mazilu. Spre sfârșit, se înmulțesc manifestările propagandistice, mai cu seamă cele privitoare la Frontul de Est. Alți colaboratori: Pamfil Șeicaru, Ben Corlaci, Tudor Argehezi, Ioachim Botez, Radu Gyr, Lucia Demetrius, Marcel Marcian.

V.T.

CURIER DE AMBE SEXE, revistă literară și culturală apărută la București între 1837 și 1847, redactată și editată de Ion Heliade-Rădulescu. A înlocuit altă revistă a lui Heliade-Rădulescu, „Gazeta Teatrului Național”. **C.a.s.** (primul titlu: „Curier de ambele sexe”), deși anunțat ca bilunar, a avut o apariție neregulată: în zece ani au ieșit patru „perioduri” a câte douăzeci și patru de numere fiecare și un „period” (1844–1847) cu nouă numere. În ultimul „period” alfabetul de tranziție este înlocuit cu cel latin, acesta fiind și cel mai important deziderat al editorului: „A [le] recomanda literile lor proprie, «naționale», a-i face să se deprindă cu dănselle, a le onora și a le ama, a-i face a vedea și cunoaște într-însele limba națională și unitară în tot adevărul și toată natura ei”. Între 1862 și 1864 Heliade a reeditat, cu puține modificări, volumele apărute. Precursor al presei literare românești, **C.a.s.** a fost proiectat ca o revistă-magazin, care să alterneze o ediție pentru bărbați (literatură, articole despre politică, industrie, economie), cu alta pentru femei (sfaturi gospodărești și pedagogice, povestiri religioase și moralizatoare). Fără a pune în aplicare separarea anunțată, în primii ani **C.a.s.** este o publicație eterogenă, pentru cele mai diverse gusturi și categorii de cititori. Foiletoane, nuvele și povestiri melodramatice, traduse din publicații străine, fără o preocupare evidentă pentru selecție, se amestecau cu lucrări originale de valoare și cu versiuni din mari scriitori străini. Scopul revistei – „a servi de arhivă la istoria literaturii și limbii noastre” – apare mai clar în ultimii ani și este formulat explicit cu prilejul reeditării. Ca și „Curierul românesc”, din care reproduce frecvent poezii și articole, **C.a.s.** a susținut idealurile naționale înscrise în programul Societății Literare și a fost una dintre principalele publicații care au participat la mișcarea de emancipare națională prin cultură. Orientarea editorială în problemele culturale poate fi recunoscută în textele lui Paul Iorgovici (tipărite postum), George Barițiu, Simeon Marcovici, dar mai ales în acelea ale lui Heliade-Rădulescu. Exagerările lingvistice ale acestuia (după 1840), ca și conflictele sale personale

cu fruntași ai vieții culturale din Țara Românească au făcut ca revista să fie mai puțin reprezentativă pe plan literar. Absența lui Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu este compensată, în parte, de bogata și variata activitate a redactorului însuși și de colaborarea asiduă a lui Costache Negruzzi. Heliade e prezent cu câteva titluri care l-au consacrat ca poet: balada *Zburătorul* (inclusă și în „Curierul românesc”), *Căderea dracilor*, *Ingratul*, cântul I din proiectata epopee *Mihaida*. Mai oferă poezii Dimitrie Bolintineanu (elegia *O fată tânără pe patul morții* – debutul lui din 1842, semnat cu inițiala T., *Mihnea și baba*), Iancu Văcărescu, C. Aristia, iar dintre poezii moldoveni – Gh. Asachi, V. Alecsandri (poezii populare), Alexandru Donici. Pe lângă versuri ocazionale, C. Negruzzi trimite poemul *Aprodul Purice*. Tot el asigură, aproape exclusiv, partea de proză originală, aici găsim și loc nuvelele *Zoe*, *O alergare de cai*, *Au mai pățit-o și alții* (semnată cu pseudonimul Carlu Nervil), schița autobiografică *Cum am învățat românește*, din „Dacia literară” reproducându-se nuvela *Alexandru Lăpușneanul*. Heliade face numeroase însemnări (unele iscălite numai I.E. și I.H.), precum și portretul satiric *Domnul Sarsailă autorul*. Traducerile, cu excepția foiletoanelor fără interes literar preluate din presa franceză, arată o preferință netă pentru literatura romantică. Heliade transpune din lirica lui Lamartine, Byron, Chateaubriand, C. Negruzzi tălmăcește din poemele lui A.S. Pușkin, ale lui Victor Hugo și din memoriile de călătorie ale lui Al. Dumas, iar Grigore Crupenschi din André Chénier. Alături de romantici, câțiva mari poeți clasici se află mereu în atenția lui Heliade fie prin traduceri, fie prin succinte biografii: Hesiod, Pindar, Sappho, Eschil, Sofocle, Euripide, precum și Dante, Tasso, Ariosto. Mai pot fi citite scurte fragmente din scrierile lui Cervantes (tradus prin intermediar francez), Goethe (din convorbirile cu Eckermann), Florian ș.a. Dintre operele scriitorilor de mare succes în epocă, redactorul selectează pasaje din George Sand, E. Bulwer-Lytton, Ernest Legouvé, Marie Aycard. Orientarea culturală și literară a **C.a.s.** coincide în mare parte cu a celorlalte publicații ale lui Heliade-Rădulescu. În revistă au mai intrat articolul său *Critica literară* și studiul *Paralelism între limba română și italiană*, s-au retipărit scrisorile sale către C. Negruzzi și Petrarhe Poenaru, apelul pentru o „Bibliotecă universală” de traduceri și de texte reprezentative care să ilustreze ideile culturale, estetice și literare ale

promotorului. Lupta pentru o cultură națională (limbă unitară, „purificată” de elemente nelatine, literatură originală sau traduceri de calitate, învățământ sistematic în limba română) este consonantă cu interesul pentru cultivarea unei literaturi de factură romantică și, în orizont teoretic, a unor principii estetice clasice.

L.V.

CURIER IEȘAN, publicație apărută la Iași, lunar și scurtă vreme bilunar, de la 20 martie 1941 până la 20 decembrie 1941 și de la 15 noiembrie 1942 până la 1 noiembrie 1943; revista trebuia să apară la 20 ianuarie 1941, dar rebeliunea legionară a determinat amânarea cu două luni, astfel încât va menționa această dată, dar va ieși cu un număr triplu. În primul an apare sub conducerea lui Const. Nic. Bratu și a lui Nicolae Stelian Beldie, redactor-șef fiind George Mihail Dragoș, iar secretari de redacție Dinu C. Adrian (Adrian Cibotaru; numai pentru numărul triplu din iulie–septembrie), George Mărgărit și I. Măgărdician. În anul al doilea director fiind numai Nicolae St. Beldie, **C.i.** are subtitlul „Litere, știință, artă”, schimbat după câteva numere în „Revistă literară de credință și duh românesc”. În 1943 redactor-șef este Gh. Chipșer și „unul dintre secretarii de redacție” – Mircea Grigoriu. Atât Const. Nic. Bratu, cât și Nicolae St. Beldie erau ofițeri de carieră cu simpatii pentru mișcarea legionară. Articolul-program *La drum* se mărginește la generalități și afirmații nesemnificative, caracterul enciclopedic preconizat menținându-se scurt timp. Astfel, Th. Rotaru abordează chestiuni medicale, V. Buțureanu scrie despre conceptul de națiune, Radu Vulpes despre legăturile italo-române, Emil Diaconescu despre relațiile Rusiei țariste cu Moldova, George Mihail Dragoș dă „o mostră de filologie revizionistă maghiară”, Ștefan Bârsănescu prezintă Basarabia și Bucovina de Nord în România Mare, N. Barbu examinează raporturile dintre Eminescu și Bucovina, Ilie Minea răspunde la întrebarea „Câtă istorie știa Mihail Kogălniceanu?”, iar Th. Simenschy inserează mai multe „cugetări antice” și „budiste”. Spațiul acordat literaturii și artelor este mult mai mare. Cu poezie sunt prezenți în sumar Gabriel Oriță, Corneliu Dabija, Al. Doineanu, Mircea Manoliu, A.G. Delafântănele, Constantin Ciopraga, I.M. Marinescu (traduceri din latină), Emanoil Florens și, mai rar, Nicolae Țațomir, Ronsarda Castro, George Mărgărit. În anul al doilea contribuția lirică

mai substanțială o aduce George Lesnea. Sunt de consemnat și câteva apariții poetice solitare: Ștefan Ciubotărașu, Aurel Leon, Petru Sfetca, Clementina Voinescu, Petre Paulescu. În ultimul an se inițiază și un „colț al începătorilor”. În domeniul prozei cel mai activ este Nicolae St. Beldie, care, folosind și pseudonimul Nellu Zeletin, furnizează peste douăsprezece proze ample, ce vor fi strânse în volumul scos în „editura revistei”, *Cocorii de atunci* (1943). Mai semnează povestiri, nuvele, schițe și povestiri M. Gr. Constantinescu (*Caleidoscop*, *Minunea Sf. Andrei*), Mircea Grigoriu (*Maica Magdalena*, *Calul cuconului Ilieș*, *Ioan Tudorei*), Petre P. Andrei (*Minucia*), Carmen Stamboliu (*Amin! Mama Florea*), Ion (Costea) Plăeșu (*Logodna de lângă paraclis*, *Strada Cerdacul Roșu*), Radu Sutz (Vânătorul de urși). Câteva texte de frontieră, între reportaj și memorialistică, aparțin lui Const. Nic. Bratu (*Note din Ucraina*), Const. Nonea (*Reportaj rural*, *De Crăciun și Sfântul Vasile în sat la Ciocă-Boca*, *Înainte... de la Creangă*). De cronică literară se ocupă George Mihail Dragoș. Lui i se alătură mai târziu, cu recenzii, note, însemnări, Constantin Ciopraga, Gh. Chiper (iscăind Romil Serdaru), A. Budescu, Tudor Răchițeanu și Mihai Costandache. Mircea Scripcă și Lucian Mihu se ocupă de artele plastice și de spectacole teatrale, iar Sp. B. Proca de film. Rețin atenția câteva articole, precum *Drumul lui Creangă* de Gala Galaction, *Basarabia în literatură* de George Mărgărit, *Spiritualitatea Moldovei* de Traian Gheorghiu, *Destinul satului românesc* de Ion N. Manolache, *Poeta Maria de la Cozia* de Corneliu Dabija ori contribuțiile lui Gh. Bezviconi: *50 de ani de la moartea episcopului Melchisedec*, *Alexandru Hâjdău*, *Muzica în Basarabia*, *Din umbrele palatului Roznovanilor*. O mențiune specială se cuvine pledoariilor lui Al. Piru și Adrian Marino în favoarea *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu. În 1942–1943 revista beneficiază pentru grafică de aportul pictorului Th. Kiriacoff-Suruceanu. **V.D.**

CURIERUL ARTELOR, publicație apărută la București, săptămânal, de la 1 noiembrie 1919 până la 30 aprilie 1922 și de la 1 mai 1923 până în martie 1924, cu subtitlul „Muzică, pictură, sculptură, arhitectură, coregrafie”, în continuarea „Gazetei artelor” (1902–1904). Director: Juarez Movilă. La 12 septembrie 1920 subtitlul suferă unele modificări, în acord cu diversificarea domeniilor abordate,

devenind „Teatru, gimnastică, arte decorative”; totodată Nic. Sion este menționat ca prim-redactor, iar G.V. (Vlădescu-) Răcoasa ca secretar de redacție; altă modificare mai importantă, survenită în noiembrie 1922, definește jurnalul drept „Artistic, literar, ilustrat. Pentru cultură și educație integrală”. **C.a.** este o publicație elegantă, de ținută, cu preocupări extinse către toate zonele cultural-artistice, susținută de un cerc de colaboratori stabili, unii născuți în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, ca Gheorghe Brăescu, până la foarte tinerii Const. Asiminei și Sanda Movilă. Programul editorial, declară directorul în scurtul text programatic *Ieri și azi*, este „de a sprijini dezvoltarea artei naționale îndeosebi, mai cu seamă astăzi, când granițele românismului s-au lărgit până aproape de idealul visat, și mai ales acum, când contactul mai des cu artele străine ne poate primejdui existența și caracterul artei naționale românești”. Publicație de familie, cu profil preponderent informativ, în principal din domeniul teatrului – text și arta actorului – și al operei, dă secțiunii dedicate creației literare un spațiu redus. Produc versuri cantabile Const. Asiminei (uneori A. Siminei; *Moartea unei fecioare*, *Plouă*), Const. Nutzescu (*Norul rătăcitor*), Alex. Bucur (Barbu Lăzăreanu; *Tabloul*), Igena Floru (*Fără reazăm*), George Palladi (*Calvar* – sonet, *Resemnare*), Volbură Poiană-Năsturaș (*Cântarea fetelor*), Sanda Movilă (*În salonașul portocaliu*, *Seară antică*), Ion Ilieșiu, Vasile Militaru. O semnătură necunoscută încă este Zaharia Th. Stancu, autor al poeziilor *Beznă și Câmpenească*. Proză se tipărește rar și abia în 1922, odată cu atragerea colaborării Sandei Movilă cu textele *Fetița doctorului*, *Cora*, *Cele două columbe*, a lui Ion Dragoslav, cu *Povestea rândunicii*, și a lui Gh. Brăescu, cu schița umoristică *Nenea Guță*, reluată, fără a se specifica, după „Sburătorul literar”. Destinată vieții artistice – celei muzicale și teatrale în principal și abia în plan secund artelor plastice –, **C.a.** își ține la curent cititorii cu repertoriul original și cu cel străin, cu spectacolele din Capitală și din provincie, cu premierele fiecărei stagiuni, cu aprinsa controversă iscată în jurul cortinei desenate de Camil Ressu pentru Naționalul bucureștean și încheiată cu plecarea lui Victor Eftimiu de la direcția teatrului, cu premiile acordate autorilor dramatici de Societatea Scriitorilor Români. Primul număr din 1922 anunță cu neascunsă satisfacție apropiata colaborare a lui N. Iorga, colaborare care se

deschide cu amplul studiu în două părți *Arta românească*, însoțit de numeroase ilustrații. Traduceri sporadice (I.A. Krîlov, *Scriitorul și tâlharul*, o fabulă în proză), epigrame și catrene amabile rimate de C. Kiricutză (mai semnează C. Kir, Kirr), cugetări spicuite din Anatole France, D'Annunzio, Amiel, John Ruskin se strecoară printre rubricile de varietăți „Răsfoind revistele”, „Mișcarea culturală”, „Recenzii”, ce adună noutățile și informațiile lunii în curs, printre care și dispariția scriitorilor Al. Vlahuță, C. Dobrogeanu-Gherea, comemorarea lui Emil Gârleanu la cinci ani de la moarte, *Zece ani de la moartea lui Tolstoi*, *Centenarul lui Vasile Alecsandri*. Cele câteva portrete și medalioane bibliografice (*N. Iorga* – la împlinirea a cinci decenii de viață, *Al. Vlahuță*) sunt scrise de G. Vlădescu-Răcoasa (iscălește și G. Vlad), Andrei Braniște (Tudor Teodorescu-Braniște), Juarez Movilă. Un incident administrativ provocat din exterior în mai 1922 determină câteva precizări din partea direcției privind profilul **C.a.**, care „cuprinde de obicei articole serioase, tratând subiecte din toate ramurile activității noastre culturale și artistice, scrise [...] pentru luminarea maselor, nu de specialitate și nici pentru specialiști [...], cu ceva mai multă competență decât cele apărute în unele ziare pretins artistice”. Alți colaboratori: H. Burileanu, George Baiculescu, Eduard Sbiera, H. Blazian, Al. Bilciurescu, Vântură Țară (Const. Mille). **R.P.**

CURIERUL BUCUREȘTIILOR, cotidian politic și literar apărut la București între 14 iulie 1875 și 17 martie 1876. Redactorul acestei gazete trebuie să fi fost Gr. H. Granda, prezent statornic cu versuri, nuvele și articole politice. El își republică aici, în foileton, romanul *Fulga*. De fapt, **C.B.** este o publicație de reluări pentru care nu se indică sursa. De aceea, din partea revistei „Convorbiri literare” se primește o scrisoare în care se atrage atenția că mai multe scrieri literare din cotidianul bucureștean fuseseră tipărite mai întâi în periodicul de la Iași. Este vorba de câteva poezii ale lui V. Alecsandri, *Ghioaca lui Briar* sau *Noapte albă*, de proza aceluiași publicată sub titlul *Din albumul unui bibliofil*, de nuvele ale lui I. Slavici și de satirele lui Iacob Negruzzi. Dar **C.B.** republică și versurile lui D. Bolintineanu (din „Albina Pindului”), Cezar Bolliac, Nicolae Rucăreanu, precum și studiul lui G. Vârnăv-Liteanu dedicat scrierilor teatrale ale lui V. Alecsandri. Materialul critic publicat este, fără

îndoială, original. Se comentează *Manualul vânătorului* de C.C. Cornescu, poema lui N. Rucăreanu *Vânătorul Carpaților* și cartea lui Dimitrie Gusti, *Ritorică pentru tinerimea studioasă*. **R.Z.**

CURIERUL CAPITALEI, cotidian politic și literar apărut la București de la 5 septembrie 1883 până în ianuarie 1884; numerele de după 31 decembrie 1883, despre care „Războiul” din 29 ianuarie 1884 dă informații, nu s-au păstrat. Directorul gazetei era G.A. Tacid, autor, sub pseudonimul Tall, de încercări literare fără valoare. Colaborau cu versuri D. Teleor, Mircea C. Demetriade și I.S. Spartali. Aici D. Teleor (folosind anagrama Roelet) publică și proză umoristică, iar Spartali traduce din Nathaniel Hawthorne (*Semnul din naștere*), Pierre Zaccone și Victor Hugo. N. Bălcescu, D. Bolintineanu, I.D. Negulici și Cezar Bolliac erau pios comemorați în articole ce depășesc nivelul obișnuit al gazetăriei cotidiene. În numărul din 21 decembrie 1883 e inclus articolul *Un poet*, dedicat lui Eminescu cu prilejul apariției volumului editat de Titu Maiorescu. **R.Z.**

CURIERUL DE IAȘI, gazetă politică apărută la Iași din 31 martie 1868 până în septembrie 1884, mai întâi săptămânal, de la 5 octombrie 1869 de două ori pe săptămână, apoi de trei ori pe săptămână din iulie 1870, din nou bisăptămânal între 26 aprilie și 14 noiembrie 1879 și săptămânal până în septembrie 1884. **C.I.** intră, probabil înainte de 1870, în sfera de influență a Junimii. Când editorul A. Bernard dă faliment (în mai 1871), Th. Balassan, până atunci numai redactor, organizează altă tipografie, preluând și funcția de redactor responsabil al gazetei. Nicolae Gane, Iacob Negruzzi și A. Stoianovici cumpără însă tipografia și îl înlătură de la conducere pe Balassan, alcătuind un comitet în care mai intră A.D. Xenopol, Anton Naum ș.a. Din decembrie 1871 gazeta este condusă de Ioniță Scipione Bădescu, apoi din nou de Th. Balassan. În aprilie 1874 **C.I.** devine „foaia publicațiilor oficiale din resortul Curții Apelative din Iași”, probabil în scopul obținerii unor subvenții de la Primăria

orașului, publicând rezumatele discuțiilor din ședințele Curții Apelative și comunicate legate de activitatea acestei instituții. Gazeta are o „parte neoficială”, cu rubrici de politică internă și externă, știri, comentarii etc., după obiceiul epocii, precum și o parte culturală, în care intră scrieri literare, o cronică teatrală sau literară cu caracter ocazional, note bibliografice etc. Colaborările literare erau întâmplătoare sau ilustrau un eveniment politic, o aniversare. Se publică astfel nuvele de N. Gane, I. Negruzzi, I. Slavici, versuri de Th. Șerbănescu, Șt. G. Vârgolici, informații sumare despre ședințele Junimii, anunțuri și succinte cronici teatrale. La 1 ianuarie 1876 redacția anunța că urmărește îmbunătățirea conținutului gazetei, adică a părții neoficiale, și că va introduce cronici bilunare de literatură și teatru. După câteva luni sarcina de a realiza această mică reformă era preluată de Eminescu, probabil la sfârșitul lunii mai, când se poate observa o considerabilă îmbunătățire, nu numai stilistică, dar și a registrului de idei. Prezența lui Eminescu devine tot mai evidentă, chiar din primele numere ale lunii iunie, în toate rubricile aferente părții neoficiale, prin articole politice, economice, istorice, sociale, prin scrieri referitoare la instrucțiunea publică; rubricile „Diverse”, „Noutăți” și, înainte de toate, cele „atingătoare” de partea propriu-zis literară sunt, de asemenea, scrise de el. Poetul va da substanță paginilor din **C.I.** cu nuvele, articole literare, cronici dramatice, note și recenzii. Tot el va reproduce din alte publicații texte în consonanță cu părerile politice pe care le împărtășea. Semnătura sa va figura însă o singură dată, sub un comentariu de politică externă. În același timp, se implicau la partea neoficială a gazetei încă doi redactori care își iscăleau contribuțiile cu inițiale: L.C.G., răspunzând mai mult de informațiile teatrale, și P.V.G. (Petr V. Grigoriu). Data la care încetează responsabilitatea redacțională a lui Eminescu nu se poate stabili cu precizie, deși se cunoaște conținutul scrisorii de demisie, urmare a unui conflict cu directorul tipografiei; oricum, la mijlocul anului 1877, adică după un an de prezență neîntreruptă la **C.I.**, el abandonează munca de redactor și treptat gazeta revine la vechiul aspect. Se va publica în continuare literatură aparținând unor scriitori din cercul junimist, proză de I. Creangă și I. Slavici, versuri, unele de V. Alecsandri, și diverse articole consacrate vieții literare. Gazeta pierduse însă mult, deoarece îi

lipsea atmosfera intelectuală, îi lipsea patima pentru adevăr și pentru polemica dezinteresată în jurul principiilor și al ideilor mari, pe care, în scurtul interval cât fusese redactor, Eminescu le-a comunicat, odată cu fiecare rând scris, cititorilor. **R.Z.**

CURIERUL LITERAR, revistă apărută la București între 7 octombrie și 4 noiembrie 1901, cu subtitlul „Săptămânal artistic”, sub îngrijirea lui I. Constantinescu-Stans. Prin articolul-program, publicația, cu o ținută elegantă, tipărită pe hârtie de lux și textele paginate pe trei coloane, ilustrată cu viniete și desene de Baltazar Apcar și caricaturi de N.S. Petrescu (-Găină), se revendică de la programul „Daciei literare” a lui Mihail Kogălniceanu, din care și preia formulări, adăugând că „va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care ca într-o oglindă se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecăre cu ideile sale, în limba sa, chipul său. [...] Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. [...] Foaia noastră va cuprinde toate ramurile literaturii, va da înștiințări de cărțile ce au să iasă în puțin, de cele ce au ieșit de sub tipar, relații de adevărurile învățaților români, știri despre literatorii noștri și, în sfârșit, tot ce poate fi vrednic de însemnat pentru publicul român”. Semnează poezii George Coșbuc (*După furtună*), Andrei Naum (*În toamna...*, *La prășilă*), St. O. Iosif (*Dimineața*, *Reînviere*, *Umbre: I. Lăutarul*, *II. Răzmeriță*, un ciclu de sonete inspirate dintr-o călătorie în Franța și Germania – *Adio, În treacăt, Mansarda, Amurgul*), Zaharia Bârsan (*Rămas-bun, Amurg de toamnă, Iubire*), D. Nanu (*În vis...*), Ion Minulescu (*În fericire*, iscălită I.M. Nirvan), D. Anghel (*Cântec, Se trec și florile*), Maria Cunțan (*Vinerea patimilor*), Elena Simțion (*Dorința* – sub iscălitura Elena din Ardeal); redactorul însuși figurează număr de număr cu modeste compuneri versificate. Proza se rezumă la fragmentul intitulat *Marchizul* de I.A. Bassarabescu, a cărui urmare cititorii sunt îndemnați să o caute „în oricare din foiletoanele ziarelor noastre cotidiene”, la textele datorate lui Ioan Adam (*Hatmanul Hotnog, Portret neinspirat, Logofeteasa* – schițe, *Struggle for Life* – fabulă în proză), la nuvela lui Virgil Cioflec *Robul*, la un episod selectat din *România pitorească* a lui Al. Vlahuță sau la o proză de Ion Ciocârlan (debut). De la scriitorii mai vechi sunt recuperate pagini de Costache Bălăcescu (*Ar fi păcat* – o strofă umoristică din 1838), Dinicu Golescu (*Însemnare a călătoriei*

mele), Florian Aaron (un fragment din broșura *Patria, patriotul și patriotismul*, 1843), Anton Pann (*Precum e țara și locul și Vinul cel bun la vederi*). Un spațiu redus ocupă în sumar considerațiile critice – cronici și recenzii – reunite la rubrica „Dări de seamă”, semnate criptat (Ch.) de Ilarie Chendi, Radu Rosetti (*Câteva versuri*), C. Rădulescu-Codin (*O seamă de cuvinte din Muscel* – antologie de folclor prefațată de Gustav Weigand) și Badea Gheorghe (George Coșbuc) pe marginea spectacolului de la Teatrul Național cu drama *Iudith și Holofern* de Friedrich Hebbel, dar mai ales pe seama stângăciilor și a inadvertențelor de sens ce minau traducerea textului, realizată de Emil D. Fagure. Interesul pentru literatura populară este reflectat săptămânal în spațiul generos dedicat unei rubrici specializate, unde apar contribuțiile lui Ilarie Chendi (*Despre Anticrist*), Ioan Adam (*Glume țărănești*), Șt. St. Tuțescu (*Versuri din popor* – culese din Dolj și *Descânțete de dragoste*), S. Fl. Marian (*Musca. Din datinele și credințele românilor despre insecte* – mic studiu entomologic însoțit de texte ilustrative). Petre V. Haneș comunică sub inițialele numelui două scrisori inedite identificate în fondurile Bibliotecii Academiei, una emisă de Alecu Kogălniceanu către fratele său mai mare, Mihail, și cealaltă de Vasile Alecsandri către C.A. Rosetti (localizată și datată Iași, mai 1856). În aceeași zonă de preocupări se înscriu medalioanele *Ienăchiță Văcărescu*, *Dimitrie Cichindeal* și *Teodor Șerbănescu*, susținute fiecare de câte o fotografie și de câteva versuri, portretul lui Gheorghe Lazăr desprins din *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea* de N. Iorga și prefața aceluiași la romanul lui Nicolae Filimon *Ciocolii vechi și noi*, tipărit în colecția „Biblioteca scriitorilor români”. În numărul 5, concomitent cu încetarea apariției, **C.I.** își anunță intenția tipăririi unei reviste noi, ce peste puțin va fi longevivul hebdomadar „Sămănătorul”: „Suntem autorizați să vestim publicului că doi fruntași ai literaturii noastre – dd Al. Vlahuță și G. Coșbuc –, simțind nevoia unei grupări puternice în haosul atâtor agitațiuni bolnave, străine aspirațiilor neamului românesc, au luat nobila hotărâre de a înființa, sub conducerea și prin activitatea lor, o nouă revistă săptămânală, în jurul căreia nădăjduim că se vor aduna de la sine toate elementele rodnice, doritoare de muncă, ale generației tinere. Noi, cei de la «Curierul literar», în fața acestui eveniment vestitor al unei faze de reculegere și de însuflețire în mișcarea noastră culturală ne simțim

datori să alergăm cei dintâi la chemarea celor doi aleși. În vederea acestei contopiri, «Curierul literar» încetează de a mai apărea”.

R.P.

CURIERUL OLTENIEI, jurnal politic și literar apărut la Craiova, săptămânal (cu întreruperi), de la 7 iunie 1892 până la 20 august 1916, și de la 17 decembrie 1918 până la 26 martie 1939. Director și proprietar, de altfel și cel mai statornic redactor în primii ani, a fost C.N. Iovipale, cu excepția unor scurte perioade din 1894–1895, când direcția este asigurată de A. M. Eliescu și ulterior de un comitet de redacție din care au făcut parte, între alții, Nae Constantinescu (prim-redactor) și poeții N. Burlănescu-Alin și G. Al. Zamphirolu; spre sfârșitul secolului li s-a alăturat umoristul D. Marinescu-Marion. Până la 1916 **C.O.** a făcut loc în paginile lui unui material literar ilustrativ, în bună măsură, pentru viața culturală și intelectuală din Craiova. Mănunchiul de poeți olteni sau din București care colaborau era format din Petru Vulcan, N. Burlănescu-Alin, Sofronie Ivanovici, G. Al. Zamphirolu, C.D. Vâlceanu (semna și C. Dragu), I. Demetrescu-Ghiocel. S-au republicat versuri de Grigore Alexandrescu, D. Bolintineanu, M. Eminescu, Veronica Micle și Traian Demetrescu, deși acesta din urmă era într-o polemică înverșunată cu redactorii gazetei. Petru Vulcan dădea și nuvele, ilizibile, prolixе. Lui N. Gane și lui Tr. Demetrescu li s-au retipărit, de asemenea, câteva nuvele, iar Petru Vulcan trimitea basme și versuri populare culese din Macedonia, lungi recenzii literare și o încercare de istorie literară (*Bolintineanu și Macedonele*). Sub pseudonimul Nacus, N. Constantinescu e prezent cu sumare cronici dramatice. S-a tradus, destul de îngrijit, din La Rochefoucauld, Lamartine, Xavier de Maistre, Émile Augier, Catulle Mendès, Émile Zola, Goethe, L.N. Tolstoi, I.S. Turgheniev. Din Charles Baudelaire transpune Victor Antonescu *Chant d'automne*, și tot el face prezentări documentare ale lui Guy de Maupassant și Henri Meilhac. Din când în când **C.O.** a editat un supliment intitulat fie „Curierul Olteniei literar”, fie „Curierul literar”. **R.Z.**

CURIERUL ROMÂN, cotidian politic și literar apărut la București, între 20 august și 18 decembrie 1881. Ziarul își propune să cultive memoria lui Ion Heliade-Rădulescu, în care scop cei doi redactori, G. Danielopolu și Chr. Suliotis, obțin colaborarea lui I.I. Heliade-Rădulescu, fiul scriitorului, precum și dreptul de a folosi denumirea cunoscutei

gazete heliadiste. Cu numărul din 7 octombrie, I.I. Heliade-Rădulescu retrăgându-se din redacție, titlul devine „Curierul României”, dar modificarea de nume nu schimbă nimic din orientarea și conținutul gazetei. În fiecare număr se republică versuri și articole politice scrise de Ion Heliade-Rădulescu. Au colaborat Scarlat Moscu, autor de studii literare fără însemnătate, iar începând cu numărul 64, sub inițialele N.P., Nicolae Petrașcu, care trimite de la Bârlad și Tecuci primele lui versuri, printre care și o odă către „umbra” lui Heliade-Rădulescu. **R.Z.**

CURIERUL ROMÂN, gazetă apărută la Botoșani, bisăptămânal, între 2 martie 1886 și 26 august 1904, ca organ al Partidului Liberal. Datorită înclinațiilor literare ale lui Ioniță Scipione Bădescu, redactor și proprietar, **C.r.** a acordat un spațiu însemnat beletristicii. În cei optsprezece ani de apariție regulată, I.S. Bădescu a publicat numeroase poezii, în special de dragoste. În paginile gazetei se găsesc și versuri de George Coșbuc (*Sus inima, Psalm*) St. O. Iosif (*Cobzarul*), Cincinat Pavelescu (*Odă lui Eminescu*), Gheorghe din Moldova, Th. D. Speranția, Ludovic Dauș. De asemenea, sunt reproduse multe dintre poeziile lui Eminescu, față de care Bădescu manifesta o prețuire deosebită. În ceea ce privește scrierile în proză, este vorba adesea de simple foiletoane ori de nuvele fără valoare. În schimb, există numeroase traduceri, unele sub semnătura lui I.S. Spartali, din scrierile lui Pierre Ronsard, Charles Baudelaire, Georges Courteline, Alphonse Daudet, Victor Hugo, Charles Dickens, F.M. Dostoievski, I.S. Turgheniev, Paolo Mantegazza. În special după 1900, în coloanele **C.r.** au apărut multe articole de istorie literară, majoritatea scrise de Gh. Adamescu, despre Miron Costin, Eminescu, Ion Creangă, A.I. Odobescu, precum și amintiri despre Costache Caragiali, D. Bolintineanu și M. Eminescu. Alți colaboratori: N. Gane, G. Ranetti, N.-B. Hétrat, Corneliu Botez. **D.M.**

CURIERUL ROMÂN, publicație a exilului românesc apărută în limba română la Paris, bilunar, între 1 mai și august 1948. Cuprinzând în medie 24 de pagini șapirografiate, de dimensiunile unui caiet comercial, fiecare număr are sumarul riguros structurat. Se rezervă un spațiu larg știrilor, grupate în două ample compartimente: cele din străinătate și cele din țară, acestea având subdiviziuni de ordin politic, economic, militar-juridic, cultural, până la știrile

diverse și chiar adnotările polemice și umoristice. Comentariile sunt în general mai puține, prezente cu prioritate la rubrica „Situția din țară”. O secvență aparte a sumarului o reprezintă „Pagina pribegiei”, înfățișând la zi statutul juridic al exilatului, dar și posibilitățile de asistență a românilor refugiați în diferite țări ale globului. Altă rubrică este rezervată „declarațiilor” politice, ideologice, culturale, reduse ca dimensiuni. Se observă interesul redacției pentru informație, ceea ce imprimă un caracter viu, dinamic acestei publicații bine gândite și inteligente scrise, deschizătoare de drum în presa din exil. Deși nu se indică numele redactorului responsabil, acuratețea precizărilor juridice duce la ipoteza că acesta era Leontin Jean Constantinescu. În articolul-program al **C.r.**, periodic subintitulat „Tribună de luptă românească pentru eliberarea și unitatea națională”, se spune: „Născut în vremuri de restriște, el vine să răspundă unei chemări de firească solidaritate, adresându-se tuturor românilor ce rătăcesc pe drumul lung și anevoios al pribegiei. [...] Așezându-se pe linia primatului național, «Curierul român» nu va servi decât un singur crez: cauza națională. Îl va servi cu toată tăria și cu toată căldura, fără nici o ambiție partizană”. Interesul cultural al publicației este determinat în mare măsură de prezentarea activității și a manifestărilor intelectuale ale Asociației Culturale „Mihai Eminescu”, comentate număr de număr, ca și de relevarea unor comentarii critice și polemice cu privire la începuturile „revoluției culturale” de la București. Redacția nu evită reproducerea unor epigrame și versuri retorice la adresa regimului comunist: „Guvernul merge la recepții/ Iar poporul la percepții” sau „Regele nu mai e pe tron/ Nu știm de Ana de Bourbon/ În schimb, acum la București/ Avem pe Ana din Dudești”. Cultivarea asiduă a literaturii partinice, de la versurile lui Mihai Dragomir până la un anonim *Marș al Anei Pauker*, citat integral, sau de la „poezia șantierelor” până la imnul republicii al lui Matei Socor, este radiografiată atent, ca și „reforma învățământului” sau modificările și „restructurările” prin care trec instituțiile culturale ale țării, de la Academia Română, Teatrul Național până la cinematografie și la redacțiile unor prestigioase reviste literare (precum „Viața românească”). Alteori se polemizează direct cu răstălmăcirea semnificațiilor Revoluției de la 1848 în scrisul lui Eugen Jebeleanu sau se comentează citate desprinse din texte oficiale sau din publicistica literară a vremii (*Izolarea spirituală a României*, articol

semnat prof. F.T.). Ar mai fi de amintit intervenția lui C. Antoniadă, intitulată *Cultură și națiune*, sau aceea a lui Mihail Fărcășanu (Mihail Villara), *Anul 1848 și mișcarea liberală*. Semnificativ este că în iunie–iulie 1948 a fost realizat în franceză un număr separat, cu 48 de pagini, „*Courrier roumain*”, ce a preluat în mică măsură materialele din versiunea în română. Consacrat publicului francez în primul rând, dar și celui occidental, fasciculul urmărește să oglindească drama României după abolirea monarhiei, instaurarea dictaturii comuniste și suprimarea tuturor libertăților democratice. Articolele și comentariile, mult mai largi, sunt semnate, printre alții, de Grigore Gafencu, N.G. Caranfil, I. Zissu.

N.F.

CURIERUL ROMÂNESC, gazetă politică, administrativă și culturală editată la București de Ion Heliade-Rădulescu între 8 aprilie 1829 și 19 aprilie 1848; a reapărut între 29 noiembrie și 13 decembrie 1859 sub titlul „*Curierul român*”, dar a fost suprimată după câteva numere. În 1828, după mai multe încercări eșuate, Dinicu Golescu obține aprobarea din partea consulului rus, generalul F.P. Pahlen, pentru tipărirea unui ziar în limba română, anunțat cu titlul „*Curierul Bucureștilor*”. Cu întreruperi de câteva luni (în 1833, 1839, 1841, 1846), publicația lui Heliade (ajutat la început și de C. Moroiu) a ieșit săptămânal sau, în unele perioade, de două, trei și chiar de patru ori pe săptămână. **C.r.** (cu unele variații de titlu: „*Curierul românesc*”, „*Curier românesc*”, „*Curierul român*”) a fost primul periodic românesc cu o apariție de lungă durată. Era redactat și, în bună parte, scris de Heliade. Printre redactorii vremelnici ai gazetei figurează C. Bălăcescu, A. Popovici, I.D. Negulici. Ultimul a îndeplinit (octombrie 1845 – decembrie 1846) și funcția de redactor principal în lipsa lui Heliade, plecat în străinătate. Datorită inițiatorului și colaboratorilor lui apropiați, **C.r.** a devenit dintr-un ziar administrativ, cu un conținut informativ (hotărâri oficiale, știri politice și militare), o publicație culturală cu o audiență considerabilă în Țara Românească, Moldova și Transilvania. În paginile

gazetei s-au reflectat principalele obiective ale programului cultural iluminist de emancipare a românilor, la care se angajase Heliade, alături de ceilalți fruntași ai mișcării naționale. **C.r.** a militat pentru reforme sociale care să înlăture abuzurile feudale, pentru dezvoltarea și modernizarea învățământului în limba română și răspândirea cunoștințelor științifice elementare, pentru crearea unui teatru național. Se disting articolele lui Heliade despre limba română literară și despre rolul culturii în lupta pentru autonomie și progres social (*Repede aruncătură de ochi asupra limbei și începutului rumânilor*, 1832, *Soțietatea Filarmonică*, 1843, scrisorile către Petrache Poenaru, 1839), precum și articolele despre istoria țării și organizarea statului aparținându-le lui Simeon Marcovici și Grigore Pleșoianu. Aici și-au găsit loc și articolele lui Teodor Diamant despre reformele sociale fourieriste. Fără a adera la aripa radicală a grupării care a pregătit Revoluția de la 1848, redactorul principal a făcut totuși din **C.r.** un purtător de cuvânt al celor care cereau înnoiri democratice, invitând pe toată lumea (în 1847), indiferent de tendință, la o discuție liberă, „pentru a se dezbate păreri și a se afla adevărul”. Până la apariția revistelor „*Gazeta Teatrului Național*” (1835), „*Muzeu național*” (1836) și „*Curier de ambe sexe*” (1837), **C.r.** a fost, parțial, și o revistă literară. Alături de Heliade, activ în fiecare număr cu poezii, articole, însemnări sau tălmăciri, în **C.r.** sunt prezenți Iancu Văcărescu, C. Bălăcescu, C. Caragiali, C.A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Ion Catina, C.D. Aricescu, George Baronzi, D. Ciocărdia Matila ș.a. Aici au debutat, prezentați elogios de redactorul principal, Vasile Cârlova (tipărit și postum) și Grigore Alexandrescu. Colaborarea multora dintre ei este totuși sporadică. Contribuția gazetei la promovarea literaturii autohtone și la cultivarea limbii este reprezentată în mare măsură de activitatea de poet, prozator, traducător și îndrumător literar a lui Heliade-Rădulescu, care își ține aici, în primii ani, „lecțiile” de literatură, urmărind trezirea gustului pentru lectură și formarea unui public pregătit să aprecieze operele după regulile esteticii. Atitudinea lui critică avea în vedere analiza versificației, a stilului și a limbii, „spre îndreptarea autorului”. După 1838 va renunța, în genere, la critică, socotită inoportună, preferând încurajarea fără rezerve a oricărei producții literare, fie originală, fie tălmăcire, ceea ce ar contribui la îmbogățirea literaturii naționale. El a cultivat memoria unor cărturari și scriitori

români, prin tipărirea scrierilor în cuprinsul gazetei (B.P. Mumuleanu, V. Cârlova) sau prin articole consacrate lor (Paul Iorgovici, D. Țichindeal, Nicolae Văcărescu, Gh. Lazăr). Traducerile ocupă un spațiu considerabil în paginile **C.r.**: numeroase poezii de Lamartine (începând din 1829), prima parte din *Don Quijote de la Mancha* de Cervantes, după versiunea franceză a lui Florian, fabule de J.-P. Viennet și Alphonse Karr, fragmente din scrierile lui E. Bulwer-Lytton, Al. Dumas, M-me de Genlis, Walter Scott, toate traduse de Heliade. Tot el, secondat de I.D. Negulici (traducător al lui Aimé Martin), lansează aici în 1845 o *Chemare* pentru realizarea unei „Biblioteci universale” care să cuprindă opere fundamentale din istoria, filosofia și literatura universală, în traducere românească. **L.V.**

CURIOSUL, publicație apărută la București, lunar, la sfârșitul anului 1836 și la începutul lui 1837, cu subtitlul „Jurnal de literatură, industrie, agricultură și noutăți”. Trei numere s-au păstrat din această revistă, deși, după unele mărturii, s-ar fi tipărit și al patrulea. Este editată și redactată de Cezar Bolliac, cu sprijinul prietenului său, marele vornic C.G. Filipescu. Într-o scrisoare din 15 octombrie 1836, adresată lui C. Negruzzi, I. Heliade-Rădulescu anunța apariția iminentă a revistei. La începutul aceluiași an (25 ianuarie 1836), Bolliac îi scrisese și el lui Negruzzi, schițând un program redacțional. **C.** ar fi trebuit să fie un „jurnal critic”, cu atenție pentru cultivarea limbii și cu un „adaos” dedicat publicării scrierilor unor începători. În ceea ce privește partea critică, Bolliac nu și-a putut îndeplini promisiunile. **C.** a preferat să dea traduceri din periodice franceze, făcute de Bolliac, de Ion Câmpineanu, C. Bălcescu, Ioan Voinescu II, Simeon Marcovici. Treisprezece strofe din *Căderea frunzelor* de Ch. H. Millevoye sunt transpuse de D. Ciocărdia Matila, iar C.G. Filipescu oferă o adaptare a povestirii englezești *O corabie*. În ultimul număr păstrat, probabil din ianuarie 1837, își găsește loc versiunea românească a lui C. Negruzzi din *Șalul negru* de A.S. Pușkin, *Privigherile lui Torquato Tasso* în tălmăcirea lui Simeon Marcovici și o transpunere în proză a odei *Cinci Mai* de Alessandro Manzoni. Cele mai multe traduceri (povestiri, anecdote, articole despre scriitori celebri) îi aparțin însă lui Bolliac, autor și de însemnări referitoare la viața culturală și teatrală autohtonă sau de articole de economie casnică. Nu se știe dacă redactorul a oprit apariția

revistei din cauza numărului prea mic de abonați sau dacă ea a fost suprimată de autorități. **R.Z.**

CURTEA DE LA ARGEȘ, revistă care apare la Curtea de Argeș, lunar, din decembrie 2010, sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” și a Casei de Cultură „George Topîrceanu”. Redactor-șef: Gheorghe Păun, redactori: Paul Ioan Cruceană, Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu. În editoria-lul *La început de drum* care deschide primul număr, Gheorghe Păun fixează obiectivele publicației: „o revistă centrată pe Argeșul de Sus, Câmpulungul fiind inclus și Vâlcea vecină, dar care în nici un caz nu se dorește limitată la această zonă, ci va încerca să-și aducă alături Piteștiul și întreg județul, ba chiar dorește să spună ceva despre cultura română în general, pentru cititorul român în general. [...] Ce NU dorim să promovăm în revistă sunt politica explicită, activă, de partid, epitetele provincial-encomiastice și polemica de dragul polemicii, «pamfletele»”. În pofida auspiciilor provinciale și a paginării vetuste, **C.A.** reușește să alinieze în cele 24 de pagini o echipă remarcabilă de colaboratori, între care Solomon Marcus (istoria matematicii, relația dintre știință și umanioare), Vasile Tonoiu (*Reverii de argeșean*), Mircea Malița (*Caragiale și crizele*), Răzvan Theodorescu (*O episcopie catolică la Argeș, Ev Mediu la Dunărea de Jos*), Horia Bădescu, Mircea Opriță (capitole dintr-o enciclopedie a SF-ului românesc), Alexandru Mironov, Dan D. Farcaș (știință popularizată). Mai semnează articole Ștefan Ion Ghilimescu (*Alexandru Ciorănescu, principalele date de stare civilă*), Sanda Golopenția (*O rapsodie epistolară a culturii românești*), Felix Nicolau, Mihai Cimpoi, Florea Firan ș.a. Revista alocă un spațiu semnificativ și colaboratorilor locali, documentând subiecte culturale-istorice din arealul argeșean. **M.I.**

CURTICĂPEANU, Doina (15.II.1941, Sovata), critic și istoric literar. Este fiica Mariei (n. Suciuc) și a lui Alexandru Curticăpeanu, funcționar. După școala primară, frecventată la Sovata, urmează liceul la Bistrița, terminat în 1958, apoi Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, absolvită în 1963. Devine cadru didactic la aceeași facultate, parcurgând treptele de la asistent la profesor în cadrul Catedrei de literatură română, comparată, teoria literaturii și folclor. Din 1973 este doctor în filologie cu teza *Valori literare în opera cronicarilor*. Timp de doi ani (1991–1993) a

activat la lectoratul de limbă și civilizație română de la Universitățile de Studii La Sapienza din Roma. A debutat în „*Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»*” (1965) cu un studiu, iar editorial în 1975 cu volumul *Orizonturile vieții în literatura veche românească (1520–1743)*. A mai colaborat cu studii, eseuri, articole și recenzii la „*Steaua*”, „*Tribuna*”, „*Echinox*”, „*Revista de istorie și teorie literară*”, „*Familia*”, „*Vatra*”, „*Euphorion*”, „*Discobolul*”, „*Renașterea*”, „*Tabor*” ș.a. Este prezentă în volumele *Neagoe Basarab* (1972), *Scriitori români. Mic dicționar* (1978), *Studii literare. Din istoria presei culturale și literare românești* (1987), *Portret de grup cu Ioana Em. Petrescu* (1991), *Dicționarul scriitorilor români* (I–IV, 1995–2002), *Dicționar analitic de opere literare românești* (I–IV, 1998–2003), *Dicționarul esențial al scriitorilor români* (2000), *Primele mărturii despre Biblia jubilară 2001. Versiunea Arhiepiscopului Valeriu Anania* (2003), *Dimitrie Cantemir. Dimensiuni ale universalității* (Chișinău, 2008) ș.a.

Două „exerciții” editoriale, semnificative prin obiectul de aplicație și prin calitatea prestației critice și istorico-literare, precedă prima carte de autor publicată de C.: o ediție, însoțită de aparatul critic și istorico-literar cerut de profilul colecției „*Restituiri*” (coordonată de Mircea Zăciu), a prozelor de început ale Hortensiei Papadat-Bengescu și alta reprezentând un „decupaj” din *Istoria ieroglică* a lui Dimitrie Cantemir, și anume *Melanholia neasemuitului Inorog*, cu subtitlul grăitor *Povestiri exemplare din „Istoria ieroglică”*. În *Orizonturile vieții în literatura veche românească (1520–1743)* C. investighează, cu finețe și pătrundere, universul de valori ale unor scrieri situate, cronologic, la începuturile literaturii române, de la *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* la *Istoria ieroglică*. Cercetarea fixează în aria vizată repere de natură să dea o imagine asupra creativității primilor noștri scriitori (îndeosebi cronicarii și Dimitrie Cantemir). Demersul se înscrie în descendența opiniilor lui Pompiliu Constantinescu și ale lui G. Călinescu în acest domeniu, fiind, în același timp, ilustrativ pentru preocupările și valoarea tinerilor critici și istorici literari români din anii '70 ai secolului al XX-lea. Spirit analitic, cu apetență istorică și valențe pentru un comparatism de calitate, orientat modern, C. își concepe lucrarea „ca o descoperire a unei lumi cu meditația ei, cu creațiile care traduc dimensiunile și înălțimea gândirii [...], cu referințele ei livrești [...], cu climatul și modelele

sale savante sau populare, cu atitudinile și cu o anume concepție văzută în diversele-i metamorfozări” (Ion Vlad). Eseurile componente sunt chestionări asupra unor comportamente și atitudini culturale și intelectuale, în ultimă instanță spirituale. Spre exemplu, cel intitulat *Pelerinajul la Râm* vizează un gest pe care literatura noastră veche l-a impus: „pelerinajul simbolic la Râm”, mișcare a conștiinței de care sunt legate sentimentul apartenenței la romanitate, al duratei, al dăinuirii și devenirii ulterioare, elogiul Italiei etc. – toate, topoi ai literaturii naționale, constante care cristalizează o istorie interioară a spiritului românesc. Lucrarea aduce observații cu „caracter de noutate în bibliografia critică a domeniului” (Laurențiu Ulici). Un spirit analitic similar, riguros, informat și pertinent orientat teoretic vedește eseul *Vasile Alecsandri – prozator (Profilul memorialistului)* (1977), unde C. abordează sectoare mai puțin cercetate (proza, corespondența, jurnalul), fără a le ignora pe celelalte care compun bogata operă a bardului de la Mircești. Prima parte urmărește situarea scriitorului în epocă și realizarea unui portret original ca perspectivă critică. Autoarea reconstituie, cu uneltele criticului și istoricului literar, cadrul spiritual în care a înflorit memorialistica generației pașoptiste. Profilul seducătorului memorialist, trasat în partea a doua a eseului, este o contribuție critică de prim ordin. Într-o suită de analize minuțioase, susținute de referințe bogate și variate, cu un suport teoretic adecvat, este relevată modernitatea prozatorului, valoarea literară intrinsecă, dar și de anticipare conținută în scrisul său. Eseul *Odobescu sau Lectura formelor simbolice* (1982) consolidează profilul critic al autoarei. Lucrare substanțială, această carte vizează identificarea metodei de lectură specifice savantului scriitor, descrierea felului său de a trăi arta și de a o interpreta. Pentru umanistul erudit Odobescu, „textul coexistă cu opera de artă”, iar „descifrarea semnificațiilor reprezentărilor imaginare” presupune o „lectură conjugată de scrieri literare și de monumente de artă, deopotrivă”, adică o „lectură a formelor simbolice”. În căutarea „ecuației laconice a scriitorului”, eseista reia (și interpretează) argumente, referințe, ipoteze, dezvoltându-le, confruntându-le cu bibliografia recentă a problemelor puse în discuție, ținta fiind conturarea, interpretarea, explicarea unui ideal de umanitate. În timp, C. a revenit adeseori la interpretarea operelor cantemiriene cu studii și eseuri erudite,

suple, ingenioase în propunerile de lectură și convingătoare în demonstrație. De asemenea, a practicat cronică literară (în paginile revistei „Familia”), comentând pertinent cu precădere cărți de critică literară ale contemporanilor.

SCRIERI: *Orizonturile vieții în literatura veche românească (1520–1743)*, București, 1975; *Vasile Alecsandri – prozator (Profilul memorialistului)*, București, 1977; *Odobescu sau Lectura formelor simbolice*, București, 1982. **EDIȚII:** Dimitrie Cantemir, *Melanholia neasemuitului Inorog. Povestiri exemplare din „Istoria ieroglică”*, pref. edit., Cluj, 1973; Hortensia Papadat-Bengescu, *Sangvine*, pref. edit., Cluj, 1973; B.P. Hasdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit*, postfață edit., București, 1978; Ioan Timuș, *Ogio-san (Domnișoare)*, pref. edit., Cluj-Napoca, 1984.

Repere bibliografice: Mircea Iorgulescu, *Orizonturile vieții în literatură*, RL, 1975, 19; Mihai Ungheanu, „Orizonturile vieții în literatura veche românească”, LCF, 1975, 33; V. Fanache, „Orizonturile vieții în literatura veche românească”, ST, 1975, 8; Constantin Hărlav, „Orizonturile vieții în literatura veche românească”, „Făclia” (Cluj-Napoca), 1975, 8841; Nicolae Manolescu, *Urmele omului*, RL, 1975, 39; Mihai Moraru, „Orizonturile vieții în literatura veche românească”, RITL, 1976, 1; Dan Cristea, *Alecsandri, portret interior*, LCF, 1977, 26; Mircea Popa, „Vasile Alecsandri – prozator (Profilul memorialistului)”, RITL, 1977, 4; Vlad, *Lectura*, 86–93; Zăciu, *Alte lecturi*, 63–69; Iorgulescu, *Scriitori*, 294–295; Ulici, *Prima verba*, II, 205–207; Dana Dumitriu, *Creanga de aur*, RL, 1982, 29; Rodica Ștefan, „Odobescu sau Lectura formelor simbolice”, RITL, 1982, 4; *Dicț. scriit. rom.*, I, 744–745; Ulici, *Lit. rom.*, I, 503–505; Irina Petraș, *Literatura românească contemporană. O panoramă*, București, 2008, 335–357.

C. H.

CURȚILE DORULUI, publicație apărută la Sibiu, lunar, din ianuarie până în aprilie 1941, cu subtitlul „Revistă de literatură a studenților în litere și filosofie de la Universitatea «Regele Ferdinand I»”. Redactor responsabil: Radu Stanca. Din colectivul redacțional mai fac parte Ovidiu Drimba, I. Negoțescu, Ion Maloș-Râpeanu, Eugen Todoran. **C.d.** se bucură de colaborarea și îndrumarea lui Lucian Blaga, a cărui poezie *La curțile dorului* ține locul obișnuitului articol-program. În câteva cuvinte inaugurale poetul își exprimă credința în trăinicia spiritualității românești, în „orizontul întregului spațiu românesc”, ce rămâne neatins „înăuntrul nostru în ciuda vitregiei timpurilor”, idee susținută de I. Maloș-Râpeanu în articolele *Fondul dacic* și *Pentru un destin al sângelui și al spiritualității românești*. Sub genericul cuprinzător „Convorbiri” sunt reunite rubricile „Despre

cărți”, „Despre plastică”, „Despre muzică” și „Despre oameni”, unde Radu Stoichiță va semna articolul *La moartea lui Bergson*. La rubrica „Însemnări” scriu Cornel Regman și Valentin Lazăr. Cu poezie intră în sumar Radu Stanca (*Metamorfoză*), I. Maloș-Râpeanu (*Metamorfoze, Voievodul*) și George Popa, redactorul revistei „Lanuri” de la Mediaș (*Frunte lângă arbori, Trestia*), Ion Oană (*Sonet pentru tine*), V.I. Spiridon (*Fragment de scrisoare*), Romeo Dăscălescu (*Cântec de leagăn*), Gr. P. Poruțiu (*Din lanțul strâns al vremii*), Emil Zegreanu (*Versurile toamnei*) și Lucian Emandi (*Gândul*). Slaba reprezentare a prozei este compensată de calitatea ei. Semnează I. Negoțescu (un fragment din romanul *Noul Werther*), Ionel Neamtzu (semna Neamțu; un fragment din nuvela *Remușcarea*), I.D. Sîrbu (*Duminică* – schiță). Lucian Blaga este prezent cu fragmente din studiul *Despre gândirea magică. (Experiență și superstiție)*. Revista se impune și prin spațiul amplu acordat unui ciclu de articole și studii ce pun în valoare civilizația și cultura tradițională: Eugen Todoran (*Eminescu, suflet și natură, Geniile romanțate*), Ovidiu Drimba (*Despre ereziile poeziei noastre*). Reține atenția și articolul *Criticii și numele consacrate*, în care Ovidiu Drimba pune în discuție problema scriitorului ardelean, afirmând că „nicăieri ca aici, în Ardeal, literatura n-a apărut ca o soluție, ca o modalitate existențială”. Rubrica de informare asupra noilor apariții comentează pe larg cărți de literatură sau de lingvistică (Iosif Pervain, sub pseudonimul I. Verbină, despre primul volum al lucrării lui Sextil Pușcariu *Limba română*, Ovidiu Drimba despre romanul lui Ionel Teodoreanu *Tudor Ceaur Alcaz* și despre *Amintirile* lui Ion Agârbiceanu, Cornel Regman cu note critice). În cele aproape o sută cincizeci de pagini, cât însumează revista, **C.d.** reprezintă un model de ilustrare a fenomenului literar transilvănean într-un moment de cumpănă istorică, continuat în 1945 de „Revista Cercului Literar”. **A.G.f.**

CURUCI, Leonid (1.III.1930, Talmaza-Tighina – 19.XII.2009, Chișinău), istoric literar, folclorist. Este fiul Pelaghiei (n. Gonciarov) și al lui Ilie Curuci, țărani. Și-a făcut studiile la Institutul de Învățători din Tiraspol (1949–1951) și la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău (1952–1954), luându-și doctoratul în filologie în 1986. Din 1961 a fost colaborator științific la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Știință din Chișinău.

C. a scris mai ales lucrări de teorie literară cu caracter aplicativ-didactic: *Elemente de poetică (limbaj, versificație, specii)* (1970), *Busola filologului cercetător (Scurt îndrumar istorico-filologic)* (1981) ș.a. O preocupare aparte a constituit-o studierea versificației „moldovenești”, autorul oferind, într-o carte scrisă în limba rusă (1985), o imagine de ansamblu asupra evoluției versului de la începuturile lui până în perioada contemporană. Interpretările privind poetica eminesciană au fost sintetizate în studiul monografic *Poetica lui Eminescu (Poetica genurilor și speciilor literare. Poetica versului)*, apărut în 1996. În lucrarea *Comunități folclorice moldo-bulgare* (1995), pe baza unui bogat material documentar, sunt relevate aspecte comune, asemănări și afinități între folclorul românesc și bulgar la nivel de personaje, motive, subiecte, specii literare, poetică. **C.** este coautor al lucrărilor *Curs de folclor moldovenesc* (1965) și *Creația populară. Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina* (1991). A participat la alcătuirea volumelor de folclor pe zone: *Folclor din Bugeac* (1982), *Folclor din nordul Moldovei* (1983), *Folclor din stepa Bălților* (1986) și a îngrijit ediții din textele lui M. Eminescu, C. Stamati-Ciurea și din ale Veronicăi Micle. O carte de memorialistică, apărută în 2005, se adaugă la șirul scrierilor lui **C.**

SCRIERI: *Creația lui Eminescu și basmul*, Chișinău, 1960; *Aspecte ale artei eminesciene*, Chișinău, 1966; *Elemente de poetică (limbaj, versificație, specii)*, Chișinău, 1970; *Versul moldovenesc (de la origini până la 1850)*, Chișinău, 1970; *Versul moldovenesc (a doua jumătate a secolului XIX)*, Chișinău, 1974; *Versul moldovenesc contemporan*, Chișinău, 1977; *Studii de teorie a literaturii* (în colaborare), Chișinău, 1979; *Busola filologului cercetător (Scurt îndrumar istorico-filologic)*, Chișinău, 1981; *Moldavskoe stihoslojenie: istoria, teoria, tipologia*, Chișinău, 1985; *Comunități folclorice moldo-bulgare*, Tiraspol, 1995; *Poetica lui Eminescu (Poetica genurilor și speciilor literare. Poetica versului)*, Chișinău, 1996; *Esența și forța expresivă a poeziei*, Chișinău, 2002; *Specii literare cultivate de V. Alecsandri: clasificări și analize*, Chișinău, 2004; *Mărturii autobiografice inspirate la vârsta împlinirilor*, Chișinău, 2005. **Ediții, antologii:** M. Eminescu, *Poezie populară*, pref. edit., Chișinău, 1970; *Sonetul moldovenesc*, introd. edit., Chișinău, 1973; C. Stamati-Ciurea, *Opere*, introd. edit., Chișinău, 1978 (în colaborare cu Vasile Ciocanu); Veronica Micle, *Poezii*, pref. edit., Chișinău, 1989.

Repere bibliografice: Mihail Dolgan, *Conștiința civică a poeziei contemporane*, Chișinău, 1976, 211–218; C. Popovici, *O carte meritorie și binevenită despre poetica eminesciană*, „Știința” (Chișinău), 1996, 12; Datcu, *Dicț. etnolog.*, 296.

Vs.C.

CUSIN, Adi (26.I.1941, Gliwice, Polonia – 21.IV.2008, București), poet. Este fiul Aureliei (n. Cobilanschi) și al lui Ion Cusin, grafician la CFR; prenumele la naștere: Adolf Aristotel. Între 1948 și 1956 urmează cursurile școlii elementare în Câmpulung Moldovenesc. În această perioadă începe să scrie poezie. Între 1957 și 1962 este elev al Liceului „Costache Negruzzi” din Iași. În primul an de liceu debutează cu poemul *Foc* în revista „Iașul literar”. Ulterior urmează cursurile Facultății de Filologie, secția română-franceză, a Universității „Al. I. Cuza”, al cărei absolvent devine în 1967. A fost redactor la publicațiile Agerpres pentru străinătate. A mai colaborat la „Luceafărul”, „Convorbiri literare”, „Amfiteatru”, „Cronica” ș.a. În anul 1968 îi apare prima plachetă de versuri, *A fi*, urmată de *Umbra punților* (1970), *Starea a treia* (1974) și *Țara somnului* (1994), *La spartul târgului* (2008) și de antologia postumă *Umbra punților* (2009).

Lirica lui **C.** este tributară poeziei de construcție clasică. Retorica la care recurge alternează filonul esențialist, solemn și maximal, cu elementele prozaice care slăbesc tensiunea poetică. De altfel, această caracteristică a fost remarcată și subliniată de critica de întâmpinare la data apariției volumelor: „tendința spre o completă denudare” (Ștefan Aug. Doinaș), „inspirație modestă” (Al. Piru), „aglomerare de prozaisme și banalități pe firul unei «idei» solemne” (Mircea Iorgulescu). Pe alocuri glisarea între cei doi poli cunoaște totuși câștiguri estetice notabile. Discursul detensionat are capacitatea de a se revitaliza, de a cunoaște o turnură nouă, neașteptată. Dar, de multe ori, elementele prozaice nu fac decât să banalizeze discursul liric până la disoluție. Încrederea în cuvânt și reversul acesteia constituie o obsesie a poemelor lui **C.**: „Să ai curajul să te-ntorci acasă,/ Să ai curajul să alegi orez,/ Să strângi alături, pe un colț al mesei/ Cuvintele în care nu mai crezi./ Curajul de-a te duce la culcare/ Cu teama diformată de oglinzi/ Când te deschei cu mâini tremurătoare/ De nasturii la haină suferinzi” (*La capăt*). Notația cotidiană suferă un proces de metamorfozare. Gesturile repetate, obișnuite îmbracă haina solemnității. Dar efortul de a intona banalul, de a-l supune rigorilor versului clasic creează impresia de artificialitate. Altă obsesie a poeziei lui **C.** o reprezintă viața netrăită în plenitudinea ei, acea viață la care poetul are acces indirect, prin cufundarea în viețile învăluite în mister ale altora. Călătoriile imaginare, reveriile au forța de a aduce în realitatea ființei altă dimensiune a existenței, mai palpabilă decât cea

concretă: „Voi pleca să ascult muzici scrise de alții/ Și mai cu seamă să-nvăț/ viața/ trăită de alții./ Eu de la mine nimic –/ Versul împinge perdeaua./ Undeva în ținuturi mai reci/ Calul își scutură șeaua./ Țeapăn în scaun să stau/ Și să gândesc la Ulisse./ Cu ce-ți mai rămâne din zi/ lipește un timbru./ Tot mi se năzare pe creștet/ C-aș ține prea bine clădit/ turnul de ore pisate./ Viața de care aud/ A trecut pe la spate” (*Bună seara, poeți*). Scenele exterioare, dintre cele mai diverse, sublimite în interior, capătă valențe intime. Există astfel o strânsă legătură între ceea ce poetul observă, trecând prin filtrul subiectivității, și natura sa oscilantă, dependentă de o revelație care întârzie să se nască. Tonul nostalgic este prezent pretutindeni, fie că este vorba despre contururile modificate de timp sau despre viața prezentă ce nu mai înseamnă altceva decât suferință și rememorare dureroasă. La C., asemenea mai multor poeți ai generației șaptezeciste, ideea de poezie constituie chiar subiectul unor poeme. Nu poate fi vorba totuși despre niște arte poetice, pentru că nu primează confesiunile referitoare la „meșteșugul” artei, ci la condiția fragilă a poeziei și a poetului. Reflectarea sinelui în lucruri traversează lirica lui C. Motivul oglinzii, foarte prezent, dă uneori consistență unui discurs în esența lui inegal, poetul ezitând să împingă introspecția mai în adânc și să obțină, astfel, efectele prin care să se individualizeze: „Era prea atent, dar cu mult prea atent,/ Acea creștere lentă s-o prindă./ Încordat așteptând devenea transparent/ Ca o pierdere mută-n oglindă” (*Nefericitul prinț*).

SCRIERI: *A fi*, București, 1968; *Umbra punților*, Iași, 1970; *Starea a treia*, Iași, 1974; *Țara somnului*, pref. Valentin F. Mihăescu, București, 1994; *La spartul târgului*, București, 2008; *Umbra punților*, îngr. Fraga Cusin și Daniel Corbu, pref. Daniel Corbu, postfață Valentin F. Mihăescu, Iași, 2009.

Repere bibliografice: Doinaș, *Diogene*, 215–216; Dana Dumitriu, *Exaltare romantică*, RL, 1974, 36; Piru, *Poezia*, II, 441–442; Iorgulescu, *Scriitori*, 50–52; Alex. Ștefănescu, *După douăzeci de ani*, RL, 1995, 3; Saviana Stănescu, *Un poet adevărat pe dinafara „șaptezecismului”*, ALA, 1995, 267; *Dicț. scriit. rom.*, I, 745–746; Ulici, *Lit. rom.*, I, 260–261; Dan Cristea, *In memoriam*, LCF, 2008, 17; Ioan Holban, *Un om din alt veac*, CL, 2010, 1. **Ș.A.**

CUȘA, Ioan (19.V.1923, Gramaticova-Vodena, Grecia – 21.V.1981, Eygalières, Franța), poet, editor. Trăgându-se dintr-o familie de macedoromâni a cărei tradiție a evocat-o liric în poemul *Întâmpinare pentru o istorie personală*, C. și-a petrecut copilăria

în comuna Casim din județul Caliacra, în Cadrilater, începându-și studiile medii la liceul din Bazargic. În 1940 părinții se stabilesc în Caraomer, lângă Negru Vodă, iar puțin după aceea își întemeiază o gospodărie în comuna Ferdinand (azi Mihail Kogălniceanu), din județul Constanța. C. urmează Liceul Comercial din Constanța și începe să studieze, în 1946, la Academia Comercială din București. Părăsește țara în 1948, după numeroase aventuri de transfug, „extremist de dreapta”, stabilindu-se definitiv în Franța, unde face studii de economie la Universitatea din Strasbourg. Un timp a lucrat ca agent comercial pentru filiala pariziană a unei mari întreprinderi americane de mașini de calcul. În anii '60, împreună cu prietenul său François Cochet, înjghebează la Évy o tipografie, la care, pe lângă tipărituri în limba franceză, au fost imprimate și o seamă de cărți și publicații în limba română. În colaborare cu Paul Miron inițiază în 1964 „Prodromos”, revistă „de gând și apropiere creștină”, iar din 1973, alături de Virgil Ierunca, în ambele cazuri cu susținerea materială asigurată de C. însuși, lansează revista „Ethos”, în editura căreia a republicat cărți de Nae Ionescu, Emil Cioran, G.M. Cantacuzino, Gheorghe I. Brătianu sau a tipărit volume de Mircea Eliade, Basil Munteanu, Nicu Caranica, Horia Stamatu ș.a. „Dacă ar fi trăit, ar fi vrut să editeze un întreg corpus al literaturii românești de peste hotare”, spune Mircea Eliade. Debutul publicistic are loc în 1950 la „Caiete de mărturisire ortodoxă”, revistă a exilului românesc din Paris, cu microarticolul-eseu *O capelă ecumenică la Sèvres*, poetul semnând ulterior, de altfel foarte rar, și alte asemenea considerații, mărturisiri și gânduri de inspirație religioasă în presa culturală a diasporei. În 1967 îi apare placheta de versuri *Plângeri*.

Poeemele lui C. nu integrează decât acele motive lirice capabile să nuanțeze tonalitățile elegiace ale „plângerii”. Orice încercare de a depăși această condiție va fi sortită eșecului, capacitatea sa de a transfigura trăirea nostalgică a rememorării fiind destul de redusă. În vechea limbă românească, „plângerea” semnifică și tânguirea, iar aceasta la rândul ei presupune bocetul, invocarea, ruga, ritmul esențial al reintegrării în sacru. De aici neconcordanța dintre titlurile acestor poeme și perspectiva de învingător în plan moral și în plan social a autorului. Poezia lui C. încearcă recăștigarea sensului primordial al mitului și cele de pe urmă versuri din carte tind să acopere și să definească asemenea semnificații: „Ne-am întors către noi pe

alte căi./ Semnele trecerii se încrustau/ pe trunchiul arborilor-piatră de hotar” (*No Man's Land*). Desigur, se află aici destule neîmpliniri expresive, o alcătuire zgrunțuroasă a metaforei, o oarecare discursivitate, alteori se regăsesc ecouri, tonalități din Radu Gyr (*Tentație* are ceva din pretextul baladelor acestuia), Dan Botta, Tudor Arghezi (cel din psalmi) sau Nichifor Crainic.

SCRIERI: *Plângeri*, Paris, 1967; *Scrieri din diaspora*. Mircea Vulcănescu, Ioan Cușa, Mircea Eliade, îngr. și pref. Nicolae Cușa, Constanța, 1991.

Repere bibliografice: Ioan Cușa, îngr. Duiliu Sfintesco, Paris, 1984; Ierunca, *Subiect*, 62–63; Mircea Eliade, *Jurnal*, II, îngr. Mircea Handoca, București, 1993, 391, 505; Paul Miron, *Ioan Cușa*, RL, 1995, 17; [Ioan Cușa], JL, 1996, 25–32 (grupaj special); Florescu, *Întoarcerea*, 117–120; Theodor Cazaban, *Eseuri și cronici literare*, București, 2002, 119–212; Manolescu, *Enciclopedia*, 231–232. **N.F.**

CUȘNARENCO, George
(27.I.1951, Dorohoi),
prozator.

Este fiul Elvirei Cușnarencu (n. Starovic), profesoară, și al lui Boris Cușnarencu, funcționar. Familia se stabilește în București, iar C. urmează aici cursurile elementare și pe cele liceale (1967–1971), absolvind în 1977 Facultatea de Limba și Literatura Română, secția română-engleză. Frecventează cenaclul universitar de proză Junimea, patronat de Ov. S. Crohmălniceanu. Funcționează ca interpret de limba engleză într-o întreprindere de comerț exterior, din 1980 devine redactor la „Flacăra”, iar din 1983 este succesiv redactor, secretar general de redacție și din 1996 redactor-șef al revistei „Magazin”. Secretar al Asociației Scriitorilor din București (1997), e ulterior consilier în Ministerul Justiției (2001), redactor-șef la cotidianul „Cronica română” (2001–2002) și la „Literatorul” (2002). Asupra mediului formativ al facultății, scriitorul a insistat în chip deosebit: „Cel mai tulburător mediu care mi-a

influențat personalitatea a fost Facultatea de Limba și Literatura Română din București. Aici am deprins gustul de a scrie literatură, de a avea un pronunțat caracter critic față de ceea ce scriu. Apoi Nicolae Manolescu mi-a fluturat prin fața ochilor visul de a deveni scriitor. Crohul [Ov. S. Crohmălniceanu] a fost cel care mi-a dat ideea de a trimite o povestire la «Tribuna», D.R.P.-ul [D. R. Popescu], cel care mi-a vorbit, la prima noastră întâlnire, la Cluj-Napoca, despre forța prozei și despre cultul lui pentru proză...”. Debutează, astfel, la revista clujeană „Tribuna” în 1976, obținând Premiul revistei în 1978. Mai colaborează la „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tineretului»”, „Luceafărul”, „Caiete critice”, „Viața românească”, „ArtPanorama”, „Arc” ș.a. Între alte distincții, i s-au acordat Premiul Uniunii Scriitorilor (1983), Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române (1991), Premiul Asociației Scriitorilor din Cluj (1995), Premiul Asociației Scriitorilor din București (1997) și Premiul Fundației Naționale pentru Știință și Artă (2001).

Prima carte a lui C. este antologia de proze scurte *Tratat de apărare permanentă* (1983), care nu iese în afara amprente de grup, menținându-se pe linia polemică a sfidării canonului oficial de proză, a procesului intentat în paralel literaturii, dar și vieții, de un profesionist cu mâna formată la școala gazetăriei. Tușul prozatorului – pregnant și în scrierile următoare – rezultă din capacitatea sa, puțin obișnuită, de a stăpâni ferm registre eterogene ca apartenență, într-o structură de orientare centrifugă, dar funcțional coerentă, fiindcă servește o idee unică. C. își compune povestirile în moduri distincte. Unul este realismul de tip behaviorist, înregistrând atitudini, gesturi, dicții și repertorii lexicale, totul cu meticulozitate de contabil și cu acuratețe de magnetofon *hi-fi*. La antipod, altul reunește o serie intitulată *Basme de azi*, aclimatizând stereotipiile folclorice în decorul citadin contemporan, nu fără o anume notă de stridență. Între ele, texte greu clasabile, unde se dă frâu liber fanteziei, anunțând secvențele SF dintr-un viitor roman. *Tratat de apărare permanentă* ieșea de sub tipar în același an cu antologia de grup *Desant '83*, în care scriitorul semnează încă două proze. Cu romanul *Tangoul memoriei* (1988) C. dă măsura adevărată a talentului său. Cartea este, formal, o parodie și jonglează dezinvolt cu registrele tonale, de la grotesc și burlesc la comicul verbal sau de situații. Dar, înainte de orice, e o parodie chiar a modelului

parodic, atacând pe dedesubt acest gen, întors până la sațietate pe față și pe dos de postmodernitate. În romanul lui C. mitul, literatura și viața se oglindesc, își împrumută tipare, personaje, clișee verbale, sfârșind prin a se compromite reciproc. Scrierea proliferază după rețeta „din-aproape-în-aproape”, divulgată de romancier într-un avertisment echivoc: „Fiecare cuvânt își iubește aproapele. Așa cum fiecare rând din acest roman își iubește aproapele...” ș.a.m.d. Aparent, în epicentru se află destinul lui Acvila Baldovin. Acest Ulise modern își caută vreme de treizeci de ani soția dispărută, care răspunde la numele bizar Memoria. Peripețiile sale fac însă parte dintr-o tapiserie epică deasă, unde Agamemnon, Clitemnestra, Seneca și Egist trăiesc în devălmășie cu Oreste Mercantil Brâncoveanu, dar și cu specimene de stirpe autohtonă pură, ca Jogginguță, Panait Caragea sau Tudor Crevedia. Conform axiomei „câtă bufonerie, atâta filosofie” – enunțată într-un loc de naratorul însuși –, aproape fiecare personaj este dublat de un alter ego cu clopoței la tichie, chiar dacă acesta are o existență de hârtie și deambulează prin spații intergalactice. Rețeta prozei SF, prizată la cenaclul Junimea și exploatată și de alți desanțiști, îl ispitește și pe C.: un personaj-autor pe care îl cheamă Seneca produce harnic scrieri de anticipație, numite *Diavolul planetei albastre*, *Melchior* etc. Provenind din cenaclul junimist, ai cărui membri s-au exersat în producții colective (de pildă, compunerea în proză *Autobuzul de Însurăței*), C. publică în 1991 *Dodecaedru*, un roman de asemenea parodic, scris la două mâini împreună cu comilitonul său Nicolae Iliescu. *Ultimul Isus, magnificul* (1995) ratează un pariu epic cu miză mare, recurent în arta (nu numai literară) a secolului al XX-lea: încercarea de a compune o contra- (nu o anti-) evanghelie modernă. Este scrierea unde C. își pierde total altitudinea ironică și vag malițioasă (de la care își abordase de regulă universul fictiv) și unde naratorul se ia în serios cu o anume pedanterie patetică. Stăruind pe linia transtextualistă, *Călătoria Luceafărului* (1997) este o carte ezitantă, oscilând între parodia livrescă, literatura SF și eseu. Prin scenariul simbolic – în care raportul de forțe dintre vagantul extraterestru, Altisidora, Leonard și conștiința automată de serviciu îl repetă pe cel dintre Hyperion, Cătălina, Cătălin și Demiurg – și prin diverse detalii textuale, *Luceafărul* eminescian este referința afișată și de fapt antifrastică a cărții.

În afară de aceasta, țesătura intertextuală, atâta câtă există, se alimentează mai mult din stereotipiile civilizației europene moderne și ale culturii de masă decât din marile texte. În lipsa oricărei idei privind articularea între registre și rosturile ei, căci istoria vagă a naratorului selenar, nemuritor și rece, și a iubirilor sale terestre nu reușește să coaguleze ansamblul, plonjonul în cotidian și trivial, speculația doctă, digresiunea eseistică se succedă într-un ansamblu în mod simptomatic descusut. Cu romanul grotesc-apocaliptic *Requiem* (1998), plasat în timpul mineriadei din 1990, scriitorul se lasă surprins într-o fază de căutare și de aproximare: de voce, de gen, de registru, pe scurt de identitate. În schimb, masivul roman *Trandafirul tăcerii depline* (1999) reprezintă al doilea moment important al literaturii lui C., după *Tangoul memoriei*. Numeroase ingrediente de thriller azonează formula hibrid postmodernistă specifică autorului, amestecând parabola, satira, șarja, microrealismul, fantasticul. Subiectul valorifică acel conspiraționism baroc familiar cititorilor lui Thomas Pynchon; de altfel, vocea naratorului (subiectiv sau obiectiv, după caz) este ironică, stufoasă, divagantă, eseistică într-o manieră ce ar putea fi caracterizată de asemenea ca pynchonescă, deși într-o versiune minoră, întrucât prezența unui tezism eseistic insuficient integrat sau abstractizat dăunează finalmente construcției. Pe scurt, un agent CIA trimis în 1989 în România pentru a organiza căderea regimului Ceaușescu este deturnat de la coordonatele misiunii sale prin cooptarea într-o lojă masonică – având, cu unele diferențe specifice, același obiectiv – condusă de generalul de Securitate Timoftei Trandafir. Romanul aspiră să ficționalizeze, uneori într-un travesti foarte transparent, o mare cantitate de informație sociopolitică privind ultimul deceniu comunist. *Piața Aristotel* (2001) reeditează, în variante necenzurate, povestirile de început, coroborate cu texte noi, în timp ce *Colonia penitenciară oranj* (2001) restituie un volum de proze scurte ce nu au putut fi publicate înainte de 1989. *Exilați în amintiri* (2010) recuperează o serie de interviuri luate, împreună cu Nicolae Iliescu, unor personaje culturale eterogene precum Mihai Beniuc, Florian Pittiș, Mircea Nedelciu ș.a., cărora li se adaugă scrisori primite de la Ov. S. Crohmălniceanu. În ce a scris mai bun, mai ales prin romanul *Tangoul memoriei*, C. păstrează un echilibru fără reproș între umorile epice (dacă

pot fi numite așa), jonglând dezinvolt cu pateticul, grotescul și sentimentalul, grandilocventul, seraficul și atrocitatea, sublimul și ridicolul, cinismul, ironia bonomă, duioșia ipocrită – fără să alunece nici un moment pe panta kitschului.

SCRIERI: *Tratat de apărare permanentă*, București, 1983; *Tangoul memoriei*, București, 1988; *Dodecaedru* (în colaborare cu Nicolae Iliescu), București, 1991; *Ultimul Isus, magnificul*, București, 1995; *Călătoria Luceafărului*, București, 1997; *Requiem*, pref. Dan-Silviu Boerescu, București, 1998; *Trandafirul tăcerii depline*, pref. Dan-Silviu Boerescu, București, 1999; *Colonia penitenciară oranj*, București, 2001; *Piața Aristotel*, Cluj-Napoca, 2001; *Săptămâna Patimilor*, București, 2001; *Exilați în amintiri* (în colaborare cu Nicolae Iliescu), București, 2010.

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, *Proza de mâine*, RL, 1983, 52; Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, 181–187; Simion, *Scritori*, IV, 645–653; Florin Manolescu, *Lecturi de vacanță*, LCF, 1992, 34; Țeposu, *Istoria*, 126–127; Simion, *Fragmente*, II, 130–133, 147–152; Cărtărescu, *Postmodernismul*, 423–427; Oțoiu, *Proza*, I–II, *passim*; Bârna, *Comentarii*, 65–75; Soviany, *Textualism*, II, 131–134; Voncu, *Secvențe*, I, 111–114, II, 57–62; Dicț. analitic, IV, 215–217; Bârna, *Prozastice*, 177–187; Ulici, *Prima verba*, IV, 284–286; Holban, *Ist. lit.*, II, 248–251; Popa, *Ist. lit.*, II, 843–844; Cosmin Ciotloș, *Mărturia unei generații*, RL, 2010, 39. **M.S., M.I.**

CUTOVA, Ioan (13.VII.1919, Veria, Grecia – 17.V.1992, Bistrița), poet, prozator. Fiu al Haidei și al lui Nicolae Cutova, C. face clasele primare la Veria și gimnaziul la Grebena, în școli românești, apoi în România, la Târgu Mureș, unde își încheie studiile liceale. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie din București în 1944. În 1945, alături de Ion Frunzetti, Mihail Cosma, Victor Tornyopol și Margareta Dorian, e distins cu Premiul pentru Poezie al Editurii Forum. Comentând producția lirică a acestor poeți, Perpessicius scrie despre volumul *Cerc vicios*, prima carte a lui C.: „Peisagiului exterior, de culoare industrială și proletariană, i se substituie dialogul cu sine însuși, elegia autumnală a sufletului invadat de nevroze, de aspirații nelămurite, de vise interzise, de miragii proiectate, cum stă bine oricărei poezii adolescente, în ostroavele închipuirii și ale neființei”. Poetul, bolnav de plămâni, va avea o biografie extrem de discretă, fiind ani în șir profesor de liceu la Năsăud și Bistrița.

Scriind în limba română, C., la care fiorul liric este „atât de manifest, dar cu atâta luciditate temperat” (Perpessicius), este o voce notabilă,

nu mai puțin înzestrată și printre poeții în grai aromân. Nu foarte interesat de performanța prozodică, el pare preocupat de nevoia comunicării de sine, fiind în același timp conștient de realizarea ei doar parțială. Versul este populat de aceleași stări tulburi, de halouri vagi și contururi alune-cătoare, devenind ambiguu, polisemantic. *Opt microelegii tră Una Ver* este, de pildă, atât cântec de iubire, cât și poem de dragoste pentru etnie, pentru Veria natală. Postum, volumul *Curuna toamnălei* (2000), scris în grai aromân, ca și, mai înainte, *Fânarea al Diogen* (1985), aduce tot o lirică de rememorare a istoriei, a unei lumi în perpetuă suferință și neașezare, dar și versuri reflexive, în care predomină umbrele și neliniștea, bănuie presimțirile, premonițiile. C. scrie și proză în dialect inspirată din viața aromânilor, publicând, bunăoară, în revista „Deșteptarea”, mai multe fragmente dintr-un roman. A realizat, de asemenea, o traducere a poemei lui Stavrinos *Vitejiile preapiosului și preaviteazului Mihai Voievod* („Arhiva someșană”, 1972), precum și transpuneri din Mihai Eminescu – *Luțiafirlu și alte poeme eminesciene pri grailu armănescu* (1980), *Poezii – Puizii* (1981, în colaborare), remarcabilă fiind mai ales versiunea aromână a *Luceafărului*, cuceritoare prin patina ei lexicală arhaică, ce trimite la cronicari.

SCRIERI: *Cerc vicios*, București, 1945; *Fânarea al Diogen*, pref. Hristu Cândroveanu, București, 1985; *Curuna toamnălei*, îngr. și postfață Hristu Cândroveanu, București, 2000.

Repere bibliografice: Perpessicius, *Opere*, XII, 106–107; Piru, *Panorama*, 159–161; Hristu Cândroveanu, *Ioan Cutova*, UVPA, 427–429. **Hr.C.**

CUȚITARU, Codrin Liviu (8.VI.1968, Iași), americanist, eseist. Este fiul Liviei Cuțitaru (n. Bariz), profesoară, și al lui Virgil Cuțitaru, critic literar. În orașul natal urmează până în 1987 studii medii la Liceul Național și la Liceul „M. Eminescu”, devenind apoi student la Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza”, secția engleză-română. Absolvind în 1991, parcurge etapele ierarhice în cadrul Catedrei de engleză a Universității ieșene până în 2005, când devine profesor universitar, iar în 2012 decan. Ține cursuri de literatură victoriană, de literatură americană premodernă, de teorie critică, de literatură europeană modernă și postmodernă ș.a. A făcut studii doctorale la Universitatea din Iași și la Universitatea Arizona, Tucson, SUA; în 1996

susține teza *Istoria și ficțiunea*, cercetare comparativă cu instrumentele metodologice furnizate de poststructuralism și de New Historicism, publicată în 1997 cu titlul *Istoria depersonalizată. Scenariu de deconstrucție a istoriei de pe o poziție non-istorică*. În 1993 este bursier Fulbright la Universitatea Texas (Austin) și la Universitatea Arizona (Tucson); urmează programe de cercetare și studii la Albert-Ludwigs Universität din Freiburg (1995 și 2000) și la Universitatea din Sheffield, Marea Britanie (2002). În 2009 devine director executiv al Școlii doctorale de la Facultatea ieșeană de Litere, specializarea literatură engleză și americană. A editat jurnalele academice „Romanian Cultural Studies”, scos de Fundația Culturală Română (1999–2000), și „Southeastern Europe Journal” – Fundația Charles Schlacks din Idywild, California, SUA (2001–2005). În 2007 și 2008 a activat ca diplomat, fiind numit consul general al României la Vancouver (Canada). În presă a debutat în 1985, în „Convorbiri literare”, cu o recenzie. A frecventat Cenaclul Junimea. Redactor la „Dialog” și la „Opinia studentescă”, mai colaborează la „Cronica”, „Suplimentul literar-artistic al «Scânteii tineretului»”, „Contrapunct”, „Contemporanul”, „A(l)titudini”, „România literară”, „Luceafărul”, „Cultura”, „Dilema veche”, „Însemnări ieșene”, „Dacia literară”, „Monitorul”, „Ziarul de Iași” ș.a.

În *Jurnalul Vestului Sălbatic. Un studiu de mentalități* (1999) C. își valorifică experiența de bursier Fulbright în SUA. Sunt introduse secvențe definitorii pentru sinteza cotidianului: prezentarea „microhotelului” cu 42 de etaje al Universității Texas din Austin, plăcerea de a goni pe autostrăzile supraaglomerate, obiceiurile din timpul unui imens picnic, experiența vizitării unei biblioteci universitare americane, stereotipuri culturale precum „melting pot-ul” ș.a. Cartea pune în evidență talentul de prozator al lui C. Volumul *Transcendentalism și ascendentism. Proiect de fenomenologie culturală a romantismului american* (2001) urmărește cartografierea romantismului din secolul al XIX-lea american în funcție de cei „doi poli mentali de iradiere culturală”: polul transcendentalist al lui Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau și Walt Whitman, pentru care „universalul și naturalul sunt coduri impersonale ce pot fi descifrate doar prin analiză și transcendere ([...] asumare a universalului în mod absolut)”, și polul ascendentist – figuri semnificative Edgar Allan Poe, Herman Melville și Nathaniel

Hawthorne –, pentru care „demersul metafizic este unul al adâncirii codificării, al transformării misterului în poetică și al multiplicării semnelor și cifrurilor universului dat”. *Reprezentări critice* (2004) oferă o culegere de studii și recenzii publicate inițial în presa culturală. C. scrie despre teoreticieni, critici și esești precum Ștefan Avădanei, Andrei Codrescu, Marcel Corniș-Pop, Liviu Cotrău, Ion Bogdan Lefter, Nicolae Manolescu, Ion Simuț ș.a., dar și despre scriitori ca Liviu Antonesei, Mircea Cărtărescu, Bogdan Ghiu, Gabriel Liiceanu, Gellu Naum, Simona Popescu ș.a. De asemenea, sunt prezente recenzii la autori străini, de la Gérard Genette la Paulo Coelho. Acoperirea competentă a unui spectru de o astfel de eterogenitate dovedește marea mobilitate intelectuală a eseistului. După o lucrare de factură compilativ-didactică, *The Victorian Novel* (2004), în paginile din *Istoreme* (2009) sunt selectate o parte din articolele publicate în ziarul „Monitorul” (ulterior „Ziarul de Iași”) între 2000 și 2009, la rubricile „Homo americanus” și „Homo valachus”. Prin „istorem” autorul înțelege „un fragment de existență, impresionând prin dinamism și prin esențialitate”. Textele sunt scurte și condensate, valorifică secvențe de mentalități, punând alături situații culturale, sociale și economice din arealul anglo-saxon ori american și din cel românesc. În felul acesta rezultă un puzzle care compune o imagine a României sub specia metehnelor organizatorice pe diverse paliere ale infrastructurii. Cu ajutorul ironiei și sarcasmului, C. oferă un manual de recuperare a valorilor spirituale, scris cu buna credință a celui care trage semnale de alarmă pentru a oferi remedii.

SCRIERI: *Istoria depersonalizată. Scenariu de deconstrucție a istoriei de pe o poziție non-istorică*, Iași, 1997; *Jurnalul Vestului Sălbatic. Un studiu de mentalități*, Iași, 1999; *Transcendentalism și ascendentism. Proiect de fenomenologie culturală a romantismului american*, Iași, 2001; *Reprezentări critice*, Iași, 2004; *The Victorian Novel*, Iași, 2004; *Istoreme*, Iași, 2009.

Repere bibliografice: Al. Zub, *În căutarea unei paradigme*, „Xenopoliana”, 1994, 1; Victoria Luță, *Jurnal de intelectual*, OC, 2000, 5; Dragoș Ivana, *Romantismul ca tip cultural (trans)istoric*, OC, 2001, 89; Cosana Nicolae, „*Transcendentalism și ascendentism*”, „Newsletter of American Studies in Romania” (București), 2002, 3; Florin Irimia, „*Re-prezentări critice*”, OC, 2004, 233; Virgil Stanciu, *Dicționar de angliști și americaniști români*, Cluj-Napoca, 2008, 44–45; Tudorel Urian, *Teme ale vremii noastre*, RL, 2009, 20.

CUȚITARU, Virgil (14.VII.1937, Dumitreștii Gălății, j. Iași – 11.VII.2011, Iași), critic literar. Este fiul Anei (n. Bogdan) și al lui Petru Cuțitaru. Urmează Școala Pedagogică din Iași, absolvind în 1957. Timp de doi ani lucrează ca învățător în comuna Probota, județul Iași. În 1959 devine student al Facultății de Filologie a Universității din Iași, pe care o va absolvi în 1964. În 1987 își va susține doctoratul în cadrul aceleiași universități cu teza *Structura și expresivitatea figurilor de stil în „Luceafărul” lui Eminescu*. A activat ca metodist în Iași, la Casa de Cultură a Tineretului și Studenților, apoi la Casa Regională a Creației Populare. Între 1966 și 1968 este redactor la secția culturală a publicației „Flacăra Iașului”, după care preia direcția Casei Județene a Creației Populare. Între 1970 și 1990 activează ca redactor principal, șef de secție, redactor-șef (din 1977) și director al Editurii Junimea din Iași. În 1990 devine director al editurii ieșene Omnia (editând și săptămânalul „Impact”) și redactor al revistei „Cronica”. În 1991 își începe activitatea didactică, fiind lector, apoi conferențiar (1995) și profesor (din 1997) la universități particulare din Bacău și Iași. Debută cu recenzii în „Iașul literar” (1964) și mai colaborează cu cronici literare, articole și studii la „România literară”, „Tribuna”, „Luceafărul”, „Steaua”, „Orizont” ș.a. A condus cenaclurile literare ieșene „Mihai Eminescu” și „Ion Creangă”.

În volumul de debut *Cărți și idei* (1972) C. adună medaliaoane și eseuri despre Vasile Alecsandri, M. Eminescu, Nicolae Labiș, Ion Brad, Ioanid Romanescu, Corneliu Sturzu, Ion Hurjui, Ion Chiriac ș.a. Sumarul este amestecat, punând laolaltă scriitori canonici și veleitari, dar criticul scrie despre toți cu o umoare egală, manifestând o atitudine imperturbabil admirativă, fără relief critic. Metaforele tocite își dau mâna cu locurile comune: „o mânia incandescentă a cărei scânteiere durează cât zig-zagul albastru al unui fulger”; „Izvorul liricii lui Ion Chiriac este viața surprinsă în toată complexitatea ei”. În culegerea următoare, *Spații* (1981), C. dă seama despre Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Marin Preda, dar și despre Nicolae Țațomir, Mircea Radu Iacoban, Nicolae Turtureanu. Nivelul nu evoluează: ideea generală a „întregului sistem de gândire eminescian” constă în „forța magnifică a Omului de a se împlini în fața rostogolirii necrutătoare a timpului”. C. s-a încercat și în eminescologie. *Metamorfozele lui Hyperion. Studiu asupra poemei „Luceafărul”* (1983; Premiul Asociației Scriitorilor

din Iași) ipostaziază grafic opera lui Eminescu sub forma unei piramide înscrise într-o sferă (care reprezintă Universul): în vârful piramidei se află Hyperion, iar la bază Cătălina. Concluzia studiului e că „poema” ar fi inanalizabilă – „o încifrare simbolică menită [...] să-și poarte taina, în jurul căreia pendulăm de un veac, fără s-o fi luminat cineva deplin, ba dimpotrivă”. *Eminescu despre sine* (2001) s-ar fi vrut o punere la punct a valului cel mai recent de detractori ai poetului.

SCRIERI: *Cărți și idei*, Iași, 1972; *Spații*, Iași, 1981; *Metamorfozele lui Hyperion. Studiu asupra poemei „Luceafărul”*, Iași, 1983; *Eminescu despre sine*, Iași, 2001.

Ediții: Tudor Vianu, *Mihai Eminescu*, pref. Al Dima, Iași, 1974; Cezar Petrescu, *Romanul lui Eminescu*, pref. edit., Iași, 1984.

Repere bibliografice: Al. Dima, „*Cărți și idei*”, LCF, 1972, 19; Dan Mănucă, *De la critic la cititor*, CRC, 1981, 45; Mihai Drăgan, *Spații literare*, CL, 1982, 8; Voicu Bugariu, „*Spații*”, LCF, 1983, 15; Edgar Papu, „*Metamorfozele lui Hyperion*”, RL, 1983, 24; Val Talpalaru, *La aniversară*, CRC, 1994, 2; Busuioc, *Scriitori ieșeni*, 141–142. **M.I.**

CUVÂNT MOLDOVENESC, publicație de literatură și știință apărută lunar la Chișinău de la [1 mai] 1913 până la 25 decembrie 1921 și, neregulat, din 1932 până la 10 decembrie 1939. Este prima revistă românească apărută în Basarabia sub stăpânirea rusească și a fost editată cu sprijinul financiar al lui Vasile Stroiescu. Redactor-editor era Nicolae N. Alexandru, iar redactori, avocatul Simion Murafa și viitorul om politic Pan Halippa. **C.m.**, care își propunea să se adreseze și românilor din Podolia, din regiunea Cherson și chiar din întreaga Rusie, s-a tipărit până la 1 decembrie 1920 cu caractere chirilice. Pentru o scurtă perioadă, între mai și decembrie 1917, s-a intitulat „Școala moldovenească”. În articolul program *Un cuvânt înainte*, inclus în primul număr, se preciza că revista este editată în scopul de a contribui la „deșteptarea moldovenilor din Basarabia, care zac în întunericul neștiinței”, dar editorialul lasă să se înțeleagă intenția inițiatorilor de a milita, mai ales prin cultură, pentru ideea națională. În acest țel, contribuții referitoare la viața și preocupările românilor din stânga Prutului au dat Simion Murafa (*Cine-s moldovenii*), Ion Buzdugan, Alexie Mateevici (*Expoziția din Kiev (mai-octombrie 1913)*), Pan Halippa, semnând P.H. (*Limba și cultura națională*), Vasile Harea, D. Ciugureanu, Sofia Nădejde ș.a. Acestei orientări i se alătură și o acțiune permanentă de popularizare a literaturii

române, mai ales a scriitorilor clasici, și a folclorului (scurte note biografice despre V. Alecsandri, M. Eminescu, Alecu Russo ș.a.). Din primul număr se publică poezia *Cântecul gintei latine* a lui V. Alecsandri (*Sămănătorii*, *O noapte la țară*, *Toamna țesătoare* ș.a.), apoi *Cântarea României* a lui Alecu Russo și în continuare scrieri aparținând lui Grigore M. Alexandrescu (*Toporul și pădurea* ș.a.), Anton Pann, Petre Ispirescu, Alecu Donici (*Pilde*, *Racul, broasca și știuca*), C. Negruzzi, Ion Creangă (*Moș Nichifor Coțcariul*), I.L. Caragiale, M. Eminescu (*De ce nu-mi vii*, *Ce te legeni, codrule?*, *Revedere* ș.a.), Nicolae Gane (*Codreanu*), Alexandru Vlahuță. Sunt selectate, de asemenea, creații reprezentative ale scriitorilor români de după 1900, între care G. Coșbuc (*Mama*, *Lupta vieții*, *Nunta Zamfirei* ș.a.), Al. Vlahuță (*La icoană*, *Tu ești poet* ș.a.), Sofia Nădejde, Nicolae Beldiceanu, Matilda Cugler-Poni, Theodor Neculuță, Octavian Goga (*Toamna* ș.a.), Mihail Sadoveanu (*Ionică*), George Rotică, A.C. Cuza, N. Beldiceanu, Ion Păun, Matilda Cugler-Poni, precum și, mai în fiecare număr, poezii ale lui Al. Mateevici. Cu versuri proprii sau culegeri de producții folclorice sunt prezenți și Ion Buzdugan (*Călătoria verii*, semnată Nică Românaș ș.a.), Pan Halippa, Gheorghe Năsturaș, Teodor Păduraru, Mihail Minciună, Tudose Roman, Toader Mălai, Iulian Friptu ș.a. Din literatura universală sunt alese opere ale unor scriitori de primă mărime, între care Goethe (*Marea liniștită*, traducere de B. Nemțeanu), Lessing (*Sărutul*, traducere de B. Nemțeanu), H. Heine, A.S. Pușkin (*Prorocul*, traducere de Pan Halippa sub semnătura P.H.), L.N. Tolstoi (*Cel dintâi rachier*, *Scânteia cât de mică mare foc aprinde*, traduceri de P. Cubolteanu), Aleksei Tolstoi (poemul *Ioan Damaschin*, traducere de Al. Mateevici), B. Franklin (*Mijloacele pentru desăvârșirea sufletului*, traducerea lui Gh. Asachi). Pentru cititorii de la sate, **C.m.** are rubrici speciale cu articole și informații privitoare la agricultură, cooperatie, aspecte sociale specifice Basarabiei etc. Relația redacției cu cenzura administrației guberniale a fost mai mereu una accidentală. Astfel, numărul 5 din 1913 al **C.m.** a fost „arestat”, adică în întregime confiscat, pentru că funcționarii guberniali afirmă că poezia *La icoană* de Al. Vlahuță „ar înjosi icoana și numele Maicii Domnului”. Cu începere de la 5 ianuarie 1914 revista scoate, ca supliment, o publicație săptămânală intitulată tot „Cuvânt moldovenesc” și având drept subtitlu indicația „gazeta săptămânală pentru

moldovenii din Basarabia și de pe Nistru”, tipărită la început cu caractere chirilice, pentru o perioadă scurtă cu chirilice și latine, iar din iulie 1927 numai cu caractere latine. Începând cu numărul 5 din 17 ianuarie 1916, subtitlul devine „gazetă națională pentru moldovenii din Basarabia și de peste Nistru”. Din 1 noiembrie 1926, când începe o nouă serie, denumirea gazetei va fi „Cuvântul moldovenesc”, dar din mai 1929 revine la vechiul titlu „Cuvânt moldovenesc”. Între februarie 1917 și 26 decembrie 1921 este bisăptămânal. În continuare va ieși cu mari întreruperi și neregulat până în iunie 1940, apoi între august 1941 și martie 1944. De la primele numere proprietar redactor-editor va fi N.N. Alexandri; din 10 august 1914, Simion Murafa este numit redactor, iar Alexandri rămâne editor; o altă schimbare apare în numărul 27 din 2 aprilie 1917, când Pan Halippa ia conducerea gazetei în calitate de redactor-editor. Alți redactori au fost H.D. Dăscălescu, o perioadă și prim-redactor, și I. Mota (din februarie 1918, pentru o perioadă). Între 2 ianuarie 1919 și 1920 subtitlul va fi „gazetă națională moldovenească”, iar de la 23 ianuarie 1929, „gazetă de cultură și gospodărie națională”. Din aprilie 1917 suplimentul va deveni organul de presă al Partidului Național Moldovenesc și va contribui printr-o campanie susținută la unificarea mișcării de eliberare națională a basarabenilor. La noua serie, din noiembrie 1926 și până în 1944, director este Onisifor Ghibu, în vreme ce redactori sunt Iorgu Tudor și Mihail Minciună. **C.m.** va avea acum ca subtitlu specificația „gazetă săptămânală cu tot felul de învățături și știri din toată lumea tipărită pentru trebuințele poporului moldovenesc din Basarabia de către Asociațiunea Astra”, iar în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, „Foaie săptămânală pentru popor, organ de presă al Fundației Culturale Regele Mihai I”. De-a lungul timpului, colaboratorii, între care Al. Mateevici, Ion Pelivan, Vasile Harea, Ion Buzdugan, vor dezbate în contribuțiile lor chestiuni legate de romanitatea limbii naționale, introducerea limbii române în școală, problemele administrației basarabene sau ale bisericii ortodoxe, obținerea autonomiei Basarabiei, crearea și rolul Sfatului Țării etc. Ion Buzdugan, sub pseudonimul Nică Românaș, debutează în paginile gazetei cu versuri. La fel, Iulian Friptu sau Pan Vicol. Sunt publicate numeroase traduceri din mari scriitori ruși, între care A.S. Pușkin, M.I. Lermontov, I.S. Turgheniev, A.A. Fet, V.G. Korolenko, A.P. Cehov, S. Nadson, A.N. Tolstoi,

sau europeni: Friedrich Schiller, Heinrich Heine, Victor Hugo, Adam Mickiewicz, Petöfi Sándor, Guy de Maupassant, Selma Lagerlöf, Alphonse Daudet, alături de o versiune în limba română după *Cântec despre Moldova* de Alexandru Hâjdeu. După 1920 literatura scriitorilor basarabeni va fi și mai bine reprezentată. Cu versuri colaborează Sergiu Cujbă, Sergiu Matei Nicu, Vladimir Cavarnali, Andrei Ciurunga (Robert Cahuleanu), Alexandru Bardier, Octav Sargețiu ș.a. Se publică și poeziile postume ale Liubei Dimitriu. Prozatorii periodice sunt Gh. V. Madan, Sabin Popescu-Lupu, Sergiu Cujbă, iar încercări dramatice dă Sabin Popescu-Lupu. **S.P., A.Ch.**

CUVÂNT NOU, publicație apărută la Cluj, neregulat, din aprilie 1938 până în 27 august 1940. Proprietar: Vasile I. Frățeanu; redactor: Dumitru Lungu. De la al treilea număr își schimbă formatul, care va fi unul de ziar. De la 1 ianuarie 1940 titlul devine „Cuvântul nou”. Director: Emil Coroiu (din 24 februarie 1940 redactor-șef și redactor responsabil); Pavel Berariu, redactor responsabil. Revista dispune de o „Pagină literară”, în care publică poezie Victor Ilieșiu, Gheorghe N. Popa, Ionel Pop, Petru Șaitiș, I. Ch. Severeanu, Emil Zegreanu, Ion Miclea-Anteș, Viorica Gabor, Grigore Petre Poruțiu, Ilarion Albu, Octavian Cosciuc, Ovidiu Hulea. Poeme în proză semnează Gh. Roman, V. Strava. Se reproduc poezia *Inima* de Octavian Goga și articolul *Eminescu* de D. Popovici. Dar revista rămâne importantă pentru că se implică în polemicile legate de numele lui Lucian Blaga, publicând pe această temă două articole: *Între „Neamul românesc” și d. Lucian Blaga* și *D. Lucian Blaga, victima unui complot al neputinței* de Septimiu Bucur (1939). Alți colaboratori: N. Buta, Constantin Oarcea, Victor Pocol, E. Lucaciu. **M.Pp.**

CUVÂNTUL, cotidian apărut la București de la 6 noiembrie 1924 până la 1 ianuarie 1934, de la 21 ianuarie 1938 până la 17 aprilie 1938 și de la 14 octombrie 1940 până la 24 ianuarie 1941; din octombrie 1940, apare cu subtitlul „Ziar al mișcării legionare”. Fondatorii publicației sunt Titus Enacovici și Pamfil Șeicaru, iar directori – C. Gongopol (noiembrie 1924 – iunie 1929), Nae Ionescu (iunie 1929 – aprilie 1938; și proprietar al ziarului după moartea lui Enacovici din 1928, inițial împreună cu Titus Devechi), P.P. Panaitescu (noiembrie 1940 – ianuarie 1941). Din colectivul redacțional mai fac parte Nichifor Crainic (până în 1926), Cezar Petrescu

(până în 1928, când pleacă împreună cu Șeicaru), I. Dragu, G.M. Ivanov, Adrian Maniu, Lucian Blaga, Vladimir Ionescu, Isaia Tolan (în 1926), Ion Călugăru, Mihail Sebastian. În articolul-program din primul număr, intitulat *Ce este „Cuvântul”*, publicația își mărturisește intenția de a fi „un ziar politic independent scris de intelectuali [...] preveniți contra oricărei sugestii a doctrinelor și la adăpost de orice presiune efectivă a partidelor”, de „a exercita o investigație, un control și o judecată obiectivă, fără altă preocupare decât sinceritatea”, „de a introduce în viața publică și în presa creatoare de curente un element veșnic camuflat până azi: adevărul”. În consens cu orientarea sa generală și cu numeroasele campanii de presă, **C.**, la nouă ani de la apariție, se autointitulează „o gazetă creștină [ortodoxă], gazetă de realități locale, gazetă monarhică” (Mihail Sebastian, *„Cuvântul” de la 4 noiembrie 1924 până astăzi*, 1933). Potrivit aceluiași articol retrospectiv, **C.** „a descoperit și a impus în presă o «pagină întâia» care-i aparține exclusiv. Ziarele românești au fost mereu în marea lor majoritate anonime: scrise de anonimi pentru anonimi. «Cuvântul» rupea acest anonim metodic. Nu avea ambiția să fie o gazetă de colportaj general, ci o publicație de gândire, de control, de atitudine. Funcția pe care și-o recunoștea era să-și informeze cetitorii precis, dar în același timp să prezinte această informație sub lumina unei judecăți critice. Din primul moment își propunea să urmărească în politică și în viața publică faptele semnificative și să le prezinte în ierarhia lor justă. De aceea întâiul element din gospodăria ziarului era articolul. Prima pagină îi era exclusiv dedicată. Șase articole, toate șase semnate, cu o semnătură ce fixa înainte de orice o răspundere intelectuală, toate șase strânse la un loc”. Cu un caracter pronunțat critic la adresa realităților politice ale vremii (în special la adresa liberalilor), susținând partida principelui Carol după renunțarea la tron (1926–1930), ceea ce atrage confiscări ale tirajului și acte de cenzură, ducând o politică fervent carlistă din 1930 (când Nae Ionescu face parte pentru o vreme din „camarila” lui Carol al II-lea), simpatizând în linii mari cu dreapta conservatoare, gazeta nu subscrie totuși la o singură formulă până în toamna lui 1933, când trece prin Nae Ionescu de partea Gărzii de Fier (directorul este considerat instigator al asasinării prim-ministrului I.G. Duca și arestat, ceea ce duce la închiderea ziarului la începutul lui 1934); cartea lui Corneliu Zelea Codreanu – inclusiv antisemitismul

– este jucată fățiș în 1938 (publicația fiind interzisă din nou tocmai din această pricină), iar în octombrie 1940 C. devine de facto oficios al mișcării legionare. Încă din 1926 Pamfil Șeicaru publicase câteva articole de susținere a fascismului italian (*Ideologia constructivă a fascismului, În vizită la B. Mussolini* etc.). Rubricile obișnuite sunt „Ultima oră”, „Bloc-notes”, „Informațiuni”, „Economice și financiare”, „Știri politice”, „Sport”, „Cuvântul cinematografic”, „Panopticum”, „Cuvântul în țară”. O rubrică-fanion este „Duminica”, pe teme religioase-ortodoxe, ținută mai întâi de Nichifor Crainic (1924–1926), apoi de Nae Ionescu (1926–1930) și de Gheorghe Racoveanu (1930–1933). C. dezbate probleme politice, economice, sociale și culturale, dar publică și literatură și critică, în cadrul unor pagini literare sau al unor rubrici cu caracter nepermanent, intitulate „Cuvântul literar-artistic”, devenit supliment al ziarului, și „Cuvântul artei, literaturii, teatrului”, din 1931 până în 1940, când literatura dispare. Versuri semnează Octavian Goga, Tudor Arghezi, Ion Minulescu, Camil Petrescu, Perpessicius, Radu Boureanu, Andrei Tudor, Paul Sterian, Emil Gulian. Colaborează constant cu proză Mihail Sebastian, care publică în C. *Jurnal de vacanță, Scrisori din Paris*, fragmente din romanul *Orașul cu salcâmi* sau povestiri din volumul *Femei*, și Mircea Eliade, prezent cu un fragment din *Romanul adolescentului miop* și cu mai multe pagini din romanul *Lumina ce se stinge*, dar și cu ciclurile intitulate *Scrisori către un provincial* (1927–1933), *Itinerariul spiritual* (1927), *Fals jurnal de bord* (1928), *Ce am văzut în India* (1929), *Cartea morților tibetani* (1932). C. publică, de asemenea, povestirea *Scormon* de Ioan Slavici, un fragment din romanul *Răscoala*, pagini din *Umbre* și *Gorila* de Liviu Rebreanu, schița *Pacostea* de Ion Agârbiceanu, un fragment din romanul *Reportaj sentimental* de Ion Vinea, *Fragmente de cartier latin* de Emil Cioran și alte nuvele și povestiri aparținând lui Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, Gala Galaction, Cella Delavrancea, Petru Manoliu, Ion Călugăru, Claudiei Millian. Alexandru Kirițescu oferă un fragment din piesa în trei acte *Cuib de viespi*. Cronica literară este susținută de Tudor Vianu și, sporadic, de Cezar Petrescu în 1925 și 1926, iar din 1927 de Perpessicius, Mircea Eliade și Mihail Sebastian, ultimul scriind până în 1933 despre cărți semnate de Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu. La rândul

său, Perpessicius ține cronica literară în cadrul rubricii „Mențiuni critice”, iar Mircea Eliade și Mihail Sebastian (care semna și Amyntas) se disting nu doar prin comentarii la zi, ci și prin articole de bilanț sau prin studii și comentarii despre scriitori români și străini și despre probleme generale de teorie literară, în cadrul unor cicluri intitulate *Portrete literare, Note despre literatură, Note pe marginea cărților, Contemporanii*. Numărul 235/1925 cuprinde un articol-necrolog *Ioan Slavici* de Pamfil Șeicaru. Începând cu numărul 887/1927 Mihail Sebastian publică în serial *Considerații asupra romanului modern*, în numărul 1494/1929 Perpessicius scrie articolul *Actualitatea lui Eminescu*, în numerele 2231 și 2232/1931 G. Călinescu este prezent cu studiul *Eminesciune*. Numărul 3158/1938 conține articole închinare sârbătoririi unui veac de la nașterea lui B.P. Hasdeu, semnături fiind Perpessicius, Mircea Eliade, Lucian Predescu, iar numărul 2724/1932 comemorează zece ani de la moartea lui Marcel Proust prin articole de Camil Petrescu (*Destinul lui Proust*), Mihail Sebastian (*Creatorul de oameni*) și F. Aderca (*Proust în conștiința românească. Mărturisiri și amintiri*). Alături de cronica literară, foarte consistentă, și de articole bine documentate despre marii scriitori ai literaturii universale, se remarcă și numeroase polemici, inaugurate de intervenția lui Mircea Eliade, în numerele 657 și 662/1927, intitulată *Mitul arghezian*. Autorul condamnă cultul marelui poet, care l-ar transforma într-un „mic zeu asiatic, voluminos în pântec, trivial, agresiv și bonom”, fără a-i nega însă talentul și originalitatea. La apariția *Cuvintelor potrivite*, Mircea Eliade consideră volumul „însământător de slab: submediocru, decolorat, măcinat de avânturi nerealizate, dovada unui talent de o stranie insuficiență” (*Poezia lui Tudor Arghezi*, 788/1927). Eliade își exprimă de asemenea dezaprobarea față de versurile lui Ion Minulescu, „afectate, superficiale, de o dubioasă originalitate, lipsite de emoție, distractive ca niște zurgălăi, colorate ca lampioanele de la serbările populare”. În aceeași manieră sunt comentate scrierile lui Paul Zarifopol, pe care îl găsește „posac, bănuitor, îmbătrânit și fardat”, ale lui Mihail Dragomirescu, numit „duhovnic al țărilor” (*Un nedreptățit: D. Mihail...*), Camil Petrescu (*Tot despre „Noua generație”*) și „literatura proletarietului” (*Bluze albastre*). La rândul său, Mihail Sebastian îl numește pe Ion Minulescu „cheffiul inovator al

versului liber și al cravatei multicolore”, în articolul intitulat *Suficienții*, referindu-se în alte rânduri și la Mihail Dragomirescu (*Cazul Mihail Dragomirescu*) sau la Paul Zarifopol (*Note despre literatură, Critica d-lui Zarifopol*). Sebastian nu agreea nici critica lui E. Lovinescu (*Autoritatea vârstei*), nici pe cea a lui G. Călinescu, cu care se confruntă în 1933. Pe de altă parte, el condamnă studiul lui Camil Petrescu *E. Lovinescu sub zodia seninătății imperturbabile*, pe care îl califică drept „un atac excesiv”, „o barbarie inutilă”, deși consideră că, de la apariția *Memoriilor* și a romanului *Bizu*, opera lui Lovinescu „a coborât foarte repede, în conștiința publică, treptele descompunerii” (*Critică și vehemență*). Convinși de necesitatea polemicii, Mihail Sebastian se lansează în atacuri și împotriva revistei „Viața Românească”. Accente critice dure se găsesc și în intervențiile lui Stelian Mateescu (*E. Lovinescu și poezia pură*) ori în cele ale lui G. Ciprian (*Lelița argheziană*). De interes literar sunt eseurile, însemnările de călătorie și notele de jurnal ale lui Lucian Blaga, Mircea Eliade, Camil Petrescu, Emil Isac, Mihail Sebastian, Ion Vineanu, Mircea Vulcănescu, Ion Călugăru, precum și unele texte semnate de Petru Manoliu, Al. Busuioceanu, C. Nestor, D. Tomescu. În domeniul publicisticii sunt de remarcat articolele lui Nae Ionescu (care a scris, folosind și numeroase pseudonime, sute de articole pe cele mai diverse teme), N. Davidescu, Perpessicius, Octav Onicescu, Vladimir Ionescu, Ion Agârbiceanu, Dem. Theodorescu, G. Rahoveanu, A. Boldur. C. cuprinde, de asemenea, traduceri din A.P. Cehov (un fragment din *Noaptea de Paști*, în transpunerea lui Virgil Godeanu), din *Tablourile pariziene* de Charles Baudelaire (Perpessicius), din poemele lui Serghei Esenin (Zaharia Stancu), din *Divina Comedie* a lui Dante (Alexandru Marcu), din François Mauriac (*Lumina corpului*), Edgar Allan Poe (*Corbul*), Alberto Moravia (*Fuga nocturnă*, fragment din romanul *Indiferenții*), în versiunile lui Emil Gulian, Paul Stelian și, respectiv, C.N. Negoită. Cronica plastică este semnată de N.N. Tonitza, Tudor Arghezi, Dan Botta, Mac Constantinescu, cea dramatică de Al. Kirițescu (din 1928) și sporadic de Adrian Maniu, Pamfil Șeicaru, dar și de Nae Ionescu (între 1926 și 1929), iar cea muzicală de G. Breazu și Emanoil Ciomac. În sumar se mai înscriu revista presei, anchete politice, un curier judiciar, o cronică sportivă, una științifică și una agricolă, cugetări, reclame, anunțuri, caricaturi, fotografii. Semnând în primul an Cassandra,

Galeon, Pandor sau Tranole, apoi cu numele său, Titus Enacovici a publicat numeroase articole pe subiecte economice. Alți colaboratori: Valeriu Bora, Dan Petrașincu, Petru Comarnescu, Petre Pandrea, N.M. Condiescu, Eugen Titeanu, Dragoș Protopopescu, Simion Mehedinți, Mircea Vulcănescu, D.C. Amzăr, Dinu Nicodin, Barbu Slușanschi, Leon Țopa, Ernest Bernea, Anton Balotă. **M.W.**

CUVÂNTUL, revistă care apare la București din 31 ianuarie 1990, cu subtitlul „Săptămânal de atitudine”, sub conducerea unui comitet director alcătuit inițial din Ioan T. Morar, Florin Pasnicu, Lorin Vasilovici, avându-l ca secretar de redacție pe Dumitru Stan. De la 28 martie 1990 colegiul de redacție este compus din Radu G. Țeposu (director, președinte-director general de la numărul 12/1991), Ioan Buduca (redactor-șef, director literar-artistic din 1993), Dumitru Stan (secretar principal de redacție). Secretari generali de redacție au mai fost, la prima serie, Mariana Dima, George Țăra, Mihai Cojocă, Mircea Țicudean, iar secretar de redacție Anca Salvador. De la numărul 1/februarie 1995, când se lansează, după o întrerupere, a doua serie a revistei, componența redacției se modifică din nou, președinte-director general fiind Radu G. Țeposu, director editorial Ioan Buduca, redactor-șef Tudorel Urian, redactori Cristian Paul Brancu și Irina Tudor. Tot acum C. își schimbă subtitlul în „Revistă de cultură” și periodicitatea, apărând lunar. După dispariția lui Radu G. Țeposu în anul 2000, numele acestuia va fi menționat în continuare ca „fondatorul seriei noi”. Începând cu numărul 3–4/2004, când subtitlul devine „Revistă de cultură și de atitudine”, Mircea Martin preia direcția ca senior editor, Ioan Buduca figurând ca redactor-șef, acesta fiind înlocuit, de la numărul 6/2005, de Laura Albulescu. Din octombrie 2006, după demisia lui Mircea Martin, dezamăgit că într-o economie de piață soarta unei reviste de cultură „nu depinde numai de calitatea intelectuală a propriei oferte”, ci și de „susținerea financiară, «spatele» politic sau abilitatea de a face – fie și cu intermitențe – scandal”, conducerea este asigurată, până la numărul 7/2008, de Răzvan Țupa (redactor-șef), acompaniat de Cosmin Perța (secretar general de redacție) și Teodor Dună (redactor). În această perioadă iese în alt format, de mai mici dimensiuni. Pentru un scurt interval, august – septembrie 2008, poartă subtitlul „Revistă de analiză și sinteză”, revine la formatul mare și îl are

ca director pe Sorin Antohi, după care, din octombrie același an, echipa din jurul acestuia, formată din Paul Cernat, redactor-șef, redactorul-șef adjunct Victor Rizescu, secretarul general de redacție Cosmin Perța, cărora li se alătură redactorul Raul Huluban, își asumă conducerea și inaugurează a treia serie a revistei (până în septembrie 2009). Cu această ocazie se modifică încă o dată subtitlul în „Revistă de cultură și dialog”. Din 1992 a editat și un supliment popular, „VIP”, condus până în mai 1996 de George Stanca, apoi de Cristian Brancu. Într-un scurt text programatic din primul număr, *Către cititori*, inițiatorii publicației se revendică de la „Viața studențească” (1956–1989) și își propun să transforme revista într-un for menit „să vorbească în favoarea tuturor instanțelor care cred, cu adevărat, în libertatea cuvântului. Se va numi, prin urmare, chiar «Cuvântul». Nu va fi partizanul nici unei idei politice confiscate de interese marginale ori meschine. Va fi un săptămânal de atitudine”. Și, într-adevăr, în primii ani, adică în perioada imediat postcomunistă, C. își va urma statornic linia anunțată, declarat apolitică, reacționând „față de excese și erori, față de confuzie și adeziuni stupide”, dar și făcându-și un scop din „toleranța față de cuvântul celuilalt” și din „deconspirarea intoleranței altora”. Preponderentă în prima serie, publicistica practică de redactori și colaboratori se caracterizează printr-un spirit critic combativ și un stil ironic, polemic, care au făcut din C. una dintre publicațiile cele mai vii ale perioadei. În afara comentariilor social-politice, găzduite de rubrici precum „Observatori neutri”, „Partidele politice”, „Cutia neagră”, notabile sunt cele culturale și literare de la rubricile „Best Seller”, „Noutăți editoriale”, „Vă recomandăm să citiți” (cronici literare semnate de Ioan Buduca, Tudorel Urian, Dan Ciachir, Alexandru Baltag, Al. Cistelean), „Ce se mai scrie despre...” (Dumitru Constantin), „Cronica ortodoxă” (Dan Ciachir). Interviuurile cu intelectuali importanți din exil (Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Vladimir Tismăneanu) sau din țară (Octavian Paler, Adrian Marino, Nicolae Manolescu) dau și ele consistență revistei. Mai puțin spațiu i se acordă, în schimb, literaturii propriu-zise. Pot fi citite totuși versuri de Petru Romoșan, Ioan Stratan, Paul Daian, Nicolae Coande, fragmente de roman aparținând lui Ștefan Agopian (*Raport cu Suzana*, în foileton, numerele 1–11/1990), Ioan Pascu (*Afacerea Grossmann*), H.-R. Patapievici (*Viața la 17 ani*) și o povestire de Răzvan

Petrescu (*Primăvara la bufet*). Colaboratorii literari, ca și ceilalți de altfel, fac parte îndeosebi din așa-numita generație optzecistă, fapt evident și în seria a doua a revistei, când C. capătă o turnură mai vădit culturală. Fără a abandona publicistica de strictă actualitate, prioritară este acum cea dedicată literaturii și recuperărilor istorico-culturale. Critica literară devine coloana vertebrală a revistei. Apar regulat cronici și recenzii ale unor optzeciști consacrați, ca Al. Cistelean, Mircea Mihăieș, Octavian Soviany, comentarii de Radu G. Țeposu (*Spiritul polemic, ca tehnică a orgoliului*, cu referire la *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu), Ion Simuț (*A fost divinul critic un colaboraționist? – despre posteritatea călinesciană*), Virgil Podoabă (*Popularitate și valoare sau Compilatori, proprietari și creatori*), Ion Manolescu (*Vedetele „epocii de aur”*), eseuri de Nicolae Manolescu (la rubrica „Tema”), H.-R. Patapievici, Cristian Bădiliță, Alexandru Matei, Ruxandra Cesereanu ș.a. În sumar își află loc sporadic și poezia, prin autori din „cea mai tânără generație” (cum sună numele unei rubrici), între care Marius Ianuș, Gabriel Hasmațuchi, Cristiana Ionescu, prin unii optzeciști, precum Cristian Popescu, Viorel Mureșan, Marta Petreu, sau prin poeți din generațiile anterioare: Constanța Buzea, Ștefan Foartă, Nora Iuga, Carmen Firan. Sunt incluse, de asemenea, proze de George Bălăiță (din seria *Marocco*), Matei Vișniec (*Imaginează-ți că ești Dumnezeu*), Ștefan Caraman, Carmen Duvalma, Alexandru Vakulovski și Mihail Vakulovski. Traducerile nu sunt nici ele uitate, întâietate având, în general, cele din prozatori cu notorietate ca peruanul Mario Vargas Llosa (*Rătăcirile fetei nesăbuite*), spaniolul Pío Baroja y Nessi (*Peripețiile lui Shanti Andia*), canadiana Margaret Atwood (*Asasinul orb*), austriacul Peter Handke (*Într-o noapte întunecată plecai din casa mea liniștită*). De o atenție aparte se bucură evocarea recuperatoare a unor personalități sau a unor fenomene din trecutul cultural mai îndepărtat sau mai apropiat. Astfel, sub genericul *Lecția de onestitate și demnitate*, Alexandru Paleologu, Mihai Șora, Victor Neumann, Vladimir Tismăneanu scriu despre Virgil Ierunca, iar sub titulatura *Represiune și confesiune* Adrian Marino urmărește „modul cum represiunea acționează asupra temperamentelor și conștiințelor literare”, comentând scrierile memorialistice sau jurnalele lui I. Negoieșcu (*Revolta simțurilor exacerbate*), Alexandru Paleologu (*Trista soartă a liberalismului*

românesc), Livius Ciocârlie (*Mic-burhezi, pașoptiști întârziați*). În cadrul anchetei *Lucian Raicu sau Literatura ca viață*, figura criticului este evocată de Matei Călinescu, Irina Petraș, Daniel Cristea-Enache, în timp ce, într-o altă anchetă, *Cercul Literar de la Sibiu, între istorie și contemporaneitate*, fenomenul cerchist și ecurile sale sunt analizate de Florin Mihăilescu, Barbu Cioculescu, Al. Cistelean, Dumitru Chioaru ș.a. Anchetele și dezbaterile constituie, de altfel, unul din punctele forte ale revistei, atrăgând un număr mare de colaboratori în discutarea unor teme literare incitante (*Este în criză proza românească?*, *Cum poate fi un intelectual popular?*, *Scrisul, între angoasă și spaimă*), cu deschidere culturală largă (dosarele intitulate *Cultura înaltă și celelalte culturi*, *Dandysme culturale*), istorică sau politico-ideologică, ca totalitarismele ce au dominat secolul al XX-lea (comunismul și fascismul), despre care scriu Alexandru George (*Balanța totalitarismelor*, *Falimentul marxismului*), Teodor Baconsky și Dan Pavel. De asemenea, între aprilie 2004 și septembrie 2006, sub direcțiunea lui Mircea Martin, se publică o suită de conferințe organizate sub auspiciile revistei, ca o contribuție la un amplu „proiect de reconstrucție identitară”, susținut de scriitori, critici, filosofi, istorici, antropologi, sociologi, economiști etc.; textele au fost reunite, în 2008, în volumul *Conferințele „Cuvântul”: Identitate românească – identitate europeană*. Același interes pentru dezbaterile de idei transpare și din a treia serie a revistei, care, așa cum se promitea în articolul inaugural semnat de Paul Cernat (*Schimbare în continuitate. Din nou la început de drum*), își va păstra și își va proba „opțiunea pentru un «al treilea discurs» în spațiul public autohton, pentru sinteza metodologică (în cadrul căreia istoria ideilor, istoria socială, literatura, comparatistica, filosofia, antropologia cooperează fecund), pentru un nou criticism și pentru abordarea istoriei culturale a României sub semnul «pluralității în unitate»”. C. o va face atrăgându-și colaborarea unor „oameni tineri sau mai puțin tineri, cu orientări dintre cele mai diferite, dar bine instalați în interiorul propriilor discipline”, între care Laurențiu Constantiniu, Alexandru Matei, Ovidiu Pecican, Andrei Simuș, Ioan Stanomir, Vlad Mureșan, Al. Cistelean, Șerban Axinte, Victor Cubleşan, Daniela Luca, Constantin Rudnițchi, Dan Dungaci (eseul *Predania, catapeteasma și postmodernismul*, despre Nae Ionescu), Angelo Mitchievici (*Ultima invazie barbară în Europa*, despre

decadența modernității). Alcătuirea unor pagini tematice, precum *Ideologii și cultură politică*, *Despre intelectuali și polemici*, *Religie și societate*, și instituirea unor rubrici ca „Portret”, „Comentarii culturale”, „Perspective contemporane”, „Intermezzo” (Marin Mincu), confirmă specificul revistei, a cărei rubricăție diversă, variabilă de-a lungul anilor, a oglindit totdeauna dorința acesteia de a fi o publicație culturală deschisă și cuprinzătoare. **I.M.**

CUVÂNTUL ÎN EXIL, publicație culturală apărută la München, bilunar și trimestrial, din iunie 1962 până în aprilie 1967, sub direcția lui George Racoveanu. Formatul este foarte asemănător cu cel al viitoarei „România literară” bucureșteană, un număr având între patru și opt pagini. Câteva clarificări sunt înscrise în articolul inaugural *În loc de program*: „Peste toate schimbările – peste vremi, locuri și oameni – rămâne «firul roșu», rămâne legea fundamentală a «Cuvântului»: iubirea de patrie. Și mai rămâne ceva: scrisul cinstit și ținuta înaltă.” Așadar, gazeta este pusă de la început sub semnul simbolic al lui Nae Ionescu, dar descendența se impune numai în plan cultural și religios, fără a fi promovată și ideologia „Cuvântului” interbelic. De altfel, George Racoveanu reia unele articole ale lui Nae Ionescu din cotidianul „Cuvântul”, publică o serie de amintiri și evocări ale personalității acestuia, iar numărul 33–34/1965 este dedicat în întregime comemorării unui sfert de secol de la dispariția logicianului. Colaborator statornic este, ca odinioară la periodicalul lui Nae Ionescu, Mircea Eliade, cu articole, fragmente de memorii și recenzii literare (își reia rubrica „Glossarium”), evitând o angajare directă în controversele politice ale vremii. Acestea cunosc o largă abordare în colaborările lui Virgil Ierunca, Mircea Popescu, Vintilă Horia și în intervențiile lui George Racoveanu, care insistă de câteva ori să aducă în discuție chestiuni importante, ca în articolul *Români în exil și români în străinătate*, în care se fac unele disocieri necesare. Comentarii literare elocvente publică Horia Stamatu, D. Găzdaru, Antoaneta Bodisco. Un spațiu larg se acordă poeziei de factură tradiționalistă, de la cea a lui Vintilă Horia și Vasile Posteuca, la cea semnată de Yvonne Rossignon, Ștefan Baci, Paul Miron și Nicolae Novac. Moartea lui G. Racoveanu întrerupe apariția revistei. **N.F.**

CUVÂNTUL LIBER, revistă apărută la București, săptămânal, în trei serii: prima de la 24 august 1919 la 16 mai 1921, sub direcțiunea lui Const. Graur (cu numărul 34/1920 bilunar); a doua de la 26 ianuarie 1924 la 9 ianuarie 1926, cu Eugen Filotti la conducere; a treia serie de la 11 noiembrie 1933 la 3 octombrie 1936, cu Tudor Teodorescu-Braniște director și Mircea Grigorescu secretar general de redacție (până la numărul 15/1935). Într-un cuvânt introductiv la prima serie se precizează pe un ton combativ, caracteristic pentru orientarea de stânga a publicației: „Titlul pe care l-am ales n-are pretenția să înfățișeze o realitate, ci o dorință: el nu spune ce este, ci spune ce vrem să fie. [...] Fără îndoială, e momentul să scuturăm regimul absolutist, să risipim atmosfera de mucegai medieval care moleșeste atâtea energii și împiedică orice avânt. Starea de asediu e incompatibilă cu vremea de azi și primejdioasă pentru România Mare” (*Revista noastră*). Încă de la început revista are o rubrică variată („Cronica politică”, „Polemici”, „Cenzurat”, „Spicuiuri”, „Note și discuții”), îmbogățită după 1920, când printre colaboratorii permanenți se regăsesc nume importante, semnând rubricile: „Mișcarea literară” (I. Peltz), „Cronica dramatică” (Paul I. Prodan), „Creionări” (Ion Călugăru), „Cronica științifică” (Iosif Westfried), „Pagina muzicală”, „Însemnări”, „Cronica externă”, „Mișcarea intelectuală”, „Cronica artistică” (N.N. Tonitza). Titular al rubricii „În librăriile Franței”, B. Fundoianu scrie despre André Gide, Stéphane Mallarmé, Rémy de Gourmont, Charles Maurras și despre decadentism. La rubrica „Vitrina librăriei” Andrei Braniște (Tudor Teodorescu-Braniște) semnalează apariția unei noi voci lirice în persoana lui Ion Barbu (1919), ca și debutul lui Lucian Blaga, „poetul imaginilor clare, al inspirațiilor luminoase”. Versuri publică Al.A. Philippide (*Pantomima*), G. Bacovia (*Serenada, Amurg*), B.

Fundoianu (*Privești vara*), Ion Barbu (*Ixion*), Perpessicius (*Reproș imaginar, Frugalitate*), Victor Eftimiu, Radu D. Rosetti, V. Demetrius, D. Karnabatt, Otilia Ghibu, D. Iacobescu, Mircea Ioanid, Al. Bilciurescu, George Gregorian, Emanoil Bucuța, Cezar Gr. Cristea. Proză semnează F. Aderca (*Domnișoara din str. Neptun*), Mihail Sadoveanu (*Educație*), Emil Isac, Ion Călugăru, Romulus Cioflec. Publicistica politică, pe linia orientării social-democrate a publicației, e prioritară. Încă din primul număr Iosif Nădejde scrie articolul *Democrația în acțiune*, iar Const. Graur se ocupă de subiectul *Rezolvarea chestiunii evreiești*. Tot el va lua atitudine în procesul ziariștilor de la „Gazeta Bucureștilor” (Ioan Slavici, Tudor Arghezi ș.a.), după cum se va exprima și în contra bolșevismului. Emil Isac propune o „fantezie de filosofie politică. Europa nouă”, „Cu titlu de document”, este recomandat articolul inedit, din 1912, al lui Alexandru Macedonski, *Răsăritul și Apusul*. Componenta culturală a publicisticii este ilustrată de Emil Isac (*Teatrul românesc în Ardeal, Reforma teatrală în Ardeal*), H. Sanielevici (*Scoli și genuri literare, Literatura delincvenților, Politica și literatura, Pastelurile lui Vasile Alecsandri* – ce declanșează o polemică cu G. Topîrceanu), Barbu Lăzăreanu *O ceartă veche* (arta pentru artă/arta cu tendință). Gala Galaction se ocupă de „atletul fanteziei” Al. Macedonski, „amenințat să rămână fără pâinea zilnică”, iar C. Săteanu analizează lirica lui I.L. Caragiale și radiografiază producția literară a „maestrilor nordului”. Unica secvență dramatică publicată – comedia tragică *A doua tinerețe* – îi aparține lui Mihail Sorbul. Pot fi citite traduceri din Edmond Rostand, Rémy de Gourmont, Charles Maurras, François Villon, în tălmăcirea lui Luca I. Caragiale. Vasile Savel contribuie cu pagini de memorialistică (*Durere și revoltă*). Interviuri alcătuite prin întrebări nuanțate realizează C. Săteanu (cu G. Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu, Ion Petrovici) și F. Aderca (cu C. Rădulescu-Motru). Printre colaboratorii seriei întâi se mai numără Artur Enășescu, N. Lupu, H. Burileanu (Miron Grindea), N.N. Tiron, I. Botez. Într-un preambul din primul număr al seriei secunde, după ce se constată existența unei „crize morale”, echipa redacțională mărturisește dorința de-a porni la luptă doar „cu arma ideii”, fără a face din C.I. „mai mult decât un îndrumător imparțial pe căile culturii și ale progresului național” (*Cuvântul liber*). Pentru a evita acuza „oportunismului și a lipsei de busolă”, Eugen Filotti detaliază programul:

„Intrăm în arena scrisului românesc în numele unui ideal etic de dreptate. [...] Dacă e vorba de o afirmare, noi nu vedem decât una activă și productivă: afirmarea geniului și ființei noastre specifice în forme de cultură europene și în cadrul armonios și strălucitor al culturii vestice. [...] Trecând peste alte apariții politice [...], vedem apropiate de gândirea noastră și răsărite organic din sufletul poporului, numai ideile a două partide: cel socialist și cel țărănesc”. Raliindu-se tineretului, dar nu aceleia „îngust la vederi, brutal, înăcrit de sugestii otrăvitoare, trist, rău și reacționar”, C.I. își proclamă implicit crezul artistic: „Fără a sprijini absurditățile mediocrității exacerbate, suntem de partea artei moderne” (*Gândul nostru*). Finele primului an de apariție al noii serii e caracterizat prin optimism și perseverență: „Sprijinind eforturile democrației, ai cărei singuri purtători de cuvânt am rămas în unele clipe, afirmând cu îndărătnicie nevoia de a da o putere de viață și adevăr existenței noastre europene, ne simțim deci datori să continuăm” (*După un an*). Alta va fi starea de spirit în ianuarie 1926, când e anunțată încetarea apariției, din cauza unor „piedici de neînfrânt”, dar previzibile: „Ne-au doborât dificultățile materiale”. Axată preponderent pe publicistică, seria a doua a C.I. se bucură de colaborarea câtorva nume sonore ale vieții culturale. Cum problema identitară era de actualitate, ea face subiectul reflecției mai multor autori: Ion Vinea (*Modernism și tradiție, Naționalism, rasă, tradiție, Între liberali și naționali*), Mihai Ralea, *Rasă și cultură, Ateismul național*), Camil Petrescu (*Sufletul național în artă*). Într-o polemică cu „Viața românească” se lansează F. Aderca, în articolele *Sufletul cu două măști. Poporanismul – masca de fier și Spiritul critic – masca de catifea*. Paleta intervențiilor este însă mult mai variată: N. Davidescu, *Pamfletul*, Ion Sân-Georgiu, *Cuvinte despre dramă*, D.I. Suchianu, *Feudalitatea ideilor*, Paul Zarifopol, *Literații și violența, Literatura și seriozitatea, Revolta contra istoriei*, Mihai Ralea, *Indiscreția lui Freud*, Camil Petrescu, *Scritorii și statul*, Otilia Cazimir, *Eroii de la Mărășești*. D. Chirca trece în revistă literatura franceză în România, Camil Petrescu își intitulează un articol *Influența franceză*, iar N. Davidescu și Paul Zarifopol scriu la moartea lui Anatole France. Cel din urmă afirmă: „Ceasul morții lui Anatole France se potrivește semnificativ cu un moment de mare triumf al prostiei adânci și sărbătorit de o stranie alianță a prozaicei imbecilități europene cu

isterica idioție asiatică” (*Unul care a luptat contra prostiei*). Publicistică politică semnează Scarlat Fronda, Mihail Sevastos, C.R. Ghiulea, Const. C. Petrescu, Dem. Theodorescu și îndeosebi Tudor Teodorescu-Braniște, care polemizează cu Nichifor Crainic pe tema pretensei orientări evreiești a revistei (*Cuvântul liber și ortodoxismul*, 1925). Manuel Menicovici scrie foiletoanele *Femeie și societate și Ceva despre toleranța religioasă*. Un fragment din jurnalul de campanie al lui Camil Petrescu e intitulat *Războiul cu pumnul*. Dintre scrisorile deschise, se rețin cele trimise de Tudor Teodorescu-Braniște lui I.Al. Brătescu-Voinești, de M. Sevastos lui G. Ibrăileanu sau de Camil Petrescu lui Pamfil Șeicaru. Tudor Arghezi semnează „Cronica teatrală”, dar fenomenul intră și în atenția lui Camil Petrescu (*Criza teatrului românesc*) sau a lui Nicolae Roșu (*Isus la Teatrul Național*). Cu seria a treia, după o pauză de câțiva ani, Tudor Teodorescu-Braniște, în calitate de director, ține să precizeze că el nu conduce „o foaie comunistă”, ci „numai o revistă de stânga în paginile căreia [...] am încercat o cât mai largă concentrare a publiciștilor de stânga indiferent de nuanțe” (*După doi ani*). Subtitlul devine esențializat explicit: „Politică, literatură, teatru, artă”, iar în redacție este promovat un grup de tineri între care Geo Bogza, Demostene Botez, Ștefan Roll (sub numele civil Gheorghe Dinu), Eugen Jebeleanu, Miron Radu Paraschivescu, Al. Sahia. Conținutul articolelor atestă o multitudine de poziții, de la cea umanist-feministă a Cludiei Millian, până la radicalismul lui Al. Sahia. Directorul însuși era membru al Partidului Național Țărănesc. C.I. nu a formulat un program, dar orientarea publicației, antirăzboinică și antifascistă, este evidentă chiar de la primul număr. Un articol redacțional este intitulat *11 noiembrie*, pentru a sublinia că se împliniseră cincisprezece ani de la încheierea armistițiului ce pusese capăt Primului Război Mondial, prilej de meditație la destinul păcii într-un moment în care, în Germania, Hitler venise la putere: „Sunt convins că azi o pagină tipărită trebuie să fie un act cetățenesc” (T. Teodorescu-Braniște, *Un an de luptă*, 1934). Un reporter special urmărea evenimentele ce se petreceau în Germania (F. Dima, *Procesul de la Lipsca*). Sunt publicate largi extrase din cartea lui Petre Pandrea *Germania hitleristă*, iar Athanase Joja semnează articolul *Fascismul: expresie a capitalului monopolist*. Un loc important este acordat relației fascism-cultură. Constantin Micu, într-un articol

intitulat *Este Nietzsche un filosof național-socialist?*, polemizează cu scriitorul francez Drieu La Rochelle, conchizând că agitația pe care hitleriștii au făcut-o în jurul lui Nietzsche a însemnat în fond falsificarea perspectivelor și denaturarea gândirii acestuia. Miron Radu Paraschivescu, în *Fascism și spiritualitate*, se arată la curent cu evoluția unor scriitori în raport cu fascismul, vizând îndeosebi cazul lui Gottfried Benn, singurul creator de valoare rămas în Germania lui Hitler. La **C.I.** este urmărită atent înfruntarea ce se desfășura la noi în țară între forțele de dreapta, orientate tot mai mult spre Germania hitleristă, și forțele de stânga, care se voiau unite. Acțiunile teroriste legionare stârnesc indignare în redacție. La asasinarea lui I.G. Duca, T. Teodorescu-Braniște analizează într-un reportaj amplu resorturile ascunse ale acestui act (*După asasinarea lui Duca*). Literatura publicată aici e consonantă în cea mai mare parte cu atitudinea combativă, cu starea de baricadă a revistei. Expresiile „literatură angajată” sau „literatura revoluționară” sunt adeseori întâlnite. La **C.I.** se teoretizează mult, dar izbânzile sunt mai puține în plan valoric. Mândria revistei o constituiau reportajele lui Geo Bogza, publicate în 1934. Scriitorul se deplasează pe itinerariile „geografice și morale” ale industriei tăbăcăriilor și ale petrolului românesc. El nu e un gazetar care se apropie de literatură, ci un creator care lărgeste hotarele ficțiunii spre realitatea obiectivă. Tot în **C.I.** Al. Sahia își publică o parte din scrieri. Fragmente de roman oferă Mihail Sorbul (*În ajunul expoziției*) și I. Peltz (*Discurs de radio*), la fel N.D. Cocea (*Pentru un petec de negreață*). Dintre colaboratori e de notat numele lui Stoian G. Tudor, al cărui roman *Hotel Maidan* este remarcat de Miron Radu Paraschivescu. Alți colaboratori: Paul Daniel, Bogdan Amaru, Carol Ardeleanu. Se cultivă pamfletul, foiletonul, portretul psihologic. De reținut numele lui Anton Holban (*Ion Gh. Duca*), Demostene Botez (*Armonia socială*), F. Aderca (*Asasinul cu potcap*) și Al. O. Teodoreanu (*Democrați și oligarhi*). Cel mai important poet de la **C.I.** este Ion Minulescu, prezent cu câteva titluri: *Romanța ultimului sărut*, *Fapt divers*, *Rânduri pentru Brigitta*, *Turism*, *Itinerar*. Își fac loc aici principalele poezii ale ciclurilor *Roma* și *Helada* de N. Davidescu, grăitoare pentru direcția revistei poate pentru că urmau a fi grupate într-un fel de „legendă a secolelor”, intitulată *Cântecul Omului*. Sunt prezenți vitalistul Ilarie Voronca și poetul avangardist Virgil Gheorghiu, fost colaborator la revista

„unu” a lui Sașa Pană, ca și acesta, cu poezia *Profilul unei bucurii*. Dintre tineri sunt de amintit Eugen Jebeleanu, Aron Cotruș, George Lesnea și Virgil Carianopol. Pot fi menționate și poemele maiakovskiene ale lui Emilian Bucov. Critica o exercitau cu vigoare scriitorii: Al. A. Philippide semnează de la început cronică literară. Dacă Demostene Botez se arată interesat de „o poezie a anonimilor”, Al. A. Philippide vorbește de o „literatură nevertebrată” și de o „literatură oportunistă”. Philippide se mai ocupă în cronicile sale de G. Ibrăileanu, C. Stere, Mihai Ralea. Tot el aruncă săgeți chiar împotriva colegilor de redacție, cum ar fi Ghiță Ionescu sau Radu Popescu, care făceau exces de zel în lupta împotriva „culturii burgheze”. În **C.I.** apare, în 1935, unul dintre cele mai virulente și nedrepte atacuri la adresa lui I.L. Caragiale, semnat de N. Davidescu, *Caragiale, cel din urmă ocupant fanariot sau Inaderența lui la spiritul românesc*. O critică de „principii și de directive” – așa vede actul critic Al. A. Philippide. Cu o asemenea direcție, selecția autorilor străini este semnificativă. Șt. Roll face un comentariu cu titlul *Peer Gynt, un film social*, G.R. analizează *Focul* de Henri Barbusse, Miron Grindea îl interviuează pe Stefan Zweig, Miron Radu Paraschivescu prezintă cititorilor pe André Gide, Camil Baltazar traduce și comentează volumul *Ura* de Heinrich Mann. Odată cu încheierea anului al treilea de apariție, revista este interzisă. În pofida câtorva atitudini tendențioase excesive, **C.I.** rămâne o publicație care s-a opus fascismului și războiului, o revistă deschisă spre nou și modernitate. **D.B., L.Bc., S.I.**

CUVÂNTUL LITERAR ȘI ARTISTIC, supliment al cotidianului „Cuvântul” apărut la București, săptămânal, de la 10 noiembrie 1924 până la 31 mai 1925, sub redacția lui Cezar Petrescu. Mai târziu, între 1 noiembrie 1926 și 2 octombrie 1929, este inclus în paginația ziarului, în cele din urmă devenind o simplă rubrică literară a acestuia. Revista are în atenție atât informarea cititorilor cu privire la cultură și artă, cât și publicarea literaturii originale. Fără a se situa pe o poziție tradiționalistă închistată, polemizează totuși cu noul val literar (în speță suprarealismul), din perspectiva structurilor formale, care, în opinia redactorilor **C.I.a.**, sunt ininteligibile pentru publicul larg, al cărui interes redacția își propune să-l susțină. În articolul *Între scriitor și public* Cezar Petrescu remarcă, profitând de ocazia unei șezători a Societății Scriitorilor Români, faptul că „arta e o

funcție socială”. Preocuparea pentru o disociere corectă între falsă inovație în tehnica scriiturii (asimilată în general actelor imitative) și reala schimbare (cu impact direct în privința calității) revine în articolul *Îndepărtarea de la viață*, într-o formulă de polemică publicistică elegantă și ferită de excese. O discuție despre snobism ca modalitate de receptare a fenomenului artistic (*Snobism literar și artistic*) îl aduce pe Cezar Petrescu pe același teren al acuzei la adresa imitației, motivată teoretic de „conceptul școală literară”, a „rețetarului” aplicat mecanic, autorul reluând cu vehemență teoria maioreșciană a formelor fără fond. Încă din primul număr Pamfil Șeicaru are în vedere, în articolul *Clasicismul proletariului*, cartea cu același titlu a lui H. Sanielevici, dedicată lui Panait Istrati. Conservatorismul de la C.I.a. este evident în acest articol, în care scrierile lui Panait Istrati („valoarea literară a lui Panait Istrati fiind certificată de Romain Rolland”, recunoaște semnatarul, catalogându-l totuși pe scriitorul francez drept un „Georges Ohnet al umanitarismului”) sunt ironic taxate, ca implicit vulgare. Tehnica este aceea a citatului manipulat, idiosincrazia autorului (și implicit a revistei, câtă vreme articolul, plasat pe prima pagină, face deschiderea numărului și a seriei) față de scrierile „umanitariste”, „proletare”, dând seamă în primul rând de o propensiune către elitism literar, în termeni partizani însă, ținând de tematică, nu de calitatea artistică a textului comentat, iar în al doilea rând, făcându-se ecoul spiritului unei epoci în care obsesia „bolșevismului” sperie o societate aflată încă într-o fază romantică de capitalizare. Tot în primul număr Lucian Blaga oferă un fragment din volumul *Filosofia stilului*, în curs de apariție, fragment intitulat *Lecția lui Van Gogh*. Dincolo de analiza strălucită a unei picturi a artistului olandez, articolul operează o fenomenologie a trecerii de la naturalismul impresionist la expresionismul de marcă al începutului de secol în pictură, atât din perspectiva estetică a creației, cât și din cea a receptării. Într-o pledoarie pentru receptarea avizată a operei de artă (elitism așadar, însă fondat pe precepte estetice, validat de sistemele teoretice care decurg sau determină facerea operei de artă), Lucian Blaga afirmă necesitatea elasticității judecării de valoare, judecată pregătită în mod fundamental nu de corpusul operelor de artă preexistente, ci de corpusul actelor teoretice legate de acestea. Tot Lucian Blaga publică și o cronică la volumul *Jurnalul de călătorie al unui filosof* de Hermann

Keyserling, iar la rubrica „Însemnările săptămânii” îi este reprodus articolul *Naturalismul*, fragment din studiul cu același titlu, în care definește „tainele” naturaliste ca niște „taine fără mister”. În C.I.a. sunt prezenți cu versuri Lucian Blaga (*Lucrătorul*), Zaharia Stancu (*Sfârșit*), Ion Buzdugan, Nichifor Crainic, Adrian Maniu, Isaia Tolan, Al. A. Philippide, Aron Cotruș, Ion Pillat; cu eseuri și proză figurează Gib I. Mihăescu, Cezar Petrescu. „Cronica literară” și rubrica „Cărți – reviste” sunt susținute de A. Bădăuță. Camil Petrescu recenzează romanul lui Mihail Sadoveanu *Venea o moară pe Siret*, Ion Marin Sadoveanu face o cronică plachetei *Satul meu* a lui Ion Pillat, Adrian Maniu traduce un fragment din drama *Peer Gynt* de Henrik Ibsen. Se dau traduceri din A.P. Cehov, Maxim Gorki, Aleksei Tolstoi, E.A. Poe, Guy de Maupassant, Stéphane Mallarmé. C.I.a. reproduce sumarele revistei „Gândirea”, precum și anunțul prin care Tudor Arghezi își făcea cunoscută intenția de a începe tipărirea în volum a manuscriselor, cu „o primă serie de cinci volume” (*Cuvinte potrivite, Cartea femeii frumoase, Cartea copiilor, Cartea câinilor, a mățelor, a oilor și a caprelor și Amintirile ierodiaconului Iosif*). Alți colaboratori: Sandu Tudor, Ioan I. Ciorănescu, Emanoil Bucuța, Ion Ojog, George Talaz, Nicolae Milcu, George Dumitrescu, Emil Riegler.

I.H., C.Tt.

CUVÂNTUL MEU, săptămânal care apare la București între 27 septembrie și 29 noiembrie 1915. Subintitulat „organ al intelectualilor” și redactat integral de Al. Macedonski, director-proprietar (care uneori semnează cu inițialele), publicația pare de-a lungul celor zece numere anume creată pentru a-i servi de tribună pentru propriile opinii în chestiunea poziționării României în Primul Război Mondial. C.m. dobândește astfel o importanță considerabilă ca document de istorie literară, iar poetul este cel dintâi convins de acest lucru: „îl scriu singur și îi plătesc tipărirea cu propriile mele mijloace”, „e mic, dar e un document istoric nepieritor [...] fiindcă e buturuga mică în mijlocul ticăloșiei mari”. Articolele, oscilând între mărturisire de credință și jurnal public, redactate inflammat în inconfundabilul stil macedonskian, sunt elocvente pentru ajustările pe care scriitorul înțelege să le facă – *in extremis* – marilor sale iubiri culturale și chiar propriului temperament. Spirit antidinastic convins între timp de anvergura personalității lui Carol I, francofil notoriu

dezamăgit de involuția Franței (care „s-a sinucis zi cu zi” devenind o patrie a materialismului cras, „republica burgheză de astăzi ce a gonit pe preot din biserică și pe Dumnezeu din conștiință”) și, mai ales, îngrozit de spectrul Rusiei („A merge cu Franța de azi e a merge cu Rusia – și Rusia a fost și rămâne veșnica primejdie”), lui Macedonski nu îi mai rămâne decât pledoaria pentru intrarea României în război alături de Germania. Totuși, scriitorul nu e chiar un germanofil în sensul unor P.P. Carp sau T. Maiorescu, ci un intelectual care optează pentru ceea ce crede a fi o politică a realităților orientată în scop național: „Nu strig nici să trăiască Franța, nici să trăiască Germania. Strig numai să trăiască România”. Sciziunea sa interioară se ghicește și mai bine în mărturisirea: „orice pornire a noastră, în momentul de față, în direcțiunea sufletului nostru, iar nu în cea a intereselor noastre, *ar fi însăși moartea țării*”. Surprinzătoare este și precizarea modelului care a generat această „reacțiune interioară”; e vorba de Nicolae Iorga („un suflet al adevăratei puteri și un avânt de flăcări”), ale cărui intervenții antifranceze din 1906 i-ar fi atras atenția asupra riscurilor francolatriei – spre exemplu, „sfărâmarea cupeurilor și ruperea rochiilor franțuzitelor noastre, turtirea jobenurilor franțuziților” ofereau „o priveliște ce-mi era cu totul plăcută”, mărturisește Macedonski. **O.S.**

CUVÂNTUL NOSTRU, revistă apărută la București, lunar, de la 15 decembrie 1912 până la 25 ianuarie 1913. Publicație modernistă, situată în sfera de influență a „Literaturii” macedonskian, **C.n.** este o colecție de poezii modeste ca inspirație și tehnică a versificației, semnate de Șerban Bascovici (*Ce strigăt moare-ncet în noapte...*, *E viață*), George I. Stratulat (*Chemare de mai*), Emil Maur (*Sfârșit. Într-un parc* – cu sonuri simboliste apăsate bacoviene), Ion Al-George (*De profundis*). Câteva strofe străbătute de un fior de exaltare (*Am să fac*) sunt ale neobositului veleitar Kostya Rovine, care dă și o dilatată prezentare a vieții și preocupărilor „marelui” predicator indian Kaitanya, nu lipsită de un oarecare interes provenit din insolitul subiectului. Absența unui text programatic, fie și sumar, întărește impresia de improvizare a celor trei numere cât a reușit **C.n.** să supraviețuiască. Mai vie, luând pulsul literaturii vremii cu o oarecare ascuțime a aprecierilor, este rubrica „Revista revistelor”, ținută probabil de Sandu Teleajen sub inițialele numelui, unde

aproape că surprind unele succinte, dar bine țintite săgeți critice îndreptate către confrăți, către bilunarul „Noi pagini literare” – „revistă cu multe lipsuri tehnice” – ori semnalarea generoasă a unor reușite de felul „Revistei marine”, de unde se și reproduce un sonet semnat de A. Mândru. Alți colaboratori: George Gregorian, Al. Sabaru, Ștefan Oprișan, M. Dăscălescu-Mugur. **R.P.**

CUVÂNTUL NOSTRU, publicație apărută la București, lunar, din martie 1925 până în mai 1930; reapare, neregulat, între ianuarie 1931 și iulie 1935, continuând până în 1939. Directori: Iancu Klein, căruia i se alătură în 1927 Manuel Menicovici; din aprilie 1935 conduce gazeta Inocențiu Mina. Revistă a studențimii semite, fără însă a reprezenta vreo organizație studențească politic constituită, **C.n.** conține mai cu seamă informație culturală și are colaboratori destul de sporadici. Apar câteva cronici, recenzii, comentarii, traduceri de poezie minoră. Sunt prezenți cu poezie F. Aderca (*Adam*), Iacob Groper, A. Reisen, Alfred Bărlădeanu; semnează proză Ion Pas (*Binder groparul*) ș.a., iar studii și articole F. Aderca (*Între două valuri*), Iancu Klein, Ioseph Berkovitz, Barbu Lăzăreanu. Numărul 6-7/1927 publică un interviu cu F. Aderca. Alți colaboratori: Eugen Relgis, Enric Furtună, Ion Călugăru, L. Șaraga, W. Ianculovici, M. Stambler, I. Sternberg. **C.Tt.**

CUVINTE LITERARE, revistă apărută la Iași, bilunar, de la 15 decembrie 1929 până la 10 mai 1931. Director: Maur Săveneanu (de la numărul 9/1930); redactori: Zelea Desmond (pentru numerele 1-6/1929-1930, 17-23/1930-1931), Jean Pascal (pentru numerele 7-16/1930; împreună cu Z. Desmond, până în 5 ianuarie 1931). Tipăritură de format mic, **C.l.** își propune să fie „ecoul manifestărilor artistice din toate domeniile”, luând distanță față de orice forme de extremism. Este reprodus un „articol critic” (semnat Dalda) pe

marginea romanului *Bal mascat* al lui Ionel Teodoreanu; scriitorul este acuzat că ar fi scris într-un mod „industrial” după succesul cu trilogia *La Medeleni*. În numărul 10/1930 se publică o anchetă, ca reacție la afirmația lui Al. A. Philippide conform căreia revistele de provincie sunt „timp pierdut”, în rezonanță cu „ritmul lent și tacticos al vieții de provincie”. **C.I.** pledează pro domo, intervievând, pe tema revistelor literare din provincie, a utilității și a legitimității lor, scriitori din aristocrația literară a momentului (Mihail Sadoveanu, Demostene Botez ș.a.), ale căror susțineri vin în sprijinul publicisticii literare care se editează altundeva decât în Capitală. Polemica se întinde pe mai multe numere, completată, cu un interviu al lui André Gide de la Paris și cu o corespondență a scriitorului H.N. Bialik de la Ierusalim. În numărul 13–14/1930 e inserat articolul *Cezar Petrescu, plagiator?*, în care, pe un ton moderat și cu permanenta grijă a relativizării, se afirmă că două personaje din romanul *Calea Victoriei* sunt aproape identice cu Martin Eden din romanul omonim al lui Jack London și cu Aleksandr Odnev din *O istorie obișnuită* al lui I.A. Gonțarov. Discuția este completată cu fișele ce definesc cele patru personaje, precum și cu reactualizarea altui caz, implicându-l tot pe Cezar Petrescu, acuzat de F. Aderca că l-ar fi plagiat pe Maupassant. Acuzațiile de plagiat vor apărea, de altfel, destul de des în paginile revistei. Versuri publică Martin Graur, Z. Desmond, Valeriu Olaniuc (care semnează și V. Valeriu), E. Botez, Alexandru Pogonat, George Lesnea, B. Iosef, iar proză, Z. Desmond, Jean Pascal, Maur Săveneanu, J. Vermont, Carol B. Camil, traduceri dând Jean Pascal (*Călăul* de Maxim Gorki), Z. Desmond ș.a. **C.Tt.**

CUZA, A.C. [Alexandru C.] (8.XI.1857, Iași – 4 XI.1947, Iași), poet, publicist. Este fiul Smarandei (n. Coroi) și al lui Constantin Cuza, magistrat, văr cu întâiul domnitor al Principatelor Unite. Face cursul primar în pensionul ieșean condus de Anton Frey, iar pe cel secundar îl pregătește în particular, la Dresda și la Paris, unde își ia, în 1881, bacalaureatul în litere. S-ar fi înscris apoi la Universitatea ieșeană, dar ar fi părăsit-o în urma scandalului stârnit de o poezie publicată în „Contemporanul”. Ulterior a făcut studii superioare în științe administrative și politice și în drept, încheiate cu două doctorate susținute, la Bruxelles, în 1882 și în

1886. În capitala Belgiei, făcea cunoștință cu V.G. Morțun, C. Mille și alți socialiști, ce editau revista „Dacia viitoare”. În interval, continuase să colaboreze la „Contemporanul”, dând la iveală poezii, monoloage lirice și epigrame, ce vor fi adunate în placheta *Versuri* (1887), pusă în vânzare pentru a contribui la îngrijirea lui M. Eminescu. După întoarcerea în țară, părăsește publicația socialistă și se apropie de Junimea, în a cărei revistă, „Convorbiri literare”, publică până în 1894. Intermitent mai semna în „Adevărul” și în suplimentul acestuia, „Adevărul de joi”, în „Familia” ș.a. Când revista Junimii se mută la București, înființează împreună cu Petre Missir, Nicolae Volenti și E. Ionescu, săptămânalul „Era nouă”. Mai colaborează asiduu la „Arhiva” și la ziarul „România jună”. Broșura *Generația de la 48 și era nouă* (1889) se circumscrie junimismului politic, pe care **C.** îl va reprezenta ca ajutor de primar al Iașului în 1890–1891 și ca deputat din 1895. Acum se prefigurează o nouă orientare a lui, concretizată prin înființarea la București, cu N. Iorga și J. de Biez, a Alianței Antisemite Universale, orientare vădită și în tratatul *Despre poporație* (1899), premiat de Academia Română, ceea ce a contat decisiv la concursul în urma căruia, în ianuarie 1901, autorul este numit profesor la Facultatea de Drept a Universității din Iași, precum și la alegerea, în 1903, ca membru corespondent al Academiei. Valoarea lucrării a fost contestată de un membru al comisiei de concurs, profesorul bucureștean N. Basilescu, dar **C.** a reușit să dovedească în presă fie și puțină lui competență în domeniu. Un deceniu mai târziu cărții i s-a adus acuzația de plagiat de către avocatul Em. Socor, care, susținut de presa socialistă și democratică, a fost achitat de instanță în procesul de calomnie pe care autorul i l-a intentat. În 1904 profesorul de economie politică își începe colaborarea la revista bărlădeană „Făt-Frumos”, în care dă la lumină, pe lângă versuri, cugetări și articole, studiul *Naționalitatea în artă*, scos apoi, în 1908, și în volum. La Vălenii de Munte, în 1909, tipărea placheta *Poezii, epigrame și cugetări în proză*, reeditată, cu puține adăugiri, în 1939. Colaborator asiduu la „Neamul românesc” și la „Frăția românească”, înființează în 1910, împreună cu N. Iorga, Partidul Național Democrat, al cărui organ ieșean va fi, din 1912, săptămânalul „Unirea”, pus sub direcția foștilor săi studenți C.N. Ifrim și A.C.

Cusin. Purcedea, totodată, la editarea, cu sprijinul mai multor studenți, între care se numără Radu S. Dragnea, a scrierilor eminesciene. Volumul *Opere complete* de M. Eminescu a apărut relativ repede, în 1914, dar fără studiul introductiv preconizat, pentru că acesta luase deja proporții prea mari. Deși redactarea lui a fost încheiată în 1919, manuscrisul, de aproape o mie de pagini, alcătuind două volume – *Teoria romantismului* și *Viața și opera lui Eminescu* – a fost editat abia în 2010. După Primul Război Mondial C. a abandonat aproape cu totul preocupările literare. Deputat și senator, el înființează în 1922, cu N.C. Paulescu, Uniunea Național Creștină, devenită anul următor Liga Apărării Național-Creștine, de extremă dreapta, având ca organ de presă „Apărarea națională”. În această formațiune își are originea mișcarea legionară, față de care totuși bătrânul politician se va ține la distanță, preferând să se apropie de Octavian Goga. În 1935 formațiunile lor politice fuzionează în Partidul Național Creștin, chemat să guverneze la sfârșitul anului 1937. În timpul dictaturilor legionară și antonesciană, deși i se recunoaște acțiunea de promotor al naționalismului antisemit, C. nu mai are un rol activ. Vârsta lui înaintată a făcut ca după al Doilea Război Mondial să nu fie adus în fața justiției.

Ca literat, C. este fără îndoială printre cei dintâi epigoni eminescieni. În multe dintre „romanțele” sale sună inconfundabilele acorduri ale maestrului, iar „monoloagele” (*Monologul unui calic*, *Monologul unui vagabond*) și *Satiră* relevă ceva din sarcasmul „scrisorilor” eminesciene, pe când ciclul *Cogitanda* descinde direct din *Glossă*. Ucenicia la „Contemporanul” nu a rămas nici ea fără urmări. Declarația atee și resentimentul proletar sunt frapante în unele poezii. Totuși, ca structură sufletească, el e mai înrudit cu Vasile Alecsandri și în multe versuri se regăsesc idilismul, voioșia, expansivitatea fără profunzime a autorului *Steluței*. C. dă și el câteva pasteluri, idile și șagălnice madrigale. Dar „revoluționarul” socialist metamorfozat în reacționar naționalist este în fapt un umorist înnăscut. Epigramele sale, îndeosebi cele 67 închinare lui Damaschin, devenit tip al închinătorilor lui Bacchus, sunt savuroase, pe măsura celor care, mai târziu, vor fi iscălite de G. Topîrceanu și Al. O. Teodoreanu. Precedat de câțiva scriitori și critici care reclamau de aproape un deceniu, împotriva tezelor maioreștiene de la

1870, o literatură cu caracter național, C. îi depășește în măsura în care, în *Naționalitatea în artă*, formulează principiul după care „naționalitatea e puterea creatoare a culturii umane – cultura, puterea creatoare a națiunii” și aduce o multitudine de exemple, din arii foarte diverse, selectate pe baza bunului simț, dar și în urma recomandărilor extrase dintr-o întinsă bibliografie internațională. Demonstrația este însă viciată de atitudinea sa antisemită, ceea ce impregnează puternic și „concluziile”, care ies din spațiul cultural, pentru a intra în cel social-politic, intenția ultimă fiind, precum se mărturisește în subtitlul cărții, cea de a da o „expunere a doctrinei naționaliste”. Aceleași calități și defecte se învederează și în lucrarea tipărită postum *Mihail Eminescu ca reprezentant al romantismului*, îndeosebi în primul volum, *Teoria romantismului*. Cronologic, acesta este, neîndoind, cel dintâi studiu aprofundat făcut la noi asupra curentului european în cauză, comparabil cu lucrările consacrate din spațiul german sau francez. Sunt de reținut înțelegerea romantismului ca mișcare fundamentală a spiritului uman, în opoziție cu alta, numită „raționalism”, precum și identificarea „elementelor” fiecăruia: sentimentalism, idealism, pesimism, solidarism, naționalism în cazul celui dintâi, intelectualism, realism, optimism, particularism [individualism], cosmopolitism, modernism în cazul celui de-al doilea. Mai departe cercetătorul părăsește calea obiectivă, atribuind primul curent arienilor și pe cel secund semiților. (Aici, C. propune o „verificare” prin analiza „cazului Heine”.) Titlul volumului următor, *Viața și opera lui Eminescu*, vorbește de intenția unei monografii, însă ceea ce se realizează nu cuprinde o analiză aprofundată a operei eminesciene, ci doar un studiu biografic, în care „cronica” vieții scriitorului este completată de capitole de sinteză asupra „personalității” și romantismului său, asupra „relației sale cu mediul”, a concepției social-politice și a iubirii lui. Documentat ca puține altele, aducând o contribuție nouă („amintirile personale”), precum și puncte de vedere interesante, studiul constituie un punct de reper major în eminescologie, pe care, dacă ar fi fost tipărit îndată după redactare, ar fi făcut-o, probabil, să progreseze mai rapid.

SCRIERI: *Versuri*, Iași, 1887; *Generația de la 48 și era nouă*, Iași, 1889; *Despre poporație*, Iași, 1899; ed. București, 1929; *Naționalitatea în artă*, București, 1908; ed.

2, București, 1915; ed. îngr. I. Căpreanu, Iași, 1998; *Poezii, epigrame, cugetări în proză*, Vălenii de Munte, 1909; ed. 3, București, 1939; *Plagiatul „Poporației” – o calomnie „more judaico”*, Vălenii de Munte, 1911; *Studii economice-politice. 1890–1930*, București, 1930; *Mihail Eminescu ca reprezentant al romantismului*, în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu. Secolul XX*, vol. XXIII–XXIV, îngr. I. Opreșan, București, 2010; *Însemnări din viață și documente omenști*, București, 2011. **Ediții:** Mihail Eminescu, *Opere complete*, pref. edit., Iași, 1914.

Repere bibliografice: Const. Mille, A. Cuza. *Volumul său de versuri*, „Lupta”, 1887, 277, 283; Iorga, *Pagini*, I, 319–323, II, 75; Iorga, *O luptă* (1979), I, 356–357; Ilarie Chendi, *Portrete literare*, București, [1911], 77–84; H. Stahl, *Din „oratorii noștri”*, NRL, 1910, 29; Em. Socor, *O rușine universitară: plagiatul d-lui A.C. Cuza*, București, 1911; Radu S. Dragnea, *Un formator de caractere*, „Neamul românesc”, 1911, 122; Dafin, *Figuri*, I, 56–58; Lovinescu, *Scrieri*, IV, 42–47, VI, 16; I. Ludo, *Doi mari poeți: Heinrich Heine și A.C. Cuza*, București, 1934; Nichifor Crainic, „Naționalitatea în artă”, G, 1935, 3; N. Davidescu, A.C. Cuza, VRA, 1936, 484; N. Crevedia, A.C. Cuza scriitor, PRV, 1939, 1402; Romulus Demetrescu, „Poezii, epigrame”, CL, 1939, 10–12; Liviu Papuc, *Societari junimiști în documente*, ed. 2, Iași, 2008, 61–129; Gabriel Asandului, A.C. Cuza. *Politică și cultură*, Iași, 2007; Lucian T. Butaru, *Rasism românesc*, Cluj-Napoca, 2010, 88–183; Dumitru Micu, *Un vechi studiu necunoscut despre Eminescu*, CLT, 2011, 8; Theodor Codreanu, *Revelația unei exegeze eminesciene inedite*, „Bucovina literară”, 2011, 10–12, 2012, 1–8; Horia Florin Bozdoghină, *Antisemitismul lui A.C. Cuza și politica românească*, pref. Radu Ioanid, București, 2012. **V.D.**

CUZA, Constantin (8.III.1924, Iași – 12.VI.1995, Brașov), prozator, dramaturg, gazetar. Este fiul Ecaterinei și al lui Gheorghe Păunescu. Rămas timpuriu orfan de mamă, C. fuge de acasă și este adoptat de pictorul Teodor Cuza, care la scurt timp moare și el. Elev bursier al Liceului Militar „General Macarovici” din Iași (1935–1943), urmează apoi Școala de Ofițeri de Cavalerie din Târgoviște și, în ultimele luni de război, este trimis pe front. Întors acasă, devine student la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, unde audiază cursurile profesorilor G. Călinescu, Tudor Vianu, Al. Rosetti. Își ia licența în 1947, în specialitățile limba și literatura română și limba și literatura italiană. Prin concurs, obține postul de profesor la Colegiul Național „N. Filipescu” din Predeal. Stabilit apoi în Brașov, lucrează ca profesor de limba și literatura română la Liceul

„Andrei Șaguna” (1948–1984). Poartă corespondență cu marii săi profesori, îndeosebi cu Tudor Vianu, și colaborează cu studii de istorie literară, proză, teatru, versuri, cronici de artă și de spectacol la „Tânărul scriitor”, „Luceafărul de ziuă”, „Pagini contemporane”, „Karpaten Rundschau”, „Drum nou”, „Argeș”, „Brașovul literar și artistic”, „Gazeta de Transilvania” ș.a. A mai semnat Acteon. Împreună cu profesorii Ion Popescu-Topolog și Florin Marcu îndrumă apariția publicației școlare „Muguri” (1968), iar între 1968 și 1970 este redactor-șef adjunct al revistei „Astra”. Debutează, încă student, cu versuri în ziarul „Națiunea” (1946), condus de G. Călinescu, iar editorial un sfert de veac mai târziu cu romanul *Inorogul nu moare* (1970), urmat de altul, *Prințul de aur* (1971). După 1973 a publicat puțin, doar fragmente din cărțile ce vor fi lăsate în manuscris – romanele *Absențe motivate*, *Anemone*, *Să știi să mori frumos*, volumul de versuri *Postume înviate*, memorialul de călătorie *Europa pe patru roți*.

Primele două cărți ale lui C. sunt romane istorice. Publicat inițial în foiletonul ziarului brașovean „Drum nou”, *Inorogul nu moare* evocă viața și personalitatea lui Dimitrie Cantemir în formula unui sinopsis romanesc asemănător unui scenariu de film, remarcabil prin câteva scene/decupaje lirico-dramatice, dar deficitar sub raport epic. Superior, cel puțin compozițional, primul roman, *Prințul de aur* suprapune o acțiune la timpul prezent unei reconstituiri istorice. Figura centrală a narațiunii, domnitorul Constantin Brâncoveanu, apare atât în planul evocării istorice propriu-zise, în episoade cu inflexiuni baladești, cât și în cel al prezentului, în imaginația și halucinațiile personajului contemporan (un cercetător), care scrutează, în documente, pe teren și în propriile-i trăiri, o cale spre a înțelege misterul „prințului de aur”. Căutarea sfârșește în identificare: protagonistul din planul prezentului interiorizează destinul eroului istoric văzut ca simbol. Compozițional, romanul este conceput ca un monolog interior, formulă adecvată atâta timp cât nu coboară în idealizare naivă și în simplă explicitare. În *Capriciu* (1972) autorul exersează altă formulă, subsumabilă romanului de analiză psihologică, iar *Dumnealui și Eva* (1973) e un roman ironic și umoristic. Scriitorul reia și dezvoltă în stil personal romanul (neterminat) *Minunile*

Sfântului Sisoie de G. Topîrceanu: umanizează personajele supranaturale și prozaizează mitologicul. Cotidianul și „sacru” sunt armonizate într-o proiecție bufă, de bună calitate literară, cu episoade pline de vervă, alternând tonul grav cu cel disimulat lejer. Exercițiul dramaturgului este vizibil în aceste pagini, câteva scene fiind alert dialogate. Piese de teatru ale lui C., *Cetatea Coroanei*, pentru care îl consultă pe Tudor Vianu, *Pasagera* și *Meșterul*, publicate în „Astra” (1967, 1968), nu au avut ecou critic imediat. În schimb, scenariul *Brâncoveanu*, jucat în stagiunea 1967–1968 de o echipă a Teatrului Mic din București într-un spectacol montat în cadrul feeric al Palatului Mogoșoaia, a cules binemeritate elogii. Publicistica lui C. vizează, în principal, artele plastice și teatrul. Un eseu-serial despre Helfried Weiss, apărut în „Karpaten Rundschau”, denotă subtilitate, aplicație critică și estetică, iar cercetarea dedicată Societății pentru Fond de Teatru Român (1971, în colaborare cu Maria Lambucă), incluzând și un studiu mai vechi, *Despre opera unui autor dramatic uitat – Teochar Alexi*, valorifică numeroase documente inedite, semnificative pentru momentele de pionierat în dezvoltarea teatrului românesc din Transilvania. Ca poet, C. se prezintă în ținuta elegiacului, cu delicate pasteluri spiritualizate și madrigale irizate de sentimentul trecerii inevitabile a timpului.

SCRIERI: *Inorogul nu moare*, București, 1970; *Prințul de aur*, București, 1971; *Societatea pentru Crearea unui Fond de Teatru Român* (în colaborare cu Maria Lambucă), pref. Mircea Mancaș, Brașov, 1971; *Capriciu*, București, 1972; *Dumnealui și Eva*, București, 1973.

Repere bibliografice: Mircea Iorgulescu, „*Inorogul nu moare*”, RL, 1970, 33; Voicu Bugariu, „*Prințul de aur*”, AST, 1972, 1; Valeriu Cristea, „*Prințul de aur*”, FLC, 1972, 12; Emil Manu, „*Capriciu*”, AST, 1973, 1; Valeriu Cristea, *Literatura facilă*, RL, 1974, 1; A. Ghermanschî, „*Dumnealui și Eva*”, AST, 1974, 1; Grigore Cojan, *Amintiri cu scriitori brașoveni*, Brașov, 2000, 201–210; Lucian Bâgiu, *Meșterul Manole: creatorul vs omul creator*, „Pro Saeculum”, 2006, 5–6; Onufrie Vințeler, *Portrete și cărți*, Cluj-Napoca, 2007, 7–23. **C. H.**

CUZA, Gheorghe A. (23.II.1896, Iași – 14.IX.1950, Aiud), poet. Este fiul Mariei (n. Gane) și al lui A.C. Cuza, publicist și poet. Urmează ciclul secundar la liceele ieșene Internat și Național, luându-și bacalaureatul în 1915. Se înscrie la Facultatea de Drept din același oraș, absolvind-o în 1918, iar doctoratul

și-l susține în 1921. Predă la Universitatea din capitala Moldovei, fiind numit conferențiar în 1929 și profesor în 1931. Membru marcant al formațiunilor politice conduse de tatăl său, e prezent în organele de presă ale acestora, mai cu seamă în „Apărarea națională”. Este ministru al Muncii în guvernul condus de Octavian Goga (1937–1938). Epurat din învățământ după 1944, arestat, a murit în închisoare. Debutul liric al lui C. este găzduit în 1919 de efemera „Ferul roșu” din Chișinău, dar abia din 1933 el publică frecvent versuri în „Cuget moldovenesc” din Bălți, la început iscăind și Iorgu de la Cozia sau Gelu Cozianu. Între 1940 și 1944, în „Cetatea Moldovei”, la care din 1941 era director, dă la lumină poezii, note de drum, studii și un fragment dintr-o lucrare dramatică în versuri. După ce în 1938 tipărește placheta *Amurg*, îi mai apar volumele *Sonete* (1940) și *Vifor sub stele* (1943), precum și însemnările de călătorie intitulate *Bugeacul* (1941). În decembrie 1943, pe scena Teatrului Național din Iași, are loc premiera piesei sale *Armașul lui Ștefan cel Mare*.

Conștient, probabil, de resursele nu foarte bogate și de nesincronizarea cu lirica nouă, C. se orientează de la început către sonet. În tiparul acestuia sunt turnate peisaje, preponderent rurale (ciclul *Pasteluri*), dar și trăiri personale (*Varia*, *Frunze de toamnă*, *Lui Eros*), portrete ale unor personalități ori tipuri istorice (*Chipuri*, *Letopiseș*), unde autorul încearcă să exploateze expresivitatea unui lexic bogat în sonorități arhaice. Accentele discret pioase alternează cu atitudinile voit neutre și cu o undă de umor, evitând astfel monotonia. Aceleași însușiri sunt valorizate și în drama istorică în versuri *Armașul lui Ștefan cel Mare*, dar aici C. nu poate să susțină o intrigă convingător tensionată și nici să dea personajului central un chip pe măsura tradiției. Cursive, cu numeroase observații ascuțite privitoare la oameni și locuri, sunt notele de drum din *Bugeacul*, suferind însă din cauza alunecării în pledoarie politică și pe panta unor prejudecăți apăsătoare.

SCRIERI: *Amurg*, Iași, 1938; *Sonete*, București, [1940]; *Bugeacul*, Iași, 1941; *Vifor sub stele*, București, [1943].

Repere bibliografice: Ion Sân-Giorgiu, *Sonetele lui George Cuza*, CML, 1940, 54; Gh. A. Cuza, CGM, 1940, 6–8 (grupaj special); I. Gr. Periețeanu, *Sonetistul Gh. A. Cuza*, UVR, 1940, 24; Nichifor Crainic, *Gh. A. Cuza sonetist*, G, 1943, 4; Perpessicius, *Opere*, X, 176–177; Ion Șugariu, *Viața poeziei*, îngr. Marcel Crihană, Timișoara, 1999, 115–118. **V. D.**

